

במסכת מקואות

פירוש המשניות

בהלכות מקואות

בדיני חציצה

במסכת ידים

תוכן הענינים

פירוש המשניות.....א

בהלכות מקואות.....קלא

בדיני חציצה.....תקפט

במסכת ידים.....תתז

א"ה, חלקנו את הפירוש לג' חלקים:

א. הקדמה, – שבה נתבארו הידיעות הנצרכות להבנת המשנה, והדינים הנלמדים ממשנה זו.

ב. ביאורים על סדר המשנה והערות קצרות, – ע"פ הדברים שנתבארו בארוכה בתוך הספר שבכת"י.

ג. ביאור המשנה בקצרה – ע"פ הביאורים והדינים.

פירוש משניות מקואות

מפתחות

פרק א א

פרק ב ב

פרק ג ג

פרק ד ד

פרק ה ה

פרק ו ו

פרק ז ז

פרק ח ח

פרק ט ט

פרק י י

פרק א

הקדמה כללית (א) למשניות א – ו

א. שבעה משקין מקבלין טומאה, ויש מחלוקת תנאים בפ"ק דפסחים אם טומאתן מדאורייתא או מדרבנן, ועוד נחלקו אם מטמאין אחרים ג"כ מדאורייתא או שזה ודאי מדרבנן.

ב. אפי' למ"ד דמטמאין מדאורייתא, היינו שדינן כאוכלין טמאין שאם נגעו באב הטומאה הרי הם ראשון, ואם נגעו בראשון או באוכלין ומשקין טמאין (שאינם נעשים אב) הרי הם שני ואינם מטמאין אלא תרומה וקודש, אבל מדרבנן החמירו שיטמאו אפי' כלים, ובזה חמירי מראשון לטומאה שאינו מטמא כלים, וגזרו בזה אטו משקה זב וזבה שהם אב הטומאה, ויש בזה חילוקי דינים שהקלו בזה, כדי שידעו שזוהי גזירה דרבנן.

ג. ועוד החמירו שהשותה רביעית משקין טמאין נעשה גופו שני ופוסל את התרומה, וזהו ששנינו שתה טהור טמא, אבל במגע אינו נטמא ממשקין טמאין.

ד. מים אינם מק"ט עד שיתלשם האדם מחיבורם לרצונו, ולכן כל המים שבקרקע אינם מק"ט, וכן מים שנפלו לתוך כלים או ע"ג פירות או ע"ג האדם שלא לרצונו אע"פ שהם תלושין אינם מק"ט, כגון אדם שירדו עליו גשמים ולא ניחא ליה, או שירדו גשמים לתוך כליו שלא לרצונו.

ה. מים מחוברין אינם מק"ט גם אם האדם חישוב עליהם לצרכו, כגון שהכין בור בחצירו לשת' והולך לתוכו מי גשמים ע"י צנור וכיו"ב, אבל בתלושין כה"ג אפי' נפלו לתוך כליו שלא לדעתו, אם ניחא ליה הרי הם מקבלין טומאה.

ו. מים תלושין שמקבלין טומאה אם החזירן לקרקע לא פקע הכשרו, אבל אם השיקן למקוה, או שעשה מהם מקוה פקע הכשרו ושוב אינם מק"ט.

ז. שיעור מקוה לענין זה מדאורייתא ברביעית ומדרבנן במ' סאה, נמצא לפ"ז דמים תלושין פחות מרביעית שנפלו בקרקע, או לתוך מים ואין בכולן רביעית הרי הם בהכשרן ומקבלין טומאה בקרקע [מיהו עי' בהקדמה השניה דין ו', דבטהורין רוב, יתכן שנעשו כמחוברים וטהורין אף בפחות מרביעית מדאורייתא, ומדרבנן דוקא בטהורין לבסוף, ואפשר דאף מדרבנן לא הצריכו טהורין לבסוף אלא בטמאין, אבל מוכשרין בטלין ברוב מחוברין בכל ענין], והמים שעמהם שהיו בקרקע אינם מק"ט, וכן הדין מדרבנן בפחות ממ' סאה.

ח. מים טמאים דינם כמים מוכשרין, דבהושקו למקוה נטהרו, וכן אם הם עצמם נעשו מקוה, ושיעורן מדאורייתא ברביעית ומדרבנן במ' סאה, ואפי' שאובין שנתנן בקרקע נטהרו ברביעית מפני שנעשו מקוה, (להסוברים שאובין דרבנן).

ט. מים מחוברין שלא נתלשו אפי' אם הם פחות מרביעית וחישוב עליהם לשתותם אינם מוכשרין, ואפי' נטל מהם בכלי לשתות אין שאר המים מוכשרין, ומרן זללה"ה כתב בשם הראב"ד דמהני מחשבה במחובר בפחות מרביעית, וצ"ע, ואין נראה כן דעת הרא"ש.

י. אבל אם הדיח ידיו או פרי במים אלו שהם פחות מרביעית, הרי המים הטופחין על הפרי או ידו כתלושין ומק"ט, ומדרבנן עד מ' סאה הדין כן, וכ"מ בראב"ד ויש לדון עוד בזה, אבל בתוך מ' סאה אינם מוכשרין, עד

ג. נתערבו מים טמאין וטהורין, וחזר וחישוב על הטהורין הרי הם מקבלין טומאה מן הטמאין, ומשמע שזה פשוט טפי מאופנים הנ"ל, כיון שכאן פסק כח המבטל, והטומאה לבדה חוזרת ומטמאת, וזוהי ששינינו במתני' שזה טמא ושתה טהור טמא, שהטיפה הטמאה שבגבא מתעוררת לטמא המים שתלשן בפיו.

ד. גם באופנים שפקע איסור אכילה ע"י ביטול ברוב, מ"מ הטומאה לא טהרה, שאם הוסיף על הטומאה עד שנתרבתה מטמאה, ואף האיסור אכילה חוזר וניעור, אלא דטומאה אינה חוזרת אחר שנטהרה, ונפ"מ שגם בשעה שבטלה לענין איסור מטמאה במשא, ומצינו כן בגמ' בתרומה טמאה שנתערבה בק"א ועלתה, דמ"מ טומאתה קיימת ומשלימה לרוב, ואף בכל התערובת אמרו שם שיאכלו נקודים או קליות מה"ט.

ה. מים טמאין שנפלו לגבא מים מחוברין, אע"פ שאין בהם מ' סאה, אם הטהורין רוב הרי הטמאין נטהרין מדאורייתא, ואין טומאתן חוזרת וניעורה, ומדברנן החמירו שאם רוב הטהורין באו לבסוף טהורין, אבל אם הטמאין נפלו לבסוף, אפי' כל שהוא, הרי הטמאין נשארים בטומאתן, ואם יוציאם מן המחובר חוזרין וניעורין לטמא.

ו. הא דנטהרין ברוב, לא נתבאר בהדיא הטעם, שהרי כבר נתבאר לעיל דרוב אינו מטהר טמאין, ובראב"ד משמע דאוקמוה אדאורייתא דרביעית הוי מקוה לטהר טמאין, ולפ"ז בפחות מרביעית לא נטהרין ברכייה, וק"ק סתמות הדברים ששינינו במכילתין ובמכשירין דמי גשמים מטהרין ברוב את המי שפיכות, ולא הזכירו דוקא בדאיכא רביעית, ועוד דלא מצינו שסמכו על טהרת רביעית לבתר דבטלוה, ואפשר דכיון שנתבטלו ברוב המחוברין נטהרו מדין מים מחוברין, בלא דין

שיוציאם (לחים) מן המים, אפי' יצאו מתוך המים כל שהוא.

יא. מים זוחלין אין דינם כמקוה, ולכן אע"פ שיש בהם רביעית או מ' סאה דינם כפחות מרביעית (ועי' דין ז') אבל אינם מק"ט במחובר אפי' חישב עליהן לפמש"כ בדין ט', וכן שנינו בידים פ"ד דאמת המים הבאה מבית הקברות טהורה, והיינו אפי' שתה מהן.

יב. שבעה משקין חוץ ממים וטל אינם נעשין מקוה, ואינם נטהרין ע"י מקוה, ודינם בקרקע ככלי לכל דבר.

כ" מש"כ כאן הוא לשיטת הר"ש והרא"ש וש"פ דמחובר אינו מק"ט, ובעינן תלישה לרצון, ויש לרמב"ם שיטה אחרת בכ"ז, ותלוי בכל מסכת מכשירין, ולע"כ.

הקדמה כללית (ב)

א. מים טמאים ומים טהורים שנתערבו באופן שאין הטהורים מקבלין טומאה, כגון שלא נתלשו, וכן שאר משקין שאינם מק"ט שנתערבו במים טמאין, הולכין אחר הרוב, שאם הרוב טמאין הנוגע בתערובת זו טמא, ואם הרוב טהורין הנוגע בהן טהור, ויש בזה חידוש כיון שהטמאין נשארו בטומאתן, וכמשי"ת בדין ב', והוא נוגע בודאי גם בטמאין, ואין שיעור למים המטמאין שהם מטמאין בכל שהוא, ואפ"ה ככר של תרומה הנוגע בתערובת זו טהור, כיון שהמגע מתייחס אל הרוב.

ב. הטמאין נשארים בטומאתן, כיון שלא הושקו למקוה, ואם הוסיף עליהם מים טמאין עד שנעשו הטמאין רוב, הרי הם מטמאין, ובה כו"ע מודו שטומאה עוררת את הטומאה, ואם הוסיף מים טהורין המק"ט, ועי"ז נעשו המים הטמאין רוב נגד המשקין, [אבל במים טהורין י"ל דאינה עוררת כיון שאינם ניכרין, ולע"כ], נחלקו בזה אמוראי, ומסקנת הגמ' שג"כ מטמאין, וזוהי טהרה העוררת טומאה.

המציאות, אלא מבטל החשיבות, שכ"ז שהיא בתוך הרוב אינה מטמאה, אבל כשיוסיפו מים טמאין תצטרף טיפה זו להשלימן לרוב טמאין.

ד. כיון דיש בילה הרי הטיפה הטמאה מעורבת בכל המים שבגבא, והרי אין שיעור למים כדי לטמא, וא"כ בכל מים שדולין מן הגבא יש משהו מן הטמאין, ויש בו כדי לטמא את כולן, ולכן אפי' שותה הרביעית בזא"ז ואפי' כמה בנ"א כולן טמאין בודאי.

ה. כששתה טהור מן הגבא החשיב את המים שבפיו לקבל טומאה, שהרי נתלשו ברצון, וכיון שמעורבת בהן טיפה טמאה הרי היא מטמאה אותן, וא"א לומר שאינם נוגעים בטיפה, כיון שהיא מעורבת בהן, ושוב אין בהם כח לבטלה, מפני שהיא מטמאה את כולן, ונמצא שכל המים ששתה הם טמאין, שמיד כשתלשן לפיו נטמאו כולן, וכן הדין במילא בכלי טהור, שהמים שבתוכו נתלשו לרצון, והם מק"ט.

ו. משקין טמאין מטמאין את האדם השותה אותן כששותה רביעית, ולא במגע, וכן מטמאין כלים במגע, ואלו מגזירת י"ח דבר בפ"ק דשבת, וכבר של תרומה נטמא במשקין טמאין מעיקר הדין, ופליגי תנאי אם טומאתן מדאורייתא או מדרבנן.

ז. כבר של תרומה שנפל לתוך המים אין המים שעליו מקבלין טומאה, אפי' העלהו לח, שהרי ודאי לא ניחא ליה שירטב ככרו במים, אבל אם הדיח הככר בידי, הוכשרו מים שבידיו לקבל טומאה, שהרי רוצה להדיח בהן הככר, כגון שנטנף הככר בגבא והדיחו שם, דהכניס ידיו לרצון כדי להדיח בהן, וגם המים שעל הככר שמדיח בהן העפר שנדבק בו, חשיבי לרצון, ונראין הדברים שכבר בתוך המים הוא מק"ט, דכיון שאין בגבא שיעור מקוה הרי המים שע"ג ידיו דינם כתלושין, ונתבאר במקו"א.

מקוה, דכיון שהרוב מחוברין והם בטלין בהם נעשו כמחוברין.

ז. מי גשמים שנפלו ע"ג מים טמאים בכלים ג"כ מבואר שהם טהורין ברוב, כמש"פ הרמב"ם כרבנן, ור"י ור"ש מטמאין, ומיירי דוקא כשלא ניחא ליה במים, שהרי מים אלו לא נטהרו כלל, שאין בהם לא טהרה דרביעית ולא טהרה דמחבר.

ח. שאר משקין שאין להם טהרה במקוה, אפי' נפלו למקוה של מ' סאה נשארין בטומאתן, ומ"מ הטובל שם טהור, ואף משלימין למ' סאה, ומה ששינו בתוספתא דגבא שנפלו לתוכו יין דבש וחלב הולכין אחר הרוב, היינו דאם רוב משקין ושתה טמא, אפי' נפלו טהורין לבסוף הרי כבר הנוגע בהם במחבר נטמא, וכן טמא שנגע בהן טמאין.

משנה א

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מי גבאים היינו גומות שמתמלאות מן הגשמים או נהרות, ושנינו במשנה ד' דה"ה כל מים מכונסין שאין בהם מ' סאה, ונקט גבאים משום דמסיים בהם דין שעת הגשמים ופסקו הגשמים, דשאר מים מכונסין אינם מסורים לרבים.

ב. מים מחוברין אינם מק"ט, ולכן אע"פ שנתערבו בהם מים טמאין, הרי המים טהורין, וכדתנן במ"ד שאפי' נפל לתוכן מת אינם מק"ט ממנו, אבל כשאדם שותה מהן הרי המים שבפיו ושעולים חוץ לפיו ובשפמו, הרי הם מק"ט כדתנן מכשירין פ"ד מ"א, ולכן כששתה טמא נטמאו המים האלו, ואם נפלה טיפה מהם לגבא, הרי יש שם טיפה טמאה, ובסתמא נקטינן שנפלה טיפה מפיו למים.

ג. הטיפה הטמאה אינה נטהרת בגבא, מפני שאין בו מ' סאה, ואינה נטהרת משום ביטול ברוב, דביטול ברוב אינו מבטל

ביאור המשנה בקצרה

שש מעלות במקואות כו', ששה מיני מקואות המטהרין טמאין, ויש בהן מעלות זו על זו, או בכח טהרתן או באופן טהרתן, מי גבאין דהיינו מים מכונסין שאין בהם מ' סאה אינם מטהרין את הטמאין, ולכן כששתה טמא המים שעלו ע"ג פיו ושפמו נטמאו, וטיפה שנפלה ממנו לגבא נשארה בטומאתה, וכשהטהור שותה מן הגבא נטמאין כל המים שבפיו מן הטפה המעורבת בהן, דיש בילה והטיפה מעורבת בכולן, והשותה מים טמאין נטמא, וכן כשמילא בכלי טהור המים שבכלי הוכשרו לקבל טומאה, ונטמאין מן הטיפה המעורבת בהן, ומטמאין את הכלי, וכבר של תרומה כיון שנפל שלא לרצון אין המים שע"ג הככר מק"ט, ולכן כשלא הדיחו במים טהור, אבל אם הדיחו הוכשרו המים שע"ג ידיו, והרי הם מקבלין טומאה מן הטיפה שבהן, וחוזרין ומטמאין את הככר, ור"ש דפליג בסיפא פר"ש דאכולהו קאי, ועי' משנה ג' בזה.

ביאורים

שש מעלות במקואות זו למעלה מזו כו', הא דקאמר זו למעלה מזו וזו למעלה מזו, משום דבעלמא מתפרש לשון מעלות, שיש בדבר אחד כמה מעלות, אבל כאן מתפרש ששה מיני מקואות הן זו למעלה מזו, ולא בא לומר שש מעלות במים חיים, דלא מיקרו שש מעלות ששתה טהור טהור ושכשרין לתרומה כו', דכיון שטובלין ומטבילין בהם ממילא אין להזכיר בהם שתי מעלות הראשונות, וגם המעלות מהם בכח הטהרה ומהם באופני הטהרה, ולכן ביאר בלשוננו דשש מעלות דקאמר היינו שש דרגות במיני המקואות זו למעלה מזו.

ויש לדקדק מהי המעלה הראשונה, דמדקרי לה מקוה ש"מ שמטהרת טמאין, ולכאורה נראה שמטהרת מים טמאים משירבו

עליהם טהורים לב"ה, משא"כ בכלי שאינו מטהר מימיו, שאם נפלו לתוכו מים טמאין, ורבו עליו מי גשמים שלא לרצון, לא נטהרו המים הטמאין לגמרי, אלא חוזרין וניעורין כשישתה מהם, ועוד נפ"מ דהראשונה כשרה לחלה והשני' לתרומה.

מי גבאים, היינו גומות שבקרקע המתמלאין מן הגשמים ולכן נקראין מקוה מפני שהם בקרקע, וכח טהרתם או מפני שיש בהם רביעית או מפני שהם מחוברין, וה"ה כל מים מכונסין בקרקע שאין בהם מ' סאה כדלקמן מ"ד, ודוקא שאינם שאובין דשאובין הוכשרו לקבל טומאה, ואין הכשון פוקע בקרקע אלא במקוה.

שתה טמא, יש כאן ג' עניני טמאין וג' עניני טהורין דומין זה לזה, דהיינו שתה טמא, ומילא בכלי טמא, ונפלו מים טמאין, וכנגדן יש בכל אחד מהם ג' עניני טהרה, שתה, ומילא, ונפל, ויש בטמאין חידוש ובטהורין חידוש, בטמאין קמ"ל דשתה טמא חשיב כודאי נפלה טיפה, דהא לא קתני שתה טמא ונפלה ממנו טיפה, וקמ"ל דאחשבינהו למים שבפיו, אע"פ ששתה בפיו מן הגבא וסתמא יש חיבור לגבא ומשבלען חזרו למחובר בגופו, ובכלי טמא קמ"ל דרישא בשותה בפיו ולא בכוס, וקמ"ל דכודאי נפלה טיפה חשיב, ובמים טמאין קמ"ל דאע"פ שבודאי נפלו מים ואפי' מרובין אם לא הדיח טהור, ונטהרין רבייה כב"ה, וכן בסיפא דמ"ת שלא פסקו איכא רבותא דאפי' בודאי נפלו טהורין, ועמש"כ במ"ו דכיון שמקצתן לרבותא דרישא ומקצתן לרבותא דסיפא לכך שנה כולם ברישא ובסיפא.

ובטהורין יש חידוש שמטמאין את האדם השותה, דהחמירו אף לגבי זה, ואע"פ ששתה בזא"ז כולן טמאין, וקמ"ל שמטמאין כלים, ולא רק ככר של תרומה, וקמ"ל שאפי' ככר של תרומה שטומאתו

משנה ב' ג'

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מילא בכלי טמא הטיפה הנופלת ממנו כנופלת מן הטמא השותה, ולא ידענו חידוש מיוחד בבא זו, דאי משום רבותא דסיפא דטהור, הא נפלו מים טמאים בודאי הוי רבותא טפי, ושמא קמ"ל דסתמא נקטינן שנפלה טיפה מן הכלי, ושהמים שעולין אחריו נטמאין, ומדסיפא בכלי ש"מ דרישא בשתה בפיו, ואם נימא דמשמילא בכלי ולא העלהו ג"כ טמא דחשיב שנתערב מעט מן הכלי, יש בזה חידוש, אבל לא שמענו זה בלשון המשנה, פרטי הדינים עי' במשנה א'.

ב. ככר של תרומה נטמא לר"ש מדאורייתא, אבל ככר של חולין אף לר"ש מדרבנן, וכן לרבנן עיקר החידוש בככר של תרומה שטומאתו מעיקר הדין, ולא מגזירת י"ח דבר כאדם וכלי דרישא, דמתני' דשתה טמא מיירי אף בשתה ראשון שהטיפה שני, ואף בשתה אב שהטיפה ראשון.

ג. נפלו מים טמאים יש בזה חידוש שאפי' ראינו שנפלו בודאי, ולא בסתמא כאדם וכלי, ואפ"ה בככר של תרומה בלא הדיח טהור, ולכן יש לדון אי פליג ר"ש ברישא.

ד. ר"ש סבר בפסחים ט"ז א' דספק משקין לאוכלין טמאין ולכלים טהורין, ואמרינן משום דסבר טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא, ולכן מחמיר בספק, אבל אפשר דר"י דסבר כותיה בפסחים שם פליג הכא.

ה. טעמיה דר"ש פי' הר"ש והגר"א דחיישינן שכשיבשו המים מן הככר נשאבה הטיפה הטמאה באחרונה, ואז טימאה הככר לפי שלא נתבטלה ברוב, ותמה מרן זללה"ה דהא יש בילה והטיפה מעורבת בכולן, מיהו מצינו גם בתערובת דשייך לדון על המשהו האחרון של המים הבלולין, ואפי' לקולא איתא כן בתוספתא שבר"ש פ"ג מ"א שהטיפה האחרונה

מדאורייתא (למ"ד הכי) ועכ"פ טומאתו מעיקר הדין ולא מגזירת י"ח דבר, ואפ"ה בלא הדיח טהור, וכן ברבו או בלא פסקו.

שתה טמא, פי' אם ראינו ששתה טמא אפי' לא ראינו שנפלה ממנו טיפה, איכא דינים דלהלן, שהטהור ששתה אחריו נטמא כדין שותה משקין טמאין ברביעית, וכן כלי שממלאין בו נטמא מהן, ואפי' הרבה בנ"א והרבה כלים כולן טמאין, דלאו משום ספק שמא הטיפה כאן דהא הו"ל ספק משקין טהור, אלא בודאי הטיפה מעורבת בכולן, ואין שיעור למים המטמאין, ואפי' לא בלל קי"ל דבכל אשבורן הוי חיבור לטומאה כל המים, עי' ע"ז ע"ב א'.

נפל ככר של תרומה אם הדיח טמא ואם לא הדיח טהור, פי' בתוספתא דהמים

שבגבא אינם מק"ט עד שיתלשו לרצונו, והככר נרטב שלא לרצונו, ולכן אף כשמעלהו טהור, אבל אם הדיח (את הככר) במים טמא, ובתוספתא אמרו שהמים שבידיו (שהדיח בהם את הככר) נטמאו והם מטמאין את הככר, שאם המים האלו לא נטמאו, אין הככר נטמא מן הטיפה לחוד שהיא בטלה ברוב, ואחר שכולן נטמאו הרי הוא נטמא מכל משהו מהם, ונראה הענין שהככר נתלכלך מן העפר שבגבא וכשבא להעלותו הדיחו בידיו ע"י המים שבגבא להסיר העפר ממנו, ומים אלו חשיבי תלושין לרצון, ובפשוטו הרי הוא נטמא בתוך הגבא, דהמים נטפלין לידיו, אבל אפשר שרק כשמגביהו אח"כ הרי הם נתלשין, אבל בתוך המים הרי הוא טהור, כדין צנן שבמערה ששנינו במכשירין פ"ד מ"ו דנדה מדיחתו והוא טהור וכשהעלתו נטמא, אלא דמערה יש בה שיעור מקוה, וכאן אין שיעור מקוה, ונפ"מ נמי בנתן לתוכן מת להדיחו, שג"כ מטמא המים שעליו, אע"פ שעדיין לא הוציאו משם, והיינו דקתני גם גבי מת נפל ולא קתני נתן.

למשהו כזה, ויש מקום לומר דפליג רק בסיפא דנפלו בודאי מים טמאין, אבל כשנוסף עוד צד רחוק שלא נפלה טיפה מן הטמא ששתה מודה דלא חיישין בככר של תרומה, וניחא דפליג רק בסיפא, אבל יותר נראה סתמות הדברים דפליג בסיפא אכולהו, והתנא לא רצה לשנותו בכל בבא, ולא רצה לשנותו רק ברישא, דהויא סיפא סתמא דלא כותי'.

משנה ד

הקדמה – ידיעות ודינים

א. כבר נתבאר דמים מחוברים אינם מק"ט אפי' שאין בהם שיעור מקוה, וכאן שנה רבי ד"ז דלא נימא דרק בשתה טמא הקלו בזה, אלא אפי' במת ממש טהור, ולא תימא דר"ש מטמא במים מחוברים, דגם ר"ש מודה בנפל לתוכן מת.

ב. טמא שהלך במים סתמא תולשן ברגליו, ואפ"ה אינם מק"ט, כיון שלא נתלשו לרצונו, אבל אם נכנס להדיח רגליו הרי המים נטמאין, ואף במת צדדנו דדוקא נפל, אבל אם נתנו בכונה, אע"פ שלא הוציאו עדיין, כבר נתלשו המים הטופחין עליו.

ג. מה ששנינו אחד מי גבאים מי בורות כו' זה קאי על הדינים השנויים עד כאן, אבל ההמשך דבשעת הגשמים, זה חוזר למי גבאים, ולכן שנו ברישא מי גבאים, ועי' להלן סוף אות ה' מש"כ בזה.

ד. הכלל ששנינו אחד מי גבאים כו' הכונה לאפוקי מים שאובין, שהם מק"ט במחובר, מיהו גם בלא פסול שאובין משכח"ל כגון טבלה שזקפה לידוח שמימיה מק"ט ואין בהם פסול שאובין, כדתינא בתוספתא פ"ד מ"א וכ"מ במתני' פ"ד מ"ב ובמכשירין פ"ד מ"ג, ואפשר עוד דאתא לאפוקי זוחלין כגון אמת המים וכיו"ב שאין בהם דין המשנה, ולדברי מרן זלה"ה ע"פ הראב"ד חמירי טפי שאינם

היתה מן השאובין, ויתכן דחייש שמא לא נכללו יפה יפה.

ביאור המשנה בקצרה

נפלו מים טמאים כו', אפי' ידוע בודאי שנפלו מים טמאים ואפי' הרבה מים, אפ"ה בככר של תרומה אם לא הדיח טהור, וזהו מה שנוסף כאן על הרישא, ומה"ט יתכן דר"ש פליג רק בודאי, ולא פליג ברישא, וכולה מתני' לרבנן כברישא, ור"ש מחדש דאפי' לא הדיח, אם הוציא הככר ונתייבשו מימיו חיישין שהטיפה הטמאה נשארה באחרונה לבדה, וטימאה את הככר, שהרי לעולם נשאר משהו אחרון, ויש לחוש שהטמאה היתה אחרונה, ור"ש לטעמיה דטומאת משקין לטמא אחרים מדאורייתא, וסבר בפסחים דספק משקין לאוכלין טמאין.

ביאורים

נפלו מים טמאין, כבר נתבאר דהחידוש כאן דאפי' נפלו ודאי הדין כברישא, בין לחומרא כברישא ובין לקולא בככר של תרומה, ובמאימתי טהרתן, ובסיפא דמי תמציות שלא פסקו, וגם מסיפא דנפלו ודאי נלמד דברישא בסתמא מטמאין בשתה טמא ומילא בכלי טמא, והגרע"א ז"ל נתקשה בזה.

רש"א בין שהדיח בין שלא הדיח טמא, לפמ"ש"כ לעיל במ"א בהדיח טמא בתוך המים, ובלא הדיח טמא בחוץ כשנתייבשו מימיו, ולהכי לא קאמר אפי' לא הדיח טמא, שאין טומאתן שוה, ויתכן שאם נגבו במפה מודה ר"ש דלא חיישין לטיפה אחרונה, לפי שמתנגבין כאחת, ורק ביבשו מעליהן חייש לזה.

ר"ש לטעמיה דספק משקין לאוכלין טמאין, ולכן חייש שמא נשארה הטיפה הטמאה באחרונה לבדה על הככר, ואע"פ שיש בילה, מ"מ יש משהו אחרון מתוך הבלולים, וכיון שטומאה אין לה שיעור יש מקום לחוש גם

ולאפוקי שאובין שמקבלין טומאה גם כשחזר וחיברן, ולאפוקי נמי מים זוחלין שאינם בדין המשנה, עי' לעיל אם לחומרא או לקולא.

בשעת הגשמים הכל טהור, זהו דין אחר, ולא קאי אגבא ובור שנטמאו מימיהן, אלא אגבא טהור שנתהווה כעת מהגשמים, ולא שמרוהו מן הטמאים, ועי' שנינו דבשעת הגשמים שאין בנ"א מהלכין בחוצות, מחזקינן להו בטהרה, ומשפסקו גשמים הקרובים לעיר ולדרך בחזקת טומאה, דסתמא כבר מהלכים בנ"א בחוצות, ואף הטמאין שותין מהם, אבל הרחוקים מן הדרכים שבין העיירות טהורין, שאין בנ"א מתרחקין מן הדרך לשדות בשעת הגשמים וסמוך להם, עד שיהלכו רוב בנ"א, שגם השדות נתייבשו קצת, ועוד סיבות לחוש שכבר הלכו בשדות וטימאום, אבל הידועים בחזקת טומאה אינם נטהרין בגשמים אלא כדלהלן מאימתי טהרתן, ואפשר דסיפא מפרש לרישא דבשעת הגשמים טהור כשירבו, וכמ"ק מדקתני סתמא משירבו ולא קתני משירבו מי גשמים, וכן צידד במאורות הגר"א.

ביאורים

נפל לתוכן מת, דוקא נפל אבל נתנו בכונה מטמא מים שעליו, אפי' לא נתלשו כיון שאין בגבא מ' סאה והמים נטפלין למת שהוא תלוש.

או שהלך בהן הטמא, אפי' תלש מים בהליכתו דסתמא מגביה רגליו, ואפי' מעט שהוגבה דינו כתלוש, וכן מה שמטפטף ממנו, מ"מ אינם מק"ט כיון שלא נתלשו לרצון.

ושתה טהור טהור, אע"פ שנפלה טיפה מפיו לגבא, וטיפה זו תלושה, מ"מ אינה מק"ט מן המת כיון שבטלה מיד בנפילתה, ואפי' נימא דמים מוכשרין אינם בטלין ברוב, מ"מ אין המגע במת מתייחס לטיפה, ולכן אפי' שתו טהורין הרבה זא"ז כשהמת בתוכו טהורין.

נטהרין ברכייה, כיון שאין להם דין מקוה דרביעית, ויתכן לאידך גיסא שלא גזרו בזה, כיון שאין הטיפה כמחוברת לכל המים, עי' עי' ע"ב א' דמבואר שניצוק וקטפרס אינם חיבור לענין תערובת.

ה. מה ששנינו בשעת הגשמים הכל טהור, אין הכונה דגבא טמא נטהר בלא רבייה, אלא כלפי מה ששנינו דפסקו גשמים הקרובים לעיר ולדרך טמאים, עי' אמרו דבשעת הגשמים דין כולם כרחוקים, ונפ"מ דגבא שנתהווה כעת ממי הגשמים הרי הוא בחזקת טהור, וכן גבא שבחזקת טהור שלא שמרוהו בזמן הגשמים, נשאר בטהרתו, (ובתוספתא משמע דגממיות קטנות חזקתן שנטהרו ברביה (ובשטיפה) בזמן הגשמים, וכ"נ קצת ברמב"ם פט"ו מטו"א ה"ב דסתמן שרבו עליהם, וצ"ע בזה), ובתוספתא קתני דין ירבו וישטופו כשירדו גשמים, וסתמות הדברים דלא סמכינן בסתמא לטהר כשירדו גשמים, וה"נ מסתברא דאיך שייך לומר סתמא שירדו כ' סאה לבור עי"ש (דלא הקלו להחשיב הגשמים כמי תמציות שלא פסקו), שו"ר דיש לפרש בשעת הגשמים הכל טהור כשירבו וישטופו לר"ש, ולב"ה רבו לחוד, ולפ"ז אכולהו קאי, והכי משמע מדקתני משירבו סתמא דקאי אגשמים דלעיל, ומ"מ הא דתלוי בקרובים לעיר ודרך, שייך רק בגבאים הפתוחים לכל אדם, ולא בבורות שיחין ומערות של יחידים.

ביאור המשנה בקצרה

נפל לתוכן מת כו' כאן מפרש התנא דמי גבאים אינם מק"ט כלל כ"ז שלא נתלשו, ואפי' מת עצמו אינו מטמאן אע"פ שאין בהם מ' סאה, ואפי' הלך הטמא ונתלשו מים בהליכתו אין דינם כמים תלושים לקבל טומאה כיון שלא נתלשו לרצונו, וזה תוספת ביאור לרישא דכל הטומאות רק מפני הטיפה שנתלשה, ואפי' לר"ש, והדר מפרש דכל דינים אלו הם שוים בכל מים מחוברין שלא נתלשו,

משנה ה

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מדאורייתא מים טמאים שנפלו לרוב מים טהורים נטהרו, דכיון דחזינן דרבייה לבסוף מהני, ה"ה מתחלה, דאין מקום לחלק ביניהם מדאורייתא, אדרבה טמאין תחלה וטהורין לבסוף שיין לומר קמא קמא בטל, וטעם טהרתן או משום דאיכא רביעית שמטהרת מדאורייתא, וא"צ לרבייה כלל, דאפי' מים טמאין שנפלו בקרקע ויש בהם רביעית פקעה טומאתן כיון שנעשין מקוה, כמבואר פסחים י"ז ב', ולפי מה שצדדנו דאף בפחות מרביעית נטהרין ברבייה, יש לפרש הטעם מפני שנעשין מחוברין, כיון שרובן מחוברין והם מתבטלין ברוב.

ב. מדרבנן חילקו שאם קדמו מי גשמים הרי הם נפסלין אפי' בטיפה טמאה אחת, ואם קדמו מים טמאין אפי' כולן טמאין בתחלה, הם נטהרין ברוב מי גשמים, כ"מ במתני' דטיפה שנפלה כששתה טמא פוסלת כל הגבא, ואפי' נפלו מים טמאין סגי ברבייה, וכ"מ במכשירין פ"ב מ"ג, דדוקא בקדמו מי שפיכות נטהרין ברוב, אבל מי גשמים שקדמו אפי' מרובין נפסלין במי שפיכות אפי' כל שהוא, וכתב מרן זללה"ה שאין טעם גמור לחלק בין רבייה בתחלה לרבייה בסוף, אלא קולא דרבנן דאל"כ לא יטהרו מי גבאים לעולם, מיהו מצינו חילוק זה גם לגבי מים שאובין, שהכשרים שנפלו עליהם השאובין נפסלין, והטהורין שבאין אח"כ אינם נפסלין, דא"צ שיצאו מלואו ועוד אלא המים שהיו בשעת נפילת השאובין, וגדר הדברים שהבאים אחר הפסולין הם באים לטהר ולהכשיר, ולכן לא גזרו עליהם, וטעמא דמילתא שרצו חז"ל שיזהרו במי גבאים שלא ירבו בהם מים טמאין, ולכן אמרו שגבא שנפלו בו מים

אחד מי גבאים מי בורות כו', כל הני לאפוקי שאובין שמק"ט, ולאפוקי זוחלין שאין להם דין מקוה ברביעית, ולעיל צדדנו שלא גזרו במים זוחלין כלל, וקמ"ל דלא נימא שלא גזרו אלא בגבאים שנמצאים בחוצות, ולא נימא דבורות שיש בהם תפיסת ידי אדם חשיבי ומק"ט מן המת, ובשיחין יש חידוש שאפי' שתי טמא בצד זה, וטהור בצד השני טמא, דכל אשבורן כמעורב מיד חשבינן ליה, כמבואר בע"ז ע"ב א', ומערה מכוסה ואעפ"כ גזרו, ומי תמציות שפסקו אע"פ שמחוברין לנקבי ההרים מ"מ מק"ט כגבאים, ולא נימא שדינם כגבאים הטהורין לחלה ולא לתרומה, ומקואות דסתמן יש בהם מ' סאה ס"ד שאין לגזור שמא ירבו בהם מים טמאין.

בשעת הגשמים הכל טהור, זה חוזר לגבאים שנעשו עתה מהגשמים, וקמ"ל דלא חיישינן שמא שתי מהן טמא, ועדיין הם טהורין עד שיפסקו הגשמים, אבל גבא שנטמא אינו נטהר ע"י הגשמים, עד שידע שרבו או שטפו לכל חד כדאית ליה לקמן במ"ה, שוב נראה דמאימתי טהרתן ארישא קאי מה שאמרנו דבשעת הגשמים טהור היינו לאחר שרבו וכן צידד במאורות הגר"א, וכ"נ מדקתני משירבו סתמא דאגשמים קאי וכ"נ בתוספתא דקתני ירדו גשמים רבו כו'.

פסקו הגשמים הקרובים לעיר, אפי' בשדה, או לדרך, שבין העיירות, טמאין מיד, ובתוספתא אמרו שאם במקום זה הפרסות ניכרות בדרך, סמכינן מדליכא היכר הפרסות שלא הלך שם אדם, ונראה דהיינו דוקא סמוך לזמן שפסקו גשמים, אבל במשך זמן מרובה אין לסמוך על היכר הפרסות, שדרכן ליסתם.

ח. מה ששנינו כשרין לחלה נראה דקאי אגבא שנטהר ברבייה ובשטיפה, דמ"מ אין להשתמש בו לתרומה, כיון שאין כאן טהרת מקוה, ולפ"ז יש ט"ס בתוספתא דקתני כשרין לחלה ולתרומה, ונתבאר במקו"א.

ביאור המשנה בקצרה

מאימתי טהרתן כו', כיצד מטהרין מי גבאים שנפלו לתוכם מים טמאין, בש"א משויסוף עליהם מי גשמים כנגד כל המים שהיו בבור עד שנפלו הטמאין וכנגד הטמאין, ועוד שיתמלא הבור וישטפו מימיו לחוץ, ולב"ה סגי ברוב טהורין, ולר"ש סגי בשטיפה, ובכל שהוא ששטפו סגי, ומיירי כשרובן טהורין, דאל"כ לא מהני שטיפה, ודין רבייה בלא שטיפה לא נתפרש לר"ש, וכשרין לחלה היינו לעשות מהן עיסה ולהפריש ממנה חלה בטהרה, וליטול מהן לידים ע"י כלי, אבל לא ע"י טבילה שהרי אין בו מ' סאה.

ביאורים

מאימתי טהרתן, בש"א משירבו וישטופו ובה"א רבו אע"פ שלא שטפו כו', מדלא קתני משירבו עליהם מי גשמים משמע דאשעת הגשמים דרישא קאי, וכ"כ בתוספתא דקתני ירדו גשמים רבו ושטפו כדברי ב"ש כו', וה"ק ברישא בשעת הגשמים משנטהרו הרי הם בחזקת טהרה עד שיפסקו הגשמים, ומאימתי טהרתן ע"י הגשמים בש"א משירבו וישטופו כו', וכן צידד במאורות הגר"א.

משירבו, היינו שירבו מי גשמים על כל המים שהיו בגבא, ולא סגי שירבו על הטמאים, וכמבואר בתוספתא בדברי ב"ה. **וישטופו, אפי' כל שהן**, כמבואר בתוספתא.

רש"א שטפו אע"פ שלא רבו, לכאורה רבייה עדיפא משטיפה, וא"כ אפי' שטפו קאמר, אבל לשונו דנקט כדברי ב"ה, ובדבריהם מתפרש רבייה דוקא, משמע דר"ש

טמאין נפסל לשימוש בטהרה, אבל הבאין אח"כ אין בהם חסרון זה, שהרי באין להכשיר ואין ראוי לגזור בהם.

ג. בתוספתא ביארו רבייה כיצד, ונראה דעיקרה לפרש שצריך רבייה גם כנגד הטהורין, (דלא נימא שרק מספק צריך רבייה כנגד כולן) אבל בדידעין כמה טמאים נפלו סגי ברוב כנגדן, אלא לעולם בעינן רוב כנגד הטהורין), וטעמא דמילתא דכדי שזיהרו מלטמא הוצרכו לפסול כולן, דסתמא נופלין רק מעט טמאין ובקל מטהרין אותן ולא יחושו ליזהר בהם, וכן חילקו במים שאובין וכמש"כ.

ד. בפשוטו נראה דר"ש מכשיר בשטפו אע"פ שלא רבו, וכ"ש רבו אע"פ שלא שטפו, וכ"כ מרן זללה"ה, אבל יתכן דכיון דמיירי שכבר יש רוב טהורין, דברוב טמאין לא מהני שטיפה מידי, ס"ל לר"ש שאין רוב השני מועיל יותר, ובעינן ישטופו דוקא.

ה. ענין הטהרה של ישטופו לא נתבאר, דמה טהרה היא זו כששוטפין מעט מים מן הגבא ולחוץ, שהרי א"צ שישטופו כשיעור הטמאין כדקתני בתוספתא וכמה שטפו כל שהן, ולפי מה שצדדנו דבזוחלין ל"ג כלל, י"ל דמשהחלו לזחול ומקצתן טהורין טיהרו את כולן, ואם נימא דגם בזוחלין גזרו, צ"ל דכיון שמילאן בטהורין ככל האפשר לא הצריכו יותר.

ו. גם גבא מלא נטהר ברבייה, ע"י שיצא ממנו כשיעור שיתחשב שיצאו רוב הראשונים, ויתכן דתלינן לקולא שיצאו הראשונים אפי' כשיצא רק רובו, ואם היו כולן טמאין, שיעורן עד שיתחשב, ובענין שחילקו בפ"ג מ"ב ג' בין מים שנפסלו בג' לוגין למים שכולן שאובין.

ז. נראה פשוט דשטפו ע"י שזרק אבן לתוכן לא מהני מידי, דרק בגלל שהוסיף טהורין עד ששטפו מטהרין.

הגשמים במי גבאים, ועוד דדמו קצת למעין, ושיין להבדילם בגדר הגזירה לקולא.

ב. בתוספתא אמרו שמטבילין בהם המים והיינו מים שנפלו לתוכן ובטלו ברוב, אבל השקה ע"י כלי לא מהני.

ג. בד"א במים טמאין מועטין אבל אם נפלו בב"א רוב מים טמאין, טמאין, אבל אם נפלו בזא"ז קמא קמא בטל ונטהר, דכיון שלא גזרו בהן, אוקמוה אדאורייתא דנטהרין ברוב, וכן אם נפלו הרבה במקום אחד ולא בלל טמאין עד שיכלול כמבואר מכות ד' א', והתם במי חטאת שאין נטהרין בהשקה, וה"ה הכא שאינם כמקוה להשקה, ובוה מיושב הא דקתני במתני' כל הני דרישא, לומר דדוקא במועטין כהני דרישא טהורין, אבל א"א לשנות דבכל ענין מטבילין בהם את המים דמשמע אפי' מרובין.

ד. טעמא דכשרין לתרומה דכיון שלא נקרא עליהם שם פסול הקלו בהם, אבל בעיקר הדין אין לחלק ביניהם, דמדאורייתא שניהם שוין.

ביאור המשנה בקצרה

למעלה מהן מ"ת שלא פסקו כו' דמי תמציות המחוברין לבצבון ההרים הקלו כמעין לטהר טמאין, ואפי' לתרומה, וא"צ רבייה ושיטה דמיד שנפלה הטיפה נטהרה, וזהו מ"ש בתוספתא שמטבילין בהן את המים, אבל עיקרו מדין רבייה, דהשקה בתוך כלי למי תמציות לא מהני מידי, וכן ברוב טמאין בב"א, ומש"ה הדר תנא כל הני דלעיל דהוו טמאין מיעוטא, דבוה במי תמציות טהור, ואין מטבילין בהם את הידים, ידידים ככלים ואדם, וכשרין אף לתרומה, כיון שנטהרו מיד בתחלה כבמקוה, ולא הוצרכו לרבייה נוספת לבטלם.

ביאורים

למעלה מהן, אפי' ממי גבאים שנטהרו ברבייה ושיטה, דמי תמציות כשרין

נמי שטפו דוקא קאמר, דאל"כ הול"ל רש"א או ירבו או ישטפו, וטעמא דמילתא י"ל דכיון דהא מיירי בדאיכא רוב טהורים, א"כ מה תוסיף רבייה שניה, ולכן הצריך ר"ש שיטה, ומיירי ששטפו מכח מי גשמים דוקא, ולא סגי בזרק אבן לתוכן ושטפו, וז"פ.

הכשר השיטה לא נתבאר טעמו, ואם בזוחלין ל"ג, י"ל דנעשו כזוחלין, וצ"ל דכיון שמילאהו ככל האפשר בטהורין, לא הצריכו יותר, ואפשר שלמדו ד"ז ממ"ת של"פ, דקולא דידהו מפני שמתמלאין ממי גשמים.

כשרין לחלה, היינו חולין הטבולין לחלה, אבל לא לתרומה, ואע"פ שטהרו ברבייה לא התירו להשתמש בהן לתרומה, ולפ"ז ט"ס בתוספתא דקתני דרבייה מטהרת אף לתרומה, אבל הרמב"ם והר"ש העתיקה, ונתבאר במקו"א.

ולטול מהן לידים, אף לתרומה, והא דקתני בסיפא נמי ולטול מהם ידים, היינו דלא נידוק דבסיפא מטבילין בהם ידים, אבל בדין נט"י שתי מעלות הראשונות שוות, ואף לחולין אין מטבילין בהם את הידים, שאין להם דין מקוה לידים.

משנה ו

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מי תמציות שלא פסקו דינם מדאורייתא כמי תמציות שפסקו וכמי גבאים, דבצבון ההרים אינו כמעין, אבל מדרבנן הקלו בהן מפני שלא חששו בהן לריבוי מים טמאין, ועיקר הגזירה משום מי גבאים שעלולין להגיע לרוב טמאין, אבל בשעת בצבון ההרים לא יגיעו בסתמא לרוב, וכן בחלחול הים והנהר לא יגיעו לרוב טמאין, שאם שתה טמא מתמלאין כנגדו מן הטהורין, משא"כ במי גבאים שאינם מתמלאין, דבצבון ההרים נמשך ושיין להגדירם כמקום בפ"ע, משא"כ שעת

לתרומה, ועוד שאינם צריכין רבייה כדי לטהרם.

מי תמציות שלא פסקו, פי' מים שמחבורין לבצבון ההרים, אבל המחבורים לשלוליות הגשמים לא מהני, ומשמע דאף המחבורים בקטפרס לבצבון ההרים בכלל מי תמציות, ולא בעינן שיתחברו באשבורן לבצבון ההרים, וע"כ דחזינן לענין זה הבצבון כמעין, וענין הבצבון הוא כמו חלחול המים דרך העפר היוצאין בחפירות שסמוך לים ולנהר, ומבואר בחגיגה כ"ב א' שאינם חיבור אבל לענין זה הקלו בהם, וכמ"ש בתוספתא שהחופר בצד הנהר והים דינם כמי תמציות.

שתה טמא ושתה טהור טהור, הא דהדר תנא כולהו, משום דלא בעי למיתני טהורין סתמא, דדוקא במים מועטין טהורין, אבל אם נפלו רוב טמאין בב"א טמאין, וכן אינם מטהרין בהשקה, ולכן שנה דבהני דרישא טהורין, ועוד דנפלו מים טמאין דרישא עיקרן משום סיפא נשנו, וכן חזר כולם בסיפא, לומר דמקצת דסיפא משום רישא, ומקצת דרישא משום סיפא, וגם נוח לזכור ג' שהם ג' דדמו להדדי כמש"כ לעיל.

כשרין לתרומה, דכיון שטיהרום חכמים מיד בנפילתן, עשאוהו כהשקה למקוה, משא"כ ברישא שטיהרום מכח ביטול ברוב אחר שנקרא עליהם שם פסול בנפילתם.

וליתול מהם ידיים, עיקרה נשנית לאפוקי טבילת ידיים, דהא ליטול בכלי כשרין גם במעלה הראשונה, אבל להטביל בעינן מים הראויין לאדם וכלים, ולכן שנו כאן דהני נמי כשרים רק ליטול ולא לטבול.

משנה ז

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מדאורייתא סגי במקוה של רביעית לכלים וכן לטהרת מים טמאין וכל שכן לשאובין

(ויש חולקין בזה), אבל לאדם בעינן מדאורייתא מ' סאה, וכדי שלא יטעו ביטלו רבנן טבילת כלים ברביעית, והצריכו מ' סאה לכל עניני טבילה, ואף בתקנת נט"י דבסברא יש לדמותה לטהרת המים ולכלים דטבילה לא גריעא מנטילה, מ"מ כשביטלו הרביעית ביטלוה גם מטבילת ידיים.

ב. שיעור מ' סאה מדאורייתא, ומסרן הכתוב לחכמים לקבוע שיעורו בדקדוק, דבתורה כתיב מים שכל גופו עולה בהם, וזהו דין נוסף מלבד זה שצריך שיתכסה כל גופו במים, שד"ז בכלים ג"כ, והצריכה שיעור מים חשוב שגופו של אדם בינוני עולה בהם, ולא אמרה תורה שיעור מ' סאה, כיון שבאמת השיעור בגופו עולה בהם, ועוד דהא דמי פירות משלימין למקוה היינו דוקא מפני שלא נמסר שיעור במים מ' סאה, ומה"ט אמרו זבחים כ"ב א' דלרביעית אין מי פירות משלימין.

ג. מעין שיעורו בכל שהוא בין לאדם בין לכלים, ולכן לא ראו חז"ל לגזור בו, דבמקוה שיש שני שיעורים מדאורייתא, חששו שיטעו להכשיר רביעית לאדם, ודעת ר"ה פ' דמעין כשר לאדם בכל שהוא, ולא נמצא מקור לשנות המשניות והברייתות מפשטן, אלא שמחמירין בדאורייתא, דלהחולקים פסול מדאורייתא.

ד. לשון מקוה היינו אסיפת מים דקו וקיימי, כדכתיב יקוו המים, וזוהלין זהו היפך ממקוה, וזהו ששנינו דמקוה מטהר באשבורן דהיינו מים מכונסין עומדין, וזוהלין אינם חיבור זל"ז ואין כאן שיעור אסיפת מים לטהר.

ה. כל המחבור באשבורן דינו כמעין, ולכן מעין שיש בו משהו מים ורבה עליו שאובין אע"פ שאין בהם מ' סאה ולא רביעית טובלין ומטבילין בהן, דטהרת המעין ממקור נביעתו ואינה תלויה בשיעור המים כלל, וע"ע פ"ה מ"ג בכ"ז.

ביאור המשנה בקצרה

למעלה מהם מקוה כו', מקוה פירושו אסיפת מים דקו וקיימי, ושיעורו מדאורייתא מ' סאה לאדם ורביעית לכלים, וביטלו חכמים הרביעית שלא יטעו להחליף ברביעית לאדם, וכ"ז בשיעור המים, אבל כל גופו במים בב"א צריך גם במעין, ומעין מדרבנן בכל שהוא בין לאדם בין לכלים, כ"ד רוח"פ ויש מחמירין להצריך בו מ' סאה לאדם, מעין מטהר בזוחלין, ודוקא מים שהיו בדין מעין נשארין מחוברין למעין בזחילתם, אבל מים שאובין או מי גשמים זוחלין כיון שאינם חיבור לעצמן אף למעין אינם מתחברין, ולכן כשרבו עליו מים שאובין מטהר רק באשבורן, דהיינו שהמים מחוברין למקור נביעת המעין באשבורן.

ביאורים

למעלה מהן, לפמשנ"ת יש בכולן כל מה שיש באלו שלמטה מהם.

מקוה שיש בו מ' סאה, שבו טובלין אדם ומטבילין כלים וידים, ונקט טובלין ברישא שזהו הדאורייתא במקוה, וגם הלשון ראוי לנקוט הפשוט תחלה, ועוד דאף מקוה מרודד שא"א לטבול בו אפ"ה מטבילין בו, עי' פ"ה מ"ה.

מעין שמימיו מועטין, ואין בהם כדי לכסות גופו ורבו עליו מים שאובין והשאובין רוב, אפ"ה מטהרין בכל שהוא כמעין, וא"צ מ' סאה, ומה שאמרו להטביל בו בכל שהוא ולא אמרו לטבול בכל שהוא, היינו משום דלא שייך לטבול אדם בכל שהוא, והתנא רצה להפליג בשיעור כל שהוא, דבשיעור מחט סגי, וגם אין נכון לשנות לטבול אדם בכל שהוא, שמא יטעו דא"צ כל גופו בב"א.

שוה למקוה לטהר באשבורן, היינו במים שמחברין באשבורן למקור נביעת המעין, אבל אם זוחלין למקו"א ועומדים שם

לא מהני, כיון שכח טהרתם ע"י חיבורם למעין, והרי חיבורם ע"י זוחלין, ועמשנ"ת בכ"ז לקמן פ"ה מ"ג.

משנה ח

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מעין היינו מים נובעין שפורצין ויוצאין מן האדמה, וכשהוסיפה תורה מים חיים, יש בזה תנאי נוסף על מעין סתם, דנביעת המעין נקראת חיים, אבל זה שנקראין המים מים חיים יש בזה תוספת, כדכתיב וימצאו שם באר מים חיים, ואמרו בתו"כ דאתא למעוטי מלוחין ופושרין ומכזבין ונוטפין, ונוטפין היינו שניתק חיבורן מן המקור של הנביעה, והם מנטפין טיפין טיפין, ועליהם שנינו בפ"ה מ"ה הנוטפין כמקוה, ומכזבין היינו שאין כח חיותם חזק, ומתייבשים לפרקים, ומלוחים ופושרים נתמעטו מפני שאינם מים חיים, ופי' הראב"ד דמשמע מלשון בשר חי שלא נתבשל, וה"נ פושרין כמבושלין ומלוחין כרותחין או מפני שנתקלקלה חיותן שאינם כטבע ברייתן.

ב. דין מעין יש לכל מים נובעין, וים דינו כמעין לר' יוסי, ונתמעט מדין מים חיים, אף ימה של טבריה שמימיו מתוקין, ואפשר דנלמד מהפסוק דקרי להו מקוה, או דמציאות ים אין ניכר בו חיות של נביעה ליקרא מים חיים.

ג. המעלה השישית של מים חיים היא בטבילה לזבים, שהוא הטמא היחידי שצריך מים חיים, והוסיף התנא הזיה למצורעים ולמי חטאת אע"פ שאין זה מענין מקואות.

ביאורים

למעלה מהן מים מוכין, משמע מים שלקו ונתקלקלו, והיינו מלוחים (ומרים, כלשון הרמב"ם בהל' מקואות ובפיה"מ הוסיף שאר טעמים רעים), ואפשר שנקטו לשון מוכין

לומר דאע"פ שאינם חמין אלא פושרין ג"כ פסולין, ופושרין חשיבי מקולקלין כדאמר ב"מ כ"ט ב' ולא כסא דפושרין, ודינם כמעין לענין זוחלין מפני שהם נובעים, אבל מים חיים דוקא קרים ומתוקים. - בכל מעלה שלמעלה יש כל מה שלמטה ממנה, לפמשנ"ת לעיל.

פרק ב

משנה א-ב

הקדמה - ידיעות ודינים

א. ספק טומאה ברה"י בין ספק אם זה שרץ או צפרדע, ובין ודאי שרץ וספק נגע, ספיקו טמא מדאורייתא, ונוהגין בו כודאי טמא, וברה"ר טהור, ונוהגין בו כודאי טהור מדאורייתא, מיהו לכתחלה מורין לו לטבול, ובדיעבד אם נגע בטהרות טהורות.

ב. מי שנטמא בספק רה"י, ואח"כ נגע בטהרות ברה"ר, הרי הם טמאות, שכבר נקבע דינו כטמא, וכן מי שנגע בספק ברה"ר וחזר ונגע בטהרות ברה"י טהורות, שכבר נקבע דינו כטהור.

ג. ה' טמא וספק אם נטהר, הרי הוא בחזקת טומאה, בין בספק טבל ואפי' ודאי טבל וספק אם ה' בו כשיעור, באופן שהי' קרוב לשיעור ולא נמדד, ואפי' אחד כשר ואחד פסול וטבל באחד מהן, ספיקו טמא לכו"ע, בין אם המקואות ברה"י בין ברה"ר.

ד. טמא זה שספק אם נטהר ונגע בטהרות ברה"ר ישרפו, אבל בטבל ויש כאן מקוה כשר ופסול וטבל באחד מהן, אע"פ שהדין נותן שישרפו יתכן שהחמירו מדרבנן שלא ישרפו, הואיל ויתכן תרתי דסתרי שישרפו משניהם בודאי, ואפי' ברה"י אפשר דתלויות, ועי' דין ה'.

ה. טבל באחד מהן וידע באיזה מהן טבל ועשה טהרות, ואח"כ נסתפק לו באיזה טבל, אפשר דבזה טהרותיו תלויות, כיון שלא נקבע דינו מעיקרא מחמת הספק, וכן אם טבל

אחד בפנינו ונגע ולא ידענו באיזה טבל והלך לו, ג"כ י"ל שהדבר ספק, ולא הוכרע מכח חזקת טומאתו, ויתכן להעמיד התוספתא בכה"ג, וא"כ בדין ד' ישרפו.

ו. מקוה שהי' בו כשיעור ועכשיו נמדד ונמצא חסר, מעמידין אותו על חזקה דמעיקרא, דחזקה דמעיקרא אלימא מחזקה דהשתא שחסר לפנינו, אבל כיון שנוסף חזקת הטמא, הו"ל תרתי לריעותא, ולכן נשאר בטומאתו למפרע עד שעה שידענו בודאי שהי' בו כשיעור.

ביאור המשנה בקצרה

הטמא שירד לטבול כו' טמא שספק אם נטהר, נשאר בחזקת טומאה, אפי' ודאי טבל, ואפי' אם יש כאן מקוה ודאי כשר, אבל יש ספק באיזה מהן טבל, ולכאורה עיקר החידוש ברה"ר, דברה"י אפי' טהור נטמא בספק, ומשנקבע דינו כטמא הרי הוא מטמא טהרות בודאי ונשרפות.

מקוה שהי' בו כשיעור ועכשיו נמדד ונמצא חסר אע"ג דבעלמא חזקה דמעיקרא עדיפא מדהשתא ויש להעמידו בחזקת שלם, אבל כיון דאיכא חזקת טמא, הו"ל תרתי לריעותא ואפי' המקוה ברה"ר טמא, ור"ש פליג בברייתא ומטהר ברה"ר ותולין ברה"י, דס"ל חזקת מקוה שלימה לא איתרעאי למפרע.

בד"א בטומאה חמורה בין דאורייתא בין אם הטומאה דרבנן, אבל בטומאה קלה כהני שפוסלין את התרומה כגון אכל אוכלין

פרכינן לר"י אדרבה העמד מקוה על חזקתו, ולפ"ז לא שמענו ממתני' דין ספק ספיקא בטומאה קלה אם טהור, וכן מתפרש לקמן מ"ג לשון כזה.

שני מקואות אחד יש בו מ' סאה ואחד שאין בו מ' סאה טבל באחד מהן כו' ספיקו טמא, לרבותא קתני דאע"פ שיש כאן מקוה כשר, מ"מ לא איתרע חזקתו, וכ"כ הראשונים ז"ל בעירובין שם דמתני' לא זו אף זו קתני, ולפ"ז עיקר חידושא דמתני' דספיקו טמא בודאי, דאם נשאר ספק פשיטא.

ומתני' מתפרשת בין ברה"י בין ברה"ר, דהא במקוה שלא נמדד מיירי, וזה גרע ממקוה שנמדד דג"כ קתני סיפא בין ברה"י בין ברה"ר טמאות, והא דלא הוזכר כאן בין ברה"ר, י"ל דעל הגברא לא שייך כלל להזכיר רה"ר, דמאי נפ"מ אם נתעורר לו הספק כשעמד ברה"ר או ברה"י, ואפי' אם המקואות ברה"ר אין הספק שייך למקואות, ול"ד למקוה שנמדד שהספק במקוה אם נפסל, ואפי' להמפרשים דבין ברה"ר קאי על טהרות שנגע ברה"ר, כאן הרי לא הוזכרו הטהרות, והגברא ספיקו טמא, ואף לר"ש י"ל דדוקא הטהרות טהורות, אבל הגברא צריך לטבול, ועוד דכאן אף ר"ש מודה כיון שאין כאן חזקת מקוה כשרה, שאפי' ספיקו ליטמא טמא, ואפי' ברה"י שורפין לר"ש לפמ"ש הרמב"ן נדה ג' א', וכש"כ שאינו נטהר מחזקת טומאה לר"ש, ועי' בסמוך דיתכן שלא רצה התנא לשנות דטהרותיו טמאות בודאי.

ספיקו טמא, כבר נתבאר דעיקר החידוש שהוא נדון כודאי מפני חזקת טומאה שבו, ולפ"ז הדין נותן שאם נגע בטהרות ישרפו, וצ"ל דמ"ש בתוספתא שטהרותיו תלויות, היינו כשנתעורר לו עתה הספק אבל כשנגע בהם ידע באיזו טבל, דבכה"ג עדיין לא נקבע דינו מעיקרא, א"נ כגון שראינו שטבל ונגע והלך מכאן, ולא ידענו באיזה

טמאין כו' ספיקו טהור, וכל שכן ספק אכל אוכלין טמאין שהוא טהור, וכן ספק נגע בטהרות, שהרי בזה גם ר"י מודה, ומינה דבטומאה חמורה אף ספיקו ליטמא ולטמא טמא.

ר"י מטמא, בפשוטו נשאר בטומאתו כיון שהי' בחזקת טומאה, ואף מטמא טהרות, אבל ספיקו להטמא ולטמא היינו ספק אכל או ספק נגע בזה מודה ר"י דטהור.

ביאורים

הטמא שירד לטבול, ברישא הוי רבותא דאפי' יודע בודאי שירד לטבול ספיקו טמא, אבל יש להסתפק בסיפא דדוקא קתני ירד לטבול, דהיינו שיש לו ידיעה ודאית במעשה המסופק, אבל אם אינו זוכר כלום, אע"פ שיתכן שטבל, אפי' בטומאה קלה ספיקו טמא, ואמנם לא בעינן מעשה טבילה כשר שספק אם נפסל כדבעינן בעירוב, דהתם בעינן לעקור תחום ביתו, וזה דלא כמ"ש בתורע"א בשם המל"מ, וגם שם הוכיח מידים דבכל ענין טהור, אבל אכתי י"ל דבעינן ידיעה ודאית במעשה מסוים, אבל אם זכור לו שרצה לילך לטבול ואינו יודע שירד או הלך לכיוון המקוה לא נטהר בספק כזה, ואפשר דלגבי אשם תלוי ג"כ הדין כן, ומתפרשת מתני' דקתני ספק אכל חלב כגון שאכל רק ספק חלב הי' ספק שומן, וכ"מ בגמ' שם.

ספק טבל ספק לא טבל, פי' שהי' מקוה כשר וירד לטבול וספק אם טבל.

ואפי' טבל, פי' ואפי' באופן שודאי טבל אלא שיש ספק אם הי' במקוה כשיעור, והיינו שלא נמדד מעולם, אבל שיעורו קרוב למ' סאה, באופן שבלא מדידה א"א לעמוד על דיוקו, וכה"ג חשיב ספק, וזהו לשון הגמ' בעירובין במקוה שלא נמדד.

והתני' בעירובין ל"ה ב' הוכיחו דמתני' מיירי בודאי טבל ספק יש בו כשיעור, דהא

וצ"ע דכיון שנקבע דינים כטמאין אחר שטבלו, למה לא יטמאו הטהרות בכל מקום, ושמא ס"ל דכיון שלא נודע מעיקרא לא נקבע עליהם דינים, ונשארו בדין ספק, ומודו דמכאן ולהבא מטמאין בכל מקום, ול"מ כן, ופשטות הגמ' דקאי על הטובלין אם טבלו ברה"ר או ברה"י דאמרינן דר"ש גמר סוף טומאה מתחלת טומאה, ומגע הטהרות לא מיקרי סוף טומאה, ולפ"ז נמצא שאם עמדו ג' בנ"א במקוה נעשה רה"ר וטהור לר"ש, ואולי אף נטהר למפרע לר"ש לשיטתו במסוכן טהרות פ"ו מ"א.

טמאות, פי' ודאי טמאות וישרפו, וטעמא מפרש בגמ' משום דאיכא תרתי לריעותא דהעמד טמא על חזקתו, והרי מקוה חסר לפניך, ופשטא משמע דאף בלא טעמא דחסר ואתאי, סגי בריעותא דהשתא חסר לפניך, וכ"נ גיטין ל"א ב'.

ור"ש פליג בברייתא נדה ב' ב' וס"ל דברה"ר טהור וברה"י תולין והיינו משום דאלימא ליה חזקת המקוה, וחסרון דהשתא לא מגרע למפרע, ואף בעלמא ס"ל הכי בחזקה דמעיקרא ודהשתא, כגון בחבית של יין שהחמיץ, ואיכא כנגדו חזקת טבל דלר"ש ספיקא הוי, ולרבנן טבל גמור, ור"א גיטין ל"א ב' ס"ל דאינו חושש למפרע אלא מעל"ע, ומשמע לפ"ז דטהור גמור אפי' ברה"י.

בד"א בטומאה חמורה אבל בטומאה קלה כגון כו', בטהרות פ"ד מ"א מסיים עלה אבל דבר שהוא אב הטומאה והוא מד"ס ספיקו טמא, ועי"ש ברמב"ם ובפס"ו מאה"ט ה"א דספק בית הפרס וספק ארץ העמים כיון שעיקרן משום ספק, אין ספקן טמא דהו"ל ס"ס, והר"ש והרא"ש הזכירו בית הפרס, ואפשר דספק מגע בית הפרס טהור, אבל ודאי נגע ספק טבל או ספק נגע אח"כ בטהרות טמא, שכבר נקבע דינו כטמא, ולשון אב הטומאה אפשר דלאפוקי משקין טמאין, ועי"ש בתוספתא בזה.

טבל, מיהו יתכן דכשיש כאן מקוה ודאי כשר דמוכיחו קיים לפנינו לא הקילו לשרוף, ולכן לא שנה התנא דין הטהרות שהן טמאות, ורק בסיפא שנה כן דאיכא רק מקוה אחד, ועי' בספר מרן זללה"ה ידים ס"ו [סק"ו] מ"ש בטעמא דמילתא שלא התירו לשרוף בכה"ג.

מקוה שנמדד ונמצא חסר, פי' מקוה שהי' בחזקת שלם מעיקרא, ועכשיו נמדד ונמצא חסר, ונקט לשון נמדד לומר שחסרונו מועט וע"י מדידה בלבד ראו כן, ולכן לא הרגישו בזה מעיקרא, וגם שייך לומר חסר ואתאי, ולא שמוענין שגם בזה מטמאין למפרע עד שעה שהי' ודאי שלם, ולשון הגמ' בקידושין ס"ו ב' ובתוספתא מוכח כן דנמדד עכשיו, ומ"ש בעירובין במקוה שלא נמדד זה כדי לפרש שבלא מדידה א"א לעמוד על צמצום שיעורו, ולכן חשיב ספק שיש בו מ' סאה.

כל טהרות שנעשו על גביו למפרע, נקט טהרות לרבנותא אע"פ שאין להם תקנה, וכל שכן דאדם וכלים שטבלו שצריכין לחזור ולטבול, והרמב"ן פירש בקדושין ס"ו ב' דר"ט סבר לטהר הטהרות שהוחזקו בטהרה קודם שנודע החסרון, אע"פ שמודה שמכאן ולהבא צריך לטבול גם אותם שטבלו מעיקרא.

למפרע, היינו עד שעה שהי' ודאי כשר, ואע"פ שחסר משהו לא מהני ליה חזקה דמעיקרא, כ"מ בגיטין ל"א ב' דלמפרע היינו עד שעה שהי' ודאי, מיהו כל שהוא שידעינן שנחסר ע"י הטובלין י"ל דלא משוי ריעותא, ונשאר בחזקתו דמעיקרא.

בין ברה"י בין ברה"ר, כן דרך לשנות הפשוט תחלה, וצ"ע בנדה ב' ב' דגרסינן איפכא, ומבואר בתוספתא בין שמקוה זה עומד ברה"י בין שעומד ברה"ר, וכן פרש"י בנדה ובגיטין וכ"ה ברמב"ם, וכ"ה לשון הגמ' נדה ג' א', והרי"ד והריטב"א פירשו על מגע הטהרות בכלים או באדם שטבלו במקוה זה,

וירד לטבול, עי' לעיל מש"כ בזה.

ואפי' טבל, דין ספק ספיקא שלא טבל, כגון שספק אם טבל ואפי' אם טבל הרי המקוה שמסופק בו לא נתברר שיש בו שיעור, לא נתפרש מה דינו לטהר בטומאה קלה, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה צידד דטהור גם בזה.

ספיקו טהור, פי' אפי' הי' בחזקת טומאה, וכש"כ ספק נטמא בטומאה קלה, או ספק נגעו טהרות בטומאה קלה, וכדקתני בסמוך דבזה מודה ר"י.

ר"י מטמא שרי"א כל דבר כו', פשוט הדברים דלר"י אם נגע בטהרות טמאות, ומ"ש ספיקו להטמא ולטמא טהור, היינו ספק אכל אוכלין טמאין, או ספק נגעו טהרות במי שאכל אוכלין טמאין, אבל בתו' עירובין ל"ו א' נקטו דאף לענין טהרות שנגעו בו מודה ר"י, ורק לכתחלה יש לו לטבול קודם שנוגע בטהרות, וכ"נ בר"ש לקמן מ"ג בביאור התוספתא, וכבר האריכו בזה במל"מ ובספר מרן זללה"ה מקואות ס"י וידים ס"ו.

בסיפא לא הוזכר דין מקוה שנמדד, ובפשוטו הוא ק"ו מהני, דהא אית ליה חזקת טהרה, ולר"א גיטין ל"א ב' טהור אפי' בטומאה חמורה, וכן לר"ש ברה"ר טהור וברה"י תולין, ולא איצטרך לאשמועינן אלא ברישא לאפוקי מדר"ש, ויש להסתפק מאי קסבר ר' יוסי במקוה שנמדד ונמצא חסר לענין טומאה קלה, ובתו' עירובין ל"ו א' משמע שגם בזה מטמא, אבל בתו' הרא"ש והר"פ שם כתבו דבזה מודה ר"י דטהור, והיינו דחזקת מקוה חזקה דאורייתא היא, וחזקת טמא טומאה קלה הויה בחזקה דרבנן, כיון שעיקר הטומאה מדרבנן, ומ"מ הדבר צריך ראי' שהמציא ר"י חילוק זה לחשוב מקוה שנמדד כנודע לך שטהר, דממ"ש שם דמיירי במקוה שלא נמדד, אין לדייק כלום, דהא לא

קתני במתני' מידי שנמצא חסר, ושפיר מפרשין בגמ' דהיינו כשמעיקרא ג"כ לא נמדד, ושפיר י"ל דה"ה בנמדד ונמצא חסר, וכמ"ש תו' שם.

אבל ספיקו להטמא ולטמא טהור, מבואר מזה דבטומאה חמורה בספק כזה טמא, אפי' להטמא ולטמא.

משנה ג

הקדמה – ידיעות ודינים

א. ספק מים שאובין שטיהרו חכמים מצינו רק בפסול ג' לוגין עד רובו, דכיון שרוב המקוה מים כשרים הקלו בזה, אבל ספק כולו שאוב פסול, אף למ"ד שאובין דרבנן, וכ"מ ברמב"ם, אבל דעת תו' משמע דאי שאובין דרבנן, אפי' ספק כולו שאוב כשר, וכתב מרן זללה"ה שאין להקל בזה ונקט שכן דעת הפוסקים.

ב. ספק ג' לוגין בתחלה ואפי' י"ט סאה בתחלה כשר אם יוסיף כ"א מים כשרים ועמשנ"ת בזה לקמן מ"ה ובפ"ד מ"ד דבוראי נפלו הכשרים והפסולים יחד לא הקלו בספק, ובאופן שספיקן טהור אף משלימין למ' סאה.

ג. חזקת המקואות כשרות, דהיינו שסתם מקוה העשוי לטבילה ברשות ישראל חזקה שנעשה בכשרות, ולא חיישין שכולו שאוב, אע"פ שספק כולו שאוב פסול, זה חזקתו כשר, אבל אם ידעין איך נתמלא ויש סיבה להסתפק שנתמלא בפסול, כגון מכתשת הנתונה תחת הצינור ויש ספק שעברו רוב המים דרך המכתשת ספיקו פסול, ואם רובו מים כשרים כשר.

ד. הא דלא מתכשרין בהמשכה מהמכתשת למקוה, י"ל שלא נמשכו ע"ג קרקע אלא נפלו מיד למקוה, א"נ דכולו או רובו בהמשכה פסול, או דאתא כמ"ד דבעינן רבייה ואח"כ המשכה.

בתוספתא מבואר שאם נתמלאו מעצמן במי גשמים לכתחלה לא יטבול באחד מהן, ואם טבל ועשה טהרות טהורות, ולפ"ז במתני' שניהם פסולין היינו שאין למלאותן מי גשמים לכתחלה עד שיוציא מהם מלואו ועוד, ואם נתמלאו מעצמן לא יטבול בהם, ואפי' טבל יחזור ויטבול, אבל אם נגע בטהרות שאין להם תקנה לא פסלינן להו, כיון דבאמת ספק מ"ש טהור, ורק מפני שא"א לטהר שניהם החמרנו בשניהם, אבל בדיעבד מקילינן בספקן.

משנה ד

הקדמה – ידיעות ודינים

א. שיעור ג' לוגין נקבע מפני שיש בו כדי לרחוץ ראשו ורובו, ודמי קצת כשיעור מקוה של שאובין, כ"כ תו' והרמב"ן ב"ב ס"ו ב', ומזה למדו שיעור ג' לוגין כשגזרו לפסול טהור שנפלו על ראשו ורובו ג' לוגין מים שאובין.

ב. לכו"ע נמסר הא דמים שאובין פסולין את המקוה בג' לוגין שנפלו על פני המים, וסבר ר"א שלא הצריכו שיעור זה אלא ע"פ המים שמתבטלין השאובין בכשרים, אבל בתחלה סגי ברביעית שהוא שיעור מקוה לכלים מדאורייתא, ורבנן סברי דמדלא חילקו ש"מ דבכל גונא השיעור ג' לוגין, ולרבותא נקטו ד"ז ע"פ המים.

ג. כיון שלא נמסרו שתי הלכות בפסול שאובין, אין לחלק בחומר הפסול בין בתחלה לע"פ המים, ויש נדון בזה.

ד. בתחלה היינו שקודם שהי' במקוה רביעית כשרים כבר הי' רביעית שאובין.

ביאור המשנה בקצרה

נחלקו ר"א ורבנן אם זה שנמסר שיעור ג' לוגין ע"פ המים, היינו לרבותא שפסולין את הכשרין המרובין, אבל גם

ה. נראה דספק מים שאובין המקוה כשר ומברכין על הטבילה בו ואפי' לכתחלה טובלין בו, אבל בהיו שניהם פחותין ממ' סאה דקתני שניהם פסולין, בזה אמרו בתוספתא דבדיעבד אם טבל ועשה טהרות טהורות.

ו. היו שניהם פחותין ממ' סאה ונפלו לאחד מהם, אין למלאותן במי גשמים, ואם נתמלאו מעצמן אין טובלין בהם לכתחלה, ואם טבל לא יעשה טהרות וצריך לחזור ולטבול, אבל אם טבל ועשה טהרות טהורות, כיון שבאמת מטהרינן ספק מים שאובין, ורק משום שא"א לטהר שניהם החמרנו בהם.

ביאור המשנה בקצרה

ספק מים שאובין כו', שנינו במסכת טהרות דחכמים טיהרו ספק מים שאובין למקוה, ומפרשינן הכא דהיינו בספק נפלו ג' לוגין, או נפלו ודאי וספק קדמו מ' סאה, או שני מקואות אחד כשר ואחד פסול ונפלו לאחד מהם, אבל שניהם פחותים ממ' סאה דאחד ודאי נפסל, לא מטהרינן שניהם מכח ספק, שא"א לטהרם במוחלט, כגון אם שני בנ"א יטבלו א' בזה וא' בזה ונגעו בככר אחד דבכה"ג ודאי טמאוהו, ולא טיהרו אלא כשאפשר להכשירו במוחלט.

ביאורים

ספק מים שאובין שטיהרו חכמים, בטהרות שנינו ספק מ"ש למקוה, ונראה דר"ל שיש מקוה וספק נפלו לו מים שאובין, לאפוקי ספק כולו שאוב, וטעמא משום דג' לוגין הוי כעין גזירה לגזירה אטו כולו שאוב, ולכן הקלו בזה, ומצינו עוד קולות בג' לוגין טפי מכולו שאוב, כגון בספוג ודלי ומקוה סמוך למקוה, ומד' כלים, והמשכה במיעוט המקוה, וספק מים שאובין משלימין למ' סאה מספק, ובזה עדיפי מד' כלים וספוג ודלי.

היו שניהם פחותים ממ' סאה כו' שניהם פסולים מפני שאין לו במה יתלה,

עפ"ד מרן זללה"ה, אע"פ שבלקוטים נסתפק בזה, ולפ"ז שפיר מצטרפין הג' גומות כיון שסך הכל יש במקוה ג' לוגין, וגם משכח"ל ששפכן מכלי אחד בלי הפסק, ועוד דבנתכזין לרבות הרי מצטרפין בכל ענין כדתנן סופ"ג, ולפ"ז ה"ה דמצטרפין בד' גומות.

ב. הא דבעינן הכא בידוע שנפלו מ' סאה תחלה, י"ל דהיינו מפני שהשאוובין ודאי והכשרין ספק, דהשאוובין שבגומות חשיבי כנמצאים כבר בתוך המקוה, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דאפשר דחשיב כחסרון חכמה שאינו יודע לשער כמות המקוה עד הגומא השלישית, מיהו בפשוטו גם כחסרון ידיעה הדין כן, וכן אם נפלו השאוובין לגומא השלישית אחר שנתמלאה המקוה לא יפסלו מספק, ולקמן פ"ד מ"ד אפשר נמי דכיון שידוע שמקלחין כאן ג' לוגין מ"ש עם הכשרים, ואין הכשרים קודמים דנימא שבשעת נפילתן כבר נקבע כספק מקוה כשר, וג"ז דמי קצת לספק וודאי, כיון שהג' לוגין כבר היו בדרכם למקוה קודם שנפלו לו מ' סאה, והספק אם הכשרים קדמו, ולא הקלו בספק כה"ג.

ג. ענין מקוה סמוך למקוה מקורו בפ"ו מ"ג דתנן שמקוה כשר ומקוה שאוב בזה כ' סאה ובוזה כ' סאה והושקו זל"ז לא נפסל הכשר, והטעם שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו לתוך המקוה ונתרבו מימיו ע"י השאוובין דזה כעושה מקוה משאוובין, אבל כששני המקואות מלאים ולא ניתוספו מים לכשר ע"י השאוובין, אע"פ שהושקו זל"ז ונתערבו מעט במקום ההשקה, לא גזרו בזה.

ד. גומא שבמקוה אינה ענין למקוה סמוך למקוה, דודאי גם מקוה שאין הקרקע שלו חלקה ויש בו גומות חשיב מקוה אחד, ולכן נראה דבמקוה שיש בו גומא אחת מודה ר"ש לרבנן, ואפי' אם הגומא בגובה קצת, וכ"נ מדלא פליג באביק פ"ו מ"י, ואמנם כלפי

בתחלה שיעורו ג' לוגין, או דבתחלה סגי ברביעית שזהו שיעור מקוה לכלים מדאורייתא, ושיעור ג' לוגין נאמר במקום שמתבטלין במים, דבזה רק שיעור חשוב פוסל.

ביאורים

ר"א אומר רביעית מים שאובין, בתחלה שלא נתבטלו במים הכשרין הרי הם מחשיבין את המקוה כשל מים שאובין, כיון דרביעית הוי שיעור מקוה לכלים והכשרים שבאין אחריהם נפסלין, ושלשה לוגין שאמרו היינו ע"פ המים, דכיון דמתבטלין בכשרים בעינן שיעור חשוב, שיש בו לרחוץ ראשו ורובו.

וחכ"א כיון שלא נמסר שיעור אחר יש לנקוט דבין בתחלה בין בסוף שיעורו ג' לוגין, ולרבותא אמרו דע"פ המים ג"כ פוסלין בג' לוגין, אע"פ שהכשרין רוב, ומלשון בין בתחלה בין בסוף דקדק אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שחומר שניהם שוה, מדלא קאמרי אף בתחלה שיעורו ג' לוגין.

משנה ה

הקדמה – ידיעות ודינים

במשנה זו יש ג' נדונים, א' איך מצטרפין ג' גומות הרי בעינן שיתחיל השני עד שלא פסק הראשון, וכאן הגומות חלוקות זו מזו, ב' למה בעינן בידוע שנפלו מ' סאה קודם שהגיעו לגומא השלישית, הרי גם ספק מים שאובין כשר, ג' מ"ט דר"ש דמכשיר, הרי הגומות כחורי המקוה, ועדיפי מינה, דאטו מקוה צריך קרקע שוה, וא"כ מה שייך להזכיר כאן מקוה סמוך למקוה, ויתבאר לפנינו בס"ד.

א. ג' לוגין שנפלו בתחלה מצטרפין אף מד' כלים ואפי' לזמן מרובה, כיון שיש במקוה ג' לוגין בב"א, ורק כשנתבטל הראשון במים בעינן צירוף בהמשך אחד, כן נתבאר במקו"א

סבר דכיון שהגומות זו כלפי זו כשתי מקואות, אינם מצטרפין אע"פ שכלפי המקוה כולו הם נטפלין לו כחורי המקוה.

ביאורים

מקוה שיש בו שלש גומות, וה"ה שתי גומות או ארבע גומות, אבל בגומא אחת מודה ר"ש, כ"נ ע"פ הגר"א, אבל בר"ש משמע דאף בגומא אחת פליג, ולרבנן כמו שמצטרפין ג' גומות ה"ה ד' וה', דבתחלה אין דין ג' כלים, ומיירי שפיר גם בנתכיון לרבות, ועוד, ולר"ש הו"מ למיתני שתי גומות, אלא דמיתני ליה שפיר טפי בלוג לוג, וגם יש קצת חידוש לרבנן דבעינן בידוע עד הגומא השלישית, אע"פ שכבר נתבטלו השני לוגין הראשונים, ול"ד לשני מקואות שנתערבו בפ"ג מ"א.

אם ידוע שנפל לתוכו, מצינו לשון נפלו בנותן בכונה לקמן פ"ג מ"ד בבב"ק החולה שנפלו עליו ט' קבין וטהור שנפלו על רור"ר ג' לוגין מ"ש, ואולי נקטו שם כן כדי שלא יטעו דסגי בטבילה בט' קבין, וכן שנינו בפ"ד מ"ד שנפלו על הכשרים ושירדו על השאובין, ולפמ"ש"כ לעיל דמיירי כשידוע שג' לוגין כבר מקלחין לכוון המקוה, אפשר שלזה מרמז התנא שם.

אם ידוע שנפל כו', אבל בספק לא מכשרינן, כיון שהשאובין ודאי שקדמו במקוה, ולא הכשירו אלא בספק נפלו, או שבשעת נפילתן כבר ה' הספק ידוע שמא המקוה שלם, ולא חל שום פסול מספק, שכבר הוחלט הדין בשעת נפילתן דכשר, ואפשר שעיקר מה שנשנית משנה זו כאן, היינו כלפי הא דספק מ"ש כשר, אלא שהקדים התנא דבתחלה ג"כ בעינן ג' לוגין.

ר"ש מכשיר, אפי' ודאי שאין מ' סאה עד הגומא השלישית, מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה, דהיינו ששתי הגומות כשני

המקוה גם ג' גומות כחלק מהמקוה חשיבי, אבל טעמיה דר"ש מפני שהגומות זו כלפי זו כשני מקואות, וכמשי"ת.

ה. טעמיה דר"ש נראה ע"פ הגר"א דהיינו מפני שהגומות עצמן אחת כלפי חברתה הם כשני מקואות סמוכות זו לזו, שהרי בשתי גומות שנינו פ"ו מ"ג שאם הושקו זל"ז לא נפסלו זה מזה, וכיון שגומא אחת אינה יכולה לפסול את חברתה, סבר ר"ש שאינם מצטרפין לג' לוגין, שהרי אם היו בגומא אחת ג' לוגין ובשניה מים כשרין ואח"כ מלאו המקוה ונפסלו כל המים שלמעלה ע"י הגומא שיש בה ג' לוגין שאובין, מ"מ המים שבגומא השני' נשארו כשרין, מפני שלגבי גומא זו הרי הגומא השני' כמקוה סמוך למקוה, ואמנם כלפי המקוה שלמעלה חשיבי תרווייהו כחלק מן המקוה והיא נפסלת ע"י ג' לוגין שבאחת מהן, אבל אין הג' לוגין שבשניהם מתחברין לפסול את המקוה, כיון שחיבור הגומות נעשה רק כלפי המקוה שלמעלה, וכשהם מתחברין כבר נתבטלו המים שאובין במים כשרין, והר"ז כשני מקואות שנפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו דתנן פ"ג מ"א שהן כשרין והכא עדיף טפי כיון שהשאובין נשארו בגומות ולא נתערבו אחת כלפי חברתה, ורבנן סברי דלא מהני כ"ז למקוה, כיון דלגבי המקוה הרי הם כחורי המקוה וכנפלו לו ג' לוגין דמי.

ביאור המשנה בקצרה

מתני' מיירי במקוה שהכותל או הקרקע עשוין בשיפוע והגומות בשיפוע, זו למעלה מזו, וכשהמים מגיעין לגומא השלישית כבר יש במקוה קרוב למ' סאה, ואם נפלו מי גשמים בשפע כבר יש במקוה מ' סאה קודם שנשתוו המים והגיעו לגומא השלישית, וקמ"ל שאם ידוע שנפלו מ' סאה אע"פ שכבר קדמו ג' לוגין במקוה לא פסלו, ואם הדבר ספק לא מקילינן כאן כדין ספק מים שאובין, ור"ש

שהעלהו מן המים ומקצתו נוגע במים, כדתנן פ"ז מ"ו בסגוס, וזהו דין המסנק את הטיט לצדדין, שלא הגביהו באויר למעלה מן המים או מן הקרקע.

ד. אם הוציא הטיט מחלל המקוה והמים נמשכין ממנו לתוך המקוה לכאורה נכשרין בהמשכה, וע"כ מיירי שנשאר הטיט בתוך כותלי המקוה שאין כאן המשכה לטהרם.

ה. בתוספתא מבואר דר"ש מכשיר גם בסגוס, ונראה דודאי לא שיך לחשבו כאינו מתכוין, אלא כיון שכונתו לתלוש רק הטיט, והמים עולין בע"כ, וברצונו שלא יעלו כלל, בזה ס"ל לר"ש דחשיב שאיבה שלא במתכוין כלפי המים שנמשכין מאליהן מן הטיט למקוה.

ביאור המשנה בקצרה

התולש טיט מן המקוה בידיו, הרי המים שבתוך הטיט כשאוּבין, אבל אם לא תלשו לגמרי אלא נשאר מקצתו מחובר למים או ע"ג קרקע, אע"פ שהטיט בידיו אינו כתלוש, ור"ש אומר כיון שכונתו לתלוש רק הטיט, והמים עולים עמו בע"כ, לא חשיבא שאיבה במתכוין לגבי המים, ומבואר בתוספתא דה"ה בסגוס בין לרבנן בין לר"ש, וכ"מ במתני' פ"ז מ"ו.

ביאורים

המסנק את הטיט לצדדין כו', נראה דבין ברישא דמסנק, ובין בספא דתולש, מיירי שמניח הטיט בצדדין, והמים נמשכין ממנו בחזרה למקוה, ומיירי שהם בתוך המקוה שאין כאן הכשר דהמשכה, אלא שברישא שלא הפסיק חיבורו מן המים הרי המים שבתוכו כמחוברין למקוה, וכיון שלא נתלשו אין מגרע מה שהולכים ממקום למקום, אבל אם תלשם נעשו שאובין, ואע"פ שהניחם מידו פוסלין את המקוה, וכ"ז לדעת הרא"ש ודעימיה דתלושין בידיו כתלושין בכלי דמי,

מקואות, ואינם מצטרפין לג' לוגין, כיון שאין גומא אחת מצטרפת לפסול חבירתה, ובזה גם רבנן מודו, אלא דס"ל דכלפי עיקר המקוה הרי שתי הגומות מתבטלין וחשיבי כחורי המקוה, ולכן גם מצטרפין לפסלה, ור"ש סבר כיון דצירופן נעשה רק ע"י המים הכשרים שבעיקר המקוה, הרי הם מתבטלין בכשרים קודם שנתחברו זל"ז, והרי שנינו דשני מקואות שנפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו כשרין, ואם היו נופלין לתוך הגומות בתחלה רוב מים כשרין, הרי גם לרבנן שוב לא יפסלו ע"י צירוף המקוה שלמעלה, וס"ל לר"ש כיון שמתבטלין עד שלא יגיעו לגומא השלישית, שוב אינם מצטרפין לפסול.

משנה ו

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מים שבלועין בטיט הרי הם כמים שבלועין בבגד כ"מ בתוספתא דסגוס וטיט דינם שוה, ואע"פ שטיט הנרוק אינו נפסל בשאיבה כדתנן פ"ז מ"א, ביאר הראב"ד שבטיט הנרוק המים מתמזגין עם הטיט ונעשין גוף אחד, אבל בטיט העבה המים בלועין בתוכו כמים בבגד, תדע שהאדם תופס הגוש בידיו ומים נוטפין ממנו, ואילו בטיט הנרוק אין המים נפרדין לינטף בפ"ע, ולכן המים שבטיט שביד האדם דינם כתלושין בחפניו.

ב. מים התלושין ביד האדם דינם כשאוּבין לכל דבר, בין בחפניו בין בתוך טיט או בגד שבידיו, אבל הרשב"א סובר שפסול שאובין הוא רק בכלי, וביד"א זהו פסול אחר, ונפ"מ שפוסלין רק כשנופלין מיד האדם למקוה, ולא משהניח ע"ג קרקע, ונקטינן עיקר כהרא"ש ודעימיה שדינם כשאוּבין לכל דבר, ולכן אפי' הניחם מידו במקום שיוורדין למקוה בלא המשכה פוסלין את המקוה.

ג. הדוחף את המים ע"ג קרקע אינם נפסלין כ"ז שלא תלשן, וה"ה אם אוחז בגד

ואפי' הפך הכלי על פיו כ"ז שחלק ממנו נוגע בקרקע כשר לר"י.

ה. אם שבר הכלי או שהסיר את הברזא ויצאו המים מעצמן מודה ר"א דלא חשיב מעשה גמור לפסול, ומ"מ לא התיר בכל האופנים דסו"ס מתייחסת ההבאה מן הכלי למקוה למעשה האדם, אבל אם מסיר ברזא שסותמת הגג אף לר"א כשר בכל גוונא.

ו. כלי המשוקע במים, כגון שנפל כלי לבור ונתמלא מים, כ"ז שמחובר בשפתו למים, אפי' הגביהו אינם שאובין כדתנן פ"ז מ"ו, ולפ"ז בסייד ששכח עציץ בבור ומים צפין על גביו, אפי' הגביהו כשר אם נשאר מחובר בשפתו, מיהו דוקא אם שכחו בבור שאין בו מים, ונתמלא שלא לדעתו.

ז. ג' עניני שלא בכונה שנינו כאן, א' מניח לנגב, שרוצה היפך ממילוי מים, ב' שוכח עציץ בבור שאין דעתו על המילוי, ושכחתו גמורה, ואח"כ נתמלאו מגשמים, (להמפרשים כן). ג. מסדר קנקנים בתוך בור שיש בו מים כדי שיספגו מים בדפנותיהם, שיודע שיש מים ויתכן בצד רחוק שיספגו הרבה מים ניכנסו לתוכן, אבל אין לו ענין בשאיבתו, שהרי רוצה שישארו המים בבור, ובאופן א' התיר ר"א שבירה כשיש מעט מים בבור, ובאופן ב' לא התיר שבירה אלא במים צפין על גביו, שאז המים כנפלו מעצמן לבור, ולפמש"כ באות ו' יש להתיר בזה אף עירו, והרא"ש שהחמיר בזה מיירי בשכח העציץ בבור שיש בו מים, ושקע מעצמו, ובאופן ג' ע"כ מיירי באין צפין, ולכן לר"א לא ישבר, וקמ"ל סתמא כר"י ואפי' אין כמעט מים בבור ישבר וה"ה יטה או יכפה, אבל לא יערה.

ביאור משנה ז'

המניח קנקנים בראש הגג לייבשן, לא רק שאין דעתו על מילוי המים, אלא לא ניחא ליה בזה, והמים שבתוכם לכו"ע אינם

אבל להרשב"א דפסול ביד"א דוקא כשנופלין מיד האדם, אבל אם הניחן חזרו להכשרן בלא המשכה, ע"כ מיירי הכא שמשכו ממנו ג' לוגין כשעודו בידו, ואף להרא"ש ברישא אפי' משכו מתוך ידיו כשר. [מיהו קשה להרשב"א מ"ט חילק התנא בין תולש למסנק ליתני תרוייהו בתולש, ולפילוג בדידיה אם הניח הטיט מידיו או לא].

לשון מסנק משמע שגוררו עם הקרקע, ולא שמגביהו בידיו מחובר למים, ויש מקום לדון אם במגביהו בידיו ונוגע במים מיקרי מחובר, כיון שהטיט כתולש ע"ג המים, ומ"מ פשטות הדברים שטיט כסגוס, וכדתנן פ"ז מ"ו שמימיו כמחוברין כ"ז שנוגע במים.

משנה ז-ח-ט

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מים שנשאבו בכלי שלא לדעת האדם אינם פוסלין את המקוה, ואפי' אם הונח הכלי במקום זה ע"י אדם שלא בכונת שאיבה, מיהו יש אופנים בפ"ד מ"א שאם הניח במקום שיודע שיכנסו מים, אפי' אין דעתו ע"ז פסול. ד"ז למדו בתו"כ מקרא דמקוה דומיא דבור שיש בו תפיסת ידי אדם שגורם המשכת המים לבור ע"י חפירת הבור והכנת צינורות, ולא בעינן שיהא ביד"ש דומיא דמעין לגמרי.

ב. מכאן אמרו שהמניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מי גשמים הרי המים שבתוכן כשרים, ואם הפילה הרוח את הקנקנים למקוה או שעברו המים על גדותיהם כשרים וכ"מ במתני' דסייד לפמשנ"ת לקמן.

ג. אם הגביהן בידיו לשפכן למקוה כבר נעשו שאובין בידיו ופוסלין את המקוה.

ד. אם הטח הכלי לשפכו, ונשאר קצהו מחובר לקרקע, לר"א פסול, לפי שכבר החשיב את המים והגביהן מעט עם הכלי, ולר"י כשר,

והגר"א פי' דבעונת הגשמים הארץ לחה וחישיב כיש מעט מים בבור, וג"ז מחודש, דאם צריך רביעית, מאי מהני לחלוחית ועי' להלן, והמפרשים שצריך רוב מים כשרים, צ"ע למאי איצטריך עונת גשמים, הרי הדבר תלוי רק אם יש מים בבור, ואי מהני שנפלו אח"כ מים כשרים, א"כ לעולם ימתין עד הגשמים שבעונה הבאה, וגם הול"ל עד שירבו עליהם מי גשמים, ועוד.

ואפשר דעיקר דיניה דר"א דבעינן מעט מים קודם המים שבקנקנים, ובעונת הגשמים הקיל לסמוך שמסתמא היו מים בבור, אע"פ שלא ידע כן בבירור, והיינו אם עונת גשמים היא דמסתמא יש מים בבור או אם יש כו' פי' או אם ידוע בודאי שיש מים בבור, ולפ"ז מתחזור כפי' הגר"א דר"א לא מצריך מים ממש, ואפי' כמו מעט מים ג"כ סגי, והיינו דקאמר שאפי' בלחלוחית מים סגי, או בעונת גשמים או כגון שידוע שיש שם לחלוחית כמו מעט מים, ועיקרן של דברים דר"א מצריך היכרא שיש שם מי גשמים שלא באו מכלים, וסגי ליה בהיכר כל דהו.

ישבר ואם לאו לא ישבר, בפשוטו הסרת ברזא כדין שבירה, שמסלק המעכב והמים יורדין מאליהן, ומ"מ מחמיר ר"א דחשיב כנתינת האדם לבור, ולפמשנ"ת לעיל להיכרא בעלמא הצריך מעט מים של מי גשמים תחלה, ולא הצריך כן בנפלו מאליהן, ויתכן דגם כאן כשר בדיעבד, אלא דלכתחלה אמר שלא ישבר, וד"ז צריך רא"י, ומ"מ מסתברא שאינם פוסלין כשאובין אפי' אין מים בבור כלל.

רי"א ב"כ וב"כ ישבר או יכפה אבל לא יערה, ר"י פליג בתרתי, דלא בעינן מים בבור כלל, וא"צ לשבור אלא אפי' מטה הכלי או הופכו על פיו כשר, אבל לא יערה דהיינו שלא יגביה הכלי מן הקרקע, וכמו שנתבאר בתוספתא דר' יוסי אמר משום ר"י דיכול

כשאובין, ונפ"מ אם נפלו מהרוח ונשפכו המים למקוה דכשרין, אבל אם רוצה לשפכן בידים, בזה ס"ל לר"א שלא יטה הכלי, שעושה מעשה במים עם הכלי, אלא ישבר הכלי, שנוטל המעכב והמים נשפכין מאליהן, ועוד התנה ר"א שיהיו מעט מים כשרים בבור תחלה ממי גשמים, ור"י אומר אפי' אין מים כלל בבור, יכול לשבר הקנקנים, ואף להטותן או לכפותן, ובלבד שלא יגביהם מן הקרקע.

ביאורים למשנה ז'

המניח קנקנים בראש הגג לנגבן, וסבר שיתנגבו קודם שירדו גשמים, ולא הספיק להורידן עד שירדו הגשמים, בזה מיקל ר"א לשבר, כיון שנתכוין בהדיא שלא יתמלאו, ולא רק שאין דעתו על המילוי, ואם נפלו מימיהם מעצמן בכל ענין כשרין, אבל אם משבר בידים בהא פליגי.

ר"א אומר אם עונת גשמים היא או אם יש כמעט מים בבור ישבר, לא נתפרש היטיב מהו ענין עונת גשמים, הרמב"ם מפרש דעונת גשמים גריעותא היא, ולספרים דל"ג או אם יש כמעט מים בבור, משמע דחדא מילתא היא, ומדלא קאמר אם עונת גשמים היא ויש כמעט מים, משמע שאין זה מאותו ענין, וניחא להרמב"ם דאם עונת גשמים היא וידע שיתכן שיתמלאו מים הר"ז דומה קצת לשאיבה בכונה, ולכן בעינן מעט מים בבור, אבל אם ירדו שלא בעונתן אפי' אין מים בבור ישבר, אבל קשה דא"כ הכי הול"ל אם עונת גשמים היא רא"א אם יש כמעט מים, והלשון משמע שענין עונת גשמים שייך רק בדברי ר"א.

ושמא י"ל דגזר ר"א שאם אינה עונת גשמים נותן דעתו על המים, אבל בזמן הגשמים א"צ למים, ודוחק, א"נ גזר שלא יאמרו ממלאין מכלים, ולכן הצריך עונת גשמים שידועים שנתמלאו מגשמים, וג"ז דוחק, וגם דהול"ל ויש מים בבור.

בעצין שיטנף כל מי הבור, ולעולם יכול לדלות אח"כ מים מן הבור, וסתמא המים של בעה"ב ואין לסייד רשות לדלות, ומ"מ מחמיר ר"א שלא ישבר, וה"ה דמחמיר בשוכח בראש הגג, ורק בהעלה לנגבן שמקפיד על מילוי המים בזה הקיל לשבר, ובשוכח מקיל רק בנפלו מאליהן, וה"נ בעצין כשהמים צפו על גבי העצין נמצא שמימיו נתערבו מאליהן למקוה.

רא"א אם היו המים צפין ע"ג כ"ש ישבר, כשהמים צפין הרי הם כמחוברין, ושוב אין שום פסול במעשה האדם, דהר"ז כמטביל כלי במקוה והופכו ומעלהו דרך שוליו, כדתנן פ"ז מ"ו, ולפ"ז נראה דבמים צפין ע"ג אם אינו מפסיק חיבורן, אפי' הגביה הכלי מן הקרקע כשר לר"א, והא דנקט ישבר היינו כלפי לא ישבר, דבאין צפין, לשבר נמי פסול.

רי"א ב"כ וב"כ ישבר, וה"ה יכפה כמ"ש הגר"א, ולפמש"כ נראה שלא הזכיר יכפה, כיון דבמים צפין אפי' לערות מותר, ובאין צפין רק הטייה וכפייה מותרת, לכן לא מצי למיתני ב"כ וב"כ ישבר או יכפה, דהוה משמע דאפי' בצפין אסור לערות, ולכן התייחס רק למחלוקתו עם ר"א.

הרא"ש והגר"א פ"י בבור שהי' בו מים וע"ע בפ"י הרמב"ם והר"ש ונתבאר במקו"א.

ביאור משנה ט'

המפדר קנקנים בתוך הבור, שסידר קנקנים בתוך מי הבור כדי שיספגו מים, ועברו המים דרך דופן הקנקנים לתוך הכלי, ולא הי' דעתו שיספגו כ"כ, דסתמא אין הכלי שואב אלא לדפנו ולא לתוכו, וזה חמור מדלעיל שהרי נתנן לתוך המים, ואפ"ה קתני דישבר ואע"פ שאין מים בבור, וסתמא כר' יהושע, וה"ה דיכפה, ונקט ישבר ומתפרש דה"ה יכפה כדלעיל.

להטות, וכן הי' רי"א דכל שהולידן עם הקרקע כשר, וה"נ כ"ז שהקנקנים נוגעים בקרקע לא חשיבי כתלושין, ואין מעשה האדם פוסל במחוברין, אפי' באין מכחו למקוה.

ויש כאן שאלה למה לא חשיבא הוי' בדבר המק"ט, שהרי הקנקנים מק"ט והמים יורדין מתוכן, ובמתני' דהכא בראש הגג לא קשה שכבר עברו באויר אחר שיצאו מן הכלים, אבל אכתי בבבא דסייד וקנקנים שכבר קשה, ואם נימא דהתם ישבר דוקא שמשנשברו פקעה טומאה מן הכלים ניחא, אבל ל"מ דהאמת כן, ועי' בספר מרן זללה"ה קמא ס"ה סק"ב.

ביאור משנה ח'

הסייד ששכח עצין כו' שהסייד סייד בור יבש, ושכח שם העצין של הסייד, דודאי לא נתכוין לשאוב בו מים, ואח"כ ירדו גשמים ונתמלא העצין מים, ולכו"ע דין המים כמי גשמים, שאין לך שוכח גודל מזה, ואפ"ה לא התיר ר"א לשבר בידים ושאני קנקנים שרוצה לנגבן ומקפיד שלא יכנסו מים וניכר שלא לדעתו, אבל אם המים צפין ע"ג העצין נמצא שכבר נכנסו לבור מעצמן, וכיון שהם כבר מחוברין אפי' שופכו בידים כשר כ"ז שלא ניתק חיבורן, ורי"א שאפי' אין צפין ע"ג ישבר כדין קנקנים שבגג, וה"ה דיטה ויכפה כמ"ש הגר"א, ויש עוד פירושים במשנה זו.

ביאורים למשנה ח'

הסייד ששכח עצין בבור, קשה מאד לפרש שסייד בור שיש בו מים, שאין מסידין אלא יבש, וכן שכחת העצין בבור מלא מים באופן שחשב שלא יתמלא מים, וזה ג"כ משונה, וצ"ל שלבסוף שקע בטיט שבבור, ונתבאר במקו"א, ולפי' הש"ך ס"ק [צ"ה] דמיידי בבור ריק שאח"כ נתמלא במי גשמים ניחא, דיש כאן היתר שוכח כיון שאין דעתו על המילוי כלל, דאין דרך למלאת מים מבור

ביאורים למשנה ט'

המסדר קנקנים בתוך הבור ונתמלאו מים,
הלשון מוכיח שסידר הקנקנים בבור מלא מים, מדקתני אע"פ שבלע הבור מימיו, וזה מוכיח שהיו מים תחלה בבור, וע"כ שהיו המים כשסידרן לתוכן, ואח"כ הבור בלע מימיו והקנקנים נשארו מלאין, דאל"כ הול"ל אע"פ שאין מים בבור, ודינם כנשאבו שלא בכונה לפי שאין הכלי שואב כ"כ עד שיעברו המים דרך הדופן לתוך הכלי, וכן שנינו בתוספתא דמכשירין פ"א ה"ד המסדר קנקנים בכיפה אע"פ ששאבו יותר מלוג אינן בכי יותן.

הרי זה ישר, סתמא כר"י דאע"פ שאין מים בבור ישר, ואע"פ שאין צפין, דהא מיירי שסידרן במים באופן שלא יכנסו דרך פיהם, ומסתברא שאם נכנסין מים גם בפנים הקנקנים נמוחין, דהא חזינן שאין בכי יותן, וש"מ דלא ניחא ליה, ומ"מ חמירי קצת משוכח כיון שנותנן לתוך מים, והיינו דקמ"ל דאפי' בכה"ג ישר, וה"ה דיטה ויכפה אלא כדי שלא נדייק דבסייד ישר דוקא, לכך סתם ככולן ישר, ומתפרש דומיא דרישא דיטה ויכפה כישר, וכ"מ בהגר"א.

משנה י**הקדמה – ידיעות ודינים**

א. טיט הנרוק משלים למ' סאה, כיצד מקוה שיש בו כ"א סאה מים וי"ט סאה טיט הנרוק, הר"ז כשר, בין אם הטיט מלמטה בין אם הטיט מן הצד, ובזה לא נחלקו ר"א ור"י, ופלוגתתם רק אם מטבילין במקום הטיט או שאין מטבילין אלא במקום המים.

ב. פשטות הדברים שטיט הנרוק רק משלים למ' סאה, אבל אם יש כ"א סאה טיט וי"ט סאה מים פסול, מיהו יש מקום לומר דסגי במעט מים לטבול בהם, כיון שאין טובלין בטיט, אבל א"צ שיהא רוב שיעור מקוה מים.

ג. מקוה שיש בו כ"א סאה מים וכ"ב סאה טיט הנרוק או יותר, הר"ז כשר, שאין הטיט פוסל ברוב, אלא דבעינן רוב שיעור מקוה מים, דהטיט לחודיה קאי, וכיון שיש מים צלולין כשיעור, שפיר דמי.

ד. נראין הדברים דנאמרה הללמ"מ בדין טיט הנרוק שמצטרף למ' סאה ואין טובלין בו, דמסברא קשה להחליט חילוק כזה, ובסוכה י"ט ב' ילפינן מזה לאויר סוכה, ומשמע שד"ז ידוע מהללמ"מ.

ה. ר"א ור"י נחלקו אם נאמרה ההלכה שאין טובלין בטיט, או שנאמר שאין עושין מקוה מטיט, ונפ"מ בטיט שהמים צפין על גביו שאינו מקוה של טיט [ואפשר דבעינן שכל הכ"א סאה יצופו על גביו], דר"י סבר כיון שהטיט דינו כמים להשלים, יש להכשיר לטבול בו, וע"כ דההלכה נאמרה שלא לעשות המקוה מטיט, וכשהטיט מן הצד הרי חלק זה כמקוה של טיט, ובזה אמרו שהטיט מצטרף ואין טובלין בו, אבל טיט שבקרקע המקוה כאויר שבין הסכך כשר דמי, ויש אפשרות להסביר פלוגתתם דבהללמ"מ נאמר שטיט רק משלים ולא כולו, ומזה הבינו שאין מטבילין בו, דהא לא החשיבתו תורה לגמרי כמים, ור"י סבר דבמים צפין בטל למקוה ומטבילין בו.

ו. איזהו טיט הנרוק שמצטרף ואיזהו שאינו מצטרף, בזה נחלקו תנאי בסיפא דמתני', ולכו"ע גם העפר שבטיט מצטרף, שמשערין הטיט כמות שהוא מים ועפר.

ז. גדר טיט הנרוק כל שפרה שוחה ושוחה הימנו, שיש בו לחלוות מים הראויה לשתי', אבל ההלכה נמסרה בלשון טיט הנרוק, ופירושו טיט שמוריקין אותו מכלי לכלי בשפיכה, א"נ טיט הדק שאינו ראוי לבנין, לפי שקשה לשער בשתית הפרה דצריך לקבוע אם חוששין שפרה זו לפי הענין לא שתתה, או שאינו ראוי לפרה.

שהטבילה מתייחסת גם למים וגם לטיט, ועי' בסמוך, ולכן לא אר"י אף בטיט.

באיזה טיט מטבילין בטיט שהמים צפין על גביו, לפמש"כ י"ל דבעינן לר"י

שכל הכ"א סאה יצופו ע"ג הטיט דאז מתבטל טפי שנראה עיקר המקוה ממים, והיינו דקאר"י במים ובטיט ולא קאמר אף בטיט, - מדקאמר באיזה טיט מטבילין ש"מ דסתמא כר"י, דאל"כ הול"ל באיזה טיט אר"י שמטבילין.

מודה ר"י שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט, ג"ז כמיותר, דהול"ל שאין מטבילין בטיט, אלא דלא נימא דטעמיה דר"י מפני שמן הצד אינו מצטרף, משו"ה קאמר דמודה ר"י דאע"פ שהטיט מצטרף ומטבילין במים שיש בהם מ' סאה בצירוף הטיט, אפ"ה אין מטבילין בטיט.

בטעם פלוגתתם י"ל דר"א סבר דההלכה נאמרה שאין מטבילין בטיט, ור"י סבר שההלכה נאמרה שאין לעשות מקוה מטיט, אבל טיט עצמו כמים לטבול בו, ומן הצד כמקוה של טיט דמי, אבל טיט מלמטה נטפל למקוה מים.

ואפשר עוד דבהלכה נאמר שטיט רק מצטרף ואין עושין מקוה שכולו טיט, ומזה למד ר"א שאין מטבילין בטיט, ור"י סבר דדוקא כשהטיט בפ"ע, אבל כשהוא מלמטה נטפל טפי למים, ואף מטבילין בו.

באיזה טיט אמרו, זה חוזר לעיקר דין טיט הנרוק שאמרו שמצטרף, ובזבחים אמרינן ששיעורו שפרה שוחה ושותה הימנו, דכיון שמשמש כמים לפרה שמלקקת משקין מכל דבר, לכך מצטרף למקוה, ומה שלא הוזכר במתני' שיעור זה היינו מפני שבהלכה נמסר טיט הנרוק, ונחלקו תנאי במשמעות נרוק, אם הכונה שנרוק מכלי לכלי ונשפך כמים, או שהכונה טיט שנימוק ורך שאינו מעכב קנה או משקולת, ובגמ' ביארו טעם

ח. מים עכורים מעפר אינם בדין טיט, והעפר שקרוב לשקוע אינו מצטרף כלל והחלק שנשאר במים לזמן מרובה, מצטרף ומטבילין בו, ואפי' כל המקוה ממים עכורים כשר.

ט. טיט עבה אינו מצטרף, אבל המים שבו י"ל דמצטרפין, באופן שהוא בתוך המקוה ובטל למימיו.

י. מסתברא דהשקה מועלת במקום הטיט, אע"פ שאין טובלין בו, דלענין השקה בביטול למחובר סגי, וכדתניא בתוספתא פ"ה ה"ה שהוא מביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק, וש"מ דמהני ביה השקה, ואפי' למים שאחריו.

ביאור המשנה בקצרה

מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט כו', קי"ל שטיט רך הנרוק ונשפך מכלי לכלי משלים לשיעור מ' סאה למקוה ואין טובלין בו אלא במים שבו, ור"א סבר שאפי' הטיט תחת המים אין טובלין בו, ור"י סבר שטיט כמים, אלא דמקוה שכולו טיט אין מטבילין בו, וכל שהטיט תחת המים מיקרי מקוה מים, אבל מן הצד הר"ז כמקוה בפ"ע, ובמקום זה הרי הוא מקוה טיט, ונחלקו תנאים כמה צריך הטיט להיות רך, להיות בדין טיט הנרוק, ומשמע דיש תנאים שפירשו מלשון הורקה מכלי לכלי, ותנאי קמאי פירשו דהיינו טיט שאינו ראוי לבנין, ואפשר שע"פ סדר זה מחולקים במשנה ג' תנאים ראשונים וג' אחרונים, ולא לפי סדר רכותן.

ביאורים

מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט, מדלא קאמר מקוה שיש בו טיט ש"מ שהמ' סאה הם ממים וטיט, ולמדנו מזה דמודה ר"א שהטיט משלים למ' סאה, ואפ"ה מטבילין במים ולא בטיט.

ר"א במים ובטיט, אפשר שבלשון זה השמיענו דמיירי בצפין על גביו

שנכנס בתוך החלל של השפופרת, שזהו הקובע שהוא כמשקין, והתם מיירי כעוביה וכחללה דהיינו עם עובי דפנות השפופרת.

ראב"צ אומר הנמדד בלוג, פי' שמוכרין אותו לפי מדת לוגין, ואילו טיט העבה אינו נמכר במדה זו, אלא בעריבה וכיו"ב, א"נ שמוודין אותו בכלי קטן של לוג.

בפדר התנאים פי' הרמב"ם והרא"ש שכל אחד מיקל משלפניו, ולכאורה קשה לומר דפי' החבית פחות משפופרת הנוד, ומסתברא נמי דהנמדד בלוגין הוא רך ביותר, ואי גרסינן ר' אלעזר יתכן דראב"צ האחרון הוא הנשנה בכלאים פ"ז מ"ב שאמר משום ר"מ, וא"כ י"ל דלפי שנות התנאים קתני להו, ואפשר דשתי שיטות הן בביאור לשון נרוק, ור"מ ור"י ואבא אלעזר קיימי בחדא שיטתא, ור"א ור"ש וראב"צ מפרשי לה מלשון הורקה מכלי לכלי, וזוהי שיטה אחרת, ושנה תחלה דברי ר"מ שהוא סתם משנה, ולהכי אמר דברי ר"מ, ולא רמ"א, ושנה עמו התנאים שבשיטתו, וכל חד מיקל מחבירו, ואח"כ שנה ר"א ושיטתו, והקדים ר"א לר"ש כבכל דוכתא, וכל חד מחמיר מחבירו, ולפ"ז המיקל מכולן הוא ר"א, ולכאורה הלכה כדברי המחמיר כיון שהנדון בדאורייתא, ואם המחמיר מכולן הוא ר"מ ואחריו ר"י, א"כ הלכה כר"י לגבי ר"מ.

ההלכה מפני שבשיעור זה פרה שוחה ושותה, ולפי שאין כל הפרות שוות ולא כל הזמנים אצל הפרה שוין, לכן לא מדדו השיעור בפרה, אלא בטיט הנרוק לכל חד כדאית ליה.

רמ"א מקום שהקנה יורד מאליו, סתם קנה צף ע"פ המים, אבל אם מעמידו זקוף הרי הוא יורד שכבירו קובעו, ואם יורד מאליו מפני כבירו דינו כמים, ור"א מקום שאין קנה המדה עומד, דהיינו לאחר שהורידו לתוך הטיט הרי הוא נופל לצדדין, ואע"פ שמתחלה יורד מאליו, מיהו קנה המדה מסתמא כבד מקנה סתם.

אבא אלעזר בן דולעאי אומר מקום שהמשקולת יורדת, זה לכאורה לקולא טפי מר"מ, שהמשקולת כבידה מן הקנה, ומיקל נמי טפי מר"י כמבואר ברמב"ם ורא"ש.

רא"א היורד בפי' חבית, שאינו נדבק כגוש, אלא כשהופך החבית נשפך הטיט דרך פיה. - עי' במלא"ש דר' אלעזר גרסינן, וכ"נ דנשנו כאן תנאי בתראי.

רש"א הנכנס בשפופרת הנוד, בפשוטו פי' החבית רחב משפופרת הנוד, ועוד דיורד הוי יותר בקל מנכנס, וא"כ ר"א מיקל טפי מר"ש, - שפופרת הנוד דמתני' הוי פחות משתי אצבעות חזרות למקומן, דכאן מיירי

פרק ג

משנה א-ב-ג

הקדמה - ידיעות ודינים

ב. אם חסר מהמקוה קורטוב מים, הרי לפי ערך חסרו הג' לוגין שאובין, כדקי"ל בעלמא דיש בילה, והמים יוצאין לפי ערך, ובזה ס"ל לר' יהושע דכשר להקוות עליו.

ג. גם רבנן מודים לר"י במציאות זו, שאם נפלו למקוה שאין בו מ' סאה ג' לוגין שאובין חסר קורטוב, וקודם שהשלים הג'

א. ג' לוגין מים שאובין שנפלו למקוה שאין בו מ' סאה פסלוהו, שאפי' יוסיף עליו אלף סאין נשאר בפסולו, ובזה מודה ר' יהושע.

מהשאובין שקדמו, וזה שהמקום הזה אינו נטהר עד שיוציאו השאובין מכאן, אינו גורם פסול למים הנוספין, אלא זהו פסול קיים במקום הזה, שלא להקוות עליו, אבל לעולם אין נפסלין אלא אלו שהשאובין נפלו עליהם.

ז. ולכן מקוה שיש בו ה' סאין מים כשרים ונפלו לו ג' לוגין שאובין ואח"כ נפלו ל' סאין כשרין, לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו ה' סאין ועוד, דהיינו מלואו ועוד שהי' בו בשעה שנפלו השאובין, וא"ת הרי לפי ערך נשתיירו הרבה מן הראשונים, שבכל סאה שיצאה יש ששה חלקים מן הנוספים האחרונים, וחלק אחד מן הראשונים, וי"ל דאח"כ, ומ"מ הכשירו חכמים בכך, כיון שידעו שצריך לסלק מכאן כל המקוה שנפסל, וכבר עשה מעשה להפסיד מן המקוה כל המים שנפסלו, ועוד דזה שהראשונים נשארו, זהו בגלל שרבו כאן הכשרים, וא"כ ממ"נ המקוה כשר, שאם הראשונים רוב הרי הם יוצאין רוב, ואם נתבטלו בשניים הרי הכשרים רוב, ואין לנו לגרום חומרא מכאן זה שהכשרים רוב, ולעיקר הענין כבר ידעו שא"א ליהנות ממים שנפסלו, וצריך להוציא כולן, כ"נ עיקר בראשונים, ודעת מרן זללה"ה בזה נתבאר במקו"א.

ח. לעולם אין המקוה נטהר אם לפי ערך נשתיירו בו ג' לוגין, אפי' יצא ממנו מלואו ועוד, כגון מקוה שיש בו כ' סאה מי גשמים ונפל לתוכו סאה מים שאובין, ואח"כ הרבה עליו מים כשרין, וחזר והוציא ממנו כ"א סאה מים, הרי"ז נשאר בפסולו כיון שלפי ערך עדיין נשתיירו כאן ג' לוגין מים שאובין.

ט. מכיון שנתבאר דטעמייהו דרבנן דפליגי עליה דר' יהושע היינו מפני שהכשרין נקרא עליהם שם פסול, אבל קודם שנקרא עליהם שם פסול, מהני להכשרין ע"י שיחסר מהם לפי ערך, כמש"כ באות ג', לפ"ז מובן מאי דקאמר ר' יוסי דכשלא נקרא עליהם שם

לוגין, נחסר מהמקוה קורטוב מים, ואח"כ הוסיף קורטוב שאובין, בזה כשר לכו"ע, דטעמייהו דרבנן רק מפני שנקרא עליו שם פסול, אבל מודו במציאות שהשאובין נחסרין לפי ערך, ולכן קודם שנקרא שם פסול אינם פוסלין.

ד. טעמייהו דרבנן שחכמים פסלו כל המים שנפלו עליהם מים שאובין, וגזרו כן כדי שידעו ששאובין פסולין למקוה, אבל הכשרים שבאין אחר השאובין אינם נפסלין, שהרי הם באין להכשיר את השאובין ולבטלן.

ה. ענין נקרא שם פסול הוא רק על המקוה במקום הזה, שא"א לעשות מקוה במקום זה אם לא יוציאו השאובין מכאן, אבל אם לאחר שהוציאו קורטוב מהמקוה, העבירו כל מי המקוה למקום אחר אינם פוסלין אלא לפי חשבון שאובין שבהם, וכן אם העביר מעט למקום אחר אינו פוסל אלא לפי חשבון שאובין שבו, כ"ד הרבה ראשונים שאין מים שנותרו בהם שאובין נעשין כולן כשאובין, ואינם פוסלין אלא לפי חשבון שאובין שבהם, ושם פסול שנקרא על כולם היינו שבמקום זה אין להכשיר עד שיצאו שיעור הראשונים שנפסלו, ויש חולקים ונתבאר במקו"א.

ו. ידוע שג' לוגין בתחלה חמירי טפי מע"פ המים, כדתנן פ"ב מ"ד בדברי ר"א, אבל לענין הכשרת המקוה משנפסלה פעמים שהשאובין שבתחלה נטהרין בפחות מהשאובין שבסוף, כיצד מקוה שמחזיק ד' לוגין ונפלו לו ג' לוגין שאובין, והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו, הרי שנינו בפ"ג מ"ג שמשנתחשב שלא נשתייר מן הראשונים ג' לוגין כשר, א"כ משיצא ממנו קורטוב מים כבר חסרו לו ג' לוגין, וכשר, ואילו נתן באותו בור לוג כשרין תחלה ואח"כ ג' לוגין שאובין, אינו נטהר עד שיצא ממנו לוג ועוד, והטעם מפני שהשאובין פוסלין את הכשרין שקדמו להם, אבל הכשרין שבאין להכשיר את המקוה אינם נפסלין

פסול כשרין, וקמ"ל דאפי' יש כעת במקוה ג' לוגין שאובין, ור' יהושע לוגין שאובין כשרין, כיון שנתערבו אחרי שנתבטלו השאובין בכשרין, ומסתברא דדוקא אחר שנתבטלו במקוה ונתערבו המקואות כשרין, אבל אם נתבטלו באויר בדרך למקוה פוסלין, כדתנן פ"ד מ"ד, אא"כ נימא דהתם כבר מקלחין הג' לוגין בדרכם יחד.

י. שני מקואות בזה כ' סאה ובה כ' סאה ונפלו ג' לוגין לאחד מהם ופסלוהו, ואח"כ נפלה המחיצה ונתערבו המקואות לת"ק דר' יוסי בתוספתא כשרין, כיון שאנו תולין ששלמו מ' סאה כשרין, קודם המשהו האחרון של הג' לוגין, ושוב אינו פוסל, ור' יוסי פליג בזה, [מיהו דוקא בנפלה המחיצה כיון שנעשו מקוה אחד ולא שייך שאני אומר, אבל בנתערבו ע"י שנפלו ממקו"א מודה דכשר], והיינו דקתני במתני' דדוקא בלא נקרא עליהם שם פסול כשרים כשנתערבו.

יא. שני מקואות בזה כ' סאה ובה כ' סאה ונפלו ג' לוגין לאחד ופסלוהו, ואח"כ נתערבו המקואות שנתבאר באות י' דלר' יוסי פסולין, מ"מ מודה ר"י שאם חזר וחלקן כשרין להקוות עליהן, שהרי יצא מהן מלואו ועוד, שכשנפלו הג' לוגין הי' בו כ' סאה, ועכשיו הוציא ממנו כ' סאה ועוד, דכשחלק המקואות לשנים יש בכל אחת כ' סאה ולוג ומחצה.

ביאור משנה א'

ר' יוסי אומר שני מקואות כו', ר"י אומר דפעמים שיש במקוה אחד ג' לוגין שאובין והם כשרין, ופעמים שאין במקוה ג' לוגין והם פסולין, כיצד אם נתערב בשני מקואות בכל אחת פחות מג' לוגין ונתבטלו במקוה, ואח"כ נתערבו המקואות לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו, שכבר נתבטלו קודם שנפלו, ואע"פ שעתה יש במקוה ג' לוגין כשר, ואם נפלו ג' לוגין במקו"א ואח"כ נחלק לשנים פסול, שכבר נקרא שם פסול על כל המים, ואע"פ

שעתה אין במקוה ג' לוגין שאובין, ור' יהושע מכשיר כ"ז שאין במקוה ג' לוגין שאובין, בין במקוה שנחלק לשנים בין במקוה שחסר ממנו מים באופן שלפי ערך כבר אין בו ג' לוגין, ורבנן סברי דאע"פ שהאמת שכבר אין בו ג' לוגין שאובין, מ"מ מחמירין שכל המים הכשרין ג"כ נפסלו, וצריך להוציא מהמקוה מלואו ועוד, פי' כמלא המים הכשרים שהיו במקוה קודם שנפלו הג' לוגין, ועוד משהו כדי שיחסרו הג' לוגין, ואע"פ שלפי ערך נשתיירו הרבה מן הראשונים, מ"מ סגי בזה שמוציא מן המקוה מים כשיעור שהיו בתחלה.

ביאורים למשנה א'

ר' יוסי אומר שני מקואות שנפלו לזה לוג ומחצה כו' כשרים, פי' אם יש בשניהם יחד מ' סאה מי גשמים כשרים לטבול בהם, ואם אין בהם יחד מ' סאה כשרין להקוות עליהם, והשאובין אינם משלימין, דטעמיה דר"י דכיון שנתבטלו אינם מצטרפין ליחשב כג' לוגין, אבל גם פחות מג' לוגין שאובין אינו מצטרף להשלים למ' סאה, וכ"מ בסיפא דבמקוה שאין בו מ' סאה דוקא מפני שנקרא שם פסול פסלינן ליה, אבל בלא שם פסול כשר אע"פ שנתבטלו ויש בהם ג' לוגין כשאין בהם מ' סאה, וכ"מ בתוספתא, וצ"ע בא"ר.

אין להקשות תיפוק ל' דנפלו בזא"ז דלא מצטרפין, דמשכח"ל בנתכוין לרבות, מיהו נראה דלענין מה שנתערבו אח"כ א"צ לזה, דהא דניחא ליה בחיבור המקואות כנתכוין לרבות דמי, אע"פ שאין דעתו על השאובין.

טעמיה דר"י מפני שהשאובין נתבטלו בכשרין קודם שנתערבו, ולא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו, מיהו אם נפלו השאובין בכשרים באויר קודם שהגיעו למקוה, באופן שאינם כשרין משום המשכה, י"ל דלא מהני הביטול ברוב, ורק משנחו בקרקע נקבע הביטול, ויתיישב בזה מתני' דפ"ד מ"ד דלא מהני

אלא שנתחברו למקוה אחד גדול, מיהו בתוספתא יש אופנים שנפתקו מזל"ז, וג"כ לא הכשירו משום המשכה, וזה צ"ע.

אבל מקוה שאין בו מ' סאה ונפלו לו ג' לוגין ונחלק לשנים פסול מפני שנקרא עליו שם פסול, ענין שם פסול הוא שכל המים שהיו במקוה כשנפלו הג' לוגין נפסלין להשלים למקוה במקום זה, אבל אם היו הג' לוגין שאובין תחלה ואח"כ נפלו הכשרים ונחלק לשנים כשר, כיון שהכשרים לא נקרא עליהם שם פסול, ומשנחלק לשנים הרי יצא מהם מלואו ועוד, ויכולין להקוות על שניהם, וזהו שא"ר יוסי בתוספתא דבכה"ג רואה את דברי ר' יהושע דנחלק לשנים מטהר את שניהם.

ר' יהושע מכשיר שהי' רי"א כל מקוה כו', הי' מקום לומר דלא מכשיר ר"י אלא כשמוציא מים מן המקוה להכשירו, אבל כשחולק את המקוה הפסול, לא מתכשרין שניהם, שאין ניכר כאן מעשה לסלק השאובין, והיינו דקמ"ל דר"י מכשיר, ויש ללמוד מזה דבמלואו ועוד אף באופן שנחלק לשנים כשר, וכמבואר בתוספתא, וגם קמ"ל דלרבנן פסול אפי' נחלק לשנים, שאנו פוסלין שני מקואות, אע"פ שבודאי אחת מהן כשרה, משא"כ בחסר קורטוב דשייך לומר שהפסול נשאר במקומו.

מפני שחסרו לו ג' לוגין, גם רבנן מודים שהאמת דחסרו מכאן ג' לוגין, אלא דס"ל שכל המים שנקרא עליהם שם פסול, צריך להוציאם ממקום זה, ונפ"מ כשחסר קורטוב קודם שנפל הקורטוב האחרון של הג' לוגין, דבזה גם לרבנן כשר.

וחכ"א לעולם הוא בפסולו, אפי' יוסיף עליו מ' סאה כשרין, ואפי' הוציא תחלה רובו, עד שיצא ממנו מלואו ועוד, פי' שיצאו שיעור המים שהיו במקוה בזמן שנפלו הג' לוגין, אבל א"צ להוציא מן המקוה כל המים עד שישתיירו בו פחות מג' לוגין מים, דא"כ

ביטול, א"נ התם גרע כיון שמקלחין כבר הג' לוגין אלא שלא נתערבו עדיין, ועי' בסמוך.

מפני שלא נקרא עליהם שם פסול, אם נימא דדוקא במקוה מהני הביטול, מיושב לשון זה דה"ק מפני שנחו במקוה ולא נקרא עליהם שם פסול, ואח"כ נתערבו המקואות, אבל אם לא נחו במקוה שעדיין אין מקום לשם פסול, לא מהני מה שלא נקרא עליהם שם פסול.

עוד נפ"מ שאם נפלו לשני המקואות ג' לוגין לכל אחד, ואח"כ חסרו מהם מעט ולפי ערך אין ג' לוגין בכל אחד, ונתערבו פסולין, כיון שיש בהם ג' לוגין ביחד, וא"ת מאי נפ"מ הרי בלא"ה פסולין כיון שנקרא עליהם שם פסול מעיקרא, י"ל דנפ"מ כשנתערבו במקום שלישי שלא נקרא עליו שם פסול, דבכה"ג שנקרא עליהם שם פסול במקומם אין השאובין מתבטלין ברוב.

עוד נפ"מ בשני מקואות בזה כ' סאה ובזה כ' סאה ונפלו לאחד ג' לוגין ונתערבו ע"י שנפלה המחיצה ביניהם, דלר"י פסולין מפני שנקרא שם פסול על מקוה זה, והרי הם כמקוה אחד, אבל אם היו נופלין מן הפסול לכשר, תלינן להכשיר שנשלמו מ' סאה קודם המשהו האחרון של הג' לוגין, ובזה יש ליישב דנקט לה בשם ר' יוסי, כיון דלרבנן פעמים שאף בנקרא שם פסול כשר, עי' תוספתא בכ"ז, ונתבאר במקו"א.

ולכאורה נראה דאם נפלו באחד לוג ומחצה ובשני ג' לוגין ונתערבו אין הלוג ומחצה מצטרפין עם הג' לוגין, דאלו שנתבטלו לא חוזרים לפסול, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה צידד דמצטרפין לפסול, וצ"ע.

וא"ת למה אינם מתכשרין מדין המשכה כשבאין מזל"ז, וי"ל כגון שנפלה המחיצה ביניהם, שכל מקוה נשאר במקומו,

והרמב"ן בחולין, וקמ"ל שהמים שבחצר אינם נפסלין ע"י הג' לוגין שבבור, כיון שהוא כמקוה סמוך למקוה, שאין מי החצר גוררין ע"ג הבור, ולכן כשנשלמו מ' סאה בחצר נטהרו גם המים שבבור, וראב"ע פוסל א"כ פקק הבור תחלה שלא יפסלו המים שבחצר ע"י השאובין שבבור, ואח"כ כשנשלמו מ' סאה בחצר יפתח הפקק וישיקם.

ביאורים למשנה ב'

כיצד הבור שבחצר שנפלו לו ג' לוגין, יש לעי' מה ביאור נוסף בהאי כיצד, הרי כבר שנינו כן ברישא, וי"ל דיש כאן ג' ביאורים, א' דהאי כיצד קאי גם אסיפא דבור שהוא מלא מים שאובין כו', ור"ל דלא סגי במלואו ועוד, אלא כשלפי חשבון לא נשתתיר ג' לוגין מהשאובין, ב' בור שבחצר מתפרש בבור שמתמלא מעצמו מי גשמים, (וכענין אמה נכנסת ויוצאה דסיפא), וכאן ביאר התנא שא"צ שיצאו כל המים עד שלא ישתתירו בבור ג' לוגין מים, שהרי הבור שבחצר מתמלא מאליו, ולפעמים גם המים יוצאין מאליו כאמה נכנסת ויוצאת, ואפ"ה סגי ביצאו שיעור מלואו ועוד, דאי מרישא הו"א עד שיערב המים יפה וידלה מהעומק להוציא הראשונים, ג' קמ"ל דלשון לעולם הוא אפי' נפלו לו מ' סאה כשרין ואפי' נפלו אחר שחסר ממנו, כדרך בור שבחצר שמתמלא על גדותיו, וקאי הכיצד על לשון לעולם, לומר דאפי' נוספו הרבה נשאר לעולם בפסולו, ד' ועוד משום סיפא שזהו דין בחצר דוקא וכמשנ"ת בסמוך.

או עד שיעמיד בחצר מ' סאה, ויטהרו עליונים את התחתונים, כ"ה גרסת הרמב"ם והרמב"ן והרי"ד בתשובה והמאירי, ובמציאות ודאי כ"ה הפשטות שהחצר למעלה מן הבור, וא"כ המ' סאה שבחצר הם עליונים ומטהרין את התחתונים שבבור, והר"ש נדחק לפי גרסתו, ולגרסא זו לכאורה לר"ש פ"ב מ"ה דגומא שבמקוה כמקוה סמוך למקוה

לא אשמועינן כלום במלואו ועוד, דהול"ל עד שלא ישתתירו בבור ג' לוגין, וכ"מ בתוספתא שבר"ש פ"א מ"ה וכ"מ בראשונים, והנה יש כאן קצת סתירה, שאנו חושבין כל הכשרים שהיו בשעת נפילת הג' לוגין כפסולין, ואנו מכשירין ביציאת שיעור הכשרין, אע"פ שלפי ערך ודאי נשאר מן הראשונים הרבה, כגון מקוה שיש בו כ' סאה ונפלו ג' לוגין ואח"כ נפלו כ' סאה כשרין, והוציא כ' סאה ועוד, הרי עדיין נשתתירו מן הראשונים עשר סאין, ואפ"ה כשר כיון שיצא ממנו שיעור שהיו הראשונים, והטעם שבאמת לא נפסלו הכשרין ממש, אלא שיש עליהם שם פסול שלא להקנות עליהם אמרו שלא ירויח להשלים במקוה מג' לוגין מהתערובת הראשונה, וכיון שהפסיד מן המקוה כל מה שהי' בזמן הפסול, תלינן כאילו יצאו כל הפסולין מכאן, וזהו גדר להרחקת שאובין, ועוד דהטעם שלא יצאו הראשונים כולם כשהוציא מלואו ועוד הוא מפני שרבו הכשרין, ואין לגרע המקוה בגלל הרוב כשרין, דאדרבה הוי טפי ביטול, והרי אילו הוציא שיעור זה מעיקרא הי' מתמעט מג' לוגין, והשתא הסיבה שלא יצאו הוא בגלל שרבו הכשרין, ולא משכח"ל שיוציא מלואו ועוד, וישתתירו רוב פסולין במקוה, ובמקו"א נתבאר בשם מרן זללה"ה גדר אחר בקולא שהקלו כאן במלואו ועוד.

אם נפלו מהמים למקו"א גם רבנן מודים שאינם פוסלין אלא לפי חשבון שאובין שבהם, כ"מ בהרבה ראשונים, ויש חולקים.

ביאור משנה ב'

כיצד הבור שבחצר כו' דמה שנחבאר דסגי ביציאת מלואו ועוד, הוא אף בבור שבחצר שמתמלא מהגשמים ויוצא מעצמו כשעובר על גדותיו, ואע"פ שנשאר מלא כל הזמן, מ"מ סגי בשיעור מלואו ועוד.

או עד שיעמיד בחצר מ' סאה ויטהרו עליונים את התחתונים, כ"ה גרסת הרמב"ם

ביאור משנה ג'

בור שהוא מלא מים שאובין כו' דבור מלא מים שאובין לא סגי במלואו ועוד, אלא בעינן שיחשב הנכנסין והיוצאין לפי ערך, עד שלפי חשבון לא נשתיירו ג' לוגין שאובין בבור, וכאן מודה ר' יהושע, דלא פליג אלא בשם פסול שעל הכשרין, ופשטות המשנה שא"צ לבלול ולידע בביורו שיצאו הראשונים, אלא כיון שיצאו מים לפי ערך שבבלול כה"ג יצאו הראשונים סגי בזה.

ביאורים למשנה ג'

בור שהוא מלא מים שאובין, והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו, שאין אדם נוגע בבור לדלות הראשונים אלא האמה מעצמה עוברת דרך הבור, ויש לעי' אם הבור מלא איך נחשבה נכנסת ויוצאת, ולמה לא נימא שהיא כעוברת ע"פ הבור, ואפשר דבאמת מיירי באופן שהאמה נכנסת בצד הבור שהוא נמוך מעט משאר כותלי הבור ואח"כ המים עוברים את גדותיו ויוצאין לחוץ, וזהו לשון נכנסת לו ויוצאה ממנו, ולא אמרו ואמת המים עוברת על גביו, א"נ מיירי שהאמה גבוהה ומקלחת לתוך הבור, ועי"ז יוצאין גם מי הבור לחוץ.

לעולם הוא בפסולו, אע"פ שיצא ממנו מלואו ואע"פ שנכנסו לתוכו מ' סאה מים כשרים, עד שיתחשב שלא נשתיירו מן הראשונים ג' לוגין, כאן ל"פ רבנן ור"י שאין הנדון על הכשרים אלא על השאובין, ולכו"ע בעינן להתחשב שלא נשתיירו מהם ג' לוגין, ונראה מפשטות המשנה שא"צ לבלול המים כדי שידע בודאי שיצאו הראשונים, וזהו שינוי הלשון ממתני' פ"ה דמיירי נמי בכה"ג, והתם קתני עד שידע שיצאו הראשונים, כיון דהתם הנדון בדאורייתא וצריך לבלול עד שידע בודאי שיצאו רוב הראשונים, אבל כאן סגי בשיצאו מים שלפי ערך אם היו בלולין היו יוצאין הראשונים, וזה מתבאר מדנקט לה באמה נכנסת ויוצאת, שאין אדם בולל הבור,

כ"ש כאן שהחצר אינה כחלק מהבור ליחשב מקוה אחד, אבל לפמש"כ לעיל מודה ר"ש דגומא שבמקוה כמקוה, ומ"מ נראה דכאן יש להקל שלא יפסלו מי הבור את המים שהחצר כדין מקוה סמוך למקוה, שהרי מצינו בפ"ו מ"ג ששני מקואות אחד כשר ואחד שאוב שהושקו זל"ז אינם פוסלין זא"ז, דכיון שלא נתרבו מי הכשרין ע"י השאובין, וחיבורן עראי, לא גזרו שיפסלו כדין ג' לוגין שנפלו, וה"נ י"ל כאן דהא באמת החצר אינה כמקוה אחד עם הבור, שהבור מופרד במחיצותיו, והחצר אינה עשויה לקבל עמו מים, אלא שיכול לאסוף בתוכה בגומא מ' סאה לפי שעה, וס"ל לרבנן שאין מי החצר נפסלין ע"י מי הבור, דלא חשיב שהשאובין בחצר, אלא כמקוה סמוך למקוה, ואמנם אם יעמיד מחיצות בחצר שתעשה מקוה אחד עם הבור תפסל, אבל בסתם בור שבחצר, אינם מתחברין להיות כמקוה אחד, שהחצר אינו עשוי לקבל מים, ואינו מתחבר עם הבור כאחד, ולכן מ' סאה כשרין שבחצר מטהרין את הבור, וזהו שיטתו העליונים את התחתונים.

וראב"ע פוסל, דס"ל שהכל כמקוה אחד ונפסלין מי החצר ע"י הג' לוגין שבבור, אא"כ פקק את הבור, עד שיתאספו מ' סאה כשרין בבור, ואז יפתח הפקק וישיקם זל"ז.

ותקנה זו מהניא רק בבור שנפסל בג' לוגין אבל אם כולו שאוב הרי הוא פוסל את המים שבחצר, דהיתר מקוה סמוך למקוה נאמר רק בג' לוגין, אבל ברובו שאוב נפסל אף במקוה סמוך למקוה כמשנ"ת במקו"א, וא"כ כשנכנסין המים לחצר והבור מלא שאובין הרי הוא פוסל אותן, ולכן הקדים התנא עצה זו בנפלו ג' לוגין, משום דלא מהניא בסיפא בבור שהוא מלא מים שאובין, ובמקו"א נתבאר שהרמב"ם לשיטתו כדין מקוה סמוך למקוה לא מצי לפרושי הכי, והר"ש והרא"ש נדחקו טובא לפי גרסתם.

ביאורים

שנים שהיו מטילין למקוה, ה"ה אחד דומיא דשנים, כדמסיים בכסות וצרצור, אלא דפתח בשנים משום דיוקא דמטיל ולא מטילין, ומשכח"ל שנים דומיא דאחד, כגון שאוחזין באותו כלי בזא"ז, ומסתברא דמצטרפין, דעיקר תלוי אם שופך במקום אחד, או בשני מקומות, מיהו משני כלים אפי' במקום אחד מיקרו שתי הטלות.

והסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה, משכח"ל שסוחט כסותו ומטיל ממקום אחד, אע"פ שיוצאין המים מנקבים רבים, מ"מ למטה יוצאין כולן בהטלה אחת, ובזה מצטרפין אף לר"ע, ולכן אמרו מטיל למקומות הרבה, וכן בצרצור כה"ג שמטיל מימיו יחד, מטיל קרינן ביה, ולרבנן כל הני כלי אחד חשיבי, אע"פ שמטיל מד' וז' מקומות, שהכל מעשה הטלה אחד.

משנה ד**הקדמה – ידיעות ודינים**

א. הא דד' כלים אין מצטרפין, היינו משום דחשיב כמעשים נפרדים, וכל מעשה כיון שאין בו ג' לוגין בטל במים, וכסברת ר"ע במטילין, ולפ"ז כש"כ דבהפסיק בינתים אינו פוסל אפי' מכלי אחד, ואין ללמוד מהראב"ד שכתב דמצטרפין, דיש לו שיטה אחרת בכולה מתני'.

ב. נתכוין לרבות פי' הרמב"ם והגר"א שכונתו להרבות מי המקוה, ולא נתכוין לרבות היינו שכונתו לסחוט כסותו ולפנות כליו, ולא לתועלת מי המקוה, אבל הראב"ד והרשב"א מפרשים נתכוין לרבות שהי' דעתו מתחלה להשלים ג' לוגין, ולא נתכוין לרבות שלא רצה ליתן הכל ואח"כ נמלך ונתן ג' לוגין, ונראה לפי דבריהם דכולה מתני' בנתכוין להרבות מי המקוה, ולפ"ז ניחא דברי הראב"ד

וא"א לידע בבירור לעולם, אלא משערין המים שיוצאין לפי חשבון, עד שבערך כזה יצאו כל הראשונים, ויש בזה אריכות בדברי הראב"ד ובש"ך ונתבאר במקו"א.

משנה ג (ב)**הקדמה – ידיעות ודינים**

א. הא דסבר ר"ע דבשנים מטילין כשר, הטעם משום דכל הטלה לחודה בטלה, וכענין בזא"ז לרבנן ובד' כלים דלא מצטרפין, ומה"ט נראה דבתחלה בכל ענין פוסל ר"ע, דכ"ז שהג' לוגין לעצמם הרי הם מצטרפין ואין לנו ענין באופן שנפלו.

ב. ויש להסתפק בנתכוין לרבות מאי קאמר ר"ע, ונראה לדקדק דכשר, חדא מלשון מטיל דמשמע בכונה, ועוד דסתם ג' לוגין בנתכוין לרבות הוא, ולא הו"ל לשנות הגזירה בלשון מטיל, אם ברוב פעמים אף מטילין פוסלין, אבל ד' כלים דרבנן מסברא קאמרי לה, ושפיר מחלקין דבנתכוין לרבות לא בטלי, וצ"ע.

ג. מים שנפלו מכלי אחד מעצמו או ע"י קוף מסתברא דמטיל קרינן בהו, דלא מצינו דפליג ר"ע במניח כלים וטבלה תחת הצינור, ומיהו מתוקמי שפיר בתחלה או ברוב המקוה.

ביאור המשנה בקצרה

שנים שהיו מטילין כו', דר"ע סבר שאין ג' לוגין מצטרפין אלא כשנפלו במקו"א, אבל אם נפלו במקומות חלוקין, הרי כל אחד מתבטל במקומו, דליכא שיעור חשוב, ודייק כן מדלא אמרו אלא מטיל, ואין לנו ללמוד מזה למטילין, ואפי' אם מטיל בב"א משני כלים או מצרצור ובגד שמטילין מכמה מקומות אין מצטרפין, וא"ל רבנן דלא אמרו מטיל אלא שנפלו לו ג' לוגין, ונפילה מתפרשת על המים בלא התייחסות למטיל.

אף בהפסיק מצטרפין, דמפרש נתכוין לרבות שהי' דעתו מתחלה להשלים ג' לוגין, וכלפי זה קאמר דכ"ז שאותו כלי בידו, אין דינו כנמלך וחשבינן ליה כהי' דעתו כך מתחלה, ומפרש כולה בשופך בכונה למלאת.

משנים ומשלשה מצטרפין, ומארבעה אין מצטרפין, בפשוטו א"צ שיהא לוג בכל שפיכה, דלא מצאנו שיעור לוג, דבג' כלים מיקרי כמעשה אחד, ובפחות מזה בטל דבצר ליה שיעורא דג' לוגין, ויש בזה מחלוקת הראשונים.

בע"ק החולה שנפלו עליו כו', יש לדקדק לשון שנפלו בבע"ק, ואפשר דקמ"ל שא"צ שידע שנותנין עליו, וגם קמ"ל דבנפילה ולא בטבילה, וכאן חזינן שאין השיעור דג' כלים משום דהוי לוג, אלא דער ג' חשיב מעשה אחד, וכן פשוט דבמפסיק אין זה מעשה טבילה.

בד"א בזמן שהתחיל השני כו', יש להסתפק אם תלוי בשפיכת השני והראשון או בהגעת המים למקוה, דמשכח"ל שהראשון הפסיק והשני שופך למטה ממנו ומגיע למקוה קודם שהפסיקו מי הראשון לירד, ומשכח"ל איפכא ששופך קודם שהפסיק ומגיע למקוה אחר שהפסיק, ולכאורה להרמב"ם ודעימיה תלוי בהגעה למים, ולהראב"ד והרשב"א תלוי בזמן השפיכה.

ובד"א בזמן שלא נתכוין לרבות כו', הרמב"ם והגר"א מפרשים נתכוין לרבות מי המקוה, והראב"ד והרשב"א מפרשים נתכוין להשלים הג' לוגין, ולשון כונה נאמר בכל דוכתא על הכונה שעושה ע"ד כן, אבל מחשבות על העתיד מיקרי מחשבה ולא כונה.

אפי' קורטוב בכל השנה, פי' בכל שנה קורטוב אחד, והר"ש פי' אפי' חילקן לכל השנה ונתן בכל יום קורטוב, ולשיטת תו' דבעינן לוג בכל כלי יש בזה חידוש.

דכלי אחד אפי' הפסיק מצטרף, דכ"ז שאוחז הכלי בידו, חשבינן ליה מתכוין לרבות ולא כנמלך.

ג. נחלקו הראשונים ז"ל אם בעינן שבכל כלי יהא לוג, וסתמות הטוש"ע דבכל ענין מצטרפין.

ד. גם באופן שלא מצטרפין אינם משלימין, דלא עדיפי מקורטוב שאינו משלים כדתנן פ"ז מ"ב.

ה. ג' לוגין בתחלה מצטרפין אפי' מד' כלים ואפי' בהפסקה, דכיון שיש ג' לוגין במקוה הרי הם פוסלין, ורק כשמבטלין בתוך המים יש חילוקי דינים.

ביאור המשנה בקצרה

מכ"י אחד כו' דג' לוגין שנפלו כשאין לו צורך בהם במקוה אינם מצטרפין אלא כשנפלין בב"א, דבזה חשיב שנפלו ג' לוגין, אבל אם נפלו בזא"ז הרי קמא קמא בטל, והוסיפו במתני' דאף בד' כלים כמעשים נפרדים דמי, אפי' התחיל השני עד שלא הפסיק הראשון, ורבנן פליגי בזה בתמורה י"ב ב', ואם כוונתו להרבות בהן מי המקוה מצטרפין בכל גוונא, דכיון שדעתו עליהן לא בטלי.

ביאורים

מכלי אחד משנים ומשלשה כו', יש לדקדק מ"ט סתם תנא דאין מצטרפין, הרי בסתמא כונתו לרבות, והול"ל דאם אין כונתו לרבות אין מצטרפין, וי"ל דסמך ארישא דאמרו ג' לוגין שנפלו, ולשון זה משמע שלא במתכוין לרבות, וה"ק לא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו ומכלי אחד מצטרפין ואפי' מב' וג'.

מכלי אחד, צ"ב מה צירוף שייך בו, ולא מסתבר שאם הפסיק זמן מרובה בכלי אחד מצטרפין, ופי' בא"ר דכלי אחד דומיא דצורצור וכסות שמטיל ממקומות הרבה, בזה קאמר דמצטרפין, ואפשר דקתני כלי אחד ברישא, למידק דבהפסיק אף בכלי אחד אין מצטרפין, והראב"ד לשיטתו כתב דבכלי אחד

פרק ד

משנה א

הקדמה – ידיעות ודינים

א. פרק הקודם מיירי בג' לוגין, ופרק זה מיירי בכל מי המקוה, דצנור הוא המקבל לתוכו כל מי הגג, וממנו יורדין המים למקוה, וכשנותן כלים תחת הצנור, הרי כל מי המקוה עוברין דרך הכלים, וכן במ"ב בטבלה תחת הצנור, ובמ"ג בחוטט בצנור, וכן במ"ד מיירי בכל מי המקוה, וכן בשוקת שבסלע.

ב. מים שעוברין ע"ג כלי קיבול, אפי' אם הכלי מלא הרי כל המים כשאובין הן, מפני שהנופלין נכנסין ומוציאין את השאובין כבר, ואף השוכנים ע"ג הכלי קיבול מבחוץ כשאובין דמו, שהם כנתקבלו ע"ג הכלי, כסברת גדורין ע"ג כלים שבר"ש פ"ו מ"י מן התוספתא דגסטרא.

ג. המניח כלים תחת הצנור, לקבל מי גשמים, היינו שבא לשאוב המים לצרכו, ולא מיירי להוליכן למקוה, דבלא הכלים עוברין למקוה, ואם ניחא ליה בשאיבת המים אין חילוק בין מניח לשוכח ואפי' הניח קוף פסול, וכל מה שדנו בשוכח היינו כשעכשיו אין דעתו על המילוי, אבל ברמב"ם נראה דמיקל בזה, דהמילוי כביד"ש חשיב, שאין כאן מעשה האדם אלא רצונו.

ד. אם שמח עכשיו במילוי שהי' כדי שישמרו המים וירדו למקוה בשטף, אבל עכשיו אין רצונו במילוי לתלשן אלא כדי לשפכן למקוה, כשרין, דאין כאן ניותא בשאיבתן.

ה. השוכח כלים תחת הצנור דמיירי ביה מתני', היינו שנתן מתחלה לקבל מים, ואח"כ נמלך ושוב אין לו צורך במים, ושכח ליטלן משם, או שלא הספיק ליטלן, אבל אם אירע שנתן הכלים תחת הצנור שלא במתכוין שיהיו במקום שהמים יורדין, כעין סיד ששכח

עציץ בבור, בזה לכו"ע המים כשרין, כ"נ לדעת רש"י בסוגיא, ויש עוד שיטות בזה, דאיכא למימר שמעשיו סותרין כונתו, דלא תלינן שאירע שנתן תחת הצנור.

ו. השוכח שנחלקו בו ב"ש וב"ה אוקמוה בגמ' בשהניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו ונתקשרו ונתמלאו מים, ולפמשנ"ת הכונה שנתן בתחלה כדי לקבל מים, ואח"כ נמלך ואין לו צורך במים, ומ"מ כיון שבהנחתו ניכר כונתו למילוי, הרי המילוי מתייחס למעשיו, כמו הנותן כלי תחת צנור המקלח, ושוב נמלך שאין לו צורך במים, ואמרו בגמ' דבהניחן בשעת קישור עבים ולא נתפזרו לכו"ע פוסלין, ובהניחן בשעת פיזור עבים לכו"ע אינם פוסלין, וביאור הדברים לפמשנ"ת דמיירי בכל האופנים כשכבר נמלך, אלא שבפיזור עבים אין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, ולכן מהני כשנמלך לבטל מעשיו, אבל אם ניחא ליה במילוי אפי' נתן קוף בשעת פיזור עבים פוסלין את המקוה, ועי' באות ג' דעת הרמב"ם בזה, וכ"נ בטור.

ז. הניחן בחצר היינו באויר במקום שהגשמים מנטפין לכלים, ואין מחשבתו ניכרת כ"כ לצורך מילוי, ובזה סבר ר"מ דלא נחלקו ב"ש וב"ה, ולר"י אין נפ"מ בזה דק"ל כב"ה, אבל לא מציינו דר"י פליג וסבר דנחלקו גם בחצר, ובאופן שב"ה מודים דהיינו בשעת קישור עבים אף בחצר פסולין. - כל מש"כ כאן הוא ע"ד פרש"י בסוגיא, אלא שברש"י משמע שהנדון בדעתו, בדלא חזינן ליה הכא, אבל אם הוא לפנינו ואומר שכבר נמלך קודם המילוי בטלו מעשיו והמים כשרין, ויש עוד שיטות, ונתבאר במקו"א.

ביאור המשנה בקצרה

המניח כלים תחת הצנור כו', המניח כלים למלאות בהם מים מע"פ שהמילוי

נעשה ביד"ש ע"י הגשמים, הרי המים בדין שאובין ופוסלין את המקוה, ודוקא בדניחא ליה, אבל אם נמלך ושכח ליטלן משם פליגי ב"ש וב"ה, ולפי המבואר בגמ' פליגי בנתנן בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ונתמלאו מים, אבל נתנן בשעת פיזור עבים לכו"ע כשרין, בשעת קישור עבים ולא נתפזרו לכו"ע פסולין, וכ"ז כשנמלך ואין דעתו על המילוי, ויש חולקין, החילוק בין תחת הצינור לחצר, שתחת הצינור ניכר שכונתו לקבל המים שיורדין מן הצינור, אבל בחצר אין נופל לתוכן אלא טיפות הגשמים ולא מינכרא מחשבתו ולכן מהני נמלך.

ביאורים

המניח כלים תחת הצינור לקבל מימיו לצרכו, הרי כל המים שעוברין ע"ג הכלים פוסלין את המקוה, ויש כאן חידוש שהכל מתייחס לאדם אע"פ שנעשה ביד"ש, ואפי' נמלך לפי מה שנתבאר מסוגיא דשבת.

אחד כלים גדולים, דודאי ניכר שכונתו למלאות, וקמ"ל שכל המים כנתקבלו בכלי אע"פ שלא נכנסו לתוכן, ואחד כלים קטנים, קמ"ל שדינם שוה לגדולים, אע"פ שאין כל המים העוברין על גביהן ראויין ליחשב כבתוכן, וגם אין ניכר כ"כ שכונתו למילוי כשנותן כוס קטן תחת הצינור, וזה כפרש"י שבת ט"ז ב', והדר אשמועינן אפי' כלי גללים כו' שאינם מק"ט משום דלא חשיבי, ואפ"ה פוסלין את המקוה דשאובין לא תליין בקבלת טומאה, ועי' לקמן מ"ג דאשכחן דבעו רבנן כלי חשוב בחוטט בצנור, ועמש"כ שם.

אחד המניח ואחד השוכח, בפ"ב מ"ז ח' ט' שנינו כמה עניני שוכח שהמים כשרין, ולא הוזכר שם פלוגתא דר"מ ור"י, ולכן אין לפרש כאן סתם שוכח, אלא שנתנן מתחלה בכונה ונמלך.

אפי' אוקימתת הגמ' לשון המשנה סתום, די ש אופנים שב"ש מטהרין ויש שב"ה מטמאין, ופליגי באופן מסוים, ויש לדקדק בלישנא דב"ש וב"ה, דהול"ל בש"א אף השוכח וב"ה מטהרין, דהא קתני רישא המניח, ולישנא דב"ש משמע דשוכח כמניח, ואין הדבר כן דודאי יש חידוש בשוכח טפי ממניח, וכן ב"ה לא הול"ל מטהרין בשוכח, אלא מטהרין סתמא, אלא לבתר לישנא דב"ש דאחד ואחד, הוצרכו לפרש דמטהרין רק בשוכח, ולאוקימתא דגמ' מיושב דבשעת קישור עבים לכו"ע הר"ז בדין מניח, ובש"א דאפי' נתפזרו בינתיים דינו כמניח, כיון שנתנו בשעת קישור עבים, והיינו דקתני אחד המניח שלא נתפזרו כלל, ואחד המניח ששכח דהיינו שנתפזרו, וב"ה מטהרין בשוכח פי' בכל שוכח שנתפזרו, דבלא נתפזרו קרינן ליה מניח, ומש"ה קאמרי בשוכח דהמניח בקישור ולא נתפזרו אפי' שכח מטמאין.

ומודים בשוכח בחצר שהוא טהור, ר"מ קתני לה דלשיטתו שהלכה כב"ש הוצרך לבאר דבחצר מודים, ומדקאמר מודים משמע דרק בנתפזרו מטהרין, דאל"כ אין נופל לשון מודים, שהרי גם במאי דלא פליגי ולכו"ע תחת הצינור טמא בחצר טהור, א"ו בהניח בשעת קישור עבים ולא נתפזרו אף בחצר פוסלין והיינו אפי' נמלך ואין דעתו על המילוי.

אר"י עדיין מחלוקת במקומה עומדת, לא נתבאר בהדיא אם ר"י פליג וסבר דב"ש לא מודו בחצר, או דלר"י ליכא נפ"מ בד"ז כיון דהלכה כב"ה, ובפשוטו למעוטי בפלוגתא עדיף, אך יתכן דידעו ר"מ ור"י דבחצר ק"ל דטהור, ור"י הוכיח מזה דהלכה כב"ה, ור"מ סבר דבהא מודו ב"ש דטהור, ואם נימא דר"י מודה לר"מ בזה, יש לדקדק מלישנא דמתני' דהלכה כר"י, דאל"כ הי' רבי שונה תחלה ומודים בשוכח בחצר שהוא טהור אר"מ נמנו כו', אבל כיון דנפ"מ בד"ז רק לר"מ, לכך

ביאור המשנה בקצרה

טבלה שהיא נתונה תחת הצינור כו', טבלה אע"פ שדפנותיה קצרים ביותר, אם מונחת כדרך קבלתה פוסלת את המקוה, אבל אם אין לה קיבול, אע"פ שרוצה שיעברו המים על גבה להדיחה, אינה פוסלת, ואפי' יש לה קיבול אם עומדת שלא כדרך קבלתה אינה פוסלת.

ביאורים

טבלה שהיא נתונה תחת הצינור, סתם טבלה אינה עשויה לקבל מים, שאין לה דפנות אלא לזבזב כעין זר סביב, ותחת הצינור שהמים מקלחין בשטף, הרי הם יוצאין מיד לחוץ, ואפ"ה פוסלת את המקוה, ומשמע אע"פ שדעתו רק לידוח, דסו"ס נותנה כדרך קבלתה לרצונו.

ובסיפא קמ"ל דאע"פ שהמים מוכשרין לקבל טומאה ע"י שנתלשו לרצונו בהדחת הטבלה, ואע"פ שיש לה קיבול, כיון שעומדת שלא כדרך קבלתה אינה פוסלת, ואפי' אם הטבלה טמאה אינם פוסלין את המקוה, דדוקא תלושין לרשות האדם מיקרו שאובין, אבל לא התלושין לפי שעה שאין לו אחיזה בהן, ואע"פ שנשאר מעט מים בקצה סמוך לזבזב, אין דעתו של אדם על זה.

במ"ש הרא"ש שהמים עוברין למקוה בלא הטבלה, הקשה מרן זללה"ה מאי מהני סו"ס המים שוכנים ע"ג הדבר המק"ט, ונראה דעת הרא"ש דבכה"ג שאין התייחסות המים לטבלה, שהיא רק חוצצת בינם לקרקע, אין בזה חסרון הויה ע"י מק"ט, דהויה היינו דוקא כשהמק"ט מקיים המעין ומעמידו, כההיא דנתן ידו או רגלו שיעברו המים לחבית, דבמקום זה אין למים קיום בלא ידו, אבל כשהמים מהלכין ע"ג קרקע וחצץ בינם לקרקע בטבלה לא מיקרי שהטבלה מהווה אותם, אע"פ שהם שוכנים ממש ע"ג הטבלה, ונתבאר במקו"א.

שנה ד"ז רק לר"מ, ואפשר דרבי גופיה לא קים ליה מאי קסבר ר"י בד"ז, שר"י לא הזכיר ד"ז כיון דליכא נפ"מ לשיטתו, וראשון נראה יותר, ומ"מ הלכה כר"י לגבי דר"מ, ואין מסוגיא דשבת סייעתא לר"מ, וכ"ד הראב"ד והרא"ש והראב"ה וכ"ה בטוש"ע.

משנה ב**הקדמה – ידיעות ודינים**

א. לשון המשנה כלים פכ"ז מ"א טבלה שאין לה לזבזב בכלי עץ טמאה בכלי חרס טהורה.

ב. טבלה שנתנה תחת הצינור לידוח, בין יש לה לזבזב בין אין לה לזבזב, המים שעברו עליה הוכשרו לקבל טומאה ואם היתה הטבלה טמאה נטמאו, ומ"מ אינם פוסלין את המקוה, כ"מ בתוספתא פ"ד ופ"ק.

ג. טבלה שנתנה כדרכה תחת הצינור אע"פ שכוונתו להדיחה ולא לקבל המים, אפ"ה פוסלין את המקוה, דסו"ס נכנסין לכלי קיבול לדעתו.

ד. גם בזקפה לידוח מתקיימין מעט מים ע"י הלזבזב, אלא שאין דעתו של אדם על זה, ולא מיקרי לקבלה, אבל אם דעתו על מילוי זה, אפי' אין לה לזבזב אלא מג' רוחות פוסלין, דסו"ס נתקבלו ונתלשו לצורך האדם, וצ"ע ברא"ש בזה.

ה. הרא"ש הקשה בטבלה שיש לה לזבזב דמק"ט אמאי אין נפסלין משום הויה ע"י דבר המק"ט, ותיירץ דמיירי שהיו מגיעין למקוה בלא הטבלה, ומשמע דאף ברישא באינה זקופה מכשרינן בכה"ג, אע"פ שהמים שוכנים ע"ג הטבלה ממש, והרי סתמא קתני אף טבלה של עץ שמקבלת טומאה.

משנה ג

הקדמה – ידיעות ודינים

א. צנור עשוי בשתי דפנות ופתוח מלמעלה, סילון סתום גם מלמעלה, כצנורות שלנו, ושניהם אינם פוסלין את המקוה, שאינם ראויין להחזיק המים בתוכן שהם עשויין להעביר מים דרכן, והם פתוחין בכניסתן וביציאתן.

ב. החוטט גומא בצנור שיפלו הצרורות לתוכה ולא יעכבו המים, הרי גומא זו ככלי קיבול, ופוסלת את המים שעוברין בתוכה אע"פ שאין כונתו לקבל מים, דסו"ס נותנו במתכוין כדרך קבלתו, ואפשר דניחא ליה שיכנסו המים עם הצרורות, שבאופן זה יתקבלו הצרורות והעפר בטוב יותר.

ג. אם חיבר את הצנור אינו פוסל אא"כ עשה את הגומא קודם שחיברו, ובמתני' לא הוזכר החיבור, ולכן לא הוזכר מתי חטטו, ויתכן שכוללת גם צנור תלוש, כיון שמשמש כצנור מחובר, ועי' אות ד'.

ד. כל המים העוברין ע"פ הגומא נעשין שאובין, אע"פ שרוב המים עוברין ע"פ הגומא מלמעלה, כדין כלי הנתון תחת הצנור שפוסל את כל המים, אע"פ שאין כולם נכנסין לתוכו, עי' לעיל מ"א בזה, ואין כאן חסרון דהפסק המים וד' כלים כיון שאלו הם מי המקוה, ואין לך נתכוין לרבות גדול מזה, ויש עוד טעמים.

ה. דפנות הצנור שמעל הגומא אינם פוסלין, כיון שאינם ראויין לקבל מים, ונפ"מ שאם חטט הגומא רק בחצי רוחב הצנור, הרי המים שעוברין בחצי השני אינם כשאובין, אע"פ שהם בתוך דפנות הצנור שע"ג הגומא, ואצ"ל שהמשך הצנור מכאן ומכאן אינו כלי קיבול, ומ"מ אינו מטהר משום המשכה, כיון שאינו דבר נפרד מן הכלי, ואין המשכה מטהרת אלא

כשיצאו מן הכלי ונמשכו ע"ג דבר אחר, כן ביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בדעת הש"ך.

ו. גומות שמתהוות בצנור של עץ מרקבון אינם בדין כלי קיבול, דאין דעתו של אדם על קיבולן כלל, ומה ששינו בשל עץ כל שהוא ר"ל שאין שיעור לגומא, אלא כל גומא שחטטה בשיעור הראוי לקבל צרורות פוסלת את המקוה, וזה תלוי לפי הענין, כגון כשהצנור צר סגי בגומא קטנה.

ז. אבל בחרס אע"פ שעשה גומא הראוי לקבל צרורות אינה פוסלת עד שיהא בה רביעית, ומדברי ר"י נראה שהחסרון מפני שאין לה חשיבות כלי, ובצנור מחובר הענין מובן דכיון שפסולו רק משום שהי' עליו שם כלי בתלוש, והצנור עצמו אינו כלי כלל, לכן בעינן שיעור חשוב של כלי, ופחות מרביעית בחרס לא חשיב, ולכן אין בכחו להחשיב שם כלי על הצנור, והיינו טעמיה דר"י דפליג, וס"ל דכאן א"צ חשיבות כלי, שהרי מודים חכמים לר"י דכלים שתחת הצנור אפי' קטנים ביותר ואפי' כלי אבנים וכש"כ כלי חרס פוסלין, ומסתברא דאפי' חיברין פוסלין, ורק כאן בצנור שעיקרו אינו כלי והחזק טפל לצנור, בזה הצריכו חכמים חשיבות כלי, מיהו אם מיירי גם בצנור תלוש ק"ק, ומ"מ י"ל כיון שבאמת אינו עשוי להחזיק המים, ומשמש כצנור מחובר, לא החמירו לחשוב הגומא ככלי אלא א"כ יש לה חשיבות כלי בפ"ע, דבזה דמיא קצת לסברא דשברי כ"ח, שצריך לתת לגומא חשיבות בפ"ע כאילו נשברה מן הצנור.

ח. הגומא שנתמלאה בצרורות אינה ראויה לקבל צרורות, ושוב לא ניחא ליה בקבלתה כלל, ומ"מ נשאר בה דין כלי קיבול כיון שמים נכנסין לתוכה, אבל אם נסתמה בעפר שנכבש, ואין המים נכנסין לתוכה אינה פוסלת, אע"פ שאין סתימה זו מבטלת מתורת כלי, שזוהי סתימה עראית וגם ממחר לנקות הגומא שתוסיף לקבל צרורות כבתחלה,

המים, והרמב"ם פי' שאפי' עשוי להגביר לחץ המים שיקלחו למרחוק כשר.

ביאורים

החוטט בצנור לקבל צורות, בשל עץ כל שהוא דינו ככלי קיבול ובשל חרס ברביעית, אבל לא הוזכר כאן שפוסל את המקוה, רק בסיפא גבי צורות מתחלחלין בתוכו, ואמנם ממילא מובן, אבל דרך התנא לפרש, ועוד יש לדקדק שלא הוזכר דדוקא בחקקו ולבסוף קבעו פוסל, ושמא לא רצה התנא לסתום דלא כר"א דדף ב"ב ס"ו א', ולכן לא שנה בפירוש פוסל את המקוה כיון שלא ביאר כל התנאים לד"ז, ומתפרשא מתני' אף בתלוש, ודוחק, ועוד דמתני' דשוקת שחיברה בסיד דלא כר"א, וסתמא מיירי במחובר, ויתכן דבתלוש א"צ רביעית בשל חרס.

בשל עץ כל שהוא, פי' שלא נתנו חכמים שיעור של רביעית וכיו"ב, אלא כל מה שחטטו באופן הראוי לקבל צורות נעשה כלי ופוסל את המקוה, ובשל חרס אע"פ שראוי לקבל צורות אינו פוסל בפחות מרביעית, ואין לומר דפחות מרביעית אינו ראוי לקבל צורות, שזה תלוי בעומק הגומא ורחבה, ואין שיעור רביעית קובע בזה כלום, וגם מדר"י שמעינן דטעמיהו דרבנן משום חשיבות כלי, ולא משום תועלת הקבלה של הצורות, ואמנם מודים חכמים בכלים הנתונים תחת הצנור דא"צ רביעית כדתנן ואחד כלים קטנים, מ"מ בחקק שבצנור ס"ל דבטל אגב הצנור, וכיון שכל פסולו משום שנקרא עליו שם כלי בתלוש, אין נקרא עליו שם כלי אלא כשיש בו שיעור חשוב, כדאשכחן בשברי כ"ח שפחות מרביעית לא חשיבי.

היו צורות מתחלחלין לתוכו פוסלין את המקוה, אע"ג דלא ניחא ליה השתא בקבלת הגומא, שכבר נתמלאה בצורות ואינה משמשת כלום, אפ"ה כיון שהמים נכנסין

ומסתברא דגם בנתון תחת הצנור אינו פוסל כשסתום בעפר דהו"ל כאינו עשוי דרך קבלתו.

ט. סילון כיון שהוא סתום מלמעלה אין תועלת בגומא שא"א לנקותה, ומה שעושין צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע, פי' הרמב"ם כדי להגביר לחץ המים שיצאו בשטף, ולא מיקרי עשוי לקבלה עי"ז, כיון שמטרתו רק להעביר המים, ולפמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שעושין כן כדי שיהא קל לחברו לסילון אחר או לגג או לסתמו, אין ראוי דבכה"ג לא מיקרי עשוי לקבלה, ומ"מ מסתבר כן.

י. בתוספתא פ"ד ה"ד נראה דפרצופות שמקלחין מים בפיהם לשתיית עוברי דרכים, ומכניסין סילון מאחוריהם כדי שיקלחו בפיהם, המים האלו פסולין כיון שנשאבו בתוך הכלי, אע"פ שעשוי רק להעביר דרכו המים, והטעם דסו"ס יש כאן כלי קיבול שמחזיק מים ואם נקובין מלמטה כשרין עי"ש, ועי' פיה"מ להרמב"ם בזה.

ביאור המשנה בקצרה

החוטט בצנור כו', צנור אינו עשוי לקבלה ואינו פוסל, אבל אם חטט בו גומא אע"פ שמטרתה לסייע בהילוך המים ולא לקבל מים אלא שיפלו לתוכה הצורות פוסלת את המקוה, ולא כל גומא פוסלת אלא הראויה לקבל צורות, ובשל חרס בעינן שיהא שיעור רביעית שיהא חשוב כלי ולא סגי בראוי לקבל צורות, דכיון שנטפל לצנור אינו חשוב כלי בפחות מזה, ור"י פליג שדינו כשל עץ, ואם נתמלאה הגומא בצורות אע"פ שאינה ראויה לקבל צורות פוסלת כיון דסו"ס עדיין יש כאן קיבול מים, אבל אם נסתמה לגמרי בעפר אינה פוסלת, אע"פ שסתמה זו עראית ואינה מבטלת מתורת כלי בעלמא, סילון סתום גם מלמעלה ואע"פ שהוא רחב מן האמצע בכל צדדיו אינו פוסל, כיון שלא נעשה לקבל

דלראב"י עם ההמשכה נעשין מיד מים כשרים, ולרבנן ההמשכה הועילה שאינם פוסלין, ואח"כ מתבטלין ברוב ומשלימין ג"כ. - יש הרבה שיטות בד"ז וכתבנו לפמשת"ת במקו"א דזה מיושב יותר.

ג. פשטא דמתני' כרבנן, אבל אפשר ליישבה גם כראב"י, דרישא דרוב מן הכשר מיתוקמא שפיר ברבייה ואח"כ המשכה, ואם רוב מן הפסול פוסלין גם בג' לוגין לפי שלא נטהרו בהמשכה, והיינו כראב"י, אבל פשטה כרבנן דברוב מן הכשר שנתערבו על מעלות המערה ג"כ יש חלקים שהפסול רוב, ורק בסך הכל רוב מן הכשר, ואפ"ה נטהרין בהמשכה, ורוב מן הפסול פסול עד שישלים רוב, אבל השאובין אינם פוסלים שכבר נטהרו בהמשכה וכן בסיפא היו מקלחין בתוך המים, לרבנן היינו שמתערבין באויר דרבייה בלא המשכה לא מהני, ולראב"י מיירי בנמשכין כל אחד בפ"ע, ואפ"ה פוסלין בג' לוגין.

ד. המשכה היינו שנמשכו ע"ג קרקע קודם שנכנסו למקוה, אבל מה שנמשכין בתוך המקוה אינו מטהר, שכבר נכנסו למקוה שאובין, ומ"מ ממעלות המערה למערה מהני, ויש להסתפק אם מיירי רק במעלות שלמעלה ממ' סאה, או דכיון דהשתא ליכא מ' סאה מהניא.

ה. הרמב"ם בהלכות וכן הרא"ש פ' שנתערבו בחצר ומשם לעוקה שטובלין בתוכה, או ממעלות המערה למערה, ובפיה"מ הביא עוד פירוש דנתערבו או בחצר או בעוקה או במעלות המערה, ומשם למקוה, וכ"פ הרע"ב, ויש סיוע לפי' זה שהוא הפשטות.

ו. מהא דפוסלין בג' לוגין מבואר דרבייה בלא המשכה לא מהני מידי, דהא לרבנן לא מיירי בהומשכו בפ"ע, ומתפרש שמתערבין באויר המקוה, ולעיל נתבאר מה בין זה למתני' דפ"ג מ"א, שאם נתערבו לאחר הביטול שוב אינם פוסלין.

בתוכה פוסלתן, אבל אם נכבש העפר שאין מים נכנסין כלל אינו פוסל, והוכיח אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה מזה שדפנות הצנור שמעל הגומא אינם נחשבין ככלי, שהרי הגומא לא בטלה מתורת כלי ע"י העפר שנכבש בתוכה באופן עראי, ומ"מ המים שעוברין בדפנות הצנור שע"ג הגומא אינם פסולין, אבל כשהגומא פתוחה כל המים פסולין, כיון שעוברין ע"ג כלי, כדין כלי שהוא נתון תחת הצנור שפוסל את כל מימיו.

סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע, אע"פ שהמים עומדין בתוכו אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה, ומשמע שדרך לעשות כן, ופי' הרמב"ם שעושין כן להגביר לחץ המים שיקלחו למרחוק, וזה לא חשיב עשוי לקבלה, ולפמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שעושין כן כדי שיוכלו לסתמו או לחברו בקל, אין ראי' לד"ז, אבל אפשר לקיימו מסברא, ומה שלמד הרמב"ם מזה לפרצופות המקלחין מים דג"כ לא חשיב עשוי לקבלה, בזה צ"ע מהתוספתא.

משנה ד

הקדמה – ידיעות ודינים

א. במשנה זו שנינו הכשר דהמשכה, שהרי יש כאן קרוב למחצה מים שאובין, והמקוה כשר, ומדנקט כשר משמע שהשאובין משלימין ג"כ, דהא מיירי אף במקוה שמחזיק רק מ' סאה וקתני כשר, וגם מדלא קתני אינם פוסלין.

ב. נחלקו ראב"י ורבנן בתמורה י"ב א' ב' אם המשכה מועלת לשאובין בפ"ע, או שההמשכה מועלת רק לאחר שנתבטלו ברוב כשרין, ולכו"ע בעינן שיהא במקוה רוב מי גשמים, אלא הנדון בסדר ההמשכה, דלרבנן אפשר להמשיך השאובין לחוד ואח"כ לבטלן ברוב מי גשמים, ולראב"י בעינן לבטלן תחלה ואח"כ להמשיכן יחד עם הכשרים, נמצא

אמרינן שנקרא עליהם שם פסול בגומא כשנתערבו, אבל חצר אינה עשויה למקוה, וניכר שהמים בדרך למקוה.

הא דחשיב המשכה ממעלות המערה חידוש הוא, שהרי בתוך המקוה אינה המשכה, וגם מעלות המערה פעמים שהם מכלל המקוה כשהמים מרובין, ויתכן לומר דדוקא במעלות שהם למעלה ממ' סאה חשיבא המשכה, שמקום זה אינו בהכרח מן המקוה, ואפשר דבכל ענין מהני, דסו"ס מה שנמשך כעת הוא ממעלות המערה למערה דהשתא המעלות חלוקין מהמערה בגבהן וצורתן.

אם רוב מן הכשר כשר, בחצר ובעוקה אפשר לשער דיש רוב כשר, אבל על מעלות המערה קרוב לחוש שנתחברו ורבו השאובין במקום זה, ואמנם בסך הכל לפי מוצא המים של השאובין ידענו שמי הגשמים רוב, אבל א"א לידע כן בכל רגע של תערובת, שהרי אנו מכשירין עד מחצה, ובשיעור כזה קרוב להיות השאובין רוב, ומזה משמע כרבנן דמהני המשכה אף ברוב פסולין.

אם רוב מן הפסול פסול, לרבנן אינם פוסלין את המקוה, ואם הוסיף עליהם מי גשמים נראה דמצטרפין, ולראב"י פוסלין בג' לוגין כבסיפא, אימתי בזמן שמתערבין עד שלא יגיעו למקוה, דאיכא המשכה מהמקום שמתערבין עד המקוה, ולראב"י משום דאיכא רבייה ואח"כ המשכה, אבל אם היו מקלחין בתוך המים, דהיינו שהשאובין נשפכין לתוך המי גשמים באויר המקוה, ואין להם המשכה, אע"פ שמתבטלין ברוב הכשרין, פוסלין את המקוה בג' לוגין דרבייה בלא המשכה לאו כלום הוא, ולעיל פ"ג מ"א נתבאר מה בין זה להא דתנן שם דבלא נקרא עליהם שם פסול אפי' נתערבו כשרין כיון שנתבטלו השאובין ברוב הכשרין.

אם ידוע שנפל לתוכו מ' סאה מים כשרים עד שלא ירד לתוכו כו', הא

ז. בטעמא דבעינן הכא שיהא ידוע שקדמו מ' סאה כשרים, ולא סגי בספק מים שאובין, נתבאר לעיל פ"ב מ"ה דכיון שכבר היו מקלחין ג' לוגין בשעה שבודאי לא הי' במקוה מ' סאה, בכה"ג יש כאן חזקת פסול, ודמי קצת לאין ספק מוציא מידי ודאי, ועכ"פ לא הקלו בכה"ג.

ביאור המשנה בקצרה

מים שאובין ומי גשמים כו' מים שאובין שהומשכו ע"ג קרקע קודם שבאו למקוה נטהרין, ומשלימין למ' סאה כשיש רוב מי גשמים, בין אם נמשכו מהחצר למערה או מעוקה שבחצר למערה או אפי' ממעלות המערה למערה, אבל אם לא נמשכו ע"ג קרקע, אלא שנתערבו עם הכשרים באויר, אינם נטהרים אע"פ שהכשרים רוב, ופוסלין בג' לוגין.

ביאורים

מים שאובין ומי גשמים, שנתערבו בחצר או בעוקה או במעלות המערה, ומשם למקוה, כשרים כל המים למקוה כשרוב מן הכשר, לפי שהשאובין נטהרו בהמשכה ממקום שנתערבו למקוה, ואין לומר דרק נטהרין ולא משלימין דכשר משמע שכל המים כשרים, דאל"כ הול"ל אינם פוסלין, ועוד דמשמע אפי' במקוה המחזיק רק מ' סאה כשר, ועוד דלרבנן דראב"י אף ברוב מן הפסול נטהרין בהמשכה, ופסול דקתני היינו שהמקוה פסול לטבול בו, וא"כ ברישא דקתני כשר היינו לטבול בו, וכן בסיפא קרי למי גשמים מים כשרים, וש"מ דלשון כשר לגמרי משמע.

בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה, לא זו אף זו קתני, דמהחצר עד המקוה ודאי ניכרת ההמשכה, אבל מעוקה הסמוכה למערה שהיא כחלק ממנה ס"ד דלאו המשכה היא, שהיא כחלק מן המערה, עי' פ"ו מ"א, קמ"ל דג"ז מהני, ואפי' ממעלות המערה למערה מיקרי המשכה, ויש עוד חידוש בעוקה, דלא

שנגמ"מ, אבל בתלמודן חולין ט"ז א' נראה דלאו כללא הוא, ולענין ע"ז פשיטא לן דכתלוש דמי, ולענין זרעים פלוגתא דתנאי לרבא עיי"ש, והכי מתפרשא סוגיא דב"ב ס"ו ב' כמ"ש תו' חולין שם.

ג. בב"ב ס"ו ב' מבואר דאף קבעו ולבסוף חקקו דינו כתלוש לענין טומאה, ורק בשאובין הקלו, וקשה מ"ט הקלו כאן לענין שא"צ צמיד פתיל, וי"ל דדוקא בצנור ודף אמרו כן שמשנתה שמם ע"י החקיקה כדאמר ב"ק ס"ז א', אבל שוקת שבסלע אין שמה משנתה ע"י החקיקה, דנקראת חקק שבמחומר ולא כלי בפ"ע, ואפי" סלע תלוש אפשר שכבדו קובעו ודינו כמחומר, ועכ"פ במחומר ודאי שאין כאן שינוי השם, וחיברה בסיד דסיפא אשוקת שלא בסלע קאי כדלהלן.

ד. במתני' מבואר דתלוש ולבסוף חיברו דינו כתלוש אף לקולא בדאורייתא, מיהו אכתי אפשר דלענין קבלת טומאה והכשר זרעים דינו כמחומר מדאורייתא, כיון דסו"ס משמש עם הקרקע, וסוגיא דחולין ט"ז א' משמע דהנדרון בדאורייתא, וא"כ גם סוגיא דב"ב דמדמינן הכשר זרעים לטומאה משמע דהנדרון מדאורייתא וצ"ע בכ"ז.

ה. הא דתנן היתה כלי וחיברה בסיד, נראה בר"ש ורא"ש דמפרשי היתה השוקת חקוקה בסלע בתלוש ואח"כ חיברה, אבל הרמב"ם מפרש היתה השוקת כלי בעלמא שחיברו בסיד לקרקע או לסלע, ולפ"ז ליכא למידק מסיפא דין קבעו ולבסוף חקקו, דלא קאי אגונא דרישא, והכי מסתברא דלשון סלע מתפרש בכל דוכתא דבר מחומר וקבוע, ולא מסתבר לפרש הי' הסלע כלי וחיברו, ולשון היתה משמע אשוקת, וכן חיברה בסיד שייך על כלי ולא על סלע שכבדו קובעו יותר מן הסיד, ומ"מ מדנקט היתה כלי גמור בתלוש, משמע שאם לא היתה כלי דינה כמחומר, והכי דייק בירושלמי ממתני'.

דבעינן הכא ידוע בודאי ולא מטהרינן מדין ספק מים שאובין, כתבנו לעיל פ"ב מ"ה דכיון שידוע בודאי שמקלחין כאן ג' לוגין שאובין, ובאותה שעה עדיין אין במקוה מ' סאה, והנדרון מי קדם להגיע למקוה, הר"ז כחזקת מים שאובין לפנינו ואין חזקת מקוה כנגדו, דחזינן לפנינו ג' לוגין שאובין נופלין למקוה שאין בו מ' סאה, ויש ספק שמא קדמו להכניס לתוכו מ' סאה מים כשרים, ואפשר שזה מרומז במ"ש נפלו על הכשרים וירד על השאובין, לומר שהם בדרכם כבר בודאי, והספק אם הגיע למקוה, וצ"ע.

משנה ה (א)

הקדמה – ידיעות ודינים

א. לשון המשנה בידים פ"א מ"ב שאין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת ואין נותנין לידים אלא בכלי ואין מצילין בצמיד פתיל אלא כלים, והיינו כלים תלושין או שדינם כתלושין, וחקק שבסלע שאינו כלי סגי ליה בכיסוי להציל באהל המת, וכן לפסול את המקוה כל שדינו כמחומר אינו פוסל.

ב. ג' אופנים בכלי המחומר, א' חקקו בסלע שמחומר מעיקרו, ב' קבעו ולבסוף חקקו, ג' חקקו ולבסוף קבעו, וכ"ז בכלי שיש לו קיום בפ"ע, כסלע שהוא גוף בפ"ע, אבל בנין אבנים שבנאו ע"ג קרקע, ועיקר קיומו עם הקרקע, עדיף מהני דמתני', שאין לו שום שימוש דתלוש, מיהו לענין ע"ז דינו כתלוש כיון שכולו נעשה ביד"א, ע"י ע"ז מ"ז ב', וסלע שמחומר מעיקרו אין לאדם תפיסת יד בו, ודינו כמחומר, דדין ע"ז אינו תלוי בשימושי תלוש, אלא בתפיסת ידי אדם, מיהו בירושלמי ע"ז פ"ג ה"ו הקשה ממתני' דחזינן דתלוש ולבסוף חיברו כמחומר, לרב דסבר דבית הוי כתלוש לענין ע"ז, ומשני דאבנים שסיתנן לבנין הר"ז ככלי שחיברו אחר

ביאור המשנה בקצרה

השוקת שבסלע כו' דכלי שחקקו במחובר דינו כמחובר לכל דבר, אפי' להקל בדאורייתא שא"צ צמיד פתיל, מיהו דוקא כשלא נשתנה שמו, דחקק שבסלע נשאר שמו כקרקע, ולפי' הרמב"ם לעולם סלע כמחובר שמציאות כבידו קובעו, וזהו שם סלע בכל מקום דבר הקבוע ומחובר, והא דתנן היתה כלי היינו בכלי בעלמא שחיברו, דנשאר דינו כתלוש לכל דבר, ופוסל את המקוה כ"ז שמחזיק את מימיו, ואם ניקב כשר, כיון שאינו מקבל מים כלל.

ביאורים

השוקת החקוקה בסלע, לשון סלע מתפרש בסתמא הקבוע בקרקע מששת ימי בראשית, וא"כ הר"ז כאילו קתני השוקת החצובה בקרקע, אבל מדרקתני סיפא היתה כלי וחברה כו', שמעינן דברישיא מיירי בכל האופנים שהיתה השוקת בסלע, אפי' תלש הסלע וחיברו, ואפשר דסלע בכל אופן דינו כמחובר דכבידו קובעו, ולא משכח"ל ביה שם כלי שחיברו, וא"כ היתה אבן קטנה יותר, ושוב אין שמה סלע.

החילוק בין שוקת שבסלע לצינור שקבעו ולבסוף חקקו, דלחומרא דינו כתלוש ורק בשאיבה דרבנן הקלו כדאמר ב"ב ס"ו ב', יש לפרש משום דאין השם של הסלע משתנה ע"י החקיקה, ואפי' סלע שלא חיברו כלל יתכן שדינו כמחובר, דלעולם שם סלע עליה, ולא מיקרי כלי, אלא חקק שבסלע.

היתה השוקת כלי בתלוש ואח"כ חיברה לקרקע או לסלע בסיד, כן פי' הרמב"ם, והכי משמע לישנא דמתני' דהיתה וחיברה אשוקת קאי, ולא קאי על הסלע, דכל שוקת שבסלע כמחובר, ורק כלי בעלמא שחיברו דינו כתלוש, וה"ה כלי שחקקו באבן תלושה ונראה ככלי וחיברו, ובר"ש ורא"ש משמע שפירשו דחקק שוקת בסלע ואח"כ

חיברו דינו כתלוש, ולפי' זה מיירי בסלע המיטלטל אבל סלע שכבידו קובעו דינו כמחובר בכל ענין.

כלי שקבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה, אבל צריך צמיד פתיל ואין טובלין בתוכו, שרק בשאיבה הקלו, כ"כ האחרונים ז"ל להחמיר דלא כמשמעות הטור והרמ"א, מיהו בשלא נשתנה שמו כגונא דשוקת שבסלע יש לקיים כמתני' דמדאורייתא נמי כמחובר דמי.

משנה ה (ב)**הקדמה – ידיעות ודינים**

א. שוקת התלושה שחיברה בסיד שאמרנו שפוסלת את המקוה, אם ניקבה ואינה יכולה לקבל מים כל שהן אינה פוסלת את המקוה, בין אם הנקב מלמטה בין מן הצד סמוך לשוליה, ואפי' כמחט, כך מתפרשת רישא דמתני' דקתני ניקבה כו' כשרה, והא דמסיים וכמה יהא בנקב כשפופרת הנוד, הוא ענין אחר ולא קאי על הנקב דרישא, כ"מ בסוגיא דיבמות, ואמנם צריך לשוב למה נשנה כך, אבל זהו הדין העולה ע"פ הגמ', וכ"מ בתוספתא דסגי בכמחט.

ב. יש להסתפק אם ד"ז דסגי בנקב כמחט הוא דוקא בשחיברה בסיד, או דה"ה כל כלי תלוש הנתון תחת הצינור אם הוא נקוב אינו פוסל, והנה בעיקר הדין לא נעשית השוקת כמחוברת ע"י הסיד, כדחזינן שממלאין בה ומקדשין בה, דבעינן כלי תלוש מדאורייתא, ולא החמירו בזה מדרבנן, ואף בנקובה כמחט ויותר צריכה צמיד פתיל ואין טובלין בתוכה דהויא כתלוש, וא"כ הנדון רק בדיני שאיבה בכונה, דכשהכלי מחובר בסיד ואינו מחזיק מימיו, הר"ז כצינור שהמים עוברין דרכו, אבל בכלי תלוש יכול להשתמש במים לצרכו, וליתלם עם הכלי אע"פ שהוא מנטף, ונראין הדברים שתלוי בכונתו, שאם

ה. הא דמהני חיבור כלי למקוה כשפופרת הנוד להטביל בתוכו, היינו דוקא כשיש רוב שיעור מ' סאה במקוה שאז הכלי נטפל למקוה, אבל רובו בכלים לא מהני.

ו. טעמייהו דב"ש נראה בגמ' שם דפליגי על שיעור עירוב מקואות כשפופרת הנוד, דהיינו שנקב במחיצה שהעומד מרובה אינו מחבר המקואות, כדין מחיצה בעלמא שעומד מפריד, ולדבריהם אפי' אינה מקבלת מים בעינן שתפחת רובה.

משי"ב כאן בהכשר טבילה בכלי נקוב כשפופרת הנוד שמחזיק מים למטה מן הנקב, וכן בניקב מן הצד פחות משפופרת הנוד שאינו פוסל, יש בד"ז אריכות בראשונים ואחרונים והארכנו בזה במקו"א דיש להחמיר בזה, וכתבנו כאן להבנת המשנה מה שנראה מתיישב יותר.

ביאור המשנה בקצרה

ניקבה מלמטה כו', כלי הנתון תחת הצינור להעביר מים למקוה, אם הוא נקוב בענין שאינו מחזיק המים כלל, בין מלמטה בין מן הצד סמוך לשוליה אפי' כמחט, שוב אינו פוסל, ואם ניקב כשפופרת הנוד ומחובר למקוה במים הממלאין כל הנקב דינו כמקוה לכל דבר, דשיעור חיבור זה משוי למים כמחוברין, ומצטרפין ומטבילין בתוכו אפי' מקבל מים מן הנקב ולמטה, וב"ש חולקים שאין מקואות מתחברין במחיצה שהעומד מרובה עד שתפחת רובה.

ביאורים

ניקבה מלמטה, שבכל ענין המים יוצאין דרך הנקב, או מן הצד סמוך לשוליה באופן שאינה יכולה לקבל מים כל שהן כשרה, ולא שנינו שיעור לנקב זה, ומבואר בתוספתא דאפי' כמחט כשר, והא דאמרינן וכמה יהא בנקב ענין אחר הוא, כמ"ש הר"ש מגמ' דיבמות.

באמת נתכוין לתלוש המים לא סגי בנקב להכשירו, אבל אם הוא נתון שם שיעברו מים דרכו כההיא דשוקת, ואפי' אם רוצה שיוכלו לשתות משם כ"ז שלא נתרקנו, אין זו תלישה בכלים דסו"ס אין למים קיום כאן, אלא שעוברין דרך הכלי, וצ"ע בזה, אבל בפשוטו גם השוקת דמתני' עשויה לשתות ממנה וכשרה, מיהו במתני' פ"ו מ"ה שנינו רק שק או קופה שאינם מחזיקין מים כלל, וא"כ בנקב קטן י"ל דפסול.

ג. שוקת המחוברת למקוה בנקב שיש בו כשפופרת הנוד והמים ממלאין כל הנקב, הר"ז כמקוה לכל דבר, ומטבילין בתוכה אע"פ שהיא תלושה, ואפי' מחזקת מים מן הנקב ולמטה, כדתנן בשירה ותיבה שבים פ"ו מ"ה דבנקובים כשפופרת הנוד מטבילין בהם, ואין זה כטבילה בכלי תלוש, כיון שחיבור המים כשפופרת הנוד עושה את כל המים כמחוברין לכל דבר, ואין מקדשין מים אלו ואין מזין מהם, שהם כמחוברין, ומשלימין למ' סאה, כענין שמצינו בגמ' חגיגה י"ט א' שלר"מ אפשר להטביל מחטין וצינורות בראשו של אדם שרגליו נוגעות במים, ומצינו בתוספתא שמשיק עריבה מליאה טיט להשלים למ' סאה, וכן במתני' פ"ז מ"ו בסגוס, ועוד.

ד. לפ"ז מתפרשת מתני' וכמה יהא בנקב ותהא כשרה אפי' אם מקבלת מים מן הנקב ולמטה, כשפופרת הנוד, שאז היא כמקוה לכל דבר, ואצ"ל שאינה פוסלתו אם נפלו המים לתוכה כשהיא מחוברת במים כשפופרת הנוד למקוה, והתנא סתם בלשונו משום דלא סגי בנקב כשפופרת הנוד אלא בעינן נקב מלא מים המחובר למקוה, ואפשר דאפי' אם עדיין אין במקוה מ' סאה, סגי בחיבור זה שלא יפסלו מים הנופלין לשוקת, דהו"ל כמים צפין ע"ג השוקת שאינם נפסלין אפי' בפחות משפופרת הנוד שהם כמחוברין לקרקע עי"ז.

לחלק בין מעין למקוה בד"ז, כדלקמן פ"ה מ"א, וגם יתכן שבמשנה ראשונה היו שונים דבעינן שיהא בנקב כשפופרת הנוד, כדתיא בתוספתא שבר"ש שרק ברגל שלישי הכריעו ביבנה דסגי בכמחט, ושיעור שפופרת הנוד לעירוב מקואות נאמר, וכאן במשנה שנו כלשון ששנו במשנה ראשונה, ולכן לא הביאו ביבמות מתני' אלא ברייתא, משום דמתני' הי' צריך להאריך אהיכא קאי, ובברייתא כל הענין מבואר, ועי' להלן דאפשר דמעשה דריב"ב הי' בשוקת שבסלע, ולא בכלי שחיברה בסיד.

אריב"ב מעשה בשוקת, שהיתה בירושלים, והיתה נקובה למקוה כשפופרת הנוד, והיו מטבילין בירושלים כל הכלים שצריכין טבילה בשוקת זו, אע"פ שמחוברת למקוה רק בנקב כשפופרת הנוד (והנקב אפשר שהי' למעלה והיו מים בשוקת גם למטה מן הנקב, מיהו ה"ה אם הי' למטה), ושלחו ב"ש ופחתה שתהא מחוברת ברובה, דס"ל שעומ"ר מפריד בין המקואות, וכ"מ ביבמות שם ענין המעשה הזה, ועי' לקמן פ"ו מ"ה דר"י מצריך בכלי גדול ד"ט ובקטן רבבו, ולא מסתבר דס"ל כב"ש, אף דבתוספתא אמר כן משום ב"ש, ועי' בזה לקמן שם, ומפי' ר"ש נראה דר"י מפרש שהי' המעשה בשוקת שבסלע, ולא בשוקת שהיתה כלי וחיברה.

במקו"א נתבאר בארוכה בפר"ש והרא"ש והרשב"א בכ"ז ע"ש.

ויש לשאול למה שנה התנא ד"ז בשוקת, הרי בפשוטו כל כלי הנתון תחת הצינור אם הוא נקוב אינו עשוי לקבלה, וי"ל דדוקא דומיא דשוקת שקבועה במקומה והמים עוברין דרכה למקוה, בכה"ג לא חשיבי המים כתלושין, אבל המניח חבית תחת הצינור לקבל מים לצרכו, אע"פ שנקובה פוסלת את המקוה, דסו"ס תלש המים לצרכו, ולא גרע מסגוס ומים שבראשו שהם שאובין כמ"ש בתוספתא פ"ג, מיהו אם הניחה שלא ע"מ לתלשן אלא דומיא דשוקת אפשר דכשר, ובמתני' פ"ו מ"ה שנינו רק שק או קופה, שאינם פוסלין בנתונין תחת הצינור, אלא דהתם אפי' במתכוין שיכנסו לתוכן לתלשן י"ל דאין ע"ז שם שאיבה, וצ"ע.

וכמה יהא בנקב כשפופרת הנוד, לפי המבואר ביבמות ט"ו א' לא קאי ארישא, אלא דין נוסף בשוקת שאם מחוברת למקוה כשפופרת הנוד מטבילין בתוכה ואע"פ שמקבלת מים מן הנקב ולמטה, מיהו לב"ש אף אם אינה מקבלת מים מן הנקב ולמטה בעינן שתפחת רובה, ולכן סתם התנא לשונו, דמייירי בכל גוונא, ותנייה הכא כלפי מה ששנינו דפוסלת את המקוה אם מקבלת מים כל שהן, כלפי זה סיים התנא כמה יהא בנקב ולא תפסול את המקוה אפי' מקבלת כשפופרת הנוד, ולא שנה כן בהדיא משום דלא סגי בנקב, עד שתהא מושקת למקוה כשפופרת הנוד מלא מים, מ"מ שנאו כאן מפני שידוע שמטבילין בשוקת כמעשה דריב"ב, וכן כדי

פרק ה

משנה א-ב

הקדמה – ידיעות ודינים

כלים והשיקה למקוה צריכה שפופרת הנוד ובמעין כל שהוא.

ב. ויש לעי' א"כ מ"ט מעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול הרי הוא מחובר למעין שכולו עובר ע"ג השוקת ושוקת כלי אבן

א. כלי שהשיקו למעין מימיו טהורין וכלים שבתוכו טהורין, כדתיא בתוספתא פ"ה הובאה בר"ש פ"ו מ"ה עריבה שהיא מלאה

אלא מעין שנתלש ע"ג כלי, דומיא דתוך הכלי.

ה. המים שנכנסו לשוקת נעשו שאובין, ואם מתחברין למעין משיצאו מן השוקת, חזרו ונטהרו בהשקה זו, וזהו ששנינו כשר חוצה לה, דההשקה בתוך השוקת לא מהניא, שהרי בלא"ה מי השוקת מושקין למעין בתחלתו.

ו. העבירו ע"ג בריכה כיון שהוא מחובר הרי הוא כמו שהי', אבל אם הפסיק חיבורה למקור המעין נעשית כמקוה, שאין דין מעין כלל אלא בחיבור למקורו, בין עומדין בין זוחלין, ואדרבה זוחלין גרע טפי.

ז. המשיך מעין לתוך בריכה מלאה מים אין חילוק אם המים היו פעם מי מעין או שהם מי גשמים ואפי' שאובין, מ"מ אינם חוזרין לדין מעין עד שירבו מי המעין עליהם, כדתנן מ"ה העיד ר"צ על הזוחלין שרבו על הנוטפין שהם כשרין, וזהו ששנינו עד שידע שיצאו הראשונים, והיינו רוב הראשונים לפי ערך, דלעולם לא יצאו כולם שהרי נכללים לפי ערך עם מי המעין.

ח. מעין שהעבירו ע"ג ספסל לר' יוסי נפסל מדין מעין, וא"כ אינו מטהר בזוחלין, ולכן א"א להטביל ע"ג הספסל כשהמעין זוחל על גביו, אבל אם הספסל שוקע במים ואינם זוחלין מטבילין גם ע"ג הספסל, אלא שבכה"ג גם המעין לא נפסל, דכל עיקר דברי ר"י הוא מפני שהמעין נתלש ע"ג הספסל, וזה לא שייך במעין שנפגש במקוה שיש ספסל שוקע בתוכו, ולפ"ז אין ממתני' שום מקור לפסול טבילה ע"ג כלים, אבל הראב"ד פי' מתני' בע"א.

ביאור משנה א'

מעין שהעבירו ע"ג השוקת כו', מעין שכולו נכנס לתוך השוקת הרי הוא נפסל ומימיו שאובין, ואע"פ שהוא מחובר למקור המעין, מ"מ הכלי מפקיע כחו, כיון שכולו

שאינה מק"ט, ועו"ק דבמקוה כה"ג שנינו לעיל סופ"ד שאם השוקת נקובה כשפופרת הנוד למקוה מטבילין בתוכה, וה"ה אם מושקת למקוה מלמעלה ברוחב כשפופרת הנוד, וא"כ מ"ט במעין שנינו דפסול, ויעו' בזה בר"ש ורא"ש ורשב"א ומ"ש כאן הוא ע"ד פי' הראב"ד והרא"ש, ונראין הדברים דהכא מיירי שכל המעין כנתלש ע"ג השוקת, ואמנם מעין גדול שיש שוקת בקרקעיתו אינו נפסל, אבל מעין שהעבירו ע"ג השוקת, היינו שכל זחילתו של המעין במקום זה נכנסת לתוך הכלי ובכה"ג אין החיבור למקור המעין מצילו משאיבה זו, דסו"ס הכלי תופס בתוכו את כל המעין, [ועי' פ"ו מ"ו במעין שיוצא מן התנור שאינו נפסל אע"פ שכולו בתנור], וגם במקוה אם רוב המקוה בשוקת, פסולה, ואפשר דאפי' מדאורייתא, שלא הכשירו כלים המחברין אלא כשנטפלין למקוה שיש בו רוב שיעור מ' סאה, וכמ"ש מרן זללה"ה בשם מהרי"ק, והכא במעין אין השוקת נטפלת ליחשב כחיבור למעין, שהרי כולו נבלע בתוכה, ולכן נעשין המים כשאובין, ומסתברא שרק מדרבנן הוא נפסל, כיון דסו"ס יש כאן חיבור למעין, ומעין גופיה א"צ שיעור.

ג. ובזה מובן מה שפסל ר' יוסי העבירו ע"ג כלים או ע"ג הספסל, אע"פ שאין שם שאיבה כלל, ומימיו כשרין למקוה, מ"מ המעין כנתלש ע"ג הכלים דמי, שבמקום זה ניתק ממקומו בקרקע ונתקבל כולו ע"ג הספסל, ור' יהודה סבר דלא גזרו אלא בשנכנס לתוך כלי, ששאיבת הכלי לתוכו מפקעת יותר.

ד. מעין שעובר על שפת השוקת מבואר במתני' דכשר, ויש לשאול מ"ש מע"ג כלים, ונראין הדברים ששוקת משוקעת בקרקע, ושפתה שוה לקרקע עולם, ולכן אין המעין שעובר על שפת השוקת כנתלש ע"ג כלים, וה"ה בספסל וגב כלי שמשוקע בקרקע והמעין עובר על גביו שאינו נפסל, דלא אמרו

העבירו ע"ג שפה כל שהוא, פי' שמעט מרוחב המעין עובר ע"ג שפת השוקת אפי' כל שהוא, אותו כל שהוא לא נפסל, ואף מטהר את המים שיוצאין מן השוקת שנפסלו כדין שאובין בשוקת, לפי שהמעין מטהר בכל שהו, וז"ש כשר חוצה לה, שאין המים שבתוכה נטהרין אף אם מחוברין למעין שע"ג השפה, שאין בו כח לטפול מי השוקת לכל שהוא שבצדה.

ויש כאן ג' עיונים, א' למה אין שפת הכלי פוסל המעין, כמו ששנינו במ"ב בהעבירו ע"ג כלים, ובמה גרע שפת הכלי מגב הכלי, ב' המים שיצאו מן השוקת כבר נטהרין בהמשכה, ומה תועלת יש במעין כל שהוא שמטהרם, ג' איך המים שיוצאין נטהרין הרי הם זוחלין, ודינם כקטפרס שאינו חיבור, ואמנם המעין מטהר בזוחלין, אבל כ"ז שמי השוקת רוב, אינם נטהרין בזוחלין ע"י המעין.

ונאמרו בזה כמה דרכים, ונכתוב יישוב אחד, א' שהשוקת שקוע בקרקע, ושפת השוקת כגובה הקרקע, ובכה"ג אין המעין נתלש ע"ג כלים, אלא כעובר ע"ג עלים שמונחים ע"ג קרקע, וה"ה אם יהא כלי משוקע בקרקע ואין חלל תחתיו שאינו נפסל, ב' הראב"ד הוכיח מכאן דשאובה שהמשיכה כולה פסולה ועי' בסמוך, ג' אפשר דמיירי כשנעשין אשבורן ביציאתן מן השוקת, ומעין שמשיק למקוה שאוב מטהרו בהשקה זו, ובזה ניחא דאין כאן הכשר המשכה שמיד ביציאתן מן השוקת הם בשטח המקוה, והר"ז כנופלין מהכלי למקוה, ולפ"ז לא נתחדש כאן קולא במי השוקת בגלל שמדאורייתא בלא"ה כשרין מעיקרא.

העבירו ע"ג בריכה דינו כמעין לכל דבר כ"ז שלא הפסיק חיבור הבריכה למקור המעין, דכיון שהבריכה מחוברת הר"ז כגומא שבקרקע שהמעין עובר בתוכה, וכ"מ בסיפא דכ"ז שלא הפסיקו כשר לזבים, ואין נגרע דין

נשאב לרשות השוקת, ואין הכלי נטפל ליחשב כמושק למעין, ואם המעין עובר כל שהוא חוץ לכלי, הרי המשהו הזה בדין מעין, ומטהר את המים שיוצאין מן השוקת שלא יפסלו כשאובין, ושפת השוקת כחוץ לכלי דמיא, כיון שהיא שוה לקרקע עולם, ואין המעין נתלש עליו.

העבירו ע"ג בריכה המחוברת דינו כמעין לכל דבר כ"ז שמחובר למקור נביעתו, אבל אם הפסיק החיבור דין הבריכה כמקוה, חזר וחברו לבריכה והמים נכנסין בזו ויוצאין בזו, אין מי הבריכה נחשבין כמעין עד שירבו מי המעין עליהם, וידע לפי ערך היוצאין מן הבריכה שכבר יצאו רוב הראשונים, ורבו מי המעין עליהם.

ביאורים למשנה א'

מעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול, שכל המעין נעשה כשאוב בשוקת, והטעם מפני שא"א לראות השוקת כנטפלת ומתבטלת למעין, שהרי כולו ברשות השוקת, אבל אם הכניס כלי כשוקת זה לתוך מעין שמימיו מרובין, הרי הכלי נטפל למעין, ונטהר בהשקה, כמו ששנינו לעיל סוף"ד בשוקת שהשיקה למקוה ברוחב כשפופרת הנוד, וה"ה מלמעלה דעדיף מנאב כשפופרת הנוד, וזהו ששנינו פסול על כל המעין, ולא אמרו המים שבשוקת פסולין, וכן מתפרש לשון שהעבירו ע"ג השוקת, שכולו עובר דרך השוקת, ומסתברא דמדאורייתא כשר כיון שמושק למעין, ואפי' נימא דמקוה שרובו בשוקת ומיעוטו בקרקע פסול מדאורייתא, מעין עדיף שמקורו ודאי דינו כמעין, והמעורב לו כמוהו, משא"כ מקוה שצריך להשלים מ' סאה, ויש עוד פירושים בראשונים בטעם הפסול אע"פ שמושק למעין, ומש"כ כאן הוא ע"פ הראב"ד בשילוב דברי הרא"ש, ולמש"כ פסול לקדש בשוקת זו, כיון שמדאורייתא דינה כמחוברת.

דדוקא בגומת המעין מהני לטהר רוב השאובין, אבל בזחילת המעין אין רוב השאובין מטהרין בכל שהוא אע"פ שמושקין למעין, צ"ל דה"נ אין דינם כמעין כלל, וכיון שהבריכה אשבורן לא הוצרך להזכיר פסול זוחלין, שהרי בא לבאר דין מי הבריכה, וכיון שסתמא יש בה מ' סאה כדקתני ברישא הרי הוא כמקוה, לכך שנה הנפ"מ במי הבריכה עצמה שאע"פ שראויין לדיני מקוה כברישא, עדיין אינם ראויין לדיני מעין, ויש עוד ישוב דבכה"ג שהזחילין הם מי מעין והם מושקין למי גשמים שבאשבורן, הר"ז כמחוברין לגומת המעין, דעיקר הפסול הוא בנוטפין זוחלין שהם קטפרס ואינם מתחברין להיות כמעין, כיון שהם לעצמם אינם חיבור, וצ"ע בזה, ונתבאר במקו"א בכ"ז.

ביאור משנה ב'

העבירו ע"ג כלים כו' העביר המעין ע"ג כלים שאין להם תוך כגון ספסל או גב הכלים, אע"פ שהמעין נתלש ע"ג הכלים ס"ל לר"י דהרי הוא כמו שהיה, כיון שלא נשאב לתוך הכלי, ור' יוסי סבר שגם בתלישה זו ניתק חיבורו ממקור המעין, וזו גזירה אטו תוך הכלי, או גזירה אטו כלי המק"ט כדלקמן מ"ה, וכשר למקוה כיון שלא נשאבו מימיו, וע"ג הספסל כיון שהמים זוחלין פסול.

ביאורים למשנה ב'

העבירו ע"ג כלים או ע"ג הספסל, סתמא משמע דומיא דשוקת שאינה מק"ט, דאל"כ הרי נפסל מדין הויה ע"י דבר המק"ט, מיהו ע"י לקמן מ"ה דאפשר דר' יהודה לא ס"ל פסול זה כלל, אבל ר' יוסי דפסל ודאי מתפרש גם דומיא דשוקת, ואפ"ה ע"ג כלים כגון כלי אבנים וספסל של אבן נפסק חיבורו ואינו בדין מעין.

ר' יהודה אומר הרי הוא כמו שהי', דכיון שלא נשאב לתוך כלים, אלא ע"ג אחורי

מים חיים במה שנכנסו לתוך בריכה הנעשית בידי אדם, אבל כשהפסיק חיבורה למקור נביעת המעין נעשית כמקוה, שאין דין מעין אלא בחיבורו למקור המעין, בין אם המים שנפסקו מן המעין נחים באשבורן כבריכה זו, ובין אם זוחלין כגון שהפסיק המעין באמצע המדרון, ויש כאן קושיא מגל שנתלש ויתבאר במ"ו בס"ד.

חזר וחיבר המעין לבריכה והוא נכנס בצד זה ויוצא בצד אחר כשהבריכה מתמלאה, מ"מ אין המים שהיו בבריכה תחלה נטהרין ליחשב כמי מעין, אע"פ שמקורם הי' במעין, דמשניתק חיבורן הרי הם כנוטפין ודינם כמי גשמים לכל דבר, ולכן פסולין לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים שהיו בבריכה שנפסקה, והקשה הראב"ד הרי סגי ברבו זוחלין על הנוטפין, ועו"ק דכיון דלא מיירי בשואב מי הבריכה בידיו, אלא שהם יוצאין ע"י שמי המעין נכנסין בזה ויוצאין בזה, א"כ לעולם נשארין מי הבריכה בתערובת, וי"ל דאה"נ דידע שיצאו מן הראשונים כפי הצריך שיצאו, ואם ידע שיצאו רובן כשרין, ולא סגי במתחשב שיצאו לפי ערך, דכיון שהנדון בדאורייתא צריך לבלול המים שיצאו בערך שוה מהחדשים והישנים, וכשידע שיצאו רוב הראשונים כשר, וזהו שינוי הלשון ששינונו כאן עד שידע, ולעיל פ"ג מ"ג שנינו עד שיתחשב ע"ש.

ויש כאן קושיא דמדקתני פסול לזבים ולמצורעים, משמע שדינו כמעין אלא שאין דינם כמים חיים, דאל"כ הול"ל שעדיין הוא כמקוה עד שידע שיצאו הראשונים, וא"כ מטהר בכל שהוא ובזוחלים אף קודם שיצאו הראשונים, ואמאי הרי כ"ז שרובו נוטפין אינו מטהר בזוחלין, ודעת מרן זלה"ה דרק לענין כל שהוא דינו כמעין, וכדין מעין שרבו עליו מים שאובין ששוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהוא, אבל להסוכרים

הכלי, וכש"כ ע"ג ספסל שאין לו תוך כלל, לא נגרע כח המעין, והרי הוא כמו שהי' לכל דבר.

ובלבד שלא יטביל אפי' ע"ג הספסל, וכש"כ ע"ג כלים שיש להם תוך, אלא שהעבירו על גב הכלי.

משנה ג

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מעין שרבו עליו מים שאובין מטהר בכל שהוא, אע"פ שטובלין במקום שרובו מים נוטפין, דכמו שהמחובר למקוה כמקוה, ה"ה שהמחובר למעין כמעין, דכח הנביעה כמ' סאה של מקוה חשיב, וכל המחובר לו מטהר כמוהו מכוון.

ב. מעין מטהר בזוחלין, ואע"פ שבעלמא קטפרס אינו חיבור, מ"מ המים שנמשכו מן המעין דינם כמחוברים למעין אפי' בזוחלין, וממילא גם מחוברים זל"ז, אבל אם נפסק החיבור למעין נפסק חיבורן זל"ז.

ג. מים שנפלו לגומת המעין ונתחברו למקור נביעתו באשבורן, שוב אין נפסק חיבורן מן המעין כשיזחלו, והן מטהרין בזוחלין כמי מעין, שאין היתרון של טהרת מי מעין מפני שהם נבעו מן הקרקע, אלא שחיבורן למקור המעין אינו ניתק בזחילה, וממילא גם מים אלו משנתחברו אין חיבורם נפסק בזחילה, ועוד שהזחילה של כל המים מתייחסת למעין שהוא נובע ושולח ריבוי המים שבגומא לזחול לחוץ, כ"נ לכאורה.

ד. בפשוטו מדאורייתא אין חילוק בין מעין מושך למעין עומד, כל שנתחברו המים באשבורן למקור נביעתו דינם כמעין, אבל מדרבנן אם ניכר שמשיכתו באה ע"י השאובין נראה כשאובין המטהרין בזחילה.

ה. פשטות המשנה בנותן שאובין יותר ממי המעין, ואפ"ה נעשין כמעין בין ברישא בין בסיפא.

ר' יוסי אומר הרי הוא כמקוה, שנפסל במה שנתלש ע"ג הספסל, וכשר למקוה מפני שלא נשאב בכלי, אבל חיבורו למעין ניתק בתלישה זו, ושוב אינו חוזר להכשר מעין שכבר נפסק חיבורו למקור הנביעה כשעבר ע"ג הספסל, והרי המים העוברים כשרין לטהר באשבורן ובמ' סאה, ובלבד שלא יטביל ע"ג הספסל ששם המים זוחלין, דאם המים ע"ג הספסל אשבורן ומחוברים למ' סאה שאחרי הספסל, א"כ הר"ז כמעין שהעבירו ע"ג בריכה, דכל עיקר הא דפסל ר"י את המעין הוא מפני שנתלש וקיומו ע"ג הספסל, וזה שייך רק בזחילת מעין, אבל ספסל שמשוקע בקרקע בריכה, אינו פוסל את המעין שעובר על גביו, וה"נ אם היו המים שע"ג הספסל אשבורן אף המעין לא נפסל, ולכן הזהיר ר"י שלא יטביל ע"ג הספסל כיון שאינו כמעין לטהר בזוחלין, ולפ"ז אם אח"כ נתמלא הכל מים וגם ע"ג הספסל הכל אשבורן יכול להטביל ע"ג הספסל בין במקוה בין במעין, ויש בזה אריכות דברים בראשונים שלמד הראב"ד ממתני' שלא להטביל ע"ג דבר המק"ט, ונתבאר במקו"א.

ויש כאן קושיא איך כשרין למקוה אם הכלים והספסל מק"ט, הרי הויתו ע"י דבר המק"ט, ומ"ש הש"ך ס"ק ל"ו בשם תוי"ט דמייירי שבלא"ה היו מגיעין למקוה צ"ע דהא כל עיקר טעמיה דר"י דהמעין נפסל היינו מפני שנתלש והויתו ע"ג הכלים והספסל, ואם אין כאן שם הויה לפסול המקוה, ראוי שישאר בדין מעין, ואיכא לאוקומה באינם מק"ט, או בדאיכא הפסק אויר להמכשירין בזה, אף דלישני' דר"י משמע שמיד חוץ לספסל כשר, ונתבאר במקו"א.

המעין ברוב, י"ל דבב"א נפסק החיבור של זוחלין אלו עם המעין, ונעשו כולן כחרדלית של גשמים שאינה חיבור זל"ז, ונפסלו כל הזוחלין מדאורייתא, אבל אם נתחברו זוחלין של מעין עם אשבורן של מי גשמים י"ל דהוי חיבור כמשנ"ת בסמוך].

ז. מיהו נראה דהחסרון בגלל שחיבורם למעין בכח זוחלין, ולא באשבורן, דבפשוטו כל המחובר למקור הנביעה באשבורן הרי הוא בכלל גומת המעין, ונפ"מ דמעין המושך מעצמו, והושק לבריכת מים עומדת דכמו שנטהרין מכח השקה למעין, דה"נ מטהרין כמעין בכל שהוא, וצ"ע בזה, ונתבאר במקו"א.

י. בגמ' מבואר דפרת שרבו עליו מי גשמים אינו מטהר בזוחלין, אע"פ שהי' מושך מעצמו ג"כ, ונאמרו בזה כמה ישובים, והרמב"ן בשם הרמב"ם פירש מפני שנתרבה במקום זחילתו ולא במקום נביעתו, ומתני' בנתרבה במקום נביעתו.

יא. מעין שרבו עליו מים שאובין או מי גשמים אפי' במקום נביעתו נסתברא דפסול לזבים ולמצורעים, דסו"ס אינם מים חיים, וק"ק מ"ט קתני הרי הוא כמו שהי'.

ביאור המשנה בקצרה

מעין שהוא מושך כו', מעין שמושך והולך מכח נביעתו אע"פ שמשכיותו דקות ביותר, וריבה עליו מים שאובין יותר ממנו, מ"מ מטהר אף בזוחלין, דכיון שמעצמו ג"כ מושך, אין ניכר שנגרמה משיכתו ע"י השאובין, אבל אם הי' עומד והתחיל לימשך ע"י השאובין, אינו מטהר בזוחלין במקום שנמשך מכח השאובין, אבל במקום שנתרחב תחלה עד שעמד, מטהר גם בזוחלין, כ"ה לפי גרסת הרמב"ם בתוספתא, אבל לפנינו חסר בבא זו, ולפי הגרסא שלפנינו פי' הראשונים ז"ל דאף המושך אינו מטהר אלא במקום שהי'

ו. מעין שמושך מעצמו אפי' כנדל שמשכיותו דקות ביותר, וריבה עליו מים שאובין יותר ממנו ונמשך למרחוק דינו כמעין לטהר בזוחלין ובכל שהוא כמו שהי', אבל אם הי' עומד, וניכר שע"י השאובין התחיל לימשך אינו מטהר בזוחלין במקום משיכתו, אבל בשטח של המקום שהי' עומד מתחלה מעצמו מטהר אף בזוחלין, כגון מעין שנתרחב ה' אמות ועמד, וריבה עליו והמשיכו, ועכשיו יוצאין כל המים והוא זוחל גם בה' אמות הראשונות, הרי הוא מטהר שם בזוחלין, ומשם ואילך אינו מטהר בזוחלין, כ"נ בתוספתא בפ"ק, (ובפ"ד כנראה נשמט דין מעין המושך כנדל, ונמצא לפנינו רק דין הסיפא), וברמב"ם שהעתיק הדינים כבמשנה וכמשנ"ת, והראשונים ז"ל נדחקו להעמיד התוספתא שבגרסתנו עם מתני', ולפ"ז אף מעין המושך מעצמו אינו מטהר בשטח שנתרבה משיכתו ע"י השאובין, ונתבאר במקו"א.

ז. מעין העומד ונתן בו שאובין מועטין ועי"ז הוא מושך, הרי הוא מטהר בזוחלין, דכיון שהשאובין בטלין הרי"ז זחילת המעין עצמו.

ח. מעין שרבו עליו מים נוטפין במקום זחילתו אינם מטהרין בזוחלין, ובטעמא דמילתא הי' נראה שזוהי גזירה דרבנן אטו מעין הזוחל או העומד שנפגש בחרדלית של גשמים שאינו מטהר אותה מדאורייתא, כיון שהחרדלית לעצמה אינה חיבור שהיא קטפרס, ונמצא שהמעין הושק רק למשהו שנגע בו, ולכן גזרו שכל נוטפין שנפלו לתוך זחילת המעין כיון שלא נתחברו עמו באשבורן אינם כמעין, אבל ברמב"ם ורמב"ן בשמו משמע שיש יתרון לכח טהרת הנביעה של המעין, [שוב נראה דמעין שרבו עליו מים שאובין במקום זחילתו אפשר שנפסל מדאורייתא, דלעולם מקור הנביעה הוא המטהר במעין, ומים שיצאו מהמעין או שהיו מחוברין למקור הנביעה באשבורן, אין חיבורם נפסק כשזוחלין, אבל אם נפלו רוב מים שאובין על הזוחלין בב"א באופן שנתבטלו מי

המחוברין למעין באשבורן מטהרין. - הי' עומד ונתן לתוכו מעט מים שאובין והמשיכו כשר, דכיון שבטלו הר"ז כנמשך מעצמו.

ויש כאן קושיא כיון דמעין המושך מטהר בזוחלין בכל מקום משיכתו אפי' רבו עליו שאובין, א"כ למה אמרו בגמ' שאם רבו נוטפין על פרת אינו מטהר בזוחלין, והראב"ד מפרש דפסול רק במקום שנתרחב במשיכה חדשה, אבל מה שנתרחב לרוחב המשיכה הישנה מטהר בזוחלין, והרמב"ן בשם הרמב"ם תירץ דדוקא בגומת המעין ששם מקור נביעתו מהני לטהר בזוחלין, אבל במקום זחילתו לא אלים כחו, וכשרבו שאובין פסול, ועי' להלן מ"ה בעדותו של ר"צ שהזוחלין מן המעין כגומת המעין, וצ"ב דלא מצינו בתורה שני דינים במעין, ולא קושיא היא שאין מטהר אלא מקור הנביעה, והמחובר לו כמחובר למקוה של מ' סאה והזוחלין מטהר רק מכח חיבור למקור, ונראה דגזירה דרבנן היא שמים שנכנסין לגומת המעין מתרחבין למעין באשבורן, אבל מים שנכנסים לזחילת המעין אם אינם באשבורן אינם חיבור זל"ז כלל, שהרי קטפרס בעלמא אינו חיבור, ורק מכח המעין נתחדש דכל המחובר אליו אפי' בקטפרס טהור, וא"כ מים שאובין ומי גשמים שהם זוחלין והושקו למעין לא נעשו חיבור לו ע"י ההשקה, שהרי אין חיבור לכל המים בהשקה זו שהם עצמם אינם מחוברין זל"ז.

ואפשר דמדאורייתא נמי פסולין כה"ג שרבו מי גשמים על מי המעין וביטלו, דאמנם המים שבאו מהאשבורן של נביעת המעין נשארין כמעין אפי' בזחילה שהיא קטפרס, אבל המים שנוספו מבחוץ אינם נעשין חיבור לו בזחילתו, וכשנפלו לתוך מי זחילת המעין וביטלו ברוב, י"ל שפסק הקשר גם ממי המעין, כיון שעתה רובו נוטפין, ואין כאן כח מעין לחברם למקורו כשהם זוחלין, וזה מיושב יותר בפשטות הדברים, מיהו אם נכנסו מעט ונתבטלו, כיון שכבר נעשו חיבור

הולך בתחלה מעצמו, וצ"ע דהא לעולם מתרחב מעט, ועוד נתבאר במקו"א.

ביאורים

מעין שהוא מושך, אפי' משיכות דקות ביותר כנדל שיוצאין ממנו רצועות דקות, מ"מ יש לו קולא דמעין המושך, שאפי' ריבה עליו מים שאובין יותר ממנו הרי הוא מטהר בזוחלין ובכל שהוא כמו שהי' בתחלה, ואפי' במקום שלא הי' מושך בתחלה מעצמו, כ"ה גרסת הרמב"ם בתוספתא, וכ"ה פשטא דמתני' דדינו בכל משיכתו כמו שהי' דינו תחלה, והרי ודאי שנתרביית משיכתו יותר, ודוחק לפרש הרי הוא מטהר רק כמו שהי' מטהר תחלה, והוא ט"ס דמוכח בתוספתא שלפנינו, כמבואר בתוספתא פ"ק דאף מעין העומד מטהר בזוחלין במקום שהי' עומד שם בתחלה, וא"כ המושך מטהר בכל משיכתו.

לשון הרי הוא כמו שהי' צ"ע, דבפשוטו פסול לזבים ולמצורעים כיון שרוב המים אינם מים חיים, וצ"ל דלא נחית תנא להכשר תערובת המים, אלא לכח טהרתו בזוחלין וכל שהוא, ומתני' כוללת גם מים מוכין שבלא"ה פסולין לזבים, ושיעור לשון המשנה הוא דמה שנמשך מכח מה שריבה עליו הרי הוא כמו שהי' ולא מיירי במה שנפסל גם אם הי' נשאר עומד כבתחלה.

הי' עומד ורבה עליו והמשיכו, כיון שניכר שמשכתו מכח השאובין אינו מטהר בזוחלין, אבל כל המחובר למקור המעין באשבורן דינו כמעין להטביל בו בכל שהוא, ובתוספתא מבואר דבמקום שהי' המעין עומד שם בתחלה הרי הוא מטהר גם בזוחלין, ומבואר מזה דכל המים יש להם דין מעין לכל דבר, שהרי זוחלין כאן מים שרובן שאובין ואפ"ה מטהרין, ומדרבנן החמירו שלא יטהרו בזוחלין, ונראה דאף כשעומדין בסוף באשבורן אינם מטהרין כל שחיבורן למעין הוא בזוחלין, דאין להם כח טהרת זוחלין, ורק

למעין שוב אינם מתבטלין ע"י שירבו שאובין, שכבר חל עליהם דין מעין בחיבור זה.

שפסולין מפני רוב מים מעלמא, או דלא מיקרו חיים אלא הנובעים.

משנה ד

הקדמה – ידיעות ודינים

א. כל הימים יש בהם מעיינות, ורוב מימיהם נאספו מן היבשה בשעה שנאמר יקוו המים, והמים שנאספו דינם כמקוה שכבר ניתקו מהמעין, ובפשוטו הרי המים כמעין שרבו עליו מים שאובין שדינו כמעין, אלא כיון דקרינהו מקוה, ש"מ שהתורה מגדירה את מימיהן כמים האסופין, ואינה מחשביתן כמעין, וש"מ שאינם כשאר מעינות שהנופל לתוכן נטפל להם.

ב. ר"י אומר שלא אמרה תורה מקוה אלא לים הגדול שנאספו לתוכו כל מי בראשית, ושאר הימים י"ל שהם כמעיינות, ואם מימיהן מתוקין כשרין אף לזבים כגון ימה של טבריא.

ג. רי"א כל הימים מטהרין בזוחלין שהם כמעין, והא דפסולין לזבים היינו מפני שמעורב לתוכן רוב מים שנאספו מעלמא בימי בראשית, א"נ דסו"ס אין כאן נביעה, ולא מיקרו מים חיים אלא הנובעים.

ד. תנועת גלי הים לכו"ע לא חשיבא זחילה, כדתנן פ"ז מ"ז מוליך ומביא במים כיון שעבר עליה הגל טהורה ואפי' גל שנתלש מטהר, וצ"ע בתו' שבת ק"ט א' בזה.

ביאור המשנה בקצרה

כל הימים כמקוה כו' הימים הם דומים למעין בזה שיש בהם נביעה כמעין, וכולו ביד"ש, מיהו יש בהם אסיפת מים מעלמא שלא מכח נביעתם, ור"מ ור"י ילפי מן הפסוק שהם נקראין מקוה, ואע"פ שיש בהם גם נביעה, מ"מ הגדרת מימיהם בתורה היא על המקוה שבהם, ור' יוסי סבר שהם כמעין, אלא

ביאורים

כל הימים כמקוה כו', טעמיה דר"מ דאע"פ שבימים יש גם נביעה, מ"מ עיקר מימיהם הם הכנוסין ממקום אחר, וכיון שהתורה קראתן מקוה המים, ש"מ שמקוה שבהם עיקר, ואינם בכלל מעין שאמרה תורה, וכאילו נאמר ולמקוה המים קרא מקוה, דבזה ודאי שהיינו מפרשים קרא דמקוה מים יהי' טהור על המקומות האלו שקראתן תורה מקוה, וסבר ר"מ דהשתא נמי שקראתן תורה ימים, מ"מ הגדירותן בשם מקוה המים, ולא דמו לכל מעין שרבו עליו מים שאובין שהם מתבטלין ונטפלין למעין, אבל כאן כינוס המים הוא חשוב ועיקר, ולכן אינם בגדר מעין שבתורה, ואינם מטהרין בזחילה חוץ לגבולות הים, אבל מקומות שגלי הים נוסעים מיקרי אשבורן, ואף גל שנתלש מטהר כדתנן לקמן מ"ו.

ר"י אומר הים הגדול כמקוה, שלא קראה תורה ימים אלא לים הגדול שנתכנסו בו מי בראשית, ושאר הימים י"ל שדינם כמעין, כיון שהם נובעין כנהרות, ואין מגרע מה שנאספו בהן מעלמא, או דבשאר ימים לא נתאספו מעלמא, ולפ"ז אפשר דלר' יהודה ימה של טבריא שמימיו מתוקין כשר לזבים, דמדתנן ד"ז במסכת פרה משמע שזה נפ"מ גם לזבים ומי חטאת, וכן מדמפרש ר' יוסי דפסולין לזבים, משמע דר"י מכשיר.

ר' יוסי אומר כל הימים מטהרין בזוחלין, כדין מעין המושך שרבו עליו מים שאובין, ופסולין לזבים כו' כיון שיש בהם רוב מים מעל הארץ שאינם כמעין, א"נ מציאות מים חיים היינו נביעה, ואין הגדרה זו נכונה על הימים, אבל מן הפסוק דלמקוה המים לא דריש מידי, דאם מים שנאספין למעין מטהרין כמעין אין משמעות בהאי קרא לאפוקי מעינות הים מדינם.

משנה ה

הקדמה – ידיעות ודינים

א. הזוחלין והנוטפין פי' הרמב"ם ששניהם במעין וג' מקומות הן, א' גומת המעין ששם המעין נובע, וכל המים שמחוברין לנביעה באשבורן זהו עיקר המעין, ב' המים הנמשכין ויוצאין מגומת המעין וזוחלין למקו"א, זהו ששנינו שגם הם כמעין, דאע"פ שמים בעלמא אינם חיבור בזחילה דהו"ל קטפרס, כאן נתחדש שמעין מטהר את כל המים המחוברין אליו אע"פ שהם זוחלין במדרון קטפרס ונבדלין מן המעין, ג' המים שניתק חיבורן מן המקור של המעין, אף אם הם אשבורן או זוחלין בטל מהם כח מעין, שכל טהרתם מדין מעין תלויה בחיבורם למקור הנביעה, וקמ"ל מתנ"י דאף הנוטפין מן המעין כשהמעין נשפך מהר גבוה לעמק, שוב אינם מטהרין כמעין ודינם כמקוה, אע"פ שלא הפסיקן אדם, אלא הכל מכח המעין, וגם הטיפות יורדין בשטף זו אחר זו, מ"מ הם כמקוה, וכ"פ הראב"ד והרמב"ם והרא"ש.

ב. מעין שמקלח בנצוק, אע"פ שמקלח באויר דינו כמעין כיון שכולו מחובר למקור הנביעה, ואין חילוק אם הזחילה ע"ג קרקע או באויר, כ"נ בטוש"ע וש"פ, אבל הראב"ד בתשובה נסתפק בזה, ומכריע דדוקא ע"ג קרקע דינו כמעין.

ג. מעין שרבו עליו מים שאובין במקור נביעתו הרי הוא כמעין, וכאופנים שנתבארו במ"ג, אבל אם רבו עליו מים שאובין או מי גשמים במקום זחילתו אינו מטהר שם בזוחלין, וזהו ששנינו העיד ר"צ על הזוחלין שרבו על הנוטפין שהם כשרין, דהיינו דבמקום זחילתן דוקא אם מי המעין רוב.

ד. אם ניתק החיבור למעין ע"י שהיו השאובין רוב במקום הזחילה, או שהיו מי המעין מנטפין, שוב אין המים הללו שעברו כבר חוזרין להכשרן, אע"פ שנחו באשבורן או

נתחברו הטיפות, דהכל תלוי בחיבור למעין, ולא במצב המים במקום הטבילה.

ה. אם רואה שמי המעין מתמעטין ואין בהם קילוח, יכול להניח דף או מקל וקנה, כדי שיזחלו הטיפות מחוברות זו לזו, וישאר דינם כמעין, וזהו ששנינו נוטפין שעשאן זוחלין ע"י מקל או קנה.

ו. בתוספתא מבואר דלר' יהודה אף ע"ג המת מזחילין, ומוכח מזה דטעמיה דר"י לאו משום דמקל אינו מק"ט מדאורייתא, אלא דר"י פליג על עיקר הדין שאין מזחילין בדבר המק"ט.

ז. מעין שהעבירו ע"ג דבר המק"ט והמשיך אח"כ ע"ג קרקע או באויר, מבואר לפרש"י בזבחים כ"ה ב' שחוזר להכשרו, ולפ"ז צריך טעם למה פסל ר' יוסי את המעין הזה, וי"ל דכיון שבלא הדבר המק"ט הי' נפקע לגמרי מדין מעין, חשיב שכל היותו מכח המק"ט, מיהו ד"ז אינו פשוט ולהראב"ד והרמב"ם אפשר לפרש בגמ' דלעולם מעין משנפסל אינו חוזר להכשרו, וכמש"פ הגר"א במ"ב דהרי הוא כמקוה מפני שנפסל ע"ג הספסל.

ח. יש לעי' מ"ט דר' יהודה דהא ודאי לא פליג על עדותו של ר"צ דדבר שהוא מק"ט אין ממלאין ממנו מים לחטאת, ולא נתפרש בזה דבר ברור, והמיושב בסברא דר"י פליג וס"ל שאין פסול הויה במעין, וההיא דר"צ זהו דין מיוחד במילוי מי חטאת שלא יבואו מע"ג דבר המק"ט, ואפשר שזה מדרבנן, אבל המעין נשאר בהכשרו, וצ"ע.

ביאור המשנה בקצרה

הזוחלין כמעין כו', דדין מעין הוא אף בזוחלין שנתרחקו מגומת המעין, אבל בתנאי שהם מחוברין, אבל אם המעין נוטף בטל מהם שם מעין, כי הטיפות נפרדות זו מזו, ולכן דינם כמי גשמים שכשרים רק במ' סאה ואשבורן כמקוה, ואם רבו מי גשמים

המעין אינם מטהרין בזוחלין, אא"כ היוצאין מן המעין רוב, והנוספין בטלין ברוב, ועי' לעיל במ"ג דיש לדון אם פסול זה מדאורייתא, או מדרבנן גזירה אטו זוחלין של מעין שנפגשים בזוחלין של גשמים, ששם אינם חיבור מדאורייתא.

ונוטפין שעשאן זוחלין סומך אפי' מקל כו', הלשון צריך יישוב, ושיעורו כך, נוטפין שעשאן זוחלין ע"י דף רחב ואפי' ע"י מקל או קנה כשרין ויורד וטובל במים שנקוו למטה בקרקע משירדו מן המקל, ואפי' זב טובל בהם שדינם כמים חיים, ולשון אפי' מקל וקנה, פירושו אפי' דבר דק כזה מכשיר את המעין, וכש"כ דבר רחב כגון שיש שפע מים שיורדין מן ההר וכדי שלא יפסקו באויר מחברם ע"י דף וכיו"ב.

והנה מתני' מתפרשת לר' יוסי כמו לר' יהודה, סומך בידיו אפי' מקל וקנה ויורד וטובל, ואפי' הזב טובל, ור' יהודה חידש שאפי' זב וזבה סומכין אותו כשר ויורד וטובל, והרא"ש כתב דכל אדם הסומך את המקל פסול לר"י, אבל פשטות המשנה בפרה שהאדם אוזז עליו האגוז ועלי הקנים בידי ומקלחן לחבית, שא"א שיחזיקו עלים אלו מעצמן, ויעבירו הקילוח מההר לחבית, ונראה מזה דכיון שהמים עצמן נוגעים בדבר שאינו מק"ט אין מגרע מה שהאדם סומכן מלמטה, וקרינן ביה יהי' טהור, ודוקא זב וזבה פסל ר' יוסי לפי שהם מטמאין את המים בהיסט אע"פ שאינם נוגעין בהם, כדתנן זבים פ"ה מ"ב אצבעו של זב תחת הנדבך כו' אוכלין ומשקין מלמעלן טמאין, ולכן הזכיר ר"י זבה לומר דאין כונתו רק לזב לענין טבילה במים חיים אלא לומר שאף המטמאין בהיסט יכולין לסמוך המקל והקנה, ועי' פליג ר' יוסי דחשיב שמזחיל בדבר המק"ט.

ולפ"ז הכי קתני, שאם עשאן זוחלין אפי' זב שצריך מים חיים טובל, וסומכין

או מים הנוטפין על הזוחלין במקום זחילתן פסולי, שכבר ניתק הקשר עם המעין, כיון שהנוטפין רוב, וביטלו את הזוחלין, או מדרבנן אטו מעין שהושק לחדלית של גשמים, והעיד ר"צ שאם רבו זוחלין על הנוטפין כשרין, ומטהרין כמעין לכל דבר, וכ"ז במקום הזחילה של המעין, אבל במקור הנביעה שנינו במ"ג דאפי' ברוב שאובין הרי הוא כמו שהי', ויש עצה להכשיר הנוטפין שישארו בדין מעין, ע"י שיניח מקל או קנה, והטיפות ירדו על המקל ויתחברו זל"ז, ויעשו כזוחלין, כיון שהם מחוברין למקור המעין, וזהו ששנינו נוטפין שעשאן זוחלין, ובר"ז לא נחלקו ר"י ור"כ, אלא דר' יהודה מכשיר להזחיל אפי' ע"ג דבר המק"ט, ובאופן שהמעין כשר לכל חד כדאית ליה מהני ההזחלה הזו שיהא דינו כמים חיים לטבול בהן הזב, אע"פ שכל חיותם עומדת ע"י מקל או קנה שהטפות עוברין עליהם.

ביאורים

הזוחלין מגומת הנביעה של המעין ויורדין במדרון דינם כמעין עצמו, ומעין עצמו היינו המים שמחוברין לנביעת המעין באשבורן, אבל הנוטפין מן המעין כגון שהוא נמשך ויורד מן ההר טיפין טיפין, הרי הוא כמקוה מפני שנפסק הקשר עם מקור הנביעה, דכח המטהר של מעין, הוא ע"י החיבור למקור הנביעה. - לשון מזחילין היינו לעשות המים שיזחלו, וגם מזחילה של גג היינו שכל הטיפות מתקבצות יחד במזחילה ושוטפין למרחוק.

העיד ר"צ על הזוחלין שרבו על הנוטפין שהם כשרין, שאם השאובין או הנוטפין מן המעין או מי הגשמים רבו על מי המעין במקום זחילתו פסול שאין החיבור למעין מטהר בזוחלין אלא למים שיוצאין מן המעין, או שהיו מחוברין למקור הנביעה באשבורן, אבל המתחברין למים הזוחלין מן

להר"ש, ונראה שאף המחבר שהביא הרא"ש מודה בזה, מיהו דעת הרא"ש משמע דכשיש למטה מקוה כשר, שוב אין פסול הויה למעלה ממ' סאה, אף אם טובל במים שלמעלה מן הנקב, דכיון שהם מושקים למקוה כשר אין לחוש להוית המק"ט, ובזה יש חולקים וכ"ה פשטות הר"ש והרשב"א, דכל שטובל במים שנשמכין על המק"ט פסול, וכ"ז אם נחמיר כהר"ש, דהרמב"ם והראב"ד והרמב"ן ועוד פי' בע"א וכמשנ"ת, וכן דעת הרא"ש.

משנה ו

הקדמה - ידיעות ודינים

א. לפי מה שנתבאר לעיל דכל שניתקן מי המעין מחיבורן למקור הנביעה בטל מהם דין מעין, א"כ גל שנתלש מן הים ע"כ מטהר מדין מקוה, וכ"מ מדהצריך תנא מ' סאה לאדם ולכלים ודעת רוח"פ דא"צ מ' סאה במעין, ויש כאן קושיא הרי הגל נוסע ומימיו דומין לנצוק כשהן באויר ולקטפרס כשהם ע"ג קרקע, ואיך מטהר הרי מקוה אינו מטהר בזוחלין, ומכח קושיא זו פי' הרא"ש דאתיא כר' יוסי דים כמעין, ויש בגל קולא דמעין אע"פ שנתלש, ופירשו הטעם דהיינו מפני שיש בו כח חיות המים, ולכן אינו נפסד בזחילה, והדברים מחודשים, ופשטות הדברים שדינו כמקוה ואין בו חסרון קטפרס מפני שכולו מאוגד בכח אחד, וכמו שביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דכמו שטיפה אחת חיבור לעצמה, ולא אמרינן שהצד העליון והתחתון כנצוק זל"ז, והטעם מפני שהטיפה מאגדת עצמה לגוף אחד, ה"ה גל שנתלש בכח שמאגד אותו משוי ליה חיבור, ומרן זללה"ה הביא כע"ז בשם האשכול, והקשה דאכתי כשנופל ע"ג קרקע נשבר לרסיסים ונעשה זוחלין, וי"ל בזה דכיון שבאויר ה' חיבור לא בטל חיבורו עד שישיבר ויפרדו, וברגע הטבילה עדיין הם חיבור, וקרינן בהו מקוה מים שנקוו כאן מ' סאה יחד, וכן משמע בגמ'

הזחילה אפי' במקל וקנה שהם תלושין ודקין, וסומך את המקל הזה אפי' זב וזבה שמתמאין את המים ע"י אחיזתן.

ויתכן דלר' יוסי שנו המשנה כך סומך אפי' מקל אפי' קנה אפי' זב יורד וטובל, לומר שדינם כמים חיים, ולא קאי אפי' זב על הסומך, אלא על הטובל, ור' יהודה הוסיף זבה, לבאר דאפי' דקתני חוזר לרישא וגם לסיפא, דסומך אפי' זב (וזבה) וטובל אפי' זב.

ויש להסתפק אם גוף הזב והזבה עצמן ג"כ כשרין להזחיל על גביהן כמו שמזחילין ע"ג המת, או"ד המים שעל גביהן נעשין שאובין ופוסלין, ומצינו ברגליו של ראשון נוגעות במים דכשר לר"י פ"ז מ"ו, אבל במעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול לר"י, וא"כ ע"ג האדם שעושה שאובין ג"כ פסול, או"ד כיון שאינו רוצה לתלוש המים ע"ג גופו אלא שיעברו, ואינם נכנסין לתוך של הכלי, הר"ז כע"ג כלים וספסל שכשר לר"י במ"ב, ואפי' נימא דכשר מתפרשת מתני' סומך אפי' מקל וסומך אפי' את הזב והזבה שיחברו את המים, ור' יוסי פליג שאפי' לסמוך את המקל פסול ע"י הזב כיון שמתמא את המים בהיסט.

הר"ש פי' מתני' בע"א דנוטפין היינו מי מקוה שהחלו לזחול ולצאת סומך מקל או קנה או אצבעו של זב וזבה וסותם הנקב, ור' יוסי פוסל בזה בדבר המק"ט, ולפי' זה מבואר במתני' שגם מקוה נפסל כנסמך ע"ג דבר המק"ט, והמעכב את הזחילה מיקרי מהווה את המקוה, ולא נתפרש שהרי בסוף פרקין שנינו שמודים ב"ה שגודר כלים טמאים [מדקתני דכלים שגדר בהם לא הוטבלו] וטובל בתוכן, ואם כל המקוה בתוך כלים טמאין כשר כ"ש סתימת נקב, ועי' ברא"ש וש"פ בזה, וכתב שם פי' אחר, ותומך בפ"י הרמב"ם.

עוד כתב הרא"ש דמים שזוחלין למעלה ממ' סאה אין זה מגרע את התחתונים אף

במדרון מ' סאה ס"ל לב"ש שכח השטף מאגדן כגל, אבל יש בראשונים דב"ש פליגי בכל קטפרס וסברי שהוא חיבור.

ה. ומודים ב"ש שאם העמיד כלים וגדר בהם החרדלית, ומימיה שוטפין מע"ג הכלים, הרי המים שיוצאין מבחוץ דינם כזוחלין, שכבר פסק מהם כח המאגד של החרדלית, וזהו ששינוי דכלים שגדר בהם לא הוטבלו אף לב"ש.

ו. ומודים ב"ה שאם גדר את החרדלית בכלים, אע"פ שמתקיימין רק לפי שעה, חשיבי אשבורן בשעה זו, ומטבילין בהם, שא"צ אשבורן המתקיים זמן מרובה, דלא פסלו אלא נצוק וקטפרס, אבל כל קיום באשבורן משוי להו חיבור, וכ"כ הרא"ש דע"כ המים זוחלין בין הכלים ואפ"ה מטבילין בהם, אלא דלא הכשיר כולי האי כלשון שכתבנו.

ביאור המשנה בקצרה

ג' שנתלש כו' גל שנתלש מן הים שוב אינו מטהר בזוחלין, ודינו כמקוה שצריך מ' סאה, ומ"מ אם נפל על האדם ועל הכלים טהורין, והטעם מפני שהגל מאוגד כולו, ואין בו חסרון של נצוק וקטפרס, וכמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דכמו שטיפה אחת לעצמה חיבור, ואין בה חסרון דנצוק, ה"ה גל שמאוגד יחד, כל מקום שיש בו מ' סאה אע"פ שאין דבר שמאגד אותם, כגון מי גשמים המתפשטים בבקעה, מ"מ כל שיש בהם חיבור הראוי לערוב מקואות כשרין, חרדלית של גשמים היינו שטף של גשמים שיורד במדרון, ודומה לגל כיון שהם שוטפין יחד, ולכן סוברין ב"ש שאין כאן חסרון של קטפרס, שכח השטף במדרון אחד מאגד אותם כגל, ובה"א שלא אמרו אלא בגל שנתלש מאשבורן בכח אחד, ומודים ב"ה שאם עצר את החרדלית אפי' לשעה מועטת ע"י גדר של כלים טובלין בהם, דא"צ אשבורן לזמן מרובה, ומודים ב"ש שהמים ששוטפין על

דאי לאו שאין מטבילין באויר הי' כשר אף באויר, וכ"מ בתוספתא דאף במים שנפסקו מהגג לבית כעין גל מטהרין, אע"פ שאין להם זיקה למעין כלל, ועוד משכח"ל כשנפל הגל ע"ג קרקע שהיא אשבורן, ואפי' מתפשטים המים הנה והנה הר"ז כנוסעים במקוה ממקום למקום, כל שבגמר ההתפשטות ישאר בכל השטח טלה"ט או כקלה"ש, וכ"כ מרן זללה"ה במקו"א דזהו גדר שנחשבין כזוחלין במקוה עצמו וחשיבי אשבורן, ובאמת כבר הזכירו בגמ' דיש מקום לגזור ולפסול גל אטו חרדלית של גשמים, ואין הכונה לגזור מעין אטו מקוה, אלא שהחילוק דק בין גל שנתלש ומימיו מאוגדין, לבין חרדלית שמימיה נמשכין זה אחר זה, ולא נתאגדו יחד, ועי' להלן בטעמיהו דב"ש שמכשירין חרדלית.

ב. בגמ' אמרו שאין מטבילין באויר, ופרש"י שלא אמרה תורה מקוה של אויר לטבילה, והרמב"ם פ' משום זוחלין, ולפי זה אין פסול אויר במעין, אבל להמפרשים דגל כמעין יש פסול אויר גם במעין, ונפ"מ להטביל כלי בתוך קילוח היורד מן המעין, דהגל כשראשו נוגע בארץ כשר וא"כ גם נצוק שנוגע בארץ כשר במעין, ויש לחלק אבל ממ"נ כשר, דלהמפרשים גל כמקוה א"כ במעין אף באויר כשר.

ג. כל מקום שיש בו מ' סאה כשר, אע"פ שלא נתאגדו למקום אחד, כגון גשמים שנתפשטו בבקעה, שאין מחיצות שמאגדות אותן אלא שלפי שעה יש כאן מים בשיעור מ' סאה המחזירין בשיעור עירוב מקואות, מיהו בעינן מקום בקרקע ולאפוקי אויר כנ"ל.

ד. חרדלית היינו שטף של מי גשמים שהם מאוגדים יחד ודמו לגל דחשיב מ' סאה, ולכן סברי ב"ש שמצרפין השטף המאוגד לטבול בו, אבל מודו בזוחלין דעלמא, ואפי' בחרדלית שנוסעת חציה בהר וחציה בבקעה שאין מצטרפין, וחרדלית שבמדרון ויש

הכלים מבחוץ דינם כזוחלין, שכבר ניתק כח החיבור של החרדלית, כ"ז להמפרשים דגל כמקוה, ויש ראשונים דס"ל דגל כמעין.

ביאורים

גל שנתלש, מן הים ומן הנהר כ"ה בתוספתא, ובו מ' סאה, כאן מבואר לדעת ר"ה"פ שדינו כמקוה, דהא ס"ל דמעין א"צ מ' סאה, וגם להסוברים דמעין צריך מ' סאה הר"ז מיותר להשמיענו כאן, וגם קתני כלים דלכו"ע א"צ מ' סאה, אלא להכי נקט ובו מ' סאה דבעינן שיהיו מ' סאה מאוגדים בגל מפני שדינו כמקוה, ואין ד"ז מצוי כ"כ לכן הדגיש התנא ד"ז, משא"כ אם כשר בזוחלין, דממילא מובן שיש מ' סאה, דמהיכי תיתי נקל כאן טפי ממקו"א, ובתוספתא שבר"ש פ"ד מ"ד מבואר דמשכח"ל גל שנתלש מגג לבית.

ונפל על האדם ועל הכלים, שהיו ע"ג קרקע, אבל באויר אין טובלין, ונקט כלים לאשמועינן דלא גזרו אטו כיפין, דהיינו שלא יזרוק הכלי ויטביל בגל כשהוא באויר דפסול מדאורייתא, וזה מבואר בלשון ונפל דדוקא שהגל נפל עליהם ולא שזרק לתוכו כלים, וקמ"ל נמי דלא גזרינן אטו חרדלית של גשמים, שהרי החילוק בין גל לחרדלית הוא דק ביותר, וכדחזינן בדב"ש לקמן.

כל מקום שיש בו מ' סאה טובלין ומטבילין, פ"י אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דקמ"ל שא"צ מחיצות למקוה, ומרן זללה"ה נסתפק בזה, וכ"ה משמעות המשנה שאפי' מים המפוזרים בבקעה ואין להם קשר כל שיש להם חיבור המועיל לעירוב מקואות טובלין בהם, אע"פ שקיום המים וחיבורן עראי, שבשעה מועטת יתייבשו המי גשמים מעט, ויפסק החיבור.

טובלין ומטבילין, לכאורה מטבילין פשוט יותר דהא סגי מדאורייתא ברביעית

וי"ל דנקט הדאורייתא ואח"כ הדרבנן, ועוד דמקום שראוי לטבול אדם בתוכו, הוא עמוק, והחידוש אף במקום שאין ראוי לטבול אלא להטביל, דג"כ מצטרפין למ' סאה.

מטבילין בחריצין ונעיצין, שעשויין להוליד מים לשדות, ולא גזרינן שיטבילו בהם כשהם זוחלין, ונעיצין שימושם רק להעביר מים לפי שמחודדין למטה ורחבין למעלה, ולא יבחינו בנ"א שהטבילו בהם כשהם עומדין דוקא.

ובפרסת החמור המעורבת בבקעה, היינו שקע קטן שנעשה ע"י פרסת החמור, ואינו נראה כחלק מהבקעה כלל, אלא שאירע שיש ביניהם חיבור כקלה"ש ורוחב כשפופרת הנוד, ולא מיחזי כמקוה מים כלל, הן מצד קטנו, והן מצד שלא חפרוהו בכונה, ועוד דנחלקו בתוספתא ר"י ורבנן בזה אם צריכין כשפופרת הנוד, או שמתבטלין בפחות מזה כעין חורי המערה, וקמ"ל דבעינן מעורבת כעירוב מקואות, מיהו ע"י ר"ש פ"ו מ"ב דלא מוכח מלשון מעורבת דלא כר"י, ואפשר שקיבלו ההלכה בלשון זה דמטבילין בפרסה המעורבת בבקעה, ור"י סבר דקמ"ל דסגי במעורבת בכל שהוא, ורבנן סברי דבעינן כשופה"נ ככל עירוב מקואות.

בש"א מטבילין בחרדלית, פשטות הדברים דרך בחרדלית פליגי ב"ש, וכמ"ש בתוספתא איזהו חרדלית מי גשמים הבאים במדרון רואין אותן כו', ומשמע דלאו בכל קטפרס פליגי, וכן בכולה מכילתין פשוט שמקוה אינו מטהר בזוחלין ולא משמע דע"ז פליגי ב"ש, וגם בקרא כתיב מקוה מים דקוו וקיימי, ואיך נכשיר מים הנגרים דלא קוו וקיימי, ולכן נראה דב"ש סברי דחרדלית שיורדת בשטף אחד הר"ז דומה לגל שנתלש, ודוקא בכה"ג שיש מ' סאה בחלק שכבר במדרון, שכח המדרון מחברם יחד כגל,

וכלים שגדר בהם לא הוטבלו, בתוספתא אמרו דמודים ב"ש בזה, והנה אם הכלים לא היו כולם במים פשיטא דלא הוטבלו, אלא ודאי אע"פ שהמים עברו מע"ג הכלים וגלשו לחוץ, אפ"ה לא טהרו, והטעם מפני שהמים שנגרים מבחוץ זוחלין נינהו, ולפ"ז ניהא דמודים בזה ב"ש, שפסק כח החרדלית לגבי המים שגולשין מע"ג הכלים ולכן אינם מטהרין אותן, וכמשנ"ת דב"ש מודו בקטפרס דעלמא, וכ"פ בהגר"א שבסוף המסכת דלא הוטבלו מפני שהמים שמבחוץ אינם אשבורן.

והראשונים שפי' דלב"ש חרדלית כקטפרס, היינו משום דס"ל דגל מטהר רק מדין מעין, אבל לפמשנ"ת דגל מטהר כמקוה, מתיישבים שפיר דברי ב"ש כמשנ"ת.

ומודים שהוא גודר כלים וטובל בהם, יש לעי' מה שייך כאן מודים, האם ב"ה מודים לב"ש דחרדלית חיבור בכה"ג, ואפשר דכח החרדלית ששוטף ממשיך לעבור מן הכלים שגדרוה בהם, ומודים ב"ה דכיון שלפי שעה מתעכבין ע"י הכלים סגי בזה, אע"פ שאין כח בכלים לעכבן לגמרי מזחילתן.

פרק ו

משנה א

הקדמה – ידיעות ודינים

א. כל המעורב למקוה כמקוה לענין לטבול בתוכו ושמשלים למ' סאה, אבל לענין פסול ג' לוגין י"ל דאינו נפסל כשנפלו ג' לוגין למעורב למקוה ולא למקוה, וצ"ע בזה.
ב. כתב הרא"ש דרישא כללא קאמר דהמעורב כמקוה עצמו, והדר מפרש שיעור תערובתן, וראמו"ר (שליט"א) זללה"ה הוסיף דקאי אכוליה פרקין, דהיינו אף מתני' דעירוב מקואות וכותל שנסדק, ולפ"ז מבואר שדין חורין שאין בהם כשפופרת הנוד כעירוב מקואות דשפופרת הנוד לכל דבר, ולענין פסול ג' לוגין הי' מקום לדון דחורין חשיבי טפי במקוה עצמו.

ג. עוקה היינו חפירה רחבה שמחזקת מים לעצמה כגומא, וחור סתמא הוא נקב צר ופרוץ במלואו שכל דפנו פתוח למקוה, ואף אם מעמיק מעט אין לזה חשיבות מקום לעצמו.

ד. עוקת המערה היינו שגם העוקה תחת תקרת המערה ופתחה מתוך המערה, עוקה סתם

נקראת בתוספתא כאן גממיות שהם כעוקה בצד המקוה, אבל פתוחין לאויר, ובזה פליגי ר"י ורבנן שם.

ה. לשון מעמדת עצמה בעלמא מתפרש שהמים שבתוכה נשמרין ע"י עצמה בלא סיוע המקוה, ולאפוקי אם יש נקב בשולי העוקה, ומימיה מתקיימין רק כשהמקוה ג"כ מלא, או שדופנה דק ומחלחל, וקיום מימיה ע"י מי המקוה.

ו. אם בחורין יש רק כקלה"ש או אפי' טלה"ט ג"כ דינם כמקוה, כל שמימיהן מחוברין למקוה באשבורן.

ביאור המשנה בקצרה

כ" המעורב למקוה כמקוה כו' כל המעורב ומחובר למקוה דינו כמקוה לטבול בתוכו ולהשלים מ' סאה, ויש שצריכין חיבור כשפופרת הנוד לערבם יחד, ויש דסגי בכל שהוא, חורין וסדקין נטפלין יותר והם כמקוה עצמו וא"צ שיעור לתערובתן, אבל חפירה הסמוכה למקוה דינה כמקוה אחר, וצריכה שפופרת הנוד לחברה, רי"א אם אין מימיה מחזיקין ונשמרין בתוכה, ורק ע"י שהמקוה

מלא נשארין גם המים שבתוכה, דינה כמקוה וא"צ שפופרת הנוד, ודוקא כשפתח העוקה מתוך המערה, דבזה נטפל למערה, כ"נ לכאורה, אבל המפרשים פי' בע"א.

ביאורים

כל המעורב למקוה כמקוה, פי' הרא"ש דה"ק כל המעורב בשיעור המחברו למקוה, דינו כמקוה עצמו, ונפ"מ שמטבילין בתוכו ומשלים למ' סאה, מיהו לענין לפסול בג' לוגין יש לדון בזה, דמקוה הסמוך למקוה אע"פ שמעורב עמו כשפופרת הנוד אינו פוסלו וא"כ י"ל דה"ה חורי המקוה, ואמנם י"ל דחורין נטפלין יותר למקוה, אבל מהא דספוג ודלי שנפלו למקוה אינם פוסלין, יש ללמוד דה"ה חורין וסדקין דשייך לדונם לעצמם לקולא, מיהו צ"ע באביק ומטהרת לקמן מ"י א.

חורי המערה וסדקי המערה, הא דפתח במקוה ומסיים במערה י"ל דהיינו משום דעוקת המערה מיירי דוקא במערה שפתחה של העוקה מתוך המערה כמש"כ להלן, ואפשר דרבותא קמ"ל במערה שהחורין לא נעשו ביד"א, וכש"כ חורין שנעשו בכונה ביד"א שנעשו לשמש צרכי המקוה, ועוד דארעא כולה חלחולי מחלחלא ואין החלחול כמערה, אבל חורין וסדקין כמערה דמו.

מטבילי בהם כמה שהן, פי' וכש"כ שמשלימין לשיעור מקוה, דהא כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד משלים לשיעור מקוה, ואין מטבילין בתוכו.

כמה שהן, פי' אע"פ שאין בהם כשפופרת הנוד, ובפשוטו מיירי במלאים מים, מיהו אף כשאינם מלאים אם יש בהם טלה"ט הרי הם כמקוה, כשהם שוין למים שבמקוה, דאל"כ הו"ל קטפרס.

עוקת המערה אין מטבילין בו, אר"י אימתי כו' עוקה היינו חפירה שמחזקת מים

בפ"ע, ואינה כחור הנטפל למקוה, אלא זוהי גומא רחבה וחשובה לעצמה, ומ"מ אם אינה מעמדת עצמה דינה כמקוה, ובתוספתא נחלקו ר"י ורבנן בגממיות שע"פ המקוה, ואם במתני' ר"י מפרש כמ"ד דאימתי לפרש, וכן פסק הרמב"ם, לפ"ז יש לפרש דדוקא בעוקת המערה מודו רבנן לר"י, דכיון שאין כניסה לעוקה אלא דרך המערה, הרי היא נטפלת למקוה יותר, משא"כ בגממיות שהם פתוחות לאויר, דהו"ל כמקוה סמוך למקוה.

מעמדת עצמה, פר"ש שאם יש במקוה מ' סאה קודם שיגיעו לעוקה חשיב כמעמדת עצמה, ואם כשיש מ' סאה במקוה גם העוקה מלאה מים חשיב שאינה מעמדת עצמה, וגם נקט דגממיות דתוספתא היינו עוקה דמתני', ולפ"ז אימתי דר"י לחלוק, ולכאורה לשון מעמדת עצמה מתפרש שמתקיימת ועומדת מכח עצמה בלא סיוע אחרים, והיינו שמי העוקה מתקיימין בתוכה בלא תמיכת מי המקוה, דפעמים שיש נקב בתחתית העוקה, או שדופנה דק ומחלחל, וכשאין מים במקוה אף העוקה מתרוקנת, שרק ע"י המקוה מימיה מחזיקין בתוכה, ובזה ס"ל לר"י שדינה כמקוה, דכיון שאין לה קיום לעצמה הר"ז כמקוה, וכשפתחה תחת גג המערה מתוך המקוה בזה אף רבנן מודו ליה דנעשית כחורי המערה, אבל בגממיות שפתוחות לאויר אע"פ שאין מעמידות עצמן מ"מ אינם כמקוה לרבנן, וצ"ע בכ"ז שלא ראיתי מפרשים כן.

דעת הראב"ד דבמקוה המחובר למקוה כשפופרת הנוד בעינן שיהא בו רביעית, שהוא שיעור מקוה לכלים, ובחורין וסדקין נתחדש שא"צ רביעית, ונראה דהראב"ד יחידאה בזה, ולש"פ א"צ רביעית בשום ענין, והש"ך הביא ד"ז, ומרן זללה"ה כתב דהוי ספיקא דדינא.

משנה ב'

הקדמה – ידיעות ודינים

א. המטביל כלי שפיו צר ואין בו כשפופרת הנוד הר"ז טהור, ולא אמרינן שהמים שנכנסו לתוכו אינם מי מקוה מפני שאינם מעורבין עם המקוה כשפופרת הנוד, והטעם מפני שהכלי כולו בטל למקוה, וכמו שמצינו בחורי המקוה שמצטרפין אע"פ שאין בהם כשפופרת הנוד, ואפי' במקוה מצומצם כשר להטביל בו כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, וכ"מ במתני' פ"ז מ"ו גבי סגוס, מיהו אם מילא המקוה בכלים עד שרוב מ' סאה בכלים י"ל דלא מהני, דבעינן שיהא רוב מקוה בקרקע, ואז הכלים נטפלין למקוה, ועי' בספר מרן זללה"ה בדעת הרשב"א בזה.

ב. המטביל כלי בתוך כלי הר"ז כטובל במקוה ולא כטובל בכלים, כיון שהכלי החיצון ג"כ מתבטל למקוה, ואף באופן שהכלי החיצון אינו מתבטל למקוה, כגון שרובו חוץ למקוה, כיון שחיבור המים כשפופרת הנוד המים נעשין מחוברין, וסגי בזה שלא יחשבו כתלושין בתוך הכלי.

ג. כתב הגר"א דמלשון המשנה הי' נראה שהחילוק אם טבל את הכלי החיצון כולו במים הרי הוא בטל וא"צ כשפופרת הנוד, ואם נשאר מקצתו בחוץ בזה בעינן כשפופרת הנוד, אבל בגמ' חגיגה כ"ב א' פירשו דבין ברישא בין בסופא מיירי בטבל הכלי החיצון כולו במים ואפ"ה יש חילוק שאם הכלי החיצון טמא א"צ כשפופרת הנוד ואם החיצון טהור בעינן כשפופרת הנוד, וזהו ששנינו ואם לא טבל פ"י ואם א"צ טבילה, וברישא שהחיצון טמא מיגו דמהניא טבילה לחיצון מהניא נמי לפנימי, ומבואר שם דבטהור פסול מדאורייתא, וא"כ המיגו סברא דאורייתא, וביאור הדברים דהא באמת יש כאן תרתי דסתרי בהא דפסלינן טבילה בכלי חיצון

כשהוא טהור, שהרי המים שבחיצון בטלין למקוה ואף משלימין לשיעור אפי' בכלי טהור, והטעם משום דלגבי המקוה הכלי כולו טפל ובטל והו"ל כחורי המקוה, אבל הכלים שנמצאים בתוך החיצון אינם יכולים לבטל המחיצה של הכלי שחוצצת בינם למקוה, שהם ברשות החיצון והוא חוצץ בפניהם, ולכן אם החיצון צריך טבילה אין בו כח להוות חציצה בין המקוה לפנימים, שהרי ע"כ צריך הוא לבטל חציצתו כדי שיטהר במי המקוה, וממילא גם נטהרין הפנימיים, אבל אם החיצון א"צ טבילה הרי הוא חוצץ כלפי הפנימיים, אע"פ שאינו חוצץ כלפי המקוה, כענין שמצינו בחצר קטנה שנפרצה לגדולה, שלגבי הגדולה הקטנה מתבטלת ונעשית כפתחה של גדולה, אבל הגדולה אינה מתבטלת לגבי הקטנה ליחשב עמה כאחת, והא דקתני מתני' ואם לא טבל, ולא אמרו ואם א"צ טבילה, פ"י אאמור' (שליט"א) זללה"ה דאשמועינן שאם יש חציצה בחיצון ואין הטבילה מועלת לו עתה, אע"פ שהוא טמא, חוצץ.

ד. כלי שפרוץ במלואו ויש בו רוחב כשפופרת הנוד, א"צ שיהא כולו במים, אלא אפי' הטהו על צדו ונתחבר עם המקוה ברוחב כשפופרת הנוד סגי בזה, וכ"נ בתוספתא פ"ה וזה כדין כותל שבין שני מקואות שנפרצו זל"ז דסגי ברוחב כשפופרת הנוד.

ה. אבל אם אין בפיו כשפופרת הנוד והוא פרוץ במלואו, כגון כוס שאין בו רוחב כשפופרת הנוד, או שיש בו אורך אצבעיים על רוחב אצבע, אע"פ שבמקוה כה"ג מסתברא דמצטרפין דכיון שפרוץ במלואו הר"ז כחורין, אבל בכלי כה"ג צ"ע, כיון דבמתני' גרסינן דלי, וסתם דלי פרוץ במלואו ואפ"ה הצרכנו שיהא טמא או כשפופרת הנוד, מיהו סתם דלי הרי יש בו כשפופרת הנוד, ובגמ' גרסינן כלים שמילאן כלים והטבילין ולפ"ז אין ראי'.

נפ"מ למעשה בטובל כל הניקה מן הגוי, והחיצון א"צ טבילה זו, אבל הוא טמא מגע טמא מת, דכיון שהטבילה מועלת לו לטהרו מטומאה זו מהניא נמי לפנימי, ואם יש חציצה על החיצון או שאוחזו בידו ומטמאהו באחיזתו, בעינן כשפופרת הנוד.

ואם לא טבל אין המים מעורבין, עד שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד, גרסא זו מיושבת, דכיון שלא טבל הכלי החיצון בעינן עירוב מכח המים לחוד, ובזה בעינן כשפופרת הנוד, וה"ה אם לא הכניס הכלי למים אלא ברוחב כשפופרת הנוד, דהשתא מכח חיבור המים הם נטהרין.

משנה ג

הקדמה – ידיעות ודינים

א. משנה זו היא המקור לכלל הידוע בעלמא דמקוה סמוך למקוה אינו נפסל בשאובין שמזה לזה, דבפ"ב מ"ה אר"ש מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה, וכן אר"מ בפ"ו מ"י, וכאן הוא מקור הדין הזה שכולם מודים בו, שהרי נתחברו השאובין והכשרים יחד, ואפ"ה נשארו המקואות הכשרים כמו שהיו אפי' בסיפא שלא הושקו ולא נטהרו השאובין, וטעמא דמילתא שלא פסלו בשאובין אלא כשהוסיף מים למקוה בשאובין אלו, דנראה כמכשיר שאובין לטבילה, אבל כשלא נוספו מים ע"י השאובין, אף אם נתערבו מעט לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו, שאין אנו חוששין לתערובת השאובין בכה"ג שאין ניכרת תוספתן במקוה, מיהו אם יערבם ויכללם בידיים יפסלו, אבל בצורת השקה זו לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו, והרי לבסוף כשחזרו למקומם נשארו בכשרים רק כמות המים שהיו בהם תחלה, וגם תלינן ההיתר כאילו לא נתערבו אלא נגעו זב"ז, ואפי' נשתנה מראיהם ע"י השקה כמ"ש בתוספתא, תלינן שרק הצבע עבר ולא המים עצמן.

ו. בתוספתא מחלקין בין פיו למעלה להטהו על צדו, ובתלמודן לא מחלקינן בזה, דסברת מיגו מהניא בכל ענין, אבל הרמב"ם חילק בזה בכלי טמא, והר"ש מחלק בזה בכלי טהור, ונתבאר במקו"א, ופשטות הדברים דהתוספתא מפרשת מתני' כמשמעותה, שיש חילוק אם טבל את כל הכלי דאז סגי בכל שהוא, וזהו דין קומקום, אבל עריבה מיירי בהשקה בלבד שאינו מכניס כולה וע"ז אמרו כשפופרת הנוד, והטהו על צדו מיירי ג"כ כשאין כולו במקוה.

ביאור המשנה בקצרה

דלי שהוא מלא כלים כו' כלי שהטבילו בתוך כלי צריך חיבור כשפופרת הנוד, דאל"כ הכלי החיצון חוצץ בפני הפנימי, אבל אם החיצון טמא, מיגו דמהניא טבילה לחיצון מהניא לפנימי, וזהו ששנינו שאם הטבילין פי' שגם החיצון צריך טבילה טהורין, ואם לא טבל דהיינו שאין החיצון צריך טבילה אע"פ שטבלו כולו אין הפנימי טהור אלא א"כ המים מעורבין כשפופרת הנוד.

ביאורים

דלי שהוא מלא כלים והטבילין טהורים, גרסת דלי ק"ק, דהא דלי סתמא פיו רחב, והרי עיקר חידושו דמתני' דבכלי החיצון טמא א"צ שהיא בפיו כשפופרת הנוד, וגם סתם דלי פרוץ במלואו בפיו, ואפשר דבזה א"צ כשפופרת הנוד, ובגמ' חגיגה כ"ב א' הגרסא כלים שמילאן כלים, ובין ברישא בין בסיפא מיירי שהטביל כל הכלי אלא דרישא בכלי טמא והטביל שניהם, וסיפא בכלי טהור שא"צ להטביל רק הפנימיים.

ויש לדקדק א"כ מ"ט קתני ואם לא טבל, הול"ל ואם א"צ טבילה, ופי' אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דקמ"ל אם החיצון יש בו חציצה שהטבילה אינה עולה לו, אע"פ שהוא טמא לא מהני, כיון דליכא מיגו, ומשכח"ל

קתני המקואות טהורין, ודין השאובין ככשרים לכל דבר אף להשלים מ' סאה.

ביאור המשנה בקצרה

ש"ש מקואות כו' דמקוה שאוב ומקוה כשר שהושקו זל"ז לפי שעה לא נפסלו זה מזה, ושני מקואות כשרין בזה כ' סאה ובה כ' סאה שהושקו זל"ז לפי שעה, הרי באותה שעה דינם כמקוה של מ' סאה, ומטהרין את הטובלין בתוכם, ואת השאובין שהושקו להם, וכגון שהמים שצפין למעלה עומדים במקומם, אבל אם הם זוחלין לחוץ אינם כמי מקוה לשום דבר, ולא משלימין ולא מצרפין, וזהו ששינוי ברישא המקואות טהורין שהושקו הכשרים זל"ז, ונעשו כמ' סאה לטהר את הטובלין ואת השאובין שבצדם, ואפי' נתחברו השאוב והכשר תחלה לא פסלוהו, ובסיפא שהשאובין מפסיקין לא נתחברו הכשרים, ונשארו כולן כמו שהיו, ולא נפסלו הכשרין, דאין מקוה סמוך למקוה פוסל.

ביאורים

ש"ש מקואות, בזה כ' סאה מים כשרים ובה כ' סאה מים כשרים ובה כ' סאה מים שאובין והשאוב מן הצד, ומיירי שיש כותל מקיף את שלשתן שלא יברחו המים הצפין לחוץ, ואין בחלל המקואות שיעור למ' סאה, דאין אדם מציף כ' סאה, וכש"כ ננס שמתכסה בכ' סאה, ואפ"ה כשמתחברין למעלה נעשין מקוה אחד של מ' סאה והטובלין בתוכו טהורין, וכיון שנתחברו הכשרין, מטהרין את השאובין בהשקה, ואף הטובל בתוך השאובין נטהר, והשאובין נשארים בטהרתן, שאין מקוה כשר חוזר ונפסל, והא דאין הכשרין נפסלין מתערובת השאובין היינו משום דמקוה סמוך למקוה אינו פוסל, דלא גזור אלא בשאובין שנפלו למקוה והוסיפו מימיו, אבל בהשקה לחוד ליכא למגזור, דלמראית עין נראה שכל אחד נשאר במקומו, ולא הרויח לשיעור המקוה

ב. לשון המשנה המקואות כמו שהיו מתפרש לגמרי, ונפ"מ שיכולין להמשיך עליהם י"ט סאה מים שאובין, ומזה מוכח דלא אתינן עלה משום היתר דהמשכה, והכי נמי משמע דדוקא כשלא ניתוספו עליהם מים, אלא חזרו לכל אחד כ' סאה שהיו בו תחלה, ואפשר שאין כאן היתר המשכה כיון שלמעלה הם בתוך כותלים המקיפין את כולם.

ג. נראה דאין היתר מקוה סמוך למקוה אלא עד רוב, אבל כשיש חשש שנתערבו רוב שאובין בהשקה לא שרינן בדין מקוה סמוך למקוה, וה"ה בספוג ודלי שנפלו ויש בהם רוב המקוה.

ד. כתב הריב"ש דמיירי כשיש כתלים גבוהים מחוץ לג' המקואות שהמים שצפו למעלה לא יזחלו לחוץ, דאל"כ הרי נתמעטו המקואות משיעורם, שאין זוחלין משלימין למ' סאה, ונראה דמתני' נמי מוכחא הכי דהא מיירי כשנשאר במקואות כמו שהי' בהם תחלה, ואם המים זחלו לחוץ, איך נשאר בכל אחד כ' סאה, מיהו בעיקר הענין נראה שיש שיעור גודש שמתקיים ע"ג המים ואינו נשפך לחוץ, וג"ז דינו כאשבורן, ומשכח"ל חיבור מקואות גם בלא מחיצות נוספות, אבל לא בשיעור כזה של ג' בנ"א דודאי אין המים מתקיימין אלא ע"י מחיצות או מדרון שהוא כמחיצה לעכב המים.

ה. אע"פ שחיבור המקואות נעשה ע"י הטובלים לא חשיב הויה ע"י אדם וע"י דבר המק"ט, דכל הטובל במקוה מגביה מימיו וטובל במה שהוגבה על ידו, ולא חשיב כמהוה המים בכאן.

ו. למדנו ממתני' דחיבור עראי שנעשה ע"י הטובלים ג"כ משלים למ' סאה, אע"פ שאין לצירוף זה קיום.

ז. ולמדנו דשאובין שנטהרו בהשקה אינם חוזרין לפסולן כשפסקה ההשקה, דהא

חשיב שחסרו מהשאוובין כלום, שהכלי שבמקוה כמקוה לכל דבר, ונפ"מ לדין מלואו ועוד או לחסר קורטוב לר' יהושע פ"ג מ"א.

ג. אם הפך הדלי וסחט הספוג הרי הם פוסלין, דהשתא הו"ל ג' לוגין שנפלו, והיינו דקתני דלי דומיא דספוג שמימיו בתוכו, וכל שכן בגד שנפל שאינו פוסל, דספוג קל להוציא מימיו.

ד. בשו"ע כתוב דמיירי בכלי שפיו צר, והרמב"ם שינה בהלכות ממש"פ כן בפיה"מ, ובפשוטו אפי' פיו רחב כל שאין ניכר להדיא שיצאו המים שבתוכו אינו פוסל, מיהו בכלי רחב ומימיו מרובין י"ל דניכר מיד שנפלו ממנו ג' לוגין למקוה, והר"ז כהפכו שכתבנו שפוסל.

ה. נראה דאין היתר זה אלא עד רוב המקוה, אבל אם רוב בספוג ודלי ומיעוט במקוה פוסלין, דשריותא דמקוה סמוך למקוה מצאנו רק עד רוב, ואף במים כשרים שבכלים כתב מרן זללה"ה דבעינן רוב מים כשרים במקוה.

ו. קולא דלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו מצאנו עוד במתני' לקמן מ"א, ובתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ד, ותרוייהו משמיה דר"א.

ביאור המשנה בקצרה

הספוג והדלי כו' מים שאובין שנפלו בתוך ספוג ודלי מקילינן לדונם כאילו נשאר בתוך הכלים ולא נתערבו במקוה, אע"פ שבודאי נתערב מהם מעט, ואפי' יש בהם הרבה מים ג"כ משמע שאינם פוסלין, והטעם מפני שלא נתוספו מים למקוה עי"ז, שהרי מימיהם נשאר בתוכם, ולא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו והוסיפו במקוה, ובכל דוכתא דיינינן להו מיד כמעורבין בכה"ג.

ביאורים

הספוג והדלי שהיו בהם ג' לוגין, מדבריו הפוסקים נראה דלאו דוקא ג' לוגין

כלום ע"י השאוובין, וכמו שלא גזרו בספוג ודלי שנפלו, ומה"ט גם בסיפא שלא נטהרו השאוובין, אינם פוסלין את הכשרין, ובמקו"א נתבאר בדברי הר"ש שפי' הטעם משום רבייה והמשכה.

טעמא דלא חשיב הויה ע"י אדם מפני שהאדם לא הביא את המים למקוה, וכל טובל מגביה מימיו מעצמו וטובל בהם, ואע"פ שנתחברו עי"ז לא חשיבא הויה ע"י האדם.

הי' השאוב באמצע הרי הוא חוצץ בין הכשרים שלא יצטרפו, ומאותו טעם שאינו פוסל, דחשבינן כל חד כבמקומו, ממילא גם אינם מצטרפין, דבסברא הי' מקום לומר דנימא באין כאחד החיבור והטהרה, ויש להסתפק אם היו השאוובין מים שהומשכו שאינם פוסלין, אם מהני לצרפם.

משנה ד

הקדמה – ידיעות ודינים

א. במשנה זו שנינו קולא נוספת בפסול שאובין, דכיון שהשאוובין עדיין בתוך הספוג והדלי, לא חשבינן להו כמעורבין לפסול את המקוה, והנה בעלמא ודאי חשיבי כמעורבין מיד שנפלו למקוה, דכל אשבורן כה"ג כמעורב חשיב, אלא זוהי קולא בדין שאובין, מכיון שלא נתוספו מים במקוה עי"ז שהרי שיעור המים שנפלו נשאר עדיין בתוך הספוג והדלי, ואע"פ שנתערבו ונכנסו אחרים תחתיהם, אנו מקילין לחשוב כאילו לא נתערבו, כענין שמצינו במקוה סמוך למקוה כמשנ"ת לעיל במ"ג, כיון שלא הרויח בתוספתן כלום, שלגבי שיעור המקוה אין בו יותר מבתחלה.

ב. הדלי שבמקוה דינו כמקוה לכל דבר, ואם שפך לתוכו מים שאובין כשהוא במקוה, י"ל דכשופך למקוה דמי, וצ"ע בזה, אם שאב מים מהמקוה והם עדיין בכלי במקוה לא

ב. עוד חידוש יש כאן דאע"פ ששינוי בתוספתא דעריבה שהשיקה למקוה צריכה שפופרת הנוד ולמעין כל שהוא, מ"מ שידה שבים צריכה שפופרת הנוד, ויש להסתפק אם הדין כן בכל כלי שמשיקו דרך נקב, ולא אמרו דסגי בכל שהוא אלא ע"ג הכלי שמתבטל למעין, וה"ה שידה ותיבה שהמים צפין על גביהן, או"ד דוקא שידה ותיבה שהם גדולים אינם מתבטלין למעין וצריכין חיבור דמקוה, וזו סברא מדרבנן שהמעין אינו נראה כנמשך לתוך השידה, ונראה לדייק מסיפא דקתני אם ה' שק או קופה פ' בים, וש"מ דשאר כלים בעו כשפופרת הנוד.

ג. סתם ים דנקט כולל גם מעין, דהא קי"ל כר' יוסי, ועוד דלר' יהודה שאר ימים כמעין, ולא הו"ל למינקט שבים.

ד. נראה שהשידה והתיבה שפתותיהן חוץ למים, מדקתני נקובין שפופרת הנוד, ואם הם במים הרי יש חיבור בכולן, וגם נראה דלר' סגי בזה כמש"כ בסמוך, וסתמא עשוין כך לרחוץ בהם ולהיות מוגנים משטף הים.

ה. ועוד נראה דמיירי במקבלין מן הנקב ולמטה, שא"א לסתום דסגי בנקב אם בעינן שהנקב יהא בשולים או סמוך לשולים, וכ"מ בדלי שבמשנה ב' ובעריבה שבתוספתא ובגסטרא דבסמוך, ותדע דגסטרא נקובה טהורה.

ו. ר"י מודה דעירוב מקואות כשפופרת הנוד, וכדמשמע לעיל מ"א ולקמן מ"ט, דמודה לרישא ולסיפא, והא דמצריך ד"ט או רובו היינו דוקא בכלי תלוש, שאינו מתערב בנקב כשפופרת הנוד, כיון שאין המים שבכלי קבועין להתחבר בנקב, ולכן צריך ביטול המחיצה, ברובה או בד"ט.

ז. ד"ט היינו ד"ט על ד"ט שיעור פתח, שזה חשוב לבטל המחיצה וכן רובו היינו רוב רוחב הכלי ברוח אחת, וכן רוב דפנו, אם זה פחות מד"ט, דטפי מד"ט א"צ.

מצומצמים, וא"כ בעלמא כשנפלו ד' לוגין בדלי למקוה, חשבינן להו כמעורבין לפי ערך, וא"כ כבר נפלו למקוה יותר מג' לוגין, ואפ"ה כאן כשרין, כיון שלא נפלו להדיא לתוך המים, ודיינינן להו לקולא כאילו נשארו אותן המים בתוכן, כיון שלא ניתוסף בשיעור מי המקוה ע"ז, שהספוג והדלי עדיין מחזיקין את מימיהם בתוכן, ולא אמרו אלא כשהוסיף בשיעור המקוה ע"י השאובין, שנראה כעושה מקוה משאובין, ואפי' שהו במקוה כמה ימים אינם פוסלין, וכמבואר בתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ד ובמתני' פ"ו מ"א, דענין שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו, הכונה כל שלא נוספו במקוה ג' לוגין, ולא משום דתלינן שבאמת לא נתערבו בזמן מועט, אלא קולא היא כיון שלא נתרכו מי המקוה ע"ז, וכמשנ"ת.

שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו, בלשון זה מבואר שאין ההיתר מפני שלא נתערבו, אלא מפני שלא אמרו הגזירה אלא בענין זה, וכלישני' דר"ע פ"ג מ"ג לא אמרו מטילין אלא מטיל, וכ"מ בתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ד ובמתני' פ"ו מ"א דאף באופן שבודאי נתערבו כההיא דגסטרא, וכן במטהרת שבמרחץ שהשאובין ע"ג הכשרים, מ"מ כיון שלא נפלו למקוה ס"ל לר"א דאינם בכלל הגזירה, וגם הא דמקוה הסמוך למקוה אינו פוסל נלמד מזה שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו.

משנה ה

הקדמה – ידיעות ודינים

א. השידה והתיבה שבים, משמע שהם קבועים בים לרחוץ בתוכן, ונראה שיש בהם נקבים רבים שיכנסו המים, והיינו דקמ"ל דלא מהני ריבוי הנקבים עד שיהא כשפופרת הנוד במקום אחד, וראי' לזה מדמסיים עלה דשק או קופה סגי בכל שהן, והיינו מפני ריבוי הנקבים.

דליכא השקה אלא דרך הנקבים, אבל כשאין כולו במים לא בטל וחוצץ, ולהכי הוסיף הא דמעלין אותן כדרכן, שאפי' כשפתותיהן למעלה מן המים חשיבי מחוברין, א"נ רישא מיירי בים שהוא כמעין, וסיפא אשמועינן אפי' במקוה.

ביאור המשנה בקצרה

השידה והתיבה שבים כו' דשידה ותיבה שמונחין בתוך הים לרחוץ בהם ג"כ צריכין נקב כשפופרת הנוד לחברם לים, אע"פ שיש בהם נקבים קטנים והם קבועים בים ואפי' יש בה מ' סאה ואע"פ שהים כמעין שמטהר בכל שהוא, ור"י מצריך חיבור ד"ט על ד"ט או רוב הכלי, ואע"פ שמודה בעירוב מקואות, דסגי בשופה"נ, ס"ל דכלי שהוא תלוש אין מימיו מתחברין בפחות משיעור פתח שהוא דע"ד טפחים, או שרוב הכלי פרוץ, ושק או קופה אע"פ שאין בהם נקב כשפופרת הנוד אינם חוצצין ומטבילין בתוכן, שהם בטלין למקוה וכחורין דמו, ואם היו נתונים תחת הצנור אע"פ שהמים נכנסין בתוכן ויוצאין דרך נקביהן אינם כשאובין, ואין חוששין למים הבלועין בהם, ומטבילין אותן ומעלין אותן כדרכן, ואע"פ שפתותיהן למעלה מן המים לא חשיבי שאובין.

ביאורים

השידה והתיבה שבים, משמע שזוהי מציאות ידועה, ולא מאורע שנתן שידה ותיבה בים, וכנראה עשוין לרחוץ בתוכן, וא"כ שפתותיהן למעלה מן המים, דאל"כ אין בהם תועלת של רחיצה בתיבה בפ"ע, ויש בהם נקבים שיכנסו המים לתוכן, והיינו דקמ"ל דלא סגי בנקבים קטנים עד שיהא נקב כשפופרת הנוד, ויש לשאול מאי ס"ד דלסגי בפחות משפופרת הנוד, כדמשמע לישנא דאין מטבילין בהם אא"כ היו נקובים כשפופרת הנוד, דאי לאפוקי מדר"י, הול"ל כיון שנקובים כשפופרת הנוד מטבילין בהם,

ח. אם המים צפין ע"ג הכלי ברוחב ד"ט או ברובו נראה דג"כ שפיר דמי, דצפין מלמעלה לא גרע מנכנסין בנקב של ד"ט, דהא ודאי נקב ד"ט סגי אף כשהכלי עמוק ומקבל הרבה למטה מן הנקב, ובזה מיושב דלא פליג ר"י במ"ב גבי דלי שהטבילו דסגי בשפופרת הנוד, דכשכל הכלי במים הר"ז יותר מרובו, ומים צפין על גביו עדיף מנקב, אבל בעריבה שהטה אותה והשיקה ברוחב כשפופרת הנוד אפי' מלמעלה לא מהני לר"י, עד ששיקנה ברוחב ד"ט או רובה, והכי משמע בתוספתא דפליג גם בעריבה שמשיקה מלמעלה, וסגי בד"ט מלמעלה.

ז. אפשר דמודה ר"י במעשה דשוקת יהוא שהיתה בירושלים כיון שהיתה מחוברת בסיד וקבועה שם, דבכה"ג דינה ככותל שבין שני מקואות דסגי כשפופרת הנוד כיון שזה חיבור מים קבועין, ויתיישב בזה עובדא דריב"ב אף לר"י, והכי משמע ביבמות דמאן דפליג בההיא דשוקת יהוא, פליג בעיקר דין עירוב מקואות, ואפשר דמפרש שהיתה שוקת שבסלע מעיקרא ולא כלי שחיברו, וכמ"ק בר"ש.

י. שק עשוי משער של עיזים שהוא קשה ואינו בולע כ"כ, וכן קופה עשויה מנצרים ואינה בולעת, וג' דינים אשמועינן בהם, א' שמטבילין בתוכן, ב' שאינם פוסלין תחת הצנור, ג' שמעלין אותן כדרכן, ודין א' אשמועינן דאע"פ שאין בהם נקב כשפופרת הנוד, מ"מ אין נקביהם חוצצין, ואע"פ שאם עושה מחיצה מהן הרי הם חולקין את המקוה, מ"מ כשהם במקוה הרי הם בטלין, כדאמר חגיגה כ"ב א' בסל וגרנותני, ודין ב' קמ"ל דאע"פ שהמים מתקיימין בתוכו לשעה קלה לא חשיבי כשאובין, וכן שאין חוששין לבלוע בגוף השק והקופה, ודין ג' צ"ע מאי קמ"ל הרי אם טובלין בהם כש"כ שהם כמקוה כשמעלין אותן, ואפשר דהוה ס"ד לפרושי דין א' בשק שכולו במים אלא שהוא קשור וסגור

ד"ט על ד"ט משוי להו כצפין ע"ג הכלי, ולפ"ז י"ל דא"צ שיהא ד"ט מלא מים בגובה, דסגי בצפין ברוחב ד"ט בתוך פתח כזה, ול"ד לשפופרת הנוד שהוא בדין חיבור המים ולא סגי בנקב לחדוד, וצ"ע בזה.

ובזה מיושב הא דלא פליג ר"י במ"ב בדלי שהוא מלא כלים דסגי בשפופרת הנוד, דהתם מיירי שהטביל את כולו, ובזה ודאי מודה ר"י דמטבילין בתוכו שהרי אפי' ברובו ס"ל דמטבילין, ואמנם אם יטה הכלי ויחברנו למקוה פחות מרובו לא מהני לר"י אע"פ שחיבורו דרך פיו, אבל כשכולו במים ודאי שפיר דמי, וכ"מ בתוספתא דר"י פליג בהשקה של עריבה דסתמא מיירי דרך פיה שלא הוזכר שנקובה, וקתני דצריך ד"ט או רובו, ומבואר דסגי ברוחב ד"ט או רובו.

ויש לעי' אטו ר"י כב"ש ס"ל, ואמנם י"ל דס"ל דלא נחלקו ב"ש וב"ה בד"ז, אבל אכתי קשה לומר דפליג אעדוהו של ריב"ב בשוקת שהיתה בירושלים, דבמתני' ובגמ' דיבמות משמע שזה מוכרע דהלכה כב"ה, דפשיטא לן התם דמאן דפליג בשוקת פליג בעיקר דין עירוב מקואות, ואפשר דמודה ר"י בשוקת של אבן שחיברה בסיד, כיון שהיא קבועה שם סגי בחיבור שפופרת הנוד, ורק בכלי תלוש ס"ל שהוא תולש המים לרשותו אם אינו מתבטל למקוה בפרצה חשובה, ובתוספתא שבר"ש הגרסא ר"א משום ב"ש, והגר"א הגיה משום ב"ה, ואפשר דר"י סבר דשוקת שבירושלים היתה שוקת שבסלע שאינה כלי, ובזה פליגי ב"ה, וכ"נ מפר"ש שכתב דגבי שוקת שבסלע הוא דפליגי ב"ש וב"ה.

אם הי' שק או קופה, משמע שהיו בים כמו השידה והתיבה, מטבילין בהם כמה שהן, אע"פ שאינם נקובים כשפופרת הנוד, דכיון שהם מלאים נקבים אינם חוצצין בפני הכלים שבתוכן, ומבואר בגמ' דאם חילק כל

וי"ל דכיון שאמרו בתוספתא גבי עריבה דבמעין סגי בחיבור כל שהוא, קמ"ל הכא דבים אע"פ שדינו כמעין בעינן כשפופרת הנוד, דודאי לא בא התנא לומר שים דינו כמקוה, ולר"י רק ים הגדול דינו כמקוה, ולר' יוסי כל הימים כמעין לענין כל שהוא, ויש להסתפק אם הטעם מפני ששירה ותיבה הם כלים גדולים ולא מתבטלין למעין בכל שהוא, או דה"ה כל הכלים כשחיבורן למעין דרך נקב בעינן כשפופרת הנוד, ורק ע"ג הכלי שכולו שקוע במעין, ועכ"פ עד שפתו שקוע בצד הזה שמתחבר למעין, בזה סגי בכל שהוא, אבל בתוך נקב נגרע כח המעין ואינו מטהר בכל שהוא, ולכאורה יש להוכיח מסיפא דקתני אם הי' שק או קופה, דמשמע בים, ודוקא שק או קופה א"צ כשפופרת הנוד אבל שאר כלים בעו וגם קמ"ל דאע"פ שיש בהם מ' סאה והם נקובים לים וקבועין בתוכו, אפ"ה אין מטבילין בהם בפחות משפופרת הנוד, דהי' מקום לומר שריכוי הנקבים הקטנים שעשויין להכניס ולהוציא לתוכן מים מחברין אותן עם הים, כשק וקופה דסיפא.

מדקתני סתמא מתפרש אע"פ שמקבלין מים מן הנקב ולמטה, ואמנם יש מקום לומר שדרכן להיות נקובים למטה נקבים קטנים, וקמ"ל שצריך גם נקב כשפופרת הנוד, אבל האמת דסגי בחיבור כשפופרת הנוד כבתוספתא דעריבה שמלאה כלים ומחזקת המים וכן טיט הנרוק שבעריבה, וכן גיסטרא שבמקוה לקמן מ"ו, ועוד, ונתבאר במקו"א.

ר"י אומר בכלי גדול ד"ט ובקטן רובו, ד"ט היינו דע"ד שהוא שיעור פתח, ומבטל כח המחיצה של הכלי, או שהכלי פרוץ מרובה, ומשערין פרוץ מרובה ברוח אחת, ובעגול אפשר ג"כ דמשערין פרומ"ד לפי רביע הכלי, שהוא כרוח אחת, ויש לשאול מאי מהני ד"ט כשהכלי עמוק הרבה למטה מן הנקב, ונראה מזה שאם המים צפין ע"ג הכלי מלמעלה ברוחב ד"ט שפיר דמי, ונקב

ועוד שמענו ממתני' שאין לחוש למים המנטפין שהם מהבלועין בגוף השק, מיהו גם במעלה אותן דרך שוליהן שיך חשש זה, ואם העלה אותם מהר ותלש מימיהם י"ל דפוסלין, אבל המים הטופחין ע"ג הכלי ונופלין מיד לא חשיבי שאובין ביד האדם שאין לו שליטה עליהם ע"י שאיבה זו ואין דעתו עליהם, ועדיפי משאיבה שלא בכונה.

משנה ו (א)

הקדמה – ידיעות ודינים

א. גסטרא היינו שברי כ"ח, ודינה ככלי חרס שמטמאה באויר, ואין לה טהרה במקוה.

ב. כלי חרס אינו מטמא כלים, אבל מטמא את המשקין שע"ג הכלי, ומשקין טמאין מטמאין כלים, שגזרו בהם שיחזרו להיות תחלה ויטמאו כלים כמשקה זב וזבה, וז"ל המשנה פרה פ"ח מ"ו אין כ"ח מטמא חבירו אלא במשקה, נטמא משקה טימאהו הר"ז אומר מטמאין לא טמאוי ואתה טמאתני.

ג. משקין המחוברין אינם מק"ט, ולכן אין הכלי נטמא אלא אם שפתי הגסטרא למעלה מן המים, שאז הכלי טופח במשקין שעל גביו שאינם מחוברין, והם נטמאין באויר כ"ח, וחוזרין ומטמאין את הכלי.

ד. אם שפת הגסטרא שוה למים ואינו בולט לחוץ אינו מטמא, שהרי כל המשקין שבאויר הגסטרא מחוברין, ויש לעי' א"כ מ"ט קתני צפין על גבה כ"ש, הרי אפי' אינן צפין אלא כמותה ג"כ טהורין, ואפשר דכשמעלה הכלי מתוכה מתמעטין המים מחללה, והרי הכלי באויר הגסטרא, ולכן בעינן כל שהן שגם כשמעלה הכלי תשאר הגסטרא מלאה מים.

ה. כלי חרס שלם לא משכח"ל שיהא מחובר למקוה בשפופרת הנוד וגם שפתו חוץ למים, ולכן שנינו הדין בגסטרא שחידודין

המקוה בסל וגרגותני חוצצין, ורק דומיא דכלי שמוקפין במי המקוה אמרו שאין חוצצין, ומדוקדק מה ששנה התנא דין שק או קופה בים, דאם הי' שונה במקוה הי' צריך לפרש דמיירי כשאינם חולקין את כל המקוה, ולמדנו מזה דדוקא שק או קופה אבל שאר כלים אפי' בים בעו כשפופרת הנוד, ולמדנו דשירה ותיבה הנקובין חוצצין.

היו נתונין תחת הצינור, אע"פ שהמים נכנסין לתוכן כדרך ומתעכבין מעט עד שיוצאין ואפי' נחא לי' שיסתנו דרך הנקבים אינם פוסלין את המקוה, דלא חשיבי כלי קיבול למים, אע"פ שמק"ט, כדקתני ומטבילין אותן, ומה"ט לא חשיב הויה בדבר המק"ט כיון שאין להם הויה וקיום בתוך הקופה, וגריעי מטבילה שאין לה לזבו, ומרן זללה"ה כתב דוקא שהרוב מים כשרין, ולטעמיה דהוי' במק"ט פוסל רק ברוב.

אבל בגד הנתון תחת הצנור י"ל שבולע הרבה מים והבלועין יוצאין ופוסלין את המקוה, ואמנם לענין חציצה נראה דבגד כשק שאינו חוצץ, ודוקא בכר וכסת של עור אמרו שהמים שבתוכן שאובין, אבל תחת הצנור במניה גרע, מיהו בשוכח י"ל דכשר, ששכחתו ניכרת שאין דרך להניח בגד לשאיבה.

ומטבילין אותן ומעלין אותן כדרך, יש לעי' פשיטא, דכיון שמטבילין בהם הרי מימיהם כמקוה, וי"ל דמרישא הו"א דמיירי בשק שכולו במים, אלא שהוא קשור וסגור סביב, וקמ"ל דאפי' מעלה אותן כדרך שפיהם לחוץ, המים שבתוכן כמקוה דמו, ואפשר דכיון דרישא מיירי בשק וקופה שבים דומיא דשירה ותיבה, הי' מקום לומר דבהני הקלו בנקביהם כדין מעין דסגי בכל שהוא, אבל אכתי במקוה לא שמענו, והשתא שמעינן מסיפא דאף במקוה מצומצם אין לחוש לשאיבתן.

שבתוכה חיבור בריוח שבין החידודין, ולכן הכלים שטובלין בתוכה טהורין, שאין כ"ח מטמא כלים, ואינו מטמא מים המחוברים למקוה, אבל משעלה הכלי חוץ למים ומשקין טופחין על גביו, הרי מים אלו תלושין ונטמאין באויר הגסטרא, וחוזרין ומטמאין את הכלים, ואם המים מכסין את כל החידודין, א"כ המים שבאויר הכ"ח אינם מק"ט שהם מחוברים, ולכן הכלים טהורין לגמרי.

ביאורים

גסטרא שבמקוה, לא הוזכר במתני' שהגסטרא טמאה, ואפשר לומר דממילא מובן, ואפשר דפשטא דמתני' בכלי שהוא אב הטומאה, מדקתני טהרו מטומאתן אבל טמאין ע"ג כ"ח, פי' שטהרו מאב הטומאה ונעשו ראשון, ויש לדחות דראשון דכ"ח קיל טפי, ומ"מ אם מיירי באב הטומאה הרי הגסטרא נטמאה מן הכלי בירידתו לטבול, ושוב אין לה טהרה במקוה.

גסטרא היינו שברי כ"ח, ולא נקט כ"ח שלם, שאם שפתו חוץ למים אינו חיבור וא"א להטביל בתוכו, אבל בגסטרא משכח"ל חיבור בין החידודין, ומטמאה באויר בחלל החידודין אף למעלה מן המים, והקשה מרן זללה"ה היכי דמי, אם יש בין החידודין פרצה כשפופרת הנוד הרי אינה מטמאה שם באויר, דתנן כלים פ"ד מ"ג שבמקום שאין הגסטרא מקבלת זיתים אינה מטמאה שם באויר, ואם אין פרצה כשפופרת הנוד איך היא חיבור למקוה, ואפשר דמיירי שרובה פרוצה בין החידודין, ובכה"ג הוא חיבור למקוה אע"פ שאין במקום אחד כשפופרת הנוד, דכיון שרובה מחוברת למקוה אין החידודין המועטין מבטלין החיבור, כענין שמצאנו בשק וקופה שנקבים מרובין מבטלין העומד המועט אע"פ שאין שפופרת הנוד במקו"א, והשתא הוא מתני' מענינא דרישא דשק וקופה, ויתכן דדוקא בגסטרא דלא חשיבא מצטרפין בכה"ג,

יוצאין ממנה והיא מטמאה באויר, ובין החידודין המים מחוברים למקוה, והקשה מרן זללה"ה דתנן בכלים פ"ד מ"ג דאם בין החידודין יש נקב כמוציא זית שוב אינה מטמאה שם באויר, וא"כ איך משכח"ל חיבור כשפופרת הנוד למקוה, ושגם תטמא באויר, ואם נימא דבמוטה על צדה מעט מיקרי תוכה לטמא באויר, א"כ גם בכלי שלם משכח"ל, וכל עיקרה דמתני' דקתני גסטרא, הוא משום דבכלי שלם לא משכח"ל תרויהו וכמש"כ, ויש ללמוד מזה דבאלכסון שאינו מקבל זיתים לא חשיב תוכו, או דמתני' מיירי בכלי המונח כדרכו עי' כלים שם היתה מוטה על צדה כו', ועי"ש שהביא מפיה"מ דמיירי בטומאת מגע, אבל כבר חזר בו הרמב"ם בהלכות ופי' מתני' באויר, דכל עיקרה דמתני' מתפרשת שבהכרח נטמא בעלייתו מן המים, ולא במאורע שיגע בכלי, ומש"ה נקט גסטרא שהיא כ"ח שמטמאה באויר, ואפשר שיש ללמוד ממתני' דגסטרא שפופרת ברובה למקוה אע"פ שיש בה חידודין ואין ביניהם כשפופרת הנוד חשובה חיבור, כיון שהפרץ מרובה על העומד, דכמו שמצינו בשק וקופה שנקבין מרובין מבטלין המחיצה ה"ה בשפת הגסטרא אין החידודין המועטין חוצצין, ואפשר דבכלי שלם העשוי כך חשיבי וחוצצין, ורק בגסטרא שהיא שברים אינה חוצצת, ער"ש סברא כזו, וכן יש לדון בכותל שנפרץ רובו, ויש בו חידודין יוצאין.

ו. למדנו ממתני' שאפשר להטביל בתוך כלי תלוש שמחובר רק בפרצה שבשפתו ואע"פ שהוא טמא ומטמא, מיהו מתני' מיירי שהוא מונח בתוך המקוה.

ביאור המשנה בקצרה

גיטרא שבמקוה כו' גסטרא שהיא שבר כ"ח ויוצאין חידודין במקום השבירה, הרי היא מטמאה באויר בין החידודין, ואע"פ שהחידודין בולטין חוץ למקוה, מ"מ המים

אבל כלי שמתוקן לצרכו כך אינו חיבור, עד שיהא במקו"א כשפופרת הנוד, וצ"ע בזה, וכן בכותל כה"ג צ"ע, ובסדק שרובו פרוץ ויש עומדין באמצע נראה דאינו חיבור, וצ"ע שיעורו.

טהרו מטומאתן, מבואר שאפשר להטביל בתוך כלי תלוש שהוא טמא ומטמא, ומחובר למים רק בפרצה שבשפתו, מיהו מתני' מיירי כשכולו מוקף במי המקוה מבחוץ.

אבל טמאין ע"ג כ"ח, שהמים התלושים ע"ג הכלים מקבלין טומאה מאויר הגסטרא כשעלו מן המים, ולכאורה לר"י פ"ז מ"ו כ"ז שהכלי נוגע במים אין המים שעל גביו מקבלין טומאה, מיהו א"א לצמצם דאפשר שניתק החיבור והם עדיין באויר כ"ח, מ"מ לר"י א"צ צפין על גביו כל שהן, דסגי בחיבור טלה"ט שתחת הכלים שלא יטמאו, ועי' לקמן דמתני' דמעין היוצא מן התנור דלא כר"י.

ואם היו המים צפין ע"ג כל שהן טהורין, יש לדקדק למה לי צפין על גבה דמשמע שגבוהין משהו משפת הגסטרא, והרמב"ם לא העתיק ד"ו, רק ביאר ברישא דמיירי ששפת הגסטרא גבוהה מן המים, ואפשר דבדרך כלל כשהכלי עולה מתוך הגסטרא נעשה חלל בתוכה, והמים מתמעטין משפת הגסטרא ומטמאה המים שע"ג הכלים, ולכן צריך כל שהוא יותר, שלעולם תהא הגסטרא מלאה מים עד שפתה, ויתכן דבשוי' ג"כ מיקרי צפין על גבה, וכלפי סיפא דבעינן רוב ידיו נקט כן, וצ"ע.

משנה ו (ב)

הקדמה – ידיעות ודינים

א. תנור עשוי כקדירה בלא שולים, ומודבק לקרקע בטיט, והקרקע היא השולים של התנור, וגזיזה"כ שמקבל טומאה אע"פ שמחובר.

ב. תנור עשוי מחרס ומטמא ככלי חרס מאויר, ואינו מטמא אדם, ואין אדם מק"ט ממשקין שנטמאו באויר התנור, אבל ידיו נטמאין באויר התנור, ואפי' כשהתנור מלא מים המחוברים שאינם מק"ט, מ"מ המכניס ידיו לאויר התנור נטמאו, ולכן לא סגי במים צפין ע"ג התנור, עד שיהא על גביו רום ידיו, שהידים חוזרין ונטהרין במים שחוץ לתנור.

ג. לר"י פ"ז מ"ו דרגליו של ראשון נוגעות במים הרי הוא כבמקוה, א"כ א"צ ע"ג רום ידיו, וסגי במים כל שהן חוץ לתנור, דכיון שקצה ידיו מחוברים למים שחוץ לתנור ידיו טהורות, ויתכן דסגי ברגליו במים לטהר את ידיו, ויש לדחות דאף לר"י לא סמכו ע"ז לטהר ידיו שמא נשאר משהו נגוב, ורק לחבר המים מהני.

ד. בפשוטו נראה דדוקא מעין היוצא מן התנור מטהר, אבל מקוה שבתנור אע"פ שקרקעיתו קרקע עולם הר"ז כמקוה בכלים, כיון שהחשיבה תורה התנור ככלי, ול"ד לגודר כלים פ"ה מ"ו, דהתם המקוה ע"ג קרקע, אבל כאן גם קרקע התנור כחלק ממנו, ומ"מ נביעת המעין אינה נפסדת ע"י התנור, שאין במקור הנביעה שום דינים, אבל מקוה בכלים פסול, ותנור ככלי דמי, ועי' בסמוך.

ה. מעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול, ולכאורה ה"ה מעין שהעבירו ע"ג תנור, לפמש"כ דתנור ככלי לענין מקוה, ולא מהני מה שקרקעיתו קרקע עולם, וצ"ע בזה גם לענין מי מקוה אם נעשין שאובין, דנהי דמק"ט אבל סו"ס המים מחוברים ונבלעין בקרקע.

ו. מעין שהוא יוצא מתוך השוקת טהור, דדוקא כשהמעין ניתק ממקור נביעתו לכלים פסול, אבל כשנביעתו בשוקת עצמה הרי כולה כמעין, וכשנובע בתחתיתה הרי השוקת כנקובה, אבל גם כשנובע בצדה והשוקת מקבלת ממנו ולמטה, מ"מ מסתברא דכשר, וכדין מעין היוצא מן התנור, דלא פסלו

בתוך התנור, ואין כאן מקוה שיטפל לה כגיסטרא שבמקוה.

ידידו טמאות, שכ"ח מטמא את הידים באוירו, אף כשמי המעין חוצצין בין ידידו לתנור, ואף בשעה שגופו נטהר עדיין ידידו טמאות.

ואם היו ע"ג רום ידידו אף ידידו טהורות, פי' באופן שידידו חזרו ונטהרו במים שע"ג התנור, ואם הוציא ראשו למטה בעינין רום ידידו בצורה זו, דעיקרה דמתני' לאשמועינן דלא סגי בצפיין על גביו כל שהן, שאף בתוך מים טהורין ידידו נטמאות, ואינן נטהרות אא"כ חזר והטבילן בעלייתו במים שחוץ לתנור, ועי' לעיל דלכאורה לר"י פ"ז מ"ו סגי בכל שהן, דכ"ז שקצה ידידו נוגעת במים הרי הן טהורות, מיהו י"ל דחיישינן שנגבו מעט, ושוב אינם נטהרין, ורק לחיבור המים למקוה יש לסמוך שיש חיבור דטלה"ט, אבל לא להבטיח שכל גופו מכוסה במים, ועי' חגיגה י"ט א' דמחזיק עצמו כ"ז שרגלו במים.

משנה ז

הקדמה – ידיעות ודינים

א. נראה דבהללמ"מ נאמר דעירוב מקואות כשופרת הנוד, דאם נמסר באצבעות, למה שינו חז"ל לומר כשופרת הנוד, ומדאמרינן מפני שהיא מן התורה ש"מ שכן נמסר בהללמ"מ, והתנא מבאר דאין הכונה כמים שיוצאין בחלל השופרת, אלא נקב שנכנסת בו השופרת, דהשתא הוי כעוביה דהיינו דפנות השופרת וחללה, והדר מפרש דגודל השופרת הבינונית היא כשתי אצבעות ברחבה, ומפני שהיא עגולה בשוה, א"כ השיעור כשתי אצבעות חוזרות למקומן, וכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בשם מרן זללה"ה דלא סגי בנקב צר וארוך אע"פ שיוצאין בו מים כמו שיוצאין בשופרת הנוד, אלא בעינן

אלא מעין שניתק ממקורו לתוך כלים, דהכלים כשואבין ותולשין אותו, אבל כשמקורו בכלים לא נפסד כלום.

ז. הא דלא חשיב הויתו ע"י דבר המק"ט בין כשהתנור כבר נטמא ובין כשהוא עדיין טהור, י"ל דכתלים לא חשיבי מהוים את המים, אבל למש"כ די"ל דקרקע התנור כתנור, צ"ל דכל שלא נתלשו ממקור נביעתו לא חשיבא הוייתן בדבר המק"ט, דגם פסול הויתן הוא כשנתלשו ונקבעו ע"ג דבר המק"ט ולא בזמן שהם במקור נביעתן, וזה אפי' נימא דהשקה למעין או למקוה לא מהני לזה.

ביאור המשנה בקצרה

מעין היוצא מן התנור כו' תנור עשוי כקדירה בלא שולים ומודבק לקרקע בטיט והקרקע היא השולים, וגזיה"כ שמק"ט ומטמא ככ"ח, וכ"ח אינו מטמא אדם ולכן הטובל בתוכו טהור, אבל ידים שנכנסו לאויר כ"ח נטמאו, ולכן ידידו טמאות, ואם יש על גבי התנור מי מעין רום ידידו, חזרו ונטהרו משיצאו לחוץ.

ביאורים

מעין היוצא מן התנור, בפשוטו מקוה בתוך תנור פסול, שהוא כמקוה בכלים אע"פ שקרקעיתו קרקע עולם, דהתורה החשיבתו ככלי, וא"כ יש כאן חידוש דמעין אינו נפסל בתוך כלי, ול"ד למעין שהעבירו ע"ג השוקת, ששם כשנכנס לשוקת ניתק ממקור נביעתו, וה"ה העבירו ע"ג תנור, לפמש"כ דמקוה כתנור פסול, אבל כשנובע ויוצא מתוך התנור או מתוך השוקת אין היקף הכלי פוסלו.

ויורד וטבל בתוכו, אם הי' אב הטומאה טימא את התנור בכניסתו, וממילא מובן דמיירי בתנור טמא, דאל"כ אינו מטמא ידידו, ומבואר כאן שטובלין בתוך תנור טמא, וכדקתני רישא בגיסטרא, וכאן החידוש אע"פ שכל המעין

ז. רשב"ג חידש דכל שהוא מבריית המים אע"פ שהוא גוש ואינו משלים למקוה, מ"מ אינו ממעט בשפופרת הנוד, כיון שהוא מבריית המים, ואם ירסקנו ישוב דינו כמים לכל דבר, ובהא פליגי רבנן עליה, כיון דהשתא לאו מים ניהו, אבל במרוסקין לא שייך להזכיר לשון מיעוט כלל, שהרי הם מים ממש, ובזה מיושב פסק הרמב"ם וש"ע דברייתו מן המים ממעט בשפופרת הנוד, אע"פ שפסקו שעושין מהן מקוה כולו.

ח. לענין נט"י ג"כ סבר רשב"ג דגוש שברייתו מן המים נטהר במים שניים כמים.

ביאור המשנה בקצרה

עירוב מקואות כו' מחיצה שבין שני מקואות ויש בה נקב עגול שיש בו רוחב שתי אצבעות סביב והוא מלא מים מצרף את המקואות ליחשב כאחד, ובהלל"מ נמסר שיעור כשפופרת הנוד, והיינו הנקב שבנוד שהשפופרת עצמה נכנסת בו, ולא נקב השפופרת כפי מה שיוצא מן הנוד דרך השפופרת, וז"ש כעביה וכחללה, דהיינו דפנות השפופרת וחלל של תוכה, וכל דבר גוש שיעמוד בנקב חוצץ וממעט את השיעור, ורשב"ג אומר דכל שהוא מבריית המים כיון שאם ירסקנו יהא דינו כמים השתא נמי אינו חוצץ למעט בשפופרת הנוד, אבל המרוסק כבר לכו"ע דינו כמים לכל דבר.

ביאורים

עירוב מקואות, כשיש מחיצה המפרדת ביניהם, אבל מקוה צר שפרוץ במלואו למקוה רחב מצטרף, אע"פ שאינו כחורי המקוה הרחב, ורא"י מכותל שבין שני מקואות שנסדק דמצטרפין, וכש"כ פרוץ במלואו.

כשפופרת הנוד, כך נמסר בהלל"מ, ויש לעי' למה לא נמסר השיעור באצבעות, שאם נמסר באצבעות לא היו מחדשים שיעור שפופרת הנוד, וגם שיעור

נקב עגול כשפופרת הנוד, שיש בו שתי אצבעות חוזרות למקומן ברוחב ובגובה סביב.

ב. ענין השיעור של שפופרת הנוד הוא דבשיעור כזה חשיבי כפרוצין זל"ז ולכן נעשין כחד, אבל נקב קטן אינו מפסיד המחיצה, מפני שהוא כברזא ופתח משימושי המחיצה, ולכן צריך שפופרת הנוד רק במחיצה, אבל בכותל שנסדק או ע"ג המחיצה סגי בחיבור כקלה"ש או טלה"ט דבעינן הפירצה לבטל המחיצה ובדליכא מחיצה א"צ שיעור זה, ולפ"ז י"ל דלכך לא נמסר השיעור באצבעות, דבשיעור שפופרת הנוד נרמז גם טעם לשיעור זה, דשיעור נקב שעושין לנוד להוציא מימיו זהו שיעור פתח ואינו פירצה, אבל שיעור גדול מזה מיקרי פירצה, וזהו שיעור חלל השפופרת עם עובי דפנותיה, דכולי האי אין עושין לשימוש פתח, וכיון שפרוצין זל"ז מתחברין יחד.

ג. פשטות הדברים דבעינן שיהא השפופרת הנוד מלא מים, ולא סגי בפרצה שבכותל בשיעור זה, ולכך כל שיעמוד ממעטה מפני שמתמעט שיעור המים, דאל"כ לא ה"י הנקב מתמעט ע"י דבר עראי, אבל יש בזה מחלוקת הראשונים ונתבאר במקו"א.

ד. כל שיעמוד בשפופרת הנוד ממעטה היינו דבר דבוק לנקב, אבל דבר תלוש שמקלח במים אינו ממעט, דהא א"צ שיהיו מים נקיים.

ה. כל המשלים למקוה כגון שלג וברד ומלח אינם ממעטין, דלא גרע הנקב המתחברין מכל המקוה המתחברת ע"י הנקב, וכיון דשלג באחד מצטרף ע"י הנקב ה"ה שלג בנקב.

ו. כל שתחלת ברייתו מן המים כגון יבחושין אדומין ועינו של דג מבואר בזבחים כ"ב א' שאפי' כל המקוה מהם מטבילין בהם, וא"כ כש"כ שאינם חוצצין בשפופרת הנוד, אלא דהפוסקים פ"י דרק בנימוחו דינם כמים, והכי משמע בכמה דוכתי שדגים דינם כאוכלין ולא כמים.

זבחים כ"ב א' דאפי' בעינייהו מטבילין בהו, וא"כ פשיטא דאינם ממעטין, שהרי כל המקואות מלאים מאלו בלבד, ומה ראה רשב"ג להשמיענו ד"ז בכאן, הול"ל כלשונו בברייתא שם כל שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו, וע"כ צ"ל דהתם מיירי בנימוחו, ורבותא דרשב"ג בשלא נימוחו, דאע"פ שאינם משלימין ולא מצטרפין למ' סאה, מ"מ אינם ממעטין, דסו"ס עיקרן מים, שאם ירסקם מטבילין בהם בעינייהו בלא צירוף מים, ובהא פליגי רבנן, אבל בריסקן אף לרבנן מטבילין בהם, כדמשמע זבחים שם דד"ז פשוט ומוסכם ואע"פ שנשנה בברייתא בשם רשב"ג, וכן אמר ריב"א מטבילין בעינו של דג, ובזה מיושב פסק השו"ע דברייתו מן המים ממעט וטובלין בו, כ"כ המ"א ומהרי"ח ובספר מרן זללה"ה.

ומהא דלא פליגי אלא בברייתו מן המים שאינו משלים למקוה כ"ז שהוא גוש, יש ללמוד דשלג וברד ומלח אינם ממעטין בשפופרת הנוד לכו"ע כיון שמשלימין למקוה.

משנה ח

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מים שיורדין במדרון ע"ג דף או צינור הרי הם בדין קטפרס שאינם חיבור זל"ז, וזהו שהקשה הר"ש א"כ איך המים שבסילון מטהרין את המקואות, הרי הם עצמם אינם חיבור זל"ז, ואיך יחברו מקואות זל"ז.

ב. משפך מלא מים שהניחו בכלי מלא מים באופן שהמים שבכלי סותמין את שולי המשפך, אע"פ שהמים שבמשפך יורדין ומשתוין עם המים שבכלי, מבואר בע"ז ע"ב ב' שהמים שבמשפך חיבור זל"ז, ואין בהם חסרון של נצוק וקטפרס, וביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דה"נ מתפרשא מתני' בסילון כההיא דמשפך, שמיניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים, ואח"כ נותן שולי הסילון בתוך המקוה התחתון, וכיון שהמים שבמקוה

אצבעות ידוע בכל התורה, ואם משום דבעינן נקב גדול ולא סגי בשיעור זה בתשבורת, הול"ל חוזרות למקומן, ויש לדחות דמ"מ בשפופרת הנוד מבואר טפי ד"ז, ויתכן שיש בזה נתינת טעם דשיעור עירוב מקואות הוא בנקב שאינו משמש כפתח וברזא, דנקב כזה שהוא משימושי המקוה אינו מבטל את המחיצה לחשבן כחד, אבל נקב גדול שאינו ראוי לשמש כפתח הרי הוא פורץ ומבטל את המחיצה, ובזה אמרו ששפופרת הנוד זהו שימוש הראוי לפתח וברזא, ולכן אינו מחברם יחד, אבל יותר מהרגיל לפתח הנוד, דהיינו כפי גודל הפתח שהשפופרת נכנסת בתוכו, דהיינו חללה עם עובי דפנותיה, זה כבר נקרא פרצה ומחבר את המקואות.

כשתי אצבעות חוזרות למקומן, דוקא נקב בגודל כזה, אבל אם הנקב צר וארוך אינו מצטרף, וכ"מ בכותל שנסדק לשתי או לערב דאפי' יש בצירוף שפופרת הנוד לא מהני, לר"י או לרבנן, לכל חד כדאית ליה.

ספק כשפופרת הנוד כו', פי' שספק אם הי' בשעת טבילה חיבור מים כשפופרת הנוד, הרי"ז ספק דאורייתא, דלא נימא דמדאורייתא סגי בקלה"ש או טלה"ט, אבל ספק על נקב שלפנינו לא שייך להסתפק, שהרי יכולין למדוד.

וכן כזית מן המת כו', שכל אלו בכלל שיעורין דהללמ"מ.

כל שיעמוד בשפופרת הנוד ממועטה, אפי' דבר עראי הדבוק בנקב, אבל התלוש ומקלח בתוך המים בטל למים ולא קרינן ביה כל שיעמוד, ונקטו הרמב"ם ושו"ע דרבנן פליגי ארשב"ג, וכל שיעמוד אפי' מבריית המים ממעט.

רשב"א כל שהוא מבריית המים טהור, מפ"י הר"ש והרא"ש והרמב"ם נראה דהיינו יבחושין אדומים, וקשה דהא אמרינן

ונטהרין, ואמנם המקוה השאוב כבר מחובר ואעפ"כ לא נטהר, מ"מ בחיבורו למקוה כשר נטהר, ולא גרע מה שהמקוה כבר מחובר וטהור מדאורייתא, מאילו הי' תלוש ונזרע בחיבור זה, דנהי דמחמירינן במקוה שאוב לחשבו כאילו הוא עדיין שאוב ותלוש לצורך האדם, (עד שימשכנו למקום אחר ויטהר מדין המשכה), אבל א"א להחמיר בו יותר מתלוש גמור נטהר בחיבורו למקוה.

ד. המים שבסילון אע"פ שאין בו כשפופרת הנוד אפשר דמצטרפין למקוה, דכיון שהסילון פרוץ במלואו א"צ שיעור שפופרת הנוד לחברו למקוה, ולפ"ז המקוה העליון בהשקתו לסילון הר"ז מושק למקוה עצמו, ואמנם אינם מתחברין ע"י הסילון שאין בו כשפופרת הנוד ליחשב מקוה אחד, אבל הסילון עצמו כאחד עם זה ועם זה, והר"ז כחור שבין שני מקואות שאין בו כשפופרת הנוד, דחשיב שפיר חורי המקוה לזה ולזה אע"פ שאינו יכול לצרפם, ומיושב בזה טפי הכשר הזריעה של העליון ע"י הסילון כיון שהוא זרוע ע"פ המקוה ממש, ולא ע"פ סילון תלוש הזרוע למקוה, ועי' בסמוך עוד בזה.

ה. הא דקתני מביא סילון של חרס או של אבר, נראה דמרומו בזה דין התוספתא שאם נכפף הסילון פסול, ולכן נקט סילון של חרס או של אבר שנשברין בכפיפתן, ולאפוקי סילון של ברזל ונחשת שנכפפין ומתקיימין, וטעמא דמילתא לא נתבאר בהדיא, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה צידד לומר דבמקום הכיפוף המים נסמכין על הסילון והר"ל כקטפרס, ובסילון מלא מים אין לחוש לזה, ואולי גזירה אטו קטפרס, ואפשר שהכיפוף מונע האויר מלצאת, ויש לחוש שלא יתמלא מים, ואז הוא בדין קטפרס, ולפמש"כ באות ד' דהסילון כשהוא פרוץ במלואו הרי הוא כמקוה ממש, מיושב היטב דכשהסילון נכפף שוב אינו פרוץ במלואו ואינו כמקוה עד שיהא במקום הכיפוף ובכולו כשפופרת הנוד, וכיון דמייירי הכא בכל

סותמין את שולי הסילון, חשיבי המים כמונחים בכלי והם חיבור זל"ז כאשבורן, וטעמא דמילתא מפני שהמים שבמשפך ובסילון מונחים כבתוך כלי שיש לו דפנות ושולים, ואמנם לחץ האויר דוחק את השולים שעשויין ממים, אבל אין המים נשפכין כקטפרס, אלא כאדם שדוחק את המים שבכלי שיצאו לחוץ, ותדע שהלחץ דוחק את המים שהיו בכלי לצאת, ואת המים שבמשפך ליכנס, ונמצא שהמים שבמשפך נשארים בכלי כל הזמן, והוכיח כן אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה מסילון שמשוקע הרבה בעומק המים, דודאי המים שבסילון בגובה המים שבכלי הם אשבורן, שהרי אין נגרע חיבורם בזה שנוסף להם מחיצות הסילון, שהרי הם גם בתוך מחיצות הכלי או המקוה, והמים שבסילון מעל לגובה המים הם במצב של אשבורן שזה כמו המים שבסילון מתחת לגובה המים שלשניהם יש שולים אחד שהם המים שסותמין שולי הסילון, ואדרבה אותם שהיו למעלה נשארינן בסילון, ואותם שהיו למטה יוצאין, ומצאתי שכתב מרן זללה"ה בכה"ג שיש מנהג לטבול בתוך תיבה שנקובה ונתונה ע"פ המים וממלאין אותה מים חמין וטובלין בתוכה, אע"פ שמימיה יורדין ומשתוין למים שלמטה, מ"מ חשיבא טבילה באשבורן, וכתב הטעם דכיון שיש להם הנחה גמורה מסתברא ולא חשיב קטפרס, והתיבה הזו היא כמשפך וסילון הנ"ל.

ג. יש לדקדק שלא הזהירו שיהא בסילון כשפופרת הנוד, וגם מלשון אפי' כשערה, משמע דסגי בהשקה משהו כשערה, והר"ש וכן בשו"ע סנ"ג פסקו מכאן דלטהר שאובין סגי בפחות משפופרת הנוד, ויש לפרש הטעם משום דסגי בדין זריעה שהמים נטפלין למקוה, וא"צ בזה להשקה גמורה דעירוב מקואות, דדין זריעה ענינו חיבור המים לקרקע, ושייך גם בזריעת שתילים שנטמאו, ושייך גם במים שנזרעו בגוף האדם דבטלי

ביאורים

מטהרין את המקואות, כאן לא קתני עירוב מקואות אלא טהרתן, דלא סגי בסילון זה לערבם אלא לטהרם.

העליון מן התחתון, היינו כשהתחתון כשר והעליון פסול, ובפשוטו ה"ה איפכא, ואפשר דלרבותא נקט שהתחתון מטהר את העליון שיותר קרוב לומר גוד אחית מגוד אסיק, כדאמרינן חגיגה י"ט א' דלר"י גוא"ח אמרינן גוא"ס לא אמרינן, אבל אין נראה לומר דלהכשר זריעה בעינן שהעליון נזרע ע"ג התחתון, שהוא כנסמך עליו, ועוד דכיון שההשקה נעשית בתחתון כדקתני מושכו ומשיקו והיינו בתחתון, קרינן ליה שהעליון נטהר מן התחתון, אבל אה"נ שגם התחתון נטהר מן העליון בהשקה זו.

והרחוק מן הקרוב, הקרוב קרי לזה שידו בתוכו, ולכן קרינן שהרחוק נטהר בהשקתו לקרוב אליו, וה"ה שהקרוב נטהר בהשקה זו מן הרחוק, והחידוש דחשיבי זרועין זה ע"ג זה אפי' מרחוק, ודלא חיישינן שלא יתמלאו יפה ויהיו קטפרס.

כיצד מביא סילון של חרס או של אבר, בתוספתא מבואר שהסילון שנכפף פסול, ונראה דמש"ה קתני של חרס או של אבר שאינם נכפפים, ובתוספתא שפירשו בהדיא שלא יכפפו, קתני נמי עץ וזכוכית ועצם, דגם הני אינם נכפפים בקל.

ומדלא קתני שיהא בו שפופרת הנוד, משמע דא"צ שפופרת הנוד, וסתמא דמילתא בסילון של עצם אין שפופרת הנוד, וכן מדקתני משיקו אפי' כשערה משמע שא"צ שפופרת הנוד.

ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים, לא הוזכר במתני' מהיכן מתמלא, אבל הדבר מבואר שהסילון ראשו בעליון ושוליו

סילון אע"פ שאין בו כשפופרת הנוד, לכך הזהירו שלא יכפף.

ו. בתוספתא מבואר עוד אופן לחיבור מקואות כשהם זה בצד זה שא"א לחברם ע"י סילון אחד מים כבעליון ותחתון, וקתני שמביא ג' סילונות ומחברם כמין ח', וממלא הסילון המחובר הזה מים, והם עוברין מזל"ז, כענין גישתא ובת גישתא ע"ז ע"ב ב'.

ז. השופך מים ע"ג מקוה מלא אע"פ שנשפכין מ"מ חשיב שנטהרו באשבורן, שהנוספין יורדין לפנים מכח השפיכה ודוחקין את הישנים, ועוד דגודש המתקיים ע"פ המקוה מיקרי אשבורן.

ביאור המשנה בקצרה

מטהרין את המקואות כו', אחר ששנינו דעירוב מקואות לצירוף גמור כשפופרת הנוד, קתני הכא דלטהרן משאיבתן אפשר ע"י סילון שמשיקו לכשר ולשאוב, וסתמות המשנה שאפי' אין בסילון כשפופרת הנוד סגי אפי' משיקו ברוחב שערה כשר, כיצד מביא סילון ישר ומעמידו בשפת המקוה העליון באופן שהוא שוה למים שבמקוה העליון והמים נכנסין מהמקוה לסילון, ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים, ואז המים שבתוכו בדין אשבורן שהרי ידו סותמתו בשולי הכלי, ומניח שולי הסילון בתוך המקוה התחתון ומושך ידו משם, באופן שמי המקוה התחתון סותמין שולי הסילון, וג"ז חשיב אשבורן, ועי"ז נטהרין מי המקוה העליון משאיבתן, הי' בעליון מ' סאה ובתחתון אין כלום שאין בו ג' לוגין שיפסלוהו, ממלא בכתף ונותן לעליון עד שיציפו המים ויעברו מן העליון לתחתון, דכל השאובין נטהרו במקוה העליון.

בכח לעומק ודוחקים את המים הישנים שהיו בתוך המקוה, כמו שהמעמיד משפך ע"ג המים, הרי הנוספים נכנסין לפניו ודוחקין את הישנים, ה"ה בכח העירוי גם בלא משפך, ב' דיש שיעור גודש ע"פ המים שדינו כאשבורן אף למעלה מן המחיצות, כיון שהוא מתקיים עם המים במקומן, וא"כ מתחברין תחלה באשבורן ונטהרין, ואח"כ הם יוצאין ונשפכין לתחתון, ומי המקוה שיוצאין מבפנים לא חשיבי זוחלין, כיון שנדחקין מלמטה למעלה.

משנה ט

הקדמה - ידיעות ודינים

א. כותל שנסדק לשתי פירושו שנסדק מלמעלה למטה, ולערב היינו לרחבו מכותל לכותל, כ"פ הרמב"ם, והר"ש פ"י איפכא, והוכיחו כהרמב"ם מערובין ט"ז ב', דקנים מיקרי מחיצה של שתי וחבלים לרוחב הוי מחיצה של ערב.

ב. ר"י ורבנן קיבלו שיש סדק שמצטרפין ויש שאין מצטרפין, ור"י סבר דלערב מצטרף טפי, מפני שבמקום הסדק נתחברו המקואות לגמרי, וכמו שע"ג הכותל כה"ג נעשין כחד, ה"נ כבר נעשו כחד, ושוב אין הכותל שמעל הסדק מגרע, ורבנן סברי דלשתי עדיף, שאין מקום במקוה שחצוץ במוחלט מחבירו, ובככה"ג מצטרפין טפי מפני שנעשין יותר כמקוה אחד.

ג. נסדק רוב הכותל סגי כמ"ש מרן זללה"ה, ונראה דרוב נמדד לפי השטח שבמים, ולא אזלינן לפי גובה הכותל שחוץ למים, ומסתברא דנסדק במ' סאה העליונים סגי בזה, אע"פ שיש מים מרובין אין זה מגרע החיבור, דהו"ל כאן שם מים לפמש"כ.

ד. שיעור הסדק שיהא בו מים כקלה"ש, דלא עדיף נסדק לערב מע"ג הכותל דבעינן כקלה"ש, ואפי' נסדק כולו ברוחב שתי אצבעות פחות משהו אינם מצטרפין אע"פ שיש כאן נקב גמור, ולא סדק.

בתחתון, ולא משמע דמיירי דוקא בחפירה שבקרקע שיכול לתחוב הסילון בתוך הכותל, וע"כ צ"ל שנותן ראש הסילון סמוך לכותל המקוה העליון ומציף מים באופן שיושק הסילון למי המקוה.

והא דבעינן שיתמלא מים ולא סגי במים מקלחין בתוכו כבר נתבאר מדברי אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דעיקר הטעם דחשיבי מי הסילון אשבורן ולא קטפרס, הוא מפני שהסילון מלא מים והמים נתמכים ע"י כותלי הסילון ולמטה ע"י ידו או מי המקוה, שאז המים מאוגדים יחד כבכלי, אבל אם המים מקלחין בחצי רוחב הסילון כע"ג דף וכיו"ב, היינו קטפרס שאינו חיבור לעצמו וכש"כ שאינו מחבר מקואות זל"ז.

ומושבו ומושיקו אפי' כשערה דיו, לכאורה פירושו שמושך הסילון לצד מתחת ידו, ואפי' השיקו כשערה בלבד דיו, דהיינו שעדיין ידו סותמת רוב הסילון, ורק כשערה ממנו פתוח ומחובר למי המקוה, ולפ"ז מפורש כאן שא"צ שפופרת הנוד, והטעם משום דלטהר שאובין סגי בזריעה וא"צ חיבור המועיל לעירוב מקואות, ואפשר שמי הסילון אף משלימין למקוה, כדין סגוס שמקצתו נוגע במים, דחשיב מחובר באשבורן למקוה, ואף למש"כ דדוקא בפרוץ במלואו מצטרף י"ל דסתמת עראי של ידו אינה חוצצת בזה, ול"ד לסתמת ידו בשופה"נ דממעט, וצ"ע בזה, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה פירש שמרחיק כל היד מן הסילון ובמרחק כחוט השערה דיו, ומיירי בדאיכא שפופרת הנוד בסילון, וכיון שידו עראי במים אינה מגרעת החיבור וחשיב כמחובר ע"פ כולו דהו"ל כשפופרת הנוד.

הי' בעליון מ' סאה כו', ממלא בכתף ונותן לעליון כו' נראה דהמים ששופכין ע"ג העליון אף בזמן שהוא מלא על כל גדותיו מתחברין באשבורן עם מי המקוה, משני טעמים, א' דלעולם הנשפכים מן הכתף נכנסים

דשפופרת הנוד שהרי א"צ כעוביה וכחללה, לית לן לחדש שיעור ברוחב מדנפשין.

י. מקוה צר שאין בו כשפופרת הנוד ונפרץ הכותל למעלה במלואו למקוה רחב, סגי בקלה"ש במלואו, אע"פ שאין בו כשפופרת הנוד, דכל שנפרץ במלואו בטלה המחיצה לגמרי, אבל אם יש תקרה על גביהן, אע"פ שנפרץ סוף הכותל סמוך לתקרה, הרי"ז נקב ולא מצטרפין.

ביאור המשנה בקצרה

כותל^א שבין שני מקואות כו' הא דבעינן לעירוב מקואות כשפופרת הנוד היינו דוקא בתוך המחיצה, אבל אם בטלה המחיצה לגמרי, כגון שנסדק כל הכותל שביניהם א"צ שפופרת הנוד, דכיון שאין מחיצה הו"ל כחד, ורבנן סברי דמלמעלה למטה עדיף שבכל המקוה הכותל פרוץ, ור"י סבר שמכותל לכותל עדיף שבמקום הסדק נעשו כמקוה אחד, והכותל שממשיך למעלה אינו מגרע, אם המים צפין על גבי הכותל המפריד, וזהו לשון נפרצו שהמים פרוצו ועברו מעל המחיצה, בזה סגי בעברו ברוחב כשפופרת הנוד ורום כקלה"ש.

ביאורים

כותל שבין שני מקואות שנסדק מצטרף, פי' מצטרפין שני המקואות להיות כאחד, ואע"פ שאין בסך הכל שפופרת הנוד אפי' בתשבורת, ויש לדקדק למה שנו לשון מצטרף, הו"ל מצטרפין, ואין נראה לחדש דאף המים שבסדק אין מצטרפין, ולהכי קתני מצטרף דמשמע על הכותל עצמו, דלמה יגרע מסתם סדקי המערה בזה שיש עוד מקוה מעבר לכותל, מיהו לענין להשלים מ' סאה יש להסתפק אם כולו משלים לשניהם, או שחצי עביו לזה וחצי לזה (וכן בחרו שבין שני מקואות) אבל לעולם מצטרף לזה או לזה, והרמב"ם העתיק מצטרפין וכן בשו"ע הלשון אין מצטרפין.

ה. באופן שמצטרפין אפי' אין בסדק כולו ביחד שיעור שפופרת הנוד בתשבורת מצטרפין, ובמקום שאין מצטרפין לא מהני שיש שפופרת הנוד בסך הכל, עד שיהא במקו"א שפופרת הנוד כעביה וכחללה.

ו. נראה דהסדק עצמו כמקוה ממ"נ, דהו"ל כחורי המערה וסדקי המערה לזה ולזה, ויש להסתפק אם כל הסדק משלים למ' סאה לכל אחד מהם, או דחציו לזה וחציו לזה, כדתנן אהלות פ"ו מ"ב, ויש להסתפק אם אפשר לטבול חציו במקוה זה וחציו במקוה זו, כגון שהנקב פחות משפופרת הנוד ומטביל סכין וכיו"ב שחציו במקוה זה וחציו בזה, וכן אדם ששערו בחרו ונכנס למקוה השני, ומסתברא לקולא דבעינן ורחץ במים, וא"צ שם מקוה אחד.

ז. נפרצו זה לתוך זה, פי' ר"ש שנפרץ הכותל, אבל בדעת הרמב"ם אפשר לפרש כפשוטו שפרצו המים ועברו זל"ז, ומיירי ע"ג הכותל מלמעלה, ומשכח"ל שהכותל משפע, או שהניח שם בגד, ויש מים רק ברוחב כשפופרת הנוד, ולפ"ז כותל שנפרץ כשפופרת הנוד ברוחב הפירצה, לא סגי ברום כקלה"ש אלא בעינן רום כשפופרת הנוד, דכיון שנפרץ רק ברוחב מועט הרי"ז נקב, ואין מועיל מה שהנקב ארוך, ורק ע"ג הכותל אמרו דסגי ברום כקלה"ש שכבר נתבטלה המחיצה, מיהו אם נפרץ רוב הכותל ג"כ סגי ברום כקלה"ש ורוחב כשפופרת הנוד, ואפשר דבנפרץ ד"ט או ג"ט סגי, ועי' תוספתא דארשב"ג טפח מלא רוחב הפרצה.

ח. נראה דרום כקלה"ש מדרבנן, אבל מדאורייתא סגי בטלה"ט, וטעמא דרבנן מפני שמים הטופחין ע"פ המחיצה מתבטלין אליה, ואינם מבטלין אותה אלא כשצפין בשפע של עצמן וסגי במשהו.

ט. גם רוחב שפופרת הנוד נראה שהוא מדרבנן, דכיון שלא נמסרה כאן ההלמ"מ

וכן רוחב כשפופרת הנוד לא נאמר בהללמ"מ, וא"כ מדאורייתא מסתברא דבכל חיבור מצטרפין, ומדרכבן הצריכו דומיא דעירוב מקואות.

משנה י

הקדמה – ידיעות ודינים

א. אביק הוא כלי שסותמין בו את הנקב שבשולי האמבטי, וסתמא יש בו בית קיבול, והמים שבתוכו כשאובין, כיון שהוא עשוי להכניס ולהוציא כשמוציאין מי האמבטי, ולא נתבאר לאיזה צורך עושין בו בית קיבול, שהרי סתמו כפקק בעלמא, ואולי נופלין לתוכו חפצים שנפלו במרחץ, או שהוא מתחבר יפה לסילון המקבל מימיו, מיהו משמע מדראב"צ שפעמים אין בו בית קיבול כלל.

ב. פשטות הדברים דמתני' מיירי באביק שמקבל ג' לוגין, וכשממלאין האמבטי מתמלא האביק תחלה ומימיו שאובין, כיון שאינו משוקע בתוך המים, ורק אחרי שנתמלא האביק מתמלא האמבטי במים כשרין, ורק ראב"צ חידש לפסול כשמקבל אפי' כל שהוא.

ג. ויש לשאול מה בין אביק לספוג ודלי שיש בהם ג' לוגין ונפלו למקוה לא פסלוהו, וי"ל דספוג ודלי הם כלים נפרדין ושייך לומר שמימיהם נשארו בתוכן ולא נפלו למקוה, אבל אביק הוא חלק מהמקוה, ולא שייך לומר שמימיו לא נפלו למקוה, ומצינו סברא זו בתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ד דגסטרא שמשוקעת בקרקע הבור ומקבלת ג' לוגין מים אין בה קולא דספוג ודלי, מפני שהיא נמצאת בקרקע הבור, וכל מי הבור שוכנים עליה, ולא שייך לומר שהמים שבתוכה כחוץ לבור, ואמנם ר"א פליג וסבר שהגסטרא כספוג ודלי, היינו מפני שהגסטרא אינה נצרכת לבור, ושייך לומר שהיא ככלי בפ"ע, אבל באביק שהוא חלק מהאמבטי, אין לדנו ככלי בפ"ע שלא

ולערב אין מצטרף, עד שיהא במקו"א כשפופרת הנוד, לכאורה מיותר, אלא קמ"ל שאפי' נסדק בסדק גדול שהוא ברוחב שני אצבעות פחות משהו אינם מצטרפין, אע"פ שאין שמו נסדק אלא נפרץ.

רי"א חילוף הדברים, משמע שהיתה קבלה דבאופן אחד מצטרף, ונחלקו מה חשיב טפי חיבור, ובשתי יש סברא שהמקוה לכל עומקו פרוץ, ונמצא שאין מחיצה, ובערב יש סברא שהמים צפו מעל כל המחיצה, ובמקום הסדק כאילו אין מחיצה, משא"כ בשתי שעדיין העומ"ר.

שיעור הפירצה ברוב הכותל, וזה נמדד במ' סאה הראשונים לקולא, אבל אם יש למעלה רוב פרוץ, אפשר דמהני, אע"פ שמיעוטו למטה שלם, והשיעור נמדד לפי כמות המים, דכותל שמעל המים אינו בחשבון, ומיירי שיש בסדק כקלה"ש מים.

יש להסתפק אם יכולין לטבול בשני מקואות יחד חצי הכלי בזה וחצי בזה, דרך חור שאין בו כשפופרת הנוד שהוא מתבטל לשניהם ואינו מצרפן, ומסתברא לקולא.

נפרצו זה לתוך זה, בפשוטו הכונה שהמים עברו מעל המחיצה, ולא מיירי בנפרץ הכותל, אלא שהמים עברו מעל המחיצה כולה, אבל אם נפרץ הכותל ברוחב כשפופרת הנוד, אפי' רואה האויר מלמעלה, דינו כנקב, כיון שכל הכותל קיים, ובעינן גם רום כשפופרת הנוד, וזה ע"ד פי' הרמב"ם.

על רום כקלה"ש ועל רוחב כשפופרת הנוד, לא מצאנו מדאורייתא שיעור כקלה"ש, אלא הצריכו כאן מים שעומדים לעצמם, ולא מים שמתבטלין לכותל, שאין בכחם לבטל המחיצה, ומסתברא שזוהי סברא דרבנן, ומדאורייתא כל מעל המחיצה סגי בטלה"ט.

ח. כל מש"כ באביק וגסטרא אינו דבר מוסכם, ובר"ש נראה הענין שיש פסול מיוחד במים שגדורין ומתקיימין ע"ג כלים, ולפ"ז אפשר דגם בפחות מג' לוגין פוסלין, שחל פסול על כל המים שהם כמתקבלין באביק ובגסטרא, ויש בזה אריכות דברים במקו"א, ולהרמב"ם לא שמענו פסול מחודש בגדורין ע"ג כלים, אלא כמש"כ שזוהי סברא רק לבטל מהם קולא דספוג ודלי, שהגסטרא א"א לראותה כדבר נפרד כיון שכל המים גרורין עליה.

ט. הרמב"ם למד ממתני' דבכל דוכתא אין קולא דמקוה סמוך למקוה באמצע אלא מן הצד, ועד"ז ביאר טעמיה דר"י לקמן מ"א במטהרת, ובפיה"מ משמע שסבר כן גם במתני' דג' מקואות פ"ו מ"ג.

ביאור המשנה בקצרה

האביק שבמרחץ כו' אביק הוא כלי קיבול שמשמש כפקק בשולי האמבטי, והמים שבתוכו שאובין מפני שהוא כלי העשוי להוציא כשמרוקנים המרחץ, ואם יש בו קיבול של ג' לוגין יש מקום לומר שפוסל את המקוה, דלא דמי לספוג ודלי שנפלו למקוה, מפני שהאביק כחלק מן המקוה, ולא שייך לומר שמימיו כבכלי בפ"ע ולא נפלו למקוה, מיהו יש מקום לומר דכיון שמים שבאביק אינם משמשים עם האמבטי לרחוץ, ואדרבה המים ששם כיוצאין מן האמבטי, א"כ שייך בזה קולא דמקוה סמוך למקוה, כיון שלא פסלו בשאובין אלא כשהם מוסיפין מים למקוה, דנראה כטובל בשאובין, ואר"מ דמן הצד שייך לראותו כדבר בפ"ע, אבל באמצע הרי הוא כשולי כל המקוה, וא"א להתייחס לו כמקוה אחר הסמוך לזו, וחכמים הוסיפו דאפי' מן הצד דוקא כשיש לאמבטי שם מקוה בפ"ע, בזה חשבינן להו כשני מקואות, אבל כשכל קיבול האמבטי מתחיל באביק, אין כאן שני מקואות לקרותו מקוה סמוך למקוה, וראב"צ חידש דאף בפחות מג' לוגין כיון

נפל לבור, כ"נ לפמשנ"ת במקו"א ענין התוספתא הזו.

ד. ויש לשאול א"כ מה שייך לומר שהאביק כמקוה סמוך למקוה, הרי הוא כגומא שבמקוה דודאי לא חשיבא כמקוה אחר הסמוך לזה, ואפי' לר"ש פ"ב מ"ה שאמר בגומות שבמקוה ענין מקוה סמוך למקוה ביארנו שם דהיינו רק הגומות זו כלפי זו, אבל לא הגומא כלפי המקוה, ומודה ר"ש בגומא אחת שפוסלת, וי"ל דשאני אביק שאינו עשוי לשמש ככלי קיבול לרחיצה, וגרע מגומא שבמקוה, שהיא מקבלת מים כמקוה, אבל האביק עשוי להוציא המים ומים שבתוכו אינם מועילים למרחץ, וסופן לישפך, ולכן יש מקום לדונם כגומא בפ"ע דהו"ל כמקוה סמוך למקוה, דשאובין שלא מוסיפין למקוה במימיהם, יש בהם קולא דמקוה סמוך למקוה.

ה. ובזה מובנים דברי ר"מ שאמר שאביק מן הצד נדון כמקוה סמוך למקוה, ורבנן סברי שאם אין לאמבטי קיבול בפ"ע, אין כאן שני מקואות, ולא הקלו בזה לחשוב האביק כמקוה סמוך למקוה, שהאמבטי אין לה שם מקוה בלא האביק, וכשמקבלת רביעית בפ"ע יש עליה שם מקוה.

ו. ואביק שבאמצע לכו"ע פוסל, מפני שהוא ניכר ונראה יותר כשולי האמבטי, שכל מי האמבטי גרורין עליו שהשיפוע מכל הצדדין לכיוון האביק, אבל מן הצד דומה יותר כדבר בפ"ע, ויתכן שמן הצד חקוק בדופן האמבטי, ונראה כדבר נפרד, א"נ באמצע גרע מפני שמי האמבטי עוברין דרך האביק לחצי השני של האמבטי.

ז. ראב"צ פוסל אף כשאין האביק מקבל ג' לוגין מפני שדפנות האמבטי כהמשך הכלי קיבול של האביק, ודוקא באביק שהוא בנוי כחלק משולי האמבטי, אבל בגסטרא שבקרקע הבור בתוספתא הנ"ל מודה שפוסלת רק בג' לוגין.

בפסולא דהאמצע, אלא בהכשירא דמן הצד, וס"ל שאם אין לאמבטי קיבול בפ"ע ואין בה שם מקוה בלא האביק, לא מקילינן לחשבו כמקוה סמוך למקוה, ושיעור רביעית הוא משום דחשיב מקוה לכלים, וסגי בזה לשם מקוה בפ"ע ולא מפני שמטהר השאובין.

ראב"צ אומר אם מקבל האביק כ"ש פסול, משמע דלרבנן אינו פוסל בכל שהוא אלא בג' לוגין, דאם טעמייהו דרבנן מפני שמי האמבטי מתקיימין וגרורין על האביק פסולין, א"כ למה לי ג' לוגין, וראב"צ חידש דכיון שהאמבטי בנויה בענין זה שהאביק הוא הרצפה הר"ז חשיב כאילו דפנות האמבטי המשך לכלי קיבול של האביק, ול"ד לגיסטרא שבר"ש פ"ב מ"ד דהתם אין הבור בנוי שהגסטרא מחזקתו לפי פשטא דתוספתא, מיהו הר"ש פ"י גם שם שמי הבור מתקיימין ע"י הגסטרא דומיא דאביק, ונתבאר במקו"א.

משנה יא

הקדמה - ידיעות ודינים

א. הרמב"ם לא העתיק מטהרת שבמרחץ, אלא שתי בריכות זו בצד זו, ויתכן דדוקא קתני בנקב שעשוי להעביר המים מזל"ז, ואין ד"ז בכל שתי בריכות, אבל עכ"פ לביאור המשנה יש לצייר לפנינו שתי בריכות מלאות מים ונקב ביניהם, ומיירי באופן ששניהם מלאים ואין מים עוברין מזל"ז.

ב. לכו"ע יש במתני' קולא דמקוה סמוך למקוה, שהרי גם כשאין כנגד הנקב ג' לוגין, הרי יש כאן בריכה מלאה שאובין המחוברת ע"י הנקב לכשרין ואינה פוסלת, ופשטא מיירי אף בנקב שיש בו כשפופרת הנוד.

ג. ר"י חידש דכנגד הנקב חשיב טפי כמעורב ופוסל, והכי משמע לישני' דר"י שהוצרך לומר רק הפסול, ולא אמר ואם לאו כשר,

שהאביק כלי קיבול המשמש שולי האמבטי, הרי כל האמבטי הנמשכת ממנו כהמשך לכלי קיבול ופסולה.

ביאורים

האביק שבמרחץ, לא נתפרש היטיב ענין האביק, דלפי הנראה הוא פקק של האמבטי, ויש לו בית קיבול, ומדברי ראב"צ משמע שיש אביק שאינו מקבל, וא"כ משמע ששימושי האביק מועילין גם בלא הקיבול, וא"כ הר"ז פקק בעלמא, גם בפיה"מ הנדמ"ח נראה שאין ענינו ידוע ולכן לא העתיק ד"ז להלכה, שכתב דלפי צורת מבניהם במרחצאות ה' ידוע ענין מחלוקתם, והעולה לנו מזה הוא רק הכלל דקולא דמקוה סמוך למקוה אמרינן רק מן הצד ולא מן האמצע ע"ש.

והאביק הוא כלי קיבול שמוציאין ומחזירין אותו, ולכן המים שבתוכו שאובין, ואינו פוסל כל האמבטי, אבל המים הנכנסין תחלה לאביק נעשין שאובין, ואח"כ צפין המים ע"פ האביק, ואין כאן קולא דספוג ודלי, כיון שהאביק משמש רצפת המקוה, ולא שייך לחשוב המים שבתוכו כנמצאין בתוך דלי נפרד מהמקוה, ולפ"ז מיירי במחזיק ג' לוגין (או בנפלו עוד, ונתכוין לרבות).

בזמן שהוא באמצע פוסל, ומן הצד אינו פוסל מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה דברי ר"מ, בעיקר שימוש האביק אין חילוק בין מן הצד לבאמצע, אלא שבאמצע הוא משמש יותר כקרקע של כל האמבטי, שכל צד משפע כלפי האביק, וגם אינו רחוק כמן הצד שכל משך האמבטי כדבר בפ"ע, אבל מן הצד מקילינן לראותו כדבר בפ"ע, כיון שאינו משמש להוסיף מים לאמבטי, אלא אדרבה מימיו יוצאין מן האמבטי, ולכן אין בו חומרא כגומא שבמקוה.

וחכ"א אם מקבלת כו', מדלא אמרו בין כך ובין כך כשרה, ש"מ דלא פליגי

וש"מ דסתמא מכשרינן להו כמקוה סמוך למקוה.

ד. פשטות המשנה שהבריכות הם זעג"ז ממש, דהכי משמע לישנא דעליונה ותחתונה, וכ"מ בשינוי הלשון דר"י אמר כנגד הנקב דהיינו מפני שהנדון על העליונה והנקב בתחתיתה, ור"א אמר ויש בצד הנקב מפני שהנדון על התחתונה והנקב בגגה, אבל אם הנקב בצד, והחילוק שהעליונה גבוהה יותר, א"כ בשניהם שייך לשון כנגד או בצד, ולפ"ז מיושב טעמיהו, דר"א סבר דכמו שאין כל הבריכה המחוברת לה פוסלת, ה"ה דכנגד הנקב ג"כ לא קרינן ביה שנפלו, ור"י סבר דכיון שבמקום זה הקרקעית של העליונה ברצפת התחתונה, דיינינן לה כגומא שבמרחץ, אבל מה שבצדדין שהדופן מפסיק אינם פוסלין, וכן אם השאובין מלמעלה חשבינן להו כנפלו שהרי הם שוכנים ע"ג הכשרים בלא הפסק כלל, ור"א אמר דכיון שלא נפלו לתוכן אע"פ שעומדים בצדן לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו.

ביאור המשנה בקצרה

המטהרת שבמרחץ כו', שתי בריכות זו ע"ג זו אחת כשרה ואחת שאובה ויש נקב ביניהם יש מקום לדון אם יש כאן קולא דמקוה סמוך למקוה, דמצאנו כן רק במקוה בצד מקוה, אבל זעג"ז ויש נקב ביניהם י"ל דכמקוה אחד דמו, ור"י אמר דהמים שאינם כנגד הנקב ודאי אינם פוסלין, אבל המים שכנגד הנקב וראין אותן כגומא שבקרקע העליונה, וכל שכן אם העליונה שאובה שרואין את המים ששוכנים ע"ג התחתונה כנגד הנקב כנפלו לתוכה, ור"א אמר דכיון שבמציאות לא נפלו לתוכה, אע"פ שנוגעין זב"ז כנגד הנקב מלמטה או מלמעלה אינם פוסלין, דכיון שלא נתרבה מי המקוה ע"ז לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו. - כנגד הנקב דפסול לר"י היינו כל מה שברוחב הנקב עד

הרצפה של התחתונה, וזה למדנו ממ"ש אחד מש"ך לבריכה דהא לא אשמועינן חושבנא בעלמא, אלא לומר שמשערין לפי המים שכנגד הנקב, ולא לפי גודל הנקב, בין יש בו כשפופרת הנוד ובין אין בו.

ביאורים

המטהרת שבמרחץ, הרמב"ם העתיק מתני' בשתי בריכות, ומבואר דלא ס"ל שד"ז דוקא במטהרת שבמרחץ, אע"פ שיש סברא לומר דשאני מטהרת שיש קשר בין הבריכות ועשוין לשפוך מזל"ז.

התחתונה מלאה שאובין והעליונה מלאה כשרים, אם יש כנגד הנקב ג' לוגין פסול, בפשוטו מיירי בזעג"ז ממש, שהנקב שברצפת העליונה הוא בגג התחתונה, ורק בזה חידש ר"י דכנגד הנקב חשיב כגומא שבעליונה ופוסל, אבל מן הצד מודה דמקוה סמוך למקוה דמי, דהא גם בזעג"ז לא חשבינן כל המקוה כמעורב, אע"פ שבמציאות אין הפרדה בין המים שכנגד הנקב לשאר המים שבבריכה, וע"כ דחשבינן להו כמקוה סמוך למקוה, אלא דמ"מ כנגד הנקב החמיר ר"י, והכי משמע לישנא דהחידוש הוא לפסול שלא הזכיר ואם לאו כשר.

כמה יהא בנקב ויהא בו ג' לוגין, אחד מש"ך לבריכה, צ"ב מאי אתא לאשמועינן, ונראה דלמדנו מזה דאפי' יש בנקב כשפופרת הנוד אינם חיבור ליפסול לגמרי אלא מה שכנגד הנקב, ואף אם אין בנקב כשפופרת הנוד פוסל מה שכנגד הנקב, ושכל מה שכנגד הנקב עד הרצפה של התחתונה בכלל כנגד הנקב, דמשערין לפי הבריכה כולה, ולא בנקב עצמו.

ר"י אמר אם יש כנגד הנקב, דהיינו למטה מן הנקב, ור"א אמר ויש בצד הנקב דהיינו למעלה ע"ג הנקב, וזה סיעתא למש"כ מפר"ש דמיירי בזעג"ז, דמן הצד אע"פ

בספוג ודלי שהיו בהם ג' לוגין ונפלו למקוה אין ענין כנגד הנקב, כיון שבאמת כולן במקוה, ואף אם הכלי מתרחב לצדדין הוא בטל, ואין בו קולא דמקוה סמוך למקוה וספוג ודלי, וכיון שהקולא שבהם מפני שהכלי בפ"ע ויכולין להפרידו א"כ בכל ענין מקילינן.

שהאחד גבוה מחבירו, מ"מ תרויהו בצד או כנגד מיקרו, שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו, ואלו לא נפלו דהא ר"י גופיה אינו פוסל אלא כנגד הנקב, אע"פ שאין הפרדה ביניהם וכמשנ"ת, ויסוד הדברים דהו"ל מקוה סמוך למקוה, ואין נפסל זה מזה.

פרק ז

הקדמה כללית

א. כל המעלין דמתני' מיירי אפי' בשאובין, שהרי הפוסלין משום שאובין הן, ודכוותה מעלין אפי' שאובין, והרז"ה חולק בזה.

ב. כל אלו ששנינו פוסלין ולא מעלין כשרין מדאורייתא אפי' כל המקוה מהם, ואם אינם שאובין כשרין אף מדרבנן, כדתניא בתוספתא פ"ה ה"ז.

ג. מי הפשרת שלגים וברד, פשיטא דכמים הם לכל דבר, שעושין מהם מקוה בתחלה, ושאיבה פוסלתן, שהרי כל הנהרות מהפשרת שלגים הם, וא"כ מה שאמרו במתני' דמעלין היינו כשנתן בתוכו השלג קודם שנימוח וקמ"ל דאין שאיבה פוסלתן, ומעלין את המקוה אפי' מילאן בכתף, וחידוש זה איצטריך גם לכשנימוחו אח"כ, וכ"מ בעובדא דאנשי מידבא, א"נ דאפי' קודם שנימוחו משלימין למקוה, אבל בזה נחלקו ר"י ורבנן בתוספתא.

ד. מתני' מיירי בהכשר המקוה, ולא במעשה הטבילה, דודאי אין שם טבילה לנוגע בגוש מלח, וה"ה שהנוגע בשלג י"ל דלא חשיבא טבילה, אלא דאשמועינן שהשלג משלים לשיעור מ' סאה, וכגון שיש שם מקצת מים שטובל בהם.

ה. לשון מעלין משמע שיש כאן מקוה מים והם משלימין כדמפרש בסיפא, ומשמע

דבעינן רוב שיעור מקוה ממים, מיהו ודאי דאפי' יש בו מ' סאה שלג וכ"א סאה מים דכשר, ואפשר דמשום טיט הנרוק שנה בכולם לשון מעלין, וה"ה כשכולו שלג.

ביאור המשנה בקצרה – משניות א–ב

יש מינים שדינם כמים ואין שאיבה פוסלתן, ואף משלימין למקוה כמות שהן, ואלו הן השלג כו', ויש מים שנראין כמי פירות וכשרין למקוה ולכן נפסלין בשאיבה ואלו הן המים כו' ומי כבשים כו', ויש מי פירות שפסולין לטבילה מדאורייתא, ומ"מ כשהמים רוב הרי הם משלימין, וכ"ז שלא הי' המקוה שלם לא התירו להשלים בהם מדרבנן.

ביאור המשנה בקצרה – משניות ג–ד

מים שנשתנו ע"י משקין עד שדומין למי פירות גזרו שפסולין למקוה, אבל אם נשתנו מחמת דבר גוש הרי זה כמים שנשתנו מחמת עצמן, וזהו החילוק בין הדיח בהם סלין לנפל לתוכו יין, ומים שאובין צבועין דינם כמים ולא כמשקין, מים שנשתנו חוזרין להכשרן, ואם נשארו מ' סאה כשרים יכול להוסיף שאובין כמה שירצה עד שיחזרו למראה מים, מקוה שמקצתו משקין פסול מדאורייתא לטבול במקום המשקין ואם הרוב משקין אף המים שבו בטלין, ולכן גזרו במקצתו מראה יין.

ביאור המשנה בקצרה – משנה ה'

לרבנן תרתי בעינן ג' לוגין מים בלבד ומראהן מים, ולריב"ז הכל הולך אחר המראה, ובמראה מים לעולם פוסל כ"ז שהמים רוב, ובמראה יין לעולם כשר.

משנה א**ביאורים**

יש מעלין את המקוה ולא פוסלין, לכאורה הול"ל יש מעלין ויש פוסלין ויש לא מעלין ולא פוסלין, אלא דקמ"ל שאפי' בשאובין אינם פוסלין, ואפי' רוב המקוה מהם, ובפוסלין ולא מעלין קמ"ל דאף באופן שאין פוסלין כגון בפחות מג' לוגין ועוד אופנים, מ"מ לא מעלין, מיהו הא דלא מעלין ולא פוסלין היינו דוקא עד רובו, ואפשר דברובו נמי אין פוסלין לגמרי, שאם הוסיף מים חוזרין וניעורין המים להכשרן.

אלו מעלין ולא פוסלין, השלג אפי' שלא נימוח ואפי' שאוב בכלי, והברד והכפור, שניהם יורדים מן השמים קפואים, אלא שהברד כעין גרגירים שנקפאו, והכפור כעין קליפין שנקפאו, והגלד, מים שקפאו בקרקע או בכלים, וה"ה קרח הנעשה ביד"א, והמלח אפי' שלא נימוח דינו כמים להשלים את המקוה, שתולדתו מן המים, והוא נמס ונעשה כמים, וטיט הנרוק, היינו מים מעורבין בחול שעושים ממנו טיט, ואינם נפסלין בשאיבה וגם העפר שבהם משלים לשיעור מקוה, ולשון נרוק שהוא רך ונשפך, ושיעור רכותו מפורש בפ"ב מ"ב.

אר"ע הי' רי"ש דן כנגדי לומר השלג, שנשאב בידי אדם למקוה דינו קצת כמים שאובין שאינו משלים למ' סאה אפי' כשנימוח ומ"מ אינו פוסל כשאובין גמורין, אבל השלג שנפטר בבקעה טובלין בו אף לס"ד דרי"ש, שכל הנהרות מימיהם מרובין מהפשרת שלגים, והעידו אנשי מידבא בשמו

שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה, שחזר בו והכשיר אפי' כולו משלג שנימות, וקרוב הדבר שהוצרכו למלאת מקוה משפסקו הגשמים ולא הי' אפשרות להביא מים בלא שאיבה, ואמר להם שיביאו שלג מההרים שאינו נפסל בשאיבה, ובפשוטו לס"ד סבר דיש להחמיר בשלג כיון שיש עליו תורת משקה בחישוב עליו כדאמר נדה י"ז א' מפני שהוא רך ונימוח בקל ודמי קצת למים, אבל בברד וכפור וגלד מודה דלא חשיבי משקין כלל.

ריב"ז אומר אבן הברד כמים, לשון אבן הברד נאמר על הגרגרים הקטנים כמו שהם יורדין מן השמים, דס"ל שיש לחשבם כטיפות מים, ופוסלין את המקוה בשאיבה, אבל אם חיברם לגוש אחד הרי הם כגלד, ומשמע דאף לענין הכשר ס"ל שדינם כמים.

כיצד מעלין ולא פוסלין, מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת נפל מהם סאה לתוכו העלהו, מדנקט בכה"ג משמע דכולו מהם פסול, ובטיט הנרוק הדין כן שהוא רק משלים למקוה, אבל שלג וברד וכפור וגלד ומלח שנימוחו יש ללמוד מדרי"ש שאפי' כולו מהם כשר, וכשלא נימוחו אם יש כ"א סאה מי גשמים אפי' רוב המקוה משלג ואינך כשר, ואפי' סאה אחת מים, למעשה הטבילה דבעינן מים, והשאר שלג ג"כ כשר, ויש חולקין בזה.

משנה ב (א)**הקדמה – ידיעות ודינים**

א. מים טמאין שאינם שאובין כשרין למקוה, כיון שנטהרין בקרקע משנעשו מקוה, מדאורייתא ברביעית ומדרבנן במ' סאה, כ"נ בפסחים י"ז ב', וכ"ה סתמות הפוסקים שהכשירו בטבילה שאין לה לזבזב ובכלים נקובים אע"פ שכולם טמאים בזה"ז, ובתוספתא פ"ד ה"א ובמתני' פ"ד מ"ב מבואר כן במים המוכשרין לקבל טומאה, חוץ ממי

חטאת שאינם נטהרין אפי' בהשקה ובזריעה למקוה שלם ולמעין כדתנן פ"י מ"ו.

ב. מקוה שכבשו בו ירקות ונשתנו מראיו כשר, כיון שלא נתערבו בו מים או משקין פסולין, והר"ז כמים שנשתנו מחמת עצמן, וכ"מ במי צבע ובהדיח בהם סלי זיתים וסלי ענבים לקמן מ"ג.

ג. מן האמור נלמד דכולה מתני' דקתני פוסלין מיירי בפסול שאובין, וקתני סתמא משום דרישא וסיפא נמי בשאובין מיירי.

ביאורים

אלו פוסלין ולא מעלין, המים השאובין בין טמאין בין טהורין, ומי כבשים ומי שלקות שהם שאובין בכלי, אע"פ שמראיהם מראה הירקות, כיון שאין בהם ממשות משקין, הרי הם בדין מים שנשתנו מחמת עצמן, ומיא דשלקי מיקרו, ובכלל זה שכר תמרים ושכר שעורים, ומה"ט כשרין לטבול בהם כשאינם שאובין, כיון שאין כאן אלא מים, כמבואר בתוספתא פ"ה ה"ז.

והתמוד עד שלא החמיץ, פ"י מים שנתן ע"ג שמרים שיש בהם לחלוחית יין, ואם נתן בהם ג' מדות ויצאו ד' הרי הם כיון מיד, נתן בהם ג' ויצאו ג' ומחצה פלוגתא דתנאי ב"ב צ"ו ב', נתן ג' ויצאו ג' כיון שלא יצא ממשות יין, אלא שנתערב במים כח היין מהשמרים, בזה אין המים מקבלין טעם ומראה יין עד שהוא מחמיץ ומרתיח כיון התוסס שמשנתנה ע"י תסיסתו, ע"י רש"י פסחים מ"ב ב', ולשון החמיץ בכאן אין הכונה שנעשה חומץ אלא שהרתיח ותסס, אבל טעמו מתוק, ונחלקו ר"י ורבנן אם דינו כמי כבשים ושכר שאין משקה גמור מעורב בהם, או שדינו כיון מזוג, ונפ"מ אם צריך לעשר התמוד, ואם ניקח בכסף מעשר, ואם פוסל את המקוה, ומתני' ר"י היא, ולר"א חולין כ"ו א' מודים חכמים לר"י בהחמיץ וקמיפלגי בלא החמיץ, ולא

נתבאר בגמ' הלכתא כמאן, ובהלכות מקואות סתמו הפוסקים כמתני'.

עוד מבואר בגמ' דתמוד שעדיין לא החמיץ אם לקחו בכסף מעשר ואח"כ החמיץ, איגלאי מילתא שהי' פרי מעיקרא וחל המקח, וה"ה אם נפל למקוה ונשתייר ממנו בכוס, וראינו שמה שנשתייר החמיץ, א"כ גם מה שנפל למקוה פרי הי' ואינו פוסל, ואפי' לא נשתייר כלום מבואר בתו' דחשיב ספק מים שאובין שאינם פוסלין את המקוה, ומתני' דקתני עד שלא החמיץ פוסל את המקוה, היינו כששייר ממנו בכוס ולא החמיץ, דחזינן שלא נקלט בו יין כשיעור הראוי להחמיץ, ולכן דינו כמים, ורבא מוקים מתני' כריב"נ דאזיל בתר חזותא, ואף אם עתיד להחמיץ השתא מיהא טעמו וחזותו מיא, וכיון דלא קי"ל כריב"נ, יש לפרש מתני' כששייר ממנו בכוס ולא החמיץ, ובהלכות מקואות סתמו הפוסקים כלישנא דמתני', כיצד פוסלין ולא מעלין מקוה שיש בו מ' סאה חסר קורטוב ונפל מהם קורטוב לתוכו לא העלהו, ופוסלו בג' לוגין, אפי' בכה"ג שחסר רק קורטוב, דלא נימא כיון שנשלם מ' סאה בהכשר שוב אינו נפסל בג' לוגין, קמ"ל דכ"ז שאין בו מ' סאה מי גשמים נפסל בג' לוגין, וכן הדין בעוד אופנים שמים שאובין אינם פוסלין דמ"מ אינם משלימין, כההיא דפ"ג מ"א ומ"ד ושנשתנו מראיהן לקמן בתוספתא ובמ"ד, אבל בהמשכה אף משלימין כדלעיל פ"ד מ"ד.

משנה ב (ב)

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מקוה משאר משקין אפי' אינם שאובין פסול מדאורייתא כדילפינן חולין פ"ד א' מקוה מים למעט שאר משקין.

ב. מקוה שרובו משקין אפי' יש בו מ' סאה מים ומ"א סאה משקין פסול, אפי' יין לבן וחלב שמראהן כמים, וג"ז מדאורייתא, ועי'

כיצד מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת, נפל מהם סאה לתוכו לא העלהו, היינו מדרבנן, אבל מדאורייתא כמו שמשלימין למ' סאה אחר שהיו בו מ' סאה, ה"ה כשחסר ממ' סאה, מיהו עי' זבחים כ"ב א' שיש להם יתרון בביטול של מ' סאה מדאורייתא, לענין שמשלימין למקוה של רביעית.

היו בו מ' סאה נתן סאה ונטל סאה הר"ז כשר, כאן מבואר דמי פירות משלימין למ' סאה, אע"פ שאין דינם כמים, שהרי רק במיעוט משלימין ובמתני' לא הוזכר אלא סאה אחת, וא"ר יוחנן עד רובו, דברוב מי פירות נפסל מדאורייתא ואפי' יש בו מ' סאה מים ומ"א סאה מי פירות פסול, ולכן אין זה ענין למעלין דמתני' דהא בכל גונא פסול, וכתבו הפוסקים דבנטל יותר מ"ט סאה פסול אע"פ שלפי ערך עדיין נשאר יותר מרוב מים במקוה, שבכל פעם שנטל יצאו גם מהמי פירות לפי ערך, אפ"ה לא התירו אלא כשלא נטל רוב המקוה, ויתכן שחששו שמא לא יתערבו יפה ויטול מים לחוד, או הרחקה מדרבנן דמיחזי כנטל המים.

אין להקשות היכי קתני פעמים מעלין על מי פירות דמשמע דשאובין לעולם פוסלין, והרי אדרבה שאובין אפי' ברובו אינם פוסלין, דבאמת מים שנשאר בהם פסול שאובין אינם מעלין, אבל שאובין שנפלו למקוה מ' סאה נטהרו ושוב אינם בדין שאובין, ולכן לא שייך לשנותם במעלין, ותדע דמקוה שכולה שאובה והשיקה למקוה כשרה שעה אחת נטהרה, ואין נופל עליה שם מעלין שהרי כולה שאובה היתה והיא לבדה מקוה כשרה, אבל מי פירות שהושקו למקוה כשרה נשארו בפסולן, ואף כשנפלו לתוך המקוה ונתערבו נשארו בדין מי פירות שאינן מטהרין אלא עד רובו, ואפי' יש בו מ' סאה מים פוסלין ברובן, וכיון שהם בדין מי פירות ואפ"ה משלימין למ' סאה, בזה שייך לשנות דפעמים שמעלין.

יבמות פ"ב ב' בראשונים כשהי' קמא קמא בטל במים.

ג. מיעוט מי פירות משלים מדאורייתא אפי' אין במקוה מ' סאה מים, ומדרבנן גזור שלא להשלים בהם מקוה חסר, שיבואו להכשירן למקוה בפ"ע.

ד. כל שבריתו מן המים שנימוח מטבילין בו, כגון יבחושין אדומים שריסקן או שבריתן לחה ורכה כעין לובן ביצה, וכן עין של דג שנימוח, וא"ת א"כ ציר ומוריס למה אינם מעלין את המקוה, תירץ מרן זללה"ה שהם כזיעת פירות שאינם חשובין גוף הדבר, וה"נ ציר כזיעת הדג ואין לו דין ברייתו מן המים.

ביאורים

אבל שאר המשקין מושבעה משקין אע"פ שהם כמים לענין הכשר אינם מעלין, וכן מי פירות אע"פ שאינם כמשקין פעמים שמעלין, והציר והמוריס אע"פ שהם מי מלח המתמצין מן הדג אין דינם כברייתו מן המים, אלא כזיעת הדג חשיבי, ולכן דינם כמי פירות, והתמד משהחמיץ אף המים שבו דינם כיון, וה"ה יין מזוג.

פעמים מעלין ופעמים שאינם מעלין, ברישא שנינו דיש לא מעלין ולא פוסלין, וא"כ הו"ל לפרושי בהני דלא מעלין ולא פוסלין, והגיה בהגר"א הנדפס בסוף המסכת בלשון זה, אבל שאר המשקין כו' לא מעלין ולא פוסלין ופעמים שמעלין, ונראה דגם בלישנא דמתני' מתפרש כן פעמים מעלין ופעמים לא מעלין ולא פוסלין, דממילא מובן שאם שנינו לא מעלין ש"מ שרק לא מעלין אבל לא פוסלין, והא דלא קתני ברישא ויש שפעמים מעלין פעמים אינם מעלין, היינו משום דכולה מתני' במקוה שאין בו מ' סאה, דביש בו מ' סאה אין פוסלין כלל, ובכה"ג דיש פוסלין ולא מעלין, הרי אלו לא מעלין ולא פוסלין.

משנה ג

הקדמה – ידיעות ודינים

א. כבר נתבאר דמקוה של שאר משקין פסול מדאורייתא, ואפי' מקוה שיש בו מ' סאה מים, ונפלו בו משקין במקום אחד הטובל במקום המשקין לא עלתה לו טבילה, כ"ז שלא נתערבו המשקין יפה ונתבטלו ברוב המים, כ"מ מכות ד' א', ובתוספתא שבר"ש מ"ד.

ב. אם נתערבו המים והמשקין ובטלו המשקין ברוב המים, אבל מראהן כמראה המשקין, כשרין מדאורייתא, אבל מדרבנן גזור שמא יאמרו טובלין בשאר משקין, ושמא יטבלו במקום שלא נתערבו המשקין יפה, שג"ז פסול מדאורייתא. - אם ניכר שאינו מראה יין אע"פ שניכר שנתערבו משקין במים ונשתנו ממראה מים צלולין, כשר, ובדעת הראב"ד נתבאר במקו"א.

ג. אם נשתנה המראה שלא מחמת משקין, כגון שנפלו בתוכו סממנים של צבע, או שהדיח בו סלי זיתים וענבים שנדבק בהם צבע משיורי שמן ויין, כיון שלא נתערב משקה אחר כשר.

ד. מים שאובין שיש בהם צבע שלא מחמת משקה שפוסלין את המקוה בג' לוגין לכו"ע, נחלקו ר"מ ור"י בתו"כ אם פוסלין את המקוה בשינוי מראה דכיון שניכר מראה השאובין במים יבואו להכשיר לטבול בשאובין, ור"מ פוסל שהרי לענין פסול שאובין אנו דנין אותן כמים שמראהם כך, ור"י מכשיר.

ה. מי פירות שאינם בדין משקין נחלקו אמוראים בשבת קמ"ד ב' אם פוסלין בשינוי מראה, וקי"ל דפוסלין, ונפ"מ במוחל שפוסל בכל ענין, אפי' מוחל היוצא בתחלה שהוא טהור לכו"ע.

ו. מקוה שנשתנו מראיו אפי' אין בו מ' סאה אינו נפסל בג' לוגין מים שאובין, כיון שהמים נעשין במקוה כמשקין ואפי' למ"ד דג' לוגין מים וקורטוב יין פוסל, היינו מפני שבמקוה חזרו למראה מים אבל כאן שבמקוה מראהן יין הרי לא נפלו למקוה ג' לוגין מים, ואם נפלו במקום שמראהן מים פסלו מקום המים, ואם ע"י נפילת הג' לוגין חזרו למראה מים הרי בסתמא לא נפלו ג' לוגין שלימים אחר שחזרו למראה מים, ואם בטיפה הראשונה כבר נתחלפו יש להסתפק אם אזלינן בתר שעת נפילה, או כיון שבמציאות נפלו ג' לוגין שנשארו במראה מים הרי הם פוסלין, ומרן זללה"ה פ"י בתוספתא דכשר.

ז. מים אלו שנפלו במקוה שנשתנו מראיו אע"פ שלא פסלוהו, מ"מ אינם מצטרפין להשלים למ' סאה.

ח. מקוה שנפסל בשינוי מראה חוזר להכשרו כשיחזרו מראיו למראה מים מעצמו או ע"י שהוסיפו עליו מים.

ט. מקוה שנפסל בג' לוגין שאובין ואח"כ נשתנו מראיו, נראה שחוזר להכשרו ע"י מ' סאה מים כשרים, אבל הראשונים שנפסלו אינם חוזרים להכשרם, ומ"מ אינם פוסלין את המי גשמים שבאין אח"כ.

ביאורים

הדיח בו סלי זיתים וסלי ענבים ושינוי את מראיו כשר, ג' אופנים בשינוי מראה,

א' שנשתנו שלא ע"י משקין, ב' ע"י מים שאובין, ג' ע"י משקין ומי פירות, וזהו בבא קמיתא שנשתנו מהצבע הדבוק בסלין, כיון שאין בו ממשות משקה, אע"פ שבא הצבע מיין ושמן שנתייבש בהן, כשר, שמים שנשתנו מראהן מחמת עצמן כשרין, דליכא למיגזר בהו כיון שאין כאן אלא מים.

ר' יוסי אומר מי הצבע אע"פ שפוסלין אותו בג' לוגין לכו"ע, אין פוסלין אותו בשינוי

(ויש להסתפק בהיו בו מ' סאה מים ומ"א סאה יין, אם ג"כ נטהר ע"י מילוי בכתף, או שרק בדרבנן הקלו בזה), ואם מקצתו מראה מים ומקצתו מראה יין יכול למלאות אפי' במקום המים, דלענין זה מהני מה שיש בו מ' סאה עם מקום המראה יין, והיינו דקתני ממלא בכתף ואינו צריך לחוש שבמקום שממלא חזרו מראהו למראה מים.

משנה ד

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מקוה שמקצתו מראה מים ומקצתו מראה יין, הרי מראה היין נדון כמקוה בפ"ע שנשתנו מראיו, ואינו משלים למ' סאה לטבול במראה המים, ואם השיק במקום היין למקוה כשר לא נטהרו כלל, ואם השיק במקום המים נטהרו רק המים, ולעולם אין טבילה מועלת במקום המראה יין אפי' יש במקוה מ' סאה מראה מים. ב. מיהו לענין מים שאובין שנפלו למקום המים, מהני המים שבמקום המראה יין להשלים שלא יפסלו בג' לוגין, כדין מקוה שיש בו מ' סאה מים כשרים, והיינו דאיצטריך מתני' לאשמועינן דמ"מ לענין טבילה אין המראה יין משלים.

ביאורים

נפל לתוכו יין או מוחל, ושינו מקצת מראיו, אם אין בו מראה מים מ' סאה הר"ז לא יטבול בו אפי' במקום המראה מים, אבל אם יש בו מראה מים מ' סאה לא אסרו לטבול במקום המים שמא יושיט ידו או רגלו במקום היין, דא"כ אין לדבר סוף, שאם תפול חבית יין לים הגדול יפסל כולו.

ויש לדקדק מ"ט נקטו לשון לא יטבול בו, ולא אמרו פסול, והראב"ד הבין ברמב"ם דרק לכתחלה לא יטבול והשיג עליו, ואפשר שאם הי' שונה פסול הי' משמע דביש בו מראה מים מ' סאה כשר כולו, וזה אינו שהרי מראה היין לעולם פסול.

מראה, כיון שהמראה אינו מהמים, או דבשאוובין לא גזרו, ונשנו בשם ר"י משום דר"מ פליג בתו"כ וסבר דפוסל, ומ"מ חשיב סתמא כר"י כיון שלא הובאו דברי ר"מ במתני'.

נפל לתוכו יין, שהוא בדין משקין, או מוחל שהוא זיעה היוצאת מן הזיתים אע"פ שאינו בדין משקין להכשר, ושינו את מראיו למראה יין או למראה מוחל (ואפשר דלהראב"ד פסול בפחות מזה), פסול מדרבנן, שמא יאמרו טובלין במשקין או שמא יטבולו במקום שנפלו משקין ולא נתערבו יפה.

כיצד יעשה ימותין לו עד שירדו גשמים ויחזרו מראהו למראה המים הכשרין למקוה, אע"פ שלא חזרו למראה מים צלולין, וקמ"ל דשינוי מראה אינו פוסל את המים לגמרי, אלא חוזרין להכשרן כשיחזרו למראה המים, ועוד אשמועינן דאע"פ שאינו נפסל בשאובין מ"מ לא ימלאנו בכתף עד שיחזרו למראה המים, שיש לחוש שיפסלנו אם ימשיך למלאותו במקום שכבר חזרו למראה המים, ולא ישים לב לזה, כיון שעדיין לא נשתנה מראה כולו, ובלא"ה צריך להמתין למי גשמים שישלימו למ' סאה, דהשאוובין אע"פ שאינם פוסלין אינם משלימין, ואחר שיהא בו מ' סאה ימלא בכתף כבסיפא, וג"ז קמ"ל בהאי לישנא שלא ירויח אם ימלא בכתף כעת, ורק עלול לפסלו.

היו בו מ' סאה, ממלא מים שאובין בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראהו למראה המים, לכאורה נראה דצריך שישארו מ' סאה הראשונים במקוה והם המטהרין כשחזרו למראה מים, אבל המים הנוספין לא נטהרו כ"ז שאין כאן מקוה של מ' סאה מראה מים, ולא עוד אלא אפי' יש במקוה מ' סאה מים כשרין, והשאוובין נפלו לתוך המראה יין לא נטהרו, מיהו אפי' אם מילא מ"א סאה מים שאובין, ורק אח"כ חזרו למראה מים כשר,

משנה ה

הקדמה – ידיעות ודינים

א. שלשה לוגין מים שמראיהן מראה יין ע"י שהודחו בהם סלי ענבים, לכו"ע פוסלין את המקוה כמי צבע, כיון שלא נשתנו ע"י תערובת משקין, וכן אם נשתנו ע"י ירקות שנכבשו או נשלקו בהם כדתנן לעיל מ"ב, וה"ה שכו.

ב. ג' לוגין מים שנתערבו בד' לוגין שאר משקין אפי' מראיהן מראה מים, נראה דלכו"ע אינם פוסלין כיון שבטלו ברוב.

ג. ג' לוגין מים חסר קורטוב, וקורטוב יין ומראיהן כמראה היין, אע"פ שהקורטוב בטל במים, מ"מ כיון שאין כאן שיעור ג' לוגין מים ולא חזותא דג' לוגין מים לכו"ע אינו פוסל, ג' לוגין מים חסר קורטוב וקורטוב חלב, כיון דאיכא ג' לוגין שחזותן מים ריב"ג פוסל וחכמים מכשירין כיון שחסר בשיעור ג' לוגין מים, ג' לוגין מים ועוד קורטוב יין ומראיהן יין, ריב"ג מכשיר, ובדעת רבנן איכא פלוגתא דאמוראי מכות ד' א' וזה תלוי אם גרסינן במשנה חסר קורטוב ברישא, ולהלכה קי"ל בתרוייהו לקולא.

ביאורים

ג' לוגין מים ונפל לתוכן קורטוב יין, והרי מראיהן כמראה היין ונפלו למקוה לא פסלוהו, כ"ה הגרסא במשניות וכן העיד הר"ח במכות ד' א' שכ"ה במשניות מדוקדקות, ולפ"ז מבואר דלרבנן תרתי בעינן שיעור ג' לוגין מים ושיהא מראיהן מראה מים, אבל במראה מים בלא שיעורא כשר כבסיפא בחלב, ובמראה יין לעולם כשר כדתנן הכא.

אבל בגמ' מכות ד' א' העתיקו ברישא חסר קורטוב, ולפ"ז דוקא בכה"ג מכשרי רבנן, אבל ביש בהם שיעור ג' לוגין מים אפי' מראיהן יין פוסל לרבנן, וכן פסק הריטב"א

שם בשם הרמ"ה, אבל בהלכות מקואות נקטו כל הפוסקים לקולא.

מה ששנינו והרי מראיהן כמראה היין לא משכח"ל שיהא מראה יין גמור אלא ביין חזק מאד, שהרי קורטוב הוא אחד מקצ"ב בג' לוגין כדאמר ב"ב צ' א', והתנא דינא קתני דבאופן שמראיהן כיון אפי' ע"י דבר מועט כקורטוב שוב אינם פוסלין.

שלשה לוגין מים חסר קורטוב, ונפל לתוכן קורטוב חלב והרי מראיהן כמראה המים ונפלו למקוה לא פסלוהו, דכיון שחלב אינו פוסל, אינו משלים לג' לוגין, וריב"ג אומר הכל הולך אחר המראה, לגרסא דידן מתפרש כמו שאתם מודים לקולא בג' לוגין וקורטוב יין דאינו פוסל, ה"ה לחומרא הכא דפוסל, ולגרסא דחסר קורטוב ברישא, פליג נמי ארישא לומר דאפי' יש ג' לוגין מים הואיל ומראיהן יין אינו פוסל, דהכל הולך אחר המראה בין לקולא בין לחומרא, מיהו נראה דברוב משקין אפי' יש במים ג' לוגין ומראיהן מים מודה ריב"ג שאינו פוסל, דבאופן שבמקוה פסול לא גזרו בג' לוגין, אבל מיעוט חלב משלים מדאורייתא בכל גונא ומדרבנן כשהי' כבר שיעור מקוה ונתן סאה ונטל סאה.

משנה ו (א)

הקדמה – ידיעות ודינים

א. ג' אופנים בחיבור המים נצוק קטפרס ואשבורן, נצוק היינו שהמים מקלחין באויר, קטפרס שהמים מקלחין במדרון, ונסמכין ע"ג הר או כותל, אשבורן שהמים עומדים במקום אחד בשקע שבקרקע או בבקעה, ובכולם מיירי שהמים נוגעין זב"ז ברוחב וגובה שוה, וקי"ל דנצוק וקטפרס אינם חיבור זל"ז, דהיינו שאין רואין את כל המים המחבורין זל"ז כגוש אחד, שהנוגע בקצהו כנוגע בכולו, אלא חשבינן כל טיפה כגוש

בפ"ע אלא שהגושין נוגעין זב"ז, אבל מים שבאשבורן חשיבי כגוש אחד.

ב. החסרון של נצוק וקטפרס מפני שאין דבר המחבר את המים, שהרי אין להם קיום במקום אחד, אלא כטיפות רודפות זו אחר זו במהירות עד שנוגעות זו בזו, ולפ"ז יש לדון דאדם שעלה מן המים ומשקין טופחין על גופו ונשאירן במקומן דחשיבי חיבור, כיון שיש להם קיום במקום אחד, ואפי' אם נימא דלענין טומאה בעינן חיבור גמור שהדפנות מאגדות את המים אבל לענין השקה סגי במה שנוגעין זב"ז בקביעות, כדאשכחן נדה י"ז א' השלג שהוא חיבור לטהרה ואינו חיבור לטומאה.

ג. פשטות הדברים דטופח להטפיה באשבורן הוי חיבור לכו"ע, ושיעור מים כקליפת השום הוצרכנו רק מעבר לכותל כדי שלא יתבטלו המים לכותל, וזה כדעת תו' חגיגה כ"א ב', ולפ"ז מה שאמרו גיטין ט"ז א' דטלה"ט חיבור רק לר"י דמתני', היינו בכה"ג שהטלה"ט בקטפרס.

ד. בגמ' חגיגה י"ט א' אמרין דטעמיה דר"י משום דאית ליה גוד אחית, שרואין המים שלמעלה ע"ג גופו כנמצאים למטה, ואף המים שאין סופן לירד, שהרי המים שבראש אינם עתידין לירד, וגם שע"ג גופו מתייבשין, שאין בהם כמות מרובה שינטפו למטה, ד"ז אינו מוסכם ע"י תו' גיטין ט"ז א', וכ"מ בגמ' שם שהגממית שבאמצע שיש בה מ' סאה מתחברת לתחתונה שיש בה כ' סאה, אע"פ שאין המים שבמקוה האמצעי יורדין למטה, ונראין הדברים דעיקר טעמיה דר"י מפני שיש כאן טלה"ט עומד במקומו, דקטפרס המקלח במדרון הוי חיבור רק לב"ש כדלעיל פ"ה מ"ו, דהיינו חרדלית של גשמים, ועמש"כ שם, וזהו שאמרו גיטין שם דטעמיה דר"י משום דטלה"ט חיבור, אלא שהחמיר שלא להחשיב קטפרס חיבור אלא מלמעלה למטה, שזה

נראה יותר כשוכן ע"ג התחתון, ור"מ סבר שם דגוד אסיק נמי אמרין, ואפשר דלר"מ דוקא בדאיכא מקוה שלם.

ה. בגמ' איכא חד לישנא דמודו רבנן לר"י במעלות דרבנן, וא"כ משמע דמדאורייתא מודו ליה דהוי חיבור, ואיכא חד לישנא דר"י אמרה רק במעלות דרבנן.

ו. אדם וכלי שבמקוה סגי בטלה"ט שצף על גביו לחשוב כולו כבמקוה, כ"כ מרן זללה"ה בתניא ס"ט סק"ו.

ז. לר"י מים שע"ג גופו של ראשון אינם מק"ט שהם מי מקוה, ואם היו טמאין נטהרין בהשקה זו כ"מ בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו, ולרבנן משעלה כל שהוא אינו חיבור כ"מ בירושלמי שם ממתני' דמכשירין, ובפשוטו מתני' דפ"ו מ"ו שהידים נטמאין בתנור דלא כר"י.

ח. לר"י בעינן רוב מים במקוה, ואז המיעוט שע"ג האדם נטפל למקוה, כ"כ מרן זללה"ה בקמא ס"ג סק"י א בשם מהרי"ק.

ט. המים שיורדין מגופו מיד בעלייתו וחוזרין למקוה לא חשיבי כמים שאובין לרבנן, כיון שלא הי' להם קיום ע"ג גופו, וכחזרו מעצמם דמי, אבל המים העומדים אם יחזירם האדם בירידתו במתכוין חשיבי כבאו למקוה ע"י אדם.

ביאור המשנה בקצרה

מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות כו' ר"א אומר אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור, דמירי שע"ג גופו של ראשון המים מחוברין זל"ז בטלה"ט, ואם הי' כל גופו במים והמים צפין ע"ג בטלה"ט לכו"ע הוי חיבור, שזהו חיבור אשבורן, אבל כשעלה גופו אפי' כל שהוא מן המים כבר נעשו המים שע"ג גופו קטפרס, ואינם חיבור, והרי הם כמים תלושין לרבנן, ולר"י כיון שיש

ב. משפך או סילון מלאים מים שהשיק שוליהם למקוה באופן שמי המקוה סותמין אותן ונעשין כשולים לכלי המלא מים, אע"פ שהמים יורדין ומשתוין כטבע המים, אפ"ה חשיבי חיבור אשבורן למקוה, כמו שביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בפ"ו מ"ח, והיינו נמי טעמא דסגוס ובגד שהם חיבור למקוה, כיון שהמים בתוך הבגד כבתוך כלי, שגוף הבגד מגן ומעמידו כדפנות הכלי.

ג. אם הגביה הסגוס או הבגד מן המים הרי המים שבתוכן שאובין, עכ"מ שם ממתני' דסוחט את כסותו פ"ג מ"ג.

ד. וכן הדין בכר וכסת של בגד שכ"ז שהם מחוברין למקוה המים שבתוכן משלימין, אבל אם הגביהם כל שהן כל המים שבתוכן אע"פ שיוצאין דרך הנקבים נעשו שאובין בתלישתן.

ה. כלי המשוקע במקוה מימיו משלימין למ' סאה, אפי' אין בפיו כשפורת הנוד, וצ"ע ברשב"א בזה, וכ"ז ששפתו מחוברת למקוה אפי' במשהו הרי מימיו כבמקוה, אף באופן שאין מטבילין בו, אבל אם הגביה שפתותיו סביב נעשין מימיו שאובין, כדתנן בכר וכסת של עור.

ביאור המשנה בקצרה

המביא בו את הסגוס כו' דבסגוס מודים חכמים לר"י שכ"ז שתחתיתו נוגעת במים הרי הוא כבמקוה, כיון שחיבור מימיו למקוה כאשבורן, ודוקא בבגד, אבל בכר וכסת של עור לא מהני מה ששוליהם משוקעים במים, אלא כיון שהגביה שפתותיהן מן המים נעשו שאובין.

ביאורים

הטביל בו, במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות, את הסגוס שהוא בגד עבה שבולע מים מרובין, והעלהו רובו מן המים, דמימיו

כאן טלה"ט עומד, הרי הוא מחבר את כל המים לומר בהם גוד אחית, וכאילו כולם במקוה להשלים למ' סאה.

ביאורים

מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות, שאם יחסרו המים שעולין ע"ג גופו של הטובל שוב אין בו מ' סאה, וירדו שנים וטבלו, אפי' ירדו שניהם יחד אין המים שנדבקיין לגופן ממעטין השיעור שכולן מתבטלין ומחוברין למקוה, והיינו דקמ"ל דאם טבלו בזא"ז הראשון טהור ואין השני ממעט, כ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, והשני טמא שמשעלה הראשון אין המים שע"ג גופו חיבור, וכבר נחסר המקוה, ואף אם יחזור וירד לא ישלים שכבר נתלשו המים שעליו, והר"ז כממלא המקוה בידי אדם, וכ"מ בתוספתא פ"ג שמים שבראשו פוסלין בג' לוגין.

ר"א אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים, הרי כל המים שמחוברין למקוה בטלה"ט חיבור ומשלימין לשיעור מ' סאה כדמעיקרא, ומבואר בגמ' דה"ה רגלו אחת, והקשה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דמים שבידיו ובזקנו מתחברין למקוה רק ע"י גוד אסיק וגוד אחית, ור"י לית ליה גוא"ס, וצידד דשמא מיירי בלא מים אלו, וי"ל דהכא גוא"ח סברא דרבנן היא, וכל האדם בדין גוא"ח כיון שהוא מלמעלה והמקוה תחתיו, וכדאמרינן בגמ' גוא"ח לחבר מקוה האמצעי לתחתון.

משנה ו (ב)

הקדמה – ידיעות ודינים

א. המעלה בגד מן המים כ"ז שמקצתו נוגע במים המים שבתוכו אין דינם כשאובין, כ"כ הכ"מ פ"ה ה"ב, וכ"ה פשטות הדברים דכל בגד דינו כסגוס, ונראין הדברים דכ"ז שהם חיבור לענין שאובין משלימין למקוה, וכ"ה פשטא דמתני' דבהא מודו רבנן לר"י, וכ"ה ברמב"ם, והראב"ד נסתפק בזה.

כע"ג גופו של ראשון וממעטין את המקוה, אפ"ה כ"ז שמקצתו נוגע במים הרי הוא חיבור, והמקוה טהור דחשיב כיש בו מ' סאה, כיון שחיבורן למקוה מיקרי חיבור אשבורן, ואע"פ שהר"ש והרא"ש הזכירו פסול שאובין ה"ה דמשלימין, דהא בהא תליא, וכ"מ ברמב"ם, והראב"ד נסתפק בזה, וכן משמע לשון טהור ששנינו דאמקוה קאי, ולא הוזכר שכבר נפלו לו ג' לוגין מהסגוס.

הכר והכסת של עור, אין דינם ככר וכסת של בגד דסגי במקצתן נוגעין במים, כיון שהעור מפסיק בין המים למקוה, אבל בנקבי הבגד מתחברין מימיהן למקוה, וכמו בסגוס, ולכן כ"ז שהכר משוקע במים הרי מימיו מחוברין למקוה דרך שפתו, אבל כיון שהגביה שפתותיהן מן המים לגמרי, שלא נשאר שום חיבור כל שהוא בין שפתו למקוה המים שבתוכן שאובין, אע"פ שגוף הכר רובו במים, (ומשמע דאף לר"י לא מהני טלה"ט לחברם, ואולי משום דבעינן גוא"ס וגוא"ח יחד, ולע"כ).

כיצד יעשה, מטבילין כדרכן והופכן בתוך המקוה ומעלה אותן דרך שוליהן, דכיון דתנן פ"י מ"ב דכר וכסת של עור צריכין שיבואו בהם המים, ותנן שם במשנה א' שכלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל, א"כ כשיכניס הכר והכסת דרך פיהם למקוה ושוליהם למעלה לא יטהרו, כיון שלא נתמלאו מים, וכש"כ כר וכסת של עור שנדבקין זל"ז, מש"ה קתני כיצד יעשה שיטבלם כראוי ולא יפסלו המקוה במימיהם, מטבילין כדרכן והופכן במקוה ומעלה אותן דרך שוליהן.

משנה ז

הקדמה – ידיעות ודינים

א. ג' מיני טיט הם, א. טיט הנרוק ששנינו פ"ב מ"י ולעיל מ"א. ב. סתם טיט, והוא הנקרא במתני' טיט העבה, לאפוקי טיט הנרוק,

וגם כדי שהגומות יתקיימו ליחשב חורין. ג. טיט החוצץ ששנינו פ"ט מ"ב דהיינו טיט היון והיוצרים וגץ יוני, והנה טיט הנרוק כשמים צפין על גביו מטבילין בו, אפי' כולו בטיט, וא"צ מים מקדמין שהוא עצמו כמים, וגם אין שם הענין של מים מקדמין, שאין נעשין בו גומות כחורי המקוה, מיהו אפשר דטיט הנרוק או קרוב לזה, מיקרי בכל גונא תוך המקוה, כיון שהוא נוזל ועומד ע"י כותלי המקוה, וכלפי זה שנינו כאן טיט העבה, שאין מטבילין בו, אבל הגומות שנעשין בו הרי הם כחורי המקוה, והמים מקדמין בהם, ולכן טהורה, ובטיטין החוצצין מבואר בר"ש דלא מהני מים מקדמין מפני שנדבקין לרגלי המטה וחוצצין, ויש חולקין בזה.

ב. הגומות שנעשין ע"י רגלי המטה א"צ שיהא בהם כשופרת הנוד (ולא מים כקלה"ש) שהם כחורי המקוה, דתנן פ"ו מ"א דא"צ כשופרת הנוד.

ג. מים מקדמין לא מהנו אלא כשהמים שם בזמן טבילת כולה ודינם כמקוה, דאין טבילה לחצאין.

ד. שני בנ"א הטובלין יחד, אע"פ שכל אחד מסייע לחבירו בהגבהת המים, לא מיקרי הוי' ע"י אדם, לפי שהמים כבר במקוה, וגובה המים לא מיקרי הויה, תדע דכל עיקר שיעור מקוה ג' אמות יש מפרשים דהשיעור נקבע ע"י שהמים צפין על ראשו מפני גופו, וגדולה מזו שנינו בפ"ו מ"ג בג' מקואות ע"ש.

ה. מקוה שחלקו בחבילי עצים ואין המים צפין על גביהם, אע"פ שמחלחלין ביניהם דינו כשני מקואות, ובעינן נקב כשופרת הנוד לחברם, אבל אם לא חילק את כל המקוה הרי המים שביניהם ג"כ כמקוה, ואם נתן החבילות אצל הכותל לפעמים חשיבי כחורי המקוה, ולפעמים כחוץ למקוה, ומתני' מיירי באופן שהחבילות אינם חוצצין ונטפלין למקוה.

שאין ברחבן כשפופרת הנוד, והמים רק טלה"ט.

אע"פ שרגליה שוקעות בטיט העבה, שהוא חוצץ בפני המים בכה"ג שהוא בפ"ע בקרקעית המקוה, אע"פ שמעט טיט לח על בשרו אינו חוצץ, אבל בעובי כזה ובקרקע המקוה חוצץ, ומסתברא דאדם שעומד ע"ג קרקע יבשה ואח"כ מילאו המקוה, הר"ז כרגליו חוצצות בינו למים ולא כחוץ למקוה, דקרקע המקוה כמקוה ועיכוב המים כטיט הדבוק ברגליו, ולפ"ז ה"ה ברגלי המטה, שאם הכניס המטה כך, ואח"כ מילא המקוה מים, דליכא מים במקום רגליה, חשיב כמיעוט החוצץ בינו למים דטהור מדאורייתא כיון דחורין לאו כחוץ למקוה חשיב, ומציאות החורין לא נקבעת מפני שהמים מקדמין, אלא כיון שיש להם קיום מעט, וצ"ע.

טהורה מפני שהמים מקדמין, מדקאמר מקדמין ולא אמר שהמים קדמו, משמע שהמים מקדמין לגומא ונכנסין בין רגלי המטה לטיט, קודם שידבק הטיט למטה, ולא רק בגלל שהמים קדמו להרטיב המטה כשהורידוהו דרך המקוה, וכ"פ בא"ר.

מקוה שמימיו מורודדן, כובש אפי' חבילי עצים אפי' חבילי קנים כדי שיתפחו המים ויורד וטובל, עיקר החידוש דאע"פ שהמים תפחו ע"י דבר תלוש, ואפי' חבילי עצים שדרכן לצוף ואין להם קבע בקרקעית המקוה, אלא שכבשן לפי שעה ע"י אבנים וכיו"ב, אפ"ה חשיב המקוה בגובה הזה כמקוה שבקרקע, וכש"כ אם נתן שם אבנים דקביעי טפי, ואצ"ל אם שאובין שהרי נעשין גוף המקוה, ועי' בדק הבית שער הטבילה בזה, וכאן לא הוזכר שיש בו מ' סאה מכוונות שעיקר החידוש אינו בהשלמת מ' סאה, מיהו קושטא הוא שהמים שבין העצים מתבטלים למקוה, כמ"ש הר"ש, דסתמא המים צפין על גביהם, ואינם חולקין את כולה, אבל אם

ו. מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות וירד וטבל במהירות באופן שהמים הוגבהו לצד אחד ואינם נחים במקום שוה, אפ"ה חשיבי כולם כמי המקוה באשבורן, שתנועות המים אינם מוציאים אותן מרשות המקוה, ואין התנועות בתוך כותלי המקוה מפרידין אותן זה מזה, והיינו נמי טעמא דמעלות המערה, שאם לא ה' המקוה מתרחב לשם אלא היו המים עולין בגובה, ג"כ אין מקומם כאן קבוע בגובה כזה, וכ"ז דוקא כשהן מחוברין, והגלים עולים מתוך המים, דהיינו רביתיהו וחשיבי אשבורן, אבל אם שפך מים שאינם שאובין מבחוץ, וירדו על מעלות המערה ונתחברו למקוה הרי הם כקטפרס ולא כאשבורן, (וכ"מ בפ"ד מ"ד דמעלות המערה כחוץ למקוה).

ביאור המשנה בקצרה

הטביל בו את המטה כו', דכמו שמצינו שמקוה מתרחבת עד ראשו של ראשון וראש הסגוס, יש עוד אופנים שמקוה מתרחבת מעיקר שטחה, ושנינו בזה ג' אופנים, א' חורין הנעשין ע"י רגלי המטה חשיבי כמקוה והמים שבהם מטהרין עם המקוה, ב' מים שהוגבהו ע"י דבר עראי שבמקוה, אפי' שכבשו לפי שעה וסופו לצוף כחבילי עצים וקנים, אפ"ה טובלין בגובה הזה, ג' מים שהוגבהו ע"י תנועה במים, לדחפן כגלים למעלות המערה, ג"כ מטהרין, אע"פ שכשינוחו לא יגיעו לגובה הזה.

ביאורים

הטביל בו את המטה, משמע במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות, ולכאורה הכונה דכיון שמימיו מועטין גם שטחו קטן מלהכיל המטה עם רגליה, מיהו נראה שיש כאן חידוש גם בצירוף המים ששקעו במקום רגלי המטה שמשלימין למ' סאה, דחשיבי הנקבים כחורי המקוה אע"פ שאינם חורין קבועין, רק נעשו לפי שעה ע"י רגלי המטה, מ"מ נטפלין לשטח המקוה, והטובל שם כטובל במקוה, אע"פ

המים בתוך כותלי המערה היינו רביתייהו ולא מתבטל עי"ז חיבור האשבורן שלהם, ודוקא כשהתנועות מכח המים והם מחוברין דהר"ז כמים שעולין ע"י בועות אויר שבתוכן, וה"ה התנועות שבצדן, אבל אם הי' שופך מי גשמים מבחוץ על מעלות המערה והם מחוברין למי המקוה לא מהני, כיון שמים אלו כקטפרס, ואינם כמי האשבורן שעולים מתוך האשבורן.

הרבה חבילות יסתמו חצי המקוה מן הצד לכל רחבה, י"ל שלא יחשבו המים שביניהם כחורין, אלא כבתוך העפר שבכותלי המקוה. **מחט שהיא נתונה על מעלות המערה,** שהם גבוהין משפת המים שבמערה, והמים העולין לשם אינם מתקיימין שם, אלא יורדין מיד ומשתוין עם גובה המים כדמעיקרא, והרי הם כקטפרס היורד במדרון, אפ"ה כיון שעבר עליה הגל טהורה, שתנועות

פרק ח

משנה א

הקדמה – ידיעות ודינים

- א. מקוה העשוי לטבילה שברשות ישראל חזקתו כשר, אפי' לא ידענו מי מלאהו.
- ב. בד"א שאין סיבה לחשוב שנתמלא בפסול, אבל אם יש מכתשת בצד הצנור, וידענו שנתמלא המקוה ממי הצנור, חיישינן שמא עברו רוב המים דרך המכתשת.
- ג. הי' ברשות גוי שעה אחת פסול, באופן שאינו מתירא מישראל, דחיישינן שזלפו ומילאו בשאובין.

ד. מקואות שבשדות שמתמלאין מהגשמים והפשרת שלגים בארץ ישראל כשרות, ובחז"ל שהגוים שולטים שם אין חזקתן ככשרות, וכתב הש"ך שאם הם בשדות במקום שאינם עשויין לשימוש בנ"א כשרות, אפי' בחז"ל ובה"ד, וצ"ע מהו גדר חוץ למפתח שבחז"ל פסול, ורק בא"י כשרין, כנראה ברמב"ם.

ביאור המשנה בקצרה

ארץ ישראל טהורה כו' ארץ ישראל טהורה מטומאת ארץ העמים שגזרו חכמים שתטמא כספק קבר, ומקואות ארץ ישראל כיון

שהם בחזקת ישראל טהורין, ולא חיישינן שמילאם מי שאינו בקי, וכן המקואות שחוץ למפתח העיר בארץ ישראל טהורין, מקואות העמים שבחז"ל בין מקוה כשר שבשליטת גוי או סתם מקואות שנעשין מעצמן ממי גשמים כיון שהם בשליטת הגוים חיישינן לשאובין, וכשרין רק לבעלי קריין שהקלו להם בשאובין, אפי' נתמלאו בקילון דהיינו שאובין ודאי, שבארץ ישראל כיון דאין חשש שהחליפום אין לפסלם אלא מפני הכביסה וכיו"ב, ולכן שחוץ לפתח העיר כשרין אף לנדות, שאין שואבין מהם אלא מעט, ור"א מחמיר בקרובין לעיר ולדרך.

ביאורים

ארץ ישראל טהורה, מטומאת ארץ העמים שגזרו עליה משום ספק קברות כמ"ש רש"י שבת י"ד ב' ועי"ש ט"ו ב', ובתוספתא שנינו גם ארץ הכותים, ואפשר דמתני' לאחר שקלקלו ועשאום כגוים חולין ו' א'.

ומקואותיה טהורין, שני פירושים נאמרו בזה, א' דמקוה העשוי לטבילה שברשות ישראל, סתמו כשר, ולא חיישינן שמלאהו ע"ה שלא כדינו, או ששאבוהו בכביסה וכיו"ב, ושברשות גוי אפי' שעה אחת פסול, שמא שאבו ומלאהו שאובין, ב'

משנה ב-ג

הקדמה – ידיעות ודינים

א. דין בע"ק שנשנה במשנה הקודמת שהקלו בו בשאובין, מיירי לענין ד"ת מתקנת עזרא, אבל משנה זו מיירי לענין תרומה כמ"ש בתוספתא, ופשוט הדברים שלא הקלו בהן לטבול בשאובין, ושנו טבילתן בהדי פולטת שטומאתה מדאורייתא, וכ"נ ברמב"ם שטבילתן ככל הטמאים לכל דבר, ואפשר שלכך הקדים התנא אלו בע"ק שהם צריכין טבילה, לומר דלא סגי להו בשאובין כברישא, וערש"ש וחזו"א ובסמוך.

ב. כתב הר"ש מהתוספתא דכל הני טהורין לחולין וטמאין לתרומה חוץ מן הפולטת דפליגי התם אם טמאה לחולין, והובא ברמב"ם וביאר שטומאתן מדרבנן ולא החמירו לחולין, ובמג"א סי' פ"ח סק"א כתב דלד"ת טהורין, והגרע"א ז"ל ציין שכ"ה בתוספתא דלחולין טהורין, ומוכח מזה דאלו בע"ק כו' לא קאי ארישא.

ג. בנדה מ"ג א' אמר שמואל כל ש"ז שאין כל גופו מרגיש בה אינה מטמאה מ"ט ש"ז אמר רחמנא בראויה להזרע, ולחד לישנא בעינן נמי יורה כחץ, וביארו בגמ' דבמתני' דהמהרהר בלילה יש חשש שיצא בהרגשה, והקשה הר"ש ממתני' דראה מים חלוקין כו' הרי לא הרגיש כל גופו, ותיירץ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דחיישין שנעקר מעיקרא בהרגשה ורק עכשיו יצא, משא"כ במהרהר שהחשש הוא על רגע זה, ואכתי קשה למאן דמצריך יורה כחץ, הרי ידעינן שבשעה זו אינו יורה כחץ, ושמא נאמר דעם יציאת מ"ר יתכן שיש כח יורה כחץ, ודוחק, ולכאורה ה"י נראה לומר כמ"ש מרן זללה"ה דמדרבנן טימאו אף שלא בהרגשה, כדאשכחן נדה נ"ז ב' דאמרין הכי אמימרא דשמואל, ושמעתי מאאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דמהא דלא פי' כן בגמ' הכא משמע שלא גזרו כאן מדרבנן, (והטעם

דמקואות שחוץ למפתח כשרין רק בא"י, אבל בחו"ל כיון שהם בשליטת הגוים אפי' מים שנקוו בבקעה בעלמא חיישינן שהם שאובין.

מקואות העמים שבחו"ל אע"פ שיש בהם חשש שאובין כשרין לבעלי קריין, ובהא מודה ר"מ בתוספתא, אבל בודאי שאובין פליג, וזהו שהוסיף רבי במשנה אפי' נתמלאו בקילון שהם שאובין, ולאפוקי מדר"מ.

אפי' נתמלאו בקילון, בערוך יש שני פירושים אם הקילון זוהי גומא שדולין ממנה בדלי, או הצינור המוליך המים, ולשני הפירושים המים שאובין גמורים, ואורחא דמילתא נקט, וכמ"ש בתוספתא שאני אומר גוים נכנסו כו' ומילאו אותה בקילון, ואין טעם שיאמר דחיישינן שמא מילאוה בהמשכה, א"ו שאובין גמורין ניהו, וכ"מ ברכות כ"ב ב'.

שבארץ ישראל שלפנים מן המפתח כו', בפשוטו מיירי במי גשמים שמתאספין בגומות שבבקעה בעיר וחוץ לעיר, כענין מי גבאים ששנינו בפ"ק, והם ע"פ חוצות הפקר לכל, ובעיר חיישינן שרבו שאובין ע"י כביסה וכיו"ב, אבל בדרך לא חיישינן לכביסה מרובה, ולכן נשארין בחזקת כשרות שרובן כשרין, ואפי' יש בהם מ' סאה מצומצמות, הו"ל ספק מים שאובין למקוה דכשר, ולא מיירי במקוה ידוע לטבילה, שאין מכבסין שם וחזקתו כשר.

רא"א הקרובים לעיר ולדרך, טמאין מפני הכביסה והרחוקים טהורין, בפ"ק שנינו כן לענין שתה טמא דסגי באחד ששותה, אבל בכביסה בעינן שיכבסו הרבה כדי לפסלן, ואפ"ה חייש ר"א, ומשמע דרחוקים טהורין אף משהלכו רוב בנ"א, שאין לחוש שכיבסו שם.

מתחלה ועד סוף הם בצורה זו תלינן להו בלקותא דמ"ר או מפני עצירותם, וכן בתחלה לחוד, אבל אם ראינו שהמ"ר יוצאין כדרך, ואח"כ באמצע או בסוף יש מראות אלו חיישינן לקרי, ואם היו לבנים ונמשכין אפי' מתוע"ס טמאין, וענין נמשכין ביארו שהם נדבקין זה בזה כעין ליחה, ולפי ענין המשנה משמע שהעיקר בצבען הלבן שהוא כחלב וסיד ולא כמים, ולפ"ז נמשכין לאפוקי חלוקין, שאם ראינו ריעותא בצורת יציאתן תלינן גם לבנוניתן בזה, אבל אם נמשכין כדרך, חיישינן לקרי מפני הלבניות, ורי"א דדינן כעכורין, שרק באמצע ובסוף טמא.

ביאור משנה ג'

המטיל טיפין עבות, שלא בהטלת מ"ר אלא שיצאו רק טיפין אלו, ועבות היינו שיש בהם סמיכות כליחה וכדאמרינן ברכות כ"ה ב' ברוק עבה, טמא, דחיישינן שזהו קרי, ונעקר מעיקרא בהרגשה, והרמב"ם פסק כרבנן דפליגי עליה דרי"א ומטהרין.

ביאורים

המהרהר בלילה, פ' בגמ' ששימש מטתו בחלום ונתעורר מיד עם חלומו ומצא בשרו בקישוי, דכיון דחזינן שהשפיע החלום על גופו חיישינן שיצאה טיפה בהרגשה ואבדה, דכיון ששימש ודאי ארגיש ולאו אדעתיה, ולשון בלילה כמו בחלום הלילה, וה"ה הישן ביום.

הפולטת ש"ז ביום השלישי כו', פולטת מטמאה רק כ"ז שראוי להזריע, ומהו שיעורו כולוהו ילפי מסיני כמבואר שבת פ"ו א', דהפריש מרע"ה את בניי כדי שלא יפלטו ויהיו הנשים טמאות במתן תורה, וראב"ע סבר דמשעברו ג' ימים שוב אין הש"ז מטמא, אפי' מקצת יום א' ומקצת יום ג', ורי"ש סבר דיום ג' לעולם טמאה יום ד' לעולם טהורה, ומקצת יום א' ככולו, כ"ה

י"ל משום דהרגשת כל גופו ניכרת טפי מהרגשת דם, ואין טועין בזה כ"כ, ועוד דש"ז שלא בהרגשה שונה בתכונתה משא"כ בדם ששניהם שוין, ומרן זללה"ה הקשה ע"ז דא"כ מאי פריך ממהרהר בלילה נימא שטומאתו מדרבנן, ונראה לבאר בזה ע"פ מה שנתעוררתי לחלק בין נמצא קרי לפנינו לחשש שמא הי' ואבד, דכשנראה קרי לפנינו חיישינן שמא יצא בהרגשה מעיקרא, ובנעקר בהרגשה שפיר מטמאין מדרבנן, או דחשיבא נמי יציאה בהרגשה ככה"ג, אבל במהרהר בלילה שאין לנו סמך שראה כלל, אלא דלפי סיפור דבריו חיישינן שמא ראה ואבד, בזה שפיר מקשינן שהרי לפי דבריו לא הרגיש, ואין לנו לחוש טפי ממה ששמענו מדבריו, וע"ע בסמוך.

ד. בתו' י"ד א' פירשו דרוכבי גמלים אסורין לאכול בתרומה דחיישינן דילמא ארגיש ולא אדעתיה, ושם החידוש גדול דחיישינן נמי דילמא נפיק ולא אדעתיה, והטעם מפני שמתחממים בקביעות ואינו נדון על מאורע ששייך בו שימת לב, וכיון שידענו שאצבע בעין מדמעת קרוב לחוש לזה, שהרי קראום רשעים מחמת זה, ובהני דמתני' שיש מראה קרי במ"ר מסתברא שיצא בהרגשה, שאין דרך שיצא שלא בהרגשה, ולכן חיישינן דלאו אדעתיה, ובמטיל טיפין עבות מתוך האמה, למ"ד דבעינן יורה כחץ, צ"ל דטמא מדרבנן, או דחיישינן שיש כאן הרגשה.

ה. פולטת ש"ז כל זמן שראויה להזריע מטמאה כרואה, ולא כנוגעת, ונפ"מ שמטמאה בכל שהוא וסותרת בנקיים, ולרבנן מטמאה בפנים ולר"ש רק בחוץ כבועלה.

ביאור משנה ב'

ראה מ"ר משונים, כגון שהם נחלקין זה מזה ואינם יוצאין בשטף אחד, ויש מקום לחוש שחיבורם הוא ע"י קרי שבהם, ולכן נחלקין זה מזה, וכן בעכורים יש לחוש לזה לפי שדרכם בצלולים, ומפרש התנא שאם

לפרש"י, ור"ע סבר דבעינן שיעור ה' עונות, דהיינו ס' שעות כן פי' ר"ח, ולהלכה לא קי"ל ככל הנני אלא כרבנן, ואיכא גרסאות בגמ' חלוקות בזה או דלרבנן בעינן שש עונות שלימות, או ג' עונות שלימות.

אלו ב"ק, שהם צריכין טבילה גמורה במי גשמים וצריכין הערב שמש, אבל טומאתן מדרבנן וטהורין לחולין וטמאין לתרומה, וכן טהורין לד"ת.

ראה מים, משנה זו בזמן הטלת מ"ר, והמטיל מתוך האמה מיירי שהטיל רק אלו.

חלוקים, פי' נפרדין שאינם מקלחין בשטף אחד, ואינם טיפין עבות אלא מים, אבל יוצאין בכעין גושים נפרדין זה מזה, שאף לאחר שיצאו הם חלוקין זה מזה, ולא מיירי ביוצאין כדרךן אלא שיש הפסק ביציאתן, דהני לאו מים חלוקין מיקרי, אלא עמוד ראשון ושני.

או עכורים, שמעורב בהן דבר ואינם צלולין כסתם מ"ר.

בתחלה טהור, כמו מתחלה ועד סוף, דתלינן להו בלקותא דמ"ר אבל כשראינו שהמ"ר כדרכן, ואח"כ יוצא בצורות אלו, חיישינן בהו לתערובת קרי, ונראה דכיון שגם מחמת קרי הדבר משונה שיצא כך לא חיישינן לזה כלל אלא כשראינו לנגד עינינו כן, וצ"ע במג"א הלכות פסח לענין נתינת חלה לכהן.

לבנים נמשכין, מבואר בראשונים דחדא קתני לבנים שהם נמשכין, ואפי' גרסינן בוא"ו מפרשינן כן, מדלא קתני או נמשכין, מיהו צ"ב האם העיקר מפני שהם לבנים או מפני שהם נמשכין, וברמב"ם ורא"ש נראה דהעיקר מפני שנמשכין ונדבקין זה מזה כליחה ולובן ביצה, ולפ"ז לבנים מיותר, ואם הכונה לבנים צלולין, הול"ל נמשכין בלבד, וביותר קשה דר"י הזכיר רק לבנים, ולכן הי' נראה

לפרש נמשכין מלשון נהרות המושכין, שהמים מושכין ומקלחין בשטף, ועיקר החסרון מפני שצבעם לבן כחלב וסיד ואינם צלולין כמ"ר, מיהו אם היו חלוקין זה מזה, הרי ראינו שיש כאן ריעותא נוספת, ובזה מודים חכמים לר"י דלבנים כעכורים, ותלינן הכל בלקותא דמ"ר, אבל כשהם נמשכין כדרךן שאין כאן לקותא בצורת ההטלה, ס"ל לרבנן דמין קרי הוא ואפי' מתוע"ס טמא, שו"ר דהרמב"ם מפרש לבנים לאפוקי אדומין וכיו"ב דבזה אפי' נמשכין טהורין כן יש ללמוד ממ"ש בפ"ה מאה"ט ה"ג ש"ז אדומה טהורה עד שתהא לבנה ונמשכת, ולפ"ז ניחא דבאמת העיקר משום נמשכין, אלא דבעכורין דחזינן לקותא לא תלינן בקרי אפי' נמשכין, ור"י אמר לבנים נמשכין כעכורים נמשכין, וכי היכי דמודיע בעכורין נמשכין דבתחלה טהורין, ה"ה לבנים נמשכין.

המטיל טיפין עבות, שיש בהם סמיכות כרוק עבה, וכליחה, מתוך האמה שאינם

באין בתוך הטלת מ"ר, מין קרי הוא וטמא, דברי ר"א חסמא, והרמב"ם פסק דטהור, ולא נתפרש במאי פליגי, דלכאורה טיפין עבות חמירי טפי מאינך דלעיל ששייך לתלותן במ"ר, ולא משמע כלל דטעמא מדשמואל דבעינן הרגשה, דהא ר"א חסמא לא פליג ע"ז, ושמא י"ל דטעמיהו דרבנן דמדלא ארגיש לאו קרי הוא, ולא חיישינן שנעקר מזמן ויצא עכשיו מעצמו, שאם מתעכב שוב אינו יוצא אלא ע"י מ"ר, ולכן קרוב יותר לתלותן במ"ר, [או בראי' שלא בהרגשה דטהורה, מיהו זה אינו מיישב לל"ב דשמואל או אם טמא מדרבנן], ור"א חסמא חייש דנעקרה מעיקרא והשתא נפקא.

המהרהר בליחה, ועמד ומצא בשרו חם טמא, הרמב"ם פי' בשרו גופו, וטעמו דקישוי אינו סימן להזרעה אלא איפכא, אבל רש"י פי' אברו והטעם דבעינן שיהא ניכר שהחלום השפיע על גופו במעשה, דבלא זה

שימשה ביום א' סמוך לשקעה"ח, דהו"ל ד' עונות, ובין יום א' שחרית דהו"ל ה' עונות, לעולם עד יום ג' בשקיעה"ח טמאה, ואח"כ טהורה, וטעמא משום דס"ל דמרע"ה הפרישן ביום ד' דאיכא מקצת יום ד' ויום ה' ויום ו' ובליל שבת טבלו, ולפ"ז אין ענין עונות לרי"ש כלל, והו"ל רי"ש אומר בג' טמאה בד' טהורה.

ולפ"י ר"ח והרמב"ם רי"ש סבר דבעינן ד' עונות בג' ימים, דלעולם מנין העונות מתחיל מהנה"ח דוקא, ולכן אם שימשה יום א' קודם הנה"ח, ופלטה ביום ג' אחר הנה"ח טהורה, והיינו ד' עונות שלימות, ומשהו לפניהם ומשהו אחריהם, שימשה תחלת ליל א', ג"כ טהורה רק בהנה"ח של יום ג', והיינו ה' עונות, שימשה יום שבת אחר הנה"ח, ג"כ טהורה רק בהנה"ח של יום ג', והיינו ו' עונות, ולפ"ז מיושב שהזכיר העונות כיון דבעונות תליא מילתא ולא בימים, דפעמים ביום ג' טהורה ופעמים ביום ג' טמאה, וכ"מ בירושלמי דלרי"ש בעונות תליא מילתא, וגרסתם בגמ' פ"ו א' ר"ע דאמר כר"י אלא רי"ש דאמר כמאן, ומשני שהפרישן משה בהשכמה קודם הנה"ח דהו"ל יום ד' וליל ה' ויומו וליל ו', וטבלו ביום ו'.

ר' עקיבא אומר לעולם חמש, מבואר בברייתא בגמ' דלר"ע לא בעינן עונות שלימות של יום ולילה, אלא שיעור ה' עונות, שאם שימשה ליל א' שעה אחת אחר שקיעה"ח ופלטה ביום ג' שעה אחת אחר הנה"ח טהורה קודם לכן טמאה, וס"ל כר"י דמרע"ה הפרישן ביום ד' ובהשכמה הפרישן, וא"צ בהשכמה קודם הנה"ח, אלא אם הפרישן בשעה שני', טובלין בליל שבת בשעה שני' של הלילה, ולגר"ח והרמב"ם לא נאמר בהשכמה ע"ד ר"ע אלא ע"ד רי"ש, ולפרש"י למדנו מההשכמה ענין עונות, וזה כדי שלא יצטרכו לאחר טבילתן באמצע ליל שבת.

לא מחדשינן שאבדה הטיפה, אלא אמרינן מדלא הרגיש ש"מ שהי' זה במחשבה בלבד, ואוקמיה בגמ' במשמש מטתו בחלום שאם יצאה טיפה יצאה בהרגשה גמורה.

הפולטת ש"ז ביום השלישי טהורה, דברי ראב"ע, פשטות הדברים דלראב"ע לעולם טהורה ביום השלישי, והכל תלוי בימים, ומקצת יום ראשון ככולו וכן מקצת יום שלישי, וכן אמרו בירושלמי שבת פ"ט [ה"ג] דיום אחד ושני משהויין טהורה לראב"ע, דהיינו שמשעה ביום א' סמוך לשקיעה"ח ופלטה ביום ב' אחר שקיעה"ח שהוא תחלת יום ג' טהורה, וטעמא מפרש בשבת פ"ו א' דס"ל דבסיני הפרישם מרע"ה ביום ה' ונשאר מקצת היום עד שקיעה"ח, ויום ו' לילו ויומו, וטבלו בליל שבת, דלכו"ע ניתנה תורה בשבת שחרית.

גרסת ר"ח והרמב"ם [וכן גרסת הרז"ה והרמב"ן והרבה ראשונים] בשבת פ"ו ב' דארחב"א אר"י אבל חכמים אומרים שלש עונות שלימות בעינן, ופי' ר"ח דס"ל כראב"ע שהפרישן בחמישי, וטבלו בשבת שחרית, או שהפרישן בחמישי קודם הנה"ח וטבלו בליל שבת, ועכ"פ בעינן ג' עונות שלימות, וממילא הו"ל ג' ימים כדראב"ע, אלא דלא סגי ביום אחד ושני משהויין, אלא בעינן ג' עונות ושני משהויין, והרמב"ם מפרש כן בדראב"ע דמתני', ונקט כן להלכה דסגי בג' עונות שלימות, ועוד שני משהויין בתחלה ובסוף, ועי' להלן בגרסת רש"י ובפי' הרמב"ן.

ר' ישמעאל אומר, פעמים שהם ארבע עונות פעמים שהם חמש פעמים שהם שש, רש"י פי' דלרי"ש ביום הראשון מקצת היום ככולו וביום השלישי כולו טמאה וביום הרביעי טהורה, דלעולם עד ג"י טמאה, דבימים תליא מילתא, ולכן בין אם שמשעה תחלת ליל א', מיד אחר שקיעה"ח דהו"ל שש עונות, בין אם

לומר שנתבטל לגופה, דהא פולטת רואה הויה, וכל שפולטת ש"ז שראויה להתעבר טמאה, וגם הולד הוי כשר כישראל, ויתכן שיש בזה חידוש שהמ"ר המעורבין בש"ז טהורין לפי שנתבטלו בגופה, ובסתם ש"ז של גוי אמרו חוץ ממ"ר שבה, ופירשנו דהיינו חלק המים שאינו קשור כלובן ביצה שדינו כמ"ר, וכן ש"ז של ישראל אינו מתבטל במעי גויה ומטמא.

ב. המשמשת טמאה כדכתיב ואשה אשר ישכב איש אותה וגו' וטמאו עד הערב, ואינה נטמאת אא"כ הוציא האיש ש"ז בגופה בביאה כדרכה בגדול הבא על הגדולה, כדממעטינן להו מקראי ביבמות ל"ד ב', ופשטות הדברים שמטמאה אפי' נכנס הש"ז לפניו מן השינים ולא יצא כלל, שאין טומאתה משום פולטת, אלא משום משמשת, וכ"כ ברמב"ם ותו' ורמב"ן, אבל ברשב"א אליבא דרבנן כתב לפרש דמטמאה רק כשנגע ש"ז בבית החיצון מדין פולטת, וצ"ע.

ג. הפולטת ש"ז טמאה, ודינה כרואה שמטמאה בפנים, דהיינו כשיצא הש"ז מבין השינים לבית החיצון, ומטמאה במשהו, וא"צ כעדשה אפי' למאן דמצריך כעדשה לנוגע בש"ז, וסותרת יום אחד אם פלטה באמצע הנקיים, ואם פלטה ג' ימים בכל יום משהו, סותרת ג' ימים.

ד. דין פולטת לסתור היינו דוקא כשפלטה מן השינים לבית החיצון, אבל כשפלטה אח"כ לחוץ ממש שוב אינה סותרת, וקשה לכוין ולדעת פליטה זו, ואם כיבדה הבית החיצון לא חיישין שתפליט עוד, ומ"מ אם פלטה טמאה.

ה. כל משמשת סופה לפלוט בודאי, ולכן אע"פ שטבלה לשימושה, אסורה לאכול בתרומה, דבכל שעה חיישין שמא תפלוט עתה כשהתרומה בפיה ותטמאנה, ומצינו בזה כמה חילוקי דינים, א' משמשת שלא נתהפכה

גרש"י בגמ' שבת פ"ו ב' אבל חכ"א שש עונות שלימות בעינן, והרמב"ן מפרש לגרסת ג' עונות שלימות דג"כ הכונה שש עונות, דג' שלימות היינו של יום ולילה, וסברי דהפרישן בד' אחר הנה"ח וטבלו ביום שבת אחר הנה"ח, ולא בעינן שש עונות שלימות, אלא שיעור שש עונות וכד"ע, ואם נימא שהפרישן בד' קודם הנה"ח, י"ל דבעינן שש עונות שלימות בעצמן, וא"א להשלים מעונה שביעית לשיעור שש עונות, וטבלו בשבת שחרית.

הרמב"ן הביא ירושלמי דלרבנן דין ש"ז כג' ימים של זב, ומשמע מדבריו שזה כפירושו וכפרש"י, אבל לכאורה דין הזב הוא דיום ראשון מקצתו ככולו, ואינו מצטרף ליום ד' אפי' בתוך שיעור ג' מעל"ע, וצ"ל להרמב"ן דסימנא בעלמא הוא, ולא דמי ממש לזב, אבל באמת לפי ר"ח והרמב"ם בדרי"ש אפשר לפרש דלרבנן בעינן לעולם ג' ימים, וכדפרש"י בדרי"ש, והיינו דיום ג' לעולם טמאה יום ד' לעולם טהורה, ואתיא מתני' דשבת כרבנן, ובדוחק אפשר להעמיס כן בגרסת ג' עונות שלימות בעינן, לומר דיום שלישי כולו בעינן, ויתיישבו בזה כמה מקומות שנראה דבתר ימים אזלינן, אבל לא מצאנו שיפרשו כן במימרא דר' יוחנן בתלמודן, וצ"ע בכ"ז.

משנה ד

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מדאורייתא גוי כבהמה לא טמא ולא מטמא, ורבנן גזרו עליהם שיטמאו כזבים, ולכן מעינותיו טמאין כגון רוקו וזובו ומ"ר, אבל ש"ז שלהם טהורה, דעברו היכירא שידעו שטומאתן מדרבנן, ולא ישרפו עליהם תרומה וקדשים, וזהו ששנינו בת ישראל שפלטה ש"ז מנכרי טהורה, וקמ"ל דלא גזרינן אטו פולטת דעלמא דסתמא מישראל היא, וגם ה' מקום

האשה ששמשה את ביתה וירדה ברגליה (מיד) וטבלה אע"פ שפלטתה חיישינן שמיד עם טבילתה חזרה ופלטתה עוד משהו שנשתייר ולכן אם לא כיבדה את הבית כאילו לא טבלה, ואע"פ שנראה בתוספתא שזה חשש רחוק ולא טמא לה לחולין אלא לתרומה, מ"מ שנינו כאילו לא טבלה לומר שאין לה רגע לתלות שלא תפלוט, וחיישינן שפלטתה מיד.

בע"ק שטבל קודם שהטיל מים טהור עד שיטיל את המים, דחיישינן שנשתייר מעט ויוצא עם המ"ר, ואע"פ שלא יצא עתה בהרגשה, כבר נעקר בהרגשה ויצא רובו בהרגשה, ולכן גם במיעוט הנשאר יש בו כח להזריע, ר"א בילד ובבריא טהור דלא חיישינן שנשתייר, בחולה או בזקן טמא, דכדי לטהרו בעינן תרתי ילד ובריא.

ביאורים

נכרית שפלטתה ש"ז מישראל טמאה, לכאורה אין בזה חידוש דאטו מעי נכרית מטהר טמאין, ובגמ' אמרין דלא שמעינן ממתני' שיעור פולטת דנכרית בכמה, ויתכן דאגב סיפא נקטיה, או דס"ד כיון שפולטת כרואה והולד הנוצר ממנה כנכרית, הרי הוא בטל במעיה, קמ"ל.

בת ישראל שפלטתה ש"ז מנכרי טהורה, קמ"ל דלא גזרו על ש"ז של גוי, אע"פ שגזרו על מעינותיו, ולא גזרו על הפולטת אטו פולטת מישראל.

האשה ששמשה את ביתה וירדה וטבלה, משמע שמיד ירדה וטבלה, (וכן מתפרש במ"ה שנתנה מעות בפיה ובעוד המעות בפיה ירדה וטבלה), ולפ"ז לא שמעינן ממתני' אם טבלה לאח"ז מה דינה, וקרוב הדבר שאם הלכה יום אחד וטבלה תו לא חיישינן שתוסיף לפלוט, וראיתי בריטב"א נדה מ"א ב' שכתב דסתמא קתני אפי' הלכה מעט, וגם אין לחדש שיעור מדנפשינן, ומ"מ נראה

כלל והטבילוה במטה מותרת לאכול בתרומה לערב, וכן אם סתמה פיה במוך שלא יצא לחוץ, וצ"ל דתלינן שהכל כבר יצא לבית החיצון, דאל"כ יש לחוש שתפלוט מהשנים לבית החיצון, שאין מחסום לעכב אפי' בשוכבת, וצ"ע, ב' נתהפכה במטה ועדיין לא פלטתה, אסורה לאכול בתרומה כל ג' ימים, דהיינו כ"ז שאם תפלוט טמאה לכל חד כדאית ליה לעיל מ"ג, ג' ואם כבר פלטתה מעט והיא עדיין במטה, צ"ע אם חיישינן שמא תפלוט עוד בשכיבה ומסתברא דמדרבנן מיהא אסורה כל ג' ימים, ד' כיבדה את הבית וטבלה מותרת לאכול בתרומה, אבל אם הרגישה אח"כ שיצא פליטת משהו לחוץ טמאה, אם מסופקת שזה ש"ז, ונפ"מ לדידן שסותרת, ה' הלכה ברגליה ולא כיבדה את הבית, אסורה מדרבנן לאכול בתרומה, שמא נשתייר עוד, ומסתברא דבזה א"צ ג' ימים, אלא כל שהלכה הרבה תו לא חיישינן שתפלוט יותר, וצ"ע בד"ז ובשיעורו.

ו. חומר בפולטת ממשמשת, שהפולטת סותרת בנקיים, והמשמשת אינה סותרת, בין אם יצא הש"ז לבין השניים או לבית החיצון, עד שתפלוט מבין השניים לבית החיצון, ושיטת הרשב"א בזה עי' לעיל אות ב', ונראין הדברים דלענין שילוח מחנות אין משמשת ופולטת כבע"ק, אלא כמגע שרץ.

ז. פשטות התוספתא שבר"ש וברמב"ם דטומאת פולטת דמתני' שהלכה וטבלה ובע"ק שהטיל מים היינו מדרבנן, ומה ששנינו כאילו לא טבלה, היינו לומר שברגע הטבילה כבר נטמאת מחשש פליטה, אבל טומאתה רק לתרומה ולא לחולין, וקיל מכל טומאה דרבנן.

ביאור המשנה בקצרה

נכרית שפלטתה, דש"ז של ישראל אינה מתבטלת במעי נכרית, ומטמאה אם נפלה על כלי או אדם, וש"ז של גוי טהורה, ואפי' פלטתו ישראלית לא גזרו שתטמא.

שע"ג המעות כתלוש, ואינו נטהר עמה בטבילתה, ואף אם לא נתלש לרצונה הרי הוא מטמא, דלא אמרו דין תלישה לרצון אלא במשקין או רוק הטהורין, אבל משקין טמאין מטמאין לרצון ושלא לרצון.

ג. רוק הנדה מטמא אדם במגע ובמשא, אבל בתוך הפה יש מקומות שדינם כבית הסתרים כגון בסדק שבין החניכים ללחיים, ואם המעות שם אין הרוק מטמא אותה במגע, אלא במשא, והר"ש כתב משא והרמב"ם מגע, ושניהם אמת.

ד. נתנה שיערה בפיה, הר"ז כחציצה על שיערה, כיון שלא באו מים על השער שבפיה, ושיערה גלוי הוא דיצריך ביאת מים, וכן קפצה ידה לא נכנסו מים במקום ההידוק, וכן קרצה שפתותיה שע"י הסגירה נתכסה מהשפתים מקום שהוא גלוי וצריך ביאת מים, אבל סגירת השפתים בחוזק אינה מגרעת דלא בעינן פתיחת הפה שיוכלו ליכנס מים בפיה, והא דבעינן ראוי לביאת מים היינו כשיש מעכב מבחוץ, אבל מה שאין המים נכנסין מפני צורתה הטבעית חשיב ראוי לביאת מים.

ה. אע"פ ששנינו כאילו לא טבלה היינו מדרבנן, אבל מדאוריתא עלתה לה טבילה כדין מיעוט המקפיד דטהורה מדאוריתא, ואדרבה חציצה דמגופה ה' מקום לומר דקיל טפי, והיינו דקמ"ל מתני' דחוצץ, ולשון כאילו לא טבלה נאמר כלפי הרישא דטהרה מטומאתה וטמאה רק במגע הרוק שהיא ראשון לטומאה, וכאן נשארה אב הטומאה.

ו. אם היו מים טלה"ט בשערה ובתוך ידיה וע"ג שפתותיה טהורה, דהמים האלו כמי המקוה הם, וכמו שתחת רגליה סגי בטלה"ט, וכ"מ באוחז באדם ובכלים שאם הדיח את ידיו במים טהורין.

ז. האוחז באדם ובכלים ומטבילין טמאין, מפני שחוצץ במקום אחיזתו, ודינו כמיעוט

דאין לחדש ממתני' דג' ימים כאילו לא טבלה, דרבא מיירי כשעדיין לא פלטה, ולכן כל ג"י שעדיין מטמאה חיישינן בכל רגע שמא תפלוט עתה.

ולא כיבדה את הבית, בפשוטו הכיבוד הוא בבית החיצון, ועדיין יש חשש שתפלוט מבין השנים ולפנים לבית החיצון, וצ"ל דסתמא נפלט הכל, ולא אמרו כאילו לא טבלה לחשש רחוק, ואם תפלוט אח"כ באמת טמאה, אבל כ"ז שלא פלטה לפנינו מחזקת עצמה בטהורה, ובסיני חששו שמא תפלוט בפנינו.

כאילו לא טבלה, לשון זה מחודש, שהרי טומאתה רק חומרא מדרבנן, וצ"ל דנקט הכי לומר דחיישינן שתפלוט מיד בלי משך זמן כלל, וכאילו לא טבלה שמיד עם טבילתה נטמאת.

בע"ק שטבל ולא הטיל את המים כשיטיל את המים טמא, דחיישינן שנשתייר מעט הראוי להזריע, ודינו כיצא בהרגשה לטמא.

ר"א בילד ובריא טהור, בחולה ובזקן טמא, בעינן תרתי לטיבותא ילד ובריא, ואמרו בגמ' וילד עד כמה עד כדי שיהא עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו, ובפשוטו בחולה השיעור כדין חולה בעלמא, אבל חולשא זמנית שאינו יכול לעמוד על רגלו אחת, לא משוי ליה חולה, וצ"ע ברמב"ם שהשוה חולי לזקנה בזה.

משנה ה

הקדמה – ידיעות ודינים

א. נדה שנתנה מעות בפיה אינם חוצצין מפני שהם רפויין, ואם יכנסו מים בפיה יגביהו המעות או יחלחלו תחתיהן.

ב. רוק הנדה הוא אב הטומאה ומטמא אדם, אבל כ"ז שלא נתלש הרי הוא נטהר עמה בטבילתה, ואם נתנה מעות בפיה הרי הרוק

ובעור התוף צידד מרן זללה"ה דחשיב כבלוע, וכן בגובה האף בעומק, ובאו"מ בן השנים כבלוע, כדאמר נדה מ"א ב', ובחולין ע' ב' קרי לפ"ט בלוע דלמטה, אבל השנים והלשון חשיבי מקום גלוי לענין מגע, ומ"מ א"צ ביאת מים ממש, וסגי בראוי לביאת מים.

יא. קמטים שמתהוים בגוף דינם כביה"ס לכל דבר ואינם מטמאין במגע, כף הרגל דינה כביה"ס לענין נגעים, אבל לענין טבילה אפשר דנחלקו בזה ר"ע ורבנן, שאר מקומות שאינם מטמאין בנגעים א"צ ביאת מים.

יב. הא דחציצה פוסלת בביה"ס נחלקו הראשונים ז"ל אם זה מדאוריתא או מדרבנן, ויש להחמיר בזה דכ"נ עיקר, ונפ"מ מדאוריתא שאם יש חציצה על חצי גופו הרי ביה"ס משלימין לרוב, אבל לקולא כתב מרן זללה"ה ביו"ד סי' צ"ה דלא מהני ביה"ס כיון שא"צ ביאת מים, ויש מקום לדון שמשערין האדם בתמונתו הכללית וכנגד חלל האוזן והעין והאף ובית השחי משלים אף לקולא, כיון שרוב שטח האדם נכנס במים כדינו.

ביאור המשנה בקצרה

נדה שנתנה מעות כו' נדה שנתנה מעות בפיה וטבלה כשהמעות בפיה, אין המעות חוצצין מפני שהם רפויין וראוי מקומם לביאת המים, ולכן טהורה מטומאת נדה, אבל הרוק שע"ג המעות אינו נטהר בטבילה זו, וחוזר ומטמא אותה כדין טהור שנוגע ברוק הנדה שהוא ראשון לטומאה, ודוקא תוך הפה א"צ ביאת מים, אבל נתנה שצורה בפיה ולא באו מים ע"ג השער הר"ז חציצה, וכן אם קפצה ידה באופן שלא נכנסו מים בידה, וכן אם קרצה שפתותיה שהדביקה חלק השפתים שצריך להיות מגולה, כאילו לא טבלה שנשארה בטומאת נדה מדרבנן כדין מיעוט המקפיד.

האוחז באדם ובכלים ומורידן למקוה הרי מקום אחיות ידו חוצץ בפני המים,

המקפיד, ואע"פ שהאדם האוחז אינו טובל, לא חשיב כמקצתן חוץ למים, דהחציצה אינה כגוף הנטבל וא"צ להיות במים, ואפי' במיעוט שאינו מקפיד נראה כן במתני' דידות הכלים פ"י מ"ה, ועי' בזה לקמן.

ח. אם הדיח ידיו תחלה ויש טלה"ט בין ידיו לגוף הנטבל, הרי מים אלו כמי המקוה ונטהרין בהן, שאין ידו חוצצת בין מי המקוה לגוף הנטבל, ואפי' הדיח ידיו במים שאובין או שהוציא ידו ונתלשו המים על ידו, מ"מ כשחזר והכניסן נתחברו ונעשו מי מקוה כשרין, וכן נוהגין, ויש מהדרין שלא יוציא ידו מהמקוה או שיתפוס הכלי אחר שנרטב במי המקוה ולא הגביהו, וממילא אם לא יתלוש ידו הרטובה ע"כ גם הכלי יהא רטוב ממי המקוה, אבל בעיקר הדברים סגי בהדחת ידו או הכלי, ומהא דקתני הדיח ידיו נמי משמע שהדיחה בחוץ, דאל"כ הרי ע"כ גם הכלי הודח וא"צ הדחת ידיו.

ט. נחלקו הראשונים ז"ל אם ר"ש לחומרא פליג דלא סגי בהדחה, או לקולא דסגי בריפוי ידיו, ובירושלמי מבואר טעמיה דר"ש משום דמחמיר בטבילת כלי בתוך כלי, והיד אוחזת ככלי המחזיק דמיא, ולפ"ז כש"כ דמרפה ידיו מהני לרבנן, וכ"ה בשו"ע.

י. בבית הסתרים יש ג' דרגות, א' בלוע, ב' ביה"ס לכל דבר, ג' ביה"ס לטבילה וגלוי לשרץ, בלוע, א"צ ראוי לביאת מים אע"פ שמקפיד עליו, ואינו מטמא לא במגע ולא במשא, ביה"ס ובית הקמטים א"צ ביאת מים אבל חציצה פוסלת בהן דבעינן ראוי לביאת מים, ואינם מטמאין במגע אבל מטמאין במשא, שאם יש נבילה בקומטו נטמא במשא, ויש ביה"ס שמטמאין אף במגע ואפ"ה א"צ ביאת מים, איזהו בלוע, תוך המעים לפני מביית הבליעה, וכן חץ התחוב באדם ואינו נראה כלל מבחוץ, איזהו ביה"ס תוך העין תוך האוזן וכיו"ב, כל מקום ששימושו בסתר,

קרצה שפתותיה, שהכניסה שפתותיה לפנים באופן שנתכסה מקום הגלוי, אבל עצם סגירתן בחוזק אינו מגרע, דלא בעינן פתיחת פיה שיגיעו מים לפה.

כאילו לא טבלה, מדרבנן בעלמא כדין מיעוט המקפיד, ונקט האי לישנא כלפי רישא שטהרה מטומאתה וטמאה רק ע"ג רוקה, [וער"ש בד"ה והטבילין טמאין], ומצינו לעיל במ"ד כאילו לא טבלה אע"פ שטהורה לחולין וטמאה רק לתרומה, וכן מצינו בחגיגה י"ט ב', ומצינו לשון זה בפ"י מ"א על צורת טבילה בדליכא חציצה, שבצורה זו לא מהני, וגם כאן שייך טעם זה קצת, דחציצה מבחוץ חשיב חסרון בהכנה לטבילה, ובדליכא חציצה אמרינן דטבילה באופן זה אינה טבילה, ושם מ"ו מוקמינן בגמ' בכלי טהור, וניחא לשון כאילו לא טבל, וגם לומר שהמשקין לא נטהרו.

האוחז באדם ובכלים והטבילין טמאין, ואם הדיח האוחז ידו במים טהורין, כבר כתב בס"ט ס"ק נ"ז שאין לדקדק מלשון דיעבד שנשנה משום טמאין, וסתמא דמילתא המטביל כלים אוחזן בידו, ואינו משליכן למים, והיינו דקאמר ר"ש ירפה כו' שאין להצריכו להשליכן.

ואם הדיח ידו במים, קודם אחיזתו טהורין, לפי שמשקה שעל ידיו מתחבר למי המקוה ואין כאן חציצה, עכ"ל הר"ש, ומבואר שהמים תלושין שהרי תופס בכלי כשהוא בחוץ והוא עדיין יבש, והכי מתפרשא מתני', שאם הכלי במים בשעה שתופס בו, הרי הכלי כבר לח מהמים, וגם ידו ע"כ תרטב מהמים, ואם מוציא ידו לחוץ כבר נתלשו ונעשו שאובין, א"ו אפי' בשאובין מהני טבילה שהם נעשין כמי המקוה.

רש"א ירפה, כדי שיכנסו המים בין ידיו לכלי, אבל בהדחת ידו לחוד לא שרינן, דסבר ר"ש שאפי' לחולין אין מטבילין

ולכן לא סלקא להו טבילה, ואם הדיח ידיו תחלה ואח"כ תפס בהם הרי המים האלו מתחברין למקוה, ונטהרין במים אלו כמו במים שתחת רגלי האדם דסגי בטלה"ט, וכש"כ שאם מרפה ידיו ונכנסין הרבה מים דמהני, ור"ש מצריך שירפה דוקא, דאז לא חשיבי האדם והכלים כבתוך ידו, כ"ה לשיטת הרשב"א וכ"מ בירושלמי.

בית הסתרים ובית הקמטים, א"צ שיבואו בהם המים, אבל ראוי לביאת מים בעינן, בתו"כ דרשינן לה מידי לא שטף במים דומיא ידידו דאבראי, ובגמ' אמרינן דבשרו אבראי משמע.

ביאורים

נדה שנתנה מעות בפיה וירדה וטבלה, לשון וירדה וטבלה משמע מיד, ור"ל שטבלה עם המעות שבפיה, ואולי יש גם חידוש בזה שמיד חשוב הרוק תלוש ע"ג המעות.

טהרה מטומאתה, שאין המעות חוצצין בראוי לביאת מים, אבל נתנה מעות בידה צריכה לדקדק שנכנסו מים תחת המעות.

אבל טמאה ע"ג רוקה, שאין הרוק נטהר אלא המחובר לגופה שלא נתלש, ואע"פ שנתלש שלא לרצון, רוק טמא מטמא אפי' שלא לרצון, ואם המעות נוגעין בלשונה או בשיניה מטמאין אותה במגע, ואם בסתרי הפה מטמאין אותה במשא בלבד, דביה"ס אינם מטמאין במגע.

נתנה שערה בפיה כו', קמ"ל דאע"פ שאין כאן חציצות מבחוץ, והי' מקום לומר דחשיבא כבאה כולה במים, וכדין ביה"ס ובית הקמטים דכיון שצורתן מונעת ביאת המים אינה חציצה, וקמ"ל דבמקום הגלוי בעינן ביאת מים דוקא ואם הדיחה שערה תחלה ויש טלה"ט המחובר לחוץ טהורה, וה"ה בידה ושפתותיה.

ביה"ס, ועי' נדה ס"ז א' בזה, וכן בחגיגה כ' ב' מתיר ומנגב ואח"כ מטביל משום חציצות שבמקום הקשר אע"פ שדינו כביה"ס, ומבואר בזה דאף בכלים בעינן ראוי לביאת מים [ועי' מש"כ בהל' חציצה דלפרש"י אין ראוי לזה], ואין חילוק בין נשואה לפנויה, אלא בקלקי ביה"ס, ונקט התנא לשון נקיה, ואין הכונה לכל ביה"ס אלא לאו"מ בלבד.

דעת רוח"פ שא"צ לפתוח הפה שיהא ראוי לביאת מים, דכל שהמניעה מצורתו הטבעית זהו דין ביה"ס שא"צ ביאת מים אלא שלא תהא בו מניעה חיצונית, וצ"ע בכונת תו' נדה ס"ז א', וגדולה מזו מצינו בפ"י מ"ב דכדור ואימום וקמיע ותפלה אע"פ שדין תוכם כביה"ס א"צ שיבואו בהם המים ואע"פ שהם מדובקין באופן שאין מים יכולין לבא בהם כלל, כיון שזוהי צורתם בתפירתן ודבוקן, והו"ל כפה סגור וכקמט הדבוק בטבעו.

כלי בתוך כלי, גזירה משום חציצה, וסבר דיד האוחזת ככלי דמיא, כ"מ בירושלמי חגיגה פ"ג ג ה"א, וצ"ע מאי קסבר ר"ש במתני' דלעיל פ"ו מ"ב שמתבילין כלים בתוך דלי, ושם מ"ד בתוך שידה ותיבה, ובמ"ו בתוך גסטרא, ואם הכלי החיצון הי' במים תחלה ואח"כ הכניס לתוכו יש מקום לדון דטהור לר"ש, והראשונים ז"ל שנחלקו בזה אם ר"ש לחומרא או לקולא לא ראו הירושלמי.

בית הסתרים ובית הקמטים, א"צ שיבואו בהם המים, נחלקו הראשונים אם בעינן ראוי לביאת מים מדאוריתא או רק מדרבנן, ופשטות הגמ' שזה דאוריתא, וכד' תו' והרא"ש וכ"נ דעת הרמב"ן והרשב"א שלא הסכימו להי"מ שהוא מדרבנן, ובפשוטו כל התנאים מודים בזה, כדתנן פ"י מ"ח בחץ שהוא חוצץ, אע"פ שמקומו ביה"ס, וכן לפלוף שבעין איצטריך לאשמועינן אע"פ שהוא

פרק ט

משניות א-ב-ג-ד

הקדמה – ידיעות ודינים

א. דבר תורה רובו ומקפיד עליו חוצץ, ומדרבנן גזרו על רובו שאינו מקפיד ועל מיעוטו המקפיד, וכולו אפי' שאינו מקפיד חוצץ מדאורייתא, ובעינן שיעור חשוב גלוי לעינין שלא יחשב כולו, וצ"ע שיעורו.

ב. אלו ששנינו במתני' שאינם חוצצין, יש מהם מפני שאין מקפידין, ויש מפני שהמים מחלחלין בהם, ולכאור' נפ"מ ברובו, דאם הטעם משום דמחלחלין הרי גם ברובו טהור, אבל יתכן שלא סמכו על החלחול בדאורייתא, ורק כשהנדון בדרבנן הקלו בזה.

ג. תכשיטין אע"פ שאין מקפידין עליהם חוצצין, כיון שמעלת מקפיד הוא בזה

שבטל לגופו, שהקילה תורה לטבול כפי מה שרגיל בו, דאז כניסתו למים היא בגופו הטבעי בלא חציצות, משא"כ כשיש דבר שאינו רגיל בו שאז יש כאן חציצה, ותכשיטין אינם בטלין לגופו, שהם כבגדים דניחא ליה ולא חשיבי כגופו, מיהו אם ביטלן לגופו לעולם אינם חוצצין, כגון שן תותבת של זהב או פאה נכרית שקבוע בגופה, והראב"ד כתב הטעם בטבעת שמקפדת עליה בשעת לישא להורידה, ויש בתשובת בעלי התו' טעם אחר דדבר חשוב לא בטל לגוף, אבל יסוד הדברים אחד, דאינו מקפיד היינו שבטל לגוף, ולא סגי בדניחא ליה.

ד. כל החציצות אפי' שאינו מקפיד אינם כגוף האדם לעינין טומאה שהנוגע בחציצה שעל הטמא או שהטמא נוגע בחציצה שעל הטהור טהור, כ"מ בתו"כ ובתוספתא, וראי' לזה מהא

בקלקי, וממילא מובן דקלקי שייך רק בשער, וצ"ע בר"ש ורמב"ם בזה, - לדעת הגאונים דרוב שער אפי' אינו מקפיד חוצץ, כתב בס"ט דצ"ל דמיירי במיעוט שער דוקא.

מ. לפלוף שבעין אינו חוצץ משום דלא קפיד ע"ז, אבל חוץ לעין חוצץ משום דקפיד, ואפי' לח לא מחלחלי מיא, ובלפלוף יבש אפי' בתוך העין חוצץ, ונחלקו הפוסקים אם ד"ז רק לטהרות או גם לבעלה, וי"מ דבלח מחלחלי ביה מיא ובתוך העין בסתמא לח הוא.

י. גלד שעל המכה זהו ריר היוצא מן המכה ונדבק ומתייבש ע"ג המכה, ומגין בזה על המקום הפצוע, והמכה מתרפאה תחתיו, וריר זה אינו כגוף האדם, שהוא דבר תלוש לגמרי ואין בו שום חיות, אלא כרטייה שע"ג המכה, ומ"מ יש חילוק שרטייה חוצצת וגלד אינו חוצץ, והטעם מפני שאין הגלד גנאי יותר מפצע פתוח, ולכן אע"פ שמצטער בגלד, הר"ז כמצטער במצבו הפצוע, ועוד דגלד מתקבל כדבר טבעי ואינו מקפיד, ועוד דרטייה ניכרת יותר ומתרחבת יותר, וי"מ בגלד שהמים מחלחלין בו, וזה צ"ע. - גלד שחוץ למכה היינו ריר שנתפשט על העור הבריא, אבל גלד שהמכה מעלה במקום הפצוע אע"פ שרגיל להתרפאות מן הצדדים תחילה כולו חשיב גלד שע"ג המכה ואינו חוצץ, ויש דנין בזה.

יא. קרום שעל המכה זהו עור האדם ממש אלא שבתחלה הוא דק כקרום עד שמתחזק ומתעבה יותר, ואינו ענין לחציצה כלל שאפי' כולו ומקפיד עליו אינו חוצץ, וזהו ששינוי דטמא ומטמא, ושינוי בנגעים דמאי דכתיב כי יהי בעורו שחין ונרפא היינו שנעשה קרום כקליפת השום במקום המכה, ועדיין לא חיתה המכה כל צרכה.

יב. רטייה זוהי חתיכת בגד או עור שנותנין ע"ג המכה, ועליה נותנין אספלנית או

דכולו חוצץ אפי' באינו מקפיד, ואם הי' כגופו אין שייך חסרון דחציצה, ויש להסתפק אם יש מצב של ביטול שאינו בגדר חציצה, והרשב"א כתב כן בצבע שצובעין לנוי, אבל התם איכא רק חזותא, והנוגע בשער הצבוע או בבשר הצבוע, לא חשיב שנוגע בצבע לבד, אבל נפ"מ בשן תותבת קבועה ובפאה נכרית, אם דינם כגוף האדם, ומסתברא שאין באדם דין גופו בכל דבר תלוש שנתחבר לו.

ה. כל החוטין המהודקין על הבשר חוצצין, וחוטין שעל הצואר לנוי בדרך כלל הם רפויין שאינה חונקת עצמה, אבל חוטין המהודקין על השער אינם מתהדקין יפה, ולכן חוטין משער של בהמה או של אדם אינם חוצצין, ושל פשתן חוצצין, ושל צמר פלוגתא דר"י ורבנן.

ו. כל חציצה שהוא מקפיד עליה אע"פ שרוב העולם אינם מקפידין חוצצת, כ"כ הש"ך בשם רוח"פ, וכל חציצה שדרך העולם להקפיד אע"פ שהוא אינו מקפיד בטלה דעתו, ודעת הרשב"א דבהא פליגי ר"א ורבנן במתני', ואם הוא טבח או מוכר רבב או צבע, כיון שכל העולם אם היו כמותו לא היו מקפידים בחציצות שמשיירי אומנותם אינו חוצץ אצלו.

ז. קלקי פירושו שערות הנדבקות זו בזו ע"י ריבוי זיעה ואבק וכיו"ב, אבל מצינו בתו"כ שהנוגע בקלקי של הזב אינו נטמא, וש"מ שיש בו ממש לנגוע בקלקי ולא יחשב נוגע בשער עצמו, וכמו ששינוי שם בצואה שעל בשרו, ואם נדבקו השערות זו לזו ע"י טיט וצואה חוצצין, כ"מ בתוספתא שבר"ש סופ"י.

ח. פשטות המשנה דקלקי שבראש ובית השחי כיון שמצויין שם אינם חוצצין, ובזקן ובשער שבחזה שסמוך ללב אינו מצוי אלא בריבוי מיוחד, ולכן מקפיד דנראה כמזוהם, ובית הסתרים היינו קלקי שבשער הערוה, ובזה מחלק בין אשה נשואה לאיש, וכ"ה בשו"ע, ולא מיירי הכא כלל בחציצות שבביה"ס אלא

צואה בכל שעה, אבל בצק שתחת הצפורן חוצץ מפני שהוא דבר גוש ומפריע, משא"כ צואה שנכנסת כדבר נוזל, ומעט כפי שהמקום מכיל, ואינה דוחקת את הבשר, וי"מ מפני שהמים מחלחלין, וזה צ"ע, ושלא כנגד הבשר אף צואה מקפידין עליה, מפני שאין דרך להתאסף שם צואה, וזה בא מריבוי לכלוך וגם ניכר וכולט יותר.

יז. מלמולין הם גרגרי צואה שמתאספין ע"י שפשוף ידיהם או בזו או בגופו, דכשהצואה מרוחה אינה ניכרת ולא קפיד, אבל משנאספו כגרגרים ונדבקין חייצי דקפיד עליהם, וה"ה מלמולי טיט החוצץ ובצק, ואפשר דמלמולין כטיט יבש דמו וכולן חוצצין.

יח. טיט היון וגין יוני כפי הנראה נשחקין דק דק ולכן הם נדבקין בחוזק שאין מים מחלחלין בהם, משא"כ טיט מעפר גס שהמים מחלחלין בו, ואבק דרכים דומה לטיט של יתדות הדרכים מפני שהוא דק, וכן היוצרים לוקחין טיט מיוחד שנדבק יפה, ור"י סבר דמה שאמרו של יוצרין היינו מה שהיוצרין סותמין בהם סדקי הכלים שזה נדבק יותר מטיט שעושין ממנו עיקר הכלי.

יט. ג' דינים נאמרו בטיט, א' טיט הנרוק משלים למקוה ולר"י טובלין בו, ב' רגלי המטה שוקעות בטיט טהורה מפני שהמים מקדמין, ג' מטבילין טבעת בתוך לבינה של טיט לח, וכן לגין מלא מים וטיט לח בפיו, וכן לענין חציצה על בשרו, ובה חילקו בין טיט היוון וחבריו לשאר טיט, ובמתני' שינו שאין טובלין בהם ולא מטבילין אותן, והר"ש והרא"ש פירשו שאין טובלין כשהגליו שוקעות בהן ולא מהני מים מקדמין, ולא מטבילין אותן בתוך לגין או לבינה, ובפיה"מ נראה שאין טובלין בטיט הנרוק מאלו, אבל לכו"ע משלימין, ולהסוברים דמהני מים מקדמין בכל הטיטין, פירש מרן ז"ל שאין טובלין כשהם חוצצין על הגוף והיינו רישא, כלומר שהלכה

מלוגמא שהם שני סוגי תרופות כדתנן כלים פכ"ח מ"ג שאספולנית עשויה מחלב ושעוה ושאר שמנים ורישומה ניכר בבגד, ומלוגמא עשויה מקמחים ועשבים ויכולה להתקלף, וה"ה דמלוגמא לחוד ג"כ חוצצת, ועי' בגרסת סם יבש שבתוספתא, וכ"ה בר"ש וברמב"ם הנדמ"ח, וגרסת הרמב"ם בדפו"י והרא"ש דם יבש וזה מיושב טפי.

יג. שרף הלח היינו שרף של אילנות מסוימין ששינו בתוספתא שהוא דליל ואין בו עובי וסמיכות, אבל רוב אילנות שרפן כדבק וחוצצין, כמ"ש בתוספתא, וכש"כ מדם שנסרך שהוא חוצץ.

יד. נחלקו הראשונים בטעמא דשרף הלח ודם ודיו לחין אינם חוצצין, אם משום דמחלחלי בהו מיא, או מפני שאין מקפידין, ונקטינן עיקר כרוה"פ דמחלחלי מיא, אבל הדבר צ"ב דמי שיש דיו על בשרו נשאר הכל אף לאחר הרחיצה, ולא ניתק מחיבורו ע"י החלחול, וי"ל דהחלק שנשאר דבוק אין בו ממש והוא גוף האדם, ומ"מ צ"ל שהמים מתמזגין עם הלחלוחית שבשרף ובדיו וחשיב כבאו מים משקה טופח על בשרו, ונעמש"כ בזה מרן זללה"ה בקמא ס"י סק"ב, ויתכן שרק במיעוט הקלו, דבדרבנן סמכינן לומר שחלחלו, וכתבו תו' שרק במעט המרוח על בשרו המים מחלחלין, ולאפוקי כלי מלא דם לח, וכיו"ב.

טו. גלדי צואה שעל בשרו הטעם שחוצצין משום קפידא, דכיון שכבר נתקשו ונתערבו כגלד, הרי הם מפריעים יותר וגם מגיע מריבוי זוהמא, משא"כ לכלוכי צואה דמצוי שנמרח על הגוף כמו שנאסף תחת הצפרנים, וצואה ממש דינה כבצק וגם מקפדת טובא, אלא הכונה מה שמתאסף מזיעה ואבק ושאר כיו"ב, וי"מ משום דמחלחל, וזה צ"ע.

טז. צואה שתחת הצפורן אין מקפידין ע"ז, מפני שכ"ה דרך העולם שמתאספת שם

זו נאמרה על טיטין אלו, ומזה למדנו שהם חוצצין.

ב. צפורן המדולדלת היינו שפירשה רובה, ופשטות הדברים דכשאינה מדולדלת אע"פ שפירשה מעט אינה בגדר חציצה כלל אלא כגופו דמיא דטמא ומטמא, וכ"נ בשבת צ"ד ב', וכן כתב הב"י בדעת הרמב"ם וכ"כ באו"ז, וכן יש לדקדק מדלא קתני ברישא גונא דחוצץ, כדקתני בכולהו דכוותה בחוצצין, ודעת הטור דפירשה מיעוטה חוצץ.

בא. נראה דקתני צפורן לרבותא וכש"כ אבר ובשר המדולדלין, שבוה אין חולק בתוספתא, ודין צפורן נשנה ביחידאה, ומשמע דאפי' מקפיד אינו חוצץ דכגופו דמי, ואין להקל כן, ומזה יש ללמוד דדוקא מדולדלין, אבל פירשו ואינן מדולדלין כגופו דמי וכדלעיל דין כ'.

בב. כשות של קטן היינו שער דק שרגיל לנשור, ובקטנים ודאי לא קפדי, ובגדולים שנינו בתוספתא דבמקפיד חוצץ, ומשמע דגרע מאבר ובשר המדולדלין לפי שהשער דבר בפ"ע שנדבק לגוף, משא"כ בשר המחובר בבשר דגופו ממש הוא.

בג. מה ששנינו לא טמא ולא מטמא פי' הגר"א דאכוליה פרקין קאי, ועמשנ"ת בזה לעיל דין ד', וקרום שעל המכה נתבאר בדין י"א.

כד. בדין אם הכנסת החציצה במים מעכבת מדאורייתא, נתבאר לקמן פ"י מ"ה במקפיד ובאינו מקפיד.

ביאור משנה א'

א'. חוצצין באדם, לענין חציצה בעיני דברים שאין מים מחלחלין תחתיהם ושמקפיד עליהם, ובמשניות אלו שנינו אלו שחוצצין ומקפיד עליהם, ואלו שאין חוצצין יש מהם מפני שהמים מחלחלין ויש מהם מפני שאינו מקפיד.

חומי צמר ופשתן, ורצועות של עור מתהדקות היטיב על השער וחוצצין, וחומי שער לכו"ע אין חוצצין, ושל צמר פלוגתא דר"י ורבנן, וטעמיה דר"י נראה מפני שהמים נבלעין בתוך החוטין, וזהו ששנינו שהמים באין בהם.

ביאור משנה ב'

קפדי הלב והזקן הם שערות הנדבקות זו לזו ע"י זיעה ולפעמים יש בהם ליחה שיש בה ממש מאבק וכיו"ב, ובלב וזקן אינו מצוי אלא במאורע, ולכן מקפיד טפי שנראה כמזוהם, וגם מפריע וניכר יותר, ובשער בית הערוה מקפדת רק אשה נשואה, וזהו ששנינו ביה"ס באשה.

פפדוף שחוץ לעין זוהי ליחה הנפרשת מן העין וכשהיא מרובה יוצאת חוץ לעין וחוצצת בפני המים ומקפידין עליה.

וכן גלד דהיינו ריר דביק הנפרש מן המכה, אם נתפשט על העור הבריא הרי הוא חוצץ שם בפני המים ומקפידין עליו, והרטי"י אפי' שע"ג המכה מקפידין עליה, ואע"פ שעכשיו ניחא ליה ורוצה בכך א"א לחשבה כגופו, ואפי' במכה תמידית צריך להורידה ולנקותה ולהחליפה.

וישרף היבש, זהו ריר היוצא מגזע האילן, וברוב האילנות הוא עב ודביק, ואף לח חוצץ, ובתוספתא מנו האילנות שלח אינו חוצץ, וטעמא מפני שהמים מחלחלין בו, וי"מ משום דלא מקפיד על לח, וזה צ"ע.

וגלדי צואה שעל בשרו, דכיון שנתייבשה ונעשית כגליד קפיד עלה דניכרין ומפריעין יותר, וי"מ משום דמחלחלי, וזה צ"ע.

ובצק שתחת הצפורן, שדבר גוש הנכנס תחת הצפורן לוחץ הבשר ומפריע ומקפידין עליו, משא"כ צואה שתחת הצפורן שנכנסת לחה ואין דוחקת הבשר, אלא כפי השיעור

שיש ריוח ביניהם, וי"מ משום דבצואה מחלחלי מיא, וזה צ"ע.

והמלמולין, הם גרגירי צואה וטיט שנאספו ע"י שפשוף הידים זו בזו או בשאר מקומות בגוף, שמתחלה היתה הצואה מרוחה ולא קפיד, ועכשיו שנעשה גוש קפיד.

ומיט היום, כיון ששרוי כל היום במים נשחק הדק ונעשה כאבק שחלקיו צמודים זל"ז ואין המים מחלחלין ביניהם, וכן יתדות הדרכים נשחקין ברגלי אדם ובהמה, ונעשין אבק שמתחבר היטיב.

ומיט היוצרים כמשמעו, שיש טיט מיוחד שעושין ממנו הכלים, והוא נדבק יותר מכל טיט, ולכן אפי' לח חוצץ, ור"י מטהר בשל יוצרים שאינו דק כ"כ, וסבר דמה שהזכירו של יוצרים היינו של מריקה, שהיוצרים מדביקין בו נקבים וסדקים, שהוא נדבק יותר, וער"ש שמערכין בו דברים המדבקין יותר.

שאיין טובלין בהם, פי' שעל טיטין אלו אמרו שאין טובלין כשהם מרוחין עליו וחוצצין בינו למים, ואין מטבילין אותן, ד"ז נאמר כלפי שאר טיט שאפשר להטביל גם אותו, כגון טבעת בתוך לבינה של טיט לח, ולגין מלא מים שסתם פיו בטיט, שמטביל את הטיט ומה שבתוכו נטהר, וטיטין אלו אין מטבילין אותן, והר"ש פי' דאין טובלין בהן דלא מהני מים מקדמין בטיטין החוצצין, ואין מטבילין אותן היינו לגין ולבינה הנ"ל, א"נ לפ"ז י"ל שאין מטבילין אותן היינו בחציצתן.

ויש שהעיר לפרש טובלין בהן היינו טבעת שבתוך הלבינה, ומטבילין אותן היינו לגין מלא משקין, ונקרא מטבילין אותן כיון שבא לטהר את המים שבטיט כדי להשיקן למים שבלגין, וכ"מ בר"ש, אבל במחט שבלבינה מתאים יותר טובלין בהם שעשו את כל הטיט כמקוה, אבל בלגין רק השיקו המים שבטיט למקוה, וזה מיושב יותר מלפרש

טובלין בהם שאינם חוצצין, דבזה מתאים טובלין אע"פ שהם עליו, או לומר אינם חוצצין, וכיון שבלגין אינו טובל את המים רק משיקן למים שבטיט המושקין למקוה, לכן זה נקרא מטבילין אותן שמשיק את המים, אבל בלבינה צריך להטביל כולה כדי לטהר המחט שבתוכה.

ושאר כל הטיט מטבילין בו כשהוא לח, היינו בין טובלין בו בחציצתו ובין מטבילין בתוכו כלבינה ולגין הנ"ל, ולשון מטבילין בו משמע כנגד אין טובלין בהן דרישא, וזה כפי' בתרא.

ולא יטבול באבק שעל רגליו, שהוא דק ונדבק כיתידות הדרכים, ובפשוטו אא"כ שפשוף קאי גם על רגליו כבתוספתא, אלא שזה פשיטא דמהני שפשוף, כיון שלא נשאר אח"ז כלום.

ולא יטבול את הקומקום בפחמין, אא"כ שפשוף, דריבוי השחור שבחוץ חוצץ, אבל השחוררית שנשארת אחר השפשוף אינה חוצצת, ונקטיה משום שדינו שוה לאבק שעל רגליו.

ביאור משנה ג'

וא"ו שאינם חוצצין כו' כל הני דבר והיפוכו מרישא, משום דברישא קפדי וחייצי, ובהני לא קפדי ומהם דלא חייצי במציאות, וכמשנ"ת לעיל.

רא"א אחד האיש ואחד האשה כל המקפיד כו' לכאורה רבותא דר"א דאשה שאינה מקפדת לא בטלה דעתה, דהמקפיד פשיטא דחוצץ, וא"כ הו"ל למיתנייה ברישא, אלא דלא נידוק מרישא דאיש אפי' מקפיד אינו חוצץ, לכך תנייה הכא, ומתפרש דרא"א שאף ביה"ס שבאשה בכלל אלו שאינם חוצצין.

ביאור משנה ד'

וצפורן המדולדלת, בפשוטו צפורן וכש"כ אבר ובשר המדולדלין, אבל כשאין

מדולדלין אף כשפירשו מעט דינן כגוף האדם, דטמא ומטמא ואפי' כולו אינו חוצץ.

כשות של קטן, היינו שער דק שנושר מאליו, וגדול לפעמים מתבייש בזה, אבל קטן אורחיה בהכי, וגם מסתמא יש תועלת לגוף בזה.

לא טמא, אם נגע הטמא בטהור בכשות שלו או בשאר חציצות אינו נטמא, ולא מטמא אם נגע הטהור בטמא בכשות של הטמא אינו נטמא, [ואי גרסינן ולא מיטמא א"כ קאי על הטהור, ורישא לא טמא פירושו שאינו בדין טמא לטמאות אחרים], וה"ה בכל החציצות השנויות בפרקין כמ"ש בתוספתא ובתו"כ, והגר"א מפרש דמתני' לא קיימא אכשות בלבד, אלא היא בבא בפ"ע אכוליה פרקין, ואפשר דלא טמאין ולא מטמאין גרסינן.

קרום שעל המכה, הוא עור דק שהוא גוף האדם ומתחזק לאט לאט, ואינו ענין לחציצה כלל, ולכן טמא ומטמא.

ביאורים

אלו חוצצין באדם, בפרקין דלעיל קתני קפצה ידה קרצה שפתותיה שאינם בגדר חציצה שהרי הם מגוף האדם, וכן האוחז באדם ובכלים אינם בגדר חציצה שאין האוחז נטפל לטובל כחציצות דעלמא, אלא הוא מונע ביאת מים, ולכן קתני אלו חוצצין שהם בגדר חציצה שיש לדון אם מקפיד או לא, ומ"מ גם הני דלעיל כדין חציצה דמקפיד, ובמיעוטו טהור מדאורייתא, דלא חשיב כחוצץ למים, וכל שבאו מים על רובו, וכל גופו בתוך המים שפיר דמי, וזה נלמד מהלכה למשה מסיני דעד רובו אפי' מקפיד טהור, וכן מסקנת מרן זלה"ה דמדאורייתא טהור, וכ"מ בראשונים ז"ל דהאוחז באדם ובכלים דינו כמיעוטו, - לשון באדם כלפי מתני' דלקמן אלו חוצצין בכלים.

חוטי צמר, רכין ומתהדקין טפי מחוטי פשתן שהם קשין, אבל לעומת זה צמר בולע בעצמו מים, ופשתן נמתח יפה ולא נשאר מקום לבליעת מים.

והרצועות, היינו של עור, וכ"מ ברשב"א.

שבראשי הבנות, אכולהו קאי, ואפשר דבנות היינו פנויות ששערן מגולה וצריכין הידוק יותר.

ר"י אומר של צמר ושל שער, אינם חוצצין, מפני שהמים באין בהם, מבואר בגמ' דרבנן מודו בשל שער, ור"י קאמר להו כי היכי דמודיתו בשער אודו לי נמי בצמר, ויש להבין מה ענין צמר לדומיא דשער, הרי צמר רך ושער קשה כמבואר בגמ', וגם צ"ב דפשתן קשה חוצץ וצמר רך אינו חוצץ, ובזה תירץ הר"ן שהצמר עצמו בולע מים, ונראה דס"ל לר"י דהיינו נמי טעמא דשער אינו חוצץ, והדבר מפורש בדברי ר"י דקאמר טעמא מפני שהמים באין מהם, וצ"ב מה בא לפרש בזה, הרי כל הנדון דפרקין אם חוצץ היינו מפני שהמים באין בהם או שאינו מקפיד, ולמש"כ מבואר דה"ק מפני שהמים באין בתוך הצמר והשער, ולא רק בין החוטין לשער, ורבנן סברי שבשער לא מיהדק ונכנסין מים בינתים, אבל לא סגי בבליעת המים בחוטין עצמן, א"נ בשער נבלע יותר לפי שקשה להדקו, ובצמר אין נבלע כמו שבפשתן לכו"ע לא נבלע.

קלקי הלב והזקן, במקומות אלו אין הזיעה מצויה, ולכן במאורע שנעשה בהם קלקי מקפיד, שאינו רגיל בכך, וגם נראה מזוהם יותר.

וביה"ס באשה, הדבר פשוט שקלקי פירושו שער דבוק, ולכן לא חשש התנא שיפרשו ביה"ס כלשון ביה"ס שבסופ"ת, ושפיר נקט התנא לשון נקיה, והרי כבר הזכיר בית השחי במ"ג, ולא נשאר מקום אחר

לקלקי, וצ"ע בר"ש שלא פי' כן, והרמב"ם פי' כן בסיפא ולא ברישא, מיהו בטוש"ע פי' כפשטה וכמשנ"ת.

בתו"כ מבואר שהנוגע בקלקי של הזב טהור, וש"מ שזהו דבר דבוק בשער ואפשר לנגוע בו ולא לנגוע בשער, וכנראה דומה לצואה שעל בשרו, שבמאורע משכח"ל שניכרת הצואה בפ"ע.

ובאמת הדבר מחדש איך משכח"ל אחר חפיפה קלקי הראש, ושמא מיירי בטובלת במוצאי ר"ה בליל שבת, ושמרה עצמה מחציצות ולא מזיעה, ומתני' משכח"ל באיש ובכהנות שא"צ חפיפה.

לפלוג שחויץ לעין, בפשוטו אפי' לח חוצץ, דמקפיד עליו וחוצץ בפני המים, דחויץ לעין דומיא דתוך העין קתני, ויבש שבתוך העין חוצץ, ונחלקו הראשונים בזה לדינא לבעלה אם חוצץ, ואם מקפדת מסתברא דחוצץ, ויבש היינו משהתחיל להצהיב מיבשותו.

וגלד שחויץ למכה והרטיי' שעליה, מדחשיב רטיי' שעליה, ש"מ שגלד עבה דומיא דרטיי' דינו כע"ג המכה שאינו חוצץ, וסתמא דמילתא אין מקפידין על גלד עד שתחיה המכה ויפול מעצמו, ואע"פ שהדרך שמתרפא סביב תחלה, מ"מ לא חשיב גלד שחויץ למכה, דגלד שהעלתה המכה לרפואתה זהו גלד שעל המכה, ורק במאורע שנתפשט הריר שממנו נעשה הגלד ונדבק גם ע"ג העור הבריא, בזה שנינו שחוצץ, ואפי' מצטער על הגלד אינו בדין מקפיד, כיון שיותר מגונה פצע פתוח מגלד, והר"ז כמצטער על פצעו, אבל הגלד בטל.

ושרף היבש, בתוספתא אמרינן דשאר אילנות אפי' לח חוצץ, וכן נראה לעינים ששרף האילנות הוא דביק ונסרך הרבה, ויש לדקדק למה סתם התנא דשרף הלח אינו

חוצץ, ונראה דכמו ששנינו בדם דלח אינו חוצץ ואמרו בגמ' דבנסרך חוצץ, ש"מ דלח מתפרש נוזל גמור, וכנסרך אינו בכלל לח בסתמא, ושרף שאר האילנות נסרך יותר מדם שנסרך, ולכן אע"פ שנקראין גם לחין סמך התנא שאינם בכלל לחין בפשיטות.

וגלדי צואה שעל בשרו, לאו צואה ממש קאמר, אלא כמו צואה שתחת הצפורן, שמתאסף מכל מה שמתעסק בו, ה"נ על בשרו מתאסף מזיעה ואבק וכיו"ב, וכשהוא מרובה ומתייבש נעשה כקליפה דקה, ומקפיד עליה.

ובצק שתחת הצפורן, אע"פ שבצק אינו מאוס כ"כ, מ"מ הוא לוחץ הבשר שתחת הצפורן ומפריע לאדם, ולכן מקפיד עליו, אבל צואה נכנסת לחה ורק כשיעור הירוח נשאר שם.

וטיט היון והיוצרים וגין יוני, כל הני הם כאבק דק ולכן נדבקי בחוזק ואין מחלחלין בהם, ור"י סבר דכשאמרו טיט היוצרים היינו טיט שהיוצרים סותמין בהם נקבים וסדקים, ולא עשיית עיקר הכלים.

שאין טובלין בהם ואין מטבילין אותם, פי' שעל ג' טיטין אלו אמרו שאין טובלין כו' ומזה למדנו שהם חוצצין, ואין טובלין בהם סתמא מתפרש שאין טובלין כשהם על גופו, ואין מטבילין אותן היינו טיט בפ"ע, כגון טבעת שנמצאת בתוך הטיט או לגין מלא מים שסתמו בטיט, ששנינו בשאר טיטין דלחין טהורין, ובאלו אמרו שאין מטבילין אותן, ובפיה"מ משמע שטיט הנרוק מאלו אין טובלין בו, והר"ש והרא"ש סברי דלא מהני מים מקדמין בטיטין אלו, וזהו לדבריהם אין טובלין בהם.

ושאר כל הטיט מטבילין בו כשהוא לח, משמע טובלין בו כשהוא חוצץ על בשרו, מיהו בכלל זה שמתבילין אותן בלבינה ובלגין.

רא"א אחד האיש ואחד האשה, עיקר חידושו דאשה אינה חוצצת בשאינה מקפדת, וא"כ פליג ארישא, אבל באיש המקפיד לא פליגי רבנן עליה.

וצואה שתחת הצפורן, בתוספתא תניא דשלא כנגד הבשר חוצץ, וי"ל שאין זה בשם תחת הצפורן, דבמקום שהצפורן עודפת הרי הצד התחתון והעליון של הצפורן מגולין.

וצפורן המדולדלת, פי' שפירשה רובה כדקתני בתוספתא, אבל פירשה מיעוטה כגוף האדם דמיא, ולכן לא קתני בזה דבר והיפוכו ברישא דמיעוטה חוצצת, ולא קתני אבר והבשר המדולדלין שאינם חוצצין מפני שזה ק"ו מצפורן, דבתוספתא קתני אבר והבשר המדולדלין בסתמא, וצפורן ביחידאה, ותנא דמתני' שפסק בצפורן לא הוצרך להביא אבר והבשר, ומזה ג"כ מוכח דפירשה מיעוטה שאינה מדולדלת הרי היא כגוף האדם וכ"מ שבת צ"ד ב', וכ"כ באו"ז, וכ"נ ברמב"ם ורשב"א, ובדברי הטור נדחקו האחרונים למה כתב דמיעוטה חוצצת, - ומשמע דאפי' מקפיד לא חייצא, ומ"מ קשה להקל בזה.

כשות של קמן, אדלעיל קאי שאינו חוצץ, אבל בדגדול אם מתבייש בו ומקפיד עליו חוצץ כדתניא בתוספתא, וזה גרע מאבר והבשר המדולדלין כיון שהוא גוף בפ"ע, ואבר ובשר הם חלק אחד עם מה שהם מחוברין בו.

לא טמא ולא מטמא, פי' הגר"א דאכוליה פרקין קאי, ועדיף לגרוס לפ"ז לא טמאין ולא מטמאין, והדין מבואר כן בתוספתא ובתו"כ.

קרום שעל המכה טמא ומטמא, מזה משמע שרק גוף האדם ממש טמא ומטמא, שאין שום דבר מתחבר לאדם להיות כמותו, כגון צבע השער וכן תותבת הקבועין.

ולא יטבול באבק שעל רגליו, בתוספתא מבואר שמעכב בדיעבד, והרמב"ם פי' ולא יטבול הנהגה, ותלוי בגרסת התוספתא, וכבר כתב הגר"א דהעיקר שמעכב, והענין שאבק חוצץ כטיטין החוצצין, שהוא כיתדות הדרכים, ואם טבל בחמין טהור, ואפשר דמשו"ה לא קתני דאבק חוצץ, ועוד דתלוי לפי הענין בין לענין חלחול המים ובין לענין קפידא.

ונראה דהא דקתני בקומקום אא"כ שפשף קאי נמי אאבק שעל רגליו, ומה"ט תנא קומקום הכא, אלא דברגליו לאחר שפשף הדבר פשוט שכבר נשטף הכל, אבל בקומקום קמ"ל שמה שנשאר אחר השפשוף אינו חוצץ.

ולא יטבול את הקומקום בפחמין, אא"כ שפשף, כבר כתב בבהגר"א סי' ר"ב שאין להקל כפי' הרמב"ם והרא"ש דמיירי בפחמין שבתוך המים, שזה רחוק, ואינו ענין לפרקין, א"ו פחמין שע"ג הקומקום הם כאבק שעל רגליו, וכדקתני להו בתוספתא בענין אחד שבחמין או שפשף טהור ואם לאו טמא, ואע"פ שסתם קומקום יש בו פחמין, אבל מ"מ ריבוי הפחמין שמשחירין הידים ויורדין בשפשוף חוצצין, ואמנם מה שנשאר שחור אחר השפשוף אינו חוצץ, אבל הנדבק בידים ובמפה קפיד עליה וחוצץ, וקמ"ל שפחמין כטיט החוצץ דמו, ומ"ש הרא"ש שהוא כגוף הכלי צ"ע, דנהי דלא קפיד עליה אבל ודאי בכלל חציצה הוא, מיהו הנשאר אחר השפשוף י"ל דהו"ל כצבע של הכלי, אע"פ שאינו נוי ולא לרצונו.

אלו שאין חוצצין, קלקי הראש ובית השחי מפני שאינו מקפיד, כדחזינן ברישא שקלקי חוצצין בפני המים, ודבר המצוי בהכרח בכל שעה ע"כ אין מקפדין ע"ז אע"פ שלא ניחא ליה בזה, וצריך להבחין בין מקפיד ללא ניחא ליה, אבל אם מקפיד חוצץ.

משניות ה-ו-ז

הקדמה – ידיעות ודינים

א. כלי זכוכית טומאתן מדרבנן משום דדמו לכלי חרס שבריייתן מן העפר, ופשטות הגמ' שאין להם טהרה במקוה ככלי חרס, וכ"כ הרמב"ם, ולפ"ז נפ"מ בחציצה דמתני' לענין כלי זכוכית הנקחין מן הגוי, שאמרו בגמ' דחייבין בטבילה משום דדמו לכלי מתכות שאם נשברו מתיכין אותן וחוזרין ועושין מהם כלים, ובגמ' אמרו נפ"מ אליבא דר"מ בשניקבו וסתמן במתכת, אבל דעת ר"ח והר"ש והגר"א דלמסקנא ככלי מתכות דמו אף לענין טהרה במקוה, דמסתבר להשוות טהרה מטומאה לנקחין מהגוי.

ב. כל השנויים במשניות אלו קיימי אצפת ומור, שהם חוצצין בפני המים, וחילוקי הדינים הם משום דאינו מקפיד, ודין טיט ושרף על הכלים והבגדים לא שמענו כאן, דבגמ' אמרו טעמא דשל בנאים חוצץ משום דהו"ל רבב על בגדו, והיינו זפת ומור שהם כשומן וחלב, מיהו ממטפת היוצרים ומפסלי אילנות יש לדקדק דחציצתן היא טיט היוצרים ושרף האילן, ואפשר שטיט חוצץ יותר וכמ"ש הסמ"ג דלרבנותא נקט זפת ומור שיש כלים שמזפתין אותם, וכן בבגדים בולטין יותר ומפריעין, וכ"מ בגרסת הרמב"ם הזפת והחמר דהיינו טיט, מיהו גרסת המור נראה עיקר דבתוספתא קתני זפת ומור כמו שהעתיק שם גם הרמב"ם, וכן מדקרי ליה רבב, וכמ"ש הש"ך בשם בה"ג דשמן המור חוצץ באדם.

ג. בתוספתא שנינו זפת שבכוס וצלוחית מבחוץ אם באו כך מבית האומן אינם חוצצין, ונראה דלכך שנינו הדין בכלי זכוכית דבין מבפנים בין מבחוץ חוצץ, דכיון שתוכו כבור, הרי המאסות שבחוץ נראית כבפנים, ובמור לא חילקו שם, וכן בקערה ותמחוי, ונראה הטעם שזפת מתייבש ואינו מאוס כ"כ,

ודוקא בכוס שמשמש צונן, אבל קערה מתחממת ומתיכה הזפת.

ד. במשנה חילקו בין שלחן וטבלה נקיים לבין בלוסין, דבבלוסין אין הזפת חוצץ, ויש לשאול למה אין הלכלוכין שעושין אותם בלוסין אינם חוצצין, ונראה שהם כתמים ושחרורית שנעשין במשך הזמן, וא"א להסיר אותן אלא בשפשוף כל השלחן וטורה מרובה, וכשהגיעו למצב זה שוב אין מקפידין אף על טיפת זפת ומור שאינם מכערין אותן, אבל בנקיים קפדי עליהו, והיינו טעמא דמחלקינן בין מטת עני לבעה"ב ובין אוכף זקקין לבעה"ב.

ה. מטות ואוכף מיירי על העץ (והעור) שלהם, ורק במרדעת מיירי על הבגד, ולכן באוכף חוצץ לכו"ע בפחות מאיסר האיטלקי, כיון שאינו נבלע הר"ז בולט יותר, ועוד דבגד אין דרך לכבסו בכל שעה, אבל אוכף אפשר בגירוד, וכן לא דנו בגמ' אם צריך מב' צדדים אלא במרדעת ולא באוכף.

ו. על הבגדים כיון שיש טירחה מרובה בהסרת הלכלוך, אין ממהרין לכבסן מפני מעט לכלוך, כ"ז שלא עבר הלכלוך מעבר לעבר בבגד, ור' יוסי סבר דת"ח חייבין להקפיד על כל רבב אפי' מצד אחד, ות"ק סבר שאין לקבוע בזה כלל גמור, דכיון שאינו מעבר לעבר אפשר דלא מיקרי רבב, שאינו נמאס כ"כ בעיני הבריות, ואולי פליג רק בצד הפנימי.

ז. לשון בנאין מחודש, ואפשר שבא לומר דדוקא בגד החיצון שניכר לחוץ, ויותר נראה דקמ"ל דא"צ ת"ח גמור, אלא כל שאינו בור יש לו להקפיד על בגדיו, וכן מצאתי בבהגר"א, וריש לקיש בגמ' כנראה פליג מה"ט.

ח. בסברא נראה דאף עני מקפיד על זפת מרובה, אפי' כשהוא מיעוט המטה, ומתני'

ביאורים

הזפת והמור בכלי זכוכית, יש לדקדק מ"ט שבק תנא כל הכלים ונקט כלי זכוכית, ורש"י בשבת ט"ו ב' פ' דשאר חציצות נופלין מהם ולא חייצי, ובב"י בשם סמ"ג כתב איפכא דשאר כלים יש שמזפתין אותן, ולפי המבואר בתוספתא דזפת שעל הכוס מבחוץ אינו חוצץ בבא מבית האומן, נראה דהיינו דוקא בכלי מתכת, אבל כלי זכוכית נראה ברו כתוכו, (כלשון הגמ' שבת ט"ז ב' תוכו כברו), א"כ מקפידין על חוצה לו כתוכו, וכדי שלא יצטרך להאריך ולחלק בין זפת למור, ובין כוס לקערה ובין באין מבית האומן לבאין מבעה"ב נקט כלי זכוכית שבכל האופנים אף מבחוץ חוצצין.

והמור, הרמב"ם הביא בפיה"מ דיש גורסין והחמור, וכ"כ בהלכות, אבל בתוספתא קתני רק זפת ומור כמו שהעתיק שם הרמב"ם, וכן בגמ' קרי להו רבב, וש"מ שהוא שמן המור, וכמ"ש בש"ך בשם בה"ג דשמן המור חוצץ באדם.

על השלחן כו' ועל הבלוסין אינם חוצצין, דכיון שבלא"ה בלוסין הן תו לא קפיד עלייהו, ונקט בלוסין ולא קאמר שאינם נקיים, משום דבאינם נקיים מזפת וכיו"ב קפיד לנקותם, אבל אם הושחרו מרוב השימוש ונעשו עליהם כתמים שקשה להסירם, תו לא קפיד על זפת ומור שנטף עליהם דבלא"ה בלוסין הם על כרחו.

על ממוות, היינו העץ של המטה, כמ"ש בתוספתא דר"ע מחלק בין גשיש החיצון לפנימי, וכן מדלא דנו אם מצד אחד או משני צדדין ש"מ דלא קאי בסדין, וכן סתם מטה מיירי בגוף המטה.

של בעה"ב חוצץ ושל עני אינו חוצץ, לכאורה אין לומר דבעה"ב שנוהג כעני בטלה דעתו, אלא תנא קמ"ל הגבול בין מקפיד לבין רוצה בנקיות, שאף העני מעדיף

מיירי באופן הרגיל שנופלת טיפת זפת ויותר מעט, והרמב"ם כתב דברוב חוצץ אע"פ שאינו מקפיד.

ביאור משנה ה'

זפת ומור אין המים מחלחלין בהם, ולכן אם מקפיד חוצצין, ובכלי זכוכית מקפידין בין מבפנים בין מבחוץ, ושלחן וטבלה ודרגש הנקיים מקפידין על טיפת זפת שעליהן, אבל הישנים שיש עליהם כתמים ושחרורית שוב אין מקפידין אף על טיפת הזפת שעליהן, וכן על מטות של בעה"ב מקפיד, והיינו על העץ ולא על הסדין, והעני אינו מקפיד, שדרך כלל מטתו בלוסה, ועל הסדין אפשר שגם עני מקפיד, ואפשר דלא טרח בכיבוסו מיד, ושאינו מיטה שאפשר בגירוד וגם בולט יותר, וכן על אוכף של בעה"ב דהיינו העץ והעור שעליו חוצץ, אבל של זקקין אינו חוצץ, ועל המרדעת שהוא בגד שכולע בשל בעה"ב חוצץ, והוא שנבלע בו משני צדדין, רשבג"א עד כאיסור האיטלקי, מלמעלה למטה חשיב, דפחות מכאיסר אינו חוצץ.

ביאור משנה ו'

ע"ה הבגדים כו' ת"ק סבר דאף ת"ח לא קפדי על רבב אא"כ עבר את כל עובי הבגד, ור"י משום ר"ש דכו"ע קפדי אף מצד אחד, ור"י מחלק בין ת"ח לבור, דת"ח חייב להקפיד יותר על רבב.

ביאור משנה ז'

מטפחת של זפתין כו' כל אלו מטפחות שלהן מלוכלכין בחציצות שאינם יורדין בקל, היוצרין בטיט היוצרין ומפסלי האילנות בשרף היבש, ולכן תו לא קפדי גם בשאר חציצות, ושל קייצין שהם עושי קציצות אפשר שאין לכלוכיהן קשין להורידן ומש"ה סברי רבנן דקפיד לנקותן, זה הכלל כל המקפיד כו' דברי הכל הוא, וקמ"ל דאזלינן בתר בעלים, ובגד של טבח ומוכר רבב אינו חוצץ.

מפני שניכר, ולכן סתמות הדברים דבין מבפנים בין מבחוץ בכלל, וטעמא דאינו מקפיד מצד אחד מפני שא"ל לו לכבס בגדו בכל רגע, וגם דכשנבלע אינו מאוס כלכלוך הבולט.

ר' יוסי אומר של בנאים כו', בתוספתא ורש"י בשבת פי' דמשום רי"ש קאמר, ואפי' נאמר דמשמיה דנפשיה קאמר, מ"מ מתפרש דקאמר ליה לר' יהודה דמה ששמעת מצד אחד בשל בנאים שמעת.

לשון של בנאים מחודש שלא נמצא כן בכל הש"ס, ואמנם קתני בור לעומתם, אבל אין להמציא לשון חדש, ובבהגר"א שבסוף המס' פי' דקמ"ל שאפי' אינו ת"ח, אלא כל שעוסק בבנינו של עולם כמקרא או משנה דינו כת"ח, ורק בור יוצא מן הכלל, ויתכן עוד דלא כל בגדי הת"ח מקפיד עליהם, ודוקא גלימא כדאמר שבת שם לענין רבב, ולכך הזכיר בגד שניכרין בו הבנאים לבנ"א, ורשב"ל פי' בגמ' כלים האולירין לבנים הבאים ממדה"י, ומשמע דבחשובין קצת קפדי, ותלוי בבגד ולא בבעליו.

מטפחת של זפתים משום זפת ושל יוצרים משום טיט היוצרים ושל מפסלי אילנות משום שרף היבש.

זה הכלל כו', דברי הכל הוא, וקאמר הכלל דאזלינן לפי הבעלים אם ראוי לו להקפיד, כגון טבח ומוכר רבב, וקצת משמע דבגופו לא אזלינן בתר בעלים, ע"י ברשב"א שלמד לצבע ע"ג ידיו, וכן ברמ"א לענין טבח בטבילת גופו.

כלים נקיים, מ"מ כל שנוהג כעני אינו בגדר מקפיד, וכל שאינו עני אע"פ שאינו עשיר, הרי הוא בגדר מקפיד, ומש"ה לא אמרינן דאחד עני ואחד בעה"ב כל המקפיד כו'.

על אוכף, היינו העץ של האוכף שאינו בולע, ואולי גם העור של מושב האוכף, אבל לא מיירי הכא שנבלע בבגד, ורק מרדעת דסיפא מיירי בבגד.

ועל המרדעת חוצץ, אמרו בגמ' שבת דוקא שנבלע ועבר בשני צדדין, ורשב"ל נסתפק בזה כיון דקתני מרדעת סתמא, ובתר הכי קתני בבגדים שני צדדין, וש"מ דמרדעת כאוכף ומטות שאין בהם בליעה לב' צדדין, ופשט ל"י ר"ח דמרדעת ק"ו מבגדי בור דסיפא, אלא דתני מרדעת בהדי אוכף, ומדרשב"ג נמי שמעינן דדוקא ביש בו כאיסר חוצץ, ובבגדים אפי' בפחות מכאן סתמא דחוצץ.

רשבג"א עד כאיסר האיטלקי, פי' מלמעלה למטה קא חשיב, וצ"ע למה לא אמר מכאיסר האיטלקי ולמעלה חוצץ, ולמדנו מדבריו דבמקום שאינו חוצץ אפי' טפי מאיסר האיטלקי טובא אינו חוצץ, דאל"כ אין להתחיל מלמעלה שחוצץ בכל דבר, ומ"מ נראה דהרבה פחות מרוב כבר מקפידין עליו בכל דבר, וצ"ע ברמב"ם פ"ג ה"י שכתב דמה שאמרנו שאינו חוצץ היינו רק עד רוב, משום דרובו שאינו מקפיד ג"כ חוצץ, והרי בפשוטו פחות מרוב טובא כבר מקפיד.

על הבגדים מצד אחד אינו חוצץ, סתמא הלכלוך מגיע מצד החיצון ואינו נוגע בבשרו, מיהו יש סברא איפכא דבחורין מקפיד

פרק י

משנה א

הקדמה – ידיעות ודינים

א. פרק הקודם מיירי בחציצות הדבוקות שאינם כגוף הכלי ליטמא ולטמא, ופרק זה מיירי באופני הטבילה של גוף הכלי שיגיעו מים לכולו, וידות הכלים הם ג"כ כגוף הכלי, שכאשר הם במקומם כתיקונן אינם בגדר חציצה שאינו מקפיד, אלא הם טמאין ומטמאין דאיתרבו ידות מקרא, ולכן שנאם התנא בפרק זה שכשאינם כתיקנם הרי גוף הכלי אינו כתיקנו ולא כחציצה, אבל פסולו משום חציצה, ולפי' הרמב"ם גם בידות מיירי באופן הטבילה, דמוקים מתני' בידות חלולות וקמ"ל תנא דצריך שיבואו מים לחללן, ופירושו מחודש וצע"ג ליישבו במשנה.

ב. ידות הכלים ישנם בשני אופנים, א' שיש נקב בכלי והיד נכנסת בנקב, כיד הקדרום והפטוש, ב' שיש נקב ביד, ומהכלי יוצא כעין שפוד שנתחב ביד, כקתא דסכינא, והכלי מק"ט גם בלא יד כלל, וכן נטהר בפ"ע, ומ"מ כשיש יד צריך להטביל גם היד כדתנן לקמן מ"ה, וכשהיד שלא כתיקנה הרי היא חוצצת במקום חיבורה לכלי, ואפי' אם דינו כביה"ס כיון שסתמו סתום שם, מ"מ ראוי לביאת מים בעינן, ועוד דכיון שהיד אינה בטלה, הרי"ז במצב זה כמקום גלוי.

ג. יד שנשברה ומשמשת מעין מלאכתה הראשונה אע"פ שדעתו להחליפה אינה חוצצת, אבל אם הכניסה שבורה כדי שתשמש בינתיים עד שיחליפה מסתברא דחוצצת, לפי שלא נתבטלה לכלי מעולם, וכן הדין בהכניסה שלא כדרכה או שלא הכניסה עד הסוף דאע"פ שמשמשת מעין מלאכתה חוצצת.

ד. שנינו במתני' כמה אופנים שנשאר אויר בכלי ומונע המים מלהגיע לדופני הכלי,

כגון כלי שהכניסו ופיו למטה שסתמו המים את פתח הכלי ואין האויר שבתוכו יכול לצאת, ואין המים יכולין ליכנס, וכן שאר האופנים במשנה זו, ונראה דהא פשיטא דאויר לא גרע מחציצה של דבר בעין, הגע עצמך כלי שהטבילו דרך פיו ואין בו כלום מי גרע מאם ימלאנו זפת ועפר ויטבילו דרך פיו, וכ"מ בתוספתא דאויר ביה"ס אינו חוצץ, והטעם דכיון שהכלי כולו בתוך המים, לא שייך לדון מקום האויר כחוץ למקוה, והרי הוא מתבטל למקוה ככל החציצות, וכאויר שבפה ובחוטם, ואדרבה ה' מקום לומר דאויר לית ביה מששא ואינו כדבר המקפיד, והיינו דקמ"ל מתני' שאינו מתבטל לכלי ודינו כחציצה בדבר המקפיד, כיון שחוצץ בפני המים ואינו מתבטל כדבר שאינו מקפיד, והא דתני במתני' כאילו לא טבל, היינו מפני שאין כאן חציצה במציאות, וחשיב החסרון בצורת הטבילה.

ה. תוך הכלי אינו ענין לביה"ס, שהרי הוא גלוי ככל הכלי, וקרינן ביה מה בשרו אבראי, ולכן שקע שבצדי הכלי או בכתפות הכלי מתוכו צריך ביאת מים, וזהו דין צלוחית שפיה שוקע וכתפותיה בולטין שצריכין ביאת מים, ואע"פ שאין מים נכנסין בגובה זה, מ"מ חשיב עיקר הכלי שאינו בסתר, וגם מתוך הכלי עוברין המים לראשו כשמטוה על צדו, מיהו בסברא ה' מקום לומר שאין להצריך שבירת הכלי כדי לטהרו, וכטומאתו כן טהרתו, עי' כע"ז ברש"י חגיגה כ"ב א', ועכ"פ מדרבנן ה' מקום להקל, והיינו דקמ"ל מתני' דבעינן נקיבה דוקא, ובלא זה אינו נטהר.

ו. ויש לשאול אמאי לא סגי שינער הכלי בהיותו בתוך המים, ואז ישאר טלה"ט בכולו ויטהר בזה, ואפשר דהמים שבגובה דינם כקטפרס, ולא מהני אלא לר"י פ"ז מ"ו,

האוויר יוצא מן השקע והרי הוא חוצץ, זהו פירוש הטבילו כדרכו בלא זיבורית להרמב"ם והגר"א, וקרוב הדבר דצ"ל ולו זיבורית, כלומר אע"פ שהטבילו כדרכו ופיו למעלה שנכנסו מים בחללו, מ"מ אם יש לו זיבורית צריך להטותו על צדו, וכן כלי שצר מן הצדדין הרי הוא כשקע הזיבורית שאין מים נכנסין בכולו עד שיטנו על צדו.

צ'לוחית שפיה שוקע, דהיינו שכתפות הכלי גבוהות ופיו שוקע באמצע, אם ממלא הכלי כדרכו מגיעין המים עד פיו, והאוויר שבכתפות הגבוהות מפיו נשאר כלוא בתוכו ואין לו מקום לצאת ואין מים מגיעין לתוכו, ולכן צריך לנקבה משהו שיצא האוויר משם, וכן בקלמרין הדיוטות עשוין בצורה זו כדי שאם תתהפך הקלמרין על צדה לא ישפך הדיו, כי ישאר בגובה הצדדין עד הפתח שבאמצעו, וסתמא דמילתא אע"פ שנקבה בשעת טבילה חוזר וסותמו, אבל יוסף הכהן הניחה נקובה, שלא ישכחו בשעת טבילה ושתהא טהורה מזומנת מיד, או שנקבה תחלה קודם שנטמאת לפרסם שצריכה נקיבה כן פ"א אמור"ר (שליט"א) זללה"ה.

ביאורים

כל ידות הכלים כו', מה שהפריד התנא דין חציצה דידות מפרקין דלעיל, מפני שידות אינם בגדר חציצה אלא כגוף הכלי דטמא ומטמא, ולכן גם כשנתנן שלא כתיקנן שמוגדרים כחציצה מ"מ הר"ז דומה לכלי שאינו עשוי כצורתו ולא לחציצה, ודומה לקשרים ולצורת הטבילה, ולהרמב"ם דהנדרן בביאת מים לחלל היד, הר"ז ככולה מתני' דמיירי בהכי.

נראה דלא זו אף זו קתני, לא מיבעיא הכניסן שלא כדרכן דאיכא קפידא טובא, אלא אפי' הכניסן כדרכן אלא שלא מירקן דלא קפיד כ"כ על המירוק, אפ"ה מיקרי מקפיד על מקום החציצה, כיון שאינה עתידה

ואם נימא דלרבנן נמי חשיב כאשבורן כיון שכולו בתוך המים, י"ל דחיישינן שיתנגב במקום אחד, שאין הכלי מחזיק מים בכולו כבשר האדם.

ז. קלמרין זהו כלי שמניחין בו הדיו, ופיו שקוע בתוכו ושם טובלין הקולמוס, וכתב הרמב"ם שעושין כן כדי שאם יתהפך הכלי לא ישפך הדיו, כי יתפשט בדפנות שסתומין מלמעלה, ולפ"ז אם נוקבין אותה מפסדין כל הריח של הצורה הזו, וצריך לחזור ולסתום הנקב אחר הטבילה, ואפשר שלכך שנינו לנוקבה בצדה, והיינו בצדה הפנימי שישאר הדיו בתוכה עד שיגיע לגובה הנקב, ואם זוהי הכונה בצדה, צריך לנוקבה סמוך לראשה.

ח. צלוחית ששפתה שוקעת לאחוריה נחלקו ר"ע וריב"נ בתוספתא אם דינה כביה"ס, ולר"ע צריך להפכה בתוך המים כדי שיכנסו המים בחלל שתחת שפתה, ומסתברא דרגל גביעי הכסף שמצויין כיום, שיש בהם שקע לתוכן מלמטה, א"צ ביאת מים שדינו כביה"ס לכו"ע, ומטבילו כדרכו וא"צ להפכו במים.

ביאור המשנה בקצרה

כ"ל ידות הכלים, כגון העץ התחוב בנקב הקרדום והפטיש, אע"פ שהוא כחלק מן הכלי, מ"מ אם הכניסו שלא כדרכו הר"ז חוצץ במקום הנקב, ולא נטהר הקרדום, שהקרדום מק"ט בפ"ע, ויד שאינה כדרכה אינה בטלה וחוצצת, וכן אם הכניסה כדרכה ולא גמר להכניסה עד הסוף, הרי החלק החוצץ אינו מתבטל לכלי, לפי שמקפיד לשנות מקומו, וכן אם נשברה ואינה משמשת מעין מלאכתה, הרי בטל ממנה שם יד, והרי היא כחציצה בעלמא.

כ"ל שהפכו על פיו, והכניסו כך במים ולא הפכו, הרי האוויר נשאר בתוך הכלי ומונע שם ביאת מים, ודינו כחציצה, שמקפיד עליה, שהרי האוויר אינו בטל לכלי, וכן כלי שיש לו שקע בצדו אם אינו מטהו על צדו אין

אין מים נוגעין כלל בשקע שבו, ולכן כאילו לא טבל, עי' להלן בזה.

כלי שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן

האמצע, בפשוטו היינו שיש לו שקע

בשני צדדיו שהוא צר ברחבו מעיקר הכלי, ושפע המים שנכנסין במקום הרחב סותמין על הפתח, ונשאר אוריר מעט במקום הצר, והוא חוצץ שלא יגעו המים בכולו, ואין מים נכנסין בכל השקע עד שיטנו על צדו שהמים לוחצין על האוריר שיצא, כיון שלכוון מטה יש יותר לחץ אוריר על המים וע"ז יוצא הבועה החוצה, וצ"ע בלשון בעה"נ בזה.

צלוחית שפיה שוקע בו, תוך הצלוחית אינו

ענין לביה"ס, שהרי הוא גלוי ככל הצלוחית, ואע"פ שכתפותיה גבוהים הרי הם מגולים ככל תוך הצלוחית, אבל ה' מקום שיקלו חכמים במיעוט זה ולא יצריכוהו לשבור הצלוחית, בפרט שאין כאן חציצה ממשיה.

ויש לשאול למה לא סגי בנענוע הכלי בתוך המים שיהא טלה"ט בכולו, וי"ל דחשיב המים כקטפרס כיון שאין להם קיום ויורדים מיד, ומסתברא דאף לר"י דרגליו של ראשון נוגעות במים מצטרפין לעיל פ"ז מ"ו, הכא חיישינן שמתנגב מיד, שכלי אינו מחזיק מים בכולו, ולפ"ז יתכן דכיון שמשוקע כולו במים דינו כאשבורן בתוכו, וצ"ע בזה.

עד שניקבנה מצדה, צ"ע למה בצדה ולא בראשה, ואפשר שנוקבה בצד הפנימי של השקע סמוך לראשה כדי שלא ישפך כשתפול על צדה.

וקלמרין הדיוטות, הרמב"ם ל"ג הדיוטות, וכן יש נוסחאות במשניות וראשונים, ויש לעי' אם הדיוטות לאפוקי אומנים, או לאפוקי סוג קלמרין חשובים, כדאשכחן בכלים פ"ב מ"ו קלמרין המתואמות, וכאן קאמר קלמרין שאינם מתואמות מדלא קאמר קלמרין

להתקיים כך, ואפי' מירקן ונשברו שכבר נתבטלו ונעשו כגוף הכלי, וס"ד שדינו כנשבר מקצת כלי קמ"ל דיד אינה כגוף הכלי, וכשנשברה חוצצת.

מיהו נראה דמ"ש בתוספתא דבעושין מעין מלאכתן אין חוצצין, היינו דוקא בנשברה שכבר נתבטלה, אבל לא בהכניס שבורה שעדיין לא נתבטלה כיון שעתיד להחליפה, וכן בהכניסן שלא כדרכן או שלא מירקן אע"פ שעושין מעין מלאכתן חוצצין.

כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל,

נראה דמדאורייתא עלתה לו טבילה שהרי רובו בלא חציצה, ואוריר שבתוך המים לא גרע מאילו ה' שם טיט וזפת, אלא אדרבה ס"ד דאוריר לית ביה מששא ואינו מעכב בטבילה, והא דקתני כאילו לא טבל היינו מפני שאין כאן חציצה ממשית, והחסרון רק בצורת הטבילה, וע"ז נופל הלשון דטבילה בצורה כזו אינה טבילה.

הטבילו כדרכו בלא זיבורית, עד שיטנו על

צדו, לפי' הרמב"ם והגר"א דכלי שיש לו שקע בצדו אע"פ שהטבילו כדרכו צריך להטותו על צדו, אבל לשון בלא זיבורית אינו מתיישב, ובר"ה גאון הגרסא ולא זיבורית, ויש מזה סמך לגרוס ולו בוא"ו כלומר כלי שיש לו זיבורית דהיינו שקע בצדו או כע"ז, צריך להטותו על צדו, והגר"א מפרש דהיינו שהטבילו כדרכו בלא להתייחס לזבורית שבו, ולפי' הראב"ד בהשגות יש יישוב ללשון בלא זיבורית.

צריך טעם למה לא נשנה בכבא זו דאינו טהור עד שיטנו על צדו כדקתני באינך, והלשון מתפרש דארישא דכאילו לא טבל קאי, דאם הטבילו בלא זבורית כאילו לא טבל עד שיטנו על צדו, וכ"נ ברמב"ם, ואם נימא דבאינך יתכן שנשאר טלה"ט בכל הכלי, ואינו טהור שמא נתנגב מקצתו, י"ל דבגונא דזבורית

בתוכן, אבל המוכין שבתוכן אינם חיבור ואינם מק"ט.

ג. כרים וכסתות כהיום דינם ככסת עגולה כיון שתפורין באופן קבוע, - ושל בגד המים נבלעין וחשיב ביאת מים גם מתוכן.

ד. הכדור והתפילין אין דינם כגוף אטום, שהרי כלי עור שאין לו בית קיבול טהור, וע"כ להתייחס לזה ככלי קיבול, וכן בסברא שהפרשיות של התפילין אינם בלועין, אלא מונחין בכלי שלהם, וכ"מ ברש"י ותו' סנהדרין ס"ח א' אלא דהתם מיירי בנקרעו, וכיון דתפילין כביה"ס דמו, א"כ חציצה פוסלת בהן, והפרשיות אינם חוצצין מפני שרוצה בקיומן ואינו מקפיד עליהם, וגם ראויין לביאת מים כיון שהם רפויין, אבל אינם חיבור שאם נטמאו הבתים הנוגע בפרשיות טהור אפי' כשהם בתוכן, וברש"י ותו' שם משמע דלרבנן בנקרעו חוצצין בטבילה, וצ"ע דבפשוטו חיבור לטומאה ענין אחר הוא, דחציצה שאינו מקפיד אינה חיבור.

ה. הקשרים ששנינו שא"צ ביאת מים דינם כביה"ס, שכך היא צורת הכלי במקום הקשר, וכולן רוצה בקיומן, ואף קשר שאינו מקפיד אפשר דנעשה כביה"ס, כיון שמתבטל להיות כך, ונפ"מ בקשרי נימין שנעשו מאליהן, מיהו אפשר שדינו כחציצה להצטרף לרובו שאינו מקפיד.

ו. מהני דצריכין שיבואו בהם המים למדנו דאע"פ שהקשר כולו בתוך המים ועתידין המים ליכנס לתוכו, לא מהני, אלא בעינן שיבואו המים בתוכו כולו בשעת טבילה, ומכאן לכל החציצות כגון ג' שערות קשורות אע"ג דמחלחלי מיא צריך להמתין שיכנסו המים בהם, מיהו בהני דמחלחלי מפני שהם לחין משמע שמיד מתמזגין המים עם הלחות וחשיבי כמים, וגם בג' שערות סתמא משמע דמחלחלי מיד, אבל עכ"פ לא סגי בזה שהם

של הדיוטות, וגם בסתמא עיקר קלמריין לאומנין, ואין קלמריין מיוחדין להדיוטות, ואין כל אדם נקרא הדיוט כלפי הלבבל, מיהו גם לשון הדיוט על כלי לא מצינו, ועי' להלן שתיבה זו נשתבשה בדפו"ח, ובבהגר"א פי' שאצל האומנים הפתח של הקלמריין רחב והאוויר נכנס בכולו, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה פי' שהם זהירים וא"צ לעשות פיהם שוקע, שוב שמעתי שתיבת הדיוטות ליתא בדפו"י ובכת"י ובראשונים ונשתבש בדפוס נאפולי ממ"ש בגליון דקלמריין פי' שמחזיק הדיו, ומיושב מה שדקדקנו שכ"ז מסייע לומר שתיבת הדיוטות ט"ס.

וקלמריין של יוסף הכהן, היתה נקובה בצדה, יש לשאול מאי רבותיה, והגר"א פי' שהי' אומן, ומשמע דאף בשל אומנים יש שקע אלא שנכנסים המים שם ע"י השתדלות, ויותר נראה שהשאירה נקובה ולא סתמה כדי שתהא טהרתה מזומנת ושלא ישכחו, וכ"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שנקבה מתחלה קודם שנטמאה לפרסם הדבר שצריכה נקיבה.

משניות ב-ג-ד

הקדמה - ידיעות ודינים

א. גם בכלים יש ג' חילוקים, מקום גלוי, ביה"ס, ובלוע, ואמנם אין בלוע בכלים מציל כבלוע בבע"ח, אבל לענין חציצה תוך הדופן של הכלי אינו שייך לביאת מים, ואע"פ שמקפיד אין בו משום חציצה, וכבר נתבאר שתוך הכלי אינו ענין לביה"ס, שהוא כצד הפנימי של הבגד, וכצד השני של סדין ושלחן, וביה"ס א"צ ביאת מים, אבל חציצה פוסלת בו משום דבעינן ראוי לביאת מים, והר"ש במ"ה כתב דא"צ ראוי לביאת מים, וזה צ"ע.

ב. כר וכסת של עור רוכן להכניס ולהוציא המוכין, ולכן צריכין שיבואו בהם המים

ברצועות שהסנדל עשוי מהם, ושניצן הם חוטין שקושרין בהם הסנדל ע"ג הרגל, ואפשר שלכך שינה התנא הסדר מרישא לסיפא, שנדע דבסנדל לא מיירי בדבר והיפוכו.

יד. הקשר שבפרקסין שבכתף, ר"ל קשרי רצועות שסוגרין אותם בשעת לבישה, ואע"פ שפעמים חולצין כך, וגם שימושן בסגירתן, מ"מ חוצצין בטבילה, ולאפוקי קשרי נימי האפרקסין שאינם חוצצין, ולכן אמרו שבכתף דהיינו שסוגר הבגד למעלה בכתף.

טז. שפה של סדין צ"ע מה ענינה לכאן, ואם נימא שצריך למתח הנימין ולהפרידן ניחא, שהם נמללין ונקשרין, ומקפיד להפרידן לנוי, ושמא כנגד נימין דרישא הזכיר כאן השפה שרגילה להתקפל בקצה הסדין.

טז. בגדים שהטבילין מיירי שהכניס כולן תוך המים, וכשיוצאין בועות אויר הרי הם חוצצין ואין המים באין בבגד, ובגדים מכובסין מיירי במקופלין שיש אויר בין הקפלים, ואין דרך לשטוח הבגד, וכ"כ הרע"ב, ובנגובין הבועות יוצאין מתוכן ומעכבין ביאת המים, עד שינוחו, אבל א"צ שיבלעו מים בעומק הבגד.

ביאור משנה ב'

כ"א. שדרכן להכניס ולהוציא אע"פ שעיקר שימושם כשהם סתומין לא מיקרו בית הסתרים, וצריכין ביאת מים בתוכן, ולכן כר וכסת של עור צריך להוציא כל הנוצות בשעת טבילה, שגיגעו מים לכל תוכן, לפי שדרכן להכניס ולהוציא המוכין לכרסן ולהוסיף עליהם, ואין תופרין אותן בסתימה גמורה ככרים שלנו.

אב"ז. כסת עגולה, תופרין אותה בתפר של קיימא שסותמה לעולם, ולכן דין תוכה כביה"ס שא"צ ביאת מים, וכן כדור שממלאין אותו במוכין לשחק בו, ואימור דהיינו עור בצורת מנעל שעושיין על גביו מנעלים, וקמיע

תחת המים ועתידין לחלחל, ובמקו"א הארכנו בזה.

ז. קשר התפילין אע"פ שהוא נצרך לעיקר הענין של הרצועה, מ"מ דינו כביה"ס, כיון שהוא קיפול הרצועה ולא תוכה ואפשר להתירו ואינו בגדר בלוע, ולכן חציצה פוסלת בהן, וכן בחבט של סנדל ואינך.

ח. קשרי העני היינו שקושר החוט שנקרע וסתמא אין דעתו לתפרו, אבל בעה"ב אע"פ שקשרו לפי שעה סתמא מקפיד להתירו ולתפרו, ואמרו בתוספתא דעני המקפיד חוצץ ובעה"ב שאינו מקפיד אינו חוצץ.

ט. נימי הבגד שקשרן במתכוין כדי שיתקיימו אינם חוצצין, ובתוספתא שנינו בנימי סדין שקשרן במתכוין חוצצין ובנקשרו מאליהן אינם חוצצין, וצ"ע.

י. בפשוטו המעברתא שבתפילין דינו כביה"ס, כיון שעשוי להחזיק הרצועה ואין מים נכנסין בו, אבל הרמב"ם מפרש דמתני' מיירי בזה, ואמרו שכשאינה חוצה צריכה ביאת מים, ופי' חוצה שהרצועה דבוקה לבית, מיהו הרצועה שעוברת במעברתא בשל ראש פעמים משנים מקומה, והו"ל כעשוי להכניס ולהוציא.

יא. הר"ש מפרש מתני' בקשר של הרצועה, שאם עושין אותו מהודק הו"ל קבע שאין דרכו לפתחו והו"ל כביה"ס, ואם עושין אותו רפוי שיוכלו להגדיל ולהקטין אינו כביה"ס, ובפשוטו רק הרצועה הנכנסת ויוצאת חשיבא גלוי, אבל כל הקשר כביה"ס, לפי קשר הדל"ת שאנו נוהגים.

יב. בשל יד ג"כ מיירי ברצועה שנקב הלולאה שהרצועה נכנסת בו הוא צר מאד ודוחק את הרצועה שאינה עולה ויורדת רק מתאימה למדת היד כמו בשל ראש שלנו, וגם בזה חוצץ רק חלק הקשר שעולה ויורד.

יג. חבט של סנדל ושניצן של סנדל שני דברים נפרדים הם, דחבט של סנדל מיירי

וראוי לביאת מים, דהו"ל כמקום גלוי שצריך ביאת מים ממש.

ביאורים למשנה ג-

קשרי העני, היינו חוט מן הבגד שנקרע וקשר חוטי הקרע, דעני לא קפיד להתיר הקשר ולתפור הקרע יפה, אבל בעה"ב עושה כן רק לזמן עד שיתפרנו, ומבואר בתוספתא דהיינו בסתמא, אבל עני המקפיד חוצץ ובעה"ב שאינו מקפיד אינו חוצץ.

35 והנימין, היינו חוטין שיוצאין בקצוות הבגד, ואם קושרין אותן לחזק הבגד פשיטא דאין זו חציצה, ויתכן לחשוב מקום הקשר כבלוע בכה"ג, אבל פשטא משמע שדינו כביה"ס, ככולה מתני', ואי מיירי בעשוין לנוי ונקשרו שלא במתכוין, יש לדון אם מקפיד, ובה אפשר שהחוט קשור ע"ג עצמו, אבל בעשוין לחזק צריך לקשור כמה חוטין זל"ז, ובתוספתא לפנינו וברמב"ם מחלק אם קשרן בכונה חוצצין ומאליהן אין חוצצין, ובפשוטו איפכא מיבעיא ליה, ובמנחת ביכורים פי' דמעצמן הם רפויין ומים באין בהם, וצ"ע.

וחבט של סנדל, היינו קשרים שעיקר הסנדל עשוי מהם, וכשמטירין אותן מתפרק כולו, ועדיין מק"ט דאל"כ פשיטא, ואפי' אין כולו מתפרק מ"מ הם קשרים קבועין, ולאפוקי שניצן שהם הרצועות שקושר בהם הסנדל על רגלו.

ותפלה של ראש כו' ושל זרוע כו', פי' קשרי התפילין, דהיינו הדל"ת בראש

והיו"ד בזרוע, והנה קשר הדל"ת קבוע ואין מתירין אותו, אבל אם עושין אותו רפוי, כדי שיוכלו להגדיל ולהקטין חלל הראש, א"כ חלק הרצועה הזה אינו קבוע, וצריך ביאת מים בחלק שעולה ויורד, אבל החלק שנשאר קבוע א"צ ביאת מים, וכן בזרוע היו"ד עצמו א"צ ביאת מים, אבל הרצועה הנכנסת בלולאה הסמוכה ליו"ד, אם אינה עולה ויורדת, דהיינו

ותפילין שימושם בסגירה קבועה, ולכן דין תוכן כביה"ס שא"צ ביאת מים, אבל אם יש חציצה בדבר המקפיד בתוכן חוצצין דראוי לביאת מים בעינן.

ביאורים למשנה ב

הכר והכסת של עור, בפשוטו ה"ה של בגד אלא ששם המים מחלחלין ככל בגד שעוברין לשני צדדיו, ואפשר דכר של בגד רגילין לתופרו בקבע.

בשבת מ"ח א' מבואר שמחזירין בשבת מוכין שנפלו מן הכר, וש"מ שיש לו פתח שרגילין להכניס ולהוציא בו, וראוי לשימוש במצב זה.

כסת עגולה והכדור כו', כולם נקראין כלי קיבול בגלל שמקבלין מה שבתוכן, שאם היו כגוף אטום הי' דינם כפשוטי כלי עור שאינם מק"ט, וכיון שאין דינם כבלוע חציצה מעכבת בהן, ופשטות המשנה כלים פכ"ג מ"א שאין מה שבתוכן חיבור להם לענין טומאה, שאם נגעה טומאה בהן אין מה שבתוכן טמא ולא מעביר טומאה, ומ"מ אינם חוצצין מפני שראוין לביאת מים וגם לא קפיד עליהו, אבל כ"ז אינו פשוט, דבספר מרן זלה"ה כלים סכ"ז סק"ז נראה דרק בנקרעו אינם חיבור, וברש"י ותו' סנהדרין ס"ח א' פי' דבנקרעו מה שבתוכן חוצץ, ונתבאר בפנים, וגם פשטות הדברים דכו"ע מודו דמק"ט כשהן סתומין, ויעו' ברש"י ותו' שם בזה.

ביאור משנה ג' ד'

מקום הנסתר ע"י קשר שאין דרך להתירו דינו כביה"ס שא"צ ביאת מים, ולכן א"צ להתיר הקשר בשעת טבילה שיכנסו המים בתוך קפלי הקשר, אפי' אם הוא מהודק שאין ראוי לביאת מים מחמת ההידוק, לאפוקי חציצה אחרת שמעכבת, אבל אם מתירו לפעמים, אין דינו כביה"ס וצריך שיבואו מים בתוכו ממש, ולא סגי בזה שהקשר תחת המים

שהידק הלולאה על הרצועה במדת ידו, ואינו יכול להדק הקשר ע"י מתיחת הרצועה, אלא מכניסה ע"ג ידו כשהרצועה סגורה במדת ידו, כמו שמניחין בשל ראש, א"כ הו"ל כל הקשר קבוע וא"צ ביאת מים, אבל אם עולה ויורדת צריך מים בחלק שעולה ויורד, ונקב הלולאה בשלנו שפתוח ודאי צריך ביאת מים, אבל במהודק אלא שעולה ויורד יש לדון דחשיב ביה"ס, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שלא כל הקשר צריך ביאת מים בעולה ויורדת, ועי"ש בכ"ז.

הרמב"ם כנראה פי' תפלה על גוף התפילין, ולכן פירש שהחציצה בנקב המעברתא שהרצועה עוברת שם, ובפשוטו לפי' ר"ש אם הוא מהודק דינו כביה"ס וא"צ ביאת מים.

ואזני החמת ואזני התורמל, לכאורה היינו ידיות שתופסין בהם החמת, ואין תופרין אותן אלא מכניסין רצועה בנקב וקושרין אותה וכן קצה הרצועה השני חוזרין וקושרין אותו, והנה הידיות כשאינם קשורים, אינם כלי כלל, וא"כ החידוש דאע"פ שחוצצין על עיקר החמת והתורמל, אפ"ה א"צ ביאת מים.

הקשר שבפרקסין שבכתף, פי' כעין כתונת שקושרין פתח הצואר ברצועות על הכתף, ולאפוקי נימי הפרקסין שהם בשולי הבגד, ואפשר שפעמים חולצין אותו בלא התרת הקשרים, וזהו החידוש דחוצצין, ובתוספתא קתני נמי מפתח חלוק של אשה, ובשבת אמרינן ע"ז דקמ"ל דאע"פ שיש שני פתחים וא"צ לפתוח שניהם ללבישה, וה"נ י"ל שפותחין רק צד אחד של הכתף.

ושפה של סדין צריך למתח, פי' הרמב"ם והרא"ש דלא קאי על קשרים אלא על גוף הסדין שנקמט בסופו וצריך לפתחו שיכנסו המים, וצ"ל דכלפי נימין דרישא שכולל נימי הסדין, קאמר דהשפה עצמה צריכה מיתוח, וא"צ מיתוח בחוזק, אלא

לפתוח הקפלים מעט, ויתכן לפרש דקאי על נימי שפת הסדין שנמללין ונדבקין, וכיון שעשוין לנוי מקפיד עליהם כשהם מתחברין ונדבקין יחד, ולכן צריך למתחן וליישר הנימין ולהפרידן זמ"ז, והשתא הוי דומיא דרישא דקשרים אלו צריכין ביאת מים, אבל גוף הסדין פשיטא, ושמא ס"ד דכיון דאורחיה בהכי אינו מקפיד והו"ל כבית הקמטים שא"צ ביאת מים.

ותפלה של ראש בזמן שאינה חוצה, קמ"ל דאע"פ שהקשר מוכרח למצות התפילין, וגם עיקרו נשאר קבוע, מ"מ החלק שאפשר לשנותו להקטין ולהגדיל צריך ביאת מים, ולא אמרינן שבשעה זו הרי צורת הרצועות בקשירתן זוהי צורת הכלי.

ובישל זרוע קמ"ל דאע"פ שמהודקת כ"ז שעולה ויורדת צריכה ביאת מים, דסתמא משנה מקומה בהנחתן ועשויה לכך, מיהו נקב הלולאה של הקשר יתכן דחשיב ביה"ס בכה"ג, ורק הרצועה העולה ויורדת צריכה ביאת מים.

ושניצן של סנדל, היינו רצועות דקות שקושרין בהם הסנדל על רגלו, ולכך שינה התנא מקומו ולא כתבו קודם התפילין כנגד חבט של סנדל, מפני שאינם אותן רצועות בשינוי הקשר, כמו התפילין דרישא וסיפא, אלא רישא בגוף הסנדל וסיפא בקשירתו על הרגל.

ובגדים שהטבילן מוכבסין עד שיבעבעו, פשוט שהבגדים כולן תחת המים, אלא שבועות האויר חוצצות בין הבגד למים, ופי' הרע"ב דמיירי שהבגד מקופל, דאין דרך לשטוח סדין ביושר ע"פ רוחב המקוה, ובבגד לח יש בועות אויר בין הקפלים, ומשהחלו לבעבע יצא כל האויר, אבל בבגד יבש יש בועות בגוף הבגד, והם מונעים ביאת מים במקום שהאויר מבעבע לצאת, ולכן צריך להמתין שינוחו מבעבעון דהיינו שכבר חלחלו

אבל כשראוי לקוצצן ודעתו לקוצצן ס"ל לת"ק דכקצוץ דמי, וא"כ אף אם יטביל כולה לא הועיל כלום, דאין המים שסובבין את החלק הנוסף מתייחסין למקום החתך, ור"י סבר דלאו כקצוץ דמי, ולכן מהני כשמטביל את כולה.

ד. לכו"ע אין החלק המיותר טעון טבילה, אלא דלר"י צריך להטביל כולה כדי שיחשב מקום החתך מוקף במים, ולפ"ז בשלשלת העשויה מטבעות, לכו"ע א"צ להטביל אלא הטבעת שבה נשלמה המדה, כ"מ בתוספתא, וצ"ע בראשונים בזה, [נאח"ז ראיתי בתוספתא שבר"ש כלים פ"ט מ"ב שמטביל החבל עד עשרה טפחים והתם לא מחלק בעתיד לקוצצו].

ה. פשטות הדברים ידוע דרישא מיירי ביד של עץ התחובה בפטיש או בקרדום וכיו"ב, וכגון שהיא ארוכה ח' טפחים ושיעורה לקבל טומאה ששה טפחים ועתיד לקצוץ ב' טפחים המיותרים.

ו. הקשו הראשונים ז"ל לת"ק אמאי אין היד חוצצת על מקום חתך, שהרי מקפיד עליה ועתיד לקוצצה, וד' תירוצים נאמרו בזה, א' תירוצ' תו' בחולין דמיירי בידות של חוליות, כשלשלת העשויה מטבעות, שאין אחת חוצצת על חברתה, ב' תירוצ' הר"ש והרא"ש דהו"ל כביה"ס וביה"ס של כלים אין חציצה מעכבת בהן, וכתב הר"ש הטעם מפני שאין מקפידין שם, ג' תירוצ' הר"ן דחשיב אינו מקפיד, כיון שרוצה לקוצצן רק לאחר טבילה, וכנראה כונתו מפני שהוא גוף אחד עד אחר טבילה, ד' תירוצ' המאירי בשם הראב"ד דחשיב אינו מקפיד, אבל גם בזה צריך להכניס החציצה במים, ומודה ת"ק בזה, ומ"ש מטביל עד מקום המדה ר"ל שאם יש חציצה על יותר ממקום המדה לא מעכב ולר"י מעכב.

ז. ויש להקשות ולר"י מי ניחא הרי הוא מקפיד לקוצצן, ומאי מהני מה שכולו במים, וי"ל דכיון שהוא גוף אחד אע"פ

המים בכל המקומות, ולא סגי בתחלת הבעבוע, אבל בבגד לח סגי בבעבוע שאז כבר באו מים בכולו, ואם הטביל סגוס עבה והכניסו שטוח א"צ להמתין שיבלעו בו המים, דסגי במים מבחוץ כמו בכל כלי.

משנה ה

הקדמה – ידיעות ודינים

א. ידות הכלים הרי הם חיבור לכלי להכניס ולהוציא טומאה, ואיתרבו בחולין קי"ח א' מקרא דלכם לכל שבצרכיכם, אבל אם היד ארוכה יותר מהשיעור הראוי לשימוש הכלי, אין החלק המיותר חיבור, ואם הכלי טמא הנוגע ביד עד השיעור טמא, חוץ לשיעור טהור, וכן להכניס טומאה לכלי, כדתנן כלים פכ"ט מ"ז דשיעור יד הקרדום והפטיש ששה טפחים, וברמב"ם פ"כ מכלים הי"ב, ועוד טובא נשנו במשנה שם, וכן שלשלת דלי גדול ד"ט ודלי קטן י"ט חיבור, ויותר אינו חיבור, כדתנן כלים פ"ד מ"ג וברמב"ם שם פ"ט הט"ו.

ב. יש להסתפק אם ידות הכלים [שיכולין להתפרק] שהם חיבור לטומאה, אם הם כגוף הכלי לענין טבילה, שאם נשאר משהו מן היד חוץ למים הר"ז כנשאר משהו מן הכלי, שלא עלתה לו טבילה מדאוריתא, או שהיד כחציצה שאינה מעכבת טהרת הכלי מדאוריתא, ופשטות הדברים שהיד כגוף הכלי, כמו שהיא חיבור להזיה כדתנן פרה פ"ב, וכן שנינו בתוספתא שחציצה שע"ג הידות מעכבת, אבל אין זה מוכרע דמצינו בירושלמי שחציצה שאינו מקפיד חיבור להזיה ולא לטומאה, וא"כ י"ל שהידות צריכין טבילה מדרבנן הואיל והם חיבור לטומאה, ומ"מ הפשטות דחיובן מדאוריתא, ובדין החציצה אם צריך להכניסה במים, עי' להלן דין י'.

ג. ידות הכלים שאינם ארוכין, אע"פ שדעתו לקוצצן, הר"ז כרוצה לקצוץ מקצת הכלי,

כלי בתוך כלי, וברשב"א לטבעת החוצצת על בשרו, ואין חילוק אם החציצה דבוקה או מונחת בהידוק, שהרי אף הדבוקה אינה חיבור לטומאה, וכ"מ מדאיצטריך קרא שיהא שערו במים, והרי שערו כחציצה שאינו מקפיד, כמבואר בתוספתא דכשות של גדול שמקפיד עליו חוצץ, והיינו שהשער הדק חוצץ על הבשר.

יא. ביה"ס של כלים בפשוטו הם כביה"ס שבאדם, דחציצה דכלים מאדם ילפינן, ואין מקור לחלק ביניהם לא בסברא ולא בקראי, ולכן בעינן ראוי לביאת מים, וכ"מ בהדיא חגיגה כ' ב' לפי' הירושלמי והרמב"ם שם, והר"ש והרע"ב כתבו דאיך דרך להקפיד שם, ולפ"ז אם מקפיד חוצץ אף בכלים, אבל מסתמות הרא"ש משמע שזהו דין דאורייתא, וזה צ"ע.

יב. בגמ' משמע דת"ק ור"י פליגי בפלוגתא דר"מ ורבנן בעלמא אם כל העומד ליקצץ כקצוץ דמי, אבל במתני' ותוספתא ל"מ כן, וכן הרמב"ם והרא"ש פסקו כת"ק, ואמנם באו"ז בשם ראבי"ה כתב מה"ט דהלכה כר"י, ובגמ' מיייתי גרסת המשנה דברי שא דר"מ וחכ"א עד שיטביל את כולה.

יג. חבל שקשור בדלי הרי הוא חיבור, וקתני בתוספתא אפי' מאה אמה, ושלשלת עשויה מטבעות של מתכת ובארוכה תשבר הטבעת, אבל תפירה אין שייך ואין צורך בדלי, משא"כ בקופה שאין דרכה בחבל אא"כ תפר ועשאה לכך בקבע.

ביאור המשנה בקצרה

ידות הכלים ילפינן מקרא שהם חיבור להכניס ולהוציא טומאה, והיינו בשיעור שראוין לשימוש יד, אבל אם יש לקרדום ולפטיש ידית ארוכה ז' טפחים אינה חיבור אלא עד ששה טפחים, והנוגע בטפח השביעי אינו נטמא ולא מכניס טומאה, ונחלקו במתני'

שמקפיד לא חשיב חציצה, דקפידתו חשובה כמקפיד לקצוץ חלק מהכלי, ואע"פ שלגבי הכלי אינה חיבור, אבל לגבי היד עצמה כולה כחיבור שלא תחשב חציצה, והכי משמע באבר ובשר וצפורן המדולדלין דאע"פ שמקפיד אינם חוצצין.

ח. ובזה יש ליישב טעמיה דר"מ, דלא החמירו מדרבנן בידות כה"ג, כיון דלא דמו לחציצה דעלמא, שכאן החוצץ הוא גוף הכלי, ולא ראו להצריך שבירת היד קודם טבילה, דאין לגזור אטו חציצה ברובו ואם נצריך להכניס כולה במים לא הרווחנו כלום דכמאן דקצוץ דמי, ואפשר דבאבר ובשר המדולדלין וצפורן המדולדלת מודה ת"ק דצריך להכניסן במים, וידות קילי טפי, עי' דין ב'.

ט. מדברי כולם [חוץ מהראב"ד] נלמד דחציצה שאינו מקפיד אין מעכב אם היא חוץ למים, שהרי הקשו רק משום דהו"ל מקפיד, וי"ל דלרווחא דמילתא הקשו כן, דבסברא נראה דקולא דאינו מקפיד שייכא רק כשכולה במים, דבזה אמרינן שהמים שסובבין את החציצה מתייחסין לבשר שתחתיה, כיון שאינו מקפיד ונכנס במים כי אורחיה, אבל אם החציצה חוץ למים אין יתרון במה שאינו מקפיד עליה, והמאירי בשם הראב"ד אמנם כתב דצריך להכניס החציצה במים, אבל מדבריו בהשגות פ"א מטו"מ ה"ד משמע דס"ל שחציצה שאינו מקפיד טמא ומטמא, וא"כ אין ראוי לפמשנ"ת מתו"כ ותוספתא דלא טמא ולא מטמא.

י. מה שכתבנו לדון בחציצה שאינו מקפיד שצריכה להיות במים, היינו שאם היא חוץ למים דינה כמקפיד, אבל אין דינה כמקצת האדם או הכלי חוץ למים, דחציצה אינה חיבור לטומאה וה"ה לטהרה, וכ"מ בירושלמי וברשב"א וש"פ במתני' דהאוחז באדם ובכלים ומטבילן, שאין בזה אלא נדון מדרבנן של מיעוט המקפיד, דבירושלמי מדמה לה למטביל

ביאורים

שהם ארוכין ועתיד לקוצצן, תרתי בעינן שיהיו ארוכין יותר ממדתן שאינם חיבור לטומאה, אבל אם דעתו לקצוץ חלק מהיד שהוא חיבור לטומאה אינו כקצוץ, דהו"ל כדעתו לשבור חלק מהכלי, אף באופן שלא בטלה דעתו, דמ"מ כ"ז שלא קצצו הרי הוא כגוף הכלי, ואם אין עתיד לקוצצן אע"פ שהם ארוכין לכו"ע לאו כקצוץ דמי, מיהו בסיפא לא הוזכר שעתיד לקוצצן, ושמא בשלשלת בטלה דעתו, לפי שאם ידלה בשלשלת ארוכה תשבר, ויותר נראה דסמין ארישא ומיירי בעתיד לקוצצן.

מטביל עד מקום המדה, ושאר היד בולטת חוץ למים, ויש לשאול מה בין זה לשערה אחת חוץ למים דכאילו לא טבל מדאוריתא, וי"ל דכיון שאינה חיבור ה"ז כדבר הדבוק ע"פ הכלי, ולא חשיב כמקצת כלי חוץ למים, אבל אם היד כשיעור שהוא חיבור לטומאה ומקצתה חוץ למים פשטות הדברים שלא עלתה לכלי טבילה מדאוריתא, ונתבאר בהקדמה.

בקושיית הראשונים ז"ל דלהוי חציצה לת"ק, וכן בקושיא מאי מהני הטבלת כולו לר"י הרי הוא מקפיד על הנוסף לקצצו, עי' בהקדמה.

ר"י אומר עד שיטביל את כולה, בחולין ע"ג א' הגרסא ברישא דברי ר"מ וחכ"א עד שיטביל את כולה, ואם ר"מ לשיטתו בעומד ליקצץ בעלמא כדתנן שבועות מ"ב ב' בענבים העומדות ליבצר, ומייתי לה בסנהדרין ט"ו א' לענין שיעור העומד ליגזז, נחא דפירשו בגמ' דחכמים כר"י, אבל אם הכא שאני דכולו תלוש י"ל דגרסת המשנה עיקר, והרמב"ם והרא"ש וכן בטוש"ע פסקו כת"ק, אבל באו"ז ובמרדכי בשם ראבי"ה כתוב דה"ה דפליגי בכל עומד ליגזז והלכה כר"י, וכ"ה פשטות הגמ' בחולין שם.

לענין טבילה אם צריך להטביל כולה, ת"ק סבר כיון שעתיד לקוצצה ואינה חיבור הרי היא כקצוצה ולא מהני מה שיטביל כולה, ולכן מכניס הכלי במים עד ששה טפחים מהיד, והטפח השביעי נשאר חוץ למים, ור"י סבר שצריך להטביל כולה מפני מקום החתך, דאע"פ שחלק הטפח הנוסף אינו טמא, אבל הוא כגבו של היד, דאכתי לאו כמאן דקצוץ דמי.

שלשלת דלי גדול כו', ד"ז דומיא דרישא, אלא שהיד עשויה מטבעות של מתכת זו בתוך זו ובזה שנינו בכלים פי"ד מ"ג דבדלי גדול שיעור ד"ט חיבור שאין עושין לו שלשלת גדולה שלא תקרע מפני כובדו, ובדלי קטן י"ט הוי חיבור, ואם נשלם ד"ט באמצע הטבעת בזה יש מקום לומר דכל הטבעת חיבור טפי מיד ארוכה, כיון שאם יחתוך הטבעת במקום שנשלם ד"ט, לא יהא חצי' ראוי לכלום, ולכן סבר ר"ט דכל הטבעת שבה נשלם המדה צריך להטביל, אבל הטבעות שאחריה א"צ להטביל, אפי' לר"י, כמבואר בתוספתא דר"י כר"ט בד"ז, ות"ק סבר דכמו שלענין טומאה אינה חיבור, ואמרינן שרק עד חצי הטבעת דינו כיד, שעתיד לחתכה ולעשות ממנה טבעת קטנה, ה"ה לענין טבילה.

החבל שהוא קשור בקופה אינו חיבור, דכיון שלא תפרו ש"מ שחיבורו עראי, ואע"פ שמשמש כיד אינו בדין יד, אבל בדלי הוי חבל קשור חיבור, שאין תפירה בדלי של עץ, וגם כדי לדלות בו צריכין חיבור חזק וחבל קשור מחזיק יותר מחוטי תפירה שחיבורו, אבל בקופה אינו חיבור אא"כ תפר וכיון שכן חשיב נמי חציצה, ואם המים נכנסין במקום הקשר כגון שהוא רפוי מעט, מטביל עד מקום החבל, שאינו חלק מהכלי, והיינו דקתני ליה הכא בהדי ידות הארוכין.

לגר"ש רואין אותן כאילו הן יין, ואם בטל מהן מראה יין בתערובת מי המקוה שבכלי, שוב אינם חוצצין, ולגרסא שלפנינו דינם כמים ואין חוצצין, ומשקין דינם כיון במים, וחמירי ממ"ר לגרסא שלפנינו, וחמירי ממי חטאת, אבל לגר"ש גרסינן רוקין במקום משקין, ואינם בטלין אפי' במים מרובין והרוק מועט ביותר, מפני שהרוק עבה ואינו מתערב ונשאר חוצץ במקומו, ולהלן נתבאר דיניהם לפרטיהם.

ג. משקין פסולין למקוה מדאורייתא דאימעטו מקרא חולין פ"ד א', וכן אין להם טהרה במקוה, ולכן הם חוצצין בין הכלי למקוה, מיהו יש חילוק בין משקין שבמקוה למשקין שבכלי, משקין שנפלו למקוה וקוין וקיימי ועדיין לא נתערבו יפה במי המקוה הטובל שם לא עלתה לו טבילה כמבואר מכות ד' א', אבל משקין שנפלו למקוה ונתערבו בטלין ברוב לכו"ע, ואפי' אם חזותם ניכרת טובלין בהם מדאורייתא לדעת ר"ה פ", שכך הדין דמיעוט משקין משלים למ' סאה, וה"ה מי פירות שאינם מק"ט בכלל זה.

ד. משקין ומי פירות שבכלי אם חזותם ניכרת אינם בטלין וחוצצין, כגון יין אדום שבכלי אע"פ שהיין מיעוט ומי המקוה שבתוכו רבין עליו, מ"מ כ"ז שחזותו של היין ניכרת הרי הוא חוצץ, ונראה שאם היין אינו אדום כ"כ אין רואין אותו כאילו הוא אדום, שלא אמרו רואין אלא במין במינו, דשייך לומר שחזותו של המיעוט ניכרת כאן, מיהו מצינו בגמ' סברא איפכא דדוקא במינים חלוקין קצת כיון לבן במים אמרינן רואין אותו כיון אדום, אבל לא מים במים, ואיכא תנא דסבר כן אף במים במים.

ה. יין לבן וחלב במים פליגי תנאי אם בטל ברוב או דרואין אותו כאילו הוא יין אדום, ודינו כדין ד'.

ו. מן האמור נלמד דמה ששנינו מלא משקין כאילו לא טבל, היינו כ"ז שהוא מלא, אבל

רט"א עד שיטביל את כל הטבעת, סדר המשנה מתפרש דר"ט מודה ברישא, כיון שאם יחתוך עד מקום המדה תהא כולה ראויה לשימוש, משא"כ בטבעת שאם יחתוך חציה, יפסיד גם חלק שבתוך ד"ט, ולפ"ז לת"ק כש"כ ידות מטבעת, ולכן הרמב"ם שפסק כת"ק חיבר שניהם כאחת, כל ידות הכלים כו' כיצד שלשלת כו', אבל ר"י בתוספתא פליג ולמד מר"ט דטבעת לכל ידות הכלים.

החבל שהוא קשור בקופה אינו חיבור, וא"צ להטבילו, אבל לא קתני מטביל עד מקום המדה, מפני שאם החבל מונע ביאת מים הרי הוא חוצץ, דאע"פ שרוצה בקיומו אינו בטל כדין מיעוט שאינו מקפיד, כיון שעתיד להתיירו.

משנה ו

הקדמה – ידיעות ודינים

א. מקוה שמקצתו מים יפים ומקצתו רעים ודאי מצטרפין למ' סאה, וטיט הנרוק יוכיח, ולפ"ז מסתברא דמהני נמי השקה דיפים ברעים, ולכן פר"ש דטעמיהו דב"ש משום דחיישי שמא לא יטביל יפה כדי שלא יתערבו רעים ביפים, ופעמים שחושש שלא יטנפו מי המקוה, והרא"ש תמך בדעת הרמב"ם דטעמיהו דב"ש מן הדין דדין זריעה ענינו שמתבטלין למקוה ובמינים חלוקים אין מתבטלין, וקשה לחדש כן בדאורייתא ולחלק בין קרקע לכלים, ואי מדרבנן ע"כ הגזירה כפר"ש.

ב. ג' מינים נשנו במתני', משקין ומ"ר ומי חטאת, ויסוד הדברים דמשקין שבכלי שאינם נטהרין בהשקה לא חשיבי כמי המקוה, ולכן הם חוצצין בין מי המקוה לכלי, ואם המשקין נתבטלו לגמרי במי המקוה שוב אינם חוצצין, ובשיעור הביטול חלוקין מינים אלו זה מזה, דמי חטאת בטלין ברוב מים, ומ"ר

אם רבו עליו מים עד שבטלה חזותו טהור, וביין לבן איכא תנאי דסגי ברוב מים, אבל קשה למה שנה התנא כן, ובזבחים הגרסא מלא רוקין, וזה מיושב כפשוטו דרוק לעולם חוצץ, מפני שהוא עבה ועומד בפ"ע ואינו מתערב עם המים, - רוק דינו כמשקין שאין לו טהרה במקוה ואין טובלין בו, אע"פ שנכלל בתולדות המים בפ"ו דמכשירין, התם מדרבנן ולחומרא.

ז. מ"ר בפשוטו דינן כיון לבן במים, ותלוי בפלוגתא דתנאי באות ה', ולגר"ש והתו' וכ"ה בתוספתא דטהרות, רואין אותן כאילו הם יין במים, והיינו דתנא דמתני' ר"י היא דאית ליה רואין כאילו הוא יין אדום, וכ"ה פשטות הדברים דמ"ר אין טובלין בהם ואין להם טהרה במקוה ודינן כרוק, אבל גרסא שלפנינו שדינן כמים ואינם חוצצין, וכ"ה גרש"י בזבחים והרמב"ם, ולשון רואין כאילו אינו מובן, דאין כאן רואין אלא שדינן כמים, וגם הדין קשה שאין טובלין במ"ר ובפשוטו דינן כרוק לכל דבר, וסוגיא דזבחים מוכחת כפרתו'.

ח. מי חטאת, היינו לאחר שכבר נתקדשו באפר פרה, אין להם טהרה במקוה ואין טובלין בהם, ופרש"י והר"ש הטעם הואיל והן אב הטומאה וחשיבי משום קדושתיהו, ולפי טעם זה לא שייך לדון במים שמילאן לחטאת שלא יטהרו, אבל בתו' הזכירו עוד טעם משום דכמו שאין זריעה להקדש להטהר במקוה ה"ה שאין זריעה לחטאת, ולפי טעם זה יש לדון דה"ה במים שאינם מקודשים, והדברים צ"ת, ועי' להלן אות י"ג.

ט. מי חטאת שנפסלו מטמאין מדרבנן כאב הטומאה, ואם נטמאו ג"כ מטמאין לכו"ע, כדתנן פרה פ"א מ"ח, ונחלקו תנאי זבחים צ"ג א' אם מי חטאת שנטמאו כשרין לטהר (מדאורייתא מיהא).

י. מי חטאת דינן כמשקין שחוצצין עד שיתבטלו במים, ונחלקו תלתא תנאי בד"ז מתי בטלין, למ"ד מב"מ אינו בטל הרי הם חוצצין לעולם, ולמ"ד מב"מ בטל איכא למ"ד דבטלין ברוב, ואיכא למ"ד דרואין אותן כאילו הן יין במים, ונחלקו אב"י ורבא אם מאן דאית ליה רואין ביין לבן במים אית ליה נמי רואין במי חטאת במים, דאב"י סבר דדוקא יין לבן שמינו חלוק ממים אמרינן רואין, וה"ה מ"ר במים דינו כיון לבן במים, אבל מי חטאת במים בטלי ברובא, ורבא סבר דמאן דאית ליה רואין לא שנה יין לבן במים ולא שנה מים במים, ואף אב"י מודה דתנא דזבחים וחולין אית ליה רואין אפי' בדם ודם שהם שוין לגמרי, אבל נחלקו בדעת תנא דמתני', דאית ליה רואין במ"ר במים, כגרסת תו' הנ"ל אות ז', מאי קסבר במי חטאת.

יא. נחלקו אב"י ורבא בזבחים אי מתני' בדלי טמא כולו, או בדלי שתוכו טהור וגבו טמא, ולאב"י דכולו טמא קשה א"כ המים נטמאו ושוב אין להם דין מי חטאת, וי"ל דאתיא כמ"ד מי חטאת שנטמאו מטהרין, א"נ כיון שעדיין מטמאין מדרבנן, הרי הם חוצצין, ואם נימא דלטומאה זו מהני השקה, ע"כ דאתיא כמ"ד דאפי' נטמאו מטהרין.

יב. רבא מפרש מתני' בכלי שתוכו טהור וגבו טמא, ומשכח"ל כשנטמא מגבו כמשקין דרבנן גזרו עליהם שיטמאו כלים ועשו היכירה לטמא רק גבו, וא"כ גם הטבילה סגי בגבו ושפת הכלי למעלה, כמבואר בכלים פכ"ה מ"ג, אבל גזרו רבנן שאם יש בתוכו משקין לא עלתה לו טבילה דילמא חיים עלייהו ולא מטביל שפת הכלי יפה, כדי שלא יתערבו מי המקוה כמשקין שבכלי, ובפשוטו יש לקיים דברי רבא בכולה מתני' דע"כ מיירי שיש לו צורך ברוקין ומ"ר דאל"כ הי' שופכם תחלה, וכיון שכן גזרו עליהם שיחצצו כ"ז שלא נתבטלו, ודין ביטולם כמו לאב"י כדלעיל אות

לשפכם, ואם אינו שופכם ע"כ דחיים עליהו, ולכן גזרו בכל גונא, שמא לא יטביל הכלי יפה.

ביאור המשנה בקצרה

ב"ש חיישי שלא להטביל מים שחושש שלא יתערבו עם מי המקוה גזירה שמא לא יטבילם יפה, מפני שרוצה שלא יתערבו, א"נ כיון דשני מינים הם לא בטלי מים שבכלי למי המקוה, וב"ה לא חיישי לזה, ולכן מטבילין חמין בצונן וצונן בחמין רעים ביפים ויפים ברעים.

כ"י שהוא מלא משקין כו', במשנה זו יש גרסאות חלוקות, ולפי הגרסא שלפנינו כל משקין שאינם נטהרים בהשקה הרי הם חוצצין בין המקוה לכלי, ונשנו כאן ג' מינים, משקין אינם נטהרין בהשקה עד שירבו המים כ"כ שאם היו המשקין יין לא ה' חזותם ניכר במים, ולשון כאילו לא טבל, היינו כ"ז שהמשקין בתוכו לא נתבטלו, אבל מ"ר דינם כמים וא"צ ביטול דנעשין כמקוה ואינם חוצצין, ומי חטאת סגי להו ברובא, כמשי"ת להלן לאביי ולרבא.

בסוגיא דזבחים מייטנין כלישנא דמתני' וקתני ברישא כלי שהוא מלא רוקין, ובמציעתא גרסת תו' דמ"ר רואין אותן כאילו הן יין, ונחלקו אביי ורבא בפירושה, לאביי מיירי מתני' בכלי טמא כולו, וברוק אינו מתבטל כלל, כיון שהוא עבה ואינו מתערב עם המים, ובמ"ר רואין אותן כיון במים, ואם נתבטל מראיהן טהור, ובמי חטאת כיון שהם מין מים א"צ רואין כיון, אלא סגי ברוב.

ולרבא מיירי בכלי שתוכו טהור וגבו טמא, כגון שנטמא במשקין שטומאתן מדרבנן, וכדי שיהא היכר שזה דרבנן, תיקנו שרק גבו נטמא כשנגעו משקין בגבו, וכשאין בו משקין סגי בטבילת גבו ושיעברו המים על שפתו, וא"צ למלאת הכלי מים, אבל כשיש

ו' ז', [וכ"נ בשטמ"ק ע"ח ב' אבל תו' ושטמ"ק ע"ט א' נקטו דליכא חשש דחיים ברוק ומ"ר, וע"כ רישא בכלי טמא], אבל מי חטאת א"צ ביטול גמור דכיון שבטלו ברוב שוב אינם ראויים למי חטאת ולא חיים עליהו, ולכן אע"פ שטומאתן לא בטלה ברוב, אם משום דמב"מ אינו בטל או משום דרואין אותן כאילו הם יין, מ"מ הכלי נטהר ברוב מי מקוה, שכבר עברו מים על שפתו יפה, אבל בכלי שכולו טמא ס"ל לרבא דלתנא דמתני' רואין אותן כאילו הם יין במים וחוצצין, ולר"י לעולם חוצצין.

יג. ויש כאן תימה היכי משכח"ל בחטאת כלי שתוכו טהור וגבו טמא, הרי שנינו בפרה פ"ב מ"ח דבחטאת כלי שנטמא אחוריו נטמא תוכו, קושיא זו הקשה הר"ש בפרה שם וצידד לאוקומה במים שאינם מקודשים, ולחדש שלא נאמר ד"ז דנטמא תוכו אלא במים מקודשין, והרבה קושיים יש בזה, ואם מתני' כר"א דמי חטאת שננטמאו מטהרין [עי' אות י"א], ניחא, דלדידיה מעלות דמי חטאת נאמרו רק עד הקידוש, וא"כ במים מקודשין שכשרין אפי' נטמאו, אין לעשות מעלות בטהרת הכלי, ולכן נטמא גבו לא נטמא תוכו, ובוה מיושב מה שהעיר הרש"ש דמי חטאת שנתנן על מקום טמא פסולין כדתנן פרה פ"י מ"ג, ולר"א מיתוקמא רק באפר קודם קידוש, מיהו בזה יש ליישב דאחורי הכלי לא חשיב מקומו של תוכו, ואם נימא דלרבנן דנטמאו פסולין לכו"ע סגי ברוב כיון דטומאתן רק מדרבנן, א"כ מוכח דסוגיין כמ"ד דטמאין מטהרין, גם י"ל דפשטא דמתני' במי חטאת כשרין, ולכן לא הוצרכו לפרש דאתיא כר"א, ויתכן דלרבא עיקר מה ששנינו מי חטאת הוא לגלות דמיירי בתוכו טהור, דנידוק הסתירה ממ"ר למי חטאת.

יד. ר' יוסי דפסל אפי' רביעית בכור גזירה דרבנן היא שלא יטבילו עם משקין בתוך הכלי דילמא חיים עליהו, שהרי בקל יכול

נקט רוקין לאשמועינן שאינם נטהרין בהשקה אע"פ שנמנו כתולדות למים בפ"ו דמכשירין, וכן מ"ר, ולאשמועינן דחייס עליהו אליבא דרבא לפמש"כ, ולאשמועינן דלא בטלי אפי' במים מרובין כיון שאינם מתקרבין, - גרסת משקין קשה דהול"ל תקנתא עד שירבו, א"נ רואין אותן כאילו הן יין.

מ"ר רואין אותן כאילו הן מים, גרסא זו קשה דהול"ל טהור או הרי הם כמים, ולשון רואין אותו מתפרש שאינו כן ואנו מדמין לשער כאילו ה' כך, וזה מיושב לגרסת תו' דגרסין יין, וכן גרסת ר"ש בתוספתא דטהורות, ולפנינו גם שם הגרסא מים, וכן מוכחת סוגיא דזבחים.

אוקימתא דרבא בכלי שתוכו טהור וגבו טמא מחודשת וצריך לדקדק היכן רמיזא במתני', והנה רבא לא סבר כאביי דהא דיד' הא דרביה, משום דקים ליה דר"י כר"ג ס"ל, ועוד דפשיטא ליה דמ"ד רואין במ"ר במים אמר נמי במי חטאת במים, כמשנ"ת דסברא דרואין שייכא טפי במב"מ, וס"ל דאין חידוש במ"ש מלא רוקין כאילו לא טבל, וביותר מדקתני מלא רוקין, ומזה למד דנתחדש במתני' גזירה דילמא חייס עליה, ודברי ר"י בכלי מחזיק כור מסייעין סברא זו, וכן נלמד מענינא דרישא דמה"ט אמרי ב"ש אין מטבילין חמין בצונן.

ויצויו בהקדמה אי מתני' כמ"ד מי חטאת שנטמאו מטהרין.

לשון עד שירבו ק"ק, דהול"ל משירבו שהרי רואין אותו כאילו הן מים הוי טפי מרוב מים, ולגרסא דרואין אותן כאילו הן מים ניחא, וכן לרבא אם נימא דרק מי חטאת מיירי בתוכו טהור, כפרתו, א"כ כאן נתחדש דבעינן עד שירבו.

ר"א אפי' כלי מחזיק כור, ואין בו אלא רביעית, נקט רביעית שהוא שיעור

משקין בתוכו גזרו חכמים דילמא חייס על המשקין ולא יטביל שפתו כראוי, לכן אמרו שכ"ז שהמשקין לא נתבטלו במים, כאילו לא טבל, בד"א במשקין שצריך להם, ואפי' מ"ר ורוקין, דמדלא שדינהו ש"מ שצריך להם, אבל מי חטאת כיון שרבו המים על מי חטאת שוב אינם ראויין למצותן ולא חייס עליהו, ולכן אע"פ שלא נתבטלו, מ"מ אינם חוצצין, שהרי גבו ושפתו הוטבלו כדין.

ור"י גזר בכל משקין שבכלי שצריך להשליכם תחלה, גזירה אטו משקין שלא יתבטלו, דכ"ז שדעתו עליהם, מדאינו משליכן, ראוי לאסור לטבול בהם דיש לחוש דילמא חייס עליהו ולא יטבילם יפה, שימחר להוציאם קודם שנתמלאו יפה.

ביאורים

חמין בצונן, מקפיד טפי שמתקררים מהר ואין לו תקנה כ"כ, אבל צונן בחמין סתמא אינם רותחין ומתחממין רק מעט וגם יניחם שיתקררו, יפים ברעים מקפיד טפי שנפגמים מים שבכלי, אבל רעים ביפים אינו חושש כ"כ לפגם המקוה שמימיו מרובין ואינם נקיים כ"כ, ולא חייש דמיפגמי במשהו של ההשקה, ובמקוה מודו ב"ש דמצטרפין ונטהרין, ורק בתוך כלי פליגי.

פרי"ש מיושב טפי, וכן מצינו חשש דחייס עליהו בסיפא דמתני' לאוקימתא דרבא לכו"ע אף לב"ה, ומדאורייתא ודאי מסתברא דמודו ב"ש, וא"כ ע"כ הגזירה מדרבנן כדפר"ש.

כלי שהוא מלא רוקין, לשון מלא מיותר דהול"ל למימר שיש בו רוקין כדתניא זבחים ע"ח ב', ורש"י פ"י אגב מלא מ"ר דטהור, אבל התו' לשיטתם לא נתיישב בזה, ולכאורה נראה דלרבא ניחא, דקמ"ל שהי' מקום לטהר אפי' מלא רוקין, כיון דצריך טבילה רק לגבו.

כחצי פרס ורביעית, אבל על טעימת משהו לא גזרו, דפחות מכביצה אין לגזור, וגם יותר מזה אינו שיעור חשוב שידע שקבע עצמו לדברים טמאים, וריב"א פי' שאין דרך לשתות באכילה מועטת, וברביעית פי' דס"ל שרק רביעית משקין מטמאין מדאוריתא.

ג. פשטות הדברים כדברי הרמב"ם שאין גזירה נוספת שיטמא האוכל כביצה בלבד, שלא הוזכר בכל מקום אלא חצי פרס, וכן השוו בפ"ב מ"ב כל האוכל אוכלין טמאין, ולא חילקו דהאוכל חצי פרס חמיר טפי, (ודומיא דרביעית, ואולי גזירה ראשונה היתה רק על אוכלין), ועוד דחוקים רבים, וצ"ע.

ד. פרס הוא לשון פרוסה ולשון חלוקה, ושיעורו חכמים ככר של ששה ביצים לעירוב, שצריך שתי סעודות וי"א שמונה ביצים, ואמרו דחצי מזה שהוא שיעור סעודה אחת לטמא האוכל בבית המנוגע, שאם שהה שם כדי אכילת ג' ביצים מטמא בגדים, ורביע מככר זה פוסל את הגויה, ולשון המשנה חצי לבית המנוגע וחצי חצי לפסול את הגויה, וזהו שיעור אכילת פרס המוזכר בכל מקום דהיינו אכילת חצי מהככר של עירוב.

ה. כל האוכלין מצטרפין לשיעור חצי פרס אע"פ שאין קשר ביניהם ליחשב סעודה אחת, כגון שאכל ענבים ודלעת, ושיעור חצי פרס מצטרף אם מתחלת אכילתו עד סופה הי' בכדי אכילת פרס, וכן הדין ברביעית דמשקין.

ו. האוכל אוכלין טמאין נשאר בטומאתו אע"פ שהקיאן, ואפי' אכל חצי שיעור וטבל והשלים אכילתו אחר הטבילה מצטרפין, ובגמ' אמרו שאסור לו לטבול באמצע שמא יחשוב שנטהרו האוכלין ולא מצטרפין, והרמב"ם לא העתיק איסור בדבר, ואפי' הקיא חצי שיעור קודם שאכל חצי השני מצטרפין, ואם אכל אותו חצי פעם שני' צ"ע אם נטמא, אע"פ שלענין כזית חלב מסקינן חולין ק"ג ב' דחייב.

חשוב שדעתו של אדם עליו, ולאפוקי משקין שבשיורי הכוס וכיו"ב, ולגרסת הר"ש רואין כאילו הן יין, סתמא קאי גם אמ"ר וה"ה משקין, וכנראה בתוספתא, אבל לגרסת הרמב"ם כאילו הן מים ע"כ דקאי רק אמי חטאת, ושמא החמירו משום דלא מינכר בין מים למים.

משניות ז-ח

הקדמה – ידיעות ודינים

א. האוכל אוכלין טמאין והשותה משקין טמאין טהורין מן התורה, שהאוכלים ראשון או שני ואין ראשון מטמא אדם, ואמרין שבת י"ד א' דחכמים גזרו שיהא דינם כשני שפוסל את התרומה, גזירה שמא בשעת אכילתו אוכלין טמאין יתן משקה תרומה לפיו ויטמאנו, וכן גזירה שמא בזמן שתייתו משקין טמאין יתן אוכל תרומה לפיו, ואמרו דהחידוש במשקין אע"פ שאינו שכיח שיכניס אוכלין בפיו בזמן שהמשקה בפיו, ואפשר שבטעם כל דהו גזרו משום דניחא להו להשוות משקין לאוכלין.

ב. גדר הגזירה אינו לגמרי בהתאם לסיבת הגזירה, שהרי גזרו רק על שיעור חצי פרס דהיינו ביצה ומחצה או שתי ביצים, וחשש טומאה שייך בביצה, וגזרו גם באוכל מעט מעט שאין כביצה בפיו, אלא שמצטרפת אכילתו בכא"פ, וכן גזרו דוקא ברביעית אע"פ שמשקין כל שהן מטמאין, וגדולה מזו דהמכניס אוכלין בפיו אינו טמא עד שיבלעם, ואילו החשש הוא דוקא כשהם בפיו, (ויש להטעים דכשיש כביצה בפיו מצוי יותר שצריך משקין להקל לעיסתו), אלא חכמים גזרו שהאוכל אוכלין טמאין יסיח דעתו מן התרומה שהרי יודע שיטמא באכילתו, ותו לא חיישינן שיאכל תרומה כשהם בפיו, דודאי מיזהר זהיר בזה, כשזכור לכוין שתייתו קודם שבלע, וגזרו על אכילה דרך קבע, ולכן בעינן שיעור חשוב

ושנה וטבל ואח"כ הקיאה טהורה כמו שהיתה, ולא שנטהרה בטבילתו כמבואר בסיפא.

יב. בלע טבעת טמאה, שהיא אב הטומאה ומטמאה אדם, אפ"ה טובל ואוכל בתרומה אע"פ שהיא במעיו, ויש לעי' מה החידוש, דודאי אין לחוש לתרומה שבלע שלא תטמא, שהרי האוכל תרומה מותר לו לטמא עצמו משבלעה, ונראה מזה דמיירי בטבעת שמטמאה במשא וקמ"ל דבלוע אינו מטמא במשא, וזה מיושב לדעת הרמב"ן דכלים הנוגעים במת מטמאין במשא והנוגע בהם א"צ הזאה שלישי ושביעי, מדקתני רק טובל ואוכל בתרומה, וכן דקדק הר"ה ממתני'.

יג. חץ שהוא תחוב באדם בעומק ואינו נראה כלל דינו כבלוע, דא"צ בלוע במקום העיכול, דאדרבה כאן אין סופו לצאת מעצמו, ואם רואין אותו בעומק דרך הנקב שוב אין דינו כבלוע אלא כביה"ס וחוצץ מפני שאינו ראוי לביאת מים, וי"מ שאם אינו בולט למעלה מעור האדם זהו הנקרא אינו נראה, ולכאורה בכה"ג אינו בגדר בלוע, ומתני' דתני לה הכא וכן בתוספתא מתפרש דמשום בלוע הוא, ומה"ט הזכיר דאוכל בתרומה אע"פ שטומאה דבוקה בגופו.

ביאור משנה ז'

האובל^א אוכלין טמאין, בשיעור ביצה ומחצה וי"א שתי ביצים וזה נקרא חצי פרס, פי' דפרס הוא חצי פרוס מהכרך של העירוב שיש בו מזון שתי סעודות, וזהו המוזכר אכילת פרס בכל מקום, וחצי מהפרס זהו השיעור שמטמא את האוכלין, וקמ"ל מתני' דא"צ שתהא אכילה חשובה ממין אחד, אלא אפי' אכל מעט מזה ומעט מזה נפסל גופו כשאכל שיעור חצי פרס, וכן במשקין נפסל גופו ברביעית, וכל מיני משקין מצטרפין, וא"צ שיאכל וישתה בב"א, אלא כל שמתחלת אכילתו עד סופה שהה רק כדי אכילת פרס טמא, וכן רביעית דמשקין שיעורו בכא"פ.

ז. גדולה מזו מצינו דהשוותה מים טמאין טמא אע"פ שהם נטהרין מיד עם בליעתו, כמבואר בתוספתא דבלא טבילה נטהרין וכדלהלן דין ח', ואולי זו כונת התנא במ"ש שעשו בו שאר המשקין כמים, כלומר מים כשאר משקין.

ח. פשטות הדברים דמים נטהרין בבליעתן בגוף כמו בזריעה במקוה שבקרקע כענין שמצינו פסחים ל"ד ב' דזריעת חטים בקרקע מדמינן לזריעת מים במקוה, לענין שאין זריעה להקדש, וכאן נתחדש זריעת מים בגוף, דכיון שנתבטלו לגוף האדם הר"ז כנתחברו לקרקע, בלא טבילה במקוה כלל, אבל בבהמה אין דין זריעה, כמבואר בתוספתא, וכנראה הטעם מפני שיכול לשחטה ולא נתבטלו לגמרי, ואולי דוקא בבהמה טהורה שעומדת לשחיטה מדהזכירו פרה, וכ"כ הראב"ד גם בדעת הרמב"ם וכ"מ בתוספתא וכ"כ מרן זללה"ה, אבל הר"ש והרא"ש פי' שע"י טבילת האדם נטהרין המים, וצ"ל דנהי דמדאוריתא האדם טהור, ואפ"ה טבילתו מועלת, מ"מ בבהמה שאין מושג טבילה לא מהני, וע"ע בפנים.

ט. שתה מים טמאים והקיאן, אם פחות מרביעית שתה טהורין, ואם שתה רביעית כיון שנפסל גופו לתרומה הרי הוא מטמא אותם כשנוגעים בו ביציאתן, ולכן שנינו טבל והקיאן טהורין, לפי' הראב"ד וכ"מ בתוספתא.

י. בלוע בין באדם בין בבהמה בין מלמעלה בין מלמטה בין בתוך בשרו אינו מק"ט ואינו מטמא, דבשעה זו כמאן דליתיה דמי, ואפי' הכניס ידו למעי פרה ונגע בטומאה ששם טהור, וכן שתי טבעות אחת טמאה ואחת טהורה שבלען זא"ז לא נטמאה הטהורה.

יא. בלע טבעת טהורה ונכנס לאהל המת, לא נטמאה הטבעת, ואם הקיאה מיד נטמאה בנגיעתה בגופו שהוא אב הטומאה ומטמא כלים הנוגעים בו כמותו, ולכן שנינו שאם הזה

זה חומר בשותה משקין טמאין מבמקוה שכל המשקין מטמאין אותו, ומקוה אינו נפסל אלא בג' לוגין מים שאובין, וכן טהור שנפלו עליו ג' לוגין רק במים הוא נפסל.

ביאור משנה ח'

אבל אוכלין טמאין, כשיעור שגופו נטמא מהן וטבל אע"פ שגופו טהור האוכלין שבתוכו לא נטהרו, וכן במשקין, לפי שאין לאוכלין ומשקין טהרה בזה שמתבטלין לגוף, והא דאין להם השקה כבר שנינו לעיל מ"ו כלי שהוא מלא משקין והטבילו כאילו לא טבל, וכ"מ בפ"ז מ"ב ג' אלא קמ"ל דאפי' בתוך הגוף לא בטלו אא"כ נסרחו או יצאו מלמטה, אבל שתה מים טמאין הרי הם נטהרין בגוף מיד, אבל אם הקיאן חוזרין ונטמאין מגופו, ואם טבל ואח"כ הקיאן טהורין, כ"מ בתוספתא וכפ"י הראב"ד, אבל הר"ש מפרש שנטהרו ע"י הטבילה של האדם, ונפ"מ בשתה פחות מרביעית והקיאן שאין גופו טמא דלהראב"ד המים טהורין ולהר"ש טמאין.

בלע טבעת טהורה ונכנס לאהל המת, אין הטבעת מקבלת טומאה כ"ז שהיא בלועה, אבל אם הקיאה כשהוא טמא נטמאת מגופו, ולכן שנינו הזה ושנה וטבל והקיאה הרי היא בטהרתה כבתחלה, בלע טבעת טמאה אפי' שנגעה במת עצמו והיא כחלל ומטמאה במשא מ"מ טובל ואוכל בתרומה, דטומאה בלועה אינה מטמאה במשא, הקיאה טמאה וטמאתו דלא נטהרה בגוף, וזה כדעת הרז"ה והרמב"ן דהנוגע בחרב כחלל טמא טומאת ז' וא"צ הזאה.

חץ שהוא תחוב באדם, ונתכסה בעומק הבשר דינו ג"כ כבלוע, ולכן אע"פ שהחץ אב הטומאה טובל ואוכל בתרומה, ואם הוא נראה מבחוץ אע"פ שאינו בולט שוב אינו בלוע ודינו כבית הסתרים וחוצץ מפני שאינו ראוי לביאת מים, ומיירי בחץ שנטמא במשא

דאל"כ מאי רבותא דאוכל בתרומה, ואם נראה חוצץ יש לשאול תיפו"ל שטמא משום משא, י"ל דנקטיה לאשמועינן דכשאינו מטמא במשא ג"כ חוצץ, וגם י"ל דנדה טהורה לבעלה ולמשכבה אע"פ שטמאה טמא מת, ואם חוצץ נשארת בטומאתה.

ביאורים

כל האוכלין מצטרפין כו', החידוש כיון שקבעו הגזירה לפי אכילת קבע א"כ הי' מקום לומר שצריך אכילת חצי פרס ממין אחד או ממין סעודה אחת, וכן מתפרש החידוש בעירוב ועוד, וכן להמפרשים הטעם מפני שדרך ליתן משקין בפיו רק באכילה מרובה, ג"כ הי' מקום לומר דדוקא במין אכילה אחת.

כתב הר"ש דכולה נשנית משום סיפא דזה חומר כו' ולכאורה הא דאין משקין נטהרין בהשקה ידוע ממתני' דלעיל כלי שהוא מלא משקין וממתני' דפ"ז מ"ב, ושותה משקין טמאין פשיטא דדינו כמים דלא גרע מאוכלין, והגר"א גרס דאשמועינן שטהור שנפלו עליו ג' לוגין ממשקין טהור, כמבואר בתוספתא, ואפשר דיש משקין שאין מצוי לאכול עמהם וס"ד דלא גזרו, כמו של"ג במקוה בשאר משקין, אע"פ שפסול שאר משקין דאוריתא ושאובין דרבנן, והיינו דקמ"ל דגזרו בכולהו, ויתכן לאידך גיסא דכיון שמים נטהרין מיד בבליעתו, שמא אין בהם גדר הגזירה, שאין בגופו משקין שנטמאין, ועיקר מתני' נשנית שפיר כהקדמה למשנה דלקמן.

דעת ר"ת דשיעור חצי פרס משנה קדומה היא, ובי"ח דבר גזרו על האוכל כביצה בלבד, והדברים מחודשים שלא מצינו בשום מקום שהאוכל כביצה טמא ובכמה מקומות שנינו האוכל חצי פרס, בעירובין וביומא ובמעילה ובמקואות, ובסוגיא דכריתות י"ג א' בביתא ובגמ', ואיך יתכן לשבושי כל הסוגיות בלא מקור נאמן לגזירה אחרת, ועוד דאף לר"ת גזרו רק על מי שבלע ולא על מי שיש

מאילן הצומח, אבל בבהמה כיון שיכול לשחטה, לא בטל שם משקין בשתייתה.

והר"ש והרא"ש והרמב"ם בפיה"מ [אבל בהלכות נראה גרסת הראב"ד עיקר וכספרים דגרסי במגעו ביציאתן], פי' דנטהרו המים בטבילתו, וכבר נתבאר בהדיא בתוספתא הטעם דקתני טבל, שאם לא טבל הרי המים נטמאין ממנו ביציאתן, ויש לשאול דאכתי הו"מ למיתני בשתה פחות מרביעית שלא נטמא גופו כלל, וי"ל דבא להשמיענו דאפי' שיעור שטמא גופו נטהר בגופו, דלא נימא רק פחות מרביעית שאינו מטמא גופו נטהר בגוף, וגם סתם שותה משקין מיירי ברביעית, ולא רצה להאריך ולומר ששתה פחות מרביעית, וכ"כ בתוספתא דסתמא מיירי שנטמא מאכילתו ושתייתו.

בלע טבעת טמאה טובל ואוכל בתרומה, הקיאה טמאה וטמאתו, מבואר כאן דהטבעת אב הטומאה מדמטמאה אדם, ודינה לטמא במשא מדאשמועינן רבותא דבלוע בכה"ג, דלענין טומאת מגע סגי בביה"ס, וכבר נתבאר בכ"ז ברז"ה ורמב"ן חולין ע"א ב'.

חץ שהוא תחוב באדם, מסדר המשנה נלמד דבנדון בלוע קיימינן ולא בחציצה, וכ"מ בתוספתא, וכן מדאשמועינן שאוכל בתרומה אע"פ שחץ המטמא אדם תחוב בו, וכן הדין נותן דהבלוע בבשר לא גרע מבלוע במעיו דכאן גם אין סופו לצאת מעצמו, ולשון נראה מתפרש שרואין אותו ולא שהוא בולט למעלה ע"ג העור, ולפ"ז אם רואין אותו בעומק הנקב אע"פ שאינו בולט כלום חוצץ, ואע"פ שמקומו כביה"ס מ"מ ראוי לביאת מים בעיניו, אבל הפוסקים מקילין בזה, ונתבאר בפנים רצ"ע.

כפיו, וזה לא מתאים לטעם הגזירה, ועוד דלא יתכן שיהא רביעית משקין בפיו ויוכל להכניס אוכל באותה שעה, שהרי מלא לוגמיו של אדם בינוני כחצי רביעית, ועוד דעיקר הביאור לגזירה הקדומה אינו מובן, שהרי מותר לטמאות עצמו מיד שאכל תרומה, ולמה נחוש שיטעו בגלל האוכל תרומה אחר דברים טמאין, ועוד דבקולות ששנינו באוכל אוכלין טמאין כגון בפ"ב מ"ב הרי ודאי סתמו כפירוש דאפי' אכל טובא, וכי שייך לסתום שנחלק בין הגזירות, וכן דרשא דר"פ יומא פ' ב' משמע דקיימא על כל גזירת אוכל אוכלין טמאין ולא רק על גזירה הקדומה, ועוד דהי' ראוי להקל בטבל קודם השיעור או בהקיאן, כיון שאין במעיו אוכלין טמאין, ועוד צ"ע בכ"ז, - שינוי הלשון לגויה אפשר דזה כדי להבליט דאינו כאוכל נבילת העוף הטהור שטמא בגדים, וכאן רק גויתו נפסלת.

לשון המשנה מפני שאינם טהורים בגוף ולא קאמר מפני שאין להם טהרה במקוה, מוכיח שכאן הוא נדון אחר, מלבד שכבר ידוע שאין משקין טמאין נטהרין במקוה, וכש"כ אוכלין, וכ"מ מדקאמר במים שהם טהורין בגוף, ומה תוספת טעם יש בזה, הרי ממילא מובן שנטהרו בטבילתו, אבל אם טהרתן מפני הבליעה בגוף ניחא, והדברים מפורשים בתוספתא כאן ובטבוי ובראב"ד ורמב"ם כמ"ש מרן זללה"ה והוכיח שאין שייך כאן ענין השקה בטבילה, ובפרט שגופו טהור מדאורייתא ואין כן מיגו דסלקא טבילה לדידיה, והמים הרי טהורין לגמרי, אלא הענין דכמו שיש זריעה בקרקע לטהר אוכלין וזריעה במקוה או בקרקע בשיעור מקוה לטהר מים, ה"ה שיש זריעה בגוף האדם, שזהו ג"כ ביטול המים שנעשין כגוף האדם, ואדם חי לא גרע

תוכן הענינים

מפתחות	קלא
סימן א	בשש מעלות במקואות.....קנא
סימן ב	בדיני ספק שאובין.....קעג
סימן ג	בדיני המשכה ובדיני ג' לוגין, ובטהרת מקוה שנפסל בשאובין.....קעב
סימן ד	בדין שאובין בלא כוונה ובפסול ע"י אדם.....רבח
סימן ה	בדיני קבעו ולבסוף חקקו, וכלי שבמקוה, ובדין הויה ע"י טהרה.....רסח
סימן ו	בדין הויה ע"י טהרה, ובדיני מעיין, ובדיני כלים העושים שאיבה, ובדין מביאה ע"ג כלים.....רעג
סימן ז	בדין הנצוק והקטפרס, ועירוב מקואות, ובדין כלי שבמקוה.....שעג
סימן ח	בדין הספוג והדלי ואביק ומטהרת, ובדין מקוה סמוך למקוה.....תג
סימן ט	בדיני השלג והטיט וכל המעלין את המקוה.....תעב
סימן י	בדין מי פירות ושינוי מראה ובדין נתן סאה ונטל סאה.....תקג
סימן יא	בדיני הצריכין מביאה.....תקמד
סימן יב	בדיני רואין בתערובת משקין ומים.....תקנח
סימן יג	באכל אוכלין טמאין פ"י מ"ז ח'.....תקע
סימן יד	ליקוטים.....תקעד
א.	בדין הויה ע"י טהרה (בסוגיא דובחים כ"ה ב).....תקעד
ב.	בפסול מים שאובים.....תקעו
ג.	הערות לפז"ר.....תקפד

מפתחות

סימן א

בשש מעלות במקואות

א. פ"א מ"א מי גבאים כו', במעלת מי גבאים. מי גבאים שנטהרו ברבייה אם כשרים לתרומה. בביאור ענין שש מעלות זו למעלה מזו.

ב. שם שתה טמא כו', אם הא דחזרת הטיפה לטמא הוא מדאוריתא. העולה מן האמור. בדיני מים טמאים שנפלו למי גבאים.

ג. בהא דנטמא הטהור ולא אמרין דהוי כספק משקין טמאין.

ד. שם מילא בכלי טהור כו', ברבנותא ד7777 כלי טהור. שם נפל ככר של תרומה, ובד' ר"ש ברישא. שם מ"ב ברבנותא דכלי טמא. שם מ"ג נפלו מים טמאים כו'.

ה. מ"ג ר"ש אומר בין שהדיח כו', בביאור טעמא דר"ש. בדין נפל ככר של חולין לר"ש. בדין רוב אם בטל במים לר"ש ובתוספתא בר"ש טהורות פ"ד מ"ז זב ששתה מן הכוס.

ו. בתוספתא בר"ש מ"א מפני מה אמרו אם לא הדיח כו'. מים פחות מכשיעור שלא נתלשו מעולם אי מק"ט. בדין מים מחוברין שע"ג ידיו או פירות. בהא דאמרו בפסחים ט"ו א' דאיכא הכשר במחברין. ובדברי התו' חולין ל"א ב'.

ז. מ"ד נפל לתוכן מת או שהילך בהן הטמא כו'. בדין מים המוכשרין לקבל טומאה שנפלו לגבא.

ח. שם אחד מי גבאים כו', לאפוקי מים שאובים. בהא דאיצטריך לאשמועינן דבכולהו גזרו, ובדין אמת המים ושתה טמא.

ט. שם בשעת הגשמים הכל טהור כו'. בענין טהרת שעת הגשמים, בתוספתא בר"ש מ"ד טיט

וגממיות שבפתחי חנויות. שם מי שפיכות ומי גשמים שנתערבו כו'.

י. מ"ה, מאימתי טהרתן כו' בענין טהרת רבייה. בהא דמטהר דווקא בסוף. בדין טהרת בור שאין בו מקום לרבייה. בתוספתא בר"ש מ"ה כיצד רבו אע"פ שלא שטפו כו'.

יא. שם ר"ש אומר שטפו אע"פ שלא רבו, בדין רבייה לדעת ר"ש. בענין טהרה שע"י שטיפה. בפלוגתא דב"ש וב"ה.

יב. בדעת הראב"ד פט"ו מטו"א ה"א דמים מחוברין פחות מרביעית מקבלין טומאה. בדין רביעית מים זוחלין.

יג. שם, כשרין לחלה כו', בדין הנטהרין ברבייה אם כשרים גם לתרומה.

יד. בתוספתא בר"ש מ"א, גבא שנפל לתוכו יין כו' אם מייירי ביין טמא או טהור.

טו. מ"ז למעלה מהן מי תמציות שלא פסקו, בטהרת מי תמציות. בגדר מי תמציות וטעם טהרתן. בתוספתא בר"ש, החופר בצד הים כו'.

סימן ב

בדיני ספק שאובין

א. פ"ב מ"ג ספק שאובין שטיהרו חכמים כו', בדין ספק שאובין בכל המקוה. בתוספתא בר"ש מקוה שהניחו ריקן. בטעמא דבמכתשת בצידו בעינן רוב כשר. בדברי הש"ך ס"ק קמ"ד בדין ספק בכולו, - בדין ספק ג"ל בתחילה, ובדברי הר"ש לפסול שאובין משום הויה ע"י מק"ט. בראיית הר"ש מהא דמודו כותאי בשאיבה. בדין מקוה רביעית אם מטהר שאובין אף לאדם דבעי מ"ס.

ב. פ"ח מ"א ארץ ישראל טהורה כו'. בענין מקואות שבא"י ובחור"ל. חילוקי דינים בספק שאוב.

ב. להס"ד דקאי בדין המשכה בהא דתנן לפי חשבון, ובגרסאות הראשונים בגמ' שם. בדין רבייה אם צריך רוב הכשר מקוה. בדין רבייה בשעת ההמשכה והיה במקוה פחות מג"ל ובצירופם אין רבייה. בפלוגתא השאלות והתור. למסקנא לדעת ראב"י אם פוסלין המשוכין את המקוה. בד' הראב"ד דלמסקנא לא פליגי ראב"י ורבנן. בדעת הרמב"ם בזה. בד' הכ"מ בדעת הר"מ דבעי' רוב כשרין תחילה, ובדין רוב משוכין. בדעת הר"ש מלוניל בתור, ולענין הלכה. העולה לדינא.

ג. פ"ד מ"ד מים שאובין ומ"ג שנתערבו, בביאור בחצר ובעוקה כו', ובדברי הר"מ בפיה"מ בדין המשכה על מעלות המערה. בשו"ע סי' ר"א סמ"ה בשיעור המשכה. בדין קרקע הראויה לבלוע.

ד. פ"ג מ"א שלא נקרא עליהם שם פסול, ובדין ביטול לג"ל. אם מיירי אפי' בשאין בצירוף המקוואות מ"ס. בתוספתא ב' בריכות של מ' מ' סאה כו'. בהא דלא נטהרו השאובין ברבייה והמשכה. שם ב' מקוואות של כ' כ' סאה כו'. שם אבל רואה אני את דברי ר"י כו'. בפ"י גי' הר"ש.

ה. במתני' מפני שנקרא עליו שם פסול, אם פוסלין בג"ל במקום אחר. בדין מקוה פסול שנחלק ונפתקו המקוואות לב' מקומות ונתערבו.

ו. שם עד שיצא ממנו מלואו ועוד. בדין מלואו ועוד, ובדין מים שנפלו אחר הפסולין אם צריך להוציא כנגדן. בתוספתא בר"ש פ"א מ"ה ואיזהו מלואו ועוד.

ז. בדעת הרמב"ם פ"ה ה"ו. בדברי הראב"ד דבמקוה שנפסל בג"ל א"צ שיתחשב, בלשון הר"ש והרא"ש בענין מלואו ועוד. בדברי הש"ך ס"ק נ"ז בשם האגודה. בדברי הש"ך שם בדין מקוה שאינו מלא עד שפתו.

ח. שם מ"ב, כיצד הבור שבחצר כו', בחי' דבור שבחצר. בשיעורא דיתחשב שלא נשתתירו ג"ל. בדברי הראב"ד בצורת החשבון.

ט. בחו"ב ס"ד סק"ז ע"ס הדינים.

ג. בהא דמקוואות העמים שבחור"ל כשרין לבע"ק. בתוספתא בר"ש שם בדין מרחץ שבלניה עכו"ם.

ד. פ"ב מ"ג בדין יש לו במה יתלה. בדין ספיקות שטיהרו היכא דאיכא ממ"נ. בתוספתא בר"ש אומרין לו שלא יטבול באחד מהן, אם גם במקוה אחד הדין כן. בד' הרמב"ם בדין ספק שאובין, ובדין ברכת על הטבילה בספק.

ה. נדה ב' ב' מקוה שנמדד כו' אי קאי אמקוה או אטהרות. לדעת ר"ש אי רה"ר מפסקת. בהא דלא פריך מרה"ר. בטעמא דהחמירו ברה"ר. בירושלמי דמעל"ע מטמא אף ברה"ר. בגמ' שם ודלמא הגס הגס חזיתי' כו'. בתוד"ה התם. בתוספתא בר"ש פ"ב מ"ב בעובדא דמגורה של דסקים. נדה ג' א' לא למדוה אלא מסוטה כו'. אם נאמרה ההלכה לטהר ברה"ר או גם לטמא ברה"י. בדברי התור דלא גמרינן מסוטה טומאת ראייה.

ו. בסוגיא דספק עירוב עירובין ל"ו א' ובהא דשאני טומאה. בהא דספק ידים ליטהר טמא. בדברי המל"מ דספק טבל טמא כמו בספק עירוב.

ז. בדברי התור עירובין שם דלר"י בטומאה קלה וספק טבל טהרותיו טהורות. בדברי הראשונים דטהרות שנגעו בס"ט ל"ח חזקת טהרה.

ח. פ"ב מ"א הטמא שירד לטבול ספק טבל כו'. בדין ספק טבל במקוה ברה"ר.

ט. מ"ב מקוה שנמדד כו' בלשון שנמדד, שם בין ברה"י כו'.

סימן ג

בדיני המשכה, ובדיני ג' לוגין, ובטהרת מקוה שנפסל בשאובין.

א. תמורה י"ב ב' ואין המים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון, ובגמ' שם, אמאי לא מפרשינן דומיא דמדומע ומחומץ. בברייתא דראב"י, אי מיירי דווקא בנתערבו. בפלוגתא דראב"י ורבנן ובהא דפסק ר"י כרבנן. בדין צירוף משוכין להשלים למ"ס.

י. עדיות פ"א מ"ג הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה כו', בטעמא דשמאי והלל ורבנן.

יא. מקואות פ"ב מ"ד ר"א אומר רביעית מים שאובין כו', בדעת ר"א ברביעית בתחילה. לד' רבנן אם יש חומרא בתחילה יותר מע"פ המים. בדין ד' כלים לר"א.

יב. פ"ג מ"ג אר"ע לא אמרו מטילין אלא מטיל כו'. בפלוגתא דר"ע ורבנן, בדין מטיל ממקומות הרבה ונתחברו המים.

יג. בדין כלי אחד בהפסק.

יד. שם משנים ומשלשה כלים מצטרפין כו', בדין ג' וד' כלים. אם חסרון ד' כלים הוא בשיעור המים או במעשה השופך. בדעת רש"י והראב"ד ולענין הלכה.

טו. תמורה י"ב ב' בפלוגתא דיוסף בן חוני ורבנן.

טז. בדין התחיל השני עד שלא פסק הראשון.

יז. בדין נתכוין לרבות. בפ"י הראב"ד והרשב"א דנתכוין מתחילה ליתן כולם. בדעת הר"ש והרא"ש, ולענין הלכה.

יח. בהא דתנן בסתמא ד' כלים אין מצטרפין, ובלשון נפלו אם מתפרש שלא במתכוין. שם אפי"ן קורטוב בכל השנה.

יט. בתוספתא בר"ש, בטהורין טהור כו'.

כ. בענין נתכוין לרבות.

כא. בדין ג"ל בתחילה מד' כלים.

סימן ד

בדין שאובין בלא כוונה, ובפסול מעשה אדם, ובדיני כלים הפוסלין את המקוה.

א. בפסול שאובין בבאין מיד האדם. בדין מים תלושין וטמאין ובדין מים שלא תלשן לענין שאובין. בדרשא דמקוה בידי שמים. תפי"א ושאובין

אם חדא מילתא נינהו. אם תפי"א פסולו מדאו'. בטעם הגזירה בתפי"א. אם בבע"ק וכיו"ב צריך כלי.

ב. פ"ב מ"ז המניח קנקנים. בד' ר"א ובענין עונת גשמים. בהא דבעי כמעט מים בבור.

ג. בדין שבירה וכפיה ועירווי. בדין כפייה לר"א.

ד. שם מ"ח הסייד ששכח עציץ בבור. לר"א בשהמים צפין אם גם יערה. בדעת ר"י אם גם יכפה, בדעות הראשונים בזה.

ה. שם מ"ט המסדר קנקנים. בדעת ר"א בזה. בהא דתנן ישבר, אם גם יכפה.

ו. פ"ד מ"א המניח כלים כו'. בחידושא דכלים גדולים וקטנים.

ז. בגדרי שוכח. בסוגיא דשבת ט"ז ב', ואי מיירי בשוכח. ביאור הנדון בהניחן בשעת קישור ונתפזרו. בדין הניחן ונמלך. בפ"י רש"י. בדעת הטור דאף במניח לדעת אינו פוסל אא"כ נתנן בשעת קישור. בחור"ב ס"ב סק"ז ע"ס הדינים העולים לפרש"י. במתני' שם, ומודים בשוכח בחצר שהוא טהור, אי קי"ל כר"מ או כר"י.

ח. בדברי הרמב"ם פ"ד ה"ב בדרשא דשאובין, שם ה"ג, בדין מניח קנקנים. שם ה"ד בדין מניח כלים תחת הצינור. שם ה"ה בדין סייד ששכח עציץ בבור.

ט. בתוספתא בר"ש פ"ב מ"ט לגיון העובר ממקום למקום כו', בדין שלא בכונה. בדין כלי שהונח תחת הצינור ע"י בהמה. בדין שאיבה ע"י בהמה, ובד' הרשב"א והראב"ד.

י. פ"ב מ"ו המסנק את הטיט כו'. בדעת רבי שמעון. בתוספתא בר"ש היה בראשו ג"ל כו'.

יא. בתוספתא פ"ד ה"ב מים הנדלין מאליהם כו'.

יב. בפלוגתא הראשונים בדין מים הבאין למקוה ע"י אדם. בדברי הרשב"א בדין שאובין ומעשה

סימן ה

בדיני קבעו ולבסוף חקקו, וכלי שבמקוה, ובדין הויה ע"י טהרה

א. ב"ב ס"ו א' דתנן דף של נחתומין כו' בחילוק בין מחובר לקרקע לבין משמש עם הקרקע. בהא דמדמי צינור לדף. בטעמא דר"א. בקו' הגמ' לרבנן אפי' קבעו ולבסוף חקקו, אע"ג דדף כחקקו דמי. בטעמא דהקילו רבנן בפשוטי כ"ע במחובר. בגמ' והא קי"ל דרבנן, אם מיירי בכולו. בטעמא דהקילו בשאובין בקבעו ולבסוף חקקו. אם דוקא בחטט הגומא בתלוש פוסל.

ב. ב"ק ס"ז א' מעיקרא קציצתא והשתא צינורא. למסקנא אם אזלינן בתר תורת כלי קודם שקבעו. בפ"י השטמ"ק בשם הרא"ש. אם לר"א פוסל אפי' בשינוי השם ובדין תלוש ולבסוף חיברו.

ג. פ"ד מ"ה השוקת שבסלע כו', בדין חקק במחובר. בהא דלא הביאו בב"ק וב"ב מתני' דשוקת. בדין כלי המחזיק כשיעור מקוה. בגדר סלע תלוש. בפ"י הרמב"ם דהיתה השוקת כלי וחיברה לסלע. בדין צינור שקבעו ולבסוף חקקו לענין מילוי וקידוש מ"ח. אם למסקנא מקילינן גם בדאורייתא.

ד. בפ"ת ס"ק כ"ב בשם הגרע"א דכלי שחקקו ולבסוף קבעו ונקבו וסתמו פוסל, ובדין ניקב בתלוש. בקו' האחרונים בד' הרמ"א דאפשר לטבול בכלי שקבעו ולבסוף חקקו.

ה. בתוספתא בר"ש פ"ד מ"ה קסטלין המחלק כו', בביאור קסטלין. בהא דבעינן נקב כשה"נ. שם בד"א מן הצד כו' אם קאי על נקב המכשירו או על מקום יציאת המים. שם פקקו בסיד ובבנין כו' בדין כלי תלוש שסתמו. בדין נקב שסתמו בברזא.

ו. פ"ו מ"ו גיסטרא שבמקוה כו' בטעמא דמטמאין באויר. היכא דבין החדודין פרוץ רובו אם מצטרפין. בדין כותל שנסדק רובו ומפוזרים הסדקים. בחידושא דמתני'. בהא דלא הוזכר דהגיסטרא טמאה. שם ואם צפין כו' בדין מים שוין כמותה.

אדם. לדעת הר"ש והרא"ש אם גם בידו הוי שאוב. הערות ונדונים בדברי הרשב"א והרא"ש. פ"ב מ"ז ישבר או יכפה, אם מדין המשכה, ובדין עירוי. בתוספתא בר"ש פ"ב מ"ט אף יטה ובדין זולף ולגיון. בדין התולש ומניח ע"ג קרקע וזבו המים למקוה. בדין מניח כסות וסגוס תחת הצינור ובמתני' פ"ו מ"ה השק והקופה. בדין מים הטופחין על שק וקופה ונוטפין למקוה. בדין הגביה השק במהירות ותלש מים. בדין שאיבה בכלי מנוקב. אם שרי לדלות בכלי נקוב ולמלאות המקוה, ובדברי הפוסקים בזה. בדברי הפוסקים בדעת הרא"ש ובדין כפייה. לענין הלכה.

יג. פ"ד מ"ב המניח טבלה תחת הצינור. בדין אין לה לבזבז מד' רוחות.

יד. שם מ"ג החוטט בצינור לקבל צרוורות, בהא דלא מתפרש דמיירי בחקקו ולבסוף קבעו. אם כל המים שנכנסו לצינור פסולין. בגדר הפסול אם הדפנות ככלי או דהגומא פוסלת.

טו. שם בשל עץ כל שהוא, בשיעור החקק בשל עץ. בהא דפוסל בג"ל אע"פ שאין נופלין כאחד מהחקק. בטעמא דבשל חרס בעי רביעית. בטעמא דרבנן דאף בשל חרס כ"ש. בדברי הר"ש בשיעור רביעית בכ"ח. בטעמא דבשל עץ כל שהוא, ובדין של מתכת ואבן.

טז. שם היו צרוורות מתחלחלים בתוכו כו', בחידושא דבצרוורות מתחלחלין בתוכו פוסל. שם ירד לתוכו עפר ונכבש כו', אם מיירי בנתקשה, ובדין כלי שתחת הצינור ונתמלא עפר. בדין הצינורות המוכרגין אם יש בהם משום קבלה.

יז. שם סילון שהוא צר מכאן ומכאן כו' אם אע"ג דרחב למטה ומקבל מים אינו פוסל. בדין קיבול שעשוי להעביר המים ואפשר גם ליטלן מתוכו. בדין סילונות שיש בדרךן שעון מים.

ג. בסוגיא דזבחים שם, חבית שמונחת כו'. בהא דממעטינן דבר המק"ט אע"פ שהוא טהור, בביאור דרשא דהויתו ע"י טהרה. שם ז"א אויר כלי ככלי, בפ"י רש"י. שם ודלמא בשותת כו'. בעדותא דר"צ על הזוחלין שקילחן בעלי אגוז.
ד. בביאור נידון דאויר כלי, ובפ"י רש"י.

ה. פ"ה מ"ה הזוחלין כמעין והנוטפין כמקוה, בפ"י הר"ש. בפירוש הרמב"ם. בדברי הראב"ד ובדין נוטפין דמתני' אי בעו אשבורן.
ו. בדין מעין המקלח דרך אויר.

ז. שם נוטפין שעשאן זוחלין סומך אפי' מקל כו'. ברבותא דמקל וקנה, ואם מקל וקנה מקבלין טומאה. בפ"י הרא"ש דזב וזבה סומכין המקל. בהא דתנן זב וזבה.

ח. בדין מעין שהעבירו ע"ג דבר המק"ט.

ט. בשו"ע סי' ר"א סי"ד, ובדין דבר המק"ט מדרבנן. בטוש"ע סמ"ח בדין אדם הסומך את המקל.

י. שם נוטפין שעשאן זוחלין, בפ"י הר"ש. בפלוגתא דב"ש וב"ה שם מ"ו בחרדלית ובענין גודר כלים.

יא. בדברי הרא"ש בגדר זוחלין. בדעת המרדכי והרשב"א בדין זחילה למעלה ממ"ס.

יב. בדין זחילה מועטת. בדין נקב גדול בבריכה גדולה ואין זחילתו ניכרת.

יג. בדין בור שעולה על גדותיו אם חשיב זוחלין. בדין כותל שבין ב' מקואות שנסדק פחות משיעור עירוב מקואות.

יד. פ"ד מ"ה השוקת שבסלע, אם מיירי בטבילה בשוקת או לענין עירוב.

טו. בדברי הר"ש והרא"ש דסיפא דמתני' לענין עירוב. בדין גיגית נקובה לענין לטבול בתוכה. בענין נקב מלמטה ומן הצד, וברעת הרשב"א. בדברי הטור. עוד בפירושא דמתני'.

ז. שם מעין היוצא מהתנור כו'. מ"ט אינו כמעין שע"ג השוקת, ובהא דלא קתני במקוה. מ"ט לא חשיב הויה ע"י דבר המק"ט. שם ואם היו ע"ג רום ידיו כו' אם מצי אזיל כר"י דגו"א.

ח. בדברי הר"ש דשאוב מדאורייתא בכלים המק"ט. בדין הויתו בטהרה במקוה.

ט. בגדר הויה במי חטאת ובמעין. בדין מעין המקלח ע"ג דבר המק"ט. ביאור גדר הויתו בטהרה במעין. בד' רש"י זבחים כ"ה ב' והראב"ד בעדיות, בגמ' זבחים שם בדין אויר כלי. בגדר פסול הויה במקוה. בהא דמטבילין בתוך כלים וגיסטרא.

י. בדין הויה ע"י טהרה, במתני' דפרה, אם מפני הקידוש או משום דנפסל המעין. בדברי הרא"ש בדין טבלא שזקפה.

יא. בדין השקה לטהר פסול הויה ע"י מק"ט. בדין מעין שהעבירו בסילונות המק"ט.

יב. בחזו"א ס"ג ס"ק י"ז בחילוקים בין שאובין ע"י אדם לבין הויה ע"י טהרה, המקומות דמשמע שאין פסול הויה במקוה. חילוקי דינים שנאמרו בפסול הויה במק"ט.

יג. בדין פקק של מתכת. בדין מקוה שרצפו הקרקע בטסי ברזל. בדין פתיחת הברזא. בדין פקק של עץ שתחב בו יד ונקבו מעבר לעבר. בדין המשכה במחילה שתחת האוצר.

סימן ז

בדין הויה ע"י טהרה, ובדיני זוחלין, ובדין כלי נקוב, ובגזירת מרחצאות, ובדיני מעין.

א. זבחים כ"ה ב' הויתו ע"י טהרה תהא, בדרשא דהויתו ע"י טהרה ובהא דילפינן מינה למי חטאת. בגדר הויתו מקוה, ובדין מעין שע"ג דבר המק"ט. בדברי הרא"ש בדעת הרמב"ם. בפ"י רש"י ופי' הרמב"ם בענין הויה ע"י טהרה.

ב. בדין אויר מקוה. בהא דמעין המקלח בסילון למקוה פסול.

הראבי"ה דמיירי בב' מקואות וכולל ביניהם. פשטות המשניות משמע דמעין מטהר בכ"ש אף לאדם. להסבירים דבעין מ"ס אם הוא מדאוריתא.

כה. כלי שאין בפיו כשה"ג אם מטבילין בו מדאוריתא. בדין טהרת מים טמאים אם בעי' כשה"ג. בדין זריעה לשאובין, אם בעי' כשה"ג. בטעמא דבכלי בתוך כלי בעינן כשה"ג. בביאור ענין מיגו דמהני לחיצון.

כו. שם וה"מ בכלי טהור כו'. בדין פיו למעלה או מוטה על צידו. בדין כלי המשוקע כולו במים. בדברי הר"ש ספ"ח דטהרות. בדברי הרשב"א בענין פיו למעלה, ובדין כלי טהור. בדברי הרמב"ם ובשו"ע ס"ט. בדין טבילת כלי בתוך כלי בזה"ז. בדברי הש"ך דמים שע"ג הכלי פסולין ואין מבטלין הכלים שבתוכו. בדברי הרמ"א דא"צ שיכניס שפת השק במים, ובדין סל וגרנותני.

כז. פ"ו מ"ב דלי שהוא מלא כלים כו'. בדברי הר"ש. בדין מים הצפין על פני כל הכלי.

כח. פ"ה מ"א העבירו ע"ג שפה כ"ש, בפ"י הר"ש. לפי' הרא"ש כל מי השוקת כשרין חוצה לו. בתוספתא בר"ש מעין היוצא לתלמי. בדברי הר"ש לגבי מתני' פ"ג מ"ב בור מלא שאובין. שם בר"ש בענין טהרת שאובין במעין שאין בו מ"ס. בדברי הר"ש בביאור מתני', ובענין כלים קבועין ותלושין. בדברי הר"ש בדעת ר"י דאין מטבילין ע"ג הספסל. בדברי הב"מ בד' הר"ש.

כט. בדעת הרשב"א בתשו' דמיירי שאין עד השוקת מ"ס. בדעת הרשב"א בדין כלי נקוב מצידו. בדעת הרשב"א בתוה"ב דא"צ מ"ס ובטעמא דמתני'.

ל. בדעת הראב"ד דהעבירו ע"ג השוקת פסול מעיקר הדין. דמשמע דמתני' דל"מ המשכה בכולו.

לא. בדעת הרמב"ם במתני' דשוקת.

לב. בשו"ע ס"ח, ובדברי הפוסקים.

טז. בתוספתא בר"ש שם, קסטלין המחלק מים בכרכין. שם פקקו בסיד ובבנין. בדין כלי מחובר שהיה נקוב וסתמו.

יז. אם יש ללמוד משוקת לכלי תלוש. בדברי האחרונים בדעת הרמב"ם. לענין הלכה בדין שאובין וטבילה בכלי נקוב.

יח. פ"ה מ"א מעין שהעבירו ע"ג השוקת. בביאור הנדון בהעבירו ע"ג כלים, ומ"ש משוקת. בהא דלא יטביל ע"ג הספסל. עוד בביאור מתני' דשוקת וכלים.

יט. בדברי הרא"ש שם, ובתוספתא עריבה שהיא מלאה כלים כו'. בדעת ר' יהודה בתוספתא דפליג בעריבה. בדין שוקת שהיא כלי ומחוברת או משוקעת במקוה.

כ. במתני' שם העבירו ע"ג שפה כ"ש כו'. מ"ש שפת השוקת מע"ג כלים. בתוספתא בר"ש מ"ב מעין המקלח לתלמי.

כא. בתוספתא בר"ש פ"ו מ"ה עריבה מלאה כלים כו', מ"ש משדה ותיבה שבים. אם הנדון בשדה ותיבה לבטלן מתורת כלי. בדין מעין דסגי בנקב כ"ש, ובסוגיא דחגיגה כ' ב'.

כב. יומא ל"ז מוכני לכיור כו' ובים שעשה שלמה. אם ים של שלמה היה בחול או בקודש. בהא דהיה הים נקוב, אם לבטלו מכלי או לחברו למעין.

כג. חגיגה כ"א ב' גזירה שלא יטביל מחטין וצינוריות כו'. בדין חיצון טמא לענין קודש. בדין להטביל במעין בשאין בפיו כשה"ג. שם איכא ביניהו סל וגרורתני, בפירש"י. בפר"ש פ"ו מ"ה דאע"ג דמקוה שחלקו פסול א"צ כששופרת הנוד. אם בשק וקופה הכל מודין דמטבילין. בדברי הראשונים בזה. בדין כלי החיצון למ"ד משום חציצה. בדין כלי המונח במקוה אם שרי להטביל בו.

כד. שם דהא ארעא חלחולי מחלחלא, אי מיירי במעין. בדין שיעור מ"ס לאדם במעין. בפ"י

מב. מ"ג מעין שהוא משוך כנדל הרי הוא כמו שהיה, אם טהור לזבים וכיו"ב.

מג. שבת ס"ה ב', בביאור הסוגיא בד' שמואל. בדין מים שנבלעין בקרקע ויוצאין לתוך הנהר. בדברי הרמב"ן בטעמא דשמואל ובדין שאר נהרות.

מד. בדברי הרמב"ן בדעת הרמב"ם לחלק בין גומת המעיין למקום זחילתו. עוד בדין נוטפין שנחתברו ע"י זוחלין. בטעמא דהעבירו ע"ג שפה כ"ש כשר.

מה. פ"ה מ"א עד שידע כו' בהא דבעינן עד שידע שיצאו הראשונים, ולא תנן שידע שרבו הזוחלין, בד' הרמב"ם בזה, ובפי' מתני' דבריכה.

מו. בדברי מהרי"ק דמעיין שהופסק אינו פסול אלא באשבורן. בראשונים משמע דבטל ממנו דין מעין, וכמה ראיות בזה. בדין גל שנתלש פ"ה מ"ו, אם דינו כמעין.

מז. בדברי הראשונים בדין מחצה נוטפין.

מח. בדברי הר"ן בנדרים מ' ב'. שם בדין נהרות המכזבין. בדברי הר"ן דיש מקומות כדין מקוה ויש כדין מעין. שם, בדין מעיין כנדל, ובדברי ש"פ בזה. שם, בעדותא דר"צ. שם, בענין גומת המעיין.

מט. בד' הרא"ה דבמקומות חדשים אין מטהר אף במיעוט נוטפין. בביאור דברי רבינו ירוחם.

נ. בדעת הר"ש דמעיין שריבה עליו שאובין אין מטהר בזוחלין כלל. בדעת שאר הראשונים בזה, ובדברי הרמב"ן שבת ס"ה ב'. בתוספתא מעיין שהוא צר כו'.

נא. בדברי הרא"ש במתני' דנדל.

סימן ז

בדין הנצוק והקטפרס, ועירוב מקואות, ובדין כלי שבמקוה

א. גיטין ט"ז א' הנצוק והקטפרס כו'. בכולו במים אם בעינן לדיני חיבור. בשיעור חיבור מדאי' לד'

לג. פ"ה מ"ב ע"ג כלים או ע"ג ספסל. בד' ר' יהודה בדין טבילה ע"ג ספסל. בטעמא דר"י דמכשיר אע"פ דמק"ט. בדין כלים המק"ט. בדעת ר' יוסי דפסל אף בכלים שאין מק"ט. בדר"י דלא יטביל ע"ג הספסל, אם באשבורן איירי או בזוחלין. אם נתבאר איסור לטבול ע"ג הספסל במקוה. בדין כלי שאין לו תוך, ובדין מחצלת וטבלא.

לד. בפר"ש דמתני' בכלים נקובין.

לה. בדברי הרשב"א בשעה"מ, ובד' הראב"ד. בדעת הרא"ש, ובדין כלי שבתוך המקוה. עוד בד' הראב"ד דדוקא במק"ט גזרו, ובדין נסרים.

לו. בדברי הטור בשם הרא"ש בדין סילון המחובר בקרקע המקוה. בדין מחצלת, ואם קי"ל כד' הראב"ד. בשו"ע סי' קצ"ח סעיף ל"א ובדברי הפוסקים בזה. בדין כלי מחובר שאינו מק"ט המשוקע במקוה.

לז. בדין כסא פלסטיק נקוב. בדין סילונות מתכת שקורין רדיאטור, אם הוא מק"ט, אם יש בזה גזירת מרחצאות לד' הר"ש ולד' הרא"ש, אם חשיב דהמים עומדין ע"ג, לענין הלכה בזה.

לח. פ"ה מ"ג מעיין שהוא מושך כנדל, בדין נוטפין שלא רבו על הזוחלין. בלשון מתני' שהוא מושך כנדל כו'. בדין מעין שנתפשט יותר ע"י השאובין, ובד' הר"מ. בדין מים העומדין ברחוק באשבורן ומחוברים ע"י זוחלין. נוטפין שרבו על הזוחלין אם מטהרין בכל שהוא. בטעם ההיתר בזחילה הנעשית ע"י מיעוט נוטפין.

לט. בגדר גומת המעיין ומקום שהיה יכול להלך מתחתלו. בתוספתא מעין שהוא צר כו', בגי' הרמב"ן ובגי' הר"ש.

מ. בדברי הרמב"ן שבת ס"ה ב' בענין גומת המעיין. בטעם החילוק בין חופר בצד הנהר ובצד המעיין.

מא. פ"ה מ"א העבירו ע"ג בריכה כו'. בהא דתנן פסול לזבים ולא קאמר הרי הוא כמקוה.

מקטפרס. בענין ע"ג הכותל אם הוי כאשבורן בקרקע שוה. בדעת ר"י דמתני' דניצוק לענין השקה נאמרה. בתו' חגיגה כ"א ב' ובדברי הר"ש ולענין הלכה.

יב. פ"ה מ"ו, ב"ש אומרים מטבילין בחרדלית, בטעמא דב"ש. שם ומודים שהוא גודר כו' אם גם היכא דיוצאין המים מבין הכלים.

יג. בקו' הראבי"ה בענין טבילה בנהרות. בדברי הראבי"ה בדיני קטפרס. בהא דפשיטא ליה דטובלין בנהרות אע"פ שהם קטפרס. לענין הלכה בדין ניצוק. בדין חיבור למעיין ע"י ניצוק.

יד. בדין גל שנתלש אם דינו כמקוה. בהא דמטהר בזוחלין. בר"ש פ"ד מ"ד בתוספתא נפתקו ובאו לתוך הבית כו'. בקו' הגמ' בחגיגה ובחולין ביושב ומצפה מאי למימרא.

טו. בד' התו' דקטפרס חיבור לדנפשיה. בביאור דברי התו' בחולין ובחגיגה. בדברי הר"ש פ"ה מ"ו לגבי חרדלית. בדברי הר"ש פ"ד מ"ד בתוספתא דנפתקו לתוך הבית.

טז. אם שייך פסול זוחלין במה שהוא חיבור.

יז. חגיגה י"ט א' נגזור ראשין אטו כיפין. בהא דאין מטבילין באויר, במקוה ובמעין.

יח. פ"ה מ"ו גל שנתלש. שם כל מקום שיש מ"ס טובלין ומטבילין. שם מטבילין בחריצין כו' ובפרסת החמור כו'. בפר"ש בענין חרדלית.

יט. פ"ה מ"ד כל הימים כמקוה, ובסוגיא שבת ק"ט א'.

כ. פ"ו מ"ח מטהרין את המקואות כו' בקו' הר"ש בדין קטפרס. אם לטהר שאובין בעינן כשה"נ. ובנקב שבכותל. בדין טהרת תחתון מעליון. אם לחבר הסילון לעליון סגי בכשערה. בפירושא דמתני'.

כא. בתוספתא בר"ש ואם נכפף הסילון כ"ש פסול. שם מביא סילון של רכובה כו'. בדין מים

רבנן. בדין טלה"ט שע"ג קרקע שלא ירד עם הקילות. בקו' הראשונים מרגליו נוגעות במים ומגממיות. אם טלה"ט במקום מדרון דינו כקטפרס.

ב. חגיגה י"ט א' מאן תנא כו' בטעמא דעודהו רגלו במים מחזיק לחמור. בהא דמוקמי' במעלות לחוד, ובדין טלה"ט מדאורייתא ובסוגיא שם.

ג. בדין גוד אסיק לר"י ואם הנדון בדאורייתא. בביאור ענין גוד אסיק בזה.

ד. בתוספתא בר"ש פ"ז מ"ו ג' גממיות כו', בענין חיבור בחרדלית של גשמים. אם יש יתרון במקוה שלם. שם וחכ"א כ"כ אין מטבילין כו'.

ה. גיטין ט"ז א' תוד"ה הנצוק. בדעת ר"ת בדין קטפרס.

ו. מקואות פ"ז מ"ו ירדו שנים וטבלו כו', בדין היו בב"א במים. בפ"י הר"ש. בדין הוספת שאובין בזמן שראשון או שני במים.

ז. בענין טלה"ט באשבורן, ובפ"י הרמב"ם. בהא דהצריכו חכמים בכותל כקליפת השום. אם רבנן פליגי על ר"י מדאורייתא.

ח. בפלוגתא דר"י ורבנן, טהרות פ"ח מ"ח מקל שהיא מלאה משקין, בביאור מלאה משקין. בהא דנטהרין המים למעלה אע"ג דל"א גוד אסיק. בירושלמי ג' מקומות דפליגי רבנן.

ט. במתני' פ"ו מ"ט נפרצו זה לתוך זה כו', בענין שיעור החיבור ברום וברוחב. בדין רוחב כשה"נ. בדין נפרץ הכותל באמצע ורובו קיים. בדברי הר"ש והרא"ש והרמב"ם בפ"י דנפרצו זה לתוך זה.

י. בד' ר"ת דמים סגי בטלה"ט, ובדין רוחב, ובד' הראב"ד. בפ"ו מ"ז משמע דבעי נקב מלא מים. בדברי התו' גיטין ט"ז א' בדעת ר"ת דא"צ רוחב כשה"נ.

יא. בתו' שם בהא דתנן דמשקה טופח אינו חיבור אפי' טלה"ט. בדעת ר"י דאשבורן גרע

מקואות שאין ברחבן כשה"נ ונפרצו זה לזה. בדין נקב שבכותל ושבקרקעית המקוה. בהא דבסילון בעי' שלא יכפף, ובטעמא דכל שיעמוד ממעטה, ובדין יבחושיין.

ל. פ"ו מ"ט כותל שבין שני מקואות שנסדק כו'. אם הסדק מצטרף לשה"נ. בטעמא דמעליותא דשתי ודערב. בביאור נסדק לשתי ולערב. שם עד שיהי' במק"א כשה"נ ביאור החי' בזה. בשיעור סדק.

לא. פ"ו מ"ג שלשה מקואות כו'. בהא דלא חשיבי המים היוצאין וזחלין, פ"ו מ"ח ממלא בכתף ונותן לעלין כו' אם נטהרין המים באשבורן. פ"ז מ"ז מחט שהיא נתונה כו', אם בתוך המקוה יש פסול וזחלין וקטפרס. בדברי הרא"ש דאם הגל תלוש בעי' מ"ס.

לב. פ"ו מ"ה אם היה שק או קופה כו'. בדין ניצוק לענין שאובין.

לג. בדין גוד אחית וגוד אסיק וקטפרס לענין שאובין.

לד. בדין וזחלין בנקב שבין ב' מקואות פחות משה"נ וכיו"ב.

לה. בתוספתא בר"ש פ"ז מ"ו הטביל בו יורה גדולה כו' בפר"ש דנעשו שאובין. מים בכלי שבמקוה אם מצטרפין למ"ס.

לו. פ"ז מ"ז מקוה שמימיו מרודדין כו' ברבנותא דחבילי עצים. בטעמא דאין להגביה המים בכלים.

סימן ח

בדין הספוג והדלי ואביק ומטהרת, ובדין מקוה סמוך למקוה

א. פ"ו מ"ד הספוג והדלי כו', בדין דלי שפיו רחב. בהא דמים שבדלי אינם פוסלין המקוה. נדונים בענין דלי. בדין ספוג אם מימיו חשיבי מעורבין.

הנשאבין בגישתא אם הוי זוחלין. בתוספתא שם ומשיק ויורד וטובל. בדין השקה בטיטרוס שאין המים יוצאין.

כב. בביאור דברי הר"ש במתני' דסילון. בהא דלא בעינן בסילון רוחב כשה"נ, וברבנותא דרחוק מן הקרוב. בפ"י הרא"ש. לענין הלכה בחיבור לטהר שאובין.

כג. פ"ו מ"ו הטביל בו את הסגוס כו', אם מצטרפין המים שבו למ"ס. ביאור החילוק בין סגוס לאדם. סגוס הבא מן החוץ אם מימיו מצטרפין למ"ס. כלי שאין בפיו כשפופה"נ אם מימיו מצטרפין למ"ס.

כד. פ"ו מ"א כל המעורב למקוה כמקוה. בדין כל המעורב לענין לפסול בג' לוגין. בענין חוררי המערה ועוקת המערה. בדעת ר"י דבשאין מעמדת עצמה מטבילין בה. בתוספתא בר"ש סוף פ"ה גממיות שע"פ המקוה. בקו' הר"ש דפעמים קרי למקוה בור ופעמים מערה. בפ"י הר"ש והרא"ש דעוקת המערה כגממיות שע"פ המקוה. בפ"י הרמב"ם בענין עוקה.

כה. זבחים כ"ה ב' בדין כל המשלים למי מקוה כו'. בטעם החילוק בין מקוה וכיור לרביעית. בדעת הראב"ד דמיירי בדין רביעית דמקוה.

כו. פ"ו מ"ב דלי שהוא מלא כלים, ובסוגיא חגיגה כ"א ב'. בדין ערוב ברום המים לענין כלי. בדין כלי הפרוץ במלואו ויש בפיו כשה"נ. בהא דלא פליג ר' יהודה בדלי כמו בשדה ותיבה. בדין חורי כלי שיש בפיו כשה"נ.

כז. פ"ו מ"ה השידה ותיבה שבים, בדין כלים במעיין. בדין כלי העומד מחוץ למעין ובדין מקבל למטה מן הנקב. בדעת ר"י דבגדול ד"ט ובקטן רובו.

כח. בדין כלי תלוש העומד חוץ למקוה ומחובר כשה"נ.

כט. פ"ו מ"ז עירוב מקואות כשה"נ, בשיעורא דשפופרת הנוד. בענין כותל שנסדק, ובדין ב'

יא. בחו"ב ס"ג סק"ו ע"ס הדינים. בדין כלי מחובר המשוקע במקוה אם מימיו שאובין. בדין ב' מקואות שאין גבוהין זה מזה ונקב ביניהם.

סימן ט

בדיני השלג והטיט וכל המעלין את המקוה

א. פ"ז מ"א יש מעלין כו', בהא דתנן מעלין ולא פוסלין אע"פ דפשיטא דאם מעלין אין פוסלין. בדין שלג וברד שלא נימוחו. בטעמא דרי"ש דשלג אין מעלה את המקוה. אם רי"ש איירי דוקא בשאוב. אם יש חסרון בשלג יותר ממים. בדין חיבור בשלג. בדברי הטור בדין שלג וטיט בכולו. בדין מלח.

ב. עוד בפירושא דמתני' דלענין שאוב מיירי. שם, והעידו אנשי מידבא כו'. בד' הרמב"ם דעושין מקוה משלג. שם ריב"ג אומר אבן הברד כמים כו'.

ג. בטעמא דאין פסול שאיבה בשלג. בדין שלג לענין פסול הויה במק"ט. בד' הראב"ד ובדין שלג שלא נימוח לרי"ש. בדין מקוה משלג שאוב, בכולו ובמיעוטו. בדין הפשרת שלג ע"י שאובין.

ד. בדין טבילה בשלג שלא הופשר. בדין כלי שיש עליו טלה"ט והטבילו בשלג.

ה. בענין שיעור בשלג וכפור וגלד.

ו. בענין מלח, ובדין דברים הנימוחין במים וכיו"ב. ב' גושי מלח הנוגעין זב"ז אם מצטרפין למקוה ואם נפסל מקוה זה בג"ל.

ז. בענין צירוף טיט למ"ס, ולענין השקה. אם העפר משלים לשיעור.

ח. פ"ב מ"ו מקוה שיש בו מים וטיט כו'. בטעמא דר"י דמטבילין במים ובטיט. אם בענין רוב שיעור מים להשלים בטיט.

ט. בפלוגתא דתנאי באיזה טיט אמרו. לענין הלכה. בקו' הר"ש מזבחים דהשיעור בפרה שוחה ושותה.

ב. בפ"י הר"ש בתוספתא בר"ש פ"ב מ"ד גיטרא המשוקעת בבור כו'. אם מצינו פסול גרורין מדין מעמיד, ובד' הר"מ והרא"ש. בתוספתא בר"ש פ"ב מ"ו היה בראשו ג"ל כו'.

ג. פ"ו מ"י האביק שבמרחץ, ביאור הענין. בטעם הפסול, ומ"ש מספוג ודלי. מה בין זה לגומא שבמקוה. שם וחכ"א כו', בדין באמצע. בטעמא דראב"צ. בפ"י הר"ש והרא"ש דהמים גרורין על גביו. בד' הר"מ דשאובין מן הצד אין פוסלין ובאמצע פוסלין. בתוספתא בר"ש המת במרחץ כו'.

ד. פ"ו מ"ג ג' מקואות כו', בהא דאינו נפסל בשאוב שבצידו. בטעם ההכשר במקוה סמוך למקוה. בדין רוב שאובין במקוה הסמוך למקוה. בהא דאין המים נפסלים בנגיעתן בשאובין. בדברי הר"ש והרא"ש דאין הכשרים נפסלין משום רבייה והמשכה. בדין נתחבר האמצעי לשאוב קודם שנתחבר לכשר.

ה. פ"ב מ"ה מקוה שיש בו שלש גומות כו', בלשון אם ידוע כו'. בהא דמצטרפין ג' הגומות זה לזה. בדעת ר' שמעון ובדין גומא אחת. בדברי הר"ש והרא"ש.

ו. פ"ג מ"ב עד שיעמיד בחצר כו', אי הוי כמקוה הסמוך למקוה. בגי' הרמב"ם דיטהרו עליונים ובטעם הדברים. אם ד"ז מהני בבור מלא מים שאובין. בפ"י הר"ש והרא"ש.

ז. פ"ו מ"א המטהרת שבמרחץ כו', בפ"י הרמב"ם והר"ש. כמה יהא נקב כו' מאי אתא לאשמועינן. ר"א אומר כו' בביאור דברי ר"א. נדון ג"ל כנגד הנקב אם שייך בספוג ודלי וכיו"ב. בדין ג' נקבים וכנגד כל אחד לוג.

ח. בטעמא דספוג ודלי ומקוה הסמוך למקוה. המקומות שהתירו משום טעמים אלו.

ט. בדין מקוה ע"ג מקוה אם הוי כסמוך.

י. בדין ב' מקואות באחד שאובין ובאחד פחות ממ"ס וכולת שביניהם נמוך מהכתלים החיצונים.

חידוש ביותר מכדי מדתו, ובדברי התו'. במש"כ התו' דבג' וג' ופלגא אינו נו"ט. בדברי הרמב"ן דאף באתא ד' אין השמרים אסורין עד שיצא היין. בטעמא דר"י, ובלישנא דקיוהא אם הוא דלא כר"י.

ג. חולין כ"ה ב', בסוגיא שם. בתור"ה התמד, ובדין תמד מחרצנים שהחמיץ לענין פסול מקוה. בתור"ה המתמד.

ד. שם כ"ו א' בשהחמיץ מחלוקת, בהא דלא קאמר בשלא החמיץ. בדברי הרמב"ן דרבנן לא מחייבי אלא בג' וד'. שם אגלאי מילתא כו' בדברי רש"י ותו' והרמב"ן.

ה. שם אלא מתני' כו', אי פריך ממעשר או ממקוה. שם אמר רבה מתני' כששייר ממנו בכוס כו'.

ו. שם רבא אמר הא מני כו', בפ"י רש"י ותו' והרמב"ן. לענין הלכה בתמד שלא החמיץ אם פוסל המקוה.

ז. עירובין כ"ז ב', ואי כתב רחמנא ביין כו', בהא דתמד שהחמיץ ניקח בכסף מעשר. בדין שכר, ואם ניקח בכסף מעשר.

ח. לענין הלכה בתמד ובשכר.

ט. בדברי התו' חולין כ"ו א' בדעת ר"נ דבסופו להחמיץ הוי פרי. שם כ"ו ב' משהחמיץ אין משיקו במים.

י. בדברי התו' ד"ה ה"נ דבקפי מלעיל ל"מ השקה.

יא. פ"ז מ"ב אלו פוסלין כו', ובענין מקוה החסר קורטוב.

יב. שם אבל שאר המשקין כו', בדין מים שאובין כה"ג, ובביאור לשון המשנה. בגירסת הגר"א פעמים פוסלין כו'.

יג. בענין שאר משקין ומי פירות. בהא דמשלימין שאר משקין למ"ס. בטעמא דרביעית אין משלימין. בהא דאר"פ בזבחים כ"ב א' בקדח רביעית ממקוה מטבילין בו. בדין קודח לענין כלי.

י. זבחים כ"ב א' לרביעית אינו משלים. שם אי דפרה שוחה ושוחה כו'. בהא דטיט הנרוק משלים גם לרביעית. בדין רחיצת כיוור בטיט שהמים צפין ע"ג. בדברי השטמ"ק דבפרה שוחה כשר. אם טה"נ מצטרף דוקא כשיש כ"א סאה מים כשרים. בד' השטמ"ק בשלג וברד דאין ברייתן מן המים.

יא. בדין יבחושין וכיו"ב אם דוקא בריסקן. בטעמא דאין עושין כל המקוה מדברים שבריתן מן המים.

יב. בדין דם דגים אם הוי משקה. בענין ציר דהוי כמי פירות. אם שאיבה פוסלת בשמנו ודמו של דג.

יג. בדין מקוה שנתן בו עפר ונעשה טה"נ ונשלם למ"ס.

יד. פ"ז מ"ז הטביל בו את המטה כו', בהא דבעינן מים מקדמין. בדיני חציצה, בדבר שאינו חוצץ אם צריך שיבואו בו המים. בדין דיו ודם וכיו"ב. במתני' משמע דצריך שיבואו בהן המים. בדין מים מקדמין בטיט הוין וכיו"ב.

טו. עוד בדין מים מקדמין בטיט הוין. בדברי הראב"ד בדין טבילת אדם בטיט סתם ובטיט הוין. בדברי הטור דהנך דחוצצין דווקא ביבש. בדין מקוה שיש בו טה"נ של טיט הוין. פ"ט מ"ב ר"י מטהר בשל יוצרים כו'. בדין לטבול בהם כשהם חוצצים על בשור.

סימן י

בדין מי פירות ושינוי מראה, ובדין נתן סאה ונטל סאה

א. פ"ז מ"ב אלו פוסלים כו' בדין מים טמאין. בדברי הירושלמי בענין מי כבשים ושלוקות ובדין שכר. בענין תמד שהחמיץ ושלא החמיץ.

ב. ב"ב צ"ו ב' אחד שכר תמרים כו'. בדברי רשב"ם ובתו' שם. בדברי הראשונים דלר"י מברך בפ"ה ג אף במצא כדי מדתו. בדברי רשב"ם דלרבנן אין

יד. חולין פ"ד א', בהא דאצטריך מיעוטא לשאר משקין. בדין מעין שמלאהו מי פירות בגומת הנביעה.

טו. יבמות פ"ב ב', אם קאי אמי פירות. בהא דקרי ליה איסור דרבנן. בדברי הרמב"ן דהיכא דלא נשתנה מראהו כשר מדאורייתא, ובתו"י בזה. בהא דלל"ק כשר אפי' בלא תלייה. בטוש"ע וש"פ בדין יותר מי"ט פעמים. בדברי הגרע"א דבנ"ס ונ"ס מכשרינן מכח שאני אומר.

טז. בדברי התו"ד ד"ה נתן בהא דהוי מדרבנן. בתוד"ה דלא דהק' מהא דבעי רבייה והמשכה.

יז. בד' הראב"ד דקאי אשאובין, ובפי' סוגיא דזבחים בד' הראב"ד. במתני' פ"ו מ"ח דממלא בכתף כו' ובדין מע"מ. בענין השקת שאובין למ"ס לדעת הראב"ד. בדעת הראב"ד בדין נ"ס ונ"ס במ"פ ובדברי הש"ך בענין שאובין. בדין מקוה המושק לאוצר ונתן ונטל במקוה.

יח. פ"ז מ"ג, בדיני שינוי מראה ובטעמא דר"מ במי צבע. בענין יין או מוחל ומי פירות. בדברי הפוסקים דק"ל כו' יוסי.

יט. אם שינוי מראה פסולו מה"ת או מדרבנן. בטעם הגזירה בשינוי מראה. בדברי הראב"ד דמ"פ פוסלין בש"מ אף שאינם שאובין.

כ. בדברי הראב"ד בשיעורא דשינוי מראה. בתו' סוטה ט"ו ב' ד"ה ומה. בקו' התו' לגבי מי סוטה דבעי שלא נשתנו. בדין נשתנו מחמת עשן וכיו"ב.

כא. שם ימתין עד שירדו גשמים כו'. בדין ממלא בכתף היכא שיצאו המים לחוץ. בדין מקוה שרבו עליו מ"פ אם יחזור להכשירו ע"י שאובין.

כב. בתוספתא בר"ש מ"ד דמקוה הפסול בש"מ אין נפסל בג"ל. בדין נפלו ג"ל ואח"כ נשתנה מראיו.

כג. בתוספתא שם נשתנה מראה חציו כו'. בפי' הר"ש דנפלו ג"ל יין למקוה מים.

כד. מ"ד אם אין מראה מים מ"ס כו', בהא דלא קתני פסול, ובדברי הרמב"ם.

כה. בתוספתא בר"ש פ"ו מ"ו כלי שהוא מלא יין כו'. בענין מי חטאת דחוצצין ואין נטהרין בהשקה.

כו. מכות ד' א' חבית מלאה מים כו'. בביאור הסוגיא ובגי' יין, אם יש חילוק בין ים הגדול לנהרות.

כז. בתוספתא בר"ש פ"ז מ"ד חבית שנשברה בים הגדול כו'. אם שינוי מראה פוסל גם במעיין.

כח. מכות ג' ב' מתקיף לה ר"כ מה בין זה למי צבע. בדין מי תרדין ומוחל ונפלו ג"ל במקוה. בקו' הגמ' והתני ר"ח הורידו את המקוה. שם ד' א', בפלוגתא דרבא ור"פ בג"ל כמראה יין. אם ק"ל כרבא.

סימן יא

בדיני העריכין טבילה

א. פ"ח מ"ב אלו בעלי קריין כו' אם צריכין טבילה לחולין. בענין טבילת עזרא אם קיל טפי מחולין.

ב. שם ראה מים חלוקים. שם לבנים נמשכים, אם חדא קאמר. בענין מטיל טיפין עבין ובדעת הרמב"ם. שם ומצא בשרו חם כו' בפי' הרמב"ם ובפי' רש"י.

ג. נדה מ"ג א' כל ש"ז שאין כל גופו מרגיש בה אינה מטמאה, בהא דמים חלוקין וכדו' טמא אע"פ שאינו בהרגשה. בסוגית הגמ' נדה שם. שם איכא בינייהו כו' בביאור הפלוגתא. בפי' התו'. לענין הלכה. עוד בסוגית הגמ' שם.

ד. שבת פ"ז א' יום אחד הוסיף משה מדעתו כו'. בפלוגתא דרי"ש ור"ע ובדעת רבנן.

ה. נדה ל"ד ב' ואפי' במעי עכו"ם, בחי' דאפי' במעי עכו"ם ובסוגיא שם.

ו. שם מ"א ב' אר"ש וכי מה בא זה ללמדנו כו', בדיני פולטת.

ד. בתוספתא בר"ש טהרות פ"ד מ"ז מ"ר שנתערבו
ביין כו'. בהא דאזלינן בתר חזותא לענין טומאה.

ה. זבחים ע"ט א' רבא אמר בדלי שתוכו טהור כו'.
בקו' השטמ"ק דמי חטאת מטמאין הכלי מתוכו.

ו. בקו' הר"ש דנטמא אחוריו נטמא תוכו.

ז. פ"י מ"ז דלי שהוא מלא משקין כו', בהא דלא
קתני רואין כו'. בהא דאין טובלין במי חטאת.
בדברי ר"י דאפי' רביעית כאילו לא טבל, ואי קאי
אכולהו משקין.

סימן יג

בפ"י מ"ז ח' באכל אוכלין טמאין

א. פ"י מ"ז בחי' דכל האוכלין מצטרפין ובטעם
הגזירה. ובתו' שבת י"ד א' ד"ה זמנין בדברי
ר"ת. שם זה חומר בשוהה כו'.

ב. מ"ח מפני שהן טהורין בגוף, ביאור הדברים,
ובפ"י הר"ש והרא"ש.

ג. בסוגיא דכריתות י"ג א' אם צריך לאכול החצי
פרס בכא"פ. בגמ' שם שלא התירו לטבול לפחות
מכשיעור. שם התירו לעובר כו' בגירסא פחות
פחות מכשיעור.

ז. מ"ב א', בבעיא דפולטת אם רואה או נוגעת
ולענין שילוח מחנות.

ח. מ"א ב' בסוגיא דפולטת בטומאת ביה"ס וברעת
רבנן. בהא דמשמשת כל ג' ימים אסורה
בתרומה.

ט. פ"ח מ"ד האשה ששמשה כו' ולא כיבדה את
הבית כאילו לא טבלה.

י. שם בע"ק שטבל ולא הטיל המים כו'. בענין ילד
ובריא וחולה וזקן.

סימן יב

בדיני רואין בתערוכת משקין ומים

א. זבחים ע"ח ב' ונשער מב"מ כמין בשא"מ. בגדרי
רואין.

ב. בקו' התו' שם ע"ט א' מ"ש באיסורין דל"א
רואין. בשטמ"ק דמ"פ אין מעלין מדאורייתא
למקוה. בטעמא דרבנן בדלי מלא יין לבן דהולכין
אחר הרוב.

ג. בהא דשרי נ"ס ונ"ס ולא אמרינן רואין.

מפתחות ע"ס המסכת

פרק א

מ"א שש מעלות במקואות, סימן א' סק"א,
שם מי גבאים שטה טמא כו' שם סק"ב, ג',
שם ומילא בכלי טהור כו' סק"ד,
מ"ב מלא בכלי טמא שם,
מ"ג נפלו מים טמאים כו' שם,
שם ר"ש אומר בין שהדיח כו' שם סק"ה,
מ"ד נפל לתוכן מת כו' שם סק"ז,
שם אחד מי גבאים כו' שם סק"ח,
שם בשעת הגשמים הכל טהור, שם סק"ט,
מ"ה מאימתי טהרתו כו' שם סק"י,

שם רש"א שטפו אע"פ שלא רבו כו' סק"א,
שם כשרים לחלה כו' שם סק"ג,
מ"ו למעלה מהן מי תמציות כו' שם סק"ו,

פרק ב

מ"א הטמא שירד לטבול כו' סימן ב' סק"ח,
מ"ב מקוה שנמדד כו' סימן ב' סק"ט,
מ"ג ספק מים שאובים כו' ס"ב סק"א,
שם היו שניהם פחותים כו' סימן ב' סק"ד, ה',
מ"ד ר"א אומר רביעית כו' ס"ג סק"א,
מ"ה מקוה שיש בו ג' גומות כו' סימן ח' סק"ה,
שם ר"ש מכשיר כו' שם, סק"ח,

פרק ה

מ"א מעין שהעבירו כו' סימן ו' סקי"ח, י"ט,
 שם העבירו ע"ג שפה כו', שם סק"כ, כ"ח, כ"ט, ל', ל"א,
 שם העבירו ע"ג בריכה כו' שם סקמ"א,
 שם פסול לזבים ולמצורעים כו', שם סקמ"ה,
 מ"ב, העבירו ע"ג כלים כו', שם סקל"ג, ל"ד, סימן ה'
 סקי"ג,
 מ"ג מעין שהוא משוך כו', שם סקל"ח, מ"ב,
 מ"ד כל הימים כמקוה כו' סימן ז' סקי"ט,
 מ"ה הזוחלים כמעין כו' סימן ו' סק"ה,
 שם ונוטפין שעשאן זוחלים כו' שם סק"ז, ט', י',
 שם רבי יוסי אומר כל דבר כו' שם סק"ח, סימן ה' סקי"ג,
 מ"ו גל שנתלש כו' סימן ז' סקי"ד, י"ח,
 שם בש"א מטבילין בחדלית כו', שם סקי"ב,

פרק ו

מ"א, כל המעורב למקוה כמקוה כו' סימן ז' סקכ"ד,
 מ"ב דלי שהוא מלא כלים כו' סימן ז' סקכ"ו סימן ו'
 סקכ"ז, בדיני חציצה ס"ט סק"ז
 מ"ג שלושה מקוואות בזה כו' סימן ז' סקל"א סימן ח'
 סק"ד, ח', סימן ה' סקי"ג,
 מ"ד הספוג והדלי כו' סימן ח' סק"א, סק"ח,
 מ"ה, השידה והתיבה שבים כו' סימן ו' סקכ"א סימן ז'
 סקכ"ז, כ"ח, סימן ה' סקי"ג,
 שם אם היה שק או קופה כו' סימן ד' סקי"ב, סימן ה'
 סקי"ג, סימן ז' סקל"ב
 מ"ו גיסטרא שבמקוה כו' סימן ה' סק"ו וסקי"ג
 שם מעין היוצא מן התנור סימן ה' סק"ז
 מ"ז עירוב מקוואות כשפופרת הנוד כו' סימן ז' סקכ"ט
 שם כל שיעמוד כשפופרת הנוד כו' שם סקי"
 מ"ח מטהרים את המקואות כו' סימן ז' סק"כ, כ"א, כ"ב
 שם ממלא בכותל ונותן לעליון כו' שם סקל"א
 מ"ט כותל שבין ב' מקוואות כו' סימן ו' סק"ל, סימן ז'
 סק"ט
 מ"י האביק שבמרחץ כו', סימן ח' סקי"ג,
 מ"יא המטהרת שבמרחץ כו' סימן ח' סקי"ז
 שם ר"א אומר אפילו כו' שם

פרק ז

מ"א, יש מעלין את המקוה כו' סימן ט' סק"א, ב',
 שם השלג, שם סק"א ג', ד', ה'
 שם והמלח, שם סקי"ו

מ"ו המסנן את הטיט כו' סימן ד' סקי",
 מ"ז המניח קנקנין כו' סימן ד' סק"ב, סימן ח' סקי"ג,
 שם רי"א בין כך כו' סימן ד' סקי"ג, י"ב,
 מ"ח הסייד ששכח עציץ כו' סימן ד' סק"ד,
 מ"ט המסדר קנקנים בתוך הבור כו' סימן ד' סק"ה,
 מ"י מקוה שיש בו מ' סאה כו' סימן ט' סק"ח,
 שם ר"א מטבילין במים ואין מטבילין בטיט, בדיני חציצה
 ס"ד סק"י"ז
 שם באיזה טיט אמרו כו' סימן ט' סק"ט,

פרק ח

מ"א רבי יוסי אומר ב' מקוואות כו' ס"ג סק"ד, סימן ב'
 סק"א,
 שם אבל מקוה שאין בו כו' ס"ג סק"ה,
 שם שהיה רבי יהושע אומר כו' שם סקי",
 מ"ב כיצד הבור שבחצר כו' שם סק"ח,
 שם או עד שיעמיד בחצר כו' סימן ח' סק"ו, ח,
 מ"ג בור שהוא מלא מים שאובים כו' ס"ג סק"ח,
 שם שנים שהיו מטילים למקוה כו' שם סקי"ב,
 מ"ד מכלי אחד כו' שם סקי"ג,
 שם משנים ומשלושה מצטרפים כו' שם סקי"ד,
 שם וטהור שנפלו כו' מד' אין מצטרפין, בדיני חציצה ס"ג
 סק"ג
 שם בד"א בזמן שהתחיל כו' ס"ג סקט"ז,
 שם ובד"א בזמן שלא נתכוון כו' שם סקי"ז,
 שם אבל נתכוון כו' אפי' קורטוב כו' שם סקי"ח,

פרק ט

מ"א המניח כלים מתחת לצינור כו' סימן ד' סק"ו,
 שם א' המניח א' השוכח כו' שם סק"ז,
 שם מטהרים בשוכח, סימן ה' סקי"ג,
 מ"ב, המניח טבלה תחת הצינור כו' סימן ד' סקי"ג, סימן
 ה' סקי"ג,
 מ"ג, החוטט בצינור לקבל צורות כו' סימן ד' סקי"ד,
 שם בשל עץ ר"ש כו' רי"א כו', שם סקט"ו,
 שם היו צורות מתחלחלים כו' שם סקט"ז,
 שם סילון שהוא צר כו' שם סקי"ז,
 מ"ד מים שאובים ומי גשמים כו' ס"ג סק"ג
 מ"ה, השוקת בסלע כו' סימן ו' סקי"ד, ט"ו, סימן ה'
 סק"ג,
 שם נקבה מלמטה או מן הצד כו' סימן ד' סקי"ב (אות ה'),

שם וחיט הנרוק שם סק"ז,
 מ"ב אלו פוסלין ולא מעלין כו' סימן ה' סק"א י"א, ס"י
 סק"א
 שם אבל שאר המשקין כו' סימן י סקי"ב, י"ג
 מ"ג הדיח בו סלי זיתים כו' שם סקי"ח, י"ט כ'
 שם כיצד יעשה כו' שם סקכ"א
 מ"ד נפל לתוכו יין או מוחל כו' שם סקכ"ג,
 מ"ו מקוה יש בו מ' סאה כו' ס"א סק"ו
 שם הטביל בו את הסגוס שם סקכ"ג
 מ"ו ומעלה אותן דרך שוליהן, בדיני חציצה ס"י סק"ט ז',
 י"ז
 מ"ז הטביל בו את המיטה כו' סימן ט' סקי"ד
 שם מים מקדמים, בדיני חציצה ס"ד סק"י י"ז ס"ט סק"ז
 שם מקוה שמימיו מרודדין כו' ס"ז סקל"ו
 בר"ש שם, סק"י ח
 שם מחט שהיא נתונה כו' סימן ז' סקל"א
פרק ח
 מ"א א"י טהורה כו' סימן ב' סק"ב
 שם מקוואות העמים שבחו"ל כו' שם סק"א סק"ג
 מ"ב אלו בעלי קריין כו' ס"א סק"א
 שם ראה מים חלוקים כו' שם סק"ב
 מ"ג המטיל טפין עבות כו' שם סק"ב
 שם המהרהר בלילה כו' סימן י"ד
 מ"ד האשה ששמשה ביתה כו' ס"א סק"ט
 שם בע"ק שטבל כו' שם סק"י
 מ"ה נדה שנתנה מעות בפיה, בדיני חציצה ס"ב סק"י ט',
 ס"ח סק"א, ס"ט סק"א, ס"י סק"י י"ז
 שם נתנה שורה בפיה, בדיני חציצה ס"א סק"ח, ס"ד סק"ח
 י"ח
 שם קפצה ידה, בדיני חציצה ס"א סק"ח
 שם קרצה שפתותיה, בדיני חציצה ס"ט סק"ג
 שם האוחז באדם ובכלים, בדיני חציצה ס"ב סק"ח, ס"ט
 סק"ז-י', ס"א סק"ב ה' ח', בדיני חציצה ס"ב סק"י י"ז
 שם בית הסתרים, בדיני חציצה ס"י סק"י י"ז
 שם בר"ש תניא בתוספתא ר"ש שזורי אומר ביה"ס בנשואה,
 בדיני חציצה ס"ב סק"י י"א י"ג
 שם בר"ש א"נ אפי' בשאר ביה"ס, בדיני חציצה ס"ב סק"ט
 י"ז
 שם וצואה שתחת הצפורן, ע"י דיני חציצה ס"ד סק"י י"ז
 שם וציפורן המדולדלת, בדיני חציצה ס"א סק"ח, ס"ד
 סק"ד-י"ד, ס"ה סק"י י"ז, ס"ב סק"י י"ב

פרק ט

מ"א אלו חוצצין באדם כו', בדיני חציצה ס"א סק"ג
 שם חוטי צמר ע"י מה שצוין בהל' חציצה שבת נ"ז א'

שם כשות של קטן, בדיני חציצה ס"ד ס"ק ט"ו, ס"ב ס"ק י"ב

שם לא טמא ולא מטמא, בדיני חציצה ס"א ס"ק ב' ה', ס"ה ס"ק ט"ו, ס"ח ס"ק א, ס"י ס"ק ז

שם קרום שעל המכה, בדיני חציצה ס"ג ס"ק ה, ס"ה ס"ק ט"ז

שם טמא ומטמא, בדיני חציצה ס"ה ס"ק י"ז

פירוש ר"ש והא דתניא בתו"כ והנוגע בבשר הזב כו', בדיני חציצה ס"א ס"ק ב, ס"ב ס"ק י, ס"ה ס"ק ט"ו

שם ולא בצואה שעליו ולא בקלקין, בדיני חציצה ס"ב ס"ק י"א

שם יכול שאני מוציא את השיער ואת הציפורן, בדיני חציצה ס"ה ס"ק י"ז

בתוספתא ושאמרו כו', לא טמאין ולא מטמאין, בדיני חציצה ס"א ס"ק ב' ה', ס"ג ס"ק ט, ס"ד ס"ק ח ס"ק י"ט, ס"ה ס"ק ב, ס"ח ס"ק א, ס"ט ס"ק י"ז

שם ואגד שעל גבי המכה, בדיני חציצה ס"ג ס"ק י"ב, ס"ד ס"ק י"ט

שם והשירין והנזמין והקטבלאות והטבעות, בדיני חציצה ס"א ס"ק ח, ס"ד ס"ק י"ט

שם ר"ש שזורין אומר בית הסתרים בנשואה כו', בדיני חציצה ס"ב ס"ק י"א י"ג

שם סם יבש, בדיני חציצה ס"ג ס"ק י"ד, ס"ב ס"ק ז

שם הדם והדיו והדבש כו', בדיני חציצה ס"ד ס"ק י"ט

שם ושאר כל השרפין כו', בדיני חציצה ס"ד ס"ק א י"ב

שם כחול שחוף לעין עי' דיני חציצה ס"ג ס"ק י"ג

שם צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר כו', בדיני חציצה ס"ד ס"ק י"ג י"ד

שם כשות של גדול שאינו מקפיד עליה, בדיני חציצה ס"י ס"ק ח

שם והאבר והבשר המדולדלין, בדיני חציצה ס"א ס"ק ח, ס"ה ס"ק א-ג

שם ציפורן שפירשה רובה כו', בדיני חציצה ס"ד ס"ק ד ט'

שם כל החוצצין בכלים חוצצין בנדה כו', בדיני חציצה ס"ו ס"ק י"א

שם בנדה ובגר כו', בדיני חציצה ס"ט ס"ק ו'

מ"ה הזפת והמור בכלי זכוכית, בדיני חציצה ס"י ס"ק א ב'

שם על השולחן, בדיני חציצה ס"י ס"ק ג

שם על מיטות של בעה"ב חוצץ כו', בדיני חציצה ס"י

ס"ק ג

שם על אוכף של בעה"ב חוצץ, בדיני חציצה ס"י ס"ק ג, ועי' ס"ק ד

מ"ו על הבגדים מצד אחד כו' של בנאין, בדיני חציצה ס"י ס"ק ג ד'

מ"ז מטפחת של זפתין כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק ה

שם ר"י אומר אף של קייצין כו"ב, בדיני חציצה ס"י ס"ק ה שם זה הכלל כל המקפיד כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק ה

פירוש ר"ש תניא בתוספתא כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק ז

שם טבעת שנתונה בלבונה, בדיני חציצה ס"ד ס"ק י"ט

שם לכלוכי צואה כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק ב

שם של הגשיש כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק ג

פרק י

מ"א כל ידות הכלים שהכניסן שלא כדרכן ולא מירקן כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק ח-י כ', ס"ד

שם או שמרקן ונשברו, בדיני חציצה ס"ו ס"ק ט

שם כלי שהטבילו דרך פיו כו', בדיני חציצה ס"ד ס"ק י"ז,

ס"ט ס"ק א ג', ס"י ס"ק י"א

שם כלי שהוא צר מכאן ומכאן כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק י"ג

שם צלוחית שפיה שוקע כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק י"ד

שם קלמריין כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק ט"ו

פירוש ר"ש תניא בתוספתא כו' נתן הזפת והשעוה כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק ט

שם אם משמשות מעין מלאכתן, בדיני חציצה ס"ו ס"ק ט

שם שירפה בגמי או במשיחה, בדיני חציצה ס"א ס"ק ד

מ"ב הכר והכסת של עור, בדיני חציצה ס"י ס"ק י"ז

שם כסת עגולה כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק י"ז

מ"ג אלו שאין צריכין שיבואו בהן המים כו' בכל המשנה, בדיני חציצה ס"י ס"ק י"ט כ"א

שם קשרי העני, עי' דיני חציצה ס"ו ס"ק ט

פירוש ר"ש, תוספתא עד שישפשף, בדיני חציצה ס"ז ס"ק ה

שם קשרי פסקיא ומפתח חלוקה של האשה, בדיני חציצה ס"י ס"ק ב

מ"ד אלוש הם צריכים שיבואו בהם המים כו', כל המשנה, בדיני חציצה ס"י ס"ק ב

שם הקשר שבפרקסין כו', בדיני חציצה ס"ד ס"ק י"ט

שם ובגדים שהטבילן מכובסין עד שיכעבעו, בדיני חציצה ס"ד ס"ק ה, ס"י ס"ק כ"ב

פירוש ר"ש, תוספתא קשרי עני שמקפיד עליהם, בדיני חציצה ס"ב ס"ק י"ג

מ"ה כל ידות הכלים שהם ארוכין כו', בכל המשנה, בדיני חציצה ס"ט ס"ק ב, ס"א סק"א-ח'

שם עד מקום המדה, בדיני חציצה ס"ד ס"ק י"ט

שם שלשלת דלי גדול ד' טפחים, בדיני חציצה ס"ה ס"ק י"ז

שם החבל שהוא קשור בקופה כו', בדיני חציצה ס"ו סק"ט, ס"י ס"ק כ"ג

בר"ש שם, בדיני חציצה ס"ח סק"ה

בר"ש שם בדין ביה"ס דכלים, בדיני חציצה ס"י ס"ק י"ב כ"א

מ"ו ב"ש אומרים אין מטבילין חמין בצונן כו', בדיני חציצה ס"י ס"ק כ"ד

שם כלי שהוא מלא משקין כו', ס"ב סק"ז, בדיני חציצה ס"ט סק"א

שם בפ"י הרא"ש, בדיני חציצה ס"ד ס"ק י"א

מ"ז כל האוכלים מצטרפים כו' ס"ג סק"א

מ"ח אכל אוכלים טמאים כו' שם סק"ב

שם חץ שהוא תחוב כו', בדיני חציצה ס"ח סק"ט, ס"ב ס"ק ט"ו

שם שער שחוץ למכה, בדיני חציצה ס"ג סק"ט שם אספלנית מלוגמא ורטיה שעל ביה"ס, בדיני חציצה ס"ג

ס"ק י"ב, ס"ח סק"ו

שם נכנסו צרורות או קסמין, בדיני חציצה ס"ב סק"ו, ס"ח סק"ו, ס"י ס"ק ט"ז

שם קלקי בית הסתרים, בדיני חציצה ס"ב ס"ק י"ד

שם העושה קלקי בראשו, בדיני חציצה ס"ב ס"ק י"ד

שם שדוחקת שפתיה ביותר ומתכסה הבשר, בדיני חציצה ס"ט סק"ג

תוספתא מקואות

פ"א ה"י יורה גדולה מורידה לתוך פיה, בדיני חציצה ס"י ס"ק ט"ז

שם צלוחית שאוגנה חוזרת לתוכה, בדיני חציצה ס"י ס"ק ט"ז

פ"ז ה"ג הטיט והבצק שע"ג הקדרום, בדיני חציצה ס"ב ס"ק י"ג

פ"ז ה"ה כלי שצרה מכאן ומכאן ורחב מן האמצע, בדיני חציצה ס"י ס"ק י"ג

שם צלוחית ששפתה שופעת לאחוריה, בדיני חציצה ס"י סק"ט

שם אוגן הכלי ששוקע לחוכו, בדיני חציצה ס"י ס"ק י"ב

מפתחות ע"ס הש"ס

שבת

ט"ז ב' א"ר מרשיא כו' ס"ד סק"ז
 שם דתנן המניח כלים כו', סי"ד
 ס"ה ב' מסייע ליה לרב כו' סימן ו' סקמ"ג מ"ד,
 פ"ו ב' ארחב"א אר"י כו' סי"א סק"ד
 פ"ז א' הוסיף יום א' מדעתו כו' סי"א סק"ד,

עירובין

כ"ז ב' ואי כתב רחמנא כו' סימן י' סק"ז,
 כ"ט ב' אר"ז א"ש שכר מערבין כו' סימן י' סק"ז
 ל"ו א' ארחב"א שאני טומאה כו' סימן ב' סק"ו, וסק"ט,
 שם תוד"ה במקוה, שם סק"ז

פסחים

ט"ז א' הכשר במחורבין, ס"א סק"י

יומא

ל"ז א' מתני' ואף הוא עשה מוכני כו' סימן ו' סקכ"ב

חגיגה

י"ט א' ניגזור ראשין אטו כיפין כו' סימן ז' סקי"ז,
 שם מאן תנא עוריהו כו' שם סק"ב,
 שם אמר עולא בעאי כו' שם סק"ג
 שם א"ל תניתה שלוש גממיות כו' שם סק"ד
 שם תוד"ה נגזור, שם סקט"ו, ט"ז,
 כ"א ב' גזירה שמא יטביל כו' סימן ו' סקכ"ג, כ"ה,
 כ"ב א' איכא ביניהו סל וגרגותני כו' סימן ו' סקכ"ג,
 שם תוד"ה מאי, שם
 שם דהא ארעא כולא חלחולי כו' שם סקכ"ד
 שם וה"מ בכלי טהור כו' שם סקכ"ו

יבמות

פ"ב ב' והתנן מקוה שיש בו כו' סימן י' סקט"ו, י"ז,
 שם תוד"ה נתן, תוד"ה דלא, שם סקט"ז

נדרים

מ' ב', ר"ן, סימן ו' סקמ"ה

גיטין

ט"ז א' הניצוק והקטפרס כו' סימן ז' סק"א, י', י"א
 שם תוד"ה הניצוק, שם סק"ה, י' י"א
 ל"א ב' אר"י חלוקין עליו חבריו כו' סימן ב' סק"ה

בבא קמא

ס"ז א' מעיקרא קציצתא כו' סימן ה' סק"ב

בבא בתרא

ס"ו א' דתנן דף של נחתומים, בכל הסוגיא, סימן ה'
 סק"א
 שם לעולם רבנן היא כו', שם
 צ"ה א' ה"ה דאפי' יותר כו' סימן י' סק"ב
 צ"ו ב' ת"ר א' שכר תמרים כו' סימן י' סק"ב
 צ"ז א' ה"ה דאפי' יותר כו', שם

עדויות

פ"א מ"ג הלל אומר כו' ס"ג סק"י.

מכות

ג' ב' מתקיף לה ר"כ כו' סימן י' סקכ"ז
 שם ואר"י א"ר ג' לוגין כו', סי"ד
 ד' א' ואר"י א"ר הבית מלאה כו' סימן י' סקכ"ה
 שם והיא מבעיא בעי לה ר"פ כו' שם סקכ"ז

זבחים

כ"ב א' אר"ל כל המשלים כו' סימן ז' סקכ"ה סימן ט'
 סק"י, סי"ד
 שם אלא למיעוטי יבחושים כו' סימן ט' סקי"א
 כ"ה ב' הויתן ע"י טהרה תהא, סימן ו' סק"א, סימן ה'
 סק"ט י', י"א, י"ב, י"ג
 שם א"ל תניתה כו' כל הגמ' סימן ו' סק"ג
 שם זאת אומרת אויר כלי כו' שם סק"ד
 שם תנן התם נתן ידו כו', סי"ד
 שם א"ל ר"נ לרחב"א, שם
 ע"ח ב' ונשער מין במינו כו' סי"ב סק"א, ב',
 שם ע"ט א' רבא אמר בדלי כו' סי"ב סק"ה

חולין

כ"ה ב' מני מתני' כו' סימן י' סק"ג
 שם תוד"ה התמד, שם
 שם תוד"ה המתמד, שם
 כ"ו א' בשהחמיץ מחלוקת כו' סימן י' סק"ד
 שם אלא מתני' קתני כו' שם סק"ה
 שם רבא אמר הא מני כו' שם סק"ו
 כ"ז א' תוד"ה התמד, סימן י' סק"ט,
 שם ב' משהחמיץ אין משיקו כו' סימן י' סק"ט,
 שם אמר רבא ל"ש אלא שתמדו כו' שם,
 שם תוד"ה ה"נ, שם סק"י
 פ"ד א' ואימא ה"מ כו' שם סקי"ד

מסכת

מפתחות

מקואות

קמט

תמורה

י"ב א' ואין המים שאובים כו' ס"ג סק"א,
שם מאן תנא אר"י ארחב"א כו' שם סק"ב
י"ב ב' אלא הא דכי אתא רבין כו' ס"ג סק"א
שם שהשאיבה מטהרת ברביה כו' שם סק"ב
שם ג' לוגין מים שאובים שנפלו כו' שם סקט"ו

גדה

ב' ב' דתנן מקוה כו' להלל קשיא ודאי כו' סימן ב'
סק"ה
שם אדרבה העמד מקוה על חזקתו, שם
שם הכי השתא התם, שם
שם תורה מודה, שם
שם תור"ה, שם

ג' א' ושניהם לא למדוה כו', סימן ב' סק"ה
ל"ד ב' ואפי' במעי עכו"ם כו' ס"א סק"ה
מ"א ב' אר"ש וכי מה בא זה ללמדנו כו' ס"א סק"ו
שם פולטת ש"ז מנין כו' שם סק"ח
שם ואמר רבא משמשת כל ג' ימים כו' שם
מ"ב א' בעא מיניה רשב"ב כו' שם סק"ז
מ"ג א' אמר שמואל כל ש"ז שאין גופו, כו' כל הגמ',
סימן ו' סק"ג

טהרות

פ"ח מ"ט והאשכורין חיבור לטומאה כו' סימן ז' סק"ז
שם מקל שהיא מלאה משקין כו' שם סק"ח,

ידים

פ"ב מ"ד ר"א ליטהר טמא כו' ס"ב סק"ו

סימן א

בשש מעלות במקואות

במעלת מי גבאים

א. פ"א מ"א שש מעלות במקואות, פי' שש מקואות טהרה הן זו למעלה מזו, ולפ"ז המעלה הראשונה הם מי גבים שנפלו לתוכן מים טמאין שהם נטהרין ברבייה לב"ה, וכן לב"ש ולר"ש לכל חד כדאית ליה, וזהו דין מקוה שבהם שהם מטהרין את המים הטמאין שנפלו לתוכן, אבל זה שאינם מק"ט בנפלו לתוכן מים טמאין או שנפל לתוכן מת והלך בהן הטמא, אין זה ענין למקוה טהרה, ואנן מעלות דמקואות תנינן, וכן שנינו בתוספתא פ"א ה"ו למעלה מהן מי תמציות שלא פסקו שמטבילין בהן את המים, והיינו שמים טמאין נטהרין בהם מיד בנפילתן, וא"צ רבייה, ועי' להלן אם נפ"מ לתרומה, (וברמב"ם נראה דהמעלה בזה שסתמן כשרין לחלה, וק"ק דאין זה מקוה המטהר כלום).

ויש לעיין למאי דקי"ל דמי גשמים שרבו על מי שפיכות בכלים ג"כ טהורין, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ב מטו"א הכ"ו, ומקורו בתוספתא דפרקין הובא בר"ש מ"ד, דר"י ור"ש אומרים בכלים טמאין בקרקע טהורין, ות"ק אמר בין בכלים בין בקרקע, ואמנם הר"ש גרס טמאין אבל כ"כ מרן זללה"ה בס"א סק"ו דאפשר דצ"ל טהורין, ולפנינו בתוספתא לא קתני מידי, אלא בין בכלים בין בקרקע, ופירושו שדינם שוה, ופשוט דר"ל שדין כלים כדין הקרקע דתנן שמשרבו טהורין לב"ה, ולכל חד כדאית ליה, וכ"מ ברמב"ם הנ"ל שהעתיק דין המשנה דמ"ג ומ"ש דרבו מ"ג טהורין מחצה על מחצה טמאין, בין בכלים בין בקרקעות, לפ"ז קשה מ"ט קרי למעלה הראשונה בשם מקוה, הרי גם בכלים נטהרין בכה"ג, ואפי'

לר"י ור"ש דבכלים טמאין, היינו דוקא בתוך כלים דאחשביניהו, אבל ע"ג עצים וכיו"ב אע"פ שהם תלושין ג"כ נטהרין ברבייה, כדתנן מכשירין פ"ד מ"י עצים שנפלו עליהם משקין וירדו עליהם גשמים אם רבו טהורין, ור"ש מודה בזה כמבואר שם, וא"כ לא בעינן לכח מקוה שבגבאים, ודוחק לומר דאה"נ, דגם כלים כמקוה בזה, דכיון שנטהרין בכלים הר"ז מוכיח שאין כאן ענין מקוה אלא ביטול ברוב.

ואפשר דכיון דבכלים אינו יכול לטהרם במתכוין ע"י שיוציאם שירבו עליהם מי גשמים, דכיון שרוצה בכך אחשביניהו ומקבלין טומאה, כדתנן במכשירין שם שאם הוציאם כדי שירדו עליהם גשמים אע"פ שרבו טמאין, ונמצא שאין אפשרות לטהר מים טמאין ברבייה בכלים, אא"כ נפלו מי גשמים שלא לרצון, אבל בקרקע אפי' נתנן במתכוין כדי שיטהרו, ואפי' המשיך לתוכן מי גשמים נטהרין, ומיקרי שפיר שם מקוה טהרה בזה, שיכולין לטהרן בגבאים, ולפמש"כ לקמן סק"ב ניחא בפשיטות דמי גבאין שרבו עליהם מ"ג נטהרו לגמרי, ואינם חוזרין וניעורין, ובכלים חוזרין וניעורין.

מי גבאים שנטהרו ברבייה אם כשרים לתרומה פשטות המשנה דמים שנטהרו ברבייה אינם כשרין לתרומה, דהא עלה קתני כשרין לחלה, (ובלא רבייה פשוט שטמאין אף לחולין, שאפי' אדם וכלים מטמאין, ודברי מ"א בזה לא נתפרשו), ובמעלה השניה קתני כשרין לתרומה, דנהי דטיהרו אותן ברבייה מ"מ לא הכשירום לתרומה, ואמנם כשנפל כבר של תרומה ולא הדיחו טהור אפי' בלא

ברבייה טהורין לתרומה כמ"ש בתוספתא, וכן הרמב"ם בפ"ט ה"א ב' העתיק מתני' במי גבאין סתמא ולא ברבו עליהם, וכדמוכח לדידה מהתוספתא שהעתיק בסופ"ה, ועתוי"ט ומלאכ"ש וחדושי מהרי"ח ומ"א מ"ש בזה, ובפיה"מ הנדמ"ח פי' עיסה הטבולה לחלה, וכמ"ש בהלכות פ"ט ה"א, וכן יש לפרש בפ"י הרא"ש.

ומה"ט גם במעלות דמתני' פי' הרמב"ם דהיינו שמי הגבאין כשרין לחלה ולידים, דהא ברבו עליהם מ"ג דינם כמי תמציות שלא פסקו, וכמ"ש בתוספתא, וכ"כ בפט"ו מט"א ה"ב דברבו הרי הם טהורין ומתפרש לכל דבר דומיא דמ"ת שלא פסקו, ולפ"ז אין זה כח מקוה לטהר טמאין, אלא שדין המים בחזקת טהרה, אבל למש"כ דעיקר מתני' בטהרת טמאין, כבר נתבאר דיש שני חילוקים בין מעלה הראשונה לשני', א' דהראשונה מטהרת הטמאין רק ע"י רבייה, ב' דהראשונה מטהרת רק לחלה.

בלישנא דשש מעלות זו למעלה מזו

שם במשנה זו למעלה מזו וזו למעלה מזו, לשון שש מעלות מצינו בתוספתא שבר"ש פרה ריש פ"ה, וכן בחגיגה כ"א ב' י"א מעלות שנו כאן, וכן באבות פ"ו שהכהונה בכ"ד מעלות והמלכות בל' מעלות, ובכל הני מתפרש שיש כך וכך יתרונות באותו דבר, והיינו דקאמר דהכא אין הכונה שש מעלות במקוה, אלא שש מיני מקואות הן זו למעלה מזו, ואמנם נמצא שבמעין מים חיים יש כל המעלות יחד, אבל אין נופל ע"ז שם שש מעלות, דאין נאות לומר שמעין מטהר את המים לחלה ולתרומה ואת האדם וכו', דטהרה דחלה ותרומה ענין ביטול הוא, והיינו דמפרש תנא שהן מעלות לזו למעלה מזו, ועוד שאינם על משקל אחד, דמטהרין בכל שהוא ובזוחלין אין זו תוספת טהרה אלא אפשרות טהרה, ואין לנו תוספת טהרה מדאורייתא אלא במקוה

רבייה, אבל ליטול מהם מים לתרומה שהמים מקבלין טומאה, לא סמכו על ביטול דרבייה, שהרי באמת אין חילוק בין נפלו טמאין למי גשמים המרובין או שנפלו מי גשמים ורבו על הטמאין, אלא מדרבנן החמירו בזה, ושפיר החמירו לענין תרומה אף ברבו מי גשמים לבסוף, ולפ"ז יש חילוק בטהרת המעלה הראשונה דמהני רק לחלה, והשני' אף לתרומה, וכמשנ"ת לעיל דהמעלה הראשונה היינו שהגבאים מטהרין את המים הטמאין ברבייה, והשתא ניחא טפי שיש חילוק בכח הטהרה, שבמעלה הראשונה אין נטהרין לתרומה אפי' ברבייה (ושטיפה).

אב"י קשה דבתוספתא מני חלה ותרומה בהדי הדדי בכולהו בין לפסול בין להכשר, והאמת נראה שהוא ט"ס, וצ"ל בתוספתא כבמתני' דכיון דקתני ברישא דסתם מי גבאים כשרין לחלה ולתרומה אפי' נפלו לתוכן מים שאובין כבר"ש מ"ד, והדר קתני דבמים שאובין טמאין פסולין לחלה ולתרומה, ובסוף הדר קתני חלה ותרומה לפסול, לכן טעו המעתיקים להכניס תרומה גם בבבא דכשרין, אבל יש להשוות התוספתא למתני', ואדרבה להכי קתני תרומה ברישא, כדי להדגיש שהכשר הרבייה מועיל רק לחלה, וראי' לזה ממ"ש בבבא בתרייתא וכשם שטהורין לטבילה כך טהורין לכל דבר, וכתב בבהגר"א פי' לחלה ולתרומה, ומשמע דעד השתא לא נטהרו לכל דבר, ולכן הדגיש שכאן נטהרו אף לתרומה.

ולפ"ז מי גבאים שהם בחזקת טהרה כשרין אף לתרומה, ורק אלו שהוצרכו לטהרת רבייה פסולין לתרומה, אבל הר"ש לא העיר ע"ד התוספתא כלום, וגם הרמב"ם והראב"ד בסופ"ה נקטו התוספתא כפשטה דרבייה מטהרתה לתרומה, וכן בבהגר"א לא הגיה התוספתא בזה, ובביאורו שבסוף המסכת פי' מתני' על הרחוקים שטהורין רק לחלה, משמע דר"ל שלא סמכו על חזקה לענין תרומה, אבל

ומים חיים, ואיכא תוספת במקוה כלפי מי גבאים ומי תמציות, שאינם מטהרין אדם וכלים, (והיה מקום לומר דמי גבאין ומ"ת שלא פסקו יש בהם יתרון על מקוה, לצד שאלו מטהרין בכל שהוא ובזוחלין, אבל אין נראה כן דמקוה זוחלין חשיב שאין בו מ' סאה כיון שאינם חיבור זל"ז, וא"כ הר"ז כמי גבאין ששנינו במעלה הראשונה אחד מי גבאין וכו' ומקואות שאין בהם מ' סאה).

בטעמא דשתה טמא ושתה טהור טמא

ב. שם מי גבאים שתה טמא ושתה טהור טמא, יעוי' בר"ש ותוכן הדברים דכששתה הטמא נטמאו המים העולים בפיו ובשפמו, ונשארו בטומאתן גם כשנפלו לגבאים, אלא דמים שבגבאים אינם מק"ט כלל, כדקתני במ"ד נפל לתוכן מת או שהלך בהן הטמא ושתה טהור טהור, שאין המים המחוברים מק"ט ממת ומטמא עצמו, וכש"כ שאינם מק"ט ממים שנגעו בטמא, וא"כ טמא ששתה אפי' נפלו מים טמאים מפיו, אינם מטמאין את המים שבגבאים, מיהו היה מקום לומר שהנוגע בגבאים טמא משום שנוגע במים הטמאים שנפלו, אבל אין הדין כן דכיון שרוב המים טהורין, הרי הנוגע בהם חשיב שנוגע בטהורין, וזה מבואר בדין נפל ככר של תרומה שאם לא הדיח טהור אע"פ שנגע במי הגבאים.

וכ"ז במים שאינם מק"ט, אבל כששתה הטהור הוכשרו המים שבפיו לקבל טומאה, כיון שתלשם ברצון, ואז הם נטמאין מהטיפה הטמאה המעורבת בהן, שהטיפה לא נטהרה בגבאים שאין בהם מ' סאה, אלא דכ"ז שהמים אינם ראויין לקבל טומאה, חייב הנוגע בתערובתן כנוגע בטהורין שהם הרוב, אבל משהוכשרו הרי הם נטמאין ומטמאין.

אם הא דחוזרת הטיפה לטמא הוא מדאורייתא ויש להסתפק אם ד"ז מדאורייתא דטיפה שנתבטלה חוזרת וניעורה לטמא, ומצינו

בבכורות כ"ב א' פלוגתא דאמוראי במים שנתבטלו ברוב ציר, אם חוזרין וניעורין לטמא כשנוסף עליהם מים, ויש מקום לומר דהתם קיל טפי כיון שהציר שביטלם לא נשתנה, ואין כח למים מעצמם להתעורר בלא מים מבחוץ, וא"כ המים הנוספים באין למים מבוטלין, משא"כ כאן שהמים המבטלין בעצמן משתנה מצבם וראויין לקבל טומאה, ונחלש כח הביטול שלהם, והטומאה מתעוררת מעצמה בלי תוספת מבחוץ, ועדיפא מטומאה שמבחוץ [וכ"כ הרש"ש שם ועי"ש שהוכיח כן מתוך הסוגיא דלא פריך ממתני' דתאכל נקודים וכו' שהסאה שבטלה חוזרת ומטמאה את העיסה, ולמה הוצרכו לדעולא, דזה שמטמאה בלא תוספת א"צ לטעמא דטהרה או טומאה עוררת טומאה, שוב שמעתי שכ"ה בשטמ"ק הנדמ"ח שר"ת הקשה כן, ור"י תירץ כן, וכ"כ מרן זללה"ה במכשירין ס"ד סק"ה], ולעומת זה יש סברא דהתם המים הנוספים בטלין ברוב המים, אלא שהציר שהוא מין אחר רבה על המים, אבל המים מצאו מין את מינו משא"כ הכא שהמים שהוכשרו הם מרובין על הטיפה הטמאה, ואין מתחדש כח בטמאה לטמאותם, מיהו כשנתן הציר בקדירה הוו מי הקדירה רוב, ואפ"ה מטמאין את המים שבציר, וש"מ כצד הראשון, דלא קשיא ליה לאביי אלא כשאין בטומאה כח מעצמה, וצריכה לצירוף מי הקדירה, אבל כשהטומאה מתעוררת מעצמה עדיף מטומאה עוררת טומאה, דהתם ג"כ יש צירוף מבחוץ, וכאן הכל מגוף הטומאה.

והנה מהא דמהני רבייה לטהרן מוכח דהכל נדון מדרבנן, דמדאורייתא אין חילוק אם הטיפה הטמאה נפלה לרוב מים טהורין, או שרוב המים הטהורין נפלו ע"ג הטיפה, (ואדרבה שייך קמא קמא בטיל בקדמו טמאין), אבל עדיין יש להסתפק אם הטעם דטהורין מדאורייתא בגלל שרביעית מטהרת משקין, ומיירי הכא בדאיכא רביעית דוקא, או

לאותו משהו שיצטרף לטומאה אחרת, והיינו משום דמציות הטומאה לא בטלה.

וביזן שכן הדין נותן דמים טמאין שלא נטהרו בהשקה למקוה חוזרין ומטמאין את המים שנתלשו עמהם לרצון, דלגבי המים שהפכו להיות כגוף אחד עם הטיפה לא שייך לומר שאין כאן נגיעה בטיפה הטמאה, בשלמא הנוגע מבחוץ שייך לייחס המגע לרוב, אבל המים שנתערבו זב"ז, ויש בהם מים טמאין שלא בטלו, שאם יתרבו עמהם מים טמאין חוזרין ומטמאין, ממילא גם כשלא נתרבו הדין נותן שיטמאו את הטהורים, שהרי יש כאן טיפה טמאה ויש כאן מגע ודאי, וחשיב המגע שלהם כמשא דשחיטה ונבילה.

ולפ"ז נראה דבכלים חוזר וניעור מדאורייתא, שאם נפלו מי גשמים ע"ג מים טמאין ורבו עליהם ונתבטלו כיון שקדמו המים הטמאין, מ"מ כשחישב עליהם לשתייה, חזרו וניעורו הטמאין ומטמאין את המי גשמים, והא דמטהרין בכלים היינו קודם שחישב עליהן.

ולפ"ז הא דמטהרין מי גבאים ברבייה לב"ה שאפי' שתה אח"כ טהור טהור, היינו משום דמדאורייתא נטהרו הטמאין בגבאין לגמרי, והחמירו מדרבנן כשנפלו טמאין לבסוף, והקילו כשבא לבטל הטמאין ברוב, וכ"נ מהתוספתא דקתני למעלה מהן מי תמציות שלא פסקו שמטבילין בהן את המים, ולשון זה מתפרש שהמים נטהרין לגמרי, שאפי' ירבו עליהם מים טמאין, עד שיהיו רוב בצירוף הראשונים, לא יצטרפו עמהם, דהראשונים שנפלו למי תמציות שלא פסקו נטהרו לגמרי, ודכוותה מתפרש ברוב טהורין ברישא שנטהרו לגמרי, אבל אם היו נשארים בטומאתן, היתה הטומאה חוזרת וניעורה כשימלא מהן לרצון, וכמש"כ בטומאה שנתבטלה בכלים שחוזרת וניעורה.

ומעמא דמים טמאין שבגבאין טהורין מדאורייתא אפשר לומר דמיירי

דמדאורייתא אע"פ שהטיפה טמאה אינה מטמאה כשהיא בטלה ברוב, אפי' הוכשרו עכשיו המים לקבל טומאה.

מיהו מהא דאשכחן בתוספתא הנ"ל בסק"א דבכלים ג"כ המים נטהרין ברבייה, וכמ"ש הרמב"ם פ"ב מטו"א הכ"ו, ש"מ דבלא דין מקוה המטהרת הם ג"כ נטהרין, אלא שלא נתפרש שם אם חוזרין וניעורין כשיחשוב על המים שבכלי לשתייה, דמתפרש סתמא דומיא דקרקע, שהמים אינם מוכשרין לקבל טומאה, וראיתי בספר מרן זללה"ה מכשירין ס"ד סק"א שכתב דאפשר דאף בכלי אינו חוזר וניעור, ולא כתב טעם בדבר, שהרי בסק"ה שם נקט דחוזר וניעור דמים שלא הוכשרו פשוט יותר דמהני לכו"ע, כיון שהמים טמאין ניעורין מעצמן לטמאות, וא"צ סיוע מים מבחוץ, וא"כ כש"כ כאן שיהא חוזר וניעור, [שו"ר שכ"כ בקמא ס"א סק"ו דבכלים שתה טהור טמא].

ופשטות הדברים נראה דסברא דאורייתא היא, שהרי מבואר בסוגיא דבכורות שם טומאה שבטלה בטהרה עדיין מטמאה במשא, וטעמא דמילתא נראה משום דטומאה זוהי מציאות, ואם היתה פוקעת טומאה שעה אחת שוב אינה חוזרת, משא"כ איסור והיתר אכילה דאפשר שהתורה תתיר ותחזור ותאסור, וא"כ כל טומאה כיון שכאשר תתרבה הטומאה תחזור ותטמא ע"כ שנשאר כאן כח הטומאה, משא"כ איסור אכילה דנהי דכשיתרבה יהא אסור, השתא מיהא היתר הוא, ואף אביי דסבר שאינה מטמאה במשא, מודה שהטומאה קיימת שאם תתרבה תחזור ותטמא, דהא מודה דטומאה עוררת טומאה, אלא דסבר דשם משא ג"כ כמגע שמתייחס לרוב.

ומה"ט החמירו במתני' ובגמרא שם לענין תרומה טמאה שנתבטלה, אע"פ שמותרת לזרים, מ"מ לענין טומאה חיישינן

דין ב', ונפ"מ בדלא נחא במים שנשאבו, אבל נחא ליה במעט ששתה, או כגון שנפל ככר של תרומה.

ה. מצינו ג' אופנים בטומאה שנתבטלה וחוזרת וניעורה, א' מים שנתבטלו בציר, והוסיף עליהם מים טהורין, דהשתא המים רוב נגד הציר, וזה הנקרא טהרה עוררת טומאה, כיון שהמים הטהורין מחזקין את המים לטמאן, ב' מים שנתבטלו במי גשמים שאינם מק"ט והוסיף עליהם מים טהורין שמק"ט, אפשר שזהו ג"כ בדין טהרה עוררת טומאה, כיון שאין כח בטמאין לטמא אלא ע"י הטהורין, וכנגד הטמאין עדיין הטהורין שאינם מק"ט הם הרוב, אבל אם חישב על המים שהיו בתחלה ועכשיו הם מק"ט, זה אינו ענין לטהרה עוררת טומאה, כיון שהטומאה א"צ לחיזוק הטהורין למנוע ביטולה, שכבר נסתלקו מכאן הטהורין שאינם מק"ט, והרי הטומאה מכח עצמה מטמאתן, ונמצא שנסתלק המבטל, ולא שחזקו את הטמאין, ג' מים שנתבטלו בציר, והוסיף עליהם מים טמאין, הרי הם מצטרפין יחד לרוב, ובמים אין נפ"מ כ"כ, כיון שאפי' נטהרו הראשונים הרי הם חוזרין ונטמאין מן הטמאין, לפמ"ש"כ בדין ב', אבל נפ"מ ביבש כה"ג דחטים שנתבטלו בחטים טהורות ורבו הטמאות בצירוף הראשונות הרי הם חוזרין וניעורין, וזהו טומאה עוררת טומאה.

ו. בכל האופנים אין טומאה פוקעת בביטול, כיון דנפ"מ אם ירבו טמאין, או בדנפ"מ לטומאת משא, וגם במקום שהועיל הביטול להיתר אכילה מ"מ הטומאה לא בטלה כמבואר בגמרא בסאה תרומה טמאה שנפלה למאה חולין טהורין עי"ש, וכ"כ בבהגר"א טב"ו פ"ב מ"ז [בנדמ"ח] לענין יין של תרומה שנטמא דעולה בק"א ולא פקעה ע"ש.

ז. בתוספתא שבר"ש טהרות פ"ד מ"ו זב ששתה מן הכוס כל שהוא המסיתו טמא

ברביעית דוקא, וכיון שנטהרו ברבייה מדרבנן, אוקמוה אדאורייתא שאין טומאה חוזרת וניעורה, א"נ אפי' פחות מרביעית כיון שבטלו ברוב נטהרו מדין מים מחוברין, ורק ברוב טמאין אינם נטהרין מדאורייתא בפחות מרביעית, ור"ש שטיהר בשטפו אע"פ שלא רבו מיירי בכשרין רוב, אלא שלא רבו אחר שנפלו הטמאין, וכגונוי דמתני', אבל בפחות מרוב אפי' ברביעית מטמא, (ועי' לקמן ס"ק י"ד דשאר משקין אינן נטהרין אפי' במ' סאה שהרי אין להם טהרה במקוה).

העולה מן האמור

מן האמור נתבאר א. מים טמאין שנפלו למי גבאים ושאר מים מחוברין, והטהורין רוב, נטהרו מדאורייתא לגמרי, או מפני שיש שם רביעית, וברוב טהורין אוקמוה אדאורייתא, או מפני שנעשו מים מחוברין ע"י הביטול ברוב, ופקעה טומאתן.

ב. מדרבנן הצריכו שירבו הטהורין לבסוף, אבל הטמאין שנפלו על הטהורין פסלום, ואע"פ שפסלום אינם מטמאין את הנוגע בהם במחובר, אבל כשתולשין אותן מתעוררת הטיפה הטמאה ומטמאתן, ודוקא כשנתלשו לרצון, אבל שלא לרצון דינם כמחובר, דכ"ז שהמים מחוברין ולא נתלשו לרצון אינם מק"ט, והנוגע בהם אינו נטמא, כיון שהמגע מתייחס לרוב, אבל הטמאין נשארו בטומאתן.

ג. אם הטמאין רוב בכל ענין מטמאין אפי' בקרקע, ואפי' יש שם רביעית, ומדאורייתא פקעה טומאתן ברביעית.

ד. מים טמאין שבכלים שרבו עליהם מי גשמים לדעת כולן טמאין, אבל אם נפלו לתוך הכלי שלא לדעת באופן שאינם מק"ט, אם נפלו הטהורין לבסוף ורבו על הטמאין הנוגע בהם טהור, אבל אם משנודע לו נחא ליה בתלישתן, מיד נטמאין הרוב מהמיעוט, ואם נפלו טמאין לבסוף דינם כמי גבאין לעיל

מפני משקה פיו, רש"א רבו משקין שבו על משקין שבפיו, ופסק הרמב"ם פ"ב ממו"מ ה"ג כרבנן, ועי' בספר מרן זללה"ה טהרות ס"ד ס"ק ט"ז בזה, ועי' לק' ס"ק ה'.

בהא דנטמא הטהור אע"ג דספק שמא שתה הטיפה

ג. שם שתה טמא ושתה טהור טמא, פר"ש שהטהור טמא משום דשמא שתה הטיפה, והקשה מרן זללה"ה בקמא ס"א סק"ב דא"כ הו"ל ספק משקין טמאין דקי"ל שטהור, וכן הקשו האחרונים ז"ל, ותירץ דכיון שיש בילה הו"ל ודאי שיש מקצת טיפה בפיו, וכן תירצו האחרונים ז"ל.

ובזה מיושב מה שיש לתמוה היכי סתים תנא דהשתה טמא מפני ששתה רביעית, הרי סתמא אינו שותה רביעית בפיו בב"א, וא"כ אם הטיפה נכנסה בחצי רביעית הראשונה, לא נטמאה השני, ואם חיישינן שנחלקה הטיפה לשנים הו"ל ספק ספיקא, ועוד שהרי אפי' הרבה בנ"א ששתו מן הגבאים טמאין, ולא חשבינן להו כספיקי טומאה, אלא ודאי כיון דיש בילה נמצא שיש בודאי בכל המים גם משהו מן הטיפה, וסגי בזה לטמאות את המים הנתלשין בפיו בכל פעם ובכל אדם.

וכבר נתבאר לעיל שמים טמאים אינם מתבטלין ברוב הטהורין, שהרי הם חוזרין לטמאות כשירבו עמהם טמאין, [ואף שהיה עוררת טומאה, וכן מטמאין במשא], אלא דכ"ז שהטהורין רוב, הרי המגע מתייחס לטהורין, ואע"פ שיש כאן משהו טמאין אין המגע מתייחס לטמאין, וכאילו לא נגע בטמאין, ולכן ככר של תרומה שנפל לגבאים טהור, אע"פ שיש עליו גם מעט מים טמאין, מ"מ הם בטלין לענין זה דלא חשיב שהככר נוגע בטמאין, אבל בשעה שחישב על הטהורין, הרי הם נטמאין מן הטמאין, מפני שהטהורין עצמן הם כגוף אחד עם הטמאין, ולא שייך לומר שאינם נוגעין בטמאין, ועוד

דלגבי הם עצמן אין כאן ביטול דנימא שאינם נוגעין בטמאין, וזהו שאמרו בתוספתא גבי ככר של תרומה הגביהן רבו הטהורין על הטמאין, פי' דאע"פ שיש מן הטמאין על הככר, מ"מ הטהורין רוב, ולא חשיב הככר כנוגע בטמאין, וכן ראיתי בפי' הנדמ"ח מאורות הגר"א שכתב דבתוך הגבא הטיפה אינה מטמאה דבטלה ברוב, ולא שבטלה לגמרי אלא דאינה מטמאה לאחרים כל שרבו עליה מים טהורים כיון שהרוב טהורין נוגעין באותו דבר, פי' שהמגע מתייחס לרוב וכמש"כ, וכ"מ בבכורות כ"ג א' דנבילה בטילה בשחוטה ואפי' נגע בכולן טהור אע"פ שמתמאה במשא.

בחידוש ברבותא דמילא בכלי טהור, ועוד במתני' שם

ד. שם ומילא בכלי טהור טמא, לכאורה הוי זו ואצ"ל זו, שאם משקין שבפי האדם נטמאין ומטמאין אותו, כ"ש שהמים שבכלי נטמאין, ונראה דקמ"ל שיש להם דין משקין טמאין לטמא כלים, ומילא בכלי טהור טמא הכלי קאמר, ואינם כספק משקין לכלים, ועוד לרבותא דסיפא דאף המים שבכלי טהורין, וכולהו גווני דמתני' אית בהו דנשנו משום רבותא דסיפא, וכדי שיזכרו כמה חידושים שנו מתני' בג' ענינים (שנפלו הטמאים) ובכל חד מיניהו איכא ג' ענינים (של הטהורים) דדמו להו, דהיינו שתה (טמא) ומילא בכלי (טמא) ונפלו מים (טמאים), ודכותיהו יש בכל חד שתה (טהור) ומילא בכלי (טהור) ונפל ככר (טהור) של תרומה.

שם ונפל ככר של תרומה, אדם וכלים טומאתן מדרבנן, אבל ככר של תרומה נטמא מדאורייתא, כיון דשני עושה שלישי בתרומה, והיינו רבותא דרבנן בלא הדיח, ורבותא דסיפא במ"ת שלא פסקו.

שם שתה טמא ונפל ככר של תרומה אם הדיח טמא ואם לא הדיח טהור, לכאורה שתה

שמעין דשתה ומילא בסתמא מטמאין משום דחזקה שנפלו מים טמאין, ואי לאו סיפא הו"מ למימר דאורחא דמילתא קתני דשתה ומילא, אבל מייירי בידעין שנפלה טיפה, ותנא סיפא לגלויי רישא שאפי' לא ידעין שנפלה טמא.

בביאור טעמא דרבי שמעון

ה. שם רש"א בין שהדיח בין שלא הדיח טמא, ר"ש לטעמיה פסחים ט"ז א' דספק משקין לאוכלין טמאין לכלים טהורין, ואם נפל כלי למים והעלהו מודה ר"ש דטהור, דהו"ל ספק משקין לכלים, מיהו אפשר דר' יוסי פליג אף בככר שאם לא הדיחו טהור, אע"ג דסבר כותיה דר"ש בההיא דספק משקין לאוכלין טמא, דכאן חשיב ספק בצד רחוק, ועי' לעיל דיתכן דר"ש רק בנפלו מים טמאין בודאי פליג.

פ'לוגתא דר"ש ורבנן מפרש בתוספתא דרבנן סברי כיון שנפל הככר שלא לרצונו, [דודאי לא ניחא ליה בפת שתתקלקל במים], א"כ המים שע"ג הככר אינם מק"ט, ולכן הם מבטלין הטיפה של הטמאין המעורבת בהן, ולא חשיב הככר כנוגע בטמא, וכשהדיחו החשיב המים שבידיו, שבהם הוא מדיח את הככר, וכיון שהם הוחשבו לקבל טומאה הרי הם נטמאין מהטפה הטמאה המעורבת בהן.

ור"ש חייש שמא נשארה הטיפה הטמאה לבדה לבסוף ע"ג הככר וטמאתו, דהיינו כשנבלעו או נפלו רוב המים מן הככר, דהשתא אין כאן מים טהורין שיבטלו את הטיפה הטמאה, והקשה מרן זללה"ה שם סק"ד דהא יש בילה ואין כאן ספק אם הטומאה נשארה לחוד, דלעולם היא מעורבת עם הטהורין, והרי מה"ט מטמאין כל השותים בודאי וכמש"כ סק"ג.

ונראה דאע"ג דיש בילה ובכל טיפה יש תערובת מכולם, מ"מ מצינו שדנים על

טמא מטמאין אף כשלא ראינו שנפלה ממנו טיפה, דנקטינן בסתמא שנפלה, דאל"כ היינו ממש נפלו מים טמאין, וא"כ יש יותר חידוש בסיפא דבלא הדיח טהור, ולא זו אף זו קתני.

והנה לא הוזכרו כאן דברי ר"ש, וכתב ר"ש דפליג בסיפא אכולהו וה"ה ברישא, אבל למש"כ הו"ל למיפלג ברישא וכל שכן בסיפא, ויש מקום לומר דדוקא בסיפא שבודאי נפלו מים טמאין, ס"ל להחמיר שמא נשארה טיפה טמאה באחרונה, אבל בשתה טמא דלא ידעין בודאי שנפלה טיפה, חשיב צד ספק שלא לטמאות בככר שלא הדיח, ואפשר שלא רצה רבי לשנות דבריו ברישא ולא בסיפא דמתפרש דסיפא סתמא דלא כר"ש, אבל השתא מתפרש שפיר דאכולהו קאי.

בחידוש דמילא בכלי טמא ונפלו מים טמאים

שם מ"ב מילא בכלי טמא, צ"ב מה החידוש בבבא זו, בשלמא שתה טמא קמ"ל דבסתמא נקטינן שנפלה טיפה ממנו, וכנגד זה שנינו נפלו מים טמאין ידיעין בודאי שנפלו מים טמאין, ואפ"ה מטהרין ברבייה ובמי תמציות שלא פסקו, ובככר של ש"ת שלא הדיח, אבל מילא בכלי טמא ברישא ק"ו משתה ובסיפא ק"ו מנפלו מים טמאים, ואפשר דמילא בכלי טמא מלמד דשתה טמא היינו בפיו בלא כלי, ואפ"ה מטמאין מים שבפיו ע"י הטיפה, אע"פ שנתלשו רק במעבר מהגבא למעיו, (ועוד אם נימא דנקט תלתא בתלתא דדמו כמש"כ לעיל י"ל דנקט לרבותא דמילא בכלי טהור בסיפא דאע"פ שהמים מכונסין בכלי, מטהרין להו ברבייה ובמי תמציות דסיפא), ועוד דבשותה בפיו מצוי טפי נפילת טיפה, וקמ"ל דאף טיפה שע"ג כלי בודאי נפלה חשבינן לה.

שם מ"ג נפלו מים טמאים, הגרע"א ז"ל הקשה דהיינו רישא דשתה ומילא, וכבר נתבאר דקמ"ל שאפי' ודאי נפלו מטהרין ברבייה ובמי תמציות שלא פסקו, וגם מזה

משהו מן הטיפה שהוא ממין אחד, כדתניא בתוספתא הובא בר"ש פ"ג מ"א שתי בריכות של מ' סאה זעג"ז ונפלו ג' לוגין לעליונה ונפתקו ובאו לתחתונה כשרים שאני אומר שלמו מ' סאה עד שלא ירדו ג' לוגין, הרי חזינן דאע"ג דיש בילה מ"מ שייך לייחס המשהו האחרון לשאובין לקולא, והיינו נמי טעמיה דר"ש הכא דחייש שהמשהו האחרון שנתייבש היה המשהו של הטמאין, ואז לא היו שם הטהורין לבטלו, א"נ ר"ש חייש שמא לא נבללו יפה יפה, וכיון שזה חשש מחודש יתכן דדוקא בנפלו בודאי מים טמאים קאמר, ולאפוקי שתה טמא ומילא בכלי טמא שאין ידוע בודאי אלא דנקטינן בסתמא שנפלו מים מהם, וכיון דיתכן גם שלא נפלה טיפה מהם, י"ל דכולי האי לא חייש ר"ש, אבל הפשטות דר"ש אכולהו קאי, אלא שלא רצה רבי לשנות דבריו ג"פ, ושנה דבריו בסוף אכולהו.

בדין נפל ככר של חולין לרבי שמעון

שם ונפל ככר של תרומה אם הדיח טמא ואם לא הדיח טהור רש"א בין שהדיח כו', לרבנן איכא רבותא דאפי' ככר של תרומה טהור, וכש"כ דחולין, דהא אפי' בשטפו ורבו קתני כשרין לחלה ולא קתני כשרין לתרומה, אבל לר"ש יש להסתפק אם רק בתרומה מטמא, אבל בחולין לא חייש כ"כ, או"ד ה"ה בחולין ואמילתייהו דרבנן קאי, והכי מסתברא דר"ש לטעמיה דספק משקין לאוכלין טמאין, ואפי' בחולין, מיהו ברבו או שטפו לר"ש דכשרין לחלה [ולא לתרומה לפמש"כ סק"א ע"ש], יש להסתפק אם ר"ש מחמיר בנפל ככר של תרומה.

שם אם הדיח טמא, לכאורה היה נראה שאחר שהוציא את הככר מן המים מיחה את המים מן הככר בידו, כענין הדחת כלים, וניחא ליה במים שנתלשו מן הככר ע"ג ידו, כדי להסיר המים שלא יבלעו בככר, אבל אין לו צורך בהדחת ידיו, ואפשר דמיירי שהככר

נטנף מהעפר ומדיחו משנתלש במים שעליו, ולשון הרמב"ם פט"ו מטו"א ה"א אם הדיח ידו והוציא הככר כו' וכ"כ בתוי"ט בשם מהר"ם, וצ"ע דמה שייך להזכיר כאן הדחת היד, שאם אין ההדחה לצורך הככר הול"ל סתמא טהור, והראב"ד שם כתב אם הדיח בהן את ידו או הככר, ומקורם בתוספתא דקתני הוכשרו מים שבידיו, אבל הכונה להדחת הככר וכמש"כ, אבל מדבריהם למדנו שההדחה היתה בתוך הגבא, ולא בתלוש, ועי' לקמן סק"ו בזה.

שם רש"א בין שהדיח בין שלא הדיח טמא, נראה דלהכי לא קאמר אע"פ שלא הדיחו טמא, משום דבאמת אינו נטמא כ"ז שהמים עליו, ורק כשנתייבש מממיו דומיא דהודחו מימיו, בזה חייש ר"ש שהטיפה שנתייבשה אחרונה היא מהטמאים, ונפ"מ שיכול לאכול מהככר במקום שהוא יבש, א"נ אם ניגב המים בבגד י"ל דבזה מתייבש הכל כב"א, ואין לחוש לטיפה הטמאה שתשאר לבדה, ואם נימא דבהדיחו נטמא בתוך הגבא וכמש"כ סק"ו, א"כ לא הוי הדיחו ולא הדיחו בענין אחד, ולכן לא אמר אע"פ שלא הדיחו, דלא באותו זמן שנטמא בהדיחו נטמא בלא הדיחו.

בדין רוב אם בטל במים לר"ש, ובתוספתא זב ששתה מן הכוס

הר"ש בטהרות פ"ד מ"ו הביא תוספתא דזב ששתה מן הכוס כל שהוא המסיטו טמא מפני משקה פיו, רש"א רבו משקין שבו על משקין שבפיו, וכן נחלקו שם בנשך מן הקישות ומן המלפפון, ופסק הרמב"ם בפ"ב ממו"מ ה"ג כרבנן, ומרן זללה"ה הקשה ע"ז בטהרות ס"ד ס"ק ט"ז מסוגיא דבכורות כ"ג א', דמבואר שאין הביטול מועיל לענין משא, וכ"מ בשמעתין שהטיפה נשארת בטומאתה, ושמא י"ל דרוק במים בטל ממשו לגמרי, ואפי' יחזור וירבה שם רוק לא יצטרף הרוק הראשון, שבטלה מציאות רוק ממנו, משא"כ

מים במים או מים בציר או בשר נבילה בשחוטה וכן אפר באפר, וכן צידד מרן זללה"ה שם, ואפשר דברוק שנפל להדיא במים מודה ר"ש, ושאיני התם שהרוק בטל במשקין בתוך פיו, וחשבינן שהמשקין כחוזרין אח"כ לכוס או לקישות וכבר נתבטלו תחלה.

בתוספתא מפני מה אמרו אם לא הדיח כו'

ו. ר"ש מ"א תניא בתוספתא אר"ג מפני מה אמרו אם לא הדיח טהור מפני שאין המים שבגבא עלולין לקבל טומאה עד שיתלשו, הגביהן רבו הטהורין על הטמאין, [ומגע הככר מתייחס לרוב וכאילו לא נגע בטמאין, ורק אם הטהורין שבידיו יטמאו יטמא הככר], ומפני מה אמרו אם הדיח טמא הוכשרו המים שבידו ונטמאו וטמאו את הככר, פשטות הדברים היה נראה דלא נטמא הככר במחובר אפי' הדיחו שם, אבל אם ניחא ליה בהדחתו במים י"ל דכשמעלהו חשיבא תלישה לרצון, אע"פ שמשוהה אין לו צורך להעלותו במשקין שעליו, מ"מ א"א לחשוב תלישה שלא לרצון, כיון שהרצון להדחה מחייב המציאות להעלותו רטוב במשקין, והר"ז כשמח בטל שמנקה את הפירות ורוצה אח"כ שינגבו, אבל כאן י"ל דמיירי בהדיח המים התלושין, שאחר שהעלה הככר הדיח המים מעליו בידו, או שהדיחו ע"י המים שעליו, וזהו שאמרו הגביהן ונראה דצ"ל הגביהו דקאי על הככר וכן פר"ש, ואפי' לגרסא הגביהן קאי על המים שהוגבהו עם הככר, וכשהדיח הככר בידו בתלוש הרי הם נטמאין מן הטיפה, ומ"מ מ"ש עד שיתלשו ר"ל לרצון, ובמחובר לא מהני רצון מידי, וכשיתלשו נמי דוקא לרצון מקבלין טומאה, שו"ר דמהרמב"ם והראב"ד נראה שהדיח היינו בתוך המים, ומשמע שאף מקבל הטומאה בתוך המים, עי' להלן.

וכן מדרבנן במ' סאה מים שאינם שאובין שנטמאו, כההיא דתניא בתוספתא פ"ד ה"א בטבלה שהיא נתונה תחת הצינור לידות, שהוכשרו לקבל טומאה וקתני דשלמו מ' סאה טהרו, דהיינו שפקעה מהם דין הכשר כיון שקיבלו דין מקוה, ונראה דהכשר וטומאה כי הדדי נינהו, וכמבואר פסחים י"ז ב' לענין רביעית, וה"ה לענין מ' סאה מדרבנן וכמש"כ לקמן ס"ד סק"א.

ויש ללמוד מהגמ' שם דפחות מרביעית שאינם נטהרין בקרקע ה"ה דלא פקע מינייהו הכשר טומאה, דכי הדדי נינהו, כל שפקע הכשרו ע"י החיבור לקרקע, פקעה נמי טומאתו, ופחות מרביעית שאינם נטהר כמבואר שם, ה"ה דמקבל טומאה בקרקע, וכ"מ בתוספתא הנ"ל לענין מ' סאה דדוקא כששלמו מ' סאה פקעה מהם הכשרתן שנעשית בהדחת הטבלה, וכ"כ הרא"ש בסופ"ח דטהרות דמים שנתלשו לרצון וחזרו לקרקע עדיין מקבלין טומאה כ"ז שאין בהם דין מקוה, והיינו ברביעית מדאורייתא, ובפחות ממ' סאה מדרבנן.

מים פחות מכשיעור שלא נתלשו מעולם אי מק"ט

אב"ל מים שלא נתלשו מעולם בפשוטו אין מחשבתו במחובר מועלת כלום, ואפי' אין בהם רביעית אינם מק"ט, דמדרבנן פחות ממ' סאה כפחות מרביעית מדאורייתא, וכיון שמבואר שאין מי גבאים עלולין לקבל טומאה אפי' חשב עליהן כדקתני עד שיתלשו, ה"ה פחות מרביעית מדאורייתא, וצ"ע בלשון הראב"ד פט"ו מטו"א ה"א שכתב דהתוספתא מיירי דוקא ביש בהם רביעית, וגם כתב דמהני מחשבה במחובר לעשותן כתלוש כשהדיח ידו או הככר בהן, ומשמע לכאורה דבמחובר ממש ג"כ נטמאין, [שו"ר דכונת הראב"ד מפני שנתלשו ע"ג ידו או הככר שהם תלושין, וכמש"כ להלן אבל בלא תלישה לא מהני],

מדאורייתא מים טמאין שנתנן בקרקע אם יש בהם רביעית נעשו מקוה וטהרו,

דשכח עציץ בבור שאין מימיו שאובין אע"פ שאין בו מ' סאה.

ודאתאן עלה מתפרשא מתני' אפי' בהדיח בתוך המים שבגבא, שהמים שבידיו ושע"ג הככר הוכשרו לקבל טומאה בתוך הגבא, דכיון שאין בו מ' סאה דינו מדרבנן כפחות מרביעית, וכ"ה פשטות הדברים דהדיח היינו בתוך המים, וכ"נ מדברי הרמב"ם והראב"ד, ומ"ש בתוספתא הוכשרו מים שבידיו, היינו המים שהוא מדיח את הככר בהן, ולאפוקי המים שהיו על הככר תחלה כשנפל, אבל המים שבידיו ובככר כשמדיחו מוכשרין ומקבלין טומאה, - ולפמשנ"ת מוכח דמתני' לא מכשרא מכח מקוה של רביעית, דהא בדאיכא שיעור מקוה לא מהני הדחה לטמאן במחומר, וצ"ע בראב"ד שכתב דמהני החשבתן במחומר, וכתב דמיירי דוקא בדאיכא שיעור מקוה דרביעית, ועי' לקמן ס"ק י"ב בזה.

בהא דאמרו בפסחים דאיכא הכשר במחומרין ובדברי תו' בחולין והראב"ד

ובזה מיושב בפשיטות הא דאמרינן פסחים ט"ז א' דאיכא הכשר במחומרין, ונתקשו בזה הראשונים ז"ל דהא תנן צנון שבמערה נדה מדיחתו והוא טהור, ופי' תו' חולין ל"א ב' דכיון שהמים נדבקו בהם בשעה שהיו מחומרין אע"פ שההכשר בתלוש דוקא, בכה"ג מיקרי מחומרין, והראב"ד בתו"כ פי' דמיירי במים שחשב עליהם להדיח בהם כלים תלושין ואח"כ נפלו לארץ, או שתלשן לשתייה ונתנן בקרקע, [וע"כ מיירי בפחות מרביעית, דהא ברביעית פקעה תלישתן מדאורייתא כמו מ' סאה מדרבנן, שהרי נעשו מקוה], ודוחק לפרושי מחומרין דוקא כשהיו תלושין, שהרי עיקר זיקת הכשרתן הוא מפני שהם כתלושין, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דמ"מ יש בהם מעליותא דקביעי וקיימי כדאמרינן התם, ואכתי קשה דבגמרא אמרינן אי אשמועינן

ומרן זללה"ה כתב במכשירין ס"א ס"ק י"ח בשם הראב"ד דבפחות מרביעית מהני מחשבה למחומר, וצ"ע מנלן, דהא בהדיח מבואר דמק"ט אף ביותר מרביעית והיינו כשנתלש, ולא שמענו דמהני מחשבה במחומר כלל, וכ"ה פשטות הדברים שלא הכשירו מדרבנן כלום במקוה של רביעית (אלא במקדש לר"ש), וכ"מ ברא"ש פ"ב דמכשירין כמ"ש מרן זללה"ה שם ס"ד סק"א, וכ"נ דעת הגר"א במאורות במתני', (ועראב"ד בבעה"נ בההיא דזבחים כ"ב א' הובא לקמן סי' ד' ס"ק כ"ה, ועי' לק' ס"ק י"ב עוד בזה).

העולה לדעת הר"ש והרא"ש

מן האמור נתבאר לדעת הר"ש והרא"ש, א. מדאורייתא מים טמאים שנתן בקרקע פחות מרביעית לא פקעה טומאתן, וברביעית פקעה טומאתן, וכן הדין במים שהוכשרו בתלוש, ונתנן בקרקע, ברביעית פקע הכשרן, פחות מרביעית מקבלין טומאה בקרקע, - ומדרבנן דין מ' סאה כדין רביעית מדאורייתא לכל דבר, ב. מים שלא נתלשו לא מהני מחשבה בהו, אפי' אין בהם רביעית, ואינם מק"ט אפי' הדיח בהם ידיו ופירות.

בדין מים מחומרין שע"ג ידיו או פירות

מיהו יש מקום לדון דהמים שע"ג ידיו וע"ג הפירות אע"פ שהם בתוך הגומא שבקרקע י"ל שהם נטפלין לידיו וחשיבי כתלושין, ולא אמרו מכשירין פ"ד מ"ו צנון שבמערה נדה מדיחתו והוא טהור, אלא בדאיכא שיעור מקוה, דחיבור למקוה משוי להו כזורעין בקרקע, אבל בדליכא שיעור מקוה, דהיינו רביעית מדאורייתא ומ' סאה מדרבנן, לא מהני מה שהמים לא נתלשו מחיבורן למים שבקרקע, דטפילותן לידים ולפירות משוי להו כתלושין, וזו נראה כונת הראב"ד דמהני להחשיבן במחומר כשחיברן לתלוש, (מיהו אם לא נתכוין לתלשן אינם כתלושין, וכן מצינו לקמן פ"ב מ"ח בסייד

ובאמת אם נקטינן דלשמואל מים תלושין אינן מכשירין, וקאמר דהעבירה בנחל מכשיר, ע"כ מוכח דיש להם מעלת מחוברין, דליכא לאוקומה כהראב"ד בתלושין שנפלו לנחל, ולא בפחות מרביעית, וע"כ דכה"ג יש לזה מעלת מחוברין, שהמים שנפלו עליה במחובר הם המכשירין אותה לאח"ז, ואמנם ההכשר הועיל רק כשנתלשו או לאחר שחיטה, אבל חשיב שמים חשובין גרמו ההכשר, שהרי לא נתחדש מעשה הכשר בתלושין, אלא אותם המים עצמן, וזהו באמת פשוט הגמ' דאפי' במערה ונחל חשיב הכשר במחוברין דהמים המחוברין שהם חשובין, גורמין ההכשר לאח"ז, ואמנם יש בזה כעין תרתי דסתרי, שדוקא מחוברין מכשירין, ומחוברין בשעת חיבורן אינם מכשירין, ויש לפרש דכ"ז שהם מחוברין אינם נטפלין לפני, אלא למקום חיבורן, אבל כשהפרי נוטל מים מחוברין ותולשן עמו, הרי"ז הכשר של מים מחוברין.

ולאח"כ אין ראי' מדברי התו' דלא כמ"כ, ואמנם אין ראי' מהגמ' לדברינו, דפשוטא משמע מחוברין שיש בהם רביעית, דכולה מכילתין דמכשירין בהכשר נהר מיירי, וש"מ דחשיבי מחוברין להכשר, ומ"מ יש לקיים הדברים דפחות מרביעית אינו מחבר מים שנתכוין לתלשן בהדחה בהן, והם מוכשרין לקבל טומאה אף בעודם נמצאין במחובר.

ולפי צד זה אם נפל לתוכן מת והדיחו במים ושתה טהור טמא, שכבר הוכשרו בידיו ונטמאו מן המת, ורק בנפל ולא העלהו ולא הדיחו, שתה טהור טהור, וכן בהילך בהן הטמא מפני שלא נתכוין לתלשן, ואע"פ שדבוקין על רגליו אינם מוכשרין, כמו מים הדבוקים על הכר והמת שנפלו לתוכן.

בשבת ט"ז א' מייתנין תנא דסבר כלי טמא חושב משקה, ואינו ענין למתני' דטיפה טמאה ודאי אינה חושבת את המשקין

תלושין משום דאחשבינהו, ואם מחוברין מיירי נמי בהני דאחשבינהו בתלישתן, א"כ יש בהם שתי המעלות יחד, וא"כ ודאי דהוה ידעינן מחוברין בק"ו תלושין, ומזה משמע דהכשר דמחוברין היינו במחוברין מעיקרא ולא אחשבינהו.

ולפ"מ שנת' דמחוברין פחות מרביעית מכשירין במחובר, נחא בפשיטות דכיון שהמים נתלשין ע"ג הפירות, אין כח לפחות מרביעית לחברן לקרקע, שהרי תלושין פחות מרביעית שנפלו לקרקע אינם נעשין כמחוברין, כמשנ"ת לעיל מהא דלא פקעה טומאתן, וכמבואר בראב"ד, וכיון שאין בהם כח מחוברין כ"כ, ה"נ שאינם מחברין את התלושין שע"ג הפירות, ולא אמרו אלא צנון שבמערה שהיא מקוה, ואפי' תלושין שנפלו לשם פקע הכשרן, ומ"מ פשוט הגמ' גם בנחל ומערה ובור כמ"ש להלן, ולא משמע בפחות מרביעית.

ומדברי התו' שנדחקו בזה משמע לכאורה דפשיטא להו דכל מחובר אינו מכשיר מיהו יש לדחות שנראה להם דוחק לאוקומה בפחות מרביעית, וכדפירשו חולין ל"ו ב' בפרה של זבחי שלמים שהעבירה בנחל, דהיינו כדי שיהיו מחוברין, וכתבו דלשמואל דוקא מחוברין מכשירין, ולפ"ז אין ראי' דפשיטא להו בפחות מרביעית שאינו מכשיר, (ולפו"ר קשה לומר דלשמואל מים תלושין אינם מכשירין דכולהו ז' משקין תלושין נינהו, וכן משניות טובא במכשירין בנוער אגודה של ירק והממחק את הכרישה והסוחט שערו והמכבס את כסותו בעריבה והמלקט עשבים והשוחה לשתות ועוד, ובפשוטו אף לשמואל אם המים מקבלין טומאה כש"כ שמכשירין, מיהו מצינו בפסחים ט"ז א' דפרכינן ותלושין מי מכשירין, ופרש"י דדוקא מים דלא חשיבי בעינן מחוברין, אבל שאר משקין כולן תלושין הן, וצ"ע בסוגיא ולע"כ כלל).

שנוגעין בה, דדוקא בכלי החמירו שהמים נטפלין לו, וצ"ע בחזו"א מכשירין ס"א סק"א.

בחדוש דנפל לתוכן מת או שהילך בהן הטמא

ז. שם מ"ד נפל לתוכן מת או שהילך בהן הטמא ושתה טהור טהור, כאן ביאר רבי דמים מחוברין אינם עלולין לקבל טומאה כלל, ולא רק מטיפה שנפלה, אלא אפי' טופחים ע"ג המת, ואפי' לר"ש, וש"מ דטעמא דמטמא בלא הדיח היינו כשהוציאו מן הגבא ונתייבשו מימיו דחיישין שנשתיירה טיפה הטמאה באחרונה, אבל לא פליג על עיקר הדין דמחברין אינם מק"ט, ונמצא דנפל מת ונפל ככר של תרומה היינו הך.

ואם הדיח את המת במים צידדנו לעיל סק"ו דהמים שהדיחו בהם נטמאין, ושתה טהור טמא, ואין זה מוכרע, דממתני' דהדיח ככר אין רא' דמתפרש שפיר שנטמא כשתלשו.

ובהילך בהן הטמא יש חידוש שאפי' שנתלשו ע"ג רגליו כשהגביה רגליו בהליכתו אינם מק"ט כיון שלא היה רצונו לתלשן, וכן כשנפלה טיפה ממנו כשיצא לא נתלשה לרצונו, שו"ר שכבר כ"כ בפי' הרא"ש, וכ"כ בכ"מ פט"ו מטו"א ה"א ע"ד הראב"ד שתמה בזה עי"ש.

בדין מים המוכשרין לקבל טומאה שנפלו לגבא

ומה שהחמירו במים טמאין שלא יתבטלו ברוב, היינו דוקא בטמאין, אבל מים המוכשרין לקבל טומאה שנפלו לגבא בטלין ברוב ואינם מק"ט, ונראה שזה בכלל מה ששינו בתוספתא שבר"ש פ"א מ"ה דנפל לתוכו פחות מג' לוגין מים שאובין [טהורין] כשרין לחלה ולתרומה כו' פי' אפי' נפל לתוכן מת והילך בהן הטמא, ולא אמרינן שהטמא נוגע במים המוכשרין, דהכשרן פקע ע"י הביטול ברוב, ואפשר שהדבר פשוט כן דכל שצריך להגיע למגע נוסף, הרי המגע מתייחס

לרוב, וכמו שהנוגע בגבא שנפלו לו מים טמאין טהור, ה"ה שמים מוכשרין אינם מכשירין, כי הנוגע בהם כנוגע ברוב בלבד, ולכן המת שנוגע בהן לא חשיב כנוגע במוכשרין, ולפי טעם זה אם ירבו המוכשרין חוזרין וניעורין גם הראשונים, ומ"מ שתה טהור כשהמת בתוכו ונפלה טיפה ממנו אם נפלה למים בטילה ברוב ואינה מק"ט כמשנ"ת, וכ"כ מרן זללה"ה [בקמא] ס"א סק"א.

שו"ר בתוספתא שבר"ש מכשירין פ"ה מ"א דמי שטבל בנהר והוכשרו המים שעליו וירדו עליו גשמים אם רבו טהרו שניים את הראשונים, וש"מ דמים מוכשרין בטלין ברוב, ועדיין לא שמענו מזה אם חוזר וניעור, אבל בקרקע נראה דטהרו לגמרי, שלא גזרו אלא בטמאין.

במתני' אחד מי גבאים וכו'

ח. שם במשנה אחד מי גבאים מי בורות כו', נראה דכל הני לאפוקי מים שאובין, דהא מעין ובור דקרא באינן שאובין מיירי, ומ"ש בתו"כ דבור יש בו תפיסת ידי אדם היינו הכנת הבור והבאת המים בצינורות, וכמ"ש הראב"ד בתשובה, אבל המים עצמן לא נשאבו, אבל מים שאובין נטמאין מהטיפה מיד, כ"ז שאין בהם מ' סאה מדרבנן או רביעית מדאורייתא, וכן בנפל לתוכן מת וטמא נטמאין במחובר, (והרמב"ם מפרש מי בורות שאובין במתני' ובתו"כ, ולע"כ בשיטת הרמב"ם בכאן), וכמשנ"ת לעיל סק"ו מדברי הראב"ד בתו"כ וסוגיא דפסחים.

ובעיקר הדברים כיון דגזירה דרבנן היא, שהרי אין חילוק בין רבו תחלה ונפלה טיפה, לרבו לבסוף, וכן אין חילוק מדאורייתא בין מי תמציות שפסקו למ"ת שלא פסקו, לכן הוצרך התנא לבאר שבכולם גזרו, ולא נימא דוקא במי גבאים הפתוחים לכל אדם גזרו אטו טמאים רובא, אבל ברשות האדם לא גזרו,

עדיין לא שטה טמא הרי כולם מגשמים אלו, ולכן שיך לומר שהם בחזק"ט, אבל לא מתפרש מאימתי טהרתן משירדו גשמים, דבהני שנטמאו בודאי (או מספק), ואין עיקר הויתן מהגשמים לא קתני במתני' שהם טהורין בשעת הגשמים, דגשמים אינם מטהרין כמי תמציות שלא פסקו, ושיך רק לומר דסתמא רבו מי גשמים, [ותדע דכשרין רק לחלה ולא לתרומה כמי תמציות שלא פסקו], וזה תלוי לפי הענין, דגבאין סתמא דמילתא כיון שעיקרן מן הגשמים שיך לומר שבשעת הגשמים הם טהורין, א"נ דוקא גבאים שנמצאין בחוצות סתמא קתני, אבל המכיר בגבא שנטמא אינו יכול לסמוך על הגשמים בסתמא.

וכ"מ בתוספתא שבר"ש מ"ה דקתני כיצד דרבו ושטפו בשירדו גשמים, וש"מ דלא מטהרין להו בירידת גשמים בסתמא, עד שנדע שרבו ושטפו, ובמאורות הגר"א נסתפק אם סמכינן בסתמא דרבו מי גשמים, או דעלה קאי דברי ב"ש וב"ה בסיפא, ולכאורה מפורש כן בתוספתא, שאין כאן תקנה דרבנן להקל בירידת גשמים כדין מ"ת שלא פסקו, אלא תלוי לפי הענין, וכ"ה סתמא דמילתא דרבו דקתני היינו ע"י מי גשמים, ואפ"ה בעינן שידע שרבו, אלא דיש לחלק אם הגשמים יורדין לתוכן, או שממשיך לתוכן מי גשמים בצנור, ומ"מ מהתוספתא משמע דירידת גשמים אינה מטהרתן, דאל"כ הול"ל המשיך לתוכן מי גשמים [ועי' בסמוך דכ"מ בהדיא בתוספתא], ומ"מ לא הו"ל לתנא למיסתם הכי אם גבאים נטהרין בסתמא בגשמים, וכן בסברא שאין להחליט כן, ותלוי לפי כמות הבור והגשמים.

בתוספתא טיט וגממיות שבפתחי חנויות

נמצא לפ"ז דבשעת הגשמים הכל טהור פי' בין הקרובים ובין הרחוקים, וכ"מ בתוספתא שבר"ש מ"ד דקתני חזקת הטיט

שארין לחוש שיתרבו טמאים ולא ידע, ובשיחין יש חידוש שאפי' שטה טמא בצד זה וטהור בצד אחר טמא, שכל מים באשבורן כמעורבין מיד חשבינן להו לחומרא, ומערה מכוסה ואפ"ה גזור, ומקואות שסתמן יש בהם מ' סאה, אלא שעכשיו הם חסרין ג"כ גזור, דהיה מקום להקל בהם ברבייה בתחלה כמו ברבייה בסוף, וגם קשה לטהרן ברבייה ושטיפה, משא"כ גבאים דסתמא יש בהן רבייה ושטיפה בשעת הגשמים, וגם זו סיבה שלא לגזור באינך.

ואפשר עוד דדוקא מים מכונסין טמאין, אבל אמת המים העוברת ממקום למקום ושתה טמא אע"פ שאין בהם מ' סאה י"ל דנטהרת בהמשכה, וטעמא דמילתא דלא גזור אלא בדקביעי וקיימי שיש חשיבות לטמאין ולטהורין, אבל בדלא קביעי בטלי, וזה יש לדקדק משריותא דישטופו לב"ש ור"ש, ואם כנים הדברים קמ"ל מתני' דדוקא בורות ואינך, ולא מים זוחלין, מיהו אם בעינן רביעית י"ל לאידך גיסא דזוחלין אינם חיבור ולא חשיבי רביעית, כמ"ש מרן זללה"ה תנינא ס"ח סק"א, ועי' בזה לקמן ס"ק י"א.

ועכ"פ מתני' מתפרשת לענין מה ששינוי עד השתא, דשתה טמא ושתה טהור טמא, ונפל ככר ש"ת ולא הדיח ונפל מת טהור, ככל הני כולן שוין, אבל במאי דמסיים בשעת הגשמים הכל טהור, זה חוזר למי גבאים בלבד, דבמים המכונסין אין הכרח שהגשמים ממלאין אותן, ואין רגל בנ"א בבורות ושיחין שסתמן רשות היחיד.

בענין טהרת שעת הגשמים

מ. שם במשנה בשעת הגשמים הכל טהור פסקו הגשמים כו', פשטא דמתני' דמיירי בחזקת הגבאים הטהורין, וכמ"ש הרא"ש דבשעת הגשמים לא חיישינן שכבר שטה טמא מהם, מיהו נראה דסתם גבאים ממי גשמים הם נעשין, וא"כ בשעת הגשמים אם

וגממיות שבפתחי חנויות שברה"ר בשעת הגשמים הכל טהור, וזה"ש גרס חוקת הטיט, ופי' חקיקת הטיט, והגר"א הגיה עוקת הטיט, אבל ע"פ גרסת הרמב"ם וכ"ה לפנינו בתוספתא], א"כ מפורש דבשעת הגשמים משום חזקה מטהרין להו, ולא משום דהו כמי תמציות בזמן הגשמים], ומשפסקו הגשמים מיד פסקה חזקתן כיון שהם בפתחי חנויות וברה"ר, ומזה יש ללמוד למתני' דמשום חזקה שלא שתו מהם אתינן עלה, וכדתנן פסקו הגשמים הקרובים לעיר ולדרך טמאין בסתמא, מיהו יתכן לקיים כפי' הרמב"ם שלמד מזה דסתמן רבו ושטפו, אבל זה תלוי במציאות.

ולכאורה נראה דטיט דקתני משום מ"ר מטמאין ליה, דטיט אינו מים לשתי', אלא ר"ל ביצת מים ועפר שהם כטיט, וע"כ דמשום מ"ר דיינין בהו, מיהו גממיות י"ל דסתמן לשתי'.

ובזה מיושב מה ששנינו שם שבשווקים הולכין אחר הרוב, ובפשוטו היינו שווקים היינו רה"ר, ולמש"כ דמיירי במ"ר ניחא, דבשווקים היינו במקום שגוים מצויין, וקמ"ל דברוב גוים דינם כמ"ר של זב, ומטמאין אדם במגע, ומטמאין בהיסט, לאחר שיתלשו, ואפשר שחסר בתוספתא וצ"ל [מי שפיכות] שבשווקים והושטפו מפני כפל הלשון, הרי הם כמי שפיכות, דברישא קאמר דמים שיש לחוש ששתה טמא או שהטיל לתוכן טמא דינם כמי שפיכות, ומי שפיכות ידועין שבשווקים הולכין אחר הרוב, כמו גסטריות שישראל וגוים מטילין לתוכן, כדתנן מכשירין פ"ב מ"ג, מיהו הלשון סתום ודוחק לאוקומה במ"ר, דסתמא במים הראוין לשתי' מיירי.

ואפשר דבאמת התנא מחלק בין גממיות קטנות וטיט דסמכין שרבו (ושטפו), אבל שבשווקין דהיינו גומות גדולות ולא

מן האמור מתבאר דגבאים שהם בחזקת טהרה, ובשעת הגשמים לא שמרו על טהרתן לא חיישנן שמא שתה מהן טמא, וכן הגבאים שנתהו מהגשמים כעת, הרי הם בחזקת טהרה, דכ"ז שהגשמים יורדין אין בנ"א מהלכין אצל הגממיות, וגם מים מצויין בגותיהן, וגממיות קטנות שבפתחי חנויות סתמא נטהרו ע"י הגשמים, שמימיהן מועטין והגשמים רבין ושוטפין אותן, אבל גבאים וגומות גדולות שיש בהם מים והם בחזקת טומאה אינם נטהרין בסתמא ע"י הגשמים עד שידע שרבו עליהם מי גשמים כב"ה, או שטפו לר"ש, (מיהו למש"כ להלן סוס"ק י"א דמקור פלוגתתם ממ"ש דבשעת הגשמים הכל טהור ונחלקו אם הטעם מפני שרבו או ששטפו, ולפ"ז משמע שכולן טהורין בסתמא, וע"ע).

שוב נראה דיש לפרש בשעת הגשמים הכל טהור כשירבו וישטפו לב"ש וירבו לחד לב"ה, וכן צידד במאורות הגר"א, וכ"נ מדקתני סתמא משירבו ולא קתני משירבו מי גשמים, וכן בתוספתא קתני ירדו גשמים כו', והכי קאמר בשעת הגשמים משנטהרו כדינם הרי הם טהורים עד שיפסקו הגשמים, והדר מפרש כמה גשמים ירדו בהם כדי שיטהרו.

בתוספתא מי שפיכות ומי גשמים

שם בתוספתא מי שפיכות ומי גשמים שנתערבו בין בכלים ובין בקרקע טמאין, כ"ה בר"ש, ולפנינו ליתא תיבות טמאין, וצידד מן זללה"ה קמא ס"א סק"ו דגרסינן טהורין, וברמב"ם פ"ב מטו"א הכ"ז נראה דאכל הדינים קאי דהיינו שהולכין אחר הרוב ומחצה על מחצה טמאין, וע"ז מסיים שד"ז בין

בבהגר"א הנדמ"ח במס' מכשירין דטמא דקתני היינו מתני' דמקואות דשתה טהור טמא, וביאור הדברים דכיון שכל התולש מהן לצרכו הם נטמאין, מיקרו מים טמאין, אע"פ שהנוגע במחובר טהור, ומה"ט ק"ק לפרש מתני' אף בכלים, שהרי בכלים שטה טהור חוזר וניעור ונטמא השותה כמש"כ סק"ב], וכ"כ מרן זללה"ה [בקמא] ס"א סק"ו, ועי"ש מש"כ ע"ד הרא"ש שפי' מתני' במים שבכלים [והקשה כנ"ל דהא שטה טהור מכלים טמא], וע"ע מש"ש במכשירין ס"ד סק"א.

בהא דמטהר דווקא בסוף

וכתב מרן זללה"ה שם סק"ה שאין טעם גמור לחלק בין רבו טהורין תחלה לבין רבו לבסוף, אלא הקלו בדרכנן דא"כ לא יהא להם טהרה לעולם, ולכאורה נראה מהא דהצריכו רבייה לכל המים הטהורים שהיו שם כשנפלו הטמאין, כמבואר בתוספתא, ואפי' היו כולן טמאין תחלה סגי ברבו טהורין לבסוף, שמעינן שטעם הגזירה כדי שיזהרו משפיכת מים טמאין למקום שאין בו מ' סאה ואינם נטהרין, ולכן המים שבאין אחר שנפלו הטמאין הם מים שבאין לבטל ולטהר, והמים שקדמו לטמאין אין בהם יתרון זה שהרי אנו רואים שלא נזהר בהם ונתן לתוכן טמאים, ונמצא גדר הגזירה דכל מים שלא נזהרו בהם מלטמאן, הרי אנו רואין אותן ככולן טמאין מעיקרא או שנטמאו באלו שנפלו, אבל המים שנכנסין כדי לטהר אין לגזור עליהם טומאה, דאדרבה הם מורים על זהירותו מן הטומאה, וכבר כתבנו לעיל דכה"ג שנינו פ"ג מ"א ב' ובתוספתא כאן לענין שאובין, דכשנפלו ג' לוגין למקוה פסלו את כל המים שבתוכו, כיון שאינו נזהר וממלא המקוה שאובין, אבל המים הנופלין אח"כ אינם נפסלין מכח השאובין, כיון שאין בהם סיבת הפסול שיחשבו כמקוה שעשאוה משאובין, דאדרבה הם באין לבטל השאובין, ומרן זללה"ה נתקשה בזה גם שם,

בכלים בין בקרקע, ולפ"ז יתכן לקיים כגרסתנו דלא קתני מידי, וה"ק דיני מ"ג ומ"ש שנתערבו הם בין בכלים בין בקרקעות, [מיהו התם חוזר וניעור מיד כשישתה], מיהו גרסת טהורין מיושבת טפי, דהא ר"י ור"ש אדינא דטהורין פליגי, וס"ל דבכלים בכל ענין טמאין, [כמבואר פסחים י"ז ב' דר"ש מחמיר במים שבכלים כיון שטומאתן מדאורייתא, ואפשר דגרסינן ר' יוסי, כדמיינתין התם עי"ש], ומיירי ברבו מי גשמים, ומרן זללה"ה פי' בשתי גומות אחת מ"ג ואחת מ"ש ואין ידוע איזה מ"ג, אבל פשוט דנתערבו היינו שהמים נתערבו, וכ"מ ברמב"ם הנ"ל דארום מי גשמים קאי, ועמשנ"ת בזה לעיל סק"ב, [מיהו עי"ש דבכלים אם שטה טהור טמא כיון שחוזר וניעור, וא"כ ל"ד לקרקע כ"כ], וכ"נ דמתפרש לפר"ש.

שם בד"א בגבא שאפשר לו לשתות כו' נראה דהיינו מיד שפסקו גשמים, שאז אם הלך כאן אדם מקרוב הרי פרסותיו ניכרות, אבל לאח"ז ודאי שאין לסמוך על היכר הפרסות.

בענין טהרת רבייה

י. שם מ"ה מאימתי טהרתן בש"א משירבו וישטופו ובה"א רבו אע"פ שלא שטפו, מבואר במשנה זו דדוקא רבו אחר שנפלו הטמאין מטהרתן, אבל רבו טהורין תחלה ונפלה לתוכן טיפה טמאין, דהיינו שטה טמא ומילא בכלי טמא, וכן שנינו בהדיא במכשירין פ"ב מ"ג מי שפיכות שירדו עליהם מי גשמים אם רוב מן הטמא טמא ואם רוב מן הטהור טהור מחצה למחצה טמא אימתי בזמן שקדמו מי שפיכות, אבל אם קדמו מ"ג אפי' כל שהן למי שפיכות טמא, ולגרסא זו משמע שאפי' היו מי גשמים מרובין קודם המי שפיכות, והר"ש פי' שם דאפי' מי השפיכות כל שהן טמא, ול"ג למי שפיכות, אלא אפי' המי שפיכות כל שהן [וכ"פ הרמב"ם], והיינו מתני' דשתה טמא שאפי' בטיפה אחת טמאין, וכ"פ

ממנו מלואו ועוד, וה"ה דביצאו ע"י שטיפה סגי, כדתנן פ"ג מ"ג, והתם בעינן שיצאו ולא סגי ברבייה, אבל כאן דסגי ברבייה א"צ מלואו, ועוד נראה שזה בכלל מה ששנו בתוספתא ואיזהו מלואו ועוד מקוה שהוא מחזיק כ' סאה ובתוכו י"ט סאה ונפל לתוכו ג' לוגין מים שאובין טמאין ירדו גשמים ונתמלאו לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד כו', ומתפרש דע"ז נטהר לכל דבר כמו ברבו לעיל לב"ה, אלא דלמש"כ לענין מים טמאין א"צ שיצא מלואו, וסגי ברובו.

בתוספתא כיצד רבו אע"פ שלא שטפו וכו'

הא דתניא בתוספתא כיצד רבו אע"פ שלא שטפו כו' נראה דעיקרה לומר דבעינן רבייה כנגד כל המים שהיו במקוה כשנפלו המים הטמאין, ולא סגי ברוב כנגד הטמאין, ועוד לחלק בין שאובין דחמירי מטמאין דבעינן שיצא ממנו, ובטמאין א"צ שיצא ממנו כלל. - הראב"ד בפט"ו מטו"א ה"ב כתב דרבייה של מ' סאה בעינן, והיינו לגרסת כ"א סאה, אבל כבר הגיה הגר"א כ' סאה, והוא מוכח מתוכו דהא קתני שאין בה שטיפה, ובי"ט וכ"א ופחות מג' לוגין איכא נמי ישטופו בבור מ' סאה, וכ"מ בסיפא דבשלמו מ' סאה קתני כשם שטהורין לטבילה כך טהורין לכל דבר, וכ"כ הרמב"ם והרא"ש, וכ"מ מדקתני לעיל דברבו כשרין להקוות עליהם, ובדאיכא מ' סאה א"צ להקוות.

בדין רבייה לדעת ר"ש

יא. רש"א שטפו אע"פ שלא רבו, נראה דמודה ר"ש דברבייה לחוד סגי, אלא דקמ"ל דאפי' בשטיפה לחוד סגי, [וכ"כ מרן זללה"ה בסק"ה], מיהו יתכן דכיון דרבייה מעיקרא לא מהני, לא רצו לטהר בסוף ברבייה, ועוד נראה דדוקא בכשרין מרובין סגי בשטיפה, אלא שא"צ שיהיו הכשרין לבסוף, ולפ"ז אתיא מתני' דמכשירין פ"ב מ"ג אף

וצידד שגם הנוספים נפסלין, אא"כ נוספו אחר שחיסר מן הראשונים עי"ש.

ואפשר שזו כונת הראב"ד פ"ב מטו"א הכ"ו שכתב לא ידעתי טעם לזה, ואולי מפני שמשעה שנפלו בתחלה הוחזקו גם הם במי שפיכות שכבר נשכחה נפילתם, ור"ל דכששופכין טמאין או שופכין ע"ג טהורין פוגמין אותן ומתייחסין לכולן כמי שפיכות, אבל הטהורין שבאין לבסוף הם באין כדי לטהר, ולא נפגמו בהטלת שופכין עליהם, ועיקר הדברים כמשנ"ת שרצו חז"ל שיזהרו בשפיכת טמאין לגבאין שאין בהם מ' סאה, ולכן כל שלא נזהרו פסלו המים, אבל הטהורין שאחריהן אין בהם סיבה לגזור, וטיהרום ברבייה.

וכמו כן מצינו בשאובין שאפי' בור מלא מים שאובין, הרי הנוספים עליו אינם נפסלין, אע"פ שהשאובין מרובין, דהנוספין הם המטהרין, וה"נ הכא אפי' הטמאין מרובין הרי הטהורין הנוספין עליהם נטהרין כשרבו עליהם, ולעומת זה הטהורים שהיו תחלה נפסלין בין בשאובין בין בטמאין וכמשנ"ת, ולכן בעינן שירבו כנגד כל המים שהיו בזמן שנפלו הטמאין, וכמבואר בתוספתא, ולא סגי ברבייה כנגד הטמאין או השאובין.

בענין טהרת בור שאין בו מקום

כתב מרן זללה"ה דכשאין מקום בבור לרבייה הרי משיצאו מלואו חשיב רבו ושטפו, ולכאורה נראה דכש"כ יצא מלואו דחשיב כרבייה, ואע"פ שלענין ביטול ברוב, יש מקום לדון שיצאו החדשים, ועדיין הטמאים בבור, מ"מ בשריותא דרבייה הכא הרי חזינן מדר"ש דשטיפה לחוד מטהרת, וש"מ שיש בזה יתרון לבטל כח הטמאין, וא"כ כש"כ דרבייה ושטיפה מטהרת, ולכאורה נראה דבפחות ממלואו כשר, דסגי שיצאו מים לפי ערך יותר מחצי ממה שהיה בו תחלה, וסגי בפחות ממלואו, ואף בשאובין הדין כן, דבעינן שיצאו

נראה דסתמא קתני שכל הגבאים נטהרין בכך, אע"פ שאינו יודע כמה מים טמאין יש בהם.

ואפשר דכיון שעיקר הגזירה היא אטו טמאין רוב, דכדי שיזכרו שאלו אינם מטהרין, ויש להשגיח על מים טמאין שנופלין לתוכן, לכן הצריכו שיטהרום ע"י מי גשמים, ומשרבו מי גשמים והציפו עליהם נראה כיצאו הטמאין, ולא פלוג חכמים בטהרתן, לפי שסתמא רק מיעוטן טמאין, וכבר יזכרו לדקדק שלא ירבו הטמאין מעיקרא, א"נ לא הצריכו להוסיף בהם כשרין אלא כמה שאפשר להוסיף, ומשנתמלאו כבר נטהרו, אלא שהצריכו מעט יותר שיהא ניכר המילוי.

ואם נימא דלא גזרו טומאה בשתה טמא אלא במים מכונסין דהמים הטמאין קביעי וקיימי, אבל באמת המים לא גזרו, י"ל דמשטפו הקלו לחשבן כאמת המים, וכאילו כל המים החלו לשטוף ולצאת לחוץ, ולפ"ז המים ששטפו לכו"ע טהורין, אלא דלב"ה אין המים שנשארו מכונסין נטהרין עי"ז, (ומיושב בזה דמה שטיפה שייך להצריך במים זוחלין, ומדלא פירשו טהרתן ש"מ שלא גזרו בהם, מיהו גם רבייה קשה לקבוע בהם, שהרי אינם חיבור, ולא משמע שאין להם טהרה, אבל אם ל"ג בהם נחא טפי, מיהו לדעת הראב"ד דבעינן מקוה רביעית ע"כ שאין להם טהרה כלל).

ובפברא יש לסייע הדברים מהא דמטמאין שתה טהור משום דיש בילה וחשיב ששתה מקצת הטומאה, ואע"פ שלא בללו המים, כיון שהם באשבורן דינו כמעורב, עי' ע"ז ע"ב א' דאשבורן הוי חיבור לחשבן כמעורבין מיד, אבל נצוק וקטפרס לא, וא"כ באמת המים שהיא מהלכת ואינה חיבור זל"ז, אין לטמאות שתה טמא ואח"כ שתה טהור, ועוד דכיון שמספק ראוי לטהר כל פעם, א"כ מעיקרא אין לגזור בזה.

כר"ש, דקתני דמי גשמים שירדו לתוך מי שפיכות מטהרין אותן ברבייה, וקתני דמי שפיכות לבסוף פוסלין בכל שהוא, ובתרווייהו מודה ר"ש, אלא דס"ל שאם שטפו סגי ברבייה דהוה בהו מעיקרא, אבל אם הוא מכשיר בשטיפה בלא רבייה כלל, לא הו"ל לתנא למיתני דטהרתן תלויה ברוב, וגם בסברה נראה דברוב ודאי מטמאין, שהרי לא פקעה טומאתן בקרקע כמבואר פסחים י"ז ב' דרק בבי מדבחיא מטהר להו ר"ש, ול"מ כלל דנטהרין בשטיפה.

בענין טהרה שע"י שטיפה

ויש לעיין מהו ענין הטהרה שע"י שטיפה, והיה אפשר לומר דמירי ששטפו שיעור טמאין שהיו מעיקרא, כגון שאם נפלו ג' לוגין בעינן שטפו ג' לוגין, ותלינן שהטמאין יצאו, אבל בתוספתא קתני בהדיא וכמה שטפו כל שהן, ואמנם יש לדחות דכל שהן היינו כשנפלו כל שהן, וקמ"ל שא"צ שטיפה חשובה, ותדע דהא קתני בהדיא כיצד שטפו אע"פ שלא רבו כדברי ר"ש מקוה שהוא מחזיק כ' סאה ובתוכו י"ט סאה ונפלו לתוכו פחות מג' לוגין מים שאובין טמאין כיון שנפלו לתוכו סאה אחת של מימי גשמים טהורין מפני ששטפו, והרי בכה"ג שטפו ג' לוגין, דכיון שמחזיק י"ט ונכנס סאה יצאו הג' לוגין, וא"כ יתפרש וכמה שטפו כל שהן, לומר דלא בעינן לפי ערך, אבל פשטות הדברים שאין לנו אלא מ"ש בהדיא דסגי בכל שהן, ולא היה סומך התנא שנבין דבעינן שיעור הטמאין, ונקט י"ט סאה דומיא דרישא, ונוח לפרש בסאה, וכ"נ לדקדק מדברי ב"ש דכשרבו אין להצריך עוד שישטופו כשיעור הטמאין, שהרי הנשטפין רובן טהורין, ודכוותה מתפרש ישטופו דר"ש, ועוד שהרי לא סגי בהוציא בידים כשיעור הטמאין, ואפי' זרק לתוך המקוה אבן גדולה והוצפו לא מהני, ולית לן לחדש דבשטיפה מיהא מהני, ועוד

בדעת הראב"ד מחוברין פחות מרביעית מקבלין טומאה

יב. כתב הראב"ד פט"ו מט"א ה"א ומה שאמרו שאין מי הגבא מקבלין טומאה עד שיתלשו דוקא שיש בהן רביעית כדי להטביל בהן מחטין וצנורות, ומשמע לכאורה דבפחות מרביעית מהניא מחשבה לשתייה לטמאן במחובר, אבל אין לזה מקור, ויתכן לפרש כונתו דמשכח"ל מים מחוברין פחות מרביעית שמקבלין טומאה מדאורייתא, והיינו כשהיו תלושין וחיברן, דבזה מבואר פסחים י"ז ב' דברביעית פקעה טומאתן, וממילא גם פקע הכשרן, וכלפי זה קאמר דבפחות מרביעית לא פקע הכשרן, וכמש"פ הראב"ד בתו"כ דמשכח"ל מחוברין הראויין להכשיר כשהיו תלושין וחיברן, מיהו הראב"ד לא הזכיר שם דמיירי דוקא פחות מרביעית, וזה צ"ע, וגם כאן משמע מדבריו דבפחות מרביעית גם מי גבא שלא נתלשו מעולם מקבלין טומאה, וא"ת אכתי הרי לא החשיבן, וי"ל דכיון שבא לשותת או למלאות מהן כבר החשיבן והם מקבלין טומאה כולן, ולא רק הטיפה התלושה שנפלה ממנו כששתה, ולכן אם נפל ככר של תרומה טמא, שכולן כבר נטמאו וא"צ להדיח, וכ"כ שפי' מרן זללה"ה בתנינא ס"ח סק"א.

העולה בדעת הראב"ד ובדעת הר"ש והרא"ש

יב. פ"ז דעת הראב"ד, א. מחוברין מעיקרא פחות מרביעית אינם מק"ט, אבל אם רוצה לשותתן מק"ט במחובר בלא שום מעשה תלישה, וכששתה טמא נטמאו כולן במחובר, ב. מחוברין מעיקרא ברביעית אינם מק"ט אפי' במחשבה, אבל אם הדיח ידו או ככר בהם, הרי המים האלו כתלושין, אפי' בתוך הגבא ומק"ט במחובר, דחשיב כאילו שכבר נתלשו ע"ג ידו או הככר, ג. מחוברין במ' סאה, אפי' הדיח בהן טהורין, כדתנן בצנזן שבמערות, ולפ"ז מדאורייתא אלימי מ' סאה גם לענין טומאת המים, ד. תלושין שחיברן לא פקע

מיהו אם סמכין בכל הני על שיעור רביעית שהוא מקוה מדאורייתא, א"כ אדרבה בעינן דוקא דקביעי וקיימי, דבזוחלין לא חשיב מקוה אפי' ברביעית וכמ"ש מרן זללה"ה תנינא ס"ח סק"א, אבל לא מצאנו רמז לזה במתני' ותוספתא, שלא הצריכו שיעור רביעית, ואמנם סתמן רביעית, (אבל טיט ששינו בתוספתא משכח"ל בפחות מרביעית), אבל אכתי הו"ל לפרושי, ועוד דנראה שלא רצו לסמוך על שיעור רביעית בשום דבר משבטלוה, כדי שלא יחזור הדבר לעיקרו, ולפ"ז י"ל דמדאורייתא סמכו על הביטול ברוב, דכיון שנעשו מחוברין ורובן מחוברין מעיקרן, נעשו גם אלו מחוברין וטהורין, וא"כ א"צ רביעית דבפחות מרביעית ג"כ בטלין ברוב, וממילא גם בזוחלין שפיר נטהרין, וכיון שכן אפשר נמי לומר דבזוחלין אוקמוה אדאורייתא, ולא החמירו אלא בהני דקביעי וקיימי, והיינו דתנן אחד מי גבאין ומי בורות כו' לומר דדוקא בהני גזרו, עי' לעיל סק"ח דלענין טומאתן מדמי להו, מדלא קתני להו גבי טהרתן.

בפלוגתא דב"ש וב"ה ור"ש

יש לעיין האם ב"ש וב"ה ור"ש בסברא פליגי, או בקבלה, דדוחק לומר דבסברא לחוד פליגי, ואפשר דכו"ע מודו במה שאמרו דבשעת הגשמים הכל טהור, ונחלקו אם הטעם משום דמסתמא רבו ושטפו, או דעיקר ארבייה סמכין או אשטיפה לחוד, אבל זה קשה לפמש"כ לעיל דלא אמרו שנטהרו בגשמים, אלא דלא חיישין שהלכו בהם בנ"א, מיהו בתוספתא משמע קצת דגממיות שבפתחי חנויות סתמן נטהרו, א"נ מהא דבמי תמציות שלא פסקו לא גזרו, מזה למדו שיעור טהרתן, דהא התם אין רבייה ידועה, ועי' בזה לקמן ס"ק ט"ו, ואולי ס"ל דכיון דאיכא רבייה מעיקרא לא סגי ברבייה, וכיון שכן סגי בשטיפה, וב"ש מצרכי תרוייהו.

שלא תועיל מחשבת השותה, אבל לפמשנ"ת נראה דמדאורייתא דין מקוה רביעית כמקוה מ' סאה לכל דבר, וכולה חומרא דרבנן היא, ואפי' תוספתא דצנור ומכתשת חומרא דרבנן, לפי שבטלוה לרביעית לגמרי, וכל פחות ממ' סאה כפחות מרביעית.

הנטהרין ברבייה אם כשרים גם לתרומה

יג. שם במשנה כשרין לחלה וליטול מהן לידים, כבר כתבנו לעיל סק"א דפשטא דמתני' דמי גבאים שנטהרו ברבייה לב"ה, עדיין לא נטהרו לתרומה ע"ז, וכן לב"ש ור"ש כדאית להו, וה"ה בשעת הגשמים אם חזקת טהרתן משום דמסתמא רבו, אבל בגרסת התוספתא שלפנינו מבואר דברבייה נטהרו אף לתרומה, וכן בשטיפה לר"ש, וכ"כ הרמב"ם בה' מקואות בפ"ה ה"ט, ובפ"ט ה"א ב' הזכיר חילוק בין חלה לתרומה בסתמא, ובהלכות טו"א לא הזכיר חילוק זה כלל, גם הראב"ד שם השווה משירכו דהו"ל כמי תמציות שלא פסקו, ולפמש"כ סק"א דהמעלה הראשונה היינו מי גבאין שמטהרין בהם מים טמאין ע"י רבייה, ודאי דמתפרשא מתני' עד"ז דכשרין לחלה בלבד, אבל ברמב"ם משמע דהמעלה הראשונה בזה שהם בחזקת טהרה, ואינם טהורין בסתמא אלא לחלה, אבל כשנטהרו ברבייה נטהרו לגמרי, ומפי' הרא"ש נראה כמש"כ.

שם וליטול מהם לידים, נראה דאף כשנטול ידיו לתרומה שפיר דמי, שהרי ידיו אינם נטמאין מהם, כמו שחולין אינם נטמאין, וממילא הרי הוא טהור לתרומה, [ומיירי לאחר שנטהרו ברבייה לפמש"כ], ומה ששינונו בסיפא כשרין לתרומה וליטול מהן לידים, היינו לאפוקי שאין מטבילין בהם ידים, דאע"פ שכשרין לתרומה ומטבילין בהם מים טמאין, מ"מ לא עלו במעלה להטביל בהם ידים, כדמפרש בתוספתא דכל מקום שאדם טובל בו ידים וכלים טובלין בו, ומה ששינונו במ' סאה

הכשרן ומשמע דעד מ' סאה לא פקע הכשרן מדאורייתא, וצ"ע מ"ט ברביעית נטהרו הטמאין פסחים י"ז ב'.

ולפמשנ"ת לעיל לדעת הר"ש והרא"ש, א. מחשבה במחובר לא מהני אפי' אין בהם רביעית, ולכן אפי' שתה טמא ונפל ככר ש"ת ולא הדיח טהור, ב. הדיח ידו או ככר הרי המים שע"ג ידו או הככר כתלושין, ומק"ט מדאורייתא בפחות מרביעית, ומדרבנן בפחות ממ' סאה, ג. רביעית מדאורייתא כמ' סאה מדרבנן לטהרת מים וכלים, ד. תלושין שחיבון פחות מרביעית לא פקע הכשרן, אבל ברביעית נטהרו, שאפי' טמאין נטהרו מדאורייתא, ומדרבנן דין פחות ממ' סאה כדין פחות מרביעית.

בדין רביעית זוחלין

כתב מרן זללה"ה בתנינא ס"ח סק"א דרביעית מים זוחלין דינם כפחות מרביעית ואינם נטהרין בקרקע, דרך דין המקוה של רביעית מטהרין, וכיון שהם זוחלין אין כאן דין רביעית למקוה, וגם אינם חיבור ליחשב כרביעית כלל, ולדעת הראב"ד דפחות מרביעית שבקרקע אם שתה מהם אחשבינהו ומק"ט במחובר, ה"ה רביעית זוחלין [והא דתנן בידים פ"ד דאמת המים הבאה מבית הקברות טהורה, צ"ל דלא חשיב אחשבינהו לכולהו ע"י שתיה במקום אחד], אבל לפמשנ"ת דלא מהני מחשבה במחובר אף בפחות מרביעית, ה"ה ברביעית זוחלין, אבל תלושין שנתחברו דלא פקעה טומאתן בפחות מרביעית, ה"ה דלא פקעה ברביעית זוחלין, ובמ"ש דמתני' דמאימתי טהרתן מיירי דוקא ברביעית שאינם זוחלין, (וכן לא הדיח טהור כנ"ל), ע"י לעיל סק"א לדון דבזוחלין מטהרין טפי.

עוד כתב שם דרביעית אינה מטהרת שאובין למקוה מ' סאה לאדם, ואמנם לדעת הראב"ד חזינן דהדיח ידו ברביעית נעשין המים כתלושין, אע"פ שהקלנו בהם דין מקוה

ולכאורה כשיוסף עליהם וירבו המשקין על המים הרי הם חוזרין וניעורין לענין איסור, ואילו לענין טומאה אמרינן דפקעה טומאתן, וזה היפך מהא דאשכחן בכורות כ"ג א' דאע"פ שהאיסור הותר, מ"מ הטומאה לא פקעה, וכמשנ"ת לעיל סק"ג, וי"ל דשאני מחובר שמפקיע טומאה טפי, ואמנם בכלי כה"ג לא תפקע טומאתן, מיהו קשה דלענין איסור הרי משערינן בששים, והיכי אמרינן הכא הולכין אחר הרוב, ומשמע מזה דלענין טומאה בטל ברוב אע"פ שעדיין אסור, ובאמת מבואר כן דאף לר"י דמב"מ לא בטל, מ"מ נבילה בטילה בשחוטה, עי' מנחות כ"ב ב'.

ולכאורה יש ללמוד מזה דמדאורייתא אינו חוזר וניעור, וגרע מטומאה עוררת טומאה וטהרה עוררת טומאה בכורות כ"ג א', דשאני התם שנתחזק כח הטומאה, אבל כאן לא נשתנה כלום מהביטול, אלא דמעיקרא לא היה כח בטומאה לטמאות את הרוב, ועכשיו נתחדש ברוב שהוא מק"ט, ואיכא למימר שאין הטמא שנתבטל מתעורר, כיון שהוא במצב של ביטול, ובמין בשאינו מינו הדבר מוכן טפי כיון שבמצאות בטל, אלא אפי' במב"מ שאין ניכר השינוי בין זל"ז, מ"מ י"ל שאינו חוזר וניעור לטמא, כיון שלא ניעור לדינים אחרים, ועוד שהרי במין בשאינו מינו ג"כ לענין איסור חשיב שניכר עד ששים, וכאן הולכין אחר הרוב, אבל הדברים קשים דסו"ס יש כאן טומאה ולמה לא תטמא.

שוב נראה דיש לפרש התוספתא ביין ודבש וחלב טהורין, שאם נפלו לגבא ושתה טמא ונפלה טיפה מפיו, או שנפל לתוכן מת והלך בהן הטמא, אם הרוב משקין הרי הן מק"ט, אבל אם היו היין והדבש טמאין הרי הם מטמאין את השותה מהן, אפי' היו פחות מרוב, ולפ"ז משכח"ל טבילה במשקין טמאין שלא נטהרו, דהיינו מקוה שיש בו מ' סאה מים נתן סאה משקין טמאין ונטל סאה הר"ז כשר לטבול בו, ומ"מ הדולה ממנו נטמא,

שבו טובלין ומטבילין היינו מטבילין ידים וכלים, וכלפי זה אמרו במעלה שני' שרק נוטלין מהן לידים, אבל לא טובלין בהם ידים.

בתוספתא גבא שנפל לתוכו יין כו' אם מיירי בטמא או בטהור

יד. ר"ש מ"א תניא בתוספתא כו' גבא שנפל לתוכו יין דבש וחלב הולכין אחר הרוב, נפל לתוכו שמן אע"פ שהקפהו הר"ז טמא לפי שא"א לצאת ידי צחצוחי שמן, לכאורה היה נראה שנפל לתוכו יין טמא, וקתני דהולכין אחר הרוב, שאם הרוב מים טהור, דאע"פ שאין גבא מטהר משקין, מ"מ סגי בביטול ברוב שלא יטמא, ומשמע שאם שתה טהור טהור, כמו במי גשמים שרבו על מי שפיכות, דלא גזרו בקדמו מי גשמים למי שפיכות אלא במים במים שאין תערובתן ניכרת, אבל במשקין שתערובתן ניכרת ידע להזהר.

ויש כאן חידוש דלא אמרינן חוזר וניעור כששותה מהתערובת, ובמים במים י"ל שנטהרו ברביעית, א"נ כמש"כ שנעשו כמחזירין מכה ביטול ברוב, אבל במשקין שאינם נטהרין במחזיר כלל קשה למה לא נימא חוזר וניעור כששותה מהם שיטמאו המשקין את המים, ובאמת קושיא זו יש לשאול גם במקוה של מ' סאה, שהרי משקין אינם נטהרין במקוה, והרי הדבר פשוט שהשותה ממקוה שנפלו לתוכו משקין טמאין טהור, וע"כ דבחיבורן למקוה פקעה טומאתן, כשבטלו ברוב מים, וממילא ל"ק נמי הכא דפקעה טומאתן, אם משום רביעית או משום רוב מים, [מיהו מצינו זבחים כ"ב א' דלענין משקין יש יתרון למקוה של מ' סאה דהיכא דאתו מהכשירא דמקוה דינם כמים להשלים לרביעית, אבל ממקוה דרביעית לא מהנו להשלים, וי"ל דטהרתן משום רוב, ובלא"ה אין קושיא אם נטהרין מטומאתן ברביעית, אע"פ שאין משלימין לרביעית].

קמא בטיל וטהור, אבל נפ"מ שאם נפלו בב"א הרבה מים טמאין אם היו רוב טמאין טמא, מש"ה קאמר דבכל הני דרישא שהטמאין מועטין, טהורין במי תמציות שלא פסקו, ויש להוסיף דאם נפלו הרבה מים טמאין למקו"א אינם מתבטלין אלא ע"י בילה, כדאמר מכות ד' א', והכא כיון שאינם כמקוה אינם מטהרין מים כלל, ובעינן ביטול ברוב ע"י בילה, ולכן לא סתם טהרין בכל גוונא.

בגדר מי תמציות וטעם טהרתן

שם בר"ש תניא בתוספתא כו' ואלו הן מי תמציות כ"ז שהגשמים יורדין וההרים בוצצין פסקו הגשמים וההרים בוצצין הרי הן כמי תמציות פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גבאין, במתני' מבואר דמי תמציות שפסקו ומי גבאין תרי מילי נינהו, ונראה מזה שרק המים שבאין מבצבוצין ההרים דינם כמי תמציות, אבל המים המקלחין ע"ג ההרים, הרי הם מי גשמים והיינו מי גבאין, אבל המים המבצבוצין דומין למעין, ולכן טיהרו אותם כעין השקה למעין, ומשמע שגבא שמחובר לבצבוצין ההרים ג"כ דינו כמי תמציות, וא"כ אע"פ שאנו רואים כמה ההרים מבצבוצין לתוכו דינו כמ"ת של"פ, וע"כ שהקלו בהן כעין מי מעין, או דחשבינן להו כרבייה, כיון שמחוברין לכל המים שבהרים, אבל קילוח שע"ג קרקע אינו חיבור דהו"ל קטפרס, ולכן אינו מטהר, ואם נימא דמי תמציות מיירי כשמחוברין באשבורן לבצבוצין ההרים, הוה ניחא טפי.

ועיקר הטעם מפני שסמכו ע"ז שבשעת הגשמים הטהורין מרובין, ויש גדר להקל במים אלו טפי מגבאים דעלמא.

בתוספתא החופר בצד הים וכו'

שם החופר בצד הים בצד הנהר במקום הבצין הרי הן כמי תמציות, נראה שהמים היוצאין בחפירות שסמוך לים ולנהר אין בהם כח נביעה, אלא הם מחלחלים כבצבוצין ההרים, כענין שאמרו חגיגה כ"ב א' דארעא כולה

שהרי המשקין לא נטהרו במקוה, וחוזר וניעור לטמא המים כשתלשן, ומ"מ מטהרין במקוה, שאין חילוק בין טמאין לטהורין, דלעולם מדין ביטול ברוב מכשרין למקוה.

שם נפל לתוכו שמן אע"פ שהקפהו הר"ז טמא לפי שא"א לצאת ידי צחצוחי שמן, דלטמאות סגי בצחצוחי שמן, אבל לענין איסור אכילה ביין הו"ל נטל"פ ואע"פ שניכר לעצמו מ"מ בטל הוא, ובציר כיון שנותן טעם לשבח, בעינן שיבטל טעם שמן שבו, ומבואר דשמן כיון שאינו מתערב אינו בטל ברוב, ויעוי' בגליון הגרע"א ז"ל ברמב"ם פט"ז ה"ד מטו"א שהקשה על הרמב"ם מההיא דשבת קמ"ד ב' דחזינן שמוחל מטמא משום צחצוחי שמן, אע"פ שהמוחל רוב, והנה כאן בתוספתא מפורש חילוק זה דשאר משקין בטלין ברוב, חוץ משמן מפני שאינו מתערב, וניחא נמי ההיא דהתם, והובא ברמב"ם שם פט"ו ה"ד ועי"ש במהריק"ו, ולע"כ.

בטהרת מי תמציות

טו. **שם** מ"י למעלה מהן מ"ת שלא פסקו, לשון התוספתא שמטבילין בהן את המים, והיינו שנטהרין בנפילה לתוכן בלא רבייה, אבל ודאי דבהשקה בתוך כלי אינם מטהרין, שאינם כמקוה לטהר בהשקה, אלא מדין ביטול ברוב אתינן עלה, ומרן זללה"ה בתנינא ס"ח סק"א דקדק א"כ אמאי קתני סיפא ולא מטבילין בהם אדם וידים וכלים לפלוג וליתני בדידה דאין מטבילין בהם מים בתוך כלי, וי"ל דטבילת ידים בתוך המים הוי טפי בדידה, מהשקת כלי שחוץ למים, דהכלי גם במקוה צריך חיבור שפופרת הנוד, שהוא כמקום בפ"ע, אבל ידים כולן בפנים ואפ"ה אינם נטהרין אלא במקוה.

ונראה דלהכי לא קתני מתני' סתמא שמטבילין בהם את המים, ולא הוה צריך לכל האריכות דשתה טמא כו', אלא לפי שבאמת אין המים נטהרין לגמרי כבמקוה, מיהו קמא

חלחולי מחלחלא, ולכן אינם חיבור לים כדאמרינן התם, אבל מעין פורץ בכח ונובע במים שופעין, והמציאות בזה תלויה אם כבר פרצו מימיו לאויר העולם, או שנביעתו אטומה תחת הקרקע שאז הוא פורץ בכח למקום הפתוח, וזהו שנינו החופר בצד המעין כ"ז שהם באין מחמת המעין אע"פ שפוסקין וחוזרין ומושכין הרי הן כמעין, פסקו מלהיות מושכין הרי הן כמי תמציות, דהיינו שאם החלחול בא בכח דחיפת המעין זוהי נביעה

שדינה כמעין, אבל אם מבצבץ כחלחול שסמוך לים ולנהר זהו מי תמציות, ולפ"ז גרסא דמי תמציות עיקר, שאם פסקו מלבצבץ פשיטא, שאין להם קשר עם המעין, אלא אע"פ שמבצבץ כיון שאין באין בכח המעין הר"ז כבצבוץ דמי תמציות, וכבר כתבנו כן לקמן ס"ו סק"מ ע"ד הרמב"ן שבת ס"ה ב' עי"ש, והרמב"ם בפ"ט ה"ד גרס הרי הם כמי גבאים, ואין כאן מחלוקת דודאי כשפסקו מלבצבץ דינם כמי גבאין.

סימן ב

בדיני ספק שאובין

בדין ספק שאובין בכל המקוה

א. פ"ב מ"ג ספק מים שאובין שטיהרו חכמים ספק נפלו כו', לשון המשנה בטהרות ספק מים שאובין למקוה, ונראה פירושו ספק מים שאובין שנפלו למקוה, ולאפוקי ספק מקוה שכולו שאוב, דלא טיהרו אלא בגזירת ג' לוגין עד רובו, דמצינו בכמה מקומות שהקלו בג' לוגין טפי מרובו, וכיון שכן אין ללמוד ממתני' קולא טפי מג' לוגין, מלבד שהדבר מפורש בתוספתא פ"ב ופ"ו ובמתני' פ"ח כמשי"ת בס"ד, והקולות שמצינו עד רובו הם בשאובה שהמשיכה פ"ד מ"ד אם רוב מן הכשר כשר, וכן דין ג' לוגין מד' כלים וספוג ודלי ומקוה סמוך למקוה, כל הני לא הקלו אלא עד רובו כמשנ"ת במקו"א, וממילא אין ללמוד ממתני' יותר מזה.

והדבר מבואר במתני' פ"ח מ"א שחששו למקואות העמים שבחו"ל ושבא"י שלפנים מן המפתח משום ספק שאובין, ואפי' נתייחד ברשות גוי פסולה, ואפי' [בקעה] שנקו בה יותר מאלפים כור חששו שמא נכנסו גוים וזלפוה בלילה וחזרו ומילאו אותו בקילון, כמבואר בתוספתא שם, ואין שם פסול מוכיח, אלא דאין להם חזקת כשרות, הרי דחיישינן לספק כולו שאוב, ולא מצינו שחוששין שמא נתן גוי ג' לוגין למקוה, וכ"מ בתוספתא פ"ב ה"א דצנור המקלח למקוה והמכתשת בצדו דרוב מקוה כשר הכשירו, וכן הביא הר"ש ממ"ש דספק טבל בשאוב פסול, וספק טבל במקוה שנפלו לו ג' לוגין א"ר יוסי שהוא טהור, כדן ספק מים שאובין למקוה, אלא דלכתחלה אמרינן ליה שלא יטבול בהם.

בתוספתא מקוה שהניחו ריקן

ויש לעיין א"כ מ"ט אמרו בתוספתא דמקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני שזה ספק מים שאובין למקוה וחזקת המקואות כשרות, והיכי קאמר דבספק כולו שאוב יש קולא דספק מים שאובין, ואמנם מפרש בסיפא דחזקת המקואות כשרות, אבל אכתי מ"ט קרי ליה ספק מים שאובין, וקרוב הדבר שהוא ט"ס ונשתררב מסיפא, ואם אינו ט"ס יש לפרש כך, דבאמת גם כשהניחו מלא ומצאו מלא אי לאו חזקת המקואות כשרות היה פסול, דהא חזינן שהמקוה פתוחה לכל, וברשות גוי כה"ג פסול, וכיון שכן אין לחלק בין הניחו ריקן להניחו מלא, דע"כ לסמוך על חזקת המקואות שלא החליפום ושלא כיבסו בהם ושאבום, וכיון שמקוה זה כשהוא מלא יש לו חזקת מקוה, שייכא כאן קולא דספק מים שאובין למקוה, דלא חשיב ספק מקוה שאוב, אלא ספק שמתעורר במקוה שיש לו חזקת כשרות, ובזה דינו כספק מים שאובין למקוה, דהאמת שאילו לא הניחו ריקן אלא מצאו מלא היה בחזקת כשר, והשתא שהניחו ריקם לא גרע מידי, שהרי אדם מן השוק יכול לטבול במקוה זה כשהוא מלא, וה"ה זה שהניחו ריקם, שהרי זה שמן השוק אינו מחזר אחר הבעלים, אלא טובל בו בסתמא מפני חזקת כשרות שבו, ויש להסתפק אי מיירי במקוה שברשותו והממלא נכנס כגנב, או דמקוה הפתוח לכל הוא, וקצת משמע דמקוה הפתוח לכל הוא, אלא שידוע שמקום זה מיועד למקוה, ואינו מסור לבנ"א לכבס בו, שו"ר שכ"מ בספר מרן זללה"ה ס"י סק"ז בד' חילוקים שכתב שם.

בטעמא דבמכתשת בעינן רוב הכשר

וב"ז דוקא בדאיכא חזקת כשרות, אבל במכתשת בצד הצנור שיש כאן ספק המוכיח, אין להשתמש בחזקת כשרות, דסתמא מן הצנור מקלח למקוה, והדבר ספק אם עברו המים דרך המכתשת, וחזקת כשרות שייך רק כשיש לתלות שמילאהו אדם אחר בהכשר, וכאן אין מקום לזה, וזהו מ"ש שהפסול מוכיח, כלומר שהספק ממקומו, אבל אין הכונה שיותר קרוב לפסול מלהכשר, דלא קתני הכי אלא סתמא שהמכתשת בצדו, ולא קתני שהמכתשת תחתיו, ואדרבה אפי' מסתבר יותר שלא עברו דרך המכתשת, י"ל דג"כ לא נפיק מידי ספק, שו"ר בש"ך ס"ק קמ"ד שפי' שהפסול מוכיח יותר מן הכשר, וקשה דהעיקר חסר ברישא, וליפלוג וליתני בדידה בד"א כשהמכתשת קרוב יותר, וכבר כתב מרן זללה"ה דהעיקר כתיורין ראשון דבספק כולו שאוב לא הקלו, אף למ"ד דכולו שאוב דרבנן.

וא"ת ליתכשר בהמשכה מן המכתשת למקוה, וכה"ג יש לשאול בהא דתנן פ"ד מ"א המניח כלים תחת הצנור כו' פוסלין את המקוה, וי"ל דשאובה שהמשיכוה כולה נמי פסולה, כדתנן פ"ד מ"ד אם רוב מן הפסול פסול, ואפי' בספק י"ל דפסול, (כדתנן מחצה למחצה פסול), ואמנם קי"ל דטהורה והיינו שאינה פוסלת את המקוה, אבל המקוה פסולה, עד שיהא בה רוב מי גשמים, ועוד דתנא דתוספתא פ"ד מ"ב מייתי רק לדראב"י דהמשכה מטהרת רק ברבייה, וכאן כולן שאובין, וכ"נ בסיפא דאף בדאיכא רוב מקוה כשר היה נפסל אם בודאי עברו דרך המכתשת, והיינו כראב"י, ואי בעינן לאוקמה כרבנן צ"ל שלא נמשכו ע"ג קרקע מהמכתשת ועד המקוה, ומ"מ נראה דמקוה שיש בו ספק י"ט סאה מים שאובין או כשרים, והשאר מקצתן מי גשמים ומקצתן שאובה שהמשיכוה פסול, ואע"פ שיש כאן בודאי רוב שאינם שאובין, לא סגי בזה, דבעינן רוב מים כשרים

בודאי, ואז מכשירין בספק שאובין, שו"ר בכ"ז בספר מרן זללה"ה תנינא ס"י סק"ו ז' ח' וע"ש דין ד' בספק מילא רוב המקוה בהמשכה שנסתפק בזה.

בדין ספק שאובין לענין השלמת המקוה

ספק מים שאובין שטיהרו חכמים במקוה שרובו כשר, הוא אף במקוה מצומצם שיש בו מ' סאה בלבד, וא"כ אם נפלו שאובין הרי הם המשלימין לשעור המקוה, מ"מ גם בזה הכשירו כיון דרובו כשר, אע"פ דבשאר קולות דג' לוגין כגון ד' כלים וספוג ודלי, לא מצטרפין הפסולין, אלא שאינם פוסלין, מ"מ בספק טיהורם חכמים לגמרי, שאף משלימין לשיעור מ' סאה, וכ"מ בתוספתא דמכתשת, וכבר כ"כ מרן זללה"ה שם.

בדברי הש"ך בדין ספק בכולו

בש"ך ס"ק קמ"ד תמה ע"ד הכ"מ שכתב דאף להסוברים כולו שאוב דרבנן לא הכשירו אלא כשרובו כשר וספק נפלו ג' לוגין, והקשה ע"ז שהרי הפוסקים נסתייעו מתוספתא דמקוה שהניחו ריקן דכולו שאוב דרבנן, וש"מ שגם בכולו מקילין מספק, ובאמת מדברי תו' וש"פ משמע שלא חילקו בזה, וכלשון התוספתא שאמרו כן גם בריקן ומצאו מלא, ואה"נ שמזה מוכח דכולו שאוב נמי דרבנן, שאם כולו שאוב הוי ספק דאורייתא היכי אמרינן שזה ספק מים שאובין למקוה, הרי זה אינו בכלל ספק מ"ש כלל, והכי הול"ל אע"פ שיש כאן חשש כולו שאוב דאורייתא, אפ"ה משום חזקת כשרות כשר, אבל אין ללמוד מזה דהקלו בספק כולו שאוב, דשאני הכא דאיכא חזקת המקואות כשרות, וכבר נתבאר ענין התוספתא לעיל, אבל אמת הוא דתו' לא נחתו לחלק, ומשמע דמכשירין אפי' ספק כולו שאוב, וכבר כתב מרן זללה"ה שם סק"ט דאין להקל בזה, וכתב שם דלדינא נראה דספק כולו שאוב אסור לכל הפוסקים, ועי"ש סק"ו בטעמא דהחמירו בספק כולו שאוב אע"פ

וה"נ מסתברא דכותאי ודאי זהירי בשאובין דאל"כ לא היו מקואותיהן בחזקת טהורין, ומה"ט קשה לומר כמ"ש הר"ש דהקלו משום דשאובין דרבנן, דאכתי אם אינם מחזיקין בזה ודאי לא מהימני, וגם משמע דבסתמא טהורין, וכדי לחזק טעותם בשיעור המקוה, הוצרכו לאמץ לעצמם האסמכתא דדומיא דמעין לגמרי.

בדין מקוה רביעית אם מטהר שאובין אף לאדם
בדין מקוה דרביעית יעוי' מש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ט סק"א להוכיח שמטהר שאובין אף לאדם, וכ"נ בר"ש פ"ה מ"ב, ומתוספתא דמכתשת אין ראוי, כיון שהחמירו בספק מ' סאה מדרבנן כמו בספק רביעית מדאורייתא, דבטלו דין רביעית לכל דבר, ובלא"ה כתב מרן זללה"ה דאף למ"ד כולו שאוב דרבנן לא הקלו בספקו, ורק בספק ג' לוגין עד רובו הקלו וכמשנ"ת לעיל, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, וא"כ אין ראוי מהתוספתא כלל, וכן ממ"ש זבחים כ"ב א' דשאני מקוה דרביעית לענין צירוף מ"פ, אין ראוי שזהו דין אחר בכח המקוה, אלא דשיעור רביעית נמסר במים, ושיעור מ' סאה נמסר בכל גופו עולה בהם, וכמש"כ לקמן ס"ז ס"ק כ"ה בשם אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, ולפ"ז יש לקיים הדברים אף למשנ"ת דסוגיא דזבחים מדאורייתא, דמ"מ כח המקוה שוה.

בענין מקואות שבארץ ישראל ובחול

ב. פ"ח מ"א ארץ ישראל טהורה, בתוספתא מחלק בין ארץ העמים לארץ הכותים, ואמרו בירושלמי דלקלו הכותים, ואפשר דלהכי לא קתני במתני' טהרת הכותים, ומתפרש דדוקא דישאל טהורין, ובחולין ו' א' מבואר דר"מ גזר עליהו, ומדור גוים בא"י אינו בכלל ארץ העמים, ואין בא"י ארץ העמים בשטח שעד כזיב.

שם ומקואותיה טהורין, בירושלמי שהביא הר"ש מבואר דמיירי לענין נאמנות,

שהוא דרבנן, ולפמש"כ לקמן ס"ד סק"א דגזירת שאובין אטו רחיצה במים שישפכם מן הכלי על גופו, כסתם לשון רחיצה במים, הרי זו גזירה קרובה, שאין דעת בנ"א מבחנת לחלק בין בתוך מים לע"י מים, ולכן החמירו אפי' בג' לוגין שיפסלו המקוה, וכיון דהחמירו כולי האי, לא הקלו אלא בגזירה לגזירה שהוסיפו לפסול בג' לוגין, אבל לא ברובו שאוב, וכדאשכחן בהמשכה דהכשירו רק מיעוט ועוד, וכמשנ"ת.

בדין ספק ג' לוגין בתחילה, ובדברי הר"ש

ספק ג' לוגין בתחלה ג"כ כשר, כיון שלבסוף יש במקוה רוב מים כשרין, דלא מצינו שחילקו בזה, ורק ר"ת החמיר משום דסבר דפסול מדאורייתא, ובמה ששינו פ"ב מ"ה פ"ד מ"ד לשון אם ידוע, נתבאר לקמן ס"ח סק"ה וכל שכן שאם נפלו לרוב כשרין אע"פ שעדיין אין בהם שיעור רוב מקוה דכשרין בספק, וכ"מ בספר מרן זללה"ה שם.

בדברי הר"ש שכתב לפסול שאובין משום
הויה ע"י דבר המק"ט, יעוי' משנ"ת לקמן ס"ה סק"ח - י"ב בארוכה, ועי"ש דסתם מכתשת של אבן כמבואר ב"ב ס"ה ב', וא"כ לא נתיישרה התוספתא בטעמא דהויה ע"י טהרה, גם מרישא דמקוה ריקן משמע שאין חשש דאורייתא במקואות.

בראיית הר"ש מהא דמודו כותאי בשאיבה

שם בר"ש פ"ב מ"ג ובירושלמי דריש פרק בתרא דע"ז משמע דמודו כותאי בשאיבה דפסולה מכלל דהויה מדאורייתא, ויעוי' בר"ש פ"ח מ"א הדא דאת אמר להאמינו שאינן שאובין כו' ומשמע משם דשאיבה מדאורייתא דמודו בה כותאי ומיהו י"ל כו', לכאורה ודאי מוכח דכותאי דרשי מקוה דומיא דמעין לענין השיעור, וממילא דרשי נמי מה מעין ביד"ש אף מקוה ביד"ש, אבל לדין דלא דרשין מקוה דומיא דמעין אין זו אלא אסמכתא, דדרשין דומיא דמעין ודומיא דבור,

הרמב"ם שחזקתן מן הגשמים דהיינו שנקוו מעצמם, ומ"מ בעיר פסולין מפני הכביסה, ובשל חו"ל כתב שחזקתן שאובין, ופי' בפיה"מ או שנפסלו בכביסה או דמעי'קרא נתמלאו בקילון, וביאור הדברים דבא"י ודאי לא זלפו ישראל ומלאום בקילון, וא"כ הנידון רק מפני הכביסה, וזוה חוץ למפתח כשרין, אבל בשל גוים דלא קפדי אשאיבה, הוו כולהו בספק שאובין.

חילוקי דינים בספק שאוב

ומרן זללה"ה בתניא ס"י סק"ז כתב ד' חלוקים בספק כולו שאוב, והעתיק דברי הש"ך דמקואות שע"פ השדה כשרים, והא דמחלקינן בין לפני' מן המפתח היינו במקומות שנעשו ביד"א לשמושי שתי' וכביסה, וזוה בא"י חוץ למפתח כשרין, ובחו"ל פסולין, כ"נ ממה שציין שם דברי השו"ע סעיף ע"ד דבוה"ז בכל מקום פסולין, ומתני' דא"י טהורה ומקואותיה טהורין מיירי במקוה הנעשה לטבילה, ובא"י חזקתן שנעשו ע"י ישראל בכשרות, וזה כמש"כ לעיל, אבל בשו"ע העתיק ד"ז גם בחו"ל, וצ"ל כמש"כ לעיל דבזמן המשנה היה ג"ז סתמא בשליטת ישראל, והשו"ע מיירי כשידעין שהם בשליטת ישראל.

נמצא לפ"ז בד' חלוקים שכתב מרן זללה"ה וז"ל א. נמצאו מ' סאה מים בחפירות וגומות ע"פ השדה שאין בנ"א משמשים שם אלא בשעת גשמים והפשרת שלגים הם מתמלאים, כתב מרן זללה"ה מדברי הש"ך שהם בחזקת כשרות, ובזמנינו ודאי נראה כן, אבל פשוט המשנה והרמב"ם דמקואות שחוץ למפתח היינו בכה"ג, ואפ"ה בארץ העמים פסולין, מיהו אם רחוקים לגמרי משימוש בנ"א, י"ל שאינם בכלל עובדי דתוספתא ומתני' לא מתפרשא בהכי, ועי' דין ג' איך מתפרשת רישא דמקואותיה טהורין, ומדברי מרן זללה"ה נראה דלשון מקואות היינו שהקוו

דסתם מקוה שברשות ישראל כשרה, דפי' שם מקואות הכותים שנאמנין על שאובין, ודכוותה מתפרש דמקואות דישאל טהורין, שכל מקום המיוחד למקוה חזקתו כשר, וכמ"ש בתוספתא פ"ב ה"א שחזקת המקואות כשרות, ובשו"ע סעיף ס"ט העתיק ד"ז בסתמא, ומתפרש אפי' בחו"ל, והיינו במקום שרק ישראל יכול למלאותה, ולפ"ז אין חילוק בין א"י לחו"ל, אלא שבזמן המשנה היו סתם מקואות שבא"י בחזקת ישראל, וכ"כ בב"י ובשו"ע סעיף ע"ד, ועי' להלן, והא דמחלקינן בין לפני' מן המפתח לחוץ מן המפתח, לא מיירי במקואות שנעשו לטבילה, אלא במים המתכנסין מן הגשמים בגומות, כמי גבאים ומי תמציות, ובהני אם יש בהם מ' סאה חוץ למפתח טהורין לרבנן, דלא חששו בפ"ק אלא לשתה טמא בדליכא מ' סאה, אבל שיחליפו רוב מימיו ויתמעט ממ' סאה לא חיישינן.

אבל הרמב"ם מפרש דמ"ש דא"י מקואותיה טהורות היינו שחוץ למפתח, ובארץ העמים אף אלו פסולין, ולישנא דמתני' נמי משמע דדוקא בא"י מחלקינן בין לפני' מן המפתח לחוץ מן המפתח, ונראה מזה דבארץ העמים כיון שהגוים שולטים שם, אף גממיות וגבאים שנמצאים בשדות חיישינן שזלפום גוים ומילאום, והכי משמע בתוספתא דמעשה דרום בית ענת שהקוו יותר מאלפים כור, סתמא בבקעה בעלמא הוה, ואפ"ה פסל רחב"ת, וש"מ דכל שבשליטת גוים מחזקינן להו בפסול אפי' בספק רחוק, דודאי לא מסתבר שזלפו בלילה אלפים כור ומילאום מחדש בקילון, ולפ"ז צ"ע במ"ש הש"ך ס"ק ק"ג דדוקא בנעשו ביד"א פסולין מספק, אבל אם נראה שנעשה ביד"ש כגון בגומות וחפירות שבשדה וכיו"ב שנתמלאו ע"י גשמים ולא ע"י אדם כשרים, והרי סתם מתני' במי גבאים שנעשו מן הגשמים, וכדמחלקינן בדר"א בין סמוך לעיר ולדרך, וזוה מחלקינן דבחו"ל פסולין, וכעובדא דתוספתא הנ"ל, וכ"ה לשון

המפתח אם כשרין לבע"ק, ומתפרש הטעם מפני שחזקתן שאובין בכלים, וע"ז אמר ר"י דכשרים, וש"מ דשאובין גמורים כשרין, וכן אמרו ברכות כ"ב ב' דלר"י שאובין גמורים כשרין, ואיכא למ"ד דבכל מקום אפי' בתוך כלי, דמקום משמע ליה מקום אחר, ולא מים אחרים, אבל מתני' לכו"ע מיירי במקואות שבקרקע, שהרי הוצרכו להזכיר דפסולין לכל הטמאים, והר"ש שהזכיר שנמשכין אין כונתו לדין המשכה, אלא לבאר הענין, והרא"ש פ"י בממלא מן הקילון בכתף, וע"י בערוך שני פירושם אם קילון זוהי הגומא או הצנור המוליך ממנה, וצ"ע בבהגר"א שבסוף המסכת שפי' משום המשכה.

ובתוספתא מכשיר ר"מ מקואות העמים לבע"ק, ופוסל שלפנים מן המפתח ומשמע דסומך על חזקת כשרותן לבע"ק, ובודאי שאובין פוסל, א"נ יתכן דר"מ גזר שלא יבחינו בין תוך המפתח וחוצה לו, ומדכשר לבע"ק כשר לכולן, ולכן פסל שלפנים מן המפתח, ולפ"ז אתיא רישא דאפי' נתמלאו בקילון אף לר"מ, אבל פשטות הדברים דר"מ פליג בכל שאובין, והכי משמע בברכות שם דת"ק פליג אר' יהודה.

שם בר"ש ארשב"ג הלכה אין לי אלא מעשה, ופר"ש דהאי מעשה כר' יהודה, וצ"ע דהא קתני כהנים ומתפרש שהיו טובלין לתרומתן, ועוד דאיך נקוין מ' סאה ע"י כבישת גדר למערה, ולכאורה היה נראה דמייתי מזה דאע"פ שהמקוה ברשותו של המוסק, (וי"ג מציג ע"י פסחים ט' א'), מ"מ היא בחזקת כשרות, דמקואותיה טהורין, והיתה המערה גדורה ע"י גדר הגינה, והכהנים היו עוברים דרך הגינה למערה, וכובשין הגדר כדי לעבור, ואשמועינן בזה שהיה המקום שמור (ואין בו מפני הכביסה), וברשותו של מוסק, ואפ"ה מכשרינן מפני שחזקת המקואות כשרות, וטבלו הכהנים לתרומה דאורייתא.

שם מים בכונה, ב. ואם הם לצורך שימוש האדם והאדם ממלא אותן תמיד לצרכו הן תמיד בחזקת שאובין, ומרן זללה"ה ציין ע"ז דברי השו"ע סעיף ע"ד, דבזה"ז א"י כחול"ל, וצ"ע דהא השו"ע מיירי חוץ למפתח, והני שעשויין לצורך שימוש האדם דינם תמיד כמן המפתח ולפנים, ואף בזמן המשנה לא הכשירום, ג. מקוה הנעשה לטבילה אם הניחו ריקן ובא ומצאו מלא הוא בחזקת כשרות, ואזלינן בתר רובא, דישראל מלאו בהכשר, אף למ"ד כולו שאוב פסול מה"ת, ומרן זללה"ה כתב ע"ז שזהו דין מקואות שבא"י ריש פ"ח, ובאמת נראה בתוספתא דכל מקום שאם מצאו מתחלה מלא כשר, ה"ה ריקם ומצאו מלא, דמאי שנא, ומדלא הזכירו בתוספתא ובשו"ע דמיירי דוקא בא"י, ובשו"ע מכשירו בזה"ז, ע"כ דמיירי במקום הנמסר לישראל, וא"כ אין חילוק בין א"י לחול"ל, ואולי מתני' קתני דבא"י סתם המקואות מסורין בידי ישראל, וקמ"ל דלא נחשדו ע"ה על המקואות, וכמש"כ לעיל מהירושלמי דבכותים הנדון משום נאמנות, ומתפרש דשל ישראל חזקתן בכשרות, וע"י לעיל איך מתפרשת מתני' להרמב"ם, ד. מקוה שיש ספק ידוע שמספקים בו, כמו צנור ומכתשת, אם יש ספק ברובו פסול לכו"ע, ובמיעוטו כשר לכו"ע, וציין מרן זללה"ה ע"ז דין השו"ע דמכתשת סעיף ע', ולדעת הש"ך אף במסתבר יותר לפסול כשר ברובו, ואף שאין מקור לזה לפי מרן זללה"ה מ"מ י"ל דכל שהוא בגדר ספק, מכשרינן ליה.

בהא דמקואות העמים שבחול"ל כשרין לבע"ק ובתוספתא בר"ש שם

ג. שם במשנה מקואות העמים שבחול"ל כשרין לבע"ק אפי' נתמלאו בקילון, נראה דקילון אורחא דמילתא קאמר, כדקתני בתוספתא שאני אומר עכו"ם נכנסו וזלפוה בלילה וחזרו ומילאו אותה בקילון, וכ"נ בתוספתא דנחלקו ר"מ ור"י בדין לפנים מן

רוחצין שם בטלה חזקתו, ויש להסתפק אם חיישנין שיוציא המים דרך נקב ההשקה ויחזור וימלא משם, או שזה טירחא גדולה ולא חששו לזה, ופשטות הדברים שאין כאן קולא כלל, אלא כל שנתייחדה לרשותו ויתכן שהחליף אפי' בצד רחוק פסול, כההיא דרום בית ענת שחששו לזילוף ומילוי יותר מאלפים כור.

בדין יש לו במה יתלה

ד. פ"ב מ"ג היו שניהם פחותים ממ' סאה כו' ספיקו טמא מפני שאין לו במה יתלה, לכאורה גדר הדברים שחכמים טיהרו במוחלט, שיכול לכתחלה להקוות על מקוה זו, וכשאין לו במה יתלה לא יכלו להכשיר במוחלט, דבדאיכא ממ"נ אין ראוי להכשיר, כגון שטבל באחד מהם ונגע בככר, וחזר ונטמא וטבל בשני ונגע באותו ככר, דממ"נ הככר הזה טמא, ובכח"ג נשאר הספק בדינו, וכדין שני שבילין דבהלך בשניהם טמא, ונראה דלכתחלה אין ראוי להקוות עליהם אלא יש לתקנם בהוצאת מלאו ועוד, והכי משמע לישנא דמתני' [ובזה מיושב סתמות השו"ע בסעיף ס"ח דפסול ובסעיף ע"ג דרך לכתחילה פסול].

ומה ששנינו בתוספתא שאם ירדו גשמים בשניהם ונתמלאו וטבל באחד מהם ועשה טהרות טהורות, זהו ג"כ מדין ספק שאובין דנהי דאין במקואות אלו קולא דספק מים שאובין שטיהרו חכמים במוחלט, ואין ראוי להקוות עליהם לכתחלה, אלא שאם ירדו גשמים ונתמלאו מעצמן נשאר כאן ספק מים שאובין למקוה, והטובל בהם מספיקא טהור, כמו ספק ידים שלא טיהרו חכמים את שניהם, ובדאיכא ממ"נ טמא, וה"נ בדאיכא ממ"נ טמא, אבל בספק טהור.

בדין ספיקות שטיהרו חיבא דאיכא ממ"נ

מיהו נראה דכ"ז דוקא בספיקות שטיהרו חכמים, דעדיין נשאר כאן קולא דספק

ועובדא שבין אושא לשפרעם בפשוטו היינו חוץ למפתח, (עי' סנהדרין י"ד א' בין שתי עיירות גדולות בין אושא לשפרעם), ובפשוטו משמע שלא סמך על חזקת המקוה, אלא שיהיו שני ת"ח משגיחין שיקוו בה מ' סאה בהכשר, ואפשר שהיו גוים שולטים שם, ובר"ש נראה דמיייתי מינה שהמים כשרים, דהא ר' יהודה מיייתי לה, ולפ"ז יש לפרש שהקו מן הבקעה מ' סאה למקוה, ולא חששו שמימיה פסולין, ומיירי לכל הטמאים, ומלשון שוב מעשה ברום בית ענת כו' משמע כפי' קמא שחששו לגוים ששם, ולכן העמיד ת"ח שישגיחו להקוותה בהכשר, וכן חשש רחב"ת שזלפיה גוים, ומ"ש הר"ש דמסייע לר"מ צ"ע, דמגלן דלבע"ק הוה, וגם נראה דבכח"ג מודה ר"מ דכשר לבע"ק, שהרי מודה במקואות העמים, ורק לפנין מן המפתח פליג.

ומעשה דר"ג ואונקלוס מסתברא דבטבילת בע"ק הואי, והמרחץ היתה שאובין, ומיייתי מינה שטבל ר"ג במרחץ כר"י, ואפשר שלכך מחקו בתוספתא (כנראה ע"פ הגר"א) תיבות א"ר יהודה, מפני שהכל מעשים שהביא רשב"ג, והאי עובדא בתרא לסיועיה לר"י, וריב"ב מסייע לר"מ.

בתוספתא בדין מרחץ שבלניה עכו"ם

שם בתוספתא מרחץ שבלניה עכו"ם בזמן שמטהרת שלה פתוחה לרה"ר טהורה כו' וישראל נכנס לשחרית ומשיקה כו' שנתייחדה לרשותו טמאה כו', לכאורה מי המרחץ שאובין ומשיקין אותן למטהרת המלאה כשרין, ואח"כ סותמין ההשקה, וקמ"ל שאם פתח המטהרת לרה"ר מירתת הגוי מלהוציא מימיה ולמלאותה בשאובין, ולכן המטהרת בחזקת כשרה, ולא משום ספק טומאה אלא דמירתת כדאמרינן בע"ז ס"א א' לענין יין, ובמרחץ עצמו נכנסין ויוציאין ישראל כל הזמן ולא חיישינן שיחליף מי המרחץ שהושקו בשחרית, ולכן מימיו כשרין לטבילה, אבל בלילה שאין

דלכתחלה יחזור ויטול ידיו במים כשרים, הובא בשם י"א בשו"ע או"ח סי' ק"ס סי"א, שמעינן דאף בכל ספק הדין כן, עי"ש, ולפמשנ"ת הדברים מתיישבים כמו שצידד מרן זללה"ה דהא מתני' קתני בהדיא בספק שטיהרו חכמים לגמרי, כשיש לו במה יתלה, וכשאינן לו במה יתלה שניהם פסולים, הרי בהדיא שהם חלוקים בדיניהם, ואם מצאנו דברי ר"י בתוספתא בגוונא ששניהם פסולים ודאי שאין ללמוד מזה לגוונא דקתני שטיהרו חכמים, וכן יש ללמוד ממה שדימה ר"י ד"ז לידים אחת טמאה ואחת טהורה דמורינן ליה שלא יגע באחת מהן, ולית לן למימר כן בידים שיש ספק אם נטמאו, ואמנם לפ"ז מוכח ממתני' דלא כהראב"ד אלא שחכמים טיהרו המקוה אפי' לכתחלה, דרק כשאין לו במה יתלה פסול לכתחלה, וא"כ ה"ה בנט"י דכשר לכתחלה, מיהו י"ל דהתם נאמרה הקולא על הידים, וכאן על המקוה, תדע דלר' יוסי בספק ג' לוגין שאובין אף ליטהר טהור, ובספק ידים ליטהר טמא, והטעם משום דספק מים פסולים דמי לספק כולו שאוב דלא מטהרינן, וכמשנ"ת לעיל סק"א, וה"נ מים שנעשו בהן מלאכה, אבל מקוה שנפסל בג' לוגין קיל פסולו וטיהורו לגמרי, שאינם אלא גזירה לגזירה אטו כולו שאוב, וכולו שאוב אטו רחיצה מתוך כלי, או בתוך כלים.

וכבר נתבאר בדברי ר"י בתוספתא מיושבים בפשטות ולא תליין בדרי' דלעיל מ"ב, שהרי ספק ג' לוגין טיהרו חכמים לגמרי לכתחלה, ולכן גם ר"י מודה בזה אפי' ליטהר, שהרי לכך טיהרום חכמים לטבול לכתחלה במקוה זה, וכשאין לו במה יתלה נהי דפסלום חכמים מפני שאי אפשר לטהר את שניהם, אבל לא נעשה הפסול חמור יותר, דסוף סוף ספק ג' לוגין טיהרו חכמים, ולכן אם עבר וטבל הרי על כרחך דינו כספק מים שאובין שטיהרו חכמים, ואמנם היה מקום לקנסו על שהכניס עצמו לספק זה, אפילו הכי לא

מים שאובין, ואמנם בספיקות שטיהרו חכמים לכתחלה יכול להקוות עליהם, אבל בדיעבד גם כשאין לו במה יתלה כשר, כיון שבאמת ספיקן טהור אלא שלא רצו להכשיר בממ"נ, אבל בהני שטיהרו חכמים לא משכח"ל ממ"נ, מיהו אפשר דאף בדאיכא ממ"נ טיהרו חכמים, כגון שנפלו ג' לוגין מים למקוה, וספק אם מהשאובין נפלו או מאינם שאובין, ואם אלו שנפלו אינם שאובין, הרי הבריכה השניה שאובין, והוא בא רו"ר בבריכה השני' אחר שטבל מטומאתו במקוה, דממ"נ יש לטמאותו, שאם המקוה כשר הרי נטמא עתה במים שאובין, ואם המקוה פסול הרי לא נטהר מעיקרא, ומ"מ הוא טהור, כיון דנקבע הדין במוחלט שהמקוה כשר להקוות עליו, וד"ז צ"ע, ונראה דמברך על הטבילה, אף לפמש"כ מרן זללה"ה בידים ס"ו ס"ק י"ג שלא יברך, מים לנט"י גריעי וכמ"ש במקואות ס"י.

ובזה מיושב הא דמטהר ר' יוסי בתוספתא אע"פ שבספיקן ליטהר מטמא, דכאן ההכשר משום ספק מים שאובין למקוה, אבל בספק כולו שאוב אפי' אם שאובין דרבנן ספיקו טמא, בטומאה חמורה לכו"ע ובטומאה קלה לר"י, וכן בטהרת ידים דספק נעשה בהן מלאכה אינם מטהרין לר"י כיון דלא מצינו שטיהרו ספק זה, אבל ספק מים שאובין טיהרו במוחלט, ולכן גם כשאין לו במה יתלה ספיקן טהור, ובמל"מ פ"י ה"ו נתקשה בזה.

בתוספתא אומריין לו שלא יטבול בא' מהן, אם גם במקוה אחד הדין כן

שו"ר בספר מרן זללה"ה ידים ס"ו סק"ב שכתב דאפשר דדינא דתוספתא הוא רק באחד כשר ואחד פסול דכיון שהזהר שלא לטבול באחד מהם, לכן אע"פ שטבל מצרכינן ליה טבילה שנית, דעי"ז נמצא שלא עבר ע"ד חכמים מעיקרא, אבל במקוה אחד ספק שאוב טובל לכתחלה, אלא שמדברי הגר"א שסייע מהתוספתא הוזהר לדעת הראב"ד בהלכות נט"י

מהרמב"ם מקואות פ"י ה"א וה"ב דשם סתם הרמב"ם דכשר, ובשני מקואות סתם דפסולין שניהם, ולא הביא התוספתא כלל, ובשו"ע סעיף ע"ג הביא התוספתא.

ונראה דאף לענין ברכה מברכין על הטבילה במקוה זו, שהרי הכשירות רבנן לגמרי, ול"ד לספק מים פסולין בנט"י שצידד מרן זלה"ה ידיים ס"ו ס"ק י"ג שאין מברכין על הנטילה, דהתם אם המים פסולין אין כאן נטילה, ויש כאן רק ידיים שטהורות בספק, ומה"ט לר"י ליטהר טמאין, [ויעי"ש בשם הבה"ל דמברך ושכמ"ק בשו"ע, והיינו מפני ספק שעשה מעשה שע"ז טיהורו חכמים, אבל בספק ג' לוגין שאף לר"י מטהרין את הטמא, הרי יש כאן מקוה כשר, שלא גזרו בכה"ג, ולכן מברכין על הטבילה, (ששם) הקולא בידיים, וכאן כבר נקבעה הקולא במקוה).

נדה ב' ב' מקוה שנמדד כו', אי קאי אמוקוה או אטהרות

ה. נדה ב' ב' דתנן מקוה שנמדד כו' בין ברה"ר בין ברה"י טמאות, פרש"י בין שהמקוה עומד ברה"ר, וכ"מ בגמרא ג' א' מ"ל חסר ברה"ר מ"ל חסר ברה"י, וכ"ה בתוספתא שבר"ש מקואות פ"ב מ"א בין שמקוה זה ברה"י בין שמקוה זה ברה"ר, והריטב"א הקשה דהא ספיקא דגמרינן מסוטה ספק טומאה הוא, ולכן פירש דקאי על הטהרות בין שנעשו ברה"ר בין שנעשו ברה"י, והדברים צ"ל דאם המקוה ברה"ר והאדם שטבל שם טהור, הרי אם יגע בטהרות ברה"י יהיו טהורות, וכן אם המקוה ברה"י והאדם שטבל שם טמא, אם יגע בטהרות ברה"ר טמאות, דכיון שנקבע הדין על האדם הטובל שוב אין לנו ענין באיזה מקום הוא נוגע בטהרות, [עי' ירושלמי תרומות פ"ג ה"א] וא"כ כאן כשהמקוה ברה"ר הרי הטהרות שנעשות על גביו הם ג"כ ברה"ר שהטבילה

החמירו לטמא טהרותיו, כמו שלא החמירו בנוגע בידו אחת כשאינו יודע איזו מהן נטמאה, אף על פי שלכתחלה מורינן ליה שלא יגע.

מיהו לכתחלה אסרו חכמים למלאות מקוה זו במי גשמים, עד שיטהרם תחלה בהוצאת מלואו ועוד, ולכן קתני במתני' שניהם פסולים, ובתוספתא קתני שאם ירדו גשמים ונתמלאו מעצמן, עדיין מורינן ליה שלא יטבול בהם לכתחלה, ואפי' טבל בפשוטו מורינן ליה שיחזור ויטבול, (ערמב"ן קדושין ס"ו ב' דלטעמיה דר"ט חוזר וטובל), אבל הטהרות שנגע בהן לא טימאום, שלא רצו להפסיד הטהרות בספק כזה שטיהורו חכמים, ואולי בשעה"ד שאינו יכול לחזור ולטבול מותר לו לעסוק בטהרות, אם נימא שכן הדין בידו אחת טמאה.

וכ"ז בספק ג' לוגין שאובין שטיהרו חכמים את המקוה, וממילא אף ליטהר טהור, אבל בספק מים שנעשו בהן מלאכה, ס"ל לר"י שלא טיהרו ידיים אלא ספיקן ליטמא, ולכן אין לטהר ידיים במים אלו, אבל ספיקן ליטמא, אף לכתחלה טהורין, דכל מה שטיהרו חכמים הוא אף לכתחלה.

ברמב"ם בדין ספק שאובין, ובדין בריכת על הטבילה בספק

והרמב"ם בפ"ד מאה"ט ה"ב כתב בספק ג' לוגין מ"ש דאין מורינן לו לטבול במקוה זה ולעשות טהרות לכתחלה, ואם טבל ועשה טהרותיו טהורות, וכתב הכ"מ שמקורו בדברי ר"י בתוספתא, אבל קשה דלפמשנת' מוכח דדוקא בשני מקואות הוי, דאל"כ מ"ש רישא ומ"ש סיפא דאין לו במה יתלה וקתני שניהם פסולין, וכבר כתב מרן זלה"ה דבשו"ע השמיט ד"ז בסעיף ס"ז כיון דלכתחלה נמי כשר, (ובפרט להרמב"ם שהכשיר בנט"י לכתחלה), וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זלה"ה, ובאמת לשון השו"ע הוא

לדעת ר"ש בטהרות פ"ו מ"א אי רה"ר מפסקת
ויש לעיין לר"ש דאמר טהרות פ"ו מ"א רה"ר
 מפסקת, ה"נ ראוי לומר רה"ר מפסקת,
 כגון שטבל אחד כשהיה רה"י, ואח"כ טבל
 אחד כשעמדו שם ג' בנ"א והוא טהור, ראוי
 לטהר גם הראשון כיון שהחזקנו המקוה שלא
 חסר כשהיה רה"ר, וא"כ כש"כ שלא חסר
 מעיקרא, ואף למש"כ אאמו"ר (שליט"א)
 זללה"ה בטהרות ס"ד סק"א וכ"כ מרן זללה"ה
 שם ס"ה סק"ג דלא פליג ר"ש אלא בחזקת
 חי, לכאורה ה"ה במקוה שחסר כיון שזוהי
 מציאות משתנה, מכיון שהחזקנוהו כמלא
 ברה"ר לא נחזקנהו כחסר מעיקרא, וד"ז קשה
 אף להריטב"א דסוף טומאה ודאי מתפרש על
 הטבילה, ושמא אה"נ דרה"ר מפסקת, ור"ש
 מיירי במקוה שמקומו קבוע ברה"ר או ברה"י,
 דמרחץ של רבים דינו כרה"ר אף כשאין שם
 אדם, ערמב"ם פ"כ מאה"ט ה"ג מהתוספתא,
 וכן העזרה כמבואר פסחים י"ח ב', ואה"נ
 שאם יהיו שם רבים בשעה שטובל יחשב
 כרה"ר, ולר"ש רה"ר מפסקת.

המקוה לעצמו אין לדמותו לספק טומאה כלל,
 שאינו טמא ולא נטהר, ועוד שהרי
 כתבו תו' דרק לענין מגע ילפינן מסוטה,
 והמקוה כאשה עצמה דמי, וע"כ דר"ש על
 הטובלין קאי.

בקו' הגמ' להלל קשיא ודאי וכו'

שם להלל קשיא ודאי דאילו מעל"ע שבנדה
 תולין כו' מהא דפריך מתולין ולא פריך
 מרה"ר, אין להוכיח דברה"ר טמא, דקושיא
 דתולין אלימא טפי דהקלו במעל"ע טפי מכל
 ספק טומאה, ואילו במקוה החמירו טפי מכל
 ספק טומאה, ואילו היה מקשה מרה"ר היה
 משמע דמעל"ע ככל ס"ט, ועוד דהא דתולין
 מפורש בברייתא, ולפ"ז יש לפרש סתמות
 הגמ' דכש"כ דברה"ר טהור, שהרי אפי' ברה"י
 תולין, ש"מ דקיל מכל ס"ט, וכן סתמות הגמ'
 דפריך ה' ב' דמטה אין בה דעת לישאל

זוהי עשיית הטהרות שעל גביו, והרי אם היה
 הטובל אב הטומאה ונגע בכלים ברה"י ונגעו
 כלים אלו באוכלין ברה"ר הרי הם טמאין,
 ולמה לא נקבע הדין בטובל עצמו, ומדברי
 הריטב"א נראה דכיון שהטובל הוא סוף
 טומאה אין קובעין בו הלכות ונשאר דינו ספק
 כמו המקוה עצמו, וכיון שאפי' נגע בטהרות
 ברה"ר טמאות ש"מ דכודאי חשבינן ליה, אבל
 מזה שהטובל אינו נטהר כשהמקוה ברה"ר אין
 רא"י דכודאי חשבינן ליה, וכ"כ בתו' רי"ד
 דקאי אטהרות שנעשו ברה"י או ברה"ר ע"ג
 הכלים שטבלו במקוה זה, ודייק דהכי קתני
 כל טהרות שנעשו ע"ג בין ברה"י דמשמע על
 הטהרות שנעשו, ולפמ"ש דהטהרות היינו
 הטובלין אין דיוק מזה, ובלא"ה י"ל דמתני'
 מתפרשא כבתוספתא.

ויש לעיין לפי הרי"ד והריטב"א דהנדון
 במקום שנגע הטובל בטהרות, א"כ גם
 ר"ש דאמר ברה"י תולין היינו שנגע ברה"י,
 וברה"ר טהור היינו שנגע ברה"ר, אבל הטובל
 עצמו הרי הוא ספק בין שטבל ברה"ר בין
 שטבל ברה"י, והרי הוא אסור בתרומה
 וקדשים, וללישנא דאמרינן דר"ש גמר סוף
 טומאה מתחלת טומאה הדין נותן שברה"ר אף
 הטובל טהור, ולא משמע כלל דנחלקו לישני
 בהבנת לשון הברייתא בין ברה"ר בין ברה"י,
 ואף הריטב"א גופיה לא פי' דהיינו דאיכא
 נפ"מ בין ל"ק לל"ב, אע"פ שכ"כ בדעת רש"י
 שפי' לפי לשון זה.

ולכאורה מוכח מזה כפרש"י שהאדם הטובל
 הוא ניהו הטהרות שנעשות ע"ג
 המקוה, וכשטבל ועלה ויש ספק אם הטומאה
 נשארה עליו, חשבינן ליה ספק טומאה, ומכיון
 שנקבע דינו כטהור כשטבל ברה"ר לר"ש, שוב
 אינו מטמא טהרות ברה"י כלל, ואמנם לכאורה
 הדין נקבע ברגע הטבילה, שאם עמדו שם ג'
 בנ"א טהור ואם לאו טמא.

בטעמא דהחמירו ברה"ר

והרשב"א והריטב"א בשמו כתבו טעם דהחמירו ברה"ר דלא ליהוי מילתא דרבנן כחוכא, דבשעה ראשונה שהיתה ברה"י טמאה ובשני' ברה"ר טהורה ובשלישית ברה"י טמאה, ולכאורה היינו מתני' דטהרות פ"ו מ"א גבי מסוכן, דר"ש אמר רה"ר מפסקת, ורבנן סברי דאינה מפסקת, ולא חיישינן לתרתי דסתרי לחשבו בחזקת חי ברה"ר, ואע"ג דבמעל"ע ניכר טפי חוכא שהיא עצמה הולכת לרה"ר, מ"מ א"א לסתום בזה, מאחר שכבר מצאנו נדון זה במתני', ואמנם לר"ש ראוי לומר גם במעל"ע רה"ר מפסקת, ולפ"ז לעולם אם תצא שעה אחת לרה"ר תטהר כל טהרות שעשתה למפרע, ואמנם זה מחודש, אבל א"א לומר שסתמו בגמרא וסמכו שנבין שיש כאן תקנה מטעם מחודש לטמא גם ברה"ר, ויותר מיושב לומר שלא האריכו בקושיא דחברותיה נושאות אותה, כיון דלא קיימא למסקנא, וצריך לדחוק בישינה בכלילה כמ"ש תו' ב' א' ד"ה מעל"ע, ואין בזה קושיא כיון דרק לדיוקי אתא, וסגי במאורע רחוק, וצ"ע, ומהא דבעו בירושלמי ג"כ משמע שאין כאן סברא פשוטה לטמא ברה"ר.

מיהו לפ"ז אף בעלת הכתם אינה מטמאה ברה"ר, דהא תניא ו' א' זה וזה תולין, ומשמע אפי' מכאן ולהבא, וכ"נ ברמב"ם פ"ג ממו"מ ה"ט, ומדמייטנן הכא מהא דתולין דקיל מכל ספק טומאה, וכש"כ דברה"ר טהור, א"כ גם בכתמים הדין כן, והנה הדין פשוט דאשה שמצאה כתם ברה"ר טמאה, כענין ששינוי נ"ט ב' דבאיצטבא של מרחץ טמאה אי לאו דאינו מק"ט אע"פ שמרחץ כרה"ר, כמ"ש הרמב"ם פ"כ מאה"ט ה"ג מהתוספתא, וגם מיירי בג' נשים דהוי רה"ר, וכיון שהאשה נטמאת ברה"ר, ראוי לומר שאף מטמאה במגעה ברה"ר, וכיון שכן יש ללמוד מסתמות הדברים דכתמה למפרע ולהבא שוין, וממילא ה"ה מעל"ע, מיהו מסתברא דאף שאין בו

משמע דכלל ספק טומאה חשבינן לה, ואמנם משה"ק תו' מהא דכשחברותיה נושאות אותה הו"ל רה"ר קושיא אלימתא היא, דמ"ש תו' דנשים אינם עושין רה"ר, דוחק גדול להמציא כן, דכל עיקר ג' בנ"א מסוטה גמרינן שהם שנים, כמ"ש נזיר נ"ז א', ואם אין אשה מן המנין בשנים סגי, ועוד דהו"מ לשנויי בההוא דנזיר כגון שאמרה להם אשה, או שהיו הנזירים אשה, ונקט לשון זכר כיון דקרי להו נזירים, וגדולה מזו שמעתי להקשות דבהדיא אמרינן נזיר שם דמיירי באשה וקטן משום לאו דהקפה, ומה שתירץ הרמב"ן דהאשה שהיא גוף הטומאה אינה מן המנין, קשה דכיון שהנדון למפרע, הרי הספק גם עליה, ומה בכך שמכאן ולהבא היא ודאי טמאה, ויש לדמות האשה לסוטה עצמה שהיא מן המנין, ואמנם לגבי המטה שייך לומר שאין האשה מן המנין, אבל אכתי יש לדון על האשה לעצמה, ואם נטהרנה ממילא גם הטהרות טהורות, ונראה דעת הרמב"ן דהאשה לעצמה ספק, בין ברה"ר בין ברה"י, ונפ"מ שאם אכלה קדש ברה"י אינה מביאה קרבן עולה ויורד, והנוגע בה מביא קרבן עו"י, וצ"ע, וגם לא הרווחנו כ"כ סתמות הגמ', אם בג' חברות טהורה.

ובסברא היה מקום לדון דכשתיקנו בדיקת שחרית וערבית לא התירו לעוסקים בטהרות לנגוע בהם ברה"ר, שכך היתה התקנה לחוש לטהרות בכל מקום, ולפ"ז אפשר לומר דהוה פשיטא לגמרא דכיון דהנדון לעסוקה בטהרות לא חילקו כאן בין רה"ר לרה"י, אבל הדברים סתומין מדנקטנן בפשיטות דאין בו דעת לישאל טהור, ש"מ שיש כאן כללי ס"ט דילפינן מסוטה, ואין נראה דבאמת מה"ט פריך רק אמטה, אבל אטהרות ל"ק, כיון דבזב גזרו גם ברה"ר ובאבד"ל, אא"כ נימא דאבד"ל עיקרו מקרא דרב גידל, ומ"מ הו"ל לגמרא לפרושי.

כטמאה בודאי, אבל לפ"ז אף אם נגע בה דבר שאבד"ל טמא, וא"כ הירושלמי דלא כתלמודן.

שם אדרבה העמד מקוה על חזקתו, בריטב"א משמע דחזקת המקוה נקבעת תחלה, ואח"כ כשבא הטמא עם חזקתו הרי הוא טובל במקוה שהוחזקה בטהרה, שכבר נקבע דינה של המקוה בהכשר, ובתו' הרא"ש כתב שהטמא טבל ועשה מעשה לערער חזקתו, ולכן חזקת המקוה אלימא טפי, ובאמת אם לא חסר לפנינו ראוי לומר כן, דאין לערער חזקת המקוה כלל, ובתו' קדושין ע"ט א' כתבו דלשון אדרבה קשה, דאית לן למינקט לחומרא, ולכאורה נראה דחזקת המקוה והיין היא חזקה של מציאות, וחזקת הטמא והטבל היא חזקה בדברים, וחזקת הדינים משתנית בקל ע"י הטבילה וההפרשה, משא"כ חזקת המציאות דאין לחדש שנשתנית, וזה בכלל כונת הרא"ש, אבל א"צ לזה אלא במקום ששניהם שוין אבל בלא חסר לפנינו חזקת המקוה קיימת.

בגמ' שם ודלמא הגס הגס חזית' וכו'

שם הכי השתא התם איכא למימר חסר ואתא כו' ומאי קושיא דילמא הגס הגס חזיתיה כו' לכאורה ביאור הדברים דאם כל הראיות היו מעט מעט מהגס הגס, וכן כל החסרונות חסר ואתא, הרי הטומאה למפרע אינה נוגדת את החזקה, שהרי לפנינו דם שמודיע שנטמאה למפרע, ולא אמרינן חזקה אלא כשיש מאורע אחד ולא ידעינן מתי אירע, אבל כשלפנינו מאורע מתמשך, הרי הוא המריע את החזקה, ולכן כשדנים חזקת טמא כנגד חזקת המקוה, אמרינן דלחזקת המקוה יש גריעותא כלפי חזקת הטמא, דחזקת הטמא ודאי קיימת, אבל חזקת המקוה אפשר שאינה קיימת כלל, דאפשר שאנו רואים לנגד עינינו מאורע שמודיע בודאי על חסרון למפרע, ולכן אין לומר אדרבה העמד מקוה על חזקתו, וע"ז

דעת לישאל נטמא בבעלת הכתם מכאן ולהבא, וא"כ י"ל דכתמים מכאן ולהבא חמירי ואף שורפין עליהם תרומה וקדשים, ורק למפרע דינם כמעל"ע, אבל ברמב"ם שם ל"מ כן, ואפשר דהאשה עצמה נטמאת ברה"ר מפני שהיא גוף הטומאה, ולא מהני ספק טומאה אלא לדבר הנטמא במגע והרי היא כספק שרץ ספק צפרדע שאם מצאוהו ברה"ר והביאוהו לרה"י מטמא, ולא נפשט הספק ברה"ר, וע"כ דגוף הטומאה חמיר טפי וכ"כ תו' נדה י"ז ב' ד"ה ואין, וכתבו שם דהוי ספק בכל מקום והיינו ברה"ר לחומרא וברה"י ג"כ דינו כספק, שו"ר בתו' סוטה כ"ח ב' שכתבו בג' נשים דחשיב ודאי ראתה אחת מהן, והיינו מכח גזירת כתמים, דהא כתם ספק הוא, מיהו יש מקום לומר דטומאת האשה כטומאת הסוטה, דאף טהרת גופה כדין נוגע שיש לדון בו, ולא כשרץ עצמו, דלא מסתבר כ"כ להקל בה ברה"י ולהחמיר בה ברה"ר, וכמ"ש תו' י"ז ב', וע"ע להלן ד"ה עוד בדין טומאת מעל"ע בכ"ז.

בירושלמי דמעל"ע מטמא אף ברה"ר

בירושלמי פשטו דמעל"ע מטמא אף ברה"ר מדתניא מעוברת ומניקה טהורות לבעליהן וכן אשה שיל"ו ושאר כל הנשים טהורות בביאה ומטמאות במגע הדא אמרה ודאי מגעה ברה"ר טמא, ולא נתפרש היכי פשיט מינה, דמהא דקתני סתמא אין רא", דהא ברייתא דלעיל מינה שם במשכבות ומושבות ג"כ קתני סתמא ולא פשיט מינה, ואפשר דהברייתא מיירי קודם שראתה וקאמר דכל הנשים שדיין שעתן טהורות לבעליהן וא"צ בדיקה, ואף שאר כל הנשים אע"פ שמטמאות במגע, טהורות לבעליהן, ומזה משמע שנקבע דינה שמטמאה במגע אם לא בדקה, והיינו שאם תראה אח"כ טמא מגעה למפרע, וכיון שכבר נקבע הדין על האשה שהיא מטמאה במגעה, שוב אין חילוק אם נגעה ברה"ר או ברה"י, כיון שהיא עצמה

חסר ואתא, שהרי הפירות נלקחו משם ואין שום גורם שנאמר שנחסרו מעט מעט, ומוכח מזה דפשיטא לגמרא דאף בחסרו בב"א חשיב תרתי לריעותא, ורק לרווחא דמילתא הזכירו כן בשמעתין.

בתוספתא בעובדא דמגורה של דסקים

שם רש"א ברה"ר טהור ברה"י תולין, בתוספתא מקואות סופ"ק מיייתי עלה ר"ש עובדא דמגורה של דסקים שנמצאת חסרה והיה ר"ט מטהר ור"ע מטמא, והיינו ברייתא דמייטנן קדושין ס"ו ב', ונראה דהוה ברה"י וכמ"ש רש"י דהוי שם אדם, ור"ע מטמא, היינו תולין, ומשמע דמיייתי מינה סייעתא לדבריו, ואפשר דלרבנן דחשבי להו ודאי טמאין, לא מסתבר שיטהר ר"ט, אבל בספק ס"ד לטהר כדאשכחן שהקילה תורה ס"ט ברה"ר, כדאר"ש הכא דברה"ר טהור, וה"נ סבר ר"ט לטהר לגמרי ברה"י למפרע בספק שלא נודע, ואמנם בבן גרושה התיירה תורה אפי' נודע, אבל לית לן למילף מיניה אלא לענין טהרות דאשכחן שהקילה התורה בספיקן, ורבנן סברי דמ"מ טיהר ר"ט דאליס ליה חזקה דמקוה, אבל בודאי חסר לא הקיל, וכן מכאן ולהבא הרי הוא טמא כדמסיק הרמב"ן קדושין שם, דרק להפסד טהרות שאין להם תקנה הקיל ר"ט, דומיא דקרבות דבן גרושה.

וכתב הרמב"ן קדושין שם דר"ט שטיהר פליג ארבנן והלל וסבר כשמאי, וכן פליג אברייא דחבית, ולכאורה י"ל דסבר שפיר כרבנן דקנסו אותה שלא בדקה שתפסיד עונה, שלא היה לה להתעסק בטהרות בלא בדיקה, וכן לא סבר להקל אלא בטהרות דאשכחן שהקילה תורה בספקן ברה"ר, אבל גבי טבל מודה דהוי טבל, וגם איכא פסידא דכהן, דלא משמע שר"ט ור"ע נחלקו בדין תרתי לריעותא, ורק לרווחא דמילתא דחהו ר"ע דדמי לבע"מ ולא לב"ג, וכיון דר"ע ודאי כרבנן סבר, יש

פרכינן דגם באשה אפשר שהדם הנראה לעינינו מודיע על דם דמעיקרא ולא אמרינן חזקה דמסתמא דם שלפנינו אינו מהגס הגס, והחסרון שלפנינו אינו מהחסר ואתא, דאין חזקה אלא על הזמן שאירע, ולא על איזה מאורע אירע לפנינו, שו"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"א סק"ט שכ"כ.

בתוד"ה התם

שם תוד"ה התם, וי"ל דמוכח היכא דבא כהן בסוף שבוע כו', לכאורה מה שהנגע נחסר בסוף שבוע אינו ענין לריעותא כלל, שהרי כל ההסגר הוא מפני שסוף שבוע יוכיח על הנגע אם צרעת ממארת היא או שחולף והולך לו, אבל ממה שאפי' ראינו שנחסר מיד לאחר ההסגר, ואפ"ה נשאר דין הסגר יש להוכיח שחל ההסגר במוחלט מכח חזקה, ולא חיישינן שמא נתחסר ברגע ההסגר, וזה יש ללמוד מסתמות הדברים שבכל ענין ההסגר קיים עד סוף שבוע, ועוד דכשאמרה לסמוך על חזקה הרי בכלל זה שהעמיד לא יערער את ההווה, וכ"ז בנגע שסילוקו אינו מהווה ריעותא גמורה, שזהו דבר צפוי שיחסר הנגע לאחר ההסגר, ואין הסיבה שחסר לאחר ההסגר, מהווה סיבה שיחסר קודם ההסגר שהרי לכך נתנוהו במבחן השבוע, אבל במקוה לא מיבעיא אם חסר ואתא, י"ל דבנגע אין ענין כזה, שסילוקו בב"א או מעט כח אחד הוא, אלא אפי' חסר בב"א, הר"ז מאורע שאינו צפוי, ואין סיבה שיקרה עכשיו טפי ממעיקרא, ולכן חשבוהו ריעותא טפי, וגבי אשה נמי י"ל כיון שהראי' היא דבר טבעי, אין סיבה לחשוב הראי' דעכשיו יותר טבעית מלומר דמעיקרא אתאי, (באופן דליכא ריעותא דמעיקרא הוה אתי), א"נ לרווחא דמילתא אמרו דאפי' תימא הגס הגס חזאי עדיין מהני חזקת טהרה.

בגישין ל"א ב' אר"א חלוקין עליו חבריו על ר"א דתנן מקוה שנמדד כו' פשיטא דחלוקין כו', בפשוטו באבדו לית לן למימר

לפרש שזה היה נדון פרטי לטהר למפרע טהרות שאין להם תקנה, וסברו למילף ד"ז מב"ג.

בגמ' שם, ושניהם לא למדוה אלא מסוטה וכו'
ג' א' ושניהם לא למדוה אלא מסוטה רבנן
 סברי כי סוטה מה סוטה ספק היא ועשאוה כודאי ה"נ ספק כו' לכאורה נראה דעיקר ההלכה היא לטהר ברה"ר, אבל לטמא ברה"י לאו מהלכה הוא, אלא דמסברא ילפינן מסוטה, ומש"ה ילפינן גם לחבית, ומה"ט סבר רש"י דלר"ש כל ספק טומאה ברה"י תולין, וכן חזינן בל"ב דר"ש דילף הכא מסוטה רק לענין טהרה, וש"מ הלכתא לטהרה ברה"ר נאמרה, ורבנן ילפי מסוטה דספק עשאוה כודאי, וכיון דהכא ליכא קולא דספק טומאה, אין לחלק בין רה"ר לרה"י ולא בין חבית למקוה, ועי' להלן עוד בזה.

שם אימא כי סוטה מה סוטה ברה"ר טהור
 כו' הכי השתא התם משום סתירה כו' וכ"ת הא כל ס"ט כו' כודאי טומאה דמי, יש לעיין אמאי לא משני מעיקרא דכודאי טומאה דמי, ולמה הוצרך להאריך ולהשיב שתי תשובות, ואפשר שאם טהרת רה"ר בסוטה הואי גזיה"כ, כמו ההלכה בספק טומאה ברה"ר, לא הו"מ למילף מינה דספק כודאי, שהרי אנו רואים דלאו בסברא תליא מילתא, וכמו שטהרת רה"ר גזיה"כ ה"ה טומאת רה"י, לכן מפרש תחלה דטהרת רה"ר דסוטה סברא היא, ולא שייך למילף מינה לספק טומאה בעלמא, וכ"ת הא סו"ס ס"ט ברה"ר טהור מהללמ"מ בלא סברא, ע"ז משני דתירתי לריעותא ליכא למילף מהלכה, ועי' להלן דלשון הגמ' משמע דר"ש יליף מסוטה, ורק לל"ב יליף מס"ט, אבל לא נתפרש טעם בדבר.

שם ור"ש סבר כי סוטה מה סוטה ברה"ר
 טהור כו' הכי השתא התם יש רגלים לדבר כו' לכאורה נראה טעמיה דר"ש משום דבמקוה איכא חזקת טהרה דמעיקרא, ואי לא

חזקה דטמא הוה מוקמינן מקוה אחזקתה, ונמצא שהספק בגלל שתי החזקות, וד"ז אינו ענין לסוטה, אבל כל ספק נגע ספק לא נגע חשיב רגלים לדבר, שהרי איתרע ליה חזקת טהרה בספק מגע שלפנינו, ובלא חזקה שכנגדו הו"ל ספיקא, אבל במקוה וחבית ס"ל לר"ש דלא איתרע הלמפרע בריעותא דהשתא, ואפשר לקיים החזקה למפרע והריעותא מכאן ולהבא, אבל בכל ספק טומאה אם נוקים אחזקת טהרה לא נחוש לריעותא כלל, וזה ילפינן שפיר מסוטה דבדאיכא רגלים לדבר טמאה ודאי.

שם ואיבעית אימא היינו טעמא דר"ש גמר
 סוף טומאה כו' הלשון משמע דל"ק גמר ר"ש מסוטה ול"ב גמר מכל ס"ט ברה"ר, ולתרוצי אתא היכי יליף ר"ש מסוטה הרי התם משום סתירה הוא וסתירה ברה"ר ליכא, וכלישנא דאמרינן לרבנן וכי תימא הא כל ס"ט כו', והיינו דקאמר ואבע"א דר"ש מכל ס"ט יליף ולא מסוטה, אבל לא נתפרש טעמא דל"ק היכי יליף מסוטה, דהא פירכא דפרכינן פשוטה היא, ועמש"כ בזה לעיל, ועוד דלמה הוצרכו לחזור על טעמייהו דרבנן, הרי כבר ביארו לעיל דאיכא תרתי לריעותא, ומשמע מזה דלהאי לישנא מטהר ר"ש אף בלא חזקת המקוה, דסגי בספק לטהר כמו בתחלת טומאה.

אם נאמרה ההלכה לטהר ברה"ר או גם לטמא ברה"י

ופשטות הדברים דההלכה נאמרה לטהר
 ברה"ר, והיינו היכא דאיתרע חזקתו, או בדליכא חזקת טהרה, ולכן סבר ר"ש דיש לפרש ההלכה על סוף טומאה כמו על תחלת טומאה, אבל הא דמטמאין ברה"י בודאי, זה נלמד מסוטה במה מצינו, ולכן דוקא בדאיכא רגלים לדבר כסוטה, וספק נגע ספק לא נגע מיקרי רגלים לדבר, אבל חזקה כנגד חזקה לא מיקרי רגלים לדבר, אבל ברמב"ן כאן פירש

אב לענין מגע האשה בטהרות יש מקום לדמותה לכל ספק טומאה, וכדין המסוכן ספק חי ספק מת ספק דם המת ספק דם החי, ולפ"ז דם הנמצא בפרוזדור שורפין עליו את התרומה ברה"י כדין ספק טומאה, דנהי דהאשה עצמה טמאה מספק גם כשיצא הדם ברה"ר אבל טומאתה בספק, והנוגע בה או בדם, הר"ז כנוגע בספק טומאה, ומה שאמרו דאין שורפין עליו את התרומה היינו ברה"ר, וכן הדין בדם תבוסה.

ולפ"ז עדיין לא נתיישבה קושיית תו' למה כשחברותיה נושאות אותה במטה מטמאין למטה הרי היא ברה"ר, וביאר מרן זלה"ה בטהרות ס"ה סק"ד דהאשה עצמה כיון שהיא ג"כ נטמאת מכח ראותה, הרי היא כאדם שנגע בספק טומאה ברה"י, שנקבע דינו לטמא בודאי אפי' ברה"ר, וה"נ נקבע דינה להיות טמאה בספק זה, ומעתה מטמאה בודאי, ואמנם מעיקר הדין מעמידין אותה בחזקת טהרה בודאי אפי' היתה ברה"י, אבל אם מחמירין במעל"ע לטמאותה הרי היא טמאה במוחלט, כגון אם היה נפ"מ לענין שתאכל בקדשים, דאסרינן לה בודאי.

מידו קשה דאם האשה עצמה חשיבא המגע הראשון, ומשנקבע דינה מטמאה אפי' ברה"ר, א"כ הדבר תלוי היכן היתה בתחלת המעל"ע, לצד דברה"ר טהורה, [וכ"כ מרן זלה"ה דנקבע הדין באשה, אבל לא ביאר דרגע תחלת המעל"ע קובע, עי' ל"ו א' דכיון דמעל"ע ליכא מפל"פ נמי ליכא, דאל"כ נצטרך לומר דבכל שעה משתנה דינה גם לגבי עצמה, דיש בכל רגע חשש מחודש שמא ראתה, ובשלמא לגבי מגע טהרות מצינו כן לרבנן במסוכן טהרות פ"ו מ"א, אבל לגבי עצמה אם נטמאה בתחלת המעל"ע לא תטהר עוד, ואם בתחלה החזקונה בטהורה, אין לחדש טומאה כשנכנסה לרה"י, וא"כ לק"מ מההיא דחברותיה נושאות אותה, שהרי הם נושאות עתה סמוך לראיתה, ומיתוקמא שפיר

דטהרה דרה"ר ילפינן במה מצינו דגילוי מילתא הוא דמספק לא מטמאין, אבל טומאה דרה"י גזיה"כ הוא ולא ילפינן מיניה, ומשמע מזה דטומאה דרה"י ג"כ נלמד מהלל"מ, וכ"כ בתו' הרא"ש, ועי' תור"פ הנדפס על הגליון, ועי' תו' ע"ז ל"ז ב' דטהרה דרה"ר מסברא מוקמינן אחזקה, ועי' תו' ב' א' ד"ה להלל, לשון הגמ' ע"ז ל"ז ב' סוטה כ"ט א' איצטריך למיגמר מסוטה וחולין ט' ב' משמע דהלל"מ על הטהרה ברה"ר, אבל אין מכל הני ראי' דלא אתאי הלכתא לתרויהו, דלשון הגמ' מה סוטה רה"י וכן בסוטה כ"ח א' ב' משמע קצת דעיקר ההלכה למיגמר טומאה מסוטה, אלא דדייקנן דכל שאינו כסוטה טהור לגמרי כסוטה שלא נסתרה ולע"כ בכ"ז.

בדברי התו' דלא גמרינן מסוטה טומאת ראי'ה

עוד בדין טומאת מעל"ע ברה"ר, והנה בתו' ב' א' ד"ה מעל"ע כתבו בתירוץ בתרא דלא גמרינן מסוטה אלא טומאת מגע ולא טומאת ראי', ולכן מטמא אף ברה"ר, וכ"כ י"ז ב' ד"ה ואין לענין דם הנמצא בפרוזדור, ויש כאן שני נדונים, א' טומאת האשה לעצמה, ב' טומאת מגעה בטהרות, ואמנם לענין האשה עצמה י"ל דלא מקילינן במה שנתעורר הספק ברה"ר, כיון שאין הספק שייך לרשות כלל, דבשלמא במגע שייך לומר שהמגע אירע ברשות הזו, שנפגש הטהור עם הטמא כשנמצא ברה"ר, וכן בסוטה שנטמאה מן הבועל שנמצא ברשות היחיד, אבל כשהספק בגופה אין לו זיקה עם הרשות ולא מטהרין ברה"ר, וכן הדין במסוכן ספק חי ספק מת או בספק שרץ ספק צפרדע, אע"פ שנמצא ברה"ר נשאר ספק, כיון דגוף הטומאה אין לה קולא במציאותה ברשות, ואע"פ שאין בה דעת לישאל, וכן בדם תבוסה נדה ע"א א' מ"ש ברה"ר היינו המגע ולא המקום שיצא ממנו הדם כמ"ש הרמב"ם פ"ב מטו"מ הי"ד ועתו' הרא"ש בשמעתין ובתו' סוטה כ"ח ב'.

לענין ס"ט ברה"ר אין כאן קולא דסוטה, דקולא דרה"ר חידוש הוא יותר, שהרי באותו ענין ברה"י טמא, אבל אבד"ל שבכל מקום טהור נקבע דינו ברגע הנגיעה, מיהו יש לדחות דאף הנוגע בה ברה"י הוי רק ספק, שהכרענו דינה כספק מוחלט, ול"ד לספק שרץ ספק צפרדע ועדיין צ"ת בכ"ז, ועי"ש מש"פ מרן זללה"ה דבמעל"ע כיון דלא ילפינן מסוטה הרי היא בחזקת טהרה בכל מקום.

שו"ר דדעת תו' דכיון דלא ילפינן מסוטה לטהר ברה"ר, ה"ה דלא ילפינן לטמא ברה"י, וכל ספק דראי' מגופה נשאר בדין ספק, וכיון שנקבע דינה כספק במוחלט, אין בה חומרא דספק שרץ ספק צפרדע ספק חי ספק מת ואין בה קולא דספק ברה"ר, ולכן הנוגע בה בכל מקום הוא ספק, וספק ספיקא ברה"י טהור, כיון דלא ילפינן מסוטה לטמא ברה"י, וכ"כ בשטמ"ק ב"ק י"א א' בשם תו' הרא"ש, וכ"נ דעת תו' י"ז ב', [נאין ראייה ממ"ש בדף כ"א א', דכתבו גם דהאשה עצמה טמאה ברה"י, וזה כתיבין קמא], וכ"מ בתור"פ פסחים ט"ו א' סוד"ה חבית, דאף מגעה ברה"י תולין, ועי' מלאכת שלמה תרומות פ"ח מ"ח בשם תו"ח שכתבו דרך ברה"ר תולין.

מיהו בכתמים מסתברא דאפי' נגע בה אבד"ל הרי הוא טמא, שקבעו חכמים טומאתן במוחלט מכח האי דם מהיכא אתא, וכ"נ בתו' סוטה כ"ח ב', אלא ששם נקטו שודאי ראתה, אבל אכתי כתמים דרכנן ואינן ודאי, וכדתנן שם דעל ספסל של אבן ר"נ מטהר, ובתו' הרא"ש והר"פ קדושין ע"ג ב' הקשו דלהוי רה"ר, ותירצו דנשים לא משוו רה"ר, או דגזור על מעל"ע גם ברה"ר, ולפ"ד נמצא דאבד"ל שנגע בבעלת הכתם טהור, כמו במעל"ע, ועדין צ"ת בכל סוגיא זו, וכל מש"כ הוא לפו"ר ממש.

כגון שבתחלת המעל"ע היתה ברה"י, ולכן מטמאה את הטהרות עתה אפי' ברה"ר, א"ו לס"ד דהתו' דברה"ר טהורה היינו מקום מגעה בטהרות, וכ"מ ברשב"א וריטב"א שכתבו דהוי כחוכא שבהיותה ברה"ר מגעה טהור וברה"י טמא, ואם נקבע בתחלת המעל"ע א"כ משנטמאה מטמאה בכל מקום, ועו"ק מ"ט נקטינן לטהר באבד"ל, שהרי מי שנטמא בספק רה"י מטמא במגעו גם דבר שאבד"ל.

ומ"ש תו' ג' א' ד"ה מודה, דשוטה הוי אבד"ל, אין כונתם שתהא השוטה עצמה טהורה (אם יש נפ"מ בזה), דהשוטה היא השרץ וא"צ שיהא בו דעת לישאל, אלא הנדון על הטהרות שנגעו בה, שאין כאן דעת נוגע ומגיע, וע"ז תירצו כשהיה לנוגע בה דעת, והוא בא לישאל, וכ"מ בתו' הרא"ש, ובזה ניחא שאם היא טהורה משום דאבד"ל לא יתכן שהנוגע בה טמא, (כגון מטה שישבה עליה ברה"ר לזעירי ה' ב' דהיא טהורה והנוגע בה טהור).

והנה בסברא נראין הדברים כמ"ש מרן זללה"ה דהאשה עצמה דינה כמגע הראשון שנגע בספק טומאה, שהרי יש ספק לגבי נפשה, וכיון שהכרענו הנהגתה לחומרא, הרי החלטנו דינה כטמאה, ואינה במצב של ספק כמו ספק השרץ והצפרדע, דכיון שהנוגע בה ברה"י טמא ודאי, איך אפשר שהיא לעצמה תחשב ספק עכ"פ בהיותה ברה"י, וכיון דלגבי נפשה לעולם כרה"י חשיבא, הרי דינה כאילו נגעה בעצמה ברה"י, והדין נותן שאם הנוגע במעל"ע שבנדה ברה"י היה חייב על ביאת מקדש ואכילת קדשים, ה"ה הנדה עצמה בכל מקום, וכיון שכן תו' לא מסתבר לחלק בין הנוגע בה ברה"י לנוגע בה ברה"ר, וא"כ הקושיא היא רק מ"ט אבד"ל הנוגע בה טהור, וצ"ל דכיון דבשעת נגיעתו היה הדבר ספק לא קרינן ביה והבשר אשר יגע בודאי טמא, דאח"כ לא נתברר טומאה ודאית, אבל

בענין ספק עירוב, ובסוגיא עירובין ל"ו א'

ו. עירובין ל"ו א' ארהב"ח שאני טומאה הואיל ויש לה עיקר מן התורה שבת נמי כו' קסבר ר"י תחומין דרבנן, ואבע"א הא ידידה הא דרביה כו', רבא אמר כו' יש לעיין במאי קמיפלגי, ונראה דרהב"ח סבר שגם חזקת תחום ביתו חזקה היא, ואי לאו דתחומין אין להם עיקר מן התורה לא היה ר"י מיקל בזה, אבל אין נראה לומר דטעמיה דרהב"ח משום דמשמע ליה מתני' אפי' במקוה שנמדד, דאין שום משמעות לזה, דהא קתני ספק יש בו מ' סאה וספק שאין בו, ואין בכלל לשון זה מקוה שנמדד ונמצא חסר כמבואר במתני' שזוהי בבא בפ"ע, ותדע דר"ש פליג במקוה שנמדד ולא פליג ברישא, ועוד דבנמצא חסר מצינן למימר דג"כ איתרע חזקתו ודינו כלא הוחזק מעיקרא, כדאמרינן נדה ב' ב' דאיכא תרתי לריעותא, א"ו טעמיה דרהב"ח דחזקת ביתו ג"כ חזקה חשיבא, וכדחזינן בברייתא דספק עירוב בטמאה ספק בטהורה לא בזה אר"י ספק עירוב כשר.

והמ"מ בפ"ו מעירובין הי"ג הוכיח מדרהב"ח דספק עירוב ג"כ כשר, דומיא דספק טבל, וטעמא דעירוב בספק טמאה ספק טהורה אינו כשר, מפני שאינה סעודה הראויה מבעו"י, ומבואר דפשיטא ליה דמ"ש בברייתא דאינו עירוב כשר, היינו שבדאי אינו עירוב ויש לו תחום ביתו, ולכאורה היה מקום לומר דמודה ר"י בזה שהוא חמר גמל, כיון שיש כאן ספק השקול, ואם משום דתחומין דרבנן הרי אם יעדיף לישאר בתחום ביתו ג"כ יש להתיר לו, וכיון שאינו בדין להתיר לו לבחור תחומו בשבת, ע"כ הרי הוא חמר גמל, ואפשר דלמ"ד תחומין דרבנן לא החמירו בכה"ג ואוקמוהו אתחום ביתו, ולשון הברייתא שלא אמרו שאינו עירוב מוכיח שאין ביטולו מוחלט, אלא שאינו כשר גמור, וכבר תמה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דאם פסולו משום שאינה סעודה הראויה מבעו"י, אין זה ענין

לספק עירוב כלל שהרי הוא ודאי אינו עירוב, אבל דברינו הם דיש לדון להחולקים על המ"מ אם לדבריהם הר"ז חמר גמל או שנשאר בתחום ביתו, ומשמע דבזה נקטו כולם כהבנת המ"מ דאינו עירוב כשר ונשאר לו תחום ביתו, שו"ר בספר מרן זללה"ה אה"ע סי' פ' ס"ק כ"ח שהביא משעה"מ דהוי חמר גמל וחלק עליו וביאר טעם הראשונים ז"ל שנשאר בתחום ביתו.

ולפ"מ ש"כ דטעמיה דרהב"ח, משום דס"ל דחזקת ביתו ג"כ חזקה היא, נראה דיליף לה מהאי ברייתא דספק טהורה ספק טמאה אינו כשר, וא"כ חזינן איפכא דספק עירוב פסול, וטעמא דמכשר במתני' מפני שודאי עירב וספק אם נתקלקל, ובזה הקלו מדרבנן, וביאור הדברים דבספק עירב אם באנו להקל עליו ולהכשיר עירובו, צריכים אנו להקל עליו אם ירצה לישאר בתחום ביתו, שהרי הספק שקול, ולכן ע"כ (שיהא חמר גמל או) שנקבע הדין דבספק השקול נשאר בחזקת ביתו, אבל בודאי עירב וספק נתקלקל יש מקום להכשירו מדרבנן, דחשיב עירובו ודאי ותחום ביתו כספק, וכבר כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה חילוק זה דבעירוב איכא נמי תחום ביתו וכתב כן גם בשם מרן זללה"ה, עי"ש.

נמצא להאמור דרהב"ח ורבא נחלקו בודאי עירב בהכשר וספק נתקלקל מבעו"י אם זה מערער תחום ביתו מעיקר הדין, או שדינו כספק עירב, ורק בדבר שאין לו עיקר מן התורה יש כח ביד חכמים להקל בכה"ג, וזה כפי' הרשב"א והר"ן דתחום ביתו נתערער ע"י העירוב, ולמ"ש הריטב"א בשם הר"מ בר שניאור טעמיה דרבא מפני שחזקת העירוב עצמו קובעת את השביתה, וכיון שנקבע שהעירוב כשר דבחזקתו קאי, שוב אין חזקת ביתו מערערת אותו, וזה מיושב יותר בסתמות הגמ', דסברת הרשב"א והר"ן מחדשת והו"ל לגמרא לפרושה, אבל חזקת העירוב עצמו

ששנויים במקואות לא מהנו בעירוב, שלא הכשירו אלא עירוב שהיה כשר בודאי בתחלתו, וספק אם נפסל, וכל הני ספק דמעיקרא ניהו, וטעמא דמילתא כבר נתבאר משום דבעירוב איכא נמי חזקת ביתו, ואין להחליט שהקולא היא תחום עירובו, וא"א להתירו בשניהם מספק, אבל בטבילה הקולא היא הטהרה ושפיר מקילינן בדרבנן.

מיהו עיקר הדבר יש לדון בו מסברא דשמא לא טיהרוהו בספק שאין בו סרך ידיעה ודאית, כגון שירד לטבול וספק טבל, אבל אם אינו זוכר כלום, אע"פ שיתכן שטבל, אין בזה כדי לטהרו, ואפי' אם בספק ספיקא ג"כ טהור, כגון ספק טבל ואפי' טבל ספק יש בו מ' סאה, מ"מ בעינן מעשה ודאי, ואמנם א"צ מעשה גמור דאפי' ירד לטבול וספק נכנס למים ג"כ מהני, אבל שכחה גמורה אין בה כדי לטהר, וכן הדין בכל ספיקות דבעינן סרך לספק, ולא סגי בחוסר ידיעה בעלמא.

בדברי התו' דלר"י בטומאה קלה וספק טבל טהרותיו טהורות

ז. בתו' עירובין ל"ו א' ד"ה במקוה כתבו דלר' יוסי מהנו חזקת הטהרות שלא יטמאו כשנגעו בטמא טומאה קלה וספק טבל, וצ"ע כיון שכבר נקבע הדין בשעת טבילה שלא נטהר לר' יוסי, א"כ יש לנהוג בו כטמא, כמו בספק טומאה ברה"י שטמא ודאי, ואמנם שם נלמד מסוטה, וכאן הנדון בטומאה דרבנן, אבל לא מצינו שחילקו לטהר מכת חזקת הטהרות, כדתנן מקוה שנמדד ונמצא חסר כל טהרות שנעשו וכו'.

והנה בתו' מבואר שפירשו כן במתני' דלטמא טהור היינו אף לטמא טהרות שנגע בהן טובל זה, וכ"נ בר"ש פ"ב מ"ג שפי' כן בדברי ר"י בתוספתא וכמשנ"ת לעיל סק"ד, אבל פשטות המשנה כדתנן בידיים סופ"ב דהיינו בספק הראשון שמחמת הידיים, אבל משנקבע דינם לטומאה יש לנהוג בו כטמא אפי' לגבי

מפורשת בגמרא דאמר העמד תרומה על חזקתה, ורהב"ח סבר שאין בכח חזקת העירוב לערער חזקת ביתו, ורק בהנהגה דרבנן שייך להקל בזה.

בטעמא דספק ידיים ליטהר טמא

הקשה אחי הרי"א שליט"א מהא דתנן ידיים פ"ב מ"ד רי"א ליטהר טמא והרי ידיים אין להם עיקר מן התורה, ולרהב"ח הו"ל לר"י לטהר, ובדוחק י"ל דשם טומאה יש לו עיקר מן התורה, ולא רצו לטהר בספקה, והרי ידיים פוסלות את התרומה ככל הני דטומאה קלה דמתני', והשוו מדותיהם בכל הטמאים שלא יטהרו מספק, אבל סתמות הגמ' והראשונים בזה צ"ת, ואולי מה"ט אמרו בגמרא ואבע"א, וכן רבא לא קיבלה לדרהב"ח משום דקשיא מידיים, ולא האריכו בגמרא כיון דלאידך שינויי מתיישב גם זה, ולפמ"ש"כ דרהב"ח סבר דחזקת ביתו הוא חזקה, ורק כשעירב עירוב גמור וספק אם נתקלקל הכשירוהו, י"ל שזוהי סברא מחודשת בספק עירוב שעיקרו תקנה דרבנן, ובכה"ג ג"כ התיירוהו, ולא שייך דכוותה בידיים שאין לומר שבעיקר התקנה טיהרום בספק, ושייך רק לומר שהקלו מכת ספק, ובעירוב שייך לומר שבמצב זה הכשירוהו כאילו עירב בודאי, שכבר עקר תחום ביתו, ומספק אינו מאבד תחום עירובו.

בדברי המל"מ דספק טבל טמא כמו בספק עירוב

בתורע"א מקואות פ"ב מ"ב ציין לדברי המל"מ הלכות בכורות שכתב דדוקא ירד לטבול מטהרין בטומאה קלה, אבל ספק טבל טמא, כמו ספק עירב דאינו עירוב, וכבר תמה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דספק עירב היינו שהיו לפנינו שני ככרים אחת טמאה ואחת טהורה כמ"ש תו', ובכה"ג שנינו בהדיא דשני מקואות אחד יש בו מ' סאה ואחד שאין בו טבל באחד מהן וא"י באיזה מהן טבל ספיקו טהור, ובאמת כל הספיקות

שלא להסתייע בחזקת טהרה, ולכן במקום שטמאווה מכח רוב, לא גרע מספק רה"י שטמאתו תורה נגד חזקת טהרה.

במתני' הטמא שירד לטבול ספק טבל כו'

ח. פ"ב מ"א הטמא שירד לטבול ספק טבל כו' ספיקו טמא, פשטות המשנה שספיקו טמא במוחלט, ואע"פ שיש כאן שני מקואות אחד כשר ואחד פסול וטבל באחד מהן, וא"כ טהרותיו טמאות, כדין כל טמא שמעמידן אותו על חזקתו, וצ"ע א"כ למה אמרו בתוספתא טבל באחד מהן ועשה טהרותיו תלויות, ואפשר דהתוספתא מיירי כשנתעורר הספק עכשיו, ובשעת נגיעתו בטהרות ידע באיזה מהן טבל, שאין דינו נקבע במוחלט למפרע, שהרי באותה שעה היה דינו ידוע, (וכעין שפי' מרן זללה"ה באה"ע סי' פ' ס"ק כ"ח במערב בתרומה ספק טהורה ספק טמא דמיירי דנתחדש הספק כעת, והויא סעודה הראויה מבעו"י), אבל מתני' מיירי על האדם הטובל כשנודע ספיקו, ובזה מכאן ולהבא טמא במוחלט משום דמוקמינן ליה אחזקתו, ואפשר גם דהתוספתא מיירי כשאינו לפנינו, ולא ידענו באיזה טבל, אבל הוא עצמו יודע, דלית לן לאוקמיה אחזקתו.

אב"י ראיתי ברמב"ם פ"י ה"ו ז' שהעתיק דין המשנה וגם דין התוספתא, ובמל"מ בה"ז אחר דין העשירי נתקשה בזה מ"ט טהרותיו תלויות, ובלשון הרמב"ם משמע שאע"פ שחזקתו טמא, טהרותיו תלויות, וזה צ"ע כמ"ש המל"מ, וכבר ביאר בזה מרן זללה"ה בידים ס"ו סק"ה דכיון שיש כאן מקוה שודאי כשר החמירו שלא לשרוף, עי"ש טעמא דמילתא, ומדוקדק שלא הזכירו הטהרות במתני', ולע"כ.

בדין ספק טבל במקוה ברה"ר

במתני' לא הזכיר בין ברה"י בין ברה"ר, וראיתי מעירים דבזה מודה ר"ש ולכן לא הוצרך לשנותו אלא במקוה שנמדד לאפוקי

טהרות, וגם לפרתו יש להוכיח ממתני' דבטומאה חמורה אפי' להטמא ולטמא טמא, דאל"כ למאי איצטרך למיתנייה בטומאה קלה.

ולכאורה נראה דהיינו טעמא דבשליא נדה י"ח א' כ"ו א' לא אזלינן בתר חזקת הטהרות, דכיון שכבר נפסק הדין על השליא, יש לנהוג בה כטמאה ודאי, מיהו נראה דלא קשה לפרתו דיש חילוק אם הדין נקבע באופן כללי על כל שליות שבעולם, או דיש לחוש על מאורע זה, דכל ספק במאורע כגון מקוה שנמדד ונמצא חסר, הר"ז תלוי לפי הענין כמה קרוב שחסר ואתאי או שנחסר ע"י אדם, אבל נדון דשליא הוא דין קבוע בכל שליא, וכל כה"ג הנוגע בה כמוה, כיון שנקבע הדין על כל מצב כזה, וכן בתינוק שדרכו לטפח וכיו"ב, [וכן בחרש שקידש יבמות קי"ג א' לא מהני חזקת פנויה ידיה, כיון שדין חרש הוא קבוע לכל החרשים, ולכן נעשה ריעותא ע"י קידושין].

בדברי הראשונים דטהרות שנגעו בס"ט ל"ח חזקת טהרה

והרמב"ן חולין פ"ו והריטב"א בעירובין ל"ה ב' ובנדה ב' ב' כתבו דכל טהרות שנגעו בספק טומאה לא מהני להו חזקת טהרה כיון שודאי נגעו, איתרע חזקתם, וצ"ב מה בין זה לאלמנת עיסה דודאי נבעלה לספק חלל ומהניא לה חזקת כשרותה לעצמה, ולא לבתה, ושמא י"ל דטומאה חשיבא טפי כמציות ולא רק כדין, ובפסול חללה שיין שהתורה תקבע ההנהגה ע"פ חזקה אפי' שכל חזקה סותרת חבירתה, אבל טומאה משנגע הר"ז מציאות שמגעה כמוה, ובכה"ג אין התורה קובעת דיניהם בתרתי דסתרי, ועי' בזה בספר מרן זללה"ה טהרות ס"ג סק"ד דבטומאה משנגעה חשבינן כחלק מהמטמא שנמצא בתוך הטהרות, ולכן אין הגדון על הטהרות כגדון בפ"ע, ועי"ש עוד, ולע"כ כלל בכ"ז, והיה מקום לומר שג"ז נלמד מסוטה

מזה לכאורה דלשון נמדד קאי על הכשר המקוה לומר שנמדד ויש בו כשיעור, ונקטו לשון זה לומר שמעיקרא היה שיעורו בצמצום, דשייך לומר חסר ואתאי, ושייך לדון על חסרונו בלי מאורע מיוחד, ולאפוקי כשהיו בו מים מרובים ונחסר ע"י אדם, דניכר שינוי גדול במקוה, והו"ל למידע, או שאפשר לברר, עי' קדושין ס"ו ב' די"ל דבכה"ג ל"ד לב"ג וב"ח, וכן בחגיגה י"ט א' העתיקו בגמרא מקוה שנמדד ויש בו מ' סאה מכוונות.

אב"ל לשון הגמ' קדושין ס"ו ב', שהיתה עומדת בחזקת שלימה ומדדו ונמצאת חסירה, וכן בתוספתא שנמדדה ונמצאת חסרה, ומשמע שע"י המדידה נמצאת חסירה, וג"ז לומר שנראית כשלימה ורק במדידה נודע שחסרה מעט, ולפ"ז נראה לפרש בגמרא במקוה שלא נמדד, דהיינו ג"כ במקוה שיש בו כמות הנראית מ' סאה ועדיין לא נמדד בדקדוק, אבל במתני' מתפרש שנמדד עתה ונמצא חסר.

שם בין ברה"י בין ברה"ר טמאות, בגמרא נדה ב' ב' הגרסא איפכא בין ברה"ר בין ברה"י, ולכאורה יש לנקוט הפשוט תחלה.

רש"י והרמב"ם פ"י דבין ברה"י היינו שהמקוה ברה"י, וכ"מ בתוספתא, והרי"ד והריטב"א חולקין בזה, ועמשנ"ת בזה לעיל סק"ד.

שם ר"י מטמא כו' אבל ספיקו להטמא ולטמא טהור, מבואר דבטו"ח כה"ג טמא, אפי' לטמא ולהטמא.

מדר"ש, ואפשר דבכה"ג שאינו יודע אם טבל, אין טעם לחלק אם המקוה שמסופק אם טבל בו נמצא ברה"ר או ברה"י, כמו שאין לחלק אם נתעורר לו הספק כשעמד ברה"ר או ברה"י, ול"ד למקוה שנמדד שהדין נקבע במקום המקוה, ואם עומד ברה"ר שייך לטהר את הטובל במקום זה, אבל בספק טבל אין מקום לדון בו, מיהו במקוה ספק יש בו מ' סאה שייך לדון במקום המקוה המסופק, (אבל אפשר דכיון שלא היה לו חזקת מקוה, אין מקומו מסייע בספק), וכ"ז לפרש"י והרמב"ם דבמקוה שנמדד מיירי במקום המקוה אבל לפי הריטב"א והרי"ד דמיירי במקום הטהרות, שייך גם כאן להזכיר רה"ר ורה"י, אלא שהדבר פשוט דבכל דוכתא קאמר, דבהא לא פליג ר"ש.

וביון דחזינן בדר"ש דמקוה שנמדד קיל טפי, י"ל דר' יוסי נמי מודה במקוה שנמדד דלטהר טהור, וכ"כ בתו' הרא"ש עירובין ל"ו א', אבל בתו' שם משמע דגם בכה"ג ר"י מטמא, ולא האריך התנא במקוה שנמדד, כיון דנפק"מ רק לר' יוסי, [וש"מ דאין הלכה כר"י], ומהא דאר"י אבל ספקו להטמא ולטמא טהור, משמע דבטו"ח כה"ג טמא, ובמקוה שנמדד לכאורה אף בטו"ח כה"ג ליטמא טהור, וצריך להתיישב באיזה אופן שייך כה"ג.

במתני' מקוה שנמדד ונמצא חסר וכו'

פ. שם מ"ב מקוה שנמדד, בעירובין ל"ו א' אמרין במקוה שלא נמדד, ומשמע

סימן ג

בדיני המשכה, ובדיני ג' לוגין, ובטהרת מקוה שנפסל בשאובין

בשמעתין, והר"ש והרא"ש במקואות פ"ד מ"ד, אבל גרסת השאלות והלכות גדולות והרמב"ם בפיה"מ והראב"ד גם בגמרא גג שיש בו, וכמו שהעתיקו הר"ש והרא"ש מהתוספתא, וגרסא זו נראית עיקר דלשון ממלא בכתף מתפרש למקום של הכ"א סאה מי גשמים, דאל"כ הול"ל ממלא בכתף סמוך למקוה, ולא לסתום ממלא בכתף סתם, וגם לשון פותקן מתפרש מלמעלה למטה כאינך דתוספתא, דאי מיירי בסמוך למקוה הול"ל וממשיכן, אבל מגג למטה נופל לשון פותקן, וכן לשון ופותקן למקוה, משמע שעדיין לא הוזכר מקוה ברישא, דא"כ הול"ל ופותקן לתוכו, ומבואר דרק אחר הרבייה בגג פותקן למקוה.

ולפ"ז מבואר בברייתא דראב"י מצריך רבייה ואח"כ המשכה, ואין המשכה מועלת לשאובין בפ"ע או כשהן מרובין, ואפי' המשיך השאובין המועטין לתוך מקוה שיש בה רוב כשרין פסול לראב"י, וכ"ה פשטות המשנה במקואות פ"ד מ"ד דדוקא במתערבין עד שלא יגיעו למקוה, אבל לא נתערבו תחלה אע"פ שנמשכו השאובין בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה פוסלין בג' לוגין, וכן פירשו הר"ש והרא"ש למתני' שם, אלא שכתבו דבברייתא שבגמרא מכשיר ראב"י אפי' נמשכו בפ"ע למקוה, ולפמשנ"ת דהגרסא שבגמרא כבתוספתא, א"כ דברי המשנה והתוספתא והברייתא שבגמרא שוין, ועי' להלן דר' יוחנן מפרש המשנה כרבנן דראב"י.

בפלוגתא דראב"י ורבנן ובהא דפסק ר"י כרבנן

שם ב' אלא הא דכי אתא רבין אר"י שאובה שהמשיכה כולה טהורה מני לא רבנן ולא

במתני' תמורה י"ב א' אין פוסלין אלא לפי חשבון, אמאי לא מפרשינן דומיא דמדומע ומחומץ

א. תמורה י"ב א' ואין המים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון מאן תנא ארחב"א אר"י ראב"י היא כו' יש לעיין אמאי לא מפרשינן מתני' דומיא דמדומע ומחומץ, דמקוה שנפלו לתוכו מים שאובין ונפסל ונפל ממנו למקו"א אינו פוסל אלא כפי מים שאובין שבו, ומשכח"ל בלא המשכה או ברובו שאובין, ואע"ג דפליגי רבנן אר' יהושע במקואות פ"ג מ"א וסברי דאפי' בחסר קורטוב פסול, אכתי י"ל דהיינו דוקא באותה מקוה, אבל בנפל למקו"א פוסלין רק לפי חשבון, וי"ל דבמתני' קתני מים שאובין ולא קתני מקוה שנפלו לו מים שאובין, ולכן פירשו בגמרא דמיירי במים שאובין ודאין, שג"כ אינם פוסלין, וזה יתכן רק לפי חשבון כשרים או לפי חשבון כלים, שו"ר בר"ן חולין סו"פ כל הבשר שכ"כ, והקשה ע"ד הרמב"ן שכתב דלרבנן חנ"נ והמים פוסלין כאילו כולן שאובין, והרמב"ן שם כתב דרבנן דר' יהושע פליגי אמתני', וחזינן מזה שפירש בפשוטו דומיא דמדומע ומחומץ, אבל בגמרא אין נראה כן וכמשה"ק הר"ן שם.

בברייתא דראב"י, אי מיירי דווקא בנתערבו

שם ראב"י אומר מקוה שיש בו כ"א סאה כו' ופותקן למקוה והן טהורין, לגרסא דידן מתפרש שממלא בכתף סמוך למקוה י"ט סאין בפ"ע, ופותקן וממשיכן למקוה שיש בו הכ"א סאין מי גשמים, ומבואר בדראב"י שאפשר להמשיך השאובין בפ"ע וכשנופלין לתוך רוב כשרין נטהרין ומצטרפין, ועפ"ז נדחקו בתו'

מקלחין בלא הפסק, ולכן לא נקבע ביטולן בפחות מג' לוגין, כעת נראה להסתפק דשמא כ"ז שמקלחין לא מהני ביטולן אע"פ שאין בהם ג' לוגין, ולא הכשיר ר"י אלא כשנחו במקוה, שאח"כ התעורבת היא ממי מקוה שלא נקרא עליהם שם פסול, אבל בביטול שבאור לא סגי להכשירן, שהקילוח מתייחס למקוה שנופלין בתוכו, וכאילו נתבטלו באותו מקוה חשיב.

ונראה דרבי מיסתם לה סתומי דמתפרשא נמי כראב"י, ולכן שנה ברישא במתערבין עד שלא יגיעו למקוה שזה כשר לכו"ע, ומתפרש שפיר בסיפא דאפי' נמשכין אם לא נתערבו עד לתוך המים, פוסלין בג' לוגין, וכראב"י דהמשכה קודם הרבייה לא מהני מידי, וקמ"ל דפוסלין לאפוקי מרבנן דלא פוסלין ולא מצטרפין, וזה כמש"פ הר"ש והרא"ש במתני', ומתפרשא נמי כרבנן דברבייה והמשכה כשר ומצטרפין, וברבייה בלא המשכה פוסלין בג' לוגין, ודין המשכה בלא רבייה לא קתני במתני', אבל מדקתני דרבייה בלא המשכה פוסל, יש מקום לדייק דהמשכה בלא רבייה אינם פוסלין וכמשנ"ת.

בדין צירוף משוכין להשלים למ"ס

מן האמור נתבאר דראב"י ורבנן מיירו בדין טהרת שאובין שלא יפסלו את המקוה, ודין צירוף מים שאובין להשלים מ' סאה זהו נדון אחר, ולא נחלקו ראב"י ורבנן בזה, דלכו"ע מים שאינם פוסלין מתבטלין ברוב כשרים ומשלימין לשיעור מ' סאה, אלא דלראב"י מים שנמשכו ברוב פסולי' אינם נטהרין כלל, ופוסלין בג' לוגין, ולרבנן כל שאובין שנמשכו שוב אינם פוסלין, ומענינו הוא נלמד דמיייתין דראב"י אמתני' דפסול מים שאובין, אלא שיש לשאול מנלן דאיכא מים שאובין שנטהרין ואינם משלימין, ונאמנם מצינו פחות מג' לוגין שאינם פוסלין ואינם משלימין, אבל התם מים פסולי' הן, דמצטרפין לפסול בג' לוגין, מיהו

ראב"י, לפמשנ"ת דראב"י פוסל שאובה שהמשיכו בפ"ע ודינם כשאובין לכל דבר, מתפרשים שפיר דברי רבין אר"י רק לענין שנטהרו משאיבתן, ואמנם עדיין לא הוזכר בשמעתין שאובין שטהורין ולא מצטרפין, וא"כ י"ל דכמו שבדברי ראב"י מתפרש טהורין ומצטרפין, ה"ה בדרכין אר"י, אבל אין זו קושיא דבאמת גם בדברי ראב"י עיקר הנדון הוא לטהרן מדין שאובין, אלא דממילא כיון שאין בהם חומר של שאובין בטלין ברוב ומצטרפין, וכלפי זה אמר רבין אר"י דלרבנן ההמשכה מטהרתן מדין שאובין, אבל אינם משלימין למקוה עד שיהא בהם רוב כשרים, דלכו"ע לשון טהרת שאובין מתפרש לענין שלא יפסלו המקוה כדין שאובין, אלא דראב"י סבר שנטהרין רק במצב של רבייה ואח"כ המשכה.

ויש לתמוה מכיון דבמתני' דמקואות סתמו כראב"י וכן בברייתא, א"כ למה פסק ר"י כרבנן, והיכן הוזכרו דברי רבנן, ונראה דר' יוחנן מפרש מתני' כרבנן, והכי קתני אימתי בזמן שמתערבין עד שלא יגיעו למקוה, אבל אם היו מתערבין בתוך קילוח המים באויר המקוה, דיש כאן רבייה קודם שהגיעו למקוה אינם נטהרין, כיון שלא היתה המשכה, וזהו לשון היו מקלחין בתוך המים שלא היו השאובין והכשרים נמשכין יחד אלא מקלחין זה לתוך זה ומיירי שפיר שמתערבין באויר עם הכשרים, וזהו בתוך המים או לגרסת לתוך המים כבר"ש, ולפ"ז מבואר במתני' דברבייה והמשכה מצטרפין לכו"ע, כדקתני אם רוב מן הכשר כשר, (ולא קתני טהורין, לומר דהמקוה כשר ומצטרפין), אבל אפי' אם נתבטלו ברוב כשרין באויר קודם שיעגעו למקוה כיון שלא נמשכו, הרי הם פוסלין בג' לוגין, וזהו רבותא דמתני' דרבייה לא מהני מידי, ומיירי כשנתערבו ג' לוגין, דאל"כ הרי שנינו בפ"ג מ"א דבטלי ברובא, א"נ אפי' פחות מג' לוגין כיון שממשיך בקילוח ג' לוגין, שהרי השאובין

הרמב"ם והרא"ש וש"פ, [שו"ר בראבי"ה שהר"ש מלוניל הקשה גם ממשנה זו], וע"ע פ"ד מא' ב' ג' והרי המים מהצנור נמשכין למקוה ואיך יפסלוה, דאין שייך שיפלו מהחטט למקוה, אא"כ נימא שכל הצנור נפסל, ועוד בפ"ד מ"ד מים שאובין ומי גשמים שנתערבו כו' וג"ז דלא כרבנן, וע"ע בתוספתא פ"ד ועוד, ועפ"ח מ"א, ועפ"ז מ"ו כיצד יעשה כו', ועפ"ו מ"ה היו נתונים תחת הצנור כו', א"ו ר' יוחנן מיירי רק להכשיר שלא יפסלו כדן מים שאובין, דכיון דעביד מעשה לבטל שאיבתן שוב לא גזרו בהם, ולפמשנ"ת מפרש כן במתני' דמקואות פ"ד מ"ד.

והפסכת הראשונים ז"ל שלא להקל בזה, וכ"כ הבר"י גם בדעת הרי"ף [ולשון הרשב"א בשעה"מ דיש למידן מהרי"ף דמכשיר כולה שאובה שהמשיכוה, משמע דס"ל שאינו מוכרע, וכדעת הבר"י], וכן יש ללמוד מתשובת הרי"י מיגש שדחה דברי החכם שהכשיר שהמשיכוה כולה, וש"מ שאין כן דעת הרי"ף, וכ"כ תו' אע"פ שנראה להם יותר דלא כהשאלות, והיינו מפני הגרסא שלפנינו מקוה שיש בו, וכבר נתבאר לעיל דלגרסת גג ניהא, וכד' הרמב"ם והראב"ד והרא"ש כהשאלות ובה"ג, וכן ברמב"ן ב"ב ס"ו ב' כתב אבל הגאונים ז"ל לא הכשירו אלא ברבייה והמשכה, והרשב"א והר"ן ג"כ כתבו להחמיר, אלא שלפי דבריהם נחלקו בד"ז ר"א ור"י פ"ב מ"ז וכפר"ש, וא"כ אין תימה כ"כ לפסוק כר"י, אבל אין נראה בסוגיין דיש פלוגתא דר"א ור"י בזה, וגם במשנה שם הפי' קשה וש"פ לא פי' כן.

אבל לפי' השאלות ודאי דהלכה כרבין אר"י, שהרי ר"י אמר כן סתמא, וש"מ דהכי הלכתא, והיינו דהמשכת שאובין בפ"ע ג"כ מטהרתם, ואם נפלו אח"כ למקוה שרובו כשר מצטרפין, ואם רוב שאובין אינם מצטרפין ולא פוסלין.

מצינו בד' כלים ליוסי בן חוני שאינם פוסלין ולא מצטרפין, ואמנם מים אלו אינם מצטרפין לפסול בג' לוגין, אבל אכתי מים פסולין הן, ובאמת לא דמו כלל דהנמשכין משלימין במיעוט, והני לעולם אינם משלימין, ולפמש"כ לקמן סק"ב דאף לראב"י איכא גוונא שהשאובין נטהרו ברבייה והמשכה ואינם משלימין, לפ"ז מיושב בפשטות דכיון דמ"ש ראב"י שהשאובה מטהרת ברבייה והמשכה היינו רק טהרה מפסול, ממילא מתפרש כן גם בדרכין אר"י.

ובאמת קשה מאד לפרש דשאובה שהמשיכוה טהורה וא"צ מי גשמים כלל, שהרי כל מסכת מקואות מוכחת דבעינן מי גשמים, ואיך יתכן שר' יוחנן יפסוק כרבנן שאינם שנויים במשנה ובתוספתא, ויעמיד מס' מקואות כיחידאה, ולמה סתם רבי המסכתא דלא כרבנן, וכן בתו"כ פשוט דמקוה בעי מים בידי שמים, ואיך נעמיד כ"ז כיחידאה, וגם בגמרא הובאו דברי ר"י בדרך אגב בסוגיין, ואיך לא ביארו ד"ז שמסכת מקואות דלא כהלכתא, ומהמקומות המפורשים במקואות פ"ו מ"ח מטהרין את המקואות כו' ומתפרש שאין טהרה אלא ע"י השקה למקוה כשרה, ושם היה בעליון מ' סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף כו', ולמאי איצטרך שיהא בעליון מים כלל, הרי יכול להמשיך מעליון בלא מי גשמים כלל, וגם יכול להמשיך סמוך לתחתון כדתנן פ"ד מ"ד דבמעלות המערה מיקרי המשכה, ועוד בפ"ז מ"ג כיצד יעשה ימתין לו עד שירדו גשמים כו' ולמה צריך להמתין ימלא בכתף וימשיך לו, ושם היו בו מ' סאה ממלא בכתף כו', וגם המי גשמים גופייהו באין בדרך המשכה מהגגות, ועוד בפ"ה מ"א מעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול והיינו אפי' חוצה לו וכמשה"ק הראב"ד, ועוד בפ"ב המניח קנקנים בראש בגג לנגבן כו' משמע שאינם נטהרין בהמשכה, מיהו ע"ש בפר"ש שפירש דבהא פליגי, אבל אין מפרשים כן

בדין רבייה אם צריך רוב הכשר מקוה

שם ב' שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה, נראה פשוט דא"צ רוב הכשר מקוה, אלא כל שיש בהמשכה זו רוב כשרים הרי השאובין נטהרין, וכדמתפרש במתני' פ"ד מ"ד אם רוב מן הכשר כשר כו', והוצרכנו לזה לפי השאלות דלראב"י אין המשכת שאובין בפ"ע מטהרתן, אבל להסוברים דהשאובין בכל ענין נטהרין, והנדון להשלים לשיעור מקוה, בזה ע"כ צריך שיעור כ' ומשהו מן הכשרים, וג"ז רק לבסוף, אבל כל שהשאובין מיעוט במקוה כל הזמן כשרין, ואם היה זמן שהשאובין היו רוב במקוה, בזה יש לדון אם מצטרפין, ואם פוסלין ועי' בזה להלן.

בדין רבייה והמשכה ובמקוה הרוב שאובין

ויש להסתפק לראב"י מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה דתנן אם רוב מן הכשר כשר, איך הדין אם במקוה קדם להם פחות מג' לוגין מים שאובין, דהשתא הו"ל שאובין רובא, אבל בזמן ההמשכה היו הכשרין רוב, האם השאובין מצטרפין, וכן יש להסתפק כשנפלו למקוה והכשרים רוב, ואח"כ נפלו שם פחות מג' לוגין שאובין, והא לא קמיבעיא לן שאם היו כ"א סאה כשרים וי"ט שאובין שכבר נשלם הכשר מקוה, ודאי שנטהרו השאובין ודינם ככשרין לכל דבר, אפי' אם נחסר המקוה והנוספין פסולין, כגון שנפלו עתה שאובין מד' כלים ונעשו יחד רוב, אינם פוסלין, והספק הוא רק כשעדיין לא נשלם שיעור מקוה, האם לראב"י אין המשכה שמהרת ואינם מצטרפין, וכל שנטהרו ברבייה גם מצטרפין, או"ד הרבייה וההמשכה רק מטהרתן, כמו לרבנן בשאובה שהמשיכוה, וענין מצטרפין בביטול ברוב זהו דין נוסף לכו"ע במים שנטהרו, ובדאיכא הכשר מקוה דוקא.

להס"ד דמיירי בדין המשכה בהא דתנן לפי חשבון, ובגרסאות הראשונים בגמ'

ב' שם א' מאן תנא ארחב"א אר"י ראב"י היא כו', לגרש"י ותו' דמיירי במים שאובין שנמשכין בפ"ע ואח"כ נופלין למקוה, מתפרש לפי חשבון הכשרים שיש במקוה בשעה שהשאובין שנמשכו נופלין שם, ומיירי מתני' בשאובין שנמשכו שאינם פוסלין בכל האופנים אלא לפי חשבון, וק"ק דמשמע דלפי חשבון מיהא פוסלין, דהיינו שאם השאובין רוב המקוה פסולה, ואמאי הרי המים האלו כבר הומשכו ואין בהם חומר פסול שאובין, שהרי אם יוסיף עליהם מי גשמים רובא, שוב אינם פוסלין, ולפמ"ש הרמ"א סמ"ד שאם נפלו שאובין תחלה או שהיו רוב, שוב אינם נטהרין ברבייה, ומשמע אפי' יהא שם מ' סאה כשרים, ואפי' הכשרים רוב, לפ"ז ניחא דיש חשבון שהם פוסלין את המקוה, וכ"כ תו' דר"י השיב להר"ש דמשמע לגמרא דלראב"י פסול אפי' יוסיף מ' סאה כשרים ואפי' רוב כשרים לא מכשרי להו, כ"מ בהוספות השטמ"ק.

ולגרסת השאלות והרמב"ם והראב"ד דמיירי במים שנמשכין מעורבין לפ"ז אין החשבון כלפי הכשרים שכבר במקוה, אלא ה"ק דאין המים שאובין שנתערבו בכשרים ונמשכין למקוה פוסלין אותה, אא"כ הם בחשבון הכשרים, וזה דומה קצת למדומע ומחומץ, דמיירי במים שאובין שנתערבו בכשרים שאינם פוסלין אלא אם הם כחשבון הכשרים, ואם הם כחשבון הכשרים פוסלין את המקוה לגמרי, מפני שאין ההמשכה מועלת להם כלום לראב"י, דבעינן רבייה ואח"כ המשכה, מיהו אין הענין בשעה שמתערבין במקוה אלא מעיקרא נקבע דינם ליטהר בזמן ההמשכה, וה"ק אין המים שאובין נשארין בפסולן אלא לפי חשבון, שאם הם מיעוט בזמן ההמשכה, שוב אינם פוסלין.

ובסברא נראה להשוות דברי ראב"י ורבנן, שאין השאובין נעשין כמי גשמים בלא כח מקוה שלם, ורק פסול שאובין נטהר בהמשכה, ולפ"ז מתיישבת הגמ' בפשיטות כפי' השאלות, דכיון דבדראב"י ג"כ הא דשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה היינו טהרתן מפסול שאובין בלבד, ממילא גם שאובה שהמשיכוה מתפרש כן, וכן יש לדקדק מדקתני אין המים שאובין פוסלין את המקוה כו' ואם איתא דבהמשכה לחוד נעשו ככשרין, אין נופל לשון מים שאובין פוסלין, שכבר פקע שם שאובין מהם, ואין להזכיר שאינם פוסלין שהרי אף מכשירין, אבל למש"כ דמצטרפין רק בשיעור מקוה שלם ובהיותם באשבורן יחד, אבל בפחות מזה רק נטהרין מלפסול, ועדיין דין שאובין להם להצטרף לפסולין לרוב, קמ"ל שפיר דמ"מ אינם פוסלין כיון שנטהרו ברוב והמשכה, (ודכוותה מתפרש לפי חשבון כלים שהם בדין מים שאובין אלא שאינם פוסלין).

אבל אם הוסיף אח"כ מי גשמים מצטרפין שפיר אף השאובין, דלעולם רוב מי גשמים מבטלין מיעוט שאובין שנטהרו ואינם פוסלין, דבהא לא פליגי ראב"י ורבנן, ופלוגתתם רק באיזה אופן ההמשכה מטהרת מלפסול.

בפלוגתת השאלות והתו'

נמצינו למידין לפי' השאלות דקי"ל כרבנן דכל אופן שהשאובין הומשכו נטהרו מלפסול המקוה, בין בהיו שאובין בלבד בתחלה ואח"כ הוסיף מי גשמים, בין בנתרבו על המי גשמים שקדמו להם, ובכל אופן שיתרבו מי גשמים על השאובין שנטהרו, הרי השאובין מצטרפין להשלים שיעור מקוה, ואפי' רבו השאובין על הכשרים ואח"כ רבו הכשרים על השאובין, א"צ שיתרבו גם כנגד הכשרים שבתחלה, אלא הכשרים שבתחלה ושכסוף רבין על הפסולין ומצטרפין להשלים,

אבל אם השאובין רוב אינם מצטרפין להשלים ולא פוסלין, ואם יש שם מ' סאה כשרים הר"ז מקוה כשר, ואם שעה אחת היה המקוה כשר בין בצירוף הפסולין בין במ' סאה כשרין והשאובין היו רוב, כבר נטהרו השאובין במקוה ודינם ככשרים לכל דבר, אף לבטל שאובין שבאו אח"כ.

אבל התו' לפי גרסתם לא מצו לפרושי פלוגתא דראב"י ורבנן באיזה אופן ההמשכה מועלת שהרי לראב"י ההמשכה ג"כ מועלת לחודייהו ולפי דבריהם מוכח דלראב"י השאובין שפסלו את המקוה אינם נטהרין עוד ע"י רוב מ"ג ולא ע"י מ' סאה מ"ג, דזהו ששנינו דפוסלין לפי חשבון ככל דין ג' לוגין שפוסלין את המקוה, וכמו שהשיב ר"י להר"ש וכמבואר בשטמ"ק בהוספות, וא"כ למה שצידד ר"י לפסוק כראב"י א"כ יש לפסול לעולם משהיו רוב.

למסקנא לדעת ראב"י אם מהני רביה להני דהומשכו

ברם ראיתי בתשובות הראב"י לשון תשובת ר"י וכ"מ בשטמ"ק כאן בשם גליון, [שו"ר שכ"כ בסמ"ג לפי' השאלות] דלמסקנא אף לראב"י מהני רבייה להני דהומשכו, דלא קי"ל כרחב"א דפוסלין לפי חשבון כמים שאובין, ובין אם רבנן לקולא ומכשרי שאובה שהמשיכוה לגמרי, ובין אם ראב"י לקולא ומצרף כ"א סאה כשרים ומיעוט פסולין, ורבנן מצרכי מ' סאה כשרים, מ"מ שאובין שהומשכו אינם פוסלין, ואף מצטרפין לראב"י, ובאמת אין מקום להסתפק דהלכה כרחב"א מכיון שמסקנת הגמ' כרבין, וא"כ אפי' נפסוק כראב"י אליבא דרבין כפי' הר"ש שבתו', מ"מ רוב כשרין מכשירן אף לבסוף, וזה כמו שהזכיר בשטמ"ק בהוספות דשמא דברי רחב"א עיקר, (שו"ר דהרא"ש בתשובה כלל ל"א סי"א ג"כ נקט כרחב"א עיקר, וצ"ע שלא

צירוף, ולכן ע"כ דמתני' דתמורה לא אתיא כראב"י, דהא לא נחלקו ראב"י ורבנן, ולכו"ע המשכה מטהרת את השאובין בכל האופנים, ושוב לא תפסל המקוה ע"י שאובין שהומשכו, אף לא לפי חשבון, וראב"י קמ"ל דהמשכה מטהרת את כל המקוה שנפסלה ע"י השאובין, ואף מצטרפין, ורבין אר"י קמ"ל שהמשכה מטהרת שאובין בפ"ע, והם מצטרפין כשנפלו לרוב כשרים, וה"ה בנפלו תחלה ואח"כ נפלו עליהם כשרין, דשוב אין לחלק בזה, דרק לרחב"א חילקנו כן, וזהו מאי דאתא רבין לאפוקי, ולכן פסק הרמב"ם כראב"י ורבין, וכ"ה בשאלות ובה"ג.

ונראה דמתני' נמי מוכח כן דהא דקתני מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר כו' אם רוב מן הכשר כשר כו' ובפשוטו כשיש רוב מצומצם מהכשרין, א"כ פעמים שהרוב פסול ולא דייק תנא שיהא בכל קילוח רוב כשר, אלא שבסך הכל הרוב מן הכשר, וכ"מ בפיה"מ דהיו מקלחין בתוך המים בא למעט רק מים שלא הומשכו כלל, וש"מ דכל שנמשכו השאובין והן מיעוט במקוה כשרין, ולא הצריך התנא שיהא בכל קילוח רוב כשרין, ואם איתא דבשעה אחת שהרוב פסולין הכל נפסל, היה צריך להזהיר לדקדק בזה, והכ"מ והגר"א סברו שגרסת הרמב"ם בגמרא מקוה שיש בו כ"א סאה מי גשמים, וכבר נתבאר לעיל שגרסתם בגמרא גג כמו בתוספתא.

בדעת הכ"מ בדעת הר"מ דבעי' רוב כשרין תחילה, ובדין רוב פסולין

לשון הכ"מ והב"י דהרמב"ם מצריך שיהיו כ' ומשהו כשרים תחלה צ"ע, דודאי אין מי שמצריך יותר מרוב כשרין (ולפמשנ"ת לעיל אף רוב כשרים אין להצריך), וכבר תמה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ד ס"ק י"ג ע"ד הב"י, וצידד שחזר בו מזה, אבל ברוב פסולין ס"ל שם דאינם חוזרין להכשרן ברוב

הזכיר שם מסקנת הגמ' דלא כרחב"א, אלא שר"י חשש לחומרא).

בדעת הראב"ד דלמסקנא לא פליגי ראב"י ורבנן

וכן פירש הראב"ד בדעת השאלות דלמסקנא לא פליגי ראב"י ורבנן, אלא דראב"י מצריך לצירוף רוב כשרין, ור"ד אר"י מיירי להכשיר השאובין שלא יפסלו, ובזה א"צ רוב, אלא בכל ענין שהומשכו נטהרו מלפסול המקוה, ואם יש במקוה מ' סאה כשרים אפי' יש שם רוב שאובין שנטהרו כשרה, ואם יש רוב כשרין אף המיעוט מצטרפין, ובמהדו"ק כתב דבנפלו י' כשרים ול' שאובין משוכין ואח"כ ל' כשרין לא נפסלו הכשרים מתחלה בריבוי השאובין, ושוב מחק כ"ז, ונראה טעמו משום דסגי ברוב כשרים שאפי' נפלו אח"כ כ"א כשרים מתכשר המקוה, דיש כאן ל"א כשרים ול' שאובין שנטהרו, וכן הוסיף במהדו"ב בדינים העולים [ס"ד ה"ז בנדמ"ח] דאפי' י"ט סאה מצטרפין בהמשכה כו' ואפי' קדמו ומשכום [פי' שהשאובין שנמשכו קדמו לכשרים], נמי מצטרפי דהא מ"מ רובא דכשרים נינהו, הנה מבואר שאפי' נפלו כשרים לרוב פסולין, אם חזרו ורבו עליהם מצטרפין אף הפסולין להשלים, ואח"כ כתב דבכולו שאוב שנמשכו בעינן מ' סאה כשרים, והיינו אפי' הם מיעוט, (ובספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ק ט"ו הביא דבריו במהדו"ק איפכא).

בדעת הרמב"ם בזה

ודעת הרמב"ם פ"ד ה"ח נראה ג"כ כהראב"ד, דרחב"א סבר דדוקא רבייה ואח"כ המשכה מטהרתן, וא"כ נפלו בהמשכה בלא רבייה פוסלין בג' לוגין, וכמ"ש בפיה"מ דהכי הוה משמע ממתני' דמקואות פ"ד מ"ד, ורבין אר"י קמ"ל דאף המשכת שאובין בפ"ע מטהרתן, וממילא אף אם קדמו שאובין הרי הם טהורין, שהרי ההמשכה היא המטהרת ולא הרבייה, ומה שהוצרכנו לרבייה זהו רק לענין

המשכה, אלא בין קדמו שאובין בין קדמו כשרין מהני המשכה.

ודעת אאמור (שליט"א) זללה"ה להחמיר ע"פ מה דנקט דעת תו' לפסוק כרחב"א וראב"י, דלפ"ד מבואר במתני' דמים שאובין שהם רוב לפי חשבון פוסלין כמו ג' לוגין, אבל לפמשנ"ת מכמה ראשונים ז"ל דדעת ר"י דלמסקנא לדעת השאלתות לא פליגא דרבין אדראב"י, א"כ אפי' קי"ל כראב"י אין הלכה כרחב"א אלא כרבין, דשאובין שנמשכו אינם פוסלין לעולם, ונתבאר דכ"ה דעת הראב"ד, ויעי"ש ס"ק ט"ו מדברי הראב"ד, וכבר הובא לעיל דבמהדו"ב מחקו ופסק לקולא], וכ"נ דעת הרמב"ם ואין לדקדק מדבריו שנמשכין כשהם רוב דינם כג' לוגין שאובין, אלא יש ללמוד מהמפורש בדבריו בפיה"מ ובהלכות דההמשכה מטהרתן, וממילא אין בהם דין שאובין כלל אף לא לפי חשבון, דבטלו דברי רחב"א אף אליבא דראב"י, ולכן פסק הרמב"ם דראב"י ודרבין, וכמפורש בשאלתות ובה"ג וכ"ד הר"ש פ"ב מ"ז.

העולה לדינא

העולה לדינא. א. שאובין שהומשכו ובאו למקוה שיש בה מי גשמים, כ"ז שמי גשמים רוב, הרי השאובין מצטרפין ומשלימין, כגון שיש במקוה עשר סאה מ"ג ונפלו ט' שאובין שהומשכו, ושוב נפלו עשר ומשהו מ"ג וי"א פחות משהו שאובין שהומשכו, הרי המקוה כשר לטבילה, ושוב לא יפסלו ברוב שאובין וכש"כ אם קדמו כ' ומשהו מ"ג ואח"כ נפלו כ' פחות משהו שאובין שהומשכו.

ב. אבל אם קדמו השאובין שהומשכו ואח"כ נפלו עליהם מ"ג, אם יש בהם מ' סאה כשרים, אפשר להקל כדעת הגרע"א ז"ל וכמו שצייד מרן זללה"ה, עכ"פ כשהכשרים נעשו רוב, אבל אם אין בכשרים מ' סאה אע"פ שרבו על השאובין, יש לחוש לדברי הרמ"א

כשרין, וכמ"ש הרמ"א, ובבהגר"א צידד כן בדעת הרמב"ם, ולפמשנ"ת אין מקור לפסול בכה"ג אא"כ נימא דהלכה כראב"י אליבא דרחב"א, וכמ"ש בשטמ"ק בהוספות, אבל בתו' לפנינו אין מבואר כן, וכן בגליון בשטמ"ק שם דעתו להקל, וכ"מ בראבי"ה בשם תשובת ר"י וכד' הראב"ד, וכמשנ"ת לעיל.

בדעת הר"ש מלוניל בתו'

דעת הר"ש מלוניל בתו' דרבנן לחומרא ולא ס"ל צירוף למ' סאה כלל, ולדבריהם בעינן לעולם מ' סאה מי גשמים, והר"י הכריע לפסוק כראב"י בד"ז, ובהיו תחלה השאובין רוב ואח"כ רבו הכשרין ואין בכשרין מ' סאה, לדעת הר"ש מלוניל פסול לכו"ע, דלרבנן אין צירוף לשאובין כלל, ולראב"י מתני' קתני דפוסלין לפי חשבון, והיינו שדינם כג' לוגין שאינם נטהרין ברבייה, כ"ה לפי' התו' אליבא דרחב"א, אבל כבר נתבאר לעיל מהראבי"ה ושטמ"ק בשם גליון והסמ"ג בדעת תו' וכד' הראב"ד ועוד, דלמסקנא נדחו דברי רחב"א ואין שאובין שנמשכו פוסלין כלל, אפי' לראב"י, וא"כ למאי דקי"ל כראב"י מצטרפין, אע"פ שאין בהם מ"ס כשרין, כל שחזרו הכשרים רוב, והגרע"א ז"ל בגליון הש"ך ס"ק צ"ט הביא דברי הר"ש להכשיר רק במ' סאה כשרין, והיינו אם נפסוק כרבנן לחומרא.

לענין הלכה

ולענין הלכה כתב מרן זללה"ה בתנינא ס"ד ס"ק י"ד דאפשר שיש להקל בכל גווני כל דאיכא רוב מ"ג ומיעוט משוכין אף בתחלה, אלא שראוי לחוש לדברי הרמ"א היכא דאפשר, ובדאיכא מ' סאה כשרים צידד הגרע"א דאף להרמ"א כשר, (וכ"מ בתשובת מהר"ם מרונבורג), והביאו מרן זללה"ה, וגם הכריע שם דלא כהש"ך ס"ק צ"ט שכתב דבקדמו שאובין ורבו עליהם מ"ג לא מהני

בענין המשכה על מעלות המערה

ויש לעיין בהא דממעלות המערה למערה חשיבא המשכה, אם הדין כן גם במקום שמי המערה מתענעעים לשם, כאותה ששינו פ"ז מ"ז מחט שהיא נתונה על מעלות המערה היה מוליך ומביא במים כו', והיינו משום דהיינו רביתייהו דמי המערה וחשיב אשבורן, וא"כ לענין המשכה י"ל דכנתערבו במקוה עצמה חשיב, וכאן מיירי ביורדין למערה למטה, או"ד לא שנא, דכיון דעכשיו יורדין מהמעלות למערה, אע"פ שאם יוליך ויביא בידיו במים יחשב כמערה, מ"מ השתא חשיבא המשכה, כיון שהמים יורדין משם למקוה, ונראה ללמוד מסתמא דמתני' כיון דנחית תנא לאשמועינן רבותא דמעלות המערה למערה חשיבא המשכה, ולא חילק, ש"מ דבכל גוונא חשיבא המשכה, וכן בסברא דכיון דג' לוגין שעל מעלות המערה אינם פוסלין, כ"ז שאינם מחוברין למקוה, ה"ה דחשיבי מקום בפ"ע לגבי המשכה, מיהו אם המים במקוה בגובה בזה שהגל עובר למעלות המערה, ועכשיו ע"י השאובין שיורדין מתחברין המים למקוה כמו גבי גל, ואם יטביל עכשיו על מעלות המערה יהא כשר מדין גל, א"כ דינו כמקוה עצמו, אבל אפשר דכל שבא מבחוץ אע"פ שמחובר כגל אינו נדון כגל, וסתמא דמתני' דרק כשמקלחין בתוך המים פסולין, - ועי' לקמן סק"ד בההיא דפ"ג מ"א דמקואות שנתערבו לא חשיבא המשכה, מיהו תוספתא שבר"ש שם צ"ע.

בשוי"ע סי' ר"א סמ"ה בשיעור המשכה

שוי"ע סי' ר"א סמ"ה שיעור המשכה זו אין פחות מג"ט, יש לעיין הרי במתני' מצינו דממעלות המערה למערה חשיבא המשכה, ולא ממעט תנא אלא מקלחין בתוך המים, וא"כ יש ללמוד מזה דבכל שהוא סגי, וכמ"ש הרשב"א בתשובה, וכן בגמרא מגג למקוה לגרסת השאלות וכן בתוספתא, וסתמא קתני אע"פ שיוצאין מן הגג לאויר

היכא דאפשר (וה"ה אם קדמו הכשרין ואח"כ באו השאובין ונעשו מע"מ, ואח"כ רבו הכשרין), ואם חזר והמשיכן כשרין בכל ענין, אפילו אם קדמו שאובין, ודעת אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה להחמיר בכל זה.

ג. מקוה שנפסלה במיעוט שאובין לכו"ע מהני להמשיך כולה, והמיעוט מצטרף למ' סאה והכל כשר, בד"א כשהכשרין היו רוב כל הזמן, ואם היו השאובין רוב עי' דין ב'.

ד. מיעוט שאובין שנמשכו והשיקן לרוב מים כשרין אע"פ שלא נתערבו בהן מצטרפין, וגם בזה כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה להחמיר עפ"ד הראב"ד, וכבר נתבאר שחזר בו הראב"ד במהדור"ב.

במתני' נתערבו בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה

ג. פ"ד מ"ד מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה, בפיה"מ כתב שני פירושים א' דמאחד משלשה מקומות אלו נמשכו למקוה, ב' דמהחצר נמשכו לעוקה וממעלות המערה למערה, וכ"כ בהלכות פ"ד ה"י וכ"פ הרא"ש, וכנראה קשיא להו מאי רבותא דעוקה, הרי אפי' במעלות המערה ובחצר מתבטלין וכ"ש בעוקה, דאל"כ לא היו דוחקים שהתנא קיצר ולא הזכיר ממעלות המערה למערה, וגם דוחק לפרש דעוקה זוהי המקוה, ונראה לקיים מתני' כפשטה כפי' קמא וכן פי' הרע"ב, וקמ"ל בעוקה דאע"פ שנקוו יחד ונקרא עליהם שם פסול, אפ"ה נטהרין בהמשכה, דלא נימא דוקא בחצר שכולן נמשכין ולא נקבעו בפסול, נטהרין ברבייה והמשכה, א"נ עוקה זו נקובה למקוה, וקמ"ל דלא חשיבי כבמקוה, ובתרי הכי קמ"ל דאפי' ממעלות המערה למערה חשיבא המשכה, וכ"מ בסיפא דדוקא מקלחין בתוך המים ממעט, אבל כל שמהלכין ע"ג קרקע אפי' כל שהוא חשיבא המשכה.

בדין קרקע הראויה לבלוע

ובדין קרקע שראויה לבלוע, יעוי' מ"ש
אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ד ס"ק
י"ז דרבו החולקים שמכשירין בסילון ורצפת
אבנים עי"ש, ובגמרא ותוספתא מבואר דפותקן
מגג למקוה, וש"מ דכותל הבית מהני
להמשכה, וכן במעלות המערה סתמא קתני
אפי' עשויין מעץ ואבן, דהא לא ממעט אלא
אם מקלחין בתוך המים, ובאמת לדעת ריה"פ
אין ענין ההמשכה כמ"ש הרא"מ דחזינן להו
כנבלעו ונתמצו, אלא דכיון שנשתנו ממקום
שנפלו מהכלי, בטלה זיקת כלי מהם, כמו
שמובן במים שבאו מרחוק באמת המים שכבר
נשתקע שם כלי מהם, וה"נ אמרינן הכא בכל
שנמשכו ממקומם הראשון, וממילא א"צ קרקע
בולעת דוקא, וכתב מרן זללה"ה בלקוטים ס"ג
סק"א דצינור של מלט הנהוג טבעו לבלוע
מים ומהני לכתחלה, ולפ"ז כש"כ תקרה של
מלט, ושמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה
ששמע בשם מרן זללה"ה דהוה ניהא ליה טפי
שיעשו ההמשכה על גבי הכותל ולא ע"ג
תקרה, (ואפשר שלא היה מהלכות המשכה,
אלא שלא יחלחל תחתיו לאוצר, או טעם אחר
ועכ"פ אין לחוש לזה אלא בדאפשר, שו"ר
די"ל דטעמו לאו מדין המשכה אלא דגג
האוצר כאוצר, וכמשנ"ת לקמן ס"ה ס"ק י"ג),
וכן נוהגין שהמים היוצאין מן הצינור ילכו
ג"ט מעצמם שלא מכח שטף הצינור, וכמו
שהביא התשב"ץ, והופכין כיוון הקילוח לצד
הקרקע או לצד ההפוך, ובאמת אם הצינור
היה כלי יש לזה מקום, דכח ראשון של הכלי
מתייחס לכלי, אבל הפוסקים לא העתיקו ד"ז
לדינא כיון שהתשב"ץ כתב ע"ז שהיא חומרא
יתירה.

**במתני' רפ"ג שלא נקרא עליהם שם פסול, ובדין
ביטול לג"ל**

ד. פ"ג מ"א ר"י אומר שני מקואות כו' כשרים
מפני שלא נקרא עליהם שם

המקוה, ונראה דהיכא דנמשכין ממקום למקום
אחר, א"צ ג"ט, דשינוי המקום אלים טפי
לבטל זיקתם לכלים, ורק באותו מקום הצריך
ר"י ג"ט, וכ"כ מרן זללה"ה בתנינא ס"ח ס"ק
י"ג דבנחו באשבורן סמוך למקוה ואח"כ פתקן
למקוה א"צ ג"ט, ולמש"כ אפי' ממעלות
המערה למערה שלא נחו, כיון שניכר שינוי
מקום מהמעלה למערה חשיבא המשכה, ורק
באותו מקום כגון בקרקע המקוה עצמו ממקום
למקום וכיו"ב יש להצריך ג"ט, וכתב מרן
זללה"ה בלקוטים ס"ז סק"ו דהעיקר שילכו
המים ג"ט אע"פ שלא נתרחקו בקו אוירי ג"ט
ממקומם הראשון, כגון שהולכים בצורת ר'
מחשבין כל משך הליכתן ולא באלכסון, שאין
כאן ענין בהתרחקות ממקומם הראשון, אלא
במשיכה חשובה ע"ג קרקע.

ברם מ"ש תו' ב"ב ס"ו ב' בשם הר"מ
מפונטייזא דבשופך מים ע"ג רצפה
מימשכי אילך ואילך, וכ"כ הר"ש בפ"ב מ"ג,
צ"ע דא"כ כל השאובין טהורין שהרי נופלין
ע"ג קרקע אילך ואילך, ואף ע"ג מים שיין
לומר כן, ואמנם כ"כ רק ברצפת העזרה שהיא
חלקה, אבל מאי פסקא להכשירן מכח זה, הרי
יש לחשוב כל המקום הזה כמקוה עצמו דתנן
דמקלחין בתוך המים אע"פ שנמשכין במקוה
פסול, וגם סתמא בגומא מיירי שם דהא אמרו
בגמרא דאית ביה רביעית, ושם הרי לא
נמשכו, [ועוד דהמתפשט מכח השופך י"ל
דלא חשיבא המשכה לבטל השאיבה, כיון
שמכח הכלי ששאובין בו נמשכת הליכתן,
וכמ"ש הב"י בשם התשב"ץ וכתב ע"ז שהיא
חומרא יתירה, ונראה דהכונה לבטל כח ראשון
שבא מהכלי, אבל בפותח הצינור שאין כח
כלי, א"צ שתכלה כח הפתיחה כלל], וכלפי
זה נראה שהצריך ר"י ג"ט, שיחשב שינוי
מקום, דאל"כ חשיב הכל מקום המקוה, וזה
יש לפסול מעיקר הדין, שאין כאן המשכה
אפי' כל שהוא.

לו שלשה לוגין ונחלק לשנים פסול רק בגלל שנקרא עליו שם פסול, וש"מ שאם היה מחולק כך מתחלה וחזר ונתערב היה כשר, ואע"פ שאין בהם יחד מ' סאה, כיון שלא נקרא עליהם שם פסול, ובא"ר הבין דכשרים לטבול בהם, ולכן פירש דברישא אף מכא שאני אומר כו' כשרים כדנתיא בתוספתא, מיהו ד"ז אינו פשוט, דהא בניטלה המחיצה פסל ר' יוסי בתוספתא, ומתני' מיירי (אף) בניטלה המחיצה, דאל"כ הו"ל המשכה לתנא דמתני', ואפשר דמה"ט קתני לה בשם ר' יוסי, דלת"ק איכא גוונא דאף בנקרא עליו שם פסול ונתערבו כשרין, כמ"ש בתוספתא, ועי' להלן בזה.

בתוספתא ב' בריכות של מ' מ' סאה כו'

שם בר"ש תניא בתוספתא שתי בריכות של ארבעים ארבעים סאה זו ע"ג זו כו', הגר"א גרס של כ' כ' סאה, ולפ"ז מיושב טפי דקמ"ל דאע"פ שיש בילה, וכשנפלו כ' סאה מעליונה לתחתונה, עדיין אין בתחתונה מ' סאה מי גשמים, אפ"ה כשנפלו כל הכ' סאה והג' לוגין שבעליונה, אמרינן שהמ"ג נשלמו תחלה ואח"כ השאובין, דהיינו שבמשהו האחרון נשלמו הכשרין לפני השאובין.

ואפשר דגרסין של מ' סאה, (ולא של מ' מ' סאה), והכונה שבסך הכל בשתי הבריכות יש מ' סאה, ויתיישב בזה למה שנה התנא ברישא בריכות ובסיפא מקואות, והיינו משום דברישא אין חילוק כמה יש בכל אחת, רק שבס"ה יש מ' סאה ביניהם, ואם היה שונה מקואות של מ' סאה, היה משמע שיש שיעור מקוה בכל אחת, ולכן שנה בריכות שנבין לפרש דבס"ה יש מ' סאה, אבל בסיפא מיירי בכ' כ' סאה דוקא, ומיירי באופן ששייך לחשבם מקוה אחד כשניטלה המחיצה, עי' להלן, ולכן נקט מקואות, וכ"נ מדלא מסיים סתם היו זה בצד זה, וש"מ דלא הוא סיפא כגוונא דרישא.

משמע דשאובין שנתבטלו ברוב ואח"כ נפלו למקוה אינם פוסלין, וא"ת הרי שנינו בפ"ד מ"ד דהיו מקלחין בתוך המים פוסלין בג' לוגין, ואע"פ שמתערבין זע"ז באויר המקוה ונפלו למקוה מעורבין, והיינו חידושא דמתני' שם כמש"כ סק"א, וכדנתיא תמורה י"ב ב' דבעינן רבייה והמשכה אבל רבייה לחוד לא מהני, וא"כ צ"ב מ"ט הכא מהני הביטול שלא יפסלו, וי"ל דהתם מיירי בדאיכא ג' לוגין דחשיבי ולא בטלי, כמו שאינם מתבטלין בתוך המקוה אפי' באלף, ואפי' לא נתערבו ממש ג' לוגין, מ"מ כיון שמקלחין להתערב לא נקבעו הראשונים להתבטל, שהרי לא נפסק הקילוח, וכעת נראה לדון דאפי' בפחות מג' לוגין לא מהני הביטול במים המקלחין, שכל נפילתן מתייחסת למקום שבאין לתוכו, וכאילו נתבטלו בתוך המקוה דמי, ולא אמר ר"י דמהני ביטול אלא כשנחו במקוה, ואח"כ נתערבו שני מקואות, אבל באויר בדרך למקוה לא מהני, ולא קאימנא כעת בסוגיא, אבל הכי מסתברא דמפני שהם במקוה בלא שם פסול מש"ה מכשיר, דאין חל שם פסול מחדש על המקוה משנתבטלו, כעין ג' לוגין שנפלו בד' כלים שאינם חוזרין ופוסלין, אבל לא מהני ביטול בעלמא.

וא"ת אכתי בלא"ה יש להם ליטהר משום המשכה כשעוברין מזל"ז, כמו ממעלות המערה למערה לקמן פ"ד מ"ד, וי"ל דכיון שנתחברו ונעשו מקוה אחד, אין זו המשכה, שלא נשתנה מקומם הראשון, אלא שנתרחב המקוה, מיהו בתוספתא שבר"ש בשתי בריכות זו למעלה מזו צ"ע מ"ט לא נטהרו בהמשכה, ועי' להלן בזה.

אם מיירי אפי' בשאין בעירוף המקואות מ"ס

ל"שון כשרים מתפרש בין בשיש בהם יחד מ' סאה וכשרים לטבול בהם, ובין בשאין בהם מ' סאה וכשרים המים להקות עליהם, וכ"מ בסיפא דבמקוה שאין בה מ' סאה ונפלו

ומבואר כאן דמים שנפסלו בג' לוגין אינם פוסלין אלא לפי חשבון שאובין שבהם, שהרי כשנפלו ג' לוגין מהעליונה וכן כל הכ' סאה לא נפסלה התחתונה, אע"פ שעדיין לא נשלמו בה מ' סאה, ובהך רישא לא פליג ר' יוסי, ועי' בזה לקמן סק"ה.

שם שאני אומר שלמו מ' סאה עד שלא ירדו ג' לוגין, יש לעיין הרי שנפלו ג' לוגין ומחצה מאי, האם גם בזה מקילינן שנפלו הכשרים תחלה, ובפשוטו נראה דכיון שיש בילה לא מקילינן אלא במשהו האחרון של הבוללים לומר שהכשרים שלמו תחלה, אבל כשלפי חשבון ירדו שאובין תחלה אין לנו להקל בשאני אומר שהכשרים נפלו תחלה, וא"ת א"כ הנפ"מ רק בג' לוגין מצומצמים, וי"ל דה"נ נפ"מ בששה לוגין ומ' סאה, (וכגון שנפסלו בשאובין תחלה), דלפי ערך ירדו ג' לוגין וכ' סאה בב"א, ומקילינן לחשוב שהכשרים ירדו תחלה, וקמ"ל נמי דלא מחמירין שאין בילה והפסולין ירדו תחלה, (כדמפתרש לפר"ש).

בהא דלא נטהרו השאובין ברבייה והמשכה

ויש לתמוה למה לא נטהרו השאובין ברבייה והמשכה, כדתנן פ"ד מ"ד, ובהדיא תניא בדראב"י תמורה י"ב א' שממלא בכתף לעליונה ופותקן למקוה, ולגר"ש כ"ה בתוספתא, ולהסוברים דבעינן המשכה ג"ט וקרקע הראויה לבלוע, היה מקום לומר דמיירי הכא בדליכא המשכה כזו, אבל אין נראה האמת כן, שהרי שנינו דפותקן מגג למקוה וממעלות המערה למערה, ובריכה העליונה ותחתונה הוא ממש בגג ומקוה, (ואין לומר בדאיכא בתחתונה כ' שאובין שהומשכו, דא"כ גם בפחות מג' לוגין הו"ל רוב שאובין, והכא מבואר שרק בדין ג' לוגין נפסלת התחתונה, והני דעליונה אם נתכשרו בהמשכה אין בהם דין ג' לוגין שכבר נטהרו), ולדעת הש"ך ס"ק צ"ט דבקדמו שאובין לא מהני המשכה

משכח"ל בכה"ג, אבל הכא קתני ונפלו ג' לוגין, ואולי יש לדחוק בשתחתונה בקרקעית העליונה, וניקבה מלמטה דחשיב כאויר המקוה, וצ"ע בד"ז דאפשר דדמי למעלות המערה, אא"כ נעשין אח"כ מקוה אחד, דומיא דנתערבו דמתני', דהיינו שהעליונה נשארה במקומה מפני שהתחתונה היתה מלאה עד קרקעית העליונה, אבל ל"מ כן דהא החילוק בין רישא לסיפא הוא בד"ז אם נעשין מקוה אחד, וגם יתכן דבכה"ג אף ת"ק דר' יוסי מודה, ואולי סבר תנא דתוספתא דהמשכה אינה מטהרת, וההיא דלקמן בתוספתא פ"ה חשיב ליה יחידאה דתנא משמיה דראב"י, ורבי פסק במתני' כראב"י, והכי נמי סבר רחב"א תמורה י"ב א', [ועי' ר"ש לקמן מ"ג דאף בחשבון כלים יש שלש מחלוקות בדבר], אבל מהא דדחו ליה בגמרא שם משמע דלא קים להו שום תנא דס"ל דהמשכה אינה מטהרת, (ובדוחק י"ל דלא משמע לגמרא דלאפוקי מהאי תנא קתני במתני' דאינם פוסלין, מכיון דחזינן דרבנן דהלכתא כותיהו מקילין), ואפשר שמה"ט השמיט הרמב"ם תוספתא זו, וכבר נתקשה בזה מרן זלה"ה בקמא ס"ב סק"ג והניח בצ"ע, ועכ"פ התוספתא מיירי כשאין הג' לוגין נטהרין בהמשכה, ולכן הוצרכו לשאני אומר.

שם ב' מקואות של כ' כ' סאה כו'

שם בתוספתא שני מקואות של כ' כ' סאה זו בצד זו ונפלו ג' לוגין לתוך אחד מהן ונפתקו ובאו לחבירו כשר, פי' שנכנסו המים מהפסולין לכשרין, ובפשוטו ההכשר משום שאני אומר שלמו כו' כדקתני ברישא, (וכ"ה בבהגר"א הנדפס על התוספתא) והא דלא קתני שאני אומר כו' היינו משום דת"ק מכשיר אף כשנתחברו יחד ובבאו בב"א דלא שייך שאני אומר, מיהו לר' יהושע יש מקום לדון דבלא שאני אומר ג"כ נטהרו, אף בדליכא מ' סאה יחד, בין ברישא בין בסיפא, ואפשר דמודה

ר"י דלא פקע מהם שם שאובין, ואם נצטרפו ג' לוגין פסולין.

שם ר' יוסי אומר אם ניטלה מחיצה פסול, טעמיה דר"י מובן, דכיון שניטלה המחיצה אין לחשוב הפסולין שבאו לכשרים ושלמו מ' סאה כשרים תחלה, דה"נ הכשרים באו אל הפסולין, ובכה"ג לעולם הוא בפסולו אע"פ שהשלים עליהם אלף סאין כשרים, ות"ק סבר דכיון שגם הכשרים נשארו במקומם, יש מקום לראות הפסולין שבאו אצל הכשרים, וס"ל לת"ק להקל במצב השקול, אבל אם היו בפסולין ל' סאין ובכשרים י' סאין אף לת"ק פסול, דבכה"ג הפסולין עיקר והכשרין כבאו אל הפסולין, [נומסתברא דלר' יוסי אף בכשרים ל' והפסולין י' פסול, כיון שהפסולין נשארו במקומם], ובוזה מדוקדק מה ששנה התנא כאן כ' כ', וברישא מ' בשניהם יחד כמש"פ לעיל, דהכא דוקא בכ' כ' מכשר ת"ק אף כשניטלה המחיצה, וע"ע בסמוך בזה.

שם אבל רואה אני את דברי ר"י ב'

שם אבל רואה אני את דברי ר"י שאמר במקוה שאין בו מ' סאה ונפלו לו ג' לוגין וחלקו לשנים שזה כשר להקוות עליו וזה כשר להקוות עליו, כ"ה לפנינו בתוספתא וכ"ה גרסת הגר"א, והנה במתני' חלק ר' יוסי על ר"י בד"ז, וכאן שנינו בהדיא איפכא, ועו"ק מאי אבל רואה אני כו', הרי אין זה ענין לרישא, דהכא מיירי בדאיכא מ' סאה ות"ק מה"ט מכשר, ומה שר' יהושע מכשר בדליכא מ' סאה הוא ענין אחר, ולכן נראה דגרסינן אבל רואה אני [בוזה] את דברי ר"י כו', ואפי' לא גרסינן בזה מתפרש כן, דבכה"ג שנפסלו ע"י שניטלה המחיצה מודה ר' יוסי לר"י שאם יחזרו ויחלקו המחיצה ביניהם יחזרו להכשרם, ויוכלו להקוות על כל מקוה בפ"ע, והטעם מפני שכחלקו לשנים הרי יצא ממנו מלואו ועוד, דמלואו היה כ' סאה ועכשיו חלקו וניטל מכל חצי מלואו ועוד, וה"ה בכל מקוה שיש

בו י' סאין ונפלו לו ג' לוגין ונפלו לתוכו עוד י' סאין כשרין, שיכול לחלקו לשנים ולהקוות עליו, שהרי אילו נטל ממנו י' סאין ועוד היה כשר, ואמנם טעם ההכשר משום דתלינן שיצאו הפסולין, מ"מ שייך להכשיר כל אחת בפ"ע בטעמא שהפסולין יצאו, וכן הדין בבור שנפלו לו ג' לוגין ויצא ממנו מלואו ועוד, ע"י אמה הנכנסת לו ויוצאה ממנו, שלפי ערך אין ג' לוגין ביוצאין, שניהם כשרין, ואדרבה התם פשוט טפי לקולא, כיון שנעשה מעשה להכשיר המקוה, אבל כאן החידוש דאע"פ שחלקו לשנים ולא נעשה מעשה המכשיר באחד מהן, אפ"ה מכשרין שניהם בב"א, כדחזינן לר"י דבנחלק לשנים שניהם כשרים, וה"ה לרבנן, שהרי מלואו ועוד לרבנן, כחסר קורטוב לר"י, והשתא ניחא דברי ר"י במתני' ובתוספתא דלא פליגי, ונתיישב הכל.

ומדוקדק נמי דדוקא בזה כ' ובזו כ' מתכשר בחלקו לשנים, אבל אם בכשרה היה פחות מכ', אע"פ שהיו ביחד מ' סאה פסול, שהרי לא יצא ממנו מלואו ועוד, ולעיל צדדנו דת"ק ג"כ מודה בזה, כיון שהפסול רוב הו"ל איהו עיקר, והכשר נפל לפסול.

בפ"י וג"ה הר"ש בתוספתא

לגרסת הר"ש ופירושו קשה לשון שאני אומר שלמו מ' סאה כו' מה צריך כאן תלייה לקולא, הרי צריך לחדש דשייך לומר שיצאו רק הג' לוגין הפסולין, והול"ל דכשר מפני ששלמו מ' סאה כו', (ואם ישאלו מאי קמ"ל, נימא דלא חיישינן שיצאו רק הפסולין), וגם למה שנה התנא דינו בדאיכא מ' סאה חסר קורטוב, - גם צ"ב למה נקט הר"ש ששניהם כשרים, הרי בפשוטו כל מי העליונה נפתקו לתחתונה, וכ"ה לגרסת הגר"א, וא"כ אין לחדש דמהני חיבור דקטפרס, וכנראה דייק שינוי הלשון דגרס ברישא כשרים ובסיפא כשר, - גם צ"ב למאי דמוקים לה כר"י דנעשו

והדבר מפורש בתוספתא שבר"ש מ"א דברכה עליונה שנפסלה אינה פוסלת את התחתונה בג' לוגין, ומימיה אף משלימין למ' סאה, וש"מ שהמים שנפסלו בעליונה אף דינם ככשרים להשלים המקוה, וכ"מ שם בסיפא בשני מקואות זו בצד זו, ואמור"ר (שליט"א) זללה"ה נסתפק דשמא התוספתא כר' יהושע, ולפ"ז אין ראי' משם ועמשנ"ת בזה לעיל סק"ד, וכ"מ שם בדברי ר' יוסי לפמשנ"ת סק"ד עי"ש, וכן הוכיח אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה מסברא דכיון דחזינן דביצא ממנו מלואו ועוד הרי הוא כשר להקוות עליו, אע"פ שנשאר בבור הרבה מים שנפסלו ע"י שאובין, וכן בבור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת כו', הרי הוא כשר אע"פ שעדיין כולו מלא במים שנפסלו ע"י השאובין, ואם הכשירו להקוות על מים אלו, כש"כ שאינם פוסלין במקו"א אלא לפי חשבון.

אב"י כתב מדברי הר"ן סו"פ כל הבשר בשם הרמב"ן נראה דלרבנן אמרינן חנ"נ וכל המים פוסלין טפי מלפי חשבון, עי"ש, ובאמת כבר הוכיח שם הר"ן מהגמ' דמתני' דתמורה אינה ענין לנדון חנ"נ, וכן הוכיח מהא דאפי' אלף סאין אינם מכשירין השאובין, ש"מ דלאו משום חנ"נ הוא עי"ש, ומהא גופא דהחמירו כאן יותר מחנ"נ, נראה מוכח דהפסול הוא להקוות עליהם, ולא פסול במים במקום אחר, וכן הוכיח אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה מדעת הש"ך שהמים הנוספים אינם נפסלין, אלא דלדעת מרן זללה"ה אף הנוספים נפסלין, [ומדברי הר"ן ג"כ נראה שאין הנוספים נפסלין, שהעתיק לשון הר"ש במלואו דהיינו מים שהיו בו תחלה], ועי' בזה לקמן סק"ו.

ונראה עיקר דאינם פוסלין במקו"א אלא לפי חשבון, שהדבר מפורש בתוספתא לפר"ש בפשיטות, וכ"נ לגרסת הגר"א, (וכן נקטו הראשונים שהביא הרמב"ן אע"פ שדבריהם צ"ע כמשה"ק הר"ן, אבל משמע

שניהם אשכחון מאי קמ"ל, וי"ל דקמ"ל דאע"פ שעומדין להתערב, מ"מ כבר נטהרו בג' לוגין הראשונים, ושוב אינם נפסלין כשנתחברו.

ובסיפא משמע דהר"ש מפרש הכל בניטלה המחיצה, (דבלא ניטלה הו"ל כעליונה ותחתונה) ואלבא דר' יהושע קודם שניטלה המחיצה ועברו מעט מים נטהרה הפסולה שיכולין להקוות עליה, כיון שחסרו לו ג' לוגין, ואח"כ כשנתערבו הר"ז כשני מקואות שאין בהם מ' סאה שנפלו לזה ולזה ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו כשרים, דכן הדין נותן לר' יהושע דבנקרא שם פסול חולקו וחוזר ומערבו וכשר, מיהו הלשון אינו מיושב דמשמע דבלא ניטלה המחיצה מודה ר' יוסי, והיינו כשעברו כל המים מן הפסולה לכשרה, ובניטלה המחיצה אף לר' יהושע אין להכשיר, דלא קרינן ביה שחסרו לו ג' לוגין, גם גרסת רואה אני כו' במקוה שיש בו מ' סאה אינה מובנת דכיון שנטהרו המים מה ענין זה לדר"י, ועמשנ"ת לעיל בדברי התוספתא.

במתני' מפני שנקרא עליו שם פסול, אם פוסלין בג"ל במקום אחר

ה. שם במשנה אבל מקוה שאין בו מ' סאה כו' פסול מפני שנקרא עליו שם פסול, יש להסתפק האם נקרא שם פסול על כל המים שנפסלו, והרי הם פוסלין בג' לוגין, אע"פ שאין בהם אלא משהו מהשאובין, או שרק המקוה הזה נקרא עליו שם פסול, דהיינו להקוות עליו במקומו, אבל אם ישפוך ממים אלו למקו"א בלא המשכה אינם פוסלין אלא לפי חשבון שאובין שבהם, דלא מצינו שמים שאובין מטמאין את הכשרים, אלא דמקוה שיש בו ג' לוגין פסול לטבול בו, וכיון שנקרא על מקוה זה שם פסול אין להקוות עליו, אבל במים אין לנו אלא לפי ערך שאובין שבהם.

פשוטות התוספתא שבר"ש פ"א מ"ה וכן פר"ש שם, דמקוה שמחזיק כ' סאה ויש בו י"ט סאין ונפלו לו ג' לוגין ואח"כ נפלו לתוכו ה' קבין ולוג מי גשמים ונתמלא הבור, ושאו בו ממנו י"ט סאין ועוד, כשר להקוות עליו, אע"פ שנשאר עתה בבור סאה פחות משהו מהתערובת הקודמת, וכך מתפרש לשון מלואו ועוד, דסגי כפי שיעור מים שהיו בו, דאם הכונה שלא ישתיר בבור אלא פחות מג' לוגין, א"כ אין שייך להזכיר מלואו ועוד, ובתוספתא שם ביארו כיצד, ואם איתא דלעולם בעינן להחסיר מהבור עד פחות מג' לוגין א"כ אין כאן בכיצד שום חידוש, ולא נאמר בזה שיעור כלל.

אב"י מרן זללה"ה בקמא ס"ב סק"ז ובתנינא ס"ה סק"ב ג' תמה ע"ז כיון שהמים הנוספים אחר שנפלו ג' לוגין ג"כ פסולין, למה א"צ להוציא מן הבור גם כנגדם ואדרבה לעולם שאובין שקודמין פסולין יותר, כדס"ל לר"א בפ"ב מ"ד ועוד דא"כ נמצא שאם נפלו ג' לוגין בתחלה ואח"כ נפלו כשרים וחסר אפי' קורטוב כשר, מפני שא"צ אלא להחסיר ממה שהיה בו קודם שנפלו עליו הכשרים ונמצא דשאובין תחלה קילי משאובין בסוף, ומודים בזה חכמים לר"י דבחסר קורטוב כשר, והו"ל לפרושי ד"ז.

ולבן ביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ד סק"ג דמים שנתמלא בהם הבור כולן נפסלין, אבל המים שנכנסין לתוך הבור כשהוא מלא ומוציאין את הישנים, הם אינם נפסלין, כדחזינן בבור שהוא מלא מים שאובין דסגי ביתחשב שלא נשתירו מן הראשונים ג' לוגין, וא"צ להתחשב שלא נשתיר בבור מהמים שהיו בו בזמן שיש בו עדיין ג' לוגין שאובין, שהרי מיד כשיצא משהו האחרון מג' לוגין הראשונים הבור כשר, והרי לפני שיצא המשהו האחרון היה כולו פסול מהתערובת וע"כ דאע"פ שהמקוה היה כולו פסול, מ"מ לא חל שם פסול על המים שנכנסו כשהיה

שהיה פשוט להם ולרמב"ן דאין המים שאובין פסולין אלא לפי חשבון עי' בזה לעיל סק"א), וכן פשוט להרשב"א בתשובה בדין נקיון המקוה בכלי שהובאה בב"י, [אלא דדבריו ז"ל צ"ע כמשה"ק מרן זללה"ה בלקוטים ס"ז סק"א שהרשב"א הכשיר אותו מקוה והרי שם נקרא עליהם שם פסול, ולעולם הוא בפסולו עד שיצא מלואו ועוד], וכן מוכח בפשיטות אם ננקוט דמים הכשרים הנוספים אחר שנפלו השאובין לא נפסלו, וש"מ שהפסול הוא רק להקוות במקום זה, וכמשי"ת לקמן סק"ו.

בדין מקוה פסול שנחלק לשנים וחזרו ונתערבו ופ"ז מקוה שאין בו מ' סאה ונפלו לו ג' לוגין ונחלק לשנים, ונפל כל חצי מקוה למקוה אחר, וחזרו ונתערבו כשרין, שכבר נתבטל הלוג ומחצה במקוה השני, ועכשיו שחזרו ונתערבו כשרין, שלא נקרא עליהם שם פסול, [ואע"פ שבכה"ג מיקרי נתכוין לרבות, אע"פ שאין לו ענין בג' לוגין, אבל כיון דניחא בכל המים שמתערבין מיקרי נתכוין לרבות], אבל אם נפלו שניהם בזא"ז למקוה אחד, מצטרפין לג' לוגין, שהרי נקרא עליהם שם פסול, והר"ז כג' לוגין שנפלו זא"ז, וכ"מ בתוספתא הנ"ל, אלא די"ל דהתם נפלה בריכה עליונה בקילוח אחד, אבל אם הפסיק בנתים היה בטל, אבל אין נראה כן, אלא בנתערבו שני מקואות שלא נקרא עליהם שם פסול, אבל כאן הבריכה העליונה נקרא עליה שם פסול, והיא נופלת לתוך התחתונה, ולא כשני מקואות שנתערבו.

בדין מלואו ועוד, ובדין מים שנפלו אחר הפסולין אם צריך להוציא כנגדן

ו. שם שהיה ר' יהושע אומר כל מקוה כו' וחכ"א לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד, כיצד הבור שבחצר כו', [נראה שאם חסר קורטוב קודם שנפל הלוג השלישי מודים חכמים לר"י דחסר לפי ערך ואין כאן ג' לוגין, וכדס"ל במלא שאובין].

הבור במלואו ע"מ להחליף הישנים, [ועי' להלן סוד"ה ויסוד], (וכ"כ בש"ך ס"ק נ"ז בשם האגודה דשמא יש לחלק בין יצאו המים מאליו, לבין היכא שדלו והוציאם ממנו, אבל לא דן מטעם שהכשרים נפסלין).

אב"ל הדברים מחודשים, ואדרבה נראה דלרבותא נקט אמה נכנסת ויוצאה דמקילינן לחשוב שיצאו המים שבבור, אבל כל שכן שאם הוציא מהבור בשאיבה מלואו ועוד, שהוא כשר, וכדפשוט לראשונים ז"ל דמלואו היינו המים שהיו בבור תחלה, ולא מלואו מה שהבור מחזיק כשמתמלא, ואין חידוש יותר להכשיר המים הנוספים ועומדים בבור, מהמים שנכנסים ע"י האמה, דהא באמת כולם נפסלין בבור זה, וע"כ שמים החדשים חשבינן להו כבאין להכשיר את השאובין, ואין חילוק אם הבור כבר מלא או לא.

מצינו גבי טהרת מים טמאים דהמים שאח"כ מטהרין

ויסוד הדברים מפורש במתני' בפ"ק מ"ה דטיפת מים טמאין שנפלה לגבאים ולמקוה שאין בו מ' סאה טמאין, ואם באו אח"כ מים כשרים נטהרין ברבייה לב"ה, וכן שנינו במכשירין פ"ב מ"ג דבקדמו מי שפיכות למי גשמים נטהרין ברבייה, אבל אם קדמו מי גשמים אפי' כל שהן למי שפיכות טמא, ומיירי התם בדקביעי בבור, דהא רק לב"ש מצרכינן שישטופו, וכמבואר בתוספתא שבר"ש שם, הרי חזינן דמים כשרין שבאין אחר הטמאין חשובין לטהרין ברבייה, ורק הראשונים נקרא עליהם שם פסול ע"י הטמאין, ומבואר בתוספתא שם שהכל ענין אחד ברבייה המטהרת טמאין ושאובין, מדמפרש דיניהם יחד ע"ש, וכ"נ בההיא דמכשירין דמה ששנינו טמאין זהו רק שם פסול לראשונים, שהרי המחוברין אינם נטמאין, וזהו כמו ששנינו במעלות הראשונות דשתה טמא ומילא בכלי טמא ונפלו מים

טמאין נטמאין המים שבגבאין, מפני הטיפה הטמאה שנפלה עליהם, ונקרא שם פסול על כולן, ואח"כ נטהרין ע"י רביית כשרין, ואין לזה הסבר בחשבון, דמ"ש רבו בתחלה ומ"ש רבו בסוף, סו"ס הטהורין רוב, כמשה"ק מרן זללה"ה בקמא ס"א סק"ה, ושם נקט דרבייה בתוך הבור עדיפא, אלא דאף שטפו ונכנסו ויצאו משערינן ברבייה, וזה כמש"כ דהכא נמי גבי שאובין לרבותא נקט אמה נכנסת ויוצאה, - שו"ר דלדעת מרן זללה"ה אף מים שמכניס לבור בתוך חללו אינם נפסלין, אע"פ שהם נחים שם באשבורן, ותלוי אם המים החדשים באו במקום הישנים אחרי שדלה בידיו, והחסיר הישנים, וכן או שיצאו ע"י האמה או שנוספו על הישנים, דכל שבאו כדי להחליף והוסיף כנגד מה שדלה מהישנים הקלו בהם שלא יפסלו, אע"פ שהבור איננו מלא, מיהו ג"ז מחודש, ועמ"ש"כ בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

בטעמא דא"צ להוציא כנגד המים הנוספין

ואפשר דבאמת הענין הוא שם פסול, דרצו חז"ל שיבחינו בנפילת מים טמאין שאינם נטהרין בפחות ממ' סאה, ומשנותן לבו לבטלן ברוב, הכשירות, (כענין ביטול ברוב דבעינן נודעה התערובת מיהו כאן א"צ ידיעה), וכן הדין בשאובין שהכשרים הנוספין הם המבטלין את המקוה שנקרא עליו שם פסול, ואמנם המקוה במקומו אין לו הכשר לעולם, אבל שם פסול חל רק על הראשונים שנפסלו ע"י השאובין.

ומשה"ק מרן זללה"ה דא"כ ג' לוגין שנפלו בתחלה ואח"כ נפלו כשרין וחסר אפי' קורטוב כשר, לא ידענא מאי קושיא, דהא מתני' היא בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו כו', דמחשבינן לפי מה שנשתיירו, ועי' לקמן דזהו דקתני כיצד, לומר שבזה רבנן ור"י שוין דבעינן להתחשב שלא נשאר ג' לוגין, ולכן אם היה הבור מחזיק ד'

מתבטלין בכשרים, דאם לא יצאו הראשונים כשהוציא ממנו מלואו ועוד, ע"כ זה בגלל שערך הכשרים החדשים נתרבה עליהם, ומה"ט יש להכשיר המקוה במקום זה, כיון שרבו הכשרים על אלו שנקרא עליהם שם פסול, ולעולם במלואו ועוד נשאר רוב כשרים בבור, [כשנפלו ג' לוגין בלבד, או שהוציאו השאובין לפי ערך], ולכן לא ראו חכמים לגזור יותר, דמכת ממ"נ המקוה כשר כאן.

נמצינו למידין דמלואו ועוד היינו שיעור המים שהיו בבור קודם שנפלו לתוכו השאובין, ועוד משהו מהשאובין למעטן מג' לוגין, וד"ז מוסכם לכל הפירושים הנ"ל, דכך מתפרשת מתני' שיוציא את כל הפסולים ועוד משהו משאובין, וכיון דלא קתני שלא ישתירו בבור מים אלא פחות מג' לוגין, ע"כ יש כאן שיעור כמה להוציא ואז יתכשרו המים שבור, אפי' הם מרובין, אלא דלדעת מרן זללה"ה בעינן שיוציא תחלה הפסולין, והכשרים שנכנסין כנגד הפסולין שיצאו אינם נפסלין, אבל אם הכניס כשרים ואח"כ הוציא הפסולים, הרי הכשרים הנוספים נפסלין, וצריך להוציא גם כנגדן, ולדעת אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה רק מים שנכנסין כשהבור מלא מטהרין, שהם כדוחין את הפסולין, אבל אם הכניס כשרין והם נחים בבור, בין שהוציא פסולין תחלה בין אם הוציא אח"כ, הרי הכשרים נוספים תחלה ג"כ נפסלין וצריך להוציא כנגדן, ולפמשנ"ת לעיל בכל ענין שמוציא מלואו ועוד ממה שהיה תחלה, בין אם הוסיף כשרין תחלה ואח"כ הוציא בין אם הוציא ואח"כ הוסיף, אע"פ שהבור מחזיק כל המים, וכן אם האמה נכנסת לו ויוצאה הימנו, לעולם א"צ שיצא אלא שיעור מלואו, וכ"ז לענין הכשרים שנפסלו, אבל לענין השאובין בעינן דוקא שיתחשב שיצאו השאובין לפי ערך במציאות.

לוגין והיה בו ג' לוגין שאובין, הרי משיצא קורטוב כשר, שהרי מתחשב שאין בו ג' לוגין, וכן אם היה מחזיק רק ג' לוגין סגי בכל שהוא, וזהו עיקר פלוגתא דרבנן ור"י, דלר"י לעולם אזלינן בתר חשבון ג' לוגין, בין בשאובין בתחלה בין בסוף, ורבנן סברי דמים שנקרא עליהם שם פסול צריך להוציאן מן המקוה, אבל לא יתכן להכשיר אם יוציא מלואו ועוד לרבנן, אם לפי ערך נשאר ג' לוגין, דאין במלואו ועוד שום קולא טפי מר' יהושע, כגון שהיה בו סאה כשרים ונפל סאה שאובין וסאה כשרים, וחזר והוציא ממנו מלואו ועוד, דהיינו סאתים ומשהו פחות ג' לוגין, דכיון שלפי ערך נשאר בבור ארבעה קבין שאובין פסול לכו"ע, וכיון שכן ע"כ מתפרש מלואו ועוד על הכשרים שנפסלו כשנפלו עליהם השאובין, אבל על השאובין עצמן רבנן ור"י שוין, שצריך להתחשב שלא נשתירו ג' לוגין.

בפ"א דמילתא לעולם בעינן שיתחשב שלא נשתירו מן הראשונים ג' לוגין, בין נפלו בתחלה בין בסוף, ונוסף לזה הצריכו רבנן שיצא שיעור מקוה הראשון מהכשרים, כיון שנקרא עליהם שם פסול, ובזה נראה כנסתלק המקוה הראשון מכאן, והדברים מיושבים יותר לפמשנ"ת לעיל סק"ה דמים שנפסלו ע"י ג' לוגין אינם פוסלין במקו"א אלא לפי חשבון, ודין נקרא עליהם שם פסול שייך רק במקומו, וכיון שאם כל המקוה הזה יפול למקו"א אינו פוסלו אפי' בלא המשכה, א"כ אין כאן פסול גמור אלא על המקום הזה שנקרא עליו שם פסול, וכיון שהוציאו ממנו מלואו, הר"ז כהוציאו מכאן את המקוה שנקרא עליו שם פסול, ומה"ט ניחא משה"ק מרן זללה"ה איך מתכשר כשידעינן לפי ערך הביילה שלא יצאו הראשונים שנפסלו כולם, דא"א לתפוס הפסול בשני ראשים, ולומר שנקרא שם פסול על הראשונים ואינם

בתוספתא בר"ש פ"א ואיזהו מלואו ועוד

וז"ל התוספתא שבר"ש פ"א מ"ה ואיזהו מלואו ועוד, מקוה שהוא מחזיק עשרים סאה ובתוכו י"ט סאה ונפל לתוכו ג' לוגין מים שאובין טמאין, וירדו מי גשמים ונתמלאו, לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד דבר מועט למעט ג' לוגין, ופר"ש מלואו י"ט סאה שבו, ולדעת מרן זלה"ה אם נתמלא הבור תחלה צריך להוציא ממנו כ' ומשהו ופחות ג' לוגין, והא דמהני י"ט סאה היינו רק אם הוציא תחלה, כגון שהוציא עשר סאה והכניס עשר והוציא ט' ומשהו, ולדעת אאמו"ר (שליט"א) זלה"ה לא משכח"ל דלתכשר ב"ט אלא בבור שמחזיק י"ט וג' לוגין, שכשבא לטהרו הוא מלא והוציא השאובין ע"י אמת המים או ששפך בידיו על מלואו שהנכנסין דוחין הישנים, אבל אם דלה והוסיף, אף הנוספים נפסלין, ונסתפק אאמו"ר (שליט"א) זלה"ה לומר דהנוספין אחר שנתמעטו השאובין מג' לוגין אינם נפסלין, ולפ"ז אם יוציא משהו תחלה, סגי ליה ב"ט סאה, ולפמשנת בכל ענין סגי ב"ט סאה ועוד.

בדעת הרמב"ם

ז. הרמב"ם בפ"ה ה"ו שינה מלשון המשנה שנפלו לו ג' לוגין, ופירש כגון שנפל לתוכו סאה מים שאובין, וז"ל כיצד מקוה שיש בו כ' סאה מי גשמים ונפל לתוכו סאה מים שאובין ואח"כ הרבה עליו מים כשרים הר"ז בפסולו עד שידע שיצאו ממנו כ' סאה שהיו בו וחמשת קבין ויתר מרביע הקב ולא נשאר מן הכל שנפסל חוץ מפחות מג' לוגין, ודבריו ז"ל צ"ב דגבי בור שהוא מלא מים שאובין כתב שיתחשב, וכאן כתב שיצאו ממנו כ' סאה כו' משמע שא"צ להתחשב, ואמנם כתב עד שידע שיצאו כו' ומשמע לכאורה דבעינן שיתחשב וידע, אבל ממה שקודם הכיצד לא כתב עד שידע משמע דביצא שיעור זה סגי, אבל הדבר תימה לומר

כן שהרי אפי' לר' יהושע בכה"ג אם יצאו כ"א סאה ג"כ הבור פסול, כיון שיצאו חצייים לפי ערך, ונשארו בבור שנים עשר לוגין אם הוסיף בבור אח"כ כ"א כשרים, ולכן צ"ל דבעינן שידע לפי חשבון שיצאו כל השאובין עד פחות מג' לוגין, אבל קשה דהכשרים שנפסלו א"צ שיצאו לפי חשבון כולם, אלא סגי שיצאו מים כשיעור הכשרים, ורק בסיפא שהבור מלא שאובין בעינן שיתחשב, וכמש"פ הראב"ד בבעה"נ.

ומזה שהרמב"ם הוזה הכשרים עם השאובין, משמע דצריך שיצאו כל הכשרים שהיו בתחלה לפי חשבון, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זלה"ה בס"ד סק"ה דרהיטת לשון הרמב"ם בהלכה ה' והלכה ט' דמקוה שנפסל בג' לוגין כל המים הכשרין שהיו בו דינם כשאובין, וצריך שידע שלא נשתייר מהם ג' לוגין, שבהלכה ה' כתב שכל המקוה כולו שנפסל כמים שאובין הוא חשוב וכאילו כל מימיו נשאבו בכלי, ובה"ט כתב עד שיצאו כל המים הראשונים שנעשו כולן כשאובין, וא"כ גם באלו צריך שיתחשב, וכתב אאמו"ר (שליט"א) זלה"ה דלפ"ז הא דתנן בבור שהוא מלא מים שאובין עד שיתחשב, היינו לרבותא דאף במלא שאובין מהני שיתחשב, אבל ה"ה דבנפלו ג' לוגין בעינן שיתחשב, ובאמת הראב"ד סבר כן במהדו"ק, ונתקשה בשינוי הלשון במשנה, ויש בזה חידוש דאין צריך שיצאו כל הכשרים שנתבטלו ברוב השאובין, אע"פ שבדואי נפסלו כמו הכשרים שהיו בתחלה, וגריעי מינייהו שנתבטלו ברוב.

ומבואר מזה דדעת הרמב"ם דהכשרים הנוספים אע"פ שנפסלו אין דינם כראשונים שנפסלו בנפילת השאובין, דשם פסול נקבע בזמן נפילת השאובין, והבאים אחריהם באין לטהר, ואפי' היו שאובין בתחלה הרי הנוספים באין לטהר ואינם נפסלין, וכמשנ"ת לעיל סק"ו, ועמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זלה"ה שם שאם לדעת הרמב"ם

שיתחשב שלא נשתיירו מן הראשונים ג' לוגין, וכתב שלא ראה רבותיו נוהגין כן, ומשמע שם שלא הסכימו להכשירו אלא אם ינגבו המקוה בסדינין או בחול או ישאבו בכלים מנוקבים, ונראה דלאו מדינא אמרו כן אלא שלא רצו להנהיג מילוי המקוה בפסול, שמא ישכחו לדלות, ושמא יפלו יותר, ואז צריך לשער לפי ערך שלא נשתיירו, וכל ענין הייבוש עלול להשתכח אם יקילו בזה, נגם בתשובות הרא"ש כלל ל' ס"ד נשאל ע"י ר"א הלוי למה אין מנקין עד שיצא מלואו ועוד, ולא השיב ע"ז כלום], אבל בעיקר הדין ודאי שפיר דמי, ומה שהזכיר האגודה לחלק בין אם מוציא בידיו ליוצאין מאליהן, הרי הסברא איפכא דמוציא בידים יוצאין יותר מי הבור, מע"י אמה הנכנסת ויוצאת שקרובין מי האמה לצאת, וגם לא הוזכר במתני' אמה נכנסת אלא בסיפא בבור שהוא מלא שאובין, - (בסוה"ד בש"ך גבי מעין, ולא ראיתי רבים נוהגין כן, צ"ל רבותי, וכ"ה באגודה, וג"ז חומרא בהנהגה).

בדברי הש"ך בדין מקוה שאינו מלא עד שפתו ומ"ש הש"ך בתחלת הדברים דמיירי במקוה מלא, ולכן כשנפלו עליו כמלואו הרי יצאו כנגדו כמלואו, לכאורה משמע שבא לבאר לשון השו"ע שהוא לשון הרשב"א שכתב עד כדי שנשער שנפלו עליו כמלואן הראשון ועוד, דהול"ל שנפלו ממנו, אלא דכיון שהבור מלא הרי מה שנפל עליו נופל גם ממנו, אבל זה דבר פשוט וא"צ להאמר, והש"ך כתב דאפשר שנשארו שם המים שנפסלו וגם המים הבאים עליו, וזה ודאי ולא אפשר, ולכן צ"ב בכונתו, ועמש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ד סק"ח דכונתו להחמיר שאם הוסיף ודלה לא מקילינן לומר שיצאו רק הפסולין, דכיון שכבר שכנו יחד אין סברא לומר שיצאו הפסולין בלבד, ורק בשעה שנכנסין ויוצאין מיד שייך לקבוע שהנכנסין דוחקין המים הפסולין שבפנים, ואין זו סברא באמיתות הדברים, אלא בגדר מה

א"צ שיצאו המים החדשים שנפסלו ע"י התערובת, ש"מ דמים שנפסלו בג' לוגין אינם פוסלין במקו"א אלא לפי חשבון שאובין שבהם, - ומה שהשמיט הרמב"ם התוספתא דשתי בריכות, כתבנו לעיל סק"ד דהיינו מפני שנטהרין לגמרי ברבייה והמשכה.

בדברי הראב"ד דברישא א"ע שיתחשב, ובל' הר"ש

ל'שון הראב"ד בהעתקת הב"י מדקתני מלואו משמע מלוא שיעור המים שהיו בבור קודם שנפלו בו הג' לוגין, ובמהדו"ק של הראב"ד הקשה מ"ט לא קתני עד שיתחשב גם ברישא, וש"מ דנקט דבעינן שיצאו כל הראשונים שנפסלו ע"י השאובין, וכמש"כ בדעת הרמב"ם, ובמהדו"ב ביאר דכאן א"צ שיתחשב ודי כשיצאו שיעור מה שהיה בו מתחלה, ומקילינן לומר שהפסולין הם שיצאו, [וכ"כ הב"י בשם הרשב"א, וכן בשו"ע סכ"ב], מיהו צ"ע למה נקט הראב"ד מ' סאה, ובתו"ט הגיה כ' סאה, ועכ"פ אין ללמוד מדבריו שאם הוסיף בבור כשרים צריך להוציא כולן.

ל'שון הר"ש והרא"ש מלואו מים שהיו בו תחלה, וכן העתיק הר"ן פ' כל הבשר, ולשון זה מתפרש דלעולם סגי בשיעור זה, ואין חילוק אם הבור כבר נתמלא, או שהוסיף עליו עתה, וכ"ה בפיה"מ.

בדברי הש"ך בשם האגודה

בש"ך ס"ק נ"ז הביא דברי האגודה דיש עצה להכשיר מקוה שנפסל בג' לוגין להוציא ממנו יותר ממה שהיה בו כשנפסל, ולכן כשמנקין המקוה ונפלו ג' לוגין מהכלי ששאבו ממנו, ואח"כ שאבו כולו, ונשאר מעט מים א"צ לטפח ולייבש בסדינין, אלא ישערו כמה מים נשאר במקוה בשעה שמלאוהו בחדשים, ויחזרו ויוציאו שיעור זה מהמקוה, דהו"ל מלואו ועוד, מיהו יש לחוש שנפלו יותר מג' לוגין ואז צריך להוציא יותר ממלואו ועוד עד

הפסולין, משום דממ"נ כבר פקע שם פסול כיון שיצאו רוב הפסולין והו"ל כשרים רובא, כמש"כ סוסק"ז.

ועוד קמ"ל בלשון הבור שבחצר, דזה מתפרש שמי גשמים נכנסין לתוכו, וקמ"ל תרתי, א' דמלואו ועוד, אין הכונה שבאמת לא ישאר בבור אלא פחות מג' לוגין, אלא אף בבור שבחצר שמתמלא ממי גשמים, סגי במלואו ועוד, ובכלל זה דאף מה שנכנס ויוצא מאליו סגי להכשירו, וכדין אמה נכנסת ויוצאת בסיפא, ב' וקמ"ל דביאור דלעולם הוא בפסולו לומר דאע"פ שהוסיף עליו מ' סאה כשרים הרי הוא בפסולו, אע"פ שהכשרים נוספו לאחר שנתמעטו הג' לוגין שאובין שבבור לפי חשבון, ואע"פ שאמרנו שהנוספים אינם נפסלין להצריך שיצאו מן הבור, אפ"ה כ"ז שלא יצאו מלואו ועוד, הרי נשאר ג' לוגין שנקרא עליהם שם פסול, והם פוסלין את המקוה במקום זה, כדין מים שאובין, וזה שמעינן מבור שבחצר שיורדין גשמים לתוכו, ואפ"ה הוא בפסולו, ורק בסיפא מיירי בבור שהוא מלא ואין הכשרין נכנסין ושוכנים בתוכו, וכ"מ ברמב"ם פ"ה ה"ו דלעולם הוא בפסולו אע"פ שיש בו מ' סאה כשרים.

שם או עד שיעמיד בחצר ארבעים סאה כו', נתבאר לקמן ס"ח סק"ו ע"פ גרסת הרמב"ם והרמב"ן ויטהרו העליונים [שבחצר] את התחתונים [שבבור].

שם מ"ג בור שהוא מלא מים שאובין כו' לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב שלא נשתיירו מן הראשונים ג' לוגין, במשנה זו לא פליג ר' יהושע מידי, וחזינן דלשון לעולם בא לומר דאע"פ שיש בו כשרים מרובין יותר ממ' סאה הרי הוא בפסולו, מיהו יש גם במשמעות דלעולם לאפוקי מבבא דרישא, דכאן צריך שיתחשב שלא נשתיירו, ולא סגי ביצא מלואו ועוד.

שהקלו במלואו ועוד, שזהו רק כשיש הפרש בין הכשרים לפסולין, בזה שאלו נכנסין ואלו עומדים, אבל משנחו יחד לא מסתבר לחלק ביניהם, ועי"ש עוד בזה, מיהו נראה דפשטות הדברים איפכא דלרבותא נקט אמה נכנסת ויוצאת, שאז הנכנסין קרובין יותר לצאת, ואפ"ה תלינן שהפסולין יצאו, וכש"כ בנכנסו ודולה בידיו שיוצאין יותר הפסולין לפי ערך שוה, והקלו חכמים לומר שהפסולין יצאו, משום דאם הפסולין לא יצאו הרי זה בגלל שהכשרין רוב, וזו לבד ג"כ סיבה להכשירו, ולא תפסו החומרא בשני צדדין, כמש"כ סק"ו ע"ד מרן זלה"ה שהקשה למה לא הצריכו להתחשב עד שיצאו כל אלו שנפסלו ולא ישתיר מהם ג' לוגין, [ועי' לעיל דכ"ה דעת הרמב"ם], דלעולם במלואו ועוד או שיצאו רוב הפסולין, או שנתבטלו הפסולין ברוב, ודי בזה לבטל השם פסול שעל מקוה זו.

במתני' הבור שבחצר כו'

ח. שם מ"ב כיצד הבור שבחצר שנפלו לו שלשה לוגין לעולם הוא בפסולו כו', יש לעיין מה הוסיף התנא בהאי בבא, מה שלא נשנה עדיין ברישא, ולגרסת הגר"א דאמה נכנסת ויוצאת, קמ"ל דאע"פ שלא דלה בהדיא מן הבור, ויש לחוש שהנכנסין מיהרו לצאת, קודם שנתחלפו התחתונים, קמ"ל ד"ז הכא, אבל לגרסא דידן ילפינן ד"ז מק"ו דמלא שאובין דמהני אמה נכנסת וכש"כ כאן, וא"כ מאי קמ"ל בהאי כיצד.

וגראה דלשון כיצד כולל משנה זו ומשנה דבור שהוא מלא מים שאובין, וקמ"ל דבדאיכא טפי מג' לוגין שאובין לא סגי במלואו ועוד, עד שיתחשב שלא נשתיירו מן השאובים ג' לוגין, וממילא שמעינן דמלואו ועוד דרישא, א"צ שיתחשב שלא נשתיירו מן הראשונים ג' לוגין, אלא אע"פ שלפי חשבון נשאר מן הראשונים שנפסלו, תלינן שיצאו

בשיעור דיתחשב שלא נשתיירו ג' לוגין

שם עד שיתחשב שלא נשתיירו כו' נראה פשטות המשנה שיצאו לפי ערך שוה, כמו שלר' יהושע בחסר קורטוב אמרינן יש בילה ויצאו מעט מהג' לוגין, ה"נ לרבנן באמה נכנסת ויוצאת, וכמו שלר' יהושע לא הזכירו שצריך לבלול המים תחלה, ואפי' נוספו עליהם כשרים רבים, מהני חסר קורטוב, ה"ה לרבנן באמה נכנסת ויוצאת, ולכך שנה התנא באמה נכנסת ויוצאת מעצמה דאע"פ שאינו יודע כמה יצאו מהתחתונים, מ"מ סגי במחשב לפי ערך הנכנסים והיוצאים, ויש כאן גם חידוש דלא אמרינן שהנכנסין באחרונה קרובין לצאת מהתחתונים וגם האמה אינה שוטפת לעומק כמו אדם שמקלח לתוכו, ולקמן ס"ו ס"ק מ"ה כתבנו שזהו שינוי הלשון דמתני' דהכא, ממתני' דפ"ה מ"א דקתני עד שידע שיצאו הראשונים, דשם הנדון בדאורייתא ובעינן ידיעה ודאית, וצריך לבלול הכל לעומק, ולא סמכין על המעיין לחשוב כבלול, אבל כאן סגי בשיתחשב אע"פ שאינו יודע בבירור, וזה נלמד ממה ששנה התנא בד"ז רבותא דאמה נכנסת ויוצאת מעצמה, ואם בעינן שידע ודאי ע"י בילה גמורה, א"כ מאי רבותא, א"ו היינו דקמ"ל שאין לו אלא לחשב לפי ערך, ודי בזה.

בדברי הראב"ד בעזרת החשבון

והראב"ד במהדו"ב כתב דמשערין היוצאין לפי חשבון, א"נ מחצה על מחצה מפני שהמים היורדין לבור באחרונה קרובים לצאת יותר מן הראשונים שהיו בבור, ובמהדו"ק כתב שהאחרונים דוחקין את הראשונים ומציפין אותם לחוץ והאחרונים נשארים בבור, לפי שסבר שגם ברישא בעינן שיצאו הראשונים שנפסלו, ומדסגי במלואו ועוד ש"מ דלעולם יוצאים הראשונים, ונתקשה בשינוי הלשון דברישא קתני שיצאו ובסיפא שיתחשב, והרשב"א בשעה"מ כידוע שהיה לפניו רק מהדו"ק דהראב"ד ועפ"ז פסק בשער ו'

דכשיצאו מלואו ועוד נקטינן שיצאו כל הפסולין, ולא חילק בין מלאה שאובין לג' לוגין שאובין, אע"פ שבשער עצמו הביא שתי המשניות, אבל במסקנת הדינים בבית המים לא העתיק שני דינים, אלא כתב דלעולם האחרונים דוחקים ומוציאין את הראשונים, ולשון זה העתיק המחבר בסכ"ב, ולכן הוסיף ע"ז הרמ"א את דברי הראב"ד דד"ז דוקא בג' לוגין ולא במלא שאובין, וכבר נתבאר לעיל דלעולם אם נפלו יותר מג' לוגין בעינן שיתחשב שלא נשתיירו מן השאובין ג' לוגין, כמו במלא שאובין.

ומ"ש הראב"ד א"נ מחצה על מחצה, היינו לחומרא דלעולם נכנסין מי האמה מעט מעט, ואם נחשוב לפי חשבון, יוצאין לפי ערך מהבור רוב, ואם מחצה על מחצה חשבינן בכל לוג שיוצא שיש בו חצי מהלוג הנכנס, אבל לא שייך שיהא בזה קולא, דהמים שנכנסו בעומק לבור מאמת המים, הרי הם מתחשבים כמי הבור לפי ערך, ורק על המים שבאין כשהבור מלא יש לדון לחשבם מחצה על מחצה, דהיינו מחצה מהחדשים ומחצה מאלו שבבור, ולאו דוקא מחצה מהשאובין שהיו תחלה, אלא משנתחלפו ויש עתה בבור מקצת כשרים, לעולם מעריכין מה שבבור כולו לפי חשבון הכשרים והפסולין שבו, וגם בזה משערין רק במחצה ממה שיצאו, דהיינו שאם יש בבור כ' שאובין וכ' כשרים, ועכשיו נכנסת אמת המים כשהבור מלא ויצאו ממנו מ' סאה, דיינינן כאילו נכנסו לבור רק כ' סאה, כי כ' שיצאו הם לגמרי מהאמה, ורק כ' יצאו מן הבור, והרי יצאו מן הבור לפי ערך, י' כשרים וי' פסולין, וראית הראב"ד ממתני' דממלא בכתף, משמע שיוצאין לפי חשבון כפי' קמא, שאם יוצאין הנוספין מע"מ, א"כ במקוה התחתון רוב שאובין, וצ"ע בדברי הראב"ד שכנראה כונתו לשלול גם מ"ש במהדו"ק, וכבר תמה מרן זללה"ה בדברי הש"ך ס"ק נ"ו, ועי' מה שהאריך אאמו"ר

היו המקואות הנ"ל זו בצד זו, אם נפתקו זו לתוך זו דהיינו הפסול לכשר דינו כנ"ל, אבל אם ניטלה המחיצה ביניהם קי"ל כר' יוסי בתוספתא דפסול, [כדמוכח במתני' דמייירי אף בדאיכא בתרווייהו מ' סאה ואפ"ה דוקא מפני שלא נקרא עליהם שם פסול, וצ"ע בא"ר, ואפשר דמוקים לה בנתערבו ולא ניטלה המחיצה, וצ"ע דסתמא הויא המשכה ונטהרין, ועסק"ד], אבל אם חזר וחלקן אחר שנתערבו נראה בתוספתא דכשר להקוות עליהם, כיון שהוציא מכל אחד מלואו ועוד, ובזה דוקא בכ' בזו וכ' בזו.

היו זעג"ז, וניטלה קרקעיתו של עליון ונפתק לתחתון, כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דמסתברא דלא חשיב כניטלה מחיצה, ונראה דהיינו כשהמים שינו מקומן וירדו לתחתון, אבל אם היה התחתון מלא, ונשארו המים בעליון, אלא שניטלה קרקעיתו ושוכנים מים ע"ג מים, אפשר דת"ק דר' יוסי ג"כ מודה דפסול ועסק"ד.

ג. מקוה שיש בה ל"ט סאין מי גשמים, ונפלו בה ג' לוגין מים שאובין, אינה מתכשרת עד שיוציא ממנה ל"ט סאין ועוד, ואפי' הוציא ממנה ל"ט בלא ועוד, וחזר והוסיף עליה מ' סאה כשרים, אינה נטהרת במקום זה שנקרא עליו שם פסול, עד שיצאו שיעור כל המים שנקרא עליהם שם פסול, ועי' להלן דין ה' דא"צ לשער לפי ערך שיצאו הראשונים, אלא כל שיצא שיעור שהיה במקוה בזמן שנפלו השאובין, הרי המקוה נטהרת.

פ"מ שניית לעיל סק"ו ח' בכל גוונא סגי ביצא ממנו ל"ט סאין ועוד, בין אם המקוה מחזיק רק ל"ט וג' לוגין, ואמת המים נכנסת ויוצאה ממנו, ובין אם המקוה מחזיק פ' סאין והוסיף עליו כשרין ונתמלא מים, ואח"כ הוציא ל"ט ועוד, ובין אם הוציא ל"ט והוסיף עד פ' ואח"כ הוציא ועוד, ואפי' היו הג' לוגין תחלה ואח"כ הוסיף פ' והוציא

(שליט"א) זללה"ה בס"ד סק"ד בדברי הראב"ד והש"ך, ועי' להלן בדינים העולים בדעת אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בזה, דין ו'.

בחו"ב ס"ד סק"ז ע"ס הדינים

מ. בפדר הדינים שבספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ד סק"ז

א. שתי מקואות בכל אחת י"ט סאה מים כשרים, ונפלו לזו לוג ומחצה ולזו לוג ומחצה ונתערבו כשרים להקוות עליהם, אע"פ שיש כאן ג' לוגין ועדיין אין בבור מ' סאה, והג' לוגין אינם מצטרפין דלא חשבינן להו כהמשכה, והיינו כשניטלה המחיצה ונעשו מקוה אחד, והרי נשארו השאובין במקומן.

ב. מקוה שנפסלה בג' לוגין, ונפלו ג' לוגין ממנה למקוה אחרת, בדליכא משום המשכה, נראה שאינם פוסלין אלא לפי חשבון שאובין שבהם, ולא אמרינן חנ"נ והרי הם ככולם שאובין, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה הניח ד"ז בצ"ע, ונתבאר לעיל סק"ה שכ"מ בתוספתא (ובר"ש) בהדיא, ומ"מ יש מקום להחמיר ע"פ לשון הרמב"ן בחולין, וע"פ לשון הרמב"ם, אבל גם בדעת הרמב"ם דעת אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה נוטה שאינם פוסלין, וכ"מ ברשב"א, ועוד.

שני מקואות זו למעלה מזו ובכל אחת כ' סאה ונפלו ג' לוגין לעליונה ונפתקו ובאו לתחתונה, הרי הוכשרו השאובין בהמשכה, ומצטרפין אפי' להשלים מ' סאה, ובאופן שלא הוכשרו בהמשכה [עי' סק"ד היכי דמי], מבואר בתוספתא דתלינן ששלמו מ' סאה תחלה, וזה דוקא בג' לוגין בצמצום, אבל ביותר מג' לוגין נראה דפסול, אע"פ שיש כאן מ' סאה כשרים, דלא תלינן אלא כשיורדין לפי ערך שוה בב"א, אבל אם לפי חשבון שלמו השאובין קודם הכשרים פסול, - וה"ה אם בעליונה ל' סאה ובתחתונה י' סאה.

ד. בצירוף הנ"ל בדין ג' שנפלו ג' לוגין למקוה שיש בו ל"ט סאין וקודם שנפלו כשרים נוספים הוציא קורטוב מהמים דעכשיו כבר אין בבור ג' לוגין שאובין, בזה צידד אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה להקל שלא יצטרכו להוציא כנגד הכשרים הנוספים, כיון שהם נפלו למקוה שאין בו ג' לוגין מים שאובין, אבל בנוסף מ' סאה אחר שהוציא קורטוב, זהו בכלל מתני' דלעולם הוא בפסולו, עד שיצא ממנו מלואו ועוד.

ה. בור המחזיק ל"ט סאין וג' לוגין, והוא מלא ל"ט סאין מים כשרים ונפלו לו ג' לוגין, והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו כיון שיצאו ל"ט סאה ועוד הרי המקוה כשרה, [אע"פ שלפי ערך יש בל"ט שיצאו הרבה ממי האמה הנוספים], כ"ה בשו"ע סכ"ב, אע"פ שברמב"ם משמע שצריך להתחשב שיצאו כל הל"ט סאין לפי ערך, קי"ל להקל.

ו. בור המלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה הימנו לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים ג' לוגין, ודעת אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שלא נמסר כאן שום קולא איך לחשב שיצאו, אלא צריך לדקדק במציאות לבלול המים היטיב ולדקדק אם הראשונים מלוחים וחמים או קרים וכיו"ב מהשינויים שגורמים שלא ימהרו לצאת, ולעיל דקדקנו מדקתני שיתחשב ולא קתני שידע דקתני פ"ה מ"א, ש"מ דדוקא התם בעינן שידע כיון שהנדון בדאורייתא, אבל בדרבנן הקלו שיתחשב לפי ערך כמה יצאו, דהיינו שאם נכנס סאה והיה בבור סאה ויצא סאה, הרי נשאר בבור חצי סאה שאובין, חזר ויצא סאה נשאר בבור רביע סאה, וא"צ לבלול ולדעת בודאי שיצאו, אלא כך משערין מדרבנן כל תערובת באשבורן כאילו הכל שוה בשוה, וכמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בספר ע"ז ס"י סק"ו דכל לח בלח באשבורן חשיב מיד תערובת בכולו, אף כשבמציאות עדיין לא נתערב, שחז"ל קבעו כל לח בלח באשבורן

קורטוב, המקוה כשר, דלעולם הנוספין אחר שנפלו השאובין אינם נפסלין, ואינם מגרעין בשיעור מלואו ועוד, דמקילינן ביוצאין כאילו יצאו רק הפסולין, ע"י הטעם לעיל סוסק"ז, וכ"ז בג' לוגין בצמצום, אבל ביותר מג' לוגין דינם כבור מלא שאובין לקמן דין ו' וכמבואר בדין ח'.

ולכו"ע המים הנוספים אחר שנפלו השאובין אע"פ שהם נפסלין בתערובת השאובין, מ"מ יש אופנים שא"צ להוציא מים כנגדן, (ולפמ"ש"כ בדין ב' הדבר פשוט שהרי במקור"א אף הראשונים שנפלו עליהם מים שאובין אינם פוסלין אלא לפי חשבון), אבל דעת מרן זללה"ה דדוקא מי החליפין א"צ להוציא כנגדן, ומה הם מי חליפין מים כשרים שבאו לבור כנגד מה שיצא מן הפסולין, אבל הנוספים על הפסולין נפסלין, ואפי' אם הוציא סאה והוסיף סאתים הרי הסאה הנוספת פסולה, ולדעת אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דוקא מים שנכנסין כשהבור מלא אינם נפסלין, כיון שהם אינם יכולים להשתייך לבור אלא ע"י דחיית הפסולין, ולכו"ע ד"ז נכון כדתנן באמה הנכנסת ויוצאת, אבל לפ"ז בדולה מן הבור בידיו לא מהני בשום ענין, אם לא באופן דלהלן דין ד' שחסרו הג' לוגין, (והוזכר כע"ז בש"ך בשם האגודה), וכן בנפלו השאובין תחלה ס"ל דהנוספים נפסלין, וכל חילוקים אלו מחודשים, וכבר כתב מרן זללה"ה דפשוט הראשונים ז"ל דבכל ענין אין הנוספים נפסלין, ודי בהוצאת הפסולין שהיו תחלה, אלא שקשה להקל, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, ולפמ"ש"כ סק"ד מבואר כן בתוספתא שבר"ש פ"ג מ"א מלבד התוספתא שבר"ש פ"א מ"ה, ועסק"ו.

ולענין מעשה כבר הביא הש"ך מהאגודה שלא רצו רבותיו להקל בזה, והיינו אף באופן המבואר דכשר, וזהו רק הנהגה להמנע ממכשול, וכמש"כ סק"ז ע"ש.

דחזור וניעור בג' לוגין, עד שיהיו רוב המקוה, ולכן אפי' נפלו הג' לוגין שנתבטלו יחד למקו"א אינם פוסלין, אבל בנקרא עליהם שם פסול, או שנוספו שאובין שלא נתבטלו על השאובין שבאותה מקוה פוסלין, מיהו זה משכח"ל רק בנתכוין לרבות, דאל"כ הרי לא התחיל השני עד שלא פסק הראשון.

בשיעור שאובין הפוסלין את המקוה, ובטעמא דשמאי וחלל ורבנן

י. עדויות פ"א מ"ג הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה כו' שמאי אומר תשעה קבין וחכ"א לא כדברי זה כו', טעמא דשמאי מבואר מהא דמהני טבילה לבע"ק החולה בט' קבין, וש"מ שזהו שיעור מקוה, וכמש"פ הראב"ד, וטעמייהו דרבנן הוא ג"כ משום דבג' לוגין יש כדי לשטוף כל גופו, כדחזינן בשבת י"ד א' דמה"ט גזרו על טהור שנפלו עליו ג' לוגין שלא יאמרו אלו מטהרין, וכמ"ש תו' והרמב"ן ב"ב ס"ו ב' וכ"כ בבעה"נ [ס"ב ה"ד בנדמ"ח], מיהו ההיא דג' לוגין גזרו ב"ש וב"ה, ומסתברא דמעדותן של שמעיה ואבטליון למדו שזהו שיעור הראוי לשטוף כל גופו.

אב"ל טעמא דהלל לא נתפרש, ואפשר דסבר דהין זוהי המדה היותר גדולה שנוטלין בכלי אחד ע"מ לשפוך במקו"א, ולא מסתבר שגזרו רק על שיעור שדרך ליטלו בשני כלים, דמקור הגזירה יש לפרש בשופך בב"א מקוה שאובין למקוה כשרין, ואח"כ אמרו שגם ג' כלים פוסל, והמדה היותר גדולה בתורה היא הין, וזהו בגלל שאין דרך להשתמש בכלי המעביר ממקום למקום במדה גדולה מזו, מפני שזה כבוד להגביהו כל שעה, וכבר כתב הראב"ד דלכך אמרו רבותיו בלשון הין, לרמזו שהטעם נלמד ממדת ההין, - מש"פ רש"י שחייב אדם לומר בלשון רבו היינו שמעי' ואבטליון, צע"ק שהרי הגרדיים העירו בשמם ג' לוגין, ולפמש"פ הרמב"ם והגר"א דהלשון

כגוש אחד ובגוש הזה יש כך וכך מזה וכו"כ מזה עי"ש דכ"מ בתוספתא לענין תרומה ובגמרא לענין יי"נ, וכן שמעתי בשם מרן זלה"ה שהיה אומר דמקוה שאובין המושקת למי גשמים, מעיקר הדין חשיב כל אחד מהם חציו שאובין וחציו כשרין, אף קודם שנתערבו במציאות, ומה"ט הקלו כאן לחשוב היוצאין לפי חשבון שזה כאילו נכללו, שוב שמעתי שאמר כן רק בזעג"ז, (אבל מצאתי בס"ד סק"ד דלא פסיקא ליה ד"ז אפי' בזה ע"ג זה לפסול בשאובין).

ז. כבר נתבאר לעיל דאף בבור מלא שאובין אין הנוספים הכשרים נפסלין, אע"פ שעדיין יש בבור הרבה שאובין, ולדעת אאמו"ר (שליט"א) זלה"ה היינו דוקא בבור מלא שהנוספים דוחין את הראשונים.

ח. נפלו ט' לוגין מים שאובין למקוה שיש בה ל"ט סאין מי גשמים, לא סגי במלואו ועוד דהיינו ל"ט סאין ועוד ששה לוגין ומשהו, אלא בעינן שיתחשב שלא נשתיירו מן השאובין ג' לוגין, ורק מן הכשרים שנפסלו סגי במלואו ועוד, וכן פי' אאמו"ר (שליט"א) זלה"ה בדעת הרמב"ם שכתב עד שידע שיצא כו' אלא דברמב"ם משמע שאף מהכשרים שנפסלו צריך שיתחשב, (ולשון הלבוש שהעתיק הציור דהרמב"ם וגם הביאו הביאור דהראב"ד בחילוק בין רישא לסיפא צריך תיקון, דלהראב"ד מתני' מדוקדקת דוקא בג' לוגין בצמצום, אבל יותר מג' לוגין צריך להתחשב).

ט. פחות מג' לוגין שנתבטלו ברוב אינם פוסלין את המקוה, אע"פ שיש במקוה שנפלו לתוכה ג"כ פחות מג' לוגין, וביחד הם ג' לוגין, כדלעיל דין א', אבל פחות מג' לוגין שנקרא עליהם שם פסול, שנפלו למקו"א ואח"כ נפל עליהם עוד פחות מג' לוגין או שהיה שם פחות מג' לוגין מצטרפין לפסול, דלא אמרינן על פחות מג' לוגין שנתבטלו,

שאוובין בתחילה, מיהו יתכן שאם נתן תחלה רוב רביעית כשרין, דכשנפל מיעוט רביעית שאובין בטל ברובא מדאורייתא, חשיב שפיר מקוה כשרין בתחלה, ושוב אינו נפסל ברביעית שאובין, ויותר נראה שגם בזה מיקרי בתחלה, וכמש"כ.

והרמב"ן והרשב"א והר"ן ע"ז ע"ג א' הביאו ממתני' סיעתא להרמב"ם דאיסור במקומו שנפול לתוכו היתר, חשוב יותר מאיסור שנפול למקו"א, כדחזינן הכא ששאוובין בתחלה פוסלין יותר, (וכ"כ הרמב"ן והרשב"א בשמו שבת ס"ו ב' לחלק בין נוטפין שרבו על הזוחלין דמע"מ כשר, לזוחלין שרבו על הנוטפין דמע"מ פסול, משום דבמקומו חשוב יותר), ואין לדקדק מדבריהם שאם היה פחות מרביעית כשרים בתחלה שוב אינו נפסל ברביעית שאובין, דעיקר דבריהם לומר דחזינן שרביעית אע"פ שהיא חשובה מקוה לפסול בתחלה, אינה חשובה מקוה לפסול בסוף, אבל לא באו לדמות לדינא מידי, דלא שוו בטעמא דכאן משום שיעור מקוה דרביעית אתינן עלה, וכמ"ש הרמב"ן גופיה בב"ב שם.

לדעת רבנן אם יש חומרא בתחילה יותר מע"פ המים

שם וחכ"א בין בתחלה בין בסוף שיעורו ג' לוגין, כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דמלשון זה יש לדקדק דלא חמיר ג' לוגין בתחלה מבסוף, וזה דלא כר"ת שחידש דג' לוגין בתחלה פוסלין מדאורייתא, וכבר חלקו הראשונים ז"ל בב"ב שם בשם ר"י דלא מצינו כן בשום מקום, עי"ש.

מיהו נראה דגם ר"א וגם רבנן מודו שדין ג' לוגין נאמר ע"פ המים, דהכי משמע לישנא דג' לוגין פוסלין את המקוה, שיש בו מים, וכן כשאמרו פ"ג מ"ג לא אמרו מטילין אלא מטיל כו' שאמרו ג' לוגין שנפלו, הכל מתפרש לתוך המקוה, ואמר ר"א דעד כאן לא

נאמר על הזכרת הין בכל מקום בתורה ניחא, דהלל בכל מקום היה אומר מלא הין [כפי' הגר"א], וזהו מפני לשון רבו, אבל לא קיבל מרבו שיעור הין במים שאובין, ויתכן דרבי קאמר לה, למה לא שינה לישניה דהלל כדשמאי ולימא בדהלל ג' קבין, מפני שחייב אדם לומר בלשון רבו, ולפמש"פ הראב"ד יש בזה נתינת טעם וכמשנ"ת.

בדעת ר"א דרביעית בתחילה פוסלין את המקוה

יא. מקואות פ"ב מ"ד רא"א רביעית מים שאובין בתחלה פוסלין את המקוה, יעוי' בתו' וברמב"ן בב"ב ס"ו ב' שכתבו הטעם משום דרביעית הוי מקוה לכלים מדאורייתא, וכבר נקרא עליו שם פסול, ויש לעיין מה נקרא בתחלה, כגון שנתן בתחלה חצי רביעית מים כשרים ואח"כ רביעית פסולין מאי, (ויש מקום לומר דעד ג' לוגין אזלינן בתר רוב פסולין, כגון שנפל לוג כשר ואח"כ שני לוגין פסול דפסול, וכן רוב רביעית פסול ומשהו כשר, דכל שהפסול רוב מיקרי עיקר המקוה ע"ש הפסול ומדברי הר"ש במ"ז גבי אם יש כמעט מים בבור נראה דא"צ ג' לוגין, וש"מ שאפי' יהיו הפסולין רוב לא יפסלוהו).

ונראה דאם היה רביעית ראשון כשר אינו נפסל בפחות מג' לוגין אע"פ שהרוב פסולין, דכיון שיש כאן מקוה כשר מדאורייתא ומטהר השאובין, תו לא חשיב בתחלה, מאותו טעם שהחשבנו רביעית פסולין בתחלה, ואם נתן בתחלה רוב רביעית פסול ומקצת כשר, ג"כ אינו פוסל, אע"פ שהמקוה של הרביעית רובו פסול, מ"מ אין לחדש פסול ברביעית פחות מרביעית שאובין דומיא דג' לוגין, אבל אם קודם שנתן רביעית כשר נתן רביעית שאובין חשיב שפיר רביעית בתחלה, דלא מסתבר ששטיפת כשרין תציל על הרביעית שאובין שאחריה, וכיון דרביעית השאובין רוב, ועדיין אין רביעית כשרים מיקרי שפיר רביעית

אחד, ולפ"ז אין חילוק בין אדם אחד לשני בנ"א, דהא אדם אחד שמטיל לוג ומחצה בימינו ולוג ומחצה בשמאלו דומיא דשני בנ"א ג"כ אינו מצטרף, כדחזינו בצרצור וכסות, ולכן אמר ר"ע לא אמרו מטילין אלא מטיל אכולהו, דכולם חשובין כהטלות מרובות, ואם שני בנ"א יחזיקו הכלי זא"ז ולא הפסיק הקילוח, אע"פ שלא נשלמו ג' לוגין ביד הראשון אפ"ה מצטרפין, דאין חסרון צירוף בבנ"א אלא בהטלות, (מיהו אין זה מוכרע ויתכן דגם שני בנ"א הוי חסרון, כיון שזה כשני מעשים נפרדים, ודמו לב' כלים שאין מצטרפין, ועי' בסמוך בדין קוף), ויש להסתפק מאי קסבר ר"ע בנתיבין לרבות, דכי היכי דמצינו לרבנן דבנתיבין לרבות הרי המקוה מצרפם לג' לוגין, י"ל דגם לר"ע כן, ואמנם לדעת הראב"ד והרשב"א דנתיבין לרבות היינו שמתחלה היה דעתו לתת הג' לוגין במקוה, הרי מפורש בדר"ע דאפי' סוחט ומערה ג' לוגין אינם פוסלין, אבל לדעת הרמב"ם דנתיבין היינו להרבות מי המקוה, והטעם דמפני שדעתו עליהם לצרכו לא בטלי, א"כ י"ל דגם לר"ע כן, שהרי פירשנו גם טעמיה דר"ע משום ביטול, ומסתברא דלר"ע כיון שאמרו מטיל, יש במשמעות זו גם כוונה לרבות, ואפ"ה לא אמרו מטילין, ורק לרבנן שאמרו שנפלו לו ג' לוגין, בזה י"ל דאם הטילו בכונה מצטרפין בכל ענין, ועוד דלרבנן הא דד' כלים אינם מצטרפין לא נאמר כן בעיקר התקנה, אלא מסברא אמרו כן, כדאמרינן הכי בט' קבין וטהור שנפלו עליו ג' לוגין, (ורבנן פליגי בתמורה) ולכן בנתיבין לרבות דליכא טעמא דביטול מצטרפין, אבל לר"ע שנאמר כן בעיקר התקנה, אין לחדש שום פסול במטילין.

מיהו נראה דבתחלה מודה ר"ע דפוסל בכל ענין, לפמשנ"ת לקמן ס"ק כ"א דלרבנן פוסל בד' כלים ובהפסקה, דמים שאובין שעומדים לעצמם אין בהם הלכות כלל איך

דנו שמאי והלל וחכמים אלא ע"פ המים דבטלי ברובא, אבל בתחלה כיון דאיכא שיעור מקוה של שאובין מדאורייתא, פשיטא דנקרא עליו שם פסול ופוסל את כל המקוה שאחריו, ורבנן סברי דכיון שלא נמסר שיעור אחר, אין לנו אלא ג' לוגין, ולרבותא אמרו דפוסל אף בסוף, אבל ה"ה בתחלה.

ולפ"ז אף לר"א לא חמיר דין שאובין בתחלה מבסוף, שלא נאמרו שתי הלכות בפסול שאובין, ורק לענין השיעור ס"ל דבתחלה חל שם פסול ברביעית, (ואף למ"ש הראשונים ז"ל בע"ז שם היינו רק דבתחלה חמיר לפסול בשיעור מועט, אבל אין זה מדין ביטול ברוב, וכמש"כ לעיל).

בדין ד' כלים לר"א

ובפשוטו נראה דרביעית בתחלה לר"א פוסל אף מד' כלים, דכיון שיש כאן שיעור מקוה משאובין, הרי נקרא עליהם שם פסול, דלכו"ע גם מד' וה' כלים המים דינם כשאובין אלא שאינם פוסלין את המקוה, ולר"א דהענין בשם מקוה פסול מסתברא דפוסלין, ולפמש"כ דר"א ורבנן שוין דאין שתי גזירות בשאובין, א"כ מדר"א נשמע לרבנן דבתחלה אין חילוק בכמה כלים, ומרן זלה"ה בלקוטים ס"ז סק"א כתב לדייק מלישנא דרבנן בין בתחלה בין בסוף שיעורו ג' לוגין ולא חילקו, וכן מדקתני סתמא מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין, משמע שדינם שוה, מיהו עמ"ש בזה בתנינא ס"ד סק"ט, ויתבאר בס"ד לקמן ס"ק כ"א.

בפלוגתא דר"ע ורבנן בשנים מטילין למקוה

יב. פ"ג מ"ג שנים שהיו מטילין למקוה כו' אר"ע לא אמרו מטילין אלא מטיל, נראה טעמיה דר"ע משום דהטלת ג' לוגין במקום אחד חשובה יותר ואינה מתבטלת, אבל כשמטיל לוג ומחצה במקום זה ולוג ומחצה במקום אחר, הרי הם מתבטלין במקומן, אע"פ שהכל מקוה אחד, דגם במקוה אחד יש יתרון לג' לוגין במקום

לא תווי בתמורה מתני' דהכא, ומשמע דמתפרש לאפוקי מדר"ע, וזה דוחק דשביק מתני' ומייתי מברייתא, אבל כבר כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהתם בעינן לאשכוחי תנא דמחמיר טפי, ואתיא מתני' לאפוקי מיניה דאינם פוסלין אלא לפי חשבון, כדמוכח בגמרא שם דלכך הדרינן משינויא קמא דמתני' ראב"י היא, וכדפרש"י שם, וא"כ לא מצי למימר לאפוקי מר"ע דמיקל טפי, ולכן הוצרכו להביא ברייתא דרבנן מחמרי טפי.

שם אר"ע לא אמרו מטילין אלא מטיל, א"ל לא כך כו', משמע דמודו ליה שאם אמרו מטיל הוה ממעטינן שנים שמטילין, ואפשר דכיון דמ"ד כלים אין מצטרפין ע"כ ניתנו הדברים לידרש שלא בכל ענין פוסלין ג' לוגין, ולכן לא הול"ל מטיל אם ה"ה מטילין, אבל בעלמא כה"ג אמרינן דאורחא דמילתא נקט, וה"ה מטילין.

בדין כלי אחד בהפסק

יג. פ"ג מ"ד מכלי אחד, יש לעיין מה שייך צירוף בכלי אחד, הרי זהו עיקר דין ג' לוגין, ורק בשני כלים שייך לשון צירוף, ובתמורה י"ב ב' באמת לא הוזכר בברייתא כלי אחד, עיי"ש, ופירש בא"ר דקמ"ל דמכלי אחד מצטרפין אפי' במטיל ממקומות הרבה כצמצור וכסות, ואפי' במטיל ביותר מד' וה' מקומות, ודלא כר"ע, ומדבריו למדנו דאם הפסיק בינתים אף מכלי אחד אין מצטרפין, ואפשר דמש"ה קתני מכלי אחד שנלמד מסיפא דבעינן שלא יפסיק הקילוח אף בכלי אחד, ואע"ג דקתני שהתחיל השני, מ"מ מתני' מתפרשת דב' וג' כלים דומיא דכלי אחד, וממילא גם בכלי אחד בעינן דומיא דכלי אחד, ואם הפסיק אין מצטרפין, וכ"נ דמתני' מתפרשת דאמרו שמכלי אחד פוסל, ומפרש התנא דב' וג' כאחד דמי, שו"ר בתוספתא שבר"ש דקתני מכלי אחד מצטרפין וכן מב' ומג', ולפינו בתוספתא כבמתני'.

נפלו, שאין כאן ענין נפילה והטלה כלל, שכולן סברות בביטול המים, וכשהן בפ"ע אין שייך ביטול, וכאילו הם עדיין בכלי לענין זה.

ויש להסתפק בקוף שהטיל למים או שנפלו מאליהן, אם גם זה ממעט ר"ע מלשון מטיל, ומסתברא דלמעוטי בפלוגתא עדיף, ולא מדויק ר"ע מזה אלא למעוטי שתי הטלות, וניחא בזה דמתני' דפ"ד במניח כלים וטבלא וסילון פוסלין בג' לוגין אף לר"ע, ולא נצטרך לאוקמי ברוב מקוה מהם, ולפ"ז מסתברא דאף בשני בנ"א דומיא דאדם אחד מצטרפין, עי' לעיל בזה, מיהו מיתוקמי שפיר בתחלה דמודה ר"ע בזה.

בדין מטיל ממקומות הרבה ונתחברו המים

שם והסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה והמערה מן הצרצור ומטיל ממקומות הרבה, משמע מזה שאם מתחברין המים ומגיעין למקוה בהטלה אחת מצטרפין כגון שאוחז הצרצור באלכסון מעט, והמים מתחברין ויורדין למקוה בהטלה אחת, וכן בכסות שסוחטו מלמעלה למטה ויורדין בקילוח אחד, דמודה ר"ע דכסות וצרצור כלי אחד הם, ולכן רק במטיל ממקומות הרבה מכשיר.

וכתב הר"ש דר"ע מכשיר בכל הטלה מב' כלים, ולכאורה משכח"ל שתהא הטלה אחת מב' כלים, כגון ששופך מהכלי השני על הקילוח של הראשון ומגיעין למקוה רק בקילוח אחד, דשייך ע"ז שם מטיל, אבל פשטות הדברים דשני כלים מפרידין יותר, מהפרדה דכסות וצרצור, ומסתברא שאם שפך מד' כלים על הקילוח של הכלי הראשון אינם מצטרפין, וא"כ יש לנקוט דלר"ע כש"כ דב' כלים אינם מצטרפין, והרמב"ם בפ"ה בתר דינא דג' כלים מצטרפין הביא הני דר"ע דמצטרפין, והיינו משום דיש מקום לומר דמקומות הרבה גרידי, - ובמ"ש הר"ש דהו"מ

כו' וע"ז סיים דנ"ל דמכלי אחד ב"כ וב"כ מצטרפין, והטעם מובן דכיון שאין חסרון ההפסקה משום צירוף ההטלות יחד, אלא מפני שחסר בכונה להטיל שלשתן, אבל בנתכונן מצטרפין אפי' בהפסיק, כלפי זה יש מקום לומר דבאותו כלי לא חשיב כ"כ כנמלך, ודמי למתכוין, [וד"ז הוסיף במהדור"ב, ולא היה לפני הרשב"א אבל אין ללמוד מזה להמפרשים מתכוין לרבות מי המקוה], וטעמא דהפסיק אינן מצטרפין, מפני שבטלו במים, ואפי' נתכוין לכך מתחלה לא מצטרפין, ולפי טעם זה אין מקור להמציא שהכלי מצורף את ההטלות אע"פ שהפסיק ביניהם, [וגם לדעת הראב"ד קשה דלפ"ז גם מג' כלים יכול להפסיק כל שהשני מתחיל עד שלא גמר הראשון, והשלישי עם השני, וחזור הראשון אחר השלישי והשני אחר הראשון, דכיון שכל כלים אלו כמעשה אחד, לית כאן גריעותא דנמלך, וודאי דל"מ כן ועוד דלהראב"ד ראוי שכל כלי שכבר התחיל בו יכול להפסיק דתו לא הוי כנמלך, וג"ז ל"מ כן].

ובבהגרי"א סק"נ כתב ע"ד השו"ע בד"א בזמן שמתחיל מכלי השני עד שלא פסק מהכלי הראשון, דר"ל דוקא מב' כלים אבל מכלי אחד בכל ענין מצטרפין, ראב"ד וכ"מ במתני' שם, ולכאורה בלשון השו"ע אין מבואר טפי מלשון המשנה, וכמו שבמשנה מתפרש דסתם כלי אחד אינו מפסיק, ורק בשני כלים הוצרך התנא לפרש שלא יהא הפסק ביניהם, כך מתפרש שפיר בלשון השו"ע, אלא די"ל שהיה לפוסקים לפרש ד"ז, ומהמשנה אין רא' כמ"ש הגר"א גופיה בא"ר הנ"ל, וגם הראב"ד לא דייק לה ממתני' אלא מסברא, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דמשמע כלי אחד דומיא דשנים ושלשה דמצטרפין בזא"ז, מיהו גם בב' וג' כלים עיקר החידוש הוא אפי' בב"א, שהרי בד' כלים אפי' בב"א אינם מצטרפין, ומתפרש שפיר כלי אחד

ובסברא ודאי כלי אחד בהפסקה גרע משני כלים בלא הפסקה, דלא מצאנו יתרון בכלי אחד שהוא מצורף את ההטלות משנתבטלו, ורק נתחדש דד' כלים אינם מצטרפין, ורבנן פליגי ע"ז בתמורה שם, וכמו שלרבנן בהפסיק אינם מצטרפין וכמ"ש להלן ס"ק ט"ו, ה"ה דבכלי אחד אינם מצטרפין, דלרבנן לא שמענו שחילוק כלים מגרע, וא"כ מנלן לומר דמכלי אחד אף בהפסיק מצטרפין, ועוד שהרי אם הניח הכלי מידיו ודאי יש לחשבו כב' כלים, דהו"ל נמלך גמור, [שו"ר שמרן זללה"ה בס"ד סק"ט נסתפק בזה], ואם אחזו בידו כמה שעות מה צירוף יש לזה עם השפיכה הראשונה, ועוד דכל הנדון שלא יצטרפו בד' כלים הוא משום דבעינן שפיכה אחת דומיא דכלי אחד, ואם בכלי אחד מצטרפין, אפי' בכמה פעמים, לא היו מכשירים בב' כלים אם הפסיק ביניהם, ולא היו מכשירין בד' כלים, ועוד דא"כ אפי' במאה פעמים מצטרפין מכלי אחד ואפי' טיפין טיפין, ולא מסתבר כן.

ואמנם הראב"ד בבעה"נ [ס"ג ה"ז בנדמ"ח] כתב דנ"ל דמכלי אחד ב"כ וב"כ מצטרפין, אבל דבריו ז"ל רק לשיטתו שמפרש החסרון דהפסיק הראשון ואח"כ שהתחיל השני, דכיון שנמלך רק לאח"ז לא מצטרפי, אבל אם היה דעתו להוסיף השני אחר הראשון מצטרפין אפי' בהפסק, דזהו פירושא דנתכוין לרבות לדעת הראב"ד, וכלפי זה כתב דבכלי אחד אפי' נמלך לאחר שהפסיק שפיר מצטרפין, כיון שהכלי עדיין בידו לא גרע מנתכוין שמצטרף אפי' קורטוב בשנה, וה"נ אם לבסוף נתן עוד מאותו כלי הר"ז כנתכוין לכך, וז"ל שם אחר שהעתיק המשנה פי' אם בשעה שהתחיל להטיל הראשונה לא היה בדעתו לרבות ונמלך אח"כ והטיל, אם עד שלא פסק הכלי הראשון נמלך והתחיל להטיל השני וכן השלישי הרי הם מצטרפין לג' לוגין, אבל אם לא התחיל השני עד שפסק הראשון

נמלך לשפוך עוד נראה דאין מצטרפין, ומרן זללה"ה נסתפק בזה, ובהיה דעתו ליתן ג' לוגין בלא"ה יש להחמיר שמצטרף אפי' מב' וג' כלים, ואפי' קורטוב בכל השנה, כיון שכן פי' הראב"ד והרשב"א והטור ורי"ו, א"כ כל הנדון הנ"ל משכח"ל רק באופן רחוק.

בדין ג' וד' כלים

יד. שם במשנה משנים ומשלשה כלים מצטרפין ומארבעה אין מצטרפין, יש לעיין מה סברא יש לתלות הדבר בחשבון הכלים, מכיון שהגיעו למקוה ג' לוגין בב"א יש לפסול, דהא ד' כלים ממעטינן אפי' נפלו בב"א, וי"ל דכל כלי כמעשה שפיכה בפ"ע חשיב, ואמנם עכשיו צירף ד' שפיות ועשאן בב"א, אבל לא נשתנה תמונת הדברים שיש כאן ד' שפיות, ולכן דיינינן להו כבזא"ז, וכמו במקוה ארוכה שאם שופך מב' כלים א' בקצה זה ואחד בקצה השני אע"פ ששופכן בב"א ניכר שני מעשים, ה"נ בסמוכין זל"ז לא מהני בב"א כ"כ.

וטעמא דבזא"ז אינו פוסל הוא משום דאמרינן קמא קמא בטל, דלא גזרו אלא כשניכר שמערב שיעור חשוב של שאובין, ומה"ט בנתכין לרבות מצטרפין בכל ענין וכמ"ש בבהגר"א שבסוף המסכת, דכיון דניחא ליה בהו לא בטלי, מיהו מהא דחזינן דד"ז נאמר גם בט' קבין דחולה וג' לוגין דטהור אע"פ שאינם נופלין ע"ג המים, חזינן דלאו משום ביטול במים הוא, ומ"מ נראה דהכל ענין אחד, דכל שעושה בב"א מהני ליחשב שיעור חשוב, וב' וג' כלים כבב"א חשיב, ואם נתן על החולה ג' קבין והפסיק אין כאן צירוף, שלא שפך עליו שיעור חשוב, ומעשה קמא בטל, וה"ה בג' לוגין דמקוה אם הם מעשים נפרדים בטלי, אבל במעשה אחד הו' שיעור חשוב ולא בטלי, ובזה מיושב פשטא דמתני' דמג' כלים לעולם פוסל, ולא הוזכר חילוק בזה.

דמקלח בלא הפסק כמו בב' וג' כלים, ובאמת לא קתני ע"ז לשון צירוף בהדיא.

וכבר כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דבבע"ק שנפלו עליו ט' קבין לא מסתבר שמצטרפין בזא"ז, דאין טבילה לחצאין ולא בחצאי מקוה, ואין יטהר בהפסיק ביניהם, עי' גיטין ט"ז א', ועכ"פ צריך שישאר טלה"ט משפיכה ראשונה, וא"כ יש שיעור להפסק הפוסל אף בכלי אחד, וכיון דתנא מיסתם לה, מיושב טפי לומר דבכל ענין הפסק פוסל וכדקתני בסיפא בד"א כו' (והראב"ד לא העתיק בסיפא מכלי אחד, אבל נראה שקיצר בלשונו, דהא לא דייק דיניה ממתני').

בפ"ת ס"ק ט"ז הביא בשם החת"ס אמתני' דמקוה שיש בו ג' גומות והמים באין להם בזא"ז, דחשיב ככלי אחד כיון שהמקוה ככלי המצרפם, ולכן אפי' בזא"ז מצטרפין, והיינו כדעת הראב"ד דמכלי אחד מצטרפין, וכבר כתב מרן זללה"ה בס"ד סק"ט דכיון שהמקוה אחד והם בתוכו, הרי כבר נפלו לתוכו ג' לוגין, ואין כאן חסרון של הפסק, ואפי' אם בכלי אחד אין מצטרפין אם הפסיק, ועי' לק' ס"ק כ"א דבתחלה אין דין בצירוף כלים ובכל אופן שהגיעו מצטרפין, והרי הכא מיירי בתחלה.

ולענין הלכה נראה דהראב"ד יחידאה בד"ז, [ולפמש"כ לקמן ס"ק י"ז דהראב"ד מפרש כולה מתני' במתכין לרבות או כע"ז, לפ"ז אין לנו מקור מהראב"ד באינו מתכין], דסתם מכלי אחד מתפרש בהטלת אחת, וביארו בשני כלים שאינם מצטרפין אלא דומיא דכלי אחד, והמחבר סתם לשונו אע"פ שהביא הראב"ד בב"י, ומ"מ יש להחמיר כיון שהגר"א הביאו ופי' כן דברי השו"ע, אע"פ שבא"ר נראה שלא פי' כן וכמש"כ לעיל, מיהו אם חזר ודלה לא מיקרי כלי אחד, ואפי' הוסיף לאותו כלי באמצע קילוחו ג' פעמים דינו כד' כלים, ואפי' הניח הכלי מידו ואח"כ

אם חסרון ד' כלים הוא בשיעור המים או במעשה השופך

ולפ"ז אם שופך מכלי אחד ג' לוגין חסר קורטוב, ומשני כלים כל אחד קורטוב ג"כ מצטרפין, דחסרון דד' כלים אינו בשיעור המים ששופך, אלא במעשה השופך, דעד ג' כלים מיקרי מעשה אחד, וכדחזינן דאף בט' קבין בעינן ג' כלים, אע"פ שיש בכל כלי י"ב לוגין, ולא סגי בד' כלים שלכל אחד ט' לוגין, וש"מ דלאו משום דזוטר שיעור השפיכה, אלא בכל מעשה אחד, אם מחלקו ליותר מג' תו לא מצטרף, דהו"ל כשני מעשים, וה"ה להלל דמלא הינן פוסל את המקוה, וכן לשמאי בט' קבין, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

ותדע שהרי אם שפך מד' כלים בקילוח אחד זה ע"ג זה ג"כ לא מצטרפין, ואע"פ שבא למקוה ג' לוגין בקילוח אחד, וע"כ מעשה השפיכה של הכלי ג"כ קובע, וממילא אין לחדש שני דינים, א' דפחות מלוג בטל, ב' דכלי ששפך ממנו פחות מלוג אינו חשוב להצטרף, דאם הענין בגלל ששיעור מועט בטל מנלן שיש ענין בכלי השופך, והכל תלוי בהגעה למקוה, ועוד דמהא דמכלי אחד אפי' מטיל ממקומות הרבה מצטרפין, ש"מ שאין גריעותא בזה שמגיע למקוה טיפין טיפין, אלא הכל תלוי אם זה מעשה אחד.

וכן יש ללמוד מלשון הגמ' תמורה י"ב ב' דמפרשין לפי חשבון כלים, והיינו דיש לשער הג' לוגין מכמה כלים שפכן, ואם איתא דהכל תלוי אם שפך מן הכלי לוג, אין כאן מקום להזכיר חשבון כלים, שהרי אף מב' וג' כלים פעמים שאינו פוסל, כגון ששפך מאחד מהם קורטוב, והול"ל אין המים שאובין שנפלו פחות מלוג בב"א פוסלין את המקוה, ובאמת התו' בתמורה שם נדחקו ליישב לישנא דמתני', ופירשו דאינם פוסלין אא"כ נפלו מכלים כחשבון הלוגין שפוסלין את המקוה, דהיינו שלשה, וזה דחוק טובא דא"כ אין

לעשות חשבון כלים בזמן ההטלה, אלא ה"ק אא"כ לא יפחות מלוג בכל כלי.

ועוד כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דמהא דבעינן שיתחיל השני עד שלא פסק הראשון משמע דשיעורו בכלים ולא במה שבתוכן, ולכאורה ראי' זו היא להסוברים דבכלי אחד אפי' בהפסק מצטרפין, אבל אם בכלי אחד ג"כ בעינן שלא יפסק, כש"כ בשני כלים, ומ"מ מהא דמצטרפין ע"י שממשיכין זא"ז, יש לנקוט שאין חסרון כמה נופל מן הכלי הזה, שהרי נצטרפו כולם ליחשב כקילוח אחד.

בדעת רש"י והראב"ד ולענין הלכה

אבל ברש"י ותו' תמורה שם וכן בראב"ד וברשב"א מבואר דשיעור ג' כלים כדי שיהא בכל כלי לוג, והרשב"א כתב דאותו שנפל ממנו פחות מלוג כמאן דליתיה דמי, והראב"ד באמת נתקשה מה סברא יש בתשעה קבין להצריך ג' כלים דוקא, הרי יש בכל כלי הרבה לוגין, שגם בד' כלים יש ט' לוגין בכל כלי, ולא שייכא בזה הסברא דפחות מלוג אינו חשוב, ובמהדו"ב תירץ דמפני שאין פחות מג' קבין נראין כטבילת הגוף אינם חשובין להצטרף (ודוחק לומר שאסתייעא מלתא שבכל דבר השיעור שליש מכל השיעור, וודאי ד"א לוגין דבר חשוב הוא), ומשמע בראב"ד שפירש כן ממה ששינונו אפי' קורטוב בכל שנה מצטרפין לג' לוגין, דמשמע ליה שהחסרון מפני שאין שיעור חשוב בכלי, ע"י ש בסדור הדינים בסימן ד' שכתב אבל פחות מלוג לוג לא, ואם היה בדעתו מתחלה להטיל שם ג' לוגין אפי' לא הטיל בו אלא קורטוב בכל שנה מצטרפין לג' לוגין ובנמלך הוא דבעינן לוג לוג, אבל בפשוטו הכונה דקורטוב בכל שנה נמצא שמתמלא בקצ"ב שנים ובקצ"ב כלים, (ולגרסא דידן קורטוב בכל השנה מתפרש אפי' טיפין טיפין, שבמשך שנה

מתמלא קורטוב, והו"ל אלפי כלים ובהפסקה, ועי' לקמן ס"ק י"ח בפר"ש ורא"ש בזה.

ולענין הלכה בטוש"ע סט"ו סתמו דמב' וג' כלים מזה מעט ומזה מעט מצטרפין, וסתמו כפירושו דבכל ענין מצטרפין, וכמ"ש הב"י שהפוסקים לא הזכירו חילוק זה שיהא צריך לוג בכל כלי, וכן הרמב"ם סתם בזה ומתפרש בכל ענין, וכן כל הפוסקים א"א שיסתמו בזה, אם יש כאן דין נוסף מלבד ג' כלים, ולכן אין להקל בזה כלל, אבל בנתכונן להטיל ג' לוגין ולא נתכונן לרבות מי המקוה, בזה שייך לצרף דעת הראב"ד והרשב"א לשיטתם, שאם הטיל פחות מלוג לא יצטרפו, מיהו לדעת הטור ורי"ו ומהר"ם י"ל דמצטרפין.

בפלוגתא דיוסף בן חוני ורבנן

מז. בתמורה י"ב ב' תניא שלשת לוגין מים שאובין שנפלו למקוה, בשנים ובשלשה כלים ואפי' בארבעה וחמשה כלים פוסלין את המקוה, יוסף בן חוני אומר בשנים ובשלשה כלים פוסלין את המקוה, בארבעה וחמשה אין פוסלין את המקוה, ולכאורה בדברי ת"ק מיותר מ"ש בשנים ובשלשה כלים, והו"ל אפי' בד' וה' ותו לא, ונראה דכו"ע מודו שנמסרו הדברים דאפי' בשנים ושלשה כלים מצטרפין, ות"ק סבר דשנים ושלשה כדאמרי אינשי, וה"ה ד' וה', ויוסף בן חוני סבר דדוקא ב' וג' אמרו, ולפ"ז מפורש דלת"ק אפי' טובא נמי, ובלא"ה פשוט כן דאין לחלק בין ד' וה' להרבה כלים, וכ"מ בגמרא דלרבנן ליכא שום חשבון למים שאובין, וכ"מ בתו', - (ואפשר לומר דלהכי קתני במתני' מכלי אחד משנים ומשלשה, לומר שכך היתה הקבלה דמכלי אחד וב' וג' מצטרפין, וכיון שהזכירו כלי אחד ש"מ דב' וג' דוקא, דאם הכונה כדאמרי אינשי אין טעם להזכיר כלי אחד, והשתא קאמר דק' א' ב' וג' ותו לא).

ועוד יש לדקדק מזה דלרבנן נמי אם הפסיק הראשון קודם שהתחיל השני אין מצטרפין, דלא נחלקו רבנן אלא דכלים אינם מחלקים, אבל מה שסובר יב"ח בב' וג', סברי רבנן בכל הכלים, וגם בלא דקדוק זה כ"ה סתמות הדברים, דיותר מחלק ההפסק מהכלים, ואין לחדש לרבנן חומרא שלא הוזכרה בברייתא, וכש"כ לפמ"ש"כ ס"ק י"ג דאם הפסיק אף בכלי אחד אין מצטרפין.

והיה מקום לומר דטעמייהו דרבנן מפני שהמים מצטרפין במקוה, וכמו בנתכונן לרבות שמצטרפין לכו"ע, ולפ"ז בט' קבין וטהור שנפלו עליו ג' לוגין אף לרבנן השיעור ב' וג' כלים, אבל אין נראה לחלק ביניהם, אלא טעמייהו דרבנן דריבוי הכלים אינו מחלק כלל בשום דבר, וכל שלא נפסק הקילוח דהתחיל השני עד שלא פסק הראשון מצטרף בכל דבר, וכן יש לדקדק מהדיוק שכתבנו בברייתא, דאם איתא דלא אמרינן ב' וג' כדאמרי אינשי גבי ט' קבין, מנא להו לרבנן דבמקוה נתכוונו כדאמרי אינשי, הרי היה להם להזהר בלשונם, כיון דבג' לוגין שנפלו על הטהור ובט' קבין ב' וג' דוקא, א"ו בכולהו לרבנן ה"ה ד' וה' ויותר, שו"ר בתוספתא שבר"ש דקתני כולוהו בשם אבא יוסי בר חוני.

בדין התחיל השני עד שלא פסק הראשון

מז. שם במשנה בד"א בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון, יש להסתפק אם התחיל השני עד שלא פסק הראשון, אבל הגיע למקוה אחר שכבר פסק הראשון מאי, כגון שהכלי השני היה גבוה מן הראשון, וכן יש להסתפק לאידך גיסא אם התחיל השני אחר שפסק הראשון שגמר להוציא כל מימיו, אבל עדיין לא הגיעו למקוה, והשני הגיע למקוה קודם שנשלמו מימיו של הראשון, כגון שהשני היה נמוך מן הראשון.

ונראה שהדבר במחלוקת הראשונים ז"ל, דלהראב"ד והרשב"א שמפרשים

המשנה משום נמלך, דהיינו שאם מתחלה נתכוין להטיל ג' לוגין בכל ענין מצטרפין, ואם נמלך בעוד שלא הפסיק הראשון מצטרפין, ואם נמלך אח"כ אין מצטרפין לפ"ז אם התחיל השני כ"ז שלא הפסיק הראשון להוציא מימיו, אע"פ שהגיע למקוה אחר שנפסק הראשון לגמרי, מצטרפין, כיון שהתחיל הטלתו בזמן שלא הפסיק הראשון, ולעומת זה אם הפסיק הראשון אע"פ שעדיין לא הגיע למקוה שוב אינם מצטרפין, ועי' לעיל ס"ק י"ג דהיינו נמי טעמיה דהראב"ד דבכלי אחד אפי' הפסיק מצטרפין.

ועוד דאם נימא כהמפרשים דנתכוין מתחלה לתת ג' לוגין מצטרפין, ורק בנמלך אין מצטרפין קשה מה ששינוי תמורה י"ב א' אין המים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון, דלפ"ז ד"ז הוא רק במאורע שנמלך בזמן שלא הפסיק הראשון, דבהפסיק אף לרבנן אינם מצטרפין, ובנתכוין לכך אף בד' כלים פוסלין, ואיך אפשר לסתום משנה דשאובין אינם פוסלין אלא לפי חשבון, ויתפרש במאורע רחוק ביותר, וכע"ז הקשה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דלפ"ז מה שחידשו דמצטרף בלא הפסיק הראשון הוא במאורע דלא שכיחא כלל, ועי"ש מ"ש בזה, - וע"ע בתוספתא פ"ג בדין לגיון ובהמה שזילפו בידיהם ורגליהם ובפשוטו כל אחד מזלף פחות מג' לוגין, וי"ל דנפ"מ בתחלה דמצטרפין כמש"כ לקמן ס"ק כ"א, ויתכן שדעת בעה"ב ע"ז להשלים מיקרי מתכוין לרבות, ושם אין שייך אלא כהרמב"ם.

בפי' הראב"ד והרשב"א דנתכוין מתחילה

אב"ד הראב"ד והרשב"א מפרשים כל המשנה בע"א, והיינו משום דהוה פשיטא להו שהשופך ג' לוגין למקוה מיירי במכוין ליתן המים במקוה לצורך, ולא במאורע שצריך לסחוט כסותו ולפנות כליו, ומיהו לסחטן בזא"ז, וגם דומיא דט' קבין דחולה וג' לוגין דטהור שנותנם לצורך האדם ששופכן עליו,

המשנה משום נמלך, דהיינו שאם מתחלה נתכוין להטיל ג' לוגין בכל ענין מצטרפין, ואם נמלך בעוד שלא הפסיק הראשון מצטרפין, ואם נמלך אח"כ אין מצטרפין לפ"ז אם התחיל השני כ"ז שלא הפסיק הראשון להוציא מימיו, אע"פ שהגיע למקוה אחר שנפסק הראשון לגמרי, מצטרפין, כיון שהתחיל הטלתו בזמן שלא הפסיק הראשון, ולעומת זה אם הפסיק הראשון אע"פ שעדיין לא הגיע למקוה שוב אינם מצטרפין, ועי' לעיל ס"ק י"ג דהיינו נמי טעמיה דהראב"ד דבכלי אחד אפי' הפסיק מצטרפין.

אב"ד לפי' הרמב"ם דנתכוין לרבות היינו להוסיף מים למקוה שיהיו מרובין, אבל לא נתכוין לרבות אפי' חשב מתחלה ליתן ג' לוגין אינם מצטרפין כשהפסיק, לפ"ז טעמא דבעינן שלא יפסיק הראשון כדי שלא יתבטלו המים במקוה, וא"כ יש להצריך שיהא הקילוח רצוף, אבל אם נפסק הקילוח אע"פ שהכלי מקלח למעלה באויר אינו מצטרף, ואף שיש מקום לומר דאויר מקוה כמקוה, אין נראה כן, וט' קבין דחולה יוכיחו שאין שם אויר מקוה, ויש להצריך קילוח רצוף דוקא, ולפ"ז אף לאחר שהפסיק הכלי הראשון וגמר להוציא מימיו, אם עדיין הוא מקלח לתוך המקוה או ע"ג החולה, יכול לצרף הכלי השני.

בדין נתכוין לרבות

יז. שם ובד"א בזמן שלא נתכוין לרבות, כבר כתב הב"י דפשטות המשנה כפי' הרמב"ם והרע"ב דנתכוין לרבות, היינו שנתכוין להרבות מים במקוה לצרכו, ולא נתכוין היינו כגון שסחט כסותו לצורך הכסות ופינה הכלים לצרכן, וכ"ה לשון כוונה בכל מקום על המעשה שעושה עתה, ומה שחושב לעשות אח"כ דרך התנא לומר שחשב, וה"נ הו"ל למימר שחשב לרבות, וגם לשון לרבות מתפרש להרבות מים, ולא שחשב להשלים הג' לוגין, ועוד דבט' קבין דחולה מיירי סתמא

מצטרפין, א"כ מי שרגיל לכבס כסותו פעם בשנה במקוה זו יפסלנה, שהרי נתכוין מתחלה ויודע שיתן שם ג' לוגין, ואין לומר דבעינן כוונה מוחלטת ומזומנת, שהרי קורטוב בכל השנה ע"כ מיירי בכה"ג, והדבר דוחק לקבוע כן, דא"כ גם מי שפתיכא בדעתיה שמשתמש מפעם לפעם בשפיכת מים למקוה זו יפסלנה, דסתמא דקורטוב בכל שנה בהכי מיירי, ולכן נראה דלדעת הראב"ד והרשב"א מיירי בשופך הג' לוגין כדי למלאות המקוה, שהרי לפירושה כולה מתני' בהכי מיירי, ובה מובן שכונתו להשלים שיעור זה מחשיבתו לפסול המקוה, וכן יש ללמוד מדברי הרשב"א בתוה"ק הנ"ל, ומיושב לדבריהם לשון נתכוין לרבות, כיון שנותן בכונה ולא רק שחושב להוסיף, אלא שהצריכו גם דעתו ליתן ג' לוגין, ולפ"ז אם דעתו לסחוט כסותו לא חשיב נתכוין לרבות אף להראב"ד והרשב"א, שאין כאן כוונה המתנייחסת למקוה.

בדעת הר"ש והרא"ש

הרי"ש והרא"ש לא הזכירו ענין נמלך וסתמן כפירושן שנתן כל הג' כלים בכונה תחלה, דומיא דבע"ק וטהור שנפלו עליו ג' לוגין, וכן מתפרש בדבריהם ג' כלים דומיא דכלי אחד דכ"ע, דהיינו שסוחט ומערה ג' לוגין בכונה.

לענין הלכה

ולענין הלכה כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שיש להחמיר כשני הפירושים, וכן הדין נותן שהב"י אע"פ שתמה על הטור ורי"ו סתם בשו"ע כדבריהם, וכ"ה דעת הראב"ד והרשב"א ומהר"ם שבתוי"ט, וק"ק שלא הביא פ"י הרמב"ם והרע"ב דבנתכוין לרבות מצטרפין, וכ"נ דעת הר"ש והרא"ש, אבל הש"ך והגר"א הביאו גם דעת הרמב"ם, מיהו לפמש"כ דכונת הראב"ד והרשב"א במתכוין למלאות המקוה, או בנותן מיד כל הג' לוגין שלפניו אפשר להקל בשדעתו להשליך מימיו

וכיון דכולה מתני' במתכוין ואפ"ה קתני סיפא דבמתכוין לרבות מצטרפין בכל ענין, ש"מ דחסרון הצירוף הוא משום חסרון כונה, ולא משום הפסק הכלים דבכל קמא קמא, וא"כ מה שהצריכו עד שלא הפסיק הראשון, היינו שמהיר לימלך עם הראשון, וכמש"כ ס"ק ט"ז דמה"ט משהתחיל עם הראשון סגי, וממילא נתכוין לרבות היינו להשלים שפיכת הג' לוגין, וכאילו אמרו בד"א בזמן שלא נתכוין לכך מתחלה לרבות מים כ"כ אלא שנמלך, אבל נתכוין לריבוי זה מתחלה מצטרפין אפי' קורטוב בכל שנה, ומה"ט סבר הראב"ד דמכלי אחד מצטרפין אפי' הפסיק, שהרי אין חסרון בהפסק משום ביטול, אלא משום דעתו, ובכלי אחד שבדיו שפיר מצטרפין, וכמש"כ ס"ק י"ג, ועוד כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דמשמע להו דהאי בד"א קאי אכולה מתני', ובחולה וטהור אין שייך ענין לרבות, וע"כ דלאפוקי נמלך קאמר, ולעיל כתבנו להקשות מזה דודאי בחולה וטהור מיירי במתכוין להוסיף, וע"כ דהאי סיפא רק אמקוה קאי, כדמפרש ג' לוגין, וגם קורטוב בכל שנה לא שייך בחולה וטהור, דלכה"פ בעינן שיהא טלה"ט.

הרשב"א בשעה"מ הארוך שער שישי כתב כפי' הראב"ד שאם נתכוין ליתן שני אחר הראשון או שלישי אחר השני מצטרפין, ובקצר כתב בד"א כשנפלו שם שלא במתכוין אבל אם נתן שם במתכוין אפי' מעשרה כלים ואפי' לזמן מרובה מצטרפין ופסלוהו, וצ"ל דכונתו בקצר כבארוך, דהיינו שנתן כל הג' לוגין בכונה תחלה, ולא שנמלך אח"כ, ולשון בד"א שנפלו שם לא קאי על המים אלא על הג' לוגין, וה"ק בד"א ששיעור הג' לוגין נפלו בלא מתכוין שלא היה בדעתו להשלים כ"כ, אבל אם נתכוין מתחלה לשיעור זה מצטרפין, ועי' בסמוך.

ויש לעיין לדעת הראב"ד והרשב"א דקתני במתכוין אפי' קורטוב בכל שנה

ובמשך שנה שלימה, מצטרפין, וזה מתיישב כפרש"י ותו' תמורה י"ב ב' דחסרון דד' כלים מפני שהם מדה מועטת ואין לוג בכל כלי, ועי' לעיל ס"ק י"ד שכ"נ מהראב"ד שדקדק כן, - ואפשר גם לפרש לגרסא זו שנתן טיפין טיפין עד שאפי' במשך שנה לא השלים אלא לקורטוב, וממילא לג' לוגין בעינן שנים רבות, אפ"ה מצטרפין, ואפשר לפרש לגרסא זו כמו לגרסת בכל שנה, שבמשך כל השנה לא נתן אלא קורטוב.

אב"ד הרמב"ם והראב"ד כנראה גרסי קורטוב בכל שנה, והיינו שנתן בב"א רק מדה קטנה ביותר, וגם הפסיק שנה בין כל נתינה, ועברו שנים רבות עד שנצטרפו לג' לוגין.

בתוספתא בר"ש, בטהורין טהור כו'

יב. שם בר"ש תניא בתוספתא ואפי' הוא טהור והן טהורין כו' רי"ש אמר בטהורין טהור מק"ו ומה אם במקום שעשה שאר משקין כמים כו' השיב אבא יוסי החורני מקוה יוכיח כו' השיב רבי על דברי אבא יוסי החורני לא אם אמרת במקוה שלא עשה בו את הצפורן תאמר בגוף שכן עשה בו את הצפורן, וכתב הר"ש דברוב ספרים גרסינן הצרופין, וכ"ג הגר"א, ותוכן הדברים דרי"ש סבר דדין ג' לוגין שנפלו על האדם גזור רק בטמאין שיטמאוהו, כמו השותה משקין טמאין, ולא סבר טעם הגזירה כדמפרש שבת י"ד א' שמא יאמרו לא אלו מטהרין כו' או דסבר דג' לוגין ליכא למיגזר ולא אמרינן דאי לא הא לא קיימו הא, והביא ק"ו דאין להחמיר בג' לוגין שנפלו טפי משותה משקין טמאין, וכמו ששם בטהורין טהור ה"ה הכא, ותדע שהרי בשותה משקין טמאין החמירו יותר דאף שאר משקין כמים, וכאן לא החמירו, והשיב אבא יוסי החורני דמקוה יוכיח שטהורין פוסלין אותו אע"פ ששאר משקין אין פוסלין אותו, והשיב רבי לגרסת הגר"א דמקוה חמור מג' לוגין דמקוה כשנתכווין לרבות

או לכבס כסותו מפעם לפעם, דלא חשיב נתכוין לרבות, אפי' כשיודע בודאי שיעשה כן.

בהא דתנן בסתמא ד' כלים אין מצטרפין

יח. שם במשנה אבל נתכוין לרבות כו' יש לדקדק מ"ט סתם ברישא דמארבעה אין מצטרפין, אטו סתם מים נופלין שלא בכונה, וי"ל דכיון שאמרו שנפלו לו ג' לוגין ממילא מתפרש שלא נתנן בכונה, ושפיר מסיים ע"ז דדוקא מב' וג' כלים, ולפ"ז נראה דמתני' דמכלי אחד זהו סיומא דמילתייהו דרבנן, דלא כך ולא כך אמרו אלא שנפלו לו ג' לוגין ומצטרפין עד ג' כלים, ואמרו כן כלפי מילתיה דר"ע דאפי' מכלי אחד בב' מקומות אין מצטרפין.

יזש לעיין כיון דלשון נפלו נאמר שלא במתכוין מ"ט אמרו בע"ק החולה שנפלו עליו ט' קבין, וי"ל דקמ"ל דאפי' לא נתכוין החולה לכך נטהר בהטלת אחרים, ולכו"ע חולין ל"א א' כונת אחרים מועלת, וה"ה דטהור שנפלו עליו ג' לוגין מים שאובין אפי' לא נתכוין לכך טמא.

ואכתיו יש לדקדק דבפ"ב מ"ה קתני אם ידוע שנפל לתוכו מ' סאה כו', וכן בפ"ד מ"ד אם ידוע שנפל לתוכו מ' סאה מים כשרים עד שלא ירדו לתוכו ג' לוגין מ"ש, ולכאורה נראה לפו"ר דטעמא דבעינן שידוע שנפל לתוכו מ' סאה, ולא סגי בספק שיש בו מ' סאה, היינו מפני שיש כאן חזקה שלא היו עדיין מ' סאה, רק עכשיו יורדין לתוכו, וזה רמז התנא במ"ש שנפל לתוכו, לומר שהנפילה מתחדשת עכשיו, ולכן חזקת הפסול עדיפא, ולע"כ בזה.

במתני' אפי' קורטוב בכל השנה

שם אפי' קורטוב בכל השנה מצטרפין לג' לוגין, הר"ש והרא"ש פירשו שבמשך שנה נתמלאו ג' לוגין, והיינו שנתן בכל פעם קורטוב, וכאילו אמרו אפי' קורטוב קורטוב,

הרשב"א בשעה"מ הארוך כתב א"כ נתכוין ליתן שני אחר הראשון או השלישי אחר השני, ומשמע דלשיטתו א"צ שיתכוין בתחלה להשלים כולן, וצ"ע דא"כ למה צריך להתחיל עד שלא פסק, הרי סגי שיכוין להטיל אח"כ, ואפשר דכוונתו שיכוין על כולן או שני אחר הראשון או שני ושלישי אחר הראשון, מיהו במתכוין הרי א"צ לחשוב כמה כלים אלא שישלים הג' לוגין, וצ"ע.

לדעת הראב"ד דבכלי אחד אפי' הפסיק מצטרפין, יתכן דבכל כלי משהתחיל בו הדין כן, דכיון דטעמא משום דלא חשיב נמלך, הרי משהתחיל בכלי זה ועודנו בידו חשיב הכל כמתכוין, אבל אם נימא דגם לש"פ כלי אחד מצטרף, אין לך בו אלא חידושו כשכל הג' לוגין מכלי אחד, אבל כלי ראשון בהפסקה אינו מצטרף לכלי שני שלא בהפסקה, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ד ס"ק י"ח שיש הפסקה בין החצי הראשון של הכלי הראשון לכלי השני ולא מצטרפין.

בתו' תמורה י"ב ב' כתבו דכיון דקי"ל כיוסף בן חוני, אין לחוש כשמנקין המקוה ונופל מהכלים בשעת השאיבה דאין נופל ג' לוגין מג' כלים, והרי אין דעתו לרבות שהרי רצונו לדלות ולנקות, והקשה מרן זללה"ה בקמא ס"ה סק"ז תיפול דהתחיל השני אחר שפסק הראשון, וי"ל דפעמים שדולין כמה בנ"א יחד, מיהו גם בזה רחוק שיפול מכולם יחד, ולרווחא דמילתא אמרו כן, וכע"ז כתב מרן זללה"ה בלקוטים ס"פ סק"ג ע"ד הרשב"א ואין לומר דאי הלכה כרבנן אף בהפסיק מצטרפין, דד' וה' לרבנן כב' וג' ליוסף בן חוני, וכמשנ"ת לעיל ס"ק ט"ו.

בדין ג'ל בתחילה מד' כלים

כא. בדין ג' לוגין בתחלה מד' כלים כתב מרן זללה"ה בתנינא ס"ד סק"ט דמצטרפין, והוכיח כן ממתני' פ"ב מ"ה דשלש

מצטרף לג' לוגין, ובנפלו עליו אינו מצטרף, ולכן אין ללמוד ממקוה שהחמירו בו גם בטהורין, שהרי מקוה חמור יותר, וק"ק דאכתי אין כאן יישוב דסו"ס חזינן דמים שאובין חמירי טפי דאפי' בטהורין פוסלין, וי"ל דה"ק שאני מקוה שהמים מצטרפין עם שאר המים, ומים במים קרוב לגזור יותר, משא"כ בגוף דנפלו עליו יש לדמות לשותה משקין, ולפ"ז מבואר כאן דאין מצטרפין בנתכוין להטיל על הגוף ג' לוגין, ועראב"ד ורשב"א הנ"ל.

ויתכן לפרש דה"ק לא אם אמרת במקוה שלא עשה בו את הצירופין, דמד' כלים אין מצטרפין, תאמר בגוף שכן עשה בו את הצירופין שאף מד' כלים מצטרפין בכא"פ כדאמר כריתות י"ג א', והשתא פריך ליה שפיר דשותה משקין חמור ממקוה ואפ"ה בטהורין טהור, וזה מוכיח דמקוה טעם אחר הוא, מיהו גם בג' לוגין לא עשה את הצירופין, ויש לדחות דבשותה מים כנתכוין לרבות דמי, וא"כ גם במקוה כה"ג מצטרף, מיהו בגוף אף בלא כוונה טמא, ולע"כ בכ"ז, אלא דלהגר"א צריך להפוך הגרסא, ולמש"כ מיושב.

בענין נתכוין לרבות

ב. יש להסתפק בנתן שני לוגין בכונה לרבות מי המקוה, ואח"כ הוסיף לוג ולא נתכוין לרבות אם מצטרפין, ומקום הספק דכיון דטעמא דנתכוין לרבות מצטרפין הוא משום דכשדעתו עליהם לא בטלי וכמש"פ הגר"א, א"כ הרי יש כאן ב' לוגין שלא נתבטלו, ושפיר מצטרף עמהם הלוג השלישי, (אבל איפכא שנתן תחלה שלא ע"מ לרבות פשיטא שכבר בטל ואין מצטרפין), ונראה דלא מצטרפין, דלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו כאחת או כעין כאחת שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון, אבל בכה"ג שנפל רק לוג אינו מצטרף עם השאובין שבתוכו, ואע"פ שהם לא בטלו.

גומות של לוג לוג מצטרפין, ואמאי הרי יש הפסק ביניהם, ודחה דמשכח"ל שנפלו מכלי אחד בלא הפסק, וכן משכח"ל בנתכין לרבות, ובלקוטים ס"ז סק"א ג"כ צידד כן, אלא שכתב מסתמות הרמב"ם וכן מסתם מתני' שלא חילקו משמע דבכל האופנים אינם מצטרפין, ועש"ך ס"ק מ"ד דקי"ל כרבנן דר"א, וג"כ לא חילק.

ובפשוטו נראה דבתחלה נלמד בק"ו מנתכין לרבות, שהרי טעמא דנתכין לרבות פ"י בבהגר"א דכיון דניחא ליה בהו לא בטלי, וא"כ כש"כ כשהם בפ"ע דאין שייך ביטול, (והגע עצמך הרי שרוצה בריבוי המים האלו וממשיך לתוכן מים כשרים האם יצטרפו לפסול, ואם בדניחא ליה מצטרפין בכל גוונא נמי מצטרפין, ויש לדחות שבטלו בנפילתם שלא ע"מ לרבות, ואכתי יש לשאול אם נפלו שלא ע"מ להקוות עליהם, אבל ניחא ליה בהו, דודאי לא בטלי, ואי משום סתמא דמתני', נראה דכל עיקר הענין שנפלו ג' לוגין שייך רק ע"פ המים, ואפי' לר"ע דאמרו מטיל היינו למקוה, וכבר נתבאר לעיל ס"ק י"ח דמש"ה סתם תנא דמד' כלים אין מצטרפין, אע"פ שזה רק כשלא נתכין לרבות, דכיון שאמרו שנפלו לו ג' לוגין, שפיר סייעו רבנן ע"ז דמד' כלים אין מצטרפין, וכל ענין נפלו אינו נופל אלא כשנפלו לתוך המקוה, ואף ברמב"ם פ"ה ה"א מתפרש שפיר דכל הנדון כשנפלו למקוה לפסלו, ולא כשנפלו לקרקע למקום המקוה, כמש"ש בד"א בזמן שלא נתכין לרבות אבל נתכין לרבות את מי המקוה כו' ולשון זה מתפרש רק כשיש מים במקוה.

וכמודמה שד"ז פשוט בסתמות הדברים, דכל נדון נפלו ומטילין שייך לדון בדבר שנשמך על העבר, והיינו כיון דאין המים שאובין ניכרין כאן, צריך לדון אם הגיעו בשיעור חשוב או שנתבטלו קמא קמא, אבל כשהם לפנינו אין לנו שום זיקה עם העבר, דהרי יש כאן ג' לוגין מים שאובין, וכ"נ מזה

שלא פקע מהם שם שאובין גם בנפלו מד' כלים, אלא שאינם פוסלין, ובשלמא אם מדין ביטול אתינן עלה שייך לומר דביטול אינו נותן להם חשיבות מים כשרים, אבל אם גם בפ"ע כן, א"כ הדין נותן שיצטרפו, כדאשכחן בשאובה שהמשיכוה שבטלה ברוב במתני' פ"ד מ"ד, וברוב שאובין אינם מצטרפין אפי' בהמשכה לרוה"פ, אבל כאן אפי' במיעוט אינם מצטרפין, ואפי' קורטוב אינו מצטרף, וש"מ שנשארו בחומר דמים שאובין, וממילא בפ"ע יש להם גם לפסול, דרק משום ביטול אתינן עלה, וכן יש ללמוד מדר"א פ"ב מ"ד דלענין שיעור מקוה ברביעית אין לחלק מכמה כלים, ואמנם מרן זללה"ה דקדק מלשון בין בתחלה בין בסוף איפכא, אבל כבר נתבאר לעיל ס"ק י"א דר"א נמי מודה דלא אמרו אלא שנפלו לו ג' לוגין ע"פ המים, וכ"נ בדעת ר"ע כמש"כ ס"ק י"ב.

וכבר נתבאר דאין שום קושיא מסתמות הדברים שהרי כו"ע מודו שאמרו מקוה שנפלו לו ג' לוגין, וד"ז מתפרש שנפלו בלא כוונה לרבות, ואין שייך לשון זה אלא ע"פ המים, וכ"מ בדר"א ורבנן דכו"ע מודו שהדברים נאמרו ע"פ המים, והיינו מלשון ג' לוגין שנפלו, ודין בתחלה דנו התנאים מסברא, וממילא אין לשאול דסתמא דינא דג' וד' כלים כולל גם בתחלה, ומה"ט היה פשוט לתנאים להוציא נתכין לרבות ממשמעות זו כמש"כ ס"ק י"ח.

ובזה ניחא דכולהו מתני' דפ"ד בכלים תחת הצינור וטבלא וסילון ומים שאובין שנתערבו, מתפרשין בכל ענין שנפלו, ואמנם מתפרשים סתמא בנתכין למלאות בהם המקוה, והו"ל נתכין לרבות, אבל מיושב טפי דבכל ענין הם פוסלין, ובפשוטו כלים שתחת הצינור וטבלא שיש לה לזבו דינם כד' וה' כלים, כיון שאין נשפכין המים ג' לוגין מתוכם אלא בכל שעה נוספים מים חדשים, ואין מעלת כלי אחד, אלא כשמכח שפיכה אחת

מטיל ג' לוגין, אבל אם מוסיפין לו ממקו"א הר"ז ככלים מרובים, מיהו סתמא דמילתא רוב המקוה מהם, והם מים פסולין, אבל פשטות הדברים שפוסלין לגמרי כדין מים שאובין בג' לוגין.

ועוד ראי' דהא לדעת ר"ת ג' לוגין בתחלה פוסלין מדאורייתא, ובזה אין חילוק מכמה כלים, והראשונים ז"ל חששו לדעת ר"ת, ומדלא הזכירו להחמיר לדעת ר"ת בד'

כלים, ש"מ דלכו"ע הדין כן בג' לוגין בתחלה. וב"ז בג' לוגין בתחלה, אבל אם נפלו ב' לוגין בתחלה, ואח"כ נתמלא מים כשרים, ושוב נפל לוג אחד ע"מ לרבות, אפשר שאם הראשונים לא ניחא ליה בהו ע"מ לרבות, י"ל שנתבטלו ע"י הכשרים, וצ"ע בזה.

מתני' דפ"ג מ"א מתפרשת בנתכוין לרבות, אבל גם בתחלה איכא נפ"מ בד"ז, כשנפלו לזה ולזה בתחלה.

סימן ד

בדין שאובין בלא כוונה, ובפסול ע"י אדם

בפסול שאובין בבאין מיד האדם

ויש בהם רביעית, נטהרו כיון שנעשין בדין מקוה, [דאם הטמאין נשארין בטומאתן, א"כ גם במקדש בקרקע טמאין, ובהיו טהורין בקרקע אף במדינה אינם מק"ט], וה"ה במ' סאה מדרבנן כיון שנעשין מקוה נטהרין ומטהרין, וסתמא קתני בטבלה פ"ד מ"ב אפי' טמאה, וכן הוזכרו מים טמאין פ"ז מ"ב, ומשמע שאין פסול טמאין אלא בשאובין, וכן הפוסקים דנו משום הויה בדבר המק"ט, ולא דנו בזה"ז שהמים עצמם טמאין, אי"ו מים טמאין משנעשו מקוה נטהרין, ואף בפחות משיעור מקוה היה מקום לדון שיטהרו מדין מחובר, אלא שבגמרא פסחים שם מצרכינן שיעור רביעית, וכ"מ בפ"ק בשש מעלות כו', [שו"ר בתשובות הרי"ד הנדמ"ח ס"א בזה].

עוד מצינו דמים שלא תלשן מן הקרקע אינם נפסלין בשאיבה בכלי, כגופו של ראשון וסגוס וכו' וכסת בפ"ז מ"ו, ואמנם שם יש מ' סאה אבל ה"ה בפחות ממ' סאה, כעצין שבבור והמים צפין על גביו פ"ב מ"ח, וזהו ג"כ דין המסנק את הטיט פ"ב מ"ו, וזהו ג"כ דין יכפה את הכלי בפ"ב מ"ז, וכמבואר בתוספתא שבר"ש דר' יוסי מדמה הטיית הכלי להוליקן עם הקרקע בידיו ורגליו שאינם נפסלין.

בדרטא דמקוה בידי שמים

והנה יסוד הדברים בתו"כ שהובא בר"מ ורא"ש פ"ב מ"ז דמרבין מקוה דומיא דמעין שהוא ביד"ש לאפוקי ממלא בכתף דפסול, ומיהו מרבין נמי מקוה דומיא דבור שאין תפיסת ידי אדם פוסלת בו, [ובפיה"מ כתב דבור מימיו מתמלאין ע"י אדם, ולכאורה

א. מצינו פסול ג' לוגין מים שאובין כשנפלו מכלים ומבגדים ומיד האדם ומגוף האדם, בכלים בפ"ב מ"ז ח' ט' בקנקנים ועצין ובפ"ג מ"ג ד' ובפ"ד מ"א ב' ג', ובבגדים בפ"ג מ"ג בכסות ובפ"ז מ"ו בסגוס ובתוספתא פ"ג בסגוס, וביד האדם בפ"ב מ"ו בתולש את הטיט, ובגוף האדם בתוספתא פ"ג בראשו ובידו ורגליו, ויש להסתפק אם יש כאן שני דינים, או שהכל דין אחד, ועי' להלן.

עוד מצינו בכל אלו שאם נתמלאו שלא לדעת אינם פוסלין, כגון בקנקנים שהעלן לנגבן, ושוכח עצין בבור, ושוכח כלים בחצר או תחת הצינור, וכן לגיון שזילף בידיו ורגליו בתוספתא פ"ג, וכן ברגלי בהמה, ולר"ש פ"ב מ"ו בטיט ובתוספתא בסגוס, ועי' פ"ד מ"ג.

בדין מים תלושין וטמאין ובדין מים שלא תלשן

עוד מצינו דמים שהם כתלושים לענין הכשר ומקבלין טומאה מ"מ אינם פוסלין את המקוה, כדתנן פ"ד מ"ב זקפה לידוח ב"כ וב"כ אינה פוסלת את המקוה, ומבואר בתוספתא פ"ד ה"א ובמתני' במכשירין פ"ד מ"ג שהמים בכי יותן, ובתוספתא שם קתני דאפי' כל המקוה מהם כשרין, ויש להסתפק אם נטמאו מים אלו אם ג"כ משלימין למ' סאה, ובתוספתא פ"א מצינו דפחות מג' לוגין מים טמאים אע"פ שפסלו את המקוה לחלה ולידים, מ"מ בשלמו מ' סאה כשרין, אבל עדיין לא שמענו מזה שהם משלימין, אבל פשוט הדברים שאף משלימין, שאין לנו במקוה אלא פסול שאובין, ומדאורייתא משמע בפסחים י"ז ב' דמים טמאין שנתנן בקרקע

בהמה אפי' לדעת האדם, [אבל קוף השואב בכלי דניחא ליה מיקרי לדעת].

אב"י מים שנכנסו לכלי לרצון האדם, ואפי' נכנסו שלא לדעת אבל ניחא ליה שיתקיימו בכלי עכשיו, הרי הם נכנסין בזה לרשות האדם, וזהו פסול שאובין שנוגד את ההוייה ביד"ש, ובכלל זה מים שבשערו ובידיו ורגליו ובטיט שבידיו, ובכסות וסגוס, דאין שום חילוק בין כלי לכל דבר התולשן ומקיימן לצורך האדם, אלא דסתמא כלי מחזיק, ושאר דברים כיון שאין המים מתקיימין בהם, אין המים נכנסין עי"ז לרשות האדם, אבל אם תופסן בידיו הרי"ז רשות האדם ממש, וזהו דין תולש את הטיט (בידיו) פ"ב מ"ו, וכש"כ שהדולה מים בכלי מנוקב פוסל את המקוה, שיותר מתקיימין המים בכלי מנוקב ככונס משקה מבטיט וסגוס וכסות, ובפרט כשדעתו לצורך מילוי.

מיהו אם אינו תולשן ממקומן בקרקע, הרי הם נשארינן בדינם הקודם, כיון שחסר מעשה המכניסם לרשות האדם, וזהו דין יכפה או יטה בפ"ב מ"ז ודין הוליקן עם הקרקע בתוספתא שם.

אם תפי"א פסולו מדאו'

והאמור יש ללמוד ממ"ש ב"ב ס"ו ב' דשאובה דרבנן, דה"ה כל פסולא דתפי"א, שהרי נתבאר שאין כאן שתי הלכות, וכיון דדין כלים ששאיתכן אינה דומיא דמעין פסולין רק מדרבנן, ה"ה כל תפי"א, ואף הויה ע"י טהרה יש ללמוד מכאן שאין פסול כזה במקוה, שהרי מילוי בכתף ע"י האדם יש בו משום הוי' ע"י טהרה, ואפ"ה כשר מדאורייתא.

וכן נראה מענין התו"כ שהרי לא הוזכר בפסוק במה לדמותו למעין ובמה לבור, וכיון דבבור ליכא תפי"א במים, אם איתא דדרשא גמורה היא, לא הוה מכשרינן תפי"א שלא

מתפרש על חפירת הבור שזוהי תפי"א במקוה, וע"כ דאינו לגמרי דומיא דמעין, דאם כפיה"מ דידעינן דבור מתמלא ביד"א, א"כ מפורש בקרא שג"ז כשר, שו"ר בפ"ד ה"ב שכתב שהבור כולו מיד"א שהרי כולו מים שאובין ואמרו חכמים שהמקוה לא יהא כולו שאוב כבור כו' עי"ש, וצ"ע דא"כ מפורש בפסוק דכולו שאוב יהיה טהור, דמתפרש בור וכל כינוס מים, וכנראה הרמב"ם מפרש ובור מקוה מים חדא מילתא, שיהא בור של מקוה מים ביד"ש קצת, ולפמש"כ דמבור ילפינן תפיסת ידי אדם ניחא טפין, וכיון שריבה הכתוב ומיעט, חילקו חכמים דשאיבה בכונה פוסלת, ושלא לדעת אינה פוסלת.

תפי"א ושאובין אם חדא מילתא ניהו

ויש ללמוד מהתו"כ שאין כאן שתי הלכות תפי"א וכלי, דאם תפי"א חמירא מכלי שהניחו לדעת ונכנסו לתוכו מי גשמים מעצמם, א"כ הו"ל לפרושי בתו"כ מיעוטא דזולף בגופו שלא לדעתו כשר, ולמה הזכירו רק כלי שלא לדעתו, א"ו הכל אחד, דכל שתולש המים מן הקרקע ונכנסין לרשות האדם זוהי שאיבה הפוסלת, ואין חילוק בין אם שאבן בכלי או בחפניו, כל שניתקו ונשתמרו לרשות האדם זוהי שאיבה שהיא היפך ממעין, שמים אלו באין למקוה מרשות האדם, אבל אם נשאבו שלא לדעתו מרבנין דומיא דבור דכשר, כיון שלא נכנסו מים אלו לרשות האדם, ויש כאן רק שותפות תפיסת ידי אדם.

ולפ"י הנמיח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים הרי המים שבתוכן כשרין, ואם באה רוח והפכתן ונפלו למקוה הרי הם כשרין לכו"ע, וכן הדין באדם המהלך בגשמים ונטפו מגופו למקוה שהם כשרין, ופשטות התוספתא שאף לגיון של בנ"א שעובר באמת המים או בנהר והוליקו מים ברגליהם שלא במתכוין, הרי מים אלו כשרין כדין כלים שנתמלאו שלא לדעת, וכן ברגלי

עליו ט' קבין מדפנות הכלים ושולי המחץ ומגופת החבית, נ"כ"מ בתו' וראשונים שבת ט"ז ב' דשברי כלים פחות מכדי סיכת קטן אע"פ שאינו מק"ט פוסלין את המקוה, וכיון שאין כאן דין כלי, אין לחדש בשום צד דין כלי, וכן הוזכר שלא יתן בחפניו בנט"י, וא"כ במקום שמגופת חבית כשר ה"ה חפניו.

כ"ז לשיטת הרמב"ם והרא"ש ולקמן ס"ק י"ב נתבאר בהרחבה פלוגתת הראשונים ז"ל בכל הנ"ל.

במתני' המניח קנקנים בראש הגג

ב. פ"ב מ"ז המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים, נראה דהאי מניח דינו כשוכח ועדיף מיניה, שהרי מה שלא הורידם כשירדו גשמים זה היה מחמת שכחה או שלא הספיק להורידן, וא"כ דינו כשוכח, וע"כ מיירי כשנתנן בשעת פיזור עבים, שאין אדם מניח לנגב בשעת קישור עבים, ונוסף כאן יתרון דלא נחא ליה כלל במים, ואדרבה מצטער בזה שהרי העלן לנגבן, ונמצא שזהו האופן היותר פשוט להכשיר.

והנה בתו"כ מרבינן מדומיא דבור להכשיר מניח קנקנים בראש הגג לנגבן, אבל עדיין לא שמענו אם יכול לשבר הקנקנים בידים, די"ל דקמ"ל שהמים שבתוכן כשרין, ונפ"מ אם נפלו ע"י הרוח, או שהמים שצפו מתוכם אינם פוסלין את המקוה, ועוד יש לדון האם אפשר לעשות כל המקוה מהם, או דבעינן רוב כשרים.

ופשטות הדברים דמרבינן מקוה דומיא דבור שיכול לעשות מקוה מקנקנים שהעלה לנגבן, והיינו שכל המקוה מהם, דאל"כ לא הוי דומיא דבור, דאם מדין ביטול אתינן עלה הרי אין במקוה מים דומיא דבור, שלא הכשרנום אלא כשנתבטלו, וגם אין לפרש שהמים כשרין רק במאורע שנפלו ע"י הרוח, דמשמע דהנהגה למעשה קאמר לעשות מקוה ממים אלו.

בכונה, והשאיבה בכלי שלא לדעת אין לה ענין בדומיא דבור, אלא בסברא דרבנן דבכה"ג דמי קצת למעין, שלא נכנסו לרשות האדם לצרכו, וגם עיקר הדרשא אסמכתא שהרי בור ג"כ מקוה הוא, ואם מתפרש בור מלא מים וכן כל כינוס מים, א"כ כבר הוכשר בור בכל ענין, וא"צ דומיא דמעין כלל, ואם מתפרש בור שנקוו בו מים, הרי אפשר להצריך גם הבור דומיא דמעין, א"ו כולה אסמכתא היא לפסול שאובין, ולפמשנת"ל אין הענין תלוי בכלי דוקא, אלא כל מים שנתלשו ונכנסו לרשות האדם לצרכו.

בטעם הגזירה בתפ"א

ומעם הגזירה מדרבנן יתכן שהוא אטו רחיצה במים, וכענין שגזרו אח"כ בטהור שנפלו על ראשו ורובו ג' לוגין מים שאובין, וה"נ כדי שידעו להבחין דבעינן דוקא טבילה בתוך המים, פסלו כל מים שאובין, אבל קשה לומר שהגזירה אטו טבילה בכלים, שהרי הכשירו טבילה בשידה ותיבה הנקובין כשפופרת הנוד, וכן מטבילין כלי בתוך כלי, ואם איתא שעיקר הגזירה אטו כלי תלוש, כש"כ שיש לגזור שלא לטבול בשידה ותיבה אע"פ שנקובין, אבל אם הגזירה אטו רחיצה בשפיכת מים על גופו, נחא שפסלו כל מים שבאין מיד האדם, וממילא ידעו שאין רחיצה מטהרת.

אם בבע"ק וכיו"ב צריך כלי

ודאיתאן עלה נראה שאף בבע"ק החולה שנפלו עליו ט' קבין מחפניו של אדם ומסחיטת בגד ג"כ נטהר, (ואף כשאין מימיהם מרובין משכח"ל באופן שהם המשלימין לשני כלים שקדמום, דהא בעינן מג' כלים), וכן לענין טהור שנפלו עליו ג' לוגין, אין דין בכלים דוקא, שאין לנו אלא דין נתינה מיד האדם, וג' כלים היינו ג' נתינות, וה"ה מחפניו של אדם בג' נתינות, ותדע דדין כלי שנאמר לנט"י ודאי לא נאמר בבע"ק, דה"ה אם נפלו

מיהו דוחק לפי זה למה שנה התנא הא דעונת גשמים בדברי ר"א, הול"ל והיתה עונת גשמים ונתמלאו מים רא"א אם יש כו', ושמא ברישא שנה התנא דין התו"כ שהמים כשרין, ואח"כ נחלקו באופן הבאתם למקוה, ומתפרש דר"א המציא לחלק דמה שאמרו זה דוקא שלא בעונת גשמים, וכאילו אמרו רא"א בד"א שלא בעונת גשמים, אבל אם עונת כו' לא ישבר, ודוחק, מיהו מהא דלא אמר ויש כמעט מים בבור, הר"ז סייעתא לפי הרמב"ם, דמשמע שאין כאן שני תנאים להיתר השבירה, ואי גרסינן או אם יש ניחא, אבל אי גרסינן אם יש, צ"ל כפי זה, ור"א המציא החילוק, ולכן לא שנאו רבי בדברי ת"ק.

ואפשר דטעמיה דר"א משום דחייש שמא יתן דעתו ויהא ניחא ליה במים שנתמלאו בקנקנים, ולכן אמר דבעונת הגשמים אין לחוש שיתן דעתו על המים שבקנקנים, שהרי העלן לנגבן והגשמים מצוין, אבל אם אינה עונת גשמים בעינן שיהא מעט מים בבור לפי שהוא חושש להחמיר שלא לעשות מהן מקוה בתחלה, ובבהגר"א הנדמ"ח פי' דבעונת הגשמים הארץ לחה וחשיב כמעט מים, וצ"ע, ולפי זה ניחא לשון כמעט, אבל לא נתפרש מהו ענין זה, (ואפשר דר"א גזר מפני הרואין שלא למלאות מים למקוה מקנקנים שבראש הגג, ולא התיר אלא בזמן הגשמים, וק"ק שהרי כו"ע יודעים שירדו גשמים היום).

שוב נתיישב כפי הגר"א דר"א בעי רק היכירא בעלמא, לזכור שעיקר מקוה ממי גשמים ולא ממי קנקנים, וע"ז קאמר דאם כבר ירדו גשמים לבור, שמסתמא יש בו לחות או מים ישבר או אם ידוע שיש לחלוותית כמו מעט מים בבור, סגי בזה, והיינו דקאמר או עונת גשמים דסגי בסתמא או בידוע שיש שם מעט מים, וכמעט היינו דסגי בלחלוותית מים.

ויש לעיין א"כ למה הצריך ר"א שיהא מעט מים בבור, הרי בפשוטו ר"א מודה לקבלה זו שהכשירו מים שבקנקנים שהניחן לנגבן, וי"ל דר"א מוקי לה שלא בעונת גשמים, ובזה מודה דא"צ מים בבור כלל, [א"נ בעונת גשמים מקיל טפי שאינו צריך למים אלון וכמשי"ת להלן, ואם נימא דבכל גוונא מצריך מים בבור צ"ל דהמיעוט על המים שבקנקנים באופן שא"צ מעשה שבירה, ואם סגי לר"א במעט להכירא ניחא, דחומרא בעלמא הוא.

בדברי ר"א, ובענין עונת גשמים

שם רא"א אם עונת גשמים היא, לכאורה אין לפרש דר"א אמר דבעינן רוב מים כשרים, דא"כ מה לו להזכיר עונת גשמים או מים שבבור, הול"ל רא"א אם רובן מים כשרין הרי אלו מצטרפין, ועוד דאם מהני עונת גשמים להוסיף מים אח"כ, כש"כ דמהני מים שקדמו בבור, ועוד דמה לנו איך יבואו הכשרים לבור, ואם יבואו לשנה הבאה כשתגיע עונת הגשמים, ועוד דהתו"כ מתפרש שיכול לעשות מהם מקוה בתחלה, וכמש"כ לעיל.

ומדברי הרמב"ם פ"ד ה"ג שכתב אע"פ שהיא עונת הגשמים הר"ז ישבר כו' מבואר דעונת גשמים גריעותא היא, [וכן פירשו הרשב"א בשער שביעי והר"ן פ"ב דשבועות, אלא שהם פירשו קישור עבים, ושהם כשאובין כדאמר שבת ט"ז ב' ונטהרין בהמשכה עי' בדבריהם], ולפי"ז ר"א ה"ק דאם עונת גשמים היא דהיינו זמן העלול לגשמים, ואמנם ודאי לא היה קישור עבים כשהניחן, שהרי לנגבן נתנן, אבל פתיכא בדעתיה דאפשר שירדו גשמים, ולכן החמיר בזה ר"א, אבל אם אינה עונת גשמים, מודה ר"א שא"צ מים בבור כלל, ובהכי מיתוקמא דרשא דתו"כ להכשיר מקוה העשוי כולו ממים שבקנקנים אלו, וכמש"כ לעיל.

בהא דבעי כמעט מים בבור

שם אם יש כמעט מים בבור ישבר, לפמשנ"ת לעיל מדברי הרמב"ם דעונת גשמים גריעותא היא, ע"כ דל"ג או, אלא דכיון דעונת גשמים היא בעינן שיהיו מים כשרים תחלה בבור, [ואם עונת גשמים מעליותא היא י"ל דגרסינן או], ולכאורה אם לא עשה מעשה לשבר, אלא שמאליהם ירדו המים לבור, כגון שהפילתן הרוח או שצפו עליהם מי גשמים, מודה ר"א שהבור כשר, אע"פ שאין בו מים, ואמנם אפשר דישבר לאו מעשה מיקרי, וה"ה כנפלו מעצמן דר"א מצריך מעט מים בבור, אבל מהא דבסייד אמר ר"א דלא ישבר, אע"פ שמימיו כשרין, חזינן דשבירה חשיבא ג"כ מעשה הפוסל, וכיון שכן יש לנקוט דכנפלו מאליהן בכל ענין כשר.

שם אם יש כמעט מים בבור, יש לעיין מ"ט דר"א, וברא"ש ופיה"מ נראה דר"א סבר דלא הכשירו דומיא דבור אלא ברובו מים כשרין, ובהאי כמעט מים תרתי קאמר, שיקדימו הכשרים למים שבקנקנים, ועוד שיהיו רובן כשרין, וזה כשר אף לבסוף, ולפי' הרא"ש א"צ שיקדמו הכשרים אלא אפי' נותן כשרין לבסוף כשר, דהיינו דמהני עונת גשמים, ועמשה"ק לעיל דאם מהני כשרים לבסוף מאי קמ"ל כמעט מים בתחלה, הול"ל ובלבד שיהיו רוב כשרים, וגם בדרשא דתו"כ מתפרש דכולו מהם ג"כ כשר, ועמשנ"ת לעיל באיזה אופן מכשיר ר"א בתחלה וכולו ממים אלו.

מיהו לשון כמעט צ"ב, דהא אם היה שונה אם יש מים בבור בלא תיבת כמעט, היה ג"כ מובן דבעינן כשרים, ובפשוטו אין סברא להצריך כשרים אא"כ בעינן רוב כשרים, מיהו אם לא סגי בגשמים אח"כ אלא צריך כשרין תחלה, י"ל שאם היה שונה מים בבור, היה משמע דבעינן שיהיו תחלה כשיעור מים שבקנקנים, ועכשיו מתפרש דסגי כמעט מים

כשרים, והשאר יוסיף אח"כ, ויתכן דלר"א לשיטתו סגי ברביעית כשרים תחלה, אבל לר"א אליבא דרבנן דפליגי עליה במשנה ד' בעינן ג' לוגין בתחלה, ולכן סתם לשונו דסגי כמעט כשרים שיעור חשוב לכל חד כדאית ליה, ואם נימא דלר"א א"צ רוב כשרים, אבל צריך שלא יהיו השאובין האלו תחלה, וסגי ליה ברביעית כשרים תחלה דנקרא עליו שם מקוה כשר, כיון דמדאורייתא מטהר טמאין ושאובין, ואיכא היכירא לפסול שאובין, הוה נוחא טפי, דבאמת א"צ אלא מעט מים כשרין תחלה, וא"צ כשרין רוב שלא הזכיר ר"א דז', [ויתיישב בזה דלא סגי בהמשכה מגג לבור כיון דמיירי ברוב ממים אלו, מיהו י"ל דר"א סבר כראב"י דבעינן רבייה ואח"כ המשכה], אלא דלפ"ז חידש ר"א שיעור רביעית בתחלה אע"פ שבטל ברוב אח"כ, ולא מצינו דוגמתו במכילתין, שהניחו רבנן שיעור מקוה דרביעית לקולא, (ועפ"י מ"י בר"ש) שו"ר בראב"ד [ס"א ה"ו בנדמ"ח] דא"צ רבייה לר"א וכמעט מים סגי ליה, ולמש"כ לעיל דסגי בלחות נתיישב הלשון בס"ד.

ונראה דאין לפרש דר"א לשיטתו בדין רביעית בתחלה, דא"כ למה חזרו לשנות מחלוקתו, ושנו הדברים בשם ר"י, א"ו אף לרבנן דר"א יש לזה מקום, אולי לא סגי להו ברביעית ובעינן ג' לוגין, ולכן סתם ר"א לשון כמעט דמתפרש לכל חד כדאית ליה וכמש"כ לעיל.

בדין שבירה וכפיה ועירוי, ובתוספתא שהובא**בר"ש מ"ט**

ג. **שם** רי"א ב"כ וב"כ ישבר או יכפה אבל לא יערה, בר"ש מ"ט הביא תוספתא דרי"א ישבר ור' יוסי אמר משמו אף יטה, ובלבד שלא יטביל ויערה, וכתב הר"ש דגרסינן שלא יטול כלומר שלא יטול בידיו ויערה ויתכן שצ"ל שלא יגביה ויערה, וכתב הר"ש דיטה היינו יכפה דמתני', [שו"ר דהר"ש

לשיטתו ע"י לקמן ס"ק י"ב אות ב', ולכאורה יטה היינו שמטהו על צדו, ויכפה היינו שהופכו על פיו, וזה נלמד מדמסיים ובלבד שלא יטול ויערה, שרק כשמגביהו מהקרקע פסול, אבל אם מטהו והופכו באופן שהכלי מחובר כל הזמן לקרקע שפיר דמי, והוצרך להשמיענו שסתמא יש בקנקנים בליטה ולא סגי בהטייה להוציא כל המים, כצורת בקבוק, וכחביות שלהם שמתרחבין לצדדים.

וזהו שסיימו בתוספתא וכן היה ר"י אומר זילף בידיו וברגליו ג' לוגין למקוה פסול הולכין עם הקרקע כשר, דהיינו כדמחלק ר' יהושע בקנקנים בין הטייה על צדס דלא חשיבי תלושין ביד"א, ואע"פ שהאדם שופכן בידיו, וה"נ ברגליו אם הולכין עם הקרקע שלא הגביה המים מן הקרקע, אבל אם הלך ברגליו שמגביהם מן הקרקע, זהו זילוף שפוסל בג' לוגין, דהו"ל כמערה, ומיירי במהלך באמת המים או נהר וכיו"ב, ולא הוצרך לבאר דהולכין עם הקרקע כשר אף בעשה מקוה בתחלה, דהא קאי אמילתיה דר"י דקאמר שישבר ויטה אף בשאין כמעט מים בבור, וש"מ דאפי' כולו ממים אלו כשר, ובתרויהו הטעם משום שלא תלשן מן הקרקע, וגם במציאות רחוק שיעשה מקוה שלם בזליפת ידיו ורגליו, ונקט בהוה בלגיון ובהמה, ובוזה יש חידוש גדול דכולו ביד"א שלא בכונה כשר, אבל הולכין עם הקרקע לא קרינן ביה ביד"א כלל, שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ג סק"י שכתב דסיפא דתוספתא קאי אכל הדינים דרישא עי"ש.

בדין כפייה לר"א

פשטות הדברים דר"א מתיר רק שבירה, דלא יתכן לומר לאדם שישבר קנקניו כשיש לו עצה להטותם, ואע"פ שיש חידוש לומר דבדליכא מים בבור אף שבירה פוסלת, מ"מ לא יתכן לשנות רק שבירה כשגם הטייה כשרה, ועוד דכיון דר"א נחית להשמיענו

דשבירה חשיבא מעשה ביד"א, ולא התירוה אלא בשיש מים בבור, אין לנו להכשיר הטייה בלא ראי', דבשלמא אם ר"א פוסל מים אלו גם כשנכנסו מאליהן למקוה, י"ל דעיקר חידושו בד"ז, ונקט ישבר לרבותא דסיפא, אבל לפמש"כ דמודה ר"א שאם נפלו מעצמן לבור א"צ שיהא שם מים כשרים תחלה ולא לבסוף, א"כ עיקר חידושו במעשה השבירה שפוסלת, והר"ז כמפורש דאין לנו אלא היתר שבירה, [ויעוי' במכשירין פ"ד מ"ד פלוגתא דב"ש וב"ה, ולכאורה התם נמי לב"ש ישבר דוקא אבל לא יכפה ולא יטה], וצ"ע במאורות הגר"א שכתב דאפשר לומר דר"א לא פליג בזה, ובתוספתא מפורש דר"י משמיה דר"י אמרה, [ומר' יהושע כיון שהתייחס לדברי ר"א אין ראי', שלא הזכיר הטייה, וכמו שבאמת העיד ר"י משמו], וזה מתיישב טפי לפמש"כ דמודה ר"א בנפלו מאליהם, וכל חידושו דשבירה כמעשה דמי, ור"י פליג דלא מיבעיא שבירה שאין כאן מעשה במים אלא סילוק, אלא אפי' הטייה כשרה כ"ז שלא הגביהם ותלשן מן הקרקע, ובבהגר"א שנדפס בסוף המסכת כתב דר"א פליג בתרתי, וכפי' קמא במאורות הגר"א שם.

ונראה דהסרת ברזא שבקנקנים דינה כשבירה, כיון שלא עשה מעשה במים, וצ"ע במאורות הגר"א שכתב בשריותא דישבר מפני שנופלין מכלים שבורים, [וגם בר"ש הוזכר לשון זה, אבל טעמו משום המשכה שבטל הכלי, וג"ז צע"ק, ומ"מ לדבריו שבירה דוקא], שו"ר בספר מרן זללה"ה לקוטים ס"ז סק"ב בענין הסרת פקק, וכן בתנינא ס"ג סק"י י"ז.

במתני' הסייד ששכח עציץ בבור

ד. פ"ב מ"ח הסייד ששכח עציץ בבור ונתמלא מים, פשטות הדברים שהבור ריק אין בו מים, שאין דרך לסייד בור שיש בו מים ואין דרך לשכוח עציץ ע"ג המים, וסתמא דמילתא יודע שעלול לשקוע במים, ודמי

מ"א לפמ"ש הרא"ש דישבר או יכפה, וכל הני דהכא משום ר"א נשנו], ומרן זללה"ה בתנינא ס"ח ס"ק י"א הקשה ע"ד הש"ך שא"א לפרש המשנה בנתמלא מהגשמים, וכונתו למ"ש הרא"ש דאף לר"י לא התירו לכפותו, אבל מדר"א לא קשה, דשפיר י"ל שאינו מתיר לשבר, וכמש"כ, והמים שבעצין כשרים כיון ששוכח גמור הוא, (ויתכן דלכו"ע בכה"ג אף בשעת קישור עבים כשר, שאין דעתו של אדם על הגשמים בכה"ג, ורק בחצר שיודע שהם גלויים לעבים יש מקום להחמיר).

לר"א בשהמים צפין אם גם יערה

שם רא"א אם היו המים צפין ע"ג כ"ש ישבר ואם לאו לא ישבר, לכאורה במים צפין על גביו אף לערות מותר, שהרי המים חשובין כמונחין כבר בבור, כמבואר בתוספתא פ"ג לענין ג' לוגין שבראשו ובסגוס וכן במתני' דטיט שכ"ז שלא תלשן אינם פוסלין, וכן מצטרפין למ' סאה ומטבילין בהן, וש"מ דאף כשאין מ' סאה חשיבי כמחוברין כבר, אם המים צפין על גביהן, וכיון שכן אין שפיכתן חשובה תפי"א לעשיית המקוה, אלא דעיקר חידושיה דר"א לומר שבאין צפין אף לשבר פסול, ולכן הזכיר ישבר, ועי' בסמוך, שו"ר ברא"ש שכתב שאם הגביה ועירה המים למקוה נעשו שאובין, וצ"ל דהגביה מעל המים קאמר, ואמנם ממילא גם אין המים צפין על גביו, ועי' להלן בדברי הרא"ש בדר' יהושע וכ"מ ברא"ש שם שכתב בטעם ההיתר כיון שמחוברין למקוה.

בדעת ר"י אם גם יכפה, בדעות הראשונים בזה

שם ר"י א"ב ב"כ וב"כ ישבר, יש לדקדק למה לא הזכיר או יכפה, וכתב במאורות הגר"א דאה"נ ולא שנה אלא במה דפליג אר"א, וממילא מובן דכיון דאמר לעיל דיכפה לא חשיב מעשה ביד"א, ה"ה הכא, שהרי המים שנכנסו לכלי אינם כשאובין מדכשרין בצפין על גביו, וכן בתוספתא נראה דכללא

ללדעת, ועוד שאם לא ירדו גשמים איך צפו המים על גביו, ודוחק לומר שיש למטה עפר תיחות שהעצין שוקע בו, שהרי הוא סד את הבור שלא יזובו מימיו, ועוד דכשהמים נכנסין מהבור לעצין דינם כצפין על גביו, וצריך לאוקומה שאח"כ בלע הבור מימיו ונפסק החיבור בין העצין לבור.

ולכן יש לפרש ששכח העצין כשסיידו ולא היה בו מים, ואין לך שוכח גדול מזה, שאין דעתו של הסייד על המים של בעה"ב, בין בשעת פיזור עבים ובין בשעת קישור עבים, וגם בעה"ב כה"ג שוכח גמור מיקרי, ויש לדנו כשוכח בשעת פיזור עבים שאינו פוסל את המקוה לכו"ע, ואפ"ה סבר ר"א שלא ישבר בידים, ואפי' יש מים בבור, דדוקא במניח לנגבן שיש לו מחשבה בהיפוך ממילאוי מים התירו לשבר, אבל כל שאר שוכח לא התירו להביאן בידים לבור, מיהו אם המים צפין על גביו הרי הם כבתוך הבור מאליהם, ויכול גם לשברם, ומהא דבמים צפין יכול לשבר מבואר שאף לר"א אין המים שבתוכן כשאובין, וע"כ דדינו כמניח בשעת פיזור עבים.

וא"ת הרי שנינו בשוכח שאינו פוסל את המקוה, ולכו"ע הדין כן בשעת פיזור עבים, וי"ל דהתם נמי לר"א אינו רשאי לשברן בידים, ולא אמרו אלא שאינם פוסלין את המקוה, אע"פ שכל מי הצינור מקלחין ע"ג הכלים האלו, וכן נפ"מ אם נפלו הכלים מעצמן, ע"י הרוח או בהמה וכיו"ב, אבל לשבר בידים לר"א לא שמענו משם, ונכ"כ הר"ש ושמא יש לחלק דהתם כשנפלו מאליהן כו' ומיירי התם לענין שלא יערה אליבא דר"י, וה"ה לר"א שלא ישברן, תדע דבמניח קנקנים בראש הגג דאימעיט בהדיא בתו"כ, ג"כ לא שרי ר"א לשבר אלא ביש מים בבור, וה"נ אין ללמוד מדקתני שאינם פוסלין את המקוה דשרי לשברן בידים, ונמה"ט השמיטו הטור והרא"ש משניות אלו שהכל בכלל מתני' דפ"ד

הטיט הוא שוקע], והחמירו דבעינן מים בבור וכן שלא יכפה, והדברים מיוחדים להמציא דין מים בבור אליבא דרבנן, דלא קים להו ענין שאובין בתחלה טפי מבסוף, וכיון דרובן שאובין בעציץ מכשרי, אין לנו לחדש דמיעוט כשרים בעינן, וכן לענין שלא יכפה כבר נתבאר לעיל מדברי הגר"א בזה, ועכ"פ בנתמלא ממי גשמים יש לקיים כמש"כ, דבזה כו"ע מודו שא"צ מים בבור כלל, ואף לכפות כשר, כמו במניח בשעת פיזור עבים, ובמים צפין אף מערה כשר.

בא"ר פירש דבמים צפין על גביו לא נעשו שאובין הואיל ומחוברין למים שבבור, [וכ"ה בלשון הר"ש והרא"ש], ומבואר דמפרש שהמים נכנסו לעציץ ע"י ששקע בבור, ובשעה שהמים נכנסין לתוכו הרי הם מחוברין, דסגי בחיבור מצד אחד, ואם נשארו כך לא נפסלו, אבל אם הבור בלע אח"כ מקצת מימיו, ונפסק החיבור בין העציץ לבור נעשו שאובין, ובמאורות הגר"א כתב שבור סיד אינו בולע, וי"ל דמ"מ בולע קצת עד שנפסק החיבור, אבל לא שיבלע כל מימיו, וכבר נתקשינו לעיל בפ"י זה שסייד בור מלא מים ושכח שם העציץ וקרקע הבור שוקעת עד שהעציץ שוקע בתוכו ואח"כ בלע מימיו, (ואע"פ שא"צ שיפסק החיבור נעשין שאובין), וצ"ע, ולפמשנ"ת לעיל מיירי בנתמלא ממי גשמים ומודה ר"א דהמים שבעציץ אינן שאובין, והא דבעינן צפין על גביו היינו שבשעת שבירה לא יתייחס חיבור המים למעשה האדם, דכיון שמעצמן צפו הרי הם כבמקוה ביד"ש, ושוב אין תפי"א פוסלתן.

במתני' המסדר קנקנים

ה. פ"ב מ"ט המסדר קנקנים בתוך הבור, פ"י הרמב"ם והרא"ש שנתנן בתוך המים כדי שיבלעו מים ויתחסמו, וחלחלו המים דרך הדפנות ונכנסו לתוך הקנקנים, וכ"מ בלשון המשנה אע"פ שבלע הבור מימיו,

הוא דכל שלא תלשן מן הקרקע אינו פוסל, דהא ר' יוסי גמר מינה לזילף בידיו וברגליו והוליקן עם הקרקע דכשר, ולפמש"כ לעיל דבמים צפין ע"ג אף אם מערה כשר, ניהא שלא הזכיר ר"י או יכפה, דהוה משמע שמערה פסול כדלעיל, והאמת דבצפין אף מערה כשר ואפי' לר"א, לכן לא התייחס ר"י אלא לפסול משבר דקאר"א, כמו שמתפרש בר"א דקאמר ישבר וה"ה יערה, ובאין צפין לר"י דוקא יכפה.

והרא"ש כתב דלר"י לא יכפה משום דחשיב תפי"א טפי מקנקנים, והיינו אם נפרש ששכחו בבור מלא מים וכפי' ר"ש, דאל"כ היינו מניח כלים דלקמן פ"ד מ"א ושם כתב הרא"ש בפסקיו סי' ה' דישבר או יכפה, ובאמת שם הביא גם הא דסייד, ומשמע שגם בזה יכפה ודלא כמ"ש בפירושו [ועי' לעיל דמה"ט השמיטו הרא"ש והטור ד"ז], וכבר נתבאר דמסתמותיה דר"י ליכא למידק, שהרי בצפין על גביו ודאי דכפייה מותרת ואפי' מערה, וע"כ דלא נחית לפרט כל האפשרויות, וממילא גם באין צפין י"ל דיכפה ג"כ שרי.

בפיה"מ כתב דלר"א המים שבעציץ שאובין, וכנראה מפרש דצפין דשרי היינו שמי הבור מרובין ממי העציץ, ובוה הקלו שיבטלו ברוב, ולכן כתב בפ"ד ה"ה דלר"י אע"פ שהמים שבעציץ מרובין על המים שבבור ישבר, ובפשוטו ה"ה בדליכא מים כלל בבור, כמבואר במתני' דמסדר קנקנים בתוך הבור, וכן במניח קנקנים בראש הגג, אלא שדקדק להעתיק המשנה כצורתה, וכלפי שאמר ר"א אם מי הבור מרובין על מים שבעציץ ישבר, אר"י בין מרובין בין אינן מרובין ישבר, ולכן העתיק דאע"פ שמי העציץ מרובין ישבר.

והב"י פ"י בדעת הרמב"ם והרא"ש דמיירי בבור שיש בו מים, ולכן חשיבא נתינתו כלדעת קצת, שיודע שאפשר שישקע ויתמלא מים, [ויתכן כונתו שמחמת כובד

על גביהם, א"כ גם כאן יש לחשוב המים עצמן כשאובין, שאפי' נפלו מעצמן לבור פסולין, [מיהו עי' בב"י שפירש דבסייד גרע ממסדר קנקנים, וס"ל דבעינן שם מעט מים בבור, ועמ"ש"כ לעיל בזה], מיהו אפשר דאף למש"כ בדעת ר"א מ"מ כיון דמצינו לר"א דמחמיר בשוכה טפי ממניח לנגבן, דס"ל דבעינן שיכוין וירצה שלא יכנסו מים לתוכן, לפ"ז אפשר דבמסדר קנקנים מחמיר טפי וס"ל שהמים שבתוכם ג"כ כשאובין, ואפי' נפלו מאליהן פסולין.

בהא דתנן ישבר, אם גם יכפה

שם אע"פ שבלע הבור מימיו הר"ז ישבר, פי' הגר"א דה"ה יכפה, וקמ"ל סתמא כר"י, דא"צ מעט מים בבור, וא"צ מים צפין, ולפמ"ש"כ דבסייד נתמלא ממי גשמים, אשמועינן הכא רבותא טובא דאע"פ שלא שכה ונתן ע"ד שיבלעו מים, מ"מ המים שחלחלו לתוך הקנקנים אינם כשאובין.

והא דלא קאמר בפירוש או יכפה, י"ל דסמך אדלעיל ולא הוצרך לחזור ע"ד, ועוד דלא נידוק מינה דבסייד אינו יכול לכפות, ועמ"ש לעיל דאדרבה בצפין אף לערות מותר, וגם בסתמא אם סידר קנקנים אין מקום בבור להטותן ולכפותן, ולכן לא שנה עצה זו שלא יכא להגביה ולערוות.

במתני' המניח כלים תחת הצינור כו'

ו. פ"ד מ"א המניח כלים תחת הצינור כו' פוסלין את המקוה, נראה דפרקים דלעיל מיירו בדין ג' לוגין, ופרק זה מיירי בכל המים שבמקוה, דכלים הנתונים תחת הצינור עושין את כל המקוה שאובה, כיון שהמים יורדים מהצינור למקוה, וכולם עברו דרך הכלים, אע"פ שהם כבר מלאים פוסלין את המקוה כולה, וכן מתפרש מה ששינונו פ"ו מ"ה בשק או קופה היו נתונים תחת הצינור אינם פוסלין את המקוה, דלא מיירי במים שבשק, אלא במים שעברו דרך

ולא אמרו אע"פ שאין מים בבור, וש"מ שהיו מים בבור ונבלעו, דאם המים שבקנקנים נכנסו מהגשמים מנלן שהיו מים בבור כלל, ועוד שאם נתמלאו מהגשמים הרי דינו כמניח תחת הצינור, אם לא היתה לו סיבה אחרת להניח בבור, וכ"ה לשון המסדר קנקנים שנתנן באופן שלא יכנסו מים דרך פיהם, רק יבלעו דרך הדפנות.

ויש בזה חידוש דאע"פ שהמים שנשאבו כבי יותן ומקבלין טומאה, כמ"ש במכשירין פ"ג מ"ב בחבית שהיא מלאה פירות ונתונה לתוך המשקין ושאבו, ובפשוטו ה"ה בנשאבו בלא פירות, ועי"ש פ"ה מ"ז המוליך את הספינה לים הגדול לצרפה כו' ה"ז כבי יותן, ומ"מ אין דינם כשאובין לפסול את המקוה, וכן שנינו בפ"ד מ"ב זקפה לידוח ב"כ וב"כ אינה פוסלת את המקוה, ואמרו בתוספתא דהמים כשרים לעשות מהם מקוה אע"פ שהם כבי יותן, אבל שם לא מיירי בתוך כלי, וכאן נשאבו לתוכו, שו"ר בתוספתא מכשירין פ"א ה"ד המסדר קנקנים בכיפה אע"פ ששאבו יותר מלוג אינן כבי יותן.

בדעת ר"א במסדר קנקנים

ויש לעיין מה דין המים שבכלים אלו אליבא דר"א, ואמנם ודאי דלא ישבר כיון שאין מים צפין על גביו, אבל אכתי נפ"מ בנפלו או נשברו מאליהן, או שירדו עליהם גשמים ועכשיו המים שבבור צפין עליהם, ובאופן שדינו כשוכה שהוא טהור, ולפמ"ש"נ לעיל סק"ד דבסייד אף כשאין צפין על גביו אין המים שבתוכו שאובין לר"א, נראה לכאורה דה"ה הכא, דאין לחדש פלוגתא נוספת בין ר"א ור"י, דבמתני' דלעיל שמענו פלוגתתם רק בהיתר השבירה שמביא המים למקוה במעשה האדם, אבל המים עצמם לכו"ע כשרין, אבל להסוברים דבסייד המים שבעצין שאובין, אע"פ שנתמלאו שלא לדעתו וטעמא דר"א מפני שהם מחוברין למקוה ע"י המים שצפין

דקאמר אחד כלים גדולים שזהו הפשוט יותר כמ"ש תו' פסחים פ"ה א', ואחד כלים קטנים, ואפשר שזה בכלל פרש"י שם שכתב דרבנא דכלים קטנים דלא תימא דלא חשיבי, והראשונים ז"ל לא ניחא להו בזה כיון דסו"ס הנדון על המים שהם שאובין בתוכן, אבל למש"כ דהחידוש על המים שיצאו מתוכן ניחא, - ועו"ל שהרי מצינו בחוטט בצינור דבחרס בעינן רביעית וקמ"ל דהיינו דוקא חוטט בצינור, אבל כלי שלם אפי' קטן ביותר פוסל את המקוה.

ולפ"ז גם בכלי גללים כו' קמ"ל דאע"ג דלא חשיבי וגם אינם מק"ט אפ"ה פוסלין את כל המים שעברו על גביהם.

נראה דהמניח בגדים תחת הצינור אינו בכלל מתני', וג"ז יש לדקדק מדמני כל הני שהם כלי העשוי לקבל, ואף אם המניח בכוונה פוסל את המים, דלא מיעטו אלא שק וקופה, עס"ק י"ב אות ד', מ"מ דין שוכח לא נאמר בזה, כיון שאינם עשויין לקבל, ליכא למיגזר אטו מניח.

בגדרי שוכח

ז. **שם** אחד המניח ואחד השוכח כדברי ב"ש כו' אר"מ נמנו ורבו ב"ש על ב"ה, אין לפרש דבסתם שוכח כלים תחת הצינור מיירי, שהרי בפ"ב מ"ז ח' ט' נשנו דיני שוכח שהם טהורין, ואם רבו ב"ש על ב"ה הדין נותן דסייד ששכח עציץ בבור, והמסדר קנקנים בתוך הבור, ואפי' המניח בגג לנגבן, פוסלין את המקוה, שהרי לא חילקו בכאן איזה שוכח, א"ו לכו"ע יש שוכח שטהור, ולא הו"ל לב"ש לומר אחד המניח ואחד השוכח דמשמע ששניהם שוין, וגם הו"ל לפרושי באיזה שוכח פוסלין.

ולבן פירשו בגמרא שבת ט"ז ב' דהאי שוכח היינו ג"כ מניח, וכ"ה סתמות הדברים דלא מיירי במאורע ששכח כליו בדיוק תחת הצינור, א"ו מתחלה נתנם שם בכוונה.

השק, וכן מתפרש במ"ב בטבלה שתחת הצינור, וכן במ"ג בחוטט בצינור ובסילון, וכן במ"ד במים שאובין ומי גשמים שנתערבו, וכן בשוקת במ"ה, ולא נחית התנא לבאר איך יכנסו המים שבכלים למקוה שכבר דנו בזה ר"א ור"י בפ"ב מ"ז ח' ט', וכאן הנדון על המים שיצאו מאליהן אם הם פוסלין את המקוה.

בשבת ט"ז ב' הגירסא לקבל בהן מי גשמים, וזהו ביאור שהוסיפו בגמרא כמו שמצוי בגמרא כדמייתי משנה או ברייתא דטהרות או זרעים, והכונה לקבל המים לצרכו, דלהוליקן למקוה א"צ את הכלי, וצ"ע בטור שהעתיק שמקבל המים להוליקן למקוה, ועי' להלן בדברי הטור.

בחידוש כלים גדולים וקטנים

שם אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים, פי' הרא"ש וכ"פ תו' שבת ט"ז ב' דכלים גדולים היינו שמקבלים מ' סאה, וקטנים היינו שברי כלים שאינם מק"ט [וצ"ע בב"י סי' ר"א [סל"ד בשו"ע] שהבין דלדעת תו' פחות מסיכת קטן אינם פוסלין, ובפשוטו כונת תו' דטהורין לטומאה ופוסלין], ולכאורה לשון אחד ואחד משמע שזהו עיקר הפסול, כמו בין כך ובין כך, ואם איתא דהכונה לכלים שאינם מק"ט הו"ל אפי' כלים גדולים, וגם אין במשמעות לשון גדולים וקטנים, שאינם מק"ט, ובפרט קטנים דלא משמע שברי כלים פחות ממדתן לקבל טומאה, ועו"ק דלמאי איצטריך בבא זו, והרי סגי דליתני המניח כלים תחת הצינור אפי' כלי גללים כו'.

ולפ"משי"ב לעיל דמתני' מיירי במים היוצאין מן הכלים מאליהן, דחשיבי כנשאבו ויצאו אע"פ שנפלו על הכלי כשהוא מלא, וכבר אין לו צורך במים נוספים, וגם יש מקום לחשבם כעברו מלמעלה, לפ"ז ניחא בפשוטו שיש חידוש בכלים קטנים שכל המים מתייחסים לכלים כאילו נשאבו בתוכם, והיינו

ונראה דשוכח שמטהרין ב"ה וכן במה שמטהרין ב"ש מיירי בדלא נחא ליה השתא במילוי הכלים, דאם נחא ליה בשאיבת המים הרי הם פוסלין את המקוה אפי' הניחין קוף, כיון שנכנסו לרשותו בתלישה זו, ול"ד לקוף שמולין מים ברגליו, שאין המים נתלשין לתוך הכלים של הבעלים, אלא נכנסין שוב למקוה המחובר, אבל כשנתלשין לתוך הכלים בכל ענין חשיבי שאובין בדניחא ליה, ובזה מתיישבת סוגיא דשבת וכמשי"ת בסמוך.

בסוגיא דשבת ט"ז ב' ואי מיירי בשוכח

שבת ט"ז ב' אמר רב משרשיא דבי רב אמרי הכל מודים כשהניחין בשעת קישור עבים טמאים בשעת פיזור עבים דברי הכל טהורים לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו מר סבר בטלה מחשבתו ומר סבר לא בטלה מחשבתו, יש לעיין אם נתנן כדי למלאת וניחא ליה בכך, איך אפשר לומר דבשעת פיזור עבים טהור, הרי מתחלה נתנן בשעת פיזור עבים כדי שיתמלאו כשיתקשרו העבים, ואין שייך בזה ביטול מחשבה כלל, וה"ה בנתנן בשעת קישור עבים ונתפזרו ומניחין כדי שיתמלאו אח"כ כשיתקשרו העבים, דאין שייך לומר בטלה מחשבתו בדניחא ליה, ועוד היכי קרי ליה שוכח בזמן שהוא רוצה בהנחתו, ועוד דבניחא ליה בשאיבתו הרי הם כתלושין לכל דבר, ואין שום חסרון בשלימות שאיבתו, ואפי' הסיח דעתו לענינים אחרים מה בכך, אטו אם ירדו גשמים כשישן, חסר בדין שאובין.

ולכן נראה דכולה מימרא דרב משרשיא אשוכח קאי [וכ"מ ברש"י] ולמש"כ שוכח היינו דלא נחא ליה כשנתמלאו, שכבר נמלך מהמילוי ורוצה שיכנסו המים למקוה בהכשר, והיינו דקרי ליה שוכח שמה שהם מונחין עכשיו זוהי שכחה ולא מדעת, [מיהו ה"ה אם נשתכחו מלבו ואין לו עוד רצון במילוי, בלי כוונה מפורשת לנמלך, דהשתא

שוכח הוא] וכולה מתני' בשנתנן תחלה כדי שיתמלאו, בין המניח בין השוכח וקמ"ל דבי רב דכיון שנתנן תחלה למלאות, הרי המילוי מתייחס למעשה שלו, אע"פ שנמלך ואינו צריך למילוי ולא נחא ליה, הגע עצמך הרי שהיו מים בגג ונכנסו לצינור וקודם שקילחו לחוץ הניח החבית למלאות, ותוכ"ד נמלך מהמילוי, דודאי שייך לומר שהמילוי מתייחס לאדם שהניחה, והר"ז כנמלך אחר המילוי, וה"ה במניח בשעת קישור עבים, אבל אם מניח בשעת פזור עבים ונמלך, בטל מעשהו ודיינינן ליה כשוכח מעיקרא, כיון שאין המילוי נמצא שנתייחס למעשה הנחתו כמילוי, והו"ל ההנחה בגדר מחשבה וכיון שנמלך הרי מחשבה מבטלת מחשבה.

ביאור הנדון בהניחין בשעת קישור ונתפזרו

ונחלקו ב"ש וב"ה במניח בשעת קישור עבים שההנחה נחשבת כמילוי, אם הנחה כזו מתבטלת ע"י פיזור העבים, או דכיון שהיה מעשה גמור כיון שהיה קרוב למילוי, לא דיינינן ליה כשוכח בשעה שנמלך, דהמעשה אלים ממחשבת הנמלך שאח"כ, וזהו שאמרו ב"ש אחד המניח ואחד השוכח, פי' דהמניח ואח"כ שכח נשאר שוה לדין מניח, כיון שהיה כאן מעשה גמור, משא"כ במניח בשעת פיזור דחשיבא רק מחשבה, וב"ה מטהרין בשוכח, דכלים שנמצאים תחת הצינור בשעת פיזור עבים ולא נחא ליה במילואן בטלה מחשבתו הקודמת והו"ל השתא כשוכח מעיקרא.

והא דמודים בשוכח בחצר, אע"פ שמתחלה נתנן למלאות, ובשעת קישור עבים היה מעשה גמור, מ"מ בשעת פיזור עבים בטל כל המעשה ואין ניכר זיקה להנחתו הקודמת לשם מילוי, וכיון שנמלך בטל הכל, משא"כ תחת הצינור שניכרת מחשבתו מזה שהם מונחין תחת הצינור, ומה שאמרו לא בטלה מחשבתו אין הכונה שבאמת דעתו על המילוי, אלא

פוסל, וביאר מרן זללה"ה בתנינא ס"ח סק"י דמ"ש רש"י שיצא למלאכתו ושכחן אין הטעם מפני שצריך לזכור בזמן המילוי, דודאי אם נחא ליה במילוי פוסלין אלא שאם היה זכור שהם מונחין שם ולא נטלן הרי מוכח שעדיין רצונו במילוי ופשיטא דלא אסח דעתיה, אבל אם יצא למלאכתו ושכחן אין רא"י מזה שהשאירן שם ולא הכניסן לביתו, שעדיין דעתו על המילוי, ולכן אנו מכריעין דעתו לפי העבים, שאם נתפזרו נקטינן שבטלה מחשבתו, ואם נתן בשעת פיזור עבים לא ידעינן כלל אם היה דעתו על המילוי ולכן אינו פוסל.

ונראה מזה שדעת רש"י דאם ידעינן בודאי שאין דעתו על המילוי אינו פוסל אפי' הניחן בשעת קישור עבים ולא נתפזרו, דכיון שאין המילוי לדעתו אינו פוסל, ולא אמרינן דמעשה עיקר ואין מחשבתו מוציאה מיד מעשה, ופלוגתתם איך לאמוד דעתו בסתמא, ולכאורה דוחק לאוקמה בשא"א לברר דעתו, ואנו אומדין דעתו ע"י פיזור העבים, דפשיטא דמתני' מיירי במניח עצמו ויודע דעתו, ולפמש"כ דמחשבתו אינה מוציאה מיד מעשה נחא, ומיירי דהשתא לא נחא ליה וזהו השוכח שאמרו, דזה שלא החזירן לביתו זהו משום שכחה, ואפי' זכור דינו כשוכח כיון שאין דעתו על המילוי והיה רוצה בהחזרתן לביתו.

ולכאורה לדעת רש"י אם הניחן בשעת פיזור עבים ונתקשרו וידענו דעתו בשעת קישור עבים דניחא ליה ורוצה במלואן, הר"ז כמניח בשעת קישור עבים, אבל למש"כ כיון שאין כאן מעשה הנחה, מהני נמלך לבטל מעשהו.

וכן הדין בהניחן בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ונמלך עכשיו, דלמש"כ מהני דכיון שנתפזרו בטל מעשה ההנחה, ומהני נמלך שלא יחשב כממלא בעצמו, ומרן זללה"ה כתב שם בדעת רש"י דאע"פ שידענו

דלא בטל מהנחה זו מחשבתו הקודמת, ועדיין מתייחס המילוי למעשהו.

בדין הניחן ונמלך

מ"שון הגמ' נראה דמניח דמתני' מיירי בכונת מילוי ולא נמלך, וזהו שהוסיפו בגמרא בלשון המשנה לקבל בהן מי גשמים, (כדרך הגמ' להוסיף ביאור במשניות טהרות), ודבי רב ביארו חילוקים אלו בשוכח, ולכן לא הזכירו בגמרא שהניחן ונמלך, דכולה מימרא בשוכח מיירי דהיינו ע"כ שנמלך, ומדקאמר דב"ה מטהרין בשוכח ולא קאמר מטהרין סתם, משמע דלאו בכל שוכח מטהרין, ואין לומר דהוה משמע מטהרין אף במניח, וניחא ליה בשאיבתו, דפשיטא דמניח פוסל, ועוד דהו"ל למימר בש"א אף השוכח וב"ה מטהרין, אבל השתא מדקאמר אחד המניח ואחד השוכח משמע דב"ש קאמרי ששניהם שוין, פ"י אחד המניח שמודים בו ב"ה דהיינו שלא נתפזרו העבים ואחד השוכח, וע"כ דהיינו במניח בשעת קישור עבים, דאל"כ אין נופל לשון אחד ואחד דמשמע שהם שוין, והו"ל אף השוכח, וקתני ב"ה מטהרין בשוכח ולא בכל השוכח, והיינו דבלא נתפזרו העבים מודו, וזה מיושב טפי דלנמלך קראו שוכח, ובוה חילקו באופני השוכח, אבל לא קרינן לנמלך מניח, מיהו אחד המניח דב"ש מתייחס גם לשוכח שמודים בו ב"ה.

בפ"י רש"י

ורש"י פירש שהלך למלאכתו ושכחן, ויש לעיין אם עדיין נחא ליה במילוי, הרי אין שום גריעותא בזה שאין דעתו על המילוי בכל שעה, אין זה אלא כהניחן והלך לישן דודאי פוסל, ורש"י פירש דכי נתפזרו אסח דעתיה דסבר לא ירדו גשמים עוד, ומשמע דמיירי שאין אנו יודעים דעתו אלא דנקטינן שמסתמא הסיח דעתו, אבל אם ידענו שלא הסיח דעתו אין הפיזור מועיל כלום, וזה כמש"כ לעיל בדעתו על המילוי בכל ענין

שהיה זכור בשעת פיזור, מ"מ לא גרע מהניחן בשעת פיזור דנקטינן שהסיח דעתו אח"כ, מיהו ע"כ מיירי בדידעיןן ששכח בשעת קישור עבים, דאל"כ יש להוכיח מדלא הכניסן שעדיין דעתו על המילוי, כמו שהצריך רש"י שוכח בהניחן בשעת קישור עבים, וכמבואר במשנה ובגמרא דמיירי בשוכח.

בדעת הטור בדין מניח בשעת פיזור

והטור לא הזכיר כלל דבעינן שוכח, ומשמע דעתו ז"ל דאף במכזיב אינו פוסל אא"כ נתנן בשעת קישור עבים, דבעינן שיתייחס המילוי למעשה האדם, וכשאינן עבים מתייחס הכל לידי שמים, ומפרש דמניח היינו בקישור עבים ושוכח היינו שהניחן בשעת פיזור עבים, וכבר נתקשה בזה בבהגר"א ס"ק ע"ה, ומרן זלה"ה שם כתב להשוות הטור עם פרש"י, וצ"ע שהרי בטור לא הוזכר שוכח כלל, ואמנם גם לפרש"י אם זכור בשעת פיזור עבים ושכח אח"כ כשר, אבל בעינן שכח אח"כ, ובטור לא הוזכר ד"ז, וגם צ"ע בטור שפירש שהניחן כדי למלאות מהם המקוה, ובפשוטו הניחן לצרכו, ונמלך למלאות מהן המקוה, או שנתמלא מהגשמים שצפו מאליהן ע"ג הכלים], והרא"ש סמך על לשון שוכח שהעתיק, ומתפרש בששכח או בדידע בעצמו שנמלך וכמש"כ, ובקיצור פסקי הרא"ש כתב כבטור.

בחוב"ב ס"ב סק"ז ע"ס הדינים העולים לפרש"י

וואמו"ר (שליט"א) זלה"ה נקט בדעת רש"י דשכח היינו לומר שנמלך מהמילוי, ורק בגלל ששכח לא נטלן משם, וזה כמש"פ לעיל, ודלא כמש"כ בדעת רש"י דמיירי בדלא ידעינן דעתו ואמדינן שמתמא הסיח דעתו בפיזור העבים, והגני מעתיק סידור הדינים ע"פ מ"ש שם בס"ב סק"ז דינים העולים לפרש"י אי קי"ל כר"י, א. הניח כלים תחת הצינור למלאות מים לצרכו, ונמלך שאינו חפץ

עוד במילוי, ושכח ליטול הכלים משם, אם הניחן בשעת קישור עבים ולא נתפזרו אע"פ שירדו לכלים אחר שנמלך פוסלין את המקוה, [ולפמש"כ בדעת רש"י אם ידענו שנמלך אינו פוסל בשום ענין, אלא דסתמא נקטינן בכה"ג שלא נמלך], ב. הניחן בשעת פיזור עבים באופן הנ"ל ונמלך קודם שנתמלאו, אפי' נמלך אחר שנתקשרו העבים, אינו פוסל, [ולפמש"כ בדעת רש"י אמנם בסתמא נקטינן שנמלך, אבל אם ידענו שלא נמלך בזמן שכבר נתקשרו העבים, דינו כמניח בשעת קישור עבים ופוסל], ג. וכן אם הניחן בשעת קישור עבים, ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ונמלך קודם שנתמלאו אפי' נמלך רק לאחר קישור עבים פעם שני, מ"מ בטל מעשה הראשון כשנתפזרו, [ולפרש"י ג"כ כנ"ל], ד. הניחן בשעת פיזור עבים ולא נמלך מהמילוי אפי' נתמלאו לאחר כמה ימים פוסל ואפי' שכח מהם כל שבהזכרו ניהא ליה, [וכן למש"כ בדעת רש"י בדידעין דניהא ליה, אבל בסתמא נקטינן שנמלך והסיח דעתו], ה. הניחן בחצר לר' יוסי דינא כהניחן תחת הצינור, בין לחומרא בדין א' ד' ובין לקולא בדין ב' ג', ו. הניחן בשעת קישור עבים תחת הצינור שלא לצורך מילוי, כגון ששכחן ולא נתן לבו שזה תחת הצינור, ונתמלאו מים, פשטא משמע דלא חשיבי שאובין, [ולפמש"כ בדעת רש"י בדידעין דעתו ודאי כשר], וכ"כ שם בדעת הרא"ש כפרש"י וכ"נ בראב"ד [ס"ג ה"ח בנדמ"ח], ולפמש"כ לעיל סק"ד דסייד ששכח עציץ בבור מיירי בנתמלא ממי הגשמים א"כ מבואר דבשוכח תחת הצינור כשר, וכ"נ מהא דלא אשכחו דבי רב פלוגתא אלא במניח ואח"כ שכח, אלמא שוכח מעיקרא בכל גוונא כשר, יעוי' בסמ"ג סי' רמ"ח שכתב דשוכח בחצר בשעת קישור עבים כשר ומניח פסול וצ"ע, [ובנתפזרו אפי' מניח כשר, וד"ז ע"פ הרמב"ם, וצ"ע], אבל למדנו להכשיר בשוכח.

סתירה בהיקש דבבור מבואר שכולו שאוב כשר, ובמעין מבואר שכל תפי"א פסולה, ועושין פשרה בהיקש דלא כולו כמעין ולא כולו כבור, ויש לעיין אם בור כולו שאוב, הרי מפורש בתורה דבור יהיה טהור, וצ"ל דהרמב"ם מפרש בור מקוה מים חדא מילתא, דדוקא בור של מקוה מים ביד"ש כשר, ובפשוטו מתפרש מעין ובור וכל כינוס מים, וכ"ה בפסוק הטעמים, וכ"מ בחולין פ"ד א', וכ"נ בתו"כ, ולכאורה נראה דבור יש בו תפי"א בחפירתו ובהכנת השבילין להוליך המים לבור, אבל המים נכנסין מאליהן לבור ע"י הגשמים, כמבואר במשנה בכמה מקומות דבור מימיו כשרין, כדתנן הסייד ששכח עציץ בבור, המסדר קנקנים בתוך הבור, הבור שבחצר שנפלו לו ג' לוגין, והיינו דילפינן מדומיא דבור דתפי"א כשרה, ובור גופיה דומיא דמעין שלא יהא כולו שאוב, וכעת ראיתי מובא מפ"י הראב"ד לתו"כ בכת"י שפי' כמש"כ דתפי"א דבור הוא בתקון המרזבים והצנורות והמזחלות להביא בהם המים לבור.

שם ה"ג אע"פ שהיא עונת גשמים כו' ואע"פ שכל המים האלו כו' נראה מזה דרבינו מפרש דלא הצריך ר"א מעט מים בבור אלא בעונת גשמים דהיינו קישור עבים, וכמו שגזרו ב"ש בזה שוכח אטו מניח, ומ"מ במעט מים הכשיר, ור"י סבר דלנגבן עדיף ואפי' בשעת קישור עבים א"צ מעט מים, דלא גזרו אלא שוכח אטו מניח, דשוכח בלא סיבה שייך לגזור אטו מניח, אבל לא מניח לנגבן אטו מניח למלאתו, וכן נקט בש"ך ס"ק צ"ד, ומרן זללה"ה בס"ח ס"ק י"א כתב דעונת גשמים אינו קישור עבים ומיירי בפזיזור עבים, ונראה דאפשר להקל כהש"ך ע"פ מש"כ לעיל סק"ז דין ו' עי"ש.

שם ה"ד המניח כלים תחת הצנור תמיד כו' שחזקת הצנור לקלח מים, כנראה דרבינו מפרש צנור שמוליך מים מהנהר או מעין וכיו"ב, ולכן אינו תלוי בעונת גשמים, גם אם

ונראה דנקטינן לדינא ככל הנ"ל, מלבד בד"ז ששכח תחת הצנור או בקישור עבים דיש להחמיר, ועי' לקמן סק"ח בהניחן לנגבן.

במתני' ומודים בשוכח בחצר כו'

שם במשנה ומודים בשוכח בחצר שהוא טהור, ר"מ קתני לה דכיון דהלכה כב"ש הוצרך לפרש במה מודים לב"ה, אבל לר"י דהלכה כב"ה אין נפ"מ במה מודים ב"ש, מיהו למדנו מזה דאף בחצר אם הניחן בשעת קישור עבים ולא נתפזרו טמאין, אע"פ שנמלך, דלא פליג ר"י אר"מ בד"ז, ועי' להלן.

שם אר"י עדיין מחלוקת במקומה עומדת, שלא נמנו ורבו עליהם והלכה כב"ה, ולשון רש"י בשבת דלא חזרו בהן, ולכאורה לכו"ע לא חזרו בהן אלא שרבו ב"ש על ב"ה.

אי קי"ל כר"מ או כר"י

ובפשוטו הלכה כר"י כדקי"ל בכל דוכתא ר"מ ור"י הלכה כר"י, ובב"י כתב מדמוקי בשבת י"ז א' דר"ט כר"מ הו"ל סייעתא לר"מ, ולכאורה נידוק איפכא דר"ע כר"י, מיהו הראשונים ז"ל כתבו דל"ג ד"ז בגמרא, ואף לספרים דגרסי דרנב"י אדר"ט, לא גרסי סיומא דר"ט כר"מ, והרמב"ן שם כתב דאי ר"ט כרנב"י מני אוכלים וכלים בתרתי, ועי"ש בר"ן בשם בעה"מ ובריטב"א, ועכ"פ אין רמז לשנות הכלל דר"מ ור"י הלכה כר"י, ונראה לדייק כן ממתני' שנשנה הא דמודים ב"ש בדברי ר"מ, ואם איתא דרבי ס"ל כר"מ בהא, היה שונה הא דמודים קודם דברי ר"מ, דאז היה מתפרש ששנה מודים דב"ש דנפ"מ לדינא משום דקי"ל כר"מ, אבל השתא ששנה ד"ז בדר"מ, הרי"ז מפורש דרק לר"מ נפ"מ בד"ז, וכ"כ הראב"ד והרא"ש, וכ"כ באו"ז בשם ראבי"ה דהלכה כר"י, וכ"פ בטוש"ע כר"י.

בדברי הרמב"ם פ"ד

ח. רמב"ם פ"ד ה"ב והבור כולו ביד"א שהרי כולו מים שאובין כו' לפי זה יש

המים שעברו ע"ג הכלים ונכנסו מעצמן למקוה ג"כ פסולין, דהמים נכנסין לכלי ודוחקין השאובין שבתוכן ולכן כל המים פסולין.

שם ה"ה הסייד ששכח עציץ במקוה כו' כאן מפרש רבינו שנתמלא מן המים שבמקוה, ואין לגזור אטו מניח דיכול לדלות המים מיד אם ירצה, ולא דמו למניח לקבל מי גשמים או מי צינור, דכאן השוכח אינו דומה למניח, וליכא למיגזר ביה, וכן במסדר קנקנים לא גרע מלנגבן כיון שלא עלה על דעתו שישאבו לתוכן, ולא ניחא ליה שיכנסו לתוך הכלים.

בתוספתא לגיון העובר כו', ובדין שלא בכונה

ב. תניא בתוספתא פ"ג ה"ג [הובא בר"ש פ"ב מ"ט], לגיון העובר ממקום למקום וכן בהמה העוברת ממקום למקום וזילפו בידיהם וברגליהם ג' לוגין למקוה כשר, ולא עוד אלא אפי' עשו מקוה בתחלה כשר, נראה דמיירי בעברו בנהר או אמת המים וכיו"ב שאין המים שאובין, אבל במה שנתלשו המים על גופן נעשו שאובין, ובתלשן במתכוין לזלפן למקוה קתני ברישא בדברי ר"י שפוסלין את המקוה, וכלפי זה אמרו דלגיון שעובר ממקום למקום ואין כונתן לתלוש המים ולהעבירן הר"ז כבהמה העוברת ממקום למקום, ואין המים שע"ג גופן פוסלין את המקוה, ולא מיירי בהולכין עם הקרקע, שלגיון ובהמה הולכין כדרך ומגביהין רגליהם מן הקרקע, ובמתכוין כה"ג הו"ל תלושין, ולענין קבלת טומאה לכאורה היה נראה דאף שלא במתכוין הר"ז בכי יותן כיון שיודעין שנרטבין רגליהם, אבל לענין מקוה אין כאן תלישה לדעת, שאין דעתם על המים שטפחו ברגליהם לתלשן, והיינו דקמ"ל ברייתא דכשרין למקוה, וכמו זקפה לידוח פ"ד מ"ב דהוי בכי יותן וכשרין למקוה, וכאן החידוש באדם עצמו שג"כ כשרין, (ויש לדון אם ברחצו גופן בנהר פוסלין את המקוה דזה חשיב תלישה לדעת

ברגע הנתניה לא ירדו בו מים, והנחה זו בהבנת ענין הצינור מחייבת שינוי כל הסוגיא, דע"כ רק בחצר (או בגג) תלוי בעונת גשמים, וקי"ל כב"ש דבכל היכא דמניח פסול גזור שוכח אטו מניח, מיהו דוקא בכה"ג, לאפוקי לנגבן, או בבור באופן שאין זה דומיא דמניח למלאת כלל.

ויש לעיין איך מתפרש ומוודים בשוכח בחצר שהוא טהור, שהרי לדעת רבינו אף המניח בחצר טהור בכל האופנים ששוכח טהור, ונראה מדברי רבינו בפיה"מ דת"ק דסבר בטלה מחשבתו הו"ל כשוכח, כיון שמחשבת הנחתו בטלה, ודייק לה מדקאמרי דבי רב בהניחן ולא קאמרי בשכחן, וכן מפרש שם גרסתו בגמרא אלו ואלו טמאין דהיינו בין מניח בין שוכח, וכן אלו ואלו טהורין, ולר"י דלא בטלה מחשבתו המניח לכו"ע פוסל, ונחלקו בשוכח אם גזור אטו מניח, ומהא דאר"י עדיין מחלוקת במקומה עומדת ש"מ דס"ל דלא רבו ב"ש על ב"ה בזה, ומהא דאמר דבריו על שוכח בחצר, ש"מ דס"ל שגם שוכח בחצר דקאמר ת"ק שאין לגזור בו גם בזה פליגי בפלוגתא דרישא, וכיון דפליגי בשוכח אטו מניח ע"כ דסבר ר"י דמניח לכו"ע פסול, ולת"ק כל מניח שעברו עליו פיזור עבים דינו כשוכח.

והנה נתחדש בדברי רבינו דמניח בכונת מילוי אף שדעתו ע"ז, מ"מ אם הניחן בשעת פיזור עבים אין המילוי מתייחס לאדם וחשיב שפיר ביד"ש דומיא דמעין, וכלשון רבינו בפיה"מ לפי שירידת הגשמים אינה מכוחו וכאילו נתמלאו שלא ביד"א, ולעומת זה השוכח בחצר בשעת קישור עבים פסול, אע"פ שלא היה דעתו על המילוי כלל.

שם ואם כפאן על פיהן או שברן כו' ר"ל דבהגביהן לערות בכל גוונא פסול כההיא דמניח קנקנים בראש הגג לנגבן, וכ"כ בפיה"מ, אבל א"צ לזה דכאן מתפרש שכל

ור"ל כמש"כ דאע"ג דבדניחא ליה שנתמלאו המים כדי שיהיו מזומנין לו למקוה אינו פוסל, מ"מ אם ידע בזה קודם שנתמלאו וניחא ליה אפשר דפוסל, ולפמש"כ באמת אף נוחתא דאחר שנתמלאו פוסל, אבל דוקא נוחתא שרוצה בתלישתן לצרכו, אבל אם נוחתא ליה במה שעברו ונתמלאו, אבל עכשיו אינו רוצה בתלישתן אלא לערותן למקוה, רק בכה"ג אינו פוסל, מיהו אם יודע קודם שנתמלאו וניחא ליה שיתמלאו כדי להוריקן למקוה ג"כ פוסל, כיון שניחא ליה בתלישתן לזמן, ובזה מיירי מרן זללה"ה, והחילוק אם רוצה בקיומן עכשיו בכלי אפי' לזמן מועט, או ששמח בעבר בלבד.

ויעוי' מש"כ לקמן ס"ק י"א דמבואר בתוספתא שכלי המתמלא בגלגל ע"י הרוח או מרוצת הנהר פוסל את המקוה, ולכאורה סיבוב הגלגל לא חמיר מבהמה, שרק הנחה הראשונה חשיבא מעשה האדם, וש"מ כמש"כ דכל שנתלש לצורך האדם פסול, מיהו עמש"כ שם בשם מרן זללה"ה.

בדין שאיבה ע"י בהמה, ובד' הרשב"א והראב"ד הרשב"א בשעה"מ ש"ה דקדק מכיון דאשמועינן לגיון דאדם שלא בכונה אינו פוסל, למאי איצטריך לאשמועינן בהמה, וע"כ דזו ואצ"ל זו קתני, ולפמש"כ יש חידוש בבהמה שהאדם מעבירה לדעתו, ואעפ"כ כשר, וכש"כ לגיון שאינו לדעתו כלל, ועוד נראה דפרושי קא מפרש אדם דומיא דבהמה שעוברין וזולפין בלא כונה, ואם היה שונה איפכא הו"א דלא זו אף זו קתני, אבל עכשיו דבהמה מיותר, ע"כ לפרושי אדם דומיא דבהמה.

הראב"ד במהדו"ק כתב לפרש דלגיון דוקא ברגלי בהמה כשר, ובמהדו"ב חזר בו דאף להסוברים דע"י אדם פוסל, מ"מ שלא בכונה כה"ג דלגיון אינו פוסל, וכ"נ ברמב"ם, והרשב"א כתב בשעה"מ כמהדו"ק דהראב"ד

אע"פ שאין להם צורך במים, כיון שרוצים ברחיצת גופן הרי המים תלושין לצרכן, ונראה דרק המכונס בשערו פוסל, שיש לו קיום על גופו, שו"ר שגם לענין קבלת טומאה אינן בכי יותן, כיון שאין להם צורך במים על גופן, עי' לק' ס"ק י"ב אות ב' ד', ועי"ש דמלשון הטור נראה שהמים נתזין בכח הליכתן, ולא מיירי במה שטופחים על רגליהם ומנטפין וכן הוא לשון זולפים דמשמע מים מרובין.

ונראין הדברים שאפי' הוליד הבהמות במתכוין כדי שיזלפו מים למקוה בידיהם וברגליהם כשר, שהמים הנתלשים ע"ג הבהמות לא נכנסו לרשות האדם בתלישה זו, ולכן אין דעתו ע"ז מחשיבתן תלושין ביד"א, וכן בלגיון העובר אע"פ שהבעלים שמח בוליפתן, אינם חשובין תלושין לדעתו, אבל אם קוף הניח כלי תחת הצינור וניחא ליה לאדם בזה, הרי המילוי מתייחס לאדם, וכן אם נוחתא ליה שישאבו בתלישתן אחר שנתמלאו, אבל אם אחר שנתמלאו רוצה לשפכן למקוה הרי לא נוחתא ליה בתלישתן, ואע"פ ששמח בזה שנתאספו המים בכלי למלאות המקוה, מ"מ משנודע לו אינו רוצה בתלישתן אלא לשפכן למקוה, אבל אם רוצה בתלישתן הרי המים שבכלי נכנסין לרשות האדם, משא"כ ברגלי בהמה שאין לייחס מים הטופחין ע"ג הבהמה לרשות האדם, והר"ז כשמח במים המתמלאין ממילא, שו"ר שיש ללמוד כן מדעת הרשב"א והרא"ש שפוסלין ע"י אדם, ומכשירין באדם הרוכב ע"ג הבהמה.

בדין כלי שהונח תחת הצינור ע"י בהמה

וראיתי בספר מרן זללה"ה ס"ח סק"י שכתב שאם נגרר הכלי ע"י בהמה תחת הצינור לכו"ע אין כאן שאיבה לדעת, אבל אם חשב קודם שנתמלאו וניחא ליה בשאיבתן אפשר דפוסל, ואע"ג דלאחר שנתמלאו כופה ושובר ואע"ג דניחא ליה בשאיבתן אינו פוסל, מ"מ נוחתא קודם שנתמלאו אפשר דפוסל,

מ"א שאין מסלקין אותן לגמרי מהמזבח שאינו דרך כבוד (מק"ו דאם עלה לא ירד), אלא גוררין אותן באופן שהם כל הזמן ע"ג המזבח].

ולפ"ז מתפרש משכו ממנו ג' לוגין אפי' בזמן שהטיט בידיו, וכן בהיה תולש מיירי שנפלו ג' לוגין מתוך ידיו, מיהו גם לאחר שהניחן אם הוא בחלל המקוה דליכא המשכה הרי הם פוסלין בג' לוגין, [סתמא מתפרש שהניחו ואח"כ משכו ממנו, אלא שה"ה כשאוחז בידו, (הוספה)].

ונראה שהמים שבטיט נפסלו מיד בתלישתו, שאינם בתכונת טיט הנרוק, אלא הם כמים שבסגוס, שהם נפרדין ונפסלין בשאיבה, דטיט הנרוק אין המים נמשכין ממנו, שהם מעורבין יחד והם גוף אחד, וכאן דמיירי שנמשכין מים בלבד מהטיט, ע"כ מיירי שהמים אינם גוף אחד עם הטיט ושאיבה פוסלתו, ואם ישליכם כך עם הטיט למקוה ג"כ יפסלוהו בג' לוגין, וזו כונת הראב"ד [ס"ג ה"ד בנדמ"ח] שכתב הכא טיט העבה שהמים שבו אינם מעורבין עמו והם נמשכין לצד אחד והרי הם כאילו הם בפני עצמם ומשו"ה פוסלין בג' לוגין, [מיהו בפשוטו לא חמיר הטיט מספוג ודלי שנפלו למקוה לא פסלוהו, אלא דהתם נמי אם הפכן במקוה פסלוהו, והטיט שנמוח מיד כהפך הכלי למקוה דמי (הוספה)]

ולפ"ז נראה שאם הניח טיט הנרוק בשק ומטפטף ממנו מים צלולין אינם פוסלין את המקוה, דאין שם מים על המים הבלועין כשתלשן, ועכשיו מאליהן נצללין ויורדין למקוה, והר"ז כמביא שלג ונותנו בצדדי המקוה והוא זב מאליו, וראמו"ר (שליט"א) זללה"ה צידד לפסול בזה, וצ"ע.

בדעת רבי שמעון דמכשיר בשאינו מתכוין
שם ור"ש מכשיר מפני שלא נתכוין לשאוב, פ"י שלא נתכוין לשאוב את המים, אלא

(ולא היה לפניו מהדו"ב), וכן הרא"ש והטור הכשירו רק בבהמה, ובשו"ע סל"ט סתם כהרשב"א והרא"ש, וכתב מרן זללה"ה בתנינא ס"ג סק"י דע"י בהמה יש להכשיר, אבל ע"י אדם שלא בכונה, אף דדברי הרמב"ם מסתברים בלשון הברייטא, מ"מ כיון דלדעת הראב"ד והר"ש אף בהמה חשיב כאדם, ולדעת רא"ש ורשב"א אדם שלא בכונה פוסל, יש להחמיר, ויש להעיר דבמהדו"ב הנדמ"ח כתב הראב"ד דשלא בכונה כשר בין באדם בין בבהמה אפי' כולו בלא המשכה, ודלא כמ"ש בב"י, ואחר שהוכרע דין בהמה להכשיר, הו"ל הרמב"ם והראב"ד לעומת הרשב"א והרא"ש, והרשב"א לא ראה חזרת הראב"ד בזה, וכן הב"י, כמבואר במהדו"ב הנדמ"ח, גם הרא"ש בתשובה כלל ל"א ס"ז הקשה מהתוספתא הו"ל דלא היא ע"י טהרה, אלמא פשיטא ליה דברגלי אדם מיירי, ואולי גם מפני קושיא זו פירשה בבהמה, ועי' בספר מרן זללה"ה ס"ג סק"י י"ח ע"ד הרא"ש, ונראה דבשעה"ד בג' לוגין ע"י אדם שלא בכונה יש מקום להקל, (ונפ"מ בתחלה, דע"פ המים סתמא לא נתכוין לרבות, ואין נופלין מגופו ג' לוגין בב"א), ועי' לקמן סק"י י"ב אות ב' מה שיש לתמוה על הפוסלין ע"ג אדם שלא בכונה, ועו"ק להרא"ש מי גרע מכלי מנוקב כיון שאין למים קיום עליו, שו"ר שהטור כתב שהמים מנתזין ברגליהם, ולפ"ז אפשר שמים טופחין אינם פוסלין, עי' לקמן שם אות ד'.

פ"ב מ"ז המסנק את הטיט כו'

י. פ"ב מ"ז המסנק את הטיט לצדדין ומשכו ממנו ג' לוגין כשר היה תולש כו', נראה דהמסנק והתולש מיירי באופן שוה שתופסין הטיט בידיהם ומוליכין הטיט לצדדי המקוה, במקום שאין מים, אלא שהמסנק לא הגביה הטיט מן הקרקע, אלא משכו ע"ג קרקע, והו"ל הוליכו עם הקרקע דלא חשיב תלוש, והתולש הגביהו והניחו בצדו, [וכן הוא ענין סונקין אותן לצדדי המזבח תמיד פ"ב

ולא נחלקו אלא בטיט וסגוס שהמים בלועים בהם והם ברשותו של האדם האוחז בהם, אלא שלא נתכוין לשאבן, ודוקא בכה"ג שהמים עולין בהכרח עם הטיט והסגוס ס"ל לר"ש שמה שנשפך מאליו כאילו לא נתלש לרצונו, אבל אם שואב מים בכלי מנוקב הרי ע"כ כונתו לשאוב את המים, ואף היוצאין דרך הנקב כשואבין לר"ש, וכמש"כ לעיל.

בתוספתא היה בראשו ג'ל וכו'

שם בר"ש תניא בתוספתא היה בראשו שלשת לוגין מים שאובין וירד וטבל במקוה ויש בו מ' סאה כשר סחטן לתוכו פסול, כבר כתבנו לעיל ס"ד סק"ב דנראין הדברים דצ"ל ואין בו מ' סאה, והוצרך לפרש כן כיון דקתני וירד וטבל בתוכו, וביאור הדברים דמים שאובין שבשערו דינם כג' לוגין שבספוג ודלי שאינם פוסלין את המקוה כדתנן פ"ו מ"ד, ורק אם סחטן לתוכו פוסלין, כספוג שסחטו במקוה, [ועמש"כ לעיל שם דהוי דומיא דמילתיה דר"א בגיטרא ששנו ברישא כאן] ומיירי שהביא את השאובין מבחוץ, אבל אם נתמלא שערו בתוך המים יכול לסחטו כ"ז שלא עלה מן המים, ולר"י כ"ז שרגליו נוגעות במים יכול לסחטן לתוכו, ולהכי קתני הכא שהיה בראשו ג' לוגין שאובין, [כ"ה בגר"ש ולפנינו ליתא] ור"ל שהיו בו מבחוץ.

וסיפא דסגוס מיירי שנתמלא מים בתוך המקוה, ואין במקוה מ' סאה כברישא, וכ"ז שלא עקרו לגמרי הר"ז כמחובר למקוה ואינם שאובין, ואף משלימין למ' סאה לפמש"כ לקמן ס"ז סק"כ בגיטרא המשנה פ"ז מ"ו, ואם עקרו מתוכו פסול דנעשו שאובין כמו בטיט שתלשו, ור"ש מכשיר כיון שלא נתכוין לעקור את המים מחיבורן, וכמשנ"ת לעיל, ועי' לקמן ס"ז סק"ל דלא מהני ניצוק להציל את המים שבסגוס שלא יחשבו שאובין, ולעיל במשנה כתבנו דדוקא במים שזבין מאליהן מכשיר ר"ש, אבל מים

את הטיט, והם נגררין עמו ויורדין מאליהן, והיינו דומיא דסגוס שבתוספתא שאם הגביהו מן המים פסול לרבנן, ור"ש מכשיר עד שיתכוין לתלוש, והיינו המים הנמשכין מאליהן, אבל המים שצריך לסחטן מן הסגוס פסולין אף לר"ש, שהם כמים שבכלי שרוצה לשפכן ממנו, וכן אם שואב בכלי מנוקב דמנטפין ממנו פוסלין את המקוה לר"ש כמו לרבנן, להסוברים כן.

ונראה שאם הגביה הטיט חוץ לחלל המקוה פסול אף לר"ש, ואע"פ שאין דעתו על המים שבטיט ושבסגוס, מ"מ יש כאן תלישה לדעתו, שידוע שמולין המים שבהם ממקום למקום, ורק במים שנמשכין ויורדין למקומן הראשון עם תלישתו מהני טעמא דלא נתכוין לשאוב, דחשבינן מים אלו כאילו לא יצאו מן המקוה, ויתכן שאם הטביל שק וקופה והעלה אותן כדרכן במהירות באופן שהמים נתלשו מחיבורן דג"כ אינם פוסלין את המקוה, דהגבהת השק אינה מתייחסת לתלוש המים שבתוכו, וכן באדם וכלים שעולין מן המים י"ל דהמים שיורדין מיד בעלייתו לא חשיבי שאובין, ול"ד לזולף בידי וברגליו שמעביר המים ממקום למקום, אבל כשחוזרין מיד למקומן, אין המים מתייחסין לאדם שאין לו תפיסה ואחיזה בהם, [דהו"ל כטבלה שזקפה לידוח], ועי' לק' סק"יב אות ד' דאפשר שהטופחין אפי' ממקום למקום אינם פוסלין, ול"ד לג' לוגין שבראשו שהם נשארין במקומן, וכן המים שנשאבין טופחין על גופו, [ועי' לק' סק"יב שם], אבל היורדין מיד הם כגל שבמערה, ואע"פ שלענין צירוף מ' סאה אינם מצטרפין עד שירדו למקוה, ואף לענין כבי יותן יש לדון שהם כתלושין, אבל לענין שאובין י"ל שאין כאן שאיבה לדעת, שאין דעתו של האדם על דבר שאינו מתקיים, [ואף לענין כבי יותן מצינו שהעושה ציפור במים אין הנתזין כבי יותן שאין דעתו לתלשן אלא שיחזרו למקומן, ולע"כ], וכ"ז אפי' לרבנן,

לא חשיב ע"י אדם, [וכש"כ כשהפסיק כחו לגמרי, דהתם מיירי שהאדם משחרר הגלגל שיתגלגל ע"י הרוח או זרם המים], ולפמנש"ת נראה מהתוספתא דבכלי פסולין כדין שאובין, ואפי' כלי מנוקב אם הוא מחזיק המים לזמן מסוים ונשפך ממנו לכלי אחר, [נוצ"ע בבהגר"א הנדפס בזר זהב על התוספתא פ"ד ה"ד], אבל אם אין למים קיום אלא הם עוברים בסילון ממקום למקום או בתכונת גישתא ובת גישתא, לא נעשו שאובין שכל הסילון השוכן על הבאר דינו כמחובר, ומשיוצא מן הסילון הזה נשפך שוב לסילונות המחוברים לקרקע, ואין כאן תלישה לרשות האדם.

בפלו' הראשונים בדין מים הבאין ע"י אדם

יב. בדין מים שבאו ע"י אדם למקוה, נחלקו הראשונים ז"ל אם יש פסול כזה בכלל, דעת הראב"ד במהדו"ק והרשב"א דמלבד פסול שאובין יש פסול ע"י אדם, דכיון דאימעיט מדומיא דמעין דנעשה ביד"ש הרי כל הנעשה ביד"א פסול, ודעת הר"ש והרא"ש והטור שאין לנו אלא פסול שאובין, ואף המים המכונסין בגוף האדם בשערו ועל גופו ובידיו ובבגדים ובטיט שבידיו מיקרו שאובין, [והראב"ד במהדו"ב חזר בו לאידך גיסא שאין לנו אלא פסול שאובין בכלי, אבל ע"י אדם אינו פסול בג' לוגין אלא ברוב המקוה, ודבריו האחרונים לא נתיישבו שהעמיד כל המשניות בשאובין בכלי, ודוחק גדול לפרש סוחט כסותו ששאב מכלי וכן סגוס וטיט, גם מה שחזר בו ממתני' דסילון לא נתפרש, שהרי הסילון מחובר למקוה הכשר וכבר נטהרו בהשקה, ואפשר דס"ל שהמים כבידיו כל הזמן, וא"א לעשות מקוה ע"י מים שבידיו, דעדיין יש כאן פסול שאינו ביד"ש והשקה לא מהניא לזה, וס"ל דל"ד למטבילין כלי בתוך כלי אע"פ שהם ביד האדם, ששם הכלים טפלים ומטבטלין למקוה, אבל הסילון עומד מבחוץ בפ"ע ביד האדם, ולכן סבר הראב"ד

שצריך לסחטן כבר הוחלטה תלישתן, ולפ"ז סתמא יש ניצוק ואפ"ה פסלי רבנן, ועי' בזה בספר מרן זללה"ה ליקוטים ס"ה סק"ב.

בתוספתא מים הנדלין מאליהם

יא. תניא בתוספתא פ"ד ה"ב מים הנדלין [כצ"ל (וכ"ה בנוסחאות וברשב"א הגדלין)] מאליהן מן הים ומן הנהר והעולין [במ"ב הביא נוסחת הגר"א ועולין, דכולה חדא מילתא היא], באנטיליא פוסלין את המקוה רשב"ג אומר העולין בכבולין אינם פוסלין את המקוה לפי שאינן נתלשין, וכתב הרשב"א בסוף שער ה' דהלכה כרשב"ג וז"ל בקצר המים העולין מאליהן בגלגל פוסלין את המקוה, אבל העולין בכבולין שאינם נתלשין מן הנהר אלא מחוברין אל המים יראה לי שאין אלו שאובין שבכל עת מחוברין הן אל מי הנהר ויש להחמיר ולאסור, והב"י בסו"ס ר"א העתיק אבל העולים בגלים, ולמדנו מכאן שהנתלשין בלא מעשה ג"כ פסולין, ולא חשיב כהניחו אדם רק במילוי הראשון, אבל המילוי השני נעשה מאליו, דכיון שנשאבין לצורך האדם זוהי שאיבה הפוסלת, [וגלגל של אנטיליא הביא בערוך מויק"ר פל"ד ס"י שזהו גלגל שקבועים בו כלים ובסיבובו אחד מתמלא ואחד מתרוקן, וחוזר חלילה שהריקן מתמלא והמלא מתרוקן], וגוונא דרשב"ג לא נתפרש, וברשב"א מדמה לה להיא דחולין ק"ז א' דבזיע דוולא, וכבר האריך בב"י שם ע"ד המרדכי בזה, ואולי העולין בכבולין היינו בצנור אחד שתחתיתו מחובר לנהר, ואינו בדין ניצוק אלא כסילון דפ"ו מ"ח כיון שהוא מלא ועולה מלמטה והו"ל כמשפך שפחסתו צלוחיתו ע"ז ע"ב ב'.

ויעוי' בכ"ז ברמ"א סל"ו ונ"ב מספר בית לחם יהודה וברכ"י בארוכה בענינים אלו, ואינם תח"י ולע"כ, ומרן זללה"ה כתב בתניא ס"ג ס"ק י"ז שאם שואב בפלימפ המתנודד ע"י רוח או מים מותר לעשות מקוה דכח שני

וכן אם כופה הכלי שיש בו מים כשרים פוסל מדין ע"י אדם, אע"פ שלא תלש המים מהקרקע, דסו"ס באו מהכלי ע"י אדם למקוה, ומה שהתירו במתני' פ"ב מ"ז או יכפה היינו שלא ישפך מהכלי לחלל הבור, אלא ימשך ע"ג קרקע, וזהו ג"כ דין זולף בידיו וברגליו שאם הוליקן עם הקרקע כשר, דכיון שנפלו מרגליו ע"ג קרקע והמשיכן למקוה כשר, ולא יערה דקתני היינו שלא ישפוך לחלל המקוה.

לדעת הר"ש והרא"ש אם גם בידו הוי שאוב

ולדעת הר"ש והרא"ש לא נאמרו שתי הלכות בשאובין, אלא כל שנתלשו לרשות האדם לרצונו, זהו דין שאובין, ולפמשנ"ת לעיל סק"א אין דין כלי בשאובין כלל, שלא אמרו אלא מים שנתלשו ע"י האדם ובאין מרשות האדם למקוה, שזהו המתמעט מדומיא דמעייין שהוא ביד"ש, וגוף האדם ושערו וכלי וכסותו וסגוס וטיט שבידיו שוין, ולא נתמעט כלי מנוקב אלא מפני שאין המים חשובין כתלושין ע"י הכלי לצורך האדם, שהרי אינם נשמרים בכלי כלל.

ולפ"ז הדין נותן שמה שנתלש על גוף האדם שלא בכונה אינו פוסל, כמו כלי שלא בכונה, וכ"מ בתוספתא לפי' הרמב"ם והראב"ד, אבל הרא"ש כנראה סבר דאדם כיון שיודע שגופו מזולף מים אין בזה קולא דשלא בכונה דכלי.

וכן הדין נותן דהתולש בכלי מנוקב בידיו פוסל את המקוה דכיון שתלשן לצרכו לא גרע ממים שבחפניו ובשערו ובטיט וסגוס שבידו, ולא נתפרש טעם לדברי הרא"ש שהתיר לשאוב בכלי מנוקב, אע"פ שמנטף ממנו למקוה ואפי' נפלו ממנו ג' לוגין הכשיר, ואפי' לעשות בו מקוה בתחלה הכשיר מעיקר הדין כמ"ש הטור, אלא שהחמיר למעשה בזה, וכבר נשאל הרא"ש בכלל ל' ס"ד אם אפשר להשיב על ההיתר של כלי מנוקב מתוספתא דסגוס, ולא השיב ע"ז, רק הביא דברי הר"ש

שאם יש פסול ביד"א אין הסילון כשר לחבר המקואות, וכבר תמה בזה מרן זללה"ה בס"ג סק"ז, וכבר ביאר מרן זללה"ה בס"ג ס"ק י"ז דהויה ע"י טהרה ופסול ע"י אדם שני ענינים נפרדים הם, ועי"ש חילוקים רבים לדינא ביניהם, והכלל דפסול ע"י אדם דמי לשאובין, דכל שבאין מן האדם יש בזה החסרון של שאובין דאינם דומיא דמעייין שנעשה ביד"ש, והויה ע"י טהרה אינו קשור באדם דוקא, דאף שלא מדעתו ואפי' כולו ביד"ש בעינן שיבא מדבר טהור.

בדברי הרשב"א בדין שאובין ומעשה אדם

דעת הרשב"א דדין שאובין הוא רק בכלי קיבול שלם, ודוקא בנשאבו לדעת האדם ובמעשה האדם, אבל כסות וסגוס שבלעו מים וכלי מנוקב, וכן מים הבלועים בשערו של אדם והטופחין בידיו וברגליו והבלועין בטיט שבידיו, כל הני אינם בגדר שאובין, ופוסלין את המקוה רק אם באו לתוכו ע"י אדם, דמים שנתלשו ע"י אדם אינם נפסלין בעצמן כשאובין בכלי, אלא שבמציאות הזו שהאדם נותן במקוה פסולה, אבל אם הניחן סמוך למקוה, אפי' אין בהם היתר המשכה ואפי' בכולו, ונפלו משם מאליהן למקוה, כשר, דרק בשאובין בכלי נעשה פסול במים ולכן פוסלין אפי' בנפלו מאליהן, וה"ה אם הניח כלי מנוקב או כסות וסגוס תחת הצינור, והלכו המים מאליהן למקוה כשר.

ולעומת זה החמיר הרשב"א דמיד האדם פוסל אף שלא בכונה, וג"ז לשיטתו דענין כוונה שייך טפי כשבאין לקבוע פסול במים כדאשכחן לבכי יותן דבעינן תלישה לרצון, אבל להרשב"א ביד"א ענין אחר הוא, [והראב"ד במהדו"ב חזר בו וכתב שאף לפי מה שסבר במהדו"ק [כדעת הרשב"א] אין לפסול ע"י אדם שלא בכונה], ואפי' אוחו טבלה ושק וקופה בידיו והמים מנטפין מהם למקוה, פוסלין בג' לוגין, וכש"כ כלי מנוקב,

מידיו למקוה הו"ל ע"י אדם דפסול אף כשאינם שאובין, וכ"כ הראב"ד [בנדרמ"ח ס"ג ה"ח] דטעמא דלא יערה משום שהוא מחשב אותם בשעת העירוי, ועוד שכבר פירשנו דמתוך ידיו של אדם פסול בג' לוגין, ושוב מחק במהדו"ב ד"ז, כיון דלמסקנתו חזר בו מפסול דע"י אדם, והשאר רק טעמא דאחשבינהו.

מן האמור נלמד שלכו"ע אסרו במתני' לערות מים שבכלי, אף כשאינם בדין שאובין אם היו נשפכין מאליהן, אבל יש כאן מחלוקת גדולה מהו העירוי שנאסר כאן, לדעת הר"ש והראב"ד עירוי היינו שפיכה לחלל המקוה בלא המשכה, ואע"פ שלא הגביה הכלי מן הקרקע, ולדעת הרמב"ם והרא"ש עירוי היינו הגביה מן הקרקע, לדעת הר"ש והראב"ד והרשב"א כפייה דקתני היינו ע"י המשכה, דבין עירוי בין כפייה היינו שהאדם מטה הכלי בידיו לשפכו בין מגביהו ובין שאינו מגביהו, אלא שלשון כפייה נאמר כשמטהו לצד אחר, ולשון עירוי נאמר כשמטהו לחלל המקוה, ולדעת הרמב"ם והרא"ש כפייה היינו שמטה הכלי ואינו מגביהו, ואפי' לתוך חלל המקוה כשר בכה"ג שאינו מגביהו.

וז"ל הראב"ד [בנדרמ"ח ס"א ה"ו] אבל לא יערה כלומר לא יערה אותם לבור אלא יכפה אותם מבחוץ והם הולכין לבור דהיינו המשכה, ועי"ש עוד דשאובה שלא בכונה כלל א"צ המשכה אלא שנשפכו מאליהן למקוה שלא מכח אדם, ובכלל זה קנקנים שהעלן לנגבן, וכ"כ [בנדרמ"ח ס"ג ה"ח] והני דאמרין שהם טהורין דוקא בששבר או בשכפה והלכו מאליהם למקוה כו' אבל אם עירה אותם למקוה בידים לא כו' והטעם מפני מפני שהוא מחשב אותם בשעת העירוי, נתבאר מכאן דמתני' דקנקנים לא חשיבי שאובין, [ונכתב שם בס"א ה"ו דאף לר"א לא בעינן רבייה, אלא במעט מים בבור סגי ליה, דאין כאן דין שאובה שהמשיכוה כיון שלא היו שאובין

ומהר"מ שהלכה כתוספתא דסגי בנקב כל שהוא בשולי השוקת שלא תפסול את המקוה, וזה נאמר כלפי השואל שלא הזכיר לחלק בין דולה בידיו לנשפך מאליו, ועי' בזה להלן אות ה'.

הערות ונדרונים בדברי הרשב"א והרא"ש

והנני מסדר בכאן כמה מקומות שיש לדון בהם בדברי הרשב"א והרא"ש, ויתבאר בתוכם גם מהמקורות לדברים הנ"ל.

פ"ב מ"ז ישבר או יכפה, אם מדין המשכה, ובדין עירוי

(א) בהא דתנן פ"ב מ"ז ישבר או יכפה אבל לא יערה, נחלקו הראשונים ז"ל בכמה דברים במשנה זו, א' האם מתני' מיירי במים שדינם כשאובין, ב' האם ישבר ויכפה היינו לתוך המקוה או בהמשכה, ג' האם יערה היינו מגביה ומערה, או דכל ששופך למקוה בלא המשכה מיקרי מערה, במחלוקת אלו נחלקו הר"ש והרשב"א עם הרמב"ם והרא"ש, ואמנם הר"ש והרשב"א הושוו בדברים הנ"ל [מלבד בדין א' עי' להלן, דלהרשב"א מיירי כשאובין ולהר"ש נעשו כשאובין ע"י הכפייה והעירוי, ואף ע"י השבירה], אבל כל חד מטעמא אחרינא, כמשנ"ת בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ב סק"א – ה', ומשם למדתיה וכדלהלן.

והנה הרמב"ם והראב"ד והרא"ש פ"י מתני' דמעלה קנקנים לנגבן שאינם בדין שאובין, כמ"ש בתו"כ, וכ"ד הר"ש, אבל הרשב"א [והר"ן והריב"ש עפ"ד הרשב"א], מפרש לה בעונת גשמים דהיינו קישור עבים ולכך חשיבי המים שבתוכן כשאובין, מיהו אף שלא בעונת גשמים לא התירו לערות, מדקאמר ר"י דב"כ וב"כ לא יערה, וקשיא ליה להרשב"א מ"ט לא יערה, [ולשיטתו עירוי היינו שפיכה לבור בלא המשכה, ואפי' בלא הגבהת הכלי], ותירץ בשם הר"ש דע"י העירוי אחשבינהו, ולטעמא דידיה לק"מ דכיון שעירה

כפייה לעירוי במעשה העירוי, אלא דכפייה היינו לצד אחר עם המשכה ועירוי היינו לחלל הבור בלא המשכה, וכל שעושה מעשה להביאם לבור אחשביניהו, ושבירה ג"כ מעשה היא, אלא דחשיבא כהמשכה, וכ"כ בתוספתא דהולכין עם הקרקע היינו המשכה שמערה חוץ למקוה והם נמשכין למקוה, הרי שאינו מחלק בין הגביה ללא הגביה, וחוץ למקוה אפי' מערה כשר.

אב"י הרמב"ם והרא"ש מפרשים דכפייה היינו בהטייה בלא הגבהה ועירוי היינו בהגבהה, ומיירי במים שאין דינם כשאובין, אבל אם מגביהם נעשו שאובין, ובכפייה לחוד לא נעשו שאובין כיון שלא נתלשו מן הקרקע, ופסול ע"י אדם לא ס"ל כלל, וגם י"ל דע"י אדם אינו פוסל בלא תלישה, שהרי הרא"ש פוסל בזילף בגופו שלא בכונה אלמא חמיר ע"י אדם מכלי, ומ"מ עם הקרקע כיון שלא תלשן כשר, ושבירת הכלי לדידהו לא חשיב מעשה, אלא דר"א מצריך רוב מים כשרים, ועמשנ"ת בכ"ז לעיל סק"ב ג' ד'.

בתוספתא רי"א אף יטה ובדין זולף ולגיון

(ב) הא דתניא בתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ט רי"א משום ר"י אף יטה ובלבד שלא יערה וכן היה רי"א זילף בידיו וברגליו כו' עם הקרקע כשר, לפר"ש והרשב"א והראב"ד יטה היינו שישפכם לצד אחר וימשכו עם הקרקע, ויערה היינו שישפכם להדיא למקוה, ודכוותה אר"י בזילף בידיו שאם הולכין עם הקרקע [ואפי' נתלשו ואח"כ הולכין עם הקרקע] דאיכא המשכה כשר, ואם לאו פוסל בג' לוגין, ולהרשב"א היינו משום ע"י אדם, ולהר"ש משום שאובין, וההיא דלגיון לפרשב"א מיירי כולה בבהמה דוקא, ולפר"ש דוקא בהמשכה עם הקרקע כשר, וצ"ל דאע"פ שאינו מכוי, כיון שיודע שיש מים ברגליו חשיבי שאובין, מיהו בבהמה קשה מ"ט פסול לדעת הר"ש, ושם כל שאינו ביד"ש כגשמים פסול, ורק

בכונה], ואפ"ה אינו יכול לשפכן להדיא למקוה, אם משום דחשיב ע"י אדם או משום דאחשביניהו בשפיכתו, - טעמא דפסל ר"א בישר לא נתבאר בראב"ד, ואפשר דס"ל דגם בשבירה איכא קצת אחשביניהו, ור"י פליג בזה דבשבירה לחוד לא אחשביניהו מידי, אבל לא משמע דס"ל דשבירה כהמשכה, אע"פ שהזכיר לשון המשכה בתרוייהו, ועי' מכשירין פ"ד מ"ד דג"כ נראה דישר לא חשיב מעשה במים, אפי' לב"ש.

וז"ל הרשב"א בשער ז' בדר"א פ"י אם עונת גשמים היא הרי אלו נדונין משום שאובין כו' ולפיכך לר"א כו' ישר וימשכו המים מן הקנקנים השבורין למקוה כו' ובלבד שלא יערה ממש למקוה בלא המשכה דקסבר ר"י דשאובה שהמשיכוה כולה כשרה, ובשער ה' אבל לא יערה כלומר יכפה הקנקנים לצד אחד או ישרם ומשם נמשכין למקוה כו' דקסבר שאובה שהמשיכוה כולה כשרה הא מערה פוסלין ואע"פ שלא העלן לקבל מים, דהא העלן לנגבן קתני כו' דכל שבאו למקוה בידי אדם לא הוי כמעין ופסול, וביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דכונתו להקשות מבין כך וב"כ דקאר"י דאלמא אפי' אינה עונת גשמים לא יערה, ונתבאר בכאן דהחילוק בין כפייה לעירוי הוא אם שופך להדיא למקוה או בהמשכה, ואין חילוק אם הגביה הכלי או לא, ואף במים שדינם כשאובין שרי ר"י שבירה וכפייה דהו"ל המשכה, ואמנם בשאובה גמורה לא שרינן למעשה המשכה בכולה כמ"ש בסוף שער ז', אבל כאן שלא נתכוין לשאיבה אע"פ שעונת גשמים היא שרינן בהמשכה בכולה.

והר"ש פירש פלוגתיהו בדין שאובה שהמשיכוה, והקשה מ"ט חשיבא שאובה, הרי העלן לנגבן, ותירץ דהתם בשנפלו מאליהו למקוה אבל הכא דעירה לבור אחשביניהו, ומשמע דגם בשבירה וכפייה לבור אחשביניהו, אלא שאינו מחלק בין

בנתמלאו בגשמים בעינן טעמא דאחשבינהו, ולהראב"ד ע"י אדם ברובו פסול, ובהמשכה כשר, וזהו דין לגיון, ורישא מיירי בנשאבו בכלי, מיהו ע"י אדם שלא בכונה מסיק הראב"ד דכשר אף בלא המשכה, וכ"ד הרמב"ם, אבל הרא"ש מפרש לה בבהמה.

ויש לתמוה להסוברים דאדם שלא בכונה פוסל, ולכן לגיון שהעבירו מים ברגליהם פוסלין את המקוה, והרי המים העולין ברגליהם אינן בכי יותן, כיון שאינם תלושין לרצונם, ומים שאינם בכי יותן אין דינם כשאובין, דלא מצינו פסול שאובין במים שדינם כמחוברין ואינם מק"ט, ורק איפכא מצינו במתני' ותוספתא בזקפה לידוח דהוכשרו לקבל טומאה וכשרין למקוה, הובא לעיל סק"א ע"ש, [ועיקר הקושיא להרא"ש שזהו פסול במים, אבל להרשב"א שאין נקבע פסול במים ל"ק כ"כ, ומ"מ צ"ע], וד"ז מתבאר במסכת מכשירין בכמה מקומות ע"ש פ"ה מ"א שאם עבר בנהר שלא לשם טבילה טהרו שניים את הראשונים, ואם ירדו עליו גשמים אינן בכי יותן שם פ"ד מ"ב, ואם ירד לכבס במערה העולין ברגליו אינן בכי יותן, שם פ"ד מ"ה, ושם פ"ג מ"ז ברגליו מלאות טיט דוקא שמח, וה"נ לגיון שעובר במים, וכן בהמה, וכ"מ ברמב"ם פ"ג מטו"א ה"ו ודוחק גדול לחדש דמים שאינם כתלושין לקבל טומאה פוסלין משום שאובין, דכ"ז שאינם כתלושין חשיבי כביד"ש לכל דבר, וזה סיוע לפסוק כהרמב"ם והראב"ד, עי' לעיל סק"א, וצ"ע, ועי' לקמן אות ד' בביאור הא דלגיון דמיירי במים שנתזין ונדחפין ברגליהם, מיהו ג"ז אינו בכי יותן ככה"ג.

בדין התולש ומניח ע"ג קרקע וזבו המים למקוה

(ג) כתב הרשב"א בשער חמישי היה תולש ומשכו ממנו ג' לוגין פסול כלומר בעוד שהיה תולש, כן נ"ל, לפי שעכשיו באין למקוה מתוך מה שבידו, שאילו תלשו ונתנו

לצד אחד ואח"כ משכו ממנו ג' לוגין לא יפסול שהרי בהמשכה הן באין למקוה, אא"כ עומדין למעלה מן המקוה ונופלין בלא המשכה, אבל ראיתי לר"ש שפי' משום שאוב ורישא בשלא תלשו וסיפא בשתלשו מן המים ונעשו שאובין בתוך הטיט, מבואר כאן דלדעת הרשב"א אין המים שבטיט נעשין שאובין ופסולין רק משום ע"י אדם, ולכן מיד שהניחם מידי, חזרו להכשירם, וא"צ המשכה לטהרם, אלא שאם הם למעלה מן המקוה ונופלים לתוכו הר"ז כבאו למקוה ע"י אדם, ולכן אפי' המשיכה כולה טהורה, שא"צ לטהרת ההמשכה, וזהו מה שסיים אבל ראיתי להר"ש דס"ל דנעשו שאובין גמורים בתוך הטיט.

וכן מבואר בראב"ד וברשב"א במה שאר"י או יכפה דהיינו שיכפה הכלי לצד אחר, דאע"פ שהמים באו לצד אחר ע"י אדם, נטהרין בהמשכתן לבור, ואפי' כולו, וש"מ דע"י אדם אינו כשאובין, דהא בשאובה שהמשיכה נקטינן דבעינן רוב כשרין, והטעם משום דע"י אדם אינו פסול במים, אלא במציאות נתינתו למקוה, וכשכפה לצד אחר הרי לא נתן למקוה, אבל כשאובין בכלי המים פסולין, וצריך המשכה לבטל שאיבתן, ואמנם להרשב"א גם בעונת גשמים שדינן כשאובין מצינו שם דמהני המשכה, צ"ל דכיון שלא נתמלאו בכונה הקלו בהן.

וכן מבואר בראב"ד בהעתקת הב"י שפירש טעמא דלגיון כשר אפי' בתחלה מפני שנמשך ע"ג קרקע, וכתב דע"י אדם הקלו בהמשכה בכולו, וכ"כ הרז"ה גבי שלג (אף קודם חזרת הראב"ד), דביד"א אפי' כולו בהמשכה כשר.

וכן הדין בכסות וסגוס לדעת הרשב"א שאע"פ שתלשן בידי או הניחן וזבו מאליהן למקוה אינם פסולין, ואפי' כולו מהן כשרין, ובאופן שיש הפסק, דלא חשיבי כמונחין כבר במקוה, שאז הכל מתייחס להנחת האדם, וה"ה

ומטפסין), ולכן אין לדרון במים היוצאין מהן שיצאו גם הבלועין בגוף השק והקופה.

ולפי"ז לא שמענו ממתני' מה דין בגד שנתון תחת הצנור, והמים נכנסין בחללו, כגון כר וכסת של פשתן שאינם מחזיקין מים, (כלשון הכתוב במשלי מי צרר מים בשמלה) האם חוששין למים שנבלעו בהם ויוצאין אח"כ שיפסלו את המקוה, ואמנם מים שבתוך חללן אינם כשאוברין, דדוקא כר וכסת של עור שנינו פ"ז מ"ו, אבל המים שבלועין בדפנות י"ל שהם כסגוס שהמים הבלועין בו חשיבי שאוברין, וכדתנן פ"ג מ"ג בסוחר את כסותו שפוסל את המקוה, וא"כ יש לחוש שמים אלו ג"כ יורדין למקוה, ונראה דאח"כ המים שנבלעו ויצאו פוסלין כמו בסגוס וכסות, אבל המים שיוצאין בין הנקבים אין דינם כשאוברין, דהו"ל ככלי שניקב בשוליו ואינו מחזיק מים כל שהן, וצ"ע איך לשער כמה מים יוצאין מהבלועין, שע"י לחץ המים לצאת נדחקין הבלועין לצאת, ונכנסין אחרים תחתיהן וחוזרין ויוצאין, ותלוי בעובי הבגד ובסמיכות החוטיין ול"ז דבשק וקופה יש נקבים.

ולפי"ז גם בכר וכסת של בגד עדיף להעלותן דרך שוליהן, שלא יצאו הרבה מים הבלועין בחוטי הבגד, אבל אם הגביה שפתותיהן מן המים אין המים שבתוכן שאוברין, ואף המים הבלועין אינם שאוברין, שהרי הם מושקין למקוה, ככל בגד שנטהר בטבילה, ואף המים שבסגוס כ"ז שמקצתו נוגע במים טהור, מיהו בגד שהגביהו מן המים, לכאורה המים שבתוכו דינם כניצוק וקטפרס ואע"פ שמקצתו נוגע במים הרי הם כשאוברין לרבנן, וסגוס שאני שמימיו מרובין ושוכנים ע"פ המים בתכונת אשבורן, שו"ר בכ"מ פ"ה ה"ב שכ"כ גם בבגד, וכ"נ עיקר שחיבור הבגד חשיב כאשבורן, כיון שהוא מחזיק ומקיים המים מכחו, ועמש"כ בזה בס"ז ס"ק כ"ג, ולענין לטבול כלים בתוך בגד מסתברא דאינו חוצץ, דלא גרע מסל וגרנותני

בכסות וסגוס המונחין תחת הצנור שאינם פוסלין, שאין כאן שאיבה ואין כאן ע"י אדם, וע"י בזה לקמן.

אבל להרמב"ם וכן להר"ש והרא"ש כל הני דינים כשאוברין בכלי לכל דבר, אבל הכופה כלי ולא הגביהו מן הקרקע, אפי' כפהו לתוך המקוה אינו פוסל, שאין כאן תלישה מן הקרקע, ואין פסול מיוחד דע"י אדם.

בדין מניח כסות וסגוס תחת הצינור ובענין שק וקופה

(ד) הא דתנן פ"ו מ"ה בשק וקופה הנתונים תחת הצינור שאינם פוסלין את המקוה, מתפרש על המים הנכנסין בחלל השק והקופה דומיא דלהטביל כלים בתוך שידה ותיבה דרישא, דכלפי זה שנינו שבתוך שק וקופה יכולין להטביל כלים בלא נקב מפני שהמים מעורבין, ואם היו נתונים תחת הצנור אין המים הנכנסין בהם פוסלין את המקוה, וכן מטבילין אותן ומעלין אותן כדרכן, ואין חוששין למים שבתוכן אע"פ שהגביה שפתותיהן מן המים, ועדיין יש לשאול מה עם המים שנבלעין בתוך חוטי השק והקופה, ומה עם המים הטופחין ע"פ השק והקופה ומנטפין מתוך ידיו למקוה, ומה הדין אם הגביה השק במהירות ולא הספיקו המים לצאת מן הנקבים אם דינם כשאוברין.

ונראה הדברים דשק וקופה אינם בולעין מים בטבילה, דרך בבגד אמרו זכחים צ"ד ב' שרייתו זהו כיבוסו, אבל שק העשוי למלאות בו, עשוי משער קשה, ע"י רמב"ם פ"א מכלים ה"ב, וקופה עשויה מנצרים וכיו"ב, ע"י כלים פט"ז מ"ג, ואינם בולעים בטבילה לחוד, ומה שנבלע בהם אינו יוצא בלא סחיטה, וגם בסחיטה אין כמה שנבלע בקופה מים מרובין לטפסף ממנה, (ועמש"כ ס"ו ס"ק כ"ג בשם החכ"צ בזה, ואפשר שבזמן מרובה בולעין אבל לא בטבילה לחוד, ולכן אין לחוש למים שנבלעו שחוזרין

ושק קופה, שהמים נבלעין ועוברין דרך כל הבגד ולא רק דרך הנקבים, וכדחזינן בסגוס שדינו כאשבורן, וכש"כ בגד שבתוך המים, אבל לחצוץ את המקוה מסתברא דחוצץ, דהמים שעוברין בו דמו לחלחול דארעא, וכמשנ"ת לקמן ס"ו ס"ק כ"ג.

מן האמור נלמד דבגד דומיא דשק או קופה מטבילין בו כלים כמו בשק או קופה, אבל אם הוא נתון תחת הצינור, המים שנבלעו בו ויוצאין פוסלין את המקוה, אבל רוב המים שיוצאין דרך הנקבים אינם פוסלין, ואם הטבילו והעלו כדרכו המים שבתוכו אינם שאובין כ"ז ששוליהם נוגעין במי המקוה, אבל אם העלן באויר המים שבלועין בבגד דינם כשאובין, והנמצאין בתוך חלל הבגד דינם כבשק או קופה, ע"י להלן בזה.

ובגד מקופל המונח תחת הצינור, וכן סגוס וכיו"ב, כל המים העוברים דרך הסגוס למקוה פוסלין את המקוה, שהרי נשאבו בבגד ויצאו ממנו, ול"ד לכלי מנוקב, דבגד מחזיק מימיו ומקיימם, וכיון שהבלועים כשאובין והמים מתחלפין הרי בכל פעם יצאו השאובין ונפלו למקוה, כמו כלי שתחת הצנור שפוסל כל המים מפני שנכנסין ויוצאין, וכדתנן בשוקת דדוקא באינו מקבל מים כל שהן כשרין, והרי כסות מקבלת הרבה מים.

וב"ז לדעת הר"ש והרא"ש, אבל לדעת הרשב"א דמים שבסגוס וכסות אינם כשאובין, ורק כשנפלין מידי האדם פוסלין את המקוה, ה"ה דכסות וסגוס הנתונים תחת הצינור שאינם פוסלין את המקוה, והא דנקט במתני' שק או קופה היינו דמטבילין ומעלה אותן כדרכן, שאינם ככר וכסת של עור, וה"ה כר וכסת של בגד צמר ופשתן וכיו"ב וכן תחת הצינור אף בגדים אינם פוסלין, ונקט שק או קופה דומיא דשידה ותיבה שהמים נכנסין בתוכן, וע"י להלן בדין מים המנטפין מהשק והקופה שבידו, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה

תמה ע"ד הרשב"א דפשטות המשנה שרק שק או קופה אינם פוסלין תחת הצינור, אבל ע"כ הדין כן להרשב"א שאפי' הניח הטיט והסגוס מידי ומשכו מהם ג' לוגין אינם פוסלין, וכש"כ תחת הצינור שלא היו בידי מעולם, והרשב"א בתשובות מיוחסות ס"י רל"א באמת הקשה דאין לך כלי נקוב בשוליו יותר מסגוס ולמה פוסל את המקוה להר"ש, ולכן נקט כהראב"ד דהפסול משום ע"י אדם, ומתבאר מדבריו שם דבנופלין ממילא הרי סגוס ככלי מנוקב שאינם פוסלין.

בדין מים הטופחין ע"ג שק וקופה ונוטפין למקוה

ובדין מים הטופחין ע"פ הכלי והשק, ונוטפין מידו למקוה, בפשוטו יש לדמותם למים הנזלפין מידי ורגליו למקוה, דשלא בכונה הו"ל כלגיון שאינו פוסל, ובכונה פוסל כדאר"י בתוספתא, והמים שעולין ויורדין מיד ואין להם קיום ע"ג הכלי מסתברא דאין דינם כשאובין, שאין האדם שליט בהן בתלישתו, ולא חשיב שאובין לרשות האדם, כדתנן בטבלה שאין לה ליבזו שאין המים שע"ג שאובין, אע"פ שהמים טופחין על פניה, כמו מים הטופחין על הכלי בעלותו מן המקוה, וכן בשוקת שאינה מקבלת מים כל שהן, וה"נ המים העולים ע"ג הכלי והאדם ויורדין מיד אינם כשאובין כלל.

ויש לעיין א"כ למה פירש הרא"ש ההיא דלגיון בבהמה דוקא, הרי אף ע"ג האדם אין לחשבן כשאובין, כמו מים שטופחין ע"פ הכלי שעולה מן המים, וי"ל דאמנם מה שמנטף וחוזר ממנו במקומו אין ע"ז שם שאובין, אבל אם הולך הכלי למקו"א, ע"כ המים האלו נתלשו ובאו עם הכלי, וה"נ כשבאו על גוף האדם, אבל קשה שהרי הרא"ש הכשיר בכלי מנוקב, ואין לך כלי מנוקב כטבלה וגוף האדם, ולפי מה שהעתיק הטור מים המנתזין ברגלי בהמה, י"ל דהתם

בדין מים שנתלשו ע"י הגבהת השק

ובדין אם הגביה השק במהירות ותלש מימיו
מן המקוה בלא כונת תלישה שיודע
שיזובו המים למקוה מיד, יש לדון אם דינו
כסגוס שג"כ המים זבין ממנו, או"ד שאני
סגוס שהמים בלועים בו וחשיבי כשאובין,
אבל מים שבשק אין להם דין שאובין, תדע
שסגוס תחת הצינור פוסל, ושק תחת הצינור
אינו פוסל, ויש לדמותו לזורק מים באויר
המקוה, ועדיפא מינה שכאן לא נתכוין לשאוב
המים כלל, כדאר"ש בטיט וסגוס, ומהא דתנן
דמטבילין ומעלה אותן כדרכן אין הכרע,
דסתמא המים יוצאין דרך הנקבים, ומתני'
מתפרשת כלפי כר וכסת של עור דפ"ז מ"ו,
ולהמכשירין כלי מנוקב הרי אין לך כלי מנוקב
גדול משק וקופה, וכל הנדון אם כלי מנוקב
פסול, וכן שק או קופה אם תולשן במתכוין
להוציא מימיהם ג"כ פוסלין, אבל במעלה
אותן כדרכן, אלא שנמשכו עמהם המים מעט
עד שנפלו, י"ל דלא חשיבי כתלושין לרשות
האדם, והכי מסתברא דכיון שאין להם קיום
ואין דעתו עליהם הר"ז כמים שטופחין ע"פ
הכלי ונופלין מיד בעלייתו.

אב"ל לדעת הרשב"א צ"ע, דפשטות לשונו ז"ל
שאם העלה בשק או קופה מים פוסלין
את המקוה, ופירשנו דבריו במים הטופחין על
השק, אבל סתמות הדברים דאף המכונסין
בתוכו בכלל, דומיא דסגוס שמנה אותם יחד,
דהרשב"א אינו מחלק ביניהם, שגם המים
שבסגוס אינם שאובין, ואמנם י"ל דמים
שבשק חשיבי כלא נתלשו מהמקוה לענין
שאין הבאתם מתייחסת לאדם, וכמש"כ לעיל,
אבל ל"מ כן מדברי הרשב"א דכילל שק וקופה
בהדי סגוס, מיהו הא גופא ק"ק דמשמע
שדינם שונה, אבל כ"ה דעת הרשב"א וכמש"כ
לעיל, וצ"ע.

גרע שהמים נתלשין בעין, אבל מים הטופחין
על רגליהם י"ל דלא חשיבי שאובין, ולשון
זילוף משמע מים נשפכין, והיינו שדוחפין
המים ברגליהם ויש שנתלשין באויר ויש
שהולכין עם הקרקע.

מן האמור נלמד דמים שעולים עם הכלי
והאדם ונופלין מיד אין דינם כשאובין,
והנשארין טופחין ע"פ הכלי מבחוץ, וכן ע"ג
האדם, ג"כ בסתמא אין דעתו עליהם ואינם
כשאובין לפסול המקוה, וההיא דלגיון מיירי
שדוחפין המים ברגליהם ומנתזין, ובזה פסל
הרא"ש באדם אפי' שלא בכונה, ועי' לעיל
סק"ט מש"כ בדין אדם שלא בכונה.

וב"ז לדעת הר"ש והרא"ש אבל לדעת
הרשב"א כל שמנטפין מיד האדם
פוסלין את המקוה, אפי' אינם שאובין בידו,
ואפי' שלא בכונה, ולכן כתב בבית המים שער
חמישי שאפי' העלה שק וקופה ונטפו ג' לוגין
מידיה פוסלין את המקוה, דלפי דעתו ז"ל גם
מים שבטיט ובסגוס אינם שאובין ופוסלין,
וממילא ה"ה מים שבשק, ומה ששינו פ"ו
מ"ה דמטבילין ומעלין אותן כדרכן היינו
שהמים שבתוכן אינם נעשין שאובין כשהגביה
שפתותיהן מן המים, אבל ודאי דלא עדיפי
מטבלה וכל כלי שמעלהו מן המים, שהמים
הנוטפין מתוך ידיו חשיבי כע"י אדם לפסול
את המקוה, ואמנם לדעת הרשב"א אין חילוק
בין שק וקופה לשאר בגדים, תחת הצינור
אף בגד אינו פוסל, וכן מטבילין בתוך בגד,
ומעלין אותו כדרכו כשק, אלא דיתכן שהמים
מתקיימין בו יותר, וחשיבי ביד"א.

מיהו המים שאין להם קיום ע"ג הכלי ונופלין
מיד בעלייתו, אף להרשב"א י"ל דלא
חשיבי ביד"א, שלא נתלשו לגמרי ע"י האדם,
והר"ז כגל שבמערה, ואמנם אינם חיבור
למקוה, אבל לענין ע"י אדם י"ל דלא חשיב
שבאו למקוה ע"י האדם.

בדין שאיבה בכלי מנוקב

ה) הא דתנן פ"ד מ"ה בשוקת שניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהן אינה פוסלת את המקוה, מיירי במים שיורדין מאליהן לשוקת וממנה למקוה, דכיון שאין השוקת מחזקת המים לא נעשו שאובין אע"פ שעוברין בתוכו דהו"ל כמים העוברין ע"ג טבלה שאין לה לזבוז, ואע"פ שמתקיימין זמן מסוים עד שיוצאין דרך הנקב, מ"מ לא חשיבי שאובין, שאין דעתו של אדם לקבל המים בכלי שאינו ראוי להחזיק מימיו, וה"נ הרי אין המים נתלשין בשוקת, אלא ממשיכין ויורדין למקוה.

ויש להסתפק אם נתן כלי נקוב כמחט תחת הצינור לקבל מים לשתייה אם נעשו שאובין בכך, דסו"ס נתקבלו המים בכלי לצורך האדם והם כתלושין לכל דבר ומקבלין טומאה, ולא אמרו דכלי נקוב אינו פוסל אלא כשאין המים עשויין ליתלש ע"י הכלי הזה, אלא לעבור ממנו למקוה ושאר מקומות, דבזה כיון שהכלי נקוב לא נתבטל חיבורו, או"ד סתמא קתני שאינה פוסלת את המקוה, ויש לדחות דשוקת זו מיירי שחיברה בסיד, ואפי' לא חיברה אינה ראויה להגביהה למקו"א ולכן לא משכח"ל שיחשבו המים כתלושין בכלי הזה, וכיון שאינה מחזקת מימיה אינה פוסלת, אבל כלי תלוש שנתנו ע"מ לטלטלו נתלשין בכניסתן לכלי, ושפיר י"ל שפוסלין את המקוה, והכי מסתברא, וצ"ע.

וב"ז בנכנסין מאליהן בכלי העומד ע"ג קרקע, אבל השואב מים בכלי מנוקב ודאי יש לנקוט שהם כשאובין לכל דבר, שיותר מיקרו שאובין לצורך האדם בכלי זה, ממים שבטיט וסגוס וראשו של אדם, וכ"כ הרשב"א, אלא שהרשב"א פסלן מדין ע"י אדם כ"ז שהם ביד האדם, אבל דברינו לדעת הר"ש והרא"ש שאין פסול דע"י אדם, אבל כל התלושין לרשות האדם לדעתו הם בדין שאובין, ומה"ט גם

המים שנשאבו בכלי זה דינם כשאובין, ופוסלין אף שלא מיד האדם, כ"ז שלא הומשכו ע"ג קרקע.

וכבר תמהו האחרונים ז"ל על המחבר שפסק בס"מ שאם שאב המקוה בכלי מנוקב ונפלו ממנו ג' לוגין למקוה אינו נפסל, אלא שהם הקשו דנפסל מדין ע"י אדם וכמ"ש הרשב"א, ואמור"ר (שליט"א) זללה"ה הוכיח דהר"ש והרא"ש לא ס"ל פסול דע"י אדם, אבל לפמ"ש"כ לא נתיישב בזה ההיתר לשאובין בכלי מנוקב, דיש לחשבן כשאובין לכל דבר, ותחת הצינור ושוקת שאני כמשנ"ת, ועמ"ש"פ בזה אמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א מ"ט מים שבכלי מנוקב אינם כביד האדם לענין שאובין, ועדיפי ממים שבסגוס וטיט, והיינו מפני שהכלי החזקתו מושלמת מעצמו, משא"כ טיט וסגוס שיד האדם משמשת כדפנות לסייע ההחזקה, וצ"ע דסו"ס הם שאובין גמורין ככלי, ותלושין בידו לרצונו.

אם שרי לדלות בכלי נקוב ולמלאות המקוה
ובדברי הפוסקים בזה

וכבר הוכיח אמור"ר (שליט"א) זללה"ה מדברי הטור והמחבר דמבואר בדבריהם שאף לכתחלה היה אפשר לדלות בכלי מנוקב ולמלאות המקוה, אלא שאין להקל לעשות כן, וש"מ שאין ההיתר משום ניצוק כמ"ש הט"ז, ולא מפני שלא נתכוין למלאות כמ"ש הש"ך, [ועוז"א ס"ג סק"א בזה], ותדע דלפ"ד הש"ך קשה למה צריך לנקוב כלל, [ועי' או"ז בשם ראב"י"ה ורבינו שמחה בד"ז] גם היתר הט"ז דניצוק קשה במציאות ובדין כמשה"ק אמור"ר (שליט"א) זללה"ה, ואף למים שיצאו מן המקוה לא מהני הניצוק, והם מק"ט בכלי שבידו, ועי' בספר מרן זללה"ה ס"ג ס"ק י"א י"ד ובמש"כ בזה לקמן ס"ז ס"ק ל"ג, והראשונים ז"ל שהתירו לשאוב בכלי מנוקב פשיטא להו שזהו דין המשנה בשוקת שבסלע,

היינו מתיו, וקתני דפוסל בג' לוגין, אא"כ נימא דזולף היינו מהמים הטופחין ע"ג ידיו ורגליו שהם ברשותו, מיהו ג"ז יש לדמות לכלי מנוקב, ולכן כשכונתו למלאת את המקוה, יש לפסול בכלי מנוקב כזולף, אבל כשכונתו לנקות את המקוה ואין דעתו לתלוש המים אלא להחזירם למחובר, בזה יש יתרון לכלי מנוקב שאין למים קיום בו ולכן לא חשיבי המים תלושין בעצמם בכלי, רק משום דהאדם תולשן, והרי הוא אינו חפץ בתלישתן.

מיהו לענין כבי יותן נראה דודאי הוי כבי יותן, כיון שנתכוין לתלשם מכאן כמו שמצינו במנער אילן וירק [מכשירין פ"א] וגופו מן הגשמים [שם פ"ב מ"ב] דכל הני חשיבי תלישה לרצון, [וההיא דשט ע"פ המים ומתיו לא דמי לתלישה כלל, אלא דאעפ"כ אם רוצה שהמים הנתזין מכחו יפלו על חבירו הוי כבי יותן, אבל המתיו בידים בכל ענין כבי יותן, וכש"כ ממקום למקום, דהתם מיירי באותו מקום], ומ"מ לענין פסול שאובין יש מקום לדון להקל מהטעם שנתבאר, ועדיין צ"ע, ולדינא נראה שאין להקל בזה, שהרי הרשב"א פוסל בהדיא, ונהי דלהר"ש והרא"ש וש"פ לא מחדשין פסול דע"י אדם, אבל אכתי לא מצאנו שנחתו להתיר ג' לוגין שביד"א בכלי מנוקב טפי מסגוס וטיט, ולכן אין להקל, וצ"ע.

ומפ' שמואל לשון הטוש"ע משמע שאם סתם הכלי בסיד וצורורות יכול לשאוב בו מן המקוה, שהשוו כל דיני כלי הקבוע לכלי ששאובין בו, ותמוה טובא דסו"ס כלי קיבול הוא ומה מגרע שהסתימה עראי, מי גריעא סתימת עראי מבגד, ואמנם גם בנקב מחט הכלי מחזיק רוב המים, אבל בסתום לגמרי בסתימה עראית נראה מחודש יותר, שאין שום פגם בכלי השואב, והתוספתא מיירי בכלי מחובר שאין עליו תורת כלי בסתימה עראית, וצ"ע, ועי' לקמן ס"ה סק"ה דנראה דהתוספתא מיירי בדין חקקו ולבסוף קבעו

ולא דנו אלא אם הלכה דסגי בשוקת בנקב כל שהוא, אבל לא הזכירו כלל דביד האדם בעינן היתר נוסף, ואמנם לא ס"ל פסול דע"י אדם כלל, אבל פסול שאובין כסגוס וטיט שייך גם בזה, והרא"ש ג"כ לא מדנפשיה חידש היתר זה אלא שזה היה מנהג ידוע ומקובל כמ"ש בתשובה כלל ל' ס"ד, ועי"ש שהשואל מקשה לו מסגוס ושלא הוזכר בר"ש היתר כלי מנוקב, והרא"ש השיבו משוקת שבסלע, אבל לא נחתו כלל לחלק בין כלי תלוש בידו לכלי שבקרקע, וכ"ה בב"י בשם תו' תמורה י"ב ב' ובסמ"ק.

וביותר קשה שאם עשו נקב גדול כשפופרת הנוד או קרוב לזה הרי הפסידו ע"י הנקב שנפלו למקוה ג' לוגין, ואם היה הכלי שלם לא היו המים נופלים אלא במאורע שנשפך הכלי, ואילו בנקב לעולם נופלים, מיהו סתמא לא התחיל השני עד שלא פסק הראשון אלא במאורע שדולין ג' בנ"א יחד ובב"א, (ועי' שלטי הגבורים ב"ב ס"ו ב' דף ל"ה ע"ב בדפי הרי"ף).

ואם היינו אומרים שהתולש ממחובר למחובר אינו כבי יותן, [כענין שמצינו במתיו מים בידיו שאם לא נתכוין להתזיז על חבירו אינן כבי יותן, עי' מכשירין פ"ה מ"ב ולע"כ], אפשר ליישב דכשתולש בכלי שלם אע"פ שכונתו להחזירו למחובר פסול, דסו"ס עכשיו המים תלושים ברשותו, אבל כשתולש בכלי נקוב שאינו ראוי להחזיק מימיו, בזה הדבר תלוי בדעתו, שאם נוטלן לצרכו הרי הם תלושין, ואם מעבירן למקוה אחר או ע"ג קרקע שיבלעו שם, אינן כבי יותן וממילא אינם פוסלין את המקוה, וטיט וסגוס שיש למקצת המים קיום בהם, בכל ענין פוסלין, דהו"ל כנקב במקום שיכול לקבל מים כל שהן שהוא פוסל את המקוה.

אב"י קשה שאין לך כלי מנוקב כמתיו בידיו וברגליו מים למקוה, ולפמ"ש הטור זולף

דבזה בעינן תורת כלי ולא סגי בסתימה עראית למיהב ל' תורת כלי, כיון שהיא מתקיימת רק במחובר.

בדברי הפוסקים בדעת הרא"ש ובדין כפייה

(ו) האחרונים ז"ל נקטו דדעת הרא"ש כהרשב"א בפסול דע"י אדם, וכבר הוכיח אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהר"ש והרא"ש לא קים להו ד"ז כלל, (וכ"מ ברשב"א בדעת הר"ש), מיהו בסתם שאיבה שע"י אדם יש פסול שאובין גם לדעת הר"ש והרא"ש כמשנ"ת.

והנה האחרונים ז"ל נקטו כדעת הרמב"ם והרא"ש דכלי שנתמלא בחצר שלא לדעת ואח"כ האדם כופה או מטה הכלי למקוה אינו פוסל, וכ"כ מרן זללה"ה בס"ג ס"ק י"ז, ואע"פ שהמים באין למקוה ע"י אדם, מ"מ כיון שלא הגביה הכלי לא מיקרי ע"י אדם, שלא נעקרו מדין ביד"ש כ"ז שנשארו בחיבורן לקרקע, אבל באמת לדעת הראב"ד והרשב"א כל שכופה הכלי לתוך חלל המקוה, זהו דין עירוני ששנינו דפסול, ולמסקנת הראב"ד הטעם משום דאחשבינהו, ולהרשב"א הטעם משום דחשיב ע"י אדם, והרמב"ם והרא"ש שמתירין בזה משום דלא ס"ל פסול ע"י אדם כלל, ולפ"ז אם ננקוט בכפייה לקולא אפי' לתוך המקוה, הרי הכרענו דלא חיישינן לפסול דע"י אדם, ואע"פ שיש לחלק דע"י אדם הוא רק בתלוש, אבל הראב"ד והרשב"א שהם מקור פסולא דע"י אדם נקטו דחשיב ע"י אדם, ומ"מ לדינא לא מחמירין בפסול דע"י אדם אלא בתלוש כיון דהרמב"ם והרא"ש מקילין בכה"ג, [וכ"ד מרן זללה"ה שם, אלא דסבר שאין חולק בזה], ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בס"ב סוסק"ט דצ"ע לדינא כיון דלהראב"ד והרשב"א פסול, מיהו אם כופה בסמוך א"צ המשכה גמורה ואפי' כולו כשר כיון דפסול ע"י אדם הוא דוקא בחלל המקוה.

וכן בדין סייד ומסדר קנקנים סתם בשו"ע להקל כדעת הרמב"ם והרא"ש, שהמים אינם בדין שאובין, ואם נפלו מעצמם למקוה כשרין, ועמש"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בדעת הר"ש והרשב"א בכ"ז, וצידד בס"ק י"א להחמיר כותיהו מיהו נראה דכל הפוסקים שדנו בשאובה שהמשיכוה לא ס"ל כותיהו, ולכן אפשר להקל בזה, וגם פירוש הרשב"א ביכפה ויערה נובע מזה, אלא דשם גם הראב"ד כותי' ס"ל, אע"פ שלא פי' פלוגתא דר"א ור"י בשאובה שהמשיכוה, ומ"מ בעיקר הדברים יש לנקוט שהכרעת רוח"פ דלא כותיהו, ולכן שפיר סתם המחבר כפי' הרמב"ם והרא"ש, - כ"ז כתבנו בדליכא משום הויה ע"י טהרה, וע"י לקמן ס"ה ס"ק י"ב.

לענין הלכה

(ז) ולענין הלכה א. נראה דק"ל כהרא"ש ודעימיה דכל מים שנתלשו לרשות האדם דינם כשאובין לכל דבר, בין בכלי בין בבגד בין בשערו בין בחפניו, ואפי' נפלו למקוה מאליהן פוסלין, וצריכין המשכה כמו השאובין בכלי, וצריכין רוב מים כשרין.

ב. המניח כלי לקבל בו מי גשמים לצרכו לשת' וכיו"ב נראה שאפי' כלי מנוקב פוסל, וכש"כ בגד וספוג וכיו"ב, ובכל מקום שהכלי פוסל כל המים שעוברין ע"ג הכלי אע"פ שהוא מלא פוסלין, לפי שהחדשים נכנסין והשאובין מכבר יוצאין, שו"ר בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ה סק"ט שכתב הטעם מפני שכל המים הגדורים ע"פ הכלי גזרו בהם משום שאובין, וע"י לקמן ס"ק י"ד, - כל מים שנתקבלו בכלי או בבגד וכיו"ב וניחא ליה לבעלים בשאיבתן לצרכו, אין חילוק בין נתן בשעת פיזור עבים או שנתן קוף, כיון דהבעלים ניחא ליה חשיבי שאובין, ואפי' נודע לו אחר שנתמלאו וחפץ במים לצרכו, אבל אם שמח שנתמלאו מפני שרוצה לשפכן למקוה, א"כ משנודע לו לא ניחא ליה שיהיו

ה. בכל האופנים שהמים שבכלי כשרים כנ"ל, אם הגביה הכלי לערות המים למקוה נעשו שאובין, ואם רוצה לשפכן למקוה ישבר (או ינקבם) או יטה הכלי או יהפכנו באופן שלא הוגבה מן הקרקע, ולדעת הרשב"א לא יטנו לחלל המקוה שג"ז פוסל, כיון שבא ע"י אדם למקוה, והפוסקים סתמו להקל, (עי' לעיל אות ר').

ו. מים המונחין ע"ג קרקע ודחפם אדם למקוה כשרין, אפי' כל המקוה ממים אלו, כיון שלא תלשן, אבל אם התזו המים באויר למקוה בכונה פוסלין את המקוה, ודינם כשאובין לכל דבר, (כהרא"ש), אבל אם הלך לפי תומו ונתזו מים ברגליו, הדבר במחלוקת ונקטינן להחמיר בזה, (עסק"ט), ואפשר שמים הטופחין על גופו הנוטפין מרגליו לפי תומו אינם פוסלין, ורק המנתזין באויר חשיבי כשאובין, (עי' לעיל אות ד'), וברגלי בהמה כה"ג כשרים אפי' מנתזין, ואפי' שלח הבהמות שיעברו וינתזו.

ז. בסברא נראה דמים שאינם בכי יותן אינם פוסלין את המקוה, אבל ד"ז צ"ע מדברי הפוסלין באדם העובר לתומו הנ"ל [וצנור שחקקו ולבסוף קבעו אם החמירו בו שיפסול את המקוה ה"ה שמימיו מק"ט, וכ"נ ב"ב ס"ו ב' דמדמינן דין טומאה לדין הכשר, וא"כ אפי' קבעו ולבסוף חקקו מק"ט ומכשיר, ורק לשאובין הקלו], - מים שהם בכי יותן אלא שלא נשאבו לרשות האדם, כמניח טבלה זקופה שתודח ממי הגשמים, כשרין למקוה, ונראה שאפי' הטבלה טמאה כשרין למקוה, וכשישלמו מ' סאה יטהרו המים מדין מקוה, (עי' לעיל אות ב', וסק"א).

ח. המטביל בגד במקוה והעלהו מן המים הרי המים המנטפין ממנו כשאובין לכל דבר, [ועי' דין ט' וכאן מיירי בנוסף מן הבלוע], ואפי' מקצתו נוגע במים אפשר שלא אמרו אלא בבגד עבה כסגוס שמימיו מרובין ושוכנים באשבורן ע"פ המקוה, ויותר נראה

תלושין, שהרי רוצה לחברן, ובזה אם נודע לו אחר שנתמלא אינו פוסל, אבל אם נודע לו קודם שנתמלא וניחא ליה שיתמלאו לשפכן למקוה פוסלין את המקוה, ואף המתמלאין ע"י גלגל ברוח או שטף הנהר פוסלין את המקוה, (עסק"י"א מהתוספתא, ובדין בהמה עסק"ט, ובדין כלי מנוקב עי' לעיל אות ה').

ג. המניח כלי תחת הצינור או בחצר לקבל בו מי גשמים, ונמלך ושוב אין לו צורך במילוי, ולא הספיק להכניס הכלי לביתו עד שנתמלא מים, אם נתנו בשעת קישור עבים ולא נתפזרו עדיין פוסל, אבל אם נתנו בשעת קישור ונתפזרו וכש"כ נתנו בשעת פיזור, ואח"כ נתקשרו העבים ונתמלא אינו פוסל, ואם מתחלה לא נתנו כדי שיתמלא, בזה יש חילוק אם נתנו לנגב אפשר להקל אפי' בשעת קישור עבים, ואם שכח יש להחמיר אטו מניח, (עסק"ז בדעת רש"י, ורוה"פ כר' יוסי, ועסק"ח בדין הניח לנגבן), - אם הבעלים לא נתן הכלי כגון שהניחו חש"ו או בהמה, כיון שהבעלים אין דעתו לקבל בהם מים אינם פוסלין, דלא גזרו שוכח אטו מניח אלא במניח ושכח או במניח בלא כונה, (עסק"ט).

ד. המניח שק או קופה או כלי נקוב שאינו מקבל מים תחת הצינור כדי שיעברו המים ממנו למקוה אינו פוסל את המקוה, (בדליכא משום הויה ע"י טהרה), אבל אם הניח בגד שבו לעז, [ובמקבלים כשק כגון כרים וכסתות שעשוין מפשתן], אע"פ שיש בו נקבים כשק יש לחוש שחלק מן המים נבלע ונפלט ודינם כשאובין, מיהו רוב המים מסתברא שהם עוברים בנקבים ואין דינם כשאובין, ונפ"מ דבהומשכו משם למקוה יש כאן רבייה והמשכה, מיהו בבגד עבה כסגוס וכיו"ב חשיבי כל המים כשאובין, (עי' לעיל אות ד' וכדעת הרא"ש) וכ"ז כשמניח בכונה שיעברו המים דרכן, אבל בשוכח ליכא למיגזר כאן אטו מניח, (עסק"ו).

שכל בגד שמחזיק מימיו דינו ככלי וחשיב אשבורן, כיון שהוא מחזיקם כדפנות כלי, ולא הו' קטפרס, וכ"נ סתמות הדברים שלא נמסר גדר מיוחד בסגוס, וכ"כ הכ"מ בפ"ה ה"ב, ועמש"כ בס"ז ס"ק כ"ג, (ועי' שבת כ"ט ב' שתכונת פתילה ובגד לשאוב המים, וזה כעין כח גישתא ובת גישתא דחשיב אשבורן בתוספתא שבר"ש פ"ו מ"ח).

ו. המטביל כלי במקוה וכן אדם הטובל, המים העולים ונשפכין ממנו מיד בעלייתו מסתברא שאינם כשאובין, כיון שאין לאדם תפיסה בהם, ועדיף מנחלשו שלא בכונה, והרי הם כמים העוברים ע"פ טבלה זקופה שאינם נפסלין אע"פ שהם כתלושין כיון שאין קטפרס חיבור, והמטביל שק וקופה והעלם מן המים כדרכן ויש בהם עדיין מים מרובין פשטות הדברים דחשבינן להו כמים שיורדין מע"ג הכלי שאינם פוסלין, אבל לדעת הרשב"א פוסלין, מיהו היורדין מיד י"ל דלא חשיב שבאו ע"י אדם, וע"ע לעיל אות ד' בזה, - ומים הטופחין ע"ג האדם והכלי ואינם יורדין מיד, לדעת הרשב"א מה שנוסף אח"כ מיקרי ע"י אדם, ולהרא"ש מסתברא שאינם פוסלין, אבל אם הולכין למקו"א פוסלין כדן הזולף ברגליו, ואם מחקן בידו להורידן למקוה או שסחט מים שבשערו פוסלין (עי' אות ד').

י. השואב מים בכלי מנוקב הרי הם פסולין כמש"כ בדין ב', אבל אם שאבן לנקות המקוה ואין דעתו על המים והכלי אינו מק"ט ואינו מקבל מים כל שהן, כתבו הפוסקים להכשיר, והרשב"א פוסל, ולא נתיישב טעם המכשירין בזה, ויש להחמיר, (עי' אות ה').

במתני' המניח טבלה תחת הצינור

יג. פ"ד מ"ב המניח טבלה תחת הצינור אם יש לה לזבז' כו' זקפה לידוח ב"כ וב"כ אינה פוסלת את המקוה, בסיפא קמ"ל דאע"פ שהמים בכי יותן מכח תלישת הטבלה, אפ"ה אינה פוסלת את המקוה, וכמ"ש הר"ש

מהתוספתא, מיהו מסיפא דטבלה זקופה י"ל דאינה פוסלת משום דלא חשיבי המים כנתונים בתוך הכלי, והיה מקום לומר דבתונה כדרכה אע"פ שאין לה לזבז' פוסלת את המקוה, שלא התירו שיבואו מים מכלים למקוה, והיינו דקמ"ל ברישא דבאין לה לזבז' אינה פוסלת, ואפ"י יש לה לזבז' דוקא בעומדת דרך קבלתה, ועי' להלן בדברי הרא"ש.

ועוד יש חידוש דסתמא דמילתא כיון שהלזבז' הוא נמוך והטבלה רחבה, הרי רוב המים שיורדין מן הצינור כיון שנשפכין בזעף עולין ויוצאין מכח השטף קודם שיגיעו לדפנות הטבלה, ונמצא שלא נתקבלו בכלי כלל, ואפ"ה פוסלין את המקוה.

ועוד קמ"ל דאע"פ שסתמא אינו נותנה לקבל מים, שהרי רוב המים יוצאין מכח השטף, מ"מ פוסלת את המקוה, והכי משמע דדוקא זקפה לידוח אינה פוסלת, אבל הניחה כדרכה לידוח פוסלת, וכ"כ באו"ז בשם ה"ר שמחה שהשיב לראב"ה שדייק מכאן דבלא כוונה אינה פוסלת, וראב"ה סבר דלאו דוקא זקפה, וצ"ע דנהי דהכי אורחא דמילתא, אבל טפי הו"ל לאשמועינן רבותא דאפ"י נתנה לידוח אינה פוסלת, ואין הדבר רחוק כן בטבלה שדפנותיה נמוכין, א"ו דוקא זקפה קתני.

ומדברי הראשונים ז"ל נראה דעיקר המשנה מתפרשת זקפה אינה פוסלת כיון שאינה מקבלת, והא דנקט לידוח אורחא דמילתא הוא, ולאשמועינן דינא דתוספתא הנ"ל, ואפשר שאפ"י עומדת באלכסון מעט ונאסף מים מועטין למטה לא חשיבא קבלה, שאין דעתו של אדם ע"ז.

אבל בתוספתא רפ"ד תניא טבלה שנתנה תחת הצינור לידוח וכן כלים שנתנן תחת הצינור לידוח, ואפשר דכיון דבכלים לא מיירי בזקיפה שהרי לא יכנסו המים לתוכן, לכך שנה שניהם בלשון אחד, אבל בכלים ע"כ

אדם על המים, וכעת נראה דהרא"ש לשיטתו שהשוואב בכלי נקוב אינו פוסל את המקוה, ולע"כ, ועי' בזה לקמן ס"ו ס"ק ט"ו.

טבילה שאין לה לבזבז בכלי עץ טמאה ובכ"ח טהורה כ"ה לשון המשנה בכלים פכ"ז מ"א.

במתני' החוטט בצינור לקבל צרורות כו'

יד. פ"ד מ"ג החוטט בצינור לקבל צרורות, יש לדקדק למה לא פירשו במתני' דמיירי בחקקו ולבסוף קבעו, כדתיא הכא בתוספתא, ובב"ב ס"ה ב', [שו"ר ד"ל דבאמת החטיטה אפי' עשאה במחובר פסול דכיון שחקיקת הצינור נעשית בתלוש פוסל את המקוה, וסתם צינור עושין בתלוש, עתו' ב"ק ס"ז א', אבל הר"ש במתני' וכן הרמב"ם פ"ו ה"ו נראה שחקק הבית קיבול צריך שיעשה בתלוש, וכ"ה בטוש"ע ס"ו, שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה בתנינא ס"ז סק"א ועי' לקמן ס"ו סק"א]. ועוד יש לדקדק דלא קתני פוסלין את המקוה ברישא, דהכי הול"ל החוטט בצינור לקבל צרורות פוסל את המקוה, בשל עץ כל שהוא כו', ואפשר דחדא קושיא מיתרצא בחבירתה דמתני' מתפרשת דשיעור כלי בחטיטת צינור הוא בשל עץ כ"ש ובשל חרס רביעית, והיינו באופן שאם הוא כלי הרי הוא פוסל, [כגון בתלוש, או שחקקו ואח"כ קבעו], וכיון דלא ביאר באיזה אופן הוא פוסל, לכך לא קתני פוסלין את המקוה, ואפשר דכיון דלר"א ב"ב ס"ו א' דדף של נחתומין שקבעו טהור, אינו פוסל אלא אם הצינור תלוש, לא רצה רבי לסתום דלא כותיה, דמתני' מתפרשת גם בצינור תלוש, [וצ"ע בזה לענין רביעית בשל חרס, עי' ס"ק ט"ו ד"ה ומסתברא], וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ו ה"ו החוטט בצינור כו' פוסל את המקוה כו' ואפי' קבעו אחר שחקק בו כו' ומתפרש ברישא כשהצינור תלוש, - ואפשר לקרוא כל המשנה יחד החוטט בצינור כו' כ"ז שהצרורות מתחלחלין בתוכו פוסלין

מיירי בכפאן על פיהם וכיו"ב, ועכ"פ לידוח היינו שהמים אינם מתקיימין בתוכן, והכלים אינם עומדים דרך קבלתם, שו"ר בספר מרן זללה"ה קמא ס"ה סק"ג שכתב דצ"ל דהתוספתא מיירי בזקיפה והניח בצ"ע.

בדין לזבז מג' רוחות

כתב הרא"ש בפסקים ס"ה דבאין לה לזבז מד' רוחות, אפי' הניחה כך שנשארו בה מים מצד אחד אינה פוסלת כיון שלא נעשית לקבלה, והובא בב"י, ולכאורה נראה דמיירי דוקא כשאין דעתו על המילוי הזה, וכמו בזקפה לידוח שנאספין מעט מים למטה, וחשבינן ליה לגבי מים אלו כשוכח ועדיף מיניה, אבל אם דעתו על המים האלו, ודאי פוסל, דכל שמקבל לצורך האדם אין לנו ענין בגדרי כלים כלל, שהרי גם בטיט נעשין שאובין, ולהרא"ש אין הפסול משום ע"י אדם, וא"כ טבילה זו כטיט, א"ו מיירי באופן שניכר שאין דעת אדם על המשהו שנאסף, ולכן לא חשבינן ליה כמקבל בטבילה אלא כמעביר בטבילה.

ולפ"ז מ"ש הב"י בשם הרוקח דדוקא לזבז מב' רוחות אינו פוסל אבל מג' רוחות פוסל, לא פליגא אהדדי, דהרוקח מיירי באופן שמקבל בה ודעתו ע"ז, וש"פ מיירי במונחת כדרכה שהמים אינם מתקיימין בה, ולו"ד הרא"ש היה נראה שאין לנו במתני' ברישא דין זקפה באופן שמקבלת, ואין לדייק ממנה דין ג' לזבזין כלל, דמתני' הכי קתני אם אין לה לזבז דהיינו שאינה מקבלת מים, אע"פ שהמים באין למקוה דרך הכלי אינה פוסלת, ומיירי במונחת כדרכה בשוה, ורק בסיפא מיירי בזקפה, וכמשנ"ת לידוח לאו דוקא והעיקר משום דזקפה עי"ש, ולפ"ז אין חילוק בין ג' לד' רוחות דבזקפה ואין דעתו של אדם על המים בד' נמי כשר, ובדעתו על המים בג' נמי פסול, ודברי הרא"ש יתפרשו בסתמא דבטבילה שאינה מחזקת מים, אין דעתו של

בטעם הפסול אם הדפנות ככלי או דהגומא פוסלת

מיהו יש לדון בטעם הפסול, האם גם דפנות הצינור שמעל הגומא חשובין כלי ע"י הגומא, או דסגי בגומא לחודה לפסול כל המים שעוברין עליה, כמו כלי שנתון תחת הצינור שאע"פ שאין שם דפנות פוסל את כל המים שעברו עליו כמש"כ לעיל, [ונפ"מ כשיש חקק רק בחצי רוחב הצינור, שרק חצי מהמים עברו ע"ג הגומא, ע"י להלן בזה], ואמנם יש סברא לומר שהדפנות שמעל הגומא ג"כ נעשין חלק מהכלי, לפי שהם מסייעין לשימוש הגומא, שע"י הדפנות המים מחזיקין ועוברין ע"ג הגומא והיא קולטת הצרורות, אבל יותר נראה שהדפנות שמעל הגומא הם ככלי נקוב, שהרי אינם ראויים לקבל מים, וכלי נקוב שתחת הצינור יש לחשוב רק המים שמן הנקב ולמטה כשאובין, ומ"מ כל המים פסולין כפשטא דמתני' דשוקת, וכמש"כ דלא גרע מכלי שתחת הצינור שכלי הקטן כשיעור שמן הנקב ולמטה ג"כ פוסל, וע"י להלן שכ"מ בסיפא דמתני'.

ולפ"ז צ"ל דטעם הפסול מפני שהחשיבו חכמים כל המים שנופלין ע"ג הכלי כשאובין שנכנסו ויצאו ממנו, אם מפני שיש להם קיום לשעה קלה ע"י הכלי, או מפני שא"א להבחין הנכנסין ושאין נכנסין, וחשיב האדם כתולש את כולן לצרכו, ומסתברא שכולן בכי יותן מדאורייתא, אבל אם שאובין דאורייתא מסתברא שאין כולן כשאובין, וכ"כ מרן זלה"ה תניא ס"ה סוסק"ט שכל המים הגדורים על פני הכלי גזרו חכמים משום שאובין, [וע"י לעיל ס"ג סק"ב דהביא דגיסטרא ענין אחר הוא, ומ"מ הדין נלמד משוקת וממניח כלים תחת הצינור כמש"כ], ומהא דפוסל בצרורות מתחלחלין לתוכו אע"פ שהמים אינם נכנסין כמעט, נראה דכל

את המקוה אבל ירד לתוכו עפר כו' ודוחק, ומ"מ מתפרש דבצרורות מתחלחלין כל הצנור פסול כמו בגומא פתוחה, ע"י לק' ס"ק ט"ו.

אם כל המים שנכנסו לצינור פסולין

ויש להסתפק אם כל המים שעוברין בצינור פסולין, או רק המים שנכנסו לגומא ויצאו, ופשטות הדברים שצנור כזה כולו פסול, [נ"ל בגובה הצנור ע"ג הגומא, אבל שטח הצינור שנמשך לפני הגומא ואחריה פשיטא שאינו כלי קיבול כלל], מדלא קתני שיעורא בנקב כל שהוא כמה מים עברו בו, וכן פשוט מרישא דמתני' דקתני לעיל מ"א אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים והיינו אפי' פחות מכדי סיכת קטן כמש"פ הראשונים ז"ל, ומבואר דכל המים שעוברין ע"ג כלי קטן ביותר פסולין את המקוה, (דמשמע שאין חילוק בפסול בין גדולים לקטנים), והכא נמי החקק הזה נדון ככלי שתחת הצינור שפוסל את כל המים שעברו עליו, ואע"פ שי"ל שהמים עוברין בשטף ולא ירדו לגומא, הרי גם בכלים קטנים שתחת הצינור כשהם מלאים והמים שוטפין על פניהם לא נכנסו כולן לתוך הכלים, ואפ"ה סתמות הדברים שפסולין את כל המים שירדו בצינור ע"ג הכלים, וכן הוכיח אאמור"ר (שליט"א) זלה"ה מהא דירד לתוכו עפר ונכבש כמשי"ת להלן.

וב"מ בלשון הרמב"ם בפי"ה מ שכל המים הנמשכים באותו הצנור הם מים שאובין, וכן בהלכות פ"ו ה"ו שהרי כל המים שיוורדין באין מתוך כלי שנעשה לקבלה, וכ"מ בפ"י הרא"ש דכל המים העוברים בצנור חשיבי שאובין, וכ"ה לשון הטור דכל המים שעוברים עליו חשובים שאובין, וכ"כ בש"ג [ב"ב ל"ה ב'] דכל המים שעוברים בצנור פסולין, וכ"כ מרן זלה"ה בתניא ס"ה סק"ט, וחזר בו ממ"ש בקמא ס"ה סק"ג.

דבירד לתוכה עפר ונכבש, אע"פ שלא נתבטל שם כלי עי"ז, שהעפר עראי ועתיד להוציאו מהגומא (ופשוט שדינו כחקקו ולבסוף קבעו אע"פ שנסתם בעפר, אלא דאף כשהוא סתום דינו ככלי), מ"מ אינו פוסל את המים שעוברין על גבה, דלא חשיבי שעוברין על כלי קיבול, דכלי שמלא עפר שנכבש ועומד תחת הצינור אינו פוסל, דהו"ל כאינו עומד דרך קבלתו, ומזה מוכח ג"כ שאין הדפנות של הצינור שמעל הגומא חשובין ככלי קיבול, דאם חשיבי כדפנות הגומא, א"כ לא היה מועיל סתימת העראי של הגומא, שהרי הדפנות שלמעלה הם דופני הכלי קיבול, א"ו אף הדפנות שנמשכין ע"ג הגומא לא חשיבי דפנות הכלי קיבול, והא דפוסלין כל המים שע"ג הגומא היינו כמים שעוברין ע"ג כלי שתחת הצינור, וכמש"כ.

שו"ר שכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שם דמוכח מכאן שאם חקק רק בחצי רוחב הצינור, כגון שקרקעית הצינור רחבה טפח וחקק רק חצי טפח בצדה, אין נפסלין אלא המים שעברו ע"ג הגומא, דאם כל הצינור עושה שאובין ראוי שיפסול גם במלא עפר, ומבואר כמש"כ דאף מה שמעל הגומא אינו בדין דופן הכלי, ולא רק המשך הצינור שדן ע"ז הש"ך, שאם נימא דמה שע"ג הגומא נחשב ככלי, א"כ בכה"ג ג"כ יש לפסול כולו, שהרי כל הדפנות מסייעות לחצי שיש בו גומא, א"ו אף הדפנות שע"ג הגומא אינם בדין כלי, ורק מה שעובר ע"ג הגומא דינו כמים שעוברין ע"ג כלי, ופסולין בכל גובה הצינור ואפי' יותר מזה, כמשנ"ת.

בשיעור החקק בשל עץ

פז. שם במשנה בשל עץ כל שהוא, נראה דאין הכונה שאפי' חקק משהו פוסל, אלא לומר שלא נאמר שיעור בחקק, אלא כל שהוא ראוי לקבל צרורות פוסל, ולא נתנו שיעור בדבר, אבל כל שהוא ממש כגון נקב כמחט

שמונחין ע"ג כלי קיבול שמקבל עתה פסלום חכמים, ויש לדחות דכמקבל כל שהוא דמי.

ולשון הטור נעשה כולו על ידה כלי, משמע שכל הצינור נעשה כלי וכדמסיים וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובין, ולשון הרא"ש דחשיב כלי ע"י אותה גומא והמים העוברים על הגומא הוו שאובין, והש"ך בנקה"כ על ס"ק ע"ז כתב דכל הצינור חשוב כלי ע"י הגומא כלשון הטור, וביאר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ט סק"ג דאמנם לענין קבלת טומאה כל הצינור נעשה ככלי, אבל לענין שאובין אין פוסל אלא דרך קבלתו, וע"כ שאין כונתו דכל הצינור פוסל דודאי אינו ראוי לקבלה, אלא דכיון שכל הצינור חשיב כדופן הכלי, שהוא כשפה רחבה של הגומא, לכן אין המים שנמשכין עליו חשובין כהומשכו ממקום שאיבתו, שהרי הם עדיין ע"ג דופן הכלי שנשאבו בו, וכ"כ מרן זללה"ה שם סק"ח דדופן כלי קיבול אינו ראוי להמשכה דנשאר בו פסול דכלי קיבול, [ונסתפק שם לומר שכל הצינור קיבל שם כלי בתלוש שאם יחקק עוד חקק במחובר יחשב גם החקק השני שהיה בו תורת כלי בתלוש], ולפמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה אין ראוי מכאן אלא לדופן אותו כלי שנשאבו בו, דעדיין הם כברשות הכלי, אבל אם יעביר מים אחרים ע"ג אותו צינור מחוץ לכלי יתכן להכשיר משום המשכה, ואמנם זה ודאי נראה שאין כל הצינור בדין כלי קיבול לפסול משום שאובין, אבל דבריניו הם האם הדפנות של הצינור מע"ג הגומא דינם כדפנות של הכלי קיבול.

והנה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה הוכיח מסיפא דמתני' דקתני ירד לתוכו עפר ונכבש אינו פוסל, ש"מ שאף המים שעוברין ע"פ הגומא מלמעלה פוסלין, דאל"כ פשיטא דכיון שלא נכנסו מים לגומא אין מה לפסול, א"ו כשהגומא פתוחה כל המים שעוברין עליה מלמעלה פסולין, והיינו דאיצטריך לאשמועינן

ששטף המים מזומן ונשפך כבר חשיב הכל כשפיכה אחת, ובבע"ק החולה לענין ט' קבין טהור בכה"ג בלא גומא לפמ"ש סק"א דא"צ כלי, אבל אם מוסיף יותר מג' פעמים אע"פ שמוסיף כל פעם דרך אותו כלי אפי' לא פסק הכלי, אינו מצטרף, דיש כאן יותר מג' כחות, - וע"ע בספר מרן זללה"ה שם ס"ז סק"ו ור"ל דאף מים מד' כלים שאינם פוסלין אינם משלימין למקוה, וא"כ בכולן עוברין על כלי קטן פסול.

בטעמא דבשל חרס שיעורו רביעית

שם ובשל חרס רביעית, נראה דאין לפרש הטעם מפני שאינו ראוי לקבל צורות בפחות מרביעית, דזה תלוי לפי הענין ברוחב הגומא ורוחב הצינור, דצינור רחב אצבע, אין חילוק לענין קבלת צורות אם עומק הנקב ד' אצבעות ויותר כשיעור רביעית, או שעומקו רק ב' אצבעות, וכן לאידך גיסא אם הוא רחב טפחיים, ועומק הגומא פחות מאצבע, הרי יש בו רביעית, הרי דראוי לקבל צורות בפחות מאצבע, [שור' בספר מרן זללה"ה ס"ז סק"י] א שנתקשה בזה והניח בצ"ע, ועוד דכמו דבשל עץ מיירי בחקק שיעור הראוי לקבל צורות ה"נ מתפרש בשל חרס, ואין לקבוע שיעור בדבר אלא לפי הענין, וכ"מ בדברי ר"י שסיים לא אמרו רביעית כו' כמ"ש בסמוך.

א"א ודאי טעמייהו דרבנן משום דפחות מרביעית אינו חשוב כלי בכלי חרס, וא"ת הרי לא אמרו רביעית אלא בשברי כלי חרס, אבל בכלים שנינו אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים כו' פוסלין את המקוה, וגדולה מזו דאפי' שברי כ"ח שאינם מק"ט מפני שאינם ראויים לקבל כדי סיכת קטן, ג"כ פוסלין את המקוה, כמש"פ הרא"ש במ"א ותו' והראשונים ז"ל שבת ט"ז ב', דהיינו דקמ"ל בכלים קטנים אע"פ שאינם מק"ט, והרי כלי אבנים ג"כ פוסלין את המקוה אע"פ שאינם מק"ט.

שאינו ראוי לקבל כלום אינו פוסל, שאין עליו שם כלי בתלוש, כיון שאינו ראוי לכלום, ואפי' אם הוא ראוי לקבל מים, כל שאינו ראוי לקבל צורות הרי לא נשלם לצורכו המועיל כלל, (וכעת ראיתי בתשובת הראב"ד שנתקשה מאי מהני כל שהוא, ולכן פי' דמיירי דנטל כל שהוא מהעפר שנכבש בחקק, וזה צ"ע בפ"י המשנה, וגם בחילוק שבין כ"ע לכ"ח ל"מ כן).

ולפ"ז מבואר דשל חרס אע"פ שראוי לקבל צורות אם אינו מחזיק רביעית אינו פוסל, דהא בחרס דומיא דעץ אמרו דלא סגי בכל שהוא, ועי' להלן עוד בזה.

בהא דפוסל בג' לוגין אע"פ שאין נופלין כאחד וא"ת בחקק כ"ש או רביעית איך פוסל הא לא הו' ג' לוגין בג' כלים, שבכל פעם נפל רק רביעית, ואף דכל גובה הצינור שכנגד הגומא פוסל, אכתי ליכא לוג בכל פעם, שיהא בסך הכל ג' לוגין מג' כלים, [דאפי' אם א"צ לוג בכל פעם בג' כלים בעלמא מ"מ ביותר מג' כלים אינו פוסל], וסתמא מיירי אפי' לא נתן בתחלה, [עי' לעיל ס"ג סק"א], וי"ל דהצנור המוליך המים למקוה אין לך מתכוין לרבות גדול מזה, ולא שייך לומר שאין לו ענין במים שבתוך הגומא, חדא שהרי כל המים שע"ג הגומא ג"כ פוסלין, וא"כ כל מי המקוה שאובין והוא רוצה בהם לרבות, ועוד דאפי' אם רק המים שבגומא פוסלין, מ"מ אינם נפרדין מהמים שבצינור לומר דאינו מתכוין בהם לרבות, וכן צ"ל בכל כלים קטנים שנתונים תחת הצינור, דהיינו הך, כמשנ"ת לעיל סק"י, ולפ"ז אין כאן אוקימתא דמיירי בנתכוין לרבות, אלא לעולם כן הוא.

ועוד כתב מרן זללה"ה בס"ה סק"ט ואפשר כיון דזה נכנס בכלי וזה יוצא הוי כג' לוגין בב"א ואפי' לא נתכוין לרבות פסול, ונראה דאין ללמוד מזה שאם שופך דרך כלי אחד בכל אופן זה מיקרי בב"א, דדוקא הכא

בשברי כ"ח לומר כן בצינור ולא לומר כן בשברי כ"ח עצמם, שהרי שברי כ"ח הטהורים הם עצמם פוסלין את המקוה, א"ו טעמייהו דרבנן מאותו טעם דשברי כ"ח, ומש"ה קאמר להו דלא אמרו ד"ז אלא בשברי כ"ח.

בדברי הר"ש

ר"ש ד"ה ובשל חרס רביעית דלא חשיב כלי בפחות מרביעית בשל חרס, אע"ג דבדקין שבכ"ח חשיב בכדי סיכת קטן כדתנן בפ"ב דכלים, [לקבל צורות שאני כ"כ הר"ש בכלים שם], ואח"כ מתחיל דיבור בשברי כ"ח דתנן שם מלוג ועד סאה ברביעית, כ"נ מפ"י הרא"ש, והנה גדולה מזו הו"ל להקשות דגם פחות מסיכת קטן חשיב כלי לפסול את המקוה, דאינו תלוי בקבלת טומאה דתנן אפי' כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה פוסלין את המקוה, ומ"ש הר"ש לקבל צורות שאני אין כונתו שאינו ראוי בפחות מזה כמו שהוכחנו לעיל דא"א לומר כן, אלא דכיון שאינו עשוי לקבל דבר לצורך, אלא לעכב הצורות דהו"ל מלאכה שאין צריכה לגופה, לכן אינו חשוב בפחות מרביעית, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בספר כלים ס"ב ס"ק ט"ו.

בדברי ההגהמ"ר בטעם החילוק, ובדין מותכת

בב"י בשם הגהמ"ר כתב דטעמא דשל עץ כל שהוא מפני שמתלחלח ומתרחב מאליו, וצ"ע דאכתי אין עליו שם כלי בתלוש, גם מאי קאמר ר"י לא אמרו רביעית, הרי רבנן מצרכי בהכל רביעית, וגם קשה לומר דרביעית משום דראוי לצורות כמש"כ לעיל שזה תלוי ברוחב הצינור ועומק ורוחב הגומא, וגם במציאות רחוק שהאמת כן שיניח מלתקנו לקבל צורות עד שירקב העץ מעצמו, ולפ"ז פשוט דמתכת כעץ, ולמעוטי בפלוגתא עדיף, אבל בשל אבן צ"ע כיון שאין מצוי אבן ארוכה כצינור של עץ וחרס, ובאבן אחת אפשר דבפחות ג"כ חשוב כלי, כמש"כ לעיל ד"ה ומסתברא.

ומה"ט קשה מאי קאמר ר"י לא אמרו רביעית אלא בשברי כ"ח, הרי רבנן נמי מודו דכ"ח שאינו מקבל רביעית פוסל, ואף שברי כ"ח שאינם מקבלין רביעית פוסלין.

ונראה דדוקא בצנור שפסלוהו רק בחקקו ולבסוף קבעו שהיה עליו תורת כלי בתלוש, בזה הצריכו חכמים שם כלי חשוב, וכי היכי דאשכחן בשברי כ"ח דפחות מרביעית לא חשיבי כלי, קבעו גם כאן שיעור רביעית, וד"ז יתכן בשני פנים, א' דצינור כיון שעשוי לשמש רק במחובר כתיקונו, לכן יש לדמות תורת כלי ידידה לשברי כ"ח, [שהם מלוג ועד סאה, שהרי צינור ודאי גדול מלוג], שהרי אין זה שימוש הרגיל, א"נ כיון דהחקק נטפל לצינור והצינור אינו כלי, לכן צריך דבר חשוב ליתן תורת כלי לצינור, ב' דבכל כלי חרס שחקקו ולבסוף קבעו הדין כן דבעינן שיעור רביעית בכ"ח, ואע"פ שקודם שקבעו יש עליו תורת כלי, אבל כדי שישאר עליו תורת כלי דמעיקרא בעינן שיעור חשוב.

ומסתברא כפי' קמא דבכלי גמור שחיברו אין לחדש שיעור רביעית, אבל בצינור ששימשו לצורות לא חל עליו תורת כלי בתלוש, אא"כ יש בו שיעור חשוב הראוי לשימוש בתלוש, ולפ"ז ט"פי של חרס שחיברו אע"פ שאין בו רביעית פוסל את המקוה, אבל צינור אע"פ שלא חיברו אלא תלאו לשמש כצינור י"ל דדוקא ברביעית פוסל, וצ"ע בזה.

שם רי"א אף בשל חרס כ"ש לא אמרו רביעית אלא בשברי כ"ח, מדברי ר"י מוכח דטעמייהו דרבנן משום דלא חשיבי, דאם טעמייהו דרבנן שאינו ראוי לקבל צורות, מה ראה ר"י להזכיר כאן ענין שברי כ"ח, הרי רבנן נמי מודו דכלי חרס שאינו מקבל רביעית פוסל את המקוה, אלא דס"ל הכא שעדיין אינו ראוי לשימושי הצינור, ולא משמע דה"ק שהשומע שמע בשברי כ"ח וטעה, דלישנא ל"מ הכי, וגם האמת דלא יטעה השומע

בחידוש דבערורות מתחלחלין בתוכו פוסל

מז. שם במשנה היו צורות מתחלחלין בתוכו פוסל את המקוה, יש לעיין פשיטא שהרי עדיין יש כל שהוא פתוח בגומא, ולא משמע דבכלי חרס לרבנן הוא דאיצטריך דאע"פ שאין בו רביעית פוסל, ואפשר לומר דבשל עץ ג"כ בעינן שיהא ראוי לקבל צורות וכיון שאינו ראוי לקבל צורות משנתמלא, ולא אמרו שהוא פוסל את המקוה אע"פ שאין דעתו למילוי המים אלא כשרצונו שיכנסו שם צורות, אבל בשעה שהוא מלא ואינו ראוי לכולם י"ל דלא פסלינן ליה משום מים לחוד שהרי אין דעתו ע"ז, ואם משום שהצורות עראי ואינם מבטלין תורת כלי מהגומא, הרי גם העפר שנכבש עראי לענין קבלת טומאה, וקמ"ל דכ"ז שהגומא מקבלת כל שהוא פוסלת, ונראה דעיקר החידוש בזה שהגומא הזו פוסלת את כל המים שעוברין למעלה ע"ג הגומא, דכיון שאין הגומא ראויה לקבל ס"ד דתו לא חשבינן למים שעוברין עליה כגדורין ע"ג כלי קיבול, ויפסלו רק המים שנכנסו לתוכה, וקמ"ל שדינה כדמעיקרא.

ירד לתוכו עפר ונכבש בו' אם מייירי בנתקשה ובדין כלי שתחת הצינור ונתמלא עפר

שם ירד לתוכו עפר ונכבש אינו פוסל, כבר נתבאר לעיל ס"ק י"ד שהעפר הזה עראי ועתיד לפנותו כדי שתמשיך הגומא לקבל צורות, ולענין קבלת טומאה נשאר בדין כלי, אבל לענין מים שאובין לא גרע מכלי העומד שלא כדרך קבלתו, שאינו פוסל, וכיון שהכלי בתוך שלו אינו פוסל, תו לא מיפסלי המים שגדורין עליו וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, שו"ר ברמב"ן ב"ב דל"מ כן עי' להלן.

הרמב"ם והראב"ד גורסין ונגבס או ונגפס, וזה מיושב טפי שהעפר נתקשה כסיד וגפסיס, שאם העפר מתחלחל מהמים, יש לחשבו כמקבל מים, וגם יסחף העפר במהרה,

ולכן נראה דגם לגרסא דונכבש יש לפרש שנעשה גוש ע"י שנכבש, ואינו נמחה ע"י המים, שו"ר ברא"ש סוף ס"ו שכ"כ, וז"ל אם נכבש העפר ונדחק זה על זה עד שנתקשה נתבטל קיבולו, [ור"ל לענין שאובין], וכ"כ הרמב"ן ב"ב הובא במעיו"ט אות ג', ומלשונו ז"ל משמע שהכלי מתבטל ע"י העפר, אבל בפשוטו העפר עראי ועתיד לפנותו, אלא דכיון שאינו מקבל עתה אינו פוסל, דלא גרע מזקפה לידוח, וצ"ל דכונתו רק לאפוקי עפר שנסחף עם המים, וכן צ"ל בלשון פיה"מ, וצ"ע.

נראה דכלי הנתון תחת הצינור ונתמלא עפר ונכבש פשוט טפי שאינו פוסל, ויותר יש חידוש בצינור דלא נימא שנעשה כולו ככלי לפסול העוברין ע"ג הגומא, ויתכן דבשוכח כלי מלא צורות ג"כ אינו פוסל דניכר שלא נתנו למלאת, וליכא למיגזר אטו מניח, אלא שהדבר צריך ראי', ולעיל סק"ו צדדנו כן דסגוס וכסות אינם פוסלין בשוכח.

בדין הצינורות המוברגין אם יש בהם משום קבלה

ולפ"ז המניח כלי עם כיסוי תחת הצינור כש"כ שאינו פוסל, דעדיף מזקפה לידוח שכאן אין המים נכנסין לכלי כלל, ואף אם שוכנים מעט מים בסדק שבין הכיסוי לכלי, בכיסוי שנכנס בין הדפנות, אין ע"ז שם קבלה כלל, ולפ"ז כש"כ בצנורות המוברגין זל"ז שאין לדון משום קבלה, שהרי הם ממלאין כל החללין של חריצי ההברגה בבליטות ההברגה, ובלא"ה אין ההברגה נראית במקום מעבר המים, וצ"ע בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ט סק"ו שדן בזה, (ובצנור זקוף שבמקום ההברגה המים שוכנים על הדופן של הצנור הצר שהוברג בתך הצנור הרחב, בפשוטו דינו כזקפה לידוח, שאינו עומד דרך קבלתו, והוא ג"כ סתום, וגם אין ענין ההברגה שייך כאן), ואם כונתו בששכתו להבריגו עד הסוף, יש בזה קולא דשוכח,

זקפה לידוח שאין דעתו על המעט שבשיפוע), וגם דמי למניח קנקנים בתוך הבור שיודע שעלולין להתמלאות אלא שאין רצונו בכך, והכא הקיבול שבשקע רחוק מן הדעת יותר מזה, וגם סתמא מניח בשיפוע שלא יחזרו לשם המים.

- מכתב -

בספר סוף סימן ט' דנים בענין ההברגה של צנורות מתכת למה אין חריצין כלי קיבול, ולא הבנתי הנדון שהרי חריצין סתומין, ואטו כלי קיבול שיש עליו כיסוי פוסל את המקוה, הרי זהו מה ששנינו ירד לתוכו עפר ונכבש כשר, וביארו בספר סק"ג שהעפר אינו מבטל שם כלי לענין קבלת טומאה, אלא דלענין שאובין לא גרע מאילו עומד שלא כדרך קבלתו, (ואגב ברמב"ן ב"ב ס"ה ב' נראה שמבטל שם כלי לגמרי, מיהו בסברא ודאי מסתבר כבספר), וה"נ כיון שהחריצין סתומין אין סברא שיפסלו, - והשיב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה על הגליון וז"ל [לא ניתן לכיון שכל החריצין יתמלאו, ובדרך כלל נשארים חריצין שלא נתמלאו, כי מכינים את ההברגה שתוכל להיות בריוח, גליון].

חומי הפשתן שממלאין בהם חריצין, בדרך כלל ניתנין על חריצי הצינור הצר שנכנס ברחב, ואותו צינור עומד שלא כדרך קבלתו, מצד שהחריצין פיהם למטה, וא"כ בלא"ה אין לדון בהם, - [הפשתן עשוי למלאות את החריצין, והם ניתנים על הצר שיכניסם לרחב, גליון], שמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דכונתו מפני שנותנים פשתן הרבה גם על הבליטות שבצינור הצר, ואלו נכנסין בחריצי הרחב.

גם הסברא שא"צ את החריצין אלא את הדפנות מחודשת, שבכל כלי קיבול כמעט ששייך לומר כן, ואטו נאמר בנקב המסמר שאינו צריך את הקיבול, ואמנם אמת הוא שכאן די גם בשינים שאינם מקבלין כלום, רק

ואפי' לדעת הרמב"ם דגזרינן שוכח גמור אטו מניח, י"ל דזה כסייד ששכח דלא גזרינן, וגם החריצין ככלי נקוב שבסוף הסיבובין המים יוצאין בצינור זקוף, וגם לא נעשה לקבלה כסילון שהוא צר מכאן ומכאן, וניחא ליה שיצאו לגמרי, ול"ד לחוטט לקבל צרורות שרוצה שיקבל צרורות כעת, (ואין שייך קיבול צרורות בלא קיבול מים), וגם הו"ל כבית קיבול העשוי למלאות, וגם בלא"ה אין ע"ז שם כלי קיבול, [שוב שמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דכונתו משום דסתמא אין מבריגין עד הסוף, ונשאירין חריצין פתוחין], ואף בצנורות פלסטיים שיש בית קיבול לטבעת הגומי בסוף ההברגה, הרי הוא סתום לגמרי, ולתוך הגומא אין מגיעים מים כלל, ועדיף מעפר שנכבש בגומא, (אבל אם תוך הגומא פתוח כל העובר ע"ג הגומא פסול, וממילא יש ג' לוגין, דבעינן שתהא פחות מש"ך לבריכה כדי שלא יהא ג' לוגין כדתנן פ"ו מי"א), ומ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שאין נכנסין ג' לוגין מיירי בצינורות שאין המים עוברים ע"פ הגומא, אלא שאם יכנסו במקום חיבור הצינורות בעומק יגיעו ע"פ הגומא, וכונתו בצנורות פלסטיק הגדולים (שהם רחבים יותר מטפח בדרך כלל) והצינור הצר נכנס ברחב בעומק טפח ויותר, ובאמצע הטפח שהוא נכנס הוא נפגש בטבעת גומי שנמצאת בגומא שבצינור הרחב, וכשהצינור זקוף אין נכנס כלל מים ביניהם, וכשהצינור שוכב חוזרים מעט מים ונכנסים בריוח שבין הצינור הרחב לצר ומגיעים עד הגומא שטבעת הגומי שם, ובזה כתב שאין מגיעין ג' לוגין לגומא, מיהו נראה דכיון שמהדק הצר בתוך הרחב כמה שיוכל אף המים שנכנסין שם אינם עשויין לקבלה אף קודם שמגיעין לגומא שהגומי שם, וא"כ דינו כשוכח שכל המים שיצאו מעצמן אינם כשאובין, שהרי לא ניחא ליה בקבלתם, ואע"פ שיודע שעלולין מים ליכנס שם אין ע"ז שם קבלה לדעת, (וכמו

מעכבים הבליטות מלזוז, אבל יסוד הסברא מחודש, - איני רואה משל של כלי קיבול או של מסמר להנדון, גליון], הכוונה דכל ענין צינור המוברג לא שייך לקבלה בתוך של כלי, שהרי אין לו צורך לשמור הכלי בתוכו, אלא התחכמות של צורה מחוספסת שתמנע השתמטות, והרי גם אם היה התוך של החריץ פתוח לאויר היה בו אותה התועלת, וזה כמש"כ בפנים שאין כאן הרגשה כלי קיבול שאינו בא לקבל את החריצין בתורת קבלה, ולהגדיר הדברים ביאר ענין הדפנות, וכעת ראיתי כע"ז בספר מרן זללה"ה לקוטים ס"ז סק"ח בשליכות הסולם.

ומהמעם הנ"ל גם מקום הגומי בצנורות פלסטיק אינו פוסל כלל, - [הכלי קיבול נעשה להחזיק את הגומי, גליון], שוב שמעתי דלא מיירי בצנורות פלסטיק רגילים בגומי שבסוף ההברגה, כמו שהבנתי תחלה, אלא בצנורות הגדולים ושם הצורה בענין אחר, וכתבתי בפנים הצורה בזה.

גם מ"ש שיש להקל מפני שלא עברו ג' לוגין על החריץ, לא הבנתי דבספר מבואר שכל המים שעוברין על גבי הגומא עד למעלה פוסלין את המקוה, וא"כ כל המים עוברין ע"ג החריץ, ואין מים כלל שלא נפסלו, - [בצנורות הפלסטיק מתכסה כל הטבעת ע"י הצינור הנכנס, ולכן אין נעשין שאובין אלא המים שחודרים מתחת לצינור הנכנס, גליון], שוב נתבאר צורת הצנורות שאינם כמו הרגילים בהברגה, אלא בע"א כמש"כ בפנים.

בענין סילון הרחב באמצע ומתקבלין בו המים

יז. שם סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה, סילון סגור סביב כקנה חלול, וכדתנן שבת ל"ח ב' באנשי טבריה שהביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, וכן בכלאים פ"ז מ"א אפי' הברכה בדלעת או בסילון, וצר

מכאן ומכאן הרי זה דומה לתוקע בקנה רחב שני קנים צרים בשני פיותיו, [ובסילון סתמא משפע והולך מהרחב לצר כשופר פשוט], והסילון מונח ביושר באופן שנשאבין מים במקום הרחב, [שאם מונח באלכסון אפי' נעשה לקבלה הו"ל כזקפה לידות], וכ"פ הרמב"ם והראב"ד והרא"ש ומש"כ בא"ר צ"ע, וכתב הרמב"ם בפיה"מ שעושין כן כדי שיקלח מימיו בחוזק, וש"מ דלא חשיב עשוי לקבלה כיון שהכל להוצאת המים, ואמרו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דאפשר שעושין כן כדי שיוכלו לסתמו או לחברו בקל, ובכה"ג אין דעתו על הקיבול כלל, וא"כ אין הכרח ממתני' לדינו של הרמב"ם, [ובבעה"נ כתב שעושין כן לנוי, וגם לפ"ז אין ראי', מיהו פשטא דמתני' שזה דבר המצוי, ולא אם אירע שעשו כן], ויש לדקדק לפי' הרמב"ם למה לי צר מכאן ומכאן, הרי כדי שיקלח די בצר במקום יציאת המים, וי"ל דאה"נ, אלא שאם היה צר ממקום אחד בלבד הרי אינו מקבל מים כלל, ומתני' אשמועינן דאע"פ שמקבל מימיו אינו פוסל, ואפשר שעושין כן כדי שיוכל לשותות מהם, כההיא דע"ז י"ב א' לא יניח פיו על סילון וישתה, ע"י בסמוך.

מיהו נראה דיש לקיים דיניה דהרמב"ם מסברא, וגם מסתמא דמתני' דמכשרא בכל גוונא, דכיון שאין קבלה זו לתלוש המים אלא להעבירם, אין כאן סרך מים שאובין, דהדין נותן שאינם בכי יותן, ואפי' היה צנור פתוח מלמעלה יש מקום להכשיר בכה"ג, וכש"כ בסילון שאין לאדם אפשרות להשתמש בקיבול זה, ולמד מזה הרמב"ם לאריות הנחושת שמקלחין מים כענין שמצינו בע"ז י"ב א' פרצופות המקלחין מים לכרכין, ופרש"י פרצופות אדם חלולין ונכנס סילון לאחוריהם לתוכן ויוצאין דרך פיהם, ועי"ש ברמב"ם עוד אופנים, ובהני יש חידוש טפי שהמים נכנסין לתוך כלי המקלח ולא בסילון שאינו עשוי אלא להעביר מימיו.

בדין קיבול שעשוי להעביר המים ואפשר ליטול מתוכו

אבל מצינו בתוספתא פ"ד ה"ד הובא בר"ש סוף"ד קסטלין המחלק מים בכרכין, וגרסת הגר"א וכן גרסת הרשב"א בתשובות והרא"ש בתשובות המקלח מים בכרכין, וכיון שמצינו בע"ז כהאי לישנא פרצופות המקלחין מים בכרכין מסתברא שגם תוספתא זו מתפרשת כן, [ועי' בערוך קסטל שהביא מדרש שקסטל של מלכים ממלאין בזו ומוציאין בזו], וא"כ מבואר בתוספתא דבעינן שיהיו נקובין כשפופרת הנוד, [ולמסקנא י"ל דסגי שאין מקבלין מים], ואע"פ שהם עשויין להעביר מים בלבד, וי"ל הטעם משום דסו"ס אפשר גם ליטול מים מתוכם ונעשו תלושין עי"ז, [ונראה שזהו ששנינו שם בד"א מן הצד אבל מלמטה אינו פוסל, פי' בד"א שהסילונות שבהם יוצאין המים הם מן הצד בגובה הדופן, דבזה צריך נקב כמחט מלמטה, אבל אם הסילונות מקלחין מלמטה דהיינו בחתחתית הקסטלין אינו פוסל ואם היה מקבל כל שהוא פוסל, ומיושב לשון בד"א כו' דלא קאי על הנקב שעושין לטהר אלא על עיקר הכלי, ובזה לכו"ע סגי בכל ענין שעשוין מלמטה דסו"ס הכלי אינו עשוי לקבלה כלל], ולפ"ז יש

להחמיר גם בגוונא דהרמב"ם דאע"פ שאינם עשויין לפתחן וליטול מימיהם, מ"מ יש כאן כלי קיבול המחזיק מים, ורק אם הוא נקוב שאינו מחזיק מים אינו פוסל, ומה"ט גם מים אלו בכי יותן, אבל סילון שא"א ליטול מים מתוכו ואינו נראה ככלי קיבול י"ל דכשר כפי' הרמב"ם.

בדין סילונות שיש בדרךן שעון מים

וכהיום שהמים מקלחין בסילונות מחוברין שאין בהם חקק אינם פוסלין את המקוה, אבל כתב מרן זלה"ה בלקוטים ס"ט סק"א שכפי ההוה יש בדרכו שעון ויש בו בית קיבול, ולפמש"כ אין הדבר פשוט שבית קיבול הזה פוסל את המקוה, כיון שאין הקיבול הזה בא לתלוש את המים, אלא לסדרם שיניעו את גלגלי השעון בהליכתם, ולפי' הרמב"ם אינם פוסלין את המקוה, וגם מהתוספתא אין הכרע לפסול מים שאין דעתו של אדם על קיבולם, דגרע מקסטלין מתרי טעמי, א' שא"א להגיע למים אלו ולא מיקרו תלושים כלל, ב' שאין דעתו של אדם על הקיבול כלל אלא זוהי אפשרות להתקין השעון במקום רחב, שמיצר אח"כ, ואף אם היה כולו באלכסון שאינו מחזיק מים היה בו תועלת זו.

סימן ה

בדיני קבעו ולבסוף חקקו, וכלי שבמקוה, ובדין הוי' ע"י טהרה

ס"ז בזה ע"ש], ואפשר שחשבו עיקר השימוש לקלוט המים לצורך האדם, ולא להציל על הבית מהדלף, ופעמים שהעמידו צנור תלוש למטה מן הגג, וכ"כ בעירובין צ"ט ב' ע"ש ברש"י דצנור מוליך המים למרחוק ובולט הרבה מן הבית, ופעמים שהוא למטה מעשרה, וע"י מעשרות סופ"ק בצינור שמוליך השמן, וכיון שחשבו בגמרא צינור כשימוש בפ"ע, דימוהו לדרך שקבעו, דלר"א המחובר לקרקע כקרקע, ולרבנן דינו כתלוש ולכן לר"א חקקו ולבסוף קבעו אינו פוסל שדינו כחקק שבכותל.

ואפשר לומר דלענין קבלת טומאה באמת צינור אינו כדף, אבל לענין לפסול את המקוה יש לרבנן להחמיר בו, כדמחמרי בדף לחשבו כתלוש לענין טומאה, והא דצנור פוסל את המקוה במחובר היינו מפני שהמחובר עושהו ככלי אבנים שאינם מק"ט ופוסלין את המקוה, וכמש"כ ס"ו בשם מרן זללה"ה בכלים ס"ט סק"ב, [אבל שם סבר דצנור דכלים פ"א היינו צנור דשמעתין אבל לפי' רה"ג הנ"ל ניחא] ולפ"ז אף העשוי לשמש את הקרקע פוסל את המקוה בחקקו ולבסוף קבעו, אבל קשה דכיון דרבנן מודו לר"א שאין לגזור טומאה בעשוי לשמש את הקרקע, א"כ כי היכי דלר"א אינו פוסל את המקוה ה"ה לרבנן, וע"כ דסברו בגמרא דצינור כדף דמי אף לענין טומאה, ולא היינו צנור דתנן בכלים שם, וכמש"כ לעיל מפ"י רה"ג, ומרן זללה"ה שם ובמקואות ס"ב סק"י"ג פירש דהא דמשמש את הקרקע אינו מק"ט אין הטעם משום דחשיב טפי כמחובר, שהרי אף בתלוש אינו מק"ט אם נעשה מתחלה לכך, אלא דכיון שמשמש לקרקע הרי הוא נטפל

בחילוק בין מחובר לקרקע לבין משמש עם הקרקע

א. ב"ב ס"ו א' דתנן דף של נחתומין שקבעו בכותל ר"א מטהר וחכמים מטמאין, יש לעיין מ"ש דף שקבעו מכל אלו שנעשו לקרקע דתנן כלים פ"א מ"ב שהוא טהור, ונראה דיש חילוק בין מחובר לקרקע למשמש עם הקרקע, דמשמש עם הקרקע פירושו שמשמש את הבית ותשמישיו, כגון דלת וציר וקורה, ואפי' זוג שמשמש להודיע על כניסה לבית שבת נ"ח ב' דכל הני הם חלק מן הבית ודינם כבית, וע"י לשון התוספתא בר"ש שם פ"ב מ"ג שלא נעשו אלא לשמש את הקרקע, ובזה לא נחלקו ר"א ורבנן, אבל דף של נחתומין אינו משמש את הבית, אלא שימושי הדרך לעצמו, ואם לא חיברו אלא הניחו ע"ג יתידות מקבל טומאה לכו"ע, ונחלקו בקבעו אם נטפל לקרקע, דיש יתרון לחיבורו שמשמש באופן נוח יותר, אבל עדיין לא פקע שמו ממנו, שאינו חלק מהבנין אלא כלי המחובר לבית.

בהא דמדמי בגמ' צינור לדרך

ויש לעיין למה דימו בגמרא צינור לדרך, הרי צינור בא לשמש את הבית לקלוט מימיו, [מיהו צינור ששינו בכלים שם בפשוטו אינו צינור דשמעתין, דהתם ככלי מתכת מיירי, ואין דרך לעשות צינור המים ממתכת, כדתניא שקבעו ואח"כ חקקו, וזה שייך רק בעץ או חרס, וכדתנן החוטט בצינור כו' בשל עץ כ"ש ובשל חרס רביעית, וכ"פ ר"ה גאון שם דצינור היינו צינורא דדשא, דהיינו החור שהציר סובב בתוכו שהוא כעין צינור, והיינו דקתני ליה בהדי ציר שו"ר בתשובות הרא"ש כלל מ"א

בבבין, ולר"א אין לדון כאן משום שינוי השם, שהרי הא דמהני שינוי השם היינו דהו"ל כחקקו ולבסוף קבעו, ור"א אפי' במעיקרא צינור הרי הוא מטהר.

שם לעולם ר"א היא ושאינו פשוטי כלי עץ דטומאה דרבנן, לכאורה הו"ל לאקשווי א"ה קבעו ולבסוף חקקו נמי כדמקשינן לקמן, והו"מ לשנויי דבשאוובין החמירו טפי בדאיכא תורת כלי בתלוש, אלא דלא ניהא לגמרא להאריך בתירוץ זה דלא קאי למסקנא, (ועוד דהו"מ לשנויי דר"א ס"ל שינוי במקומו עומד כב"ש, מיהו אין זה יישוב דהא שפיר מודו ב"ש דשינוי השם כשינוי מעשה, אלא דס"ל דשינוי אינו קונה, וא"כ כאן לנדון אם שם כלי עליו במחובר, אין זה תלוי בדב"ש, דסו"ס נשתנה שמו, והתם מיתנינן רק דשינוי השם מילתא היא כשינוי מעשה).

בטעמא דחקילו רבנן בפשוטי כ"ע במחובר

ויש לעיין מה ראו חכמים לחלוק בטומאה דרבנן שלא כעין דאורייתא, הרי בפשוטו בדף של מתכת לרבנן טמא מדאורייתא, כדפרכינן דליפסול משום שינוי השם, ואם טומאתו מדרבנן אין זו קושיא כ"כ, מיהו י"ל בזה דאף בחקקו ולבסוף קבעו טומאתו מדרבנן, והקושיא שאין מקום לחלק ביניהם, מיהו מהא דנקטינן לקמן ב' דפליגי נמי לענין הכשר זרעים, ש"מ דלרבנן מדאורייתא אינו כקרקע, [שו"ר דאין ראי' מזה דגם הכשר זרעים מתפרש שפיר מדרבנן ועי' חולין ט"ז א', דמשמע דהנדרן מדאורייתא, וצריך טעם למה לא הזכירו שם פלוגתא דר"א ורבנן, ולע"כ], והשתא דר"א כרבנן ס"ל מ"ט ס"ל להקל בפשוטי כלי עץ, בזמן שבכלי מתכות עדיין טמא מדאורייתא, וקושיא זו קשיא למסקנא אליבא דרבנן דאמרינן דבדף של מתכת מחלוקת, ולא אמרינן דאף בשל מתכת מחלוקת, וש"מ דבשל עץ אף רבנן מטהרין, ואפשר דפשוטי כלי עץ גזרו אטו הני דחזו

לקרקע ואינו ככלי תשמיש ודינו ככלי אבנים, ולכן לענין לפסול את המקוה י"ל דפוסל, ובגמרא פריך דממה נפשך אין מקום לחילוק בין חקקו תחלה לקבעו תחלה, ולא נחתו לדין קבלת טומאה לקבוע שדינו כדף, וצ"ע.

שו"ר דהרשב"א והרא"ש נקטו דצינור שמשמש עם הקרקע אינו מק"ט וכ"ה בשו"ע סמ"ח מיהו בבנוי בתוך הקרקע מיושב טפי, והגמ' תתפרש ביתידות דומיא דדף, והרמ"א כתב שם שאין חילוק בזה, שו"ר בחזו"א לקוטים ס"ז סק"ט עוד בד"ז עי"ש.

בטעמא דר"א

שם מני אי ר"א אפי' חקקו ולבסוף קבעו, בפשוטו כל דף שקבעו מיקרי חקקו ולבסוף קבעו, שהרי הוא ניכר כדף, אבל צנור שלא חקקו כלל הרי הוא עץ בעלמא, וא"כ ר"א דמטהר בדף ה"ה צינור שחקקו ולבסוף קבעו, - יסוד טעמיה דר"א אפשר דיליף לה מקרא דיערת הדבש, שאם הכוורת כתלושה הרי הדבש ג"כ תלוש, ולא חשיב עוקר דבר מגידולו כהיזמי והיגי, כיון שאין חיותו מהכוורת, מיהו למ"ש תו' דלמסקנא מיירי ר"א במנח אסיכי, [והכוורת נעשית כמחובר מכח הדבש, כענין עציץ נקוב שיש בו זרעים], לפ"ז אינו ענין לתלוש וחיברו, דהא זרעים שבעציץ לכו"ע כמחובר, [וצ"ע ברשב"א בשם הראב"ד] וצ"ע בזה.

בקו' הגמ' לרבנן אפי' קבעו ולבסוף חקקו, אע"ג דדף כחקקו דמי

שם אי רבנן אפי' קבעו ולבסוף חקקו נמי כאן יש להקשות מנלן הרי דף כחקקו ולבסוף קבעו דמי, ובפשוטו סמכו בגמרא כאן אמאי דאמרינן ב"ק ס"ז א' דכיון דשינוי השם מילתא היא, הרי נשתנה שמו וחזר להיות כחקקו ולבסוף קבעו, שאינו נראה כחקק בבנין אלא חזר שמו צינור כמו חקקו ולבסוף קבעו, אבל אם שינוי השם לאו מילתא היא אין לנו בזה שחזר שמו צינור, ודיינינן ליה כחקק

ולא גזרו במאורע, מיהו למש"כ ס"ד סק"א שהגזירה אטו רחיצה מתוך כלי נחא טפי, דבמחומר אינו יכול לרחוץ מתוך הכלי, ודמי טפי לטבילה בכלי, ולכן ל"ג בקבעו ולבסוף חקקו, אבל משהיה עליו תורת כלי בתלוש דמי לכל שאובין בכלים.

ולענין טומאה אף צנור שקעו ולבסוף חקקו מק"ט, שהרי יש לו בית קיבול ודינו כתלוש לרבנן, אבל כיון שלא נקרא עליו שם כלי קיבול בתלוש לא גזרו בו, ועי' להלן דמה"ט לית לן למיזל בתר שם כלי לקבל טומאה אלא בתר שם כלי הפוסל את המקוה.

אם דוקא בחטט הגומא בתלוש פוסל

שם שאני התם דאיכא תורת כלי עליו בתלוש, בשמעתין לא הזכירו בגמרא טעמא דשינוי השם דמעיקרא קציצתא והשתא צינורא, וא"כ מתפרש שחקקו באופן הפוסל את המקוה, דאין מקום לפרש בסתמות הסוגיא שחקקו לצנור בלא גומא לצוררות ולבסוף קבעו וחטט בו גומא, ונראה מזה כמ"ש הרמב"ם והר"ש והרא"ש ובטוש"ע סל"ו דדוקא אם חטט את הגומא בתלוש פוסל, ואמנם לקושית הגמ' ב"ק ס"ז א' דמעיקרא קציצתא והשתא צינורא היה הדין דכל שחטטו אפי' במחומר דינו כחוטט בתלוש, כיון שהשתא צנורא שמו, אבל ע"כ למסקנא לא תליא בהכי, דהא למסקנא אע"פ ששמו צינורא ומק"ט במחומר, אפי' בשאיבה דרבנן הקלו, וממילא אין סברא כ"כ לפסול בחקקו בתלוש, דהא לא אזלינן בתר מק"ט, ושפיר אזלינן בתר כלי הפוסל את המקוה בתלוש, שהרי הכלי שפוסל הוא רק הגומא, והוא לא היה כלל בתלוש, (ולכאורה יש לסייע כן מהא דבכלי אבן לית לן למיזל בתר חקיקת הצינוור בתלוש אלא בתר חטיטת הגומא, שהרי אין כלי אבן מק"ט ואין עליו תורת כלי אלא לענין שאובין, וכלי דשאובין הוא רק בבית קיבול, וגם בסלונות של עץ וחרס אינו מק"ט בלא גומא כדתנן כלים פ"ב

למדרסות, וא"כ במחומר אינו מצוי שישמשו למדרסות, [בהני דשמו עליו, דבהני שהם חלק מהבנין הרי במתכת נמי טהור כמשנ"ת לעיל], ועוד שהרי מצינו דבמשמשי משמשיו של אדם בלבד, לא גזרו, וה"נ הקלו במחומר, שהוא רחוק משימושי כלי, שו"ר ברמ"ה מבואר דהכל מדרבנן, ובאמת מהכשר זרעים אין רא"י דהנדון שם הוא ג"כ מדרבנן, אלא דאיצטורבלי אינם מקבלין טומאה דהו"ל כלי אבן, ולכן דנו לענין הכשר, שאם היה ראוי ליחשב כתלוש לענין טומאה מדרבנן, ה"ה לענין הכשר זרעים.

בגמ' והא קי"ל דרבנן אם מיירי בכולו

שם מכלל דשאיבה דאורייתא, והא קי"ל דרבנן, כבר כתבו הראשונים ז"ל דקשה לפרש דמשום ג' לוגין פריך, חדא דבריייתא סתמא קתני, דפוסל בכל גוונא, וכן הא דאינו פוסל היינו אפי' בכל המקוה, דסתמא כל מי המקוה באין דרך הצינוור, ועוד דמאי קשיא לגמרא אם פסלו מדרבנן צינוור שחקקו ולבסוף קבעו לכל עניני מקוה כיון שיש בשאובין אופן דפסול מדאורייתא, וכן ראוי להשוות הפסולין בד"ז, דלא ליתו למיטעי בדאורייתא, ועוד דבגמרא אמרינן והא קי"ל (שאובה) דרבנן, ומה שייך להזכיר ד"ז בשאובה, הרי כל מילי דאורייתא בטלי ברובא, ואין שייך להזכיר דקי"ל דין בשאובה שהיא דרבנן, וי"ל בזה דלהסוברים שאובה דאורייתא, אין שאובין משלימין לרביעית אלא למ' סאה, מיהו אכתי קשה דהו"ל שאובין למ' סאה דרבנן, וגם לא הו"ל לגמרא למיסתם הכי, בזמן דאיכא דאורייתא ואיכא דרבנן.

בטעמא דחקילו בשאובין בקבעו ולבסוף חקקו

שם ב' לעולם רבנן היא ושאני שאיבה דרבנן, יש לעיין אם גזרו שאובין אטו טבילה בכלים ושם קבעו ולבסוף חקקו פסול, א"כ מ"ט ל"ג ג"כ בשאובין, וי"ל שאין מצוי חקקו במ' סאה, וגם סגי בהיכר זה לעיקר הענין,

מ"ג ושם מ"ד במשפך של עץ, וא"כ תורת כלי המק"ט הוא רק ע"י הגומא, מיהו כ"ז אינו ראוי שהרי אנו דנים לחשבו תלוש בגלל שינוי השם שיש עליו, ואין שם זה מפני קבלת הטומאה, דהא כלי אבן המקבל יש עליו תורת כלי, וכן סילונות שאינם מקבלים לענין שינוי השם יש לחשבם בשם כלים תלושין, אלא דמ"מ יש לקיים הדברים דתורת כלי שאמרו במסקנא אין הכונה השינוי לשם כלי שבו, אלא תורת כלי הפוסל את המקוה), וכ"כ מרן זללה"ה בתנינא ס"ז סק"א דהכי נקטינן ועמש"כ לקמן סק"ב בדברי התו' ב"ק ס"ז א'.

בסוגיא ב"ק ס"ז א'

ב. ב"ק ס"ז א' מעיקרא קציצתא והשתא צינורא, ביאור הדברים דכיון דחזינן שהחזיקה משנה שמו, אין לחשבו כחקק בכותל אלא דינו כצינור שחקק ולבסוף קבעו, שהרי בטל ממנו שם קרקע ונקרא צינור, שחזר שמו צינור כשם הצינור שחקקו תחלה, (כדחזינן במריש ששמו עליו אפי' בבנין), מיהו לשון קציצתא דמתפרש חתיכת עץ בעלמא, לא משמע דמעיקרא כותל הבית מיקרי, ושמא קציצתא דביתא קאמר, דכיון שאין לחתיכת עץ שימוש, הרי היא נחשבת מכותל הבית, ועיקר הדברים דהחזיקה במחובר קובעתו בשם צינור דהיינו כלי, ומאי מהני דקבעו תחלה.

וכתבו תו' דמיירי בחטטו לקבל צורות, ואע"פ שאין משתנה שמו ע"י חטיטה זו, מ"מ דינו כחוטט בתלוש כיון דהשתא צינורא מיקרי, ויעוי' לעיל סוסק"א דלמסקנא אם חטט הגומא במחובר אינו פוסל, אלא דלקושית הגמ' מקשינן דלהוי כחוטט בתלוש, מיהו קשה למה הזכירו בגמרא קציצתא, אם האמת דחקקו דתני על עשיית גומת הצינור מיירי, וי"ל דברייתא סתמא קתני שחקק את כל הצינור הפוסל, בין גוף הצינור בין הגומא, והגמ' בדרך ק"ו קאמר דאפי' נימא שחקק כל

למסקנא אם אזלינן בתר תורת כלי קודם שקבעו וכ"ז בקושית הגמ' שהדין נותן דמדאורייתא דינו שוה לחקקו בתלוש, אבל למסקנא לא אזלינן בתר דין תלוש מדאורייתא, אלא בתר תורת כלי קודם שקבעו, ובזה יש לקבוע לפי תורת כלי קיבול שפוסל את המקוה, דבזה מסתבר לפסול מדרבנן, דכיון שהכלי הזה כבר היה פוסל בתלוש, לא פקע פסולו בחיבורו, כיון שנשאר דינו כתלוש מדאורייתא, אבל חקקו בתלוש וקבעו ואח"כ חטט בו הגומא אינו פוסל, ומ"ש תו' דהו"ל כחוטט בתלוש היינו בהגדרת הדין מדאורייתא, אבל לאו למימרא דלמסקנא דינא הכי דמיקרי חקקו ולבסוף קבעו.

ועוד נראה דהגמ' לא נחית לפרש דין חקקו בתלוש וחטט הגומא במחובר, ומתפרש בין בס"ד בין במסקנא בחקק כל הפוסל בצינור, ועכשיו יש לדון מסברא דין חקקו בתלוש וחטט הגומא במחובר, ואמת הוא דלענין קבלת טומאה דינו כחוטט בתלוש, ומק"ט כדין כלי קיבול, אבל לענין פסול שאובין דינו כקבעו ולבסוף חקקו.

בפי' השטמ"ק בשם הרא"ש

בשטמ"ק בשם הרא"ש פי' דה"ק מעיקרא דין קציצתא יש לו לענין מקוה והשתא יש לו שם צינור שעשוי לקבלה, ודוחק דבאמת לא נשתנה שמו, שהגומא נטפלת ואין משנה שם הצינור כלום, תדע דחוטט כל שהוא ג"כ פוסל בשל עץ, ומגלן לאקשוויי ששינוי הדין דפוסל משום שאובין מיקרי

א"צ צ"פ, בין מחובר מעיקרו בין קבעו ולבסוף חקקו, וכן פ' הר"ש בפרה והרא"ש בפרה ובמתני' כאן דמתני' איירי ברישא אפי' חיברו ואח"כ חקקו, כדאמרינן בפ' המוכר את הבית, ויעוי' בתוספתא פרה פ"ה ה"ו דאמת המים שחקק בה בית קיבול ונתלש מאליו וחזר ונתחבר אינו פוסל וא"צ צ"פ, ואם חשב עליו לשימוש כלי בשעה שנתלש פוסל את המקוה כ"כ בבהגר"א, ואפשר דמשו"ה קתני היתה כלי ולא קתני חקקה ואח"כ חיברה, דאפי' היתה כלי מעצמה, אם חשב עליה לכלי, פוסלת, ומשמע מזה ג"כ דהעיקר תלוי בשם כלי בתלוש, דאע"פ שכבר נתלשה כיון שחזרה ונתחברה דינה כמחובר, מיהו בלא תפיסת יד אדם שאני, - ואין נראה לומר דרבי מיסתם לה סתומי משום דאיכא תנא דסבר דכל תלוש ולבסוף חיברו אפי' בבנין דינו כתלוש, כדאמר חולין ט"ז ב', דלענין מקוה לכו"ע דינו כמחובר, וכן לענין צ"פ נראה שדינו כמחובר לכו"ע, עי' כלים פ"י מ"ז אהלות פ"ה מ"ו, וא"כ לכו"ע דינה שוה בהני דמתני', ורק לענין הכשר זרעים וכיו"ב פליגי.

בהא דלא הביאו בב"ק וב"ב מתני' דשוקת

ויש לתמוה למה לא הביאו בסוגיא דב"ב וב"ק מתני' דהכא, והביאו ברייתא דצינור, ועו"ק דמסקינן שאני שאובה דמדרבנן, והכא מייירי בצ"פ דאורייתא, ומשמע דחקק במחובר א"צ צ"פ, ולכאורה נראה מזה דבשוקת ליכא שינוי השם, דכיון שיש מציאות של שוקת בסלע מברייתו, וסלע שנתחבר חוזר שפיר לעיקרו, כמו בית ומקוה הבנוי בבית או בעלייה, א"כ אין כאן שינוי השם שיעקרנו מחיבורו, ולכן רק בהיה כלי בתלוש אינו מתבטל ע"י חיבורו, וה"נ מסתברא לענין קבלת טומאה אם כלי אבן היו מק"ט, הו' מודו רבנן לר"א דאינם מק"ט, דלענין מכירה מסתברא שדין הסלע המחובר כקרקע, ועדיף מאיצטרוכלי דמיבעיא לן בב"ב ס"ו ב' לענין הכשר זרעים, דלא גרע מכותל בנין, דסוגיא

שינוי השם, וגם לשון קציצתא והשתא צינורא אינו מכונן, דטפי הול"ל מעיקרא צנור שמוליך מים, והשתא מקבל הוא.

אם לר"א פוסל אפי' בשינוי השם, ובדין תלוש ולבסוף חיברו

לר"א ב"ב ס"ו א' דאפי' חקקו ולבסוף קבעו אינו פוסל, אין להקשות משום שינוי השם, שהרי גם בהיה כלי גמור ס"ל דאינו פוסל, דתלוש ולבסוף חיברו כמחובר דמי, וה"נ מסתברא דלא פליגי תנאי בדין שנוי השם, דב"ש דסברי שינוי במקומו עומד נמי מודו דשינוי השם חשיב שינוי, אלא דשינוי מעשה ג"כ במקומו עומד, ושינוי השם כשינוי מעשה דמי, ואטו ר"א ורבנן דרף באו לחלוק בדין שינוי השם, וכל הקושיא לרבנן דע"י החקיקה מבטל שם מחובר ממנו כיון שנקרא עי"ז צינור.

ויש ללמוד משמעתיך דלכו"ע תלוש ולבסוף חיברו כמחובר דמי, דהא אי לאו שינוי השם לא קשיא לן דלפסול, ופלוגתא דתנאי היא חולין ט"ז א', והכא קשיא לן למ"ד דכמחובר דמי אכתי בשינוי השם ליפסול, ומדסתמו בגמרא ש"מ דהכי נקטינן דבלא שינוי השם דינו כמחובר, ופשטא דגמ' ב"ב ס"ו ב' דהכשר זרעים וטומאה שוין, ועי' לקמן סק"ג במתני' דשוקת שבסלע.

במתני' השוקת שבסלע כו', בדין חקק במחובר

ג. מקואות פ"ד מ"ה השוקת שבסלע כו' היתה כלי וחיברה בסיד כו' פשטות המשנה דאם חקק הסלע במחובר אינו פוסל את המקוה וא"צ צ"פ, דהא דוקא היתה כלי ואח"כ חיברה ממעטינן בסיפא, ויש לדחות דרק לענין לפסול את המקוה בעינן היתה כלי וחיברה, וכן לענין ממלאין ומקדשין ומזין, אבל לענין צ"פ אפי' חיברו ואח"כ חקקו בעינן צ"פ, ומ"מ אין זה פשטות המשנה דכיון דהיתה כלי דסיפא דוקא קתני, הרי מתפרש ברישא דבשאר כל האופנים שיש שוקת בסלע

שכתב דמקוה שחקקו באבן ואח"כ חיברה פסול, והגר"א ס"ק ל"ד ציין למתני' דשוקת, והקשה שהרי טבילה בכלים דאורייתא, ושאוּבָה כולה להרמ"א דאורייתא וא"כ אפי' קבעה ואח"כ חקקה פסולה, מיהו למש"כ באבן ל"ק, ורק על גיגית יש לדקדק דשמה עליה.

בפי' הרמב"ם דהיתה השוקת כלי וחיברה לסלע

והרמב"ם בפ"ו ממקואות ה"ג ובפ"ו מפרה ה"ה מפרש היתה השוקת כלי וחיברה בסיד לסלע או לקרקע, ולא מיירי התנא בסלע שחקקו בתלוש ואח"כ חיברו, אלא בסתם כלי שחיברו בסיד, ואמנם גם כלי אבנים בכלל, אבל אינו חוזר לסלע, דאפשר דסלע לעולם כמחובר, ולשון סלע משמע קבוע בכובדו, ומיושב טפי מה שדקדקנו בהיתה כלי דסתם סלע באמת הרי הוא כמחובר, וכ"ה לשון היתה כלי אשוקת, דאי הוה קאי אסלע הול"ל היה כלי, ואמנם אין קושיא אם מתפרש היתה השוקת שבסלע כלי, אבל יותר מיושב כפי' הרמב"ם דסלע אינו שם לכלי כלל, וכן חיבור סיד כמיותר לסלע, ומיושב שלא שנה התנא בלשון הברייתא חקקו ולבסוף קבעו וקבעו ולבסוף חקקו, דבאמת לא בהכי מיירי.

ודאתאן עלה נתייבב מה שדקדקנו לעיל מ"ט לא מייתי בגמרא מתני' דמיירי בחילוק שבין חקקו ולבסוף קבעו או קבעו ולבסוף חקקו, דבאמת שוקת שבסלע בכל האופנים אינה כלי, שאין שם סלע אלא למחובר, והיתה כלי מיירי בשוקת שהיתה כלי גמור שחיברו בסיד, וכיון ששוקת שבסלע אין בה חילוק מתי חקקה, וכלי לא מיירי בחקקו, א"כ לא הוזכר במתני' דין קבעו ולבסוף חקקו, ומצינן למימר דכלי של חרס ועץ שחיברו בסיד ואח"כ חקקו ג"כ דינו ככלי לכל דבר, דתנא מיירי בהוה שמחלק בין כלי המחובר מעיקרו לכלי תלוש שחיברו, ושייך

דהתם למ"ד דכותל בנין כמחובר לענין זרעים, כמ"ש תו' חולין ט"ז א' ד"ה אמר.

והשתא נוחא שלא הזכירו בגמרא שם מתני' דשוקת, דלכו"ע בקבעה ולבסוף חקקה דינה כקרקע, ומשמע בגמרא דלר"א בצינור אפי' חקקו ולבסוף קבעו אינו פוסל, דלא הדרו ממה דאוקמוה כרבנן, וה"נ בשוקת כיון דליכא שינוי השם דינה כקרקע אף לרבנן, כמו לר"א, ולר"א באמת אפי' היתה כלי וחיברה אין ממלאין בה ואין מקדשין בה כו', וניחא נמי טפי שחילקו בין היה עליו תורת כלי בתלוש גבי צינור, כיון דאיכא דכוותה בדאורייתא בשוקת, ועי' להלן דלפי' הרמב"ם לא הוזכר במתני' שוקת שחקקה בסלע ואח"כ קבעה.

בדין כלי המחזיק בשיעור מקוה

ואפשר דכלי שמחזיק שיעור מקוה אין שמו משתנה ע"י חקיקה במחובר אלא כשוקת שבקרקע מיקרי, דכיון שיש בו שיעור שקובעו במקומו, פקע מיניה שם כלי, ואע"פ שמיעטו בתו"כ טבילה בכלים והיינו ביש בהם מ' סאה, מ"מ בקבעו ולבסוף חקקו י"ל דכבנין בקרקע חשיב, ובזה יתיישב מ"ש הטור דכלי שקבעו ולבסוף חקקו כשר לטבול בו, דכמו שיש שוקת שהיא כקרקע, ה"ה דדבר גדול כמקוה שהוא כקרקע, ועי' בסמוך.

בגדר סלע תלוש

בהא דתנן היתה כלי וחיברה, ולפי' הר"ש והרא"ש משמע דר"ל שחקק את הסלע בתלוש ואח"כ חיברו (מיהו אין מפורש בדבריהם כן בסיפא), יש לעיין מהו גדר סלע תלוש, דלכאורה סלע גדול אע"פ שעקרו ממקום חיבורו, כיון שכבידו קובעו אינו נחשב כלי תלוש, שהרי אינו ראוי ליטלטל ממקום למקום והוא קבוע במקומו יותר מחיבור טיט, ונראה דאה"נ אם אינו ראוי להטלטל מחמת כובדו הרי הוא כמחובר, ובעינן דוקא כלי שראוי להטלטל ועשוי לכך ויעוי' ברמ"א ס"ז

שפיר לומר שאם עשה דבר משונה שחקק בעץ שוקת לאחר שחיברה דינה כתלוש לכל דבר, ורק בברייתא דצינור נתפרש חילוק זה בהדיא, ועי' בסמוך דבירושלמי דייק ממתני' דקבעו ולבסוף חקקו כמחובר.

וכעת ראיתי בירושלמי ע"ז פ"ג ה"ו דפריך לרב דאמר המשתחוה לבית אסרו ממתני' השוקת שבסלע דדוקא חקקה ולבסוף קבעה חשיבא כלי, וש"מ דהאבן עצמה אע"פ שהיתה תלושה וחיברה דינה כמחובר, ומשני דאבנים שסתמן לבנין ככלים דמו, ושוקת בסלע משחיבר הסלע נעשה כקרקע, כ"ג ביאור הדברים, ולע"כ.

בדין צינור שקבעו ולבסוף חקקו לענין מילוי קידוש והזאה

יש להסתפק בצינור שקבעו ולבסוף חקקו דאינו פוסל את המקוה משום דשאוכה דרבנן והקלו לחשבו כמחובר, אבל לענין צ"פ כיון דמדאורייתא הוא צריך צ"פ, מה הדין לענין מילוי וקידוש והזאה, אם החמירו ג"כ מדרבנן לחשבו כמחובר, או"ד אוקמוה דאדאורייתא כדין חקקו ולבסוף קבעו, וממתני' אין ראי' דע"כ לצ"פ אין דינו כלמקוה, ומסתברא שאם הקלו לענין מקוה כש"כ שהחמירו לענין מילוי וקידוש והזאה, אע"פ שיש סברא לחלק בזה עי' סק"א ד"ה שם ב', וכעת ראיתי מובא מתשובת הראב"ד שהקשה דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא ותירץ דלענין הזאה ומילוי וקידוש ולכל דבר קבעו ולבסוף חקקו דינו ככלי, ורק בשאוכה דרבנן הקלו בזה.

אם למסקנא מקילינן גם בדאורייתא

יעזי בספר מרן זללה"ה כלים סי"ט סק"א-ד' ובמקואות תנינא ס"ב ס"ק י"ג במש"כ לפרש דלמסקנא הדרינן ממ"ש שאובה דרבנן, אלא אף בדאורייתא מחלקינן בין אם היה עליו תורת כלי בתלוש, [ועי' פ"ת סק"ז שהביא כד"ז בשם תשובת רח"ש], ובכלים

חזר בו בתוך הדברים מכח סוגיא דב"ק, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה מסוגיא דב"ק שהרי לא הקשו מ"ש קול"ח מחלו"ק, אלא הקשו מסברא דע"י שינוי השם גם קול"ח לפסול, ועיקר היישוב לזה דבדרבנן הקלו, שלא הזכירו בגמרא ליישב מ"ט לא פסלינן בקול"ח אלא הא דשאוכה דרבנן, ומרן זללה"ה במקואות השיב שזה אמרו במה שסיימו הכא אין תורת כלי עליו בתלוש, ונראה דהכרעת מרן זללה"ה במקואות היא מכח מתני' דשוקת דמבואר שם חילוק דחול"ק או קול"ח בצ"פ דאורייתא, [ועי' בהגר"א ס"ק ל"ד שכתב דמתני' דשוקת מיתוקמא ברובו כשר, ולא הזכיר ליישב הא דצ"פ, וצ"ל דמשום מקוה נקט כלי], אבל לפמש"כ מדברי הרמב"ם שאין הסיפא המשך לשוקת שבסלע, וברישא דשוקת שבסלע לא משכח"ל קבעו ולבסוף חקקו דומיא דצינור ודף, דסלע לעולם קרקע הוא אף כשגלגלו ממקום למקום, ואמנם אם משכח"ל שתלוש א"כ ברגע שהוא באויר אינו כקרקע, אבל אין שם סלע במשנה על דבר ששם כלי עליו, אלא עצם המושג סלע נאמר על דבר כבד וקבוע כבנין, ולכן ליכא לדיוקי מרישא מידי, וסיפא נמי דהיתה כלי וחיברה מיירי באופן הרגיל שחיבר כלי לקרקע, ולא במאורע שחקק כלי בקרקע, אבל כיון דשינוי השם מילתא היא, י"ל דגם חול"ק מיקרי כלי שחיברו, מיהו לענין שאובין שנינו בברייתא דהקלו בקול"ח.

בדין ניקב במחובר או בתלוש וסתמו במחובר

ד. בפ"ת סי' ר"א ס"ק י"ב הביא דברי הגרע"א ז"ל בתשובה סל"ט בדין כלי שחקקו ולבסוף קבעו ועשה בו נקב במחובר וחזר וסתמו, אם דינו כקבעו ולבסוף חקקו, כיון שכבר נתבטל שם כלי ממנו, והגרע"א ז"ל בתשובה שם מסכים עם דברי הב"מ שאין להכשיר בניקב במחובר, דכיון שכבר היה עליו שם כלי במחובר, נהי דבטל כשנקבו, מ"מ כשחזר וסתמו חזר לשלימותו דמעיקרא, וכבר

דדוקא בשאובה דרבנן הקילו, אבל טבילה בכלים פסולה מדאורייתא, וכבר נתבאר לעיל סק"ג שאין לדקדק ממתני' דשוקת לנדון זה, דלא מיירי ברישא באופן דשייך תלוש וחיבור, ומרן זלה"ה כתב בכלים סי"ט סק"ד דחקקו ולבסוף קבעו ג"כ י"ל שדינו כמחובר לענין מקוה מדאורייתא (ולע"כ כה"צ שם), ועי' לעיל סק"א בשם הרמ"ה שגם טומאת הדף אליבא דחכמים היא מדרבנן, מיהו עדיין אין זה מיישב דכיון שתלוש אין טובלין בו מדאורייתא, שפיר גזרו במחובר מדרבנן, ועוד דכל שהוא כמחובר לענין מקוה אין לגזור בו משום שאובין דכל עיקר שאובין הוא במים שנתלשו לצורך האדם, לפמש"כ לעיל ס"ד סק"י"ב אות ז' דין ז' (מיהו להרשב"א יש פסול דע"י אדם גם במים שאינם בכי יותן, כמש"כ לעיל שם), וכל שגזרו בו משום שאובין ע"כ שהמים כתלושין לענין מקוה, וכן פשוט דכל כלי שמק"ט מימיו שלרצון דינם כתלושין ומק"ט.

מיהו מקוה שחקקוה באבן דמיירי בה הרמ"א בפשוטו אין בה שינוי השם, שאין אבן כזו עשויה להטלטל כלל, ואין עליה שם כלי, ולכן בחקקו מקוה באבן גדולה יש מקום להכשיר, וגיגית דמיירי בה הטור אין בהוה קבעה ולבסוף חקקה, ואם בנה אמבטי של עץ ע"ג קרקע נראה דדמיא לבנין אבנים, כיון שאינה מיטלטלת בפ"ע, ולפ"ז מ"ש בפ"ת בשם החת"ס שאם בנה מקוה ע"י נסרים שמתחברין לעמודים הקבועים בקרקע שפיר דמי, לפמש"כ זה כשר לכר"ע שאין הכלי ראוי ליתלש בפ"ע, והר"ז כבנין אבנים שבקרקע, דאין חילוק בין עצים לאבנים, (ואין תשו' חת"ס תח"י), וכנראה מ"ש שם שכ"ה מנהג ערי ישראל היינו בענין זה שבונים המקוה מנסרים, [דאין דרך לחקק כלי במחובר], וזה אינו ענין לכלי שחיבורו, שאין עליו שם כלי הניטל בפ"ע, וכבנין אבנים חשיב, אף אם משכח"ל אופן שאפשר ליטלו, מ"מ אין כאן

נקרא עליו שם כלי קודם שנתחבר, אבל בניקב בתלוש וסתמו במחובר מצדד להקל, ועי"ש בשם מרכבת המשנה דמיקל אף בנקבו במחובר וחזר וסתמו, וע"ע בפ"ת בזה.

ולכאורה אין לחדש להקל בניקב בתלוש דכלי נקוב אע"פ שאינו פוסל מ"מ יש עליו תורת כלי בתלוש, וכשסתמו רואים כאן את הכלי שהיה בתלוש, ול"ד לצינור שחקקו בתלוש ואח"כ חטט הגומא במחובר, ששם הגומא המקבלת את המים לא היתה בתלוש כלל, אבל כאן הקיבול של המים היה בתלוש, אלא שנתקלקל ע"י הנקב, הגע עצמך הרי שייחדו בתלוש לאוכלין ששיעורו בזיתים והיה מק"ט אע"פ שהיה נקוב, ועכשיו שחיברו נהי דאינו פוסל כ"ז שהוא נקוב מפני שאינו מקבל מים, אבל אין החסרון בתורת כלי שבו בתלוש, אלא מפני שאינו מקבל מים, (וכזקפה לידוח), וממילא כשסתמו דמקבל מים הרי הוא אותו כלי שהיה כבר בתלוש וכעת ראיתי בספר מרן זלה"ה ס"ו סק"י"ג משמע דנקט כהגרע"א ז"ל, ולע"כ.

ובפשוטו הדבר מפורש בתוספתא [שבר"ש סופ"ד] דקסטלין המקלח מים בכרכין, דקתני סתמו בסיד ובגנפסיס פוסל את המקוה, ויש ללמוד מסתמות הדברים שבכל ענין שסתם את הנקבים פוסלין את המקוה, בין אם נעשו בשעת חיבור בין אם נעשו קודם חיבורו, ועמשנ"ת לקמן סק"ה דהתוספתא מירי דוקא במחובר, וכ"ה האמת דקסטלין מחובר, שכלי כזה שעשוי לקלח מים לכל עבר אין דרך להניחו תלוש, מיהו בטוש"ע ס"מ משמע דמפרשי התוספתא אף בתלוש.

בקו' האחרונים בד' הרמ"א דשרי לטבול בכלי שקבעו ולבסוף חקקו

בפ"ת שם סק"ז הביא מה שתמהו האחרונים ז"ל על הטור והרמ"א דמשמע שהתירו לטבול בתוך גיגית שקבעה ולבסוף חקקה, וכן תמה בבהגר"א סק"ל"ד, דהא אמרינן בגמרא

בגודל כזה כפרצה ולא כפתח, ולכן מבטל שם כלי קיבול בזה, ואם היה הנקב מן הצד ומקבל למטה מן הנקב לא מהני שפופרת הנוד כלום, וע"כ דבנקב מלמטה מיירי, (ולא מיירי בנקב שהסילון מכניס בו המים, דהא קתני אח"כ פקקו).

שם הלכה זו עליו עליה בני אסיא כו' א"ל יפה הורית, וא"ת א"כ זה סותר לרישא, ונראה דרישא הואי משנה ראשונה, שכך נהגו בשעור שפופרת הנוד להכשירו, ואחר שנפסק הדין ביבנה דסגי בנקב כמחט, חזרו כולם לקיים הדין כמשנה אחרונה דסגי בנקב כמחט, דכיון שאינו כלי הראוי לקבל מים בתלוש לא גזרו בו, אע"פ שעתה מעמיד מימיו ע"י הקרקע, מ"מ שם כלי קיבול תלוש ליכא וע"י בסמוך.

בד"א מן הצד כו' אם קאי אנקב המכשירו או על מקום יציאת המים

שם בד"א מן הצד אבל מלמטה אינו פוסל, לכאורה היה נראה שזה חוזר לעיקר צורת הקסטלין, (ולא לנקב שעשה כדי להכשירו), וקאמר שאם הנקבים שמוציאין המים הם בקסטלין למטה אינו פוסל את המקוה, שהרי אינו מקבל כלל, ואע"פ שזהו שימוש ואינם נקבים המפסידים את הכלי, מ"מ כיון שעיקרו לא לקבלה נעשה אינו פוסל, אבל אם מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל, מיהו הלשון סתום, דהול"ל בד"א במקלח מן הצדדין, וגם סתמא אינו מקלח מלמטה, וגם פשיטא, וגם סתמא מונח ע"ג קרקע, ולכן ע"כ דחזור לנקב דרישא, וכ"מ בהגהות הגר"א שכתב לגרוס בד"א ברישא על שפופרת הנוד דמיירי ת"ק, וצ"ל חילוק זה דלכך בעינן שפופרת הנוד אע"פ שאינו מקבל כלום כיון דמן הצד דינו כפתח, ולכן הצריך ת"ק כשפופרת הנוד, אבל לגרסא זו משמע דלא הדר ביה ת"ק, ולפר"ש דת"ק מיירי מן הצד וראב"י מלמטה נחא, אבל הלשון סתום דלא הוזכר בבני אסיא

שם כלי שחיברו, אלא זהו שם של אמבטי שבקרקע, [ודינה כמחובר אף לענין מו"מ, וצ"ע בזה], וע"י בספר מרן זללה"ה לקוטים ס"ז סק"ה.

בתוספתא קסטלין המחלק כו', בביאור קסטלין

ה. ר"ש סופ"ד תניא בתוספתא קסטלין המחלק מים בכרכין כו', כבר נתבאר לעיל ס"ה ס"ק י"ז דקסטלין הוא כענין פרצופות המקלחין מים בכרכין שאמרו ע"ז י"ב א', והובא ברמב"ם בפיה"מ פ"ד מ"ג ג"כ כע"ז, והוא כלי שמכניסין בו מים בסילון רחב ממקום אחד, ומקלח מים בנקבים קטנים שעושין בו סביב, כדדי הכיור, והיה מקום לומר שהוא כלי שאינו עשוי לקבלה שהרי עשוי להכניס בזה ולהוציא מיד בזה, וכמ"ש הרמב"ם שם, וקמ"ל דפוסל את המקוה, והיינו מפני שתחת הנקבים המקלחין יש כלי קיבול, ואמנם מטרתו לחזק הקילוח, אבל סו"ס כלי קיבול הוא, ואע"פ שבסתמא הכלי מחובר ביתירות וכיו"ב, מ"מ פוסל את המקוה דהא היה עליו תורת כלי בתלוש, [ועדיף מחקקו ולבסוף קבעו, שכאן ניכר שהיה כלי בתלוש, דאין שייך חקיקה כזו במחובר כמו בצינור].

בהא דבעינן נקב כשה"נ

שם אם היה נקוב כשפופרת הנוד אינו פוסל את המקוה, נראה שהכלי מונח ע"ג קרקע, וקאמר שאם יש נקב בתחתיתו כשפופרת הנוד אינו פוסל, שהרי לא נעשה לתלוש המים, אלא שיעברו דרכו לחוץ, וסגי בנקב מלמטה לבטל ממנו שם כלי קיבול הפוסל את המקוה, כיון שהמים שמתקבלין תחת הנקבים לא יתקיימו בו, ועוד דכיון שבאמת אינו עשוי לקבלה מתבטל ממנו תורת כלי בקל, והא דבעינן כשפופרת הנוד היינו מפני שזהו השיעור שנחשב כפרצה ולא כפתח, דנקב מועט יש לדונו כדדי הכיור, שאינו מבטל שם כלי קיבול ממנו, וכיון דנקב כשפופרת הנוד חשוב לערב מקואות, ש"מ שאנו דנים נקב

בדין נקב שסתמו בברזא

בפ"ת סק"ז הביא שדנו האחרונים ז"ל אם נקב שסתמו בברזא מטהר את הכלי, והביא בשם המשכנ"י להוכיח מדדי הכיור שאינם מפסידים את הכלי, ולכאורה נראה דלא מיבעיא בברזא המחוברת לפתוח ולסגור דחשיב כצורת הכלי, ומסתמא בכיור עשו כן כדי שיהא מזומן ונוח לסגור מיד, אלא אפי' בברזא מבחוק, מ"מ כיון שהפתח נעשה לשימוש הכלי אינו מבטל ממנו שם כלי, אבל נקב שעשאו כדי לבטל שם כלי, ואין לו תועלת בשימוש, אלא מפני ההלכה שמצריכתו לנקוב הכלי, בזה שפיר י"ל דסתימה עראית אינה מחזירתו לשם כלי, וכמש"פ הר"ש בתוספתא דקסטלין, דסו"ס הכלי מקולקל ותיקונו המושלם אינו ע"י סתימת ברזא של עץ וכיו"ב, וכעת ראיתי בזה דברים בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ו ס"ק י"ג.

במתני' גיסטרא שבמקוה כו' בטעמא דמטמאין באויר

ו. פ"ו מ"ז גיסטרא שבמקוה והטביל בה את הכלים כו' פירש הרא"ש דמיירי בחידודין יוצאין חוץ למים, והמים מעורבין באויר שבין החידודין וחשיבי כמקוה להטביל בתוכן, [וכע"ז פ"י בא"ר ובבהגר"א שבסוף המסכת], וכשמעלה הכלי מן המים הרי המים שעליו נטמאין באויר כ"ח שכנגד החידודין שיוצאין מן המים, וחוזרין ומטמאין את הכלי, כדתנן פרה פ"ח מ"ו אין כ"ח מטמא חבירו אלא משקין נטמא משקה טימאהו הר"ז אומר מטמאין לא טימאוי ואתה טמאתני, ודוקא כשעלה מן המים דמים המחוברים אינם מק"ט, ולכן אם היו המים צפין ע"ג כ"ש טהורין, שאין כאן מים שראויין לקבל טומאה מאויר כ"ח.

והקשה מרן זללה"ה בקמא ס"ז סק"ו דהא תנן כלים פ"ד מ"ג דחידודי גיסטרא אינם מטמאין באויר אא"כ מקבלין עמה

ובדראב"י דמיירי מלמטה, ואפשר דבהא פליגי, ות"ק מפרש דעובדא דבני אסיא הואי מלמטה, וראב"י מפרש לה מן הצד, ומתני' דקתני כמה יהא בנקב כשופרת הנוד אתיא כת"ק.

פקקו בסיד ובבנין כו' בדין כלי תלוש שסתמו

שם פקקו בסיד ובבנין אינו פוסל כו' הגר"א הגיה בטיט, והענין דכיון שהקסטלין מחובר, אם סתמו בסתימה שאינה ראויה לכלי תלוש, לא פסלינן ליה כדין כלי דהוה עליה תורת כלי בתלוש, ולכן טיט ובנין שראוין רק לסתימת מחובר אינם עושין אותו כלי תלוש לפסול המקוה, וכן אם הדביקו לארץ בסתימה מעלייתא אע"פ שמחזיק מימיו אינו פוסל, וזהו ששנינו בסיפא ע"ג הארץ וע"ג סיד וגפסיס או שמירח בטיט מן הצדדין אינו פוסל, דסתימה זו אינה ראויה לשמש בכלי התלוש, (ויעוי' בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ב ס"ק י"ג ד"ה ונראה שכ"כ מסברא דנפשיה, ולמש"כ זהו דין התוספתא).

זל"ה אמור אין מכאן ראי' לכלי תלוש שסתמו בטיט ובנין או בגד וכל סתימה עראית, דודאי כיון שהמים תלושין ומתקיימין בו, הר"ז פוסל את המקוה, שאין סתימה עראית גרועה ממים שבכסות וסגוס וראשו וידי ורגליו ואפ"ה פוסלין את המקוה, וכאן הטעם משום דסתימה זו מתקיימת רק במחובר, וא"א לפסלו משום תורת כלי תלוש שבו, שהרי בתלוש אינו ראוי לקבלה, והרי סתם קסטלין מחובר וכמש"כ לעיל, וא"כ אין ללמוד מכאן לתלוש שסתמו עראי, וצ"ע בטוש"ע ס"מ דמשמע שהעתיקו ד"ז גם לענין סתימת כלי תלוש, אלא שכל ענין היתר שאיבה בכלי נקוב לא נתחוויר לן וכמש"כ לעיל ס"ד ס"ק י"ב אות ה' עי"ש, וכ"ג דהתוספתא מתפרשת דומיא דשוקת דמתני' דמיירי בחיברה בסיד לקרקע, דהא מייתי הוראה דיבנה ודראב"י אמתני' וכמבואר בר"ש, (וכבר כתבנו בזה בס"ו ס"ק י"ז).

שתוכה מלא מים עד שפתה הבולטת, (בפשוטו אפי' ייחדה למונים למ"ד דמהני, מ"מ אינה מטמאה משום גסטרט באויר אלא במקבלת זיתים, ועכ"פ סתם גסטרט דמתני' לא מיירי בהכי)).

ולפ"ז הו"ד דין גיסטרא מענין משנה שלפניה בשידה ותיבה ושק וקופה, דקמ"ל שבגסטרא המים מעורבין אף בדליכא שפופרת הנוד במקו"א, דאע"פ שהחידודין סמוכין זל"ז בפחות מכזית, מ"מ כיון שהחידודין קטנים מהריוח שביניהם הרי הם מצטרפין ומטבילין בתוכה, או בנסדקה רובה וכמ"ש.

בדין כותל שנסדק רובו ומפוזרים הסדקים

ולכאורה נראה דכותל שבין שני מקואות שנסדק רובו, אבל יש עומד בין הסדקים, באופן שהסדקים הם מפוזרים ע"פ אורך או רוחב הכותל דאינם מצטרפין, דחשיב שהכותל קיים, מיהו ע"ג הכותל י"ל דאע"פ שאין כשפופרת הנוד במקו"א סגי ברובו פרוץ, ומ"מ אם הם נקבים עמוקים אע"פ שרואין האויר מלמעלה י"ל דלא מצטרפין, כגון שיש סדקים בעומק טפח ע"ג הכותל, והמים מגיעין רק בקליפת השום בתוך הסדקים, ואפשר דבכלי שלם בצורה זו ג"כ לא הוי חיבור, אבל בגסטרא מתחברת בקל בפרומ"ר.

בחידושא דמתני'

ולפ"ז אשמועינן מתני' דבגסטרא חשיבי המים מעורבין, כדאשכחן בשק וקופה שמתבילין בתוכן מפני שהמים מעורבין, ואעפ"כ מקוה שחלקו בשק וקופה אינם מצטרפין, לפמ"ש הר"ש שז"ל דשק וקופה כסל וגרגותני חגיגה כ"ב א', וה"נ בגסטרא אע"פ שבכותל כה"ג לא חשיבי המים מעורבין, מ"מ בגסטרא שנטפלת למקוה חשיבי המים מעורבין בריבוי הנקבים, ואע"פ שאין כשפופרת הנוד במקו"א, (ואולי יתכן להעמיס כן בכונת הר"ש דמיירי שהמים מתערבין בין החידודין, ומ"מ דוקא משום שבר כלי

בזיתים, והרי בפשוטו כשפופרת הנוד הוי טפי מזית, [ע"י פסחים ק"ט א' דרביעית אצבעים כו' ויש בה ג' זיתים], וא"כ כשמתחברין המים שבגסטרא למקוה בנקב כשפופרת הנוד שוב אינו מטמא באויר, [וכן הדין במוטה כמין קתדרא כדתנן שם], והביא דמלשון הרמב"ם משמע שנטמא בנגיעה בגסטרא, ואמנם כ"ה בפיה"מ, אבל בפ"ו ה"ט כתב בהדיא שהמים מתטמאין מאויר הגסטרא, ומה"ט נקט כולה מתני' בכ"ח, ודוחק לומר דנקט כ"ח שאינו נטהר במקוה, דהא רישא מיירי באינו כולו במקוה וכ"נ דעיקר מתני' אתיא לאשמועינן דבכל ענין שמעלה אותם נשארין טמאין, ועוד דא"כ גסטרא למה לי הא משכח"ל גם בכלי שלם שנגעו בידות הכלים, וביותר קשה איך סתם התנא שהכלים טמאין כ"ז שאין מים צפין על גביו הול"ל אם נגעו טמאין, א"ו כל עיקרה דמתני' לומר דאע"פ שטהרו בתוך הכלי הזה, נטמאין בעלייתן בלא שום נגיעה (ואם הכלי עומד באלכסון לכאורה כיון שאינו מקבל זיתים לא מיקרי תוכו, ואין חילוק בין כלי שלם לגיסטרא בזה וצ"ע בזה, ואפי' נימא דאיכא גוונא דמיקרי תוכו, מ"מ מתני' נקטה גסטרא שעומדת כדרכה ומתחברת בין החידודין).

היכא דבין החידודין פרוץ רובו אם מצטרפין

ונראה ללמוד מכאן שאם בין החידודין רובו פרוץ אע"פ שאין במקו"א כשפופרת הנוד מצטרפין, דהו"ל כנפרצו זה לתוך זה, ואע"פ שאין במקו"א כשפופרת הנוד סגי ברובו פרוץ, כיון שהפירצה מגולה לאויר, ואפי' נימא דלרבנן דר"י במ"ט לא מצטרפין, דהו"ל כנסדק לערב, אכתי לר"י מצטרפין ככה"ג, ולרבנן דבעינן נסדק לשתי משכח"ל שהחידוד הוי מלמטה למעלה והמים מגיעין בנקבים ברובו של הכלי, [מיהו למטה מקבל משקין דאין גסטרא נקובה מק"ט כדתנן כלים פ"ד מ"ב, ובפיה"מ הגרסא ונתמלאה מים בשוליה, ואין הכונה שנקובה למטה אלא

דליכא חיבור דטלה"ט לא אר"י גוא"ח, ועי' לקמן ס"ז סק"ט, מיהו אכתי א"צ לר"י דסגי בחיבור טלה"ט שלא יטמאו, ועי' לקמן סק"ז בסיפא דמעין דלכאורה אתיא דלא כר"י.

שם ואם צפין וכו' בדין מים שוין כמותה

שם ואם היו המים צפין ע"ג כ"ש טהורין, הרמב"ם בפ"ו ה"ט העתיק ברישא ששפת הגסטרא מעל המים, ולא הוצרך לבאר עוד שאם אינה מעל המים טהורין, ובאמת יש לדקדק דקתני צפין על גבה כ"ש, ול"ל צפין הרי אפי' כמותה ממש טהורין, שאין כנגד אור הכלי מים תלושין, וכן דקדק הרש"ש [ועי"ש שכתב דחיישינן דילמא נגע בשפתו, ור"ל דבצפין אין המים מק"ט אפי' נגע, ואין כ"ח מטמא כלים אלא משקין, ודוחק לחדש דמטמאין ליה מחשש שמא נגעו], ואפשר דדינא קתני דאם היו המים כמותה בצמצום, יש לחוש שבעליית הכלי מתוכה, כיון שנוצר חלל בתוכה נתמעטו המים לרגע, וכבר נטמאו הכלים, ולכן הצריכו צפין כל שהוא, [ולא קתני כקליפת השום כיון שבאמת אין לנו ענין בצפין כלל, דהעיקר שלא יתמעטו למטה משפת הכלי], ואפשר דלישנא בעלמא הוא, כלפי סיפא דבעינן רום ידיו, קמ"ל כאן דסגי בכל שהן, כיון שאין הכלי נטמא באור כ"ח, ואם יכול לכיון שלא יהיו פחות מכמותן ג"כ שפיר דמי.

במתני' מעיין היוצא מהתנור כו'

ז. שם מעין היוצא מן התנור כו' ואם היו ע"ג רום ידיו כו', התנור עשוי כקדירה שאין לה שולים, והמעין נובע בקרקע התנור ומציפו ונשפך על גביו לחוץ, והנה המים מחוברין למעין וטובלין בהם, אבל התנור מטמא כל הנכנס לתוכו, שהוא לא נטהר אלא בנתיצה, ולכן ידיו של הטובל נטמאין בתוכו, אבל האדם אינו נטמא שאין כ"ח מטמא אדם, [ומשקין שננטמו אינם מטמאין אדם, כמ"ש הרמב"ם סופ"א מט"א] אבל ידים הוא

מצטרפין). שו"ר בתפארי' בועז אות ז' שהעיר בזה.

ולמדנו ממתני' דאע"פ שהגסטרא טמאה, וכל אשר בתוכה יטמא, מ"מ מטבילין כלים בתוכה, כיון שהמים שבתוכה מעורבין למקוה ואינם מק"ט, ודפנות הגסטרא אינם חוצצים לבטל עירוב המים, וש"מ שאין פסול הויה ע"י טומאה בכה"ג, ובלא"ה מוכח כן מכל טבילת כלי בתוך כלי, דהא במק"ט ג"כ יש פסול הויה גבי מעין כדאמר זבחים כ"ה ב'.

בהא דלא הוזכר דהגסטרא טמאה

יש לדקדק שלא הוזכר במתני' דהגסטרא היתה טמאה, ואיך סתם דטמאין ע"ג כ"ח, וי"ל דממילא מתפרש שאם היתה טמאה הרי הם נטמאין מכוחה, ועוד י"ל דכיון דקתני טהרו מטומאתן משמע דמיירי בכלי שהוא אב הטומאה, שהועילה לו טהרתו, אלא שנשאר בטומאת כ"ח, ואם לא היה אב הטומאה א"כ לא נטהר כלום, דבלא"ה חזר להיות ראשון ע"י המשקין, ואמנם יש נפ"מ בין טומאת משקין דרבנן לטומאת שרץ דאורייתא, עי' ידים פ"ג מ"ג, מ"מ יותר מיושב אם הכלי היה אב הטומאה שנטהר מטומאתו ונעשה ראשון מדרבנן, ולפ"ז לא הוצרך התנא לשנות שהגסטרא נטמאה, דממילא כיון שהכניס הכלי הטמא לאור הגסטרא נטמאה הגסטרא מן הכלי, דאב הטומאה מטמא כ"ח, והר"ז אומר טמאתי וטמאתיך, וכן יש לפרש באדם שטבל במעין דסיפא, מיהו בתוספתא שם קתני גם צנון ודלעת וכמ"ש ר"ש, ובהני ע"כ מיירי בתנור שכבר היה טמא, שו"ר ברש"ש שכבר העיר בזה.

ולכאורה מתני' דלא כר"י פ"ז מ"ו דברגליו ש"ר נוגעות במים הרי המים כמחברין למקוה, וא"כ המים שעל הכלים לא נטמאו, מיהו אפשר דבמשהו האחרון כשניתק חיבורן למקוה נטמאין באור הגסטרא, וכיון

כתולש את המעיין לתוך הכלי, אלא כל התנור נחשב כמקור נביעת המעיין, וגם י"ל שמקור הנביעה כנקב לגבי המעיין, והו"ל כשוקת שנקובה מלמטה שאינה פוסלת את המעיין ואת המקוה, מיהו אפי' אם מקור נביעתו בכותל התנור מסתברא דאינו נפסל, אע"פ שמקבל למטה מן הנקב, שכל מחיצות הנביעה בכלל נביעת המעיין, ואין ע"ז שם תלישת מעין לכלי כלל.

הא דקתני מעין ולא קתני מקוה היינו משום דמקוה בתוך תנור פסול כמקוה בתוך כלי, ואם היה התנור משוקע בתוך המקוה, הרי המים צפין על גביו, והתנא רצה לשנות רישא באין צפין וסיפא בצפין רום ידיו, ואם נימא דכלי מחובר שלם שמשוקע בקרקע המקוה אין טובלין בו, וגרע מתלוש כיון שאינו מתבטל ליחשב כמקוה אע"פ שהמים צפין על גביו, א"כ אף בצפין לא משכח"ל תנור שמטהר במקוה, אבל יותר נראה דטובלין בתוכו, וכמש"כ ס"ז ס"ק כ"ח.

מ"ט לא חשיב הויה ע"י דבר המק"ט

ויש לעיין מ"ט לא חשיב הויה ע"י דבר המק"ט, ואם נימא דבמחובר למעין או למקוה אינו נפסל ניהא, דה"נ מחובר למקור הנביעה, אבל בפשוטו גם בהיה דובחים כ"ה ב' המים שע"ג ידו ורגלו מחוברין למעין, וע"כ שהכתלים שמעמידים המים לא חשיבי שמהוים את המעיין, וכדתנן סופ"ה שגורר את החרדלית בכלים טמאין, וכן שנינו בתוספתא שמשיק עריבה למקוה, ולא חשיבא כמהוה את המים האלו, ובפשוטו נראה דכל שהמים מחוברין לא מיקרי הויה ע"י דבר המק"ט, ורק בתלושין ע"ג ידו ורגלו ועלי ירקות איכא פסול הויה, ועי' לקמן סק"ט.

במתני' ואם היו ע"ג רום ידיו כו' אם מיצי אויל כר"י דגו"א

שם ואם היו על גביו רום ידיו אף ידיו טהורות, וכגון שידע שטבל כל ידיו במים

מטמא כדתנן ידים פ"ג, וכשיש ע"ג רום ידיו אף ידיו טהורות זה פשיטא שחזרו ונטהרו, אלא קמ"ל דפחות מרום ידיו לא מהני, כיון שהידים נטמאין מאויר התנור אף בתוך המעיין עצמו, ולא דמי לרישא ששם הכלים אינם נטמאין אלא ע"י מים תלושין.

ולמדנו ממתני' דמעיין שיוצא מתנור טמא טובלין בתוכו, וקמ"ל דאע"פ שגופו נטהר, ידיו נשארינן בטומאתן ושאר המים הטהורין חוצצין שלא יטמאו ידיו מאויר התנור, ואע"פ שדינם כמקוה לטהר, דכולה מתני' באינו נוגע בגוף התנור והגיסטרא, שאם טמא רק בנוגע א"א לשנות שהוא טמא בסתמא, א"ו עיקרה נשנית כך מפני שנטמא באויר, וכ"מ ברמב"ם וברא"ש ובהגר"א.

מ"ט אינו כמעיין שע"ג השוקת ובהא דלא קתני במקוה

ויש לעיין מה בין זה למעין שהעבירו ע"ג השוקת דתנן פ"ה מ"א שהוא פסול, וה"נ התנור ככלי דמי, ובפשוטו מעין שהעבירו ע"ג תנור פסול, ולא מהני מה שתחתית התנור הוא קרקע עולם, שהרי החשיבה תורה את התנור ככלי לקבל טומאה אע"פ שהוא מחובר, ומה"ט קתני מעין ולא מקוה כברישא, מפני שמקוה בתוך תנור פסול, כמקוה בתוך כלים, ולקמן ס"ז סק"מ כתבנו ליישב ע"פ הרמב"ן דמקור הנביעה זהו גוף המעיין, והנזחל ממנו נהי דדינו כמעין, כדתנן הזוחלין כמעין, מ"מ אלים כח מקור הנביעה שאינו נפסל ברוב נוטפין, ורק הזוחלין ממנו נפסלין, וה"נ י"ל דהעבירו ע"ג השוקת רק הזוחלין נפסלין, ולא כשמקור הנביעה מתוך השוקת.

אבל א"צ להגיע לחילוק זה דגומת המעיין חשיבא טפי בדין המעיין, אלא כיון שהמעיין יוצא מתוך התנור אין התנור מעכב נביעתו כלום, ולא פסלו אלא מעין שנשאבו מימיו לתוך הכלי דהיינו השוקת, אבל מעין שנובע מתוך השוקת ויוצא, הרי אין השוקת

שמעל התנור, וא"ת א"כ פשיטא, כבר כתבנו דקמ"ל דלא סגי במשהו כברישא, ולכאורה מתני' דלא כר"י, דלר"י כיון שרגליו במים אמרינן גוא"ח והמים שע"ג ידיו כמחוברין למעין, ולפי מה שצידד אאמור"ר (שליט"א) וללה"ה דמים שע"ג ידיו אינם מצטרפין משום דבעינן למימר בהו גוא"ס לגופו ואח"כ גוא"ח, ניהא, ומ"מ נראה דפשטא דמתני' דלא כר"י, דהא משמע שלעולם ידיו טמאות כ"ז שאין ע"ג רום ידיו, ואילו לר"י אם יגביה ידיו למעלה יהיו ידיו טהורות דאז סגי בגוא"ח לחברן למקוה, ואף בידי למטה סגי בצפין ע"ג כל שהוא, דכ"ז שידיו מחוברות אמרינן גוא"ח מידי למקוה, א"ו מתני' דלא כר"י, ויש לדחות דלא סמכו לטהר ידיו שמא נגבו משהו, ורק לחבר המים למקוה או להחזיק עצמו התיירו לר"י, ועמש"כ בזה לקמן ס"ז סק"ג, - ברייתא דהטביל בו צנון ודלעת אתיא דלא כר"י, ומיירי בשלא הוכשרו, וכ"ז שהמים מחוברין לא הוכשרו, אבל משיצאו מקצתן הוכשרו ומקבלין טומאה מאויר התנור, ולר"י סגי במים צפין ע"ג המעיין כל שהן, וכ"מ במכשירין פ"ד מ"ו הובא לקמן ס"ז סק"ח דברי הירושלמי בזה.

בדברי הר"ש דשאוב מדאורייתא בכלים המק"ט

ח. ר"ש פ"ב מ"ג ומיהו א"א לומר בשום ענין דכולו שאוב דרבנן מהא דתנן במס' פרה כו' ואפשר דשאיבה שע"י כלי גללים כו' אפי' כולו שאוב דרבנן דהוייתן ע"י טהרה, לכאורה הראשונים חולקים על ד"ז, שהרי באו לפסול משום דרשה דמה מעין ביד"ש, וכל הכלים בכלל, וא"א לקיים שניהם דכיון שנפסל משום דבעינן ביד"ש, ע"כ לא ס"ל דהטעם משום הוי' ע"י טהרה, והתו' והרמב"ן והרא"ש בב"ב ובבב"ק לא הביאו רא"י זו, והיינו מפני שזה דלא כרשב"ם ור"ת ור"י דלא קים להו ד"ז, ובאמת לא משתמיט בשום דוכתא לחלק בשאובין בין מק"ט לאינו מק"ט, כדתנן ברפ"ד אפי' כלי גללים וכדמייתי לה

הר"ש, וכן בשוקת שבסלע בסופ"ד, וברגלי בהמה, ועוד, וכן הרא"י שהביא מברייטא דמכתשת מיירי באינו מק"ט, דסתם מכתשת של אבן כמבואר ב"ב ס"ה ב' והיא גם קבועה בקרקע, ואפשר שאפי' מעץ אינה מק"ט אע"פ שפוסלת את המקוה, וכל דיני שאובין בכל הכלים שנינו, ואפי' נתמלאו בקילון ששנינו פ"ח מ"א פר"ש הדרך שנמשכין בו המים הוי קילון כלומר שמילא בכתף ושפך בקילון ובאו למקוה, והרי הקילון אינו מק"ט, וכן צינור שקבעו לדעת ר"ח ורשב"ם ב"ב ס"ו ב' קי"ל כר"א דאינו מק"ט, וכן במתני' הוזכר ממלא בכתף כבתו"כ, וש"מ דהכל תלוי בכתף, ואין חילוק באיזה כלי, מיהו מצינן למימר דע"י האדם ג"כ פסול אע"פ שאינו נוגע במים, אבל זה דלא כהר"ש שכתב דבכלי גללים לא חשיב מק"ט, ועוד דבפשוטו אוחו עלי האגוז בידו ומקלחן, ערא"ש סי"א דתלי ד"ז בפלוגתא דתנאי, והרי לא נחלקו ר"י ור"י בדיני שאובין, ועוד דבעברו ע"ג כלי המק"ט בשוכה במקוה כשר, וזה לא יתכן לפסול בההיא דזבחים ולהכשיר כאן, (מיהו ער"ש לשיטתו בפ"ב מ"ז) וכעת ראיתי תשו' בעלי התו' הנדמ"ח סו"ס י"ד שכתב דקולא דשוכה דוקא בכלי גללים או במיעוטו, וגם תמוה לומר ששנו בת"כ רק האסמכתא דומיא דמעין ביד"ש, ולא עיקר הדרשא דבמק"ט פסול מדאורייתא, וגם נראה לכמה ראשונים דמעין שקילחו בידו וברגלו אינו חוזר להכשרו בהמשכה, עי' לק' סק"ט, ולפרש"י שחוזר להכשרו, הרי באויר ג"כ מתכשר, וא"צ המשכה ע"ג קרקע.

ומכ"ז נראה דהר"ש יחידאה הוא לפסול שאובין משום הויה ע"י טהרה, אלא שיש לדון לפסול הויה ע"י דבר המק"ט אף בלא פסול שאובין, כגון בסילון המק"ט או ע"ג טבלה שאין לה לזבז, וכיו"ב, ובר"ז דנו הרשב"א והרא"ש לפסול מההיא דזבחים, אבל נדון דשאובין לא תלו לה מההיא, וכיון שכן בעיקר הסמך של הר"ש לפסול שאובין מההיא

משמע לכאורה דר' יהודה לית לי' דרשא זו כלל וכן צידד הר"ש פ"ה מ"ה, ולא חלק ר"י על דיני שאובין כלל.

בגדר הויה במי חטאת ובמעין

פ. זבחים כ"ה ב' הוייתן ע"י טהרה תהא, פשטיה דקרא מיירי על המעיין והמקוה שהדבר המהווה אותם יהיה טהור, והיינו דמעין שכל קיומו על דבר המק"ט שהוא המהווה אותו פסול, ואין בפסוק התייחסות למילוי מים כלל, וסתם מילוי ע"י חבית המק"ט, וכן לישניה דר"צ שהזוחלין שקילחין בעלה של אגוז כשרין משמע שהנדון על הזוחלין עצמן, מדלא הזכיר לשון קילוח לחבית כלל, (ועי' תוספתא שבר"ש פרה פ"ו מ"ב וברמב"ם שם פ"ו ה"ח הזולף בידיו וברגליו פסול מפני שלא נתמלאו בכלי, ולא אמרו מפני שנתמלאו בדבר המק"ט), וכבר נתבאר בזה בארוכה בס"א סק"א-ד' בדעת רש"י בכ"ז ע"ש, ועי' להלן דכ"מ בדרי"מ מקואות פ"ה מ"ה.

ויש לעיין מהו גדר הוייה, שהרי שנינו מקואות פ"ו מ"ו דמעין שיוצא מתוך תנור טמא טובלין בו, והרי כל המים מתקיימין רק ע"י כותלי התנור, כמבואר שם שאינם צפין ע"פ התנור, וכן שנינו במקוה כה"ג בפ"ה מ"ו שהוא גודר בכלים (טמאין) וטובל בהם, וכן שנינו בפ"ה מ"ב העבירו ע"ג כלים וע"ג הספסל הרי הוא כמו שהיה דברי ר' יהודה, ולא פליג ר"י אעדותו של ר"צ, וסתמא קתני אפי' בכלים וספסל המק"ט, וגם ר' יוסי לא פסל משום מק"ט, שהרי בכל הכלים פסל אפי' אינם מק"ט, [ועי' להלן ד"ה ואולי].

ומצינו שנחלקו ר"י ור"י אם מזחילין ע"ג דבר המק"ט, ובתוספתא שנינו מזחילין ע"ג המת דברי ר' יהודה, וביארו הרמב"ם והראב"ד והרא"ש דמיירי במעין שמימיו מנטפין ומניח מקל וקנה כדי שיזחלו המים

דזבחים לא קי"ל כותיה, דלכו"ע אין חילוק בשאובין בין מק"ט לאינו מק"ט לא לקולא ולא לחומרא.

בדין הוייתו בטהרה במקוה

ולחדש פסול הויה במק"ט אף בדליכא משום שאובין, לא הוזכר ד"ז בראשונים עד הר"ש, וכל הפוסקים מכשירין מים שנשאבו בכלי המק"ט שלא לדעתו, כדתנן פ"ב מ"ז ח' ט', וכמבואר בתו"כ בהדיא דמניח קנקנים בראש הגג לנגבן מרבינן להכשר מדומיא דבור, וכמ"ש הרמב"ם והרא"ש שם, ואם יש פסול הויה בדבר המק"ט הו"ל לפסול גם בזה, [והר"ש פ"י שם בע"א ולא קי"ל כותיה], וכן בפ"ד מ"א ב' שנינו דבאינו עשוי דרך קבלתו או בשוכח שאינו בדין שאובין, וכן בתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ט בזולף בידיו וברגליו, שלא בכונה, וכן בפלוגתא דר"י ור"י בנוטפין שעשאן זוחלין, מבואר דר' יהודה לא חייש להזחיל בדבר המק"ט, אע"פ שאינו חולק על הוראת לשכת הגזית, וער"ש שם, וכן גודר בכלים טמאין סופ"ה והמקוה כשר, וכן טובלין כלי בתוך כלי טמא בפ"ו מ"ב, ונותנין שק וקופה תחת הצינור, וטובלין בתוך גסטרא ותנור טמאין בפ"ו מ"ו, וסילון ואביק בפ"ו מ"ח י' הרי דסתמות המשניות וכל הפוסקים עד הר"ש דלא קים להו פסול כזה במקוה, וכבר נתקשה בזה הרא"ש בתשובה כלל ל"א ס"ז, [והיינו משום שפירש כפשטה שנטפו מידיהם ורגליהם לתוך המקוה, וכ"ה סתמא דמילתא שהם מים מועטין ואין בהם כדי זחילה, ומרן זללה"ה בס"ג ס"ק י"ח הקשה דע"כ מיירי בהמשכה וזהו לדעת הר"ש, אבל לדעת הרמב"ם והראב"ד אדם שלא בכונה אינו פוסל כלל, עי' בזה לעיל ס"ד סק"ט י"ב ומשום דבר המק"ט אין לחלק בין נתכוין לשלא בכונה], עי"ש שכתב מכח זה דאין פסול הויה במק"ט במקוה אלא במעין, ולקמן סק"ט נתבאר עוד סוגיא דזבחים דליכא למילף מינה פסול הויה בהבאת המים למקוה, וגם

המונח בתוך אמת המים אף לר' יוסי אפשר דכשר, כיון שלא נתלש המעיין ע"ג הכלים, וא"כ ר' יהודה מכשיר אף בנתלש ע"ג הספסל, ומ"ש מעלי ירקות דפסול, ולפרש"י שזהו פסול במילוי בלבד ניהא, אבל אם זה פסול במעין, אף לטבול ע"ג הירקות קשה, דבפשוטו ר"י מכשיר אף ע"ג הספסל, שא"א לסתום הרי הוא כמו שהיה ויתפרש רק חוץ לספסל, ועוד דכיון שכבר נפסל ע"ג הספסל ניתק הקשר עם מקור המעיין ואינו חוזר להכשרו, להמפרשים בזבחים שם דלא כרש"י, עי' להלן ד"ה ורש"י ולקמן ס"ו סק"ד, וכ"כ בבבגר"א בטעמיה דר' יוסי דפסל חוץ לספסל, וא"כ ר' יהודה דמכשיר היינו אף ע"ג הספסל, ועוד דההיא דסומך אפי' מקל כו' דמכשיר ר"י היינו ג"כ תלוש כע"ג כלים וספסל וידו ורגלו, ואם ע"ג המקל פסול אין מקור להכשיר משעבר משם.

ואפשר דמעין שמושך מכחו, אע"פ שנתן דבר המק"ט בדרכו, לא חשיב שמתהווה ע"י המק"ט, כיון שהקילוח הוא מכח המעיין, ואם לא ילך על הכלי ילך ע"ג קרקע, ואין זו הויה אלא מציאות מקום, אבל זוחלין שקילחן בידו או בעלין לחבית, הרי החלק הזה של המעיין אם לא היתה ידו מחזיקתו היה בטל מציאות מעין, שאין משיכת עיקר המעיין לכוון זה, ולכן חשיב שהמק"ט מהווה את חלק המעיין הזה, ואפשר דדוקא כשבא לתלוש המים מן המעיין חשיב הוייתן ע"ג הדבר שתולשן, אבל אם המעיין ממשיך בדרכו אע"פ שעבר ע"ג דבר המק"ט לא מיקרי הוייה, מיהו ע"כ דהמים שע"ג העלין אינם כתלושין, דא"כ כבר נפסלו בתלישתן כיון שלא נתמלאו בכלי, וגם היו נטמאין ע"י הזב והזבה שסומכין את המקל, ועדיין לא נתיישב יפה, דפשטות הדברים דמקל וקנה שמזחילין על גביהם כידו ורגלו דמו.

ולא יפסק חיבורם למעין, ובוזה נחלקו ר"י ור"י אם מיקרי מהוה ע"י דבר המק"ט, ועמשנ"ת לקמן ס"ו סק"ז וס"ק ל"ג בכ"ז בארוכה, ושם כתבנו דדוקא זב וזבה שסומכין המקל והקנה מיקרי דבר המק"ט כיון שמטמאין בהיסט, והמים הנסמכין על ידם נטמאין, אם היו תלושין, אבל טהור שמחזיק עלה אגוז בידו אינו פוסל, כיון שהמים עוברין על העלה שאינו מק"ט, [מיהו בטוש"ע סמ"ח פוסלין ע"י אדם אפי' טהור], ולכאורה נראה דסבר ר' יוסי דכיון שכל עיקר קיומו של המעיין ע"י הדבר המק"ט חשיב שהוא מהווה אותו, דבלא זה היה נוטף ונפסק כח המעיין, ור' יהודה סבר כיון שהמעין מעצמו עובר כאן לא חשיבא הויה, ואפשר דר"י נמי לא פסל אלא מדרבנן, דלמעוטי בפלוגתא עדיף.

בדין מעיין המקלח ע"ג דבר המק"ט

ומדבריהם למדנו דמעין שמקלח ונתן דבר המק"ט תחתיו אינו נפסל, שרק ההכשר לעשות מנוטפין זוחלין מחשיבו ר"י הוייה, וה"נ מסתברא שאם נתן עלי ירקות בתוך אמת המים אינה נפסלת בכך, ואפי' שכב בה אדם לרחבה, ולא פסל ר"י ע"ג כלים וע"ג הספסל אלא בנתלש המעיין באויר ע"ג הכלים, אבל במשמש מעשה קרקע לא מיקרי הויה כלל, שהמהווה הוא הקרקע ואין פסול חציצה בין מעין לקרקע, וכן כותלי התנור וכלים שגדר בהם לא חשיבי המהוים של המעיין והמקוה, שעיקרן ע"ג קרקע, והכתלים מקיימין אותן ע"ג הקרקע שהוא המהווה אותן, [כ"ז לפסול הוייה של קיום המעיין, אבל בפסול הויה של קידוש ומילוי המקוה יש גדרים אחרים, עי' לק' סק"י].

ונראה מזה שרק מעין שנתלש ע"ג דבר המק"ט חשיב שמתהווה ע"י ד"ז שהוא המקיימו באויר במקום זה, ואכתי קשה מ"ט דר"י דמכשיר מעין שהעבירו ע"ג כלים וע"ג הספסל וסתמא קתני אפי' מק"ט, וספסל

מעולם, ויכולין להטביל ע"ג ידו ורגלו, ורק המילוי פסול, אבל אם המעיין נפסל במקום זה, שוב אינו מטהר ממקום שנפסל, וכ"כ הב"י [בשו"ע סמ"ח] מהמרדכי בשם היראים שמעין שנפסל ע"ג סילון המק"ט אינו חוזר להכשרו.

בד' רש"י והראב"ד, ובגמ' בזבחים בדין אויר כלי

ורש"י לשיטתו שפירש מה שאמרו זאת אומרת אויר כלי ככלי דמי, שמשעבר המעיין מע"ג ידו ורגלו חזר להכשרו, וע"כ שאין זה פסול במעין אלא פסול במילוי, ולפי' זה יש לדון גם בפסול מילוי מקוה ע"י דבר המק"ט, אבל כבר נתבאר לקמן ס"ו סק"ד דלדעת הראב"ד והרמב"ן דמעין שמקלח באויר פסקה חיותו, א"א לפרש שחוזר להכשרו באויר, וע"כ דאיכא קאמר שאם אויר כלי אינו ככלי משיצאו המים מעלי האגוז כבר ניתקו מהמעין ופסקה חיותו, וכן צ"ל בדעת היראים שהובא במרדכי, וכ"ה פשטות הגמ' שם דמעין דומיא דקבלת דם מהבהמה, וכ"מ בתוספתא שבר"ש פרה פ"ו מ"ב דנשפך מן הכלי על הרצפה ואספו כשר במי חטאת כיון שנתמלא בכלי מן המעיין, דומיא דקבלת דם בכלי מהבהמה, והיינו דמדמינן להו דאויר כלי ככלי דמי ולכן כשר קילוח העלין וא"צ להכניס הכלי לתוך המעיין ולשאוב, והא דלא חשיב מעין כשמקלח באויר מהעלין לדעת הראב"ד והרמב"ן נ"ח, ואפי' נימא דקילוח בשפע חשיב חיבור למעין אפי' בניצוק, וכנראה בטוש"ע סי"ג, מ"מ המים היוצאין מן העלין נפסק מהם כח משיכת המעיין, מפני שהם מועטין והמעין מקלח לכוון אחר, ולכן בעינן שיכנסו לכלי מיד ביציאתן מן העלין, וזאת אומרת אויר כלי ככלי דמי.

בגדר פסול הויה במקוה

ודאיתאן עלה אין פסול הויה ע"י מק"ט בהבאת המים למקוה, אלא במציאות

ואולי י"ל דבאמת ר' יהודה פליג אדרשא דיהיה טהור, ולכן ס"ל דמזחילין ע"ג דבר המק"ט, (וער"ש שג"כ פי' כן בפי' קמא), ולא פליג אעדוהו של ר"צ אלא ס"ל שזהו דין במילוי מי חטאת בלבד, ואפשר שהוא מדרבנן, [ויתכן דבזבחים גרסינן ר"י משום ר' יוסי ותיבות בר אבא נשתרכבו מפני שחסר בסמוך גבי ר"ח תיבות בר אבא, ואם האמת כן הר"ז מפורש דר' יוסי לטעמיה דריש לה, אבל מצינו בזבחים צ"ז א' א"ר יוחנן משום אבא יוסי בן אבא, וא"כ י"ל דהיינו האי תנא דשמעתין], ולפ"ז מה שאמר ר"י כל דבר שהוא מק"ט אין מזחילין בו, ה"ה שאין מעבירין על גביו את המעיין באופן שהוא נתלש ע"ג דבר המק"ט, והא דר' יוסי בע"ג כלים וספסל היינו אפי' אינם מק"ט, משום גזירה אטו תוך הכלי, אבל ע"ג דבר המק"ט אפי' אינו כלי אין מעבירין עליו את המעיין, מיהו מחצלת וכיו"ב שמונחין בקרקע לא מיקרו מהוים את המעיין, וגם ליכא למיגזר בהו אטו תוך השוקת.

ביאור גדר הויתו בטהרה במעיין

ולאחזק מצינו דהויה ע"י טהרה היינו שהמקום שמחזיק את המעיין לא יקבל טומאה, דהא מה"ט פסל ר"י שאין להזחיל מעין ע"ג דבר המק"ט, וכיון שכן אין לחדש פסול נוסף במילוי מי חטאת, שהרי המעיין גופו נפסל ע"ג ידו ורגלו ועלי ירקות, וממילא מימיו פסולין לקידוש אפי' שאב בכלי מע"ג ידו ורגלו, ומשנפסל המעיין במקום זה שוב אינו חוזר להכשרו, כדחזינן שאין מזחילין ע"ג דבר המק"ט אפי' כדי להכשירו אח"כ, וכן בסברא דכיון שנפסק הקשר עם מקור המעיין, שבאמצע אין המעיין כשר, א"א לומר שהמעין יתחבר למקורו ויתכשר כיון שהפסול מפסיקו, וכ"כ בבהגר"א שבסוף המסכת על מתני' פ"ה מ"ב דמה"ט פסל ר"י משעבר מע"ג הספסל לקרקע, ולא מצינו שחוזר להכשרו אלא לפרש"י שלא נפסל

למקוה בשיעור עירוב מקואות נטפלין למקוה, וכיון שחשובין כמחוברין ממילא לא חשיב הכלי שהוא המהוה אותם, שהרי הם כמחוברין לקרקע, ע"ש, [ועי' לקמן בדברי מרן זלה"ה ס"ג ס"ק י"ח בזה].

ובזה מיושב שלא הוזכר נדון הויתו ע"י מק"ט אלא גבי מעין בפלוגתא דר"י ור"י, אבל גבי מקוה לא אשכחן דפליגי, משום דלא משכח"ל גוונא שלא יהא בו פסול טבילה בכלים, ויהא בו פסול הויה ע"י דבר המק"ט, - כ"ז לפי הראשונים ז"ל דלא קים להו פסול הויה במק"ט כמש"כ סק"ח.

בגדר הפסול בנתן ידו כו' אם נפסל המעיין או דפסול למ"ח

י. כבר נתבאר לעיל סק"ט ולקמן בס"ו סק"א שני פירושים בדין הויה ע"י טהרה, א' פרש"י שאין המעיין המונח ע"ג מק"ט פסול, אלא שאין למלאות לכלי מדבר המק"ט, אבל יכול להטביל ע"ג דבר המק"ט, ב' דהמעין שקיומו ע"י דבר המק"ט נפסל, ואין טובלין בו ואין ממלאין ממנו, ולפי' השני כתבנו לעיל דבעינן קיום המהוה ומחזיק את המעיין, אבל עלי ירקות המונחין באמת המים, אינם מהוים את המעיין כלל, ואפי' כלי מלא מים המונח בתוך המעיין והמקוה, מתבטל הוא ומימיו למקוה, אבל לפרש"י שהענין שלא יכנסו מתוך מק"ט לקידוש, י"ל דכל שעברו המים ע"ג דבר המק"ט הרי יש כאן כח של מק"ט שהמים נחין עליו, ולפי"ז אם נתן ידו או רגלו בתוך הצינור ג"כ אין ממלאין מתוך ידו, ואע"פ שידו רק חוצצת בין המים לצינור, מ"מ עכשיו ידו מחזיקה את המים, אלא שגם בלא ידו היו מחזיקין, וזו דעת מרן זלה"ה בס"ח סק"ב, שו"ר דרש"י בזבחים שם כתב להוכיח דמים שעברו מידו כשרין, שהר"ז כמניח ידו בצינור רחוק משפתו עשר אמות, וזה משמע כפי' מרן זלה"ה, (ויש לדחות דהיינו כשמתכוין שיעברו ע"ג ידו).

קיום המים במקוה ובמעין, וכן יש ללמוד מדר"י פ"ה מ"ב דקתני ה"ה כמקוה ואע"פ שהעבירו ע"ג ספסל וכלים המק"ט דסתמא קתני, [ועש"ך ס"ק ל"ו], וכבר נתבאר ממתני' דכותלי המעיין והמקוה אפי' מק"ט כשרין, הובא לעיל סק"ח, וכן דבר המק"ט המונח ע"ג קרקע לא חשיב מהוה, ודוקא כשהמים נתלשין ע"ג חשיב שהוא המהוה את המים שעליו, וא"כ מקוה שנמצא בתוך דבר המק"ט והוא באויר פסול, אבל בכה"ג א"צ לדרשא זו דהא פסלינן ליה בתו"כ משום בור דומיא דמעין, ואפי' בור שבספינה שאינו מק"ט פסול, דאין מקוה אלא בקרקע.

בהא דמטבילין בתוך כלים וגיסטרא

והנה מצינו שמטבילין בתוך כלים ובתוך גסטרא טמאה שבמקוה, והתם אין הכלי מהוה את המים שאם ינטל הכלי ישארו במקוה, [שו"ר בספר מרן זלה"ה ס"ח סק"ב, אבל שם מיירי בהויה של הבאת מים, והכא קיימינן בהויה של קיום המקוה], אבל עדיין יש לדון באוחזו כלי בידו ומשיקו שהמים מתקיימים ע"י הכלי אם יש בזה פסול הויה ע"י מק"ט, ומצינו בתוספתא פ"ה ה"א וה"ו שמביא עריבה מליאה כלים ומשיקה ועריבה מלאה טיט ומשיקה, ואינו מניח העריבה כולה במים, ולא דנו בזה משום הויה ע"י כלי המק"ט, מיהו ע"כ מאותו טעם שאין בזה פסול טבילה בכלים אין בזה גם פסול הויה במק"ט, שאם היה חשוב שהכלי מהוה המקוה היה פסול גם באינו מק"ט.

ומעמא דמילתא כתבנו לקמן ס"ז ס"ק כ"ח דכיון שרוב המקוה כמחובר הרי המים המושקים למקוה כשפופרת הנוד מתבטלין למקוה וחשיבי כמחוברין, כדאשכחן שהמים שבראשו של ראשון משלימין למקוה לר"י, [ונכתב מרן זלה"ה בשם מהרי"ק דבעינן רוב מים במקוה], ומים שבסגוס לכו"ע, בפ"ז מ"ו, וה"ה כל מים שמחוברין באשבורן

בדברי הרא"ש בדין טבלא שזקפה

אב"ל אין נראה כן דעת הרא"ש וטוש"ע סל"ה שכתבו דטבלה המק"ט שזקפה או שאין לה לזבו אינה פוסלת את המקוה אא"כ בלא הטבלה לא היו המים באין למקוה, וביאור הדברים דלפסול הויה בדבר המק"ט בעינין שיהא התייחסות שהמים מתקבלין בתוך הדבר המק"ט, לאפוקי אם הדבר המק"ט הוא רק חוצץ בפני המים, ואין לו שום זיקה לחשוב שהוא מקבל את המים, ולכן טבלה שאין לה לזבו ומונחת כדרכה או שזקפה תחת הצינור שאין לה שום זיקה למים, לא חשיבא מהווה אא"כ מסייעת למים להגיע למקוה, [מיהו ק"ק שהרי רוצה שהמים ידיחוהו, ואפשר שבמשהו הראשון כבר הודחה, ועכשיו היא רק חוצצת], וה"נ מסתברא שעלי ירקות המונחין בתוך אמת המים מתבטלין לקרקע ולא חשיבי שמקבלין המים כלל, ורק בנתנן שיעברו המים לחבית חשיבי שמהוים את המים, ומה"ט צינור שמוליך את המים חשיב מהווה, כיון שיש למים זיקה להתקבל על הצינור, ואף בטבלה דמכשרינן היינו דוקא כשהיו המים עוברין בקרקע שתחת הטבלה, דבזה הטבלה כחציצה בלבד, אבל אם בלא הטבלה היו עוברין למקוה בשביל אחר, חשיבא שפיר שמהווה את המים למקוה, וכל הטבלה והצינור כגוף אחד המהווה, ולא אמרינן שבלא מקצתו האחרון ג"כ היו מגיעין למקוה, דלא מחלקינן דבר אחד לומר שרק חציו מהוה, ועוד דכיון שיש למים זיקה להתקבל על הצינור או הטבלה, שוב אין כאן קולא דחציצה שכתבנו, [ועי' בספר מרן זללה"ה לקוטים ס"ז סק"ה, ועמש"כ בזה לקמן ס"ק י"ג].

ובש"ך ס"ק ל"ו הביא דברי התו"ט שכתב בההיא דהעבירו ע"ג כלים וע"ג הספסל דמיירי שהיו מגיעין למקוה בלא הכלים, וצ"ע דהא הטעם שנפסלו למעין לר' יוסי הוא מפני שנתלשו ממקומן ונתקבלו ע"ג

כלים, ובזה אין קולא שמגיעין מאליהן למקוה, דסו"ס עכשיו נתלשו המים מהקרקע והם ע"ג הכלים, גם מ"ש הש"ך דכיון שמחוברין למעין הם כשרין צ"ע, שהרי בתלישה זו פסק כח מעין מהם ונעשו כמקוה, וכיון שהמים שע"ג הכלים והספסל אין להם דין מעין, הרי הם נפסלין משום הויה בדבר המק"ט, ולא אמרו כן בשו"ע סמ"ט אלא במעביר מעין ממקום למקום דרך סילון, שנשאר דין מעין גם בסילון לדעת הרא"ש, ויש מקום לדחות דמיירי בכלים וספסל של אבן שאינם מק"ט, דומיא דשוקת, ודוחק, גם סתמות הפוסקים ל"מ כן, וי"ל דמיירי שיורדין משם למקוה, ואיכא הפסק אור, ואמנם אם מהספסל נופל לתוך המקוה פסול לדבריהם, מיהו לשון המשנה ובלבד שלא יטביל ע"ג הספסל משמע שמיד חוץ לספסל כשר למקוה, שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ג סוס"ק י"ח שכתב להכשיר משום חיבור שפופרת הנוד, והקשה לנפשיה דמהא דדינו כמקוה ע"כ דפסק חיבורו למעין, ועי' ס"ק י"א.

בדין השקה לטהר פסול הויה ע"י מק"ט

יא. כתב מרן זללה"ה בתנינא ס"ג ס"ק י"ח דפסול דהויה ע"י מק"ט מתכשר ע"י השקה כשפופרת הנוד, ויישב בזה הא דמטבילין בתוך כלים ובתוך גסטרא ותנור טמאין, ולפ"ז צ"ל דההיא דזבחים בנתן ידו או רגלו ליכא כשפופרת הנוד, וצ"ע דסתמא יש רוחב כשפופרת הנוד ע"ג רגלו, דהא סגי בצפין על רום כקליפת השום, והיכי סתים תנא שפסול אם בדאיכא כשפופרת הנוד ברוחב כשר, ועוד דמעין מטהר בכלי שפיו צר כל שהוא כמ"ש בתוספתא, ואפי' נימא דיש חולקים, אכתי התוספתא פליגא אעדותו של ר"צ מלשכת הגזית, והרשב"א פסק כהתוספתא [ועי' לקמן ס"ו ס"ק כ"ו], ועוד דכיון שע"ג רגלו מיקרי מים חיים מפני חיבורו למעין, (אי לאו פסול דמק"ט), הרי יש לחשוב חיבור זה כהשקה גמורה, ואין

שחזור דין מעין מידו ורגלו לפרש"י בההיא דאוריר כלי ככלי, ואף דין מים חיים יש לו, [ואע"פ שמרן ז"ל מודה בזה דמשנפסק פסקה חיותו], וע"כ דהיראים מפרש כמש"כ סק"ט בדעת הראב"ד והרמב"ן שהמעין שע"ג דבר המק"ט נפסל, ושוב אינו חוזר להכשרו, שכבר נפסק חיבורו במקום שהיה פסול, וממילא מובן מה שהכשירו למקוה, ובמרדכי הביא שהקשו ע"ז מפרש"י בגמרא, אבל ע"כ מפרש בע"א, ולפ"ז אפי' יש בסילונות כשפופרת הנוד פסול, וכמשנ"ת לעיל.

בדברי החזו"א בחילוקים בין שאובין להויה במק"ט

יב. כתב מרן זללה"ה בס"ג ס"ק י"ז דדין הויה ע"י טהרה ודין פסול ע"י אדם הם שני דברים נפרדים ואין דיניהם שוין, ועי"ש פירוט החילוקים ומ"ש דהויה ע"י טהרה נטהר באור משיצא מן הדבר המק"ט, ואמנם כ"ה דעת רש"י והרא"ש, אבל יעוי' משנ"ת לעיל סק"ט לדעת הראב"ד והרמב"ן והיראים דמשנפסק כח המעין ע"ג דבר המק"ט אינו חוזר להכשרו, ועי' לקמן ס"ו בדעת הרמב"ם, מיהו י"ל דלא ס"ל כלל פסול מילוי מקוה במק"ט, וכמ"ש היראים, וא"כ אין להחמיר בהפסק אוריר.

ומי"ש דהויה ע"י טהרה אינו פוסל בג' לוגין ואף משלים עד רוב, צ"ע דהא בתוספתא דמכתשת מבואר דדוקא בספק מכשרינן ברוב מקוה כשר, ולפר"ש הטעם משום הויה בדבר המק"ט, וכן בסברא אם פסול שאובין הוא גזירה אטו הויה במק"ט אין להקל בזה טפי משאובין, וגם כיון דג' לוגין שיעור חשוב הוא לפסול בשאובין למה לא יחשב מה"ט לפסול בהויה במק"ט, [וכ"מ ברשב"א ועוד, והובא בחזו"א ס"ו סק"ד], וכן לענין להשלים בדין הוא שלא ישלים אפי' קורטוב כדין מ"ש, ומהא דבמק"ט נטהר באוריר ובשאובין בעינן המשכה ע"ג קרקע,

להצריך חיבור אשבורן במעין שמטהר בזוחלין וכמ"ש שם, שו"ר דלענין מילוי מי חטאת לא מהני השקה לחשבן מי מעין, כיון שהם כבר בכלי, וכן צ"ל לדעת הרא"ש שהובא בטוש"ע סמ"ט דנטהר בהשקה, אלא דהרא"ש מיירי כשהמים עכשיו באינו מק"ט, ומרן זללה"ה טיהר גם בתוך הגסטרא מה"ט, ובזה ק"ק כנ"ל דא"כ גם ע"ג ידו ורגלו יטהרו בהשקה, שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ח סק"ח שכבר תירץ כן ע"ד הרא"ש, ועיקר סברת מרן זללה"ה שייכא רק אם הפסול במילוי, דבזה י"ל שההשקה מטהרת את המילוי שלא יגרע ע"י הדבר המק"ט, אבל אם הפסול בהויית המעין שמתקיים ע"י דבר המק"ט, אין ההשקה מועלת שאין זה פסול שעה אלא פסול קיים, מיהו לעיל סק"ט כתבנו דמים שבכלים שבמקוה מתבטלין למקוה, וכן כלים המושקים למקוה כיון שרובה בקרקע הרי המים נטפלין לקרקע, וחשיבא הויתן בקרקע, כמים שבראשו של ראשון, וענין זה לא שייך במים שעוברין על ידו ורגלו, שאינם זורעים ע"ג המעין דנימא שהם כמונחין בתוך המעין, ועוד דהשקה למעין לא משוי להו מים חיים.

בדין מעין שהעבירו בסילונות המק"ט

בדין מעין שהעבירו בסילונות המק"ט הביא מרן זללה"ה שם דברי המרדכי בשם יראים שהמעין נפסל מדין הוייתו ע"י דבר המק"ט, והקשה מרן ז"ל שאין זו הוייה למעין שלא נתחדש בו כלום ע"י הסילון, ול"ד למילוי לתוך כלי שמעשה המילוי מכשיר, וכן נוטפין שעשאן זוחלין ההזחלה מכשירתו, אבל מעין שיצא מן הסילון אינו צריך לסילון כדי להכשירו, שאפי' נתלש באוריר כשר, ומרן זללה"ה לשיטתו דגל שנתלש כשר בדין מעין, וכמו שסיים דלהש"ך ניחא, ועמשנ"ת לקמן ס"ו ס"ק מ"ו דהעיקר כהש"ך שבטל ממנו דין מעין, מיהו אכתי קשה דבגמרא מבואר

ג"כ מוכח דלא פסלו שאובין משום הויה במק"ט.

מבואר ברשב"א דהויה במק"ט פוסל בג' לוגין.

ומ"ש דהויה ע"י מק"ט פוסל אף בלא נתלשו המים ע"ג המק"ט, כגון שנתן עלי ירקות ע"ג קרקע בשפת הבור, ד"ז אינו מבואר בהדיא, ואמנם כ"נ מרש"י זכחים כ"ה ב', אבל מדברי הרא"ש גבי טבלה ל"מ כן, וכמשנ"ת לעיל סק"י.

וב"מ בדר"ש פ"ב מ"ו דבלא נתכוין לשאוב אינו פוסל, והרי משום הויה ע"י טהרה, יש לפסול בכל ענין.

וב"י הני במילוי מי חטאת באופן שיש נפ"מ הרי הם פסולין, וכן בזחילת מעין.

ובאמת מכל חילוקים אלו נראה דאין פסול שאובין משום מק"ט, שהרי הויה במק"ט נטהרת באויר, ועוד דלמה החמירו בשאובין טפי אם איתא שהכל אטו מק"ט, וכבר נתבאר לעיל סק"ח דדעת הפוסקים עד הר"ש דליכא פסול מילוי מקוה במק"ט, וכ"ה פשטא דכולה מכילתין כמשי"ת בסמוך.

המקומות דמשמע שאין פסול הויה במק"ט במקוה

והנני מפרט המקומות שנראה משם שאין פסול הויה בהבאת מים ע"י מק"ט למקוה.

(א) תו"כ שהובא ברמב"ם ורא"ש פ"ב מ"ז דמניח קנקנים בראש הגג לנגבן אינם פוסלין את המקוה, משום דדרשינן דומיא דבור שיש בו תפיסת ידי אדם, והנה קנקנים מק"ט, ומפרשינן מקרא שאינם פוסלין את המקוה, ודוחק לומר דבאמת קנקנים פוסלין את המקוה, אלא דמיירי בהמשכה או בהפסק אויר, דסתמא קתני.

(ב) וכן מבואר במתני' פ"ב מ"ז ח' ט' דמים שבקנקנים שבגג ובעצין ובקנקנים שבבור כשרין למקוה, ובקנקנים שבבור ליכא המשכה כלל, ודוחק לאוקמה בשוברן לגמרי שכבר אינם מק"ט, דמתני' סתמא קתני, ואפי' בכפיי' והטייה כשר בכולן, ועי' בספר מרן זללה"ה קמא ס"ה סק"ב, שכתב שמעשה האדם כלה בהטייה אבל אכתי הקנקנים מק"ט, ומשמע דעתו ז"ל דבאמת מכשרינן במתני' רק עד רובו, אבל מתני' והתו"כ סתמא קתני, וגם

(ג) ובפ"ד מ"א מטהרין בשוכח בחצר או אפי' תחת הצינור, ובשעת פיזור עבים, וכל הני פסולין במילוי מי חטאת, ומרן זללה"ה כתב שם דנפ"מ לענין ג' לוגין שבוה שוכח אינו פוסל, אבל ברוב המקוה שוכח נמי פוסל, והיינו לשיטתו דהויה במק"ט אינה פוסלת אלא ברוב, וצ"ע דפשטא דשוכח תחת הצינור אפי' כל המים עוברין דרכו למקוה כשר, וכתוספתא דמשכחת דמים שעברו במכתשת מיקרי כל המקוה שאובה, ומיירי במניח את המכתשת בשעת קישור עבים, או בדניחא ליה, מיהו י"ל בדאיכא הפסק בין הכלים למקוה, וכ"ה סתמא דמילתא, אבל מה"ט גם תוספתא דמכתשת סתמא אין בה משום הויה במק"ט, ועכ"פ לא הו"ל לתנא למיסתם אם יש אופן שפסול, (כ"ז לפר"ש אבל לעיל סק"ח כתבנו דסתם מכתשת של אבן ואינה מק"ט).

(ד) וכן בטבלה שנתונה תחת הצינור או שזקפה אע"פ שמק"ט אינה פוסלת את המקוה, והרא"ש מוקים לה במגיעין למקוה גם בלא הטבלה, ועמש"כ בזה מרן זללה"ה והובא לעיל סק"י בשם רש"י דג"כ משמע שפוסל בכה"ג, ופירש מרן זללה"ה דמיירי בדאיכא הפסק בין הטבלה למקוה, ואמנם סתמא הכי הוא, אבל אין להעלים הדברים שיש אופנים שהמקוה תפסל ע"י הטבלה.

(ה) וכן צינור שקבעו ולבסוף חקקו מקבל טומאה לרבנן דר"א ב"ב ס"ו א', ואפ"ה הקלו משום דשאובה דרבנן, ואכתי תפסל משום הויה במק"ט, מיהו למ"ש מרן זללה"ה

לא חשיב מהווה, וכיון ששוכנים ע"ג קרקע כשר, וכ"מ בפ"ו מ"ו גבי מעין.

(י) וכן מטבילין כלי בתוך כלי טמא בפ"ו מ"ב, מיהו ד"ז גם במעין כשר, וי"ל שהכלי אינו מהוה את המים, ויכול לשאוב למי חטאת מתוך הכלי שבמעין, ומרן זללה"ה כתב דהשקה כשפופרת הנוד מועלת להכשיר פסול הויה, וכמ"ש הרא"ש, מיהו הרא"ש מיירי כשהמקוה באינו מק"ט, אבל להכשיר ע"ג מקום המק"ט לא שמענו, ועי' לעיל ס"ק י"א מש"כ בזה.

(יא) ובפ"ו מ"ג שנינו דמים שהוגבהו ע"י האדם לא חשיבי כבאין מכחו, ולענין פסול ע"י אדם כיון שלא נתלשו הר"ז כמוליד עם הקרקע שכשר כמ"ש בתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ט, אבל משום הויה יש לדון, מיהו י"ל דזה חשיב רק גרמא שאין המים מתהוים ע"ג האדם, מיהו הרמב"ם בה' פרה פ"ו ה"ח פי' כן ההיא דזבחים שע"י ידו ורגלו הוגבהו המים, ועמש"כ בזה מרן זללה"ה בס"ח סק"ח ובפרה סי"א סקט"ז ולע"כ, וע"ע בפ"ו מ"ח ממלא בכתף ובמש"כ בזה מרן זללה"ה בתנינא ס"ג ס"ק י"ז, וע"ע בפ"ז מ"ג, ובפ"ז מ"ז ככובש חבילי עצים, ובש"ך ס"ק ק"מ בזה.

(יב) וכן מטבילין בשידה ותיבה שבים אע"פ שאין בהן מ' סאה, דלא קתני דוקא בכה"ג, ולדעת מרן זללה"ה הטעם מפני שהשקה מטהרת פסול הויה, אבל יש לדון בזה כמש"כ לעיל בכלי בתוך כלי, אבל אפשר דכיון שמחובר כשפופרת הנוד והכלי בתוך הים הרי הוא מתבטל למעין ולמקוה לכל דבר, ולא חשיב מהווה, וכמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ו סק"ל.

(יג) ושם שנינו בשק וקופה שאינם פוסלין את המקוה, ומרן זללה"ה שם כתב דדוקא מפני שרוב המים אינם עוברין ע"ג השק, ומק"ט אינו פוסל במיעוטו, וקשה לאוקומי

כלים סי"ט סק"ב לכו"ע אינה מק"ט אלא דחשיבא ככלי אבנים לפסול בשאיבה, ועמש"כ בזה לעיל סק"א, וכ"כ הראשונים ז"ל דצינור שעשאו לקרקע אין בו משום הויה במק"ט, והרשב"א למד כן מפ"ו מ"ח, וכ"ה בשו"ע סמ"ח.

(ד) וכן כלי שניקב ואינו מחזיק מים אינו פוסל את המקוה אע"פ שמק"ט, עי' מתני' דשוקת פ"ד מ"ה ובתוספתא דתלמי וקסטלין, ולא הוזכר שם דמיירי דוקא באינו מק"ט, ואמנם סתם שוקת בהכי מיירי, אבל סיפא דהיתה כלי וחיברה בסיד לא מיירי בשוקת שבסלע וכל כלי של שוקת בכלל, כמבואר ברמב"ם הובא לעיל סק"ג, מיהו י"ל דעשויה לשמש עם הקרקע, אבל אכתי לרבנן דר"א מקבלת טומאה, אם נימא שדינה כדף של נחתומין, וכ"ז ניחא אם נימא שאין פסול בהבאת המים ע"י דבר המק"ט, אבל לענין לטבול בכלים צ"ל שאינם מק"ט או שנטפלין למקוה.

(ז) בפ"ה מ"ב תנן בהעבירו ע"ג כלים או ע"ג הספסל דלר' יהודה הרי הוא כמו שהיה, ולר' יוסי הרי הוא כמקוה, וסתמא מיירי אף בכלי המק"ט, וכבר הביא הש"ך ס"ק ל"ו בשם התו"ט שנתקשה בזה, והובא לעיל סק"י עי"ש.

(ח) ושם מ"ה נחלקו ר"י ור"י אם מזחילין ע"ג דבר המק"ט, ולדעת הר"ש בפי' קמא פליג ר"י בעיקר דין הויה במק"ט, ולא מצינו שנחלק בדיני שאובין כלום, וש"מ דלא תליא בזה כלל, וכן אם נימא דרק העשייה מנוטפין זוחלין פוסלת, ג"כ יש לנקוט דהבאת מקוה כהבאת מעין ועדיפא מינה, שמקוה א"צ חיבור למקור שנתמלא ממנו, ורק במעין שצריך חיבור שייך פסול הויה, וכבר העיר בזה הרא"ש בתשובה, ועמש"כ סק"ט.

(ט) וכן מצינו בסופ"ה שגודר המקוה בכלים טמאין וטובל בהם, מיהו בזה ע"כ דגדר

גם כשמסירין האביק עדיין המקוה כשרה, שלא נעשו זוחלין מיד ע"י יציאתם דרך נקב, אבל לפמש"פ הר"ש שם דסתימת נקב ע"י דבר המק"ט פוסלתו, צ"ע מ"ש אביק דכשר, ובר"ש שם פי' דמן הצד מיירי באופן שאין המים גוררין ע"ג האביק, ועמש"פ מרן זללה"ה בכונתו הובא לקמן ס"ח סק"ג, ואפשר דלגבי שימוש האמבטי אין להחמיר בו כדבר המק"ט, כיון ששימושי האמבטי הוי שימוש ע"ג קרקע, ונהי דהחמירו בו טומאה קלה לענין מגע, אבל לומר שכל אמבטי הויתה ע"י דבר המק"ט חשיב כעין תרתי דסתרי, דכיון שמשמש לאמבטי הרי אינו מק"ט, ובפרט שמצינו שהקלו בו שלא יטמא טומאת שבעה מה"ט, ויעוי' בזה בספר מרן זללה"ה לקוטים ס"ז סק"ד לענין פקק של מתכת.

והר"ש שם מדמה אביק לגסטרא שמשוקעת בקרקע בור של גת, וכמש"פ הר"ש בפ"ב מ"ד, ומבואר שם דר"א מכשיר, ויש לשאול מ"ט דר"א הרי הגיסטרא מעמדת המים שבבור, וצ"ל דכיון שיש קרקע מלמטה לא מיקרי הויתו ע"י הגסטרא.

(יז) בתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ט מבואר דזילוף שברגלי אדם אינו פוסל כשלא נתכוין לכך, וקשה הרי הויתו בדבר המק"ט, וכבר נתקשה בזה הרא"ש בתשובה, והר"ש מפרש לה בנגררין ע"ג קרקע, ועי' לעיל סק"ח בזה, ובפשוטו מבואר כאן שאין פסול הויה בהבאת המים למקוה, רק בקיום המים במקוה עצמה.

(יח) בתוספתא פ"ה ה"א וה"ו מבואר דעריבה שביד האדם מטהרין כלים שבתוכה ומצרפין טיט הנרוק שבתוכה, ואע"פ שהמים מתקיימין ע"י העריבה, ומרן זללה"ה כתב דהשקה מטהרת הויה בדבר המק"ט, ולפמש"כ סק"ט יש לפרש שהמים מתבטלין למקוה.

מתני' במיעוט דוקא, דסתמא קתני, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בס"א סק"ג דלא חשיב שמחזיקין את המים, ואמנם לענין מקוה מסתבר כן דאינם חשובין כחלושין עי"ז, אבל לענין מילוי מי חטאת מסתברא שאם נתן שק וקופה שיעברו המים לחבית פסולין, וש"מ שאין פסול הויה במק"ט שממלא למקוה.

(יד) ובפ"ו מ"ו שנינו בגסטרא שבמקוה שהיא טמאה ומטבילין בה את הכלים, מיהו בזה י"ל שדינו ככלי בתוך כלי וכשירה ותיבה שבים, אבל מצינו בסיפא דמעין שיוצא מן התנור שכולו מתקיים ע"י הדפנות ואינו מתבטל למקוה, ואפ"ה המעיין כשר, וע"כ דדפנות לא מיקרו מהוים, ומרן זללה"ה כתב דמתכשר משום השקה למקור המעיין, עי' תנינא ס"ג סק"י י"ח.

(טו) ובפ"ו מ"ח שנינו דסילון שביד האדם אינו פוסל את המקוה, ואע"פ שהסילון של אבר שמק"ט, וגם האדם מחזיקו, וכבר נתקשה בזה הרשב"א בתשובה, ומפרש בעשוי לשמש עם הקרקע, ול"מ כן, שהרי תופסו בידו לשעתו, והרא"ש מפרש לה משום השקה, וזה לא יתכן להר"ש והרשב"א וש"פ דמפרשי לה בסילון שיש בו כשערה בלבד, ולהכשיר המקואות י"ל כמש"כ דאין מי המקוה מתקיימין ע"י הסילון, וגם המים שבסילון נטפלין למקוה, כמים שבראשו של ראשון לר"י, וה"נ הרי מי הסילון חיבור לכו"ע.

(טז) ובפ"ו מ"י שנינו דאביק שבמרחץ מן הצד אינו פוסל, ובתוספתא פליגי רבנן ור"ש אם האביק מק"ט, והר"ש כתב דלרבנן מק"ט קלה מדרבנן (ואפשר דהטעם מפני שמוציאין אותו עם דברים שנפלו באמבטי ונתעכבו בתוכו) ויש לעיין א"כ מ"ט לא פסל משום הויה בדבר המק"ט, דמק"ט מדרבנן נמי פוסל, כמש"פ הרמב"ם בפ"ה מ"ה, ולדעת הרא"ש פ"ה מ"ה דסתימת נקב לא מיקרי הויה ניחא, דה"נ אע"פ שהאביק בקרקע האמבטי, מ"מ

ז' בדין ג' לוגין אם פוסלין ואם משלימין עד רוב, עי' בתחלת ס"ק זה בדברי מרן זללה"ה.

בדין פקק של מתכת

יג. בספר מרן זללה"ה לקוטים ס"ז סק"ד הביא בשם ד"ח דפקק של מתכת פוסל את

המקוה מדין הויה בדבר המק"ט, ולמד כן מאביק, ומרן זללה"ה תמה דאביק פוסל מדין שאובין ולא מדין מק"ט, ואמנם ודאי דאף לר"ש דמטהר האביק לגמרי מודה לדינא דמתני' באביק, וכ"מ בדר"מ ורבנן שדנו משום מקוה סמוך למקוה וזהו מדין שאובין, וכן בתוספתא דגסטרסא מכשיר ר"א מפני שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו, וכ"מ ברא"ש דמפרש כפר"ש אע"פ שס"ל בפ"ה מ"ה דסתימת נקב ע"י מק"ט אינה פוסלת, אבל אכתי לא נתיישב מ"ט לפר"ש אין בו משום סתימת נקב בדבר המק"ט, וע"כ כמש"כ לעיל אות ט"ז דלענין זה אף לרבנן טהרהו משום שעשוי לשמש עם הקרקע, או דמיירי באופן שאינם גרורין על גביו, [ובמ"ש מרן זללה"ה דאביק וגסטרסא אפי' אינם מקבלין ג' לוגין פוסלין יעוי' מש"כ לקמן ס"ח סק"ג לדקדק דדוקא בג' לוגין פוסלין], ומרן זללה"ה כתב דפקק כיון שאינו מקבל בתוכו לכו"ע אינו מק"ט.

בדין מקוה שרצפו הקרקע בטסי ברזל

שם סק"ה בדין מקוה שרצפו הקרקע בטסי ברזל, ותוכן הדברים דכיון שאין הטסין כלי בפ"ע, לא חשיבא המקוה ע"ג טסין המק"ט, ול"ד לטבלה שכתב מרן זללה"ה בס"ח סק"ב דלא מהני מה שהמים מגיעין למקוה בלא הטבלה, דשם קיומם עכשיו ע"י הטבלה, אבל בטסין אין לטסין חיבור יחד, וכל טס נדון לעצמו, וכיון שאינו פוקק נקב, אלא מחזק את הכותל הסתום, לא חשיב כמהווה המקוה אף לפר"ש.

יט) בפ"ז מ"א שנינו דשלג ואינך אין שאיבה פוסלת בהן, ובשלמא בשאובין דרבנן י"ל שלא החמירו אלא במים שראוין לרחיצה, אבל בדאורייתא יש לפסול למי חטאת מים שמטפטפין ממעין שהוגלד ע"ג דבר המק"ט, אבל אם אין פסול הויה בהבאת מים למקוה ניאח.

כ) בפ"ז מ"ו מכשיר ר"י מים שבראשו של ראשון ומצרפן למקוה אע"פ שהם ע"ג דבר המק"ט, ויש לפרש הטעם כבעריבה דכיון שהמים נטפלין למקוה, לא חשיבא הויית המקוה ע"ג האדם.

חילוקי דינים שנאמרו בפסול הויה במק"ט

א' אם המים היו מגיעין בלי דבר המק"ט למקוה, עי' אות ד' וסק"י בזה, ובכלי קיבול כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דחשיב נמי הויה בכל גוונא, שהמים נקבעין בתוכו, וחשיבי ממק"ט.

ב' אם היה הפסק אויר בין המק"ט למקוה או הפסק דבר שאינו מק"ט, ואפי' מחובר לו, ועפ"ת דהיינו ביכול לעמוד בלא המק"ט, מיהו יש לדון כיון שמחובר לו הרי הוא ג"כ מק"ט.

ג' העשוי לשמש עם הקרקע אפי' חקקו ולבסוף קבעו אינו בדין מק"ט, ועסק"א בזה.

ד' דפנות המקוה, או אפי' נקב בקרקעית המקוה לא חשיבי מהוים את המקוה, ועי' אות ט"ז בזה.

ה' אם המים נגבהים ע"י דבר המק"ט חשיב גרמא ולא הויה, עי' אות י"א בזה.

ו' כלי בתוך המקוה או אפי' מושק למקוה מתבטל למקוה, ובהשקת כשפופרת הנוד דעת מרן זללה"ה להקל אפי' בתוך דבר המק"ט, ולמש"כ רק בנטפל למקוה שרובו כשר, ולא מהני במעין כשהפסול באמצע.

בדין פתיחת הברזא

שם פתיחת הברזא לא מיקרי הויה ע"י אדם, כ"מ עוד בתמורה י"ב א' דתניא פותקן למקוה, וזה עדיף משבירת הקנקנים וכפייתן בפ"ב מ"ז ח' ט', שלא נתקבלו בכלי מתחלה, ועכשיו ג"כ אינו תולשן, אלא מוליכן עם הקרקע ובאור ממקוה למקוה.

שם דינים החלוקים לפרטיהן עמש"כ בזה לקמן ס"ז ס"ק ל"ג שיש להחמיר בכל האופנים דנצוק וקטפרס אינו חיבור כלל.

שם סוסק"ה ע"ד השו"ע ס"נ, באמת גם מקוה שנתמלא ע"י מק"ט לא נפסל אלא מילוי זה, ואם יעבירו למקו"א כשר, וה"נ במקיים המקוה ע"י מק"ט לא נפסל אלא מצב זה, דלעולם כל מה שנעשה ע"י המק"ט פסול, ובמילוי נפסל המילוי וצריך מילוי אחר, ובמקיים נפסל הקיום וצריך קיום אחר, מיהו ע"י לעיל סק"ט י' דיש שני פירושים בפסול העבירו ע"ג דבר המק"ט.

בדין פקק של עץ שתחב בו יד ונקבו מעבר לעבר

שם בסק"ח מסיק מרן זללה"ה דפקק של עץ שתחב בו יד של עץ אפי' נקבו מעבר לעבר חשיב כלי קיבול, וצ"ע שהרי מסיק בשם המג"א דבנקב מפולש לא מיקרי כלי קיבול, וה"נ הנקב מפולש והקיום ע"י הדפנות, ועוד דחוט הברזל נתחב בעשייה דומיא דמסמר, ועוד דאטו פשוטי כלי עץ חשוב כלי קיבול ע"י שיד הכלי תחובה בנקבו, הרי ודאי שנקב העשוי ליד לא מחשיב הכלי טפי ע"ז.

בדין המשכה במחילה שתחת האוצר

שם סק"ט בדין המשכה במחילה שתחת הרצפה הפתוחה לאוצר ע"י חור שבכותל האוצר, צידד מרן זללה"ה שאם הנקב בכותל למטה משיעור מ' סאה, הרי הוא כתוך המקוה ולא חשיבא המשכה, ועמש"כ לקמן ס"ח סק"ה י' מבהגר"א במתני' דג' גומות, ולפ"ז אין לחדש חילוק זה והדברים כפשטן כל שנמשכין מגומא לגומא או מקום שניכר בפ"ע חשיבא המשכה, כדתנן פ"ד מ"ד דאפי' על מעלות המערה חשיבא המשכה, ולע"כ.

ושמעתי מאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ששמע בשם מרן זללה"ה שהיה מעדיף לעשות ההמשכה על הדופן של האוצר ולא על גג האוצר, ולכאורה משום המשכה ע"ג קרקע אין לחלק בין גג לכותל, וההמשכה שהוזכרה בגמרא תמורה י"ב א' היא מהגג למקוה, וכבר כתבנו לעיל ס"ג סק"ג בזה עי"ש, ולמש"כ נראה דאין טעמו ז"ל משום דהמשכה ע"ג גג גריעא מע"ג כותל, אלא דגג האוצר כבתוך האוצר דמי, וכמו שהחמיר כאן במחילה שנכנסת לאוצר דדוקא כשהנקב למעלה ממ' סאה מיקרי המשכה חוץ למקוה, ה"נ ע"ג גג האוצר כיון שכשהמים צפין מן הנקב נעשה הגג והאוצר אחד, הר"ז כהמשכה באוצר עצמו, מיהו ג"ז רק לרווחא דמילתא כיון שהוא למעלה ממ' סאה לא גרע ממעלות המערה דסו"ס מקום אחר הוא שגדור ומופרד מהאוצר, שוב שמעתי מאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דאין נראה לו טעם זה, דגג האוצר מופרד מהאוצר כמו ע"ג הכותל שהוא הדופן של האוצר.

סימן ו

בדין הויה ע"י טהרה, ובדיני מעיין, ובדיני כלים העושין שאיבה, ובדין טבילה ע"ג כלים

(א"ה, בסימן זה יש הרבה דברים שנשתנו במשך הלימוד, ותפוס לשון אחרון, ובדיני שוקת שבסלע ומעין ע"ג השוקת ע"י בפירוש הקצר)

בדרשא דהויתו ע"י טהרה ובהא דילפינן מינה למי טטאת

א. זבחים כ"ה ב' הוייתן על ידי טהרה תהא, פרש"י כשאתה מהוה את המים להיות מקוה או קדוש הוי מהוה אותם ע"י דבר שאינו מק"ט, והיינו שתחלת יצירת מקוה או מים מקודשין תבא מדבר טהור, וכתב הר"ש בפרה פ"ו מ"ד ובמקואות פ"ב מ"ג דאע"ג דהאי קרא גבי מקוה כתיב ילפינן מיניה כל הויות של מים המטהרין, ויש לתמוה מה ראו להשוות קידוש מים, למקוה, הרי עיקר קידוש מים נעשה ע"י שאיבה בכלי המק"ט וע"י אדם, ואין בזה חסרון של הויה בדבר המק"ט, ומה סברא היא לחשוב המעיין שעובר ע"ג הכלי כמהוה בטומאה יותר מהכלי עצמו, [ומרן זללה"ה בתנינא ס"ח סק"ב כתב שמצותו בכך, אבל קושייתנו דלא הו"ל לדמות קידוש למקוה דהא קרא במעין ומקוה מיירין], ועו"ק שאם המעיין כשר להטביל בו גם במקום שהוא מקלח על דבר המק"ט, אין ראוי לחשוב הקידוש כבא מדבר שאינו טהור, שהרי אין שום חסרון בטהרת המעיין, ולמה נייחס את הקידוש למעמיד של המים בזמן שטהרת המעיין במקומה עומדת.

ויותר היה מיושב לפ"ז לפרש דה"ק כשאתה בא להוות דבר חדש מן המעיין, היינו דוקא כשהמעיין טהור, וניחא בזה דההויה על הקידוש והטהור על המעיין, אבל זה יתכן רק אם נפרש דהמעיין אינו טהור, ואם כשר להטביל בו הרי הוא טהור, ואם נפרש שפסול

להטביל בו, תו לא צריכין לפרושי מידי בהויית הקידוש, דכיון שהמעיין פסול במקום זה לטבילה, ממילא הוא פסול לקדש ממנו.

בגדר הויות מקוה, ובדין מעיין שע"ג דבר המק"ט

לכאורה היה ראוי לפרש דכשהמעיין ע"ג ידו או דבר המק"ט, חשיב שהדבר המק"ט מהוה את כל המציאות של המעיין במקום זה, ואמנם המעיין כבר היה תחלה והוא נמשך לכאן, אבל במקום זה קיומו ע"י דבר המק"ט, וכן צידד אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א סק"א, ובאמת הר"ש במקואות פ"ה מ"ה פ"י כן בדעת ר' יוסי, שהמעכב את המים מלצאת חשיב שהוא המהוה את המקוה, ולכן פסול בדבר המק"ט, וסיים דאפשר דר' יהודה מודה הכא, דהתם המקוה עשוי ושלם והדבר המק"ט מונע שלא יצא ולא מיקרי הויה, וכ"כ הרא"ש שם דלא מסתבר שזה יחשב הויה כיון שהמקוה שלם והמק"ט מונע פסולו, וגדולה מזו שנינו שם מ"ו שהוא גודר כלים וטובל בהם, דעיקר יצירת המקוה ע"י כלים, ואפי' טמאין מדתנן שלא הוטבלו, ולא מיקרי הוייתה ע"י דבר המק"ט, ובאמת לא מסתבר דפליג ר"י אעדותו של ר"צ מלשכת הגזית, וע"כ דהעמדת המקוה לא מיקריא הוייתה.

ובזה מיושב למה לא פירשו שהפסול במעין שלא להטביל בו ע"ג דבר המק"ט, דזה לא מיקרי הוייתו, ובאמת אף אליבא דר' יוסי

נשאר בדין מעין מחובר, ומ"מ חשיב שפיר שהוייתו ע"י האדם והעלין שמקלח עליהם, משא"כ במקוה שעומדת ע"ג קרקע, שהכלים רק סומכין עמידתה ע"ג קרקע, ולא חשיב שהוייתו ע"ג הכלים.

ולכאורה נראה שבזה נסתפקו אנשי אהליא ושאלו ללשכת הגזית, דכיון שקלחן בעלין תלושין, אפשר שכבר בטל ממנו שם מעין, שכבר נתלש ע"ג העלין, ולכן לא הזכיר מילוי החבית וקאמר סתמא שהם כשרין, שאף על היוצא מהם ע"ג קרקע נסתפקו, וכשהורו שהם כשרין סתמא, שמענו שאף ע"ג העלין כשרין, ומדקאמר עלי אגוז דוקא, ש"מ דבשאר עלין יש שפסולין, מיהו אפשר שנסתפקו בעלי אגוז מפני שראויין למאכל בהמה או דגורין אטו שאר עלין שמק"ט, וכן ראיתי ברמב"ם שפירש בפ"ט ממקואות הט"ו וזחלין שקלחן בעלי אגוז כשרים כשהיו שאין עלי האגוז הלח שהוא צובע חשוב ככלים, וכ"כ בפיה"מ בעדיות דקאי על הקליפה הירוקה שצובעין בה, וקמ"ל דאע"פ שיש להם בית קיבול אינם כלים, וכנראה נדחק לפרש עלין קליפין, דאל"כ במה נסתפקו שהוצרכו ללשכת הגזית, וכמ"ק מדברי ר' יוחנן דקאמר מעדותו של ר"צ נשנית משנה זו דהיינו שעדותו על דין דבר המק"ט, שלא הכשירו אלא אגוז, [ועי' לק' סק"ג].

ומהצעת לשון הרמב"ם שם שהביא עדותו של ר"צ גבי הא דאין מזחלין בדבר המק"ט יש ללמוד דמפרש שהמעין שקלחו ע"ג דבר המק"ט פסול, אלא דמדבריו משמע דפסול אף חוצה לו, וזה קשה מסוגיין דאם אויר כלי אינו ככלי הרי המעין חזר להכשרו והקידוש כשר, מ"מ יש מדבריו סיוע לפי' זה שהמעין שע"ג העלין מיקרי שהוייתו על ידיהם, [מיהו בהלכות פרה פ"ו ה"ח פירש בע"א], וקצת משמע שפירש שקילחן שעשה ע"י העלין שיהיו מקלחין ולא מנטפין, והיינו ממש דר"י ור"י, אבל זה אינו מתיישב עם

שפי' ר"ש דהעמדת המקוה מיקרי הויתו, מ"מ לא פי' שהמעין פסול במקום ידו משום דהוייתו ע"י ידו, והיינו משום דהמעין שמטהר בזחלין אין הוייתו ע"י שזחילתו במקום זה ולא במקו"א, וכ"נ מפרש"י שלא הזכיר הוייתו במעין, דכיון שיצירתו ביד"ש אין שייך הוייתו ע"י דבר המק"ט, ולמד כן מהא דפשוט בגמרא שהנמשך חוץ לידו כשר, ולא אמרינן שהויית המעין במקום זה נעשית ע"י דבר המק"ט, שהמעין קיים ולא נתהוה ע"י ידו, [שו"ר דאפשר דהוה פשיטא להו שאם נפסל אינו חוזר לדין מעין, ועי' בזה במתני' פ"ה מ"ב, ובמש"כ לקמן סק"ד].

מיהו לפי' הרמב"ם במשנה שם מצינו פסול הויה בעשיית מעין, דבין לר"י בין לר"י מעין שמימיו מנטפין אין לעשותן זחלין ע"י דבר המק"ט מדאורייתא, ובמק"ט מדרבנן פליגי, אבל התם פסק כח המעין בלא ההזחלה ע"ג דבר המק"ט, אבל כאן הנדון להעביר מקום זחילתו משיפוע ההר, לכוון החבית, וי"ל דלא חשיבא הויה לכו"ע.

ואפשר דלא נחלקו ר"י ור"י אלא להכשיר המעין משחזר ע"ג קרקע, אבל כ"ז שהוא זוחל ע"ג דבר המק"ט לכו"ע פסול להטביל על גביו, דמתני' דקתני יורד וטובל ודאי מיירי לאחר שירדו המים ע"ג קרקע, ולפ"ז תתפרש פלוגתתם אף בדבר המק"ט מדאורייתא, דהא בשמעתין מבואר שחוץ לידו כשר אפי' בידו ורגלו, ור' יוסי פוסל כיון שכל הכשר המעין נעשה ע"י דבר המק"ט, ול"ד לשמעתין שהדבר המק"ט רק שינה מקומו שיקלח לכוון החבית.

ובמברא יש לחלק בין מקוה שגדרו בכלים למעין שמקלח ע"ג ידו ורגלו, דמעין שמקלח ע"ג דבר תלוש חשיב עיקר הוייתו ע"י דבר זה, שהרי אפשר לחשבו כפסק כח המעין וכבר נתלש, אלא דכיון שאין דעתו לתלוש אלא להעבירו הרי הוא

ובפסקים פירש מתני' במולין מי גשמים למקוה וכ"ה בטור, אבל במעין כשר, ובטור כתב הטעם משום השקה, וצע"ג.

בפי' רש"י ופי' הרמב"ם בדין הויה ע"י טהרה

נמצינו למידין שני פירושים בהוייתן ע"י טהרה, א' פרש"י דקאי על תחלת עשיית מקוה או קידוש מי חטאת, שלא יגיעו המים מע"ג דבר המק"ט, אבל המעיין עצמו גם כשהוא שוכן ע"פ דבר המק"ט דינו כמעין ומטבילין בו, [ולכן אין לך בו אלא חידושו ומשיצא לאויר חזר להכשרו, שרק הויה מהטמא פוסלת, שהרי אין חסרון במעין], דאם לפרש"י פסול להטביל בו א"צ לחדש עוד פסול בהוית הקידוש, דהא ע"כ ילפינן מהאי קרא שהדבר שהמעין זוחל עליו הוא מיקרי הויתו ובעינן שיהא טהור, א"ו המעיין טהור והמתהוה ממנו פסול, ולפרש"י ד"ז הוא רק במקוה וקידוש מים ששייך להוותם מחדש, אבל מעין ביד"ש הוא והבאתו ממקום למקום אינה הויה, והרא"ש כתב בדעת ר"י והרמב"ם דדוקא במעין פסול, וכ"כ המרדכי בשם הרא"ם הובא בב"י [סנ"ב] ע"ד הטור וכן סילון של אבר כו', אבל לא נתפרשו הדברים כיון דבגמרא כמפורש דהמעין שיוצא לאויר מהדבר המק"ט נשאר בהכשרו לכל דיני מעין, (ועי' לק' סק"ד).

ב' עפ"ד הרמב"ם במתני' פ"ה מ"ה דפסול הויה נאמר על המעיין ששוכן ע"ג דבר המק"ט, דאז חשיב שכל הויתו ע"י ד"ז, וכגון שהדבר הזה תלוש כידו ורגלו, ואינם מונחים ע"ג קרקע אלא באויר, שאם ינטלו אין למעיין קיום במקום זה, ולאפוקי אם מונחים עלי ירקות בקרקע המעיין די"ל דכשר, שאין הם מהים את המעיין במקום זה, ואם שואב מים לקדוש במקום זה פסולין, וה"ה אם יצאו מתוכו מיד לכלי, אבל אם יצאו ממנו לאויר חזרו להכשרם, ואין דין הויה כלל לא בעשיית המעיין ולא בעשיית המקוה ולא בקידוש, אלא

סוגיא דזבחים, ועי' להלן סק"ד ביאור הסוגיא בע"א, [וע"ע מש"כ אאמו"ר (שליט"א) וללה"ה בספר זבחים בביאור שיטת הרמב"ם בסוגיא שם ולע"כ].

בדברי הרא"ש בדעת הרמב"ם

והרא"ש בתשובה כלל ל"א ס"ז כתב בדעת הרמב"ם ור"י דדין הויתו ע"י טהרה נאמר רק במעין, אבל לא במקוה שהוא כשר בידי אדם, וגם במעין דוקא לזבים דבעינן מים חיים, וביאור הדברים דבמעין שצריך חיבור למקור המעיין יש לקבוע דינים בצורת החיבור, אבל במקוה אין הלכות אלא במקומו, שאינו קשור למקום מוצא המים, ובכל מקום שיש בו מ' סאה הרי הוא מקוה.

אבל קשה דבהדיא מבואר בגמרא דהמים שיוצאין מידו ורגלו דינם כמעין לקדש בהם מי חטאת, וע"כ או שאין הויה פוסלת במעין, או דלא מיקרי הויה כיון שהמעין קיים ומסיעו ממקום למקום, והרא"ש גופיה הביא בתשובה שם להוכיח מסוגין דבדאיכא הפסק אויר מעט כשר, ולא נתפרש א"כ באיזה אופן המעיין פסול, הרי ע"כ המעיין שבאויר כשר מדמכשרינן מימיו לקדש בהן מי חטאת, וממילא כשמגיע מידו מיד לקרקע כשר נמי לזב, דלא מצינו שאפשר למלאת מים ממקום שא"א לטבול בו, ולא שייך לומר דבאין כאחד שע"י המילוי נפרדו מי המילוי וחשיבי כמעין שני שנעשה מן הראשון, כיון שהחבית אינה מעין נפרד, ומסתמות הדברים משמע דס"ל שאפשר למלאת מהמעין הזה, כיון שהוית המילוי אינה משתייכת למק"ט, אבל לטבול במעין פסול דהר"ז כמילוי מהמק"ט, אבל זה לא מסתבר כלל שיש מים שא"א לטבול בהם ואפשר למלאת מהם, וצ"ל דס"ל שהטבילה בכל המעיין יחד, ולא מחלקינן לומר שהוא טובל רק בצד הרחוק מהמק"ט, משא"כ המילוי שמפריד המים, הר"ז מתייחס למקום הרחוק מהמק"ט, ובאמת הרא"ש בפי'

במקום שהמעין קיים זהו הויתו, ואפשר דבמקוה לא משכח"ל כה"ג דבאור אפי' באינו מק"ט פסול, וזה ע"ד מש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בביאור הויתו שבגמרא, [ניתכן דהראשונים ז"ל ס"ל שאם היה פסול במקומו לא היה חוזר להכשרו, ולפמש"כ סק"ד באמת אין מבואר בגמרא שחוזר להכשרו].

בדין אויר מקוה

ב. הראשונים ז"ל דנו לפסול מקוה שמתמלא בסילונות המק"ט משום דהויתו ע"י דבר המק"ט, יעוי' בב"י סנ"ב ע"ד השו"ע סמ"ח מ"ש מתשובות הרשב"א והרא"ש ומהמרדכי בזה, וא"ת הרי מהסילונות יוצא לאויר ואח"כ למקוה, וי"ל דכי היכי דאמרינן אויר כלי ככלי ה"ה אויר מקוה כמקוה, וכש"כ הוא דאויר רשות ודאי כרשות דמי, לא מיבעיא אם מקלחין לתוך מחיצות הבור, אלא אפי' למעלה ממחיצות הבור מיקרי הכל אויר הבור כבור, דכיון שעומדין ליכנס לבור חשבינן להויתו משנכנסו לאוירו.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דאין ראי' מכלי דמי חטאת ודם דמצותן בכלי, למקוה שאין בו דין מחיצות כלל, ואף המים שנחין במקוה אינם צריכין להיות בתוך רשות מקוה, דאף בבקעה חלקה ויש בה שיפוע מעט ומ' סאה עומדים שם הר"ז מקוה כשר, וכיון שכן י"ל דבזה אין דין אויר כלל ורק כשנחים חשיבי בשם מקוה.

מיהו נראה דכיון ששנינו בברייתא לעיל דחבית שמונחת תחת הזינוק שלא לשם קידוש, המים שחוצה לה פסולין משום דאויר כלי ככלי, ש"מ שדין אויר כלי הוא מהלכות רשויות ואף בחולין שייך ד"ז [מיהו אין כאן ענין של בעלות, ורק מה שעתידי ליכנס לחבית ולבור חשיב כבר כבתוכו], וכיון שכן לא גרע אויר מחיצות המקוה מאויר כלי שמונח שלא לשם קידוש, ואמנם יש לדחות דכיון דלשם

קידוש קדוש, לכן פסלו גם שלא לשם קידוש, אבל משמע שזה מעיקר הדין דאויר כלי כרשותו דמי, וכש"כ אויר מחיצות דכבתוכו דמי עד לרקיע, מיהו לענין שאובין ופסול לינה לא מסתבר דאויר כלי ככלי, וע"כ דהיינו רק במידי שיש דין בהויתו לכלי, ובזה מהני אף לפסול, שכבר נפגם חיבורו למעין משניתק לאויר כלי, אבל אין זה ככלי ממש.

בהא דמעין המקלח בסילון למקוה פסול

אב"י קשה במה שפסלו הראשונים ז"ל צינורות המקלחות ממי מעין, והרי ודאי מעין שמקלח ע"ג בור לא נתבטל ממנו שם מעין והמים כשרין לקידוש, והטעם משום דכלי שבא לתלוש המים שפיר משוי להו כתלושין באוירו, אבל מקוה שהוא מחובר אין אוירו מגרע כח המעין, ואף בתוכו יכול להשאר דין מעין, וכיון שכן משיצאו המים מהצינור לאויר המקוה וחזרו להכשר דין מעין, נמצא שהוית המקוה ע"י טהרה.

ויעוי' בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ג ס"ק י"ח שכתב ע"ד הרא"מ שבמרדכי שפסל המעין שיוצא מן הסילון המק"ט, ד"ל דכשר כדין גל שנתלש וא"צ חיבור למקור המעין, [והיינו בהני דא"צ מים חיים, והרא"מ הזכיר דרק דין מים חיים נפסל, אלא דכנראה דעתו דבכה"ג בעינן אשבורן ומ' סאה, ולע"כ בזה ועי' לק' ס"ק מ"ו בדין מעין שנפסק חיבורו למקור], ואפי' אם צריך חיבור מ"מ ביש בסילון כשפופרת הנוד והוא מלא חשיב חיבור למעין ואינו נפסל ע"י דבר המק"ט, שהחיבור של המים למעין הכשר מכשיר המשך המעין, ולפ"ר מכל מ"ש שם אין ראי' שנשאר בדין מעין אם נתחבר למעין ע"י דבר המק"ט, ד"ל שדינו כמקוה או שנתחבר בשפת השוקת שאינו דבר המק"ט, אבל לא כתב ליישב הגמ' דמבואר בהדיא שהמעין שחוץ לידו ורגלו כשר לקדש ממנו, ואפי' אין בו כשפופרת הנוד, מדהוצרך לאוקמה בשותת דוקא, וגם

בשניו בגופו קרינן ביה יהיה טהור, וכן זב הסומך במקל פוסל, וטהור אינו פוסל, אע"פ שאם יהיה זב יטמא בהיסט, לפמש"כ סק"ז בזה, ויותר נראה דמק"ט יש בו חשיבות בפ"ע ליחשב כתלוש שאינו מתבטל כ"כ לקרקע, והמעין עיקרו בקרקע, ונהי דמחדשין שדבר תלוש אינו פוסלו, מ"מ ע"ג כלים וכיו"ב המקבלין טומאה, שהם מתשמישי האדם חשיב קצת כתלוש, וצ"ע בזה דהא אפקיה רחמנא בלשון טהור, (וגבי סוכה נמי מצינו שמיעטו סכך המק"ט).

שם חבית שמונחת תחת הזינוק כו' צירף פיה לזינוק כו', לכאורה לפרש"י שצירף פיה לצינור פשיטא דמה שבתוך הצינור אינו נפסל, ולשון הברייתא משמע דמה שנפסל ברישא לא נפסל בסיפא, ועוד זינוק ל"ל, והעיר אחי ה"ר מאיר נ"י דזינוק היינו המקלח חוץ לצינור לרוחב, כדאמרין בסמוך במזוק שא"א לו בלא זינוק, ואם העמיד החבית מוטה כלפי הזינוק רחוק מן הצינור מעט, מ"מ אין הקילוח שחוצה לה נפסל, ואותו קילוח ברישא כשהחבית תחתיו הוא נפסל, ומש"ה מיירי בזינוק ולא בסתם צינור המקלח. מיהו לפ"ז הול"ל הטה פיה כלפי הזינוק ולשון צירוף משמע חיבור פה החבית לשפת הקילוח כדפירש"י, אלא דבצורה זו גם מה שבתוך הצינור מכוון כנגד פיה משא"כ ברישא, ומ"מ אפשר לקיים דמה שכנגד האלכסון של הכלי לא מיקרי אויר כלי, ורק מה שכנגד פיו למעלה חשיב בתוכו, שו"ר דאפשר לפרש צירף פיו לזינוק שהטה פיה סמוך לסוף הקילוח, ונמצא שפי החבית ממשיך את הקילוח, ומה שמכוון באלכסון כנגד פיה אינו כבוכה.

שם ז"א אויר כלי ככלי, בפ"י רש"י

שם אר"ח אר"י זאת אומרת אויר כלי ככלי דמי, [אויר כלי היינו מה שלמעלה מדפנות הכלי, כמבואר בברייתא דצירף פיה

כל שותת אין בו כשופרת הנוד, מיהו י"ל דע"ג ידו כצפין על גביו דמי וסגי בקליפת השום, אבל אכתי י"ל בדליכא רוחב כשופרת הנוד, ובלא"ה בפשוטו במעין סגי בחיבור כ"ש, דלא מצינו שיעור כשופרת הנוד במעין, כיון שכל נביעתו אין בה שיעור, והיינו כשע"י החיבור חוזר לדין מעין, אבל אם דינו כמקוה יש מקום להצריך בו חיבור כמקוה, ועי' לק' סק"ד מש"כ בביאור הגמ' בע"א.

בסוגיא דזבחים, חבית שמונחת וכו'

ג. שם גמ' א"ל תניתיה חבית שמונחת כו', יעוי' בתו' דהו"מ לאתויי ממתני' כדדייק מינה לקמן, וא"ת א"כ אמאי מייתי מברייתא, וי"ל דהברייתא מיירי בהדיא בד"ז, וממתני' אתיא רק מדיוקא, ויש עוד חידוש בברייתא דאף באינו מתכוין לקדש אויר כלי ככלי לפסול, - ויש מקום להסתפק אם גם במונחת שם שלא בכונת מילוי פוסלת, כיון שאין דעתו לתלשן, והר"ז כמניח כלים תחת הצינור בשוכה.

בפברא היה מקום לומר דאויר כלי ככלי דמי להכשיר שיחשב דם מהפר, דסו"ס לרשות הכלי נופל מהפר, אבל עדיין לא יחשבו המים כתלושין ע"י אויר כלי, ואפי' נתכוין לקדש ונמלך יכול אחר לקבל מהאויר, אבל מדמדמינן להו בגמרא חזינן דכל שאינו ככלי ממש הרי הוא פסול לקבלה.

בהא דממעטינן מק"ט אע"פ שהוא טהור

שם מנה"מ דאר"י אריב"א אמר קרא כו' הויתו ע"י טהרה תהא, יש לעיין היכי ממעטינן דבר המק"ט מיהיה טהור, בשלמא דבר טמא ממש לאו טהור הוא, אבל מק"ט מנלן, והיה מקום לומר דמדרבנן גזרו אטו דבר טמא, אבל לשון הגמ' סתום דבדרך כלל בכה"ג מפרשינן דגזרו רבנן אטו דבר טמא, וי"ל דיהיה טהור משמע טהור לעולם, [מיהו בית המנוגע כשהוא טמא פסול, וכשהוא טהור לא מיקרי מק"ט, דכיון שאינו עלול ליטמא בנגיעה אלא

לזינוק מים שבתוכה פסולין ושבוהזה לה כשרין, והיינו מה שמונח בצינור, ודכוותה תחת הזינוק אף שחוצה לה פסולין, וכ"מ ברש"י ותו' ושטמ"ק], פרש"י דאי לאו ככלי דמי א"כ המים נכנסין לחבית מן האויר, והו"ל כנותן ידו בצינור משוך מן הקילוח עשר אמות, משמע מדבריו שאפי' מניח ידו על קרקעית הצינור הרי הוא פוסל, ואע"פ שהמים היו עוברין לחבית אף בלא ידו, ולשיטתו שע"ג ידו ורגלו לא נפסל המעיין מלהטביל בו, יש מקום לומר דכל שהגיע מע"ג ידו פוסל, אבל אם הפסול הוא מפני הויית המעיין במקום זה, וכפי' שני שכתבנו, בזה כיון שהמים מקלחין בצינור הר"ז כעלין שמונחין בקרקע הצינור דלא חשיבי שהם מהוים כלום, אלא הם מתבטלין לקרקע, והויית המעיין מתייחסת לקרקע הצינור.

מיהו נראה דאף לפרש"י יש להכשיר כשמונחין עלין בקצה הצינור, דלא חשיב שהם המהוים את המים לחבית, אלא דלשיטתו שהחסרון בהויה לחבית נקט שהניח ידו רחוק מן קצה הצינור, אבל מיירי כשבמקום שהניח ידו היה הצינור נקוב ורק על ידי הנחת ידו הגיעו לקצה הצינור, וכיון שהמשך המעיין כשר להטביל בו, שוב אין להויית הקידוש קשר עם ידו שהיתה מונחת במקום רחוק.

אבל יש אופנים שההוייה מתייחסת לדבר המק"ט גם כשהוא מונח ע"ג קרקע, כגון שהמים נכנסין לצינור שעומד בפ"ע ואינו מתבטל לקרקע, דכיון שהוא משמש ככלי קיבול יש לו חשיבות ליחס אליו ההויה, משא"כ אם מניח ידו בצינור דאע"פ שאינה מתבטלת מ"מ ההויה מתייחסת לצינור.

דופן החבית, והמים עולין ע"ג ידו ושותתין בצד ידו עד גובה הדפנות, וכמו שמתפרש בקבלת הדם, לצד דאויר כלי אינו ככלי, דאם לא מיירי כשהדם מזנק, ע"כ מיירי בשותת מצואר הבהמה לתוך הכלי, אבל אם היה הפסק אויר בין הצואר לכלי, אע"פ שאין הדם יורד בקילוח אלא בשתיתה היה נפסל באויר אם אינו ככלי, וה"נ הכא אם היה יורד בשתיתה מן היד לחבית והיתה היד גבוהה מן החבית היה מתכשר באויר, דכיון שבעלי קנים ועלי אגוז חשיב האויר הזה כמעין, דהא בתרוייהו בחד גוונא דשותת מוקמינן להו, יש להכשיר בדבר המק"ט ג"כ אע"פ שאין ניכר כח מחודש של קילוח המעיין, דסו"ס דינו כמעין גמור לקבל ממנו מים לקידוש, ואאמור"ר (שלט"א) זללה"ה בס"א סק"א ו' צידד להחמיר בזה דכיון שפסק כח המעיין והמים נופלים בשתיתה הרי כל ההויה מתייחסת לידו, אבל ע"כ אי מיירי בגמרא בכה"ג, הרי מבואר דשתיתה כזו מדבר שאינו מק"ט דינה כמעין, ושוב אין לפסלה מדבר שאינו מק"ט.

שם כדי שיעברו מים לחבית תנן, פרש"י והעברה בקילוח משמע, ויש להוסיף דהו"ל כדי שיכנסו המים לחבית או כדי שירדו לחבית, דע"כ מיירי בידו גבוהה מהכלי, שאם היתה בצדו עדיין כשרין באויר הכלי, והיה התנא מדקדק בלשונו, דכיון שעיקר הפסול הוא רק במאורע של שתיתה, א"א לסתום דפסול בדבר המק"ט בזמן שבורך הרגיל בהעברה כשר, ובלישני' דר' צדוק דקאמר שקילחן מבואר שהיה קילוח ולא שתיתה, אלא דר' יוחנן הוא דקאמר שמעדותו נשנית משנה זו.

בעדותא דר"ע על הזוחלין שקילחן בעלי אגוז

שם וארחב"א אר"י מעדותו של ר"ע נשנית משנה זו, יש לעיין מאי אתא לאשמעינן הא בהדיא קתני שקלחן בעלה של אגוז,

שם ודלמא בשותת וכו'

שם א"ל ר"ז לרחב"א ודילמא בשותת, פי' שאין קילוח באויר אלא נכנסין מידו לחבית בלי הפסק אויר, כגון שידו נשענת על

בביאור נידון דאור כלל, ובפי' רש"י

ד. בעיקר פירוש הגמ' זאת אומרת אויר כלי ככלי דמי, דלפרש"י הכונה דאם אויר כלי לאו ככלי הרי הקידוש כשר אף בדבר המק"ט, יש מקום לפרש איפכא שאם אויר כלי אינו ככלי הרי הקידוש פסול אף בדבר שאינו מק"ט, דבעינן שהמים יכנסו מהמעין לחבית, ומשיצאו מן העלים לאויר פסק חיותן, לא מיבעיא אם נימא כמו שהכריע הראב"ד בתשובה הובא להלן סק"ו ע"ש, וכמ"ק לשון הרמב"ן בשבת ס"ה ב' דקילוח שבאור אינו מים חיים, אלא אפי' נימא דקילוח באור דינו כמעין, מ"מ י"ל דכל שמקלח המעין ע"י עלי אגוז הרי הקילוח דק וקלוש שאין בו כח לקלח בשטף המחובר עד הקרקע והרי הוא בדין נוטפין שאינם כמעין, [ועוד דכל עיקר מה שהוצרך להעבירן ע"י עלי אגוז זה בגלל שלא היה קילוח גדול לדלות ממנו לחבית, וכלשון המשנה זוחלין שקילחן בעלה של אגוז, וכ"מ בפרש"י, וא"כ פשוט דמהעלין לחוץ הו"ל נוטפין ולא מקלחין, ועוד דאם היה דינו כמעין משיצא מן העלין לאור א"כ גם בדבר המק"ט יש לדון להכשיר וכפרש"י, א"ו כבר פסק כח המעין], ורק אם אויר כלי ככלי נמצא שנכנסו לכלי מתוך המעין המחובר בזחילה, וזה מיושב יותר בסתמות הגמ', דהשתא הוי דומיא דמזרק שאם אויר כלי אינו ככלי נמצא שלא קיבל מהבהמה לכלי, וה"נ לא קיבל מהמעין לכלי, אבל אם הראי' כפרש"י הו"ל לגמרא לפרושי דההוכחה דאור כלי ככלי היא מכח זה, שהמעין מתכשר משיצא לאור, וגם הא דא"ל רחב"א כדי שיעברו מים לחבית תנן מיושב טפי דלא הו"ל לתנא למסתם שריותא אם רק בשותת מותר. וער"ש פרה פ"ו מ"ב מהתוספתא דגם במילוי המים אם נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו כשר.

ואפשר שבא לומר שחז"ל דייקו מלשונו שהזכיר עלה של אגוז ש"מ דלאו כל עלין כשרין, ואמנם ר"צ בא להעיד ההכשר מ"מ למדנו מעדותו דעלה של אגוז דוקא שרי, מדלא קאמר עלין סתמא, ומתני' נמי דייקא דקתני עלי קנים ועלי אגוז ובפשוטו עלי קנים ארוכין ודרך לקלח בהם אבל עלי אגוז אין דרך לקלח בהם אלא שכך היה מעשה, ולכך שנאה התנא בהדיא, ור"צ גופיה לא היה מוכיר עלה של אגוז שאינו נוח לקילוח, אלא לדיוקא דיש עלין פסולין, ואפשר עוד דר"צ לא הזכיר שיעברו מים לחבית וקמ"ל דעדוהו היתה על אויר החבית שהם כשרין, ועי' בסמוך.

שם דתנן העיד ר"צ על הזוחלין כו' ובא מעשה לפני חכמים בלשכת הגזית והכשירוהו, משמע שהיה מקום לפוסלו, והרמב"ם בעדיות ובה' מקואות פ"ט הט"ו פי' דקמ"ל שקליפת אגוז הירוקה אינה ככלי לפסול הקילוח כהעבירו ע"ג כלים, וצ"ע דעלי אגוז לא משמע קליפתו, ואין דרך לקלח בקליפת האגוז שיעברו לחבית, ולישנא דמתני' נמי לא משמע שיש חידוש מיוחד בעלי אגוז, ואם החידוש דבמאכל בהמה לא גזרו, י"ל דהיינו דתנייה בהדי עלי קנים שהם מאכל בהמה כדתנן בשביעית פ"ט, וניחא בזה טפי דעדוהו היתה בדין דבר המק"ט, ולעיל סק"א צדדנו דעדוהו היתה שאין המעין כתלוש, אע"פ שעיקר הילוכו על עלין תלושין התלוין באור, (ועי' לעיל דמק"ט חשיב טפי כתלוש).

בפ' שומן האדם מחזיק העלין בידיו, שאל"כ ישטפו מיד ע"י קילוח המים, והרא"ש בפ"ה מ"ה נדחק לאוקומה שלא היו בידיו בשעה שעברו המים, ולפמש"כ לקמן סק"ז י"ל דכשר, ומתני' דוקא בזב וזבה שמתמאין בהיסט.

כמקוה, וצ"ע מאי קאמר, אם הנהרות הם ממעינות, א"כ אינם כמעין אלא זהו מעין גופיה, ואם התהוותם ממי גשמים א"כ באמת אינם כמעין, וכן קשה בנוטפין, דמה שייך לומר שמי הגשמים כמקוה, הרי עיקר מקוה ממי גשמים הוא, [שו"ר שכן הקשה הרא"ש בסוה"ד] וגם אין צורך לשנות ד"ז דפשיטא שכל שאינו נובע אינו כמעין, ונראה דלהר"ש באמת אין כונת התנא להשמיענו ד"ז, אלא כהקדמה לדברי ר' צדוק דזוחלין שרבו על הנוטפין כשרין, וה"ק כל הנהרות עיקרן במעין, והגשמים הנוטפין עליהם הרי דינם כמקוה, ולכן אם רבו נוטפין על הזוחלין פסולין, אם רבו זוחלין על הנוטפין העיד ר"צ שכשרין.

ונראה שהר"ש פי' כן מכח הגמ' שאמרו שמא ירבו נוטפין על הזוחלין, והתם במי גשמים שרבו על מי הנהר מיירי, וכ"כ רש"י שבת ס"ה ב' שמא ירבו נוטפים היינו גשמים כו' ותנן במס' מקואות הזוחלין כמעין והנוטפין כמקוה כו' עי"ש, וכן סבר הראב"ד בעדיות, אבל נראה דלישנא בעלמא נקטו כן, כלפי לישני' דר"צ דזוחלין שרבו על הנוטפין כשרין, וכלפי זה אמרו שמא ירבו נוטפין שאינם כמעין על הזוחלין, ולפי שביומי תשרי חזר הנהר להכשרו מדר"צ שרבו זוחלין על הנוטפין, לכן אמרו דביומי ניסן חיישינן שיכשרו נוטפין על הזוחלין, אבל אין ללמוד מזה דלשון נוטפין שבמשנה נאמר על מי גשמים, וגם נהר פרת לא מיקרי זוחלין אלא נהרות המושכין, לפי שמקלח ומושך בשפע, ורק על מעין נופל לשון זחילה, וגם הול"ל שמא ירבו מי גשמים על מי הנהר, דאין טיפות הגשם רבים על הנהר אלא קילוח היורד מההרים, והחשש עד יומי תשרי הוא מהפשרת שלגים וכדפרש"י שם, א"ו לישנא בעלמא נקט משום לישנא דמתני'.

מידו אף לפי' זה מסתברא שהדין אמת דמשיצא מידו מתכשר המעיין, כדתנן פ"ה מ"ב העבירו ע"ג כלים או ע"ג הספסל הרי הוא כמו שהיה דברי ר' יהודה, ואמנם ר' יוסי פליג, אבל שמעינן מזה דעדותו של ר"צ קיימא רק על הויית המעיין כשהוא ע"ג הכלים, ותו לית לן לחדש דר"י פליג בעיקר הבנת הוייתו ע"י טהרה, אלא דגזר אטו תוך הכלי, וז"ש ובלבד שלא יטביל ע"ג הספסל דנהי דמחמיר לחשבו כמקוה אבל ודאי לאו לקולא קאמר, דכיון דמדאורייתא דינו כמעין הרי הוא פסול ע"ג הספסל שהוא המהווה אותו, משא"כ במקוה, וכפי' ב' שכתבנו בסק"א, ועי' בזה לקמן ס"ק ל"ג דליתא דלר' יהודה גם ע"ג הספסל כשר, ולר"י שנפסל הרי כולו פסול, וכ"כ בבהגר"א שבסוף המסכת דלר"י כיון שנפסל על גבי הספסל אינו חוזר להכשרו, וכ"ג עיקר שהדבר מחודש להכשיר מעין ע"י חיבורו למקור הנביעה, ויש באמצע חלק שפסול, ולדעת רש"י אינו פסול בעצמו כלל, ועמשנ"ת לעיל ס"ה סק"ט בכ"ז, ולפ"ז ניחא דעת היראים שבמדרכי הובא לעיל סוסק"ב.

אב"י עדיין יש לדון לפרש"י דעשיית מקוה וקידוש מיקרי הויה, אבל העברת מעין ממקום למקום לא מיקרי הויה, לפ"ז י"ל שאם זרק מים בידיו למקוה יהא בזה פסול הויה ע"י דבר המק"ט, דאין ללמוד מהכשר המעיין שאינו נקרא מתהוה כשהעבירו ממקום למקום, ולענין הכשר הקידוש אין לנו מקור בגמרא, לפי' זה שכתבנו דהקושיא איפכא, ולפ"ז יש אופנים של הפסק אויר שיש לדון בהם לחומרא.

הזוחלין כמעין והנוטפין כמקוה, כפי' הר"ש

ה. פ"ה מ"ה הזוחלין כמעין והנוטפין כמקוה, פר"ש דנהרות שהם מושכין מימיהם דינם כמעין, ומי הגשמים דינם

בפירוש הרמב"ם

והרמב"ם פי' הזוחלין כמעין, דמעין הוא מקום הנביעה עצמה, ומה שמתפשט וזוחל למקו"א נקרא זוחלין, וקאמר דהזוחלין מן המעין דינם כמעין, אבל הנוטפין מן המעין דהיינו שכבר אין קילוח נמשך מן המעין, אלא נוטף טיפין מן ההר וכיו"ב, כבר פסק ממנו דין מעין אע"פ שלא נתערבו בו מי גשמים, ואף לענין שאינו מטהר בזוחלין ולא בכל שהוא, שאם יתאספו טיפות אלו אינם מטהרין אלא באשבורן ובמ' סאה כמקוה, ולא רק לדין מים חיים דבזה ודאי בעינן שיהיו קשורים לנביעת המעין, וזהו לשון הנוטפין כמקוה, שאם שוין למעין במידי, לא היה שונה סתמא כמקוה, [אבל הראב"ד בבבב"ה הנדמ"ח כתב שמטהרין בזוחלין, וזה צ"ע ועי' להלן], וכ"כ הרמב"ן שבת ס"ה ב' והסכים שם לפרש"י דמי גשמים נקראין נוטפין, והוסיף וז"ל וכן נראה שאף היורדין מן המעין דרך אויר נקריין נוטפין, וכן דרך המשניות במקומן, ועוד כתב שם בסוף הסוגיא ולי נראה לפי ענין המשניות שהמעין נקרא גומת העין עצמה והאמה המושכת ממנו נקראת זוחלין כענין ששנינו הזוחלין כמעין והנוטפין כמקוה כו' וכן נראין דברי ה"ר משה ז"ל ומדבריו למדתיה כו'.

בדברי הראב"ד ובדין נוטפין דמתני' אי בעו אשבורן

וכ"כ הראב"ד בבבב"ה הנדמ"ח ריש שער המים ס"א [ה"ב בנדמ"ח] וסיים ומה שפירשתי דנוטפין כמקוה שהוא בנוטפין מן המעין ולא פירשתי במי גשמים [ר"ל דלכאורה היה לו לפרש כדמתפרש בגמרא שמא ירבו נוטפין מי גשמים, וכן סבר בפירושו לעדיות], מפני שהלשון כן מוכיח, [נראה דהיינו מדקאמר כמקוה, והיינו דאע"פ שהם מי מעין הם כמקוה, דאל"כ הול"ל דהיינו מקוה, וכמש"כ לעיל ע"ד הר"ש שו"ר בתשובות הראב"ד שכתב דהול"ל במקוה, ואם

הגרסא נכונה הר"ז מתפרש בדקו וקיימי דהיינו אשבורן] ועוד שנינו בתו"כ בפרשת מצורע מים חיים ולא מים מלוחים ולא מים מכזבין, ולא מים פושרין ולא מים מנטפין כו', וכל אלו מטהרין אע"פ שאינן אשבורן, ומים מנטפין אם הם מי גשמים מה צורך עוד למעט אותם שהרי הם פחותין מכל אלה, אלא ש"מ אפי' מנטפין מן המעין, והטעם מפני שנעקרו ממקום חיותן, שאין חיותן אלא בארץ, עכ"ל, ובפשוטו אין לדיק מהתו"כ אלא דמיירי בנוטפין ממעין, דמי גשמים אין למעטן ממים חיים דוקא, וגם הוי ק"ו מאינך כמ"ש הראב"ד, אבל לענין טהרה בזוחלין ובכל שהוא אין זה ענין לדיקי מאינך, דהיה מקום לומר כיון שמים המנטפין באין ממים חיים הרי הם כשרים, אע"פ שאינם מטהרין בזוחלין כמים מלוחים ופושרין, דמ"מ יש בהם יתרון על מלוחים ופושרים שהם באין ממעין מים חיים.

ובזה מיושב דנוטפין כמקוה ודאי משמע דבעו אשבורן כמקוה, וכענין ששנינו בפ"ק שזה למקוה לטהר באשבורן, וכן שנינו בפרקין כל הימים כמקוה, וכן פשוט להראב"ד בהמשך הדברים דזוחלין שרבו על הנוטפים היינו דכ"ז שלא רבו בעו אשבורן, וכסוגית הגמ' שבת ס"ה ב', ולכן נראה דיש לנקוט כן עיקר גם בדעת הראב"ד, וכ"כ בלשונו בתשובה סכ"ב שרק הזוחלין מן המעין מטהרין בכל שהוא ובזחילה, וש"מ שהנוטפין דינם כמקוה לכל דבר.

בדין מעין המקלח דרך אויר

ו. בדין מעין שמקלח דרך אויר ואינו זוחל ע"ג קרקע פשטות הדברים שדינו כמעין לכל דבר, שלא נתמעטו אלא המנטפין שנפסק חיבורם למעין, וזוחלין דקתני לאו למעוטי מקלחין אלא אדרבה אפי' זוחלין וכש"כ המקלחין בשפע, ולא חילק התנא בין אם הקילוח ע"ג קרקע או באויר [וחיבור ניצוק

דבר, ומ"ט לא קתני מקלחין, ועוד עי"ש, וצ"ע ההכרח בדבריו ז"ל, ולשון הרמב"ן הנ"ל שכתב היורדין מן המעיין דרך אויר נקרינ נוטפין, משמע ג"כ הכי, אלא שיש לדחות דר"ל שהטיפות היורדין מן המעיין שלא ע"ג מקל או קנה נקרינ נוטפין, דלזה יש ראי' ממתני', אבל לקילוח אין ראי', ובבעה"נ הנדמ"ח ריש שער המים ג"כ דקדק לפרש שנעקרו ממקום חיותן מן הארץ שאין חיותן אלא בארץ, ולא כתב שנפסק חיבורם למעין, וזה כהכרעתו בתשובה, וצ"ע, - שו"ר בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ח סק"א שדן לחלק דקטפרס חיבור וניצוק אינו חיבור, ולפ"ז המקלח באויר אינו חיבור, ולע"כ בסוגיא זו. ולקמן ס"ז סקי"ג נתבאר, עי"ש, (בקצר).

לשון הגמ' חולין ל"א ב' שאין מטבילין באויר משמע שאין שום אפשרות להטביל באויר ואפי' במעין, שאם במעין מטבילין ורק במקוה פסול הול"ל שאין מקוה באויר, [וכ"ה ברש"י חגיגה י"ט א' ולשון הרמב"ם פ"ט הי"ח שאין מטבילין בזוחלין ק"ו באויר, אבל לשון הברייתא משמע פסול מוחלט שאין טבילה באויר כלל אף במעין], ואם נימא שמעין המקלח פסול ניהא, אבל אם מעין כשר מ"ט אין מטבילין באויר, מיהו בלא"ה יש מקום לחשוב המעיין המקלח כראשין שמטבילין בהן, [עי' בסמוך בזה], כשאין שיפועו גדול להקרא כיפין, וא"כ אין ראי' מזה לנדון דידן, אלא יש לפרש דטבילה היא להכנס בתוך המים ולא לחרוץ ע"י מים, וטבילה באויר נראית כרחיצה עם מים כיון שהמים יורדין ושוטפין עליו, [ובפשטו הפסול דרבנן במעין בכה"ג, אבל אפשר דמה"ט שכתבנו פסול מדאורייתא], ואע"פ שכשר ליטול ממנו מי חטאת, דלענין טבילה החסרון בכניסה של הטובל ולא במעין, ולפ"ז אפשר דאף בראשין אין זורקין הכלי באויר להטבילו, ורק כשהכלי מונח ע"ג קרקע כשר, וכ"נ לשון

וקטפרס שוין], והדבר מצוי, שהמעין מקלח מע"ג סלע או הר וגבעה, ולא מצינו שצריך לבדוק שלא עבר ע"ג אויר, וכן בהעבירו ע"ג השוקת והפסל בפרקין לא מיירי דוקא בשותת, וכ"ה לשון הברייתא זבחים כ"ה ב' חבית שהיא נתונה תחת הזינוק, ולשון זינוק היינו קילוח למרחוק, כדכתיב יזנק מן הבשן לשון דילוג, (והתם נמי מתרגמינן על נחלים שמקלחין מן הבשן), וכן פרש"י זבחים שם, וכן פשוט לרש"י ורא"ש בסוגיא דזבחים שם דמעין שמקלח מידו לאויר כשר, דהיינו דקאמר זאת אומרת אויר כלי ככלי דמי, [מיהו למש"כ לעיל סק"ד לפרש איפכא אין ראי' משם אם הפסול גם במקלח או דוקא מפני שמסתמא נפסק הקילוח], וכ"ה בטוש"ע סי' ר"א סי"ג מעין שיורד מן ההר טיפין טיפין בהפסק יש לו דין מקוה אא"כ יורד בקילוח בלא הפסק, וטיפין טיפין היינו באויר ודכוותה בקילוח כשר.

מיהו יש לדקדק כיון דעיקר החילוק הוא מפני שהמנטפין נפסק הקשר בינם למעין, א"כ מאי איריא מנטפין אפי' מקלחין נמי אם נפסק הקשר למעין פסולין, כדתנן פרה פ"ח מ"א אמת המים הבאה מרחוק כשרה ובלבד שישמרנה שלא יפסיקנה אדם, וש"מ דבהפסיקה אדם פסולה אע"פ שזוחלת ומקלחת כמעין, ואם נימא דפסולה רק למי חטאת אבל מטהרת בזוחלין [ודומיא דגל שנתלש], ניהא, וכ"כ מהרי"ק שורש קנ"ו, וי"ל דאה"נ אלא דסתם קילוח אין מצוי שיפסק הקשר למעין.

אב"ל הראב"ד בתשובות הנדמ"ח סכ"ב כתב נסתפקתי במלת נוטפים אם הוא דוקא יורדים טיפה טיפה כיון שנפסקו הו"ל מי גשמים אבל מקלחין שלא נפסקו כמעין הם, או"ד מקלחין נמי נוטפין קרי להו הואיל ואין זוחלין ע"ג דבר, ומסתברא דמקלחין נמי נוטפין קרי להו הואיל ואין זוחלין ע"ג דבר כו', והביא ראיות לזה דזחילה משמע ע"ג

אלא שאם הזב סומך את המקל פסול כמש"פ הרא"ש וכמשי"ת להלן, והרמב"ם קשיא ליה אם איתא בדמקל מודה ר"י א"כ במאי פליגי, והיינו לשיטתו דזב וזבה אטבילה לחדוד קאי, ולא על סמיכת המקל, ולכן פירש דמקל מק"ט מדרבנן, [וכ"כ בפיה"מ כלים פ"ב מ"א וציין לשון הגמ' ב"ב ס"ו א' פשוטי כלי עץ כו'], ובהא פליגי דר"י סבר דמק"ט מדרבנן כשר, ור"י פוסל, וצ"ע דמקל אינו מק"ט כלל, ע"י שבת ס"ו א' ולע"כ, וכן קנה כשאין קשר בראשו אינו מק"ט כדתנן שבת קכ"ג ב' ועיי"ש בגמ' וכ"נ ברמב"ם פ"ב מכלים ה"א ב' ובפ"ד ה"ח כתב דמקל אינו מק"ט (כלל), והרא"ש העתיק פי' הרמב"ם, דמיירי במקל וקנה שהם כלים, והיינו דמוקים מתני' בכה"ג, וכגון שאינם מקבלין ממש, דבזה כתב הרמב"ם בפ"ב ה"א שמקבלין טומאה מדאורייתא, מיהו צ"ע איך סתם ר' יהודה דבריו, וידע ר' יוסי דמיירי בטמאין רק מדרבנן, ועו"ק מ"ט דר' יהודה דמכשיר הרי כללל הוא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ע"י גיטין ס"ה א', וכיון שהוא מק"ט לא מיקרי הוייתו ע"י טהרה, ועו"ק דבתוספתא פ"ד ה"ה קתני דלר' יהודה מזחילין ע"ג המת, וא"כ דוחק לומר דר"י שנה מקל לרבנותא דר' יוסי, ולא שנה במתני' עיקר דעתו דאפי' על דבר טמא מדאורייתא מזחילין, ועי' לק' סק"ט.

והראב"ד בריש שער המים בנדמ"ח פירש דפליגי במקל וקנה משום דאיכא גוונא שהם מק"ט, אע"פ שאלו אינם מק"ט כלל, כגון קנה שיש קשר בראשו, וק"ק דדוקא של זיתים כן, ולמה נפסול כאן בכל קנה ואפי' אין קשר בראשו, ואולי נימא דדוקא ביש קשר בראשו פוסל ר"י, וכן מקל של זקנים דמייתי הראב"ד אמרו שבת שם שטהור מכלום, (מיהו מדתניא בסיפא טהור מכלום, משמע שברישא שנו מקל שטמא מדרס ושטמא ט"מ כהני דפכ"ד מכלים, והרא"ש כתב שאילו חקק בו טמא וקמ"ל דכשר לכו"ע

רש"י בחולין ובחגיגה, עי"ש, ולע"כ, שו"ר שכ"מ בר"ש מקואות פ"ד מ"ד.

במתני' נוטפין שעשאן זוחלין וכו'

ז. שם ונוטפין שעשאן זוחלין סומך אפי' מקל אפי' קנה אפי' זב וזבה יורד וטובל, פי' הרמב"ם והראב"ד בבעה"נ הנדמ"ח ובתשובה וכ"נ דעת הרמב"ן הנ"ל, דמתני' קמ"ל שאפשר להכשיר מעין הנוטף שישאר בדין מעין לכל דבר, והיינו שיניח במקום יציאת הטיפין דף או מקל וכיו"ב שע"ז יזחלו הטיפין על המקל וישארו מחוברין למעין, שכן הוא טבע הדברים שע"ג דבר הטיפות נמשכות לאט ומתחברין זו לזו, וקמ"ל דאע"פ שהחיבור נעשה בידי אדם וע"י דבר תלוש, אפי' הכי הוי חיבור והמעיין כשר, כיון שהמקל רק גרם שלא יפסקו ולא חיברם בעצמו והוא משמש מעשה קרקע שאילו היה כאן קרקע משופעת היה כשר, ועי' להלן שהמקל נסמך רק ע"י אחיזת האדם ואפי' הכי כשר. — לישניה דר"י אין מזחילין בו, וכן בתוספתא מזחילין ע"ג המת, מסייע פי' זה דסתם מזחילה מקבצת הטיפין מן הגג ומקלחתן למרחוק, וה"נ קאמר שאין עושין מזחילה ממק"ט.

בחדוש דמקל וקנה, ואם מקל וקנה מקבלין טומאה

שם אפי' מקל ואפי' קנה, בפשוטו החידוש דאע"פ שזוחל ע"ג דבר דק מיקרי מעין, וכענין ששינוי בנגעים פ"י מ"א דק מקל זה דק קנה זה דק לקוי ארוך, דסתמא מנטפין מהר לבקעה ונותנין מקל שהוא ארוך להזחילו, ונקט קנה בהדי מקל כיון שמקל אפשר לעשות עבה כיון שמנסוין אותו מעץ עבה, משא"כ קנה שעביו מוגבל ביד"ש, א"נ קמ"ל דאע"פ שהמים עוברים בתוך הקנה ג"כ כשר ולא חשיבי כתלושין.

ופתמא דמילתא מקל וקנה אינם מקבלין טומאה כלל, ומודה ר' יוסי בזה,

ורק משום סמיכת הזב פסל ר"י, והיינו ג"כ לשיטתו שפירש כהרמב"ם דזב וזבה אטבילה לחוד קתני.

בפי' הרא"ש דזב וזבה סומכין המקל

אבל לפמש"פ הרא"ש דזב וזבה אסומך נמי קאי מיושב הכל, דבאמת מקל וקנה לחודיהו כשרין לכו"ע, אלא שהוסיף ר"י שאף הזב והזבה יכולין לסמוך המקל, ומש"ה קתני סומך, דאל"כ הול"ל מניח מקל או קנה, [ועי' להלן דמש"ה קתני וזה ללמדנו דאסומך קאי], ושיעור לשון המשנה ונוטפין שרוצה לעשותן זוחלין יכול להעמיד מקל ולסמכו בידו ואפי' אם הזב והזבה סומכין אותו כשר, וע"ז פליגי ר"י דכיון שהזב סומך אותו הר"ז מק"ט, [וכ"כ בא"ר דפולגתתן אם סמיכת הזב פוסלת], ואפשר שאין ללמוד מכאן לכל הטמאין שהמעמיד חשיב דבר המק"ט, אלא דוקא בזב וזבה שהם מטמאין בהיסט וא"כ המים הנמצאין ע"ג דבר שנסמך עליהם היו נטמאין אם היו תלושין, כדתנן זבים פ"ה מ"ב אצבעו של זב תחת הנדבק כו' האוכלין והמשקין כו', אבל שאר טמאין שאינם מטמאין את המים אלא במגע יכולין לסמוך הדבר שיעברו המים עליו, וניחא בפשיטות שבההיא דזוחלין שקלחן בעלי אגוז בסתמא האדם החזיק העלין בידיו, וכשר לכו"ע כיון שאינו נוגע במים, וא"צ לדחוק כמ"ש הרא"ש שהניחן בפ"ע, דסתמא דמילתא עלי האגוז ישטפו מיד ע"י המים, (מיהו מיירי שאין המים עוברין ע"ג ידו והעלה על ידו, אלא מחזיק העלה בצדו, וכיו"ב), ועי' לק' סק"ט עוד בזה.

הרא"ש פירש דטעמיה דר' יהודה דמכשיר מפני שהטמא אינו מחזיק המים בידו ממש, וצ"ע דזב וזבה מטמאין בהיסט וחשיב דבר המטמא ממש, ועוד דבתוספתא פ"ד ה"ה קתני דלר"י מזחילין ע"ג המת, ועוד דלא הול"ל לר' יוסי למימר כל דבר המק"ט כו'

שהרי גם ר' יהודה שונה לשון זה במתני' דפרה, ומפרש דהיינו כשהמק"ט מחזיק המים עצמן, והול"ל למימר כל דבר המק"ט אין סומכין בו (את המקל), אבל לפמשנ"ת נחלקו ר"י ור"י אם להזחיל הנוטפין מיקרי הויה שפוסלת כל המעיין, או דמכיון שיצאו חוץ למקל חזרו להכשרן.

בהא דתנן זב וזבה

שם אפי' זב וזבה יורד וטובל, קשיא ליה להרמב"ם הרי זבה א"צ מים חיים ומאי רבותא דטובלת, ותירץ דקמ"ל שאף זבה לבעלה דאית בה איסור כרת טובלת בהן, וצ"ע דגם זב שבא למקדש חייב כרת, וכן זב שאכל קדש, והרי לא קתני זבה לבעלה, אלא סתמא לכל מילי, וה"ה זב לכל מילי, ועו"ק דלענין זבה מודה ר' יוסי שטובלת בהן שהרי הנוטפין כמקוה, ולא חשיבא הויתו ע"י טומאה אלא לענין דין מעין, ולא משמע דרק כשהם זוחלין פליג ר"י, ועו"ק דלשון יורד וטובל משמע אזב לחוד מדלא קתני יורדין וטובלין בו, ועו"ק ליתני כשרין לזבין ולמצורעין כדקתני בשאר דוכתי.

ולפמשנ"ת מפ' הרא"ש דזב וזבה אסומך קאי מיושב הכל, דאדרבה להכי שנה התנא זבה הכא ללמדנו דאסומך קאי ולא אטבילה, דבטבילה אין רבותא בזבה, ונקטיה בהאי לישנא כדי שיתפרש נמי שאפי' הזב יורד וטובל בהן, דאל"כ הול"ל סומך אפי' הזב והזבה מקל או קנה, ונקטיה לבסוף כדי שיתפרש יורד וטובל אזב, וקתני יורד וטובל שרק חוצה למקל כשר, אבל ע"ג המקל פסול, דהויתו ע"ג דבר המק"ט.

בדין מעיין שהעבירו ע"ג דבר המק"ט

ח. **שם** ר"י אומר כל דבר שהוא מק"ט אין מזחילין בו, מדקאמר דוקא אין מזחילין, יש ללמוד דכשהמעיין מקלח מותר להעבירו ע"ג דבר המק"ט, ולפרש"י זבחים כ"ה ב' הדבר מפורש בגמרא בפשיטות שחזור

ואפשר שזוהי גזירה דרבנן אטו טבילה ע"ג דבר המק"ט, דבשלמא במעין שמקלח משעבר מע"ג הדבר המק"ט, כבר נשכח הקשר של המעין עם המק"ט, שהרי בלא"ה היה מקלח וזה ששינה מקום קילוחו אינו ניכר לייחס הווייתו למק"ט, אבל מעין שכל חיותו נשמרה ע"י דבר המק"ט דמי למהווה ע"ג דבר המק"ט, ואתו לאטבולי ע"ג דבר המק"ט, שהרי הכל יודעים שכל חיותו נעשתה ע"י דבר המק"ט, וגם סתמא דמילתא המעין סמוך לו ממש, שהרי אין בו כדי קילוח להמשיך אלא מעט, וזה מיושב יותר למעוטי בפלוגתא דר' יהודה לא גזר, ולא לחדש לר' יוסי פסול נוסף במזחילין מדאורייתא, א"נ בלשון אחר דבמעין המקלח ע"ג דבר המק"ט, הרי הקשר של המעין למקור נביעתו הוא ע"י הקילוח, ואינו צריך את המק"ט שיחברנו למעין, משא"כ במזחילה דנמצא שהדבר המק"ט הוא המחבר את המעין הנמשך למקורו, וכיון שהוא פסול במקומו, אינו כשר לחברו למקורו, אבל גם בזה מסתבר יותר שזה פסול דרבנן, כיון שבאמת הקשר של המים הזוחלין הוא המחברן למעין, והמקל והקנה משמשין מעשה קרקע.

ברם דברים שאמרנו בכאן יש בהם טעויות, ועמש"כ בכ"ז לקמן ס"ק ל"ג וחזרנו שם מכמה דברים, וכ"ז אם חזר להכשרו, אבל למש"כ סק"ד דאינו חוזר להכשרו, י"ל דר"י פסל אף במעביר ולא דוקא במזחיל, ועי' לק' ס"ה סק"ט עוד בכ"ז.

בש"ע סעיף י"ד נוטפין שעשאן זוחלין כו', וברין מק"ט מד"ס

ב. שו"ע סי' ר"א ס"ד נוטפין שעשאן זוחלין כגון שסמך למקום המנטף טבלא של חרס חלקה כו' זה לשון הרמב"ם דמפרש דר"י במתני' פליג במקל וקנה מפני שהם מק"ט מדרבנן, אבל לדעת הר"ש והרא"ש והגר"א מקל וקנה כשרין לכו"ע, ופי' הרא"ש

להכשרו אע"פ שעבר ע"ג דבר המק"ט, וכן יש ללמוד ממ"ב דלא פסל ר' יוסי אלא ע"ג כלים וספסל, ולא ע"ג כל דבר שמק"ט, ואמנם י"ל דע"ג כלים רבותא קמ"ל שאפי' ע"ג כלי אבנים שאינם מק"ט פסל, אבל ע"כ שמענין מהתם דכלים שאני, ועוד דספסל מק"ט ואפ"ה דוקא בספסל פסל, מיהו י"ל בספסל של אבן כדתנן נדה ועוד דאם ר' יוסי שפסל בספסל היינו כל דבר המק"ט, א"כ כש"כ שאין מזחילין בו דלא גרע מהעברת קילוח, א"ו מודה ר"י דהעבירו ע"ג דבר המק"ט כשר חוצה לו, (ובפי' הרא"ש מפרש מתני' בהעברת מקוה ממקום למקום, אבל מעין כשר, מיהו לדעת הרא"ש בתשובה אף בקילוח פסול חוצה לו, ומלוי מי חטאת שאני וזה על פי פירושו במתני', עי' סק"א בזה, אבל זה אינו מתאים לפי' הרמב"ם דמזחילין דוקא קתני).

ויש לעיין א"כ מ"ט במזחילין פסל כל דבר המק"ט, ולפרש"י דהויה היינו יצירת מקוה וקידוש, י"ל דהזחלה כיצירת מעין חשיבא כיון שבלא זה היה בטל שם מעין ממנו, ואע"פ שהמקל משמש מעשה קרקע, דה"ה אם היה נמשך הקרקע כאן לא היה נפסק חיבורו, שרק באויר ממהרין הטיפות ליפול, מ"מ דמי להויית המעין, כמו הכנסת המים לכלי, ואפשר שזה רק מדרבנן, ור' יהודה פליג ומכשיר לגמרי כמשנ"ת לעיל סק"ז, מיהו לדעת הרמב"ם מכשיר רק במק"ט מדרבנן, ולדעת הרא"ש דוקא בסומכו טמא.

אב"י לפי' ב' שכתבנו לעיל סק"א דפסול הווייתו הוא דכשהמעין ע"ג המק"ט א"א להטביל בו במקום זה, לפ"ז צ"ב מנלן לכלול בפסול זה מעין שנזחל ע"ג דבר המק"ט, מ"ש נזחל מקילח לענין משעבר ממנו, הרי גם המקלח פסול ע"ג המק"ט וחוזר להכשרו, ודין הווייה של יצירה לפסלו לעולם לא שמענו בהאי קרא.

דהחידוש אע"פ שאם חקק בהם טמאין, והרא"ש העתיק פי' הרמב"ם במקל וקנה שהם כלים, פי' דכשאינם כלים אינם מק"ט אפי' מדרבנן, ודברי הרמב"ם שכתב שהם מק"ט צ"ע כמש"כ לעיל סק"ז, ודברי הטוש"ע סמ"ח שמכשירין בדף היינו מפני שאינו מק"ט כלל, ובש"ך שם ס"ק ק"ד הקשה בשם המע"מ מ"ט הכשירו במק"ט מדרבנן, ועי"ש מה שתירץ, אבל באמת פשוט להרא"ש שאינו מק"ט כלל, ודברי הרמב"ם מוקים להו באופן שמק"ט, ולעיל כתבנו דלש"פ אפי' ר' יהודה פוסל במק"ט מדרבנן, דלא מצינו שהקלו בדרבנן דבכל דוכתא כעין דאורייתא תקון, שו"ר בש"ך ס"ק ע"ו הביא להקשות בטבלא שאין לה לזבז מ"ט פוסלת, ותירץ בשם הדרישה דמיירי ביחודה למלאכה, וכ"ה לשון טבלה ולא דף בעלמא וכ"כ הרמב"ם פ"ב מכלים ה"א דטבלה טמאה, וכתב המל"מ דהיינו מדרבנן וכ"כ שם בשם תו', אבל מה שהצריך מק"ט מדאורייתא צ"ע דלא מצינו חולק על הרמב"ם, ואדרבה מה שפי' הרמב"ם דר' יהודה מכשיר בזה צ"ע וכמש"כ לעיל, וכ"מ בבעה"נ דפסל מקל וקנה מפני שיש בהם אפשרות לקבל טמאה, וכש"כ הטמאין מדרבנן, (וצנור של עץ שאינו מקבל דינו כשל חרס כדתנן פ"ד מ"ג, מיהו משקבעו נטהר).

שו"ר בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ז סק"ה שהאריך בכ"ז ומסיק דאף המק"ט מדרבנן פוסל בכל מקום שהמק"ט מדאורייתא פוסל, ועי"ש שביאר כל דיני כלי עץ מתי מק"ט ואי משכח"ל במקל מדרבנן.

בטוש"ע סמ"ח בדין אדם הסומך את המקל

טוש"ע סמ"ח לא יאחזו בידו דף ויעבירם עליו כו' זהו דעת הרא"ש דאדם הסומך את המקל ג"כ פוסל המים משום דהויתו ע"י מק"ט, אבל לדעת הר"ש שהזב והזבה מניחין ידם לסתום, משמע שאם אוחזין המקל אינם פוסלין, וכן לפי' הרמב"ם והראב"ד דזב וזבה

אטובלין קאי, ג"כ אין מקור לד"ז, ופשטא משמע שסומך את המקל בידיו מדלא קתני מניח, ואף לפי' הרא"ש והגר"א דקאי אזב וזבה שסומכין המקל פירשנו לעיל סק"ז די"ל דדוקא זב וזבה שטמאין בהיסט חשיבי כדבר טמא לגבי המים, אבל שאר טמאים לא, וכ"ה פשטות הדברים שעלי האגוז הם בידי האדם שאל"כ יפלו מיד, והיה התנא צריך להזהיר שיניחם מידיו, וכן יש ללמוד מסתמות הרמב"ם והמפרשים שאוחזן בידיו, וכ"ה פשטות המשנה פ"ו מביא סילון של חרס או של אבר דהיינו שהסילון בידו, וכ"נ ברשב"א בתשובה ח"ג שבב"י [ע"ד שו"ע סמ"ט] דכיון שהסילון מחובר או משמש את המחובר אינו מק"ט, ומתפרש שהאדם אוחזו בידו כדתנן מביא וכו', ולכן לא רצה לפרשה במחובר דוקא, וכ"נ בשער המים שער ח' ועי"ש שכתב על מושכו ומשיקו שמניח ידו תחת הסילון וכשר כיון שאינו נוגע במים בידיו, וכן ראיתי מביאין רא"י מדתניא בתוספתא פ"ה הובאה בר"ש פ"ז מ"א מביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל, ואמנם העריבה בטילה למים אבל אכתי משום ידו תפסל דבפשטו העריבה בידו, א"ו לא חשיבא הויה בדבר המק"ט כיון שאינו נוגע במים, [ועי' פ"ת ס"ק ל"ב בשם החת"ס דמ"ש הרא"ש והטור שמחבר לפי הסילון של המתכת צינור קטן של עץ מיירי שיכול לעמוד בפ"ע, וצ"ע בסתימת הרא"ש בזה], מיהו אם מניח עליו בפס ידו י"ל שהכל מתייחס לידיו, והעלין בטלין, משא"כ בסומך מקל או דף שאינו אלא מסייע, ולא שייך כאן לילך אחר המעמיד כההיא דשבת י"ד ב' כיון שאינו חלק מהכלי, וגם הרא"ש מודה דר' יהודה מטהר בזה.

נוטפין טעשאן זוחלין, בפ"י הר"ש

י. שם במשנה ונוטפין טעשאן זוחלין כו' הר"ש מפרש דהיינו מי גשמים שהחלו לזחול ממקומן, והיינו לשיטתו דנוטפין היינו מי גשמים [כלשון הגמ' גבי פרת שמא ירבו

א"ו מיירי שגלשו המים מעבר לכלים, ומודים ב"ש שהמים שעוברין מבחוץ כבר אבדו כח חרדלית והם כזוחלין בעלמא שאינם מטהרין במקוה, [וכ"נ בר"ש שיש מים סביב אלא שאינם עומדים ע"ש, (ואם גדרו בבגדים סתמא יש טופח להטפיה גם מבחוץ וקמ"ל דלא מהניא להו כטבילה)], שו"ר שכ"כ בבהגר"א הנדפס בסוף המסכת, ובזה יש ליישב פר"ש, דמודים ב"ה דכיון שמי החרדלית מאוגדין יחד לא חשיבי הכלים כמהוים את המקוה משא"כ במתני' דנוטפין שנעשו זוחלין שזוהי זחילה גמורה, כיון שאין המים מאוגדין יחד בשטף ורק הכתלים מעכבין אותן, ולכן חשיבא הויה הפוסלת לר' יוסי, וכ"ז כתבנו ליישב פר"ש, אבל לקושטא דמילתא נראה דהמים שנגדרו בכלים כבר ניתקו מהחרדלית ודינם ככל מקוה, ועוד דלב"ה חרדלית ככל זוחלין, וש"מ ממתני' כדעת הרא"ש.

בדברי הרא"ש בגדר זוחלין

יא. הרא"ש כתב שתי אפשרויות בדברי הר"ש א' שהמים זוחלין למעלה ממ' סאה, ב' שהמים זוחלין למטה ממ' סאה, והכריע כצד השני, דאילו בזוחלין למעלה ממ' סאה לא מסתבר לפסול המקוה כיון שיש בה מ' סאה שאינם זוחלין, ובפשוטו אין הדברים מובנים דלעולם הנדון הוא להכשיר מקום הזחילה שנסתם ע"י המק"ט, ואם יש למטה מן הנקב מ' סאה א"כ הנדון כשטובל למעלה מן הנקב, ואם אין מ' סאה א"כ הנדון בכל גוונא, דבין אם יש במקוה מ' סאה או לא, סו"ס מקום זה הויתו ע"י דבר המק"ט, וכמו מעין שפסול כשמקלח ע"ג דבר המק"ט, אע"פ שהוא מחובר למעין הכשר, ובין אם הטובל למטה מהנקב טהור או לא, אין זה ענין להכשר המקוה למעלה מהנקב, וממילא אין לדון אם הר"ש מיירי ביש מ' סאה עד הנקב או לא, דודאי הר"ש מיירי בכל האופנים כל

נוטפין על הזוחלין, וכמשנ"ת לעיל סק"ז עי"ש], וע"כ דהיינו שהחלו לזחול, ונחלקו ר"י ור"י אם סתימת הזחילה מיקרי הויה דפסול ע"י דבר המק"ט, וכבר תמה הרא"ש על פי' זה, אבל סתמות דברי הר"ש שלא הזכיר ליישב מתני' דמודים שהוא גודר כלים צריכה יישוב ולא משמע דס"ל הלכה כר' יהודה והויה מחלוקת ואח"כ סתם כר' יהודה, כמו שצייד מרן זללה"ה בקמא סו"ס סק"ח [וכ"כ בהגהות מרדכי שבועות ריש הלכות נדה ועי"ש שהקשה מזה על מש"פ המרדכי כר"י] שהרי הר"ש מסתפק אם ר' יהודה פליג אמתני' דפרה, או דסבר דסתימת הזחילה לאו הויה היא, וודאי דהלכה כמתני' דפרה כדמוכח סוגיא דזבחים וע"כ דלא פסיקא ליה דהלכה כר' יהודה, וגם לא היה סותם בזה כ"כ.

ואפשר דדוקא בחרדלית ס"ל דהגדר לא חשיב הויה כיון שהמים מחוברין יחד, אלא דמ"מ מצרכי ב"ה שיהיו עוגל מ' סאה, ולזה סגי בכלים אפי' טמאים, אבל בזחילה גמורה חשיב טפי הויה, וכמשי"ת בסמוך.

בפלוגתא דב"ש וב"ה בחרדלית, ובענין גודר כלים

והנה צ"ב במאי פליגי ב"ש וב"ה בחרדלית, דלא משמע כלל דלב"ש לא בעינן במקוה אשבורן, שזה נשנה בכולה מכילתין כדבר יסודי דמקוה היינו אשבורן דקו וקיימי, וכן מדנקטו שם חדש דהיינו חרדלית משמע שהוא נדון מיוחד, וע"כ דסברי ב"ש דחרדלית כיון שמאוגדת יחד כל המ' סאה הר"ז כגל שנתלש שאין בו חסרון זוחלין כיון שיש בו כח המאגד אותו לגוש אחד, וה"נ חרדלית שוטפת כולה בכח אחד כגל, קרינן ביה מקוה מים, שנקו מ' סאה יחד אלא ששוטפין כנחל, ובזה מיושב הא דקתני סיפא וכלים שגדר בהן לא הוטבלו, ובתוספתא מבואר דעיקר ומודים קאי ע"ז דכלים שגדר בהן לא הוטבלו, ואם לא עברו מים על כל הכלים סביב פשיטא,

ישארו מ' סאה כשתגמר הזחילה, וה"ה במקוה מצומצם ויש נקב קטן שהמים שסמוך לנקב שהזחילה ניכרת בהן פסולין, ואם עי"ז חסר השיעור הרי המקוה פסול.

בדעת המרדכי והרשב"א בדין זחילה למעלה ממ"ס

והנה הרא"ש הבין דעת המחבר שפוסל זחילה למעלה ממ' סאה, ומכח זה פוסל נקב קטן למטה ממ' סאה אע"פ שאין ניכרת זחילה בכולהו מ' סאה דקו וקיימי, וס"ל דחשיב שנשארו, אבל באמת נראה דליכא מ"ד דמקוה שזוחל למעלה ממ' סאה נפסל גם למטה מן הנקב, אלא דהרא"ש השוה זחילה למעלה וזחילה מנקב קטן כמשנ"ת, אבל המחבר שהביא הרא"ש לא סבר כן, אלא דוקא בזחילה שלמטה ממ' סאה סבר דפסול אפי' בנקב קטן כמקל וכאצבעו של זב, כיון שסוף המקוה להתחסר ע"י נקב זה וחשיבא כולה כזוחלת, [ויתכן שמודה בטיפין טיפין דלא חשיבא זחילה כלל], ואף הרשב"א שכתב בשער שני שאפי' יהא שם ארבעים או אפי' כמה נעשו כולן וזחלין, אין כונתו שזחילה שלמעלה פוסלת למטה, אלא דלא נימא שהפסול בשעת הזחילה הוא מפני שצריך לצרף המים שיצאו דרך הנקב, אלא אפי' יש במקוה כמה סאין מ"מ כולן חשובין כזוחלין כיון שהם גרורין לצאת בנקב זה, אבל לא נתכוין כלל לומר דאף אלו שאינן גרורין לצאת, חשיבי כזוחלין, [ואף הב"י לא הביא דהרשב"א סובר כהחולקים, והעתיק דבריו בשו"ע סנ"א, והגר"א תמה דדעת הרשב"א כהחולקים, ולמש"כ אין מתפרש כן בהרשב"א].

ואף בדברי המרדכי יש לפרש שהמים העליונים כזוחלין, ויש לחוש שטובל במקום שזוחלין, בין אם עוברין מעל שפתו בין אם ניקב בשפתו, אבל אם טובל למטה ממקום הזחילה, לא עלה על דעתו לפסול.

שבא לטבול במקום הנקב, או שצריך להכשיר מקום הנקב להשלמת מ' סאה.

ומדברי הרא"ש נראה דפשיטא ליה שאם ביש בו מ' סאה והמקוה למטה מהנקב כשר, ה"ה למעלה מן הנקב כשסתמו, דאין פסול הויה ע"י מק"ט במקוה כשר, ואין להחמיר בסתימת הנקב יותר מהבאת כל המים למקוה במקום זה, שהרי הרא"ש סובר דמניעת זחילה לאו הויה מיקרי, ונהי דהר"ש פליג בזה אליבא דר' יוסי, אבל פשיטא ל' דלא מחמיר במניעת יציאתן טפי מהבאתן, וכיון שהבאתן לא מיקרי הויה שכבר יש כאן מקוה כשר, ה"ה סתימת הנקב שלא יצאו, ולכן אם באנו לפרש דברי הר"ש בדאיכא מ' סאה תחת הנקב, ע"כ לומר דס"ל שכל המקוה נפסל עי"ז, ואף למטה מן הנקב אין טובלין, דכל המקוה כגוף אחד, וכל שיש כאן זחילה חשבינן דמקוה זו זוחלת, ולא מחלקינן דחלק התחתון אינו זוחל כלל, מיהו דעת הרא"ש דאין לפסול חציו התחתון מפני זחילת העליון, וממילא גם העליון כשר כשסתמו, דלא חשיבא הויה כשהמקוה כשרה קודם כניסת מים אלו.

ובזה מובנים דברי הרא"ש בתשובה כלל ל"א ס"ד שמשוה נדון דנקב קטן במקוה למטה ממ' סאה לנדון זחילה למעלה ממ' סאה, ובפשוטו לא דמו כלל, דבנקב קטן סוף הזחילה להוציא כל מי המקוה, ובזחילה למעלה נשאר לעולם מ' סאה, אלא דהרא"ש מדמה כל שיש כאן מ' סאה דקו וקיימי, שאין המקוה נפסל ע"י שיש בקצה אחד זחילה, ואין חילוק אם הקצה הזוחל הוא למעלה או למטה, דס"ל דבנקב קטן שאין יוצאין מים בשפע אין חשובה זחילה אלא סמוך לנקב, ולכן כמו שזחילה למעלה ממ' סאה אינה פוסלת את המ' סאה דקו וקיימי, ה"ה שזחילה למטה בצד הנקב אינה פוסלת את המ' סאה הרחוקים מן הנקב דקו וקיימי, דבהם אין זחילה ניכרת כלל, והר"ש מיירי בזחילה הניכרת בכל המים שמעל הנקב ולא

לעיל להסביר מ"ט מדמי להו הרא"ש, ויתכן שהטור לא פי' כן כונת הרא"ש, אלא דבכלל הדברים יש ללמוד מההיא דגודר כלים, שאף למטה ממ' סאה מה שיוצא בסדקים שבין הכלים אינו בדין זוחלין, וכן בשו"ע סעיף ג' לא העתיק היתר דלמטה ממ' סאה מדברי הרא"ש, אבל העתיק בסנ"א דברי הרשב"א שהכשיר בזה, ואפשר שהטור לא היתה לפניו תשובת הרא"ש בד"ז.

והנה הרא"ש פשיטא ליה דטיפין המנטפין דרך הסדק לא חשיבי זוחלין, והוכיח כן מההיא דגודר כלים, ונראה דעתו ז"ל שרק המים שכבר בסדק מיקרו זוחלין, אבל בתוך חלל המקוה אפי' מה שסמוך לסדק אינו בדין זוחלין, שאין ניכרת זחילה שבסדק קטן סמוך לו, וכיון שכל מי המקוה קו וקיימי הר"ז כשר בק"ו ממקוה שמימיו זוחלין למעלה, שהרי כאן אין שום זחילה בתוך המקוה, ומה שנכנס לסדקים אע"פ שהוא כחורי וסדקי המערה פ"ו מ"א, ואם לא היו זוחלין משם לחוץ היה כשר להטביל שם, מ"מ אינו גורם שתחשב המקוה כזוחלין, ולפ"ז יכול לטבול אף סמוך לסדקים ולא חשיבי המים ששם כזוחלין, ועי' בספר מרן זללה"ה לקוטים ס"ד סק"ד שכתב בדעת הרא"ש שיש להתרחק מהנקב בשעת טבילה, ול"מ כן בסתמות המשנה והרא"ש ועי' להלן, ואפשר דבטיפין אף לדעת מרן ז"ל אין מה שבחלל המקוה בגדר זוחלין, וכ"כ מרן ז"ל דחלחול הקרקע אינו בגדר זוחלין להרא"ש.

וכ"כ הרשב"א דחלחול וטפטוף לא חשיבא זחילה לכל המקוה, כדאמרין חגיגה כ"ב א' דארעא כולה חלחולי מחלחלא, ומדמינן החלחול לסל וגרונתני, וש"מ דאף בחלחול גמור בסל וגרונתני לא חשיב זוחלין, [וכ"פ הרמב"ם פ"ט הי"ג באבואה דשמואל שהיה גודר במפץ למנוע זחילה, וש"מ דמה שיוצא בנקבי המפץ לא חשיב זוחלין, אע"פ שמסתמא עם זחילת הנהר נכנסין ויוצאין מעט

ולעומת זה מה דפשיטא להרא"ש שאם המקוה כשר למטה מהנקב, לכו"ע יכול לסתום הנקב בדבר המק"ט ולטבול שם, ד"ז אינו פשוט דכיון שהמים שלמעלה מן הנקב מתכשרין ע"י המק"ט אין לטבול במקום זה שהייתו בדבר המק"ט, ולא מהני השקה כיון שבלא המק"ט היו זוחלין ולזה לא מהני השקה.

ולאמור נמצא דכל שיש למטה מן הנקב מ' סאה לכו"ע יכולין לטבול למטה מן הנקב, דלא מצאנו מי שפסל ד"ז בהדיא, [רק שהרא"ש היה סבור כן בדעת המחבר שהביא, ולשונו מוכח דהמחבר שפסל מיירי בנסדק הכותל וסתמא יוצאין גם המים שמתחת מ' סאה, וא"כ אין רא' שאותו מחבר פסל ד"ז, והרא"ש שהביאו ג"כ פשיטא ליה להכשיר, וכ"נ פשוט בדעת הר"ש דלא מיירי אלא להכשיר למעלה מן הנקב, וכ"נ דעת הרשב"א והמרדכי], ולמעלה מן הנקב אם המים זוחלין זחילה הניכרת לכו"ע פסול לטבול שם, ואם סתם הנקב בדבר המק"ט לדעת הרא"ש מותר לטבול אף למעלה מן הנקב, אף להמחמירין כהר"ש, וד"ז אינו מוסכם דפשטות דעת הר"ש והרשב"א דכל מקום שסתום ע"י דבר המק"ט יש לדונו כפתוח, וכיון שבפתוח פסול לטבול בו לכו"ע ה"ה בסתמו בדבר המק"ט.

בדין זחילה שאינה ניכרת

יב. ובדין כותל שנסדק למטה ממ' סאה ואין הזחילה ניכרת, בזה לא העתיק הטור דעת הרא"ש דכשר, שהרי העתיק דין כותל שנסדק עד מ' סאה וכתב דלמטה ממ' סאה פסול, וכנראה למד דאחד מן המחברים שכתב הרא"ש מיירי בנסדק למעלה ממ' סאה, וע"ז פליג הרא"ש, ולא דנו בנסדק למטה ממ' סאה, ובאמת דברי הרא"ש באו מעורבבין בענין זה שהרי נדון פי' הר"ש הוא למעלה ממ' סאה, ואם נדון המחבר הוא בזחילה שאינה ניכרת הרי זה נדון אחר, וכמו שנדחקנו

המים אינו קובעם כמכונסין, או"ד השתא מיהא יש כאן מ' סאה דקיימי.

ולכאורה נראה שאין הגדר תלוי אם ניכר על המים שזוחלין, ומסתמות הדברים בההיא דגודר כלים יש ללמוד שאין השיעור מצומצם, מדלא הוזכרו באופן הגדרה שאין ריבוי המים מציל לחשבם כקו וקיימי כיון שבאמת הם נפסדין והולכין, אלא דמקום שאינו ראוי לאסיפת מים לא חשיבי דקו וקיימי, ולכן כל שיש נקב גדול שהמים שוטפין ויוצאין בו, אין זה מקום מקוה מים, דמים אלו חשיבי כזוחלין ועוברים, שאין מקום זה נחשב מקום כינוס, משא"כ במים מנטפין או מבצבצין בין הסדקים, שאין כינוס המים בטל ע"י מיעוט מים הנפסדין, כמו שנבלע בקרקע ומתייבש, וסמך לזה דאשבורן פ"י הרמב"ם בפ"ד מטו"מ שהוא המקום הנמוך כמו גומא, וכ"מ פסחים מ"ב א' שופכין במקום מדרון ואין שופכין במקום האשבורן, ופרש"י לשון שבירה שמשתרב הקרקע ויש בקעים שהמים נאספין בו, וכ"כ בע"ז ע"ב א', וא"כ אשבורן אינו שם למים כשהם נחים אלא הגדרת המקום, דהיינו מים שנמצאים במקום שנאספין ונקווים בו, ונקב גדול מבטל מהמקום ענין זה, דכיון שקודם נתינת המים אין מקום זה ראוי ליחשב מקום אסיפת מים, השתא נמי שיש ריבוי מים ועדיין אין הזחילה ניכרת, מ"מ המים אינם נמצאים במקום אסיפתן אלא במקום שפיכה ואיבוד.

מיהו לאו כלל הוא שנקב הפוסל בבור קטן פוסל בבור גדול, דודאי בור גדול אינו מאבד חשיבותו ע"י נקב קטן, דכיון שעשוי לכינוס מים מרובין, יש בו תועלת בגודל קיבולו אף שנפסד בנקב קטן, וגם תלוי לפי צורת הבור אם הוא ארוך ונמוך או צר ועמוק, כללל דמילתא כל שראוי לחשבו מקום אסיפת מים דינו כמקוה, וכל שמימיו נשמרים מעט מפני שהנקב אירע לאחר שנאספו המים, אבל

מים דרך המחצלת], וההיא דגודר כלים מסתמא היו גודרין בבגדים כדתניא בתוספתא שהמעשה היה בכובסין שהיו בירושלים, וכן פר"ש כגון בגדים, ובהם אין הזחילה גדולה, (כדתנן בפרה פ"ה מ"ז, ופקקה בסמרטוט), וכן סייע הרשב"א מהא דמקוה שנמדד ונמצא חסר, ובנדה ב' ב' אמרינן חסר ואתאי וש"מ שאע"פ שנחסר מעצמו כשר.

בדין נקב בבריכה גדולה ואין זחילתו ניכרת

אבל נקב שמקלח בשטף אלא שאין ניכר על הבריכה שהיא זוחלת, כיון שהיא גדולה ומימיה מרובין, בזה לא שמענו דעת הרשב"א להקל, ומפ"י ר"ש משמע להחמיר, דמשמע שסותם נקב במקל, וגם ברא"ש אין הדבר מבואר בהדיא, דהרא"ש בתשובה בא לאפוקי מהמחבר שכתב לפסול דנקב קטן שהמים יוצאין ומטפטפין דרך כותליו, וסיים ואל יעלה על לב אדם לפסול את המקוה אם מימיו זכין קצת לחוץ כו' מיהו כתב בדעת הר"ש דמיירי שנפרץ כ"כ עד שכל מימיו זוחלין ומתנענעין לצאת ולא ישאר בו מ' סאה אם לא יסתום אותו, ומרן זללה"ה בלקוטים ס"ד נקט בדעת הרא"ש דכל נקב שאינו ניכר שהבריכה זוחלת אינו פוסל, וזה תלוי בגודל הבריכה, אבל כנגד הנקב אף בתוך הבריכה מיקרו זוחלין, כיון ששם זוחלין ומתנענעין לצאת, וכבר כתבנו שזה מחודש בסתמות המשנה, ולא היה הרא"ש שותק מלפרש שאסור לטבול סמוך לנקב, ומשמע מזה שכל הבריכה דין אחד לה, ורק בתוך הנקב מיקרי זוחלין, ואפ"ה מדמי לה הרא"ש לזוחלין מלמעלה, דכאן אין זחילה בתוך חלל המקוה כלל.

ויש להסתפק אם קי"ל כמשמעות הרא"ש בזה, דהיינו אם נקב גדול פוסל את המקוה כשמימיה מרובין ואין שטף הנקב ניכר במי הבריכה, מי אמרינן דמקום זה אינו ראוי לכינוס מים, שיכלו במשך כמה שעות, וריבוי

טעמיהו דר"מ ור"י, וגבי רגליו של ראשון נוגעות במים ביאר שם שנטפלן למקוה, וצ"ע ולע"כ, וע"ע לקמן סוסק"כ.

בדין כותל שבין ב' מקואות שנסדק פחות מכשיעור

כותל שבין שני מקואות שנסדק אף באופן שאינם מצטרפין מ"מ פשטות הדברים דלא חשיב זוחלין, ואע"פ שאם לא היה כאן המקוה השני היה סדק זה פוסל לכו"ע, [שהרי סתמא מיירי אף בסדק גדול כ"ז שאין בו כשפופרת הנוד], מ"מ במצב זה חשיב מים דקביעי וקיימי, מיהו היינו דוקא בגובה המים שנשאר בשניהם, כגון שיש באחת גובה שתי אמות ובאחת שלש והסדק לכל הגובה, דמ"מ בגובה שתי אמות לא חשיב זוחלין, אבל המים שעוברים מזה לזה דהיינו שמשותין משלש לשתיים ומחצה בשתיים, יש מקום לדון דחשיבי זוחלין, שהרי אם נסדק הכותל כשלא היה מים בשני, ועכשיו יוצאין רוב המים לשני, כגון שהיא גדולה יותר, יש לחשוב מים אלו כזוחלין, וה"נ כל מה שהמים גבוהין באחת מחברתה, ומשותין אח"כ בזה יתכן שיש לדונם כאילו השני ריקה לגמרי ועי' בזה בספר מרן זללה"ה לקוטים ס"ו סק"ב בשם תשובת בית שלמה, ושם מיירי על המים שגבוהים באחת מבחברתה, אבל המים ששוין בשניהם אע"פ שיש באחת יותר מבחברתה כגון בשעה שטובלין באחת, י"ל דכל למטה ממקום הזחילה כשר, אע"פ שהסדק לאורך כל הכותל מלמעלה למטה, ואפי' אם הנקב רק למטה י"ל דעד הגובה שניהם מלאים כשר, דהזחילה מתייחסת רק למים שיורדין ומשותין, ועדיין צ"ע בכ"ז.

והפ"מ ש"פ אמו"ר (שליט"א) זללה"ה במתני' דמטהרין את המקואות כו' פ"ו מ"ח נראין הדברים שהכל בדין אשבורן, דהא בע"ז מדמינן משפך לד"ז דדינו כאשבורן ואע"פ שאין בו כשפופרת הנוד, שתכונת

מעיקרא לא היה ראוי לכינוס מים במקום זה, יש לחשבן כזוחלין, ואין בזה גדר קבוע לפי שתלוי בשטף המים שנכנס למקום זה, שאם באין מים מרובין, הרי מקום זה ראוי לכנס בו לפי הענין, וכההיא דגודר כלים, ועכ"פ נקב גדול יש לחוש שפוסל בכל מקום, ואע"פ שאין ניכר בברירה שהמים כולם מתנועעים לצאת, וכל מקום שהנקב אינו פוסל כולה, אפשר דכשרה כולה אפי' סמוך לנקב.

בדין בור שעולה על גדותיו אם חשיב זוחלין
 יג. ובדין בור שאמת המים נכנסת לו ויוצאה ממנו שהוכיח מזה הרא"ש דאע"פ שזוחלין למעלה אינו פוסל למטה, לכאורה היה נראה דמים שיוצאין מפני שהבור עובר על גדותיו, לא חשיב מה שבתוך הדפנות כזוחלין אע"פ שמתעוררין לצאת, כיון שאין יציאתם בגלל חסרון קביעות מקום זה להחזיק המים, דכל מים שבבור מחזיקין, ויציאתם ע"י ריבוי המים הר"ז כאדם שעומד בפנים ומשליך המים לחוץ, וכנותן אבנים לתוך הבור שיגלשו המים, דכל כה"ג מיקרי מוציא מים ממקום מכונס, ולא שאין המים במקום מכונס, ואמנם המים שעוברים למעלה כשהבור מלא, אפשר לחשבן זוחלין, אבל מים שנכנסין למטה משפת הבור ויוצאין מלמעלה אין לחשבן כזוחלין, כיון שדפנות הבור מעכבין יציאתם, וכן בממלא בכתף ונותן לעליון הרי המים שמילא יורדין לתוך חלל העליון, ולא חשיבי זוחלין, והיוצאין כבר קו וקיימי מעיקרא, אלא דלמש"כ יציאה זו לא משוי להו כזוחלין, כ"ז שהם בתוך חלל הדפנות, וכן בחרדלית אם יורדת בקילוח לתוך דפנות המקוה שגדר מיהו בההיא דחגיגה י"ט א' גבי גממיות לכאורה החרדלית זוחלת מלמעלה, ומשמע דזוחלין מצרפין אע"פ שאינם ראויין לטבול בהם, ואולי מיירי דוקא בנחל דהיינו במקום עמוק, ויש דפנות המצרפות שלשתן, וניחא דקתני בנחל, וצ"ע, שו"ר בריב"ש סי' רצ"ב כתב דלרבנן לא מצטרפין, אבל לא ביאר

הנוד, אבל בשידה ותיבה מודו, וכ"ה משמעות המשוניות שזוהי מחלוקת בשוקת דוקא.

ברם סוגית הגמ' ביבמות ט"ו א' משמע שהמחלוקת בעיקר ההלכה של עירוב מקואות, דלב"ש בעינן שיהא נקב גדול משפופרת הנוד עד שתפחת רובה, דמייטין הא דשוקת יהוא שהיתה נקובה למקוה, ולא קתני שיעורה, ולא קתני שניקבה לבטלה מתורת כלי, ומתפרש שכל הנדון הוא לענין חיבורה למקוה, ומסיים עלה ותנן עירוב מקואות כשפופרת הנוד כו' ש"מ עשו כו', והיינו דב"ש חלקו על משנה זו דעירוב מקואות, ועשו כדבריהם, ולפי סוגיא זו אין לנו מקור להכשיר שוקת שהיתה כלי וניקבה כשפופרת הנוד להטביל בתוכה.

ונראין הדברים שבגמרא לא הביאו מתני' אלא ברייתא שהרי הרבה שינויים יש בין הברייתא שבגמרא למתני', ולא מסתבר לומר שזה שינוי בגירסא, דבמתני' הרי הוזכר בהדיא שיעור הנקב כשפופרת הנוד ומייתי למעשה על שיעור זה, ולא יתכן לשנות ענין המשנה בגרסא שבברייתא שבגמרא, ועוד שינויים דלא מייתי רישא דכמה יהא בנקב ולא מייתי לה בשם ריב"ב, ובמתני' לא קתני שהיתה נקובה למקוה, וכן לשון והרחיבה, ועוד, ונראה מזה דבאמת תנא דברייתא סבר דב"ש נחלקו על עיקר שיעור עירוב מקואות שאינם מצטרפין בנקב לחוד עד שתפחת רוב המחיצה המפרדת ביניהם, [ואפשר ששיעור הפחת נמדד מתחתית הכותל, שנקבוהו מהקרקע, ונשאר העומד מלמעלה פחות מהפרוץ, או שנמדד לפי שאר הדפנות שניכר שנפחת רובה, אבל בזה צריך שיהיו המים בגובה הכתלים השלימים, וכ"ז לברייתא דסברה שזהו שיעור עירוב מקואות, אבל לטעמא דביטול כלי צ"ע אם סגי בנפחת מלמעלה רובו כ"ז שמקבלין מים כ"ש וצ"ע בזה], והיינו דמייטין עלה ותנן עירוב מקואות כו' וניחא לגמרא לאתויי ברייתא שעשו

אשכורן אינה תלויה בשפופרת הנוד, והמים שלמעלה עם המים שלמטה באותה מקוה ודאי בדין אשכורן, וה"ה המים שעוברים בנקב שהם בקו אחד עם המים שבשני, ואין כאן מים ששייך לדונם כניצוק וקטפרס וזוחלין ולע"כ.

במתני' דשוקת, אם מייירי בטבילה בשוקת או לענין עירוב

יד. פ"ד מ"ה השוקת שבסלע כו' ניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהן כשרה, כמה יהא בנקב כשפופרת הנוד אריב"ב מעשה בשוקת שהיתה (בירושלמי) [בירושלים] כו', פשטות הדברים שהיו כולן מטבילין כליהם בתוך השוקת, שזה מקום נוח לטבילת כלים, שאינו עמוק כמערה, וכמו שנוח לשתות מן השוקת כך נוח להטביל שם, ולכן כל טהרות שבירושלים היו נעשין בה, (וכ"מ ביבמות ט"ו א' במשמעות הא דטהרות שבירושלים נעשין ע"ג), אבל דוחק לומר שמי כל המקואות שבירושלים עברו דרך אותה שוקת, ואח"כ טבלו במקואות המושכין ממנה, שאין הדבר בהוה שיהא כן, מכמה טעמים, ולפ"ז גם אם נימא דבעינן נקב כשפופרת הנוד שלא תפסול את המקוה, מ"מ שמעינן מינה שגם להטביל בתוכה סגי בנקב זה.

ולפ"ז מבואר במתני' דשוקת שהיתה כלי וניקבה כשפופרת הנוד ומחוברת למקוה מטבילין בתוכה, ואפשר דדוקא בחיבורה לקרקע בסיד, ואין לפרש בשוקת שלא היתה כלי, דבזה לא היו חולקין ב"ש לפחתה רובה, דדוקא בכלי שייך להצריך כן לבטלו מתורת כלי, וכדאמר ר"י לקמן פ"ו מ"ה בשידה ותיבה שבים, אבל לא חלקו ב"ש על מתני' דעירוב מקואות כשפופרת הנוד שזה הלל"מ, [ובתוספתא אר"י דינו בשם ב"ש, והגר"א גרס ב"ה, ונראה סבר דדוקא בכה"ג שאינם מקבלין סברי ב"ה דסגי בשפופרת

מיהו לא שמענו ממתני' שטובלין בתוכה כשלא חיברה בסיד, די"ל דאין טובלין בדבר תלוש אע"פ שאינו בדין כלי, וכבור שבספינה דממעט בתו"כ שאינו דומיא דמעין שעיקרו בקרקע.

בדברי הר"ש והרא"ש דמתני' לענין עירוב

פז. הר"ש והרא"ש כתבו דפשטא דמתני' דבעינן בנקב כשפופרת הנוד שלא יפסול את המקוה, וסוגיא דיבמות דמייתי לה לענין עירוב מקואות סברה כמ"ד בתוספתא דסגי בניקבה כל שהוא שלא יפסול את המקוה, והדברים צ"ע דנהי דקושטא הוא דסוגיא דיבמות מייתי לה לענין עירוב מקואות, אבל מנלן דאין עירוב מקואות ופוסלין המקוה שוין בדיניהם, דודאי פשטא דמתני' דהיו טובלין כל הכלים שבירושלים בשוקת, דדוחק לומר שכל המקואות שבירושלים היו מתמלאין מן השוקת הזו, וכיון שטובלין בה פשיטא שאינה פוסלת את המקוה, והיינו סייעתא דמייתנין מינה למתני', ועוד דכיון דשוקת שבירושלים סתמא היתה נקובה בצדה, דלא משמע כלל שהיתה בנויה ע"ג מקוה, וכן פרש"י ור"ש שהמקוה היתה בצדה, א"כ מתני' מיושבת עם הברייתא, שהרי פר"ש דמן הצד בעינן כשפופרת הנוד כמ"ש בתוספתא, ומתני' ג"כ מתפרשת שפיר על מן הצד בלבד, וגם בתוספתא יש לקיים דלמסקנא לכו"ע מלמטה בכמחט סגי, ומן הצד בעינן כשפופרת הנוד, שו"ר בתשובת מהר"י טאיטאסק שבב"י שהקשה כן ע"ד הר"ש והרא"ש, אבל מה שסיים שמכאן הוכחה להרשב"א דאף כשהכלי מקבל מן הנקב ולמטה סגי בשפופרת הנוד לא נתפרש, דאדרבה כיון דמתני' מיירי באינה יכולה לקבל מים כל שהן, ועלה מייתי שוקת שבירושלים ש"מ דאין מטבילין בה אם מקבלת מים כל שהן, דסוגיא דיבמות לא פליגא על עובדא דריב"ב וכמשנ"ת לעיל. [נשוב נראה דלענין לפסול את המקוה בעינן דוקא אינה יכולה

כדבריהם בפלוגתא בדאורייתא בעיקר דין עירוב מקואות מהלל"מ, אבל במתני' דנחלקו בפחת הכלי י"ל דבגזירה דרבנן בלבד פליגי, ובזה לא הוי כ"כ אגודות אם עשו כדבריהם, שראו לנכון לבטל ממנה לגמרי שם כלי שלא יטעו, ושייך להנהיג כן לפי הזמן, ואין זו מחלוקת בעיקר קבלת התורה.

ודאיתאן עלה הדרין לדינא כדלעיל דמתני' שמעינן דשוקת שהיתה כלי, ודינה כתלושה קודם שנקובה, מ"מ טובלין בתוכה אם היתה נקובה שאינה מחזקת מים כלל, ואפשר דקמ"ל דבעינן שתהא נקובה כשפופרת הנוד לטבול בתוכה, אפי' אם יש בה מ' סאה בפ"ע, דאל"כ פשיטא דלא עדיפא שוקת ממקוה דלא מצטרפין בפחות משפופרת הנוד, מיהו במתני' מתפרשא לענין שלא תפסול את המקוה, וקמ"ל דדי בשפופרת הנוד וא"צ שתפחת רובה, וגם קמ"ל דלא סגי בנקב כל שהוא מן הצד וכמ"ש הר"ש מן התוספתא, ובזה מדוקדק לשון המשנה דלא קתני נקבה כשפופרת הנוד מלמטה או מן הצד כו' כשרה אריב"ב מעשה כו' כיון דמלמטה לא בעינן כשפופרת הנוד.

ולכאורה יש ללמוד ממתני' דדין לפסול את המקוה ודין טבילה בכלי שוין, שהרי הביאו מעשה דריב"ב דסגי בשפופרת הנוד שלא לפסול את המקוה, ומשמע דב"ש פליגי מדפחתוה רובה, ואם איתא דב"ש פליגי רק לענין להטביל בתוכה, א"כ לענין לפסול את המקוה אף ב"ש מודו דסגי בשפופרת הנוד, ולא הו"ל לאתויי הא דפחתוה ב"ש, כיון שאין זה מענין משנתינו, ובדוחק י"ל דמייתי לה רק לזיוק עדותו בהאי עובדא שלא נשארה כן נקובה כשפופרת הנוד משום ב"ש, מיהו ע"כ דמלמטה בנקב כל שהוא אין מטבילין בו, שו"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) וללה"ה ס"ו סק"ח צידד לפרש דב"ש פחתוה משום עירוב מקואות וכסוגיא דיבמות וצ"ע.

לקבל מים כלל, אבל אם מחוברת למקוה כשפופה"נ טובלין בתוכה ודינה כמקוה לכל דבר אפי' מקבלת מן הנקב ומלמטה].

והנראה מדברי הר"ש והרא"ש וה"ר מאיר שהביא הרא"ש דהוה פשיטא להו דאם לישנא דמתני' וכמה יהא בנקב קאי ארישא, א"א לחלקו דקאי אמן הצד ולא אמלמטה, כיון דמתני' תנא להו כחדא ניקבה מלמטה או מן הצד, ולכן הוכרחו בגמרא לפרושה על עירוב מקואות, אבל עדיין הדברים צ"ע דכיון דמודו כולהו שבאמת יש חילוק דמלמטה סגי בכל שהוא, ומן הצד לא סגי באינו יכול לקבל מים אלא בעינן כשפופרת הנוד, א"כ למה לא נפרש שהאמת הזו שנויה במתני', וביותר קשה ע"ד הרא"ש דמשמע שמשוה לדינא דין טבילה בכלים לדין כלי הפוסל את המקוה, שאם ניקב מן הצד אין טובלין בו אלא בנקוב כשפופרת הנוד, ומלמטה סגי בכל שהוא בין לטבילה בתוכו בין לפסול את המקוה כמ"ש בפסקים סוס"ח ולמדנו מזה כו', וא"כ הרי הוא מקיים כל הדינים כמ"ש כ, דמתני' מיירי בין לענין לפסול מקוה בין לענין לטבול בתוכה, וא"כ ודאי היה ראוי להשוות הכל עם סוגיא דיבמות.

אבל הב"י הביא שבתשובה כתב הרא"ש שאין טובלין בתוך הגיגית אפי' נקובה בענין שאינה פוסלת את המקוה, ולסוגיא דיבמות לא מיירי בשוקת שהיא כלי, וכתב לפרש גם דבריו שבפסקים ע"ז, ובמ"ש הרא"ש ולמדנו מזה שמותר לעשות גיגית גדולה כו' וימשוך לתוכה מים ויטבול בה, רוצה לפרש וימשוך מתוכה מים למקוה, וצ"ע דכל הלשון משמע דעושה גיגית גדולה שיש בה מ' סאה וימשוך לתוכה מים מבחוץ ויטבול בה, והיה ראוי לנקוט דברי הפסקים עיקר, דהא ראיתו שבתשובה משוקת אינה מובנת.

בדין גיגית נקובה לענין לטבול בתוכה

והאמור היה נראה דלענין הלכה יש לנקוט כדברי הרא"ש בתשובה ולא מטעמיה, אלא משום דבעינן מקוה מחובר לקרקע, ואפי' אין בו תורת כלי כ"ז שהוא תלוש הרי הוא מתמעט מקרא, דבעינן דומיא דמעין שעיקרו בקרקע, ואפשר דבור שבספינה ג"כ אין בו תורת כלי אלא הוא חלק מהספינה שהיא כבית, ואין ממלאין מי חטאת ואין מקדשין בבור שבספינה, ואפ"ה כיון שהיא תלושה פסול, וניחא טפי דלהכי נקט בתו"כ למעוטי בור שבספינה, [מיהו י"ל דנקט ספינה שהיא טהורה, אבל גם שוקת שבסלע טהורה], ולפ"ז אם חיבר הכלי הנקוב לקרקע טובלין בתוכו, דכיון שבטל שם כלי מיניה, והוא מחובר, כשר, וזה כדברי הרא"ש בפסקים ולא כמ"ש בתשובה, שו"ר שהטור [בשו"ע ס"ז] העתיק גיגית שקבועה בארץ, והיינו מחוברת כמו שסיים כיון שהיה שם כלי עליה קודם שקבועה, ואולי יש לדחוק כן בלשון הרא"ש במ"ש ויושיבנה על הארץ דהיינו בקביעות [ועי' ב"י מ"ש בזה], אבל תלושה פסולה אפי' נקובה בשוליה כשפופרת הנוד.

ואפשר דדוקא בשוקת שעשויה למים סגי בנקב שמוציא מים, אבל בכלי העשוי לאוכלין שחיברו, כ"ז שלא ניקב כדי טהרתו פוסל את המקוה, דלא סגי בזה שאינו ראוי להחזיק מים, אע"פ שהנדון כעת הוא לענין מי המקוה, מיהו מסתברא דכיון שקבעו וייחדו לשוקת בטל ממנו שם כלי של אוכלין, (אא"כ משתמש בו לאוכלין במחובר, וצ"ע בזה).

בענין נקב מלמטה ומן הצד, וברעת הרשב"א

עיקר החילוק בין נקב מלמטה למן הצד מבואר במתני' דפרה פ"ה מ"ז דתנן נקבה מלמטה ופקקה בסמרטוט המים שבתוכה פסולין מפני שאינם עגולין כלי מן הצד ופקקה בסמרטוט המים שבתוכה כשרים מפני

שהם עגולין כלי, וש"מ דכ"ז שתחתית הכלי שלימה לא בטל מיניה שם כלי, ואולי מפני שיש שימוש של ברזא מן הצד, [מיהו בבהגר"א שבסוף המסכת נראה דמפרש נקבה מן הצד מעל למקום המים, ומפרש שם דאף מה שלמעלה מן הנקב כשר, ולפ"ז משמע קצת דנקבה מן הצד סמוך לשולים פסול, ולע"כ], ויתכן דנקבה מן הצד כשפופרת הנוד ופקקה בסמרטוט פסולה כיון שאינה כלי, והיינו דקתני טעמא דעגולין כלי, ולמדו חז"ל מעירוב מקואות דנקב גדול כזה אינו נדון כפתח עם ברזא, אלא כפרצה שמבטלת המחיצה, ולכן גם הכלי בטל עי"ז, [נאפשר לפ"ז שהטעם שנמדד כשפופרת הנוד הוא מפני שהנקב שיוצאין המשקין מתמעט ע"י עוביה, וע"ז אמרו שאם יש נקב כעוביה וכחללה הר"ז פרצה ולא פתח, ולכן חשיבי כחד], והרשב"א בתו"ה ש"ה תמה בזה מ"ש מלמטה ומ"ש מן הצד כיון שאינו מקבל מים כל שהן.

עוד בפירוטא דמתני'

שוב עיינתי במשנה זו ונראה דיש לפרשה כברייתא דיבמות, ובגמרא לא רצו להאריך בביאור המשנה, לכך הביאו ברייתא דמפרשא הכל, ולפ"ז שוקת הנקובה למקוה כשפופרת הנוד אע"פ שהיא תלושה מטבילין בתוכה, דעירוב מקואות כשפופרת הנוד שנאמרה בהלל"מ, משוי לכל המים שבכלי כמחוברין, וכ"מ בתוספתא פ"ה ה"ה שמביא עריבה מליאה טיט ומשיק ויורד וטובל, וכיון שהמים שבעריבה משלימין למקוה ש"מ שראוין להטביל בהם, וכן מצינו בכמה מקומות כמש"כ ס"ב ס"ק כ"ח כמבואר חגיגה י"ט א' להטביל מחטין וצנורות בראשו של ראשון, ובסגוס פ"ז מ"ו, ובשידה ותיבה שבים פ"ו מ"ה, וה"נ מטבילין בשוקת אע"פ שמקבלת מים מן הנקב ולמטה, כיון שמחוברת למקוה כשפופרת הנוד, [ונראה דאף לענין מילוי הזאה וקידוש אם מחוברת כשפופרת הנוד פסולה אע"פ שהכלי תלוש],

שהם עגולין כלי, וש"מ דכ"ז שתחתית הכלי שלימה לא בטל מיניה שם כלי, ואולי מפני שיש שימוש של ברזא מן הצד, [מיהו בבהגר"א שבסוף המסכת נראה דמפרש נקבה מן הצד מעל למקום המים, ומפרש שם דאף מה שלמעלה מן הנקב כשר, ולפ"ז משמע קצת דנקבה מן הצד סמוך לשולים פסול, ולע"כ], ויתכן דנקבה מן הצד כשפופרת הנוד ופקקה בסמרטוט פסולה כיון שאינה כלי, והיינו דקתני טעמא דעגולין כלי, ולמדו חז"ל מעירוב מקואות דנקב גדול כזה אינו נדון כפתח עם ברזא, אלא כפרצה שמבטלת המחיצה, ולכן גם הכלי בטל עי"ז, [נאפשר לפ"ז שהטעם שנמדד כשפופרת הנוד הוא מפני שהנקב שיוצאין המשקין מתמעט ע"י עוביה, וע"ז אמרו שאם יש נקב כעוביה וכחללה הר"ז פרצה ולא פתח, ולכן חשיבי כחד], והרשב"א בתו"ה ש"ה תמה בזה מ"ש מלמטה ומ"ש מן הצד כיון שאינו מקבל מים כל שהן.

והרשב"א כנראה מפרש מתני' וכמה יהא בנקב דהכי קאמר, וכמה יהא בנקב שתהא כשרה אפי' אם מקבלת מים, והלשון צ"ע דהול"ל ואם ניקבה כשפופרת הנוד ב"כ וב"כ כשרה, גם בתוספתא משמע דבמקבל מים בכל ענין פסול, [גם מהלכה דשפופרת הנוד לא שמענו אלא שהמקום שפרוץ כרוחב כזה אינו נדון כפתח אלא כפרצה, ולכן במקום הזה המקומות כמעורבין, וממילא מתחברין גם תחת הנקב, אבל לבטל שם כלי תחת הנקב לא שמענו כלל, דבמה נגרעה סתימת הכלי שתחת הנקב], וכבר סיים הרשב"א דיש להחמיר כהר"ש.

בדברי הטור

והטור חילק דלטבול בתוכו בעינן כשפופרת הנוד בין מלמטה בין מן הצד, ולענין לפסול את המקוה סגי מלמטה בכל שהוא, והיינו כפר"ש והרא"ש דבמתני' לא הוזכר

כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל, והיינו נמי בנקב מן הצד אפי' נקוב כשפופרת הנוד, וכדפר"ש, ודברי הרשב"א שחלק ע"ז צ"ע, שו"ר דלגרסת הגר"א ע"ד הר"ש מיושב סדר הברייתא יפה דקתני בד"א מן הצד קודם הא דהלכה זו כו' ומבואר מהגר"א כמש"כ דלא פליגי הכא תנאי כלל.

שם פקקו בסיד ובבנין

שם פקקו בסיד ובבנין, הראשונים ז"ל נדחקו בהבנת סיד ובנין, ובצד רחוק יתכן דצ"ל ברישא בסיב [שזה כסתימה ע"י בגד] במקום בסיד ובבעץ במקום בבנין, והענין כדתנן בכלים פ"י מ"ב במה מקיפים בסיד ובגפסים כו' אין מקיפין לא בבעץ ולא בעופרת מפני שהוא פתיל ואינו צמיד, והיינו שאינו נדבק יפה, וזהו ג"כ הטעם הכא שאין הנקב מתבטל ע"י סתימה של בעץ אלא סתימה המתמרתת יפה, שוב מצאתי בהעתקת תשובת הרשב"א שבב"י שגרס בבעץ (ותיקנו שם בנין), ואולי מריחת הסיד על הבעץ ג"כ חשיבא עראי שאין דרך לסתום כן, ויתכן דסיד ובנין היינו ג"כ מחובר, שאין הכלי יכול לינטל עם הסתימה שהיא מחוברת לבנין, ולכן אין עליו תורת כלי תלוש וכ"נ גרסת הגר"א ט"ט ובנין, שאין סתימה כזו ראויה לכלי אלא לקרקע, וזה נראה יותר, ולדינא אין נפ"מ שהענין אחד דסתימה עראית אינה מחשיבתו כלי אע"פ שעכשיו המים מכונסין בו, ולשון הרמב"ם פ"ו ה"ד ברישא פקקו ובסיפא סתמו בסיד או בגפסים, ולגרסא זו מבואר הטעם בתוספתא דפקקו היינו עראי כפקק אינו פוסל, אבל סתמו נעשה כלי.

בדין כלי מחובר שהיה נקוב וסתמו

ויש כאן חידוש דאע"פ שהכלי מחובר וכבר נטהר מ"מ חוזר ונפסל בסתימת הנקב, ולא חשבינן ליה כקבעו ולבסוף חקקו, דחזר שמו עליו ע"י הסתימה, כמו בחקקו ולבסוף קבעו, [והרמב"ם פ"ו ה"ד מטהר במחובר

אבל בלא חיבור למקוה לא מהני נקב כשפופרת הנוד כשמקבלת למטה מן הנקב, ופוסלת את המקוה כ"ז שמקבלת, וכשמחוברת הו"ל כמקוה ואינה פוסלת, ולכן סתם תנא דמתני' בלשונו כמה יהא בנקב, ופירושו כמה יהא בנקב ותהא כשרה להטביל בה ולא תפסול את המקוה, אם מושקת למקוה כשפופרת הנוד, ולא קאי ארישא, אלא דבמשנה ראשונה משמע שסברו כן גם ברישא, אבל למסקנא דתוספתא א"צ ברישא כשפופרת הנוד וסגי באינה מקבלת מים, וב"ש פליגי על עירוב מקואות דרך נקב וכדמפרש בגמרא.

בתוספתא קסטלין המחלק מים בכרכין

פז. שם בר"ש תניא בתוספתא, קסטלין המחלק מים בכרכין, [יש נוסחאות שמעתיקין מהתוספתא לבריכות וזה מיושב יותר (שו"ר דמצינו בע"ז י"ב א' פרצופות המקלחין מים בכרכין, ואולי גם כאן מיירי בכה"ג וכ"נ עיקר ע"י ס"ד סק"י)], [מפ"י הגר"א בור זהב שזהו פלומ"פ נראה שזו כעין משאבה שמעלין המים לתוכה, וצ"ע בדין הויה ע"י אדם, ואולי זה גרמא, שו"ר בגליון השו"ע סל"ו מבית לחם יהודה שדן בענין פלומ"פ עיי"ש], ונראה שהמים נכנסין לקסטלין ויוצאין דרך נקבים שבשוליו לבריכות שסביבו, והצריכו שיהיו הנקבים כשפופרת הנוד, והיינו דמסיים עלה בד"א מן הצד, דמה שהצריכו בקסטלין כשפופרת הנוד מפני שהמים מקלחין בנקבים שמן הצד, אבל אם היו מקלחין מלמטה, בכל ענין אינו פוסל, אפי' נקובים פחות משפופרת הנוד, ובזה מיושב שלא אמרו אבל מלמטה אפי' מלא מחט אינו פוסל, כיון דקאי אקסטלין שמחלק מים מנקביו, וגם לפר"ש תוכן הדברים כן אלא שהלשון אינו מיושב, ולמש"כ אין הבד"א מדברי חבריו, אלא המשך לשון הברייתא דמה שהצרכנו כשפופרת הנוד בקסטלין היינו במקלח מן הצד, ולפ"ז מיושב דלא פליגי הני עובדות על לשון ת"ק שהצריך כשפופרת הנוד, [ומבואר בסיפא דאם מקבל

בתוספתא פ"ג ה"א הובא בר"ש פ"ב מ"ד דגסטרס שבקרקע פוסלת את המקוה, והרי כל כלי שניקב לא בטל מתורת גסטרס, ואמנם מצינן למימר דסתמא אין דעתו של אדם למלאת בהם, אבל כשדעתו בהדיא למלאת יש לפסול, וכש"כ שאם סתמן בסיד ובצורות וממלא בהם מים מים דיש לפסול לכל הפחות כגסטרס, וכיון דנקטינן דמתני' במחבר דוקא מיירי לענין לטבול בהם, אין ראי' להקל בתלוש לענין לפסול את המקוה, ובפרט שוקת דשייכא במחבר מעיקרו, דודאי קרוב לבטל ממנה שם כלי ע"י נקב, כיון דבאמת א"צ לבטל מהות השימוש של הכלי, אלא לעשותה כשוקת המחוברת, ובזה סגי בביטול שמו הראשון, אבל כלי תלוש בעינן לבטל כל מהות הכלי שבו, ואין לנו מקור לזה דודאי לא גרע מגסטרס, ועו"ק דהא חבית שיעורה באגוזים לר"י כלים פ"ג מ"א או בזיתים לר"מ וגורגרות לר"ש, ולכו"ע עדיין טמאה במוציא משקין ובמחט, וע"כ דלא מהני שיעור זה לכל הכלים, ואפי' בעשויה למשקין ששיעורה במשקין, ונימא דשוקת כעשויה למשקין, אכתי כיון דשייכא בה טומאה ע"י יחוד לאוכלין, לא גריעא מכלי גללים שפוסלין את המקוה, ואמנם הרא"ש לשיטתו דאף לענין לטבול בתוכה ס"ל דסגי בנקב כל שהוא, וא"כ אין הכרח דחיברה בסיד דמתני' דוקא קתני, אלא לרבותא דאע"פ שחיברה כ"ז שהיא שלימה פוסלת את המקוה, אבל אם נקטינן לענין טבילה דבעינן מחוברת דוקא, אין לנו מקור דלפסול את המקוה ה"ה תלושה.

והראב"ד בהשגות פ"ו ה"ד באמת כתב דאין להכשיר כלי שניקב לטבול בתוכו מפני שאינו מק"ט, שהרי ראוי לקבל טומאה ע"י יחוד, אבל לענין שלא לפסול את המקוה נקט דכשר מפני שאין דעתו לקבל בכלי כזה, אבל אם דעתו לקבל אפשר דס"ל דפסול, ובתשובה הנדמ"ח כתב לפרש מתני' דסגי בנקב כל שהוא שלא יפסול את המקוה, וסיפא

אע"פ שסתמו בסיד או גפסיס, מיהו קשה כיון דכלי מעליא הוא מאי מהני קבעו, וצ"ל דסתימה כוז ג"כ כעראי חשיבא, שו"ר בפ"ת ס"ק י"ב בשם האחרונים ז"ל בזה, וכתב בשם הגרע"א לחלק אם נקבו בתלוש וסתמו במחבר או שנקבו וסתמו במחבר, ולכאורה נראה לפסול בכל ענין, דהא כל קבעו ולבסוף חקקו קולא הוא בשאובין דוקא, ואין לך בו אלא חידושו, ולע"כ בפנים התשובה. ועי' בסמוך ס"ק י"ז ולעיל ס"ה סק"ז בכ"ז.

שם ע"ג הארץ, פי' פקקו ע"ג הארץ שלא סתם את הנקב ע"י חיבור לכלי, אלא העמיד את הכלי ע"ג הארץ וסתמו ע"י הקרקע או ע"י סיד וגפסיס שבקרקע, או שהדביק החבית לקרקע וסתם הצדדין בטיט, דכל הני סתימה מעלייתא היא לענין קבלת המים שלא יזובו, אבל אין זה תיקון הכלי עצמו, ולכן אינו פוסל, וכן פר"ש.

אם יש ללמוד משוקת לכלי תלוש

יז. הראשונים ז"ל למדו ממתני' שכלי תלוש העומד תחת הצינור אם יש נקב בשוליו כמלא מחט או בצדו כשפופרת הנוד ואינו מקבל מים כל שהן אינו פוסל את המקוה, ואף כשכונתו לקבל בתוכו המים, דמ"מ אינו כלי קיבול, וד"ז מוסכם אף להפוסלים הויה ע"י אדם, ואם יטול הכלי בידו ויביא המים למקוה פסולין, וכן אם ינקה בו המקוה ויפלו מתוכו י"ל דפסול, עי' שו"ע סי' ר"א ס"מ ובט"ז ס"ק מ"ז ובש"ך ס"ק מ"ו, אבל בנתנין תחת הצינור לכו"ע כשר וכמ"ש בטוש"ע ס"מ.

ויש לעיין היכי ילפינן כלי תלוש משוקת שמחוברת, הרי במחבר קרוב יותר להתבטל מתורת כלי, דכיון שהוא קבוע לשימוש שוקת ואינו ראוי לקבל בטל שם כלי ממנו, ונעשה כבריכה שבמחבר, אבל בתלוש כיון שראוי לשימושים אחרים, ועכשיו משמש לשאוב בו המים, מנלן דכשר, ובהדיא שנינו

קמ"ל דלענין לטבול בתוכה בעינן כשפופרת הנוד.

בדברי האחרונים בדעת הרמב"ם

שו"ר בתשובת הגרע"א ז"ל סימן מ' שכתב דלדעת הרמב"ם אפי' ניקב כשפופרת הנוד בעינן קבעו בארץ דוקא, ואפי' לענין לפסול את המקוה, (וסתמו בסיד ובבנין יש לפרש שחיברו עי"ז לקרקע), וכתב דהמחבר החמיר לענין לטבול בתוכו כהרמב"ם כיון שהנודן בדאורייתא, והקיל בפסול שאובין כהר"ש והרא"ש דא"צ קבעו בארץ.

וכ"כ בבהגר"א סק"ל דלהרמב"ם בעינן קבעו בארץ דוקא אף לפסול את המקוה, ובעינן נקב המטהרו, ולכאורה נראה דהיינו במקום שצריך לטהרו יותר משפופרת הנוד, (וכמ"ש בירושלמי בים שעשה שלמה), אבל פחות משפופרת הנוד לא מהני אפי' מלמטה, וברמ"א פירש דסגי בפחות משפופרת הנוד, וזה צ"ע מנ"ל, ועבהגר"א שפי' כן בתוספתא.

ויש לתמוה שהרמב"ם השמיט הא דמקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פסול, ובבהגר"א שם ציין דבד"ז חלוקים הר"ש והרא"ש על הרמב"ם, אבל הדבר תימה למה השמיט דין המפורש במשנה דאפי' בשפופרת הנוד בעינן שלא יהא מקבל מים כל שהן מן הנקב ולמטה, שו"ר בש"ך ס"ק כ"ב שכתב ע"ד השו"ע שהעתיק לשון הרמב"ם דמיירי באינה יכולה לקבל מים כל שהן, ומ"מ השמטת הרמב"ם צ"ב.

לענין הלכה, לענין לפסול את המקוה ולענין לטבול בתוכו

ולענין הלכה יש מקום להחמיר אף לענין לפסול את המקוה [ואף כשאין הויה ע"י אדם כגון שמקלח מהכלי למקוה], דדוקא כלי מחובר שניקב אינו פוסל, ובזה אפשר להקל בנקב כמחט מלמטה, או כשפופרת הנוד מן הצד, ובאופן שאינו מקבל כלום מן הנקב

ולמטה, ואם פקקו בסתימה עראית כיון שעומדת כך בהיותו מחובר אינו פוסל, אבל בכלי תלוש אפי' נקוב כשפופרת הנוד אם מתכוין למלאות בו יש להחמיר, ואם אין דעתו על המילוי מפני שאינו מחזיק מים כלל, וכגון שלא סתמו כלל, יש לדמותו למילוי שלא בכונה ולשק וקופה, אבל סתמא דמילתא בנקוב כמחט לא בטל שם כלי, ורק במחובר מקילינן בזה.

ולענין לטבול בתוכו, אין להקל אלא במחובר ונקוב כשפופרת הנוד והחיבור קובעו כבריכה שבמחובר, אבל לא בגיגית וחבית שניכר שהם כלים תלושים שחיבורם, ולא מצינו במתני' אלא שוקת שבסלע, דע"י החיבור חשובה כבריכה וכשוקת שנחלקה בסלע, וה"ה תיבה שבנויה בתוך חלל המקוה שנראית כבנין שבקרקע, ונקובה שאינה מקבלת מים כל שהן, אבל כלים שעשויין לשימוש בתלוש, ואינם נטפלים לקרקע בחיבורם, אין הנקב מחשיבם כטבילה במחובר, ועמש"כ בכ"ז לקמן ס"ז ס"ק כ"ח, דנראה עיקר שאפשר לטבול בכלים שמימיהן מחוברין כשפופה"נ למקוה.

במתני' מעין שהעבירו ע"ג השוקת

יח. פ"ה מ"א מעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול, לשון העבירו ע"ג מתפרש שהשוקת היא הדרך שהמים עוברים דרכה, אבל אין כונתו לשאוב את המים ולתלשן, ואפ"ה דינם כשאובין ופסולין, וכן הוא בתוספתא במעין שיוצא לתלמי ומשם לבריכות, ולפ"ז מתפרש שפיר לשון על גבי אע"פ שהכונה לתוכה.

ויש לעיין במתני' דלקמן דקתני העבירו ע"ג כלים ופי' הרמב"ם והרא"ש דהיינו על אחורי הכלים, היכי משתמע בהאי לישנא אחורי כלים, הרי בשוקת קתני לשון על גבי ומתפרש תוכה, ומי סגי ליה לתנא למיתני על אחורי כלים, ודוחק לומר דמשמע כלים שאין

שאוּבין, אבל יש להחמיר שכבר נפסק הקשר עם המעיין, וז"ש ר"י הרי הוא כמקוה.

ועדיין נשארה התמיהה מה בין כלים לשוקת, ונראה דכלים כיון שהם תלושין הרי הם נטפלין למעין, ואמנם מיירי כשהמעיין עובר כולו בתוכם, אבל אם ישטוף המעיין על גביהן הר"ז כמטביל כלים במעין, ולכן גם בצורה זו אינם חשובין להפסיק המעיין מדאורייתא דאין פסול תלוש לגבי מעין ע"ז, וכמו ע"ג דף או מקל שאינם מק"ט דכשר לכו"ע, אבל שוקת מחוברת אפי' אינה מחוברת, קובעת מקום לעצמה כבריכה, ואם המעיין עובר לתוכה אין לראותו כשוקת שהוטבלה במעין, אלא כמעין שבא לרשות השוקת, ואם היא מחוברת וקבועה אפי' כולה משוקעת בתוך המעיין חשובין המים בתוכה, ולכן כיון שהוא כלי נעשו המים שאובין ופסולין אף למקוה.

בהא דלא יטביל ע"ג הספסל

והנה הא דלמקוה כשרין בכלים תלושין היינו מפני שבאמת המים דינם כמחוברין שלא נתלשו ע"י הכלים שהרי הכלים נטפלין למעין, אלא דכיון שנפסלו באמצע, נפסק הקשר למעין, אבל למקוה כשרין, וכמשנ"ת, ויש לדקדק בלישנא דובלבד שלא יטביל ע"ג הספסל, דאם ר' יוסי קא"ל ה"ז משמע שהיה מקום להקל בו בגלל שהוא כמקוה, וקמ"ל שדינו כמעין ואם הם זוחלין פשיטא, ואם עומדין יש לשאול מ"ט פסולין, ולמשכ"כ לעיל י"ל שלשון זה נשנה בין לר"י בין לר"י דנחי דא"ר יהודה הרי הוא כמו שהיה, מ"מ היינו דוקא חוצה לו, וכן לר"י דהרי הוא כמקוה קאמר דמ"מ ע"ג הספסל פסול, ויש לעיין דלר' יוסי פשיטא שהרי זוחלין הן, והרי אמר שהם כמקוה לטהר באשבורן, וי"ל דקמ"ל דאף כשהן עומדין לא יטביל על גביו, ויש לעיין דבשלמא לר"י דדינו כמעין הרי הוא פסול מפני שהויתו ע"ג דבר המק"ט, אלא לר'

להם תוך דומיא דספסל, ויש ליישב דשוקת לא שייך על גבה מבחוץ, וכאילו שנה לתוך השוקת, אבל בכלים הול"ל לתוך הכלים, ומתפרש ע"ג מבחוץ דומיא דספסל], והר"ש באמת פ"י בתוך הכלים אלא דמיירי בכלים נקובים, דאל"כ מ"ש כלים משוקת, וג"ז סתום.

והנה לשון מעין שהעבירו ע"ג, משמע שכל המעיין נכנס בתוך השוקת, וכדקתני סיפא העבירו ע"ג שפה כל שהוא, אלמא ברישא כולו בתוך השוקת, ודכוותה מתפרש בספסל שכולו ע"ג הספסל, אבל אם הספסל משוקע במי המעיין הר"ז כטובל כלי במעין דכשר.

בביאור הנדון בהעבירו ע"ג כלים, ומ"ש משוקת

ונראין הדברים דמעין שהעבירו ע"ג דבר המק"ט כשר חוצה לו לכו"ע, כמבואר בובחים כ"ה ב' לפרש"י והרא"ש שאע"פ שהמעין עבר ע"ג ידו ורגלו כשר חוצה לו, ואף אם נפרש הגמ' בע"א ע"י לעיל סק"ד, מ"מ לא מצינו דפסל ר"י לקמן מ"ה אלא במעין שנפסק קילוחו ובא לעשותו זוחלין מהנוטפין דחשיב ליה הויה בדבר המק"ט, אבל מעין המקלח אע"פ שאירע שקילח ע"ג דבר המק"ט אין זה הויתו, וכשר חוצה לו, והיינו טעמיה דר' יהודה דמכשיר המעיין כמו שהיה, אבל ע"ג הכלי והספסל אף לר' יהודה פסול, דבשעה שהמעין ע"ג הכלי הרי הויתו בדבר המק"ט לפמשנ"ת לעיל סק"א דזהו פסול הויתו דמעין ע"ש, [אבל זה דוחק דלפ"ז סיפא דובלבד ככו"ע, והר"ש בסוף מ"ב וש"פ לא פ"י כן וע"י להלן], ור' יוסי סבר דכיון שבשעה שהיה המעיין ע"ג הכלי הרי הוא פסול, א"כ יש לפסלו כמעין שהעבירו ע"ג השוקת שכבר נפסק הקשר עם המעיין, ול"ד לע"ג דבר המק"ט שאין לו תוך, וגם אינו חשוב כספסל, דאין המעיין נטפל ליחשב בתוכו, ולכן אין נפסק הקשר של המעיין ממקורו, אבל בתוך של כלי, נהי דאינן נעשין

אינו חוזר להכשרו, ודוקא כלים שהם מק"ט וגם חשובין לנתק המעיין ממקום חיבורו, ומ"מ אינם כשאוּבין כלל, ואעפ"כ לא יטביל על גבי הספסל והכלים, מפני שהמעיין נפסק כחו מפני שנכנס לתוך כלים אלו, וסברא זו גורמת שלא להטביל בו גם כשהוא מעורב למקוה, אבל אם יצופו המים ע"ג הספסל, אפשר שיחזור המעיין להכשרו, דחזר הכל כבריכה כיון שאין עיקרו נגרר ע"ג הספסל, והר"ז כספסל המשוקע בבריכה שאינו פוסל את המעיין, שוב חזרנו מכ"ז כמשנ"ת לקמן ס"ק ל"ג דטעמיה דר"י לא משום מק"ט, ועי"ש.

בדברי הרא"ש, ובתוספתא עריבה שהיא מלאה כלים בו

יפ. הרא"ש כתב לחלק בין אם המים שבכלי מתבטלים למקוה שאין הכלי קובע את המים שבתוכו כרשות בפ"ע, לבין מים שבכלי שיש להם חיבור למקוה כשפופרת הנוד, אבל נקט שמדאורייתא בכל ענין כשר, ומדרבנן גזרו שמה יטביל בכלי שאינו מחובר למקוה, ולפמש"כ לעיל אם הכלי תלוש ואין מימיו מתבטלין למקוה הר"ז פסול מדאורייתא כדין טבילה בכלים, [נוכמ"ש בירושלמי בים שעשה שלמה], אבל לענין להתבטל למקוה כלי תלוש מתבטל יותר ואינו קובע מקום לעצמו.

והקשה הרא"ש מהתוספתא פ"ה דקתני התם עריבה שהיא מלאה כלים והשיקה למקוה צריכה כשפופרת הנוד, ומשמע ליה שאין המים שבעריבה מתבטלין למקוה כמים שבשידה ותיבה המנוקבין כשפופרת הנוד, וא"כ קשה למה מהני חיבור כשפופרת הנוד מ"ש משוקת, ותירץ דכיון שהביא העריבה להטביל הכל יחד במקוה לא גזרינן שמה ילמד מזה להטביל בכלי גדול שיש בו מ' סאה ואינו מחובר למקוה, ולא נתפרש למה נקט שהעריבה אינה מתבטלת למקוה כמו

יוסי נהי דמדין מעין פסול, אכתי כיון שיש בו מ' סאה באשבורן ליתכשר מדין מקוה, וי"ל דכיון שמדאורייתא דינו כמעין והרי הוא פסול ע"ג הספסל לדיני מעין, החמיר ר"י לפסלו אף מדין מקוה, א"נ כיון דע"ג הספסל בדליכא מ' סאה הרי הוא פסול מדאורייתא, ועיקר דיני דר' יוסי מדרבנן, לכך נקט לשון ובלבד בהדי ר' יהודה לומר ששניהם מודים שע"ג הספסל פסול מדאורייתא, אבל אין נראה כן דהא משמע דאף במ' סאה פסול לר' יוסי, וי"ל דכיון שנפסל המעיין ע"י שעבר ע"ג הספסל, ניכר ניתוקו ויש לגזור שלא יטבילו על גביו, שאם הוא כמקוה יתכשר גם למעין.

כ"ז כתבנו לכלים וספסל שמקבלין טומאה, ולכאורה סתמות דברי ר"י דמכשיר משמע בכל כלים וספסל, מדלא קאמר כלי אבנים וספסל של אבן, אבל יש לדון אם ר' יוסי דפסל מיירי דוקא במק"ט, ואמנם בכלי קיבול אפשר לפסול אף באינם מק"ט, כמו בשוקת של אבן, אבל ע"ג ספסל של אבן לא מסתבר לפסול, דבמחבר יש לחשבו ככותל, ובתלוש ג"כ לא גרע ממקל וקנה לקמן מ"ה שכל המעיין נסמך עליהם ולא פסל ר"י אלא בדבר המק"ט.

עוד בביאור מתני' דשוקת וכלים

וזהאמור ביאור המשנה כך, דמעין שנכנס לתוך שוקת אע"פ שאינה מק"ט כיון שהיא קבועה במקומה, אין לראותה כמתבטלת למעין, אלא המעיין ניתק מחיבורו ונעשה שאוב, [ולכאורה כ"מ מקושית הירושלמי בים שעשה שלמה], אבל כלים תלושים אפי' מקבליים המים לתוכן, כיון שאם היו שוקעים בתוך המעיין היה כשר כולו גם מה שנשאב לתוכן לכו"ע, סבר ר' יהודה דה"ה כשעובר על גביהן דכיון שאין כונתו לשאוב הרי הם מתבטלים למעין, אבל ע"ג הכלים אסור לטבול דהויתו ע"י דבר המק"ט, ור' יוסי סבר דכיון שניתק מחיבורו ונפסל כולו ע"ג הכלים,

דבעינן ד"ט או רובו, ש"מ דעריבה זו מיירי כגוונא דשידה ותיבה דמתני', אבל קשה דלא שמענו לר"י דפליג אלא בנקובין, אבל במשוקעין עד שפתם במים, אין להצריך ד"ט או רובו, דהא לרבנן הכלי שלם ומצטרף מפני שמתבטל כולו למקוה, וכדתנן בדלי שהוא מלא כלים פ"ו מ"ב ולא פליג ר"י, וכן שנינו בהדיא שם דמורה ר' יהודה שהוא מביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל, ולא הצריך נקיבת העריבה ד"ט או רובה, ונראה לפרש דבעינן שיהא החיבור ברובה מלמעלה, ואמנם רובו וד"ט היינו בנקוב בגבהו וברוב רוחב דפנו, ולא שמענו שגם מלמעלה הוא ברוב רוחב דפנו, ומ"מ כ"נ עיקר, דלא משמע דר"י אנקב קאי.

ואפשר דר"י משום כ"ש פליג שאין מטבילין כלי בתוך כלי, כ"ז שהכלי שלם, אפי' יש בו כשופרת הנוד, עד שיפרוץ דופנו ברובו או בשיעור ד"ט, ואין חילוק אם משקע כולו במים או לא, [מיהו בכלי טמא י"ל דמודו, ועריבה של חרס שאין לו טהרה במקוה, א"נ בטהורה], ואפשר דר"י גופיה נמי פליג בסיפא וה"ה ברישא, וקסבר לא נחלקו ב"ש וב"ה בד"ו, וצ"ע במתני' דחגיגה דל"מ כן, ע"ש בגמרא כ"א ב' כ"ב א', ודוחק לאוקמה דלא כר"י, ולכאור' צ"ל דר"י מיירי בנקב דומיא דמתני' דשידה, ותדע דאי ת"ק מיירי מלמעלה, הול"ל עד שיקבנה ד"ט, דלא משמע דר"י קאמר שיעור ד"ט מלמעלה אלא לפרוץ דופן הכלי, וכמש"כ לעיל. והעיקר נראה דמלמעלה ג"כ שיעורו ד"ט וברובו לר"י וכמשנ"ת לקמן ס"ז ס"ק כ"ז.

בדין שוקת שהיא כלי ומחוברת או משוקעת במקוה

שוקת שהיא כלי ומחוברת בצד המקוה אם מקבלת מים כל שהן אע"פ שהמים צפין על גבה פסולה כמו בנקובה כשופרת הנוד, דתנן דבעינן נקובה ואינה מקבלת, אבל

השידה והתיבה, דלכאורה לא משכח"ל השקה של העריבה באשבורן, אא"כ ישקיענה בתוך המקוה, שאם ישיקנה באלכסון הרי המים שבתוכה קטפרס, וכל מה שמחובר באשבורן כיון שהוא משוקע במקוה הרי הוא מתבטל ככל כלי שמטבילין במקוה, ואין חילוק אם מניח העריבה בקצה המקוה, אצל הדופן, שהרי בשידה ותיבה כה"ג מטבילין בהן, ואם מפני שאוחז העריבה בידו, הרי בכל כלי בתוך כלי סתמא דמילתא אוחז הכל בידו, וכ"ז שלא ניתק חיבור המים דינם כמחוברין, [ועי' לקמן ס"ק כ"ב שמי כיור נטהרין בתוכו], כדתנן בסגוס פ"ז מ"ו דמקצתו נוגע במים טהור, וה"ה בכלי כששפתו מחוברת כשופרת הנוד, וכנראה דהרא"ש מפרש בנקובה בצדה דומיא דשידה ובוזה יתכן שעומדת על שפת המקוה, ומושקת בתחתיתה, וכל המים שבתוכה גבוהין מן המקוה, דומיא דשידה שכתב שם, אבל פשטות התוספתא שמשיקה מלמעלה ועי' להלן.

ואם היתה גומא בצד המקוה והניח בה העריבה והשיקה למקוה, לכאורה בדרך כלל המקום הזה ג"כ מחובר למקוה, כעוקת המערה דמטבילין בה כשמחוברת כשופרת הנוד, ואם המקום מחולק אף אם הושקה העריבה לשעה קלה י"ל שדינה כחוץ למקוה, אבל התוספתא מתפרשת במקוה שבבור וגומא והביא עריבה בתוך המקוה, ובוזה לעולם העריבה משוקעת בתוך המקוה, וכענין ששנינו בתוספתא שם ה"ו שהוא מביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל, ובכה"ג שהטיט שבעריבה משלים לשיעור מ' סאה במקוה, מתפרש סתמא שהכל בחלל המקוה, (ולא מיירי במניחה בגומא המופרדת שגם במים יש לדון אם משלימין).

בדעת ר' יהודה בתוספתא דפליג בעריבה

ובאמת מדפליג ר' יהודה בתוספתא על עריבה כדפליג במתני' על שידה ותיבה,

מ"ש שפת השוקת מע"ג כלים

ויש לשאול למה שפת השוקת אינה כע"ג כלים, דשפתו שלפניו לא גריעא מאחוריו, ואמנם מהר"ם כתב דע"ג השפה פסול מה"ט, אבל בר"ש ורע"ב מפורש דכשר ע"ג, וכ"נ דעת הרמב"ם והרא"ש דע"ג שפתה ודאי כשר, וכל החידוש הוא שחוצה לה מתכשר ע"י כל שהוא שבשפתה, וגם התנא לא נחית לזה דפשיטא דע"ג שפתה כשר, ואפשר דנחי דשוקת שחיברה חשובה כלי כיון שחקקה ולבסוף קבעה, אבל זה דוקא לגבי תוכה דשם כלי קיבול עליה, אבל שפתה כיון שאינה מק"ט אין לזה שם ע"ג כלי, אלא כחלק מן הסלע המחובר, א"נ כיון שהסלע רחב ואין כולו נחשב כלי, הרי בכל כל שהוא יש חלק שאפשר לייחסו לסלע, ולא כדופן של הכלי, ומהר"ם כנראה פירש שהשוקת תלושה לגמרי, וכלשון הר"ש שהוא כלי ולא שוקת שבסלע, ולכן כתב דע"ג שפתה פסול, דהא חזי לקבולי טומאה, כמו שהזכיר בלשונו ז"ל, אבל בפשוטו השוקת כלי אבן וגם מחוברת ואין בה משום מק"ט כלל, שו"ר בטוש"ע סי' ר"א ס"ח שהעתיקו דין המשנה בכלי סתם דמשמע תלוש, ובזה באמת יש לאסור להטביל ע"ג שפתו, וצ"ע למה מטהר בכל שהוא לר"י מ"ש מע"ג ספסל, ונראה דסתם שוקת משוקעת בקרקע, ושפתה שוה לקרקע עולם, ובכה"ג לא חשיב המעיין כנתלש ע"ג כלי, אלא ככלי השוקע בתוך המעיין, וכעובר ע"ג מחצלת וכיו"ב.

בביאור התוספתא דמעין היוצא לתלמי

בתוספתא ג"כ שנינו ד"ז דמעט מן המעיין מטהר את כולו, ולפי הגרסא שלפנינו נראה שאינו נוקב את התלמי, שהוא כלי ולא סגי ליה בכל שהוא, וגם בפשוטו הוא מקבל הרבה מים, שעיקרו לקבלה ואין זו עצה לנקבו שלא יקבל מים, נויש לדחות בזה, שמקבל כיון שהנקב נסתם ע"י העפר, אבל אין נראה אמת שבא לתת עצה איך

אם היא משוקעת בתוך חלל המקוה יש מקום לדון שמתבטלת למקוה ואינה חולקת רשות לעצמה, שהרי כלי תלוש כה"ג בטל למקוה, ועכשיו שהיא מחוברת אין להשתמש בחומר שני צדדים יחד, שהרי שוקת שבסלע בכה"ג מטבילין בה.

במתני' העבירו ע"ג שפה כ"ש כו'

כ. שם במשנה העבירו ע"ג שפה כ"ש כשר חוצה לה שהמעיין מטהר בכל שהוא, הר"ש פירש שהמים עוברים רובם לתוך השוקת ומקצתן על שפת השוקת, וחוצה לה היינו מה שעל שפת השוקת מותר להטביל בו מחטין דמעין מטהר בכל שהוא, (ולקמן מ"ב הוכיח הר"ש מזה דמתני' מיירי אף לכלים, דהרי חוצה לה דכשר היינו למחטין וצנורות), ולכאורה זה פשוט דמה שלא נכנס לכלי לא נפסל, ולא איצטריך תנא לאשמועין דמעין מטהר בכל שהוא מחטין וצנורות, א"ו כשר חוצה לה היינו שכל המים שיוצאין מן השוקת מתכשרין ע"י הכל שהוא שעבר על שפת השוקת, דהא מיירי שכל המעיין יוצא אח"כ מהשוקת, כלישנא דמתני' שהעבירו ע"ג השוקת, דהיינו שזהו המעבר של המעיין, וכשיוצאין חוץ לשוקת הם מחוברים לכל שהוא שעבר על שפת השוקת, ונטהרין ע"י משאיבתן, ומטהרין באשבורן כדין מעין שרבו עליו שאובין וכדין נוטפין שרבו על הזוחלין, והיינו דקמ"ל מתני' דאע"פ שעיקר המעיין שאוב הרי הוא מתכשר ע"י כל שהוא שבצדו, ולא הוה שמעינן לה ממעין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין דתנן בפ"ק מ"ז דמטהר בכל שהוא, ששם השאובין נפלו לתוך המעיין ונתבטלו בו, אבל כאן המעיין מחובר לשאובין וקמ"ל שגם בכה"ג נטהרין, וכ"מ ברמב"ם וברא"ש שבא להכשיר מה שיצא מן השוקת, [מיהו עמ"ש"כ בזה לק' ס"ק מ"ד דלא מהני חיבורם שחוץ לשוקת כיון שמי השוקת קטפרס ולא נתערבו ממש במים שבשפה, ועי"ש].

נטהרין ע"י המעיין שזוחל בצדו, ונראה דבגוונא דמתני' גם המעיין שמהשפה מתחבר עם היוצאין מן השוקת, וממילא כולו מטהר רק באשבורן, ובאמת הזוחלין אינם נטהרין בנגיעה במעין אא"כ הם מיעוט שמתבטלין במעין, [ועי' לק' ס"ק מ"ד בזה].

עוד יש ללמוד מהתוספתא שהמים שבבריכות אע"פ שזוחלין מלמעלה נטהרין ע"י המעיין שנכנס שם מהקנה שנקבו בצדו, וחשיב שמטהר באשבורן, דהא לא מיירי דוקא כשהבריכות חסרות והמעין נכנס באשבורן, דמשמע שזוהי עצה לטהר כל המים אפי' כשמגיע מהתלמי והבריכות מלאות, וצ"ע בזה, אבל למטה בבריכות ודאי נראה שחשיב אשבורן אע"פ שזוחלין למעלה, וכ"מ במ"א גבי חזר והמשיכו, שמתפרש דטובלין בבריכה, ועמש"כ לעיל ס"ק י"ג בדברי הרא"ש בזה, ועדיין צ"ע בד"ז.

בתוספתא דעריבה שהיא מלאה כלים כו', ומ"ש מטרה ותיבה שבים

כא. תניא בתוספתא פ"ה ה"א עריבה שהיא מלאה כלים והשיקה למקוה צריכה כשפופרת הנוד ובמעין כל שהוא, והובאה בר"ש פ"ו מ"ה ופי' דבמעין סגי בנקב כל שהוא, ופסקה הרשב"א בשער השלישי והובאה גם באו"ז, והב"י כתב בס' ר"א סי"ט [ע"ד שו"ע ס"ט], ומתוך שלא ראיתי להרמב"ם והרא"ש ורבינו שחילקו בין מעין למקוה נראה שהם סוברים דהאי תוספתא ליתא משום דפליגא אמתני' דקתני סתמא השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אא"כ היו נקובין כשפופרת הנוד, וים הא ס"ל לר"י דהלכתא כותיה דהויא כזוחלין וא"כ מטהר בכל שהוא כו' עכ"ל, ומרן זללה"ה בתניא ס"ג סק"ג כתב ע"ז ומ"מ אין זה די לדחות דבר מפורש בתוספתא, וצ"ע שלא הביא מרן דדעת הרשב"א בתוה"ב להלכה כהאי תוספתא ומרן הביאו לעיל כו' מיהו הר"ש ברפ"ה מ"ב

לבטלו מתורת כלי, כמתני' דלעיל], ועוד דכיון שאינו כלי א"כ מעתה לא יפסלו המים כלל, ומהו זה ששינו נמצאו מים מועטין מטהרין את המרובין, דמשמע שזוהי עצה תמידית, ולא רק על מה שאירע עד הנקיבה, (שו"ר דלהר"ש אין המים שיוצאין דרך הנקב מטהרין, אלא מה שעוברין על שפת התלמי כדמעיקרא, ומטהרין היינו את הבריכה שנפסלה, ומכאן ולהבא לא יפסלו המים כלל, ועמש"כ ס"ק כ"ח)

א"א הענין שהתלמי קולט את מי המעיין מיד בנביעתו כדי שלא יבלעו בקרקע או טעם אחר, ומשם מתפשט לבריכות שהם בנין שבקרקע, והתלמי כלי שפוסל את המים שנשאבו לתוכו, ולכן אמרו שיעשה נקב קטן במעין בצדו סמוך לתלמי או תחתיו, ויעביר מעט מים דרך קנה כל שהוא, שהמים שבתוך הקנה לא נשאבו ודינם כמעין, והם יטהרו את הבריכות, כענין ששינו במתני' בהעבירו ע"ג שפה כל שהוא, וה"ה הכא, אלא דכיון דאין שייך ע"ג שפה לפי שהמעין כולו יוצא מתוך התלמי או שהתלמי כלי גדול ואין המעיין עולה על גדותיו, לכן עושה נקב במעין בצדו, ותוחב קנה כל שהוא שיעברו בו מים חוץ לתלמי, וזהו הלשון נוקב מעין בקנה כל שהוא, [ויש נוסחאות נוקבו למעין נקבים כ"ש כ"ה באו"ז, וצ"ל נוקבו למעיין בקנה], ולא מַעֲיִן זקנו שהוא ודאי ט"ס ונדחקו בזה הראשונים ז"ל, אלא נוקב את המעיין בקנה, והמים יעברו בתוך הקנה, (א"נ ע"ג הקנה, כאותה ששינו לקמן מ"ה סומך אפי' מקל אפי' קנה, ויותר מיושב כאן שהמעין בתוך הקנה, ואולי גם לקמן מתפרש במקל מבחוץ ובקנה מבפנים).

נמצינו למידין דמעין מטהר שאובין בכל שהוא, בין כשהמעין נוגע בהן בזחילתו ע"ג קרקע בין כשנוגע בהן בבריכה שנתאספו בו, מיהו אם המים שיצאו מהשוקת זוחלין ודינם לטהר רק באשבורן לכאורה אינם

ברא"ש במתני' דהעבירו ע"ג השוקת], וה"ה בעריבה שמונחת תחלה והביא הכלים לתוכה, דכיון שהיא כלי קטן מתבטלת יותר, אבל שידה ותיבה קבועין במקומן, ואמנם אין זה כמעין שהעבירו ע"ג כלים כיון שמתבטלין בתוך מי הים ולכן יכולין להטביל בתוכן, מ"מ אין ניכר בהם מעלת מעין ולכן הצריכו כשפופרת הנוד.

ולפ"ז כולה מתני' נשנית משום דסבר תנא דמתני' כהתוספתא דבמעין סגי בכל שהוא, ולכן איצטריך לאשמועין דבשידה ותיבה אע"פ שהם במעין בעינן כשפופרת הנוד, דאל"כ הרי כבר נשנה לעיל דין שפופרת הנוד גבי דלי שהוא מלא כלים, ואם לאשמועין דמעין כמקוה בד"ז, הול"ל לעיל דלי שהוא מלא כו' ואם לא טבל כו' בין במקוה בין במעין, ולא היה לו לשנות ענין מחודש בשידה ותיבה, א"ו החילוק הוא בין עריבה לשידה ותיבה, ומשום דהוה ס"ד שגם בזה במעין בכל שהוא, קמ"ל דאין מטבילין בהם בכל שהוא כדין עריבה שבמעין, עד שיהיו נקובין כשפופרת הנוד, ואפשר דהוה פשיטא לתנא דמעין בכל שהוא, דכיון שאין למעין שיעור ע"כ אין להצריך בחיבורו יותר מכל מה שהוא בעצמו, ורק במקוה ששיעורה מרובה איצטריך הלכתא שמצטרפת בשיעור כשפופרת הנוד.

וגם פלוגתא דר"י נשנית גבי ים שהוא כמעין לאשמועין דלא פליג משום דלא סגי בשפופרת הנוד לחיבור מקואות, אלא מפני שהם כלי קיבול וצריך לבטל הכלי ברובו, או שיהא ד"ט על ד"ט שהוא שיעור פתח, ולכן בעינן שיעור זה בין במקוה ובין במעין.

אם הנדון בשדה ותיבה לבטלן מתורת כלי או לערב למקוה

כ"ז כתבנו אם נקב דמתני' היינו לחיבור מקואות ומיירי שהשידה והתיבה מקבלין מן הנקב ולמטה, [וכ"נ דעת הראשונים ז"ל

כתב בפשיטות דגם במעין צריך חיבור כשפופרת הנוד, וצ"ע, עי"ש, [והר"ש שם פי' דפסלינן לשוקת משום גזירה שמא לא יהא במעין כשפופרת הנוד, משמע דנקט שזה מדאורייתא, ותמוה דאפי' נדחה התוספתא מקמי מתני', אבל בתוספתא דתלמי ג"כ מפרש הר"ש מה"ט, ובפ"ו מ"ה לא העיר הר"ש כלום על התוספתא, וצ"ע], ובאמת הדבר קשה לחדש במעין שיעור שפופרת הנוד, דכי היכי דמטהר מי הבריכה ושיצאו חוץ לשוקת בכל שהוא, ה"ה דמתחבר למים שבעריבה בכל שהוא, דשיעור שפופרת הנוד משום עירוב מקואות הוא, וכמ"ש הראשונים ז"ל, [ערמב"ן ב"ב ס"ה א', ועוד], וכיון שחיבור למעין בכל שהוא, אין להצריך בו שיעור יותר משיעור המעין גופיה, שו"ר דהר"ש מפרש חוצה לו להטביל כלים על שפתו, ולא מיירי להכשיר כל המים שיצאו מן השוקת, ועס"ק כ"ח].

ומשה"ק הב"י ממתני' דשידה ותיבה שבים, יש לדחות דמתני' ר"מ ור"י היא, דס"ל שהים הגדול כמקוה, והא איירי ר"י בסיפא, וא"ת א"כ מאי קמ"ל דבעי כשפופרת הנוד מ"ש מדלי שהוא מלא כלים ששנינו לעיל שם דבעי שפופרת הנוד, וי"ל דקמ"ל דאע"פ שיש בתוכן מ' סאה (ואין להקשות מדברי ר"י, דפעמים שגובה הדפנות פחות מז' טפחים), אין טובלין בהן, ולא אמרינן שהם מתבטלין למקוה ואין זו טבילה בכלים, וגם א"צ שפופרת הנוד כיון שיש בהם לחוד מ' סאה, ודוחק דהא ים סתמא קתני ור"י פליג בזה, וטפי הו"ל למיתני שבמקוה.

אבל יותר נראה דמודה ר' יוסי דבכה"ג בעינן שפופרת הנוד, דכיון שהשידה והתיבה כלים גדולים הקבועין בים אינם מתבטלים כ"כ, והר"ז כמעין שנכנס לתוך הבריכה והפסיקו, ויש לגזור בהם אטו מקוה, ורק בעריבה שהיא תלושה ומביאה עם הכלים להטבילן יחד, בזה סגי בכל שהוא כיון שהיא מתבטלת למעין, [וכמו שהוזכרה סברא כזו

המקוה, דלא מיירי בשיעור עירוב מקואות, ויש לתמוה שהכ"מ בפ"ו ה"ד פירש טעמא דמתני' משום ביטול כלי כמו בשוקת שבסלע, ואפ"ה הקשה מכאן סתירה לתוספתא דמעין בכל שהוא, כמ"ש לעיל בשם הב"י, ומאי קושיא הא בעריבה מיירי במקום שא"צ ביטול כלי, אם מפני שהמים צפין על גבה, או מפני שהיא תלושה ומטלטלת ומתבטלת טפי למקוה, ובזה סגי בחיבור שפוח"נ אע"פ שמקבלת מן הנקב ולמטה, ובזה סגי במעין בכל שהוא, אבל במקום דבעין הנקב לבטלו מתורת כלי שלא תקבל מן הנקב ולמטה כלום, בזה לא סגי למעין בכל שהוא.

והגרע"א ז"ל בקמא סי' מ' הקשה ע"ד הכ"מ דהא טעמא דבעין כשפופרת הנוד בשידה ותיבה לאו מדין ביטול כלי הוא, אלא מדין עירוב מקואות כמתני' דדלי שהוא מלא כלים והטבילין, אבל למש"כ לדייק מדברי ר"י דמצריך ד"ט דמשום ביטול כלי אתינן עלה, א"כ גם לרבנן בעינן כשפופרת הנוד בשוליו הכלי או בצדו בסמוך לשוליו.

ואם נימא דמתני' מיירי במקבלין מן הנקב ולמטה, צ"ל דהמים מגיעין עד סוף הדפנות, דלא מסתבר שיועיל לר"י נפחתו ד"ט אם המים אינם מגיעין בכל חלל הנקב, שהרי הכלי מקבל הרבה מתחת הנקב ולא נתבטל ע"י נקב ד"ט, אלא דלפי טעם זה מהני עירוב המים ברוחב ד"ט על ד"ט למהוי חיבור לכל מה שבתוכה, ולכן ע"כ שגובה המים מגיע בכל הנקב, כמו בשפופרת הנוד לרבנן, ויש לתמוה כיון שהמים צפין על גביהן ממילא מתכשרין כדין דלי שהוא מלא כלים, שהרי בפתחיהן יש רוחב הרבה יותר מד"ט, וי"ל דמשכח"ל שנפחתו ד"ט באמצע הדופן, וכן ברובן, ועדיין הדפנות נמשכות למעלה מהנקב, אבל המים ממלאין כל חלל הנקב, נוכעת נראה דבצפין על גביהן מודה ר"י דסגי בשפופרת הנוד, וכן ב"ש בסופ"ד לא נחלקו, אלא בנקב שהכלי ממשיך למעלה מן המים,

ב"ב ס"ה ב' שהוכיחו ממתני' דשאובין נטהרין בהשקה], אבל אם נימא שדין השידה והתיבה כדין שוקת שבסלע לעיל סופ"ד, ובעינן שיהיו נקובין בצדן מלמטה כשפופרת הנוד ולא יהיו מקבלין מים כל שהן, לפ"ז לק"מ ממעין דכאן הנקב לבטלן מתורת כלי, דכיון שקבועין במקומן אינם מתבטלין לים ובעינן שלא יקבלו מים כל שהן כדין שוקת שבסלע, ואמנם בצד אחד גריעי משוקת שבסלע כיון שאינם מחוברין, אבל לזה מהני מה שהם בתוך הים ומתבטלין לים ככל כלי שמטבילין בו כלים, ומ"מ גריעי מכלים תלושין כיון שיש להם קביעות כשוקת, וכנראה עשויין לרחוץ בהן במקומן, ולכן צריכין ביטול כלי שלא יהיו מקבלין במקומן, ובזה מיושב הא דקתני אין מטבילין בהם אא"כ היו נקובין כשפופרת הנוד, ולכאורה פשיטא דלא עדיפי מדלי שהוא מלא כלים, אלא דלעיל סגי בעירוב מלמעלה או בנקב בגובה שבצדה, אבל באלו בעינן דוקא שיהיו נקובין מלמטה כשפופרת הנוד.

והרא"י לזה מדברי ר"י שמצריך ד"ט או רובו, הרי ר"י מודה דעירוב מקואות כשפופרת הנוד, אבל אם טעמו משום ביטול כלי ניחא, ולפ"ז מיירי ר"י שנפחתו מלמטה סמוך לשוליהן, ובכלי גדול סגי בד"ט על ד"ט לחשבו כפתח ולא כפרצה שבכלי, ובכלי קטן בעינן שנפחת רובו ברוב גבהו ורוב דפנו שברוח זו, וא"צ רוב היקיפו, ושיעור שפופרת הנוד לת"ק נתפרש לעיל ס"ק ט"ו גבי שוקת שבסלע דפחות מזה נחשב הנקב כברזא שבחבית ובזה פליג ר"י דבעינן פרצה גדולה, ומודה ר"י בשוקת המחוברת דסגי בשפופרת הנוד, אבל בשדה התלושה מצריך טפי, ואף בעריבה מצריך ר"י ברובה וד"ט כמ"ש בתוספתא, ומדמה כאן שידה לעריבה.

ולפ"ז לק"מ מהא דמעין בכל שהוא, דהכא מדין ביטול כלי קיבול אתינן עלה, כמו לר"י בד"ט, וכמ"ק מדמייתי הכא שק או קופה שמטבילין בתוכן ואינם פוסלין את

מיד, וי"ל דאה"נ דשרי, וכי היכי דשרי בסל וגרנותי לרבא שם כ"ב א', דמתני' קא חשיב המעלות שבין קדש לתרומה, ולא כללא קתני שלעולם אין מטבילין כלי בתוך כלי בקדש, אלא דגם במקום שאין מטבילין בקדש מטבילין בתרומה, א"נ י"ל דכיון שסתם טבילה במקוה גזרו מעין אטו מקוה, וסל וגרנותי לא חשיב בתוך כלי קיבול ולכן לא גזרו, ולפ"ז מיושב שלא הזכירו דנפ"מ בין ר"א לרבא אם מטבילין כלי בתוך כלי במעין.

יומא ל"ז מוכני לכיור כו' ובים שעשה שלמה

כב. יומא ל"ז א' מתני' ואף הוא עשה מוכני לכיור שלא יהיו מימיו נפסלין בלינה, יעוי' ברש"י, ומבואר כאן שהמים שבתוך הכלי נעשין מחוברין ע"י שמשוקעין במקוה או במעין, וש"מ שנקב מחבר מים שבתוך הכלי מן הנקב ולמטה, שאם היה הנקב למטה היו כל המים נשפכין, וכל ענינו לשמור המים שבתוכו שלא יפסלו, ולכאורה משמע שזהו מ"ש ריב"ל בירושלמי ה"ח שאמת המים היתה מושכת לו מעיטם והיו רגלי שוורים פחותים כרמונים, ובתור הכי מייתי כהאי מימרא על הים, ומשמע שמימרא ראשונה על הכיור, מיהו הכיור לא נתבטל משם כלי, אלא בגלל שמשוקע כולו בתוך המים אינו חולק מקום לעצמו וחשיבי מימיו כבתוך המקוה, וא"כ אין לפרש שהי' נקוב כמוציא רמון, וע"כ ט"ס בירושלמי בזה, והראשונים ז"ל העתיקו דריב"ל על הים, וכ"ה בסמ"ג דריב"ל בתר מימרא דר"ש בר כרסנא, והרמב"ם בפ"ה מביאת מקדש הי"ד כתב שהיו משקעין אותו במי מקוה או במעין, [עיי' זבחים כ"ב ב' אם מי כיור מי מעין או שאר מימות], ואפשר שהיו מי המעיין צפין ע"ג הכיור מלמעלה, ושם היה פתוח כולו, וזה מיושב יותר שמסתמא לא נקבו הכיור.

ברמב"ם שם הט"ו משמע שגם ים שעשה שלמה היה כלי שרת, שכתב וז"ל

אבל במים צפין, כמו שבצפין ד"ט ע"ג הוי חיבור ה"ה בצפין כל שהוא, וניחא דלא פליג ר"י במתני' דדלי שהוא מלא כלים].

עוד אפשר לפרש מתני' בשידה ותיבה שמכוסין גם מלמעלה, ומיירי אפי' משוקעין כולן בתוך המים, ובזה ניחא דקתני אין מטבילין בהם א"כ היו נקובין כו', דס"ד דבכה"ג א"צ כשפופרת הנוד, וקמ"ל דצריכין נקב כשפופרת הנוד מלמעלה או מן הצד, ובזה בכל אופן שנפחת ד"ט הרי המים ממלאין כל הנקב, ואולי רק בזה מצריך ר"י ד"ט או רובו כיון שכולו סגור, אבל הלשון סתום דהול"ל שידה המכוסה, עיי' כלים פי"ח מ"ב הקמרון שלה, ועוד דצ"ל שהכניס הכלים תחלה, והלשון משמע שהשידה בים והכניס אח"כ הכלים, וע"כ פותח הכיסוי, ור"י בתוספתא פליג אף בעריבה, שו"ר בבהגר"א הנדפס בסוף הגמ' דמשמע שפי' כן, וצ"ע.

בענין מעין דסגי בנקב כ"ש, ובסוגיא דחגיגה כ' ב'

מן האמור נלמד דיש לקיים דין התוספתא דבמעין סגי בנקב כל שהוא, ומתני' דשידה ותיבה שבים דקתני דאף בים בעינן שפופרת הנוד, אפשר לפרש מפני שהם קבועין במקומן החמירו בהן, כדן שוקת, שהמעין כמתבטל בתוכן, אבל אינם כשאובין כיון שהם בתוך הים ולא בצדו, ואם נפרש מתני' משום ביטול כלי קיבול, וכדמשמע משיעור ד"ט ורובו דקאמר ר"י, א"כ אין חילוק בין מעין למקוה, כמו לר"י דבעלמא סגי בשפופרת הנוד וכאן צריך רובו, ולפ"ז החילוק בין עריבה תלושה שמתבטלת למקוה ולמעין, לשידה ותיבה שאינם מתבטלין, והצריכו לבטלם מתורת כלי.

ויש לעיין א"כ היכי קתני חגיגה כ' ב' שאין מטבילין כלי בתוך כלי לקדש, הרי לרבא דטעמא שמא יטביל בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, יש להתיר לטבול כלי בתוך כלי במעין דהא בכל שהוא סגי וליכא למיגזר

בהא דהיה חים נקוב, אם לבטלו מבלי או לחברו למעין

שם ולא כלי הוא אמת המים מושכת לו מעין עיטם והיו רגלי השוורים פחותים כרמונים, כ"ה בתו"י, לכאורה דין חים כמעין שהרי המים שנכנסין לים למעלה מעין עיטם, יוצאין בשפע מרגלי השוורים ומשוי ליה זוחלין, [שו"ר בתו' בכורות נ"ה ב' ד"ה שמא עי"ש], ולפ"ז אם יש לים תורת כלי המק"ט הרי הוא פסול משום דהויתו בדבר המק"ט, ומיושב שנקבוהו כמוציא רמון, ואמנם אין שיעור כמוציא רמון אלא בכלי עץ וכמ"ש הרמב"ם פ"ו מכלים ה"ב דכלי בעלי בתים שיעורן ברמונים היינו כלי עץ, אבל כלי מתכות שיעורן לפי שימושי הכלי כדתנן כלים פ"ד מ"א וברמב"ם פ"א ה"א, מ"מ עשו נקבים גדולים שלא יהא ראוי לשימוש החזקת מים כלל ולא לצורך אחר כ"ז שמויחד למים, ועכ"פ אין שייך להצריך כאן שיעור שפופרת הנוד כיון שאין המים מתחברין למעין בנקב זה, אלא אדרבה משם יוצאין המים לאמת המים, מיהו בשוקת שבסלע מצינו דבצדה שיעור הנקב כשפופרת הנוד, ומשמע אף לענין שלא לפסול את המקוה כמשנ"ת לעיל ס"ק ט"ו.

אבל הראשונים ז"ל שדנו למה הוצרכו לנקב כרמונים הרי בשפופרת הנוד סגי, משמע מדבריהם שפי' שהים מתחבר למעין עי"י נקבים אלו, ועי"ז הקשו דנקב כשפופרת הנוד הוי חיבור, וז"ל תו' פסחים ק"ט ב' ד"ה בים ומשני תפטר בשהיו רגלי השוורים שהים עומד עליו נקובים כמוציא רמון והיו מחוברין למעין שתחתיהם כו' אבל להכשיר המים שבים סגי בשפופרת הנוד, וכ"נ ברמב"ן ב"ב ס"ה ב' שתיירן שעשו נקב כרמון כדי שיכנסו לה המים בשפע כמו שנכנס מעין עיטם, אבל להכשרו סגי בשפופרת הנוד, ומבואר דמפרש שהמים נכנסין לים דרך אותן נקבים, ועי"ז מתחבר הים למעין, וכ"ה בריטב"א שם, וכ"ה

הים שעשה שלמה כמקוה היה מפני שאמה של מים היתה עוברת בתוכו מעין עיטם, לפיכך לא היו מימיו נפסלין בלינה כמי הכיור, וממנו היו ממלאין הכיור, וכנראה פירש כן הירושלמי, אבל הראשונים ז"ל פירשו שהים אינו ככלי והמים שבתוכו כמחוברין, והוצרכו לנקבי השוורים כדי שיהא כשר לטבילה וכמשי"ת להלן, ועי"ש שדינו כמעין.

אם ים של שלמה היה בחול או בקודש

ירושלמי יומא פ"ג ה"ח רשב"כ בשו"א הים בית טבילה לכהנים הוא כו' יש לעיין אם הים היה בעזרה איזה כהנים טבלו בו, הרי אין טמא נכנס לעזרה, ואפי' טהור הנכנס לעבודה מסתברא שטובל קודם כניסתו, עי' ל' א' בטעם הטבילה ובירושלמי לעיל ה"ג, ואפשר שהמיסך את רגליו טובל בו, ודוחק, שהרי גם הוא יוצא חוץ לעזרה, ובבית הטבילה שתחת הבירה היה ביהכ"ס סמוך לו, ומי שנטמא בעזרה צריך למהר ולצאת דטבו"י ג"כ אסור ליכנס לעזרה, ולכן נראה שהים לא היה בקודש אלא סמוך לעזרה בחול, או שחציו היה בחול, והכי מסתברא שאין דרך כבוד לפשוט בגדיו בעזרה, ורק כה"ג ביוהכ"פ טובל בגג בית הפרוה בקודש, (וזה דלא כהרמב"ם פ"ה הט"ו מב"מ הנ"ל), וכ"מ ברמב"ן ב"ב ס"ה ב' שכתב שלא יטמאו הכלי בטומאת הנכנס לתוכו קודם טבילה, וש"מ דבטמא מיירי, שו"ר בש"ק העתיק לשון הסמ"ג דכהנים טמאים לא היו נכנסין לעזרה אלא כהנים טהורים הרוצים לעבוד עבודה, שו"ר בתו"י בשם ר"ח שהיו משקעין הכיור בים, וע"כ דלכה"פ חציו בקדש, ובתו"י כתב דלא ידענא אם היה ים בבית שני, ואפשר דבבית ראשון נטלוהו בידם לים, והוא עשה מוכני להורידו לבור, שהים נלקח לבבל, שו"ר בתו' הרא"ש שהביא מרש"י שמשקעין אותו בבור, ועי"ש.

שיש בפיו כשפופרת הנוד שיטנו על צדו ויתחבר ממנו פחות משפופרת הנוד, ופשטות הגמ' שאפי' פיו למעלה צריך כשפופרת הנוד, דסתמא דמילתא מטביל הכלי עם המחטין פיו למעלה, וכן דלי שהוא מלא כלים, אם מטהו על צדו עלולים הכלים ליפול, וזה דלא כהתוספתא שבר"ש מקואות פ"ו מ"ה או כהרמב"ם דמיירי בקומקום טמא, ועי' לק' ס"ק כ"ו בזה.

בדין חיצון טמא לענין קודש

שם כדתנן עירוב מקואות כשפופרת הנוד כו' יש לעיין אמאי לא אייתי מתני' דלקמן דאם לא טבל אין המים מעורבין כו' דמיתניא בהדיא על ד"ז דבענין שפופרת הנוד בחיצון, ולכאורה נראה מזה כפרש"י דאף בחיצון טמא אין מטבילין בקודש, [כמ"ש במתני' ובגמ' עי' תו' ומהרש"א], ולכן לא הביא רבא המשנה שכתוב בה דבחיצון טמא א"צ כשפופרת הנוד, ואפשר דלקמן ג"כ סתמא דגמ' הוא דמייתי לה ולא רבא, וכ"נ מדהאריכו בגמ' והשלימו דברי רבא ורק לבסוף אמרו וה"מ בכלי טהור כו', ואם איתא שהכל ממילתיה דרבא הו"ל להשלים דברי רבא ואח"כ לפרש, ומדסתם רבא דבריו משמע דאף בכלי טמא אין מטבילין, ול"ד לסל וגרנותני שלא הוצרך רבא לפרש כן, דסתם מתני' מתפרשת אף בכלי טמא, ואם איתא דלרבא בכלי טהור דוקא הו"ל לפרושי, אבל סל וגרנותני ענין בפ"ע הוא ולא הו"ל לפרושי אמתני', וביאר ד"ז בהדיא במימרא בפ"ע כדמייתנין בגמרא, והשתא ניחא שלא אמרו בגמרא נפ"מ בכלי טמא.

וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דרהיטת הדברים כפרש"י דסתם מטבילין כלי בתוך כלי מתפרש כשמטביל שניהם, כדתנן ואם לא טבל, משמע דסתמות דרישא כשטבל, [מיהו נראה דכלי בתוך כלי משמע על הפנימי בלבד, עי' להלן מש"כ ע"ד התו' בזה, וכן

בסמ"ג ומה שנעשו כן שהיו מוציין ומביאין המים מעין עיטם בריוח כי להכשירו ע"י חיבור המעיין הי' די כשפופרת הנוד, וכ"ה בתוה"ב ש"ג דהתם לאו משום חיבור בלבד להוציאו מתורת כלי הרחיבו הנקבים כ"כ, אלא כדי לרבות מים הנכנסים משם לים, וצ"ע למה לא פירשו כפשוטו שהמים נכנסין מלמעלה ויוצאין מלמטה, ובזה ע"כ הנקבים כדי לבטלו מתורת כלי, דלא מסתבר שעולין המים דרך הנקבים לים.

ומה שתירצו הסמ"ג בשם ר"א והרמב"ן דפעמים שרוב המעיין נכנס בים ומיחזי כטובל בכלי, היינו דין מעין שהעבירו ע"ג השוקת, דכיון שאין הים משוקע במעין הרי הוא חולק רשות לעצמו, וצריך לבטלו מתורת כלי לגמרי, מיהו אם היה מחובר היה די בנקב כמחט מלמטה או כשפופרת הנוד סמוך לשוליו, ואם היה תלוש אפשר דע"י נקב זה הרי הוא כטבלא שעוברין עליה המים ולא ככלי.

ומה שתירץ הרמב"ן דהיינו כדי שלא יטמא הכלי, והקשה הסמ"ג שהרי אין טובלין שם טמאין אלא טהורין שרשאין ליכנס לעזרה, יעוי' פסחים ק"ט ב' שטובלין שם השלחן, מיהו אין כלי מטמא כלי, והמים אינם מק"ט, ואם היה אב הטומאה מוציין אותו להזאת ג' וז', וכבר כתבנו דאפשר שמקצתו בחול או כולו, ובלא"ה אם מק"ט יש לפסול מפני שהויתו בדבר המק"ט, עכ"פ לפמש"כ שדינו כמעין, וגם אין לעשות מקוה בדבר המק"ט שלא יוכלו להטבילו, וגורם טומאה בעזרה.

בסוגיא דחגיגה כ"א ב' דאין מטבילין כלי בתוך כלי לקודש

כג. חגיגה כ"א ב' גזירה שלא יטביל מחטין וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, נראה מזה דלא חששו שמא לא יטביל את החיצון כולו, דסתמא דמילתא מטבילין יחד כאילו הכל כלי אחד, ולכן לא חיישינן בכלי

י"ל דסל וגרנותני כלים גדולים הם, ואין דרך למלאן כלים ולהטביל בהם שקשה להכניסם ולהוציאם, וסתמא דמילתא בכה"ג מכניס הסל במקוה תחלה, ואח"כ טובל בתוכו, ולכן גם אם מילאן והכניסן יחד לא מיחזי ככלי בתוך כלי.

בפר"ש דאע"ג דמקוה שחלקו פסול א"צ כששפופרת הנוד

אבל הר"ש בפ"ו מ"ה כתב לפרש דבסל וגרנותני כיון שהמים מחלחלין בהם א"צ כשפופרת הנוד בפיהם, ודינם כשק או קופה שמטבילין בהם כמה שהם כדתנן פ"ו מ"ה מפני שהמים מעורבין, ומפרש דהיינו דקאמר רבא דאע"פ שהמקוה מתחלקת על ידיהם, מ"מ כשהם בתוך המקוה אינם חוצצין והכלים נטהרין ע"י שהמים מעורבין דרך הנקבים, ולדבריו נחא דלא גזרו בסל וגרנותני כיון שאפי' לא יהא בפיהם כשפופרת הנוד כשרין להטביל בהם, ומ"ש דסל וגרנותני שאין בפיהם כשפופרת הנוד ליכא, ר"ל שאין בהם חסרון דשפופרת הנוד.

והדברים מחודשים דרבא אייתי ברישא מתני' דעירוב מקואות כשפופרת הנוד לומר דכיון שזהו שיעור עירוב מקואות, לכך צריך כשפופרת הנוד בפי הכלי החיצון, ואנן ניקום ונימא איפכא דלא תליין זב"ז, ואם איתא דסגי בנקבים להכשיר כלי הפנימי אע"פ שאין נקבים אלו מצטרפין לעירוב מקואות, א"כ מנלן דבעינן כשפופרת הנוד בפי החיצון, דילמא לעולם הכלי מתבטל למקוה כמו בכלי טמא, ואף בכלי טהור אינם נעשין שאובין בתוכו כ"ז שלא נתלשו, א"ו פשטות מילתיה דרבא איפכא דאע"פ שהם חוצצין ופוסלין את המקוה שחלקו בהן, אפ"ה מטבילין בהם לקדש, כיון שיש בפיהם כשפופרת הנוד, ואם לא הכניס פיהם במים הרי הם חוצצין בפני הכלים שבהם אע"פ שהמים מחלחלין, [מיהו קשה דלפ"ז לא הו"ל לרבא לצרף שני הדינים

כלים שמילאן כלים משמע לצורך הפנימי, אבל דלי שהוא מלא כלים כלישנא דמתני' מתפרש שפיר לצורך שניהם], וכן אין לסמוך שע"ה ידע להבחין בין טמא לטהור, ובאמת ע"ה קרוב לטהר בטהור מבטמא, וכן לשון וה"מ לא משמע אמתני', ובאמת לשון וה"מ מתפרש וה"מ דבעינן שפופרת הנוד בפי הכלי, וכמש"פ רש"י, אלא דס"ל להת' דממילא אין לגזור בזה.

בדין להטביל במעיין שאין בפיו כשפופרת הנוד

עוד י"ל דאייתי מתני' דעירוב מקואות לאפוקי מעין דסגי בכל שהוא, כמ"ש בתוספתא מקואות פ"ה ה"א הובא בר"ש פ"ו מ"ה, ולפ"ז הו"מ למימר נפ"מ בין רבא לר' אילא במטביל במעיין, מיהו אפשר דלא פלוג חכמים ואף במעיין אין מטבילין, וסל וגרנותני שאני שידע ע"ה להבחין בין הכלים ולא ידע להבחין בין סוגי המקואות, וגם רוב טבילות לקדש במקואות, כדתנן מקואות סופ"ד והיו כל טהרות שבירושלים נעשות על גבה, ועי' לעיל ס"ק כ"א דדעת הר"ש שאף במעיין בעינן כשפופרת הנוד.

שם איכא ביניהו סל וגרנותני, בפירש"י

שם כ"ב א' איכא ביניהו סל וגרנותני שמלאין כלים כו' פרש"י ור"ח דאין לחוש שיטביל בסל וגרנותני שאין בפיהם כשפופרת הנוד, שאין סל כזה, והדבר מחודש שחילקו חכמים בגזירתן בין כלי שדרכו להיות פיו רחב, והרי בעלמא כה"ג אמרינן לא פלוג להשוות כל הכלים, ובפרט כאן שעיקר הגזירה משום ע"ה, ואפשר דסל וגרנותני מיועדין לטלטל בהם כלים, ולא מיחזי שמשתמש בהם לצורך הטבילה דוקא, ולא גזרו אלא במכניס כלי בתוך כלי כדי לשמור הפנימי בשעת הטבילה, ושיעור הלשון שלא יכניס כלי בתוך כלי להטבילו, אבל כלי שמונח סתמא בכלי זה, יכול גם להטבילו עמו, ולפמ"ש"כ להלן דלא גזרו להכניס בתוך כלי המונח כבר במקוה,

אין מטבילין בהן לקדש כמ"ש בפ"ג ממקואות הכ"ו גרס דמשום חציצה ליכא בסל וגרנותני, והיינו משום דמחלחלי וכמש"כ בשק וקופה, [וערבי"ה שבכל הספרים ישנים הגרסא לר' אילא איכא לרבא ליכא ותו לא, ואפשר דהרמב"ם מפרש איכא דיש להטביל], וברבא גרס דאין מטבילין בהן לקדש, והוי דומיא דמקוה, שחלקו לומר שחוצצין בין בטבילה בין במקוה, אבל קשה שהרמב"ם פסק בפ"ו ה"ח דקופה אינה צריכה נקיבה להטביל בה, וא"כ למה פסולה לקדש, שו"ר ברש"ש שפי' לעיל במתני' עד"ז, ועי"ש שכתב דלפ"ז ניחא שפסק דבכלי טמא מטבילין לקדש).

וראיתי בח"צ סי' מ' שכתב כמש"כ לחלק בין סל וגרנותני לשק וקופה, ומרן זללה"ה בס"ט סק"ד בתנינא השיב על דבריו, דנקט שמקוה בשק וקופה פסול, דארעא מחלחלא כבגד, ולכאורה להח"צ ארעא כסל שהנביעה בנקבים ולא בכולו, ודעת מרן ז"ל דבחלחול הקרקע כולה טופחת כבגד, ועוד הקשה דלימא שק שמילאו כלים איכא ביניהו, ולמש"כ שהשק בולע ואינו חוצץ ניחא, דהא אף לר' אילא מטבילין בו.

שבתי וראיתי דכיון שהעיד הראב"ה דבכל הספרים הישנים גרסין לר' אילא איכא לרבא ליכא ותו לא, א"כ אין מבואר בגמרא הטעם משום שפיהן רחב, ופשטות מימרא דרבא משמע דאשמועינן בסל וגרנותני אף לחולין, דאם עיקר המימרא לקדש הו"ל לפרושי דאף לקדש קאמר, וגם משמע דהלכה למעשה קאמר, [מיהו משמע בגמ' דטהורין לכל דבר קאמר אף לקדש, דכיון דנחית לנדון הידוע של כלי בתוך כלי היה לו לפרש דלתרומה דוקא טהורין, שו"ר דכיון דפשיטא לגמרא דסל וגרנותני כשק וקופה א"כ מתני' היא, ועי"כ דקמ"ל רבא לקדש], ועוד מדיהיב טעמא דארעא כולה חלחולי מחלחלא ובעינן דאיכא מ"ס במקום אחד, משמע שזוהי נתינת טעם דאע"פ שלענין טבילה בתוכן מהני

יחד דלא תליין זב"ז, דהא משכח"ל סל שאין בו נקבים וג"כ מטבילין בו, וא"כ החידוש דמטבילין אין בו ענין כלל למ"ש דחלחול לאו כלום הוא, אלא דבמקרה נזדמנו שני הענינים בסל וגרנותני, ולקמן חזרנו לפר"ש עי"ש], ותדע מדשני רבא ותנאי דבריייתא בלישנייהו ולא אמרו שק וקופה כדתנן במתני' שם, א"ו מתני' דוקא שק וקופה קתני שיש בהם נקבים גדולים או שהם סופגין מים והם רכין ונכפפין על מה שבתוכן ואינם חשובין לחצוץ, וכפי' הרמב"ם בפיה"מ שהקופה אריגתה מרווחת ונקביה רבים ורחבים, [ואין שייך על זה לשון חלחול, שאמר רבא בסל וגרנותני], אבל סל וגרנותני קשין ופיהם רחב, ואינם בולעין מים וחשובין לחצוץ, ורק בגלל שיש בפיהם כשפופרת הנוד מטבילין בהם, מיהו לפסול את המקוה בהיו נתונים תחת הצנור, י"ל דסתמא אין דעתו על מימיהם ואינם פוסלין, ויש להסתפק אם המים שבתוכן שאובין כדין הטביל בו את הסגוס פ"ז מ"ו.

אם בשק וקופה הכל מודין דמטבילין

ואפשר דבשק או קופה אף ר' אילא מודה שמטבילין, דבשק שבוולע מים אין חציצה, ואף קופה מסתברא שבוולעת מים, עי' כלים פט"ז מ"ג שאורגין אותה כשק, ונעשית מדברים דקים כגון גמי או תבן או נצרים דקים, וכ"נ שם פכ"ח מ"ו שטולין עליה מטלית, ובסוף כלאים שנינו השק והקופה מצטרפין לכלאים ומשמע שמשמשין כבגד קצת, ועוד דכיון שנארגת חוטיה דקין והמים הנבלעים בין הנקבים מחלחלין, ומיושב בזה שלא נחלקו בשק או קופה, והיינו משום דלא חשיב בתוך כלי, שאינם חוצצין בפני המים, אבל סל וגרנותני שחוצצין בפני המים חשיבי כלי בתוך כלי, ולפ"ז יש ראי' מפלוגתא דתנאי לרבא דמקוה שחלקו בסל וגרנותני פסול, שאם היה חלחול כזה מצרף, כו"ע מודו דמטבילין בו, (ויתכן שהרמב"ם שפסק כרבא בפ"ב מאה"ט ה"א, ואפ"ה כתב דסל וקופה

מצטרף, ובאינו שקוע לא מצינו סברת מיגו במחיצה, ועי' פי' ר"ח ובגליון שם).

בדברי הראשונים בזה

נמצינו למידין לפי' ר"ש דשק וקופה וסל וגרנותי מטבילין בהם כלים אע"פ ששפתותיהן חוץ למים, ואפי' במקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות, ולדעת רש"י ור"ח הדין כן בשק וקופה אבל לא בסל וגרנותי, ומקוה שחלקו בסל וגרנותי ושפתותיהן חוץ למים אין מצטרפין מזל"ז, ולדעת רש"י ור"ח בשק וקופה מצטרפין, כ"נ לדידהו מדמינן טבילה בתוכן לחילוק מקואות, אבל מרן זללה"ה הקשה ע"ז דארעא מחלחלא כשק וקופה, ובפרט במעין לפרש"י, וצ"ל דדמי לסל שהחלחול מנקבים, ודוחק, גם ברמב"ם נראה דסל וקופה דינם שוה, וכ"כ הראב"ד ס"ג הי"ג וז"ל ואע"פ שהשק והקופה אינן פוסלין את המקוה אפ"ה אם חלק בהם את המקוה פסלו דאמר רבא מקוה שחלקו בסל ובקופה פסלו כו'.

ולדבריהם אין חילוק בין מקוה שלם בצד חסר לשניהם חסרים, דנקב כשופרת הנוד מצרף שניהם, ושק וסל מפסיקין אפי' בשלם בצד חסר, וכ"ש נקבים דקים בכותל שאין מצטרפין, ודעת הראב"ה דנקבים מרובין דינם כשופרת הנוד לכל דבר, אלא ששני מקואות חסרים אין מצטרפין בנקב כשופרת הנוד ולא בריבוי נקבים, ומקוה שלם בצד חסר מצטרפין בין בשופרת הנוד בין בריבוי נקבים, וטעמו מפני שמשוה טבילה בכלי לחציצת מקואות, ולא כפרש"י דבתרויהו סל וגרנותי חוצצין, אלא לאידך גיסא דבתרויהו אין חוצצין, וראיתו משק וקופה, ולפי' ר"ש אין רא' מזה לחילוק מקואות, וכיון דקי"ל דשני מקואות חסרים מצטרפין בנקב כשופרת הנוד, א"א לפרש כהראב"ה.

החלחול, מ"מ לענין שלא להפריד המקואות לא מהני, דאם איתא דאף להטביל בו לא מהני החלחול, הול"ל דכיון שאין שופרת הנוד במקום אחד לא מהני, וכמו שהוא האמת דנקבים קטנים בכותל לא מצטרפין, אבל אם לענין טבילה בתוכן מהני החלחול, ניחא דמסיים דלענין מ' סאה לא מהני, וכן נראה מדהוצרך לרא' מארעא דמחלחלא, משמע שסברת חלחול אמיתית היא, וכמתני' דשק וקופה, ומיושב בזה דכל מיליה דרבא מיירי כשהסל והקופה שפתותיהם למעלה מן המים, ואפ"ה לענין להטביל בתוכן מהני החלחול וחשיבי כבתוך המקוה, דכמו שמצינו בכלי טמא שמתבטלין מימיו למקוה ואינם חוצצין אע"פ שאין בפיהם כשופרת הנוד, ה"ה בסל וגרנותי שאין המים המכונסין בהן נפרדין ממי המקוה, דלענין להתבטל למקוה אינו תלוי בשופרת הנוד, והא דאייתי רבא אמתני' הא דעירוב מקואות כשופרת הנוד, היינו דבמקום שצריך נקב לחברן בעינן כשופרת הנוד מדאורייתא, אבל באמת לאו כללא הוא דכל שא"צ נקב בטבילה א"צ נקב במחיצה, ומיושב בזה דסל וגרנותי ושק וקופה דינם שוה, ורבא נקט סל וגרנותי מפני שבשק וקופה אינם עומדים זקופין חוץ למים ואין המקוה מתחלקת ע"ז, וגם בברייתא נקט הני שהם חוץ למים, ואילו שק או קופה שוקעים במים עם מה שבתוכן, ומיושב בזה שלא חילקו בגזירתם בין כלי שפיו רחב בדרך כלל, דודאי לא פלוג להשוות כל הכלים, ורק בכלים שא"צ לשקע פיהם במים התיירו, דאין זה כלי בתוך כלי, שהחיצון אינו חוצץ כלל, (ובמאירי הביא מפרשים דמקוה שחלקו בסל טמא אינו חוצץ, וצ"ל כונתם כשהמים טלה"ט על הסל דבכה"ג מהני לטבילה, אבל ליכא כקליפת השום דזה בעינן לצירוף מקואות, אבל אין נראה כן דבגמרא אמרו בהדיא דמהני לכלים שבתוכו, ואם הסל שקוע בתוכו בלא"ה

בדין כלי החיצון למ"ד משום חציצה

שם תוד"ה מאי, קשיא למורי איכא ביניהו טובא כלי חיצון כו', לכאורה היה נראה שבכלי החיצון לא גזרו אף למ"ד משום חציצה, דלשון כלי בתוך כלי מתפרש על הפנימי, ומכיון שגזרו על הפנימי שוב לא הוצרכו לגזור על החיצון, דלמה יכניס כלים בתוכו בשעת טבילה, ולא מצינו שגזרו שלא יניח פירות בתוך כלי בשעת טבילה, וה"נ כלי הפנימי אם א"צ טבילה ואין מועלת לו טבילה הרי הוא כפירות, ואף לפרתו' אין לגזור אלא בעבר וטבל שכשם שהפנימי טמא אף החיצון טמא, אבל לא גזרו שלא יטביל כלי ובתוכו שום דבר, דמידע ידעי דחציצה פוסלת, ורק כשהכל טבילה אחת חיישינן שלא ידעו ליוזרה בזה, דבכל כלי נזהרין להסיר החציצות והמים מקדמין, וכאן אינם מקדמין, אבל בחציצת החיצון מבפנים יודעים ליוזרה, ולא גזרו ע"ז, שרק צורך הכלים הפנימים מביא להטבילין כלי בתוך כלי, וכיון שגזרו ע"ז שוב לא החמירו במאורע לטמא החיצון, וכ"נ לדעת רש"י שלא חילקו בין טמא לטהור בחיצון, וה"ה בפנימי, ורק התו' לשיטתם דלרבא חילקו בין טמא לטהור סברי לחלק גם לר' אילא בזה, ולפ"ז א"צ לדחוק דכיון דמתני' לא מיירי בהכי לא קאמר דאיכא ביניהו ד"ז, דמה בכך סו"ס יש בזה נפ"מ לדינא, ועוד דלהכי לא איירי תנא בחיצון טמא כיון שהגזירה על הפנימי בלבד, ולפרש"י דאיירי בחיצון טמא וקתני אין מטבילין על הפנימי ודאי מיושב כמש"כ דהפנימי טהור לכו"ע, וא"צ לדחוק דהו"מ למימר נפ"מ בחיצון, דודאי נפ"מ זו עדיפא מסל וגרגותני שזהו אופן מחודש.

בדין כלי המונח במקוה אם שרי להטביל בו

ועוד נראה דכלי המונח במקוה שרי להטביל בתוכו כלי לקדש, לא מיבעיא לר' אילא דליכא משום חציצה שהמים מקדמין, אלא אף לרבא לא גזרו אלא כשמשמש בכלי החיצון כמסייע להטבילה, אבל כשהוא משמש מעשה

מקוה לא גזרו בזה, ואע"פ שעלול להשליך מחטין בתוך כלי שפיו צר, כיון שבדרך הרגיל להכניס ולהטביל עמו לא שרינן ליה, תו לא חיישינן למאורע, [וסתמא מכניס ידו בתוכו כי הפנימי מכוסה במים, וממילא פיו רחב], ומש"ה לא קתני בברייתא אם מטבילין כלים בתוך סל וגרגותני, דזה ודאי שרי, וכל הנדון כשמילאן כלים והטבילין יחד.

בגמ' ארעא חלחולי מחלחלא, אי מיירי במעיין

כד. שם דהא ארעא כולה חלחולי מחלחלא, פרש"י והמים הנובעין כאן באין מנהר גדול כו', והוכיחו הראשונים ז"ל מזה שגם במעין בעינן מ' סאה לאדם, דבדליכא מעין נובע אין שום חלחול, וע"כ דראית רבא מחלחול דמעין, ומדמצריך מ' סאה ש"מ דבעינן מ' סאה לאדם, והרא"ש ה' מקואות הוכיח מכח ראי' זו כפר"י דבעינן מ' סאה במעיין, ולכאורה גם במעין מבואר במשניות שאין בו מ' סאה, כדתנן בפ"ק ובפ"ה דמקואות דכשר להטביל בו בכל שהוא, ואם איתא היכא משכח"ל כל שהוא אם חלחול מצרפן, ועוד דתנן בפ"ה מ"ב הרי הוא כמקוה (וכן כל הימים כמקוה) והיינו דבעינן מ' סאה, ושפיר מוכח כדרבא, ממשניות אלו, אף אם הוכחת רבא מחלחול דמעין, ואין מזה ראי' לאדם דעדיין י"ל דמעין אף לאדם סגי בכל שהוא, מיהו אין זו דחיה דסתמות לישניה דרבא שלא הזכיר קושיא ממשניות אלו משמע דבכל גוונא בעינן מ' סאה.

אב"י הדברים צ"ב דאם איתא דהוכחת רבא ממעין היכי סתים לישניה ולא קאמר בהדיא והא מעין מחלחל בקרקע ובעינן מ' סאה, וביותר קשה דהא בסל וגרגותני מיירי במקוה דוקא דבעינן שפופרת הנוד, אבל במעין סגי בכל שהוא כדתנן בתוספתא פ"ה, וכן מעין שחלקו בסל וגרגותני כשר דהא סגי בכל שהוא, ואם ראיתו ממעין שפסול לאדם, הו"ל לפרושי דמייתי ראי' ממעין למקוה,

בכל שהוא אע"פ שאין גופו מתכסה בו, וכן מה ששנינו בתו"כ דמעין בכל שהוא ומקוה במ' סאה דוחק לומר דלכלים בלבד קאמר, דהו"ל לפרושי דלכלים קאמר, [שו"ר בתוה"ב שער י"א שכ"כ], וגם דוחק דנקט הדרבנן של כלים, ועוד דכיון דכל שהוא דמעין ג"כ הללמ"מ, א"כ לא צריכין למיעוטא דאך מעין, ודוחק לומר שג"ז אסמכתא, אבל אם מעין לכל דבר בכל שהוא, א"כ לזה הללמ"מ אלא כיון שלא נאמר בו שיעור מ' סאה, ושפיר איצטריך אך למיעוטא, ועוד דאם זוחלין אינם מצטרפין, א"כ לעולם ליכא מ' סאה במעין, והא ודאי דגם אדם נטהר במעין בזוחלין, כמבואר שבת ס"ה ב' שטובלין בפרת בזמן שלא רבו עליו הנוטפין.

ומעמא דפשיטא לן דמעין א"צ מ' סאה, י"ל דבמעין תלה הכתוב הטהרה בנביעתו, (דאם גם מעין צריך שיעור היינו מקוה), אבל לשון מקוה מים מתפרש אסיפת מים בכמות מסוימת, ואשמועינן הלכתא דכלים בעינן רביעית, והיינו מפני שא"א לקבוע השיעור לפי כלים מסוימים, אבל באדם שייך שיעור בינוני, ודרשינן מקרא דהיינו מים שכל גופו עולה בהם, ויש בזה ג' דיוקים בקרא א' מדכתיב את כל בשרו, וכבר שמעינן שצריך לבא כולו כאחת במים דומיא דביאת שמשו, [וכיון דקאי על מעשה הטבילה הר"ז נדרש גם למעין] כמ"ש בתו"כ הובא בראב"ד סוף שער המים, ועוד מדכתיב במים בפת"ח תחת הבי"ת דמשמע המים הידועים, והיינו המים הנאספין, וגם לומר שיטבול בתוך המים, [עמ"ש"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בספר חגיגה י"א א'], ועוד מדשני קרא ולא כתב ורחץ בשרו במים, אלא ורחץ במים בשרו, וזה ללמד למידרש שירחץ במים של כל בשרו, וכ"ז ליכא במעין דכתיב ורחץ בשרו במים חיים, בשו"א תחת הבי"ת, דהיינו כל שהם מים חיים סגי, וכן מתפרש מים חיים בשוה בכל מקום דהיינו לטבילה ולהזייה ולקידוש, אבל

אע"פ שמעין שחלקו כשר לכלים, ועו"ק דכיון דלכלים שיעור מעין בכל שהוא, א"כ לכלים יש מ' סאה במעין, שהרי המעין הנובע מחובר בכל שהוא מים בנקב גמור, ולמה אמרו שהוא מטהר בכל שהוא, ודוחק לומר דכיון דלאדם מיקרי שאין בו מ' סאה קרי ליה כל שהוא לכלים, וגם יש לדון למה חשיב מעין שרבו עליו מים שאובין שאינו מטהר בזוחלין, הרי לעולם המעין מחובר לרוב מי מעין, ואמנם אין קושיא שיחשב כמקוה במקום זה, אבל אם חיבור למקור חשיב מ' סאה היה מקום לחשבו גם רוב.

בדין שיעור מ"ס לאדם במעין

גם עיקר הדברים לומר דחכמים חילקו דבריהם וכשביטלו רביעית דכלים ממקוה הניחו כל שהוא דמעין צ"ע, שהרי בפשוטו גזרו טבילת כלים אטו טבילת אדם, שיבאו להכשיר טבילת אדם בפחות ממ' סאה, ולמה לא יגזרו כן גם במעין אטו טבילת אדם, וגם צריך לחדש שנאמרו שתי הלכות בדין כלים, דמעין בכל שהוא ומקוה ברביעית, ועו"ק שהרי שנינו פ"ה מ"א שהמעין מטהר מים שאובין בכל שהוא, ואם טהרת מים שאובין כטהרת כלים, א"כ שאובין נטהרין מדאורייתא ברביעית, ואפי' השיק מקוה מלאה שאובין לרביעית כשרה, דומיא דמעין שמטהר כל היוצאין מן השוקת, מיהו בזה כבר דן הר"ש עי"ש במ"ב, ולע"כ בזה, דגם במקוה הדבר מחודש לחלק בין טהרת שאובין שיהיו כשרין לרביעית לכלים ולא למ' סאה לאדם.

והנה ודאי דפשטות המשניות בכל דוכתא דמעין מטהר בכל שהוא לכל דבר בין אדם בין כלים בין מים שאובין, ומה ששנינו לשון להטביל בו בכל שהוא, היינו להפליג בשיעור הכל שהוא שאפי' מחט טובלין בו אע"פ שאין בו יותר משיעור מחט, ואם היה שונה שאדם טובל בו הרי שיעורו מרובה עד שיתכסה כל גופו, וגם עלולין לטעות דסגי

בחלחול דינן כמי תמציות, והיינו מפני שהמעין מבעבע ופורץ ושייך שיבעבע גם לחפירה שבצדו, משא"כ הים שאינו מבעבע לפרוץ בחפירות, ויש בהם רק כח חלחול).

ולפי"ז ראית רבא מהא דידוע שאין מקוה פחות ממ' סאה אף כשיש שני מקואות סמוכות זל"ז, או שני גממיות וחריצין ונעיצין, ואע"פ שהכותל שביניהם לח ומחלחל, ואפי' אם הכותל אינו מחלחל, הרי קרקעית שתי המקואות מחלחלת מזל"ז, וסתם מקואות שלהם במערה ולא משתמיט בשום דוכתא שישתייעו במים שבבור הסמוך, ואפשר עוד שהראי' מהמים שבלועים בקרקע בכל מקוה, שגם הם במצב של חלחול ולא מצטרפין, דלעולם משערינן רק המים הצלולין שבמקוה (ובחורין), אבל לא המים שמחלחלין ובלועין בקרקע.

במשמעות המשניות בענין מ"ס במעין

ולפי"ז אמור לא מצאנו הכרח לשנות המשניות מפשטן דמעין מטהר בכל שהוא אף לאדם, וכדעת הרמב"ם והראב"ד והיראים והרא"ה בבד"ה, ואף הרשב"א בשעה"מ שער י"א סתם כן, [והובא בשו"ת הריב"ש סי' רצ"ג שכ"ד הרשב"א בשעה"מ], ואע"פ שכתב להחמיר בהלכות טבילה כר"י, [וכ"כ ב"י בשם הר"ן דעיקר הדין נראה דא"צ מ' סאה במעין אלא שיש להחמיר], ומה שהוכיחו מההיא דיומא ע"ח א' שטובלין בו רק בפתח בית דוד, כבר דחה הגר"א בסק"ו דהיינו מפני שיש בו ריבוי מים לטבול כל גופו, דאל"כ בלא"ה אפשר לטבול בכל מקום כיון שמחובר למ' סאה, [וכ"מ בגמרא דשם מגיע עד צוארה, והיינו כנגד מי מתנים דמעיקרא שם], וכן מ"ש בשם המדרש דלאט רמז למ' סאה, [כ"ה בריטב"א מכות ד' א'], בפשוטו אינו מובן דהא קרא מבואר כמ"ש בת"י שם ישע"י ח' ו' דנגדין בנית, ועי"ש ברש"י ובהגר"א, ומה פירושא דהולכין מ' סאה, אלא רמז

במקוה כבר ידענו שיש שיעור, וכתב רחמנא במים הידועים, ואתאי הלכתא לפרושי שיעור הידועים לכלים, ומקרא שמעין שיעור הידועים לאדם, (ואפשר דבור מרמז על מ' סאה לאדם ומקוה מים על רביעית לכלים), וראיתי בראב"ד שער המים סוס"ג שכתב דדייקנן מדכתיב במקוה את כל בשרו, ובמים חיים כתיב בשרו ולא כתיב כל בשרו, וצ"ע דטובא קראי כתיבי בשרו גם במקוה, וילפינן מקרא דכל בשרו לכולהו, אלא יש להוסיף כמ"ש"כ דבמקוה כתיב במים הידועים, ובמעין כתיב במים חיים ואין התייחסות למים הידועים לנו במי מקוה, והו"ל למהדר ולמכתב את כל בשרו.

בפי' הראב"ה דמייירי בכותל שבין ב' מקואות
והא דאמרין בסוגין דארעא כולה חלחולי מחלחלא, פירש הראב"ה [סי' תתקפ"ח] דהראי' משני מקואות שאין בהם מ' סאה וכותל עפר ביניהם ורואין שהמים מחלחלין ואפי"ה אינם מצטרפין, וד"ז קים ליה לרבא דאין מצטרפין עד שיהא שפופרת הנוד במקום אחד, ומזה הוכיח דחלחול אינו מצרף, [וער"ן פסחים י"ז ב' שכתב דאפשר לפרש חלחול גם במקוה, והיינו כפי' הראב"ה], ובאמת לו"ד הראשונים ז"ל היה נראה דהמים הבלועין של המעין אינם מצטרפין כלל, ואפי' יהא במקום נביעתו כשפופרת הנוד, דהמים הבלועים בתהום כמאן דליתנהו דמי לגבי דיני התורה, (ומקום נביעתם נחשב כאילו נוצרו שם), ולפי"ז הוכחת רבא דוקא ממים המגולים שבשני מקואות הסמוכין זל"ז דבעינן כשפופרת הנוד ולא סגי בחלחול המים דרך הכותל, וכ"מ בתוספתא פ"א ה"ז החופר בצד הים בצד הנהר במקום הביצין הרי הם כמי תמציות, והיינו שאין חיבורן לים מועיל, אע"פ שהגיעו מהים ע"י חלחול, (ואע"פ שהים כמעין אין החלחול הזה נביעה, ובתור הכי מחלק במעין שאם כשחפר בצדו הגיעו המים נביעה מכח המעין דינן כמעין, ואם הגיעו

בעלמא הוא שיש בשילוח שיעור לטבול כל גופו ואע"פ מאסו בשילוח, ויש בזה רמז לשיעור מ' סאה שקבעו חכמים מסברא דבזה עולה כל גופו, שו"ר שהמדרש הוא בפסיקתא ואמרו שם שמאסו בחזקיהו שהיה מטהר את ישראל כמקוה של מ' סאה, ולא שייך לעשות רמז במעין של כל שהוא, וגם הענין שכל גופו עולה בהן.

והא דתנן פ"ה מ"ו גל שנתלש ובו מ' סאה, בפשוטו נראה דגל שנתלש אין דינו כמעין, שכבר ניתק הקשר עם המעין, וכדתנן שם מ"ה דהנוטפין כמקוה, ופ"י הרמב"ם והראב"ד דהיינו מי המעין שהחלו נוטפין וניתק הקשר עם מקור המעין, ועי' לעיל סק"ה, וה"ה גל שנתלש שדינו כטיפה שנתלשה, ולא מהני מידי מה שנתלש מכח דחיפת הים או המעין, דסו"ס ניתק ממקורו, [ע"י הרוח שדחפתו], וכמו אמת המים הבאה מרחוק דתנן פרה פ"ח מ"א שאם הפסיקה אדם פסולה, ואע"פ שזחילתה מכח המעין היא, כמו גל שנתלש, וממילא פשיטא דצריך מ' סאה כמקוה, וחידושא דמתני' דאע"פ שרק בזמן ירידת הגל נתכסה כל גופו, ואח"כ נתפשט הגל ונעשו מימיו מרודדין בבקעה, אפ"ה חשיב כאשבורן, כמו גל שעל מעלות המערה, ולא גזרינן אטו כיפין כדאמר חגיגה י"ט א', [וכ"מ שם דאמרין מאי למימרא, וש"מ דאין ללמוד ממתני' חידוש גדול דגל תלוש כמעין], ולפ"ז אין מי הגל נחשבין כזוחלין כיון שעתידין לנוח במקומן, ואע"פ שלא ישארו בגובה זה, מ"מ הם נחשבין כאשבורן, ולפ"ז מדהוצרך כאן להזכיר מ' סאה, ש"מ שמעין מטהר בכל שהוא.

דבעינן מים שכל גופו עולה בהם לא נאמר על מעין, לא מצאנו שגזרו חז"ל בזה, ולא יתכן לסתום שמעין מטהר בכל שהוא, אם יש תקנה מיוחדת לחלק בכל שהוא של מעין בין כלי לאדם, אבל אם מדאורייתא בעינן מ' סאה, יתכן שלא פ"י ד"ז דפשיטא הוא כמו במקוה שנאמרה הלכה ברביעית לכלים, ואעפ"כ לאדם קים לן דבעינן שיעור שכל גופו עולה בהם, ולשון הריטב"א מכות ד' א' שכתב שהחמירו בתוך כלי לאדם כשם שהחמירו בו לענין מעין שאין בו מ' סאה, אין כונתו שהחמירו מדרבנן, אלא כשם שהחמירה בו תורה, ולטהר מים שאובין לאדם אף הר"ש והרא"ש מודו דסגי בכל שהוא כמו לטהר כלים, כמבואר בדבריהם פ"ה מ"א ב' וכמש"כ לקמן ס"ק כ"ח, וצ"ע במהרי"ק שורש נ"ו שרצה לחלק ביניהם, והרי הר"ש הרחיק אפשרות זו, דכיון שנטהרו המים נטהרו לכל דבר.

כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד אם מטבילין בו מדאורייתא

כה. שם כ"א ב' גזירה שמא יטביל מחטין וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, משמע שזה פסול מדאורייתא, כדאמרין דש מעלות ראשונות פסולא דאורייתא, וכ"נ מדמייתי עלה מתני' דעירוב מקואות, ומשמע שזהו דין המשנה ולא גזירה מחודשת מדרבנן, שלא להטביל בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, [וכ"נ דמדרבנן לא היו מחלקים בין כלי טמא לכלי טהור, אם הגזירה היא אטו עירוב מקואות בעלמא, ועכ"פ הו"ל לגמרא למימר טעם אחר בכלי טמא דמידע ידעי כיון דטמא הוא לא אתי לאיחלופי במקוה הסמוך למקוה, שהרי רואים שבא להטבילו, ומ"מ נראה יותר שבגזירה דרבנן היה ראוי להשוות כל הכלים שאין בפיהם כשפופרת הנוד], וכ"נ מדמחלק רבא בסל וגרנותי בין טבילה בתוכן לחילוק מקואות (כפ"י ר"ש), וש"מ שאין טבילה בתוך כלים גזירה אטו מקואות.

והא דתנן פ"ה מ"ו גל שנתלש ובו מ' סאה, בפשוטו נראה דגל שנתלש אין דינו כמעין, שכבר ניתק הקשר עם המעין, וכדתנן שם מ"ה דהנוטפין כמקוה, ופ"י הרמב"ם והראב"ד דהיינו מי המעין שהחלו נוטפין וניתק הקשר עם מקור המעין, ועי' לעיל סק"ה, וה"ה גל שנתלש שדינו כטיפה שנתלשה, ולא מהני מידי מה שנתלש מכח דחיפת הים או המעין, דסו"ס ניתק ממקורו, [ע"י הרוח שדחפתו], וכמו אמת המים הבאה מרחוק דתנן פרה פ"ח מ"א שאם הפסיקה אדם פסולה, ואע"פ שזחילתה מכח המעין היא, כמו גל שנתלש, וממילא פשיטא דצריך מ' סאה כמקוה, וחידושא דמתני' דאע"פ שרק בזמן ירידת הגל נתכסה כל גופו, ואח"כ נתפשט הגל ונעשו מימיו מרודדין בבקעה, אפ"ה חשיב כאשבורן, כמו גל שעל מעלות המערה, ולא גזרינן אטו כיפין כדאמר חגיגה י"ט א', [וכ"מ שם דאמרין מאי למימרא, וש"מ דאין ללמוד ממתני' חידוש גדול דגל תלוש כמעין], ולפ"ז אין מי הגל נחשבין כזוחלין כיון שעתידין לנוח במקומן, ואע"פ שלא ישארו בגובה זה, מ"מ הם נחשבין כאשבורן, ולפ"ז מדהוצרך כאן להזכיר מ' סאה, ש"מ שמעין מטהר בכל שהוא.

להסוברים דבעינן מ"ס אם הוא מדאורייתא

להסוברים דבעינן מ' סאה במעין היינו מדאורייתא, כמו שהוכיח מרן זללה"ה בס"ט סק"ב תנינא, וודאי דאין מקור להמציא גזירה דרבנן בזה, דאם איתא דקרא

ג"כ כמחוברין דמו ואינם מק"ט, וממילא גם נטהרין ומשלימין למי מקוה.

ורא לזה ממה ששנינו בטהרות פ"ח מ"ט מקל שהיא מלאה משקין טמאין והשיקה למקוה טהורה דברי ר"י וחכ"א עד שיטביל את כולה, ולא קתני דבעינן שתהא המקל נקובה כשפופרת הנוד, וש"מ דלטהרת המים סגי בכל השקה שמחשיבתן כמחוברין, ואין חילוק בין נעקרו וחזרו ונתחברו למחוברין מעיקרא, (ומש"ש בתוספתא משקין טופחין היינו קטפרס ולאפוקי אשבורן שנטהרין, כמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בפ"ו מ"ז).

ובזה מיושב מה ששנינו בתוספתא מקואות פ"ה ה"ו ומודה ר"י שהוא מביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל, ולעיל ה"א מצריך ר"י שתהא נקובה ד"ט או רובה, דלענין טהרת המים וצירופן למקוה סגי לכו"ע בכל שהוא, [מיהו טיט הנרוק אינו נפסל בשאיבה, ומ"מ מצירופן למקוה מוכח כן], וה"ה לכלי שהטבילו שאין המים שבתוכו שאובין עד שיגביה כל שפתו מן המים, אבל אם מחובר כל שהוא בצד אחד אין המים שבתוכו שאובין, וממילא גם משלימין למקוה, מיהו זה דוקא בכלי שהוא טפל ומתבטל למקוה, וכיון שכלי טמא נטהר, ה"ה דבכל ענין מימיו טהורין.

וכן יש ללמוד ממה ששנינו פרה פ"ו מ"ג המקדש בשוקת והטפי בתוכה אע"פ שפיו צר כל שהוא המים שבתוכה מקודשין, [ואין חילוק אם הכניס הטפי מלאה לתוכה או שנתמלא מתוכה], וש"מ שחיבור מים למים שבכלי בתוך כלי אין לו שיעור, אע"פ שלחיבור שקתות הצרכנו כשפופרת הנוד כדתנן שם פ"ה מ"ח, והיינו מפני שהכלי התלוש השקוע בתוך החיצון מתבטל לחיצון הוא ומימיו, ומועיל הקידוש למים שבפנימי בנקב כל שהוא.

ויש ללמוד מזה שאע"פ שטבילת כלים מדאורייתא ברביעית, מ"מ דין עירוב מקואות הוא בשפופרת הנוד, ולפמשנ"ת לעיל ס"ק ט"ו דפחות משפופרת הנוד נידון כפתח וברזא ולא כפרצה, הענין מובן דאין חילוק בין רביעית למ' סאה דהענין אם שניהם פרוצים זל"ז או שמופרדין זמ"ז, וזה שייך למחיצות ואין נפ"מ לאיזה שיעור צריכין לצרפם, וכן מצינו פרה פ"ה מ"ח דשתי שקתות מתחברין בשפופרת הנוד, אע"פ שאין שיעור למים כלל.

בענין שיעור חיבור לגבי טהרת מים טמאים

ויש לעיין מה הדין במים טמאים שנתונין בתוך כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד והשיקן למקוה אם נטהרו, ולכאורה נראה דלענין השקת המים א"צ כשפופרת הנוד, שהרי מים שבכלי טהור הנתון בתוך המקוה אינם כשאובין ואינם מק"ט, כדתנן פ"ז מ"ו בכר וכסת של עור וסגוס שכ"ז שהם במים אינם כשאובין, ואע"פ שכבר נטהרו מטומאתן, ואם יבא להטביל בהם כלים עכשיו מסתברא דחשיב ככלי טהור, דבעינן כשפופרת הנוד, וה"ה דכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד שהטבילו במקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות שהמים שבכלי טהורין, ומשלימין למי מקוה כמו שהשלימו בשעת הטבילת הכלי, דזה מבואר בגמרא שהכלי טהור, ואין שיעור מקוה גדול ממ' סאה לכלי קיבול, וחזינן מזה שאף מים שבכלי טהור שאין בפיו כשפופרת הנוד משלימין למקוה, וה"ה אם הכניסו מתחלה כשהוא טהור, דכ"ז שלא הוציא הכלי מהמקוה המים שבתוכו כמחוברין לכל דבר, וכיון שכן ראוי לומר דה"ה לענין לטהר המים, דהא טהרת המים בהשקה מדין זריעה היא, כדאמר פסחים ל"ד ב', והדין נותן דכל מים שדינם כמחוברין זוהי זריעתן וטהרתן, ואין לחלק בין מים תלושין שנתחברו למחוברין שנכנסו בתוך הכלי, דכיון שאין הכלי מפסיק ומימיו משלימין למקוה, מסתברא דכשבאו מבחוץ

ודאתאן עלה י"ל דמה ששנינו שם דהמקואות מטהרין ע"י סלון, וכן בתוספתא ע"י סלון של רכובה, לא מהני ד"ז לעירוב מקואות, ורק לזריעת שאובין מהני, ואפי' יהא בסלון כשפופרת הנוד לא חשיבי המקואות כחד עי"ז, אבל כיון שהמים שבסלון חשיבי כזרועין ע"ג המקוה הכשרה, והם גם מחוברין לשאובה, חשיבי כולן כזרועין ע"ג הכשרה, ולפ"ז אפשר דדוקא סלון שהוא נטפל למקוה הכשרה, אבל נקב בכותל שבין שני מקואות, אין האחת כזרועה ע"ג חברתה, ולכן בעינן דוקא כשפופרת הנוד, וצ"ע בכ"ז היטב, ועכ"פ לענין כלי שאין בו כשפופרת הנוד נראה לקיים הדברים כמשנ"ת.

אב"ל הראשונים ז"ל בב"ב ס"ו ב' נקטו דלטהרת שאובין בעינן כשפופרת הנוד בכלי, ופי' כן מתני' דשידה והתיבה שבים, וכן הא דשמעתין דמטבילין כלי בתוך כלי שיש בפיו כשפופרת הנוד, עי"ש ברמב"ן שר"ת הוכיח מזה דשני מקואות שבכל אחת כ' סאה מצטרפין בנקב כשפופרת הנוד, ואינם נפסלין בשאיבה עי"ש, ואפשר לומר שרק לענין להטביל בתוכן או בצירוף המים שבתוכן כ"כ, א"נ דעכ"פ בשפופרת הנוד נטהרין, ולא לומר דבפחות מזה אין נטהרין.

בטעמא דבכלי בתוך כלי בעינן כשפופרת הנוד נמצאנו למידין שהמים שבכלי אפי' אין בפיו כשפופרת הנוד חשיבי כמי מקוה ואף משלימין לשיעור, ובפשוטו אפי' נפלו בכלי טהור מים שאובין נטהרין בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, כמו כלי טמא שמשלימין מימיו גם אחר שנטהר, ויש להבין א"כ מ"ט אין כלי נטהר בתוך כלי טהור שאין בפיו כשפופרת הנוד, הרי ראינו שגם בתוך הכלי טהור חשיב כבתוך המקוה.

ונראין הדברים שזה כעין חצר קטנה שנפרצה לגדולה עירובין צ"ב ב', שהקטנה כפתחה של גדולה ונטפלת אליה, אבל הגדולה

מיהו לאו לכל מילי מהניא זריעה שמועלת למים טמאין להכשיר גם את השאובין, שהרי מה ששנינו בפ"א מ"ה מאימתי טהרתן בש"א כו' מהני רק לטהר המים ולא להכשירן למקוה אם היו שאובין כמ"ש הר"ש מהתוספתא, וא"כ י"ל דלהכשירן למקוה בעינן לעולם כשפופרת הנוד, אבל אין נראה כן וכמשנ"ת, והרי מדאורייתא לא בעינן אלא זריעה, ומדרבנן סגי בזה שהזריעה במי מקוה שיש בה מ' סאה.

בדין זריעה לשאובין, אם בעי כשפופרת הנוד

ודאתאן עלה יתכן לדון דשני מקואות אחד שאוב ואחד שאינו שאוב ונקב שאין בו שפופרת הנוד מחברן, הרי הם נטהרין, דלדין זריעה סגי בכל חיבור שהוא, ואמנם כ"כ בשו"ע סי' ר"א סנ"ג והוא מדברי הר"ש דכיון דשאובין דרבנן הקילו, והרמ"א שם כתב דראוי להורות להחמיר בזה, ואמנם אם היה ההכשר מדין השקה אין להמציא השקה פחותה משפופרת הנוד, אבל אם הכשרן מדין זריעה אפשר לקיים הדברים.

ובאמת לשון המשנה פ"ו מ"ז דקתני מביא סלון של חרס או של אבר ולא קתני שיש בו שפופרת הנוד סתום קצת, ואמנם י"ל דלגודל הפשיטות סתם התנא כן, שהרי משנה שלפניה ולאחריה קתני דבעינן שפופרת הנוד, ויתכן שסמך שסתם סלון יש בו שפופרת הנוד, עי' כלאים פ"ז מ"א אפי' הבריכה בדלעת או בסילון, והיינו מפני שהוא עשוי להעביר שפע של מים, [מיהו עיקר לשון סלון מפני שהוא סגור מכל צדדיו, כדתנן שבת ל"ח ב' באנשי טבר' שהביאו סלון של צונן לתוך אמה של חמין], אבל עדיין הדבר סתום, ובתוספתא קתני סלון של עץ או של עצם, ואם המים עוברין בתוך העצם הטבעי, הרי סתמא אין בו כשפופרת הנוד, ואם נימא דלטהר שאובין סגי בזריעה למקוה אע"פ שאין בה השקה, היה מיושב בפשיטות.

והכלים שבתוכו טהורין, אבל אם נשאר מקצתו חוץ למים בעינן כשפופרת הנוד בחיבור המים, וכ"כ בבהגר"א [נדרס בסוף הש"ס] דלולא גמ' דשמעתין היה מתפרש כן במתני', ולפי אוקימתא דגמ' הא דנקט תנא ואם לא טבל, פירש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שבא לומר שאם משום חציצה לא עלתה טבילה לחיצון הטמא אע"פ שהיה כולו במים לא נטהרו הפנימיים, וכ"ש אם לא הכניסו כולו דלא מהני, אף כשלבסוף המשיך להכניס כולו ונטהר, מ"מ הכלים שהיו בתוכו תחלה לא נטהרו.

בדין פיו למעלה או מוטה על צידו

ופשטות הגמ' נראה דאין חילוק אם פיו למעלה או מוטה על צדו, דבכלי טמא לעולם טהורין, ובכלי טהור לעולם טמאין, דבסברא דמיגו אין לחלק בין פיו למעלה או לצד, וכן בעירוב מקואות כל שמתערבין דרך נקב פחות משפופרת הנוד לא הוי חיבור, וגם בלשון הגמ' הול"ל גזירה שמא יטנו על צדו, וסתם המטביל מחטין וצנורות אינו מטה הכלי על צדו שלא יפלו, וכן בדלי שהוא מלא כלים, ולא היה התנא סותם דבעינן כשפופרת הנוד, אם בדרך הרגיל כשפיו למעלה א"צ כשפופרת הנוד, וכן סל וגרונתני במימרא דרבא מיירי בפיהן למעלה, כפשטא דמקוה שחלקו וכפשטא דמילאן כלים, וש"מ דבכלי אחר בעינן כשפופרת הנוד אפי' פיו למעלה, דאל"כ הו"ל לפרושי בסו"ג אע"פ שהטן על צדיהן טהורין.

ולפ"ז מ"ש בתוספתא פ"ה דמקואות ה"א קומקום שהוא מלא כלים והשיקן במקוה אע"פ שפיו צר כל שהוא כלים שבתוכו טהורין, הטהו על צדו עד שיהא בפיו כשפופרת הנוד, לא אתיא כתלמודן, אא"כ נימא דהטהו על צדו היינו שלא הטביל כולו, ומיירי בכלי טמא, אבל זה דוחק דכיון שלא טבל כולו אין יתרון לכלי טמא, ואפי' פיו

חלוקה מן הקטנה, וה"נ הכלי נטפל למקוה ולכן לגבי המקוה כל המים שבכלי כבתוך המקוה, אבל כלי שנמצא בתוך הכלי הוא גדור ומובדל ע"י מחיצות הכלי החיצון, והוא מפרידו מן המקוה, שאין לכלי הפנימי כח לשבור המחיצות שהוא סגור בהן, בגלל שהחיצון נטפל למקוה, דסו"ס הכלי החיצון סגור עליו ומבדילו, ורק המקוה יכול לטפול אליו את הכלי החיצון שהוא שולט על החיצון, והחיצון שולט על הפנימי.

בביאור ענין מיגו דמהני לחיצון

ולפ"ז ניתן להבין ענין המיגו דמהני לפנימי כשהכלי החיצון טמא, דכיון שטפילות החיצון למקוה, ועיכובו על הפנימי שלא יחשב כטפל למקוה, הם כתרתי דסתרי, נהי דמקיימין סתירה זו כשאין לחיצון צורך ליטפל למקוה, דאז שפיר גודר על הפנימי ומבדילו בתוכו, אבל כשבאין בב"א זה שהחיצון נטפל למקוה עם טבילת הפנימי, לא עבדינן תרתי דסתרי, וכיון שהחיצון טהור אף הפנימי טהור, (ויש גם סברא לומר דכשהחיצון בא רק להגן על הפנימי, כההיא דמחטין וצנורות שנותנן בכלי שלא יאבדו, הרי עיקרו של חיצון להבדיל את הפנימי, אבל כשהחיצון בא לצורך עצמו, הרי שניהם שוין, ולא אמרינן שהחיצון בא להבדיל את הפנימי, ולפי סברא זו היה מקום לדון שאף אם החיצון טמא מדרבנן אינו חוצץ על הפנימי שטמא מדאורייתא, אבל ד"ז ודאי אינו אמת, דמיגו דאורייתא הוא ולא מהני כונתו לדרבנן, וגם עיקר הסברא אין נראה כן).

בגמ' וה"מ בכלי טהור כו'

כו. שם כ"ב א' וה"מ בכלי טהור כו' דתנן כלים שמילאן כלים כו' ה"ק ואם א"צ להטבילו ומים המעורבין עד שיהו מעורבין כשפופרת הנוד, פשטות לשון המשנה שתלוי אם הטביל כל הכלי החיצון במים, דאז אפי' אין בפיו כשפופרת הנוד בטל כולו למקוה

אחר, חשיב כולו כבמקוה, ורק בנקב שבצדו פליג, וניחא בזה דסיפא ככו"ע, וכן במתני' אם נימא דדרך פיו ג"כ מודה ר"י, ורק בנקב שהכלי משמש בפ"ע דרך פיו, בזה פליג ר"י, ולפ"ז תוספתא דעריבה מיירי רק בנקב, ולא בהשקה דרך פיה.

בדברי הר"ש ספ"ח דטהרות

והר"ש בטהרות סופ"ח כתב לפרש דפיו למעלה מתחבר יותר כדאשכחן בפ"ו מ"ח דבאמצע הכותל בעינן כשופרת הנוד, וע"ג הכותל סגי בקליפת השום וברוחב כשופרת הנוד, והסברא בזה דבנקב הרי המחיצה שנשארה מלמעלה נוגדת את החיבור שלא יחשבו כמקוה אחת, אבל מלמעלה אין שום דבר שמחלק ומתחברין בחיבור מועט, אבל קשה דגם מלמעלה אם המקוה תהא סגורה ויש בה רק פתח פחות משופרת הנוד אינם מצטרפין, שאפי' מקוה ע"ג מקוה ויש ביניהם נקב פחות משופרת הנוד אינם מצטרפין, וא"כ בכלי שאין בפיו כשופרת הנוד אין מעליותא דפיו למעלה, ועוד שהרי שנינו אפי' פיו צר כל שהוא, שאפי' רוחב כשופרת הנוד אין בו, וע"כ דכלי שבתוך המקוה מתבטל למקוה, ואין סברא לחלק בזה בין פיו למעלה או מן הצד, כמו ששנינו סתמא בפרה פ"ו מ"ג דטפי שבתוך השוקת מתקדש, אע"פ שפיו צר כל שהוא, ולא מחלקינן בין למעלה או מן הצד, [ושו"ר דכוונת הר"ש דע"ג הכותל שאין בו פרצה סגי ברוחב כל שהוא, והא דבעינן רוחב כשפונה"נ היינו בכותל שנפרץ למעלה דהו"ל כנקב אלא שהנקב רואה את האויר, ורק בזה הצריכו רוחב כשפה"נ כיון שהכותל קיים סביב].

ואמנם מה"ט לתלמודן בכל ענין בעינן שיהא בפיו כשופרת הנוד, וגם יהיו המים ברוחב כשופרת הנוד, ואינו ענין למקוה שנפרץ, שאין שום דבר מבידיל ביניהם מלמעלה והו"ל כמקוה אחד, והא דבעינן

למעלה לא מהני, והגר"א גרס ברישא והטבילין במקוה, לומר דמיירי בכלי טמא והטבילו כולו, וכ"פ הרמב"ם, אבל לא נתפרש מ"ט הטהו על צדו בעינן כשופרת הנוד, וצ"ל דמיירי שלא הטביל כולו, אבל פיו מלא מים, דסתם קומקום פיו צר והוא סתום בגגו שישמור חומו, וקאמר דעל צדו לא סגי בפיו מלא מים, ודוחק, שו"ר בתורי"ד שפי' כן.

בדין כלי המשוקע כולו במים

ויותר נראה בתוספתא שא"צ כשופרת הנוד אלא אם הכלי מקבל מים בפ"ע ואין כולו שקוע במים, ולכן בעריבה נקובה בעינן כשופרת הנוד, דבהכי מיירי מדמצריך ר"י רובו או ד"ט, [א"נ מיירי בהכניסה מעט באלכסון ואין כולה במים], ובסיפא קמ"ל דקומקום שהטהו על צדו כנקוב דמי, ולאפוקי עריבה שהטה על צדה, דכיון שאינה מקבלת מים בצורה זו, א"צ כשופרת הנוד אפי' לא הטביל כולה, אבל קומקום מקבל מן הנקב ולמטה, ולכן בעינן כשופרת הנוד.

וב"ל דמילתא לפי' זה בתוספתא, דכל שהכלי משוקע כולו במים א"צ כשופרת הנוד בין טמא בין טהור, ואם אין כולו משוקע במים אם מקבל מים בדפנותיו, בעינן נקב כשופרת הנוד, בין אם הכלי עומד כדרכו, או מוטה על צדו כקומקום, אבל שאר כלים שפיהם פתוח במלואו כשוליהם, אם הטן על צדיהן כיון שאינם מקבלים מים בצורה זו, א"צ כשופרת הנוד, וזה מתאים לפשטא דמתני' גבי דלי דמחלק בין טבל ללא טבל, שאם כולו במים בכל ענין טהורין, ואם הטהו על צדו באלכסון מעט, בעינן כשופרת הנוד, ואם פי הכלי כולו במים ופיו למעלה, אלא שהחבל שהוא קשור בו חוץ למקוה, או שיש עליו חציצה, לפי' זה א"צ כשופרת הנוד, דבשוקע כולו במים הרי הוא בטל למקוה.

ואפשר דר' יהודה מודה בקומקום דסגי בשופרת הנוד, דכיון שאין לו פתח

בדברי הרמב"ם והשו"ע

בדברי הרמב"ם פ"ג הכ"ו אין הכרע גמור לפרש דבהטתו על צדו, אפי' אם נטהר החיצון לא נטהרו הפנימיים, ואפשר לדחוק דטעמא דהטתו על צדו מפני שאין כולו במים, וכ"כ בתורי"ד, וכמשנ"ת לעיל.

שו"ע סי' ר"א ס"ט, בדברי השו"ע יתכן לדחוק כמש"כ בלשון הרמב"ם וכ"ה בתורי"ד וכ"כ מרן זללה"ה בתנינא ס"ג סק"ג דכלי טמא שהטבילו כולו אפי' הטתו על צדו כולן טהורין, והחילוק בין רישא לסיפא הוא אם הטביל כולו להטתו רק להכניס מים והחיצון לא נטהר, ובכלי טהור לא הובאו להלכה דברי הר"ש והרשב"א שמקילין בפיו למעלה, ולפמשנ"ת לעיל באמת תלמודן פליג על התוספתא ואין להקל בכלי טהור שאין בפיו כשפופרת הנוד אפי' פיו למעלה, ואפי' אם יש בו רוחב כשפופרת הנוד, כל שאין המים נכנסין בו ברוחב שתי אצבעות על שתי אצבעות (בעיגול) לא עלתה לו טבילה [והיינו בכלי שרובו סתום, אבל בכלי גדול שפתוח לגמרי כתיבה ודלי גדול, אפשר דסגי ברוחב כשפופרת הנוד, ואפשר דבכלי לעולם בעינן כשפופרת הנוד כמ"ש בתוספתא דעריבה וכ"נ עיקר לתלמודן, וצ"ע בזה], אבל בכלי טמא שהטתו על צדו והטביל כולו אפשר להקל דטהורין, וכדעת הר"ש והרשב"א וכ"כ תורי"ד וכן אפשר שהוא דעת הרמב"ם וכ"ה דעת הטור שלא חילק בזה, וכ"כ מרן זללה"ה שם.

בדין טבילת כלי בתוך כלי בזה"ז

ז"כאורה אע"פ שכולם טמאי מתים בזה"ז, מ"מ סתם כלים ראשון לטומאה הם ונטהרין בטבילה, וא"כ הדבר מצוי שמטבילין בכלי טמא, אע"פ שהכלי החיצון לא נלקח מהגוי וא"צ טבילה זו, אבל צריך טבילה ממגע האדם שהוא ט"מ, מיהו סתמא דמילתא האדם אוחד הכלי בידו, והר"ז כטובל ושרץ בידו, וכיון דלא מהניא ליה טבילה, ליכא

רוחב כשפופרת הנוד היינו משום דלא אשכחן חיבור בפחות מזה, ובתוספתא ארשב"ג טפח מלא רוחב הפרצה, ויתכן דצ"ל מלא רוחב הפרסה, כמו ששנינו בכלאים פ"ג מ"ג ואמרו שבת פ"ה א' דהיינו טפח, וה"נ מצריך רשב"ג שיהא פתוח ביניהם כמלא רוחב הפרסה שאפשר לעבור מזו לזו, שברוחב כזה חשיבי כחד, ולפ"ז מיירי כשעדיין יש כותל מפסיק משני צידי הפרצה, אלא שבמקום הפרצה אין מחיצה מלמעלה, וסתמא הכי הוא שאם היה הכל פרוץ למה לא עברו מים אלא כשפופרת הנוד, מיהו משכח"ל כשמונח שם דבר עראי שסופג המים כבגד וכיו"ב, ובעינן מים כקליפת השום ברוחב כשפופרת הנוד, ועי' לק' ס"ק כ"ז.

בדברי הרשב"א בענין פיו למעלה, ובדין כלי טהור

הרשב"א בשעה"מ ש"ג פסק כדברי התוספתא דבפיו למעלה ומים צפין על גביו א"צ בפיו כשפופרת הנוד, אבל במוטה על צדו בעינן כשפופרת הנוד בפיו, וכן בנקוב והכלי בולט חוץ למים בעינן בנקב כשפופרת הנוד, ועריבה כנראה פ"ד מיירי בנקובה כדברי ר"י דקתני התם, ואין מפורש ברשב"א אם במוטה על צדו מיירי שהכלי כולו במים, או דוקא מפני שהכלי בולט חוץ למים, אלא דלא משכח"ל שיהא פיו כולו במים וגם בולט מקצת כלי חוץ למים אלא במוטה על צדו.

מיהו ממה שחילק דבכלי טמא א"צ כשפופרת הנוד, יש ללמוד דבכלי טהור כה"ג צריך כשפופרת הנוד, והרי כלי טמא מיירי במטביל כולה, דאל"כ ליכא מיגו, ובשער עשירי העתיק גם לשון הר"ש בטהרות שמחלק בין פיו למעלה לפיו בצד, אפי' כולו במים, מיהו לפר"ש לכאורה דוקא בקומקום יש לחלק כן, אבל בכוס שכולו פתוח למעלה, אף מן הצד יש לדמותו לכותל שנפרץ כולו, והרשב"א לא חילק בזה.

וכן לפי הראבי"ה שנקבים דקים הרבה מצטרפין לשפופרת הנוד ופסק כותיה בשו"ע סנ"ב, מ"מ כיון דלפרש"י ור"ח הדבר מפורש בגמרא איפכא, טוב להכניס הסל בעומק שיצופו המים על פיו ברוחב כשפופרת הנוד, כעוביה וכחללה.

במתני' דלי שהוא מלא כלים כו'

כו. פ"ו מ"ב דלי שהוא מלא כלים והטבילין כו', סתם דלי פתוח במלואו כדי שיכנסו בו מים בקל בשעה שדולין בו, וש"מ דאף בכלי כזה בעינן חיבור כשפופרת הנוד בשלימות, ולא סגי ברוחב כשפופרת הנוד על רום כקליפת השום, ולפר"ש בטהרות סוף"ח [ולקמן סוף מ"ה] דמדמי לה לחיבור מקואות, א"כ בפרוץ במלואו מתחברין בכל גוונא כמו מלמעלה, וש"מ דמתני' לא סברה כהתוספתא בזה, מיהו בלא"ה צ"ב דבחיבור מקואות אפי' מלמעלה בעינן פתח כשפופרת הנוד, וכן בפרוץ במלואו אם אינו בדין חורי המקוה לא מצטרפין עד שיהא בפתח שפופרת הנוד, ועמש"כ בזה לעיל ס"ק כ"ו ולהלן ד"ה שם בר"ש במים.

שם ואם לא טבל כו' בגמרא מפרש דהיינו אם לא צריך טבילה כמ"ש בפר"ש, והא דנקט ואם לא טבל לאשמועין דאפי' בצריך טבילה אם עדיין לא הטביל כולו לא נטהרו כלים שבתוכו, וכן אם היתה עליו חציצה כמ"ש פ' אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, וכן לאשמועין דבמעורבין כשפופרת הנוד אפי' לא הטביל כולו, טהורין, ולא אמרינן דחשיב כטבילה בכלים, כיון שרוב שפתו בחוץ.

שם אין המים מעורבין כו' סתם דלי יש בפיו הרבה יותר משפופרת הנוד, ולכן דן התנא בשיעור עירוב המים, ולא בשיעור פי הכלי, מיהו ק"ק דכיון דעיקר חידושא דרישא דבכלי טמא שהטבילו א"צ בפיו כשפופרת הנוד, א"כ מ"ט נקט התנא דלי שיש בו הרבה יותר משפופרת הנוד, ואולי מה"ט גרסינן

למימר מיגו, אבל אם יניח הכלי מידו, כיון שהוא נטהר מהני נמי לפנימי, אע"פ שאין דעתו על טהרת החיצון כלל, שהרי חוזר ונוטלו בידו ומטמאו, דסו"ס הרי נטהר ואיכא מיגו.

בדברי הש"ך בטעמא דבמוטה על צידו בעינן כשפופרת הנוד

שי"ך ס"ק כ"ח, תו"ד ז"ל דאין מטבילין ע"ג כלים, כדתנן פ"ה מ"ב ובלבד שלא יטביל ע"ג הספסל, וא"כ המים שצפין ע"ג הכלי פסולין למקוה, ולכן אין המים שע"ג הכלי המוטה על צדו מבטלין את הכלים שבכלי למקוה, משא"כ כשהמים צפין ע"פ הכלי, שאז אין דבר חוצץ בין מי המקוה לכלים שבתוך הכלי, ולכן הם מטהרין הכלים שבתוך הכלי, אבל הדברים לא נתיישבו דאם מים שע"ג הכלי פסולין, הרי גם כשהמים צפין על פיו חשיבי כולם כעל שולי הכלי, ולא מהני מה שהכלים שבתוך הכלי רואין מי המקוה קודם שולי הכלי, ועוד דגם ע"ג כלי מותר להטביל במקוה, כ"ז שאינו עומד ונסמך ע"ג הכלי, דהיינו שאם יש כלי מוטה על צדו בקרקע המקוה או באוירה, מותר להטביל כנגדו מלמעלה בגובה המקוה, וא"כ המים שע"פ דופן הכלי חשיבי שפיר מי מקוה.

בדברי הרמ"א דא"צ שיכניס שפת השק במים, ובדין סל וגרגותני

שם ברמ"א ומותר לטבול כלים בסל או בשק דכיון דאינו מחזיק מים עדיף טפי מניקב כשפופרת הנוד, פי' דא"צ שיכניס שפתותיהן במים אלא די בחיבור הנקבים, וכ"מ בב"י שהביא פי' ר"ש שמדמה סל וגרגותני לשק וקופה, אבל רש"י ור"ח מחלקין דבסל וגרגותני יש להכניס כולן במים, ורק בשק וקופה חשיב חיבור דרך הנקבים, וצ"ל מפני שהם רכין ובולעין, ואמנם בעיקר הדין יש להקל בזה, שגם הרמב"ם משהו סל לשק, והגר"א ג"כ הסכים לפר"ש וכ"כ מרן זללה"ה,

אבל קשה דבתוספתא קתני פיו צר כל שהוא, ואולי הר"ש יפרש לה ברוחב כשפופרת הנוד, אבל הרשב"א לא פי' כן, גם פשטות התוספתא ל"מ כן, וכן הר"ש סתם בזה, וצ"ע.

בדין מים העפין על פני כל הכלי

אם המים צפין על פני כל הכלי, אע"פ שאין בהם גובה כשפופרת הנוד, דהיינו שפי הכלי סמוך לשפת המקוה ואין מי המקוה גבוהין אלא משהו ע"ג הכלי, בזה ודאי חשיב חיבור כשפופרת הנוד ברום וברוחב, כיון שע"ג הכלי חשיב מי מקוה, והם מתחברין למים שבכלי באורך ורוחב של שתי אצבעות חוזרות למקומן, ול"ד לכותל שבין שתי מקואות שהחיבור רק ע"ג הכותל, ומה שיש לדון דדמי לכותל היינו בכלי שהטוה על צדו, ואין המים מקלחין ע"פ הכלי אלא ברוחב כשפופרת הנוד ולא באורך כשפופרת הנוד, ובזה יש לדון דכלי גרע מכותל, כיון שהוא דבר נפרד ואינו נעשה אחד עם המקוה, ואפי' נימא דבכ"ג מצטרפין, אכתי כשאין הכלי פתוח כשפופרת הנוד בזה אף במקוה לא מצטרפין, וכמשנ"ל לעיל.

במתני' העבירו ע"ג שפה כ"ש, בפי' הר"ש

כח. פ"ה מ"א העבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר חוצה לו, שהמעצין מטהר בכל שהוא, הר"ש מפרש כשר חוצה לו, שהכל שהוא שחוץ לשוקת כשר להטביל בו מחטין וצנורות, ולא מיירי להכשיר מה שיצא מן השוקת ע"י הכל שהוא שעובר חוץ לשוקת, ולדבריו לא שמענו במתני' שהמעצין מטהר מים שאובין בכל שהוא, וכ"כ לקמן מ"ב דמדקתני סיפא העבירו ע"ג שפה כל שהוא כו' מוכח דפסול דרישא אף לכלים, והיינו לשיטתו דכשר חוצה לו היינו להטביל מחטין במשהו שעובר על שפתו, ועוד מבואר בדבריו ז"ל במ"ב דמעצין שאין במקום נביעתו שפופרת הנוד הרי הוא פסול אף לכלים, שכתב בסוה"ד דא"א לומר שהשוקת קבועה

בחגיגה שם כלים שמלאן כלים, דהיינו אפי' כלים שאין בפיהם כשפופרת הנוד, ויש ליישב דקמ"ל בסיפא דאע"פ שרוב הכלי בחוץ והוא שלם, מ"מ אם מעורבין מלמעלה כשפופרת הנוד סגי בהכי, ואם היה שונה רישא בטמא וסיפא בטמא הוה משמע דבעינן כולו במים, ולא סגי במחברין כשפופרת הנוד מלמעלה.

בדברי הר"ש

שם בר"ש ולא חיישינן לחציצה, פי' שאין הכלי החיצון חוצץ בפני הפנימי שלא יתחבר למקוה, ולא מיירי בחציצה שמונעת ביאת מים בין לחיצון בין לפנימי במקום נגיעתם כדר' אילא, דהא הכא אליבא דרבא מפרש לה.

שם בר"ש במים המעורבין, כלומר אין מטבילין במים המעורבין, לגרסא דידן אין המים מעורבין עד כו' וכ"נ בפיה"מ, נוחא בפשיטות, והר"ש הוסיף בביאורו תיבת אין, ומה שהביא ההיא דפרקין דלעיל זהו לבאר לשון מים המעורבין, ושיעור לשונו ואם לא צריך טבילה אין מטבילין במי הכלי המעורבין למקוה עד שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד, וה"ה דכל תערובת מים צריכה כשפופרת הנוד, וכאן שנה ד"ז כלפי רישא, אבל מפשטות לשון הר"ש וכן מדברי הרא"ש נראה שלכך שנה התנא לשון במים המעורבין ולא שנה סתמא ואם לא טבל אינן טהורין עד שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד, כדי לפרש בכל תערובת מים אף הני דחריצין ונעיצין דלעיל, ויש לעיין דהא התם סגי ברום כקליפת השום, שהרי הם נפרצו זל"ז כדלקמן מ"ט, ואילו בכלי בעינן כשפופרת הנוד ברום וברוחב כמש"כ לעיל, וכפשטות סוגיא דחגיגה דבעינן בפי הכלי כשתי אצבעות חוזרות למקומן, ולהר"ש לשיטתו ע"פ התוספתא לקמן סוף מ"ה ובטהרות סוף"ח אפשר לקיים הדברים שגם בכלי סגי ברוחב כשפופרת הנוד ורום כקליפת השום כשמתערבין מלמעלה,

במקום מוצא המים ואין שם שפופרת הנוד, דא"כ אמאי על שפת השוקת כשר להטביל בו, מיהו אפשר דהיינו דוקא כשהכלי חוצץ שם, וזה מגרע גם לשפת השוקת, אבל אם אין שם כלי יכולין להטביל בו בכל שהוא, וק"ק דלמה יגרע הכלי למים שהולכין חוצה לו, והרי המים שעל שפת השוקת ככל מעין שנובע כל שהוא דכשר לפמש"כ, וצ"ל דלענין זה שפת הכלי ככלי, וצ"ע, ובסמוך בתוספתא דמעט מים שיוצאין מהתלמי מטהרין כל מי הבריכה, שו"ר דג"כ בעינן כשפופרת הנוד, והר"ש מפרש שאין היוצאין דרך הנקב מטהרין, ונתבאר להלן.

עוד מבואר בדבריו ז"ל דחיבור דמעין צריך ג"כ שפופרת הנוד, בין במקום נביעתו בין בפי הכלי, וזה דלא כתוספתא שבר"ש פ"ו מ"ה, ואין לומר דס"ל דמתני' דפ"ו מ"ה דלא כהתוספתא, שהרי גם בתוספתא דתלמי מפרש כן, כמ"ש במ"ב דהאי תלמי יש בפיו כשפופרת הנוד, וכבר נתקשינו בזה לעיל ס"ק כ"א, וכנראה מקורו מסוגיא דחגיגה דמשמע שאף במעין אין מטבילין כלי בתוך כלי מדלא חילקו דבמעין שרי, ולרבא היינו גזירה אטו כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, ועמש"כ בזה לעיל שם.

בדברי הרא"ש בפי' ובתשובה

אבל הרא"ש מפרש העבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר כל מי השוקת כשיוצאין חוצה לו, שהמעין מטהר מים שיצאו מן השוקת בכל שהוא, ומלשון זה משמע שא"צ כשפופרת הנוד במעין כלל.

ובזה ניחא מ"ש הרא"ש בתשובה כלל ל' ס"ד (שו"ר בכלל ל"א ס"ג שהעתיקו כלפנינו) בדעת הר"ש שהגזירה היא אטו שוקת שמחברת למקוה שצריכה שפופרת הנוד, אבל בגוונא דמתני' דמעין א"צ שפופרת הנוד כלל, וא"כ לא שייכא הגזירה, ולכן כתב הרא"ש

בפירושו דהר"ש נדחק בשינויי דחיקי, שהרי אין שייכות גזירה במעין כלל, אבל להרא"ש דהגזירה אטו כלי שאינו מחובר ניחא, שאין כאן גזירה מעין אטו מקוה, ומקוה אטו שאין בו שפופרת הנוד, דכולהו חדא גזירה אטו כלי שאינו מחובר, וכן סיים שם הרא"ש דבהעבירו ע"ג שפה כ"ש הרי הכל מחובר למעין, ומשמע מלשונו שם דא"צ שיתחברו המים שיוצאין מן השוקת חוץ לשוקת עם המים שעל השפה, דדי בזה שהיו מחוברין בשעה שהיו בשוקת להכשירן משיצאו, כיון דבאמת לא נפסלו שהרי היו מחוברין לשפת השוקת, ורק משום גזירה לא התירו לטבול בשוקת עצמה, מיהו אין זה מוכרח שהרי עיקר דבריו הם לומר שריבוי מים שאובין אינם פוסלין במעין, ולכן המים המרובין היוצאין מן השוקת אע"פ שהם היו שאובין נטהרין ע"י המעט שע"ג השפה, ואינם פוסלין אותו מדין מעין אע"פ שהשאובין מרובין, ואין כונתו שלא נפסלו כלל, אלא שאינם פוסלין את כל המעין, ולשונו שכתב דמחובר למעין אינו נפסל בשאיבה מדכשר להטביל חוצה לו כו' מטעה דכונתו שלא נפסלו כלל, וז"א אלא ר"ל שאינם פוסלים את מי המעין העוברין על שפת השוקת אלא אדרבה נטהרין ע"י, וכונתו להוכיח ששאובין מרובין נטהרין במעין אע"פ שנפסלו כשהלכו בתוך השוקת, ואם לא היו נטהרין היו פוסלין כולו חוץ לשוקת, ואפשר שהיו פוסלין גם על שפת השוקת, דחשיב שהם המרובין, ולשונו ז"ל צריך תיקון קצת, אבל זו כונתו, אבל ז"פ דמים שבשוקת נפסלו, אלא שחוזרין ונכשרין ע"י הכל שהוא שלא עבר בתוכו, מיהו אפי' נימא דכונת הרא"ש בתשובה להכשיר מי השוקת שיצאו מתוכה אפי' בלא חיבור למעין שלא נפסל, כפשטות לשונו שם ובסימן ב', מ"מ אין זו דעתו בפירושו ובפסקיו, ורק ע"י הכל שהוא שעבר חוץ לשוקת נטהרין, שכתב בהדיא שנטהרין אע"פ שכבר נפסלו בשאיבה.

בר"ש בתוספתא מעיין היוצא לתלמי

שם בר"ש והאי תלמי נמי יש בפיו כשופרת הנוד מדמכשיר מי הברכה לאחר נקיבה כו' יש לעיין למה צריך כשופרת הנוד בפיו, הרי כיון שאינו כלי לא חשיב שנתמעט המעיין משופרת הנוד, ואם נימא דאף באינו כלי בעינן כשופרת הנוד, א"כ למה כשיוצאין מן התלמי בנקב משהו יש להם דין מעין, (ודוחק לומר דעובי דופן התלמי שמשם המים יוצאין דרך הנקב אינו חשוב למעטו משופרת הנוד כיון שאינו מקבל שם, משא"כ התלמי שהוא כלי קיבול אלא שנקוב, ומנין לו להר"ש לחלק כן בפשיטות גבי מעין, והרי במקוה כה"ג אינו חיבור, ואם מעין צריך כשופרת הנוד יש להצריך גם בזה).

ונראה מזה שהר"ש אינו מפרש שהמים היוצאין דרך הנקב הם המטהרין את הברכה, שהנקב הוא בשוליו, והמים העוברים לברכה הם בשפת התלמי (או בנקב שבדופן), ובאמת בעינן שיעברו מים לברכה מהתלמי ברוחב כשופרת הנוד, כמו שמהמעין לתלמי בעינן כשופרת הנוד, ומ"ש בתוספתא דנמצאו מים מועטין מטהרין את המרובין, היינו מפני שהברכה מלאה מים מרובין, ומעט מים שנכנסין עתה מהמעין, מטהרין את כל הברכה, וכן מדוקדק לשון הר"ש שכתב נוקבו מעין זקנו כ"ש לבטלו מתורת כלי, ונמצא מים מועטין שמן המעיין לברכה מטהרין את מי הברכה המרובין הנשאבין, ולא הזכיר כלל שהם המים המועטין שיוצאין דרך הנקב, וכן בסברה שהמים עוברים מהתלמי לברכה באותו דרך שעברו קודם הנקיבה כל שהוא, בפרט שהנקב בשולים והמים עברו עד עתה דרך שפתו שהרי לא היה נקוב, ולמה יצאו עתה מנקב כמחט לעלות דרך שם לברכה, ובזה מיושב שלא פירש הר"ש במתני' גבי שפה כ"ש שהמים האלו מטהרין את כל המים שיוצאין, וכמש"כ לעיל, וכעת נתבאר בס"ד שאף בתלמי לא

ס"ל להר"ש להכשיר דרך נקב כלל, נועי' לעיל סק"כ דלפי גרסא דידן פ"י התוספתא בענין אחר, והמים שעוברין דרך הקנה כל שהוא מטהרין את כל שאר המים, וזהו מים מועטין דקתני, ומטהרין לעולם את כל המים שעוברין דרך התלמי.

ולפ"ז לפר"ש לעולם צריך מעין להלך ברוחב כשופרת הנוד, ואמנם נקב נביעתו אפשר שיהא בכל שהוא, אבל משעלה על הארץ צריך שיהלך ברוחב כשופרת הנוד, ואם יקרב הכלי לנקב ויכנס מיד לכלי כגודל נקב הנביעה נמצא שאינו כשופרת הנוד, [ועי' להלן דצ"ע למה בניקב כשר], והדברים מחודשים טובא, דמעין מטהר בכל שהוא היינו גם ברחבו, וכ"מ בפ"ה מ"ה דסומך אפי' מקל אפי' קנה לפי' הרמב"ם והראב"ד וכ"נ דעת הרמב"ן והרא"ש שם, ועי' בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ג סק"א בדעת הר"ש, וגם הרא"ש פשיטא ליה דמעין מטהר בכל שהוא, ולכן פ"י בתשובה דכונת הר"ש למיגזר מעין אטו מקוה, ואטו כלי שאין בפיו כשופרת הנוד, וחשיב ליה שינויי דחיקי וכמש"כ לעיל.

בדברי הר"ש במתני' בור מלא שאובין

שם בר"ש ומהא דתנן בור שהוא מלא כו' דאיכא למימר בשאין ארבעים סאה באמה [א"נ] דאמה היינו חרדלית כו', לכאורה צריך להגיה כן, דהא בחרדלית אפי' יש מ' סאה אינה מטהרת, וגם מה נתינת טעם יש בזה, שלכן לא יהא מ' סאה, (אא"כ נימא דה"ק אפי' יש מ' סאה אין דינה כמ' סאה לב"ה), אלא לפי שמצינו בפרה פ"ח מ"א אמת המים שהיא באה מרחוק כו' דמתפרשת במעין, לכן תירץ הר"ש תחלה דאף במעין מתפרשא שפיר בדליכא מ' סאה, והר"ש לשיטתו בסמוך דבעינן מ' סאה במעין, א"נ דאמה היינו חרדלית שאינה מטהרת כלל אפי' יש בה מ' סאה, וערא"ש ס"א דא"א לפרש במעין מפני שנטהר מיד, ומשמע אף בלא מ' סאה, וס"ל

ככלים ונטהרין במעין בכל שהוא, (ועבהגר"א סי' ר"א סק"ו, ויתכן שפירש דלמסקנת הר"ש ג"כ אדם ומים שוין), וכ"ה פשוט הדברים דמעין שרבו עליו שאובין, מיירי אף בכל שהוא, וכ"מ ברא"ש שפסק בס"א דבעינן מ' סאה במעין לאדם, ובס"א כתב דמטהר הבור מיד, וכ"מ בפירושו דהיינו העבירו ע"ג שפה כל שהוא שהמעין מטהר בכל שהוא היינו שמטהר שאובין בכל שהוא.

בדברי הר"ש בטעמא דמתני', ובענין כלים קבועין ותלושין

שם ונראה לפרש שיש לחלק בין כלים התלושין כו' לכלים הקבועין שהמעין נגרר על גבן כו', היינו אפי' תלושין, דספסל וכלים דבסמוך לא מיירי במחוברין דוקא, אלא החילוק בין הביאו באופן עראי להטביל בו, או שהוא קבוע כאן לקבל מי המעין או להעבירו על גביהן.

שם דפעמים שקובעים אותן במקום מוצא המים ואין שם שפופרת הנוד כו' פי' שהכלי סמוך לנקב הנביעה ואין במים רוחב כשפופרת הנוד קודם שנכנסו לכלי, אבל אין לפרש גזירה אטו כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, שהרי כתב בסמוך דאפשר להעמיד מתני' דשוקת כשאין שפופרת הנוד, והדבר פשוט דשוקת רחבה הרבה ולא שייך לפרושי כשאין בפיה כשפופרת הנוד, גם הגזירה בזה רחוקה שאין דרך לקבוע כלי קטן לנביעת המעין, ועוד דכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד אפשר לדון שיפסול גם רחוק ממוצא המים, אבל אם הכלי נקוב שאינו פוסל א"צ כשפופרת הנוד קודם שיכנסו לכלי, דאחר שיתמלא הכלי יתפשטו ברוחב כשפופרת הנוד, דאל"כ תיקשי מתוספתא דתלמי, ולפ"ז מוכח שהקשר למעין הוא אף בפחות משפופרת הנוד כ"ז שלא נכנסו לכלי, וצ"ע אם בעינן כשפופרת הנוד למה לא יחשב כנפסק הקשר עם המעין, וי"ל דאה"נ אם העמיד כלי נקוב

דמים ככלים שנטהרין בכל שהן, וכפשטא דמתני' דהעבירו ע"ג שפה כל שהוא, מיהו להר"ש לשיטתו, פ"ו מ"ז שצידד לומר שהקילו אף בקטפרס לטהר שאובין אין הכרח לפסול חרדלית שעוברת בבור ויש בה מ' סאה, וא"כ כונת הר"ש לומר דאמה זו אינה מעין ולכן צריך מ' סאה, דאכתי לא קים ליה דצריך מ' סאה במעין, שו"ר מ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ח סק"ד ע"ד הר"ש דקאי אר"מ דס"ל דהעליונים מטהרין את התחתונים והתחתונים את העליונים.

בדברי הר"ש בענין טהרת שאובין במעין שאין בו מ"ס

שם בר"ש ואי הוה אמרין דהא דמעין כו' בעי מ' סאה הוה נוחא, צ"ע היכי נוחא שהרי מים שבכלי שבקרקע אינם נעשין שאובין כ"ז שמחוברין למים שבקרקע אפי' במקוה שאין בו מ' סאה, כדתנן פ"ב מ"ח ט' בסייד ששכח עציץ בבור ובמסדר קנקנים בתוך הבור, וא"כ למה יחשבו מים שבשוקת שאובין, וצ"ל דהכא דינו ככלים שתחת הצינור, כיון שמתכוין שיכנסו לתוך השוקת לשותות ממנה, ואין בזה כדי יישוב דמסתברא שאין דינם כתלושין כ"ז שהם במקוה כסגוס וכו' וכסת בפ"ז, וה"ה כאן שמחובר למעין.

שם אבל עד הבריכה יש מ' סאה, דאל"כ לא יטהרו את הבריכה, אבל קשה דמאי פסקא לפרושי סתמא בכה"ג.

שם וכ"מ בפ' חומר בקודש כו' והא דתנן כו' עמשנ"ת בכ"ז לעיל.

שם ומיהו דבר תימה הוא לומר כו' פי' דיש שאובין שנטהרין לכלים ואינם נטהרין לאדם, דאם אין עליהם שם שאובין לכלים יש להם לטהר אדם במ' סאה, וע"כ דאם בעינן מ' סאה לאדם בעינן נמי מ' סאה למים שאובין, ורק כלים נטהרין בכל שהוא, מיהו למסקנת הר"ש אפשר לקיים דמים שאובין

תוך כלי שלם כשוקת, וכולה חדא גזירה היא, אבל זה דוחק להחמיר כולי האי מקוה אטו מעין וכלי נקוב אטו אינו נקוב ואינו נקוב שמא יעמידנו סמוך למוצא המים בפחות משפופרת הנוד, ולפמש"כ לעיל דגם בנקוב פסול אם העמידו סמוך למוצא המעיין, אלא שלא גזרו עליו מפני שאין לו דין כלי, וגם אינו מצוי להניח כלי נקוב, לפ"ז י"ל דר' יוסי גזר גם בזה, וצ"ע.

שם בר"ש, בטעמיה דר"י ובגזירת מרחצאות, עמש"כ בזה עוד לקמן ס"ק ל"ד.

בדברי הב"מ בדעת הר"ש

שו"ר בב"מ סוף קונטרס ב' שפירש דאין כונת הר"ש שמא יניח הספסל סמוך למוצא המעיין, אלא דכמו שבמתני' מחלקין בין קבוע לתלוש דלא פסלינן אלא בקבוע, ה"נ טעמיה דר' יוסי דגזר במקוה ע"ג כלים היינו כלים קבועים גזירה שמא יטבול בכלים שבמרחצאות, ואינו ענין לגזירת מעין, וזה מיושב יפה, וכ"נ שפי' הרשב"א שהרי הביא פי' ר"ש לענין גזירת מרחצאות, בלי ענין לנקב המעיין כלל, ואמנם לשון הר"ש מטעה לפרשו בגזירה דמעיקרא, אבל בסברא ראוי לפרש כן, ואיהו דחיק ומוקי אנפשיה, דמ"ש מטעמא דפרישית הכונה למה שפירש במתני' גזירה אטו טבילת הכלי ולא גזירה אטו מעין שהעבירו ע"ג תוך השוקת.

בדעת הרשב"א בתשו' דמייירי שאין עד השוקת מ"ס

כמ. דעת הרשב"א בתשובה סי' רכ"ח דמתני' מייירי כשאין מן המעיין עד השוקת מ' סאה, ולכן המים שבשוקת פסולין לאדם ולכלים, דמים שבכלים אינם משלימין למקוה כמ"ש בשעה"מ ש"ג דאף כשמטבילין כלי בתוך כלי שיש בפיו כשפופרת הנוד בעינן שיהא במקוה מ' סאה מלבד המים שבכלים, והטעם משום דטבילה בכלים פסולה מדאורייתא, אבל כשיש מקוה כשרה מהני

סמוך למוצא המעיין ג"כ פוסל, אבל אין מקום לגזור מדרבנן לפסלו בכה"ג, כיון שאינו כלי ולא גזור אלא בכלים, נוראיתי בתשובות הגרע"א ז"ל סי' מ' ד"ה וכיון, שהזכיר לגזור להר"ש בכלי נקוב, ולפ"ז צ"ע דד"ז מפורש בתוספתא דכשר, ואולי בכלי פסול בנקוב כמ"ש הר"ש גבי ספסל, עי' בסמוך, שו"ר שהרי הר"ש מפרש ע"ג כלים נקובים ופסל ר"י, ואפשר דתוספתא דתלמי כר' יהודה, אבל לר' יוסי אף בנקוב פסול מדין מעין ואינו מטהר בכ"ש.

בדברי הר"ש בטעמא דר"י דאין מטבילין ע"ג ספסל

שם ויתכן דהיינו נמי טעמא דר"י דאמר במתני' ובלבד כו', יש לעיין הרי ספסל ככלי נקוב דמי, וכן ע"ג כלים פר"ש נקובים, ואם פלוגתא דר"י ור"י היא אם גזרינן אטו כלים, א"כ אין זה ענין לפי' זה דלכל הפירושים טעמיה דר"י משום גזירה אטו כלים, ולא חשיב ליה גזירה לגזירה אלא כולה חדא גזירה, [אם הפסול הוא משום גזירה כפר"ש והרא"ש], ואמנם למקוה כשרין כיון שלא נשאבו בכלי קיבול, אבל לפסול ע"ג ספסל גזר ר"י אטו כלים, וכיון שע"ג הספסל פסול, ממילא נתבטל שם מעין שכבר ניתק הקשר בינו למקור המעיין.

ועוד יש לעיין בהא דפסל ר"י ע"ג הספסל אף כשיש מ' סאה באשבורן כמקוה, וכן בר"ש הביא ע"ז גזירת מרחצאות שנאמרה אף במקוה, ומנלן למיגזר במקוה שאין בה מקום מוצא, כמעין, לחוש שיקרב הכלי פחות משפופרת הנוד, והרא"ש בתשובה כלל ל' ס"ד כתב גזירה אטו כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, אבל בר"ש לא פי' כן וכמש"כ לעיל.

ויתכן שבזה נסתפק הר"ש דטעמיה דר"י שפסלו גם מתורת מקוה, הוא ג"כ גזירה אטו מעין, אבל בעיקר הא דפסלו מתורת מעין פשיטא ליה דהיינו גזירה אטו

המקוה כשר, דהתם כונתו כשאין הזחילה נמשכת ע"י שהמעין צף ע"ג הכלי, דאין שייך לייחס חוץ לכלי שם מעין, ולכן בעינן כלי נקוב וצ"ע].

בדעת הרשב"א בדין כלי נקוב מצידו

נמצא לפ"ז דעת הרשב"א דמעין המחובר לכלי גורם שלא יפסלו המים ולא יפסיק הקשר בינם למעין, אע"פ שאין במעין מ' סאה וא"א להטביל במים שבכלי, ואם יש מ' סאה מלבד המים שבכלי טובלין אף בכלי המחובר כשפופרת הנוד, ואם הכלי נקוב ואינו מחזיק מים כלל, מימיו משלימין לשיעור מ' סאה, כיון דבטל מתורת כלי, אבל אם נקוב בצדו ומחזיק מים תחת הנקב, לדעת הרשב"א אם נקוב כשפופרת הנוד בטל מיניה תורת כלי, אבל כתב להחמיר כהר"ש דלא בטל מיניה תורת כלי, וא"כ צריך מ' סאה מלבד המים שבכלי מתחת לנקב, והב"י נקט דדעת הרשב"א בתשובה דבטל מיניה שם כלי [מיהו מ"ש דבטל מתורת כלי היינו דוקא נקב המפסידו, דאל"כ הרי גם בעובדא ידידיה היו שם נקבים להוליך המים, ואפשר שלא היו נקובים כשפופרת הנוד, או שהיו בשפת הכלי], וכנראה משמע ליה דנקב מצטרפין המים שנכנסו לכלי להשלים למ' סאה, ומ"ש הרשב"א דנכנסין מי המעין שיש בו מ' סאה דרך הנקב, היינו שהיו בהם מ' סאה קודם שנכנסו, ובזה מיושב הא דפשיטא ליה להרשב"א בנקוב שמטבילין בו, ואילו בתחלת הדברים כתב כמסתפק שאפשר לומר שמטבילין בתוך הכלי, והיינו מפני שהכלי שלם, ויותר נראה דגם בכלי נקוב מיירי כשיש במים שחוץ לכלי מ' סאה, והא דלא כתב כן במוחלט בכלי שלם, היינו משום דשמא יש לחלק בין כלי תלוש שמכניסין אותו להטביל, לבין כלי קבוע כעובדא ידידיה שם, וכתלמי ושוקת, אבל בנקוב פשיטא ליה ד"ז, דהיינו שידה ותיבה שבים וים שעשה שלמה.

חיבור כשפופרת הנוד לטבול אף בכלים, וד"ז בין במקוה בין במעין לפי מה שסבר הרשב"א בתשובה שם דבמעין בעינן מ' סאה לאדם, וה"ה שמים שבכלים בעינן שיתחברו למעין שלם הכשר לאדם.

אבל אם היה מ' סאה עד השוקת, היה כשר להטביל בשוקת עצמה, כמו שמטבילין כלי בתוך כלי, וכמו שמטבילין בשדה ותיבה שבים הנקובין כשפופרת הנוד.

והא דתנן העבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר חוצה לה, פ"י הב"י דכונתו שמיצאו המים מן השוקת חזרו להכשרם, ודינם כמעין כדמעיקרא, ולשון העבירו ע"ג שפה הוצרך לשנות כן כדי לפרש שהמעין שבחוץ מחובר למעין שלפני השוקת, ולכן לא רצה לשנות סתם חוצה לה כשר, דהוה משמע שהמים לא נפסלו משום שאובין בשוקת, והשתא קמ"ל טפי שאף החיבור למעין לא נפסק ע"י השוקת, דכמו שאינם חשובין שאובין כ"ז שמחברין למעין ה"ה שאינם מפסיקין הקשר עם המעין, אלא שיש דין מיוחד שאין מטבילין בכלים, אא"כ מחוברין למקוה ומעין שלימים, ויתכן דבעינן שיהיו מחוברין ע"י שצפין מע"ג השפה כקליפת השום כנגד כל גובה השוקת, דהיינו שהשוקת כולו שקוע תחת המים שצפין ע"ג משפה לשפה, [וברייתא דתלמי תתפרש לפ"ז כשאין חיבור בין התלמי לבריכה, ולכן מי הבריכה פסולין, מיהו אם יש שם מ' סאה לא מסתבר שיפסלו למקוה, שהרי מי התלמי אין דינם כשאובין, ולשון התוספתא הרי אלו פסולין מפני שהם נשאבין, מתפרש פסולין לגמרי, ולכן צ"ל דהרשב"א מפרש לה כשאין בפי התלמי כשפופרת הנוד, ולא חשיבא מחוברת למעין, אבל כשניקב כשר, ועי' להלן, דאפשר דמפרש שהבריכה ג"כ כלי או שדינה כתלמי, ובזה מבואר מ"ש הרשב"א בהמשך דבכלי נקוב

בדעת הרשב"א בתוה"ב דא"צ מ"ס ובטעמא דמתני'

אבל בתוה"ב חזר בו הרשב"א וסבר דמעין א"צ מ' סאה לאדם, וא"צ מ' סאה חוץ לכלי, וא"צ בכלי כשפופרת הנוד, כמ"ש בש"ג מהתוספתא, ולכן א"א לפרש טעמא דמתני' מפני שאין מ' סאה עד השוקת, ופירש הרשב"א טעמא משום גזירת מרחצאות, ומדאורייתא שרי להטביל בשוקת כיון שמחוברת למעין, ולכאורה לפי טעם זה אין לחשוב מי השוקת כשאובין, דדי בטעם זה שלא לטבול בשוקת וע"ג הספסל וע"ג כלי חרס, ואפשר דאה"נ ולא חזר בו הרשב"א ממש"פ בתשובה דהמים שיוצאין מן השוקת כשרין, אפי' עברו כולן דרך השוקת, כפי' הב"י שכתבנו לעיל, אבל ממה שהעתיק תוספתא דתלמי ולא פי' כלום, משמע דניחא ליה בזה גם טעמא דמי הבריכה פסולין וחשיבי כשאובין, וכן הר"ש מפרש דגזירת מרחצאות פוסלת המים שבשוקת כשאובין, והרשב"א שם העתיק פר"ש אמתני' עי"ש, ואמנם הדברים דחוקים דלא מצינו בגמרא גזירת מרחצאות אלא שלא תטבול על גביהן, אבל לא לעשותן שאובין, והר"ש לשיטתו גזר אטו מעין שאין בו כשפופרת הנוד דבזה נעשין באמת שאובין, ורוצה לפרש כן בלשון גזירת מרחצאות, ודוחק, [שו"ר בב"מ מש"כ לפרש בדברי הר"ש דאין כונתו אטו מעין אלא עוד חילוק בין קבוע לתלוש, וזה מיושב כפי מה שהעתיק הרשב"א בשמו והבאנו ד"ז לעיל סוס"ק כ"ח], אבל הרשב"א לא העתיק פר"ש בגזירתו [שו"ר בב"מ הנ"ל], שהרי להרשב"א מעין מטהר בכל שהוא וא"צ כשפופרת הנוד כלל, וא"כ להרשב"א ראוי להכשיר המים שלא יחשבו כשאובין, ואולי ס"ל שגם הבריכה כתלמי ושייך בה גזירת מרחצאות, אבל חוץ לשוקת שזוחלין ע"ג קרקע כשרין, ולפ"ז לדינא לדעת הרשב"א כשר חוצה לו

בכל גוונא, וצ"ע, ונראה דהרשב"א יחידאה בפי' זה, אבל דעת הר"ש והרא"ש והרמב"ם והראב"ד והר"ז [כ"מ בדבריהם שדנו דלתכשר משום שאובה שהמשיכוה, עי' שעה"מ [בנדמ"ח] סי' א' ה"ו וסי' ב' ה"טו י"ח], דהעבירו ע"ג שפה היינו שעבר בצד השוקת ולא נכנס בתוכה, וכ"כ מהריטא"י שבב"י גם בדעת הרשב"א.

בדעת הראב"ד דהעבירו ע"ג השוקת פסול מעיקר הדין

5. **דעת הראב"ד** בשעה"מ ס"ב ה"טו י"ח [בנדמ"ח], דמעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול מעיקר הדין, וז"ל שלא מצינו המעין משתנה מדינו אלא בשני דברים שאם עשאו כולו שאוב נפסל לגמרי ואם רבה עליו מים שאובין נפסל מלטהר בזוחלין, אבל פסול מראה אין בו, דתנן בפ"ה מעין שהעבירו כו', ובה"ח כתב [והעתיקו הב"י] למדנו מענין השוקת שהמעין שהעבירו מתוך הכלי אע"פ שנמשך ויוצא ממנו, ועדיין המעין מושך כתחלתו דינו כשאוב לגמרי, וממאי מדקתני פסול ולא קתני הרי הוא כמקוה כדקתני בסיפא, אלמא פסול לגמרי קאמר, והנה ג"ז חיזוק לדברי רב אחא ז"ל שאין שאובה מטהרת בהמשכה כדי להטביל בה כו', עכ"ל.

ויש לפרש החילוק בין שוקת לכלי שהטבילו בתוך המעין כמש"פ הרא"ש דכלי תלוש ששקעו במי המעין או המקוה מתבטל הוא ומימיו למעין, אבל כאן שנתלש כל המעין ונכנס לתוך השוקת בטל ממנו דין מעין ונעשה שאוב, אלא שהרא"ש כ"כ רק מדרבנן גזירה שמא יטביל בכלי שאינו מחובר למעין או למקוה, ולדעת הראב"ד הר"ז פסול גמור, כיון שכל המעין נכנס לתוך הכלי, ואין הכלי מושקע בתוך מי המעין שיתבטל לו, וכמשנ"ת לעיל ס"ק י"ח י"ט עי"ש.

בדברי הראב"ד דמשמע במתני' דל"מ המשכה בכולו

ומה שדקדק הראב"ד ממתני' דאע"פ שהמשיכו מי השוקת דינם כשאוּבין הפסולין למקוה, צ"ע היכי משמע, דלא בא התנא אלא לומר שדינם כשאוּבין, ונפ"מ כשלא המשיכן, ונכנסו מיד למקוה, (או כשזוּחלין), ואם משום דקתני כשר חוצה לו רק בהעבירו ע"ג שפה, אע"פ שהם נמשכין חוץ לשוקת, י"ל דהתם חוזרין לדין מעין, לטהר בכל שהוא, (או אף בזוּחלין), אבל לדין מקוה שפיר מתכשרין בכל המשכה, ולשון הראב"ד מדקתני פסול ולא קתני הרי הוא כמקוה, וצ"ע דהא לא קתני שנכנסו לאשבורן, כדקתני בבריכה בסיפא, ועי"ש בהשגות הרז"ה וגליון הגרע"א ז"ל.

בדעת הרמב"ם במתני' דשוקת

לא. דעת הרמב"ם בפ"ט ה"ט נראה דפסול מעיקר הדין, ואמנם אין להכריע מסתמות לשונו, שאין דרכו להוסיף במקום שאינו מבואר, אבל נראה דהבאים שפירש דפסולין משום שאובין, ולכן אינן כמקוה, וע"ג כלים שאין להם בית קיבול כתב בה"י שהן כמקוה, ומ"ש ואח"כ יוצאין מן השוקת ונזחלין, אין כונתו דבאשבורן כשרין, דא"כ הול"ל הר"ז כמקוה כבה"י, אלא לרבותא דבהעבירו ע"ג שפה כ"ש הרי המים שחוץ לשוקת כשרין ומטהרין בזוּחלין, וכ"כ בפיה"מ דכשר חוצה לה והן מי מעיין, ויש לעיין מ"ט לא חשיב כרבו עליו מים שאובין בה"י שמטהר רק באשבורן, ואפשר לומר שאינם שאובין גמורין, כיון שלא נעקרו מן הקרקע ואינם מק"ט בשאיבה זו שנכנסו לשוקת, אבל מ"מ למקוה פסולין, ואפשר דבכה"ג חשיב כמעין שהוא מושך כנדל, כיון שגם המים שע"ג השפה נמשכין, והמעיין בתוקפו שממלא כשיעור בשוקת, ואינו כמעין שעומד ורבה עליו והמשיכו, אבל ממתני' דקתני סתמא כשר חוצה לו אין רא' שדינו כמעין לכל דבר, שהרי לזבים ומצורעים ודאי פסול, וכן מתפרש

הלשון שהמעיין מטהר בכל שהוא, דהו"ל כשאוּבין שטהרו במעין, וכתלמי ובריכה דתוספתא שמים מועטין מטהרין את המרובין והתם מיירי באשבורן, מיהו להסוברים דפסול רק משום גזירה י"ל שהקלו בזה, אבל אם נימא דפסול מן הדין, צ"ע, שו"ר בזה בש"ך הובא לקמן ס"ק ל"ב, וע"ע לק' ס"ק מ"ד בזה.

בשו"ע סעיף ח, ובדברי הפוסקים

א. שו"ע סי' ר"א ס"ח מעין שמקלה לתוך כלי פסול כו' פי' שכל המעיין עובר דרך הכלי, ומתבטל לכלי, אבל אם מי המעיין מרובין, והכלי שוקע בתוכו אינו פוסל, כמו כל כלי שמטבילו במעין, ואף בתוכו מטבילין, וכמ"ש הרא"ש דהיינו טעמא דמטבילין בשדה ותיבה שבים, והנה לא חילקו הטוש"ע בין מחובר לתלוש ובין קבוע לעראי, וכ"מ בש"ך ס"ק כ"ו, והיינו דוקא בכה"ג שכל המעיין נפסק ע"י תוך הכלי.

שם בש"ך ס"ק כ"ז, כתב דהמים שיוצאים מן השוקת שמתערבין עם המים שהגיע משפת השוקת, אע"פ שהשאוּבין מרובין כולם יש להם דין מעין, וכ"כ בפיה"מ, הובא בבאר הגולה וכ"נ ברמב"ם, כמש"כ ס"ק ל"א, ועי"ש דבמתני' אין הכרח לזה ויתכן שדינו כרבו עליו מים שאובין, ול"ד לבריכה לעיל ס"ב ששם לא נשאבו מעולם, שו"ר בזה בש"ך ס"ק ל"ג ציינו מרן זלה"ה בתנינא ס"ב ס"ק י"ב, ואין זה מיישב אם להרמב"ם פסול מעיקר הדין.

שם בש"ך כתב בדעת הרשב"א דלא כהב"י, ועמש"כ לעיל ס"ק כ"ט, מיהו לא נתבאר אם הרשב"א חזר בו בזה בשעה"מ, עמש"כ שם, ודעת ש"פ דלא כהרשב"א.

ומי"ש הב"ח דאפי' יש מ' סאה עד הכלי אין להתיר לטבול בו, כבר נתבאר לעיל דהרשב"א גופיה חזר בו בשעה"מ מד"ז.

אותו, לא מסתבר דלענין שאובין נקוט שדינם כמעין, א"ו לר"י יש לדונם כשוקת, ומדמכשירן למקוה ש"מ שלא נשאבו לתוך של הכלי, דומיא דספסל, וממילא ה"ה לר"י.

ברעת ר' יהודה בדין טבילה ע"ג ספסל

ואליבא דר' יהודה הדבר פשוט דהרי הוא כמו שהיה היינו שאף ע"ג הספסל מטבילין, שא"א לסתום שהוא כמו שהיה אם יש מקום שאינו כמו שהיה, ובפרט דברישא מתפרש פסול בשוקת עצמה, ולא יתכן לפרש כאן הרי הוא כמו שהיה רק בחוצה להם, ולא משמע כלל דובלבד שלא יטביל ע"ג הספסל קאמר לה תנא דמתני' לכו"ע, ועוד שאם היה ע"ג הספסל פסול מסתברא דאינו חוזר להכשרו, וכדס"ל לר' יוסי, ואף שיש לדון כן מסוגיא דזבחים כ"ה ב' וכמש"פ רש"י שם, אבל פשטא דמתני' דהכא מתפרשא דלר"י לא נפסל כלל, ולר' יוסי שנפסל אינו חוזר להכשרו, ורש"י שם פ"י כן רק לענין המילוי לכלי, ולא פירש שע"ג ידו ורגלו המעיין פסול להטביל על גביהן.

בטעמא דר"י דאין כאן משום הויתו במק"ט

ויש לעיין כיון דסתם כלים וספסל משמע אף המק"ט, א"כ מ"ט דר"י דמכשיר, והרי לא פליג אעדוהו של ר"צ דדוקא קלחן בעלי אגוז כשרין כדמפרשין זבחים כ"ה ב', ואף לפרש"י שם שרק למילוי פסול, אכתי פשטות הדברים דהרי הוא כמו שהיה אף למילוי, שאם יניח החבית סמוך לכלים ולספסל יהיו כשרין למילוי, וי"ל דשאני התם שהוא בא לתלוש המים מהמעין, ואמנם שמענו מהוראת לשכת הגזית דאף ע"ג העלין חשיב כמעין כיון שהקילוהו בא מכח המעיין, אבל מ"מ חשיב שהמהוה את המעיין במקום הזה הם העלין, ולכן במק"ט פסול, אבל מעין שמהלך ע"ג קרקע אלא שעובר ע"ג דברי המק"ט לא חשיב שהמהוה את המעיין זהו הכלי, דהמעין נשאר מחובר למקורו, וכמו בהניח כלי שקוע

והנה לא הוזכר בפוסקים שאין לקרב הכלי למקור הנביעה כשאין שם כשפופרת הנוד, ואפי' יקלחו על שפתו פסול להר"ש, וש"מ דלית דחש לפר"ש שמצריך כשפופרת הנוד בנביעת המעיין, בין בקבוע בין בתלוש, וסתמות השו"ע מתפרש שהפסול מעיקר הדין, וכהרמב"ם והראב"ד, אבל לדעת הרשב"א והרא"ש הפסול רק משום גזירה.

במתני' העבירו ע"ג כלים או ע"ג ספסל

ל"ג פ"ה מ"ב העבירו ע"ג כלים או ע"ג הספסל הרי הוא כמו שהיה דברי ר"י, פ"י הרמב"ם והרא"ש דע"ג כלים היינו אחורי כלים, דאל"כ היינו שוקת דפסול במ"א, ולעיל ס"ק י"ח נתקשינו בלשון ע"ג כלים דלא משמע אחורי כלים כמו ע"ג השוקת דמתפרש בתוכה, וצדדנו לחלק בין כלים תלושים שמתבטלים למעין, לבין שוקת שהיא קבועה ומבטלת את המעיין, אבל הראשונים ז"ל פשיטא להו דלתוך כלים כלתוך השוקת, דהר"ש מוקים לה בכלים נקובים, וכן הראב"ד כתב כולו שאוב פסול בכל כלי, [שו"ר דבראב"ד דיני מקוה ס"ד סק"ו כתב בהדיא דהינו אחורי כלים, ובמהדו"ב נשמט סעיף זה, אולי בטעות], וכיון דרישא קתני דתוך שוקת פסול, אין קושיא אם סמך התנא שנבין ממילא שע"ג כלים אין הכונה לתוך כלים, (דהא י"ל שזה כש"כ משוקת שהיא מחוברת ודמיא לבריכה קצת, ועכ"פ א"א לסתום בפשיטות דבכלים תלושין כשר), וגם דשוקת ובריכה לא שייך אחוריהן, אבל כלים מתפרש שפיר ע"ג אחוריהן דומיא דספסל, ואמנם אין לשון ע"ג כלים מתפרש גב הכלי, אלא שעובר על כלים, אבל מתפרש שפיר שד"ז שונה מגוונא דשוקת שאינו עובר בתוך של הכלי, ועוד נראה דאף אם לר' יהודה אפשר לדון דתוך כלי תלוש אינו פוסל כלל, אבל לר' יוסי דס"ל שהמעין נפסל ע"י כלים אלו, לא מסתבר שיהיו כשרין למקוה, דכיון שהחמרנו שאינם בטלין למעין ופוסלין

בקרקעית המעיין והמים צפין על גביו דמסתבר דאף לר"י לא חשיב העבירו ע"ג כלים, שאין קיומו מתייחס לכלים, וה"נ לר' יהודה אף כשעובר ונתלש ע"ג הכלים.

ולפ"ז אפשר לומר דאף לר' יהודה נתן ידו או רגלו כדי שיעברו מים לחבית, ובא אחר ודלה מע"ג רגלו, או שלבסוף לא נכנסו לחבית והמשיכו מרגלו ע"ג קרקע, הרי הם כמקוה, דהמים שנתלשו ע"ג ידו ורגלו הוייתן ע"י דבר המק"ט ונפסלו למעין, ואינם חוזרין ומתכשרין, וכמש"כ לעיל סק"ד דפשטות הגמ' בובחים שם, שאף מעלי האגוז ולחוך כבר בטל כח המעיין, (ועיין בא"ר ובהגר"א הנדפס בסוף הגמ' שכתב דטעמיה דר' יוסי מפני שאין מטבילין ע"ג הספסל, וממילא נפסק חיבורו למעין).

בדעת ר' יוסי בדין כלים שאין מק"ט

מיהו ר' יוסי דפסל בסתמא משמע דאף בכלים שאינם מק"ט פסל, דמתפרש דומיא דשוקת שאינה מק"ט, וסתמא אף כלי אבנים בכלל, [מיהו ספסל של אבן מחובר יש לדון אם דינו ככותל], ולכן לא הזכיר כאן כל דבר המק"ט פסול, ולפ"ז טעמיה דר"י גזירה אטו תוך כלי, [וש"מ דתוך כלי פסול מדאורייתא, אם לא נימא דכולה חדא גזירה הוא].

ויש להסתפק מאי קסבר ר' יוסי בהעבירו ע"ג דבר המק"ט שאינו כלי, דכיון דטעמיה במתני' גזירה אטו תוך הכלי, ואפי' באינו מק"ט, א"כ י"ל דמודה לר' יהודה דהעברת קילוח המעיין לא מיקרי הוייתו, ולכן בדבר שאינו כלי כגון ידו ורגלו ועלי ירקות לא גזרינן, והרי הוא כמו שהיה, והא דתנן לקמן מ"ה דכל דבר שהוא מק"ט אין מוחילין בו, היינו דוקא מעין שפסק כחו והוא מנטף, דנמצא שהמק"ט מכשירו למעין, ובזה חשיב ליה ר"י הויתו ע"י דבר המק"ט, אבל כשהקילוח בשטף לא מיקרי הוייתו.

ויש מקום לומר דר' יוסי פוסל כל קילוח מעין שעובר ע"ג דבר המק"ט, בין מקלח בין מנטף, ואמנם ר' יהודה אשמועינן רבותא דאף מוחילין ע"ג דבר המק"ט, [ואפי' ע"ג המת כדתניא בתוספתא], אבל ר' יוסי סבר דכל שהמעיין נתלש ועובר עליו זוהי הויתו, (ויתכן דלכן מחמיר ע"ג כלים וע"ג ספסל כיון שניכר טפי שנתלש ע"ג כלים, דאם היו מק"ט היה פסול מעיקר הדין), ולפ"ז תתפרש מתני' דהכא דוקא בכלים וספסל שאינן מק"ט, דאם מק"ט הרי פסול מדאורייתא, ולא היה ר' יוסי סותם לשונו, וקצת ל"מ כן, דהא סתם ספסל מק"ט שאין סתמו בשל אבן, וכן סתם כלים, וכיון דר' יהודה אשמועינן רבותא דמוחילין ע"ג המק"ט, א"כ לא שמענו מדר' יוסי אלא דאין מוחילין, אבל לא שאין מעבירין על גביו את המעיין, ועמש"כ לעיל סק"ח עוד בזה, אלא דלעיל נקטנו דר' יהודה ג"כ פוסל את המעיין כשהוא ע"ג דבר המק"ט, וא"כ צ"ב מ"ט דר' יוסי דמחדש פסול הוייה גם לאחר שיצא מהמק"ט, אבל לפי מש"כ כעת דלכו"ע כל שנפסל אינו חוזר להכשרו, ואפי' בעלי ירקות לר' יהודה, לפ"ז י"ל דר' יוסי סבר דכל מוחילין חשיבא הוייה הפוסלת מדאורייתא בדבר המק"ט, אבל כשהמעיין מקלח אין זו הויתו שהרי בכל ענין ישאר מחובר למקורו ויקלח.

נמצא לפ"ז דפשטות הדברים שאין פסול הויה לר' יוסי במעין שמקלח ע"ג ספסל המק"ט, דכיון שפוסל גם בכלים שאינם מק"ט, וסתם ספסל מק"ט, יש לנקוט דכולהו חד טעמא הוא, גזירה אטו תוך הכלי, והעבירו משמע קילוח כדאמר זבחים כ"ה ב', ואין מוחילין ענין אחר הוא וכמשנ"ת.

בדעת ר"י דלא יטביל ע"ג הספסל, אם באשבורן איירי או בזוחלין

ויש לעיין א"כ מאי קאמר ר"י ובלבד שלא יטביל ע"ג הספסל, בשלמא אם ע"ג

בדין טבילה ע"ג הספסל במקוה

וזה אמור לא נתחדש בדר"י איסור לטבול ע"ג הספסל במקוה, כדשרי ר' יהודה לטבול ע"ג הספסל במעין, [נדפשיטא דמתני' דובלבד ר' יוסי היא, אבל לר' יהודה הרי הוא כמו שהיה גם ע"ג הספסל], אלא שהזכיר דהספסל זוחלין הוא ופסול למקוה, ולפמש"פ מרן זללה"ה בתנינא ס"ט סק"א דזחילת מעין זוהי חיותו שמתגבר ויוצא ושופע, וזחילת מקוה זהו הפסדה וביטולה, א"כ במעין זה הרי זחילתו הויתו, והיינו דקמ"ל דאפ"ה ע"ג הספסל שזוחלין פסול.

ומפשטות הסוגיא דנדה ס"ו ב' ג"כ מברואר שאין איסור לטבול במקוה ע"ג כלים, דהא מתני' דהכא אף בכלים שאינם מק"ט מיירי, דומיא דשוקת, וכן בסברא דכל שפוסל בתוכו יש לגזור על גביו, וא"כ למאי איצטריך רבא לאשמוענין שלא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול, [ואמנם נראה דנקט כלי חרס ולא אמר סתמא ע"ג כלי, שלא נטעה דמשום דבר המק"ט קאמר, לכן נקט כלי חרס שאינו מק"ט מגבו, אבל משום גזירה דמתני' אין חילוק איזה כלי], א"ו במקוה אין איסור להטביל ע"ג כלים, ק"ו מתוך הכלים, והא דס"ד דאיכא גזירת מרחצאות היינו שרוחצין בתוך גיגיות, וס"ד דעל גבי דקאמר היינו בין בתוכו בין מגבו, שמא יאמרו שרוחציה בכלים מטהרת, [ומסתברא דגם לס"ד רק בנדה גזרו ולא בכלים, והיינו מפני שבנ"א רגילין במרחצאות], ומסקנא דלא גזרינן מידי, וטעמא משום דבעיתא, ומתני' ענין אחר הוא, וכבר כתב הב"י בסי' קצ"ח סל"א לפרש דמתני' דוקא במעין שעובר כולו ע"ג הכלים, משא"כ בכלי שבתוך המקוה, ולפמש"כ אם המים שע"ג הספסל יהיו אשבורן ממילא יהא כבתוך המקוה, (ומ"ש הב"י לפרש מילתיה דרבא בכ"ח נקוב ל"מ כן, חדא דהו"ל לפרש, ועוד

הספסל פסול מדאורייתא, וחוצה לו רק מדרבנן, שייך לומר ובלבד, אבל אם ע"ג הספסל ג"כ כשר מדאורייתא מאי ובלבד, ובלא"ה ג"כ צ"ב היכי דמי אם ע"ג הספסל הם זוחלין פשיטא דפסול, דהא קתני הרי הוא כמקוה דבעינן אשבורן, ואם ע"ג הספסל הם ג"כ באשבורן, דהיינו שצפו המים שחוצה לו גם ע"ג הספסל והם עומדין, למה באמת לא יטביל ע"ג הספסל, (אם לא נחדש גזירת מרחצאות, שהרי ר' יהודה מכשיר וי"ל דבמעין לא גזרו), כעת ראיתי בא"ר שכתב דר"י קאמר טעמא דכיון שאסור להטביל ע"ג הספסל לכן גם חוצה לו פסול למעין, ועדיין אין זה מיישב אם הוא אשבורן מ"ש מכל ספסל שבמקוה, ואמנם היינו טעמיה דר"י דפליג אר' יהודה ופסלו מדין מעין, אבל אכתי כמקוה באשבורן ליתכשר.

ונראה דודאי מיירי שהמעין זוחל ע"ג הספסל, שאם הוא אשבורן, הר"ז כמעין שהעבירו ע"ג בריכה, דכיון שהמים צפין ע"ג הספסל והם אשבורן, א"כ אין המעין נתלש ע"ג הספסל כלל, והוא כספסל שמשוקע בקרקע הבריכה, ולכה"פ דינו כמעין להטביל בו בכל שהוא, א"ו כל פסול ע"ג הספסל הוא בזחילה, וכיון דר' יהודה קאמר הרי הוא כמו שהיה על כל המעין גם ע"ג הספסל, היה משמע לישניה דר"י דהרי הוא כמקוה ע"ג הספסל ג"כ, דכיון דחומרא דרבנן היא שמא היה מקום לטעות שהכשירו כל המעין כמקוה, לכך הוצרך ר"י לפרש שהרי הוא כמקוה חוץ מע"ג הספסל, ששם הוא זוחלין ופסול למקוה, וכן מתפרש לשון ובלבד, לומר שלא יטעה בדבר אחר הידוע, ולא שזהו דין נוסף דפליג ר' יוסי אר"י, דא"כ הו"ל רי"א ע"ג פסול חוצה להם הרי הוא כמקוה.

ונטפל על גביו, משא"כ בדבר שאינו כלי כמקל וקנה, לפ"ז יתכן דאף ע"ג טבלה שאין לזבזב נפסל, מיהו גם לפ"ז יתכן שצריך גובה מסוים, ובמחצלת שמחולחלת בלא"ה יש לדון להקל.

בפר"ש דמתני' בכלים נקובין

לד. הר"ש פירש מתני' בכלים נקובים, וגזרינן אטו כלי שלם, וה"ה דגזרינן באחורי כלים כמו בספסל דלא גרע מאחורי כלים, ולפ"ז תוספתא דתלמי דשריא בניקבו הכלים, דלא כר' יוסי, ול"מ כן, וגם בפר"ש משמע דאתיא שפיר הא דר"י גם לפי פירושו בתוספתא דתלמי, ואפשר דאף בדין התלמי שיך לפרש דפליגי ר"י ור"י אם דינו כמעין או כמקוה, ולר' יוסי נוקבו כדי שיכשיר מי הבריכה למקוה, שו"ר דא"א לומר כן דהא קתני שמים מועטין מטהרין את המרובין וע"כ שיש לו דין מעין, והא דאסר ר"י להטביל ע"ג הספסל היינו מאותו טעם שפסלו ע"ג השוקת לפר"ש שהגזירה שמה יעמידנו סמוך לנקב המעיין ולא ישאר שם כשפופרת הנוד, וה"ה כלים נקובים, אבל חוץ לכלים ולספסל כשרין למקוה, כיון שלא נשאבו בכלים הפסולין למעין, ור' יהודה לא גזר בכלים נקובים וע"ג ספסל כלל, ואע"פ שאם יניח הכלים סמוך לנקב המעיין יפסלוהו, מ"מ לא גזרו אלא בכלים שיש להם קיבול ומכניס המעיין לתוכם, ולפ"ז א"צ לפרש גזירה אטו תוך הכלי כדפר"ש בתחלת הדברים, דבכולם הטעם שוה לגזור, אלא דר' יהודה לא גזר במאורע שאין לו ענין להעביר ע"ג כלים, וכיון דכולה גזירה אטו שיסמוך לנקב פחות משפופרת הנוד, לא גזרו אלא בענין ששיכח שיעשה כן.

והנה ר' יוסי אסר לטבול ע"ג הספסל גם במקוה, וכן צ"ל לר' יהודה שאסר לטבול בתוך הכלי, דהא לא פליג אלא בנקובים או בספסל, ופר"ש דזהו גזירת

מדנקט כ"ח מפני שאינו מק"ט מגבו, ואם הכלי נקוב בלא"ה טהור, ואם מפני שמקבל מים מן הנקב ולמטה, הרי ה"ה בכלי שהמים צפין על גביו, דלא גרע שפת הכלי ששוקעת במים, מנקב ששוקע במים).

בדין כלי שאין לו תוך, ובדין מחצלת וטבלה

פשטות המשנה דקתני ע"ג הספסל שאין לו תוך כלל, וכ"ש ע"ג אחורי הכלי שיש לו תוך, ולכן לא שנה על גבי הכלים, דלא הוה ידעינן ספסל מינייהו, והרמב"ם בפ"ט ה"י הזכיר שלחן וספסל ולכן סיים ע"ג הכלים, שהרי לא הזכיר כלי יש לו תוך שלא יטביל באחוריו, והיינו מפני שנלמד בק"ו מאלו, אבל במתני' איצטריך למיתנייה משום רבותא דר' יהודה שמכשיר גם בזה, וצ"ע בב"י סי' קצ"ח שם שצידד דע"ג כלים כיון דעביד היכירא שרי, דודאי כיון דגזר שיהא כמקוה דינם כספסל לכל דבר, ובלא"ה לא מסתבר להכשיר משום היכר בכה"ג, וא"א ללמוד חידוש גדול כזה מדיוקא בעלמא.

עוד נראה דע"ג כלי כמחצלת או טבלה שאין לה לזבזב מודה ר' יוסי דהרי הוא כמות שהיה, דלא גזרו אלא בכלי שיש לו גובה והמים נתלשין עליו, דבזה גזרו גבו אטו תוכו, וספסל אטו כלי, אבל כלי שאין לו גובה וקיבול כלל, לא גרע מתלמי שניקבה שהיא כשרה לפמש"פ הר"ש בתוספתא, ונכשוקת שניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהן, דמסתבר שאינו פוסל את המעיין, אבל להר"ש גם על כלים נקובים הר"ז כמקוה, וצ"ע, ואפי' אם יש להסתפק בכלי נקוב אבל בכה"ג נראה דודאי שפיר דמי, ונכשפת השוקת דמי, דלא מיקרי שהעבירו עליו, וצ"ע.

מיהו כ"ז אם טעמיה דר"י גזירה אטו תוך הכלי, אבל אם טעמו דכל כלי חשוב לתלוש המעיין מחיבורו, דכיון שיש לו תורת כלי הר"ז ממשמשי האדם והמעיין נתלש

אבל הרשב"א פי' טעם זה גם בשוקת שאינה מק"ט, וה"ה גב כלי חרס, וקשה א"כ למה נקט רבא כ"ח שבלא"ה פסול משום מרחצאות, וצ"ל דכ"ח תלוש קאמר, אבל מ"מ טפי הול"ל סילתא, ובדיני הטבילה העתיק הרשב"א פי' הראב"ד דבגב כ"ח עלתה לה טבילה, וגזירת מרחצאות היא רק בכלי המק"ט, ובאמת הראב"ד פוסל אף בכלי תלוש, ואפשר שמכשיר בכלי מחובר שאינו מק"ט, ולפ"ז חזר בו הרשב"א בשעה"מ מדעת הראב"ד, ולדבריו בכלי תלוש מותר לטבול, ובמחבר אפי' אינו מק"ט אין טובלין, וקבוע דינו כמחובר לענין זה.

בדעת הרא"ש

הרא"ש בס"ט כתב דר"י גזר ע"ג אחורי כלים וע"ג ספסל אטו תוך הכלי, ולפירושו היינו דוקא בכלי שאינו מוקף במי המקוה, אלא מחובר לה מן הצד כשוקת שקילוח המעיין מחברו, וזהו שסיים הרא"ש דמימרא דרבא דלא תטבול ע"ג כ"ח לאו משום האי גזירה היא, דהא אסילתא נמי אסר, וע"כ דמימרא דרבא באופן דליכא גזירה דמתני', וכ"ה סתמא דמילתא דמיירי בכלי שבתוך המקוה, ובזה ליכא גזירה לדעת הרא"ש, וכ"כ הטור סי' קצ"ח סל"א שהרא"ש לא חילק, והיינו דלדבריו בכלים שבתוך המקוה ליכא גזירת מרחצאות כלל, וכמ"ש בפירושו דהיינו טעמא דמטבילין בשידה ותיבה שבים, וכבר כ"כ בב"י שם אלא שכ"כ מדנפשיה כמסתפק עי"ש והדברים מפורשים ברא"ש.

ובתו' הרא"ש נדה ס"ו ב' פירש דע"ג ספסל גזרו משום מרחצאות שרגילין לישב שם ע"ג ספסל, וסבר ר"ה למימר דע"ג כ"ח נמי מה"ט הוא, ודחה ר"ח דע"ג כלי ליכא גזירת מרחצאות שאין דרך לישב ע"ג כלים במרחץ, ומשמע דבספסל נשאר גזירת מרחצאות, ממתני' דהכא, ויש לעיין דהא יותר מצויין במרחץ ספסלין של אבן קבועין, וכדתנן שם

מרחצאות שהזכירו בנדה ס"ו ב', וצ"ב דמה ענין גזירה שמא יסמך הכלי לנקב המעיין, לקרותו גזירת מרחצאות, ומשמע מפר"ש דמרחצאות היינו כשהכלים קבועים שם לרחוץ על גביהם, ובזה גזרו.

ולפ"י בכלים תלושים שרי לטבול על גביהם ובתוכם, וטפי הו"ל לגמרא למימר שם דאי משום גזירת מרחצאות כלים תלושים שפיר דמי, וגם סתמות מימרא דרבא בתלושין, וגם רחוק לגזור במקוה אטו מעין, שאין דרך לעשות כלים לקבל המים אלא במעין, ולא דמו כלל, וגם אין שייך לגזור סמוך לנקב במקוה, דנדמי להו אהדדי, מלבד שעיקר דינו של הר"ש דבעינן במעין נקב כשפופרת הנוד לא חשו לה הפוסקים, ולא מצאנו מי שפירש כן, ולכן פירש הרא"ש בתשובה [כלל ל' ס"ד, מיהו בכלל ל"א ס"ג העתיקו כלפנינו], דהר"ש גזור אטו כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, וזה אינו ענין למרחצאות, וצ"ע"ג בפ"י ר"ש, וע"ע לעיל ס"ק כ"ח, שו"ר בב"מ מש"פ בדברי הר"ש והובא לעיל סוס"ק כ"ח עי"ש.

בדברי הרשב"א בשעה"מ, ובד' הראב"ד

ל"ה. הרשב"א בשעה"מ ש"ג הביא מפר"ש דהטעם משום גזירת מרחצאות, כמו לפירוש הראב"ד דהיינו גזירה שמא יטבלו בכלים כמו במרחצאות, ודוקא בקבועין כמו במרחץ, ולא הזכיר כלל הגזירה דפי' ר"ש משום פחות משפופרת הנוד, ובאמת הרשב"א מכשיר במעין אפי' בכל שהוא, כמ"ש שם ובשער החמישי, וא"כ לא ס"ל כלל פר"ש שהרי א"צ שפופרת הנוד, והקשה שם דהא במסקנא דגמ' משמע דליכא גזירת מרחצאות, ולפי' הראב"ד יש לפרש דס"ד דאף ע"ג כ"ח שאינו מק"ט איכא גזירת מרחצאות, וקמ"ל דלא גזרו אלא במק"ט וטעמיה דרבא משום דבעיתא, ובאמת צ"ע מה ענין גזירת מרחצאות למקבל טומאה דוקא, הרי טבילה בכלים פסולה אף באינו מק"ט, וגם ביש בו מ' סאה,

גביו, וה"ה כלי חרס שבקרקע המקוה דפסול לפי' ר"ש בקבוע, כמ"ש הר"ש, או דלמסקנא ל"ג כלל היכא דמשוקע בקרקע המקוה, ולטעמיה דהרא"ש ג"כ אין לגזור כיון שהסילונות מוקפין במי המקוה, ודמו לשידה ותיבה שבים, ואפי' אם מונחין סמוך לכותל המקוה, בטלין ככלי שבמקוה כיון שמשוקעין הרבה ואין המים מתייחסים ליחשב כמונחין על גביהן כלל.

ומה שנשתייע הרא"ש מהא דאין להם לבזבו, אין כונתו דדיניה דר' יוסי דוקא בספסל המק"ט, שהרי הגזירה שייכת בכל כלי אטו כלי קיבול ודומיא דשוקת, אלא דכיון שאינם חשובין כלי הרי הם כעצים המונחים בקרקע המקוה דהיכא דלא בעיתא טובלת עליהן, וגריעי מספסל דהוי כלי חשוב, מיהו ביש לו לזבו שייך לגזור אטו תוכו, [ותודע שהרי בלא"ה אין מק"ט כיון שנעשו לקרקע, וכמ"ש הרא"ש גופיה בכלל ל"א ס"ז], אבל בספסל של אבן מודה דפסול.

בדין מחצלת, ואם קי"ל כד' הראב"ד

הרשב"א והר"ן כתבו דאין לעמוד ע"ג מחצלת מפני שמק"ט, ובסברא היה נראה דכלי שאינו מחזיק מים אינו בכלל הגזירה, כיון שאינו כטובל במים שעל גבי הכלי, ובזה תתיישב מתני' דשק או קופה להראב"ד, [וק"ק למה הזכיר הראב"ד חבילי זמורות], ולפ"ז אין הכרח מהרמב"ם פ"א הי"א שכתב בסל טעמא דבעיתא, שהרי סל אינו מחזיק מים, ומטבילין בו בלא נקיבה, ובש"ך ס"ק ל"ו הביא תשובת מ"ב שאין להטביל ע"ג סדין אפי' בשעה"ד, ולכאורה דמי לשק וקופה, ושמעתי שבב"מ מקיל בזה, ואינו תח"י.

ולענין הלכה נראה דהראב"ד יחידאה הוא, ואע"פ שהעתיקוהו הרשב"א והר"ן לחוש לדבריו להחמיר, הרי הרשב"א חזר בו בשעה"מ וגם בתשובה והתיר להטביל ולטבול בתוך הכלי אפי' מק"ט, וכדתנן בדלי שהוא

נ"ט ב' ישבו על ספסל של אבן או על האיצטבא של מרחץ דהיינו שאינו מק"ט כדמסיים דר"נ מטהר מה"ט, וכן פרש"י דגזירת מרחצאות שדרך מרחצאות לישב ע"ג איצטבלאות של אדמה דדמי לכלי חרס, ולא מסתבר כלל לאסור לטבול ע"ג ספסל של אבן המחובר, שהרי הוא ככותל וכמדרגות המקוה, וצ"ל שלא גזרו אלא בדבר תלוש שהוא כנוסף למקוה, אבל מה שבנוי במקוה הר"ז כצורת המקוה ואמנם היה ראוי ליהרר בזה אבל לא גזרו לפסול המקוה, ודוחק, ולמסקנת הרא"ש וש"פ ליכא מאן דמפרש גזירה דספסל משום איצטבא אלא אטו טבילה בתוך כלים, ולהר"ש והרא"ש טעמא אחרינא הוא.

ברעת הראב"ד דדוקא במק"ט גזרו, ובדין נסרים

פשטא דמתני' ע"ג כלים וספסל אפי' של אבן דומיא דשוקת, וגם אין דרך להעביר מעין אלא ע"ג אבן, והתנא שונה בהוה, ועכ"פ מתני' גם בשל אבן שאינו מק"ט מיירי, ופי' הראב"ד דדוקא במק"ט צ"ע, דודאי פסלו ר"י מתורת מעין בכל כלים דומיא דשוקת, - הראב"ד פסל אף נסרים משופין שראוין לייחדן למדרס, וכ"מ בהשגות פ"ו ה"ד, ונראה דמקורו מדר' יוסי פ"ה מ"ה דמקל וקנה חשיבי מק"ט ופירש בבעה"נ ס"א ס"ב בנדמ"ח כיון ששייך בהם טומאה בשום פעם עי"ש. ובעדויות כתב אם ייחדן עי"ש.

בדברי הטור בשם הרא"ש בדין סילון המחובר בקרקע המקוה

ל' טור סי' קצ"ח סל"ב וסילון המחובר בקרקעית המקוה שהמים עוברים בו כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שלכתחלה עומדת עליו וטובלת, ובתשובה ביאר דאף להר"ש לא גזרו אלא בספסל שהמים עוברים על גביו למקוה, ולא בכלי שנמצא בקרקעית המקוה כסילונות אלו, ואפשר כונתו מפני שאין מים ראוין לעמוד על גביהם, ולא חשיב שיש מים ע"ג הסילונות כספסל שעוברים על

מלא כלים והטבילו ובשדה ותיבה שבים, והראב"ד בפ"ו ה"ד מפרש לה בניקבו כדי טהרתן, עיי"ש דלא ס"ל להטביל בתוך כלי המק"ט כלל, נמיהו בסל וקופה העתיק דין המשנה בס"ג סי"ג, וקשה למה לעמוד על שק אסור ולטבול בתוכו מותר, ויש ליישב, וכיון דלא קי"ל כותיה שהרי מתירין להטביל בכלי הנקוב כשפופרת הנוד וכמ"ש בטוש"ע סי' ר"א ס"ט וש"פ, ה"נ לא קי"ל כותיה לענין לעמוד ע"ג כלי בשעת טבילה, ואמנם הרשב"א מהני טעמי חזר בו ופירש דדוקא בקבועין גזרו, ולא תלה הדבר במק"ט, וכבר כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ו ס"ק י"ד שכל הראשונים שדנו בדעת רש"י אם מחצלת דעבד אבזה דשמואל היה מפני הטיט ולא דנו דהוי דבר המק"ט מבואר דלא ס"ל כהראב"ד, ה"ה רש"י ותו' והרמב"ן והריטב"א והרי"א ז"ל בשם הרי"ד והגהמ"ר שבת ס"ה ב', והמרדכי בשבועות, [ועמ"ש"כ לעיל בדין מחצלת, אבל הראב"ד הזכיר רק חבילי זמורות], ואף הרשב"א והר"ן לא הזכירו שם דעת הראב"ד וש"מ שאין ד"ז מוסכם בידם, אלא שחששו להחמיר, גם בהלכות נדה השמיט הרמב"ן ד"ז דהראב"ד, וכתב רק בדבדבעיתא עלתה לה טבילה, וכ"כ בדעת הרמב"ם מדכתב בסל פ"א הי"א וכ"ד הר"ש והרא"ש והטור שמותר להטביל בכלי המונח במקוה, והא דלא יטביל ע"ג הספסל היינו דוקא כשאינו משוקע בתוך המקוה, וגם המים נתלשין ע"ג, דמה"ט פסל ליה ר' יוסי מדין מעין.

בדברי הפוסקים בזה

ובשו"ע סי' קצ"ח סל"א סתם כדברי הראב"ד, ומפורש בדברי הראב"ד והראשונים ז"ל דה"ה כלים מדתנן לא יטביל ע"ג הספסל, אבל בסי' ר"א ס"ט סתם כדעת ש"פ דמטבילין בתוך כלי המק"ט, וזה דלא כהראב"ד, (והניח הדברים סתומים כמו שעשה הרשב"א בתוה"ב, אע"פ שחזר בו בשעה"מ),

שו"ר שכבר הקשה כן הגרע"א ז"ל שם ס"ז מטבילת אדם, ומרן זללה"ה בתנינא ס"ב סק"ט כתב דתוך כלי לא גזרו שהרי מביאו למקוה לחברו, ובשדה ותיבה שמונחין שם צ"ל מפני שעשה נקב, שו"ר סברא זו בתשובת הגרע"א ז"ל סל"ט, שוב נראה דכונת מרן ז"ל דכיון שמטביל בתוך של הכלי דוקא בהיותו במקוה הרי יודע שצריך מקוה, [וראי' מגסטרא פ"ו מ"ו שלא נקבה ומונחת שם], אבל כשיטבול ע"ג כלי אין ראי' שיוודע שצריך מקוה, אלא שמטביל במקוה מפני שאין מים בכלי, מיהו בסברא ודאי דכל שבתוכו מטבילין כ"ש על גבו, שהרי גזרו על גבו אטו תוכו, וא"כ אין לנו לגזור על גבו אלא דומיא דשוקת שתוכו פסול, והיינו כשאינו משוקע בתוך המקוה, אבל מרן זללה"ה מפרש השתא גזירת מרחצאות בכל מקוה ולא אטו שוקת אלא שמא יטבלו בכלים, ולכן רצה לחלק בין תוכו לגבו, ומ"מ צ"ע, דודאי פשוט דעת הראב"ד והראשונים דבתוכו פשיטא דלא תעמוד, וכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם דבידעבד אם שמשה א"צ טבילה שנית ואף בלא שמשה אלא שכבר טבלה קרוב הדבר שלא להצריכה טבילה אחרת, נמצא לפ"ז דאחורי כ"ח לכו"ע עלתה לה טבילה וכן אחורי כלי אבנים, וע"ג ספסל ובתוך כלים תלושין שהמים צפין על גביהן וכן שאר כלים המק"ט, אם הם תלושין והמים צפין על גביהן או נקובין כשפופרת הנוד ונתונין בתוך המים, בדיעבד קרוב הדבר להתיר, ולענין כלים אפי"ו לכתחלה מטבילין בהם.

בדין כלי מחובר שאינו מק"ט המשוקע במקוה

ובכ"ז מחובר או קבוע בזה גם דעת הר"ש והרשב"א להחמיר, מיהו לדבריהם אף באינו מק"ט אין מטבילין, שהרי הגזירה אטו שוקת שאינו מק"ט ובזה אין לצרף דעת הראב"ד, וא"כ י"ל דבספסל של אבן קבוע או מחובר אם הוא משוקע בתוך המקוה אפשר להקל בדיעבד כהרמב"ם והרא"ש שבתוך

פ"ב מ"ד, ואמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דבכלים קבועים לא עלתה לה טבילה, אפי' בספסל שאינו מק"ט כ"ג שם ס"ק י"ד בדין ג' ד' ה', ועכ"פ בספסל המק"ט או ע"ג אחורי כלי המק"ט מתוכו, בקבוע נקט להחמיר דלא עלתה לה טבילה, ומרן זללה"ה בתנינא ס"ב סק"ט כתב דלא קי"ל כהראב"ד לענין תוך הכלי, ומחמירין על גביו טפי מתוכו, עי"ש, אך אין מבואר בדבריו דין כלי קבוע אלא בנקוב בשוליו שאינו מקבל מים, או בתלוש אע"פ שמקבל, אבל קבוע שמקבל מים, אין מפורש בדבריו ז"ל, ועי"ש סק"ח.

נמצא לפ"ז דע"ג כלי המחובר שאינו מק"ט המשוקע בתוך המקוה המיקל בדיעבד יש לו על מי לסמוך, ואם מק"ט ראוי להחמיר, ובתוך כלי המחובר אפי' אינו מק"ט ראוי להחמיר, ואפשר שזה חמור מעיקר הדין, וצ"ע בזה בסוגיא דאביק.

בדין כסא פלסטיק נקוב

א. נראה דכסא פלסטיק נקוב שאינו מקבל טומאה דלא עדיף מכלי חרס שאינו מטמא מדרס, וגם דמי קצת לסל וגרנותני ושק וקופה כיון שאינו מחזיק מים, אפשר לישב עליו בשעה"ד, [באופן שהמים מקדמין במקוה קודם הישיבה], שהרי הב"מ מתיר אף בסדין שמק"ט, ובזה שהוא תלוש ואינו מק"ט אין מי שאוסר, ואפי' באינו נקוב, אלא דיש יתרון לנקוב, (ואפי' רגליו של מתכת, וצ"ע בזה), ויש להביא סמך לזה מלשון הגמ' נדה מ"א ב' שהטבילה במטה, וש"מ שנטהרת בטבילה זו.

בדין סילונות מתכת שקורין רדיאטור

בהיום רגילין לחמם המקואות ע"י סילונות מתכת שעובר בתוכם שמן רותח והמים הנוגעים בסילונות מבחוץ מתחממים מהם, ויש לדון אם דינם כאחורי כלים, ואם מותר להניח היד עליהם לכתחילה, ומה הדין בדיעבד, ומה הדין במים שעל גביהם בלא נגיעה בהם.

המקוה כיון שמוקף מי מקוה מטבילין בכלים, והרא"ש אינו מחלק בין מחובר לתלוש, נואם הוא בנוי בצורת ספסל מסתברא שדינו כקרקע לכל דבר, וכ"נ דעת הגרע"א ז"ל בתשובה סי' מ' להקל בקבוע שניקב ואינו מק"ט ומוקף במי המקוה, אלא דשם מיירי בקבוע שפסול להר"ש ואינו מחובר, ובאמת אין לנו ממתני' אלא כשמי המעייין כולו נתלשין ע"ג הספסל, ואח"כ עוברין למקוה, והספסל מן הצד, [וכמ"ש הב"י, והרא"ש בתשובה לענין הסילונות], וגם בזה יתכן דדוקא בזוחלין פסול, עי' לעיל ס"ק ל"ג, מיהו בתוך כלי המחובר כגון שוקת של אבן שמחוברת בקרקע המקוה יש מקום להחמיר טפי כיון שאינה מתבטלת למקוה, ואמנם דעת הר"ש והרא"ש והרשב"א דמדאורייתא מטבילין בשוקת המחוברת למעין אע"פ שמחוברת לקרקע, וא"כ להרא"ש במשוקעת בקרקע המקוה מטבילין בה כמו בתלוש, אבל לדעת הראב"ד וכ"נ דעת הרמב"ם דשוקת פסולה מדאורייתא [וכדמשמע בירושלמי גבי ים שעשה שלמה], לא נתבאר מה דינה בתוך המקוה, [ול"ד למעין שהוא יוצא מן התנור פ"ו מ"ו דשם אין התנור מפסיק הקשר בין נביעת המעייין, אבל העבירו ע"ג התנור היינו שוקת], ולעיל ס"ק י"ט צדדנו דאין לתפוס חומרת כלי בשני צדדין, לומר שהיא כלי ואינה כקרקע, ומ"מ קביעותה גורמת שלא תתבטל, דסו"ס כיון שמשוקעת בקרקע המקוה אין הקיבול מתייחס לשוקת, ויש לסייע כן מדר' יהודה דמצריך בפ"ו מ"ה בשידה ותיבה רובו וד"ט, ומ"מ במים צפין על גביו משמע קצת דמכשיר בלא נקב מדלא פליג במ"ב ומדמכשיר בעריבה בתוספתא, וצ"ע בזה, עי' לעיל ס"ק י"ט, וש"מ דבצפין על גביו אין מתייחס הקיבול לכלי כלל, וה"ה לב"ש בסופ"ה, [וכ"נ להוכיח ממתני' דהעבירו ע"ג שפה כ"ש כשר חוצה לו, עי' ס"ק מ"ד], ועדיין צ"ע בזה בדין אביק פ"ו מ"י ובגסטרא שבתוספתא הובאה בר"ש

אם הוא מק"ט

והנה בפרשטו הכלי הזה שהשמן עובר בתוכו, שקורין רדיאטור, דינו ככלי קיבול, ואינו כסילונות שעשוין למעבר המים בלבד, שהרי מטרתו לקבל השמן בפנים ולחמם ע"י דפנותיו מבחוץ, [כענין מוליאר ואנטיכי שבת מ"א א'], וקרוב הדבר שהוא מק"ט, דהו"ל חקקו ולבסוף קבעו, ולמ"ש האחרונים ז"ל דבסוגיא דב"ב ס"ו א' מבואר דלענין קבלת טומאה אף קבעו ולבסוף חקקו טמא, ועכ"פ בחקקו ולבסוף קבעו פסול לכו"ע, ובפרט בכלי זה שיכול להתפרק מן הקרקע, ולמ"ש מרן זללה"ה במקואות תנינא ס"ב ס"ק י"ג דלמסקנת הגמ' כל שעשוי לשמש עם הקרקע טהור, אלא שפוסל את המקוה כדין כלי אבנים, יש מקום לדון דגם כלי זה עשוי לשמש עם הקרקע, ואע"פ שאין שימוש חלק משימושי הבית כדלת וכיו"ב, ודמי טפי לדף של נחתומין דתנן שטמא, מ"מ הרי גם בדף של נחתומין מפרש מרן זללה"ה שאינו מק"ט אם נעשה מתחלתו לשמש עם הקרקע, (ועי' כלים פ"כ מ"ד ה'), וה"נ זה שעשוי לחמם המים המחוברין יש לדנו כקרקע, ובאמת בטוש"ע סי' ר"א סמ"ח הסכימו הפוסקים כדעת הרשב"א והרא"ש דסילון של מתכת תלוש מק"ט, ובעשאו לשמש עם הקרקע אינו מק"ט.

אב"י קשה א"כ למה כתב הרא"ש בתשובה שאפשר לעמוד על הסילונות המחוברין בקרקעית המקוה מפני שאין להם לבזבזין והו"ל פשוטי כלי עץ שאינם מק"ט, ובשו"ע סי' קצ"ח ס"ב חשש לדעת הראב"ד והרשב"א וכתב דסילון של עץ הקבוע בקרקעית הטבילה אם אין לו לבזבז מותרת לעמוד עליו ולטבול, והרי סילונות אלו עשוין לקרקע ואינם מק"ט אפי' של מתכת כמ"ש בסי' ר"א סמ"ח, וראיתי בב"מ שם ע"ד הט"ז שכתב כחילוק מרן זללה"ה דעשוין לשמש עם הקרקע אינם מק"ט אבל פוסלין את

המקוה ככלי אבנים שאינם מק"ט, (ולא כתב ליישב ההיא דדף של נחתומין, ועמ"ש מרן ז"ל בזה), וכתב דבאמת דברי הרשב"א והמחבר ל"מ כן, אבל סברת מהר"ם נכונה עי"ש.

אם יש בזה גזירת מרחצאות לדעת הר"ש ולדעת הרא"ש

והנה לדעת הר"ש והרשב"א עיקר גזירת מרחצאות היא בכלים הקבועין בקרקע, שהרי זהו יסוד חילוקם בין ע"ג ספסל לטבילת כלי בתוך כלי, (וכן פרש"י גזירת מרחצאות דדמי לאיצטבא של מרחץ), וא"כ קשה להקל בזה שהכלי עשוי לשמש עם הקרקע ואינו מק"ט, שהרי אין הענין תלוי במק"ט אלא בקבוע במקום זה, ולפ"ז אם באנו להחמיר בטבילה ע"ג כלים א"א להשתמש בקולא זו שהטומאה פוקעת מפני חיבורם לקרקע, שהרי זהו עיקר הגזירה בכלים הקבועים (ומחוברים), ועוד דאף לפי הרא"ש הרי הגזירה גב כלי אטו תוך כלי כשוקת, ושוקת כלי אבן, ואין לחלק בין גב כלי אבן לכלי מתכת, וממילא אף כלי מחובר פסול, כיון שלא בטל ממנו שם כלי לענין שאובין, לכל הפחות בחקקו ולבסוף קבעו, וממילא אף גב כלי זה פוסל אטו תוכו.

מיהו נראה שאין לתפוס שתי החומרות יחד, דהראב"ד דתלי לה במק"ט מפרש גזירת מרחצאות בכלים תלושין, ואפי' ע"ג כ"ח כיון שאינו מק"ט מגבו ס"ל להכשיר, ולדבריו כ"ש דכלי אבן כשרים, וממילא ה"ה כלי העשוי לשמש עם הקרקע דלפמשנ"ת דינו ככלי אבנים שאינם מק"ט, ובאמת הראב"ד והרשב"א בתוה"א לא הזכירו אלא כלים תלושין הראויין למדרס, אלא שהרשב"א בתשובה כתב דסולם שנעשה בתלוש, לא פקע שם כלי מיניה ע"י חיבורו, ונראה שמחלק בין אם נעשה מתחלה לשמש עם הקרקע, או שהיה כלי בפ"ע בתלוש ואח"כ חיברו,

[וכנראה מפרש כן סוגיא דב"ב שם, אבל קשה דהתם הצינור סתמא נעשה לקרקע ואפ"ה פסלינן, ואפי' קבעו ולבסוף חקקו בדאורייתא דודאי הכלי נעשה רק בקרקע, וכמשה"ק האחרונים ז"ל], ולכן בסילונות של מתכת כתב בתשובה שאינם מק"ט, וכאן לא הכשיר בסולם הנעשה בתלוש, ואמנם בב"מ שם ע"ד הש"ך לא ניהא ליה לפרש כן בהרשב"א מדכתב רק עצה למדרגות של אבנים, אבל כבר הביא שם דהש"ך וכל האחרונים מפרשים כן, ומסתברא דבמציאות אין עצה של מדרגות נסרים מתאימה שם.

ולפ"ז נראה דלהראב"ד מותר לעמוד ע"ג סילונות העשויין לשמש עם הקרקע, כיון שאינם מק"ט, כמ"ש בשו"ע סי' ר"א סמ"ח בלי חולק, והיינו אף בסילונות של מתכת שמק"ט בתלוש כמש"ש, וה"ה בשל עץ המקבלין, ומסתברא דאף הכלי המחמם הנ"ל כיו"ב וכמש"כ.

אב"ל לטעמיה דהר"ש והרא"ש וכן לדעת הרשב"א במסקנתו שחזר בו בשעה"מ ומתיר לטבול בכלי וע"ג כלי תלוש, וכ"נ לדעת הרמב"ם, דגזרינן ע"ג אחורי הכלי או ע"ג ספסל אטו תוך הכלי, אין חילוק אם הכלי מק"ט או לא דומיא דשוקת, וא"כ מעין שהעבירו ע"ג סילון המחובר לקרקע אין מטבילין ע"ג הסילון, אפי' נעשה מתחלה לקרקע ואפי' סילון של אבן, ולדבריהם לא שמענו לגזור אלא בכלי גמור כספסל או שיש לו תוך והעביר ע"ג הכלי, ואפשר דדוקא בכלי גבוה שנתלשין על גביו, לאפוקי מחצלת וטבלה, וכל שכן שאין לגזור בנסרים שראויים לייחד למדרס, כיון שאינם כלים ואין לגזור בהם אטו תוך הכלי, (ועי' לעיל דמקור דברי הראב"ד ממתני' דסומך אפי' מקל אפי' קנה ולהרא"ש שם והגר"א שם מפרשינן שהוב והזבה סומכין אותו, ולא משום מקל לחוד, ועי"ש עוד, מיהו לעיל ס"ק ל"ג נתבאר דדוקא במזחילין פסל ר"י שם).

ולפ"ז ע"ג סילונות אלו יש לפסול כמו ע"ג כלים, אלא שהרא"ש כתב בתשובה דע"ג סילונות שבקרקע המקוה אין לאסור לפי' ר"ש, [ואמנם המחבר בשו"ע הצריך שלא יהיו מקבלין, לחוש לדעת הראב"ד, אבל כבר נתבאר דבזה נקטינן להקל היכא דעשויין מתחלה לשמש עם הקרקע], ופי' האחרונים ז"ל דר"ל דלא אסרו אלא ע"ג כלים שהמים עוברין על גביהן ונכנסין למקוה, אבל לא בכלי שמשוקע בקרקע המקוה, דאין לחוש אלא שמא יעמידנו סמוך לנקב המעיין, וזה לא שייך בכלים שיש להם שימוש אחר, ולא גזרינן בהו, והיינו דבעינן שיהא באופן שיש התייחסות שהמים גרורין ע"ג הכלי הזה, דבזה שייך לגזור אטו תוכו, ולאפוקי אם הכלי משוקע במים ואין המים גרורין עליו, כ"כ אאמרו"ר (שליט"א) זללה"ה (ועי"ש דאפשר דוקא בעגולין), ועב"מ ע"ד הש"ך סי' ר"א סקל"ז, אבל מרן זללה"ה כתב בס"ב סק"ט שעדיין לא נתפרשו דברי הרא"ש, ועיקר קושיתו משום דע"כ מתני' דקתני ובלבד שלא יטביל ע"ג הספסל מיירי באשבורן דאם הם זוחלין על הספסל, הרי כבר שנינו ה"ה כמקוה, והיינו דבעינן מ' סאה ואשבורן, והרי מפורש דבתוך המקוה ג"כ פסול ע"ג הספסל, וכ"כ ר"ש דבחרס הקבוע בקרקע המקוה לעמוד עליו מפני הטיט מיירי, אלא דהרא"ש מפרש דלמסקנא ל"ג משום מרחצאות, וכפשטות הגמ', וע"כ דר"י טעמא אחרינא הוא, ועי' ברשב"א בשעה"מ מה שנדחק ליישב בזה, ואפשר דהר"ש מפרש דס"ד דמיירי בכ"ח מחובר או דקמ"ל דגזרינן גם בתלוש כמו במחובר, ומסיק דרבא קמ"ל בתלוש דליכא גזירת מרחצאות, דמ"מ משום דבעיתא אין לטבול ע"ג כ"ח, ועי"ש בספר מרן זללה"ה שהביא דברי הב"י שכתב לפרש דמתני' דוקא כשכל המעיין עבר ע"ג הספסל, ובכה"ג שע"י הספסל נפסל מתורת מעין, גזרו שלא יטביל עליו גם כשהוא בדין מקוה,

ולעיל ס"ק ל"ג צדדנו דמיירי דוקא כשהם זוחלין ע"ג הספסל, ולא כשנעשו אשבורן שאז הספסל כמשוקע בתוך הבריכה, ועי"ש מש"כ ליישב הלשון דהא כבר קתני ה"ה כמקוה.

וזהאמור אמנם לדעת הרא"ש והטור אפשר לעמוד ע"ג הכלי הנ"ל, וכ"כ בשו"ע כשאנו מקבל בתוכו, ויש מקום להקל בזה כיון דנקטינן שאינו מק"ט וכמש"כ לדעת הראב"ד, אבל עדיין לדעת הר"ש והרשב"א לא נתחזור ההיתר יפה, דכיון שתוכו פוסל בשאובין, קיימא גזירה דעל גביו, ועוד דלא גרע מספסל, מיהו כיון שגם סילונות לא נתפרש לדבריהם להקל, א"כ יש לסמוך בזה על פסק השו"ע, למאי דקי"ל דאינם מק"ט במחובר, ואמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב באחורי כלים הקבועים בקרקע המקוה אפי' כ"ח ואפי' ספסל דלא עלתה לה טבילה.

אם חשיב דהמים עומדין על גביו

ויש עוד סמך להקל בזה כיון שהכלי תלוי בדופן המקוה, ואינו משמש קרקע המקוה, דנימא שהמים מתייחסים כמונחים על גביו, (והזכיר סברא כזו הגרע"א ז"ל בתשובה סו"ס מ' אלא דשם מיירי בחבית צפה ע"פ המים וזה ככלים תלושים), ויתכן לדון דמעייין שהעבירו ע"ג כלי תלוי באויר ומימיו יורדין ע"ג קרקע שתחת הכלי, לא חשיב שנעקר ע"י הכלי, [מיהו זה שייך רק בכלי צר או עגול כסילון שהמים נופלין תחתיו ממש, ועי' להלן], וכש"כ כאן שהמים באין מלמטה ועוליך ע"ג הכלי, ולא גזרינן אטו תוכו אלא כשהכלי משמש מעשה קרקע, דבזה דמי לתוכו, מיהו סתמא דמילתא במעין נראה דפסול כה"ג שהמים נתלשין ועוברים כמו ע"ג ספסל, ורק במקוה שייכא סברא זו, שהמים מתייחסים לקרקעית המקוה, ואעפ"כ צ"ע להתיר לעמוד ע"ג כלי המחובר מן הצד.

ועוד יש לדון דכיון שאינם עומדים ע"ג הכלי, ליכא לגזירת מרחצאות, ואמנם במתני'

דקתני ובלבד שלא יטביל ע"ג הספסל, ה"ה אם הניח ידו ע"ג הספסל דפסול, שהרי מקום זה נפסל למקוה, ולא עדיפא ידו מכלים דקתני שלא יטביל, אבל גזירת מרחצאות כפי' הראב"ד והרשב"א י"ל דלא שייכא אלא בטובל על גביו, ולכן אם באנו לפסול כשלא עברו המים ע"ג הספסל משום גזירת מרחצאות, י"ל דבתר עיקר עמידתו אזלינן.

ומסתברא שאם אינו מניח ידו ממש על הכלי לא חשיבי כל המים שמעל הכלי בגובה כע"ג כלים, דנהי דבמעין שהעבירו ע"ג הספסל שהמים זוחלין ע"ג הספסל הרי כל גובה המים מונח על הספסל, ואין להטביל אפי' בגובה, כיון שהספסל הוא קרקעיתן, אבל בכלי המשוקע בקרקע המקוה, נהי דבעומד ע"ג הכלי איכא גזירת מרחצאות, אבל אם הניח ידו או רגלו בגובה המים שכנגד הכלי לא חשיב כטובל ע"ג כלים, לא מיבעיא בתלוי בדופן מן הצד, אלא אפי' במונח ע"ג קרקע, כיון שהמים מתייחסים לקרקע השווה של כל המקוה, והכלי חוצץ בינם לקרקע, (עי' טבו"י פ"ב מ"ו חבית ששקעה לתוך הבור של יין מן השפה ולפנים חיבור, אבל כנגדה למעלה אינו חיבור, והתם אפי' בור צר והחבית ממלאתו).

לענין חלכה בזה

נמצינו למידין שראוי ליהזר שלא להניח היד ע"ג הכלי הנקרא רדיאטור, אבל באויר שמעל הכלי אפשר להקל, ובדיעבד בכל גוונא עלתה לה טבילה, וטוב לעשותן עגולים וכיו"ב שאין מקום למים לעמוד ע"ג, (ואם המים מקלחין מן האוצר ע"ג הכלי חמיר טפי לדעת הר"ש, וכן הורה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כשהיה גב הכלי שטוח, שטוב שלא יקלחו מי האוצר כולן ע"ג הכלי, ולא מטעם הנ"ל, אלא מאביזריהו דכלים שתחת הצנור לגבי

שאוובין).

א"ה, מכאן ולהלן נשנו הדברים שוב במהדורא בתרא (לאחר ס"ק נ"א)

שהוא, בשלמא היכא דבטלי ברובא, י"ל שהמיעוט משלים, כמו מי פירות במקוה, אבל במקום שמים שאובין רוב, נהי דנטהרו משאיבתן ע"י המעיין, אבל אכתי י"ל שדינם כמי מקוה ואינם מטהרין בכל שהוא, ואמנם לעולם יש בתערובת זו חלק מהמעין, אבל בעינן שיכנס כל גופו במי המעיין, ובתורכ יש דרשא שמעין מטהר את המקוה ומקוה את המקוה כו', ואולי למדו דיהיה טהור בכל גוונא אפי' מעין שיש בו בור מקוה מים, א"נ ה"ק קרא מעין יהיה טהור כמעין לעולם אפי' רבו שאובין וכן במקוה, ובשאר משקין נראה דברוב פוסלין אף במעין, [ואפי' במיעוט יש לדון אם משלימין לשיעור במי חטאת ומצורע, עי' זבחים כ"ב א.].

בלשון שהוא מושך כנדל

שם שהוא מושך כנדל, דוחק לומר ששנה התנא לשון כנדל על זה שמושך לאט בנחת, דמי סני ליה למיתני כדכתיב מי השילוח ההולכים לאט, וגם אינו מסיים ורבה עליו והמשיכו בשטף, א"ו לשון כנדל בא לומר שמרבה רגלים לכל הצדדין, וכן בגמרא עירובין השתמשו במשל זה מבוי העשוי כנדל, ויש לעיין מאי רבותא בכנדל, ולשון הרמב"ן שבת ס"ה ב' אפי' כנדל, ואפשר שהחידוש דרצועות הדקות כנדל ג"כ חשיבי עיקר מעין ודינם כמעין המושך לטהר בזוחלין, אע"פ שאין בהם שטף, ובה שייך שפיר לשון כנדל לומר שמושך רק ברצועות דקות לצדדין וצורתו כנדל שגופו גדול ועומד ומתפשטין ממנו רצועות דקות לצדדין, וריבה עליו והמשיכו היינו כמשיכת מעין ברצועות רחבות, ועי' בר"ן נדרים מ"א א' שפי' מעין שהיה מושך מעט מעט כנדל זה שהוא שרץ קטן מרובה הרגלים והמשיכו עכשיו בשטף, ויש לפרש ג"כ דכונתו כמש"כ ואין כונתו שזוחל בכוון אחד לאט, דע"ז לא הו"ל למינקט נדל, שו"ר שכ"כ הראב"ד ס"א סק"ד בנדמ"ח [וכן בפי' הרא"ש] כלומר משיכות דקות כעין רגלי

במתני' מעיין שהוא מושך כנדל, ובדין נוטפין שלא רבו על הזוחלין

לח. פ"ה מ"ג מעין שהוא מושך כנדל כו' היה עומד וריבה עליו כו' פשטות לשון דריבה עליו שהוסיף הרבה על מה שבו וסתמא היינו שהתוספת מרובה על העיקר, וכ"מ במ"ש הראב"ד וש"פ דהו"ל למיתני והוסיף עליו, וביותר מדויק כן מדקתני בסמוך זוחלין שרבו על הנוטפין, ואם איתא דריבה דהכא היינו דוקא כשלא רבו, היה התנא נזהר בלשונו שלא לכתוב לשון ריבה דמתפרש שהתוספת מרובה, (מיהו עי' סופ"ג ואם נתכוין לרבות ופי' הרמב"ם שמתכוין להוסיף על מי המקוה שיהיו מרובין), ועוד דבפ"ק קתני שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין, וודאי מתפרש שהמרובין יתרים על המועטין, [מיהו התם קתני רבו ולא ריבה], ועוד נראה דמעיקר הדין מוכח כן, דכיון דנקטינן דזוחלין שרבו על הנוטפין כשרין למי חטאת כמ"ש הראשונים ז"ל וכפשטות לשון כשרים דמשמע לכל דבר, א"כ בודאי שיש להם לטהר בזוחלין דהא חשיבי מים חיים לכל דבר, וכן מתפרש זוחלין שרבו על הנוטפין שהם כשרין כדמעיקרא ומטהרין בזוחלין לכל מקום שמגיעין עתה, וכן מסתבר דמעין שירדו עליו גשמים בדרך זחילתו מטהר בזוחלין, [מיהו בזה י"ל דסתמא היינו במקום שהיה מהלך בלא הגשמים].

נמצינו למידין להאמור דמעין שהיה עומד והוסיף בו מים שאובין פחות ממי המעיין, והמשיכו ע"י השאובין, הרי הוא כמעין לכל דבר ומטהר בזוחלין, ועוד שמענו ממתני' דאפי' רובו שאובין דינו כמעין לטהר בכל שהוא, אבל אין דינו כמים חיים כדתנן לעיל מ"א פסול לזבים ולמצורעים כו', מיהו עי' לק' ס"ק מ"א אם מתני' דבריכה מטהר בכל שהוא.

ויש לעיין מנין קים להו לחז"ל דכל המים שנופלין למעין נעשין כמוהו לטהר בכל

הנדל, מיהו אפשר דדוקא מושך כנדל קתני, שגומת המעיין קיימת באשבורן, אלא שנמשכין ממנו רצועות לצדדין, אבל אם המעיין כולו זוחל לא מהני להוסיף בו, כיון שלא נתחברו המים הנוספים למעין באשבורן, ואם רבו עליו פסול.

בדין מעין שנתפשט יותר ע"י השאובין, ובד' הר"מ

שם הרי הוא כמו שהיה, לשון זה מתפרש שדינו לגמרי כמו שהיה אע"פ שהוסיף להתפשט יותר ע"י השאובין, דאל"כ הו"ל למיתני בהדיא מה שהיה בתחלה הרי הוא כמו שהיה, ומה שהוסיף פסול, ועוד דהא בכל מקום נוסף גם ברוחב הרצועה, ולא הו"ל למיסתם כמו שהיה, אם צריך ליזהר שלא להטביל אלא באמצע הרצועה במקום שהיה מהלך בתחלה, ועו"ק דאם גם ברישא דוקא במקום שהיה מושך בתחלתו, א"כ אמאי פלגינהו בתרי בבי, הכי הו"ל למיתני מעין בין מושך בין עומד ורבה עליו מים שאובין והמשיכו אינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שהיה מהלך בתחלתו.

ומכ"ז מוכח כמו שפסק הרמב"ם פ"ט הי"א מעין שהיו אמות קטנות נמשכות ממנו ורבה עליו מים שאובין עד שגברו המים שבאמות ושטפו הרי הן כמעין לכל דבר, וזה מפורש שמטהר בזוחלין בכל המקומות ששטפו, והראב"ד השיג ע"ז מהתוספתא פ"ד ה"ו ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שהיה יכול להלך בתחלתו, אבל נראין הדברים שבתוספתא שלפנינו חסר בהשמטת הדומות וצ"ל כבמתני' מעין שהוא מושך כנדל וריבה עליו והרחיבו [הרי הוא כמו שהיה, היה עומד וריבה עליו והרחיבו] מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו, דלשון זה שבסיפא שנינו לעיל פ"א ה"ז מעין שמימיו מועטין וריבה עליו והרחיבו

כו', ואיך ישנו בתוספתא דין אחד לשניהם, א"ו חסר כאן, וזו היתה גרסת הרמב"ם, והוא ט"ס דמוכח, דעל מעין שמושך כנדל אין לשנות מטהר באשבורן, שהרי הוא מושך ומטהר כדינו, והו"ל למיתני רק דכל מה שהוסיף אינו מטהר בזוחלין, א"ו סיפא זו על מעין עומד נשנית, וממילא יש להשוות התוספתא עם המשנה דברישא הדין הוא שמטהר כמו שהיה בזוחלין לכל משכו, אפי' מה שהוסיף ע"י השאובין, והראשונים ז"ל נדחקו לקיים הדין כהראב"ד לפי גרסתם, (וראיתי בכ"מ שכתב דהרמב"ם סבר דהתוספתא פליגא, ולמש"כ נתיישב).

ולפ"ז כ"ז שהמעין מושך מעצמו, כיון שאין ניכר שמשיכתו ע"י השאובין, הרי הוא מטהר בזוחלין כבתחלה בכל מקום שמושך, אבל אם היה עומד, וניכר שמשיכתו מכח השאובין, החמירו חז"ל שלא יטהר בזוחלין, דנראה כזחילת מקוה, אבל מדאורייתא אין לחלק בין עומד למושך, דכיון שהמשיכה שנוספת ע"י השאובין מטהרת בזוחלין, ה"ה שאם תחלת משיכתו ע"י השאובין, הרי הוא ג"כ מטהר בזוחלין, ומיושב בזה שדין מעין מדאורייתא שזה בין בעומד בין במושך בין לענין לטהר בזוחלין בין לענין לטהר בשאובין, אבל חכמים החמירו בזוחלין כשניכר שזחילתו רק ע"י השאובין.

מיהו קשה כיון שגם ריבוי מים שאובין במעין עומד כשרין כמעין מדאורייתא, מ"ש ממעין עומד שהמשיכוהו במיעוט מים שאובין דכשר, הרי סו"ס הזחילה נעשית ע"י השאובין, ואמנם במיעוט שאובין הרי הם כמעין מים חיים, וברוב שאובין הרי הם כמעין סתם, אבל אכתי כיון דתרויהו כמעין, למה נחלק ביניהם לענין לטהר בזוחלין, וי"ל דבמיעוט שאובין כו"ע ידעי דמעין עיקר ונתבטלו בו השאובין, ולא ימחזי כזחילת שאובין.

ס"ק י"ד שמהרין בכל שהוא, וע"ע שם ס"ג סק"ד בד"ז], ואם השאובין יורדין בקטפרס וזוחלין אין כולם נטהרין בהשקה לזחילת המעיין שהרי לא נכנסו לתוך המעיין.

[ולפמשינת לק' ס"ק מ"ד יש כאן לבאר דאם הרוב שאובין כולם באשבורן ומתחברין לזחילת המעיין שפיר נטהרים מדאורייתא, דחיבור לזחילת המעיין הגמור מהני כמו למעין דאשבורן, אבל אם הרוב שאובין תחלתן קטפרס וסופן אשבורן אינם מטהרין, דכיון שאינם מטהרין בזוחלין אף אינם מתחברין בזוחלין, ובזה הדרי בי ממש"כ כאן לזחילת המעיין אינה מחברתן, דהמעין מחבר גם בזוחלין, ורק רוב השאובין אינם מטהרין בזוחלין, ואפי' נתחברו באשבורן וחזרו וזחלו, הרי הזחילה מתייחסת לרוב השאובין, ועי' לקמן שם בכ"ז].

בטעם ההיתר בזחילה הנעשית ע"י מעט נוטפין

ודאתאן עלה אפשר ליישב משה"ק לעיל מ"ש אם זחילת המעיין נעשית ע"י ריבוי שאובין או ע"י מיעוט שאובין, והיינו אם נימא דמה שפסלו מעין עומד שריבה עליו שאובין, הוא גזירה אטו נוטפין שרבו על הזוחלין שלא בגומת המעיין, דכיון שזחילת המעיין באה מרוב שאובין, יבואו להכשיר גם כשרוב השאובין באו במקום הזחילה, וכיון שכן במיעוט שאובין שאף במקום הזחילה כשרין, אין לפסול כשנתנן במעין עומד וזחלו מחמתן, וכ"ז במעין עומד אבל במעין שמושך מעצמו לא חששו שיכשירו רוב שאובין במקום הזחילה, דאין ניכר שהזחילה באה ע"י רוב שאובין.

וממה ששנינו בתוספתא פ"א ה"ז דאע"פ שרבו עליו מים שאובין ושוה למקוה לטהר באשבורן, מ"מ מטהר בזוחלין עד מקום שהיה יכול להלך מתחתו, מוכח נמי שלא נפסל המעיין מלטהר בזוחלין ע"י ריבוי השאובין, שהרי עכשיו גם במקום שהיה יכול

בדין מים העומדין ברחוק באשבורן ומחזירין ע"י זוחלין

והנה יש להסתפק במה ששנינו שוה למקוה לטהר באשבורן אם גם כשעמדו רחוק מן המעיין עצמו מטהרין באשבורן, או דכיון שחיבורן למעין בזוחלין, לא מהני מה שעכשיו עומדין, ולא הכשירו אלא המחזירין למקור המעיין באשבורן, ונראה דאינו מטהר בזוחלין פירושו שכל הנמשך ממנו בזחילה אין לו דין מעין, דאם הנמשך ממנו בזחילה ועומד ברחוק ממנו מיקרי מעין לטהר בכל שהוא, נמצא שהמעין הזה מטהר את הרחוקים ממנו בזחילה, ואנן שוה למקוה לטהר באשבורן שנינו, וכמו שמקוה אינו מתחבר למקוה הרחוק ממנו בזחילה, ה"ה דמעין זה אינו מטהר את הרחוק ממנו אע"פ ששם המים באשבורן, ולפ"ז נמצא שהמעין היה מטהר רק את המים המחזירין למקור המעיין באשבורן.

נוטפין שרבו על הזוחלין אם מטהרין בכל שהוא

ולפ"ז נראה דנוטפין שרבו על הזוחלין דקי"ל שאין מטהרין בזוחלין, ולפי' הרמב"ם והרמב"ן היינו כשרבו עליהם שלא בגומת מקור המעיין, ה"ה שאין מטהרין בכל שהוא, כיון שאינם מחזירין לגומת המעיין באשבורן, והזוחלין מהמעין אין בהם כח לטהר רוב שאובין שיהיו כמעין, והרמב"ם שם הי"ג סתם וכתב שאינם מטהרין בזוחלין אלא באשבורן, ולא כתב כדלעיל שוין למעין לטהר בכל שהוא, וגם לא כתב הרי הם כמקוה, ולשון הרמב"ן שבת שם אבל במרבה לתוך המים הנזחלין לעולם נפסלין ברוב שאובין וברוב נוטפין, ולשון הר"ן שם בנדרים כל שרבו נוטפין על הזוחלין נפסל כולו, וסתמות לשונות אלו שאף בכל שהוא אינם מטהרין כמעין, ואמנם השאובין נטהרין ע"י חיבורן למעין כמו שהיה אפשר להטביל ולטבול בו, אבל ממקום שנתרבו הנוטפין בטל דין מעין, והם כמקוה, [שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ב

ועשאו רחב מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא במקום שהמים יכולין לילך שם מתחלה, ולפי גירסא זו במעין עומד אינו מטהר בזוחלין כלל, ובהרחיבו ע"י חקיקה וזוחל מחמת מימיו מטהר בזוחלין רק במקום שהיה זוחל מתחלה, וכן במושך והרחיבו ע"י שאובין, דינו כהרחיבו ע"י חקיקה, וכגרסתם בתוספתא פ"ד, אבל לפי הגרסא שלפנינו בפ"א ה"ז וכ"ה בר"ש, [ובראב"ד ס"ג ה"א], הרי מבואר דבמעין שמימיו מועטין ג"כ מטהר בזוחלין, ובפשוטו היינו שמימיו עומדים וכמש"פ הרמב"ן, ולפ"ז בחקקו ולא הוסיף עליו מים, ודאי מטהר בזוחלין בכל מקום שילכו המים, וכן בסברא דאין לנו ענין בחומת המעיין שהיתה מתחלה, ויכול להרחיבה כמו שירצה, [מיהו עי' לק' סק"ג בשיטת הר"ש בזה, מיהו אפשר דלפירושה היינו מה שזחל ברגע שפרץ החומה, שזחילה זו היא מהמים שנתאספו ולא מכח נביעת המעיין לחוד, אבל ג"ז צ"ע מנלן לפסלו כיון שלא הוסיף עליו שאובין, הר"ז זחילת מעיין], וכיון שאף העומד מטהר בזוחלין במקום שהיה יכול להלך מתחלתו, ש"מ דמעין המושך מטהר בזוחלין בכל מקום שמהלך אפי' ע"י השאובין, וזוהי ששנינו הרי הוא כמו שהיה, וכמשנ"ת.

בדברי הרמב"ן שבת ס"ה ב' בענין גומת המעיין מ. כתב הרמב"ן שבת ס"ה ב' ולי נראה לפי ענין המשניות שהמעין נקרא גומת העין עצמה והאמה המושכת ממנו נקראת זוחלין, כענין ששנינו הזוחלין כמעין והנוטפים כמקוה, ור"ל שגומת המעיין עצמו אינה זוחלת אלא אשבורן, וקמ"ל שאף הזוחלין ממנה כמעין, ומדקאמר כמעין ולא אמר מעין ש"מ דה"ק שהזוחלין ג"כ כגוף המעיין, [מיהו יש לדחות דה"ק רק הזוחלין ע"ג קרקע כמעין, אבל הנוטפין מן המעיין באויר אינם כמעין, וכמ"ש הרמב"ן לעיל שאף היורדין מן המעיין דרך אויר נקרי' נוטפין וכן דרך

להלך מתחלתו זוחל ברוב שאובין, א"ו הטעם משום גזירה אטו זוחלין שלא בגומת המעיין, ולא גזרו אלא כשהזחילה כולה מכח השאובין, א"נ גזירה אטו זחילת מקוה, אבל מעיקר הדין מטהר בזוחלין.

בגדר גומת המעיין ומקום שהיה יכול להלך מתחלתו

למ. גומת המעיין נראה דהיינו כל המחובר באשבורן לנקב הנביעה, [ועי' לק' סק"מ בזה], וזוחלין היינו מה שיוצא מן האשבורן לחוץ, שהיוצא מן האשבורן ניתק הקשר בינו לגומת המעיין, ואמנם מחובר אליו בקטפרס או ניצוק, אבל הזחילה הזו היא עזיבה וניתוק, ולא חשיבי כגוף המעיין, כמו שבמקוה הזוחלין מתנתקים מן העיקר, ה"ה במעין, אלא שהמעין מטהר גם בזוחלין ידידה.

ומקום שהיה יכול להלך מתחלתו, היינו שהשאובין הנוספים פרצו גבולות המעיין, וכולו זוחל, וקמ"ל דבשטח שהיה תחלה האשבורן של המעיין, הרי הוא מטהר גם בזחילתו, דשטח זה חשיב עיקר המעיין, ואינו נראה כזחילת שאובין, אלא כמעין שזוחל.

ואפשר דאף מקום שלא היה אשבורן מטהר בזוחלין, והיינו דכמו שאם פרצו חומת המעיין ועי"ז הוא זוחל ממימיו, הרי הוא מטהר בזוחלין, [ועי' להלן בזה], ה"ה כשנפרץ ע"י השאובין, מיהו אין שיעורו כפי הרגע שנפרץ שאז הוא מלא מים בגומתו, אלא כפי שיעורו אילו היה פרוץ מתחלתו, שאז מהלך פחות, לפי שנבלע בקרקע מעט מעט, וזה מיושב יותר בלשון שהיה יכול להלך מתחלתו, ולא קתני במקום שהיה מתחלתו.

בתוספתא מעיין שהוא צר כו', בגי' הרמב"ן ובגי' הר"ש

והרמב"ן והרשב"א שבת שם הביאו גרסת התוספתא מעין שהוא צר וחקקו

המשניות במקומן, (וכן פי' הרמב"ם והראב"ד עי' לעיל סק"ה), מ"מ הול"ל איזהו מעין הזוחלין ע"ג קרקע, אבל הנוטפין כמקוה], והנה לא חילקו אם גומת המעיין צרה או רחבה, ונראה מזה דכל המחובר באשבורן למעיין מיקרי גומת המעיין, ויש להסתפק אם זה דוקא בגומא הראשונה אבל גומא שני' שהמים צפין עליה או מחוברין בנקב כשפופרת הנוד לא חשיבא גוף המעיין, או דכל אשבורן כחד דמי, וכ"כ דכל שמחובר באשבורן לעיקר המעיין אינו נפסל ברוב נוטפין ושאובין.

ונראה להביא ראי' שיש יתרון לגוף המעיין מדתנן פ"ו מ"ו מעין שהוא יוצא מן התנור כו' ומבואר שם שכל המעיין בתוך התנור, ואפ"ה הוא כשר, ואילו במעיין שהעבירו ע"ג השוקת תנן פ"ה מ"א שהוא פסול, וש"מ שגוף המעיין שבתוך הכלי אינו נפסל בשאיבה, וה"ה מעין שהוא יוצא מן השוקת, וש"מ שגדול כח המעיין במקור נביעתו, ואם העבירו ע"ג התנור שאז הוא כזוחלין פסול, מיהו יש לדחות דדוקא כשהוא יוצא מקרקעית התנור כשר, דלגבי המעיין לא חשיב כלי קיבול כלל, שהרי הוא נקוב בתחתיתו והמעיין יוצא ממנו, אבל אם היה יוצא בדופן או ע"פ שעיקר נביעתו שם, היה נפסל במים שמן הנקב ולמטה, וה"ה בשוקת כה"ג, ולפ"ז אפי' העבירו ע"ג תנור כזה כשר, כיון שאינו כלי קיבול, ואע"פ שהתנור טמא שלא נטהר בנקיבה, מ"מ המים שבתוכו אינם שאובין, ויתכן דמיירי דוקא כשיש בנקב כשפופרת הנוד, וצ"ע בזה, ויש לעיין אם נקט מעין לאפוקי מקוה, וזה כצד ראשון דגוף המעיין אינו נפסל, מיהו במקוה היה לו לפרש שהוא נקוב, אבל במעיין נביעתו נוקבתו.

בטעם החילוק בין חופר בצד הנהר ובצד המעיין עוד הביא הרמב"ן מהא דתניא בתוספתא לענין החופר בצד הנהר והחופר בצד המעיין

שאינן הנהר המושך נקרא מעין אלא עין המים בלבד, כונתו ז"ל ממה שחילקו בתוספתא בין החופר בצד הנהר שדינו כמי תמציות, והחופר בצד המעיין דינו כמעין, והרי נהר כמעין הוא, א"ו הנמשך ממקור המעיין אינו כמעין, ואכתי קשה דהא ים ג"כ כמעין לטהר בזוחלין, ומ"ש ים ממעיין, ואין נראה לאוקמה רק כר"מ ור"י, וכן הרמב"ם העתיקה, אע"ג דפסק כר' יוסי שהים מטהר בזוחלין, ועוד דכיון שהזוחלין שבאין מהמעיין כמעין למה לא יחשבו המתמצין מהם כמתמצין מן המעיין, ובפשוטו נראה דהתוספתא מחלקת בין מים שמתמצין ומחלחלין לבין מים שנובעין, והמעיין שהולך תחת הקרקע במקום שהוא פורץ לאויר הוא נובע, וע"ז אמרו שאם המעיין פרץ לצד החפירה הר"ז כמעין כיון שנביעתו במים צלולין ולא בחלחול תמציות, ואף אם אין המעיין נובע לשם כל הזמן, מ"מ כשפורץ הר"ז פריצת מעין ולא מי תמציות, אבל הים והנהר ומעיין שזוחל ע"ג קרקע אינו פורץ לדפנותיו, אלא שמחלחל דרך הקרקע כענין שאמרו חגיגה כ"ב א' ארעא כולה חלחולי מחלחלא, וזהו הנקרא מי תמציות, שאינם נובעין אלא מתמצין כדם התמצית, וזהו ששינונו פסקו מלהיות מושכין שאין המים יוצאין בשטף כנביעת מעין הרי הם כמי תמציות שלא פסקו, דסו"ס מתמצין הם ממי המעיין, ולא גריעי מי המעיין ממי הים והנהר, [ולכן נראה דגרסת מי תמציות עיקר, ולגרסת מי גבאים מיירי כשאננם מבצבצין יותר, אבל זה פשיטא דכיון שפסקו פסקו, ועיקרה לאשמועינן דבצבצין שבצד המעיין כמי תמציות, וזה כ"ש מבצבצין של החופר במקום הביצין, שמבצבצין ממקום הביצין לחפירה, וכ"ש מזחילת המעיין שדינם כמי תמציות], ולהאמור אין מכאן ראי' דמעין גופיה עדיף מזחילתו, שהרי אף החופר בצד האשבורן של גומת המעיין דינו כמי תמציות, ורק אם

המשניות במקומן, (וכן פי' הרמב"ם והראב"ד עי' לעיל סק"ה), מ"מ הול"ל איזהו מעין הזוחלין ע"ג קרקע, אבל הנוטפין כמקוה], והנה לא חילקו אם גומת המעיין צרה או רחבה, ונראה מזה דכל המחובר באשבורן למעיין מיקרי גומת המעיין, ויש להסתפק אם זה דוקא בגומא הראשונה אבל גומא שני' שהמים צפין עליה או מחוברין בנקב כשפופרת הנוד לא חשיבא גוף המעיין, או דכל אשבורן כחד דמי, וכ"כ דכל שמחובר באשבורן לעיקר המעיין אינו נפסל ברוב נוטפין ושאובין.

ונראה להביא ראי' שיש יתרון לגוף המעיין מדתנן פ"ו מ"ו מעין שהוא יוצא מן התנור כו' ומבואר שם שכל המעיין בתוך התנור, ואפ"ה הוא כשר, ואילו במעיין שהעבירו ע"ג השוקת תנן פ"ה מ"א שהוא פסול, וש"מ שגוף המעיין שבתוך הכלי אינו נפסל בשאיבה, וה"ה מעין שהוא יוצא מן השוקת, וש"מ שגדול כח המעיין במקור נביעתו, ואם העבירו ע"ג התנור שאז הוא כזוחלין פסול, מיהו יש לדחות דדוקא כשהוא יוצא מקרקעית התנור כשר, דלגבי המעיין לא חשיב כלי קיבול כלל, שהרי הוא נקוב בתחתיתו והמעיין יוצא ממנו, אבל אם היה יוצא בדופן או ע"פ שעיקר נביעתו שם, היה נפסל במים שמן הנקב ולמטה, וה"ה בשוקת כה"ג, ולפ"ז אפי' העבירו ע"ג תנור כזה כשר, כיון שאינו כלי קיבול, ואע"פ שהתנור טמא שלא נטהר בנקיבה, מ"מ המים שבתוכו אינם שאובין, ויתכן דמיירי דוקא כשיש בנקב כשפופרת הנוד, וצ"ע בזה, ויש לעיין אם נקט מעין לאפוקי מקוה, וזה כצד ראשון דגוף המעיין אינו נפסל, מיהו במקוה היה לו לפרש שהוא נקוב, אבל במעיין נביעתו נוקבתו.

בטעם החילוק בין חופר בצד הנהר ובצד המעיין עוד הביא הרמב"ן מהא דתניא בתוספתא לענין החופר בצד הנהר והחופר בצד המעיין

כמקוה לכל דבר, אף להצריך מ' סאה, לפמש"כ לעיל ס"ק ל"ח עי"ש, ומשרבו הזוחלין על מי הבריכה שהיו בה קודם שהמשיכו דינה כמעין לכל דבר, לפי מה שנקטו הראשונים ז"ל דדיניה דר"צ שזוחלין שרבו על הנוטפין כשרין לכל דבר אף לזבים.

בהא דתנן פסול לזבים ולא קאמר הרי הוא כמקוה

אבל קשה א"כ למה שנה התנא פסול לזבים, ולא קאמר הרי הוא כמקוה עד שידע שרבו המושכין על המים הראשונים, ואפשר שהתנא רצה להשמיענו שהמעין כשר לזבים אע"פ שהוא בתוך בריכה, ודינו כמים חיים, לכך שנה כלשון זה דפסול לזבים עד שיצאו הראשונים ותתכשר הבריכה לזבים, ועוד דבפשוטו מיירי בבריכה שיש בה מ' סאה, וא"כ כשאמרו הרי היא כמקוה היה הנפ"מ רק לזבים, שהרי הבריכה אשבורן ויש בה מ' סאה, לכך קאמר בסיפא שעדיין פסולה לזבים, ועוד דכיון ששנינו בפרה פ"ו מ"ח המפנה את המעין לתוך הגת כו' הרי דס"ד שיהיו כשרין למי חטאת ולכך השמיענו כאן שאף פוסלין בתערובתן, וממילא גם דינם כנוטפין לכל דבר, (עי"ש דקתני טעמא מפני שלא נתמלאו בכלי).

וקושיא זו היא רק להרמב"ם והרמב"ן דחוין לגומת המעין אין המעין מטהר בזוחלין כלל, אבל להמפרשים דעד מקום שיכול להלך בלא המים הנוטפין הרי הוא מטהר בזוחלין, לפ"ז י"ל דבריכה זו חשיבא כולה כמקום שיכול להלך מעצמו, שהרי כולה ממי המעין נתמלאה, ואע"פ שעתה כרובה נוטפין, מ"מ במקום שמהלך מעצמו מטהר בזוחלין, מיהו גם בזה יש לדון שאין המים שבבריכה חשובין חלק מהמעין, ואין הזחילה בשטח של הבריכה מתייחסת למעין כלל, ול"ד למעין שהולך במקומו הראשון אלא שנתערבו בו רוב נוטפין, שהמעין מכחו ג"כ הולך

המעין שפורץ תחת הקרקע בזינוק מבצבץ לשם דינו כמעין.

ומה ששנינו העיד ר"צ על הזוחלין שרבו על הנוטפין מתפרש ג"כ בזחילת המעין, מדלא קאמר על מי מעין שרבו על מי גשמים, מיהו אם נוטפין היינו מי המעין גופיה שנטפו, וכמש"פ הרמב"ם והראב"ד, ע"כ לומר בלשון נוטפין וזוחלין, ומ"מ מתפרש בזחילתן מן המעין, ולא בגומת המעין, ומדקאמר שהם כשרין ולא קאמר שהם כמעין, משמע שכשרין אף לזבים, מיהו איכא לדיוקא איפכא שאם לא רבו על הנוטפין הרי הם פסולין לגמרי, שאין דינם כמעין כלל, ואינם מטהרין בכל שהוא, [ואין השאובין נטהרין אלא אלו שנגעו במים הזוחלין מן המעין קודם שבטלו בשאובין, וה"ה אם השאובין אשבורן שנטהרין, אבל דינם כמקוה], וד"ז הוא רק בזחילת המעין ולא בגוף המעין לפמשנ"ת לעיל ס"ק ל"ח עי"ש, ועי' לק' ס"ק מ"א, ויש להוסיף דהא ר"צ בזוחלין כשהם זוחלין מיירי, וא"כ ברבו נוטפין פסולין ואין לו להתייחס מה יהא דינם אם יהיו אשבורן, דמ"מ השתא אינם מטהרין כלל.

במתני' העבירו ע"ג בריכה כו'

מא. פ"ה מ"א העבירו ע"ג בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה, חזר והמשיכו פסול לזבין ולמצורעין ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים, פשטות המשנה שהבריכה היתה ריקנית ונתמלאת ממי המעין, וקודם שהפסיקו היה דינה כמעין לכל דבר, ומשהפסיקה נעשית הבריכה כמקוה, כדתנן מ"ה שהנוטפין כמקוה, דהיינו הטיפות שנפסקו מחיבורן למקור המעין, כמש"פ הרמב"ם והראב"ד, וה"ה הכא מי הבריכה דינם כנוטפין כיון שנפסק חיבורם למעין, ולכן הרי הם כמקוה לכל דבר, חזר והמשיך המעין לתוך הבריכה הר"ז בדין זוחלין שנתערבו בנוטפין, וכ"ז שהנוטפין מרובין דין הבריכה

אבל מה שנפסל ע"י ריבוי שאובין גם בעומד שנשאר עומד, זה כבר נעשה קודם שהמשיכו, ולא בהכי קיימין, מיהו לדעת הרמב"ם והרמב"ן לא מצאנו בהדיא שנפסל ברוב שאובין בעיקר המעיין, שהרי ר"צ העיד בזוחלין שהם נפסלין לגמרי בריבוי שאובין, ומתני' דבריכה לא מיירי בגומת המעיין, אבל אכתי לא שמענו במעין עצמו מה דינו ברוב שאובין, ובפשוטו יש ללמוד ממתני' פ"א מ"ז דפסול, מדקתני למעלה השישית כשר לזבים, ש"מ דמעלה הרביעית פסול, וכן בסברא מדפסול בזוחלין ש"מ שאינו מים חיים והרי קודם שריבה עליו היה כשר, ואין הטעם מפני שהוא עומד, ובתוספתא קתני על משנה זו שמטהר בזוחלין עד מקום שיכול להלך מתחתו, וממילא ה"ה כל מעין שנפסל בריבוי שאובין, אבל ראיתי בספר מרן זללה"ה קמא ס"ו סק"י שצידד דכשר אף לזבים במקום שהיה הולך מתחלה, דאל"כ הול"ל במעלה חמישית דבמקום שהיה הולך מתחלה מטהר בזוחלין ופסול לזבים, ודחה דאפשר דפסולין משום מי תערובת, ובתוספתא דפרה הובאה בר"ש פרה פ"ח מ"א שנינו הכל שוין בבאר שירד לתוכה שטף של מימי גשמים שהוא צריך להמתין עד שיחזרו המים לכמות שהיו, ופר"ש מפני שמתערבין יותר מחרסית ואדמה, ומשמע דלאו משום מי תערובת פסלינן לה, וכ"כ מרן זללה"ה בפרה ס"ג סק"י ט דמדקאמר הכל שוין משמע שזה מענין פלוגתא דרי"ש ור"ע בחרסית ואדמה, וכ"כ הכ"מ פרה פ"ו ה"טו בשם הריק"ו, וכ"ה לשון הרמב"ם ימתין עד שתצל, ולא העתיק כבתוספתא עד שיחזרו המים לכמות שהיו, דמתפרש גובה המים שבבאר, מיהו בספר פרה שם פשיטא לי' למרן זללה"ה דרוב מי גשמים פוסל, (והזכיר דאפשר שגם במיעוט פוסלין, ובפשוטו בבאר שם לא מהני מכיפיה מיברין, כיון שראינו עתה השטף שנכנס מבחוץ יותר על מימי הבאר).

ככאן, ורק בגזירה דרבנן י"ל שבכה"ג שהיה מעין והפסיקו הקילו לחשבו כמעין, וזה אם נימא דרבו נוטפין על הזוחלין כשר מדאורייתא לטהר בזוחלין, שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ג סק"י ד שאין להכשיר הבריכה מדין מקום שהיה מהלך בתחלה, דדוקא כשהנוטפין מתערבין במעין בשעה שהוא זוחל מתבטלין במעין, ושייך להכשיר במקום שהיה הולך מתחלה, אבל בבריכה שהנוטפין עומדין בפ"ע והמעין מתחבר להם אין לחשוב מקום הנוטפין כמעין, עי"ש.

ומרן זללה"ה בס"ב סק"י ד כתב דחזר והמשיכו מטהר בכל שהוא ובאשבורן, כדן מעין שרבו עליו מים שאובין, ונקט דה"ה ברבו נוטפין על הזוחלין, ובקמא ס"ו סק"י כתב דא"א לפרש דינו כמקוה לכל דבר, דא"כ הול"ל הרי הוא כמקוה עד שידע שיצאו הראשונים, ובאמת ברא"ש מפורש שמטהר בכל שהוא, וכ"ה פשטות הר"ש ופיה"מ שרק למים חיים נפסל, ובטוש"ע כתבו שחזר לדין מעין, ומשמע אף לזוחלין, וכמשה"ק הט"ז והש"ך בזה.

ואולי אפשר לומר דכיון דמשכח"ל העבירו ע"ג בריכה שתהא גומת המעיין מחוברת באשבורן עם הבריכה, ואז הול"ל כמעין המושך שמטהר בזוחלין, לכן נקט פסול זבים בלבד, ודוחק.

במתני' דמעין כנדל הרי הוא כמו שהיה, אם טהור לזבים וכיו"ב

מב שם מ"ג מעין שהוא מושך כנדל הרי הוא כמו שהיה, לשון המשנה דקתני הרי הוא כמו שהיה צ"ע, דבפשוטו כיון שהשאובין מרובין נפסל לזבים, ונהי דמטהר בזוחלין אבל לא הול"ל שהוא נשאר כמו שהיה, ואפשר דה"פ הרי הוא כמו שהיה בלא ההמשכה, והיינו שאין ההמשכה מגרעתו כיון שהיה הולך מעצמו, משא"כ במעין עומד והמשיכו,

לבנ"א ואתו למישרי זוחלין, ויתכן שיש יוצא מן הכלל שהריבוי מחמת הגשמים, אבל סתמא יש לייחס ריבוי מכיפיה ומיעוטו מגשמים, דבצירוף עיקר הנהר הרי ודאי דאינהו רובא, ועי' להלן מדברי הרמב"ן, - וברייטב"א הנדפס בנדרים על הלכות הרמב"ן כתב דמודה שמואל בדאיכא גשמים בבבל, ורק כשלא ירדו גשמים סבר דלא תלינן בסתמא בגשמים של ארץ ישראל, ולפ"ז אם ידענן שירדו גשמים בא"י מודה שמואל, וצ"ע.

הא דאמרינן בבכורות נ"ה ב' שפרת מימיו פרינ ורבינ, היינו שמתברך מכיפיה הרבה, ונראה כאילו מימיו פרינ ורבינ, ושאר נהרות אינם מתרבים הרבה כפרת, אבל מה שמתרבינ זהו ג"כ מכיפיההו, דאין חילוק בעיקר רביית הנהרות בין פרת לשאר נהרות, שו"ר ברמב"ן עיי"ש.

בדין מים שנבלעין בקרקע ויוצאין לתוך הנהר

שם סבר שלא ירבו הנוטפין על הזוחלין, נראה דמלבד הנחלים והשלוליות והפשרת שלגים שהולכים לנהר, יש גם מים שנבלעין בקרקע ויוצאין לתוך הנהר, ואין דינם כמעין, כדתניא בתוספתא מקואות פ"א ה"ו ואלו הן מי תמציות כ"ז שהגשמים יורדין וההרים בוצצין, פסקו הגשמים וההרים בוצצין, הרי הן כמי תמציות, פסקו מלהיות בוצצין הרי אלו כמי גבאים, וכ"ה ברמב"ם פ"ט ממקואות ה"ב, ויש לדקדק ברמב"ן פ' עקב שפי' עינות ותהומות, דיש עינות שאינם מן התהומות רק מהגשמים ומהאדים שבאוויר, ולפמש"כ מהתוספתא לא חשיבי מעין, ונראה דאלו שמחלחלין בסדקי הסלעים אינם כמעין, והיינו בוצצין, אבל יש שנבלעים ובטלו מימיהן בסלעים וחוזרין ומתהוין במעינות זהו דין מעין, שכבר בטלו מהם שם מי גשמים, ולשון הרא"ש בתשובה [הובאה בב"י על שו"ע ס"ב] דכשיורדין גשמים ואויר העולם מתלחלח ונעשה רטוב גם מקור הנהר ותוצאות מימיו

ולאמור נראה דהתנא שפיר שנה הרי הוא כמו שהיה, דהיינו שדין המעיין לא נשתנה, ודינו כמעין שנתערבו בו מי מעין פסול, ואין זה חסרון בכח המעיין, וה"נ לא עדיפי מים שאובין ומי גשמים ממים פסולין של מעין, אבל התנא מיירי בכח הטהרה של המעיין שלא נפגם ע"י ריבוי המים, [ומתני' מיירי גם במים המוכיין שפסולין לזבים, אבל דינם כמעין, דשם מעין אינו במים חיים דוקא], ור"צ העיד רק על הזוחלין שהם נפסלין בריבוי נוטפין, וקמ"ל דבריבוי זוחלין כשרין, אע"פ שאין בזוחלין שיעור לכסות גופו, ושמטהרין בזוחלין ובכל שהוא, ולא מיירי בכשרותן לזבים ולמצורעים, דבזה דין המעיין עצמו ודין הזוחלין שוין, ור"צ העיד דין מיוחד בזוחלין, מיהו ממילא ש"מ מדקאמר סתמא כשרין דהיינו לכל דבר, וש"מ דברוב מים חיים כשר, ועוד נראה דעדותו של ר"צ מתפרשת גם במים מוכיין, ואין הכרע מדבריו לענין מים חיים.

בסוגיא שבת ס"ה ב'

מג. שבת ס"ה ב' מסייע ליה לרב דאמר רב מטרם במערבא סהדא רבה פרת כו' ופליגא דשמואל כו' ופליגא דידיה אדידיה כו' יש לעיין מאי קושיא נהי דשמואל אמר דנהרא מכיפיה נמי מיברך, ופליג אדרב שהפרת הוא עדות ודאית על מטרם במערבא, דפעמים שהפרת מתרבה מכיפיה ולא ממטרא, וכמו שאמרו בכורות נ"ה ב' שמימיו פרינ ורבינ, אבל לא פליג שמואל דממי גשמים נמי מיברך, ולכן יש לחוש שמא לא נתברך מכיפיה אלא מהגשמים ורבו נוטפים על הזוחלין, ונראה דקים לגמרא דשמואל אמר כן כלפי טבילת זוחלין, שאין לחוש שריבוי מחמת הגשמים, דעיקר ריבוי מכיפיה, והו"ל זוחלין רובא, וה"ק כשרואים ריבוי של נהר זהו מכיפיה, ולא אמר דיש גם ריבוי מכיפיה, והא דהחמיר שלא לטהר בזוחלין, אפשר דהינו מדרבנן מפני שאין ידיעת כיפיה ניכרת

מקבלין שפע מלחלוחית האויר ומוציאין מים בשפע כו'.

ושנינו בתוספתא פרה פ"ט דמעין שהיה רבה בימות הגשמים ומתמעט בימות החמה כשר, [והובאה בב"י על שו"ע ס"ב], ומבואר מזה דמי גשמים יכולין לגרום ריבוי מי מעין, והיינו כשמואל, ואפשר לומר שכיון שהאדמה לחה מן הגשמים אינה סופגת את מי המעין, א"נ כמ"ש תו' שהתהום עולה לקראת מי הגשמים.

בדברי הרמב"ן בטעמא דשמואל ובדין שאר הנהרות

כתב הרמב"ן שאנו רואים שאין הנהרות רבות בימות הגשמים יותר על שהיו כל השנה אלא מעט כו', ולפ"ז אפשר דהיינו טעמיה דשמואל דכיון דמכיפיה נמי מיברך, שוב אין לחוש כלל לריבוי נוטפין, ורב דחייש ע"כ סבר דרק מגשמים מתרבה, ומודה שמואל דחלק גדול מהריבוי הוא מגשמים, אלא דסגי בריבוי דכיפיה להצטרף עם עיקרו למהוי רובא, וכמ"ש הרמב"ן להכשיר שאר נהרות מטעם זה.

גם יתכן לדון שהנהרות אין דינם כזוחלין, ופרת שאני שיוור מדן לבבל העמוקה, אבל שאר נהרות אינם במדרון גדול, וחשיבי אשכורן, וצ"ע וביור, וכע"ז כתב הרמב"ן די"א משום דבבל עמוקה וכל מימי גשמים יורדים שם, ודברינו על הנהרות עצמם, דמזה שנשארים מימיהם בגובה ש"מ שאינם קטפרס.

שם ומקואות ביומי ניסן, מהא דלא אמרינן מקואות בכלי שתא משמע שיש ענין מיוחד ביומי ניסן, ונראה דבימות הגשמים היה מצוי מ' סאה בהרבה מקומות בבורות שיחין ומערות, אבל ביומי ניסן שפסקו הגשמים הוצרך להתקין להם מקואות שישארו בהם המים כשיעור לכל ימות החמה, ובהגיע יומי

תשרי עשה להם מפצי כדי שיוכלו לטבול במים צלולים.

שם שלא ירבו הנוטפין, יעוי' ברמב"ן דלשון נוטפין כולל מי גשמים והנוטפין מן המעיין, ולעיל סק"ה נתבאר שבמשנה הכונה לנוטפין מן המעיין, וכלפי ששנה ר"צ זוחלין שרבו על הנוטפין, אמרו בגמרא שמא ירבו נוטפין על הזוחלין, אבל זה לשון מושאל, עי"ש.

בדברי הרמב"ן בדעת הרמב"ם לחלק בין גומת המעיין למקום זחילתו

מוד. עוד בדברי הרמב"ן בשם הרמב"ם שיש חילוק בין אם הוסיף מים, בגומת המעיין להוסיף במקום זחילתו, ויש לעיין מנין קים להו לחז"ל חילוק זה, מאחר דגם הזוחלין ומתרחקים מגומת המעיין דינם כמעין לכל דבר, מנלן דלענין ריבוי מים שאובין יש חילוק ביניהם, הרי יש ללמוד מהא דזוחלין כמעין שאף המתחבר לו בקטפרס [וניצוק] דינו כגומת המעיין.

ואפשר דבאמת מדאורייתא אין חילוק בין גומת המעיין לזחילתו, אבל כיון דמדאורייתא נוטפין שהם זוחלין אפי' קצה זחילתן הושק למקור המעיין, לא נטהר כולו, שהרי קטפרס אינו חיבור, ולכן גזרו חכמים שנוטפין שהם זוחלין בקטפרס לא יטהרו בהתערבותם בזוחלין מהמעין, שמא יטהרום בהשקה לזחילת המעיין, ואז דינם כחדלית של גשמים, [ואפי' לב"ש אם אין בהם מ' סאה אינם מטהרין, ויש לדון אם חיבור קטפרס משוי להו כמעין לב"ש], אבל אם נתערבו בתוך מי המעיין מדאורייתא כשרין, דתו לא חשיב חיבור דקטפרס, שכל טיפה הנוגעת למעין חיבור לה, כמו שהכלי נטהר בזחילת המעיין, והעיד ר"צ דבנתערבו והזוחלין רוב כשרין, דבזה לא אתו למיטעי להכשיר בהשקה לזחילת נוטפין, שהרי שם הנוטפין רוב.

ולפ"ז גדר הגזירה הוא שלא יטהרו שאובין שנתערבו במעין אלא באשבורן, שאז חיבורם למעין משוי לכולהו כמעין.

עוד בדין נוטפין שנתחברו ע"י זוחלין

ודאתאן עלה הדרי בי ממש"כ לעיל ס"ק ל"ח דאם רוב השאובין הם אשבורן אלא שמחברין לגומת המעיין בקטפרס, אינם מטהרין, דלפ"ז א"צ חיבור לגומת המעיין דאף הזוחלין כמעין גמור, ואם הנוטפין באשבורן ונתחברו לזחילת המעיין שאין בו שאובין, הר"ז חיבור גמור כמו לגומת המעיין, ולא אמרו אלא שלא יתחברו זוחלין לזוחלין בפחות מרוב מי מעין, אבל זוחלין לאשבורן שפיר דמי, [מיהו אם רוב השאובין בתחלתן קטפרס ובסופן אשבורן אינם מטהרין, שהשאובין אינם מחברין בקטפרס].

ולפ"ז היה מקום לומר שאם כבר נתחברו הנוטפין לזוחלין בחיבור אשבורן הו"ל כמעין, ומטהרין אף בזוחלין, אלא שהחמירו בזה (כדתנן בפ"ק ובפ"ה בהיה עומד) כדי שלא יבואו לטהרם לכתחלה בזוחלין, כיון שהזחילה הזו באה מכח הנוטפין, אבל לטהר בכל שהוא שפיר מטהרין גם המים הנוטפין שבאשבורן, שהם מחוברין למעין, כמו שמהני בגומת המעיין.

ומיזשב בזה מתני' דמעין שהעבירו ע"ג הברכה והפסיקו וחזר והמשיכו שדין הברכה כמעין, כיון שמחוברת למעין בחיבור המועיל, שהרי הברכה אשבורן, מיהו לענין לטהר בזוחלין בעלמא פסלינן לה, כיון שרובן נוטפין, וכאן כיון שכולה מהמעין אלא שהפסיקו וחזר והמשיכו י"ל דלא גזרו גם אם יארע שתזחל הברכה, וכן לגבי היוצאים מן הברכה י"ל שדינם כמעין, דכיון דפסולם רק משום גזירה כאן לא גזרו דאין נראה שהזחילה מכח הנוטפין, שהרי זוהי זחילת המעיין מתחלתו, אבל לזבים ולמצורעים פסולין מדאורייתא, ולכן בעינן שידע שיצאו

הראשונים, ולעיל ס"ק מ"א הבאנו בשם מרן זללה"ה דלא מסתבר להחשיב הברכה כמקום שהיה הולך מתחלתו, וזה כשהפסול מעיקר הדין, אבל למש"כ דרק משום גזירה פסול בכה"ג אין קושיא אם הקלו לחשבו כמעין שהוא מושך ורבו עליו מים שאובין, דהרי הוא כמו שהיה לכל דבר, אפי' לטהר בזוחלין חוץ ממקום שהיה יכול להלך בתחלתו, וכמש"כ לעיל ס"ק ל"ח מגרסת הרמב"ם בתוספתא, וגם אפשר לחשבו כמקום שיכול להלך מתחלתו, וכמשנ"ת.

נמצינו למידין דאין עיקר החילוק בין נתחבר בגומת המעיין לנתחבר בזוחלין, אלא מדאורייתא בעינן שיהיו הנוטפין אשבורן כשמתחברין למעין בהשקה, ואם הם זוחלין אינם כמעין לשום דבר שאין הנוטפין מתחברין בזחילתן כלל, ורק משהו הושק למעין, אבל אם מתערבין בתוך המעיין בכל ענין כשרין מדאורייתא, ומדרבנן כשמתערבין בגומת המעיין דהו"ל אשבורן לא גזרו אלא כשניכר שהזחילה מכח הנוטפין, אבל כשהמעין זוחל מעצמו אפי' כנדל, אין דינו משתנה כשרבה עליו שאובין, אבל אם היה עומד דניכר שזחילתו ע"י ריבוי השאובין אינו מטהר בזוחלין, ומטהר בכל שהוא כשהוא אשבורן, ואם נתחברו בזחילתן אם הרוב שאובין אינם כמעין כלל, ואם בסוף זחילתן הם עומדין, בזה תלוי אם הזוחלין שמגיעין עד האשבורן רובן מהמעין הרי הם מצרפין את האשבורן לטהר בכל שהוא, אבל אם הזוחלין רובן מן הנוטפין, כיון שהם עצמם אינם כמעין אינם יכולין לחבר את האשבורן שבסופן.

שו"ר בנמו"י בשם הריטב"א וכ"נ בריטב"א על הרמב"ן בשם הרא"ה שכתב דפסולא דריבוי נוטפין מדרבנן מפני מראית העין, ועי' לק' ס"ק מ"ט, שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה בס"א סק"ה בדעת תו' בכורות נ"ו א', עי"ש.

גם בתוכו, ולכן הוצרך התנא לבאר דכשר רק חוצה לו, שאם אינו מחובר לכל אורך השוקת פשיטא דאין סיבה להכשיר בתוכו, א"ו מיירי כשמחבר למעין בכל משך השוקת, ומ"מ החמירו מדרבנן שלא להטביל בשוקת עצמה, וזהו שאמרו טעם שהמעין מטהר בכל שהוא, דא"צ חיבור כשפופרת הנוד וסגי בחיבור כל שהוא לשוקת לטהרה, וכדתניא בתוספתא פ"ה ה"א בעריבה שהשיקה למקוה דבעינן כשפופרת הנוד ובמעין סגי בכל שהוא, ועי' לשון א"ר שבמשניות (ויש ללמוד מזה דשוקת שמשוקעת בקרקע המקוה המים שבתוכה כשרין, כמו במעין, מיהו כאן לא התירו לטבול בתוכה, ובמקוה אפשר דגם בתוכה מותר, עי' לעיל ס"ק ל"ו בזה).

בהא דבעינן עד שידע שיצאו הראשונים

מה. בהא דתנן פ"ה מ"א פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים, הקשה הראב"ד בשעה"מ ס"ב הט"ז בנדמ"ח, אמאי בעינן שיצאו הראשונים לימא עד שידע שרבו הזוחלין על הראשונים, ותירץ דאה"נ לבתר עדותו של ר"צ חזרנו ממשנה זו וסגי ברוב, א"נ דוקא נוטפין מן המעיין שלא פסק חיותן נטהרין ברוב, אבל הכא שהפסיקו בברכה אינם נטהרין ברוב, ולא נתפרש מ"ש אם נפסקו בטיפין טיפין לנפסק הקילוח משנכנס לבריכה, הרי הכל מי מעין, ואולי כונתו דהני קוו וקיימי, והני זוחלין והולכין כמי המעיין, אבל בסברא אין נראה שתחשב זחילה זו חיותן, דאין זו זחילת מעין שכבר נפסקו, וסתמא מיירי אף כשנתאספו הנוטפין בגומא ורבו עליהם הזוחלין, וכ"ה פשטות הגמ' והפוסקים דרק שירבו נוטפין על הזוחלין חיישינן, אבל לשמואל דרבו זוחלין היינו דר"צ, ולא דנו דליתא לדיניה דר"צ במי גשמים אלא במי מעין, ולא חילקו בין לטהר בזוחלין לזבים ומצורעין, ועראב"ד שהובא לק' ס"ק מ"ו.

ובמרדכי שבת ס"ה ב' [הובא בב"י על שו"ע ס"ב ד"ה כתב המרדכי] כתב דפסול רבו נוטפין על הזוחלין הוא מדרבנן גזירה אטו חרדלית של מי גשמים, ולפמ"ש"כ לעיל אף במחובר למעין בהשקה עדיין דינן כחרדלית של גשמים, ואפשר שהמרדכי מודה בזה, שו"ר דכנראה כונת המרדכי למ"ש הרא"ש בשם מהר"ם בסימן י' דשמואל החמיר אע"ג דמכפיה מברין גזירה אטו חרדלית של גשמים, ולפ"ז נראה מדבריו דלרב לא הוי גזירה דרבנן, מיהו בתו' בכורות נ"ו א' הביאו כן בשם ר"ת אף לרב ואבוה דשמואל.

בטעמא דהעבירו ע"ג שפה כ"ש כשר

והא דתנן העבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר חוצה לו שהמעין מטהר בכל שהוא, יש לעיין אם המעיין מטהר חוץ לשוקת ע"י שמתחבר למים היוצאין מן השוקת, אכתי אין כל המים נטהרין הרי לא נתערבו בתוך מי המעיין, וא"כ אין המעיין חיבור למים היוצאין מן השוקת שהם קטפרס, ולעיל ס"ק ל"א נתקשינו דרבו עליו מים שאובין ואינו מטהר אלא באשבורן, וסתמא דמתני' משמע שמטהר בזוחלין, וכ"מ בפיה"מ וברמב"ם והבאנו דברי הש"ך ס"ק ל"ג דכיון דפסולו משום גזירה הקלו בזה, אבל אין זה מיישב לדעת הרמב"ם והראב"ד שפסול מעיקר הדין, והשתא קשיא לן שאין כאן שום חיבור אפי' לטהר מדין שאובין [ועמ"ש"כ בזה לעיל ס"ק כ], ובזה אין להקל כיון דמדאורייתא אינם חיבור למעין.

ולכן נראה דבהעבירן ע"ג שפה שהמים שבשוקת מחוברין למעין כל הזמן, לא נעשו שאובין כלל, דבהעבירן ע"ג השוקת והם חיבור רק בכניסתן לשוקת לא מהני, כיון שמשנכנסו לשוקת נעשה השוקת עיקר, והוא מנתקן מן המעיין, אבל אם העבירו גם ע"ג שפה שהמעין ממשיך לכל אורך השוקת, חשיבי גם המים שבשוקת כמי מעין, כיון שהם מחוברין למעין, ובדין הוא שיהא כשר

ונתמלאת מן המעיין, ומ"ש שהיא מלאה מים אין כונתו שהיתה מלאה מתחלה, אלא לומר שהיא מתמלאת ממים אלו והם נקוים שם, ומפרש שהבריכה כמפסקת את המעיין מזחילתו, וכמו שהשוקת מפסיקו ופוסלו, ה"נ הבריכה מפסיקתו, אלא שאינה פוסלתו מפני שהיא בקרקע, ואפשר שאף אם כשתתמלא הבריכה יצאו חוצה לה, מ"מ השתא מיהא לאו מעין הוא, א"נ משכח"ל שכותלי הבריכה גבוהין, וכשתתמלא לא יצאו המים מצד השני, אלא יחזרו לאחוריהם במקום כניסתו, ולכן בריכה זו חשובה להפסיק המעיין מזחילתו.

והא דפסולין לזבים ולמצורעים עד שיצאו כל מי המקוה, היינו מפני שמי הבריכה המרובין פוסלין את המעיין הנכנס לתוכן מליחשב מים חיים, ול"ד לזוחלין שרבו על הנוטפין דלא קביעי וקיימי בבריכה, תדע שהרי בריכה זו היתה חשובה להפסיק המעיין שנכנס לתוכה לגמרי, והשתא נמי שחזור המעיין ויוצא מצד שני, מ"מ הוא נפסק מחיותו כשנכנס לתוך מי הבריכה, ואפשר דבאמת צריך להוציא כל המים ולא יטהרו לעולם ע"י משיכת המעיין לחוד, ויותר נראה דסגי ביצאו רובו, וכל דקאמר לאפוקי שיצא מלואו, וכמש"כ במתני'.

בדברי מהרי"ק דמעין שהופסק אינו פסול אלא באשבורן

מז. כתב מהרי"ק בשורש קט"ו דמעין שהפסיקו ממקור נביעתו, אם המים עומדים באשבורן כבר פסק מהם חיות מעין והם כמקוה, וכדתנן העבירו ע"ג בריכה והפסיקו ה"ה כמקוה, אבל אם הם זוחלין מכח המעיין, אע"פ שהפסיקו ממקור נביעתן חשיבי כמעין, דיש בהם חיות מעין בפ"ע, וכמו גל שנתלש שדינו כמעין אע"פ שנפסק, מפני שזוחל בכח המעיין, ובשרש קנ"ו צידד עוד דלהמפרשים מתני' בבריכה מליאה מים, י"ל דאפי' נעשו אשבורן ואח"כ הפסיקו נשאר

ולכאורה לעולם חשיב שנשארו מן הראשונים מעט לפי ערך, וא"כ ע"כ להכשירן מדין רבו הזוחלין, דודאי לישנא דמתני' דקתני שידע שיצאו מתפרש שע"י שנכנס המעיין יצאו הראשונים, ולא ששאבן בידים, וכיון שנכנסין ויוצאין לפי ערך, הרי נשאר מן הראשונים מעט, ויש לפרש דבאמת סגי ביצאו רוב הראשונים, והא דנקט שידע שיצאו הראשונים, ולא קאמר עד שיתחשב שיצאו רוב הראשונים כדתנן פ"ג מ"ג עד שיתחשב שלא נשתירו מן הראשונים ג' לוגין, י"ל דכיון שהמעין נכנס בנחת מעט מעט, חששו להחמיר שמא לא נתעוררו הראשונים שבתחתית הבריכה לצאת, ועוד שהנודן בדאורייתא, ולא בפסול שאובין בלבד, לכן החמירו דצריך שידע שנתערבו יפה יפה ויצאו לפי ערך מן הראשונים, ואה"נ דסגי שיצאו רוב הראשונים, וכן צידד מרן זללה"ה בקמא ס"ו סק"י דביצאו רובן סגי, ועי"ש שצידד דביצא מלואו סגי כמו בפ"ג, ולכאורה מלשון המשנה דלא קתני שיתחשב משמע דלא סגי בחישוב לחוד, וכמש"כ שו"ר בתוי"ט ותו"ח ומהרי"ח בזה, ובפי' הרא"ש כתב דכשידע שיצאו כשיעור הראשונים כשרים, ומשמע כפי' מרן זללה"ה דסגי ביצא ממנה כמלואה של הבריכה, וסמכין שיצאו רובן.

בדעת הרמב"ם בזה ובפי' מתני' דבריכה

והרמב"ם בפ"ט ה"ט כתב עד שידע שיצאו כל מי המקוה כו' ובהי"ג נראה דס"ל דרבו זוחלין על הנוטפין כשרין למי חטאת, ואם מפרש מתני' בבריכה שהיתה מלאה שאובין יש לחלק בדבריו כמ"ש הראב"ד בתירוצו בתרא, אבל בסברא אין נראה לחלק ביניהם, דלעולם מיעוט שאובין אינם פוסלין את המעיין, ואין חילוק אם היו מים אלו מי מעין שנפסקו, או שהיו מי גשמים.

ויותר נראה דדעת הרמב"ם בהלכות כמ"ש בפיה"מ והיינו שהבריכה ריקנית

שנפסד ומתבטל, ומעין הזוחל זוהי חיותו, מיהו לעיל ס"ק כ"ד כתבנו דהעיקר נראה דגל שנתלש אין דינו כמעין, וכדחזינו דבעינן מ' סאה בין לאדם בין לכלים, ובגמרא אמרו ע"ז מאי למימרא, והיינו שאין בזה חידוש, ואם קמ"ל דגל דינו כמעין אע"פ שנתלש, הרי יש כאן חידוש גדול, ועמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ליישב ד"ז, וע"ע לקמן סוס"ק זה.

בראשונים משמע דבטל ממנו דין מעין, וכמה ראיות בזה

ועיקר הדברים שתמך מרן זללה"ה בדעת מהרי"ק דמעין שנפסק ועדיין הוא זוחל דינו כמעין, צע"ג, דאין בתורה אלא שמעין הנובע מטהר, ושנינו דהזוחלין שמחזירין למעין כמעין, ומגלן לחדש דמים שהיו מי מעין דינם כמעין, הרי אין שייך לומר על מים אלו שהם כמעין לכל דבר, [ואמנם לפמ"ש הרמב"ן בדעת הרמב"ם משמע דכל זוחלין אפי' מחזירין לעיקר המעין אין דינם כגוף המעין, אבל כבר נתבאר לעיל ס"ק מ"ד דהתם החסרון מפני שאין הנוטפין מתחזירין באשבורן למעין, אבל הזוחלין עצמן כמעין לכל דבר], ועיקר הדבר לומר דזוחלין עדיפי מאשבורן הוא היפך מה שנלמד בשאר דוכתי, דבאמת אף הזוחלין מהמעין הם הנפסדין ממקור חיותן, אלא שלמדנו שאף הם מטהרין במעין, ולפשטות הרמב"ן מה"ט גריעי מגוף המעין, וא"כ איך אפשר לומר שהאשבורן אינו כמעין והזוחלין כמעין, וכי מפני שירדו במדרון יש להם יתרון, ועיקר פסול הנוטפין הוא בגלל שניתקו ממקור המעין, והראב"ד והרמב"ן דנו מכח זה שאף היורדין מן המעין דרך אויר דינם כנוטפין, (מיהו עי' לעיל ס"ק מ"ה בדברי הראב"ד שכתב דבריכה גרע), ועכ"פ פשוט בדבריהם בכל מקום דזוחלין גרע, ואף אם הם אשבורן אם ניתקו מהמעין נעשו כמקוה, וכ"ה לשון הרשב"א תוה"ב שער המים שי"א הובאו בב"י המעין מטהר אפי' בזוחלין בד"א בזמן שלא

בהם דין מעין, וכן נסתפק בב"י להמפרשים כן, וכבר הוכיח מרן זללה"ה בתנינא ס"ב ס"ק י"ד דהר"ש מפרש לה בבריכה ריקנית, וכ"מ בראב"ד וברשב"א, וכיון דלדבריהם מפורש כן במתני', וכ"מ בתו' בכורות נ"ה ב', מיעוטא בפלוגתא עדיף, והלכך כל שנחו באשבורן ונפסקו מהמעין דין נוטפין עליהן לכל דבר, ולפמ"ש"כ לעיל ס"ק מ"ה שגם הרמב"ם מפרש בבריכה ריקנית, נראה שהדבר היה פשוט כן לכל הראשונים ז"ל, דכ"ה פשטא דמתני' דומיא דהעבירו ע"ג השוקת, ובתוספתא שהמים יוצאין מן התלמי לבריכה, ואין מקום להמציא דמירי במליאה מים מקודם, וכמ"ש מרן זללה"ה דהול"ל מעין שהעבירו ע"ג בריכה פסול לזבים כו' הפסיקו הרי הוא כמקוה, ומתני' מפורשת שלא היו ראשונים קודם שהעבירו שם, ולכן שנה תחלה העבירו והפסיקו, ועיקר חידוש המשנה לומר שאע"פ שהם מי מעין פוסלין בתערובתן, ולפמשנת לעיל ס"ק מ"ד קמ"ל דכיון שהם מי המעין מטהרין בזוחלין ובכל שהוא עי"ש.

והש"ך בסק"ל וס"ק ק"ח פליג אמהרי"ק ופוסל מעין שהפסיקו בין כשהמים באשבורן ובין כשהם זוחלין, ומרן זללה"ה כתב בס"ד סק"ג דאין ראוי ממתני' אלא כשהמים באשבורן, אבל אם הם זוחלין אין לחלק ביניהם לבין גל שנתלש, וכן נקט בס"ז סק"ח כדעת מהרי"ק דמעין שהפסיקו והמים זוחלין דינם כמעין, וע"ע לקוטים ס"ו סק"א, ולכאורה אפי' נימא דגל שנתלש דינו כמעין היינו מפני שאין זחילתו הפסד היותו, אלא זהו ככח נביעת המעין, אבל מעין שנפסק באמצע זחילתו, מעתה הוא נפסד כמקוה הזוחל, וסתמא גרע מחרדלית של גשמים שהולכין בשטף ודמו קצת לגל, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ח סק"ב בדעת הש"ך, וכלשון הש"ך שהגל נתלש מעצמו וחיותו רב וכן דרך זחילתו, וכן ביאר מרן זללה"ה בתנינא ס"ט סק"א דמקוה הזוחל חשיב

למעין לא איצטריך לאשמוענין שהוא כמים חיים, וכדתנן במתני' דרק עד שיצאו הראשונים פסול.

ועוד שנינו בפרה פ"ו מ"ה המפנה את המעיין לתוך הגת או לתוך הגבים פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת מפני שלא נתמלאו בכלי, ופר"ש והרא"ש דמיירי שהפסיקו אחר שפינה לגת, וקמ"ל דהפנייתו לגת אינה כמילוי שיחשב ככלי לקדש ממנו, אע"פ שמפסיקו אחר ההפנאה, וש"מ שההפסקה הזו כמילוי חשיבא, והיינו משום דכל שניתק הקשר מן המעיין בטל ממנו שם מעין, מיהו יש לדחות דהטעם מפני שהם אשבורן, ואמנם אמת הוא שאם היו זוחלין לא הוה ס"ד שיחשב כמילוי, אבל הטעם מפני שהזוחלין נפסדין והולכין, ולא שייך לומר שמילאן בגת, והא דקתני פסול לזבים אגב אינך הוא, וכדמסיים מפני שלא נתמלאו בכלי דזה קאי אמצורעים ומי חטאת כמ"ש בפיה"מ, ולשאר טמאים כשרין אם יש בהם מ' סאה, ועכ"פ שמענו מזה דכל ניתוק הקשר כמילוי דמי, ולא חשיב מעין כשאין לו קשר עם מקורו.

ועוד יש להביא ראי' מדתנן במעלה החמישית מים מוכין שמטהרין בזוחלין, ואמאי שבקיה תנא למעין סתמא דקאי ביה במעלה רביעית ושישית, והו"ל למימר מעין שהוא מושך והפסיקו, הרי הזוחלין מטהרין אף בזוחלין ובכ"ש, ולמעלה מהם כשלא הפסיקו, א"ו כשהפסיקו הרי הם כמי תמציות, ועי' תוספתא פ"א ה"ז דלא מחלקינן משפסקו אם הם זוחלין או אשבורן, (וי"ל דסתם חופר הוי אשבורן).

בדין גל שנתלש, אם דינו כמעין

והנה מרן זללה"ה תמך יתדותיו בגל שנתלש, (ועי"ש שהקשה על מ"ש הש"ך סק"כ וס"ק קכ"ג דכיון שנתלש צריך מ' סאה לכלים, דא"כ איכא ז' מעלות עי' ס"ד סק"ג),

הפסיק זחילתו מן המעיין, הפסיקהו מן המעיין הרי הוא כמים הנוטפין לכל דבריו, ובארוך הביא ע"ז דין המשנה דהעבירו ע"ג בריכה, וכתב אבל אם העבירו ע"ג הגומא ופסק המעיין מהם הרי חזרו כמקוה לכל דבר, והיינו משום דפשיטא ליה דאשבורן לא גרע מזוחלין, וכ"נ בתו' בכורות נ"ה ב' דמשנפסקו מטהרין רק באשבורן שיש בו מ' סאה עי"ש.

נמצינו למידין דפשוטות הראשונים ז"ל דמעין שהפסיקו בטל ממנו דין מעין, אפי' אם מי המעיין מכונסין בבריכה, וכש"כ אם הם נפסדין וזוחלין במקום מדרון, כמבואר ברשב"א, וכן פשוט בדבריהם דחסרון דנוטפין מפני שנפסקו מחיותן, ואע"פ שהם טורדין טיף אחר טיף מן המעיין, וכש"כ אם ניתק החיבור לגמרי, ואדרבה המעיין שרבו עליו מים שאובין מטהר רק באשבורן, דיותר יש חיות המעיין באשבורן, ומה"ט חילקו הרמב"ם והרמב"ן בין גומת המעיין לזחילתו.

ויש להביא ראי' מדתנן בפרה פ"ח מ"א אמת המים הבאה מרחוק כשרה ובלבד שישמרנה שלא יפסיקנה אדם, וביאור המשנה דהיה מקום לומר דכיון שבאה מרחוק כבר פסקה מהם חיות המעיין ולא חשיבי מים חיים, דזחילת המעיין היא הפסדו ולא חיותו, וס"ד דרק הקרוב למעין שמתרבה ומתחזק מנביעתו באשבורן מטהר בזוחלין כמים חיים, ומסיים התנא ובלבד שישמרנה שלא יפסיקנה אדם, שד"ז פוסל בכל מעין, דזהו לשון ובלבד שיזהר מפסול אחר הידוע, (וכמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דכל לשון ובלבד מתפרש כן), דאם החשש שמא נפסק הול"ל אמת המים הבאה מרחוק צריך לשומרה שלא יפסיקנה אדם ר"י אומר א"צ שהרי היא בחזקתה, א"ו עיקר חידוש המשנה דמרחוק חשיבא מים חיים, ושמעין מינה דאם נפסקה פסולה לכל דבר, מדקאמר ובלבד דמשמע שזה פסול ידוע, ושמעין נמי דזחילת מעין זוהי ג"כ הפסדו, והרי פשוט דאשבורן הקרוב

דאין נראה לו לחלק בין נתלש בכח גל לנפסק באמצע זחילתו, ועמש"כ בזה לעיל, והאמת נראה כדעתו ז"ל דאם מצאנו דגל שנתלש דינו כמעין יש ללמוד מזה לכל מעין שנתלש, ואפי' לברכה שנפסקה, דבלא מקור אין לחדש דין מעין בנפסק, ואם מצאנו דין מעין בנפסק, יש ללמוד מזה דכל מי מעין מטהרין כמעין, [שו"ר בזה בב"מ בקונטרס ג', ע"ד הש"ך סק"ל ובשו"ע ס"ה עיי"ש].

אב"ד מאחר שהסכימו רוח"פ דמעין מטהר אדם בכל שהוא, ה"ה הרמב"ם והראב"ד והיראים והרשב"א ג"כ חזר בו בשעה"מ והתיר בפשיטות וכ"כ הרא"ה בבד"ה והר"ן בתשובה שבב"י והריב"ש, ע"כ נלמד מזה דגל שנתלש דינו כמקוה, [וממילא מוכח דלא כמהר"ק דהא סתמא נתלש מהים שמטהר בזוחלין וקתני שאין דינו כמעין], וכן מוכח מדקתני נמי כלים, ולא הו"ל למיתנינהו אם אינם צריכין מ' סאה, אע"ג דדייקינן אדם דומיא דכלים, ועוד דהא דייקנין נמי איפכא כלים דומיא דאדם, עיי"ש בחולין ל"א ב', ועש"ך סק"כ שנדחק בזה, ואדרבה מדקתני הכא מ' סאה שהוא מיותר, דאטו עד השתא לא ידעינן דאדם בעי מ' סאה אף במעין להסוברים כן, הר"ז כמפורש לומר דמדין מקוה אתינן עלה, ואם מפני שהמים זוחלין הרי מתפרש בפשיטות כשנפל בבקעה שהיא אשבורן, וכמו גל שבמעלות המערה דמטהר אע"פ שחזור ומתפשט במקוה, וכ"כ מרן זללה"ה בס"ח סק"ז דמים המתפשטים בברכה ונשאר כקליפת השום במקום זה לא חשיבי זוחלין כיון שנשארין בברכה זו, וה"נ הגל א"צ לפרש שהוא בבור אלא בכל אשבורן שטוח כבקעה אין דינו כזוחלין, כיון שנשאר באשבורן עם המקום הזה שטובל בו, וגובה המתפשט במקומו לא מיקרי זוחלין, והגל שהוא כגוש אחד עדיף מנצוק, ולכן חשיבי כל המ' סאה חיבור זל"ז, אבל בנצוק כה"ג א"א לטבול אע"פ שיש בו מ' סאה, וד"ז אינו

פשוט וצ"ע בתוספתא שבר"ש פ"ד מ"ד דגל שהיה בו מ' סאה ונפתקו ובאו לתוך הבית כשרין ואין מטבילין בהם שאין מטבילין באויר, היה ראשו אחד מגיע לארץ מטבילין בו ואין מטבילין באויר, ובתר הכי קתני גל שנתלש כו' ויש ללמוד מזה שענינם שוה, ותרוייהו כמקוה, אבל הר"ש פי' שם דמיירי כשיש בארץ מ' סאה דשעל הגג אין מצטרפין דהנצוק והקטפרס אינו חיבור, וכתב דבאויר אינם מטהרין משום זוחלין, ורק בגל שדינו כמעין איצטריך לטעמא דאויר, ולפמש"כ י"ל דיש חלק שמתפשט בתוך הבית שדינו כמקוה אע"פ שהוא בגובה וחשיב אשבורן, וצ"ע שם, ופשטות הגמ' חולין שם ובחגיגה י"ט א' דאמרינן א"ה מאי למימרא, משמע שדינם שוה, והיינו דקשיא ליה מה החידוש בגל.

בדברי הראשונים בדין מחצה נוטפין

מז. בהא דתנן העיד ר"צ על הזוחלין שרבו על הנוטפין שהם כשרין, דקדקו הראשונים ז"ל דמשמע דמחצה על מחצה פסולי, וא"כ מ"ט אמרו שבת ס"ה ב' שמא ירבו נוטפין על הזוחלין, הרי במחצה על מחצה נמי פסולי, ותירצו דאפשר דכיון דבלא"ה א"א לצמצם לא דק בלישניה, ואה"נ דבמע"מ ג"כ אינם מטהרין בזוחלין, והראב"ד בנדמ"ח ס"א ה"ג [הובא בב"י ס"ז על שו"ע ס"ב ד"ה והילך לשון הראב"ד], תירץ עוד דלזבים ומצורעים בעינן רוב כשרים, ולטהר בזוחלין סגי במע"מ, והיינו דקתני מעין שמימי מועטין ורבו עליו מים שאובין, הא מחצה על מחצה מטהר בזוחלין, והדברים מחודשים דעיקר עדותו של ר"צ לענין זוחלין נשנית, ואף במעין של מים מוכין, והרא"י לזה מדמיירי בזוחלין ולא במעין עצמו, דבמעין עצמו אפי' רבו מטהרין בזוחלין כדתנן במעין שהוא מושך כנדל, ואם לזוחלין א"צ רוב מ"ט קאמר שרבו, ובלא"ה קשה להמציא חילוק זה בין מים חיים למעין, דכיון דמחמרינן במעין לענין מים חיים, מנלן שדינו כמעין, (ועמש"כ

דמשמע ליה דפליגא ידיה אכולהו, ואינו מצריך סהדותא דפרת לחוש לנוטפין, ודעת הרמב"ן וש"פ כהר"ן דלא החמיר שמואל טפי מרב ואבוהיה, וה"ה כל שלא הוסיף על גדלו ביומי תשרי טובלין בו.

מיהו מה שהביא הר"ן ממתני' דפרה לענין מים המכזבין, בפשוטו מיירי התם לענין מים חיים, דהמכזבין לא חשיבי מים חיים, אבל דין מעין יש להם, וברמב"ן בהלכות כאן וכן שבת שם הביא מהיראים שג"כ החמיר מכח משנה זו, אף לשמואל, וצ"ע ועי' להלן, שו"ר בריטב"א על הרמב"ן שהקשה כן.

שם בר"ן ד"ה אבוה, אלא במקואות שבבתיהם כו', לעיל ס"ק מ"ג כתבנו דבימות הגשמים מצויים מקואות בבורות שיחין ומערות, ובניסן התקין להם מקואות שיעמדו כל ימות החמה.

בדין נהרות המכזבין

שם ולענין הלכה כו' ומ"מ נ"ל שאף הוא ז"ל לא אמרה אלא בנהרות שאין מכזבין כו' צ"ע דהא כו"ע מודו שאף כיפיה מיכריך טפי בימות הגשמים, וכדתניא בתוספתא פרה פ"ט דמעין שהוא רבה בימות הגשמים ומתמעט בימות החמה כשר, והיינו מפני שהתהום עולה יותר בימות הגשמים כמ"ש לעיל מגמ' דתענית, וגם האדמה לחה יותר ואינה סופגת את מי המעין, וכדתנן שהמכזבין בשני בצורת כשרין, וא"כ גם נהרות המכזבין אפשר להכשירן בימות הגשמים, מיהו קושטא הוא דלא אשכחן דשרי שמואל אלא כשיש למעין עיקר משלו, שבצירוף ריבוי מכיפיה הו"ל מעין רוב, אבל כשצריך לסמוך על כיפיה לחוד, י"ל דחיישינן דגשמים רובא, מיהו אין זה תלוי במכזבין אחת בשבוע אבל המתייבשין בימות החמה ודאי ראוי לחוש להם, ועי' הלכות הרמב"ן מ"ש בזה, ועי' ברמ"א סי' ר"א ס"ב, [שו"ר בכ"ז בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ג סק"ן].

ס"ק מ"ד דגזירה דרבנן היא, ולפ"ז יש מקום להקל במע"מ).

והרמב"ן בשבת שם תירץ דכשהזוחלין הלכו למקום הנוטפין הרי הם כנוטפין עד שירבו עליהם, אבל הנוטפין שהלכו למקום הזוחלין אינם פוסלין עד שירבו עליהם, שכל כיו"ב במקומן חשיבי, והביאו הרשב"א שם, ולכאורה הדברים מחודשים להכשירן למצורעים ולמי חטאת כשמחצה אינן מי מעין, דסו"ס יש לדונם כמי תערובת, וביבמות פ"ב ב' משמע דבדאורייתא לעולם בעינן רוב, אפי' קדמו מים למי פירות, ואפי' בדרבנן אפשר דמודה ר' יוחנן שם דבעינן רוב, וכן שנינו בפ"א מ"ה מאימתי טהרתן משירבו כו' ובפ"ד מחצה על מחצה פסולין, וכן במכשירין פ"ב שנינו טובא דמע"מ פסולין, וצ"ע ובירור, ופשוט שאין כונת הרמב"ן להוכיח כן מדיוק הלשון, דודאי לא הו"ל לגמרא למימר שמא יהיו הנוטפין כזוחלין, אלא דמסברא נראה לו לחלק כן, ולכן פירש שלשון הגמ' מדויק, ואולי הול"ל שמא ירבו הנוטפין ותו לא, ולפמש"כ לעיל סק"ה הרי כל לשון זה דקרי למי גשמים נוטפין הוא מושאל מנוטפין דמעין, וכלפי שאמר ר"צ זוחלין שרבו על הנוטפין אמרו כאן שמא ירבו נוטפין על הזוחלין, וזהו הלשון שראוי לבאר בו, ואין כאן התייחסות למע"מ וכמ"ש הראשונים ז"ל בתירוצן קמא, וכ"כ הרשב"א בשער י"א דמחצה על מחצה ברבו נוטפין ג"כ פסול.

בדברי הר"ן בנדרים

מוח. ר"ן נדרים מ' ב' וראיתי מי שכתב בהיפך ולא נ"ל דבריו, כונתו דבריטב"א על הלכות הרמב"ן וכן בנמו"י בשמו וכן בריטב"א הנדמ"ח שבת ס"ה ב' פירש דשמואל מחמיר טפי מרב, ואפי' כשהנהר לא נתרבה חושש לרוב נוטפין שמא הנוטפים מהפשרת שלגים הם העמידו הנהר שילך כדרכו, ורק בתשרי שאין שום חשש נוטפין התיר כשהולך כדרכו,

למקומות חדשים, והיכי קתני דהרי הוא כמו שהיה, ובנמו"י בשם הריטב"א כתב שהמים כמו נד ללכת במקומן הראשון, וכ"כ בריטב"א הנדמ"ח בשבת שם שהמשיכו יותר בריבוי מימיו ובגובה מימיו אבל מ"מ לא נתרחב יותר, ותמוה איך סותם התנא בענין זה שהרי הוא כמו שהיה, בזמן שבדרך הרגיל אינו כמו שהיה, ודינו כדן הסיפא, ובאמת בראב"ד משמע דאע"פ שנתרחב במקום רגלי הנדל שהם משיכות דקות חשיב מקומו הראשון, שכתב בס"א ה"ד מעין שהוא מושך כנדל כו' כלומר משיכות דקות כו' טעמא שהוא קמעא אבל אם נפסק לגמרי ממקום שנפסק ולמטה דינו כמעין העומד, ומפרש ההיא דשמא ירבו נוטפין על הזוחלין במקומות החדשים לגמרי, ונראה טעמו דדוקא דומיא דעומד פסול ההמשך בזוחלין, אבל נתרחב הר"ז בכלל מושך כנדל, וכ"נ דעת הרא"ש, עס"ק נ"א, אבל אין כן דעת ש"פ, והרשב"א פירש בהדיא בין באורך בין ברוחב, וכ"ה סתמות הדברים שפרט מושך עד בבל ואפ"ה אינו מטהר בשפתו מיהא, ובדוחק י"ל דהכי קתני הרי הוא לגמרי רק כמו שהיה דבמקום שהיה מקודם נשאר דינו כמו שהיה, דשם מטהר בזוחלין, אבל סתמות לשון כמו שהיה מתפרש שכולו נשאר בדינו כמו שהיה שבכל מקום שיזחול כשר כמו מעיקרא, וכדמתפרש לשון זה לעיל במ"ב, וכבר נתבאר לעיל ס"ק ל"ח שגרסת התוספתא דחקתם, והעיקר כגרסת הרמב"ם וכמשנ"ת שם.

בראית הר"ן מעדותא דר"צ

שם ובודאי אפי' במקום שנתרבה קאמר כו' פשיטא דהיכי תיסק אדעתין כו' להראב"ד דבמקומות הישנים אף ברבו נוטפין מטהר בזוחלין, ע"כ דר"צ דמצריך רבו זוחלין היינו למקומות החדשים, שהרי זהו כל עיקר יישובו של הראב"ד, כן הקשה מרן זללה"ה בקמא ס"ו סק"ה דלמאי איצטריך הר"ן להוכיח זה, וצ"ל דכונת הר"ן לאפוקי מהסוברים דרבה

וב"ז כשידעין בודאי שיש לו מקור ממעיינות, אבל אם כל הוייתו בספק שנעשה רק מהגשמים, לא שייך להקל כלל, אפי' אם המי גשמים מתמצין דרך שבילין שבתוך הקרקע, וכמש"כ ס"ק מ"ג ע"ש.

בדברי הר"ן דיש מקומות כדן מקוה ויש כדן מעין

שם בר"ן ד"ה מיהו איכא מ"ד כו' א"ו ה"ק מעין זה שרבו עליו מים שאובין מקומות יש בו שתורת מקוה עליהן כו' ומקומות יש בו שלא נשתנה דינו כו' צ"ע דלפ"ז אין שש מעלות במקואות, דמעלה הרביעית יש בה מקומות כמעלה השלישית, ויש בה מקומות כמעלה החמישית, [מיהו משום מי תערובת נפסלו למים חיים] ושש מעלות מתפרש שיש דינים חלוקים בדרגת טהרתן, גם מה שיישב הר"ן דקתני הכי לאשמועינן תרי דינין במקוה ובמעין דחוק טובא, וגם למאי הדר תני האי לישנא בפ"ה מ"ג.

ובאמת דעת הראב"ד בבעה"נ דאף במקומות שמטהר באשבורן מטהר בכל שהוא, ושפיר מיישב ההיא דשמא ירבו נוטפין שלא להטביל במקומות החדשים, וכ"כ הרמב"ן שבת שם אפשרות זו, וכ"נ ברשב"א בשער י"א שדעת הראב"ד דכשר להטביל בו בכל שהוא, והר"ן כנראה כ"כ עפ"ד הריטב"א (והרא"ה) אבל אין כן דעת הראב"ד בבעה"נ, וגם בהשגות פ"ט הי"א השיג רק על היתר זוחלין במקומות החדשים, ועי' להלן דגם ברמב"ם כנראה פ"י כן הר"ן, ולשון הרמב"ם מפורש איפכא, וכ"נ בר"ש ורא"ש.

בדברי הר"ן בענין מעיין כנדל, ובדברי ש"פ בזה

שם בר"ן ד"ה ומ"מ, וה"פ מעין שהיה מושך מעט מעט כו' והמשיכו עכשיו בשטף אבל אינו נמשך אלא באותו מקום שהיה מהלך בו מתחלתו הרי הוא כמו שהיה, לכאורה הדבר רחוק שיוסיפו על המעיין המושך רוב שאובין ולא יוסיף בזחילתו

עליו היינו מקצת, מיהו יש לדחות ההוכחה בדבכמה טיפי מים לא יוסיפו לזחול במקומות חדשים, וכשהוסיפו הרבה שנתפשט למקומות חדשים איצטריך לאשמועין דמטהר בזוחלין בישנים, מלבד מה שתירץ הר"ש דקמ"ל אע"פ שאין שיעור מים לכסות גופו במעין או מ' סאה לאדם, וכן דכשרים לזבין ומצורעים.

בדברי הר"ן בענין גומת המעיין

שם ד"ה אבל, דוקא כשרבו המים בגומת המעיין עצמו ששם הוא חשיבות מימיו כו' בנמו"י בשם הריטב"א כתב שלא נתברר לנו טעם יפה לחילוק זה, ולעיל ס"ק ל"ט כתבנו דאם אין בגומת המעיין מקום שמתערבין עמו באשבורן, הר"ז כשופך במקום הזוחלין, דכיון שכל טהרת הזוחלין הוא מפני חיבורן למעין, והנוטפין הנוספין לא נתחברו למעין באשבורן אינם נעשים כמעין, אלא שמתבטלין ברוב, אבל כשנתחברו למעין באשבורן נעשו כמעין, ולעיל ס"ק מ"ד כתבנו דמדברנן גזרו אטו זוחלין שמתחברין בהשקה לנוטפין שהם קטפרס, אבל אם הנוטפין אשבורן ומושקין למעין כשר מדאורייתא, ולפ"ז באמת אין חילוק בין המעיין עצמו לזוחלין ממנו עי"ש.

שם נ"ל דאריבה בגומת המעיין קאי כו' ואע"ג דאיכא למימר איפכא כו' יש לעיין איך אפשר לפרש איפכא דבשופך בגומת המעיין דינו לגמרי כמו שהיה, ובשופך במקום שזוחלין דינו כמעין במקומות הישנים, ופסולא דפרת הוא רק במקומות החדשים כמו לפי הראב"ד, דא"כ מתני' דקתני שוה למקוה לטהר באשבורן במאי מיתוקמא, הרי מתני' בגומת המעיין מיירי, וי"ל דבמעין עומד אפי' בגומת המעיין אינו מטהר בזוחלין, אבל במעין שהוא מושך יש חילוק בין גומת המעיין למקום זחילתו, אבל קשה דזה לא נסתר מהתוספתא דקיימא שפיר אגומא דמתני', שהרי דין מעין עומד דמתני' שוה למקום

זחילת מעין המושך, והר"ן לא הביא התוספתא דקתני כן גם אמתני' דמעין שהוא מושך כנדל, ונראה שהר"ן מפרש גם לפי הרמב"ם דמקומות מקומות יש, ומה ששינו במעלה הרביעית בפ"ק, מפרש בפ"ה במעין המושך ומעין העומד, וממילא התוספתא פירושא דמתני' דפ"ק קאמרה, והיינו כמתני' דפ"ה, ולא מיירי במתני' ובתוספתא בזוחלין הנמשכין חוץ למעין, עד עדותו של ר"צ דמיירי בזוחלין חוץ לגומת המעיין, (כ"נ עפ"ד מרן זללה"ה ס"א סק"א ב' וצע"ע שם).

ונראה דכונת הר"ן לחלוק על הרמב"ם דמשמע מדבריו דבמושך מטהר בכל משכו אפי' במקומות החדשים, וכמו שהשיגו הראב"ד, וגם הרמב"ן חלק עליו בזה, וסבר הר"ן שהרמב"ם מפרש התוספתא על הזוחלין, ולכן פסק מתני' כפשטה, מיהו לעיל ס"ק ל"ח נתבאר דהרמב"ם גרס הכי בתוספתא ולפנינו חסר, ומיושב הכל, גם מה דנקט הר"ן במתני' דמקומות מקומות יש, אף לפי הרמב"ם, כבר נתבאר לעיל בדברי הר"ן שאין כן דעת ש"פ, דא"כ אין מעלה רביעית כלל, אלא מקומות כשלישית ומקומות כחמישית וששית, עי"ש.

בדעת הרא"ה דבמקומות חדשים אין מטהר אף במיעוט נוטפין

ממ. בריטב"א הנדפס על הלכות הרמב"ן כתב בשם הרא"ה דבמקום שהיה מהלך מתחלתו מטהר המעיין בזוחלין אפי' רבו עליו שאובין, בין בריבה בגומת המעיין בין בריבה במקום זחילתו, ובמקומות החדשים אינו מטהר בזוחלין ולא בכל שהוא, וכ"ה בריטב"א הנדמ"ח שבת ס"ה ב', ומשמע שזה מפני מראית העין, וכ"כ בנמו"י בשם הריטב"א, אבל מדאורייתא כל שמתערב במעין דינו כמעין, בין בגומתו בין במקום זחילתו, וזה כמש"כ לעיל ס"ק מ"ד, ועי"ש שביארנו הא דמטהר בכל שהוא ולא בזוחלין, ובזה הוי דלא כהרא"ה.

לנוטפין, וצ"ע למה לא הכריעו מזה בפשיטות דלא כמהרי"ק, שהרי היה המנהג פשוט כן, והש"ך ס"ק י"א באמת כתב לאיסור.

בדעת הרי"ו, אם ס"ל כמהרי"ק

וגם דעת רי"ו שהביא ב"י דסבר כמהרי"ק בפשוטו נראה שם דלא סבר כמהרי"ק שהרי הכשיר לדעת ר"ת לטבול בכל הנהר מפני שרבו הזוחלין, ואם כמהרי"ק הרי במקומות החדשים אסור אפי' רבו הזוחלין, ורק בגדלין הרבה כתב שם שצריך להמתין יום או יומיים, וכן פשוט לכל הראשונים ז"ל שר"ת התיר בכל הנהר אע"פ שמתגדל מעט בשפתו, ובודאי שמתפשט יותר ע"י המי גשמים, וכמש"כ לעיל, ומ"ש רי"ו שאפי' שבכל מרוצת המים יודע בודאי שרבו הזוחלים על הנוטפים מ"מ מלוי גדותיו הוא מן הנוטפים, משמע דכונתו מפני שבגדותיו הנוטפים רובא, שאינם מתערבין עם מי זחילת הנהר באמצעיתו ששם הזוחלין רובא, וכ"כ מרן זללה"ה בדעתו, והש"ך הביא מדברי רי"ו שפסלן אף לר"ת, והדבר כמפורש ברי"ו דמה שפסל לר"ת זהו בגלל שחשש שהנוטפין רובא ולא מהני כפייה, שהרי קודם לכן פסל המתפשטים רק לש"פ, ובנדון מהרי"ק הרי לא נחלקו עם ר"ת, וכן בתשובת הרא"ש כתב דאפי' נתרבה הנהר עשר ידות אין הכל ממי הגשמים, והדבר פשוט שנתרבה זחילתו ואפ"ה כולו כשר.

בדעת הר"ש דמעין שריבה עליו שאובין אין מטהר בזוחלין כלל

ג. דעת הר"ש פ"ה מ"ג ופ"א מ"ז דמעין שריבה עליו מים שאובין אינו מטהר בזוחלין כלל, אפי' במקום שמהלך מתחלתו, וכדתנן מעין שמימיו מועטין וריבה עליו מים שאובין שזה למקוה לטהר באשבורן, ולא קתני דוקא עומד, ולכן פירש מתני' דפ"ה מ"ג דקתני הרי הוא כמו שהיה לטהר בזוחלין, דלא מיירי בריבה עליו מים, אלא שחפר

ועוד הביא שיטת הר"פ אחיו של הרא"ה דאף במיעוט נוטפין אינו מטהר בזוחלין [ולא בכל שהוא, עריטב"א שבת שם], במקומות החדשים, מפני מראית העין, וברבו הנוטפין פסול מדאורייתא.

וכבר כתב הב"י סי' ר"א [ע"ד השו"ע ס"ב] דרוה"פ חולקים על מהרי"ק שכתב דאף במיעוט נוטפין אינו מטהר במקומות החדשים, והביא הב"י מדברי הר"ש והרא"ש שכתבו דכשרבו הזוחלין מצטרפין הנוטפין להשלים שיעור טבילה [אפשר דר"ל מ' סאה, ולכאורה ז"פ כמי פירות במקוה, וכבר הקשה בזה מרן זללה"ה בקמא ס"ו סק"ז], וס"ל דכש"כ שמתהרין בזוחלין, שבזחילה הרי הרוב מהמעין, ואם המיעוט מצטרף להשלים, כ"ש שאינו מונע מהרוב דינו לטהר בזחילה, וכ"כ הרא"ה הנ"ל שחלק בזה ע"ד אחיו הר"פ, דכשמתהר בכל שהוא ממילא גם מטהר בזוחלין, דניכר שהזחילה מהמעין שהוא הרוב, והש"ך בס"ק י"א השיג דאדרבה מדלא תירצו דקמ"ל דמטהר במקומות החדשים ש"מ שאינו מטהר, והסברא כהב"י דכיון שמשלימין לשיעור מעין להטביל בו ולמצורעים ולמי חטאת ממילא דינם כמעין לגמרי לכל דבר, (ואף הר"פ לא אמר אלא מפני מראית העין), ועי' לק' סק"נ דנראה דאף הר"ש דפוסל כל המקומות החדשים אף בלא שאובין, (כשנתרחבו בחפירה ביד"א), מודה במקצת שאובין דכשר, וכבר ביאר מרן זללה"ה בתנינא ס"א סק"ד בכ"ז, ועי"ש דהמיקל כהראב"ד והרמב"ן והרשב"א והר"ן לא הפסיד, ובאמת כ"נ דעת הרמב"ם והרא"ש וכ"כ הריטב"א בשם הרא"ה, ואף מהרי"ק כ"כ מפני שסבר שכ"ה דעת הראב"ד והרשב"א ולא היו הספרים תח"י כמש"ש, ואילו היה רואה שכתוב איפכא היה חוזר בו, וכמ"ש מרן זללה"ה, וכן פשוט לכל הראשונים ז"ל שהמנהג לטבול על שפת הנהר, אע"פ שנתרבה, וכל ריבוי יש ליחס חלק ממנו

משמע שחזר דינם כמעין לכל דבר אף למקומות חדשים, שהרי בסתמא מתרחבת זחילתו והר"ש סתם דכשר, וכן מתפרש מהא דפרת כשר לשמואל אע"פ שמתרחב, ועס"ק מ"ט.

בדעת שאר הראשונים בזה, ובדברי הרמב"ן שבת ס"ה ב' בתוספתא

ועיקר פי' הר"ש דחוק טובא דריבה עליו דפ"ק ודפ"ה מתפרש בענין אחד, ולשון והמשיכו לא משמע שהפנהו לבריכות, דזהו לשון המשנה פרה פ"ו מ"ה המפנה את המעיין לתוך הגת, ובתוספתא קתני והרחיבו לפרש חילוק המקומות, אבל עיקרה אמתני' קיימא דרבו עליו מים שאובין, ולפנינו בתוספתא פ"ד הגרסא וריבה עליו מים שאובין, והרא"ש לא הזכיר פי' זה כלל, וכן פשוט לכל הראשונים ז"ל דלא כהר"ש בזה.

מיהו מצינו להרמב"ן שבת ס"ה ב' שהביא גרסת התוספתא מעין שהוא צר וחקקו ועשאו רחב מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא במקום שהמים יכולין לילך שם מתחלה, והוכיח מזה שמעין מטהר באשבורן, וזה כפר"ש, אבל נראה שזוהי נוסחא מוטעת, שכל הראשונים העתיקה כבר"ש, - עוד כתב הרמב"ן ותנן נמי במס' פרה פ"ו המפנה מעין לתוך הגת או לתוך הגג [לפנינו הגבים] פסולין לזבים ולמצורעים ולמי חטאת אלמא לשאר כל אדם כשר אע"פ שהוא אשבורן, ומשמע דמפרש שנפסל ממים חיים מפני שהם עומדים, ומיירי כשהמעין מחובר להם, אבל מדמסיים במתני' מפני שלא נתמלאו בכלי, נראה כפר"ש וש"פ דמיירי בהפסיקו, וכן פשטא דמתני' פ"ה מ"ב דבהעבירו ע"ג בריכה כשר לזבים אע"פ שהוא אשבורן, ואם מפני שעתידין לצאת אח"כ ע"י ריבוי המעיין הרי גם בגת אם תמשיך זחילתו יצאו מהגת, אלא שעכשיו הם אשבורן, ועמש"כ לעיל ס"ק מ"ה בדברי הרמב"ם בד"ו.

בריכה סמוך לו והמשיכו לבריכה, ואע"פ שהוא מחובר לבריכה אינו מטהר שם בזוחלין, והטעם יש לפרש דזחילת מים בכל מקום חשיב קטפרס וכחרדלית של גשמים שאינם מטהרין, ורק מה שהמעין ממשיך מעצמו יש בו כח טהרה בידי שמים לטהר בזוחלין, דחשיב חיותו של מעין, אבל כשהאדם מוליכן לבריכות הרי המים נפסדין כזחילת מקוה ופסולין, ונתחדש במתני' דמ"מ במקום שהיה מהלך מתחלתו מטהר, אע"פ שעכשיו זחילתו נמשכת כולה לבריכה, ואין ניכר כאן חיותו טפי מבהמשך.

מיהו נראה דהיינו דוקא כשהרחיב מקום זחילתו והפסיד מימיו מהכמות שהיו מחוברין ע"י המעיין, אבל אם סתם כוון המים לדרום ופתחו לצפון, בזה הזחילה מתייחסת למעין, ויתיישב בזה מה ששנינו פרה פ"ו מ"ה המפנה את המעיין לתוך הגת או לתוך הגבים פסולין לזבים כו' ופר"ש דלאו מים חיים נינהו כיון שהפסיקו, ולכאורה הרי נפסלו לגמרי מדין מעין ושויין למקוה לטהר באשבורן אע"פ שמחברין, אלא דכיון שלא ריבה זחילת המעיין, אלא שפינהו לכיוון הגת, חשיבא הזחילה מכח המעיין, מיהו במ"ב גבי העבירו ע"ג בריכה נראה בר"ש דקודם שהפסיקו אינו מטהר בזוחלין, מדכתב בהפסיקו שאף בכל שהוא אינו מטהר, [כ"כ בבית מאיר תחלת קונטרס א' ע"ד הב"י ע"ש], וי"ל דסתמא מיד זוחלין לעומק הבריכה שלא מכח המעיין, אבל בגת וגבים משכח"ל שרק פינהו שילך לשם מעצמו, [ודוחק דיותר משמע דקמ"ל דהפינוי אינו כמילוי, והעבירו משמע טפי מעצמו].

ויש להסתפק אם הרחיבו ע"י מקצת מים שאובין מה דינו, מי אמרינן לא עדיפי מים שאובין מחפירת בריכה שאין בה אלא מי מעין, או"ד מים שאובין שנבטלו במי מעין חזר דינם כמעין אף לטהר בזוחלין, וכמו שמשלימין לכל דיני מעין, ומדברי הר"ש מ"ה

בדברי הרא"ש במתני' דנדל

נא. הרא"ש בפ"ה מ"ג פירש דמעין שריבה עליו והמשיכו באותן המקומות שהיה מושך תחלה מטהר שם בזוחלין, אבל אם היה עומד ונמשך מכח השאובין מטהר באשבורן כמקוה, וסיים דהיינו מעלה הרביעית דפ"ק, ודבריו הם כנראה העתק פי' הרמב"ם, אלא שלא חילק בין גומת המעיין לזחילתו, וע"כ דס"ל דכל זחילה שבאה ע"י רוב השאובין אינה מטהרת, בין עומד שכל זחילתו מהשאובין, ובין זוחל שהוסיף להרחיב זחילתו ע"י השאובין, ומשמע דמפרש מתני' דפ"ק במעין עומד, וכן פי' הרמב"ן, אבל ה"ה במושך שריבה משיכה, וכמש"פ במתני' דנדל, וכ"נ בפסקים ס"א שכתב כיון שרבו מים שאובין אינו מטהר בזחילה, ומשמע שכולו נפסל מלטהר בזחילה, והיינו בעומד, מיהו ה"ה במושך שכל מה שנוסף מחמת השאובין המרובין פסול, וכמבואר בתוספתא פ"א ופ"ד.

ובדין הנהרות שרבו עליהם נוטפין סתם דבריו, ולא ביאר דהפסול הוא רק במקומות החדשים, אבל סתמות דבריו מתפרשין שפיר דמיירי בזחילה שבאה מכח הנוטפין, והיינו שהנהרות מתרחבין ומתפשטין, וכלשונו בתשובה שמתרחבין לפעמים עשר ידות, ואמנם צ"ע שלא הביא בפסקיו מתני' דמושך כנדל והתוספתא, וכן הטור השמיטה כיון שלא הובא ברא"ש, ועד"מ ס"ק ט"ז שהטור סמך על מה שהביא פלוגתא דנהרות, וש"מ דרבו נוטפין פסול בזוחלין, ובאמת הטור מיירי שם במעין העומד דומיא דמקוה, אבל אכתי למה השמיטו מתני' דמושך כנדל והתוספתא דבמקום שהיה מהלך מתחלתו כשר, [ומפשטות דברי הרא"ש משמע דאף כשנתרחבו המשיכות מעט מיקרו אותן המקומות, ורק בנתרחבו הרבה מיקרו מקומות חדשים, וכמש"כ לעיל ס"ק מ"ח בדעת הראב"ד אלא דהראב"ד מפרש ענין פרת

במשיכות חדשות באורך, ולהרא"ש אם נתרחב הרבה דינו כמקום חדש].

וברבו זוחלין נראה דבכל מקום מטהרין בזוחלין, ככל הנהרות שכשרין אליבא דשמואל, והרי כל נדון הנהרות מיירי במקומות החדשים לפמשנ"ת.

מס"ק ל"ח נשנו הדברים שוב בלשון קצרה

בבא דמעין שרבו עליו שאובין הוא בדין מעין [לח]. פי"ה מ"ג מעין שהוא מושך כנדל וריבה עליו כו' סתמות הלשון משמע אפי' הנוספין רוב, דאל"כ היה נזהר לשנות הוסיף, ובפרט שלשון רבו נשנה במכילתין על כונת רוב, ועוד דכיון דנקטינן שמיעות שאובין משלים למי חטאת, ממילא יש להם דין מעין לכל דבר, וע"כ דמתני' ברוב, ויש לעיין מנין למדו חז"ל דרוב מים שאובין מקבלין דין מעין לטהר בכל שהוא, ונהי דנטהרין מטומאתן ושאיבתן, אבל כח מעין מנלן, ואין ראי' ממיעות כיון שבטלין ברוב, והרי רוב מי פירות במעין ודאי לא מטהרין בכל שהוא, ועתו"כ בדרשא דיהיה טהור.

בלשון מעין המושך כנדל

שם לשון כנדל מחודש, ואם הכונה על המושך לאט, לא הו"ל לתפוס משל כזה, ואולי להשמיענו דאפי' אין לו משיכה חשובה בשטף רחב, אלא משיכות דקות מאד דינו כמושך, ומטהר בזוחלין גם י"ל דבא לאפוקי מעין שמיד בנביעתו הוא זוחל ואין לו גומא באשבורן, שאם שפך לשם אינו כמוהו, אבל המושך כנדל, הרי גופו באשבורן ומשם מתפשט לרגליו, ומיירי כשריבה בגוף הגומא ומשם נתפשט.

בלשון המשנה הרי הוא כמו שהיה

שם הרי הוא כמו שהיה, לשון זה כמפורש שגם במקומות החדשים מטהר בזוחלין, שהרי כמעט לא יתכן שלא יתרחב המעיין ע"י רוב השאובין, והיכי קתני כמו שהיה, על מה

ורק דומיא דעומד שהזוחל הנוסף חדש לגמרי פסלינן, ודעת הרא"ש נראה דנתרחב מעט בכלל הישן ונתרחב הרבה דינו כחדש.

בדעת הר"מ לחלק בין הגומא למשך המעיין, ובחא דחילקו בדין מעיין בין זוחלין לב"ש

והרמב"ן כתב עפ"ד הרמב"ם דיש חילוק אם מוסיף בגומת המעיין או שמוסיף במקום זחילתו, ולשון הר"ן בזה בטעם הדבר מפני ששם הוא חשיבות מימיו, והריטב"א כתב שלא נתברר טעם יפה לחילוק זה, ולכאורה הטעם משום דלעולם בעינן חיבור למקור המעיין, ולכן אם המים הנוספין נתחברו למקור המעיין באשבורן נעשו כמעין, אבל אם נתחברו לו בזחילתו אינם נעשין כגוף המעיין, דזוחלין אינם חיבור, והרי כל טהרת המעיין במים שיצאו מן המעיין והם זוחלין היא בגלל חיבורו למקור המעיין, ולפ"ז אם המעיין יוצא בצד ההר וזוחל מיד ביציאתו לא מהני שיוסיף בגומתו, כיון שהנוסף הוא זוחל מיד, ולא נתחבר למעיין באשבורן.

ויש לעיין מניין למדו חז"ל לחלק בדין המעיין בין זוחלין לכל שהוא, הרי לא שמענו שני עיני מעין בתורה, והר"ן והריטב"א באמת פירשו דשוה למקוה ושוה למעין מקומות מקומות הם, והשוה למעין שוה בכל דבר למעין, ומקומות החדשים שוין למקוה להצריך גם מ' סאה, אבל הדברים מחודשים ואין כן דעת ש"פ.

בהא דבעינן אשבורן אם בעינן חיבור באשבורן למעיין

והנה יש להסתפק במה שאמרו שמהר באשבורן, אם בעינן שיהא מחובר באשבורן למקור המעיין, או דאפי' נמשך בזחילתו למקום רחוק, ושם עמדו המים, מטהרין שם בכל שהוא, ולפמ"ש נראה דכיון שמחוברין בכח זוחלין אע"פ שבסופן עומדין, הרי נשתמשנו למעין זה בכח זוחלין, וכיון שאינו מטהר בזוחלין אף אינו מחבר בזוחלין,

שהיה בלבד, ועוד דא"כ אין חילוק בין מושך לעומד, דבתרויהו במקומות הישנים מטהר בזוחלין, ובחדשים באשבורן, וזוהי דעת הרמב"ם, והראב"ד השיג מהתוספתא, אבל מוכח מתוכה שיש שם ט"ס שנשמט דין מעין המושך, וחסר מתיבת והרחיבו [הרי הוא כמו שהיה היה עומד וריבה עליו והרחיבו] מטהר באשבורן כו', שהרי על המושך אין ראוי לשנות מטהר באשבורן, ואילו לשון זה שנו בתוספתא פ"ק על העומד במימיו המועטין, וע"כ שחסר כאן בבא דמושך, וא"צ לעקור מתני' מפשטה.

והנה מצינו דמעיין אע"פ שרובו שאובין מטהר בזוחלין, במושך בכל מקום, ובעומד בשטח שנתפשט בו המעיין קודם ריבוי השאובין כמ"ש בתוספתא, וכיון דחזינן שנשאר בו דין מעין לטהר כשרובו שאוב, ע"כ מה שהחמירו במקומות שנתרחב ע"י שאובין, זהו מדרבנן כיון שניכר שהזחילה באה ע"י השאובין, ויש לשאול א"כ למה לא החמירו גם במיעוט שאובין, כשהמעין היה עומד ונתרחב ע"י השאובין, וי"ל דכיון דרובו מי מעין לא אתו למיטעי להכשיר זחילת מי גשמים, ולפמ"ש שזוהי גזירה אטו ריבה במקום זחילתו יש עוד יישוב לזה, ע"י להלן.

בהא דחששו בפרת בריית נוטפין

הקשו הראב"ד והרמב"ן למה חששו בגמרא שבת ס"ה ב' בנהר פרת שמא ירבו נוטפין על הזוחלין, הרי פרת מושך ומטהר בזוחלין אף בריבה עליו שאובין כדתנן במתני' דמושך כנדל הרי הוא כמו שהיה, ותיירץ הראב"ד דהתם הנדון במשיכות החדשות שמוסיף ביומי ניסן, והרי שנינו בתוספתא דרק במקום שהיה הולך מתחלתו מטהר בזוחלין, ודעת הראב"ד שפרת מוסיף הרבה בארכו, ודעת ש"פ דאף מה שמוסיף ברחבו בכלל מקומות החדשים, ולראב"ד נ"חא טפי דכנדל ג"כ סתמא מתרחב ואפ"ה דינו כמו שהיה,

שיצאו מן המעיין, וכדחזינן שמקוה נפסד ומתבטל בזחילה, ואם יש שתי גומות וכותל ביניהם ומחוברין באשבורן ע"י נקב כשפופרת הנוד או שצפין ע"ג מסתברא דחשיב כגומת המעיין.

גדר מקום שהיה יכול להלך מתחתו במעין העומד, יש לפרש שע"י ריבוי השאובין נפרצה חומת המעיין וכולו זוחל, ובשטח שהיה המעיין עומד, ודאי שמטהר בזוחל, ואפשר דגם השטח שמי המעיין היו זוחלין מעיקרא אם היתה החומה פרוצה, ג"ז בכלל יכול להלך מתחתו, וגרסת הרמב"ן בתוספתא מעין שהיה צר וחקקו והרחיבו כו' כנראה ט"ס, וש"פ העתיקה כבר"ש, מיהו ע"י שיטת הר"ש בד"ז לק' סק"נ.

בדברי הרמב"ן שבת ס"ה ב' בענין גומת המעיין והנמשכין

[מ.] כתב הרמב"ן שבת ס"ה ב' דלפי ענין המשניות נראה דהמעין זהו גומת המעיין עצמה, והנמשכין נקראין זוחלין, כענין ששינוי הזוחלין כמעין והנוטפין כמקוה, ור"ל דהול"ל איזהו מעין כל המחובר למקור הנביעה, והנפסק ונוטף דינו כמקוה, והשתא מתפרש שאף הזוחל ומתרחק ונפרד מן המעיין דינו כמעין, וש"מ דכל האשבורן שבגומת המעיין זהו גוף המעיין, שהרי אינו בגדר זוחלין, וכמש"כ ס"ק ל"ט.

ולכאזרה יש להביא ראי' מדתנן פ"ו מ"ו מעין שהוא יוצא מן התנור וירד וטבל בתוכו, ואין טובלין בתוך הכלי, הרי שינוי מעין שהעבירו ע"ג השוקת פסול, א"ו התם שהעביר זחילתו לתוך השוקת הרי ניתק הנזחל מגוף המעיין ונפסל, אבל כשגומת המעיין יוצאת מתוך הכלי אינו נפסל, ויש לדחות דכיון שהוא יוצא מתוך התנור הרי הוא נקוב במקום יציאת המעיין ולא חשיב כלי קיבול לגבי המעיין כלל, אבל אם היה נובע בכותל התנור, והתנור היה מקבל מים תחת נקב

ונמצא דמה ששינוי מטהר באשבורן היינו באשבורן לגומת המעיין.

ולפ"ז נוטפין שרבו על הזוחלין, שלא בגומת המעיין אינם מטהרין בכל שהוא, דבטל מהם לגמרי דין מעין, ולשון הרמב"ן והר"ן בזה דנפסל כולו ע"י רוב השאובין, ומשמע אפי' לענין כל שהוא, והרמב"ם סתם לשונו והזכיר רק פסול זחילה, שזה מפורש בגמרא, ובמעין עומד כתב כמתני' שוה למקוה כו', ולפמש"כ דלא סגי במה שהמים עומדין, מיושב הא דתנן דשוה למעין להטביל בו בכל שהוא, דהיינו שהמחוברין לגומת המעיין מטהרין בכל שהוא כיון דמדאורייתא דינם כמעין לכל דבר, ולא גזרו אלא בזחילתן אטו ריבה במקום זחילתן, ששם אין להם דין מעין כלל, אבל לא גזרו על כל שהוא כיון שהדין שהצרכנום שיעמדו באשבורן מחייב שיהיו מחוברין לגומת המעיין.

וכיון דפסולא דמעין העומד שהמשיכו הוא אטו ריבה עליו במקום זחילתו, ניחא דלא גזרו כשהמשיך המעיין העומד ע"י מיעוט שאובין, דכיון שאף במקום זחילתן מיעוט שאובין בטל ומטהרין בזוחלין, אין לגזור במעין העומד כלום.

מיהו לקמן ס"ק מ"ד נתחדשו בזה דברים עי"ש, ועס"ק מ"א מה שקשה ממתני' דהעבירו ע"ג בריכה, ועס"ק מ"ד מה שקשה מהעבירו ע"ג שפה כ"ש כשר חוצה לו.

בגדר גומת המעיין, ומקום שיכול להלך בתחלה

[מ"ל.] גדר גומת המעיין נראה דהיינו המחובר למקור המעיין באשבורן, דבזה הנכנס לשם נטפל לעיקר המעיין, אבל הנוטף לתוך זחילת המעיין, אינו מתבטל למקור המעיין, שהרי הזוחלין ניתקין מן המעיין ומתפרדין ממנו, אלא שנתחדש דכיון שנובעין ונמשכין ממנו עדיין חשובין חיבור למעין, אבל זהו חיבור קלוש שאינו מועיל אלא למים

קאמר ה"ה כמקוה עד שיצאו הראשונים, ושמא יש לדחות דלהשמיענו שדינו כמים חיים בתוך הבריכה נקט לשון זה לדיוקי דכשיצאו כשרים לזבים, ועוד דסתמא מיירי שיש בבריכה מ' סאה והיא אשבורן, ולכן הנפ"מ לזבים כו', אבל בטוש"ע סעיף י' כתבו שחזר לדין מעין, והש"ך ס"ק ל"ב כתב דמיירי ברובן מי מעין, ומרן זללה"ה תנינא ס"ב ס"ק י"ד השיג דבזה כשר אף לזבים, והט"ז סק"כ כתב דהבריכה חשיבא כמקום שהיה יכול להלך מתחתו, ומרן זללה"ה כתב דזה לא מהני אלא כשמעורבין הנוטפין בתוך מי המעיין, ולא כשהמעיין מתחבר לבריכה של נוטפין, ולהרמב"ם והרמב"ן לא מהני יישוב זה, שהרי הבריכה כזוחלין שלא בגומת המעיין, ודעת מרן זללה"ה שדינה כמקוה לזוחלין וכמעין לכל שהוא, ולפמש"כ לעיל דנוטפין שרבו על הזוחלין אין מטהרין בכ"ש, ג"ז קשה, וגם פשטות הרא"ש וטוש"ע שדינו כמעין לתרויהו, ולקמן ס"ק מ"ד נתישב בס"ד.

במתני' מעין המשוך כנדל ה"ה כמו שהיה

[מב.] פ"ה מ"ג מעין שהוא מושך כנדל ורבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה, יש לעיין היכי קתני הרי הוא כמו שהיה, הרי בפשוטו פסול לזבים ולמצורעים, וכן יש לדקדק בפ"ק דמימיו מועטין שרבו עליו מ"ש פסול לזבים, (דאל"כ הו"ל לפרושי במעלה שישית שגם מטהר בזוחלין) א"ו כל הכשר לזבים מטהר בזוחלין, וכיון דקתני שוה למקוה, ש"מ שפסול לזבים, ואין נראה לחלק במים חיים בין מושך לעומד כיון שנובע, אבל ראיתי בספר מרן זללה"ה שצידד דכשר אף לזבים, עי' קמא ס"ו סק"י, מיהו כתב שם ד"ל דנפסלין משום מי תערובת, ודקדק מפשטות התוספתא דפרה שבר"ש שם פ"ח מ"א דבאר שנפל לתוכה שטף של מי גשמים פסולה מפני העפר ולא מפני המים, וכ"נ בר"ש ורמב"ם שם, מיהו בפרה שם פשיטא ליה ז"ל דברובן פסולין.

המעיין היה פוסל מימיו אע"פ שעיקר נביעתו מתוך התנור, וזה אם נימא דתנור אע"פ שעיקרו מחובר כיון שמק"ט דינו כשוקת ולא כבריכה, וכ"נ מדנקט מעין ולא מקוה, (ויש לדקדק דאע"פ שכותלי התנור מחזיקין אותו כנראה במשנה שם, לא חשיב שהויתו ע"י התנור הטמא).

עוד דקדק הרמב"ן מהתוספתא שמחלקת בין החופר בצד הנהר להחופר בצד המעיין, וש"מ דהנהר מפני שהוא מושך ממקורו דינו כזוחלין, משא"כ החופר בגומת המעיין, מיהו בפשוטו החילוק שם אם המים מתמצין ע"י חלחול בקרקע, או שנובעין בשטף כדחיפת מעין, ורק מעין שנובע מתחת לקרקע פורץ מימיו לאויר, משא"כ הנהר שבצדו רק מחלחל, ולא נובע.

ולפ"ז עדותו של ר"צ ג"כ בזוחלין מן המעיין ולא בגומת המעיין עצמה, והיינו מפני שבמעין עצמו אף אם רבו נוטפין כשר, מיהו לזבים ומצורעים לא מסתבר להכשיר ברוב שאובין, ועי' בזה לקמן ס"ק מ"ב, אבל איכא לדיוקי דרבו נוטפין פסולין לגמרי, וזה רק בזוחלין מן המעיין, וזה ודאי אמת שהם פסולין דהא זוחלין בזחילתן מיירי, ודינם לטהר באשבורן, ולמש"כ לעיל אף בכל שהוא אינם מטהרין.

במתני' העבירו ע"ג בריכה וכו'

[מא.] פ"ה מ"א העבירו ע"ג בריכה והפסיקו ה"ה כמקוה חזר והמשיכו פסול לזבים כו' פשטות המשנה שהבריכה ריקנית, וכשנכנסו מי המעיין לבריכה דינם כמעין אף לזבים כו', ומשהפסיקו נעשו מי הבריכה כנוטפין, ודינם כמקוה לכל דבר, ולפ"ז כשחזר והמשיכו כ"ז שמי הבריכה מרובין על מי המעיין דינו כנוטפין שרבו על הזוחלין, שהרי אין חיבורו בגומת המעיין, וקשה א"כ מ"ט קתני פסול לזבים כו' דמשמע שדינו כמעין לזוחלין ולכל שהוא, מדלא

מים וחזרו ע"י המעינות חשיבי שפיר מי מעין, וכ"כ הרא"ש בתשובה שגם המעיין מקבל שפע מלחלוחית האויר שנעשית בזמן הגשמים, וכ"מ בתוספתא דפרה פ"ט דמעין שמתרבה בימות הגשמים ומתמעט בימות החמה כשר, וש"מ דאף לרב יש ריבוי מעין בזמן הגשמים, מעליית התהום, ומלחות קרקע.

בענין שאר נהרות

כתב הרמב"ן שאנו רואים שאין הנהרות מתרבים בימות הגשמים יותר על שהיו כל השנה אלא מעט כו' ע"ש שצידד דפרת היה מתרבה בכפלים ויותר, ואפשר לומר דגם פרת לא נתרבה הרבה, ולכן סבר שמואל דבצירוף כיפיה עם מימיו הקבועים הו"ל זוחלין רובא, אבל מודה שהגשמים מרבים כמו כיפיה, ורב לא סבר דמיברך מכיפיה, - גם יתכן שכל הנהרות דינם כאשבורן, שאין זוחל בהם אלא מעט מלמעלה, ורק פרת היה במדרון גדול מא"י לבבל, דבבל עמוקה כמ"ש הרמב"ן שם, ולא אמר שמואל אלא דאין מטהרין בזוחלין, אבל י"ל דסתמן אינם כזוחלין.

שם, ומקואות ביומי ניסן, י"ל דבכל ימות הגשמים מצויין מים בבורות שיחין ומעורות, ומשפסקו גשמים התקין להם מקואות שישארו בהם מים כל ימות החמה.

שם שלא ירבו נוטפין, יעוי' ברמב"ן בביאור לשון נוטפין, ועמשנ"ת בזה לעיל סק"ה, שעיקרו נוטפין מן המעיין, והשתמשו בגמרא בלשון זה כאן, כלפי ששנינו דזוחלין שרבו על הנוטפין כשרין, קאמר הכא דשמא יהא איפכא.

בחילוק בין גומת המעיין להמשכו

[מד]. עוד בדברי הרמב"ן שכתב לחלק בין רבו מים שאובין בגומת המעיין לרבו במקום זחילתו, ויש לעיין מנין קים להו לחז"ל חילוק זה מכיון ששמענו שהזוחלין

ונראה דכיון שפסולן משום מי תערובת ולא מפני שהורע כחו של המעיין שייך שפיר לשנות הרי הוא כמו שהיה, דמתני' כוללת מעין של מים מוכין ומים חיים, ומיירי במה שרבה עליו והמשיכו ע"י השאובין, דנשאר כחו כדמעיקרא לטהר בזוחלין, ולא מיירי במה שנפסל ע"י התערובת בלא ההמשכה הנוספת, דזה אינו ענין לכח הטהרה של המעיין, אלא מפני התערובת.

בסוגיא שבת ס"ה ב' בדברי שמואל

[מג]. שבת ס"ה ב' דאמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת כו' ופליגא דשמואל כו' ופליגא ידיה אדידיה כו', יש לעיין מנלן דפליגא אדידיה, נהי דשמואל פליג ארב וסבר שאין פרת עדות ודאית דאפשר דמכיפיה מיברך, אבל יש גם לחוש דמגשמים נתרבה ולכן אינו מטהר בזוחלין, וי"ל דקים לגמרא דשמואל אמר ד"ז כלפי טבילת זוחלין, שאין לחוש למי גשמים כיון דעיקר ריבוי מכיפיה, והא דחשש למעשה שלא לטבול אלא ביומי תשרי, י"ל משום דלא קים לאינשי ריבוי של פרת מכיפיה ואתו למיטעי, ובריטב"א נדרים כתב דמודה שמואל בדאיכא מיטרא בבבל דפסול, ורק על עדות מיטרא דמערבא פליג.

הא דאמרינן בכורות נ"ה ב' דמימי פרת פרין ורבים, היינו שמתרבים יותר משאר נהרות מכיפיהו, אבל כולו מוכיפיהו מתרבים.

בענין מים המחלחלין באדמה

שם סבר שלא ירבו נוטפין על הזוחלין, נראה דאף המים המחלחלין בעובי האדמה דינם כמי גשמים, וכמ"ש בתוספתא מקואות פ"א ה"ו דמה שההרים בוצצין אחר הגשמים לא חשיב מעינות, ויעוי' ברמב"ן פ' עקב שיש מעינות מהתהום ויש מעינות שמתהום מהגשמים ומהאדים שבאויר, והיינו דכתיב עינות ותהומות, ונראה שאם מחלחלים בתכונת מים דינם כמי גשמים ואם נתבטלו מתורת

שהוסיף ע"י השאובין, כדעת הרמב"ם, ב. מעין העומד ורבו עליו מים שאובין והתחיל למשוך ולזחול, מטהר בזוחלין רק במקום שהיה יכול לזחול מממיו לחדר, ואם עמדו המים ומחוברין באשבורן למקור המעיין מטהרין בכל שהוא, ג. מעין המושך ורבו עליו מים שאובין במקום זחילתו אינו מטהר בזוחלין, דבמקום זה ניכר שהזחילה מהרוב, (ואין כאן מקור נובע לייחס אליו הזחילה), ד. מעין המושך וזוחל, ובסוף זחילתו עמד המעיין, ורבו עליו מים שאובין במקום שעומד, מטהר שם בכל שהוא, כיון שמחובר למעין כשר בחיבור אשבורן, ה. אבל אם ריבה עליו באמצע זחילתו, אע"פ שהוא עומד בסוף, אינו מטהר שם בכל שהוא, דכיון שאין לו דין מעין בזחילתו, אינו מחבר את האשבורן שבסופו, ו. מעין שהשיקו לחדרלית של גשמים בין אם המעיין עומד בין אם המעיין זוחל, אינו מטהר את החדרלית כלל, אבל אם המעיין הושק לאשבורן של מי גשמים הרי הוא כמעין לטהר בכל שהוא.

בהא דהעבירו ע"ג בריכה והפסיקו והמשיכו אינו פסול אלא לזבים

ודאתאן עלה נתיישב מה ששינו במעין שהעבירו ע"ג בריכה והפסיקו וחרו והמשיכו דפסול לזבים כו' ומשמע שדינו כמעין לשאר טמאים, דבאמת מדאורייתא כיון שהבריכה אשבורן ועד הבריכה יש רק מי מעין, נמצא שיש חיבור גמור מהבריכה לגומת המעיין, דמי המעיין מחברים בזוחלין, ומי הבריכה אשבורן, אלא דבעלמא שהם מים שאובין החמירו שלא יטהרו בזוחלין, אבל כאן שהמים באו ממשיכת המעיין, אלא שהפסיקו, הרי הוא נראה כהמשך המעיין, שהרי המעיין עדיין מושך בכחו בשטח זה ובשטף כזה, ומים אלו ג"כ מן המעיין, וכמו שלא גזרו במעין שהוא מושך כנדל, ולדעת הרמב"ם ל"ג כלל.

כמעין לכל דבר, מנלן דלענין ריבוי שאובין יש חילוק ביניהם, הרי גם במעין גופיה חידוש הוא, ואם ילפינן דכל המתערב במעין נעשה כמוהו, מנלן דבמקום זחילתו ליכא ד"ז, ונראה דבאמת מדאורייתא אין שום חילוק בין גומת המעיין למקום זחילתו, ואם רבו נוטפין בתוך הזוחלין דינם כמעין, אבל מעין זוחל שנפגש בחדרלית של גשמים ושאר מים זוחלין, אינו עושה אותם כמעין, כיון שהחדרלית עצמה אינה חיבור זל"ז, ומאי מהני אם קצה המים מושק למעין, ובחיבור כזה של זוחלין ונוטפין פסול מדאורייתא, ולכן גזרו חכמים בנוטפין שרבו על הזוחלין, אטו נוטפין שנפגשו עם הזוחלין ולא נתערבו בהם.

ונמצא שעיקר הגזירה בנוטפין שרבו על הזוחלין ושניהם זוחלין, אבל זוחלין שנכנסו לתוך גומא של שאובין שהם אשבורן, מן הדין נעשין כולן כמעין, דאין חילוק אם נתחברו לזוחלין של המעיין או לגומת המעיין, אלא שבגומת המעיין תמיד החיבור במצב של אשבורן ואז נטהרים הנוטפים ודינם כמעין, ובכה"ג שהמעין בלבד הוא הזוחל, והשאובין אשבורן, שפיר נעשין כחד עם המעיין, ואין בזה החסרון של זוחלין, כיון שהשאובין אינם זוחלין, ובכה"ג שפיר מטהרין בכל שהוא, כמו גומת המעיין שרבו עליה מים שאובין, ושניהם אינם מטהרין בזוחלין, כיון שניכר שהזחילה בגלל השאובין, וכ"ש בבריכה זו שאם היו זוחלין תחלה לא היו מתחברין למעין מדאורייתא.

אבל אם הזוחלין רובן שאובין אע"פ שבסוף זחילתן הם אשבורן אינם מטהרין שם בכל שהוא, כיון שהזחילה הזו אין לה דין מעין, ממילא גם אינה מחברת את האשבורן שבסוף, למעין שקודם התערובת.

סיכום הדינים

נמצינו למידין, א. מעין המושך ורבו עליו מים שאובין מטהר בזוחלין אפי' במה

פ"ה מ"א עד שידע שיצאו הראשונים, מ"ט לא סגי ברוב

[מה]. פ"ה מ"א פסול לזבים כו' עד שידע שיצאו הראשונים, לכאורה משמע שיצאו כולם, והקשה הראב"ד בשעה"מ מ"ט לא סגי ברוב, כמו ברובו זוחלין על הנוטפין, ותירץ דהתם הנוטפין הם מי מעין ולכן מתכשרים, אבל כאן כבר נפסקו ע"י הבריכה, והיינו לשיטתו דנוטפין היינו טיפין שמן המעיין, אבל קשה דגם מי הבריכה הם מהמעין, וצ"ל דניתוק הבריכה שהוא מקום מכונס לעצמו מנתק מן המעיין יותר, אבל הדבר קשה לחלק כן, וכן פשוט לכל הפוסקים דבכלל מתני' גם זוחלין שרבו על מי גשמים כההיא דפרת אליבא דשמואל, וכן בראב"ד שם כתב דלמי חטאת בעינן רוב ולא סגי במע"מ כההיא דפרת.

והנה באמת לעולם לא יצאו כל הראשונים ע"י המעיין, דלעולם מתערבין ויוצאין לפי ערך, וכיון שכן יש להכשיר גם ברוב מי מעין, שאין לנו שיעור אחר לומר דבמשהו התירו, ומה ששינוי שידע שיצאו הראשונים, נראה דהיינו לאפוקי דלא סגי שיצא ממנו מלואו ועוד, ולא שיתחשב שלא נשתיירו רובן, אלא בעינן שידע בודאי שיצאו רובן, והיינו משום דחיישנן שהמעין שנכנס בקילוח מועט לא עירב כל מי הבריכה, ועדיין רובן שקועין בתחתיתה, ולכן צריך לערב מי הבריכה דע"י בילה נדע שיצאו לפי ערך שוה, ומרן זלה"ה בקמא ס"ו סק"י צידד דסגי ביצאו מלואו ועוד, ועתי"ט ותו"ח בזה, ולכאורה מדשני תנא מלישניה בפ"ג מ"א ב' ש"מ דהכא בדאורייתא החמירו טפי, ולשון הרא"ש שכתב דכשידע שיצאו כשיעור הראשונים כשרין, משמע כפי' מרן זלה"ה.

שו"ר בריטב"א נדרים ובנמו"י שם שכתבו דפסולא דרבו הנוטפים הוא מדרבנן משום מראית העין, וכ"כ מרן זלה"ה בדעת תו' בכורות נ"ו א', וכן ראיתי במרדכי שבת ס"ה ב' הובא בב"י, אבל מדברי הרא"ש סימן י' נלמד שכונת המרדכי רק אליבא דשמואל, שהחמיר מדרבנן, אבל לרב ואבוה דשמואל אפשר דפסול מדאורייתא.

בהא דהעבירו ע"ג שפה כ"ש כשר

ועדיין צריך יישוב הא דתנן במ"א העבירו ע"ג שפה כל שהוא כשר חוצה לו, ומשמע בפשוטו שכל היוצאין מן השוקת אע"פ שהם זוחלין הרי הם כמעין, ואמאי הרי אין חיבור בין המעיין ליוצאין מן השוקת אלא למשהו הראשון שהם נוגעין בו, ולא קתני מתני' דשוין למקוה ולומר שנטהרו משאיבתן, אבל צריכין אשבורן, ובש"ך ס"ק ל"ג תירץ דכיון דפסולין רק משום גזירה הקילו, אבל כיון דפסולין מדאורייתא בחיבור כזה, אין ראוי להקל, ולהרמב"ם והראב"ד משמע דפסולין מעיקר הדין, אלא יש לפרש דמיירי שבכל משך השוקת המעיין מחובר במקצתו שע"ג השפה, ובכזה"ג שלא ניתק המעיין כולו לתוך הכלי, לא חשבינן ליה כשאובין כלל, והו"ל כמעין שהטבילו בו את הכלי, ולכן הוצרך התנא לבאר דכשר רק חוצה לו, שלא נטעה שגם בתוך הכלי הקלו, כיון דבמצב זה היה מקום שלא לגזור כלל, ואמנם אפשר לקיים דפסולו משום גזירה, אבל לא גזירה מחודשת כדפר"ש, אלא כפשוטו כיון שכל המעיין ניתק לתוך הכלי נעשה כשאוב, ולא מהני חיבור שבכניסתו דמשם ולהלן ניתק מחיבורו, אבל החיבור שע"ג שפתו לכל משך השוקת שפיר מהני שלא יחשב כשאובין לכל הפחות חוצה לו, ונשאר בדין מעין כתחלתו.

ולשון הרמב"ם פ"ט ה"ט עד שידע שיצאו כל מי המקוה כו', ובה"ג נראה דזוחלין שרבו על הנוטפין כשרין לזבין, וכ"כ בפיה"מ, ואם נימא דכאן מיירי בבריכה שהיתה מלאה שאובין, יתכן לחלק ע"ד הראב"ד הנ"ל, אבל אין נראה כן, דלעולם מיעוט שאובין אינם פוסלין את המעיין, ואם באנו לקיים דברים כפשטן דמצריך הכא שיצאו כל המים ממש, צ"ל דכיון שהבריכה קבועה במקומה ומליאה מים פוסלת כל מי המעיין שנכנסין לתוכה ולא חשיבי חיים, ואין יתרון במה שהיו המים מתחלה מי המעיין, ויותר נראה לפרש ברמב"ם כמש"פ במשנה, וכל מי המקוה הכונה שידע שיצא כל השיעור שצריך לצאת מהראשונים.

בד' הר"מ בפ"י דמתני'

בעיקר פ"י המשנה נראה דגם הרמב"ם מפרש לה בבריכה ריקנית כמ"ש בפיה"מ, ומ"ש בהלכות שהיא מלאה מים ר"ל שהיא מתמלאה ומחזקת מימיה, ולכן המים שנקוים שם כנפסקו מן המעיין ונכנסו לרשות הבריכה, כיון שהבריכה מקבלת מימיה ואינה מוציאתן, ואם תתמלא על כל גדותיה יחזרו המים במקום כניסתן ולא יכנסו יותר, אבל מה שנכנס אינו יוצא, ולכן דמו קצת לשוקת להפסיק המעיין, אבל אינם שאובין שהבריכה בנין ולא כלי ולכן דינם כמקוה.

בדברי מהרי"ק בדין מעיין שפסק ממקורו

[מזו]. בדין מעיין שמימיו זוחלין והפסיקו ממקור נביעתן כתב מהרי"ק בשרש קט"ו שאם הם עדיין זוחלין דינם כמעיין, שעדיין לא נפסק מהם חיות המעיין שהרי הם זוחלין, וכגל שנתלש שדינו כמעיין, אבל אם המים שנתלשו עומדים באשבורן אין דינם כמעיין כדתנן העבירו ע"ג בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה, ובשרש קנ"ו צידד דלהמפרשים דמתני' מיירי בבריכה מלאה מים, א"כ י"ל דאף

כשהם אשבורן והפסיקו דינם כמעיין, ורק מפני שהיתה מלאה מים מעלמא הרי היא כמקוה, וכן נסתפק הב"י, והש"ך סק"ל וסק"ח חלק עליו בתרויהו, וההיא דגל שאני שכח דגל חשיב חיות הים טפי מזחילה, ומרן זללה"ה כתב דודאי כשהמים אשבורן פסק חיותו, והדבר מפורש בראב"ד ורשב"א ותו' בכורות נ"ה ב' דאם הפסיק המעיין דינו כמקוה, אבל לא שמענו מדבריהם להיכא דהמעיין זוחל, ואין סברא לחלק בין זה לגל שנתלש, ולכן כתב דלדינא קי"ל כמהרי"ק בזה שמעיין שהפסיקו ועדיין הוא זוחל דינו כמעיין, אלא שיש לחוש שמא היו המים אשבורן וחזרו וזחלו.

והדברים צע"ג דכיון דנקטינן דמי מעיין שנפסקו ממקור נביעתן אין דינם

כמעיין, דפסק חיותו לענין מים חיים, וכן אם הם אשבורן, וכן אם רבו עליהם מים שאובין, א"כ מנלן להמציא שיש דין מעיין בתורה בלא חיבור למקורו, הרי לא שמענו אלא שהמחוברין למעיין כמעיין אע"פ שהם זוחלין, אבל דין חדש במעיין מנלן, ועוד דמעיין שזוחל אין זו חיות אלא אפיסה והפסד, אלא דמ"מ הכשירתו תורה במעיין שעיקרו נביעה ושטף מים לחוץ, אבל ודאי דמעיין שנשפך במקום מדרון אין זו חיותו, ויותר הוא חי וחזק כשיש גומא גדולה במקום נביעתו, וא"כ כשניתק ממקור חיותו ונשפך במדרון הרי אפיסתו כאפיסת מקוה שנשפך, ואיך ניקום ונימא איפכא דאשבורן כמקוה וזוחלין כמעיין, וכ"נ שהיה פשוט לראשונים ז"ל שאם בריכה שהפסיקה כמקוה ולא כמעיין, הרי זוחלין שהפסיקו פסולי לגמרי, וכ"נ בראב"ד ורמב"ן שדנו שאף נצוק מהמעיין פסול מפני שניתק חיבורו, ועיקר פסול נוטפין מפני שניתק חיבורן למעיין, וכ"מ ברשב"א בשעה"מ הובא בב"י דזוחלין שניתקו פסולי ולמד כן ממתני' דבריכה, וכ"נ בתו' בכורות נ"ה ב'.

בענין גל שנתלש

ולדעת רוח"פ דמעין א"צ מ' סאה אפי' לאדם, א"כ מוכח מגל שנתלש שדינו כמקוה, וכ"ה פשטות הדברים שאם כל מעין צריך מ' סאה מה ראה התנא להזכיר ד"ז בכאן דוקא, וגם לא היה לו לשנות כלים בהדי אדם אם אינם צריכין מ' סאה, א"ו כדי לפרש דמשום מקוה הוא מטהר, ביאר דיש בו מ' סאה, ומיירי כשנופל לאשבורן, וא"צ שיפול לבור, אלא כל שכשיתפשט ישאר במקום זה ג"כ מים כקליפת השום חשיב הכל אשבורן, והר"ז כגל שעולה על מעלות המערה, כ"כ מרן זללה"ה בתנינא ס"ח סק"ז, וא"כ מתפרש בפשיטות שהגל בבקעה ודינו כאשבורן אע"פ שמתפשט ויורד, וכ"נ בגמרא ששאלו על מתני' מאי למימרא, ותירצו מ"ד נגזור ראשין אטו כיפין, והיינו משום דכיפין אין דינם כאשבורן, וכ"נ בתוספתא שבר"ש פ"ד מ"ד שאף שפך היורד מן הגג לבית דינו כגל, אבל הר"ש שם חילק ביניהם עי"ש, וכ"כ הרמב"ם בפ"ט הי"ח דאורי הגל פסול משום זוחלין, וש"מ דמקוה הוא וע"ג קרקע דינו כאשבורן, ואמנם לפי הנראה בטוש"ע ס"ה דגל דינו כמעין, מסתברא כדברי מרן זללה"ה דה"ה מעין שנתלש מקצתו ממנו, אע"פ שיש סברא לחלק דגל הוא מכח המעין וכנביעה הפורצת לחוץ דמיא, משא"כ זחילת מדרון שהיא הפסד המעין כזחילת מקוה, אבל בלא מקור אין לחדש דיש כח מעין כשמונתק ממקורו, וממילא אם בגל חזינן דא"צ חיבור למקורו, י"ל דבכל גוונא דינו כמעין אבל כבר כתבנו דאשבורן עדיף מזוחלין, וא"כ מפורש במתני' דאין דינו כמעין, ומזה יש להוכיח גם לגל.

ראיות דמעין שנפסק פסול

ויש להביא רא' מדתנן פרה פ"ח מי"א אמת המים הבאה מרחוק כשרה ובלבד שישמרנה שלא יפסיקנה אדם, ולשון המשנה מוכיח דאין הנדון אם כשהפסיקה כשרה, דזה פשוט דפסולה, אלא דס"ד דאף כשלא

הפסיקה אדם מ"מ כבר פסקה חיותו של מעין, שעיקר חיותו במקום נביעתו, ולא בזחילת מדרון שמרחוק, וא"כ משמע דבהפסיקה אין זה פסול דמים חיים דוקא, דא"כ הו"ל לתנא להתייחס גם לחידוש זה בדין מים חיים, אלא כיון שאם הפסיקה הרי היא פסולה לגמרי ואינה כמעין כלל, לכן לא הוצרך לפרש כן, אלא הזכיר להזהר מהדין הידוע שאם הפסיקה אדם פסולה, וקצת יש לדקדק עוד ממתני' דפרה פ"ו מ"ה דמעין שפינהו לגת והפסיקו דמי למעין שמלאהו בכלי, עי"ש דמסיים דפסול מפני שלא נתמלאו בכלי, וש"מ דהפסק המעין ממקורו זהו ביטול שם מעין, דאל"כ היה פשוט שאין נופל שם מילוי כשפינהו לגת ולגבים, ולא משמע דהטעם רק מפני שהגת אשבורן.

ועוד יש לדקדק מדתנן בפ"ק במעלה החמישית מים מוכין, ואמאי שבקיה תנא למעין סתם דעסיק ביה במעלה רביעית ושישית, הרי יכול לומר מעין שהיה מושך וזוחל והפסיקו, דמטהר בזוחלין ופסול לזבים, א"ו לגמרי בטל מיניה שם מעין, וכ"נ בתוספתא שם שדינו כמי תמציות.

בענין מחצה נוטפין

[מזן] פ"ה מ"ה העיד ר"צ על הזוחלין שרבו על הנוטפין, משמע דמחצה על מחצה פסול, והקשה הראב"ד מלשון הגמ' שמא ירבו נוטפין על הזוחלין, דמשמע דמע"מ כשר, וכתב בתירוצו קמא דלאו דוקא נקט ירבו, וה"ה דמע"מ פסול, וכ"כ הרמב"ן והרשב"א בתירוצו קמא, ובאמת אין ראוי שיאמרו בגמרא שמא יהיו נוטפין כזוחלין, וגם כל לשון נוטפין שם הוא מושאל מלישניה דר"צ שאמר הזוחלין שרבו על הנוטפין אמרו שמא יהא איפכא, אבל התם מיירי במי גשמים וכאן במי מעין שנטפו ממנו, וכמש"כ סק"ה, מהרמב"ם והראב"ד, וכ"כ הרשב"א בשעה"מ דמע"מ פסול, וצ"ע בתירוצו של הרמב"ן

בקרקע דינס כמי גשמים כדתיא בתוספתא,
וכמש"כ ס"ק מ"ג.

שם בר"ן מיהו איכא מ"ד כו' מקומות יש בו
שתורת מקוה עליהן כו' ומקומות יש בו
כו' צ"ע דלפ"ז אין שש מעלות במקואות,
דבמעלה הרביעית יש מקומות שהם כמעלה
החמישית ויש כמעלה השלישית, גם יישוב
הר"ן דאשמוענין תרי דינין דחוק, וגם בפ"ה
למה חזר ושנה כן, ובאמת אין זו דעת
הראב"ד דמפרש שוה למקוה ולמעין במקום
אחד, וההיא דפרת במקומות החדשים
שמהירין בכל שהוא ובאשבורן, וכ"כ
הרשב"א וכ"מ ברמב"ם וכ"נ בר"ש ורא"ש,
והר"ן כנראה ע"פ הריטב"א עי"ש.

שם בר"ן ד"ה ומ"מ כו' וה"ק מעין שהוא
מושך כו' אלא באותן המקומות כו'
לכאורה הדבר רחוק שמעין שנוספו בו מים
יותר ממה שהיה בו ואפ"ה לא נתרחה
משיכתו, ואם נתרחה היכי קתני שהוא כמו
שהיה, ובריטב"א כתב שהמים קמו כמו נד,
וזה יתכן בחריצין דקין ועמוקים, וגם שם
מתרחבין לבסוף, ובאמת דעת הראב"ד
דהמתרחבין מעט במשיכות הדקות דינם
כמעין, ורק החדשים לגמרי דומיא דעומד
שנמשך, פסולין, ועמש"כ בזה לעיל ס"ק ל"ח.

שם ובודאי אפי' במקום שנתרבה כו' פשיטא
דהיכי תיסק אדעתין כו', מיניה וביה נמי
מוכח שהרי במקום הישנים מטהר אף
בזוחלין, כן הקשה מרן ז"ל, ואפשר דכונתו
להוכיח דריבה עליו אין הכונה מקצת דזה
פשיטא.

שם בר"ן ד"ה אבל, כשרבו בגומת המעיין
עצמו, בנמו"י כתב בשם הריטב"א שלא
נתברר טעם יפה לחילוק, ועמש"כ ס"ק ל"ח,
ובס"ק מ"ד כתבנו דמדאורייתא באמת אין
חילוק ביניהם.

שכתב שאם נפלו נוטפין לזוחלין מע"מ כשר,
דבמקומן חשיבי והנופלין לתוכן מתבטלין,
דלא מסתבר להכשיר למי חטאת כשחציין מים
שאינם חיים, ובכמה משניות שנינו דמע"מ
פסול, בפ"ד (ובפ"ק) ובמכשירין פ"ב, גם תי'
הראב"ד לחלק בין מי חטאת לזוחלין אין לו
מקור בדאורייתא.

בדברי הר"ן נדרים מ' ב'

[מח]. ר"ן נדרים מ' ב' וראיתי מי שכתב בהיפך
כו' הכונה למ"ש בריטב"א ונמו"י
שם דשמואל מחמיר טפי מרב, ואפי' כשהנהר
לא נתרבה, חושש שמא בלא הנוטפים היה
מתמעט יותר, ורב לא חייש אלא כשיש
סהדותא דפרת, ודעת ש"פ כהר"ן, דשמואל
ג"כ מתיר כשלא נתרבה, מיהו מה שהביא
הר"ן ממתני' דפרה דמים המזובין פסולין,
צ"ע דהתם לענין מים חיים מיירי, אבל דין
מעין יש גם למזובין, שו"ר בריטב"א שכבר
הקשה כן על הרמב"ן.

שם בר"ן ד"ה אבוה, במקואות שבבתייהם כו'
יש לפרש דבימות הגשמים מצויין מים
בכל המקומות בבורות שיחין ומערות, ובניסן
שפסקו גשמים צריך להקותם שישמרו לכל
הק"ן.

שם ולענין הלכה כו' ומ"מ נ"ל כו' אלא
בנהרות שאין מזובין כו' גם שמואל
מורה שבימיה"ג הנהרות מתרבים, וא"כ מזה
שמזובים בימות החמה, אין רא"י שהריבוי
בימות הגשמים אינו מכיפיה, אלא ד"ל שלא
מצינו שהקיל שמואל אלא כשיש עיקר המעיין
מנביעתו, ועכשיו נוספו מים מקצתן מכיפיה
ומקצתן ממי גשמים, ובזה בצירוף עיקרו הו"ל
כיפיה רוב, אבל במזובין שהריבוי רק מכיפיה
וגשמים בזה לא סמך שמואל על כיפיה שהוא
לבדו הרוב, ואם אין ידוע לנו שיש לו מקור
נביעה ממעיין, וחיישינן שנשפך לתוכו מנהר
אחר ומגשמים יש לחוש שאף המחלחלים

משלימין שיעור טבילה, [וכן שיעור מי חטאת משלימין כמ"ש הרמב"ם והראב"ד], וש"מ דמטהר נמי בזוחלין, דאם משלים לשיעור כש"כ שיטהר בזוחלין, והש"ך הקשה דאדרבה מדלא תירצו דנפ"מ לזוחלין ש"מ דאינו מטהר בזוחלין, ובסברא כיון שהמיעוט מצטרף לרוב להשלים, כ"ש שאינו מגרע מהמעין כח טהרה בזוחלין, דהזחילה ודאי מתייחסת לרוב.

בשיטת הר"ש

[ג] שיטת הר"ש דמעין שריבה עליו מים שאובין אינו מטהר בזוחלין כלל, ובפ"ה לא קתני מים שאובין, ומתפרש שהרחיבו בחפירות ונתרחב, ונראה שאם הפנהו מצד זה לצד אחר לא מיקרי הרחבה ביד"א, רק אם הזחיל מי המעין בשטח יתור רחב ממה שנתפשטו ע"י המעין, בזה חשבינן זחילה זו כזחילה המפסדת וכזחילת מקוה, ומיושב בזה פר"ש בפרה פ"ו מ"ה במפנה את המעין לתוך הגת, ונראה דבנתרחב במיעוט שאובין מכשיר הר"ש, דההרחבה מתייחסת למים והמיעוט בטל ברוב, אבל בהרחיבין ביד"א אפי' בלא מים הרי ההרחבה מתייחסת לאדם, מיהו עיקר פירושו דחוק טובא, ויחידאה הוא בזה, מיהו הרמב"ן בשבת הביא תוספתא דמעין שהוא צר וחקקו והרחיבו כו' ונראה שנודמנה לו נוסחא מוטעת, שהגרסא שהעתיקו כל ש"פ מים שמימו מועטין כו' לא מיירי בהרחבת השביל של קרקע המעין בלא מים, ועוד בדברי הרמב"ן שם דהמפנה את הגת אע"פ שמחובר למעין פסול לזבים, ואמאי נפסל מליקרא מים חיים, וש"פ פירשוה בהפסיקו.

בשיטת הרא"ש

[נא] שיטת הרא"ש שסתם המשנה דפ"ק, ולא הביא בפסקיו מתני' דמושך כנדל, והעתיק נדון הנהרות ולא הזכיר הקושיא שהרי הנהר לא נתרבה, אלא בצדדיו, צ"ע, וצריך לדחוק דפשיטא ליה שאין טובלין באמצע

שם בר"ן אע"ג דאיכא למימר איפכא כו' בביאור הדברים, והעיקר דכונתו לחלוק על משמעות הרמב"ם שמכשיר אף במקומות החדשים, ובדברי מרן ז"ל בזה.

בד' הרא"ה והר"ן בדין מקומות החדשים

[ממ] בריטב"א בשם הרא"ה ובנמו"י בשם הריטב"א נדרים שם פירשו דבמקומות שהיה מהלך מתחלתו מטהר בזוחלין אף שלא בגומת המעין, ובמקומות החדשים דינו כמקוה, וכמ"ש הר"ן בדעת הראב"ד, ונראה שם שהכל מפני מראית העין מדרבנן, ומדאורייתא כל הנהרות מטהרין בזוחלין בכל המקומות אפי' נתרחבו מחמת הגשמים, והביא שיטת הר"פ אחי הרא"ה דמתני' מיירי במיעוט שאובין, וריבה עליו היינו הוסיף עליו.

וכבר כתב הב"י דרוה"פ מפרשים מתני' ברוב שאובין, וכ"כ מרן זללה"ה דהמיקל במקומות החדשים שדינו כמעין כשרבו הזוחלין לא הפסיד, שכ"ד הראב"ד והרמב"ן והרשב"א והר"ן, ומהרי"ק כתב שם שכמדומה שכ"כ הראב"ד והרשב"א אלא שאין הספרים בידו, ואם היה רואה שכתוב איפכא היה חוזר בו, וכ"נ דעת הרמב"ם והרא"ש וכן בריטב"א שם הביא דהרא"ה חולק על הר"פ ומפרש ברוב שאובין.

אבל הד"מ והש"ך חלקו ע"ז, והיינו דבמקומות החדשים שנתרחב המעין והנהר אפי' רובו זוחלין אינו מטהר בזוחלין, וצ"ע איך סתמו כל הראשונים שהמנהג לטבול בנהרות כר"ת, ולא הזהירו שבשפת הנהר פסול אף לר"ת, והרא"ש כתב בתשובה שאף כשגדל עשר ידות טובלין בו, ובאמת נראה דהר"י ג"כ לא פליג ע"ז, ומבואר בדבריו דרק כשיש לחוש שהנוטפין רוב פסול לר"ת.

הב"י דקדק מהר"ש והרא"ש שהקשו מאי קמ"ל ר"צ ותירצו דקמ"ל שהנוטפין

הנהר והו"ל מקומות החדשים, וכמ"ש בפ" דמיירי בהמשיכו באותן המקומות, מיהו משמע דמשיכות דקות שנתרחבו מעט דינם כמקומות הראשונים, ורק בשינוי גדול מיקרי מקומות חדשים, ובמיעוט שאובין כשר בכל המקומות.

סימן ז

בדין הנצוק והקטפרס, ועירוב מקואות, ובדין כלי שבמקוה

בסוגיא דגיטין בענין טופח להטפח

א. גיטין ט"ז א' הנצוק והקטפרס ומשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה כו' הא נמי תנינא טופח להטפח חיבור, יש לעיין אמאי לא דייק ממתני' גופה דקתני דוקא משקה טופח הא טלה"ט חיבור, וי"ל דלענין טומאה פשיטא לן דהוי חיבור, וכמש"כ להלן דלכו"ע מדאורייתא טלה"ט חיבור, והנדון רק לקולא לטהרה, דבזה רבנן החמירו דבעינן משקה כקליפת השום שניכר לעין, ולא לסמוך על משקה טלה"ט שניכר רק במישוש, ופעמים שחלקו מתייבש מעט והוא טופח שלא להטפח, ולכן ממתני' אין ראי' לטהרה, אבל בברייתא דקתני טלה"ט ס"ד דנפ"מ לידים, דהא למקואות החמירו רבנן, ולידים אפשר דהקלו, ודחי דילמא לענין מקואות ור"י היא, אבל ידים אין טהורות לחצאין כלל, ואפי' לר"י ואפי' יהא מים כקליפת השום לא מהני, וכמש"פ רש"י דלאו משום חסרון חיבור אתינן עלה, אלא שאינן טהורות בנטילה לחצאין.

בכולו במים אם בעינן לדיני חיבור

ויש לעיין אמאי לא דחינן דאתיא כרבנן לענין טבילה, דבכמה מקומות שנינו דמים המקדמין והמחלחלים מבטלים את החציצה, ואע"פ שאין בהם כקליפת השום אלא טלה"ט, כדתנן פ"ז מ"ז הטביל בו את המטה כו' מפני שהמים מקדמין, וכן בפ"ח מ"ה ואם הדיח את ידיו במים כו', ובפ"ט מ"א מפני שהמים באין בהם, ואפשר דכיון שכולו במים לא בעינן לדין חיבור, אלא סגי בזה שאין חוצצין בפני המים, והיה מקום לדון דסגי בזה במשקה טופח בלבד, שהרי לגבי נפשיה דינו כמשקה אלא שאינו חיבור למשקה הסמוך לו,

וכמ"ש תו' ע"ז ס' ב' דמה"ט צריך הגת ניגוב במשקה טופח ע"ש, שו"ר בר"ש טהרות סופ"ק ופ"ג מ"א דמשמע דלגבי נפשיה נמי אינו משקה, ועראב"ד ע"ז ע"ב א', ועי' בזה בספר מרן זללה"ה אה"ע סי' קמ"ז מה שנדפס בסוגיין בזה, אבל הש"ך בסי' קצ"ח ס"ק ל"ח כתב בשם הרשב"א והפוסקים דבעינן טלה"ט, ומ"מ י"ל דסגי בזה שאינו חוצץ וא"צ לכח חיבור, ויש להסתפק אם הכלי צף למעלה בשפת המקוה ואינו בולט מהמים, אבל על גביו יש רק טלה"ט אם זה בדין רגליו של ראשון, או דכיון שהוא בגובה המים הוי חיבור, שו"ר בחזו"א תנינא ס"ט סק"ו כתב דסגי בטלה"ט, - ולפמש"כ לק' סק"ז דבאשבורן אף לרבנן טלה"ט חיבור, והברייתא מתפרשת דטלה"ט חיבור אף בקטפרס, א"כ לא מצי לשנויי דמירי בחיבור דטבילה שהרי שם הוי אשבורן, וכן כשהוא בשוה עם המים הוי אשבורן.

שם דילמא לענין מקואות ור"י היא, משמע דלרבנן אין טלה"ט חיבור במקואות כלל, דאם בקרקע שוה הוי חיבור, הו"מ לאוקומה כרבנן, [ועי' לקמן סק"ז].

בשיעור חיבור מדאורייתא לדעת רבנן

ו'רבנן דטלה"ט לא הוי חיבור לטהרה, הרי השיעור הוא כקליפת השום, כדתנן פ"ו מ"ט על רום כקליפת השום, וכן בפרה פ"ה מ"ח וכמ"ש הראשונים ז"ל, ונראה דמדאורייתא לכו"ע השיעור טלה"ט, דודאי לא נאמרה הללמ"מ בשיעור כקליפת השום, שהוא ג"כ שיעור מועט ביותר, ובלא הללמ"מ אין להמציא פלוגתא דאורייתא בהבדל של המשהו

לכותל, אלא שהשטף עוקרו ממקומו וחשיב שפיר חיבור, וא"ת א"כ כל קטפרס חיבור הוא, וי"ל דבאמת לא מצינו בגמרא דקטפרס אינו מחבר שני גממיות, אלא לגבי נפשיה שכל המים השוטפים אינם חיבור, כמו ששינו פ"ה מ"ו בש"א מטבילין בחדלית וביארו בתוספתא דהיינו בדאית בה מתחלתה ועד סופה מ' סאה, וכן באהלות פ"ג מ"ג אם היה מקומו קטפרס דהנדון לשיעור רביעית, מיהו מצינו בטהרות פ"ח מ"ח עריבה שהיא קטפרס כו' דמשמע שאין המשקה טופח חיבור מפני שהעריבה קטפרס ובסיפא קתני אם היה משקה עומד, וש"מ שברישא אין המשקה עומד כלל, ונראה מזה דסתם קטפרס אין נשאר טלה"ט עומד, ואף שנוסע לאט דינו כקטפרס, אבל ע"ג האדם או ע"ג קרקע שהשיפוע מועט והעפר סופג, משכח"ל שנשאר טלה"ט, אע"פ שרוב המים ירדו בשטף החדלית, ועי' להלן מלשון הרמב"ם בפיה"מ טהרות פ"ח מ"ט שכתב שנשאר רק טופח.

בקו' הראשונים מרגליו נוגעות במים ומגממיות

הקשו תו' והראשונים ז"ל היכי מכשר ר"י ברגליו של ראשון נוגעות במים, הרי המים שע"ג גופו כקטפרס, ולכאורה הרבה מים נשארים על גופו שאין סופן לירד, וא"כ אין בהם חסרון של קטפרס, דהמים שמקלחין ויורדין מיד בעלייתו מן המים יש בהם כקליפת השום ויותר, ואף לרבנן חשיבי חיבור, ואח"כ נשאר טלה"ט דבוק על גופו, ואינם יורדין אלא מתייבשין והולכין.

ועוד הקשו היכי מכשר ר"י בגממיות שחדלית של גשמים עוברת בהם, הרי חרדלית היינו קטפרס שאינו חיבור, ולמש"כ י"ל כגון שנשאר טלה"ט שאינו יורד עם החדלית, ואינו נבלע מיד, והרי אמרו בגמרא דבדין טלה"ט פליגי ר"י ורבנן, ולא פליגי מידי בדין קטפרס.

הזה, וודאי אם קליפת השום הוי חיבור הרי ההלכה נאמרה דכל שהוא הוי חיבור, ויש לנקוט דטלה"ט זהו הכל שהוא, אלא שמדרבנן החמירו שלא לסמוך על מיעוט כזה, כיון שאינו ניכר לעין אלא ע"י מישוש, ויש לחוש שנתייבש בחלק ממנו, ועוד לפי מ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ז סק"ג ד"ה ובר"ש דכמדומה דרק ע"ג אדם וכלי עץ שייך טלה"ט שאינו כקליפת השום, וכן בשאר דבר רך, אבל על טס של מתכת וכיו"ב כל טלה"ט הוא כקליפת השום, א"כ בודאי דמעיקר הדין כיון שגם על גופו יש שיעור כקליפת השום הרי הוא חיבור מדאורייתא, וכ"מ מדיוקא דמתני' דדוקא משקה טופח אינו חיבור, אבל טלה"ט חיבור לטומאה מיהא, דדוחק לומר דה"ה טלה"ט, שהרי יש בזה פלוגתא ואיך סתם התנא טופח, אם ס"ל דה"ה טלה"ט, וכ"ג מדסבר ר"נ ארכב"א חגיגה י"ט א' בחד לישנא דרבנן מודו לר"י במעלות דרבנן, ואם מדאורייתא אינו חיבור לא היו מחדשים כן, ועי' לקמן סק"ו עוד סמך לזה ממתני', - שוב נתחדשו בזה דברים לקמן סק"ז דלרבנן טלה"ט חיבור באשבורן, ורק ע"ג הכותל בעינן כקליפת השום [וכמ"ש תו' חגיגה כ"א ב'], ופלוגתתם עם ר"י בטלה"ט שבקטפרס שנשאר דבוק ע"פ הכותל או האדם, וגם בזה נראה דמדאורייתא הוי חיבור.

בדין טלה"ט שע"ג קרקע שלא ירד עם הקילוח

יש להסתפק בכל קטפרס שמקלח ע"ג קרקע ואחר שנגמר הקילוח נשאר טלה"ט שלא ירד עם הקילוח, אם בכה"ג קטפרס חיבור, או דנקטינן שמעיקרא ירד עם הקילוח גם הטלה"ט, ורק עכשיו נשאר טלה"ט, ונראין הדברים שהטלה"ט שנדבק ע"פ הכותל או הקרקע או האדם, אינו יורד בשטף כקטפרס, אף דמסתבר שגם הוא משנה את מקומו לאט ע"י השטף של הקטפרס, מ"מ כיון דבסוף חזינן שנשאר טלה"ט ש"מ ששיעור זה נדבק

וכעת ראיתי ברמב"ם פ"ז מטו"א ה"ה שפירש קטפרס משקה טופח דהיינו חדא מילתא קטפרס שיש עליו משקה טופח, וביאר מרן זללה"ה בתוספות לטהרות דר"ל במשקה טופח שנח ועומד ע"ג הקטפרס ואפ"ה אינו חיבור, וס"ל דמשקה טופח באשבורן חיבור, ואפ"ה בקטפרס אינו חיבור אע"פ שנח, והטעם יש לפרש כמש"כ כיון שאין למים עמידה משותפת, אלא שנדבקין לכותל, שו"ר בפיה"מ טהרות פ"ח מ"ט שבהיות השיפוע חלקלק לא ישאר בו אלא משקה טופח אחר שירדו המים שבקטפרס, (ולפ"ז י"ל דכשאינו חלק נשאר טלה"ט כמש"כ) שו"ר בספר מרן זללה"ה תנינא ס"י ס"ק י"ב.

בסוגיא דחגיגה י"ט א'

ב. חגיגה י"ט א' מאן תנא עודהו רגלו אחת במים א"ר פדת ר"י היא דתנן כו' נראה שאם נגע בשרץ כשרגלו במים אינו נטהר, דמשהו מתייבש בגופו ובזקנו והו"ל כחוץ למים, ועוד דלטהר גופו בעינן למימר גוד אסיק, ויש לשאול א"כ למה יכול להחזיק עצמו לדבר חמור הרי כבר נשלמה טהרתו לדבר קל לעיל, [שו"ר תשובת ר"ת (העתק מספר הישר סי' ס"ג) שכתב דבאמת אין להחזיקו בכה"ג דהו"ל גוא"ס, אלא דהכי תקון רבנן החזקה לר' יהודה], וצ"ל דכ"ז שהוא במים חשבינן טבילתו דמיתלא תליא למה שיחליט, ואם החזיק לחמור אגלאי מילתא דטבל לחמור, וא"כ אף לרבנן כן כ"ז שרובו במים, וצ"ע, ועי' ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו דלענין טומאה בכל שהוא נמי פליגי.

בהא דמוקמי' במעלות לחוד, ובדין טלה"ט מדאורייתא, ובסוגיא שם

שם מחלוקת במעלות דרבנן כו' מחלוקת מטומאה לטהרה כו' יש לעיין הא מתני' סתמא קתני והיכי מוקמינן לה במעלות לחוד, ואפשר דכיון שלא נשנית פלוגתא דר"י ורבנן בפרקין דלעיל דמיירי בדיני עירוב מקואות,

וצריך טעם למה מיאנו הראשונים ז"ל בזה ונדחקו לחלק בין מקוה שלם לחסר, דחילוק זה מחודש דכל שאינו חיבור לטומאה אף למקוה שלם אינו חיבור, ומגלן דכאן הקלו בזה והו"ל לפרושי, וע"ע בזה לקמן סק"ד וגם סתם מים שעל ראשו וגופו אינם יורדים ודוחק לפרש דסופו לירד.

ושמעתי מאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דמדדנו בגמרא חגיגה אם אמרינן לר"י גוד אסיק, ש"מ שאין כאן חיבור שאינו יורד, דא"כ אין להזכיר ענין אסיק ואחית שהרי החיבור קבוע במקומו, ורק בחיבור היורד יש לתת יתרון לתחתון שהמים יורדים אליו, ועמש"כ בזה לק' סק"ג, ועוד אמר דלא מסתבר דבכל קטפרס אם נוגע בקרקע הקטפרס הו"ל חיבור בטלה"ט, ורק בשיעור שיותר מזה אינו חיבור, ועמש"כ בזה לעיל, - ועמש"כ בזה לקמן סק"ז דבאמת פליגי רק בקטפרס.

אם טלה"ט במקום מדרון דינו כקטפרס

ואם נימא דס"ל דבמקום שאין המים יכולין לעמוד, אע"פ שנשארו דבוקין טלה"ט ע"י הגוף, לא חשיבי חיבור זל"ז כיון שאין להם קיום משותף זע"ז, אלא כל טיפה בפ"ע ניחא, דס"ל דטלה"ט במקום מדרון דינו כקטפרס, דכמו שבקטפרס המים שנוגעים זב"ז אין להם קשר ליחשב כחד, כיון שאין להם מקום להתחבר, והרי הם כטיפות טורדות במהירות זו אחר זו, ה"ה בטלה"ט שאינו יורד, דסו"ס אין כח למים להתחבר יחד במקום זה, [ויש להוסיף דאין נופל ע"ז שם מקוה מים שאינם יכולים להקות כאן], ומה שהזכירו סופו לירד היינו דכיון שהיורדין במקום זה מצטרפין, ה"ה העומדים בטלה"ט, דלא גריעי בעמידתם טפי מבירידתן, וצ"ע בזה דלכאורה הו"ל להוכיח מסתמות הגמ' דג"ז חשיב חיבור דאשבורן, כיון דקביעי וקיימי בדוכתיהו זה אצל זה.

סתמא, ש"מ דבהא ל"פ ר"י, ועי' לקמן סק"ג מש"כ ממקואות פ"ו מ"ו.

בדין גוד אסיק לר"י ואם הנדון בדאורייתא

ג. שם אמר עולא בעיא מיניה מר"י מהו להטביל מחטין וצינוריות בראשו של ראשון גוד אחית אית ליה לר"י גוד אסיק ליה ליה כו' יש לעיין מהיכי תיתי להסתפק בד"ז, הרי בכל מקום חיבור חשיבי שני המחברים כחד, ואין חילוק בין למעלה ללמטה, ולב"ש דמטבילין בחדלית הרי מטבילין אף למעלה, ושתי מקואות שנפרצו זה לתוך זה דמתחברין בקליפת השום ע"ג הכותל הרי כולן חיבור אף למטה, ואף כאן לא בעינן לאחותי ולאסוקי דסגי בחיבורן לחשבן כחד, וכל אחד נשאר במקומו וסגי בחיבורו לצרפן יחד.

והנה ודאי דהנדון מדרבנן, דלא נאמרה כאן הלכה של גוד אחית או גוד אסיק, כדחזינן דסבר רבב"א דאף לרבנן מצטרפין במעלות דרבנן, והיינו משום דמדאורייתא הוי חיבור, דאילו נאמרה הלכה לר"י בגוד אחית, מנלן דלרבנן ג"כ נאמרה הלכה זו, ועוד שהרי לענין טומאה הכל חיבור ואין חילוק במקום מגעו, ועסק"א בד"ז, ולפ"ז י"ל דכמו שהחמירו חכמים מטומאה לטהרה או שר"י גופיה החמיר מטומאה לטהרה, י"ל דלהכשיר התחתון קיל טפי, דהכל נראה כשוכן ע"ג התחתון, אבל להעלות המקוה למעלה נראה מחודש יותר, ולא רצו להקל לעשות צירוף בדבר שאין החיבור ניכר לעין, דהיינו טלה"ט שאינו נראה להדיא רק מורגש במישוש, ועי' לק' סק"ד דמה"ט לא הקלו בדליכא מקוה שלם, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהנדון בדרבנן, - שוב נתחדשו בזה דברים לקמן סק"ז, ולפמש"כ שם דרבנן מודו בטלה"ט באשבורן שהוא חיבור, ופלוגתתם רק בטלה"ט בקטפרס, ניהא דמספק"ל אם ר"י פליג רק בגוד אחית או גם בגוד אסיק, דהא חזינן

ש"מ שאין פלוגתתם בדיני המקוה אלא בטבילת האדם והיינו במעלות דרבנן לחוד, וסתמות המשנה בפ"ו מ"ח דר"י מודה בדיני חיבור מקואות, ואידך לישנא משמע ליה דברייתא דרגלו אחת במים ככו"ע, ופלוגתא דר"י היא דוקא כשהשני טמא, אבל במעלות דרבנן שהשני באמת טהור לא פליגי רבנן עליה, וכ"ז משום דמדאורייתא לכו"ע הוי חיבור.

וממתני' דמקואות פ"ו מ"ו יש לדקדק דאף לענין ידיים לא אמרינן גוא"ח לרבנן, עמש"כ בזה לעיל ס"ה סק"ז.

ויש ללמוד מדר"נ ארבב"א דמדאורייתא לכו"ע טלה"ט חיבור, דאל"כ לא היו מקילין במעלות בדבר שאין לו אחיזה מדאורייתא, דאין צורך להקל בזה, ונפיק מיניה חורבא, אבל אם מדאורייתא כשר, שפיר הקלו במעלות, ואף ללישנא דפליגי במעלות יש לקיים כן, דלא נחלקו ל"ק ול"ב אם טלה"ט חיבור מדאורייתא.

בפי' ר"ח הגרסא בל"ב דמחלוקת במעלות דרבנן, והיינו דר' פדת, וכ"כ בפיה"מ ובבעה"נ דהכי מסקנא דשמעתין, וא"כ לדינא אפי' נפסוק כר"י אין נפ"מ להקל לדידן, וצ"ע בטור בזה, (ור"ת בתשובה שם כתב דסוגיא דתלמודא כלישנא דמחלוקת מטומאה לטהרה, והיינו כגרסא דידן, או דנקט כל"ק).

לשון הגמ' והיינו דר' פדת יש לפרש דר"נ מסתמא סבר כר"פ, דכיון דאשכחן שהקיל ר"י ברגלו במים במעלות, מסתמא הוא המקיל להחזיקו במעלות, אבל ר"פ מצי סבר דפליגי בכל מילי.

בירושלמי פ"ב ה"ו מייתי ברייתא דר"י מטהר אף בטומאת נדה דאורייתא, ואיתותב שם רשב"ל מברייתא זו, וה"ה חד לישנא דרבב"א, ותלמודן דלא פריך מינה, אפשר דאדרבה דייק ממתני' דמכשירין דקתני

דרבנן מחלקין בחיבור בין אשבורן לקטפרס, אע"פ שהטלה"ט עומד, וא"כ י"ל דגם ר"י מחמיר בזה בגוד אסיק.

בביאור ענין גוד אסיק ברגליו של ראשון

יש לעיין למאי דמסקינן דגוד אסיק לית ליה, איך מהני רגלו אחת במים, הרי את המים שברגל השני' צריך להעלות בגוד אסיק כדי להוריד למקוה, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה הקשה שגם בידיו וזקנו בעינן למימר גוד אסיק, וצידד שמא אין מצרפין מים אלו, וסגי במים שע"ג גופו, ועוד יש לשאול בדגממיות מצרפין המים שבגומא להעלותה על שפתה ולהורידה לתחתונה, והו"ל גוד אסיק, וי"ל דכיון דכל ענין הגוד אחית ואסיק לישנא בעלמא הוא, דהכונה שכל מה שלמעלה נטפל יותר ליחשב כשוכן ע"ג התחתון, א"כ שפיר חשיב כל האדם כעומד ע"ג המקוה, ולא דייקנין בצורת החיבור באופן פרטי על היד והרגל, אלא באופן כללי דהאדם נחשב כעומד מלמעלה, וכן בגממיות אם יפרצו הכותל ירדו כל המים לתחתונה, ולכן מיחזי כשוכנים ע"ג התחתונה ומצטרפין בקל יותר, וצ"ע, ואם נימא דמים שבידיו אין מצטרפין אף לר"י, ניחא קצת מתני' דמקואות פ"ו מ"ו אף לר"י דבעינן רום ידיו ע"ג התנור מיהו אכתי סגי במשהו ע"ג התנור, שא"צ לחיבור הרגלים דסגי בחיבור הידים לטהר ידים וע"ע לעיל ס"ה סק"ז.

בענין חיבור בחרדלית של גשמים

ד. שם א"ל תניתיה שלש גממיות בנחל כו' וחרדלית של גשמים עוברת ביניהם כו' כבר תמהו הראשונים ז"ל איך חרדלית של גשמים מצרפתן הא קי"ל כב"ה דאין מטבילין בחרדלית, והרי קטפרס אינו חיבור לכו"ע, דהא מוקמינן מתני' כר"י, ולכאורה היה נראה לפי המבואר בגיטין ט"ז א' דטעמיה דר"י משום דטלה"ט חיבור, דה"נ מיירי שנשאר טלה"ט בקרקע וזהו המחבר את הגממיות,

וכמו שמטבילין באמצעות לכו"ע אע"פ שהחרדלית נכנסת ויוצאת בה, ה"ה דהטלה"ט נשאר חיבור אע"פ שהחרדלית עוברת ע"ג, ועמש"כ סק"א מ"ט לא פי' כן הראשונים ז"ל, ולפמש"כ לק' סק"ז ט' דמודה ר"י דבעינן כקליפת השום לבטל המחיצה, ניחא דלא נקט בטלה"ט, דבעינן נמי כח החרדלית ליחשב כקליפת השום, ועסק"ט בזה.

אם יש יתרון במקוה שלם

שם והאמצעות של מ' סאה, משמע שיש בזה יתרון להכשיר, דר"י לא שנה דבריו משום רבנן דסיפא, וגם מדבריהם משמע שהיה מקום להכשיר בכה"ג, ואין לומר דלמקוה שלם מתחברין בקל, שהרי אנו אומרים גוד אחית את המקוה השלם לתחתון, אלא י"ל דמדרבנן החמירו שלא לעשות מקוה בחיבור שאינו ניכר להדיא, דלא ליתו לזלולי בשיעור מקוה, אבל בדאיכא מקוה שלם ניכר דמשום צירוף אתינן עלה.

וצפ"ז אפשר דאף ר"י לא הכשיר אלא ברגליו של ראשון מפני שהיה כאן מקוה שלם ועדיין לא נחסר מדאורייתא, אבל בגממיות אינו מכשיר בכ' וכ' סאה, ור"מ אף ברגליו של ראשון אינו מכשיר, כיון דליכא מקוה שלם, ולכך לא נשנו במתני' אלא דברי ר"י, ועסק"ח בדעת ר' יהושע.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דאפשר דבכ' וכ' סאה שאין יתרון לתחתון על העליון לא מכשר ר"י אפי' בתחתון, דכיון דגוד אסיק לית ליה, לא אמרינן גוד אחית אלא כשא"צ לומר גוד אסיק, או ברגליו של ראשון, שהיה במקוה ונטפל לגבה דמוכח לומר גוד אחית טפי מגוד אסיק, אבל כששניהם שוין, כיון דמדאורייתא שניהם חיבור זל"ז ואין יתרון לגוד אחית על גוד אסיק, לא אמרינן גוד אחית כיון דגוד אסיק אין נראה לו להכשיר, ויש להסתפק לר"מ אם אמרינן גו"א וגו"א בב"א כגון ג' גממיות

בש"א מטבילין בחדרלית, ואפשר שאין זה מצוי כ"כ, ואם נימא דיש בזה חסרון וזחלין מלבד חסרון חיבור נחא, וצ"ע בזה.

שם וקשה לר"ת דעד כאן לא נחלקו כו' אלמא קטפרס חיבור, פי' ושמעתין מתפרשת דר"י מודה למתני' דאינו חיבור, ורק בטלה"ט פליג.

והנה רש"י פי' דין קטפרס בגוונא דגממיות, והר"ז סתירה לברייתא דגממיות כמשה"ק ר"ת, אבל אם נימא דבברייתא דגממיות איכא טלה"ט המחובר בקביעות ואינו יורד עם החדרלית, נחא בפשיטות דהיינו ממש דין טלה"ט שאמרו בגמרא כאן, ועמש"כ לעיל סק"א למה מיאנו התו' מלפרש כן, וצ"ע.

בדעת ר"ת בענין קטפרס

שם ואור"ת כו' התם דאיכא באמצעות מקוה שלם כו' צ"ע שהרי אומרים גוד אחית את המקוה השלם לחסר, וא"כ אין זו טפילות של חסר לשלם, ואילו בעליונה החסירה אין טופלין אותה לאמצעות להטביל בעליונה, ועו"ק דאם קטפרס חיבור למקוה שלם, אף לטומאה יש לחשבו כמקוה שלם, דסברת מקוה שלם מהניא בדין מקוה, וטומאה עצמה יש לחשבה כדבר שלם בדיני טומאה, ולא שייך להקל במקואות אלא אם מדאורייתא הוי חיבור, וא"כ א"א להקל מדרבנן לגבי טומאה.

שם עוד הקשה דהכא כו' פשיטא להו דהמים שע"ג גופו סופן לירד והם קטפרס, ויש לעיין הרי מים שע"ג ידיו ג"כ קטפרס, ואפ"ה סבר אילפא שיחשבו חיבור לרבנן, ובפשוטו המים נשארין טופחין על הגוף עד שמתייבשין וכן ע"ג ראשו המים עומדים ואין סופן לירד, ולכן יכולין להטביל שם מחטין, ומה"ט אינם בדין קטפרס, ועמש"כ סק"א.

שם ואור"ת דכיון שהמים שעל הראשון סופן ליפול כו', יש לעיין הרי כל קטפרס סופו

כחצובה, והתחתונה של כ' מחוברת לעליונה של י"ט והעליונה מחוברת לתחתונה של מ', דלהכשיר התחתונה של כ' בעינן למימר גו"א וגו"א, ואם בעינן צירוף למ' סאה א"כ גם בכ' וכ' בעינן למימר בכה"ג גו"א וגו"א.

בתוספתא וחכ"א ב"כ וב"כ אין מטבילין כו'

בתוספתא מסיים בה וחכ"א ב"כ וב"כ אין מטבילין אלא באמצעות שיש בה מ' סאה, ולגרש"י לא הביאו ד"ז בגמרא מפני שר' יוחנן שמע הברייתא רק עד אמצע דברי ר"י, ולא סיימה קמיה דר"י אמר ואני אומר כו' וממילא גם דברי חכמים לא סיימום, ואח"כ לא הביאו לפניו בני הישיבה אלא מה שנצרך לדבריו, אבל האמת דרבנן פליגי כמבואר במתני' ובגמרא בגיטין, ואף למה שצדדנו דר"מ פליג ברגליו של ראשון, מ"מ בגמרא מבואר דלרבנן טלה"ט אינו חיבור כלל לטהרה, וכ"פ הרמב"ם בפ"ח ה"ב כרבנן.

ולגר"ח דר"י דייק מדברי ר"י דר"מ מכשיר בתחתונה ואיהו גופיה אף בעליונה, אין רא' שבברייתא דר"י סיימו בדברי חכמים, דהא למסקנא הברייתא מתפרשת דר"י הביא את דברי ר"מ סיעתא לדעתו, ולא הביא מדר"מ הא דמכשיר אף בעליונה כיון דאיהו פליג עליה, וק"ק לס"ד דר' יוחנן דר"י פליג אר"מ ומכשיר בעליונה, למה שנו דברי ר"י רק להכשיר התחתון, וצ"ל דרבי הביא דבריו במשנה רק כמה שמורה לו ר"מ.

שם ב' אמרו לו והתניא כו' פי' ר"ח דעולא אומר שבני הישיבה אמרו לו כן, שהרי הוא עצמו לא ידע הברייתא כלל.

גיטין ט"ז א' תוד"ה הנצוק

ה. גיטין ט"ז א' תוד"ה הנצוק, פי' בקונטרס כו', יש לעיין למה לא פרש"י חיבור לגבי נפשיה כמו גבי טומאה דהנדון בנגיעה בצד אחד לטמאות את השני, ה"ה בטהרה לצרף מ' סאה שבחדרלית, כדתנן פ"ה מ"ו

של שני בחיבור של טלה"ט בלבד, ומדלא חששו לזה ש"מ דמדאורייתא הוי חיבור, ובתנועות קלות הקלו לחשבן כמחוברין כגל שעל מעלות המערה, וגם בירידת הראשון כולו למים הרי מגופו המים עולין יותר וצפין בדרך כלל כשיעור שעלו מתנועתן ולכן לא חששו, וגם בראשון לבד מצוי שבתנועת ירידתו עלו המים וירדו, ולא חשבינן המים שעל גופו כתלושין שבאו למקוה ע"י האדם, והכל משום דמדאורייתא הוי חיבור, ועי' לקמן סק"ח דבעלה כל שהוא ג"כ פליגי כמבואר בירושלמי ממתני' דמכשירין פ"ד מ"ו.

שם רי"א אם היו רגליו של ראשון, בחגיגה מבואר דה"ה רגלו אחת, וכ"ה בתוספתא כאן, ועמשנ"ת בזה לעיל סק"ג.

בפי' הר"ש

שם בר"ש ופליגי התם אמוראי כו' עי' לעיל סק"ב דלגר"ח המסקנא בל"ב כר"פ דמחלוקת במעלות דרבנן, וכ"ה בפיה"מ ובבעה"נ, ועמש"כ שם היכן מרומז ד"ז במתני'.

שם ומתני' רבנן היא, עי' לעיל סק"ד דאפשר דר"מ ג"כ לא מכשיר אלא במקוה שלם, ולא ברגליו של ראשון.

שם ולא מייתי מילתא דרבנן, עמש"כ בטעמא דמילתא לעיל סק"ד.

שם ובריש פ"ב דגיטין משמע טעמא דרבנן משום דטלה"ט אינו חיבור כ"ה פשוט הדברים שאין כאן נדון של קטפרס אלא של טלה"ט, והיינו מפני שהמים נשארין טופחין על גופו, ועמש"כ לעיל סק"א ה'.

בתוספתא עודהו הראשון במים ממלא בכתף כו'

שם עוד תניא בתוספתא כיצד הוא עושה עודהו הראשון במים אחד ממלא בכתף ונותן לתוכו, יש לעיין פשיטא, וי"ל דס"ד

ליפול, וצ"ל דכונתו כיון שנעקרו מן המקוה וסופן לחזור עדיף, אבל אכתי צ"ב מאי מדמינן שני הענינים זל"ז, דחיבור במקוה שלם דומה לסופן לירד במקוה חסר, ואפשר לומר דבכה"ג כמקוה שלם דיינינן ליה, כיון שלא נעקרו לגמרי מהמקוה, וכ"ה בתו' הרא"ש, אבל אכתי אין להוכיח מגממיות דאמרינן הכא גוד אסיק, שהרי שם יש מקוה שלם, וכאן כח המקוה שלם הוא רק בגוד אחית, ואין ללמוד משם דנימא הכא גוד אסיק, שהרי לגבי גוד אסיק הר"ז כאן כמקואות חסרים שקטפרס אינו חיבור, וצ"ל דסבר דכיון דנעשו חיבור שוב אין מחלקין בין גו"א לגו"א לר"י.

ויצוי ברמב"ן ע"ז ע"ב א' שג"כ כתב כפי' ר"ת, וכתב דלר"מ במקוה שלם הואיל וחשיב, כל שהוא מצרפן, ולר"י דוקא בעתיד ליפול, מיהו ע"כ במקוה שלם לר"י א"צ עתיד ליפול, שהרי הגממיות מצטרפין אע"פ שאינם נופלין וצ"ע.

גם אין לומר דגוד אחית סברא דאורייתא היא בגממיות, כיון שהמים שבתוך הגממית לא סגי להו בגוד אחית, ומנלן דבגוד אחית של החרדילת נעשית הגממית חיבור.

במתני' ירדו שנים וטבלו זא"ז כו'

ו. מקואות פ"ז מ"ו מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות ירדו שנים וטבלו זא"ז הראשון טהור, משמע שירדו שנים והיו שניהם יחד במים וטבלו זה אחר זה, דאם הראשון היה בפ"ע אין ענין להזכירו שהוא טהור, ובגיטין נדפס בגמרא שניהם בב"א שניהם טהורין, (ואפשר שזהו פירוש שהוסיפו בגמרא על המשניות, ובגליון מחקו ד"ז), וביאר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דהחידוש אע"פ שיש מים שנדבקו לגופו של שני ולבית הסתרים שלו ואפ"ה משלימין, והראשון טהור, ועוד יש בזה חידוש דבדרך כלל מתנועתם המים עולין ויורדין, ונמצא שמקצתן על גופו

דבאשבורן הכל חיבור אפי' משקה טופח, אבל קשה דבסוגיא דגיטין ט"ז א' מבואר דמשקה טופח מתפרש בכל מקום אפי' בידים, וכלפי זה קתני בברייתא דטלה"ט חיבור, ועמש"כ מרן זללה"ה ביישוב דברי הרמב"ם דלמסקנא מתפרש בע"א, (גם יתכן ידידים חשיב להו קטפרס שהרי חלק מהם במדרון כמו גופו של ראשון), אבל לפי ש"פ קשה.

ונראה מזה דבאשבורן לכו"ע טלה"ט חיבור [וכמ"ש תו' חגיגה כ"א ב'] והכי קתני באשבורן הכל חיבור חוץ ממשקה טופח ששינו ברישא דאינו חיבור בשום מקום, ולהכי לא קתני וטלה"ט חיבור, משום דבקטפרס פליגי ר"י ורבנן אם טלה"ט חיבור, ולפ"ז קשה היכי קתני בברייתא סתמא דטלה"ט חיבור, הרי במתני' שנינו דרך באשבורן חיבור, ובעינן למיפשט מינה לידים, ודחי דילמא לענין מקואות בלבד קתני לה ור"י היא, וה"ה להשקה, ולאפוקי ידיים קאמר, [ועי' תו' גיטין שם סברא הפוכה דאף ר"י מודה באשבורן שאינו חיבור].

ודאיתא עלה נתיישב הא דבעא עולא בחגיגה י"ט א' אם לר"י גוד אסיק נמי אית ליה, ונתקשינו בזה לעיל סק"ג, [ושמעתי מאאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דמזה מוכח דטעמיה דר"י משום גוד אחית דוקא, ולא משום טלה"ט לחוד], ולמש"כ נתיישב דהא בטלה"ט באשבורן מודו רבנן דהוי חיבור וכל פלוגתייהו רק בקטפרס, וכיון דרבנן מחמירין בטלה"ט העומד בקטפרס, שאינו כעומד באשבורן, שפיר מספק"ל אם ר"י מקיל גם בגוד אסיק, (ועחזו"א תנינא ס"י סק"י ב).

בהא דהצריכו חכמים בכותל כקליפת השום ופ"ז מה שהצריכו חכמים כקליפת השום בכותל שבין שני מקואות ושבין שתי שקתות, אין הטעם משום דבעינן שיעור מים טפי מטלה"ט, אלא דכדי לבטל המחיצה שביניהם בעינן שיהיו המים צפין מעצמן,

דרך לגבי טבילת הראשון מצטרפין המים שעל גופו, אבל לא להוסיף שאובין להכשיר המקווה, ומבואר כאן דאף לענין שאובין לא אמרינן גוד אחית לרבנן, ואם כבר עלה אע"פ שרגליו במים כבר נתלשו מים שעליו, ואינם משלימין המקוה.

והראב"ד בבעה"נ גרס בתוספתא דכ"ז שרגליו של ראשון במים אחד ממלא בכתף ונותן לתוכו, ולמד מזה דהקלו בשאובין דרבנן, ונראה דנוסחא מוטעית נודמנה לו, ואין להקל אלא כגר"ש וכ"ה לפנינו, וכ"מ מהשמטת הרמב"ם.

ולאמור צ"ע בר"ש פ"ג מ"ב שכתב בטעמייהו דרבנן דאמרינן גוד אסיק, והרי לא קי"ל כר"מ, ואף לר"מ לא אמרו אלא במעלות דרבנן לחד לישנא ולא להכשיר שאובין.

בענין טלה"ט באשבורן, ובפי' הרמב"ם

ז. **טהרות פ"ח מ"ט** והאשבורן חיבור לטומאה ולטהרה, יש לעיין מה הוסיף התנא במ"ש דאשבורן חיבור, הכי הול"ל וטלה"ט חיבור, שהרי כבר שנה ברישא דמשקה טופח אינו חיבור ומתפרש דאפי' באשבורן אינו חיבור, דהא בנצוק וקטפרס אפי' כנהרא אינו חיבור, ומשקה טופח בשום מקום אינו חיבור, וע"ז הו"ל לסיומי דטלה"ט חיבור, אבל במה ששנה אשבורן (שהוא המקום השקוע בקרקע, עי' לעיל ס"ו ס"ק י"ב לשונות הגמ' והראשונים בזה), לא ידענו כלום, דהא באמת לאו כל אשבורן חיבור, והעיקר חסר מן הספר דטלה"ט חיבור.

ונראה דלכך פי' הרמב"ם דהכי קתני והקטפרס שיש בו משקה טופח, דהיינו חדא מילתא דמשקה טופח שנשאר דבוק במדרון אחר שירדו המים אע"פ שהוא נח אינו חיבור, וכמבואר בפיה"מ ובפ"ז מטו"א ה"ה, והשתא ניחא דמסיים בסיפא

הבית הוי חיבור כל מה שבחוץ למקצת שבבית, ורק במשפע כלפי חוץ אינו חיבור, ומשנה אחרונה אמרו דאף במשפע כלפי פנים אינו חיבור, והובאה בראב"ד פ"ד מטו"מ הי"ג ע"ש.

נמצא לפ"ז דקטפרס וחרדלית לכו"ע אינם חיבור, [נמדמקילנין במתני' אף לטומאה, ופשטות הגמ' דמתני' אף כר"י אתיא, וכ"מ מדרבב"א דאף דבמעלות דרבנן מודו רבנן לר"י, אפ"ה קטפרס אינו חיבור אפי' לטומאה, וש"מ דקטפרס גרע מפני שלא נשאר בו טלה"ט, וכן מתני' דב"ה אומרים אין מטבילין בחרדלית מתפרש אפי' למעלות דרבנן ואתיא אף כר"י], אבל אם נשאר טלה"ט שאינו יורד בהא פליגי ר"י ורבנן, ובאשבורן לכו"ע טלה"ט חיבור, וע"ג הכותל לכו"ע בעינן כקליפת השום, ובחרדלית עוברת מצינו שהכשיר ר"י אע"פ שיש כותל ביניהם, וע"כ דחשיב לה כקליפת השום, ועי' בזה לק' סק"ט.

ויבעת נראה להוסיף לפו"ר דאף בקטפרס שטלה"ט עומד, אינו נעשה כגוף אחד לר"י, כיון שאין דבר שמאגד את כולן יחד, שהטלה"ט עומד מפני שנדבק למקומו, משא"כ באשבורן שהכתלים סביב מאגדין את המים יחד, ורק לענין מקואות ס"ל לר"י דסגי בהשקה לחבר המים זל"ז, כיון שהם מחוברין בטלה"ט הקבוע במקומו, כדאשכחן בשלג נדה י"ז א' שהוא חיבור לטהרה מכח השקה ואינו חיבור לטומאה, שהוא כגופין נפרדין הנוגעים זב"ז, כמ"ש הר"ש טהרות פ"ג מ"ב, ורבנן מודו באשבורן ופליגי בקטפרס כיון שאין למים קיום בקטפרס, והעומדים זהו בגלל שנדבקין כל אחד במקומו, ואין העליון מתחבר למקוה בחיבור כזה, כ"נ לפו"ר, ולפ"ז יתכן דלר"י ג"כ אינו חיבור לטומאה, וכ"נ דמודה ר"י שאינו חיבור לעשות מקוה אלא ליטפל למקוה, מיהו בזה מצינו שמחבר שתי גממיות יעו' בכ"ז לעיל סוסק"א).

ולאפוקי מים שהם טופחין ע"פ הכותל שהם מתבטלין לכותל, ולא בטלה מחיצת הכותל עי"ז, ונראה לפ"ז דגם ר"י מודה בכותל שביניהם דבעינן כקליפת השום, דאין לחדש מחלוקת נוספת ביניהם, שהרי גם רבנן מודו דטלה"ט חיבור באשבורן כזה, ובסברא דלבטל הכותל בעינן מים הצפין לעצמן, בזה לא נחלק ר"י, אבל קשה א"כ למה הכשיר ר"י בגממיות הרי שם יש כותל ביניהם, והחרדלית עוברת משם ולא מתקיימין המים כקליפת השום כדי לבטל המחיצה, ועמש"כ בזה לקמן סק"ט.

אם רבנן פליגי על ר"י מדאורייתא

וייש להסתפק לפ"ז אם רבנן פליגי על ר"י מדאורייתא, דלפי מה שנקטנו לעיל סק"א כדעת תו' גיטין שם והר"ש במתני', דלרבנן טלה"ט אינו חיבור בשום מקום ובעינן כקליפת השום, הוכחנו ממתני' דדוקא משקה טופח אינו חיבור לטומאה, הא טלה"ט חיבור לטומאה לכו"ע וש"מ דמדאורייתא הוי חיבור אבל השתא דבאשבורן מודו רבנן דהוי חיבור אף לטהרה, לא שמענו אם בקטפרס הוי טלה"ט העומד חיבור לטומאה, ומ"מ נראה דמדאורייתא מודו רבנן דהוי חיבור, כדחזינן מדרבב"א סבר דבמעלות דרבנן לכו"ע הוי חיבור, אלא דגזרו טלה"ט העומד בקטפרס אטו כל הקטפרס, וגם שמצוי שיוורד ונפסק החיבור [וע"ע מש"כ סק"א דכיון שאין קיום למים במקום זה שאם יהיו כקליפת השום ירדו, ולכן לא חשבו מקום זה כחיבור, אבל ג"ז רק מדרבנן, ויש להוסיף דמקוה מים מתפרש מקום כינוס ובקטפרס אינם יכולים להתכנס ולעמוד ובגווא"ח שייך לחשבם ככנוסין למטה, וזו סברא במקואות בלבד], ור"י סבר דבתחתונה הוי חיבור כיון שיוורדין למטה, ומכח זה הכשיר לצרף גם הגממית העליונה דהיינו האמצעית אע"פ שאינה יורדת ועי' תוספתא אהלות פ"ד ה"ד דזקנים הראשונים היו מחלקים דקטפרס שמשפע כלפי

בפלוגתת ר"י ורבנן בדין מקל שהיא מלאה משקין

ח. שם במשנה מקל שהיא מלאה משקין טמאין כיון שהשיקה למקוה טהורה דברי ר' יהושע וחכ"א עד שיטביל את כולה, פשטות הדברים דלא פליג ר"י על דין הסיפא דנצוק וקטפרס אינו חיבור, מדפליג במקרה מיוחד של מקל, וכ"כ הר"ש ע"פ התוספתא דקתני משקין טופחין, דמשמע דטעמיה משום דטלה"ט אינו חיבור, וכ"מ בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו דדברי ר' יהושע הם כדברי ר' יהודה ברגליו של ראשון, וכן בתוספתא כאן שנה ר' יהודה ד"ז בשם ר"י, וכן בברייתא דצנן שבמערה מייתי התם בירושלמי דר"י משמיה דר"י פליג.

בביאור מלאה משקין

ויש לעיין בהא דקתני מלאה משקין אם הכונה מלאה בפנים שיש חלל בתוכה, או שמשקין טופחין על פניה כמו על גופו של ראשון ועל הצנן שהעלתו מן המערה, וע"פ הירושלמי והתוספתא מבואר שהמשקין טופחין ע"פ המקל, ולא מיירי במים שבתוכו, והא דקתני מלאה היינו לומר שאין הפסק במשקה הטלה"ט אלא כולה מלאה במשקין טלה"ט, וה"נ מסתברא דסתם מקל אינה עשויה לקבל משקין, כדתנן כלים פ"ז מט"ז בקנה של עני שיש בו בית קיבול משקין ובמקל שיש בה בית קיבול מזווה ומרגלית, ואפי' משכח"ל שנתן משקין בתוך הבית קיבול, אבל לא הו"ל לתנא לתפוס מקל לכוונה זו, וטפי הו"ל למיתני קנה, וגם סתמא אינו פתוח למטה שיתחבר בהשקה שחוקקין קיבול בצדו למזווה ומרגלית, וכן מצינו לעיל פ"ד מ"ט היתה מקל בידו ובראשה משקין טמאין וזרקה כו' ספק נגע כו' דמתפרש שהמשקין מבחוץ, וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ב מטו"א הכ"ב לא טהרו המים שעל מקצתה, ולא קאמר שבמקצתה, שו"ר שכבר כ"כ בתיו"ט ע"פ נוסחת הרמב"ם בפיה"מ מא"י שכתב שהמקל נשרה במשקין

טמאין, ויש מתרגמין שנבלל או שנרטב במשקין טמאין.

ובזה מיושב דהו"ל בדין טלה"ט ולא בדין אשבורן, לפמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בביאור מתני' דמקואות פ"ו מ"ח דסילון מלא מים שמושך ע"פ המקוה דינו כאשבורן, וכדין משפך שפחסתו צלוחיתו ע"ז ע"ב ב', וא"כ אם מקל זה היה מלא מים הרי דינו כאשבורן, ולכו"ע הוי חיבור, אבל לפמשנ"ת שהמשקין מבחוץ ניהא דהו"ל בדין טלה"ט, ונבדוחק יש ליישב דאע"פ שהוא מלא משקין מ"מ כשהופכו למקוה ודאי נחסר מלמעלה, ושם הו"ל בדין טלה"ט, ואם העליון אינו נטהר הרי הוא חוזר ומטמא הכל, ובה מיושב שאין דרך להשיק מקל מלאה משקין ופיה למטה, ואם פיה למעלה הרי"ז כעריבה שהשיקה למקוה דהמים והכלים שבתוכה טהורין, א"ו בטלה"ט שע"ג המקל מיירי, וכמשנ"ת.

בהא דנטהרין המים למעלה אע"ג דל"א גוד אסיק

יש לעיין איך המים נטהרין למעלה בהשקה זו הרי ר"י לית ליה גוד אסיק, ולא קושיא היא דלטהר המים א"צ גוד אסיק, שא"צ להעלות המקוה למעלה בשביל זה, אלא כיון שהמים ירדו למטה ומצטרפין למקוה הרי הם טהורין, (כ"כ מרן זללה"ה בס"ט סק"ז דלענין השקה לא מיקרי גו"א דכיון שהמים שעל המקל ראויין להשלים המקוה חשיבי כמחוברין לענין השקה).

אב"י קשה נהי דאשכחן בדר"י שהמים שלא נתלשו טהורים ע"י חיבור דטלה"ט, אבל אכתי במקל שהיתה תלושה והמים נמצאין ע"ג מקל התלושה, איך נעשין כמחוברין ע"י ההשקה, הרי המקל עצמה גם עכשיו אינה כמחוברת ואינה נטפלת למקוה, ונראה מזה דכיון שטלה"ט חיבור נעשו כל המשקין כגוף אחד, וסגי בזריעת קצהו לטהר כל המים, כמו

חיבורם מהמקוה והם באויר הגסטרא, מיהו בידיו מצרכינן התם רום ידיו, ובתוספתא שם כמלואן, וזה דלא כר"י.

במתני' נפרצו זה לתוך זה כו' בענין שיעור החיבור ברום וברוחב

ב. מקואות פ"ו מ"ט נפרצו זה לתוך זה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד, פשטות הדברים דר"י מודה בזה דהא פליג ברישא ולא פליג בסיפא, וכ"מ לפמשי"כ דגם רבנן מודו דטלה"ט חיבור באשבורן, וכאן הרי אשבורן הוא, וע"כ דלבטל המחיצה לא סגי בטופח ע"פ הכותל, אלא בעינן שהמים יצופו מעצמן, דאז שייך לראות המחיצה כמאן דליתה.

ויש להסתפק אם שיעור זה מדאורייתא בין ברום ובין ברוחב, דהלל"מ של שפופרת הנוד ודאי נאמרה רק בנקב, דשפופרת הנוד כעביה וכחללה נאמר, ובפשוטו גם בעינן נקב מלא מים וכאן ליכא ד"ז, וע"כ דרבנן קיימו שיעור זה מסברא, וכבר נתבאר דרום כקליפת השום אינו בדין חיבור המים עצמן, דהא באשבורן סגי בטלה"ט, אלא הענין שהמים הטופחין ע"ג הכותל מתבטלין לכותל, ואפשר לומר דסברא דרבנן היא, אבל מדאורייתא כיון דיש חיבור גמור במים מעל הכותל הרי אין כאן מחיצה, דכל המים מחוברין זל"ז, ואין מחיצה שמפרדת חיבור המים, הגע עצמך הרי שנגע טמא במים שע"ג המחיצה הרי ודאי שלא טימאן, שהרי הם מחוברין למקוה זו או זו בדאיכא בתרויהו מ' סאה, (אם נימא דהטופח שאין בו רביעית נטמא בקרקע), ולענין השקה ג"כ יש לחשבן כמחוברין, כששפך שם מים טמאין, וכיון שמים אלו מחוברין לשניהם, הדין נותן שיתחברו.

ובזה מיושב טפי דברי ר"מ ור"י בגממות שהחודלית מצרפתן, ולכאורה קשה נהי דיש כאן טלה"ט העומד שמחברן, אבל הרי בעינן כקליפת השום כדי לבטל המחיצה

זריעת שתילין טמאין דגם המקצת שבחוץ כמחובר, ועי' לעיל ס"ו ס"ק כ"ה דדין זריעה לטהר קיל מחיבור למקואות דהמים שבכלי שאין בפיו שפופרת הנוד נטהרין, אע"פ שא"א להטביל בתוכן, (ויש לדון לפ"ז דמים שעל המקל לא ישלימו למקוה, מלבד החסרון דהויה ע"י אדם, דחשיבי כתלושין ע"ג המקל, אע"פ שהם כמחוברין לטהרם בהשקה, אבל פשטות הדברים דחשיבי כמחוברין לכל דבר, וצל"ע בד"ז), ועי' לק' סק"כ בכ"ז.

בירושלמי בדעת רבנן

בירושלמי חגיגה שם מיייתי ג' מקומות דפליגי רבנן אר' יהושע ור' יהודה, א' רגליו של ראשון במים, ב' מקל שהיא מלאה משקין, ג' צנון שנדה העלתו כל שהוא מן המים, מכשירין פ"ד מ"ו, ודין ב' וג' אמרה ר' יהודה משמיה דר' יהושע, ויש לעיין מ"ט לא הוזכר דין א' בשם ר' יהושע, ואפשר דכיון דליכא מקוה שלם לא ס"ל לעשות מקוה ע"י גו"א בקטפרס, וכמש"כ לעיל סק"ד בדעת ר"מ שלא הוזכרו דבריו אלא בברייתא, ויתכן דר' יהושע לא מכשיר למקוה כלל, ורק להשקה קאמר, ומחמיר טפי מר"מ.

ויש ללמוד מהירושלמי דהשקה וחיבור מקואות שוין לר' יהודה, ומתני' דהנצוק והקטפרס אתיא כר' יהודה כמו כר' יהושע, ולא נחלקו אלא בדומיא דמקל ואדם וצנון שהמים טופחין על פניהם, והו"ל טלה"ט עומד בקטפרס וכמשנ"ת לעיל סק"ז.

וכעת ראיתי שגם במתני' דמקואות פ"ו מ"ו מוכח כן, דכלים שהטבילין בגסטרא נטמאין ע"י המים שעליהם, ואפי' בכל שהוא האחרון, דבצפין כל שהן טהורין, וש"מ שהמים מק"ט אע"פ שהם מחוברין ע"ג הכלי כמו ע"ג אדם וצנון, דכשמעלה כל שהוא עדין נשאר טלה"ט, ובר"ש הביא שם מהתוספתא בצנון שהטבילו ג"כ כה"ג, שו"ר דלאו ראי' היא די"ל שהכלים נטמאין ברגע שניתק

שביניהם, והחרדלית עוברת ולא נשאר כקליפת השום, אבל אם ד"ז מדרבנן ניחא, דסו"ס המים עוברין על גדותיהם של הגממיות, ולא ניכר הפסק המחיצה, וכיון דמדאורייתא הטלה"ט חיבור, אין להצריך כאן מדרבנן יותר, שהרי אין שייך כאן ביטול המחיצה במים עומדין כקליפת השום, שהרי המחיצה עצמה במדרון.

אבל אם בעינן שיעור זה מדאורייתא קשה לחדש דחרדלית שאינה חיבור לעצמה, תועיל לבטל המחיצה, וע"כ כדעת תו' דלר"י א"צ כקליפת השום כלל, או דחרדלית מצרפת מדאורייתא, דהא חזינן דר"י מכשר בקטפרס מכח גוד אחית, ולדעת הר"ש דלר"י ע"ג הכותל סגי בטלה"ט ורק בפרצה בעינן כק"ש ג"כ ניחא דבגממיות מיירי ע"ג הכותל.

ולפמשי"ב דמודה ר"י דבעינן כקליפת השום ניחא דנקט בברייתא דגממיות חרדלית של גשמים, ולא נקט דיש טלה"ט ביניהם, דבאמת לא סגי בטלה"ט, דבעינן כח החרדלית לבטל המחיצה שביניהם.

בתוספתא שלפנינו פ"ג ה"ה חסר כמה תיבות ונמצאים בהערת המאירי [התלם והבקעה שהיו המים צפין] ע"ג כל שהן מטבילין בהם על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד, והיינו דכותל התלם מפסיק (כמו גממיות), אבל בשטח הבקעה כולה א"צ רום כקליפת השום, דסגי בטלה"ט דהו"ל אשבורן.

בדין רוחב כשפופרת הנוד

וכן בדין רוחב כשפופרת הנוד ג"כ מסתברא שד"ז מדרבנן, דכמו שבאשבורן סגי בחיבור פחות משפופרת הנוד, ה"נ הכא המים שצפין ע"ג המחיצה מתחברין כיון שאין המחיצה מפסקתן והו"ל כאשבורן, וכן יש ללמוד מדרשב"ג שאמר בתוספתא טפח מלא רוחב הפרצה, וש"מ דלאו מגדר הלכתא

דשפופרת הנוד אתינן עלה, [וקרוב הדבר דגרסינן מלא רוחב הפרסה שהוא טפח, כדמפרשינן שבת פ"ה א' ע"ד ר"י שאמר בכלאים פ"ג מ"ג מלא רוחב הפרסה, ומייתנין קרא דוהשקית ברגלך, וה"נ מצריך רשב"ג חיבור שיכול אדם לעבור מזל"ז, דזה מפיק ליה מתורת נקב לפרוץ במלואו, ואי גרסינן פרצה יש ללמוד מדרשב"ג שאם נפרץ באמצע הכותל ברוחב טפי דינו כנפרצו זה לתוך זה ולא כנקב שבכותל, וסגי לרבנן ברוחב כשפופרת הנוד ולרשב"ג בעינן טפח כמלואה של הפרצה, אבל אם נפרץ פחות מטפח בעינן לכו"ע רום כשפופרת הנוד, או כקליפת השום למעלה מן הכותל, וכ"ז כשנפרץ עד למעלה, דאל"כ הר"ז בדין נקב כ"ז שאינו כנסדק כולו לשתי או לערב], וטעמיהו דרבנן משום דגזרינן אטו עירוב דרך נקב דבעינן רוחב כשפופרת הנוד, וגם בעינן דבר חשוב שניכר לבטל המחיצה, ולפעמים דינו כנקב, שהרי בדרך כלל המים צפין ע"פ כל הכותל, ומה שלא צפו הר"ז בגלל שהאמצע שוקע, ומהני טעמא הצריכו שפופרת הנוד ברוחב, - ונראה דבנפרצו המים זל"ז ע"פ כל רוחב הכותל והכותל צר שאין בו כשפופרת הנוד חשיב חיבור, דהא אין שיעור לרוחב המקוה, וכיון שנפרץ במלואו בטלה המחיצה, וראי' לזה מכותל שנסדק לערב שלא הוזכר שם שיעור, וברובו או כולו סגי, וגם מזה יש ללמוד דלא אתינן עלה מדין עירוב מקואות, דבנקב כה"ג נראה דאין מצטרפין, וש"מ ששיעור זה מדרבנן, ועמש"כ לעיל במילתיה דרשב"ג מיהו גם בנקב למ"ד נסדק לערב מצטרף הרי נסדק כולו.

ובזה מיושב שלא שנה התנא בפרה פ"ה מ"ח דין רוחב כשפופרת הנוד, דהכי קתני התם שתי שקתות שבאבן אחת קידש אחת מהן המים שבשניה אינם מקודשין, היו נקובות זל"ז כשפופרת הנוד או שהיו המים צפין על גביהן אפי' כקליפת השום וקדש את אחת מהן

המים שבשני' מקודשין, וגם הר"ש והרמב"ם לא הזכירו דבעינן רוחב כשפופרת הנוד, (ועי' מ"א בזה) ואמנם יש לדחות דסתם צפין מתפרש ע"פ כולן, וא"צ כשפופרת הנוד או דסתמא איכא כשפופרת הנוד אבל לא היה לתנא להעלים ד"ז דבעינן רוחב כשפופרת הנוד, ולפמשנ"ת י"ל דגבי מי חטאת לא הצריכו מדרבנן רוחב כשפופרת הנוד, דאין מצוי לגזור בהם אטו נקב כשפופרת הנוד, וגם סתמא נפרצין על פני כולן.

מיהו אפשר דבמי חטאת ליכא כלל דינא דשפופרת הנוד, אלא שלמדו ממקואות דנקב כזה מבטל המחיצה ומשוי להו כחד, אבל בעיקר דין חיבור לא נאמר בהם שיעור זה, (וכמו במעין דסגי בכל שהוא), וכדאשכחן דטפי שבשוקת אע"פ שפיו צר כל שהוא המים שבתוכו מקודשין כדתנן פ"ו מ"ג, ואילו במקוה אין מטבילין בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד ויש לדחות דחיבור המים קיל טפי, שאף במקוה משלימין למקוה, ועמש"כ בזה לעיל ס"ו ס"ק כ"ה.

בדין נפרץ הכותל באמצע ורובו קיים

מש"כ דרוחב שפופרת הנוד מדרבנן, היינו דוקא ע"ג הכותל מלמעלה, אבל אם נפרץ הכותל באמצע ורובו קיים, הר"ז בדין נסדק, ואם אין בנקב רוחב כשפופרת הנוד אע"פ שרואה את האויר מלמעלה פסול מדאורייתא, דשטח זה כנקב דמי, ואף רום כשפופרת הנוד בעינן בזה מדאורייתא, או שיגיעו המים מעל גובה הכותל כקליפת השום, ומשכח"ל שיש מעט מים ברוחב אע"פ שהם ע"פ הכותל, כגון שנתן בגד בצד הכותל, או שהכותל משפע שיפוע מועט דחשיב הכל כע"ג הכותל, ומ"מ המים עוברין רק בצד אחד.

מיהו אם נפרץ ג"ט שרואין את האויר אע"פ שרוב הכותל קיים י"ל שדינו כע"ג הכותל וסגי ברום כקליפת השום, ואפשר

בדברי הר"ש והרא"ש והרמב"ם בפ' נפרצו זה לתוך זה

אבל הר"ש והרא"ש פירשו נפרצו זה לתוך זה שנפרץ באמצע הכותל אלא שרואה פני האויר, וכ"ה לשון הרמב"ם שנפרץ הכותל מלמעלה, וכ"ה בפיה"מ, וכ"ה בטוש"ע סנ"ד, ונקטו הפוסקים דבכה"ג סגי ברום כקליפת השום אע"פ שהכותל גבוה הרבה ולכאורה לשון המשנה נפרצו זה לתוך זה קאי על המקואות והיינו שהמים עברו את הכותל, ואין ללמוד מזה לנקב בכותל אע"פ שרואה את האויר, וגם בדעת הרמב"ם אפשר דבעינן שיהא לזה שם פרצה ולא נקב, והיינו כמו שצדדנו שנפרץ ג"ט או לכה"פ טפח, ובזה ודאי כשפופרת הנוד ברוחב מדאורייתא, ואם ניקב רק פחות מטפח ברוחב, יש להחמיר דבעינן רום כשפופרת הנוד.

ואפשר דכונת הרמב"ם שנפרץ כל הכותל, והיינו באופן שלא נוספו מים במקואות, וגם כל הג' כתלים גבוהים, אלא שנפרץ הכותל, דמשמע ליה הכי לשון נפרצו, ולא שהמים צפין, ונקט התנא כן כדי להשמיענו שהמים בתוך המחיצות, ולפ"ז אין מקור מהטוש"ע דמייירי בפרצה קטנה, דמתפרש שפיר שכל הכותל נפרץ, וזה דלא כהר"ש, מיהו עש"ך ס"ק קי"ט מבואר דמפרש דברי הטוש"ע אפי' בנקב כיון שרואה פני האויר, וכיון שהנדון בדאורייתא נראה דאין להקל.

שם נפרצו זה לתוך זה, פ"י שהמים עברו מזל"ז ע"ג המחיצה ואין כאן נקב אלא שפרצו ועברו מזל"ז, ומשכח"ל שהוסיף מים

רוחב כשפופרת הנוד, סגי בטלה"ט, אבל אם הוא עגול בעינין שיגיעו המים עד חציו כדי שיהא בו רוחב כשפופרת הנוד, (וכ"כ הר"ש והתו' חגיגה כ"א ב' דכיון דבעינן חצי הנקב מלא מים איכא טפי מטלה"ט, משמע דנקטו דמודה ר"ת ברוחב) וכ"כ הראב"ד בבעה"נ הנדמ"ח ס"ג הט"ז הובא בב"י [ע"ד שו"ע סנ"ד] דאיכא מ"ד דאע"ג דבעינן נקב כשפופרת הנוד לא בעינן שיכנסו המים מזל"ז כמלא הנקב אלא ברום כקליפת השום סגי, כדתנן בנפרצו זל"ז כו', וסיים בנדפס שאם הנקב עגול צריך שיגיעו המים עד חצי הנקב ויותר מעט כעובי קליפת השום.

והגרד"ל שליט"א הקשה ע"ד הראב"ד מאי מהני יותר מעט הרי מחציו ולמעלה מתקצר משפופרת הנוד, ואם לא דייקנין במשהו המתקצר, הרי גם בחציו התחתון יש כבר מים בשיעור כמו מחציו ולמעלה, והנה לכאורה יש להקשות בכל שפופרת הנוד המלא מים הרי אין רום כקליפת השום ברוחב כשפופרת הנוד, (ואין הטעם משום דהנקב מלא עדיף טפי, דע"ג הכותל לא מהני אם נוסף מעט) ולא קושיא היא לפמשנ"ת לעיל סק"ז דשיעור קליפת השום הוא רק כדי שלא יתבטלו המים הטופחין ע"ג הכותל לכותל, וא"כ בכה"ג שהנקב מלמטה מלא מים, הרי גם החצי שיש בו רוחב שפופרת הנוד יש בו מעלת קליפת השום, כיון שמים אלו צפין ואינם טופחין, ומה"ט א"צ יותר מעט מחציו, והקושיא רק ע"ד הראב"ד שהצריך יותר מעט, ואפשר שכ"כ כדי שיהא בודאי חצי הנקב בשלימותו.

בטעמא דכל שיעמוד בו ממעטו לדברי ר"ת

ויש להביא רא' מדתנן פ"ו מ"ז כל שיעמוד בשפופרת הנוד ממעטה רשבג"א כל שהוא מברייית המים טהור, ומבואר כאן דיבחושיין אדומין לרבנן וכל כיו"ב לכו"ע ממעטין בשפופרת הנוד, ובשלמא אם בעינן

הרבה, או שנפרץ הכותל, כולו או רובו, וכן יש לפרש בדעת הרמב"ם שנפרץ כל הכותל, אבל דעת הר"ש דכל שרואה פני האויר מלמעלה היינו נפרץ, אבל בעבר ע"ג המחיצה למעלה אפשר דא"צ כשפופרת הנוד לכו"ע, וא"צ כקליפת השום לר"י, ונראה דאין להקל בדאורייתא, וכל שנפרץ ברוחב כשפופרת הנוד, ורוב הכותל קיים בעינן כשפופרת הנוד כעוביה וכחללה מלא מים, ואם נפרץ ג"ט אפשר להקל ברום כקליפת השום, ובנפרץ טפח צ"ע, וכבר נתבאר כ"ז לעיל.

נראה דאם מקוה אחת מקורה ויש בה נקב רוחב כשפופרת הנוד ואין בו בעיגול סביב כשפופרת הנוד לא מצטרפין, דנקב בתקרה כנקב בכותל דבעינן כעביה וכחללה ורק בנפרצו שבטלה המחיצה סגי ברום כקליפת השום, ולפ"ז צ"ע בר"ש טהרות סופ"ח, שהכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד סתום כולו, ואין בזה קולא דע"ג הכותל, מיהו בפרוץ במלואו יש לדון עס"ק כ"ט.

בדעת ר"ת דמים סגי בטלה"ט, ובדין רוחב, ובד' הראב"ד

י. גימין ט"ז א' תוד"ה הנצוק, ואור"ת דנקב בעינן כשפופרת הנוד, אבל מים סגי בטופח להטפיה, אפשר לפרש לדברי ר"ת דהיינו לר' יהודה אבל לרבנן בעינן כקליפת השום, ואתיא מתני' דנפרצו זה לתוך זה כרבנן, וכמ"ש תו' בסמוך מיהו הקשו בתו' דכיון ששנינו בנפרצו רום כקליפת השום משמע דבנקב בעי מלא מים, דאי סגי בטלה"ט א"כ אין בהם רוחב כשפופרת הנוד, שהנקב עגול ותחתיתו כל שהוא ולא עדיף נקב מע"ג הכותל.

ונראה דמודה ר"ת דבעינן רוחב כשפופרת הנוד, ורק בגובה המים ס"ל דסגי בטלה"ט או כקליפת השום, ולכן לא הזכיר התנא רום המים בנקב דשפופרת הנוד, שאם הנקב מרובע או רחב מלמטה שיש בתחתיתו

גבוהות והאמצעי נמוך ג"כ בעיני רוחב כשפופרת הנוד, ולמש"כ דדעת ר"ת כהראב"ד ניחא, דבכל גוונא בעינן במים רוחב כשפופרת הנוד.

בדברי התו' בדעת ר"ת דא"צ רוחב כשה"נ

ונראה שהתו' מיאנו לפרש כן בדעת ר"ת משום דלא מסתבר להמציא שני דינים בהלל"מ, א' נקב גדול כשפופרת הנוד כעוביה וכחללה שיחשב פרצה ולא פתח, ובזה א"צ מים כשיעור הנקב, ב' דרוחב כשפופרת הנוד במים ג"כ בעינן, ומגלן להצריך רוחב כשופה"נ אם ההלכה לא נאמרה בשיעור המים כלל, ואכתי יש לשאול לדעת תו' מנ"ל ע"ג הכותל רוחב כשפופרת הנוד, הרי א"צ שם השיעור שנאמר בהלל"מ, וא"כ בכל שהוא ליסגי, ולעיל סק"ט כתבנו דשיעור זה מדרבנן, ולפי' ר"ש דמיירי דוקא בנקב שנפרץ מלמעלה, וע"ג הכותל א"צ רוחב כשפופרת הנוד ניחא קצת, דמדיון נקב ילפינן לה שיהא מלא הנקב מים, אבל אם גם ע"ג הכותל בעינן רוחב כשפופרת הנוד ע"כ שאין זה מהלל"מ, וניחא שפיר דר"ת והראב"ד פירשו מכאן זה דשיעור רוחב בעינן במים, מלבד שיעור הנקב שהוא בגודל הפרצה בלבד.

בתו' שם בהא דתנן דמשקה טופח אינו חיבור אפי' טלה"ט

יא. שם בתו' אבל ההיא דנצוק וקטפרס דקתני בה דמשק"ט אינו חיבור היינו אפי' טלה"ט, צ"ע איך סתם התנא משק"ט על כונת טלה"ט, הרי ידע דר"י פליג ולשון זה מתפרש כדר"י, ולמה הביא כן דברי רבנן, ולא דמי לשאר דוכתי דיתכן לומר שהתנא קיצר בלשונו, אבל כאן כל עיקר כונת התנא להשמיענו שיעור המים שאינם חיבור, ואיך סתם טופח ור"ל טלה"ט, וכן בגמרא דייקו מזה דדוקא משק"ט אינו חיבור, ולפמשנ"ת לעיל סק"א דלחומרא מודו רבנן דהוי חיבור ניחא דתנא מיסתם לה סתומי, דמשק"ט אינו

נקב מלא מים הרי כל דבר שאינו מים ממעט, אבל אם בעינן שיעור נקב בגודל כזה, לא מסתבר דדבר עראי כיבחושינן ימעטו מחשיבות הנקב, [שהרי הסברא לדברי ר"ת דנקב גדול מבטל המחיצה ומשוי למקואות כפרוצין זל"ז ונעשין כחד, אבל נקב קטן הר"ז כנקב קטן בכלי שאינו מבטל דין כלי ממנו, וה"נ המחיצה המבדלת אינה נגרעת ע"י נקב קטן, ובסברא זו אין הנקב מתמעט בדבר עראי כיבחושינן], ובפשוטו מוכח מזה דלא כר"ת, אבל למש"כ דמודה ר"ת ברוחב כשפופרת הנוד מיתוקמא שפיר בדאיכא ברוחב יבחושינן שהם ממעטין הרוחב, מיהו זה דוחק דפשוטו המשנה כל שיעמוד בכל מקום מהשפופרת הנוד ממעטה, וגם סתמא עומד על הכותל בתחתית הנקב, שאין יעמוד בדיוק באמצעו.

ובזה מיושב משה"ק מרן זללה"ה ע"ד ר"ת מ"ש תחתית הנקב דסגי במים ברוחב כל שהוא ורום כקליפת השום, ובנסדק הכותל בעינן רוחב כשפופרת הנוד, הרי סוף הסדק למעלה ע"ג הכותל לא גרע מנפרץ כולו שם, ותירץ דבעינן שיהא הנקב בתוך חלל המקוה, וע"ג הכותל הרי הנקב למעלה מגובה הכתלים של המקוה, ואמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בס"ז סק"ג דמסתברא שאפי' יהא הכותל האמצעי נמוך לא מהני כקליפת השום ברוחב כל שהוא, וכתב לחלק דכותל שנסדק הרי מקום הסדק כסגור אע"פ שראשו רואה האויר, אבל נקב כשפופרת הנוד אף החלק התחתון של הנקב נחשב כחלק מן הפרצה, ולפי צורת הנקב נקבע אם המשהו התחתון הוא חלק מהנקב הגדול, או שהוא כסגור, והנקב מתחיל אח"כ, וכ"ז מיישב אם נימא דע"ג הכותל שלא נפרץ באמת א"צ כשפופרת הנוד וכדנקט הר"ש בטהרות סופ"ח דמתני' בנפרץ הכותל מלמעלה, אבל אם נימא דאף בצפו המים ע"ג הכותל בעינן רוחב כשפופרת הנוד אכתי קשה לא יהא אלא נקב גדול, ובפשוטו אפי' בתוך חלל המקוה דהיינו שהדפנות החיצונות

שמשופע בראשו א"צ כקליפת השום, ובפשוטו
הוי איפכא דיש בו בו חסרון דקטפרס, וצל"ע
בכ"ז.

בדעת ר"י דאשבורן חמור מקטפרס
שם ועוד אור"י דאפי' ר"י כו' בקרקע שוה
דלא שייך גוא"ח בעי כקליפת השום,
הדברים מתמיהים דבכל דוכתא פשיטא לן
דאשבורן עדיף מקטפרס, וכאן יסתמו בגמרא
בפשיטות דהדין איפכא, ובמתני' גופה מסיים
והאשבורן חיבור לטומאה ולטהרה כלפי
קטפרס שאינו חיבור, וכל זוחלין שייך לומר
בהם גוא"ח, וגם קשה לפרושי ברייתא
דטלה"ט חיבור דקתני סתמא ולומר דהיינו
בקטפרס דוקא, ופשטות הדברים איפכא
דגוא"ח משוי' להו כנמצאים יחד באשבורן,
אבל באשבורן גופיה ודאי דהוי חיבור, ועו"ק
איך מתחברין הגממיות ע"י גוא"ח, הרי
הגממית עצמה אשבורן, ובשלמא אם גוא"ח
עושה את החרדלית כאשבורן, הרי החרדלית
מחברת את הגממית האמצעית עם התחתונה,
אבל אם גוא"ח מוריד העליונים לגמרי לתוך
המקוה, איך יצטרפו מי הגממית שהם
אשבורן, וצל"דס"ל לתו' השתא דטעמא
דגממיות משום מקוה שלם, והחיבור ע"י
חרדלית שיש בה הרבה מים וא"צ כאן חיבור
דטלה"ט, אבל קשה א"כ מה השוו ענין
הגוא"ח וגוא"ס זל"ז, הרי בגממיות כש"כ
דאשבורן כה"ג חיבור, ואילו ברגליו של
ראשון אמרינן דק גוא"ח חיבור, ויתכן לומר
דבק"ו ילפינן לה דאם התם לא אמרינן גוא"ס
כ"ש הכא, אבל ר' יוחנן פשיט מהתם איפכא
דכי היכי דאמרינן התם גוא"ס ה"ה ברגליו
של ראשון, ושמא סבר דכיון דמתחבר בגוא"ח
ממילא אמרינן נמי גוא"ס, גם קשה דראשו
של ראשון דמי לאשבורן, שהרי המים נחים
בו בשיעור הראוי להטביל מחטין, וי"ל דכיון
דאית ביה כקליפת השום מצטרף ע"י גוא"ח
דטלה"ט, אבל אכתי התם ליכא מקוה שלם,
ועו"ק דלפ"ז כותל שבין שני מקואות

בענין ע"ג הכותל אם הוי כאשבורן בקרקע שוה
שם ואתיא ההיא דנפרצו זל"ז אפי' כר"י,
מבואר דפשיטא להו דע"ג הכותל
כאשבורן בקרקע שוה, ולכן לא תירצו דע"ג
הכותל דוקא בעינן כקליפת השום ונראה מזה
דמפרשי מתני' דנפרצו זה לתוך זה אפי' ע"ג
הכותל בלא שום פרצה, אבל הר"ש פי' דדוקא
בנפרץ הכותל ורובו קיים בעינן כקליפת
השום, אבל ע"ג כותל השלם א"צ כשפופרת
הנוד ולא כקליפת השום לר"י, ולכן לא הוצרך
לדחוק דבאשבורן לא הוי חיבור לר"י, והתו'
בחגיגה כ"א ב' בסוה"ד ס"ל דאף בכותל שלם
לא חשיב על גביו אשבורן דקרקע שוה,
ולבטל הכותל בעינן לכו"ע כקליפת השום,
וסברא גדלה היא דטלה"ט נטפל לכותל ולכן
אינו מבטלו וכמש"כ סק"ז, ולכן תירצו דשפיר
הוי טלה"ט חיבור בקרקע שוה, אבל ע"ג
הכותל בין בנפרץ שם בין בכותל שלם בעינן
כקליפת השום, ובנקב בעינן כשפופרת הנוד
מלא מים.

בדעת ר"י דמתני' דניצוק נאמרה לענין השקה
שם ור"י אומר דההיא דניצוק כו' פי' דלא
שמענו במתני' כלל דקטפרס אינו חיבור
למקואות, ונחלקו בזה ר"מ ור"י ורבנן
בתוספתא, וצל"ע שהרי שנינו סתם מתני'
דבה"א אין מטבילין בחרדלית, ומיתניא האי
משנה בעדיות, ואמנם זוהי עדותו של ר' יוסי
שם, אבל ליכא מאן דפליג עליה, גם עיקר
הדברים דחיבור מקואות קיל מהשקה צ"ע,
דהא בכל טבילה סגי בטלה"ט תחת הרגלים
ושאר מקומות, ולא נאמרה הלכה בחיבור
לטבילה, ואילו במקואות בעינן מהלל"מ
כשפופרת הנוד מלא מים דוקא, ואיך נימא
איפכא דשיעור מים דהשקה בעינן טפי,
ובירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו מפורש דר' יהושע

חיבור כלל אפי' לטומאה, אבל טלה"ט חיבור
לטומאה ולר"י אף לטהרה, ולמש"כ סק"ז
באשבורן הוי טלה"ט חיבור אף לטהרה.

בדעת ר"י דאשבורן חמור מקטפרס
שם ועוד אור"י דאפי' ר"י כו' בקרקע שוה
דלא שייך גוא"ח בעי כקליפת השום,
הדברים מתמיהים דבכל דוכתא פשיטא לן
דאשבורן עדיף מקטפרס, וכאן יסתמו בגמרא
בפשיטות דהדין איפכא, ובמתני' גופה מסיים
והאשבורן חיבור לטומאה ולטהרה כלפי
קטפרס שאינו חיבור, וכל זוחלין שייך לומר
בהם גוא"ח, וגם קשה לפרושי ברייתא
דטלה"ט חיבור דקתני סתמא ולומר דהיינו
בקטפרס דוקא, ופשטות הדברים איפכא
דגוא"ח משוי' להו כנמצאים יחד באשבורן,
אבל באשבורן גופיה ודאי דהוי חיבור, ועו"ק
איך מתחברין הגממיות ע"י גוא"ח, הרי
הגממית עצמה אשבורן, ובשלמא אם גוא"ח
עושה את החרדלית כאשבורן, הרי החרדלית
מחברת את הגממית האמצעית עם התחתונה,
אבל אם גוא"ח מוריד העליונים לגמרי לתוך
המקוה, איך יצטרפו מי הגממית שהם
אשבורן, וצל"דס"ל לתו' השתא דטעמא
דגממיות משום מקוה שלם, והחיבור ע"י
חרדלית שיש בה הרבה מים וא"צ כאן חיבור
דטלה"ט, אבל קשה א"כ מה השוו ענין
הגוא"ח וגוא"ס זל"ז, הרי בגממיות כש"כ
דאשבורן כה"ג חיבור, ואילו ברגליו של
ראשון אמרינן דק גוא"ח חיבור, ויתכן לומר
דבק"ו ילפינן לה דאם התם לא אמרינן גוא"ס
כ"ש הכא, אבל ר' יוחנן פשיט מהתם איפכא
דכי היכי דאמרינן התם גוא"ס ה"ה ברגליו
של ראשון, ושמא סבר דכיון דמתחבר בגוא"ח
ממילא אמרינן נמי גוא"ס, גם קשה דראשו
של ראשון דמי לאשבורן, שהרי המים נחים
בו בשיעור הראוי להטביל מחטין, וי"ל דכיון
דאית ביה כקליפת השום מצטרף ע"י גוא"ח
דטלה"ט, אבל אכתי התם ליכא מקוה שלם,
ועו"ק דלפ"ז כותל שבין שני מקואות

בזה מתני' דפרה דלא קתני רוחב כשפופרת הנוד, אבל לפר"ש נחא תרוייהו דס"ל דע"כ כותל שלם סגי בטלה"ט, וא"כ בשקתות וגממיות הכותל שלם, ורק בפרצה בעינן רום כקליפת השום, ועמש"כ לעיל סק"ז ט'.

לענין הלכה לא קי"ל כהר"ש, וכמ"ש הש"ך בס"ק קי"ט דאף ע"ג כותל שלם בעינן רוחב כשפופרת הנוד, ומה שדימה הר"ש לדין כלי שפיו למעלה צ"ע, שהרי שתי מקואות זו ע"ג זו ויש נקב מעליונה לתחתונה רק ברוחב כשפופרת הנוד ואין בו כעוביה וכחללה אינו חיבור, וה"ה בזה בצד זה ואחת מקורה ויש נקב בגגה, דבעינן כשפופרת הנוד כעביה וכחללה, ואילו בכלי כה"ג שנינו דסגי בכל שהוא, וע"כ דכלי שאני, ואדרבא בכלי לא מיירי כלל בשיעור המים אלא בשיעור הפרצה, ומיירי סתמא בדאיכא טפי מקליפת השום במים, [וצ"ע מ"ש הר"ש דקרי ליה כל שהוא, דהא לא מיירי במים], וכבר נתבאר לעיל ס"ו ס"ק כ"ה דתלמודן פליג על התוספתא ואפי' פיו למעלה בעינן כשפופרת הנוד ועמש"כ שם עוד בכ"ז, - ורום כקליפת השום צריך אף לפי' הר"ש, והריב"ש העתיק דעת הר"ש דסגי בטלה"ט ע"פ מה שראה בשער המים הארוך בשם הר"ש, אבל בקצר מבואר דכונתו לר' יהודה שהרי פסק דבעינן רום כקליפת השום, (אלא דסבר שם כר"ש דא"צ רוחב כשפופרת הנוד).

בטעמא דב"ש דמטבילין בחרדלית

יב פ"ה מ"ז בש"א מטבילין בחרדלית ובה"א אין מטבילין, בתוספתא אמרו איזהו חרדלית מי גשמים הבאים במדרון רואין אותן אם מתחלתן ועד סופן צירוף מ' סאה מטבילין בהם ואם לאו אין מטבילין בהם דברי ב"ש כו', ויש לעיין אם ב"ש פליגי על עיקר דין מקוה שמטהר בזוחלין מה ראו לחלוק במאורע של חרדלית, והוצרכו לבאר בתוספתא היכי דמי, ועו"ק מאי איצטריך

דמקל דמיירי לענין השקה, ור"י דרגליו של ראשון דמיירי לענין להשלים למקוה שוין, והובא לעיל סק"ח, ועו"ק כיון שהקטפרס מחבר המקואות איך אפשר שלא להשיק במים אלו, הרי ע"כ מקום זה הוא חלק מן המקוה, וצ"ת, ועמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה עוד בכל זה בס"ז סק"ד.

גם צ"ע למה לא פירשו תו' בעיא דאילפא כדפרש"י שאינו ענין לטלה"ט דוקא, דאף אם ישאר על ידיו כקליפת השום מספק"ל, דסו"ס הויה נטילה לחצאין, ומציאות המים על ידיו אין ע"ז שם נטילה, ול"ד למקוה דכל המים חשובין לר"י מי המקוה עצמה, וער"ש דלר"י איפשיטא בעיא דאילפא, וצ"ע דל"מ כן, וגם אילפא הו"ל להזכיר נדון טלה"ט סתמא לידיים ולהשקה ולמקוה, ולא הו"ל להזכיר ענין חצאין, וצ"ע ג.

שם וכן משמע מדקאמר דילמא לענין מקואות ור"י היא, בפשוטו מתפרש לאפוקי ידים, אבל אם ס"ל להתו' כהר"ש ידיים הויין כש"כ ממקואות, א"כ לענין מקואות לא אתא לאפוקי ידים.

שם ונקט באמצעית מ' לאשמועינן דאפ"ה כו', יש לדקדק דא"כ מבואר כאן דהיה מקום לומר דרבנן מודו בדאיכא מ' סאה אע"ג דפליגי בכ' וכ', וא"כ מנלן דר"י ור"מ לא ס"ל באמת כסברא זו, ויש ליישב.

בתו' חגיגה כ"א ב', ובדברי הר"ש, ולענין הלכה

התו' בחגיגה כ"א ב' בסוה"ד כתב דיש ליישב כל המשניות דבקרע שוה סגי בטלה"ט, ובנקב בעינן כשפופרת הנוד מלא מים, וע"ג הכותל בין בפרצה בין בכותל שלם בעינן רוחב כשפופרת הנוד ורום כקליפת השום, ועדיין לא נתיישב בזה טעמיה דר"י דמכשר בגממיות, דהא התם איכא כותל ביניהם, וע"כ דס"ל דבכה"ג קטפרס חיבור למקוה שלם, או דר"י ס"ל דכל קטפרס חיבור, וכן לא נתיישב

שאינם יורדין בשטף חזק, לא חשיבי מקוה שלם שנוסע יחד כגל, וזהו לשון חרדלית שפי' בשם רה"ג הר דלית, וביארו בתוספתא הבאין במדרון, דרך בזה ס"ל לב"ש שדינם כגל, וכ"מ בגמרא דגל שנתלש דמי לחרדלית של גשמים וס"ד לפסול גל שנתלש דילמא אתי למיטבל בחרדלית של גשמים, אבל הראשונים ז"ל כתבו דע"כ סברי ב"ש דקטפרס חיבור ונוטפין מטהרין בזוחלין, וסברי דגל כמעין ופסול משום מקוה, ועי' לק' ס"ק י"ד.

בענין גודר כלים וטובל בהם

שם ומודים שהוא גודר כלים וטובל בהם וכלים שגדר בהם לא הוטבלו, יש לעיין במה מודים ב"ה לב"ש, הרי אם המים קוו וקיימי בתוך הכלים אין בזה שום הודאה לב"ש, ובתוספתא משמע דעיקר ומודים היינו דב"ש מודים שהכלים שגדר בהם לא הוטבלו, והיינו דאע"פ שהמים גלשו מתוך המקוה הזו ועברו ע"ג הכלים, מודים ב"ש שלא עלתה להם טבילה, דאם לא באו מים על גביהם פשיטא, והיינו מפני שהמים האלו זוחלין הם, שכבר נפסק כח החרדלית בתוך המקוה הזו, וכ"פ בבהגר"א שבסוף המסכת דהמים שמבחוץ אינם אשבורן, ומבואר מזה כמש"כ דב"ש נמי מודו דזוחלין פסולי' וקמ"ל דאף הגולשין מכח החרדלית מודים שדינם כזוחלין.

מיהו פשטא דמתני' דב"ה נמי מודים בזה לב"ש, וכמ"ק בתוספתא דשניהם מודים שהכובסין היו גודרים כלים וטובלין במי החרדלית, וב"ש סברי שגדרים כדי שיהא כל גופן עולה בהם, אבל עיקרם כחרדלית, כיון שממשיכים לירד גם אח"כ, וב"ה סברי דרך במקום שגדרים דינם כמקוה, ונראה מזה שהמים היו מתעכבים רק מעט במקום שגדרים בכלים, ואח"כ המשיכו לחזול ע"ג הכלים או מבין הכלים וכמ"ש הרא"ש בסי"א שהגודר בכלים א"א להדק כ"כ הכלים זל"ז שלא יצאו קצת מן המים שביניהם כי לא הוזכר במשנה

לאשמועינן דבפחות ממ' סאה אין מטבילין בהם, פשיטא מי עדיפי ממקוה עצמו, נולא משמע דמטבילין רק בתחתית ההר, דסתמא קתני מטבילין בחרדלית, וצ"ע בזה], ועו"ק דלפ"ז לית להו לב"ש שש מעלות במקואות דהא כל מעין שמטהר בכל שהוא דינו כמעין שמטהר בזוחלין, וכן משניות טובא דמקוה אינו מטהר בזוחלין, וגם ב"ה הוצרכו לומר דאין מטבילין בחרדלית, ומשמע שאין זה נלמד מעיקר פסול זוחלין, ועו"ק דקרא כתיב מקוה מים דהיינו דקוו וקיימי שהם מים נאספים במקום אחד, ואיך אפשר להכשיר זוחלין למקוה, ועוד דקטפרס אינו חיבור ואין כאן מ' סאה, ועו"ק דסיפא דקתני דכלים שגדר בהם לא הוטבלו ע"כ פסולם משום זוחלין, דאם אין מים מקיפין אותם פשיטא, וקתני במתני' ובתוספתא דהכל מודים דכלים שגדר בהם לא הוטבלו, וש"מ דב"ש ג"כ מודו דזוחלין פסולי'.

ולכ"ן נראה דב"ש סברי דחרדלית שנאספו בה מ' סאה יחד ויורדין בשטף אחד קרינן בהו מקוה מים, שהמים נאספו יחד וכל המקוה עוברת ממקום למקום, כמו גל שנתלש דחשיב כמ' סאה אף לב"ה, והיינו מדין מקוה ולא מדין מעין, עי' לעיל ס"ו ס"ק מ"ו ולקמן ס"ק י"ד [ועי"ש מהתוספתא דאף מגג לבית משכח"ל בגל שנתלש] וזהו שאמרו בתוספתא דדוקא כשיש בצירוף מ' סאה מתחלתה ועד סופה, ולאפוקי שאר מים שמחוברין לחרדלית זו, אלא שהם עדיין ע"ג ההר או בצדדין שאינם משלימין למ' סאה, ורק אם המ' סאה מחוברין בשטף אחד, הו"ל כגל וכמקוה שלם, ואין בהם חסרון דנצוק וקטפרס, כיון שהם משותפין בכח אחד, שאין זחילתן דבוקה לעפר ככל מים הזוחלין אלא הם נוסעים בכח מלמעלה, והו"ל כגל, אבל מקוה שמימיו זוחלין, הרי זחילתן פירוד ואפיסה ולא קרינן בהו מקוה מים, ואפי' מ' סאה הזוחלין שאינם יורדין במדרון תלול, אינם בדין חרדלית, דכיון

ואמנם אם נפסק הקשר לא חשיבי המים כבאין עתה מן המעיין, אבל כ"ז שהם מחוברין הרי הם מי מעין, וכמו שאין שייך לשאול בנט"י שמשיצאו מן הכלי אין כאן רביעית ולא נטילה בכלי, וכ"מ ביראים סכ"ו דהנדרון להשלים מ' סאה, וכן מוכח מתירוצם דאמרינן גוא"ח ולא גוא"ס, והרי לענין הקשר לנביעת המעיין בעינן גוא"ס, א"ו הנדרון רק לצירוף מ' סאה.

בראבי"ה שם דקטפרס לגבי נפשיה אינו חיבור ועוד בדבריו שם

ובתשובת הראבי"ה הנדמ"ח הדברים באורך יותר, ותחלה כתב שם דליכא למימר דקטפרס אינו חיבור רק לצרף את שלמעלה ושלמטה, דהא כל נימא של מים הוי קטפרס, ואפי' מה שכנגד גופו צריך לחבר זל"ז, ומבואר דפשיטא ליה דקטפרס ונצוק לגבי נפשיה ג"כ לא הוי חיבור, וכן בסברא דאם הוי חיבור לגבי נפשיה הוי חיבור גם לגבי הכלי, מיהו לענין י"נ מצינו שחילקו הפוסקים בנוגע בניצוק אם כל הנצוק חיבור לגבי נפשיה ליאסר בהנאה, ולגבי הכלי אינו נאסר, ודעת תו' ע"ז נ"ו ב' ד"ה מהו ע"ב ב' סוד"ה א"ל, דהנצוק שבאוויר כולו חיבור, והרמב"ן והר"ן ע"א ב' כתבו בשם הראב"ד וכן ברשב"א ע"ב א' בשם יש מי שאומר שרק מקום מגעו נאסר, אבל לכו"ע היינו דוקא ביי"נ דנצוק חיבור, אבל אם נצוק אינו חיבור אף לגבי נפשיה אינו חיבור, וצ"ע בלשון הרשב"א חולין ל"א ב' בשם תו' שכתב דבגל שיש בו מ' סאה אין לדון משום קטפרס עי"ש, ואפשר כונתו מפני שהגל מאוגד בכח אחד, אבל אכתי אין מובן מאי קשיא לי' בחרדלית וער"ש טבו"י פ"ב מ"ז ופשטות לשונו כמש"פ הרש"ש במכשירין פ"ה מ"ט דכונתו דלגבי נפשיה הוי חיבור, ועי"ש שהקשה ע"ז מדברי הרמב"ם, אבל כבר כתב מרן זללה"ה שם ס"ה סק"ז דאין כונתו כן, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם, וכ"נ

שצריך לטוחן בסיד כו' ובה"א אין מטבילין בהם עד שיהא לפניו עוגל מ' סאה משמע הא יש לפניו עוגל מ' סאה אע"פ שחרדלית של גשמים עוברת דרך אותו עוגל שנכנסו מצד אחד ויוצא מצד אחר מטבילין בו וכו', עי"ש, והיינו דקמ"ל דמודים ב"ה דסגי בצירוף מועט של גדר הכלים, והטעם משום דבשעה זו דינם כמי אשבורן לטומאה ולטהרה וה"ה למקוה, [ועס"ק ט"ז], וה"נ משמע לישנא עד שיהא לפניו עוגל מ' סאה, דאין אלו מ' סאה מכונסין בקביעות, דא"כ מאי קמ"ל, א"ו אשמועינן דבעגולין ע"י כלים סגי וא"צ קביעות גמורה, וכע"ז שנינו בפרה פ"ה מ"ז דנקבה מלמטה ופקקה בסמרטוט המים שבתוכה פסולין מפני שאינם עגולין כלי, מן הצד ופקקה בסמרטוט המים שבתוכה כשרים מפני שהם עגולין כלי, ופר"ש והרא"ש דהכלי מסבב אותם, ועי"ש ברמב"ם, וה"נ בעינן שיהיו מ' סאה מוקפין, אע"פ שיוצאין דרך נקב, כמו בשוקת שבצד הפקק יכולין לצאת, ולמדנו מכאן קולא גדולה בגדר זוחלין, ועמש"כ בזה לעיל ס"ו ס"ק י"ב.

(שוב שמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דאין נראה דקמ"ל שיעור מה נקרא זוחלין אבל אפשר דקמ"ל דאע"פ שהבגדים ספגו מים והם טלה"ט מבחוץ אפ"ה לא עלתה להם טבילה (וכמש"כ לעיל [ס"ו סק"י ועי"ש עוד ס"ק י"ב], ועי"ש עוד דמהא דעובדא הוה בכובסין, מסתמא בבגדים גדרום).

בקו' הראבי"ה בדין טבילה בנהרות

יג. במרדכי בשם הראבי"ה הקשה איך טובלין בנהרות והלא קטפרס הן, והובאו דבריו בב"י סי' ר"א [ע"ד שו"ע סנ"ד] ובד"מ סק"ו, וכונתו להקשות דאף במעין אינו בדין שיהא קטפרס חיבור, וכשיטת ר"ת דגם במעין צריך מ' סאה, דלעיקר דין מעין א"צ חיבור טומאה וטהרה, דכך הוא דין מעין שאמרה תורה שכל מים הבאים מן המעיין מטהרין,

ואח"כ הביא בשם ר"ת דאין קרוי קטפרס אלא קטפרס הכלין מימיו אבל הנהרות שלנו הם שבים ללכת ואינם פוסקין לעולם וכשרין, וזה כמ"ש ביראים הנ"ל, ועיי"ש שהביא תשובת ר"ת דרגליו של ראשון הוי נצוק חיבור כיון שמימיו נשארו ויורדין למקוה, (ושם כתב שאין טובלין בחרדלית עצמה אפי' לר"מ ור"י).

בהא דפשיטא ליה דטובלין בנהרות אע"פ שהם קטפרס

והנה פשוט להראבי"ה שטובלין בנהרות אע"פ שמשפיעין ויורדין, אלא שמצדד לומר דקטפרס הוי טפי משיפוע הנהרות, וזה דלא כמו שנקט בפשיטות בתחלה דנהרות הם קטפרס, וכמ"ש בשם רבותיו ור"ת, והדבר פשוט ומוסכם דחרדלית היינו היורדין מן ההר, כמ"ש פ' רש"י וכל הראשונים בשם רה"ג שזהו מלשון הר דלית, וכן בתוספתא דהיינו מי גשמים היורדין במדרון, (וכן ההיא דשלש גממיות שבנחל היינו שהחרדלית יורדת מן ההר), וממילא מפורש איפכא דחרדלית זהו השיפוע היותר חזק, וגם מוכח בכמה מקומות דכל שיפוע שאינו כאשבורן הרי הוא קטפרס, כדתנן אהלות פ"ג מ"ג אם היה מקומו קטפרס כו' היה אשבורן כו', ובפסחים מ"ב א' שופכין במקום מדרון ואין שופכין במקום האשבורן, ועי' גיטין ע"ח ב' היתה ידה עשויה כקטפרס, נמצא מפורש שטובלין בנהרות שהם קטפרס, ואפי' לרבנן דלא ס"ל גוא"ח וגוא"ס וש"מ דבמעין א"צ חיבור, וכל עיקר דינו של מעין דמטהר בזוחלין הרי הוא קטפרס.

וכן מעין שבמקדש יורד מעין עיטם דהו"ל קטפרס, וכן מעין שעתידי לצאת מביהמ"ק יורד במעלות האולם והר הבית והו"ל קטפרס ומסתמא אף נצוק, ודינו כמעין לכל דבר כדאמר יומא ע"ח א', ובירושלמי שקלים פ"ו ה"ב ארשב"ג בשר"י מבית דוד ועד יושבי ירושלים כשרים לנדה ולחטאת מכאן ואילך

בר"ש בשמעתין דלב"ש קטפרס חיבור, מפני שצירפו מי המדרון כולם, ואע"ג דמיירי במדרון אחד, וכ"מ באהלות פ"ג מ"ג ועיי"ש בתוספתא מזקנים הראשונים, שוב נתחדשו בזה דברים לקמן ס"ק ט"ו דדעת תו' דלגבי נפשיה הוי חיבור, וכ"ד הר"ש.

והביא ג' תירוצים, א' בשם רבותיו דאמנם למעלה אין טובלין אבל למטה הוי קטפרס חיבור לצרף המים העליונים לתחתונים והו"ל מ' סאה, כדאמר ר"י חגיגה י"ט א' בגממיות דלכו"ע מטבילין בתחתונה, ומקור הדברים ביראים שם שכתב וז"ל ומעין שסמוך למשיכתו אין בו מ' סאה בהשלמת מים העליונים אם לא בהשלמת מים התחתונים הו"ל קטפרס כו' פי' אינו חיבור התחתון לעליון אבל העליון לתחתון שעובר עליו הוי חיבור, והיינו טעמא דמטבילין בנהרות אע"פ שהם קטפרס, ומתני' ר' יהודה דתניא בחגיגה כו', ואני שמעתי טעם אחר להיתר קטפרס בנהרות דכיון שאינן פוסקין לא פסיל ליה קטפרס, ע"כ ביראים, ובראבי"ה שם כתב ומשמע התם דבין ר"מ בין ר"י מודים שמטבילין בתחתונה כו' הלכך נהרות שלנו בכל מקום שאנו טובלין הוי למטה ששם יורדים המים, ולא קשיא ליה משום זוחלין דהא מעינות הם, אלא דבעינן צירוף מ' סאה ולעולם יש מ' סאה מעל המקום שטובלין בו, והב"י הקשה דלא קי"ל כר"י, והד"מ הקשה מדברי הב"י גופיה דבמעין בכל ענין מצטרף, ובאמת ר"י לא מיירי במעין ולכן צריך צירוף.

ועוד כתב שם ותימה למה לא הוזכרה מחלוקת גבי קטפרס רק גבי חרדלית, והוכיח מזה דקטפרס הוי שיפוע טפי מחרדלית, דקטפרס יורד מן ההר, אבל חרדלית אינו משופע כ"כ ולכן מצטרף, וא"כ אין ראי' מגממיות לטבול בקטפרס אפי' בתחתונה, דהתם בחרדלית מיירי.

בכל הפוסקים, והמרדכי גופיה השמיט מה שצידד הראב"ה לחלק בין קטפרס לחרדלית.

לענין הלכה בדין ניצוק

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דבנצוק יש להחמיר, [ואף אם חיבור למעין ע"י נצוק ועתה הם זוחלין יש לדון עי"ש], דדוקא בקטפרס מצינו הסוברים חיבור לתחתון, אבל בנצוק לא מצינו, וסיים ומיהו בפי' הרמב"ם פ"ה מ"ה משמע דדוקא משום דמנטפין פסול, אבל אם היו מקלחין משמע דשפיר דמי, וכן הובא שם לעיל דברי ר"ת דנצוק וקטפרס שוין שהם חיבור במעין שאינו פוסק, [ועחזו"א תניא ס"ג ס"ק י"ד שכתב דמטהר בקטפרס ואפשר דה"ה בניצוק], וכבר נתבאר לעיל ס"ו סק"ו שכ"מ בלשון הטוש"ע סי' ר"א סי"ג מעין שיוור מן ההר טיפין טיפין בהפסק יש לו דין מקוה אא"כ יורד בקילוח בלא הפסק, וזה מבואר דקילוח דומיא דטיפין שהם באויר כשר, וכ"מ ברש"י והרא"ש על ההיא דובחים כ"ה ב' שמעין שמקלח מתוך ידו באויר כשר למי חטאת, וכ"ה פשטות הגמ' שם דהחבית מונחת תחת הזינוק והיינו השטף המקלח מן המעיין באויר, וסתמא דמילתא הרבה פעמים המעינות מקלחין מע"ג סלע והם מעט באויר, ולא הוצרכו לשמרן מזה, וכן שנינו בהעבירו ע"ג הספסל הרי הוא כמו שהיה, אע"פ שמקלח באויר, אבל הראב"ד בתשובה נסתפק דשמא חיותו של מעין רק ע"ג קרקע ולא באויר, ואע"פ שפירש לשון נוטפין כהרמב"ם צידד דכל שאינם זוחלין ע"ג דבר, נוטפין קרי להו וכמ"ק לשון הרמב"ן שבת ס"ה ב' הובא לעיל שם.

בדין חיבור למעיין ע"י ניצוק

ונראה דלענין חיבור למעין ע"י נצוק יש מקום להקל, שהרי מרן זללה"ה תומך בדעת מהרי"ק דבכל מעין שנפסק וזוחל דינו כמעין, ואמנם הדברים מחודשים כמשה"ק לעיל ס"ו סק"מ, אבל אפשר לצרף דעתם להקל

מי תערובות הן כשרים לנדה ופסולין למי חטאת אר"א כו' מכאן ואילך מי קטפריסות הן פסולין לנדה ולחטאת, ונראה דפליגי אם המים שמתערבין הם מי גשמים שאינם מטהרין בזוחלין ולכן הקטפרס של הנחל פסול לנדות, או שהם מי מעיינות שאינם מים חיים, ופסולין רק למי חטאת אבל מי הנחל לכו"ע כשרין אע"פ שיוורדין בקטפרס.

נמצינו למידין שהדבר מוסכם מכל הפוסקים שטובלין בנהרות אע"פ שהם קטפרס, וכמבואר בגמרא גבי פרת, ולהסוברים דמעין בעי מ' סאה, ע"כ דמהני צירוף זה לחשבם כמ' סאה, דכמו שהחיבור למעין מהני לחשוב כולם מי מעין, ה"נ מהני לחשבם מי מעין חשובים שיש בהם מ' סאה, ובפשוטו כיון דק"ל דלא אמרינן גוא"ח אין חילוק בין לטבול בתחלתו או בסופו, כיון שבמעין זה יש מ' סאה וכולו חיבור למקור נביעתו, וכ"כ בבהגר"א סק"ו להקשות על ראית התו' ממעין דביהמ"ק שטובלין בו רק בהגיעו לבית דוד, וראית התו' תתפרש למ"ד גוא"ח וכדעת היראים הנ"ל, או יתכן דכונתם דבתחלת נביעתו היה פסול לטבול בו, שעדיין לא היה בו מ' סאה, אבל בסברא יש מקום לדון שרק בסופו חשוב שיש בו מ' סאה, ומ"מ הבו דלא לוסף עלה שהעיקר דא"צ מ' סאה במעין כמשנ"ת לעיל ס"ו סק"כ.

וכבר תמה הד"מ בסק"ו על הב"י שנדחק בקושית הראב"ה, וסותר דברי עצמו שכתב דכל המעיין אע"פ שהוא זוחל הוי חיבור למ' סאה, וסיים דאפשר דמצרף דוקא במקום שאינו משופע, וכבר נתבאר דהסכמת הפוסקים דמעין ונהר מטהרין בכל גוונא אע"פ שהם קטפרס, וכבר כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ח סק"א שהמיקל לטבול במעין או בנהר בקטפרס לא הפסיד, וע"ש שהביא כן מהרמב"ם ות"ר וריב"ש, וכבר נתבאר דהראב"ה גופיה הביא דדעת רבותיו ור"ת דמעין מטהר בקטפרס, וכ"מ

הארץ הוא נשבר לרסיסים, ואמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בס"ח סק"ב דכח הגל שנתלש והולך יחד הרי הוא כטיפה אחת שאין חושבין חצי' העליון והתחתון כניצוק, אלא כל טיפה כגוף אחד, וה"ה גל שנתלש, וזה כפי' האשכול, וסיים דאף כשנגע בארץ עדיין לא נפסד חיבור המים עד שמתחילין לזחול, וכבר טבל קודם, וגם י"ל שנפל במקום ישר עיי"ש, ועמש"כ לעיל ס"ו ס"ק מ"ו בשם מרן זללה"ה דכל שנשאר כקליפת השום במקום זה אע"פ שמתפשט סביב דינו כאשבורן, וא"כ כל שלא נפל הגל במקום מדרון הרי הוא כאשבורן.

מיהו קשה דבחגיגה י"ט א' ובחולין ל"א ב' אמרינן דאיכא למיגזר דילמא אתי למיטבל בחרדלית של גשמים, והרי לפמשנ"ת גם חרדלית של גשמים בגומא חשיבא אשבורן, ולאו קושיא היא דהחרדלית אין כולה חיבור שהמים העליונים הנסמכין על ההר אינם כגוף אחד עם התחתונים, וכשטובל בכולן אין כאן מ' סאה, ואע"פ שיורדין לאשבורן, מ"מ עכשיו הם בדין קטפרס שאינו חיבור, אבל הגל כולו חיבור ואפי' באויר כדמוכח בגמרא, וכשירד על האדם דינו כגל שבמעלות המערה, ואינו חשוב זוחלין כיון שנשאר באשבורן הזה, ועמש"כ ס"ק י"ב דהיינו נמי טעמייהו דב"ש בחרדלית עיי"ש.

בר"ש פ"ד מ"ד נפתקו ובאו לתוך הבית כו'

ובתוספתא שבר"ש פ"ד מ"ד שנינו היה בו מ' סאה [פ'] בגג דמירי ברישא ונפתקו ובאו לתוך הבית כשרין ואין מטבילין בהן שאין מטבילין באויר היה ראשו אחד מגיע לארץ מטבילין בו ואין מטבילין באויר, גל שנתלש מן הים ומן הנהר אין מטבילין בו שאין מטבילין באויר, ואם היו שני ראשין נוגעין בארץ מטבילין בהן ואין מטבילין בכיפה, והר"ש כתב דברישא שהם מי גשמים שיורדין מן הגג לא צריכין לטעמא דאין מטבילין באויר, דאפי' בארץ אין מטבילין

בניצוק שיחשב חיבור, כדעת הרמב"ם וכלשון הטוש"ע, וש"פ הסוברים דניצוק וקטפרס שוין, אבל באויר הנצוק יש להחמיר, אע"פ שרש"י והרמב"ם פירשו ההיא דאין מטבילין באויר, דוקא במקוה שאין מקוה באויר, או משום זוחלין, מ"מ לדעת תו' ד"ז גם במעין, וכ"ה לשון הטוש"ע, ועי' לק' ס"ק י"ז.

בדין גל שנתלש אם דינו כמקוה

יד. פ"ה מ"ז גל שנתלש ובו מ' סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורין, פשטות הדברים שהגל דינו כמקוה, לא מיבעיא לדעת ר"ה דמעיין א"צ מ' סאה, ואפי' להפוסקים דצריך מ' סאה הרי אין כאן המקום לתנא להשמיענו ד"ז, אבל אם הוא כמקוה שפיר השמיענו דאף לכלים בעינן כאן מ' סאה, ובתוספתא שבר"ש פ"ד מ"ד קתני במקוה שבגג כלישנא דקתני בגל שנתלש, וש"מ דתרווייהו כמקוה, אלא שהר"ש כתב שם דלאו דוקא, וזה דוחק דליתני ברישא דבר שאינו ענין כלל משום סיפא, ויותר משמע ששנו שם סיפא דגל משום רישא, ועוד דלא משמע דסתם משנה דלא כר"מ, מיהו בתוספתא קתני מן הנהר ומן הים ותתפרש מתני' ג"כ מן הנהר לר"מ, ועוד דלא מצינו שמים שנפסק חיבורם למעין שהם כמעין דע"כ נתחדש בדין מעין דאע"פ שניצוק וקטפרס אינם חיבור, מ"מ החיבור למקור המעיין מחשיבם כמעין, ומנלן לחדש עוד דין דגם גל שנתלש חשיב כמעין, הרי לא נאמרו שתי הלכות במעין, ועוד שהגל נתלש ע"י הרוח ושיפוע הים, ואין זה מקור נביעה דנימא שזה כח מעין בעצמו.

בהא דמטהר בזוחלין

ויש לעיין א"כ איך הגל הזה מטהר בזוחלין, ומה בין זה לחרדלית, ומרן זללה"ה בתנינא ס"ט סק"א הביא בשם האשכול דכח הדחיפה מחזיק את המים שלא יפוצו וחשיב אשבורן, ותמה ע"ז דהא כשנפל על האדם על

וע"ז משני דאם היה שונה לשון מטבילין היה מקום לומר דעיקר הדין אתי לאשמועינן אבל מדרבנן יש לגזור, והשתא דקתני לה כעל מעשה שנפל וקתני טהורין, ש"מ דהלכה למעשה אף מדרבנן דטהורין, (ושנפל דקתני לאפוקי באויר).

ואפשר עוד דעיקר קושית הגמ' למה שנה התנא כלים בהדי אדם, ומעיקרא דייקנן מינה מה כלים דלא מכווני אף אדם דלא מכוין, ודחינן ממאי דילמא ביושב ומצפה כו' וכלים דומיא דאדם כו', והנה לא נתיישב בזה מ"ט קתני כלים שמשמעותם בלא כונה, הרי לא נוסף בזה חידוש, והלשון מטעה דאדם דומיא דכלים, ומתפרש כמו א"ה כלים מאי למימרא, ומשני דגזירת כיפין ואף גזירת חרדלית שייכת טפי בכלים, וכמש"פ רש"י שלא יושיט כלים לכיפה שבאויר, אבל אדם אין מצוי כלל שיצליח לטבול באויר, ואף בחרדלית של גשמים מה שמצוי לגזור זה בכלים, ואמנם אגב כלים הוה גזרינן לפסול כל הגל, אבל עיקרה דמתני' בכלים נשנית שלא אסרו לטבול כלים בגל, אטו טבילת כלים בכיפין ובחרדלית, והוסיפו גם אדם שלא נטעה דדוקא כלים התירו, וכן בחרדלית שנינו בש"א מטבילין בחרדלית, ובברייתא מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפין, דעיקר המצוי בזה הוא בכלים, - והאי דיחויא איצטריך למסקנא אליבא דר' יוחנן דס"ל הלכה כסתם משנה, עי' תו' חולין שם שכתבו דמידים לא קשה, אבל הכא מטבילת אדם וכלים, ע"כ לשנויי הכי.

בדברי התו' דקטפרס חיבור לדנפשיה

פז. חגיגה י"ט א' תוד"ה נגזור, פרש"י דקטפרס אינו חיבור והר"י פי' כו' דפסול מטעם דאין מקוה מטהר בזוחלין אלא באשבורן, משמע דר"ל שאפי' באופן שיהא חיבור אכתי פסול מטעם זוחלין, ולא נתפרש באיזה אופן הוי החרדלית חיבור ועדיין יש

בחרדלית של גשמים דאין מקוה מטהר בזוחלין אלא באשבורן, אלא משום סיפא נקטיה, ויש מקום לדון דמשכח"ל נפתקו בכח כמו גל שנתלש, או שנפלה המחיצה ונפלו בכח כבידקא דמיא, וכיון שהיו מחוברין יחד הם מאוגדים גם בנפילתם.

ויתכן עוד דמקוה שלם שנוסע ממקום למקום יחד דינו כמקוה אף בזחילתו, כשאינו זוחל אלא יורד בשטף יחד בחרדלית של גשמים, וכמשנ"ת ס"ק י"ב, אלא ששם לא היו המים מאוגדין יחד באשבורן, ולא חשיבי כמקוה שנוסע ממקום למקום, אבל כשבאין מכח מקוה חשיבי חיבור כ"ז שהולכין בשטף יחד, ולפ"ז אף אם הם זוחלין בחרדלית חשיבי חיבור כ"ז שלא נתפורו, וזה מחודש, אבל ודאי דדינים אלו דגל וגג נאמרו רק במקוה שלם שמאוגד יחד, אבל גל שיש בו כ' סאה ונפל על מקוה שיש בו כ' סאה לא מצינו שמצטרפין, וש"מ שכח המקוה המאוגד יחד מבטל מהם שם זוחלין.

בקו' הגמ' ביושב ומצפה מאי למימרא

בחגיגה שם ובחולין שם אמרינן דאי מתני' ביושב ומצפה מאי למימרא, ומשני מ"ד נגזור דילמא אתי למיטבל בחרדלית של גשמים א"נ נגזור ראשין אטו כיפין, והדברים צ"ע דעיקר הדין דלא חשיב זוחלין כה"ג חידוש גדול הוא לכל הפירושים, ולשון הגמ' משמע שהדין פשוט והחידוש רק דלא גזרינן, ואפי' נימא דמיירי שנפל הגל לבור, ג"כ יש בזה חידוש שהרי הגל עדיין אינו נסמך על דפנות הבור והוא כנצוק בתוך הבור, וביאר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בספר חגיגה דכונת הגמ' להקשות מ"ט לא קאמר גל שנתלש מטבילין בו, א"נ כדקתני בתוספתא מטבילין בראשין ואין מטבילין באויר, ומדקתני לה במעשה שנפל על האדם דייקנן דקמ"ל דאע"פ שלא נתכוין טהור, דהכי משמע לשון שנפל, משא"כ לשון מטבילין דמתפרש בכונה,

שבאמת הקשו הראב"ה והיראים הנ"ל ס"ק י"ג, ולמדו כן מגל דקתני בהדיא דחשיב מ' סאה, ולא ס"ל דהטעם רק בכח הגל שנדחף יחד, אלא כל מ' סאה במקום אחד א"צ חיבור.

בביאור דברי התו' בחולין ובחגיגה

ותוכן דבריהם שם דרש"י פירש דגזרינן גל שיש בו מ' סאה אטו חרדלית של גשמים שאין בה חיבור של מ' סאה, וע"ז הקשו דא"כ גם חרדלית של מעין פסולה בכה"ג, ולמה אמרו חרדלית של גשמים, ועוד דלמה נגזור יש בו מ' סאה אטו אין בו מ' סאה, ולכן פירשו דאף בחרדלית של גשמים שיש בה מ' סאה דחשיבי חיבור כמו גל, אפ"ה במקוה פסולין משום זוחלין, וזהו שגזרו אטו חרדלית של גשמים דוקא.

ובכך מתפרשים דברי התו' בשמעתין, דרש"י פירש גזירה משום חרדלית שאין בה חיבור של מ' סאה, והר"י פירש דהגזירה אטו חרדלית שיש בה חיבור של מ' סאה, ופסולה משום זוחלין, וע"ז הקשה הר"א דכו"ע ידעי דמעיינ מטהר בזוחלין, ולא גזרינן אטו מקוה, וא"כ למה נגזור כאן אטו חרדלית של גשמים, אבל אטו חרדלית שצריכה צירוף וחסר במ' סאה שפיר גזרינן, ואמנם גם חרדלית של מעין וים בכה"ג פסולה לאדם, כיון שאינה חיבור למ' סאה, לדעת תו' דבעינן מ' סאה לאדם, וע"ז הקשו תו' א"כ למה אמרו חרדלית של גשמים, הול"ל אטו חרדלית סתם כשהיא קטפרס שאינו חיבור, דיש לגזור גל שהוא חיבור אטו קטפרס בין של ים ומעין בין של גשמים באופן שאינו חיבור, וכ"מ ברשב"א חולין שם, - ומ"ש תו' דאי מתני' ר"מ ניהא, ר"ל דלפ"ז מתפרש שנפל הגל בגומא ואינו זוחל, והגזירה אטו גל שזוחל, וערשב"א חולין שם דאף לר"מ מיתוקמא בגל של נהר, דמתני' סתמא קתני, ובתוספתא באמת שנינו גל שנחלש מן הים ומן הנהר.

בה פסול זוחלין, ונתפרשו הדברים בתו' חולין ל"א ב' וברשב"א שם, דס"ל שקטפרס אינו חיבור לצרף את שלמעלה ואת שלמטה, אבל המים שהם יחד במדרון הוו חיבור אע"פ שהם קטפרס, ואין בהם חסרון דחסר ממ' סאה, אבל חסרון זוחלין יש בהם, ולכן במקוה פסול, אבל במעין כשצריך מ' סאה לאדם להסוברים כן, בזה חשיב הקטפרס לעצמו חיבור, אבל לצרף את המים שלמעלה ושלמטה אף במעין לא מצרפינן, ואין ברור מה נקרא מדרון אחד, האם כל מה שבשיפוע, ולמעלה היינו על ראש ההר, ולמטה בנחל, או דגם בשפוע יש חלקים שכבר נפסקין וצריכין חיבור, וע"י להלן בזה.

וז"ל התו' בחולין שם פ"י בקונטרס כו' והקטפרס אין חיבור ואין כאן מ' סאה במקום אחד, אע"פ שיש הרבה למעלה ולמטה, ובחנם פ"י כן דאפי' יש כמה סאין באותו מדרון אסור לטבול בו דמקוה אינו מטהר בזוחלין, וכ"מ בתו' הרא"ש, וז"ל הרשב"א שם ובתו' הקשו דקטפרס לא שייך אלא היכא דאין במקוה מ' סאה ולמעלה הימנו ע"י קטפרס מחובר אל מקוה אחר שיש בו מ' סאה, אבל כאן שיש בגל עצמו מ' סאה איך שייך למיגזר בו משום קטפרס, ועוד אמאי נקט של גשמים לימא לגזור משום חרדלית, ולפיכך פירשו הם שהמעין מטהר בזוחלין כו' וגל זה מן הדין מטהר אפי' זוחל כו', וכבר ציין ברש"ש שכ"ה ג"כ לשון הר"ש טבוי' פ"ב מ"ז דנצוק לגבי נפשיה חשיב חיבור, ורק את מה שבכלי למעלה ולמטה אינו מחבר, ולעיל ס"ק י"ג הבאנו דברי הראשונים ז"ל להרחיק הדברים דודאי מאותו שאינו חיבור למה שבכלי אינו חיבור לגבי נפשיה, אבל מדבריהם כאן נראה דס"ל דיש חיבור בקטפרס לגבי נפשיה, ואפשר שהכריחם לכך הא דמעין בעי מ' סאה ומטהר בזוחלין, וע"כ שגם בזוחלין חשיב שיש מ' סאה, וכמו

נמצינו למידין דעת תו' שיש שני דינים, א' פסול קטפרס שאינו חיבור, ב' פסול זוחלין אפי' במקום שהוא חיבור, פסול קטפרס הוא בין במקוה בין במעין במקום שצריך מ' סאה, פסול זוחלין הוא רק במקוה, ונראין הדברים דמעין הזוחל בקרקע שוה חשיב חיבור לדעת תו', דאע"פ שע"י ריבוי המים נעשין מקצתן כקטפרס, מ"מ חשיב הכל מקום אחד, ולא גרע ממדרון אחד, ודינם כגל שנתלש, ולשון רש"י בחגיגה דקטפרס הוא מקום זקוף יותר מדאי, ואף אם אינו קטפרס כו' משמע דבשיפוע מועט אין דינו כקטפרס לגבי נפשיה, ועמש"כ בכ"ז לעיל ס"ק י"ג.

בדברי הר"ש לגבי חרדלין

והר"ש בפ"ה מ"ו כתב דמהא דמצרפין ב"ש החרדלין מתחלתה ועד סופה למ' סאה שמעינן דס"ל קטפרס חיבור, ומהא דמכשרי החרדלין בזחילתה ש"מ דס"ל דמקוה מטהר בזוחלין, וביאור הדברים דמשמעות הלשון דחרדלין מתחלתה ועד סופה מצטרף דהיינו אף המים שלמעלה ושלמטה, ולרבנן אינו חיבור, אבל אם לאו לשון התוספתא דקתני שעושין צירוף, היו מתפרשין דברי ב"ש כשיש במדרון הזה מ' סאה דא"צ חיבור דקטפרס להכשירן, ואפשר דכל מדרון של הר מתעקם לכאן ולכאן, וסתמא אין דינם כמדרון אחד וצריכין חיבור, ומדמכשרי ב"ש ש"מ דסברי דקטפרס חיבור.

בדברי הר"ש פ"ד בתוספתא דנפתקו לתוך הבית

ובזה נתבארו דברי הר"ש פ"ד מ"ד שכתב דמקוה שיורד מהגג לבית פסול משום זוחלין, ואע"פ שיש מ' סאה בבית פסול, אבל מה שעל הגג אינו מצטרף משום דנצוק אינו חיבור, וש"מ דמה שבבית אע"פ שהוא נצוק חשיב חיבור למ' סאה, וכ"כ שם בהדיא דגל שנתלש אין לפסלו מטעמא דנצוק וקטפרס אינו חיבור, משום דאפשר שיש מ' סאה ביחד

באוויר, והיינו משום דכשהם ביחד באוויר הו"ל מקום אחד שא"צ צירוף, [כמ"ש בתוך הבית ברישא], ומ"ש לשון דאפשר הינו משום דברישא פירש דמטבילין בראשין ע"י שיש מ' סאה בארץ, אבל כאן מיתוקמא שפיר במ' סאה שבאוויר דהווי חיבור, וכיון דמעין הוא אין בו פסול זוחלין, ולכן הוצרך התנא לומר דפסול משום דאין מטבילין באוויר, דמשום שאר פסולין אין זה כלל שלא יוכלו לטבול באוויר, דאפשר שיש בו מ' סאה והרי אין בו פסול זוחלין כיון דמעין הוא, ומרן זללה"ה בקמא ס"ג ס"ק י"ג נתקשה בזה עי"ש, וע"ע בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ח סק"ב, וכן נתקשו בביאור דברי התו' בחגיגה, ולפמשנ"ת נתיישבו הדברים וההכרח לכך, אבל עיקר הדברים צע"ג וכמש"כ ס"ק י"ג.

אם שייך פסול זוחלין במה שהוא חיבור

זו. בדין זוחלין שפסולין במקוה יש לברר אם ד"ז תלוי בדיני חיבור לטומאה וטהרה, וכל שהוא חיבור אין בו פסול זוחלין, או דמשכח"ל שיהא חיבור ומ"מ פסול משום זוחלין, ודעת הגר"א בסק"ו וס"ק צ"א בשם הריב"ש דהא דאין זוחלין פוסלין במעין מפני שהוא מטהר בכל שהוא וא"צ חיבור, וטעמא דמקוה אינו מטהר בזוחלין מפני שחסר בשיעור מ' סאה, דזוחלין היינו קטפרס ואינם חיבור, וכבר נתבאר לעיל ס"ק ט"ו דדעת תו' והר"ש שגם במעין יש פסול קטפרס, והיינו לשיטתם דמעין ג"כ צריך מ' סאה לאדם, וע"כ דזוחלין חשיבי ג"כ חיבור, ואפ"ה פוסלין במקוה, וש"מ דגם כשהמים חיבור יש בהם פסול זוחלין, וכן גל שנתלש לר"מ דים כמקוה אע"פ שהוא חיבור ויש בו מ' סאה פסול משום זוחלין לשיטתם, אבל דבריהם ז"ל מחודשים דסתמא דמילתא מעין מטהר בקטפרס אפי' זקוף באופן שאינו חיבור, וע"כ דמעין א"צ חיבור, וממילא אין לחדש דיש זוחלין שהם חיבור, ולפ"ז צריך לדון לדעת ש"פ דס"ל דכל קטפרס אינו חיבור, ומעין

א"צ דין חיבור, האם שייך פסול זוחלין במקוה כשדינו כאשבורן לענין חיבור לטומאה וטהרה.

והנה שנינו בפ"ק דמקוה מטהר באשבורן ומעין בזוחלין, ולשון זה מפורש דכל שהוא בדין אשבורן אינו בדין זוחלין, דאם איתא דמשכח"ל אשבורן שעדיין הוא פסול משום זוחלין, לא היה התנא תופס לשון אשבורן כמוחלט להכשר המקוה, והול"ל במים עומדים, שהרי אשבורן הוא מקום גומא בקרקע כמש"פ רש"י והרמב"ם, וכן בפ"ח דטהרות מ"ט שנינו אשבורן כלפי נצוק וקטפרס, הרי דכל שאינו בדין נצוק וקטפרס הרי הוא בדין אשבורן שהוא חיבור לטומאה וטהרה, וזהו הכלל שמסר התנא בכל מקום להכשר המקוה כלפי זוחלין, וא"כ אין לנו לחדש דיש מקוה שהוא בדין אשבורן לטומאה וטהרה ופסול משום זוחלין.

ובאמת אין פסול זוחלין אלא מדכתיב מקוה מים דקו וקיימי, וזוחלין אינם מקוה אלא ההיפך שהמים מתפזרים, וכל שאנו חושבים המים כגוף אחד ע"י האשבורן שהם ביחד, הרי זהו מקוה מים, דהיינו מים המאוגדים יחד, ואמנם חזינן בגל שנתלש להסוברים שהוא כמקוה, דכשכל המ' סאה עוברין יחד אין בזה חסרון דזוחלין, כיון שיש כאן מקוה מים במקום אחד, והוא עובר ממקום למקום ביחד, וכמו שתנועת המים במקוה שמוליך ומביא ומעלה על מעלות המערה חשיבי קו וקיימי, ה"ה כשכל המקוה יחד עוברת ממקום למקום, והיינו טעמא דב"ש דמכשירין בחרדלית כמשנ"ת לעיל.

אב"י אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בס"ח סק"א דמשכח"ל פסול זוחלין אף כשהמים בדין אשבורן, [אף להסוברים דכל מעין מטהר בקטפרס, וקטפרס וזוחלין ענין אחד], כגון מקוה שיש בו פ' סאה ויש נקב

גדול בתחתיתו, דבפשוטו נקטינן שכל המים כזוחלין כיון שיש כאן זחילה הניכרת, ולענין אשבורן מסתברא דלא בטל מהם שם אשבורן, דסו"ס הם מאוגדים יחד בתוך כותלי המקוה ואין בהם חסרון דקטפרס, וכמו כלי שיש בו נקב דהמים שבתוכו חיבור, ולפמש"כ דהא בהא תליא נראה דבאמת המים שהם בדין אשבורן כשרין למקוה אע"פ שיש נקב בתחתיתו, דאשבורן לשעה דינו כאשבורן למקוה כמו לטומאה וטהרה, וזהו ששנינו ומודים שהוא גודר כלים וטובל בהם, אע"פ שלא יתקיימו בהם המים זמן מרובה, דמ"מ חיבורם הוא חיבור גמור כדין אשבורן, כיון שהם מוקפין כתלים, וכמו שאמרו ב"ה בתוספתא עד שיהא עוגל של מ' סאה, ואין לנו חסרון קטפרס אלא בחיבור גרוע שהמים באויר, וכ"מ ממש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה במתני' דמטהרין את המקואות פ"ו מ"ח, וכדמייתי שם ממ"ש ע"ז ע"ב ב' דמשפך שפחסתו צלוחיתו דינו כאשבורן, אע"פ שמימיו יורדין והולכין לגמרי ממקום זה, מ"מ חיבורם ע"י כותלי המשפך חיבור גמור של אשבורן, אלא שממהרין לצאת ממקום האשבורן, מיהו אם כל מי המקוה יורדין כבמשפך, היה פסול משום זוחלין שאין להם קיום ע"י כותלי המקוה, ואין דינם כאשבורן לטומאה וטהרה, כמו קטפרס שבולט בו סלע לחוץ, והמים שוטפין עליו דלא נעשין אשבורן, וה"ה בנקב גדול ביותר במקוה, וכ"כ מרן זללה"ה בלקוטים ס"ד סק"ד דאב לכולן חרדלית של גשמים שגודרו בכלים דאף שהנקבים רבים מ"מ יהיו בו מ' סאה אשבורן בשעת טבילה כמ"ש הרא"ש בסי"א, [עיי"ש הובא לעיל סק"יב], ולכן כתב ז"ל שם דבנקב גדול שכל המים מתעוררין לצאת בב"א חשיב הכל נזחל, ושיעור הנקב לפי רוב המים דבמים רבים ישאר מ' סאה אשבורן אף בנקבים גדולים, ומבואר דס"ל דכל שהוא אשבורן אין בו פסול זוחלין.

מטבילין בו, דהיינו לר"מ בחרדלית שבין העליונה לאמצעית, ולר"י רק בין האמצעית לתחתונה, ולא יתכן שמי האמצעית מתחברין ויורדין ע"י החרדלית, והחרדלית עצמה פסולה לטבילה.

וזהאמור לדעת הגר"א מה שיש לחוש לפסול זוחלין כשיש נקב במקוה היינו רק מפני המים שסמוך לנקב שאינם נסמכין על דופני המקוה כלל, והם בדין קטפרס אף לענין טומאה וטהרה, כגון שהם בתוך כלי סמוך לנקב, ויש לדון בזה דכ"ז שלא נכנסו המים לתוך הנקב חשיבי אשבורן, כיון שהם מסתייעין מלחץ המים זל"ז וחשיבי חיבור, ומה שיוצאין דרך הנקב הפירוד מתחדש עם יציאתן, אבל כ"ז שהם בכלי הם מחוברין, ועמש"כ בזה לעיל ס"ו ס"ק י"ב, וכ"נ בע"ז ס' א' בחבית שניקבה דאין היין שבחבית בדין נצוק או קטפרס, אע"פ שמקלח לחוץ דרך הנקב, עמש"כ בע"ז בזה.

חגיגה י"ט א' נגזור ראשין אטו כיפין

יז. חגיגה י"ט א' נגזור ראשין אטו כיפין, לכאורה הול"ל נגזור אחר שנפל אטו קודם שנפל, אלא עדיפא מינה קאמר דאף משנפל ראש אחד עדיין יש בו חלק שאין מטבילין בו, וזה קרוב יותר לגזור, ואמור"ר (שליט"א) זללה"ה צידד לומר דכיון שראשו בארץ אף הכיפה כשרה מדאורייתא, דאל"כ באמת היה ראוי לגזור דבקל יטעה בין החלק שמכוון כנגד הארץ לחלק שבאוויר, ורק כשכולו באויר פסול מדאורייתא, והזכירו כאן אטו כיפין אע"פ שפסולין רק מדרבנן, דהכל גזירה אטו באויר דפסול מדאורייתא, אבל לשון הגמ' דחוק דהא לא הוזכר כאן כיפין, ואם הגזירה רק אטו אויר הול"ל אויר, וי"ל דכיון שיודע להמתין שיגיע לארץ שוב אינו מטביל בכיפה, שאין לכיפה קיום משנחו הראשין וסתמא יטביל בארץ, ולא גזרו אטו מאורע.

ועוד הביא אמור"ר (שליט"א) זללה"ה ממשמעות הרמב"ם פ"ט ה"ח ע"פ התו"כ שיש שני חילוקים בין מקוה למעין, א' שיעור מ' סאה ב' פסול זוחלין, ואם איתא דכל שהוא זוחלין אין בו מ' סאה, א"כ סגי בזה דבעינן שיעור מ' סאה, וממילא בזוחלין חסר השיעור, ונראה דבאמת במקוה גם אם לא היה דין דבעינן מ' סאה, מ"מ אם היו המים שטובל בהם זוחלין, היה פסול, דכל עיקר חשיבות המקוה הוא בקיבוץ המים דקו וקיימי, ומים שאינם חיבור אינם בדין מקוה כלל, משא"כ מעין דחשיבותו בנביעתו ואינו תלוי בקיבוץ המים כלל, [ונפ"מ בשיעור רביעית דכלים שג"כ פסול בזוחלין], וזהו שאמרו דבמעין אין דין דבעינן מ' סאה, וגם אין דין שיהיו המים שגופו עולה בהם מחוברין זל"ז, דהיה מקום להצריך שיהיו חיבור אע"פ שאין בהם שיעור.

ועוד הביא אמור"ר (שליט"א) זללה"ה מהא דקטפרס חיבור בגממיות לר"מ ור"י אע"פ שא"א לטבול בקטפרס, ובאמת זוהי קושיא שיהיו מים שפסולין לטבול בהם מחברין המקואות, וכמו שהזכיר אמור"ר (שליט"א) זללה"ה שם סק"ג דמים אלו אינו בדין שישלימו לשיעור מ' סאה של המקוה, שהרי א"א לטבול בהם, וזה תימה דהיכן מצינו מקוה שיש בו מ' סאה והוא פסול, ואמנם ר"ת כתב בתשובה דאין טובלין בחרדלית המחברת את הגממיות, אבל הדברים מחודשים, וזהו שכתב הריב"ש בתשובה דאפי' אם מצינו לר"מ ור"י דיש זוחלין שמועילין לחיבור ופסולין לטבילה, אבל למאי דקי"ל כרבנן כל הפסול לטבילה פסול לחיבור, [ול"ד לטיט הנרוק שאין חסרון בחיבורו לגבי טבילה, משא"כ כאן שלגבי טבילה יש חסרון בחיבור המים], ובאמת דבגמרא אין נראה חילוק ביניהם, ולמ"ד גוא"ס מטבילין מחו"צ בראשו של ראשון, דכל דבר שהוא חיבור

בהא דאין מטבילין באויר, במקוה ובמעין

שם שאין מטבילין באויר, פרש"י שלא אמרה תורה מקוה של אויר לטבילה, ויש לעיין במעין מאי, דבשלמא מקוה שייך לומר דקביעות מים דקווי וקיימי לא מיקרי באויר, וכדכתיב ובור מקוה מים, אבל מעין מקלח באויר ועיקר חשיבותו בחיבורו לנביעתו, ואין מקור להצריך שיהא בקרקע, ובזבחים כ"ה ב' מבואר שממלא מקילוח של המעין שבאויר, עי' לעיל ס"ק י"ג וס"ו סק"ו, וכן הרמב"ם פ"ט הי"ח פירש דפסול אויר משום זוחלין הוא, אבל בטוש"ע סי' ר"א ס"ה מבואר דמעין הוא, וכ"ד תו' והר"ש והרא"ש, ואפ"ה יש בזה פסול אויר, ולשון הברייתא שאין מטבילין באויר משמע לכאורה דכללא הוא מדלא קאמר שאין מקוה באויר, מיהו שנינו גם אין מטבילין בחדלית.

ויתכן לומר דהא דאין מטבילין באויר הוא פסול במעשה הטבילה ולא במקוה, שהתורה אמרה שיכנס הטובל במים, ולא שישטוף גופו במים, ובאויר אין למים מקום, וחשיבי המים שהם שוטפים את הטובל, ואינו מתבטל ליחשב כבתוך המים, ופסול זה שייך גם במעין, אבל אין הדברים נראין, אלא יש לפרש כפשוטו שאין מטבילין באויר שזהו חסרון במקוה, כמו אין מטבילין בחדלית, וממה שלא שנינו ד"ז אלא בגל ובתוספתא בגג שנפל לבית, יש לנקוט דלהסוברים שגל כמקוה אין לנו אלא במקוה, אבל במעין אין חסרון אויר, כיון שאין חשיבותו מפני המקום הזה, אלא חיבורו למקור נביעתו, וחיבור זה אינו נגרע באויר, וכזה מיושב דקילוח מעין שיורד מהר גבוה אינו מתבטל לקרקע אע"פ שראשו מגיע לקרקע, ואפ"ה מטבילין בו דלא מצינו שיעור לגובה הראשין שמטבילין בהם, אבל במקוה דהיינו בגל, לא שייך שיהא בגובה מרובה דהו"ל ניצוק, ורק הגל המאוגד יחד מטבילין בו, וכשראשו בארץ הרי כולו נסמך על הארץ, והתו' והר"ש לשיטתם שגם

במעין יש פסול ניצוק ובעינן חיבור למ' סאה, ולכן שייך לפסול באויר, דהא לא סגי בחיבורו למקור נביעתו בלבד, ואיכא למימר דבאויר כניצוק דמי, או כעין פסול ניצוק, דהא בעינן שיהא למעין ג"כ חיבור לעצמו.

במתני' גל שנתלש ובו מ"ס כו'

יח. פ"ה מ"ז גל שנתלש ובו מ' סאה כו' דעת תו' והר"ש והרא"ש דדינו כמעין אע"פ שנתלש, ונדחקו האחרונים ז"ל ליישב למאי איצטריך מ' סאה להסוברים דמעין א"צ מ' סאה, ודעת הרמב"ם נראה דדינו כמקוה, ורק באויר יש בו פסול זוחלין, וכ"מ בתוספתא דקתני ד"ז גם בגג שנפחת לבית, וער"ש פ"ד מ"ד מ"ש בזה, ולשון הטוש"ע סי' ר"א ס"ה שדינו כמעין.

הרא"ש כתב דסתמא כו' יוסי, והרשב"א חולין ל"א ב' כתב דלר"מ מיתוקמא בגל שנתלש מהנהר, ובתוספתא קתני מן הים ומן הנהר, מיהו אף להרא"ש א"א לומר דזהו חידושא דמתני' דא"כ העיקר חסר מן הספר, ולא היה סותם התנא שנלמד כן מדקתני סתמא אם זהו עיקר חידושו, ובב"י נתקשה בזה.

שם כל מקום שיש מ"ס טובלין ומטבילין

שם כל מקום שיש בו מ' סאה טובלין ומטבילין, הא דטובלין הוי רבותא טפי, דחשיבי כמ' סאה מדאורייתא, אבל כרביעית מסתברא דודאי חשיבי, ואפשר דנקט טובלין שהוא מדאורייתא והוסיף מטבילין מה שנתחדש מדרבנן דבעינן מ' סאה, וכן יש לפרש בפ"ק דקתני מקוה שיש בו מ' סאה שבו טובלין ומטבילין, כיון דהא דבעינן מ' סאה למטבילין חידוש הוא מדרבנן, ועוד י"ל דמים שראוין לטבול בהם הם עמוקים ואין חידוש כ"כ, כמו מים שראוין רק להטביל בהם כלים קטנים, דג"כ יש להם חשיבות מ' סאה, ואיכא רבותא טפי במטבילין.

בסדר המשנה היה ראוי לשנות דין חרדלית סמוך לגל, ואח"כ לשנות דין כל מקום שיש בו מ' סאה כו', ואפשר דמהא דמודים שגדר כלים וטובל בהם אע"פ שקיום המים בהם עראי, מזה למדנו לכל הני, לכך מיייתי חידוש זה לבסוף.

בפר"ש בענין חרדלית

שם בר"ש ד"ה חרדלית, ע"כ קסברי דקטפרס חיבור וקסברי דנוטפין מטהרין בזוחלין כו' יעוי' לעיל ס"ק ט"ו נתבאר דלפר"ש תרי מילי נינהו דיש חרדלית שאין בה חסרון דקטפרס, ועדיין פסולה משום זוחלין, עיי"ש, משמע דר"ל שאם מטביל במקום שהוא אשבורן אע"פ שרוב המקוה זוחלין, אין בזה חסרון דטבילה בזוחלין, וכיון שאף קטפרס חיבור הרי יש כאן מ' סאה וטבילה באשבורן, [וער"ש פ"ה מ"ב גבי בור שאמה נכנסת לו, דמשמע ג"כ עד"ז], וצ"ע דקרא מקוה מים עומדין קאמר, ולא על מעשה הטבילה, וכיון שאין כאן מ' סאה עומדין, אין כאן מקוה, ואף בתשובת ר"ת מצינו דנהי דחרדלית מחברת המקואות לר"מ ור"י, מ"מ אין טובלין בחרדלית עצמה, אבל אין ראוי משם שהמים משלימין לשיעור, דהא מיירי בדאיכא מ' סאה באמצעית, ובאמת גם דברי ר"ת צ"ע דמים שאינם ראויים לטבול בהם מצרפין המקואות, שו"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ח סק"ו כתב ליישב כונת הר"ש דהיה מקום לומר דב"ש מודו לפסול זוחלין וסברי דבכה"ג ליכא פסול זוחלין, אבל לבי"ה אף בכה"ג פסול.

שם בר"ש וטובל בהם, במים שחוץ לכלים, ר"ל לאפוקי מים שבתוך הכלי עצמו, משום דלשון בהם משמע בכלים עצמם, לכך פירש דהיינו במחיצה שבתוך הכלים חוץ לכלים.

שם בר"ש וכלים שגדר בהם לא הוטבלו, לפי שאין כל הכלים טבולין במים העומדים

וכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דמתני' קמ"ל שא"צ מחיצות למקוה, דלא נימא דבעינן מים מכונסין דומיא דבור, אלא כל מקום שיש מ' סאה עומדין מטבילין בהם, והכי משמע מתני' שמ' סאה שבבקעה חשיבי מקוה, אע"פ שבקעה אין בה מחיצות ניכרות, וכ"ה לשון אשבורן למקום שהמים עומדים כההיא דפסחים מ"ב א' אהלות פ"ג מ"ג אבל מרן זללה"ה בס"י ס"ק י"ב נסתפק בזה דשמא בעינן מחיצות ליחשב מקוה, עיי"ש.

בענין חריצין ונעיצין ופרסת החמור

שם מטבילין בחריצין, סתם חריצין עשוין להוליך מים לשדות, והיה מקום לגזור שמא יטבילו בהם כשהם זוחלין, ונעיצין פירשו כאן רה"ג והרמב"ם שנעשית גומא ע"י נעיצת דבר בקרקע, דומיא דפרסת החמור, שאין דעתו של אדם לעשות הגומא, וחסר בחשיבות המקוה, ואי מיירי כנעיצין דעלמא ב"ק מ"ט ב' וכפשטא דמתני' שיש בהם מ' סאה, דלא קאי עליהו המעורבת בבקעה, י"ל דהני מינכר טפי דלהוליך לשדות עבידי, ובפרסת החמור איכא רבותא דלא כר"י דלא מצריך שפופרת הנוד, [ועי' בסמוך בזה], וגם דמהני חיבור ליחשב כחלק מהמקוה, אע"פ שהוא קטן ובטל.

שם ובפרסת החמור המעורבת בבקעה, פר"ש כשפופרת הנוד וכ"ה בתוספתא ובנפרצו מלמעלה סגי ברום כקליפת השום כמ"ש בתוספתא פ"ד ה"ה ולפנינו חסר תחלת הדברים וז"ל [בהעתקת המאירין] התלם והבקעה שהיו המים צפין על גביהן כ"ש מטבילין בהם על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד, ויש להסתפק אם בלשון המעורבת מפורש דלא כר"י, דמעורבת היינו כעירוב מקואות, או דמתפרש ג"כ כר"י דמעורבת בכל שהוא, שו"ר בר"ש פ"ו מ"ב ומוכח מדבריו דמתני' אין הכרע כמה מעורבין.

זוחלין, וזה כמוליך ומביא בידיו במערה, דמים שעולין ויורדין על המעלות ע"ז לא חשיבי זוחלין, כדתנן פ"ז מ"ז ואף לר"מ מים שבים טובלין בהם, ולר' יוסי אף בזחילה מחוץ לים כזחילת מקוה ומעין כשרין.

עוד הקשו בתו' שם מאי מדמה ר' יוחנן שם
דין מקוה לדין רחיצת שבת שאסורה משום רפואה, וכדפריך רנב"י, אלא דלא נתפרש טעמיה דר"י, ונראה דלר' יהודה שיש בים הגדול מיני ימים הרבה, אסור לטבול בו, כיון שיש בו גם מים שמרפאין, ואסור כולו משום מקומות שמרפא, אבל לר"מ כולו, בדין אחד וסתמא אינו מרפא, גם יתכן איפכא דכיון שיש בו מיני ימים אין לאסור כולו בגלל המקומות שמרפאין [וכמסקנא דשמעתין, דרעים אסור ויפים מותר], אבל לר"מ דמצינו שיש מקומות שמרפאין, אין מקום לחלק בין המקומות כיון שכל הים אחד ובמצב שוה, וכ"ה בפ' ר"ח, דר"מ אסר ור"י שרי, וניחא דהא ר"מ קאי אברייא קמייתא, אבל אין זה הכרח די"ל דניחא ליה להזכיר ר"מ ואח"כ ר"י כבמתני' ובכל דוכתא.

פ"ז מ"ח מטהרין את המקואות כו', אמאי לא
הוי קטפרס

כ. פ"ז מ"ח מטהרין את המקואות העליון מן
התחתון כו' מביא סילון של חרס
או של אבר ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפי' כשערה דיו, הקשה הר"ש כיון שהמים יורדין בסילון מעליון לתחתון הו"ל קטפרס ואינו חיבור, ומה שתירץ דלשאובין הקילו צ"ע דהא אף להשקה דמים טמאין אין קטפרס חיבור, כרבנן דר"י טהרות פ"ח מ"ט, והר"ש כתב דשאובין דרבנן, ובפ"ק בתוספתא שבר"ש מ"ה מבואר דמים טמאים נטהרין בפחות ממ' סאה, וג' לוגין שאובין בעו מ' סאה דוקא להקוות עליהם אע"פ שנטהרין בפחות ממ' סאה, וש"מ דיותר מחמיירין בטהרת שאובין מטהרת

אפשר דכונתו שהמים שעוברין עליהם מבחוץ אינם עומדים, וזה כמש"כ ס"ק י"ב בשם הגר"א, אבל לשון הרא"ש שכתב שלא הגיע המים להם אלא מצד אחד צ"ע, דהלשון משמע שהיה מקום לומר שהוטבלו, וכ"מ בתוספתא.

במתני' כל הימים כמקוה כו', ובסוגיא שבת
ק"ט

יב. פ"ה מ"ד כל הימים כמקוה שנאמר
ולמקוה המים כו' בפשוטו כל
הימים יש בהם מי תהום ומעיינות, אלא דכשנקבצו כל מי בראשית לימים, נמצא דרוב המים באו מעלמא, ואע"פ שגם הם מסתמא מי מעיינות, מ"מ הרי נפסקו מחיותן משעזבו מקור נביעתם ובאו לים, וכדתנן מ"א העבירו ע"ג בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה, ור"מ סבר מדקרי להו מקוה ש"מ שזהו עיקר גדר מימיהם, ובטלה חשיבות מעין שבהם לגמרי, ור"י סבר דרק על ים הגדול נאמר, שלשם נתקבצו מי בראשית ולפ"ז יתכן דשאר ימים כשרין לזבים וכגון שמימיהם מתוקין כימה של טבריא, ור' יוסי סבר דלא בטל מהם שם מעין כיון שהם נובעים מהתהום, והו"ל כמעין שהוא מושך ורבה עליו והמשיכו, מ"מ אהני דנקרא מקוה שפסול לזבים, וגרע ממי תערובת, שאין על מימיהם שם מים חיים, שאין עיקר מימיהם חיים מהנביעה, והא דנקט זוחלין לרבותא וכ"ש שמטהרין בכל שהוא כמבואר בפ"ק ובפרקין דכל שהוא קודם לזוחלין, (ועי' ב"י ס"ק י"ט במתני' דשידה ותיבה שבים).

ובתו' שבת ק"ט א' כתבו טעמיה דר"י דכיון
שהמים הולכים ושבים מכאן ולכאן
מסתברא שאין זחילתם פוסלתם, ור"ל שאין זו זחילת מקוה שהיא נפסדת אלא זוהי חיותם כמעין וכמ"ש בגל שנתלש, אבל הדברים מחודשים להמציא מסברא הכשר זוחלין, ובפשוטו זחילת הים ממקום למקום לאו שמה

בצלוחית תחלה, והיין שבמשפך היה מחובר לצלוחית ולא נפסק חיבורו מן הצלוחית, והגע עצמך הרי שסתם פתח האויר מן הסילון למעלה ולא ירדו המים הרי הם חיבור לצלוחית, ועכשיו שפתחו ונכנסו לתוך הצלוחית וכי נחלש חיבורם עי"ז, קצרן של דברים המים שבתחתית הצינור לא גריעי מסילון שיש בתוכו שולים אלא ששוליו רפויין ועי"י ריבוי מים הוא נלחץ ויורד עם המים, אבל עדיין המים מאוגדין בתוכו עי"י הדפנות והשולים, וכ"ש אם האויר הוא הלוחץ ודוחף השולים, וכל שכן כאן שהגדון לחברם למים שתחתיהם דחשיבי מחוברין, וראיתי בתשובת הרי"ד הנדמ"ח סי' י"ח שכתב לחלק כן, אלא שלא סייע הדברים מההיא דע"ז, רק מסברא דכשהמים עולים מלמטה ומחוברין בתחתיתם למים לא דמו למים היורדים מלמעלה ומחברים למעלה, דבכה"ג חשיבי כאשבורן, וע"כ כונתו מטעמים הנ"ל עי"ש, שו"ר בספר מרן זללה"ה קמא ס"ז סק"ז שכתב וכן עמא דבר לשקע שידה תיבה במקוה כו' ושופכין לתוכה חמין וטובלין בתוכה אף שמימיה גבוהין משאר מי המקוה שחוצה לה והן זוחלין, וע"כ דלא חשבי להו זוחלין, ולעיל מיניה כתב הטעם דכיון שהמים יש להם הנחה גמורה מסתבר דלא חשיב קטפרס.

ובזה נתיישבה משנתנו דמניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים, דכ"ז שאין הסילון מלא, הרי המים אינם נסמכין על הדפנות סביב ועל המים שתחתיהם, והר"ז כקטפרס, ורק כשהסילון מלא הרי המים נסמכין בתוכו כבכלי גמור, וכמשנ"ת.

ועדיין לא נתיישב בזה הא דקתני ומושכו ומשיקו אפי' כשערה דיו, ועו"ק דלא קתני מביא סילון שיש בו כשפופרת הנוד, ואמנם י"ל דסתם סילון יש בו שפופרת הנוד, וסמך התנא דבמשנה שלפניה ושלאחריה קתני דבעינן כשפופרת הנוד, אבל כיון דקתני אפי' כשערה, אם איתא דבעינן ברוחב הסילון מיהא

מים טמאין, ועוד דהו"ל תרתי דסתרי דמי קטפרס שאובין טמאין נטהרין משאיבתן ונשארין בטומאתן, ואח"כ כשיפלו למקוה יטהרו מטומאתן ולא יפסלו בג' לוגין שכבר נטהרו באויר, והדבר פשוט בכל דוכתא דענין טהרת שאובין הוא כענין טהרת מים טמאין, ומנלן להמציא חילוק בזה, ועוד הקשה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה א"כ ל"ל סילון ישפוך שאובין בעליון עד שיתחברו לתחתון בקטפרס, וכן בסיפא ימלא בתחתון ויחבר לעליון עי"י קטפרס, ולמה צריך למלאות מ' סאה בעליון שירדו לתחתון, ועי"ש עוד בס"ט סק"ה משה"ק בזה.

ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה הוכיח מסוגיא דע"ז ע"ב ב' דסילון שהוא מלא מים ושוכן ע"פ מים בתחתיתו דינו כאשבורן, לפי שהמים מוקפים מחיצות וגם מלמטה המים שסותמין אותן מעמידין אותן כמחיצה, אלא שלחץ האויר מלמעלה דוחף המים שלמטה וזה כאדם שדוחף מלמעלה ואין זה חסרון בחיבור המים, הגע עצמך הרי שהסילון שקוע כולו במקוה ומימיו שוין למי המקוה והוסיף מעט מים לתוך הסילון האם נימא דמים אלו קטפרס, הרי הם אשבורן עם כל המים שבסילון, וכמו שהמים שלמטה השוין לקו המים שבמקוה אינם נעשין קטפרס עי"י שהמים שלמעלה נדחפין לירד, ה"ה שאין המים שלמעלה מקו המים קטפרס, דבאמת הם אגודים יחד בחיבור אשבורן, אלא שהם נדחפין בלחץ האויר, וזהו שאמרו שם דמשפך מלא יין שפחסתו צלוחיתו דהיינו שתחתית המשפך נגעה ביין שבצלוחית, הרי כל היין שבמשפך למעלה בדין אשבורן, אע"פ שעדיין יורדין ומשתוין בתוך הצלוחית, ולכן אין לפשוט משם דניצוק חיבור, לפי שמשנסתם נקב המשפך ביין שבצלוחית, נעשה הכל כאשבורן, דבאמת בחיבור שבין המשפך לצלוחית לא נתחזק כלום משירדו, לפי שהיין שעלה למעלה זהו בדרך כלל היין שהיה

כשפופרת הנוד, לא הו"ל למיסתם בלשון כשערה לחוד שהוא מטעה דסגי בכשערה, ועוד דבתוספתא קתני סילון של עץ ושל עצם וסתמא אין בהם כשפופרת הנוד, [ע"י להלן בטעמא דמתני' דלא קתני הני], ועוד מדקתני רישא מטהרין את המקואות ולא קתני מערבין את המקואות יש לדקדק דדוקא לטהרת שאובין מהני, ולא לעירוב מקואות, וממילא גם אין ללמוד מסתמות הדברים דבעינן כשפופרת הנוד, שהרי כאן זהו דין מיוחד דמהני לטהרן משאובין בלבד, ועוד דכיון שאוחז הסילון בידו יתכן דהו"ל המים שבסילון הויה ע"י דבר המק"ט, וגם יתכן דחשיבי מים תלושין שאין לטבול בהם, וא"כ גם אין לצרף מקואות ע"ז, ומסיפא דמתני' ג"כ נראה דבטהרה משאובין בלבד מיירי מתני', דקתני ממלא בכתף כו', ועוד יש לדקדק בהא דקתני העליון מן התחתון, ולא קתני והתחתון מן העליון, ואמנם יש לדחות דלרבנן קתני, וה"ה איפכא, אבל גם הא דקתני והרחוק מן הקרוב ק"ק דהו"ל אע"פ שרחוקין זמ"ז, ומ"ט קרי אחד רחוק ולחד קרוב.

אם לטהר שאובין בעיני כשה"נ

ונראה מזה כמשנ"ת לעיל ס"ו ס"ק כ"ה דלטהר שאובין לא בעינן כשפופרת הנוד, ולא משום דשאובין דרבנן, [ע"י להלן ד"ה ואמנם], אלא דטהרת שאובין מדין זריעה היא, ולא מדין עירוב מקואות, וכמבואר בגמרא פסחים ל"ד ב' דזריעת מים כזריעת שתילין בקרקע, ואין זה מענין עירוב מקואות כלל, ואף בגוף האדם מים נטהרין מדין זריעה כדתנן לקמן פ"י מ"ח שהם טהורין בגוף [ומבואר שם בתוספתא דאף בלא טבילה נטהרין בגוף האדם מדין זריעה, והא דבעינן טבל היינו כדי שלא יטמאו ממנו ביציאתם, כמש"פ מרן זללה"ה בקמא ס"י סק"ה, ונפ"מ בשתה פחות מרביעית שהוא טהור, וכשהקיאם

נשאר טהורין], וכ"מ בתו' גיטין ט"ז א' והובא ברמב"ן ע"ז ע"ב א' דדין השקה אינו בדין עירוב מקואות להצריך כשפופרת הנוד, וכ"מ בפרה פ"ו מ"ג דהמקדש בשוקת והטפי בתוכה אע"פ שפיו צר כל שהוא המים שבתוכו מקודשין, ואע"פ שלעירוב שתי שקתות שנינו בפ"ה מ"ח דבעינן כשפופרת הנוד, וש"מ דמים שבכלי שבתוך כלי מתערבין בנקב כל שהוא, והיינו משום דלהשקה א"צ כשפופרת הנוד, וכ"נ דכלי שבמקוה שפיו צר כל שהוא מים שבתוכו נטהרין ומשלימין למ' סאה, אע"פ שלהטביל כלים בתוכו בעינן פיו כשפופרת הנוד, וכן הוכחנו לעיל שם ממתני' דמקל שהיא מלאה משקין טמאין וסתם מקל אין בה כשפופרת הנוד, אבל אין זו ראי' לפמשנ"ת סק"ח דמיירי במשקין טופחין ע"ג המקל מבחוץ, דבכה"ג כולו חיבור שאין מחיצה כלל.

ודאתאן עלה נתיישב בס"ד, דבאמת א"צ בסילון כשפופרת הנוד, וסגי בהשקה כחוט השערה ממש, דלענין זריעה אין שיעור לחיבור המים, [ואמנם כלי שמשקין דרך פיו כשאינו שקוע במקוה אפשר שצריך כשפופרת הנוד, היינו מפני שהכלי מקבל בפ"ע, אבל בסילון שאינו מקבל, סגי בהשקה כל שהוא, כמו שאם היה סילון שחלול כל שהוא והשיק כולו דג"כ מים שבתוכו נזרעים ע"י השקה, וה"ה אם פתח כל שהוא מתחתיו דחשיב כולו זרוע, כיון שאינו כלי קיבול כלל, מיהו גם בכלי שמשקין דרך פיו נסתפקנו לעיל שם דסגי בכל שהוא לחיבור המים, כמו כלי שמשקע במקוה, ורק לטהרת הכלים שבתוכו צריכין כשפופרת הנוד, ולטהרת המים שבו מסתבר דסגי בכל שהוא, ורק לחיבור להשלים למ' סאה יש לדון בזה, ולפמשנ"ת לקמן ס"ק כ"ג דבסגוס משלים למ' סאה, מסתברא דה"ה בסילון שפרוץ במלואו שמשלים למקוה, וע"ע ס"ק כ"ח כ"ט], ולפ"ז מתני' מיירי רק לטהר שאובין ולא לחיבור מקואות, ולכן אין פסול

דהויה ביד"א שאינו מחבר המקואות להיות כאחד.

ולאמור נתקיימו דברי הר"ש להלכה דלטהר שאובין א"צ כשפופרת הנוד, וכמו שפסק המחבר בסי' ר"א סנ"ג, ואע"פ שלא הקילו כאן לומר דקטפרס חיבור וכמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, ולא הקילו בהשקה פחותה משפופרת הנוד משום דשאובה דרבנן, וכמו שתמה בזה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דמה צורך ראו להמציא השקה אחרת דאתו למיטעי, ואין שום צורך לתקן קולא בזה, וכי הדבר מצוי שצריך לטהרן בפחות משפופרת הנוד שימציאו קולא בזה, ועוד דאם זה מדין השקה דעירוב מקואות הר"ז מתפרש ככל דיני עירוב מקואות השנויים כאן דהיינו כשפופרת הנוד, אבל לפמשנ"ת אין כאן קולא מדרבנן כלל, אלא מדאורייתא מים נטהרין בהשקה כחוט השערה ופחות מזה, ואין זה ענין לעירוב מקואות שבאמת אין המקואות מתחברות כאן יחד.

בדין חיבור כ"ש לטהר שאובין בנקב שבכותל

ואמנם יש מקום לדון דכיון דכותל מפריד בין שני המקואות ונקב פחות משפופרת הנוד אינו מחברם, א"כ מנלן דלענין זריעה חשיבי כזרועין זה ע"ג זה, הרי כל מקוה חלוק וחשוב במקומו, והם נפרדין זמ"ז מדאורייתא, וא"כ גם לדין זריעה אינם מתחברין בנקב קטן, או בסילון, ול"ד לכלי שפיו צר כל שהוא שהוא נטפל למקוה, וכדחזינון בקידוש מי חטאת דבטפי שבתוך השוקת א"צ כשפופרת הנוד, ובכותל שבין שתי שקתות בעינן כשפופרת הנוד, ונסתפקנו בזה לעיל שם, [וכן שמעתי כעת מאאמור"ר (שליט"א) זללה"ה לפקפק בזה מה"ט, דלא מצינו אלא שכלי שנטפל למקוה להשלים נטהר בפחות משפופרת הנוד, אבל מקוה שאינו משלים מנלן שנעשה כזרוע, ואפי' נמצא דכלי נטהר ואינו משלים כמקל שהשיקו

ושוקת נקובה כמחט, היינו מפני שהמים כתלושין ונתחברו, אבל מקוה שפסולה במחובר מנלן שנטהרת בלא עירוב מקואות, שהרי היא כבר זרועה בקרקע ואעפ"כ היא פסולה, ואין לנו לחדש זריעה שמטהרת בלא עירוב מקואות], אבל נראה לפשוט ממתני' דזריעת שאובין ומים טמאין קיל טפי, והטעם מפני שמדאורייתא המים טהורין משנתחברו בקרקע, וא"כ אין לנו להחמיר עליהם כשאובין, יותר מאילו היו מונחין בכלי במקום במקוה, והרי בכלי כה"ג היו חשובין כזרועין ע"י חיבור כל שהוא, השתא נמי שהם במקוה השני, חשבינן להו כזרועין בקרקע ע"י חיבורן למקוה הכשר, ואפי' להסוברים דכולו שאוב דאורייתא יש מקום לומר דאין להחמיר בו מכח השאיבה טפי משאובין ממש.

ולפמש"כ לקמן ס"ק כ"ג כ"ח דמים שבסילון נטפלין למקוה אף להשלים אע"פ שאין בו כשפופרת הנוד, דכיון שהוא פרוץ במלואו למקוה נעשה כמקוה וכחורין וסדיקין, לפ"ז המים שבסילון ודאי נטהרו מדאורייתא בלא שום קולא דשאובין, שהרי הם משלימין וטובלין בהם, וכיון שמי הסילון למעלה עם המקוה העליון כחד, ממילא מטהרין אותן מדין זריעה, דאע"פ שאין העליון כזרוע ע"ג התחתון, אבל העליון כזרוע על מי הסילון והסילון על התחתון, וכן אפשר לבאר בנקב פחות משפופרת הנוד שהנקב נטפל לכשר כדין חורי המקוה, וכן מחובר לשאוב כדין חורי המקוה, וכיון שמי הנקב טהורין הם מטהרין את המקוה מדין זריעה, והרווחנו בזה שאין המקוה העליון מושק לסלון שמושק למקוה, אלא הסילון כמקוה גמור, והעליון הרי מושק למים שבסילון, והשקה גמורה היא למים שבסילון ולפמש"כ ס"ק כ"ט מי הסילון משלימין למקוה העליון, והשקה גמורה כזו שפיר מהניא לטהר מדין זריעה, אע"פ שאין בכחה לחבר שני המקואות, דסגי בזה שהעליון מחובר לסילון חיבור גמור.

בענין טהרת תחתון מעליון

ולפ"ז יש להסתפק אם מה ששנינו העליון מן התחתון דוקא קתני, דהסילון המונח ע"ג התחתון נעשה זרוע בתחתון ע"י ההשקה הזו, אבל אם גם התחתון נעשה זרוע ע"ג העליון עי"ז כיון שהם חיבור זל"ז באשבורן צ"ע, דלכאורה אין התחתון נראה כזרוע ע"ג העליון, אבל לפ"ז מצאנו דין גוד אחית בזריעה לטהר שאובין לכו"ע, וזה מחודש, וגם לומר דבלא גוד אחית ג"כ מחלקינן בזה לפי ענין הטפילות דדמיא לזריעה ג"ז מחודש, ולכן נראה עיקר דלרבנותא נקט שהתחתון מטהר העליון דדמי לגוא"ס, ועוד דמעליון לתחתון יש עצה קלה בסיפא.

וכן מה ששנינו הרחוק מן הקרוב, היינו שהרחוק זהו קצה הסילון שלמעלה, והקרוב זהו קצהו התחתון שמניח בו ידו ומשיקו, משמע דההשקה לעולם בקרוב שם מניח ידו, והעליון הרחוק נטהר מן הקרוב, מיהו נראה דלאו דוקא והתנא מפרש סדר ההשקה, וה"ה דלבתר דהויא השקה לעליון מן התחתון, ה"ה לתחתון מן העליון, ומ"מ שפיר קרי ליה התנא העליון מן התחתון, כיון שחיבור ההשקה הוא דוקא בענין זה שהסילון המחובר לעליון משיקין אותו לתחתון, דבענין אחר לא יהא הסילון אשבורן, וכמשנ"ת לעיל.

אם לחבר הסילון לעליון סגי בכשערה

ויש להסתפק אם בעליון ג"כ סגי בהשקה כשערה, דכיון דקתני מניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים, משמע שהסילון משוקע במי העליון, דאל"כ מהיכן מתמלא מים, וכ"כ הר"ש שצריך להעמיק ראשו העליון בתוך המקוה החסר בו, וא"כ מושכו ומשיקו אפי' כשערה, היינו שמושכו מע"ג ידו שיהא מושק למקוה התחתון כשערה, אבל למעלה מיירי שכולו משוקע בו, אבל אפשר דלאו דוקא, וה"ה דלעליון סגי בהשקה כשערה, שמעמיד הסילון סמוך לכותל העליון ומציף עליו מים

שיתחבר לעליון בכשערה, ובפיה"מ והובא בפ"י הרא"ש כתב דמניח הסילון בתחתון, וממלאהו מים, ומניח ידו תחתיו שלא יצאו המים, ומעלהו ומשיקו לעליון כשערה, וצד התחתון משאירו במקוה התחתון, [וכ"ה בתוספתא ומניח ידיו בתחתון ובר"ש העתיק תחתון, ואפשר דצ"ל תחתיו כבמתני' וכן העתיקה בפיה"מ], ונמצא דלהר"ש כשערה נאמר בצד התחתון, ולהרמב"ם בצד העליון, ואפשר דבשניהם סגי בשערה, דלחיבור דזריעה א"צ רוחב כשפופרת הנוד, וכיון שיש חיבור אשבורן במים הצפין למעלה סגי בזה לחבר כל המקוה העליון, וכן התחתון, ומיושב בזה שא"צ לנקוב כותל המקוה העליון, דיכול להשיקו מלמעלה, מיהו אף מלמעלה יכול להציף מים עד שיושק בכל רחבו, וכמ"ק בתוספתא שאינו נוקב כותל המקוה, מדמצריך סילון של רכובה בזה בצד זה.

בפירוש המשנה דמטהרין את המקואות

נמצא פ"י המשנה כך, מטהרין את המקואות משאובין דוקא, - העליון מן התחתון, שהתחתון הוא הכשר, והעליון נעשה כזרוע ע"ג התחתון, מיהו נראה דה"ה דבכה"ג נטהר התחתון מן העליון, ויתכן דלרבנותא נקט דדמי לגוא"ס שהתחתון מטהר העליון, - והרחוק מן הקרוב, היינו ג"כ בעליון ותחתון, והקרוב זהו המקוה התחתון שמניח בו ידו.

שם מביא סילון של חרס או של אבר, נקט הני שאינם נכפפים, ובתוספתא קתני דה"ה של עץ ועצם וזכוכית, וגם הני אינם נכפפים בקל, מיהו כיון שאפשר שיתעקמו מעט, הזהיר התנא שאם נכפף כל שהוא פסול להשיק בו, אבל חרס ישבר אם יכופפו, וכן אבר קשה לכופפו, וטעם הפסול ע"י להלן ס"ק כ"א, - וא"צ שיהא בסילון כשפופרת הנוד.

שם ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים, ומהיכן מתמלא מים, או שמשקע ראשו בעליון, או כשהוא סמוך לו ומציף עליו מי

אין האויר יוצא, ולכן החמירו בסילון שנתעקם שבודאי מעכב האויר מלצאת, ואין הדרך למשוך האויר לחוץ כמו בסיפא, ולא יבחין בידו שאין הסילון מלא, ולכן לא התירו להשיק בסילון כפוף, - ולקמן ס"ק כ"ט כתבנו דאם מתקצר באמצע יש להצריך כשפופרת הנוד במקום הכיפוף ובמקום ההשקה, ורק בפרוץ במלואו מצטרף בפחות משפופרת הנוד, וכיון דלא מיירי בכשפופרת הנוד משו"ה קתני דפסול, דהמים שבסילון מן הכיפוף ולמעלה אינם משלימין למקוה התחתון, ולכן אינם מטהרין את העליון, מיהו ז"א לפמש"כ דלשאובין סגי בפחות משפופרת הנוד מדין זריעה, אבל למש"כ דהסילון כמקוה עצמו, בעינן חילוק זה, דדוקא בפרוץ מלואו חשיב כמקוה עצמו, ואז העליון נזרע ע"ג המקוה.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה צידד לומר דהפסול בכפוף מפני שהמים שוכנים ע"ג הסילון ולא ע"ג המים שלמטה ודמי לקטפרס, ואע"פ שהכשירו לטהר הרחוק מן הקרוב אע"פ שהשיפוע מתמעט והמים שוכנים על הסילון, במקום הכיפוף גרע שאין מים כנגד בליטת הכיפוף, ולפ"ז אם נתמעך הסילון ונעשה צר באמצע אבל לא נתעקם בכיפופו כשר, וגם לפ"ז צריך לפרש דגזירה דרבנן היא אטו כפוף הרבה, ובסיפא הכשירו אפי' כשהסילון האמצעי ישר, מפני שהוא נשאר מלא מים, ואין כאן חשש קטפרס, ששני המקואות בגובה שוה, ולפ"ז יש יתרון לחיבור דסיפא, אע"פ שאין אחד שוכן ע"ג חבירו כלל, ובפשוטו בע"ז ע"ב ב' נראה דאע"פ שידעו דפחסתו צלוחיתו הוי חיבור, עדיין סברו אמוראי דגישתא הוי ניצוק, וי"ל דשאני התם שסוף הגישתא באויר וכאן מיירי ששניהם במים, ותרוייהו כפוחסתו צלוחיתו.

שם מביא סילון של רכובה כו'

שם בתוספתא אבל אם היו זה בצד זה מביא סילון של רכובה כו', פי' שמחבר ג'

העליון, וערא"ש בשם הרמב"ם בזה, ובעינן מלא מים, כדי שיהא חיבורו אשבורן כמשנ"ת לעיל מדברי אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דדוקא סילון מלא שנשען על דפנותיו ועל מי המקוה בשוליו מיקרי אשבורן.

שם ומושכו ומשיקו, פי' שמושכו מידו לצד המים כדי שיתחברו מי הסילון למקוה, אבל למעלה הוא מחובר כל הזמן שמשם מתמלא הסילון מים.

שם אפי' כשערה דיו, דלענין זריעה לא בעינן כשפופרת הנוד, וטהרת שאובין כטהרת מים טמאים דבזריעה סגי, וכחוט השערה מחברם, פי' כחודה של השערה, שאם נכניס שערה במקום חיבור המים יסתם החיבור, כגון בנקב א"נ באורך, ובסברא בין מלמעלה בין מלמטה סגי בחוט השערה המחובר למים שב"מ, וה"ה ברום כקליפת השום או טלה"ט ורוחב כל שהוא.

בתוספתא ואם נכפף הסילון כ"ש פסול

כא. תניא בתוספתא ואם נכפף הסילון כל שהוא פסול, פר"ש משום בית קיבול, וכ"כ הראב"ד בפ"ח ה"ז, ותמהו ע"ז דלא נעשה לקבלה, ועו"ק דבסיפא מכשרינן סילון של רכובה כמשה"ק הר"ש והניח בקושיא, ולכאורה נראה דע"י הכיפוף מתמלא אויר יותר תחת הכיפוף או שנשאר אויר בשקע הכיפוף, וזה מונע המים מליכנס יפה, [כענין ששינונו לקמן פ"י מ"א בכלי שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע], וכשאין הסילון מלא לא חשבינן להו אשבורן, ולכן פסלו מדרבנן להשתמש בסילון כפוף, ובזה מיושב דבסיפא שהוא סילון של רכובה אין האויר מתמעט במקום הכיפוף, שהרכובה מתעקם בצורה שוה, ועוד דכיון שזורמים בצורת גישתא וכת גישתא ע"ז ע"ב ב', ע"כ כבר יצא האויר מתוכן, אבל כשמיניח ידיו תחת הסילון, הרי המים הנכנסין סותמין את האויר, וגם בסילון שלא נתעקם אם הוא צר

לניצוק יש ללמוד דגרע מפחסתו צלוחיתו, ואמנם רבא השיב דכוליה חמרא אגישתא גריר, אבל אכתי אין לחדש מזה דלהוי עירוב מקואות גמור להשלים השיעור, (וצ"ע לפמ"ש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהכא עדיף מברישא, כיון שנשאבין המים בסילון, ע"י לעיל).

בתוספתא שם ומשיק ויורד וטובל

ויש לדקדק במה שסיימו בה בתוספתא ומשיק ויורד וטובל, ולא סיימו כן ברישא, ואפשר שבא לומר דאע"פ שהמים עדיין עוברים מזל"ז יכול לטבול, וקמ"ל דלא חשיבי כזוחלין אע"פ שהם שני מקואות לענין צירוף מ' סאה לפמ"ש"כ, (אבל אין נראה שבא לומר דחשיב מ' סאה לענין צירוף), א"נ זה כלשון המשנה אפי' כשערה דיו דמשיק לפי שעה וכבר כשר וטובל.

בדין השקה בטיטרוס שאין המים יוצאין

ב"י הנקרא טיטרוס כלים פ"ב מ"ו שאין המשקין יוצאין ממנו כ"ז שהאור מלמעלה סתום והשיקו בתחתיתו למקוה מסתברא דחשיבא השקה, וחשיב חיבור אשבורן, דאע"פ שהאור מעכבו לא חשיבי כשני גושין, ובאמת בשני סוגין כגון חמים וקרים ומתוקים ומלוחים עוברין המים מזל"ז, וכן אם מניח ידו מתלחלת וצ"ע בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בע"ז בזה, ולע"כ.

בביאור דברי הר"ש במתני' דסילון

כב. שם בר"ש ופעמים שלמעלה מגיעים המים כו', תוכן הדברים שפי הסילון למעלה משוקע בתוך המקוה העליון, ואם יהא משוקע הרבה יתמלא מים בשפע, אבל פעמים שמשקעו סמוך לשפת המקוה שלא נכנס לסילון אלא מים מועטין ביותר שיורדין במשך הסילון כחוט השערה, וסגי בזה להשקה, [מיהו מניח ידו תחתיו כדי שידע בודאי שהוא מלא מים כחוט השערה, ולפ"ז צריך שהסילון

סילונות כמין ח', ומושך האור לחוץ כההיא דגישתא ע"ז ע"ב ב', והמים עוברים מעצמם מזל"ז, וג"ז חשיבא השקה, וסילון של רכובה ר"ל שמתעקם בראשו ופתוח לצד כארכובה שמתחברת בברך, ויש לעיין למה לא סגי בסילון אחד שיציפום מלמעלה מזל"ז, וי"ל דבשיפוע מועט נעשין כקטפרס ואינם חיבור, אבל באופן זה ע"כ הסילון מלא מים, ודינו כאשבורן בכל גוונא, ויש לעיין אמאי לא מייתי מכאן בע"ז שם סייעתא לרבא דבכה"ג כוליה גריר אגישרא, וי"ל דשאני הכא ששניהם במים וכל צד של הסילון כפחסתו צלוחיתו, מיהו גם שם מיירי שהגוי סתם הגישתא, והיין מונח ע"ג ידו באשבורן כמו ע"ג המים.

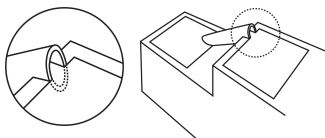
בדין זוחלין במים הנשאבין בגישתא

ושמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ששמע בשם מרן זללה"ה דכשהמים נשאבין מן המקוה בגישתא ובת גישתא ונשפכין לחוץ אין לחוש לזוחלין, שהר"ז כאדם השותה מן המקוה, ויש לעיין לפי המבואר כאן בתוספתא שהמקואות מתחברין ע"י סילון כזה, ש"מ דסברא דכוליה גריר אגישתא ובת גישתא משוי לצנור זה כקו האשבורן של המקוה, והדין נותן דמה"ט גם יפסלו בזוחלין, ולפמ"ש"כ לעיל ס"ק ט"ז דכל מים המחוברין באשבורן אין בהם פסול זוחלין, ה"נ המים שבתוך המקוה מחוברין, ורק בחלק הגישתא ששופך לחוץ נעשין כניצוק, ולפמ"ש"כ לעיל סק"כ דמתני' רק לענין טהרה משאובין מיירי, אבל לעירוב מקואות אין זה חיבור, י"ל דה"נ הגישתא לא חשיב חיבור גמור, ורק לענין זריעה מהני, וא"כ גם זוחלין לא נעשה עי"ז, דהו"ל רק כחיבור מלמעלה, כמו בסילון דמתני', אבל אם נימא דחיבור זה מהני לערב שני מקואות שבזה כ' סאה ובזה כ' סאה, א"כ כשיש נקב באחת המקואות והמים יוצאין משניהם יש לדון דלהוי זוחלין בתרויהו, ומסוגיא דע"ז שם שהאמוראים סברו דדמי

למסקנת הר"ש לא נתפרש מה החידוש ברחוק מן הקרוב, הרי משהושק כבר נטהר, ואע"פ שמפסיקו כשר, ואין נראה לומר דס"ל להר"ש דבעינן שיהא מושק כל הזמן, וראיתי מציינים לר"ש פ"ח מ"ב שפירש דאין חוששים שמא הגוי הפסיק ההשקה, אבל באמת שם מוכח שא"צ השקה כל הזמן, דא"כ כשטובל הרי רואה שמושק ומה איכפת לו אם הפסיקה, א"ו הכונה שזלף המים ומילאה בשאובין בלא השקה, וע"ז לא חיישינן.

בפי' הרא"ש

והרא"ש פי' דמניח ידו תחתיו כדי שיתמלא הסילון ומיירי כשיש בחללו כשפופרת הנוד, ואחר שהושק בכשפופרת הנוד מסיר ידו ונשאר שם כשערה ודיו, ולא נתבאר כשערה זו למה, הרי לענין שאובין כבר נטהרו, ולענין מ' סאה לא סגי בחיבור דשערה אע"פ שמתחלה היה כשפופרת הנוד, ואפשר דכונתו לענין שאובין ובאמת א"צ כשערה אח"כ, אלא ר"ל דאע"פ ששטף המים היה רק כשערה, מהני מה שהניח ידו ונתמלא כשפופרת הנוד, לחשוב ההשקה כשפופרת הנוד אע"פ שמיד מתמעטת, אבל לפ"ז קשה מה החידוש ברחוק מן הקרוב הרי משהשיק אין הפסד אם יפסיקו ההשקה, - ולשון הרא"ש בתחתית הסילון מטעה לחשוב שהסילון שוכב, אבל נראה דמיירי בסילון זקוף מעליון לתחתון, וכשמעקמו מעט נעשה שיפוע בפיו, וקאמר שא"צ לשקע כל שפתו העליונה במים, אלא סגי בזה שקצה התחתון של שפתו במים, ויהא רוחב שפופרת הנוד בחללו מהקצה התחתון כזה.

יהא מלא, א"נ כונתו שמניח ידו תחתיו עד שמגיעים המים לידו, ומתמלא לאו דוקא מלא ממש אלא ממתין בידו למטה עד שעברו המים את כל משך הסילון והגיעו למטה, ואז משיקו מיד, ועצה טובה קמ"ל שלא יפסדו המים אם ימתין מלהשיק, כך נראה מלשון הר"ש ע"פ מש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ז סק"ו ומתפרש לפי שהפליג התנא דסגי בשערה אמר ג"כ שבמשהו מים יוכל להכשיר המקואות, שמיד כשיגיע המשהו למטה ישיקו, ודוחק, וצ"ע.

והקשה הר"ש אמאי סגי כאן בהשקה כשערה הא לכה"פ צריך טלה"ט לר"י וכקליפת השום לרבנן, ולא מסתבר למימר שיהא חד שיעורא, בריב"ש בשם הרשב"א כתב דכל הני תלתא שיעורא חדא נינהו לדעת ר"ת, ולדעת הר"ש הוי כחוט השערה פחות מקליפת השום, ולפ"ז קושית הר"ש על רום כשערה היכי סגי, הא בעינן רום כקליפת השום ומשמע שר"ל דכשערה הוי פחות מטלה"ט, וכ"ז צ"ע דבפשוטו כשערה הוי טפי מקליפת השום, והא דנקט כשערה מפני שכונתו על רוחב כשערה, ולא נחית לענין הרום, שהרי המים יורדין בסילון ויש בהם יותר מקליפת השום הרבה.

בהא דלא בעינן בסילון רוחב כשה"נ, ובחידוש דרחוק מן הקרוב

ויש לעיין למה לא הקשה הר"ש על הרוחב דבעינן כשפופרת הנוד, וכנראה הר"ש לשיטתו דע"ג הכותל מלמעלה א"צ רוחב כלל, וס"ל דסילון זה כע"ג הכותל דמי, וכ"נ בריב"ש בשם הרשב"א מדברי הר"ש בסופ"ח דטהרות, וכן ביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, וקשה דהא לא אמרו אלא במתחברין באשבורן, וצ"ל דזה בכלל קושית הר"ש דהו"ל קטפרס, מיהו בסברא בכה"ג שהכותל מפסיק אף אם קטפרס חיבור, לא עדיף מנפרץ דבעינן כקליפת השום, וצ"ע.

לענין הלכה בחיבור דשאובין

ולענין הלכה המחבר בסנ"ג פסק כדעת הר"ש והרשב"א דלשאובין סגי בחיבור כשערה, ואפי' בנקב שבכותל, והרמ"א כתב דהיינו דוקא בפסול שאיבה שהיא מדרבנן, ואפי' בפסול שאיבה יש חולקין, וכן ראוי להורות, ופירש הט"ז ס"ק ס"ג דפסול שאובה דרבנן היינו ברובו כשר, ולפ"ז מ"ש ראוי להורות לחומרא היינו אף ברובו כשר, אבל הש"ך בס"ק קי"ז כתב לפרש דהחולקין היינו משום דס"ל שאובה דאורייתא, אבל ברובו כשר לכו"ע סגי בשערה, אבל כבר כתב בבהגר"א לעיין בפ"י הרא"ש למתני', והיינו דלדידה אין מקור במתני' להקל בחיבור שאובין פחות משפופרת הנוד, וממילא גם ברובו כשר אין מקום להמציא קולא מדנפשי, והש"ך רצה ליישב המשנה מסברא אליבא דהרא"ש דמפרש כהר"ש אלא דמוקים לה ברובו כשר דהוי דרבנן, אבל מבואר בפירושו דלא נחית לחלק בזה, ולפ"ז הוראת הרמ"א קיימת אף ברובו כשר, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

והגר"א כתב דדעת כל הפוסקים [מלבד הרא"ש והטור] דסגי בכשערה, וכנראה כונתו ע"פ תשובת הריב"ש שהביא המשנה דסגי בשערה ויישבה כר"ת או כהר"ש, ומשמע שם שגם ש"פ מסכימין לד"ז, וכן סתמות הרמב"ם והראב"ד [שהשיג רק מכיפוף הסילון], דסגי בכשערה, ואמנם לא הביאו לחלק בשאובה דוקא, ומתפרש אף להשלים השיעור, אבל עכ"פ נצרך דבריהם לפרש מתני' דסגי בכשערה לטהר מקואות, ולעיל סק"כ כתבנו ליישב מתני' כפר"ש דסגי בכשערה, ומשום דזריעה לאו מדין עירוב מקואות היא מטהרת, ולפ"ז במקום הצורך יש להקל כדברי הש"ך, וכן שמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דבצירוף עוד סמך להקל מקילינן כדעת הש"ך דסגי בהשקה פחות משפופרת הנוד, לטהר מיעוט שאובין.

וכ"ז באשכנז אבל נצוק וקטפרס אינם חיבור לטהר שאובין, ועי' בזה לקמן ס"ק ל"ג.

במתני' דסגוס, אם מצטרפין המים שבו למ"ס כג. פ"ז מ"ז הטביל בו את הסגוס והעלהו מקצתו נוגע במים טהור, פשטות המשנה דבסגוס מודים חכמים לר"י דמקצתו נוגע במים הוי חיבור להשלים מ' סאה, דאם רק לגבי שאובין מהני מקצתו נוגע במים, לא הו"ל למתנייה הכא שזה מטעה דדין סגוס אינו כאדם, ואמנם י"ל דבאמת סגוס עדיף מאדם לענין שאובין, דמים שסוחט מראשו פסולין אף ברגליו נוגעות במים, ומים שבסגוס כשרין אבל אכתי סתמות הדברים לכל מלי טהור, ועוד דלמעוטי בפלוגתא עדיף, וכיון דלר"י אף מים שע"ג הראשון מצטרפין, אית לן למימר דדוקא באדם ס"ל לרבנן דלא מצטרפין מפני שהמים שבראשו כשאובין, אבל בסגוס דמודים רבנן שאין המים כשאובין מודים נמי לר"י דמצטרפין, ובאמת הדבר מוכח כן מסוגיא דגיטין ט"ז א' דמבואר דטעמיה דר"י משום דטלה"ט חיבור בכה"ג, ולרבנן בעינן כקליפת השום, וכיון דנקטינן דמים שבסגוס הוו טפי מטלה"ט ודינם כקליפת השום באשכנז, ומה"ט אין דינם כשאובין, א"כ ודאי דלרבנן הוי חיבור, דהא כקליפת השום לכו"ע חיבור, נמיהו יש לדחות דמדר"י שמעינן דטלה"ט חיבור, כיון דע"ג גופו יש רק טלה"ט, אבל טעמייהו דרבנן משום דכל קטפרס אינו חיבור, אפי' טפי מטלה"ט, אלא דלפ"ז צ"ל דבתרתי פליגי, דלרבנן טלה"ט אינו חיבור ואף כקליפת השום אינו חיבור בקטפרס, וזו מנין לנו דילמא לרבנן נמי טלה"ט חיבור, וטעמא דפליגי משום דקטפרס אינו חיבור, א"ו פלוגתתם רק בטלה"ט, וא"כ ביותר מטלה"ט לכו"ע הוי חיבור אפי' בקטפרס, ועוד דפשטות הדברים שעדיין לא חזרו המים שבסגוס למקוה ואפ"ה קתני טהור, דמתפרש מקצתו נוגע במים דומיא דאין מקצתו נוגע במים, שאז המים שבתוכו

ביאור החילוק בין סגוס לאדם

בביאור החילוק בין סגוס לאדם יעוי' בכ"מ
 שם בשם הריב"ש וסברא דנפשיה,
 וביאור הדברים כמש"פ אאמו"ר (שליט"א)
 זללה"ה דמים הבלועים בסגוס הם כבתוך כלי
 דחשיבי אשבורן ולא קטפרס, כיון שהבגד
 מעמידן, ואע"פ שיורדין מעט מעט הר"ז
 כירידת מים מהסילון דפ"ו מ"ח וכמשפך
 שפחסתו צלוחיתו ע"ז ע"ב ב', וכמשנ"ת לעיל
 סק"כ ועד כאן ל"פ ר"י ורבנן אלא במים
 שהם קטפרס, אבל כאן שהמים שבסגוס חיבור
 זל"ז, הרי יש כאן ריבוי מים ועדיפי מקליפת
 השום דחשיב חיבור לרבנן, [ובכ"מ פ"ה ה"ב
 מבואר דה"ה בכל בגד כשמקצתו נוגע במים
 המים שבתוכו אינם שאובין, והכי מסתברא
 כיון שהבגד מעמידן אין בהם חסרון דניצוק
 וקטפרס, ויש מקום לדון דדוקא בריבוי מים
 חשיבי כולן כמחבורין, אבל מים שיוצאין רק
 ע"י סחיטה אינם חיבור בנגיעה בלבד,
 ולכאורה נראה שאם טופח מבחוץ אינם
 חיבור, ואם טלה"ט מבחוץ פלוגתא דר"י
 ורבנן, ובשפע מים עומדים דומיא דסגוס ויש
 בהם כקליפת השום לכו"ע הוי חיבור].

סגוס הבא מן החוץ אם מימיו מצטרפין למ"ס

ויש להסתפק אם ד"ז דוקא בסגוס שהטבילו
 והעלהו, או דה"ה בסגוס שמלא מים
 שאובין והשיקו למקוה שיש בו מ' סאה,
 דלענין לטהר מימיו ודאי דיש לדמות לחיבור
 למ' סאה כשעלה מן המקוה, אבל להשלים
 למ' סאה כשהיה תלוש ונשאר תלוש יש לדון
 דאינו משלים, דלא מצאנו אלא כשעדיין לא
 נעקר, ונראין הדברים דה"ה בתלוש שחיברו
 בענין זה, [ואם משום פסול שאובין משכח"ל
 כגון שאחר שהשיקו נחסר מים מהמקוה וצריך
 להשלמת הסגוס], דלא מסתבר לחלק בשיעור
 מ' סאה דמקוה מדאורייתא בין מחוברין

שאובין, וכאן המים שבתוכו טהורין, וכיון
 דטהור קאי על המקוה, ממילא שמעינן דאע"פ
 שהמים בתוכו, המקוה טהור, ואף הר"ש
 והרא"ש שפירשו מתני' לענין שאובין כתבו
 דטהור המקוה קאמר, ולא אמרו שאם ירדו
 למקוה לא פסלוהו, והיינו משום דפשיטא להו
 שאם המים אינם כשאובין דינם כבתוך
 המקוה, וכ"מ בלשון הרא"ש בפסקים סכ"א
 דכיון שאין המים כשאובין בתוך הסגוס הרי
 הם כבתוך המקוה, והיה פשוט לו דכ"ז שלא
 העלהו מן המים לגמרי לא נחסר המקוה, דהא
 בהא תליא.

ואמנם בתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ו שנינו דין
 סגוס לענין שאובין, היינו משום דהתם
 מיירי במקוה שאין בו מ' סאה, והנפ"מ רק
 לפסול שאובין, ולכן שנו שם זבזו הימנו ג'
 לוגין, וכן באדם שנו שם לענין שאובין, אבל
 במתני' קתני סתמא טהור, משום דמיירי ביש
 בו מ' סאה ולענין חיבור להשלים מ' סאה
 דומיא דאדם.

ולענין הלכה לא מצאנו חולק ע"ד הרמב"ם
 פ"ח הי"ב שכתב בהדיא דהסגוס
 משלים למ' סאה, וכ"כ הב"י דדעת הר"ש
 והרא"ש והטור ורי"ו כהרמב"ם, וכ"מ
 בריב"ש, ואף הראב"ד הוה פשיטא ליה הכי
 במהדו"ק אלא שנסתפק אי מתני' ר"י היא או
 אף כרבנן, ובמהדורא נוספת הוסיף לדון
 דמתני' רק לענין שאובין, והשאיר כל הצדדים,
 ולא שבקינן פשיטותיה דהרמב"ם וש"פ
 בכה"ג, וכן סתם בשו"ע ס"ג כלשון הטור,
 אלא שהוסיף ביאור בדברי הטור שכתב
 דהמקוה כשר, והמחבר הוסיף אע"פ שזבזו
 ממנו ג' לוגין למקוה והרי הטור ודאי נתכוין
 להשלים למקוה וכן הרי"ו שהרי דעתם דהלכה
 כר"י, וש"מ שפירשו כן במתני' וברא"ש.

המטה כחורי המערה וסתמא קתני דטהורה אף במקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות, וכן יש ללמוד מהא דסגוס המחובר למקוה משלים למ' סאה וכן כלי שאין בפיו שפופרת הנוד, וש"מ דלאו בכל מילי בעינן שיעור שפופרת הנוד, שזה נאמר רק לחבר מקואות, אבל דבר שנטפל למקוה אינו צריך חיבור מקואות, אלא הוא חלק מהמקוה, ומקוה עצמה אין בה דין שפופרת הנוד, (כמו מקוה צרה שאין בכל רחבה שפופרת הנוד דודאי היא חיבור).

בדין כל המעורב לענין לפסול בג' לוגין

מיהו נראה דלאו לכל מילי המעורב למקוה כמקוה, דלא שמענו אלא להטביל בו ולהשלים למ' סאה, שהטפל למקוה דינו כמעורב בשפופרת הנוד, אבל לענין פסול ג' לוגין הרי אף במעורב כשפופרת הנוד שנינו שאינו פוסל כדתנן במ"ג בשאוב באמצע שאינו פוסל אע"פ שנתערבו כשפופרת הנוד, וכן שנינו בספוג ובדלי במ"ד, ובאביק ומטהרת מ"י י"א וברד"ש פ"ב מ"ה, דבכל הני דוכתי המקומות מעורבין, ומ"מ אינם פוסלין זא"ז בג' לוגין, ואפשר דה"ל במעורב למקוה כשר קאמר דלית ביה פסול ג' לוגין, ולהאמור ג' לוגין שבחור ושבסדק אפשר שאינם פוסלין דנטפלין לקולא ולא לחומרא, וכגון שא"צ לצרף המים שבחור להשלים מ' סאה, שאם צריך לצרפן, ודאי השאובין שבהם פוסלין אותן, וצ"ע בכ"ז דאפשר שאם נפלו ג' לוגין אחר שנתערבו המקואות הרי הם פוסלין את שניהם, ורק כשנתערבו המקואות אחר שנפלו מכשרינן, והעיקר נראה דבכל ענין אינם פוסלין, כספוג ודלי שנפלו למקוה וכש"כ במקוה אחר.

בענין חוררי המערה ועוקת המערה

שם חוררי המערה וסדקי המערה מטביל בהם כמה שהם עוקת המערה כו', עוקה היינו גומא כמ"ש רש"י עירובין פ"ח א', ובמערה שהיא מקורה הרי הגומא שבצדה כחור, ויש

שתלשן לתלושין שחיברן, וכיון שמצינו בסגוס שמימיו משלימין אין לחלק בשיעור המקוה אם היה כבר בפנים או שהביאו כך מבחוץ.

כלי שאין בפיו כשפופה"נ אם מימיו מצטרפין למ"ס

ולמדנו מכאן דכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד מצטרף להשלים למקוה, דבפשוטו סגוס מיקרי אין בפיו כשפופרת הנוד, דסגוס העומד בנקב המחבר שני מקואות ודאי ממצטו, וא"כ גם המים שבסגוס שהעלהו חשיבי כמחבורין פחות משפופרת הנוד, ואפ"ה משלימין למקוה, ולפמש"כ ה"ה אם חיברן כך מבחוץ ולא היו עדין בתוך המקוה, מיהו כאן מיירי כשהכלי אינו מקבל, שהרי המים נשפכין מן הסגוס, ואם המים שבלועין בו משלימין יתכן דבטלי ברובא, דהא לכאורה סגוס שנתון תחת הצינור פוסל את המקוה, שלא אמרו אלא שק או קופה, מיהו י"ל דכלי שנפרץ במלואו למקוה א"צ כשפופרת הנוד דהו"ל כע"ג הכותל, ע"י לקמן ס"ק כ"ו בזה, והכא עדיף כיון שאינו מחזיק מים כלל.

במתני' כל המעורב למקוה כמקוה

כד. פ"ו מ"א כל המעורב למקוה כמקוה, פ"ו הרא"ש דכלל קאמר שכל המעורב למקוה כמקוה, ובתור הכי מפרש שיעור תערובתו בכל חד כדיניה, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה הוסיף דזה קאי על כל הפרק גם בעירוב מקואות ובכותל שנסדק, ולפ"ז מבואר דכל הני גם משלימין לשיעור מ' סאה, וכן מסקנת מרן זללה"ה בס"ט ס"ק י"ב דמים שבחורין משלימין למ' סאה ממש"פ הר"ש בפ"ז מ"ז ככובש חבילי עצים וקנים דהמים שבין הקנים מצטרפין, והיינו מדין חורי המערה, ונראה דכ"מ ממתני' דכותל שבין שני מקואות שנסדק לשתי מצטרף כו' ואם איתא דמים שבסדק אינם מצטרפין, לא יתכן שיצרפו מים שבמקוה השני, וכן במים מקדמין דתנן פ"ז מ"ז דג"כ חשיב מקום רגלי

בתוספתא בפלוגתא דר"י ורבנן בגממיות

ובתוספתא הובאה בר"ש סופ"ה (ובפיה"מ שם) פליגי ר"י ורבנן בגממיות שע"פ המקוה וכן מקום פרסת רגלי בהמה דלרבנן בעינן שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד ור"א הרי הן כעוקת המערה, פי' דר"י סבר דאף בהני אם אינם מעמידין עצמן הרי הם כמקוה, ורבנן סברי דבהני אף כשאניס מעמידין עצמן בעינן כשפופרת הנוד, ונראה דהחילוק מפני שהגממיות פתוחין לאויר, והם ממש כמקוה סמוך למקוה, אבל עוקת המערה פתחה מתוך המערה, ולכן כשאניס מעמדת עצמה היא נטפלת למערה, ור"י סבר דגממיות כיון שהם גומות קטנות כפרסות הבהמה ועוקה, כיון שמימיהן נסמכין על מי המקוה הרי הם נטפלין למקוה.

בקי' הר"ש דפעמים קרי למקוה בור ופעמים מערה

ובזה מיושב מה שדקדק הר"ש דפעמים קרי למקוה בור ופעמים מערה, וביותר דכאן פתח במעורב למקוה וסיים במערה, ולמש"כ דוקא קתני מערה דדוקא עוקת המערה נטפלת למערה כשאניס מעמדת עצמה, ובתוספתא דפליגי ר"י ורבנן קתני גממיות שע"פ המקוה, ובמתני' קתני אא"כ היתה נקובה כשפופרת הנוד, דכיון שהעוקה פתחה מן המערה ומקורה מלמעלה בעינן נקב כשפופרת הנוד, אבל בתוספתא דמיירי בפתוחין מלמעלה קתני מעורבין כשפופרת הנוד והיינו ברום כקליפת השום כמ"ש בפיה"מ פ"ה מ"ו.

ובפ"ד מ"ד מצינו מים שאובין ומי גשמים שהיו מתערבין בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה, ועוקה היינו עוקה שבחצר, דעוקה שבמערה אין המים נכנסין לתוכה מבחוץ, ולרבותא קתני דלא מיבעיא בחצר אלא אפי' בעוקה שהיא כמקוה בפ"ע ומשם

לעיין א"כ מה נקרא חור ומה עוקה, ונראה דנקב שתוכו שוה לפתחו, ואפי' מתרחב לצדין כל שאינו מעמיק למטה מפתחו, ודאי דינו כחור, ועוקה היינו גומא שמחזקת מים בעומק, ופתחה בדופן המערה למעלה מהגומא, דדמי ממש למקוה הסמוך למקוה, אלא שאין לה פתח מבחוץ אלא בדופן המערה, ובפשוטו לא סגי בזה לטפול העוקה למערה כיון שמחזקת מימיה בפ"ע, מיהו חור שנתרחב והעמיק מעט מעצמו י"ל שעדיין דינו כמערה, וזה נלמד מלשון חוררי המערה כגרסת הר"ש, שכל שנתחררו מאליהם ע"י המים, עדיין חשיבי כחורין, ועוקה היינו בגומא חשובה שנעשית בכונה, ולא כנתחררה מעצמה, וה"ה בנעשית מעצמה באופן הדומה לעוקה, ובעיקר שזוהי גומא בפ"ע, ולא כחור בעלמא, מיהו אינה בור גדול, אלא גומא דזהו שם עוקה וגממית, ולא בור.

בדעת ר"י דבשאין מעמדת עצמה מטבילין בה

שם אר"י אימתי בזמן שהיא מעמדת עצמה, לשון מעמדת עצמה משמע שהיא מעמדת את מימיה בעצמה, ולאפוקי שאם המים אינם נשאבין בעוקה אלא כשיש מים במערה, וזה משכח"ל או כשיש נקב קטן בתחתית העוקה שהמים יוצאין משם למערה, או כשכותל דק והמים מחלחלין ויוצאין למערה, כדאמר חגיגה כ"ב א' דארעא כולה חלחולי מחלחלא, וכענין מי תמציות ששנינו בפ"ק ובתוספתא שם בחופר בצד הים כו', וזהו שחידש ר"י דנהי דבמקוה סמוך למקוה לא מהני נקב פחות משפופרת הנוד לעשותן כאחד, אע"פ שאין המים עומדין באחד כשחבירו מתרוקן, אבל בעוקה שפתחה מן המערה, והיא גומא קטנה, הרי היא כחורי המערה, כיון שאינה מעמדת מימיה בפ"ע, ובזה מודו רבנן לר"י, דאימתי דר"י לפרש הוא, כדאמר סנהדרין כ"ה א'.

ששיעור המקוה למעלה משפתו, גם עיקר פירושם דתלוי בגובה מ' סאה מחודש טובא, וגם אינו מיושב בלשון מעמדת עצמה.

בפי' הרמב"ם בענין עוקה

והרמב"ם מפרש עוקה תחת קרקעית המערה, ואינה מעמדת עצמה היינו שהתקרה שביניהם דקה, ואם יעמוד על גבה תפול, וג"ז דין מחודש, וגדרו סתום כמה עובי וחוזק בעינן בתקרתו, גם קשה מה שיך ענין זה בגממיות שע"פ המקוה, וצ"ל שהדופן שביניהם דק, ואע"פ שאין נשענין עליו בטבילה, ס"ל לר"י דבעינן שיהא חזק שראוי להשען עליו, וכ"ז צ"ת.

ובשו"ע סנ"ט פסק כפי' הרמב"ם, והיינו משום דכיון שהעוקה בתחתית המערה, לא יתכן שלא תתמלא העוקה עם מי המקוה תמיד, וא"כ גם להר"ש והרא"ש הר"ז בכלל אינה מעמדת עצמה, ובדופן המערה אפי' הוא דק לא קי"ל כר"י ובעינן לעולם כשפופרת הנוד.

בדין כל המשלים למי מקוה כו'

כד. זבחים כ"ב א' אר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אינו משלים, פשטות הדברים דמדאורייתא קאמר, דאין לפרש שר"ל בא להודיענו מה שגזרו חז"ל קודם שביטלוה לטבילותא, ור"פ הוסיף דבקדח בו רביעית לא גזרו, וגם סתמות הסוגיא בסברות דאורייתא, דאם זוהי סברא בגזירה דרבנן לא הו"ל למימר בהאי לישנא כלל, דכמו שלשון כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור מתפרש דמדאורייתא, ה"ה הא דרביעית, וגם עיקר הדברים הול"ל דבריו בהדיא על נתן סאה ולהסביר ענין הגזירה, והלשון מוכיח שזהו מסירת כלל בעיקר השיעור, וכן סוגית הגמ' למעוטי מאי כו' הכל מתפרש בדאורייתא, וכן דיניה דר"פ אין לו מקום בגזירה דרבנן דאף אם יש בזה סברא לא היה לו להמציא כן לחלק בגזירה דרבנן,

יורדין למקוה חשיבא המשכה, וכן במעלות המערה.

תניא בתוספתא פ"ה ה"א הנחירין שבמקוה מטבילין בהן ובלבד שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד, והגר"א הגיה חורין, וצ"ע דהא חורין לא בעו שפופרת הנוד, וער"ש אהלות פ"ח מ"ב דגרס הגחרים, אבל עדיין לא נתפרש מה בין זה לחורים, וצ"ל שהם משמשין בפ"ע ודמו לעוקה.

שם מטביל בהם כמה שהם כו' כשפופרת הנוד, מתני' מתפרשת בחורין וסדקין כשהנקב מלא מים, דומיא דשפופרת הנוד דעוקה, וכשאין הנקב מלא מים ויש מ' סאה עד מקום החיבור, דינם כחיבור מים שבאשבורן, דסגי בטלה"ט לפמשנ"ת לעיל סק"ז או דבעינן כקליפת השום לדעת ר"י בתו' גיטין ט"ז א', ובפיה"מ כתב דסגי במים כ"ש וברוחב כ"ש.

בפי' הר"ש והרא"ש דעוקת המערה כגממיות שיע"פ המקוה

הר"ש והרא"ש פי' עוקת המערה שוקת שסמוכה למערה (וער"ש ורא"ש לקמן מ"ה), ולפ"ז היינו ממש גממיות שע"פ המקוה, ומסתמות דבריהם נראה דר"י דתוספתא היינו ר"י דמתני', ורבנן דפליגי עליה, ואולי תנא דמתני' דקתני אימתי סבר דר"י מפרש ותנא דבריייתא סבר דפליגי, ולכן כתבו דדין המערה ה"ה בכל מקוה, ופעמים קרי ליה בור ופעמים מערה, והיינו דקאר"י בתוספתא דע"פ המקוה כע"פ המערה, ורבנן ל"פ עליה שדינם שוה, אלא דפליגי בכל דין עוקה אף שבמערה, אבל קשה איך מתפרש לדבריהם מעמדת עצמה כשהגממית בגובה שפת המקוה, הרי אם המקוה מחזקת מ' סאה עד שפתה, הר"ז מעמדת עצמה, ואם אינה מחזקת מ' סאה עד שפתה, א"כ הו"ל זוחלין, וצ"ל שיש שפה משותפת למקוה ולגממית, ובלא"ה צ"ל כע"ז, אלא דלדבריהם דוחק

שהדין אמת גם מדאורייתא, ראוי לפרש עיקר דברי ר"ל לענין הדאורייתא, וכמו שדיבר על כיוור שאינו בזה"ז, ה"ה על מקוה דרביעית, מיהו אפשר שנלמד מזה גם לנט"י, אבל עיקר דבריו יש להעמיד על הדאורייתא.

והנה כשנאמרה הלכה דסגי לרביעית בכלים, הרי ההלכה נאמרה כלפי מ"ס לאדם דרביעית לכלים, והר"ז מפורש דאיתן מים של מ"ס כשרין ברביעית לכלים, וזהו שהקשו בגמ' בטיט הנרוק דכל שכשר למקוה כשר לרביעית, וכן לענין ברייתו מן המים, ומסיק ר"פ דלענין נתן סאה ונטל סאה קאמר, שד"ז נאמר רק לאחר שיש שיעור מקוה כשר, והנדון אם אפשר לבטל מי פירות ע"י הרביעית כמו ע"י מ"ס, וד"ז אין לנו מקור מן התורה ששניהם שוין, דשמא לענין ביטול המי פירות לא סגי במקוה של רביעית, ואמנם אם נתבטל ע"י מקוה כשר אר"פ דמהני גם לרביעית, כיון שהחסרון רק בכח הביטול, [וכן מצינו לעיל בכיוור דמהני קדח ממנו לשמור חשיבותו לפחות מכשיעור], אבל משנתבטלו לא בצור שיעורא דרביעית אע"פ שמקצתו מי פירות.

שם אר"פ למעוטי נתן סאה ונטל סאה כו' דמהני לבטל מי פירות ברוב מים, כדאר"י יוחנן עד רובו, אבל בתנאי שיתבטלו בתוך מקוה כשרה, והיינו דאר"ל שאין לנו כח ביטול אלא במקוה שלם ובמי כיוור שמימיו מרובין אבל לא ברביעית.

שם אר"פ אם קדח בו רביעית כו' ובדין נתבטלו בשיעור ד' כהנים

שם אר"פ אם קדח בו רביעית מטבילין בו מחטין וצינוריות הואיל ומהכשירא דמקוה אתיא, כאן מבואר שדברי ר"ל נאמרו לענין מקוה דרביעית דאורייתא, ואין קושיא אם מיירי רק ברביעית דאורייתא אע"ג דבטלוה, דהא מיירי נמי במי כיוור שאינו נוגע בזה"ז, וענין מהכשירא דמקוה קאתו היינו שכבר

אלא נראה דילף לה מקדח בו דמי כיוור דלעיל, דחזינן דאהני חשיבות שבא מהכיוור, ה"נ אהני חשיבות רביעית שבא ממקוה.

בטעם החילוק בין מקוה וכיוור לרביעית

ויסוד החילוק הוא כמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דבמי מקוה ומי כיוור לא נמסר שיעור במים, אלא ברחיצת כל גופו או ברחיצת ד' כהנים, וכיון שכן אף כשרובו מים מיקרי ורחץ בשרו במים, אבל ברביעית שנמסרה הללמ"מ במדת המים, בעינן שיהא שיעור זה ממים דוקא, כמו בג' לוגין של ניסוך המים שאין מי פירות משלימין, דמי פירות שמתבטלין אינם נעשין כמים, אלא מתבטלין ועושין הכמות ראויה לרחיצה, אבל מציאות של מים אין כאן, ובוה ניהא דאם יש רביעית מים ורוב רביעית מי פירות מטבילין בו, ולא אמרינן דרביעית לא אליה לבטולי מי פירות, דהא כשהרביעית נשאר דלא בצור לי' שיעורא שפיר מבטל מיעוט המי פירות, וצ"ע בלשון רש"י דכתב דלא חשיבא שיעורא זוטרא דרביעית לבטולינהו, והרי אפי' ל"ט סאין מים וסאה מי פירות או רביעית מי פירות וקדח מהם רביעית אין מטבילין בו, א"ו הטעם משום דבעינן רביעית מים דוקא, ובקדח ממי מקוה כבר נקרא עליהם שם מים לטבילה, כדאשכחן במי כיוור דמהני קדח, והיינו קודם שבטלוה לרביעית, דקדח מהני לנתן סאה ונטל סאה, (וצ"ע בספר מרן זללה"ה ס"ח סק"ב בקמא, שלא פי' כן, שו"ר דהדר ביה בתנינא).

- נמצאו בזה עוד דברים בספר ידים ס"ה סק"ח -

זבחים כ"ב א' אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיוור, לרביעית אינו משלים, בדברי ר"פ לקמן מבואר שדברי ר"ל נאמרו לענין מקוה של רביעית דכלים מדאורייתא, ובתו' הסכימו לפרש"י דקאי גם על נט"י, כיון שבזמן ר"ל כבר ביטלו מקוה דרביעית לכלים, מיהו כיון דמבואר בגמ'

אינו מבטל, וגם בזה יש לדון אם נימא דר"ל מיירי רק במקוה דרביעית, אבל בנט"י בכל ענין מהני ביטול, ונתבאר בכ"ז במקואות ס"ז ס"ק כ"ה וס"ט סק"י, ולע"כ.

— עד כאן —

בדעת הראב"ד דמיירי בדין רביעית דמקוה

הראב"ד בבעה"נ [ס"ג הי"ח בנדרמ"ח] מפרש דיש דין רביעית במקוה אף לבתר דבטלוהו רבנן לרביעית נזיר ל"ח א', ובהכי איירו ר"ל ור"פ, והיינו דמקוה סמוך למקוה המעורב כשפופרת הנוד, אע"פ שבאחד יש מ' סאה בפ"ע והשני מחובר לו בשפופרת הנוד, אין מטבילין בו אא"כ יש בו רביעית שהוא שיעור מקוה קטן, דפחות מזה לא חשיב מקוה להטביל בו, ובהכי אר"ל שאם נתן מעט ונטל מעט אינו משלים לרביעית אע"פ שהוא מחובר למ' סאה, ור"פ אמר שאם באו המים מהמקור אחר שנתערבו בהם המ"פ כשרין, [ובפשוטו מיירי במ"פ, אבל הראב"ד מפרש לה בשאובין, וזה צ"ע דהא מתכשרי בהשקה למקוה], וד"ז היה פשוט לגמרא, ור"ל ור"פ התייחסו לזה כדבר ידוע.

וכבר כתב הגרע"א ז"ל בגליון הבעה"נ דמרש"י ותו' מוכח איפכא דלא מצאו נפ"מ לטבילה ברביעית בזה"ז, ותמה על הש"ך סי' ר"א ס"ק קכ"ז שכתב דכ"מ בש"ס ופוסקים ולא מצאנו אלא הראב"ד והש"ך לא הזכירו, וגם הראב"ד גופיה כתב דבחורין א"צ רביעית שהם חלק מהמקוה, ורק בעוקה כתב להצריך רביעית, ונראה דגם דעת הרמב"ם שהשמיט סוגיין מתפרשת כפרתו' דמיירי קודם דביטלו רביעית לכלים.

ועיקר דברי הראב"ד צ"ע, חדא מדלא מייתי לה בנזיר ל"ח א' דמשני דבטלו הרביעית, ואכתי לא ביטלו דצריך שיעור זה לעירוב מקואות, ועו"ק דהרי אף להראב"ד משלימין מים אלו לשיעור מ' סאה, דהחסרון רק לענין להטביל בו, שאין כאן שיעור מקוה,

נתבטלו במי מקוה, וה"ה דמהני בנתבטלו במי כיור, אלא דהתם הו"ל שאובין, ובפשוטו אם יש בקרקע מים שיעור של קידוש ידיים ורגלים לארבעה כהנים ג"כ מהני לבטל המי פירות וליטול מהן לרביעית דכלים, דדוקא ברביעית אמרו שאין בו כח ביטול, ואם יש במקוה רביעית מים ורוב רביעית מי פירות ג"כ כשר, ורק כשנתן מי פירות ונטל כנגדן מים בזה פסול ברביעית דבצר ליה שיעור רביעית מים וכשר במקוה ומי כיור.

[מיהו כ"ז מדאורייתא, אבל מדרבנן כיון שפסלו במקוה של ל"ט סאה מים וסאה מ"פ עד שיהיו מ' סאה מים, ואז מהני נתן ונטל עד רובו, ה"נ לא מהני למקוה של רביעית עד שיהא בו שיעור מקוה של מ"ס, מיהו יתכן דלכלים סגי במקוה של רביעית ופחות מרביעית מ"פ להכשיר, אבל לשון הגמ' לרביעית אינו משלים מתפרש דבאופן שמשלים למקוה דהיינו שיש מ' סאה, אפ"ה לרביעית אינו משלים אע"פ שיש רביעית, ואפשר דבאמת מדאורייתא סגי ברביעית לבטל המ"פ, וכך בפחות מרביעית אין כח במים לבטל, ובמקוה מדאורייתא אף פחות ממ"ס מבטל, וכיון שברביעית גרע לענין שפחות מרביעית לא משלים מדאורייתא גזור שאף רביעית לא יבטל המ"פ עד שיהא בהם שיעור מקוה של מ"ס.

ובתה"ד סי' ר"ס כתב דמים פסולין בטלין במעוטן, אלא דיש לדחות דהיינו דוקא כשיש במים רביעית, אע"פ שנוטל מהן פחות מרביעית, וכ"כ אמו"ר זללה"ה בס"ב סק"א וכבר הקשה כן הפמ"ג].

ולפ"ז הא דקאמר קדח זה כדי שלא יהיו שאובין, אבל מעיקר ענין הביטול אפי' נטל מהן בכלי שפיר דמי, וא"צ הכשר מקוה דוקא, וצ"ע בזה, [ואפשר דלענין נט"י לא מהני אפי' מהכשירא דמקוה, ואפשר דלנט"י סגי ברביעית כדי לבטל, אבל פחות מרביעית

אבל להצטרף להשלים אין מגרע מה שאין בו רביעית, והיכן מצינו בדין עירוב מקואות מים שמשלימין למקוה ואינם כחלק מהמקוה להטביל בהם, [ומוזה נראה דכל הפוסקים סתמן כפירושן דכל המשלים למקוה דינו כמקוה לכל דבר], ועוד דאם יתן מעט מ"פ במקוה הקטן ויטול מעט, עדיין הדין נותן שישלימו מים אלו למקוה הגדול, כדין עירוב מקואות, וא"כ למה לא יחשבו כבאו מהכשירא דמקוה, שהרי הם עצמם מהוים הכשירא דמקוה גם בתערובת זו, ועו"ק דבמתני' קתני פ"ה מ"ו דמטבילין בפרסת החמור המעורבת בבקעה, והיכי סתים תנא וכל הפוסקים דדוקא כשיש בה רביעית, וכן הרמב"ם העתיק ד"ז בפרסת הבהמה סתמא, ועו"ק דכלי שיש בפיו כשפופרת הנוד מטבילין בו כלים, ע"י חגיגה כ"ב א', ולא משתמיט להצריך שיהא הכלי מחזיק רביעית, ואין לומר דכלי שבמקוה כחורין לכל דבר, שהרי אנו מצריכין בפיו כשפופרת הנוד.

ומרן זללה"ה כתב בס"ו ס"ק י"ב דהוי ספיקא דדינא, ונפ"מ לכלים הנקחין מן הגוי, (ולא כתב נפ"מ להשלים דזה מהני אף להראב"ד, וכ"נ בש"ך) ולפמש"כ נראה דהראב"ד יחידאה, ואין לחדש כן בלא רא"י, ולפרש"י ותו' הרי אין מקור לד"ז, וכ"נ דעת הרמב"ם, וכן סתמות ש"פ, וכמש"כ.

במתני' דלי שהוא מלא כלים, ובסוגיא דחגיגה כו. פ"ו מ"ב דלי שהוא מלא כלים והטבילין טהורים ואם לא טבל כו',
בחגיגה כ"ב א' מפרשין רישא וסיפא כשהטביל גם החיצון כולו במים, אלא דברישא שהחיצון היה טמא אמרינן מיגו דמהניא טבילה לחיצון מהניא נמי לפנימי אבל אם החיצון טהור בעינן שיהא בפיו כשפופרת הנוד, ומבואר שם דחמש מעלות הראשונות פסולין מדאורייתא, וכיון דכשארין בפיו כשפופרת הנוד פסול מדאורייתא ע"כ דמיגו

דמהני לכלי החיצון הוא סברא דאורייתא, וביאור הדברים כתבנו לעיל ס"ו ס"ק כ"ה דהנה עיקר הא דמצרכין שיהא בפיו כשפופרת הנוד יש בזה תרתי דסתרי, שהרי כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד שטבלו במקוה מצומצם טהור, וע"כ שהמים שבתוכו משלימין, ואף לאחר שהכלי כבר נטהר, מימיו משלימין לשיעור מקוה כמבואר פ"ז מ"ו בסגוס דכ"ז שהוא במים משלים, וע"י לעיל ס"ק כ"ג, הרי חזינן דלגבי המקוה חשיבי המים שבכלי מחוברין אף בפחות משפופרת הנוד, וע"כ מפני שהכלי נטפל למקוה ואין דפנותיו מפסיקין, והרי הוא דומה לחורין וסדקין דא"צ כשפופרת הנוד, וא"כ מ"ט לגבי כלים שבתוכו בעינן כשפופרת הנוד, ויש לפרש שזה כדין חצר קטנה שנפרצה לגדולה, דהקטנה בטילה לגדולה ואין הגדולה בטילה לקטנה, וה"נ לגבי כלל המקוה הרי הכלי נטפל למקוה ומימיו בטלין ומחוברין למקוה, אבל לגבי הכלים שנמצאין בתוך הכלי הסגור הרי הכלי סגור עליהם, ואין הגדולה נטפלת ליחשב כבתוך הכלי, כמו שהחצר הקטנה מובדלת מן הגדולה, (ומצינו לר"י פ"ז מ"ו דאמרינן גוא"ח להשלים השיעור, ולא גוא"ס להטביל שם).

וב"ז דוקא כשאין התרתי דסתרי נפגשין יחד, אבל בכלי טמא שכדי לטהרו ע"כ להחשיב תוכו בתוך המקוה, ולגבי זה בטל כח מחיצותיו להפרידו מן המקוה, ממילא מהני גם לכלים שבתוכו, הר"ז דומה לש"צ בקטנה שמשלים לציבור שבגדולה, שאם יהא נפ"מ נוספת בגופו שייך לזון דבאותה שעה יחשב נמי כבגדולה, והטעם דבשעה זו כח הביטול גובר וחשיב הכל כבתוך המקוה.

בדין עירוב ביום המים לענין כלי

שם עד שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד, פ"י שיהא בפי הכלי כשפופרת הנוד וכיון שכולו שוקע במים הרי יש כאן מים ברוחב

בהא דלא פליג ר' יהודה בדלי כמו בשדה ותיבה

ויש לעיין מ"ט לא פליג ר"י הכא להצריך ד"ט או רובו כדפליג בסיפא בשדה ותיבה שבים, ואין לומר דדוקא בנקב פליג, שהרי בתוספתא פ"ה ה"א פליג ר"י בעריבה שהיא מלאה כלים והשיקה למקוה, ואפשר דעריבה מיירי שמטה על צדה מעט, ואין כולה שוקעת במים, ור"י מצריך שיהיו המים צפין על גבה ברוחב ד"ט או רובה, אבל כשכולו שוקע במים דומיא דכלי טמא, בזה לא פליג ר"י דהו"ל כרובו, [וכ"נ מהגהת הגר"א שהגיה בקומקום והטבילו ובעריבה לא הגיה], וזה כפי מה שצדדנו דפרוץ במלואו סגי ברוחב כשפופרת הנוד, ולר"י לטעמיה סגי ברוחב ד"ט, ובסברא הדבר מיושב דבנקב ד"ט בשפת הכלי לא עדיף מכלי ששוקע ד"ט במים, ואם שוקע ד"ט שפיר דמי, ה"ה בשוקע כל שהוא, ועי' בזה לקמן ס"ק כ"ז במתני' דהשידה והתיבה שבים, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דמודה ר"י בפיו במים, ועריבה מיירי בנקב בצדה ומרן זללה"ה בקמא ס"ה ס"ק י"ד נסתפק בזה, אם ר"י מודה כאן או דפליג בסיפא וה"ה ברישא.

בדין חורין שבכלי שיש בפיו כשה"נ

לכאורה נראה דכלי שיש בפיו כשפופרת הנוד ויש בו חורין כאוון הכלי וכיו"ב אע"פ שאין בהם כשפופרת הנוד מטבילין בהם, דהו"ל כחורי המקוה, שאינם חולקין מקום לעצמם, (וע"ד חידוד י"ל שזהו מה ששינו בתוספתא דקומקום שפיו צר כל שהוא כלים שבתוכו טהורין, דהכונה על הצינור הנמשך ממנו ששם המים יוצאין, והטהו על צדו שלא הכניס פתח הקומקום במים בעינן בפי הצינור כשפופרת הנוד).

בדין שידה ותיבה שבים, ובכלים שבמעין

כז. פ"י מ"ד השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אא"כ היו נקובין

ואורך כשפופרת הנוד, וברום המים סגי בקליפת השום, או בטלה"ט כדין כל כלי שטובלין במים דסגי כשיש על גביו טלה"ט בקו האשבורן של המקוה כמ"ש מרן זללה"ה בס"ט סק"ו הובא לעיל סק"א, מיהו י"ל דלגבי הפנימיים בעינן קליפת השום, אבל אין נראה כן סתמות הדברים, דמשמע דטמא וטהור שיעורן שוה ברום המים, ועי' לעיל סק"ז דטלה"ט באשבורן חיבור.

בדין כלי הפרוץ במלואו ויש בפיו כשה"נ

ויש להסתפק בכלי שפרוץ במלואו ויש בפיו כשפופרת הנוד אם אפשר לדונו ככותל שבין שני מקואות וסגי ברוחב כשפופרת הנוד על רום כקליפת השום, או דפי הכלי לעולם כנקב חשיב, ובעינן כשפופרת הנוד מלא מים, ואם הכלי מתקצר בפיו כחביות וכדים שבגמרא וכבקבוק, הדבר פשוט שדינו כנקב שבגג המקוה, דבעינן כשפופרת הנוד מלא מים, כמבואר ברמב"ם דהיינו עוקה וק"ו מינה דהוי מקוה גמור לעצמו, [ואם כולו פחות משפופרת הנוד אע"פ שפרוץ במלואו, אם נימא דבמקוה כה"ג אינו מצטרף, ה"נ בכלי דהיינו כותל שבין שני מקואות שמקוה אחד צר ואין בכולו כשפופרת הנוד, אבל הוא פתוח ופרוץ במילואו, ויותר נראה דמצטרפין במקואות, דכיון שהמים עוברין ע"ג הכותל בטלה המחיצה, והרי לא נאמרה הלכה של שפופרת הנוד בנפרצו זל"ז, לפמש"כ לעיל סק"ט, וגם דיש אופנים דמיקרו כחורי המקוה, ולפ"ז גם בכה"ג יש לדון שיצטרף, כמו בכלי שיש בו כשפופרת הנוד, ונתחבר רק בצדו ברוחב כשפופרת הנוד], מיהו צ"ע בתוספתא דקומקום שפיו צר, ובפשוטו זה דלא כתלמודן, והרמב"ם מוקים ליה בטמא, וער"ש סופ"ח דטהרות ובמש"כ בזה לעיל שם ס"ק כ"ז כ"ז, וסתם דלי פיו רחב ופרוץ במלואו, ועמש"כ בסמוך בעריבה שבתוספתא.

(ועבהגר"א שבסוף המסכת, הובא לעיל ס"ו ס"ק כ"א).

ועכ"פ בכלי שחוץ למעין אע"פ שמחובר למעין י"ל דבעינן כשפופרת הנוד, דבתוך הכלי בטל שם מעין, ולא מצינו אלא כשהכלי נטפל כולו למעין, אבל חיבור מים בלבד לא משוי ליה דין מעין ובעינן כשפופרת הנוד, ובאמת במעין שהעבירו ע"ג השוקת אף שפופרת הנוד לא מהני, ולפ"ז י"ל דשפופרת הנוד נמי לא מהני במעין שאין הכלי מתבטל למעין, אבל בים לא גרע ממקוה, ולא בעינן כשפופרת הנוד.

בעיקר דין טבילה בתוך כלי תלוש שמחובר בנקב כשפופרת הנוד, עי' להלן ס"ק כ"ח.

פשוט המשנה שהכלים מקבלים מן הנקב ולמטה, מדלא קתני קתני כדלעיל סופ"ד ואינה יכולה לקבל מים כל שהן, וכן בסברא דכיון שהכלי כולו בים לא גרע מדלי דלעיל מ"ב, ומעריבה שבתוספתא פ"ה ה"א, ולפ"ז י"ל דבנקובין למטה ואינם מקבלין מודה ר"י דסגי בשפופרת הנוד, ועי' להלן בזה.

בדעת ר"י דבגדול ד' טפחים ובקטן רובו

שם רי"א בכלי גדול ד"ט ובקטן רובו, בפשוטו היינו ד"ט על ד"ט, דלא מצינו יתרון לד"ט ברוחב כשפופרת הנוד, אלא בעינן ד"ט על ד"ט שהוא שיעור פתח, ויש לעיין מאי מהני בנפחת מלמעלה ד"ט על ד"ט הרי הכלי עמוק הרבה, ואיך חיבור הד"ט שלמעלה מועילים למטה, ולפמש"כ ס"ק כ"ו דבמים צפין מלמעלה מודה ר"י דהו"ל כולו במים, ועדיף מרובו וד"ט, ניחא, דכיון שהחסרון הוא רק בגלל שדפנות הכלי ממשיכין למעלה מן הנקב, כנגד זה מהני פרצה ד"ט בתוך הדפנות, ומיירי כשכל הנקב מלא מים כמו לרבנן, ואין לפרש שהנקב סמוך לשולי התיבה, דכמו

כשפופרת הנוד, משמע שהיה מקום להכשירן אף בפחות משפופרת הנוד, ולפי המבואר בתוספתא פ"ה מ"א דעריבה שהיא מלאה כלים והשיקה למקוה צריכה כשפופרת הנוד ובמעין כל שהוא, ובב"י סי' ר"א סי"ט נע"ד שו"ע ס"ט כתב לדחות התוספתא מהלכה מכח מתני', ולפ"ז נחית תנא דמתני' לאפוקי מהתוספתא, ומרן זללה"ה בתנינא ס"ג סק"ג כתב שאין זה די לדחות דבר מפורש בתוספתא, ותמה על הב"י שאיהו גופיה הביא לעיל דברי הרשב"א שפסק כהתוספתא, [ואין נראה לומר דתנא דמתני' ר"מ היא, דטפי הו"ל לשנות שבמקוה, דהא לר"י רק ים הגדול כמקוה, ולא היה סותם ים אם יש אופנים שדינו כמעין בכל שהוא, ויש לדחות שאין דרך שידה ותיבה להיות במקוה אלא בים], וי"ל דשידה ותיבה כלים גדולים ולפעמים מחזיקין מ' סאה, ולכן החמירו להצריך בהם חיבור מקואות אף בים שהוא כמעין, משום דרמו למקוה בפ"ע, וכן לשון המשנה השידה והתיבה שבים דמשמע שהם קבועים שם לרחוץ בהם, ורמו למעין שהעבירו ע"ג בריכה והפסיקו, כיון שאין המים נראין כנכנסין בזו ויוצאין בזו, מיהו בבריכה שבים כה"ג מסתברא דא"צ כשפופרת הנוד, ודוקא בכלים חשיבי המים שבתוכן כשאובין, דומיא דר"י, ותדע דבמעין שהעבירו ע"ג בריכה לא הצריכו שיהא בו שפופרת הנוד, וי"ל דלענין זה דמי למעין שהעבירו ע"ג השוקת דפסול.

בדין כלי העומד חוץ למעין

ואפשר דמה שאמרו בתוספתא דבמעין סגי בכל שהוא היינו דוקא כשהכלי שקוע כולו במעין, או שהמים צפין על גביו, דבכה"ג הכלי מתבטל למעין, אבל במים הנכנסין דרך נקב לכלי, ודפנותיו למעלה מן המים, בעינן כשפופרת, ולפ"ז מתני' כפשטה מעיקר הדין, דהא מיירי בסתמא כשדפנותיהם חוץ למים, דאל"כ הרי הם מושקין מלמעלה ולמה לי נקב

שמתפרש לרבנן שפופרת הנוד מתפרש לר"י ד"ט.

שם ובקטן רובו, בכלי מרובע היינו רוב רחבו ורוב גבהו ברוח אחת, ובכלי עגול צריך לשער רוב רחבו מחציו, כיון שהעיגול סוגר על הכלי מחציו, ואפשר דכל שנפרץ רוב רביע העיגול סגי, וצ"ע בזה.

ויש לעיין אטו ר"י כב"ש ס"ל, כדתנן סופ"ד דב"ש מצריכין רוב וי"ל דסבר דלא נחלקו ב"ש וב"ה בד"ז, מיהו דוחק לומר דפליג אעובדא דריב"ב שם, ואין נראה לומר דבאינם מקבלין מים כלל מודה ר"י דא"צ ד"ט ורובו, דענין ביטול הכלי אינו תלוי בקבלת מים, אלא במחיצה החוצצת, מיהו יתכן דלבטל כלי השואב בעי טפי, ודוחק, והנה זה פשוט דב"ש פליגי התם אף בניקבה מלמטה, וכדאמרין יבמות ט"ו א' דב"ש פליגי אמתני' דעירוב מקואות, ולפ"ז אף שוקת שבסלע שלא היתה כלי פליגי ב"ש וכ"נ ברש"י יבמות שם, ומדוקדק מה שסתם התנא לשונו בכמה יהא בנקב כו' דמשמע דקאי ארישא דאינה יכולה לקבל מים, והיינו משום דב"ש מיירו גם בזה, ואפשר דמודה ר"י בשוקת שמחוברת בסיד וקבועה בקרקע, ואפשר דמוקים עובדא דשוקת הוא בשוקת שסלע שלא היתה כלי, וכמ"ק מדברי הר"ש במתני'.

בדין כלי העומד חוץ למקוה ומחובר כשה"נ

כח. בדין טבילה בכלי תלוש המחובר למקוה כשפופרת הנוד נקטנו לעיל ס"ו ס"ק י"ז דדוקא כשהכלי בתוך המקוה מטבילין בו, אבל בעומד מבחוץ בעינן שיהא מחובר לקרקע כמתני' דשוקת שחיברה בסיד, דאל"כ הו"ל טבילה בתלוש, וילפינן בתו"כ שמקוה במחובר כמו מעין, וגם בעינן שאינו מקבל מן הנקב ולמטה, לבטלו מתורת כלי, וכעת נראה דיש לחלק בין אם כל המקוה בתלוש, לבין אם המים שבכלי מחוברין למקוה

שבמחובר, דכמו שכלי שכולו במקוה, אפי' מחובר דרך נקב או מעט בשפתו, מיקרו המים מחוברין, ה"ה בכלי המחובר דרך נקב העומד בחוץ, שמימיו נטפלין ונעשין כמחוברין, כדאשכחן בראשו של ראשון דאפשר להטביל מחטין וצינוריות לר"מ, וכן מימיו משלימין למקוה לר"י, וכן בסגוס לכו"ע פ"ז מ"ו, וש"מ שהמים חשובין מחוברין להשלים למקוה ולהטביל בהם, ואמנם י"ל דשאני התם שעדיין לא נתלשו, פשוט מיהא חדא דאם המים נכנסו לכלי ולא נתלשו מטבילין בהם, ועוד דבעיקר שיעור מקוה דאורייתא אין נראה לחלק בזה, דכל שנחשבין מי מקוה כשלא נתלשו, ה"ה בתלושין שנחברו, וראשו של ראשון יש לחשבו כתלוש כמו כלי שבצד המקוה, שאינו נטפל למקוה ככלי שבתוכו, וע"כ דחיבור המים מהני לחשבן מחוברין לכל דבר, וזה נלמד מהלל"מ דעירוב מקואות כשפופרת הנוד, דכמו ששני מקואות חשיבי מחוברין, אע"פ שאין אחד נטפל לחבירו, ה"ה מים שבכלי המחוברין למקוה שנטפלין יותר, וכן מים שבשדה ותיבה דמתני' אינם נטפלין לים, טפי משדה שעומדת בצד הים ומחוברת כשפופרת הנוד, וכן עריבה שמליאה טיט שמשיקה ומשלימה למקוה בתוספתא פ"ה ה"ו בפשוטו משיקה מעט שלא יטנפו המים מהטיט, ואפ"ה משלים למקוה, דסגי בחיבור כשפופרת הנוד לצרפם, מיהו בכלי שכולו במים דינו כחורי המקוה וא"צ שפופרת הנוד, ולעיל ס"ק כ"ג כתבנו דסגוס כאין בו שפופרת הנוד וש"מ דבטל למקוה, דלא חשיבי כמנוחין בכלי, ואפשר דבכה"ג דינו כשפופרת הנוד, עי' ס"ק כ"ו.

לפ"ז נראה דמתני' דסופ"ד בשוקת שהיתה כלי וחיברה בסיד דבנקובה כשפופרת הנוד מטבילין בתוכה, ה"ה בלא חיברה בסיד, ואפי' מקבלת מן הנקב ולמטה סגי בשפופרת הנוד לעירוב מקואות, כמו שידה שבים, ותנא מיסתם לה סתומי וקתני כמה יהא בנקב

מצריך שיעור פתח גמור דהיינו ד"ט על ד"ט או ביטול רוב מחיצת הכלי, והיינו משום דכלי תולש ומפסיק טפי).

בענין כותל שנשדק, ובדין ב' מקואות שאין ברחבן כשה"ג ונפרצו זה לזה

ויש ללמוד מהא דבכותל שנשדק א"צ שפופרת הנוד, דדוקא לבטל מחיצה בעינן שפופרת הנוד, אבל במקום שאין מחיצה, הר"ז כמקוה צר שאין בכל רחבו כשפופרת הנוד, ועדיפי מחורין שנטפלין למקוה ובעינן רוב הכשר במקוה כדי שיטפלו החורין למקוה, אבל כשזוהי צורת המקוה ואין מחיצה, לא בעינן שיטפל זל"ז, אלא דכולה חדא מקוה היא, ואין כאן דין עירוב שני מקואות.

ואפ"ז שני מקואות שאין ברחבן כשפופרת הנוד, ונפרצו זל"ז על רום כקליפת השום ועל רוחב כמלואן מצטרפין, כמו שבנסדק הכותל שביניהם מצטרפין, וכמו שהסדק עצמו מצטרף ומצרף, דכיון שהם פרוצין במלואן זל"ז א"צ כאן דין עירוב מקואות, אלא הם כמקוה אחד, אבל אם יהא הגג סגור הר"ז כמחיצה ובעינן כשפופרת הנוד כמו בדופן המקואות, וה"ה במקוה אחד רחב ואחד צר, ונפרצו זל"ז, דכל שבטלה המחיצה עדיפי מחורין ומצטרפין מפני שהם כמקוה אחד שזוהי צורתו, דאם היה מקום הפירצה סדק שבכותל היו מצטרפין, שהרי אין להצריך שהמקוה שמעבר לסדק יהא רחב כשפופרת הנוד, מאחר שכל חיבורו ע"י סדק, וכשנפרץ מלמעלה לא גרע מסדק לערב למ"ד דמצטרפין.

בענין נקב שבכותל ושבקרקעית המקוה

מיהו נקב שבכותל אע"פ שהוא פרוץ במלואו בעינן לדין חורין, כיון שהכותל כמחיצה, ובאמת גם החילוק בין חורין לעוקה הוא בגלל שהעוקה מתרחבת ואינה פרוצה במלואה לפמש"כ לעיל ס"ק כ"ד, אבל גם כשהחור פרוץ במלואו בעינן שיהא נטפל למקוה,

כשפופרת הנוד, דאפי' אם הנקב למטה ואינה מקבלת מים בעינן כשפופרת הנוד, וע"ז קאי ב"ש שפחתוה, וש"מ דפליגי בעירוב מקואות וכמש"כ ס"ק כ"ז דבזה מודה ר"י דא"צ רובו, אבל בכלל מתני' דלענין להטביל בה בכל ענין סגי בנקב כשפופרת הנוד, דאע"פ שפוסלת את המקוה מדין כלי קיבול, אבל לעירוב מקואות כשהמקוה כשר, סגי בשפופרת הנוד בכל ענין.

מיהו בעינן שיהא במקוה רוב מ' סאה כמ"ש מרן זלה"ה בקמא ס"ג ס"ק י"א בשם המהרי"ק דברגליו ש"ר במים בעינן רוב הכשר במקוה, וכ"כ מרן זלה"ה בתנינא ס"ג ס"ק ב לענין צירוף מים שבכלים שבתוך המקוה דבעינן רוב במים שבמקוה, [ואע"פ שהיה מקום לדון דלגבי כל כלי גם שאר הכלים משלימין לבטלו למקוה, מ"מ יש לקיים דרוב בכלים גרע, ולכן בעינן רוב מקוה במים שבקרע].

בענין שיעור שפופרת הנוד

כמ. פ"ז מ"ז עירוב מקואות כשפופרת הנוד כעביה וכחללה כשתי אצבעות כו' נראה שההלכה נמסרה בשפופרת הנוד, והתנא מפרש דאין הכונה כפי מה שיוצא מים בתוך שפופרת הנוד, אלא בגודל השפופרת כולה דפנותיה וחללה, והדר מפרש דמיירי בשפופרת שעוביה כשתי אצבעות, ושיהא הנקב שוה בעיגול סביב, ואפשר דבמה שנמסרה ההלכה בשפופרת הנוד מרומז גם טעם לשיעור זה, דשיעור מים היוצאין בתוך השפופרת אין בו להחשיב המקואות כפרוצין זל"ז, שהרי בכל כלי שלם עושין נקב כזה להוציא היין או המים, וא"כ מה שמקוה אחד פתוח לחבירו בגודל כזה, אין זה מבטל המחיצה שביניהם, אבל אם עשה נקב גדול מזה שיוצא בתוך השפופרת, והיינו כעובי דפנות השפופרת עם חללה, אז חשיבא פירצה ולא פתח, ולכן נעשין כחד, דבמקום זה בטלה המחיצה, (ומצינו לר"י לעיל מ"ד דבכלי

משא"כ כשכל הכותל פרוץ דחשבינן שני המקואות כחד.

ויתכן שנקב בקרקעית המקוה עדיף מנקב בכותל, ואמנם במקוה ע"ג מקוה בעינן כשפופרת הנוד ביניהם, וכמבואר בפ"ו מ"א לפי הרמב"ם בעוקה, אבל בנקב הפרוץ במלואו יתכן דלא בעינן לדין חורין אלא חשיב שזוהי קרקעית המקוה, דהקרקע אינה כמחיצה לסגור הנקב, רק כשתחתיה חלול והיא סוגרת לכוון הנקב כנגד, אבל כשהכל אטום ויש רק נקב, חשיב שפיר שקרקע המקוה מתקצר במקום הנקב, משא"כ בכותל דבכל גוונא חשיב כמחיצה, כיון שמציאות כותל חשיב מחיצה, ולכאורה מוכח כן מרגלי המטה פ"ז מ"ז דאע"פ שאין בהם כשפופרת הנוד מהני מים שמקדמין לחשבן כבתוך המקוה אלא דהתם דינם שפיר כחורי המקוה.

ובזה אפשר לבאר התוספתא שבר"ש מ"ה דקומקום שפיו צר אם הוא פיו למעלה כלים שבתוכו טהורין, ואם הטהו על צדו צריך כשפופרת הנוד, דבפיו למעלה הו"ל כקרקע המקוה, ובפיו מן הצד הו"ל כנקב, וכבר כ"כ הר"ש בטהרות פ"ח מ"ט, אלא שלא הצריך שיהא פיו פרוץ במלואו, וזה צ"ע דבמצר סמוך לפיו, הר"ז כמקוה ע"ג מקוה דבעינן כשפופרת הנוד, ורק בפרוץ במלואו שייך לחלק כן, ומה שהצריכו בעריבה כשפופרת הנוד, היינו מפני שאין כולה במים, רק הטה אותה מעט להשיקה, ולא עדיפא מנפרצו זל"ז דבעינן רוחב כשפופרת הנוד, אבל כשכולו במים הו"ל כחורין ועדיף מינייהו, ולכן מלמעלה מצטרף בכל ענין, וסוגיא דחגיגה כ"ב א' בכלי שאינו פרוץ במלואו, דבזה אפי' פיו למעלה בעינן כשפופרת הנוד, מיהו למאי דגרסינן במשניות דלי שהוא מלא כלים, סתם דלי פרוץ במלואו שיהא ממלא מימיו בקל, וא"כ למאי איצטריך כלי טמא, ובגמרא גרסינן כלים שמילאן כלים, וברש"י בסל וגרנותי ג"כ מבואר דבפרוץ

במלואו בעינן כשפופרת הנוד, ובסברא סתם קומקום מתקצר בשפתו לשמור החום היטיב, ול"ד לקדירה יש בה גושים ולכן פרוצה במלואה, ועי' לעיל ס"ו ס"ק כ"ו כ"ז, ולעיל ס"ק כ"ו בכ"ז.

בהא דבסילון בעי' שלא יכפף, ובטעמא דכל שיעמוד ממעטה, ובדין יבחושין

ולפמשי"ב לצדד דכלי שפרוץ במלואו למקוה מצטרף אע"פ שאין בו כשפופרת הנוד, י"ל דמה"ט הצריכו בתוספתא שבר"ש פ"ו מ"ח שלא יכפף הסילון, דכשנכפף שוב אינו פרוץ במלואו, ובעינן כשפופרת הנוד במקום הכיפוף ובמקום ההשקה, וכיון דמיירי בסילון אפי' כשערה, לכך פסלו בכפוף, וסילון של רכובה חשיב כפרוץ במלואו, מיהו למש"כ דלענין זריעה א"צ כשפופרת הנוד, א"כ אין חסרון שנתמעט משפופרת הנוד במקום הכיפוף, אא"כ נימא דההשקה לסילון מהניא מפני שהוא כמקוה עצמו, מיהו גם בזה בעינן לקולא דשאוובין.

שם במשנה כל שיעמוד בשפופרת הנוד ממעטה, מכאן מוכח דבעינן מים כשפופרת הנוד, דחשיבות הנקב אינו נגרע ע"י דבר עראי יבחושין וכיו"ב, אבל כיון שאין מים במציאות, הר"ז חסר בעירוב המים, ועמש"כ בזה לעיל סק"ה וסק"ט.

מיהו יבחושין תלושין שמקלחין עם המים מסתברא שמתבטלין למים, דלא מצינו דמים שעוברין בשפופרת הנוד צריכין להיות נקיים מכל פסולת, והיינו דקתני כל שיעמוד, שרק העומד מחובר בנקב ממעט, ולא המקלח עם המים.

שם רשב"ג אומר כל שהוא מבריית המים טהור, יש לעיין כיון דארשב"ג זבחים כ"ב א' שמטבילין בו, א"כ מאי קמ"ל שאינו חוצץ, הרי ג"ז בכלל מים, ואפי' נימא דת"ק פליג גם בזה, מ"מ אין טעם להזכיר מחלוקתן בשפופרת הנוד בזמן שזוהי מחלוקת אם דינו

שני בתים דמחציו נטפל לזה וחציו השני לשני, אבל אין הדברים נראין, דקרוי הדבר שאפשר לטבול כלי חציו במקוה זה וחציו בזה, ובאמצע הוא עובר בחור שמתבטל לשניהם ואין בו כשפורת הנוד, ולכן אין לחדש גזירות.

בטעמא דמעליותא דשתי ודערב

שם לשתי מצטרף ולערב אין מצטרף כו' ר"א חילוף הדברים, בנסדק לשתי יש מעליותא שאין שום חלק במים שמוכדל במחיצה שלימה, שהרי הסדק מגיע בכל עומק המקוה, ובנסדק לערב יש מעליותא שהמקואות מעורבין כמו בנפרצו זל"ז, ואין מגרע מה שהכותל ממשיך למעלה, כיון שבגובה זה אין שום מחיצה מפסקת ביניהם, והמחיצה שלמעלה כמחיצה שלמטה שאינה מפרדת ביניהם, מאחר שנתחברו בשטח אחד יחד בכל הרוחב.

בביאור נסדק לשתי ולערב

מש"פ הר"ש דשתי היינו מצד זה לצד זה וערב היינו מלמעלה למטה צ"ע, והיה נראה דס"ל דכמו שבאריגה האורך הוא השתי שחוט השתי משמשין לאורך הבגד והערב לרחבו, שעושין בד אורך שמתגלגל על כובד התחתון, וחוט השתי הם הארוכין, ה"נ הכותל מצד לצד הוא האורך, ומלמעלה למטה זהו הרוחב של הבד, [שו"ר במעיו"ט אות ד' כע"ז], אבל הקשו ע"ז מעירובין ט"ז ב' דמבואר במתני' ובגמרא שמלמעלה למטה הוא השתי, ומרן זללה"ה בס"ט סק"ה כתב ליישב שהם מפרשים שנסדק השתי של הכותל, וקשה למה ל' לתנא לנקוט כן, ובפשוטו רק ע"י הסדק נופל לשון שתי וערב, ולא אמרינן בכותל שלם שנסדק השתי שלו.

עד שיהי' במק"א כשה"נ, ביאור החידוש בזה

שם ולערב אין מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפורת הנוד, יש לעיין לאפוקי מאי

כמים, וע"כ דאע"פ שמטבילין י"ל דהכא חוצץ, והיינו מפני שהוא גוש, או דאע"פ שאין מטבילין היה מקום לומר שאינו חוצץ משום דהיינו רביתיהו המים, ע"י בספר מרן זללה"ה ס"ו סק"ט ולקמן ס"ט סק"י"א.

במתני' כותל שבין שני מקואות שנסדק

א פ"י מ"ט כותל שבין שני מקואות שנסדק לשתי מצטרף כו', פ"י הרמב"ם דהיינו שמצטרפין שני המקואות יחד, וכ"ה סתמות הר"ש והרא"ש, וכן בסברא דאין להמציא ענין בצירוף שפופרת הנוד בכל הסדק, דודאי לאו כלום הוא מדאורייתא, ומה"ת לחדש כן מדרבנן, [ואף ראבי"ה דסבר דמצטרפין הנקבים היינו בסמוכין זל"ז דנעשה ככולו פרוץ ע"י ריבוי הנקבים, וכמבואר כאן דלערב אין מצטרפין עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד], וכ"נ לדקדק מדקתני בסיפא ולערב אין מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד, ומ"ט לא קתני לה ברישא לשתי מצטרף לשפופרת הנוד, וממילא נדע דבסיפא אין מצטרף, א"ו אין ענין צירוף במתני' כלל, וסיפא אתא לאפוקי רום כקליפת השום רוחב כשפופרת הנוד, וכ"כ מרן זללה"ה בתנינא ס"ט סק"ה דלא חיישינן לדעת רי"ו דיחידאה הוא.

אם הסדק מצטרף לשה"נ

ויש לעיין א"כ למה לא שנה התנא מצטרפין, דלשון מצטרף משמע על הכותל ולא על המקואות, ואפשר שיש לדקדק מזה שאף הסדק אינו מצטרף כדין סדקי המערה, כגון שבמקוה אחד יש כשיעור ובשני אין כשיעור, דכיון שהסדק מתבטל גם למקוה החסר, אין לצרפו במוחלט למקוה הכשר, אבל בסברא צ"ע דלמה לא יתכשר הסדק כדין חורי המערה וסדקי המערה, ואפשר שחצי הסדק שייך לזה וחצי לזה, וכיון שחציו פסול לא התירו לטבול בו כלל, ולא לצרפו לשיעור לאחד מהם, ע"י אהלות פ"ו מ"ד בכותל שבין

המקואות טהורין דהיינו שהמקוה השאוב נשאר בטהרתו, אע"פ שהופסקה ההשקה, וכן פשוט בסברא דלא מצינו שאוב שנכשר וחזור ונפסל, דבמה נפסל, (וכנראה דעת הסוברים שטהרתו ע"י הכשרים שנותנין כח השקה בשאובין, אבל אין להמציא טבילה במים שאינם כשרים בשלימות), ולא חשיב הויה ע"י אדם כיון שאינו מהוה את המים אלא מצמצם מקומם והם יוצאין מעצמן, או כמ"ש מרן זלה"ה דחיבור המים לא מיקרי הוייתן.

בהא דל"ח המים היוצאין זוהלין

והא דלא חשיבי המים היוצאין כזוהלין היינו מפני שלמעלה מן המקואות יש ג"כ כתלים שמעכבין המים כמ"ש הריב"ש בסי' רצ"ב ורצ"ה, וכן נראה במתני' דמיירי כשנשאר בכל מקוה הכ' סאה שהיו בתחלה, וזה מוכיח שהיו כל הזמן באשבורן, דהזוהלין אינם חוזרין, ונראה שיש שיעור גודש שהמים עומדין על המים שתחתיהן בלא מחיצות, וג"ז בדין אשבורן, ולפ"ז משכח"ל חיבור מקואות אף כשאין כתלים מבחוץ, וכגון שעברו המים רק מעט, ושיעור הגודש הוא הרבה יותר מקליפת השום.

ומסתברא שאין המקואות מחזיקין מ' סאה, דאין אדם מגביה המים כ' סאה, וכמ"ש תו' פסחים ק"ט ב' דכשנכנס עד כתפו עולין המים לכסות ראשו, ובאמת לא מצינו שכל מקוה של מ' סאה צריך להחזיק ס' סאה כדי שלא יצאו המים, ובפרט כאן דמיירי בננסים שנתכסה כל גופן בכ' סאה, דודאי אינם מגביהין המים כ' סאה, (ויש לדחות), וכמדומה שאדם בינוני מגביה המים פחות מעשר סאה, וצ"ע בריב"ש סי' רצ"ה שלא כ"כ.

במתני' ממלא בכתף ונותן לעליון כו' אם נטהרין המים באשבורן

פ"ו מ"ח, ממלא בכתף ונותן לעליון כו', נראה דהמים שממלא נטהרין באשבורן, כמו שאם היה מעמיד משפך או סילון

אתא, דמהיכי תיתי נימא דסגי בפחות משפופרת הנוד, ונראה דבא לאפוקי רום כקליפת השום (ורוחב כשפופרת הנוד), דלא נימא דכי היכי דסגי בשיעור זה מלמעלה ה"ה בנסדק כולו, ואין מגרע מה שהכותל ממשיך, אבל קשה אם כולה מתני' בנסדק כקליפת השום אכתי למאי איצטריך, דמסתברא דבעינן בסדק כקליפת השום דלא עדיף נסדק לערב מנפרצו זל"ז, וכי היכי דהתם בעינן כקליפת השום ולא סגי בטלה"ט ע"פ כולו, ה"ה הכא דאין יתרון מה שהמים בכל אחד מהן למעלה מן הסדק, שו"ר שכ"כ מרן זלה"ה בס"ט סק"ה, וא"כ ממילא נדע דלא סגי בפחות משפופרת הנוד, וי"ל דקמ"ל דאין חילוק בין סדק לנקב, דאפי' נפרץ כל רחבו שתי אצבעות פחות משהו דאין ע"ז שם סדק אלא נקב ופרצה אפ"ה לא מהני לרבנן.

בשיעור סדק

ושיעור הסדק ברוב הכותל כמ"ש מרן זלה"ה שם, ונראה דרוב דשתי נמדד לפי כמות המים, [ובערב מצד לצד בגובה המים], דסדק שאינו בגובה המים לא מעלה ולא מוריד, דכיון שאם היה הכותל ה' אמות ונסדק ג' אמות מלמעלה והמקוה בגובה ב' אמות חשיב שהכותל כולו קיים, [וה"ה באלכסון בערב], ש"מ דהשיעור במקום שיש מים, וממילא ה"ה בשלם מלמעלה וסדוק מלמטה דמצטרפין, אע"פ שרובו שלם, כיון שבמקום המים רובו פרוץ, וצ"ע, ואם נסדק לשתי במ' סאה התחתונים סגי, ועי' לעיל ס"ה סק"ו בדין אם מהני סדוק בכמה מקומות כשביחד מצטרפין לרוב הכותל.

פ"ו מ"ג שלשה מקואות כו'

לא. פ"ו מ"ג שלשה מקואות בזה כ' סאה כו', למדנו מכאן דהשקת עראי מצרפת למ' סאה, אע"פ שהחיבור בא ע"י הטובלים, והמים חוזרין למקומן כשיעלו הטובלים, וגם דקדקו מכאן דלא כרי"ו מדקתני

דלא מיירי במעין אף אם יהא בו מ' סאה פסול משום זוחלין, מיהו בתוספתא שבר"ש פ"ד מ"ד מבואר דאף גל שנתלש ממקוה שעל הגג ונפתק לבית מטהר, ולפמשנ"ת לעיל ס"ק י"ד דגל שנתלש דינו כמקוה, ומטהר בנפילתו קודם שנתפזר מפני שדינו כמקוה שלם, וקרינן ביה מקוה מים, כיון שבא ממקוה והוא מאוגד בתלישתו במ' סאה יחד, או דמיירי כשנפל בבקעה שדינה כאשבורן כ"ז שישאר כקליפת השום או טלה"ט במקום זה שדינו כמקוה, לפ"ז גם בגל שבמערה משכח"ל באופנים אלו שיטהר אם יהא בו מ' סאה, מיהו במציאות לא שייך כן אלא מלמעלה למטה שאז נתלשין בכח אחד, ועי' לעיל ס"ק ט"ז דבר"ש שם מבואר דאין חסרון דניצוק וקטפרס בגל שיש בו מ' סאה, רק משום זוחלין.

במתני' אם היה שק או קופה כו'

ל"ב. פ"ז מ"ה אם היה שק או קופה כו' ומטבילין אותן ומעלין אותן כדרכן, מבואר דמקוה שיש בו מ' סאה מכוונות לא יפסל אם יעלה השק והקופה כדרכן, וש"מ דלא חשיב המים כהויה ע"י אדם, ונראה שאם יתלשם במהירות ויעקרו המים מן המקוה, אע"פ שישארו מחוברין ע"י נצוק פוסלין את המקוה, משום הויה ע"י אדם, דמתני' קמ"ל כלפי כר וכסת של עור דתנן פ"ז מ"ו כיון שהגביה שפתותיה מן המים המים שבתוכן שאובין, אבל שק וקופה אע"פ שהמים בתוכן ושפתותיהן למעלה לא חשיב שאובין, אבל אין בשק וקופה מעלה יותר ממים תלושין בלא כלי, שיכול לתלשן מן המקוה באופן שיחשבו כניצוק וכהויה ע"י אדם, מיהו אם מעלה אותן באופן הרגיל אף אם נשארין המים מוגבהין מעט ממי המקוה לשעה קלה, עדיין דינם כבמקוה, דכיון שמחוברין דמו לגל שעל מעלות המערה, עי' לעיל ס"ק ל"א, ולסגוס שמקצתו במים, ועי' בזה לעיל ס"ק כ"ג, דהעיקר נראה דכ"ז שמקצתו במים משלים למ' סאה, ועי' בספר

שנוגע במי המקוה, דודאי המים שמוסיף נכנסין למקוה, ומי המקוה הכשרים הם שיוצאין לתחתון, וה"נ כששופך בלא משפך ג"כ מה ששופך יורד למטה, ומה שבפנים עולה, ואפי' במקוה מצומצם מ' סאה יש בכל פעם מ' סאה ע"י הנוספים, ועוד נראה דלעולם יש גודש שנשאר ע"פ המקוה למעלה מן הכתלים שג"כ דינו כאשבורן, כיון שמתקיים ועומד ע"פ המים, וא"כ המשהו שיוצא מן המקוה ועולה, עדיין דינו כאשבורן עד שישפך לתחתון, ומי המקוה שננערין לעלות לא חשיבי זוחלין עי"ז, שזחילתן למעלה ממ' סאה, וגם בענין זה לא חשיבא זחילה, שאין ריעותא במקוה, אלא שדוחפין אותן לצאת.

במתני' מחט שהיא נתונה כו', אם בתוך המקוה יש פסול זוחלין וקטפרס

פ"ז מ"ז, מחט שהיא נתונה על מעלות המערה כו' כיון שעבר עליה הגל טהורה, הא דלא חשיב זוחלין וקטפרס, היינו מפני שקיומן מתייחס לכותלי המקוה, ותנועות המים בתוך כותלי המקוה אינו מפסיד חיבורן, דהיינו רבייתיהו, תדע שבכל טבילה המים מתנועעים ועולים לצד מסוים, ואין חילוק אם המים ע"ג מים או ע"ג מעלות המערה, דבשפת המקוה המים שעומדים בגובה ונשפכין חוצה לו דינם כזוחלין וקטפרס, וע"כ דגובה בתוך המקוה אינו מגרע בחיבורן, כמנענע כלי במימיו שאין כאן זחילה שמוציאתן מן הכלי להפריד חיבורן, וה"ה בתוך המקוה ככה"ג.

בדברי הרא"ש דאם הגל תלוש בעיני מ' סאה

וכתב הרא"ש דדוקא כשהגל מחובר למקוה דאל"כ אינו מטהר בפחות ממ' סאה, ודקדקו האחרונים ז"ל דאף במ' סאה אינו מטהר דהו"ל זוחלין, והנה כונת הרא"ש להעתיק דין המשנה דגל שנתלש בעיני מ' סאה, וזה עדיף לו מלהוסיף סברא דנפשיה, ואה"נ דלמ"ש הרא"ש דמתני' דגל שנתלש אתיא כר"י דים מטהר בזוחלין, א"כ במערה

ברם מצינו בחולין ק"ז א' דמהני חיבור דנקב לחשוב המים שבכלי מחוברין לנט"י, ואמנם בלא"ה אין הדברים מובנים לפור, דמדאורייתא הרי הוא מטמא את המים שבכלי, ואין שייך בהם דין מקוה כלל, ותניא בתוספתא דטהרת אדם בטבילה וידים שוין, וגרסת הרי"ף והרמב"ם דאדרבא דאף אם נוטל מהכלי כיון שנקוב בכונס משקה בטל מיניה תורת כלי וה"נ מסתברא שהרי נקוב בכונס משקה עבד טיף טיף, ואין כאן ניצוק כלל, ולע"כ שם, שו"ר ברמ"א סל"ו ובש"ך סק"פ ופ"ת ס"ק כ"ה, ובספר מרן זללה"ה שם ס"ק י"ד מדברי הראשונים ז"ל, ולע"כ.

בדין גוא"ח וגוא"ס וקטפרס לענין שאובין

לג. בספר מרן זללה"ה תניא ס"ג ס"ק י"ב כתב דלענין שאובין גוא"ח וגוא"ס וקטפרס חיבור, כמ"ש הראב"ד מהתוספתא דעודהו רגליו של ראשון נוגעות במים ממלא בכתף למקוה, וכבר נתבאר לעיל סק"ו דגרסת הר"ש והרמב"ם דלא כהראב"ד, וט"ס הוא שנשמטו בגרסת הראב"ד כמה תיבות עי"ש, וא"כ מבואר שם איפכא דאף לענין שאובין אינם חיבור לרבנן, וכן פשוט שאין לחשוב מקוה חסר כמלא לענין שאובין, אפי' אם נמצא קולא בחיבור שאובין למקוה, ובלא"ה לפמשנ"ת לעיל סק"ז א' אף לר"י אין קטפרס חיבור כלל, ורק טלה"ט העומד במקומו מחבר לר"י, ועוד הביא ממתני' פ"ו מ"ח דממלא בכתף שהמים שלמעלה זוחלין ואיך מטהרין, וכבר נתבאר לעיל ס"ק ל"א דאף במקוה מצומצם המשהו שעומד למעלה דינו כאשבורן, שגודש מתקיים על המים אף בלא מחיצות, ועוד הביא ממהרין את המקואות ע"י סילון, וכבר נתבאר לעיל סק"כ מדברי מרן זללה"ה גופיה שיש לחשוב המים שבסילון אשבורן, ע"פ המנהג שהביא בקמא ס"ז סק"ז שטובלין בתוך השידה שמימיה גבוהין ממי המקוה, ועי"ש ביאור המשנה מדברי אמו"ר (שליט"א) זללה"ה, ועוד הביא

מרן זללה"ה קמא ס"ז סק"ה, מיהו יתכן דאף בשק או קופה כיון שאין למים קיום בהם כלל, הרי"ז כתלושין בלא כונה, ואינם פוסלין אבל אם כונתו לתלשן לא מהני חיבור בניצוק.

אם ניצוק אינו חיבור גם לענין שאובין

ומהא דסגוס שהעלהו כולו פוסל את המקוה יש להוכיח דניצוק אע"פ שנעקר מתוך המקוה דינו כתלוש, דלשום דבר אין ניצוק חיבור, וכ"מ בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו ממתני' דמכשירין פ"ד מ"ו דצנן שהעלהו כל שהוא מן המים חשיבי תלושין, אע"פ שמחברין בניצוק וקטפרס, וכן באדם לרבנן דר"י כמ"ש בתוספתא לגר"ש ועי' לעיל סק"ו דגרסת הראב"ד ט"ס, [שו"ר שכ"כ אמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ז סק"ז], ולא מצינו קולא לענין שאובין והויה ע"י אדם, דכיון שמים אלו מק"ט, ע"כ הם כתלושין לכל דבר, ולא מצינו חילוק בין דין השקה לדין שאובין, ואפי' להשלים למקוה יש להשוות ביניהם, לפמשנ"ת לעיל סק"כ כ"ח וסק"ח, וכן בסברא כיון דניצוק אינו חיבור לטומאה בין בעולה מן הקרקע בין ביורד מן ההר, ודומיא דיי"ג שדנו בזה בכל גוונא, אין להמציא קולא לענין שאובין בלא ראי' מפורשת, וגם חז"ל לא הוו עבדי מילתא דתמיהא שאין צורך להקל בזה, ואמנם יש שיעור מועט דחשיבי כגל ולא כניצוק וכמש"כ, אבל כשהם כניצוק אין לחדש חילוק אם הניצוק עולה או מתחבר מבחוץ, דטעמא דניצוק שייך בכל ענין, ושיעור תלישה נקבע לפי המציאות שכבר נפרדו ונתרחקו מן המקוה, וכבר ביאר אמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ז סק"ז מה שיש להעיר ע"ד הט"ז ס"ק מ"ז, ולפמש"כ סק"ח הרי מבואר במתני' דמכשירין דמים שע"ג הראשון מק"ט, וכן יש להוכיח ממתני' דלקמן מ"ו דכלים שבגסטרא נטמאין ע"י המים שעליהם שהם כתלושין ומק"ט ומטמאין את הכלים, ומבואר במשנה דבמים כל שהן נטמאין, ועי' בספר מרן זללה"ה תניא ס"ג ס"ק י"א, וס"ק י"ד.

ממתני' פ"ג מ"ב דיטהרו עליונים מן התחתונים, ועמש"כ בזה לעיל סק"ו, והעיקר נראה כגרסת הרמב"ם והרמב"ן חולין ק"ח דגרסינן ויטהרו העליונים את התחתונים, שהמים שבחצר חשיבי מקוה לעצמם ואינם נפסלין בשאובין שבבור, כענין שמצינו בג' מקואות פ"ו מ"ג ובדר"ש פ"ב מ"ה ובפ"ו מ"י, ויתבאר לקמן בס"ד, וע"ש מדברי הר"ש פ"ה מ"ב דחרדלית שיש בה מ' סאה מטהרת הבור שמלא שאובין, ואמנם הדברים שם צ"ע, אבל בפשוטו הר"ש לשיטתו שכ"כ בפ"ה מ"ו דכשמטבילין בגממית המחוברת לזוחלין אין פסול וזוחלין, ועמש"כ בזה לעיל ס"ק ט"ו י"ח, וכבר כתב אאמ"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ז סק"ז עפ"ד הראשונים ז"ל דנקטינן לדינא שאין להקל בחיבור ניצוק וקטפרס כלל, לא לענין חיבור מקואות למלא בכתף ולא לענין השקה לטהרם, אבל לענין דסגי בפחות משפופרת הנוד נתבאר לעיל סק"כ דיש להקל, וגם בזה כתב הרמ"א דראוי להורות להחמיר עי"ש, מיהו כתב מרן זללה"ה שם ס"ק י"ד דבפסול דרבנן אפשר להקל, אבל בנצוק וקטפרס וזוחלין לפמשנ"ת אין להקל.

והפ"ז מקוה שיש בו ג' לוגין מ"ש ונכנסין מים מהאוצר אינם נטהרין בלא השקה באשבורן, דהיינו שאם מי המקוה אינם מגיעין עד הנקב המחוברם לאוצר אינם נטהרין, אבל מרן זללה"ה בלקוטים ס"ה סק"ג כתב דמעיקר הדין בדיעבד נטהרין אבל חלילה לסמוך ע"ז לכתחלה, מיהו בהשקה לנקב פחות משפופרת הנוד בצירוף עוד סניף יש להקל בדיעבד או במקום הצורך.

בדין זוחלין בנקב שבין ב' מקואות פחות משה"ג וכיו"ב

והפ"ז מקוה שיש בו ג' לוגין מ"ש ונכנסין מים מהאוצר אינם נטהרין בלא השקה באשבורן, דהיינו שאם מי המקוה אינם מגיעין עד הנקב המחוברם לאוצר אינם נטהרין, אבל מרן זללה"ה בלקוטים ס"ה סק"ג כתב דמעיקר הדין בדיעבד נטהרין אבל חלילה לסמוך ע"ז לכתחלה, מיהו בהשקה לנקב פחות משפופרת הנוד בצירוף עוד סניף יש להקל בדיעבד או במקום הצורך.

והפ"ז מקוה שיש בו ג' לוגין מ"ש ונכנסין מים מהאוצר אינם נטהרין בלא השקה באשבורן, דהיינו שאם מי המקוה אינם מגיעין עד הנקב המחוברם לאוצר אינם נטהרין, אבל מרן זללה"ה בלקוטים ס"ה סק"ג כתב דמעיקר הדין בדיעבד נטהרין אבל חלילה לסמוך ע"ז לכתחלה, מיהו בהשקה לנקב פחות משפופרת הנוד בצירוף עוד סניף יש להקל בדיעבד או במקום הצורך.

שחוזרת וצפה והוגבהו שפתותיה מן המים מעט, ואז המים שבתוכה שאובין.

ונראה דיורה ששוקעת כולה במים, ועדיין היא ריקה, והמים מקלחין בניצוק וקטפרס לתוכה, לא חשיבי שאובין והם גם חיבור לטומאה, דכיון שכולה מתחת לגובה המים אינה חוצצת בפני המים, וכיון שהמים חיבור לעצמם בלא היורה, והיורה לא הוציאתם מן המקוה, שהם עדיין אשבורן מכח הכתלים של המקוה, דינם כאשבורן והווי נמי חיבור למקוה, והר"ז כגל שעל מעלות המערה דאע"פ שהוא כקטפרס, חשיב חיבור כיון שהוא בתוך כותלי המערה והיינו רבייתה לנוע אילך ואילך, וה"נ כיון שהכלי נטפל למים ואינו חוצץ בפניהם, הר"ז כמוליך ומביא במים שיקלחו ע"ג הכותל או ע"ג דופן הכלי, ואף כשהיורה מוטה על צדה ומחוברת רק מצד אחד למקוה, הרי כותל זה אינו חוצץ, והמים שנכנסין בו בקטפרס הם חיבור כלפי כל המקוה, מיהו לענין י"נ ליין שבכלי י"ל שדינם כניצוק וקטפרס שאינם חיבור, דלגבי מה שבתוך הכלי הר"ז כלהטביל כלים בתוך כלי כזה, אבל לגבי כלל המקוה הרי לא נגרע בחיבורם, שלא נתפזרו עתה ע"י הכלי יותר מדמעיקרא, ואין סיבה לחשבם מפורדים כקטפרס, אבל אם כל שפתי הכלי גבוהים מן המים הרי הוא חולק רשות לעצמו, והר"ז כחוץ למקוה, [שור"ר בספר מרן זללה"ה ס"ד ס"ק י"ח שכתב דבזה קטפרס חיבור, ולמש"כ נתיישב שדינו כאשבורן לכל דבר].

מ"ש בתוספתא שמטבילה דרך פיה נראה הכונה בהטייה מעט כלפי מטה, אבל אין ענין להטבילה כפויה (באופן שהאוויר חוצץ), אלא שאם יטבילנה על צדה הרי היא דוחקת המים כמו על שוליה, אם יטבילה סמוך לכותל המקוה, ולכן שנה התנא העצה היותר מושלמת בזה, - ופי' הרמב"ם מיושב טפי, בענין מקלחין, וכ"נ עיקר.

שעל מעלות המערה, ואע"פ שעובר ממקוה למקוה (הר"ז כג' מקואות שנתערבו ע"י הטובלין, ואמנם שם נעשין כמקוה אחד), אבל לענין זוחלין אין לנו ענין בדין עירוב מקואות, אלא במציאות אם המים אשבורן או קטפרס וניצוק וכיון שהמים מוגנים ע"י כותלי המקואות, והם מוגבהים כגל שבמערה, אין בזה חסרון זוחלין, וזה כדין הקודם, דכל שהמים פחות משפופרת הנוד, הר"ז כנקב פחות משפופרת הנוד למאי דקי"ל דבעינן נקב מלא מים, [נע"ע חזו"א תנינא ס"ח סק"ז דגם מה"ט יש להכשיר כה"ג], וצ"ע בכ"ז.

מיהו אם המקוה השני אין בו מים והמים הנכנסין בנקב יוצאין לאויר ונופלין למקוה השני, בזה כתב מרן זללה"ה דפסול, דמים אלו הם ניצוק או קטפרס, ומה שנסתפק להכשיר בקטפרס כה"ג צ"ע, דכיון שאין המים בגובה שוה ואינם מחוברין זל"ז, ואינם חוזרין למקוה, מהיכי תיתי לחשבם כזוחלין במקוה ממקום למקום, הרי גם בעוברין מע"ג הכותל או בנקב כה"ג חשיבי זוחלין למקוה השני, וכמש"פ מרן זללה"ה בהוספה לקמא ס"ז סוסק"ז, (מיהו מש"ש שאף כשיש נקבים למטה והמים זוחלין למעלה פסול, זה משכח"ל רק באופן רחוק, שהרי המים משתוין ע"י הנקבים, ואין המים נגבהין ע"י גופו הרבה, ואם זוחלין בנקב ע"כ שמתחלה הגיעו המים עד הנקב, ובכנה"ג לא חשיב ניצוק לפמשנ"ת).

בתוספתא הטביל בו יורה גדולה כו' בפר"ש דנעשו שאובין

לד' ר"ש פ"ז מ"ו תניא בתוספתא הטביל בו יורה גדולה הר"ז טמאה מפני שמים מקלחין, פר"ש דהמים מקלחין ונעשין מים שבתוכה שאובין, וצ"ע מ"ט הרי היורה שוקעת בתוך המקוה ואין המים נעשין שאובין, כדתנן בכר וקסת כ"ז שלא הגביה שפתותיה, וכדקתני כאן שהופכה ופיה למעלה, ואפשר שיורה גדולה קשה להשקיעה כולה, והדבר מצוי

מים בכלי שבמקוה אם מצטרפין למ"ס

הרשב"א בשעה"מ שער ג' כתב דמים שבכלי שבתוך המקוה אינם משלימין למקוה, דבעינן שיעור מקוה שלם בקרקע, ואז המים שבכלים כשרין מפני שמחוברין למקוה, ולפ"ז אף כלי טמא שיש בפיו כשפופרת הנוד אין מטבילין אותו במקוה מצומצם, כיון שהמים שנכנסין בכלי ממעטין משיעור מ' סאה, ולא מהני מיגו אלא לחשבו כשיש בפיו כשפופרת הנוד לגבי כלים שבתוכו, אבל מה שאין מצטרף בשיש בו כשפופרת הנוד, אף בכלי טמא לא מצטרף, ואפי' יהפוך הכלי פיו למטה חשיבי מים שבכלים, אם פיו צר שמחזיק מים בתוכו, דנהי דלא חשיב עשוי לקבלה בצורה זו, אבל אכתי מים שבכלים חשיבי, דהא באין בפיו כשפופרת הנוד ופיו למטה אין מטבילין בו, מיהו אם הכלי פרוץ במלואו ופיו למטה או בצד, י"ל שאין המים מתייחסים לכלי כלל, אבל גם בזה הוצרכנו לשפופרת הנוד בפשוטו.

והדברים צע"ג דודאי כשאמרה תורה להטביל כלים במקוה של מ' סאה או של רביעית הכונה שאע"פ שמים בתוכו הכלי נטהר, דלא מצינו שיעור אחר לטבילת כלי קיבול, וכיון שצריך שיכנסו מים לתוכו ע"כ דאף בכה"ג נטהר במקוה, וכ"מ במתני' דכר ונסת של עור שרק כשמגביה שפתותיהן מן המים נעשין שאובין, וקודם לכן נטהרין אע"פ שפיהם למעלה, וכן סגוס וראשו של ראשון משלימין למקוה, וסתמות הדברים דכל שנטהר משלים אפי' אין בפיו כשפופרת הנוד, עי' לעיל ס"ק כ"ח, וכבר תמה מרן זללה"ה בס"ב סק"ג מתוספתא דעריבה ודיוורה גדולה, ועוד, ועמש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בזה בס"ז ס"ק י"ג, ונראה דש"פ סתמן כפירושן

שמטבילין כלים במקוה מצומצם, ולכן השמיט המחבר דברי הרשב"א מהלכה, וכתב מרן זללה"ה דבעינן רוב במקוה ומיעוט בכלים.

במתני' מקוה שמימיו מרודדין בו' בחידוש דחבילי עצים

ל"א. פ"ז מ"ז מקוה שמימיו מרודדין כובש אפי' חבילי עצים כו' פר"ש דקמ"ל אפי' חבילי עצים שהמים נכנסין ביניהם אפי' מצטרפין, והיינו כדין חורי המערה, כיון שהמים שביניהם נטפלין למקוה, ובאמת גם מים שבכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד משלימין למקוה כמש"כ לעיל ס"ק כ"ו, וכ"מ בסגוס שמימיו משלימין כמש"כ ס"ק כ"ג, ועי' להלן.

אב"י פשטות המשנה שיש חידוש בהגבהת המים ע"י החבילי עצים, ולא משום שיעור מ' סאה, ואפשר דלא מיבעיא אבנים דקביעי וקיימי, אלא אפי' חבילי עצים שצפין ע"פ המים וניכר שהם עראי, אלא שכבשן לפי שעה, אפי' חשיב המים הגבוהים כאשבורן של מקוה, ולא חשבינן להו כגל וכיפין שמתפשטין ויורדין.

בטעמא דאין להגביה המים בכלים

בב"י הביא בשם הרשב"ץ דבכלים אין להגביה המים, וכן העתיק בשו"ע סעיף ס"ו, ועש"ך ס"ק ק"מ בטעמא דמילתא, ובפשוטו נראה דכונת הרשב"ץ כלפי מ"ש הר"ש שהמים שבין העצים אע"פ שאין ביניהם כשפופרת הנוד מצטרפין, אבל כלים שאין בפיהם כשפה"נ אין המים שבהם מצטרפין כדאמרינן בחגיגה שאין מטבילין בהם א"כ יש בפיהם כשפופרת הנוד, מיהו כבר נתבאר לעיל ס"ק כ"ו דרק לענין להטביל הכלים בתוכן בעינן כשפופרת הנוד, אבל המים שבתוכן בכל ענין מצטרפין.

סימן ח

בדין הספוג והדלי ואביק ומטהרת, ובדין מקוה סמוך למקוה

ובו מים שאובין, [כ"נ עיקר הגרסא], אבל בשו"ע העתיק ד"ז בדלי שפיו צר, וכמ"ש בכ"מ.

בהא דמים שבדלי אינם פוסלין המקוה

ומדברי הראשונים ז"ל למדנו קולא גדולה דדלי שהוא מלא מים שאובין, אם פיו צר ויש לתלות לפי הענין שלא נתערבו מימיו, אינם פוסלין את המקוה, ויש לתמוה דבכל דוכתא כל מים שמעורבין באשבורן חשבינן להו כמעורבין שוה בשוה, וכמש"כ לעיל ס"ג סק"ח בדין בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו דמשערין לפי ערך הנכנסין והיוצאין, אע"פ שלא בלל, דכן הדין להחמיר מדרבנן בכל תערובת לח בלח באשבורן דכאילו בללן דמי, וא"כ למה הקלו כאן שלא לחשבן כבלולין, וכ"ת מקולי מים שאובין שנו כאן, אכתי אם יוציא הדלי מהמקוה ראוי לחשוב שנשארו רוב מימיו במקוה, כיון שע"פ דין כל תערובת באשבורן דיינינן להו כמעורבין שוה בשוה, ועו"ק דבמקוה שיש בו מ' סאה חשיבי המים שבכלים כמקוה לכל דבר, ומטבילין בהם כלים במעורבין כשפופרת הנוד או בכלי טמא, ומה"ט ראוי שיחשבו המים שבכלים כמעורבין לכל דבר, ועו"ק דאפי' לקולא שנינו בפרה פ"ו מ"ג דהמקדש בשוקת והטפי בתוכו אע"פ שפיו צר כל שהוא המים שבתוכו מקודשין, וחזינן מזה דהאפר מתייחס לכל שבתוך השוקת ואין הכלי חוצץ למימיו, וא"כ יש לחשבן כמעורבין לכל דבר, ועו"ק דמים טמאין שנטהרין ברבייה בפ"א, מן הראוי שיטהרו אף בכה"ג שרבו על המים שבכלי, אם נימא דמים שבכלי אינם כתלושים, ועו"ק

במתני' הספוג והדלי בו, בדין דלי שפיו רחב א. פ"ז מ"ד הספוג והדלי שהיו בהם שלשה לוגין ונפלו למקוה לא פסלוהו כו', פ"י הרמב"ם והרא"ש דאף המים שבתוך הדלי אינם פוסלים, כיון שלא נתערבו עם מי המקוה לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו, וכתבו דבספוג כיון שהמים בלועין אינם מתערבין, ובדלי מיירי שפיו צר, ולכן המים שבתוכו אינם מתערבין, ומשמע מדבריהם דבדלי שפיו רחב והמים מתערבין הרי הם פוסלין את המקוה, וקשה דהא סתם דלי רחב הוא, דלמלאות מים אין דרך בכלי שפיו צר, ואמנם לעיל מ"ב גרסינן דלי שהוא מלא כלים, ומפרשין בגמרא חגיגה כ"ב א' דרישא מיירי באין בפיו כשפופרת הנוד, התם בגמרא גרסינן כלים שמילאין כלים, ואפי' נימא דיש דלי שפיו צר, אבל אין לשנות סתמא בדלי שיתפרש בפיו צר דוקא, ועו"ק דאפי' מתערבין המים במקוה אכתי חלק מהשאובין נשאר בדלי לפי ערך של כל המקוה לכל הפחות, ושפיר קתני מתני' דאינם פוסלין, כיון שחסר לו ג' לוגין.

ולכן נראה דמתני' מיירי בכל דלי אפי' פיו רחב, אלא דבזה אם יש בדלי חמשה לוגין פוסלין את המקוה, ולכן פירשו בכלי שפיו צר, שבזה אף ביותר מג' לוגין אין מתערבין כולן במקוה, דומיא דספוג, אבל אה"נ דבג' לוגין מצומצמין אף בכלי רחב אינו פוסל, לפי שהמים השאובין שנשארו בו לפי ערך שוה של כל המקוה, לא נפלו למקוה, ואפשר להפרידם ע"י הכלי שנפלו בו, וכן הרמב"ם בפ"ו ה"ז לא הזכיר שפיו צר, וכתב שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו לא כלי שנפל

תערוכת באשבורן שהמים שבכלי והמים שבמקוה כמתערבין שוה בשוה, ומיד עם נפילת הדלי חשיבי מימיו מעורבין במקוה לפי ערך שוה, שאם יש במקוה מ' סאה חסר קורטוב, הרי השאובין שנשארו בכלי הם אחד משלש מאות ועשרים בג' לוגין פחות משהו, ואם יפול עכשיו למקוה קורטוב מים שאובין יפסלוהו, [בנתכין לרבות], דלא אמרו אלא שהמים שלא נפלו מהכלי אינם פוסלין, אבל כמה נפלו מהכלי, זה נקבע כבכל דיני התורה.

ולפ"ז אין חילוק בין כלי צר לכלי רחב, ואין חילוק באיזה אופן הכניס הכלי וכמה זמן שהה במים, דלעולם ברגע שהכלי בתוך המים דין מימיו כמעורבין שוה בשוה, אבל המים שנשארו בו לפי ערך אינם פוסלין, שהם עדיין לא נפלו, ואם היה בכלי קורטוב יותר מג' לוגין נפסלה המקוה, כיון שנכנסו ג' לוגין לתוכה, ואם הדלי שיש בו ג' לוגין וקורטוב היה חללו גדול ונכנסו לתוכו ממי המקוה, באופן שלפי ערך נשאר בו יותר משלש מאות ועשרים לברכה, אינו פוסל אלא כפי השאובין שיצאו ממנו.

ובזה נתיישב הכל דבאמת המים שבכלים מעורבין לכל דבר, אלא דמ"מ השיעור שנשאר בכלי אינו פוסל את כל המקוה, כיון שהוא מופרד ממנו בזה שיכול להוציאם עם הכלי.

ולענין הלכה לכאורה יש מקום להחמיר כמש"כ, כיון דלדעת הר"ש בכל ענין המים שבכלי פוסלין, והרמב"ם סתם הדברים שאפי' בכלי רחב אינו פוסל, וגם להרא"ש לא נתפרש שמקילין לשער לפי הנראה לעינים, ובמתני' לא שנינו אלא בג' לוגין, ולא קתני סתמא הספוג והכלי שהיו בהם מים שאובין, ולשון זה מתפרש דההיתר רק בג' לוגין מצומצמין, אלא שאין הכרח מזה לאסור בכל גוונא, אלא שהתנא נזהר בלשונו מפני שיש אופנים דלכו"ע המים מתערבין, אבל מ"מ כיון

כיון דמים שבכלים משלימין למ' סאה כדתנן פ"ז מ"ו בסגוס ובכר וכסת ובתוספתא בעריבה שיש בה טיט וביורה גדולה בסוף פ"ה, וא"כ יש לחשוב המים כמעורבין לגמרי, עי' ס"ז ס"ק ל"ה בזה, ועו"ק שאם ישפוך מים שבדלי למקו"א ראוי שלא יפסלו אלא לפי חשבון, [וכגון שניקבו דלא חשיבי שאובין בפעם שני'], ואין נתפוס הקולא בשניהם, ועו"ק סתמות הדברים אין משערין תערוכת השאובין בכשרים, שהרי תלוי ברוחב פי הדלי וברוחב הכלי ועומקו, ובצורת הכנסתו למקוה בנחת או במהירות ואם מי המקוה נחין, וכמה זמן שהה בהם, וי"ל דאה"נ שבוה צריך להחמיר מספק, אבל מה שנראה לפי העין שלא נתערבו מקילינן.

ונראה דמהני טעמי הוה פשיטא ליה להר"ש שהמים שבתוך הדלי שמעורבין פוסלין את המקוה, ורק המים הדבוקים בדפנותיו אינם פוסלין, אבל ג"ז קשה דמים הדבוקים בדפנות אם אינם בלועין הדין הוא שמשלימין לשיעור מ' סאה, והבלועים בדפנות [דסתמו מעין] פשיטא שאינם פוסלין, שאפי' בדאורייתא שנינו בפרה פ"ו מ"ג דמים שבספוג אם לא נגע בו לא פסלו המים שבשוקת, וכאן משמע שמקולי שאובין שנו כאן, [ועי' מכשירין פ"ד מ"י], ועו"ק דלפ"ז ה"ה אם הפך הדלי במים שאינו פוסל, כיון שהמים שדבוקין בדפנותיו אין בהם חילוק בין אם הכלי ישר או הפוך, ובפשוטו כה"ג חשיבי מים שנפלו, ועוד דלפ"ז אין להזכיר הג' לוגין שבכלי, דהעיקר במים הדבוקים בדפנות.

ולכאורה נראה דמתני' אין ראי' אלא דהמים שאובין שנשארו בדלי אין דינם כמים שנפלו למקוה, כיון שאפשר להפרידם מן המקוה, ואע"פ שהם כמחוברין לכל דבר, מ"מ מהניא ההפרדה דלא חשיבי כנפלו ממש למקוה, אבל אין ללמוד ממתני' שיעור תערוכת המים, דבזה נשאר הדין כבכל

נדונים בענין דלי

נראה שאם הפך הכלי על פיו ואפי' על צדו וחזר ויישרו מיד באופן שלא נפלו המים שבתוכו למקוה, מ"מ מיקרי ג' לוגין שנפלו, דכיון שאינם מתקיימים בכלי, הרי הם כבמקוה.

ועוד נראה דלר' יהושע פ"ג מ"א דמקוה שנפלו לו ג' לוגין וחסר קורטוב כשר להקות עליו, אם מילא מהמים בכלי ועדיין הכלי במקוה, הרי הוא פוסל כמעיקרא, דמים שבכלי כבמקוה דמו, ורק בנפילה ראשונה אמרינן דלא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו וכן לרבנן המים שבכלי כבמקוה דמו לענין מלואו ועוד, ולענין שיתחשב לפי ערך בפ"ג מ"ג.

ועוד נראה שאם נפל דלי ריק למקוה ונתמלא מים, [שהדין הוא שמימיו אינם נפסלין כ"ז שלא תלשו, כדתנן פ"ב מ"ז בסייד], ואח"כ הכניס כלי סגור שיש בו ג' לוגין ושפכו לתוך הדלי הזה, באופן שלא נתערבו המים החדשים במקוה, יותר מדלי שהיה מלא מים והכניסו לשם, וכן אם סחט ספוג או בגד לתוך הדלי הזה, מ"מ הוא פוסל את המקוה, דכיון שהדלי בתוך המקוה הרי הוא כחורי המקוה לכל דבר, והשופך בו ג' לוגין הר"ז כשופך ג' לוגין בחורי המערה, ורק המים שנפלו עם הכלי מתחלה יש בהם קולא דלא קרינן בהו שנפלו, דסו"ס נפלו עם מחיצות המפרידות, וד"ז אינו מוכרע, וצ"ע, וגם בחורין י"ל דכשר.

בדין ספוג אם מימיו חשיבי מעורבין

ובדין הספוג צ"ע אם כל מימיו חשובין כמעורבין שוה בשוה, שהרי בפרה שם שנינו דזולף עד שמגיע לספוג, וש"מ שהמים הבלועין בו אינם כמעורבין אבל שם מיירי בלא נגע בו דוקא, וכאן כשנפלו למים, ודאי נתחלפו קצת ממימיו עם מי המקוה, ועי' בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה פרה ס"ג סק"ד דגם בקידוש רוב המים שבספוג

שארין מפורש אלא בג' לוגין צ"ע להתיר יותר וכמשנ"ת.

שוב נראה דפשטות הדברים שכל המים שבספוג ושבדלי אינם פוסלין, ואע"פ שע"פ דין הם כמעורבין שוה בשוה וכמש"כ, מ"מ הקלו חכמים שלא יפסלו את המקוה, כיון שבמציאות לא נתרבתה המקוה ע"י מים אלו, ולא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו למקוה, כמו שמצינו במקוה סמוך למקוה שלא גזרו, אע"פ שע"פ דין יש לחשבם כמעורבין, ומעיקרא סליק אדעתין דכלי שנטפל למקוה כיון שהוא מעורב אין בו מעלת מקוה סמוך למקוה, אבל סתמות הדברים באביק ובגסטרא דאף כשיש בהם יותר מג' לוגין אינם פוסלין, ואע"פ שהם בתוך מחיצות המקוה כספוג ודלי, [ומשם יש ללמוד ג"כ שהם כמעורבין שהרי באביק באמצע ובגיסטרא לרבנן פוסלין את המקוה, וש"מ דקולא דמקוה סמוך למקוה היא אף במקום שחשיבי כמעורבין], וכן בשלש גומות ומטהרת ושלשה מקואות דין המים כמעורבין, ואפ"ה לא גזרו, וטעמא דמילתא משום דלא מיחזי בכה"ג שמי המקוה נתרבו ע"י מים אלו, שהרי כשיעור זה עדיין נפרד לעצמו בתוך הכלים או במקוה הסמוך, ואע"פ שהחמירו מדרבנן לחשבן כמעורבין לגמרי, לא החמירו כן לענין ג' לוגין, מיהו ברוב שאובין אפשר דפוסל כה"ג, ומה"ט קתני במתני' ג' לוגין.

ולפ"ז אפי' בכלי רחב יש להקל שלא יפסלו מימיו, מיהו שיעור המים שניכר וידוע שיוצאין, י"ל דקרינן בהו שנפלו, ומגיסטרא ואביק יש ללמוד דאפי' בכלי רחב אינם פוסלין, וכ"מ ברמב"ם שם ששינה ממ"ש בפיה"מ, וכ"ה סתמות הדברים שלא חילקו, ולא קבעו שיעור בדבר, לא בגודל פי הכלי, ולא בזמן שהייתו במים, וכמש"כ לעיל, מיהו בשו"ע סט"ז כתב שפי הדלי צר, ואפשר דהיינו לאפוקי מה שניכר להדיא שיוצא מן הכלי, וכמש"כ.

הגסטרא אינה מקבלת יש לפסול, ולכאורה אתיא כר' יוסי פ"ה מ"ה דכל דבר שהוא מק"ט אין מוחילין בו לפר"ש שם, וצ"ע מה בין זה למה ששנינו שם מ"ו שהוא גודר כלים וטובל בהם, ומנלן לחלק בין רצפה לכותל, ועו"ק מה הזכיר ר"א שאין המים שאובין פוסלין כו' הרי אין כאן נדון משום נפילת מים שאובין כלל, דטעמייהו דרבנן משום שהכלים מעמידין, והו"ל למימר דסבר כר' יהודה פ"ה מ"ה דמוחילין בדבר המק"ט, [מיהו עי' להלן ד"ה והרמב"ם], ועו"ק דאף אם הגסטרא מעמדת המים במקום סיד, אחתי אין לחשבה כמעמיד, כיון שיש קרקע מלמטה, וחלחול הקרקע אין בו משום זוחלין כלל, ועו"ק שהדבר רחוק שהגסטרא היא המונחת שם לסתום הזחילה, דאדרבה סתם גסטרא מגרעת, ולמה שנה התנא דבר משונה שאינו מצוי, ועו"ק ממתני' פ"ו מ"י עי' להלן.

ופשטות הברייתא מתפרשת בדבר שבהווה שבבור של גת לפעמים נשברת

חבית והגיסטרא נשאת בקרקע הבור, ונחלקו ר"א ורבנן אם דין הגיסטרא כספוג ודלי שנפלו למקוה, או"ד כיון שהגיסטרא משוקעת בקרקע הבור אינה נפרדת מן הבור כספוג ודלי, וחשובין המים שבתוכה כנפלו לבור בתחלה, וזהו מה שאמרו חכמים הטעם מפני שהם גדורין ע"ג כלים, שכל המים כמעורבין עם המים שבגסטרא, ולא שייך לומר שהגיסטרא כדבר נפרד שלא נפלו מימיה לבור, ור"א סבר דיש לדמותה לספוג ודלי כיון שהמים שבה לא נפלו לתוך הבור.

והפ"ז מיירי בשיש ג' לוגין בגסטרא, וחשיבי שאובין כיון שנתמלאו קודם שהיו מים שבבור צפין על גביו, [מיהו אם המים נכנסו לבור דרך הגיסטרא י"ל שעד שהמים צפו ע"ג הגיסטרא הרי הם פוסלין כגיסטרא שמונחת תחת הצינור שכל המים שנפלו עליה חשיבי כהיו בתוכה ויצאו ממנה, ובכה"ג פוסלת בפחות מג' לוגין, אם נשפך ממנה ג' לוגין

מתקדשין, כיון שאינם בלועין בספוג, ולכן לא חיישינן למים שיוצאין מהספוג בלא נגיעה, וכ"ה פשטות הדברים דספוג בליעתו קלה מבגד, כנראה בשבת קמ"ג א', ובבגד לכאורה המים מתערבין, ולפ"ז ספוג כדלי שרק לפי ערך המים שבתוכו אינם פוסלין, מיהו אפשר לדמות להדיא דפרה, וכל המים שיוצאין ע"י סחיטה אינם פוסלים מהספוג וכש"כ בבגד כה"ג, דלא קרינן בהו שנפלו, וצ"ע בזה דלכאורה לשיעור מ' סאה משלימין ואין דינם כבלוע, ולמאי דהדרי בי בדלי כש"כ בספוג, וכש"כ בבגד שאינו פוסל, ועי' לקמן סס"ב דה"ה בשער ראשו.

במתני' קתני דלי דומיא דספוג, והר"ש פי' דהיינו שהמים אינם בעין, ולפי' הרמב"ם והרא"ש היינו שלא נהפך הכלי, והמים עדיין בתוכו, וגם לפרושי טעמא דכמו שבספוג מובן להקל דלא חשיב שנפלו, ה"ה בדלי.

לפמשנ"ת שהדלי פיו רחב, הרי מפורש במתני' דאע"פ שיש כנגד הנקב ג' לוגין אינו פוסל, שהרי דלי שיש בו ג' לוגין ממילא יש כנגד פיו ג' לוגין, מיהו בלא"ה לפמש"כ דהמים שבדלי כמעורבין, אין ענין לדון כאן משום כנגד הנקב כלל, וכ"ה מסקנת מרן זללה"ה בתנינא ס"ד סק"ד.

בפי' הר"ש בתוספתא דגיסטרא המשוקעת במקוה

ב. ר"ש פ"ב מ"ד תניא בתוספתא גיסטרא שהיא משוקעת בקרקע בור של גת וירדו גשמים ונתמלאת מים [לפנינו ונתמלאו] הרי אלו פסולין מפני שהם גדורין [לפנינו גרורין וכ"נ עיקר] ע"ג כלים, ור"א מכשיר שאין המים שאובין פוסלין את המקוה עד שיפלו לתוכו, לפר"ש נתחדש כאן פסול שמקוה שעומד ע"י כלים פסול כולו, ולא רק תערובת השאובין, ובפשוטו אין זה ענין לשאובין בתוך הגיסטרא דוקא, ואפי' אם

שו"ר דהרא"ש בפ"ו מ"י מפרש כהר"ש, ומשמע דכיון שגרורין ע"ג הקיבול של הכלי גרע, כענין שמצינו בפ"ה מ"א ב' חילוק בין תוך השוקת לע"ג כלים.

נראה דמים שבגסטרא הם בדין נתכוין לרבות פ"ג מ"ד, כיון שהיא משמשת כקרקע הבור הרי רצונו במים אלו לבור, ולפ"ז אם הגיסטרא מחזקת לוג, ויפלו עוד שני לוגין ע"מ לרבות, יפסלו את המקוה.

בתוספתא היה בראשו ג"ל כו'

שם בתוספתא הובא בר"ש מ"ו היה בראשו ג' לוגין מים שאובין וירד וטבל במקוה ויש בו מ' סאה כשר סחטן לתוכו פסול, בפשוטו נראה דצ"ל ואין בו מ' סאה, וקמ"ל דשער ראשו כספוג ודלי שאינם פוסלין את המקוה, אבל אם סחטן הר"ז כשפך הכלי וסחט הספוג במקוה שפוסל, וזה כהמשך לדברי ר"א בגיסטרא, ולפי שסתם טבילה במ' סאה פירש דכאן מיירי בדליכא מ' סאה, וסיפא דסגוס מיירי במ' סאה מכוונות כבתנאי פ"ז מ"ו, ולהכי קתני הטבילו בו סתמא, ועי' לעיל ס"ז ס"ק כ"ג בדין סגוס, ובס"ד סק"ט ' בתוספתא דהכא.

במתני' האביק שבמרחץ, ביאור ענין אביק

ג. פ"ז מ"י האביק שבמרחץ, יעוי' בר"ש ור"מ, ונראה שהאביק הוא כלי קיבול שמשוקע בקרקע האמבטי, והאמבטי היא מקוה כשרה, (ועכ"פ מימיה כשרין), ותוך האביק נמוך מרצפת האמבטי, ומי האמבטי יוצאין דרך האביק לחוץ, ומדקתני אם מקבלת האמבטי רביעית עד שלא יגיעו לאביק, נראה כפ' זה שמי האמבטי הולכין לכוון האביק, ולא כפ' השני שהאביק מביא המים לאמבטי, ומבואר בתוספתא שהאביק מקבל טומאה מדרבנן מיהא, ומשמע שמוציאין אותו כשרוצין להוציא המים, ולפ"ז אינו נקוב כלל, ואפשר שהוא נקוב עם פקק שסותמו, וכדפר"ש, וחשיב כלי מפני שהפקק הוא

לבור קודם שהיו המים צפין על גביו, אבל אם נפלה אחר שיש מים לא חשיבי מים שנכנסין לתוכה כשאובין כ"ז שלא נתלשו, כדתנן פ"ב מ"ח בסייד ששכח עציץ בבור, ואין לפרש בפחות מג' לוגין אא"כ הטעם משום שהכלים מעמידין אותן, אבל לישניה דר"א ודאי משמע שבא לומר למה אינם פוסלין מדין שאובין, ומזה גופא מוכח כמש"כ דאין לחדש שתי מחלוקות בדבר, וגם מהר"ש פ"ו מ"א שכתב דר"א דהתם לטעמיה משמע שפ"י כמש"כ.

ומדמכשיר סתמא משמע שאפי' יש בגסטרא יותר מג' לוגין אינם פוסלין, ואע"פ שבודאי חלק מהמים מתערב בבור, מ"מ לא חשיב שנתרבו מי הבור ע"י הגסטרא, שמימיה עדיין חלוקין ויכולין לינטל לעצמן מן הבור, ולא גזרו בכה"ג דלא מיחזי לאינשי שהוסיפו מים שאובין לבור, ועי' לעיל סק"א שמזה נלמד לספוג ודלי שיש בהם יותר מג' לוגין וגם פתחן רחב שאינם פוסלין, וזה יש ללמוד לכל הפירושים מדר"א שהכשיר סתם אף כשהגיסטרא מחזקת ג' לוגין ויותר, והיינו משום דמדמה לה לספוג ודלי.

אם מצינו פסול גרורין מדין מעמיד, ובד' הר"מ והרא"ש

ולאמור לא שמענו פסול גרורין ע"ג כלים מדין מעמיד כלל, וכ"מ במתני' פ"ו מ"י בדר"מ ורבנן, דאע"פ שהאביק מחזיק מי האמבטי לא מיפסלא עי"ז, מיהו טעמיה דראב"צ שם אפשר שהוא מענין גרורין ע"ג כלים, אבל זה שייך רק באביק שחלול תחתיו וכל המים יוצאין, אבל לא בבור שבקרקע שאינו מעמיד אלא את החלחול, וגם בדראב"צ מסתברא שאינו מדין מעמיד, אלא דמשוי לכל האמבטי ככלי, שהיא כהמשך דפנות האביק.

ולא הרמב"ם והרא"ש פ"ה מ"ה נראה שאין לחדש פסול כזה, דאפי' במעמיד ממש כשר, כש"כ כאן שאין הגסטרא מעמדת,

התם ר"א דכלי המעמיד אינו פוסל, וצ"ע שלא הובאו דבריו במתני', בפרט לפר"ש דמה"ט פליג אר' יוסי בסיפא.

מה בין זה לגומא שבמקוה

שם בזמן שהוא באמצע פוסל ומן הצד אינו פוסל מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה דברי ר"מ, יש לעיין מה בין זה לגומא שבמקוה שפוסלת בין באמצע בין מן הצד כדלעיל פ"ב מ"ה, ואף ר"ש אינו מכשיר בגומא אחת שיש בה ג' לוגין לפמשנ"ת לקמן סק"ה, וכאן מיירי באביק שמקבל ג' לוגין, דרך ראב"צ פוסל במקבל כל שהוא, ועכ"פ מיירי בכל גוונא מדסתם דמן הצד אינו פוסל, ועי' להלן בפר"ש והרא"ש בכל זה.

ונראה דלא דמי, דגומא שבמקוה משמשת כמקוה עצמו, שהבור מיצר והולך במקום הגומא, אבל האביק אינו בא לשמש אחיזת מים למרחץ, אלא אדרבה שימוש להוצאת המים, ולכן אין קיבולו נטפל ליחשב חלק מקיבולו של המקוה, והרי הוא כמקוה סמוך למקוה, וגם בדעת בנ"א אין מי האביק כמשמשין למקוה דנימא שנוספו כאן ג' לוגין מים שאובין.

וא"ת א"כ באמצע למה פוסל, וי"ל דבאמצע קשה להתיחס לזה כמקוה סמוך למקוה, שהוא כקצה המשפך שכל המקוה מתייחסת לקרקעיתו, ולא שייך לומר שמימיו במקוה הסמוך לאמבטי, [וגם יתכן שהאביק הוא ארוך וחולק את כל רוחב האמבטי או רובו, וא"כ באמצע צריך לחשוב כאן ג' מקואות], וכדחזינן לרבנן דבעינן שיהא ניכר כמקוה בפ"ע הסמוך למקוה, - נראה דאין חילוק אם יש בפי האביק שפופרת הנוד או לא, שאם פוסל דינו כחורי המערה שא"צ שפופרת הנוד.

בד' חכמים בדין באמצע

שם וחכ"א אם מקבלת האמבטי רביעית עד שלא יגיעו לאביק כשר ואם לאו פוסל,

כברא שבחבית, (ואינו ענין לטיטרוס שקיומו ע"י אחיזת האדם, ולא ע"י פקק, וזהו עיקר שימוש, כדי לטפטף בנחת), ויתכן שהוא עשוי לשמור בתוכו חפצים שנופלין לאמבטי, שלא יאבדו עם יציאת המים, מיהו בדראב"צ נראה דפעמים שאינו מקבל כלום.

בטעם הפסול, ומ"ש מספוג ודלי

ופשטות הדברים דמיירי שהאביק מקבל ג' לוגין או יותר, וכשממלאין האמבטי במים כשרין, נכנסין מים לאביק ונעשין שאובין, כיון שאין מי האמבטי צפין על גביו, (ואין להם חיבור אשבורן, שהמים יורדין בנצוק וקטפרס וחשיבי מחוברין להם), וכו"ע מודו שמי האביק שאובין, והנודון רק אם פוסלין האמבטי, ודוקא המים שנכנסו תחלה, אבל המים המתחלפין כשמי האמבטי צפין על גביו אין נעשין שאובין, [ואפשר שיש מעט מים שיוצאין תחלה קודם שהמים צפין על גביו וגם הם כשאובין להשלים ג' לוגין, כמש"כ סק"ב בגיסטרא], וראב"צ חידש דאפי' במקבל כל שהוא פוסל, ועי' להלן בזה.

וא"ת למה הוצרכו כאן לטעמא דמקוה סמוך למקוה ובאמצע פוסל, הר"ז כספוג ודלי שנפלו למקוה לעיל מ"ד שאינם פוסלין, וי"ל דא"א לחשוב את האביק כדבר נפרד מן המקוה, לומר שמימיו לא נפלו למקוה, שהרי האביק הוא חלק מרצפת המקוה, ואף אם אינו מעמיד המים שלא יצאו, מ"מ אינו דבר נפרד כספוג ודלי, וכמש"פ לעיל דהיינו טעמא דגיסטרא שבתוספתא, ואף לר"א דמכשיר בגיסטרא, י"ל דהגיסטרא דבר נפרד מהבור, ולא חשיבי מימיו כנפלו לבור, אבל האביק הוא משימושי האמבטי, ואין לחשוב מימיו כתלושין בפ"ע.

והר"ש והרא"ש ג"כ דימו אביק לגיסטרא, וכפר"ש שהגסטרא מעמדת המים, וה"נ האביק מעמיד המים, ולפ"ז ר"א דפליג בתוספתא פליג נמי במתני', שהרי לפר"ש אמר

בפי' הר"ש והרא"ש דהמים גרורין על גביו

אב"ד הר"ש והרא"ש פי' מתני' דהאביק פוסל מפני שמי האמבטי גרורין על גביו, כמו מים שבבור הגרורין ע"ג הגסטרא, ומן הצד אינו פוסל מפני שאין המים גרורין על גביו, והו"ל כגומא שבמקוה שרק המים שבתוכו פסולין, ולר"מ אינו פוסל מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה, ולרבנן לא הקילו אלא כשיש באמבטי שיעור מקוה דאורייתא, ומשמע דמה"ט אינה נפסלת ע"י השאובין, כיון שיש בה שיעור מקוה לטהר השאובין, וכ"ע ברא"ש.

ויש לעיין א' למה מן הצד לא חשיבי המים כגרורין ע"ג האביק, הרי כל המים נסמכין עליו שהוא עשוי לרוקן מי המקוה דרכו, ב' אם נימא דבגרורין ע"ג כגסטרא לא בעינן ג' לוגין, א"כ מ"ט רק ראב"צ פסל במקבל כל שהוא, ומשמע דלרבנן בעינן ג' לוגין, ג' מ"ט בגומא שבמקוה פ"ב מ"ה הצריכו רבנן מ' סאה, וכאן סגי להו ברביעית, ד' היכן מצינו שהקלו ברביעית לטהר שאובין, ובפשוטו נפיק מיניה חורבא, וביטלו לגמרי טהרת רביעית שלא תועיל לשום דבר, ה' פשטות המשנה דרבנן מודו לר"מ מן האמצע שפסול, מדלא קאמרי בין כך ובין כך כשר, ואמאי לא יטהרו השאובין ברביעית, ו' מאי קאמר ראב"צ אם מקבל האביק הו"ל ראב"צ אומר ב"כ וב"כ פוסל, או וראב"צ פוסל, כיון שחזור על דברי חכמים דמיירי במקבל, ולא חידש פסול אחר, אלא דלא ס"ל טהרת רביעית, ז' ועו"ק משה"ק לעיל דא"כ מתני' דלא כר"א דפליג אתוספתא דגסטרא.

ובקושיא א' פי' מרן זללה"ה בקמא ס"ג סק"ד דמיירי שהאביק אינו ברצפת האמבטי בין כותלי האמבטי, אלא מן הצד היינו חקוק בכותל האמבטי, שהכותל חוצץ ומפריד, ולכן חשיב מקוה סמוך למקוה, ולא חשיבי גרורין ע"ג האביק, כיון שהמים יוצאין מן הנקב שבכותל האמבטי ואז נופלין לתוך

פשטות הדברים דרבנן מודים לר"מ דמן האמצע פוסל, מדלא קאמר אם מקבלת האמבטי רביעית ב"כ וב"כ כשר ואם לאו פסול, ופלוגתתם במן הצד דבעינן שתקבל האמבטי רביעית בפ"ע, דכיון שהאמבטי מקוה בפ"ע שייך לחשוב האביק כמקוה הסמוך למקוה, אבל אם כל קיבול האמבטי רק ע"י האביק, ע"כ כמקוה אחד חשיב, [והא דסגי ברביעית נלמד משיעור רביעית דסגי מדאורייתא לכלים, אבל אין מקילין כאן משום טהרת מקוה של רביעית, שהרי ביטלוה לרביעית לגמרי, ואין נכון להקל בו לשום טהרה], וטעמייהו דרבנן במן הצד כעין טעמיה דר"מ באמצע, דכשנראה כמקוה אחד לא מקילין לחשבו כמקוה הסמוך למקוה.

מן הצד היינו באותו אופן שבאמצע, אלא שהוא בקצה האמבטי סמוך לכותל, וכ"מ בפיה"מ.

בטעמא דראב"צ

שם ראב"צ אומר אם מקבל האביק כל שהוא פסול, משמע דראב"צ חידש פסול אחר באביק, ולא מדין ג' לוגין שבו, אלא אפי' אם מקבל רק כל שהוא פוסל את כל המקוה, וע"כ הטעם מפני שנעשית כל האמבטי ככלי קיבול ע"י האביק, שכותלי האמבטי כהמשך דפנות האביק, ומשמע דמשכח"ל אביק שאינו שקוע לתוכו ואינו מקבל כלל, והוא משמש רק כפקק לאמבטי, ולכן קאמר אם מקבל האביק כל שהוא, וזהו שהוסיף בלשונו כל שהוא, לאפוקי מר"מ וחכמים שדנו משום מקוה סמוך למקוה, דהיינו מפני השאובין שבאביק שמתערבין באמבטי, וע"כ מיירי בג' לוגין, וע"ז קאמר דמפני קבלת האביק לחודיה נפסלת כל האמבטי, - אבל בגסטרא שאינה חלק מבנין הבור, מודה ראב"צ שאינה פוסלת, ורק באביק שבנוי כחלק מהאמבטי, להוציא המים מתוכו כקצה המשפך, ומשוי לכל האמבטי כדפנות הכלי, ס"ל דחשיב כולו כלי.

שהרי כתב מים שאובין שהיו בצד המקוה כו', [וכנראה פירש בכ"מ דלרבנן אף באמצע אינו פוסל וצ"ע], ובפיה"מ כפי המתקן בנדמ"ח מבואר טעמו של רבינו, שכתב שם שלפי מה שהיה אצלם צורת האמבטי והאביק מובן טעם מחלקותם, ומתפרש דכיון שלא ידענו צורת מבניהם לא נוכל לדעת נקודת המחלוקת, אבל הכללים הנלמדים הם דמן הצד אינו פוסל ומן האמצע פוסל, ור"ל דלא ידענו למה הצריכו חכמים רביעית ומאי קאמר ראב"צ, אבל בעלמא כה"ג שיש במקוה כשרים הרי מן הצד אינו פוסל, וז"ל בנדמ"ח וע"פ צורת מבניהם ותבנית האביק הזה היו מובנים טעמי המחלוקת הזו, ואת העיקרים שיש בהם תועלת כבר ידעת, והיינו שמים שאובין בצד מים כשרין אינם פוסלין אותן כו' ובאמצע פוסל כו', ור"ל שלא נוכל ללמוד ממתני' לדינא אלא העיקרים, ולא נדע מה ללמוד מפרטי מחלקותם, וזהו שהעתיק בהלכות רק העיקרים, ולא הוצרך להביא דברי חכמים, שהרי כתב שהשאובין בצד המקוה דאיכא הרבה רביעיות, וכמש"כ.

ובשוי"ע סי' ר"א סי"ז העתיק רק הא דמן הצד אינו פוסל, והשי"ך הביא גם הא דבאמצע פוסל, אבל המחבר השמיט ד"ו, שהרי בג' מקואות אף באמצע אינו פוסל, וכמ"ש הרמב"ם בהי"ד ובשו"ע סנ"ה, (מיהו עפיה"מ פ"ו מ"ג שכתב שם לשון שניהם פסולין בשאוב באמצע, ויתכן דעתו ז"ל דדוקא מפני שיש בשני החיצונים יחד מ' סאה א"א לפסלם ע"י השאובין שבאמצע, אבל אם לא היה בהם מ' סאה היו נפסלין, שאין כאן ממ"נ).

והנה להרמב"ם לא מצינו פסול גדורין ע"ג כלים, ואביק מן הצד אינו פוסל, מיהו לפמשנ"ת לעיל זהו דין מיוחד באביק, דלא דמי לגומא שהיא חלק מהמקוה לאצור המים, ולכן בגומא אף מן הצד פוסל.

האביק, ואמנם אין חילוק בשימוש האביק בין מן האמצע למן הצד, אלא דחומרא דגדורה ע"ג כלים נאמר רק בתוך כותלי המקוה, אבל כשהרצפה שלימה ויוצאין בנקב שבכותל, חשיב כגדורין ע"ג קרקע, ויצאו מן הכותל ואח"כ גדורין ע"ג הכלי.

ובקושיא ב' ו' יעוי' בר"ש דכנראה מפרש לשון כל שהוא דראב"צ כמו בכל אופן שהוא, ולא לגבי שיעור מים שבאביק, שכתב ראב"צ סבר דכיון דמקבל האביק פוסל בכל שהוא כלומר בכל ענין שיהיה בין באמצע כו', וגם מפרש בלשון אם מקבל דכיון דמקבל, ונראה מזה דמפרש טעמיה דראב"צ משום דגדורין ע"ג כלים, [ודוקא על הקיבול של הכלי פוסל בגדורין, וכמש"כ לעיל סק"ב בדעת הרא"ש], ואף לרבנן א"צ ג' לוגין, וה"ק כיון דסו"ס מקבל הוא הרי הוא פוסל בכל ענין.

ובקושיא ג' ד' ה' יעוי' מ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ג סק"א באריכות, ואפשר שיש לדחוק דכונת הר"ש רק להכשיר מן הצד לרבנן ומשום מקוה סמוך למקוה, ושיעור רביעית רק להחשיב האמבטי כמקוה בפ"ע, אבל לא להכשיר השאובין מדין השקה למקוה דרביעית, וזה כמש"פ לעיל, וכבר הזכיר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה אפשרות זו, אלא שכתב דבר"ש ורא"ש ל"מ כן.

בד' הר"מ דשאובין מן הצד אין פוסלין ובאמצע פוסלין

הרמב"ם בפ"ו הי"א העתיק ממשנתינו דשאובין מן הצד אינם פוסלין ומן האמצע פוסלין, וכתב הכ"מ דפסק כת"ק, ותמהו ע"ז דהלכה כרבים, וכ"כ בפיה"מ דהלכה כחכמים, אבל בלא"ה הכ"מ צ"ע שהרי פסק בהדיא כחכמים, דהא מיירי בדאיכא מקוה כשרה שיש בה הרבה רביעיות,

בפי' הרא"ש צ"ל ומה שבתוכו (לצד) לבד הוא שאוב, ושינה שם בלשון הר"ש בדברי ראב"צ שיתפרש שמקבל מים אפי' כל שהוא.

בתוספתא המת במרחץ כו'

שם בר"ש תניא בתוספתא המת במרחץ הקמין טמא כו', פי' הר"ש צע"ק, ולפנינו ליתא תיבות המרחץ טמא (מפני האביק) הנוגע באביק טמא כו', ונראה דשני דינים נשנו כאן, דהנה בירושלמי פ' כירה מבואר דקמין זהו מקום הסקת העצים שמשם יוצא האש לחמם המרחץ, וקמ"ל שטומאה יוצאה ונכנסת דרך הנקבים האלו, אף כשאין בהם פותח טפה, דהוי חלון שמועיל לשמוש כדאשכחן באהלות פי"ג בחלון שעשוי למאור שעורר מלא מקדח, ועוד אופנים עי"ש, ובתר הכי קתני שהאביק מקבל טומאה כשנטמא המרחץ ע"י המת, מפני שהיה באהל המת, ומ"מ אינו מטמא את הנוגע בו טומאת שבעה, וכמ"ש הר"ש שטומאתו רק מדרבנן, והכי מסתברא למעוטי בפלוגתא דר"ש מטהר ליה לגמרי, ולענין שאיבה מודה ר"ש שהרי גם כלי אבנים שאינם מק"ט פוסלין, ומהא דלרבנן מק"ט משמע שרגילין להוציאו, דמחובר גמור לא היו מטמאין.

במתני' ג' מקואות כו', ובטעם ההכשר במקוה סמוך למקוה

ד. פי' מ"ג שלשה מקואות בזה כ' סאה ובוזה כ' סאה ובוזה כ' סאה מים שאובין והשאוב מן הצד כו' היה השאוב באמצע כו' נראה דבמשנה זו נשנה דין מקוה הסמוך למקוה שאינו פוסל בשאובין, והוזכר ד"ז בפ"ב מ"ה ובפ"ו מ"י כדין ידוע, וכאן נשנה האופן המוסכם לכו"ע שאינו פוסל, שהרי נתחברו השאובין והכשרים יחד בהשקה גמורה שנטהרין ומטהרין ברישא, ואפ"ה באותו אופן כסיפא המקואות כמו שהיו.

וטעמא דמילתא נראה דכיון שכל מקוה נשאר עם מימיו כבתחלה, לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו, שהרי לא נתרבה שום מקוה ע"י המים שבשני, וכיון שכל מקוה חוזר ומושך מימיו לתוכו כשיצאו הטובלין מתוכו, לא חשיב שנפלו לתוכו, ואע"פ שמדין תערוכת נתערבו בהם שאובין, מ"מ כיון שלא נוספו מים למקוה עי"ז, ליכא למיגזר בהו, וכמש"פ סק"א דהיינו טעמא דספוג ודלי שאינם פוסלין, אע"פ שע"פ דין נקטינן שמימיהם מתערבין, וה"נ מיירי דוקא כשהמקואות מלאים וחזרו מימיהם לתוכן כבתחלה, אבל אם נתרבתה הכשרה ע"י השאובין, כגון שהיו בשאובין כ"א ובכשרין י"ט ועכשיו בזה כ' סאה ובוזה כ' סאה, ודאי נפסלו שהרי נפלו לתוכן סאה מים שאובין, וע"י להלן בדברי הר"ש והרא"ש בזה.

וכן מה ששנינו בתוספתא אפי' אדומה והלבינה כו' היינו נמי בכה"ג שלא נתרבו מי הכשרים ע"י השאובין כלום, רק שנשתנה צבע המים, וחזינן לזה כאילו רק הצבע עבר למים הכשרים, ואע"פ שבאמת נתחלפו מים מזל"ז, לא קרינן בהו מים שאובין שנפלו, כיון שלא נוספו בכשרים מים ע"י השאובין.

בדין רוב שאובין במקוה הסמוך למקוה

ויש להסתפק אם גם ברוב שאובין מכשרין במקוה הסמוך למקוה, כגון שבכשרה כ' סאה ובשאובה כ"א סאה ושיניהם מלאין ולא נתרבתה הכשרה מן השאובין, שהרי בשיניהם לא צפו המים יותר מאדם אחד, אבל בסך הכל כשמתחברין הכשרים והפסולין למעלה ע"ג המקואות, יש לשאובין כח רוב, והנה בתוספתא ג"כ דקדק התנא לשנות כשבכשרין כ' סאה ובפסולין כ' סאה, (ואמנם הזכיר והטובלין כמו שהיו אבל זה פשיטא, ולא הוצרך לשנות כן מה"ט), ואפשר שיש ללמוד מזה שלא הקל אלא במיעוט שאובין שנפלו

דבסופו של דבר חשיב שאנו מכשירין רק המים שבבורות שהרי המים חזרו לבורות, וזה מיושב טפי בגדר ההיתר וכדלהלן בסמוך).

מיהו נראה דאף אם הוסיף מים על המקואות האלו דרך קבע, שהמים נשאירין צפין על הכשרין והשאובין שאצלם, דמ"מ אין הכשרים נפסלין ע"י המקוה המחובר שעל גביהם, ואע"פ שהמים שצפין למעלה נפסלין כולן, כיון שיש בהם גומא של מים שאובין, אבל המים שבמקוה הכשר אינם נפסלין ע"ז, שהבורות זה לגבי זה כמקוה סמוך למקוה דמי, ואמנם אם יפלו ג' לוגין למעלה על שפת הבורות י"ל שיפסל הכשר, דהמים שלמעלה מתייחסים גם לכשר, אבל המים שבבור השני אינם חשובין כבמקוה הכשר, אע"פ שיש לשניהם חיבור אחד במקוה שלמעלה, וע"י לק' סק"ה בטעמיה דר"ש פ"ב מ"ה לפ"ז.

הגע עצמך שני מקואות בזה י"ט סאה ובוזה י"ט סאה כשרים, ונפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה שאובין, והציף עליהם מלמעלה עוד שתי סאים כשרים, האם יפסלו הכשרים שלמעלה מפני שיש בהם ג' לוגין, הרי זהו דין שני מקואות שנפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו דכשר בפ"ג מ"א, מיהו מזה אין רא' כיון שכבר נתבטלו, שו"ר דמין זללה"ה ס"ד סק"ד פוסל בזה כשאין בבורות מ' סאה ועסק"י.

בדברי הר"ש והרא"ש דאין הכשרים נפסלין משום רבייה והמשכה

הר"ש והרא"ש כתבו דהטעם שאין הכשרים נפסלין בשאוב באמצע הוא מפני שהמים החוזרין לכשרים רובן כשרין והשאובין שבהם נטהרין ברבייה והמשכה, ולפ"ז אפי' אם היו בפסולין כ"א סאה ובכשרים י"ט ונשתוו ע"י שצפו וחזרו לכל אחד כ' סאה ג"כ כשרים, והדברים מחודשים דפשטא דמילתא מיירי דוקא כשחזרו מימיהם לתוכם

לכשרין, דכמו שהקלו בד' כלים או בהפסיק הראשון, הקלו גם בכה"ג כיון שלא נתוספו מים למקוה, וכ"כ מין זללה"ה בד' כלים ובהפסיק דעד רובו, וה"נ דין מקוה סמוך למקוה נלמד מג"ל שנפלו וכמו שד"ז עד רובו ה"ה דין מקוה סמוך למקוה, ודין ספוג וכלי, וכמש"כ בזה לעיל סק"א, אבל ברוב חמיר טפי ואפשר שהכשרין נפסלין, שהרי ע"פ עיקר הדין מדרבנן כל תערובת לח בלח באשבורן דיינינן להו כמעורבין שוה בשוה, וכמש"כ ס"ג סק"ח, ונהי דהקלו כן במיעוט שאובין לחשבם כחזרו למקומן אבל ברוב שאובין ראוי להחמיר, ולהסבירם דרוב שאובין דאורייתא ודאי ראוי להחמיר, שהרי הכשרין מתבטלין בשאובין, וע"י לק' סק"ו סיעתא לזה ממתני' פ"ג מ"ב לפמ"ש פ"ש, וע' מש"כ לקמן סק"ז במתני' דמטהרת שבמרחץ בד"ז.

בהא דאין המים נפסלים בנגיעתן בשאובין

ויש לעיין למה המים שצפו ע"ג המקואות אינם נפסלין בנגיעתם בשאובין, נהי דמה שבתוך הבור דינו כמקוה סמוך למקוה, אבל מה שעל שפת הבור מקוה אחד הוא, כדתנן פ"ב מ"ה במקוה שיש בו שלש גומות של לוג לוג, וכל שכן כשיש בו גומא אחת של ג' לוגין (ואחת של כשרים), וה"נ המים שצפין ע"ג הבורות הם כמקוה אחד, והמקואות כגומות, ותירץ מין זללה"ה בתנינא ס"ד סק"ז וז"ל וצ"ל דמה שהן מתערבין ע"י הטבילה לפי שעה אינו עושה אותן למקוה חד, וחשיב המים שלמעלה מן הכותל כאינן מן המקוה, ולפמשנ"ת דטעמא דל"ג במקוה סמוך למקוה הוא מפני שלא נתרבה המקוה הכשר מהפסולין, ולכן לא קרינן ביה שנפלו לו ג' לוגין, הענין מובן דהמים הצפין מתייחסים לבורות שיצאו מהן, שהרי רובן חוזרין למקומן, ועלייתם למעלה ע"י הטובלים, כגל שבמערה דמי, ושפיר קרינן גם למים שלמעלה מקוה סמוך למקוה, משא"כ בההיא דג' גומות שהמקוה שלמעלה הוא באמת אחד, (ועוד

כתחלה, ואדמוה והלבינוה שנשתנית בצבע ולא בכמות, וגם בר"ש ורא"ש מתפרש כן, (וער"ש פ"ד מ"ד).

ולכאורה השאובין אינם מתבטלים ברוב כ"ז שהם מחוברין לבור השאוב, וחוזרים לבור הכשרים כשהם עדיין מחוברין, שרק במשהו האחרון ניתק הקשר ביניהם, וגם אפשר דלא חשיב המשכה כיון שהם מתייחסים לבור שהיו בו, כמו שמולין ומביא במים על מעלות המערה לא חשיבא המשכה, וכן יש ללמוד ממתני' דג' גומות פ"ב מ"ה שאין חשובה המשכה מגומא לגומא בכח"ג, [ומ"ש הר"ש פ"ב מ"ג ותו' ב"ב ס"ו ב' בשם הרמ"מ דברביעית דמקדש איכא המשכה מיירי בשינוי מקומם, וגם שם הדברים מחודשים], ועיקר ההיתר מדין מקוה סמוך למקוה, דכיון שלא נתרבו המקואות מהפסולין, לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו, אלא שלהטעים ההיתר מיושב יותר כשגם נתבטלו ברוב קודם שחזרו למקוה הכשר, דאל"כ הרי אין זה מקוה סמוך למקוה שהרי נפלו לתוך המקוה הזו, אבל עיקר שריותא דמקוה סמוך למקוה הוא כמשנ"ת, ואף בדליכא המשכה נאמר כבמתני' פ"ב מ"ה פ"ו מ"י, וכ"מ בפיה"מ פ"ו מ"י שכתב שהחילוק בין שאובין באמצע למן הצד כבר ידוע, והיינו מתני' דהכא, וכדתנן פ"ב מ"ה.

בדין נתחבר האמצעי לשאוב קודם שנתחבר לכשר

כתבו הר"ש והרא"ש שאפי' נתחבר האמצעי לשאוב קודם שנתחבר לכשר כשר, ומקורם מסיפא דמתני' דקתני המקואות כמו שהיו, [ובר"ש נדפס בטעות תיבות כמות שהיו כדיבור בפ"ע, אבל זהו המשך הדברים כדקתני שהמקואות כמות שהיו ולא נפסלו, וזה מוכח מתוה"ד, וגם ממ"ש אח"כ ד"ה היה השאוב באמצע], וכן מהתוספתא דמבואר דאחד כשר ואחד פסול ג"כ לא מיפסלי, מיהו במציאות

הדברים יש להעיר דבשני מקואות בלבד שהמים עולין מכל אחד בשוה הרי הכשרים והשאובים עומדים זה בצד זה כמקוה סמוך למקוה, וה"ה בג' מקואות כשכולן עולין ביחד, אבל אם רק שנים טובלין תחלה הרי המים של שני המקואות מתפשטים על שטח של ג' המקואות, וכיון שהשאובין בפ"ע מתפשטין על חצי הכשר שבצדם, והכשרים על כל הכשר שבצדם, י"ל דלא חשיב מקוה סמוך למקוה, שנפלו הרבה שאובין על גבי הכשר, ולכן נראה דמתני' מיירי בטבלו כאחת, וכונת הר"ש והרא"ש רק להכשיר נגיעתם זב"ז כבתוספתא, אבל מיירי באופן שלא נתפשטו תחלה על שטח של הג' מקואות, - ע"י לשון הרמב"ן ב"ב ס"ה ב' שכתב ההיתר שאני אומר הכשרין נתערבו תחלה, וצ"ע.

במתני' מקוה שיש בו שלש גומות כו'

ה. פ"ב מ"ה מקוה שיש בו שלש גומות של מים שאובין כו' אם ידוע שנפלו כו' לכאורה נשנית משנה זו כאן לאשמועינן דאין זה בכלל ספק מים שאובין שטיהרו חכמים, כדתנן במ"ג, אלא בעינן שידוע בודאי שנפלו מ' סאה קודם שהגיעו לגומא השלישית, וכן דקדק הרא"ש מלישנא דמתני', וטעמא דמילתא י"ל משום דהו"ל שאובין ודאי וכשרין ספק, דכיון שהג' לוגין כבר בבור יש להם חזקה לפסול מספק, ואאמור' (שליט"א) זללה"ה כתב די"ל דכאן חשיב חסרון חכמה לשער את הבור, ובזה לא שרינן בספק כמ"ש בשם הש"ך סי' ק"י בדיני ס"ס אות ל"ד, מיהו פשטא דמתני' נראה דהספק הוא במה שאירע בנפילה, ולא בהשערת הבור, וי"ל שע"י המים העמיק הבור ועכשיו יש בו מ' סאה, וג"ז חשיב חסרון חכמה, מיהו נראה דמשכח"ל שנפלו מ' סאה גם שאין בבור מ' סאה עד הגומא השלישית, כגון שהשיעור מצומצם והמים שנפלו בצד השני משלימין למ' סאה, ועדיין הם גבוהים ממי המקוה, ולכן לא הגיעו המים לגומא השלישית, מיהו

בדעת ר' שמעון ובדין גומא אחת

שם ר"ש מכשיר מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה, נראה דבגומא אחת מודה ר"ש דפסול, וכל עיקר מה ששנה התנא בג' גומות הוא לאשמועינן דיניה דר"ש, אבל הא דרבנן פוסלין כ"ז שאין ידוע שנפלו מ' סאה כשרין תחלה, זה הו"מ לאשמועינן בגומא אחת, [ואי לאשמועינן דבתחלה מצטרפין אפי' הפסיק ביניהם הא לא שמעינן בודאי ממתני', דאיכא לאוקומה בנתכוין לרבות, ובשפך בהמשך אחד, ואם הבור מצרפן הרי אין כאן הפסקה, ועי' בזה לעיל ס"ג ס"ק כ"א] ותדע שלא מצינו שנחלק ר"ש באביק ומטהרת פ"ו מ"י י"א, ובסברא גומא שבמקוה חשיבא עיקר המקוה טפי מאביק ומטהרת, דמה בכך שהמקוה מיצר והולך, (ולא חילק בין באמצע למן הצד), ובפרט גומות קטנות, דאטו מקוה מתלקטת במלקט ובריהיטני, ואין לומר דשאני הכא שהמקוה מקבל בפ"ע עד הגומא, שהרי באביק באמצע אפי' מקבלת האמבטי פסול, א"ו בגומא אחת מודה ר"ש שהיא כעיקר המקוה, אבל צריך ליתן טעם מ"ש ג' גומות דמכשר.

והנה הג' גומות מיירי במקוה העשויה במדרון כמ"ש הרא"ש, וכל גומא גבוהה מחברתה, ואפשר לומר שהמקוה שלמטה כלפי הגומא שלמעלה הר"ז כמקוה סמוך למקוה, ואמנם אחר שצפו המים ע"פ הגומא השלישית נעשו כולן מקוה אחד, אבל קודם שהגיע המקוה לגומא היו נדונים כשני מקואות זה אצל זה, ואח"כ נעשו כשני מקואות שנתערבו, ולכן השני לוגין שנתבטלו במקוה תחלה שוב אינם פוסלין כשנתערב עם המקוה השני, כדתנן פ"ג מ"א בדר"י דכיון שלא נקרא עליהם שם פסול בטלו, ואינם פוסלין כשנתערבו.

ויש להטעים יותר באופן שבכל גומא נוסף לוג ומחצה כשרין, שנתבטלו הפסולין

ממתני' דלקמן פ"ד מ"ד מבואר דאע"פ שלא קדמו השאובין, בעינן שידוע שנפלו מ' סאה תחלה, ומשמע דהיינו נמי מה"ט כיון שיש חזקה שלא היו מ' סאה במקוה, שהרי עתה הם מקלחין יחד, ומה שטיהרו חכמים היינו בשקדמו הכשרים ולאח"ז הגיעו השאובין, שנפלו השאובין למקום שהוא ספק מקוה, אבל כאן נופלין יחד למקום שהוא בודאי פחות משיעור מקוה, והספק מי נשלם תחלה, ובכה"ג נקרא טפי שם ספק פסול על נפילה זו, ולא התירו אלא כשבשעת נפילה לא חל שם פסול משום שיש כאן ספק מקוה כשרה, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דשמא גם שם מיקרי חסרון חכמה לשער הקילוח, וצ"ע בכ"ז.

ולפ"ז בכל ג' לוגין בתחילה חמיר ספיקו, דהו"ל ודאי כלפי הספק כשר, ומיושב טפי שהקדים התנא דין ג"ל בתחלה פלוגתא דר"א ורבנן, ואח"כ שנה דין ספק בכה"ג, וגם ניחא ליה לשנות מחלוקת ואח"כ סתם דלא כר"א, ועי' לעיל ס"ג ס"ק כ"א דבתחילה אין חילוק ד' כלים מכשיר ואפי' הפסיק ביניהם, וג"ז בכלל מתני', עיי"ש.

בהא דמצטרפין ג' הגומות זה לזה

הא דמצטרפין בג' גומות אע"פ שמופסקין זו מזו, אינו ענין לצירוף ג' לוגין בהפסיק הראשון קודם שהתחיל השני, דכיון שיש ג' לוגין במקוה אחד הרי כבר נצטרפו ג' לוגין, והר"ז כמקוה ששפכו הרבה שאובין בקרקע ונתייבש מעט ועכשיו הג' לוגין מופרדין זה מזה שאין בזה חסרון דהפסקה, כיון שכולן יחד במקוה אחד, ויש רק לרדן איך נפלו למקוה, וכבר נתבאר שבתחלה בכל ענין מצטרפין, וכן משכח"ל בנתכוין לרבות, או ששפכן בלא הפסק, וכבר נתבאר כ"ז בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ד סק"ט.

הזכיר מ' סאה בסוף, וכן בא"ר פ"ג מ"א, ועמש"כ בזה לעיל ס"ג סק"ד, והרי הכא מיירי לר"ש כשהגיעו לגומא השלישית קודם שנפלו מ' סאה ואפ"ה מכשיר], ורבנן סברי דלגבי המקוה שלמעלה חשיבי כחלק מהמקוה, והרי נפלו לו ג' לוגין בגומותיו.

ולפ"ז נחא דבכל גומא שבמקוה מודה ר"ש דלא חשיב מקוה סמוך למקוה, ורק בגומות זו כלפי זו קאמר שאם נתערבו אחר שנתבטלו בכשרים שוב אינם פוסלין, ולכן לא חילק בין באמצע למן הצד, כיון שהגומות חלוקות זו מזו בכל ענין, ואפי' נימא דלשון מקוה סמוך למקוה חוזר אל כל המקוה כלפי הגומא השלישית, אבל הענין מפני שהגומות חלוקות זו מזו, והכי משמע בדברי חכמים פ"ו מ"י דמקוה סמוך למקוה מיירי בכל אחד מקבל בפ"ע.

ואפשר ששני הפירושים אחד, שגם המקוה שלמטה קודם הגומא השלישית, חשיבא כגומא בפ"ע כלפי הגומא הזו, וכמש"כ בפ"י קמא, ורק אחר שהוצפו יחד נעשו כחד, ונפ"מ בשיש רק גומא אחת במדרון, ושני לוגין היו בתוך המקוה ונתבטלו תחלה, דלפי' קמא גם בזה מכשיר ר"ש, ולפי' בתרא גומא זו כחורי המקוה ומצטרפת לפסול כשהמים מגיעים להתחבר לה, אבל גומא שנמצאת למטה אף לפי' קמא היא כגוף המקוה מיד, ורק כשמקבלת המקוה תחלה שיך לחשבם כשנים, וכסברת חכמים באביק פ"ו מ"י דבעינן שתקבל האמבטי רביעית עד שלא יגיעו לאביק, עי' סק"ג בזה.

בדברי הר"ש והרא"ש בטעמא דר"ש

אבל מדברי הר"ש והרא"ש נראה דלר"ש הגומא חלוקה מעיקר המקוה, ולפ"ז אף בגומא אחת ובה ג' לוגין מכשיר ר"ש, והא דלא פליג באביק, י"ל דהכא נמי בגומא שבתחתית המקוה מודה ר"ש, ורק כשהגומא בכותל המקוה העשוי במדרון, ס"ל דהמקוה

ברוב, ואח"כ נתערבו שלשתן יחד, דלכאורה זהו ממש דיניה דר"י דכשרין וה"נ הכא כשנתבטלו שתי הגומות קודם שהגיעו לגומא השלישית, ולדיניה דר' יוסי בפשוטו אין חילוק אם קדמו לוג ומחצה השאובין או שקדמו הכשרין, וכ"ז לר"ש, אבל לרבנן אף בכה"ג פסול, שכל הגומות חשיבי מקוה אחד, (וכ"כ מרן זלה"ה ס"ד סק"ד דלרבנן כה"ג פסול, מיהו עמש"כ בזה לקמן סק"י).

שו"ר בבהגר"א הנדפס בסוף המסכת שכתב לשון זה פי' כיון שלא נפל לתוכו הוי כמו שני מקואות שנתערבו שכשר, והיינו דכל חד וחד בטיל תחלה, ואפשר שכונתו כמש"כ, [ועי' להלן ד"ה ואפשר].

ויותר נראה כפי הנדמ"ח בשם מאורות הגר"א וז"ל ור"ש מכשיר דס"ל דכל גומא כאילו עומד בעצמו ואין פוסל חברתה, ואחר שנפל מ' סאה כשר כולו, וע"ל פ"ג מ"א, וביאור הדברים כמש"כ לעיל סק"ד דשתי גומות באחת כשרים ובאחת שאובין והוצפו ונשקו זה בזה הרי שנינו בפ"ו מ"ג שאינם פוסלין זא"ז, אבל שם מיירי דוקא באופן עראי שהוצפו ע"י הטובלים, אבל כתבנו שם דהיינו דוקא למים שחוץ לבור, אבל אם הוסיף מים מלמעלה ונתחברו שני הבורות דרך קבע, הרי המים שלמעלה פסולין מפני שיש בהם גומא של מים שאובין, וה"נ הכא אם היו מים כשרים בגומא אחת ופסולין בשני, לא נפסלו הכשרים עי"ז, דהגומות כחד עם המים שלמעלה מהם, בין לפסול בין ליפסול, אבל אינם כחד עם המים שבגומא השני.

והשתא מוכן טעמיה דר"ש דכיון שהגומות זו לגבי זו כשני מקואות, אינם מצטרפין ליחשב יחד כג' לוגין, ורק כשהמקוה מציפה עליהם מים נעשין כג' לוגין יחד לפסול המקוה שלמעלה מהם, ואז כבר נתבטלה הגומא הראשונה קודם שנתחברה עם השני, ואפי' אין בו מ' סאה בסוף, [וצ"ע שהגר"א

בג' הרמב"ם דיטתהרו עליונים ובטעם הדברים

והנה הרמב"ם בפיה"מ ובכת"י המשנה גרס ויטתהרו עליונים את התחתונים, וכמ"ש במלא"ש, וכ"ה ברמב"ן חולין ק"ח ב', ותשובת הרי"ד והמאירי, ולפ"ז מתיישבת מתני' כמין חומר, דקמ"ל תנא שיש עצה לטהר השאובין שבבור ע"י העמדת מ' סאה על גבי הבור בחצר, ולא יפסלו מהשאובין שבבור, שזה כמקוה סמוך למקוה, וזה עדיף מדר"ש פ"ב מ"ה, ועדיף מאביק פ"ו מ"י, כיון שבאמת החצר אינה עשויה לשמש מקוה אחד עם הבור, והבור הוא מקוה בפ"ע, ובזה רבנן נמי מודו דכשר [ועי' בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ד ס"ק י"א בדינים אלו, ולפמ"ש פ' כאן יש חילוק לקולא לרבנן].

אב"י ראב"ע פוסל דחשיב מי החצר כמקוה אחד עם הבור, והרי קדמו לו שאובין, אא"כ פקק הבור תחלה שנאספו מ' סאה בחצר ולא נגעו בבור, ואח"כ יכול להסיר הפקק ויטתהרו העליונים שבחצר את התחתונים שבבור, [ואפשר דבבור מלא כשרים מודה ראב"ע שאינו נפסל בשאובין שבחצר כה"ג, שהבור לעצמו הוא מקוה בפ"ע, ומים שבחצר נטפלין לבור, אבל אין מי הבור נטפלין למים שבחצר].

אם ד"ז מהני בבור מלא מים שאובין

ומשמע מסדר המשנה שעצה זו מועלת רק בנפלו לו ג' לוגין, אבל בבור שהוא מלא מים שאובין אין עצה עד שיתחשב שלא נשתיירו ג' לוגין, דאל"כ הול"ל עצה זו בסיפא וכ"ש ברישא, ולפי מה שצדדנו לעיל סק"ד שלא הכשירו מקוה סמוך למקוה אלא בג' לוגין שנפלו, ולא ברוב שאובין, ניחא, דבבור שהוא מלא מים שאובין נפסלין המים שבחצר ברוב שאובין בתחלה, כשהכשרים היו פחות ממים שבבור, וגם פעמים שיש בבור יותר ממ' סאה, ולכן שנה התנא עצה זו רק

שלמטה כמקוה בפ"ע, והגומא השלישית אפי' יהא בה ג' לוגין לא תפסול, ולכן באביק מודה כיון שאינו מחולק מכל האמבטי לקבל בפ"ע, כגומא ומקוה, ואף כשהאמבטי מקבלת רביעית בלא האביק, מ"מ האביק עיקרו רצפת האמבטי, שהרי עשוי לפנות דרכו מי האמבטי, מיהו אכתי במטהרת קשה, אא"כ נימא דסבר כר"א דמכשיר, ודוחק.

במתני' פ"ג מ"ב עד שיעמיד בחצר בו, אי הוי כמקוה הסמוך למקוה

ו. פ"ג מ"ב, או עד שיעמיד בחצר מ' סאה ויטתהרו עליונים מן התחתונים ראב"ע פוסל אא"כ פקק, לכאורה לר"ש פ"ב מ"ה דגומא שבמקוה אינה פוסלתו, דהו"ל כמקוה סמוך למקוה, א"כ גם כאן אין הבור פוסל את המקוה שבחצר, אע"פ שהוא מוצף עליו, מיהו לפמ"ש סק"ה דבגומא אחת בתחתית המקוה מודה ר"ש שהיא נעשית קרקע המקוה, אף לפר"ש והרא"ש, לפ"ז י"ל דהכא נמי חשיב הבור עיקר המקוה, והמים שבחצר נטפלין לבור וחשיב הכל מקוה אחד, א"נ לא ניחא להו להראשונים ז"ל לאוקומי סתמא כר"ש, וגם לגר"ש קתני שהשאובין עליונים.

מידו נראה שיש כאן סברא לאידך גיסא, דכיון שהחצר אינה עשויה למקוה, והבור הוא נפרד לגמרי ורק הוא נחשב מקוה, נהי דהעמיד מ' סאה בחצר למעלה והם נוגעים בשפת הבור, מ"מ דינם כמקוה סמוך למקוה, כיון שהחצר אינה עשויה להתחבר עם הבור, ואילו היה הבור כשר והחצר שאובין אפשר שג"כ לא היו פוסלין אותו, דכיון שהבור מלא ולא נפלו לתוכו שאובין נוספין, וגם המים שלמעלה עראי, שלא יחשבו כמקוה אחד, לא קרינן ביה ג' לוגין שנפלו, וכענין ששינוי בפ"ו מ"ג שהמקואות כמו שהיו.

ברישא דבג' לוגין מקילין במקוה הסמוך למקוה.

וצריך טעם למה הרמב"ם לא פי' כן, מכיון שגרס עליונים את התחתונים וגרס בדראב"ע אא"כ פקק, ואפשר שהרמב"ם לשיטתו דמקוה סמוך למקוה באמצע פוסל, כמש"פ בפ"ו מ"ג ומ"י, וכמ"ש בפ"ו הי"א שדין מקוה הסמוך למקוה הוא רק מן הצד, וכאן הרי הוא מן האמצע, מיהו מש"פ דלראב"ע לא מהני השקה אא"כ כסה את המים שבחצר לא נתפרש הטעם ומאי מהני כיסה, ולפירושו לא נתחדש במתני' היתר דגוא"ס או גוא"ח דת"ק אתא לאפוקי מדראב"ע, ומיירי בהשקה גמורה באשבורן.

בפי' הר"ש והרא"ש

הר"ש והרא"ש נדחקו להעמיד המשנה לפי גרסתם שיטהרו עליונים מן התחתונים, וראב"ע מצריך שיפסוק, אבל הדבר תמוה איך יהיו מי החצר תחתונים ממי הבור, וכי זו היא עצה איך לטהר בור, עד שיחפור בור למטה ממנו, ולשון בחצר ל"מ בבור, ומה ראה התנא להעמיס עצה משונה כזו, והרי היה יכול לשנות דין גוא"ס במקומו, בדרי' פ"ז מ"ו, ולא משמע כלל שנחלקו רבנן וראב"ע בדין גוא"ס, וסתם התנא כר"מ, ולא הוזכר רמז מזה בגמרא חגיגה י"ט א' וכן במתני' פ"ז מ"ו ובשאר מקומות שהוזכרו פלוגתא דר"י ורבנן, עי' ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו ממתני' דטהרות סופ"ח ומתני' דמכשירין, ובפ"ו מ"ח גבי סילון וכן בסוגיא דגיטין, וכבר תמה מרן זללה"ה בזה בקמא ס"ד סק"ט ועי' תניא ס"ג ס"ק י"ב, ועמ"ש בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דלמאי דנקטינן דאין קטפרס חיבור לשאובין צ"ע פי' זה.

במתני' המטהרת שבמרחץ, בפי' הרמב"ם והר"ש

ז. פ"ו מי"א המטהרת שבמרחץ התחתונה מלאה שאובין והעליונה כו',

לכאורה יש כאן שתי בריכות זו ע"ג זו או זו בצד זו, ונקובות זו לזו, והתחתונה מלאה באופן שאין מים נוספין מן העליונה לתחתונה, ובפשוטו זהו דין מקוה סמוך למקוה שאינו פוסל, והרמב"ם בפיה"מ בסוה"ד כתב דכיון שהנקב באמצע המים בעומק, דיינינן ליה כשאובין באמצע, שלא התירו מקוה הסמוך למקוה אלא מן הצד, כמ"ש בפ"ו הי"א ובפיה"מ פ"ו מ"ג ומ"י, וכ"כ שם בהי"ב מפני שהנקב כאילו הוא באמצע העליונה ולא בצדה, ומ"מ לא חשבו אלא המים שכנגד הנקב כמעורבין, שהם כגומא כלפי המקוה שכנגדו, אבל בשאר המים הקילו שפיר מדין מקוה הסמוך למקוה, ומתני' סתמא קתני אפי' יש בנקב כשפופרת הנוד, ועי' בזה להלן, - הרמב"ם צייר העליונה בשתי בריכות זו בצד זו, [וכן בהלכות כתב שיש כותל ביניהם כו' וסיים שהנקב כאילו כו'], אלא שאחת גדולה מחברתה בגובה, ולכן נקראת העליונה, ונקט לה לרבותא דר"א דמכשיר אע"פ שדרך הגבוהה לירד לקטנה, והרא"ש פי' שעומדים בשיפוע גובה המרחץ, ונקובין זו לזו מן הצד, וגם לפ"ז החידוש בדרי"א דמכשיר אפי' עליונה שיורדת לתחתונה, אבל כ"ז דוחק שאין כאן עליונה ותחתונה ששניהם בצדן, ויש כאן רק יותר לחץ של מים מזו לזו.

ובפרי"ש אפשר לפרש עליונה ותחתונה כפשטה, שהם שתי בריכות זו ע"ג זו ממש, ונקובות זו לזו, [ועי' להלן עוד סיעתא לזה מלישנא דר"א], ולפ"ז רק בתחתונה ועליונה החמירו כנגד הנקב, כיון שבמקום הנקב, הרי התחתונה היא רצפת העליונה, וכגומא בקרקע המקוה דמי, וזה גרע ממקוה סמוך למקוה, אבל מן הצד אפי' כנגד הנקב אינו פוסל כלל.

ויתכן לדקדק מהא דנקט לה במטהרת שבמרחץ, דדוקא בהני שעשוין לשפוך מזו לזו פוסלין כנגד הנקב, אבל שתי בריכות שיש נקב ביניהם אפי' זו ע"ג זו דינם

דשפורת הנוד באצבעות שהם ד' בטפח, אם גם רביעית בשיעור זה, ול"ע בזה).

וקמ"ז נמי שאפי' יש בנקב כשפורת הנוד אם אין כנגדו ג' לוגין כשר, ואע"פ שהם מעורבין להכשר מקואות, מ"מ יש כאן קולא דמקוה סמוך למקוה, שלא יצטרפו השאובין שמן הצד לפסול, וזה ג"כ שמעינן מדקבע שיעור הנקב ביחס לברכה ולא התנה בו שום שיעור.

ולפ"ז מתני' מתפרשת כאילו אמר כמה יהא בנקב בין יש בו כשפורת הנוד בין שאין בו כשפורת הנוד אין לנו אלא כמה הוא ביחס לברכה שיהא בו ג' לוגין.

מיהו אפשר שאם השאובין רוב ויש בנקב כשפופה"נ פסול, וכמו שצדדנו לעיל סק"ד, שלא הקילו במקוה סמוך למקוה אלא בג' לוגין שנפלו עד רובו, ולפ"ז אפשר דלהכי סתים לה בכמה יהא בנקב ויהא בו ג' לוגין, ולא קאמר בהדיא בין יש בו כשפורת הנוד בין שאין בו, כיון שאם השאובין רוב, ויש בנקב כשפורת הנוד פסול אף כשאין כנגד הנקב ג' לוגין, ואף לר"א פסול, דכיון שהם כמקוה אחד לענין הכשר והשאובין רוב לא מכשרינן משום מקוה סמוך למקוה, לא מיבעיא בזה ע"ג זה אלא אפי' בזה בצד זה.

בביאור דברי ר"א

שם ר"א אומר אפי' התחתונה מלאה כשרים כו' ויש בצד הנקב כו' ממה ששינה ר"א ואמר ויש בצד הנקב, במקום כנגד הנקב שאמר ר"י, יש לדקדק כמש"כ לפר"ש דמיירי בזו ע"ג זו, ובזה שפיר משתנה הלשון דר"י מיירי בנקב בתחתיתה וקאמר דמשערין כנגד הנקב עד הקרקע, שאין המים שוכנים על המקוה, אלא נמצאים כנגדה במקום שהיא פרוצה, ור"א דמיירי בשאובין למעלה קאמר שאין המים שעומדים ע"ג הנקב לירד לתוכה פוסלין אותה, וזה לשון בצד, שהמים שוכנים

כמקוה סמוך למקוה שאינם פוסלין זו את זו, ויתיישב בזה דנקב דק לא יפסול כלל, ורק דומיא דמטהרת שהנקב עשוי לשפוך מזל"ז, אבל הרמב"ם בפ"ו הי"ב שנה הדין בשתי בריכות ולא הזכיר מטהרת שבמרחץ, משמע דס"ל שזה נשנה מפני שהוא בהוה, ולא דוקא מטהרת, ומ"מ אפשר דדוקא נקב חשוב שעשוי להוציא דרכו המים, דרק בזה חשיב כפרוצין זל"ז כנגד הנקב.

שם אם יש כנגד הנקב ג' לוגין פסול, לפמש"כ דמיירי בזו ע"ג זו ניחא טפי, דחזינן כנגד הנקב כגומא בעליונה, אבל מן הצד צריך לחדש דחזינן ליה כחור.

ושיעור כנגד הנקב היינו עד הקרקע או עד הכותל, דכל מה שפרוץ לברכה חזינן ליה כמעורב, כמבואר במ"ש אחד מש"ך לברכה, (שאם זה שיעור בנקב בלבד הול"ל כמה טפחים שיעורו, והשתא מתפרש שמעריכין לפי כל משך הברכה).

כמה יהא בנקב כו' מאי אתא לאשמועינן

שם כמה יהא בנקב ויהא בו ג"ל אחד משלש מאות ועשרים לברכה, צ"ב מאי אתא לאשמעינן, הרי א"א לשער כן אלא במטהרת שיש בה מ' סאה בלבד, ובפשוטו לא בא ללמדנו חשבון, וי"ל דבא ללמדנו שעד סוף המקוה נקרא כנגד הנקב אפי' ארוכה ביותר, ומן הצדדין לא מיקרי כנגד, אפי' בנקב גדול, ואפשר עוד שבא לומר דאע"פ שאין בנקב כשפורת הנוד הרי הוא פסול, ואע"פ שאין דינם כמקוה אחד לענין צירוף, וזה נשמע ממ"ש אחד מש"ך לברכה, (דזה סתמא פחות משפורת הנוד, שהרי רביעית הלוג היא אצבעיים על אצבעיים ויותר מעט כמ"ש פסחים ק"ט א', וא"כ בל' אצבעות בערך איכא ג' לוגין, והמרובע יותר על העיגול רביע, וא"כ במ' אצבעות שהם עשרה טפחים יש ג' לוגין, לפמ"ש הגר"א בתוספתא

למחיצה אינו מצטרף דזהו דין מקוה סמוך למקוה שאינו פוסל, וצ"ע בספר מרן זלה"ה קמא.

בדין ג' נקבים וננגד כל אחד לוג

יש להסתפק היו ג' נקבים וננגד כל אחד לוג אם ג"כ מצטרפין לפסול, או דבעינן דוקא נקב חשוב שיש בו ג' לוגין, ובפשוטו לרבנן דר"ש פ"ב מ"ה דג' גומות מצטרפין, ה"ה הכא, שהרי אנו חושבין הנקבים כגומות, ואף לר"ש לפמשנת לעיל סק"ה דטעמיה דר"ש דמכשיר הוא מפני שהלוג מתבטל ושוב אינו מצטרף לפסול, א"כ כאן שהכל מגומא אחת מסתבר דאינם מתבטלין, ואמנם לא דמי הכא לגומא גדולה שפתוחה למעלה בג' נקבים, שהרי מה שבין הנקבים אינו מצטרף כאן לפסול, אבל מ"מ י"ל דלא מתבטלין בכה"ג, ואף בג' בריכות ובכל אחת נקב של לוג, י"ל דהשואבין שבבריכה מסייעים ללוג שלא יתבטל, אע"פ שאינם מצטרפין עמו לפסול המקוה, אבל מ"מ דין ביטול לא מסתבר לומר כשכולו שאוב.

בטעמא דספוג ודלי ומקוה הסמוך למקוה

ח. מצינו שתי קולות בדין ג' לוגין שנפלו, א' דספוג ודלי שנפלו אינם פוסלין, ב' דמקוה סמוך למקוה אינו פוסל, ונראה שיסודם אחד, דבשני האופנים מיירי שהשואבין הושקו לכשרים, ובדרך כלל מתערב מהם הרבה עם הכשרים, ומדרבנן מחמירין בכל כה"ג לחשוב כאילו נבללו כולן שוה בשוה, ומ"מ לא החמירו בזה בפסול שואבין, מפני שעיקר הגזירה בג' לוגין שנפלו מפני שמוסיף שואבין למקוה לטבול בהם, אבל כשבמציאות לא נוסף למקוה כלום, אלא שבגדר ההלכה נקטינן שלח בלח מתערב, בזה לא ראו לגזור, משום דלא מיחזי שטובלין בשואבין כלל, וקרוב הדבר שקולא זו נאמרה רק עד רובו, אבל כשהשואבין רוב אין זה בכלל ג' לוגין שנפלו, כמ"ש מרן זלה"ה

עליה במקום הנקב, (ואין בזה ענין של פרצה כלל), אבל אם ר"י ור"א מיירו בנקב מן הצד, מהו שינוי הלשון, הרי תרוייהו מיירו מן הצד, באותו אופן ממש, וצ"ל דשואבין למעלה באין לירד וקרינן בהו עומדין בצד.

שם שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו, טעמיה דר"א מובן בפשיטות, שהרי במה שלא ננגד הנקב אף ר"י מכשיר, וע"כ משום דהו"ל מקוה סמוך למקוה, ולפסול כנגד הנקב זהו דין מחודש, ולישניה דר"א הוא ג"כ טעם להכשר מקוה הסמוך למקוה, שלא אמרו אלא ג' לוגין שנפלו ונכנסו לתוך המקוה, ולא ג' לוגין שהושקו למקוה, ובדברי ר"י ג"כ מדוקדק שהחידוש הוא הפסול, מדקתני אם יש כנגד הנקב ג' לוגין פסול, ולא קתני ואם לאו כשר, דהחידוש הוא דבכה"ג פסול.

כתב הר"ש דר"א לטעמיה בתוספתא דגיסטרא, ובפשוטו לפר"ש בגיסטרא אין זה ענין למתני, ורבנן דפסלי התם מצו סברי כר"א הכא, וכן ר"י מצי סבר כר"א התם, וכן לכל הפירושים, [שו"ר בספר מרן זלה"ה קמא ס"ג סק"ו שהקשה כן], אלא דר"א לטעמיה באופן כללי דמצריך נפלו דוקא, והתם נמי אע"פ שיש ג' לוגין בגיסטרא מכשר מפני שלא נפלו למקוה, והכא נמי מאותו יסוד מכשיר.

בענין ג"ל כנגד הנקב בספוג וכדו'

בדין ספוג ודלי ואביק וגיסטרא אין לדון משום ג' לוגין כנגדו, שהרי הספוג והדלי בטלין למקוה לגמרי ואעפ"כ אינם פוסלין, ומה יוסיף ג' לוגין כנגדו, וכן באביק וגיסטרא הרי מיירי ביש בהם ג' לוגין, והם פתוחים במלואם, דהו"ל ג' לוגין כנגדם ואינם פוסלין את המקוה, ורק במקוה ע"ג מקוה או אפי' סמוך למקוה שאילו נפרץ כל הכותל היו פוסלין את המקוה, בזה נתחדש דכנגד הנקב כפרוץ דמי, וכאילו יש מחיצות סביב הנקב עד הרצפה או הכותל, דשייך לחשוב המים שבתוכו כחורי המערה, אבל מה שמעבר

לענין ד' כלים והפסיק הראשון דמכשרינן רק עד רובו.

המקומות שהתירו משום מקוה הסמוך למקוה והגני מסדר בקצרה המקומות שהתירו משום מקוה סמוך למקוה או משום שנפלו בתוך כלים, וכבר נתבארו הדברים לעיל.

א. מתני' פ"ו מ"ג דשלשה מקואות בזה כ' סאה ובה כ' סאה ובה כ"ס מים שאובין והשאוב באמצע, דקתני המקואות כמו שהיו אע"פ שהושקו עם השאובין השקה גמורה המטהרת מקואות, כדקתני ברישא שהמקואות והטובלין טהורין, וזהו מקור מקוה הסמוך למקוה שמודו בו כו"ע, וכדנקטו לה ר"ש פ"ב מ"ה ור"מ פ"ו מ"י כדבר ידוע, ומיירי שהמקואות הכשרים היו בהם כ' סאה ונשאר בהם כ"ס, אבל אם נוסף בהם מים שפיר נפסלין, דהיתר מקוה סמוך למקוה נאמר רק שהשקה אינה פוסלת.

ב. תוספתא שבר"ש שם שני מקואות בזה כ"ס מים כשרים ובה כ"ס מים שאובין, וירדו שנים וטבלו בהם אפי' אדומה והלבינה או לבנה והאדימוה המקואות כמו שהיו, והיינו כמתני' שנשאר בכל מקוה כ' סאה כדמעיקרא, ואע"פ שנשתנה צבע המים חזינן להו כאילו רק הצבע עבר למים, כיון דסו"ס לא נתרבחה המקוה מהשאובין, לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו, וקתני דוקא כ' וכ' אבל שאובין רוב יתכן דפסול.

ג. מתני' פ"ב מ"ה דר"ש מכשיר בג' גומות משום מקוה סמוך למקוה, ביאור הדברים שהג' גומות הם כג' מקואות שמים צפין על גביהם, ואמנם לגבי המקוה שלמעלה לכו"ע הגומות חלק מהמקוה, אבל הגומות זו כלפי זו הם כמקוה סמוך למקוה, ואין אחת נפסלת מהשאובין שבשני, ואף כשיש מים למעלה ע"ג שתיים, מ"מ אם בעליונים אין שאובין, והם נפסלין רק מהגומא השני' הרי הגומא הזו נשארת בהכשרה, וד"ז גם רבנן מודו בו,

ונחלקו ר"ש ורבנן כיון דלגבי המקוה שלמעלה כולן כבתוך המקוה א"כ הו"ל ג' לוגין שנפלו, ור"ש סבר שהם כמקוה סמוך למקוה, ולכן כשהגיעו כשרים לגומא אחת הרי"ז כמקוה שאין בו מ' סאה שנפלו לוג, ואח"כ כשמתערבין עם הגומא השלישית הרי"ז כשני מקואות שנפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה שאינם פוסלין, כ"ז מתבאר מפ"י הגר"א כמש"כ סק"ה, אבל בגומא אחת שיש בה ג' לוגין אף ר"ש מודה דפסול.

ד. מתני' פ"ו מ"י באביק שבמרחץ שנינו שהוא כמקוה סמוך למקוה, והטעם דאין האביק כגומא שבמקוה, מפני שאינו בא להחזיק מים למקוה, אלא הוא משמש לפינוי המים מהמקוה, ולכן כשהוא מן הצד אע"פ שיש בו ג' לוגין אינו פוסל את המקוה, דכיון שאין מימיו מוסיפין מים למקוה כמש"כ הרי יש כאן רק השקה למקוה ולכן אינו פוסל, ורבנן הצריכו שהאמבטי שהוא המקוה הכשר תקבל לכה"פ רביעית קודם האביק, כדי שיחול ע"ז שם מקוה סמוך למקוה, דאל"כ הרי כל המקוה באביק בלבד, אבל כשהאביק באמצע בכל ענין פוסל, כיון שא"א להפרידו כדבר בפ"ע, שהוא קצצה המשפך של כל האמבטי, וכ"מ ברמב"ם שאין כאן נדון גרורה ע"ג כלים כלל.

ה. מתני' פ"ו מ"א במטהרת שבמרחץ, לכו"ע ההכשר משום מקוה סמוך למקוה, שהרי כשאין כנגד הנקב ג' לוגין, הרי הבריכה מליאה שאובין, ומחוברת למקוה כשפופרת הנוד בין פחות ובין יותר, ולמה אינה פוסלתה, אלא דהכא ההיתר משום דהו"ל מקוה סמוך למקוה, אלא שכנגד הנקב ס"ל לר"י דחזינן כנתחברו כיון שכנגד זה אין מחיצה ביניהם, והמיושב במשנה וכ"נ בר"ש שהמטהרת הם זו ע"ג זו ונקב בקרקע העליונה, ורק בזה החמיר ר"י לחשוב כנגד הנקב כמחובר, דזה חמיר ממקוה סמוך למקוה בצדו, ויתכן שרק במטהרת לפי

מים אלו עדיין בכלי, אבל כל מי הבור ודאי כשרין, וסגי כשיוציא מהן עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים ג' לוגין.

בדין מקוה ע"ג מקוה אם הוי כסמוך

ב. בדין מקוה סמוך למקוה יש לברר אם ה"ה מקוה ע"ג מקוה, ומרן זללה"ה בקמא ס"ג סק"ה כתב בדין מטהרת שאין נפ"מ בין זה בצד זה לזה ע"ג זה, ובתניא ס"ד סק"ד כתב דיש מקום לומר דה"ה זעג"ז אבל מדברי הרמב"ם פ"ו הי"ב מבואר דזעג"ז אף בדליכא כנגד הנקב ג' לוגין פוסל, ולא נתבאר שיעורו, ואפשר דשיעורו כשפופרת הנוד כדין עירוב מקואות, עי"ש, ואמנם לשון הרמב"ם בהי"א דשאובין באמצע פוסלין, וכאן כתב שדינו כשאובין באמצע, וביאר הדברים בפיה"מ דר"י ור"א נחלקו אם נקב בצד בעומק המים, דמי לזה בצד זה או לשאובין באמצע, ומתפרש דשאובין באמצע לכו"ע פוסלין, וזה מבואר במתני' דאביק וכמ"ש בהי"א, ועי' לעיל סק"ג בפיה"מ בזה, אבל עדיין י"ל דמה שפוסלין באמצע היינו דוקא בדאיכא ג' לוגין כנגד הנקב, דדין שאובין באמצע שכתב בהי"א, היינו שהמים צפין ע"פ הבור, ושם כל השאובין כנגד מקום החיבור, וכ"מ כאן שר"י מדמי לה לשאובין באמצע, וכ"מ ממה שהצריך מרן זללה"ה נקב כשפופרת הנוד, א"כ בפחות משפופרת הנוד ע"כ השיעור אם יש כנגד הנקב ג"ט, דומיא דמן הצד דשיעורו באחד מש"ך לברכה ואפי' פחות משפופרת הנוד, וכיון דבפחות משפופרת הנוד ע"כ לומר דאף באמצע בעינן כנגד הנקב ג' לוגין, י"ל דה"ה בדאיכא כשפופרת הנוד, ומתני' דאביק להרמב"ם מיירי ביש בו ג' לוגין כמ"ש בהי"א, ולכן באמצע פוסל דהו"ל כיש כנגד הנקב ג' לוגין, וס"ל דר"א מודה בזה, ולכן לא פי' מתני' דמטהרת בזעג"ז.

מיהו לעיל סק"ז כתבנו ע"פ פר"ש דמתני' דמטהרת מיירי בזעג"ז כפשטות לשון

שעשוין לשטוף מזל"ז, וכ"מ ברמב"ם דנודן דמתני' משום מקוה סמוך למקוה, אלא דר"י מדמה ליה כשאוב באמצע.

ו. מתני' פ"ג מ"ב או עד שיעמיד בחצר מ' סאה ויטהרו עליונים את התחתונים ראב"ע פוסל אא"כ פקק, לגרסא זו הטעם משום שהחצר אינה משמשת כמקוה, ולכן אין הבור נחשב כגומא של המקוה שבחצר, שהקואות המים בחצר היא עראית, וכענין שפי' מרן זללה"ה בפ"ו מ"ג דאע"פ שהוצפו ונתערבו, כיון שזה רק לפי שעה לא נעשו כמקוה אחד, וה"נ ס"ל לרבנן דמה"ט אין המקוה שבחצר נפסל ע"י הבור, וראב"ע פוסל אא"כ פקק הבור ונקוו מ' סאה בהכשר, ואח"כ השיק להם הבור, דשוב אינם נפסלין, ויתכן דבכשרים בבור ושאובין בחצר אף לראב"ע אינם נפסלין, ומדיקא דמתני' נראה דבבור שהוא מלא שאובין לא שרינן כה"ג, וזה מסייע למש"כ דברוב שאובין לא הקילו במקוה הסמוך למקוה.

ז. מתני' פ"ו מ"ד הספוג והדלי שנפלו למקוה, גם בזה הטעם מפני שהמקוה לא נתרבתה ע"י המים שבדלי, שהרי יכול להוציאם כמו שהם, ואע"פ שבגדרי הדין חשיבי כמעורבין משום דהו"ל לח בלח, אבל במציאות לא נפלו מים שאובין נוספין למקוה, והר"ז כשריותא דמקוה הסמוך למקוה, שהושקו ונתערבו אבל לא נתרבו.

ח. תוספתא שבר"ש פ"ב מ"ד בגסטרא שמשוקעת בקרקע בור של גת, נחלקו ר"א ורבנן אם יש להקל בג' לוגין שבגסטרא כספוג ודלי, או"ד דוקא ספוג ודלי שהם נפרדין מן המקוה לא קרינן בהו ג' לוגין שנפלו, אבל כאן שהגסטרא משוקעת בקרקע, וכל מי הבור גרורין ע"ג המים שבגסטרא, אין שייך לומר שמי הגסטרא לא נפלו למקוה, ור"א מכשיר שאין המים שאובין פוסלין את המקוה עד שיפלו לתוכו מן הכלי, וכאן הרי

מתחילה החיצונים שסבבותם ובוזה פחות ממ' סאה מים כשרים, ובשני' שאובין כיון שצפו המים ע"ג המחיצה שביניהם ונתחברו שתייהם נפסלו כו' ולא עוד אלא אפי' בזה מים כשרים ובוזה מים כשרים ונפלו לזה לוג ומחצה מים שאובין ולזה לוג ומחצה מים שאובין ונתערבו פסולין כדתנן פ"ב מ"ה ואם לאו פסול, ועי"ש, [וא"ת הרי שם מיירי אף במחצית מ' סאה עד שלא יגיעו לגומא השלישית, וכגון שהיו שם חבילי עצים ולא נפלו מ' סאה מים כשרים עד הגומא השלישית, התם ודאי לפי התמונה הכללית חד מקוה ניהו, ובפרט שהגומא השלישית קטנה], תוכן הדברים דשני מקואות כ"ז שאין בהם מ' סאה הרי עתידין להתחבר כשהכולל שביניהם נמוך מההיקף שבחוץ, ולכן דיינינן להו כגומות שבמקוה הגדול שבתוך הכתלים החיצונים זהו המקוה הגדול, ומתני' דג' מקואות פ"ו מ"ג ביאר הטעם שם סק"ז משום שהחיבור עראי, ועדיין נשאר בדין שני מקואות כמשנ"ת בזה לעיל סק"ד עי"ש, ואאמור (שליט"א) זללה"ה בס"ג סק"ג צידד דצורת הבנין ושיעור המים קובעים אם זה מקוה אחד או מקוה סמוך למקוה, שאם צפו הרבה והכתלים שבחוץ גבוהים חשיבי כמקוה אחד, ואם אין כתלים בחוץ אלא מדרון מעט, שאין המים זוחלין לחוץ, הרי ניכר שהם שני מקואות, וצ"ע שיעור המים שצפין ביחס לעומק הגומות, שיחשבו כמקוה אחד, ודומיא דההיא דג' גומות, עי"ש.

ברם לפמש"כ סק"ד ה' דהגומות לגבי נפשיותו חשיבי כמקוה סמוך למקוה, ורק כלפי המקוה שלמעלה חשיבי כחד מקוה, והגומא הכשרה אינה נפסלת מחמת שאובין של הגומא השני', לפ"ז אין חילוק בין יש מ' סאה בכל גומא או לא, ואין חילוק בשיעור שהמים צפין, דלעולם הגומות עם מה שלמעלה כחד, בין בנפלו בגומות בין בנפלו למעלה, אבל אין גומא נפסלת ממה שנפלו בחבירתה.

תחתונה ועליונה, וכמדויק משינוי הלשון דכנגד ובצד, וכדמוכח מעיקר החידוש דאיכא רבואת טפי לר"י לחומרא ולר"א לקולא, ולפ"ז עיקר מתני' בזעג"ז, ואין כלל מקום לפסול מן הצד אפי' בדאיכא כנגד הנקב ג' לוגין, ולענין דין תערובת בעלמא אין חילוק בין ע"ג למן הצד, [תדע שאם באנו לפסול כאילו כל התחתונה מעורבת בעליונה, ע"כ לדון כאן כמן הצד, שהרי חיבורם במקום הנקב זעג"ז, אבל כל הברכה שמצדדי הנקב ע"כ לדון בה בדין מן הצד, וכן כמן הצד הרי כל הברכה לאחר שנכנס החיבור כנגד הנקב הרי היא כזעג"ז עם כל מה שכנגד הנקב], ועי' לעיל סק"ז דברוב שאובין ונקוב כשפופרת הנוד יש להחמיר, ודין אביק באמצע ומן הצד תרוייהו מיירו באותו אופן שהאביק בקרקע האמבטי, ואעפ"כ יש חילוק בין מן הצד ששייך לחשבו כסמוך למקוה, ולא כעיקר קרקע המקוה, משא"כ באמצע, וכמשנ"ת לעיל סק"ג, ומיירי ביש כנגדו ג' לוגין ואפ"ה אינו פוסל מן הצד, דאביק אינו עשוי לשמש כברכה, ולכן אינו נחשב כחלק מן הברכה אפי' כנגדו, משא"כ במטהרת ששניהם עשויים לכינוס המים, והתחתון חשיב כמשמש גם את העליון קצת, ועוד שהם קבועים בבנין זה כזה, אבל אביק הוא כלי וחשיב עראי כלפי בנין האמבטי.

וכ"ז להרמב"ם שלא מצינו פסול גרורה ע"ג כלים, וכן לא הוזכר פסול זה בטוש"ע, אבל לפי הר"ש והרא"ש בתוספתא דגיסטרא, פר"ש והרא"ש דאביק נמי פסולו מפני שהוא מעמיד את המקוה, ועפ"ז כתב מרן זללה"ה דא"צ ג' לוגין, וא"צ שיהא כנגד הנקב ג' לוגין.

בדין ב' מקואות וכולל שביניהם נמוך מהכתלים החיצונים, ובא' שאוב ובא' פחות ממ"ס

י. עוד שם בספר מרן זללה"ה ס"ד סק"ד שתי בריכות זו בצד זו וכולל ביניהם נמוך

שהמים צפין על גבה, ולעיל ס"ו ס"ק ל"ו נסתפקנו בד"ז אם טובלין בכלי מחובר שמשוקע במקוה, אע"פ שבכלי תלוש שנינו שטובלין, ומ"מ מסתברא שאין המים כתלושין כיון שלא נעקרו מן הבור.

עוד שם דגיסטרא ואביק מיירי ביש בהם ג' לוגין, החידוש בזה כשפוסלין מדין גדורין ע"ג כלים, אבל לפמ"ש"כ דפסולין משום תערובת מים שאובין פשוט דמיירי בג' לוגין דוקא, [מיהו עי' לעיל ס"ב באיזה אופן פוסל בפחות מג' לוגין], וכ"מ בתוספתא בגיסטרא בדברי ר"א שאמר הטעם שאין המים שאובין פוסלין את המקוה עד שיפלו לתוכו, וכן במתני' רק ראב"ז פוסל בכל שהוא.

בדין נקב בין ב' מקואות ובנקב מן הצד

שם דין ג' שני מקואות סמוכות זו לזו אחת כשרה ואחת שאובה ונקב ביניהם אם יש כנגד הנקב ג' לוגין והכשרה אין בה מ' סאה פסולה, בין יש בנקב כשפופרת הנוד בין אין בו, בין שהכשרה מימיה נמוכין מן הפסולה, ובין איפכא, וכן לאידך גיסא באין כנגד הנקב ג' לוגין בכל ענין כשרה, ודוקא באופן שהכשרה מלאה ואין מים עוברין מזל"ז, ובזה אמרו דמ"מ המים שכנגד הנקב עד הכותל שכנגדו כמעורבין למקוה הכשר, - כל המים שבפסולה שלא כנגד הנקב אינם מצטרפין לפסול, אע"פ שמחוברין כשפופרת הנוד.

מיהו לעיל סק"ז צדדנו דלא פסלו אלא בזעג"ז, ובמטהרת, שעשויין לעבור מימיהם מזל"ז, דבזה החשיבו כנגד הנקב כמעורב, אבל בנקב מן הצד י"ל דזהו דין מקוה סמוך למקוה שאינו פוסל, ולדינא ודאי יש להחמיר כמשמעות הפוסקים דבכל ענין פוסל, ולשון השו"ע במטהרת כהרמב"ם דמיירי מן הצד וכ"כ ברא"ש, ועי' להלן, מיהו יתכן דבעינן נקב שמקלח מים, ולא סגי במוציא משקה ואף יותר מזה.

ולפ"ז י"ל בדין השני הנ"ל, שאם היו שתי גומות במקוה גדול כל אחת מחזקת יותר מג' לוגין, ונפלו לזה לוג ומחצה שאובין ויותר מלוג ומחצה כשרין, וכן לשניה, ואח"כ נתערבו דכשרין אפי' לרבנן, דכיון דלגבי נפשייהו כמקוה סמוך למקוה דמי הרי לא נקרא עליהם שם פסול, וכיון שנתבטלו קודם שנתערבו כשרין, ול"ד לההיא דפ"ב מ"ה שהגומא השלישית כולה שאובין, ולכן חשבינן לה כנפלה לתוך המקוה שנפלו לו שני לוגין, אבל אם נתבטלו תחלה י"ל דכשרין, ולעיל סק"ה כתבנו כן רק אליבא דר"ש, אבל יתכן דלרבנן נמי כשר, וצ"ע בזה, אח"כ ראיתי בזה דברים בספר מרן זללה"ה קמא ס"ב סק"א ב' הערות ע"ס הדינים ועוד, ולע"כ כה"צ.

בחו"ב ס"ג סק"ו ע"ס הדינים

בדין כלי מחובר המשוקע במקוה אם מימיו שאובין

יא. בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ג סק"ו בדין א' ב' מחלק בין כלי תלוש שבמקוה שאם המים צפין על גביו אין מימיו שאובין אפי' במקוה שאין בו מ' סאה, לפי שעדיין לא נתלשו מימיו, אבל אם הכלי מחובר אינו נטפל למקוה ומימיו שאובין, מיהו ביש בו מ' סאה נטהרין בהשקה.

ומקור הדברים מסייד ששכח עציץ בבור שאין מימיו שאובין, אבל באביק וגיסטרא מצינו דחשיבי שאובין, מיהו לפמ"שנ"ת נראה דטעמא דאביק וגיסטרא מפני שהמים נשאבו לתוכן בפ"ע, ולא היו מי האמבטי והבור צפין על גביהן, דבגיסטרא קתני שירדו גשמים ונתמלאו, ובאביק ג"כ מתמלא תחלה ועדיין אין באמבטי מים נחים מעל גובה האביק, וגם נראה שהגיסטרא כתלושה לכל דבר, [מיהו לפר"ש שסותמת את הבור ומעמדת מימיו דינה כמחבורת, ועי' בזה לעיל סק"ב], אבל אם הכניס גיסטרא לבור וחיברה אחר שהבור מלא מים, לא חשיבי מימיה כתלושין כיון

שם דין ד' בצפו המים ע"ג שני המקואות, עמשנ"ת לעיל סק"י די"ל דלמעלה מן הבורות בכל ענין נפסל, והבורות אינם נפסלין זה מזה כלל, ובצפו לפי שעה וחזרו לבורות, הרי אנו דנים רק על מי הבורות, לפי שכשיצאו הטובלין חזרו המים למקומן, ואין כאן אלא מי הבורות.

שם דין ה' בדין שני מקואות זה תחת זה, יעוי' סק"ט דמין זללה"ה צידד ע"פ הרמב"ם דבזה א"צ כנגד הנקב ג' לוגין כדי לפסלו, מיהו הצריך שם שיהא בנקב כשפופרת הנוד, ולפמש"כ שם עיקר המשנה בזה ע"ג

זה מיירי, ולחומרא אף בפחות משפופרת הנוד פוסל.

שם דין ו' חקק שבכותל המקוה מן הצד יש להחמיר דפוסל, ולפמש"כ דאביק שאני שאינו משמש למים שבמקוה, אלא ליוצאין ממנו, א"כ בכל חקק אם נתן לתוכו שאובין פוסל, שחקק במקוה כחלק ממנו דמי.

שם דין ז' בספוג ודלי, יעוי' מש"כ סק"א. כ"ל קולות דמקוה סמוך למקוה וספוג ודלי, היינו דוקא עד רוב שאובין ועי' בספר מין זללה"ה ס"ד סק"ז וע"ש ס"ג סק"ב.

סימן ט

בדיני השלג והטיט וכל המעלין את המקוה

בחי' דיש מעלין ולא פוסלין

א. פ"ז מ"א יש מעלין את המקוה ולא פוסלין כו' לכאורה הול"ל יש מעלין ויש פוסלין ויש לא פוסלין ולא מעלין, אבל מעלין ולא פוסלין מיותר, דפשיטא שאם מעלין לא פוסלין, וי"ל דכיון דמצינו במים שאובין דפחות מג' לוגין אע"פ שאין פוסלין, מ"מ אין מעלין, נקט נמי בהני מעלין ולא פוסלין, ועי"ל דהיה מקום לפרש מעלין שמשלימין את המקוה אע"פ שלא נימוחו, אבל אם נשאבו בכלי או ע"י אדם דינם כמים שאובין, מש"ה קאמר דלא פוסלין אף כשיש בהם סיבה לפסול, [ועי' לק' סק"ב], ועוד דאפי' שאובין שהגלידו או שעשאן טיט או ייבש מהן מלח אינם פוסלין, דלעולם מעלין ולא פוסלין, ועי"ל דאם מעלין דקתני היינו דוקא ברוב מים כשרין, קמ"ל דאע"פ שרובו שלג אינו נפסל בכך, אלא שאין השלג מעלהו, ואם יש בו כ"א סאה מים ומ' סאה שלג כשר, והטעם משום דהני לחודייהו קיימי, ועוד שהם מים גמורין, מיהו במי פירות דקתני לא מעלין ולא פוסלין אין הדין כן, שהרי ברובו מ"פ פסול כדאר"י יבמות פ"ב ב', וי"ל דמ"מ חוזרין להכשירן כשירבו המים ולא נפסלו עי"ז, [ועי' כ' ל"ד דטיט ושלג מצד אחד משלימין, ומי פירות בעריבה, אין משלימין], עי' מכות ד' א', ובמתני' מ"ד דבעינן מראה מים מ' סאה.

בדין שלג וברד שלא נימוחו

שם השלג והברד כו' בכל הני איכא רבותא אפי' בנימוחו, דהיה מקום לומר דכי היכי דלענין פסול שאובין, לא חשבינן להו כמים,

ה"נ אם נפלו למקוה אינם מעלין, כמו שאמרו במי פירות שאינם מעלין, ואמנם ודאי מים הבאין מהפשרת שלג מעלין את המקוה, אבל אם נפל גוש שלג למקוה אינו מעלה אע"פ שנימוח אח"כ, כמו שלענין שאובין מי השלג שנימוחו חוץ למקוה והביאם בכלי פוסלין את המקוה, ומה"ט גם משלימין, אבל שלג שאינו פוסל אינו משלים, והיינו דקמ"ל מתני' דמעלין.

ולפ"ז אין מפורש במתני' דשלג שלא נימוח ג"כ מעלה את המקוה, די"ל דקמ"ל שמעלה את המקוה כשימוחו, דכיון שאינו ראוי לטבול בו אינו משלים, מיהו ודאי סתמא דמתני' דנפל מהם סאה לתוכו העלהו מיד וא"צ להמתין, אבל לא זה עיקר החידוש, ובזה מיושב הא דפסל ר"י בתוספתא עיגולי שלג המשוקעין במקוה, דהיינו שלג שלא נימוח, וודאי דלא פליג ר"י ארי"ש ור"ע, אלא דמפרש משנתנו שמעלין כשנימוחו, וקמ"ל דאע"פ שאינם כמים לענין פסול שאובין, אפ"ה מעלין את המקוה, והיינו דמסיים בתוספתא דמודה ר"י שמביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל, דטיט הנרוק משלים אף כשהוא בפ"ע ואע"פ שהוא שאוב, דלא נימא דטיט ג"כ משלים רק כשנתערב, והטעם משום דטיט ראוי לטבול בו, ואפי' לר"א שאין טובלין בטיט, מ"מ הכשירתו תורה כדין מים, דכיון שהוא נרוק נדון כמים, אבל עיגולי שלג וברד וכפור וגליד ומלח אין ראויין לטבול בהם כ"ז שהם גוש, הכי משמע מדנקט מודה רק בטיט, ש"מ דבכל הני פליג, ולפ"ז לר"י תבר גזיזא דברדא וירד וטבל אינו נטהר עד שיהא במים מ' סאה.

בשאיבה ולא מעלה, אבל משנפשר חוץ למקוה הו"ל כמים לכל דבר.

אם רי"ש איירי דוקא בשאוב

אבל אין נראה לומר דרי"ש רק בשלג שאוב קאמר שאינו מעלה, דהשאיבה לא הוזכרה במתני' לא בדת"ק ולא באנשי מידבא ואמנם קושטא הוא דבכלל מתני' דלא פוסלין בשאיבה, דומיא דסיפא דפוסלין ולא מעלין בשאיבה, וכ"ה סתמא דמילתא שמביא השלג והמלח בידיו ולא בהמשכה, וכן מתפרש עובדא דאנשי מידבא שלא הזהירם למשכו ע"ג קרקע, וכ"מ בתוספתא דטיט הנרוק שבעריבה משלים אע"פ שהוא שאוב, וכן פר"ש בדריב"נ דקמ"ל דברד נפסל בשאיבה, וכ"מ מדרי"י דפסל עיגולי שלג מפני שהם גוש, ולדידיה עיקר חידושא דמתני' דמעלין משנפשרו, והיינו אע"פ שהם שאובין, אבל לישנא דהשלג אינו מעלה את המקוה משמע שאינו מעלה בשום ענין, וכן בעדות אנשי מידבא מתפרש שהשלג עושין ממנו מקוה, ומזה כבר שמענו דלא כמו שסבר תחלה, וכן כולה מתני' מתפרשת דקמ"ל בעיקר המינים שמשלימין כמלח וטיט הנרוק, וע"ז פליג רי"ש מעיקרא, ועוד דכיון דשאיבה אינה פוסלת בשלג, אין לחלק בו אם נשאב או לא, עכ"פ אם שאיבה דרבנן אטו רחיצה במים, ובהני שהם גוש ואינם ראויין לרחיצה לא גזרו, וא"כ השאיבה בהם לא מעלה ולא מוריד, - שו"ר דלא מסתבר שפסל רי"ש הפשרת שלגים בבקעה אע"פ שהמקום הזה נעשה מקוה עי"ז, וע"כ כמ"ש להלן בשם מרן ז"ל, אבל הראב"ד שכתב טעמא דהו"ל אוכל, ע"כ גם בבקעה פסל כולו שלג, [וכ"נ בתו' שבשטמ"ק זבחים כ"ב א'] מיהו בדבריו משמע דמשנפשר פקע טעם זה, אלא שנקרא עליו שם פסול מעיקרא, וצ"ע.

ומרן זללה"ה כתב בס"ו סק"ב דכולה מתני' רק בשאוב מיירי, אבל שלג שאינו שאוב

מיהו אין זה מוכרע בדעת ר"י, דאפשר דדוקא בשלג פליג דנראה כברי' בפ"ע, אבל מים שהגלילו מעלין את המקוה, ואף בשלג דוקא עיגולין שדחקן אבל שלג כמות שהוא נכנסין המים בנקביו ושפיר מצטרף, וזה נלמד גם ממשוקעין שהרי שלג צף, ורק כשדחקו שוקע, ואפשר שרק שלג נדחק עד ששוקע, אבל אינך צפין במים, וצ"ב.

בטעמא דרי"ש דשלג אין מעלה את המקוה

שם אר"ע היה רי"ש דן כנגדי לומר השלג אינו מעלה את המקוה, יש לעיין מ"ט דרי"ש, דהא מעובדא דאנשי מידבא חזינן דאף משנימוח סבר דאינו מעלה, שהרי במקוה שהכשיר שם נימוח השלג, ומדקאמר אינו מעלה ש"מ שאינו פוסל, נראה מזה דרי"ש מדמי ליה למי פירות, דכיון שאין שאיבה פוסלתו אינו בדין שיעלה את המקוה, מיהו דוקא כשנימוח בתוך המקוה, דבנימוח בחוץ הו"ל כמים ושאיבה פוסלתו, ואפי' נפל למקוה בלא שאיבה אינו מעלה, דכיון שאין שאיבה פוסלתו ע"כ דלא דיינינן ליה כמים, ולכן אין לחלק אם היה שאוב במצב זה או לא, והכי משמע לישנא דאינו מעלה כלל.

מיהו קשה דלא מסתבר דמקוה שהגליד ונימוח פסול לרי"ש, וא"כ חזינן דמים שהוגלדו אע"פ שאין שאיבה פוסלתו, מ"מ דינם כמים ומעלין את המקוה, ומ"ט פליג בשלג שאינו מעלה, וי"ל דמים שהגלילו וכן ברד וכפור נראין כמים ממש, אבל שלג שייך לדונו כברי' בפ"ע כ"ז שלא נימוח, כדמייטנין ברייתא נדה י"ז א' שאינו לא אוכל ולא משקה, ואם חישב עליו למשקין מטמא טומאת משקין, ומים שהגלילו טהורין והיינו משום דלא חשיבי ברי' בפ"ע, ואינם מק"ט אפי' במחשבה, ולפ"ז מים שהגלילו חוץ למקוה מעלין את המקוה כמו מקוה שהגלילו מימיו, אבל שלג סבר רי"ש דיש לדונו כברי' ולא כמים, ולכן אינו פוסל

ורק בשאיבתו נחלקו, ועיקר הדברים לומר דשאיבה מגרעת בשלג ומ"מ הקלו עד רובו צ"ע, דלמה יתנו דבריהם לשיעורין, לדמות למים לחצאין, ויעוי' בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שכתב ע"ד פי' מרן זללה"ה, וצידד דלס"ד דרי"ש דינו כמים אף לפסול משנימות.

ומשה"ק מרן זללה"ה מ"ש הופשר חוץ למקוה ומ"ש הופשר במקוה, י"ל דכיון דמכשרינן שלג שאוב, אם נכשיר כשנותנו למקוה בידיו כשיופשר הרי אנו כמכשירין מים שאובין, שהרי הוא עתיד להפשיר מיד, ולכן יש לחשבו כמי פירות שאינם מעלין, מיהו אין להכשיר באינו שאוב, דכיון שמין זה אין שאיבה מגרעת בו אין סברא לחלק ביניהם וכמשנ"ת לעיל, והראב"ד כתב דהו"ל כאוכל, ור"ל כמש"כ דכיון דמכשרינן ליה בשאוב, ש"מ שאנו דנין אותו כאוכל, מיהו למש"כ לעיל דבכפור וגליד מודה רי"ש, הרי חזינן שאינו חושש לתרתי דסתרי, וי"ל דהתם ניכר שהמים השתנו.

והאמור אם באנו לומר דלת"ק שלג וברד וכולהו רק משלימין ואין עושין בהם בתחלה, ע"כ הטעם משום דלא חשבינן להו לגמרי כמים, ואפי' נפלו מעצמן בעינן רוב מים, וכיון שבנפילתן לא הוכשרו, לא מתכשרין בהפשרתן, ועדיפי ממי פירות דברוב שלג כשר אם יש כ"א סאה מים, [כ"נ דשלג בפ"ע קאי, ודומיא דטיט וע"ע מש"כ לעיל בזה], ואין שאיבה פוגמת בהם כלום ולכן לא גזרו בזה, וכ"מ בראב"ד, שו"ר בב"י שכתב בסוה"ד דהראב"ד פוסל רובו שלג רק בשאוב.

אח"כ ראיתי דאכתי קשה קושית מרן זללה"ה דשלג שבבקעה שהופשר ונקווה ממנו מ' סאה לא מסתבר דפסול, [עי' פ"ה מ"ו], ולמה לא נימא דנקרא עליו שם פסול קודם שהופשר כולו, והו"ל כשלג שבמקוה שכתב הראב"ד דאינו חוזר ומשלים, כיון שהיה פסול בשעת נפילה, וע"כ לחלק כמ"ש מרן זללה"ה

שהופשר עושין ממנו מקוה בתחלה, דאין לחלק בין הופשר חוץ למקוה שדינו כמים, כדאשכחן בפרת שפסול משום נוטפין שבאין מהפשרת שלגים עד תשרי, אבל באשבורן מטהר, לבין אם הופשר בתוך המקוה, ולפ"ז ת"ק סבר דשלג שאוב מעלה, שאינו נפסל בשאיבה כיון שאינו מים גמורים, ומשלים למקוה רק עד רוב, ומ"מ אין עושין ממנו מקוה בתחלה אפי' נפשר אח"כ, דקצת דינו כמים ששאיבה פוסלתו, ורי"ש סבר מעיקרא ששאיבה פוסלת בו שלא יעלה, ולבסוף סבר שאין שאיבה פוסלת בו כלל, ולכן משהופשר טובלין בו אפי' בכולו, ומודה רי"ש דשלג שלא הופשר מעלה את המקוה עד רוב, כחכמים דר"י, ובזה סבר מעיקרא שדינו כמים ליפסל קצת בשאיבה, ולמסקנא סבר דשלג שלא הופשר ג"כ מעלה ומ"מ אין שאיבה פוסלת בו כלל, והיינו כרבנן, ומה שהכשיר בתחלה לא מיירי בגוונא דרישא, דבלא הופשר לכו"ע אינו כמים רק עד רובו אפי' אינו שאוב, וקשה כיון דע"כ רישא דמתני' אף באינו שאוב דרק מעלה ואינו כשר בתחלה, והיינו כ"ז שלא הופשר, והרי בזה לא פליג רי"ש מעיקרא, א"כ היכי סתים השלג אינו מעלה, ובאינו שאוב שהופשר אף לת"ק עושין בתחלה, והדברים סתומין, דנהי דמתני' מיירי גם בשאוב אבל לא מיירי רק בשאוב, וגם מיירי ברישא בין בהופשר בין בלא הופשר ובסיפא רק בהופשר, ועוד דבטיט הנרוק לא שמענו פסול שאוב כלל, ועוד דבפשוטו אפי' כ"ב סאה שלג שאוב וכ"א סאה מים כשר, כמו בטיט, ועוד דלפ"ז סבר רי"ש מעיקרא דשלג כמים ולכך אינו מעלה ולבסוף סבר דשלג אינו כמים, ולכך אינו נפסל בשאיבה, ומעלה כשיופשר והלשון משמע איפכא דסבר רי"ש דשלג אינו כמים ולבסוף סבר שהוא כמים ולכך מעלה, ומשמע שנחלקו במהות שלג למקוה, ולפ"ד לא נחלקו במהות שלג שאינו שאוב דאינו כמים כ"ז שלא הופשר,

בדין חיבור בשלג

ולפ"ז נראה דמקוה שכולו שלג שלא הופשר, ממלא בכתף ונותן לתוכו מים וטובלין בו, דהשלג חיבור זל"ז לטהרה כדאמר נדה י"ז א', וביאר הר"ש בטהרות פ"ג מ"ב הטעם משום דשלג משלים למקוה וחשיב כל חלק כמושק לחבירו, וה"נ יש כאן מ' סאה מחוברין, והמים נטהרין בהשקה לשלג, ויש לדקדק בלשון התוספתא שבר"ש טהרות שם דקתני מקוה שאוב שהגליד טהור משום מים שאובין נימוחו כשר להקוות עליו, ולמה הוצרך לשנות ד"ז בנימוחו, הרי קודם שנימוח ג"כ כשר להקוות עליו, ונראה דלרבותא נקט נימוחו, כלפי מה ששנה ברישא דמים טמאין שהגלידו טהרו נימוחו חזרו לטומאתן ישנה, וכלפי זה קאמר דמים שאובין נשארו בטהרתן אף כשנימוחו, ומיירי כשאין במקוה מ' סאה דרחוק שיגלידו מ' סאה, אבל שטח מרודד מגליד, ולרבותא דפחות משיעור מקוה ג"כ מתכשר, א"נ להקוות כל דיני מקוה בכלל, וכולל בין יש בו מ' סאה בין שאין בו מ' סאה נוכ"פ בבהגר"א על התוספתא שלא חש למנות כל הנפ"מ, וכתב חדא מינייהו, ומתפרש שם אפי' יש במקוה רוב מ' סאה, וצ"ע בספר מרן זללה"ה מ"ש בגליון ס"ו סק"ד בשם הגר"א שמוסיף מ' סאה ובהגר"א מפורש שמוסיף עד שישלים למ' סאה, מיהו ראיתי מובא לשון הראב"ד בתשובה שכתב דכשר להקוות עליו, אבל מים אלו אינם משלימין כיון שנקרא עליהם שם פסול, והיינו לשיטתו דשם פסול אינו מתכשר ממילא, אבל יש לפרש כשר להקוות עליו כפי' הגר"א שכשר לכל דיני מקוה, וכלפי חזון לטומאתן ישנה קאמר, דהני נשארי' בכשרותן], ובסמ"ג הביא דבתוספתא שקלים פ"א ה"א שנינו כל מקום שיש בו מ' סאה כשר להקוות עליו, (ואפשר דהתם מוסיפין עליו שאובין כדי שלא יתמעט ממ' סאה).

שרק השאוב חל עליו שם פסול, דדוחק לחלק בין בור ומקוה המכונס לצורך האדם, לחריצין ונעיצין שבבקעה, מיהו נראה דלהראב"ד אין זה מענין פסול שאובין, אלא דשלג ע"ג קרקע אין עליו דינים לומר שחל עליו שם פסול, אבל שלג שנתנו האדם למקוה כדי להשלים ועדיין לא השלים, בזה פסלו מדרבנן שלא יחזור להכשרו מעצמו, ולפ"ז אם הביא קוף שלג למקוה ונפשר כשר, וע"כ הדברים מטין כדברי מרן ז"ל דשלג שברשות האדם יש בו דינים אחרים, וזהו באמת יסוד דין שאובין, וכו"ז לדברי הראב"ד דת"ק פליג, מיהו אפי' נימא דלא פליגי אכתי לס"ד דרי"ש לא מסתבר דפסל שלג שנימוח בבקעה, וע"כ דרך שלג שאוב קאמר, אבל ממ"ש הראב"ד דהו"ל כאוכל, משמע שעל כל שלג קאמר, אפי' שבבקעה, וכן צ"ל לדעת הרז"ה, צ"ע.

אם יש חסרון בשלג יותר ממים

ובעיקר הדברים היה נראה דאין להמציא פלוגתא בין ת"ק ורי"ש ולכו"ע עושין מקוה משלג בתחלה, וכן מכולם, והא דנקט ת"ק לשון מעלין היינו מפני שבעודו שלג ומלח, א"א לטבול בו, וכן בטיט הנרוק בעינן לכה"פ מים צפין על גביו, לכן נקט התנא לשון מעלין, אבל אין לחדש שום חסרון בשלג טפי ממים, שלא נאמרה הלכה מיוחדת בשלג, אלא סברא היא דכל הני מים נינהו, ועדיפי מיבחושין אדומים ועינו של דג דאפשר שנחלקו בהם רשב"ג ורבנן, וכמו שלרשב"ג בהני אפי' בעינייהו נמי, ה"ה לרבנן בשלג ואינך, אלא דבמעשה הטבילה בעינן שיהיו מים נמסים שתחשב רחיצה במים, אבל לשיעורא מים גמורין הן, וזו נראה דעת הרא"ש והטור שהכשירו מקוה שכולו משלג, וכשיתפשר מעט יהא כשר להטביל בו דבר שכולו מתכסה במים, [מיהו בטיט נראה דבעינן רוב מ' סאה מים עסק"ח].

אם יש לו טעם לפסלו, וכיון דט"ס הוא שנזדמן לו, ודאי דהעיקר כמ"ש בשו"ע דמלח משלים, וכדתנן במתני' וברמב"ם ורא"ש, ואע"פ שאין דינו כמשקה להכשיר כמ"ש הרמב"ם פ"י מטו"א ה"ב מהתוספתא, מ"מ משלים למקוה ואפי' בתחלה, כמו שלג וכפור וגלד [ועחזו"א מכשירין ס"ד סק"ח בזה ולע"כ].

עוד בפירושא דמתני' דלענין שאוב מיירי

ב. עוד הנני חוזר לביאור המשנה מאחר שנכתבאר דאף לס"ד דרי"ש שלג שנימוח בבקעה כשר לטבול בו אפי' היה כולו שלג ונקווה במקומו, ע"כ דכולה מתני' בשאובין דוקא מיירי, וע"ז דן רי"ש שאינו מעלה את המקוה, ומשמע שלא דן לפסול, וגם משמע שלא דן אלא בשלג, ויש לפרש הטעם משום דשלג יש עליו תורת משקה בחישוב עליו, כדתיא נדה י"ז א', ולכן שייך בו קצת שאיבה שלא להעלות בו את המקוה, אבל ברד וכפור וגלד לא חשיבי משקה אפי' בחישוב עליהם, שאינם ראויים במצב הזה כלום, משא"כ שלג שהוא רך ומתרוסק בקל, ומ"מ אינו פוסל דסתמא אין עליו תורת משקה, ואינו ראוי לרחוץ בו.

והכי מתפרשא מתני' יש מעלין ולא פוסלין דהיינו דבאופן שהיה מקום לומר שפוסלין הם מעלין, והיינו ע"כ בשאיבה, דבלא שאיבה למה יפסלו, וכן מתפרש בסיפא המים בין טמאין בין טהורין שנשאבו, וכן כל משקין ומי פירות ואינן שאובין הן, (ובראב"ד משמע דנפל מהם סאה היינו ממדה הנקראת סאה).

ולפ"ז עיקר מתני' רק לענין שאובין נשנית, וניחא דקתני לשון מעלין ופוסלין, ולא קתני עושין מקוה מהשלג והברד כו', דבלשון זה לא שמענו דשאובין נמי כשרין, דהיה מתפרש שמים אלו כשרין למקוה, אבל בלשון לא פוסלין שמענו שאע"פ שראויין לפסול לא

מן האמור מתבאר דכל השנויים במשנתנו אין בהם חסרון בשיעור מקוה, אפי' כולו מהם, רק החסרון במעשה הטבילה, שאין שם טבילה על נגיעה בשלג ומלח, ואפי' יש במקוה מ' סאה מים כשרים ושלג מן הצד אין טובלין בו, מיהו בטיט הנרוק אם מים צפין על גביו מטבילין בו לר' יהושע, אבל באין צפין אפי' יש מ' סאה מים כשרין אין מטבילין בו, וג"ז מוכיח שהחסרון במעשה הטבילה, מיהו למ"ש לקמן סק"ח טיט שאני, (ועי' לקמן סק"ח דלפי' השטמ"ק יתכן שיש טיט הנרוק שמטבילין בו, והוא ג"כ בכלל משנתנו).

בדברי הטור

לשון הטור בדין שלג וטיט אין שאיבה פוסלת אלא במים אבל השלג כו' ולא עוד אלא שאפי' עשה כל המקוה משלג כו' מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט כו' ובב"י תמה למה השמיט דבטיט ג"כ כשר כל המקוה כמו שלג, וביותר יש לתמוה שלא הביא דטיט שאוב מעלה את המקוה דקתני ליה במתני' בהדי אינך, וחדא קושיא מיתרצא בחברתה, דמה שהמשיך מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט, זהו ביאור דין הטיט שאינו כשלג דסגי במ' סאה טיט, שהרי בעינן מים צפין על גביו, [ואפשר שזו גם דעת הב"י אע"פ שסתם, ועי' לקמן סק"ח] וכ"מ בקיצור פסקי הרא"ש דמני טיט בהדי אינך שכשר לעשות מקוה מהם, אפי' הביאם בכלי, וכן מתפרש בהמשך דברי הטור דא"צ רוב מ' סאה מים בלא טיט, ואפי' רובו טיט מטבילין במים שבצדו, או במים צפין על גביו אפי' בטיט, שוב נראה עיקר דבעינן רוב מ' סאה מים והטיט רק משלים וכמש"כ לקמן סק"ח, מיהו אינו פוסל אפי' יש יותר טיט ממים.

בדין מלח

מה שהשמיט הטור מלח כנראה לא היה בגרסתו, כיון שבקיצור פסקי הרא"ש ג"כ השמיטו, ולא היה משמיטו מדברי הרא"ש אף

משום שאובין, אבל הרמב"ם סתם ולא ביאר החידוש בשאובין דוקא, ואמנם נזהר שלא להעתיק אלא שלג המפורש במשנה, אבל הניח מקום לפרש דנקט שלג שהוא הראשון, וה"ה אינך.

בדברי ריב"נ אבן הברד כמים כו'

שם ריב"נ אומר אבן הברד כמים, פר"ש שפוסל בשאובין, ויש לדקדק מהו לשון אבן הברד, ומ"ש ברד מגלד, ואפשר דאם אסף חתיכות ברד ועשאן גוש גדול, היינו גלד, אבל חתיכות הברד הקטנות כפי שיוודין מן השמים, יש לדונם כטיפות מים, כיון שאין קיום לקפיאתם מפני קוטנם, ויש תועלת באסיפתן בכלי כעין שאיבת מים, והיינו דקאמר אבן הברד, כלומר כפי מה שיוורד מן השמים, (כלשון הכתוב ביהושע אבני הברד, אלא ששם היו אבנים ממש), אבל לא כל ברד כמים, שאם יקבצם וידחקם להיות גוש גדול דינם כגלד, ואם נימא דשלג וגלד דוקא במיעוט כשרין, א"כ יש גם קולא בדריב"נ דאבן הברד בכלול נמי כשר, מיהו למעשה הטבילה יש לדון בו כבשלג ומלח, ע"י לקמן סק"ד.

בטעמא דאין פסול שאיבה בשלג

ג. מהא דעושין מקוה כולה משלג יש להוכיח שאין פסול שאובין מדאורייתא, לא בכלים ולא ע"י אדם ולא ע"י דבר המק"ט, שהרי התיר רי"ש להביא בידיהם ובכלים המק"ט שלג למקוה, וכן התוספתא דמקוה שאוב שהגלד טהור משום מים שאובין מתפרשא אפי' שאובין בידי אדם ובכלים המק"ט, וכבר נתקשה בזה הראב"ד בבעה"ג, ותירץ דכשהופשר חשיב כנעשה ביד"ש, ופנים חדשות באו לכאן, אבל קשה שלא הוזכר במתני' דדוקא כשיופשר מטהר, ובתוספתא אמרו חכמים דאף עיגולי שלג מעלין, ודכוותה בכולהו, ואמנם אנשי מידבא לא טבלו בשלג שלא הופשר, אבל בכל גוונא דמיירי רישא

פוסלין, וממילא נופל לשון מעלין, וליכא לדיוקי מינה דדוקא במיעוט כשרין, ועוד דהא רי"ש הוה סבר דלא מעלין ולא פוסלין, ולא סגי למיתני לא פוסלין, וגם אגב אינך.

בעדות אנשי מידבא

שם והעידו אנשי מידבא משמו כו' למש"כ עיקר העדות ששאבום בכלים, דשלג שבבקעה שנימוח אף לס"ד דרי"ש היה כשר, ונראין הדברים שהיה המעשה בימות החמה ולא היה להם מהיכן לעשות מקוה, ואמר להם שיקחו שלג מההרים, דאנשי מידבא היו בעבר הירדן, ויכולין ליקח שלג מהחרמון או מהרים אחרים, וע"כ ששאבום בכלים דלא יתכן להביאם ממקום רחוק ע"ג קרקע, ואפי' יקחום ע"ג טבלה שאין לה לזבו נעשין שאובין או ע"י אדם, ואפי' יגררו הטבלה ע"ג קרקע לא מהני שכבר נתלשו ע"י הטבלה, (ודברי הרז"ה פי' מרן זללה"ה שעוברין דרך צנור מהטבלה למקוה, ולכאורה זה שייך רק בשלג שהפשיר, ובוזה פשיטא דלא פקפק רי"ש במי הפשרת שלגים חוץ למקוה, מיהו גם בתוך המקוה בלא שאיבה לא מסתבר דפסול, וצ"ע).

בד' הרמב"ם דעושין מקוה משלג

הרמב"ם בפ"ז ה"ג העתיק מתני' כצורתה וסיים דאפי' בתחלה עושין מקוה משלג, וכתב הב"י דס"ל דאין ללמוד אלא שלג דאשכחן בהדיא, דאם בכולם ג"כ הדין כן לא הוו שתקי תנאי מינה במשנה ובתוספתא, ואמנם אח"כ הביא הב"י תוספתא דמקוה שאוב שהגלד טהור משום מים שאובין ופי' בשם הרא"ש והסמ"ג בחד פירושא דהמקוה כשר לטבול בו, הרי דכולו גלד ג"כ כשר, ולפמש"כ לעיל נראה דאף לס"ד דרי"ש דוקא שלג אינו מעלה, אבל כפור וגלד מעלין, וא"כ ליכא למידק מדרי"ש, וכ"מ בזבחים כ"ב א' דיבחושין אדומין אפי' בעינייהו לרשב"ג, וכש"כ הני לכו"ע, אלא דהתם הנדון על מציאות המים, וכאן אנו דנים

בדין שלג לענין פסול הויה במק"ט

אב"ד בפסול הויה ע"י טהרה מסתברא שמעין שהוגלד ע"ג דבר המק"ט פסול, דמסתברא דלא פקע מהם דין מים חיים כשקפאו תהומות בלב ים, [ערמב"ם פ"ט הי"ג מפרה, דמי חטאת שהגלילו ונימוחו בחמה כשרין], ואע"פ שאין בהם דין מים עתה לשאבם, ואם עברו ע"ג ידו ורגלו נפסלו, מיהו יתכן שכשהוגלדו נפסק הקשר שלהם עם המעיין, כיון שאין להם דין מים למילוי, אבל מהא דשלג וכפור וגליל משלימין למקוה, ש"מ דחשיבי חיבור לענין מי מעין, וכן נראה שלא חששו בנהרות הקופאים אלא שלא ירבו נוטפין, אבל המים שקפאו מטהרין בזוחלין, וכיון שדינם כמעין יש להצריך שתהא הווייתן ע"ג דבר שאינו מק"ט, בין אם הנדון למים הנוטפין מהם לחוץ למילוי מי חטאת, או המים הצפין על גביהם למעלה למלאת מהם, וא"כ גם למילוי מקוה יש לפסול לדעת הר"ש דפוסל מילוי מקוה כמילוי מי חטאת.

בד' הראב"ד ובדין שלג שלא נימוח לרי"ש

והנה הראב"ד כתב בטעמייהו דרבנן דכיון שאין עושין מקוה כולו משלג, הרי שאינו בדין מים, ולכן אין שאיבה פוסלתו, ורי"ש סבר מעיקרא דאיצטרופי נמי לא מצטרף, ולבסוף סבר דמשהופשר פנים חדשות באו לכאן וכנעשה ממילא דמי, ויש לעיין א"כ מנלן שחזר בו רי"ש, הרי ע"כ לומר דאע"פ שבשעת המילוי היה פסול משום שאובין, מ"מ מתכשר אח"כ כשיפשר, א"כ י"ל דשלג אינו מעלה את המקוה כלל כשהוא גוש, כדסבר מעיקרא, אבל כשיפשר מהני אפי' כולו, וצ"ל דהא דמהני הפשר דממילא לחשבו כביד"ש, היינו רק כשמתחלה גם היה עליו שם מקוה, אלא שהיה שאוב, אבל אם מתחלה היה פסול גמור אינו מתכשר מעצמו, והיינו טעמייהו דרבנן דלא מכשרי לי' כשנפשר, כיון שהיה

דמעלין, קתני סיפא דעושין בתחלה, וכן טיט הנרוק אם כשר ע"י אדם, אינו משתנה לפנים חדשות, ועוד דאם מדאורייתא שאיבה פוסלת בהן כבמים, מה ראו חכמים לחלק ביניהם, שהרי יבואו לידי מכשול מדהקלו בשאיבת מקצתן ה"ה כולן.

ובאמת פשטות הדברים דכיון שאין דינם כמים ואינם ראויין לרחיצה, לא גזרו חכמים לפסול שאובין באלו, דעיקר גזירת שאובין אטו רחיצה שישכחו הטהרה בתוך המקוה, והני כיון שאינם ראויין לרחיצה בענייניהם, וע"כ יניחום במקוה שיופשרו, לא גזרו בהם, וכן להמפרשים הגזירה אטו טבילה בתוך כלים, הני אין דרך לכנסן בכלים, ובפרט מ' סאה בכלי דלא שכיח, ולא מיחלף לאינשי במים, ולא הוצרכו לגזור בהם, ואסמכתא דמעין ביד"ש מתפרשת על מים דומיא דנביעת מעין.

אב"ד קשה דהטור והרמ"א חששו דשאובה כולה מדאורייתא, ואפ"ה הכשירו מקוה שכולו שלג שנתמלא בכלי ביד"א, והב"י והרמ"א סוברים דבעודו שלג ג"כ מטהר, אע"פ שאין כאן פנים חדשות.

ואפשר שלא פסלה תורה אלא מים שבתלישתן מק"ט, דבזה למדו שיהא המקוה מים טהורים דומיא דמעין, אבל שלג [סתמא עי' נדה י"ז א'] וטיט שאינם מק"ט בתלישתן, אע"פ שלענין מקוה דינם כמקוה מים, מ"מ אין טהרתן נגרעת בתלישתן, שאם נפלו על הזרעים לא הוכשרו, והרי הם כבקרקע אע"פ שהם תלושין, מיהו עי' בספר מרן זללה"ה קמא ס"ח סק"ג בעינו של דג דמטמא טו"א, אלא דהתם אף בנתלש ביד"ש וחשב עליו לאכילה מטמא טו"א, ונסתפק ז"ל ביש בו מ' סאה אם קרינן ביה מעין ובור מקוה מים יהיה טהור.

עליו פסול גמור דשלג אינו ראוי למקוה בתחלה.

וזהאמור מפורש בראב"ד דלר"ש בתר חזרה מקוה שכולו שלג שבא ביד"ש כשר קודם שנפטר, ולענין פסול שאובין מהני השינוי שנפטר לחשבו כביד"ש, אבל אם שאבו ביד"א ועדיין לא נפטר פסול, [ומ"מ] אינו פסול את המקוה כיון שהוא גוש בפ"ע וכשיפטר נטהר, ואף משלים כשהוא גוש], ולרבנן אף קודם שנפטר כשר במיעוטו, ואפי' שאוב ביד"א, וברובו פסול אף לאחר שנפטר, כיון שנקרא עליו שם פסול כשהיה רובו שלג שלא נימוח, ועתורע"א במשניות.

אבל מרן זללה"ה בלקוטים ס"א כתב בדעת הראב"ד דלר"ש בתר חזרה שלג שלא נימוח אפי' ביד"ש פסול, ולכן אין שאיבה פוסלתו כלל, ועפ"ז כתב דלהפוסקים דשלג שלא נימוח טובלין בו, ע"כ פסול בשאיבה, וצ"ע דהדבר פשוט לכל הפוסקים, מלבד הרז"ה, שאנשי מידבא הביאו השלג בידיהם, אלא דלהראב"ד כשר רק כשיפטר, ולש"פ אפשר דאף כשהוא שלג כשר, אבל לא היה מי שפסל שלג שהביאו בידיו ונפטר במקוה, אי קי"ל כחזרת ר"ש, משום דמעשה רב או דלא פליגי רבנן עליה, וע"כ איהו דחיק ומוקי אנפשיה, או דפסול שאובין בכל האופנים דרבנן, או דפנים חדשות כשהופשרו מהני לפסול שאובין לחשבן כממילא, או דהפטר כהמשכה והקלו כאן בהמשכה בכולה, כיון שגזירת שאיבה רחוקה בזה, ועכ"פ בדין לא פקפקו כל הפוסקים וכמבואר בראב"ד בדעת ר"ש בחזרתו וברא"ש ורמב"ם וטוש"ע, מיהו הראב"ד אפשר שפסק כרבנן, כנראה בסיכום הדינים בסוף, או דרק במהדו"ב נתחדש לו סברא דפנים חדשות מהני להכשיר שאובין שהופשרו, והיה ראוי לתקן עפ"ז גם בדיני המקוה, אלא שזה נשאר כבמהדו"ק, ועכ"פ המכשירין כולו שלג היינו מפני שקי"ל כחזרת

ר"ש, ולא שייך להחמיר כותיהו ולפסול כולו שלג.

בדין מקוה משלג שאוב, בכולו ובמיעוטו

וזהאמור היה נראה דעושין מקוה לכתחלה משלג וקרח ע"י כלים בלא המשכה, שד"ז מבואר ברמב"ם ורא"ש וטוש"ע וכ"ה הסכמת האחרונים הש"ך והחת"ס ולא פקפק אדם בזה, אלא שהחמירו שלא לטבול בהם קודם שהופשרו, ולא לשפוך ע"ז שאובין קודם שהופשרו, וכמ"ש בפ"ת ס"ק כ"א כ"ד, ואמנם הראב"ד בדינים העולים הכשיר רק במיעוט שלג, אבל ש"פ ס"ל דקי"ל כחזרת ר"ש, ולא מצאנו דרבנן פליגי עליה, (ואולי במהדו"ב חזר לפסוק כותיהו), ואמנם מצאנו שהרז"ה פי' בלא שאיבה, אבל הרא"ש והטור פי' בשאיבה, ויש לזה הוכחות, עי' לעיל סק"א, וכן פשוט לכל הפוסקים שהביאו השלג בידיהם, ולא הזכירו לעשות המשכה, ואם באנו לחוש לדעת הרז"ה אין לנו להחמיר אלא להצריך המשכה, וכ"ז אפי' לכתחלה וכש"כ בשעה"ד, אבל מרן זללה"ה החמיר בזה ולא התיר אלא במקום חשש מכשול, [וכן עשה מעשה רב בכה"ג], וצ"ע, ובמיעוט מקוה ודאי יש להכשיר שהרי לא חלק ר"ש בחזרתו על רבנן, וזה ודאי מבואר לכו"ע דמיעוטו בשלג וגליד שאוב כשר.

בדין הפשרת שלג ע"י שאובין

בפ"ת ס"ק כ"א הביא החת"ס שאין עצה להפשיר השלג ע"י מים שאובין, ולכאורה אם יכניס המים בהמשכה שפיר דמי, ולפמ"ש הגרע"א ז"ל בגליון הש"ך ס"ק צ"ט אפי' רוב שאובין בהמשכה מתכשרין ע"י מ' סאה שיופשרו מהשלג, מיהו אם נימא דלא כהגרע"א ז"ל יש לדון אם רבו השאובין על המים שהופשרו, הר"ז כקדמו פסולין שהחמיר הרמ"א, ומ"מ אפשר שאם לבסוף הכשרין מרובין יש להקל בכה"ג, [ואפשר דכיון שיש כאן מ' סאה שלג שהם חיבור זל"ז אינם

נפסלין בג' לוגין כלל, אע"פ שאינם מטהרין כן], וצ"ע.

מיהו כ"ז לחומרא, אבל עיקר הדין כמ"ש הב"י והרמ"א שאף שלג עצמו מטהר, אלא שיש חסרון במעשה הטבילה שאין הנטבל מתכסה בו, ולא קרינן ביה ורחץ, ולענין לטהר שאובין כשר בכל גוונא, כמו ששלג עצמו נטהר בהשקה כמ"ש נדה י"ז א', ועוד דסגי בזריעה, עפ"י מ"ח אפי' כשערה דיו, ובשו"ע סנ"ג.

בדין טבילה בשלג שלא הופשר

ד. בדין טבילה בשלג שלא הופשר, כבר ביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שיש כאן שני נדונים, א' מעשה הטבילה בשלג כשגופו מתכסה בשלג, וזה שייך לדון גם כשיש במקוה מ' סאה מים כשרים, ב' כשגופו מתכסה במים כשרים ורוב המקוה עדיין שלג שלא הופשר, והב"י נקט שכל מי שפוסל מעשה הטבילה בשלג שלא הופשר, סובר ששלג שלא הופשר אינו מכשיר ברוב המקוה אפי' כשמעשה הטבילה במים שבצדו, אבל באמת שני נדונים נפרדים הם, דבמעשה הטבילה בשלג לא דנו רוח"פ, ורק במרדכי סו"פ במה טומנין הביא שבא מעשה לפני הר"ש משפירא, והוא ה"ר שמחה, [ונדפס בטעות ה"ר שמריה, עי' שה"ג דה"ר שמחה הוא משפירא כמבואר בכמה מקומות, והוא טעות מובנת ומוכח כן מהמשך הדברים במרדכי], והכשיר מדתנן שמעלין את המקוה, והר"א חלק עליו ד"ל דמשלים כשנימוחו, ור"ל דמעשה הטבילה היה במקום שנימוח, והר"ש גופיה חזר בו, ונמצא שאין מי שמתיר טבילה בשלג כשאין מים מקיפין את הטובל, וכ"כ הש"ך ס"ק ע"א, אלא שהשווה הנדונים אם רוב מקוה שלג מטהר, ולפמשנ"ת מעשה הטבילה בשלג פסול לכו"ע, והשלמת רוב המקוה משלג כשר לרוה"פ, ואע"פ שהשלג המשלים לא הופשר.

וכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דלענין לטבול בשלג שלא הופשר יש לדון מג' דברים, א' אם השלג חשיב כמחובר זל"ז להשלים מ' סאה, ב' אם נגיעה בשלג מיקריא רחיצה, דבקרא ורחץ במים כתיב, (ועי' לקמן ס"ק י"א בשם מרן זללה"ה דזהו החסרון בברייתו מן המים שלא נימוח), ג' דבמציאות השלג אינו מקיף את השער ואף בגוף יש בשלג נקבים ואינו צמוד לכל הבשר, וע"ש שביאר הדברים דנדון א' מבואר מהא דמשלים למקוה ש"מ שהוא חיבור זל"ז, וער"ש טהרות פ"ג מ"ב דמהא דמשלים למקוה למדו שהוא חיבור ליטהר בהשקה כדאמר נדה י"ז א', ונדון ג' מבואר במרדכי דמה"ט חזר בו הר"ש שלא להתיר טבילה בשלג, הן מפני ששלג גופו אינו צמוד כקרח, וגם נעשין בו גומות שחללן גדול מהנקבים הרגילים שבשלג, וקרי להו כיפין, וכ"ה ביראים, ולנדון הב' בלא ראי' אין להכשיר טבילה בשלג שאין הנגיעה בו נקראת רחיצה, כדאשכחן בטיט הנרוק שמשלים ואין טובלין בו, וא"כ גם שלג אע"פ שמשלים אין טובלין בו, ובאמת במעשה הטבילה טיט הנירוק עדיף משלג וגלד, כיון שהטיט צמוד לגוף האדם, ואשכחן דר"י מכשיר הטבילה בו במים צפין על גביו פ"ב מ"י, אבל שלג וגלד כמלח דמי שאע"פ שמשלים אין ע"ז שם רחיצה, [וכעת ראיתי בנו"ב תנינא סנ"ז מבין המחבר שכ"כ ע"ד הרמב"ם שלכך הזכיר וריסקו רק במקוה שכולו שלג דבלא זה א"א לטבול, אבל ברישא שכתב דין מעלין לא הזכיר שריסק השלג ואינך, עי"ש], וכן לשון טבילה שייך רק בדבר לח, ובמי חטאת גרסינן בתוספתא שכשהגלידו טהרו מפני שאינם ראויין למצוותן לטבול בהם, וזהו ששנינו לשון מעלין את המקוה ולא לשון טובלין בשלג, ורק בטיט הנרוק נחלקו בצפין על גביו, ואמנם בצירוף לשיעור י"ל דשלג עדיף מטיט, ואף בלא הלכה קים לן דמצטרף, אבל מעשה הטבילה

דהר"ז כבועת אויר שבמים שמתבטלת וחשיב שפיר הכל אשבורן, ואפי' נימא שהמים שהם קטפרס אינם חיבור, אכתי י"ל דדינו כמיעוט חציצה ולא כחוץ למקוה, ומדאורייתא טהור.

בענין שיעור בשלג וכפור וגלד

ה. כתב הראב"ד שלג אין משתער בכמות שהוא עם חלליו, אלא צריך למעך חללו שיהא מהודק ככפור וגלד, ואז משתער בכמות שהוא, ויש לעיין מנלן דכפור וגלד משתערין כמו שהן, הרי הדבר ידוע שמים כשקופאין תופחין יותר משיעורן כשהם מופשרין, ובפשוטו לא נאמרה הלל"מ ששלג וברד מצטרפין, כדחזינן לר"י דאין מצטרפין כשהם גוש, אלא סברא הוא דמים קפואים לא גריעי מכל שתולדתו מן המים, ואע"פ שלענין טו"א אינם אוכל ולא משקה, מ"מ לענין מקוה ומעין לא בטל שם מים מהם, וכיון שכן אין לנו אלא מה שמקויים מסברא שהמים כדקיימי קיימי, אבל לחדש שגופו עולה בהם ע"י תפיחתם ומשתערין בכמות שהן, לא מצינו מקור לזה, וגם אין להסתייע במה שגופו עולה על ידיהם, כיון שהם עצמן אינם ראויין לטבילה, ואיך אפשר להסתייע מהמגרע בטבילה לעשות מזה מעליותא, ול"ד לטיט הנרוק שנתחדשה בו הלכה דעד שעור זה דיינין ליה כמים עכורין לענין מקוה, ובעכורין מעט באמת מטבילין בהם בכל ענין, ונמצא שהכל חשיב מים, אבל ככפור וגלד אין כאן אלא אויר, ולא שייך לחשבו כמים, ולא מסתבר דמקוה שאין בו מ' סאה והוגלד ותפח מתכשר, ואם הופשר חזר ונפסל, ועוד דלפ"ז פלוגתא דר"י ורבנן בעגולי שלג היא גם בדין צירוף, דלרבנן סגי בשיעור פחות ממ' סאה כיון שהנפח מצטרף, ול"מ כן כלל, ועוד דכשאמרו במתני' דמעלין את המקוה אם משתערין כמות שהן, הרי מיד ברגע אחר הנפילה שנימוחו מעט נתמעטו מכשיעור ונפסל המקוה, ול"מ כן, ועוד דדומיא דג' לוגין קתני, שאם שלג היה פוסל את המקוה

ענין אחר הוא, ומטיט הנרוק אנו למדין שאין המשנה עוסקת במעשה הטבילה אלא בהשלמת השיעור, שהרי אין טובלין בטיט הנרוק אף כשאין צריך לו להשלמת השיעור, כמבואר סוכה י"ט ב', ודכוותה בכל השנויים במתני', וכש"כ מלח, וכן יש ללמוד מדר"י בתוספתא דעיגולי שלג אינם מעלין את המקוה, וע"כ הטעם מפני שאינם ראויין לטבול בהם, ורבנן ל"פ עליה בדין טבילה בשלג, אלא דלהשלים לא גריעי מטיט הנרוק, שמשלים ואין טובלין בו.

בדין כלי שיש עליו טלה"ט והטבילו בשלג

ויש להסתפק הרי שהכניס כלי או אדם שכולו טלה"ט לתוך מקוה של שלג, [בין שיש בצדו השני מ' סאה מים או שהשלג הוא המשלים], האם הועילה טבילתו כיון שכולו תוך השלג, וכולו מוקף מים טלה"ט שהם חיבור, או"ד החלל שנעשה בתוך השלג משוי ליה כחוץ למקוה, ונחתנין לנדון חיבור דקטפרס כרגליו של ראשון במים, ואף לר"י דקטפרס חיבור מסתברא דאדם העומד בצד ערימה של שלג ונוגע בה בידו לא חשיב כטובל בה, אע"פ שכל גופו טלה"ט במים, דבעינן שיהא גופו ומים שעליו נטפלין למקוה, דאז חשיב כגל שבמקוה, וכמ"ש מרן זללה"ה בס"ט סק"ח בשם מהרי"ק דאף לר"י בעינן רוב מים כשרין במקוה, ואם יעמדו הרבה בנ"א ע"ג קרקע שיש בה מעט מים לא יחשבו כולן כמקוה, דבעינן שיטפל גופו למקוה שעומד בתוכה, ומצינו בפ"ז מ"ז דמטה שרגליה שוקעות בטיט העבה חשיבא כבתוך המקוה, שהגומא שנעשית במקום רגליה ויש שם טלה"ט משוי לה כקרקע המקוה, וה"ג י"ל שהחללים שנוצרים בשלג סביבות גופו הרי הם כאוירים בתוך המקוה, והם חשובין כחציצה, ואם יש טלה"ט אינם חוצצין דיש חיבור למים, ויש לדון דכיון שהכל בתוך המקוה אינו בדין קטפרס, אע"פ שיש מים עומדין על גופו ומחוברין רק למטה ולמעלה,

והכפור והגליד והמלח לא מביאים ולא חוצצין שאין להם קיום ולא חשיבי אהל, וכש"כ בתוך מים שאינו מתקיים.

ב' גושי מלח הנוגעין זב"ז אם מצטרפין למקוה ואם נפסל מקוה זה בג"ל

ויש להסתפק בשני גושי מלח שנוגעין זב"ז והאחד נוגע במים אם מצטרפין למקוה, דאפשר שנגיעת יבש ביבש אינה חיבור, ורק גוש מחובר אע"פ שהוא יבש דינו כחד עם קצהו שמושק למי המקוה, [ועי' כע"ז לקמן ס"ק י"א בברייתו מן המים].

אב"ל שני גושי שלג וגליד כמדומה שנדבקין יחד ע"י נגיעה או שמשקה טופח מחברן, וגם בחיבור גמור אמרו נדה י"ז א' נטמא מקצתו לא נטמא כולו, אבל למקוה ולטהרה סגי בהשקה, וה"נ נגיעה דידהו כהשקה, אבל נגיעת יבש ביבש כמלח, השקה נמי לא חשיבא.

ואת"ל דלא מצטרפין עדיין יש לדון אם נפסלין בג' לוגין, כגון שיש במקוה כמה גושין של מלח שיש בכלן מ' סאה, ואח"כ שפך ג' לוגין מים שאובין, מי אמרינן דקדמו ג' לוגין למ' סאה, או"ד כבר נפלו מ' סאה כשרין למקוה, אלא שעדיין לא נתחברו, והר"ז כשתי גומות שיש בהם מ' סאה יחד והשאובין בגומא שלישית, מיהו התם אם נתחברו ג' לוגין עם המים של גומא אחת כבר פסלוה, אבל כאן שמלח אינו נפסל, י"ל דלא חשיב שקדמו ג' לוגין למ' סאה, ועי' בזה בספר מרן זללה"ה דגובה מ' סאה מים קובע את מקום המקוה, עי"ש ס"ד סק"ד וקמא ס"ב סק"א ב', הובא לעיל ס"ח סק"י, וצריך רא"י להכשיר, ולע"כ בזה, ולעיל סק"ג הובא מפ"ת ס"ק כ"א בשם האחרונים ז"ל בשלג כה"ג שנפסל בג' לוגין, ודברינו כאן להסבירים דשלג כמקוה, אבל מלח אע"פ שהוא כמקוה אפי' ברובו מלח, מ"מ כשאנו

ודאי שהיו צריכין ג' לוגין מים שראויין לדחוק בהם, ודכוותה מה שאמרו נפל מהם סאה לתוכו אין הכונה שלג שנתנו בתוך סאה, אלא נפל סאה מים בתכונת שלג וגליד, והראב"ד במהדו"ק פירש שנפל השלג מתוך מדת סאה, ולכן נדחק דיש אופן ששלג בתוך סאה משלים כסאה מים, ומה שדקדק מלשון שלג ולא קאמר מי השלג צ"ב, דהא מי השלג באמת פוסלין ככל מים, וכל עיקרה דמתני' שאינם פוסלין כ"ז שהם בתכונת שלג וגליד.

ולכן נראה דהראב"ד סבר שיש אופנים לדחוק השלג שמשאה שלג יופשר סאה מים, וכן מאינך, וכן משמע לשון הרא"ש דלהכי תנא בתוספתא עיגולי שלג דצריך שיהא נכבש יחד וקשה כדי שלא יחסר ממנו כשיהיה נימוח, וצ"ע במציאות, וקצת משמע דשייך כן בשלג מזה שהעיגולין משוקעין במקוה ואינם צפין, ודרך הגליד לקפוא למעלה מפני שהוא קל יותר, אבל אפשר שגוש שוקע, וצ"ע ובירור, עכ"פ לדינא אין להקל אלא בשיש בהם מים בסך הכל מ' סאה, ומשערין אותם כשיופשרו, מיהו מים חמין וקרים משתערין כמות שהן, אף אם יש שינוי בנפחן, וכ"מ בש"ך ס"ק ע"ב שמשערין כפי המים שיהא בו כשימוח.

בענין מלח, ובדין דברים הנמוחין במים

ו. שם במשנה והמלח, פ"י מלח שלא נימוח דומיא דאינך מיהו אפי' נימוח דוקא מלח נעשה כמים, אבל סוכר וכיו"ב שנימוח במים, דינו כמי פירות שאינם משלימין, אלא משהיו מ' סאה נתן סאה ונטל סאה כשר, שלא חשיב כמים אלא ברייתו מן המים, או מים עכורים שיש בהם טיט שג"ז נלמד מדין טיט הנרוק, אבל תערובת מין אחר אע"פ שאין ניכר שינוי במים, דינו כמי פירות, וזהו כלל דכולהו במתני', דכיון שכשימוחו דינם כמים, השתא נמי כמים חשבינן להו, ומלח נמי כעומד לימוח חשיב, וכיו"ב שנינו באהלות פ"ה מ"ה דכיפת השלג והברד

חיבור גרע, ועי' בסמוך בדין להשיק מים ע"ג מקוה שכולו טיט.

בענין צירוף טיט למ"ס, ולענין השקה

ז. שם וטיט הנרוק, פי' דסאה טיט הנרוק דהיינו שחלקו עפר וחלקו מים הרי גם העפר משלים למקוה, אע"פ שאין בהם מים סאה, דחשבינן להו כמים עכורין, מיהו אין טובלין בהם כשאין מים צפין על גביהם, ואפי' הטיט בפ"ע הרי הוא משלים כמ"ש בתוספתא בטיט שבעריבה, וכש"כ בגומא המושקת למקוה, ויתכן דלענין השקה אפי' כולו טיט מהני, דכי היכי דמים צפין על גביו או בצדו הרי הם מקוה כשר, ה"ה דבכולו טיט נעשין המים מיד מקוה כשר, ורק להטביל דבר בתוך הטיט פסול, ואין להקשות מההיא דסוכה י"ט ב', דע"כ טיט עדיף מאויר סוכה דבדאיכא שיעור מ' סאה מים אפי' רובו טיט אינו פוסל, ובאויר סוכה רק מיעוטו כשר, ובפחות מג"ט, וכיון דרובו טיט בדאיכא מ' סאה או רוב מ' סאה כשר, י"ל דה"ה כולו טיט ומעט מים בצדו דג"כ כשר, שהחסרון במעשה הטבילה שיהא במים, מיהו למש"כ לקמן דטיט רק משלים לרוב מ' סאה מים, א"כ פשוט דכ"ז שאין רוב מ' סאה מים אינו בדין מקוה.

הא דטיט הנרוק מצטרף למ' סאה כנראה נלמד מהללמ"מ, ואמנם מים עכורין אפשר דמסברא קים לן שאין דין מקוה במ' סאה צלולין דוקא, מ"מ טיט הנרוק שפסול להטביל בו, ואעפ"כ מצטרף, זה דבר שאין לחדשו מסברא.

בעזרת שיעור הטיט

והדבר פשוט בלשון הרמב"ם וטוש"ע וש"פ שמשערין הטיט כמות שהוא, ואף העפר שבטיט משלים, דטיט דומיא דשלג קתני שאם נפל מהם סאה לתוכו העלהו, וא"א לשנות טיט סאה והכונה רק למים שבלועין בטיט, וכ"מ ברש"י ותו' והרמב"ם שטיט

הנרוק היינו שפרה שוחה ושותה הימנו ומשלים למי כיור ולרביעית, וכיון ששיעורו בשתיית הפרה היינו שכולו כמים כיון שפרה שותה אותו, ולא מיירי במלקקת את המים מתוך הטיט, דזה אינו ענין להשלים למי כיור, כיון שהנדון על המים בלבד, ולא מסתבר כלל דהכונה שיטלו הכהנים ידיהם משיעור מרובה ועי"ז יצטרפו המים, וכן ברביעית לא שמענו מקוה גדול מרביעית, וגם במ' סאה לא שמענו דבעינן מקוה גדול ממ' סאה כשמשלימין בטיט הנרוק, וכך מתפרשת המשנה בפ"ב מ"י מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט, פי' שבס"ה יש מ' סאה ע"י מים וטיט, שאם הכונה מקוה שיש בו מ' סאה מים, ויש שם ג"כ טיט, הול"ל מקוה שיש בו טיט, והרי האמת הוא שנדון טבילה בטיט הוא אף כשיש במקוה מ' סאה מלבד הטיט, א"ו עיקרה דמתני' לומר דאע"פ שהטיט משלים שיש בו מ' סאה רק בצירוף הטיט, והמקוה כשר, מ"מ אין מטבילין אלא במים הצלולין שבו, וכן יש ללמוד מהא דמטבילין בו לר"י במים צפין על גביו ש"מ שכולו כמים, דאינו בדין להטביל בעפר שאינו כמים, וכן יש ללמוד מההיא דסוכה י"ט ב' דמייתנין שהטיט מצטרף ואין מטבילין בו, ואם רק המים שבו מצטרפין ניחא שפיר שאין מטבילין בו כדי שלא יחוץ בטבילה, שהמים מצטרפין זל"ז להשלים אבל העפר חוצץ, ואין מזה ראיה לאויר שמשלים האויר בעצמו ואפ"ה אין ישנים תחתיו, א"ו ה"נ הטיט עצמו כולו משלים ואין טובלין בו, וכן יש ללמוד מהא דשיעור התנאים שיהא הטיט כולו נרוק מכלי לכלי בפי חבית ובשפופרת הנוד, ואם השיעור כדי שהמים שבו יצטרפו זל"ז, לא הו"ל לשער באופן שכל הטיט נראה כמים, ועוד דמים שבתוך טיט העבה יתכן שיש אופנים דג"כ מצטרפין, כגון שנוטפין מתוך הטיט, כדחזינן בפ"ב מ"ו שנעשין שאובין בתוך הטיט כשתלשן, (ויש לדחות דמיירי בנפלו מתוך ידיו, אבל אם תלש

והניחן אינם פוסלין אף בדליכא המשכה, ועי' לעיל ס"ד סק"י, ובפרה פ"ח מ"ט שנינו במי חטאת שהם מטמאין בתוך טיט המגובל, והיינו טיט העבה, (וכן ברגליה שוקעות בטיט העבה פ"ז מ"ז, מיהו י"ל ששם לא נתחברו המים האלו בטיט), וכן פשוט בסתמות הפוסקים שטיט הנרוק מצטרף ולא המים שבטיט, וכן ראיתי באו"ז שהביא בשם הערוך ערך טיט שאם המים ל' סאין והשאר טיט מצטרפין, ומפרש במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות, אבל לשונו אינו מובן כ"כ, שכתב שאם יהא כולו טיט אין מטבילין בו, והרי זה אינו ענין לנדון הגמ', דהא כולו טיט עבה אינו מצטרף, וע"כ כונתו ל' סאין מים זכין, ועוד י' סאה טיט שמעורב בו מים, ומ"מ מבואר בדבריו שס"ה יש שם רק מ' סאה מכוונות, וכ"כ מרן זלה"ה בקמא ס"ח סק"ב ותנינא ס"ו סק"ה.

במתני' מקוה שיש בו מים וטיט

ח. פ"ב מ"י מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רא"א מטבילין במים כו' לכאורה הול"ל הטיט שבמקוה רא"א אין מטבילין בו כו' אלא נקט האי לישנא לומר דמודה ר"א שהטיט מצטרף למ' סאה ואעפ"כ אין מטבילין בו, וה"פ מקוה שיש בו מ' סאה בלבד וחלק ממנו מים וחלק מהם טיט, רא"א מטבילין רק במים שבו.

וכן מה ששנינו בסיפא מודה ר"י שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט לכאורה מיותר, דהול"ל מודה ר"י שאין מטבילין בטיט, אלא בא לומר דאע"פ שמצטרף ומטבילין במים, מ"מ אין מטבילין בטיט דלא נימא דלר"י בטיט מן הצד אינו מצטרף כלל, שהרי זה דבר מחודש לומר דמצטרף ואין מטבילין בו, ולכן צריך התנא להדגיש ד"ז.

וצריך טעם למה נשנית משנה זו כאן ולא בפ"ז מ"א בהדי דינא דטיט הנרוק, ואם היינו אומרים דטיט הנרוק דפ"ז פרה

שוחה ושותה הימנו, וכאן בטיט עבה יותר, הוה ניחא, אבל אין נראה כן כלל, שהרי גם טיט דהכא מעלה את המקוה, וממילא הוא בכלל טיט הנרוק דפ"ז, וכ"מ בסוכה י"ט ב' שטיט הנרוק הוא הטיט שמשלים ואין טובלין בו, מיהו אפשר דטיט שפרה שוחה ושותה היינו אע"פ שמטבילין בו מ"מ אינו נפסל בשאובין, דסו"ס טיט הוא, ואע"פ שבגדרי התורה דינו כמים לגמרי, מ"מ כיון שטיט שמו, לא גזרו בו חכמים, דאין לחוש שירחוק בו, ואם כנים הדברים ניחא שחילק התנא טיט הנרוק דהתם לומר שבכל ענין אינו פוסל, אף באופן שטובלין בו, וטיט הנרוק דסוכה היינו טיט דשמעתין, וקצת משמע כן בזבחים כ"ב א' דטיט שפרה שותה הימנו ג"כ נקרא טיט הנרוק, אע"פ שטובלין בו בפ"ע, לפמש"פ שם בשטמ"ק אות ל"ב בשם תו"ח [ועמש"כ בזה לקמן סק"י], אבל לפרתו' והר"ש והרמב"ם אין מקור לד"ז, ושיעורא דפרה שוחה ושותה זהו שיעורא דמתני', וע"ז נאמר דאין מטבילין בטיט, וצ"ל דלא רצה להאריך בפ"ז בכל הני פלוגתי, דהתם נקט הלכתא פסיקתא, באיזה מינים שאיבה פוסלת, [וכאן מיירי בעיקר צירוף טיט אף כשאינו שאוב], וסמך אטיט הנרוק דמפרש לעיל, וכן סמך בג' לוגין אדמפרש לעיל, (ואולי אגב מסנק את הטיט סמך ליה לפרש דיש טיט שהוא כמים (מיהו) טיט זה אינו נפסל בשאיבה עי' ס"ד סק"י), אבל זה רחוק ממתני' דטיט, והעירו דמפרש תחלה מ"ש ר"ש דלא נתכוין לשאוב, ואח"כ חוזר לטיט).

בטעמא דר"י דמטבילין במים ובטיט

שם ר"י אומר במים ובטיט באיזה טיט מטבילין כו' יש לעיין מ"ט דר"י הרי אם נאמרה הלכה שאין מטבילין בטיט אע"פ שמצטרף, בפשוטו יש לכלול בין צפין ע"ג בין בצדו, ואין לפרש משום דמים מקדמין שזה תלוי במציאות, אם הכניס כלי לח או יבש, ומשכח"ל גם בטיט מצד אחד שיכניס

שלמעלה, ולא מיקרי טבילה בטיט, דדל טיט מהכא, סגי בטלה"ט שסביב גופו להתחבר למים שלמעלה ליחשב כמקוה המים, ואפי' אין ראשו נוגע במים הצפין למעלה, מ"מ הטלה"ט שבטיט משוי ליה חיבור ליחשב כטובל בטלה"ט שבקרקע המקוה שלמעלה.

ולפ"ז שפיר אמרו בסוכה י"ט ב' דטיט הנרוק מצטרף ואין טובלין בו, דכשהטיט מצד אחד מיקרי ששם המקוה מטיט, ואע"פ שמצטרף אין טובלין בו, אבל כשהמים מלמעלה, חשיב המקוה של מים במקום זה, והטלה"ט של המים שבטיט שנמצא בקרקע המקוה מצטרף למקוה שלמעלה ליחשב כמים שבמקוה, ובדין רגליו ש"ר נוגעות במים ג"כ בעינן שיהיו המים נטפלין למקוה, ואם יעמוד בצד ויושיט ידו או רגלו למים מסתברא דלא מהני, דסברת גוא"ח וגוא"ס שייכי בדבר הנטפל, וכמ"ש מהרי"ק דבעינן רוב מים כשרין במקוה, והכא נמי במים צפין הרי הטבילה מתייחסת למים, דלא גרע למטה מן המים בחיבור טלה"ט, מלמעלה מן המים, אלא ששם יש חסרון דקטפרס ותליא בפלוגתא דר"י ורבנן, ואיכא לישנא בגמרא חגיגה י"ט א' דרבנן נמי מודו במעלות דרבנן, וכאן שפיר מודו כו"ע כיון דהו"ל אשבורן, וכמשנ"ת.

ויותר נראה דר"י סבר דאין חסרון בטבילה בטיט הנרוק, שהרי מצטרף משום שדינו כמים, וחשיב עי"ז כגופו עולה בהם, וגם איכא טלה"ט מים כמש"כ לעיל, וע"כ שלא מיעטו אלא מקוה של טיט שאין טובלין בו, ובזה אמרו דכשהטיט מצד אחד ג"כ דינו כמקוה של טיט, אבל כשהמים צפין על גביו מיקרי מקוה, מים, (וכמו באויר של סוכה שרק כשעומד בפ"ע אין ישנים תחתיו, ולא כשמתבטל בין הסכך כשר).

ואם נימא דטיט הנרוק משלים רק בדאיכא כ"א סאה מים, אפשר דבעינן שהכ"א סאה יהיו צפין ע"ג הטיט, ולא סגי במים

הכלי דרך המים שבצדו וג"כ יהיו מים מקדמין, וכן משכח"ל במים צפין על גביו, שהכלי כבר בפנים ואח"כ הציף מים על גביו דג"כ משמע שנטהר כמ"ש מרן זללה"ה בס"ו סק"ה, ולא היו כאן מים מקדמין, [ועי' להלן דעיקר דין מים מקדים אפשר דליכא בטיט הנרוק שמתערב], והמשנה מוכחת דבצורת המקוה מיירי ולא במים מקדמין ע"ג הכלי או האדם, ועוד דר"א לא פליג אדינא דמים מקדמין פ"ז מ"ז, וכבר העיר בזה בתו"ט על פי' הרע"ב, ואמנם י"ל דבטיט עבה המים המקדמין נשארין טופחין על המטה, ובטיט הנרוק נעשין מיד טיט, אבל מתני' איפכא משמע שר"י מיקל בטיט הנרוק שמטבילין בו, ואם משום מים מקדמין הרי יותר מטבילין בטיט העבה, וברגלי המטה באופן שהמים מקדמין מהני גם כששוקעות בצד המקוה, שו"ר עוד בזה בספר מרן זללה"ה קמא ס"ט סק"ט.

ולכאורה נראה דבטיט הנרוק יש טלה"ט של מים ע"ג האדם, ולר' יהודה אם היו רגליו נוגעות במים ויש ע"ג גופו טיט הנרוק, י"ל דמצטרף ליחשב הטלה"ט שעל גופו כאילו הוא במקוה, וכשגופו בתוך המים וראשו נוגע במים לכו"ע טלה"ט חיבור, כדאשכחן ברגלי המטה, דמים אלו מיקרו אשבורן בתוך המקוה, והיינו נמי טעמיה דר"י במים צפין, דחשיב המקוה על גביו ומים שע"ג גופו נטפלין למקוה, ובאמת ר' יהושע גופיה אמר כן בטהרות סופ"ח דמקל שהשיקה ע"ג המקוה מים שע"ג טהורין, ואמרו בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו דכר' יהודה ס"ל, אבל כאן מתפרשים דבריו לכו"ע, והיינו מה"ט שגופו בתוך המים.

ולפ"ז אמנם הטעם מפני שמים טופחין על גופו, אבל אין זה ענין למים מקדמין, שאפי' קדם ליכנס בטיט חשיב מים טופחין מהטיט, ולא מהמים שצפין על גביו, וזהו דין במקוה שהמקום שתחת המים נטפל למים

מועטין צפין ע"ג הטיט, ותתפרש מתני' בטיט שהמים הידועים הנצרכים לשיעור מקוה צפין על גביו, ולא סגי בכל מעט מים שצפין על גביו, ובזה מוכן טפי שהטיט שלמטה מתבטל למים שעל גביו, מיהו מסתברא דאפי' רובו טיט אם יש כ"א סאה מים כשר, ובזה אין הטיט מתבטל כ"כ, ומ"מ יש ע"ז שם מקוה.

אם בעינן רוב שיעור מים להשלים בטיט

והנה עיקר הדין אם בטיט בעינן רוב שיעור מקוה מים לא נתבאר בהדיא, דמסוגיא דסוכה אין הכרע לדמות טיט הנרוק לאויר לגמרי, דסגי בזה שאין טובלין בו בפ"ע ומ"מ מצטרף, ואפי' אם ברוב מקוה סגי בטיט, אבל חזינן דאין לטבול בו, אפי' כשיש מים מ' סאה, וה"נ אויר דמצטרף ואין ישנים תחתיו גם כשא"צ לצירופו, וממתני' דקתני מעלין אין הכרע, כיון דכולו טיט אין טובלין בו, ע"כ לשנות לשון מעלין, דהא לא מצי למימר עושין מקוה מטיט, ומסוגיא דזבחים אין הכרע, דהתם נמי קאמר משלים מפני שאין טובלין בו בפ"ע, אבל לא שמענו מזה להצריך שיהא מים רוב שיעור מקוה, ולשון הרא"ש משמע דטיט כשלג, וכן בטוש"ע סתמו כמתני' דהטיט מצטרף, ואמנם הב"י הוכיח משמעתין דסוכה דלא סגי בכולו טיט, אבל אכתי לא שמענו מזה להצריך רוב מים, וכבר כתבנו לעיל סק"א דיש לקיים דעת הטור כהרא"ש שאין דין רוב מים כנגד הטיט, [שור"ר בספר מרן זללה"ה ס"ו סק"ה שכתב ע"ד השו"ע דבעינן רוב מ' סאה מים, וכ"נ עיקר כמ"ש בסמוך].

אבל יותר נראה פשטות הדברים שטיט הנרוק כאויר שבסוכה שרק משלים לשיעור מקוה, כלשון הגמ' זבחים כ"ב א' דבבביתו מן המים פריך אפי' בעינייהו, ומשמע דבטיט רק משלים, וסתמות דברים אלו שרק מצטרף להשלים מיעוט החסר, וכן מיושב שטיט דומיא דאויר בסוכה שרק מצטרף להשלים

במיעוט, וכן מיושב בסברא ממה שאמרו שאין מטבילין בו מפני שאינו מקוה גמור, ורק משלים לרוב מים, וכמ"ק בזבחים דדומיא דמ"פ קאמר דאמרינן עד רובו, וכן הדברים מסתייעין מדר' יהושע דלא מסתבר שאין שיעור למים הצפין ע"ג הטיט לבטלו ולהטביל בו, ואם טיט משלים רק במיעוט, ממילא מתפרש שהמים שצפין על גביו הם לכה"פ כ"א סאה, וסגי ברוב שיעור מקוה לחשוב עיקר המקוה מן המים.

ובזה מיושב טפי חילוקו של ר"י, דכיון שנאמרה הלכה שטיט רק משלים, ש"מ שאינו מקוה גמור, ולכן אין מטבילין בו, כדאמרינן באויר סוכה, וסבר ר"י דבמים צפין על גביו הר"ז כאויר שמתבטל בתוך הסכך כשר, ורק מן הצד כאויר מן הצד אין מטבילין בו, דלא נאמרה הלכה שאין מטבילין בו, אלא מסברא אמרינן כן, כיון שאינו חשוב מים לכל שיעור המקוה, וסברא זו אמרינן רק שהוא בפ"ע, ולא כשמתבטל למים.

מיהו לענין רוב המקוה טיט כגון שיש שם מ' סאה טיט וכ"א סאה מים, בזה ל"ד טיט לאויר סוכה, [ששם יש דין בדפנות, וגם אויר כחוץ למקוה דמי, וגם יותר מג"ט פוסל אפי' במיעוט], דטיט כמים דמי אלא דבעינן שיעור רוב מ' סאה מים גמורין, ול"ד למ"פ שהם מתערבין במים ומבטלין אותן, וגם בעינן מ' סאה מראה מים, ובטיט מן הצד ובעריבה ג"כ משלים, וכמבואר בזבחים כ"ב א' שטיט משלים לרביעית ומי פירות אינם משלימין, והיינו משום דבטיט נאמרה הלכה שמשלים, ומ"פ מדין ביטול אתינן עלה.

בפלוגתא דתנאי באיזה טיט אמרו

ב. שם באיזה טיט אמרו בטיט שהקנה יורד מאליו כו' פי' הרמב"ם והרא"ש שנשנו כפי סדר חומרן דר"מ מחמיר מכולהו וראב"צ מיקל מכולהו, ובאמת התנאים לא נשנו כפי סדר שנותרהם, אי גרסינן ר' אליעזר, אבל אי

שם אאב"ד אמר מקום שהמשקולת יורדת, ודאי מיקל הוא מדר"מ, שהמשקולת של עופרת ושוקעת במים טפי מקנה, ומיקל נמי טפי מר"י, כמבואר ברמב"ם ורא"ש.

שם רא"א היורד בפי חבית, פי' שאם החבית מלאה טיט והופכה ירד הטיט, וזה לכאורה טיט עבה הרבה, ומיקל טפי מאבא אלעזר.

שם רש"א הנכנס בשפופרת הנוד, ור"ש מחמיר טפי דלא מיבעיא היורד בפי חבית דאינו מצטרף, אלא אפי' היורד בשפופרת הנוד אינו מצטרף, אלא בעיני הנכנס בשפופרת הנוד, שאם יכניס כלי שפיו כשפופרת הנוד לתוך הטיט יכנס הטיט לתוך הכלי, - מ"ש הר"מ והרע"ב דשיעורו נקב של שתי אצבעות חוזרות למקומן לכאורה יש לפחות עובי הקנה, דכאן הכונה שנכנס בתוך השפופרת של הנוד, והנקב הוא פחות משפופרת הנוד דעירוב מקואות, ששם אמרו בעוביה וכחללה שהנקב הוא כזה ששפופרת הנוד נכנסת בתוכו, וכאן מיירי בחלל שבתוך השפופרת הנוד, שו"ר שכבר העיר כן הרש"ש.

שם ראב"צ אומר הנמדד בלוג, פי' הרמב"ם שמודדין אותו בכלי קטן של לוג, ולשיטתו מיירי בפיו רחב הרבה יותר משפופרת הנוד, אבל למש"כ נראה שאין מודדין בכלי קטן כזה אלא טיט רך שקרוב למים, א"נ הנמדד בלוג היינו שמודדין אותו בלוגין ולא בעריבה או בסאה, וזה מוכיח שמדתו בלח.

ובתוספתא א"ר יוסי היוצא במשפך, ואפשר שהוא מחמיר מכולם ולכן לא הביאוהו במשנה, דכולהו תנאי פליגי עליה.

לענין הלכה

וכתב בב"י בשם הסמ"ק שהלכה כדברי כולן להחמיר, פי' דאנן לא קים לן לשער הדברים, וכל שנראה באחד מאלו שאינו כן,

גרסינן ר' אלעזר אין מכריע, וע"כ יש כאן סדר אחר, אבל לפ"ז צ"ל דפי החבית צר משפופרת הנוד, ועי' ע"ז ע"ג א' חבית דנפיש עמודיה (ודוחק לומר דרק כלפי ציצית), ועו"ק דר"א אמר היורד בפי החבית ורש"א הנכנס, ויש חילוק גדול בין היוצא לנכנס, שיותר בקל יורד ממה שנכנס, ובפשוטו ר"ש מחמיר טפי מר"א, ואפשר דראב"צ ג"כ מחמיר מר"ש, שאין דרך למדוד בלוג אלא הטיט הנשפך כמים, בין אם הכונה שמודדין אותו לפי לוגין, ובין אם מודדין אותו בכלי קטן בלוג.

ולכאורה נראה דג' תנאי קמאי משערין טיט הנרוק לפי עניני הבנין, לומר דטיט הנרוק היינו הרך ונמחה בכל דהו, שאינו סותם ומעכב את הקנה והמשקולת, ואינו טיט העבה שבנין בו, וג' תנאי בתראי שיעורוהו לפי הנרוק מכלי לכלי, ולפ"ז אין רא"י שכולם סדר אחד בחומרתן זה למעלה מזה, אלא ששנה התנא תחלה דברי ר"מ שהוא סתם משנה כדקתני דברי ר"מ, ולא קתני רמ"א כו', ושנה עמו דברי ר"י ואבא אלעזר דקיימי בחדא שיטתא לפרושי טיט שאינו ראוי לבנין, והדר תנא דברי התנאים שמשערין אותו בהורקה מכלי לכלי, ובג' קמאי כל אחד מיקל משלפניו ובג' בתראי כל אחד מחמיר משלפניו, ואפשר דר"מ ור"י ואבא אלעזר מקילין טפי מראב"צ, - וכתב במלא"ש דגרסינן ר' אלעזר בלא יו"ד, וזה מיושב יותר דתנאי בתראי נחלקו בזה.

שם בטיט שהקנה יורד מאליו, דברי ר"מ, סתם קנה צף גם ע"פ המים, אבל כשמעמידין אותו זקוף כובדו קובעו ושוקע, וכששוכב הוא צף.

שם רי"א מקום שאין קנה המדה עומד, בתוספתא אמרו דקנה המדה זה הסלול, וכנראה הוא כבד מסתם קנה, ואם נופל או מוטה בטיט זהו טיט הנרוק.

זבחים כ"ב א' לרביעית אינו משלים

י. זבחים כ"ב א' אר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אינו משלים, פשטות הגמ' לרביעית דטבילת כלים כמ"ש תו' מדאמרינן בסוף שמעתא דבקדח בו רביעית מטבילין בו מחטין וצינוריות, ואין קושיא אם מיירי ר"ל בדין דאורייתא, דמי כיור נמי דאורייתא הוא, ועוד דבמקדש אפשר שלא בטלוח לרביעיתא, עי' פסחים י"ז ב', וכ"מ בשו"ע או"ח סי' ק"ס סי"ב דלענין נט"י אף מ"פ כשרין, וע"כ שאין בהם פסול דנטל סאה ונתן סאה.

שם לרביעית אינו משלים, כבר נתבאר לעיל ס"ז ס"ק כ"ה טעמא דמילתא משום דברביעית נאמר הלכה בשיעור רביעית מים, אבל במקוה נאמר שיעור שכל גופו עולה בהם, וכיון שלא נאמר שיעור במים, הרי כל המתבטל במים מצטרף לחשבון מים שכל גופו עולה בהם, עי"ש מדברי אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בזה, ודכוותה במי כיור דבעינן שיעור כדי לקדש ממנו ד' כהנים לא נאמר שיעור במים, ולכן המתבטל במים משלים לשיעור זה.

שם אי דפרה שוחה ושוחה כו'

שם אלימא למעוטי טיט הנרוק ה"ד אי דפרה שוחה ושוחה ממנו אפי' לרביעית נמי, ואי אין פרה שוחה ושוחה ממנו אפי' למקוה נמי אין משלים, פשטות הגמ' כמש"פ הר"ש מקואות פ"ב מ"י ותו' סוכה י"ט ב' וש"פ דפרה שוחה ושוחה זהו השיעור שנחלקו בו התנאים במקואות שם, שהרי אמרו בהדיא אפי' למקוה נמי לא משלים, וגם לא מצינו שני מיני טיט הנרוק, וכשאמרו אפי' לרביעית נמי, משמע דנמי משלים דוקא, אבל לא אמרו אפי' בעיניה נמי כמו שאמרו ביבחושינן אדומין, ואמנם בטיט אין מטבילין בפ"ע, אבל עכ"פ מוכח מזה דלא מיירי בטיט שמטבילין בו בפ"ע, עשטמ"ק אות ל"ב ולהלן בזה, ועוד

לא מצרפינן ליה, וה"נ מסתברא דכיון שהנדון בדאורייתא קי"ל לחומרא, ובפיה"מ כתב דהלכה כר"י, ואמנם כן דהלכה כר"י מר"מ ור"ש, ושאר תנאי לא הוו מארי דמתניתא כר"מ ור"י, [שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה בס"ו סק"ז דיש להקל כל שאין הקנה עומד בתוכו כר"י, אלא שדעתו שם דר"י מחמיר מכולן חוץ מר"מ] ובספר מאורות הגר"א הנדמ"ח כתב דהלכה כראב"צ דמיקל מכולהו, וצ"ע בדאורייתא אזלינן בתר המחמיר.

בקו' הר"ש מזבחים דהשיעור בפרה שוחה ושוחה

הקשה הר"ש דזבחים אמרינן דשיעור טיט הנרוק שמצטרף הוא אם פרה שוחה ושוחה, ולא הוזכר שם שיעור שום תנא דמתני', ותירץ דפליגי תנאי בכמה פרה שוחה ושוחה, ויש לתמוה כיון שזהו עיקר השיעור למה לא הוזכר ד"ז במתני', ונראה דההלכה נמסרה בלשון טיט הנרוק, ולכן נחלקו תנאי בשיעור הנרוק מכלי לכלי, או שנרוק שאינו ראוי לבנין, ובגמרא מפרש טעם ההלכה מפני שנחשב קצת כמים שפרה שוחה ושוחה ממנו, ונקט פרה שהיא מלחכת בלשונה עי' טהרות פ"ג מ"ח, ומוצצת לחלוחית יותר משאר בע"ח, וזהו ג"כ לשון שוחה ושוחה שאינה שוחה להדיא אלא שוחה ומוצצת, וכיון שחשובין כמים לכל תנא כדאית ליה משלימין נמי לרביעית, ולכן לא הביאו בגמרא חד תנא ממתני', כיון שהקושיא דלכל התנאים דינם שוה למקוה ולרביעית.

וב"כ תו' והרא"ש כתירוצ' הר"ש, וכ"כ הרמב"ם והראב"ד והסמ"ג וכ"ה בשו"ע, ובב"י כתב דלא כהסמ"ק, ובפשוטו כו"ע מודו נמי להסמ"ק, שהרי התנאים נחלקו בשיעור שפרה שוחה ושוחה, וע"כ שא"א להכריע כן מהמציאות, ובשטמ"ק זבחים כ"ב א' אות ל"ב פי' בשם תו"ח בע"א ועמש"כ בזה לקמן סק"י.

יהושע שטובלין בטיט שהמים צפין על גביו נחא טפי, שגם טיט ראוי לטבול בו, אלא דבעינן שיהא ע"ז שם מקוה מים ולא מקוה טיט, וה"ה בכיור דבעינן רוב מים ומיעוט טיט.

בדין רחיצת כיור בטיט שהמים צפין ע"ג

מיהו למעשה הרחיצה מסתברא דבעינן מים דוקא, דבשלמא בטבילה שייך לומר שבמים צפין על גביו, הרי הוא כבמקוה מים, אבל ברחיצה שמוציא המים מן הכיור, אם יוציא טיט במקום מים, לא מהני מה שבתוך הכיור מים צפין על גביו, שהרי לא נשתנה דין הטיט ע"י המים שלמעלה, שאף במקוה אם יסלק המים מלמעלה יפסל הטיט מלטבול בו, וה"נ כשרוחץ ממנו בטיט מסתלקין המים מעל גביו, ולא מהני השלמת הטיט אלא לשיעור ד' כהנים, דמהני קדח ממנו בכלי קטן, וה"נ מהני כל המשלים למי מקוה, וה"נ מסתברא דלמעוטי בפלוגתא עדיף, והרי לר"א ודאי אין רוחצין בטיט, ולר"י לא שמענו אלא במים צפין על גביו, ולית לן דכוותה ברחיצה, וכ"מ בספר מרן זללה"ה תניא ס"ו סק"ה וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בפ"ב מ"י, ומה"ט תמכו בפ"י השטמ"ק דמיירי במים שטובלין בהם לכו"ע, ולמש"כ נתיישב דלחשיבות שיעור ד' כהנים הר"ז כמקוה וטיט הנרוק משלים, אע"פ שלמעשה אין ד' כהנים יכולין להוציא ממנו מים לרחיצה, כמו שאין כל גופו עולה במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות מים וטיט מן הצד, ואפ"ה כשר לטבול אדם קטן מן הצד, וע"י להלן מה שקשה לפי השטמ"ק, - לפרש"י ותו' דרביעית היינו דנט"י שייך ג"כ לומר דמשלים לרביעית בכלי, והנטילה במים בלבד, ודוחק, וברמב"ם הלכות ביאת מקדש משמע קצת דמפרש גם בכיור להשלים הרחיצה בטיט, ובפ"א ממקואות ה"ב משמע קצת שפי' רביעית דנט"י.

דמאי ס"ד דגמ' דמיירי בטיט הנרוק שדינו כמים גמורים לכל דבר, שהרי בכה"ג אין ע"ז שם טיט כלל אלא מים עכורין.

וכבר נתבאר לעיל סק"ט דלהכי לא הוזכר במתני' פרה שוחה ושותה, מפני שבהללמ"מ נאמר טיט הנרוק, ונחלקו תנאי בהבנת לשון נרוק דמשמע מכלי לכלי, או דמשמע שאינו ראוי לבנין, ע"ש, וטעם ההלכה דמצטרף הוא לכו"ע מפני שפרה שוחה ושותה ממנו, וכאן נקטו בגמרא דבר השוה לכל התנאים, דלכל חד כדאית ליה אם פרה שוחה ושותה ממנו הר"ז כמים לכל דיני מקוה, ולהכי נקט פרה שהיא מלקקת בלשונה ומוצצת הלחלוחית שבטיט, ע"י טהרות פ"ג מ"ח, (וע"י ירושלמי תרומות פ"א ה"ב ולא ידי פרה) ונקט לשון שוחה ללקק בלשונה, ואינה שותה ממנו להדיא (וגם לומר ששוחה מעצמה) ובהללמ"מ נאמר דטיט הנרוק פרה שותה הימנו, ולא שיערו לפי שתיית הפרה שזה תלוי בכל פרה ובכל זמן.

בהא דטיט הנרוק משלים גם לרביעית

והא דפשיטא לן דטיט הנרוק משלים נמי לרביעית, היינו מפני שנאמרה הלכה למשה מסיני שטיט הנרוק משלים למקוה, משא"כ מי פירות דמדין ביטול מכשירין להו, אבל אינם מים ממש, ומה"ט טיט משלים לשיעור אפי' מן הצד, ומ"פ רק מעורבין [כההיא דחבית שנפלה לים הגדול מכות ד' א' ע"ש] ומה"ט חילקו מדרבנן במ"פ דאין מעלין אלא בהיו בו מ' סאה ודין טיט הנרוק ברביעית כדינו במקוה דבעינן רוב מים ומיעוט טיט, ומטבילין במים ואין מטבילין בטיט, אא"כ המים צפין על גביו לר' יהושע.

ולמודנו משמעתין דשיעור מים דד' כהנים בכיור הוא כשיעור מים מ' סאה במקוה, וכמו שבמקוה מצטרף טיט הנרוק אע"פ שאין טובלין בו, ה"ה בכיור, ולר'

בדברי השטמ"ק דבפרה שותה כשר

בשטמ"ק אות ל"ב כתב בשם תו"ח ליישב הא דאמרינן בשמעתין שיעור פרה שותה ושותה ולא הזכירו שיעורי דמתני' דמקואות, דבאמת בכל הני דמתני' אין פרה שותה ושותה, ולכן אין מטבילין בהם, אבל אם פרה שותה ושותה כשרין להטביל בהן בפ"ע, והא דפשיטא לן דמיירי בטיט שכשר להטביל בו בפ"ע, ביאר מרן זללה"ה דהיינו משום דלכיוור ודאי בעינן מים שאפשר לרחוץ בהם ד' כהנים, ולכו"ע א"א לרחוץ ד' כהנים מכיור שאין בו מים כדי ד' כהנים, שאין המים הצפין ע"ג הטיט בתוך הכיור מועילין לרחוץ בהם חוץ לכיור, ומה שאמרו בגמרא דבאין פרה שותה ושותה מהן אפי' למי מקוה אינו משלים, אין הכונה שאינו משלים למ' סאה, אלא שאינו משלים לטבול בו בעצמו, דומיא דכיור דבעינן שיעור שיוכל לרחוץ במים לחוד, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, אבל קשה דאי מיירי בטיט שטובלין בו בפ"ע ואפי' כל המקוה ממנו כשר, א"כ מה ענין זה לטיט הנרוק, ומה שייך להביאו בגמרא לענין כל המשלים למי מקוה, הרי אנו חושבין אותו כמים עכורין, ולעיל סק"ח הזכרנו אפשרות לומר דעדיין הוא בדין טיט הנרוק שאינו נפסל בשאיבה והוא בכלל מתני' פ"ז מ"א דמעלין ולא פוסלין, אבל הדבר מחודש להמציא כן, דודאי אין לנו בגמרא אלא טיט הנרוק אחד, ועליו אמרו בסוכה שמצטרף ואין טובלין בו, והוא זה שהוזכר בפ"ז מ"א בשם טיט הנרוק, וכן בשמעתין, וכיון שכן הדבר פשוט שטיט הנרוק שטובלין בו נפסל בשאיבה וא"כ לאיזה ענין נקרא טיט הנרוק, ומה שייך בו לשון השלמה, וגם בגמרא מוכח שלא הקשו אפי' בעיניה נמי, כמו שהקשו גבי יבחושי אדומים, אלא אמרו דלרביעית נמי משלים, וש"מ דרק אשלומי משלים, ולא אמרו דא"כ היינו מים גמורים, ועו"ק דמה ראו בגמרא לומר אפי' למקוה לא משלים, בזמן שהטיט הנרוק הזה

שאין פרה שותה ושותה ממנו הוא הטיט הנרוק הידוע שנאמרה בו הלכה ונחלקו בו תנאים והרי הוא משלים למי מקוה, ואילו הטיט הנרוק שפרה שותה הימנו שאינו בכלל טיט הנרוק, עליו נאמר דמשלים למקוה ואף לרביעית, ועוד דמה ראו להמציא שיעור דפרה שותה ושותה ממנו שאין שיעור זה נקרא בשם טיט בשום מקום, והול"ל אי במים עכורין הא לאו טיט הוא, ועד כמה נקרא מים עכורין עד כדי שפרה שותה ושותה הימנו.

ומכ"ז נראה שהגמ' מפורשת כמו שהסכימו תו' והר"ש והרא"ש והרמב"ם והראב"ד והסמ"ג שאין שני דינים בטיט הנרוק, אלא טיט הנרוק שהוזכר בשמעתין שמשלים למקוה, הוא זה שהוזכר במקואות ובסוכה, וכמפורש בגמרא שעל טיט הנרוק אמרו משלים ואינו משלים, ועל יבחושי אדומין אמרו אפי' בעיניהו.

אם טה"נ כשר לכל המקוה

ויש ללמוד משמעתין שטיט הנרוק אינו מצטרף אלא כשיש כ"א סאה מים כשרים, דאם איתא שטיט הנרוק כשר לעשות ממנו כל המקוה, אלא שצריך מעט מים למעשה הטבילה, א"כ שייך גם ע"ז לשון אפי' בעיניהו כדפריך ביבחושי אדומים, דהתם נמי למעשה הטבילה בעינן ריסוק, כמש"פ רש"י בעינו של דג שנימוק שומן עינו בחורו, ואמנם בטיט אין עצה להטביל בו, אבל מפשטות הגמ' נראה שלא למדנו בו אלא השלמה לשיעור, ולא רק חסרון במעשה הטבילה, וכבר נתבאר כן לעיל סק"ח.

בד' השטמ"ק בשלג וברד דאין ברייתן מן המים
בשטמ"ק אות ג' הביא בשם תו"א שהקשו מ"ט אין מטבילין בשלג וברד בעיניהו הרי תחלת ברייתן מן המים, ותיצו דלא חשיבי תחלת ברייתן מן המים, ומשמע מדבריהם שגם שלג וברד בכלל קושית הגמ' בטיט הנרוק, דאין סברא שלא ישלימו

- נמצאו בזה עוד דברים בספר ידים ס"ה סק"ח -

שם אי דפרה שוחה ושוחה ממנו בו' בלשון משלים, ואם מיירי טיט הנרוק

זבחים כ"ב א' אי דפרה שוחה ושוחה ממנו אפי' לרביעית נמי, פי' דאע"פ שהטיט המעורב במים משלים לשיעור, מ"מ דינו כמים עכורין שהכל מצטרף לשיעור, דכמו שיש דרגות בצלולין והדבר מובן שאף באינן צלולין ממש השיעור ברביעית שהן, ה"ה שזהו השיעור כ"ז שפרה שוחה ושוחה מהן, דהיינו שהיא שוחה אותם כמו שהן אע"פ שטיט מעורב בהן וה"ה אם זרק גוש טיט למים צלולין, — הא דהטיט עצמו דהיינו הסיד והעפר משלים למקוה ולרביעית מבואר בגמ' כאן שלא הקשו בטיט מאי משלים כמשה"ק ביבחושי אדומין, ש"מ שבטיט יש ענין השלמה שהטיט משלים את השיעור, וכמשנ"ת הטעם.

ובפסברא ה' נראה לפרש דפרה שוחה ושוחה, אין זה טיט הנרוק דתנן במקואות, דהתם מטבילין במים ואין מטבילין בטיט, אא"כ המים צפין על גביו לר' יהושע, וכאן מטבילין במים אלו לחד קאמר, דהתם נתחדש בהללמ"מ ענין טיט שמצטרף ואין מטבילין בו, וזה באמת בשיעור שאין פרה שוחה מהן, אבל כאן לא נחית לחילוק זה, ומפרש בטיט צלול יותר, דהא מיירי כשכל המקוה כך, ולא בטיט מצד אחד והמים צפין על גביו, דהתם אין פרה שוחה מהן ואפ"ה משלים ואין מטבילין בו, שו"ר שכ"מ בשטמ"ק אות ל"ב בשם תו"ח, [שו"ר שהארכנו בענין זה במקואות ס"ב סק וס"ז סק"י שהרבה ראשונים ס"ל שהכל שיעור אחד, ועי' במתני' שם פ"ז מ"א שהוזכר טיט הנרוק וזה מתאים להא דשמעתין, ועשו"ע אור"ח סי' ק"ס ס"ט וביור"ד סי' ר"א סל"ב ובבהגר"א באור"ח שם העיר בזה].

וכבר כתבו תו' דענין פרה שוחה ושוחה, לא שייך במה ששינונו בידים פ"א מ"ג דמים

לרביעית כמו שמשלימין למקוה, אבל קשה דזו מנין לנו אם באמת אין ברייתן מן המים דילמא יש לדונם כמ"פ דאין משלימין לרביעית, ועוד דא"כ מ"ט דרי"ש מקואות פ"ז מ"א דעושין ממנו מקוה בתחלה, וריב"ג אמר דאבן הברד כמים, ולכו"ע עדיפי ממ"פ, ועוד דכל הנהרות מתמלאין מהפשרת שלגים עד תשרי, כדאמרינן שבת ס"ה ב' ובש"ד, ופשוט לכל הראשונים דמטהרין באשבורן, כדתנן הנוטפין כמקוה, ועוד הקשה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דגליד מאי איכא למימר, דג"כ שנינו בו לשון מעלין כמו בשלג, אע"פ שהם מים שהוגלדו, ומרן זללה"ה הביא מקרא דישב רוחו ילדו מים דקאי אשלג וכפור וקרח דרישא שימסם בדברו ויזלו מים ברוחו, וכ"מ בשו"ע אור"ח סי' ק"ס סי"ב דשלג ואינך כשרין לנט"י, ולרש"י ותו' (וכנ"ק ברמב"ם פ"א פ"ב) רביעית דשמעתין בנט"י מיירי, א"ו שלג ואינך משנמסו דינם כמים לכל דבר, וקודם שנמסו יש לדון אם משלימין אפי' ברוב המקוה ואפי' כולו, או שדינם כטיט הנרוק דבעינן רוב מ' סאה מים, וה"ה למי כיור ולרביעית, דאחר שנמסו מים גמורין הן, וכשהם קפואים דינם כמקוה, (ועי' הגהמ"ר סו"פ במה טומנין, (ועתו' חגיגה י"ב ב'), ועראב"ד בבעה"נ הובא לעיל סק"א ודבריהם רק קודם שהופשרו).

ולאמור נראה לדייק מסוגיין דשלג וברד וכפור וגליד ומלח שבריתן מן המים לא גריעי מיבחושי אדומין ואפי' בעיניהו נמי, ואינם בכלל טיט הנרוק, ומתני' דקתני בהו מעלין, אגב טיט הנרוק, או משום דבמציאות א"א להטביל בהם, מיהו יש לדחות דשמעתין מיירי במיני מים שמשלימין, ומתפרש שפיר כשנימוחו, דומיא דעינו של דג, וכן חסרון דשאובין לא שייך במי כיור, ומ"מ שמעינן דעדיפי מטיט הנרוק.

משמע דהיינו דוקא בדאיכא חיבור של העין למי המקוה, אלא דהדג גופיה חיבור.

ומדלא קאמר אי רשב"ג אפי' בעינייהו נמי, ואי רבנן אפי' למקוה נמי לא משלים, משמע דל"פ רבנן עליה דרשב"ג, או שהדבר ידוע דהלכה כרשב"ג, וזה ודאי נראה מדריב"א דהכי הלכתא, דהא לא קאמר דלרשב"ג מטבילין, וש"מ דהכי הלכתא.

והנה בפשוטו רשב"ג לשיטתו במקואות פ"ו מ"ז דכל שהוא מבריית המים אינו ממעט משפופרת הנוד, וכן לשיטתו בידים פ"ב דאם נמצא על ידיו מבריית המים ידיו טהורות, ואמנם כ"כ הראב"ד דק"ל כרשב"ג משום דבשמעתין נקטינן כותיה, וכבר תמחו האחרונים ז"ל על הרמב"ם שפסק בפ"ח הי"א שמטבילין בעינו של דג ובכל שהוא מבריית המים, ובה"ו פסק דכל שיעמוד בשפופרת הנוד ממעטו אפי' דבר שהוא מבריית המים, וכן העתיק כסתירה זו בשו"ע סי' ר"א סל"ג וסנ"ב.

אב"י באמת יש לשאול בגופה דמתני' אם איתא דכל שהוא מבריית המים דינו כמים לכל דבר, מה שיין להזכיר שאינו ממעט בשפופרת הנוד הרי זהו עיקר המקוה, ואם רבנן פליגי עליה דרשב"ג וסברי שאין מטבילין בו, וממילא ממעט בשפופרת הנוד, מ"מ אין מקום מחלוקתן מתאים לדון בו בנקב של השפופרת הנוד, ולא במים שע"ג היד, אלא הו"ל לאיפלוגי בעלמא אם דינו כמים, וממילא פשוט שדינו כמים לכל דבר.

ומזה מוכח כמו שתירצו המג"א בסי' קס"ב ס"ק י"ז ומהרי"ח בגליון המשניות, והובאו בספר מן זללה"ה, דדוקא כשנימוח וראוי לטבול בו דינו כמים, והיינו רשב"ג דשמעתין וק"ל כותיה או דלא פליגי רבנן עליה, אבל בשלא נימוח אף לרשב"ג אין מטבילין בו, ומ"מ סבר דלענין שפופרת הנוד אינו ממעט ואינו חוצץ ע"ג היד, כיון דברייתו

שנפסלו משתיית הבהמה בקרקע כשרין, דהתם במים צלולין אלא שהם מלוחים או מרים או מאוסים, אבל הכא הנדון אם הם בגדר מים או בגדר טיט, ועי' בסמוך.

בלשון פרה שוחה ושותה

לשון פרה שוחה ושותה לפי שפרה שותה מים סרוחין טפי משאר בהמות כ"מ בירושלמי תרומות פ"א ה"ב שאין משקה יוצא מידי עופות ופרה שאפי' סרוח ביותר הם שותין, ולכן הוזכר בפרה ששתתה מי חטאת, שהיא עשויה לשותות כל המימות, ולכן לא הוזכר כלב שנאמר לענין אכילה גרועה בעלמא, דבמשקין עופות ופרה עדיפי מכלב, ועי' טהרות סוף"ג שהכלב אין דרכו להניח את המזון ולילך למים, ולשון שוחה אפשר דר"ל ששותה מעט, כשיעור שבשעת שחייה מועטת, אע"פ שלא תשתה הרבה מהן.

שם אפי' לרביעית נמי, לפמשנ"ת דר"ל ודאי מיירי גם ברביעית דכלים, א"כ באמת אין מקור לחלק בין רביעית למקוה של מ"ס, דתרווייהו בקרקע ודינם שוה לכל דבר, ואין כאן מקום להזכיר רביעית דנט"י שהיא לומדת מרביעית דאורייתא.

- עד כאן -

בדין יבחושיין וכו"ב, אם דוקא בריסקן

יא. שם גמ' אלא למעוטי יבחושיין אדומים אפי' בעינייהו נמי דהא תניא רשב"ג"א כל שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו ואריב"א מטבילין בעינו של דג, יש לדקדק מדלא קאמר אי דריסקן אפי' בעינייהו נמי ואי דלא ריסקן אפי' למקוה נמי לא משלים, ש"מ דאע"פ שלא ריסקן משלימין למקוה ואפי' בעיניהו, ואפשר לומר דיבחושיין אדומין לעולם כמרוסקין דמו, אבל אכתי עינו של דג מיירי דוקא כשנימוק שומן עינו בחורו וכמש"פ רש"י, והול"ל ואי דלא נימוק אפי' למקוה נמי לא משלים, וכן יש לדקדק מדברי ריב"א דמטבילין בעינו של דג כמות שהוא קיים, ולא

דמעיקרא נמי כמים דמי, אלא שהוא כמלח וגליל.

בטעמא דאין עושין כל המקוה מדברים שבריות מן המים

ולכן היה נראה לומר דכל שבריות מן המים משלים למקוה אפי' לא נימוח, ואפי' רובו של מקוה מהם, אבל למעשה הטבילה והרחיצה לא מהני כ"ז שלא נימוח, ואף שני גושים אפשר שאינם חיבור זל"ז, כמש"כ לעיל סק"ו לגבי מלח יבש, אבל מים שבנקב שבגופו מצטרפין עמו, ואם הדג במים הרי הוא חיבור לכל גופו, ומים ושמן שבעינו כבמקוה דמו, והיינו דאמרינן בשמעתין אפי' בעיניהם נמי, דלשיעור מקוה אפי' כולו מהם כשר, ומעשה הטבילה והרחיצה ענין אחר הוא, וכענין שמצינו בטיט הנרוק שאין טובלין בו, אבל התם החסרון בכח מקוה של טיט, וכאן החסרון שאינו טובל בהם אלא נוגע בעלמא, ואף בשלג וגליל ומלח שייך פסול זה, אלא שהם קרובין לימוח ויש בהם לחלוחית כל שהוא מיד, ואפשר דאף יבחושין אדומים כן, ועדיפי מזה שהם לחים כל הזמן, ולכן הזכירו בגמרא יבחושין אדומים, ולא ברייתו מן המים סתם.

ובזה מבואר טעמיה דרשב"ג שאינו ממעט בשפופרת הנוד ואינו חוצץ ע"ג היד, אבל רבנן סברי דכמו שאינו ראוי למעשה הטבילה, הרי הוא ג"כ מעכב בחיבור המקואות זל"ז, דשיעור שפופרת הנוד נמסר בעירוב מים זל"ז אבל דבר יבש שסותם את המעבר של המים, אינו מחבר בשיעור זה, ואמנם מקוה שחלקו בדבר שבריות מן המים אף לרבנן מצטרפין, אבל שיעור שפופרת הנוד בעירוב מים נאמר, וכן בנט"י כיון שהדבר הגוש אינו ראוי לנט"י, אינו כגוף היד לטהר מים שעליו במים השניים, דאין לחשבו כמים שע"ג היד, דאינו כמים לענין זה, והרי הוא כקיסם וצורר, ורשב"ג סבר דכגוש מים חשיב,

מן המים היינו רביתיהו דמים, א"נ י"ל דטעמיהו דרבנן משום דפליגי שאין מטבילין כלל בבריות מן המים, ואתו לאפוקי דלא נימא לענין חציצה דהיינו רביתיהו דמים, ולפ"ז קי"ל כרשב"ג בכולהו, עכ"פ חזינן דאף דבר שאינו כמים לענין טבילה, שייך לדון שאינו חוצץ.

וביאר מרן זללה"ה בתנינא ס"ו סק"ט ובמכתב הנדפס בהוספות לטהרות בדבר גוש אין ע"ז שם רחיצה כלל, ובתורה רחיצה כתיבא, ולכן אף לרשב"ג אין ע"ז שם מים, נומה"ט פשוט להרמ"א שם ס"י דדוקא בריסקו כשר לנט"י, דלמעשה הנטילה פשוט דבעינן רחיצה בדבר לח ולכאורה לפרש"י ותו' דרביעית דנט"י קאמר, ע"כ בנימוח דוקא מיירי, אא"כ נימא דנפ"מ לשוירי טהרה דחשיב בא מרביעית, והוכיח משמעתין דלהשלים נמי לא משלים כשהוא גוש, מדלא מפרשינן מילתיה דר"ל כשהוא גוש, ולומר שאינו משלים לרביעית.

אבל הדבר מחודש טובא לומר דדבר שאינו כמים לשום דבר ואפ"ה אינו ממעט בשפופרת הנוד, דהא סו"ס אין כאן חיבור הראוי, ואמנם שייך לומר דכשהוא מעורב במים הרי הוא בטל, אבל אנן קיימינן בדבר העומד דבוק לכותל וממעט הנקב, והיכי פסיקא לן לומר שאינו ממעט, ועוד דרשב"ג אמר טעמא מפני שהוא טהור, ומשמע דהיינו מפני שדינו כמים, דאל"כ הול"ל כל שבריות מן המים אינו חוצץ, ועוד דע"ג היד הדבר מחודש טובא לומר כן, דהא ודאי לגבי ידו קפיד וחייץ, ועו"ק דאם איתא דטעמא דמטבילין בו תלוי עיקרו במה שנימוח הו"ל לרשב"ג לפרושי דכל שבריות מן המים שנימוח, ועוד דריב"א דקאמר בעינו של דג משמע שכל הדג חיבור לטהר כשטובלין בעינו, ועוד מדלא אמרו בגמרא אי דנימוח כו' משמע שכל שבריות מן המים דינו כמים, וכן בסברא דכל שכשנימוח דינו כמים ע"כ

ושפיר נטהר הכל ע"י המים השניים, והמג"א שם באמת כתב דאף שלג שע"ג היד אינו נטהר במים שניים כשלא ריסקו, ואע"פ שלענין טבילה אפי' בכולו נוטה שמצטרף עמג"א סי' ק"ס ס"ק ט"ז, ואמנם זה צ"ע וכמ"ש הפמ"ג, אבל חזינן דאע"פ שמצטרף מיעוטו לכו"ע, מ"מ י"ל דחוצץ ע"ג היד.

מיהו קשה דלפ"ז מצינו אוכלין שיש להם טהרה במקוה, שהרי דגים מקבלין טומאה כדתנן פ"ג דעוקצין, ול"מ שנטהרין בטבילה, וכן שנינו במקואות סופ"י אכל אוכלין טמאין כו' שאינם טהורין בגוף, ולא משמע שדגים כמים לענין זה, ועוד למה דגים שע"ג קרקע מק"ט, אם דינם כמים, [שו"ר שמרן זללה"ה בקמא ס"ח סק"ג נסתפק בזה], ועוד מבואר במכשירין פ"ו מ"ג שדג צריך הכשר לקבלת טומאה, ומשמע שאין בו דין מים כלל, אפי' לגבי נפשיה, [שו"ר שכבר רמז לזה מרן זללה"ה בתנינא ס"ו סק"ט בסוה"ד] ועי' להלן מדברי הראב"ד.

ולכן נראה כמ"ש מרן זללה"ה דדבר גוש שברייתו מן המים אינו כמים, וטעמיה דרשב"ג שאינו ממעט בשפופרת הנוד, מפני שאם ירסקנו יהא כמים, ולכן הוא שייך בשם מים שלא למעט בשפופרת הנוד, ושלא לחצוץ בפני המים השניים לידו, וזהו שנקט כל שהוא מבריית המים טהור, שיש בו כח טהרת מים, ומ"ש דמטבילין בו היינו בלח דשייכא ביה טבילה, וריב"א קאמר דדוקא בעינו של דג מטבילין, לאפוקי דג עצמו שאינו כמים, ולא אמרו בגמרא אי דריסקו כו' כיון דיבחושינן אדומים לעולם כריסקן דמי ומטבילין בהם.

ולפ"ז כל שתחלת ברייתו מן המים שנימוח מטבילין בו, וגדר הדברים דכל שברייתו מן המים אם החזירו להיות כמים דינו כמים, (ק"ו מעפר שבטיט שנעשה כמים), ואם לא נימוח אינו משלים למקוה כלל, וממעט בשפופרת הנוד, כדעת הרמב"ם שלא

פסק כרשב"ג במשנתנו, והראב"ד הוכיח משמעתין דקי"ל כרשב"ג, אבל אפשר דלפי מהדו"ב ידיה, הוה הדר ביה, דהראב"ד סבר במהדו"ק דכל שברייתו מן המים משלים למקוה אפי' לא נימוח, ודינו כשלג ואינך דדוקא במיעוט מקוה משלים, וא"כ דיניה דרשב"ג בשפופרת הנוד היינו דיניה דשמעתין, אבל במהדו"ב חזר בו ופירש הא דמטבילין בו בנימוח, ואז אפי' כל המקוה ממנו מטבילין בו, ולפ"ז בלא נימוח י"ל דאף להשלים לא מצטרף, וא"כ אין רא"י משמעתין להחיא דשפופרת הנוד דמיירי בלא נימוח, (וגרס בגמרא מטבילין בעינו של דג ואפי' עינו של דג, ופירש שמטבילין את מי עינו כשנטמאו, וכתב דהיינו דוקא כשירסקם, דאל"כ הו"ל אוכל ואין לו טהרה במקוה, ועמש"כ בזה לעיל).

ולאחזק נראה דשלג וגליד ומלח אינם ממעטין בשפופרת הנוד, דעד כאן ל"פ אלא בברייתו מן המים שהוא גוש ואינו משלים למקוה, אבל כל שמשלים למקוה ודאי שאינו ממעט, הגע עצמך הרי שמעבר לשפופרת הנוד כולו שלג, דהיינו הי"ט סאה שצריך להשלים, מה ריעותא יש שהשלג בשפופרת הנוד, הרי הנדון רק לצרף שלג, וה"ה כשמצטרף מים משני הצדדים, ואינו בכלל כל שיעמוד בשפופרת הנוד ממעטה, דהתם מיירי בדבר שאינו מצטרף, ולכן ממעט.

בדין דם דגים אם הוי משקה

יב. במג"א סי' קנ"ח סק"ח כתב דדם דגים וחגבים אינו משקה, וכבר תמה הגרע"א ז"ל בגליון דדם דגים ברייתו מן המים ודינו כמים דלא גרע משומן עינו שנימוח, מיהו אמת הוא מה שהעיר המג"א דדם הנמנה בז' משקין אין דם דגים בכלל, דהתם בעינן דם חללים, ובדגים כל דם מכשיר משום דהו"ל מים, וא"כ היה מתרבה מדין מים, ודם חגבים נקט המג"א שאין בו משום

דם לענין הכשר, אע"פ שיש ענין נטילת נשמה בדם דגים, כדאמרין שבת ע"ה א' גבי חלזון.

בענין ציר דהוי כמי פירות

הקשה מרן זלה"ה בתנינא ס"ו סק"ט מ"ט חשיב ציר כמי פירות הרי הוא בא מבריית המים, והדין נותן שיהא כשומנו ודמו של דג, וסתם ציר של דגים הוא, וכמבואר בכמה דוכתי, וכ"פ הרא"ש, וכש"כ מור"י שהוא מקרבי דגים ותרין [בסוה"ד במוקף] דציר זיעה בעלמא הוא כדאמרין בכורות כ"ב א' דלאו בר קבולי טומאה הוא, וכמבואר ברפ"ו דמכשירין שאינו מכשיר, וכיון שאינו מיחוי גוף הדג אין דינו כמים, ואע"פ שגבי שרצים מרבין צירן מקרא, ובעירובין כ"ז א' אמרין דציר שומנא דפירא הוא, היינו חלק השומן שמתמצה מהדג, אבל עיקר מימיו הם כזיעה שנחשבת דבר מחודש, ולא דיינין ליה כברייתו מן המים, כענין שמצינו בתמך שהחמין שדינו כפרי, אע"פ שכולו מים, מ"מ הקיוהא משנה דין המים לפירות, כדילפינן מקרא דשכר עירובין כ"ז ב', ולא חשיב ברייתו מן המים כיון שהקיוהא מעלמא אתיא, והיא עיקר, וכן זיעת הציר מעלמא אתיא, אבל דמו ושומנו של דג מן המים אתו, וכדחזינן בעירובין שם דאפי' מאן דממעט ציר שאינו פרי, מ"מ דגים חשיבי פרי, ואמנם שם ממעטין מים ומלח, מ"מ חזינן שהציר אינו כדג עצמו, ואי משום מים שבו, הרי חשבינן ליה זיעה, וכן לענין מור"י נראה שם דאפי' מאן דמרבח דגים מ"מ ממעט מור"י, דהיינו כשקרבי דגים מעורבין בו, וש"מ שגם בזה העיקר הוא הזיעה דעלמא, כמו ציר, אלא שמעורב שם טפי בעין מקרבי הדגים.

אם שאיבה פוסלת בשמנו ודמו של דג

ויש להסתפק אם שאיבה פוסלת בשמנו ודמו של דג, ונראין הדברים דלא גזרו ע"ז משום שאובין לא במקוה ולא משום בא רו"ר במים שאובין וטהור שנפלו על רו"ר ג' לוגין,

דנהי דדינא כמים לענין טבילה, אבל ליכא למיגזר בהו אטו רחיצה, דסו"ס דם ושמן הם בתכונתן, ועדיפי משלג וגליד דסו"ס מים נינהו וכשנימוחו פסולין, אלא שיש לדון להסוברים דכולו שאוב פסול מה"ת, א"כ מצינו מקוה שכולו שאוב וע"י דבר המק"ט, דהא אפי' בעינייהו כשרין, וע"י בספר מרן זלה"ה קמא ס"ח סק"ג, ולפי מה שהחמיר מרן זלה"ה בשלג, ע"כ יש להחמיר גם בברייתו מן המים, דהא בזה לכו"ע אמרו אפי' בעינייהו, וע"י לעיל סק"ג.

בדין מקוה שנתן בו עפר ונעשה טיט הנרוק ונשלם למ"ס

יג. כתב מרן זלה"ה בקמא ס"ח סק"ב דמקוה שיש בו ל"ט סאה מים ונתן לתוכו סאה עפר ונעשה טיט הנרוק הרי העפר משלים למ' סאה, ור"ז פשוט לפמ"שנ"ת לעיל סק"ז דמשערין טיט הנרוק כמו שהוא העפר עם הטיט, וכיון שאם עירב עפר עם מים חוץ למקוה, משתער הטיט כמות שהוא עם העפר, אין לחלק אם עירבו עם העפר בתוך המקוה.

מיהו נראה שאין כל עפר בדין טיט, דעפר רגיל שוקע ואינו מתמזג עם המים להיות גוף אחד, ואינו בדין טיט, ע"י פרה פ"ח מי"א באר שנפל לתוכה חרסית או אדמה ימתין לה עד שתזל כו' ופר"ש שעפר אינו מתערב כ"כ כמו מים במים, וחרסית פיה"מ טיט, והיינו שגם טיט רובו שוקע, אבל עכ"פ אין עפר ששוקע מיד בכלל טיט הנרוק.

ובזה מיושב מ"ש בטוש"ע סמ"ז דמקוה שנובע ונתייבש וחלחלו לתוכו מים שאובין שנשפכו בכור רחוק כשר, וכתבו הב"ח והש"ך והט"ז דדוקא נובע אבל סתם מקוה לא, וכמ"ש הטעם בתשובת הרא"ש דנקטינן שעי"ז נתעוררו גם גידי הנביעה, ויש לשאול להוי כטיט הנרוק שאין שאיבה פוסלת בו, ואפי' להסוברים דבעינן רוב מים כשרין, מסתברא שמים שנצללו מן הטיט כשרין, ואין

דנהרא, וכן שנינו סתמא טיט וגליד ותמד וכולהו אפי' משאובין, וכן בסברא דכמו שטיט אינו נשאב, בטלה ממנו תועלת השאיבה כשנתגבל, ששוב אינו ראוי לרחוץ בו.

במתני' הטביל בו את המטה, בהא דבעינן מים מקדמין

יד. פ"ז מ"ז הטביל בו את המטה אע"פ שרגליה שוקעות בטיט העבה טהורה מפני שהמים מקדמין, פי' שהשקע שנעשה במקום הרגלים נעשה כחורי המקוה, והמים מקדמין שם קודם הטיט ואינו חוצץ, מיהו לקמן פ"ט מ"ב משמע שכל טיט אינו חוצץ כשיש בו טופח, וא"כ אפי' אין מים מקדמין טהרה, ולכן היה נראה דמים מקדמין בעינן הכא כדי שיהא בדין חורי המערה, שהמים מקדמין לטיט והרי המטה שוקעת בחורי המים, אבל אם לא היו המים מקדמין לא היה הקרקע שבו הטיט נחשב כחורי המקוה, ואע"פ שאין הטיט חוצץ, מ"מ חשיבי רגליה כחוץ למקוה, אבל קשה דכיון שנעשין גומות בטיט העבה, יש לחשבן כחורי המקוה אף בלא מים מקדמין, ונראה מזה דאע"פ שטיט לח אינו חוצץ, אפי' לא נימוח כדתניא בטבעת שבתוך לבניה, מ"מ טיט שבגומא חוצץ, דדוקא כשמים מקיפין אותו מכל צד, מהני חלחול המים לחשבן כבמקוה, דלא אלים הטיט לחצוץ כנגד הלחלוחית אלא כשיש לו קיום כנגד המים, וזוהי סברא מחודשת בחציצה דכל שאינו עומד בפני המים דינו כבמקוה, ומיושב בזה הא דדיו ודם וכל הלחין שאין חוצצין, שלא הצריכו להמתין עד שיחלחלו, דכיון שיש בהם לחלוחית ואינם עומדים בפני המים, חשיבי מיד כבמים, ואולי אף בלא לחלוחית כן, כשלש שערות קשורות ולפ"ז בכל המחלחלין ג"כ י"ל דהשיעור עד רוב, משום דדמי לאינו מקפיד, כיון שאינו חוצץ בפני המים, אבל במציאות עדיין לא הגיעו המים.

חוזר וניעור בהם פסול שאובין, ולמש"כ נחא דהמים שנבלעו בקרקע לא נעשו טיט, אלא חלחלו דרך העפר, ולכן לא נטהרו מדין טיט הנרוק, וכן מצינו בפ"ב מ"ו שטיט העבה ג"כ מימיו פסולין, אלא ששם המים לא נבללו, דמשמע שמושכין מיד, ועכ"פ גם חלחול ששם מיירי בכה"ג, ובחגיגה כ"ב א' ג"כ מבואר דחלחול הקרקע אינו עושה כולה כטיט, אלא כנקבים שהמים מחלחלין דרכם.

ובתשובת הרא"ש כלל ל' ס"ד ג"כ דנו במקוה שייבשוהו בעפר אם המים שלמטה מתבטלין, ולא דנו דלהוו כטיט, והיינו משום דסתם עפר אינו מתמוזג עם המים ליחשב טיט, וכן הביא בש"ך ס"ק נ"ז שמייבשים בחול, ולא הכשירו בשנעשה בטיט.

ברם אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה נסתפק בעיקר הדברים אם מים שאובין שעשאן טיט הנרוק נטהרין, כמים שאובין שהגלידו, או דמים בטיט לא בטלי לגמרי ואינם נטהרין בעשיית טיט, ולא אמרו אלא שטיט אינו נפסל בשאיבה, ובאמת מצינו במי חטאת שגבלין בטיט דנחלקו ר"י ורבנן אם בטלו ע"י הטיט, בפרה פ"ט מ"ה והרמב"ם בפט"ו ה"ו פסק בזה כרבנן דלא בטלו, אבל מי חטאת גריעי דאפי' בהגלידו תניא בתוספתא דנימוחו חוזרין לטומאתן, וגם כשרין להזות בהם כמ"ש הרמב"ם פ"ט הי"ג מהתוספתא, ובמים שאובין אינם חוזרין לטומאתן, וא"כ למעוטי בפלוגתא עדיף דעד כאן ל"פ רבנן עליה דר"י אלא במי חטאת, אבל בשאובין מודו, מיהו י"ל דהתם בטיט העבה, אבל בטיט הנרוק שפרה שוחה ושוחה י"ל דלכו"ע לא נטהרו במי חטאת, ומ"מ פשטות הדברים דכל טיט הנרוק מצטרף, וכדתניא בתוספתא מודה ר"י שמביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק כו' וסתם טיט שבעריבה גיבלו האדם במים שאובין, ועכ"פ לא הוזכר שדין הטיט דוקא בלקחו מרקתא

וא"ת מנין קים להו לחז"ל ד"ז, הרי בהללמ"מ נאמר רק דין שאינו מקפיד כלפי האדם דחשיב כגופו במים, אבל דבר שהאדם מקפיד ואינו כגופו יש להצריך מים ממש, וי"ל דבאמת גם דבר שאינו מקפיד אינו כגוף האדם, כדתניא בתוספתא שבר"ש פ"ט שכל החציצות לא טמאין ולא מטמאין, והיינו מפני שאינם כגוף האדם, וא"כ המים שבאין ע"ג החציצה אינם חשובין כבאין על גוף האדם, וגדולה מזו מבואר בפ"י מ"ה דאין המים צריכין לבא ע"ג החציצה, שאפי' היד הארוכה חוץ למים טהור, וכיון שלא באו מים על בשרו, ולא על החציצה, א"כ איך נטהר, וע"כ הטעם משום דחשיב שגוף האדם כולו בתוך המים, כיון שאין דבר שמבדיל בינו ובין המים, דדבר שאינו מקפיד אינו חשוב לחצוץ ולהבדיל בינו למים, ונמצא שבאמת לא באו מים על בשר, אבל כל בשרו נכנס תחת המים בלא חציצה, ומאותו טעם ועדיפא מינה יש ללמוד דכל דבר שאינו חוצץ בפני המים, אינו מפסיק את רשות המים בינם לאדם, וחשיב כולו תחת המים, וזהו לשון הדרשא שאמרו בגמרא שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, פ"י דבר המפריד ומבדיל בין בשרו למים, ודבר שהמים מחלחלין דרכו אינו מהוה חציצה, וקמ"ל בהללמ"מ שאף דבר שאינו מקפיד עליו אינו מהוה חציצה, [ועדיין קשה כמשה"ק אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ע"ז דהא טבעת בלבינה הוי כולו, ואפי' אינו מקפיד חוצץ, וע"י להלן בזה].

שו"ר בספר מרן זללה"ה שכתב גבי דיו ודם ושאר הלחין דאע"פ שהמים מחלחלין, מ"מ אין הכשר הטבילה מפני המים שנוגעין בגוף ע"י החלחול, אלא במים שמקיפין את הדיו, וז"ל בתנינא ס"ו סק"ח דאף לפרתו [שהמים מחלחלין לשון התו' חולין כ"ו ב' שדרך היין עוברין המים אל גוף האדם ועלתה לו טבילה], עיקר הטבילה הוא במים שסביבות הדיו והיין והחלב, דאע"ג דמים מחלחלי מ"מ

בדיני חציצה אם יש להמתין עד שיחלחלו המים (ובאמת צ"ע בכל עניני חציצה שלא הוזכר בפוסקים להמתין עד שיחלחלו המים, והדברים סתמן כפירושן שכיון שאינם חוצצין טובלין ועולין כדרכן, וא"צ להמתין כלום, ולכאורה במציאות ודאי שאין המים מחלחלין בשעה קלה של הטבילה, כגון בחוטי צמר שנחלקו ר"י ורבנן אם חוצצין, הרי ודאי שנדבקין יפה מדפסלי רבנן, ואפ"ה א"צ לר"י להמתין הרבה עד שיחלחלו, וכן בחוטי שער ותיכי חלילתא לכו"ע, וכן ברצועה שבצוארה שאינה חונקת עצמה, וכן בשלש שערות אינן חוצצות, ובשתים דקי"ל שאינם חוצצות ואילו ר"י אמר דשתים איני יודע, והיה ראוי להצריך שימתין הרבה, דהא ר"י מספק"ל שמא אין המים מחלחלין בו כלל, וודאי שאין מחלחלין מיד, מיהו יתכן שבשהיה מרובה גם דנימא אחת קשורה מחלחל [ובקליעת שער ע"י השד כתב בפ"ת סק"ו בשם חמו"ד להמתין, ולא הזכיר כן בשום מקום], וכן בגלד תוך ג"י ולפלוג' לח שאמרו שהמים מחלחלין, לא הצריכו להמתין כלל, וכן בדיו וחלב ודבש ודם ושרף הלח, דנקטינן עיקר כהפוסקים דהטעם מפני שהמים מחלחלין ולא הצריכו להמתין, וכן בטיט שאינו חוצץ מיירי שנשאר טיט על בשרו, ובתוספתא הנ"ל מפורש שאפי' בתוך לבינה שנשארת שלימה מהניא טבילה בטיט לח וכן לגין שסתמו בטיט, [ועדיפי מבית הסתרים, שהרי מעות שבפיה נשאר הרוק שעל גבן טמא כדתנן פ"ח מ"ה], וכן בשירים ונזמים וטבעות ואגד שעל המכה דרפויין אין חוצצין, לא אמרו להמתין שיחלחלו, (וע"ע חולין כ"ו ב' ובתו' שם).

בדבר שאינו חוצץ אם צריך שיבואו בו המים ומכ"ל זה משמע לכאור' דדבר שאינו חוצץ בפני המים, אפי' אם באמת לא הגיעו מים לבשרו טהור, דחשיב בשרו כבתוך הרשות והכח של המים, ורק כשהעמיד דבר החוצץ בינו לבין המים, לא קרינן ביה בשרו במים,

בבשרו, וכ"ז שם סק"ז שאין שם מקוה על טיט העבה והמים הטופחין בטלין אגב הטיט, אבל כשהטיט על בשרו אינו חוצץ דחשיב כאילו כל מי המקוה נוגעין בבשרו, כיון שהמים שסביבות הטיט מחרחרים דרך טיט הלח.

נמצא לפ"ז שהדברים היבשים שהמים באין בהם כחוטי שער ותיכי חלילתא ושערות קשורות ואגד שעל המכה, א"צ להמתין שיבואו המים על בשרו, אבל דוקא ברובו כשר מדאורייתא, ומדרבנן עד רובו, אם לא באו מים על בשרו, נואין להקשות מסתמות הדברים, שהרי בכל אינו מקפיד השיעור ברובו, ודיו ודם וחלב לחין וטיט לח אפי' כולו אינו חוצץ, דהטופח שנוגע בבשרו זהו כמי מקוה, ומדלא גזרו רבנן בטבעת שבלבינה, ש"מ דעדיף מרובו שאינו מקפיד, שאין כאן חציצה כלל, וצריך עוד להתיישב בכ"ז.

במתני' משמע דצריך שיבואו בהן המים

מיהו קשה שהרי שנינו בפ"י מ"ד אלו שהם צריכין שיבואו בהם המים הקשר שבפרקסין שבכתף כו', וע"כ שיבואו ממש קאמר, דהא ראוי לביאת מים בעינן גם באלו ששנינו ברישא שא"צ שיבואו בהם המים, שדינם כבית הסתרים, וש"מ דבכל הני שאין דינם כביה"ס בעינן ביאת מים ממש, ולא משמע דאתא לאפוקי שהקשר בעצמו לא יחוצץ, אבל א"צ ביאת מים ממש, משא"כ ברישא דאע"פ שהקשר מונע שאינו ראוי לביאת מים כיון שאין מעכב חיצוני שפיר דמי, כתוך העין והפה, דפשטות הדברים דצריכין ביאת מים ממש, וכן בבגדים אמרו עד שיבעבעו ושינוחו מבעבועין, ולא סגי בראוין לביאת מים, וע"ע בתוספתא פ"ח ה"א.

ומוכח מזה דליתא לכל מש"כ, אלא בחציצות אפי' כאלו שהמים מחלחלין בהם, בעינן שיבואו מים ממש, אלא דנקטינן סתמא

רובו נשאר חלב, ואינן ראויין להכשר טבילה, אלא כיון דמחלחלי בהו מיא אינן חוצצין בין גוף למי המקוה, [ע"ש ההמשך שבזה מיושב הא דמיינתין מינה בפסחים ס"ה ב' שאין הדם הלח חוצץ בין כהן לרצפה, והרי התם ליכא מיא דמחלחלי, אלא כיון שאין הדם הלח מפסיק הפסקה גמורה בין רצפה לכהן, שאינו מעכב את הרגל מליגוע ברצפה, לא חשיב הפסק, ומזה ג"כ חזינן דענין חציצה בדבר המפריד אבל דבר שאין בו כח להפסיק ולחצוץ, אע"פ שנשאר ממנו באמצע אינו מהווה הפסק, אלא מתבטל וכגופה של רצפה חשיב לענין זה].

מיהו נראה דהמים הטופחין שבטיט וכן המשקין הטופחין שבדיו, נחשבין ג"כ מי מקוה במקומן, והם נוגעין בבשר ובכלי, ולא מפני שהמשקה הטופח בעצמו חיבור הראוי לטבילה, דהא חזינן בקרקע המקוה דבעינן מים מקדמין, אלא כיון שהטיט אינו מהווה חציצה בין מקום בשרו למים, הרי כל משקה טופח שנמצא שם נחשב ממי המקוה, כיון שאין דבר שמפרידו שלא יתבטל למקוה, ואף כשאין משקה טופח ע"פ כולו, י"ל דדי בזה שלא יהא כאן החסרון של כולו שאינו מקפיד שחוצץ, ואע"פ שיש סברא לומר דדבר שאינו חוצץ בפני המים עדיף מדבר שאינו מקפיד, ששם באמת אינו כגוף האדם כמשנ"ת, מ"מ מאותו טעם דפשיטא לן התם דכולו גרע, והיינו משום דבעינן שם רחיצה לאדם עצמו, ה"נ הכא לא מסתבר שתחשב טבילה בלא רחיצה כלל, ונפרט אם נימא שג"ז נלמד מהלל"מ, ע"י לעיל, אבל כיון שהטופח שעל בשרו נקרא מי מקוה, וכן הטופח שבדיו ובדם מיקרי משקין שדינם כמי מקוה, הרי נתקיימה כאן רחיצה בכולו ולכל הפחות במיעוטו, ורובו נטהר מפני שאין כאן חציצה וכמשנ"ת, וכ"נ לשון מרן זללה"ה שכתב דעיקר הטבילה במים שבחוצץ, ומשמע דחלק מהטבילה מתייחס לטופח שנוגע

חוצץ בפני המים, אבל אינו מנגב את המים, ועי' בזה לק' ס"ק ט"ו.

והא דתנן פ"ט מ"ב שאין טובלין בהם ולא מטבילין אותן, היינו שאין טובלין אדם וכלים כשהם חוצצין על גופן, ולא מטבילין אותן שאפי' מכניס לבינה מהם כולה במים חוצצת על מה שבתוכה, [ואע"פ שאין הגוף מגין על הטיט בשום צד], ושאר כל הטיט מטבילין בו כשהוא לח, פי' בין טובלין ובין מטבילין, שאינו חוצץ על בשר האדם והכלים, וכן כלי שבתוך לבינה שהטיט שלה טופח, מטבילין הלבינה והכלי טהור, וכן לגין שהוא מלא מים וסתם פיו בטיט טופח, אם הטיט מגיע עד המים והטביל כל הלגין הרי הוא חיבור והמים טהורין, אבל אם יש הפסק אויר בין הטיט למים אינם נטהרין, [והר"ש והרא"ש פי' שאין טובלין בהם בתוך הטיט והיינו אף כשהמים מקדמין, אבל לא מיירי בטיט הנרוק שבבורות].

ואם כולה שקעה בטיט העבה לא מהני מים מקדמין, שהטיט הוא כחוצץ למקוה, שאפי' בטיט הנרוק פסל ר"א בפ"ב מ"י, ור"י מכשיר רק בטיט הנרוק שהוא כמים, וכ"כ מרן זללה"ה בקמא ס"ט סק"י דלהכי בלבינה א"צ מים מקדמין מפני שהטיט אינו חוצץ והלבינה מוקפת במי המקוה וחשיבא הטבילה בכל המקוה, וה"ה בטיט הנרוק דומיא דלבינה, אבל בטיט מן הצד או מלמטה בעינן שהטיט עצמו יחשב כמקוה, ובטיט העבה שנעשין גומות חשיבי כחורי המקוה, אבל בטיט הנרוק שאין נעשין גומות לא מהני אפי' מים מקדמין לר"א, א"נ מן הצד אפי' אם קדמו מים כגון שהכניס הכלי מן המים שבצד לטיט, ומרן זללה"ה כתב שבטיט הנרוק אין מועיל מים מקדמין מפני שהטיט מתערב מיד עם המים ונעשין טיט, אבל ע"כ כונתו גם מפני שאין לגומות קיום, שהרי טיט הנרוק אינו חוצץ כלל, (ועמש"כ בכ"ז בהוספה הנ"ל בסוה"ד דאין חילוק בין טיט שבקרקע המקוה

שבאו מים, ואולי לא גזרו לחוש במיעוטין שמא לא הספיקו לחלחל, אבל עכ"פ צריכין ביאת מים ממש, וכל הני דלחין אין חוצצין חשיב כביאת מים ממש, ע"י טופח שבהם, דע"י מים שחוצה להם נעשה כל הטופח כמי מקוה, דבמציאות חיבור המים חשוב יותר, כשהמשקין והטיט שהם מעורבין בו אין להם קיום גמור, משא"כ בטיט שבקרקע המקוה.

וכעת ראיתי עוד בדברי התו' חולין כ"ו ב' זבחים ע"ח ב', ולפמש"כ בזה לקמן ס"י סק"י מוכח שם דמשקין וטיט שבכלי חוצצין אע"פ שיש בהם טופח, ורק מעט משקין שעל גוף האדם ומעט טיט שע"פ לגין שמים מלאים תחתיו, או אפי' טיט שבלבינה, שאין לו קיום וחלחול המים עיקר טפי מכח הטיט, ושמענין מזה דאע"פ שהכלי המלא בטיט ומשקין נטפל כולו למי המקוה מ"מ הטיט שבתוכו חוצץ, וא"צ לחלק בין טיט העבה שבקרקע המקוה לתוך המקוה, אלא תלוי במציאות אם הטיט מתקיים או מתחלחל ע"י המים, ועמש"כ בזה מרן זללה"ה בקמא ס"י סק"ב וס"ט סק"י, ולפ"ז א"צ לחדש שהטבילה במים שסביב הטיט, אלא הטופח שבטיט שע"ג הבשר נחשב כמי המקוה, כשהטיט אין לו קיום לחצוץ בפני המים, וגדולה מזו מבואר מכות ד' א' דאפי' חבית יין שנשפכה בים הגדול חוצצת בין בשר למים, ואע"פ שמתבטלת למים.

ולאחזור חזרו הדברים כפשטן שאין הכשר טבילה בלא מים אלא בחציצה שאינו מקפיד, וכל אלו שאמרו אין חוצצין היינו מפני שהמים מחלחלין מיד וסגי בטופח שבהם ליחשב מי מקוה, וצע"ע בכ"ז).

בדין מים מקדמין בטיט היין וכיו"ב

ולאחזור אין ללמוד ממתני' דמהני מים מקדמין בטיט היין וחבריו, דאיכא רבותא בכל טיט, אבל אפשר שהאמת כן דמהני מים מקדמין אף בטיט היין שהוא

חיישינן שהטיט נכנס בין האצבעות, ומפני שהמקום דחוק אין נשארין המים שקדמו שם, [ובב"י נתקשה בזה דמ"מ מהני מים מקדמין] ובפירוש קמא כתב דאין לחוש אלא כשנדבק טיט לרגליו קודם שנכנס במים, כגון שעבר על שפת הנהר ונדבק בו הטיט, ונכנס לנהר ועדיין הטיט עליו ושקעו רגליו בטיט, דבכה"ג אין המים מקדמין, והטיט ששקע בקרקע הרי חוצץ בכל טיט, ובשער המים כתב שלא הוכרע ד"ז, וצריך להחמיר, ונראה דאינו מפרש לה בטיט היות אלא בסתם טיט, ולפ"ז בטיט היות אפי' היו מים מקדמין חוצץ, וכדעת הר"ש.

אבל הרשב"א בתוה"א בידינו הטבילה הביא בשם הראב"ד שכתב לחלק בין אדם למטה מפני שהטיט נדחק בין אצבעות רגליו, ומפרש טיט העבה אפי' טיט היות שחוצץ, ולפ"ז בטיט שאינו עבה אין לחוש אם נכנס בין האצבעות, ובמים מקדמין אף בטיט היות טהור, וכ"נ ברמב"ן ור"ן שבת ס"ה ב' שכתבו ע"ד רש"י דע"כ מיירי שנעשה שם טיט עבה ביותר, שהרי רק טיט היות והיוצרים חוצץ, ומשמע דס"ל דלישנא דמתני' שרגליה שוקעות בטיט העבה משמע אפי' בטיט החוצץ, ולא כדפר"ש לאפוקי טיט הנרוק, דא"כ הול"ל בטיט סתם, דכיון שאינו מפרש מידי לא מתפרש טיט הנרוק, ולכן פירשו דעבה היינו החוצץ, וכ"כ ע"ד רש"י דצ"ל שנעשה שם טיט עבה, מיהו הא דפשיטא להו דסתם טיט אינו חוצץ בכה"ג צ"ע כיון שהטיט שוקע במים א"כ אין המים מחלחלין שם.

ומדברי הרא"ש סל"ג נראה כמש"כ בדעת הראב"ד דמיירי בטיט רגיל שאינו חוצץ, אלא די"מ דכובד האדם מדביק הטיט לרגליו וחוצץ, ודחה דמ"מ המים שקדמו נשארים שאין מי שמוציאם משם, ובמתני' פי' כדפר"ש דטיט העבה לאפוקי טיט הנרוק, וא"כ אין מכאן מקור דמהני מים מקדמין לטיט היות והיוצרים, אלא דפשיטא ליה שאין

לטיט שבתוך כלי שהוא ג"כ חוצץ, דכיון שאין המים מקיפין אותו אינו מתחלחל).

ולפ"ז י"ל שאם לא קדמו מים לרגלי המטה, לא חשיבי הרגלים כחוצץ למקוה, אלא הר"ז כאדם שעומד במקוה קודם שמילאוהו מים, דאע"פ שתחת רגליו לא נכנסו מים, אין דינו כחוצץ למקוה אלא כחציצה במיעוט גופו דכשר מדאורייתא, ואפי' הניח רגלו על גומא שבמקוה, וכדין כלי שהטבילו דרך פיו וצלוחית שפיה שוקע, בפ"י מ"א, דכיון שהגומות נעשין כחורי המקוה, אין חילוק בין חורין לקרקע שוה, והא דבעינן מים מקדמין היינו משום חציצה, שאם לא קדמו שם מים, אין הטיט כמים, ונמצא כדבר חוצץ בין המים לרגלי המטה.

עוד בדין מים מקדמין בטיט היות

טו. שם בר"ש ואין כאן חציצה שאין חוצץ אלא טיט היות וטיט היוצרים מבואר מזה דהטביל המטה בטיט היות לא מהני מים מקדמין [וכ"פ הר"ש והרא"ש במתני' פ"ט מ"ב שאין טובלין בהם] לפי שהטיט נדבק לרגלים וחוצץ, ורק סתם טיט כמו שאינו חוצץ בפני המים, ה"נ אינו נדבק לרגלי המטה, ונשאר טלה"ט מהמים שקדמו, ואם לא היו המים מקדמין לא מהני מה שטיט זה אינו חוצץ בפני המים, מפני שכאן הטיט עומד בפ"ע, ואינו כמקוה, שהרי אינו טיט הנרוק, ועוד דכשהטיט עומד בפ"ע הרי הוא באמת חוצץ בפני המים, שאין כאן מים ששולטים בטיט סביב לחלחל דרכו לכלי או לאדם, ולפ"ז בסתם טיט אם המים קדמו אין לחוש שמא נדחק טיט בין האצבעות וסילק את המים שקדמו, וכ"כ בתוה"ב בידינו הטבילה בשם הר"ש.

בדברי הראב"ד בדין טבילת אדם בטיט סתם ובטיט היות

והראב"ד בשער הטבילה הובא בב"י סי' קצ"ח [בשו"ע סל"ג] כתב די"א שבאדם

בדין מקוה שיש בו טה"נ של טיט הוין

בדין טיט הנרוק מטיט הוין והיוצרים לענין צירוף פשיטא דמצטרף, ולענין חציצה אם נפל על בשרו סתמא מתייבש וחוצץ, אבל מקוה שיש בו טיט הנרוק של טיט הוין כתב מרן זללה"ה בסק"ה דסתמת הפוסקים שאינו חוצץ, ולהסוברים שמים מקדמין מהני לטיט הוין, חזינן שאין בהם תכונה לידבק לאדם, אלא לידבק בעצמם באופן שאינם מעבירין מים, וכש"כ בנירוק שאינו חוצץ, אבל אף להחולקים דלא מהני מים מקדמין, י"ל שכל הטיט נשאר בלחותו אע"פ שנוגע בבשר, ושפיר טובל בו, דטיט הוין הנרוק שנשפך על בשרו ונכנס מיד למים מסתברא שאינו נדבק, וא"כ גם כשכולו טיט י"ל שנטהרין בו, ולשון הרמב"ם בפיה"מ פ"ט מ"ב משמע דמפרש לה אטיט הנרוק שאם היה מטיט הוין אין מטבילין בו.

במתני' ר"י מטהר בשל יוצרים וכו'

פ"ט מ"ב ר"י מטהר בשל יוצרים ומטמא בשל מרקה, פי' דר"י מפרש מה שאמרו טיט היוצרים היינו מה שהיוצרים סותמין בו נקבי הכלים, ולא הטיט שעושין ממנו עיקר הכלי, דלסתמה בעינן טיט חזק יותר.

שם וגץ יוני אלו יתדות הדרכים, אפשר שהיה דרך יוניים לדרוך הטיט הרבה כעין יתדות הדרכים, או שהיתדות מחודדין ודומין לגץ יוני, ע"י ערוך בנדפס שם, דכנראה מכיון שנישוף ברגלי אדם ובהמה נעשה דק כאבק ונדבק היטיב, ולכאורה היה נראה בימות הגשמים אדם טובע בבואו שבהם וקשה ההליכה בתוכם, ולכן מסתלקין לצדדים, שהעשבים שואבים המים ואין הטיט מרובה, [ועי' ערך גץ], אבל בימות החמה אע"פ שיש בליטות שנוצרו ע"י הפסיעות השוקעות בימותה"ג, מ"מ אין זה קושי כ"כ להלך עליהם, אבל לשון יתדות הדרכים משמע בליטות

בנמל טיט הוין והיוצרים, אלא הטיט הרגיל בנהרות.

נמצינו למידין דלדעת הרא"ש מהני מים מקדמין בסתם טיט, וכ"ד הרמב"ן והרשב"א והר"ן, ומדבריהם משמע אף בלא מים מקדמין, ובדעת הראב"ד כתבנו דמיירי בסתם טיט, וא"כ חושש לטיט הנכנס ברגליו, אבל הרשב"א פי' הדברים בטיט הוין, ומ"מ להלכה בתוה"ק לא ביאר בהדיא דבסתם טיט אין לחוש ובטיט הוין לדעת הר"ש והרא"ש לא מהני מים מקדמין, וכ"נ לדעת רש"י והראב"ד, ולכן צריך להחמיר בזה, אבל בשאר טיט כתב מרן זללה"ה דיש להקל, ובאמת גם מהש"ך ס"ק מ"ז שהביא המנהג לטבול בנהרות אע"פ שיש בהם טיט, משמע שטובלין כדרכן ואין קופצים בשעת טבילה, אלא שכדי ליישב השו"ע הזכיר בסק"מ דיש לחלק כן, אבל כבר כתב מרן זללה"ה בס"ו סק"ז דלא מצאנו מי שמחמיר בזה בהדיא, דבדעת רש"י פי' הרמב"ן והרשב"א והר"ן דמיירי בטיט הוין, ודעת הר"ש והרא"ש ג"כ דבשאר טיט מהני מים מקדמין, וא"כ לא מצאנו חולק בד"ז בהדיא.

בדברי הטור דהנך דחוצצין דווקא ביבש

מ"ש הטור בסי' קצ"ח דטיט הוין והיוצרים והדרכים חוצץ דוקא ביבש, ושאר טיט אפי' יבשים אין חוצצין, כבר תמה מרן זללה"ה שזה היפך המשנה דקתני בשאר כל הטיט דדוקא לחין אין חוצצין, ואולי יתכן לדחוק בלשונו ולפרש שבא לאפוקי אם הגוף היה לח קודם שנדבק הטיט, דס"ל דמים מקדמין מהני לכל טיט, ובסתם טיט אפי' אין מים מקדמין אינו חוצץ, אבל לא מיירי בנתייבש באופן שאין המים מחלחלין דרכו, א"נ יבש לאפוקי טיט הנרוק, ועכ"פ פשוט שלא נתכוין הטור לומר שטיט יבש לגמרי מים מחלחלין בו.

מתפרש שכל אלו אמרו שאין טובלין בהם כלל, וש"מ דחוצצין, ושאר כל הטיט אמרו דכשהוא לח מטבילין בו.

שם ואין מטבילין אותן, אפי' שמטביל כל הלבנה וכל הלגין, אפי' לא מהני בטיט הוין, והר"ש והרא"ש נקטו דינא דלגין, וטפי הו"ל למינקט דין הלבנה, שזהו ממש מטבילין אותן.

שם ושאר כל הטיט מטבילין בו כשהוא לח, היינו בין טובלין בחציצתו ובין מטבילין כולו כדין התוספתא בלבינה, ולח היינו טיט טופח שאמרו בתוספתא, ולאפוקי יבש שאינו טופח.

שם ולא יטבול באבק שעל רגליו, נראה דאא"כ שפסף קאי גם על אבק שעל רגליו, כמבואר בתוספתא פ"ח מ"א הובא בר"ש פ"י מ"ד, ואבק שעל רגליו הוא כיתידות הדרכים שנדבק וחוצץ, וע"י שפשוף או בחמין יורד האבק, וכן הפחמין מן הקומקום.

קשות כיתידות, וא"כ מסתלקין לצדדין בימות החמה, עד שמתיישרין היתידות ע"י שמתייבשין ונשחקין בקל ברגלי בהמה וקרונות, וכפר"ש והרא"ש וכן פרש"י בב"ק דיבמוה"ח קאמר. - הרמב"ם גרס בימוה"ח ופירש מתמעכין על הבגדים, וכ"ה בפ"י רה"ג, אבל לפנינו וכ"נ בר"ש, על הבגדים קאי אדלקמיה וגר"ש בימוה"ג.

בדין לטבול בהם כשהם חוצצים על בשרו

שם שאין טובלין בהם, פר"ש דלא מהני מים מקדמין בטיט העבה שלהם, ובפיה"מ משמע דבטיט הנרוק שלהם אין טובלין, ולהסוברים דמהני מים מקדמין פ"י מרן זללה"ה שאין טובלין בהם כשהם חוצצין על בשרו, ונראה דאף לפר"ש יש לפרש כן, ומתפרש כמו אין טובלין בהם, [כמו ששנינו בריש ביצה שאפר כירה מוכן הוא, וכן שנינו ידים פ"א מ"ב שאין מצילין מיד כ"ח אלא כלים, וה"נ מתפרש דכל אלו אין טובלין בהם ואין מטבילין אותן], ולשון שאין טובלין כו'

סימן י

בדין מי פירות ושינוי מראה, ובדין נתן סאה ונטל סאה

כבשים ומי שלקות מוכח דמיירי ברכין, שאין טובלין באוכלין.

ונראה דבכלל מתני' גם שר שומר ר"ז א"ש עירובין כ"ט ב' שפוסל את המקוה, דהתם נמי לית ביה ממשות השעורים והתמרים, והו"ל כמי כבשים, וכ"נ בברייתא ב"ב צ"ו ב' ששנו יחד אחד שר תמרים ואחד שר שעורים ואחד שמרי יין מברכים עליהם שהנ"ב, לומר דכולהו קיוהא דפירא בלבד הוא, ולכן ברכתם שהנ"ב, ומה"ט גם פוסלין את המקוה.

בענין תמד שהחמיץ ושלל החמיץ

שם והתמד עד שלא החמיץ, בחולין כ"ו א' מבואר דלרבנן דר"י אפי' החמיץ פוסל את המקוה, [דהו"ל כמי כבשים וכשכר], ולר"י אפי' לא החמיץ אם נשאר ממנו בכוס והחמיץ, הרי מה שנפל למקוה קודם שהחמיץ ג"כ אינו פוסל, ולר"א אליבא דריב"נ אם נפל קודם שהחמיץ פוסל אע"פ שסופו להחמיץ, כ"ה לפרש"י ותו' שם, ולר' אלעזר מודים חכמים לר"י בהחמיץ, אבל הרמב"ם והשו"ע סכ"ד העתיקו מתני' כצורתה, ומשמע דאפי' החמיץ לבסוף פוסל מה שנפל קודם שהחמיץ, וזה אתיא רק כריב"נ לאוקימתא דר"ב, ואנן לא קי"ל כריב"נ, ודעת רש"י ותו' וש"פ דאפי' לא נשאר בכוס מספק אינו פוסל את המקוה דרוב פעמים מחמיץ, ולישנא דמתני' עד שלא החמיץ משמע ג"כ שסופו להחמיץ, ואפ"ה פוסל, וזה רק כריב"נ, וכבר תמה בזה מרן זללה"ה בתניא ס"ה סק"י, והניח ד"ז בצ"ע.

ועיקר הדבר שפסקו הרמב"ם והטושו"ע סכ"ד דתמד אינו פוסל את המקוה, צ"ע למאי

במתני' אלו פוסלים כו' בדין מים טמאין

א. פ"ז מ"ב אלו פוסלים ולא מעלין המים בין טמאים בין טהורים, פי' מים שאובין דטמאין דומיא דטהורין, וכ"נ בתוספתא פ"ק שאין הטמאין פוסלין מלהקות עליהם אלא השאובין, ומשכח"ל טמאין שאינם שאובין כגון טבלה שזקפה לידוח פ"ד מ"ב דקתני שאינה פוסלת את המקוה, ותניא בתוספתא שם שהמים בכי יותן, ואם נגע בהם טמא נטמאו, ומדקתני סתמא דמים פוסלין ולא מפרש דמיירי בשאובין, הוכיח אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דכולה מתני' דיש מעלין כו' מיירי בשאובין.

בדברי הירושלמי בענין מי כבשים ושלקות, ובדין שר

שם ומי כבשים ומי שלקות, יעוי' בר"ש מירושלמי תרומות, ואפשר לומר דדייק מדפוסלין בג' לוגין ש"מ שאין בהם תערובת פירות כלל, דאם יש בהם קורטוב פירות, הו"ל דפוסלין את המקוה רק בג' לוגין וקורטוב, וע"ז קשיא ליה מ"ט אסורין בתרומה, ונראה דמפרש לה במים מתובלים שכבשו בהם לצורך הירקות ואין דעתו של אדם על המים, ולכן סבר ר' מנא שאם אין בהם בעין מותרין לזרים, כדין תמד לרבנן דר"י שפטור מן המעשרות, וריב"ב סבר דאעפ"כ אסרו בתרומה בנו"ט, ובתלמודן ב"ב צ"ז א' ג"כ תניא דבשמרים של תרומה אסור, והיינו אף לרבנן דר"י, כ"נ ברשב"ם ובתו' שם ד"ה שמרים, מיהו לא הוזכר שם במחמיץ, ומשמע דמיירי בנו"ט קודם שהחמיץ, כבברייתא שם צ"ו ב', ולע"כ, - ומהא דתניא בתוספתא פ"ה ה"ז שטובלין במי

לאפוקי מרנב"י דסבר דסו"ס ניכר טעם יין גמור וסבר דשמא הלכה כאחרים.

בדברי רשב"ם ובתו' שם

שם וביותר מכדי מדתו מי פליגי והא תנן המתמד ונתן מים במדה כו', הקשה רשב"ם דטפי הו"ל למימר ובכדי מדתו מי לא פליגי, ותירץ דמהא דחייב ר"י במעשר לחומרא אין קושיא, דאין ללמוד מזה שברכתו בפה"ג, והקשה ע"ז א"כ גם מהא דמודו ביותר מכדי מדתו אין קושיא, דבזה שפיר החמירו למעשר מדרבנן, ותירץ דרבנן חומרא לית להו, וצ"ע דנהי דרבנן סברי דבמצא כדי מדתו לא נוסף יין ואין מה לעשר, אבל ביותר מכדי מדתו הרי הנוסף הוא חייב במעשר, ואמנם לאחרים דנפיק פלגא גם בכדי מדתו, אם פוטרין מן המעשר ש"מ דלא חיישי אלא בדאיכא שיעור יין, אבל מרבנן אין ראי', וא"כ י"ל דרבנן דמודו לר"י היינו רבנן דהכא, ואחרים אפשר דכר"י ס"ל לענין מעשר, וי"ל דס"ל דאם רבנן מחמירין לעשר אף בדליכא יין גמור, יש לחוש אף במצא כדי מדתו שיצא מעט יין, ויש להוסיף דמדקתני סיפא מוציא עליו ממקו"א לפי חשבון, ש"מ דרבנן מעיקר דינא דאורייתא מחייבי ליה, דאל"כ הו"ל מן החיוב על הפטור.

ובתו' הקשו דבחולין חזינן דר"י מעיקר הדין קאמר דהא ניקח בכסף מעשר ואינו פוסל את המקוה, דהני לקולא נינהו, ותירצו דאם מחמיר שמא נתערב וחייש גם בלא החמין, היה מיקל שאינו פוסל את המקוה מספק ויש שם ט"ס וצ"ל אינו (אלא) [פוסל], ובמהרש"א בחולין פירש דקושיא היא דא"כ אף בהחמין היה בדין שיפסול לחומרא, ועכ"פ שלא יהא ניקח בכסף מעשר, ולא יפסול המקוה מספק.

ועוד פירשו בתו' דליכא לאקשווי מדר"י אמילתיה דרבא, אבל מהא דמוקי רבנן ואחרים דלא כחד קשיא ליה, דהא יתר מכדי

דנקטו הראשונים ז"ל דסוגיא דב"ב צ"ו ב' פשיטא לן דלא קי"ל כר"י ואפי' כאחרים לא קי"ל, ואמנם סתם מתני' כר"י, אבל לרבא ע"כ מתני' דלא כהלכתא דלא קי"ל כריב"נ, מיהו גם לרבא ריב"נ כר"י ס"ל, ומרן זללה"ה כתב שם דקי"ל כר"י בשהחמין וכרבנן בשלא החמין, ולדבריו קי"ל כר"י לחיוב מעשר, והרמב"ם פסק בפ"ב מה' מעשר ה"ז כרבנן, וגם כתב דבשהחמין ברכתו בורא פה"ג, וצ"ע דהא חומץ הוא, וגם ע"ד הראשונים בב"ב נתקשינו בזה, ולקמן סק"ב נתבאר עד"ז, אבל שם כתבנו דברכה ומעשר לא תליין זב"ז, שו"ר דטעותא היא דתמד שהחמין אינו נעשה חומץ אלא החמין היינו שתוסס ומקבל קיוהא דחומרא, ולא שנעשה חומץ ממש, עי' לק' סק"ב בזה.

לשון המשנה משמע שפוסל בג' לוגין, ובחולין כ"ו ב' נראה שיש שם פירי דקפי למעלה, ולפ"ז צ"ל דג' לוגין חוץ מהפרי דקפי קאמר, ואפשר דאף כשהחמין הפרי דקפי אינו מתערב, וכולה מתני' במים מיירי.

בסוגיא ב"ב צ"ו ב' אחד שכר תמרים כו'

ב. ב"ב צ"ו ב' ת"ר אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברכין עליהם שהנ"ב, משמע דכולהו חד טעמא נינהו, דסברי רבנן שאין גוף הפרי מעורב במים, ולכן אין מברכין עליהם כברכת הפרי, ואפי' רמא תלתא ואתא תלתא ופלגא אין כח הפרי חזק ליחשב כפרי, ואע"פ שודאי מעורב כאן גוף הפרי, מ"מ הוא בטל במים כמ"ש בגמרא.

שם רבה ור"י דאמרי תרויהו אין הלכה כאחרים, יש לעיין פשיטא דהלכה כרבים, וי"ל דכיון דקי"ל דתמד ניקח בכסף מעשר אפילו בכדי מדתו, ס"ד דתליא הא בהא, ולדעת הרמב"ם י"ל דמודה ר"י לרבנן, ולדעת תו' צ"ל דלא קי"ל כר"י, ותמד אינו נקח בכסף מעשר, ועי' לקמן בזה, א"נ י"ל

שישתה חומץ, וע"כ שהחמץ בגלל תסיסתו קאמר, אבל אינו מחמץ אלא נעשה יין, וידעו שהמציאות כן, וסוגיא דב"ב משמע כן, ולפ"ז מיושב כפי' מרן זללה"ה דר"י מודה שאין ברכתו בפה"ג בלא החמץ, וצ"ע.

וקודם שהחמץ אמרינן בחולין שם טעמיה וחזותיה מיא נינהו, ופלוגתא דרבנן ואחרים מיירי בדלא החמץ כלל, אלא אדרבה טעמו יין, ואפ"ה קרו ליה רבנן קיוהא בעלמא, ולכו"ע בכדי מדתו ליכא טעמא כלל כמבואר בחולין שם, ועסוסק"א בשם מרן זללה"ה בתנינא ס"ה סוסק"י עי"ש.

ובזה מיושב הך ברייתא דרבנן ואחרים אף לר"א חולין כ"ו א' דסבר בלא החמץ מחלוקת, ואי בהחמץ חייב לכו"ע, א"כ רבנן ואחרים כמאן, ולהרמב"ן חולין שם נחא, ועמש"כ בזה לקמן סק"ד.

בדברי רשב"ם דלרבנן אין חידוש ביותר מכדי מדתו, ובדברי התו'

שם צ"ז א' ה"ה דאפי' ביותר מכדי מדתו פליגי והאי דקמפלגי בכדי מדתו להודיעך כחו דר"י, יעוי' ברשב"ם שכתב דלרבנן אין חידוש ביותר מכדי מדתו, וביאור הדברים דלרבנן כל שאינו יין פטור ממעשר, וקים לן דפחות מרביע אין בו טעם יין גמור, וא"כ אין חידוש לומר שפוטרינן בפחות מרביע, שזה אינו חידוש בהלכות מעשר אלא חידוש בהלכות בפה"ג, ושיעור זה ידעין ממקו"א, אבל לר"י דמחייב אפי' קיוהא דחומץ, יש חידוש שאפי' קיוהא דכדי מדתו נמי מחייב, שהיה מקום לומר דקצת יין בעינן, וכ"מ בסיפא דמתני' דביתר מכדי מדתו הוי יין גמור מדמפריש עליו ממקו"א ולא הוי מן החיוב על הפטור, וכ"ז מתיישב לפרשב"ם דר"י מחייב במעשר וברכתו שהנ"ב, אבל אם ר"י פליג בדין יין, א"כ יש רבותא לרבנן כמו לר"י.

מדתו משמע אפי' מעט, ורבא אמר דלכו"ע בעינן לכה"פ תלתא ופלגא ויש להוסיף דאחרים אמרו אם יש בהם טעם יין, וברמא תלתא ואתא תלתא לכו"ע אין בו טעם יין, קודם שיחמץ, דבחולין כ"ו א' אמרו דקודם שיחמץ טעמיה וחזותיה מיא נינהו, ופלוגתא דרבנן ואחרים הרי מיירי בלא החמץ, וע"כ דמיירי בדאתא טפי מתלתא, וכן הסכימו הרמב"ן והר"י יונה והרשב"א וש"פ כתירוצן זה.

בדברי הראשונים דלר"י מברך בפה"ג אף במיצא כדי מדתו

ויש לתמוה דנראה מדבריהם דלר"י באמת ברכתו בפה"ג, אפי' במצא כדי מדתו, אפי' לא החמץ לס"ד דגמ' בחולין, או בהחמץ למסקנא דגמ', וכ"כ הר"י יונה בהדיא, וכן מתפרש בדברי תו' והראשונים ז"ל, ואיך אפשר לומר כן הרי לכאורה שהחמץ היינו שהתמד נעשה חומץ כמבואר בפסחים מ"ב ב' דתניא אר"י בראשונה הלוקח חומץ מע"ה כו' שחזקתו אינו בא אלא מן התמד כו' עי"ש, [שו"ר דאפשר לפרש שם שהתמד עלול להחמץ, אבל לאו למימרא דכל תמד חומץ הוא וכ"מ בתו' שם וכ"נ ברש"י שם דתמד יין הוא] וכ"מ במתני' התמד עד שלא החמץ כו' ומוקמינן לה חולין כ"ו א' כר"י, [ויש לדחות דהחמץ היינו תוסס אבל אינו נעשה חומץ אלא יין], וכיון שכן ליכא לאקשו"י כלל מדר"י, דודאי אע"פ שחייב במעשר ברכתו שהנ"ב, והקושיא רק מרבנן דכיון דכשנעשה חומץ ס"ל דפטור ממעשר, ע"כ דביותר מכדי מדתו דמחייבי היינו מפני שנעשה יין גמור, וש"מ דכל יתר ממדתו מברך בפה"ג, וכ"מ בסיפא דמתני' דקתני ביתר מכדי מדתו דמוציא עליו ממקו"א לפי חשבון.

שו"ר דטעותא היא והחמץ אין הכונה שנעשה חומץ אלא שתסס ונעשה כיון מלשון חמץ, והנ"ל קרא דבשכר שמרבה תמד משמע שהוא נעשה שכר ולא חומץ, דלא משמע קרא

מן המעשר לרבנן, ולר"י אף כשיש בהם רק שיעור לעשיית חומץ חיבין.

בדברי הרמב"ן דאף באתא ד' אין השמרים אסורין עד שיצא היין

ובדברי הרמב"ן מבואר שאף בדאתא ארבעה חל איסור טבל רק כשיצא מהם היין, דעשיית היין קובעתו בשם טבל למעשר, אבל קודם לכן אין השמרים אסורין משום טבל, ולכן גם תערוכתן אינה אוסרת, ונראה כונתו דהו"ל כקודם גמ"מ, שמותר באכילת עראי, מיהו לא מצינו כע"ז בפ"א דתרומות, [אלא לענין היתר ביטול ברוב, כדתנן בהרכינה ומיצה], אבל כאן אפשר לפרש דכל שנשאר בשמרים כדי עשיית יין גמור הרי הם טבל גם בעודם שמרים, ואם אין בהם שיעור זה כבר נתייבשו ופקע שם טבל מהם, ומבואר בירושלמי שהובא ברמב"ן שם דמהני הפרשת תר"ג על מה שבשמרים, וזה חל שפיר קודם גמ"מ.

בטעמא דר"י, ובלישנא דקיוהא אם הוא דלא בר"י

לעיל נתבאר דלא נחלקו ר"י ורבנן לענין ברכה, אלא נחלקו אם הקיוהא היוצא מן השמרים דינו כגוף הפרי, לענין חיוב מעשר, וממילא נפ"מ לענין אם ניקח בכסף מעשר ואם פוסל את המקוה, ור"י מצי סבר כרבנן דאחרים שכ"ז דלא אתא ארבעה מתלתא אינו חשוב יין גמור לענין ברכה, אלא דלענין מעשר ס"ל שאף התמד חייב במעשר אע"פ שברכתו שהנ"ב, ומיושב בזה מש"פ הרמב"ם דתמד ניקח בכסף מעשר ואינו פוסל את המקוה, אע"ג דלענין ברכה לא קי"ל כאחרים, אבל עדיין לא נתיישב בזה מה שפסק בפ"ב ממעשר ה"ז כרבנן דר"י לענין חיוב מעשר, וכבר הבאנו לעיל סוסק"א מדברי מרן זללה"ה עד"ז וע"ש.

מיהו לדעת תו' והראשונים ז"ל טעמיה דר"י משום דברמא תלתא ואתא תלתא יש

כתבו תו' דהא דתנן בסיפא במצא יתר מכדי מדתו מוציא עליו ממקו"א לפי חשבון, מיירי ברמא תלתא ואתא ארבעה, והיינו לרבנן, ולאחרים מיירי באתא תלתא ופלגא, ומש"ה לא פירש התנא שיעורו, ונראה דמוכח כן מדמפריש עליו ממקו"א ולא הוי מן החיוב על הפטור, ש"מ דמיירי ביין גמור, וסיפא ע"כ רבנן היא, דהא לר"י אינו יכול להוציא לפי חשבון כיון שגם בתלתא יש יין, ואינו יכול להפריש עליו יין ממקו"א, חדא דיתכן דאחר שהחמין כמין אחר דמי, ועוד דמאותו טעם שאינו יכול להפריש בכדי מדתו ממקו"א, ה"ה דאינו יכול להפריש ביותר מכדי מדתו, דמה שנכנס בכדי מדתו לא נתמעט במה שנכנס יותר מכדי מדתו, ולפו"ר לא נתפרשו דברי הרמב"ן שכתב לאוקמי סיפא כר"י, ואולי טעמו דכשהיין מרובה אין מתמצה קיוהא דפירא מהשמרים, ולא מסתבר דהא בתוספת מועטת ג"כ קתני לפי חשבון לפי פירוש זה דמוקמינן לה כר"י, ולא בדאתא רביע יותר.

במש"כ התו' דבג' וג' ופלגא אינו נו"ט

במש"כ תו' איך התירו רבנן ברמא תלתא ואתא תלתא ופלגא הרי יש כאן בנו"ט, ותירצו דאין כאן נו"ט אלא קיוהא בעלמא וכעפרא בעלמא דמי, הדברים צ"ב שהרי לאחרים מברכין עליו בפה"ג, וודאי דהאי טעמא הוי טפי מאחד מששים בעלמא, והדבר ידוע דאפי' אחד משבעה טעמו ניכר ביותר אפי' ביין שלנו, וכן לר"י נעשה חומץ וטעמו ניכר, [ויעוי' ברבינו יונה מש"פ בזה], אלא ביאור הדברים כמ"ש הרמב"ן שהתמד פקע שם טבל ממנו כשאנו ראוי להוציא ממנו יין, כמו שפקע שם טבל מהמורסן וסובין של ישנות ועוד ששנינו בפ"א דתרומות, וה"נ אין אפשרות לסחוט יין מהשמרים, אלא ע"י נתינת מים נכנס טעם יין במים, ואינו חוזר ליפרד ע"י השמרים ושוקעים בכלי שמרים שאין בהם כ"כ טעם יין, וכשאין בהם שיעור לעשיית יין פטורין

ר"י החמיץ ממש, אלא לגילוי מילתא שנתערב כשיעור, וכמבואר באידך מימרא דר"נ, ובאמת היינו דקא משני בשהחמיץ מחלוקת, ועיקר התירוץ דמתני' נמי בסופו להחמיץ תליא מילתא, אלא בא לפרש דרבנן פליגי גם בזה, ולאפוקי מר' אלעזר דסבר דרבנן פליגי רק בלא החמיץ, ור"י חייש אף בלא החמיץ שנתערב שיעור יין החייב במעשר אלא שאין בו כח יפה בכדי שיחמיץ.

בתוד"ה התמד, ובדין תמד מחרצנים שהחמיץ לענין פסול מקוה

שם תוד"ה התמד, פי' בקונטרס מים הנתנים בחרצנים ונראה דמירי במים הנתנים בשמרים כו' לכאורה הנתנים בשמרים מתערבים מיד בלחלוחית היין שבהם, כענין ששינוי שבת קל"ט ב' נותנין מים ע"ג השמרים בשביל שיצלו, וא"כ לא דמו לניתנין בחרצנים כלל, אבל בגמרא אמרו דטעמיה מיא, ומשמע מזה שרק ע"י התסיסה מתערב טעם במים, ונראה דבתרומתו מירי כשכבר א"א להפריש את המים מן השמרים שנקלטו בהם וכן מכח הזגים והחרצנים שנקלטו בהם, אבל עדיין אין טעמם ניכר עד שיתססו ויחמיצו.

ויש להסתפק לדינא אם תמד מחרצנים שהחמיץ פוסל את המקוה, דהא מבואר בפסחים מ"ב ב' שבזה פוטר ר"י מן המעשר, ואם הטעם משום דמודה שאין בהם פרי, א"כ דינו ככל תמד לרבנן שפוסל את המקוה, וכשכר תמרים ושעורים עירובין כ"ט ב', וממתני' דקתני סתמא אין רא', דסתם תמד משמרים הוא, מיהו בפסחים שם אר"י שחזקתו מן התמד ומפרשין לה בשינויא בתרא בשל חרצנים, וא"כ משמע דסתם תמד מתפרש מחרצנים, ואפשר שבזמן שהיין לא היה מחמיץ אף השמרים לא החמיצו, אלא נתנו טעם יין, כההיא דב"ב צ"ו ב' צ"ז א', שו"ר שכן נראה בתו' פסחים שם, ולפ"ז ה"ק

יותר מפלגא יין [מיהו גם לדבריהם ע"כ רק כשהחמיץ נעשה יין כמבואר בחולין], ואפי' נימא כמש"כ לעיל שאף לר"י אין דינו כ"יין, מ"מ י"ל דטעמיה דר"י משום דנפיק בעין ואינו קיוהא, ולפ"ז אי קי"ל כרבנן דאחרים לא קי"ל כר"י, וא"כ התמד אע"פ שהחמיץ אינו ניקח בכסף מעשר ופוסל את המקוה, וקצת דוחק לאוקמי תלתא סתמא במע"ש ובחולין ובמקואות דלא כהלכתא, מיהו לרבא דמוקים להו כריב"נ הא קי"ל דלא כריב"נ.

ל"שניה דרחב"א בסמוך דא"ל מי סברת חמרא הוא קיוהא בעלמא הוא, משמע לכאורה דלא כר"י דמחייב ליה במעשר, דלר"י נקטינן דגופא דפירא הוא, וא"כ יש לנקוט דלא קי"ל כר"י, דהא מתפרש טעמייהו דרבנן דברכתו שהנ"ב משום דקיוהא הוא, אבל מצינו בעירובין כ"ז ב' דקרי ליה קיוהא ואפ"ה מרבינן ליה מבשכר, וש"מ דהאי לישנא אינו מכריע דלא כר"י, אא"כ נימא דבן בג בג ס"ל כרבנן דר"י, ואפ"ה מרבה תמד מבשכר, וס"ל דניקח בכסף מעשר ופוסל את המקוה, דמיא בעלמא ניהו אלא דאיתרבו מבשכר, ורק לר"י דגופא דפירא הוא אינו פוסל את המקוה.

בסוגיא חולין כ"ה ב'

ג. חולין כ"ה ב' מני מתני' לא ר"י ולא רבנן כו' אי רבנן אע"ג דהחמיץ אי ר"י אע"ג דלא החמיץ, לענין מעשר אין לחלק בין החמיץ ממש ללא החמיץ, שהרי החיוב מעשר הוא מכח היין המעורב במים, וע"י שהחמיץ אינו מוסיף חיוב, אלא גילוי מילתא שנכנס כאן שיעור חשוב שראוי להחמיץ, והיינו דפרכינן אי ר"י אפי' לא החמיץ, ואין לומר דקודם שהחמיץ המים לחוד והיין לחוד, שהיין מתמצה רק ע"י המים, וכמו מי צבע, והם מעיקרא גוף אחד, והו"מ לשנויי לעולם ר"י וכגון דלא החמיץ לבסוף, דאיגלאי מילתא שלא נתערב בו יין כשיעור, דבאמת לא בעי

קשה לאוקומי מתני' דוקא בדאתא תלתא ופלגא, דתמד שהחמיץ סתמא קתני.

שם כ"ו א' בשהחמיץ מחלוקת, בהא דלא קאמר בשלא החמיץ

ד. כ"ו א' בשהחמיץ מחלוקת ומתני' ר"י, פרש"י דהא דלא קאמר בשלא החמיץ מחלוקת, משום דלא מסתבר ליה שר"י יחייב בלא החמיץ, ולכאורה פשטא דמתני' דקתני דמצא כרי מדתו פטור דוחק לאוקמה כשהמתין ולא החמיץ, דהא סתמא מחמיץ הוא כמ"ש רש"י דרובא מחמיצין הן, וכיון שכן למעוטי בפלוגתא עדיף ומפרשין דר"י פליג רק בשהחמיץ, וכמתני' דהכא דאתיא ע"כ כר"י.

ור' אלעזר סבר דמתני' דתמד ככו"ע, ומתני' דמעשרות מיירי דומיא דסיפא דמצא יתר מכדי מדתו דמיירי בלא החמיץ, ובהא פליג ר"י ברישא, אבל בהחמיץ לכו"ע חייב במעשרות, וטעמיה דר"י צ"ל דחיישין שמא נתערב שיעור הראוי להחמיץ ואירע שלא החמיץ, ומ"מ חשיב מן הפטור דשמא לא נתערב כ"כ, ולכך לא החמיץ.

בדברי הרמב"ן דרבנן לא מחייבי אלא בג' וד'
והרמב"ן פירש דפשיטא לגמרא דרבנן לא מחייבי אלא ברמא תלתא ואתא ארבעה כסוגיא דב"ב צ"ו ב', וקשיא ליה א"כ תיקשי לר"א מברייטא דב"ב שם, ולכן פירש דאף ר"א מודה דרבנן פטרי אפי' בשהחמיץ, אלא דסבר דר"י מחייב אף בשלא החמיץ, דחיישין שמא נתערב יין ולא החמיץ, אבל לקולא לא קאמר במתני' אלא כשהחמיץ, דכל לקולא כהפרשה ממקו"א דמי, דכי היכי דחיישין התם שמא לא נתערב בו כשיעור ולכך לא החמיץ, מה"ט אין ליקחו בכסף מעשר ולא להכשיר את המקוה, ולכאורה כשנמצא לפנינו ולא החמיץ יש לו לפסול את המקוה בודאי, דמעכשיו הרי הוא כמים, וכן

ר"י בברייטא שם שחזקתו מן התמד פי' התמד הגרוע דהיינו של חרצנים, משום דתמד דשמרים אינו מחמיץ, ולא חש לפרש דהא לדידיה תמד דשמרים יין גמור הוא, ולפי"ז לדינא תמד דחרצנים פוסל את המקוה, ועסק"ז (שו"ר בריטב"א עירובין כ"ט ב' וצ"ע שם).

בתוד"ה המתמד

שם תוד"ה המתמד, וא"ת ולוקמה ברמו תלתא ואתא ארבעה, וי"ל דלכו"ע חייב אפי' לא החמיץ, לכאורה ההוא חמרא מזיגא מיקרי, ואינו מחמיץ כלל אלא נשאר יין משובח, ואינו בכלל תמד, ומבואר במתני' פ"ה דמעשרות שדינו כיון גמור ומוציא עליו ממקו"א לפי חשבון.

שם בא"ד וא"ת ומ"ט דרבנן דפטרי כו' וי"ל
דיין במים כו' יעוי' ביאור הדברים ברבינו יונה כ"ב שם, והרמב"ן כתב דיין במים בששים, ועי"ש מ"ש לתרץ, ובמשנ"ת בזה לעיל סק"ב.

שם תוד"ה המתמד, אע"ג דר"י להחמיר כו' וקשיא לפרשב"ם כו' פי' דלמאי דמסקינן הכא דמתני' ר"י היא ע"כ דמעיקר הדין קאמר, אבל בההיא דב"ב י"ל דלא הו"מ לאקשווי מדר"י דדילמא ר"י לחומרא קאמר, אלא דמלשון רשב"ם משמע להו דקושטא דמילתא הכי דר"י מחמיר, ובב"ב הקשו דהו"מ למימר דר"י מחמיר בלא החמיץ אטו החמיץ, אבל לקולא דוקא בהחמיץ, ותירצו דכיון דמחמיר ש"מ דספיקא הוא, וא"כ מספק אינו פוסל את המקוה, מיהו אם בהחמיץ חייב מעיקר הדין א"כ הו"מ לאקשווי מיניה התם, אלא דבלא"ה צ"ב מה שייך להקשות שם מדר"י, הרי תמד דר"י נעשה חומץ והתם בברכת בפה"ג מיירי, ועמש"כ בזה לעיל סק"ב, ומה"ט צ"ב תירוצם בתרא, דבאתא תלתא ופלגא נעשה יין, ותמד בחומץ מיירי, ועי' בזה בתו' כ"ו א' ד"ה בשהחמיץ, וגם

אינו ניקח בכסף מעשר שפקע כח הפרי ממנו, ורק לענין מעשר יש להחמיר.

ויש לעיין כיון דמודה ר"א דרבנן אפי' בשחמץ פטרי, מגליה דר"י מחמיר כולי האי לחוש שמא נתערב בו יין כשיעור ולא החמץ, ואמנם מתני' סתמא קתני דר"י מחייב, אבל כיון דמזה שלא החמץ חזינן שלא נתערב, וכמ"ש רש"י דרובא מחמיצין, א"כ למה נחדש דר"י פליג למיחש כולי האי, ועוד דמאי קאמר הכל מודים כו' הרי אין כאן הודאה מדברי ר"י לדברי חכמים כלל, בשלמא לפרש"י ותו' קאמר דאע"פ שר"י מחמיר להפריש גם בשלא החמץ, מ"מ מודה שיש לנהוג בהפרשה זו רק לחומרא, והיינו דמודה לרבנן שבלא החמץ אין חיוב ההפרשה ודאי, אבל אם רבנן בכל גוונא פטרי, א"כ אינו מודה כלום, אלא דבמה שהחמיר אפי' בלא החמץ, נקט כן רק לחומרא, וגם קשה לפרש ר"י מחייב סתמא, וחד מינייהו ודאי וחד מינייהו ספק, בשלמא לפרש"י דמיירי רק בלא החמץ ניחא, ועוד דאכתי הו"ל לפרושי מתני' מ"ט בעינן שיחמץ, ולומר דלחומרא בעינן שיחמץ, או דכשלא החמץ נקטינן כודאי שדינו כמים, [שו"ר ברשב"א שכתב ל"מ דמתני' ריב"נ, ודוחק, וברמב"ן ל"מ כן], ולשון הגמ' קסבר בלא החמץ מחלוקת ועד כאן לא מחייב ר"י כו' כמפורש דרק בלא החמץ מחלוקת, דהו"ל אפי' בלא החמץ מחלוקת, וגם אין נופל לשון מחלוקת בלא החמץ, בזמן שטעמיה דר"י בלא החמץ הוא ענין מחודש, מלבד מחלוקתו בדין החמץ.

ומשד"ק מסוגיא דב"ב דמשמע דרבנן ואחרים פליגי אר"י, כבר נתבאר לעיל סק"ב דר"י מצי סבר כרבנן דאחרים לענין בפה"ג, שהרי תמד דמיירי ביה ר"י בהחמץ דוקא הוא, וממילא מיושב נמי לר"א אליבא דכו"ע.

בעיקר ביאור מימרא דר"א ע"י להלן מש"כ מפ"י הרמב"ן.

שם בגמרא וכן אריב"ח בשחמץ מחלוקת, אבל לא סיים בדבריו דמתני' ר"י היא, ואפשר דסבר דאף לרבנן ניקח בכסף מעשר, דמרינן ליה מבשכר, ע"י עירובין כ"ז א' ב' ר"א וריב"ח חד מתני' כו' ומייתנין עלה הא דבן בג בג, ואם הבלעה בשמן נלמד מתמד, ע"כ דסברי דניקח בכסף מעשר, ואי לא סברי כר"י בההיא דמעשרות, ע"כ דניקח בכס"מ שאני, ופסול מקוה ג"כ י"ל דמדמה לדין מעשר, מיהו בגמרא לא ביארו עד"ז, ולר"א דמחלוקת בשלא החמץ, ניחא בפשיטות לטעמיה שם.

שם אגלאי מילתא כו' בדברי רש"י ותו' והרמב"ן

שם ואר"נ ארבב"א תמד שלקחו כו' איגלאי מילתא למפרע דפירא הוא, פ"י דהו"ל כפרי שאינו מבושל שניקח בכסף מעשר, שהתסיסה כבישול שלא נוסף בגופו דבר, ולענין עירוב מסתברא דפסול, דהא טעמיה מיא, ולענין מעשר הדבר פשוט שאין העתיד קובע, אלא גילוי מילתא בעלמא.

ורש"י ותו' פירשו דהיינו נמי מאי דקאמר ר"א לקמן לגבי מעשר שאין להפריש קודם שיחמץ שמא לא יחמץ, וצ"ע דהא פשיטא, דאפי' אם נימא דלענין כסף מעשר לא חשיבי כגוף אחד, אבל לענין מעשר ודאי מהני ההפרשה מיד מיניה וביה דהא מפריש מחלק הפרי המעורב כאן, ולענין שלא להפריש קודם שנדע אם החמץ הדבר פשוט דלמה נכניס עצמינו בספק, ולפרש"י דרובא מחמיצין, קמ"ל שלא לסמוך על רוב, אבל כ"ז דאיתיה קמן ודאי יש להזהר לכתחלה, שהרי אם לבסוף לא יחמץ ע"כ עבר איסורא, ועו"ק מאי קאמר הכל מודים, הרי אין כאן הודאה מדר"י לרבנן, גם צ"ע במאי פליגי ר"י ורבנן, הרי גם רבנן מודו שאסור להשתמש קודם

בתחלה דס"ל להחמיר בספקן, עי' תו' ב"ב ס"ו א' וברמב"ן, ולדבריהם מיושב הא דאמרינן ודילמא אי שבקיה, דכיון דקתני פוסל את המקוה ע"כ שכבר נפלו למקוה קודם שהחמין, וממילא א"א לידע אם מחמין, ועי' לק' סק"ו ולדבריהם מיושב טפי שינויא דרבא.

ולפ"ז לדינא תמד שנפל למקוה קודם שהחמין אינו פוסל מספק, וכבר הבאנו לעיל סק"א שתמה מרן זללה"ה ע"ד הרמב"ם והטוש"ע סכ"ד שפסקו דרך משהחמין אינו פוסל, [נפסקו דעד שלא החמין דפוסל בג' לוגין דהיינו דנקטינן שכולו מים], וכן הראב"ד בבעה"נ והרא"ש העתיקו מתני' כפשטה, מיהו בשו"ע כתוב והתמד שלא החמין ונשמט תיבת עד שלא החמין, אבל ברמב"ם וטור וש"פ העתיקו עד שלא החמין, וגם בשו"ע סתמא מתפרש דכ"ז שלא החמין פוסל, כדקאמר בסיפא משהחמין, ולדינא הניח מרן זללה"ה ד"ז בצ"ע, שו"ר דהמהרש"ל ביש"ש צידד לומר דלרבא לדינא בעינן החמין ממש, ואע"ג דלא קי"ל כריב"נ בכולה מילתיה, וצ"ע.

שם אמר רבה מתני' כששייר ממנו בכוס כו'

שם אמר רבה מתני' כששייר ממנו בכוס ולא החמין, יש לתמוה א"כ מ"ט לא קתני התמד שלא החמין כו', ומה חידוש יש בזמן שלא ידעינן אם יחמין, שהרי אז באמת אינו פוסל את המקוה מספק, כמ"ש תו', ורק אם נתברר שלא החמין פוסל, וכן בכסף מעשר הדבר ספק עד שיתברר, והיה מקום לומר דקמ"ל שאין לסמוך על רובא כדפרש"י, אבל בגמרא לא תירצו כן, והיינו משום דפוסל משמע דיעבד וכמ"ש תו', וי"ל דאף בשייר הימנו בכוס י"ל שרק המעט שבכוס פג כחו ולכן לא החמין, אבל כולו היה עשוי להחמין, והיינו דקמ"ל דעד שלא החמין לפנינו לא תלינן ביה לקולא, וכיון שבכוס לא החמין הו"ל כודאי ופוסל את המקוה.

שהחמין שמא יחמין, וע"כ דר"י מחייב גם כשבודאי לא יחמין, וא"כ אין שייך לשון הכל מודים בזה, שאינו ענין לפלוגתא דר"י ורבנן כלל.

והרמב"ן מפרש דר"א מיירי כשידעינן בודאי שלא יחמין, ואפ"ה מחייב ליה ר"י שמא נתערב בו שיעור יין ולא החמין, ואף בזה אמר שלא יעשר מזע"ז, שמא זה נתערבו בו שיעור יין ולא החמין, וזה לא נתערב בו ולכן לא החמין, או שבזה נתערב הרבה ובוזה מעט, והשתא ניחא דמורה ר"י לחכמים שאינו חיוב ודאי כשלא החמין, דהא רבנן פטרי בודאי כשלא החמין, ולא חיישי שנתערב, אע"פ שחייבוהו כשהחמין, וזה דלא כהרמב"ן לטעמיה לעיל, וכמש"כ שם, אבל דבריו כאן יש לקיים לכל הפירושים.

שם אלא מתני' כו' אי פריך ממעשר או ממקוה

ה. שם אלא מתני' דקתני החמין אין לא החמין לא דילמא אי שבקיה הוה מחמין, רש"י והרמב"ן והרשב"א והר"ן פי' הקושיא מדתנן אינו ניקח בכסף מעשר, וכנראה לא משמע להו לפרושי אפוסל את המקוה דסתמא דגמ' אדיניה דר"נ קאי, דאם איתא דאזלינן השתא אדינא דמקוה הו"ל לגמרא לפרושי, ויש לדקדק א"כ מ"ט אמרו אי שבקיה הוה מחמין, הו"ל נשבקיה וניחזי, וי"ל דידע דמצי לשנויי בדליתיה קמן, ולכן הקשה מיד ודילמא אי שבקיה, ופי' המקשן דתנא דמתני' אשמועינן דעד שלא החמין לא חל המקח, שאם רק מספק מחמירין, לא היה התנא שונה דינו במצב המסופק, אלא היה שונה עיקר הדין, וממילא נדע שכ"ז שלא ידענו מחמירין מספק.

ובתוי פירשו דמהא דפוסל את המקוה פריך, דמספק דין הוא שלא יפסול כלל, דהו"ל ספק מים שאובין למקוה, [והרמב"ן כתב דפוסל את המקוה, וכנראה כונתו דמספק יש להחמיר, וזה יתכן לדעת ר"ת בג' לוגין

בדרבנן דאזיל בתר חזותא, דכיון שגזרו לפי דעת בנ"א, שפיר אזלינן בתר חזותא, דמיחזי לאינשי כמים שאובין, אבל לענין כסף מעשר אין ענין בחזותא כלל, וכי היכי דחשיב פירא לרבנן, ה"ה לריב"נ, (שו"ר בספר מרן זללה"ה קמא ס"ח סק"ד עי"ש, ולע"כ).

אב"ד בתו' פירשו דרבא קאי רק אפוסל את המקוה, וזה מיושב יפה לדבריהם דקושיא דמעיקרא נמי הואי מכח פסול מקוה, ואפי' נימא דהקשו מעיקרא גם מכסף מעשר, מ"מ סמכו בגמרא דממילא מובן דאינו ניקח בכסף מעשר מתפרש שפיר דמספק אסור ליקח, ועיקר שנויא דריב"נ איצטריך לענין שפוסל את המקוה, וכיון שבאמת פוסל את המקוה בודאי כ"ז שלא החמיץ, שוב אין קושיא למה שנה התנא כסף מעשר בהדי מקוה בחד לישנא, ומתפרש שפיר שאינו ניקח מספק, ואם לקחו ולא המתין ושתה אותו הר"ז ספק, והמעות בקדושתן, וכ"נ סתמות הגמ' דרק מתני' כריב"נ, אבל ל"פ ריב"נ אדיניה דר"נ ארבב"א, ומתני' דמע"ש נשנית בהאי לישנא אגב מתני' דחולין ודמקואות, ועי' לק' סק"ט מה שקשה לפ"ז לקמן בדין השקה.

וכבר הקשו בתו' דאין להוכיח מדפסל ריב"נ בג' לוגין חסר קורטוב וקורטוב חלב, דהתם אין החלב עתיד להחמיץ ואין דינו כפירות לענין מע"ש, וכיון שדינם כמים לענין מע"ש, שפיר החמיר בתר חזותא לענין מקוה, אבל בתמך אין להחמיר כיון שדינו כפירות, מיהו יש גם סברא לאידך גיסא דתמך כולו מים עכשיו, ואין בו אלא קיוהא דפירא, ושייך לומר דריב"נ יפסול בזה ויכשיר בההיא דחלב, וס"ל לרבא דשקולים הם, כיון דטעמיה דאזלינן בתר דעת בנ"א דמיחזי להו כמים, ואמנם אי לאו לישנא דמתני' לא היה רבא מחדש כן, אבל כיון דלא מסתבר לאוקומה בששייר בכוס, ע"כ דסבר האי תנא דמספק פוסל את המקוה, ומסתבר דהיינו ריב"נ, דהא

וביאור הדברים שהתנא רצה לשנות עד שלא החמיץ לומר דמיירי בתמך גמור שלפי הענין ראוי להחמיץ, אלא שעדיין לא ראינו כן לפנינו, ואם היה שונה התמך שלא החמיץ, היה משמע דמיירי בתמך גרוע שלא היה ראוי כ"כ להחמיץ, וקמ"ל הכא שאין חזקת תמך להחמיץ, ולכן אם ראינו שבכוס לא החמיץ, לא תלינן סיבה מיוחדת בכוס, אלא אמרינן שתמך זה כולו לא היה ראוי להחמיץ, שזה שלא החמיץ היינו מפני שלא נכנס בו יין כשיעור, ואינו שינוי ממנהגו של עולם, שזה תלוי לפי ענין השמרים, וברש"י שפי' דרובא מחמיץ, משמע שזה שלא החמיץ הוא מאורע שאע"פ שנבלע בו כשיעור לא החמיץ, אבל מהא דפטרין ליה ממעשר ש"מ שהטעם מפני שלא נבלע בו כשיעור, (ויש להוכיח שאין רובו מחמיץ מדר"א לפרש"י ותו' דחיישינן מספק ואסור להפריש מזע"ז, ועמש"כ בזה לעיל סק"ד).

ונראין הדברים שגם תמך שאינו מחמיץ השותה אותו מרגיש טעם יין מפני השמרים, דאל"כ במה נקרא שמו תמך, והרי בגמרא סברו דחייב במעשר, וכן סבר ר"א אליבא דר"י, ומה שאמרו דטעמיה מיא, היינו המים שבו, אבל השותה מרגיש טעם התמך, והיינו דקמ"ל מתני' דמ"מ אין דינו כמי פירות אלא כמי כבשים.

שם רבא אמר הא מני כו' בפי' רש"י ותו' והרמב"ן

ו. שם רבא אמר הא מני ריב"נ היא כו', ה"נ זיל בתר חזותא כו' רבא בא ליישב מתני' כדקתני דעד שלא החמיץ פוסל את המקוה אפי' לא ידעין אם היה מחמיץ, ואפי' אם מה ששייר החמיץ, דהמים שנפלו למקוה היה מראיהם וטעמם מים ופוסלין את המקוה במוחלט, אע"פ שדינם כפירות לענין מע"ש ומעשרות, ורש"י פירש דאף לענין כסף מעשר אזיל בתר חזותא, וצ"ע דנהי דאשכחן לריב"נ

לענין הלכה בתמד שלא החמיץ אם פוסל המקוה

ולענין הלכה כיון דקי"ל דלא כריב"נ, תמד שלא החמיץ אינו פוסל את המקוה מספק, והו"ל מתני' דמקואות פ"ז סתם ואח"כ מחלוקת בדריב"נ, ואין הלכה כסתם, ואם נימא דקי"ל בתמד שאפי' החמיץ פוסל את המקוה, מיושב שנה רבי ד"ז כדריב"נ, כיון דמפרש בסיפא מחלוקת בד"ז, וממילא כבר איתרע סתמא דהא מילתא לגמרי, אבל אם הלכה כר"י, צ"ב למה שנה רבי האי לישנא דעד שלא החמיץ דאתיא כריב"נ ודלא כהלכתא, מיהו קשה דרבא פשיטא ליה במכות שם דרב כריב"נ ואמאי הא לרבא הו"ל סתם ואח"כ מחלוקת בדריב"נ, מיהו י"ל דלא אמרינן אין הלכה כסתם במוחלט, אלא שאין לזה יתרון של סתם, עתוי"ט שהביא בזה פלוגתת הראשונים ז"ל, ואפשר דרישא דג' לוגין חסר קורטוב וקורטוב יין הוי סתמא כרבנן, דהא לריב"נ אפי' בזה כשר, ודוחק דהא אתרוייהו פליג ריב"נ, מיהו מדלא אמר רב הלכה כריב"נ משמע דרק לקולא פסק כריב"נ, וכיון דבג' לוגין חסר קורטוב והשאר חלב אינו פוסל את המקוה, ה"ה בתמד עד שלא החמיץ, ולגבי זה הו"ל סתם ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כריב"נ, ורק במשמעותא דג' לוגין מים וקורטוב יין הלכה כריב"נ, ועי' לקמן ס"ק כ"ח בד"ז, מיהו דוחק לומר דרב פליג אריב"נ וארבנן ובחר דרך שלישית.

בהא דתמד שהחמיץ ניקח בכסף מעשר

ז. עירובין כ"ז ב' ואי כתב רחמנא ביין הו"א משום דהיינו נטירותיה אבל תמד משהחמיץ דקיוהא בעלמא הוא אימא לא, כתב רחמנא שכר, מבואר בגמרא דאע"פ שבמים של התמד יש רק קיוהא בעלמא, מ"מ חשיב פרי ליקח בכסף מעשר, וקמ"ל בשכר שאף המים נקחין עם הקיוהא בהבלעה, וש"מ דקיוהא עצמו יש לו דין פרי, והמים נטפלין לפרי, והיינו כר"י דתמד שהחמיץ חייב

רבנן מקילין בג' לוגין ויין למיזל בתר חזותא, וש"מ דבכל דוכתא לקולא אזלינן, וע"כ ריב"נ היא.

והרמב"ן כתב על פרש"י דאינו מתחוויר לו, והקשה כקושית התו' דאין ראוי מדאזיל ריב"נ בתר חזותא בחלב שאינו עשוי להשתנות, לתמד שעשוי להשתנות, ונראה דעיקר קושיתו לפרש"י דריב"נ אכסף מעשר נמי קאי, [וכ"ה לפי' הרמב"ן לעיל דקושית הגמ' אאינו ניקח בכסף מעשר], אבל לפרתו' דשינויא דרבא רק אפסול מקוה, ולענין כסף מעשר מודה דהוי ספק מקח, ואם נתברר לבסוף קנה מעשר, לא הוה קשיא ליה וכמשנ"ת.

ולכן פ' הרמב"ן דרבא פליג אר"נ ומוקים מתני' כריב"נ, ותלתא תנאי נינהו, ר' יהודה סבר דבין החמיץ בין לא החמיץ ניקח בכסף מעשר ואינו פוסל, ולרבנן ידיה בכל ענין אינו ניקח ופוסל, ולריב"נ כ"ז שלא החמיץ אינו ניקח ופוסל ופטור מן המעשרות, ורק אחר שהחמיץ מתחייב במעשר וניקח בכסף מעשר ואינו פוסל, והדברים מחודשים טובא להמציא כולי האי בדריב"נ, וגם ע"ז יש להקשות איך אפשר ללמוד כן מדריב"נ בחלב שאין סופו להשתנות, ולחדש פלוגתא דריב"נ לענין חיוב מעשרות, ולומר שחל החיוב בשעה שהחמיץ ולא חל מעיקרא, ויותר מיושב לומר כן בדרי"י מלחדש כ"כ בדריב"נ, וגם קשה דלפי' הרמב"ן ר"א כרבא ס"ל, ואנן אמרינן ופליגא דר"א, והרמב"ן באמת הוסיף ופליגא נמי דר"א אדר"נ, לומר שמלבד שרבא חולק גם ר"א חולק, (ועי' חדושי הר"ן מה שהעתיק מפ' הרמב"ן דמשמע שמפרש דמירי נמי בששייר בכוס, וזה שסופו להחמיץ כבר נשתנה חזותו בתחלה, ולע"כ) וכבר כתבנו שנדחק בכ"ז לפרש"י, אבל לפרתו' הכל מתיישב שפיר, ואתיא דרבא כר"נ, וא"צ לאוקומה בששייר בכוס, אלא כפשטה דלענין פסול מקוה תלוי בהחמיץ ממש.

ניקח בכסף מעשר, דילפינן שכר שכר מנזיר דמיירי בעשוי מיין דהיינו תמד, והא דאמרין תמד משהחמיץ דקיוהא בעלמא הוא אימא לא, היינו שלא נוכל להבליע דמי מים שבו, אבל דמי היין המעורב ילפינן משכר שניקח בכסף מעשר, ומבואר מדבריו דאיצטריך ריבויא לתמד שבאמת אינו פרי ואפ"ה ניקח בכסף מעשר, ולפ"ז הא דאמרין חולין כ"ו א' דמתני' דתמד ר"י היא, היינו דוקא לענין פסול מקוה, אבל לענין כסף מעשר לכו"ע איתרבי תמד דאע"ג דקיוהא בעלמא הוא ניקח בכסף מעשר, וק"ק כיון דרבייה קרא שיהא כפירות לענין כסף מעשר, מנין פשיטא לגמרא דגזרו עליו שיפסול את המקוה, הרי בפשוטו י"ל דכיון דקרייה רחמנא שכר, לא גרע מההיא דאמרין מכות ג' ב' חמרא מזיגא איקרי, ועוד דפשוטא הגמ' דלא איתרבי מכעין הפרט אלא פרי, וא"כ מתפרש דתמד נמי פרי הוא, ועוד דלשון הגמ' חולין שם דאגלאי מילתא דפירא הוה מעיקרא, ומשמע דלמ"ד דניקח בכסף מעשר קרי ליה פירא.

וראיתי בתלמיד הרשב"א הנדמ"ח שהביא בשם הרשב"א דה"ק דהו"א דתמד קיוהא בעלמא הוא, אבל לקושטא דמילתא אמרין דתמד לאו קיוהא הוא, שהרי בכסף מעשר ניקח רק פירא, [ועי"ש מ"ש בדין אם פוסל את המקוה, ובמשה"ק לקמן כ"ט ב'], ומשמע דמקרא דשכר שכר שמעינן דתמד פירא הוא, דלבתר דמרבינן דבשכר אתא לתמד להבליע המים מפרשינן קרא דשכר שכר בתמד לגופו, ובי"ת דבשכר למים שבו, וזה כפי' הריטב"א הנ"ל, אלא דבריטב"א משמע דקרא קמ"ל דניקח בכסף מעשר אע"פ שהוא קיוהא בעלמא, וברשב"א משמע דנקטינן דפירא הוא, ומש"ה קשיא ליה לקמן כ"ט ב' מ"ט פוסל את המקוה, ומשמע דמפרש דבן בג בג כר"י, וכדמפרשינן בחולין כ"ו א', אבל לרבנן תמד אינו ניקח בכסף מעשר, ולא אתרבו מימיו

במעשר, דלא נתחדש כאן מבשכר שגם דבר שאינו פרי ניקח בכסף מעשר, דאין לזה מקור, ודברי בן בג בג מתפרשים בדין הבלעה, ואם אין פרי אין במה להבליע המים, והר"ז דומיא דמים ומלח שמבליען בשמן, דלענין זה מיייתנן לה בשמעתין.

ותמד שהחמיץ אינו חומץ, אלא משקה הראוי לשתי' בעינו, ואפשר שיש בו חריפות דומה מעט לחמיצות (שגם יין מתוק אין מביאין לנסכים), דהא מרבינן ליה משכר דכתיב ביה ואכלת, ולא מיירי בטיבול פתו בחומץ, ובגמרא יומא ע"ו א' מפרשינן ביה דהיינו שתייה, ומ"ש בפסחים מ"ב ב' דבראשונה היה חומץ חזקתו מן התמד היינו שהיין לא היה מחמיץ כלל, ורק התמד שהוא יין גרוע היה מחמיץ, ולשון החמיץ היינו על תסיסת היין, אפשר שהוא מלשון חמץ ומצה, או דבומן התסיסה הוא חמוץ וחוזר למתיקות כששוקט אח"כ, וכ"מ בראשונים ב"ב צ"ו ב' חולין כ"ה ב' שהוא כיון, מיהו מדקרי ליה שכר שמעינן שאינו גוף הפרי אלא מים שקיבלו טעם הפרי, כשכר שעורים ותמרים.

והא דאמרין הכא דקיוהא בעלמא הוא, וגבי דבילה קעילית אמרין דפירא הוא, אין לדקדק מזה שאינו פרי, אלא שאינו חשוב לטפול אליו המים, ודבילה קעילית אם מתפרש ששרויה במים כמ"ש תו', ניחא דההיא הו"ל כיון מזוג במים דחשיב יין גמור, ואפי' מתפרש כפשוטו בדבילה עצמה, כדמפרש ביומא שם דבילה קעילית שהיא אכילה ולא שתייה, נקט ליה משום דבתמד לא משכח"ל גוונא דפירא בפ"ע, וכ"מ בב"ב צ"ו א' דקאמר אשמרים שיש בהם טעם יין מי סברת חמרא הוא קיוהא בעלמא הוא, וש"מ דאטעם יין קאמר שהוא בא מקיוהא של הפרי, אבל אינו חומץ.

שו"ר בריטב"א שפירש דתמד גופיה מרבינן משכר, דאע"ג דקיוהא בעלמא הוא

ושעורים לא מצינו מחלוקת, ש"מ דלכו"ע אינו נקח בכסף מעשר, והיינו דקמ"ל שמואל דלענין עירוב בתר מציאות אכילת בנ"א אזלינן, ואע"פ שבגדר ההלכה לא פירא הוא, לענין מעשר ומקוה, אבל לדרך סעודת בנ"א עבידי אינשי דסמכי עליה כדאמרינן בסמוך, והיינו דקשיא ליה לר"כ דסו"ס מיא הוא לענין מקוה, שאם היה ניקח בכסף מעשר לאו מיא הוא, וכמ"ש הרשב"א והריטב"א ממתני' דחולין כ"ה ב'.

והאמור ע"כ דמה שאמרו כ"ז ב' דתמד שהחמיץ קיוהא בעלמא הוא, היינו כלפי דבילה קעילית, ולענין שלא להבליע בו המים, אבל ודאי פירא הוא, דהא חזינן הכא דשכר כיון שאינו פירא אינו ניקח בכסף מעשר, ואע"פ שיש בו טעם הפרי עד שראוי לערב בו, וש"מ דלא מרבינן קיוהא דפירא מבשכר, ולפ"ז שמעתא דהתם כר"י דתמד חייב במעשר, דהא לא אשכחן לחלק כסף מעשר מפסול מקוה, ומבואר בחולין כ"ו א' דמתני' ר"י היא, או לרבנן אם מחייבין בשהחמיץ, - ועי' לק' סק"ח מש"כ עוד בזה.

הרשב"א והריטב"א פירשו שכר דשמעתין כשכר דקרא דהיינו תמד כדלעיל כ"ז ב', וקשיא להו ה"ד אי בשהחמיץ הרי אינו פוסל את המקוה, ואי בשלא החמיץ למה מערבין בו, הרי מיא נינהו, וכבר תמה מרן זללה"ה במקואות תנינא ס"ה סק"י דצ"ע למה לא פי' דשכר היינו שכר תמרים ושעורים ואינו תמד, וכמבואר ברמב"ם, והר"ן פי' דמיירי בשכר שאינו ניקח בכסף מעשר ולכן פוסל את המקוה, ואפ"ה לענין עירוב אזלינן בתר חזותא, ודבריו ז"ל סתומין קצת, אבל ע"כ כונתו דמיירי בשכר שאינו תמד אלא דתמרים ושעורים, דהא בתמד כ"ז שלא החמיץ אמרינן התם דטעמיה וחזותיה מיא וא"כ אין מערבין בו, והר"ן פי' דמיירי בחזותיה וטעמיה שיכרא, ולכן מערבין בו, ולפ"ז פי' הר"ן כמ"פ לעיל לדעת הרמב"ם

מקרא דבשכר, (ועי' לעיל סק"ד בדר"א וריב"ח בחולין שם, ובשמעתין לעיל א').

בדין שכר, ואם ניקח בכסף מעשר

עירובין כ"ט ב' אר"ז א"ש שכר מערבין בו ופוסל את המקוה בג' לוגין, סתם שכר שבגמרא אינו תמד דיין, אלא שכר תמרים או שעורים, וכ"מ ברמב"ם פ"ז ממקואות ה"ד שכתב דין תמד ודין שכר, וכ"נ בגמרא בסמוך דבעו למימר דשכר בעי שני לוגין לעירוב, ובפשוטו תמד דינו כיון, דשיעורו שתי רביעיות, עי' ב"ב צ"ו ב' בראשונים שם, ועי' להלן, וכן שנינו בב"ב שם ת"ר אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין כו', וש"מ דסתמא אינם בכלל שכר, וכ"כ בחדושי הר"ן הנדמ"ח דהכא מיירי בשכר שאינו ניקח בכסף מעשר, וא"כ אינו תמד, ועי' להלן בדברי הרשב"א והריטב"א בזה, ולעיל סק"א כתבנו דשכר הוא בכלל מי כבשים ומי שלקות דתנן פ"ז מ"ב שפוסלין את המקוה.

ופשטות הדברים דשכר אינו ניקח בכסף מעשר, וכמ"ש הר"ן להוכיח כן מדאמרינן כ"ז א' מאן דמתני אעירוב אבל אמעשר לא, פירא בעינן, וש"מ דכיון דנקט עירוב ולא נקט מעשר וכש"כ עירוב דבאמת אינו ניקח בכסף מעשר, [ואין נראה לדחות דנקט הנוגע למעשה בזה"ז, שאין דרך הסוגיא כן], וכ"נ בב"ב שם דלכו"ע שכר תמרים ושעורים אינו פירא, אלא מים שקלטו טעם הפרי, (ואפי' תמד דומיא דשכר שאינו מחמיץ לכו"ע לאו פירא), ואפשר דבתמרים ושעורים כיון שאין בהם משקה (אלא זיעה כדבש תמרים) לא שייך כלל שיחשבו פרי, ורק בשמרים שיש בהם שיירי היין שייך לומר שהם משקין, וחשיבי עי"ז כל התערובת כפירא, ומבואר בחולין כ"ו א' דלמ"ד דתמד פטור מן המעשר אינו נקח בכסף מעשר, ולרבנן תמד ושכר שוין, וכיון דבשכר תמרים

מלשון הגמ' יש לדייק כן, דקאמר פוסל בג' לוגין, ואם איתא דאינו פוסל הול"ל סתם אינו פוסל, כדתנן גבי תמד, דהא לא הוה ס"ד לפרושי דאינו פוסל בשינוי מראה, א"ו פוסל גרסין, וכ"מ מדקאמר מערבין דמשמע שאינו ניקח בכסף מעשר, כמשנ"ת לעיל מדברי הר"ן, וכ"נ מלשון הגמ' דבמכות השיב רבא לר"כ, וכאן אמרו אמרי כו', והענין דר"כ הקשה על שניהם יחד, דמאי קמ"ל שמואל, ומ"ט דרב, ורבא השיבו על ההיא דרב שהיא קושיא על הדין, שאינו נכון, ולא רק פשיטא, וממילא נתיישב קושיא דהכא, וזהו שאמרו ע"ז בגמרא אמרי כו', דמתוך דברי רבא נלמד יישוב לשמעתין, דהיה מקום לומר דשכר דמי ליין מזוג, ומיושב נמי לשון מתקיף לה, כיון שהקשה הכל יחד, דאחר שיישב לו רבא בההיא דרב, לא היה מקשה בדשמואל, אלא הקשה הכל יחד, ובגמרא ביארו כאן היישוב מכח ההיא דרבא.

לענין הלכה בתמד ובשכר

ח. לענין הלכה מסתבר לקיים להלכה כולהו סתמי דתמד לענין כסף מעשר ומקוה, ולפ"ז ע"כ לפסוק כר"י דתמד שהחמיץ חייב במעשר, ואע"ג דקי"ל בב"ב צ"ו ב' דלא כאחרים לענין בפה"ג, י"ל דמודה ר"י לענין ברכה, א"נ כמ"ש מרן זללה"ה דפלוגתתם בלא החמיץ, ור"י מירי בהחמיץ, מיהו ק"ק אם איתא דקי"ל כרבנן דעייל תלתא ואפיק תלתא לא נפיק מן היין כלום, א"כ הדין נותן שלא יתחייב במעשר, ובאמת כ"ה פשטות הגמ' והראשונים בב"ב שם דרבנן דלא כר"י, אא"כ נימא דר"י סבר דקיוהא דתמד חייב במעשר, אע"פ שאינו יין גמור, וכל שחייב במעשר ניקח בכסף מעשר ואינו פוסל את המקוה, (ודוחק לחדש דילפינן מקרא דניקח בכסף מעשר אע"פ שאינו פרי, עי' לעיל סק"ז ועי' להלן בזה), ולר"א חולין שם אף רבנן מודו בהחמיץ, ומתני' ככו"ע.

דשכר תמרים ושעורים לכו"ע לאו פירא הוא לענין מעשר ופוסל את המקוה, ולענין עירוב כיון דראוי לסעוד בו, אין בו דין פירא דוקא, ולפמ"ש"כ לעיל כ"ז ב' מדברי הריטב"א דבשכר מרבה קיוהא דפירא להיות ניקח בכסף מעשר, י"ל דס"ל דכל שכר ג"כ ניקח בכסף מעשר.

ומה שצייד הריטב"א דתמד שהחמיץ פוסל בג' לוגין מים שבו, ותמד שלא החמיץ פוסל בג' לוגין תמד אע"פ שיש בהם מן היין שבשמרים, צע"ג, דודאי מתני' דקתני אינו פוסל את המקוה מתפרשא שאינו פוסל כלל, ואיך יסתום שמואל דבריו בשכר, ולא יפרש אמתני' דמאי אינו פוסל בג' לוגין תמד, אבל בג' לוגין מים פוסל, ועוד דאם יש בתמד ממש דיין, הרי גם בשלא החמיץ אין לו לפסול בג' לוגין, כדין ג' לוגין חסר קורטוב וקורטוב חלב, ואם אין בו ממש מה שייך לגרע יין שבו כשהחמיץ הרי אין בו ממש, ומאי פריך ר"כ פשיטא, הרי מי צבע פוסלין בג' לוגין מהם, ותמד אינו פוסל בג' לוגין תמד, וכבר תמה בזה מרן זללה"ה שם.

בתורי"ד תמה מ"ש שכר ומי צבע מתמד שהחמיץ, הרי בשניהם קלטו המים טעם הפירות, וכבר נתבאר לעיל דלר"י נקטינן שגוף היין מעורב בתמד, מדמחייב במעשר, ולכן דינו כמי פירות למקוה ולמעשר, אבל בשכר יש רק טעם הפירות והו"ל כמי צבע, וה"ה תמד לרבנן כמבואר בחולין ובב"ב שם, ואפשר דקשיא ליה רק בתמד דחרצנים, ובוה באמת אין מבואר דניקח בכסף מעשר לר"י, שהרי אין בו יין עצמו, מדפטור מן המעשר כדאמר פסחים מ"ב ב', וממילא גם פוסל את המקוה, ומתני' בתמד דשמרים מיירי, ועמ"ש"כ בזה לעיל סק"ג.

ומה שצייד להגיה דשכר אינו פוסל את המקוה, הנה מלבד שגרסא דרש"י מוסכמת גם מפ"ר ור"ח והרמב"ם וש"פ, גם

כו' וי"ל שיפרש עד שלא החמיץ כו', ונראה מדבריהם דלרבא דמוקים לה כריב"נ ניחא, וכן"ה פשטות הדברים דרבא א"צ לירחוק בששייר בכוס, מיהו כאן ל"ק כ"כ דהא מיירי שהתמד נשתייר בכלי, שהרי רק השיקו לטהרו], ויש לעיין נהי דשמעינן ליה לריב"נ בדין ג' לוגין דרבנן דאזלינן בתר חזותא, כיון דגזירה אטו רחיצה בשאובין תליא בדעת בנ"א ואינהו אזלי בתר חזותא, אבל השקה דטהרה דאורייתא היא מנלן דפליג בה ריב"נ, ומיקל שתועיל השקה לתמד שסופו להחמיץ, הרי מדאורייתא פירי הוא לענין כסף מעשר לדעת תו' וכמשנ"ת לעיל סק"ח, ולדעת רש"י וש"פ דריב"נ פליג גם לענין כסף מעשר ניחא, ובדוחק י"ל דכיון דטעמיה וחזותיה מיא הרי הוא מתבטל בזריעה ונטהר, וכדפרש"י לקמן ב' ענין זריעה, אבל הדברים מחודשים, דאם דינו כפירא לא מצינו לו טהרה במקוה, ואפשר לדחוק דהכא דמיירי כשנשתייר כולו, לא קשיא לי' לרבא לאוקומה בעתיד להחמיץ, ורק במתני' דנפל למקוה נראה לו דוחק לפרושי בששייר בכוס, וצ"ע.

שם כ"ו ב' משהחמיץ אין משיקו במים

כ"ו ב' משהחמיץ אין משיקו במים, בזה אין חידוש דכיון דפירא הוא אין לפירות טהרה במקוה, ומ"ש רש"י משום דטעמא לא בטיל, צ"ע דהא מים מתוקים במלוחים ג"כ נטהרין, כמבואר במקואות פ"י מ"ו ובשבת קמ"ו ב' ואע"פ שטעמם לא בטל, ונהרמב"ם והרא"ש שם באמת פירשו דטעמייהו דב"ש מפני שאינם מתחברין זה בזה אלא במינם, אבל לב"ה מטבילין], וגם מצינו טהרת זריעה בגוף האדם במקואות שם מ"ח, וג"ז דוקא מים, וכן תמד שעתידי להחמיץ טעמיה מיא כדאמרינן לעיל, ואעפ"כ לא נטהר במקוה כמ"ש תו', וכן שלג נטהר בהשקה כדאמר נדה י"ז א' אע"פ שהוא ניכר לעצמו, וכן כל מים שבכלי נשארין בפ"ע, מיהו ביסוד הסברה הענין הוא כך דמים

אבל אם נקיים סוגיא דב"ב כפשטה וכפי' הראשונים ז"ל שם, ע"כ דלא קי"ל כמתני' דתמד, ולית לן דרשא דבן בג בג דבשכר לענין תמד, ופשטות הסוגיא בעירובין דקי"ל כבן בג בג שהרי אמרו שם דריב"ח ור"א דמתנו אעירוב ואמעשר אתיא כבן בג בג, ואמנם י"ל דר"א לשיטתו חולין כ"ו א' דרבנן מודו לר"י בשהחמיץ, אבל ריב"ח אמר דבשהחמיץ מחלוקת, ולא הכריעו בגמרא דר"א מתני אמעשר, וגם משמע דדינא הכי, ורב יוסף הוא דמפרש לה כשנתן לתוכו שמן ומשום הבלעה כבן בג בג, והוא אמר בב"ב שם אין הלכה כאחרים, וא"א לקיים שניהם אא"כ נימא דלענין ניקח בכסף א"צ פרי גמור, אבל המקוה נפסל בתמד, וסוגיא דחולין משום מקוה בלבד, ומבשכר ילפינן דתמד ניקח בכסף מעשר, ולפ"ז לרבנן דר"י ה"ה שכר, ולר"י דוקא תמד, דבשכר של תמרים ושעורים משמע דלא פליגי רבנן ור"י, ואולי מה"ט סתם ר"ז א"ש דין כסף מעשר בשכר, משום דתליא בפלוגתא.

נמצינו למידין דשכר תמרים ושעורים ונתמד שאינו מחמיץ אע"פ שיש בו טעם יין הר"ז כמי כבשים] ותמד דחרצנים יש להחמיר שפוסל את המקוה, ואינו ניקח בכסף מעשר], ותמד שמרים שהחמיץ [ויתכן דה"ה שעתידי להחמיץ] פסקו הטוש"ע שאינו פוסל את המקוה, ולענין בפה"ג קי"ל דדוקא ברמא תלתא ואתא ארבעה, ואף בהחמיץ ברכתו שהנ"ב, ולענין מעשר פסק הרמב"ם כרבנן, וצ"ע ג' בכ"ז, - ותניא בתוספתא שמטבילין בהם, דהיינו אם כבשו במקוה או שהושקו במקוה, דדינם כמים ואין שינוי מראה של הפירות פוסלן, שאינו משקה אלא כצבע, [ולא כמי תרדין שבת קמ"ד ב'].
בדברי התו' בדעת ר"ג דבסופו להחמיץ הוי פרי

מ. חולין כ"ו א' תוד"ה התמד, וא"ת לר"ג דחשיב ליה פירי כשסופו להחמיץ

השקה, והרמב"ן והר"ן כתבו דרבא סבר דהשקה מהני רק למי שנטמא, ובתמדרו במים טמאין לא נטמא הפרי, ולא נתפרש למה לא מהני השקה למי שלא נטמא לטהר המחבור לו שהוא נטמא, וגם התמד שנתערב במים ג"כ נטמא כיון שהוא כגוף אחד עם המים, ואולי כונתם כמש"כ, וצ"ע.

בדברי התו' דבקפי מלעיל ל"מ השקה

י. שם תוד"ה ה"נ, הקשה הר"א ממין כו' ונראה דלק"מ דלא דמי דודאי אגבא דגברא או אגבא דמנא מחלחלי בהו מיא אבל דרך השקה לא, וכ"כ תו' זבחים ע"ח ב' ד"ה דלי, ושם מוכח דאף לענין טהרת הכלי הרי היין חוצץ, ולא רק לענין השקת היין והמים המעורבין, [ולכן צ"ע במ"ש בתו' הרא"ש בשמעתין, לחלק בין טבילה לזריעה, ואולי כונתו לתירוץ התו', וגם בסברא י"ל דהשקה קילא מטבילה דסגי בזריעה כל שהוא לטהר, עי' מקואות פ"ו מ"ח אפי' כשערה דיו].

והא דאמרו זבחים ל"ה א' דדם לח אינו חוצץ בין רגלי הכהנים לרצפה, התם נמי כיון דקיימי ע"ג הרצפה לא נשאר שם אלא משהו כמו שיש אגבא דגברא, וברוב הרגל אין נשאר כלום שהדם נדחק לצדדין מחמת כובד האדם, וכולו או רובו נוגעין ברצפה, והא דמייתי התם ההיא דדם אינו חוצץ הוא לרווחא דמילתא, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דיליף כש"כ מזה שאינו חוצץ בפני מים, א"כ ודאי שאינו חוצץ בפני רגלי הכהנים.

ובעיקר דבריהם אפשר לומר דסברת מבלבלי היינו כסברא דמים מחלחלין אגבא דגברא ואגבא דמנא, דהיינו שהמים שתחת הפרי עם מי המקוה מתחברין דרך הפרי שבינתים, וא"צ לפרש שכל התמד מעורב ולא קפי פירא כלל, דמצינו כע"ז בתוספתא שבר"ש פ"ט מ"ז לגין שהוא מלא מים טמאין ונתון על פיו טיט טופח אם המים שוקעין בטיט והטבילין טהור, ובכלי מלא טיט כה"ג

בקרקע חוזרין לברייתן ומיקרי זריעה, אבל אוכלין ומשקין אינם מתבטלין לקרקע, דלאו מינה נינהו, וזה בכלל מ"ש רש"י דטעמא לא בטיל, אבל מים אף בשינוי טעם, מ"מ חשובין מים שבקרקע, שהרי אף בלא מקוה כלל הרי המים נטהרין בקרקע, כגון טבלה שזקפה לידוח שמימיה מוכשרין לקבל טומאה ואינם שאובין, כמ"ש במקואות פ"ד מ"ב ובתוספתא שם פ"ד ה"א דכששלמו מ' סאה נעשית מקוה כשרה [ונטהרין כ"נ לפמשנ"ת לעיל ס"ד סק"א], הרי שאין הזריעה בגלל החיבור למים שבמקוה, אלא בגלל החיבור לקרקע, דמים חוזרין ליחשב כמים שבקרקע, ומי פירות אינם מתחברין לקרקע, דלא שייך מי פירות בקרקע, ומה"ט אין שום חסרון במים מתוקין ומלוחין לענין השקה, כיון שההשקה למים מועילה מדין חיבור לקרקע, כזריעה, ולא צרכינן לחיבור למים אלו דוקא.

שם אמר רבא ל"ש אלא שתמדו במים טהורין כו' אזל רב גביהה אמרה לשמענתא קמיה דרב אשי [וא"ל (רב אשי) כ"ה ברמב"ן אבל ברש"י כלפנינו] מאי שנא טמאין כו', לכו"ע חידוש הברייתא דאע"פ שהיין צף למעלה, מ"מ מבלבלי גם המים, וסגי בחיבור דכל שהוא מים לטהרין, ולא נתפרש טעמיה דרבא, ויעוי' בתו' ולא נתבאר לנו הטעם, ואם נימא דרבא קאמר דמיירי כשנטמאו בנגיעה מלמעלה ניחא, דס"ל לרבא דהתמד עצמו אינו מקבל טומאה, שאינו אוכל בפ"ע, ולכן ממ"נ אם כל הקפוי למעלה הוא פרי, הרי לא נטמא כלל, ואם מבלבלי ואיכא נמי מיא למעלה ועי"ז נטמא, א"כ גם השקה מועלת, ורב אשי ורב גביהה סברי דבכל ענין שנטמאו אמרינן דמהני השקה, ואפי' במים טהורין מיירי באופן שנגע הטמא בעומק שהמים בודאי נטמאו, או דבכל דוכתא יש לחוש שנגע במים, וההשקה תהא בצד אחר ששם קפה רק הפרי, ומדמהני השקה ע"כ דנקטינן דכולהו מבלבלי בודאי, וממילא גם בתמדו במים טמאין מהני להו

ונראה ששנה התנא בלשון זה שחסר רק קורטוב ולא העלהו דפוסלו בג' לוגין להשמיענו דמקוה שחסר לו רק קורטוב ג"כ נפסל בג' לוגין, דלא נימא דדוקא כשחסר לו ג' לוגין נפסל בג' לוגין, אבל כשחסר קורטוב והשלימו בשאובין שכבר נשלמו מ' סאה דמדאורייתא דינו כמקוה, שוב אינו נפסל בג' לוגין, וכן שנינו בתוספתא פ"א ה"ה מקוה שיש בו מ' סאה חסר קורטוב ונפלו לתוכו ג' לוגין מים שאובין כו' ופסולין להקוות עליהן פחות מג' לוגין אפי' כולן טמאין כיון שנפל לתוכו קורטוב אחד של מימי גשמים טהורין, כשם שטהורין לטבילה כך טהורין לכל דבר.

שם בר"ש ד"ה והתמד, בסוה"ד וצריך לדקדק שלא תיקשי כו' לכאורה כונתו לאוקימתא דרבא שהזכיר טעמא וחזותא, וע"ש תוד"ה וטעמא, וע"י בספר מרן זללה"ה קמא ס"ח סק"ה ולע"כ.

שם אבל שאר המשקין כו' בדין מים שאובין כה"ג, ובביאור לשון המשנה

יב. שם במשנה אבל שאר המשקין כו' פעמים מעלין ופעמים שאינן מעלין, יש לדקדק היכי קאמר דשאר משקין עדיפי ממים שאובין בזה שפעמים מעלין, ואילו מים שאובין פוסלין ולא מעלין, והרי אדרבה מים שאובין מעלין אפי' טפי מרובו וכמ"ש הר"ש, ונראה דלא קשה דבאמת מים שאובין לעולם אינם מעלין, אלא דמים שאובין שנטהרו במקוה שוב אינם בדין מים שאובין כלל, כמו שאין שייך לומר שמים טמאין מעלין את המקוה ע"י שנפלו למקוה כשרה ונטהרו, דכיון שעכשיו הם מים טהורין א"כ לא מצינו מים טמאין שהם עדיין טמאין ומעלין, וה"ה מים שאובין, שהרי כבר נזרעו במי המקוה ובטלה שאיבתן, אבל מי פירות גם לאחר שנתערבו במקוה כשרה הרי הם בדין מי פירות, וכדאמר ר"י דטפי מרובו פסול,

מסתברא שאין הכלי נטהר, וש"מ שהמים שמכאן ומכאן מבלבלי לטיט ומחלחלין דרכו, וה"נ בפירא דקפי בין המים שבתוכו למי המקוה.

ולפי דבריהם מיושב הא דבעינן במקואות פ"ז מ"ז ברגליה שוקעות בטיט העבה מים מקדמין, דטיט העבה שבקרקע חוצץ במציאות, כמו טיט שבכלי דאע"פ שהוא טופח הר"ז חוצץ בפני הכלי, דלא גרע טיט ממשקין שחוצצין בינם לכלי, כמבואר בזבחים ע"ח ב' ובמקואות פ"י מ"ו, ומ"ש בתוספתא בלבינה ובלגין היינו בשיעור לבינה דכיון שאין הטיט בכלי המים מחלחלין, וכן בלגין מפני שיש מים מלמטה, אבל לא סגי בטפילות הטיט למקוה, שהרי משקין וטיט שבכלי המונח באמצע המקוה נטפלין למים שסביבם, אלא שהכלי מגין עליהם מפני חלחול המים, וע"י בספר מרן זללה"ה קמא ס"י סק"ב ס"ט סק"י ותנינא ס"ו סק"ח, ונתבאר בזה לעיל ס"ט סק"ק י"ד בהוספה ע"ש.

במתני' אלו פוסלין כו' ובענין מקוה החסר קורטוב

יא. פ"ז מ"ב אלו פוסלין ולא מעלין המים בין טמאין בין טהורין, פשטות הדברים שעושין מקוה ממים טמאין, וכשנשלם מ' סאה נטהרין והמקוה כשר, וכ"נ בתוספתא פ"ד ה"א, ונתבאר לעיל ס"ד סק"א, ומש"ה פוסלין בג' לוגין דכל שעושין ממנו מקוה פוסל בג' לוגין, וכל שאין עושין ממנו מקוה פוסל בשינוי מראה, וכ"מ בתוספתא פ"ה ה"ז דמי כבשים ומי שלקות ומי זיתים מטבילין בהם כו' והתמד עד שלא החמיץ [מטבילין בו משהחמיץ] אין מטבילין בו, כ"נ דצ"ל.

שם כיצד פוסלין ולא מעלין, פי' דאף באופן שאינם פוסלין מ"מ אינם מעלין, והיינו בפחות מג' לוגין או בנפל מד' כלים דג"כ דינו כקורטוב.

בגירסת הגר"א פעמים פוסלין כו'

ובהגהות הגר"א שבגמרא גריס פעמים פוסלין ופעמים שאינם פוסלין, וכונתו דפוסלין בשינוי מראה, מה שאין מים שאובין פוסלין, והיינו כמו שהגיה בסמוך דבבא דנפל לתוכו יין או מוחל כו' נשנית ברישא, ונקט בבא דהיו בו מ' סאה נתן סאה כו' כהקדמה לדין שינוי מראה, דאמנם כשר אבל אם שינוי את מראיו פסול, וכ"ז דחקו משום קושיא דשאובין, ולפמש"כ ליישב נתקיימה הגרסא כלפנינו.

ובעיקר הדברים שפירשנו לדעת הגר"א דמי פירות פעמים פוסלין בשינוי מראה, משא"כ מים שאובין, בתו"כ פליגי בזה ר"מ ור"י, ואפשר שלכך סתם לה רבי, שלא לשנות בהדיא דלא כר"מ, והיינו דנקט ד"ז בשם ר"י, וקי"ל כותיה כמבואר מכות ג' ב' עירובין כ"ט ב', ולגרסת הגר"א אתיא מתני' בסתמא דרישא כר' יוסי.

ולאמור מיושב נמי סדר המשנה במ"ג שנתקשה בזה בבהגר"א, דתלתא בבי קתני דומיא דרישא, דהיינו שיש שאינם פוסלין בשינוי מראה לכו"ע, ויש פלוגתא דר"מ ור"י, ויש שפוסלין לכו"ע, דהדיח בו סלי זיתים וסלי ענבים שנשנתו מי המקוה בלא מים פסולין, אע"פ ששינוי את מראיו כשר, ובמים שאובין שפוסלין בג' לוגין פלוגתא דר"מ ור"י, ונפ"מ דלר"מ אפי' פחות מג' לוגין פוסלין את המקוה במי צבע שמשנין מראיו ואפי' יש בו מ' סאה, והדר תנא דין שינוי מראה המוסכם לכו"ע, ולא רצה להתחיל בדין נפל לתוכו יין או מוחל לפי שצריך להאריך בדיניהם, וגם היה משמע דדין הדיח קאי רק אמקצת מראיו, או איש בו מ' סאה, וגם ניחא ליה כסדרא דרישא דיש שאינם פוסלין כלל, וגם מפרש תחלה דין מים שאובין לענין שינוי מראה, ואח"כ דין מי פירות כמו שהם שנויים ברישא דמתני'.

דהמציאות של מי פירות נשאת בהם, ובזה שייך לומר חידוש דפעמים מעלין, ועוד דאפי' השיק מקוה שכולו שאוב למקוה כשר נטהר, ולא קרינן מעלין אלא למי שמשלים המקוה, ולא למקוה שכשר כולו שאוב, (ובמי פירות לא מהני השקה אפי' למקצת דדוקא כשנתערבו ובטלו בתוך המים מעלין).

ושיעור לשון המשנה אבל שאר המשקין כו' לא מעלין ולא פוסלין ופעמים שמעלין, ונקט לשון קצרה ופעמים שאינן מעלין דממילא מובן שאינם פוסלין, וכ"ה בבהגר"א הנדפס בסוף המסכת, אלא שכתב שם שאין חידוש בהא דמעלין שהרי אפי' בשאובין מעלין, ולמש"כ נתיישב דיש חידוש במי פירות שמעלין, אע"פ שהם בדין מי פירות, ובא"ר כתב לפרש דבבא דמעלין לא קיימא ארישא, אלא גרסינן לא מעלין ולא פוסלין כיצד כו', ודינא דהיו בו מ' סאה חוזר לכולן בין מים שאובין ובין מי פירות, וצ"ע דהא ר"י דאמר ביכמות פ"ב ב' עד רובו קאי רק אמי פירות, וכבר שנינו בפ"ו מ"ח ממלא בכתף כו', א"ו אמי פירות דוקא קאי וכבר נתיישב.

והא דלא הוזכר במשנה עד רובו היינו מפני שאין זה ענין למעלין, דאפי' יש מ' סאה מים ומ"א סאה מי פירות פסול, ועד רובו הוה משמע דבעינן כ"א סאה מים, ועיקר הדין נלמד מסיפא דאפי' שינוי מראה פוסל אטו רובו מי פירות וכש"כ כשבאמת רובו מ"פ.

והא דקתני ברישא לא מעלין ולא פוסלין היינו משום דכולה מתני' במקוה שאין בו מ' סאה מיירי, ובזה לא מעלין, וכאן הוסיף התנא פעמים שמעלין באופן דלא מיירי ביה ברישא, ובפרט לפמשנ"ת שהרי בזה במים שאובין לעולם מעלין ולכן אין אופן זה בכלל הרישא.

בענין שאר משקין ומי פירות

יג. שם במשנה אבל שאר המשקין ומי פירות, פי' אחד מז' משקין, [חוץ מטל שהוא כמים כדמייתי בתוספתא קרא וימץ מן הגיזה מלא הספל מים] ושאר מי פירות שאין דינם כמשקין, וקמ"ל דאין המשקין פוסלין את המקוה, וששאר מי פירות ג"כ משלימין למקוה, ונראה דהא דאיצטריך חולין פ"ד א' למעוטי מקוה של שאר משקין היינו דוקא דז' משקין, דכיון דאיתרבו לענין הכשר מקרא דכל משקה אשר ישתה, אע"ג דכתיב אשר יבא עליו מים, וכתיב וכי יותן מים, ס"ד דלמקוה ג"כ דינם כמים, (דלענין חשיבות הרי שאר משקין חשובין יותר), אבל מי פירות מסתברא דכיון דלא איתרבו להכשר לא הוצרכו למיעוטא במקוה, מאחר שכתוב ורחץ במים, אבל להשלים לשיעור מ' סאה מבואר דמשלימין, דכיון דאימעטו שאר משקין, חזר הדין דמ"פ ומשקין שוין.

בהא דמשלימין שאר משקין למ"ס

ויש לעיין מכיון דאימעטו שאר משקין ממקוה מים, מנלן דמשלימין למ' סאה, הרי סו"ס אין כאן מ' סאה מים, ולא אשכחן ביטול ברוב שהמיעוט המתבטל נעשה חשוב להשלים השיעור, וכמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בפרה ס"ד סק"א מדברי ריב"א שהובאו בח"נ זבחים פ' א', וכ"כ מרן זללה"ה בטהרות ס"א סק"י, ובאמת מציינו בזבחים כ"ב א' דלרביעית אינן משלימין, הרי דלא אמרינן בסתמא שהמיעוט משלים השיעור.

ונראה דהא פשיטא לן דמקוה שיש בו מ' סאה מים ול"ט סאה מ"פ טובלין בהם, ולא אמרינן שאין כל בשרו נוגע במים, דכיון דבטלי ברובא מקוה מים קרינן ביה, וה"נ מסתברא דאטו מקוה שנפלו לתוכו משקין כל שהוא פסול, ומכל שהוא עד רוב, דינם שוה, וחזינן מזה שאין המיעוט משקין ממעט ממגע בשרו במים, אע"פ ששייך לומר

שאין כל הנוגע בבשרו מים ממש, וכיון שכן שפיר קים לן מסברא דלענין מים שכל גופו עולה בהם ג"כ מצטרפין, כיון שלא נמסר שיעור מ' סאה שנצריך כמות כזו של מים, כדין רביעית וכיו"ב, אלא שירחוץ בתוך מים שכל גופו עולה בהם דהיינו שישקע גופו במים מרובין, ולא בצורת רחיצה ע"י שטף מים, וכיון דלגבי מגע בשרו במים דינם כמים, א"צ יותר מזה לענין השיעור.

בטעמא דרביעית אין משלימין

וא"ת מ"ש מרביעית דכלים שג"כ הדין אם יש במקוה רביעית מים ורוב רביעית מ"פ טובלין בהם, ואפ"ה אין המ"פ משלימין לרביעית, כבר ביאר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דכיון שברביעית נמסרה ההלל"מ בשיעור רביעית, הרי הכמות הזו של מים גורמת הטהרה, ומ"פ אינם משלימין, אבל במקוה שלא נמסר שיעור בכמות המים, אלא שיהא כל גופו עולה בהם, שמעינן מזה שאין השיעור הזה מפני שכמות כזו גורמת הטהרה, אלא שהצריכה תורה שיעור זה לצורת הטבילה שתהא בתוך המים, ואמנם השיעור מעכב מדאורייתא, אבל אין השיעור מפני כח המטהר שבמים, אלא מפני צורת הטבילה בתוך המים, ולכן כל שדינו כמים לענין רחיצת בשרו, משלים ג"כ לשיעור שכל גופו עולה בהם.

וכן הבינו חז"ל במי כיור דמה שהצריכה תורה שיעור מים שד' כהנים רוחצין בו זהו שיעור בחשיבות המי כיור, אבל אין הכמות הזו של מים דוקא מטהרת, שהרי יכולין לרחוץ במים שמיעוט מהם מ"פ, ואע"פ שלא רחצו כל הידים והרגלים במים, שלא היה בכמות המים לחוד לרחוץ כולן, וכיון דחשיבי מים לענין רחיצה חשיבי נמי להשלים השיעור, אבל רביעית שנמסר השיעור בכמות מים מדויקת, הרי שיעור זה גורם הטהרה, ובעינן שיעור מים דוקא.

בדין קודח לענין כלי

ויש להסתפק אם מהני קודח בו ע"י כלי או דוקא בנוקב בו בקרקע, והנדון בדאורייתא אם שאובין לאו דאורייתא כלל, מי אמרינן בכל ענין דאתו מהכשירא שפיר דמי, או"ד כיון דבכלי אין מטבילין בהם כבר נפסק הקשר עם המקוה, ול"ד לקודח בכיור שנוטלין ע"י כלי, דהתם קי"ר ע"י כלי, אבל כאן הטבילה בקרקע דוקא, וא"כ בכלי פסק הקשר, וכ"נ, ואף בכיור נראה דדוקא כשהכלי היה שקוע במי הכיור, אבל אם מילא בדדי הכיור לא מהני, וזהו לשון קודח, וה"נ בעינן שינקוב המקוה ויהיו המים שבנוקב מחוברין למקוה, ויפסקים אח"כ.

בתו' בכוורות כ"ב ב' ד"ה יתיב כתבו דהכי גמירי לה דמי פירות מעלין את המקוה עד רוב, וצ"ע דלא מצינו שנאמרה הללמ"מ בד"ז, ועו"ק דאם נאמרה הלכה בזה, מן הראוי שישלימו אף לרביעית, וכמש"כ לעיל ס"ט סק"י דהא דפשיטא לן שטיט הנרוק משלים לרביעית היינו מפני שנאמרה הלכה שמשלים, ולא מדין ביטול אחינן עלה, וכ"נ דמי פירות שעומדין בפ"ע אע"פ שהם מיעוט אינם מצטרפין, וש"מ שלא נאמרה הלכה, אלא דבטלין ברובא, וכ"מ בתו' וראשונים יבמות פ"ב ב' שלא נאמרה הללמ"מ בד"ז.

בהא דאצטרין מיעוטא לשאר משקין

יד. חו"ץ פ"ד א' ואימא ה"מ למעוטי שאר משקין דלא איקרו מים, הא דאצטרין מיעוטא היינו לז' משקין דאיתרבו לענין הכשר מכל משקה אשר ישתה, וש"מ דאע"ג דכתיב אשר יבא עליו מים וכי יותן מים, מ"מ כל משקין בכלל, וס"ד דה"ה למקוה.

שם חד למעוטי זוחלין, יש לעיין למאי אצטרין למעוטי שאר משקין זוחלין, הרי גם מים זוחלין אינם מטהרין אלא במעין הנובע, וזה אין שייך במשקין, ורש"י פי' דר"ל

[מיהו מצינו במים חיים דג"כ זוחלין שרבו על הנוטפין כשרין אע"פ שאין שיעור מים חיים, דהא כשרין להזייה ולטהרת המצורע אע"פ שצריכין שיעור במים, ושמא התם דוקא במים אבל מי פירות לא מהני, וקים להו לחז"ל דאע"פ שגשמים מנטפין למעין נשאר בדין מים חיים, שהמים נטפלין זל"ז יותר, מיהו גם שם אם רבו שאובין פסולין, וי"ל דהתם נמי אין השיעור בכח טהרתן, אלא במציאות הנצרכת לזה, ולע"כ].

בהא דאר"פ בזבחים בקדח רביעית ממקוה מטבילין בו

ויש לעיין מנין קים ליה לר"פ זבחים כ"ב א' דמהני קדח רביעית ממקוה שלם להטביל בו מחטין וצינוריות הואיל ומהכשירא דמקוה אתיא, הרי לא מצינן כן אלא בכיור דשיעור ד' כהנים הוא בחשיבות המים וכאן השיעור בעיקר המים דבעינן רביעית, ולענין ג' לוגין דניסוך המים מסתברא דלא מהני הא דאתו מהכשירא דמקוה, וצ"ל דכי היכי דאשכחן בכיור שקובע שם מים כשרין למים שבתוכו, אע"פ שחזרו ונתלשו, ה"ה דחל שם מים המטהרין על מי המקוה, וסגי ברביעית מאלו שנקראין מים המטהרין, להטביל בהן מחטין וצינוריות.

ויש להסתפק מקוה שיש בו רביעית מים ורוב רביעית מ"פ וקדח ממנו רביעית אם ג"כ מטבילין בו, שהרי גם מים אלו הכשירא דמקוה נינהו שמתבילין בהם, או דבעינן הכשירא דמקוה של מ' סאה, דבלשון הגמ' משמע דקאי אמקוה שיש בו מ' סאה דוקא, ועו"ק דכל נתן ונטל הו"ל הנשאר מהכשירא דמקוה, [ולפ"ז ל"ט סאה ג"כ לא מהני, ועמש"כ לעיל סק"ט בפרש"י], אבל בסברא כיון שהוכשרו לטבילה יש להכשיר לקודח מהם, והא דלא הכשירו בנתן ונטל, היינו מפני שבטלה המקוה מכאן, ובעינן קדח ממקוה כשר, ופשטות דפסול, והטעם צ"ע.

כגרסת התו', והיה אפשר לומר דהיינו דממעטין זוחלין ממעין מים, אבל אין נראה כן, דכיון שאינם מי מעין, אין יתרון לחיבורם עם המעיין בזחילה או באשבורן, וממילא כיון דאימעטו מזוחלין ומכונסין בפ"ע, אימעטו נמי ממחוברין, וכמש"כ.

וכבר הוכיחו תו' יבמות פ"ב ב' משמעתינ דמשקין אימעטו מדאורייתא, ודלא כפריב"א שהביא המרדכי הלכות מקואות שפי' מכח סוגיא דיבמות שגם מ"פ דרבנן, דכאן ליכא למימר אסמכתא כדאמרינן על שאובין שבתו"כ, דא"כ הול"ל מדאורייתא אה"נ, ורבנן הוא דגזור, א"ו דרשא גמורה היא למעוטי משקין ודם, וכ"מ בזבחים כ"ב א' שאין משקין משלימין לרביעית, והיינו משום שאינם בדין מקוה מים וכמבואר בסוגיא שם, וכן הוכיחו תו' שם מפסחים י"ז ב'.

בסוגיא דיבמות פ"ב ב' אם קאי במי פירות או בשאובין

מו. יבמות פ"ב ב' והא תנן מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות נתן סאה ונטל סאה כשר ואריב"ש אר"א א"ר יוחנן עד רובו, פרש"י דקאי אשאר משקין ומי פירות דהיינו מתני' דמקואות, וכן הסכימו הראשונים ז"ל כמ"ש תו' ותו' הרא"ש ותו"י והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והנמו"י, וכן מוכח בזבחים כ"ב א' דמיייתנן הא דר"י אנתן סאה ונטל סאה דמשלים למקוה ולכיוור ולא לרביעית, והרי במי כיור ליכא פסול שאובין, דכולו שאוב, וע"כ דאמי פירות קאי, וכיון דמיייתי עלה סתמא הא דר"י עד רובו ש"מ דע"ז קאי ר"י, ואין לומר דר"י קאי נמי אשאובין, דא"כ מאי פרכינן אלישינה דר"י דקאמר עד רובו, אם במי פירות הדין כן דבעינן דנשתייר רובו, א"ו ר"י רק אמשקין ומי פירות, אבל שאובין אפי' טובא נמי, וכמבואר במתני', ועמשנ"ת לעיל ס"ק י"ב דבשאובין לא חשיבי שמעלין כלל, כיון שבטל

מים שבאו בהמשכה למקוה, וצ"ע דעד רובו גם משקין משלימין, וא"כ לא אימעטו טפי ממים, ועוד דלאו זוחלין נניהו אלא אשבורן, ועוד דבלא המשכה ג"כ משלימין, וגם אין יתרון למשקין בהמשכה שאינם בטלין לקרקע, ובלא"ה המשכה דרבנן היא, ועוד שאין ענינו למעטן ממעין הנובע, ועוד דכיון שאימעטו מהמשכה כש"כ ממכונסין בלא המשכה, ועריטב"א בזה, ועי"ש שכתב שזהו לשון מושאל מזוחלין דעלמא, ודוחק לומר כן דהא לשון זוחלין נאמר על מעין בעלמא, והשתא נמי מעין ממעטין.

ובש"מ"ק הנדמ"ח הביא לשון הרא"ה דמפרש דבאמת לקושטא דמילתא לא איצטריך מיעוטא למשקין זוחלין שאינם מטהרין, שהרי אפי' מכונסין אינם מטהרין, ומים גופייהו אינם מטהרין בזוחלין אלא מעין, אלא דאי הוה כתיב מעין מים ובור ומקוה הוה מפרשינן דבור ומקוה משאר משקין נמי כשר ורק מזוחלין נתמעטו שאר משקין, ואין כאן פסוק מיותר למעוטי זוחלין, אלא דקושטא הוא דמים דבסוף אכולהו קאי, והר"ז כאילו נכתב מעין מים, ונתמעטו מזה משקין זוחלין, ומבור מים נתמעטו משקין מכונסין, וממקוה מים נתמעט דם, ועמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה עוד בזה.

בדין מעין שמלאהו מי פירות בגומת הנביעה

ונראה שגם מעין שמלאהו מי פירות בתוך גומת נביעתו פסול, ואע"פ שברבו מים שאובין כה"ג דעת הרמב"ן שבת ס"ה ב' בשם הרמב"ם דכשר כדין מעין לכל דבר, וכן הדין במקוה שהשיק לו מי פירות דפסול מדאורייתא, שלא הכשירו אלא מים שנתערבו ונתבטלו, אבל משקין המחוברין אין להם יתרון בזה, שלא אמרו אלא עירוב מקואות, אבל משקין הפסולין למקוה אין בעירוב המחברן כלום, כ"ז שהם עומדין בפ"ע, וכ"מ מכות ד' א' בחבית של יין שנפלה לים הגדול

במקוה אלא בחזותא, כמו שבעלמא חוזר וניעור בטעמא, ולא נתפרש מקור לד"ז, דהא סו"ס השתא רובא מ"פ, ולענין איסורין ודאי שדינם כמ"פ, ומנלן לחדש שמשקין נעשין בקל מי מקוה, דחשיבותן מתבטלת ונעשין כמים לקולא, ואפשר שזוהי סברא מיוחדת בהכשירא דמקוה, כענין שאר"פ בזבחים כ"ב א' דנ"ס ונט"ס מ"פ אע"פ שאין משלימין לרביעית, מ"מ כי אתו מהכשירא דמקוה משלימין, וש"מ דבהכשירא דמקוה בטלו לגמרי המ"פ למים, [שו"ר בשטמ"ק זבחים ע"ח ב' בהשטמות שכתבו ג"כ חילוק זה, וצ"ע דברוב מים מתבטל גם לכיור, ועס"ק י"ג], אבל אין נראה כן דטעמיה דר"פ בקודח ממקוה הוא ענין מחודש להכשר טבילה, ולא משום ביטול המ"פ לגמרי, דטפי מרוב פסול מדאורייתא, ובאינו קודח בו ג"כ פסול, אלא דוקא בנמשך מתוכו, ואין ללמוד מזה להכשיר מ"פ לטבילה, והדק"ל מ"ט חשבינן ליה בגמרא איסור דרבנן.

ובתו"י וכן הר"ש בתרומות פ"ה מ"ח תירצו דר"י אמר עד רובו שאפשר ליתן וליטול סאין עד רובו של מקוה, וכדפרש"י דעד י"ט סאה יכול לעשות כן, ואע"פ שלפי חשבון נשאר הרבה יותר מרוב מים, שהרי בכל פעם יוצאין גם המ"פ לפי חשבון, והכי משמע לישנא דסתם עד רובו אנתן ונטל עד רובו של מקוה, [וכ"ה בירושלמי תרומות פ"ה ה"ב עד רובו של מקוה, ופירושו רוב הכמות שיש במקוה זה, בלי לחשב לפי ערך] דאל"כ הול"ל עד שיתחשב שנשתיירו בו רוב מים, או עד שירבו מ"פ על המים, [ועי' תרומות שם בפ"י הר"ש והרא"ש ובפלוגתת הרמב"ם והראב"ד, והכא עדיף דהא לא קאמר עד שירבו מ"פ או המים, אלא קאי על המעשה שנותן ונטל עד רובו של מקוה, וכדפרש"י שיכול ליתול י"ט פעמים סאה], וכ"נ מלשון הגמ' דנשתייר רובו ודלא נשקול רובו, שהנדון על הסאין שנוטל ונותן, דאי קאי על המים

מהם שם שאובין לגמרי, א"ו מיירי במשקין ומי פירות, (שו"ר בבעה"נ הנדמ"ח [ס"ג אות כ"ב] שכתב דמים שאובין ומי גשמים פסולין לכיור, ובעינן שימלאנו מהמקוה עצמו, ופי' נתן סאה ונטל סאה בשאובין).

בהא דקרי למ"פ איסור דרבנן

וכבר תמהו תו' והראשונים ז"ל א"כ מ"ט קרי ליה איסור דרבנן, הרי מ"פ פסולין למקוה מדאורייתא כדממעטינן להו חולין פ"ד א', וכ"מ בזבחים כ"ב א' דלרביעית אין משלימין, ותירצו בתו' דמדאורייתא קמא קמא בטיל, ואפי' נעשו המ"פ רוב אינו חוזר וניעור מדאורייתא, וכבר הקשו בתו"י דלא אמרינן קמא קמא בטיל רק עד שישם, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה תמה בזה עפמ"ש בספר תרומות פ"ה מ"ז להוכיח מהראשונים ז"ל דחוזר וניעור סברא דאורייתא היא, וכ"כ מרן זללה"ה בערלה ס"ד ס"ק י"ח, ולפמשנת לעיל ס"ק י"ג הרי אפי' נימא דחוזר וניעור סברא דרבנן היא, היינו דוקא שלא יחזור האיסור למקומו, אבל שיחשב הבטל כמבוטל ודאי לא אמרינן, דודאי מקוה שהיה בו תחלה רביעית מים ואח"כ מלאהו במ' סאה מ"פ לא קרינן ביה מקוה מים, דאפי' אם נימא דלא כריב"א זבחים פ' א' הנ"ל, ונחדש דהבטל נעשה כמבוטל, אבל לענין זה ודאי חוזר וניעור שלא יחשב הבטל כמבוטל כשהבטל הוא הרוב, וא"כ לא יתכן להכשיר המקוה שרובו מ"פ, אפי' אם מתחלה קמא קמא בטיל.

בדברי הרמב"ן דהיכא דלא נשתנה כשר מדאורייתא, ובתו"י בזה

והרמב"ן כתב דכ"ז שלא נשתנו מי המקוה ע"י המ"פ מדאורייתא אפי' נטל ונתן כל היום כשר, וכבר כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שאין כונתו דשינוי מראה פסול מדאורייתא, אלא דלענין שהמשקין בטלין במים אזלינן במקוה בתר חזותא, והוא ג"כ מדין קמא קמא בטיל, אלא דאינו חוזר וניעור

דהא יש בילה ובודאי יצאו מקצת מים ומקצת מ"פ, אלא דכלפי האיסור דרבנן שמא יצאו כל המים, איכא נמי שאני אומר שמא יצאו כל המ"פ.

והנה הראשונים ז"ל לא פירשו כהריטב"א מפני שפירשו עד רובו ממש, דאיכא רוב מ"פ, ועי' להלן בדברי מרן זללה"ה בזה, [וע"ע לשון הרמב"ן ב"ב ס"ה ב' משמע לכאורה כפי' התו"י שכתב דתלינן להקל, אבל אין מובן לשון תלינן דהא עד רובו ודאי נשאר רוב, ושמא ר"ל במחצה על מחצה, ואי בנטל לפי חשבון, ויש בילה, מאי תלינן], אבל לפי' התו"י והר"ש דכולה סוגיין משום דמיחזי כרוב, אע"פ שאינו רוב באמת, יש לקיים נמי דרק מכח תלייה סברין בל"ק שאין לגזור כאן במחצה על מחצה, (וער"ש שם שפי' דביבש ביבש שרינן עד מחצה, וצ"ל הטעם משום דאיכא למימר שאני אומר, ורק בלח בלח דודאי נתערב ליכא למימר שאני אומר, מיהו ע"כ התם לא דמי וכמ"ש הר"ש דאפשר דר"ל נמי מודה, והרמב"ם פי' שם ברוב גמור לפי חשבון, ולא ברוב פעמים, ולע"כ שם).

בטוש"ע וש"פ בדין יותר מ"ט פעמים

ובטוש"ע סי' ר"א סכ"ד כתבו דשרי נתן סאה ונטל סאה עד י"ט פעמים, וזה כמ"ש בתו"י ובר"ש תרומות, ובלשון רש"י אין הכרע גמור, גם פשטות הראשונים ז"ל דעד רובו היינו עד שיהא רוב מ"פ לפי חשבון, דאל"כ לא הוה קשיא להו שפסול מדאורייתא, מיהו עריטב"א ונמו"י דמשמע שפי' כן, ואפ"ה קשיא להו, עי"ש, ופשטות דברי הר"ש בפ"ז מ"ב וכן בפי' הרא"ש שם דעד רוב מ"פ לפי חשבון קאמר, אבל בתרומות פ"ה מ"ח פי' הר"ש והרא"ש והראב"ד דברוב פעמים מיקרי רוב, אע"פ שלפי חשבון ליכא רוב, מיהו הכא איכא בילה ויש לסמוך דנשאר רוב מים, ועי' תשובת הגרע"א ז"ל ובנו הגר"ש ז"ל סי' רכ"א ס"ט

משמע דנשתייר, וד"ז גזירה דרבנן, משום דמחזי כרובו כמ"ש בתו"י, וע"ז פרכינן שפיר מ"ט מצריך ר"י רוב, אם בכל דרבנן סגי ליה במחצה על מחצה.

ויש להוסיף דלכאורה עיקר מימרא דר"י היא לומר דעד רובו רשאי ליטול וליתן, דאי ממתני' הו"א דרק נתן סאה ונטל סאה פעם אחת כשר, וכ"נ בירושלמי תרומות פ"ה ה"ב, והטעם דכי היכי דבאין בו מ' סאה לא שרינן להשלים בסאה מ"פ, ס"ד דדוקא כשהסאה אחד ממ"א, מכשרינן נטל סאה, וקמ"ל ר"י דמכיון שכבר הוכשר המקוה מכשרינן נטל ונתן עד רובו, אבל טפי מרובו הר"ז כמקוה שאין בו מ' סאה דנפל מהם סאה לתוכו לא העלהו, משום דמיחזי כעושה מקוה ממ"פ, וכיון דמתפרש שחזור לפסול דקודם מ' סאה, דהתם ודאי מדרבנן הוא, פרכינן שפיר מ"ט מצריך ר"י רוב בדרבנן, והול"ל עד מחצה.

בהא דל"ק כשר אפי' בלא תלייה

ולפי' זה מיושב נמי משה"ק הראשונים ז"ל ללישנא קמא דמכשרינן בדלא נשקול רובו, בלא תליי' דשאני אומר, והיכא אשכחן כה"ג באיסורי דרבנן, דשרינן בלא רבייה ובלא תלייה, שהרי כאן נתערב בודאי מ"פ במקוה, אבל לפמשנ"ת דהאיסור דרבנן הוא משום דמיחזי כרובא, והאמת דודאי נשאר רוב מים, דלא יתכן שלא יצאו גם המשקין עם המים שנוטל, לפ"ז י"ל דדמי שפיר להיכא דאיכא למיתלי בשאני אומר, דהא כמו שחששו רבנן שמא יצאו רוב מים, ה"נ איכא למימר שיצאו רק המ"פ ונשאר הכל מים, א"נ דסגי למיתלי באמת שבודאי יצאו מקצת מ"פ, ועכ"פ בפלגא לישתרי, ולישנא בתרא סבר דמ"מ כיון שבזה גזרו רבנן לפסול, משום דמיחזי כרובו, לא מהניא התלייה דלא הוי רובו, וכבר ביאר כן בריטב"א והובא בנמו"י דטעמא דשרינן בל"ק משום דאיכא שאני אומר שהמשקין צפו למעלה ויצאו כולן, ובפשוטו דבריו ז"ל צ"ב

המקוה, כגון שהיה המקוה חסר, או בנטל רובו.

בדברי התו' ד"ה נתן

מז. שם תוד"ה נתן, וי"ל דפריך משום דקפסיק ותני עד רובו אפי' למחטין כו', צ"ע מאי קושיא מכיון דבטלוה לרביעית, שפיר פסיק ותני שדין מקוה למחטין שוה לכל דיני מקוה, ובעינן רובא, ואפי' קודם שביטלוה י"ל שהחמירו בזה כמו במקוה דמ' סאה, אטו דאורייתא, והיכי דחי דלא נשקול רובא, הרי אין זה האמת, אלא למחטין, ודוחק לומר דלצדדין קתני, מיהו עיקר דבריהם צ"ע דאפי' ביש במקוה מ' סאה מים ומ"א סאה מ"פ ג"כ פסול מדאורייתא, דכמו שמיעוט מ"פ משלים למקוה למ' סאה, משום דקרינן ביה מקוה מים, השתא שרובו מ"פ קרינן ביה מקוה מ"פ, וכמ"ש תו' בהדיא, וא"כ במחצה על מחצה יש להחמיר מדאורייתא, בין במ' סאה ומ' סאה לאדם, ובין ברביעית ורביעית לכלים, ואם ס"ל להתו' דיש להכשיר במ' סאה מים ומ' סאה מ"פ, הו"מ למימר דקפסיק ותני אפי' בדאיכא מ' סאה ומ' סאה, וכגון שנתן מ' סאה ונטל מ' סאה, אלא דקשה לדייק כן דהא אמתני' קאי, ועתוד"ה דלא, דמוכח דמע"מ פסול בכל דוכתא, וכ"מ במכשירין פ"ב במשניות טובא.

שם בא"ד א"נ קאי אתמד שיש בו מים כו', צ"ע דהא מים אלו דינם כמ"פ מדאורייתא דניקחין בכסף מעשר ואין טובלין בהם כמ"ש בתוספתא פ"ה כגוסת הגר"א, ומנלן להכשירים מדאורייתא, ועוד דכיון שחשבו חכמים כמ"פ, השוו מדותיהם שיהא דינם כמ"פ דבעינן רוב מים, ושפיר קבע ר"י שהדין שוה בכולם עד רובו, וגם א"א לפרש לא דלא נשקול רובו לצדדין, דבתמד דלא נשקול, ובאינן דנשתייר, ולא היו סותמין כן בגמרא.

ורכ"ב סכ"ה ציינם בפ"ת ע"ד השו"ע, ולדינא אין להקל אלא ביי"ט פעמים וכמ"ש בטוש"ע כיון שהדבר מפורש כן בתו"י ובר"ש, וגם לא מצאנו יישוב אחר לדברי הגמ' דחשיב ליה דרבנן, לפי מאי דנקטינן בעלמא דחוזר וניעור מדאורייתא, ושאינ המתבטל נעשה בחשיבות כהמבטל, וכמשנ"ת לעיל.

שו"ר בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ה ס"ק י"א דנקט דש"פ ג"כ ס"ל לדינא כהתו"י, אלא דס"ל שאם פסול רובו מדאורייתא, אין קושיא אם קבע ר"י עד רובו כדין דאורייתא, ולכן פ"י דברובו נמי פסול מדרבנן, (ועתוד"ה דלא, שהשוו מחצה על מחצה גמור, לנד"ד), ולפמשנ"ת לעיל דהא דפסל ר"י ברובו, אינו גדר בעלמא איך לשער שלא יהא רוב מ"פ, וכמש"פ מרן זללה"ה שם, אלא דכמו שגזר דבחסר ממ' סאה לא ישרימו במ"פ, משום דמיחזי כעושיין מקוה ממ"פ, כך גזרו ג"כ בנתן ונטל רובו, אע"פ שבודאי הרוב מים, לפ"ז ניחא טפי דהו"ל גזירה דרבנן ושפיר מקילינן במחצה על מחצה, ובפרט דאיכא למימר שאני אומר כמ"ש הריטב"א.

בדברי הגרע"א דבנ"ס ונ"ס מכשירין מכח שאני אומר

ויעזי"ש במה שדחה מרן זללה"ה פ"י הגרע"א ז"ל דמדרבנן אין מ"פ משלימין למ' סאה כלל, ורק בכח שאני אומר מכשירין נתן סאה ונטל סאה דאמרין שנטל כל המ"פ, ומלבד דלא יתכן לומר כן ביין שנתערב במים וניכר מראהו וטעמו, גם מוכח בזבחים כ"ב א' דבלא נטל כלום ג"כ מכשירין למיעוט מ"פ, דאר"פ שאם קדח בו רביעית כשר להטביל בו מחטין וצינורות, והרי ברביעית זו שנטל מהמקוה לא נחסר כלום, וליכא למימר שאני אומר, וא"ת שאני אומר שכל רביעית זו מים היא, א"כ במקוה נשאר רוב מ"פ, א"ו פשוט שהמיעוט מ"פ משלים מדרבנן ג"כ, אלא שהחמירו באופן שניכר שהם מכשירין

בתו' ד"ה דלא

שם תוד"ה דלא, תימה היכי מצי למימר הכי הא תנן כו' מחצה על מחצה פסול, בדליכא שיעור מקוה הרי במ"פ פסלו אפי' ברוב כשרין, כדתנן פ"ז מ"ב ומייתי סיפא הכא דדוקא בדאיכא מ' סאה מכשרינן נתן ונטל, ואין קושיא אם החמירו שם במע"מ, ועוד דהתם לא מיירי בנפלו פסולין לכשרין דוקא, אלא שמתערבין יחד, וא"כ יש לפסול במע"מ, ועוד דכיון דג' לוגין פוסלין את המקוה י"ל דחמירי טפי בכה"ג, כ"ז דליכא שיעור מקוה, [שו"ר בהשגות הרז"ה על בעה"נ שכתב לחלק דבתחלה גרע, ובנתן ונטל מכשיר מדין שאני אומר, וכפי' הריטב"א, וצ"ע], מיהו לפמשנ"ת לעיל מדברי התו"י האמת כקושיתם שאין להקל בשום דוכתא במע"מ מצומצם, וכמבואר בהרבה משניות בפ"ב דמכשירין, וקושית הגמ' רק בגוונא דבנטל ונתן עד רובו עדיין נשאר רוב מים כשרין.

ומפרש גם סוגיא דזבחים כ"ב א' בדין מים שאובין, וס"ל דאין ממלאין הכיור בשאיבה אלא ממקוה עצמו, ודוקא נתן סאה ונטל סאה מכשרינן במי כיור עד רובו, [ואפי' מי גשמים ס"ל דפסול כמ"ש בנדמ"ח ס"ג אות כ"ב דבעינן שימלאנו ממקוה עצמו, וצ"ע], וכאן מוכח דס"ל שאין המים השאובין נטהרין במקוה, שהרי בכיור אין טהרת שאובין כלל, ומשוינן דין מקוה וכיור כדין נתן ונטל עד רובו, ומפרש שם דמקוה של רביעית המושקת למקוה בשפופרת הנוד מטבילין בה מחטין וצינוריות, (ולכאורה ה"ה אדם, וצ"ע), ומ"מ אם נתן בה רובע רביעית מים שאובין ונטל כנגדן רובע רביעית מהמקוה פסולה, הנה מבואר כאן דמקוה הקטן המושק לגדול בשפופרת הנוד נפסל בשאובין אפי' מיעוטו, ואצ"ל דכולו שאוב לא נטהר בהשקה, ומסיים שאם נתן סאה שאובין במקוה של מ' סאה ונטל סאה ואח"כ המשיך ממנו מקוה קטן של רביעית, הר"ז כשר כיון שהשאובין נתכשרו במקוה הגדול, והרי יש כאן רוב מים כשרין.

**בדעת הראב"ד דקאי בשאובין ובפ"י סוגיא דזבחים
בעליון, ובדין מע"מ**

ומתני' דפ"ו מ"ח דממלא בכתף עד שירדו לתחתון מ' סאה, מפרש הראב"ד דהכשר התחתון ע"י מחצה מים כשרים, וכן העליון דנפקי שוה בשוה, ויש בכל אחת כ' כשרים וכ' שאובין, וס"ל דבמחצה כשר, [עיי' בנדמ"ח ס"ג ה"ו], ולפ"ז הא דפסול במחצה על מחצה בפ"ד מ"ה היינו דוקא מפני שלא היה כאן מקוה כשר, אבל בגוונא דהיה מקוה כשר אף מע"מ כשר, [ועיי"ש ס"א ה"ה, ובמהדו"ק וברז"ה, ובמהדו"ק סייע לל"ב דיבמות מזה, ובמהדו"ב תופס כל"ק, וכ"ז צ"ת ולע"כ].

ובדאיכא שיעור מ' סאה כשרין אפי' הוסיף מ"א שאובין אינו נפסל כדין מעין, כיון שיש כאן שיעור הכשר מקוה, כ"ד

בד' הראב"ד דקאי בשאובין ובפ"י סוגיא דזבחים יז. הראב"ד בבעה"נ מפרש סוגיא דיבמות בפסול מים שאובין, ומשמע דמפרש גם מתני' דבבא בפ"ע היא, וחוזרת לדין מקוה שיש בו מ' סאה ונתן סאה מ"ש ונטל סאה כשר, ואר"י עד רובו, ונראין הדברים כמו ששמעתי להעיר בדעתו ז"ל דלא קים ליה הכשר שאובין ע"י זריעה והשקה כלל, ואע"פ שהמים נטהרין מטומאתן, אבל דין שאובין נשאר בהם, דשאובין ענינו שנתמלאו ביד"א ומציאות זו אינה משתנה ע"י זריעה והשקה, ולכן שייך לדון דברובו שאובין חוזר ונפסל, ובהשקה כשפופרת הנוד מפורש כן בראב"ד בההיא דזבחים כרבסמוך, וכ"כ הריטב"א מכות ד' א' בשם הראב"ד שביאר דמים מתוקין אינם מתערבין בים הגדול המלוח, וש"מ שלא נטהרו בהשקה.

בזה, (ובדעת הרשב"ם כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דסבר כהרמב"ם, ול"ע בזה).

בדעת הראב"ד בדין נתן סאה ונטל סאה במ"פ, ובדברי הש"ך בענין שאובין

ובדין נתן סאה ונטל סאה במי פירות, נראה שהראב"ד חזר בו ובמהדו"ק פירש מתני' דהיו בו מ' סאה בין במ"פ בין במ"ש, ובמהדו"ב חזר בו ופירשה במים שאובין בלבד, אבל מ"פ אינן משלימין למקוה כלל, עי"ש בנדרמ"ח ס"ד ה"ח ט' שהשמיט מ"פ מדין נט"ס, ושנאם בהדי מקוה שכולה מים שאובין משוכין שאינם משלימין ובעינן מ' סאה כשרין דוקא, וכ"כ בסי' ב' ה"ו למדנו מכאן דשאר משקין כו' לא פוסלין ולא מצטרפין לשיעור מקוה, ומשמע דמפרש דסיפא רק בשאובין, ויעוי' בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ה סק"ו במה שנסייע מהראב"ד בסימן ד' שמצטרפין, אבל למש"כ מחקו במהדו"ב, ומ"מ כן עיקר לדינא כמ"ש שם.

בש"ך ס"ק ס"ג העתיק דברי הרשב"ץ לחוש לדעת הראב"ד, וכבר נתבאר דלא יצאנו דעת הראב"ד אלא כשיש במקוה שטובל בו מ' סאה כשרים או רוב המקוה כשרים, אבל השקה לא מהניא, מיהו אם באנו לחוש לדעת הרמב"ם ע"פ ביאור הרמב"ן יש לפסול רק בנתן ונטל, אבל בהשקה כשרין.

בדין מקוה המושק לאוצר ונתן סאה ונטל סאה במקוה

ולפ"ז מקוה המושק לאוצר המים ונתן סאה ונטל סאה במקוה אפי' יותר מרובו כשר מתרי טעמי, א' דבכל שעה המקוה מושק לאוצר שיש בו מ' סאה, ובהשקה נטהרין השאובין, ב' ועוד דליכא מראית העין שנחסר מהכשרין שבאוצר, דודאי אין נטילתו מתייחסת לאוצר במראית העין, ולכן אף אם במ"פ כה"ג מתייחסת הנתינה והנטילה לכל המעורבין כשפופרת הנוד, אבל לענין מ"ש אין

הראב"ד במהדו"ב שם, [ודלא כמ"ש הרשב"א בשעה"מ בשמון], אבל בנתן ונטל לא מכשרינן אלא עד רובו, כיון דחסר ליה שיעור מקוה, ואם הרוב שאובין וכ"א סאה כשרין, נראה דפסול אבל בנדרמ"ח בהלכות שבסוף שעה"מ [ס"ד ה"ג] בנ"א כתוב רוב הכשרו של מקוה, משמע לכאורה דסגי בכ"א סאה, וצ"ע היטיב בכל דברי הראב"ד ומהדורותיו, ולע"כ.

בענין השקת שאובין למ"ס לדעת הראב"ד

נמצא לפ"ז דהמשיקין מים שאובין למ' סאה מים כשרים לא הועילו כלום לדעת הראב"ד, ואפי' טובל בזמן שהם מושקין, דהשאובין בפסוליהו קיימי, ולא מהני טבילה בחיבור שפופרת הנוד אלא כשטובל בכשרים, ומצטרפין לשיעור ע"י שפופרת הנוד, והרי לענין זה שאובין כמי פירות, שאינם מתכשרין בהשקה כלל, אלא שמתבטלין כשמעורבין וטובל ברוב הכשרין.

והנה הרמב"ן בב"ב ס"ה ב' כתב ליישב הא דפסל ר"י ברובו, אע"פ שמים שאובין נטהרין בהשקה ובזריעה, דכיון שנטל מהמקוה איכא מראית העין דמיחזי שהחסיר הכשרים ונתן שאובין, ולפ"ז השקה עדיפא מנט"ס ונט"ס, אבל אין זו דעת הראב"ד דלדבריו בעינן שיהיו הכשרים במקוה זו דוקא, דלא ס"ל טהרת שאיבה ע"י זריעה והשקה, וכיון שבוז פשוט לכל הפוסקים דלא כהראב"ד וכמ"ש הרמב"ן בשם הרי"ף, וכמבואר בפ"ו מ"ג ומ"ה ובפ"ו מ"ח ועוד, א"כ אין לחדש לחוש בנתן סאה ונטל סאה לשיטת הראב"ד, דהא לא ס"ל טעמא דמראית העין, והרי דעת הפוסקים דהיא דר"י במ"פ, וכיון דשאובין נטהרין בזריעה, הרי מודה הראב"ד דא"כ אין לפסול נתן ונטל, ובדעת הרמב"ם פ"י הב"י כדברי הרמב"ן שזהו פסול מיוחד בנטל, מפני מראית העין, אבל סוגיא דזבחים א"א לקיימה בשאובין אלא ע"פ שיטת הראב"ד הנ"ל, ובזה לא קיי"ל כהראב"ד שהרי גם הרמב"ם חולק

לפסול אלא המקוה שנשאב ממנו, וכ"מ בראב"ד בההיא דזבחים הנ"ל.

בדין נתן סאה ונטל סאה במעין

בפ"ת ס"ק י"ח בשם דגמ"ר כתב דבמעין אין לחוש, והדבר מפורש בראב"ד דכל עיקר דבריו דבעינן מ' סאה כשרין דומיא דמעין, וכיון דאיכא שיעור הכשר שוב אינו נפסל.

בדיני שינוי מראה ובטעמא דר"מ במי צבע

יח. פ"ז מ"ג הדיח בו סלי זיתים וענבים ושינו את מראיו כשר ר"י אומר מי הצבע פוסלין כו' נפל לתוכו יין או מוחל כו', ג' חילוקי דינים הם, א' הדיח הסלים במקוה עצמו, שלא נשתנו המים ע"י משקה אחר, אלא ע"י הדבוק בסלים כשר, וה"ה וכש"כ אם זרק סממנין למקוה ונשתנו מראיו דכשר, שהדבוק בסלים סתמו מיין הנוטף ואפ"ה כשר, ב' מי הצבע וה"ה מי כבשים ושלקות שהם שאובין, בזה נחלקו ר"מ ור"י בתו"כ, ולר"מ פוסלין בשינוי מראה, כיון שהשינוי בא מכח מים פסולין, ורק כשהשינוי בא מצבע שבסלין וסממנים מכשיר ר"מ, ור' יוסי סבר שאין לייחס השינוי למים, שהרי המים עצמם מתכשרין ע"י זריעה במקוה, והשינוי בא מכח הסממנין, שאילו שרה הסממנין במקוה עצמו הרי לא היו פוסלין, והשתא נמי אין כאן פסול שאובין שכבר נטהרו, וסממנין לחודיהו לא פסלי, ואפי' בפחות מ' סאה, מ"מ אם ליכא ג' לוגין כשר, שאין במים שיעור לפסול.

ויש לעיין מ"ט דר"מ דפסל, והיה מקום לומר דבאמת לא פסל ר"מ שינוי מראה ע"י מי צבע ומי כבשים אלא כ"ז שאין במקוה מ' סאה, וקמ"ל דמים שאובין שמשנין מראה המקוה אפי' פחות מג' לוגין כג' לוגין דמי, כיון שניכר השינוי שמחמתן, והם עדיין בדין שאובין, אבל כשיש מ' סאה ונטהרו משאיבתן שוב אינם פוסלין, אבל הראב"ד בתו"כ פי'

דבדאיכא מ' סאה ג"כ פסל ר"מ, והדין עמו, דאם מודה ר"מ שאין מי צבע פוסלין מקוה שלם בשינוי מראה, לא היה מחדש דבפחות מג' לוגין פוסלין בפחות מ' סאה, דכיון שאנו מפרידין הסממנין מהמים בדאיכא מ' סאה, ה"ה בדליכא מ' סאה, וגם בסתמות הדברים יש לפרש דר"מ סבר שכל המשקין הפסולין המשונין פוסלין, בין השאובין ובין מ"פ, וטעמא דמילתא דכיון דמחזו כמי צבע ומי כבשים, ילמדו מזה להכשיר מקוה של מי צבע, והרי סתמן שאובין ויכשירו שאובין, ובפרט בכה"ג שבאמת היו שאובין, וכמו שפסלו שינוי דמי פירות מפני מראית העין, וכ"מ בתו"כ דממעט להו ממקוה של שאר משקין, ולא דין מיוחד בפסול של ג' לוגין, אלא שאין זה נראה מקוה מים שבאו בידי שמים, (שו"ר בירושלמי ערלה פ"ב ה"ג טעמיה דר"מ משום שאיבה ניכרת, וצ"ע אם יש לדקדק מזה לנדון הנ"ל אם פוסלין מי צבע שאובין בדאיכא מ' סאה).

ויש להסתפק במים שאובין שהדיחו בהן סלי זיתים וענבים אם גם בהני פסל ר"מ בשינוי מראה, ואמנם בפשוטו כל שאובין שוין, אבל יש מקום לומר דמי כבשים ומי צבע ידוע שיש מים כאלו, (וסתמן שאובין), ולכן המים שנראין כמי כבשים וצבע מתייחסין בדעת בנ"א לשאובין אלו, (שאין דרך לשרות סממנין וכבשים במקוה, ודרך לשרותן במים), אבל מי הדחת סלין אינם מים ידועים שמראה כזה מתייחס למים אלו, וי"ל שבזה לא גזרו דלא מיחזו כשאובין, שהמראה מתייחס לסלין ולא למי סלין, אבל פשטות התו"כ דאר"מ דכל הפוסלו בג' לוגין פוסלו בשינוי מראה הר"ז כלל גדול כולל כל האופנים, ויש לפרש שכל הרואה השינוי מראה דורש מהיכן הוא כך, וכיון ששומע דמשאובין אתו הרי הוא מייחס רובו או כולו לשאובין, כיון שיש בהם מראה יין ושמן, ור' יוסי לא חייש לזה דשאובין דרבנן, דבמי כבשים ושלקות טובלין

בהם כמ"ש בתוספתא ואין בהם אלא פסול שאובין.

בענין יין או מוחל ומי פירות

והאופן השלישי נפל לתוכו יין או מוחל ושינו את מראיו פסול, דכיון שהשנוי בא מכח משקה, יבאו לטעות דמקוה של שאר משקין כשר, משא"כ בהדיח בו סלי זיתים וענבים דמקוה מים הוא, ושינוי המראה אינו פוסל את המים.

ובשבת קמ"ד ב' פליגי אמוראי במי פירות שאינם חשובין משקין, אבל הם בתכונת משקין ששייך לטבול בהם, וכיון שאין עושין מהן מקוה בתחלה, איכא למיגזר בששינו מראה המקוה ככל משקין, או"ד גדר הגזירה היה במשקין, אבל דבר שאינו חשוב משקה לא גזרו, חדא דלא טעו בזה כ"כ, דידעי דאינו בדין משקין להכשר, ולעוד דינים, וגם אינו מצוי כיון שאין דרך לסחטן, וממילא גם ידעו שהם רק מיעוט המקוה.

וא"יבא דרבא היינו דקמ"ל תנא במ"ש או מוחל, לומר דאע"פ שאינו מטמא משום משקה, מ"מ לענין גזירת שינוי מראה משקה חשוב, ולאביי דמוקים מתני' כר' יעקב נראה דקמ"ל מתני' דאע"פ שהמוחל יצא שלא לרצון ואינו מטמא משום משקה מ"מ פוסל את המקוה, דסו"ס משקה הוא, ובגזירת שינוי מראה אין לחלק אם היין נסחט לרצון, דסו"ס חזו אינשי שיש יין במקוה, וזה יש ללמוד מדקתני מוחל סתמא שכולל כל מוחל, וכן מעיקר הענין שראה התנא לשנותו כאן, דלא מסתבר שרק רצה לסתום כר' יעקב, וכן יש לדקדק מסלי זיתים וענבים שאינם פוסלין בגלל שאין בהם משקין, ותיפוק ל' שהמשקין שבהם נוטפין שלא לרצון כדתנן מכשירין סופ"ה וסופ"ו, כן הקשה אחי הרי"א שליט"א, ולמש"כ נחא דיין שנוטף שלא לרצון ג"כ פוסל את המקוה לכו"ע.

אב"ל בתו' שבת שם ד"ה אמר, נקטו בפשיטות דלאביי המוחל הטהור אינו פוסל את המקוה, והיינו משום דס"ל דבעינן דין משקין לענין הכשר, ולפ"ד ה"ה דיין שלא לרצון אינו פוסל, וצ"ע, ועו"ק מה דנקטו תו' שם דמוחל שיש בו צחצוחי שמן כיון שהוא טמא בגלל השמן הרי הוא פוסל את המקוה אפי' לר"ש, ובפשוטו היה נראה דנהי דנטמא מפני שבכל מקום שייך לומר שנוגע בשמן, אבל לפסול את המקוה אינו פוסל אלא כשיעור שמן שבו, דסו"ס אין כאן ג' לוגין משקה, ולפמש"כ נחא דלר"י בכל ענין פוסל, ולר"ש בכל ענין אינו פוסל, דצחצוחי שמן דבר מועט הוא, וגם השינוי מראה אינו מתייחס לשמן מפני שהוא צף וניכר לעצמו.

בדברי הפוסקים דקיי"ל כר' יוסי

ברמב"ם וטוש"ע פסקו הלכה כר"י, [וכן בגמרא מכות ג' ב' עירובין כ"ט ב' הקשו מדרי"י בפשיטות מיהו אין רא' גמורה משם כיון דלענין פסול ג' לוגין גם ר"מ מודה, והתם בדין ג' לוגין קיימינן], ונראה דחשיב נמי סתמא כר"י מדהשמיט רבי דברי ר"מ ממתני', ולא דמי ללשון יחיד בשאר מקומות, ששם היה נכלל דלא כותיה בסתמא ואיהו מפיק ליה מן הכלל, אבל כאן גם בלא ר"י יש לדייק מסיפא דדוקא יין ומוחל ולא מי צבע, וכיון שנשנו רק דבריו ש"מ דהכי הלכתא.

אם שינוי מראה פסולו מזה"ת או מדרבנן

ימ. הא דשינוי מראה פוסל מבואר בלשון הראב"ד בבעה"נ שהוא מדרבנן, שכתב [בס"ב ה"ד בנדמ"ח] וטעמא דמילתא משום דמאן דחזי ליה סבר עושין מקוה של כל משקין, דסבר כולה מקוה מי תרדין הוא, ובנוסחת הב"י כתוב שם שאר משקין בשינוי מראה הוא דפסלי משום דמתחזי כמקוה של שאר משקין, וכבר נתבאר לעיל ס"ק ט"ו דמ"ש הרמב"ן ביבמות פ"ב ב' דכ"ז שלא

סאה כשרים במקוה, מיהו אף למש"כ שם י"ל דממלא בכתף אפי' חמישים סאה שאובין, ומשמע קצת מזה דפסולין מדרבנן, ועשטמ"ק זבחים ע"ח ב' בהשמטות ולע"כ, וכן הוכיח מרן זללה"ה מהא דמעין אינו נפסל בשינוי מראה, אבל ד"ז ג"כ מקורו בראב"ד, ועמש"כ בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, ועוד ראי' מתוספתא שבר"ש פ"א מ"א דגבא שנפל לתוכו יין ורובו מים, אינו מק"ט, וש"מ דמראה אינו פוסל מדאורייתא.

בטעם הגזירה בשינוי מראה

בעיקר הגזירה שפסלו בשינוי מראה, נראה דא"צ לומר שיטעו שעושין מקוה מכל משקין, אלא סגי בזה שיטעו לחשוב שמשקין שלא נתערבו יפה ג"כ טובלין בהן, והדין הוא דכ"ז שלא נתערבו הרי הם פסולין מדאורייתא כדאמר מכות ד' א' בדרי"א א"ר ובברייתא, [וכמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם דמדמחמירין לטמאות אפי' בדאיכא חזקת טהרה ש"מ שזה חשש דאורייתא, וכן הדין נותן שאין טבילה במי פירות, ורק כשנתבטלו משלימין, עי' לעיל], וזה דבר שעלולין לטעות בו ממה שראו שמטבילין בשינוי מראה, ומה"ט גזרו בשינוי מקצת מראיו, שאפי' במים אין מטבילין.

בדברי הראב"ד דמ"פ פוסלין בש"מ אף שאינם שאובין

בבעה"נ [ס"ב ה"ט בנדמ"ח] כתב דמי פירות אפי' שאינם שאובין פוסלין בשינוי מראה [והובא בב"י וש"ך ס"ק ס"ה] והביא ראי' מדממעטין בתו"כ שינוי מראה ממקוה מים ולא מקוה דשאר משקין, ודומיא דמים שאינם שאובין ממעטין משקין דאע"פ שאינם שאובין פוסלין, והדין ודאי אמת, אבל הדיוק צ"ב דהא בתו"כ מיייתנן עלה רק דברי ר"מ דפסל שינוי מראה דמי כבשים וצבע, שדוקא בשאובין הם פוסלין, ועוד נראה דיין ומוחל שאינם שאובין ג"כ דינם כשאובין שאינם

נשתנו מראיהן קמא קמא בטיל, אין זה משום פסול שינוי מראה, אלא בדין ביטול המשקין במים, שאם הם ניכרין תו לא בטלי, וכמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בזה, וכ"מ בגליון הגרע"א ז"ל על בעה"נ דפסולו מדרבנן, וכ"כ מרן זללה"ה ס"ה ס"ק י"ב

ונראה שהדבר מוכח כן שהרי בתו"כ ממעטין שינוי מראה ממקוה מים ולא מקוה של שאר משקין פרט לשנפל לתוכן כו' ומבואר מזה שאין הפסול מפני שהמים נשתנו מראיהן, דהנהו מקוה מים הם, אלא משום דהו"ל מקוה דשאר משקין פסלינן להו, וכ"מ במתני' דנשתנו מראיהן בהדחת סלי זיתים וענבים כשרין, דאין פסול בשינוי מראה המים, אלא משום דהו"ל מקוה דשאר משקין, וממילא מוכח שזה מדרבנן, שהרי שאר משקין מצטרפין במיעוט המקוה, וע"כ דמקוה מים אינו ממעט כשמקצתו משקין, וכש"כ שאינו ממעט כשיש מ' סאה מים ונוסף מעט משקין, וכמו שמשקין שאינם ניכרין בחזותא מצטרפין ה"ה כשניכרין, דשם משקין שנתמעטו היינו שאינם מים ולא בחזותא תליא, וכיון דממיעוט בלא חזותא לא נתמעטו, ה"ה מיעוט בחזותא, [מיהו לדעת הרמב"ן יבמות שם יש ענין חזותא מדאורייתא כשבטלו המשקין קמא קמא, ועכשיו הם רוב, דכשאינם ניכרין בחזותא בטלין מדאורייתא, וד"ז צ"ע כמש"כ לעיל ס"ק ט"ו], וכ"מ ממה שנחלקו אמוראים בשבת קמ"ד ב' בנשתנו מראיהם ע"י מי פירות שאינם בדין משקין אם פסול, ואם יש פסול שינוי מראה מדאורייתא ודאי דאין לחלק ביניהם, דאפי' אם נימא דבהדיח בו סלי זיתים וענבים מיקרי שינויין מחמת עצמן, אכתי במשקין אלו ודאי שייך לומר דניכרין הם בחזותא, [וכ"מ ברמב"ן הנ"ל דבכל מי פירות כשהן רוב יש דין חזותא, דהא ר' יוחנן אכולה מתני' קאין], א"ו פסול שינוי מראה מדרבנן הוא, ומהא דממלא בכתף אין ראי' לפמש"כ לקמן ס"ק כ"א, דבעינן שישארו מ'

ומרן זללה"ה בס"ה ס"ק י"ב הוכיח מזבחים ע"ח ב' דסגי בדיהה מראה יין שבו שלא יחשב שינוי מראה, דהא אר"י התם דאם היה יין אדום ודיהה מראהו סלקא ליה השקה, וש"מ שאם דיהה מראה יין מיקרי מראה מים לענין מקוה והשקה, וכ"פ תו' חולין פ"ז א' דדיהה מראה יין היינו שאינו מראה יין גמור, ולשון רש"י בזבחים שאדמימות שלו ניכרת ר"ל מראה יין גמור, דלשון דיהה לא משמע כלל מראה מים וכמ"ש מרן זללה"ה שם, וצידד דאפשר שיש להקל דלא כהראב"ד כיון דהנדון בדרבנן, [ובר"ש ורא"ש פ"י מ"ו מבואר דבנשתנה מראית המשקין בטלו, ולכאורה היינו ממ"ש בגמרא דיהה מראיתן], ולמש"כ גם בדעת הראב"ד צ"ל דכל שניכר שאינו יין כשר, ונפ"מ נמי לקולא באיזה שיעור ג' לוגין שיש בהם מראה יין אינם פוסלין, וכן באיזה שיעור אין מקוה שיש בו מראה יין נפסל בשאובין, ולשון המשנה והרי מראהו כמראה היין, וא"כ אין לנו להקל אלא במראה יין גמור, [ואין נראה לחלק בין מראה דג' לוגין למראה דמקוה, שהרי שינוי בתוספתא דמראה דמקוה אינו נפסל בג' לוגין וא"כ דינם שוה], ומבואר מזה דבקורטוב יין יכולין להראות במראה יין גמור, וכדאמרו מכות ג' ב' דחמרא מזיגא מיקרי, וקורטוב אחד מס"ד בלוג כדאמר ב"ב צ' א', וא"כ הוא אחד מקצ"ב בג' לוגין, ואמנם צריך שיהא יין אדום ביותר, אבל חזינן מזה דכל שאפשר לראותו כיין חשיב שינוי מראה, ורק כשניכר שדהה ואינו מראה יין כשר, [מיהו ביין אפשר דדרי על חד תלת ג"כ חשיב מראה יין, כיון שדינו כיין גמור], וה"נ מסתברא דכיון שאינו מראה מים יש לגזור שיאמרו דיין הוא, אבל בשניכר רוב המים דינו כמים.

בשיעור שנוי מראה היכא דבעינן מראה מים וכדו'

כ"ל מש"כ הוא בשינוי מראה דמקוה, ששינוי המראה לחוד אינו פוסל, כגון בנשתנה

מתבטלין לקרקע, וחשיבי כתלושין לצורך האדם לענין הכשר, וא"כ השאיבה אינה מוסיפה בהם פסול כלל, ועי' ב"ב צ"ז א' דמשכח"ל נתמד מאליו ולא ידע להחשיבן משקה, מיהו להראב"ד לשטתו במסקנא דדוקא שאיבה בכלי פוסלת, שייך לדון בהם כשאינם בכלי, דנהי דכתלושין דמו לענין הכשר, אבל אינם שאובין בכלי.

בדברי הראב"ד בשיעור שינוי מראה

כ. עוד כתב הראב"ד דשינוי מראה אין לו שיעור, אלא כל שנשתנה מראיו מכמות שהיה פסול, מדלא קאמר ושינוי מראיו למראה יין, ועוד הא קתני בסיפא עד שיחזור מראהו למראה המים, והובאו הדברים בב"י ובש"ך ס"ק ס"ו, ויש לעיין הרי ביאר הראב"ד טעמא דפסלינן שינוי מראה מפני שיאמרו שכולה מי פירות, ולמה נחדש שיאמרו כן כשניכר שרובו מים ומיעוטו יין, וכשאמרו ושינוי את מראיו פירושו ששינוי אותו שאינו נראה כמקוה מים, עד שיחזור מראהו ויהא ניכר שזהו מקוה מים שנפל לתוכו מעט יין, ומשו"ה לא קתני עד שיחזור מראהו לכמות שהיו, דבאמת א"צ שיחזור להיות כבתחלה, וצ"ל דמודה הראב"ד דכשניכר שאינו יין כשר, וכונתו דהיכא דאפשר שהוא יין ואפשר שהוא מים, מחמירין ביה לפסלו, אבל כשניכר שאינו יין ועיקרו מים זהו מראה מים שכשר, ובוזה ניחא שלא ביאר הראב"ד שיעור דבריו, דהא לעולם ניכר שינוי מועט ע"י יין, וכי יעלה על הדעת שפסול, והרי בגמרא הכשירו עד רובו, מיהו הראב"ד במהדו"ב מחק שריותא דמי פירות עד רובו, וד"ז דהכא ג"כ ממהדו"ב, אבל הרי הסכמת כל הראשונים חוץ מהרמב"ם והראב"ד, דר' יוחנן מירי במי פירות, ולא יתכן שרוב לא ישתנו מראה המים כלל, ולשון השו"ע סכ"ה ונשתנו מראיו מכמות שהיה ק"ק, ומ"מ אין לפסול אלא בשינוי מראה גמור.

מחמת סלי זיתים וענבים או צבע, ולכן שינוי מראה דמשקין היינו כשנראין כמשקין, אבל היכא דבעינן מראה מים, ואפי' נשתנו מחמת דיו וצבע פסולין, בזה י"ל דכל שאינו נראה כמים פסול, וכן בדם שנתערב במים י"ל דבעינן מראה דם גמור, לענין כיסוי וזריקה, דלענין השקה ומקוה סגי בזה שבטל מראה יין שבו, דתו לא חשיב שינוי למראה יין, אבל לענין הכשר בעינן מראה מים ומראה דם גמור, ויעוי' בזה בתו' חולין שם ובזבחים שם בתו' ובשטמ"ק בהשטמות, ולע"כ.

בקו' התו' לגבי מי סוטה דבעי שלא נשתנו

בתו' סוטה ט"ו ב' ד"ה ומה מים, הקשו בהא דאמרין מה מים שלא נשתנו, הרי מי סוטה מהכיר ומי כיור כשרין ממי מקוה, ובמקוה אפי' נשתנו מסלי זיתים וצבע כשרין, ואפשר דלא נשתנו מזמן שנטלן מן הכיור קאמר, דקרא מתפרש שנטלן מן הכיור בכלי חרס ועושה עבודתו מיד, ודכוותה כלי חרס שלא נשתנה, אבל מה שהיו בכיור שונים מסתם מים אינו פוסל, וצ"ע בסוגיא שם ובדיני נט"י דשינוי פוסל, ואפשר דשינוי מראה פוסל בכיור מדאורייתא, וכ"כ ב"י בסימן ק"ס בשם הרא"ה, ואפי' הדיח בו סלי זיתים וענבים פסול, ולענין זה ל"ד למקוה, והא דמכשרינן ליה ממי מקוה היינו דא"צ מים חיים ונתן סאה ונטל סאה מ"פ כשר, כדאמר זבחים כ"ב א', ומ"ש כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור, דוקא משלים, לאפוקי שינוי מראה דבמקוה פסול מדרבנן, ומדאורייתא אפי' כולו כשר, אבל פשטות הדברים שדינו כמקוה, וכ"כ הרמב"ם פ"ה מביאת מקדש הי"ב ובלבד שלא ישתנה מראהו אלא יהיו כמים הכשרין לטבילה, וברש"י ותו' שם פירשו דרביעית דנט"י חמיר ממי כיור, אבל אם נימא דרביעית קאי רק אטבילת מחטין וצינוריות, י"ל דכיור ונט"י שוין לענין שינוי מראה, וצ"ע בכ"ז, - אבל מה שצידדו תו' דמדרבנן פסלום צ"ע, דמגליה

לרבא להקיש פסול כלי חרס למים, דנהי דפסלו המים אבל אין סיבה שיפסלו הכלי, כשאין מקום לפסלו מדאורייתא, ולישניה דרבא משמע דהיקש גמור הוא, וגם משמע שפסול המים ידוע, ואינו חידוש דרבנן, וביותר קשה דנסתפק רבא בהחזירין לכבשן אם נדחו, וד"ז אין לו מקום אם כל הפסול מדרבנן, א"ו היקש גמור קאמר, והדיוק כמש"פ רש"י שם בדברי רבה דהול"ל ולקח הכהן כלי חרס וימלאנו מים קדושים, והאי לישנא דלקח מים קדושים בכ"ח משמע לאקושינהו ללקיחה אחת, וכן מתפרש במצורע דכתיב אל כ"ח על מים חיים לאקושינהו, דאל"כ הול"ל ולקח הכהן כלי חרס וימלאנו מים חיים ושחט את הצפור על המים, וצ"ע, - לפמש"כ לעיל הכא השיעור משנשתנו ממראה מים, דומיא דכלי שנתאכם, וא"צ שיראו כשאר משקין.

בדין נשתנו מחמת עשן וכו"ב

בפ"ת ס"ק י"ט הביא דברי המשכנ"י שכתב לפסול מים שנשתנו מחמת עשן, דגרעיה מנשתנו ע"י צבע, וכתב לפרש כן סוגיא דסוטה הנ"ל, וכבר תמה ע"ז בפ"ת, ובאמת נראה דאדרבה מחמת עשן קיל ממי צבע, דאפי' לר"מ דפסל במי צבע מכשיר בעשן, דהיינו מתני' דסלי זיתים אינם פוסלין, ועד כאן ל"פ בשבת קמ"ד ב' אלא במי תרדין שראויין לטבול בהם, ואיכא למיגזר שיאמר שכשרין לטבילה, אבל בשינוי מחמת עשן וכו"ב ליכא למאן דפסל, וכמ"ש ברמב"ם ושו"ע סכ"ז דמחמת עצמן כשרין, וכן מי כבשים ומי צבע כשרין לטבול בהם כמ"ש בתוספתא פ"ה ה"ז, וכן שכר כמי צבע כמ"ש עירובין כ"ט ב', וכ"כ מרן זללה"ה בקמא ס"ח סק"ח.

במתני' ימתין עד שירדו גשמים כו'

כא. שם במשנה כיצד יעשה ימתין לו עד שירדו גשמים כו' למדנו מכאן דשינוי מראה חוזר להכשרו, ואינו כדין ג'

לוגין שפוסל עד שיצא ממנו מלואו ועוד, ולמדנו שאינו נטהר ע"י שאובין, ויש לעיין אכתי מ"ט תנא ליה בהאי לישנא דכיצד יעשה, הרי בלא"ה צריך להמתין להשלים המ' סאה, וכבר שנינו דיין אינו משלים, ומהיכי תיתי שהשאובין ישלימו [שו"ר בט"ז ס"ק ל"ח שכתב דקמ"ל שלא יכשירונו ע"י המשכה, וער"ש פ"ד מ"ד אם תנא דמתני' ס"ל המשכה], ונראה דכאן שנה רבי מ"ש בתוספתא דכשהמקוה פסול משום שינוי מראה אינו נפסל בשאובין, ולכן היה מקום לומר שימלא בכתף ויתן לתוכו, והיינו דקמ"ל שלא יעשה כן, חדא דהשאובין האלו אע"פ שאינם פוסלין אינם מעלין, והרי הם כשאובין שנפלו מד' כלים, ועוד דיש לחוש שימלא גם כשכבר חזרו מראיו, ואז יפסול את המקוה, ואפי' לא יחזור מראה כולו, מ"מ לפעמים יחזור המראה מים במקום שממלא, וגם בזה פוסל כשאין בו מ' סאה, כמשנ"ת מהתוספתא, עי' לקמן ס"ק כ"ג, וכן פשוט בסברא, דאטו בגלל שיש כאן קצת מראה יין לא יפסול במקום המים וכיון דע"כ צריך להמתין שירדו גשמים למלאות מ' סאה, הרי אז יוכל למלאות בכתף כדקתני סיפא, וא"צ שיחזרו מכת המי גשמים לחוד, - לשון הר"ש שכתב דנפסל בג' לוגין צ"ע, שהרי כתב בסמוך מהתוספתא שאינו נפסל, ושמא כונתו אם יוסיף עד שיחזרו במקום אחד ושם יש לחוש שאחר שיחזרו ימשיך ויוסיף ג' לוגין, כיון שעדיין לא חזר כולו.

בדין ממלא בכתף היכא שיצאו המים לחוץ

שם היו בו מ' סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה המים, יש לעיין האם מתני' מייירי כשהמ' סאה שהיו תחלה נשארין כולן במקוה, וכשחזר מראיהן למראה המים הרי יש כאן מ' סאה כשרין, או"ד אפי' יצאו מי המקוה כנגד מה שמילא בכתף ג"כ כשר, דסו"ס יש כאן מ' סאה

הכשרים מדאורייתא, וסגי בזה לטהר השאובין, ובסברא נראה שאין לחדש בו שום דין מקוה כשנשתנו מראיו, שזה מביא לידי טעות ומכשול, ותדע שכ"כ חשבוהו כמקוה פסול עד שאמרו שאינו נפסל בג' לוגין כשנשתנו מראיו, ואיך נכשירונו לטהר שאובין כשנשתנו מראיו ויש בו מ' סאה, ועוד מוכח כן בתוספתא דלא מהני השקה במקום שנשתנו מראיו, ואין להמציא חילוק בין השקה לזריעה שמתערבין בתוכם, דלא מצינו חילוקים אלו, ולגרסת הגר"א מבואר בתוספתא דלא מהני זריעה להכשיר שאובין אפי' יש בו מ' סאה, דקתני במקוה שיש בו מ' סאה ונשתנה מראה חציו ונפלו ג' לוגין מים בין במקום המים בין במקום היין כאילו לא נפלו, ואם איתא שהשאובין האלו נטהרין כיון שיש כאן מ' סאה, מה שייך לומר כאילו לא נפלו, הרי כשיפלו עוד כ' סאה שאובין במקום המים יתכשר המקוה, דלא גרע מאילו יצאו הכ' סאה שמראיהן יין, ולא אמרינן כאילו לא נפלו אלא כשאינם פוסלין ולא מעלין, והיינו משום דס"ד דכיון שאינם נטהרין הרי הם פוסלין את המים בג' לוגין, דמרישא לא שמענו אלא דמקום היין לא נפסל בג' לוגין, ועוד ראי' מדברי ר"מ בתו"כ דס"ל דמי צבע פוסלין את המקוה בשינוי מראה, והיינו משום דניכר כח השאובין במקוה, וא"כ לר"מ בודאי אין לפרש מתני' דממלא בכתף ויטהרו השאובין, שהרי שאובין שמשנין מראיו פוסלין אותו, ואיך אפשר ששאובין שנופלין במקוה שנשתנו מראיו נטהרין, וסתמא דמתני' נשנית גם לר"מ, דמה"ט שנה רבי דברי ר"י בשמו, וגם למעוטי בפלוגתא עדיף, דבזה מודה ר"י לר"מ, וגם בלישנא דמתני' נראה דיחזרו מראיהן למראה המים על המים שנשתנו קאי, ולא על המקוה בכללותו, וא"כ מתפרש שהמ' סאה שהיו תחלה יחזרו להיות כמראה מים, וע"כ מייירי במקוה שמחזיק יותר ממ' סאה, שהרי מחזיק את היין שנפל לתוכו מלבד המ' סאה.

יבמות פ"ב ב' בתו' ובראשונים בדין קמא קמא בטיל, וקצת משמע כן מדקתני לא מעלין ולא פוסלין שאפי' ירבו מ"פ חוזרין להכשרן, אלא דבמתני' לא קתני ברובן, שהרי בסיפא מיירי רק עד רובו.

בדברי התוספתא דמקוה הפסול בש"מ אין נפסל בג"ל

כב. ר"ש מ"ד תניא בתוספתא מקוה שאין בו מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו אינו נפסל בג' לוגין, למ"ד דג' לוגין מים וקורטוב יין אינו פוסל את המקוה, מובן בפשיטות דג' לוגין שנפלו למקוה שנשתנו מראיו חשיב כנפלו בשינוי מראה, כיון שמיד כשנפול לוג הראשון משתנין מראיו, ואין אנו רואין במקוה ג' לוגין מים שאובין, אבל למ"ד דבכה"ג פסול, יש לעיין מ"ט הכשירו ג' לוגין שנפלו במקוה זה, וי"ל דהתם כשנפלו למקוה וחזרו למראה מים, הרי אנו רואין שנפלו ג' לוגין מים, והקורטוב יין הנוסף בטל, אבל כאן שלאחר נפילה אין רואין שנפלו ג' לוגין מים, לא גזרו לחשבן ג' לוגין שנפלו, ואח"כ שוב אינם חוזרין וניעורין לפסול, ככל ג' לוגין שלא פסלו בתחלת נפילתן, כגון הספוג והדלי פ"ו מ"ג ובפ"ג מ"א ומ"ד ועוד, וז"ש בתוספתא ולא עוד כו' דס"ד שיחזרו לפסול וכמשנ"ת להלן.

שם ולא עוד אלא אפי' חזרו מראיו לכמות שהיו כשר, פי' דהיה מקום לומר כיון דעכשיו יש כאן מקוה מים שאין בו מ' סאה, ויש בו ג' לוגין מים שאובין פסול, ולא הכשרנו ברישא אלא בזמן שנשתנו מראיו, ונפ"מ שאם הוסיף עליו עד מ' סאה מי גשמים ורק אח"כ נשתנו מראיו כשר, דכשנשתנו מראיו ויש בו ג' לוגין מים שאובין, הרי כבר יש בו מ' סאה מים כשרים, ונטהרין השאובין, והיינו דקמ"ל בולא עוד דכיון שלא פסלוהו בנפילתם, אינם חוזרין לפסלו אח"כ, וכן פי' מרן זלה"ה בקמא ס"ח

אבל אאמור"ר (שליט"א) זלה"ה נקט בפשיטות דמתני' מיירי אף במקוה המחזיק רק מ' סאה והמים הנכנסין דוחקין את מי המקוה, וכשחוזרין למראה מים כבר אין שם מ' סאה מים כשרים, ואפ"ה נטהרין במ' סאה, ונדחק לחלק בין ההיא דתוספתא ששנינו דאינם נטהרין בהשקה, די"ל דתערוכת גמורה דזריעה עדיפא, ודעת מרן זלה"ה בס"ה ס"ק י"ג נוטה כמש"כ דבעינן שישארו מ' סאה כשרים במקוה, ודייק מהט"ז דס"ל דבכל ענין כשר.

בדין ממלא בכתף ורובו שאוב

מיהו זה ודאי יש ללמוד ממתני' דקתני סתמא ממלא בכתף, שאפי' אם צריך למלאות מ"א סאה שאובין כשר, ואע"פ שקודם שנטהרו השאובין הרי רוב המקוה מהם, מ"מ אינם פוסלין, כיון דמקוה שנשתנה מראיו לא נפסל בשאובין, ואפי' אין בו מ' סאה שנינו בתוספתא שאינו נפסל, ואפשר אפי' ברוב שאובין, אבל מקוה שלם ודאי אינו נפסל, ולבסוף כשיחזרו מראיהן למראה מים יטהרו גם את השאובין, וכבר ביאר בזה מרן זלה"ה שם, ולשון הר"ש ד"ה ממלא בכתף גם כאן משמע דמקוה שלם אין השאובין פוסלין אותו לעולם, והרא"ש ביאר אפי' רבו עליו מים שאובין, ובאמת כאן החידוש גדול יותר, שהרי אינם נטהרין מיד בנפילתם וכמשנ"ת.

בדין מקוה שרבו עליו מ"פ אם יחזור להכשירו ע"י שאובין

ויש להסתפק היכא דרבו מי פירות על המקוה שיש בו מ' סאה [שנפסל מדאורייתא עי"ז] אם יכול למלאת בכתף עד שיחזרו מראיהן למראה המים, או"ד אין מקוה חוזר להכשרו ע"י שאובין, ורק בשינוי מראה שפסולו מדרבנן הקלו, וע"י מי גשמים ודאי מסתברא דחוזר וניעור ומתכשרין המים הראשונים לטהר במ' סאה, ולא אמרינן שכבר בטלו, ואשכחן כאן חוזר וניעור לקולא, אבל בכתף צ"ע, ועי'

שאוּבין למה להו השקה, מיהו י"ל דבעינן השקה שישלימו למי מקוה, ועי' להלן בזה, ומ"מ פשטות הדברים שאין לך בו אלא חידושו שאינו נפסל בשעה שנשתנו מראיו, אבל שינוי מראה אינו מטהר שאובין, שו"ר שכן צידד מרן זללה"ה בקמא ס"ח סק"י והניח בצ"ע, ושו"ר דבתנינא ס"ה סק"י ג כתב ע"ד השו"ע דמבואר מזה דדוקא נפלו משנשתנו אינו פוסל, וכמש"כ.

מיהו בהשיק במקום היין צ"ע אם המים השאובין חוזרין ופוסלין את המקוה, דלכאורה נראה כתרתי דסתרי כיון דחשבינן להו כמים תועיל להם ההשקה, ואם אינם כמים יטהרו כדין ג' לוגין שנפלו ליין, ולומר דבאמת נטהרין שלא יפסלו אח"כ, ג"כ קשה, דכיון שמועלת להם ההשקה בדין הוא שגם חלק המים יטהר כמו חלק היין, ומשיטהרו המים בדין הוא שגם ישלימו, ולכן נראה דלפמש"כ אין ההשקה מועלת ביין כלל, ואין קושיא דהוי תרתי דסתרי, דחזינן היין כמונע ההשקה עם המים, דהיינו שהמים כמובלעין בתוך היין, ובמקום ההשקה יש רק יין, ולכן לא נטהרו המים, ואם נימא דלא כמש"כ אלא דמים שנשתנו מראיהם פקע מהם פסול שאובין נחא טפי, דבמקום היין א"צ השקה וכיין גמור חשבינן ליה.

ויש לעיין לפמש"כ שהשאובין לא נטהרו ע"י השינוי מראה, א"כ השיק במקום המים שהמים נטהרו, איך אפשר לומר שהשאובין שביין יפסלו, הרי אם ישאבם עתה ויטילם למקוה לא יפסלוהו, נלרב אפי' במקום המים, ולר' חייא במקום היין, וכי מפני שהם כאן תחלה יפסלוהו, וי"ל דאה"נ אם המים רוב כנגד היין ודאי דלא פסלי, ואפי' אם הם מיעוט, מ"מ לגבי המים האלו לא גריע מהיכא דנפלו כך למקוה, ואכתי קשה א"כ גם בכלול נשתנו מראיו, אם נפלו לו ג' לוגין קודם שנשתנו למה יפסל, הרי אם היה שואב עכשיו את כולו ומחזירו למקוה לא היה פוסל, וא"כ

סק"י, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ונתקשה בדברי מרן זללה"ה בתנינא שכתב לתרין בע"א, ואפשר דלשון ולא עוד משמע ליה חידוש נוסף, ולא באותו אופן דמיירי ברישא, דא"כ הו"ל לסיומי ואפי' חזרו מראיו לכמות שהיו כשר, דהא לענין זה נשנה ברישא, ולא הו"ל למימר ולא עוד, מיהו לפמש"כ דטעם ההכשר ברישא משום שאין המים שאובין נראין במקוה, ומה"ט היה ראוי שיהא חוזר וניעור כשהם נראין, אלא דמדין אחר אינם פוסלין כיון שלא פסלו כשנפלו, ניחא שפיר ולא עוד דקתני.

ומרן זללה"ה בתנינא פי' דקמ"ל דאע"פ שעם נפילת הג' לוגין חזרו מראיהן ג"כ אינו פוסל, דהמשהו הראשון נפל למקוה שנשתנו מראיו, והנוסף הו"ל פחות מג' לוגין, ואמנם אם נפלו הרבה דיש לחוש שג' לוגין נפלו אחר שחזרו מראיהן באמת פסול, וד"ז יש לקיים גם לפי' ראשון, וכן צידד ז"ל בקמא שם דבכה"ג ג"כ כשר, וצ"ע בזה לפמש"כ דטעם ההכשר מפני שאין ניכר במקוה שנפלו מים, (ועי' לעיל ס"ג סק"ד בתוספתא שבר"ש פ"ג מ"א נדון דומה קצת).

בדין נפלו ג"ל ואח"כ נשתנה מראיו

ולכאורה היה נראה דדוקא כשנפלו ג' לוגין בשעה שנשתנו מראיו, אבל אם נפלו תחלה ג' לוגין ואח"כ נשתנו מראיו פסול, לא מיבעיא אם חזרו למראה מים קודם שנשלמו מ' סאה מי גשמים, אלא אפי' נשלמו מ' סאה מי גשמים ואח"כ חזרו למראה מים פסול, דשינוי מראה אינו מטהר שאובין, אלא שאין שאובין שמראיהן מראה יין בשעת נפילתן פוסלין, וכן יש ללמוד מהתוספתא דקתני ולא עוד כו' דמשמע מזה דוקא מפני שנפלו כשנשתנו מראיהן, וכן משמע קצת ממ"ש בתר הכי בתוספתא דלא מהני השקה במקום היין, והיינו שהמים השאובין שבמקום היין אינם נטהרין, ואם איתא דשינוי מראה מטהר

מים במקום יין, דסתם ג' לוגין בכל מקום היינו ג' לוגין מים שאובין, ואין דין ג' לוגין ביין כלל, מיהו עי' מכות ד' א', וכעת ראיתי מועתק תשובת הראב"ד סי' כ"ב דגרס ג' לוגין סתם, וכמש"כ, ומפרש לה במים], למדנו מכאן דאע"פ שנפלו הג' לוגין למים והיה מקום לומר שיפסלו כיון שיש מראה מים בנפילתן, והם נפלו למקוה שאין בו מראה מים מ' סאה, אפ"ה אהני הא דיש בו מ' סאה עם אלו של המראה יין כדי שלא יפסל בג' לוגין, ונראה שג"ז מבואר במתני' דקתני היו בו מ' סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו, ומי לא עסקינן במקוה ארוך שבמקום שממלא כבר חזרו מראה המים, ועדיין לא חזרו מראה כל המ' סאה למים, ואפ"ה קתני דכשר, ודוקא כשיש בו מ' סאה אבל אם אין בו מ' סאה ונפלו ג' לוגין במקום המים פסלוהו, דאטו בגלל שיש בצד אחד מראה יין שוב לא יפסל מראה מים שבו, שו"ר שכ"ז מבואר בתשובת הראב"ד הנ"ל.

ובזה מיושב טפי שלא התיר התנא ברישא ליתן שאובין כשאין בו מ' סאה, כיון שיש לחוש שבמקום שממלא בכתף יחזור למראה מים, והוא יוסיף מים שאובין כדי שיחזור כל מראה המקוה למים, וקודם שנתערבו כבר נפסל המקוה, כיון שבמקום שנפלו היה מראה מים.

בפי' הר"ש דנפלו ג"ל יין למקוה מים

הרי"ש פי' שנפלו ג' לוגין יין במקוה שכולו מים ולא נשתנה כלום עי"ז, וקתני דאפשר לטבול במקוה אפי' במקום שנפלו שם הג' לוגין יין, ולא נתפרש דהא היינו דתנן ברישא נתן סאה ונטל סאה הר"ז כשר, וסאה כ"ד לוגין וקתני כשר ואפי' הוציא כנגדן, ועוד דחוק טובא, כמשה"ק מרן זללה"ה בקמא ס"ח ס"ק י"ב, והדבר פשוט שתיבת יין ט"ס וכגרסת הגר"א, ובשו"ע סכ"ט העתיק התוספתא כפר"ש, ולא נתפרש מה חידוש יש

למה יגרע בזה שנפלו לכאן מעיקרא, (ועכ"פ יש לחשוב כיצא ממנו מלואו ועוד, אם בשעה שהיו שאובין היה פחות מעט ממה שיש עכשיו).

ולכן נראה דאפי' שאובין שנשתנו מראיהן פקע מהם דין שאובין, ודלא כמש"כ, כיון שעכשיו אין המים השאובין ראויין לטבילה במקוה, ופקע חסרון שאובין מהם לענין פסול, (וכשחוזרין למראיהן אינם פוסלין שכבר נפלו בהכשר), אבל עדיין יש לקיים שכל המים שנפסלו תחלה ע"י השאובין אינם נטהרין להשלים למקוה, אע"פ שנטהרו שלא לפסול בג' לוגין, דכמו שמים שנפלו למקוה שנשתנו מראיו אינם מעלין ולא פוסלין, ה"ה דכל המים שכבר נפסלו ע"י השאובין לא מעלין ולא פוסלין, ובזה מתיישב דשנוי מראה אינו מטהר שאובין, אבל לא גרע מנפלו בשעה זו, ולכן מקוה שנפסל בג' לוגין אינו נכשר בשינוי מראה, אבל גם אינו פוסל, שאם יוסיף עתה מ' סאה לא יפסלוהו ג' לוגין הראשונים, ואם נפלו הג' לוגין אחר שנשתנו מראיו אינם פוסלין את הכשרים כלל, ולכן נאמר ד"ז בתוספתא ובשו"ע רק כשנפלו לאחר שנשתנה וכמ"ש מרן זללה"ה.

בתוספתא נשתנה מראה חציו וכו'

כג. שם בר"ש מהתוספתא היו בו מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו חציו [ברמב"ן מכות ד' א' גרס או חציו] הטובל בין במקום המים בין במקום היין כאילו לא טבל, היינו מתני' דאם שינו מקצת מראיו אם אין בו מראה מים מ' סאה הר"ז לא יטבול בו, פי' אע"פ שטובל במקום המים, (וגרע מטיט הנרוק), וביש בו מ' סאה מים הטובל במקום המים עלתה לו טבילה, אבל במקום היין לא עלתה לו טבילה, וכדין חבית שנשברה בסיפא.

שם נפלו לו ג' לוגין (יין) בין במקום היין בין במקום המים כאילו לא נפלו, [נתיבת יין ט"ס כמ"ש הגר"א, ונראה דא"צ לגרוס

קאי דאפי' יש בו מ' סאה מים כל שטובל במקום שנשתנה לא עלתה לו טבילה, וכ"נ שפי' בכ"מ שכתב בבבא דוהטובל כו' נלמד ממה שיבא בסמוך, דהיינו דזה קאי איש בו מ' סאה, ולכן כתב ע"ד הראב"ד ופשוט הוא, וכ"פ בב"י.

מיהו מה שהשווה הרמב"ם מראה יין לחבית שנפלה לים הגדול, יש לדון דהתם ביין דוקא מיירי שפסול מדאורייתא, אבל כשהחשש שמא נשאר מראה יין דגזירה דרבנן היא, י"ל דתלינן להקל, כמו שהזכירו בגמרא דס"ד להקל בככר של תרומה, ובאמת הרמב"ם העתיק התוספתא ושם שנינו מראה יין, ולכאורה בזה פשיטא דפסול, אבל מדנקט ים הגדול וכמראה אותו היין משמע דהחשש שמא לא נתערב גוף היין, ובדברי הרמב"ם מתפרש דאפי' נתערב היין כיון שיש במים פסול דשינוי מראה פסול, וזה אינו ענין לסוגית הגמ' מכות ד' א' דכאן יש פסול ודאי דמראה יין, ובגמרא מתפרש בדלא חזינן לפי המראה, והחשש שמא היין עצמו לא נתערב, ובאמת הרמב"ם העתיק סוגיא דמכות בפ"ו ה"י לענין מים, ולפירושו ניהא דהתוספתא מיירי בפסול ודאי של מראה יין, והגמ' מיירי בחשש שמא לא נתערב, וכמ"ש תו' דמיירי ביין לבן, שו"ר ברמב"ן מכות שם שהעיר על התוספתא דבדאיכא מראה יין פשיטא דלא עלתה לו טבילה, שהרי היין ניכר לפנינו, ואין מזה ראיה לחידושו של רב דחיישינן בדליכא חזותא, ובאמת התוספתא מתפרשת בגזירת מראה יין, ולא בחשש יין ממש, וכמ"ש, וע"ע לקמן ס"ק כ"ו בסוגיא דמכות.

בתוספתא כלי שהוא מלא יין והטבילו כו'

כה. ברי"ש פ"י מ"ו תניא בתוספתא כלי שהוא מלא יין והטבילו אם בטל מראיו טהור ואם לאו טמא, מלא יין לבן וחלב אם רבו עליו טהור ואם לאו טמא ר"א רואין אותו כאילו הוא יין אדום במים אם בטלו

בוה, שהרי בלא נתערב היין באמת פסול כדאמר מכות ד' א', אלא דסתם ג' לוגין מתערב, וא"כ אפי' סאה נמי, וכמ"ש בסכ"ד דנתן סאה ונטל סאה כשר.

שם היה שאוב והשיקו השיק במקום היין כו' ארישא קאי שחציו מראה יין וחציו מראה מים, וקמ"ל שדנים את המראה יין כיין שאין השקה מטהרתו כלל, ועי' חולין כ"ו ב', ואמנם השאובין שביין אינם פוסלין, אבל נפ"מ שאינם מצטרפין להשלים, ובשאובין שבמים נפ"מ גם לפסול, וגם להשלים, והר"ש לגרסתו נדחק לאוקמה בע"א קצת.

במתני' אם אין בו מראה מים הר"ז לא יטבול בו בהא דלא קתני פסול, ובדברי הרמב"ם

כד. שם במשנה ד' נפל לתוכו יין או מוחל ושינו מקצת מראיו אם אין בו מראה מים מ' סאה הר"ז לא יטבול בו, יש לדקדק מ"ט לא קתני פסול, דהא ודאי לא עלתה לו טבילה כמ"ש בר"ש מהתוספתא וכ"כ הר"ש והרא"ש כאן, וי"ל דהוה משמע שאם יש במקום המים מ' סאה כשר כולו, והרי גם כשיש מ' סאה מים אכתי מקום המראה יין פסול לטבול בו, והא דלא גזרו ביש בו מראה מים מ' סאה שמא יטבול ידו או רגלו ביין, י"ל שאין לדבר סוף דבחבית שנפלה לים הגדול ג"כ יש פסול זה, וכי אפשר לפסול כל הים, וגדולה מזו מצינו בטיט הנרוק דאפי' יש במקוה רק כ"א סאה יכול לטבול בו, אע"פ שהטובל בטיט לא עלתה לו טבילה, וכמ"ש סוכה י"ט ב'.

שו"ר ברמב"ם פ"ז ה"ט שכתב נפל לתוכו כו' הר"ז לא יטבול בו והטובל במקום שנשתנה לא עלתה לו טבילה אפי' חבית של יין שנשברה כו', וקצת משמע מזה שהטובל במקום המים עלתה לו טבילה, וע"ז השיג הראב"ד מהתוספתא דכאילו לא טבל, אבל באמת גם כונת הרמב"ם כן, ומ"ש והטובל במקום שנשתנה לא עלתה לו טבילה אסיפא

עלתה לו טבילה כו', מבואר כאן דמיירי במים שאינם נטהרין ע"י השקה וזריעה, וכבר כתב הרמב"ן דגרסת הספרים מים, וכן העתיקו כל הראשונים ז"ל, גם קשה להגיה יין דסתמא ניכר במראיתו, והו"ל לפרושי ביין לבן כמ"ש תו', וטפי הו"ל להגיה חלב או לשנות בהדיא יין לבן, ועו"ק דנראה דעיקר חידושו במים במים שאינם ניכרין כלל ומ"מ חיישינן דלא בטלי, אבל ביין אמרינן חולין כ"ו ב' דפירא קפי, מיהו גם במים מתוקין בים הגדול מימיו המלוחים שוקעין, ומ"מ מים במים מתערבין יותר, ועו"ק דמאי פסקא דמיירי במים טמאין דקתני סתמא דכבר של תרומה נטמא בהן, והו"ל ואם היו טמאין ונפל ככר של תרומה טמא, מיהו י"ל דארישא קאי וקמ"ל שהטובל מטמא את המים, כיון שאין להם השקה הרי הם כתלושין, אבל הדבר תמוה לומר כן במים, ועוד דאחר שטבל ועלה ודאי כבר נתערבו המים ובטלו ברוב.

ולכאורה נראה מזה דר"י א"ר מיירי במי חטאת, וסתם מי חטאת ממלאין בחבית כמבואר בכל מס' פרה, ואין דרך למלאת מים סתם בחבית, אלא בדלי וכיו"ב, וממילא מובן כשאמרו מים שבחבית דהכונה מי חטאת שדרך להחזיקן בחבית, ועיקר הדין מבואר במקואות פ"י מ"ו דמי חטאת אינם נטהרין בהשקה ואינם מטהרין ודינם כמשקין, וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ג ממקואות ה"ח במי חטאת דכאילו הן שאר משקין שחוצצין, ע"י בזה לעיל ס"ק כ"ה, וא"כ כ"ז שהמים במקום אחד ולא נתבטלו ברוב, הרי הם בטומאתן, ואינם מטהרין מפני שהם אב הטומאה, ומטמאין את הככר של תרומה, ומש"ה נקט מי חטאת שאין ניכרין לעין, משא"כ יין, ולגודל הפשיטות לא פירש מי חטאת דהא מיירי בהדיא במים שאינם נטהרין במקוה, ואפשר שרוב אמר דבריו במס' פרה וכן הברייתא דמייתנין, ולכן לא הוצרכו לפרש מי חטאת.

מראיו טהור ואם לאו טמא, וסיפא זו מייתנין לה בזבחים ע"ח ב', והנה רישא דתוספתא היינו דין שינוי מראה דמתני' דמים שנשתנו מראהן ע"י משקין אין טובלין בהם, וממילא גם הכלי אינו נטהר, שמים אלו חוצצין בין הכלי למקוה, וכדתנן הכא כלי שהוא מלא משקין והטבילו כאילו לא טבל, מיהו במתני' שהכלי מלא משקין לא סלקא טבילה מדאורייתא, וכאן שבטלו ברוב ואיכא רק חזותא בפשוטו היינו רק מדרבנן כמו במקוה, ולפ"ז לר"י גם במקוה רואין להחמיר, וצ"ע. וכ"ז בנתערבו, אבל אם המשקין שוכנים בפ"ע, היינו דיניה דר"י א"ר מכות ד' א' שאין טובלין בהם.

בענין מי חטאת דחוצצין ואין נטהרין בהשקה

במשנה שם מבואר דמי חטאת ג"כ חוצצין, והיינו מפני שהם פסולין לטבילה, וברוב מים בטלו המי חטאת, וכתב הר"ש הואיל ואב הטומאה הן וחשיבי משום קדושתיהו לא בטלי אלא ברובא, וכן פרש"י זבחים ע"ח ב', והרמב"ם כתב בפט"ו מפרה ה"ד דכ"ז שהרוב מי חטאת מטמאין במשא, ובפ"ג ממקואות ה"ח כתב שהם כשאר משקין שחוצצין בין גוף הכלי ובין מי המקוה, ויעוי' בספר מרן זללה"ה קמא ס"י סק"ד דאינם נטהרין בזריעה והשקה כיון שהם עדיין ראויין לקדש, וכיון שהם מטמאין כאב הטומאה אינם ראויין לטהרה, ולרבנן אע"פ שאינם ראויין לקדש מ"מ החמירו שלא יטהרו בהשקה כמו שאין השקה להקדש כו' ע"ש, ולע"כ, מ"מ יש ללמוד מזה דמי חטאת אינם נטהרין בהשקה ואם נפלו למקוה וקוין וקיימי במקום אחד פסול לטבול שם, ובזה יתיישבו דברי ר"י א"ר במים, וכמש"כ לקמן ס"ק כ"ו.

בסוגיא מכות ד' א' חבית מלאה מים כו'

כו. מכות ד' א' ואר"י א"ר חבית מלאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא

מה שגזרו מדרבנן במראה יין פוסל גם בכה"ג, ולא אמרינן דאין לחוש שיטעו לטבול ביין, שהרי ניכר דים הגדול הוא, והטעם משום דמקצת יין ג"כ פוסל מדאורייתא באופן שלא נתבטל כדרב, ולכן ראוי לגזור בזה טפי.

אם יש חילוק בין ים הגדול לנהרות

שם גמ' ודוקא לים הגדול דקו וקיימי [כ"ה גרסת תו' והראשונים] אבל נהרא בעלמא לא, לכאורה מוכח מכאן דלא כר"מ הדרשן, דהא סתם נהרות מימיהן מתוקין, וא"כ הו"ל לגמרא לפרושי דנקט ים הגדול שמימיו מלוחין, לאפוקי ימה של טבר' וכיו"ב, אבל מנלן דלאפוקי שאר נהרות המלוחין אתא, א"ו לא ס"ל לגמרא חילוק זה כלל, ואפי' בהשקה מטבילין רעים ביפים ויפים ברעים וחמין בצונן כב"ה פ"י מ"ו ואע"פ שאין מתערבין יפה, וכש"כ בכה"ג שנשפכה כולה בים.

בגמ' חיישינן לג' לוגין כו'

שם חיישינן לג' לוגין כו' גרסת הראשונים ז"ל שא"א לג' לוגין, והעידו שרש"י הגיה כמ"ש בפירושו, ועי' רמב"ן מ"ש ליישב, ולפמש"כ לעיל בביאור לשון ג' לוגין דר"ל שיעור חשוב בעלמא, מיושב טפי כגרסת הראשונים ז"ל, דכיון שאין חשש ידוע לג' לוגין, אלא דאמרינן שקרוב הדבר ביותר שעדיין נשארו ג' לוגין, יכול לתפוס לשון ג' לוגין בעלמא, אבל אם מפרש החשש לא היה לו לומר ג' לוגין, אלא חיישינן דקו וקיימי בחד דוכתא, והא דנקט לשון אי אפשר, היינו ללמד דאפי' בכרך של תרומה טמא, שהחשש קרוב ביותר שאפי' בדאיכא חזקת טהרה מטמאין.

בתוספתא חבית שנשברה בים הגדול וכו'

כז. פ"ז מ"ד בר"ש תניא בתוספתא כו' חבית [ברש"י והראשונים בשמו מכות ד' א' משמע דגרס של יין, אבל בהעתקת ר"ח והרמב"ן ל"ג של יין], שנשברה בים הגדול

ולפ"ז מתפרשת גרסא דמים כגרסת יין, מיהו עדיין לא נתיישב בזה לשון ג' לוגין, שהרי אין הדבר תלוי בג' לוגין, אלא כיון שיש שיעור מי חטאת או יין במקו"א שלא נתבטל במים, הרי הוא בטומאתו ואינו מטהר את הטובל, ואם נימא דבא רו"ר במים שאובין בעינן ג' לוגין, [וכלשון רש"י בשמעתין, ועי' מל"מ פ"ג מפרה הי"א] אפשר ליישב דנפ"מ בטהור לחטאת שאינו נטמא ממי חטאת, ואעפ"כ אם בא רו"ר במי חטאת נטמא כדתנן פרה פ"א מ"ג וברמב"ם פרה פ"ג הי"א, וקמ"ל דלג' לוגין ג"כ חיישינן, ויותר נראה דלישנא בעלמא הוא, וה"ק א"א שלא ישאר שיעור חשוב של מים במקום אחד, וכיון שאינו מתבטל לא עלתה לו טבילה, ונקט ג' לוגין שזהו השיעור שראוי לטבול בו ראשו ורובו, [כמ"ש תו' והרמב"ן ב"ב ס"ו ב'] מיהו בג' לוגין שבמקו"א א"א לטבול רו"ר, וכיון שכן ליכא חציצה ברובו, [ומה"ט גם לפרש"י קשה שאם נשאר ג' לוגין לא יתכן שיכנס שם אלא ידו או רגלו וכיו"ב] ומ"מ נקט שיעור זה שהוא חשוב, דבשיעור מועט מתבטל מיד, וכיון שא"א להוציא המים שיהא רובם מי חטאת י"ל דבטלי, אבל כשיש ג' לוגין במקו"א אפשר להוציא מעט מים שרובם מי חטאת, ואלו לא נתבטלו וחוצצין בטבילה, ותדע דהא יין ומשקין שע"ג האדם אין חוצצין, ופי' תו' חולין כ"ו ב' דהיינו משום דהוי דבר מועט מחלחלי מיא, והכא נמי אם היה מעט לא היה חוצץ.

ולא אמור נראה דהתוספתא דמקואות דמיירי בחבית של יין ובדאיכא מראה יין אינה ענין לברייתא דשמעתין, וכמשנ"ת לעיל ס"ק כ"ד בדעת הרמב"ם, אלא שיש ללמוד משם עיקר הדין דמקצת מראה יין שבים הגדול כיון שלא נתערב, הטובל שם לא עלתה לו טבילה, וה"ה במי חטאת דשמעתין, אבל שם מיירי בדידיעין שיש מראה יין, וקמ"ל דאע"פ שכבר בטלו מדאורייתא ברוב, מ"מ

ומראה אותו מקום כמראה אותו היין הטובל באותו מקום כאילו לא טבל, ולא עוד אלא אפי' נפל שם ככר של תרומה טמא, פר"ש דהיינו הא דמיינן מכות ד' א' וכ"נ ברש"י וראשונים שם, אבל קשה דכאן קתני בהדיא שנראה מראה יין, ובזה פשיטא דלא נתערבו, ואינו ענין לחידושה דרב שם, גם קשה מה חידוש יש יותר בככר של תרומה, הרי בודאי קיימין, [והרמב"ם השמיט ד"ז בפ"ז ה"ח כשהעתיק התוספתא], ועוד דמאי פסקא שהיין טמא.

ונראה לפרש דהתוספתא מיירי במראה יין שפסולו רק מדרבנן, אבל עיקר היין נתערב, וקמ"ל דאפי' בים הגדול מחמירין בשינוי מראה, אע"פ שהטעות רחוקה דסו"ס בים הוא טובל, ולא עוד אלא שאנו דנין את היין כתלוש שמקבל טומאה מן הטובל שם, ואם אח"כ נפל שם ככר של תרומה טמא, לפי שהיין נטמא מן הטובל, ולכן כאן שנינו ולא עוד, דיש בזה חידוש גדול שהחמירו כ"כ, דכ"ז שמראוי כיין מקבל טומאה, [מיהו רחוק לחוש שאחר שאדם טבל בהם לא חזרו ונתערבו], ונקט ים הגדול אורחא דמילתא דשם קו וקיימי, - כ"ז כתבנו ליישב גרסתינו, אבל האמת שצריך להגיה בתוספתא כבגמרא, ומיירי בחבית של מי חטאת וכמשנ"ת לעיל ס"ק כ"ו, א"נ חסר כאן בבא שלימה בהשמטת הדומות, ורישא כבגמרא וסיפא ביין וכמשנ"ת.

בדין שינוי מראה במעין

בתוספתא זו לגרסא דידן וגרסת הראשונים ז"ל מבואר דשינוי מראה פוסל במעין, דהא ים הגדול כמעין, וגם בגמרא מבואר דה"ה נהרות, וכן הדין נותן, דכיון שאם היין לא נתערב פסול מדאורייתא, ראוי להחמיר בשינוי מראה מדרבנן, וזה מבואר בדברי רב והביריתא שלא עלתה לו טבילה, והדבר פשוט שהטובל במעין שרובו מי פירות לא עלתה לו טבילה, וא"כ אין מקום לחלק

בין מעין למקוה, ועי' חולין פ"ד א' שמיטטו מעין ממשקין ונפ"מ שאינו מטהר את רוב המשקין שנפלו לתוכו לטבול בהם, [ועי' לעיל ס"ק י"ד], ועוד דכיון דלא בטלו ברוב הרי הם נטמאין מהטובל, ולא מצינו טבילה במים טמאין אלא כשנטהרין ע"י חיבורם לקרקע, עי' לעיל ס"ק כ"ה בדין מי חטאת ולעיל סק"א בדין מים טמאים שנטהרים בחיבורם לקרקע.

ולאחמור לא נתפרש למה נקט הראב"ד דמעין אינו נפסל בשינוי מראה, ומבואר בלשונו שאין הדבר מפורש אלא מכיון שלא הוזכר פסול זה במעין, בסתמא לא ילפינן מעין ממקוה להחמיר, אבל קשה דהא ריבוי מי פירות ודאי פוסל במעין, וג"ז לא הוזכר, וממילא פשוט שכל הנפסל ביין נפסל במראה יין, ואמנם י"ל דבמעין נביעתו ידועה וניכרת ולא יטעו לחשוב שכולו יין, משא"כ במקוה שיטעו לחשוב שכולו יין, אבל כבר נתבאר דיותר יש לחוש שיטעו לטבול במקום שלא נתערבו המשקין, וזה פסול מדאורייתא אף במעין, וכן קשה מה שהכשיר הראב"ד השקת מקוה שנשתנו מראיו למעין, דבזה ודאי יש לחוש שיכשירו השקת מי פירות למקוה.

ומצאתי בגליון הגרע"א ז"ל על בעה"נ שכתב דאע"פ שבמשקין עצמן פסול מדאורייתא, במראה יין דפסולו מדרבנן לא החמירו, והביא דמדברי התו' מכות ד' א' נראה שהחמירו גם בזה כמו במקוה, ממ"ש דביין אדום ניחזי אם נשאר מראית יין, ובאמת הדבר מפורש כן בתוספתא הנ"ל וכמו שהעתיקו הראשונים ז"ל שם, וכן הר"ש במקואות.

ולפ"ז נראה דיש להחמיר בשינוי מראה במעין כמו במקוה, וכדעת תו' והראשונים ז"ל, וכ"נ ברמב"ם פ"ז ה"ט שכתב והטובל במקום שנשתנה לא עלתה לו טבילה אפי' חבית של יין שנשברה בים הגדול כו', וכן מתפרש

מיקרי, והכלל הוא כל שכשר לטבילה, פוסל בג' לוגין, ושכר טובלין בו כדין מי כבשים ומי שלקות כדתיא בתוספתא מקואות פ"ה ה"ז, דכל שהשינוי מחמת עפר או זיעת הפירות, ואין משקה אחר לייחס לו השינוי, הר"ז כמים שנשתנו מחמת עצמם, דהו"ל מקוה מים, משא"כ שנשתנו מחמת משקין שיש כאן מקוה מים עם מקוה משקין, בזה פסול המקוה, ואינו פוסל בג' לוגין, וי"ל דכ"ז בכלל דברי רבא דהכא חמרא מזיגא מיקרי, שהשינוי מתייחס לייין, והתם מיא דציבעא מיקרי שאין משקה אחר לייחס לו השינוי, והכל מתייחס למים.

בדין מי תרדין ומוחל במקוה ונפלו לו ג"ל

יש להסתפק במי תרדין ומוחל, דאמרו רבא ור"פ שבת קמ"ד ב' שפוסלין את המקוה בשינוי מראה, אם גם מטהרין הג' לוגין שלא יפסלו, או"ד לחומרא אמרינן דפוסלין את המקוה, כיון שסו"ס הם נוזלין שאפשר לטבול בהם, אבל לקולא לא מיקרו חמרא מזיגא כ"ז שאין להם שם משקין, ומסוגיא דעירובין שם משמע קצת להקל בזה, וצ"ע.

אין להקשות היכי קרי ליה חמרא מזיגא בקורטוב בג' לוגין שהוא אחד מקצ"ב, כמבואר ב"ב צ' א', דהא מיירי בהדיא כשמראהו כמראה היין, ובאמת אם לא יהא מראהו כמראה היין, אלא שניכר תערובת היין עד שכהה מראית המים ע"י היין, הרי הם פוסלין את המקוה, וע"כ מיירי ביין חזק או שנתן יותר מקורטוב, דלא קבע הלכה שבקורטוב אינם פוסלין, אלא שאם נשתנו למראה יין אפי' ע"י קורטוב אינם פוסלין, ועי' לעיל סק"כ בדין מקוה שנשתנה מראה המים ואינם כייין.

בגמ' והתני ר"ח הורידו את המקוה

שם והתני ר"ח הורידו את המקוה, כלפי מעלין את המקוה נקט הורידו את המקוה, ונתעוררתי לזה, ואם נימא דר"ח תני בכולה

סתמות הרא"ש והטור, וצ"ע בשו"ע סכ"ח שסתם כדעת הראב"ד והרשב"א, ובפ"ת סק"כ ציין שבמשכנ"י הקשה ע"ז, ואינו תח"י.

מכות ג' ב' מה בין זה למי צבע

כח. מכות ג' ב' מתקיף לה ר"כ וכי מה בין זה למי צבע דתנן ר"י אומר מי הצבע פוסלין אותו בג' לוגין ואין פוסלין אותו בשינוי מראה, ור"מ דפליג עליה בתו"כ סבר שגם פוסלין אותו בשינוי מראה, אבל בפסול ג' לוגין לא פליג.

ור"כ ודאי תנא חסר קורטוב ברישא, שהרי לא הקשה על מתני' אלא על רב, וא"כ ידע דרב כריב"נ, שהרי ת"ק אמר בהדיא דדוקא חסר קורטוב, ואפ"ה קשיא ליה דאין לומר דריב"נ פליג בכח"ג, שהרי אין חילוק בין אם המראה נשתנה ע"י צבע או ע"י יין, כיון דסו"ס יש כאן ג' לוגין, והיה פשוט לו דרב לא אתא למיפלג אדר' יוסי, דא"כ מ"ט שבק מי צבע וקאמר יין, וגם האמת דחידושיה דר"י דאין פוסלין בשינוי מראה, אבל בהא דפוסלין בג' לוגין אפי' ר"מ מודה בתו"כ, ומשמע שזה דין ידוע ומוסכם, א"ו טעמיה דרב מפני שנשתנה הצבע ע"י משקין, והיינו דקשיא ליה לר"כ מ"ש, סו"ס יש כאן ג' לוגין מים.

שם א"ל רבא התם מיא דציבעא מיקרי הכא חמרא מזיגא מיקרי, ר"כ נמי ידע דלענין שינוי מראה מחלקינן כן, דהיינו דקאמר ר"י דמי צבע אינם פוסלין בשינוי מראה, ותערובת יין פוסלת, אלא דסבר דלקולא לא מהני השינוי מראה שע"י היין, כיון שבמקוה חוזרין למראה מים, והרי נפלו כאן ג' לוגין מים, וא"ל רבא דשינוי שע"י משקין מתייחס גם למשקין, ולכן יכולים חכמים להוציא ד"ז מהגזירה, משא"כ מיא דציבעא.

ויש לעיין דהא באמת אין עיקר החילוק במאי דקרו אינשי, שהרי שכר אמרו עירובין כ"ט ב' דפוסל את המקוה אע"ג דשיכרא

רבא בפלוגתא דתנאי בגרסת המשנה, אלא בדעתיה דרב.

ור"פ מספק"ל מדנקט רב לישניה סתמא משמע דלרבנן נמי קאמר, דהא בפשוטו הלכה כרבנן, ואם רב חידש הלכה כריב"נ ועוד הוסיף דלדידיה ה"ה ג' לוגין וקורטוב יין, לא הו"ל למיסתם ג' לוגין וקורטוב, אלא היה מפרש דהלכה כריב"נ וה"ה ג' לוגין וקורטוב, ומזה משמע שרב בא להכריע דגרסת המשנה ג' לוגין בלא חסר קורטוב, וריב"נ אמר דהכל הולך אחר המראה בין לקולא כדבריהם ברישא ובין לחומרא, ולאפוקי מרבנן דאמרי תרוייהו לקולא, כ"ז ע"פ מש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בבעיא דר"פ עיי"ש.

ולא הזכירו בגמרא איך מיישב ר"פ ברייתא דר"ח, וכן אביי ורב יוסף, וע"כ דאין הכרע מזה מאי קסבר רב, די"ל דפליג עליה בהכרע הגירסא דמתני', ור"ח גופיה נמי מודה דאיכא תנאי דגרסי הכי, וכמו די"ל דפליג רב אר"ח וסבר דהלכה כריב"נ ור"ח סבר דהלכה כרבנן, ה"נ י"ל דפליג דגרסינן ברישא ג' לוגין בלא חסר קורטוב, דג"ז פלוגתא דתנאי איך לגרוס במשנה דרבי, או במשנה הקדומה, ומעיקרא הקשו בגמרא דברייתא דר"ח מכרעא כרב כהנא, אבל מאחר שביארו נדון הגרסא ממילא מובן איך ליישב הא דר"ח, שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה בקמא ס"ח ס"ק י"א.

לענין הלכה אם קי"ל כרבא או כר"פ

ולענין הלכה לכאורה קי"ל כרבא, דכיון דר"פ מיבעיא ליה ורבא פשיטא ליה נקטינן כותיה, ואע"ג דאביי ור"י פשיטא להו לאידך גיסא, הא קי"ל כרבא לגבי אביי ור"י, וכתב בפ"י ר"ח דלכו"ע קי"ל כרב, ואפשר הטעם מדדנו כל האמוראים בדעתו ש"מ דהכי הלכתא, מיהו כיון דר"פ חזר להסתפק ולא הכריע כרבא, משמע דס"ל דלא קי"ל כריב"נ,

מתני' יש מעלין את המקוה ולא מורדין מורדין ולא מעלין כו' ניחא, אבל אם תנא ברישא לשון פוסלין צריך טעם למה שנה כאן לשון הורידו את המקוה, ואפשר שיש ברייתות שהיו שונין לא פסלוהו, כדרב אליבא דר"י דתני הכי במתני', ויש שהיו שונין פסלוהו, לכך נקט ר"ח לשון שלא יטעו להחליף, ושנה הורידו את המקוה.

ויש לדקדק למה לא הקשה ממתני' דע"כ גרס חסר קורטוב במתני', דאל"כ מאי קמ"ל רב מתני' היא, וי"ל דידע דאיכא תרי נוסחי כדמספק"ל לר"פ, וא"ת א"כ מאי קשיא מדר"ח, הרי ע"כ דרב כרבנן או כריב"נ, וי"ל דאי רב כרבנן הו"ל דלא כר"ח, ואי רב כריב"נ הוי ג"כ דלא כר"ח דמשמע דפסק כרבנן, ורבא הכריע דרב כריב"נ ופליג על ר"ח בהכרעת ההלכה, ולא בגרסת המשנה.

בפלוגתא דרבא ור"פ בג"ל כמראה יין

די' א' והא מיבעיא בעי לה ר"פ כו' לר"פ מיבעיא ליה לרבא פשיטא ליה, אפשר לפרש הכרעת רבא מסברא, ואפשר לפרש דמכח מימרא דרב משמע ליה הכי, דההכרעה מסברא היינו משום דלא מסתבר ליה שרבנן יקלו בתרי קולי, בין בחסר קורטוב וקורטוב חלב, ובין בג' לוגין וקורטוב יין, ועוד דלישנא דריב"נ הכל הולך אחר המראה משמע לאתויי טפי, ואם תנא ברישא בלא חסר קורטוב, הוה סגי דנימא ריב"נ פוסל, וממילא מובן דמשום מראה מים קאמר, אבל אם בא להוסיף ניחא.

ואפשר לפרש דמלישניה דרב שאמר דבריו כמימרא בפ"ע דייק דודאי לא תנא הכי במתני', וכיון דבמתני' קתני ברישא חסר קורטוב, ע"כ דלרבנן בלא חסר קורטוב פסול, חדא מדתנו חסר קורטוב דמיותר, ולא מסתבר כלל דאגב סיפא תנו לה הכי, ועוד דריב"נ דקאמר הכל הולך אחר המראה ודאי דקאי על אופן זה דג' לוגין ועוד קורטוב, וש"מ דת"ק פליג ע"ז, והכי מסתברא דלא הכריע

ואמרין דרב לא תני חסר קורטוב ברישא ופסק כותיה.

ולכאורה לרבא חולין כ"ו א' הו"ל רישא דתמד סתמא כריב"נ, ובסיפא מחלוקת, ואין הלכה כסתם, מיהו י"ל דאכתי אין הכרע כמי ההלכה אלא שאין כאן הכלל דהלכה כסתם, עי' לעיל סק"ו, ולא משמע דהא דחסר קורטוב ברישא חשיבא סתמא כרבנן, דהא ריב"נ אתרוייהו קאי.

ויש לסייע מסוגיא דערובין כ"ט ב' דהלכה כרב, דהא דפסל שמואל שכר היינו משום דלית ביה ממשא דפירא, דאל"כ היה אומר כן ביין, וע"כ דגרס ג' לוגין בלא חסר קורטוב ברישא, ואפ"ה פסל בשכר, והיינו כאביי ורב יוסף אליבא דרב, דהא בשכר חשיב ג' לוגין שלימים כמו במי צבע, וכ"נ מסתמות הגמ' שם דמשני לרב כהנא, דאתיא דשמואל כדרב, ובפי' ר"ח כתב דבמשניות מדוקדקות ל"ג חסר קורטוב ברישא, וכן גרסת כל הראשונים במשניות, וג"ז סיוע לפסוק כן, כמ"ש תו' עירובין י"ד א', ולפ"ז מה שבגמרא הביאו הגירסא חסר קורטוב ברישא, רבא הוא דאמר הכי לשיטתו, אבל אין הכרע מזה שכן גרסו האמוראים.

ולכן קשיא ליה לאוקמי רב כריב"נ ולא קי"ל כותיה, ולפ"ז יש לנקוט דהלכה כדרב דבזה כו"ע מודו, ובקורטוב חלב הדבר ספק, והו"ל כדין ספק מ"ש למקוה שאינם פוסלין, אם נימא דבכה"ג דר"פ מספק"ל נקבע הדבר בספק ולא כפשיטותיה דרבא אף להסוברים דג' לוגין בתחילה בספק נמי פסול, מיהו משמע דבתחלה נמי הדין כן לכו"ע.

והריב"א כתב בשם הרמ"ה דקי"ל כר"ח וכרבנן, ודלא כרב דפסק כריב"נ, והיינו משום דפשיטא ליה דקי"ל כפשיטותיה דרבא דרב כריב"נ, ולשיטתו ר"פ לא שמיע ליה ברייתא דר"ח, ומש"ה מספק"ל, [ולישנא דגמ' ל"מ כן, דא"כ הו"ל לגמרא לפרושי דאי הוה שמיע ליה הוה פשט ספיקה, וגם ידע דברי רבא רבו, ואפ"ה מספק"ל], אבל הרמב"ם והראב"ד והרא"ש וטוש"ע סכ"ג פסקו כרבנן בג' לוגין חסר קורטוב וקורטוב חלב, וכרב בג' לוגין וקורטוב יין, וכמ"ש בפי' ר"ח דרבא ור"פ מודו דהלכה כרב, וכבר העיר בזה הגרע"א ז"ל במשניות מקואות, ובבהגר"א ס"ק נ"ח כתב דהיינו כמסקנא דגמ' מכות, משמע דנקט דסיומא דאביי ורב יוסף היינו מסקנת הסוגיא, וכן בבעה"נ הביא דבמכות

סימן יא

בדיני הצריכין טבילה

שבע"ק טמא, ולשון זה למעוטי שאין זו טומאה גמורה, ולומר דלא מפרש דין בע"ק דרישא, דאלו צריכין טבילה גמורה במי גשמים.

בענין טבילת עזרא אם קיל טפי מחולין

ויענין טבילת עזרא בכל הני, בפשוטו יש לנקוט דטבילת עזרא קילא אפי' מחולין, שהרי אפי' בבריא לאונסו לא תיקן עזרא, וכש"כ בהני שהם טהורין לחולין, וכ"כ המג"א בסי' פ"ח סק"א מסברא דנפשיה, והגרע"א ז"ל ציין שכ"ה בתוספתא דטהורין לחולין, ור"ל דתקנת עזרא מיקריא חולין, ובאמת אף קילא מחולין, ועוד דחשיבי כלאונסו שהרי לא הרגיל בדבר כלום, וגם שנינו בכללם המהרהר בלילה, ואמנם רבנן תקינו לבריא לאונסו אבל אין בכלל זה ספיקות אלו, דאפי' נחמיר בתקנת עזרא כדאורייתא, אכתי אין להחמיר בתקנה המאוחרת בספיקן, וכן אין טעם התקנה דעזרא אלא בדבר המצוי, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דלא חמירי ד"ת מחולין, [וכן יש להוכיח מפלוגתא דר"י ורבנן ברכות כ"ו א', ש"מ דבדין טומאה תליין, ופירש לפ"ז דהתוספתא לא קיימא אראה מים חלוקין, וזה דוחק וגם הרמב"ם לא פי' כן], ועי' בספר מרן זללה"ה קמא ס"ט סק"ו שצידד לתרץ דמורה שמואל דלד"ת אסור גם בלא הרגשה. **ברם** מצינו בתוספתא שבר"ש מ"ד דריב"ר סבר דפולטת טהורה לחולין, אע"פ שלדברי תורה אסורה כדאשכחן בסיני, וכדתנן ברכות כ"ו א' ונדה שפלטה ש"ז כו' צריכין טבילה, ור"י פוטר דוקא נדה, ואמנם בגמרא

במתני' אלו בעלי קריין כו' ואם צריכים טבילה לחולין

א. פ"ח מ"ב אלו בעלי קריין שהם צריכין טבילה, לכאורה כל בבא זו מיותרת, דהול"ל ראה מים כו' טמא, ויש ללמוד מזה כמ"ש בתוספתא, דכל הני טהורין לחולין וטמאין לתרומה, והיינו דקתני שהם צריכין טבילה מדרבנן אע"פ שאינם טמאין מדאורייתא, ולא קאמר אלו בעלי קריין טמאין, ועוד יש ללמוד מלשון זה שהם צריכין טבילה גמורה ולא סגי להו במים שנתמלאו בקילון, דאי הוה תני אלו בעלי קריין סתם, היה מתפרש דקאי ארישא דאפי' נתמלאו בקילון כשרין, והא פשיטא דלר"י דמכשיר מ' סאה בכלים ברכות כ"ב ב' לא שייך להכשיר כן בתרומה, (דשאני טבילת עזרא שהקלו בה בדין ט' קבין, ואמנם אין זה מתקנת עזרא, אבל שפיר יליף ר"י מזה שעיקר התקנה לא תליא בטהרה דעלמא ועי' תוספתא כאן ולשון הברייתא ברכות שם), וה"ה לכו"ע דכל טומאה לתרומה צריכה טבילה גמורה, וכן יש ללמוד מדמני להו תנא בהדי פולטת ושאר טבילות ש"מ שדינם שוה, וכ"נ ברמב"ם פ"ה מאה"ט.

ובזה מיושב שאין לדייק ממתני' דטבילה הוא דבעי, אבל לא הערב שמש, כדדייקין חגיגה כ"ג א' מכהאי לישראל, דהכא איצטריך האי לישראל לומר שצריכין טבילה גמורה, ושאינן כאן טומאה גמורה, אבל התם הול"ל (פסולין או) טמאין לקדש, כדאמרינן לשון פסולין או טמאין בעלמא, ואין להזכיר שתיקנו בהם טבילה שזוהי רק התוצאה, דממילא מובן שאם טמאין צריכין טבילה, אבל כאן ידוע

שם לבנים נמשכים, אם חדא קאמר

שם לבנים נמשכים, [ואית דגרסי ונמשכים] טמא, רי"א לבנים כעכורים, לבנים בפשוטו היינו צבע לבן ולא מים צלולים שקופים, אלא כחלב וסיד וכיו"ב, ויש לעיין האם תרתי קתני לבנים או נמשכים, או דחדא קתני, ומדברי הרמב"ם וש"פ מתבאר דחדא קתני, אבל קשה דנראה מדבריהם דעיקר הטעם משום דנמשכין, וכמש"פ הרמב"ם וענין נמשכין שיהא נסרך זה בזה והיינו כשהיה בו מקצת דביקות, וכן פי' הרא"ש נמשכין נדבקין קצתן בקצתן כמו ליחה, ולפי"ז הול"ל נמשכין טמא, ומה ענין להזכיר לבנים, ועוד דר"י הזכיר רק לבנים, והול"ל נמשכין כעכורין, ולעומת זה מדלא קתני לבנים או נמשכין, משמע דחדא קתני. [וכעת ראיתי ברמב"ם פ"ה מאה"ט ה"ה שכתב הש"ז אדומה טהורה עד שתהא לבנה ונמשכת, ונראה מזה שפי' לבנים לאפוקי אדומים וכיו"ב דבזה אפי' נמשכין טהורין, ואמנם העיקר תלוי בנמשכין, אלא דבעינן שיהיו לבנים ולא יהא בהם לקותא נוספת, שאז אפי' נמשכין טהורין, וק"ק אחתי מאי קאמר ר"י לבנים כעכורין, טפי הול"ל נמשכין כעכורים, ונראה דה"ק לבנים כעכורין הנמשכין, דכי היכי דמודה ת"ק בעכורין נמשכין שבתחלה טהור, דהא דוקא לבנים קאמר, ה"ה דלבנים כעכורין].

ולכן היה נראה לפרש דנמשכין לאפוקי חלוקין, והוא לשון נהרות המושכין, וה"ק דלבנים שאינם חלוקים אפי' בתחלה טמא, אבל לבנים חלוקין בתחלה טהור, כיון שניכר שהיו עצורין וזה גרם לשינוי מראהם, ולפי"ז ניחא דבאמת העיקר תלוי בלבנים, והיינו בצבע לבן, אלא שהוסיף התנא דדוקא בנמשכין פליגי ת"ק ור"י, אבל בחלוקים מודה ת"ק לר"י דאפי' לבנים בתחלה טהור, אבל הראשונים ז"ל לא פי' כן, וצ"ע, ולפמש"פ לעיל מדברי הרמב"ם נתיישב, ואפשר דגם

מ"א ב' מ"ב א' מבואר דבין לרבנן בין לר"ש טמאה מדאורייתא וסותרת, אבל מצינו בגמרא נדה מ"ב א' דמספקא לן דלא גמרינן מסיני דחידוש הוא, ואמרינן דמסברא נוגעת הוא בעלמא, ולא גמרינן מסיני, אלא דיליף מקרא, וע"ש בתו', והיינו טעמיה דריכור"י דלא יליף מסיני, אבל אחתי אין ללמוד מזה לכל הני שאין דינם כמרגיל, ואינם אלא ספיקות. הטהורין לחולין.

ומהא דפרכינן לשמואל נדה מ"ג א' דהמהרהר בלילה דין הוא שיהא טהור כיון שלא הרגיש יש לדקדק דאף עין שמדמעת טהורה לחולין וה"ה לד"ת, דהא למאן דפריך לשמואל מתפרשא מתני' דטמא משום עין שמדמעת, דזה יש לחוש שפיר בכל הרהור, ומדמוקמינן במשמש מטתו, ש"מ דעין שמדמעת אפי' מהרהור טהור לחולין ולד"ת.

במתני' ראה מים חלוקים

ב. שם במשנה ראה מים חלוקים, פי' הרא"ש שהם חלוקים ואינם נדבקין זה בזה, ולשון הרע"ב טיפין חלוקים כמין שלשלת, ובתרגום פיה"מ נדמ"ח מפרשים מחליקין וניגריין, או משתלשלין ויורדים, ונראה הענין שאין המים יוצאין בקילוח אחד, אלא נמשכין ויורדין קילוחין קטנים הנפרדין זה מזה, ובתו"ט העיר דהיינו מטיל טיפין עבות, ועי"ש בזה.

שם בתחלה טהור, וה"ה מתחלה ועד סוף, דמשכח"ל שהמ"ר יתהוו בצורה זו, ולכן מתחלה ועד סוף טהור, אבל כשמקצת המ"ר בצורה רגילה יש לחוש דמראות אלו מיני קרי הם, וע"ז קאמר דבתחלה טהור, שאלו שיצאו תחלה נתהוו כך, בעיכוב היציאה וכיו"ב, אבל כשמתחלה היה כדרכו, לא יבא לבסוף מ"ר בצורה זו.

ונתקנחה כו', ומשמע שגופו נתחמם ע"י ההזרעה שכל גופו מרגיש בה, ועכשיו מצא גופו מחומם, ובתוספתא אמרו הרהר ולא חם חם ולא הרהר טהור, והובא ברמב"ם שם ובר"ש כאן, ולא נתפרש מהו ענין גופו חם בלא הרהור, שהיה מקום לחוש בו, ואף בהרהר אין ענינו ידוע.

ורש"י בנדה מ"ג א' פ"י בשרו אברו, וכן משמע הלשון, ומצינו בזה לשון חימום י"ג א', ונראה לפרש דחם היינו קישוי, וה"ק שאם החלום השפיע על גופו שמצא בשרו חם, יש לחוש שהזריע, אבל אם רק חלם ולא ניכר השפעת החלום בגופו, לא חיישינן שראה ואבד, אלא היה זה מחשבה בעלמא כאשר יחלום הרעב והנה אוכל ויקום וריקה נפשו, וז"ש בתוספתא דחם ולא הרהר טהור, ולא חיישינן שנתקשה מתוך הרהור כזה.

בהא דמים חלוקין וכדו' טמא אע"פ שאינו בהרגשה

ג. נדה מ"ג א' אמר שמואל כל ש"ז שאין כל גופו מרגיש בה אינה מטמאה, הקשה הר"ש במקואות פ"ח מ"ד א"כ מ"ט שנינו במים חלוקים או עכורין או לבנים שיש אופנים דטמא, הרי לא נזדעזעו אבריו, ותירץ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דחיישינן שנעקר בהרגשה מעיקרא ועכשיו יצא, [וכע"ז בתו' י"ד א' ברוכבי גמלים], וביאור הדברים כדהערוני דהיכא שיש קרי לפנינו, חיישינן שמא נעקר בהרגשה דהכי אורחא דמילתא, והנעקר שלא בהרגשה אינו מצוי, אבל המהרהר בלילה ולא מצא כלום, אין לחדש שהרגיש שהרי אין קרי לפנינו, ולכן הקשו לשמואל מינה דכיון שלא הרגיש אפי' מצא טהור, וא"כ למה נחוש שמא מצא, ואין לנו לומר שמא הרגיש ולא אדעתיה אלא בקרי לפנינו ומזמן רחוק, אבל אם החשש רק בשעה זו לא חיישינן ששכח הרגשתו, ומן זללה"ה הזכיר לפרש דמודה שמואל שטמאה מדרבנן

לשון נהרות המושכין מושאל ממים הנדבקים ומושכין זא"ז, וה"נ הנהרות יורדין בשטף כאילו נדבקים וכן מעין שהוא מושך כנדל.

שם ר"א לבנים כעכורים, ת"ק סבר שאין מצוי מעצירות מ"ר צבע לבן, ולכן יש לחוש דמין קרי הוא, ור"י סבר דכמו שנעשין עכורין נעשין בצבע לבן, ולפמ"ש דבחלוקין מודה ת"ק, הרי דשייך שיעשו לבנים מעצירותן, אלא דסתמא לא תלינן בזה.

בענין מטיל טיפין עבין, וברעת הרמב"ם

שם מ"ג המטיל טיפין עבות מתוך האמה טמא דברי ר"א חסמא, לשון מתוך האמה צריך פירוש, וכן שינוי הלשון המטיל ולא קתני ראה כדלעיל, ונראה מזה דכאן מיירי כשאנו מטיל מים אלא טיפין אלו בלבד, וטיפין עבות היינו שיש בהם סמיכות, כענין שאמרו ברכות כ"ה ב' ברוק עבה, ואי פליגי רבנן עליה ע"כ ס"ל דכיון שכך הם מתחילה ועד סוף, יתכן שהם מ"ר, כמו עכורין, ור"א סבר דבכה"ג יש לחוש לקרי בכל ענין.

הרמב"ם בפ"ה מאה"ט ה"ו פסק דהמטיל טיפין עבות מתוך האמה טהור, דמשמע ליה דרבנן פליגי, ואולי משום דמפרש נמשכין ג"כ כעין טיפין עבות, ומשמע דוקא לבנים ונמשכין, ולא טיפין בעלמא, ואפשר דלשון דברי ר"א משמע טפי דרבנן פליגי, דאם ר"א הוא שחידש ד"ז הול"ל רא"ח אומר, וצ"ע ובירור בד"ז.

שם ומצא בשרו חם כו', בפ"י הרמב"ם ובפ"י רש"י

שם במשנה המהרהר בלילה ועמד ומצא בשרו חם טמא, הרמב"ם בפיה"מ פ"י בשרו גופו, והיינו משום דלא משמע ליה בשרו חם בקישוי, שאין הקישוי עדות על ההזרעה אלא היפך מזה, וז"ל בהלכות שם ה"ה המהרהר בלילה כו' כיון ששימש בחלום כבר ראה בהרגשה ולפיכך מצא בשרו חם והיתה מעט

מאה"ט ה"ד שציין לפסוק כל"ב, וכבר כתב הכ"מ דרבא כלישני קמאי, ולמש"כ להלן י"ל דאף לל"ב בעינן הרגשה עיי"ש, וע"ע מש"כ להלן לדברי הרמב"ן בזה.

שם איכא בינייהו כו' בביאור הפלוגתא

שם איכא בינייהו נעקרה בהרגשה ויצאה שלא בהרגשה, משמע דפליגי נמי אם מזרעת, דהא מקרא אין לנו אלא דראוי' להזריע בעינן, [ועי' להלן שזה תלוי בשני התירוצים שבתו'], ולפ"ז ל"ב כלישנא מציעאה בד"ז, ואם באנו לומר כל"ק דיצאה שלא בהרגשה טמאה מפני שמזרעת, הר"ז דלא כתרי לישני בתראי, ואמנם ל"ב מודה דטמאה משום דלא ס"ל להצריך ראוי' להזריע, אבל לפסוק דבעינן ראוי' להזריע, ולטמא יצאה שלא בהרגשה, הר"ז דלא כתרי לישני בתראי.

ויותר נראה לפרש דאין מחלוקת במציאות, ולכו"ע כל שאינה יורה כחץ אינה מזרעת, וקמיפלגי אם מטמאה כשבזמן עקירתה היתה ראוי' להזריע וכ"כ תו' ד"ה בראיה בתירוצ קמא, והיינו דקאמר בל"ב ל"א אמרי לה אמר שמואל כו' פי' דל"א אמר דלא אמר שמואל ענין יורה כחץ אלא לענין אזורעי ולא לענין טומאה, וממילא לענין טומאה י"ל דכל"ק ס"ל, ואמנם עד השתא משמע דהוה סברין דלל"ק אף מזרעת בנעקרה בהרגשה, אבל השתא מפרשין לל"ב מיהא, דאע"פ שאינה מזרעת, מ"מ מטמאה מקרא דמקרה לילה, [ולתו' הנ"ל מעיקרא נמי הכי ס"ל], והא דבעינן ראוי' להזריע היינו בשעת העקירה, דכח היורה כחץ אינו שינוי במהות הזרע, אבל זו שאין כל גופו מרגיש בה לא מיקרא ש"ז כלל.

ויש ללמוד כן מבעיא דרבא בעכו"ם שהורה כו' את"ל בתר עקירה אזלינן ה"מ לחומרא כו' ואם זהו נדון במציאות אם מזרעת, מה שייך להזכיר בזה קולא וחומרא, א"ו בעיא דרבא דלעיל היא דדילמא בתר

וכעין מ"ש נדה נ"ז ב', אלא דקשיא ליה א"כ מאי פריך ממהרהר בלילה, ולפמש"כ ניחא דהתם אין קרי לפנינו, ובזה לא מחדשין טומאה דרבנן, וכמו שסיים מרן זללה"ה בסוה"ד דלא אתחזק שרץ כלל.

בסוגית הגמ' נדה שם

שם מיתיבי היה מהרהר כו' תרגמה ר"ה במשמש כו' ביאור הדברים דכיון שכל החשש שמא ראה ואבד הוא, מתוך הסיפור שיודע מחלומו, הרי יודע ג"כ שלא נזדעזעו אבריו, ומהיכי תיתי לחוש למקצת שזכור ולא לסמוך הכל על דבריו, ותרגמה ר"ה במשמש מטתו בחלום, דבזה ודאי יש לחוש שהרגיש ולא אדעתיה, שאם ראה ודאי גם הרגיש, ויתכן שבכלל החשש הוא שמא תצא הטיפה עם מ"ר או לאח"ז, אלא שזה תלוי באידך לישנא דשמואל דבעינן יורה כחץ, ולדידיה ע"כ לחוש שגם יצאה הטיפה מיד, וכן מתני' מתפרשת שטמא מיד.

ומבואר כאן דאי לאו דשמואל הוה ניחא דחיישין שמא יצאה טיפה שלא בהרגשה, והיינו כעין שמדמעת, דהא עין שמדמעת אין כל גופו מרגיש בה, וש"מ דעין שמדמעת טהור לתרומה, דהא לא משנינן דטמא משום חשש עין שמדמעת, וכן הוכיח אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה מדאמרינן ט"ו א' בשלא גמר ביאתו, והיינו דאינו טמא משום קרי, אע"ג דסתמא יש בביאה זו משום אצבע בעין, וש"מ דעין שמדמעת טהור, וכש"כ דטהור לד"ת, וצידד שם דאפי' לל"ב דשמואל טהור לד"ת, ועמש"כ בזה לעיל סק"א, - לדעת המקשן ג"כ בעינן הרהר דוקא וכדתניא בתוספתא, אלא דסגי ליה בכל הרהור שהוא כנותן אצבע בעין.

לענין הלכה ודאי יש לנקוט כהני לישני קמאי דשמואל, דהא רובא נינהו, נגד ל"ב דלא מצריך ראוי' להזריע, ועי' להלן בזה, ורב הונא ורבא סברי כותיה, וצ"ע בראב"ד פ"ה

ומדברי הרמב"ן וביותר בריטב"א בשמו נראה שפי' כמש"פ בתירוץ בתרא דתו', דלל"ב בעינן יצאה בהרגשה כדי להשלים כח ההזרעה שבה, ולל"ק סגי בנעקרה בהרגשה, ויש ענין נוסף של כח חץ להכניס לתוך גופה, וזה מעכב ההזרעה במציאות, אבל אינו חסרון בזרע עצמו, וכדאמרו בחגיגה שם דכיון שמעיקרא ירה כחץ מתעברת ממנו באמבטי.

ולכאורה היה נראה דבסריס יש חסרון בש"ז עצמו ואפי' באמבטי אינו ראוי להזריע, ומ"מ מטמאה מפני שזהו חסרון נסתר בכח היולי שבזה כעין מ"ש הרמב"ן בריש פרשת תזריע, ומקרא ממעטינן מין אחר שחסר במציאות הנראית לעין, וכדממעטינן יבשה, עי' תו' נ"ו א'.

לענין הלכה

ולענין הלכה פסק הרמב"ם כלישנא קמא, וכאת"ל דרבא, ולפי' הרמב"ן יש מקום להכריע כלישנא מציעאה, וכדפרכין מיני' בחגיגה ט"ו א', והטעם משום דתרי לישני סברי בהא דאינה מזרעת באינו יורה כחץ, ותרי לישני סברי כותי' בהא דבעינן ראויה להזריע לענין טומאה, ואמנם גם אם נטמא בלא יצאה בהרגשה איכא תרי לישני הכי, דהיינו ל"ק ול"ב, אבל לישנא מציעאה חשיב טפי מוסכם מתרי לישני וכמש"כ, וכדפריך מינה בחגיגה שם, וגם הוא ל"ב שבגמרא, ועמש"כ לעיל ע"ד הראב"ד שפסק כל"ב.

עוד בסוגית הגמ' שם

שם ת"ש בע"ק שטבל כו' אפי' נימא דמדרכנן טימאו גם שלא בהרגשה, ה"מ כשראינו בודאי שיצא, אבל כאן זהו רק חשש, ודמי למהרהר בלילה.

שם שאני התם דרובא בהרגשה נפק, פי' דבכה"ג כולה נתבשלה בכח היורה החץ, אלא שמעט נשאר דבוק בכתלים, ואין חילוק בתכונת הש"ז בין היוצא לנשאר, שגם היוצא

עקירה אולינן ומטמאה אע"פ שאינה מזרעת, דבשעת עקירה ראויה להזריע הואי, וא"כ יש לדון בגוי שבשעת עקירה היתה טהורה אם מטמאה, מיהו יש ליישב גם אם הנדון במציאות, דנהי דנגמר בישולה להזריעה משעת עקירה, ואם מת ויצאה אח"כ מטמאה, מ"מ י"ל דשעת היציאה מן הגוף מטמאתו, שהרי קודם לכן אינה מטמאתו, ולכן גם בגוי מטמאה.

בפי' התו'

שו"ר דלפרתו' בתירוץ קמא מתפרש דאף לל"ק אינה מזרעת באינו יורה כחץ, ואפי' מטמאה כיון שבשעת עקירה היתה ראויה, וזה כמש"כ לפרש בל"ב, וניחא בזה דלא נחלקו ולא נסתפק רבא במציאות והכל כמש"כ, ורק בל"ב נתחדש מקרא דמקרה לילה דמטמאה אע"פ שאינה מזרעת, אפי' בשעת עקירה, וכמ"ש תו' דאל"כ היינו ל"ק, אלא דלמש"כ הדרינן השתא לפרושי ל"ק כל"ב, ולפרתו' ניחא טפי דל"ב הוא דפליג, ולכו"ע אין מחלוקת במציאות, והכי משמע מדרשא דמיתנין רק לל"ב.

ובתירוץ בתרא פי' דפליגי במציאות דלל"ב אינה ראוי' להזריע כלל בלא יורה כחץ, ולל"ק ראוי' להזריע כשנעקרה בהרגשה, והא דבעינן יורה כחץ, היינו שיכנס לרחם, אבל הוא עצמו ראוי להזריע, ועי' חגיגה ט"ו א' דבנעקך וירה כחץ יכול להזריע אף באמבטי, וה"ה לל"ק בנעקך בהרגשה וכפרתו', אלא דלמעשה אינה מתעברת, וכעת ראיתי ברשב"א שפי' בתירוץ בתרא לאידך גיסא דלכו"ע ראוי' להזריע אף בנעקרה בהרגשה ויצאה שלא בהרגשה, ומאן דמצריך יורה כחץ סבר דבעינן שתצא בענין שראויה להזריע ממש שתכנס בגופה, וק"ק דאם איתא שיכולה להתעבר ממנה באמבטי איך אפשר שלא לחשבה כראוי' להזריע, וכ"נ מהא דמהני רובא בהרגשה נפק.

מעיקר הציווי שמענין דביום השלישי טהורה, ורק משום קדושה הוסיף מרע"ה יום אחד מדעתו, וצ"ל דכיון דהסכימה דעתו לדעת המקום ע"כ דמעיקרא אדעתא דהכי נאמר, וש"מ דבעינן ג"י לטהר פולטת, ומקום הניחו לו לחדש האמת [וכעת ראיתי בחדושי הגרא"מ הורוויץ ז"ל שכתב טעם לכל הג' דברים שהקב"ה ידע העתידות ולכן לא צוהו, אבל האדם צריך לחוש ולהחמיר, וכאן ידע שלא יפלטו בשלישי, ועפ"ז ניתן ליישב הדרשא שהניחו לו לפי דעתו].

ויותר מיושב לומר דדרשא גמורה היא, והא דקרי ליה הוסיף משה מדעתו, היינו מפני שעקר הדברים מפשטן, וזכה בחכמתו לכיון האמת, ואם היה מקיים הדברים כפשטן היה טועה, דכל עיקר היום ומחר משום פולטת הוא, ובעינן ג"י לטהרתה, ובאמת כל לשון ומחר מיותר, דהול"ל וקדשתם מהיום והיו נכונים ליום השלישי, דמה שיך להזכיר מחר אם אמר מהיום עד יום השלישי, והרי צריך גם להתקדש ביום השלישי, והדבר פשוט שמתחילין מהיום עד יום השלישי, ומזה הבין מרע"ה דבעינן עוד יום מלבד היום, והא דקאמר היום היינו מפני שמתחיל מהיום הזה, ועוד יום כמחר, ולפ"ז נחא נמי לישנא דליום השלישי, דכיון דקרי ליום השלם היום, מני שפיר מיום זה יום שלישי, וכאילו נאמר וקדשתם יום ומחרתו והיו נכונים ליום השלישי, (ואפשר דנקט הכי מפני שהותרו לאהליהם באמצע יום השלישי אחר הדברות), ואם טבלו בליל שבת נחא שלא הוזכר יום השלישי לפרישה, שכבר נתחייבו בטבילה, והפרישה היא כדי שיהיו ראויין לטבילה בזמנה.

ועוד נראה דבלשון היום ומחר מבואר שהימים גורמים או העונות, לכל חד כדאית ליה, דמתפרש שפיר היום אפי' סמוך לשקיעה"ח, וכן ליום השלישי לכת יום

היה ראוי שישאר אם היה עומד בצד סמוך לכתלים, ונראה דהאי תירוצא קושטא הוא, אף לל"ק, מיהו אפשר דגוי שראה קרי ונתגייר והטיל מים טהור, וצ"ע בזה.

י"ד א' תוד"ה רוכבי, הכא דילמא הרגיש כל גופו ולא אדעתיה ושמואל מיירי ביודע ביציאתו ואין גופו מרגיש בו, אבל אם מצא ש"ז בבגדו חיישין שיצא בהרגשה, וברוכבי גמלים כמו שחוששים שראו ולא אדעתייהו, ה"ה דחיישין להרגשת הגוף קלה ולא אדעתיה, ונראין הדברים דהיינו מפני שרוכבין זמן מרובה ובמשך הזמן יש מקום לחוש דלאו אדעתיה, דסו"ס אצבע בעין כל הזמן, וידוע שמדמעת, אבל בעלמא לא חיישין דנפק מיניה ולא אדעתיה, ומצינו שבת י"א ב' כ"ס לזיבה, וי"ל דמרגיש וצריך לבדוק מה יצא ממנו.

ובתו' הרא"ש פ' דרק בזמן הרכיבה אסורין שמא ירגישו ולא יספיקו לבלוע עד שיצא ותטמא התרומה, ולישנא לא משמע הכי, וכן מדמייתי עלה שכולם רשעים משמע דהגדון בחימום קל שאין כל גופם מרגיש בו כ"כ, ולכן לאו אדעתייהו, וסתמא משמע שלעולם אסורין לאכול עד שיטבלו ויעריב שמשם, ולא במאורע שאוכל באמצע הרכיבה.

שבת פ"ז א' יום אחד הוסיף משה מדעתו כו'

ד. שבת פ"ז א' יום אחד הוסיף משה מדעתו כו' מאי דריש היום ומחר היום כמחר כו' יעוי' בתו' דאין זו דרשא גמורה דא"כ לא הוי מדעתו, והרמב"ן פירש שהיה לו רשות לדרוש כן, אבל היה יכול לקיים פשטות הדברים דליום השלישי מהאידנא קאמר, ויש לתמוה מה ראה מרע"ה להעדיף פירוש זה, הרי פרישת ג' היא משום פולטת, וכיון שאפשר לדרוש ליום השלישי כפשטיה, ע"כ שהפולטת ביום השלישי טהורה, ואם נימא שהוסיף יום אחד לקדושה בעלמא, א"כ מגלן לחדש מזה דפולטת בשלישי טמאה, הרי

שלישי, א"נ היום כל עונת היום הזה, וש"מ דעונה מילתא היא.

בפלוגתא דר"ש ור"ע ובדעת רבנן

שם פ"ו ב' ארחב"א אר"י זו דברי ר"ש ור"ע אבל חכ"א שש עונות שלימות בעינן, מהא דנקט ר"ש ור"ע ש"מ דחכמים נמי כר' יוסי ס"ל, דאל"כ הול"ל זו דברי ראב"ע, אם איתא דחכמים פליגי אליבא דרבנן דראב"ע קאי כותיהו, א"ו חכמים כר"י ס"ל ופליגי אר"ש ור"ע, ואתיא מתנ" דביום השלישי טמאה אף כחכמים, וניחא דלא הויא סתם מתנ" דלא כחכמים, ומתנ" דמקואות קתני לה בשם יחידים, ועי' בסמוך.

ולפי מה שהביא הרמב"ן מהירושלמי, דרבנן מדמו ש"ז לזיבה, נראה דיום השלישי שלם בעינן, דהיינו מיום א' בין בתחלת הלילה בין סמוך לשקיעה"ח, עד יום ג' בשקיעה"ח טמאה, שכ"ה הדין בזב שראיתו מצטרפות בג' ימים, אבל אם נצריך שש עונות שלימות דהיינו ג' ימים מעל"ע כמ"ש הרמב"ן, א"כ פעמים שמצטרפין אף בארבעה ימים, וזה אינו כזב, ועוד דמי סני ליה למימר ג' ימים מעל"ע, ומה ראה לנקוט יום ולילה בשם עונות שלימות, אלא יש לדחוק דה"ק שלישי [כגרסת הגאונים ג'] עונות שלימות בעינן דהיינו עד שקיעה"ח, וג"ז צ"ת, מיהו בירושלמי אמרו ג' ימים ולא הזכירו עונות כלל, ולהירושלמי אתיא פשטא דמתנ" כחכמים דביום השלישי לעולם טמאה, דאילו לר"ש ור"ע לפעמים טהורה בשלישי.

שו"ר דמש"פ בירושלמי בדעת חכמים זהו מש"פ רש"י בדעת ר"ש, אבל בירושלמי מפרשים בדעת ר"ש דד' עונות שלימות בעינן ואינם מצטרפין לחצאין, דהיינו אם פירשה ליל ד' סמוך לנה"ח, ופלטה ביום ו' אחר הנה"ח טהורה, דאיכא ד' עונות שלימות, וה"ה אם פירשה ליל ד' אחר שקיעה"ח שצריכה להמתין עד יום ו' אחר

הנה"ח, ואם פירשה ביום ד' סמוך לשקיעה"ח צריכה להמתין עד ליל שבת, מיהו אכתי אין מיושב לפ"ז פעמים שהם שש, דנהי דבעונה הששית אין חילוק בין סופה לתחלתה, אבל כיון דסגי בתחלתה הו"ל חמש.

וראיתי בפיה"מ וכ"נ בפ"י ר"ח דלר"ש בעינן ד' עונות שלימות בג' ימים דוקא, ובעינן שהעונה הראשונה מתחלת מהנה"ח אבל כל שהיה קודם הנה"ח אינו מן החשבון, וכל שהיו ד' עונות בשני ימים אין מונין אותן אלא ג' ובעינן עונה נוספת ביום השלישי, ולפ"ז פעמים שביום השלישי טמאה, אם שימשה אחר הנה"ח שיום ראשון אינו מן המנין, ופעמים שביום השלישי טהורה אם פירשה קודם הנה"ח דביום ג' אחר הנה"ח טהורה, ולפ"ז מיושב דר"ש תלה דבריו בעונות ולא בימים, דהול"ל (לפרש"י) ביום הג' לעולם טמאה ביום הרביעי לעולם טהורה, וכן דקדקו בתו' דהו"מ לאדכורי עונות גם בדראב"ע אבל לפי זה ניחא דר"ש באמת אזיל בתר עונות כר"ע, אלא דמצריך עונות שלימות, ואינו משלים מזו לזו, ולא מתחלת הלילה אלא מהנה"ח או דמצריך שיהיו מפוזרות בג' ימים דוקא, וכ"מ בירושלמי דר"ש נמי אזל בתר עונות, וצע"ע שם.

נמצא לפ"ז אם באנו להשוות תלמודן עם הירושלמי, א"כ לחכמים לעולם יום ג' טמאה יום ד' טהורה, ולר"ש ור"ע פעמים שטהורה בג' ופעמים שטמאה, ואתיא סתמא דמתנ" כרבנן, וכולהו אליבא דר' יוסי, ולראב"ע דקאי אליבא דרבנן לעולם יום ג' טהורה, והרמב"ם פ"י [וכ"מ בר"ח פ"ז א' דהלכתא דר' יוחנן כרבנן דר"י], כרבנן דר' יוסי, ומצרכי ג' עונות שלימות, ופעמים שביום השלישי טמאה, אם עדיין לא עברו ג' עונות, ולעולם בשלישי ביום טהורה שכבר עברו ג' עונות, [והרמב"ם שמפרש כן בדראב"ע אפשר דמפרש ביום השלישי טהורה ולא בליל שלישי דפעמים שבליל השלישי טמאה

אבל לגרש"י דלר"ש נחא, הר"ז מתפרש משום דסגי ליה בג"י ואינו תלוי בעונות, אבל לר"ע מנליה דתלוי בעונות, וע"ז משני דליף לה ממה שירד בהשכמה, ולפי' זה מוכח כפרש"י בדעת רי"ש, אבל לשון הגמ' ר"ע דאמר כמאן ק"ק, דניחא בפשיטות כר"י, אלא דקשיא לן עונות מנליה, וגם א"צ לירד בהשכמה, כיון שיכולין לטבול בכמה שעות בליל שבת.

בענין ש"ז של ישראל במעי עכו"ם ובסוגיא שם

ה. גדה ל"ד ב' ואפי' במעי עכו"ם, יש לעיין פשיטא אטו מעי עכו"ם מטהר שרצים, ויתכן דכיון דהולד כמותה, ס"ד דאינתיק הש"ז ליחשב כשל גויה, שהרי הפולטת רואה היא, והיינו דחשבינן לה כפולטתו מגופה, ולכן היה מקום לומר שבטל ממנו כח הבעל ונחשב כח האשה, כעין עיכול, וכן בגוי שבא על ישראלית שהולד כשר ס"ד דמטמא, דכשפולטת הו"ל כש"ז של ישראלית, א"נ מדרבנן אטו פולטת דעלמא, ולמש"כ בסמוך דסתם ש"ז יש בו מעט מ"ר דהיינו מה שאינו קשור כלובן ביצה, א"כ אשמועינן טובא שהמ"ר שבה מתבטלין במעיה.

שם חוץ ממני רגלים שבה, פרש"י דאי פתיכי במ"ר טמאין, וצ"ב, מה ענין להזכיר ד"ז כאן, ולכאורה נראה דהש"ז הקשור כלובן ביצה טהור, ואם יצא עמו נוזל שאינו קשור דינו כמ"ר ומטמא, וזהו מ"ר שבה פי' שבתוך הש"ז מכח פליטתה, ואף כשנפלטת ממעי ישראלית חיישינן למ"ר שיוצאין עמה שהם מהגוי ומטמאין, וצ"ע בזה, דאפשר דהיינו דקמ"ל שהיא טהורה בסתמא, מפני שהמ"ר שבה נתבטלו במעיה, ועכ"פ כשיצא מן הגוי ודאי חיישינן למ"ר שבה בכח פליטתה, ולא מיירי בנתערבה במ"ר גמורין דהא פשיטא, ולפי"ז צ"ע למה השמיט הרמב"ם ד"ז, שהרי יש כאן חידוש שדינן את המים שבתוך הש"ז כמ"ר לטמא, שו"ר בירושלמי שבת פ"א ה"ד

ופעמים שגם בזה טהורה, והר"ה מפרש ג"כ כהרמב"ם, וטועים בלשונו דמ"ש ובתלמוד ירושלמי הוא סוף הדיבור, ואח"כ מעתיק הגמ' ארחב"א], ואין משלימין מעונה לעונה אלא לר"ע דכחזינן בברייתא שרק בדר"ע נשנה כן.

אבל לגרש"י דלרבנן שש עונות שלמות בעינן, וכן פי' הרמב"ן גם לגרסת הגאונים דג' עונות שלמות היינו יום ולילה, בעינן לרבנן ג' ימים מעל"ע, ומשלימין החסר בעונה השביעית, כ"כ הרמב"ן, א"נ י"ל דמשה הפרישן בהשכמה בד' קודם הנה"ח, וטבלו ביום השבת אחר הנה"ח, דהשתא הו"ל שש עונות שלמות בעצמן שמתחילות מהנץ ומשלימות בהנה"ח, וק"ק לפי' הרמב"ן מה ראה לשנות ג' עונות שלמות על כונת יום ולילה, ולא אמר ג' ימים שלמים, ועוד דשלימים משמע בלא צירופי שעות, והרמב"ן פי' דמצרפין שעות.

לפמשי"ב להשוות תלמודן עם הירושלמי דלרבנן לעולם בתר ג' ימים טהורה, ובתוך ג' ימים טמאה, ואין חילוק בעונות כלל, מיושב ההיא דחסידים הראשונים נדה ל"ח א' וההיא דשמואל שם כרבנן, וכן מימרא דרבא מ"א ב' כל ג"י אסורה לאכול בתרומה, ומרן זללה"ה כתב דההיא דשמואל וחסידים הראשונים אתיא לגרש"י כרי"ש, ואמנם לפמשי"כ דברי חכמים הם כמש"פ רש"י בדעת רי"ש.

וכעת ראיתי שהכל תלוי בגרסאות, דבפי' ר"ח גריס בקושיטת הגמ' דר"ע כר' יוסי, אלא רי"ש דאמר כמאן, וע"ז משני דבהשכמה ירד ואז השלים עונה ראשונה קודם הנה"ח, אבל לר"ע ל"ק דבאיזה שעה שירד שפיר דמי, כיון שמשלימין בעונה השישית, א"כ הפולטת בליל שבת בתוך ד' עונות טבול בסוף הלילה, אבל לרי"ש דמצריך עונות שמתחלות קודם הנה"ח לא יכלו לטבול בליל שבת כלל, ומשני שירד ביום ד' קודם הנה"ח, וכ"נ גרסת הרמב"ם,

שגזרו ביה"ד דבר על ש"ז של גוי, ומקשין דהא"ר יוחנן ש"ז של גוי טהורה, ומשני שא"א לש"ז לצאת בלא מ"ר, וביאור הדברים י"ל כמש"כ שאם יפריד את הקשור שבה טהורה ורק המים שבה טמאין, ואם פלט ש"ז על כלי וכיו"ב טמא, כיון שמעורב בה מ"ר, וכלשון הברייתא בתלמודן חוץ ממ"ר שבה.

שם ישראל דדייגי במצות כו' יש לעיין הרי מיירי קודם מתן תורה, וי"ל דבעול מלכות שמים דנעשה ונשמע סגי, ועוד י"ל דבמצות שנצטוו במרה סגי, דהיינו דינים ושבת.

בסוגיא דנדה בפולטת בטומאת בית הסתרים

ו. נדה מ"א ב' אר"ש וכי מה בא זה ללמדנו אם לענין נוגע בש"ז הרי כבר נאמר כו' לכאורה מוכח מכאן דנוגע נמי במשהו, דאל"כ הא איכא רבותא הכא דנטמאת במשהו, שאין חולק בזה דמשמשת נטמאת במשהו, דכל שראוי' להזריע קרינן בה ושכב איש אותה ש"ז, וק"ק מ"ט לא מיייתנן מינה לקמן מ"ג ב' דיליף תנא מאו איש דש"ז, ושמא הו"מ למידחי דר"ש סבר דון מינה ואוקי דאתרה.

שם פולטת תיפוק ליה דהא שמשוה, שמעתי להסתפק ש"ז שנקלט באמבטי או בהזרעה מלאכותית ופלטתו אם דינה כפולטת לסתור בנקיים, ואין נראה להכריע מלשון הגמ' תיפוק ליה דהא שמשוה, דודאי ראוי לגמרא לפרש האמת באופן הרגיל ולא לדחויי בגוונא רחיקא, ומ"מ למש"כ לקמן דהאמת דטהורה מדויק כן גם בלשון הגמ' דבכל פולטת איכא משמשת.

ובעיקר הדברים נראה דאינה סותרת אלא כשנקלט דרך ביאה, [וכן שמעתי מאמו"ר (שליט"א) זלה"ה דהכי מסתברא], דהא לענין טומאת משמשת, ודאי דאין לנו אלא משמשת דוקא, וכדאיצטריך קרא יבמות

ל"ד ב' למעוטי העראה ושלא כדרכה, וש"מ דעיקרה בביאה תליא מילתא, אלא דבעינן הראוי' להזריע, וכן ממעטינן איש פרט לקטן ולנכרי, ואמנם בהני גם הש"ז אינו מטמא, אבל עכ"פ אין לנו אלא כדכתיב דרך ביאה, ולא שמענו דין פולטת אלא בכה"ג שהחשיבה תורה הש"ז כנוגע בגופה, ובזה כשפלטתו הר"ז כפולטתו מתוך גופה וחשיבא כרואה, אבל הנכנס באמבטי דלא חשיב כבגופה לענין טומאה, אף כשנפלט אין לחשבה כרואה, שהרי לא חשבנוהו כגופה, ואמנם היתה ראוי' להתעבר מזה, מ"מ אין לנו לחדש דבר שהוא כגופה אלא מה שנאמר בקרא בהדיא, הגע עצמך הרי שהיה ש"ז של סריס שאינו ראוי להזריע, האם יש לטמאה בנכנס באמבטי, ואילו לענין פולטת דינה ככל פולטת ש"ז הטמאה, וכמ"ש הרמב"ן מ"ג א' דש"ז של סריס ודאי טמאה, (מיהו עי' לעיל סק"ג דאפשר דלהרמב"ן ש"ז של סריס ראוי' להזריע אם יכניסוה ע"י מזרק כחץ), - שו"ר בתו' מ"א ב' ד"ה וסבר ומפורש בתו' הרא"ש שם דסברי שטומאת פולטת היא משום נגיעת ש"ז בבשרה דרך תשמיש, ומבואר דפשיטא להו שהעיקר בגלל התשמיש, וכן ברמב"ן שם כתב דלרבנן מצינן למימר שאין טומאת משמשת אלא מפני פליטתה ומוכח מזה שהכל תלוי בדרך תשמיש, דאל"כ לא הוה כתב כוליה קרא בהכי.

ועוד נראה דכיון דחידוש דפולטת ילפינן מסיני והתם טעמא דקרא משום דבעינן לקבל תורה באימה וביראה וכמ"ש תו' שבת פ"ו א' ד"ה מנין מגמ' דברכות אין לנו אלא פולטת שבאה מדרך ביאה, דשייך לומר שפליטתה שייך לביאה, אבל זו שקלטה ע"י מזרק שאין קליטתה מטמאתה אין פליטתה מטמאתה, - וע"ע לקמן סק"ז דפולטת אין דינה כבע"ק לענין שילוח ממחנה לוי, והיינו משום דלא חמירא ממשמשת, ובמשמשת לא שייך שם רואה כלל.

אבל אין ע"ז שם מעינה, ואין לכללה מדרשא דוכל זב.

ולכאורה יש לדקדק כן מדאמרין דחידוש הוא דהא זבין ומצורעין דחמירי ולא אחמיר בהו רחמנא, ואם איתא דפולטת ג"כ צריכה שילוח כזבין א"כ לא חמירי מינה, מיהו י"ל דמצורעין דייק דבעו שילוח מג' מחנות, [וק"ק מאי פריך מזבים ומצורעין, הרי אין דנין אפשר משאי אפשר, דודאי אין ראוי לשלח הזבים והמצורעין שלא יקבלו התורה, אבל ודאי ראוי שלא יהיו טמאים בכל מאי דאפשר, וי"ל דדייק מדלא הצריכה תורה טבילה לזבים ומצורעים שנטהרו בתוך הג' ימים, והניחה להם לקבל התורה בטומאתם בלא טבילה, אבל מהני שא"א להם ליטהר באמת אין ראוי], אבל לשון הגמ' דנקט זבים משמע דחמירי מינייהו, וכעת ראיתי בתו' הרא"ש ד"ה מדאחמיר, שכתב דבע"ק לאו חידוש הוא כיון שמשלח מב' מחנות כזב, ומבואר דפשיטא ליה דפולטת אינה משתלחת מב' מחנות אף לצד דרואה הויא.

אב"ל בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ל"ג ב' כתב דה"ה דמיבעיא ליה לענין שילוח מחנות, ודייק ממתני' דקתני במשמשות שלא כבדה את הבית וטבלה כאילו לא טבלה, ואם איתא הרי הועילה טבילתה לענין שילוח מחנות, וש"מ דאף משמשת בכלל בעיין, ולצד דנוגעת הויא, אף משמשת נוגעת הויא, ולמש"כ נראה דבתרוייהו א"צ שילוח מחנות, וכן ראיתי שצידד במנח"ח מצוה קפ"א, וכן יש ללמוד מדברי הראשונים ז"ל מ"א ב' דמשמשת ופולטת עיקרן משום מגע אלא שאינה כרואה לכמה דינים.

בסוגיא דפולטת בטומאת ביה"ס ובדעת רבנן ח. נדה מ"א ב' פולטת ש"ז מנין ת"ל יהיה, לכאורה נראה דעיקר דין פולטת ילפינן מסיני, דהא נוגעת טהורה ופולטת טמאה, ואמנם מספק"ל לקמן מ"ב א' אי

ויש להסתפק ישראל שבא על הנכרית ונתגיירה ופלטתה תוך ג' רואה הויא ומטמאה במשהו ובפנים כבחור, או נוגעת הויא, דכיון שבשעת ביאה לא שייכא בה טומאה, אין טומאה מתחדשת בה בשעת פליטה לחוד, וולכאורה אם נתעברה באותה ביאה, וידענו שנקלט הזרע ביום השלישי אחר שנתגיירה, מדילדה לרע"ג, הר"ז כהורתו בקדושה, אבל קשה לחשבו ככנו, כיון שבשעת ביאתו נכרית הויא, ומ"מ הרי פלטת ש"ז שראוי להזריע בדין ישראל, מיהו גם מגוי כה"ג דינו כגוי הבא על בת ישראל שהולד כשר], ולפמשנ"ת דבקלטה באמבטי אין טומאת פולטת, צריך ראי' לומר דבכה"ג טמאה, - גדול שבא על קטנה פחותה מבת ג' ופלטתה בתוך ג"י כשנעשית בת ג', פשוט טפי דדמי לאמבטי, שאין ע"ז שם ביאה.

בבעיא דפולטת אם רואה או נוגעת ולענין שילוח מחנות

ז. שם מ"ב א' בעא מיניה רשב"ב מאביי פולטת ש"ז רואה הויא או נוגעת הויא נפ"מ לסתור ולטמא במשהו ולטמא בפנים כבחור, מהא דלא קאמר נפ"מ לשילוח מחנות, נראה דאפי' אם פולטת רואה הויא אין דינה כבע"ק לענין שילוח מחנות, וה"ה משמשת, דכיון דבע"ק מיתרבי מוכל זב פסחים ס"ז ב', אין לנו אלא בע"ק דומיא דזב, שנטמא ממעינו, אבל משמשת אין לה ממעינה כלום, ואין טומאתה מהביאה לחוד אלא מש"ז דבלא הזריע טהורה, כמבואר יבמות ל"ד ב' וברמב"ם פ"ה מאה"ט ה"י, וכ"מ בלישניה דר"ש שטומאת ביה"ס היא אלא שגזירת הכתוב, וכיון שהש"ז אינו מעיינה אין לרבות אותה מוכל זב, ומינה לפולטת דלא חמירא ממשמשת, עסק"ו שכל טומאת פולטת מכח משמשת, דאע"פ שלמדנו מסיני שהיא כרואה, היינו שחשיבא כפולטת מגופה, והויא המשך לשימושה, אבל טפי משימושה ודאי לא מטמאה, ועוד דנהי דחשיבא רואה לסתור,

הוא אף לרבא דמשמשת גם בטומאה בלועה מטמאה, ולאביי ה"ק דאפי' מה שנוגע למטה מבין השנים ג"כ אינה מטמאה, וכש"כ בבין השנים דטומאה בלועה היא.

ומ"ש הרמב"ן דלרבנן מצינן למימר דטומאת משמשת משום פולטת, לכאורה היינו רק דהו"מ למידחי הכי, אבל אין האמת כן, דמשמשת אין בה משום פולטת, וכמ"ש תו' בשני התירוצים, מיהו עיקר הדברים דנקט דהקושיא רק לר"ש תיפו"ל משום משמשת, לכאורה אין לזה הכרח, דמתפרש שפיר דהשתא הדינן לעיקר דין פולטת, מכיון דאמרת דמשמשת מטמאה בפנים א"כ טומאת פולטת למה לי, שו"ר ברשב"א דמפרש דלרבנן דר"ש אין משמשת מטמאה בפנים אלא בחוץ מדין פולטת, וצ"ע דא"כ איך אפשר לחשבה כרואה לסתור, הרי לא ראתה מגופה כלום, אלא שנגע ש"ז בבשרה בבית החיצון, ואמנם הרשב"א כתב בדין משמשת בשביעי לספירתה שדינה כפולטת אפי' לא נתהפכה במטה כלל, וצ"ע, ולע"כ כה"צ בכ"ז.

בהא דמשמשת כל ג"י אסורה בתרומה

שם והאמר רבא משמשת כל ג"י אסורה לאכול בתרומה שא"א לה שלא תפלוט, יש לעיין מאי קמ"ל רבא מתני' היא במקואות פ"י האשה ששמשה את ביתה, וירדה וטבלה ולא כיבדה את הבית כאילו לא טבלה, ולשון ירדה וטבלה ודאי משמע ברגליה, דאפי' אם נימא דשייך לשון ירדה גם כשהורידה במטה, אבל התנא ודאי נקט אופן הרגיל לומר דבלא כיבדה את הבית, לא מהני מה שירדה וטבלה, ואיך אפשר לסתום כן אם באופן הרגיל א"צ לכבד את הבית, ואם רבא מיירי בהטבילוח במטה, א"כ שמעינן במתני' רבותא טפי, והרמב"ן הזכיר לתרץ דמתני' משום טומאת מגע ורבא משום טומאת פולטת, ונפ"מ דלרבא רואה הויא ומטמאה בפנים וסותרת ובמשהו, וקשה שהרי רבא הזכיר רק איסור

ילפינן מסיני דחידוש הוא, אבל לרבנן יש לפרש דילפינן מסיני ור"ש סבר ד' כבועלה, דלא שמעינן מסיני אלא דהויא כבע"ק, אבל לא חמירא מבע"ק לטמא בפנים.

שם אר"ש וכי מה בא זה ללמדנו כו' לא קשיא כאן במשמשת כו' פ"י בתו' הרא"ש דס"ד דכיון דמצינו במשמשת שמטמאה מכח מגע טפי מבועלה, ה"ה דפולטת טמא בפנים כמשמשת, ומשני דגזיה"כ הוא במשמשת בלבד, ובפולטת ד' כבועלה, ולפ"ז לא ס"ד כלל דטומאת משמשת משום פולטת, דודאי ענין רואה דפולטת הוא כשפולטת מגופה דבר שנקלט ונבלע בגופה, אבל מגע דמשמשת אינו ענין לרואה, דודאי לא תסתור בזיבה מכח משמשת לחוד, וכדאשכחן בגדול שבא על הקטנה ובכלה לר"י יבמות ל"ד ב' שאינה נטמאת, מיהו אפשר דפולטת ג"כ לא טמא לר"י בכלה, וכמ"ש"כ לעיל סק"ו, בגדול שבא על הקטנה, וצ"ע בתו' ותו' הרא"ש בזה.

ולפ"ז לרבנן ג"כ נתחדש טומאת משמשת אע"פ שאין בה משום פולטת כלל, דמתחלה נכנס הש"ז בין השנים ולא פלטתו כלל [כתירוצן בתרא בתו'], או שנכנס בעומק יותר דלרבנן ג"כ אינה כפולטת שם, [כתירוצן קמא בתו'], ויש לשאול א"כ מ"ט נשנו הדברים בברייתא בשם ר"ש, וי"ל דר"ש לשיטתו דפולטת אינה מטמאה בפנים, נתחדש כאן טומאת ביה"ס, אבל לרבנן סתם משמשת נוגע בש"ז בין השנים, ואין כאן חידוש בטומאת ביה"ס טפי מפולטת, ולדידהו אין להדגיש לשון זה, אלא הול"ל דאין כאן טומאת פולטת מגופה, ולכן איצטריך לטומאת משמשת.

ור"ש ג"כ מודה דבנכנס מיד בעומק טמאה במשמשת, אע"ג דבלוע הוי, וכתירוצן קמא בתו' אליבא דרבנן, ומיושב בזה מ"ש אביי לקמן מ"ב ב' חדא ועוד קאמר, דקושטא

הטבילה יש לחוש שפלטה מיד במים, ונפ"מ שאם נגעה השוכבת בתרומה טהורה כשלא פלטה.

ועדיין צ"ב דרבא לא הזכיר מתהפכת, ולא שהטבילה במטה בביאור הפסוק בלא מתהפכת, ולמה סתם הדברים, ועוד צ"ב כיון דא"א לה שלא תפלוט היינו שבמשך הג' ימים תפלוט פעם אחת בודאי, א"כ מאי קושיא אם השמיענו הפסוק דמשום משמשת נטהרת בערב, ונפ"מ כשתדע שלא פלטה.

ונראה ביאור הדברים דרבא אשמועינן דמשמשת שלא פלטה עדיין אסורה לאכול בתרומה מדאורייתא, כיון שבכל רגע עלולה לפלוט, וזה דבר שיבא בודאי, וא"כ קשה איך טהרתה תורה בסתמא, אם איתא שבאמת אסורה לעולם, ואין נראה לומר שאם לבסוף לא פלטה טהורה, דקרא משמע שבערב טהורה לכתחלה, והתשובה לזה דכיון דמשכח"ל גוונא שיכולה לוודא שלא תפלוט, כגון שתניח מוך שימנע הפליטה, או שתשאר במטה ולא תתהפך, שפיר אשמועינן קרא עיקר הדין דמשום משמשת סגי בטומאת ערב, אבל זהו מאורע וסתמא פולטת היא, שאינה קשורה למטה שלא תתהפך ואינה סותמת במוך, אלא דהפסוק משמיענו עיקר הדין, ואין כאן אוקימתא שהפסוק מיירי בלא נתהפכה, דאיכא עוד כמה אופנים שאינה פולטת, אלא הפסוק מבאר עיקר הדין משום דמשכח"ל גוונא שתהא רשאית לנהוג כטהורה.

ורבא מיירי במשמשת שלא פלטה עדיין, דהא קאמר שכל משמשת בסתמא א"א לה שלא תפלוט, וממילא מובן דמיירי בדלא הלכה ברגליה, ואין כאן אוקימתא בדין שוכבת במטה ומתהפכת, אלא ה"ק כל שלא העמידה עצמה שלא להתהפך (או שסתמה פיה במוך) אסורה לאכול בתרומה, ואנן אמרינן ממילא שאם לא הלכה ע"כ שנשארה שוכבת כדרכה וסתמא מתהפכת.

אכילת תרומה, וזהו ג"כ מבואר במתני', ואם עיקר חידושו בהא דרואה הוא הו"ל לפרש, וגם מדמייתין לרבא אדר"ש ש"מ דלאו משום מטמאה בפנים קאמר לה, דהא לר"ש פולטת אין מטמאה בפנים, ועוד דלכאורה מבין השינים נפלט גם בשוכבת ורק לחוץ אינו יוצא מפני שהפתח סגור.

ואפשר לומר דעיקר רבותא דרבא דאסורה בודאי מדאורייתא, ואילו מתני' חומרא דרבנן היא, שמא פלטה ולא אדעתה, [ואפשר דלחולין באמת טהורה כנראה ברמב"ם פ"ה מאה"ט הט"ו ע"פ התוספתא, ומ"ש חוץ מן הפולטת זה קאי על הפולטת בודאי והכי מסתברא לרמות זולבע"ק שלא הטיל מים], וק"ק שלא הזכיר בלשונו דאסורה מדאורייתא, מאחר שעיקר האיסור מבואר במתני', ורבא אשמועינן רק שא"א לה שלא תפלוט בודאי, שו"ר שכ"כ הר"ן.

ויותר נראה דבמתני' אם טבלה לאחר יום שהלכה ברגליה לא אמרינן כאילו לא טבלה, דלשון וירדה וטבלה משמע מיד, (וכן במ"ה מתפרש שירדה וטבלה מיד עם המעות שבפיה), ולית לן למימר כאילו לא טבלה כשקרוב לודאי דשדיתיה לגמרי, ורבא דקאמר כל ג"י אסורה לאכול בתרומה, ע"כ לא מיירי בדאזלה ברגליה, שבוזה יש להתירה אם הלכה יום אחד, ותלוי לפי הענין, אלא ודאי בשוכבת במטה מיירי, ולפ"ז מתני' מיירי במהלכת שפולטת והולכת, ויתכן שכבר פלטה הכל וקמ"ל דחיישינן שנשתייר, ורבא מיירי בשוכבת שאין דרכה לפלוט, וקמ"ל דבמתהפכת פולטת בודאי, ואסורה כל ג"י כיון שאינו קרוב ליפול כבמהלכת, ולכן חיישינן שנשתייר כל הזמן ועד ג"י מטמאה, ולא אמרינן שכל הג"י א"א לה שלא תפלוט, אלא כיון שודאי תפלוט, חיישינן בכל ג"י שהוא הזמן שמטמאה, ואפשר דבשוכבת לא חיישינן שפלטה ולא אדעתה, אבל כשעלתה מן

ואם ידעין שפלטה, אין לנו דיניה דרבא שאסורה כל ג' ימים, דרבא לא אמר משום דחיישין שמא נשתייר, אלא משום דודאי תפלוט, וזה דוקא כשלא פלטה כלום, אבל אם כבר פלטה מעט, אין לנו ודאי שתפלוט עוד, ובוזה יש רק דין המשנה דכאילו לא טבלה, וזה תלוי לפי הענין בזמן כמה ומתהפכת כמה ואיך, ואפשר דבשוכבת לא אסורה מדין המשנה כלל, דכיון דאפשר שלא תפלוט מאחר שכבר פלטה מעט, לא אסרינן לה בשוכבת, ומתני' בירדה וטבלה שבודאי יוצא כל הנשאר ע"י הילוכה, וזהו ששינוי כאילו לא טבלה, דמיד בעלייתה ראוי לחוש שפלטה, ובמטה אין לומר כן, אלא שאסורה בתרומה שמא תפלוט, אבל לא אמרינן שמא פלטה.

ורבא דאמר נדה שם דכל ג' אסורה לאכול בתרומה שא"א לה שלא תפלוט, ג"כ מתפרש שתפלוט לחוץ, דפרכינן מיניה לר"ש, וכן מתפרש א"א שלא תפלוט, דכיון שאפשר שכבר יצא כולו לבית החיצון מאי קאמר דא"א, חיישין מיבעיא ליה, שהרי אין מחסום שלא יצא מבין השינים לבית החיצון, ורק לחוץ ממש ידעין שלא יצא, וחיישין שמא יצא בכל רגע, ועמש"כ סק"ח מדברי הרמב"ן בזה.

וכבר כתבנו לעיל סק"ח דאין לומר כאילו לא טבלה במהלכת אלא סמוך לשימושה, ומתפרש שמיד כשירדה מן המטה ירדה וטבלה, [דבבע"ק לא קתני וירד ומתפרש אפי' לאח"ז], ורק בדרבא שהיתה במטה ועדיין לא פלטה חיישין בכל שעה שמא תפלוט עכשיו, אבל במהלכת שכבר פלטה, אם לא פלטה יותר, אמרינן דמסתמא כבר פלטה הכל.

רש"י בל"א פי' מתהפכת שנתהפכה בשעת תשיש, וקשה איך אפשר לאוקמי סתמא דרבא בכה"ג, ועוד דאף אם תפלוט הכל בב"א אסורה כל ג' שמא תפלוט עכשיו, דגם המתהפכת אינה פולטת כל הזמן, ועוד דהול"ל שנתהפכה, ובסיני נאסר גם כשלא תתהפך.

במתני' האשה ששמשה וירדה וטבלה כו'

מ. מקואות פ"ח מ"ד האשה ששמשה ביתה וירדה וטבלה ולא כיבדה את הבית כאילו לא טבלה, לכאורה כיבוד הבית הוא רק במקום הבדיקה, ועדיין יש חשש פולטת מלמעלה, דהיינו מבין השינים לבית החיצון, ולרבנן נדה מ"א ב' דמטמאה בפנים כבחורן תטמא, ונראה דרובו שנמצא בין השינים נפיק ע"י כיבוד והליכה, ואם נקלט בעומק יותר ונפלט לאח"ז, לא חיישין לטמאה מחשש זה, וסמכין שתרגיש בבשרה או שתרגיש בציאתו לחוץ, ובמתן תורה חששו לפולטת מבפנים לאח"ז, שתרגיש בבשרה ותהא טמאה.

ולפ"ז לענין נקיים במהלכת או שכבדה את הבית יכולה לספור, ולא חיישין שמא תפלוט, אבל אם פלטה סותרת, ובדרך הרגיל היא בדיקת הפסק טהרה ככיבוד הבית, ולכן לא הזהירו הגאונים בסתירת פולטת, וגם סתמא מהלכת היא, אבל מ"מ יש מקום להחמיר בזה, כיון דלא בקיאינן בפליטה לידע אם זה משיוירי ש"ז, ולכן אם תפלוט משהו תסתור, וגם מצוי פליטת מראה טהור או שיוירי מ"ר שיש לחוש בהם לפולטת, וערמב"ן שהאריך בזה, ובמקו"א נתבאר יישוב הדברים כדעת ה"ר יונה והרא"ש דבשביעי לאחר שספרה מקצת היום אין הפולטת סותרת, וה"ה בזב שראה קרי בשביעי, ולע"כ בדברי הראשונים והפוסקים בכ"ז.

במתני' בע"ק שטבל ולא הטיל המים בו'

י. שם במשנה בע"ק שטבל ולא הטיל את המים כשיטיל את המים טמא, כאן לא קתני כאילו לא טבל, דלא חיישינן שיצא מעצמו ולא אדעתיה, ורק ע"י דוחק המ"ר יש לחוש שיצא, משא"כ בפולטת שמצוי שוב מעצמו.

ונראה מהתוספתא והרמב"ם דחשש זה רק מדרבנן, דהא קתני שכולן טהורין לחולין חוץ מן הפולטת, [וגם ירדה וטבלה מסתברא דלא חיישינן מדאורייתא, כיון שכבר פלטה, ורק פולטת ודאי טמאה], וש"מ שאפי' בחולה וזקן אין זה חשש קרוב מדלא טימאווהו לחולין, (ועי' תורע"א תמיד פ"א דביכ"ס של כבוד היה שם, כדי להטיל מים קודם טבילה, מיהו עיקרו של כבוד להסך רגליו, שהיו ממהרים ולא מעמידין עצמן במ"ר משום עקרות, ולא חששו לכבוד בזה, עי' בכורות מ"ד ב').

בענין ילד ובריא וחולה וזקן

שם ר"י אומר בילד ובבריא טהור בחולה ובזקן טמא, בחולין כ"ד ב' מפרש ר"א בשר"ח ילד עד כמה כל שעומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו, ובפשוטו נראה שיש כאן שני דינים א' ילד ב' בריא, ושיעור

ילד ושיעור חולה לא תליין זב"ז, וכדאמרינן ילד עד כמה, ולא אמרינן איזהו ילד הבריא, ולפ"ז ילד שנחלש ואין דינו כחולה, אע"פ שבימים אלו אינו יכול לעמוד על רגלו אחת ולנעול מנעלו, דינו כילד, דכיון שבדרך כלל יכול לעמוד, הרי הוא בשיעור ילד, וכיון שאינו בגדר חולה דינו כבריא, וצ"ע ברמב"ם פ"ה מאה"ט ה"ז שכתב דגם שיעור חולה הוא כשיעור זקן, שאם אינו יכול לעשות כן מפני חליו הר"ז חולה לענין זה, ובפשוטו כיון שאמרו בגמרא ילד עד כמה הר"ז שיעור רק בילד, וה"נ מסתברא שחולשה זמנית שאינו יכול לעמוד על רגליו, אינה משפיעה מיד על כל עניני הגוף, ובפשוטו נשאר כחו כילד לענין זה, ובגמרא לא ביארו לפי שמושג חולה ידוע, ואינו נמדד בד"ז.

הרמב"ם העתיק נועל או חולץ, ובפשוטו קל יותר לחלוץ מלנעול, וא"כ למה נמסר השיעור בנועל, ואם נימא דבעינן חולץ ונועל הרי בעינן זמן הרבה שיש בו כדי לנעול וגם לחלוץ, ואפשר דכונת הגמ' שרגיל לעשות כן, ולא במאורע שמתגבר והצליח פעם אחת, ובכה"ג נופל לשון זה שנועל וחולץ, ואה"נ שאם רק חולץ ולא נועל לא מהני לחשבו ילד.

סימן יב

בדיני רואין בתערובת משקין ומים

בסוגיא זבחים דנשער כמין בשא"מ

א. זבחים ע"ח ב' ונשער מין במינו כמין בשאינו מינו דתנן כו' תוכן הסוגיא בדברי ר"ל מצינו דמב"מ בטל ברוב, אע"פ שיש בתערובת שיעור נז"ט במין בשאינו מינו כה"ג, ומקשינן מ"ש דבמתני' בנתערב דם ביין שדינו כמב"מ או בדם דהוי מב"מ, לא בטל ברוב, [דלישנא דנתערב ביין ובדם בהמה מתפרש שהחולין רוב, כדאמרינן קדושין ל"ב א' הנשרפין בנסקלין כו' דרובא נסקלין גינהו כו'], אלא משערין מב"מ כשיעור של מין בשאינו מינו כה"ג, וכי תימא דילמא מתני' נמי דבטל ברוב קאמרה, א"כ בטל מיבעיא ליה, ועוד דביין ומים קתני ר"י בהדיא דרואין היין שלא יתבטל, וה"נ מתפרש במתני' דרואין שדם הקדשים לא יתבטל, חדא דמשמעות דרואין מתפרש בענין אחד ועוד דלמאי דס"ד דכאילו הוא מים ר"ל דבטל, ע"כ גם ביין קאמר דבטל הדם, דהא בתרווייהו קתני כאילו הוא מים, והיינו משום דבחזוּתא הוו מב"מ, ודין חזוּתא בדם כדין טעמא באיסורין, ובשטמ"ק אות ב' פ"י דאסיפא סמ"ך, אבל הרא"י דמייטי מר"י ארישא קאי, [וק"ק לשון כשר דאר"י דהול"ל טהור שו"ר בתספתא שבר"ש פ"י מ"ו הגרסא טהור], אלא דכאילו הוא מים מתפרש ע"כ בחד גווּנא ברישא ובסיפא, שו"ר בשטמ"ק אות ג'.

ומשני תנאי היא דרבנן סברי דבמב"מ לא אמרינן רואין אלא בטל ברוב, ור"ל כרבנן, ומתני' כר"י דאית ליה רואין.

ורמינהי דלי שהוא כו' מאן שמעת ליה דאית ליה רואין ר"י וקתני דסגי ליה ברובא, פ"י דבברייתא זו מבואר דאף ר"י

דאית ליה רואין בשני מינין כיון לבן וחלב ומ"ר במים, מ"מ במב"מ ממש כדם בדם ומים במים לא אמרינן רואין, וקושיא זו בין לרבנן דמתני' ובין לר"י, דהא רבנן במתני' ס"ל רואין גבי דם בדם, ור"י ס"ל דמב"מ לא בטל כלל, אבל בגמרא הזכירו ר"י משום דבברייתא דלעיל נאמר דין רואין בשם ר"י, וכן שינויא דאביי ורבא לר"י.

ומשני אביי הא ידידה הא דרביה, דר"י גופיה ס"ל רואין רק בשני מינין כיון לבן וחלב ומ"ר במים, אבל במים ומים לית ליה רואין ור"י דמתני' משמיה דר"ג.

ויש לתמוה דלפ"ז הדרא קושיא לדוכתה דלא מצינו תנא דאית ליה רואין במב"מ ממש, וכדאר"ל דלא אמרינן רואין, ותנא דמתני' דלא כחד, וצ"ל דאה"נ תנא דמתני' ס"ל רואין טפי מר"י, ומעיקרא מייטין תנא דסבר כר"ל, ולא קשיא לן אם גם ר"י גופיה סבר כר"ל, ותנא דמתני' פליג ואית ליה רואין טפי מר"י, וע"י להלן עוד בכ"ז.

ורבא משני דר"י נמי סבר מב"מ לא בטל, וההיא דמי חטאת מיירי בכלי שתוכו טהור, וכמ"ש בשטמ"ק אות א' דאין מניחין מי חטאת בכלי טמא, ולרבא ניחא דמאן דאית ליה רואין אית ליה בכל מין במינו אפי' מים במים ודם בדם, ולא צריכין לומר דתנא דמתני' תנא שלישי הוא ואית ליה רואין טפי מר"י.

ולפ"ז מסקנא דסוגיין דמאן דאית ליה רואין בדם ודם אית ליה נמי רואין בשאר איסורין מב"מ, ור"ל דלית ליה רואין בשאר איסורין, ס"ל כרבנן דברייתא דפליגי אמתני',

גם למין הזה, ולכן אמרין רואין, דכיון שאין בהם כח לחזותא בתערובת כזו, אין להתחשב בזה שטעמם ניכר, ולפי סברא זו י"ל דלא אמרין רואין במב"מ ממש, כיון שאינם חלוקין בטעמם ובחזותם, הרי הם בטלים ברוב, מיהו גם ביין לבן ומ"ר לא תלו דין רואין בדאית ליה טעמא דוקא.

ולכאורה נראה מזה כגרש"י דמ"ר רואין אותן כאילו הן מים, ואין הכונה שדינם כמים ומהני להו השקה, דודאי מ"ר אינם כמים, שאין טובלין במקוה של מ"ר, ועתה כריתות י"ג ב' ור"ש מכשירין פ"ו מ"ז, וגם לשון רואין כאילו, לא משמע שדינם באמת כמים, דא"כ אין כאן רואין כאילו אלא קושטא הוא שהם כמים, והול"ל הרי הם כמים, ולכן פ"י בגמרא שרואין אותם כמים במים פ"י כמב"מ, דאע"פ שמ"ר אינם כמינו דמים כמבואר לקמן ע"ט ב' בחרסן, מ"מ לענין מקוה דתליא בחזותא רואין אותן כמים דהיה מקום לומר שהשינוי בחזותא בין מ"ר למים משוי להו כמין בשאינו מינו, ואז משבטלה חזותם במים טהורין, וקמ"ל דחשיב כמב"מ, אבל פשוט דהיינו כמים שאינם ראויין לטבילה, ולא פירש מה הדין במים ומים שאינם ראויין לטבילה, ובסיפא קאמר דמי חטאת ברובא סגי להו, וש"מ דאף ר"י דאית ליה רואין, סגי ליה ברובא, ולא נחתו בגמרא לדקדק מהו דין רואין דקאר"י הכא, ולמאי דמשני אביי הא ידידיה הא דרביה, לית ליה לר"י רואין כלל, ומ"ש רואין כאילו הן מים, היינו דבטלין ברוב כמי חטאת ולא דייקין בתר חזותא דידהו, דחשיב חזותא דמיא בהכי, ומאן דאית ליה רואין כש"כ דאית ליה הכי במב"מ ממש, והשתא ניחא דתנא דמתני' כמאן דאית ליה רואין, ואין כאן תלתא תנאי, ורובא משני דרואין אותן כאילו הן מים, ודינם כיון לבן במים דאמרין רואין כאילו הוא יין אדום, ואם היה דינם כמין בשאינו מינו, מפני שחזותם שונה ממים, היו מתבטלים מיד

ולמאי דמסיק רבא כר"ל דמב"מ ברובא, הדין נותן דלא קי"ל כמתני', [שו"ר שכ"כ תו' ע"ט א' בסוה"ע ד"ה מב"מ ברובא דהיינו דלא כתנא דמתני' דאית ליה רואין אפי' דם בדם], אלא דם שנתערב ביין ודם בהמה אם הרוב חולין פסול, וכן לענין כסוי הדם אינו חייב בכיסוי, והדברים מתמיהין לדחות כולהו סתמי לבר מהלכתא מתני' דובחים וחולין ומקואות, וכן בטוש"ע יו"ד סכ"ח סי"ג פשוט לכל הפוסקים שדם שנתערב ביין ודם בהמה רואין אותן כאילו הם מים, ואם יש בדם מראה דם חייב בכיסוי.

בגדרי רואין

סברת רואין לכאורה שייכא רק במין במינו, וזה מעין סברא דמב"מ לא בטל, דכשבאים לבטל מין במינו ברוב, אמרין שאין כאן ביטול שהרי המין המבוטל ניכר בכאן, אבל אם כשהמין המבוטל לא היה בו טעם לא היה בכח המין המבוטל ליתן טעם, בזה אמרין שהטעם שניכר כאן, אינו מהמין המבוטל אלא מהמבטל, וה"ה בחזותא, ולפ"ז יותר יש לומר רואין במב"מ ממש למב"מ ששונה מעט, כיון לבן במים, דכמו שבמין בשא"מ לא אמרין רואין אילו היה מין אחר חזק הימנו, והטעם דכיון שהוא מין אחר ואינו ניכר בטעמו, הרי לפנינו שהוא נתבטל ברוב המין השני, שייך לומר כן ביין לבן במים, ואם באנו לומר דאוליגן בתר חזותא וכמב"מ חשיב, אכתי לא מצינן למימר איפכא דכמב"מ סגי ברוב, ויין לבן במים אמרין רואין, וא"כ קשה לפרתו בדאביי שנמצא הדין כן לר"י דלא אמרין רואין במי חטאת ואמרין במ"ר.

ומצינן למימר דלפ"ז סברת רואין שייכא רק במידי דבטעמא הוי מין בשאינו מינו ואנן אזלינן בתר חזותא, דנהי דחשבינן להו מב"מ לענין מקוה דתליא בחזותא, אבל אכתי חלוקין הן בטעמם, ולכן אין לבטלם ברוב, שהרי הם ניכרין בטעמם, ושייך לייחס החזותא

כשבטלה חזותם, ועכשיו דיינינן להו כמב"מ ורואין אותן כיין אדום.

באיסורין, היינו כמאן דלית ליה רואין בקדשים.

מיהו ג"ז רחוק לפרש מים כמי חטאת, וגם הדבר סתום בגמרא דלאביי רואין דרישא היינו ברובא, ולרבא כיין במים, ואם נימא דלרבא מיירי גם הא דמ"ר בכלי שנטמא גבו, מתפרש שפיר כאילו הן מים, שדינו במים בכה"ג דליכא למיגזר מידי, אבל אכתי ההיא דמלא רוקין לא מיתוקם בנטמא גבו לחוד, דראוי לומר שנטהר כמו במ"ר, שהרי אין קפידא בחציצה שבכלי בתוכו, ושמא י"ל שהרוק עבה וחוצץ בפני המים, מפני שהמים נכנסין בכלי והרוק נשפך על שפת הכלי וגבו וחוצץ בפני המים, אבל מ"ר מתבטלין ואינם חוצצין, ועי' לקמן סק"ה נתבאר בס"ד.

בתו' כתבו דמודה ר"י ביין לבן במים דאמרינן רואין כיון שאינו מב"מ ממש, אע"פ שדינו כמב"מ לענין שיתבטל ברוב אי לאו רואין, וכוונתם דכיון דהכא לא תלוי בטעמא אלא בחזותא ובחזותא הם שוין, הו"ל מב"מ, ומ"מ אהני שינוי טעמם לומר כאן רואין וכמשנ"ת לעיל, וצ"ע בכונת הגרע"א ז"ל שנתקשה בזה, מיהו בעיקר דבריהם צ"ע למה לא הביאו כן במתני' בהדיא דר"י לא פליג אנתערב ביין אלא אנתערב בדם, וש"מ דאמרינן רואין ביין בדם כיון שאינם מב"מ ממש, אע"פ שלענין חזותא דינם כמב"מ.

בקו' התו' מ"ש באיסורין דל"א רואין

ב. בתו' ע"ט א' כתבו וצריך לדקדק מ"ש גבי קדשים וטומאה ומקוה אמרינן רואין, וגבי איסורא לא אמרינן רואין אלא מב"מ מדאורייתא ברובא, ובפשוטו אין דבריהם מובנים דהא בהדיא אמרינן בשמעתין דתנאי היא ומאן דאית ליה רואין ס"ל דבאיסורא נמי אמרינן רואין, וקרוב הדבר שמכאן עד סוה"ד הוא גליון, דלפנינו בסוה"ע כתבו תו' ד"ה מב"מ ברובא דהיינו דלא כתנא דמתני' כו', הרי בהדיא דמאי דקי"ל בעלמא מב"מ ברובא

מיהו בשטמ"ק ע"ח ב' בהשמטות הקשו ג"כ מ"ט בעלמא לא אמרינן רואין במב"מ, וכתבו דבאיסורין ביבש חד בתרי בטל וכולן מותרין, ובדם קדשים אם יתערב בתרי בכוסות ונתן כולן מסתברא דקיים מצותו, שאין ביטול למצות אלא לאיסורין, ולכן בקדשים אמרינן רואין כשנתערבו בלח, והקשו א"כ מאי מדמי בשמעתין ההיא דר"ל דמיירי באיסורין, ותיצו דאיסור באיסור ג"כ לא בטל ביבש שיהיו כולן מותרין, ולכן לא דמי לאיסור בהיתר דעלמא, אלא לדם קדשים.

והנה לענין שמעתין לא נתיישב בזה, דהא רבא סבר כר"ל כדמשני ע"ח ב' אקושיא דחטים ואורז, וכך מתפרשים דברי רבא ע"ט א' דמב"מ ברובא, והיכא דאיכא חזותא היינו בלא רואין אלא בחזותא במציאות דהיינו באינו מינו, וא"כ לרבא שהוא המקור למב"מ ברובא ע"כ לא קי"ל כמתני' דרואין בדם בדם, ויותר אין לנו מקור בעלמא דמב"מ ברובא, ואין לנו לחדש דין מב"מ ברובא דלא כרבא, ולומר דמב"מ איסור בהיתר ברובא, ואיסור באיסור רואין, וכבר הזכיר בשטמ"ק שם לפרש דמאי דקי"ל בעלמא מב"מ ברובא היינו כרבנן דלית להו רואין, וכר"ל ורבא, אלא דקשיא ליה לפי ר"ת אליבא דר"י דטעמו ולא ממשו היינו מב"מ, והרי לר"י הלכה כסתם משנה דאמרינן רואין, ובאמת י"ל דהא דאר"י ע"ז ע"ג ב' דכל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנו"ט, היינו מדאורייתא משום דאמרינן רואין וכסתם מתני', ור"ל אמר כן מדרבנן, וכן רבא חולץ צ"ז ב', מיהו זה דלא כר"ת, אבל ע"כ אית לן למינקט הלכתא כר"ל וכרבא לגבי ר' יוחנן, וכיון דלרבא לית ליה רואין, אין יתרון לחדש דר"י אית ליה רואין ואפ"ה אית ליה מב"מ ברובא, דלא מצינו כן אלא לרבא.

שהיה שיעור מקוה להפכן למים, וע"כ דמ"פ משלימין מדאורייתא ורק מדרבנן הצריכו שיהא שיעור מקוה תחלה, וכבר נתבאר זה בארוכה לעיל ס"י ס"ק י"ג ט"ו מדברי הראשונים ז"ל, ושם ס"ק י"ט נתבאר מדבריהם דשינוי מראה פוסל רק מדרבנן.

והנה לדברי השטמ"ק אפשר לקיים המשניות דרואין בזבחים ובחולין, ולקיים דמב"מ ברובא מדאורייתא באיסורא בהיתירא, אבל באיסורא באיסורא רואין מדאורייתא, וכן במקוה, וניחא דקי"ל לענין כיסוי כמתני' דרואין, וקי"ל דמב"מ ברובא, אבל לפ"ז צ"ל דלא קי"ל כרבא, דודאי מתפרשא שמעתין דרבא כר"ל, שהרי יישב דברי ר"ל דמב"מ ברובא, וכן נשנו דבריו בסוף שמעתין, ומתפרש כדר"ל, דרק לבתר הכי אמרינן ופליגא דר"א, ואם איתא דרבא מצי סבר כר"א, א"כ מה ענינו לכאן, א"ו רבא כר"ל, וצריכין אנו לומר דקי"ל כר"י דלא כרבא, וזה תימה שהרי לא אמרו בגמרא דר"י פליג משום סתם מתני', ולא אמרו אלא דברי רבא, ואיך ניקום אנן מדנפשינן לפסוק דלא כרבא, וא"כ הדק"ל מ"ט פסקינן לענין כיסוי דביש בו מראה דם חייב לכסות, הרי מב"מ ברובא.

ואפשר דכיון דמדרבנן קי"ל מב"מ בטעמא, ובזה מודים ר"ל ורבא בהדיא, שמא גם לענין כיסוי הצריכו מדרבנן לכסות כ"ז שלא נתבטל הדם, ואפשר להטעים הדברים דכיון דאין דיחוי אצל מצות ומשכח"ל חיוב בדם זה, שפיר חייבו חכמים לקיים מצותו במצב זה כיון שאינו בטל מדרבנן, והדברים מחודשים קצת דלא מצינו שתיקנו מצות מדרבנן במקום שהחמירו באיסורי אכילה דלא בטל, ומתני' דחולין מתפרשת סתמא כמתני' דזבחים שהדם כשר מדאורייתא ולכן חייב בכיסוי, ועי' בסמוך ושמא אי לא הא לא קיימא הא.

ובסברא ג"כ אין ללמוד תערובת לח בלח מיבש ביבש, דבלח בלח מציאות התערובת מבטלתו, וכיון דמב"מ בטל ברובא, אין חילוק אם זה איסור או מצוה או קדושה, שאם אין ביטול למצוה וקדושה, הרי גם בפחות מנו"ט לא בטל, כמו שביבש ביבש אפי' אחד באלף לא בטל במצוה וקדושה, ועכ"פ אין להמציא כן בלא מקור בגמרא, דסוגיא דשמעתין מתפרשת איפכא, וכיון דאין ידוע בעלמא דמב"מ ברובא אלא מדרבא, ודבריו מתפרשים אפי' איסורא באיסורא וקדשים בחולין, הרי סתמות הגמ' כמפורשת, דמב"מ דאיסורא בין בהיתירא בין באיסורא כמב"מ דקדשים וכיסוי הדם ומקוה, דאין להקשות בפשיטות דדיניה דר"ל דאיסורא באיסורא דמי לקדשים, בזמן שהדבר ידוע דמב"מ דאיסורא בהיתירא לא דמי לקדשים בחולין, בפרט שמצינו בסמוך ופליגא דר"א דס"ל איסורין אין מבטלין זא"ז, וא"א לסתום דכולה שמעתין נמי סמכה על סברא כזו לענין שנצריך בהן רואין.

בשטמ"ק שם כתב דחטים ואורז דמי לאיסור והיתר ויליף מינייהו בק"ו, ולכאורה חטים ואורז כהיתר והיתר דמו, והר"ז כיון לבן ומים, שאין בהם דינים בשעה שנתערבו, וחטים ואורז שנתערבו ביבש, [אי משכח"ל בדלא מינכרו כשבטל ברוב], ועשה מהן עיסות ואכל כולם יצא יד"ח מצה, ואפשר דגם מצות חלה שייכא בכה"ג, שאם הפריש מכל אחת ואח"כ נודעה התערובת חיילא הפרשה קמייתא.

בשטמ"ק דמ"פ אין מעלין מדאורייתא למקוה

בשטמ"ק שם נקט דמ"פ אין משלימין מדאורייתא למקוה, ורק אחר שהיה שיעור מקוה מהני נתן סאה ונטל סאה, ובפשוטו אם מ"פ אין משלימין לא מהני מה

בטעמא דרבנן בדלי מלא יין לבן דהולכין אחר הרוב

ויש להקשות מ"ט דרבנן דאמרי בדלי שמלא יין לבן דהולכין אחר הרוב, הרי מדרבנן אמרינן רואין אף במב"מ, כדקי"ל מב"מ בששים וכדאר"י ור"ל ע"ז ע"ג ב' כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנו"ט, ונראה מזה דלא אמרו אלא באיסורי אכילה, במידי דתלי בטעמא, כדאמרי בהדיא בנו"ט אבל במידי דתלי בחזותא לא תיקנו מדרבנן לומר רואין, ור"י סבר דאמרינן רואין מדאורייתא ומזה מוכח דלמאן דלית ליה רואין ליכא מצות כיסוי מדרבנן שהרי לא תיקנו כן אלא באיסורי אכילה, ויש לדחות דם שחייב בכיסוי אינו בטל מדרבנן, אבל יין לבן במים שאין בו שום דינים אין לתקן מדרבנן שלא יתבטל, וכיון שבטל מדאורייתא שוב אינו חוצץ בטבילה.

ובעת ראיתי בתשובת הרשב"א סי' תקס"ט שכתב דהוקשה לו על הרמב"ם שפסק רואין מדאורייתא בדם, ואילו במב"מ פסק דבטל ברובא מדאורייתא, ובגמרא מבואר דמ"ד רואין ס"ל גם במב"מ רואין, ומלשוננו ז"ל משמע דאפשר לפרש חיוב כיסוי מדרבנן עי"ש, ועפ"מ י"ד סי' ק' במ"ז סק"א.

וראיתי בספר מרן זללה"ה מקואות תנינא סי' ס"ק י"ד שצייד לחלק בין דם לזריקה [וכיסוי] לבין איסורין ומקוה, דלאסור תערוכת ולחצוץ במקוה בעינן שיהא המיעוט חזק לאסור הרוב, אבל לקיים מצות זריקה סגי בזה שהדם של מצוה קיים בעולם, ובזה לכו"ע סגי בשיעור שאילו היה יין היה ניכר, ולפ"ז בכל דוכתא לא אמרינן רואין, חוץ מזבחים וכיסוי, וזה מעין דברי השטמ"ק הנ"ל, אבל קשה דבגמרא הקשו לר"ל ממתני' דזבחים, ולשון מרן זללה"ה דאפשר דלמאי דמסיק תנאי היינו לענין לפסול מקוה כו', וכונתו דבתחלה הזכירו בגמרא המשנה דאמרינן

רואין, והו"מ למידחי דמצוה שאני, אלא דקושטא הוא דאיכא פלוגתא דתנאי גם במקוה ואיסורין, לכן לא ביארו ד"ז בגמרא אלא מייתי תנאי, והדברים מחודשים טובא דבגמרא משמע שדינם שוה, ואין רמז לחזרה מזה, גם בלישניה דרבא דקאמר מב"מ ברובא היכא דאיכא חזותא במראה, מתפרש דהיינו דינא דמתני', והיינו דלא אמרינן רואין אלא בעינן חזותא דוקא, וכן בדרי"י ילפינן ממב"מ דזבחים לכל התורה, ובקושיית מרן זללה"ה מנתן סאה כו' עמש"כ לקמן סק"ג.

בהא דשרי נ"ס ונ"ס ולא אמרינן רואין

ג. הקשה מרן זללה"ה בתנינא שם ובקמא סי' סק"ג היכי שרי ר' יוחנן נתן סאה ונטל סאה עד רובו ביבמות פ"ב ב' הרי ר"י אית ליה הלכה כסתם משנה ותנן בזבחים ובחולין דאמרינן רואין, ואפשר לתרץ דמיירי במין בשאינו מינו, כגון משקין שמראיהן שונה ממים ונתבטלו מראיהן דבזה לא אמרינן רואין, כיון דהשתא המראה הוא של המים, ורק במב"מ שהמראה של שניהם אמרינן רואין כמשנ"ת לעיל סק"א, אבל בסתמא עד רובו נשאר מראה המשקין אם אינם מראה מים או יין לבן וחלב, וגם סתמא בכל ז' משקין קאמר.

אבל באמת במקוה אף מיעוט משקין שלא נתבטלו משלימין למקוה, ולאו דוקא כשנתבטלו ואינם ניכרין, אלא אפי' ניכרין להדיא [כגון יין אדום במים] כ"ז שהם מיעוט הרי הם משלימין למקוה מדאורייתא, וא"כ ל"ק נימא רואין, דהא קושטא הוא שהמקצת משקין שלא נתבטלו לגמרי משלימין למקוה, ופסול שינוי מראה הוא מדרבנן, ואמנם כ"ז שהמשקין עומדין בפ"ע פסולין, אבל משנתערבו ומי המקוה רוב בתערוכת זו, הרי המשקין משלימין, ול"ד לכל איסורין שהמיעוט רק בטל, ובזה שייך לדון משום רואין שלא יתבטל, אבל במקוה שידענו שיש

רואין, א"ו פשטות הדברים דמשקין שבכלי אם לא נתבטלו חוצצין מדאורייתא, וצ"ל כמש"כ דבכלי חשיבי וחייצי, ובמקוה בטלין ברוב אף כשחזותם ניכרת, ועכ"פ אין קושיא בההיא דנתן סאה ונטל סאה כיון דאף בדאיכא חזותא כשר מדאורייתא, וכההיא דגבא שהביא מרן ז"ל שם.

בתוספתא מ"ר שנתערבו ביין וכו'

ד. ר"ש טהרות פ"ד מ"ו עוד תניא בתוספתא כו' מ"ר שנתערבו ביין רואין אותן כאילו הם מים, נתערבו במים רואין אותן כאילו הם יין, נתערבו במ"ר אחרים רואין אותם כאילו הם יין במים אם בטל מראהן טהורין ואם לאו טמאין, ויש לדקדק מאי קאמר רואין אותן כאילו הם מים, הרי קיימינן במ"ר ביין, וכיון שרואין אותן כמות שהן, היינו מים ביין, ובפשוטו נראה דכיון דמ"ר ויין שני מינין הם גם בחזותא לכו"ע לא אמרינן רואין, שהרי אנו רואין את המציאות לפנינו אם נשאר מראה יין או לא, ואין רואין את המ"ר כיין ואת היין כמים לומר שאינו מתבטל ביין, [פ'] שאם היה המ"ר כיין היה ניכר מראהו בתערובת, ועכשיו שהוא מים והרוב יין אין דיהויו ניכר] וכמשנ"ת סק"א, ולכן לא אמרו רואין כיין אלא במ"ר במים או במ"ר דכיון שהם שוין בעיני רואין כאילו אינם שוים ומרן זללה"ה שם כתב דה"נ רואין המ"ר כיין והיין כמים, ועמש"כ לעיל סק"א בסברת רואין, (לפנינו בתוספתא הגרסא אין רואין אותם כאילו הם מים, והגיה הגר"א כבר"ש, ואם היתה הגרסא נכונה יש לפרשה כמש"כ דבמין בשא"מ לא אמרינן רואין).

בהא דאזלינן בתר חזותא לענין טומאה

שם נתערבו במים רואין אותן כאילו הם יין, [כ"ה גרסת הר"ש ולפנינו מים], ולכאורה כאן אין שייך לומר כאילו הם מים, דבשלמא במקוה שייך לומר שנטהרין בהשקה, אבל כאן שנתערבו זב"ז מ"ר טמאין ומים טהורין, לא

בו רק כ"א סאה מים והמשקין משלימין, בזה לא צריכין לביטול כלל, אלא שהתערובת תהא רובה מים ומיעוטה משקין.

וא"ת א"כ למה בדלי שיש בו יין אדום לכו"ע כ"ז שיש בו מראה יין אינו נטהר במקוה, וי"ל דמשקין בכלי אינם מתבטלין למקוה כ"ז שמראהן ניכר, שהרי משקין אין להם טהרה במקוה, אבל בקרקע אם הם מיעוט הרי הם בטלין ומטהרין [ועוד דמשקין שבכלי מטמאין את המים שבכלי שהם תלושין, מיהו בזמן ההשקה נעשין כמחוברין], וע' לעיל ס"א ס"ק י"ד דמשקין שבקרקע אע"פ שנשארו בטומאתן הרי הם מצטרפין למקוה להשלים למ' סאה שהטבילה מתייחסת לרוב המים, ואם נגע טמא במשקין שבקרקע מבואר בתוספתא שבר"ש פ"א מ"א שהולכין אחר הרוב.

וראיתי שכבר הביא מרן זללה"ה שם ההיא דתוספתא שבגבא הולכין אחר הרוב אפי' ביין, וכן הביא שם תוספתא שבר"ש מכשירין פ"ב מ"ג דמ"פ וז' משקין הולכין אחר הרוב, וכן בר"ש פ"ה מ"א במים מוכשרין ומי גשמים (ועמש"כ בזה לק' סק"ד ד"ה ולענין) ולפמש"כ הרי גם דין המקוה כגבא, וכנראה קשיא לי' ז"ל דא"כ מ"ט בתוך הכלי אין דין המים כבתוך המקוה, [נעיי"ש ס"ה ס"ק י"ב דשינוי מראה במקוה פסול מדרבנן, וש"מ דאפי' ניכר היין מצטרף, וא"כ אין קושיא נימא רואין וכמש"כ].

והיה אפשר לומר דיין במים בכלי אע"ג דאיכא חזותא, אין פסולו אלא מדרבנן ככל שינוי מראה במקוה, וביין לבן בכלי נחלקו ר"י ורבנן, אבל במקוה מודה ר"י דלא אמרינן רואין, שלא החמירו אלא בכלי שיש לו חשיבות, ולא בקרקע דבטל, אבל לפ"ז אין ראי' דרבנן דר"י לית להו רואין בעלמא, דילמא דוקא בשינוי מראה שפסולו מדרבנן השוו דין הכלי לדין המקוה דלא אמרינן

ריבויא לא צריך, ביאור הדברים דכלי שנטמא גבו סגי בטבילת גבו ושפתו כשהוא ריקן, אבל אם יש משקין או מי חטאת בכלי, גזרו חכמים שלא תועיל לו טבילה עד שיוציא המשקין מתוכו או שיבטלם, דחיישינן דילמא חייס עלייהו ולא מטביל ליה כראוי, ובמי חטאת כיון שנתבטלו ברוב, שוב אינם ראויין ולא חייס עליהו, וכן פרש"י דגזרו עליו להטבילו ולפוסלו.

והפ"ז י"ל דדוקא מי חטאת סגי להו ברובא דתו לא חייס עלייהו, אבל מ"ר שצריך להם אפי' נתבטלו ברוב חייס עלייהו שלא יתערבו יותר ויפסידם לגמרי, וכן במשקין כ"ז שיש בהם שיעור חשוב דלא בטל לענין איסורין, ה"נ שחוצץ כיון דחייס עלייהו ודעתו שיתקיימו לו משקין אלו בכלי, ורק במי חטאת שהם מים בעלמא כיון שבטלו ברוב אין לו שום תועלת מהם ולא חייס עלייהו, ומיושב בזה הא דמ"ר רואין אותן כאילו הם יין במים כגרסת תו'.

ואכתי הא דרוקין צ"ב מ"ט סתם לן תנא דכאילו לא טבל, הרי ברואין כאילו הן יין יש לטהר כמו במ"ר, ובאמת ד"ז צ"ב אף לאביי, ונראה דרוק אינו מתערב במים, ולכן אפי' יש בכלי מעט רוק שאילו היה יין לא היה ניכר במים שבכלי, אפ"ה לא נתבטל כיון שהוא עב ועומד לעצמו, ולכן הוא חוצץ לאביי אפי' יש בו מעט, וכן לרבא אכתי חייס עליה שלא להטבילו יפה, דכל שמכניסו במים מתבטל יותר, וכלל הוא דכל שיש לו משקה שחס עליו גזרו רבנן שלא תעלה לו טבילה, ורש"י ג"כ פ"י דהרוק עב ואינו מתבטל במים, אלא דלגרוסתו מתפרש ד"ז כלפי מ"ר שהם כמים, ולא שמענו מדבריו דין כלי שיש בו מעט רוק שאילו היה יין לא היה ניכר במים שבתוכו, אבל לגרסת תו' מבואר כאן דגם בכה"ג חוצץ.

שייך לומר שהמ"ר כמים, א"ו כיון במים קאמר, ולא הוצרך לומר כיון כמים דהא במים קאי, והר"ש במקואות פ"י מ"ו ותו' זבחים ע"ח ב' נסתייעו מכאן לגרוס גם במתני' שם ובגמרא כאילו הן יין.

ולמדנו מכאן שגם לענין טומאה בעלמא אזלינן בתר חזותא, ולא רק במקוה, שהרי כאן הנדון בביטול מ"ר במים וביין, וכן ברישא דתוספתא בביטול דם טמא בדם טהור ורוק טמא ברוק טהור, וכן מ"ר במ"ר, וש"מ דענין חזותא אינו רק בדם דזבחים וכיסוי שמצותו בכך אלא כל שאינו לאכילה ולא שייך בו טעם אזלינן בתר חזותא שזה קובע אם מציאותו נראית כאן, או שכבר נתבטל, והיינו נמי טעמא דאזיל ר"י בתר חזותא בטבילת דלי במקוה, ועבהגרא יו"ד סי' ק"ב סק"ו דבאיסור דאכילה ליכא דין חזותא אלא באיסורה"נ.

ולענין תערובת ד' משקין במי פירות או משקין במים מחוברין, שהנדון לקבל טומאה, בזה אזלינן בתר רוב, כיון שהמגע מתייחס לרוב, ולא מהני בזה חזותא, דחזותא אמרינן כדי שהמיעוט לא יתבטל, אבל כל פעולה מחודשת מתייחסת לרוב, כמשנ"ל לעיל ס"א ס"ק י"ד, והנוגע במי גבאים שרובן טהורין ומקצתן משקין טמאין אינו נטמא, וטמא שנגע בהן אינו מטמאם, אבל לא פקעה טומאה מהטמאין ע"י ביטול ברוב, וחוזר וניעור כשיתרבה הטמא, מיהו במים מוכשרין לקבל טומאה שרבו עליהם מי גשמים אפשר שבטל ההכשר, ע"י לעיל שם סק"ז, ובזה מיושב תוספתא דגבא שבר"ש מקואות פ"א מ"א ותוספתא שבר"ש מכשירין פ"ד מ"ו ופ"ה מ"א, דלא מיירי התם בביטול טמאין, ועדיין לא נתיישבו הדברים, ולע"כ כה"צ.

זבחים ע"ט א' רבא אמר בדלי שתוכו טהור כו' ד. זבחים ע"ט א' רבא אמר בדלי שתוכו טהור וגבו טמא עסקינן כו' וכיון דאיכא

בתוכו טהור, ומ"ר בתוכו טמא, מיהו למש"כ דרבא דייק מדקתני מלא, ש"מ שהיה מקום להכשיר אף במלא, והיינו כשתוכו טהור, מיושב הא דנקט מלא, ובשטמ"ק ע"ט א' כתב דהא דנקט מלא אגב מי חטאת נקטיה, ולא פירש מ"ט במי חטאת נחא, ואולי כונתו כמש"כ, אבל ודאי דאף באינו מלא יש לחוש דחייס עליה שלא יתמלא ממי המקוה.

בקו' השטמ"ק דמי חטאת מטמאין הכלי מתוכו בשטמ"ק ע"ט א' הקשה דמי החטאת מטמאין את הכלי מתוכו, וצ"ע דא"כ איך משכח"ל שיהיו מי חטאת בכלי, וע"כ דלצורך המי חטאת אינם מטמאין, וה"נ דכוותה, ומסתמות הדברים משמע דאמנם כל מי חטאת טמאין ומטמאין אלא דאעפ"כ מטהרין, אבל א"א לומר כן כמבואר לקמן צ"ג א' דפליגי אם מי חטאת שנטמאו מטהרין, וצ"ע.

ומ"ש בשטמ"ק דמיירי במים שאינם מקודשים, צ"ע דכיון שהמים לא נטמאו דתוכו טהור, למה לא יטהרו הכלי בהשקה, הרי אינם צריכין לטהר עצמן ועמש"כ עוד בזה ע"ד הר"ש לקמן סק"ו.

בקו' הר"ש דנטמא אחוריו נטמא תוכו

ו. **הקשה הר"ש בפרה פ"ב מ"ח איך אפשר** שיהא כלי שגבו טמא ותוכו טהור לחטאת דהא תנן לגין של חטאת שנטמאו אחוריו נטמא תוכו, ואין לחלק כלל בין גבו לאחוריו, [ר"ל דודאי כלי שנטמא גבו נטמא תוכו, כמו בנטמא אחוריו, ואע"פ שמצינו בכ"ח שאחוריו מקבלין טומאה וגבו אינו מק"ט, כדתנן כלים פ"ב מ"א ומטמאין מאחוריהן ואינם מטמאין מגביהן, ופר"ש והרא"ש דאחוריהם היינו חקק בית מושבם שיש לו תוך כמו שעושין לכוסות של כסף, וגביהן היינו גב הכלי, מ"מ לענין דינא דמתני' ודאי לא חילקו בין גביהן לאחוריהן, שאם נטמא גבו נטמא תוכו, וברמב"ם פ"ג מפרה ה"ו משמע קצת שהטעם מפני שאין מונין

ובתוי ד"ה רבא ובשטמ"ק אות א' פשיטא להו דלא חייס על רוקין ומ"ר, ולא הוה לן למיגזר מידי, ולכאורה ע"כ מיירי כשצריך להם דאל"כ למה אינו שופכם לגמרי, וכיון שצריך להם איכא גזירה דילמא חייס עלייהו, וזה יותר מיושב לומר שהיתה גזירה כללית על כל שיש משקין בתוכו וצריך להם, ולא היתה גזירה מיוחדת על מי חטאת, ובכולם כ"ז שלא נתבטלו לגמרי חייס עלייהו, משא"כ במי חטאת דמשנתבטלו ברוב אין לו צורך בהם ולא חייס עלייהו.

ואפשר דרבא דייק לה מדקתני מלא רוקין ומלא מ"ר ומלא מ"ח, אלמא דגם במלא יש חידוש שלא עלתה לו טבילה, והיינו ע"כ בתוכו טהור, דהיה מקום להכשירו בכל גוונא אפי' מלא, דשפת הכלי וגבו אין בהם חציצה, וקמ"ל גזירת חכמים דדילמא חייס עלייהו, ולכן בעינן ביטול המשקין לגמרי לכל חד כדאית ליה, [ואמנם בתוספתא לפנינו קתני מלא יין ומלא יין לבן, אבל בגמרא העתיקו הברייתא דלי שיש בו יין לבן וחלב], ועוד רמז ממילתיה דר"י דאפי' כלי מחזיק כור כו' דהיינו נמי גזירה דילמא חייס עליה, ועוד רמז לדבר מדפליגי ברישא ב"ש וב"ה בחמין וצונן ורעים ויפים מי גזרינן דילמא חייס עלייהו ולא מטביל להו כן פר"ש, ודכוותה מתפרשא סיפא לכו"ע.

ובשטמ"ק ע"ח ב' סוף אות ו' מבואר דמפרש אליבא דרבא גם ברוקין בתוכו טהור וגבו טמא, שכתב דמלא דקתני משום רוקין, מיהו ד"ז קשה דסתמא במלא ג"כ עוברין מים על שפתו, ומ"ש בגמרא דמדינא סגי להו בכל דהו, ופרש"י בכניסת מים לתוכו כל דהו, היינו שהמים יעלו ע"ג תוכו ויתפשטו על כל שפתו, וא"צ ליכנס לתוכו כלל, ורק אם יש גודש בכלי שעובר ע"ג שפתו, בזה בעינן שישפך מעט ממילואו, ועוד דאכתי מ"ר קשה למה רואין אותן כיון, תסגי ל' בכל דהו, ולא מסתבר לאקומי רוקין ומי חטאת

מטהרת המים לחטאת, י"ל להכלי נטהר כיון שהמים טהורים לחולין, ואף אם בקדש נשאירין בטומאתן גם לחולין, אבל באינם מקודשים אם יחליט לא להשתמש בהן לחטאת מסתברא דאהניא טבילה דמעיקרא, ועו"ק דרבא מיירי בתוכו טהור וא"כ המים טהורין וודאי מטהרין בהשקה ואיך אפשר לגזור בכה"ג, שהרי אף בנטמא תוכו ראוי ליטהר בהשקה.

ובעיקר הדין שכתב הר"ש דאין זריעה למים שאינם מקודשין, מק"ו דקדש, יש לדון דכיון דאשכחן דחטאת אינה ניצולית בצ"פ, כדתנן פ"א מ"א, וכן הדין בקדש כדאר"א חגיגה כ"ה א', ואילו מים שאינם מקודשין נצולין בצ"פ כדתנן שם, א"כ י"ל דה"ה לענין זריעה דמים שאינם מקודשים נטהרין בזריעה, כמו שמי החג שננטמאו קודם שהקדישן משיקן והן טהורין לניסוך המים, וה"נ מים שאינם מקודשין, מיהו התם בעינן מים חיים ויש להם כבר זיקה לחטאת משעת מילוי, משא"כ במים לניסוך, אבל עכ"פ אין ללמוד מים שאינם מקודשין מקדש, ואפשר דכל שצריכין זריעה אינם במעלת מים חיים, מיהו מצינו בתוספתא שבר"ש פרה פ"ו מ"ב דנשפך מן הכלי ואספו כשר, וזה דומה לזריעה, אלא דהתם לא נדחו כלל, אבל בנטמא יש לדון שנדחו, וכעת ראיתי בזה בספר מרן זלה"ה פרה (ס"י ס"ק י"ב) סט"ו ס"ק י"א.

ולכאורה י"ל לאידך גיסא אתיא כר"א דמי חטאת שננטמא מטהרין, א"כ אין להצריך מעלות דחטאת במים המקודשין, ונשאר דינם ככלים דעלמא שיש להם אחורים ותוך, ונטמא גבו במשקין לא נטמא תוכו, אבל לרבנן דכשננטמא אינם מטהרין, לא מסתבר לחלק בין מקודשין לאינם מקודשין, שהרי משום ע"ה גזרו כקדש וה"ה בחטאת, וכיון שכן יש לחוש במקודשין ג"כ.

לחטאת, וגבו מטמא את תוכו, מיהו גם בקודש הדין כן כדתנן חגיגה כ' ב' אחורים ותוך ובית הצביטה לתרומה אבל לא לקדש, דכיון שקדש וחטאת מסורין לע"ה לא רצו שיהא כלי חציו טמא וחציו טהור, וכ"נ בבכורות ל"ה א' דלענין אחורים ותוך דין גבו ואחוריו שוין, והדברים סתמן כפירושן שאין שום חילוק אחורים ותוך לקדש ולתרומה, וא"כ נטמא גבו נטמא תוכו, והיכי משכח"ל הא דרבא, וכן ציין הגרע"א ז"ל לדברי הטו"א שהקשה כן מכח מתני' דאין אחורים ותוך לקדש וכש"כ לחטאת.

ותירין הר"ש דמתני' דפרה במים מקודשים, והכא מיירי במים שאינם מקודשים, ולא גזרו שיהא תוכו טמא אלא במים מקודשין, והר"ש במקואות ציין שבסוף פרה דקדק בזה, [וסיים הר"ש דלאביי מיירי במקודשין, דאל"כ אמאי לא בטלי כמו מ"ר, וכנראה כונתו לגרש"י כאילו הן מים], והדברים צ"ע חדא כמשה"ק בטו"א דכיון שאין אחורים ותוך לקדש כש"כ לחטאת, והרי בקדש היינו למלאת בהן קדש וכן לחטאת היינו למלאת בהן מי חטאת, וכן הדין דאין מונין לחטאת נאמר בטהור לחטאת ודכוותה בלגין של חטאת, ואדרבה יותר החמירו במים שאינם מקודשין כמ"ש הר"ש פ"א מ"א דאף ר"א דס"ל מי חטאת שננטמא מטהרין, מודה הוא במים שאינם מקודשין שננטמא שאינם מטהרין, ועו"ק דמים שאינם מקודשין הדין נותן דברובא סגי להו אף בכלי טמא, שכבר בטל מהם דין מים הראוין לקידוש, ויש כאן טבילה גמורה, וא"כ מ"ט דחיק רבא לאוקמה בתוכו טהור, והר"ש גופיה ג"כ כתב דמים שאינם מקודשין אין להחמיר בהם טפי ממ"ר, ור"ל כגרסת רש"י דמ"ר כמים, ומה שסיים דאפשר שאין זריעה לחטאת, אכתי אין זה מיישב כשבטלו ברוב דבטל מהם שם מים הראוין לחטאת, ועוד דאפי' אם אין זריעה

שאינם מקודשים, או שנדחין בטומאתן, ובטל מהם דין מים חיים, וזריעה לא משוי להו מים חיים, ונסתפק אם ההשקה מועלת לתרומה והכלי טהור לתרומה, וצידד שהשקה דמ"ח לא מהני אפי' לחולין, ועי"ש עוד בכ"ז, והניח בקושיא ההיא דרבא אי מיירי במים מקודשין, אא"כ נימא דאתיא כר"א דמ"ח שנטמאו מטהרין, ואפשר דכונתו כמש"כ דלר"א נטמא אחוריו לא נטמא תוכו במים המקודשין.

במתני' דלי' שהוא מלא משקין, בהא דלא קתני רואין בו

ז. מקואות פ"י מ"ו דלי' שהוא מלא משקין והטבילו כאילו לא טבל, פר"ש דהיינו כ"ז דאיכא חזותא דמשקין, ויש לעיין א"כ מ"ט קתני כאילו לא טבל הול"ל רואין אותן כאילו הם יין במים, א"נ אם דיהה מראהן טהור, וי"ל דכלפי מ"ר שאפי' מלא מ"ר טהור דכאילו הן מים דיינינן להו, כנגד זה אמרינן ברישא דבמלא משקין כאילו לא טבל, מיהו קשה דבמי חטאת קתני עד שירבו, והכא במשקין לא קתני תקנתא, וי"ל דכיון דבמשקין יש חילוק בין יין אדום ליין לבן, דבזה פליגי תנאי בתוספתא לכך סתם הדברים, אבל במי חטאת לכו"ע לא אמרינן רואין, דהיינו אף לר"י דפליגי ביין לבן, משו"ה סתם במשקין לחומרא.

מיהו למאי דגרסינן במ"ר רואין אותן כאילו הם יין במים, כמ"ש הר"ש ותו' בזבחים מהתוספתא והגמ' שם, והכי משמע לישנא דרואין אותן כאילו, ואם איתא דמ"ר כמים הול"ל טהור א"נ הרי הוא כמים, ומה שייך לומר בזה רואין כאילו, הרי אין כאן כאילו אלא קושטא דמילתא, ועוד שהאמת שאין מ"ר כשרין למקוה, דתולדות למים הוו רק לחומרא מדרבנן כמ"ש תו' כריתות י"ג ב' והר"ש מכשירין פ"ו מ"ח וכמו שהוכיח מרן זללה"ה מרוק דהוי תולדות למים וקתני כאילו לא טבל

ובאמת מבואר בגמרא דאע"פ שהמי חטאת נטמאו הרי הם חוצצין, ולא סגי להו ברובא למאן דאית ליה רואין, ויש לשאול אם איתא דנפסלו בטומאתן למה אינם נטהרין בהשקה ככל מים דעלמא, ואי אתיא כר"א דאע"פ שנטמאו מטהרין נחא, (ואמנם בשטמ"ק אות א' הזכיר דמ"ח שנטמאו מטהרין), מיהו מדרבנן אף מי חטאת שנטמאו מטמאין כדתנן פרה פ"ט מ"ח מי חטאת שנפסלו מטמאין כו' נטמאו מטמאין כו', וכיון דטעמא דלא מהני להו השקה הוא מפני שנטמאין טומאה חמורה, א"כ טעם זה נשאר כיון שנטמאין מדרבנן, נכ"כ הרע"ב והכ"מ פט"ו ה"ב דטומאתן מדרבנן, ועי' משנה אחרונה שכתב שלא נמצא זה בראשונים, וכתב לפרש בנטמאו טומאה דרבנן דמדאורייתא כשרים, ומרן זללה"ה בפרה ס"ה ס"ק י"ג העתיק כדברי הרע"ב, ומשמע דנקט כן, וכ"כ שם בסוס"ק י"ז, ולע"כ בד"ז].

ואם נימא דאתיא כר"א דמ"ח שנטמאו מטהרין נחא נמי מה שהעיר הרש"ש דגבו הטמא יחשב כמקום טמא ויפסלו המ"ח, ולר"א מיתוקם האי קרא רק באפר חטאת, אבל משנתנו ע"ג המים כשר בכל מקום, מיהו בזה י"ל דגב הכלי אינו כמקומו של התוך, וכנוגע בעלמא חשיב, אם מפני שהגב אין לו שטח בעובי הכלי, והעיקר מפני שהוא גוף אחד ודינו כטהור בתוכו, חשיבי המים מונחין במקום טהור, - (עוד יש סמך דאתיא כמ"ד מי חטאת שנטמאו מטהרין, דאם כמ"ד דאינם מטהרין א"כ טומאתן מדרבנן, ובטומאה דרבנן סגי ברוב כמ"ש בתוספתא דטהרות לענין מ"ר של גוי, ובציר בכורות כ"ג ב', אבל ז"א דטומאת מי חטאת כדאורייתא דמיא לענין זה כיון שעיקרה דאורייתא).

וכעת ראיתי בספר מרן זללה"ה פרה סט"ו ס"ק י"א י"ב שהאריך בביאור הסוגיא אי מיירי במים שאינם מקודשין כפר"ש, ונסתפק אם זריעה מועלת מדאורייתא למים

הרמב"ם הל' מקואות פ"ג הי"ח דהו"ל כשאר משקין שאינם נטהרין במקוה, וחוצצין בין הכלי למקוה, [ובתו' הזכירו עוד טעם דאין זריעה להקדש וה"ה למי חטאת, וד"ז צ"ע דאפשר שרק המים נשארינן טמאין לחטאת, אבל הכלי נטהר כיון שמימיו טהורין לחולין, וכשבטלו ברוב ודאי פקע מהם שם מי חטאת לענין זה, א"ו פשטות הדברים דטמאין מעיקר הדין, והתו' הוצרכו לזה לפר"ש דמוקים סוגיין במים שאינם מקודשין שאין להם טומאה, אבל אם מתני' במים מקודשין אין להמציא כפי' זה], מיהו אם נפלו לתוך המקוה ונתערבו בטלין ברוב, דה"ה משקין שבטלין ברוב במקוה, אבל כ"ז שעומדין במקומן אינם מטהרין כמבואר מכות ד' א' וכמשנ"ת לעיל ס"י ס"ק כ"ו, ובתוך הכלי פליגי תנאי אם בטלין ברוב או שרואין אותן כאילו הן יין במים או דמב"מ לא בטל.

בדברי ר"י דאפי' רביעית כאילו לא טבל ואי קאי אכולהו משקין

שם רי"א אפי' כלי מחזיק כור ואין בו אלא רביעית כאילו לא טבל, פר"ש והרא"ש דאכולהו קאי, והכי משמע בתוספתא, וטעמיה דגזור חכמים דכ"ז שיש משקין בכלי שהיה דעתו עליהם ולא שפכם הרי אלו חוצצין, דכללא כייל בין מין במינו בין בשאינו מינו אע"פ שבטל לגמרי גזרו חכמים שיחצוץ, דהיה לו לשפוך המשקה תחלה, ומש"ה נקט רביעית שהוא דבר חשוב שדעתו של אדם עליו אבל אם נשאר מעט בשולי הכלי או דבוק בדפנות, אינו חוצץ, דכיון שאין דעתו של אדם ע"ז לא גזרו, וכן לרבא דטעמא דילמא חייס עלייהו גזרו דכל שהניח משקין בכלי ולא שפכן תחלה, פעמים דעתו עליהן ויש לגזור בהם דילמא חייס עלייהו, ואף לאביי י"ל דטעמיה דר"י שמא לא יטבילנו יפה, ולפ"ז אם נפל לתוכו רביעית משקין בלא ידיעתו אין לחוש.

בגמרא בזבחים שם, ומבואר בגמרא דמ"ר לאו מן מים בחרסן של זב כמ"ש תו' זבחים שם, לפ"ז ע"כ לגרוס ברישא רוקין כבגמרא שם, (והשיבוש בזה קרוב דהאותיות דומות וענין רוקן אינו ידוע ותיקנו משקין), דאל"כ היינו משקין היינו מ"ר דבתרוייהו רואין.

ולפ"ז ניחא הכל דברוקין אפי' ברואין לא נטהרין, דאע"פ שיש בדלי מעט רוק שאילו היה יין לא היה ניכר במים, מ"מ הוא חוצץ כיון שהוא עבה ואינו מתערב עם המים, ומ"ר רואין אותן כיון במים, וכמו שהוכיחו תו' בזבחים שם, ומי חטאת סגי ברובא, וכ"נ בתוספתא דקתני התם דין משקין ביין אדום ויין לבן, ולא קתני כאילו לא טבל, וש"מ דבמתני' מיירי ברוקין.

שם מ"ר רואין כו' לגר"ש קמ"ל דמ"ר כיון לבן וחלב ורואין כאילו הן מים, ולא הוי כמין בשאינו מינו, דאין רואין, ולא כמב"מ דסגי ברובא כמי חטאת.

לאביי בזבחים ע"ט א' מיירי מתני' בדלי טמא, ורוק חוצץ בכל גוונא כיון שהוא עבה וכמשנ"ת, ומ"ר רואין אותן כאילו הן יין אדום במים, ואם דיהה מראיהן בטלין ואינם חוצצין, ומי חטאת דהוו מין מים סגי ברוב, ולמ"ד מב"מ לא בטל אפי' כל שהוא חוצץ.

ולרבא מיירי מתני' בדלי שנטמא גבו במשקין ותוכו טהור, וכ"ז שהמשקין שבתוכו לא בטלו גזרינן שימנע מלהטבילו יפה כדי שלא יכנסו מים לתוכו ויבטלו המשקין, ונמצא דין הרוקין ומ"ר כדאביי, ובמי חטאת כיון שכבר נפסלו ברוב לא חייס עלייהו, ואע"פ שלא בטלו מ"מ לא חייצי.

בהא דאין טובלין במי חטאת

שם מלא מי חטאת עד שירכו כו' מבואר כאן דאין טובלין במי חטאת, ופרש"י והר"ש הואיל והן אב הטומאה וחשיבי משום קדושתיהו לא בטילי אלא ברובא, וכ"כ

והרמב"ם מפרש דאמי חטאת בלבד קאי כשיטפת לישנא דמתני', ותוספתא אמתני' קיימא ולא ארישא דיין אדום ולבן, ומצינו כע"ז בתוספתא, אבל קשה דהא במתני' מקילינן במי חטאת טפי ומה ראה ר"י להחמיר בהן, וגם לא משמע שהיה מושב ב"ד מיוחד על מי חטאת, אבל אי קאי אכולהו

משקין ניחא טפי, ונראה דהרמב"ם לשיטתו דגרס במ"ר כאילו הן מים, וא"כ ע"כ לא קאי ר"י על מ"ר וממילא אין לחדש דקאי אמשקין דרישא, אבל לגר"ש מתפרש כפשוטו דקאי אכולהו, וכנראה בתוספתא, ושמא ס"ל דמי חטאת דלא מינכרי החמירו טפי, או מפני שטומאתן חמורה לא בטלי.

סימן יג

באכל אוכלין טמאין פ"י מ"ז ח'

מדאורייתא לפר"ת, וקשה דא"כ אין לחוש כלל שישאר רביעית בפיו כשמכניס האוכלין בפיו, דמלא לוגמיו באדם בינוני הוי חצי רביעית, ואם יפתח פיו כשרביעית בתוכו ישפך הכל, (ועי' תוספתא שבר"ש טבו"י פ"ב מ"ב ובדוכתי טובא דמטמאין בכ"ש, ויש לדחות דהיינו מדרבנן).

ומכ"ז זה נראה דלא גזרו אלא באכילה חשובה, דמי שקובע עצמו לאוכלין טמאין יטמא, ולא מי שטועם מעט, דעל דרך קבע ראוי לגזור שקובע עצמו לאכילה ולשתי', דאז יש לגזור אכילה אגב שתי' ושתי' אגב אכילה, וגם אין ראוי לטמא אדם במשהו משקין, ובעינן דבר חשוב שנראה כגופו טמא, וכן באוכלין.

בתו' שבת י"ד א' בדברי ר"ת

ומה שהוכיח ר"ת מההיא דיומא פ' ב' דמשמע שהמקשן סבר דלר"פ טומאת גויה דאורייתא, והיכי ס"ד הכי הרי גזירת י"ח דבר ידועה, בפשוטו י"ל דאה"נ דהו"מ לאקשווי ליה, אלא דמקשה דידיה אדידיה, ועו"ק לפר"ת שהייתה גזירה נוספת שהאוכל כביצה נטמא גופו, הרי ראוי לפרש דרשא דר"פ על גזירה זו, כדמשמע קרא שגופו טמא ולא שרק נאסר באכילת תרומה, וא"כ דלפי האמת קאי ר"פ אגזירת י"ח דבר, דוחק לומר שהמקשן פירש דבריו על גזירה הראשונה בלבד, דהו"ל לגמרא לפרושי מידי בזה, וגם קשה איך ס"ד דמקשן דדרשא דר"פ לא נאמרה על טומאת גופו אלא שנפסל מלאכול בתרומה, - הא דתנן פ"ב מ"ב דאכל אוכלין טמאין כו' ספיקו טהור, משמע אפי' אכל כחצי פרס, וש"מ דלא

בחידוש דכל האוכלין מצטרפין ובטעם הגזירה

א. מקואות פ"י מ"ז כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס כו' החידוש דאע"פ שכשאוכל מעט מכל מין, אין כאן שיעור של סעודה חשובה, דנימא שאכל כ"כ אוכלין טמאין, וכן אם הטעם דשדי משקין דתרומה לתוך פיו חששו רק באכילה מרובה, ג"כ אין לחוש כן כשלא אכל הרבה ממין אחד, וקמ"ל דכולן מצטרפין.

פשטות הדברים דגזירה זו היא מי"ח דבר וכדמפרש טעמא שבת י"ד א' גזירה שמא יטמא משקה תרומה בזמן אכילתו, דזימנין דאכיל אוכלין טמאין ושקיל משקין דתרומה ושדי לפומיה, ופסיל להו, ויש לעיין הרי אינו מטמא אלא אחר שבלע האוכלין, ואילו הגזירה היא שמא ישתה בזמן שהאוכלין בפיו, ואז אינו מטמא עדיין, וי"ל שהבא לאכול אוכלין טמאין כיון שיוודע שגופו עתיד להטמאות הרי הוא מסית דעתו מן התרומה, ותו איכא למיחש דשדי משקין של תרומה לפיו.

והא דלא גזרו על האוכל כביצה פ"י בתו"י שם בשם ריב"א דאין מצוי שישתה בפחות מאכילה של שני ביצים, ובתו' לפר"ת פ"י שבכביצה נחסר בפיו, וקשה הרי גם לר"ת לא גזרו אלא על הבולע כביצה, וא"כ אכתי האוכל כביצה נחסר בפיו, וכיון דאפקיה מביצה אוקמה אשני ביצים, ואפשר דלר"ת המכניס כביצה לפיו ובלעה נטמא, ואין מדקדקין אם נשאר בין השיניים, וצ"ע דל"מ כן, - ועוד דאכתי רביעית במשקין ל"ל, ופי' ריב"א שם דפחות מרביעית אינו מטמא

חמירא אכילת ח"פ מבא רז"ר במים שאובין, דכולהו מ"ח דבר, ולפר"ת הול"ל דבגזירה קמייטא ספיקו טמא, כדין אב הטומאה מד"ס (דלדבריו קתני ע"ז נכנס למקדש חייב).

ועוד יש לדקדק דלפר"ת בגזירה קמייטא ראוי לומר שאם הקיאן טהור וכן לאחר שיעור עיכול, ול"מ כן כלל, וי"ל דלא פלוג מכיון שנטמא צריך טבילה, ועיקר החשש צ"ע, שהרי אחר שאכל תרומה רשאי לטמאות עצמו, וע"כ דמשבילען אין צריך משמרת, וא"כ מהיכי תיתי דבאוכל תרומה לבסוף צריך משמרת, ועוד שאין טבילה מועלת לאוכלין טמאין, ואם טבל הרי אוכל בתרומה מיד, אע"פ שהאוכלין הטמאין במעיו, ול"ק כ"כ דכולי האי לא גזרו.

ומה ששימשו כאן בלשון גויה, אפשר דהיינו כדי להבליט שאינו מטמא בגדים, ולהבדיל בין זה לאוכל נבילת העוף הטהור, ושאי"צ הערב שמש ככל הטמאים, ולכן שינו שמו מגוף לגויה, להודיע שזוהי טומאה אחרת.

מה שחששו באוכל אוכלין טמאין היינו כשיהיה כביצה בפיו, ומצוי הוא שאז נצרך למשקין, מיהו יש לדון שאם לועס האוכל הטמא עם משקה תרומה ונעשין גוף אחד, הר"ז ג"כ כמטמא תרומה מפני שמתבטלין המשקין לאוכל הטמא ונעשין כמוהו.

שם במשנה מצטרפין, היינו אפי' בזא"ז בשיעור כדי אכילת פרס, וכן במשקין שיעור שתיית הרביעית בכא"פ.

שם זה חומר בשותה כו'

שם זה חומר בשותה משקין טמאין מבמקוה שעשה בו שאר המשקין כמים, [וה"ה דטהור שנפלו עליו ג' לוגין משקין טהור, כדתניא בתוספתא סוף ג' ועיי"ש ועא"ר ובסוף המסכת גרסת הגר"א], כתב הר"ש דכולה

מתני' נשנית כאן משום האי סיפא, וצ"ע דהא ד"ז מבואר לעיל פ"ז מ"ב דנפל סאה משקין ומי פירות לא העלהו ולא פסלו, ואפשר דהכא מתפרש איפכא דהיה מקום לומר דמים כיון שהם טהורים בגוף אינם מטמאין את הגויה, שלא אמרו אלא בגוף שיש בו אוכלין ומשקין טמאין, ומים מששתה חצי רביעית כבר נטהרו ואין רביעית מים טמאים בגופו, ואעפ"כ עשו בו מים כשאר משקין, דלפי טעם הגזירה אין לחלק בין מים למשקין, ואפשר דהיה מקום לומר דמשקין שאין דרך לאכול עמהם לא גזרו, כמו שלא גזרו במקוה במשקין שיפסלו בג' לוגין.

מ"ח מפני שהן טהורין בגוף, ביאור הדברים, ובפ"ה הר"ש והרא"ש

ב. שם מ"ח אכל אוכלין טמאים כו' שתה מים טמאים טבל והקיאן טהורין מפני שהם טהורין בגוף, נראה דמפני שהם טהורין בגוף בא לומר שבחיבורן לגוף נטהרו, דזריעה בגוף האדם ג"כ מטהרת, דאם הכונה שנטהרין בטבילה, לא היה צ"ל כלום, דממילא מובן דטבל והקיאן טהורין מפני שנטהרו בטבילת הגוף, ועוד דנטהרין עם הגוף מיבעיא ליה, א"נ שנטהרין במקומן, וכן באוכלין ומשקין דרישא קמ"ל שאינם נטהרין בגוף, דאע"פ שכבר ידענו שאין להם טהרה במקוה, [שזה בכלל מ"ש שלא עשה במקוה משקין כמים וממתני' דמלא משקין, ולגרסת רוקין, עי' פ"ז מ"ב ג' ותוספתא שבר"ש טבוי" פ"ב מ"ב] מ"מ היה מקום לומר שנטהרין בגוף, ע"י שנתבטלו מתורת אוכל ומשקה, וכ"מ בתוספתא דהא דבעינן טבל דאל"כ היו נטמאין ממנו ביציאתם, [ודכוותה שנינו בתר הכי בטבעת טהורה הזה ושנה וטבל כדי שלא תטמא מן האדם], וכ"מ עוד בתוספתא שבר"ש טבוי" פ"ב מ"ב דקתני חומר במשקין [מבמים] שהמשקין אין להם טהרה מטומאתן ואין להם טהרה בגוף, וש"מ דתיתי מילי ניהו, וכמ"ש מרן זלה"ה בקמא ס"י סק"ה ונראה דמתני'

כזית בכא"פ, וא"צ למהר לאכול כולן בכא"פ, אבל אם יאכל כזית אחד בכא"פ, והשאר פחות מכזית בכל היום, אין ע"ז שם אכילה, [ויש להסתפק אם בעלמא במקום שצריך כביצה ג"כ הדין כן, או דבכל ענין מצטרף, כגון לענין נט"י בברכה], ונראה דמפרש דזהו מ"ש במתני' שם אכל אוכלין טמאין כו' ושהה כדי אכילת פרס לומר שיהא על כל כזית שם אכילה, מיהו בשתה רביעית יין ונכנס למקדש ע"כ בעינן כולו בכא"פ, ויש לחלק דהתם אם הקיא מה ששתה לא מיקרי ששתה רביעית, ואילו באוכלין טמאין משנטמא אינו נטהר בהקאתו, ואפי' הקיא כביצה הראשון קודם שאכל השני מסתברא דטמא, [אבל אם אכל אותה כביצה ב' פעמים מסתברא דלא נטמא, עי' חולין ק"ג ב' דבחלב כה"ג לוקה], ולא נתפרש מהו השיעור שמצרף האכילות אליבא דשמואל.

ונראה דהיינו באופן שניכר שזוהי סעודה אחת, דכיון שגזרו באכילת קבע דחצי פרס, כ"ז שזוהי סעודה אחת הרי קבע עצמו על חצי פרס אוכלין טמאין, וכן צ"ל בזבחים ע' א' דס"ד דנבבילת העוף הטהור מצטרף כזית ביותר מאכילת פרס, וצ"ע בגדר הדבר, דגבי טומאה ק"ק להתחשב בדעתו, דלא דמי לברכה דהיסח הדעת מחייב ברכה לעצמו ואפשר דכ"ז שעוסק בסעודה זו, אע"פ שאוכל דברים אחרים בינתיים מצטרפין, ובזה ניחא דקאמר אפי' כל היום כולו, דהיינו אי משכח"ל שתחשב סעודה אחת, וראיתי בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם דאחר שיעור עיכול לא מצטרפי, ואמנם כן דכמו לענין ברכה משנתעכל כבר בטלה אכילתו ואינו מברך עליה, ה"ה לענין צירוף, [אבל לא בעינן צירוף שיעור במעיו, שהרי גם כשהקיא מצטרפין], אבל אכתי אפשר שאם עוסק בסעודתו, אע"פ שהכזית הראשון נתעכל, מצטרפין, כיון שזוהי אכילה אחת.

דקתני טבל מפני שנטמא משום שותה משקין טמאין, לאשמועינן רבותא דאע"פ שיש במים אלו כדי לטמא גופו מ"מ הם נטהרין בגופו, ולא רצה לשנות בלא טבל וכגון ששתה פחות מרביעית, לפי שהיה צריך להאריך, ובתוספתא ג"כ מבואר דסתמא מתפרש שאכל ושתה שיעור המטמאו, וכן דקדק מרן זללה"ה מהתוספתא דקתני בבהמה שאינן טהורין בגוף, ומשמע אדם דומיא דבהמה שלא טבל וטהורין בגוף, וטעמא דבהמה שאני מפני שיכול לשחטה ולשתות המים, ולכן אין המים כזרועין ובטלין בגופה, משא"כ באדם, [ואולי דוקא בהמה טהורה], וכבר כ"כ הראב"ד פ"י מטו"א ה"ח ופי' כן גם דברי הרמב"ם וכ"ה בהרבה נוסחאות מפני שנטמאו במגעו ביציאתן, ואולי הגיה כן הרמב"ם ע"פ התוספתא, וחזר בו ממ"ש בפיה"מ, דגירסת הכ"מ אינה מובנת, דמה"ת נימא שטהרו ביציאתן.

והר"ש והרא"ש פ"י מתני' כפשטה מדקתני טבל, משמע דבלא טבל לא נטהרו, ולא פ"י שהטעם מפני שנטמאו ביציאתן, דהו"ל לאשמועינן רבותא כששתה פחות מרביעית, שאם הקיאן טהורין, א"ו טבל דוקא, אבל נראה דסתם אכל אוכלין טמאין כו' מתפרש בשיעור המטמאו, ולכן לא יכול לסתום שהם טהורין, וכ"נ בתוספתא דסתמא נטמאין בו ביציאתן, ואפשר דאם דוקא בשתה פחות מרביעית הו"ל לפרושי דאין דרך שתי' פחות מרביעית.

בסוגיא דכריתות אם צריך לאכול החצי פרס בכא"פ

ג. שם בר"ש מ"ז תניא בתוספתא כו' בכריתות מייתנין מהכא דצריך לאכול החצי פרס בכא"פ, ולאפוקי מרבנאי אמר שמואל דסגי שיאכל כל כזית בכא"פ ואפי' כל היום כולו, פ"י דכדי שיהא לזה שם אכילה בעינן אכילת

בגמ' שם שלא התירו לטבול לפחות מכשיעור

עוד בגמרא שם שלא התירו לטבול לפחות מכשיעור, שמא יחשוב שנטהר, ויש לעיין כיון שידוע שאינו נטהר למה טובל, ואם טובל לצורך אחר, מי יוכל למנעו מזה, ולהסוברים דמים טמאין נטהרין בטבילתו דוקא, עי' סק"ג, שייך לומר שטובל כדי לטהרם, אבל הכא באוכלין שאינם נטהרין מיירי, וצ"ל דאפי' אם טובל לצורך טומאה אחרת, מ"מ כיון שאוכל מיד בתוך כא"פ ניכר שכונתו ליטהר מן הראשון ואם דעתו להמשיך אכילתו לא יטבול באמצע, ומ"מ הדבר מחודש דכיון שידוע לצורך מה טובל, למה נחוש שיחשוב שנטהר, ויש להסתפק אם כבר אכל חצי פרס בכא"פ והפסיק שעה ועכשיו אכל פחות מחצי פרס אם מהניא טבילתו לאכילה השני', כיון שהוא כבר טמא מאוכלין טמאין, או"ד כיון שאין אכילה זו מצטרפת עם הראשונה, הרי הוא חוזר ונטמא כשישלים אכילתו, והכי מסתברא, מיהו ק"ק לאסרו לטבול בכה"ג, כיון שטבילתו מטהרתו לאכול בתרומה בינתיים, עד שישלים שיעור חצי פרס באוכלין טמאין, ואם

אכל חצי פרס וטבל והמשיך עוד פחות מחצי פרס בכא"פ של ראשון טהור.

והרמב"ם בפ"ח מאה"ט הי"א לא הביא דאסור לטבול, אלא דלא מהניא טבילה, ואפשר דמפרש הגמ' דלמה לא טיהרוהו בטבילה זו כשאכל פחות מכשיעור, ולא תצטרף אכילה שאח"כ לטמא, ומשני דלפי טעם הגזירה ראוי שיטמא באכילה שני' דאז חשיב כאוכל אוכלין טמאין.

שם התירו לעוברת כו' בגירסא פחות פחות מכשיעור

שם התירו לעוברת לאכול פחות מכשיעור אפי' טובא כו' בפשוטו פחות מכשיעור לכו"ע נמי שרי, וברמב"ם פ"ח מאה"ט הי"ב יש גרסאות פחות פחות מכשיעור, והיינו שרוצה לאכול כשיעור ומחלקת אכילתה פחות פחות מחצי פרס בכל שיעור של כא"פ, וזה באדם אחר אסור, כיון שזוהי הערמה דבאמת שייכא ביה גזירת הטומאה, אבל במעוברת התירו, שלא תצטרף לטבול ושיהיו מזונותי' מצוין לה, א"נ דחיישנן שתתאוו לאכול ותמנע עצמה מפני טורח הטבילה ותבא לידי סכנה.

סימן יד

ליקוטים

א"ה, הערות לפו"ר שנלמדו קודם לימוד המסכת

א. בדין הויה ע"י טהרה

ב. בפסול מים שאובין

**

א. בדין הויה ע"י טהרה

א. יש לעי' היכי ילפינן פסול מילוי מדין עשיית מעין ומקוה, הרי כל מילוי הוא ע"י אדם וכלי, ומגלן דההוי' עד הכלי לא תהא ע"י אדם, - יש לעי' למה המים שע"ג ידו ורגלו אינם כתלושין אף בלא הפסול של הוי', - שם ידו או רגלו כו' לא זו אף זו קתני, - שם דבר המק"ט פסולין, יש לעי' דילמא טהור ממעט רק דבר שכבר נטמא, - שם בביאור הפסוק והדרשא.

ב. שם אויר כלי ככלי דמי, פי' האויר שמעל הדפנות, יש לעי' למה יחשב ככלי, ובדין אויר שאין סופו לנוח, ואם נכנסו לתוך הדפנות ואין סופן לנוח מאי, - בביאור הא דחוזרין להכשרן, שם ודלמא בשותת, אין הכונה שידו בתוך חלל הדפנות, אלא שהמים נוסעין על ידו שתחתיתה מגעת עד גובה הדפנות, - שם כדי שיעברו המים לחבית תנן, וכיון דסתמא עוברין בקילוח לא הו"ל לתנא למיסתם שהם פסולין, - שם בדין שותתין בגובה ע"ג אויר הכלי.

**

בסוגיא דזבחים כ"ה ב'

א. זבחים כ"ה ב' תנן התם נתן ידו או רגלו כו' בגמ' מיייתנן עלה קרא דעשיית מעין ומקוה, ויש לעי' מגלן לדמות מילוי לעשיה, הרי כל מילוי מים הוא ע"י אדם בכלי, וא"כ י"ל שגם העברת המים לכלי ע"י דבר המק"ט כשר, ונראה דהא פשיטא שאם תלש מים בעלי אגוז ונתנן לכלי פסולין, ואפי' לא תלשן אדם לתוך העלין, וע"כ דהכא לא חשיבי כתלושין אע"פ שמקלחין ע"ג העלין התלושין, וא"כ נמצא שהחבית נתמלאה מהמעין המחובר, וכל השאלה היא אם המים האלו כשרין למעין, ונמצא שאין כאן דימוי של מילוי לעשיה, אלא כל הנדון הוא רק בעשיה, האם המים שע"ג ידו ורגלו או מיד

שיוצאין מידו ורגלו כשרין למעין, או דעשיית המעין במקום זה נעשית ע"י דבר המק"ט, וא"א להטביל מחטין סמוך לידו, וממילא כיון שא"א להטביל א"א למלאות מקום זה לחבית דנמצא שנתמלאה שלא מן המעין, (מיהו אם עברו באויר משהו אחר ידו חזרו להכשרן כדמוכח לקמן).

ויש לעי' למה באמת אין המים כתלושין כשעוברין ע"ג העלין וע"ג ידו ורגלו, וי"ל מפני שאינם נכנסין לתוכן, אלא עוברין על גביהן, ובכה"ג מהני החיבור למעין שלא יחשבו כתלושין, ולפ"ז אם יניח ידו באופן שיכנסו לתוך כפו כבתוך כלי קיבול יחשבו כתלושין, אלא שבדרך כלל ירבו הזוחלין על מה שבתוך כף ידו.

דפנות החבית כנגד תוכה, ויש להבין למה באמת האויר ככלי, וי"ל דכמו בחצר כל האויר שע"ג החצר שייך לרשות חצר זו, שהאויר אינו מקום בפ"ע והוא מתבטל למקום שתחתיו, ובכה"ג שהמים סופן לנוח במקום זה הרי הם כבר שייכים לרשות הכלי, וסגי ברשות הכלי לקדש המים, ואמנם אם המים אין סופן לנוח כאן רק עוברים מע"ג אויר הכלי אינם מתקדשים, כיון שאינם מתבטלים לרשותו של הכלי.

ואם נכנסו המים בתוך דפנות הכלי וסופן לנוח ודאי שפיר דמי, אבל באין סופן לנוח אף בתוך אויר הדפנות י"ל דלא מהני, עכ"פ כשהחסרון בטיב הכניסה, וכענין שמספק"ל מנחות י"א א' בהדביק קומץ לדפנות בתוך הכלי אי מהני, כיון שאינו עתיד לנוח מכח כניסה זו, ועי' בסוגיא לעיל ולע"כ.

והנה מבואר בגמ' שאם אויר כלי לאו ככלי הרי המים כשרין אע"פ שהגיעו לכאן ע"י דבר המק"ט, דכיון שיצאו לאויר חזרו להכשרן, וש"מ דהוי' ע"י דבר המק"ט אינה קובעת פסול במים, אלא שההוי' הזו פסולה, ומשבטלה ההוי' חזרו להכשרן, ולענין זה קיל הוי' משאיבה, שמים שנכנסו בכלי נעשו תלושין וראוין לקבל טומאה, ואינם חוזרין להכשרן באויר, אבל בהוי' ע"י דבר המק"ט עדיין המים מחוברין ואינם מק"ט כדחזינן בעלי קנים שהמים נחשבין כמעין לכל דבר, וה"ה בדבר המק"ט שהם עדיין מים חיים אלא שהמקום שנתהווה עי"ז פסול להטביל בו, מיהו אם כל חיות המעין נפסקה, שהוא כבר התחיל לנטף, ורק ע"י מקל או קנה נשאר משוך כמעין, בזה י"ל שאינו חוזר להכשרו דחשיב כל ההוי' ע"י דבר המק"ט, עי' מקואות פ"ה מ"ה ולע"כ.

שם ודילמא בשותת, אין לפרש שהכניס ידו בשיפוע לתוך חלל הכלי, דא"כ א"צ לאוקומה בשותת, דאף בקילוח פסול כה"ג,

שם ידו או רגלו או עלי ירקות לא זו אף זו קתני, ידו חשיבא טפי כקיבול לבטל המעין ואפי' רגלו שאינה יכולה לקבל, ואפי' ירקות דבטלי טפי לקרקע מאדם, ובסיפא קתני עלי קנים שהם ארוכין ודרך להמשיך עליהם, וגם ראויין לאכילה קצת עי' יומא פ"א ב' ואפ"ה כשר, ועלי אגוזים משום דכך הי' מעשה דר' צדוק, ואולי זו כונת ר"י דמעדותו של ר"צ נשנית משנה זו, דאל"כ לא הי' נוקט עלי אגוזים שאין רגילות להמשיך עליהם.

שם זה הכלל דבר המק"ט פסולין, יש לעי' דילמא ממעט מטהור רק טמא ממש, וי"ל דבבור לא איצטריך למעוטי טמא כיון שהמים תלושין והם עצמן נטמאין, ולא איצטריך קרא אלא למים טהורין ואעפ"כ הם פסולין, ודכוותה מפרשין במעין, מיהו ד"ז אינו פשוט דאע"פ שהמי גשמים אינם מחוברין למעין ולמקוה, מ"מ אינם מק"ט כיון שאינו רוצה לתלשם, ושמא י"ל לאידך גיסא דכיון שבלא"ה אין המים נטמאין א"כ למאי הלכתא הצריכה תורה הוי' על ידי טהרה, ע"כ כדי שלא יהא על דבר שיכולין להטמא, א"כ גם אם הכלי יכול ליטמא ג"כ אין זה בכלל יהי' טהור.

שם ובור מקוה מים אם מתפרש מקוה מים רק על בור, שנאספו בו המים, י"ל דהיינו משום דבור צריך מ' סאה, ומעין מטהור בכל שהוא, מיהו בלא"ה ניחא דמעין ידוע שפירושו נביעת מים, אבל בור לחוד לא משמע שיש בו מים, והומ"ל מעין ומקוה מים, ועתו"כ בכ"ז ולע"כ.

שם יהי' טהור הוייתן ע"י טהרה תהא, דהול"ל הוא טהור או הם טהורים, ואין שייך כאן לשון עתיד, ואפשר דכל התיבה מיותרת.

בענין אויר כלי ככלי

ב. שם ארחב"א אר"י זאת אומרת אויר כלי ככלי דמי, לפרש"י היינו האויר שמעל

לשון שמוכיח שהמעין אינו מקלח כדרכו, וסתם לשון העברה מתפרש שהמים מקלחין, ולא יתכן לשנות כן אם בדרך הרגיל אין הדין אמת והמים כשרין, והול"ל כדי שיבאו או שיכנסו.

יש להסתפק בשותתין מידו לכלי אבל יש הפסק אויר בגובה מהיד לכלי אם בכה"ג נכשרין המים, או"ד כיון ששותתין כבר בטל המעין ואינו חוזר להכשרו בשתיתה זו, מיהו אם שותתין מעלי קנים ואגוזים מסתברא דכשרין אע"פ שאין אויר כלי ככלי ולא אמרינן שלא באו מן המעין לכלי, ועי' בסוגיא לעיל, ולע"כ.

אח"כ ראיתי שכבר נתבאר כל עיקרי הדברים הנ"ל בספר אמו"ר (שליט"א) זללה"ה למקואות ס"א סק"א.

א"ו פשיטא לי' לר"ז דכדי שיעברו המים לחבית היינו שיכנסו מעצמן לחבית ואין ידו בתוך חלל החבית, אלא דסבר לאוקומה בשותתין מידו לחבית שאין הפסק אויר, כגון שידו מונחת על דופן החבית ככיסוי על מקצתה והמים זוחלין על ידו ומסוף ידו נוטפין לחבית, והרי תחתית ידו מגעת עד תחת חלל הכלי, ונמצא שאין שום הפסק אויר מידו לחלל הכלי, אבל אם המים מקלחין אינם נזחלין לטפטף מידו לכונן הכלי אלא ממשיכין מעט ואח"כ נופלין לכלי, ובאותו מעט הם נכשרין.

שם כדי שיעברו מים לחבית תנן, פרש"י והעברה בקילוח משמע, (ועי' ר"ה ל"ג ב' דילפינן מוהעברת שופר פשוטה לפני), פי' דאם איתא דרק בשתיתה פסול, הו"ל למנקט

בפסול מים שאובין

בענין דעת בשאיבה בכלי

א. שבת ט"ז ב' דתנן המניח כלים תחת הצינור לקבל בהן מי גשמים כו' יש לברר אם פסול שאובין בכלי, כדין הכשר וקבלת טומאה, וכל שנשאב באופן שמקבל טומאה דינו כשאובין, או"ד בשאובין נוסף דין דבעינן יד האדם בשאיבה ולא סגי בניחותא לתלשן, ולכאורה ה' נראה דכל שאיבה בכלי שמחשיבה המים כתלושין לקבל טומאה מחשיבתן לשאובין, שהרי תלישתן לתוך הכלי היא הגורמת שיוכלו לקבל טומאה, וכיון שאין חסרון בשלימות של השאיבה לכלי, צריך ראי' דלשאובין דמקוה לא סגי בזה, ולפ"ז נפרש מתני' דאחר שנתמלאו המים בכלים משנודע לו שוב אינו רוצה בתלישתן וניחא לי' שירדו למקוה, ולכן אינם מקבלין טומאה מכח ניחותא דהשתא, ודיינינן רק מכח הנחתו בתחלה, דאי ניחא לי' השתא שיהיו בכלי הרי

לענין קבלת טומאה סגי ביותר דומיא דכי יתן דניחא לי' כדאמר ב"מ כ"ב א'.

אב"י מצינו הרבה אופנים שהמים בדין תלושין לענין טומאה ולא לענין פסול שאובין, כגון המניח טבלא תחת הצינור כדתנן מקואות פ"ד מ"ב דבזקפה לידוח אינה פוסלת את המקוה ובמכשירין פ"ד מ"ג תנן דבשביל שתודח הרי"ז בכי יותן, וכן שנינו בפ"ז מ"ו דכר וכסת מטבילין ומעלה אותן דרך שוליהן, וודאי דהמים מקבלין טומאה משנתלשו לרצון, וכן בשק וקופה פ"ו מ"ה היו נתונים תחת הצינור אינם פוסלים את המקוה אע"פ שהמים שנבלעו בהם כתלושין, שאפי' המים שבחבל הדלי ובידי האדם כשמכבס חשיבי תלושין לרצון כדתנן מכשירין פ"ב מ"א ה', ועי"ש עוד בפ"ה שהמים שע"ג הטובל והנתזין בידיו ועי' אבן בכי יותן, ולעומת זה מצינו פסול שאובין בתולש הטיט בידיו בפ"ב מ"ו, שוב

אבנים משמע דעד השתא במק"ט מיירי, וכ"ה פשטות הדברים דלא מיירי במניח כלי גדול כ"כ, ועוד דשל מתכת ושל חרס מק"ט אף גדולים, וכן קטנים בכל הכלים חוץ משל חרס, ולכן מיושב טפי כפרש"י.

במתני' בדין שוכח

ג. שם אחד המניח ואחד השוכח, הלשון משונה קצת דפתח במניח וחזר ואמר אחד המניח, הול"ל בש"א אף השוכח וב"ה מטהרין בשוכח, ונראה דבלשון זה רמז התנא מה שפירשו בגמ', דלשון אחד זה ואחד זה מתפרש ששניהם שוין, והיינו משום דכו"ע מודו דשוכח בזמן קישור עבים כמניח דמי, ושפיר אמרי ב"ש דזו"ז שוין, דאע"פ שאינו מתכוין כמתכוין דמי, וב"ה מודו בזה, אלא שב"ש לא חילקו אע"פ שחזרו ונתפזרו העבים, וב"ה מטהרים באחד מאופני השוכח, ומשו"ה אמרו בשוכח ולא כל שוכח, דתיבת בשוכח מיותרת, נמצא לפ"ז דמתני' מתפרשת אחד המניח ואחד השוכח לכו"ע, ואפי' נתפזרו העבים כדברי ב"ש, ובזה ב"ה מטהרים, ומיירי בשוכח דומיא דמניח, אבל שוכח בזמן פיזור עבים אינו בכלל מתני'.

שם ואחד השוכח, יש לברר שוכח מהו, והנה הדבר פשוט שהשוכח כלים תחת הצנור אין כונתו כדי שיתמלאו, דאיך אפשר לומר ששכחם שם אם כונתו ורצונו בחיוב שיהיו שם, וא"כ יש לנו לדון רק אם מלבד זה שאינו מכוין, בעינן גם שישכח נתינתם שם, ולכאורה זה מיותר דכיון שמתחלה לא נתן ע"מ כן, לאיזה צורך יש לנו לומר שגם ישכח שהם שם, ולכן יש לפרש דשוכח נאמר על כונת הנחה בלא מתכוין, ואין לו שום רצון חיובי שיהיו מונחין תחת הצנור, ונקרא שוכח מפני שאין דרך להשאיר כליו בחוץ והניחם לפי שעה ושכח או נאנס מלהכניסם, וכע"ז מתפרש במעות שעל הכר לק' קמ"ב ב' ל"ש, אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס כו',

הראוני בתוספתא פ"ד ה"א טבלא שנתנה תחת הצנור להדיח וכן כלים שנתן תחת הצנור להדיח ראשונים ראשונים הוכשרו לקבל טומאה שלמו מ' סאה הרי אלו כשרין, הרי בהדיא דאע"פ שהוכשרו כשרין למקוה, ואע"פ שנתלשו ע"י הכלים כשהדיחו אותם.

והפ"ז כלים שהונחו שלא מדעת אדם ונתמלאו מים וניחא ל' במילואם עדיין כשרים הם למקוה, אבל אם הניחם אדם שיתמלאו תו לא חשיבי כמעין בידי שמים, כיון שתלשן אדם.

ועדיין יש לשאול בנתן כלי תחת הצנור ואח"כ ירדו גשמים הרי כל המעשה מתייחס לשמים, דהנחת הכלי בדליכא מים אין ע"ז שם מילאוי כלל, כמו אחד הביא את העצים ואחד הביא את האור שרק השני חייב, וצ"ל דסגי בהשתתפות מסוימת ע"י מעשה, דנהי דלא סגי בניחא ל', אבל במעשה כל דהו סגי.

שם לקבל בהן מי גשמים, תיבות אלו ליתא במשנה, והוסיפו בגמ' לבאר, וזה מצוי בגמ' במשניות וברייתות של טהרות וזרעים שאינן ידועות.

במתני' אחד כלים גדולים כו'

ב. שם אחד כלים גדולים כו', לכאורה כל הני אשמועינן בעיקר דין שאובין, ואין חידוש מיוחד תחת הצנור, (ואם טעמא דשאובין גזירה שמא יטבול בהם, א"כ הפשוט יותר הוא לגזור בכלים שמחזיקין מ' סאה, כמ"ש תו'), ואפשר דכששואב בידים פשיטא דכל הכלים בכלל, שהרי אף בתולש טיט חשיבי שאובין, אבל כאן שהשאיבה מפני הכלי בלבד, [ובשק וקופה וכלים להדיח אע"פ שנתכוין שירדו המים ויתלשו ע"ג כשרין], כאן ראה התנא להשמיענו דכל הכלים פוסלין.

בתו' פירשו כלים גדולים וקטנים שאינם מק"ט, אבל לשון המשנה ואפי' כלי

וכ"ז בשוכה אבל במניח ע"מ למלאות לכאורה הדבר פשוט דאין מגרע פיזור העבים, שהרי הוא חושב שירדו גשמים וע"מ כן נתן, ולא מיירו בגמ' אלא במאי דפליגי.

וקרוב הדבר דאי שאיבה דאורייתא, מ"מ הנחת כלי לחוד לא חשיבא מעשה מדאורייתא.

לשון רש"י משמע דמניח דמתני' היינו בקישור עבים, ואם הניח בפיזור עבים אע"פ שדעתו למילאוי כיון דלא מוכחא כונתו אין כאן מעשה אלא כונה, ושוכה היינו כשנתפזרו בינתיים, אבל שכחת הלב לאו כלום היא, ומפרש הכל מודים דזהו ביאור הדין ששינו במתני' דהכל מודים, והדברים צ"ע דבפשוטו כל המימרא אשוכה, אבל במניח במתכוין אפי' נתנו בימות החמה ע"מ שישאר בימות הגשמים לא בטלה מחשבתו שהרי לכך נתכוין מתחלה, ולא אמרינן מוכחא מילתא אלא כשאין כונתו לכך, ומ"מ מעשהו מוכיח כן.

בדין נתן סאה ונטל סאה

יבמות פ"ב ב' בדרבנן לא בעינן ריבויא, יש לעי' מה סברא יש בדבר לחדש דבדרבנן במע"מ סגי, הרי בעלמא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ואפשר דמחצה על מחצה הו"ל כספק מי העיקר, וכמו שספק דרבנן לקולא ה"ה מע"מ, א"נ כיון דבמע"מ הדבר שקול, די בהכרע כל דהו לקבוע מי העיקר, וכיון דמדאורייתא הכל מותר, יש יתרון לכשר על הפסול להכריע בכה"ג.

שם נתן סאה ונטל סאה כשר, בפשוטו נראה שאם הוסיף למקוה מ"א סאה מי פירות פסולה, דהשתא הו"ל מ"פ עיקר ואין טבילה במ"פ, הגע עצמך הרי שנתן רביעית מים כשרים והוסיף עליהם מ' סאה מי פירות וכי שייך לחשבה מקוה, וכיון דלא מהני קמא קמא בטל להכשירה בכה"ג, ה"ה כשנשארו בה מ"ס מים.

דהיינו שאינו מניח על הכר דוקא ואילו ידע קודם שבת ה' נוטלן, כיון שאין לו ענין שיהיו שם, ואינו רוצה שיהיו בסיס, אבל אי לאו שבת לא ה' ממחר ליטלם, שאין לו ענין שדוקא לא יהיו שם.

בסוגיא דשבת, הכל מודים כו'

ד. שם הכל מודים כשהניחם בשעת קישור עבים טמאים, יש להבין מ"ט, הרי באמת לא נתנם ע"מ שיתמלאו, ומה בכך שיודע שמסתמא יתמלאו, וי"ל דכיון שיודע שבמעשה זה הוא גורם שיתמלאו הרי בהכרח המעשה מתייחס אליו וכאוחז כלי בידו בזמן הגשמים ובאמת אין דעתו על המלאוי, דודאי חשיב שנתמלא ע"י אדם דמעשה שמתייחס בודאי לאדם, הרי"ז כפסיק רישא שבהכרח מתייחס לאדם, וה"נ כשמניח בזמן הקישור חשבינן ל' כממלא.

ומה שאמרו בגמ' בטלה מחשבתו אין הכונה מחשבת רצונו למלאוי, אלא זה שהוא יודע שמעשה זה נחשב מילאוי, זה נקרא מחשבתו, שע"כ יודע במחשבתו שזהו המעשה שהוא עושה בהנחה זו, משא"כ בשעת פיזור עבים שהרי חושב שעד שיתקשרו העבים, כבר יכניסם לביתו, ונמצא שאין במעשה התייחסות דעת לענין המלאוי, וכן מתפרש לשון שוכה שזה שהשאיר הכלים בזמן הגשמים לא ה' הדבר מוחלט בזמן הנחתו, אלא שאגלגל מילתא שנשארו משום שכחה או עצלות.

שם מ"ס בטלה מחשבתו, יש לעי' הרי ב"ש ג"כ מודים בחצר שבטלה מחשבתו, וכיון דמודים דבשעת פיזור עבים ליכא מחשבה, ומודים לסברת בטלה מחשבתו, א"כ מ"ט פליגי בתחת הצינור, וי"ל דהא דחשבינן ל' בחצר בשעת קישור עבים כמתכוין, מחשבה קלישתא היא כיון שהמילאוי מועט, וגם אין כונתו לצורכו בזה, ולכן מתבטלת לכו"ע בזמן הפיזור, משא"כ תחת הצינור שהוא מילאוי חשוב, ולא בטלה הנחתו ע"י פיזור שאח"כ.

דמע"מ כשר למחטין וצינורות, אכתי אם ברוב פסול, הו"ל נדון דאוריתא.

עצם הדין שנקטו תו' דמע"מ טובלין בו מחטין וצינורות, וה"ה מקוה שיש בו מ"ס מים ומ"ס מ"פ טובלין בו, צ"ב, שהרי הוא טובל בדבר שהוא כספק מבוטל, והגע עצמך הרי שהי' מצוה לטבול כל גופו במים וגם ביין, האם נימא דמי שטובל במחצה מים ומחצה יין קיים שתי המצוות בב"א, וזה מוכיח שהר"ז כטבל חציו במים וחציו ביין, וצ"ע.

בדין כל המשלים למי מקוה

זבחים כ"ב א' אר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור, לרביעית אינו משלים, פרש"י הטעם דלא חשיבא שיעור זוטרא דרביעית לבטולינהו, (ואין לפרש הטעם משום דבעינן לכל הפחות שיעור מקוה של רביעית לבטל, דהא הכא מיירי ביש רביעית ואפ"ה לא מהני לבטל), ויש להסתפק אם ר"ל מדאוריתא קאמר או מדרבנן, ונראין הדברים דמדרבנן קאמר דלא מצינו מדאוריתא שיעור חשיבות לד' רביעיות (או יותר או פחות כשיעור ד' כהנים), ואם איתא דרביעית לא מבטל ה"ה שיעור ד' כהנים דכיור, ועוד דבדקדח ממנו רביעית כשר, ש"מ שבדין רביעית ג"כ מהני ביטול, ולא מסתבר לחלק בדאוריתא אם קדם הביטול, ובכיור גופי' ג"כ נוטל ידיו מתערובת, וש"מ שאין החסרון בזה שחלק מידיו נוטל במי פירות, אבל מדרבנן שפיר החמירו דבשיעור מועט אין ניכר הביטול.

ברש"י ותו' פי' דר"ל לענין נט"י קאמר, ונראה דמודו דר"ל לענין טבילה נמי קאמר, דאם איתא דלטבילה אף ברביעית בטל, לא הי' מקום לחדש דבנט"י לא בטל, ועוד דבדר"פ מבואר דאף לטבילה מהני, ולפ"ז קשה לומר דר"ל מיירי לענין הדרבנן ולא לענין הדאוריתא, שהרי מן הראוי שיקבע

והרמב"ן כתב דאפשר דכל שלא נשתנו בחזותא אפי' רוב מ"פ כשרה, ולא נתפרש מ"ט, ונראה דכשאין במקוה כ' סאה מים כשרים אף להרמב"ן פסול מדאוריתא, אבל כשיש כ' סאה ס"ל דלא נתבטלו כ"ז שנשארו בחזותא דמים, כמו שמצינו בדם שנתערב במים דאזלינן בתר חזותא להכשירו אע"פ שהוא מיעוט, אבל לשונו ז"ל ל"מ כן, וצ"ע.

שם ואריב"ש א"ר אר"י עד רובו, יש לעי' מאי קמ"ל, הרי לפמשנ"ת לעיל אף אם לא נטלו כלום מהמקוה, אלא שהוסיפו מ"א סאה מ"פ דהו"ל רובו, ג"כ פסול, ודברי ר"י משמע שיש בזה חידוש בגונא דמשנתנו דתנן ונטל, ולפמש"פ בתו"י דכשנוטל י"ט סאה עדיין יש הרבה יותר מרוב מים כשרים לפי שיוצאין מעט מ"פ עמהם כל פעם, ניהא, דר"י קמ"ל דמדרבנן לא שרינן להוציא רוב משיעור מי המקוה, אם משום גזירה או דחיישינן שמא יוציא רוב המים, ובכה"ג החשש מדרבנן, ואעפ"כ הצריך ר"י שישאר רובו, והיינו דפרכינן בגמ'.

ל'ישני דר"י עד רובו מתפרש עד כמה יוכל ליטול ממנו עד רובו של המקוה, והיינו דמותר להוציא רק י"ט סאה (כ' פחות משהו), ואין לפרש עד שישתייר שם רוב מים כשרים, דרובו מתפרש רוב הכמות שבמקוה, אבל אם כונתו לחשבון, הול"ל ובלבד שישאר בה רוב מים, אבל בלשון עד רובו יש שיעור מוחלט על מנין הסאין שנוטל ממנה, שהוא מתייחס לכמות ולא לאיכות.

לכאורה נראה שאם רובו מ"פ פסול מדאוריתא ומחצה על מחצה כשר, חשיב ריבויא בדאוריתא, דכיון שהשיעור מצומצם ודאי יש להצריך מדרבנן רוב לאידך גיסא ולא לסמוך שיש כאן מחצה על מחצה מצומצם, ולא חשיב דרבנן אלא כשגם אם יהא רוב לא יעבור איסור דאוריתא, ולפ"ז צ"ע מ"ש תו'

ביטול אתינן עלה אין חסרון ברביעית שלא ישרים, ואמנם מצינו דא"א לעשות מקוה מטיט הנרוק לחוד כדתנן שאין מטבילין בטיט מן הצד וכש"כ כשכולו טיט, מ"מ כיון דהשלמתו לאו מדין ביטול אין לחלק ברביעית שלא ישרים, תדע דבקדח ונטל מהמקוה רביעית אר"פ דכשר, ואטו יש עדיפות אם יקח מהמקוה גם מעט טיט הנרוק שניכר לעצמו.

שם ואי אין פרה שוחה ושותה ממנו אפי' למקוה נמי אין משלים, בחדושי הגר"א על מקואות סופ"ג כתב על גמ' זו דוקא משלים אבל יש מ' סאה במים ודאי טובלין, והיינו דהמים מצטרפין ואין הטיט מפסיקן, אבל לפו"ר הדברים מחודשים דלכאורה נראה שטיט עבה אע"פ שיש בו מים טופחין מ' סאה הרי הם מתבטלין לטיט ואין ע"ז שם מים, וצ"ל באופן שהמים ניכרין טפי, וצ"ע ובירור.

שם אלא למעוטי יבחושין אדומין אפי' בעיניהו נמי, יש לעי' מאי ס"ד דיבחושין משלימין בלבד, הרי אין מקור אלא מדרשב"ג, ובאותו מקור שמבואר דמשלימין מבואר דאפי' בעיניהו, ואם נימא דידע תלמודא דלרביעית אינם משלימין נחא דס"ד דהיינו דקאמר ר"ל, והקשו ע"ז דמ"מ אין זה בכלל דברי ר"ל כיון דאיהו משלימין קאמר, אבל לא הקשו דא"כ לרביעית נמי, ויעו' לשון המשנה ידים פ"ב מ"א רשב"ג אומר כל שהוא מברייט המים טהור, ומשמע לכאורה דאינו כמים ממש לנטילה, מיהו לשון זה שנינו גם בפ"ו דמקואות גבי שפופרת הנוד, וא"כ יש לנקוט שדינן לכל דבר כמים, והו"מ למיפרך א"כ לרביעית נמי, והכל בכלל הקושיא.

ומ"מ הדברים מחודשים לחשוב נגיעה ביבחושין ודגים כנט"י וטבילה, ואם נימא דמי מקוה שקפאו בנקב של שפופרת הנוד אינם מחברין המקואות, ואין נוטלין

דבריו על הדאורייתא, ועוד דאפשר שאם הי' הנדון רק מדרבנן אפשר שלא היו גוזרים, ורק לבתר דפסלו מדרבנן בטבילת מחטין, העבירו ד"ז גם לענין נט"י, ועוד דנט"י דגם שאר ז' משקין כשרים אין הגזירה קרובה כ"כ, ולכן נראה דכונת תו' רק לומר דכיון שסתם בדבריו לשון רביעית ש"מ דמיירי גם במה שנוגע למעשה בנט"י, ור"פ נקט מטבילין מחטין לרבותא דבדאורייתא נמי כשר, ור"ל סתם דבריו לרבותא דבדרבנן נמי פסול.

יש להסתפק במ"ש ר"ל דרביעית שיעור זוטרא הוא, כמה השיעור דמהני, דלא מסתבר שדוקא כדי קיו"ר של ד' כהנים מהני, ופחות מזה זוטא מיקרי, ואפשר דכל שנשאר בתערובת רביעית מים שפיר דמי, עד רובא כמו במקוה גופי', והכי משמע דדוקא מפני שנטל סאה דיינינן לפסול, אבל כ"ז שיש מ' סאה פשיטא דכשר, וה"נ כ"ז שיש רביעית, וכ"נ ברמב"ם סוף ה' מקואות, וכן ברש"י פי' כגון שנטל כנגדם.

שם ה"ד אי דפרה שוחה ושותה ממנו אפי' לרביעית נמי כו', יש לעי' מאי בעי ה"ד, הרי ר"ל אמר בפירוש דדבר שרק משלים למקוה ואין עושין ממנו מקוה, אינו משלים לרביעית, וא"כ ממילא מובן שאם נתכוין לטיט הנרוק הרי"ז מדובר באופן שרק משלים למקוה, ויתפרש לכל תנא כדאית ל', ועו"ק מאי פריך בפשיטות אפי' לרביעית נמי, כיון דנקטינן שאין טיט הנרוק כשר לעשות ממנו בלבד מקוה, ממילא מובן ג"כ די"ל שאינו משלים לרביעית, ונראה דטיט הנרוק שנתנו בתחלה ונתן ע"ג מים ג"כ מצטרף למקוה, וא"כ משכח"ל בטיט הנרוק גופי' שיהא פחות מרביעית מים ואפ"ה יצטרף, ולכן לא שייך לומר שברביעית אינו מצטרף, שהרי גם במקוה שאין בה רביעית מים ונתן בה טיט הנרוק הרי הוא מצטרף להשלים למקוה, ועוד העיר ה"ר יוסף נ"י שאף כשהטיט ניכר לעצמו הרי הוא משלים למקוה וכיון דלאו מתורת

בדין שינוי מראה שפוסל במקוה

שינוי מראה שפוסל את המקוה כתוב בשם הרשב"ד שהוא מדרבנן, וה"נ מסתברא שאם בעינן מראה מים מדאורייתא אין לחלק אם נשתנו מחמת משקה או מחמת סלי זיתים וענבים או צבע, וכ"מ ממ"ש בשו"ע סכ"ח בשם הרשב"א דמעין שנשתנו מראיו כשר, וכמ"ק מדמהני ממלא בכתף להחזיר מראהו, ולא אמרינן דהשתא אין כאן מקוה להכשיר השאובין, ונתעוררתי לזה, אף דיש לדחות שכשיחזרו מראהן נמצא ממילא שהמים הכשרים שמעיקרא חזרו למקומן, ולא נתחדש בהם דבר, מ"מ אם הי' פסול מדאורייתא לא הי' ראוי להתיר הכשר שאובין והוי' ע"י אדם במקוה פסול, אבל בפסול דרבנן שפיר הקילו.

ויש לתמוה לפ"ז במ"ש הרמב"ן יבמות פ"ב ב' דבנפל יין למים אמרינן קמא קמא בטל אפי' ברוב עד שישתנו מראהן למראה היין, ומנלן שיעור זה במקוה, אם לא מצאנו מדאורייתא שמראה קובע, וגם פשטות דברי הרמב"ן שהפסול מדאורייתא, עכ"פ בכה"ג שיש כבר רוב מי פירות.

בשבת קמ"ד ב' משמע לכאורה דפליגי אמוראי אם דין שינוי מראה שפוסל הוא דוקא ע"י משקין שהם בדין משקה לכל התורה או דכל נזול שאין עושין ממנו מקוה לכתחלה פוסל בשינוי מראה, וכו"ע מודו שדבר גוש שנמחה במים אינו פוסל כיון שאינו ראוי לטבילה, ולא אתו למימר שטובלין בו, אבל נזול שנתערב ויש במים מראה המשקה הזה חיישינן שיאמרו שטובלין גם במשקה כזה, או"ד רק משקה שהוא בדין משקה גזרו, אבל אוכל שנימוח או נסחט אע"פ שנעשה נזול לא גזרינן שיאמרו שמותר לטבול בו.

ולפ"ז נראה דשכר אינו פוסל בשינוי מראה, כיון שנתערב בו רק טעם מדבר גוש כגון שעורים או תמרים, ואפי' אם מתערב

לידים במים שקפאו, כדמסתבר שאינם מועילים לתיקון נט"י, לפ"ז נוכל לומר שיבחושינן ודג שלא נימוחו במים שקפאו דמו, ומ"מ ארשב"ג שאינם ממעטין בשפופרת הנוד, והם נטהרין במים שניים, שגם מים שקפאו מסתברא שדינם כן, וניחא בזה שאין נוטלין ואין טובלין אלא כשנימוחו בתכונת מים, וכן פרש"י בעינו של דג שנימוח.

שם ואריב"ש אר"א אר"י עד רובו, יש לעי' למאי איצטריך לאתויי הא דר"י, ואם נימא דטיט הנרוק ברובו ג"כ כשר, י"ל דקמ"ל דהכא מדין ביטול אתינן עלה ולכן ברביעית לא בטלי, אבל אם בטיט הנרוק ג"כ עד רובו דוקא, א"כ אין ענין להדגיש כאן כן, וי"ל דבטיט דרובו פסול היינו בניכר בפ"ע, שאם נתערב במים הרי צריך למדוד התערובת ולראות כל המים באיזה סמיכות הם, ואם הם כמים עכורים, באמת תתכשר כולה, אבל כאן נתחדש דאע"פ שבטלו ואינם ניכרין לא שרינן אלא עד רובו, וש"מ שמדין ביטול אתינן עלה.

ואפשר דבכיוור אפי' פחות מרוב פסול אם נעשו מימיו כיון מזוג, ותלוי לפי המשקין שנתערבו, דמלבד פסול רוב יש גם פסול מזוג ולא מהני ביטול להפוך המציאות שלא יהא כמזוג, ולפ"ז ניחא קושית תו'.

שם אר"פ אם קדח בו רביעית כו' הואיל ומהכשירא דמקוה אתיא, יעוי' בתוד"ה קודח, וביאור הדברים שאם נטל רביעית מים ממקוה שנתערבו בו מי פירות נותן סאה ונטל סאה, הרי מים אלו כשרין לנט"י, ואפי' למקוה דאורייתא לכלים, דהחסרון ברביעית מפני שלא בטלו וכאן כבר בטלו במקוה, ומסתברא דלנט"י אף בביטול דשיעור מי כיוור סגי, אבל למקוה אפשר דגרע, ומסתברא להקל כיון שהפסול מדרבנן, וצ"ע כיון דלא מצינו הכשר זה אלא אחר שיש מ' סאה, ולע"כ.

יש לעי' מה ראו חז"ל להקל בג' לוגין מים שנכשרין ע"י מראה יין, הרי מדאוריתא לא מצינו הכשר לדבר ע"י שינוי מראה, כגון מקוה שנפלו לתוכו כ"א סאה מים שהוייתן ע"י דבר המק"ט ונתן לתוכו יין עד שנשתנה מראהו ליין, וחזר והוסיף י"ט סאה מים כשרים, וחזר למראה מים, אטו יתכשרו המים הפסולין ע"י שנראו כיין, פשיטא דלא, דאין חזותא מקוה טהרה למים פסולין, וכמדומה שבעי"ז כתב מרן זללה"ה ביו"ד סי' קל"ב ס"ק י"ב דג"ל שנפלו לפחות ממ"ס ונפסלו, לא יתכשרו ע"י שיחזרו מראהו ליין, והתם מדרבנן בפסול ג"ל, וה"ה מדאוריתא וכמש"כ.

ואפשר שחכמים השוו מדותיהם כיון שפסלו מקוה בשינוי מראה, וחשבו מים הנראין יין כיין, הקלו ג"כ למיזל בתר חזותא שלא לפסול בג"ל, ובסברא ג"כ נהי דהחמירו במים שאובין טפי ממשקין, מפני שהחשש שיטעו קרוב באלו יותר, דמים במים מיחלף, השתא דהקלו רק בנראין כיין, לא חיישינן כ"כ, ואע"פ שבעלמא לא מקילינן כה"ג, אע"פ שיש סברא להקל, דיש להשוות פסול ג"ל מים בכל צורה שהיא, כאן שראו לנכון להשוות מדותיהם שפיר הקלו בדבר, ובזה מובן טעמא דמאן דפליג ופסל בכל גונא, - ויש להסתפק במה שגזרו דטהור שנפלו על רו"ר ג"ל מ"ש פוסל את התרומה, אם הקלו ג"כ בחזותא.

שם מתקיף לה ר"כ וכי מה בין זה למי צבע דתנן כו', יש לתמוה מאי קושיא הא התם קתני דמי צבע אין פוסלין בשינוי מראה, והיא הנותנת שחכמים השוו מדותיהם דכל שפוסל בשינוי מראה, מתכשר בג"ל, ועכ"פ ליקשי ר"כ לנפשיה מה בין מי צבע ליין בפסול שינוי מראה.

ואפשר דר"כ סבר כיון שאין כאן טעם יין שכבר נתבטל ביותר מג"פ ששים וכמש"כ לעיל דקורטוב בג"ל הו"ל אחד

ממשן אין כאן משקה אלא גוש, ול"ד לתמד שהחמיץ שנעשה משקה כדילפינן מקרא, מיהו לפו"ר נראה שגם שכר שעורים ניקח בכסף מע"ש וכדאמר עירובין כ"ט ב' שמערבין בו, וצ"ל דמ"מ יין כיון שיש משקה כזה, חשיב כיין, וצ"ע.

בסוגיא דמכות, ג"ל מים שנפל לתוכו קורטוב יין כו'

מכות ג' ב' ואר"י א"ר שלשת לוגין מים שנפל לתוכו קורטוב של יין ומראהו כמראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו, קורטוב בג' לוגין הוא אחד מקצ"ב, וא"כ הרי הוא בטל בששים ואינו נותן טעם, והא דאמרינן חמרא מזיגא מיקרי, הכונה על תערובת יין ומים באופן כללי, ועוד דהא איכא חזותא דיין, ויש להסתפק אם בעינן מראה יין דוקא או דסגי שאינו מראה מים, דלשון כמראה יין משמע דוקא, ולעומת זה קשה לומר שבאחד מקצ"ב נשאר מראה יין, ובפשוטו נראה דאין להקל אא"כ מראהו כמראה יין דוקא, דהא לא קאמר דסתמא בשיעור כזה מראהו כמראה יין, אלא לומר שאין שיעור לתערובת אם יארע שנשתנו מראהו עי"ז, ואם איתא דא"צ מראה יין הול"ל ונשתנו מראהו ממראה מים, וכ"נ ממ"ש בשו"ע סכ"ט בהגה דמקוה שאין בו מ"ס ונשתנו מראיו ונפלו לו ג"ל מים שאובין אינו נפסל דכיין דמי שאינו נפסל בג"ל, ומסתבר לומר דאינו נדון כיין כשאין לו מראה יין, מיהו נראה דסגי בזה שמראהו כיין מזוג, דכל שניכר שהמערוב כאן הוא יין, חשיב מראה יין, אבל בש"ך ס"ק ס"ו כתב בשם הראב"ד אע"ג שלא נשתנה למראה יין פסול כיון שנשתנה ממראה מים שהי' בתחלה, והיינו לחומרא במי מקוה, אבל בג"ל שכתב בשו"ע מראהו כמראה יין לא הגיה כלום, אבל הכא קתני ושינוי את מראיו, ומ"מ אפשר דהשיעור כמש"כ שניכר מה נתערב, וצ"ע.

הכא שאין במים טעם יין ואפ"ה אמר רבא דחמרא מזיגא מיקרי, זהו החידוש יותר.

לשון הגמ' מיא דצבעא מיקרי וחמרא מזיגא מיקרי, אין הכונה רק משום לשון בנ"א, אלא דלקושטא דמילתא הצבע בא לתקן את המים, והיין בא להתמזג עם המים, ולהיות עיקר.

יש להסתפק ג' לוגין מים חסר קורטוב ונפל לתוכן קורטוב צבע והשלימן לג"ל אם פוסלין את המקוה, ונראה דפוסלין דהשתא כולחו מיא דציבעא מיקרו, והרי יש כאן ג"ל מים, מיהו קשה דלפ"ז מפורש במתני' שיש חילוק בין יין לצבע לכו"ע, דהא ביין קורטוב וחלב קורטוב לא משלימין אע"פ שמראהן כמים, וצ"ל דלענין השלמה ידע ר"כ לחלק בין יין לצבע ושכר, וכמש"כ לעיל לענין שינוי מראה, א"נ סבר שגם צבע אינו משלים, וצ"ע.

שם והתני ר"ח הורידו את המקוה, לשון הורידו נאמר כלפי מעלין שנשנה בפ"ז דמקואות.

שם אמר רבא ל"ק הא ריב"נ הא רבנן, יש לדקדק מ"ט לא אמר רב הלכה כריב"נ, ואפשר דלקולא בג"ל חסר קורטוב, סבר רב כת"ק, וצ"ע, - הא דאמר רב דבריו בסתם היינו משום דר"ח תני חסר קורטוב ברישא, דלא מסתבר שבא לחלוק על המשנה, ור"פ נסתפק רק בדעת רב, אבל בדעת ר"ח פשיטא ל"י דתני חסר קורטוב ברישא.

שם דתנן שלשת לוגין מים חסר קורטוב שנפל לתוכן קורטוב יין כו' יש לעי' אי תני חסר קורטוב א"כ הרישא מיותרת, דהו"ל למיתני מראה מים דאינו פוסל בין ביין ובין בחלב, וצ"ל דאתא לאפוקי מדריב"נ ולומר דאף במראה יין דוקא משום דחסר קורטוב לא פסלוהו, ומזה נדייק דריב"נ אף לקולא פליג ובג"ל נמי מכשר, ורב כהנא אפשר דסבר דריב"נ פליג רק לחומרא דמראה

מקצ"ב, א"כ אין כאן אלא צבע של יין ואין בזה כדי להקל על הג"ל טפי ממי צבע, ואמנם החמירו בחזותא דיין אטו יין מרובה, ובמי צבע לא החמירו, היינו משום דאין שייך צבע מרובה, שצבע דבר יבש הוא, (וכטיט הנרוק דמי), אבל להקל בחזותא דיין אין לנו.

ורבא אהדר ל"י דתערובת יין במים אינה דרך ביטול, ואע"פ שעדיין לא נתן היין טעם במים, מ"מ יין ומים משמשין יחד למשקה אחד, משא"כ מי צבע שהצבע בא להתבטל במים, ואפי' אם צבע ה' דבר נוזל במקורו, שייך לומר שבא להתבטל במים, ותלוי בפלוגתא דשבת קמ"ד ב' הנ"ל, וכש"כ שהוא דבר גוש שנמחה ומתבטל במים, ועכשיו אין כאן אלא מים צבועין בגוש שנמחה ונתבטל בתוכן, (וזכר לדבר אין שבח סממנין ע"ג הצמר, עי' ב"ק ק"א א').

ויש להסתפק למ"ד דאין הולכין אחר המראה, מה הדין בג"ל מים שנפלו לתוכן ד' לוגין יין, ואת"ל דאינן פוסלין מה הדין בנפלו ב' לוגין יין, דהשתא הו"ל חמרא מזיגא בטעמן, מי אמרינן דבזה מודה, ומסתברא דפסול.

ושמעתי להעיר מהא דר"כ גופיה אתקיף בעירובין כ"ט ב' על שכר דפשיטא דפסול בג"ל כדין מי צבע, ואם כבר ידע משם לחלק בין מי צבע לשכר, מה חזר ושאל בשמעתי, ונראין הדברים ששאל שניהם בב"א, ורבא השיבו על יין וכש"כ על שכר, דבכל דוכתא מצינו שבמקום שהוזכרו דברי האמורא בשמו, אמרינן ששם החידוש יותר, וסתמא דגמ' הקדימה לומר כן על קושיא אחרת, ואמרו כדאמר ר' פלוני התם ה"ה הכא, וה"נ התם סתמא דגמ' קאמר לה מתוך תירוצו של רבא הכא, ולא אמרו כדאמר רבא, כיון שרבא אמר כן לקושטא דמילתא להכשיר, והתם נאמר כן רק לאשמועינן רבותא דשכר, דאיצטרין לאשמועינן דפסול, ובאמת התם אין כ"כ חידוש לחלק בין שכר למי צבע, אבל

פוסל, אבל דמראה יין מכשיר לא שמענו, א"נ ידע דקי"ל כר' יוסי וקשיא לי' לפרושי דרב רק כריב"נ.

לענין הלכה קי"ל לקולא בתרוייהו, וזה כאביי משמי' דרב יוסף, וק"ק כיון דרבא

פשיטא לי' לאידך גיסא ור"פ מספק"ל, מגלן לפסוק לקולא בתרוייהו, דאפי' נפלו תרויהו לתוכו, גם ג"ל מים חסר קורטוב ונפל קורטוב חלב ומראהו כמים, וגם נפלו ג"ל מים וקורטוב יין ומראהו כיון, כשר.

**

הערות לפז"ר

א.

זבחים כ"ה ב' א"ל ר"ז לרחב"א ודלמא בשותת זבחים כ"ה ב' א"ל ר"ז לרחב"א ודלמא בשותת, אם הכונה שהיד נכנסת בחבית הול"ל ודילמא במכניסה בתוך הדפנות, ואפי' במקלח, ולמה הזכיר ענין השתיתה, וגם בדרחב"א משמע שעיקר תירוצו בשתיתה, ויש לפרש שהיד מונחת חוץ לחלל כעין כיסוי, דפשיטא דיעברו המים לחבית שלא נכנסה ידו בחבית, אלא שאם המים מקלחין א"כ כשיגיעו לסוף ידו ימשיכו באויר, אבל אם אין זרם כשיגיעו לידו ירדו בשתיתה.

ב.

מקואות פ"י מ"א כל ידות הכלים שהם ארוכין ועתיד לקוצצן מטביל עד מקום המידה

מקואות פ"י מ"א כל ידות הכלים שהם ארוכין ועתיד לקוצצן מטביל עד מקום המידה, אפשר דהינו דוקא בידות הכלים שכל טומאתן מפני טפילותן לכלי, ואמרינן שאין נטפל אלא כשיעור שראוי ליחשב יד, ואע"פ שכל היד גוף אחד ע"כ יש כאן חלק שאינו נטפל, ואם באנו לומר שכולה חד, יש גם מקום לומר שכולה אינה נטפלת כיון שאינה ראויה לשימוש כך, והכריעו חז"ל דעד מקום המדה נטפל, אבל סכין שהיא עצמה ארוכה ועתיד לקוצצה א"א להטביל עד מקום המדה אף אם יש לזה מדה, דלא מחלקינן גוף אחד,

(בשיער של האדם א"צ לזה דודאי חשיב גוף האדם אפי' עתיד לקוצצו, ואם נשאר קצה שיערה במים לא עלתה לו טבילה, דעדיין גוף האדם הוא, ואינו כידות אלא כגופו ממש, ולא שייך עתיד לקוצצו מחיות האדם, כמו שעתיד לעקור שיניו או למול את בנו, וז"פ).

ג.

מקואות פ"ח מ"ג המהרהר בלילה ועמד ומצא בשרו חם טמא

מקואות פ"ח מ"ג המהרהר בלילה ועמד ומצא בשרו חם טמא, לשון חימום מצינו בגמ' נדה י"ג א' מ"ג א', וא"כ יש לפרש כאן שמצא עצמו בקישוי מכח ההרהור הזה, וכדאמרינן בגמ' ששימש בחלום, ולכאורה אם מיירי כשעמד ממטתו בשחרית א"כ אין שום יתרון אם מצא חם או לא, ואדרבה אם עדיין הוא בקישוי ש"מ שלא גמר בעילתו, ונראה לפרש שעמד מיד עם החלום, או דלעולם בבשרו חם חיישינן שעמד מיד עם החלום, וכיון שראה שהשפיע החלום על פעולת גופו עד שמצא עצמו בקישוי, ש"מ שמה שחלם ששימש מטתו הי' זה מן החלומות שיש בהם ממש, ושמתחמם עי"ז ולכן יש לחוש שנטמא, אבל אם לא מצא שנתחמם גופו לבעילה זו, א"כ הי' זה חלום של מחשבה בלא מעשה ולא נתחמם בבעילה זו, אלא שנדמה לו הענין בלבד כאשר יחלום הרעב והנה אוכל ויקום וריקה נפשו.

לענין טבילת עזרא לכאורה נ"פ שלא תיקן טומאה במקום שמדאוריתא טהור, דאפי' נימא ששייך טעם התקנה שלא יהיו מצויין גם בכה"ג, מ"מ זהו מאורע, ואין לחדש תקנה מחודשת לצורך זה, אבל עכשיו שהוסיף דבריו לטומאה דאוריתא לא המציא טומאה אלא הוסיף שלא רק בתרומה ובמעשר הוא אסור אלא אף בתלמוד תורה, וכ"ה לשון הגמ' ב"ק פ"ב ב' דאוריתא הוא לתרומה וקדשים אתא הוא תיקן אפי' לד"ת, וכ"מ מפלוגתא דר"י ורבנן בזב שראה קרי ברכות כ"ו א', ואם גם טהור גמור חייב טבילה, א"כ פשוט שגם טמא חייב טבילה, שהרי אין זה

ענין לטומאת התורה כלל, מיהו בכל השנויים במשנה מים חלוקין כו' יתכן שהחמירו רק לטהרות או רק בדאוריתא.

מהא דמוקמינן נדה מ"ג א' ששימש מטתו בחלום יש לדקדק דהרגשה של עין שמדמעת לאו הרגשה היא, דהא לדעת המקשן דלית ליה דשמואל ע"כ סבר דכיון שבשרו חם יש לחוש שיצא ממנו כעין שמדמעת, ורק הרגשה גמורה אין לחוש דלאו אדעתיה מה שהרגיש בחלום, וע"ז משני דלפי החלום ע"כ דהואי הרגשה גמורה, אלא שיצא ממנו טיפה בלבד.

ברוך רחמנא דסייען

בדיני חציצה

תוכן הענינים

מפתחות	תקפט
סימן א	בעיקרי הדינים מדאורייתאתרז
סימן ב	בדיני חציצה בשיער ובדין בטלה דעתותריג
סימן ג	בדין לפלוגה וכחול שבעין וגלד ורטיהתרכג
סימן ד	בדיני חציצה בלח ויבשתרלג
סימן ה	אבר ובשר וציפורן המדולדליןתרמח
סימן ו	בסוגיא דפסחים מ"ה מ"ו, בחילוקי דינים דמקפיד ורוצה בקיומותרס
סימן ז	בדין רביתיה וחציצת כינהתרעג
סימן ח	בדין בין הסתרים, וראוי לביאת מיםתרפ
סימן ט	בסוגיא דקפצה ידה ודרך גדילתה ובדין מים מקדמיןתרצג
סימן י	בדיני חציצה בכליםתשב
סימן יא	בדין עתיד ליקצץ ואם צריך להטביל החציצהתשכה
סימן יב	בדיני חציצה [מהדורא קמא]תשלג
	בדיני חפיפה ועיונאתשעג
סימן יג	בגזירת טומאת מים שאוביםתשצט

בדיני חציצה

מפתחות

סימן א

בעיקרי הדינים מדאורייתא

א. עירובין ד' ב' שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים – ביאור הדיוק מבשרו, - ומאי הוה ס"ד לולא האי קרא. – שם כי אתאי הלכתא לשערו. מאי ס"ד אי לאו קרא דשערו.

ב. שם כי אתאי הלכתא לרובו כו', אי לאו הלכתא ה' דין דרובו שאינו מקפיד חוצץ, - ובנידון האם החציצה היא כבשרו.

ג. עוד בסוגיא דעירובין שם, דברים שנתבארו במקור"א, עירובין ד' ב' היכי דרשינן מבשרו חציצה, ועיין סק"ה אם דבר שאינו מקפיד מיקרי בשרו, - שם במי מקוה, היכי משמע ומנלן שיש שיעור למקוה, דילמא לתינוק סגי במים כגופו. – מנלן דשערה אחת חוץ למים פוסלת ולא אזלינן בתר רוב. – שם וכדרכ"ה, למה הביאו מימרא דאמורא הרי יש משניות מפורשות דיש חציצה בשיעור. – שם שערו נמי דאורייתא הוא מה הקושיא הרי ההלכה נאמרה בחציצין. - ולמה איצטריך קרא לשערו הרי הוא גופו ממש.

ד. יש לעיין למאי איצטריך קרא לרובו המקפיד הרי בסברא אפשר לקיים שהנכנס בתוך שקית ניילון למים לא קרינן ביה ורחץ.

ה. יש לעיין מה נתחדש בהלכה אם הא דאינו מקפיד אינו חוצץ, או גם הא דמיעוט המקפיד אינו חוצץ. – יש כמה נפ"מ לדינא אם דבר שאינו מקפיד חשיב כגופו ממש, או דאע"פ שאינו גופו אינו חוצץ. – יש לעיין בבגדי כהונה דכתיב על בשרו וממעטינן חציצה, ושם לכאורה לא נאמרה הלכה, ומבואר בגמ' דמקפיד חוצץ ושאינו מקפיד אינו חוצץ.

ו. שם דאר"י ד"ת כו', ושאינו מקפיד כו', כאן מרומז דיניה דר"כ יבמות ע"ח א' דכולו חוצץ, ובדין כולו בשיעור לשיטת הגאונים, ובדין היינו רביתיה – ואם שערו משלים לרוב גופו לחומרא ולקולא. ז. מהו מקפיד.

ח. כמה סוגי חציצות.

סימן ב

בדיני חציצה בשיעור, ובדין בטלה דעתו

א. שבת נ"ז א' טבילה מאן דכר שמה, יש לעיין מאי קושיא דילמא מילתא אגב אורחא כו', - שם ושריא להו, ביאור למה מסירה אותם לגמרי, ומ"ט לא התירו לצאת כשהן רפויין. – שם ואתי לאתויינהו ד"א ברה"ר, האם החשש שתשכח ששבת היום.

ב. שם בעא מיניה ר"כ מרב תיכי חלילתא מאי, ביאור השו"ט דר"כ ורב, - שם ואיכא דאמרי אמר רהבדר"י חזינא לאחותי כו', הוכיח מזה שהמים באים בהם בריוח ואין לגזור. – שם איכא ביניהו דטניפן, קשה לפרש דהיינו מטונפים, וביאור הענין.

ג. עוד בסוגיא דתיכי חלילתא, ע"ס הגמ'. – דברים שנתבארו במקור"א.

ד. שם ב' ודילמא כשם קאמר להו כי היכי דמודיתו לי בחוטי שיער כו', ביאור הדמיון בין צמר לשיער, ובדברי ר"י שהמים באים בהם.

ה. עוד בענין חוטי שיער דברים שנתבארו במקור"א.

ו. שבת נ"ז ב' תוד"ה הכא בדין חוטיין שבאזניהם.

ז. מקואות פ"ט מ"א והרצועות שבראשי הבנות, רצועות היינו של עור, והא דנקט בנות. – שבת ג"ז א' אר"ה וכולן בראשי הבנות שנינו, בהא דנקט למילתי' לענין טבילה.

ח. שבת ס"ה א' אר"ז לא שנו אלא שן של זהב כו', בהא דלא חיישין דילמא מתרמי לה טבילה של מצוה, ובדין שן של זהב לענין חציצה אם דמי לטבעת. ובדין טבעת.

ט. מקואות פ"ט מ"ב קלקי הלב והזקן וביה"ס באשה, ביאור מתני' אם קלקי קאי אכולהו.

י. עוד שם בביאור מהו קלקי, וביאור פלוגתת ר"א ות"ק.

יא. היכי משכחת לה קלקי והא בעינן חפיפה, ועוד בהנ"ל.

יב. שם מ"ג רא"א א' האיש וא' האשה כו', בדין איש המקפיד ואשה שאינה מקפדת, ואם כל רצון להסיר מיקרי קפידא, ובהכרעת רוב העולם.

יג. חציצות שאין להם הכרע ע"פ רוב העולם.

יד. בביאור התוספתא דהעושה קלקי בראשו.

טו. שו"ע סי' קצ"ח ס"ו שבראש ושכבית השחי אינו חוצץ, למה לא הזהירו הפוסקים על חציצה ברוב שיעור לדעת הגאונים.

דלפלוף שבעין אינו חוצץ, ובביאור לפלוף שבמתני' – שם יבש חוצץ, בטעם דיבש גרע, ובטעם שתלה מר עוקבא דבריו בלח ויבש ולא חילק מתחילה בין לח להתחיל לירק.

בדין גלד ורטיח

ד. מקואות פ"ט מ"ד גלד שעל המכה, בטעמא דגלד אינו מקפיד, ובחילוק בין גלד לרטיח.

ה ו. מהו גלד ומהו קרום.

ז. נדה ס"ז א' ארמב"א הני ריבדי דכוסילתא, בטעם החילוק בין רבדי דכוסילתא לגלד, ובהא דקרי להו ריבדי.

ח. שם עד ג' ימים כו', בשיטות הראשונים בחילוק דג' ימים, ובדין גלד שחוצץ למכה, ומהו גדרו.

ט. גלד שעל רוב הגוף, או על רוב ראשו.

י. עוד בחילוקי גלד שעל פי המכה וחוצץ למכה וריבדא דכוסילתא, – דברים שנתבארו במקו"א.

יב. מקואות פ"ט מ"ב והרטיח שעליה, בדין רטיח ואספלגית ומלוגמא ובדין סם יבש.

כחול שבעין

יג. נדה ס"ז א' א' אמר שמואל כחול שבתוך העין כו', בטעם החילוק בין תוך העין לחוץ לעין.

סימן ד

בדיני חציצה בלח ויבש

א. מקואות פ"ט מ"ב ושרף היבש. ובמ"ג מבואר דשרף הלח אינו חוצץ, וצ"ע היכי סתים והרי מבואר בתוספתא דשרף רוב האילנות אף בלח חוצץ, – ובדברי התוספתא שבר"ש לכלוכי פירות וכחול שבעין.

ב. בטעמא דלח אינו חוצץ כמה ראיות דהטעם משום דמחלחל, אבל ענין החלחול אינו ברור.

ג. לענין הלכה היכא דמקפדת.

סימן ה

בדין לפלוף וכחול שבעין וגלד ורטיח

לפלוף שבעין

א. נדה ס"ז א' אמר מר עוקבא לפלוף שבעין כו', בשיטות הראשונים בחילוק דלח ויבש בתוך העין וחוצץ לעין.

ב. שם גמ' אימתי נקרא יבש משעה שמתחיל לירק, בשיעור ירוק, ובשיעור תוך העין.

ג. שם אמר מר עוקבא לפלוף שבעין כו', יל"ע למה לא העמיד דבריו על המשנה במקואות דתנן

ד. בדין סיכה בשמן אם חשיב לח, ובדברי מרן זללה"ה דמוך ספוג בשמן מים מחלחלין.

בסוגיא דשבת ק"כ

ה. שבת ק"כ ב' ורמי דרבנן אדרבנן כו', ביאור הדמיון בין מחיקת השם לשבת – שם דתניא הרי שהיה שם כתוב כו', יש להסתפק אם בכל מקום בגופו אסור משום עומד ערום. – שם מתוך שאדם בהול כו', בהא דהוצרכו לטעם זה ולא סגי משום דאחי למיעבד בידים, – שם אי לא מיהדק עיילי ביה מיא אף שיש חילוק בין מים שבאים למקום מגולה לבאין לתוך הגמי מ"מ ס"ל דאין לחלק. – שם קא הוי חציצה. מבואר דאין לטבול בזמנה עם חציצה דרבנן. – שם חציצה תיפו"ל משום דיו, מבואר דחשיב מקפיד אף שאין לו אפשרות למחוק, ובדין האומר שאינו מקפיד ע"ז.

ו. שם בלחה דתניא הדם והדיו כו', יש לעיין להראשונים דטעמא דלח אינו חוצץ משום דמחלחל, הרי אינו מחלחל בדיו, וכן בזבחים ל"ה א' דלח אינו חוצץ בין רגלי הכהנים לעזרה, וביאור ענין החלחול. – בדין לחין בבית הסתרים.

עוד בכל חנ"ל מדברים שנתבאר במקו"א.

ז. שבת ק"כ ב' גרמא שרי, יש לתמוה וכי מותר לגרום לס"ת שימחק שם אי לא מיהדק עיילי ב' מיא, לכאורה מים שמחלחלין תחת גמי אינם מוחקין כ"כ. – שם חציצה תיפו"ל משום דיו, לכאורה אינו מקפיד שהרי הוא כתבו. – שם לחים אין חוצצין, נחלקו הראשונים אם משום דמחלחל או שאינו מקפיד. – יש לעיין למסקנא למה לא הצריכו שיטבול בבגדיו. – יש לעיין למסקנא למה הוצרך ר"י להזכיר ובלבד שלא ישפשף הרי הנדון רק בעמידת ערום.

ח. דעת תו' זבחים ע"ח ב' חולין כ"ו ב' דבלחין המים מחלחלין ויש להסתפק אם צריך להמתין עד שיחלחלו. – במ"ש בקיצור הלכות דצ"ע בדיו שלנו, ובדין דבש שלנו – במ"ש מרן זללה"ה דהלכה כתו'.

ט. זבחים ל"ה א' לח הוא ולא הוי חציצה, יש לדקדק מאי מיייתי מטבילה דהתם הנדון משום חלחול מים, ודברי היראים צע"ג.

י. מנחות כ"א א' ל"ק הא דסריך הא דלא סריך, צ"ע למה לא אמר דם שנסרך חוצץ, ויעיין בל"ב דרש"י, וברמב"ם.

יא. חולין כ"ו ב' בתו' ובתו' הרא"ש, ואם הנדון מפני שאינם מחלחלין בכלי מלא, או שאפי' יחלחלו לא תועיל הטבילה מפני שמתבטלין ביין שבכלי.

יב. יעויין בראית היראים מהתוספתא דשרף של שאר אילנות, ובמתני' דסתמה דכל שרף הלח אינו חוצץ, ובטור שסתם כן. – להיראים מבואר דכל דם יבש מקפידין, וצ"ע לדינא בזה.

גלדי צואה וביצק שתחת הצפורן

יג. מקואות פ"ט מ"ב וגלדי צואה שעל בשרו ובצק שתחת הצפורן כו' לכלוכי צואה שעל בשרו וצואה שתחת הצפורן, האם הטעם משום שמחלחל או שאינו מקפיד.

יד. בטעם החילוק בין תחת הצפורן כנגד הבשר לשלא כנגד הבשר.

טו. בדברי הרמב"ן והרשב"א דטעם נטילת צפרנים משום שאין יודעים לכוין מה נקרא שלא כנגד הבשר, ובדין מקדחת במקום שכנגד הבשר, – בהא דסתמה המשנה ולא חילקה בין כנגד הבשר לשלא כנגד הבשר.

מלמולין

טז. שם במשנה והמלמולין, ביאור מלמולין, וטעם החילוק בין לכלוכין למלמולין.

בדין טיט לענין חציצה ולענין מים מקדמין

יז. מקואות פ"ז מ"ז הטביל בו את המטה כו' מפני שהמים מקדמין, האם יש ללמוד ממתני' לכל טיט. והאם היכא דאין המים מקדמין חשיב כחוצץ למקה או כחציצה.

ז. בסוגיא דשבת צ"ד ב' ממה שנתבאר במקו"א – שבת צ"ד ב' תניא רשב"א א ציפורן שפירש כו', האם הנידון לתלוש את החלק שכבר גזזו, או להמשיך לגזוז כולה, ובטעם החילוק בין רוב למיעוט – שם וציצין שפירשו רובן, שיעור רוב בציפורן ובציצין.

ח. שם ה"ק פירשו רובן ביד כו'.

ט. משמעות הסוגיא דשבת צ"ד דבפירשה מיעוטה הרי היא כגופו, ואין לדון מצד חציצה, אבל לענין מעשה מחמירים, - יש להסתפק בצפורן ובציצין כשנחתך רובו ובמקום החיבור נחתך רוב או מיעוט כיצד משערין.

י. שם אר"י הלכה כרשב"א כו' – שם ארכב"ח אר"י והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו, ביאור הדבר ואם קאי אציפורן או אציצין.

יא. שיטות הראשונים בציפורן המדולדלת ובפירשה רובה או מיעוטה לענין חציצה.

יב. לענין הלכה בדין פירשה רובה או מיעוטה. – ובדין אם החתך בעומק במקום שאין ראוי לחתוך הציפורן. ואם יש חתך בצד במקום שמשם עד סוף הציפורן הרוב חתוך. – ובדין נשתיירו מהציפורן ציצין דקים שאין מקפידין עליהן, ובדין ציפורן שפירשה רובה כשמקדפת עליה. – ובדין צפורני הרגלים.

יג. בדין ציצין של עור לענין חציצה.

יד. בדין ציפורן העומדת ליקצץ, ואם ראוי להתיר נטילת צפרנים בשבת לצורך טבילה, ובדין ציפורן שחודרת לעומק הבשר וקשה לחתכה.

כשזות של קטן וקרום שעל המכה

טו. מקואות שם, כשזות של קטן, היאך יש ללמוד ממתני' לענין חציצה ובפלוגתת הראשונים בזה, ובדין כשזות של גדול, - שם לא טמא ולא מטמא, בתו"כ מפיך ליה מהנוגע בבשר הזב.

טז. שם קרום שעל המכה טמא ומטמא, בטעם הדבר, - שאר חיבורים אינן מטמאין.

יח. שם בר"ש ואין כאן חציצה שאין חוצץ אלא טיט היום וטיט היוצרים – בדין מים מקדמין בשאר טיט, באדם ובמיטה. - בדברי הטור דשאר טיט אף כשהוא יבש אינו חוצץ – בדין טיט הנרוק וטיט היום והיוצרים.

יט. בכל מקום שהתירו חציצה משום שהמים מחלחלין, האם היינו משום שהמים בסוף יגיעו לבשר או דסגי בכך שיכולים להגיע.

סימן ה

אבר ובשר וצפורן המדולדלין

אבר ובשר המדולדלין

א. ר"ש מ"ד תניא בתוספתא כו' והאבר והבשר המדולדלין כו', בדברי כמה ראשונים מבואר דהגירסא אין חוצצין, ודלא כהרמב"ם והרא"ש דגרסו חוצצין, כמה ראיות לגירסא דאין חוצצין.

ב. דין אבר ובשר המדולדלין לענין חיבור לטומאה ולהזאה.

ג. לענין הלכה, ובדין אבר ובשר המדולדלין כשיכול לחזור ולחיות, ובדין בשר לח ויבש, ובדין עור קשה שבפרסות הרגל.

צפורן המדולדלת

ד. שם במשנה פ"ט מ"ד וצפורן המדולדלת, בהא דלא חילק התנא בין פירשה מיעוטה לרובה, ולא הזכיר דין אבר ובשר המדולדלין, וביאור החילוק בין פירשה מיעוטה לפירשה רובה. – דברים שנתבארו במקו"א, - בטעם דצפורן המדולדלת אינה חוצצת, והאם סיפא דמתני' דטמא ומטמא קאי נמי אציפורן המדולדלת.

ה. בסוגיא דשבת צ"ד ב' ציפורן שפירשה רובה וציצין שפירשו רובן לענין תולש בשבת, ובמ"ש שם והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו, ובפירושי הראשונים שם.

ו. שיעור רוב בצפורן ובציצין.

ז. עוד בנידון הנ"ל סק"ה מ"ט אין מגרע מה שמקפיד בפסח להוציאו.

ח. דברים נוספים בדין חיבור לטומאה באינו מקפיד וברוצה בקיומו, באדם ובכלים, והיוצא מזה האם מוכח בשמעתין דיש דרגא נוספת דרוצה בקיומו.

ט. העולה לדינא לענין רוצה בקיומו אם גורם שיהא כגופו לענין טמא ומטמא. – בדין סתימה בשיניים אם יש לדמות לבצק שבסדקי עריבה, ובדין בצק שבסדקי עריבה שאינו מקפיד ואינו רוצה בקיומו, – ובדין סתימה קבועה שרוצים להסירה משום כאב.

י. יד. דין ודברים בשאלות סתימות השיניים בכמה מהדורות, ובדין טבעת, וע"ע מש"כ לעיל ס"ב סק"ח.

טו. ביאור הסוגיא דפסחים הנ"ל – העתק מספר פסחים.

סימן ז

בדין רביתיה וחציצת כינה

א. ב. יבמות ע"ח א' ב' בדין כולו ורביתיה.

ג. זבחים י"ט א' כינה מהו שתחזין מתה לא תבעי לך כו', חיה מאי מי אמרינן כיון דאזלא ואתיא רביתא היא כו', ביאור הענין דכינים חשיב רביתא – והאם ביצי כינים נמי חשיב רביתא.

ד. לענין הלכה כהיום בדין כינים וביצי כינים.

ה. בענין כינים- דברים שנתבארו במקו"א. – סוגיא דזבחים י"ט א' בבעיא דכינה מהו שתחזין, בבאור ענין רביתא ובמה שאמרו דקפיד עלה, ושם בבעיא דאבק עפר מהו.

ו. היאך פסקינן בעיא דכינים דלא איפשיטא, ובדבריו השו"ע בדין כינים הדבוקים לבשר.

ז. בדיני כינים המבוארים בשו"ע, וכינים המצויים בזמנינו, ובדין ביצי כינים.

ז. דין שיער וציפורן לשאר דינים לענין טמא ומטמא, ולענין חיבור במת, ולענין זב, ובדין העומד ליגזז, ובדין שער פאה נכרית המחובר בגופה.

סימן ו

בסוגיא דפסחים מ"ה מ"ו, ובחילוקי הדינים דמקפיד ורוצה בקיומו

א. פסחים מ"ה א' מתני' בצק שבסדקי עריבה, ביאור על סדר מתני' ע"פ המבואר בגמ', וב' דרגות במקפיד.

ב. שם גמ' תניא כל"ק כו' אינו חוצץ ואינו עובר כו', מפורש בברייתא דהנפ"מ גם לדין חציצה, וע"כ דאיסורו חושבו.

ג. שם ב' וכן לענין הטומאה כו' מי דמי התם בשיעורא תליא מילתא כו', יש להסתפק במקום העשוי לחזק ונמאס ומקפיד עליו – שם אמר ר"י ולענין טומאה אינו כן, היאך מיישב ר"י את המשנה והברייתא דלעיל.

ד. מ"ו א' כגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין, פשוט הדברים דכל הכזית משלים לכביצה, ויש ללמוד מזה דלא סגי למעט ואחר שאיסורו חושבו, ובטעם דנאדי אביי מאוקימתא דרבא, והיאך מיעוט שאינו מקפיד מתבטל לכלי, – ובנידון מ"ט אין מגרע מה שמקפיד עליו בפסח להוציאו.

ה. המשך הנידון מ"ט אין מגרע מה שמקפיד עליו בפסח להוציאו והחילוקין בין בצק שבעריבה לתכשיטין שחוצצין משום שמקפדת להוריד בשעת לישא.

ו. בסוגיא מ"ו א' דברים שנתבארו במקו"א, ביאור המחלוקת דאביי ורבא ור"פ בדיוקים שבמתני', – משמעתין מוכח דאינו מקפיד חשיב ביטול גם לשאר דינים ולא רק לענין טבילה. – במש"כ לעיל דמבואר הכא דיש דרגא נוספת דרוצה בקיומו. יש מקום לפקפק בזה, אם נימא דיתכן שיהא טמא ומטמא גם בכל אינו מקפיד. – וע"ע להלן סק"ז.

ח. בדברי המורכבי בדין קליעות שיער הנעשים ע"י שד.

י. שם בר"ש בתוספתא הנכנס לו חץ ביריכו רבי אומר אינו חוצץ וחכ"א הר"ז חוצץ בד"א בשל מתכת כו', ביאור המחלוקת בין חץ של עץ היא מח' במציאות, ובמ"ש הר"ש דבשל מתכות סכנה להוציאו, והר"ל אינו מקפיד, וע"פ מה נקבע שאינו חוצץ אם בקרם עליו העור או באינו נראה. – בדברי הרא"ש בטעמא דנראה חוצץ.

יא. לענין הלכה.

יב. בדרגת החיוב לעשות חפיפה בבית הסתרים ובסוגיא דנדה ס"ו ב' לעולם ילמד כו'.

סימן ט

בסוגיא דקפצה ידה ודרך גדילתה ובדין מים מקדמין

קפצה ידה כו'

א. מקואות פ"ח מ"ה נתנה שיערה בפיה קפצה ידה קרצה שפתותיה כאילו לא טבלה, בביאור מתני', והאם החסרון משום דחשיב חציצה, ובהא דנקט לשון כאילו לא טבלה.

ב. בדברי מרן זללה"ה בדין בית הסתרים הפתוח חוץ למקוה בטבלה שוכבת כבוניא.

ג. שם קרצה שפתותיה, בטעם דחוצץ, ובדין אם הדיחה שפתיה במים קודם שקרצה. – ובדברי הרמ"א סמ"ג שחשש שמא תעצור עצמה ולא יהיו ראויים לביאת מים – ובכל סגירת ביה"ס בחוזה.

דרך גדילתה

ד. בסוגיא דנדה ס"ז א' האשה לא תטבול אלא דרך גדילתה, ביאור גדר הדברים, ואיזה קמטים צריך שיבואו בהם המים. – ביאור הא דתנן כאורגת בעומדין לשחי ליד הימנית – בנדה שם אריו"ח פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר כו'.

ה. בסוגיא דדרך גדילתה נדה ס"ז א' אר"ל אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה, בחילוקין שבין ביה"ס דטבילה לביה"ס דנגעים, ואם כף הרגל חשיב גלוי, וביאור לשון דרך גדילתה. – ביומא

סימן ח

בדין בית הסתרים וראוי לביאת מים

[א"ה, וע"ע לק' ס"ט סק"ז-י]

א. פ"ח מ"ה נדה שנתנה מעות בפיה כו', טהורה מטומאתה אבל טמאה היא על גב רוקה ביאור הא דלא הווי מעות חציצה, וכיצד היא טמאה ע"י המעות. – ביאור אימת הרוק נטהר עמה, ויישוב מתני' כלים פ"ח מ"י בדין פונדיון. – ובדין רוק שעל גבי הסתימה הקבועה אם מטמא.

ב. בסוגיא דקידושין כ"ה א' באיזה אבר חשיב מקום גלוי לכמה ענינים, ולענין לשון ושן ועין.

ג. קידושין שם אמר עולא הכל מודים בלשון לענין טומאה כו' לענין טבילה כו', ביאור הענין. – ובדברי תוד"ה כל מהיכא ילפינן למעט בית הסתרים. – שם רבי סבר והזהר טהור כו'. – שם נטהרה מטהרה הו"ל למילף – שם וכבס בגדיו הפסיק הענין.

ד. שם מקום הראוי לבא בו מים בעינן כדר"ז כו', אם בעינן ראוי לביאת מים מדאורייתא.

ה. מקור הדין דראוי לביאת מים.

ו. ר"ש בשלהי מקואות בשם תוספתא אספולנית מלוגמא ורטייה שעל בית הסתרים רבי אומר חוצץ ריכר"י אומר אינו חוצץ, ביאור הפלוגתא בכמה אפשרויות. – שם בתוספתא נכנסו צרורות או קיסמין בסדקי רגליו מלמטה כו', ביאור הענין והיאך פסקין.

ז. הערות בסוגיא דקידושין שם דברים שנתבארו במקו"א.

ח. ביאור ענין ראוי לביאת מים – וכמה ספיקות מהו השיעור דראוי לביאת מים.

ט. פ"ו מ"ה חץ שהוא תחוב באדם בזמן שהוא נראה כו', היכא דאינו נראה אם חשיב ככלוע.

דעל השיש הפנימי אינו חוצץ – בדין אוכף ומרדעת ובשיעור דאיסר האיטלקי.

ד. בסוגיא דשבת קי"ד א' בחילוקין שבין בור ות"ח.

ה. מקואות שם מ"ז מטפחת של זפתין כו', – שם זה הכלל – כונת המשנה לכלול כל השנויים בתוספתא.

ו. בזבחים צ"ה ב' בדין טבח ומוכר רבב.

ז. בדברי התוספתא שבר"ש על הסדר.

ח - י. במתני' פ"י מ"א כל ידות הכלים שהכניסום שלא כדרך, בפירושי הראשונים ז"ל ובדברי התוספתא שבר"ש.

יא יב. שם כלי שהטבילו דרך פיו ובדין הטבילו בלא זיבורית.

יג. שם כלי שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע.

יד. שם וצלוחית שפיה שוקע כו'.

טו. בדין קלמריין.

טז. בדברי התוספתא פ"ז ה"ה בדין צלוחית ששפתה שוקעת לאחוריה, ובדין צלוחית שאוגנה חוזרת לתוכה.

יז. פ"י מ"ה הכר והכסת של עור כו', ביאור צורת הכר והכסת, והא דבעו ביאת מים לתוכן – שם כסת עגולה כו', כל הני האם חשובים כבית הסתרים או כבלוע.

יח. בסנהדרין ס"ח א' בדין צרור המרגלית ומשקולת קטנה, ובדברי אאמ"ר (שליט"א) זללה"ה בדין חושן אם הוי כתפילין, ואם דינו כביה"ס.

יט כ. במתני' פ"י מ"ג ומ"ד בדיני קשרים שבכלים.

כא. חגיגה כ' ב' בדיני כלי בתוך כלי וקשרים שבכלים לקודש ולתרומה.

כב. במתני' מקואות שם ובגדים שהטבילן מכובסים עד שיבעבעו.

ע"ח א' שתשב עד צוארה במים – בנדה שם פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר כו', האם יתכן שיהיו ב' מקומות מתחלפים בקולא של ביה"ס.

ו. בסוגיא שם בגירסת הגאונים לית הלכתא ככל הני שמעתתא, ובנידון הראשונים ז"ל אם מיירי לטהרות או לבעלה.

האוחז באדם ובכלים

ז. מקואות פ"ח מ"ה האוחז באדם ובכלים כו', האם ר"ש פליג על דינא דמים מקדמין ובביאור פלוגתא דרבנן ור"ש.

ח. לענין הלכה, והאם מהני לכתחילה, באדם אחד המחזיק, ובטובלת שמחזיקה בידית שלא תפול.

ט. האם צריך להדיח במי מקוה או דסגי בשאובין – בדין חציצת כלי בתוך כלי כשהדיחו.

י. בדין האוחז באדם ובכלים האם הוי דיעבד – ובהא דנקט לשון טמאין ולא נקט חוצצין – בהא דנקט לשון "הדיח" ידיו דמשמע שפשוף – בנידון האם ר"ש לחומרא, ובדברי הירושלמי בזה, - ובשיעור ריפוי הידים.

סימן י

בדיני חציצה בכלים

א. שבת ט"ו ב' אלא מעתה לא תהא להן טהרה במקוה, ובדין טבילה מטומאת כלי זכוכית, ובהא דתנן פ"ט מ"ה הזפת והמור בכלי זכוכית אם מיירי בטבילה מטומאה או בניקחין מן הגוי.

ב. מקואות פ"ט מ"ה הזפת והמור בכלי זכוכית כו', בהא דנקט כלי זכוכית, וביאור החילוק בין באין מבין האומן לבאין מבית בעה"ב, ובדברי התוספתא ושבקערה ותמחויו בכל ענין מקפיד – ובדברי רש"י שבת ט"ו ב' דנקט כלי זכוכית משום שהטיט נופל מאליו.

ג. שם במשנה על השלחן כו', בחילוקים שבין נקיים לבלוסים, ובדין עני ובעה"ב, - ובדברי התוספתא

כג. שם מ"ה החבל שהוא קשור בקופה.

כד. שם פ"י מ"ו בדין טבילת חמין וצונן.

סימן יא

בדין עתיד ליקצץ ואם צריך להטביל החציצה

א. פ"י מ"ה כל ידות הכלים שהן ארוכין ועתיד לקוצצן כו', – בדין אינן ארוכין משיעור יד, ובקושיית הראשונים ז"ל מ"ט לא הוי מקום החתך חציצה.

ב. בעיקר דברי הראשונים ז"ל מ"ט לא הקשו דמקצתו חוץ למים.

ג. האם צריך שתהא החציצה במים.

ד. בטעמא דסגי להטביל עד מקום המידה ומ"ש משאר מקומות, ובדין אבר ובשר המדולדלין האם מטביל את כולו.

ה. בנידון אם החציצה צריכה להיות במים – דברים שנתבארו במקו"א – בשיטות הראשונים חולין ע"ג א'.

ו. כמאן הלכתא בפלוגתא דמתני'.

ז. בדברי הר"ש והרא"ש דביה"ס דכלים א"צ ראוי לביאת מים.

ח. עוד בכל הנ"ל – דברים שנתבארו במקו"א.

סימן יב

בדיני חציצה [קמא]

א. בפלוגתת הראשונים ז"ל ובראיות שהביאו בדין דיו ודם ושרף לחין שאין חוצצין, אם הטעם משום דליכא קפידא או דמחלחלי מיא.

ב. מקואות פ"ט מ"ג כל המקפיד עליו חוצץ כו', אם זה מדברי ר"א, או כללא דכולה מתני', ועוד בזה.

ג. שבת נ"ז תיכי חלילתא, בפרש"י ורבותיו.

ד. כמה חילוקים בסוגי החציצות, ובטעמא דטבעת חוצצת.

ה. נדה ס"ז א' הני ריבדא דכוסילתא, כל המסתעף בגלד ולפלוג ורטייה, והעולה לדינא.

ו. שם אמר שמואל כחול שבעין כו', כל הענין.

ז. בתוספתא שהביא הר"ש לענין סם יבש שע"ג המכה.

ח. בגלדי צואה ולכלוכי צואה, אם החילוק משום מקפיד או דמחלחלי, ובדיני חציצה דצפורן ותחת'.

ט. מקואות פ"ט ולא יטבול באבק שעל רגליו, שיטות בביאור הענין.

י. שם קלקי הלב כו' קלקי הראש כו', מהו יסוד החילוק, ושיטות הראשונים ז"ל בכ"ז, ובדין מקפיד במה שאין דרך להקפיד, ואיפכא.

יא. בבעיא דרבא בזבחים לענין מקפיד, ובמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בזה.

יב. שם במשנה וצפורן המדולדלת, ובתוספתא בדין אבר ובשר המדולדלין.

יג. נדה ס"ו ב' לעולם ילמד אדם כו' עצם חוצץ כו', בדין ביה"ס אם זה מדאו', ואם יש קולא בביה"ס בשיטות הראשונים ז"ל בכ"ז.

יד. עוד בביאור מימרא דרבא, שם בתו' ס"ז א', ובפלוגתא דרבי וריב"ז בתוספתא בחציצה שעל ביה"ס ובדברי ר"ע שם, ובמ"ש תו' לפתוח הפה.

טו. מקואות פ"ו מ"ח חץ שהוא תחוב באדם, בדין מקפיד, וכל המסתעף מזה לענין צפורן שבבשר.

טז. בדין חציצה שאינו מקפיד אם חשיבא כגופו וצריך שתהא כולה במים, וכמה ענינים בזה.

יז. פ"ח מ"ה האוחז באדם ובכלים, בבאור פלוגתתם, ובירו' חגיגה בזה.

בדיני

מפתחות

חציצה

תקצו

יח. בדין נתנה שיערה בפיה, אי מהני אינה מקפדת, ומ"ט קתני כאילו לא טבלה בחציצה דרבנן.

יט. נדה ס"ז א' בביאור דרך גדילתה, ושיטות הראשונים ז"ל בזה.

כ. עירובין ד' ב' חציצין דאו' כל הסוגיא, ובדין שער.

כא. ב"ק פ"ב א', למא לא הזכיר חפיפה באיש, ומה צריך לחוש מדאורייתא.

כב. בשו"ע עד שיהא רוב שיערה קשור, ואיך מתפרשת סתימתן של ראשונים בדין שער, אם זה כדעת הגאונים, ומה שקשה לדבריהם, ובדין צפורן.

כג. שו"ע ס"ז בדין צבע שצובעין לנוי, בטעמים שהזכיר הרשב"א, וברא"ש בזה.

בעניני חפיפה ועיונא

כד. נדה ס"ו ב' טבלה ועלתה ונמצא עלי' דבר חוצץ, ובדברי הראשונים ז"ל אם מועיל עיון בשער ובגוף.

כה. שם ואם לאו צריכה לחוף כו', ובדין נתעסקה בחציצות בין חפיפה לטבילה, שם מאי בינייהו כו', כל הסוגיא.

כו. בדברי הרמב"ם בכ"ז, ובמ"ש הר"ן בדעתו, ובגסת הרז"ה.

כז. ס"ז ב' דרש מרימר הלכתא כו"ח כו', שם ס"ח א' ותמה על עצמך כו' והלכתא כו', ובדברי הראשונים ז"ל בכ"ז.

כח. טור סי' קצ"ט בענין הדחת קמטים במים, ובדין הטובלת בשבת לענין זה.

כט. בדברי הראב"ד דעיון הגוף ברחיצה, ומה החידוש במדיחה קמטיה, ובדין ביה"ס להראב"ד ואי קי"ל כוותי' נגד כל הפוסקים.

ל. בדין אם צריך עיונא אחר חפיפה, העיקר כהט"ז דחפיפה במקום עיונא ועדיפא מינה, ועוד בזה לק' ס"ק ל"ג, ובדין חפיפה בשאר שער שבגוף.

לא. עוד בדין עיון מדאורייתא.

לב. בשו"ע בדין חפיפה סמוך לטבילה.

לג. עוד בביאור עיונא בתר חפיפה, ובב"י ושו"ך בזה.

לד. בדין טבילה בזמנה מצוה, אם שייכא לבתר זמן ג"כ, ובירור' שאסורה לעמוד בטומאתה, ובדין טבילה בשבת.

לה. שו"ע סי' קצ"ט ס"ח בדין הרחקת עיוני מטבילה, והרחקת חפיפה.

לו. הערות בפוסקים בענין זה, ואם צריך חפיפה נוספת.

לז. דינים העולים בעניני חפיפה.

סימן יג

בדין טומאת מים שאובין

א. שבת י"ד א' התחילו ועשאו קבע, בעיקר גזירת מים שאובין, והאם חששו שיבטלו הטבילה לגמרי, או רק שיאמרו שאף שאובין כשר, והאם גזרו שלא יטהרו כלל או שנטהרו מטומאתן הישנה, ובדברי התו' י"ג ב' ד"ה הבא שנפסל גם לאחר שהעריב שמשו, ובדין הטובל בלילה ובא ראשו ורובו במים שאובין למחרת, - ושם תוד"ה וטהור בחילוק שבין טהור לטמא, שאין הטהור מטמא אלא בנפילה, ובדעת הרמב"ם דטמא וטהור שוין.

ב. גיטין ט"ז א' בעי ר' ירמיה חציו בביאה וחציו בנפילה מאי תיקו, ביאור הספק, ובקושיט הריטב"א היכי אמרינן דבע"ק חולה שנפלו עליו תשעה קבין מים שאובין טהור.

ג. בהא דתנן פ"ג דמקואות מ"ד וטהור שנפלו על ראשו ורובו ג"ל כו', מד' אין מצטרפין, ה"ה נמי בטמא שטבל.

הטבילה משמע דפשיטא להו דאין לחוש לרחוץ
לאחר הטבילה, - שו"ע סי' ר"א סע"ה בהג"ה אבל
לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרין ובדברי בהגר"א,
דמעיקר הדין אין להחמיר ובטעם המנהג להחמיר,
והאם יש להחמיר עד שיעריב שמשו למחר.

ד. האם בכלל הגזירה דטומאת מים שאובין גם נדה
בזמן הזה, כיון שנתבאר דטהורים מטומאתן
הישנה, ובדברי הראשונים ז"ל.

ה. בדברי הסה"ת והסמ"ג שפירשו הא דנדה ס"ח
א' דודי חסרת דהינו לרחוץ בחמין לאחר

מפתחות

ע"ס הש"ס

נ"ז ב' כי היכי דמודיתו לי בחוטי צמר, ס"ב סק"ד ה'
שם תוד"ה הכא, ס"ב סק"ב ו'
נ"ח א' כל שהוא אריג לא גזרו, ס"ב סק"ג
ס"ה א' אר"ז לא שנו אלא של זהב, ס"ב סק"ח
שם בתו' הרא"ש, ס"ב סק"ו
ס"ה ב' רמב"ן ור"ן, ס"ד סק"י"ח
ע"ד ב' אורגי יריעות, ס"י סק"י"ט
צ"א ב' מדמצטרף לענין טומאה מיחייב נמי לענין
שבת, ס"ו סק"א
צ"ד ב' כל הסוגיא דציפורן וציצין שפירשו, ס"ה
סק"ד-י'.
ק"ט ב' הא ברעין שבו הא ביפין שבו, ס"י סק"כ"ד
ק"ב א' דאית להו תרי דשי, ס"י סק"כ
שם רצועות סנדל, ס"י סק"י"ט
ק"ד א' רבד, ובפירוש ר"ח, ס"ג סק"ז
שם בעא מיניה רשב"ל מר"ח כו', ס"י סק"ד
שם כלים האולירין הבאין ממדה"י, ס"י סק"ד
ק"כ ב' היה שם כתוב על בשרו קא הוי חציצה כו',
בכל הסוגיא, ס"ב סק"י"ג, ס"ד סק"ב ה' ו' ד', ס"ו סק"י,
סי"ב סק"א

עירובין

ד' ב' חציצין דאורייתא ניהו כו', כל הסוגיא סי"ב
סק"כ
שם ורחץ את כל בשרו, ס"א סק"ג
שם שלא יהא דבר חוצץ, ס"א סק"א ד', ס"ד סק"י"ט
שם במים במי מקוה, ס"א סק"ג
שם כל בשרו מים שכל גופו עולה בהם, ס"א סק"ג
שם כי אצטרך הלכתא לשערו, ס"א סק"א ב'
שם וכדבריה כו', ס"א סק"ג
שם שתיים איני יודע, ס"ב סק"ה, ס"ד סק"י"ט

כלאים

פ"ב מ"ה בגליון הגרע"א, ס"ה סק"ט"ו

תרומות

פ"ה מ"ד אבדה במיעוטה, ס"ו סק"ט"ו

שבת

י"א א' במתני' לא יפלה את כליו, ס"ז סק"ה
י"ב א' תוד"ה שמא, ס"ז סק"ה
י"ג ב' תוד"ה והבא, ס"ג סק"א-ד'
שם תוד"ה וטהור, ס"ג סק"א
שם רמב"ן, ס"ג סק"ב
י"ד א' התחילו ועשאו קבע, ס"ג סק"א
שם גזרו עליהם טומאה, ס"ג סק"א
ט"ו ב' אלא מעתה לא תהא להן טהרה, ס"י סק"א
שם כלי זכוכית וברשי ד"ה בכלי זכוכית, ס"ז סק"ז ס"י
סק"ב ה'
שם תוד"ה אלא, ס"י סק"א
י"ח א' אספלנית ע"ג מכה, ס"ג סק"י"ב
מ"ח א' נשרו מחזירין אותן, ס"י סק"י"ז
נ' ב' מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה, ס"ג סק"ה
נ"א ב' וכל בעלי השיר, ס"ב סק"א
נ"ב א' בתו', ס"ב סק"א
נ"ב ב' חלולין אין חוצצין, ס"ב סק"ב ג'
נ"ג ב' מפרכסין לאדם, ס"ג סק"ה
נ"ז א' טבילה מאן דכר שמה כו' בכל הסוגיא, ס"ב
סק"א ז'
שם תיכי חלילתא כו' בכל הסוגיא, ס"ב סק"ב-ד' ס"ד
סק"י"ט ס"ב סק"ג.
שם תנן התם ואלו חוצצין, ס"ב סק"ז
שם תוד"ה השתא, ס"ב סק"ד

ברני

מפתחות

חציצה

תקצט

שם שלש אינן חוצצות, ס"ד סק"ח י"ט
שם שער נמי דאורייתא, ס"א סק"ג, ס"א סק"ח
שם כי אתאי הלכתא לרובו ולמיעוטו כו', ס"א סק"ה
שם דאר"י דבר תורה כו', ס"א סק"ו
שם ומקפיד וברש"י, ס"א סק"ז, ס"ז סק"ה
צ"ז א' ולענבינהו מיענב, ס"י סק"י י"ט
צ"ט א' רוק ונתלש, ס"ח סק"א
ק"ב ב' מתני' מחזירין רטיה, ס"ג סק"י"ב
ק"ג א' יבשה אפי' בכלי נמי שרי, ס"ה סק"ג

פסחים

ו' ב' פירורים, ס"ו סק"ט"ו
ל"א ב' חמץ שנפלה עליו מפולת, ס"ו סק"ט"ו
מ"ה א' מתני' בצק שבסדקי עריבה כו', ס"ו סק"א,
בכולה סוגיא ע"ע ס"ו סק"י"ד-ט"ז
שם אם מקפיד עליו חוצץ, ס"ב סק"י"ג
שם ואם רוצה בקיומו כו', ס"ב סק"ח
שם תניא כל"ק תניא כל"ב, ס"ו סק"ג
מ"ה ב' מי דמי התם בשיעורא תליא כו', ס"ו סק"ג
שם אמר ר"י אימא ולענין טומאה כו', ס"ו סק"ג
מ"ו א' לענין צירוף טומאה דפסח כו', ובכל הסוגיא,
ס"א סק"ב ס"ו סק"ד-ח'
שם אלא אר"פ וכן לענין להוריד טומאה לעריבה, ס"א
סק"ב
ס"ה ב' לח הוא ואינו חוצץ, ס"ד סק"י"ט, ע"ע
בציונים לזבחים ל"ה א'

יומא

ע"ח א' שתשב עד צוארה במים, ס"ט סק"ה

סוכה

ו' ב' דאר"י דבר תורה כו' בכל הסוגיא, ע"י בציונים
לעירובין ד' ב'.
שם בר"ן בדעת הגאונים, ס"א סק"ג
שם בפ"י ר"ח, ס"ז סק"ד ו'
ל"א א' תוד"ה הירוק, ס"ג סק"ב

ביצה

י"ז ב' ושיוין שמשקין את המים, ס"י סק"כ"ד

מו"ק

כ"ח א' כי ריבדא דכוסילתא, ס"ג סק"ז

חגיגה

י"א א' מים שכל גופו עולה בהן, ס"ח סק"ד, וע"ע
בציונים לעירובין ד' ב'

י"ח ב' טבל ולא הוחזק, ס"ט סק"א
י"ט א' מחזיק עצמו לכל מה שירצה כו', ס"ט סק"ב
כ' ב' שבקודש מתיר ומנגב ואח"כ מטביל, ובגמ', ס"ח
סק"ה, ס"י סק"י"ז, י"ט, כ"א
כ"א א' היינו טעמא דלקודש לא, ס"ט סק"ז ט'
כ"א ב' דררא דטומאה, ס"י סק"כ"א

יבמות

מ"ו א' ארפו ליה, ס"ט סק"ז
מ"ז ב' וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר כו' ס"ט
סק"ו
ע"ח א' נכרית מעוברת שנתגירה דאמר ר' יצחק דבר
תורה כו', ס"ז סק"א
ע"ח ב' והא אמר רב כהנא לא שנו אלא רובו אבל כולו
חוצץ, ס"א סק"ד ה' ו', ס"ד סק"ט י"ט, ס"ה סק"ט"ו,
ס"ז סק"א, ס"ב סק"א
שם שאני עובר דהיינו רבייתה ס"א סק"ו, ס"ז סק"ב ה'

כתובות

ל"ט ב' רש"י ד"ה ריבדא, ס"ג סק"ז

נדרים

ס"ו ב' שן של זהב, ס"ב סק"ח

נזיר

נ' ב' מעיקר אצבעות ולמעלה, ס"ה סק"ה
נ"א א' שערו העומד לגלח צפורן העומד ליגזז, ס"ה
סק"י"ז

סוטה

כ"ה ב' תוד"ה לאו, ס"א סק"ו
מ"ח ב' דבש הזיפין, ס"ד סק"ד ח'

גיטין

ט"ז א' בעי ר' ירמיה חציו בביאה וחציו בנפילה, ס"ג
סק"ב
ל"ט א' כמה דקאי אשבוחי משבח, ס"ה סק"י"ז

קידושין

כ"ה א' בן עזאי אומר אף הלשון כו' ובכל הסוגיא, ס"ה
סק"ב-ה'
שם ומה בשרו מאבראי כו', ובכל הסוגיא, ס"ח סק"ז,
ס"ט סק"ה
שם נהי דביאת מים לא בעינן, ס"ט סק"ג

בבא קמא

פ"ב א' ושתהא אשה חופפת כו', ס"ב סק"כ"א

פ"ה א' כסיפא ליה מילתא, ס"ה סק"א
ק"ט א' מאי אריג תיכי, ס"ב סק"ג

בבא בתרא

כ' א' רמב"ן, ס"ח סק"ט

סנהדרין

ט"ו א' שערו העומד ליגזו ענבים העומדות ליבצר,
סי"א סק"ו
ס"ח א' הכדור והאמוס כו', ס"י סק"י"ז
שם צרור המרגליות ומשקולת קטנה, ס"י סק"י"ח
שם ברש"י ובתורה וטהרתן, ס"י סק"י"ז סי"א סק"ז
צ"ג ריבדא ס"ג סק"ז

מכות

ד' א' חבית יין שנפלה לים הגדול, ס"ד סק"ב
כ"א א' ריבדא, ס"ג סק"ז

שבועות

מ"ב ב' מתני' עשר גפנים טעונות, סי"א סק"ו
מ"ג א' תורה כבצורות, ס"ה סק"י"ז

ע"ז

כ"ז א' רש"י ד"ה ריבדא, ס"ג סק"ז
ע"ה ב' הני כלי זכוכית ס"י סק"א

ערויות

פ"ד מ"ו טבל בשמן שעל בשור, ס"ד סק"ד ו'

זבחים

י"ט א' ותיפוק ליה משום חציצה כו', ס"א סק"ה
שם כינה מהו שתחרץ כו', ס"א סק"ו, ס"ז סק"ג ה' ד'
שם אור"ד כיון דקפיד עלה כו', ס"א סק"ה
שם אבק עפר מהו, ס"ז סק"ה
שם נכנסה לו רוח בבגדו כו', ס"ז סק"ה
ל"ה א' והא דם הוי חציצה, ס"א סק"ה, ו'
שם לח הוא ולא הוי חציצה, ס"ד סק"ב ו' ט'
ע"ח ב' דלי שהוא מלא רוקין, ס"ד סק"ט
שם בתורה דלי ס"ד סק"ב ד' ח' י"א י"ט, סי"ב סק"א
ע"ט א' בדלי שתוכו טהור וגבו טמא כו', ס"ט סק"א
שם ורבנן הוא דגזור דלמא חייס עליהו, ס"י סק"כ כ"ד
שם אמר רבא כו' מין במינו ברובא, סי"א סק"ד
צ"ח ב' דם על בגדו כו', ס"ז סק"ד ו', ס"י סק"ו, סי"ב
סק"י"א

מנחות

י"ח ב' ואר"ז כל הראוי לבילה כו', ס"ח סק"ח

כ"א א' הא דסריך הא דלא סריך, ס"ג סק"ז י', ס"ד
סק"א ט' י', ס"ב סק"א

חולין

כ"ו ב' ולא קא סלקא להו השקה למיא כו', ס"ד סק"ו
ט' י' י"ט
שם תורה הכא, ס"ד סק"ב ד' ח' י' י"ט
נ"א א' הגליד פי המכה, ס"ג סק"ז י' י"א
שם מסרך הוה סריך, ס"ד סק"י
ס"ז א' דלמא פירש לדפנא דמנא והדר נפיל, ס"ז סק"ה
ע"א ב' רמב"ן ור"ה, ס"ח סק"ט
ע"ג א' כל ידות הכלים כו' ובראשונים, סי"א סק"ה
שם עד מקום מדה, ס"א סק"ה
שם כמאן כר"מ, סי"א סק"א ו'
שם אפי' תימא רבנן, סי"א סק"א
שם במאירי שם, ס"ה סק"ט
ק"א א' חלב סרוכי מסריך, ס"ד סק"י
ק"ח א' לכם לכל שבצרכיכם, ס"ו סק"ח
קכ"ו ב' רש"י ד"ה קלקי, ס"ב סק"י
קכ"ז ב' אי דמעלין ארוכה כו', ס"ה סק"ג
קכ"ט ב' מתני' אבר ובשר המדולדלין, ס"ה סק"א, ועי'
סק"י"ז

בכורות

ל"ה א' משום דכי פעי מיחזי, ס"ח סק"ב
ל"ט א' חיתין החיצונות שנפגמו, ס"ח סק"ב
מ' א' רוב המדבר של לשוננו, ס"ח סק"ב

ערכין

י"ח ב' רגליו ולא רגליו בכלל, ס"ט סק"ה

בריתות

ט"ו א' אבר המדולדלת באדם, ס"ה סק"א
ט"ו ב' וכן היו מוכי שחין כו', ס"ה סק"ג

מעילה

י"ח ב' ובתלוש מן הקרקע, ס"ה סק"י"ז

נדה

מ"ה ב' בלוע הוי או בית הסתרים הוי, ס"ח סק"ד
מ"ז א' קנה בקומטו זב, ס"ח סק"ג ד'
שם וידיו לא שטף במים, ס"ח סק"ז
שם זבה שנעקרו מימי רגליה וירדה וטבלה, ס"ט סק"ג
נ"ז ב' ועל הצדדים מכאן ומכאן, ס"י סק"י"ג
נ"ח ב' שאין לך כל מטה ומטה, ס"ז סק"ד
ס"ו ב' שתהא אשה מדיחה בית קמטיה במים כו' ראוי

לביאת מים, ס"ח סק"ד י"ב, סייב ס"ק י"ג י"ד
שם מיתבי בית הקמטים, ס"ח סק"ה
שם כדר"ז דאר"ז כל הראוי לבילה, ס"ח סק"ה
שם וא"ר טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ כו', סייב
ס"ק כ"ד

שם ואם לאו צריכה לחוף כו', סייב ס"ק כ"ה
שם תור"ה אם בא"ד כדאיאת בירושלמי, ס"ב ס"ק י"א
ס"ז א' הני רבדי דכוסילתא, ס"ג סק"ז-י"א, סייב סק"ה
שם עד תלתא יומי וברש"י, ס"ג סק"ח ס"ד ס"ק י"ט
שם לפלוף שבעין, ס"ג סק"א ג'
שם לח אינו חוצץ, ס"ד ס"ק י"ט
שם אימתי נקרא יבש משיתחיל לירק, ס"ג סק"ב ג'
שם כחול שעל גבי העין, ס"ג ס"ק י"ב י"ג, סייב סק"ו
שם פתחה עיניה ביותר, ס"ט סק"ד ה', סייב סק"י
שם עצמה עיניה ביותר, ס"ט סק"א
שם דרך גדילתה, ס"ח סק"ד, ס"ט סק"ד ה'
שם נימא אחת קשורה כו', עי' מה שצוין עירובין ד' ב'
שם תור"ה לפלוף, ס"ד ס"ק י"ד, סייב סק"ב
שם תור"ה פתחה (קמא) בא"ד לפתוח פיה, ס"ט סק"ג
שם תור"ה פתחה (ב') בא"ד לטהרות, ס"ט סק"א
ס"ז ב' דבר תורה כו' עיין בציונים עירובין ד' ב'
שם דרש מרימר הלכתא כר"ח כו' סייב ס"ק כ"ז
ס"ח ב' דודי חסרת סייג סק"ה
שם ותמה על עצמן, סייב ס"ק כ"ז

כלים

פ"א מ"ג בר"ש בשם תר"כ חיבורי משכב טמאים
וחבורי הזב טהורים, ס"ו סק"ח
פ"ב מ"א ברא"ש, ס"י סק"א
פ"ב מ"ו קלמרין המתואמות, ס"י ס"ק ט"ו
פ"ג מ"ה בר"ש יש שאינו חוצץ ואינו חיבור, ס"ו סק"ח
פ"ו מ"ז ובתוספתא שבר"ש שם, ס"י סק"ב
פ"ח מ"י, היה פונדיון לתוך פיו, ס"ח סק"א
פי"ד מ"ג שלשלת דלי גדול, ס"ה ס"ק י"ז
פט"ז מ"ד, הכר והכסת של כו' ה' טפחים, ס"י ס"ק י"ז
פ"כ מ"ב עריכה כו' שנסדקה, ס"ו סק"א
פכ"ג מ"א הנוגע בהן טמא ובמה שבתוכן טהור, ס"י
ס"ק י"ז
שם האוכף שנקרע, ס"י סק"ג
שם בר"ש, ס"א סק"ז
פכ"ה מ"ג יש להם אחוריים ותוך דברי ר"מ, ס"א
סק"ד

פכ"ה מ"ה, בתוספתא שבר"ש, ס"א סק"ו
פכ"ו מ"ב בר"ש, ס"י ס"ק י"ח
פכ"ח מ"ג העושה אפסלנית, ס"ג ס"ק י"ב
פכ"ט מ"א נומי הסדין כו', ס"י ס"ק י"ט כ'

תוספתא וכלים

פ"ג ה"א האבר והבשר המדולדלין באדם כו', ס"ה
סק"א ב'
שם צואה שעל הכסא, ס"ו סק"ח, ס"י סק"ז

אהלות

פ"ג מ"ג כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשיער
והצפורן, ס"ה ס"ק י"ז
ר"ש שם תניא בספרי זוטא הנוגע במת כו', ת"ל וטמא,
ס"ה ס"ק י"ז

נגעים

פ"ט מ"ב היו מורדין טהורים, ס"ג סק"ה
שם קרום כקליפת השום, ס"ג סק"ה ו' ט', ס"ה ס"ק ט"ז
פי"א מ"א החמת והתורמל נראין כדרכן, ס"י ס"ק י"א

פרה

פי"ב מ"ח כל ידות הכלים כו', ס"א סק"ד
פי"ב מ"י ר"ש בשם תוספתא הצואה שעל הכסא, ס"ה
סק"ב, ס"ו סק"ח, ס"י סק"ז
בתוספתא פי"ב ה"ח צואה שעל הכסא חיבור להזאה, ס"ה
סק"ב, ס"ו סק"ח, ס"י סק"ז

מקואות

פ"ב מ"י רא"א מטבילין במים ואין מטבילין בטיט, ס"ד
ס"ק י"ז
פ"ג מ"ד, וטהור שנפלו כו' מד' אין מצטרפין, ס"ג
סק"ג
פ"ו מ"ב דלי שהוא מלא כלים והטבילין, ס"ט סק"ז
פ"ז מ"ו ומעלה אותן דרך שוליהן, ס"י ס"ק ט"ז, י"ז
פ"ז מ"ז הטביל בו את המטה כו' מים מקדמים, ס"ד
ס"ק י"ז ס"ט סק"ז
בר"ש שם, ס"ק י"ח
פ"ח מ"ה נדה שנתנה מעות בפיה, ס"ב ס"ק י"ט, ס"ח
סק"א, ס"ט סק"א, ס"י ס"ק י"ז
שם נתנה שערה בפיה, ס"א סק"ח, ס"ד ס"ק י"ח
שם קפצה ידה, ס"א סק"ח
שם קרצה שפתותיה, ס"ט סק"ג
שם האוחז באדם ובכלים, ס"ב סק"ח, ס"ט סק"ז-י', ס"א
סק"ב ה' ח', סייב ס"ק י"ז

שם בית הסתרים, ס"י סק י"ז
 שם בר"ש תניא בתוספתא ר"ש שזורי אומר ביה"ס
 בנשואה, ס"ב סק י"א י"ג
 שם בר"ש א"נ אפי' בשאר ביה"ס, ס"ב סק"ט
 פ"ט מ"א אלו חוצצין באדם כו', ס"א סק"ג
 שם חוטי צמר עי' מה שצוין שבת נ"ז א'
 שם וחוטי פשתן עי' מה שצוין שבת נ"ז א'
 שם ורצועות שבראשי הבנות, ס"ב סק"ז
 שם רבי יהודה אומר של צמר ושל שיער כו', ס"ד סק"י
 שם מפני שהמים באים בהם, ס"ב סק"ד
 פ"ט מ"ב קלקי הלב, ס"ב סק"ט י', ס"ב סק"י
 שם והזקן, ס"ב סק"ט
 שם ובית הסתרים באשה, ס"ב סק"ט
 שם לפלוף שחוץ לעין, ס"א סק"ח, ועי' בציונים נדה ס"ז
 א'
 שם וגלד שחוץ למכה, ס"א סק"ח, ס"ג סק"ו ח', ועי'
 בציונים נדה ס"ז א'
 שם והרטיה שעליה, ס"ג סק"ח י"ב
 שם ושרף היבש, ס"ד סק"א ט'
 שם וגלדי צואה שעל בשרו, ס"ד סק"י י"ג, ס"ב סק"ח
 ושם ובצק שתחת הצפורן, ס"ד סק"י י"ג, ס"ב סק"ח
 שם והמלמולין, ס"ד סק"ט ט"ז, ס"ב סק"ח
 שם אלו יתדות הדרכים כו', ס"ד סק"י י"ז
 שם ושאר כל הטיט מטבילין בו כשהוא לח כו', ס"ד סק"י
 י"ז י"ט
 שם ולא יטבול באבק שעל רגליו, ס"ז סק"ה, ס"ב סק"ט
 פ"ט מ"ג אלו שאין חוצצין, ס"ח סק"ח
 שם קלקי הראש, ס"ב סק"ט ט"ו, ועי' סק"ט י', ס"ב סק"י
 שם ובית השחי, ס"ב סק"י י"ד ט"ו
 שם ובית הסתרים באיש, ובר"ש, ס"ב סק"ט
 שם ר"א אומר אחד האיש כו', ס"ב סק"ט י' י"א, ס"ב
 סק"ב י'
 פ"ט מ"ד לפלוף שבעין, ס"ח סק"ה, ועי' בציונים נדה
 ס"ז א'
 שם וגלד שעל המכה, ס"ג סק"ד ה', ועי' בציונים נדה
 ס"ז א'
 שם ושרף הלח, ס"ד סק"א, ועי' סק"י י"ב י"ט
 שם ולכלוכי צואה שעל בשרו, עי' ס"ד סק"י י"ז
 שם וצואה שתחת הצפורן, עי' ס"ד סק"י י"ז
 שם וציפורן המדולדלת, ס"א סק"ח, ס"ד סק"ד-י"ד, ס"ה
 סק"י י"ז, ס"ב סק"י י"ב

שם כשות של קטן, ס"ה סק"ט ט"ו, ס"ב סק"י י"ב
 שם לא טמא ולא מטמא, ס"א סק"ב ה', ס"ה סק"ט ט"ו,
 ס"ח סק"א, ס"י סק"ז
 שם קרום שעל המכה, ס"ג סק"ה, ס"ה סק"ט ט"ז
 שם טמא ומטמא, ס"ה סק"י י"ז
 פירוש ר"ש והא דתניא בתו"כ והנוגע בבשר הזב כו',
 ס"א סק"ב, ס"ב סק"י, ס"ה סק"ט ט"ו
 שם ולא בצואה שעליו ולא בקלקין, ס"ב סק"י י"א
 שם יכול שאני מוציא את השיער ואת הציפורן, ס"ה סק"ק
 י"ז
 בתוספתא ושאמרו כו', לא טמאין ולא מטמאין, ס"א
 סק"ב ה', ס"ג סק"ט, ס"ד סק"ח סק"י י"ט, ס"ה סק"ב,
 ס"ח סק"א, ס"ט סק"א, ס"י סק"י י"ז
 שם ואגד שעל גבי המכה, ס"ג סק"י י"ב, ס"ד סק"י י"ט
 שם והשירין והנומין והקטבלאות והטבעות, ס"א סק"ח,
 ס"ד סק"י י"ט
 שם ר"ש שזורי אומר בית הסתרים בנשואה כו', ס"ב סק"ק
 י"א י"ג
 שם סם יבש, ס"ג סק"י י"ב, ס"ב סק"ז
 שם הדם והדיו והדבש כו', ס"ד סק"י י"ט
 שם ושאר כל השרפין כו', ס"ד סק"א י"ב
 שם כחול שחוץ לעין עי' ס"ג סק"י י"ג
 שם צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר כו', ס"ד סק"ק
 י"ג י"ד
 שם כשות של גדול שאינו מקפיד עליה, ס"י סק"ח
 שם והאבר והבשר המדולדלין, ס"א סק"ח, ס"ה סק"א-ג'
 שם ציפורן שפירשה רובה כו', ס"ד סק"ד ט'
 שם כל החוצצין בכלים חוצצין בנדה כו', ס"ו סק"י י"א
 שם בנדה ובגר כו', ס"ט סק"ו
 פ"ט מ"ה הזפת והמור בכלי זכוכית, ס"י סק"א ב'
 שם על השולחן, ס"י סק"ג
 שם על מיטות של בעה"ב חוצץ כו', ס"י סק"ג
 שם על אוכף של בעה"ב חוצץ, ס"י סק"ג, ועי' סק"ד
 פ"ט מ"ו על הבגדים מצד אחד כו' של בנאין, ס"י
 סק"ג ד'
 פ"ט מ"ז מטפחת של זפתין כו', ס"י סק"ה
 שם ר"י אומר אף של קייצין כיו"ב, ס"י סק"ה
 שם זה הכלל כל המקפיד כו', ס"י סק"ה
 פירוש ר"ש תניא בתוספתא כו', ס"י סק"ז
 שם טבעת שנתונה בלבינה, ס"ד סק"י י"ט
 שם לכלוכי צואה כו', ס"י סק"ב
 שם של הגשיש כו', ס"י סק"ג

ברני

מפתחות

חציצה

תרג

פ"י מ"א כל ידות הכלים שהכניסן שלא כדרכן ולא מירקן כו', ס"י סק"ח-י' כ'

שם או שמרקן ונשברו, ס"ו סק"ט

שם כלי שהטבילו דרך פיו כו', ס"ד ס"ק י"ז, ס"ט סק"א ג', ס"י ס"ק י"א

שם כלי שהוא צר מכאן ומכאן כו', ס"י ס"ק י"ג

שם צלוחית שפיה שוקע כו', ס"י ס"ק י"ד

שם קלמריין כו', ס"י ס"ק ט"ו

פירוש ר"ש תניא בתוספתא כו' נתן הזפת והשעוה כו', ס"י סק"ט

שם אם משמשות מעין מלאכתן, ס"ו סק"ט

שם שירפה בגמי או במשיחה, ס"א סק"ד

פ"י מ"ב הכר והכסת של עור, ס"י ס"ק י"ז

שם כסת עגולה כו', ס"י ס"ק י"ז

פ"י מ"ג אלו שאין צריכין שיבואו בהן המים כו' בכל המשנה, ס"י ס"ק י"ט כ"א

שם קשרי העני, ע"י ס"ו סק"ט

פירוש ר"ש, תוספתא עד שישפשף, ס"ז סק"ה

שם קשרי פסקיא ומפתח חלוקה של האשה, ס"י סק"ב

פ"י מ"ד אלוש הם צריכים שיבואו בהם המים כו', כל המשנה, ס"י סק"ב

שם הקשר שבפרקסין כו', ס"ד ס"ק י"ט

שם ובגדים שהטבילין מכובסין עד שיבעבעו, ס"ד סק"ה, ס"י ס"ק כ"ב

פירוש ר"ש, תוספתא קשרי עני שמקפיד עליהם, ס"ב ס"ק י"ג

פ"י מ"ה כל ידות הכלים שהם ארוכין כו', בכל המשנה, ס"ט סק"ב, ס"א סק"א-ח'

שם עד מקום המדה, ס"ד ס"ק י"ט

שם שלשלת דלי גדול ד' טפחים, ס"ה ס"ק י"ז

שם החבל שהוא קשור בקופה כו', ס"ו סק"ט, ס"י ס"ק כ"ג

בר"ש שם, ס"ח סק"ה

בר"ש שם בדין ביה"ס דכלים ס"י ס"ק י"ב כ"א

פ"י מ"ו ב"ש אומרים אין מטבילין חמין בצונן כו', ס"י ס"ק כ"ד

שם כלי שהוא מלא משקים כו', ס"ט סק"א

שם בפ"י הרא"ש, ס"ד ס"ק י"א

פ"י מ"ח חץ שהוא תחוב כו', ס"ח סק"ט, ס"ב ס"ק ט"ו

שם שער שחוץ למכה, ס"ג סק"ט

שם אספלנית מלוגמא ורטיה שעל ביה"ס, ס"ג ס"ק י"ב, ס"ח סק"ו

שם נכנסו צרורות או קסמין, ס"ב סק"ו, ס"ח סק"ו, ס"י ס"ק ט"ז

שם קלקי בית הסתרים, ס"ב ס"ק י"ד

שם העושה קלקי בראשו, ס"ב ס"ק י"ד

שם שדוחקת שפתיה ביותר ומתכסה הבשר, ס"ט סק"ג

תוספתא מקואות

פ"א ה"י יורה גדולה מורידה לתוך פיה, ס"י ס"ק ט"ז שם צלוחית שאוגנה חוזרת לתוכה, ס"י ס"ק ט"ז

פ"ז ה"ג הטיט והבצק שע"ג הקרדום, ס"ב ס"ק י"ג

פ"ז ה"ה כלי שצרה מכאן ומכאן ורחב מן האמצע, ס"י ס"ק י"ג

שם צלוחית ששפתה שופעת לאחוריה, ס"י סק"ט

שם אוגן הכלי ששוקע לתוכו, ס"י ס"ק י"ב

מבשירין

פ"א מ"א הרוק שעל המטבע, ס"ח סק"א

זבין

פ"ג מ"ב אורגין בין בעומדין בין ביושבין, ס"ט סק"ד פ"ה מ"ד, חיבורי טמא על הטהור כו' הנוגע בזב כו', ס"ה ס"ק י"ז

תוספתא פ"ה ה"ה חיבורי אדם המטמאין ומטמאין, ס"ה ס"ק ט"ז

טבול יום

פ"ג מ"ו רוק, ס"ח סק"א

מפתחות ע"ס שו"ע

יורה דעה

סימן ק"ב

ס"ב, בהג"ה, ידיח ידיו במי מקוה, ס"ט סק"ט

סימן קצ"ח

ס"א, כיון שדרך בני אדם כו', בש"ך סק"ב ובט"ז סק"ד,
ס"ב סק"י"ב

שם הג"ה ולכתחילה לא תטבול אפי' בדברים שאין חוצצין,
ס"ב סק"י"ב

ס"ג, אם היו החוטים האלו חלולים, ס"ב סק"ב

שם ש"ך סק"ה, ס"ב סק"ב

ס"ה, ואין חילוק בין קשר כו' ובש"ך סק"ז, סי"ב סק"ב
כ"ב

שם עד שיהא רוב שערה קשור נימא נימא כו', סי"ב סק"ב
כ"ד

ס"ו, שער הראש ובית השחי, ס"ב סק"י"א ט"ו

שם בדברי הפרישה סק"ב כ"ג והס"ט סק"י"ז, ס"ב סק"ב
ט"ו

שם ושבאותו מקום באיש אינו חוצץ, ס"ב סק"ט

שם בנשואה חוצץ בביהגרא סק"י"ב, ס"ב סק"י"א

שם ואותן שיש להן כמין קליעות שערות כו' ובפ"ת סק"ה,
ס"ב סק"י"ד

שם פ"ת סק"ו, ס"ב סק"ה, ס"ד סק"ח י', ס"ז סק"ח

ס"ז, לפלוף שחוצץ לעין כו' ובש"ך סק"י"ג, ס"ג סק"א

שם ולפלוף שבעין אינו חוצץ ובש"ך סק"י"ג, סי"ב סק"ה
ס"ח, כחול שבעין בש"ך סק"י"ד, בדין שמנים, ס"ד

סק"ד

שם בש"ך, סי"ב סק"ו

ס"ט, דם יבש ביהגרא סק"ט ט"ו, ס"ג סק"י"ב

שם יצא הריר מתוכה בדברי הס"ט סק"ב כ"ג בדין גלד שעל
רוב ראשו, ס"ג סק"ט

שם כל תוך ג' ימים ובפ"ת סק"ג, סי"ב סק"ה

שם בעלת חטטין ובפ"ת סק"ח דבעלה בודקה, ס"ז סק"ד

סי"א, חץ או קוץ התחוב ש"ך סק"ט ט"ז, ס"ח סק"י"א

שם בש"ך סק"י"ז ובגליון הגרע"א, ס"ח סק"י

סי"ד, בהג"ה ומיהו אם היא מקפדת, ס"ד סק"ז

סט"ו, הדיו והחלב כו' בדברי הבי"ד בדין יין, ס"ד סק"ד

סט"ז, דם שנסרך בש"ך סק"ב, ס"ד סק"י

סי"ז, צבע וכו', ס"י סק"ו

שם צבע שצובעות הנשים כו', סי"ב סק"ב כ"ג

סי"ח, צואה שתחת הצפורן, ש"ך סק"ב כ"ב, ס"ד סק"י"ד,

סי"ב סק"ח

סי"ט, אם יש לה נפח על מקום הצפורן, ס"ה סק"י"ד,

סי"ב סק"ט"ו

ס"כ, אפי' אם צפורן אחת נשאר בידה, ובפ"ת סק"י

בצפורני הרגלים, ס"ה סק"י"ב י"ד, סי"ב סק"ח,

שם ש"ך סק"ב כ"ב, סי"ב סק"ח

סכ"א, ש"ך סק"ב כ"ו וט"ז שם, ס"ה סק"ג

סכ"ב, אבר ובשר המדולדלין חוצצין ס"ה סק"ג

סכ"ז, קרצה שפתותיה, ובפ"ת סק"י"ז, ס"ט סק"ה

סכ"ח, לא תאחוז כו' ובט"ז סק"ב כ"ז, ס"ט סק"ח

שם ואם הדיחה ידיה במים, ובש"ך סק"ל ל"ו, ס"ט סק"ח

שם בש"ך סק"ל ל"ח, סי"ב סק"י"ז

ס"ל, אם אין שם טיט, ובש"ך סק"מ, ס"ד סק"י"ח

סל"ג, במקום שיש בקרקעיתו טיט ובש"ך סקמ"ז, ס"ד

סק"י"ח

סל"ה, ויש מי שאומר שלא עלתה ובט"ז סקל"ח ובס"ט

שם, ס"ט סק"ד

סמ"ב, נכנסו צרוורות וקסמין כו' ובביהגרא סקמ"ט, ס"ח

סק"ו

סמ"ג, בהג"ה שלא תהא צריכה לעצור עצמה, ס"ט סק"ג

סמ"ד, שער שחוצץ למכה, ס"ג סק"ט

סמ"ה, לא תטבול כו', סי"ד סק"ט

שם ואם טבלה ובביהגרא סק"ג נ"ב, ס"ז סק"ה

סמ"ז מין כינים שדבוקים בבשר, ס"ז סק"ו ד'

שם צריך להסירן ע"י חמין ובש"ך סקנ"ח, ס"ז סק"ו

שם ואם אי אפשר להסירן, ובביהגרא סקנ"ג, ס"ד סק"ד

שם ס"ט סק"פ פ"ח בדין שאר כינים ופרעושים, ס"ז סק"ז

שם פ"ת סק"כ"ה, ס"ז סק"ד ז'

סימן קצ"ט

ס"א, בטור, לעולם ילמד אדם כו', סכ"ב סק"ב כ"ח

שם ש"ך סק"א, ס"ב סק"י"א

שם ט"ז סק"א ובס"ט שם, ס"ח סק"י"ב

ס"ג, חפיפה צריכה להיות לכתחילה, סי"ב סקל"ב

ס"ו, וכן אם חלו ב' יו"ט כו', סי"ב סקל"ב

ס"ט, ס"ח סק"י"ב

שם בד"א בשאר כל הגוף, סי"ב ס"ק כ"ט
שם בסוף הסימן דמקלינן בספיקא, ס"ז סק"ד

סימן ר"א

ד"מ סק"ל, סי"ג סק"ה
סע"ה, בהג"ה, אבל לחזור ולרחוץ כו', סי"ג סק"ה

סימן ר"ב

ס"א, כלי זכויות ובש"ך סק"א, ס"י סק"ב
שם אם עושין מעין מלאכתן, ס"י סק"א
ס"ד, ס"ו סק"ט
ס"ט, מטביל עד מקום שעתיד לקצוץ, ס"א סק"ה, ס"ט
סק"ה

סימן רס"ח

ס"ו, היכא דלא ידעו שהיא מעוברת, ס"ז סק"ב

חז"מ

סי' צ"ב ס"ב, וביהגר"א, סי"א סק"ו

או"ח

סי' כ"ז, במ"ב סק"י, ס"י סק"כ
סי' קס"א ס"א, ובביהגר"א ומ"ב סק"י, ס"ב סק"י"ב י"ג
סי' ש"ג ס"א בביהגר"א, ס"ב סק"ב ז'
סי' שכ"ח סכ"ב, בגמר מכה, ס"ג סק"ה
סי' שכ"ח סל"א, ס"ה סק"ה
שם מ"ב סק" צ"ה צ"ו, ס"ה סק"ה
סי' ש"מ ס"א, ס"ה סק"י"ב י"ד
סי' תמ"ב סי"א, פרוורין שבעריבה כו', ס"ו סק"ט"ו

סימן א

בעיקרי הדינים מדאורייתא

בעיקר הדרשא דחציצה

א. עירובין ד' ב' שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, הדיוק מלשון בשרו דכיון שההוראה לטבול היא לאדם אין להתייחס לבשר אלא לגברא שירחץ במים, ומזה דייקנין שיהא בשרו דוקא, ויש לעיין למאי דשמעינן מהלכתא דדוקא רובו המקפיד חוצץ, א"כ בלא פסוק היינו מכשירין אף רובו המקפיד, ומה סברא יש לחשבו רוחץ במים אם רוב גופו אין לו קשר עם המים.

ונראה דלא ס"ד להכשיר כל חציצה, אלא דברים שנדבקים ונטפלין לאדם, אלא שהוא מקפיד עליהם, ואז הי' מתפרש ענין הטבילה להכנס כל גופו לרשות המים, וגם עם החציצות האלו מיקרי שגופו נמצא במים, [כמו הנכנס בבגדיו ששייך לחשבו במים גם אם חוצצין בפני המים, וחציצה הנדבקת עדיפא מינייהו], אבל אם לובש שריון שמפקיע עצמו מרשות המים, כגון שנכנס בתכיבה בתוך המים, בזה אינו ענין לחציצה, דחסר בביאתו למים ובלא פסוק נמי הי' פסול.

שם כי אתאי הלכתא לשערו כו', יש לעיין מה סברא יש לומר דשערו צריך שיהא במים ואפ"ה אין חציצה פוסלת בו, הרי למדנו מקרא דבשרו שלענין טהרת הטבילה בעינן גופו דוקא, וא"כ גם בשערו בעינן שלא תהא חציצה, ואפשר דס"ד דבעינן שיהא שערו במים כדי שיחשב כל גופו במים, ולא מפני שצריך גוף הטבילה גם בשער כמו רחיצת בשרו, אלא השער כמו ידות הכלים דכיון שהשערות כשומרי הגוף אין ראוי שיהא השומר חוץ למים, וכיון שא"צ לרחוץ גוף

השער רק מכח טפילותו לגוף, א"כ הי' מקום לומר שאין חציצה פוסלת בו.

אב"ל למסקנא דילפינן ליה מאת הטפל לבשרו, מפרשנין שאותה מצוה שניתנה בבשרו ניתנה בשערו, וכאילו נאמר ורחץ את שערו, וממילא פשוט שחציצה פוסלת בו. (הערות).

בעיקר הלכתא דרובו ומיעוטו

ב. שם כי אתאי הלכתא לרובו כו', אי לאו הלכתא הי' הדין שרובו שאינו מקפיד חוצץ, דכיון שגם דבר שאינו מקפיד אינו כגופו, כדתנן פ"ט מ"ד שכולן לא טמא ולא מטמא, ועי' בהגר"א שם, ובר"ש שם מהתוספתא ושאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא מטמאין ולא מיטמאין, וכיון דלאו בשרו הוא הרי הי' מתמעט מבשרו ונתחדש בהלכה דדוקא מקפיד חוצץ. [שו"ר דבתו"כ ממעט חציצה מקרא דהנוגע בבשר הזב, הרי דבהדיא חציצה לאו בשרו מיקריא אע"פ שאינו מקפיד, וא"כ ההלכה כסותרת לפסוק דורחץ בשרו, והפסוק מתפרש במקפיד רובו ובאינו מקפיד כולו, ואע"פ שאינו בשרו מ"מ ברובו אינו חוצץ. ומצינו בפסחים מ"ו א' דאף לענין צירוף לשיעור כביצה אוכלין תלוי במקפיד, וש"מ דאינו מקפיד חשיב כבטל לגוף, ולא רק דין בטבילה להקל באינו מקפיד].

מיהו אע"פ שאינו חוצץ מ"מ גם לענין טבילה לא קרינן ביה בשרו כדאשכחן דכולו חוצץ יבמות ע"ח ב', וש"מ דאכתי לא קרינן ביה בשרו, ונפ"מ נמי אם משהו מהחציצה שאינו מקפיד נמצאת חוץ למים, שאם היא כבשרו לא עלתה לו טבילה, ולפ"ז חידוש

דמשמע המים הידועים, שיש שיעור קצוב למים והמים שיש בהם כשיעור הם הידועים.

הא דשערה אחת חוץ למים מעכבת היינו מלשון כל בשרו, דרוב בשרו ידעין ממשמעות הפסוק בלא תיבת כל.

שם וכדברר"ה, יש לעיין הרי משניות שלימות שנינו בפ"ט דמקואות בחציצות דשער, בחוטי צמר ופשתן ורצועות, וקלקי הזקן והלב, וקלקי הראש, ומ"ט מייתי דברר"ה, וי"ל דכל הני דמתני' פעמים שחוצצין גם על הבשר שתחת השער, אבל בנימא קשורה הרי החציצה בשער בלבד, דהא ודאי אף אם אין דין טבילה בשער, מ"מ כובע על הראש חוצץ מפני בשר הראש.

שם שער נמי דאורייתא הוא, יש לעיין מאי קושיא, הרי גם המתריך ידע דההלכה נאמרה בחציצין, והיינו דחציצה פוסלת בשער, אבל עצם הדבר שצריך להכניס גם שער במים ידעין מקרא דאת בשרו, וי"ל דה"ק מהאי קרא גופי' דשמעינן טבילת השער שמעינן נמי חציצה, דמתפרש ורחץ את בשרו את הטפל כמו את העיקר, (ואם נימא דהחציצה צריכה להיות במים א"כ לא איצטריך קרא אלא לחציצה בשער עי' להלן סימן י"א סק"ה), ואפשר דעצם הדבר שצריך לטבול גם שער פשיטא לן מסברא דגופו הוא, ורק לבתר דכתיב בשרו ס"ד למעוטי שער כיון שאינו נקרא בשר, ואהדרי' קרא דאת לומר דבשרו למעוטי חציצה ולא למעוטי שער, ואז מתפרש דכוליה קרא לחציצה איצטריך, דלא נמעט שער מחידושא דבשרו דהיינו שלא יהא דבר חוצץ. - ויעויין בר"ן סוכה ו' א' בביאור שיטת הגאונים ברוב שער. (הערות).

למאי צריך קרא לרובו המקפיד

ד. יש לעיין למאי איצטריך קרא דבשרו שלא יהא דבר חוצץ, הרי בסברא ג"כ הדבר פשוט שהנכנס בתוך שקית ניילון ונכנס למים

גדול שמענו מהלכה דאע"פ שרובו בחציצה שאינה כגופו, טהור, והטעם מפני שהתירה תורה לטבול כדרך רגילותו, וכשנכנס כולו לרשות המקוה כדרך רגילותו קרינן ביה שבא כולו במים, ואיצטריך הלכתא לרובו שאינו מקפיד ומתמעט כולו מהפסוק דהא סו"ס לאו בשרו הוא, וכמש"כ מהתו"כ בקרא דוהנוגע בבשר הזב.

ולפ"ז בכל דבר שדינו כחציצה יש בו גם קולא שאם משהו ממנו חוץ למים עלתה לו טבילה מדאורייתא, כגון כשות של גדול אפי' שאינו מקפיד עליה, מ"מ כיון שבמקפיד חוצץ ש"מ דלאו כגופו חשיבא, (וברוצה בקיומו פסחים מ"ו א' שאמרו שטמא ומטמא ה"ה שאם משהו ממנו חוץ למים לא עלתה לו טבילה, וצ"ע בזה דמשמע דלאו כגופיה ממש דמי שהרי איסורו חושבו). (הערות).

- נכתבו בזה דברים במקו"א -

בעיקר הדרשא דשערו

ג. **שם** ורחץ את כל בשרו שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, לשון בשרו מיותר דמצינו מקראות ורחץ במים, וגם בלשון בנ"א אין דרך להזכיר בשרו בפירוש ברחיצה, (דלא משתמיט שיאמר אדם שהולך לרחוץ ומוסיף את בשרו), וזה מוכיח שהכונה לבשר עצמו בלא חציצה.

שם במים במי מקוה, לשון במים מתפרש בתוך מים, מדלא קאמר ורחץ עם מים או במים (בשוא) והיינו דקאמר במי מקוה, ולשון במים משמע ג"כ המים הידועים, והיינו מקוה, ועי' להלן.

שם כל בשרו מים שכל גופו עולה בהם, דכיון שצריך כל בשרו בב"א ע"כ בעינן מים שכל גופו עולה בהן, אבל אכתי לא שמענו מגלן דלגנס בעינן ארבעים סאה, דילמא לכל חד לפי גופו, דהעיקר שבמציאות יהא כל גופו במים בב"א, ואולי תרתי ש"מ מלשון במים

ג. אם כולו עטוף בדבר שאינו מקפיד אם חוצץ, דבצבע שצובעין לנוי מבואר ברשב"א בתוה"ק דאפי' כולו אינו חוצץ.

והדין הראשון מבואר בר"ש פ"ט מ"ד מהתו"כ ומהתוספתא דחציצה אינה כגופו לענין לטמא אחרים ולהטמא מאחרים, ואף חציצה שאינו מקפיד, כמ"ש בתוספתא ושאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא מטמאין ולא מיטמאין, חוץ מקרום שעל המכה, ונראה שזו גם כונת המשנה שם מ"ד לא טמא ולא מטמא דהיינו אכוליה פרקין חוץ מקרום שעל המכה דטמא ומטמא, ובתו"כ שם ממצעט להו מדכתיב והנוגע בבשר הזב וממצעט צואה שעל בשרו וקלקין שעליו, והיינו הני דתנן במתני' שאינו מקפיד, וש"מ דחציצה אינה בכלל בשרו, ומסברא הוה ממצעטין להו מקרא דבשרו, ורק מההלכה נתחדש שאין חוצצין, מיהו עי' להלן שיש לדון בזה מבגדי כהונה. והדין השלישי מבואר ביבמות ע"ח ב' דכולו שאינו מקפיד חוצץ, וש"מ דלא מיקרי בשרו.

והדין השני מדעת ריה"פ בחולין ע"ג א' וכו"ה בשו"ע יו"ד סי' ר"ב ס"ט נראה דא"צ להכניס החציצה במים, והמאירי שם בשם הראב"ד פשיטא לי' שצריך להכניס החציצה במים, ולכאורה כן הדין בנט"י שצריך ליטול ע"ג החציצה שאינו מקפיד, ויתבאר להלן סימן י"א סק"ה בס"ד.

נמצינו למידין דאי לאו ההלכה הו"א דאף דבר שאין מקפיד חוצץ דלא מיקרי בשרו, ועדיין יש להסתפק אם גם מיעוטו הו"א דחוצץ, או שהי' דינו ככל התורה דרובו ככולו, א"נ הכא גרע דכתיב כל בשרו, והוה מדמינן חציצה להכנסת כולו במים.

מה הדין בבגדי כהונה

ולכאורה יש להוכיח הדברים מבגדי כהונה דילפינן התם דחציצה פוסלת

לא קרינן בי' ורחץ במים, ואי לאו הלכתא הוה מוקמינן קרא לאינו מקפיד, אבל רובו המקפיד לכאורה פשוט מסברא דלא קרינן בי' ורחץ במים, ומצינן למימר דקרא איצטריך לכולו שאינו מקפיד כדאר"כ יבמות ע"ח ב', אבל הדבר רחוק מן הפשטות, ועתו' הרא"ש בשם תו' שפי' דקרא מתפרש בכולו, ולפי"ז אפשר לקיים הדברים, ואפשר דבאמת דבר שאינו בטל לגוף האדם לא איצטריך קרא, אבל מעט טיט או צבע שבטל לגוף האדם אע"פ שמקפיד עליו לא חשיב מחיצה בין האדם למים, ואמנם אם יהא דבוק עליו טיט עבה שאינו בטל לגופו, יש לקיים מסברא דהוי כמחיצה [מיהו במיעוטו ג"ז אינו מעכב], ואפשר דגדר הדברים כל חציצה שאינה חשובה הוצאה בשבת מפני שמתבטלת לגוף, (לאפוקי בגד שאינו בטל, אלא שמשמש את האדם ואינו משא, ואנן בחציצה שאינה משמשת כלום), דאע"פ שהאדם מקפיד מ"מ ממשיך הוא עם החציצה עד שיורידנה מגופו, ובכה"ג הו"א דחשיב ורחץ במים. (הערות).

מהו החידוש שבהלכה, מיעוטו או אינו מקפיד
ה. יש לעיין מה נתחדש בהלכה למשה מסיני, אם הא דרובו שאינו מקפיד אינו חוצץ, או הא דמיעוטו המקפיד אינו חוצץ, או שני החידושים כאחת, ומה הי' הדין במיעוט שאינו מקפיד אי לאו ההלכה, ויש לברר תחלה האם חציצה שאינו מקפיד חשיבא כגופו ממש, או דנתחדש בהלכה דאע"פ שאינה כגופו לא ממצעטין לה מבשרו,

כמה נפק"מ בזה

ונפ"מ א. הנוגע בחציצה הדבוקה על אדם טמא אם הוא נטמא, וכן טמא הנוגע בחציצה שע"ג הטהור אם טמאהו, ב. אם בשעת הטבילה החציצה בולטת מחוץ למים אם זה כשערה הבולטת ומעכב מדאורייתא או לא, וד"ז יש לדון גם במיעוט המקפיד שאינו חוצץ אם מתבטל לגוף וצריך להכניסו במים],

מדכתיב ילבש על בשרו, וסוגיית הגמ' זבחים י"ט א' דמיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ ומיעוט המקפיד חוצץ, ובפשוטו היינו מדאורייתא וכ"מ ברמב"ם דעבודתו פסולה, ולא משמע שמשום גזירה פסלו הקרבנות הכשרים מדאורייתא, וביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה זבחים [ס"ד סק"ב] דכיון שבבגדי כהונה לא נאמרה הלכה דמיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ ילפינן מקרא דאף מיעוט חוצץ, ושאינו מקפיד קים לן מסברא שאינו חוצץ, ולכאורה יש ללמוד מזה לנדרון דידן איך הי' הדין בלא ההלכה.

אבל עדיין צריך יישוב דכיון שהוכחנו שאף שאינו מקפיד לאו בשרו הוא, א"כ מסתברא דבבגדי כהונה רובו שאינו מקפיד חוצץ, ויש לשאול א"כ מנלן לחלק במיעוט בין מקפיד לשאינו מקפיד, דאם מסברא אמרינן דרובו ככולו ולכך מיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ, א"כ מ"ט מיעוט המקפיד חוצץ.

ובתוי הרא"ש באמת כתב דאי לאו הלכתא הו"א דאף מיעוטו שאינו מקפיד חוצץ, אבל קשה א"כ מ"ט בבגדי כהונה מיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ הרי שם לא נאמרה הלכה, מדחזינן דמיעוט המקפיד חוצץ, וי"ל דדוקא בטבילה ס"ד דמיעוט חוצץ כיון דכתיב כל בשרו, והו"א דכמו שמיעוט חוץ למים פוסל ה"ה מיעוט בחציצה, משא"כ בבג"כ, אבל עדיין לא נתיישב מנלן לחלק דמיעוט שאינו מקפיד אע"פ שאינו בשרו אינו חוצץ.

ואפשר דמההלכה דטבילה למדנו אף לבג"כ דרובו שאינו מקפיד אינו חוצץ, דכיון דקרא כתיב בשרו ונאמרה הלכה דאינו מקפיד אינו חוצץ, ילפינן מזה גם לבג"כ, אבל הא דרק רובו חוצץ כיון שלא נאמרה ההלכה בבג"כ לא ילפינן מיני, דאין למידין מהלכה, אבל הא דאינו מקפיד גילוי מילתא בעלמא הוא, דדבר שאינו מקפיד מיקרי על בשרו כיון דאורחי' בהכי, ועדיין צ"ע דהא כולו חוצץ

אף באינו מקפיד נויש להסתפק כולו בבג"כ מאי, דכיון שאינו על כל גופו, אע"פ שהחציצה על כל מקום המצנפת או המכנסים י"ל דבטל לגופו, וכמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בההיא דזבחים ל"ה א' עיי"ש, ויתכן דמסברא קים לן דלא ניתנה תורה למלאכי השרת שלא יהא שום לכלוכי זיעה וטינוף על בשרו בקמטין וכיו"ב, וע"כ דמיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ, וטבילה שאני שלרגע מסוים אפשר להתנקות, אבל לא בעבודת כל היום (א"נ אף בטבילה הוה ידעינן דמיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ), ולפ"ז רובו שאינו מקפיד י"ל שחוצץ בבגדי כהונה, (מיהו יתכן דמיעוטו דבגדי כהונה גרע דכחוץ למים דמי, ואילו מיעוטו דמקפיד קים לן מסברא שאינו חוצץ בטבילה, ואכתי הלכתא רק לטהר רובו שאינו מקפיד, אבל לא נתיישב בזה מנלן לחלק באינו מקפיד בין רוב למיעוט). (הערות).

מקור דין כולו

ו. **שם** דאר"י דבר תורה רובו ומקפיד עליו חוצץ, ושאינו מקפיד עליו אינו חוצץ, לכאורה סיום לשונו מיותר דהול"ל ד"ת רק רובו ומקפיד עליו חוצץ, שהרי צריך להשמיענו גם דמיעוט המקפיד אינו חוצץ, והול"ל אבל מיעוטו אפי' מקפיד או רובו שאינו מקפיד אינו חוצץ, וי"ל שכאן רמז דיני' דר"כ יבמות ע"ח ב' דכולו אפי' שאינו מקפיד עליו חוצץ, ולכן קאמר דרק רובו שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ, ומסתברא דבעינן דבר חשוב, ולא סגי בכל שהוא, ומסתברא שאין בזה שיעור, אלא תלוי לפי הצורה, שאם יש נקודות שאין בהם חציצה לא מהני אפי' טובא, ובעינן דבר חשוב במקום אחד, או כמה מקומות בשיעור ניכר, שו"ר שכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ד סק"י דבעי שיעור חשוב וצ"ע שיעורו, ועיי"ש שכ' דבמיעוט הגוף אין דין כולו, כגון בחציצה בין רגלי הנהנים לרצפה דמדמינן זבחים ל"ה א'

נעשה כגוף האדם, וכבגד שצבעו דמי, ונתבאר במקו"א. וע"ע בסימן ו'.

ביצד משערין רובו

יש להסתפק אם משערין רובו עם השער או דגופו בפ"ע, ואם נימא דגופו בפ"ע, יש לשאול להרמב"ם דשער אינו נדון בפ"ע, א"כ כשרוב גופו בלא חציצה ועם השער יש רוב מאי, דהא ע"כ בכה"ג חציצה פוסלת, דאל"כ באיזה אופן נאמר הדין מדאורייתא שחציצה פוסלת בשער, ואם ע"י השער נעשה רובו בלא חציצה אינו מציל, ונמצא ששער כגופו לחומרא ולא לקולא, וזה קצת חידוש, וכה"ג יש להסתפק בבית הסתרים דבעינן ראוי לביאת מים, ואם זה מדאורייתא צ"ע אם זה נמדד ברוב הגוף, ואפשר דמשערין כל השער כפי קביעותו בגוף, ואם רוב השער שבראש חצוץ, מיקרי שטח הראש חצוץ, ובביה"ס מהני לגב הסותם על ביה"ס, וצ"ע ולע"כ.

ומסתברא דביה"ס ושער אינן מצילין לענין כולו באינו מקפיד, דלא קרינן בהו בשרו, ואנן מקצת בשרו בעינן.

בביאור גדר מקפיד

ז. מקפיד, פרש"י שמצטער ע"ז, ולשון הרמב"ם בפיה"מ וכוונת מקפיד שישתדל ע"ז הדבר ויחוש וירצה סורו, ור"ל דודאי נחא לי' לאיניש שלא יהיו עליו חציצות כלל, ועדיין אין זה בגדר מקפיד, מיהו גם מה שבגדר מקפיד פעמים שמשאירן עליו זמן מרובה, אלא שהדבר קשה בעיניו ומצטער ע"ז, ומצפה שיגיע זמן שיסורו מעליו.

מקשין העולם כיון דרובו שאינו מקפיד חוצץ מדרבנן א"כ הרי הוא מקפיד ע"ז מפני האיסור דרבנן, והו"ל רובו המקפיד דחוצץ מדאורייתא, ומתמצים בשם הגר"ח מבריסק ז"ל שהקפידא רק על המעט שמשלים לרוב, שהרי אם יסיר המעט הזה כבר לא יקפיד על השאר, ותו הו"ל מיעוט המקפיד דאינו חוצץ

לחציצה, ואע"פ שרק כפות הרגלים צריכין לעמוד ע"ג הרצפה והדם חוצץ בכולן אלא כיון שהם מיעוט הגוף אין בזה חסרון דכולו.

ונפ"מ לדינא לדעת הגאונים דשער נדון בפ"ע, אם יש בזה חסרון דכולו, או"ד כיון דסו"ס מיעוט הגוף הוא הר"ז בטל, ופשטות הדברים דשער לכל מילי נדון בפ"ע, וא"כ בכולו חוצץ, וכ"נ לשון הרשב"א בתוה"ק, וי"ל דשער כמקום בפ"ע הוא, ול"ד לתחת כפות הרגלים שזה חלק מהגוף, ועי' לעיל סק"ג דאפשר דקרא דבשרו ממעט גם שאינו מקפיד, ומוקמינן לי' בכולו.

יבמות ע"ח ב' והא אר"כ לא שנו אלא רובו אבל כולו חוצץ, לכאורה אין שייך חסרון דכולו בשער, כיון שכל גופו בלא חציצה, [וכ"מ ברשב"א בתוה"ק דצבע שמכסה כל השיער אם אינו מקפיד דינו כרובו שאינו מקפיד], דטעמא דכולו שייך רק כשאין חלות טבילה בגופו דנימא שהשאר כגופו דמי, אבל בשער שייך לומר כן כיון שכל גופו טובל בלא חציצה, וא"כ צ"ע מהכא להגאונים דס"ל דרובו אשער נאמר, הרי בשער אין שייך לומר לא שנו אלא רובו אבל כולו חוצץ.

יבמות ע"ח ב' מצינו דרבית' דעובר עדיפא מאינו מקפיד ואף בכולו אינו חוצץ, ובזבחים י"ט א' מיבעיא לן גבי כינה חי' אם אמרינן רביתא היא ולא חייצא, או"ד כיון דקפיד עלה חייצא, והדבר פשוט לגמ' דקפיד עלה, אלא הנדון אם טעמא דרביתא אלים לחשבה כבשרו שלא תחוץ אע"פ שמקפיד. וע"ע לקמן סימן ז'

הרשב"א בתוה"ק כתב דצבע שצובעין לנוי אע"פ שהוא בכל השער אינו חוצץ, דעדיף מאינו מקפיד דכיון דניחא לי' בהכי

להסירו כל ל' יום, דברצונו שתשאר ולא יצטרך להסירו. (הערות).

כמה סוגי חציצות

ח. **מצינו** כמה סוגים במינין החוצצין. א. טיט וצואה וקלקי שאם אינו מקפיד הרי הם בטלין לגוף, ב. חוטין וטבעות דאע"פ שאינו מקפיד מ"מ מפני חשיבותן אינם בטלין לגוף, ומ"מ אם היו קבועין לעולם לא היו חוצצין, ג. נתנה שערה בפיה קפצה ידה, שאין כאן ביטול לגוף, ויש לדון אם זה בגדרי חציצה, וכן באוחז באדם ובכלים ומטבילין, ואם קשר שבשער דומה לזה, ד. צפורן ואבר המדולדלין, וכן כסות של קטן יש לדון בהם דהו"ל כגופו, אף אם רוצה להסירן, ואמנם ודאי כ"ז שאינם מדולדלין דינן כגופו, ויעויין בש"ך בדין צפרנים, ה. בלפלוף וגלד תוך ג' וכן בשרף הלח ודיו ודם יש מפרשים מפני שהמים מחלחלין, וא"כ צריך להמתין עד שיחלחלו וכן בג' שערות קשורות, וצ"ע שסתמו בזה, ו. צבע שלנוי שכ' הרשב"א דאף בכולו אינו חוצץ, וכן מצינו היינו רבית' בעובר, ומצינו בכינה די"ל דמהני רביתא אע"פ שמקפיד. (הערות).

מדאורייתא, ועדיין יש לשאול אחרי שכתב הרמ"א שנוהגין להסיר גם דבר שאינו מקפיד, א"כ כל דבר שאינו מקפיד יעשה כדבר המקפיד, וע"ז לא מהני התירוץ הנ"ל, וגם בסברא אין נראה כן, דא"כ כל חציצה גדולה שמקפיד עלי' מפני גודלה לא נחשוב חציצה אלא את החלק המשלים לגודלה, כגון מי שיש עליו לכלוך של דיו גדול דמקפיד עליו ואילו הי' מועט לא הי' מקפיד כ"כ, האם ברוב גופו לא יחצוץ מדאורייתא, ודאי כיון דהשתא קפיד על צורה זו בגופו הו"ל כולו בגדר מקפיד, ולא מחלקינן לי' לחצאין, וגם דרך העולם שמה"ט שמקפיד עליו כבר יסיר כל הצבע, ויש ליישב.

אב"ל ביאור הדברים כמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דדבר שמצד עצמו אינו מקפיד עליו רק מפני הדין בשעת טבילה, לא מיקרי מקפיד, הגע עצמך צבע שצובעין לנוי ויש בו ממשות שמחמירין להסירו האם אפשר לחשבה כמקפיד, הרי מיד לאחר הטבילה תחזור לצבעו, ומצטערת על ההכרח להסירו, וה"נ כל שאינו מקפיד הר"ז בטל לגופו אף אם נאלץ להסירו מפני הדין, והר"ז כמצווה מן המלך

סימן ב

בדיני חגיגה בשיעור ובדין בטלה דעתו

בעיקר הגזירה דחוטין לענין הוצאה בשבת

א. שבת נ"ז א' טבילה מאן דכר שמה, יש לעיין מאי קושיא הא בעלמא אמרינן כה"ג מילתא אגב אורחיה קמ"ל כדתנן בריש ברכות משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, וכן לעיל נ"א ב' וכל בעלי השיר כו' ומזין עליהם וטובלין במקומן, ועי' תו' נ"ב א' מ"ש בזה, ואפשר דבשלמא בההוא דבמה בהמה דקתני יוצאין בשיר כו', שפיר קמ"ל שיכול להניח השיר במקומו גם בשעת הזאה וטבילה, אבל הכא קתני לא תצא אשה כו', וא"כ אין שייך לסיים ע"ז מה דינם של חוטין אלו בחול, דהא במתני' לא מיירי באשה שיוצאת בחוטין אלו, ועוד דהול"ל וחוצצין בטבילה, ואין כאן המקום להורות ולא תטבול וכו'.

שם ושריא להו, דכדי לרפות החוטין צריך לפתוח הקשר, וממילא מורידה החוטין לגמרי, דנהי שיכולה מתחלה לקשרן ברפוי, וכדתנן ולא תטבול בהן עד שתרפם, אבל כשבאה לטבול והן מהודקין הרי היא צריכה לפתוח הקשר וממילא מסירה החוטין לגמרי.

ולענין שבת לא התירו לצאת בהם כשהם רפויין כמ"ש הרמב"ן דעד שתרפם קאי רק אטבילה, דכיון שדרכן במהודקין יש לחוש שלא תזכור לרפותן מע"ש, ולא דמי לטבילה שנותנת דעתה להסיר ולרפות כל החציצות, אבל ליציאת השבת כיון שניחא לה במהודק ואינה באה לרפות אלא מפני איסור ההוצאה, ויש לחוש שתשכח ותצא במהודקין.

שם ואתי לאתויינהו ד"א ברה"ר, אין חשש שמא תשכח לגמרי שהוא שבת, אלא

טבע האדם שמתחיל בהליכתו בלי להתבונן, ואמנם אחר כמה פסיעות תזכר שהוא שבת, אבל כבר עברה הליכת ד"א, וכ"ה בכל החששות דשמא יחתה ושמא יטה וכיו"ב שקודם שיתבונן כבר הלכה ידו והטה. (הערות).

תיכי חלילתא

ב. שם בעא מיניה ר"כ מרב תיכי חלילתא מאי, א"ל אריג קאמרת כל שהוא אריג לא גזור, בפשוטו ידע ר"כ שאינם חוצצין בפני המים, דדבר פשוט הוא כדידעי אחתי' דרהבדר"י, ועוד דודאי יש כאלו מרווחים שאינם חוצצין, ואיך סתם שאלתו שתלויה לפי הענין, אבל אם כולם אינם חוצצין ניחא, וא"כ מספק"ל דכיון ששם חוטין עליהם הרי הם בכלל הגזירה, כדמסתבר שאף בחוטין רפויין אסור לצאת וכ"כ בבהגר"א או"ח סי' ש"ג ס"א וצ"ע בתו' לקמן ב' ד"ה הכא.

והשיב לו רב דבאריג לא גזור, דכיון שהוא אריג הר"ז בכלל בגד, וכל הנקרא בגד לא גזור בו כלל, ולא חילקו אם זה בגד שיש לחוש שתטלטלנו עמה, ורק בתיקוני חפצים שאינם בשם בגד גזור, וכ"מ בירושלמי, שהשיבו רב וכי אסרו לצאת בהמינו, וז"ל כהנא שאל לרב מהו מיפק באילין תיכיא א"ל כן אמרינן אסור לו לאדם לצאת בהמיני, פי' בתמיה, וכ"כ בערוך דתיכי היינו כעין איזור חלול שקולעת בו שער, עי' ערך חל, וכן אמרו ב"ק קי"ט מאי אריג תיכי ועי' בגמ' לעיל נ"ב ב' בברייתא דחלולין אין חוצצין, שו"ר בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בהערות שבת בכ"ז.

שבת לרב ללישנא קמא אפי' הני דחייצי לא גזרו, וכן פסק הרמב"ם כל"ק כיון דרב סבר כותיה, ובשו"ע יו"ד ס' קצ"ח ס"ה פסק דרק חלולין אין חוצצין, וכתב הש"ך סק"ה דהיינו כהראב"ד, וכ"מ בב"י, אבל למש"כ גם הרמב"ם מודה בזה, ובאריג לא גזרו אפי' כשהוא חוצץ, וכמבואר בר"ח ושאלתות הנ"ל.

- נכתבו בזה דברים במקו"א -

ג. שם בעא מיניה ר"כ מרב תיכי חלילתא מיהו, לענין שבת בעא מיניה, שאם השאלה היתה לענין חציצה, א"כ כשהשיב לו שאריג לא גזרו עדיין לא ידע אם חוצצין, ועוד שאם הענין פשוט שידעוהו אחוותיה דרהבדר"י כ"ש שידע ר"כ ד"ז, ויש לעיין אם ידע דלא חייצי מה נסתפק לענין שבת אם יוצאין בהן, ואפשר דכי היכי דלא שרינן לצאת בחוטין רפויין משום לא פלוג, ה"נ יש מקום לאסור בחוטין העשוין שרשרות דהיינו תיכי, דאע"פ שדרכן ברפוי י"ל שלא התירו חוטי צמר ופשתן כלל.

שם א"ל אריג קאמרת כל שהוא אריג לא גזרו, פי' דר"כ סבר דשמא אסור משום לא פלוג אע"פ שאין חוצצין, ורב השיבו שלא גזרו באריג כלל, אפי' כשיש סיבה לגזור, שלא החמירו בבגדי האדם לאסרן בשבת, וכלשון הירושלמי שרב השיבו וכי אסור לאדם לצאת בהמינו.

שם איתמר נמי ארהבדר"י כל שהוא אריג כו', מדאמרינן מאי איכא בין הך לישנא כו', משמע שרהבדר"י אמר כן על תיכי חלילתא, ולא שמיע ליה הא דרב, אבל לפ"ז הו"ל להכריע דל"ק כר"ה בדר"י, דאי הוה שמיע ליה דרב הוה הדר ביה, ולשון הגמ' משמע שאפשר שהלכה כל"ב ונפ"מ בטניפן.

שם ואיכא דאמרי ארהבדר"י חזינא כו', לקמן נ"ח א' משמע דכללא דכל שהוא אריג קושטא הוא לכו"ע, ואפשר שהנדון אם תיכי יש להם מעלת אריג, דבב"ק קי"ט ב' אמרינן

שם ואיכא דאמרי אמר רהבדר"י חזינא לאחיותי דלא קפדן עלייהו, פי' וכיון דלא קפדי להסירן כלל אפי' ברחיצה ש"מ שהמים באין בהם בריוח, ואינם בכלל חוטין לגזור בהם, [ובערוך ערך מח הגרסא דכי סלקן מנהרא מחית ליה בראשיהו, ויש גורסין דכי סלקן מטבילת מצוה].

שם איכא ביניהו דטניפן, בר"ח כתוב דטמימתא לא משום דחייצי ובבעה"נ הביא בשם השאלות דתיכי דקמטי [וי"ג דקמטי] חייצי, ונראין הדברים דלא גרסי דטניפן אלא [דטמימן כ"ה בפי' ר' פרחיה] דהיינו סוג תיכי שאינם חלולים אלא אטומים דחייצי, וכמבואר נ"ב ב' בברייתא דחלולין לא חייצי, וכאן מיירי בסוג תיכי שהם אריג אבל אינם חלולין ולכן חייצי, וזה מיושב יותר דקאמר נפ"מ בסוג תיכי דחייצי, דאם אין לגזור בשום תיכי משום חציצה, אין להחמיר במאורע דטניפן, כמו שאין להחמיר בחוטי שער דטניפן, דלא גזרו משום מאורע שאינו במהות החוטין עצמן, וגם רחוק לקבוע הלכה דנפ"מ כשהולכת בחוטין מטונפין, דודאי בטלה דעתה ואיך דרך לילך כן, ומי שהולכת כן אפשר שאינה מקפדת כלל, וגם לא תחזיר חוטין מטונפין על שערה הנקי, ויש לחוש שתכבס החוטין, ועוד שהרי האמת שראוי לתפוס הנפ"מ באריג שאינו חלול והוא חוצץ, ולמה אמרו נפ"מ משונה כזו, ולכן נראה דאף לגרסת טניפן ראוי לדחוק דהכונה שעשוין בצורה שהם חוצצין, וקורין לסוג תיכי כזה תיכי דטניפן, או דצ"ל דטפיפן שמתפרש מלאין כמו מדה טפופה ולאפוקי חלולין, ואמנם לשון מיקפד קפדי עליהו ק"ק, דהול"ל דחייצי, אבל כיון דפתח בלשון דלא קפדן קאמר דבהני קפדן, ועוד אפשר דחייצי קצת ולכן קפדי, אבל אינו מוחלט שהם חוצצין, ומ"מ הם בכלל חוטין שגזרו שלא לצאת בהן. וזה אמור לענין חציצה תיכי חלילתא לא חייצי, ושאנים חלולין חייצי, ולענין

מאי אריג תיכי, כלומר שיש אריג גרוע שלא טוהוה אלא עשו ממנו מיד שרשרות, א"נ כיון שאינן משמשין מעשה בגד אלא כחוטין יש מקום לאסורן, אבל אריג גמור לכו"ע לא גזרו, ובערוך מפרש תיכי כעין אזור חלול, שקולעת בו שער.

שם דלא קפדן עליהו, לפרש"י דלא קפדי להסיר ברחיצה מתפרש דכיון דכולי האי לא קפדי עליהו ש"מ שהמים באין בהן בריוח, ולכן אינם בכלל הגזירה אפי' בכח לא פלוג, שהרי אינם בגדר חציצה רופפת, אלא דלא חייצי כלל.

ובאמת לשון הגמ' מיושב יותר אם ההיתר משום מיעוט שאינו מקפיד, דבזה יש לסמוך על אחוותיה, ומתאים לשון לא קפדן, וניחא נמי דבטניפן קפדן עליהו, אבל אם הכונה שהמים באין בהן בריוח, הול"ל חזינא לאחוותי דאפי' בשעת רחיצה לא שריין להו, ואין מתאים לשון קפידא אלא בענין מיעוט של חציצה, ולא בהנהגת הרחיצה, וגם במציאות רחוק שמניחין אותן בשעת חפיפה.

מיהו צ"ע גדר זה מ"ט חשיבי מיעוט שאינו מקפיד, ובמה עדיפי מחוטין דמתני', הרי בכולהו ניחא לה כשמשמשין לשערה, ולא בטילי ליחשב כגופה מפני שמתירתן בשעת הצורך, ולא מיקרי אינו מקפיד אלא דבר שבטל לגוף, והני תיכי ודאי דבר חשוב הוא וגם דרך להסירן ולא בטילי, וצ"ע.

שם מאי איכא בין הך לישנא כו', משמע דלא פליגי בדין אריג בעלמא דלא גזרו, והגדון רק בתיכי אם גזרו, ובזה אמרינן דלתרתי לישני תיכי שריין, ומאי נפ"מ בינייהו.

שם איכא בינייהו דטניפן, הנה הנפ"מ הפשוטה באופן שהתיכי חוצצין בפני המים, שאם הטעם משום שלא גזרו באריג כלל, הרי גם כשחוצצין שרו, ואם הטעם משום דמחלחלי מיא, א"כ במקום שחוצצין

אסור, ויש לפרש לכל הגרסאות שזהו מה שאמרו בגמ'.

והמיושב יותר היא כגרסת ר"ח דנפ"מ בתיכי טמימתא דהחלולין אין חוצצין והטמומין חוצצין, [עי' לעיל נ"ב ב' כע"ז במחוללין], אבל אם ההיתר משום אריג אף כשחוצצין לא גזרו, וכן פ"י הראב"ד גם לגרסת טניפן שבדטניפן מיהדקי וחייצי, ולגרסת רש"י הר"ז טפי חידוש לאסור בדטניפן, כיון שסיבת הקפידא חיצונית, ואין טעם לקבוע הלכות ע"פ מאורע שנטפפו כליה, והרי בחוטי שער שנטפפו פשיטא שיוצאין בהן בשבת, וא"כ זהו מחודש רק בלא פלוג דצמר, ומנ"ל לחדש ד"ז, (אבל אם ההיתר משום מיעוט שאינו מקפיד, ניחא טפי, ועי' לעיל בזה). (הערות).

חוטי שיער

ד. שם ב' ודילמא כשם קאמר להו כי היכי דמודיתו לי בחוטי שער אודו לי נמי בחוטי צמר, יש לעיין מה ענין צמר לשער, דנימא כי היכי דמודו בשער מודו בצמר, והרי פשתן לכו"ע חוצץ ולא ילפינן ליה משער, וביותר קשה דבהדיא אמרינן לעיל דיותר מתהדק רך וקשה, מקשה וקשה, וא"כ צמר מתהדק ע"ג שער טפי משער ע"ג שער, ועו"ק ר"י גופיה היכי קאמר דצמר ע"ג שער שהוא רך ע"ג קשה אינו חוצץ, ופשתן ע"ג שער שהוא קשה ע"ג קשה חוצץ, וכבר העירו מזה בתו' לעיל ד"ה השתא, ומה שתירצו דיותר מתהדק קשה ע"ג קשה מקשה ע"ג רך, צ"ע במציאות דודאי משמע בגמ' דרך וקשה מתהדקין יותר מקשה וקשה, ואין חילוק אם הקשה מבפנים או מבחוץ.

ונראה מזה דר"י סבר דשער אינו חוצץ מפני שהמים מחלחלים דרך גוף השער, ולא דמי לפשתן שהחוטין חזקים ומתהדקין ביותר, ואין מקום למים לחלחל, כי החלל שבחוט נסתם בלחץ ההידוק, אבל חוט השער א"א

ומטבילו וקפצה ידה וקרצה שפתותיה חוצצין, ולא אמרינן דמב"מ הוא, וכיון שכן לא הוה ס"ד דטעמיה דר"י משום דמב"מ אינו חוצץ, מיהו י"ל דכיון שהמשך המשנה בחילוקין שבין מקפיד לאינו מקפיד, לכן ביאר ר"י דטעמא לאו משום דלא קפיד, ואף אם אין מקום לטעות בסברא כ"כ, מ"מ ראוי להפריד בין זה לסיפא, וכ"נ עיקר כדחזינן בברייתא שלא הזכיר טעם זה.

- נכתבו בזה דברים במקרא -

ד. ג"ז ב' כי היכי דמודיתו לי בחוטי שער כו', יש לעיין מה ענין זה לזה הרי גם ר"י מודה שצמר חוצץ יותר משער כדאמרינן לעיל א' דרך ע"ג קשה חוצץ יותר, ואם נימא דטעמיה דר"י מפני שהמים באין בהם, כלומר שהמים עוברים דרך עובי החוט, ולא שנכנסין בריות שבין חוט הכריכה לשער, אפשר לומר דס"ל לר"י שאף בחוטי שער המים שנבלעין בחוט ג"כ מסייעין להטפח את הריות שבין השער לכריכה, ולכן שייך לומר דכי היכי דמודיתו לי בחוטי שער כו', כיון שאותו טעם שייך בשניהם.

אבל יותר נראה דמה ששנה ר"י מפני שהמים באין בהם אין כונתו לחדש כאן טעם מחודש שהמים באין בהם בתוך עובי החוטי, אלא כיון שבהמשך המשנה החוצצין ואין חוצצין הנדון שם במקפיד ואינו מקפיד, אבל כולן חוצצין בפני המים, לכך הוצרך ר"י לבאר שטעמו בחוטי צמר לא מפני שאינו מקפיד אלא מפני שהמים באין בהם, ותדע שבברייתא דבסמוך דאר"י של צמר ושל שער אינן חוצצין לא אר"י טעמו מפני שהמים באין בהם, ואם זהו עיקר טעמו לא הי' משמיט ד"ז בברייתא, אבל אם התנא ביאר כן במתני' כדי לחלק בין אלו להמשך המשנה ניחא ששנה ד"ז רק במתני', - מיהו שרף הלח דקתני סיפא נקטינן נמי טעמא משום חלחול המים, ומ"מ שפיר פירש ר"י דבריו דלא דמי

להדקו כ"כ והמים נבלעין בו וטופחין בין השערות, ובזה יש לדמות צמר לשער שגם בזה המים נבלעין ומחלחלין, שהצמר רך לבלוע, ואינו חזק כ"כ שיוכל להדקו כחוט הפשתן, ובליעת החוט עצמו מסייעת שיהא מים טלה"ט במקום ההידוק, אבל השער הנכרך לחוד אינו מטפח, ורבנן סברי דשער ע"ג שער אינו חוצץ כיון שהשער קשה והוא ג"כ חלש ונוח ליקרע בהידוק חזק, וגם השיער חלק ואינו מתהדק זל"ז, ולאו משום חלחול דרך גוף השער קאמרי, וא"כ צמר שהוא רך מתהדק יותר ולכן חוצץ, ואפשר דהיינו דקאר"י מפני שהמים באין בהם, דהיינו בגוף הצמר והשער דאם כפשוטו שאינם מתהדקין הר"ז משנה יתירא, דכל הני דאין חוצצין מתפרש מפני שהמים באין בהם או מפני שאינו מקפיד, אבל אם אשמועינן דהמים באין בתוך החוטין עצמן, ניחא [ועי' להלן] שו"ר שכבר כ"כ הר"ן בחידושו דטעמא דר"י בצמר מפני שבולע, אבל שם כתב דטעמא דשער הוא מפני שאינו מתהדק קשה בקשה כמו לרבנן, וא"כ לא נתיישב מ"ש ר"י לרבנן כי היכי דמודיתו כו' וכמש"כ, שו"ר בספר אאמור' (שליט"א) זללה"ה שכתב כהר"ן וההיא דכי היכי דמודיתו כו' יישב בע"א.

ואין להקשות לר"י דמים באין בתוך השער, א"כ מ"ט נימא אחת קשורה חוצצת, דודאי בקשר שמהודק ביותר אפי' בשער לא עיילי מיא, (ולעומת זה קשר של שלש שערות אפשר דמיהדק פחות מחוטי שער הכורכין שערות), ויתכן עוד דטעמיה דר"י מפני שחוטי צמר וחוטי שער חלשים ובהידוק חזק הם נקרעים ואינם מתהדקים כחוטי פשתן.

הא דתנן מפני שהמים באים בהם, ופירשנו שהמים מחלחלים דרך השער והצמר, י"ל דס"ד דמטהר בצמר ושער משום דמין במינו אינו חוצץ, דצמר נמי מין שער הוא, ולכן אמר הטעם מפני שהמים באין בהם, מיהו פי' קמא מיושב טפי, והרי מצינו שהאוחז באדם

לכולה מתני' (וגם דלא דמי חלחול דשרף לחוטי צמר).

ועוד צ"ב במאי פליגי ר"י ורבנן הרי לא פליגי במציאות הניתנת לבירור, ועוד דמסתברא דבשהייה מרובה במים הרי הם מחלחלים גם לחוטי פשתן, וא"כ הגדון רק בטביה לשעתה אם מחלחלי מיא.

ולפ"ז אפשר דכו"ע מודו שברוב פעמים המים מחלחלין וגם החוט עצמו טופח מהמים, ובכל פעם שבודקין הרי החוט טופח במים, ורבנן סברי דשייך שיחצוץ בפני המים, ולכן אין להתיר לטבול בהם, ור"י סבר דאין לחוש לזה, כי היכי דלא חיישינן לזה בחוטי שער, שבכולם יש מקרים שלא מחלחלים המים לתוך הקשר בטבילה כרגע, וכי היכי דלא חיישינן למקרים בשער, ה"נ אין לחוש בצמר, ורבנן סברי דלא דמי דבשער מחלחלי טפי, כיון דהוו קשה ע"ג קשה, (וכע"ז כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה אלא שכתב שנראה כחציצה, ובודאי דפשטות המשנה בחציצה גמורה ולא בגזירות חדשות, ונראה דכונתו כמש"כ), ומצינו דר' יצחק אמר עירובין ד' ב' שתיים איני יודע ולא ניתן הדבר לבירור.

בעיקר הדברים כשאמרו של שער אינם חוצצין, וכן בשלש שערות קשורות אין חוצצות, הרי הדברים סתמן כפירושן שא"צ לשהות במים יותר מדרך טבילה הרגילה, ובסברא ה' נראה שצריך לשהות עד שיחלחלו, שהרי אין היתר דראוי לביאת מים אלא בבית הסתרים, ובפ"ת ס"י קצ"ח סק"ו הביא בשם החמו"ד בקליעת השער של השדים שצריך להמתין עד שיחלחלו, אבל בדברים שסתמו בגמ' שאין חוצצין אין לחדש דבעינן שהייה במים, וש"מ שמיד המים מחלחלים, ומ"מ נראה שאין לסמוך ע"ז בכל האופנים, והכל לפי הענין. (הערות).

חוטין שבאזניהם

ו. שם תוד"ה הכא, איצטריך לאשמועינן דאין בו חציצה כו', אפשר הטעם מפני שהנקב בבית הסתרים וסגי בראוי לביאת מים, ובזה י"ל דחוטין וקסמין חשיבי ראויין לביאת מים, אבל להחליט שהמים באין בהם צע"ק, דאפי' אם החוטין רפויין, אכתי הקסמין סתמן דחוקין, שו"ר בתו' הרא"ש ס"ה א' בזה, ועי' תוספתא שבר"ש מקואות פ"י מ"ח דקסמין שבביה"ס אינם חוצצין לר"ע, מיהו בקסמין י"ל כמש"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דלמשדינהו קיימי, ובחוטין י"ל דחשיב ראוי לביאת מים, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דחוטין נמי למשדינהו קיימי.

רצועות שבראשי הבנות

ז. מקואות פ"ט מ"א והרצועות שבראשי הבנות, לכאורה רצועות היינו של עור, [שו"ר שכ"כ בתוה"ב] ואמרו בגמ' דבראשי הבנות אכולהו קאי, ונראה דנקט בנות ששערן מגולה, והם מהדקין החוטין להעמידן, אבל נשואות ששערן מכוסה א"צ להדק החוטין כ"כ, ומ"ש בגמ' דילמא מיתרמי לה טבילה של מצוה היינו כל טבילה בזמנה שחל בשבת, ואפי' בפנויה.

שבת נ"ז א' תנן התם ואלו חוצצין כו' אר"ה וכולן בראשי הבנות שנינו כו', היינו טעמא דר"ה לפי שאין אשה חונקת את עצמה, יש לעיין למה אר"ה דבריו לענין טבילה הרי ד"ז תלוי במציאות, שהדבר ידוע שכל חוטין חוצצין ע"ג בשר אפי' של שער, וכשאניח חונקת עצמה ידוע שהמים באין בהם, בשלמא לענין שבת איצטריך לאשמועינן דחוטין שבצואר מותר לצאת בהן, דכיון שאין דרכן במהודק לא גזרינן רפוי אטו מהודק, משא"כ בחוטין שבשערה דדרכן במהודק ואפי' רפוי אסור כמש"כ לעיל סק"ב מבהגר"א, אבל לענין חציצה אין בזה חידוש כ"כ כיון שיודעת שהחוט רפוי, ואפשר דבאמת עיקרו

בעלי התו' הנדמ"ח הלכות נדה לר"א מטול סי' ק"כ ס"ט וז"ל ואשה ששכחה טבעתה באצבעה צריכה לחזור ולטבול דהא דאמרין מיעוטא שאינו מקפיד אינו חוצץ היינו דוקא בטיט או בלכלוך שיכול להתבטל לגוף, אבל דבר חשוב כגון טבעת דלא בת איבטולי הוא חוצץ, כדאמר אשה לא תטבול בחוטי צמר כו' והלכות רבות מוכיחות כן, עכ"ל, י"ל דשן של זהב מתבטלת יותר מטבעת.

ולפמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בפסחים מ"ה א' דרוצה בקיומו עדיף מאינו מקפיד, דהו"ל כגוף הכלי, ומהני אף כשדעתו להסירו לאח"ז, מפני שזה כדעתו לשבור הכלי, [עיי"ש שהוכיח כן מהא דבצק שבסדקי עריבה אינו חוצץ, אע"פ שחייב לבערו בפסח, והרי חיובו ליטלו מן העריבה לא גרע מרצונה ליטול הטבעת בשעת לישא, אלא ש"מ דרוצה בקיומו עדיף מאינו מקפיד], לפ"ז י"ל דשן תותבת כבצק שבסדקי עריבה דמיא, וכיון שרוצה בקיומה אינה חוצצת אע"פ שדעתו להסירה, ואמנם לענין טמא ומטמא אין ללמוד לאדם מן הכלי, דלהיות כגוף הכלי אין צריך להיות ממין הכלי דוקא, וכמו שמסמר המחבר את הכלי ככלי, ה"ה בצק הסותם נקבים, אבל להיות כגוף האדם לא מצינו שדבר שאינו חי יחשב כגוף האדם, שהרי אפי' גלד וכשות של קטן אינם כגופו, אבל לענין חציצה שפיר יש לקיים כן, דכשמשמש לגוף האדם כשן, הר"ז בדין רוצה בקיומו ועדיף מטבעת דנוי, מיהו בכלי מסתברא דגם נוי חשיב רוצה בקיומו. ועי' מה שיתבאר בזה בסימן ו'.

שוב נתחדשו דברים בענין שן של זהב שמבואר בתוספתא דכלים שמק"ט לעצמה במקומה וש"מ דחוצצת, ואפשר שהיא כמלבוש שתחזירנה לפיה מיד לאחר טבילה, כמו שן תותבת של עץ שאינה מחזיקה אותה בידה, ובפרט שהשן נצרכת למקומה לצורת הפה, ובאמת שן תותבת שיכולין לשלפה אין אוכלין עמה שבודאי תאבד, וא"כ בודאי

משום שבת קאמר, אלא דלא נטעה שטעם ההיתר בחוטין שבצואר משום דהוה כבגד טפי מחוטי שער, או טעם אחר, לכך השמיע הדין בחציצה, וממילא נלמד מזה לענין שבת, וקצת חידוש יש בחציצה לומר שהדרך הרגיל שעושין באופן שאינה חונקת עצמה, אינו חוצץ בפני המים, אע"פ שגם כשאינה חונקת עצמה הוא מהודק קצת.

שן של זהב וטבעת

ח. שבת ס"ה א' אר"ז לא שנו אלא של זהב כו', יעויין פרש"י, ובנדרים ס"ו ב' אמרו שן תותבת היתה לה ועשה לה רי"ש שן של זהב משלו, ומבואר מזה דשל זהב הוי נוי, וה"נ מסתברא דמי יעשה של זהב אם של כסף יפה יותר.

ויש לעיין למה לא חיישינן דילמא מתרמי לה טבילה של מצוה, דבפשוטו שן שעשויה לאכול בה קבועה בחווק ואינה ראויה לביאת מים, ואפשר לומר שסתמא מחזירה השן למקומה מיד אחר טבילה, ולא חיישינן שתלך עמו ד"א, אבל מסתמות הדברים נראה שא"צ להסיר השן בשעת טבילה, שהרי אין זו סברא פשוטה שמחזירתה מיד למקומה, דל"ד לבגד שאינה הולכת בלא בגדים, וגם לא משתמיט בשום מקום שצריכה להסיר שן תותבת, ואמנם כהיום שן תותבת קבועה היא, אבל בגמ' אמרו דשלפא לה, ופרש"י לאחוויי, ולפי' רבותיו מפני הבושה [וכעת ראיתי בבית אדם ס"ב שהוכיח מכאן דלא חייצא].

והנה בטעמא דטבעת חוצצת פי' הראשונים ז"ל משום דמקפדת עליה בשעת לישא, ועל חוטין שבראשה מקפדת בשעת חפיפה, וא"כ י"ל דעל שן תותבת אינה מקפדת בשום פעם, ואע"פ שמסירתה לפעמים לנקותה וכיו"ב, ואינה כשאר חציצות שאינו מקפיד, דהתם נשארין דבוקין על האדם ומתבטלין לגופו, מ"מ הו"ל בדין אינו מקפיד, כיון שאין קפידא עליה בשום פעם, ואף למ"ש בתשובות

חוצצת, ועמש"כ כלים ס"ד סק"כ ובפירוש בזה.

בביאור מתני' דקילקי

ט. מקואות פ"ט מ"ב קלקי הלב והזקן וביה"ס באשה, פשטות הדברים דקלקי אכולהו קאי, והיינו דקלקי ביה"ס באשה חוצץ, וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ גבי איש, אבל גבי אשה פ"י ביה"ס עצמו ולא קלקי ביה"ס, ולא נתפרש מה ראה לחלק ביניהם, ובפרט דר"א מסיים בה אחד האיש ואחד האשה כו', ואם באשה לא מיירי כבאיש אין שייך לומר כן, וע"כ דת"ק נקט איש לאפוקי אשה, וממילא דרישא באשה מיירי, גם בפ"י ר"ש צ"ע, בסופ"ח שפ"י ביה"ס באשה כל ביה"ס, וכ"פ באיש במ"ג, ולמה לא פ"י כפשטה דאקילקי ביה"ס קאי, ונקט לשון נקיה, ושמא משום דלא אשכחן בעלמא דקרי ליה הכי, [ועתו"כ בתו' נדה ס"ז א' כעודר בבית הסתרים וכמוסק בבית השחין], וגם ר"ש שזורי בתוספתא אמר ביה"ס סתם ולא אמר קלקי, אבל ע"כ כאן סמך התנא דמענינו נלמד דקלקי ביה"ס קאמר, וממילא מובן דהיינו במקום שער, ור"ש שזורי אמתני' קאי.

ובטושי"ע סי' קצ"ח ס"ו מבואר כמש"כ דקאי אקלקי ביה"ס, וכבר ציין לזה הגרע"א ז"ל בגליון התוי"ט במ"ג עי"ש, שו"ר בס"ט ס"ק י"ח שהעיר מדברי הראשונים ז"ל שלא פ"י כהטוש"ע, וכתב דלפי דבריהם אין היתר דקלקי בית השחי באשה, ובאמת למש"פ הראשונים ז"ל בההיא דרבא נדה ס"ו ב' שתהא אשה מדיחה קמטיה דה"ה כל ביה"ס, א"כ משמע דבית השחי חוצץ, שאף הדחה הצריכו שם, אבל פשטות המשנה כמ"ש בטוש"ע וכן במ"ג דאר"א כל המקפיד עליו כו' מתפרש על הקלקי, דאי אביה"ס הול"ל כל המקפיד בהם, (ועתו"ט שם שכתב דקלקי לשון רבים, ואינו מוכרח).

- נכתבו בזה עוד דברים במקו"א -

י. שם קלקי הלב כו', בראש מתהוה קלקי מהר, וגם אין זה מפריע כ"כ, ודרך בנ"א שלא להקפיד ע"ז, כי בהכרח הם מתרגלים לחיות כך, כי א"א בכל שעה לילך למרחץ, אבל בלב ובזקן אינו מצוי להתהוות, ואם הגיע למצב זה הרי הוא מקפיד, לפי שזה מוכיח על זיהום מרובה ואין דרך לחיות כך, וכן בבית השחי וביה"ס לפי שהם מקומות זיעה, הרי הקלקי מצוי ורגילים לחיות כך, אם לא אשה נשואה שמקפדת ע"ז.

יא. מדנו מכאן שענין מקפיד נקבע לפי המציאות של החיים שההכרח גורם לאדם שלא יקפיד, כמו הצבע שנאלץ להתרגל לחיות כך, ועוד שאדם יודע שהוא נכנס למרחץ מפעם לפעם, ולכן אינו מקפיד על לכלוכי צואה שעל בשרו, כי בסתמא לא יגיעו לדרגת גלדי צואה, כי בדרך כלל יכנס למרחץ ויוסרו הלכלוכים, אבל אם הי' יודע שישארו כך לעולם הי' מקפיד, והוא הטעם בקלקלי הראש ובית השחי.

ממה ששינונו בתו"כ הנוגע בבשר הזב ולא בקלקי, חזינו שיש בו ממש לנגוע בו ולא בשער, וכנראה נאסף אבק לזיעה ומתקשה כעין גלד, וערש"י חולין קכ"ו ב'.

שם רא"א אחד האיש ואחד האשה, בפשוטו פליג ר"א בתרווייהו דלא כרישא שאשה לעולם חוצץ ולא כסיפא שבאיש אינו חוצץ, אלא שניהם שוין שתלוי לפי האדם, ויש לדקדק מזה דבאלו ששינונו שאין חוצצין אפי' אם הוא מקפיד בטלה דעתו, שאם גם לת"ק האיש שמקפיד חוצץ, א"כ לא בא ר"א לחלוק אלא על הרישא, ולמה שנה רבי דינו בסיפא, וכן משמע סיום לשונו כל המקפיד וכל שאינו מקפיד, דבתרווייהו פליג, מדלא קאמר רק כל שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ.

זיעה ואבק, והנוגע בהם כנוגע בצואה שעליו, ואולי קלקי יש בו ממשות מלחלוחית הזיעה והאבק כעין צואה שעל בשרו, וניכר שאינו נוגע בשער עצמו.

החילוק בין קלקי הלב והזקן לקלקי הראש ובית השחי נראה משום דבראש הזיעה מצויה וממילא הקלקין מצויין, והורגלו בנ"א שלא להקפיד עליהם, אבל בזקן ובלב אינו מצוי אלא במאורע מיוחד, והוא נראה עי"ז כמזוהם, ולכן מקפיד עי"ז יותר.

הראשונים ז"ל נקטו דר"ש שזורי פרושי קא מפרש [עפיה"מ] והיינו משום דאין לחלק בביה"ס בין איש לאשה, אלא בנשואה [שו"ר בבהגר"א ס"ק י"ב שהקשה למה פסקו כרש"ש עי"ש], והא דסופה לינשא לא משוי לה כמקפדת, כיון דבמצב זה לא קפדא, כמו צבע ומוכר רבב, אבל נשואה חשיבא מקפדת לעולם, כיון שמתרגלת בנקיות בזה.

בדין בטלה דעתו ודרך העולם

יב. שם מ"ג רא"א אחד האיש ואחד האשה, מדלא קאמר רא"א אף באשה, ש"מ דה"ק אחד האיש ואחד האשה שוין בד"ז, והיינו כדמסיים דאם מקפיד אף באיש חוצץ ואם אינה מקפדת אף באשה אינו חוצץ, ומדנאמרו דברי ר"א במשנה זו, ש"מ דר"א לקולא קאמר דאף אשה שאינה מקפדת לא בטלה דעתה, אבל הא דבאיש המקפיד חוצץ פשיטא, דאף אם בטלה דעתו י"ל דקפידתו קובעתו בחציצה, ומש"ה לא אשמועינן ברישא במ"ב, דגם באיש חוצץ כיון דבהא ל"פ רבנן עליה.

שו"ר שהגרע"א ז"ל הביא בשם הרשב"א דלרבנן אף איש המקפיד בטלה דעתו, וכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"י סק"א דדייק לה הרשב"א מדנקט פלוגתיה גבי איש, ש"מ דבאיש נמי פליגי, ולמש"כ י"ל דאי הוה אמר באשה אם מקפדת, ה"י משמע דבאיש אפי' מקפיד אינו חוצץ, ולהכי תנייה גבי איש,

מיהו אפשר דר"א בא לומר שלא קבעו חכמים מהו הסתמא בזה, כיון שתלוי לפי מה שהוא אדם, בין לקולא באשה ובין לחומרא באיש, אבל מי שידוע בעצמו דקפיד טובא אף לרבנן חוצץ, וכשאדם אינו יודע להכריע מהי דרגת קפידתו אזלינן בתר הסתמא, שכל אדם לא ניחא ליה בקלקי ביה"ס, ומ"מ לא מיקרי מקפיד באיש ובוה פליג ר"א שאין כאן הכרעה בסתמא. (הערות)

היכי משכחת לה קלקי לאחר חפיפה

יא. ויש לעיין כיון שצריכה חפיפת הראש וכל מקום שער וכמ"ש הש"ך סי' קצ"ט סק"א, א"כ היכי משכח"ל קלקי הראש ובית השחי שאינם חוצצין, ומתני' אפשר לאוקומה בכהנות ולטהרות, עי' תו' נדה ס"ו ב' בשם ירושלמי אבל בטוש"ע שהעתיקו בס"י קצ"ח ס"ו דשער הראש ובית השחי הנדבק זל"ז מחמת זיעה אינו חוצץ, ובס"י קצ"ט ס"א כתב דצריכה לסרוק ראשה יפה במסרק שלא תהיינה שערותיה נדבקות זו בזו, קשה היכי משכח"ל קלקי אם חפפה כדינה, וצ"ל דאחר שחפפה וסרקה ראשה שמרה עצמה מחציצה אבל לא שמרה עצמה מזיעה, ובפרט ביו"ט שחל במוצ"ש שמרחקת חפיפתה מטבילתה, [וע"ע בקליעות שער שנעשין ע"י השד מ"ט אין מעכבין משום חפיפה, ואפשר דכיון שעושין כל מה ששייך ברחיצה ופספוס שפיר דמי].

ואפשר שאם סירקה וחפפה ראשה, ואח"כ נמצאו איזה שערות דבוקין ע"י זיעה, לא הפסידה חפיפתה בכך, דכיון שחפפה כל ראשה הרי קיימה תקנת עזרא, ויש לדון על השערות הדבוקות רק משום חציצה ואיצטריך שפיר לאשמועינן שאינה מקפדת ולא חייצי.

מהו קלקי

מהא דתניא בתו"כ בבשר הזב ולא בצואה שעליו ולא בקילקין שעליו נראה דבקילקין יש שערות תלושות ודבוקות ע"י

חציצות שאין להם הכרע ע"פ רוב העולם

יג. ונראה דלכו"ע איכא חציצות שאין להם הכרע ע"פ רוב העולם ותלוי בדעתו, כענין ששנינו פסחים מ"ה א' בבבא שבסדקי עריבה אם מקפיד עליו חוצץ ואם רוצה בקיומו הרי הוא כעריבה, ומשמע דאיכא גונא שאינו מקפיד ואינו רוצה בקיומו, ע"י בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם וע"י תוספתא פ"ח קשרי עני שמקפיד עליהם ושל בעה"ב הרי אלו חוצצין של בעה"ב שאין מקפיד עליהן או של עני הרי אלו אינן חוצצין, [שו"ר בבהגר"א או"ח סי' קס"א ס"א ע"ש], ופולגותתם אם בהני שהכריעו חכמים דאינו מקפיד אם בטלה דעתו כשמקפיד, אבל אין הכרע מוחלט בכל דבר, דכמו שלצבע ומוכר רבב אינו חוצץ מפני שאינו מקפיד, ואין דינו נקבע לפי רוב העולם, וכן חילוק נשים נשואות ופנויות, ה"ה שיש דברים גבוליים שתלוי לפי האדם, ולפ"ז אפשר דמדאורייתא אדם יכול להנהיג עצמו כמוכר רבב וכיו"ב, וכיון שבמציאות אינו מקפיד אינו חוצץ, ורק מדרבנן קבעו הדברים לפי השכל הישר ורוב בנ"א, - וע"י שבת ק"כ ב' משמע לכאורה דפשיטא לן שאע"פ שכתב שם על בשרו לרצונו היא חציצה, שאם בדניחא ליה לא חייץ הו"ל לשנויי הכי, דהא סתמא אינה לחה עד זמן הטבילה.

בביאור העושה קלקי בראשו

יד. תניא בתוספתא העושה קלקי בראשו רבי אומר חוצץ ריכר"י אומר אינו חוצץ, ופר"ש בסופ"י דהיינו קלקי הראש דמתני', והדבר קשה למה שנאה בתוספתא בסופ"ח, ולא שנאזהר בהדי קלקי בית הסתרים דנשואה בפ"ו, וגם לשון העושה ל"מ כן, ולפי הענין משמע דמייירי בקלקי שנעשו בשער שע"ג המכה, ואפשר שנעשו ע"י הריר היוצא מן המכה ומגליד, ופליגי אם דיבוק השערות דינו כגלד שעל המכה, א"נ כשעשה במתכוין כעין קלקי בראש המכה להגן עליה, משערות

ואמנם אם נימא דבעלמא כגון בראש ובית השחי ושאר חציצות דלא קפדי אף אם מקפיד בטלה דעתו ואינו חוצץ, וכאן חידש ר"א דלא בטלה דעתו, שייך לדייק קצת דפליג אף באיש, אבל אם נימא דגם במקום שבטלה דעתו, היא חציצה לגבי ידיה ליכא לדיוקי מדר"א מידי, ובסברא אין נראה שר"א תפס כאן שתי הקצוות דאף אשה אינה מקפדת ואף איש מקפיד, ולכן מסתבר טפי לומר שזוהי סברא כללית דכל המקפיד חוצץ אפי' במקום שאין דרך להקפיד.

מיהו נראה דלא כל רצון להסיר מיקרי קפידא, וכענין שכתב הרמ"א בס"א להסיר גם דברים שאינם חוצצין, ואטו יחשב מקפיד ע"ז, ע"י ט"ז סק"ד, ולכן שפיר אר"א דבזה שייך שהאיש יקפיד, ואין זה מאורע משונה, ולא אמרינן דלאו מקפיד גמור הוא, וכ"נ בסברא דקשה לומר על ד"ז דבטלה דעתו, ובאמת גם שבראש ובית השחי קשה לומר בטלה דעתו, ולפ"ז בכל חציצות ששנינו דאינו מקפיד, אע"פ שיודע בעצמו דניחא ליה ומשתדל בהסרתן, אכתי לאו מקפיד מיקרי, אא"כ יודע שמקפיד טובא, וגם בזה אפשר דלאו בכל מילי האמת כן, שרצון גדול להתנאות לא מיקרי קפידא, דכיון שיודע שרוב העולם רגילין כן, לא קפיד ממש.

שו"ר בש"ך סק"ב מדברי הב"י בדעת הרמב"ם והטור, וכן בד"מ בשם המרדכי ובב"ח דהיכא דהיא מקפדת אע"פ שרוב העולם אין מקפדין חוצץ, [שו"ר שכ"כ הרמ"א באו"ח סי' קס"א ס"א וה"נ שם בבהגר"א, וכ"כ במ"ב סק"י בשם היש"ש], ובאמת קשה להחליט דבטלה דעתו כשמקפיד בחציצות שחז"ל הכריעו שאינו בדין מקפיד בסתמא, והכי נקטינן לחומרא, אבל באופן שבטלה דעתו איכא גווי דלאו קפידא מיקריא, וכמש"כ, וצ"ע בזה בגדר הדברים להקל.

זקנים בלוד וטמאווה, והובא ברמב"ם ושו"ע סמ"ד, ונראה דהנדון הי' אם חשיב דהיינו רבית', שהשערות נקבו ויצאו בריסי עיניו מלמעלה, ומקום הנקב הי' מקום לחשבו כבלוע, וקמ"ל דהויא חציצה בשערות אלו, אבל הנקב נראה שדינו כביה"ס, ואע"פ שהשערה בפנים י"ל דחשיב ראוי לביאת מים.

למה לא חשטו לחציצה ברוב השיעור

מז. שו"ע סי' קצ"ח ס"ו שבראש ושכבית השחי אינו חוצץ, יש לתמוה לדעת הגאונים דרוב שער אפי' אינו מקפיד חוצץ, איך לא הזהירו הפוסקים דדוקא במיעוט, וגם במשנה יש לדקדק בזה, בפרט למ"ש הפרישה ס"ק כ"ג לדון דכל מקום כינוס שער נדון לעצמו, ובודאי יש לחוש כן בבית השחי, שו"ר בס"ט ס"ק י"ז שכתב דצ"ל דמיירי במיעוט דוקא, והובא מהחכמ"א כלל קי"ט ס"ה, [ועי"ש דהתפארת למשה הכריע דכל מקום כינוס שער נדון לעצמו, והס"ט לא הכריע], ודברי הפוסקים סתמן כפירושן דאפי' ברובו, וצ"ע.

תלושות או משערות שבמכה, ומענינו הוא נלמד דקתני בתר הכי היתה בו שערה אחת חוץ למכה וראשה מודבק במכה כו' דבזה מודה ריב"ר דחוצץ, כיון שהשערה טעונה ביאת מים, ולא מהני צורך המכה לזה, ולעיל מיניה מיירי באספלנית שע"ג המכה, וא"כ גם קלקי בראש המכה קאמר, - גם יתכן שעושה קלקי בשער ראשו לרפואה, עי' שו"ע סי' קצ"ח סעי' ו' ובפ"ת שם סק"ה, ונתעוררתי קצת לזה.

ולפ"ז תוכן הדברים שם דריב"ר מיקל בכל המגין ע"ג המכה שאינו חוצץ אפי' אספלנית ורטיי, [ולפ"ז ל"ג שעל ביה"ס], וכן בקלקי שנעשה ע"ג המכה, אבל שערה [או שתי שערות כ"ה ברמב"ם פ"ב ה"ט] שחוץ למכה ובאין מודבק למכה או קלקי שנעשה מטיט וצואה ולא מזיעה לכו"ע חוצץ.

עוד שנינו שם היו בו שתי שערות בריסי עיניו מלמטה וניקבו והוציאן בריסי עיניו מלמעלה זה הי' מעשה ונמנו עליו חמשה

סימן ג

בדין לפלוף וכחול שבעין וגלד ורטיה

לפלוף שבעין

י"ל דלית הלכתא כפי' זה אלא מתני' כפשטה, אבל כל כי האי הו"ל לגמ' לפרושי.

ובב"י פי' כונת הרא"ש דבתוך העין אפי' יבש הרבה המים מחלחלין במקום דיבוקו, כיון שהדמעה מלחלחתו, וכן בטור משמע דבעין לעולם אינו חוצץ [מיהו עי' להלן בטור בשם הראב"ד והרא"ש] ופשטות הגמ' דיבש בכל מקום חוצץ, וכן בסברא דביבש אינו מחלחל, וכ"נ בתו' הרא"ש דלמר עוקבא לא מיתוקמא מתני' כפשטה דבתוך העין לעולם אינו חוצץ, אלא דמפרש טעמא דמתני', עי"ש בדברי ר"ת, (ויש לדחות).

ולענין הלכה פסק בשו"ע ס"ז כפי' הרמב"ן וכ"נ דעת הרמב"ם והראב"ד והרשב"א דיבש חוצץ אף תוך העין, וחוצץ לעין אף לח חוצץ, והיכא דלא אפשר כתב הש"ך ס"ק י"ג לסמוך על הפוסקים דה"מ לטהרות, וא"כ יבש שבעין אפשר להקל בכה"ג, אבל חוצץ לעין בכל ענין חוצץ.

ב. שם גמ' אימתי נקרא יבש משעה שמתחיל לירק, לכאורה האי ירוק היינו צהוב, עי' תו' סוכה ל"א ב' ד"ה הירוק, ולכאורה עיקר הקפידא מפני היבשות שמפריעה בעין, ולא מפני המראה הצהוב, דלפלוף לח אפי' צהוב אינו חוצץ, וקמ"ל דרק משעה שמתחיל לירק נקרא יבש, אע"פ שכלתה לחלוחיתו קודם לכן, וא"צ יבש שיהא נפרך, אלא משעה שמתחיל לירק נקרא יבש.

שיעור תוך העין הי' נראה שהוא בתוך מחיצות העפעפיים, וא"צ שיתכסה לגמרי כשסוגר עיניו, ובספר אאמו"ר

א. ס"ז א' אמר מר עוקבא לפלוף שבעין לח אינו חוצץ יבש חוצץ כו', פי' הרמב"ן דמר עוקבא מפרש מתני' דמקואות בלח, ובזה מחלקינן בין תוך העין לחוצץ לעין, והכא קמ"ל דיבש אף בתוך העין חוצץ, דלפלוף אפי' לח חוצץ בפני המים, אלא שלח בתוך העין לא קפדי, ולגרסא דלית הלכתא כמר עוקבא יש לפרש דאפי' יבש בתוך העין לא קפדי כלשון הרמב"ן דלא מחמירינן כולי האי בביאת מים בדברים שדרכן להיות באותו מקום, ולכאורה ר"ל דלא חשבינן ליה כמקפיד בכך, דאי עיילי ביה מיא אין לחלק בין טהרות לבעלה מאחר שבמציאות אינם חוצצין, ובהלכות נדה הביא רק דין לפלוף שחוצץ לעין דחוצץ.

ובתו' ג"כ פירשו דמתני' בלפלוף לח, ובזה יש חילוק בין תוך העין לחוצץ לעין, אבל יבש בכל מקום חוצץ, וסתם לפלוף שבעין לח הוא, וכיון דלח חוצץ לעין חוצץ, ע"כ דטעמא דתוך העין הוא מפני שאינו מקפיד, מיהו יתכן לומר שהעין לחה ומיקרי טופח או ראוי לבית מים מיהא.

אבל הרא"ש כנראה פי' דאורחא דמילתא קתני, דבעין הוא לח, וחוצץ לעין הוא יבש, והכל תלוי בלח או יבש, דלח אינו חוצץ בשום מקום ויבש חוצץ בכל מקום, וכן הביאו ב"י וב"ח בשם הסמ"ג והמרדכי וממר עוקבא שמענו דזהו פירושא דמתני', אבל עיקר המימרא היא לאשמועינן איזהו יבש, ולפ"ז לא שייך לומר לית הלכתא כמר עוקבא, שהרי מתני' היא, ומר עוקבא מפרש לה, ובדוחק

לבאר הטעם דירוק חוצץ, שאין הטעם מפני הצבע שניכר לעין מבחוץ, אלא מפני יבשותו או זיהומו, והשיעור הוא משיתחיל לירק. (הערות).

בדין גלד

ד. מקואות פ"ט מ"ד גלד שעל המכה, טעמא דגלד מפני שאינו מקפיד, דהא גלד שחוץ למכה חוצץ, וש"מ שהוא חוצץ בפני המים, וע"כ דשעל המכה לא קפיד עליה, ויש לשאול מ"ש גלד מרטייה דקפיד עלה, הרי שניהם נצרכין לו להגן ולרפאות מכתו, ובתרויהו לא ניחא ליה אי לאו מכתו, דהא קפיד על גלד שחוץ למכה, וא"כ עיקר הא דאינו מקפיד היינו מפני שצריך לו לרפואת מכתו, וא"כ רטיי נמי, ואע"פ שמתרחבת חוץ למכה הרי א"א בע"א, ועוד דגם רטיי שרק עליה חוצצת, וי"ל בפשוטו דרטיי בולטת וניכרת יותר מגלד ולכן מקפיד עליה, אבל נראה דאין אדם מקפיד על גלד שעל בשרו, יותר מעל מכה שהוסר גלדה והיא פתוחה, דיותר מכוערת מכה פתוחה ממכה עם גלד עליה, וא"כ גם אם מקפיד על הגלד הרי הוא כמקפיד על גופו שהוא פצוע, שכשהגוף פצוע ניחא ליה בגלד גם בלא טעמא דרפואה, דגלד טוב מפצע פתוח וכמש"כ, מיהו לא סגי בזה שהרי בפצע שאין עליו גלד עדיין, ג"כ הדין שרטיי חוצצת, וע"כ דגלד עדיף מרטייה מפני שהוא מתקבל כעור טבעי שעל המכה, ואמנם באמת אין דינו כעור האדם, מ"מ כיון שזה נעשה מגופו באופן טבעי, הרי האדם מתייחס לזה כגופו.

נמצינו למידין דגלד שעל המכה אף כשמתבייש בו, מ"מ אין זה ענין למקפיד, כיון שאין קפידתו על הגלד שלא ישאר במקום זה, אלא קפידתו וצערו על מצב גופו שתחת הגלד, שהוא רוצה שישתנה גופו, אבל על גופו הפצוע ניחא ליה בגלד לעולם, והאדם מתייחס לגלד כדבר טבעי מגופו, ולכן

(שליט"א) זללה"ה ל"מ כן, שכתב דהשיעור כל שתסגר העין ולא יהא נראה עי"ש.

- נכתבו בזה דברים נוספים -

ג. שם אמר מר עוקבא לפלוף שבעין לח אינו חוצץ כו', יש לדקדק למה לא העמיד דבריו על המשנה דתנן לפלוף שבעין אינו חוצץ לא שנו אלא לח אבל יבש חוצץ, ואפשר דעיקר לשון לפלוף מתפרש בלח, שכן הוא יוצא מן העין, וביבש לא מיקרי לפלוף בעיקר הלשון, ולכן פשוט דמתני' דקתני לפלוף היינו לח, ומר עוקבא הוסיף דיבש שהוא כבר ענין אחר, ונקרא לפלוף בלשון מושאל, הרי הוא חוצץ גם בתוך העין.

והנה במתני' דמחלק בין תוך העין לחוץ לעין, פשטות הדברים שהחילוק משום שאינו מקפיד, שהדבר ידוע במציאות שבדרך כלל יש מעט לפלוף בתוך העין ולא קפדי ע"ז, וחוצץ לעין שנתפשט על הפנים ודאי קפדי ע"ז, וכיון שחילוק הקפידא אמת הוא, אין לנו לחדש עוד חילוקים, דהא בתוך העין אף אם אינו מחלחל הרי אינו מקפיד, וא"כ מנלן לחדש שיש עוד סיבה שלא יחצוץ, וגם במציאות הלפלוף שמתפשט חוץ לעין הוא נדבק היטיב, ואף במקום שנקרא ביה"ס חשיב אינו ראוי לביאת מים.

שם יבש חוצץ אימתי נקרא יבש כו', לפמש"כ שהנודן משום מקפיד יש לפרש דביבש מקפיד, מיהו ה' מקום לומר דמקפיד מפני שהיבש קשה ומפריע בעין, וקמ"ל מר עוקבא דמשעה שמתחיל לירק קפדי ע"ז, שכבר אינו הלפלוף הטבעי שאדם רגיל בו.

ויש לעיין האם מר עוקבא אמר יבש ופירש דברי עצמו או שקבלה בידו שיבש חוצץ ופירש קבלתו, או שהגמ' מפרשת דבריו, והספק משום שהול"ל לח אינו חוצץ התחיל לירק חוצץ, ולמה תלה הדבר בגדר יבש, ופירש מהו יבש, אבל אם הוא מפרש קבלתו דיבש חוצץ, ניחא. ויש לדחות דניחא ליה

ענין המקפיד כאן אינו שייך לחשבו כחוק לגופו, אלא כמצטער על מצב גופו.

מהו גלד ומהו קרום

ה. שם במשנה גלד שעל המכה כו' קרום שעל המכה כו', יש לברר מהו גלד ומה קרום, ומצינו בנגעים פ"ט מ"ב שנגע שנעשה ע"ג קרום שעל המכה טמא, וזהו דין שחין ומכּוה, ולכאורה גלד הרגיל שע"ג המכה לא שייך בו חיות ונגע, שהוא כעין הפרשה המעורבת מדם וליחה להגן על המכה, ובגמר רפואת המכה הוא נופל מאליו ואינו צריך חיתוך והפרדה מן העור, וא"כ מסתבר לפרש שזהו גלד שעל המכה, וקרום זהו עור דק ברי שנקרם בתחלת רפואת המכה.

אב"ל לעומת זה קשה לומר שזהו גלד שעל המכה, שהרי מבואר בשבת נ' ב' נ"ג ב' שמותר להעביר גלדי מכה בשבת, ואפי' קודם גמר מכה שעדיין לא נתרפאה, ולענין שבת אמרו שאפי' בגמר מכה דליכא אלא תענוג שרי, וכמ"ש בשו"ע סי' שכ"ח סכ"ב, ואם איתא שזה הקרום הרגיל שעל המכה, הרי קודם גמר המכה הוא חובל גמור בשבת, ועוד דקרום זה נעשה רק במקום המכה, ומהו זה ששנינו גלד שחוק למכה, דמשמע שהדבר בהווה, ואע"פ שהמכה מתרפאה מן הצדדים תחת הקרום, אבל ודאי שאי אפשר להסיר הקרום עד שתתפארה כולה, ואין אדם חובל בעצמו להסיר מקצת הקרום, לראות אם נתרפאה מן הצדדין, שכולה חיבור אחד, וא"כ דין הקרום הזה לעולם כגלד שעל המכה, ולא משכח"ל שיהא בו דין גלד שחוק למכה.

ועוד, דבנגעים שנינו היו מורדין טהורין דהיינו שאין עור כלל ע"ג המכה, עשו קרום כקליפת השום כו', ומשמע מזה שמיד לאחר המורדין השלב הבא הוא קרום, וזה מתאים לגלד שלנו ולכן נקרא קרום שעל המכה לומר שתחתיו עדיין יש מכה, וזהו לשון כקליפת השום שהוא דק וחיצוני מעל המכה.

ושמענו מרופא שהקרום שאנו קורין גלד הוא ביסודו רקמה של עור גמור שהגוף מעלה לרפואת המכה ויש בו חיות ונימי דם, ואח"כ נוצר רקמה חדשה ודוחה את הראשון למעלה, וכך כמה פעמים התחתונה דוחה את העליונה והיא מתחברת לראשונה, ומכל הרקמות מתהווה הגלד הזה, וכשמתרפא כולו הוא נושר כעור יבש שנדחה ונפרד מהגוף.

ולפ"ז ראוי לומר שהגלד הזה זהו קרום שעל המכה שטמא ומטמא, ונגע שנעשה עליו זהו שחין, ואפי' מקפיד עליו והוא על כל גופו אינו חוצץ שהוא כעור הבשר לכל דבר, וגלדי המכה הם הפרשות של ריר סמיכות דומות למוגלה סמיכה כדבש, והיא מתייבשת ע"ג המכה וחוק למכה, והיא כגלדי צואה שעל בשרו, ובראש יש כאלו ונקראין חטטים וכיו"ב, וע"ג המכה אין מקפידין עליהם מפני שהם מגינים קצת, ובלא"ה המקום פצוע, אבל מותר להסיר בשבת אם החיכוך לא יגרום הוצאת דם, שאינם חיבור ואין בהם שום חיות מעולם כלל, כדקתני להו נ' ב' בהדי גלדי צואה, אבל הקרום שאנו קורין גלד אסור להסירו בשבת כלל, ואפי' בגמר מכה יש להחמיר בו, ולענין חציצה אין לחוש בו כלל, שהוא כעור האדם.

ובראשונים מפורש שהגלד הוא ריר היוצא מן המכה ונקרש, אלא שמשמע מדבריהם שזהו הגלד הרגיל המתהווה על המכה, ולא פירשו א"כ מהו קרום שעל המכה, ומשמע לכאורה דקרום היינו עור דק כעור הבשר, אלא שעדיין אינו עבה מספיק ליקרא עור והוא נקרא קרום, אבל לפ"ד הרופאים שגלד שלנו עור הוא, א"כ ראוי לפרש שזהו קרום שעל המכה, וגלד הוא ריר הנקרש כמ"ש הראשונים ז"ל, וכ"כ הרמב"ם בריבדא דכוסילתא שנקרש ע"ג המכה כמו שגלד נקרש ע"ג המכה. — הדברים נכתבו להעיר, ולהלכה מחמירים בכ"ז. (הערות).

אבל אין הדברים נראין אלא קרום שעל המכה זהו עור שע"ג המכה שנעשה תחת הגלד, וזהו באמת עור גמור אלא שעדיין המכה ניכרת תחתיו ואינו עדיין עור הבריא הרגיל, אלא הוא כקרום דק ע"ג המכה, משא"כ עור הרגיל שאינו נראה כקרום אלא הוא מכסה גמור ונעשה גוף אחד עם הבשר ואינו כקרום ע"ג גוף אחר, ולכן הוצרכנו בו לומר שהוא כגוף האדם, כיון שהוא עתיד להשתנות ואפשר שגם יתקלף ויפול, אבל הוא עור גמור, וכן שמעתי לצדד כן.

ובזה מיושב מתני' דנגעים שם דנגע השחין הוא ע"ג קרום שעל המכה, ולא מסתבר שהנגע ע"ג הגלד, (ומטמא בשער לבן), ובקרא כתי' כי יהי' בו בעורו שחין ונרפא ואם פשה תפשה בעור, וש"מ דהקרום הזה נקרא העור של המקום שהי' שחין ונרפא, וגלד אינו עור וגם אינו מעיד על רפואת השחין, אלא אדרבה זהו ששנינו היו מורדין טהורין, והיינו שהפצע לא נתרפא כלל.

ומאי דקשיא לן דלא מסתבר דגלד שהמכה מעלה לרפאותה יקרא כגוף חיצוני ולא טמא ולא מטמא, נראה דלא קשה דאמנם בפלאי הבריא הגוף מפריש רטי"י לכסות פי המכה ולסייע ברפואתה, וההפרשה הזו יש בה חומר דביק שתתחבר יפה לגוף ולא תפרד ממנו עד שתחלים המכה, אבל באמת אינו מחובר בחיבור טבעי לגוף ואינו מתמזג בנימי הדם והזיעה וחוש המישוש, אלא הוא כרטי"י חיצוני שהגוף מיצר, ולכן אע"פ שהיא דבוקה יפה וא"א להפרידה בלי לפצוע פי המכה, מ"מ אין זה גוף האדם אלא רטי"י.

ואמנם ההפרשה הזו שהמכה מעלה ונעשה גלד טבעי, שתתפשט גם חוץ למכה ותדבק לעור הבשר, ואף אם האדם נמנע מלהפריד הגלד באמצעו, מ"מ אותו חלק חשיב מקפיד, כיון שאינו נצרך לרפואתו כלל,

שוב נתברר שאין הדברים מדויקים לומר שהגלד הוא עור, אלא שבריר הנפרש מן המכה יש גם נימי דם חיים, והם מגינים על המכה ומסייעים בבניית העור החדש, ולכן התולש את הגלד כשאנו יבש, הוא חובל בעצמו ומוציא דם, אבל זה עור גמור ששייך בו נגע, דודאי עיקרו פסולת ואינו חיבור חי והוא עתיד ליפול, ולפ"ז ע"כ חזרנו לפרש כדמעיקרא שהגלד שלנו אינו קרום שעל המכה, ומ"מ כ"ז שלא נתייבש לגמרי אסור לקלפו בשבת משום חובל, וכשדנו בהסרת גלדים בשבת הדבר מובן שמדובר בגלד שמצער אותו, וגלד ברי אינו מצער אלא אדרבה יש צער להסירו, ולכן לא חששו לבאר דמירי בריר יבש, וכן גלד שחוץ למכה הוא ודאי רק ריר שאין בו חיות כלל.

- דברים נוספים -

ו. מקואות פ"ט מ"ב גלד שחוץ למכה, ובמ"ד שנינו קרום שעל המכה טמא ומטמא, יש לברר מהו גלד ומהו קרום, והנה מהא דיש גלד חוץ למכה נראה בלשון הר"ש דגלד היינו ריר היוצא מן המכה ומתייבש, ופעמים מתפשט אף חוץ למקום המכה, ומה שע"ג המכה מגין על המקום הפצוע, ולכן אע"פ שאינו גוף האדם אינו חוצץ, ולפ"ז נראה דגלד הטבעי שהמכה מעלה ואין בו תערובת של הפרשות ריריות של מורסא ודם, זהו קרום שעל המכה, שהרי זהו העור שע"ג המכה במקום הפצוע, ואם יטלו הגלד הזה תגלע המכה ותוציא דם, ולכן מסתבר שיהא טמא ומטמא, ולשון קרום כמו קרמו פניה של פת, דאין לפרש שקודם שהגלד מתקשה הוא נקרא קרום, דכיון שהי' בדין עור קודם שנתקשה יש לחשבו כעור שנתקשה, ועוד שהרי מסגירין נגע שעל הקרום כדתנן נגעים פ"ט מ"ב, וע"כ שמתקשה במשך שבעת ימי ההסגר.

ואם הי' רוחץ פי המכה יפה הי' מתייבש רק ע"ג המכה.

מיהו אם מתחלה הי' גלד רק ע"ג המכה
 אע"פ שנתרפאה המכה מן הצדדין מיקרי שפיר גלד שע"ג המכה, דלעולם המכה מתחלת להתרפא מן הצדדין אצל העור הבריא, והמכה קובעת לעצמה מתי להשיר הגליד מעל גבה, ואין דרך האדם להקפיד ולהסיר החלק שכבר נתרפא, אבל מה שנתפשט מתחלה ע"ג העור הבריא, זהו כגלדי צואה שעל בשרו, ועוד דהאמת שכ"ז שהגלד ע"ג המכה לא נתרפא תחתיו כעור הבשר הבריא, ובנתפשט חוץ למכה הרי הוא ע"ג עור הבשר הבריא, וא"ת מה בין גלד לרטיי, הרי גם את הרטייה הוא נאלץ לקיים ע"ג מכתו כ"ז שלא נתרפאה, וגם את הגלד אינו חפץ בעורו ומקיימו כ"ז שהוא נצרך לרפואתו, וי"ל דהתייחסות האדם לגלד הטבעי כגופו, מפני כמה סיבות יחד, מפני שמרגיש בו במדה מסוימת כעור טבעי שגופו יצרו, ואין בידו להסירו ולהחליפו, ואינו ניכר כ"כ ואינו מעכבו ברחיצה וכיו"ב, וסופו ליפול מעצמו, ועוד, ולפ"ז אפי' אם מצטער הרבה בצורת הגלד הנראית בפניו וכיו"ב, מ"מ ההשלמה עם המצב הזה מחשיבתו כאינו מקפיד, כיון שאינו רוצה לקלפו ולפצוע מכתו. (הערות). שוב נתחדשו בזה דברים ונדפסו באות ה'.

רבדי דמוסילתא

ז. נדה ס"ז א' ארמב"ח הני רבדי דמוסילתא עד תלתא יומי לא חייצי מכאן ואילך חייצי, מלשון זה מבואר דבגלד שעל המכה מודה דלא חייץ, וכדתנן במתני' בהדיא, דאל"כ הול"ל גלד, שיכלול כל גלד ולא רק דמוסילתא, א"ו בגלד דמוסילתא לחוד פליג, וכתב הרמב"ן דעל גלד מכה ודאי לא קפיד לסלקו כדי שתרפא מכתו, אבל סריטת הכוסילתא אינה מכה אלא פציעה בעלמא, והא דתוך ג"י לא חייץ, הטעם מפני שמכתו

קיימת, אבל אחר ג"י כבר נתרפא עיקרה וקפיד עליה, א"נ תוך ג"י הגלד רך והמים מחלחלין, ונתירון זה קשה שהרי אפי' דם לח שנסרך חוצץ כדאמר מנחות כ"א א', כש"כ גלד אפי' תוך ג"י, ועוד דהרי שנינו דגלד שחוץ למכה חוצץ, ודוחק לומר דתוך ג"י אין שמו גלד ואינו חוצץ, ולכן מיושב יותר כתירון קמא דתוך ג"י שהמכה קיימת לא קפיד, ואח"כ שכבר נתרפאה המכה יש לחוש דקפיד], ואפשר דטעמא דקפיד ברבדי דמוסילתא טפי, היינו מפני שיש בזה קצת גנאי, אבל בשאר מכה אפי' נתרפאה כהאי דמוסילתא אין הגלד חוצץ.

ולגרסת הספרים דלית הלכתא ככל הני שמעתתא, יש לפרש דסתמא אין אדם מקפיד לקלף גלד הכוסילתא, והוא רק חשש רחוק שהחמירו בו לטהרות.

והא דקרי להו רבדי ולא גלד, י"ל דהיינו מפני שגלד הכוסילתא נראה כרבדי דם, עי' שבת קי"ד א' ובפי' ר"ח שם, שו"ר דריבדא הוא שם השריטה שנעשה ע"י הכוסילתא, ולא שם הגלד, כדאמרין מו"ק כ"ח א' הו"ל למר צערא א"ל כי ריבדא דמוסילתא, והיינו כצער השריטה שעושה הכוסילתא שהוא הכלי ששורטין בו, וכ"פ בר"ח שם ובערוך וכ"כ רש"י ע"ז כ"ז א' ריבדא מכת הכלי, ובכתובות ל"ט ב' פי' ריבדא ניקור, וכ"נ בעוד מקומות שציין בערוך עי' מכות כ"א א' סנהדרין צ"ג ב' שבת קכ"ט א', ולפ"ז מתפרש שהשריטה תחשב חציצה אחר ג"י, מפני הגלד שעולה עליה וגם ברש"י בשמעתין מתפרש כן שכתב אחר שפירש מהו ריבדא ומהו כוסילתא, שדרכן של מכות של הקזת דם להעלות גלד, והיינו שהגלד לא הוזכר בגמ', וכ"מ ברמב"ם פ"ב ה"כ.

לפמשי"ב דאחר ג"י עיקר המכה נתרפאה, ולכן רוצה בהסרת הגלד, י"ל שגם מה שאמרו חולין נ"א א' הגליד פי המכה בידוע

בעה"נ דריבדא דכוסילתא אינו גלד אלא דם יבש ולכן חוצץ אחר ג"י שכבר נתייבש.

הרא"ש פ"י דרמב"ח מפרש מתני' דטעמא דע"ג המכה אינו חוצץ מפני שהמכה מלחלחתו, [ומ"מ מיקרי גלד] וחוצץ למכה מתייבש, ובריבדא דכוסילתא מתייבש אחר ג' ימים, ובשאר מכות לא פירש הזמן שמתייבש הגלד, ולכן בעלת חטטים שיש בה גלד שיותר מג"י צריכה לרככם במים, שיהיו כהני דתוך ג"י שהמכה מלחלחתם ומרככתם, ופ"י זה הוא כמש"פ לעיל סק"א בדעת הרא"ש דמר עוקבא מפרש מתני' דלפלוג שבעין מפני שהעין מלחלחתו, אבל אם נתייבש אף שבתוך העין חוצץ, ודכוותה מתפרש בגלד, ולא קתני מתני' ג"י, כיון שאין זה כלל בכל מכה, ורמב"ח ביאר המשנה דזהו הטעם שחילקו בין שעל המכה לחוצץ למכה, ולפ"ז לא שייך לומר ע"ז לית הלכתא כרמב"ח, כיון שלא חידש חומרא אלא ביאר המשנה, ודוחק לומר דלית הלכתא כפ"י זה, אלא כפ"י אחר דמתני' כפשטה, שע"ג המכה אינו חוצץ לעולם, דכל כי האי הו"ל לגמ' לפרושי מתני'.

ומדברי הטור נראה דגלד שחוצץ למכה הוא ג"כ גלד שע"ג המכה אלא דשבמכה היינו כשהוא בתוך המקום הפצוע שיש שם ריר ולחות וכשנגלד חלקו העליון ומתייבש הוא הנקרא גלד שחוצץ למכה, שכבר יצא מתוך הריר הפנימי, וארמב"ח דאחר ג"י נעשה כחוצץ למכה, ולפ"ז רמב"ח אגליד שבמכה קאי לומר דרק עד ג"י אינו חוצץ, אבל לשון הטור משמע דאגליד שחוצץ למכה קאי, וע"ז אמר דעד ג"י אינו חוצץ, [ולפ"ז מפרש גלד שבמכה ריר לח, וקשה דלשון גלד מתפרש כגלדי צואה שבמשנה שם], וכ"נ שפ"י הטור בלפלוג דמר עוקבא אחוצץ לעין קאי, וכמש"פ הב"י, ולפ"ז רמב"ח ומר עוקבא אשמועינן רק קולא, אבל מ"מ משמע לדינא בטור דגלד שע"ג המכה חוצץ לאחר ג"י.

ששלשה ימים קודם שחיטה, אין הכונה העלה גלד בלבד, אלא שנתחזק ונסתם הנקב ע"י קרום דק, ונתרפא עיקר הפצע, אבל אין ראי' מהגלד בלבד, וצ"ע בזה.

שיטות הראשונים בחילוק ג' ימים

ח. רש"י פ"י דעד ג"י גלדן רך ומחובר והוי כגוף הבשר ולא חייצי, ואין כונתו דגלד רך כעור האדם, דדוקא קרום שעל המכה שנינו פ"ט מ"ד דטמא ומטמא, וכמבואר בתוספתא דכל החציצות אף אלו שאין חוצצין אינם כגוף האדם, ואם יהא על רובו גלד רך חוצץ כדין רובו שאינו מקפיד, אלא כונתו שהאדם מתייחס לזה כגופו מפני שחיבורו אלים והוא רך, ולכן אינו מקפיד, ונראה דגם לפ"ז הטעם מפני שכבר נתרפאה המכה, ואפשר להסיר הגלד בקל, דפצע קטן הוא ומתרפא בג"י לגמרי, אבל גלד שעל המכה אפ"י לאחר ג"י אינו חוצץ, דכיון שהמכה גדולה וצריכה רפואה ממושכת, לא קפיד ע"ז, ומש"ה לא אמר רמב"ח דבריו אמתני', דדבריו בריבדא דכוסילתא בלבד.

גלד שחוצץ למכה

הרמב"ם בפ"ב ה"א כתב דגלד שחוצץ למכה חוצץ, ובנוסחאות יש גלד שע"ג המכה, וכנראה כך ה"י כתוב במהדו"ק כמו שתוקן ד"ז בפיה"מ במהדו"ב ובהי"ד כתב גלד שהעלתה המכה, ובה"כ כתוב לפנינו כגלד שע"ג המכה, וזה ע"פ מהדו"ק, וצ"ל שחוצץ למכה בנוסח שבכ"מ, ולפ"ז לכל הנוסחאות הכונה לגלד שחוצץ למכה, וכנראה דמפרש טעמא דריבדא דכוסילתא מפני שאין עליהם גלד גמור אלא דם קרוש, וז"ש מפני שהדם קופה שם כגלד, והו"ל כגלד שחוצץ למכה, ולא נתפרש אם קודם ג"י מחלחל או שאינו מקפיד, ומ"מ בגלד גמור אף לטהרות אינו חוצץ, ורמב"ח חידש דדם קפוא גרע, ואמרינן דג"ז רק לטהרות, לגרסת הגאונים ורוב הראשונים, וכ"פ הרז"ה בהשגות על

מיהו מ"ש בס"ט ס"ק כ"ג דגלד שעל רוב ראשו חוצץ לדעת הגאונים צ"ע, דעור הראש אין דינו כשער, וכל שרוב השער מגולה אפי' יש חציצה ברוב עיקרו של השער אינו נדון כרוב, וכש"כ גלד שהוא בעור הקרקפתא, וכמו באדם קרח שאין דינו כרוב, וכ"כ בס"ט שם דבמרטו שערותיה יש להקל, ולע"כ בשיטת הגאונים בשער, מיהו במקום שער צריך לזהר שלא יתפשט הגלד ע"ג שער שחוץ למכה דתניא בתוספתא ובשו"ע סמ"ד שחוצץ, מיהו באופן הרגיל כשהגלד רק על השערות שבמכה אינו חוצץ.

- בדין ריבדא דכוסילתא נכתבו דברים נוספים -

י. פ"ז א' ארמב"ח הני ריבדי דכוסילתא עד תלתא יומי לא חייצי כו', הרמב"ם מפרש שעד ג' ימים הרי הדם שנקרש ע"ג המכה דינו כגלד שעל המכה שאינו חוצץ, ועי"ש בראב"ד שהביא הא דחולין נ"א א' שבהוגלד פי המכה בידוע שעבר יותר מג' ימים ולפ"ז יש לפרש שעד ג' ימים שהמכה של הקזת דם פתוחה, ניחא ליה בדם הקרוש שמתייבש ע"פ המכה שהוא מגין על המכה שלא תוציא דם, כדניחא ליה בגלד שעל המכה (והו"ל כרוצה בקיומו ועדיף מאינו מקפיד), אבל לאחר ג"י שכבר הוגלד פי המכה, שוב אינו צריך להגנת הדם ולכן מקפיד עליו, דהו"ל כדם על בשרו שחוצץ, דבודאי מתייבש הדם בו ביום והוא בגדר יבש, [והרי אפי' דם שנסרך חוצץ, כדאמר במנחות כ"א א' וכ"ש כאן שמתייבש ממש], אלא הטעם משום דלא מקפיד דניחא ליה בהגנתו, וכמבואר ברמב"ם שהוא משמש כגלד שעל המכה. שו"ר באו"ז בשם רשב"ם שהביא ג"כ דהטעם מפני שלא הוגלד פי המכה, אבל פי' הטעם משום שהדם לח, וזה צריך יישוב.

לשון הוגלד פי המכה דחולין שם הוא מלשון גלד, אבל הכונה שנסתם פי המכה בחוץ כגלד, לפי שאין מכה שבבית הכוסות

והרשב"א והר"ן וכ"ד הרי"ף ור"ח והגאונים ור"ת דגלד שעל המכה אינו חוצץ כלל, [וואפי' לטהרות לא אמרו אלא בריבדא דכוסילתא שהמכה נתרפאה ומקפידין קצת על הגלד], ולכן בשעה"ד יש להקל, כגון כשמצאו אחר טבילה דבר מועט ואין מקפידין עליו, או ספק דליכא ג"י, או שנתרכך במים בשעת חפיפה, וכן אם כבר לנתה אצל בעלה, וצ"ע, ובמקום הצורך אפשר דבכל ענין יש להקל אחר שכבר טבלה, וצ"ע לדינא.

מלשון המשנה גלד שחוץ למכה והרטיי' שעליה יש להוכיח דכל מה שתחת הרטייה מיקרי על המכה, דאם כהטור הרי הרטייה היא ודאי חוץ למכה, ויש לדחות דהרטייה על הפצע הפתוח.

גלד שעל רוב הגוף

ב. נראה דגלד שעל רוב הגוף חוצץ כדין רובו שאינו מקפיד, דגלד אינו כעור האדם, וכמ"ש הר"ש מ"ד מהתוספתא דאף אלו שאינם חוצצין לא טמאין ולא מטמאין, וכן פי' הגר"א דמ"ש במתני' כשות של קטן לא טמא ולא מטמא לא קאי אכשות בלבד אלא אכל השנויין בפרקין עד כאן, ורק קרום שעל המכה טמא ומטמא, וקרום שעל המכה אינו גלד, כמבואר בנגעים פ"ט דקרום כקלה"ש זהו עור דק שע"ג המכה משנתרפאה, אבל כשיש גלד המכה פצועה ודינה כמורדין, שהגלד אינו מעור האדם ואין בו חיות כלל ולא שייך בו נגע, אלא הוא כרטייה שהגוף מעלה לרפאות פצעיו שחנן הבורא ית' את האדם בחסדו, וכיון שרק קרום שעל המכה טמא ומטמא, ש"מ דגלד כחציצה אלא שדינו כאינו מקפיד, ואמנם האדם מתייחס לזה כדבר טבעי קצת לענין שלא להקפיד ע"ז, כיון שזה נוצר מגופו באופן טבעי, אבל אינו כגופו ממש, ועי' בזה בלשון רש"י ס"ז א' ובהשגות הרז"ה ובספר מרן זללה"ה יו"ד סי' צ"ד.

שמוכיחה על הקזת דם, ויש בזה גנאי לאדם, וכ"ז שלא נראתה הפצע נחא לי' ואינו מקפיד, אבל לאחר ג"י מקפיד.

ולפ"ז מה שאמרו חולין נ"א א' דהוגלד פי המכה בידוע שניקב שלשה ימים קודם אין הכונה שיש גלד על המכה, שזה נעשה מהר, אלא שנתאחה ונתחבר פי המכה בחיבור דק כגלד, ומש"ה לא קאמר יש עלי' גלד בידוע כו' אלא הוגלד פי המכה, שנסתם הנקב כגלד, והתם נמי מיירי בנקב של מחט שמתרפא אחר ג"י, ולהאמור למדנו דגלד שעל המכה אף כשמצטער בו לא חשיב מקפיד, כיון שהוא צריך לו ואינו נחשב כדבר חיצוני, וכמשנ"ט סק"ו, דומיא דריבדא דכוסילתא שמקפיד עלי', ולמדנו דרך ריבדא דכוסילתא שיעורה בג"י ושאר גלדים שעל המכה אינם חוצצין לעולם. (הערות).

רטיה שעל המכה

יב. שם במשנה והרטייה שעליה, פי' דרטייה אפי' שע"ג המכה חוצצת, ומשכח"ל שאינה חוצצת חוצה לה כגון שהיא רפויה, וקמ"ל שאפי' ע"ג המכה חוצצת, וג' דברים הם רטיי' אספלנית ומלוגמא, רטייה זהו הבגד או העור שחובשין ע"ג המכה, ועליה מניחין הרפואה, וז"ש שהממרח רטיי' חייב משום ממחק, שמחליק הרטייה, וכן שנינו בתוספתא שבר"ש פ"י מ"ח אספלנית מלוגמא ורטייה שע"ג ביה"ס, ובמס' כלים פכ"ח מ"ג מבואר דאספלנית היא סוג רפואה העשויה מחלב ושעור ושאר שמנים, ומלוגמא עשויה מדברים יבשים כקמח ועשבים, והם ניתנין על הבגד או העור הנקראין רטייה ואח"כ חובשין המכה ברטייה זו, [ובתוספתא יש האגד שע"ג המכה, ונראה שאינו מרוח בתרופה ולכן רפוי אינו חוצץ, אבל רטייה בכל ענין חוצצת], ומש"פ הרא"ש דרטייה היא אספלנית שנותנין למכה, כונתו לפרש הענין שהוא לרפואה, ובכלים שם פר"ש והרא"ש אספלנית רטייה וכ"כ רש"י

מעלה עור כמכה שמבחוץ, אבל הפצע נסתם ברפואה פנימית שמתחברין צדדי הנקב ול"ז, ואפשר שמעלה שם גלד, ודכוותה מתפרש בשמעתי' דעד ג"י לא הוגלד פי הריבדא, דהיינו שלא נסתם מעצמו, ולכן הוא צריך את הדם להגין על הנקב הפתוח, ולמדנו מזה שלאחר ג' ימים יש גלד שאינו חוצץ מפני שחפצים בו, או שזהו קרום שעל המכה, ולכן הדם שע"ג חוצץ, וא"כ מפורש שגלד לעולם אינו חוצץ.

ונראה דריבדא דכוסילתא היא המכה הקטנה ביותר ולכן מתרפאת תוך ג"י, [ומחט בעובי בית הכוסות אפשר שדומה לזה, מיהו שם אין מבואר שמתרפאה תוך ג"י, אלא שאם הוגלד פי המכה ש"מ שעברו ג"י], אבל שאר מכות אין להם שיעור, אלא שהדם היבש אינו מגין עליהם כ"כ כמו בריבדא שהנקב קטן, אבל הריר הנקרא גלד אינו חוצץ כ"ז שהמכה קיימת, שהוא מגין על המכה. (הערות).

- דברים נוספים -

יא. ס"ז א' ארמב"ח הני רבדי דכוסילתא עד תלתא יומי לא חייצי מכאן ואילך חייצי, יש להבין למה דיבר רמב"ח בריבדי ולא בגלד שעל המכה ולא הזכיר מתני' דמקואות, וכן לא הזכיר לחלק בין גלד שעל המכה או לא, ונראה מזה דריבדי דכוסילתא אע"פ שהגלד על המכה חייצי לאחר ג"י, דריבדי דכוסילתא היינו מכת המחט ולא הזכיר איזה גליד עלה עלי', אלא שהדבר ידוע שאין בנקב זה מורסא והוא מתרפא מהר ויש גליד על מקום הנקב בלבד, וע"ז אמר דעד ג"י לא חייצי.

והמע"ב נראה מפני שאחר ג"י כבר נתרפא המקום לגמרי ואין מכה תחת הגלד, שנקב המחט קטן הוא וא"צ גלד זמן מרובה שמתאחה מהר, ומכיון שאין מכה מלמטה הרי הגלד כלכלוך בעלמא, ודרך בנ"א להקפיד על גלד דריבדא דכוסילתא טפי מסתם מכה, כיון

שבת י"ח א', והכל לפרש הענין, אבל דקדוק התיבות הוא כמש"כ, עי' עירובין ק"ב ב' ובשאר מקומות.

וייש לדקדק למה נקט התנא רטיי' ולא אספלנית או מלוגמא, וי"ל דאורחא דמילתא נקט שאלו ניתנין ע"ג הרטיי' ולא בפ"ע, וגם יתכן דיותר מקפיד עליהם בפ"ע, שנדבקין בכל דבר, וע"י הרטיי' אינו מקפיד כ"כ, והא דקתני בתוספתא שם אספלנית מלוגמא ורטיי' יתכן שבביה"ס יש לאספלנית קיום בפ"ע, שנשמרת ע"י כפלי הבשר, וגם קמ"ל דחשיב אינו ראוי לביאת מים, אבל הא שאין מים באין בהם פשיטא.

מיהו הר"ש הביא תוספתא דסם יבש שע"ג המכה אינו חוצץ, וברמב"ם [שור' בנדמ"ח הגרסא והסם] ורא"ש גרסי דם יבש וגרסי דחוצץ, וכתב הגר"א בסי' קצ"ח ס"ק ט"ו שכן עיקר, אבל בהגהות הגר"א על הר"ש ועל התוספתא קיים גרסת הר"ש והוסיף בסיפא דסם יבש שחוץ למכה חוצץ, וצ"ע מה בין סם יבש למלוגמא שהיא ג"כ יבש קצת כמש"כ לעיל מכילים פכ"ח מ"ג, ומבואר בתוספתא פ"ח שמלוגמא חוצצת, ועוד דסם אפי' לח באספלנית חוצץ, ומ"ש דנקט סם יבש, הול"ל סם סתמא, ואפשר לומר בזה דמיירי בסם יבש שנדבק למכה ואינו חוזר להדביק כל הנוגע בו, דאל"כ הרי מקפיד ע"ז יותר מרטיי', ומ"מ גרסת דם יבש מיושבת יותר, וקמ"ל שדם אינו כגלד כיון שנימוח ואינו מתקיים להגין על המכה, ולח אינו חוצץ כדקתני בתר הכי, אבל יבש חוצץ, ודגרסינן כחול שע"ג העין היינו חוץ לעין, כלישניה דשמואל בגמ' ס"ז א', (ובתר הכי גרסינן דלכלוכי פירות וכחול שבעין אינן חוצצין, ולכלוכי פירות היינו מה שהיד נצבעת מהפירות כענבים ותותים ורמונים, וקמ"ל שאין בזה ממש רק חזותא או דלא קפיד ע"ז), מיהו בגמ' מסקינן לגרסת הגאונים דלית הלכתא

ככל הני שמעתתא, וע"כ דלא מיתניה האי ברייתא בדר"ח ור"א, ואף לגרש"י הו"ל לאתויי ברייתא.

כחול שבעין

יג. פ"ז א' אמר שמואל כחול שבתוך העין אינו חוצץ ושע"ג העין חוצץ, לכאורה הטעם משום דתוך העין נוי הוא, וע"ג העין אינו נוי ולכן מקפדת, ואם היו עיניה פורחות שבהכרח יצאו מהעין חוץ לעין ע"י הדמעה או פתיחת העינים תדיר, אף ע"ג העין אינו חוצץ, שא"א לה ליתן בעין ושלא יתפשט חוץ לעין, ולכן ע"כ אינה מקפדת על שחוץ לעין, דריוח דכחול שבעין עיקר, שאם תקפיד לא תוכל לכחול תוך עיניה, והרי אשה זו כצבע שאינו מקפיד, ובכל אשה נמי מה שיוצא בהכרח ע"ג ריסי העין כחלל העין הר"ז בכלל שבתוך העין, ואפשר שג"ז בכלל נוי, מיהו לכאורה בתוך העין חשיב נמי ראוי לביאת מים כיון שמתלחלח תמיד ע"י העין, ואפי' לא הי' נוי אינו חוצץ, [אבל הש"ך בס"ק י"ד הביא לשון בה"ג דכחול לרפואה חוצץ], וא"כ עיקר רבותא דשמואל דע"ג העין מקפדת, (וערש"י בעיניה פורחות והתם מקום גלוי הוא, וכ"ש תוך העין שהוא בית הסתרים), ואפשר דעיקר רבותא דשמואל דחשיב כצבע החוצץ, ולא אמרינן שנעשה כגוף האדם כיון שנבלע בעור ואין בו ממש כ"כ, וגם אין רגילות להעבירו, ולספרים דגרסי דלית הלכתא כשמואל לא נתבאר מ"ט אינו חוצץ, ומסתמות הדברים משמע דכולהו חד טעמא הוא, והיינו דלא חשיב קפידא כ"כ בכחול שחוץ לעין כיון דאורחיה בהכי, ושמואל חייש לקפידא מועטת, כדמתפרש טעמא בלפלוף וריבדא דכוסילתא. א"ה, וע"ע להלן ס"ד סק"א.

[פשוטות הדברים שכוחלין עפעפי העין לנוי ואפשר דאף בתוך הלוּבן של העין, אבל לא מסתבר שכוחלין רק הלוּבן שבעין,

ולפ"ז צ"ל דע"ג העין היינו למעלה מן העפעפיים בין הגבות לעפעף, וכן מלמטה, [ואפשר דלשון ע"ג בא לומר שיש כמות של כחול ועובי, אבל מפורחות לא משמע כן], מיהו יתכן שכל כחול חוצץ אלא שבעין מפני הלחות הו"ל ראוי לביאת מים, אבל הנוי שוה בעין וע"ג העין, והעירו שאפשר הטעם מפני שאין אדם רוצה בכחול כל שעה, אלא במצבים מיוחדים, ולכן לא בטל לגוף, מיהו

צבע הידים והשערות ג"כ אין דרך להיות בקישוט זה כל הימים, ואפ"ה נקטו הפוסקים שאינו חוצץ, ואמנם הרמב"ם כתב בתשובה שהצבע של הידים שיש בו ממש חוצץ, אבל מהפוסקים משמע שכל נוי אינו חוצץ, אע"פ שאין אדם מתקשט כל השנה כלכבוד יו"ט ונשואין, ואפשר דכחול גרע שיש בו ממש והוא נדבק לידיים, והוא מפריע בשאר זמנים, ולכן חשיב מקפיד, וצ"ת].

סימן ד

בדיני חציצה בלח ויבש

שרף היבש

א. מקואות פ"ט מ"ב ושרף היבש, ובסיפא קתני דשרף הלח אינו חוצץ ויש לעיין היכי סתים דשרף הלח אינו חוצץ בזמן ששרף רוב האילנות אפי' לח חוצץ כדתניא בתוספתא, [בבה"ג איתא אמר שמואל כל שרפי האילנות הרי אלו חוצצין], [ונראה שמזה דקדק הטור דשרף שאר האילנות אפי' יבש אינו חוצץ, דאם איתא דהני חמירי הו"ל להזכיר הני שיהירו בהן, ומדהזכירו בתוספתא רק אלו כגרסת הרא"ש ש"מ דשאר אין חוצצין כלל, (ואמנם לכן הגיה הגר"א בתוספתא ובר"ש), וכן יש לדקדק מדסתם תנא לקולא בלח, משמע שבכל האילנות כן], ונראה דשאר שרפים גם בלחותם יש בהם יבשות שהם נסרכין, כידוע בהרבה אילנות ששרף הנוטף מהם הוא סמין ונדבק בחוזק, וכן שנינו בתוספתא בגרסת אור הגנוז מפני שהם של שעף, ונכאת ולוט מתרגמין שעף ולטום, ופרש"י מב"ר וכן ת"י שעוה, וא"כ פירושו מפני שהם עבים ונדבקים כשעוה, [שו"ר ברמב"ן פר' כי תשא שפי' דשעף הוא לשון שמן משחה], ולפ"ז סמך התנא שנבין שאין שרפין אלו בסתמן בשם שרף הלח, כמו שדם שנסרך אינו סתמא בשם דם לח כדאמר מנחות כ"א א' אע"פ שנקרא בגמ' שם גם בשם לח.

ובתר הכי גרסינן כללכוי פירות וכחול שבעין אין חוצצין, וכ"ג בתוה"א דאדלקמיה קאי, [וכ"נ בבה"ג שהעתיק רק עד שעף], ושם גרס שחוץ לעין וגרס חוצצין, אבל למאי גרסינן ברישא חוצצין צ"ל דהכא גרסינן כחול שבעין, ועמש"כ בזה לעיל ס"ג סקי"ג.

טעמא דלח אינו חוצץ

ב. פשטות הרברים דטעמא דשרף הלח אינו חוצץ מפני שהמים מחלחלין דרכו, וכמ"ש תו' חולין כ"ו ב' דלא כהיראים, וכן במציאות שיותר מקפידין, על לח מיבש, דאם אין מקפידין על לח מפני שאפשר להסירו, הרי"ז ג"כ בדין מקפיד, שהרי אינו חפץ בו על גופו, וגם ממחר להסירו קודם שיתייבש, והרבה פעמים קל יותר לקלף דיו יבש מלח, וכן דם דסריך אין מקפידין עליו טפי מלח, וחוצץ מפני שמונע ביאת מים ובלא"ה אין לקבוע כלל שעל הלחין מכל אלו אין מקפידין, וגם ידוע ששרף שאר האילנות הוא דבק חזק ולכן חוצץ בפני המים, וכן פשטות הגמ' שבת ק"כ ב' בשם כתוב על בשרו דמסתמא מקפיד על לח כעל יבש, ואמנם התם ניחא ליה שהרי כתבו על בשרו, צ"ל דבטלה דעתו, אבל שם על בשרו שאינו יכול למחקו, הרי לח כיבש בקפידא, וע"כ הטעם דמחלחלי מיא, וכן יש ללמוד מזבחים ל"ה א' דילפינן מינה שאין דם חוצץ בין רגלו לקרקע, וש"מ דהכא נמי מפני לחותו ורכותו אינו חוצץ בפני המים, שאין שייך שם קולא דאינו מקפיד שאין הדם נעשה כקרקע העזרה, וגם הו"ל כולו.

מיהו ענין החלחול אינו ברור כ"כ, שהרי הדיו נשאר במקומו וכן השרף, ולא סגי במים שראוי לביאת מים ויכולין לחלחל, דבכל הגוף בעינן ביאת מים ממש, וצ"ל דהלחות שבהם מתמזגת עם מי המקוה וקרינן ביה טופח של מי מקוה, מיהו דוקא במעט שרף ודיו המרוח ע"ג האדם, אבל כלי מלא דם אפי' לח חוצץ כמבואר בתו' חולין כ"ו ב' זבחים ע"ח ב'.

ולא מטמא, ומ"מ מסתברא כמ"ש מרן זללה"ה יו"ד סי' צ"ד סק"ח דשמן לא גרע מדבש שהמים מחלחלין דרכו, ונפ"מ באופן שהשמן אינו מתבטל לגוף, וכך מתפרשים דברי בה"ג דרק שמן המור חוצץ בפני המים.

[שמן המור שבבה"ג מסתברא שאין כונתו לשמן זית שלא הביא שלישי, אלא למ"ש מגילה י"ג א' סטכת, ונראה שהוא סמך כדתנן הזפת והמור בכלי זכוכית, והוא חוצץ בפני המים, ואפשר שהוא חריף ואינו נוח לגוף כסתם סיכה, וע"כ גם מקפידין עליו, אלא שסכין בו לתועלת כדאמרינן התם].

מיהו בירושלמי סוכה פ"ד ה"ו אמרו דנקב שאינו מוציא שמן מוציא דבש, והדברים צ"ב כמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בספר כלים ס"ג ס"ק י"א, (ומ"מ כיון דביין כתבו הפוסקים דאינו חוצץ ע"י ב"י סט"ו שכתב דיין אינו נדבק בבשר, וכן נקטו תו' חולין כ"ו ב' זבחים ע"ח ב', ובירושלמי שם אמרו דנקב שאינו מוציא יין מוציא שמן), ועמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בשם מרן זללה"ה בדבש שלנו, ועי' סוטה מ"ח ב' בדבש הזיפין.

[שוב הערני ב"א הר"ש ג"י דשמן שמנטף ודאי לא בטל לגוף, אלא שבטל מתורת אוכל לקבל טומאה כיון שהוחלט לסיכת הגוף, וע"כ הטעם מפני שלח אינו חוצץ בפני המים, אבל שמן טמא אינו נטהר כיון שלא בטל מהות השמן רק חשיבות האוכל בטלה, ולמדנו מכאן כדברי מרן זללה"ה דשמן מחלחלי ביה מיא].

מיהו מה דנקט מרן זללה"ה שם דמוך ספוג בשמן מים מחלחלין דרכו לפרתו צ"ע בזה, שהרי בכלי מלא אין המים מחלחלין, ורק אגבא דגברא אמרו שמחלחלין כמ"ש תו' זבחים ע"ח ב' חולין כ"ו ב', וא"כ מנלן דמוך דינו כמעט דיו ודבש הטופח אגבא דגברא, מלבד שהמוך עצמו ג"כ מעכב, ומ"מ לענין מעשה בנקב בעור התוף חשיב שפיר ראוי

וכמשנ"ת במקואות ס"ח סק"י, דרק במעט המים מחלחלין, עי' מכות ד' א' דאפי' חבית יין שנשפכה בים הגדול ונתבטלה לים אין טבילתו טבילה, ולא מהני חלחול המים. ועי' להלן סק"ו ז'.

לענין הלכה היכא דמקפדת

ג. והרמ"א בסי"ד כתב להחמיר במקפדת, ומרן זללה"ה כתב בסי' צ"ד סק"ח, דבשעה"ד יש להקל כדעת תו' דאפי' במקפדת אינו חוצץ, דכ"נ דעת הרמב"ם וש"פ, וכן הסכימו תלמידי ר"י דלא כהרא"מ, ונראה דבכל הני הקילו חז"ל לסמוך על סתמא דמחלחלי מיא כיון שהנדון בדרבנן, ואפשר שכן הדין בכל חציצות שהתירו מפני שהם רפויין.

בדין שמן

ד. בש"ך ס"ק י"ד הביא בשם בה"ג דכל השמנים אינם חוצצין חוץ משמן המור, ובאמת מתני' היא בעדיות פ"ד מ"ו הובאה ברמב"ם פ"ב מטו"א הכ"ח שאם טבל בשמן שעל בשרו האדם נטהר והנדון אם השמן נטהר, אלא שאפשר לומר דהתם הטעם מפני שאינו מקפיד, אבל פשוט הדברים שהשמן נעשה כגופו, ועדיף מדיו לח שמחלחל, שהרי השמן אע"פ שנטמא נטהר ע"י שנחבטל לאדם, וגם בבה"ג משמע שאינו חוצץ כלל, דאי משום קפידא אין לחלק בין שמן המור דג"כ ניחא לה שהרי סכה עצמה בו, כדכתיב ששה חדשים בשמן המור, [ועוד דרובו ואינו מקפיד חוצץ, ולא הגבילו דמיירי דוקא בסך מיעוט גופן], אבל בבה"ג מתפרש שפיר משום דמחלחל, ובמתני' דעדיות משמע שנעשה כגוף האדם, וה"נ מסתברא דהשמן הנדבק באדם הו"ל כחזותא בעלמא, וכמו דיו לח שנשאר חזותא הדבוק לעור ואינו חוצץ, והנוגע בעור שיש בו חזותא דדיו, ודאי טמא ומטמא, וש"מ שאין זה מגדר חציצה שאינו מקפיד, שהרי בזה שנינו בתוספתא לא טמא

גרמא אתו למיעבר בידים, שכל התעסקות של מלאכה גורמת זלזול בשבת, היינו משום שהנדרון במאורע של מקום הפסד, אבל לכתחלה בודאי אף לרבנן אסור לעשות מלאכה בגרמא בשבת.

שם אי לא מיהדק עיילי ביה מיא, לכאורה יש חילוק בין מים שבאין בשטף למקום מגולה שמוחקין יותר מחלחול מועט שנכנס תחת הגמי, אלא דס"ל לגמ' שגם חלחול מועט יש לאסור משום גרם מחיקה.

שם קא הוי חציצה, מבואר מזה שאין לטבול בזמנה עם החציצה דרבנן, אע"פ שמדאורייתא קיים מצות טבילה בזמנה.

שם חציצה תיפוק ליה משום דיו, מבואר כאן דחשיב מקפיד, אע"פ שאין לו אפשרות למחקו, ולא אמרינן שמצב כזה שאין בידו להסיר החציצה חשיב אינו מקפיד, דרטיה שעל המכה חוצצת אף באופן שהוא אנוס ויש סכנה להורידה, מיהו אם אירע חציצה קיימת שצריך להשאר כך לעולם, י"ל דהו"ל כצבע שאינו מקפיד על הצבע.

ונראה דאפי' אם הוא אומר שאינו מקפיד ע"ז, ששם על בשרו, שהוא רוצה בקיומו וכתבו מדעתו, אפ"ה בטלה דעתו חדא דאיסורא קעביד וחייב להשתדל שלא יהא השם על בשרו, אי משכח"ל בלא איסור מחיקה, וגם האיסור לרחוץ ולסוך ולעמוד במקום הטינופת אין לך מקפיד גדול מזה, ולא שייך לומר דניחא ליה לחיות בצורה כזו. (הערות).

בטעמא דלחין אין חוצעין ואם צריך להמתין עד שיחלחלו המים

ו. **שם** בלחה דתניא הדם והדיו כו', לפמ"ש הראשונים דלא כהיראים וטעמא דלח אינו חוצץ הוא מפני שהמים מחלחלין, צ"ב חלחול זה מה הוא, דהא ודאי הדיו מהודק היטיב לבשר ונשאר גם לאחר הטבילה, שאם

לביאת מים במוך הספוג בשמן, דבמשך הזמן יחלחלו, ועוד שהמים מחלחלין בין המוך לאוזן במקום נגיעת המוך בכותלי האוזן, וא"צ לחלחל דרך המוך, ומקום הנגיעה מועט הוא ועוד דעור התוף עצמו יש לחשוב כבלוע כמו שצידד מרן זללה"ה שם, ולכאורה מוך יבש עדיף, וכנראה חשש משום סכנה שיספוג מים ויחלחל קודם שיוציאוהו, והשמן מונע המים מלחלחל אבל לדינא מוך יבש שנוגע רק בביה"ס שבאוזן חשיב לכו"ע ראוי לביאת מים, ואם יטבול המוך בשמן דגים הר"ז כמים ממש דמטבילין בעינו של דג, מיהו לענין מעשה כמדומה שאאמור"ר (שליט"א) זללה"ה לא הוה ניחא ליה בזה, שאין לסמוך ע"ז כהיום שהוא שמן דגים בלא תערובת, וקצת יש גריעותא בזה, כיון דסתמא מקפידין עליו מפני ריחו, והעדיף שמן רגיל, שאין מקפידין עליו.

בסוגיא דשבת ק"ב

ד. **שבת ק"ב ב'** ורמי דרבנן אדרבנן וכו', יש לעיין מה הדמיון של מחיקת השם לשבת, הרי במחיקת השם התוצאה אינה רצויה, ואפי' אם רואה שם שנמחק מאליו חייב להציל, וכמו שמצילין כתבי הקדש מפני הדליקה, וכ"ש שאסור לגרום להם מחיקה, אבל בשבת האיסור על הגברא שלא יעבוד, ושפיר התירו בגרמא.

ונראה דהכא בלא"ה השם עתיד לימחק מאליו, וגם אין לנו ענין בקיומו על גוף האדם, שהוא רק גנאי, ולכן הנדון רק אם הוא עושה מעשה המחיקה בידים, שבזה יש איסור יותר, ולא מהני לזה מה שבלא"ה ימחק.

שם דתניא הרי שהי' שם כתוב על בשרו כו', יש להסתפק אם בכל מקום בגופו אסור משום עומד ערום בפני השם.

שם מתוך שאדם בהול כו', הא דהוצרכנו לטעם זה ולא אמרו בפשיטות שאם נתיר

פשטות הדברים דכל הני אף בבית הסתרים אינן חוצצין שכך מתפרש סתמא דאין חוצצין בשום מקום, וש"מ דחשיבי עראי וכיו"ב, דאם צריך לחלול ממש הרי בבה"ס אין המים נכנסין, מיהו י"ל דכיון שהמים יכולין לחלול חשיב ראוי לביאת מים כמו נתנה מעות בפיה שהמים עתידין לחלול תחתיהן, אע"פ שעכשיו הם חוצצין על הבשר, אם לא נתר מדין טלה"ט של הרוק. (הערות).

- דברים נוספים בסוגיא דשבת ק"כ -

ז. **שבת ק"כ ב'** עשי' הוא דאסור גרמא שרי, יש לעיין וכי מותר לגרום לס"ת שימחק, ואפי' אינו מתכוין למחוק כל שיודע שימחק יש לאסור, וי"ל דשם על בשרו עתיד לימחק מעצמו ע"י זיעה, וגם אין כבוד השם להיות במקום זה, ולכן כל שאינו עובר על איסור מחיקה בידים אין לאסור, ולפ"ז לטבול כלי שכתוב עליו השם אסור אם ע"י המים תגרם מחיקה.

שם אי לא מיהדק עיילי ב' מיא, יש לעיין הרי יש חילוק בין מים שבאין בשטף דחשיב כמוחק בידים לרטיבות שמחלחלת תחת הגמי, וא"כ י"ל דנהי דרבנן לא שרו לטבול בלא גמי, אבל לרטיבות שתחת הגמי לא חששו כ"כ, וי"ל דאה"נ דהו"מ לשנויי הכי, אבל ע"כ חזינן דרבנן שרו גרמא מועטת, ואם הוה ס"ל דגרמא אסור, יש לאסור כל גרמא.

שם חציצה תיפוק ליה משום דיו, יש לעיין מאי קושיא הרי אדם זה כתב השם על בשרו וניחא ל' בזה ואינו מקפיד, אבל גמי על בשרו ודאי מקפיד, דנהי דניחא ל' בזמן הטבילה, אבל אינו רוצה בקיומו על בשרו, ונראה מזה דבטלה דעתו, דראוי להקפיד בכתב שעל בשרו, ומה דניחא ל' עכשיו בזה לא מהני.

שם בלחה, לכאורה תמוה דדיו לח מיד נמחק במים והיכי חשבינן ל' גרמא, ואי מיירי

הי' נמחק להדיא לא מיקרי גרמא אלא חשיב מעשה גמור, וגם הברייטא מתפרשת כשנשארו אחר הטבילה ובגלל שהם לחין אינם חוצצין, ואין לומר דסגי בראויין לחלול במשך הזמן, דהא בעינן ביאת מים דוקא, ולא מהני ראוי לביאת מים אלא בבית הסתרים, ואין לומר שהם בטלין לגוף כשמן שסך על בשרו, עי' עדיות פ"ד מ"ו, דהתם ניחא ליה בהכי, אבל כאן ודאי שהדיו לא בטל לגבי האדם.

ובזבחים ל"ה א' מיתנין הא דדם לח אינו חוצץ בין רגלי הכהנים לרצפה, ומשמע לכאורה דא"צ לחלול מים כלל, אלא די"ל דמיתני לה בק"ו, שאם אינו חוצץ בפני המים, כ"ש שהוא נדחה מלחצוץ תחת הרגל שדוחקת ע"ג הרצפה, דהא ודאי הדם המרובה חוצץ כמבואר חולין כ"ו ב', וע"כ דהכא מהני מפני שתחת רגלי הכהנים יש רק משהו דם כמו על בשרו, ושפיר הביאו מהא דאינו חוצץ בפני המים, ה"ה שאינו חוצץ תחת הרגל.

וצ"ל שזהו גדר הלכתי שחשיב המים על בשרו, דכיון שהדם לח אין לו קיום ליחשב כמחיצה בין הבשר למים, וכך קבעו חז"ל שמצב זה מיקרי שבשרו במים, שהחלק הבלוע בבשר מיקרי חזותא בעלמא, והחלק שמבחוץ אין לו חשיבות ליקרא חוצץ בין בשרו למים, ויש בזה צירוף כמה טעמים, שמעט לחות מהמים מחלחל, ומעט לחות מהדם מתמוזג עם המים ליחשב כמי מקוה, והדם עצמו מיקרי עראי ואין לו קיום ומתבטל לאדם ולמי המקוה, ומוגדר שאינו חוצץ בין האדם למים, [ניתכן דלנט"י הוא חוצץ, כיון שיש רק משהו מים, ורק בתוך המקוה הוא בטל יותר, אבל לא מצינו חומרא בנט"י מבטבילה], ולפ"ז שייך לומר שגם בלא מים דיינינן ליה כעראי שאינו חוצץ בין רגלי הכהנים לרצפה, (זכר לדבר כתב שאינו מתקיים או שאינו עומד ברוח מצויה), וצ"ת.

שהמים מחלחלין בהן ומגיעין לבשרו, ויש להסתפק אם צריך להמתין זמן מסוים עד שיחלחלו, או דנקטינן שהלחות שבהם מתחברת מיד עם המים, וכאילו נגעו מים בבשרו דמי, וכעין זה יש להסתפק בשלש שערות קשורות דאמרינן עירובין ד' ב' שאינן חוצצות, אם צריך להמתין עד שיחלחלו המים בתוך הקשר.

ומצינו במקואות פ"י מ"ד בבגדים שהטבילין דצריך להמתין עד שיבלעו מים בכל הבגד, [מיהו ע"י לקמן ס"י ס"ק כ"ב מדברי הראשונים דא"צ חלחול בעומק רק שיצא האויר מהקפלים], וכן בסברא דדוקא בבית הסתרים סגי בראוי לביאת מים, אבל במקום מגולה בעינן ביאת מים דוקא, וק"ק שלא הזכירו הפוסקים שצריך להמתין עד שיבלעו המים, ואפשר דשער בולע מים ומיד מחלחל, ובמעט דם ודיו על בשרו ג"כ נקטינן שמחלחל מיד, אבל במקום ריבוי באמת צריך להמתין, וע"י תו' שם ושם דברובין לא מחלחלי, וכ"מ בספר מרן זללה"ה יו"ד סצ"ד סק"ח דבביה"ס מהני אם יכולין המים לחדור, אע"פ שעדיין לא חדרו בשעת טבילה, וש"מ דבגוף בעינן להמתין, וכ"מ בפ"ת סי' קצ"ח סק"ו בשם חמודי דניאל. (הערות)

בדין דיו ודבש שלנו

בקיצור הלכות כתוב דצ"ע בדיו שלנו אם המים מחלחלין, ונראה דתחת הרושם שנבלע בעור, אף בדיו שלהם לא מחלחלי, אלא דדיו זה שנבלע אין בו ממש והו"ל חזותא בעלמא ואינו חוצץ, תדע דאמרו בתוספתא דהנוגע בחציצה לא טמא ולא מטמא, והנוגע בעור שיש רושם דיו ודאי טמא ומטמא, ולפ"ז י"ל דדיו שלנו של ס"ת כדיו שלהם, מיהו יש דיו סמך, דדמי לדם דסריך, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בשם מרן זללה"ה דדבש שלהם ה"י צלול יותר ומחלחל, וכ"מ בירו' סוכה פ"ד ה"ו דכלי שיש בו נקב

באופן דמיסרך סריך שאינו לח גמור הרי בדם כה"ג אמרינן מנחות כ"א א' דחוצץ, ואפשר דדוקא דם דסריך חוצץ שהוא נדבק לגוש אחד, וכדפרש"י שם בלישנא אחרינא דכשתולין בו אצבע נמשך והולך חוט ממנו, ובדיו אינו כן [עחש"ש ורש"ש דרש"י ד"ה "לא" סריך צ"ל ל"א, סריך כו'], וקצת משמע מזה שא"צ להמתין עד שיחלחלו המים תחת הדיו, דבשהייה מרובה ע"י שיחלחלו אפשר שימחק וע"י סק"ח. א"ה וע"ע להלן ס"ק י"ט.

שם דתניא הדם והדיו והדבש והחלב יבשים חוצצין לחין אין חוצצין, נחלקו הראשונים ז"ל אם הטעם משום שבלחין המים מחלחלין ומגיעין לבשר, או משום דלא מקפיד על הלחין, ולא נתפרש למה אינו מקפיד על הלח, דאין לומר מפני שיכול להסירו בקל, שאם באמת רצונו להסירו יש לחשבו מקפיד, וע"ע בכ"ז להלן סק"ח, מסקנת הגמ' דפליגי בדליכא גמי אם רשאי לטבול, או שיאחר טבילתו עד שימצא גמי, ויש לעיין למה לא נצריכנו לטבול בבגדיו, דהא אמרינן ביצה י"ח א' נדה שאין לה בגדים מערמת וטובלת בבגדיה, ושמא אין להורות כן לכתחלה משום חשש חציצה, ואפשר דמי מערה סרוחין ויצטרך לפשוט בגדיו כדי לכבסן, ונמצא עומד בפני השם ערום.

יש לעיין למה הזכיר ר"י בדבריו ובלבד שלא ישפשף הרי אין מחלוקת בין ר"י ורבנן בדיני מחיקת השם, ושמא מפני שמניח ידו על השם הזהירו שלא ידחוק היד וישפשנו, א"נ כיון דר"י אומר טובל כדרכו הוצרך לבאר דההיתר משום גרמא, דלא נימא דס"ל שאין זה כבוד השם על בשרו ומותר למחקו. (הערות)

- א"ה, סק"ח - י"ב הם דברים נוספים ממקו"א -

אם צריך להמתין עד שיחלחלו

ח. דעת תו' זבחים ע"ח ב' חולין כ"ו ב' דטעמא דלחין אין חוצצין מפני

קטן אע"פ שאינו מוציא שמן מוציא דבש, והובא בחו"ב כלים ס"ג ס"ק י"א, ועי' סוטה מ"ח ב' בדבש הזיפין.

כתב מרן זללה"ה ביו"ד שם דהלכה כתו' שראו דברי הרא"מ ופליגי עלי' דבתראי ניהו, וכ"כ בתו' הרא"ש חולין שם בשם הר"מ, וכ"מ בלשון הרמב"ן פ"ט הי"ד דכל דבר שחוצץ [בפני המים] אפי' טיפה כחרדל אם מקפדת עליו חוצץ, ומני שם דם יבש, ושנסרך, ומבואר דהטעם מפני שבמציאות חוצצין, וכ"כ מרן זללה"ה בדעת הר"מ וש"פ שסתמו ולא הזכירו דדוקא כשאנה מקפדת, וכן מתפרש סתמות המפרשים דכל החילוקים במתני' בין יבש ללח היינו משום דמחלחלי כגון בלפלוף ושרף, ואמנם מחמירין גם כהיראים, אבל בשעה"ד כתב מרן זללה"ה דיש לסמוך להקל. (הערות)

בסוגיא דזבחים ל"ה א'

ט. זבחים ל"ה א' לח הוא ולא הוא חציצה דתניא דהם והדיו כו', וא"ת הרי התם הטעם משום דמחלחלי מיא בלח, וי"ל דכ"ש שאינם מעכבין את הרגל מלנגוע ברצפה, שע"י כובד גופן מסתלק הדם לצדדין, [ומסתברא דאף דם דסריך שחוצץ בפני המים כדאמר מנחות כ"א א', אינו חוצץ תחת רגלי הכהנים] ותדע שהרי במרובין מבואר זבחים ע"ח ב' חולין כ"ו ב' דלא מחלחלי מיא, וכאן הרי הדם מרובה, אלא שכובד רגלם מסלק הדם ורגליהם נוגעות ברצפה וז"פ, ומה שנשאר טופח להטפיח אין בו ממש.

היראים פ' דהכהנים לא קפדי על הדם לח שברגליהם וזה צ"ע מכמה טעמים, א' כיון דאיכא בנ"א דקפדי למה הנהיגו כן בעזרה שלא יוכלו לעבוד כהנים דקפדי, מלבד שבריבוי דם כזה מסתברא דכו"ע קפדי, ב' דהדבר ידוע במציאות שרגליהם נוגעות ברצפה, וא"כ למה נקטו בגמ' טעם דאינו מקפיד, בזמן שבמציאות אין חציצה כלל,

ואפי' מקפדין כשר, ג' דבפשוטו ריבוי הדם שיש בעזרה אינו בטל לרצפה, ואכתי הוי חציצה בין רגלו לרצפה, בגלל הרצפה דחשיב מקפיד, וי"ל דבינו לרצפה יש רק מיעוט, וזה בטל לרצפה והקושיא רק בגלל רגלו, ד' דבפשוטו רובו שאינו מקפיד חוצץ מדרבנן או מדאורייתא במקומות שחציצה פוסלת, דסו"ס לאו גופו הוא, עי' לעיל בדין בגדי כהונה, וכיון שכל רגלו או רובה לא קיימא על הרצפה יש לפסול, ה' דכולו אפי' שאינו מקפיד חוצץ, כדאמר יבמות ע"ח ב', ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה תירץ בזה דכיון שזה מיעוט הגוף אע"פ שהחציצה על כל המקום שצריך לעמוד על הרצפה לא חשיב ככולו, ורק בכל הגוף אמרינן שאין לחציצה למה להתבטל, ומ"מ הדברים מחודשים דכיון דחציצה לאו גופו הוא מנלן דמהני עמידתו עם חציצה כשאין לו קשר עם הרצפה כלל, ו' גם יש לשאול דניחוש שמא מיסרך סריך הדם ברגליהם דחוצץ כדאמר מנחות כ"א א'. (הערות)

בדין דם סריך ולא סריך

י. מנחות כ"א א' אמר רב גידל אמר זעירי דם בין לח בין יבש חוצץ מיתבי דהם כו' ל"ק הא דסריך הא דלא סריך, פרש"י סריך שמתחיל להתייבש ולהדבק קצת חוצץ, ל"א, סריך, דכשטובלין בו אצבע נמשך והולך חוט ממנו, וכן העתיק הש"ך סי' קצ"ח [סק"כ] מפרש"י, ויש לעיין כיון דסריך זהו מצב של יבשות מסוים, למה נקט זעירי בין לח בין יבש, ודלא כהביריתא, הול"ל דם שנסרך חוצץ, וכנראה לכך פי' הרמב"ם דסריך היינו שנדבק בבשר, ולא איירי בדרגת היבשות אלא ה"ק דם שנדבק בבשר בין לח בין יבש חוצץ, ומצינו בחולין קי"א א' שדם אינו נדבק וחלב סרוכי מיסרך, ומצינו בחולין נ"א א' לגבי דם מיסרך הוה סריך והיינו שה' נדבק במחט, וש"מ דלשון סריך מתפרש נדבק, ואמנם במציאות נראה דדעת הרמב"ם כל"ב

התוספתא שם יעויין בתוה"א ובהגהות הגר"א על הר"ש פ"ט. - יש לדקדק מ"ט סתמה מתני' דשרף הלח אינו חוצץ והרי יש אילנות שחוצץ, ובדברי הטור סי' קצ"ח שפסק כן, ועי"ש בשם הרמב"ם שפסק כהתוספתא, ויעויין בפ' הרא"ש במתני'.

פ"י היראים מבואר דכל דם יבש מקפידין עליו, אבל לש"פ לא נחתו לזה בגמ' רק אמרו המציאות דלא מחלחל, ובאמת צ"ע איך אפשר לקבוע דמשהו דיו ודם מקפידין עליו, הרי תלוי לפי הענין, ואם היראים מודה דתלוי לפי הענין, א"כ לא הו"ל להזכיר לח ויבש, אלא מקפיד ואינו מקפיד, ומ"מ אפשר להקל במשהו יבש שאינו מקפיד, שהרי כתב מרן זללה"ה דקי"ל כהחולקים, (ולא נתבאר דעת היראים במשהו דיו דמקפיד). (הערות)

גלדי צואה שעל בשרו ובצק שתחת הצפורן

יג. שם במשנה וגלדי צואה שעל בשרו ובצק שתחת הצפורן ובסיפא קתני דלכלוכי צואה שעל בשרו וצואה שתחת הצפורן אינן חוצצין ויש לעיין האם הטעם משום דסתם צואה לחה היא והמים מחלחלין, אבל גלדי צואה ובצק חוצצין בפני המים, או שהטעם משום קפידא, ולכאורה במציאות קשה לומר שהמים מחלחלין תחת הצואה, ובתוספתא קתני שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר אף צואה חוצצת, ויותר מחלחלין המים במה שאינו כנגד הבשר, ובקלקי הרי מבואר דהנדרון משום מקפיד, וסתמא קלקי וצואה שוין, (ועי' ירושלמי פסחים פ"ג ה"ג שאין).

א"א יש לפרש טעמא דגלדי צואה ובצק משום קפידא, דלכלוכין מצויין ואין מקפידין עליהם, אבל גלד מפריע יותר מפני יבשותו, וגם נעשה מלכלוך מרובה שאינו מצוי כ"כ, ולכן מקפידין עליו, [וכן שנינו בתוספתא פ"ז ה"ג הטיט והבצק שע"י הקרדום ושע"י המגריפה הרי אלו אינן חוצצין הגליו הרי אלו חוצצין, ומבואר דבבצק גופיה

דרש"י, אבל אין הדבר תלוי ביבשות אלא גם אם הדם שומני שאז הוא נסרך, ולכן לא תלאו במדת היבשות. - הרמב"ן בהלכות פ"ט הי"ד ג"כ העתיק כלשון הרמב"ם או דם שנסרך בבשר אפי' לח, ועי' הגהות חשק שלמה מה שהעיר ע"ד הסמ"ג. - במרדכי בשם ר"י כתב דדם תוך ג' ימים מחלחל, וצ"ע דבפשוטו כבר נסרך.

פ"י היראים שתולה הטעם בקפידא, צ"ע שהקפידא מכוונת בין לח ממש ללח שנסרך, אבל בחלחול מים הדבר מובן. - דיו ודבש שלנו יש לדון דסריך. (הערות)

בסוגיא דחולין כ"ו

יא. חולין כ"ו ב' יעויין בתו' שהביא קו' היראים ומ"ש בזה, ויעוי"ש בתו' הרא"ש, וברמב"ן, והיראים כבר הזכיר תירון תו', ועי' תו' זכחים ע"ח ב' בזה. (ועי' פי' הרא"ש מקואות פ"י מ"ו).

בעיקר הדברים יש כאן לבאר, דכלי שהוא מלא יין אפי' חלחלו המים דרך היין ונגעו בדפנות הכלי אין הטבילה מועלת לכלי, כיון שהמים האלו מתבטלין ליין שבכלי, והיין אינו ראוי להטביל בו, משא"כ מעט יין או דם וחלב שטופח ע"פ הכלי או הבשר, דבזה אם המים מחלחלין בתוכו מהני להו הטבילה, כיון שהמים האלה אינם מתבטלין ליין והרי הם חלק מהמקוה ומועילין לטבילה, ולפ"ז הדבר תלוי בכמות המים שבכלי כנגד היין והחלב, ולא מפני החלחול אלא מפני הביטול, וכמדומה שכ"כ מרן זללה"ה בפ"י דמקואות, ולע"כ. (הערות)

עוד בדברי היראים

יב. ביראים הביא עוד ראי' מתוספתא גבי שרפים שחוצצין לחין, ובאמת שרף התאנה דומה לחלב, ואינו נסרך, אבל יש שרפים שהם נדבקין בחוזק כמו שמצוי בעצי אורן, ולכן אף לחין חוצצין. - בגרסת

ודבק הרבה, אבל צואה כל שעה אדם נוטלה לפי שהיא מסרחת וכשהיא שם אינה מהודקת, ובשם תוה"ב בנט"י העתיק שם צואה שתחת הצפורן אינה חוצצת שאין אדם מקפיד ועוד שאינה מהודקת כ"כ כו', שאין חוצץ אלא הדברים המדבקים ביותר שמונעים ביאת המים כטיט היום וכיו"ב, וכ"כ תו' נדה ס"ז א' דצואה שתחת הצפורן מיידי בלחה דאי ביבשה אמאי לא חייצא והובא בב"י שם, בשם המרדכי.

והדבריהם צ"ל דצואה שלא כנגד הבשר מתייבשת יותר מכנגד הבשר, לפי שהאזיר שולט בה, והתו' לשיטתם דמפרשי לפלוף וגלד ג"כ משום דסתמא שבעין ושע"ג המכה לחים הם, וטעמא משום דמחלחלי מיא, ודכוותה החילוק בין גלדי צואה ללכלוכי צואה ובין צואה לבצק, ובמאירי כתב שהרמב"ם השמיט התוספתא דשלא כנגד הבשר חוצצת, מפני שיותר נמנע ביאת מים כנגד הבשר משלא כנגד הבשר, ומבואר דמפרש טעמא משום ביאת מים, וכ"כ סמ"ג וסמ"ק בשם ר"ת הובא בב"י וב"ח דהתוספתא מיידי בצואה הנדבכת, ולא נתפרשו הדברים שהרי בתוספתא גופה מחלקינן בין כנגד הבשר לשלא כנגד הבשר, וע"כ צ"ל דשלא כנגד הבשר מתייבשת, א"נ דשלא כנגד הבשר מקפידין טפי, וכנגד הבשר אין מקפידין אפי' בדבר החוצץ, וכ"נ בש"ך ס"ק כ"ב, וכן הזכיר בד"מ סק"ו דבלח אין מקפידין, אבל קשה למה סתמה התוספתא בטיט שכנגד הבשר שחוצץ.

והמג"א באו"ח סי' קס"א סק"א ה' כתב דשלא כנגד הבשר מקפידין משום דמאוס טפי, והיינו שבולט וניכר יותר, וכנגד הבשר אפי' בטיט היום אין מקפידין, (אבל בבצק מקפידין) וזה כמ"ש הש"ך, אבל קשה דבתוספתא קתני טיט בהדי בצק, ודוחק לומר דלענין קפידא חלוקין זמ"ז, - עוד יש להעיר במה שהשוו נט"י לטבילה בחלחול המים

מחלקין בין גלד ללכלוך, וע"כ משום קפידא הוא], ובצק שתחת הצפורן אע"פ שאין בו מאיסות כצואה, מ"מ הבצק הוא דבר גוש ומפריע יותר כשהוא תחת הצפורן, משא"כ הצואה שנכנסת ברכותה תחת הצפורן, וכן שמעתי שהבשר מונע הצואה מליכנס תחת הצפורן ולא נכנס שם אלא כפי הריוח שיש בין הצפורן לבשר, וזה אינו מפריע לאדם, אבל בצק שנכנס דוחק הבשר, ולוחץ בין הצפורן לבשר, ולכן מקפידין עליו, - האי צואה היינו לכלוך הנעשה ע"י זיעה ואבק כמבואר בר"ש ורא"ש ובפיה"מ, וכ"כ במ"ב סי' קס"א דצואה ממש ודאי קפיד (וגם חוצץ כבצק).

צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר

יד. והא דצואה תחת הצפורן שלא כנגד הבשר חוצץ י"ל מפני שאין דרך לידבק שם צואה, שברוך כלל בין הבשר לצפורן נדחק ונאסף שם מכל מעשה ידי האדם, אבל למעלה מכנגד הבשר לא נשאר שם רק לפעמים נדבקות חתיכות צואה כטיט ובצק שהם גוש וע"ז מקפיד, ומקום זה גרע מעל בשרו כיון שעל הבשר רגילות לידבק צואה, אבל הצפורן קשה ואין צואה נדבכת בה כ"כ, וכל לכלוך שאינו רגיל כ"כ קפדי עליה, אף כשאין בו מאיסות יותר ממקומות הרגילין, ועוד שהוא גוש ואינו מתמרח, ודמי קצת לגלדי צואה שעל בשרו, והאחרונים ז"ל כתבו מפני שמקום העודף גלוי לכל, וכנגד הבשר מובלע ואינו נראה כ"כ, ובאמת הרי ע"ג הצפורן מבחוץ חוצץ, ובמקום העודף שאינו מוסתר י"ל דדמי לע"ג הצפורן.

אב"י מדברי הטור סי' קצ"ח נראה דטעמא דצואה אינה חוצצת מפני שהמים מחלחלין, אבל בצק מהודק וחוצץ, ולכן סיים ומיהו אין דרך בנ"א להקפיד בכך, הלכך מי שאינו מקפיד אינו חוצץ, וכ"כ שם בב"י בשם הרשב"א בחולין דטעמא דבצק מפני שמהודק

דלכאורה בנטילה לא מחלחל כמו בטבילה שנכנס כולו במים ושוטטין ליכנס בסדקין, אבל בנטילה בשפיכה בעלמא לא עיילי מיא, וצ"ע, ובלחין דמחלחלי יתכן שהקלו בנט"י, כגון בדיו ושרף הלח, אבל בטיט וצואה, ק"ק להקל, וצ"ע.

זו. הרמב"ן והרשב"א כתבו טעם נטילת הצפרנים לפי שאינן יכולין לכוין מה נקרא כנגד הבשר, ולכאורה טעם זה ג"כ מיושב יותר להמפרשים משום דמחלחל, שאם משום קפידא הרי טעם הקפידא הוא מפני שהלכלוך ניכר במקום הבולט, וא"כ אין לחוש אם אין מכוונות כנגד הבשר דסגי בזה שנראה כנגד הבשר, דשוב אין מקפידין בו, שאין הקפידא נמדדת בצמצום אלא לפי מראית העין, אבל אם זה גדר חכמים מפני ששלא כנגד הבשר מתייבש וחוצץ, בזה צריך לכוין למקום שקבעו חז"ל, ואפשר דמ"ש שאינן יכולות לכוין, היינו שחוששות שמא לא ינקו היטיב ואח"כ יתברר שנשאר הלכלוך במקום שאינו כנגד הבשר, דכיון שצריכין לסמוך על ניקור שטרחתו מרובה וצריכין לדקדק בדבר, לכך העדיפו לנטלן לגמרי, וכ"כ סה"ת וסמ"ג שנוטלין הצפרנים משום חשש טיט ובצק שחוצצין, והיינו שמא לא ינקו היטיב כנגד הבשר, ויש לפרש ג"ז בכונת הרמב"ן, אלא שהוסיף דגם בצואה שרגילות להיות תחת הצפורן יש יתרון לגילוח מניקור.

לפמשינ"ת ראוי להחמיר בצואה שתחת הצפורן אפי' כנגד הבשר אם מקפדת, מיהו אם מקפדת רק לצורך טבילה לא חשיבא מקפיד, דמה שמצוי לחזור בכל שעה מיקרי אינה מקפדת, דכיון שבהכרח חוזר ומתלכלך, מתרגלים למציאות הזו ולא מקפידין, ובדבר מועט אף בבצק וטיט איכא גוני דלא קפדי כמ"ש הב"י מהסמ"ק.

הא דסתמה מתני' דצואה שתחת הצפורן אינה חוצצת, ולא מפרשא דהיינו דוקא כנגד הבשר, והב"י צידד בדעת הרמב"ם דמתני' דסתמא פליגא על התוספתא, י"ל דבמקום שהצפורן עודפת על הבשר לא מיקרי תחת הצפורן, שהרי המקום גלוי כמו ע"ג הצפורן, וסתם תחת הצפורן מתפרש במקום המובלע ומוסתר ע"י הצפורן, ולא כל שבצד התחתון של הצפורן, ולכן קיצר תנא דמתני' במובן דמיירי כנגד הבשר, כמו תחת כנפיו תחת הרגל תחת הדר שהכל מתפרש במוסתר ולא בצד התחתון בלבד.

מלמולין

זו. שם במשנה והמלמולין, לכאורה מלמולין נעשין מלכלוכי צואה שעל בשרו, והם לחין שמדבר יבש אין נעשין מלמולין ואינם נדבקים, וכן מבצק וטיט, וקמ"ל תנא דדוקא לכלוכין שמרוחין על הבשר אינם חוצצין, אבל משנעשו גושים כעין מלמולין חוצצין, דכיון שהם נרגשין בפ"ע קפיד עלייהו, ויש ללמוד מזה דטעמא דמתני' משום קפידא ולא משום ביאת מים, שהרי המלמולין אינם דבוקין בחוזק, שהרי הפרידן במלילתו, ואדרבה קודם לכן הי' דבוק יותר, וע"י המלילה קרובין ליפול מידו, ואפ"ה חוצצין כיון דקפיד עלייהו מפני גודלן, וכש"כ אם נדבק גוש בצק וצואה דקפיד, ויש לדחות דמים אין מחלחלין אלא מעט ולכך מחלחלין דרך הלכלוכין ולא דרך המלמולין, ע"י סק"ב בשם תו' בדיו וחלב לחין, אבל האמת נראה שהם רפויין יותר מלכלוכי צואה, ע"י לשון הרשב"א בחולין שהובא לעיל, והם לחין כיון שנאספין ע"י המלילה ונשארי' דבוקין, וע"כ טעמא משום דקפיד עלייהו, שהרי מללן להשליכן, ודבר גוש מפריע יותר וכמש"כ, - סתם מלמולין נעשין מלכלוכי צואה שעל בשרו, ואפשר דכל טיט חוצץ כשנעשה מלמולין, דהו"ל כיבש (ונסרך).

בדין טיט לענין חציצה ולענין מים מקדמין
שם וטיט הוין כו', כל הענין נתבאר במקואות
ס"ז ס"ק י"ד ט"ו, והועתק להלן.

יז. **מקואות פ"ז מ"ז** הטביל בו את המטה
אע"פ שרגליה שוקעות בטיט
העבה טהורה מפני שהמים מקדמין, פי'
שהשקע שנעשה במקום הרגלים נעשה כחורי
המקוה, והמים מקדמין שם קודם הטיט ואינו
חוצץ, מיהו לקמן פ"ט מ"ב משמע שכל טיט
אינו חוצץ כשיש בו טופח, וא"כ אפי' אין
מים מקדמין תטהר, ולכן הי' נראה דמים
מקדמין בעינן הכא כדי שיהא בדין חורי
המטערה, שהמים מקדמין לטיט והרי המטה
שוקעת בחורי המים, אבל אם לא היו המים
מקדמין לא הי' הקרקע שבו הטיט נחשב
כחורי המקוה, ואע"פ שאין הטיט חוצץ, מ"מ
חשיב רגליה כחוצץ למקוה, אבל קשה דכיון
שנעשית גומות בטיט העבה, יש לחשבן כחורי
המקוה אף בלא מים מקדמין, ונראה מזה
דאע"פ שטיט לח אינו חוצץ, אפי' לא נימוח
כרתניא בטבעת שבתוך לבניה, מ"מ טיט
שבגומא חוצץ, דדוקא כשמים מקיפין אותו
מכל צד, מהני חלחול המים לחשב כבמקוה,
דלא אלים הטיט לחצוץ כנגד הלחלוחית אלא
כשיש לו קיום כנגד המים, וזוהי סברא
מחודשת בחציצה דכל שאינו עומד בפני המים
דינו כבמקוה, ומיושב בזה הא דדיו ודם וכל
הלחין שאין חוצצין, שלא הצריכו להמתין עד
שיחלחלו, דכיון שיש בהם לחלוחית ואינם
עומדים בפני המים, חשיבי מיד כבמים, ואולי
אף בלא לחלוחית כן, כשלש שערות קשורות,
ולפ"ז בכל המחלחלין, ג"כ י"ל דהשיעור עד
רוב, משום דדמי לאינו מקפיד, כיון שאינו
חוצץ בפני המים, אבל במציאות עדיין לא
הגיעו המים. [הוספה, א"ה, נדפס להלן
סקי"ט]

ולאמור אין ללמוד ממתני' דמהני מים
מקדמין בטיט הוין וחבריו, דאיכא
רבותא בכל טיט, אבל אפשר שהאמת כן

דמהני מים מקדמין אף בטיט הוין שהוא
חוצץ בפני המים, אבל אינו מנגב את המים,
ועי' בזה לקמן.

והא דתנן פ"ט מ"ב שאין טובלין בהם ולא
מטבילין אותן, היינו שאין טובלין אדם
וכלים כשהם חוצצין על גופן, ולא מטבילין
אותן שאפי' מכניס לבינה מהם כולה במים
חוצצת על מה שבתוכה, [ואע"פ שאין הגוף
מגין על הטיט בשום צד], ושאר כל הטיט
מטבילין בו כשהוא לח, פי' בין טובלין ובין
מטבילין, שאינו חוצץ על בשר האדם והכלים,
וכן כלי שבתוך לבניה שהטיט שלה טופח,
מטבילין הלבניה והכלי טהור, וכן לגין שהוא
מלא מים וסתם פיו בטיט טופח, אם הטיט
מגיע עד המים והטביל כל הלגין הרי הוא
חיבור, והמים טהורין אבל אם יש הפסק אור
בין הטיט למים אינם נטהרין, [הר"ש והרא"ש
פי' שאין טובלין בהם בתוך הטיט והיינו אף
כשהמים מקדמין, אבל לא מיירי בטיט הנרוק
שבבורות].

ואם כולה שקועה בטיט העבה לא מהני מים
מקדמין, שהטיט הוא כחוצץ למקוה,
שאפי' בטיט הנרוק פסל ר"א בפ"ב מ"י, ור"י
מכשיר רק בטיט הנרוק שהוא כמים, וכ"כ
מרן זללה"ה בקמא ס"ט סק"י דלהכי בלבניה
א"צ מים מקדמין מפני שהטיט אינו חוצץ
והלבניה מוקפת במי המקוה וחשיבא הטבילה
בכל המקוה, וה"ה בטיט הנרוק דומיא
דלבניה, אבל טיט מן הצד או מלמטה בעינן
שהטיט עצמו יחשב כמקוה, ובטיט העבה
שנעשין גומות חשיבי כחורי המקוה, אבל
בטיט הנרוק שאין נעשית גומות לא מהני אפי'
מים מקדמין לר"א, א"נ מן הצד אפי' אם
קדמו מים כגון שהכניס הכלי מן המים שבצד
לטיט, ומרן זללה"ה כתב שבטיט הנרוק אין
מועיל מים מקדמין מפני שהטיט מתערב מיד
עם המים ונעשין טיט, אבל ע"כ כונתו גם
מפני שאין לגומות קיום, שהרי טיט הנרוק
אינו חוצץ כלל, (ועמש"כ בכ"ז להלן סקי"ט

בסוה"ד דאין חילוק בין טיט שבקרקע המקוה לטיט שבתוך כלי שהוא ג"כ חוצץ, דכיון שאין המים מקיפין אותו אינו מתחלחל).

ולפ"ז י"ל שאם לא קדמו מים לרגלי המטה, לא חשיבי הרגלים כחוץ למקוה, אלא הר"ז כאדם שעומד במקוה קודם שמילאוהו מים, דאע"פ שתחת רגליו לא נכנסו מים, אין דינו כחוץ למקוה אלא כחציצה במיעוט גופו דכשר מדאורייתא ואפי' הניח רגלו על גומא שבמקוה, וכדין כלי שהטבילו דרך פיו וצלוחית שפיה שוקע, בפ"י מ"א דכיון שהגומות נעשין כחורי המקוה, אין חילוק בין חורין לקרקע שוה, והא דבעינן מים מקדמין היינו משום חציצה, שאם לא קדמו שם מים, אין הטיט כמים, ונמצא כדבר חוצץ בין המים לרגלי המטה. (הערות).

[שוב העיר ב"א ה"ר שלמה נ"י דיש לפרש אין טובלין בהם דהיינו טבעת שנתונה בתוך הטיט דתניא בתוספתא שבלבנה שיש בה טופח מטבילין את הטבעת, ואין מטבילין אותן היינו טיט שסותם את הלגין ומשיק את הטיט למקוה כדי לעשות השקה למים שבלגין, ובכה"ג לא מיקרי טובלין בהן, כיון שלא נכנסו המים למקוה רק הושקו למים שבתוך הטיט שהם הושקו למקוה, והעיר עוד דטיט לח שאינו חוצץ אפשר שא"צ שיהא בו טופח ממש, ודי בזה שאינו יבש, כדחזינן שטיט אינו חוצץ בנטילת ידים אע"פ שאין שם דין השקה].

בדין מים מקדמין בסתם טיט

יח. שם בר"ש ואין כאן חציצה שאין חוצץ אלא טיט היות וטיט היוצרים מבואר מזה דהטביל המטה בטיט היות לא מהני מים מקדמין [וכ"פ הר"ש והרא"ש במתני' פ"ט מ"ב שאין טובלין בהם] לפי שהטיט נדבק לרגלים וחוצץ, ורק סתם טיט כמו שאינו חוצץ בפני המים ה"נ אינו נדבק לרגלי המטה, ונשאר טלה"ט מהמים שקדמו, ואם לא היו

המים מקדמין לא מהני מה שטיט זה אינו חוצץ בפני המים, מפני שכאן הטיט עומד בפ"ע, ואינו כמקוה, שהרי אינו טיט הנרוק, ועוד דכשהטיט עומד בפ"ע הרי הוא באמת חוצץ בפני המים, שאין כאן מים ששולטים בטיט סביב לחלחל דרכו לכלי או לאדם, ולפ"ז בסתם טיט אם המים קדמו אין לחוש שמא נדחק טיט בין האצבעות וסילק את המים שקדמו, וכ"כ בתוה"ב בדיני הטבילה בשם הר"ש.

והראב"ד בשער הטבילה הובא בב"י סי' קצ"ח [בשו"ע סל"ג] כתב ד"א שבאדם חיישינן שהטיט נכנס בין האצבעות, ומפני שהמקום דחוק אין נשארין המים שקדמו שם, [ובב"י מתקשה בזה דמ"מ מהני מים מקדמין], ובפירוש קמא כתב דאין לחוש אלא כשנדבק טיט לרגליו קודם שנכנס במים, כגון שעבר על שפת הנהר ונדבק בו הטיט, ונכנס לנהר ועדיין הטיט עליו ושקעו רגליו בטיט, דבכה"ג אין המים מקדמין, והטיט ששקוע בקרקע הרי חוצץ בכל טיט, ובשער המים כתב שלא הוכרע ד"ז, וצריך להחמיר, ונראה דאינו מפרש לה בטיט היות אלא בסתם טיט, ולפ"ז בטיט היות אפי' היו מים מקדמין חוצץ, וכדעת הר"ש.

אב"י הרשב"א בתוה"א בדיני הטבילה הביא בשם הראב"ד שכתב לחלק בין אדם למטה מפני שהטיט נדחק בין אצבעות רגליו, ומפרש טיט העבה אפי' טיט היות שחוצץ, ולפ"ז בטיט שאינו עבה אין לחוש אם נכנס בין האצבעות, ובמים מקדמין אף בטיט היות טהור, וכ"נ ברמב"ן ור"ן שבת ס"ה ב' שכתבו ע"ד רש"י דע"כ מיירי שנעשה שם טיט עבה ביותר, שהרי רק טיט היות והיוצרים חוצץ, ומשמע דס"ל דלישנא דמתני' שרגליה שוקעות בטיט העבה משמע אפי' בטיט החוצץ, ולא כדפר"ש לאפוקי טיט הנרוק, דא"כ הול"ל בטיט סתם, דכיון שאינו מפרש מידי לא מתפרש טיט הרוק, ולכן פירשו דעבה היינו

אפי' יבשים אין חוצצין, כבר תמה מרן זללה"ה שזה היפך המשנה דקתני בשאר כל הטיט דדוקא לחין אין חוצצין, ואולי יתכן לדחוק בלשונו ולפרש שבא לאפוקי אם הגוף הי' לח קודם שנדבק הטיט, דס"ל דמים מקדמין מהני לכל טיט, ובסתם טיט אפי' אין מים מקדמין אינו חוצץ, אבל לא מיירי בנתייבש באופן שאין המים מחלחלין דרכו, א"נ יבש לאפוקי טיט הנרוק, ועכ"פ פשוט שלא נתכוין הטור לומר שטיט יבש לגמרי מים מחלחלין בו.

טיט הנרוק מטיט הוין והיוצרים

בדין טיט הנרוק מטיט הוין והיוצרים לענין צירוף פשיטא דמצטרף, ולענין חציצה אם נפל על בשרו סתמא מתייבש וחוצץ, אבל מקוה שיש בו טיט הנרוק של טיט הוין כתב מרן זללה"ה בסק"ה דסתמת הפוסקים שאינו חוצץ, ולהסוברים שמים מקדמין מהני לטיט הוין, חזינן שאין בהם תכונה לידבק לאדם, אלא לידבק בעצמם באופן שאינם מעבירין מים, וכש"כ בנירוק שאינו חוצץ, אבל אף להחולקים דלא מהני מים מקדמין, י"ל שכל הטיט נשאר בלחותו אע"פ שנוגע בבשר, ושפיר טובל בו, דטיט הוין הנרוק שנשפך על בשרו ונכנס מיד למים מסתברא שאינו נדבק, וא"כ גם כשכולו טיט י"ל שנטהרין בו, ולשון הרמב"ם בפיה"מ פ"ט מ"ב משמע דמפרש לה אטיט הנרוק שאם הי' מטיט הוין אין מטבילין בו.

הוספה בדין נגיעת המים בחציצה או חלחולין

יבאמת נתקשיתי מזמן בכל עניני חציצה שלא הוזכר בפוסקים להמתין עד שיחלחלו המים, והדברים סתמן כפירושן שכיון שאינם חוצצין טובלין ועולין כדרכן, וא"צ להמתין כלום, ולכאורה במציאות ודאי שאין המים מחלחלין בשעה קלה של הטבילה, כגון בחוטי צמר שנחלקו ר"י ורבנן אם חוצצין, הרי ודאי שנדבקין יפה מדפסלו רבנן, ואפ"ה א"צ לר"י להמתין הרבה עד שיחלחלו,

החוצץ, וכ"כ ע"ד רש"י דצ"ל שנעשה שם טיט עבה, מיהו הא דפשיטא להו דסתם טיט אינו חוצץ בכה"ג, צ"ע כיון שהטיט שוקע במים א"כ אין המים מחלחלין שם.

ומדברי הרא"ש סל"ג נראה כמש"כ בדעת הראב"ד דמיירי בטיט רגיל שאינו חוצץ, אלא די"מ דכובד האדם מדביק הטיט לרגליו וחוצץ, ודחה דמ"מ המים שקדמו נשארים שאין מי שמוציאם משם, ובמתני' פי' כדפר"ש דטיט העבה לאפוקי טיט הנרוק, וא"כ אין מכאן מקור דמהני מים מקדמין לטיט הוין והיוצרים, אלא דפשיטא ליה שאין בנמל טיט הוין והיוצרים, אלא הטיט הרגיל בנהרות.

נמצינו למידין דלדעת הרא"ש מהני מים מקדמין בסתם טיט, וכ"ד הרמב"ן והרשב"א והר"ן, ומדבריהם משמע אף בלא מים מקדמין, ובדעת הראב"ד כתבנו דמיירי בסתם טיט, וא"כ חושש לטיט הנכנס ברגליו, אבל הרשב"א פי' הדברים בטיט הוין, ומ"מ להלכה בתוה"ק לא ביאר בהדיא דבסתם טיט אין לחוש ובטיט הוין לדעת הר"ש והרא"ש לא מהני מים מקדמין, וכ"נ לדעת רש"י והראב"ד, ולכן צריך להחמיר בזה, אבל בשאר טיט כתב מרן זללה"ה דיש להקל, ובאמת גם מהש"ך ס"ק מ"ז שהביא המנהג לטבול בנהרות אע"פ שיש בהם טיט, משמע שטובלין כדרכן ואין קופצים בשעת טבילה, אלא שכדי ליישב השו"ע הזכיר בסק"מ דיש לחלק כן, אבל כבר כתב מרן זללה"ה ס"ו סק"ז דלא מצאנו מי שמחמיר בזה בהדיא, דבדעת רש"י פי' הרמב"ן והרשב"א והר"ן דמיירי בטיט הוין, ודעת הר"ש והרא"ש ג"כ דבשאר טיט מהני מים מקדמין, וא"כ לא מצאנו חולק בד"ז בהדיא.

שאר טיט כשהוא יבש

מ"ש הטור בסי' קצ"ח דטיט הוין והיוצרים והדרכים חוצץ דוקא ביבש, ושאר טיט

וכן בחוטי שער ותיכי חלילתא לכו"ע וכן ברצועה שבצוארה שאינה חונקת עצמה, וכן בשלוש שערות אינן חוצצות, ובשתים דקי"ל שאינם חוצצות ואילו ר"י אמר דשתים איני יודע, והי' ראוי להצריך שימתין הרבה, דהא ר"י מספק"ל שמא אין המים מחלחלין בו כלל, וודאי שאין מחלחלין מיד, מיהו יתכן שבשהיה מרובה גם בנימא אחת קשורה מחלחל. ונבקליעת שער ע"י השד כתב בפ"ת סק"ו בשם חמו"ד להמתין, ולא הזכיר כן בשום מקום, וכן בגלד תוך ג"י ולפלוף לח שאמרו שהמים מחלחלין, לא הצריכו להמתין כלל, וכן בדיו וחלב ודבש ודם ושרף לח, דנקטינן עיקר כהפוסקים דהטעם מפני שמים מחלחלין ולא הצריכו להמתין, וכן בטיט שאינו חוצץ מיירי שנשאר טיט על בשרו, ובתוספתא הנ"ל מפורש שאפי' בתוך לבינה שנשארת שלימה מהניא טבילה בטיט לח, וכן לגין שסתמו בטיט, [ועדיפי מבית הסתרים, שהרי מעות שבפיה נשאר הרוק שעל גבן טמא כדתנן פ"ח] וכן בשירים ונוזמים וטבעות ואגד שעל המכה דרפויין אין חוצצין לא אמרו להמתין עד שיחלחלו, [וע"ע חולין כ"ו ב' ובתו' שם].

ומכ"ל זה משמע לכאורה דדבר שאינו חוצץ בפני המים, אפי' אם באמת לא הגיעו מים לבשרו טהור, דחשיב בשרו כבתוך הרשות והכח של המים, ורק כשהעמיד דבר החוצץ בינו לבין המים, לא קרינן ביה בשרו במים, וא"ת מנין קים להו לחז"ל ד"ז, הרי בהללמ"מ נאמר רק דין שאינו מקפיד כלפי האדם דחשיב כגופו במים, אבל דבר שהאדם מקפיד ואינו כגופו יש להצריך מים ממש, וי"ל דבאמת גם דבר שאינו מקפיד אינו כגוף האדם, כדתניא בתוספתא שבר"ש פ"ט שכל החציצות לא טמאין ולא מטמאין, והיינו מפני שאינם כגוף האדם, וא"כ המים שבאין ע"ג החציצה אינם חשובין כבאין על גוף האדם, וגדולה מזו מבואר בפ"י מ"ה דאין המים

צריכין לבא ע"ג החציצה, שאפי' היד הארוכה חוץ למים טהור, וכיון שלא באו מים על בשרו, ולא על החציצה, א"כ איך נטהר, וע"כ הטעם משום דחשיב שגוף האדם כולו בתוך המים, כיון שאין דבר שמבדיל בינו ובין המים, דדבר שאינו מקפיד אינו חשוב לחוצץ ולהבדיל בינו לבין המים, ונמצא שבאמת לא באו מים על בשרו, אבל כל בשרו נכנס תחת המים בלא חציצה, ומאותו טעם ועדיפא מינה יש ללמוד דכל דבר שאינו חוצץ בפני המים, אינו מפסיק את רשות המים בינם לאדם, וחשיב כולו תחת המים, וזהו לשון הדרשא שאמרו בגמ' שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, פי' דבר המפריד ומבדיל בין בשרו למים, ודבר שהמים מחלחלין דרכו אינו מהוה חציצה, וקמ"ל בהללמ"מ שאף דבר שאינו מקפיד עליו אינו מהוה חציצה, [ועדיין קשה כמשה"ק אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ע"ז דהא טבעת בלבינה הוי כולו, ואפי' אינו מקפיד חוצץ, ועי' להלן בזה].

שו"ר בספר מרן זללה"ה שכתב גבי דיו ודם ושאר הלחין דאע"פ שהמים מחלחלין, מ"מ אין הכשר הטבילה מפני המים שנוגעין בגוף ע"י החלחול, אלא במים שמקיפין את הדיו, וז"ל בתנינא ס"ו סק"ח דאף לפרתו' [שהמים מחלחלין לשון התו' חולין כ"ו ב' שדרך היין עוברין המים אל גוף האדם ועלתה לו טבילה], עיקר הטבילה הוא במים שסביבות הדיו והיין והחלב דאע"ג דמים מחלחלי מ"מ רובו נשאר חלב, ואינן ראויין להכשר טבילה, אלא כיון דמחלחלי בהו מיא אינן חוצצין בין גוף למי המקוה, [עי"ש ההמשך שבזה מיושב הא דמיייתנין מינה בפסחים ס"ה ב' שאין הדם הלח חוצץ בין כהן לרצפה, והרי התם ליכא מיא דמחלחלי, אלא כיון שאין הדם הלח מפסיק הפסקה גמורה בין רצפה לכהן, שאינו מעכב את הרגל מלינגוע ברצפה, לא חשיב הפסק, ומזה ג"כ חזינן דענין חציצה בדבר המפריד אבל דבר שאין בו כח להפסיק

ברובו כשר מדאורייתא, ומדרבנן עד רובו אם לא באו מים על בשרו, ונאין להקשות מסתמות הדברים, שהרי בכל אינו מקפיד השיעור ברובו ודיו ודם וחלב לחין וטיט לח אפי' כולו אינו חוצץ, דהטופח שנוגע בבשרו זהו כמי מקוה, ומדלא גזרו רבנן בטבעת שבלבינה, ש"מ דעדיף מרובו שאינו מקפיד, שאין כאן חציצה כלל, וצריך עוד להתיישב בכ"ז.

מיהו קשה שהרי שנינו בפ"י מ"ד אלו שהם צריכין שיבואו בהם המים הקשר שבפרקסין שבכתף כו', וע"כ שיבואו ממש קאמר, דהא ראוי לביאת מים בעינן גם באלו ששנינו ברישא שא"צ שיבואו בהם המים, שדינם כבית הסתרים, וש"מ דבכל הני שאין דינם כביה"ס בעינן ביאת מים ממש, ולא משמע דאתא לאפוקי שהקשר בעצמו לא חוצץ, אבל א"צ ביאת מים ממש, משא"כ ברישא דאע"פ שהקשר מונע שאינו ראוי לביאת מים כיון שאין מעכב חיצוני שפיר דמי, כתוך העין והפה, דפשטות הדברים דצריכין ביאת מים ממש, וכן בבגדים אמרו עד שיבעבעו ושינוחו מבעבוען, ולא סגי בראוין לביאת מים, וע"ע בתוספתא פ"ח ה"א.

ומוכח מזה דליתא לכל מש"כ אלא בחציצות אפי' כאלו שהמים מחלחלין בהן, בעינן שיבואו מים ממש, אלא דנקטינן מסתמא שבאו מים, ואולי לא גזרו לחוש במיעוטין שמא לא הספיקו לחלחל, אבל עכ"פ צריכין ביאת מים ממש, וכל הני דלחין אין חוצצין חשיב כביאת מים ממש, ע"י טופח שבהם, דע"י מים שחוצה להם נעשה כל הטופח כמי מקוה, דבמציאות חיבור המים חשוב יותר, כשמשקין והטיט שהם מעורבין בו אין להם קיום גמור, משא"כ בטיט שבקרקע המקוה.

ובעת ראיתי עוד בדברי התו' חולין כ"ו ב' ובחים ע"ח ב', ולפמש"כ בזה מקואות ס"ח סק"י מוכח שם דמשקין וטיט שבכלי

ולחצוץ, אע"פ שנשאר ממנו באמצע אינו מהוה הפסק, אלא מתבטל וכגופה של רצפה חשיב לענין זה].

מיהו נראה דהמים הטופחין שבטיט וכן המשקין הטופחין שבדיו, נחשבין ג"כ מי מקוה במקומן, והם נוגעין בבשר ובכלי, ולא מפני שהמשקה הטופח בעצמו חיבור הראוי לטבילה, דהא חזינן בקרקע המקוה דבעינן מים מקדמין, אלא כיון שהטיט אינו מהוה חציצה בין מקום בשרו למים, הרי כל משקה טופח שנמצא שם נחשב ממי המקוה, כיון שאין דבר שמפרידו שלא יתבטל למקוה, ואף כשאין משקה טופח ע"פ כולו, י"ל דדי בזה שלא יהא כאן החסרון של כולו שאינו מקפיד שחוצץ, ואע"פ שיש סברא לומר דדבר שאינו חוצץ בפני המים עדיף מדבר שאינו מקפיד, ששם באמת אינו כגוף האדם כמשנ"ת, מ"מ מאותו טעם דפשיטא לן התם דכולו גרע, והיינו משום דבעינן שם רחיצה לאדם עצמו, ה"נ הכא לא מסתבר שתחשב טבילה בלא רחיצה כלל, ונפרט אם נימא שג"ז נלמד מהללמ"מ, ע"י לעיל], אבל כיון שהטופח שעל בשרו נקרא מי מקוה, וכן הטופח שבדיו ובדם מיקרי משקין שדינם כמי מקוה, הרי נתקיימה כאן רחיצה בכולו ולכל הפחות במיעוטו, ורובו נטהר מפני שאין כאן חציצה וכמשנ"ת, וכ"נ לשון מרן זללה"ה שכתב דעיקר הטבילה במים שבחוץ, ומשמע דחלק מהטבילה מתייחס לטופח שנוגע בבשרו, וכ"נ שם סק"ז שאין שם מקוה על טיט העבה והמים הטופחין בטלין אגב הטיט, אבל כשהטיט על בשרו אינו חוצץ דחשיב כאילו כל מי המקוה נוגעין בבשרו, כיון שהמים שסביבות הטיט מחרחרים דרך טיט הלח.

נמצא לפ"ז שהדברים היבשים שהמים באין בהם כחוטי שער ותיכי חלילתא ושערות קשורות ואגד שעל המכה, א"צ להמתין שיבואו המים על בשרו, אבל דוקא

חוצצין אע"פ שיש בהם טופח, ורק מעט משקין שעל גוף האדם ומעט טיט שע"פ לגין שמים מלאים תחתיו, או אפי' טיט שבלבינה, שאין לו קיום וחלחול המים עיקר טפי מכח הטיט, ושמעין מזה דאע"פ שהכלי המלא בטיט ומשקין נטפל כולו למי המקוה מ"מ הטיט שבתוכו חוצץ, וא"צ לחלק בין טיט העבה שבקרקע המקוה לתוך המקוה, אלא תלוי במציאות אם הטיט מתקיים או מתחלחל ע"י המים, ועמש"כ בזה מרן זללה"ה בקמא ס"י סק"ב וס"ט סק"י, ולפ"ז א"צ לחדש שהטבילה במים שסביב הטיט, אלא הטופח

שבטיט שע"ג הבשר נחשב כמי המקוה, כשהטיט אין לו קיום לחצוץ בפני המים, וגדולה מזו מבואר מכות ד' א' דאפי' חבית יין שנשפכה בים הגדול חוצצת בין בשרו למים, ואע"פ שמתבטלת למים.

ולאמור חזרו הדברים כפשטן שאין הכשר טבילה בלא מים אלא בחגיגה שאינו מקפיד, וכל אלו שאמרו אין חוצצין היינו מפני שהמים מחלחלין מיד וסגי בטופח שבהם ליחשב מי מקוה, וצע"ע בכ"ז. (הערות).

סימן ה

אבר ובשר וציפורן המדולדלין

מדקתני להו בהדי כשות של גדול, שאינו מקפיד עליה וכמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, [ומשמע שהם ענין אחד, ששער זה כשער המדולדל דמי וכאבר ובשר המדולדלין] וגדולה מזו הגיה הגר"א שהם חיבור לטומאה דהו"ל כגופו ממש, וזה קצת כפי' בתרא דהב"י, ועי' בסמוך בזה, ומ"מ שמעינן דעיקר הגרסא אינם חוצצין, (ע"ע גבי שרף הלח שהעתקת התוספתא שברא"ש משובשת).

לענין חיבור לטומאה ולחזאה

ב. ולענין חיבור לטומאה יש ללמוד מהתוספתא פ"ו דקתני ושאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא טמאין ולא מטמאין חוץ מקרום שעל המכה, וש"מ דאבר והבשר המדולדלין אינן מטמאין, ואע"פ שאינם כחלושין לגמרי שאינם מטמאין כאבר מן החי כ"ז שהם מחוברין כדתנן בחולין וכריתות שם, התם גזיה"כ הוא דאע"פ שפסק חיותם אינן מטמאין כ"ז שהם מחוברין, תדע שכשמת האדם מטמאין רק כדן אבר מן החי לפי שכבר נתלשו מחיים כדתנן בחולין שם, וכן בבהמה שנינו שם שאע"פ שמטמאין ט"א אינן מטמאין טומאת נבלות עד שיפלו לגמרי, והדין מפורש בתוספתא דכלים שם שאינן חיבור, אלא שהגר"א הגיה שם הרי אלו חיבור.

ובירושלמי פסחים שם הגרסא לפנינו שהם חיבור לטומאה ואינן חיבור להזייה, אבל כבר כתב בגליון הש"ס שם שהוא ט"ס, ואיפכא מיבעיא ליה, ובאמת בהדיא אמרו שם היא טבילה היא הזייה אינו חיבור לטומאה, והיינו שדין הזיה כדן חציצה

אבר ובשר המדולדלין האם חוצצין או דהוו כגופו

א. ר"ש מ"ד תניא בתוספתא כו' והאבר והבשר המדולדלין באדם הרי אלו אינם חוצצין, וכ"ה בתוספתא לפנינו, וכ"ה בתוה"א ובב"י בשם סמ"ג, ובאו"ז בתשובת ראבי"ה, וכן בסברא שאין אדם מקפיד על אבריו המדולדלין, שהרי אינו חותכן ומהלך בהן כמה שנים, וכדאמרין ב"ק פ"ה א' דאפי' ידו הקטועה כסיפא ליה מילתא לחתכה עי"ש, ועדיפי מצפורן המדולדלת, ולא מיירי במאורע שנדלדלו קודם טבילה ולא הספיק לחתכן אלא סתמא דמילתא אין דרך לחתכן כ"ז שאינו מוכרח, וכן מפורש בתוספתא דכלים ב"ק פ"ג ה"א האבר והבשר המדולדלין באדם הרי אלו אינן חיבור, טבל אין חוצצין עליו, ומדאיצטריך לאשמועינן שאינן חיבור, ש"מ דלא קפיד עליהו, ובבהגר"א הגרסא הרי אלו חיבור, ועי' להלן בזה, וכ"מ בירושלמי פסחים פ"ג ה"ב דכל הני חיבור לטומאה ולא להזייה, וט"ס הוא, וצ"ל חיבור להזייה ולא לטומאה כמ"ש בגליון שם, ועי' להלן בזה וקחשיב אבר ובשר המדולדלין בהדי צפורן המדולדלת וכשות של קטן עי"ש.

וכן יש ללמוד מהא דאבר ובשר המדולדלין באדם טהורין כדתנן חולין קכ"ט ב' וכריתות ט"ו א', ואף דגזיה"כ הוא, מ"מ יותר מיושב אם לא חשיבי כדבר המקפיד, דכיון שנמשכין עם האדם שפיר נטפלין לו, אבל אם בדרך כלל מקפיד ומסיון מיד, אין סברא לטפלן אליו, ונראה שאילו ראו הרמב"ם והרא"ש גרסא זו היו מקיימין אותה, כיון שמוכח כן בתוספתא דכלים ובירושלמי וכ"מ

אע"פ שאינו מקפיד רק מפני שהאבר מדולדל, ובלא"ה מוכח מתוספתא דכלים וירושלמי הנ"ל שהגדון על חיבור האבר לגוף, וכפי"קמא דהב"י.

ודברי הט"ז ג"כ קשים דודאי מקום החיבור ראוי לחצוץ אם אינו חיבור ומקפיד, ולדעת הט"ז אם הדיח במים במקום נגיעת האבר בגופו וכן תחת החתך של הצפורן שפיר דמי, ול"מ כן, ואמנם אם לא באו שם מים ודאי חוצץ דאין דינו כביה"ס, אלא ככל חציצות שמקפידין עליהם, כיון שאינו חיבור, ורק בפירשה מיעוטה שהיא כגופה יש לדון שיחשב כביה"ס, אפי' כשמקפיד, מיהו בעיקר הדין כתבנו שאילו ראו הרמב"ם והרא"ש גרסא זו היו מקיימין אותה כיון שמוכח כן בתוספתא דכלים וירושלמי ועוד, נוכיח דלא חייצי משום שאינו מקפיד אף במקום נגיעתן בבשר שלא במקום חיבורן לא חייצי, שעל כל צורת עמידתם בגוף לא מקפיד, ובכה"ג אולי אפשר לסמוך באופן שגם הב"י והט"ז מטהרין, וצ"ע.

דין אבר ובשר המדולדלין היינו דוקא כשאין יכול לחזור לחיות, אבל אם עדיין יש בו חיות אפי' מחובר במשהו הר"ז כגופו לכל דבר, והוא חיבור ליטמא ולטמא, עי' חולין קכ"ז ב', אי דמעלין ארוכה כו', מיהו מהא שאינם מתעפשין משמע שיש להם חיות מסוימת, ואפשר דמוכי שחין דכריתות ט"ו ב' באמת הי' בשרם מתעפש.

וכ"ז בבשר לח, אבל ביבש שכבר נפרץ אינו בדין בשר כלל, ואינו מטמא לא ט"א בבהמה ולא טומאת אבר מן החי, וכ"מ בחולין שם ובעירובין ק"ג א' דביבש לגמרי אינו חיבור לענין שבת.

עור קשה שבפרסות הרגל נראה שיש בו חיות, שהרי עור תלוש מתייבש ונפרץ, וזה נשאר בלחות מסוימת, והר"ז כשער וצפורן שיש בהם חיות, אע"פ שאין כאב בתלישתן,

לטבילה, וקיל מדין טומאה, וכדמייתי מקרא בתר הכי, ובתר הכי ארשב"ל בשם רבי ובשם רשב"כ בכמה שאינם חוצצין שהם חיבור לטומאה ולא להזייה, וט"ס הוא וצ"ל איפכא, דהא מייתי לה לדומיא דלעיל שהזיה כטבילה ולא כטומאה, וגם מני כשות של קטן ששנינו בהדיא לא טמא ולא מטמא, ולהגר"א קאי אכולהו דלעיל, ומני התם צפורן המדולדלת וכן הידוק קירויה הבריאה, וכל הני קתני בתוספתא דכלים שם שאינן חוצצין ואינם חיבור לטומאה, ומפרש טעמא מקרא דכתיב בהזייה על כל הכלים דהיינו על כל המקיימין שבכלי, דהיינו כל חציצות שדרך לקיימם ואין מקפידין עליהם, דהכי משמע כל הכלים כמו כל שהוא מהכלים, אבל לענין טומאה דרשינן לכם כל שהוא לצורך לכם, וכל שאינו משמש לצורך אינו חיבור לטומאה, ובתוספתא פרה פ"ב ה"ח צואה שעל הכסא חבור להזאה ואין חיבור לטומאה ובאור הגנוז וכן בבהגר"א מסיים בה דברי ריה"ג רע"א כל שחיבור להזאה חיבור לטומאה ויש חיבור לטומאה ואין חיבור להזאה, וכ"ה בר"ש שם פ"ב מ"ט, וא"כ הירושלמי כריה"ג, נועי' תוספתא כלים ב"מ פ"ט סוף ה"א שאם חיבר כרע שהיא ט"מ למטה אחרת והזה על המטה נטהרה הכרע, כ"ה גרסת הרמב"ם ובדפוס ווין, ומסתברא דבזה מודה ר"ע, וניחא דדריש כל הכלים לכה"ג, שמחובר לה גוף הכלי, ולא חציצה שאינו מקפיד.

לענין הלכה

ג. ולענין הלכה סתם בשו"ע סכ"ב דאבר ובשר המדולדלין חוצצין אלא שבב"י מפרש דחציצה שעליהן מעכבת, ויעויין בש"ך ס"ק כ"ו שאין כן דעת הפוסקים, ובאמת גם בפירשה רובה ראוי לדון אם מקפדת בצורה זו, דכל שיש דבר שאינו מקפיד ועליו דבר המקפיד, אם מקפיד על צורה זו הר"ז בגדר מקפיד, שהרי המים אינן מגיעים אלא על הדבר המקפיד, ואם אינו מקפיד אינו חוצץ,

בדין חציצה, וקמ"ל ריב"י דלא קפיד עלה, ואינה חוצצת, ומתני' קתני צפורן וכש"כ אבר ובשר וכמשנ"ת, ולפ"ז אפי' לא באו מים במקום החתך טהורה, דכיון שהצפורן כגופה הו"ל כביה"ס, ואפי' מקפדת אינה חוצצת במיעוטה, אבל ברובה דוקא באינה מקפדת.

- נכתבו בזה דברים במקו"א -

מקואות פ"ט מ"ד וצפורן המדולדלת, בפשוטו זהו דינו של ריב"י בתוספתא דכיון שפירשה רובה מיקריא מדולדלת, ואפשר דנקט מדולדלת כדי שנלמד מזה לאבר ובשר המדולדלין בק"ו שאינם חוצצין. - ובשבת צ"ד ב' מבואר דפירשה מיעוטה אין דינה כמדולדלת. מיהו אפשר שאם דלדלה כגון שהגביה קצתה ונתלשה מעט ממקום חיבורה דינה כמדולדלת אף במקצת, אבל החיתוך לבד לא משוי לה מדולדלת, ולפ"ז יתכן דמתני' ככו"ע ור' יונתן ב"י בתוספתא חידש בפירשה שנחתכה, ואינה מדולדלת, אבל אין נראה כן, אלא מתני' זהו דינה דריב"י.

ויש לעיין למה צפורן אינה חוצצת הרי בפשוטו מקפיד להורידה לפי שהיא מפריעה לו לכל השימושים, ובהדיא אמרו גבי ציצין ומצערות אותו, ואפשר דאדם שהולך עם דבר שפירש מגופו אינו מקפיד ע"ז, דהיינו שדבר שהוא גופו אף דלא ניחא ליה, מ"מ הרגשתו שאין זה גוף זר, וכה"ג כאינו מקפיד חשיב, שענין קפידתו צער ולא קפידא כשל דבר מבחוץ, ויתכן שרק במיעוט הקלו בזה כיון שאיסורו מדרבנן.

ואין לומר שהצפורן והאבר והבשר המדולדלין חשיבי חיבור וכגופו דמיין, שהרי מותר לחתוך הצפורן בידו בשבת, וגם במתני' קתני לא טמא ולא מטמא והכונה גם על צפורן וכמ"ש בבהגר"א, וכן מפורש בתוספתא דכל שאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא טמא ולא מטמא ומסיים שם חוץ מקרום שעל המכה כמו במתני', ומה"ט רובו ואינו מקפיד

ונראה שהוא חיבור לכל דבר אפי' כשחיבורו לגוף כואב לה מפני שהוא קשה, ואע"פ שעתידה לחתכו, ל"ד לצפורן שעשויה ליגזז כל שעה, אבל בשר האדם הכואב הר"ז כשן כואבת שרוצה לעקרה, אבל אם נפרך מפני יבשותו ומקפדין עליו חוצץ.

צפורן המדולדלת

ד. שם במשנה פ"ט מ"ד וצפורן המדולדלת, סתם צפורן מדולדלת מתפרש במקום שדרך לגזזה, ולא מיירי בנעקרה הצפורן ממקום חיבורה בבשר, [ועי' בב"י ד"ה והיכא דנקבה הצפורן שדן בדין נעקרה ממקומה] ובפשוטו נראה דתנא דמתני' נקט צפורן בלבד דמינה נשמע ק"ו לאבר ובשר המדולדלין שאינם חוצצין, וכ"נ בתוספתא דדין אבר ובשר המדולדלין קתני בסתמא, ודין צפורן שפירשה רובא קתני בשם ריב"י, ולפ"ז פשוט דפירשה מיעוטה אינה חוצצת כמו אבר ובשר שפירשו מעט ואינם מדולדלין והא דלא קאמר בתוספתא אפי' פירשה רובה, משום דבפירשה מיעוטה דינה כגופו אף לענין טומאה, ואינה בכלל חציצות שאמרו דלא טמאין ולא מטמאין, וכמו שלא שנינו בצפורן דאפי' מדולדלת אינה חוצצת, ולהגר"א הא דקתני לא טמא ולא מטמא אכוליה פרקין קאי, ובאינה מדולדלת הרי טמא ומטמא, וכ"כ באו"ז דכש"כ מיעוטה, וכן הזכיר הב"י בדעת הרמב"ם, וכן יש לדקדק מדלא קתני רישא דפירשה מיעוטה חוצצת, כדקתני בכולהו דכוותה ברישא, א"ו אינה חציצה כלל, וכ"מ בירושלמי פסחים פ"ג ה"ב דמני אבר ובשר המדולדלין בהדי צפורן המדולדלת, דכ"ז שלא נדלדלו ודאי כגופו דמי.

וכן מבואר שבת צ"ד ב' דצפורן שפירשה רובה כתלושה דמיא והתולשה בשבת בכלי פטור, ובלא פירשה רובה התולשה בכלי חייב, ומוכח מזה דגופו דמיא ואינה ענין לחציצה וכמש"כ, ורק בפירשה רובה הוא

חוצץ מדרבנן וכולו מדאורייתא, אבל קרום שעל המכה כיון שטמא ומטמא אפי' כולו אינו חוצץ.

ולשון המשנה כשות של קטן לא טמא ולא מטמא, משמע דקאי רק אכשות, מדלא קתני לשון רבים, ולא קתני וכשות בוא"ו החיבור לדלעיל, אבל ודאי אמת הוא דכשות של קטן לרבנות דאפי' כשות של קטן שצומח מגופו אינו טמא ומטמא וכ"ש הני דלעיל, וכדדייק עלה בתוספתא דלהכי קתני של קטן לפי שאין בו שום תנאי שלא יקפיד, אבל גדול במקפיד חוצץ, וכיון שכן ע"כ דכשות של קטן להוסיף דינו ארישא דאין חוצצין קאי וכיון שכן אין סברא לפרש לא טמא ולא מטמא רק אכשות, אלא אפי' כשות, ומענינו הוא נלמד דמיירי בעניני חציצה, ומה שמסיים קרום שעל המכה זהו ג"כ לומר שאינו חוצץ, אלא שאפי' מקפיד עליו, אמרינן דכגופו דמי. (הערות).

בסוגיא דציפורן שפירשה וציצין שפירשו לענין שבת

ה. בסוגיא דשבת שם נראה דמה שאמרו והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו קאי רק אציצין ולא אצפורן, דצפורן אין בה כלפי מעלה וכלפי מטה ואין בה צער, דהא לא מיירי בנתלשה הצפורן מחיבורה לבשר, שאין זה בהוה, וא"א לפרש סתם צפורן שפירשה בכה"ג, וכן נראה מפרש"י ותו' שדנו בענין כלפי מטה וכלפי מעלה וביארו הענין בציצין, כמ"ש רש"י כלפי מעלה לצד הצפורן התחילו לפרוש, וכ"כ במ"ב סי' שכ"ח ס"ק צ"ה דרוב בצפורן היינו רוב צפורן פי' רוב מה שגוזזין ממנה שהוא רוב רוחב האצבע, ובוה אין למעלה ואין צער, וטעמא דמילתא משום דצפורן שפירשה מצערות בזה שנתקעת בכל פעולה, ומשום טירדה זו לחוד התיירו תלישתה, אבל ציצין של עור רכין הן, ושלא במקום צער אין סיבה להתיר תלישתן, ולפ"ז אף למ"ש

הטוש"ע להחמיר כשני הפירושים, וא"כ נפל בבירא שריותא דציצין, אכתי בצפורן נשאר ההיתר במקום דבכל גונא כשנתלש רוב רוחב האצבע שרי לתלוש השאר ביד, כשמפריע לו במעשה ידיו, וצ"ע, ולשון הטור נראה כמ"כ שכתב צפורן שפרשה רובה וכן ציצין שפירשו רובן כלפי מעלה כו', ומשמע דאציצין בלחוד קאי, וכ"נ דעת הרמב"ם, אבל לשון המחבר סל"א שכתב צפורן שפירשה וציצין שפירשו אם פירשו רובן כלפי מעלה כו', משמע דמפרש לה אתרוייהו, אבל מדברי מ"ב הנ"ל נראה שפי' דקאי רק אציצין, מיהו בס"ק צ"ו כתב דבמקום צערא ל"ג, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה צידד לפרש בצפורן שנתלש המחובר בבשר, אבל ד"ז בכל צד כואב טובא, ואינו בהוה, וצ"ע, ועב"י יו"ד סי' קצ"ח ד"ה והיכא דנעקרה.

במור פירש בדעת רש"י דכל שכלפי מעלה מצערות אותו ובדעת הרמב"ם פי' דתרתני בענין כלפי מעלה ומצערות אותו, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דגם בדעת הרמב"ם יש לפרש דאורחא דמילתא קאמר דכל כלפי מעלה מצערות אותו, ואין נפ"מ לאיזה צד פירשו, אבל כשאין מצערות אותו אף לרש"י י"ל דאסור, וכל שפירשו כלפי הגוף איכא צערא (לפעמים) לפי שיש חלק מהעור שהוא מחובר בחוזק, אבל בפירשו כלפי ראשי אצבעות הרי החלק שבחוץ תלוש יותר וליכא צערא, ואפשר דכל כה"ג אין העור נתפס בכל פעולות הידים, ואפי' אם יש צער בנענועו, אין נענועו מצוי ע"י רוב הפעולות וליכא צערא, (והשתא הוי דומיא דצפרנים לפמ"ש"כ) בצפורן שברגל דלית ליה צערא כיון שאינו עוסק בה י"ל דאסור, וכן הציצין אינם מצויין שם, ואין תשמישן תדיר שיצטער בהן, ואמנם לא מצינו שחלקו, מ"מ י"ל שדיברו בהוה, תדע דמתני' בשינוי זוב"ז מיירי רק ביד.

במה שנקטו תו' דרש"י ור"ת פליגי, לו"ד ז"ל הי' נראה דגם כונת רש"י למעלה לצד

אזלינן לפי רוב הנשאר], דאזלינן לפי שיעור מה שרגילין לגזוז כל הצפורן, [כ"כ במ"ב בשם הפמ"ג וכ"ה סתמות הדברים, ועי' להלן מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה] ואף החלק המחובר נדון כתלוש לענין זה, כיון שרוב הצפורן כבר תלושה, וכ"מ בב"י יו"ד סי' קצ"ח שאף החלק המחובר כתלוש, עיי"ש בד"ה ועוד י"ל.

ושיעור רוב בציצין לא נתבאר, וכתב במ"ב ס"ק צ"ה בשם הפמ"ג דאפשר שמשערין לפי המקום שרגילין ליתלש משם הציצין, וברוב השטח דינו כרוב, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בנדה סי"ד סק"ז דכל שאם ימשכנו כדרכו יהא התלוש יותר ממה שעתיד ליתלש הו"ל רוב, [שו"ר ששם כ"כ לענין צפורן, ודברינו לענין ציצין], ונראה שהכל אחד, דהציצין יש להם חיבור לעצמם בשיעור מסוים, והחלק שהם כגוף אחד נמשך ע"י התלישה עם החלק התלוש, וזהו ג"כ השיעור שכתב הפמ"ג, והיינו שיש שיעור לציצין כמו שיש שיעור לצפורן, ולפי שיעור זה נמדד הרוב, ונראה שאם חתך לגמרי החלק שנתלש, חזר הנותר בדין צפורן שלימה, שרק ע"י שיש כאן רוב תלוש ומופד נגרר אח"ז המיעוט, אבל אם חתך לגמרי התלוש, א"כ אין למחובר למה להגדר, וכ"ז שהרוב מחובר אפי' יחתוך רק המקצת שנתלש אסור, דכיון שדינו כמחובר, חייבין עליו בכלי, - אם פירשה מקצתה ונתלש מעט ממקום חיבורה באופן שאם יתלוש ינתק החיבור ולא ימשיך ליתלש יתכן דינו כרוב ועדיף מיניה.

בסוגיא דשבת צ"ד נכתבו דברים במק"א

ז. **שבת צ"ד ב'** תניא רשבא"א צפורן שפירש כו', פירש היינו שנגזז במקום שרגילין לגזוז, ועדיין החלק הזה מחובר עד שיגזוז כל הצפורן, או שיתלוש חלק זה, ובין ברובה בין במיעוטה מיירי שבא לתלוש רק את החלק שכבר גזוז, אבל החלק המחובר אסור בכל

הגוף, ומש"פ לצד הצפורן התחילו לפרוש, כונתו מראשי האצבעות למעלה לכוון הצפורן, דכיון שפרש"י דהרצועות פורשות מעור האצבע סביב הצפורן, והיינו מראש האצבע למעלה מימין ומשמאל הצפורן, לכך פירש שפירשתן לכוון הצפורן, אבל אין כונתו שפירשו מצד הגוף מתחת הצפרנים לכוון הצפורן, ומפני שבצידי הצפורן אין נופל לשון לצד הצפורן כשפורשין כלפי קרקע, שאין פרישתן לכוון הצפורן כלל, אבל כשפורשין מראש האצבע או סמוך לראש האצבע לכוון הגוף הרי פרישתן שסביב הצפורן לכוון הצפורן, ולפ"ז לכו"ע כל שפירשו לכוון הגוף ומצעות אותו ופירשו רובן שרי ביד.

וראיתי בבהגר"א שכתב דסוגיא דנזיר נ' ב' משמע כפרש"י דלמטה היינו לצד ראשי אצבעותיו, והיינו מדפרכינן מלשון הברייתא דקתני מעיקר אצבעות ולמעלה לחזקה דאמר מלא פיסת היד, ומשני דמלא פיסת היד ומלא האצבעות שוין, ורשב"א אמר דילמא למעלה לפיסת היד קאמר דהיינו לצד הגוף, הרי חזינן דפשטות הגמ' סברה דמעיקרא מאצבעות ולמעלה היינו לכוון ראשי האצבעות, ורק רשב"א צידד דלכוון הגוף קאמר, ונראה דיש לחלק דשאני התם כיון שהזכיר התנא עיקר האצבעות, הרי מתפרש הלשון כמו באילן מעיקר שרשיו לנופו למעלה, וה"נ מעיקר האצבעות עד סופן דלא משמע שתפס עיקר האצבעות לכוונת פיסת היד, וא"כ מתפרש מעיקר האצבעות לכל האצבעות, הא דלא קאמר ולמטה מפני שהנדון כשחופן באצבעותיו, ואז מגביהן למעלה, ורשב"א השיב דדילמא נקט תנא האי לישנא כבעלמא דלמעלה היינו לצד הגוף, ולא מיירי בקבלה באצבעותיו כלל.

שיעור רוב בציפורן ובעיצין

ו. **שיעור רוב בצפורן** היינו רוב רוחב האצבע, [ואם נחתכה רובה ונשאר מקצת

גונא, שהרי אין חיות החלק הגזוז תלוי בחלק המחובר כלל.

ויש לעיין אם הוא תולש רק את החלק שנגזז כבר, א"כ מה בין רוב למיעוט, הרי החלק שנגזז כבר פסקה חיותו, שאין ממשיך לצמוח, ואין בו שום חילוק אם הצפורן נמשכת עוד לרוחב האצבע או לא, מיהו אפשר שיש מעט חיות הנמשך מחיבורה לחלק שלא פירש.

ונראין הדברים שהחילוק בין רוב למיעוט אינו מפני החיות והיניקה מן הגוף, אלא מפני המציאות שע"י שרובה תלושה שוב אין לה קיום, שהיא מעצמה נפתחת ונופלת, אבל בחתך מועט אינה נפרדת מן הצפורן ונשארת צמודה ומשמשת קצת כמחוברת, וכ"מ ברש"י שכתב דפירשו רובן קרובין לינתק, מיהו יש מקום לומר, שאע"פ שהיא מחוברת בחלק המחובר, אבל לחשיבות מלאכת גזוז חשיבא כל הצפורן גוף אחד, וכיון שסופה לימשך מיעוטה אחר רובה הו"ל כתלושה, וצ"ע בזה דבסברא קשה להקל, אלא שסתם גדר רוב ומיעוט משמע שהמיעוט נגרר אחר הרוב.

שם וציצין שפירשו רובן, פשטות הדברים דרוב דצפורן היינו רוב רחב האצבע, שמדת כל הצפורן היא מדת רוחב האצבע, ובציצין היינו החלק המתקלף שסביב הצפורן, שאין דרך להתקלף השכבה העליונה ולהשאיר תחתיה עור אלא בחלק שסביב הצפורן, ואף בציצין אסור לתלוש החלק המחובר אע"פ שפירשו רובן, שענין הרוב מועיל רק שהרוב יחשב כתלוש, מפני שהוא כבר נמשך ליתלש מעצמו, ובלא"ה כבר אינו חי גמור, שאף המיעוט שנתלש כבר פסקה חיותו, אלא שהוא עדיין משמש כעור, וכגופו דמי. א"ה. וע"ע מש"כ לעיל סק"ו. (הערות).

ח. שם ה"ק פירשו רובן ביד כו', יש לעיין למה סתם לשונו כך, והיכן מרומז דין מיעוטו, ונראה דעיקר חידושו של רשב"א הוא

ההיתר ביד ברובה, כדמשמע בגמ' שע"ז אמרו הלכה כרשב"א, וסיים ר' יוחנן והוא שפירשו כו', וא"כ לרבנן אף ברובה אסור [בכלי חיוב], ולכן שנה רשב"א עיקר חידושו בהיתר דרבה ביד, וממילא מתבקש שיפרש דין מיעוטה, אלא שבזה ליכא פלוגתא, ולכן קיצר בלשונו לומר שהוא מודה לרבנן שיש חיוב חטאת בכלי אע"פ שתולש רק החלק שנחתך כבר, אלא דהיינו דוקא במיעוטה, ולכן התיר ברובה ביד, ואפשר דרבנן נמי מודו דפטור ברובה בכלי, ואפ"ה לא התירו ביד גזירה אטו מיעוטה בכלי.

ובאמת יש חידוש בחיוב כלי ברובה, שהרי דרך לתלשה ביד כמו בכלי, שכבר פירשה מחיבורה לצפורן, והוא בא לחתוך רק החלק של העובי שמחובר להמשך הצפורן, וזה נתלש בקל ביד, ואפשר שאין דרך לתלשה ביד, מפני שרוצין להשוות יפה מקום החתך, אבל אם נימא דמודו רבנן דפטור ניהא טפי, וגם במיעוטה יש חידוש בחיוב כלי טפי מיד, כיון שחלק התלוש נתלש בקל אף ביד.

פ'לוגתא זו אינה ענין למתני' דנוטל צפרניו זו בזו דחייב בכלי לכו"ע דהתם מיירי בעיקר הגזיזה של הצפורן, מיהו אפשר שאם גזו רק מיעוטה ולא תלשה פטור, שאע"פ שהפסיק חיותה, מ"מ דינה כמחוברת. (הערות).

ג. מן האמור נלמד דצפורן שנחתך מיעוטה ועדיין היא מחוברת דינה כגוף האדם, ואע"פ שמקפיד עליה אינה חוצצת, מפני שדינה ככל צפורן לענין טמא ומטמא, ומה ששינו בתוספתא מקוואות פ"ו ה"ה ריב"י אומר צפורן שפרשה רובה הר"ז אינה חוצצת היינו דרובה כתלושה דמיא ואפ"ה אינה חוצצת, אבל מיעוטה כגופו דמיא ואינה בגדר חציצה.

וכן הדין בציצין שפירשו מיעוטן שדינם כמחוברין, ואפ"י מצערות אותו אינן

נפרדין הציצין יותר ומכאיבין, אבל כשפירשו לכוון הקרקע אינם נתפסין בתנועת הידים, וגם סופן אינו מחובר בבשר, ומסתברא שגם כונת רש"י כר"ת, שהחילוק אם סוף הציץ מעמיק בעור ובבשר, או שסופו כלפי חוץ, שהרי כתב דקא מצערו ליה טפי, וזה לכוון הבשר או לכוון הצפורן. (הערות).

שיטות הראשונים בעיפורן מודולדלת בפירשה מיעוטה

יא. ומדברי הרמב"ם והרשב"א שסתמו דצפורן המודולדלת אינה חוצצת יש ללמוד דכש"כ כשאינה מודולדלת והיינו פירשה מיעוטה, וכמ"ש באו"ז וכ"נ דעת הרא"ש שכתב בפירושו בצפורן המודולדלת שנדלדל מקצת, ואמנם עיקר כונתו נראה שנדלדל החלק שרגילין לגזוז, ולאפוקי שנעקרה כולה במקום דיבוקה לבשר, אבל אם איתא דמקצתו חוצץ הו"ל לפרש, א"ו באינה מודולדלת פשיטא דלא חייצא דכגופו דמיא.

והמור פי' דדוקא רובה אינה חוצצת אבל מקצתה חוצצת, ולא נתפרש טעם יפה בדבר, דהב"י כתב דרובה יש הוכחה מדלא תלשתה ש"מ דלא קפדא, ובמקצתה קשה לתלוש בקל, וחיישינן דקפדא, וכבר סיים דע"כ צ"ל דרוב נשים לא קפדי כלל, ולכן תולין בזו, דאל"כ בטלה דעתה, והדברים מחודשים טובא להמציא דיוקים בדבר שאין דרך להקפיד עליהם, דמ"מ חיישינן שמא היא מקפדת, וצריך הוכחה מדלא תלשתו, ולפי' השני שבב"י באמת פירשה מקצת חשיבא טפי כגופה, אבל מש"פ דהנדון לגבי חציצות שע"ג הצפורן קשה, דהדבר תלוי אם מקפדת על הצפורן כשהחציצה עליה, ואם פירשה רובה ודבוק עליה דבר מאוס יש לחשבה כמקפדת, דסו"ס מקפדת על מצב זה בגופה, אא"כ נימא דס"ל כקושייתו דמקום חיבורה בגוף אינו חוצץ, כיון שלא הי' מגולה מעולם, אבל ד"ז צ"ע.

חוצצין, דהא שמעתין במצערות אותו מיירי, וע"ז אמרו דכגופו דמיין.

מיהו לענין מעשה מחמירין בכ"ז מפני הפוסקים שמחמירין במיעוטה טפי מרובה, וא"כ גם בציצין אין להקל אלא כשאינו מקפיד עליהן, מ"מ חזיא לאיצטרופי סברא זו דכגופו דמיא להקל במקום הספק.

ויש להסתפק צפורן שכבר נחתך רובה לגמרי, ונשאר רק מיעוט צפורן ואותו מיעוט נחתך רובו או מיעוטו לפי מה משערין אותו, ונראה דלאו כללא הוא, דבחתך קטן אפי' רובו אינו ככולו, כיון שהוא צמוד לצפורן ואינו כתלוש, אבל בדרך הרגיל אזלינן לפי רוב הנשאר, ובציצין מה שנשאר בסוף הציצין שאינם נתלשין בקל כדרך ציצין, כפי המצוי שכבר הגיע סוף הציץ לפצוע בבשר, בכה"ג נראה דכגופו דמי, ואין לו דין ציצין כלל, ובעור גמור אין מושג רובו, וכ"ז שהוא מחובר יפה נראה דכגופו דמי, אע"פ שהוא פתוח כאבר ובשר המודולדלין. (הערות).

י. שם אר"י הלכה כרשב"א, מכלל דפליגי רבנן עליה, ועמש"כ לעיל אם פליגי דחייב ברובה בכלי, או דפליגי רק בהיתר של רובה ביד.

שם ארבב"ח אר"י והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו, אם ר' יוחנן קאי גם אצפורן וגם אציצין, אפשר לומר דכלפי מעלה הכונה שהם בולטין מן האדם, ואין חילוק לאיזה כוון בגוף כלל, רק החילוק אם הצפורן החתוכה צמודה לגוף, או שיש ריוח אויר והיא בולטת, וכן בציצין, ולפ"ז כלפי מעלה היינו שהיא זקופה, ומצערות מתפרש גם צער של הפרעה בזה שהצפורן נתפסת בכל דבר.

אב"י אם ר"י אציצין בלבד קאי, וצער היינו כאב בבשר, אפשר דכלפי מעלה היינו שמתקלפין לכוון הגוף, שאז הם מושכין בסופן מן הבשר ויש כאב מזה, וגם נתפסין בדרך כלל, שע"י תנועת הידים ליטול דבר

הענין, אם באו מים במקום החיתוך, ואין זה ענין לצפורן כלל, ועוד דכל דבר שאינו מקפיד חוצץ בפני המים ולא חיישין לחציצתו כיון שאינו מקפיד על מצב זה בגופו, ומ"ש צפורן דחיישין טפי, מיהו לדעת הט"ז דינו כמקפיד, אלא שאין מקום חיבורה חוצץ כי לא הי' מגולה מעולם, והס"ט הביא דברי הש"ך, וכתב דבלבוש כתוב כהט"ז, ובחכמ"א כתב כהט"ז.

לענין הלכה

יב. ולענין הלכה דעת הרמב"ם והרשב"א שסתמו במדולדלת וכ"נ דעת הרמב"ן שלא הביא צפורן החוצצת כלל וכ"נ דעת הרא"ש שפי' שנדלדל מקצתו וכ"כ באו"ז בהדיא דכש"כ דפירשה מקצתה אינה חוצצת, ומ"מ קשה להקל, כיון שבשו"ע סתם כלשון הטור, ואמנם מסקנת הב"י לפרש לשון זה כשיש חציצה על הצפורן, אבל כבר הביא הש"ך שדעת הד"מ והב"ח דלא כהב"י אלא כפשטות הלשון שהצפורן חוצצת, ומ"מ בשעה"ד אם נכנסין מים במקום החתך אולי יש לצרף דעת הט"ז דהחציצה היא בזה שאין מים נכנסין במקום החתך, ובס"ט הביא שכ"כ הלבוש, אבל אין הכרע שכונתו לפסוק כמותו, כיון שבתחלה הביא דברי הש"ך, ובחכמ"א נקט כהט"ז, וצ"ע.

ואם החתך בעומק במקום שאין ראוי לחתוך הצפורן, בזה יש להקל שהוא כגופה, ואפי' אין מים נכנסין שם, ואפי' אינה פוצעת הבשר אם החתך במקום שאין דרך לחתוך הצפורן, אלא שמתחה העור וחתכה יש להקל דכמחובר דמי, ואפי' מקפדת יש מקום להקל בכה"ג, וכש"כ אם החתך לאורך האצבע מראשה לכוון הגוף [אפי' בציפורן הבולטת] שזהו רק סדק ואין כאן דבר תלוש, ומסתברא דאף בצפורן לרחבה בכל שהוא לא מיקרי פירשה מיעוטה, דבעינן שניכר תלישתה מעט, עי' שבת צ"ד ב', ועי' חכמ"א בזה.

ודברי המרדכי שכתב דרובו ככולו לא נתפרשו, דסו"ס יש חציצה במקום חיבור הצפורן, ואם אינה מקפדת הול"ל דלא קפדא, ומה סברא יש לומר דבמקצתה קפדא, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב לפרש דבמקצת עדיין היא חזקה ונתקעת בכל דבר, אבל ברובה היא רפויה ואינה מפריעה כ"כ, וד"ז תלוי לפי הענין דיש מקצתה שאינה נתקעת כלל, וגם לשון רובו ככולו ל"מ כן, ובדעת המרדכי צידד דמפרש דלא מיירי בצפורן המדולדלת, אלא בצפורן שחתך לגמרי רובה, ונשאר מקצתה מחובר לגמרי, דלא חייש על המקצת, אבל בהתחיל ונשאר רובה קפיד על הנשאר, אע"פ שבלא התחיל לחתכה כלל לא חייצא, ולפ"ז לא קאי ריב"י על צפורן המדולדלת דמתני', ובשבת צ"ד ב' מבואר דלשון פירשה רובה מיירי במדולדלת ולשון המרדכי משמע דכשהתחיל לקצוץ איכא מעשה המוכיח דעתיד לקצוץ ולכן חוצץ, כדעת הסוברים דכל העומד ליקצוץ כקצוץ, והמרדכי מורה רק בשעשה מעשה, ובפירשה רובה כנטולה דמיא, ועדיין לא נתיישב למה לא חייש למקום חיבורה שחוצץ בפני המים, וצ"ל דהקפידא ליטול הצפורן, וכשהיא כנטולה לא קפיד כלל, ושמא מעצמה תפול, וצ"ע.

ודברי הט"ז שפי' דמקום חיבור הצפורן לגוף לא חייץ צ"ע, דכיון שהצפורן אינה חיבור דלא טמא ולא מטמא, אם איתא דקפדא יש לה לחצוץ, ומאי מהני מה שהי' פעם מחובר, ואמנם זה מועיל להרגשת האדם שלא יקפיד על גופו, אבל כשמקפיד חוצץ, [ובב"י הוציא כן מדברי הר"ש בידות הכלים, שכתב שדינו כביה"ס, ולכאורה אין כאן קולא דביה"ס, כיון שמוסתר ע"י דבר שאינו כגופה, מיהו אם נימא דידות הכלים אינם חוצצין כיון שהם גוף אחד, י"ל דמה"ט גם אבר וצפורן אין חוצץ], ומה שפי' הט"ז שחוצץ במקום הידוקה לגוף צ"ע דא"כ הדבר תלוי לפי

בפ"ת ס"י הביא בשם ה"ר דניאל להקל בצפורני הרגלים אם לא חתכה אותם, ואפשר בלא ה"י נקי לא קפדי שם, ובבה"ל ס"י ש"מ ס"א כתב לסמוך ע"ז לענין שבת שלא לגזוז ע"י גוי אלא לנקות, ואפשר שיש לסמוך להקל מה"ט גם בפירשה מקצתה לפמשנ"ת לעיל דעת הראשונים ז"ל דלא חייצא כלל.

צייצין של עור

יג. צייצין של עור שסביב הצפורנים מדמינן בשבת שם לצפורן שפירשה, וא"כ בפירשו מיעוטן אפי' מקפדת אינם חוצצין, וכמבואר בגמ' דאפי' מצערות אותו חשיבי כגופו, ובפירשו רובן אינן כגופו ובמקפיד חוצצין, ע"י לעיל גדר רובן, (מיהו ע"י לעיל מש"כ בצפורן דמשמע שאפי' כשמצערות אותו אינו בגדר מקפיד בדבר שמגופו, וצ"ע), ולמעשה מחמירין במקפיד מפני הכאב בכל גונא, אבל אם לא פירשו אלא משהו אינם בגדר מדולדל ולא חייצין.

צפורן העומדת ליקצץ

יד. בדין שכחה ליטול הצפורנים או צפורן אחת נראה דהיינו דוקא בצפורן מגודלת שראוי לחתכה, אבל מעט צפורן שאינה מגודלת אלא שאפשר לגזזה בזה אין להחמיר, שלא אמרו דלמיגז קיימי אלא במגודלין, ואפשר דגדר הדבר כל שמגודלין יותר מכנגד הבשר, חדא דזהו השיעור שראוי לגזוז, ועוד דטעם המנהג שמא תשאר צואה שלא כנגד הבשר, ומה"ט יש להקל דמסתמא ה"י נקי, שהרי כנגד הבשר אינו חוצץ, (ושלא כנגד הבשר מינכר טובא), מיהו אם הא דחוצצין מפני שהמנהג משוי להו עומד ליקצץ הרי נהגו ליטול גם מה שכנגד הבשר, ומ"מ בנשאר רק מעט יש סמך להקל כמש"כ.

אם נשאר רק חלק מהצפורן יש להקל, שכל הענין לחיזוק המנהג וכיון שנטלה הצפורן אין להחמיר במעט הנשאר, וגם במעט אפשר

ואם יש חתך בצד במקום שמשם עד סוף הצפורן הרוב חתוך, יש להקל דחשיב כרוב, אע"פ שאין זה רוב הצפורן, כיון שלכוון החתך כבר נחתך רובו, והו"ל ככולו. **נשתיירו** מהצפורן צייצין דקים שאין מקפידין עליהם מפני דקותם, יש להקל בהם כצייצין של עור שסביב הצפורן.

צפורן שפירשה רובה דקי"ל שאינה חוצצת לכאורה נראה שאם מקפדת עליה חוצצת, דכיון שאין הצפורן כגופה אין היתר במקפדת, וכדתניא בתוספתא לענין כשות של גדול, ומ"מ נראה מסתמות הדברים דכיון שהדבר מגופה לא קפדא בדרך כלל, דהיינו שאף באופן דלא ניחא לה כ"כ, בזה לא חשיב מקפיד אלא בקפידא גמורה, לפי שאדם עשוי להשאיר הצפורן עד שתפול, שאינו מרגיש בה כדבר זר בגופו תדע בדגמ' התירו לתלוש הצפורן ביד מפני שמפריע לו בשימוש כמשנ"ת לעיל, וא"כ איך סתמו דצפורן המדולדלת אינה חוצצת, ומשמע מזה שגדר מקפיד בדבר שמגופו קיל טפי, וצ"ע, ולהט"ז בכל ענין אינה חוצצת וכן לתירוצ' ב' בב"י, אבל אין להקל בזה, מיהו אם נימא דידות הכלים אין חוצצין מפני שהם גוף אחד, וכל שמכניס כולו אינו חוצץ, י"ל דגם אבר וצפורן חשיבי גוף אחד ואינם חוצצין וע"י בזה לקמן סי"א סק"ג ובוה מדוקדק מ"ש בתוספתא כשות של גדול שאינו מקפיד עליו והאבר והבשר המדולדלין וסתמא משמע אפי' מקפיד, ואמנם י"ל דנקט הכי משום דבסתמא לא מקפיד, אבל אם גם במקפיד אינו חוצץ ניחא טפי, וכשות שאני שהוא דבר בפ"ע ואינו חלק מהעור, כבשר שמחובר לבשר, ובגוף אחד אע"פ שמקפיד ורוצה להפרידו הר"ז כרוצה לשבור חלק מהכלי, ואע"פ שלענין טומאה אינו חיבור מ"מ לענין חציצה חשיב חיבור כדרגת החיבור של אינו מקפיד.

לדקדק שיהא נקי, שו"ר בש"ך ס"ק כ"ז בפירשה רובה דלדין צריכה טבילה שנית אע"פ שנשאר רק מקצתה ובחכ"א מיקל בזה.

האחרונים ז"ל התירו ליטול הצפרנים ע"י נכרית בשבת, ביד או בשיניים וולכאורה אם תתחיל הנכרית משהו בכלי כדי שע"ז תוכל לתפוס הקצה ולחתוך ביד אין בזה אלא שבות], וכמדומה שיותר עלולים להקפיד על צפרנים שנחתכו ביד או בשיניים שישארו בהם נימין שמקפידין עליהם, וע"י ניקור אין קפידא, ועדיף להקל במנהג מלהקל בדין, מיהו בעיקר הדין כשאננם מדולדלין אע"פ שמקפדת אין חוצצין, וכשאננם מגודלין ביותר נראה לסמוך על הניקור, לפמש"כ לעיל דדוקא בעורפות על הבשר למיגז קיימי, ובבה"ל כתב בס"י ש"מ ס"א דבצפורני הרגלים בודאי טוב יותר להתיר ע"י ניקור מלהתיר ע"י גוי, כמ"ש בפ"ת להקל בצפרני הרגלים, ובמ"ב כתב דבשעה"ד תסמוך על הניקור, דהיינו בדליכא גוי, ולפמש"כ אף בדאיכא גוי הכי עדיף, דבלא כלי תקפיד, ובכלי איכא שבות, ועי"ש להקל אף בכלי, ולע"כ, ויש ללמוד מזה גם לאחר טבילה להקל בשעה"ד, שהרי אף לכתחלה שרינן בשבת, ואם א"א לחזור ולטבול, הרי חול כשבת שצריך לדחות למחר, אבל האחרונים החמירו בדבר, ומפרשים דבשבת כיון שידעה קודם טבילה סמכינן שנקרה יפה משא"כ בחול, ובאמת הש"ך שהחמיר כ"כ בחול כתב ליטלן ע"י נכרי בשבת, והמתירין בשבת לא החמירו כ"כ בחול, אלא שהחכמ"א העתיק שהמורה להקל בשבת בדליכא גוי לא הפסיד, והחמיר בחול כהש"ך.

צפורן שחודרת לעומק הבשר וקשה לחתכה, זהו הדין שבשו"ע סי"ט דביש לה נפח על מקום הצפורן ואינה יכולה לא לחתוך ולא לחטט אם נפוחה כ"כ שאין הטיט שתחת הצפורן נראה אינו חוצץ, ובש"ך כתב שאפי'

נראה כל שאינו בשוה לבשר אינו חוצץ, מיהו בזה יש להחמיר דלא חשיב בלוע, ומ"מ מדין מקפיד על הצפורן עצמה אינה חוצצת, שאינה מדולדלת והיא כגופה, ומדין שנהגו ליטול הצפרנים בזה אין להחמיר כיון שאין הטיט נראה ואין מקפידין ע"ז, וגם בנטלה כולה חוץ מהמקצת לא נהגו, והדבר מצוי בצפורן שברגל דבזה בלא"ה י"ל שלא נהגו כמ"ש בפ"ת, [מיהו בתפארת למשה כתב ליישב דברי הרשב"א משום צפרני הרגלים, ומ"מ בכה"ג יש לסמוך על הפ"ת], ועוד שבחלק הבולט בבשר אין טיט, לפי שמתחתלו שקע בבשר ולא הי' מקום לטיט, וכמדומה ששמעתי לחלק אם חודרת לצדדין שאין זה גידול הרגיל, הרי אין כאן דין צפורנים שנהגו לחתכן, אבל אם חודרת למעלה יש בזה דין צפורן, ונראה דהיינו לרווחא דמילתא, אבל ודאי דהשו"ע שסתם דביש לה נפח אינו חוצץ כונתו לכה"ג, ואין חולק בד"ז, וכל צפורן החודרת דינה כנפוחה, ואפשר שהדברים נאמרו כשאין דינה כנפוחה למהוי בלוע [מיהו להש"ך הנ"ל בכל ענין כבלוע דמיא, וכ"כ בקיצור הלכות כהש"ך לקולא בחץ שוב הוסיפו להחמיר כהב"ח], ומ"מ נראה שאם הדבר קשה אפשר להקל בזה.

כשות של קטן

פז. שם במשנה כשות של קטן, פי' דאע"פ שאין הכשות הזה כשער ואינו חיבור לו, מ"מ בקטן אינו חוצץ כיון שאינו מקפיד, (וכנראה יש תועלת לקטן בשערות אלו לשמירה מסוימת), והיינו דקאמר דאע"פ שאינו לא טמא ולא מטמא מ"מ אינו חוצץ, וכשות של גדול מפרש בתוספתא שתלוי אם מקפיד, שאם הוא בוש בדבר ומקפיד עליו חוצץ, ומדקתני לה בהדי אבר ובשר המדולדלין משמע שהוא ענין אחד שגם השער מגופו ודינו כמדולדל ואינו חיבור, דכשות של קטן בכלל החציצות שאינו מקפיד, וכ"מ בירושלמי פסחים פ"ג ה"ב.

דבכולו חוצצין כדאמר יבמות ע"ח ב', וכן מדרבנן ברובו.

קרום שעל המכה

פז. שם קרום שעל המכה טמא ומטמא, שהוא כעור הבשר ממש, כדתנן נגעים פ"ט מ"ב ע"ש קרום כקלה"ש זוהי צרבת שחין האמורה בתורה ועור בשרו מיקרי בתורה, אלא שהוא דק ולא נשלם בבריאותו, ואינו ענין לגלד שעל המכה, שהקרום הזה יש בו חיות גמורה כעור הבשר, וגלד אינו אלא כרטייה הדבוקה לעור הבשר, ולא שייך נגע ע"ג גלד כמו שאין שייך ע"ג רטייה, ומה"ט אפי' כולו מכוסה בקרום שעל המכה אינו חוצץ דכגופו דמי, וכן אם רובו חציצה ומיעוטו קרום מציל מדאורייתא, דכעור בשרו לכל דבר דמי.

פשמות הדברים שאין שום חיבור מבחין שיהא טמא ומטמא באדם, דלא שמענו אלא קרום שעל המכה, וכן שנינו בתוספתא זבים פ"ה ה"ה דחיבורי אדם המטמאין ומיטמאין היינו צפרניו ושנינו ושערו, וש"מ שחיבור אחר אינו מטמא, ועס"ק י"ז ובס"ו סק"ח.

דין שיער וציפורן לשיאר דינים

יז. שם בר"ש מ"ד והא דתניא בתו"כ בבשר הזב כו', יכול שאני מוציא את השער ואת הצפורן ת"ל טמא, נראה דריבויא דשער וצפורן אינו מדין יד, אלא עדיפי מיד דכ"ז שהם מחוברין הרי הם גוף האדם, [וכ"מ בחזו"א מקואות ס"ט ס"ק י"א אבל הרא"ש קרי לכשות יד, מיהו העירו דמדקרי לשער חיבורי אדם משמע שאינם גופן], ונפ"מ שאפי' שער העומד ליגזז טמא ומטמא, דכ"ז שהוא מחובר יש בו חיות מסוימת ואשבוחי משבח כדאמר גיטין ל"ט א', ואמנם במת מיבעיא לן נזיר נ"א א' שערו העומד ליגזז אם הנוגע בו טמא, ופי' תו' והרמב"ם דלענין מגע מספק"ל ולא רק לענין גלגלין ברקב, שאני מת שכבר אין לו חיות, והשער עצמו

ובפי"מ כתב דמה שהזכיר דברים אלו בכאן היינו מפני שפירש דין קרומי המכות לענין חציצה, ור"ל למה הזכיר ענין טמא ומטמא, אבל הא דכשות לענין חציצה נאמר, וכמ"ש בפ"ב ממקואות הי"ד, ועתוי"ט בזה, מיהו לפמ"ש הגר"א בא"ר דלא טמא ולא מטמא אכוליה פרקין קאי, א"כ גם דין טמא ומטמא שייך לכאן, וכמו ששנו בתוספתא שכל החציצות אינם כגוף האדם לענין טומאה, ורק קרום שעל המכה טמא ומטמא, ונראה לפ"ז דקרום שעל המכה אינו בדין חציצה כלל, ואפי' כולו אינו חוצץ מדאורייתא ולא ברובו מדרבנן, שהוא עור האדם ממש, והרמב"ם לא הביא ד"ז לענין חציצה שזה ק"ו מגלד שעל המכה.

והראב"ד בפ"א מטו"מ ה"ד תמה מ"ט הוי שער חציצה, ומדבריו נראה שפי' דכשות של קטן מקפיד עליו והוי חציצה, [שוב הראוני שלגרסא הישנה ברמב"ם והיא היתה לפני הראב"ד משמע דדוקא החוצצין אינם טמאין ומטמאין], וכנראה דעתו ז"ל דמ"ש לא טמא ולא מטמא היינו מפני שמקפיד עליו, דס"ל שדבר שאינו מקפיד עליו טמא ומטמא, אבל זה קשה מהתוספתא ומהתו"כ שבר"ש שאמרו שם דאף אותם שאינו מקפיד לא טמא ולא מטמא, ויעויין במאירי חולין ע"ג א' בשם הראב"ד דמיעוט שאינו מקפיד צריך להכניסו במים, ואולי מדתנן לא טמא ולא מטמא משמע ליה שא"צ להכניסו במים וש"מ שהוא בדין מקפיד, וצ"ע, ומ"מ לדעת הרמב"ם והר"ש והרא"ש כשות של קטן אינו חוצץ, וכ"מ בירושלמי פסחים שם, וכשות של גדול פעמים שמקפיד עליו ולכן חמיר טפי, וכבר ביארו הראשונים ז"ל וכ"כ הכ"מ דכשות אינו כשער ולכן לא טמא ולא מטמא.

שם לא טמא ולא מטמא, בתו"כ מפיק לה מדכתיב והנוגע בבשר הזב, לומר דבעינן בשרו דוקא, וכל החציצות אינן בשרו, תדע

אינו מטמא, ולכן יש לדון בו כדין יד, וכשעומד ליגזז י"ל דלא נטפל למת ליחשב כשערו, [ואם נימא דדוקא בעומד ליגזז אחר מיתה מספק"ל נוחא טפי, אבל בההיא דרקב ע"כ מיירי כשלא חשב לגזוז, שהרי הרקבי ולא גזוז, אא"כ נימא דמיירי שלא הספיק לגזוז עד שהרקבי, מיהו עתו' ורא"ש שם גבול הי' להם מתי עומד ליגזוז], אבל מחיים כיון שיש בו חיות ודאי כגופו דמי.

ואפי' לרשב"ג דסבר גיטין ל"ט א' דשערו העומד ליגזז כגזוז דמי מחיים, היינו דוקא לענין מעילה וערכין, דלענין ממון שיין להתייחס לזה כמטלטלין, אבל במציאות כמחובר דמי, וחייבין עליו בשבת, כמ"ש תו' שבוועות מ"ג א' ועי' חולין קכ"ט ב', ובפשוטו גם לענין תרומה במחובר פליג, דהא מעילה ילפינן מתרומה מעילה י"ח ב' דבעינן תלוש מן הקרקע, אבל לענין חיבור לטומאה שאני, תדע דבנזיר נ"א א' לא מיייתנן הא דרשב"ג, וע"כ דאף לרבנן מספק"ל במת, וממילא י"ל דבחי אף לרשב"ג פשיטא לן דהוי חיבור.

ועד כאן לא נחלקו בפ"י מ"ה אלא בידות הכלים שאינם חיבור לטומאה, כדתנן שלשלת כלי גדול ד"ט ושל קטן עשרה, ושנינו בכלים פי"ד מ"ג שאינם חיבור לטומאה טפי משיעור זה, אבל שיעור שהוא חיבור לטומאה אפי' עומד ליגזז הרי הוא מעכב מדאורייתא שלא בא כולו במים, ואפי' לרשב"ג.

והנה דין שער וצפורן ושינים שהם חיבור במת שנינו באהלות פ"ג מ"ג ובזב שנינו בזבים פ"ה מ"ד חיבורי טמא על הטהור וחיבורי טהור על הטמא טמא, ואמרו בתוספתא פ"ה הובא בר"ש שם ואלו הן חיבורין השינים והצפורנים והשער שלהן,

ומבואר בזה דבין אם הטהור נוגע בשער הזב ובין אם הזב נוגע בשער הטהור נטמא, וזהו לשון טמא ומטמא בפ"ט מ"ד, דהיינו בגוף הטהור ובגוף הטמא, [ואפשר שזהו מה ששנינו זבים פ"ה מ"א הנוגע בזב או שהזב נוגע בו, לומר דבין בטמא בין בטהור בעינן שיגע בגופו ממש, וכ"ה בתו"כ דממעט מקרא דאשר יגע בו הזב שאם נגע בצואה מקלקי שעליו טהור, והרא"ש שם נתקשה בזה עי"ש], וצ"ע ברמב"ם פ"א מטו"מ ה"ג שכתב ד"ז ביראה לי דצפורן דטהור שנגע במת נטמאת, ובמטמאי מו"מ פ"ח הי"א הביא משנה ותוספתא דזבים הנ"ל, וסיים ויראה לי דטומאה זו מדבריהם, ובפשוטו מבואר במשנה זו דשער מכניס ומוציא טומאה, וכ"נ במקואות פ"ט מ"ד דדוקא צפורן המדולדלת לא טמא ולא מטמא, כפי' הגר"א, וכדתניא בתוספתא ובתו"כ בהדיא דשער לא ממעטינן, [והערוני שכנראה סבר הרמב"ם דשער מטמא מדין יד, וס"ל שאין דין היסט ביד].

ובר"ש אהלות שם הביא מספרי זוטא, דמרבין שער וצפורן מטמא כדמרבין בזב בתו"כ, ומ"מ מספק"ל נזיר נ"א א' בשערו העומד ליגזז כיון דשערו דמת שאני, וכמש"כ לעיל.

ושער פאה נכרית המחובר בגופה בפשוטו נראה דאינו חיבור לטומאה, שאין חיבורי אדם חיבור להיות כגוף האדם, והא דמצינו חיבור לכלי ברוצה בקיומו, היינו דוקא בכלי שכולו מעשה ידי אדם, ואין יתרון לגוף הכלי משאר צרכיו, אבל למהוי גוף האדם אין חיבורי אדם חיבור, אפי' כשרוצה בקיומו, וצ"ע במנח"ח מצוה רס"ג שצידד דפאה נכרית עדיפא משער העומד ליגזז, ובפשוטו אפי' נאמר כן לענין איסורו, אבל לענין חיבור לא מצינו חיבורי אדם דמהנו כלל.

סימן ו

בסוגיא דפסחים מ"ה מ"ו, ובחילוקי דינים דמקפיד ורוצה בקיומו

במתני' דבעק שבסדקי עריבה

א. פסחים מ"ה א' מתני' בצק שבסדקי עריבה כו', עריבה עשויה מעץ, והדבר מצוי שנעשים סדקים כשהעץ מתייבש, (וגם חוזר ונסתם בגשמים, וכדתנן בכלים פ"כ בעריבה שנסדקה הניחה בגשמים ונתפחה), וכשלשין בעריבה הבצק נכנס בסדקים וסותמן, וסתמא ניהא ליה בהכי כדי שלא יכנס שם כל פעם בצק נוסף, וה גם מחזק שלא תבקע לגמרי.

שם אם יש כזית במקום אחד חייב לבער, ואם לאו בטל במיעוטו, אפשר שאם יש שני סדקים זה בצד זה, והבצק שבשני הסדקים מרובה על העץ שביניהם, ויש בשני הבצקים כזית לא בטלי, כיון שאינו מיעוטו, ועיקר המשנה לאשמועינן דאע"פ שיש כזית בכל עריבה אפ"ה בטל במיעוט, דהטעם שכזית לא בטל זה מפני חשיבותו שאיסורו חושבו, דכיון שיש בו כדי חיוב כרת או מלקות אינו מתבטל בפסח, (עי' שבת צ"א א' מדמצטרף לענין טומאה מיחייב נמי לענין שבת).

שם וכן לענין הטומאה, פי' דכמו שלחובת ביעור איסורו חושבו שלא יתבטל, ה"ה לדיני טומאה איסור פסח מחשיב את הכזית שלא יתבטל, מיהו משמע דדוקא מפני שחייב לבער מפני איסורו זהו מה שגורם שלא יתבטל, ונאמרו בגמ' ג' דברים שהביטול קובע לענין טומאה, א' צירוף לכביצה ב' חציצה בטבילה, ג' חציצה להכניס ולהוציא טומאה, ולכל האוקימתות מתפרשת המשנה שאף לענין טומאה דין כזית של פסח קובע שלא יתבטל,

והא דקתני אם מקפיד כו' זהו כשאר ימות השנה.

שם ואם רוצה בקיומו הרי הוא כעריבה, לכאורה הו"ל למיתני ואם אין מקפיד עליו אינו חוצץ, והתנא נקט דרגה שלישית של רוצה בקיומו שהוא כעריבה ממש, ולאוקימתא דר"פ הדבר מיושב, דלענין להכניס ולהוציא טומאה לא סגי בדרגת אינו מקפיד, שהרי שנינו בתוספתא דכל מה שאמרו שחוצצין וגם מה שאמרו אין חוצצין לא טמאין ולא מטמאין, הרי דכל חציצה חוצצת בפני הטומאה, ורק ברוצה בקיומו הרי הוא כעריבה, (ועי' להלן שצ"ע אם גם בכלי הדין שחציצה שאינו מקפיד לא טמא ולא מטמא).

ולעומת זה לר"פ קשיא רישא דקתני אם מקפיד עליו חוצץ ומשמע הא אם אינו מקפיד אינו חוצץ, והרי גם כשאינו מקפיד חוצץ בפני הטומאה כמשנ"ת מהתוספתא.

ונראה דבהא פליגי אביי ורבא ור"פ, דאביי ורבא ס"ל לדיוקא דרישא עיקר דדוקא מקפיד עליו חוצץ, וזה מוכיח דלא מיירי בלהכניס ולהוציא טומאה, ולכן לא חשש רבא לדיוקא דלשון טומאה, ואביי חייש לתרוייהו ופירש לענין צירוף טומאה, ולא חייש לדיוקא דרוצה בקיומו, ור"פ חייש לדיוקא דטומאה ורוצה בקיומו ולא חייש למקפיד.

ויש ליישב דברי התנא ששנה ברישא מקפיד, כיון דבפסח אף אם רוצה בקיומו דינו כמקפיד, ולכו"ע הוא חוצץ בטבילה, וכיון דמסיים וכן לענין הטומאה, לכן נקט מקפיד גם בשאר ימות השנה, וזה לר"פ, ולאביי ורבא

סותם הסדק, אבל הוא רוצה להחליפו מפני שנתעפש הבצק וכיו"ב, אבל מסתברא דבכה"ג תו לא חשיב עשוי לחזק, מיהו צ"ע בזה דמצינו ידות הכלים שנשברו ורוצה להחליפן, דמ"מ כ"ז שעושין מעין מלאכתן אינם חוצצין, ואפשר דחשיבי הידות האלו נמי רוצה בקיומו, ולע"כ).

פברת איסורו חושבו משמע שהיא רק לשואל אבל נכרי שקנה עריבה טמאה מישראל והטבילה בפסח כיון שאין הבצק איסור אצלו אינו חשוב לחצוץ, ולשון הראשונים דלמשקליה קאי, והיינו שהאיסור מחייבו ליתלן. (הערות).

בקושיית הגמ' ובתירוץ רב יהודה

ג. פסחים מ"ה ב' וכן לענין טומאה כו' מי דמי התם בשיעורא תליא מילתא הכא בקפידא תליא מילתא, יש להסתפק בצק שבסדקי עריבה במקום העשוי לחזק, אבל עכשיו מקפיד עליו לפי שהשחיר ונמאס, האם חייב לבער בפחות מכזית, או"ד הר"ז כמקפיד על הכלי עצמו שנתקלקל, מאחר שכבר נתבטל בצק זה ונעשה כגוף הכלי, מיהו נראה שאם אינו עובר בפסח אינו חוצץ בטבילה, דלא מצינו מקפיד בגוף הכלי, ומסתברא דחוצץ ועובר, ולפ"ז צ"ע מאי פריך מי דמי, הרי גם לענין פסח בעינן שיהא במצב שאינו מקפיד ורוצה בקיומו, ושפיר קאמר וכן דכל שאינו עובר בפסח אינו חוצץ, וכל המקפיד עליו חוצץ ועובר בפסח.

שם אר"י אימא ולענין הטומאה אינו כן, לא נתפרש מאי קאמר ר"י ליישב המשנה, וביותר קשה כיון דמצינו בברייתות לעיל דקתני חוצץ ועובר אינו חוצץ ואינו עובר, הרי מפורש שם דנחית תנא לאשמועינן שחיוב הביעור של פסח גורם לדין חגיגה, וממילא ראוי לפרש כן במתני' דהיינו דקתני וכן לענין הטומאה, וכשינויא דרבא, ושמא ר"י לא שמיע ליה ברייתות אלו שהרי אמרה לשמעתי

נקט רוצה בקיומו לומר דאף בכה"ג צריך לבער בפסח. - מה שנקטנו דלאביי אף באינו מקפיד שאינו רוצה בקיומו לא מצטרף, זהו ממשמעות הלשון אם מקפיד דוקא, אבל כיון דבה"פ חזינן דלאו דוקא מקפיד אלא בעינן רוצה בקיומו, א"כ י"ל דאביי סמך על רוצה בקיומו, מיהו ע"י להלן לדון אם יש דרגה שלישית בכלי.

ד' דרגות יש כאן, א' מקפיד, ב' אינו מקפיד, ג' רוצה בקיומו, ד' עשוי לחזק, וביאר הר"ן דסדק צר ואינו מפולש מיקרי אינו עשוי לחזק, אבל עדיין הוא רוצה בקיומו, שיש לו תועלת מזה אבל אינו הכרחי כ"כ כדי לחזק, ובסדק רחב ומפולש מיקרי עשוי לחזק, וללישנא דקילתא עשוי לחזק מותר אף בפסח, ורוצה בקיומו מותר רק בשאר ימות השנה, ועדיף מאינו מקפיד שבוה טמא ומטמא. (הערות).

בברייתא מבואר דאיסורו חושבו

ב. שם גמ' תניא כל"ק כו' אינו חוצץ ואינו עובר כו' חוצץ ועובר, כאן מבואר בהדיא שחגיגה וביעור שוין, והיינו משום דאיסורו חושבו, ויש לתמוה א"כ היכי קאמר רב יהודה ולענין טומאה אינו כן, ובאמת ר"י לא שמיע ליה ברייתא זו דהא אמר לה משמיה דשמואל, וא"כ י"ל דהו"מ לאקשווי עליה מברייתא זו, מיהו י"ל דמודה לד"ז דבפסח איסורו חושבו, אלא דמתני' דקתני אם מקפיד עליו ע"כ דמתפרשת דלענין טומאה אינו כן, [ונסתמא מייירי בשאר ימות השנה שהרי בפסח בלא"ה מבערו ואין מצויה השאלה של חגיגה בטבילה], ולא ניחא ליה לפרש דמתני' תרתי קתני וכן בפסח ולא בשאר ימות השנה. מיהו אין זו הפשטות דודאי אם הוה ס"ל שדין פסח קובע לטבילה ה"י מפרש כן במתני'.

(ואפשר דרב יהודה מפרש נמי רבותא בעשוי לחזק ומקפיד עליו, כגון שהבצק

לענין להוריד טומאה לעריבה, כדנתיא בתוספתא ובתו"כ שבר"ש מקואות פ"ט מ"ד דאפי' חציצה שאינו מקפיד אינה מעבירה טומאה לאדם וה"ה לכלי, ור"פ לא חייש לזה כיון דבפסח, בעינן לטעמא דמקפיד מפני איסורו, דאל"כ הרי הוא רוצה בקיומו, מש"ה נקט תנא כללא דמקפיד, ואה"נ דלענין שיהא כעריבה בעינן רוצה בקיומו דוקא.

ובספרא נראין הדברים דמיעוט שאינו מקפיד מתבטל לכלי ואינו מצטרף להשלים לשיעור כביצה, וא"כ לאביי מקפיד דוקא חוצץ וכמש"כ, תדע שהרי אמרו בירושלמי בפרקין דמזין על החציצה שאינו מקפיד עליה ומהני לטהר הכלי, [נ"ע] לעיל ס"ה סק"ב מדברי גהש"ס ירושלמי, וש"מ דחשיבא כגוף הכלי, ואמנם לא חשיבא כגופו ליטמא ולטמא, אבל מ"מ מתבטל לכלי, ולא חשיבא אוכל אלא במקפיד גמור, ואין קושיא מ"ט מסיים ואם רוצה בקיומו הרי הוא כעריבה, כיון דמיירי רישא בעשוי לחזק שהרי הוא כעריבה, ולא הו"ל למיתני סיפא באופן שאינו ענין לרישא, וגם קמ"ל דבפסח חוצץ אע"פ שאי לאו איסור פסח ה"י רוצה בקיומו.

מ"ט אין מגרע מה שמקפיד עליו בפסח להוציאו וכן באוקימתא דרבא א"צ שיהא רוצה בקיומו דהא סגי באינו מקפיד עליו, והקשה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה מ"ש בצק זה מטבעת ותכשיטין שכתבו הראב"ד והראשונים ז"ל דכיון דקפדא עליה בשעת לישא אע"ג דהשתא ניחא לה חוצצת, ואילו בבצק זה אין מגרע מה שמקפיד עליו בפסח ליחשב כדבר המקפיד.

החילוקים בין בצק לתכשיטין

ה. **ולכאורה** יש שני חילוקים בין בצק לתכשיטין, א' דבבצק ניחא ליה בסתימה זו גם בפסח, אלא שיש לו מעכב משום איסור חמץ, (ואילו ה"י מוכרו לנכרי הוה ניחא ליה בקיומו), שאין סיבת הקפידא

משמיה דשמואל, ואמוראי בתראי דשמיע להו מפרשי לה הכי דפסח גורם לטומאה, ולפ"ז סבר ר"י דאף בפסח אין דינו כמקפיד, כיון שאין קפידתו מפני הכלי אלא חובת התורה לבער, והר"ז כמחויב לשבור הכלי שאינו חוצץ. א"ה, וע"ע מש"כ לעיל סק"ב.

באוקימתא דאביי ורבא

ד. **מ"ו א'** כגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין ונגעו בהאי בצק כו', פשטות הדברים משמע שכל הכזית משלים לכביצה, ויש ללמוד מזה דלא סגי למעטו מכזית, אלא מכיון שנתחייב בביעור חייב לבער כולו, וכ"נ בירושלמי, ויש ללמוד מזה דאיסורו חושבו רק בזמן איסורו, דקודם זמן איסורו ראוי לומר דסגי במיעוט מכזית, שהרי אין לנו זמן אחר לקבוע בו חיוב הביעור, ואם בנתמעט מיום י"ג שפיר דמי, ה"ה מיום י"ד קודם זמן איסורו, [וכ"ה לשון הגמ' בפסחים דאיסורו חשוב דמשמע בפסח גופיה] ואף לענין טבילה אינו חוצץ אלא משעת איסורו, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, דהיינו מתחלת שעה ששית שנתחייב בביעור.

ויש לעיין מ"ט נאדי אביי מאוקימתא דרבא, הרי בברייתות ראינו בהדיא ששנה התנא לאשמועינן דאיסור פסח גורם חציצה, וראוי לפרש כן גם מתני', ואפשר דאביי מפרש גם חוצץ דברייתא לענין צירוף, ודוחק, דבמתני' דקתני הרי הוא כעריבה מתפרש שפיר שאינו מצטרף, וכלפי זה מתפרש חוצץ שאינו כעריבה, אבל בבריתות דקתני רק חוצץ ואינו חוצץ ראוי לפרש לכו"ע דהיינו לענין טבילה, וצ"ל דלישנא דלענין הטומאה קשיא לי' וכאתקפתא דר"פ, ואכתי קשה א"כ מ"ט לא אוקמה כר"פ.

ואפשר דאביי ורבא נקטי דדיוקא דרישא עיקר, כיון דקתני אם מקפיד עליו חוצץ, משמע דבאינו מקפיד אינו חוצץ, ואע"פ שאינו רוצה בקיומו, וד"ז אינו נכון

מהירושלמי דאע"פ שעתיד לבערו בפסח חשיב אינו מקפיד.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דברוצה בקיומו אפי' מקפיד להסירו לאח"ז, הר"ז כמתכוין לשבור הכלי, שאין זה מגרע את ביטולו ליחשב כלי עכשיו, דכיון שביטולו גמור ליחשב ככלי ליטמא ולטמא, אין מחשבת ביעורו בפסח מגרעת בו עכשיו, ולפי' משמע דבבצק שאינו מקפיד חוצץ כל השנה, כיון שאין בו מעלת רוצה בקיומו, והירושלמי הנ"ל צריך לאוקמיה בכלי ישן שעתיד לזרוקו עד הפסח, או לפסול הבצק מאכילה קודם הפסח, וצ"ע בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שכ"כ בדיוק המשנה, אבל בירושלמי פי' כפשוטו וכמש"כ.

והנה אף שהדין ודאי מסתבר כן כמ"ש מילתא בטעמא, אבל עדיין לא נתיישב בזה מ"ש טבעת וכיו"ב דאע"פ שרוצה בקיומה אינה כגופה, דבפשוטו טבעת שלנו העריבה ג"כ חשיב רוצה בקיומה, אע"פ שעשויה רק לנוי, דגם נוי חיבור ליטמא ולטמא, וע"כ לחלק דפסח שאני וטבעת שאני כמשנ"ת לעיל, וכיון שכן מצינו למימר דבבצק סגי באינו מקפיד לענין שלא יחצוץ בטבילה, כיון שמתבטל טפי לעריבה, ונראה דעת אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהא דטבעת אינה כגוף האדם פשוט מסברא דאינה מתבטלת להיות כגופו אע"פ שאינו נוטלה לעולם, דסו"ס היא דבר נפרד מן האדם, ואף בכלי כה"ג אפשר שאינה כגוף הכלי, דלא סגי ברוצה בקיומו אלא בעינן חיבור גמור ליחשב כגופו, ואמנם בסברא הדבר פשוט כן דכונה ליטול טבעת מגוף האדם או הכלי כשמונחת עליו כטבעת ע"ג האדם אין שייך להזכיר שזו ככונה לפרק דבר מגוף האדם והכלי, מיהו אפשר דמה"ט סגי בקפידא דשעת לישא לחשבה כמקפיד, ובבצק כיון שבטל טפי לא חשיב כמקפיד ע"י שצריך להסירו בפסח או בזמן אחר.

מפני שימוש הכלי, נכגון במקום לישא דחיישנין שיתערב בבצק של המצות, דהא בכל מקום בעריבה קיימינן, וגם הוא אינו חושש אי לאו איסורא], והר"ז ככל הכלים שמנקין אותן ביותר ערב פסח, דלא חשיב מקפיד משום זה, משא"כ בטבעת דקפדא על מקומה בידיה, ועוד דגם צבע מנקה ידיו לכבוד יו"ט וכיו"ב ולא חשיב מקפיד עי"ז בכל השנה, מיהו קפידת חמץ אלימא טפי, ב' דטבעת נשאת בחשיבותה כשמוציאין אותה בשעת לישא, משא"כ בבצק שהוא מתבטל לגמרי, וכשמגרדין אותו בפסח הולך לאיבוד, ונמצא שהוא נטפל לכלי כל ימי היותו בעולם, ועוד דטבעת תלושה וניכרת כדבר בפ"ע, משא"כ בבצק.

ולפי' טבעת העשויה לנוי הכלי, אע"פ שאינה עשויה לחזק דינה כגוף הכלי, ואם צריך להסירה מפעם לפעם, באופן דלא בטלה לענין טומאה, מ"מ לענין חציצה תלוי אם הטבעת ראויה לשימוש בפ"ע כשמסירין אותה, או שנפרכת והולכת לאיבוד כבצק, ואפשר דבכל ענין אינה חוצצת אם מסירה מסיבה חיצונית כחמץ בפסח.

וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בשם ירושלמי, שאמרו שם אם הקפיד עליו חוצץ הוא לטבילה ואם לאו אינו חוצץ לטבילה, היא טבילה היא הזייה אינו חיבור לטומאה [ע"י להלן בירושלמי דחיבור להזייה קיל מלטומאה כמ"ש בגהש"ס וכמשנ"ת לעיל ס"ה סק"ב], מן הדא אם רוצה הוא בקיומו הוא כעריבה ואם לאו כגופה של עריבה, פי' דדייק מדקתני ואם רוצה בקיומו הרי הוא כעריבה ולא קתני ואם לאו הרי הוא כעריבה, ש"מ דלא סגי באינו מקפיד לחשבו כעריבה אלא בעינן רוצה בקיומו שיהא כעריבה, והיינו דקאמר ואם לאו שאינו רוצה בקיומו אינו כגופה של עריבה כצ"ל וחסר תיבת אינו, וד"ז מבואר מהתוספתא ותו"כ הנ"ל, אבל למדנו

- נכתבו בזה דברים נוספים -

באוקימתות שבגמ' ובדין רוצה בקיומו

ו. מ"ז אי' וכן לענין צירוף טומאה בפסח, שבזה דומה לביעור, אבל בשאר ימות השנה כו' וכן להעלות טהרה לעריבה בפסח דינה כביעור, וכן לענין להוריד טומאה כו' בפסח דינה כביעור, וכבר נתבאר במשנה שיש כאן ג' דיוקים סותרין במשנה א' לשון טומאה, ב' לשון מקפיד, ג' רוצה בקיומו, אביי מקיים דיוק ראשון ושני, רבא מקיים דיוק שני, ור"פ מקיים דיוק שני ושלישי, עי"ש, ולדינא לא פליגי.

למדנו משמעתי' שאינו מקפיד חשיב ביטול גם לשאר דינים שהרי אינו משלים לכביצה, ולא רק דין בטבילה, ויש חומרא ברוצה בקיומו שאם משהו ממנו חוץ למים לא עלתה לו טבילה, וצ"ע בזה דכיון דאיסורו חושבו, ש"מ דלאו כגופיה דמי, ועי' בסמוך.

ברם מה שנקטנו שיש דרגה שלישית של רוצה בקיומו יש מקום לדון בו, א' דאפשר שהתנא נקט רוצה בקיומו מפני האמת שבצק שבסדקים יש בו רק שני אפשרויות או רוצה בקיומו או שאינו רוצה בו, ואורחא דמילתא קתני, ב' דאפשר שבכלי כל שאינו מקפיד עליו טמא ומטמא, שלא מיעטו אלא אדם שאין החציצות כמותו, והיינו דכתיב והנוגע בבשר הזב, אבל בכלי אף חציצה שאינו מקפיד נעשית כמוהו, ואמנם פשטות הדברים שכמו שהוקשו כלים לאדם לדיני חציצה, כך הם שווים לענין טמא ומטמא, אבל אין הדבר מוכרע דודאי בסברא יש לחלק בין אדם לכלי, ולפ"ז אין כאן ג' דרגות כלל, ואף לצירוף דטומאה של אביי אין חילוק בין רוצה בקיומו לאינו מקפיד, מיהו לענין חציצה דכולו שאינו מקפיד מסתברא להשוות כלי לאדם, וא"כ חזינן דלא כגוף הכלי דמו, אלא שיתכן דטמא ומטמא, שמתבטל להיות כיד ושומר שטמא ומטמא, וצ"ע ובירור בכ"ז,

שו"ר בזה בירושלמי דמשמע דבאמת בנוגע בצואה שעל הכלי נטמא וגם מזין על החציצות, ומשמע דבאמת כלי לא דמי לאדם בד"ז, ולע"כ. (הערות).

בגדרי רוצה בקיומו ומקפיד לאחר זמן

ז. הקשה אאמ"ר (שליט"א) זללה"ה למה בשאר ימות השנה אין הבצק חוצץ הרי בפסח עתיד להוציאו, ומה בין זה לטבעת שכתבו הפוסקים דחוצצת מפני שמסירין אותה בשעת לישא, ותרין דרוצה בקיומו עדיף מאינו מקפיד שהרי הוא טמא ומטמא, ובזה אע"פ שעתידי להסירו הר"ז כעתיד לשבור את הכלי, ויש בזה עוד כמה חילוקים שבבצק הוא רוצה בקיומו לטובת הכלי גם בפסח, והסיבה להסירו היא מפני איסור חמץ ונמצא שהחסרון אינו בטפילות לכלי אלא בסיבה צדדית, ואם ימכרונו לנכרי ישאירו, ואחר הפסח יחזירו, משא"כ טבעת שמפריעה לה בשימוש היד בשעת לישא, וגם דמי קצת לאדם שמצחצח עצמו לכבוד יו"ט יותר מבחול ומסיר גם את האיני מקפיד ועוד שהבצק כשמסירין אותו הוא מתפורר ובטל מן העולם, ונמצא שכל מהותו מתבטלת לכלי, משא"כ בטבעת שנשארת בחשיבותה, [ובתשובת בעלי התו' פירשו דמה"ט טבעת לא מתבטלת], ועוד דטבעת ניכרת לעצמה יותר ואינה בסדקי הכלי כעריבה, ועוד יש לדון אם יש באדם מציאות של רוצה בקיומו.

בדין אינו מקפיד ורוצה בקיומו לענין חיבור לטומאה

ח. שוב הראוני בר"ש כלים פ"א מ"ג שהביא תו"כ חבורי משכב טמאין וחיבורי הזב טהורין, ופרש"י דכלפי דדרשינן בזב והנוגע בבשר הזב ולא בצואה שעליו ולא בקלקין שעליו ולא בשיראים כו' וכה"ג במשכב טמא כגון חבל היוצא מן המטה כו' או אם יש צואה דבוקה במטה דינה כמטה, וכן אם טבעת מחוברת כו', ומבואר בזה

אוצין אינו חיבור, וזה חומר במדרס מבזבז, וזה נלמד מדין יד שמכניס ומוציא טומאה וילפינן ליה מלכם לכל שבצרכיכם חולין קיי"ח א' וזוהי הדרשא שבירושלמי הנ"ל, אבל חציצה אע"פ שאינו מקפיד מ"מ כיון שאינה צרכיכם אינה חיבור לטומאה, ונחלקו ריה"ג ור"ע מה דינה לענין הזאה, ואם רוצה בקיומו הרי הוא כעריבה גם לטומאה כמבואר בגמ', וזו כונת הירושלמי שאם מקפיד עליו חוצץ ואם אינו מקפיד אינו חוצץ והיא טבילה היא הזייה אבל אינו חיבור לטומאה מדקתני אם רוצה בקיומו הרי הוא כעריבה ואם לאו אינו כגופה של עריבה, וכונתם לבאר שיש ג' דרגות במתני', וכיון שהירושלמי מפרש מתני' כן, אין מקור להמציא דר"ע פליג.

ולמדנו מכאן שאין דין רוצה בקיומו באדם, שהרי זהו שמיעטו בתו"כ שחיבורי משכב טמאין וחיבורי זב טהורין, שאין דין יד באדם אלא שערו וצפרניו שהם מגופו, אבל אין שום חיבור שמבחוץ נעשה יד להכניס ולהוציא, וא"כ דינו כחציצה שאינו מקפיד, ובכולו חוצץ מדאורייתא, מיהו עדיין י"ל שצבע בטל לשער, ואפי' כתר שע"ג השן עדיף משאר חיבורין, כיון שהוא כציפוי שמשמש כגוף הדבר ובטל טפי משאר חיבורין, וכמו שמצינו בפירות ששומר מצטרף ויד רק טמא ומטמא, כך יש לדון ששומר באדם עדיף מרוצה בקיומו, וצ"ע בכ"ז.

וכבר נתבאר בכ"ז בס"ה סק"א בתוספתא דאבר והבשר המדולדלין ולעיל סק"ג ד' ולע"כ. (הערות).

העולה לדינא לענין רוצה בקיומו ובדין סתימה בשיניים

ב. נמצינו למדין דרוצה בקיומו לחוד אינו גורם שיהא טמא ומטמא, כענין ששיניו פ"י מ"ה החבל שהוא קשור בקופה אינו חיבור אא"כ תפר, הרי שאינו חיבור אע"פ שהוא קשור ורוצה בקיומו, דסו"ס דבר

שחציצה שבכלים טמא ומטמא, ואמנם אין הדבר מפורש בתו"כ, ובהדיא תניא בתוספתא שבר"ש פרה פ"ב מ"י הצואה שעל הכסא חיבור להזאה ואינה חיבור לטומאה דברי ריה"ג רע"א כל שחיבור להזאה חיבור לטומאה ויש חיבור לטומאה ואין חיבור להזאה, וא"כ אפשר דר"ע פליג שאינו חיבור להזאה, וער"ש כלים פ"ג מ"ה דיש שאינו חוצץ ואינו חיבור, (והובא מהם בירושלמי דבסמוך), ואפשר שהר"ש כ"כ לפי גרסתו בתוספתא שהביא בפ"ט מ"ד וע"ש בבהגר"א, ובירושלמי פסחים ביארו טעם לחלק בין הזאה לטומאה, דלענין יד לטומאה בעינן לכם כל שהוא לצורך לכם, ולענין הזאה כתיב ועל כל הכלים על כל המקיימין שבכלי, פי' אפי' כל דהו כלי אם מקיימין אותו, ומשמע מזה דחציצה אינה חיבור אפי' כשאנו מקפיד, וא"כ יש לפרש דר"ע פליג וס"ל דאינה חיבור להזאה, ובאמת החיבור להזאה הוא המחודש דחציצה מזין עליה ומסתברא דע"ז פליג, וכן יש לדקדק ממה שנשנית פלוגתתם בפרה ש"מ דבהזאה הוא דפליג, ובאמת נשנה כן בסתמא בתוספתא דכלים פ"ג ה"א בכלים דומיא דאדם דאיכא שאינם חיבור ואינם חוצצין, והתם קתני גם צואה שעל הכסא, וכן האבר והבשר המדולדלין באדם הרי אלו אינם חיבור טבל אין חוצצין עליו, ובירושלמי מני להו בהדי צואה שתחת הכסא והידוק הקירווה וכשות של קטן, ועוד דכיון דילפינן כלים מאדם לענין שכולו חוצץ באינו מקפיד כפשטות הדברים, הרי פשיטא לן שאף כלים כאדם שאין החציצה כגופן, ומגלן לחדש דלענין טמא ומטמא כלים עדיפי מאדם.

מן האמור נלמד דמ"ש בתו"כ שחיבורי משכב טמאין וחיבורי הזב טהורין היינו לענין רוצה בקיומו כחבל וטבעת שהביא הר"ש שם, [שוב הראוני שכ"מ בתוספתא דכלים הובאה בר"ש פ"ט מ"א שירים שבכרעי המטה אוצין חיבור רפין אינן חיבור, ושבידי הזב אפי'

ה"ה וכ"ש שאינה חיבור, ועי' לקמן ס"י סק"ח.

בצק שבסדקי עריבה אם אינו מקפיד עליו אינו חוצץ אף כשאינו רוצה בקיומו, כגון שרוצה לסתמה בטיט וכיו"ב, או במקום שאין לו צורך בבצק שם, אפ"ה כיון שאינו מקפיד אינו חוצץ, אע"פ שבפסח חייב לבערו.

סתימה קבועה שרוצים להסירה מפני שיש כאב בשן יש אומרים בשם מרן זללה"ה דכיון שנתבטל אינו חוצץ, ויש לשאול הרי שנינו פ"י מ"א בידות הכלים שנשברו שחוצצין אע"פ שכבר נתבטלו, ושמעתי דבאמת אם הסיכה מפני שהסתימה נשברה יש להחמיר, אבל כשהסתימה בשלימותה והכאב מסיבה פנימית שאני, ובאמת הסברא בזה כמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ברוצה בקיומו הרי הוא כעריבה, דדבר שהוא כגופו אע"פ שרוצה להסירו הר"ז כרוצה לשבור גוף הכלי, והר"נ רוצה להסיר הסתימה כדי להגיע לעומק השן, ואין החסרון בסתימה, שהרי חוזר וסותמה בסתימה כזו, מיהו אם נימא דבאדם אין שום דבר חיצוני נעשה כגופו, א"כ ברגע שרוצה להסיר הסתימה הר"ז חוצץ, ומסתברא דבכל שעה ניחא ליה טפי בסתימה שמשמשת כשן, ועד שילך אצל הרופא ניחא ליה שתשמשנו כשן, והרי הוא רוצה בקיומה גם עכשיו, ולכן אינה חוצצת, אע"פ שאין בה דין חיבור למהוי כגופו, והר"ז דומה לידות הכלים שאע"פ שנשברו ורוצה להחליפן אם משמשות מעין מלאכתן הראשונה אינם חוצצין כמ"ש בתוספתא הובאה בר"ש פ"י מ"א ובשו"ע סי' ר"ב ס"ד, ומה"ט יש לדון להקל גם כשהחסרון בסתימה עצמה, וצ"ע. שוב חזרו להחמיר בזה.

סתומות שיניים

י. **בבית** אדם סי"ב דן בסתימת שיניים ודמו לרטיי, אבל באמת דמו לבצק שבסדקי עריבה, כיון שרוצה בקיומו,

נפרד הוא, וה"ה טבעת שתלויה בכלי לנוי אפי' באופן קבוע, אם אינה מחוברת באופן שא"א להסירה בלא שבירה או קריעה וניתוק, - שו"ר בפ"י מ"ג קשרי בעה"ב דאע"פ שרוצה בקיומן עד שיתפור הקרע מ"מ חוצץ, דלא בטל למהוי צורת הבגד כך.

סתימה בשן יש לדמות לבצק שבסדקי עריבה דחשיב רוצה בקיומה, מיהו יש לדון אם באדם, יש חיבור מבחוץ שיחשב כגופו ליטמא ולטמא, [דאפשר שאין חיבור אדם חיבור, דלא מצינו אלא בכלי שאין יתרון לגוף הכלי טפי מלחיבורו, ששניהם מעשה ידי אדם, אבל למהוי כגוף חי לא מצינו חיבור המועיל, וכמש"כ לעיל דלא מצינו במתני' אלא קרום שעל המכה שהוא עור האדם לכל דבר, אלא שהוא דק עדיין, ומה שמצינו ברשב"א דשער שצובעין לנוי נעשה כגופו היינו כשאין בו ממשות דבר בפ"ע, דאפי' נימא שאין מעלה בחזותא בעלמא, מ"מ כיון שאין בו דבר ממשי בעין מתבטל טפי, אבל גוש נפרד אע"פ שמחובר ורוצה בקיומו אין לחדש בלא ראי' דנעשה כגופה ליטמא ולטמא], ועוד יש לדון דשינים ושער אינם כגוף האדם אלא כדין יד, שהרי נתמעטו מבשרו ונתרבו מפסוק, וכדחזינן שדנו בגמ' בשער העומד ליגזז שלא יהא יד לטומאה לפי' תו' עי' ס"ק י"ז, וא"כ י"ל דהמחובר ליד גרע, וכ"ז בסתימה קבועה, אבל סתימה שאינה קבועה שיש בה חסרון שאינה ראויה לישראל כך לעולם, בזה הדבר קרוב שאינה חיבור לטומאה, ומ"מ י"ל דאינה חוצצת כיון שמתבטלת לעולם, ואינו מקפיד עליה, אלא שרוצה לסתום בסתימה מעלייתא טפי, ומ"מ גרע מבצק שצריך להעבירו בפסח שאינו מקפיד על סתימה גרועה זו, אלא שבערב פסח צריך לבערו, מיהו יש לדון בזה דיהא גם חיבור לטומאה, דיד כלי כה"ג מסתברא דטמא ומטמא, דריבויא דלכם כולל גם יד כזו שעתיד להחליפה כיון שזו מתבטלת כענין הסתימה מיהו ביד שלא כדרכה דחוצצת

אמרו אלא קרום שעל המכה, והטעם משום דלהיות כלי סגי בחיבור של רוצה בקיומו, אבל להיות אדם אין חיבורי אדם חיבור, שאינו נעשה כחלק מגוף החי, ואמנם הרשב"א הזכיר בצבע שצובעין לנוי שהוא כגוף השיער כמו צבע תכלת של בגד, י"ל כיון דלית ביה ממשא שפיר בטל, אבל דבר שיש בו ממש אינו נעשה גוף האדם.

ולפ"ז אין ללמוד ממ"ש בספר דרוצה בקיומו מהני לענין חציצה אע"פ שעתידי להקפיד עליו בפסח, דה"ה בגוף האדם, דשאני התם שזהו הכלי אלא שעתידי לשברו וכמ"ש בספר, (מיהו ער"ש פ"ט מ"ד בפי' התוספתא, ולפ"ר צ"ע דבמתני' קתני רטייה שעליה ומתפרש שאינה חיבור, ואע"פ שהיא בגדר שומר, ע"י ריש עוקצין ולע"כ, והתוספתא יש לפרש אדלקמיה, שו"ר בספר מרן זלה"ה שכבר העיר בזה).

מיהו בעיקר הא דטבעת חוצצת מפני שמקפדת עלי' בשעת לישא, לכאורה נראה שאין זה אלא הוכחה ולא עיקר הטעם, שהרי אף הטבח והצבע מנקים ידיהם ובגדיהם כשבאין לבית המשתה, ולא חשיב מקפיד עי"ז, כיון שהרצון להתנאות לא מיקרי קפידא, אלא זוהי הוכחה שהטבעת אינה נעשית כגוף האדם, וז"ל תשו' בעלי התו' דהא דאמרינן מיעוטא שאינו מקפיד אינו חוצץ היינו דוקא בטיט או בלכלוך שיכול להתבטל אל הגוף, אבל דבר חשוב כגון טבעת דלאו בת איבטולי הוא חוצץ כדאמר אשה לא תטבול בחוטי צמר כו' והלכות רבות מוכיחות כן, ולכאורה גם כונת הראב"ד מכח זה דטבעת לא מבטל לה לגוף, אבל לכלוכי צואה אף אם מקפדת עליהן בשעת לישא אפשר דלא חייצי, ולפ"ז יש לדון דסתימה זמנית לא תחוצץ.

ועוד יש לדון לחומרא דלא מהני רוצה בקיומו, אלא בבצק דאי לאו איסורא דפסח הרי הוא רוצה בקיומו כך לעולם,

שמשמשות כשימוש שן, ועוד שרטיי' אינה מתבטלת לגופו אלא עד שתתרפא המכה, וגם מורידין אותה לנקותה ולמרוח אספלטית ומלוגמא, אבל הסתימה קבועה ומתבטלת לעולם, מיהו באינה קבועה נוהגין להחמיר ע"פ מרן זלה"ה ואע"פ שרוצה בקיומה לזמן זה, וגם כשמסירין אותה הולכת לאיבוד שאין לה חשיבות בפ"ע, מ"מ כיון שאינו חפץ בה לעולם מפני שהיא גרועה יש להחמיר שאינה כבצק דניחא ליה בו לעולם, ומ"מ קיל מרטייה כיון שמכה זו אינה עשוי' להתרפאות, ואינו מקפיד על סתימה במקום זה, וניחא ליה בקיומה אפי' לזמן.

טבעות

בכמ"א כלל קי"ט ס"ד כתב דטבעות של כסף או זהב שאינה מקפדת להסירן בדיעבד אם שמשא יש להקל אפי' במהודק, והדברים תמוהים כיון ששנינו בהדיא בתוספתא דחוצצין איך אפשר להקל בזה, והרי באמת אינם מתבטלין לגוף כחציצה שאינו מקפיד, וקפידא דלישה שהזכירו לאו דוקא הוא, ועיקרו כמשנ"ת דאין הטבעת מתבטלת ליחשב חלק מן הגוף, וכמ"ש בתשובת בעלי התו' שדבר חשוב אינו מתבטל, ואינה דבוקה להתבטל לעולם, וכיון שמסירין אותה מפעם לפעם אינה כגופה, וא"צ דוקא קפידא דשעת לישא, ולכן נראה שאין להקל בזה במהודק, וכן בגמ' שהזכיר שם אמרו בגמ' שבת ק"כ ב' דבמהודק הויא חציצה, שו"ר במ"ב סי' קס"א שפסק כהחכמ"א מהסכמת האחרונים ומיירי לענין נט"י, וצ"ע ולפמ"ש"כ אין להקל אפי' בנט"י. (וע"ע לעיל ס"ב סק"ח בדין טבעות).

- נכתבו בזה דברים נוספים -

בסתימה ובתר השן

יא. בפ"שמו נראה דבאדם לא מהני רוצה בקיומו לענין שיהא טמא ומטמא אפי' בדבר שאינו מקפיד עליו לעולם, דלא

דסתימה חוצצת, (ולא דמי לבצק שבכריבה), לא ידעתי טעם ברור להקל בכתר השן, וצ"ע ובירור.

בנדון כתר זמני הצעתי הדברים הנ"ל לפני אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה והשיב בזה"ל.

הנדון לחלק בין סתימה לכתר הוא שזה לרפואה וזה לנוי, ולרפואה יש לדמות לרטי"י וכיו"ב דמה שרוצה בקיומו לא משוי ל"י כגוף האדם, לא כן העשוי לנוי שהאדם חפץ בו לרצונו, ואם אמנם מותר האדם מן הכלי אינו הבל, אבל מ"מ אכתי יש מקום לדון גם באדם שיהא טמא ומטמא, ומה שהוציאו רק קרום שעל המכה הוא מבין אלו ששנינו בהם שאינם חוצצין, דעלה קאי, ואין לדייק מזה לחיבורי אדם באופן כללי, ותחלה יש לדון על הכתר הקבוע מה דינו לענין טמא ומטמא.

אמנם החילוק אם עתיד לשמש עם הכתר לכשיטלנו, חילוק נכון הוא, ולא ידעתי מה הוא למעשה בזה בכתר זמני. ע"כ.

מכתבים

יב. הדברים עתיקים, וכבר נתבאר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה פסחים מ"ה א' דממתני' דבצק שבסדקי עריבה חזינן דרוצה בקיומו עדיף מאינו מקפיד, דאע"פ שדעתו להסיר בפסח אינו חוצץ, דהו"ל כדעתו לשבור את הכלי, ומה"ט רוצה בקיומו טמא ומטמא, וחציצה אפי' שאינו מקפיד אינה חיבור לאדם דרוצה בקיומו הו"ל כגוף הכלי, וכונתו להסירו לאח"ז הרי"ז כרוצה לשבור הכלי, עי"ש באר היטב.

וזכרני שאמר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בשעתו, כשכתב דברים אלו, שעדיין אין בזה כדי להתיר סתימה שאינה קבועה, וכמדומה שעיקר הדברים מפני שסתימה נעשית לרפואה יותר מלשימוש, ואם לא הי'

שאינו עתיד לתקן העריבה בתיקון חשוב מזה, ואחר הפסח יחזור ויסתמם בבצק, אבל אם יש חסרון שאינו רוצה בקיומו מבחינת הכלי הרי אינו מבטלו, מפני שאינו רוצה בקיומו לעולם, ואפשר דבזה לא מהני לדין טמא ומטמא, שברצונו הי' מסיר מיד הסתימה הגרועה ונותן היפה, מיהו לענין מקפיד י"ל דשפיר מהני, דסו"ס ניהא לי' במצב זה.

ואם הי' סותם הכלי בדבר חשוב שכשמחליפו דעתו גם על הסתימה, כגון שנותן שן תותבת של כסף ודעתו להחליפה בשל זהב, מסתברא דאף בכלי אינו טמא ומטמא, דחיבור זמני של רוצה בקיומו לא מהני, ובצק שאני שהוא מתבטל לגמרי, ומשנוטלו מן העריבה הרי הוא מתפרר ולא שוה כלום, (וה"ה בכתר השן אם הוא שומרו, אלא דמסתמא נעשה כחרס הנשבר).

נמצא לפ"ז ג' חילוקים א. דלמהוי אדם לא מהני רוצה בקיומו, ב. דכשאינו רוצה בקיומו לעולם מפני שאינו ראוי לזה גרע, ג. דדבר חשוב שראוי אחר נטילתו לדבר בפ"ע אינו מתבטל כשדעתו להסירו.

מיהו בעיקר הדבר לכאורה סתימה משמשת ממש כסתימת הבצק לעריבה, ועדיפא מרטייה שע"ג המכה, שהסתימה עצמה משמשת כשן, וכעריבה, מלבד התועלת בסתימת הנקב שלא יכנס שם אוכלין, ובצק, וא"כ צ"ב מ"ש כתר מסתימה, ויש לדון דסתימה וכתר אע"פ שיש בהן גריעותא כלפי הקבוע בטיב החומר, אבל מ"מ אינו מקפיד על השארתם במצב זה, אלא שרוצה בחומר טוב יותר, וא"כ י"ל דשפיר דינו כאינו מקפיד, ול"ד לטבעת דחשיבא, וכשמקפיד לא ניהא לי' בה כלל, (ואולי מה שסברו לחלק בין סתימה לבצק הי' באמת מה"ט שיש בה חסרון בטיב ולכן אינו מבטלה, וכמש"כ).

מן האמור מתבאר דאע"פ שיש טעם יפה להקל בסתימה זמנית, מ"מ אם נקטינן

מזיק לאדם הנקב שבשן לא הי' מזדקק לסתמו, למרות שיש גם תועלת בזה שאין האוכל נכנס בשן ומסייע בלעיסה, ואמנם בכתר זמני מסתפק אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דכיון שנעשה לנוי הו"ל בדין רוצה בקיומו, ויש גם לדון אם מהני רוצה בקיומו להיות טמא ומטמא באדם, דאפשר שאין דבר מבחוץ נעשה כגוף חי, וכלי שאני שכולו בחשיבות שוה, ולעיל העתקנו מכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בזה, ועי' רשב"א בצבע השער, וכן בבינת אדם מחלק בין שן תותבת לסתימה מה"ט.

עוד יש חסרון בסתימה זמנית שהיא נעשית מחומר גרוע, ואף בלא טיפול בשן, אין זה החומר הראוי להשאירו לעולם, ובזה גרע מבצק שבסדקי עריבה שאינו רואה סיבה להסירו, אם לא משום איסור חמץ, מיהו אפשר דגם כשדעתו להחליף הבצק בטיט ודבק, מ"מ סגי ברוצה לקיומו לזמן, אבל מ"מ בגוף האדם, אין הדבר פשוט שמתבטל בכה"ג.

יג. הסברות שנאמרו לחלק בין רטיה לסתימה, א' דסתימה משמשת שימוש חיובי, ולא רק כמגין, משא"כ רטיי, ב' סתימה אינה כדבר נוסף אלא כמשלימה את החסר מן הגוף, ג' סתימה עשויה לישראל קבועה במקום הזה בגוף, אלא שיחליפנה במין אחר, משא"כ רטיי שכשתתרפא המכה לא תשאר הרטייה כאן, ד' סתימה נצרכת לשמור השן שלא תתפורר מפני דקותה, וזה מלבד מה שמגינה על הכאב הפנימי, והר"ז בגדר עשוי לחזק דעדיף מרוצה בקיומו, כמבואר בפסחים מ"ה א', ה' מלבד מה שהסתימה משמשת מעשה שן ומסייעת בלעיסה כמש"כ באות א', הרי היא מונעת כניסת מאכל בתוך השן, ודמיה לבצק שבסדקי עריבה.

אבל ידוע דרך רבותינו שלא לסמוך על אמת אפשרית, אלא על אמת מוכרעת, וגם

כשנראית מוכרעת אינם שמחים בהוראה, ומשתדלים שלא לסמוך ע"ז כשאפשר בטעדיקי להמנע מזה, וכענין שכתב הר"ן בתשובת הריב"ש סי' ש"צ שאפי' בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול ואפי' באפשר רחוק, ועל אחת כו"כ שיש לנו לעשות כן בדברי התורה והמצות שהן כבשוננו של עולם.

והנה החכמ"א החמיר בכל סתימה אפי' קבועה, וחשיב לה מקפיד, ואיני חושב שיש שינוי מהותי בכל הטעמים הנ"ל בין הסתימות שבזמן החכמ"א לזמנינו, ואמנם ודאי השכלולים רבים, אבל לפום גמלא שיחנא, שלפי פינוקי הדורות מוכרחים לשפר, אבל גם בזמן החכמ"א היתה סתימת העופרת משמשת כל המעלות הנ"ל, והנקבים הם בשינים המתאימות ושם אין ניכר לחוץ הסתימות, ואמנם הכריע מרן זללה"ה להקל בסתימה קבועה, אבל להקל בסתימה זמנית אין הדבר מוכרע, דסו"ס יש כאן דבר עראי שאינו רוצה להשאירו בקביעות, ואמנם יש ממנו תועלת גם באופן זמני, אבל מאחר ששמענו בטבעת שחוצצת אע"פ שיש ממנה תועלת, ע"כ להתיר סתימה מדין בצק שבסדקי עריבה, ושם הרי אינו חפץ להסירו כלל, אלא שמהלכות ביעור חמץ נאלץ להסירו, משא"כ בסתימה שמסיבות בריאות השן אינו רוצה לבטלה, וגם נעשית באופן שאינה ראויה לשמש לעולם, (ואם היתה עשויה מזהב כיון שדעתו עליה קרוב הדבר דדמי לטבעת), וגם יתכן דאי לאו הרפואה לא הי' מזדקק לזה, למרות התועלות הנ"ל שאין האדם חפץ בגוף זר להדביק לגופו, (מיהו היום שכבר הורגלו מסתברא שאינו מקפיד), מכל הלין טעמי אין כאן אמת מוכרעת להורות בזה להקל.

- נכתבו בזה דברים במקו"א -

יד. בפסחים מ"ו א' מצינו דרגה נוספת בחציצה דהיינו רוצה בקיומו, ולא רק שאינו מקפיד אלא הוא רוצה

שיתקיים הבצק בסדקין שבעריבה, ושם מבואר דעדיף מחציצה דעלמא והנוגע בבצק מטמא את העריבה, וכן לענין חציצה אינו חוצץ, ואע"פ שבפסח צריך לבערו, והק' אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה מ"ש מטבעת שפי' הראב"ד דחוצצת מפני שמקפדת עלי' בשעת לישא, וה"נ מקפיד עליו בפסח, ותירץ דרוצה בקיומו עדיף מחציצה, ובזמן שהוא קיים הרי הוא כעריבה, כדחזינן שטמא ומטמא, עי"ש בספר פסחים ואינו תח"י כעת, ויש לדון מזה לענין סתימה זמנית בשינים שהרי רוצה בקיומו, מיהו אומר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דדינן כרטייה שעל המכה, וגם אפשר דכיון שיש פגם בסתימה זמנית הר"ז גרוע מרוצה בקיומו, וגם אפשר דבאדם אין דין רוצה בקיומו להטפל לאדם למהוי כגוף חי, משא"כ בכלי, מיהו נפ"מ לחומרא דאף אם חציצה א"צ להכניסה למים, עי' להלן סי"א סק"ה, אבל רוצה בקיומו י"ל דכגופו דמי, מיהו שער מיקרי רוצה בקיומו. (הערות)

א"ה בדין סתימות שבשינים ע"ע מש"כ לקמן סימן ח' סק"א אם רוק שע"ג הסתימה מטמא. ועי' מש"כ לקמן סי' י' סקי"ב בדין סתימה שנשברה.
- א"ה, להשלמת הענין ראינו להעתיק בזה מש"כ בספר פסחים בסוגיא דבצק שבסדקי עריבה. -

זו. מ"ה א' מתני' בצק שבסדקי עריבה כו', בגמ' מחלקינן בין עשוי לחזק לאינו עשוי לחזק, ומבואר מזה דאף כשהבצק ממלא את הסדק איכא גוונא שאינו עשוי לחזק, ופי' בחדושי הר"ן דסדק צר ואינו מפולש מיקרי אינו עשוי לחזק, ובסדק רחב ומפולש מיקרי עשוי לחזק, ובוה מיושב הא דקתני בסיפא ואם רוצה בקיומו הרי הוא כעריבה, ומפרשינן בגמ' דבפסח איסורו חושבו ובכל ענין חוצץ ואינו כעריבה, וללישנא דקילתא מיירי מתני' באינו עשוי לחזק והיכי קתני עלה רוצה בקיומו, בפסח חוצץ, הרי בעשוי לחזק אינו חוצץ, אלא דבאמת גם בסדק צר הוא רוצה בקיומו לסתום הסדק

ונעשה כעריבה, אלא דמ"מ אינו מתבטל לגמרי לענין פסח, כיון שיכול להסירו אם ירצה, נמצא לפ"ז ד' מדרגות א' מקפיד ב' אינו מקפיד ג' רוצה בקיומו ד' עשוי לחזק, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

שם ואם לאו בטל במיעוטו, מדלא הזכירו בגמ' שיבטל בלבו ש"מ דא"צ ביטול, ועדיף מחמץ שנפלה עליו מפולת ל"א ב', ולכאורה יש לדמותו לפירורין דלא חשיבי וא"צ ביטול כדאמר ו' ב', אבל נראה דכאן אין שייך להזכיר ביטול כלל, דכיון דרוצה בקיומו הרי באמת אינו מבטלו, וכמו כופת שאור שיחדה לישיבה דאינו מבטלה שהרי חפץ בה לישיבה, וה"נ כשחפץ בו לקיום העריבה אין שייך להזכיר ביטול כלל, שאינו מבטלו כעפר.

שם בטל במיעוטו, מלשון במיעוטו יש ללמוד דדוקא כשהבצק מועט הוא בטל, אבל כשהוא רוב אע"פ שאין כזית במקום אחד חייב לבערו, ועי' בתרומות פ"ה מ"ד אבדה במיעוטא דג"כ מתפרש עד רוב, וכ"מ בירושלמי עד איכן סברין מימר עד רובה של עריבה, וכמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דקאי על הדין דפחות מכן, ומשמע דרובה של עריבה היינו רוב השטח אע"פ שהעריבה גופה היא יותר מן הבצק, ולפ"ז ניחא דלא מצי למיתני ואם לאו הרי הוא כעריבה כדקתני בסיפא, דלענין טומאה אפי' ברובה של עריבה אם רוצה בקיומו הרי הוא כעריבה.

בירושלמי שם דנו אם סגי שימעטנו מכזית, או דכיון שנתחייב בביעור חייב לבערו כולו, וכן ברובה של עריבה אם סגי שימעטנו מרוב, ונראה דקודם שמיעטו ודאי חשיב כל הכזית איסור, כדין כל כזית ודבר חשוב דע"י המקצת נעשה כולו חשוב ועוברין עליו בבל יראה, וכ"מ בדאביי מ"ו א' כגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין ונגע בהאי בצק בפסח כו' מצטרף. דמשמע שכולו מצטרף,

ולא רק המשהו שמשלימו לכזית, וכן ברובו המקפיד בחציצה דלא אמרינן אילו הי' מועט לא הי' מקפיד דנמצא שמקפיד רק על מעט, דהשתא מקפיד על כולו מפני שהוא מרובה, אבל לאחר שמיעטו י"ל דמכאן ולהבא בטל, או"ד כבר נתחייב בביעור, והנה חמץ ודאי אסור לסתום בו סדקי עריבה, וכאן הנדון משום דבלא מעשה נתבטל ונעשה כעריבה ומ"מ נראה דחייב לבער כולו, ומסתברא דגם בירושלמי מתפרש כן, דמפרש הדין שחייב לבער כולו.

וב"ז בזמן איסורו, אבל קודם זמן איסורו יכול למעטו מכזית ויתבטל במיעוטו, דאין חילוק אם נתן מתחלה כזית ומיעטו מיד או לאחר"ז, לבין אם נתן מתחלה פחות מכזית (וכ"מ בדברי הגרע"א ז"ל כלאים פ"ב מ"א דמה"ט סגי התם במיעוט כיון שעדיין לא נזרעו), ולמדנו מזה דאיסורו חושבו הוא רק בשעה שכבר נאסר בהנאה, והיינו מתחלת שעה ששית, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, ונפ"מ נמי להניח בפסח בצק קודם שהחמיץ, דפחות מכזית בטל.

יש להסתפק פחות מכזית דבטל במיעוטו אף באינו עשוי לחזק ללישנא קמא, האם בעינן שיהא רוצה בקיומו, או דסגי בזה שאינו מקפיד, דלכאורה סתם בצק בסדקי עריבה רוצה בקיומו, וא"כ לא שמענו מאן דמיקל באינו רוצה בקיומו, אבל לא הוזכר כן בראשונים ז"ל, שהרי הוכיחו משני חצאי זיתים בבית דא"צ עשוי לחזק, ואם איתא דרוצה בקיומו מיהא בעינן, א"כ לכו"ע תיקשי מ"ט בבית א"צ לבער הרי אינו רוצה בקיומו, דהא עתיד לאספן ולהשליכן כמבואר בגמ' דכניש להו ונפלי אהדדי, וע"כ לומר דנמאסין ובטלין לבית, וכמו דדינו כרוצה בקיומו עי"ז, י"ל דחשיב כעשוי לחזק, אבל אם סגי בביטול דאינו מקפיד, ניחא דבבית מתבטלין בקל כאינו מקפיד.

וב"ז הנדון בחתיכות חשובות אלא שהם פחות מכזית, אבל פירורין דבוקין בטלין לכו"ע כיון דלא חשיבי, ולכן שנה התנא בסדקי עריבה, דע"ג העריבה הפירורין בטלין, ויותר מפירורין מקפיד עליהם, וסתמות הגמ' מ"ו א' משמע דאיסורו חשוב היינו כזית וכן פרש"י ור"ח, וש"מ דבפחות מכזית אין חילוק בין פסח לשאר ימות השנה, והיינו דאינו חוצץ ואינו עובר, ואע"פ שאינו רוצה בקיומו אלא שאינו מקפיד, וכ"מ במהרש"א שם, וכ"מ בשו"ע סי' תמ"ב סי"א דפירורין שבעריבה דוקא משום צירוף כזית חייב לבער, אע"פ שאינו צריך בקיומן, והיינו משום דבטילי כדן אין מקפיד. (ועמש"כ בפסחים ס"א סק"ח בדברי השו"ע שם). (פסחים).

פז. מ"ה ב' קשיין אהדדי אר"ה סמי קילתא מקמי חמירתא, תמה בתו' הרא"ש מ"ש הכא דאמרינן קשיין אהדדי וסמי חדא, טפי משאר דוכתי דאמרינן תניא כמר ותניא כמר, ואפשר דכאן לא נחלקו אמוראי אלא מה אמר שמואל, וכיון דחדא מינייהו משבשתא איכא למימר דברייתא נמי משבשתא. ואפשר דאם כבר נחלקו תנאים בדבר נמצא שרבי סתם לשונו כתרווייהו, ולא משמע לגמ' שרבי השאיר הדבר בספק, וכיון דבמתני' יש הכרע ע"כ משום דפשיטא כחד מינייהו, וממילא אידך משבשתא, ולאוקימתא דרב יוסף ניחא דזו מחלוקת קדומה שלא בסדקי עריבה, ושפיר סתם רבי משום דקיי"ל כרבנן או דלא בעי למיסתם כרשב"א.

שם אר"ה סמי קילתא מקמי חמירתא, אפשר דמסברא אמר כן, ואפשר דמסתמא דמתני' משמע ליה דכזית חייב לבער בכל ענין, והא דלא משני כר"י, י"ל משום קושיא דאביי, א"נ סבר שאני כופת שאור דמאיס כדמשני בירושלמי פ"ב, וא"כ גם רשב"א מודה בכזית, ומזה גופא סמינן קילתא דע"כ ל"פ אלא בכופת.

שם א"ל אביי תרצת בכזית פחות מכזית מי תרצת, יש לעיין מאי קושיא כיון דחזינן דרשב"א מיקל בביטול חמץ בכזית, ה"ה דמיקל בפחות מכזית דאפי' אינו עשוי לחזק בטל, וגם י"ל דמשנה קדומה היתה לחלק בין כזית לפחות מכזית, ורשב"א לשיטתו מוקים לה באינו עשוי לחזק ואפ"ה פחות מכזית בטל, וכדמתפרש בלישנא קמא דר"י א"ש.

ונראה מזה דאביי סבר שאין מקום לתלות זב"ז כלל, דאם ס"ל שפחות מכזית באינו עשוי לחזק לא בטל, אין סברא דרשב"א יסבור דבטל, ויש ללמוד מזה להלכה דאף אי לא קיי"ל כרשב"א, מ"מ במה שמבואר בברייתא דפחות מכזית אף במקום שאין עשוי לחזק בטל, בהא ליכא מאן דפליג, שהרי זוהי עיקר קושית אביי, ובזה מיושב פסק ההלכה כאביי ורב אשי, אף דלא קיי"ל כרשב"א, וכמשי"ת להלן בס"ד.

שם אלא הא והא רשב"א היא כו', נראה דידע אביי דלית הלכתא כרשב"א ואפ"ה מוקים תרווייהו כרשב"א, דכיון דחמירא מייירי דוקא במקום לישא ש"מ דרשב"א היא, דאי רבנן לא הו"ל למיסתם איסור כזית ופחות מכזית במקום לישא, שהרי הם חלוקין זמ"ז דאיסור כזית הוא אפי' שלא במקום לישא, ופחות מכזית דוקא במקום לישא, אבל מתני' מתפרשת כולה שלא במקום לישא, ולכן בין עשוי לחזק ובין אין עשוי לחזק, כזית חייב לבער ופחות מכזית בטל.

שם הא במקום לישא הא שלא במקום לישא, פי' הראשונים ז"ל בשם ר"ח דבמקום לישא אין הבצק מתבטל לעריבה, מפני שנמחה עם המים שנותנים בתוכו בשעת לישא, ואף בשאר ימות השנה אין הבצק שבמקום לישא מתבטל מה"ט, ומ"מ בפחות

מכזית ועשוי לחזק בטל במיעוטו ולא מיירי בלש בה בפסח, דבזה אפי' בפחות מכזית אסור כיון שנמחה חמץ לתוך העיסה, ונאסרת במשהו, ותו' נדפס לעיל א' כתבו דפחות מכזית יכול להזהר שלא יגע בו בשעת לישא, וצ"ע כונתם, דבשוליה ובדפנות סמוך לשולים אין שייך להזהר, וגם למעלה אין תלוי בכזית כלל, דפעמים שהנקב רחב ואין בו כזית, ופעמים שהוא צר ועמוק ויש בו כזית, וגם לא תליא בעשוי לחזק, דאם הנדון משום דיכול ליזהר הרי גם באין עשוי לחזק יש להתייר, ומרן זללה"ה בסי' קט"ז ס"ק ט"ו כתב לפרש דבריהם כפי' הראשונים ז"ל ובעשוי לחזק נזהר יותר שלא ישור ע"י הבצק והמים, ובפסח ודאי אסור ללוש בתוכו אפי' במשהו, עי"ש.

ולכאורה לאביי לא קי"ל כתרווייהו לישני דר"י אמר שמואל דל"ק סבר כרשב"א, ול"ב סבר דלרבנן פחות מכזית באין עשוי לחזק חייב לבער, ולא יתכן להעמיד שתי הלשונות דלא פליגי, כדמוקמינן לברייתות, דאיך יתכן שרב יהודה ישנה דבריו בסתמא וחדא במקום לישא וחדא דלא במקום לישא, מיהו יתכן לקיים ל"ב להלכה ומיירי במקום לישא דמשמע ליה סתם בצק שבסדקי עריבה במקום לישא אבל א"כ מתפרשא מתני' כרשב"א וכמש"כ לעיל דמדנקט סתם איסור דכזית במקום לישא, ש"מ שלא במקום לישא שרי, מיהו ע"כ דר"י א"ש לא שמיע ליה הברייתות ואין קושיא אי לא קי"ל כותיה.

שם אמר רב אשי לא תימא כו', למאי דקי"ל כרבנן דרשב"א איכא נ"מ במילתא דרב אשי בפחות מכזית במקום שאין עשוי לחזק דלכו"ע שלא במקום לישא א"צ לבער, ובמקום לישא צריך לבער. (פסחים).

סימן ז

בדין רביתיה וחציצת כינה

בדין כולו ורביתיה

א. יבמות ע"ח ב' וכו' משום דר"י כו' רובו שאין מקפיד עליו אינו חוצץ, לכאורה גם בזה הוצרכנו לטעמא דהיינו רביתיה, שהרי אין האם מתבטלת לעובר ליחשב כחציצה שאינו מקפיד שנטפל לגופו, אלא כיון שהיינו רביתיה הרי הוא רוצה בקיומו, ואע"פ שעתידי לצאת לאויר העולם היינו מפני שמשנתנה גופו לענין אחר, אבל השתא רביתיה היא.

שם ב' והא אר"כ לא שנו אלא רובו אבל כולו חוצץ, לכאורה אין שייך חסרון דכולו בשער, כיון שכל גופו בלא חציצה, [וכ"מ ברשב"א בתוה"ק דצבע שמכסה כל השיער אם אינו מקפיד דינו כרובו שאינו מקפיד], דטעמא דכולו שייך רק כשאין חלות טבילה בגופו דנימא שהשאר כגופו דמי, אבל בשער שייך לומר כן כיון שכל גופו טובל בלא חציצה, וא"כ צ"ע מהכא להגאונים דס"ל דרובו אשער נאמר, הרי בשער אין שייך לומר לא שנו אלא רובו אבל כולו חוצץ. א"ה, וע"ע מש"כ בזה לעיל ס"א סק"ו.

ב. שם שאני עובר דהיינו רביתיה, יש להסתפק אם האם בעצמה לא טבלה, כגון שנשארה שערה אחת חוץ למים, אם מהני היינו רביתיה לחשוב הולד כאילו טבל, או דדוקא מפני שגם האם טבלה מהני טבילתה, כלישניה דרבא דנכרית שנתגיירה מעוברת, וכן יש לדון כשהאם נתגיירה ע"מ שהולד ישאר גוי, כגון שאביו אינו רוצה לגיירו [ע"י דגמ"ר יו"ד סי' רס"ח ס"ו דהיכא דלא ידעו ב"ד שהיא מעוברת אפשר דלא

מהני], ואח"כ נתרצה או מת האב, וחוזרת להטבילו אם מהני כשלא טבלה כולה, ויעויין בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה יבמות צ"ז ב' פלוגתת הראשונים אם הולד ישראל קודם שכל, דגירות האם מהניא ליה, או שרק ע"י המילה מתגייר, ואם זה דין מיוחד בגירות האם א"כ אין ללמוד מזה למעשה הטבילה בלבד, [כגון שנטמא הולד במת, ע"י שהוציא ידו חוץ לפרוזדור ונגע בשרץ, אם מהניא ליה טבילה, אבל בפשוטו נראה שאינו מק"ט בהיותו בפנים אפי' ע"י אבר שיצא לחוץ, שאינו אדם הראוי לקבל טומאה כ"ז שהוא בלוע, וידו שבחוץ נטפלת אליו ואינה מק"ט [ואם הוציא ראשו והחזירו באופן שהוא כילוד והוציא ידו ונגע בטומאה שבחוץ שפיר נטמא]].

ויש להסתפק אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור וחזר אם גם בזה אמרינן היינו רביתיה, או שהוא כבר כילוד לכל דבר, ולא מהני מה שזה באמת רביתיה, ואם הכל בצירוף טבילת האם מסתברא דלא מהני הכא, כיון שהוא כילוד לכל דבר, וצ"ע בכ"ז.

חציצה בכינים וביצי כינים

ג. זבחים י"ט א' כינה מהו שתחון מתה לא תיבעי לך דודאי חייצא, פ"י דליכא למימר רביתא במתה, שאין לה זיקה לאדם, חיה מאי מי אמרינן כיון דאתיא ואזלא רביתא היא ולא חייצא, פרש"י הרי היא כבשרו, או"ד כיון דקפיד עלה חייצא, ויש להבין מהו כיון דאתיא ואזלא רביתא היא, וכי ההליכה משוי לה רביתא, ונראה דה"ק כיון שהולכת וחוזרת במקום זה, הר"ז מוכיח שגידולה הוא במקום

זה, לאפוקי שאר בע"ח דלא הדרי למקום זה, ונקט לשון זה כלפי כינה מתה, אבל גם בלא לישנא דאזלא ואתיא הענין ידוע, דכינה רביתא היא בבשר האדם, ולגבי הכינה הרי היא כבשרו, אלא שהאדם קפיד ואינו חפץ שתהא בבשרו, מי אמרינן דכינה אינה כגוף זר שחוצץ כיון שכך הוא דרך בשר האדם לגדל כינים, או"ד כיון דקפיד עלה הר"ז חוצץ שהרי אינו רוצה בגידול כזה.

ונראה דביצי כינים נמי רביתיהו ככינה חיה, אלא דאפשר דחשיב נמי דלא קפיד עליהו, ואע"פ שכשיצאו הכינים קפיד, מ"מ על מצב זה לא קפיד, שאין הביצים מצערין אותו, ואין אדם טורח לחפש אחר משהו כביצי כינים.

ד. ולענין הלכה בעיין לא איפשטא, ובמ"א סי' קס"א סק"ז כתב בבעיא דלקמן צ"ח ב' דלענין נט"י מקילינן בספיקא ולענין טבילה מחמרינן, וכן נקט בס"ט סו"ס קצ"ט, והפמ"ג העיר דגם לענין טבילה יש להקל בספיקא ובס"ט האריך דבמקום חזקת איסור הדבר במחלוקת אם מקילינן בספיקא דרבנן, ונקטינן לחומרא עי"ש, ולע"כ, ואע"פ שכתבנו דבזמן הגמ' אביצי כינים לא קפדי, ורביתיה נינהו, מ"מ כהיום קפדי גם על ביצי כינים, ויש להחמיר בספק.

[הוספה] בגמ' הוזכרה הבעיא לענין בגדי כהונה, ויש להסתפק אם ה"ה לטבילה, דאפשר דלגבי הוראת התורה ללבוש הבגדים על בשרו סגי ברביתא דבשרו, אבל לענין שהמים לא הגיעו על בשרו י"ל דכינה חייצא, דסו"ס לא בשרו היא, דהא ודאי לא שייך לומר שהמים שנוגעים ע"ג הכינה הם כנוגעים על בשרו שהרי היא אזלא ואתיא ואין מקום מסוים שהיא מתבטלת אליו, אבל לענין בגדים הלבוש מתייחס לכל גופו וכל המקום שאזלא ואתיא שוין, ולפ"ז לענין טבילה אין כאן כח של בעיא דלא איפשיטא כלל].

ובבהגר"א סי' קצ"ח ס"ק נ"ג כתב דכינים שא"א להסירן לא חייצי כיון דרביתיה הוא ואינה מקפדת, וכנראה פ"י כן בלשון הרוקח שציין לסוגיא דיבמות, (ויש שהעירו דכונת הרוקח לדברי ר"ח סוכה ו' ב' לאפוקי מפרש"י דמיעוט על בשרו חוצץ), ומיירי שמפני שא"א להסירן אלא ע"י קילוף העור שדבוקין בו, הרי היא מעדיפה להניחן בבשרה מלגוד בשרה עמהם ומשמע דאי לא הטבילה לא היתה טורחת להסירן כולן, דהורגלו לחיות כך, כדאמרינן נדה נ"ח ב' אין לך כל מטה ומטה כו', אבל בזמנינו מקפדינן ע"ז, מיהו אם חפפה וסירקה כמה פעמים עם חומר שהורגין הכינים, ויש רק חשש שנשארה ביצה מתה י"ל דלא קפדא כ"כ, כיון שמעצמה תפול ואינה ניכרת, ואמנם בגמ' מבואר דאכינה מתה קפיד [וכ"כ בפ"ת בשם חמו"ד] היינו על בשרו במקום שניכר, אבל ביצה מתה בשער שאינה ניכרת מכיון שחפפה וסירקה כל צרכה, אין דרך להקפיד לחפש יותר, וכיון שלא מקפדינן לחפש הרי מחליטין שלא להקפיד על מצב זה, ואף אם באמת נשארו אחת או שתיים לא חיישי לזה, ואמנם אם היתה יודעת מקומן היתה מקפדת להסירן, מ"מ כיון שאינה מקפדת לחפש אחריהן, י"ל דבמצב זה דינה כאינה מקפדת, [וראיתי הוראה בשם מרן זללה"ה דביצי כינים מתות חוצצות, והיינו שצריך להסירן, אבל דברינו כשכבר הסירה כל צרכה, ויש רק חשש שמא נשאר משהו, וכן סיים שם דלאחר שסירקה היטיב, א"צ לחוש יותר], וצ"ע.

מיהו בכינה או ביצה ח"י מקפדת טפי, ואמנם הדבר ספק בגמ', אבל מחמרינן בספק זה, ואומר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דיש ליתן לאשה אחרת לבדוק ראשה, ונראה שאם חפפה כמה ימים קודם עם החומרים ושוב לא הרגישה בכינים, וחזרה וחפפה וסירקה היטיב כמה פעמים ביום הטבילה ג"כ יש להקל שלא לחוש שמא נשארו, ואם מצאו אחר טבילה

ויש לתלות שבא אח"כ תלינן לקולא, כיון שהדבר ספק בגמ', והו"ל ספיקא דרבנן, וגם י"ל דחשיבא אינו מקפיד מאחר שטרחה בסירוק בשיעור שמקפידין, (ועי' פ"ת סק"ח שפי' דבעלה בדקה אחר הטבילה), וצ"ע.

- בדין חציצה בכינים נכתבו דברים במקור"א -

ה. זבחים י"ט א' כינה מהו שתחוך מתה לא תיבעי לך כו' כיון דאתא ואזלא רביתא היא ולא חייצא או"ד כיון דקפיד עלה חייצא, פרש"י רביתא היא הרי היא כבשרו, ויש לעיין א"כ מאי קאמר כיון דאתא ואזלא, אדרבה אם נשאת קבועה במקום אחד כ"ש דהיינו רביתא, וי"ל דה"ק כיון דאתא ואזלא במקום זה ואינה משנה מקומה למקור"א ש"מ גידולה במקום זה, כיון שהולכת וחוזרת ובאה הכל במקום זה בלבד רביתא דידה הכא הוא, וכענין שאמרו חולין ס"ז א' דאע"ג דפריש מן המים לדפנא דמנא והדר נפיל כמי שלא פירש מן המים דמי כיון דהיינו רביתי, (ואין הכונה אע"ג דאזלא מהכא הדר אתיא, ולאפוקי שאר בע"ח דאזלי ממקום למקום, דא"כ הו"ל אע"ג ולא כיון, אלא כיון שכל גידולה כאן ממקום למקום באותו מקום היינו רביתי), וקרוב הדבר דכלפי מתה הוסיפו לשון זה בחיה כיון שיש לה חיות במקום זה רביתא הוא.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ד סק"ה כתב דלכאורה משמע דר"ל דדבר ההולך משכנו עראי, ומתבטל בקל, כשהוא רגיל, ואף שמקפיד עליו ולא שייך לחשבו כגופו, מ"מ אינו חשוב לבטל את הגוף שתחתיו, ושפיר קרינן בבגד שכנגדו, על בשרו, וכמו זכוב הפורח בין בגדו לבשרו ד"ל דלא חשוב לחצוץ, אם הוא דבר המצוי, דהיינו רביתי וצ"ע, עכ"ל, ולפמש"כ נתיישב לשון הגמ' לפרש"י [ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה] שלא הזכיר דברי רש"י כנראה כונתו דאפשר לפרש גם ברש"י דהרי הבגד כעל בשרו שאין הכינה

חוצצת] וניחא טפי הא דבעינן שיהא רגיל ורביתי בכך, וכן לשון דהיינו רביתי, וכן הא דקפיד גורם שלא יהא כבשרו, ולטעמא דעראי קפיד לא מגרע כ"כ, ועוד דפשטות הגמ' דאף בשעה שנושכתו אינה חוצצת, מיהו טעמא בעי למה דבר עראי חוצץ בכה"ג, ואפשר דכיון שנשאת קבועה תחת בגד זה, הרי יש כאן חציצה קבועה בין הבגד לבשר, וזה שמשנה מקומה תחת הבגד ממקום למקום לא מהני לבטל ממנה שם חציצה בין הבגד לבשר, וה"ה זכוב הפורח שאינו יכול לצאת מתחת הבגד, דסו"ס קבוע כאן זכוב בין הבגד לבשר, אבל זכוב הפורח שנכנס ויוצא לגמרי מתחת הבגד אפשר דבכה"ג חשיב עראי ולא חייץ, וג"ז אינו מוכרע.

והנה מבואר ברש"י דהנדון בכינה שעל בשרו, וכ"ה סתמות הגמ' דאף על בשרו מיבעיא לן שלא תחוך, מדלא פי' דמיירי בכינה שבבגדו, אבל בסברא ה' מקום לפרש דבכינה שבבגד מיירי, כההיא דלא יפלה את כליו שבת י"א א', דלבגד מסתבר טפי לטפול הכינים למהוי כחד עם הבגד, משא"כ לגוף האדם, מיהו אם כינים שבבגד מעלמא אתו, ובאדם נוצרים מזיעתו, עתו' שבת י"ב א', א"כ רק באדם אמרינן היינו רביתי'.

לכאורה משמע דלצד דרביתא היא, הר"ז עדיף מדבר שאינו מקפיד, כענין שאמרו יבמות ע"ח ב' שאני עובר דהיינו רביתי, שהרי האמת דמקפיד אלא דכיון דרביתי מיני' לא חשיב חציצה, והנדון כיון דלגבי הכינה חשיבא כחד עם גוף האדם, נהי דלגבי האדם אינה כחד, ונפ"מ שהנוגע בכינה אינו כנוגע באדם לענין טמא ומטמא, מ"מ לענין חציצה י"ל דעל בשרו קרינן ב' כיון שאינה דבר נפרד מהגוף [ויותר נראה דהיינו רביתי] משוי' לי' סדר העולם שע"ג גוף האדם גדילין כינים ועל בשרו קרינן בהו, ולפ"ז אפי' אתו מעלמא חשיבא רביתייהו, ונתעוררתי קצת].

האנשים, דאבך דרכים ניכר ומקפיד עליו והיינו דנקט הכא עפר, ואבך דרכים הוא אבך טיט, וכזה חוצץ אף בבג"כ, אע"פ שאינו נפגש עם מים כעת, שו"ר בערוך שפי' הטעם מפני שנעשה טיט, ועי"ז חוצץ. (הערות).

לענין הלכה

ו. לענין הלכה כיון דלא איפשטא בעיין פסק הרמב"ם בפ"י מכה"מ דאם עבד עבודתו כשירה כדרכו לפסוק בכל ספיקות בקדשים מחשש חולין בעזרה עכ"מ שם, ולע"כ, ולכאורה הי' נראה דנהי דלענין עבודה הו"ל ספיקא דאורייתא לפמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שם סק"ב דמיעוט המקפיד חוצץ מדאורייתא בבגדי כהונה, אבל אתי לענין טבילה במיעוט הו"ל ספק דרבנן, אבל המ"א בסי' קס"א סק"ז כתב לגבי בעיא דלק' צ"ח ב' דלענין טבילה אזלינן לחומרא ולענין נטילה לקולא, וא"כ גם כאן יש להחמיר, אבל מ"מ חזיא לאיצטרופי לקולא, כיון דסו"ס הו"ל ספק דרבנן, והפמ"ג הניח בצ"ע דלכאורה הו"ל ספק דרבנן ויש להקל אף בטבילה, ועס"ט סו"ס קצ"ט שהאריך בזה, ומסיק כהמ"א, ולע"כ וכמדומה שנקט דפלוגתא הראשונים היא אם אמרינן ספיקא דרבנן לקולא במקום חזקת איסור.

ויש לעיין בשו"ע סי' קצ"ח סמ"ז במין כינים הדבוקין בבשר דצריך להסירן כו', ובש"ך ס"ק נ"ח כתב דמשמע דאפי' דיעבד חוצצין, ואמאי הא איכא למימר דהיינו רביתי', ובהא דמסיים בשו"ע שאם אינו יכול להסירן אינו חוצץ כתב בבהגר"א דהיינו רביתי' ואינו מקפיד, והוסיף מדנפשי' טעם זה לקולא, דאם הי' טעם זה עיקר הי' מועיל גם ביכול להסירן, [דאין נראה שמחדש דבדקביעי בחד דוכתא בחוץ חשיב רביתי' טפי, שו"ר דברוקח בשם ר"ח מייתי עלה סוגיא דיבמות ומזה למד הגר"א, אבל יש מעירין דכונתו לפר"ח סוכה ו' ב'], ובב"י בשם הרוקח כתב

ולפ"ז הא דאמרינן או"ד כיון דקפיד עלי' חייצא, אין הכונה דאי לא קפיד עלי' נימא דהיינו רביתי', אלא דאי לא קפיד עלי' לא חייצא מפני שהו"ל מיעוט שאינו מקפיד, ונפ"מ לביצי כינים אם נימא דחשיב אינו מקפיד עי' להלן.

ובפשוטו גם בעיא דאבך עפר מהו מתפרשא עד"ז דאפשר דנעשה כבשרו ממש, ולא רק כאינו מקפיד, וכן שאר הבעיות דנכנסה לו רוח בבגדו, בית השחי מהו שיחוצ, הכנים ידו לתוך חיקו מהו, הנדון אם זה בדין חציצה, ועי' להלן.

שם או"ד כיון דקפיד עלה חייצא, פרש"י דברצונו לא תהא בבשרו, ולכאורה כל חציצה אינו חפץ בה, ומקפיד היינו דוקא כשטורח להסירה מפני קפידתו, וכלשון רש"י עירובין ד' ב' שמצטער ע"ז, ויש לדון דקפידא דכינה חמירא, דאע"פ שאינו טורח בכל עת ובכל שעה להפלות גופו ובגדיו, מ"מ מרבה להסירן כשנושכין אותו, וחשיב מקפיד עי"ז, ולפ"ז יתכן דביצי כינים לא חשיב מקפיד, כיון שאינו טורח להסירן, ועי' סק"ז.

אבך עפר

הא דמיבעיא לן באבך עפר מהו, ע"כ מיירי באינו מקפיד, וכדפרש"י שהוא דק מאד ואינו מרגיש בו, שאם נתרבה עד שמרגיש בו ומקפיד פשיטא דחוצץ, ויש לעיין כיון שאינו מקפיד מאי קמיבעיא לי', וי"ל דמספק"ל שמא בטל לבשרו ולא חשיב חציצה כלל, דומיא דאינך בעיות דמספק"ל אם יש ע"ז שם חציצה, ונפ"מ דאף ברובו לא חייצי.

ובזה ניחא הא דלא מייתי מתני' דמקואות פ"ט מ"ב ולא יטבול באבך שעל רגליו, וער"ש פ"י מתוספתא דטבול ולא שפשף טמא, [ועבהגר"א סי' קצ"ח סמ"ה בדעת הרמב"ם בזה], דהתם מיירי בדקפיד, וכענין דכתיב ורחצו רגליכם ומים לרחוץ רגליו ורגלי

דאם אינו יכול להסירן הוי כטיט שתחת הצפורן או בצק מיעוט שאינו מקפיד, ואינו חוצץ, נוסיים אבל בטבילה הם מסירים משום חומרא, פי' ר"ח גם בטבילה אינו חוצץ דבר תורה, ואולי כונתו דאף כשיכול להסירן הו"ל מיעוט שאינו מקפיד, אלא דלכתחלה מסירין משום חומרא, ולכן כשאנו יכול אין להחמיר, ולפ"ז בדיעבד בכל ענין עלתה לה טבילה, אבל בש"ך ס"ק נ"ח כתב דמשמע דאפי' דיעבד חוצצין ע"ש], ולפמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דהא דדנו בגמ' שייך רק בבג"כ משום דהו"ל עראי ניחא, ולפרש"י צ"ל דלענין טבילה נקטינן לחומרא, וכמ"ש המ"א. (הערות).

כינים בזמננו

ז. שו"ע יו"ד סי' קצ"ח סמ"ז מין כינים שדבוקין בבשר ונושכין בעור במקום שיער ונדבוקין בחוזה בבשר צריך להסירן ע"י חמין ולגורדן בצפורן, ואם אינו יכול להסירן אינו חוצץ, בזבחים י"ט א' מבואר דכינה קפיד עלה, אבל במקום דשכיחי נעשין סתם בנ"א כצבעים דלא קפדי ע"ז, כיון שאינם יכולין לטרוח כל שעה לפלות ראשם וגופם ובגדיהם, ולכאורה הרוקח מיירי בכה"ג ולכן הצריך לכתחלה להסירן ע"י חמים ולגורדן בצפורן, דלכתחלה מסירין כל חציצה, וגם מקפיד על ריבוי, אבל אם הדבר קשה אפשר להקל כיון שאינו מקפיד, עי' לעיל סק"ו לשון הרוקח.

אבל הש"ך כתב דאף בדיעבד חוצצין, ומבואר דמפרש לה בדקפיד, ויש לעיין א"כ מאי אינו יכול להסירן, הרי כל כינה אפשר לגרדה בצפורן, וצ"ל כשדבוקה בחוזה שאם יגרדנה יתקלף גם עור הבשר, ובכה"ג מפני ההכרח עדיף לו להשאירן מלגרדן, נויש ללמוד מזה גם לגלד כה"ג שאינו חוצץ, ובבהגר"א הוסיף טעם דהיינו רביתי', ולפ"ז בכינה מתה חוצץ, ואפשר דמקפיד מפני שיכול להסירה בקל.

כתב הס"ט ס"ק פ"ח בשם הגש"ד דשאר כינים ופרעושים אין נדבוקין בגוף והמים נכנסין בהם ולא חייצי כו', ובפ"ח בשם חמו"ד כתב דכנים קטנים מתים הדבוקין בשער חוצצין, ונראה דדוקא נקט מתים שהם נדבוקין אבל חיה אתא ואזלא והמים נכנסין בהם, (ובקצור שו"ע וכן בלחז"ש השמיט תיבת מתים והעתיק סתמא לאיסור).

ויש לעיין אמאי לא דנו משום ביצי הכינים דלא עיילי בהו מ"א, והרי כל היכא דאיכא כינים איכא ביצים, ומדסתמו להתיר בשאר כינים הרי סתמן כפירושן דאע"ג דאיכא ביצים לא חיישינן לחציצה, ונראין הדברים דלקטנותן לא קפדי בהו כלל, ובדרך כלל גם לא ידעו בהן, וכן לא הי' באפשרות להסירן כלל, ולכן לא הזכירו לדון בזה, א' דאין מי שיחוש לדבר מועט כזה, כשאנו מפריע, ב' דלא שייך לפלות הראש מביצי כינים, דמסרוקיתא לא מקטלא אלא כלמי, ג' דאין לך אדם שיוכל לברר נקיותו מביצי כינים, דשכיחי בכל דוכתא.

ולפ"ז הדבר חמור יותר בזמננו שאפשר לבער אף הביצי כינים, וקפדי עליהו, מיהו יש להסתפק אם כבר עשה כל מה שניתן לעשות בחפיפה ע"י החומרים דמקטלי כלמי וביציהן, וחפף וסירק ובדק, באופן דשרינן ל' לטבול משום ספק דרבנן, אם אפשר להגדיר מצב זה כאינו מקפיד כמו שהי' בזמן הגמ' והפוסקים הנ"ל, דאינהו נמי הוו חשיבי אינם מקפידין בגלל שבע"כ השלימו עם המצב הזה, וה"נ לדידן משעשה כל מה שראוי לטרוח בענין זה, או"ד בזמננו שזה מאורע גרע, וגם דאחר כמה ימים יכול לבערם לגמרי, ואף אם נימא דבזמננו ג"כ א"א להגיע לביורור גמור אם לא בטורח מרובה כמו בזמניהם, מ"מ י"ל דקפידא דידן חמירא טפי, מן הטעמים שכתבנו.

ואפשר דכשמתייאש מלחפש אחר הביצי כינים, וגומר בדעתו שיטפל בהם רק אם יוודעו הכינים עצמן אח"כ, יש בזה קולא דאינו מקפיד, ויש בזה ג' דרגות א' טיפת צבע שאבדה לו במקום שמקפיד, ונתייאש מלטרוח ולחפש אחריה, וגומר בדעתו להשאר כך עד שתמצא, ב' גלד החוצץ על בשרו כנ"ל, וגומר בדעתו להניחו, ובמשך הזמן בלא"ה יפול מעצמו, ג' ביצי כינים כנ"ל, [אף באופן שיוודע בודאי שיש מעט, אלא שנתייאש מלהוסיף ולחפש אחריהן], והיתרון בביצי כינים שכשמחליט להשאירן עד שיהיו לכינים חיות ויתפשם, הר"ז מצב אמיתי, שהרי באמת אינו מקפיד על ביצי כינים מתות בשערו במועטין כאלו, אלא שאינו רוצה שיהיו ביצים אלו כאן, כיון שע"ז יתפתחו לכינים חיות בראשו, וכשהחליט להשאירן כך הר"ז החלטה גמורה שלא להקפיד על הביצים, דאף כשיתגלו לא יחזור מצב של קפידא על ביצים, (ואדרבה אז יסתלקו הביצים ממקום חציצתן), משא"כ בצבע וגלד שיש כאן דבר המקפיד מצד עצמו, והרי החלטתו שלא להקפיד לזמן, אבל בביצים החלטתו שלא להקפיד עליהם לעולם, ולא אמרינן בטלה דעתו, דכו"ע במצב כזה עבדי הכי, ואין ראוי להקפיד על המצב של ביצים בטורח מרובה כזה, כיון שבקל ימצאם כשיתפתחו [משא"כ בצבע וגלד שהקפידא על המצב הזה בעצמו, ולא מפני העתיד], והרי בזמן הגמ' והפוסקים הקפידו על העתיד, והשלימו עם המצב הזה, ומיקרו אינו מקפיד, (ולא מצאנו בגמ' הגדרת מקפיד על ביצים, עסק"ה), ויש בזה שני יתרונות א' דעל ביצים לא קפיד, ב' דכשיקפיד יסתלקו ממקום זה לגמרי, ואמנם א"א לסמוך ע"ז שיסתלקו, כיון דסו"ס אינו רוצה בקיומן על גופו, אבל בכה"ג א"א לומר דכלפי שמיא גליא שיש כאן חציצה אלא שלא נתגלית לו, שהאמת שהשלים עם חציצה זו ולא קפיד על המצב של ביצים אלו לעולם.

ואמנם הדבר קשה להחליט מצב של אינו מקפיד מסברא דנפשין אבל בכה"ג שידענו שמצב זה הוגדר כאינו מקפיד בזמן הגמ' והפוסקים, שייך לומר דבאופן שטרח ובירר כפי הראוי, חזר מצבו כמו שהי' בזמן הגמ', [ויש להוסיף סמך אם נימא דביצה שאינו עתיד להסירה אלא להרגה במקומה מקרי אינו מקפיד, כיון שישאיר בגופו מצב זה אלא שיתקן החציצה באופן שלא יקפיד, דה"נ אפשר לעשות כן, אבל בפשוטו חשיב מקפיד, ועוד דקפידת ביצי כינים אינה על המצאם במקום זה בגוף, דה"נ הי' מקפיד על המצאם בכובעו, ויתכן לחשבה כקפידא חיצונית, מיהו בפשוטו ג"ז חשיב מקפיד (וערש"י שבת ט"ו ב' דכלי זכויות שהם חלקין אין אדם מקפיד על טיט וד"א הנדבק בהם לפי שנופל מאליו)], ובאמת גם בזמנם ע"י טורח מרובה הי' אפשר לבררם, והשלימו עם המצב מפני הטירחא, ואפשר שגם מ"ש בשו"ע דאם א"א להסירן אינן חוצצין היינו מפני שמצטערת בהסרתן, ואע"פ שעדיין מקפדת על מצב זה, אלא דהא עדיפא לה מלהצטער בקילופן מן העור.

עוד יש סניף גדול כיון שהדבר ספק בגמ' אם כינה חיה חוצצת, וה"נ עיקר הקפידא על ביצה חי', ואף להפוסקים דיש להחמיר בספק דרבנן בחזקת טומאה, מ"מ יתכן דכיון שבשעת טבילה היתה מותרת לטבול, משום דמחזקינן לה ספק דרבנן שאין לו חזקת טומאה כיון שהספק אם יש בכלל חציצה, נהי דנתברר אח"כ ספק אחד, מ"מ י"ל דלא חזר חזקת טומאה כ"ז שנשאר הספק השני, וצ"ע ובירור בדיני חזק"ט ולע"כ, והרי הגר"א הזכיר גם טעמא דהיינו רביתי' להתיר בשא"א להסירן.

ולמעשה לאחר שחפפו וסרקו באופן שחושבים שלא נשארו ביצים,

מורים שראוי לבדוק הראש ע"י אחר, (נראה דהיינו כשמצאו בימים הסמוכים כינים חיות אבל אם טיפלו כמה ימים קודם וחוזרין ומטפלין היום, ולא נמצא ולא נרגש כלום, אפשר להקל בלא בדיקה), ותו לא חיישינן. (הערות).

קליעות שיער הנעשים ע"י שד

ח. במרדכי בשם ראבי"ה סוף הלכות נדה כתב דקליעת שער שנעשין ע"י השד מיקרי רביתיה מפני שסכנה להסירן, וצ"ב דודאי סכנת נקמה מהשד אינו ענין לרביתיה,

ואפי' אם מזיק באופן טבעי, מ"מ אין לחשוב רטיי' המגינה כגוף האדם, וי"ל דצורת השער הקלוע שייך לחשבו כעשוי כך, מפני שאין כאן גוף זר, אלא סידור השערות באופן מסוים, וצ"ע בזה, - בפ"ת סק"ו כתב בשם חמו"ד שצריכה להמתין שיכנסו המים בכל השער, והיינו מפני שכל שעה קלוע וצריך זמן שיחלחלו המים, אבל בכל החציצות שאמרו דמים מחלחלין כגון ג' שערות קשורות, משמע שמיד מחלחלין, ועמש"כ בזה בהוספה. [א"ה, נדפס ס"ד סק"ט].

סימן ח

בדין בית הסתרים, וראוי לביאת מים

[א"ה, וע"ע לק' ס"ט סק"ז – י']

נתנה מעות בפיה

א. פ"ח מ"ה נדה שנתנה מעות בפיה וירדה וטבלה טהורה מטומאתה, אבל טמאה היא ע"ג רוקה, קמ"ל דהמעות אינן חוצצות בביה"ס כיון שהמים יכולין לחלחל תחתיהן, וגם יש טופח מן הרוק תחתיהן ואפשר דסגי בזה, וצ"ע במציאות אם הרוק מתבטל, ולשון וירדה וטבלה מתפרש דמיד טבלה לומר דכשהמעות בפיה טבלה, ובכלל מתני' גם כשהמעות אינם נוגעין בלשונה אלא נתונים בצד בין השינים ללחיים דמסתברא שיש מקומות שהינם כביה"ס, גם לענין מגע ולכן ע"כ דטומאתה מדין משא וכמ"ש הר"ש, ובתוי"ט כתב דמשכח"ל טומאת מגע בחלק הלשון הגלוי, אבל אין בזה קושיא, דהא סתמא קתני, ויש מקומות בפה שמטמא רק במשא, ועי' לקמן ס"ק ג' דנראה דכל הלשון דינו כגלוי וכן תוך הפה והשינים.

והנה הרוק הנתלש ע"ג המעות אינו כגופה ואינו נטהר בטבילתה, אבל הרוק שבפיה נטהר עמה דכגופה דמי, [ועי' עירובין צ"ט א' דלר"י רוק התלוש שעומד לירוק אינו כגופה], וא"ת הרי שנינו בכלים פ"ח מ"י בפונדיון שבפיו דאמר ר' יוסי דוקא אם נתנו לצמא הרוק מק"ט, דאחשביה להוציא רוק על ידו, ד"ז כבר נתיישב יפה במשנה אחרונה דהתם ברוק של טהור דלא חשיב משקה לקבל טומאה אלא בנעקר לרצונו, אבל כאן ברוק של טמא דמטמא לרצונו ושלא לרצונו, כדתנן טבוי"פ פ"ג מ"ו לענין רוק, וכ"ה במכשירין פ"א מ"א, ובטהור ג"כ הרוק שעל המטבע כתלוש ואינו כגופו, אלא שאינו מק"ט כיון שלא נתלש לרצון.

ולכאורה יש ללמוד ממתני' דנדה שיש לה סתימה קבועה בשיניה שאינה חוצצת, מ"מ חוזרת ונטמאת מן הרוק שעל הסתימה, שהרי סתימה שעל האדם אינה כגופו, כדתניא בתוספתא שבר"ש פ"ט מ"ד דשאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא טמאין ולא מטמאין, וכ"ה במתני' פ"ט מ"ד לפי הגר"א דלא טמא ולא מטמא חוזר לכל הפרק, וא"כ הרוק שע"ג הסתימה אינו נטהר עם הנדה בטבילתה, והרי הוא מטמא כאב הטומאה, ואמנם אין הטומאה עוברת במגע מהסתימה, אבל מטמאה במשא, וגם עובר הרוק ממקום למקום, ואם תשטוף פיה במים סמוך לטבילה, אפשר דלא יחשב על גבי הסתימה כרוק, אלא כמים שנטמאו מן הנדה, ואפשר שנטהרין עמה בטבילה, ועכ"פ אינם חוזרין ומטמאין אדם, ואם נימא דחשיב כרוק, ע"כ צריכה לשטוף פיה אחר הטבילה שאז יבטל הרוק ברוב, ואמנם הכל נטמא מהרוק, אבל דינם כמים טמאין, וחוזרין ונטהרין עמה, ואפשר שצריך להשיק פיה למקוה, וצ"ע, ואין נפ"מ בזה בזה"ז דלבעלה טהורה, ובלא"ה כולם טמאי מתים.

גדר מים שבגלוי

ב. קדושין כ"ה א' בן עזאי אומר אף הלשון כו' ורבי לשון לא כו' ועוד תניא ושניטל רוב הלשון כו', נראה דכמו שלענין עבד שן חשיב גלוי כדכתיב בקרא, ה"ה לענין מומין לכו"ע חשיב גלוי, וכדתנן בכורות ל"ט א' חוטיין [ובמשניות חטיין] החיצונות שנפגמו כו', הרי בהדיא דבתוך פיו חשיב מומין שבגלוי, ולא נחלקו אלא בלשון שהוא לפנים

שמלפנים, [שוב הערוני דבכתי' ליתא מילתייהו דחכמים כלל].

שם ועוד תניא ושניטל רוב הלשון רבי אומר רוב המדבר שבלשוננו, בבכורות מ' א' תנן כלישניה דרבי, והתם אמרינן דמתני' ר"י היא כו', ומכאן נראה דר"י דהתם היינו ר"י הנשיא דהיינו רבי.

והנה במתני' שם אמרינן דמומין אלו מנה אילא ביבנה ואמרו לו לא שמענו את אלו, וב"ד שלאחריהם אמרו הר"ז מום, ואם נסתפקו אם הלשון כמומין שבגלוי, א"כ לבתר שהסכימו ב"ד שלאחריהם דהוי מום, א"כ לכו"ע לשון הוי מום, וצ"ע א"כ מי הם חכמים החולקים על בן עזאי ורבי, וצ"ל דס"ל לת"ק דלא הודו לו, וכבר כתבנו לעיל דבחוטין שבפיו לא נחלקו, וש"מ דלכו"ע שינים כמומין שבגלוי, אבל הרמב"ם פסק כמתני' דבכורות וכת"ק דעבדים, ולדבריו ניחא, אך קשה דהא בסוגיין מדמינן מומי בכורות לעבדים, ואדרבה שן שאינו מום וכן חרשו, עבד יוצא בהם לחירות, וכ"מ מדאמרינן לקמן ב' כתנאי, והיינו דתנאי דמומין פליגי נמי בעבדים, ולא משמע דמייתי רק דמאן דמכשר במומין כש"כ בעבדים, והרמב"ם בפ"ח מביאת מקדש הי"ב פסק דכולן חשיבי מומין בביצים, ולענין עבדים פסק בפ"ה מה' עבדים ה"ד דאינו יוצא לחירות בסירוס, ובאמת ק"ק למה לא הוזכרו דברי ר"י ור"י וראב"י לענין עבדים, וקצת משמע מדהוזכרו דברי רבי דלא ידע התנא פלוגתא זו, ולפי' הרמב"ם ניחא, וצ"ע, שו"ר בתו' הרא"ש כ"ד ב' דנקט ג"כ דת"ק מודה לענין מומין דניטל רוב המדבר שבלשוננו הוי מום, אע"פ שאין עבד יוצא בו לחירות, וצ"ע.

הא דניטלו שיניו אינו מום, אין הטעם מפני שאינו מום שבגלוי, אלא שאין זה מום גדול כ"כ, דאע"פ שהעבד נפסד בחסרון שן, אבל אינו נראה פגום כבעל מום, וכן חרש

מן השינים, ואין חסרונו ניכר מבחוץ, אבל חטיו שנפגמו ניכרין בצורת פיו מבחוץ, וגם נראין יותר כדאמר בכורות ל"ה א' משום דכי פעי מיחזי, וסתם מתני' דבכורות כבן עזאי ורבי דניטל רוב המדבר שבלשוננו הוי מום, וא"כ עבד יוצא בו לחירות, וצ"ע ברמב"ם פ"ה מה' עבדים ה"ד שפסק דעבד אינו יוצא בו לחירות, ופסק בהלכות ביאת המקדש פ"ז ה"ז כסתם מתני' דניטל רוב המדבר שבלשוננו הר"ז מום, והרי בשמעתין מבואר דהא בהא תליא.

ולענין הזאה נראה דשן ולשון שוין, למאי דמפרש עולא דרבנן מדמו הזאה לטבילה, ולפ"ז אפשר לפסוק כרבנן דרבי לענין הזאה דלא מהני הזאה על הלשון, [וכ"ה ברמב"ם פ"ב מה' פרה אדומה ה"א] וה"ה על השינים והשפתים שבפנים וכ"נ בגמ' דאפי' בשפתים דזימנין דחלים ס"ד דלרבנן אינה הזאה ואין מזה סתירה למאי דקי"ל במומין דלשון כגלוי, וה"ה בעבדים לפמ"ש לעיל, דהזאה כטבילה דמיא ובשינים א"צ ביאת מים, שו"ר במהרש"א דנקט דרבנן דפליגי ארבי בהזאה פליגי נמי בעבד, ולפ"ז צידד לומר דלרבנן מהניא הזאה על השן ע"ש, ובפשוטו נראה דרק לס"ד הי' משמע קצת דהא בהא תליא, אבל למסקנא רבנן דהזאה סברי שפיר כרבי בעבדים ומומין, בלשון ושינים, ולענין הזאה פליגי בשינים כמו בלשון, וכ"ה בהדיא בברייתא דקתני על פיו, וברייתא דקתני על לשונו, זהו לרבותא דרבי.

שם על שפתיו פשיטא מהו דתימא זימנא דחלים שפתיה קמ"ל, לכאורה דעדיפא מינה הו"ל לאקשוויי מ"ט דרבנן, וגם התירוצ' זימנא דחלים שפתיה קשה לקיימו לקושטא דמילתא אליבא דרבנן, ונראה דאח"כ כיון דלמסקנא לא קאי הכי, לא רצו להאריך בגמ' בטעמייהו דרבנן ולכן הקשו רק מרבי ותירצו, אבל לרבנן הי' צריך להאריך דכיון דחלים שפתיה גזרינן אטו תוך הפה, ואטו תוך השפה

שכתב דנגע בשיניו או בצפרניו נטמא, ולא דן משום ביה"ס דפשיטא דלא גריעי שיניו מלשונו, ורק בבית הבליעה כתב שם דחשיב ביה"ס, ע"ש, [ועי' זבים פ"ה מ"ד דבתוספתא מרבה שינים שהם חיבורים, ובתו"כ גבי זב מרבה רק שער וצפורן].

ונראה דאף לפרש"י שינים גלויים אצל השרץ, ולא הוצרך לטעמא דהוצאת הלשון אלא למאן דמשוי ליה טמון לגבי הזאה, דמ"מ לגבי טומאה מודה, כיון שאין הטמון מונעו מלנגוע בחוץ, וזה מיושב טפי בלישניה דעולא, דהוצרך לטעמא דנגיעה בלשון, אבל בשינים שהם כגלויים א"צ לטעמא דנגיעה בלשון, דכל גלוי בר נגיעה הוא, מיהו לפ"ז כי פריך מעובדא דעצם חוצץ בין שיניה, הו"מ למימר מודינא לך בשינים, אלא שתירץ לו האמת, דהא מבשרו יש למעט שינים כמו לשון.

שם לענין טבילה כטמון דמי כו' מה בשרו מאבראי, אף כל מאבראי, בתו"סוד"ה כל כתבו דכל בשרו מרבה ביה"ס, וידיו ממעט ביה"ס, וכ"ה בתו"כ וז"ל וידיו לא שטף במים מה ת"ל, לפי שנאמר ורחץ את בשרו במים יכול אף ביה"ס, ת"ל וידיו מה ידיו בנראה פרט לביה"ס אף כל בנראה פרט לביה"ס, וכן העתיק הרמב"ם בפיה"מ ובפ"א ממקואות ה"י.

אב"י קשה דבנדה מ"ג א' ממעטינן קומטו של זב מקרא דוידיו לא שטף במים, ואילו פיו ולשונו של זב מטמאין בהיסט, דכל מקום שמטמא במגעו בטהור, מטמא הזב בהיסטו ממקום זה, וא"כ חזינן דפיו אינו מתמעט מידיו, ואילו פיו ממעטינן הכא מבשרו דלא בעינן ביאת מים, וא"כ זה מוכיח דלאו מידיו ממעטינן ליה, ונמצא דלתלמודן הוי אפכא מהתו"כ, ידידיו לא ממעטי פה ולשון, ובשרו ממעט תוך פה.

ונראה ליישב דבאמת ממעטינן בית הסתרים והקמטים מדומיא ידידיו כמ"ש בתו"כ, דהני לא מימעטי מבשרו דבאמת תחת

כיון שאין ניכר פגמו, לא חשיב מום, אבל העבד ודאי נפסד בזה כדמי כולו, והאוזן עצמה חשיבא גלוי טפי משן, ולכן דינו כשן, וכ"נ בתו' הרא"ש כ"ד ב', וצ"ע ברשב"א שם שפי' דחסרון דשן שאינו גלוי, והרי חוטינן שבפיו הוי מום, והם מוסתרינן יותר מהשן, - עוד צ"ע במשה"ק הרשב"א שם דלהוי הפיל שינו כחסרון אבר, והרי הדבר פשוט דחסרון שן אינו בדין מחוסר אבר לבן נח, שהרי אפי' מום לא הוי ורק כשפגמו ועשאו מחוסר אבר לבן נח חשיב פגם גדול.

והגרע"א ז"ל הקשה לעיל כ"ד ב' דלא הוי ילפינן שן מעין משמע דשן לא חשיב מום שבגלוי לענין מומין, וצ"ע דשן חשיב גלוי וכמש"כ מדתנן דחוטינן שבפיו חשיבי מומין, והא דאינו פוסל משום מום, היינו מפני שאין פגמו גדול כ"כ, וזה בכלל מאי דמשני מה עין שנברא עמו, דהוי חסרון גדול שהוא בעיקר ברייתו טפי משן.

ג. שם אמר עולא הכל מודים בלשון לענין טומאה, דגלוי הוא כו' והאי נמי בר נגיעה הוא, פרש"י שהרי מוציא לשונו ונוגעין בו בגלוי וקשה דא"כ שן כטמון דמי, שהרי אינו מוציא לחוץ, ואילו סוגיין איפכא מתפרשא, דשן לכו"ע גלוי הוא כדחזינן בעבד ובמומין בחוטינן החיצונים והפנימים כמשנ"ת לעיל סק"ב, ואמנם לרבנן דמדמו הזאה לטבילה ממעטינן נמי שיניו ועיניו, אבל כשאמרו בגמ' דלשון כגלוי מתפרש דכש"כ שיניו וכמש"כ.

ולכאורה יש לפרש דגלוי אצל השרץ היינו מפני שפיו פתוח תדיר, וחשיב בר נגיעה לשרץ, כמו שהוא בר נגיעה לכל דבר הנכנס בפיו, ולא נתמעט מכי יגע אלא מקום שא"א לנגוע בו באופן הרגיל בלא מעשה לפתוח המקום, כגון בית הקמטים ובית הבליעה וכיו"ב וכ"נ ברמב"ם פ"א מטו"מ ה"ג

הי' דינם כטהרה, דהא מטבילת אדם ילפינן לבגדים, כמ"ש בתו"כ.

אם בעינן ראוי לביאת מים מדאורייתא

ד. שם וסבר רבי לענין טבילה כטמון דמי כו' מקום הראוי לבא בו מים בעינן כדר"ז כו', הרמב"ן והרשב"א והריטב"א הביאו מפרשים דראוי לביאת מים בעינן רק מדרבנן, ויש לתמוה א"כ מ"ט לא משני דהתם מדרבנן הוא דהצריכה טבילה אחרת, אבל מדאורייתא טהורה, ולכן שפיר הקישו רבנן הזאה לטבילה, ודוחק לומר דאשמועינן האמת דאפי' מדרבנן א"צ ביאת מים ממש, דמ"מ הלשון מטעה דקאמר נהי דביאת מים כו' כדר"ז כו', והרי כ"ז מיותר לעניננו דהתירוצ' הנכון הוא דההיקש בדאורייתא ובזה א"צ כלום, והכי הול"ל התם מדרבנן בעלמא הוא, ונהי דביאת מים לא אצרכוה ראוי לביאת מים בעינן כדר"ז כו', ועו"ק דבגזירה דרבנן א"צ לטעמא כדר"ז, הרי זה חשש אטו חציצה במקום הגלוי, ולמה לא יפרשו האמת בגזירה, וזה עדיף מלומר כדר"ז, שאינו עיקר הטעם אלא מקור להמציא חילוק כזה דראוי בלבד בעינן, ועו"ק דאי מדרבנן הרי יש חשש מכשול, שייסברו דבכל בשרו סגי בראוי לביאת מים, וכיון שאי אפשר להשוות מדותיהם להצריך ביאת מים בתוך העין והאף והפה, עדיף שלא לגזור בהם חציצה כלל, ודעת תו' והרמב"ם והרא"ש נראה דבעינן ראוי לביאת מים מדאורייתא, גם ברמב"ן ורשב"א נראה דלא ניחא להו להחליט כדעת הי"מ.

והרמב"ן כתב דאפשר דהואיל ומצינו לענין טומאה שהוא גלוי אף לענין טבילה גלוי הוא שצריך שיהא ראוי לבא בו מים, ונראה דכונתו דמה"ט הבינו חז"ל דמדאורייתא כגלוי הוא, לענין ראוי לביאת מים, נולא כמ"ש הריטב"א בשם מורו דזהו הטעם לתקנה דרבנן, ולפ"ד צ"ל דחידשו כן חז"ל בטבילה כדי שיזכרו שהוא כגלוי לענין טומאה, ולא

הקמטים ובית השחי וכיו"ב בשרו מיקרי, אבל תוך העין ותוך הפה ונה"ה תוך האוזן ותוך האף לא מיקרו בשרו, שאינם בכלל בשר דרחיצה, ואפשר דלבתר דאימעטו ביה"ס ושמעינן דבשרו דומיא דידיו בעינן, מסתבר לן למעוטי תוך העין ותוך הפה, שהם רחוקים יותר להצריך בהם רחיצה, ולכן ממעטינן להו מדומיא דבשרו, (ומסתברא דתוך העין והפה מימעטו מעל בשר אדם לא יסך, אבל תחת הקמטים לא מימעטו), מיהו לשון הגמ' מה בשרו מאבראי משמע קצת דכל ביה"ס מימעט מבשרו.

שם רבי סבר והזה הטהור על הטמא וגו' וחטאו רבנן סברי וחטאו וגו', פי' דוחטאו מיותר להאי דרשא, ואפי' אינו מיותר לגמרי הו"ל למימר ויטהר ביום השביעי, ולשון וחטאו קאי על מעשה החיטוי, לומר שיחטאנו במקום טומאה או במקום טבילה, וקים להו לרבנן דקרא נחית כאן להשמיענו ד"ז, שאין לו הכרע מסברא וע"כ יש גילוי בפסוק לזה.

שם טהרה מטהרה הו"ל למילף, לכאורה טהרה קולא היא שא"צ ביאת מים, ומנלן להחמיר דלא מהני הזאה במקום זה, ואפשר לומר דכיון דאיכא תרי היקישא טהרה לטהרה מקשינן, ולא במה מצינו הוא דנימא דקולא היא בטבילה, ועוד דגם בטבילה יש ללמוד מהא דא"צ ביאת מים שאינו במקום גלוי, ונהי דלהטמא סגי במקום זה, אבל לטהרה צריך כח יותר, ולא סגי במקום טמון כזה.

שם וכבס בגדיו הפסיק הענין, ובכיבוס בגדים ליכא כה"ג מקום שהוא גלוי לטומאה וא"צ ביאת מים, וביה"ס גמור אף לטומאה טהור, ועוד דלית לן לדמויי וחטאו לבגדים, אלא שאם בגדים כאדם הי' מקום לומר דכולה חדא מילתא היא, ולא אמרו דכבוס דבגדים נמי כטומאה דמו, דבאמת אי משכח"ל כה"ג

מבשרו, ומ"מ בשר בית הקמטים קרוב יותר להצריך בו ביאת מים, מתוך העין והפה.

אב"י פשטות הגמ' דהא דמצרכין ראוי לביאת מים, אינו מענינא דעולא דחשיב גלוי במקצת, דא"כ הו"ל לפרושי חילוק זה דשייך בסוגיין, וגם הו"מ למימר דליכא למילף מטבילה כיון דהתם נמי כגלוי במקצת חשיב, ולישנא דגמ' דמיייתי מדר"ז משמע שהוא ענין אחר, דלא ממעט קרא אלא מביאת מים ממש כדר"ז, ואמנם קושטא הוא כמש"כ דהחילוק הוא בגלל שאינם כבלוע ומטמאין במשא, ועוד טומאות, כגון כזית מן המת בביה"ס שאינו כבלוע, ומטמא באהל, אבל עיקרו נלמד מדר"ז.

ומה"ט קשה נמי במש"פ תו' דילפינן לה מכל בשרו, חדא דכיון דבשרו אבראי, אין במשמעות כל בשרו לרבוויי דגואי, ועוד דמכל בשרו ילפינן שיעור מקוה מ' סאה כדאמר חגיגה י' א' וכמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם, ועוד דא"כ מה ראו בגמ' לאתויי מדר"ז, ולא אמרו עיקר הדרשא, דמכח שתי מקראות מחדשינן חילוק זה וכדר"ז.

ובפשוטו נראה דקרא דבמים יובא או קרא דורחץ בשרו במים ובא השמש וטהר דילפינן מיניה דבעינן ביאת כולו כאחת במים כמ"ש בתו"כ והובא ברא"ש, פסוק זה כולל כל גופו ממש ואף ביה"ס בכלל, דאי משכח"ל שביה"ס בלבד יהא חוץ למים, הרי"ז כלא טבל, וכיון שכן מפרשינן מיעוטא דורחץ בשרו ודומיא ידידו, שיכול ליכנס במים כדרך גדילתו, וכדאמרין נדה ס"ז א' שתטבול כדרך גדילתה, ולא הצריכה תורה לעשות פעולות שיכנסו מים למקומות המוסתרים שאין מים נכנסין בהן ברחיצה כדרכה, אבל כשחוצץ באופן שאינם ראויין לביאת מים, הרי"ז חסרון בביאת מקומות אלו במים, ואמנם לא חמירי ביה"ס ממקומות הגלויין דחציצה במקצת אינה מעכבת, אבל עיקר הסברא דחציצה מפסקת

אטו חציצה שעל בשרו, ודוחק דהגזירה רחוקה והתיקון דראוי לביאת מים אינו מועיל כ"כ, וכל כה"ג שהוא טעם מחודש הו"ל לגמ' לפרש ועוד דבקמטים מאי איכא למימר, עי' להלן, והרשב"א כתב לפי שהם פעמים מגולים הצריכו שיהיו ראויין לביאת מים וזה מתפרש גזירה אטו חציצת גופו וגם ע"ז קשה מקמטים, עי' להלן], ויש לתמוה ע"ד הרמב"ן דהא בית הקמטים אף לענין טומאה דינו כטמון כמבואר נדה מ"ג א', ואפ"ה בעינן ראוי לביאת מים כדאמר נדה ס"ו ב', וכבר הקשה כן הגרע"א ז"ל בתשובה סימן י', וכתב לפרש משום לא פלוג, וזה לא יתכן לפרש בדברי הריטב"א דמטעם זה גזרו רבנן, דאדרבה מכח הלא פלוג יטעו שאין השינים והלשון כגלוי לטומאה, אלא דומיא דקמטים, גם לפי הרמב"ן קשה לחדש כן, וסתמות הגמ' משמע דמימרא דרבא בקמטים, היינו ממש דינא דרבי בעצם החוצץ בין שיניה וכדר"ז.

ואפשר לפרש בכונת הרמב"ן דכיון דביה"ס ובית הקמטים אין דינם כבלוע, שהרי מטמאין במשא כמבואר נדה מ"ב ב', ש"מ שהם כגלוי לענין דינים מסוימים, ולכן אין לדונם כבלוע לגמרי, והבינו חז"ל דראוי לביאת מים בעינן, ואמנם הרמב"ן נקט גלוי לענין טומאה, שזהו המובן יותר וכמפורש בסוגיין, ויש להוסיף דלבתר דנקטינן כן בשינים ולשון מפרשינן דקרא דבשרו דממעט כל דגוואי, לא ממעט ליה אלא מביאת מים ממש, ותו לא מחלקינן דיש שנתמעטו מבשרו לגמרי ויש רק מביאת מים ממש, ומפרשינן דרק משטיפת מים ממש נתמעטו, כדכתיב וידיו לא שטף במים, דזוהי הדרשא דתו"כ למעט ביה"ס, ובזה יש ליישב דברי הריטב"א, דכיון שראו חכמים לנכון לגזור במקום הגלוי לענין טומאה, הוצרכו להשוות מדותיהם בכל ביה"ס, כיון דכולהו מחד קרא מתמעטין, מיהו עמש"כ לעיל סק"ג דאפשר שלא נתמעטו כולן

מקור הדין דראוי לביאת מים

ה' לשון הגמ' נהי דביאת מים לא בעינן כו' כדר"ז כו', משמע דדין פשוט הוא, ולא נתחדש מעובדא דרבי, וביותר נראה כן בנדה ס"ו ב' דפרכין לרבא ממתני', ומשנינן כדר"ז, ואח"כ מייתנין עובדא דרבי כדבר בפ"ע, ולא מסייעינן לרבא מדרכי, משמע שד"ז פשוט בלא עובדא דרבי, ובאמת נראה דמתני' היא שלהי מקואות חץ שהוא תחוב באדם בזמן שהוא נראה חוצץ, והרי מקום הנקב שהחץ סותמו דינו כביה"ס, שהרי הוא עשוי ליסתם יותר מפיו, ולא קרינן ביה בשרו אבראי ולא כידידו שהם בגלוי, וכן בסברא אינו בשרו הראוי לרחיצה והוא כטמון יותר מביה"ס, וכ"נ עוד בתוספתא שלהי מקואות כמשי"ת להלן בס"ד, וכן יש לדקדק מדאיצטריך לאשמועינן פ"ט מ"ד דלפלוף שבעין אינו חוצץ, וש"מ דבעינן ראוי לביאת מים בעין, וכ"נ בחגיגה כ' ב' שבקדש מתיר ומנגב ואח"כ מטביל ומפרשים משום חציצה שבמקום הקשר עי"ש בגמ' ובירושלמי סוף ה"א ומקום הקשר ביה"ס הוא, וש"מ דאף בכלים בעינן ראוי לביאת מים, וצ"ע בר"ש פ"י מ"ה.

ויש לעיין א"כ מאי קמ"ל בעובדא דשפחתו של רבי שהצריך טבילה אחרת, וי"ל דקמ"ל דאע"פ שמצוי שנכנס עצם בין השנים חשיב מיעוט המקפיד, ועוד שהיא עצמה לא הרגישה להקפיד בדבר קודם הטבילה, ושמא ס"ד דכיון שהעצם קשה נשאר טופח בין השנים והעצם, או דבמשך הזמן תעבור לחלוותי וחשיב ראוי לביאת מים, ובאמת מלישנא דקאמר והצריכה רבי טבילה אחרת, משמע שהי' חידוש בעובדא זו, ולא שמזה שמעינן דראוי לביאת מים בעינן, דא"כ זהו דין כללי, וגם סתמא הי' הדין ידוע, ולא נתחדש ע"י עובדא זו, א"ו חידושי' דהאי מימרא הוא בפרט של עובדא זו, ואולי ס"ד שלא החמירו בביה"ס אלא כשיש ברובו

דלא חשיב שבא לרשות המים שייך גם בביה"ס.

וב"ז דוקא במעכב חיצוני, אבל מה שהקמטים מעצמם מעכבים ומונעים ביאת מים, אין זה חסרון בכניסה לרשות המים, כיון שזוהי צורת האדם הטבעית, ואין כאן חציצה והגבלה בין האדם למים, ואפשר לומר בזה דהו"ל כאינו מקפיד שאינו חוצץ מדאורייתא, ואף מדרבנן לא החמירו בזה, כיון שאין כאן חציצה כלל, וליכא למיגזר בזה אטו רובו המקפיד, אבל א"צ לזה כיון דכל עיקר טעמא דקרא שא"צ ביאת מים היינו משום דסגי בטבילה כדרכו, וא"צ להכניס מים למקומות שברחיצה כדרכו אינם נכנסים.

ומדרי' זירא ילפינן כלל זה בכל התורה דדבר שאינו ראוי חשיב טפי חסרון במהות הדבר, אע"פ שאין ד"ז מעכב, וכמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בספר מנחות ק"ג ב' דר"ז יליף לה מקרא דבלולה, ולכן לא קאמר נהי דבילה לא מעכבא ראוי לבילה מעכב, אלא פירושא דקרא קאמר, דבלולה דקרא מעכבת בו, דהיינו דאשמועינן קרא דבלולה שכשאינו ראוי לבילה חשיב טפי חסרון בבילה ולכן מעכבת בו, ומהאי קרא ילפינן לכל התורה דאינו ראוי חסרון טפי, ובפשוטו נראה הסברא בזה דאינו ראוי הר"ז כהכרזה החלטית שלא יקיים קרא כדכתיב, וזה חשיב חסרון בחפצא, אבל כשהחפצא ראוי אלא שלמעשה לא קיים אין החסרון בעצם הדורון או הגברא, והר"ז רק חסרון פרט שאינו מעכב, וסברא זו לא שייכא כ"כ בטבילה שאפי' לכתחלה אין מצות ביאת מים בביה"ס, אבל יסוד הסברא שייכא כמש"כ לעיל, דכשאינו ראוי לביאת מים הר"ז הפרדה החלטית מכניסתו לרשות המים, וכשראוי אלא שלא נכנסו מים מפני צורתו הטבעית, הר"ז חסרון פרטי של ביאת המים, וזה לא גרע ממיעוט שאינו מקפיד ועדיף מיניה כמשנ"ת.

והנה הב"י כתב דלא מסתבר לומר דפליגי אי מיהדקי, ובאמת מתני' היא דרטי' חוצצת בפני המים כמ"ש הב"י בסוה"ד, אבל אין מזה קושיא לביה"ס, לומר דחשיבא נמי אינה ראוייה לביאת מים, די"ל דכיון שאם ישהה הרבה במים תפול האספלנית והרטיה, וכן הגוף מעצמו דחי להו ומפילן לאח"ז, ס"ל לריכר"י דחשיב שפיר ראוי לביאת מים ואין זו מחלוקת במציאות אלא בהגדרת ראוי לביאת מים מהו שיעורו, ועי' בספר מרן זללה"ה יו"ד סי' צ"ד סק"ח, [וער"ש שם מש"פ בפלוגתא דחץ של מתכת, דג"ז יש לפרש פלוגתתן בהגדרת ראוי לביאת מים], ויתכן עוד דריכר"י סבר דכיון שניתנין לצורך רפואתו, אין זה מגרע במקום שצריך רק ראוי לביאת מים, שאין כאן חציצה הבאה להפריד אלא משמשת תועלת הגוף, וכמו שקמטי הגוף אינם חוצצין אע"פ שגורמין שלא יהא ראוי לביאת מים, ה"ה אספלנית ורטייה שמשמשין לתיקון הגוף.

נמצינו למידין ג' אפשרויות בטעמא דריכר"י,
א' כנראה בר"ש שבביה"ס לא קפדי ברטייה ואספלנית, ב' דכיון דמחלחלי בזמן מרובה חשיב ראוי לביאת מים, ג' דתיקון הגוף כקמטי הגוף ואינם מגרעין בראוי לביאת מים, ועכ"פ נראה דוחק לומר שבכאן נחלקו בעיקר דין ראוי לביאת מים, מכל הני טעמי שהוזכרו לעיל, וצ"ע בפוסקים שנקטו כהב"י, ויתכן גם שט"ס בתוספתא, וצ"ל שע"ג המכה, במקום שעל ביה"ס, [וברוקה הגירסא שע"ג מכתו ורטייתו], ולפ"ז מ"ש העושה קלקי בראשו, היינו בראש המכה.

בתוספתא שם צרורות וקסמין בכף הרגל

שם בתוספתא נכנסו צרורות או קיסמין בסדקי רגליו מלמטה ר' יעקב אומר אינו חוצץ מפני שהוא כבית הסתרים, וגם בזה פי' הב"י בסי' קצ"ח סמ"ב ובבבבגר"א שם דר' עקיבא [כגרסת הב"י ולפנינו ג"כ ר"ע] כריכר"י, וצ"ע

חציצה, דנדון לעצמו ולא גזרינן ביה אטו רובו, כיון שדינו שונה משאר הגוף, ועכ"פ לא נתחדש בעובדא זו עיקר הדין דבעינן ראוי לביאת מים, וכמשנ"ת דמתני' היא.

בתוספתא פ"י מ"ח רטייה אספלנית ומלוגמא כו'

ו. הרי"ש בשלהי מקואות פ"י מ"ח הביא תוספתא אספלנית מלוגמא ורטייה שעל ביה"ס רבי אומר חוצץ ריכר"י אומר אינו חוצץ, ומשמע מדבריו דטעמיה דריכר"י מפני שאינו מקפיד עליהם בביה"ס, ולכאורה קשה להחליט כן, דודאי יש מקומות המכוסים בגוף ע"י בגדים שאין מקפידין על רטייה שבהם, ויש מקומות דביה"ס שמקפידין על רטייה שבהם כגון תוך הפה והאף, והב"י והגר"א בסי' קצ"ח סמ"ג ובבבבגר"א ס"ק מ"ט פי' דרבי וריכר"י נחלקו כאן בדין ביה"ס אם צריך ראוי לביאת מים, [וניחא שרבי סתם במתני' סופ"ח שא"צ ביאת מים ולא הזכיר דבעינן ראוי לביאת מים כיון שד"ז במחלוקת שנויה והינו דמיתנין שהצריכה רבי טבילה אחרת, דריכר"י פליג, אבל בנדה ס"ו ב' משמע שזה דבר פשוט דראוי בעינן, ולא הביאו עובדא דרבי כסיעתא לזה], וקשה א"כ מה ראו לחלוק ברטייה ואספלנית ומלוגמא, טפי הי' ראוי שיחלקו בהדיא בביה"ס אם צריך ראוי לביאת מים, וגם סגי בחד מיניה ומ"ט מני לכולהו, ועוד דלעיל מיניה בתוספתא נחלקו רבי ורבנן בחץ שתחוב באדם ופשוט לכו"ע דשייך חציצה בביה"ס, שהרי מקום החץ כביה"ס, ולא מסתבר דבתר הכי פליג ריכר"י ברטייה וכוונתו לחלוק על כל התנאים דלעיל, וכן ר"ע דצרורות וקסמין שבסדקי רגליו לא משמע דפליג בדין ראוי לביאת מים בביה"ס, ועי"ש בב"י והגר"א, ועוד דמתני' סתמא קתני דחץ חוצץ, ובגמ' ג"כ אמרו זה כדין פשוט, ולא נתחדש מעובדא דרבי כמשנ"ת לעיל.

כמשה"ק לעיל אריבר"י גופיה, וגם משמע דר"ע חידש שהוא כביה"ס, אבל דין ביה"ס ידוע, ולכאורה מתפרש דצורות וקסמין בסדקי הרגלים ראוי לביאת מים, ובפרט כשעומד ע"ג קרקע שמתרחבין הסדקים, ור"ע חידש דאע"פ שהסדקים פתוחים תמיד דינם כביה"ס, והטעם מפני שהסדקין ברגליו מלמטה, וזה מקום סתר, ואמנם כף הרגל עצמו אע"פ שהוא כביה"ס לנגעים לא משמע שהוא כביה"ס לר"ע לענין טבילה, עי' כ"מ רפ"ו מנגעים, אבל סדק שבכף הרגל קיל טפי, ויתכן דר"ע פליג בכל כף הרגל, דיליף מנגעים, ונקט חציצות שבסדק שהוא המצוי, דלרגל אין דרך לידבק חציצה, ורבנן סברי דלענין רחיצה מסתברא דכף הרגל כגלוי דמי, כדאשכחן בקידוש ידים ורגלים, וד"ז לא ילפינן מנגעים דענינו לכל מראה עיני הכהן.

הערות בסוגיא דקידושין

ז. קדושין כ"ה א' מה בשרו מאבראי אף כל מאבראי, יש לעיין היכי משמע בשרו מאבראי, וביותר קשה כיון דלענין מגע כגלוי דמי, א"כ לא מתמעט מקרא דוידיו לא שטף במים, כמבואר בנדה מ"ג א', והיכי ממעטינן מבשרו מה שלא ממעט מידיו.

ואפשר דורחץ בשרו מתפרש כדרך הרוחצין שנכנס גופו במים, ואין דרך הפה לרחצו עם רחיצת הגוף, ולפ"ז באמת מתמעט הפה קודם קמטים ושאר ביה"ס שדרך לרחצן עם הגוף.

מיהו קשה א"כ מנלן דראוי לביאת מים בעינן, הרי אמרנו שמקום זה אינו נכלל במצות הטבילה, וי"ל דכיון דאי משכח"ל שביה"ס יהא חוץ למים הדבר מובן דלא עלתה לה טבילה, כגון שפיה פתוח למעלה לאויר, והגיעו מים על שפתותיה, ודואי יש כאן חלק בגוף שהוא חוץ למים, ולא קרינן ביה ורחץ במים, נמצא שאנו אומרים שרחיצת הגוף שמכסה על הקמטים והסתרים מחשיב גם את

תוכו כבמים, ובוזה אמרינן דה"מ בראוי לביאת מים שאין מניעה מלחשבו ברשות המים.

ואפשר להגדיר את החציצה הטבעית של הגוף כחציצה שאינו מקפיד עליה, ואם יש בתוכו דבר שמקפיד עליו, לא מהני מה שאינו מקפיד על החציצה החיצונה.

שם והצריכה רבי טבילה אחרת, יש לעיין האם עיקר חידושו דראוי לביאת מים בעינן, או שיש חידוש מיוחד בהאי גונא דעצם חוצץ בין שיניה, ולשון הגמ' משמע שלא זהו עיקר החידוש, שהרי שנינו ביה"ס וביה"ק א"צ שיבואו בהם המים, ואם בא להשמיענו מרבי דבעינן ראוי לביאת מים, הול"ל הא קמ"ל דנהי דביאת מים לא בעינן כו', ושמה קמ"ל דראוי לביא"מ דאוורייתא, או שהחמירו גם בזה במיעוט המקפיד, או דעצם בין שיניה מיקרי מקפיד.

שם נהי דביאת מים כו' כדר"ז כו', אם הטעם הוא מדרבנן גזירה אטו על בשרו, הול"ל מדרבנן, ואף אם צריך לדר"ז שלא לתקן גזירה משונה, אבל איך אפשר להעלים העיקר ולתפוס טעם שאינו האמת.

שם כדר"ז כו', בביאור דברי ר"ז יעויין מש"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בספר מנחות, ואין תח"י כעת. (הערות).

ביאור ענין ראוי לביאת מים

ח. ענין ראוי לביאה פירושו שיש צורת המנחה שקבעה תורה איך להביא, ואם כתוב בתורה כלולה הרי הצורה של המנחה באופן שראויה להבלל, וכמו שאמרו שישים ואחד עשרונות אינם נבללים יחד, הרי שצורת המנחה שלא תהא גדולה כ"כ וזה מעכב ולא מפני שא"א לבללה, אלא שחסר בצורה של המנחה, שמשלשן כלולה הבינו שהצורה של המנחה באופן שיכולה להבלל, ואולי יש לתורה עוד טעמים שתהא בצורה זו, כמו ששיעור מקוה מ' סאה שכל גופו עולה בהם,

הסגורות, אלא דכיון שאין מעכב חיצוני חשיב שפיר שנמסר לרשות המים, וכיון שבלא"ה אין שם מים, אין שום ענין להשאיר השנים רפויות, שא"צ שבאמת יוכלו מים ליכנס כעת, רק צריך שלא תהא מניעה חיצונית, אבל בצורתו הטבעית אין מוסיף חסרון בזה שמדביק לשונו לחיכו ושיניו זל"ז, שהרי בלא"ה אינו ראוי לביאת מים מפני השפתיים, אעפ"כ שפיר דמי מפני שזוהי צורת האדם, ה"ה שאין מוסיף חסרון כשמדביק לשונו לחיכו.

מיהו להמפרשים דקדצה שפתותיה החסרון מפני ההידוק החזק, בזה י"ל שהידוק חזק בשנים ג"כ יגרע.

והערונני שאם ענין ראוי לביאת מים הוא גזיה"כ ולא סברא דנמסר לרשות המים, ודומיא דבילה לפי הסברא שהזכרנו לעיל שבאמת אין יתרון בראוי לבילה אם אינו בוללה, וזהו שהביאו מבילה לטבילה, שבלא סברא הצריכה תורה ראוי לקרא כדכתיב, וא"כ אין חילוק אם גוף זר מנע ביאת המים או הידוק השנים, וכמדומה שהידוק השנים דבר המצוי הוא, וממה שלא הזהירו ע"ז ש"מ שאינו חוצץ, ואפשר שלעולם השנים מהודקות וחשיבי בית הסתרים].

שיעור ראוי לביאת מים

ויש להסתפק מה השיעור של ראוי לביא"מ, שאם ישהה זמן מרובה המים יחלחלו, אבל בטבילה לא סגי בהכי, כיון שלא שהתה זמן שיחלחלו, האם גם בביה"ס משנה כמה זמן שהתה במים ובפשוטו זה לא מעלה ולא מוריד לביה"ס, שאפי' שהתה שעה במים, כיון שהפה סגור הר"ז כברגע הראשון, אבל מ"מ י"ל שיש שיעור שנקרא ראוי, כמו נתנה מעות בפיה וכיו"ב, כיון דסו"ס אין כאן מניעה גמורה למים.

וב אלו ששיניו בפ"ט שאינם חוצצין סתמן כפירושן שבשום מקום אינם חוצצין, דכל

אבל זהו שיעור קבוע גם לננס ולענק, וכן במנחה של ששים ואחד עשרונות אף אם התאמץ ובללה יפה פסולה, וכעין שמצינו שיעור לולב ד' טפחים כדי לנענע בו, ואע"פ שנענועים אינם מעכבים, דאמרינן מכי אגבהיה נפק ביה, ואפשר דאף בלא טעמא דנענועים רצון התורה שיהא בו שיעור חשוב של ד"ט, א"נ שכשעושה באופן שאינו ראוי לבילה או לנענועים הרי הוא מכריז בעיקר המצוה שלא יעשה אותה כתיקונה בהידור, וזה יותר חמור מאם במקרה לא קיים כל פרטי המצוה.

ויש לפרש גם בטבילה שצורת הטבילה צריכה להיות באופן שביה"ס ראוי לביאת מים, דסו"ס מקום טומאה הוא למשא או אף למגע והוא בכלל ורחץ במים את כל בשרו, וכל שטובל באופן שיש מעכב חיצון למים, הרי לא מסר גופו להיות כולו במים, אבל ביאת מים ממש לא בעינן, כי עיקר הטבילה היא להיות כולו ברשות המים, ולא הטופח להטפח גורם עיקר הטהרה, שהרי רובו שאינו מקפיד אינו חוצץ מדאורייתא, אע"פ שאין החציצה כגופו, ולא באו מים על רוב גופו, מ"מ כיון שנכנס לרשות המים כצורתו הטבעית שפיר דמי, וה"ה ביה"ס לענין ביאת מים ממש סגי בצורתן הטבעית, אבל באינן ראויין לביאת מים, הרי חסר בהתבטלות כולו למים.

[שוב הערונני דבמנחה אין יתרון לראוי לבילה אם באמת אינו בוללה, ודכוותה בטבילה לא בעינן שיהא מעלה בטבילה בראוי לביאת מים, וי"ל שגם במנחה יש יתרון בדורון שראוי לבוללו דסו"ס הביא שיעור שמן שראוי לבולל ותהא מנחה חשובה טפי, שיש בה כמות של שמן שראוי לבלילה].

ונראה דדוקא דבר חיצוני שבביה"ס חוצץ, אבל אם הידק שיניו בפיו אין זה חוצץ, וכמ"ש בפ"ת בשם חמו"ד, שהרי באמת הפה אינו ראוי לביאת מים מפני השפתיים

שבגלוי כה"ג חשיב שנכנס למים בלא מעכב ה"ה בביה"ס, וכן הדין בדם ודיו וחלב הלחין ושרף הלח.

יש להסתפק איך משערין רובו בצירוף ביה"ס, דלכאורה אם רובו חצוץ מבחוץ, לא יציל ביה"ס לחשבו מיעוט, אבל אם ביה"ס חצוץ י"ל שהוא פוגם בשלימותו של החלק החיצוני שמכסה עליו ולפ"ז אין משערין ביה"ס לפי שטחו, אלא לפי שטחו של הבשר שמבחוץ, כמו שאין משערין לפי אורך השער, אלא לפי מקום חיבורו בגוף.

יש לעיין איך סתם התנא דביה"ס וביה"ק א"צ שיבואו בהם המים וסמך שנבין דראוי לביא"מ בעינן, ולהסוברים דפלוגתא דתנאי היא בתוספתא שבר"ש פ"י, י"ל דבאמת שנה רבי רק הדין המוסכם, אבל בגמ' משמע שזהו דבר פשוט, ולא אמרו קסבר רבי, אלא שזה כד"ז, (ולהמפרשים ביה"ס דפ"ט כפשוטו ניחא, אבל בגמ' לא משמע דמתני' היא). (הערות).

חץ התחוב

ט. פ"י מ"ח חץ שהוא תחוב באדם בזמן שהוא נראה חוצץ, ואם אינו נראה טובל ואוכל בתרומה, פשטות הדברים דבאינו נראה דינו כבלוע, ולכן הזכיר התנא טובל ואוכל בתרומה ולא אמר אינו חוצץ, דאף אם החץ הי' אב הטומאה אינו נטמא הימנו, וכדתנן לעיל בלע טבעת טמאה טובל ואוכל בתרומה, [מיהו בתרומהו טעמא בעי מאי קמ"ל דהא אפי' הוי ביה"ס יכול לאכול בתרומה שאינו מטמא במגע, ולדעת הרמב"ם פ"ה מטו"מ ה"ג כלי טמא אינו מטמא במשא, ובטבעת י"ל דקמ"ל דאע"פ שהתרומה בפנים נוגעת בטבעת לית לן בה, אבל בחץ אין חידוש זה, וצ"ע, אבל עכ"פ המשמעות דזה בלוע, מיהו הרמב"ן ב"ב כ' א' ובפ' חוקת כתב דמטמא במשא ולא באהל, ולפ"ז ניחא בפשיטות, ומכאן סייעתא לד"ז, וכש"כ

דניחא להסוברים שמטמא אף באוהל, שו"ר ברמב"ן חולין ע"א ב' וברז"ה שם בכ"ז, וכן מענינו הוא נלמד ששנאו התנא בפ"י בהדי דיני בלוע, ולא בפ"ט בהדי דיני חציצות, וכ"ה בתוספתא בדיני בלוע, ולפ"ז אינו נראה היינו שנבלע לגמרי בבשר, ואין רואין מבחוץ אלא בשר בלבד, דחשיב הפתח כסתום שהבשר נדבק זל"ז ומתחיל להתאחות מיד, אבל אם רואין קצה החץ, אע"פ שרואין אותו בתוך הגומא עמוק מעור בשורו, הרי הוא חוצץ דהא לאו בלוע מיקרי, וכבר כתבנו לעיל סק"ה דכאן מבואר במתני' דביה"ס צריך שיהא ראוי לביאת מים, דגומת החץ כביה"ס דמיא, ואפ"ה החץ חוצץ, מיהו עי' להלן בדברי הרא"ש (וה"ה חץ שבקמט וסדק שבבשר דאע"פ שאינו נראה חוצץ, דסדק שאינו עתיד לידבק ואינו מתאחד דינו כביה"ס ולא כבלוע), וכן שנינו בכלים פ"ט מ"א מחט או טבעת שנמצאו בנחושתו של חנור נראין אבל לא יוצאין, וש"מ דכששקועין בעומק נקראין נראין, אם הבצק שוקע ונוגע בהם.

י. שם בר"ש בתוספתא הנכנס לו חץ ביריכו רבי אומר אינו חוצץ וחכ"א הר"ז חוצץ בד"א בשל מתכת אבל בשל עץ הר"ז חוצץ, ואם קרם עליו העור מלמעלה הכל מודים שאינו חוצץ שכל הבלועין כו' טהורין, פר"ש דבשל מתכת עיילי מיא טפי, ולפ"ז נחלקו רבי ורבנן במציאות, וי"ל כמש"כ סק"ו בפלוגתא דרבי וריב"ז ברטיי' ואספולנית דבראוי לביאת מים במשך הזמן פליגי, וה"נ הנדון להכריע באיזה שיעור מיקרי ראוי, אבל קשה לקבוע הלכה דחץ מתכת התחוב אינו מעכב ביאת מים, דודאי בדרך כלל נכנס בדוחק ומעכב ביאת מים, והיכי סתים רבי לטהר בכל גונא.

עוד פר"ש דשל מתכת סכנה להוציאו והו"ל אינו מקפיד, וג"ז צ"ע דודאי משתדלין להוציא החץ בין במתכת בין בעץ, ויותר משתדלין בשל מתכת, ושמא כונת הר"ש

מבחוץ והו"ל בלוע, (א"נ דעץ בולע מים וחשיב ראוי לביאת מים, וזה מיושב בפשיטות טפי, עי' לעיל סק"ה בפלוגתא דרבי וריב"ר, אבל למאי דנקטינן דנראה חוצץ אין שייך טעם זה), וזוהי גרסת הגר"א דבשל עץ לכו"ע אינו חוצץ, ולגרסא זו ניהא דבד"א ארבנן דסמיך להו קאי, ולא קאמר מודה רבי בשל עץ, וניהא מתני' דקתני באינו נראה בכל ענין אינו חוצץ.

ולגרסא זו מיושב מ"ש הב"י בדעת הרמב"ם והרא"ש דמפרשים התוספתא באינו נראה, ומתני' רבי היא, ואכתי קשה ליתני דשל עץ חוצץ, אבל לגרסא זו ניהא, שו"ר שבע"ז כתב הגרע"א ז"ל בגליון הש"ך ס"ק י"ז, ושם כתב לפרש גם לגרסא דידן שזוהי תשובת רבנן לרבי מה ששמעת שאינו חוצץ זה נאמר במתכת בלבד, אבל בשל עץ חוצץ, ואנן נמי בשל עץ קאמרינן.

ויש שהעיר לפרש דהנדרון על החץ עצמו שאינו חוזר ומטמא את האדם במגע או במשא, שהחץ הבולט או הנראה ודאי לא פקעה טומאתו דלגבי נפשיה לאו בלוע הוא.

בדברי הרא"ש וטעמא דנראה חוצץ

לשון הרא"ש בפירושו שכתב טעמא דנראה חוצץ משום שא"א שלא יהי' מקצתו על הבשר צ"ב, ואם כונתו נראה בולט לחוץ, צ"ל דכל כה"ג נמתח חלק מהעור החיצוני לתוך נקב החץ, אבל אם הוא שוקע חוזר העור החיצוני למקומו, וקשה למה אינו חוצץ במקומו כדין ביה"ס, אע"פ שאינו מותח העור החיצוני כלל, וצ"ל דס"ל שהבשר שבפנים אינו כביה"ס אלא כעין בלוע, דאע"פ שאפשר לראותו מבחוץ דרך הנקב, הר"ז כרואה מקום הבלוע דרך גרונו וכיו"ב וזה גרע ממכה, ששם שטח פני המכה צריך להיות מכוסה בעור, אבל כאן נמתח פתח שעתיד ליסתם, וישאר רחבו כשטח העור שבחוץ, מיהו הדברים מחודשים דבפשוטו יש לחשוב פני הבשר

דחוששין שיוזק הגוף בדרכו בהוצאתו, ועכ"פ הדבר קשה לקבוע הלכה בשרירותא דמתכת, בלא לפרש היכי דמי, שהרי ענין הסכנה תלוי בהרבה פרטים באופן תחיבתו וגודל החץ, ובמאי קמיפלגי רבי ורבנן, הרי לכו"ע אם מקפיד עליו חוצץ.

מודברי הר"ש מבואר דמפרש התוספתא כנראה, וכ"כ באו"ז בשם ר"י מסימפונט וכ"כ הש"ך ס"ק י"ז בדעת כל הראשונים ז"ל, אלא שכבר נתקשה הב"י בטעמיה דרבי, ולא ניהא ליה ביישוב הר"ש.

והנה בתוספתא אמרו רק בקרם עליו העור דלכו"ע אינו חוצץ, ומשמע מזה דבנבלע בעומק ואינו נראה מבחוץ לא סגי לרבנן לחשבו כבלוע, וא"כ מתני' דתליא באינו נראה ולא בקרם עליו העור, אתיא כרבי דסגי באינו נראה לחשבו כבלוע, ולפ"ז א"צ לחדש פלוגתא נוספת ביניהם, אלא דרבנן סברי דחץ התחוב בנקב הפתוח אע"פ שאינו נראה אינו כבלוע, כיון שנכנס בנקב הפתוח לחוץ, ועתיד להוציאו דרך שם, ולא מיירי בנתאחה הבשר דהו"ל כקרם עליו עור, אלא שנכנס בעומק ואינו נראה אבל הפתח פתוח, מפני שהבשר רק נדחק זל"ז כקמט שבבשר וכסתימת פיו, אבל הסדק נפתח בקל ליכנס ולהוציאו משם, [והרי מי שפתחו מעיו והם גלויים לא מיקרי בלוע, אע"פ שמקום זה עתיד להסתם, דסו"ס עכשיו גלוי הוא], ורבי סבר דכיון שאינו נראה הו"ל כבלוע, שהרי מיד נסתם הבשר שמבחוץ והר"ז כרואה לתוך בית הבליעה דחשיב שפיר בלוע אע"פ שיכול להשקיף לתוכו, [אבל אם יש נקב חלול שנשאר פתוח ויש אויר בחללו, י"ל שאינו כבלוע], ובזה יתכן לחלק בין מתכת לעץ שמתכת שנבלע מותח הבשר והפתח כסתום, משא"כ בעץ שהמקום שנכנס העץ כפתוח יותר דמי, א"נ לאידך גיסא שמתכת קורע הבשר ונשאר פתוח והעץ נדחק ואינו קורע רק מותח סביבות הנקב ולכן המקום סגור

מקפדת לפי שאינו נתחב לפנים בתנועתה, אבל באופן הרגיל מקפדת בכל קרן התחוב שמכאוב גם כשהוא משוקע, וא"כ אין לנו שריותא דאינו מקפיד אלא במשהו שאינו נרגש ויוצא מעצמו, ונשאר רק היתר דבלוע כשאנו נראה כלל, ועמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה לפרש גם בדבריהם דכונתם משום בלוע, שו"ר בס"ט ס"ק כ"ד כתב דהש"ך הכריע לקולא, ומ"מ קשה להתיר מדין בלוע, ואין לנו היתר אלא באינו מקפיד, וזה משכח"ל רק באופן רחוק.

אם בעיני חפיפה בכל הגוף ובביה"ס

יב. פ"ז ב' ואמר רבא לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה בית קמטיה במים, פשטות הדברים דדוקא קמטיה קאמר מפני שמצטבר בהם לכלוך, מפני שהזיעה עם האבק יורדים ומתאספין שם, ואין בכלל זה כל ביה"ס כגון תוך הפה והאף, ומלישניה דרבא יש לדקדק שאין דין הדחה במים בכל הגוף, [וכבר כ"כ בתו' הרא"ש], דאם עזרא תיקן חפיפה במים בכל הגוף ממילא גם ביה"ס בכלל, כיון דבעינן ראוי לביאת מים, ואם עזרא הקיל בביה"ס מה ראה רבא להחמיר בזה, ולישניה דרבא משמע שאינו חייב גמור, א"ו רבא חידש הדחה בקמטים בלבד, מפני שמצוי שנאסף שם לכלוך החוצץ.

מיהו לרש"י בתשובה דבעינן חפיפה בחמין בכל הגוף, צ"ל דרבא בא להוסיף דאף בביה"ס דסגי בראוין לביאת מים בעינן הדחה, וא"כ קמטין דנקט לאו דוקא אלא ה"ה ביה"ס, אבל קשה דלישני' דרבא לא משמע דאף קמטין קאמר, [וכמ"ש בתו' הרא"ש], וגם בגמ' דהקשו ותירצו ממתני', לא משמע שזהו עיקר חידושיה דרבא דראוי לביאת מים בעינן ולכן חציצה פוסלת [וע"ע סק"ה] א"ו הא דראוי לביאת מים בעינן ידוע, ורבא רק חידש להצריך הדחה לכתחלה.

שתחת החץ והצדדין כביה"ס, (ויתכן לפרש דכונת הרא"ש שכל החלק המשוקע שאינו נראה דינו כבלוע, ורק החלק הנראה חשיב כביה"ס וחוצץ בצדדיו, וזהו מקצתו דחשיב על הפשר דהיינו המשהו שבצדדין כנגד המשהו שנראה מבחוץ, ודוחק).

[מיהו בסברא כל שבולט לחוץ כיון שלא כיסו המים את מקום הנקב הר"ז כחלק מן הגוף חוץ למים, וכמ"ש מרן זללה"ה שאם שוכב כדג ופיו פתוח למעלה חשיב פיו כחוץ למים, ורק ע"י כיסוי המים מע"ג נקרא תוכו ביה"ס או בלוע].

לענין הלכה

יא. ולענין הלכה נראה שאין להקל אפי' החץ משוקע בעומק, דודאי קפיד עליה, אבל אם אין רואין חץ מבחוץ כלל, רק יודעין שמשוקע בפנים הבשר וכולו מכוסה, בזה דינו כבלוע שאפי' מקפיד עליו אינו חוצץ, מיהו קרן שתחת העור יש מקום לדון דלאו בכל גונא דינו כבלוע, [באופן הרגיל שנתחב תחת העור, אבל בקרם עליו העור מבואר בתוספתא דאינו חוצץ, דשם העור סותם עליו לגמרי, אבל כאן העור פתוח במקום כניסת הקרן, וניתק ממקום חיבורו וסופו להתקלף, ואיכא גונא דכמקום פתוח דמי], מיהו אם נתרחק הרבה ממקום הנקב, י"ל דהשטח שעד הנקב כסתום, והו"ל כבלוע.

בדברי הש"ך ס"ק ט"ז שכתב דמשוקע הוי אינו נראה ושוה לעור הבשר הוי נראה, כבר תמה הגרע"א ז"ל, שהרי לפי קמא כתב הב"י דמשוקע ורואין אותו מבחוץ בעומק השקע דינו כנראה, ואפי' נימא דכונת הש"ך לפי שני שבב"י ששם הזכיר בולט או שוה, מלבד שגם שם נראה דפשיטא ליה דשוה כנראה דמי, הרי הש"ך נקט עיקר כפי קמא, ולפי"ז פשוט להב"י דמשוקע מיקרי נראה, ואמנם בלשון הרמב"ן והרשב"א בקרן משמע דכל שאינה מרגשת בו מבחוץ אינה

דמי המקוה פושרין ואפי' בצונן כשר, וכבר יצאה בהדחה שבזמן חפיפה, ולדעת הפוסקים שסתמו בזה, משמע דאפי' לכתחלה א"צ לחזור ולהדיח, ועיקר מימרא דרבא אינה חיוב גמור, וא"צ להסמיכה כ"כ לטבילה וכמשנ"ת, ואם לא הדיחה במי המקוה, א"צ לחזור ולטבול.

דעת הראב"ד הובא בטוש"ע סי' קצ"ט ס"ט י"ב דבביה"ס אפי' לא בדקה קודם טבילה בודקת אחר טבילה ואם לא נמצא בהם דבר חוצץ טהורה, וכן אפי' נמצא דבר חוצץ ויש לתלותו שנכנס אחר טבילה תלינן לקולא אע"פ שלא בדקה קודם טבילה, והדברים צ"ע דלא מצינו בגמ' קולא בביה"ס אלא דא"צ ביאת מים, אבל אם אינן ראויין לביאת מים חמירי ככל חציצה שע"ג הבשר מבחוץ, וכיון דמחמירינן דהעיקר דבעינן ראוי לביאת מים מדאורייתא אין מקור להקל, והראב"ד כנראה לשיטתו דחפית כל הגוף מתקנת עזרא, ורבא הוסיף בהנהגה חפית ביה"ס, וש"מ דביה"ס קיל שלא הצריכו עזרא חפיפה, אבל לש"פ דרבא בבית הקמטים לחוד קאמר, ושאר הגוף א"צ חפיפה מעיקר הדין אלא ממנהגא דעלמא, א"כ יותר החמירו בביה"ס, ונראה דבלא נמצא כלום אפשר להקל דלא נפל ברדיוני, אבל כנמצא אלא שיש לתלות שבא אח"כ, תלוי לפי הענין ואם אין תלייתה קרובה ביותר יש להחמיר וכמ"ש הש"ך להחמיר כהרוקח, ובמקו"א הארכנו בכ"ז.

ומה שהעתיקו הפוסקים הדחת קמטיה וסתריה י"ל דלא גרע מהדחת כל הגוף, אבל אין מזה הכרח דדיניה דרבא איתיה גם בביה"ס, דכיון דחידוש הוא להצריך הדחה וטעם זה שייך בקמטים טפי מסתרים אין לך בו אלא חידוש, ועמש"כ לקמן ס"ב סק"ח, שו"ר בט"ז סי' קצ"ט סק"א ובס"ט שם, וצ"ע על מש"כ אדרבה רבא קמטיה דוקא קאמר.

והא דאמר רבא מדיחה במים אע"ג דסתם הדחה במים, י"ל דלא תויי צונן נקט ליה, דמדלא קאמר בחמין, ש"מ דמים כולל כל מים אפי' צונן, ומה שנהגו בחמין היינו משום דלא גרע מכל הגוף שנהגו בחמין.

ומלשון לעולם ילמד אדם בתוך ביתו משמע שאינו חיוב גמור, ולפ"ז נראה שא"צ להסמין הדחה זו לטבילה דקילא מחפיפה, וכן בסברא דאין שם חשש שנדבק חציצה בשעה קלה, אלא מה שנאסף במשך הזמן מהזיעה ואבק וכיו"ב, ולכן כל שהדיחה בזמן שחפיפה כשרה א"צ לחזור ולהדיח, וכ"נ סתמות הפוסקים שלא הזכירו שתחזור ותדיח כליל שבת ויו"ט, אבל הרא"ש כתב שיכולה לחמם מים ביו"ט להדיח קמטיה, ואפשר דדינא קמ"ל דכשלא הדיחה מעיו"ט יכולה לחמם ביו"ט, אבל המחבר העתיק שצריכה לעשות כן, ואולי יש בזה הידור כשא"צ להרחיק הדחה זו, ולמעשה נראה דדי שתדיחם במי המקוה, אם כבר הדיחתם בזמן חפיפה,

סימן ט

בסוגיא דקפצה ידה ודרך גדילתה ובדין מים מקדמין

חשבינן ליה כבא בתוך המים, וכיון שכן כש"כ כשהחציצה מגוף האדם דלא חייצא, והיינו רבותא דמתני' דגרע מאינו מקפיד כיון שא"א לחשוב צורתו כך, וכל שנמנע ביאת מים שלא כדרכו חוצץ, וכן יש ללמוד מגרסת הגאונים ס"ז א' דעצמה עיניה ביותר חוצץ רק לטהרות, וש"מ שאין כאן חשש דאורייתא, ולישני' דר"ל לא תטבול אלא דרך גדילתה ג"כ משמע הנהגה ולא חשש דאורייתא, (וערמב"ן סוף הלכות נדה שאין להחמיר בספיקות שאין להם קץ וסוף כי מי יוכל להבחין בין עצמה ביותר ללא עצמה ביותר, והזכיר גם קרצה שפתותיה ביותר וש"מ שזה חשש דרבנן).

והא דקתני כאילו לא טבלה מתפרש כלפי הרישא דקתני דמעות בפיה טהרה מטומאתה, אבל שעה בפיה לא טהרה כלל ובטומאה דרבנן קתני שפיר לשון כאילו לא טבלה, וגדולה מזו שנינו במ"ד כאילו לא טבלה אע"פ שטומאתה רק לתרומה, וטומאתה מחודשת מפני הפליטה דשמא פלטה, ולא מפני שהטבילה לא הועילה, מיהו התם אין מקום לטעות שהחסרון בטבילה.

ואפשר דבמקום שאין חציצה מבחוץ והחסרון בצורת הטבילה נקט לשון כאילו לא טבל, דטבילה בצורה זו אינה מועלת, אבל בדאיכא חציצה הר"ז חסרון בהכנת האדם לטבילה ולא בצורת הטבילה, ועוד דכיון דמדאורייתא שפיר דמי ראוי לנקוט לשון חוצץ, ורק כשאין דבר מסוים החוצץ נקט לשון כאילו לא טבלה, ששם האויר חוצץ ואין חציצה מבחוץ, ובוה מיושב ההיא דפ"י מ"א דהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל, ושם מ"ו

מקואות פ"ח מ"ה נתנה שעה בפיה וכו'

א. מקואות פ"ח מ"ה נתנה שעה בפיה קפצה ידה קרצה שפתותיה כאילו לא טבלה, נראה דלרבותא נקט הני דס"ד שאין חציצה כזו פוסלת, כיון שאין כאן דבר חוץ מגופה שמונע ביאת מים, ואף שעה בפיה ה' מקום לטהר מה"ט, דה' מקום לומר דכה"ג חשיבא כולה במים בלא מעכב וחוצץ, וכמו שבאמת הדין בביה"ס ובית הקמטים, שאע"פ שחציצה מבחוץ פוסלת, אבל אם מניעת המים היא בגלל צורת האדם בסתריו וקמטיו אין זו חציצה, וה' מקום לומר דה"ה כל קמטים שנעשין ע"י האדם אפי' לפי שעה, [ובפרט הני שרגילין לעשות כן לצורך מסוים משימושי האדם], והיינו דקמ"ל דדוקא בקמטים קבועים מהני האי טעמא, כיון שאינם בכלל בשרו דאבראי, וכמשנ"ת לעיל ס"ח סק"ד ע"ש, אבל קפצה ידה שנמנע ביאת מים במקום דחשיב בשרו דאבראי הר"ז חציצה.

וכבר כתב מרן זלה"ה ביו"ד סי' צ"ה סק"ג דהעיקר נראה דקפצה ידה לא גרע משאר חציצה, ואע"פ שאין שייך ביטול של מקצת היד כמו ששייך בחציצה, דבאמת גם בחציצה לאו משום ביטול אתינן עלה, דאטו אדם האוחז באדם ובכלים ומטבילין בטל להם, ואפ"ה כתבו הראשונים ז"ל דהו"ל מיעוט, ובאמת אף מיעוט שאינו מקפיד תניא בתוספתא שבר"ש פ"ט מ"ד דאינה כגוף האדם ליטמא ולטמא, שהנוגע בחציצה אינו כנוגע בגוף האדם, וש"מ דלאו משום ביטול אתינן עלה, אלא דכיון שהאדם כולו בתוך המים אין המיעוט מחשיבו כלא נכנס למים, וכן ברובו שאינו מקפיד, כיון שכן הוא דרכו

שמתכסה הבשר החיצון שהוא צריך ביאת מים, והוי דומיא דקפצה ידה, ונראה דאף לפר"ש במתני' דהיינו שהדביקה שפתותיה ולא נכנסו המים בפיה, אין הכונה דבעינן ביאת מים בפיה, דהא מבואר קדושין כ"ה א' שאין המים נכנסין בפיה, ואם פותחת פיה הרי המים נכנסין, ואם האויר שבפה מונע ביאת המים הר"ז ג"כ כחציצה כדתנן פ"י מ"א דהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל מפני שהאויר חוצץ, וע"כ צ"ל דס"ל להר"ש דבסגירה קלה חשיב ראוי לביאת מים, וקרצה היינו שדוחקתן ביותר, ונראה שזו גם כונת תו' נדה ס"ז א' שכתבו דצריך ללמדה לפתוח פיה שיהא ראוי לביאת מים, היינו להדביק השפתים בקל, שהרי לא כתבו שיכנסו המים ואם תפתח ממש יכנסו המים, וכ"מ בתו' הרא"ש שכתב שלא תקפוץ פיה, ובקיצור כתב שא"צ לפתוח פיה, מיהו גם במש"פ שתסגור פיה ברפיון ש"פ חולקין ע"ז ומפרשים החסרון מפני שמתכסה החלק הגלוי שבשפתים, עראב"ד ורשב"א, ועי' שו"ע סי' קצ"ח סכ"ז ובב"י שם ובסל"ח.

ובאמת כל הקמטים חוצצין בפני המים בטבעין, וכ"מ בגמ' דעצמה עיניה שלא ביותר טהורה, ואע"פ שאין מים ראויין ליכנס לעין, מיהו בזה גם התו' מודים דסגרה פיה ברפיון טהורה, וכ"מ בגמ' דפריך לרבא מסיפא דבית הקמטים וביה"ס ולא מסייע ליה מרישא דקרצה שפתותיה, א"ו התם מענינו הוא נלמד דומיא דקפצה ידה, ולא משום ביאת מים לפה קאמר.

ולפ"ז אם הדיחה שפתייה במים תחלה, אע"פ שקפצה פיה בחוזק טהורה, דלא חשיב מעכב חיצוני לביאת המים, אבל אם הניחה ידה על פיה אע"פ שהדיחתן במים תחלה ואין חציצה במקום הגלוי, מ"מ חשיב אינו ראוי לביאת מים, כיון שיש כאן מעכב חיצוני שלא כדרך גדילתה, ועי' פ"ת ס"ק י"ז בשם חמו"ד דקרצה שיניה לא הוי חציצה, והיינו משום דג"ז כאורחה דמי, אבל סתמה נחירי האף

מיירי בכלי טהור שנטמא רק אחוריו מבחוץ עי' זבחים ע"ט א', וא"כ אינו טמא אלא שלא נטהר מה שהי' טמא, וגם קמ"ל שהמשקין לא נטהרו, וע"ע חגיגה י"ח ב' טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל, והתם טהור לחולין, וביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דקמ"ל שלמעשה נשאר בדין אב הטומאה, וכן ר"י בגמ' ס"ז א' נקט לשון כאילו לא טבלה בעצמה עיניה, ושאר אמוראי דמיירי בדבר החוצץ נקטו לשון חציצה, מיהו י"ל דר"י קאי אמתני' דקרצה שפתותיה.

טבלה שוכבת כבוניתא

ב. כתב מרן זללה"ה שם שאם טבלה שוכבת כבוניתא במים ופיה למעלה ופתחה פיה בשעת טבילה, אע"ג דמטי לה מיא על כל שפתי פיה ככל הטובלות, מ"מ דיינינן הכא כביה"ס חוץ למים דנראה דפסול מה"ת, ואולי אף אי ראוי לביאת מים אינו אלא מדרבנן, ולכאורה נראה שאם המים לא נכנסו בגלל שלא הגיעו לגובה כזה שיכנסו לפה חשיב שפיר כפיה חוץ למים, אבל אם הי' מעכב חיצוני שלא נכנסו לפיה הר"ז רק חסרון בראוי לביאת מים, וראי' לזה מידות הכלים פ"י מ"ה דכל שהמים מגיעין לגובה הכלי כולו, חשיב השאר שחוץ למים בדין חציצה ולא בדין חוץ למים, וה"נ אם פיה כולו בתוך המים, והמים לא נכנסו מפני שדחאתם באויר שבפיה הר"ז חסרון כחציצה, כיון שלא מחמת צורתה הטבעית נמנעה כניסת המים, עי' לעיל ס"ח סק"ד, ועוד ראי' לזה מרגליו של ראשון נוגעות במים, דאמרינן חגיגה י"ט א' דלר"י מחזיק עצמו כאילו כולו בתוך המים, אע"פ שפיו אפו ואזניו וסתריו אינם מוקפים מים, והיינו מפני שצורתם אינה מחזקת מים, ולא חשיבי מחמת זה כחוץ למים.

קרצה שפתותיה

ג. שם קרצה שפתותיה פ"י הרמב"ן נדה ס"ז א' וכ"כ הר"ש בסוף פ"י דהטעם מפני

מבחוץ [באופן שהמים מקדמין בחוץ] והדביקתן זו לזו, באופן שדיבוק הסתרים מונע ביאת המים צ"ע אם חוצץ, ובפיה אפי' הדביקה הלשון לחיך ביותר מיקרי כדרכה.

ומדברי הרמ"א סמ"ג שחשש שמא תעצור עצמה ולא יהיו ראויין לביאת מים, ומקורו בקרצה שפתותיה, כמ"ש בד"מ סי' קצ"ט סק"ב, משמע דחשש שלא לסגור ביה"ס בחוץ, ועי' תשובת הגרע"א ז"ל סימן ס' דהחשש שתסגור בחוץ מקום הגלוי בתינוקת, דשם ודאי בעינן ראוי לביאת מים, ומבואר דהידוק בחוץ בביה"ס חוצץ, מיהו י"ל דחיישינן שמא תהדק בחוץ גם מבחוץ במקום הגלוי, כמו בקרצה שפתותיה, ועבהגר"א סק"ג דמגמ' דנדה מ"ג א' מוכח שאפי' עוצרת עצמה במים שנעקרו לצאת ליכא חציצה, דלא משמע בגמ' דצריך לאוקומה כשהדיחה במים והן מקדמין.

דרך גדילתה

ד. פ"ז א' אר"ל האשה לא תטבול אלא דרך גדילתה כדתנן האיש נראה כו', יש להסתפק אם הא דלא בעינן מים בביה"ס היינו כל מקום שאינו מטמא בנגעים, דלא הצריכה תורה ביאת מים אלא במקום הגלוי, ווכל שאין חציצה מבחוץ שמונעת המים טהורה, ולכן אע"פ שהמים נמנעין מפני שלא הגביהה ידה כאורגת חשיב ראוי לביאת מים, או"ד דכל מקום שאין מים מגיעין שם כשעומדת באופן שנראית לנגעה, זהו ביה"ס לענין טבילה, שאם מגביה ידו כמוסק זיתים, ונשאר חצי בית השחי נסתר מעיני הכהן, הרי המים נכנסין לכל בית השחי, דלכניסת המים סגי בסדק קטן, ולראיית הכהן בעינן פתח מרווח.

ובפשוטו נראה דמה בשרו אבראי היינו מה שנקרא אבראי לענין נגעים, דאל"כ אין מקום סתר בבית השחי כשמוסק ולא בביה"ס בעוד, דבהגבהת היד מעט נכנסין

המים לכל בית השחי, וכך הרגל שאני כמש"כ לעיל ס"ח סק"ו ולקמן סק"ה עי"ש, וכ"מ בלישניה דר"ל שאמר דתטבול כדרך גדילתה ולא אמר שתטבול כאורגת וכעורכת וכמניקה, וגם לא הביא כל המשנה דאשה והביא דאיש וש"מ שא"צ לעמוד כמש"כ, דאם בעינן שתעמוד כמתני' הי' מביא כל פרטי עמידתה, [ועב"י שדקדק על הפוסקים בזה], ובאמת א"א לקיים שלשתן כאחת, דכשעורכת היא מתכופפת לשלחן, וכשאורגת הרי היא זקופה, וכן האיש כשעורר הוא כפוף וכשמוסק הוא זוקף, א"ו ה"ק שתטבול כדרך גדילתה שלא תדבק ידיה לגופה ורגליה זו לזו, ולא כפופה מדאי, אלא כדרך גדילתה, וכדתנן שיש מקומות בבית השחי ושאר קמטין שדינם כגלוי וממילא צריכין ביאת מים, וכ"נ ברש"י שפירש דרך גדילתה בדרך הליכתה ושימושה תמיד, ולא הצריכה לעמוד כאורגת ועורכת, ובתר הכי פירש הכל לענין נגעים בלבד, וכ"נ ברא"ש שלא הזכיר שתעמוד כעורכת ואורגת אלא כדפרש"י, וכ"נ בקיצור הלכות שבסוף הרא"ש שלא הזכיר אלא שלא תדביק זרועותיה לגופה וירכותיה זו לזו.

אב"ד הראב"ד כתב דצריכה להיות כהני דמתני' או קרוב לזה, וכן העתיקו הרמב"ן והרשב"א, וכ"ה בטור ושוע"ע, וכ"ה ברמב"ם פ"א ה"י, (ועי' ב"י שדקדק מ"ט לא הביאו הא דכעורכת), וצ"ע דדרך גדילתה משמע כדרכה בלא שינוי, דהיינו שלא תדחוק עצמה, אבל אורגת ועורכת אין זה כדרך גדילתה, ועוד דא"כ לא נשאר קמטים בבית השחי ובית הסתרים שלא יבואו בהם מים, שו"ר בספר מרן זללה"ה יו"ד סי' צ"ה סק"ז שכתב כמש"כ, וכ"כ בדעת רש"י, אבל דברי הראשונים הנ"ל ל"מ כן, וצ"ע, ולמעשה נוהגין להדיח כל הקמטין בתוך המקוה שיהיו מים מקדמין, ושוב אין לחוש כלל, וכמ"ש הט"ז סק"ל ל"ח ובס"ט שם, וכ"כ מרן זללה"ה שם סק"ו.

באורגת בעומדין לשחי ליד הימנית

הא דתנן כאורגת בעומדין לשחי ליד הימנית, היינו שיש אורגין בעמידה ויש בשיבה כדתנן זבים פ"ג מ"ב אורגין בין בעומדין בין ביושבין, וזה תלוי אם החוטין מתוחין מלמעלה למטה או לרוחב הבית מצד לצד, והאורגת ביושבין אינה מגבהת ידה כ"כ, ולכן קתני דהשיעור כאורגת בעומדין, וכ"כ הב"י בשם הר"ן דכשאורגת מעומד מגבהת יד הימנית לאורג, וכ"כ בערוך ערך מסק דהיינו שהמסכת שאורגין בה עומדת ודרך האורגת להשתמש בידה אחת כמ"ש בערוך ערך עדר שמכה בידה על חוט הערב שירד, ושיעור יד השמאלית, הוא פחות מימנית, ולר"י שיעורה כטווה בפשתן שמשתמשת בשתי ידיה לטווה, ולרבנן לא נתפרש, ומשמע קצת שהוא פחות מדר"י, מיהו נראה שאין הפרש גדול ביניהם דהרבה שימושים יש בהגבהת ידים ומיקרי מראה עיני הכהן.

פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר

שם א"ר יוחנן פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה, לכאורה בעצמה עיניה ביותר נעשין קמטין בין למעלה בין למטה, וכן בפתחה ביותר, תלוי לפי ענין העין, אבל רש"י פ"י דבפתחה נעשין קמטין למעלה ובעצמה למטה.

וכתב הרמב"ן דטעמא דקמטי העינים לא חמירי כקמטי השפתים דקמטין בעלמא הוא דעבדה במקום שדרכן בכך, ואפשר נמי שאינן מעכבין כלל מלבא בהם מים ממש, וכנראה כונתו דחלק מהעפעפים מתקפל זע"ז באופן שאין קמט, וחלק הקמט הוא מה שמתקמט בפתיחה רגילה, ואף אם מתקפל מעט יותר חשיב דרך גדילתה (כעין קפל שאינו מקפיד), ואף בכל קמטי העין כיון שכח הקיפול רך אפשר שהמים נכנסין בהם, ונראה לפ"ז דטעמיה דר"י משום חשש רחוק שמא יתכסה מקום המגולה, וכיון שזהו חשש דרבנן

דהו"ל מיעוטו לא חיישינן ליה מעיקר הדין, ולכן לא החמירו אלא לטהרות.

- בסוגיא דדרך גדילתה נכתבו עוד דברים במקו"א - ד. פ"ז א' אר"ל אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה כדתנן האיש נראה כו', משמע דמדמה ביה"ס דטבילה לביה"ס דנגעים ולפ"ז צריך שיגיעו מים לכל מקום שנראה בנגעים, וא"כ א"צ שתעמוד כעורכת וכאורגת, אלא דרך גדילתה דהיינו שלא להדק הידים לגוף והרגלים זל"ז, ושלא תקפוץ ידה וכיו"ב, וממילא יגיעו מים לכל מקום שנראה בנגעים, אבל אם תעמוד כעורכת יגיעו המים בעומק יותר, ומיושב בזה מה שסתמו ביה"ס במתני', ולא פירשו איזהו ביה"ס, והרי סתמו כפירוש דהיינו כביה"ס דנגעים.

מיהו בסברא קשה מה ענין לדמות ביה"ס דרחיצה לביה"ס דנגעים, הרי ברחיצה אמרינן קדושין כ"ה א' מה בשרו מאבראי כל מאבראי, והדין נותן דכל שהוא אבראי אצל רחיצה יתחייב בביאת מים.

ואפשר דבאמת לא שוו אהדדי, כדאשכחן גבי לשון שלא השוו דין ביה"ס דטבילה לדין ביה"ס דמגע שרץ, וכן מסתבר דכף הרגל דחשיב ביה"ס גבי נגעים לא חשיב ביה"ס גבי טבילה, דהא לענין שרץ ודאי גלוי הוא, ולא דנו בו לענין הזאה, וש"מ דאף לענין טבילה דינו כגלוי, ובערכין י"ח ב' יליף כף הרגל מקרא דמראשו ועד רגליו, אבל משמע שם בגמ' דמתמעט נמי מלכל מראה עיני הכהן שהפסוק כמפורש שהמצורע עומד לפני הכהן, וממילא כף הרגל ביה"ס, ואע"פ שנראית כשהוא הולך, דמ"מ כלפי הכהן לא שייך לפרש שיראה הנגע בשעה שאינו עומד לפניו, אלא שוכב על מטתו, אבל כעודר יכול לעמוד גם בפני הכהן.

ויש מקום לדון דכף הרגל לא חשיב גלוי אצל רחיצה, כיון שהאדם עומד ע"ג קרקע ומונע ביאת מים תחת כף הרגל, ולא מצינו

א"כ טפי הול"ל שתטבול כדתנן, ולמה הזכיר דרך גדילתה, ומ"מ נראה דיש לפרש דרך גדילתה מעומד, כדמתפרש בכל דוכתא דרך גידולו, וזה כולל גם ברפוי כדפרש"י, שהענין מובן ממה שסיים כדתנן.

וביזמא ע"ח א' אר"י שתשב עד צוארה במים ולית הלכתא כותיה, ונראה דסבר שכדי שלא תתכופף יותר מדאי תכנס עד צוארה במים, ולית הלכתא כותיה דסגי בפחות מזה, (ותשב ר"ל תכנס, ולא בשיבה שהרי מייתי רא"י מהפסוק שהמים עמוקים כנחל שוטף שהוא עמוק, ואם יושבת סגי במים שאינם עמוקים כ"כ, וז"פ).

[אם] דרך גדילתה הכונה באורגת ועורכת, משמע בראשונים שצריך שיגיעו מים פחות ממה שנראה באורגת, אלא שכדי שיגיע למה שנקרא גלוי הצריכו מדרבנן כאורגת, ואם גדילתה הינו שלא בהידוק, א"כ מתפרש שאז מגיעין מים לכל מה שנראה באורגת ועורכת, אבל א"צ מדאורייתא שיגיעו מים עד המקום שהם מגיעין כשעומדת כאורגת.

שם אר"י פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה, מבואר דפתחה כרגיל או עצמה כרגיל שפיר דמי, ויש לעיין איך יתכן שיהיו שני מקומות בקולא של ביה"ס, ממ"נ אם הדרך בפתחה יש לאסור סגירה, ועוד דתוך העין ודאי ביה"ס הוא, וא"כ יש להצריך עצימת עינים, שלא יעשה קמט בעין.

ואפשר שיש ללמוד מזה שבפתיחה הרגילה של עין לא מתהווה קמט, אלא העפעפיים מתעבים, ששייך למתחם ולפשטם, מיהו קשה לומר שסתם עין סגורה, ויש לעיין אם תוך העין כגלוי אצל הרש"י, כיון שסתם עין פתוחה, או"ד כיון שאדם נזהר לעצום עיניו שלא יגעו בהם, הר"ז כטמון כלפי נגיעה מבחוץ. (הערות).

שעיקר מצות טבילה מחייבת לומר דכל שהמים מקדמין שפיר דמי, אבל אין נראה כן פשטות הדברים אלא לגבי טבילה כיון שאין דבר שמסתיר את כף הרגל, הר"ז גלוי אצל רחיצה שהרצפה שעומד עליה היא דבר חיצוני, ואינה מחשיבה את המקום כמוסתר, ומראה עיני הכהן שאני, וכ"כ הכ"מ פ"ו מטו"צ ה"א, ומתני' מתפרש ביה"ס מקום שמוסתר מפני צורת הגוף, אבל כף הרגל כמו שצריכה להיות במקוה, כך היא צריכה ביאת מים, דהיינו שאם לא מהני מים מקדמין, יש לדון שהרגל כחוץ למקוה, וע"כ שאנו מחשבין תחת הרגל ג"כ כתוך המקוה, ומנלן שבלא מי מקוה באותו השטח מיקרי תוך המקוה.

ולכן נראה יותר דכף הרגל טעון ביאת מים, ור"ל ה"ק דלענין רחיצה בדרך גדילתה מתגלה כל מה שצריך להפתח לכניסת המים, כדתנן בנגעים שצריך לעמוד בצורה מסוימת לגלות ביה"ס, כן הדין בטבילה שצריך לטבול דרך גדילתה, [ולא הזכירו מים מקדמין אלא ברגילה שוקעות בטיט העבה, אבל עמידה ע"ג קרקע עדיפא ממים מקדמין].

נמצינו למידין דבאמת צריכין המים להגיע יותר בעומק ממקום שרואין את הנגעים, מיהו סגי בדרך גדילתה, וא"צ לעמוד כעורכת וכאורגת, שאז יכנסו מים לכל בית הסתרים, אלא סגי בדרך גדילתה, ואז יגיעו לכל המקומות שמוגדרים כגלוי לענין טבילה, ועי' להלן.

לשון דרך גדילתה משמע בעמידה כמו דרך גידולו דלולב ואתרוג, ולאפוקי בשיבה ובשכיבה, שאז מתהדקים האיברים זל"ז, ואינה יכולה לעמוד באופן שיכנס כעורכת וכאורגת, ולפ"ז יתכן דר"ל קאמר שתטבול בעמידה כדי שתוכל לעמוד כאורגת וכעורכת, ולא אמר בעמידה כיון שאין ראוי לעמוד זקופה, אבל

בגרסא דכי הא דר"ל, יעויין גרסת הרמב"ן, ומש"כ ליישב גרסת הרי"ף בזה.

האוחז באדם ובכלים

ז. פ"ח מ"ה האוחז באדם ובכלים כו' ואם הדיח את ידיו במים טהורין רש"א ירפה כדי שיבואו בהם המים, הרמב"ם והרמב"ן והרא"ש פ"י דלרבנן בעינן הדיח דוקא דגזרינן שמא לא ירפה והרשב"א בתוה"א הקשה מדוכתי טובא דלא גזרינן שמא לא ירפה, וכבר כתב בבד"ה דהכא גרע שהאוחז תופס בהן שלא יפלו, ולכן יש לחוש שיפחד לרפות כדי שלא יפלו מידו, אבל בכל שאר דוכתי אינו חושש לרפות, וגם האדם מרגיש בעצמו אם הם רפויין, משא"כ האוחז באדם ובכלים אינו מרגיש אם הרפה בשיעור שיבואו בהן המים, וההיא דיבמות מ"ז א' בלא"ה נחתא שהרי הרפו לו קודם טבילה ויודעין שנכנסו מים בין החבל לצוארו, ולא גרע מהדיח ידיו במים.

והנה טעמייהו משום דפשיטא להו דלא פליג ר"ש על דינא דמים מקדמין, כדתנן בפ"ז מ"ז, וכל הטובלין עומדין ע"ג קרקע, אבל לעומת זה קשה דודאי פשוט יותר להדיח ידיו ולישניה דר"ש משמע שראוי שירפה, דאל"כ הול"ל רש"א אם ירפה כדי שיבואו בהם המים טהורין, ועוד דודאי כדי שיבואו בהן המים משמע טפי ביאת מים ממים הטופחין ע"ג ידיו, והרשב"א מפרש דר"ש חייש שע"י דחיקת ידו יתגבשו המים, וקשה דבעומד ע"ג קרקע לא חששו כן, אע"פ שדוחק רגליו מרובה מידי, מיהו לישניה דר"ש ודאי משמע דמצריך שירפה ולחומרא, וכ"כ בערוך ערך דח, אלא שפירשו צ"ע דודאי הדחת היד לא מהני עד שידחנה במקום שנוגעת באדם, דהטופח חיבור למקוה.

ובירושלמי חגיגה פ"ג ה"א נתפרש דטעמיה דר"ש משום גזירה, דקאמר התם שאין מטבילין כלי בתוך כלי משום חשש

בגירסת הראשונים לית הלכתא ככל הני שמעתתא

ו. גרסת הגאונים והראשונים ז"ל ולית הלכתא ככל הני שמעתתא, ובאמת אין לחוש שגרסא זו תהא ממגייה ספרים, [מיהו הא דה"מ לטהרות יתכן שזו תוספת ביאור מאוחרת], ואע"פ שמצאו נוסחא אחת דליתא התם, לא שבקינן כולהו נוסחי מחמתה, וגם בתוספתא דמקואות פ"ו מבואר דאין דיני החציצה בכל הטבילות שוין, והא דאמרו יבמות מ"ז ב' פ' הרשב"א דר"ל דגר ונדה לבעלה שוין, וכל שחוצץ בנדה לבעלה חוצץ בגר ועבד משוחרר, מיהו בתוספתא משמע דהיינו נדה לטהרות, דהא בעלה חולין הוא, ולפנינו ביבמות ל"ג נדה לבעלה, וכ"ה ברמב"ם פ"ב ממקואות הכ"ב דכל החוצץ בנדה לטהרות חוצץ בשאר טמאים לענין טהרות וחוצץ בגר בשעת טבילה, וכתב הכ"מ שמקורו מהתוספתא.

הא דאמרינן דשמעתתא לטהרות פ' הרמב"ן דהיינו דרמב"ח ומר עוקבא ושמואל ור"י, שלא החמירו בביאת מים בדברים שדרכן להיות במקום זה, וטעמא דמילתא משום דסתמא הו"ל מיעוט שאינו מקפיד, ולא החמירו משום חשש רחוק אלא לטהרות, וביאר שם דר"ל לא פליג אהני שמעתתא אלא תלמודא הוא דקאמר שלא החמירו לבעלה להסיר דברים שרגילין להיות בגופה ואינם חציצות מבחוץ ולא פסלו טבילתה בעצימת עינים ביותר, אלא אמרו שתטבול כדרך גדילתה, ויותר א"צ לחוש, ואפשר דכדי שלא נטעה דהא דר"ל ג"כ לטהרות בלבד, לכך הביאו דבריו בכאן לומר שבוז צריכה ליזהר אף לבעלה.

ומשד"ק רש"י דהני אמוראי בבבלי היו, אה"נ שהם אמרו כן אף לבעלה, ותלמודא קאמר דלית הלכתא כותיהו בהא, דלא הוזכרו חומרות אלו אלא לטהרות, ומשה"ק רש"י

מסתבר שצריך לעזבו ולתפסו דיש לחוש להפסד הכלי במערה, וכן נוהגין בטבילת כלים להדיח ידיו במים, שמרטיבין היד במי המקוה ומוציאין ותופסין בה את הכלי, [ולא שמענו להעביר מיד ליד בתוך המקוה, אלא דיתכן שסמכו שבלא הידוק מרובה נשאר טלה"ט והוי חיבור, עסק"ט בשם הט"ז], והכי משמע מתני' דלרבנן א"צ שירפה אפי' לכתחלה, כיון דלישניה דר"ש לכתחלה משמע, וצ"ע אם פוסל בדיעבד, ולפי הירושלמי הנ"ל הרי בדחיפה אף ר"ש מודה, וכבר כתב בס"ט ס"ק נ"ז שאין לדקדק מלשון דיעבד שנשנה משום דקתני טמאין, ולשון הטוש"ע משמע לכתחלה, ועי"ש שכתב טעם אחר להפריד הידים.

ונראה דכ"ז באדם אחר המחזיק בטובל, אבל הטובלת רשאית לכתחלה להחזיק ידה בידית שלא תפול, דלא גרע ידיה מרגליה, שהרי המים מקדמין והם מי המקוה דטעמיה דהס"ט נמי ליכא בזה, ואין לחוש שמא לא יקדמו המים כיון שהידיית משוקעת בתוך המים, וכשבאה מבחוץ ע"כ המים מקדמין כמו ברגליה, ולא דיברו במתני' ובפוסקים אלא בחציצה הנכנסת עמה מבחוץ, (וכמש"כ לעיל לדון להתיר להכניס כלי בתוך כלי המונח במקוה וכאן שהידיית מחוברת ואינה כלי עדיף טפי), ואף שנוהגין סלסול שלא להחזיק דבר בטבילה, מ"מ אין לחוש במקום שצריכה לכך אפי' לכתחלה.

ולענין הלכה פסק בשו"ע סכ"ח כהרשב"א דמהני הדחת ידים וכש"כ אם רפתה ידה, והיינו משום דסבר שהרמב"ם לחוד פליג על הרשב"א, והו"ל יחיד נגד הטור שמסכים להרשב"א, אבל לא ראו הטור והמחבר דברי הרשב"א בתוה"א שהרמב"ן הוא החולק על הרשב"א, והו"ל רבים, וכן לא ראה הטור דברי הרא"ש בפירושו שמפרש כהרמב"ם, שלא הי' משמיט דבריו וחולק עליו, וכ"ד הרא"ה בבד"ה כהרמב"ן, אבל אסתייעא מילתא דבירושלמי מבואר דר"ש לחומרא,

חציצה, שהכלי כבידו חוצץ שלא יבואו המים, כדמפרש ר"א חגיגה כ"א א' טעמא דאין מטבילין כלי בתוך כלי לקודש, וקאמר התם דאבא שאול אוסר אף לתרומה, [חוץ מסל וגרנותני, ומשמע דס"ל שהמים נכנסין מלמטה ומגביהין הכלי], ואר"י דר"ש ואבא שאול אמרו דבר אחד, ומסתברא דר"ש מודה לאבא שאול ואבא שאול לא מודה לר"ש, דהיינו שר"ש מדמה האדם האוחז בכלי כאילו הוא כלי בתוך כלי, ואבא שאול סבר דאוחז מבחוץ לא גזרו לחשבו כבתוך כלי, והיינו דקאמר ר"ש ירפה כדי שיבואו בהם המים, שאז אינם חשובין כבתוך כלי.

ויש לעיין שהרי שנינו פ"ו מ"ב דלי שהוא מלא כלים והטבילין טהורין, ואם איתא דר"ש פליג, הו"ל סתם ואח"כ מחלוקת, ויש לדחות דכיון שנשנו דברי רבנן בסתמא, לא חשיבא פלוגתא דר"ש כמחלוקת, ויתכן לומר דר"ש מודה במרפה בתוך הכלי, אבל פשטות הירושלמי אינו כן, דדוקא באוחז מבחוץ שייך לומר שע"י הריפוי הו"ל כאינו בתוך ידו, אבל בתוך כלי ממש לא מהני ריפוי, כדמתפרש במתני' דחגיגה שם שבשום ענין אין מטבילין כלי בתוך כלי, מיהו בשידה ותיבה שבים יתכן דמודה ר"ש כיון שהכלים קבועים במים והוא מכניסן לתוכן, לא קרינן ביה כמטביל כלי בתוך כלי, ועי' בזה לעיל.

ולפי הירושלמי נראה דבדוחף חבירו לתוך המים מודה ר"ש דסגי בהדחה, דרק כשהוא אוחז בו מדמי ליה ר"ש לכלי בתוך כלי, כאילו ידו של האוחז היא כלי, והאדם והכלים הנטבילין נמצאין בתוכו אבל כשדוחפו ל"ד כלל לכלי בתוך כלי.

לענין הלכה

ח. והש"ך בסי' קצ"ח ס"ק ל"ו כתב דבמשנה והפוסקים נקטו לשון דיעבד, אבל לכתחלה מאן לימא לן, וצ"ע דודאי דרך טבילת כלים ע"י הדחת ידו במים, דלא

ואילו ראו דברי הירושלמי היו מפרשים כן, ושפיר פסק בשו"ע דמהני רפתה ידה, וכ"כ הש"ך בשם בה"ג וכ"מ בערוך.

ולפ"ז לא מצאנו חשש שמא ע"י שמחזיק בחוזה יתייבש הטופח שבידיו, דהרשב"א חידש כן לבאר טעמיה דר"ש, אבל ע"פ הירושלמי חזינן שאין חשש כזה, דלא גרע ממים מקדמין שתחת רגליו ותחת רגלי המטה, וכן פשוט להרמב"ם והרמב"ן והרא"ה והרא"ש שאין חשש כזה, מדפשיטא להו דר"ש לקולא קאמר, וכ"כ הט"ז ס"ק כ"ז, והגרע"א ז"ל דחה די"ל דס"ל דלא חיישינן שיהדק בכח, אבל חיישינן שלא ירפה שמא יפלו מידו, אבל מ"מ נראה כן, שאם באמת יש חשש כזה היו מפרשים כן טעמיה דר"ש, דהכי משמע טפי, ואין לפקפק בשריותא דמים מקדמין, וגם במציאות בשעה קלה בודאי אין מתנגבין המים אפי' אוהו בכח.

האם צריך להדיח במי מקוה

ט. הרמ"א בס"י ק"כ ס"ב כתב דבעינן שידח ידיו במי המקוה, ובבהגר"א שם כתב דאין חילוק בין מים תלושין למי מקוה דנטהרין בהשקה, ויעויין בספר מרן זללה"ה תנינא ס"ט סק"ו שכתב בדעת המרדכי דלטהר שאובין בענין כקלה"ש, מיהו נראה דלכו"ע מים שטופחין ע"ג כלי או ע"ג האדם נטהרין בטלה"ט, [או אפי' בטופח בלבד] דכי היכי דמהנו לטהרו, לחשבו כבמקוה, ה"ה דמה"ט גופיה חשיבי זרועין במי המקוה ונטהרין עי"ז, דמצב זה שהמים חשיבי כמי מקוה אם היו מתוכה, סגי לחשבם כמי מקוה לכל דבר אפי' באו מבחוץ ופשטא דמתני' שמדיח ידיו במים קודם הכנסת הכלי למקוה, דלא מייירי במחליף ידיו בתוך המקוה, אלא שהדיח ידיו קודם שאחז בהן, וכ"כ הר"ש, וכן נוהגין, אלא דסתמא באחיזה כדרכו כתב הט"ז שם דג"כ מהני, ורק בהידוק בחוזה מצריך מי מקוה דוקא, ולדעת הגר"א בכל גונא א"צ מי מקוה.

בעיקר דברי המרדכי שברמ"א שם כבר כתב בבהגר"א דלא חיישינן לחציצה בחגיגה כ"א א' בכלי בתוך כלי אלא כשלא הדיחו תחלה, ולפמשנ"ת לעיל הרי הביאו בירושלמי שם דברי ר"ש בההיא דהאוחז באדם ובכלים, ומבואר שם דלרבנן סגי בהדחת ידו, ויתכן דלרבא שם כ"א ב' סמכינן דמיא אקפויי מקפו ליה למנא, ויותר נראה דאין לסמוך עי"ז, ורק שלא לגזור אמרו כן, ומ"מ הדחה מהני.

[הוספה, הדברים כפי מה שכתובים כאן צריכים תיקון, דודאי בסוגיא דחגיגה מבואר שבקדש לכו"ע אין מטבילין כלי בתוך כלי, ולמ"ד דלאו משום חציצה הוא, ע"כ דסמכינן שיזכור להדיח ביניהם, ולמ"ד משום חציצה חיישינן שלא יזכור להדיח ביניהם, ולכן אסרו להטביל כלי בתוך כלי אפי' אם הדיח תחלה, וכ"ז בקדש, אבל בתרומה מותר ולא חיישינן שמא לא ידיח, ואבא שאול פליג בירושלמי ואוסר אף בתרומה, ור"ש כותיה ס"ל, ולכן אפי' הדיח אסור, ולמאי דלא קי"ל כר"ש הכל שרי אם הדיח תחלה].

- נתבאר דברים במקו"א -

בדין האוחז באדם ובכלים

י. פ"ח מ"ה האוחז באדם ובכלים ומטבילין טמאין, לכאורה כל מטביל כלי אוחזו בידו, שאין דרך להניח הכלי לשקוע במערה, וא"כ הול"ל המטביל את הכלים ידיח ידיו תחלה, ועוד מדקתני ואם הדיח כו' טהורין, משמע ג"כ לשון דיעבד, ולא שזוהי הדרך הרגילה של כל טובלי כלים, ולפי המבואר בירושלמי חגיגה פ"ג דר"ש מצריך דוקא ירפה ולא שרי בהדחת ידים לחוד ניהא, שהמשובח הוא לרפות ידיו, ואם הדיח ג"כ מותר לתק.

לשון המשנה משמע שיש חידוש שהאוחז באדם ובכלים טמאין, גם צ"ב לשון טמאין דקתני, דהול"ל חוצצין, ומשמע דהא

דחוצצין פשיטא וקמ"ל דטמאין, ושמא ס"ד שלא החמירו במה שנצרך לתפוס במעוטו לטבילה, וצ"ע.

שם ואם הדיח את ידיו כו', יש לדקדק למה נקט לשון הדחה שנאמר על שפשוף נקיות, כדאמרינן בכוס של ברכה שטיפה מבחוץ והדחה מבפנים, ומדיחה אשה קמטיה במים, ואפשר שאמרו כן כדי שיבא ריבוי מים, ויהא טלה"ט בין היד לכלי שיהא חיבור למקוה, - מתני' מתפרשת בין במדיח ידיו במי המקוה בין במדיח בחוץ, וסתמא מדיח ידיו במי המקוה, אלא שאפשר שיגביה ידיו אח"כ לחוץ, אבל עכ"פ התנא שסתם מיירי בכל האופנים בין לקולא לרבנן בין לחומרא לר"ש.

שם רש"א ירפה כדי שיבואו בהם המים, לשון המשנה משמע דר"ש לחומרא, שהרי ת"ק שנה לשון דיעבד, ור"ש שנה לשון הוראה שכך צריך לעשות, ולא קאמר אם הרפה כדי שיבואו בהם המים טהורין, אלא שלא נתפרש טעם למה לא יועיל הדחת ידיו, ולכן נקטו הראשונים לאידך גיסא דר"ש לקולא, ות"ק לא שרי לסמוך על הריפוי לחוד.

אבל בירושלמי שם נתגלה טעמא של משנתינו דר"ש גזר באחיזת ידיו כמו מטביל כלי

בתוך כלי, משא"כ במדיח ידיו שההכשר מכח ידיו שהן לחות, והר"ז כבתוך כלי.

ולפ"ז מיושב הכל דודאי סגי בהדחת ידיו לענין זה שהמים מקדמין, ואף בריפוי ידיו אין כקלה"ש מים, ובכל החציצות שהמים באין בהם סגי בטלה"ט, ומהיכי תיתי דנימא דידי גריעי, כגון בחוטי צמר ושער ובכל הלחין ובשלש נימין וברפויין, ועוד שההידוק של תחת רגליה הוא יותר מהידוק אחיזת הכלי, וכשמרפה ידיו המים נכנסין בודאי, ואף אם יש חשש שמא לא ירפה יפה, אבל המים מחלחלים מיד בכל ריפוי, והכלי ודאי נרטב שם, ולכן יש רק מקום להצריך לחומרא ריפוי ידיו.

שם כדי שיבואו בהם המים, זהו שיעור לריפוי הידים, וכמדומה כל שאוחז ברפיון ומכניס ידיו למים הרי המים נדחקין למטה ועולין בין היד לכלי מפני שיש לחץ מהיד לדחוק המים למטה והם עולים למעלה, ואף לר"ש סגי בטלה"ט, דכיון שהמים נכנסו מכח המקוה ולא מטלה"ט של היד, תו לא חשיבי כבתוך ידיו. (הערות).

א"ה, בדין מים מקדמין מקואות פ"ז מ"ז נתבאר לעיל ס"ד ס"ק י"ז י"ח.

סימן י

בדיני חציצה בכלים

כלי זכוכית לענין טבילה

א. שבת ט"ו ב' אלא מעתה לא תהא להן טהרה במקוה אלמה תנן כו', סתמות הסוגיא דכלי זכוכית אין להם טהרה במקוה, ולפ"ז חמירי טפי מכל הכלים שהרי מטמאין מגבן ככלי מתכת ואין להם טהרה ככ"ח, ואמנם אין מיטמאין מאוירן, אבל מ"מ הא דאין להם טהרה חמיר טפי, ועוד דהא לא ביארו בהדיא בגמ' דמה"ט אינן מטמאין מאוירן, עי' תוד"ה אלא מעתה, ועראב"ד פ"א מכלים ה"ה שכתב דמה"ט אינן מטמאין מאוירן, כדי שלא יהיו חמורין טפי מכל הכלים.

ובפי' ר"ח הנדפס לקמן ט"ז ב' הקשה מדברי רב אשי ע"ז ע"ה ב' שאמר דכלי זכוכית ככלי מתכות לענין חיוב טבילה בנקחין מן הגוי, ותירץ דרק לענין איזה כלי זכוכית מטמאין מדמינן להו לכ"ח, אבל לענין ליטהר בטבילה ככלי מתכות דמו, ודבריו מתפרשים לכל הטומאות, וה"נ מסתברא שאין לחדש טבילה בדבר שאין בו טהרה במקוה בעלמא כלל, ובשלמא אם בעלמא דימוהו חכמים לכלי מתכות לענין טהרה, שפיר קים ליה לרב אשי מסברא דה"ה לענין כלים הנקחין מן הגוי, אבל להמציא תקנה בנקחין מן הגוי לחוד אין לחדש בלא מקור, ועי' מאירי ע"ז ע"ה ב' בשם הראב"ד שהוכיח מההיא דע"ז שכ"ז יש להם טהרה במקוה ודלא כסוגיין דהכא.

ובסברא הדבר מיושב לומר דרב אשי רק לקולא מדמה כלי זכוכית לכ"ח לכל דבר, אבל לחומרא שלא יהא להם טהרה לא מדמה להו לכ"ח, ושפיר מדמה להו לכלי

מתכות, ולשון תוכו כברו ק"ק, דהול"ל ברו כתוכו, שהנוגע בחוץ כנוגע בפנים, וי"ל דה"נ קאמר שנראה תוכו כאילו הוא בחוץ, והנוגע בחוץ כנוגע בתוכו דמי.

ובתו' ט"ז א' ד"ה אלא כיון דכי נשברו כו' כתבו דל"ג אלא כיון דלא הדר ביה ממאי דמשני שטומאתן מדין כ"ח, אבל אכתי אפשר לגרוס אלא, משום דהדר ביה ממאי דמשני דמתני' ר"מ היא, דכמו שהחמירו עליהן ליטמא מגבן, הקילו נמי שיהא להם טהרה במקוה דהא לכל הפחות בטומאה שנטמאו מגבן ראוי להקל שיהא להם טהרה, וממילא השוו מדותיהם, שלא מסתבר לתקן בכלי שיש טומאות שמהניא ליה טבילה ויש דלא מהני ליה, [נע] בספר מרן זללה"ה כלים ס"ג ס"ק וס"ק ט"ז ול"ד כלי נתר לב"ש לכלי זכוכית, דשם החמירו כאילו הם כלי שטף, אבל בתקנה מחודשת של כלי זכוכית יש להשוות מדותיהם], ואמנם הר"ש בכלים פ"ל מ"ד פשיטא ליה דכלי זכוכית יש להם טהרה במקוה, וכ"ה לשון המשנה נשברו טהרו, ולא שנינו ושבירתן היא טהרתן כבכלי חרס, והיינו מפני שיש להם טהרה נוספת בטבילה, כמש"פ הרא"ש בכלים פ"ב מ"א, וכ"כ בהגר"א יו"ד סי' ק"כ ס"ק י"ט, דדברי רב אשי רק לענין דטומאתן ככלי חרס, אבל מודה דיש להם טהרה במקוה.

ובזה מיושב שלא תירצו בגמ' דמתני' לענין כלי זכוכית הנקחין מן הגוי, וכמשה"ק תוד"ה אלמה, וזה ודאי עדיף מלתרץ דמתני' כר"מ, א"ו למאי דס"ד דאין להם טהרה, ה"ה דהנלקחין מן הגוי א"צ טבילה, ולמסקנא יש להם טהרה במקוה משום דכלי מתכות דמו,

חגיגה בכלי זכוכית

ב. שם במשנה הזפת והמור בכלי זכוכית בין מבפנים בין מבחוץ, נראה דנקט כלי זכוכית מפני שתוכו כברו וברו כתוכו, והשותה בכוס שיש עליו זפת מבחוץ, מאוס עליו כאילו ה' בתוכו, ולכן בכלי זכוכית אף מבחוץ חוצץ, אבל בשאר כוסות שנינו בתוספתא דבבאין מבית האומן מבחוץ אין חוצץ.

ויש לעיין מ"ש הבאין מבית האומן לבאין מבית בעה"ב, ואפשר דבבית האומן מיירי שנכבש יפה עם הכלי ואינו ניכר שבולט הזפת, ואפ"ה מבפנים מאוס וחוצץ, אבל מבית בעה"ב שהטיפה בולטת מבחוץ בכל ענין מקפיד, (עי' בתוספתא לכלוכי צואה כו') המכובשין כו' אינן חוצצין, כ"ה ברמב"ם פ"ג ה"ט ואפשר דמבית האומן מיירי שצריך לכלי לסתמו, ואפ"ה מבפנים חוצץ, עי' כלים פ"ג מ"ז ובתוספתא שהביא הר"ש שם).

עוד שנינו בתוספתא שבקערה ותמחוי בכל ענין מקפיד, ונראה החילוק שכוס עשוי לצונן ואין הזפת נימוח, אבל קערה ותמחוי שהזפת נימוח ונדבק ביד מעט, לכן חוצץ אף מבחוץ, ומש"ה מחלקינן בתוספתא בין זפת למור, שהמור לעולם רך ונדבק ולכן חוצץ בכל כלי אפי' מבחוץ, ותנא דמתני' רצה לקצר ולכן שנה דין זפת בכלי זכוכית, וממילא יכול לסתום דין הזפת עם המור דבין מבפנים בין מבחוץ בכל ענין חוצץ.

רש"י פי' בשבת ט"ו ב' דנקט כלי זכוכית שהטיט נופל מאליו, וכ"ה בטור סי' ר"ב, וע"ש בש"ך סק"א, ובב"י בשם סמ"ג פי' דשאר חציצות חוצצין בכולן, אבל זפת דרך לזפת בו שאר כלים חוץ מכלי זכוכית, ולמש"כ הא דנקט כלי זכוכית כדי שיהא דין מבחוץ כמבפנים, והרמב"ם פ"ג ה"א השמיט כלי זכוכית, מפני שפסק כרבנן ואכתי נפ"מ

ומזה למד רב אשי לחייבם בטבילה כשנלקחין מן הגוי.

וכבר נתבאר כ"ז בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כלים ס"ב סק"ג ועי"ש שהוכיח מקושת הגמ' אלא מעתה יחזרו לטומאתן ישנה ככלי מתכות, ומאי קושיא הרי גדר מי חטאת שייך רק בדבר שנטהר בהזאה, וכלים שאין להם טהרה במקוה, אין להם טהרה בהזאה, מיהו בלא"ה כ"ז אינו נעשה אב הטומאה וא"צ הזאה, וע"כ פרכינן משום גזירה שלא ינקבנו כדי טהרתו, וזה גזרינן רק בכלי שיש לו תקנה בהיתוך ככלי מתכות וזכוכית, וע"ש מה שביאר עוד בהרחבה בכ"ז ולע"כ, ועי' תשובת הגרע"א ז"ל סי' ר"י מה שדן עם החת"ס בסוגיא זו.

והרמב"ם פסק בפ"ג מכלים ה"ה ובפ"א ממקואות ה"ג דכלי זכוכית אין להם טהרה במקוה, ונראה שהסכים עמו הראב"ד שם, וכ"נ דעת תו' בשמעתין, וס"ל דחייב טבילה בכלי זכוכית הנלקחין מן הגוי, הוא חיוב מחודש, והכל תלוי בגרסת אלא, דאי ל"ג אלא, הרי אין רמז בסוגיין שנשתנה ענין טבילה בכלי זכוכית אבל אי גרסינן אלא י"ל שד"ז נשאר למסקנא, וכמשנ"ת.

מקואות פ"ט מ"ה הזפת והמור בכלי זכוכית, בתורע"א הביא דנפ"מ לרבנן בכלים הנקחין מן הגוי, א"נ בנטמא מבחוץ ללישנא קמא בשבת ט"ז א', ויעויין בתשובתו סי' ר"י בזה, ולכאורה אי לא גרסינן אלא משמע דנשארה אוקימתא דמתני' כר"מ, ואי גרסינן אלא, י"ל דהדר לגמרי ובכל הטומאות יש לכלי זכוכית טהרה במקוה, אבל לחלק באיזה אופן נטמאו ל"מ כן בסתמות הדברים, ועמשנ"ת לעיל בסוגיא דשבת, ולדעת ר"ח והר"ש מסקנת הסוגיא דיש לכלי זכוכית טהרה במקוה, ולדעת הרמב"ם אין לכלי זכוכית טהרה, ומ"מ נפ"מ בנקחין מן הגוי.

לוקחין מן הגוי, ובטוש"ע סי' ר"ב ס"א העתיקו ד"ז.

חילוקים שבין עניי ובעה"ב

ג. שם במשנה על השלחן כו' על הנקיים חוצצין ועל הבלוסין אין חוצצין, פי' בדמשך הזמן מתהווים על השלחן כתמים ולכלוכים שקשה להסירם, וכיון שבלא"ה אינם נקיים, שוב אין מקפידין אף על הזפת והמור.

שם על מטות של בעה"ב חוצץ ועל של עניי אינו חוצץ סתם מטה מתפרש על העץ של המטה, ולא על הסדין, [ומש"ה לא דנו אם צריך מב' צדדין], והעניי אינו טורח לנקות מטתו מלכלוכים קטנים, שבלא"ה ביתו ומטלטליו בלוסים מעט, והו"ל כשלחן וטבלה הבלוסין שאינם חוצצין בהם.

ובתוספתא אר"ע דעל הגשיש הפנימי אינו חוצץ, והיינו דסתם מטה סמוכה לכותל, וכיון שאינו נראה שם אינו מקפיד, ואפשר דטעמייהו דרבנן משום דהופכין אותו לחוץ, שאין קפידא כ"כ בחיצון ופנימי, ומכיון שצריך ליהדר שיהא הנקי בצד החיצון, הרי הוא מקפיד לנקות אף הפנימי.

שם על אוכף של בעה"ב חוצץ ועל של זקקין אינו חוצץ ועל המרדעת חוצץ רשב"ג א' עד כאיסר האיטלקי, אוכף עשוי מעץ כמ"ש בפיה"מ הנדמ"ח, ובנדפס כתוב מעור, ומצינו בכלים פכ"ג מ"א האוכף שנקרע כו' מבואר שהוא כעין כר וכיו"ב, ועכ"פ נראה במתני' שהזפת שעל האוכף אינו נבלע ומיירי על העץ של האוכף שעליו מחברין העור, או שהעור קשה ואינו בולע, ולכן על של בעה"ב חוצץ לכו"ע, ולא הצריך בזה רשב"ג כאיסר האיטלקי, ולא דנו בזה בגמ' אם צריך מב' צדדין, דהא מיירי בדבר שאינו בולע.

שם ועל המרדעת חוצץ רשב"ג א' עד כאיסר האיטלקי, אפשר דעל המטות ואוכף שאפשר בגירוד קפדי טפי ממרדעת שצריך

לכבסה, ולא טרח לכבס בכל טיפת לכלוך שעליה, ועוד דכיון שבולעת אינו חוזר ונדבק באדם, כמו בדברים הקשים, ומיירי מתני' במרדעת של בעה"ב, אבל של זקקין פשיטא שאינו חוצץ, שאפי' על בגדו של מוכר רבב אינו חוצץ.

לשון עד כאיסר האיטלקי צ"ב דהול"ל מכאיסר האיטלקי, דהא אלישנא דחוצץ קאי, והול"ל דרק משיעור כאיסר חוצץ, ולמה חשיב מלמעלה למטה דשיעור זפת מרובה חוצץ רק עד שנשאר בו כאיסר, ולמדנו מדרשב"ג דבהני שאין חוצצין אפי' יותר מאיסר האיטלקי נמי אין חוצצין, מיהו נראה דכתם גדול ביותר ודאי מקפיד, וצ"ע שיעורו, אבל הרמב"ם בפ"ג ה"י ראה לנכון להזכיר דרובא זפת אע"פ שאינו מקפיד חוצץ, ולכאורה הרבה פחות מרובו מקפיד הוא, ואין זה בכלל המשנה, ואולי מתוקם במטפחת של זפתין וכיו"ב.

בור ות"ח

ד. בשבת קי"ד א' בעא מיני' רשב"ל מר"ח אם מרדעת לר"י משום רי"ש חוצץ מצד אחד כמו על הבגדים, ופשט ליה מדר' יוסי דעד כאן לא פליגי אלא בשל בור, אבל מרדעת דגרועה משל בור ודאי דבעינן משני צדדין, ואם ר"י משום רי"ש קאמר נחא דפשיט מיניה, וכן פרש"י וכ"ה בתוספתא דר"י משום רי"ש קאמר, אבל אם מדנפשיה קאמר, הו"מ למפשט מת"ק דמצריך בכולהו מב' צדדים, אלא דת"ק ור' יהודה לא נחתו לחלק בין הבגדים, ולכן הי' מקום להשוות גם מרדעת, דס"ל שכל חציצות בצד אחד סגי, אבל ר' יוסי דנחית לחלק ע"כ דבמרדעת בעינן מב' צדדין, ואין לנו לחדש שיש חולק עליו במרדעת.

ואפשר דרשב"ל מלישנא דמתני' דייק דקתני במרדעת חציצה סתמא, דומיא דרישא דהיינו מצד אחד, ורק בסיפא מחלקינן בין צד

אחד לשני צדדין, ולכן סבר דרישא כר' יהודה ובכל ענין חוצץ, ופשט ליה ר"ח מדר' יוסי דיש ללמוד ק"ו למרדעת משל בור ושפיר סמך התנא ע"ז דמסיפא נשמע למרדעת, ורצה לשנות מרדעת בהדי אוקף, ועוד דמדרשב"ג נמי שמעינן דמצריך כאיסר האיטלקי, ובבגדים אפי' פחות חוצץ, וש"מ דמרדעת קיל מבגדים ולכו"ע בעינן מב' צדדין.

שם בגמ' רשב"ל אמר אלו כלים האולירין הבאין ממדינת הים, נראה דקשיא ליה לר"ל מה ראה התנא לקרותם בנאים שהוא שם מחודש, ומי סני ליה למימר של ת"ח כדאמר של בור, ולר' יוחנן י"ל דכיון דבלבושא אף ת"ח לא קפדי כ"כ כדאמרינן לעיל ולא פליגי הא בגלימא הא בלבושא, לכן שינה הלשון לומר דמיירי רק בבגדים של בנאים דהיינו בבגדים שהחכמים ניכרין בהם, אבל בבגד הפנימי אף בשל ת"ח אינו חוצץ, ויתכן עוד דאפי' אינם ת"ח כיון שעוסקים בתורה בבנינו של עולם דינם כת"ח לענין זה, והיינו דנקט בנאים ולא ת"ח, דמשמע כל שאינם בור אלא בנאים, שו"ר שכ"כ בבהגר"א הנדפס בסוף המס' דאפי' בעלי מקרא ומשנה בוני עולם.

ויש לעיין מ"ט דכלים האולירין חוצצין טפי, ובגמ' פשיטא לן דחירי ניהו, וא"כ אולירין למה לי, ועוד דפשטא משמע דקיבלה רשב"ל לדר"ח לעיל דשל בור היינו של ע"ה, וכ"נ מסתמות הגמ' שלא פירשו בדרשב"ל של בור בע"א, וה"נ מסתברא דרק בלשון המחודש של בנאים פליג, אבל לשון בור ידוע ומוסכם, ולכאורה רשב"ל תולה הקפידא בסוג הבגד והכי קאמר דבבגדים החשובים אפי' קצת קפדי ולאפוקי בגדים הפשוטים של בור, וס"ל דבבגדים חשובין קפדי, דכל הלובשן ע"מ להתכבד לובשן, ולכן מקפיד טפי, כעין מה שאמרו במטות של בעה"ב ושל עני, והא דפשיטא לגמ' דחירי ניהו, היינו מפני שתפס רשב"ל כלים אלו שידוע שמקפידין בהם יותר,

ואם הם אוכמי אין זה המשל הפשוט שמקפידין בהם, שהרי לא הוזכר סוג הבגדים במתני', אלא רשב"ל יפרש דהיינו בגדים בינונים דלא חשיב ביותר ולא גריעי ביותר, כענין שאמר ר' ינאי, ואין לתפוס בגד שחור או קרוב לזה כמשל למקפידין מצד אחד, מיהו ת"ח מקפידין בכל הבגדים משום רבב, דסתם גלימא אינה לבנה כדחזינן הכא דלבושא לבן וגלימא אוכמא.

ולפ"ז בנאים לר"ל העוסקים בבנינו של עולם, ולא בור שאינו מן היישוב, אלא שאין הדבר תלוי בבנ"א, אלא בסוג הבגדים, כאילו אמרו בגדים בנאים ובגדים בורים, אבל לא משמע דר"ל מפרש בנאים לשון נוי, דאין מחלוקת בניקוד המשנה.

לשון הגמ' בהעתקת לשון המשנה רבב על המרדע חוצץ, ונראה שזוהי תוספת מהגמ' לבאר הענין כיון דלא תני מתני' מרישא דקתני הזפת והמור, ומבואר מזה דזפת היינו רבב, וכן פי' ר"ח, ואע"פ שהזפת מתייבש מ"מ הוא בגדר רבב וכן פי' ר"ח, ואע"פ שהזפת מתייבש מ"מ הוא בגדר רבב שת"ח מקפידין עליו, אם מפני שלפעמים מתחמם ונימוח, או מפני שניכר שבגדיו מלוכלכים ברבב, וכמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דאם ניכר שזה רבב אפי' יבש בכלל משניאי.

בתוספתא קתני דאף בשל בור גדולה מצד אחד, פי' טיפה גדולה או חציצה גדולה, וכתב הר"ש דמתני' בקטנה, ולא נתפרש שיעור קטנה וגדולה, אבל מרשב"ג יש ללמוד דכאסר האיטלקי קטנה היא, דהא מפרשינן דמרדעת מב' צדדין מק"ו דבגד של בור, ואם בכאסר האיטלקי גם בשל בור מצד אחד א"כ מאי ראי' ואפשר לדחות דהראי' מרבנן דפליגי ארשב"ג, ומ"מ כ"ה פשטות הדברים דרשב"ג מיירי בדומיא דשל בור דסיפא, ולפ"ז בחציצה גדולה הרבה י"ל דאף

שם זה הכלל כו', סתמא דמתני' היא, ולא תווי כל השנויים בתוספתא, וכן לא תווי מוכר רבב וטבח דאינו חוצץ, דכל אדם המקפיד קאמר, שהכלי נקבע לפי בעליו, ופרקי' דלקמן ענין אחר הוא, דלא מיירי במקום שהחציצה מקפידין עליה, אלא שרוצה להחליף הידות, או שאין מים נכנסין בכל הכלי, ודין ביה"ס בקשרים.

מוכר רבב וטבח

ו. **בזבחים צ"ח ב'** אמרינן דרבב על בגדו של מוכר רבב אינו חוצץ, וכן דם על בגדו של טבח, ולכאורה אין ללמוד מזה לרבב ודם על בשרו, דבכל רוחץ ידיו ופניו, אבל בגדו אינו יכול לכבסו כל שעה ולכן בע"כ אינו מקפיד ע"ז, והרמ"א בסי' קצ"ח סי"ז העתיק ד"ז בדם שעל גופו של טבח, ומקורו מרי"ו שבב"י, ואמנם הרשב"א למד מזה לצבע שעל ידי האשה, [בתוה"א העתיק הגמ' על בשרו, אבל בתוה"ק העתיק על בגדו], וי"ל דצבע כיון שקשה להסירו דומה לרבב על בגדו, אבל רבב ודם מבשרו י"ל דקפיד כיון שמסירו בקל, ואין אומנותו גורמת לו שיתבזה ברבב ודם על בשרו, וגם בצבע יש לדון דעל בשרו גרע, דבשלמא בגדו יש לו בגדי עבודה שאינו מקפיד ועל בגדי שבת שלו מקפיד, אבל בבשרו י"ל דלעולם דינו כמקפיד.

בתוספתא שבר"ש

ז. **שם בר"ש** תניא בתוספתא כו' על הסנדל מתוכו למעלה חוצץ למטה אינו חוצץ, פרי"ש דבתוך הסנדל מחלקין בין חלק העליון החופה על הרגל, לבין חלק התחתון שהרגל דורסת עליו, וצ"ל שאינו מקפיד על לכלוך שידבק לכף הרגל לפי שהעור קשה ואינו רגיש לדיבוק זפת ורבב, אבל יותר מיושב כגרסת הגר"א וכ"ה הגרסא במאירי, מתוכו ולמעלה חוצץ, דהיינו שתוך הסנדל חוצץ בכולו, וע"ג הסנדל מבחוץ למעלה ג"כ חוצץ, ורק מלמטה במקום שהסנדל נוגע בקרקע אינו

במדרעת חוצצת בצד אחד, ומיהו בלא ראי' אין להחמיר בפרט שסתמות הגמ' דלא כהתוספתא.

יש לעיין מ"ט דת"ק דמשמע דאף ת"ח אין מקפידין על רבב מצד אחד, והרי ודאי ראוי להם להקפיד ע"ז, ואולי פליג רק כשהרבב מצד הפנימי, או דס"ל דחייב מיתה רק ברבב גדול שעובר משני צדדין, דדרך בנ"א להקפיד ע"ז, וזה ממאיס הת"ח כשאינו מדקדק בזה, וכ"כ במשנה אחרונה.

מטפחת של זפתין

ה. **שם מ"ז** מטפחת של זפתים ושל יוצרים ושל מפסלי אילנות אין חוצצין, לכאורה של יוצרים מלאים טיט היוצרים, ושל מפסלי אילנות מלאים שרף היבש, ולא מצאנו שטיט על בגדו חוצץ, שהרי אינו בכלל רבב, ומתני' מתפרשת דזפת ומור על מטפחות אלו לא קפיד, כיון שבלא"ה בלועין הן ממלאכתן, וכ"כ בפיה"מ, וכ"נ ברמב"ם פ"ג ה"ה, מיהו בעיקר הדברים אפשר דגם טיט ושרף חוצצין, עי' רש"י שבת ט"ו ב' ובב"י בשם הסמ"ג הובא לעיל סק"ב דטיט על כלים חוצץ, וה"ה על הבגדים לפי שאינו נבלע, ורבותא דמתני' בופת שנבלע בבגדים, ובוה יש צד אחד ושני צדדין, וכ"מ בגרסת חמר שברמב"ם ופי' שהוא טיט הנדרס.

שם רי"א אף של קייצין כיו"ב, אפשר דשל קייצין אפשר לכבס בקל, שאין הלכלוך הנדבק בהם קשה, משא"כ באינן שאינו טורח לכבסן מהחציצות שקשה להסירן, ור"י סבר דכיון דלא קפיד אף של קייצין לא חייץ ססתמן מלאין דבק ולכלוך מהתאנים, ואפשר דאף לרבנן לכלוך התאנים אינו חוצץ בהם, אבל הזפת והמור חוצץ בהם דרק אהני שדרכן בכך לא קפיד, ואפשר דבשעת טבילה קפיד לנקותן כיון שיורדין בקל.

בתוספתא אר"ע אף על חלוקן, ומדלא קתני הכי ש"מ דלא קי"ל כותיה.

חוצץ, דשם לא קפיד מידי שבכל שעה רגלו דורסת על כיו"ב ונדבקין לסנדלו.

שם ועל הספסל מלמעלה ומן הצדדין חוצץ, היינו מקום שיושבין וכן בצדדין שנראה וגם נוגע ברגליו, אבל תחת הספסל לא קפיד שאינו נראה.

שם לכלוכי צואה שבכסא ובקתדראות והמכובשין כו' הרי אלו חוצצין, ברמב"ם פ"ג ה"ט העתיק אינם חוצצין, ובאמת מבואר בתוספתא דכלים פ"ג ה"א דצואה שעל הכסא אינה חוצצת, וכ"מ בתוספתא דפרה פ"ב ה"ח והובאה בר"ש שם דפליגי ריב"נ ור"ע, אם הצואה חיבור להזאה, וש"מ, דלטבילה ודאי לא חייצא, וכ"מ בירושלמי פסחים פ"ג ה"ב דצואה שתחת הכסא לא חייצא, ושם נקטו דהוי נמי חיבור להזאה, והיינו כריב"נ, והובא לעיל ס"ד סק"ג, ומכ"ז מפורש כגרסת הרמב"ם, שהרי בתוספתא קתני שאין חילוק מן מלמעלה למלמטה, וגרסת הרמב"ם המכובשין, והיינו שאינם בולטים באופן שנמאס היושב עליו, אלא הם מכובשים ומרוחים על הכסא כלכלוכי צואה שעל האדם שאינם חוצצין, וכנראה זו גם כונת הר"ש במה שדימה זה לפחמין שעל הקומקום.

מיהו מאי דנקט הרמב"ם טעמא מפני שהמים, מעבירין אותן צ"ע, חדא דהא מיירי כשלא עברו ע"י המים, דאם עברו פשיטא, ודוחק לומר דקמ"ל דלא חיישינן שעברו רק בעלייתן מן המים, ועוד דבאמת ראוי לחוש כן כשלא שפשף, ועוד דבירושלמי ותוספתא מבואר שהם חיבור להזאה, וע"כ מיירי בנדבקי ומתבטלין לכסא, וטעמא מפני שאינו מקפיד לצחצחו כל שעה, ואמנם טעמא בעי מה בין כסא לספסל, ושמא מפני שספסל עשוי לרבים, ומשמש רק לשיבה, ולכן אינו מצוי להתלכלך, ובמאורע קפיד ע"ז, אבל כסא משמש גם להניח עליו כלי הבית וכיו"ב ולא

קפיד על לכלוכין שעליו כ"כ, וקתדרא דקתני בתוספתא בהדי כסא י"ל שאוכלין בישיבה בקתדרא, ולכן מצוי עלי' לכלוכין, (ולגרסת קדרות צ"ל דהיינו שיורי מאכל הנדבק בהן כעין חלודה שהוזכר בספרי בהגעלת כלים וכיו"ב, דשאר לכלוכין ודאי קפיד).

שם בר"ש לכלוכי שמרים שבכוס ושכצלוותית, לכאורה היינו מה שהכוס משחרת מעט מלחלוותית היין, ואינו עובר אלא ע"י שפשוף חזק, ודמי לפחמים שעל הקומקום מה שנשאר לאחר השפשוף שאינו מקפיד, מיהו אפשר דמשום שהמים מחלחלין קאמר, וכגרסת התוספתא שלפנינו לחלוותית שמרים.

הרמב"ם בפ"ג ה"ט גרס חוצצין, אבל ממה שמסיים הגלילו חוצצין, ש"מ דברישא הגירסא אינם חוצצין, וכבר כתב הכ"מ שצריך להגיה כן בלשון הרמב"ם, ולשון אבל כו' יתכן לפרשו על מה שמסיים הגלילו חוצצין, מיהו האמת דנשמט בתוספתא שלפני הרמב"ם הא דהגלילו, ונשאר רק תיבת חוצצין שבסוף, דודאי ראוי לומר שאף בכללוכין שעל הכסא הגלילו חוצצין.

שם והמוך שבשירים ושבזוג, אם פוקקין בו את הזוג שלא ישמיע קול, יש לדון אם חשיב אינו מקפיד, כיון שבעיקר ענינו רוצה להסיר המוך שיצלצל כשצריך לו, ואפשר דמקומו חשיב ביה"ס, והמוך ראוי לביאת מים ולכן אינו חוצץ, ובשיר אם הוא חלול ודאי נראה שהוא כביה"ס, ואולי בזוג שהוא פתוח המים מחלחלין.

שם הגלילו הרי אלו חוצצין, פי' שנעשו כקליפות גלד שעל המכה, וכדתנן גלדי צואה שעל בשרו חוצצין, דבנעשו כגלד מפריעין לאוחז בהן, וגם ניכרין יותר.

ידות הכלים שהכניסן שלא בדרך

ה. פ"י מ"א כל ידות הכלים שהכניסן שלא בדרך הרי אלו חוצצין, הא דלא

תני ידות בפרקין דלעיל בהדי שאר חציצות, משום דידות חשיבי כגוף הכלי דטמא ומטמא, ואין מציאות היד בנקב הקרדום כחציצה במקום הראוי לבא בו מים, ואינה כשאר חציצות שאין דרך הכלי להיות כך, היינו דקמ"ל הכא שאף מציאות הכלי בצורה שצריכה שינוי הר"ז בגדר חציצה, והטעם מפני שהכלי מקבל טומאה ונטהר בלא היד כלל, והיד היא כידו של האדם האוחזת בכלי, וכיון שהיא גוף נפרד מהכלי, אם אינה באופן הראוי לישראל כך, הרי היא חוצצת (אבל אם עשה יד מקשה אחת עם הכלי אע"פ שצריך להסירה ולתקנה יתכן שאינה חוצצת, דבגוף אחד אין שם חציצה ע"ז, וכדין ידות הכלים הארוכים, וצ"ע שם) ובזה דומה ידות אלו לקשרים ולצורת הטבילה דמיירי בהו בפרקין, כיון שהגדון בכלי שאינו עשוי כתקנו, ולא חציצה מיותרת.

נראה דלא זו אף זו קתני, דהכניסן שלא כדרך חשיבא חציצה מפני שצריך להוציא היד ולהכניסה כדרכה, אבל בהכניסה כדרכה ולא מירקה אין קפידא בזה כ"כ, שאין זה אלא חסרון הידוק ומירוק, וס"ד דחשיב כאינו מקפיד, וקמ"ל דכיון שהחלק החוצץ עתיד להשתנות, נמצא שאין מקום זה בטל לכלי, והו"ל חציצה, ובמירקן ונשברו ס"ד שכבר נעשו כגוף הכלי, והו"ל כנשבר מקצת הכלי שאע"פ שרוצה להחליף חלק ממנו, מ"מ אינו חוצץ.

ובאמת נראה דמה ששנו בתוספתא והובא בשו"ע סי' ר"ב שאם עושין מעין מלאכתן הראשונה אינם חוצצין, היינו דוקא במירקן ונשברו, אבל הכניסן שלא כדרך או שלא מירקן אע"פ שעושין מעין מלאכתן או אפי' רוב מלאכתן, אפי' חוצצין, דרק משנתבטל ונעשה כגוף הכלי סגי במעין מלאכתן שלא יחוצץ, וסתמא דמילתא כן דלא בשופטני עסקינן שהכניסן שלא כדרך ואינן ראויין לשימוש כלל, מיהו י"ל דנשברה אין

לו איך לתקן את זו ולכן כ"ז שהיא קיימת מתבטלת לכלי, אבל בהני שיכול לתקנם אין לו סיבה להשאירן כך למען מלאכתן, אבל אם הכניס יד שבורה לכלי כדי להשתמש בה מעין מלאכתה עד שימצא יד שלימה י"ל שאינה חוצצת כיון שרוצה בקיומה עד שימצא יד אחרת, וקרינן בה יד להכניס ולהוציא, וצ"ע בזה, דבבבצק שבסדקי עריבה מיירי שרוצה בקיומו לעולם אי לאו איסור חמץ, אבל כאן אינו רוצה בקיומה, וא"כ י"ל דרק אחר שנתבטלה לכלי סגי בנשברו, ונאפשר שאם הכניס יד חשובה לזמן אינה חיבור לטומאה ולחציצה, אבל באופן שליד אין חשיבות הרי היא מתבטלת לגמרי אפי' לזמן, סוף דבר נראה עיקר דבהכניס שבורין לזמן, כיון שסופו להחליפן חוצצין, דלא שמענו אלא בשלימין שמירקן ונשברו דחשיבי טפי חיבור, וצ"ע.

מ. שם בר"ש תניא בתוספתא כל ידות הכלים שהכניסן כדרך כו' נתן הזפת והשעוה בין במקום הנקב בין במקום הנצוק הרי אלו אין חוצצין, הכניסן שלא כדרך כו' בין במקום הנצוק הרי אלו חוצצין, מבואר כאן שהזפת והשעוה ניתנין לסתום חיבור היד לכלי, ולכן כשהכניסן שלא כדרך אע"פ שהוציאן קודם טבילה, צריך לגרור הזפת והשעוה, כיון שבמצב זה קפיד עלייהו, [וסתמא רק את השבורה הוא מסיר, ואפשר דה"ק אע"פ שדיבקן יפה בטלה דעתו וחוצץ, ומיירי כשלא הסיר את היד], ולפ"ז נראה לפרש דניצוק היינו יד הבולטת מגוף הכלי שנכנסת בנקב יד של עץ ונקב היינו שמגוף הכלי יוצא כמין טבעת, והיד נכנסת לתוך הטבעת, ובשניהם נותנין זפת ושעוה לסתום הנקב.

והר"ש פי' שנותנין על היד כמין טבעת, ומחברין אותה בזפת ושעוה, ולא נתפרש בהכניסן שלא כדרך שהיד עצמה חוצצת מה שייך להזכיר הטבעת שעל היד,

וגם בהכניסן כדרכן אין בזה חידוש דהו"ל נוי הכלי, אבל השתא קמ"ל דאע"פ שניכר שמרוח בזפת לא קפיד ע"ז.

שם מגל שנשברה ידה מן הסיטה ולפנים אינה חוצצת מפני שהוא כבית הסתרים כו', לא נתפרש מאי קאמר והיכי דמי, וער"ש מ"ה שדקדק מכאן דביה"ס דכלים אי"צ ראוי לביאת מים, [ובסוף הפרק כתב משום דלא מקפיד שם], ואין לומר דמיירי בראוי לביאת מים, אלא שאין מים באין בהם במציאות, דמשמע שהיד תקועה בכל ידות הכלים ושם אין ראוי לביאת מים כדתנן החוצצין, וצ"ע דפשוטות הדברים שהיד החוצצת היא מגוף הכלי ולכן מקומה כביה"ס ושמא מיירי שנשברה יד המגל ונשארה מחוברת כעין, סדק ואין מים נכנסין בסדק זה, וקמ"ל שהסדק כביה"ס וא"צ ביאת מים, וצ"ע, וגם לשון שפה לא נתפרש, ובשו"ע העתיק שפה במקום סיטה כתיקון הר"ש, אבל הר"ש רק צידד כן מסברא, וראיתי באר"ז סי' נ' שהעתיק מטפח ולפנים וזה מסיע לגרסת משפה.

ואפשר דיד המגל נכנסת בתוך נקב ארוך, ונשברה היד בעומק הנקב, ועדיין היד משמשת כדרכה כיון שהיא תפוסה בשפת הנקב, ורק החלק התחוב בפנים נשבר, ושם אינו מהודק וראוי לביאת מים, אבל החיזוק מעכב ביאת המים לבפנים, וע"ז שנינו דהו"ל ביה"ס, כיון שהחלק הסותם נצרך לגוף הכלי, וזה כגרסת שפה, מיהו גם סיטה י"ל דדמי לשפה, ועדיין צ"ע, שו"ר בזה בספר מרן זללה"ה קמא ס"י סק"א, וצ"ע.

אפשר שיד המגל נקובה ונכנס בה השפוד היוצא מן המגל כקתא דסכינא, ואם נשברה היד מן השפה ולפנים היינו שנשבר חלק היד המקיף והחלק הנשאר חוצץ ואינו משמש כלום, וקמ"ל דאפ"ה דינו כביה"ס, כגון ששפוד המגל תחוב ביד טפח והחלק הפנימי הסמוך למגל נשבר חצי הקיפו והיד

משמשת מחלקה החיצון דהחלק הפנימי נדון כביה"ס ואין חציצתו פוסלת כיון שהוא חלק מהיד המחוברת, ועדיין צ"ע.

[סדק או נקב שדינם כביה"ס לא חשיבי ראוי לביאת מים אא"כ המים מכסין ע"ג הנקב מלמעלה, ונפ"מ שאם פתח פיו ושכב כדג במים אין תוך הפה נחשב כבמקוה, כיון שלא באו מים על גביו, ואם סתם פיו ברטיה והוא פתוח הרי הרטיה חוצצת מדאוריתא אפי' להסוברים דראוי לביאת מים בעינן רק מדרבנן, ולפ"ז יש לומר שיד המגל השבורה הבולטת חוצצת על נקב המגל מדאוריתא].

שם סירגה בגמי או במשיחה הר"ז חוצצת שירפה בשרף הר"ז אינה חוצצת תוכן הענין שחיבר היד לכלי בגמי או משיחה זהו חיבור עראי, אבל דיבקה בשרף זהו חיבור קבע, ולכן אינה חוצצת, ולפנינו בתוספתא סירפה בגמי, ואולי צ"ל סינפה שחיברה כעין סניפין ולא חיבור גמור.

י. הרמב"ם פי' מתני' בידות חלולין והנדרון שאין מים נכנסין בחלל היד, ולכן צריך לנענע היד עד שיכנסו מים לתוכו, וזה פירושא דלמראן, והכניסן שלא כדרכן היינו שהיד פיה למטה, ככלי שהטבילו דרך פיו, ונשברו היינו שנתמעכו ובמקום המיעוץ אין מים עוברין, והדברים צ"ב דמי סני ליה לתנא למימר כפשוטו ידות הכלים צריכין שיכבאו בהם המים, ומאי הכניסן שלא כדרכן הרי אם היד פיה למטה י"ל דבאמת א"צ ביאת מים, עי' תוספתא פלוגתא דריב"נ ור"ע, ואם ידה למעלה הרי אם הכניסה שלא כדרכה הרי גם הכלי שלא כדרכו, והו"ל הטבילו דרך פיו דסיפא, וגם ממלא שמעינן לידות ק"ו מכלי שהרי בידות הצריך התנא מירוק שיכנסו, וגם לאו כללא הוא שהרי תלוי ברוחב החלל וגם לשון מירוק אינו מתפרש על נענוע הכלי שיכנסו המים, וגם מאי מחלקינן בתוספתא שנשברו בין עושין מעין מלאכתן, הרי יש כאן

דהיינו שקע שבשולי הכלי אפשר דלכו"ע סגי בראוי לביאת מים, וש"מ דאזיר קיל מחציצה וכאזיר שבתוך הפה, וכש"כ דלא גרע ממקפיד, אלא טעמא מפני שאין כאן דבר החוצץ במציאות, אלא שלא הטבילו כראוי במעשה הטבילה, לכן אין נופל לשון חוצצין אלא כאילו לא טבל, כלומר שאין זו מעשה טבילה הראויה.

שיעור רוב בכלי שיש לו תוך הוא כשיתכסה כל גבו ומעט מתוכו או כל תוכו ומעט מגבו, דתוך הכלי הרי הוא כצד הפנימי של החלוק והסדין או הטבלה והשלחן, דזה שצורתו בתוך וגב, לא משוי ליה כשני כלים, וסמך לדבר שנינו בנגעים פ"א מ"א החמת והתורמל נראין כדרךן ופושא מתוכו לאחוריו ומאחוריו לתוכו, ומבואר שם בר"ש מהתוספא דה"ה בבגד, וכמו שלענין פרחא בכולו בנגעים בעינן תוכו ואחוריו, ה"ה לענין רובו וכולו בחציצה, מיהו יש מקום לדון כיון שמצינו שחילקו בטומאת משקין בין תוכו לאחוריו, אפשר שהחמירו לדון תוכו ככלי בפ"ע, ואפשר דדוקא כשמטביל תוכו לחוד הדין כן, מכח ממ"נ, אבל כשמטביל כולו טהור כ"ז שאין רובו הפנימי והחיצון בחציצה, ולפ"ז אם נטמא רק גבו ורובו בחציצה שאינו מקפיד, יטמא גם את תוכו, ויחשב מיעוטו, מיהו שמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ששאל את מרן זללה"ה על מדבקה שיש על צנצנת ואין דרך להסירה אם צריך להסירה לטבילה בנקחת מן הגוי, והשיב דאם היא מיעוט א"צ להסירה, ואילו לפמש"כ הרי לעולם היא מיעוט, כיון שהתוך של הכלי ושפתו אין עליו חציצה.

בדין זבורית

שם הטבילו כדרכו בלא זבורית עד שיטנו על צדו, יש לעיין היכי כלל תנא שכל הכלים צריכין הטייה, הו"ל לפרושי באיזה כלי מיירי, וראיתי בפ"י רה"ג שגרס ולא זבורית, ולפ"ז

חסרון אחר שאין המים באין בתוך היד, ושמא י"ל בזה שאם עושין מעין מלאכתן כך הו"ל ביה"ס, כיון שאינו מוכרח לתקנה, ואם לאו הרי הם חוצצין, ומ"ש בפיה"מ שכ"מ בתוספתא דמיירי בחלולות צ"ב כונתו, ואולי היינו מדקרי להו ביה"ס, או שפי' נתן זפת ושעוה במקום הנקב, דהיינו בנקב הידות עצמו, וע"ע בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה קושיות רבות לפ"י זה, וצ"ע.

כלי שהטבילו דרך פיו

יא. פ"י מ"א כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל, פ"י כלי שהכניסו למים ופיו למטה הרי האזיר נשאר בתוך הכלי ומונע ביאת מים, ותוך הכלי אינו ענין לביה"ס, שהרי זהו עיקר תוכו הגלוי של הכלי, וגם ל"ד לביה"ס כיון שאין כאן מקום סתר שמטבע צורתו אין המים באין לשם, ואשמועינן תנא שצריך לזוהר גם בחציצת אויר, דה"י מקום לומר כיון דלית בי' ממשא הר"ז כמאן דליתי, ולכה"פ להוי כמיעוט שאינו מקפיד, שהרי לעולם מיעוט הוא דמעט מים נכנסין גם בהטבילו דרך פיו, וגם שפת הכלי משלים לרוב, וקמ"ל דאין כאן קולא שאינו מקפיד, כיון שהאזיר אינו בטל לגוף, דודאי מקפיד שתשאר כאן בועת אויר, ואין לנו קולא דלא בעינן מים אלא במיעוט שאינו מקפיד.

והא דקתני לישנא דכאילו לא טבל, אין הטעם משום דגרע ממיעוט המקפיד ויחשיב מקום האזיר כחוץ למקוה, דאדרבה ס"ד דקיל ממיעוט המקפיד וכמש"כ, וכן בסברא דלא גרע אויר מאילו מילא הכלי בבגדים או בעפר והטבילו דרך פיו דאין בזה אלא משום חציצה במיעוטו, וכי מפני שאין כאן עפר גרע, א"ו כיון שכולו בתוך חלל המקוה אין כאן חסרון דחוץ למקוה, [וכ"כ בבעה"נ דהוי חציצה], וכ"מ בתוספתא דאזיר ביה"ס כאוגני כלים ושפתי כלים אינו חוצץ לריב"נ, ואחורי הכלי

קטפרס, וטעמא דאינו טהור מפני שאין בטוח שנשאר טלה"ט בכולו, י"ל דדרך פיו גרע שלא נכנסו בו מים כלל, אבל באינך בועת האויר משנה מקומה ונשאירין מים במקומה, ולפ"ז י"ל דזבורית ג"כ אין מים באין כלל ובלא הטייה כאילו לא טבל.

- נכתבו בזה דברים נוספים -

יב. שם כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל, היינו משום חציצה דאויר, אבל מדאורייתא כיון שהוא רק מיעוט טהור, דמיד נכנסין מעט מים, ובצירוף חוץ הכלי הו"ל רובו, ואין לדקדק מלשון כאילו לא טבל, דזה נשנה גם על טומאה דרבנן [וכן קפצה ידה לא גרע ממיעוט אפי' אם יש שם אויר וכן אויר שבפה חשיב ראוי לביאת מים], וכן שנינו לקמן בפרקין כלי שהוא מלא משקין והטבילו כאילו לא טבל, אע"פ שזה רק מיעוט, שהרי שפת הכלי למעלה משלימתו לרוב, וכ"מ בראב"ד סוף בעה"ע דהאויר הוי חציצה, וכן בסברא דאויר לא גרע מאילו הי' מונח דבר חוצץ במקום האויר ואדרבה הי' מקום לומר דאויר כמיעוט שאינו מקפיד דמי, וכ"מ בתוספתא פ"ז ה"ה דאוגן הכלי ששוקע לתוכו חשיבי ביה"ס לריב"נ וא"צ שיבואו בהם המים, והיינו שבמקום השקע נשאר אויר מפני שהטבילו כדרכו, ולא חשיב כחוץ למים כזה } וכן בכלי ששפתה שוקעת לאחוריה, דהיינו כזה } שג"כ נשאר אויר ממ"נ, ולכן לר"ע צריך להופכו, ונראה דשולי הכלי ששוקעין לתוכו לכו"ע חשיבי ביה"ס, כמו כף הרגל דתנן נגעים פ"ה, וה"ה רגל הכלי ששוקעת לתוכה, כמו שמצוי בגביעים כהיום כזה } (מיהו אם טעמיה דר"ע משום דאויר חוצץ א"כ אף בביה"ס לא חשיב ראוי לביאת מים, אבל לא משמע שאויר שבפה חוצץ), ונראה דאויר לעולם דינו כמקפיד, שאין מצב ששייך לומר שהאויר מתבטל ליחשב גוף האדם, (מיהו משכח"ל בגלד נפוח שיש אויר תחתיו ואינו כדן בלוע, כיון שגלד אינו גוף האדם).

אולי צ"ל ולו זבורית בוא"ו, כלומר אם יש לו זבורית (או זבורית) צריך שיטנו על צדו, והיינו שיש לו שקע, ואין האויר יוצא עד שידחקוהו המים וזה כשיטנו על צדו, וכ"כ בפיה"מ ואולי הי' למקצת הכלים תוספות שהיו קורין אותן זיבורית שא"א שיבאו בהם המים עד שיטה את הכלי על צדו וכ"כ בפ"ג הי"ב וכ"נ בבהגר"א בסוף המסכת, (ואם זבורית כמו זורבית מלשון מרוב ור"ל צנור שמוציא המשקה כמו ברזא, יתכן לפרש דמייירי שהברזא סתום, ואם הי' פותחו לא הי' צריך להטותו, ומש"ה לא קתני אינו טהור עד שיטנו כיון שיש לו עוד אפשרות של טהרה אם יפתח נקב הזבורית).

והראב"ד בהשגות פי' דזבורית היינו פתח קטן שמכניסין בו קנה לשתות ממנו, וכשיש לכלי פתח נוסף נכנסין המים בכולו, אבל בלא זבורית צריך הטייה, ולא ביאר התנא איזה כלי הוא שרק ע"י זרובית או הטייה מתמלאין מימיו, ובבעה"נ גרס הטבילו כדרכו זרובית עד שיטנו על צדו כלומר אם הכלי הזה יש בו זרובית כו' ע"ש, ומשמע שמוחק תיבת בלא ומפרש עם זרובית, וזה דלא כמ"ש בהשגות, ולא נתפרש ענינו של הכלי שמלא נקבים ובלא הטייה אינו מתמלא, וצ"ע.

ל"שון המשנה בדין הזבורית חסר דהול"ל אינו טהור עד שיטנו על צדו, ומשמע דה"ק דרך פיו כאילו לא טבל, ובלא הזבורית ג"כ כאילו לא טבל עד שיטנו על צדו, וכן הרמב"ם כתב בזה לא עלתה לו טבילה, ובאינך כתב אינו טהור כבמתני', [ורה"ג פי' דבלא זיבורית ר"ל לא עלתה לו נקיות וטהרה והובא בערוך, והיינו מפני הדיוק שכתבנו שחסר דינו במתני', ומלבד שהפי' מחודש מאד, אינו מובן באיזה כלי קאמר כן], ואם נימא דבאינך דמתני' אם יש טלה"ט בכל הכלי הרי הוא טהור, דמיקרי כל תוכו אשבורם ולא

בביטול גמור, דהיינו כשהסתימה אין לה חשיבות כלל, אבל כתר זהב שנותנין על השן, וצריך לפרקו, דמעיקרא לאו משום ביטול אתנין עלה, אלא מפני שרוצה בקיומו ועדיף מאינו מקפיד, ועכשיו שחפץ להסירו יש לדונו כמקפיד, מיהו י"ל דחשיב כעושה מעין מלאכתו, שעדיין עדיף לשמור השן עם סתימתה וכתרה עד שיפתחוה לטפל בה, הן כדי לשמור על השן, והנוי שבכתר, והן להקל על האכילה שלא תתמלא השן. (הערות).

כלי שהוא צר מכאן ומכאן

יג. שם כלי שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע, לכאורה היינו צד מן הצדדין, ומצוי שהכלי מתמלא במקומו הרחב וסותם האויר שבצדדין, ואין האויר יוצא עד שיטנו על צדו, שאז כובד המים דוחק על האויר שבצדדין והוא מבעבע למעלה ויוצא, אבל כשהוא לצדדין אין לחץ המים עליו והאויר נשאר, וצ"ע בבעה"נ סוף שער המים שפי' הכלי שהוא צר מפיו ומשוליו ורחב באמצע צריך שיטנו על צדו מפני הרוח, וכ"ש כשהוא רחב משוליו שהוא קשה לשקעו והוי חציצה, עכ"ל, ולפמש"כ הרי בצר בשוליו האויר יוצא, וצ"ע כונתו שכתב וכש"כ רחב משוליו, ולשון מכאן ומכאן מצינו בצדדין, עי' נדה נ"ז ב', וכן בטב"י פ"ב מ"ז קתני מפיה ומשוליה טמאה ומן הצדדין מכאן ומכאן טהורה, דלשון מכאן ומכאן על הצדדין נאמר, ולמעלה ולמטה או פיה ושוליה לא מיקרו סתמא מכאן ומכאן, שו"ר בתוספתא פ"ז ה"ה כלי שצרה מכאן ומכאן ורחב מן האמצע כגון הרובע וחצי הרובע [כ"ה באור הגנוז] כו' עד שיטה על צידן, והיינו כמש"כ שיש כלי צר אצל כלי רחב בצדו, אלא דכאן הכל כלי אחד.

צלוחית שפיה שוקע

יד. שם צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שינקבנה מצדה, כ"ה בגמ' ומשניות ובראב"ד בבעה"נ, אבל הרא"ש בהלכות

שם כל ידות הכלים שהכניסן כו', החידוש דאע"פ שמשמשין גם שלא כדרך, אלא שאין השימוש נוח כ"כ, וס"ד כיון שמקום הנקב בלא"ה אינו פתוח לביאת מים מפני הידות, א"כ אין לחוש כ"כ לחציצה שבאה ע"י הידות שלא כדרך, ובאמת יש לדון מקום הנקב בביה"ס, אלא דאינו ראוי לביאת מים מפני הידות ולכן חוצצין, ומכאן שביה"ס בכלים ג"כ בעינן ראוי לביאת מים, וער"ש לקמן מ"ה גבי ידות הכלים בד"ז.

שם או שהכניסן כדרך כו' או שמירקן ונשברו, לכאורה משמע דלא זו אף זו קתני, ולכן מוסיף התנא לא מיבעיא שלא כדרך אלא אפי' כדרך, ולא מיבעיא שלא מירקן אלא אפי' מירקן, ולפ"ז ס"ד דכיון שכבר נתבטל היד לכלי לא תחוף אע"פ שנשברה, וקמ"ל דכיון דהשתא צריך להוציאן הרי אלו חוצצין, אבל אם רוצה להחליף היד הזו אע"פ שמקפיד עליה אינה חוצצת, דכיון שראויה לשימוש וכבר נתבטלה לכלי דינה ככלי עד שיחליפנה, וזהו ששינונו בתוספתא דבעושין מעין מלאכתן אינן חוצצין והיינו אע"פ שדעתו להחליפן בגלל שנשברו, דאל"כ פשיטא דאינם חוצצין, מיהו בלא מירקן לא מהני עושין מעין מלאכתן כיון שאין ראוי להניחן כך כלל, ומעיקרא לא נתבטלו בצורה זו עד שימירקן, ויש בזה גם חידוש שאע"פ שאינו מקפיד על יד זו שהרי סופו למרקה אפ"ה בצורה זו חוצצת.

ויש לדון מכאן בסתימת שן קבועה שהתחילה לכאוב וצריך לפתוח השן ולסתמה מחדש, האם מהני הביטול שנעשה בתחלה שלא תחוף במצב זה, ויש חילוקי שמועות בשם מרן זללה"ה בזה, ושמעתי שיש מקום לקיים שתי המימרות, שאם נשברה הסתימה או נתקלקלה היא עצמה חוצצת, (וכדין מירקן ונשברו דמתני'), אבל אם נשארה בשלימותה ויש סיבה פנימית לפתחה, אין הביטול חוזר וניעור שכבר נתבטל לגופה, וסברא זו שייכא רק

לראשה, ומרויח בזה שלא ישפך ממנה כשתפול.

- נכתבו בזה דברים נוספים -

שם מ"א צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שינקבנה מצדה, ונראה דזה אינו ענין לביה"ס שהרי תוך הכלי כולו גלוי ואף אם אין באים שם מים אינו נעשה מקום סתר עי"ז, ורק באוגנין ושפה ששוקעת לאחוריה נחלקו בתוספתא, ומתני' קמ"ל דלא נימא כיון שדרכו בכך יחשב זה כאינו מקפיד, דסו"ס אין כאן חציצה ולא מניעה מהרגיל, וס"ד דבמיעות מיהא נטהר כדרכו בלא טהרתו, וקמ"ל דחציצה גרע. (הערות).

בדין קלמריין

פז. שם קלמריין הדיוטות אינה טהורה עד שינקבנה מצדה, הרמב"ם לא העתיק הדיוטות, ויש נוסחאות דל"ג ליה, וכן בערוך ל"ג לה, [שוב שמעתי דבכל נוסחאות כת"י ודפו"י ליתא, ואומרים שנשתבש ממ"ש בגליון דקלמריין הוא כלי דיון ואי גרסינן ליה, יש להבין מהו פירוש הדיוטות, אם הכונה קלמריין של הדיוטות לאפוקי של אומנין, או דהכונה קלמריין פשוטין, לאפוקי קלמריין חשובין כגון קלמריין המתאומות ששנינו בכלים פ"ב מ"ו, ונראה דהכונה סוג קלמריין (פשוטים) שהם של הדיוטות דלא מצינו לשון הדיוט על כלי, והא דלא קאמר של הדיוטות היינו מפני שאין תלוי בבעלים, אלא בסוג הכלי, ואם קלמריין של האומנין הם קלמריין המתאומות ואינם עשויין כך כלל ניחא, ואם גם של האומנין פיהם שוקע, צ"ל ששוקע מעט והמים נכנסין בהן, ובבהגר"א שבסוף המסכת פי' דשל אומנין פיהן רחב, ע"י שתוחבין שם הקולמוס פעמים רבות, ולא נתפרש איך הנקב הרחב מועיל לשקע הבולט מעל הנקב, והיינו דמסיים קלמריין של יוסף הכהן היתה נקובה בצדה, דאע"פ שהי' אומן החמיר על עצמו לנקבה בצדה, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה פי' דשל

מקואות סימן ל' וכן ברמב"ם פ"ג הי"ד העתיק בד"ז עד שיטנה על צדה, ובפיה"מ הנדמ"ח צייר בצלוחית שקע קטן, כמו שהועתק בפי' הרא"ש הנדמ"ח, ובקלמריין צייר שקע עמוק הרבה, ומשמע דעתו דבשקע מועט סגי בהטייה בלא נקיבה, וברא"ש מצוייר בקלמריין כציור הרמב"ם בצלוחית, ואם הציור מדויק מבואר שאין המים נכנסין בזה, וכ"ה במציאות באופן הרגיל, מיהו אם פיו רחב הרבה ורק בצדדין כפול מעט אפשר דבהטייה ג"כ יוצא האויר, ובתוספתא הגרסא שיטנו ואולי צ"ל שיקבנו, עי"ש.

והי' מקום לומר דלא חייבה תורה להטביל כלי אלא כדרכו, ובשיעור שנכנסין מים כדרכו סגי, וא"צ לשבור הכלי לטבילה, ואמנם מקום הבולט אינו ביה"ס, שהרי בהטיית הכלי נכנסין המים לשם, והאויר עולה לצד אחר, והרי הוא גלוי ככל תוך הכלי ואין לחשבו כביה"ס, מ"מ כמו שהקילה תורה בביה"ס להטביל כדרכו, ה"ה בכל כלי יש להטבילו כדרכו, ובמקום שאין מים נכנסין כדרכו אין לחוש, וקמ"ל שאין הדין כן, דאין לנו אלא קולא בביה"ס, ואפי' במיעוט לא הקלו מדרבנן, דכיון שמיעות זה משלים לרוב מדאורייתא אין להקל בו, אבל אי לאו דמצטרף לרובו אפשר שהיו מקילין בכה"ג שא"צ לשבור הכלי.

ויש לשאול למה לא סגי בטלה"ט שינענע הכלי בשעת טבילה ויעברו מים בכולו, ואפשר דמים אלו דינם כמים שבראשו של ראשון פ"ז מ"ו דרק לר"י מהני, מיהו יתכן שבתוך הכלי שכולו משוקע במים עדיף, וי"ל דבדרך כלל מתייבש באמצע מעט, ועי' לעיל.

שם עד שינקבנה מצדה, יש לעיין למה מצדה ולא מראשה, שהרי כשנוקבה בצדה צריך להטותה בטבילה שיהא הנקב למעלה, וכשנוקבה למעלה בראשה מטבילה כדרכה, ואפשר שנוקבה בצד הפנימי של השקע סמוך

לנקוב את שלו, אע"פ שמן הדין לא הי' צריך, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה פירש שהאומנין יודעין ליהזר במלאכתן ועושין השקע מועט ואין חוששין שישפך, ולכן המים נכנסין, ואעפ"כ החמיר לנקבו כשל הדיוט, ועוד פירש שנקבה מיד קודם שנטמאת כדי ללמד שצריכה נקיבה, ושלא ישכחו להטבילה בלא נקיבה, - יש לדקדק למה ינקבנה מצדה מלמעלה, ואפשר שאם ינקבנה בצד אחד יש לחוש שלא יכנסו המים בצד השני, אבל כשמטהו על צדו יכנסו בכלו, [ואפשר שנוקבין אותן בצד הפנימי של השקע כדי שלא ישפך כזה] ולפי' זה צריך לנקבה סמוך לראשה דאל"כ לא יכנסו המים בכלול, ויותר נראה דכל שאינו פיה קרי ליה צדה. (הערות).

צלוחית ששפתה שוקעת לאחוריה

פז. תניא בתוספתא פ"ז ה"ה צלוחית ששפתה שופעת לאחוריה [גרסת הגר"א שוקעת] מורידה דרך פיה והופכה ומטבילה ומעלה אותה דרך שוליה דברי ר"ע, ריב"נ אומר מטביל כדרכו ואינו חושש מפני שהיא כביה"ס, ביאור פלוגתתם דבשפה השוקעת לתוך הכלי לכו"ע בעינן ביאת מים שחלל השקע פתוח לתוך הכלי ואינו כביה"ס, אבל כשהחלל חוץ לכלי ס"ל לריב"נ דשקע זה מיקרי ביה"ס וא"צ ביאת מים, ור"ע סבר שאינו מקום סתר, אלא שמים אין נכנסין לתוך השקע כשמתבילו כדרכו, דהו"ל ככלי שהטבילו דרך פיו, שהמים סותמין האויר, ולכן צריך להפכו בתוך המים שיכנסו המים בתוך הכלי ובתוך השקע.

ל"שון התוספתא מורידה דרך פיה צ"ב, דדרך פיה במתני' היינו פיה למטה, ודרך שוליה היינו שוליה למעלה כדתנן פ"ז מ"ו, והיינו היינו הך, והרי שנינו שלא להטביל דרך פיו, ואולי ט"ס וצ"ל מורידה כדרכה והופכה כו', ואפשר שהופכה שני פעמים שמתחלה מכניסה ופיה למטה כדי שיזכור למלאות

אומנין אינה שוקעת כ"כ, לפי שזהירים ואין חוששין שישפך, ולכן המים נכנסין בהם, ויוסף הכהן החמיר על עצמו, ועי' להלן.

שם וקלמרין של יוסף הכהן היתה נקובה בצדה, יש לעיין מאי רבותיה אטו כו"ע לא צייתי דינא, ודוחק לומר דמייתי מעשה רב דצריך לנקב כלי שלם, דכיון שהדבר מצוי ביותר, לא מסתבר דרק אצל יוסף הכהן מצאו ד"ז, ולעיל הבאנו מהגר"א ומפי' אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דיוסף הכהן החמיר על עצמו אף בקלמרין של אומנין וקצת דוחק דכיון שהמים באין בהם אין מקום להחמיר, ואם קלמרין שלהם כפופה מעט, אכתי לא ידענו שיעור קלמרין של אומנין שיש מקום להחמיר ולחוש שמא לא באו המים יפה.

ועוד פי' אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שיוסף הכהן נקבו מתחלה קודם שנטמא, כדי ללמד שצריך לנקבו כדי לטהרו, והכי משמע לישנא דהיתה נקובה שלא אמרו שניקב קלמרין שלו כדי להטבילה, ויש להוסיף דכו"ע אף אם אירע שהוצרכו לנקבה סתמוה מיד, [וכ"כ במאירי עי"ש], ויוסף הכהן השאיר קלמרין שלו מנוקבין, שלא ישתהה עד שיטבילן, או שיש לחוש שלא יזכרו שצריך לנקבן, ולכן לא סתמן אף בטרתן, והיינו דקתני שהיתה נקובה תמיד.

ועכשיו שנתברר שתיבת הדיוטות שיבוש ולא נמצא בראשונים ולא בכת"י ודפו"י ע"כ דפי' זה עיקר.

- נכתבו בזה דברים נוספים -

שם וקלמרין של יוסף הכהן היתה נקובה בצדה, פי' בבהגר"א הנדפס בסוף הגמ' דקלמרין של הדיוטות צריכין נקב מפני שפתחן צר, אבל של אומנין פתחן רחב, והאויר מוצא מקום לצאת מיהו לפ"ז צריך שיהא פתח גדול ביותר, וגם הצדדים רחבים, ויותר נראה לפ"ז שהיה הכלי גדול והצדדים רחבים והאויר יוצא, ואפ"ה החמיר יוסף הכהן

השקע שבשפתה, ואח"כ הופכה למלאות תוכה ומטבילה, וחוזר ומעלה אותה דרך שוליה כדי שלא יהיו המים שאובין, ועי' בתוספתא לעיל פ"ה ה"י ביורה גדולה מורידה לתוך פיה והופכה ומטבילה ומעלה דרך שוליה דג"כ מתפרש שהופכה שני פעמים, ואפשר שהאור ששבשקע אינו יוצא בקל כשהוא בעומק, ולכן עדיף שמיד בתחלה יצא האור ששבשקע.

ונראה דעד כאן ל"פ אלא בשפת הכלי, אבל תחתית הכלי כגביעים שלנו שיש שקע ברגל שהגביע עומד עליו, לכו"ע דינו כביה"ס, (כדאשכחן כף הרגל לענין נגעים, מיהו לענין טבילה ל"מ כן, עי' תוספתא פ"ח בקסמין שבסדקי הרגלים), ומטבילו כדרכו, וא"צ להפכו.

עלוהית שאוגנה חוזרת לתוכה

שם בתוספתא עלוהית שאוגנה חוזרת לתוכה רי"א משום ריב"נ מטביל כדרכו ואינו חושש מפני שהוא כביה"ס, לכאורה מיירי ששפת הכלי כפוף לתוכו וחוזר ומתכופף למעלה, ויש בזה שני אופנים כזה ☐ או כזה ☐. וסבר ריב"נ דבכה"ג אין תוך האוגן כחלק מהכלי אלא כביה"ס, ובציור א' הנדון על השקע שבין האוגן לכלי, ובציור ב' הנדון גם על תוך האוגן, ונראה דשניהם אמת, ומסתברא כציור ב' וכן משמע הלשון, ול"ד לאוגן שכפוף לתוך הכלי ושפתו למטה, ואינו חוזר למעלה, דהתם נדון כשפת הכלי וכיסויו, אבל כשחוזר למעלה אינו כחלק מהכלי, ולכן נדון כביה"ס, ואפשר דריב"נ לשיטתו ור"ע פליג גם בזה, דתוכו עדיף משפתו, ואפשר דבזה מודה ר"ע, והכי מסתברא.

בדין בר ובסת

יז. פ"י מ"ב הכר והכסת של עור הרי אלו צריכין שיבואו בהם המים, ונראה שהמוכין שבתוכן חוצצין, דכיון שתוכן צריך ביאת מים היינו נגיעת מים בתוכן ממש, ויעויין בכלים פט"ז מ"ג שהכרים מקבלין

טומאה כשיש בהם פתח פתוח ה' טפחים, (ועי' פ"ז מ"ו שמתבילין אותן ומעלין אותן דרך שוליהן), ונראה תופרין אותן תפירת עראי אחר שמילאום במוכין, ואפשר שהיו סוגרין אותן ברצועות במקום הפתח, והכי משמע בשבת מ"ח א' שמחזירין נוצות לכרים אותם שנשרו מהכר הזה, ולא מיירי במאורע שנקרעה תפירתו, ואינו ראוי לשימוש עד מוצ"ש, ולפ"ז מיושב בפשיטות הא דבעו ביאת מים בתוכן, ועכ"פ עשויין להכניס ולהוציא להוסיף מוכין או להחליפין, או לכבס הכרין, כמ"ש בתויו"ט ממחר"ם ועתו' אנ"ש במשניות, -ונקט של עור לפי ששל בגד המים נכנסין דרך הבגד.

שם כסת עגולה הכדור והאימום והקמיע והתפלה א"צ שיבואו בהם המים זה הכלל כו', כל הני תפירתן קבע, ואף אם פותחין אותם במאורע לא מיקרי להכניס ולהוציא, כיון שאין שימוש כלי בהוצאתן, מיהו נראה דתוך הכלים האלו כביה"ס ולא כבלוע, שאם יש בהם חציצה שמקפיד עליה אין מטבילין אותן כך, דראוי לביאת מים בעינן, דכיון שכל עיקר טומאתן משום דהו"ל כלי קיבול, א"א להתעלם מקיבולן ולחשבו כבלוע, שאם הוא בלוע הרי חזר דינו ככלי עור שאינו מקבל כלום.

ובכלים פכ"ג מ"א שנינו שאם נקרעו הנוגע בהן טמא ובמה שבתוכן טהור, ואמרו בתוספתא דמיירי שנקרעו קרע מועט ועדיין מקבלין מה שבתוכן, דאל"כ פקעה טומאתם, וקמ"ל מתני' דמה שבתוכן אינו חיבור לטומאה, ואע"פ שאינו חוצץ דסגי בראוי לביאת מים, אבל אינו חיבור לטומאה, ולא מצינו בזה פלוגתא בין ר"א ורבנן, דפשטות הדברים שקיבלו חכמים דברי ר"א בסנהדרין ס"ח א' שהם כלי קיבול לקבל טומאה, ומטבילין אותם כמה שהן כדתנן במתני' דטובלין סתומין, וכן מה ששנינו בתוספתא דריב"ק אומר משום ר"א דמטבילין כמות שהן,

וכשאינו מקפיד אינם חוצצין, כדתניא בתוספתא ובתו"כ שבר"ש פ"ט מ"ד, והכא טעמא אחרינא הוא דהו"ל כביה"ס שא"צ ביאת מים, ואינם חיבור כיון שהם כפירות הנתונות בכלי, דמה"ט חשיב כלי העשוי למלאות וכמש"כ לעיל, ואי משום דתניא לה בתוספתא בשם ר"א, הרי במתני' דמקואות סתמא קתני, ולא מצינו חילוק בין שלימין לקרועין, אא"כ נימא דבשלימין הוו נמי חיבור, וכמ"ש מרן זללה"ה, אבל בסנהדרין נאמרו דברי ר"א בסתמא, ומשמע דר"א השמיענו דאע"פ שהם ככלי קיבול לטומאה, אין מה שבתוכם חוצץ, כיון שא"צ ביאת מים, וכנראה דעת תו' דמייירי כשמה שבתוכם דבוק באופן שאינו ראוי לביאת מים, ובוה"ס"ל דהוו חיבור, דאין לדונם כאינו מקפיד כיון דחשיבי, ולכן רק בגלל שהם גוף אחד לא חייצי.

ובפשוטו חכמים ששאלו את ר"א אם מקבלין טומאה, היינו אם חשיבי כגוף אטום כיון ששימושם רק מלאים וסגורים, או דחשיבי כעשויין למלאות ומקבלין טומאה, והשיב להם דחשיבי כעשויין למלאות כיון שהמילוי רפוי ואין לו שום חיבור אלא כמונח בקופסא, ומ"מ מטבילין כמה שהן דא"צ ביאת מים כדין ביה"ס, ולא מצינו שנשתנה דינם כשנקבעו כ"ז שראוין למלאכתן כדמעיקרא, וכמ"ש בתוספתא.

נראה דאע"פ שאין דין בלוע להציל מן הטומאה אלא בבע"ח או בצמיד פתיל, מ"מ לענין חציצה אין בלוע חוצץ, דכיון שא"צ ביאת מים במקום זה, אין המונח בתוכו חוצץ אע"פ שמקפיד, כגון כלי חרס שגיבלו בטבעת וכיו"ב, אע"פ שמקפיד ורוצה להסירה מתוכו, אין זו קפידא על חציצה, אלא שרוצה לסתור הכלי ולהוציא מה שבתוכו, אבל תוך הכדור והתפילין אינו כבלוע אלא כביה"ס וכמשנ"ת, וכ"ה כל ענין השנויים במתני' שאינם כבלוע אלא כביה"ס, ולכך שנה בהם התנא כמו ששנה בביה"ס בסופ"ח, ומתפרש

מתפרש בין קודם שנקרעו בין משנקרעו, דהקרע אינו משנה דינם כלל, דמעיקרא כביה"ס דמו, ועכשיו נמי עתיד לתפור הקרע, אבל חיבור לא הוי דחשיב כדבר בפ"ע המונח בתוך הכלי, ואע"פ ששימוש הכלי כך הוא, מ"מ כיון שהם מונחין כבקופסא אין להם חיבור, [אבל באוכף שנינו במשנה שם שהתפר מחברו, והינו שתופרין המילוי עם העור לארכו ולרחבו], ובקמיע ותפילין הדבר מובן יותר, אבל בכדור ואימום שצריך את המילוי לשימוש הכדור הי' מקום לומר דחשיבי חיבור וקמ"ל שאינם חיבור, ובפשוטו ה"ה קודם שנקרעו, ונקט קרע רק לאפשרות המגע, אבל ראיתי בספר מרן זללה"ה כלים סכ"ז סק"ז שכתב דדוקא בנקרעו כיון שאינו מחובר ועומד ליפול לא חשיב חיבור, ולר"א חשיב חיבור, והרמב"ם מפרש מתני' בנטמאו קודם שנקרעו ואח"כ נקרעו ונגע במה שבתוכו, ולדעת מרן ז"ל צ"ל שפקעה טומאתו, שהרי כבר נטמאו כשהי' שלם.

והנה כל הני אינם דבוקין לתוך הכלי, ולכן חשיב ראוי לביאת מים וכמעות שבתוך הפה ששנינו פ"ח מ"ה שאינם חוצצין, ועוד שהרי רוצה בקיומן ואינו מקפיד עליהן, וזהו שאמרו בתוספתא ובסנהדרין שם שמטבילין אותן כמה שהן, דכיון שדינם כביה"ס וסגי בראוי לביאת מים, א"צ להוציא מה שבתוכו, בין בשלימין בין בקרועין, דבסנהדרין שם לא הוזכר שנקרעו, ולא מצינו שנחלקו רבנן עם ר"א בזה, (אלא אדרבה נראה שקיבלו הדברים ממנו בשעת מיתתו, דדוחק לומר ששאלוהו אם חזר בו, מיהו במנעל שע"ג האימום מצינו דפליגי), וצ"ע ברש"י ותו' שם דנקטו דר"א ורבנן פליגי, [ומ"ש רש"י דבנקרעו מודו רבנן דמקבלין טומאה, לא נתפרש איך מק"ט מכח מאורע שעומד לתקנו], ובתו' שם כתבו דמדר"א שאמר דמטבילין כמה שהן ולא חייצי בטבילה ש"מ דהוי חיבור, וצ"ע היכי משמע, הרי כל החציצות אינם חיבור לטומאה

דא"צ ביאת מים ממש, אבל ראוי לביאת מים בעינן.

- נכתבו בזה דברים נוספים במקרא -

שם מ"ב מ"ג כסת עגולה כו' אלו שאינם צריכין כו', נראה דכל הני דינא כביה"ס וחציצה פוסלת בהן, אלא דסגי בראוי לביאת מים, וכ"מ בתו' סנהדרין ס"ח א', דהא חשיב כלי קיבול העשוי להכניס ולהוציא, ועי' חגיגה כ' ב' מתיר ומנקב ואח"כ מטביל.

צרור המרגלית

יח. בפנהדרין ס"ח א' אר"א דאף צרור המרגלית ומשקולת קטנה טהרתן במה שהן, ולפמש"פ רש"י שצרור המרגלית משמש כעין קמיע [לשון רש"י ותולין בצואר בהמה לרפואה ובר"ש פכ"ו מ"ב ליתא בהמה וכ"נ], וצרור המשקולת להגן עליה, שלא תשתשפף י"ל דג"ז חשיב אין דרכו להכניס ולהוציא, אבל אם הצרור נעשה להגן על המרגלית עד שירצה להשתמש בה, לכאורה יש לדנו כקופסא ואע"פ שאין רגילין להכניס ולהוציא, מ"מ שימושה לזמן ואינה קבועה ככל הני דמתני'.

ונראה טעמיה דר"א מפני שאין הצרור משמש אלא למרגלית זו ומשנוטלה להשתמש בה בטל הכלי לגמרי, כדחזינן בכלים פכ"ו מ"ב דנחלקו בצרור המעות, ובתוספתא א"ר נתן דנחלקו בצרור המרגלית, והיינו מפני שאין הצרור הזה נעשה כלי אלא ע"י המרגלית, ומשנוטלה ממנו בטל הכלי, ובזה אפשר להבין דדמי לכדור וקמיע, כיון שאין כאן כלי המשמש להכניס ולהוציא, דשימושו רק בסתום לזמן, ומ"מ צ"ע אם רבנן מודו ליה בזה, ועוד צ"ע בתוספתא שם במ"ש בזמן שבתוכו טמא כו' ולע"כ.

כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דחושן שעשוי לקבל את האורים והתומים שהם כתבי שם המפורש אין דינו כתפילין, כיון שבבית שני לא היו בו שמות, וא"כ אין

הכלי עשוי בשמות דוקא, מיהו לכאורה נראה שהבית קיבול שלו דינו כביה"ס, כיון שאינו עשוי לשימוש אלא להיות סגור, ומסתברא דגם בבית שני ה' סגור, אע"פ שלא ה' בתוכו כלום, ואפי' אם בבית שני לא ה' תפור, י"ל שאין דינו משתנה עי"ז, - ולמש"כ לעיל דבבגד המים נבלעין וא"צ לפתוח חללו, א"כ גם בחושן כן, וכשהשמות בתוכו אפשר דמתחלה עוטפין אותם באופן שלא ירטבו, או שמוציאין אותן.

קשרים שבכלים

ימ. שם מ"ג אלו שאינם צריכין שיבואו בהם המים, פי' שמקום הקשר נדון כביה"ס, אבל אם יש חציצה במקום הקשר שמקפיד עליה חוצץ, כמבואר חגיגה כ"א א' דבקדש מתיר ומנגב להסיר החציצה ומטביל ואח"כ קושר ובתרומה מתיר ומנגב וקושר ואח"כ מטביל.

ולכאורה כולה מתני' בקשרים [לפי' הר"ש בתפילין] וכאילו אמר אלו קשרים שא"צ כו', אבל בסיפא בשפה של סדין משמע דלא מיירי בקשר, ועי' להלן סק"כ בזה.

שם קשרי העני, פי' עני שנקרע חוט בבגדו וקשרו החוטין הקרועין זל"ז שלא יקרע הבגד יותר, ומקום הקשר מהודק ולא עיילי ביה מיא, וכעני אינו חוצץ מפני שאינו מקפיד עליו, ועי' שבת ע"ד ב' באורגי יריעות כה"ג, אבל בעה"ב מקפיד על הקשרים להתירן, ומחבר הקרע בתפירה שלא יהא ניכר, אבל העני אינו טורח לתפור וסגי ליה בקשירה, [וכ"כ הרא"ש שאין דעתו להתירו ולתופרו], ואמנם אם העני מקפיד חוצץ, ואם בעה"ב אינו מקפיד אינו חוצץ, ומתני' בסתמא קתני כמבואר בתוספתא וכמש"פ הר"ש וכ"פ הרמב"ם, ומבואר כאן דאע"פ שרוצה בקיומו של הקשר עד שיתפרנו הרי הוא חוצץ.

שם והנימין פר"ש קשרי הנימין כמו שתולין חוטין בסדין לנוי, והפיה"מ פי' שקושרין

שם ותפלה של ראש בזמן שהיא חוצה, פי' קשר דל"ת של תפילין של ראש, ועשוי להתקיים כך, ולכאורה כל עיקר חיבור הרצועות ליחשב כתפילין הוא ע"י הקשר, ומלישנא דמתני' משמע שאם יתיר הקשר עדיין צריכין טבילה, ויש לדחות דס"ד שיפתח הקשר ברפוי דעיילי ביה מיא, אבל פשטות הדברים דכשמתירן לגמרי ג"כ מקבלין טומאה, כיון שיכול לקשרן עם לבישתו, עי' עירובין צ"ז א' ולענביהו מיענב.

שם בזמן שהיא חוצה, דכיון שהידק הקשר חזק לפי מדת ראשו, ש"מ שאין דעתו להתירו, ואפי' אם מתירו במאורע הו"ל בביה"ס שא"צ ביאת מים, אבל בזמן שאינו חוצה עשוי' להרחיב ולקצר, ויש בכל פעם חלק שהי' גלוי ומסתתר וכן שהי' נסתר ומתגלה, ואין בו קולא דביה"ס, וכפי מה שאנו רגילים בקשר של ראש היינו שהרצועה שיוצאת בימין האדם רפויה שיוכלו להכניסה ולהוציאה בקל לפי מדת הלובשן, - ומכאן שא"צ לקשור התפילין בכל יום, ואפי' של יד יכול ללבשה בקשר המוכן כעין של ראש.

שם ושל זרוע בזמן שאינה עולה ויורדת, משמע שאפשר להדק קשר הזרוע כעין של ראש, שקשר היו"ד שיש בו לולאה קטנה שבו עוברת הרצועה יתא קצר ביותר וידחוק הרצועה הנכנסת בו בחוזק שלא תזוז ממקומה ויכניס ידו בחלל הקשר, בלא קשירה נוספת, אלא כמו של ראש.

ונראה דמה שחוצץ בסיפא היינו רק נקב הלולאה וחלק הרצועה שעובר בנקב, אבל כל הקשר אינו חוצץ, [שו"ר שכ"כ אאמרו"ר (שליט"א) זללה"ה בשל יד] וכן בשל ראש בזמן שאינה חוצה, צריך ביאת מים רק בחלק הרצועה שרפוי ונכנס ויוצא, אבל כל הקשר שהוא מהודק וקבוע א"צ ביאת מים, ואפשר דנקב הלולאה בין ביד ובין בראש אינו צריך ביאת מים, ורק חלק הרצועה שיוצא

קצוות המלל להחזיק הבגד, וכ"כ הרא"ש שקושרין כמה ביחד להעמיד האריגה, ובכל אלו אם קשרן בכונה וניחא ליה דין הוא שלא יחוצו, וצ"ע בתוספתא דקתני בנימי סדין שקשרן בכונה חוצצין, ונקשרו מאליהן אין חוצצין, ולכאורה איפכא מיבעיא ליה, דבנקשרו מאליהן דעתו להתירן ולקשור כולן בשוה לנוי, או שדעתו שיהיו כולן מותרין לנוי, אבל כשקשר במתכוין ודאי בהכי ניחא ליה, והי' נראה להגיה בתוספתא, והכי משמע מדפלגיניהו ברישא לשתי בבות, אבל קשה דנקט קשרי פרקין בהדיהו ובהם קתני במתני' דצריך ביאת מים, ובמנחת ביכורים על התוספתא פי' דבנקשרו מאליהן הם רפויין ועיילי בהו מיא, והרמב"ם בפ"ג הכ"א כ"ב חזר בו ופי' כבתוספתא ולא ביאר טעם בזה, ואם הגרסא נכונה צ"ל דנימי בגדים אלו שבתוספתא עשויין לנוי, ואף אם קשרן היינו רק לזמן וסופו להתירן, עי' כלים פכ"ט דנימי סדין ואפרקסין ופונדא ארוכין משל טלית, ונקשרו מאליהן אחד או שנים לא קפיד להתירן, והו"ל מיעוט שאינו מקפיד, ולפי"ז מתני' בנימי הבגדים והני אפי' קשרים אינם חוצצין, ועמש"כ לקמן סק"כ במתני' דשפה של סדין.

ואפשר שנימי הסדין קושרין אותן לחברן למטה ולמזרן, ועל קשרים אלו קאמר שחוצצין דומיא דקשרי האפרקסין שבכתף, ונקשרו מאליהן היינו קשרי דנימין ע"ג עצמן.

שם וחבט של סנדל, היינו קשר שבהם מחוברין הרצועות לסנדל, ולא הקשר שנועל רגלו בסנדל, והם עיקר הסנדל ואינו עתיד להתירן, ומשמע שאף כשהתירן שם בגד עליו ומקבל טומאה, ועי' שבת קי"ב א' וכלים פכ"ו, ולע"כ, ויש לדחות דס"ד שצריך להתיר הקשר שיהא רפוי דעיילי ביה מיא ולא בטל מתורת בגד, ולפי מה שפירשו בו אזנים, י"ל שזה נוסף לרצועות שסובבות הרגל.

ונכנס הוא צריך ביאת מים, מיהו כלולאות של יד שלנו הנקב גלוי ואינו כביה"ס כלל, ודברינו במהודק אלא שעולה ויורד, כמו בשל ראש, ועמש"כ בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

ובפשוטו נראה שנקב מעברתא שעוברת בו הרצועה בין בראש בין ביד דינו כביה"ס וא"צ ביאת מים, שאינו מתגלה לעולם, ואף הרצועה שבתוכו כמותו, כיון שאין מקומה משתנה לעולם, ואע"פ שאפשר להזיזה ממקומה אינה עשויה לכך, אבל הרמב"ם פ' דבזמן שהיא חוצה קאי על נקב המעברתא שעוברת הרצועה שם, ואם הדביקה בחוזק או שחיברה בעור התפור עליה כמ"ש בפיה"מ, א"צ ביאת מים, ואם לאו צריכה ביאת מים, ויש לשאול למה פ' התנא כן רק בשל ראש, הרי ד"ז שייך גם בשל יד, ושמה רגילין היו לחבר קשר של יד, שלא תזוז היו"ד מהבית, כמ"ש הפוסקים, אבל בשל ראש פעמים שאינה חוצה, [שו"ר בלשון הרמב"ם שכתב ותפלה של זרוע בזמן שאינה עולה ויורדת ובפיה"מ הנדמ"ח ומשמע שפ' בשל זרוע כמו של ראש, דמשמע ליה כולה מתני' על התפלה ולא על הרצועה] ומ"מ לפי הר"ש והרא"ש נראה דנקב המעברתא א"צ ביאת מים, אם ע"י הרצועה אין מים נכנסין בו, והרצועה עצמה בשל ראש אם מהודקת שלא תזוז, אע"פ שאפשר להזיזה א"צ ביאת מים, אבל אם הקשר רפוי להתאימו למדת הראש, ממילא צריך גם להזיז הרצועה שבנקב המעברתא כדי שתתאים לכל מדה להיות באמצע, ובכה"ג דינה כרצועת הקשר שצריכה ביאת מים.

שם ואזני החמת ואזני התורמל, לכאורה היינו שתוחב רצועה בנקב שבשפת החמת וקושרה, וקצה השני בנקב שני, ולכאורה אם מתיר הקשר אין הרצועה כלי כלל, וא"כ אין שייך להצריך שיבואו בהם המים, ואפשר דאיצטריך למקום שהרצועה חוצצת על החמת

עצמה, וס"ד דבעינן שיהא הקשר רפוי שיכנסו שם מים, אבל ע"ג הרצועה עצמה אין להצריך ביאת מים בקשר, כיון שכל מהות הכלי שבהם הוא מכח הקשר.

כ. שם מ"ד אלו שהם צריכין שיבואו בהם המים, לפמשנ"ת לעיל דברישא ג"כ בעינן ראוי לביאת מים, א"כ מבואר דכאן בעינן ביאת מים ממנו בתוך הקשר, ולא סגי מה שהקשר כולו בתוך המים ועתידין לחלחל בו, אלא בעינן ביאת מים ממש.

שם הקשר שבפרקסין שבכתף, חדא מילתא היא, ובפיה"מ משמע דתיתי קאמר וכן קשרי לולאות שבכתף, ובכס"מ כתב שזו גם כונתו בהלכות, אבל יותר נראה שחזר בו, ומ"ש הקשרים שבפתחי החלוק, זהו העתק דין התוספתא בקשרי מפתחי חלוק של אשה, ואח"כ העתיק דין פרקסין שבכתף, וכ"נ בתוספתא דחדא קתני, ואפשר שבא לאפוקי קשרי נימי האפרקסין שאינם חוצצין, ורק קשרי הלולאות שקושרין בשעת לבישה חוצצין, עי' כלים פכ"ט מ"א נימי אפרקסין עשר אצבעות.

ובתוספתא קתני נמי קשרי פסיקא ופונדא ומפתח חלוק של אשה, וכל הני הם קשרים שאינם של קיימא, ויש לפרש החידוש כדמשני בשבת קי"ב א' דאית ליה תרי דשי מהו דתימא חדא מינייהו בטולי בטלה, ובפסיקא לא ביארו שם מאי קמ"ל, ואפשר שיכולין לשלפו בלא להתיר הקשר, שאין מהדקין אותו כחגורה, מיהו בעיקר הדברים כיון שעיקר שימושן כשהם סגורים, הי' מקום לומר דחשיב שפיר כביה"ס, כיון שמטבילין אותו כדרך שימושו הרגיל.

שם ושפה של סדין צריך למתח, פ' הרמב"ם והרא"ש שמצוי שהסדין מתקפל בשפתו ואין מים נכנסין בכפל עד שימתחנו, ולכאורה משיבעבעו נכנסין מים בכולו, ודוחק לומר שהקיפולים נדבקין יחד ואין מים עוברים

ראש הדל"ת שאין מקומו משתנה אפשר דא"צ ביאת מים מתוכו, לפמש"כ לעיל שרק הרצועה המשנה מקומה צריכה ביאת מים.

שם ושל זרוע בזמן שעולה ויורדת, פי' אפי' בדוחק דומיא דקשר תפילין של ראש, דמ"מ כיון שעשויה לשנות מקומה מפעם לפעם צריכה ביאת מים, ותוך הלולאה של הרצועה אפשר דבכה"ג א"צ ביאת מים, (ול"ד להכניסן כדרך לא מירקן לעיל מ"א ששם אינה עשויה כתיקנה), מיהו בקשר שלנו נכנסין מים בריוח ואינו כביה"ס כלל, ומ"מ יש ללמוד ממתני' שעושין הלולאה קצרה סמוכה ליו"ד וכ"כ במ"ב סי' כ"ז סק"י וכן נוהג אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שלא לעשותה גדולה, מיהו אינה עשויה בדוחק כגונא דמתני'.

שם ושניצן של סנדל, פי' רצועות שסוגרין בהם הסנדל על הרגל, דהני עשוין להתירן כקשרי פרקסין וחלוק ופסיקיא.

ויש ליתן טעם על שינוי הסדר, דברישא קתני סנדל קודם תפילין ובסיפא בתר תפילין, ולכאורה הו"ל לשנות זה לעומת זה, ואפשר דכדי שנדע דשניצן של סנדל, אינם מענין חבט של סנדל, לכן שינה התנא מקומו, דה"י מקום לטעות שרצועות העור המחוברין לעולם נקראין חבט א"צ ביאת מים, ודכוותה בשנצין צריכין ביאת מים, ואינו כן דשנצין אין קשירתן במקום שהחבט קשור, אלא ענין אחר הוא, שקושר בהם הסנדל לרגלו, ולכן הפרידם התנא שלא נפרש זה לעומת זה.

- נכתבו בזה דברים נוספים -

שם ושל זרוע בזמן שאינה עולה ויורדת, נראה מזה שגם קשר המוכן כמדת הזרוע קרינן ביה וקשרתם, אע"פ שאינו עושה מעשה קשירה ברצועה, ובזמן שהיא עולה ויורדת משמע אפי' בדוחק, כל שאפשר להדקה ע"י משיכת הרצועה שבנקב, ומכאן סמך לעשות

ביניהם, ועוד דלשון למתוח ל"מ פתיחת הקפלים בלבד, ועוד דאין זה מענין משנתינו להזהיר לפתוח עיקר הבגד שנתקפל, הרי מתני' מתפרשת שהי' מקום לומר דא"צ שיבואו בהם המים, וקמ"ל דצריך למתח שיבואו המים, ואי בקפל בגוף הסדין פשיטא דאין זה ענין לביה"ס, ועוד דפשטא דמתני' כולה בקשרים מיירי, ולא הו"ל לתנא לעיולי שפה של סדין כאן באמצע דיני קשרים שנשנו דומיא דרישא.

ולכאורה הי' נראה לפרש דקאי על הנימין שבשפת הסדין, דסתמא יש לו נימין כדתנן בכלים פכ"ט מ"א נומי הסדין שש אצבעות, ובדרך כלל הנימין נמללין ונדבקיין יחד ונעשין כקשורין זל"ז ומהם נקשרין ממש, וקמ"ל שצריך למתוח הנימין לפשט דיבוקן, דעשוין לנוי שיהיו תלויין ביושר, ואין לדיבוקן דין ביה"ס, והשתא הו' דומיא דקשרים דמתני', אלא לפי שאין דיבוקן כקשר דוקא, לכן הזכיר מיתוחן ליישב קשרי הנימין וחיבורן זל"ז, מיהו קשה ע"ז מהתוספתא דקתני דנימי סדין שנקשרו מאליהן אין חוצצין, ויתכן לומר דבמתיחתן להפרידן זמ"ז סגי, אע"פ שיש מהן שנשארין קשרים בהם, ותתפרש מתני' דקשרי שפה של סדין צריך למתח, וא"צ להתיר הקשר, ועי' לעיל סקי"ט דצ"ע בדברי התוספתא, ואולי יש שם ט"ס, עי"ש, וצ"ע.

ואפשר דכלפי הנימין ששנינו ברישא דא"צ ביאת מים, קתני בסיפא דגוף הסדין שנתקפל צריך לפתחו, ואמנם א"צ מיתוח בחוזק, ור"ל צריך לפשט קמטו, ושמא ס"ד דכיון דמצוי שמתקפל לא קפיד ע"ז, הו"ל כבית הקמטים.

שם ותפלה של ראש בזמן שאינה חוצה, קמ"ל דצריך שיבואו מים בתוך הקשר, מפני חלק הרצועה שמשנה מקומה מפעם לפעם, ואע"פ שהקשר עצמו קבוע ודינו כביה"ס, ואף

הגקב שהרצועה נכנסת בו קצר, וקרוב ליו"ד, כמו שנוהג אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

שם מ"ד ובגדים שהטבילין מכובסין כו', יש לעיין מנלן להצריך שיבלעו המים בבגד, הרי י"ל דסגי בפני הבגד כמו בכל הכלים שאין המים נבלעים בהן, ונראה דכיון דאפקיה רחמנא בלשון כיבוס בגדים, שמעינן שצריכין המים ליבלע בבגד, שאם רק נגעו המים בבגד לא חשיבא כרחיצה דאדם וכלים, שהנדבק בהם הוא נבלע מיד, וצריכה הטבילה להיות כרחיצה ונקיון, ולכן בבגד צריך לכבס הבלוע.

שוב שמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דמתני' מיירי בבגדים מקופלים, (דומיא דקשרים דלעיל), וע"ז קתני דמשיבעבועו כבר נכנסו המים בכולן, אבל בבגד שהטבילו שטוח בלא קיפול א"צ שיכנסו בו מים כלל, וגם אין שם בעבוע, וזה מיושב טפי בסתמות הדברים, שו"ר שרוב בגדים כמקופלים דהיינו כתונת ומכנסים שאין טובלין אותן שטוחין וניחא בפשיטות כמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה וזו כונתו.

יש לעיין בחציצות שהכשירום מפני שהמים באין בהן, כגון ג' שערות קשורות, או שרף הלח האם צריך להמתין שיבלעו המים, ובסברא ה' נראה שצריך להמתין, אבל לא הוזכר בפוסקים דבג' שערות קשורות וכיו"ב צריך להמתין יותר מבכל טבילה, מיהו אם הם לחין מזמן חפיפה סגי בזה.

שם מ"ד ותפלה של ראש בזמן שאינה חוצה, היינו שהקשר רפוי ברצועה הימנית שמותחין ומקצרים בה לפי המדה, וזה עשוי שכל מניח יוכל למתחה לפי צרכו, ולכן אינו כביה"ס, שבכל שינוי קל מתגלה מקצת שהי' מכוסה. (הערות).

כלי בתוך כלי וקשרים שבכלים לקודש ולתרומה

כא. חגיגה כ' ב' מתני' לא כמדת הקודש מדת התרומה שבקודש מתיר ומנגב ומטביל ואח"כ קושר ובתרומה קושר ואח"כ מטביל, פרש"י שהקשר דמי לחציצה והלחות דמי לחציצה, ובתרומה א"צ להתיר הקשר ויכול לקשרו ואח"כ להטבילו, ויש לעיין הרי שנינו במקואות פ"י מ"ג דקשר שאינו עשוי להתירו אינו חוצץ, ולמה יש לגזור כן בקודש, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דגזרינן שע"ה אינו יודע להבחין בין קשר ש"ק לאינו של קיימא, ולכן גזרו בכל הקשרים, ויש לעיין א"כ מאי עבדו צריכותא בגמ' בין כלי בתוך כלי לקשר, ואמרו דבקשר ליכא כבידו של כלי אימא לקדש נמי לא הוי חציצה, הרי אין ענינם דומה כלל, דקשר ודאי חוצץ בפני המים, והנדון הוא לגזור של קיימא אטו אינו של קיימא, ועמש"פ בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, ועוד יש לדקדק בלשון המשנה דקתני ובתרומה קושר ואח"כ מטביל, טפי הול"ל ובתרומה א"צ להתיר הקשר.

ובירושלמי סוף ה"א אמרינן שבקודש מתיר את החוטי' ומנגב את הנקבים [ומטביל, כ"נ דצ"ל], ואח"כ קושר, ובתרומה קושר ואח"כ מטביל, אוכלי תרומה זריזין הן והן חצין אותה, אוכלי הקודש אינם זריזין ואינם חצין אותה, ונראה מזה דהחציצה היא מה שנדבק בתוך הקשר, ואוכלי תרומה יודעין לחטט ולנקות מקום הקשר, ואוכלי קדש שנמסר גם לע"ה אינם מדקדקין בדבר, ולכן חייבו להתיר הקשרים, ואז כבר יראה החציצה לנגד עיניו וינגב אותה, ואילו תיקנו להתיר ולנגב לא ישמעו ויאמרו שאין שם חציצה, אבל כשתיקנו שהקשר עצמו חוצץ וא"א להטביל קשר כשהוא קשור, ידעו להזהר בזה, ולכן שנינו שבתרומה קושר ואח"כ מטביל,

רש"י דמיחזי כחציצה, י"ל דרק משהתיר הקשר דהו"ל גלוי חשיבא חציצה, אבל בתוך הקשר לאו חציצה היא, ובוזה מיושב פר"ש פ"י מ"ה שצידד בדכלים לא בעינן ראוי לביאת מים, אבל לפמשנ"ת מהירושלמי דכל התרת הקשר מפני חציצה שבתוך הקשר, מבואר דבעינן ראוי לביאת מים, וכ"נ דעת הרמב"ם.

לשון המשנה לא כמדת הקודש כו', צ"ב דהא קאי תנא באמצע המעלות דחומר בקודש ומה יש לו להוסיף, וכבר דקדקו בזה בתו', ואמרו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דבתרומה ראוי לקשור תחלה, דבאמת יש לכתחלה לטבול הכלי בשלימותו, אלא דבקדש הוכרחו להתיר הקשרים מחשש חציצה דאורייתא, אבל בתרומה דליכא חשש זה, ראוי לקשור תחלה, והיינו דקאמר לא כמדת הקדש מדת התרומה, שדין התרומה שונה ויש בו חומרא כנגד קדש, ולא ככולה מתני' דהויא רק חומר בקדש, אבל בפיה"מ כתב דרשות קאמר דקושר תחלה אם ירצה, ולשון המשנה מיושב יפה כפי' אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דלהכי לא קאמר שבתרומה א"צ להתיר, אלא אמר קושר ואח"כ מטביל, ויתכן שבלשון זה רמז התנא דעד כאן גם לחולין שנעשו על טהרת הקודש, ומכאן ואילך רק לקדש עצמו, וגם למ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה י"ל כן, דכיון דכולה מתני' חומר בקודש, וד"ז חומר נמי בתרומה, הו"ל למתנייה לבסוף, ומדתנייה הכא ש"מ שכאן נגמר דין מעלות דאורייתא שנוהגין גם בחולין שנעשו על טהרת הקדש.

בגדים מכובסין

כב. מקואות שם במשנה ובגדים שהטבילין מכובסין עד שיבעבעו, הטבילין נגובין עד שיבעבעו וינוחו מבעבעון, והנה פשוט שהבגד כולו תחת המים ככל הני דמתני' ואם משהו חוץ למים לא עלתה לו טבילה, ויעויין בפיה"מ, ונראה שבועות האויר

לומר שניגוב החציצה צריך גם בתרומה, ולא אמרו אלא שהקשר עצמו אינו חוצץ, ואמנם אם רואה שהסיר החציצות בלא התרת הקשר ג"כ שפיר דמי, אבל לא זוהי הגדרת החילוק שביניהם, אלא דבקדש אמרו שהקשר חוצץ ובתרומה אמרו שהקשר אינו חוצץ, והטעם כדי שיתיר הקשר ויסיר החציצות, וד"ז צריך לעשות גם בתרומה להסיר החציצות.

וכך הם דברי הרמב"ם פ"ב מאה"ט ה"ה כלי שהוא מפוצל כו' לתרומה יש לו להטבילו כולו כאחת כשהוא מקושר, אבל לקודש מתיר ומנגב שמא יש שם דבר החוצץ ומטביל ואח"כ קושר, ונראה כונתו כמ"ש"כ דעיקר התרת הקשר להסיר החציצות.

מיהו עדיין לא נתיישב צריכותא דגמ' מכלי בתוך כלי להתרת קשרים, הרי בקשר הנדון משום חציצה שדבוקה בתוך הקשר שלא ידקדק ע"ה להוציאה, ואין זה ענין לחשש שמא יחצוץ כלי בכלי, ואפשר דכיון שלא הצריכו בקדש אלא להתיר הקשר, וסמכו שהחציצה מעצמה תפול בהתרת הקשר, [או שתהא גלויה לפנינו ויסרינה בידיו], שייך לומר דיותר יש לגזור בכלי בתוך כלי שאין הע"ה יודע שכלי חוצץ, אבל בקשר יודע שקשר מיהדק ומונע החציצה מלצאת, א"נ לאידך גיסא שבקשר אינו רואה כובד שחוצץ על הכלי, והכל בזהירותו של הע"ה, ולרבא לקושטא דמילתא לא גזרו על חציצת כלי בתוך כלי, ובקשר גזרו מפני חציצה שדבוקה כבר, ולא שמא יחצוץ הקשר, ולע"כ כה"צ בסוגיא זו.

ובפשוטו מבואר כאן דבעינן ראוי לביאת מים גם בביה"ס דכלים, שהרי תוך הקשר ביה"ס הוא וא"צ ביאת מים כמבואר בפ"י מ"ג, ואפ"ה חציצה שדבוקה בו חוצצת בטבילה מדאורייתא, וש"מ דבעינן ראוי לביאת מים מדאורייתא, שהרי אמרו בגמ' כ"א ב' דחשיב דררא דטומאה מדאורייתא, מיהו למ"ש

להתירו מדלא תפרו, (מיהו שלשלת ממתכת דלא שייכא בה תפירה אפשר דהויא חיבור, וחבל בדלי ג"כ לא שייכא תפירה, ולכן בקשירה לחוד הוי חיבור כדתניא בתוספתא שבר"ש כלים, ועוד דחיבור הקשר אלים טפי בדלי מחיבור התפירה, שכל עובי החבל מסייעו בשעה שדולה, ובתפירה רק החוטין של התפירה מסייעין), וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

- נכתבו בזה דברים נוספים -

שם מ"ה החבל שהוא קשור בקופה אינו חיבור, מדלא קאמר חוצץ נראה שאין החבל חוצץ, מפני שאינו מקפיד ורוצה בקיומו, [או שהמים מחלחלין שם, דהיינו אם נימא דבשני כלים לא מהני רוצה בקיומו שלא יחצוץ], וקמ"ל דאינו חיבור וממילא א"צ להטבילו במים אם נטמאת הקופה, ואינו חיבור לטומאה ולהזאה, דאם הי' חוצץ הי' הדבר ידוע שאינו חיבור, שהרי כל החוצצין לא טמאין ולא מטמאין, א"ו דוקא אינו חיבור קתני ודומיא דידות הכלים דרישא, ובזה אף ר"י מודה שא"צ להטביל החבל. (הערות).

טבילת חמין בצונן

כד. פ"י מ"ז בש"א אין מטבילין חמין בצונן כו' פרו"ש דב"ש גזרי דילמא חיים עלייהו ולא נגעי בהדידי, והקשה הרא"ש רעים ביפים מאי גזירה איכא, הרי אינו חושש שיכנסו מים יפים בכלי שלו, ופשיטא ליה להרא"ש שאינו חושש למי המקוה שמא יתערבו בהם מים הרעים, ואפשר דסתם מקוה באמת אין דרך לחוש בה, אבל יש אופנים שמי המקוה נקיים ועשויים לשתי' שחושש לזה, ושפיר השוו ב"ש מדותיהם שלא להטביל זה בזה, ועוד דפעמים המים הרעים הם מלוחים ביותר וצריך להם לכביסה או לרפואה, שהרי מטבילם לצורך מסויים, ולא ניחא ליה שיתבטלו ביפים, ומצאנו בזבחים

חוצצין בין המים לבגד, ובבגד לח משהחל לבעבע כבר יש טלה"ט ע"פ כולו, אבל בנגוב כ"ז שמבעבע יש מקומות שלא הגיעו שם מים כלל, ואמנם א"צ שיבלעו המים בעומק הבגד, וסגי בנגיעה כמו בכל הכלים שאין בהם בליעה, אבל כ"ז שמבעבע יש מקומות שלא נגעו מים בבגד כלל, ושמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דסתמא מיירי בבגדים מקופלין שאין טובלין בגד שטוח והבועות חוצצין בין המים לבגד, ובאמת רוב הבגדים קפולין ככתונת ומכנסים, ואף סדין כשמטבילין אותו אין שוטחין אותו, ואמנם בשטוח אפשר שאין בועות, שו"ר שכ"כ הרע"ב עי"ש, ולפי"ז בבגדים מכובסין הבעבע הוא רק מהאור שבקפולים, ובבגד נגוב הבעבע מתוכו, ולכן צריך שינוחו.

החבל שהוא קשור בקופה

כג. שם מ"ה החבל שהוא קשור בקופה אינו חיבור אא"כ תפר, פי' שאינו בדין יד להכניס ולהוציא טומאה, וכ"כ הרמב"ם בפ"כ מכלים הי"ז וכ"כ שם בה"י, ויש לעיין א"כ מ"ט תנייה הכא, ולכאורה נראה דבזה כו"ע מודו שמטביל עד מקום החבל, דכיון שאינו חיבור א"צ טבילה, ובסתמא אין החבל חוצץ שהמים מחלחלין בינו לקופה שעשויה מנצרים, ויש ללמוד מזה דבעלמא חייבין להטביל הידות, אף כשאין חוצצין על עיקר הכלי, ולעיל נסתפקנו אם זה מדאורייתא מעכב, או דמדרבנן הצריכו כן, כיון שהם חיבור לטומאה.

מיהו אין לדקדק מדלא קתני דחוצץ וכש"כ דאינו חיבור, דה"ה שאפי' לא תפרו אינו חוצץ, ד"ל דבמציאות אינו חוצץ בפני המים, וגם קמ"ל דבתפרו הוי חיבור לטומאה, אע"פ שאין דרכה בחבל כ"כ, [כדתנן אא"כ תפר ולא קתני עד שיתפור], ובסברא נראה דאע"פ שרוצה בקיומו של החבל, מ"מ אינו בטל לקופה כ"ז שלא תפרו, שהרי סופו

ע"כ כולן מצטרפין, דא"צ שיזרעו זע"ז, אבל מים תלושין בכלי, אינם מתבטלין בהשקה אלא במינן, ומ"מ אין נראה לחדש כן בדאורייתא, וחמין וצונן ודאי מין אחד הם מדאורייתא.

בשבת ק"ט ב' נראה דבים הגדול איכא רעים ויפים, והיינו שאינם ראויין לרחיצה, ולפ"ז יש להסתפק אם מים מתוקים בים הגדול מיקרי יפים ברעים, דשמא לא קפיד אלא על שינוי גדול, כסרוחים ויפים, מיהו פשטא דמילתא דג"ז כיפים ורעים, והא דתנן ביצה י"ז ב' דשוין דמשיקין את המים כו', היינו מים יפים לשתי' במים שאינם יפים כ"כ, אבל אינם רעים כולי האי שחושש על נגיעת משהו מאלו באלו, ורש"י פי' שם מלוחים ומתוקים להסביר הענין למה אינו לוקח ממי המקוה, אבל לב"ש לא מיירי בדאיכא חילוק גדול שחושש לנגיעת משהו, ואע"פ שאלו יפין לשתי' ואלו אינן יפין, מ"מ מטבילין זה בזה.

ע"ט א' בכלי מלא מי חטאת דגזרו דטמא חיים עלייהו כו', ועי' [לעיל בביאור המשניות] דלאוקימתא דרבא שם כולא סיפא דמתני' בהכי מיירי.

והרא"ש פי' וכו' בשם הרמב"ם דב"ש מעיקר הדין אסרי, דכיון דטהרת המים משום זריעה היא בעינן שיתבטלו למי המקוה, וכשהם שני סוגי מים אינם מתערבין להתבטל, והדברים מחודשים טובא דמדאורייתא ודאי ראוי לומר דטהורין, שהרי מים היפים והרעים מצטרפין יחד למ"ס, ואטו שלג וברד וטיט הנרוק מתערבין ומתבטלין טפי מיפים ורעים, והרי שנינו דשלג ואינך מעלין את המקוה, וכן משיקין טיט הנרוק בעריבה, כמ"ש בתוספתא, מיהו בזה י"ל דב"ש פליגי, ואם כונתם מדרבנן ע"כ היינו משום גזירה שמא לא ישיקם יפה, דאל"כ אין סיבה שיגזרו חכמים במקום שמדאורייתא כשר, והן הן דברי הר"ש, ואפשר ליישב דמים שהם בקרקע

סימן יא

בדין עתיד ליקצץ ואם צריך להטביל החציצה

בחולין תירצו דמשכח"ל גם בטבעת אחת שאינה חוצצת כגון שהיא עצמה עשויה מטבעות, ואוקימתא זו דחוקה מאד שהרי אין דרך לעשות כזאת, ואין סתם התנא דינא דשלשלת, דלא משכח"ל אלא באופן שאינו מצוי כלל, ויש ליישב קצת דלפרתו' ביד ארוכה מגוש אחד וכן בטבעת אחת לא מהני לר"מ שיטביל את כולה, דכיון דכחתוך דמי הר"ז חציצה ולא מהני כשמטביל החציצה במים, ונמצא דר"מ פליג שא"צ ואין מועיל להטביל את כולה בכל גונא, אלא שיש כאן שאלה משום חציצה ומוקמינן לה בדליכא חציצה, אבל יסוד המחלוקת שייך בכל גונא, דלר"מ בכל גונא אין טבילה אלא עד מקום המדה.

מיהו עיקר הדין דנקטו תו' והר"ש דבשל חוליות לר"י צריך שיטביל את כולה, אין נראה כן בתוספתא שהרי אמרו שם דר"י אומר דצריך להטביל את כולן מפני חתך וכן ה' ר"י אומר משום ר"ט צריך להטביל את כל הטבעת, הרי דמודה ר"י שא"צ להטביל טפי מהטבעת, דאם לר"י צריך להטביל כל הטבעות מאי מייתי מר"ט, הרי ר"ט דלא כותיה, א"ו ר"י נמי לא מצריך אלא במקום שמחובר לגוף אחד, ונראה שזהו מ"ש דטעמיה דר"י מפני חתך, כלומר דלר"י ג"כ א"צ להטביל את החלק שאינו חיבור, אלא שצריך להטביל כדי שע"ז יחשב החתך במים, ומזה מוכח דמתני' כפשטה ביד של עץ ארוכה וכיו"ב, וכ"מ מלשון חתך דבחוליות אין לשון חתך.

והר"ש והרא"ש כתבו דאין לומר דהוי כביה"ס דא"צ ביאת מים דאכתי ראוי לביאת

א. פ"י מ"ה כל ידות הכלים שהם ארוכין ועתיד לקוצצן, נראה שאם אינם ארוכין משיעור שמקב"ט מדין יד, אע"פ שעתידי לקוצצן לכו"ע צריך להטביל את כולו, דהו"ל כעתיד לקצוץ עיקר הכלי, וגרע מחציצה דהו"ל כמקצת כלי חוץ למים, וכ"מ בתוספתא דר"י מיידי דומיא דשלשלת דר"ט, והתם מפורש במתני' דהיינו ביותר משעור יד, דלטומאה אינה חיבור אף כשאין דעתו לקוצצה, ובזה נחלקו דת"ק סבר כל העומד לחתוך כחתוך דמי, נבחולין ע"ג א' תנו רישא בדר"מ וסיפא בדרבנן, ואולי משום דאיכא נמי ר"ט בהדי ר"י ועי' להלן בזה], אבל דבר שהוא חיבור לטומאה, אין דעתו לקוצצן משנהו כ"ז שלא קצץ.

שם מטביל עד מקום המדה, הקשה הר"ש דהחלק שהוא כחתוך חוצץ על מקום החתך, ומשמע דלר"י שאינו כחתוך לא קשיא ליה דלהוי חציצה, דכ"ז שאינו כחתוך הו"ל גוף אחד עם שאר היד, ואין זה בגדר חציצה אע"פ שמקפיד, שהר"ז כמקפיד לחתוך חלק מהכלי, מיהו קשה דהא ר"י ג"כ מודה שאינה חיבור לטומאה, וא"כ מ"ט חשיב לה כגוף היד לענין טבילה, וי"ל דהו"ל כחציצה שאינו מקפיד דג"כ אינה חיבור לטומאה כמ"ש הר"ש פ"ט מ"ד מתו"כ ותוספתא, ואפ"ה דינה כגוף הכלי לענין טבילה, וה"נ חלק מגוף הכלי דינו ככלי לענין טבילה אע"פ שאינו חיבור לטומאה.

וכתב הר"ש דאין לתרץ דמיירי בשל חוליות מדקאמר ר"ט עד שיטביל את כל הטבעת מכלל דלת"ק סגי בחצי טבעת, וחצי טבעת ע"כ חוצצת על חצי השני, והתו'

מובן דחציצה אינה כגוף האדם שהרי אינה חיבור לטומאה, ואטו חוטין שבראשי הבנות כשקצה החוט חוץ למים תחשב כקצה שצרה חוץ למים, (ואדם שנטמא אין החציצה שעליו טמאה והנוגע בה טהור, וא"כ אין החציצה צריכה טבילה, ואינה מעכבת בטהרת האדם דחשיב כולו במים), וכ"מ בפ"ח מ"ה דהאוחז באדם ובכלים ומטבילין אע"פ שהאדם האוחז הוא חוץ למים לא חשיב כאילו חלק מהכלי חוץ למים, דאם הי' ד"ז דאורייתא היכי מדמינן בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו פלוגתא דרבנן ור"ש למטביל כלי בתוך כלי דאיכא חציצה, וכ"מ ברשב"א שם שהנדון בדרבנן משום חציצה, דמדמה זה לטבעת רפויה שאין גוזרין אטו מהודקת, וש"מ דכולהו בדרבנן, וכן יש ללמוד מדאיצטריך קרא דבעינן שערו במים, והרי השער חוצץ על מקומו בראש, כמבואר בתוספתא דכשות של גדול שמקפיד עליו חוצץ, א"ו דבר שאינו צריך טבילה אע"פ שחוצץ לא חשיב כגופו חוץ למים, (ואין נראה לומר דקמ"ל דחציצה פוסלת בשער, דבפשוטו נעשה גם חציצת הבשר בדין מקפיד עי"ז, וגם סתמא לא מתפרש כן, מיהו לרש"י קאי קרא ע"ז).

מיהו עדיין יש לדון שאין לנו קולא דאינו מקפיד אלא כשהחציצה במים, ואמנם אם יהא מקצת החציצה חוץ למים לא חשיב כשצרה חוץ למים, אבל גם קולא דאינו מקפיד לית ליה, דענין אינו מקפיד היינו דחשבינן ליה כגוף האדם לענין טבילה, דכיון דאורחיה בהכי הקילה תורה לחשבו כבא במים, כיון שנכנס בצורתו הטבעית הרגילה, וד"ז מובן כשהחציצה במים דאז חשבינן המים שע"ג החציצה כע"ג בשרו, אבל כשהחציצה אינה מוקפת במים, אין שייך לחשוב המים כמקיפין את הבשר שתחת החציצה, וראי' לזה דבירושלמי פסחים פ"ג ה"ב מדמינן הזאה לטבילה שאפשר להזות על החציצה שאינו מקפיד ומייתי לה מקרא דעל

מים בעינן, וסיימו ומיהו בתוספתא משמע דלא חיישינן לחציצה בביה"ס של כלים, ויש לתמוה דבהדיא אמרו בגמ' חולין ע"ג א' דלר"מ אין דינו כביה"ס כיון שעומד ליחתך, ומה"ט נטמא הבשר במגע ולא חשיב מגע ביה"ס כיון שעומד ליחתך, ודין מגע ביה"ס ודין ביה"ס לענין טבילה שוין, ואמנם מצינו דשינים ולשון כגלויין למגע ולא לטבילה, אבל ודאי דמטעמא דעומד ליחתך שניהם שוין, וכן בסברא דאין לחשוב מקום חתך כביה"ס כיון שראוי להיות גלוי, גם חשיב תרתי דסתרי לחשבו כסתר שאינו חוצץ, וכחתוך שא"צ טבילה, וגם עיקר הדבר להמציא דביה"ס דכלים שונה מביה"ס דאדם אין לזה מקור, ויש ליישב עפ"ד הר"ש בסוף פרקין שכתב טעם התוספתא דביה"ס דכלים אין חציצה מעכבת בהן משום דאינו מקפיד שם, וה"נ שייך לומר דאינו מקפיד, ולכן אין זה ענין לההיא דחולין, מיהו ג"ז אינו מתישב, דאם מה שרוצה לקצוץ היד מיקרי מקפיד, הרי קמן דקפיד על מקום חתך, ואם ד"ז לא חשיב מקפיד, א"כ ניחא גם בלא הגדרת ביה"ס, וכ"כ תו' ותו' הרא"ש והרשב"א בחולין שם דחשיב מקפיד.

ועוד תמה מרן זללה"ה בקמא ס"י סק"א דאין שייך ענין ביה"ס אלא כשהמקום הגלוי שביה"ס בתוכו כולו במים, דאז חשבינן מקום הטבילה בגלוי שבחוץ והפנימי הנסתר נטפל לחיצון, כקרבנו ותוכו של החיצון, אבל בכה"ג שהיד חוץ למים חסר טבילה לביה"ס, והו"ל כחוץ למים, ואם אין היד המיותרת כגופו של היד הנותרת הו"ל חציצה, שאין הפנימי כביה"ס של החיצון.

ב. מעיקר דברי ראשונים ז"ל שהקשו משום חציצה ולא הקשו דהו"ל כמקצתו
חוץ למים שמעכב מדאורייתא כדין שצרה אחת חוץ למים, יש ללמוד דחציצה בדבר המקפיד א"צ שתהא החציצה במים, וסגי בזה שכל שטח הגוף תוך המים, ובסברא הדבר

כל הכלים ואע"פ שלענין טומאה אינה חיבור דבעינן לכם כל שלצרכיכם עי"ש הובא לעיל ס"ה סק"ב וסברא זו מחייבת שתהא החציצה במים, כמו לענין הזאה, ועי' להלן.

ג. ומצינו בזה מחלוקת הראשונים דבמאירי בשם הראב"ד כתב דהחציצה צריכה להיות במים, ובחדושי הר"ן תירץ דיד ארוכה מיקרי אינו מקפיד, [ואמנם תירוצו צ"ע דכיון שעתיד לקוצצו מיקרי מקפיד, כמ"ש הר"ן גופיה בפ"ב דשבועות בטעמא דטבעת חוצצת מפני שמסירתה בשעת לישא, ואפשר דכונתו דוקא בגוף אחד כידות, ומ"מ שמעינן מדבריו דיש לזה מעלת אינו מקפיד שלא יחצוץ אע"פ שהחציצה חוץ למים], ותו' וכל הראשונים ז"ל שהקשו משום דהו"ל חציצה שמקפיד, משמע סתמות דבריהם דאם אינו מקפיד ניחא אע"פ שהוא חוץ למים, [ובסה"ת סי' ק"ד יש חסרון תיבה וצ"ל והלא העורף שאינו מטביל הוא [חוצץ] שוב נדמ"ח מכת"י מחובר לעיקר כלי כו', וקושייתו רק משום חציצה כקושיית תו'], ואמנם צריך רא' לחלק בין חציצה המקפיד לאינו מקפיד, וכיון שדין המקפיד הוא אפי' חוץ למים ה"ה דין אינו מקפיד, אבל עדיין י"ל שהטעם מכריע כן וכמשנ"ת, ומהראשונים אין הכרע, כיון דקושית מקפיד אלימא טפי, ולעומת זה גם מדברי הראב"ד אין הכרע, כיון דנראה בהשגות פ"א מטו"מ ה"ד דס"ל דחציצה שאינו מקפיד טמא ומטמא, ולכך פירש שם מתני' דכשות של קטן לא טמא ולא מטמא מפני שמקפיד, וכיון דס"ל דהויא חיבור לטומאה פשיטא שצריך להטבילה, אבל לפמשנ"ת מהתספתא דאינה חיבור לטומאה י"ל דא"צ להטבילה, מיהו צ"ע להראב"ד מגופי' שהרי יד ארוכה אינה חיבור לטומאה כדתנן כלים פי"ד מ"ג דשלשלת דלי גדול טמאה רק עד ד"ט, ובכה"ג פליגי במתני' דלר"מ אינה חוצצת.

נמצינו למידין דמתתני' אין רא' לענין חציצה שאינו מקפיד, כיון דיד שעתיד לקוצצה דינה כמקפיד, וה"נ מסתברא שאם הזה על היד היתירה אינה הזאה אף להירושלמי דמהני הזאה ע"ג חציצה שאינה מקפיד, כדמפרש התם בהדיא דהיינו מפני שמקיימין אותה ע"ג הכלים, אבל יד שעתיד לקוצצה הרי אין מקיימין אותה, וגם בסברא אינה בטלה לכלי כחציצה, [ודברי הר"ן צ"ע] מיהו מצינו בירושלמי שם דמזין על אבר ובשר המדולדלין וצפורן המדולדלת, ויש לחלק בין חלק מגופו לחלק מידות, אבל אין הדבר ברור בדעת ר"מ בהני אם צריך להטביל כולן, ואם צפורן כידות, א"כ חזינן דהזאה קיל מטבילה ועי' להלן בזה, וצ"ע, ולכאורה יש לקיים מסברא דחציצה שאינו מקפיד צריך להכניסה במים, ואם אין מכניסה אין לזה קולא דאינו מקפיד, אבל לא גרע ממקפיד דמדאורייתא א"צ שתהא החציצה במים, ולכן אם החציצה חוץ למים חוצצת מדרבנן והדבר צריך רא' כיון שלא מצינו חילוק בין חציצת מקפיד לאינו מקפיד לענין הכנסתן במים, וגם סתמות הראשונים ז"ל משמע דמאינו מקפיד לא קשיא להו, מלבד הראב"ד שהקשה כן, ולשיטתו אין רא' כמש"כ.

ד. ועדיין צריך יישוב טעמא דמתני' דמטביל עד מקום המדה, ונראה שזהו דין מיוחד בכה"ג שהחציצה היא מגוף הכלי, דהדין נותן לר"מ שאפי' יכניס כולה במים לא מהני, דכיון שהעומד ליקצץ כקצוץ דמי, הר"ז כחציצה גמורה דלא מהני שמכניס כולה במים, והא דמהני לר"י היינו מפני שאינו כחתוך ובגוף אחד אין חסרון דחציצה, שהר"ז כרוצה לשבור חלק מהכלי, ומה"ט ס"ל לר"מ להקל בחציצה זו, כיון דסו"ס היא חלק מהכלי, לא דמיא לחציצות דעלמא שצריך להסירן, דכאן צריך לשבור הכלי, ולא חיבוהו לשבור הכלי, וכיון שאין יתרון להכניס כולה

במים, אוקמוה אדאורייתא דסגי עד מקום המדה.

ומצינו כע"ז בטומאת משקין דרבנן דסגי בטבילת אחורים, כדמפרש רבא זבחים ע"ט א' במתני' דלקמן דאזלינן בתר רוב מים בכלי כשנטמאו אחוריו, וכ"מ בכלים פכ"ה מ"ג בדעת ר"מ, וכמשנ"ת בספר מרן זללה"ה כלים סכ"ט ס"ק י"ב, ועי"ש באופנים שהצריכו טבילה כולו, וה"נ בידות הכלים כיון שהחלק הנוסף ביד אינו מקבל טומאה, הר"ז ככלי שחציו טמא וחציו טהור שמטבילין רק עד מקום טומאתו, ואמנם שם טומאתן מדרבנן, אפשר דטומאת היד ג"כ דרבנן, דנהי דמכניס ומוציא טומאה, אבל אין ליד טומאה עצמית, ואם הטביל הכלי ונשארה היד חוץ למים י"ל דטהור מדאורייתא, תדע מדאיצטריך קרא לרבויה שער לענין טבילה, ויד לא עדיפא משער, וליכא קרא להטבילה, ולא מצינו טומאה ליד כשהכלי טהור, ואמנם מדרבנן כל שהיד חוץ למים י"ל דהו"ל כמיעוט המקפיד, כיון שהחציצה אינה כולה במים, מדאורייתא לא חשיב כמקצת כלי חוץ למים, וכיון שכן שפיר מקילינן שלא להטביל אלא היד המק"ט, ואע"פ שחציצה ע"ג הידות מעכבת כדתניא בתוספתא פ"ז מ"מ בגוף היד לא החמירו, כיון שלגבי עצמה הרי צריך לשבור גוף הכלי, ולא ראו לגזור בזה, מיהו ד"ז צריך ראי' דאפשר דכמו שאיתרבו ידות לטומאה אתרבו נמי לטבילה, שו"ר דכיון שהם חיבור להזייה כדתנן פרה פ"ב מ"ח מסתברא שהם חיבור גם לטבילה, ואע"פ שיש מקום לחלק דלקולא הו"ל ככלי כמו שהוא חיבור לטומאה הוי חיבור להזאה, אבל אין זה הכרח שיהא ככלי מדאורייתא לעכב בטבילה, [כדאשכחן בירושלמי דחציצה שאינו מקפיד חיבור להזייה ולא לטומאה, ואינה מעכבת מדאורייתא וכמש"כ לעיל] מ"מ צריך ראי' גמורה לחדש כן, ונראין הדברים דמדרבנן הידות צריכין טבילה כיון שהם חיבור לטומאה, גם אם נימא

דמדאורייתא אינם מעכבין כמש"כ לקמן סק"ז והיינו דקתני מתני' בחבל שהוא קשור בקופה.

ויש להסתפק באבר ובשר המדולדלין וצפורן המדולדלת דתנן שאינה חוצצת, וכן עיקר הגרסא באבר ובשר המדולדלין כמשנ"ת לעיל ס"ה סק"א, ואינם חיבור לטומאה כמבואר בתוספתא וירושלמי לפמש"כ שם, האם לר"מ מטביל עד מקום החיבור, או שצריך להטביל את כולו, דאם נימא שדברי ר"מ קולא בידות הכלים דוקא, י"ל דבאבר ובשר צריך להטביל כולו, אבל לפמש"כ דלר"מ דכחתוך דמי, אין שום תועלת בהטבלת כולו, י"ל דה"נ מטביל עד מקום חתך, דלא מצינו דפליג ר"מ לומר שחוצצין, מיהו בירושלמי אמרו שמזין על אבר ובשר וצפורן המדולדלין, ועל יד שאינה חיבור לטומאה אין נראה דמזין, מיהו אפשר דלר"מ אין מזין עליהם, והירושלמי כר"י.

נמצינו למידין, דאם כל חציצה שאינו מקפיד א"צ להיות כולה במים ניחא טעמיה דר"מ בפשיטות, דכל חציצה ג"כ כחתוך דמי, שהרי אינה חיבור כלל, ואפ"ה א"צ להיות במים, דכל שלא נכנס למים עם חציצה שאינה כגופו הקילה תורה, ואמנם על הידות הוא מקפיד שעתידי לקצצן, מ"מ כיון שכל היד גוף אחד אין בזה חסרון דמקפיד, כדמשמע באבר ובשר וצפורן המדולדלין דאע"פ שמקפיד אינם חוצצין, מיהו ק"ק להשתמש בקולא דגוף אחד לענין שאינו מקפיד, ולחשבו כגוף בפ"ע לענין שא"צ להיות בתוך המים.

ואם כל חציצה שאינו מקפיד צריכה להיות במים, [דאל"כ הו"ל כמקפיד וכמשנ"ת לעיל, אבל לא מעכבא טבילה מדאורייתא], צ"ל דהכא כמקפיד חשיב, ולכן אין תועלת בהכנסת היד במים, ומ"מ הקילו שלא להצריכו לשבור היד קודם טבילה, דאין לגזור במאורע כזה אטו רובו המקפיד, דהא באמת אין דינו כמקפיד לר"י כיון דמגופו הוא, ול"ד לרובו המקפיד, ואם נימא דידות א"צ טבילה

מדאורייתא, רק מדרבנן משום דחייצי על מקום חיבורן בכלי ניהא בפשיטות, ודין אבר ובשר וצפורן המדולדלין לא נתפרש לר"מ, מיהו למאי דפסק הרמב"ם כר"מ, משמע דבהני בעינן להטביל את כולן, דכ"ה סתמות הדברים שלא מצינו מטביל עד מקום המדה אלא כאן.

- נכתבו בזה דברים במקור"א -

ה. **בגדון** אם החציצה צריכה להיות במים שנינו במקואות פ"י מ"ה ומייתי לה בחולין ע"ג א' כל ידות הכלים שהם ארוכין ועתיד לקוצצן מטביל עד מקום המדה, ובפשוטו מתפרש שמשקיע במים עד המקום שעומד לקוץ דקקצון דמי, והקשו בתו' דבמקום החיבור איכא חציצה שהחלק העליון שעתיד לקוצצו חוצץ והו"ל מיעוט המקפיד, ומבואר בדבריהם שיש בזה רק חסרון דמיעוט המקפיד, ואם איתא דהחציצה צריכה להיות במים, א"כ יש כאן חסרון דאורייתא, כמו שעה שחוצץ למים, ומוכח מדבריהם דחציצה שמקפיד עלי' א"צ להיות במים, אבל עדיין לא שמענו מה הדין בדבר שאינו מקפיד, דבזה י"ל דחשיב כגופו וצריך להכניסו במים.

והר"ן בחידושים שם תירץ דחשיב מיעוטו שאינו מקפיד, כיון שבשעה זו אין לו קפידא על מציאותו היד הארוכה אלא שעתיד לקוצצה, וצ"ע בדבריו ולע"כ, אבל מ"מ שמענו דפשיטא ל' שאף מיעוט שאינו מקפיד א"צ להיות במים, וכן מבואר להלכה ברמב"ם ובטוש"ע יו"ד סי' ר"ב ס"ט.

מיהו במאירי בשם הראב"ד הקשה בפשיטות דחציצה של טיט וצואה הרי צריכה להיות במים, ומ"ש הכא דסגי בידו חוץ למים, וכתב דה"נ מיירי שמכניס היד במים, אלא שאינה ברני טבילה ונפ"מ דחציצה שעל היד אינה חוצצת, שאין טבילת היד מחמת עצמה אלא מפני טפילותה לכלי, ולגבי הכלי אינו מקפיד כיון שעתיד לקוצצה, כצ"ל אם נפרש

כהר"ן, והלשון דחוק טובא לפי' זה, וגם בסברא אם מקפיד על החציצה שעל היד, דהיינו שאף במצב המחובר אינו רוצה שתהא על היד, א"כ הו"ל דבר המקפיד, ואם במצב זה אינו מקפיד א"כ הרי הטביל גם את היד, ומ"ט קאמר מטביל עד מקום המדה, ואף אם לאחר שיקצוץ יסיר החציצה מן היד, מ"מ במצב זה כיון דחשיבא אינו מקפיד לגבי הכלי, הו"ל כהטביל את היד בלא חציצה וגם מאי מהני הא דאמרין דקקצון דמי, וצ"ע.

עוד מצינו במתני' סופ"ח האוחז באדם ובכלים ומטבילן, והתם ודאי החציצה דהיינו האדם מחוץ למים, ומבואר ברשב"א בתוה"א דהוי פסול דרבנן דומיא דטבעות, וכ"נ מסתמות הראשונים דדמי לכל החציצות דהוי במיעוטו, וש"מ דמיעוט המקפיד אע"פ שקצוהו מחוץ למים אינו חוצץ.

עוד יש להביא רא' משערו דמשמע דאי לא קרא דאת בשרו א"צ להכניס השער במים, ואמאי הרי השער חוצץ על בשרו במקום חיבורו בראש או בזקן, ומוזה שמעינן דאף רוצה בקיומו א"צ להכניסו במים, וזה מחודש טפי, ויש לדחות דאת בשרו רק לענין חציצה איצטריך, עי' לעיל סימן א' סק"ג.

נמצינו למידין שקצה החציצה יכול לבלוט חוץ למים כ"ז שהגוף כולו משוקע בתוך המים, ואפי' בחציצה שאינו מקפיד.

ועדיין צריך יישוב הא דאשכחן בנטילת ידים דמיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ, וודאי שאם לא יטול ידיו במקום החציצה לא עלתה לו נטילה, דלא עדיף מאילו לא נטל כשלא היתה שם חציצה, ואם לגבי טבילת גוף וטבילת ידים א"צ להטביל החציצה, מנלן להחמיר בנטילה גם על מקום החציצה, ואפשר לומר דבאמת הרחיצה על מקום החציצה היא רק כדי לכלול כל השטח כבתוך המקוה, ולא כדי להטביל החציצה, אבל מצינו דעל חציצה המקפיד אין דין נטילה כמ"ש בשו"ע סי'

פסקו כרבנן, עי' טוש"ע חו"מ סי' צ"ה ס"ב ובבהגר"א שם, ולע"כ, מיהו אפשר דתלוש ומחובר נדון אחר הוא, אבל תלוש מתלוש מודו רבנן דכחתוך דמי, ובתו' סוטה כ"ה ב' ד"ה לאו, מבואר שהכל נדון אחד, וכן באו"ז סי' נ' בשם הראב"ה כתב דה"ה דפליגי בשערו העומד ליגזז, והלכה כר"י, והובא גם במרדכי סוף הלכות נדה סי' תש"נ.

במאירי בשם הראב"ד בחולין שם פי' דלכו"ע צריך להטביל כל היד ופלוגתתם אם חציצה מעכבת בחלק שעתידי ליקצץ, ונדון זה מבואר בתוספתא שבר"ש כלים פכ"ה מ"ה דכשמתביל את הרובע מפני חצי הרובע או איפכא אם הי' עליו דבר חוצץ להטבילו לא עשה כלום, דכל שצריך להטבילו מפני חבירו חציצה פוסלת בו, [מיהו י"ל דהתם אינו עתיד לקוצצו, וכו"ע מודו], וכן בסברא דאם היד עצמה כאינו מקפיד, ועל הדבר החוצץ מקפיד, הר"ז חציצה דמקפיד, דסו"ס אינו רוצה לקיים תוספת היד בצורה זו, ואם אינו מקפיד על חציצת התוספת מפני שבלא"ה עתיד לקוצצה, א"כ אינו מקפיד הוא, דכ"ז שהיד מחוברת אינו מקפיד על חציצתה, ועיקר הפירוש מחודש טובא, ועי' לעיל דהראב"ד לשיטתו בפ"א מטו"מ ה"ד.

בדברי הר"ש דביה"ס דכלים א"ע ראוי לב"מ

ז. מ"ש הר"ש והרא"ש מהתוספתא דביה"ס דכלים א"ע ראוי לביאת מים לא נתפרשו דבריהם, דהא בתוספתא קתני דיד המגל שנשתברה מן [השפה] ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כביה"ס, והיכי דמי אם היד משמשת כיד הכלי, הרי שנינו דאינה חוצצת, ואם אינה משמשת הרי שנינו דמקום חיבור היד לכלי חוצץ, ואין בו קולא דביה"ס, וע"כ דיד זו משמשת למגל, אלא שיש בה חלק שבור שאינו משמש, ואותו חלק נטפל לכל היד והו"ל כביה"ס שא"צ ביאת מים, או שתחב היד בנקב המגל ונשבר חלק הפנימי

קס"ב ס"י שהמים שע"ג הרטיי' טמאין, ואילו המים שע"ג מיעוט שאינו מקפיד טהורין, וש"מ שאנו דנים מקום החציצה כיד לענין נטילה, וי"ל דכיון שצריך ליטול מקום החציצה כדי לכולל מקום זה כבתוך המקוה, ממילא חל ע"ז דין נטילה, וכל מקום שמחויב בנטילה נטהר בנטילה, (ואפשר לומר דבנטילה הצריכו לרחוץ החציצה כדי שלכלוך שעובר במים ירד מהן, דרחיצת ידיים גם משום נקיות, ומ"מ בטבילה אין להחמיר טפי מטבילת גוף). (הערות)

ו. הרמב"ם בפ"ג הכ"ד פסק כת"ק, כיון שנשנו דבריו בסתמא ודברי ר"י ור"ט ביחידא, והעתיק רק רישא דמתני' וסיים כיצד בגונא דשלשלת, וטעמו, כיון דאם א"צ להטביל כל הטבעת, כש"כ שא"צ להטביל כל היד, שהרי תוכן משנתנו דר"י יליף בתוספתא מדר"ט מצריך כל הטבעת אפי' למעלה מן המדה, ה"ה דביד ארוכה בעינן להטביל כל העץ שתחוב בקרדום, ורבי סבר די"ל דאף ר"ט מודה בעץ ארוך שאין צריך להטביל כולו, ולא פליג אלא בטבעת, שאם יחתוך במקום המדה הרי אין הטבעת החתוכה ראויה לכולם, ובזה כדי להעמיד הטבעת שבמדה, צריך את כל הטבעת בשלימותה, אבל בעץ ארוך יכול לחתוך בדיוק במדה, וכיון שפסק הרמב"ם דאף בחצי טבעת אין מטביל את כולה, כש"כ דביד ארוכה אין מטביל את כולה, וכ"פ הרא"ש והטוש"ע.

אבל בגמ' חולין שם אמרו דפליגי ר"מ ורבנן, ואם ר"מ לשיטתו בענבים העומדות ליבצר שבועות מ"ב ב', וכדמדמינן לזה שער העומד ליגזז סנהדרין ט"ו א' אי לאו דאשבוחי משבח, וא"כ יד ארוכה וצפורן המדולדלת דלא משבחי, לר"מ כקצוצות דמיין, א"כ אין להכריע ממתני' שנשנו דברי ר"מ בסתמא, שהרי בעלמא נשנו דברי ר"מ כיחידא, ואמנם הרמב"ם פסק כר"מ בכל דוכתא לפ"ד הטור, אבל הרא"ש והרמ"ה

שאינו חוצץ בפני המים, ואין מים נכנסין מפני החיצון שסותמו, והו"ל ביה"ס שמניעת המים באה מפני צורת הכלי, אבל עכ"פ אין לנו מקום שדינו כביה"ס שאין מים נכנסין בו אם אין לו יד מחוברת, וכיון שהסתירה מכח היד המחוברת אין כאן קולא דביה"ס שאינה ראויה לביאת מים מפני החציצה.

ומה שדימו ידות דמתני' לביה"ס כבר נתבאר לעיל דמפורש בגמ' שלתנא דמתני' מקום חתך היד אינו ביה"ס, שזהו עיקר הסוגיא שם, ואין לנו לפרש דברי הר"ש אלא ע"פ מ"ש בסוף פרקין דטעמא משום דלא קפיד שם, ואין זה כלל לכל ביה"ס דכלים, אבל סתמות דבריהם דאפי' מקפיד א"צ ביאת מים, כמו שסתם הרא"ש בפ' ובפסקים, ולא הביא טעמא דמקפיד, מיהו הרע"ב כתב טעמא משום דלא קפיד.

וכבר נתבאר לעיל ס"י ס"ק כ"א דמפורש במתני' חגיגה כ' ב' דמתיר ומנגב ומטביל ואח"כ קושר דחציצה במקום הקשר מעכבת, לפמ"ש הרמב"ם שם וכ"מ בירושלמי שם, מיהו לפרש"י דמיחזי כחציצה י"ל דהיינו רק כשהתיר הקשר עמש"כ שם.

וב"מ ברש"י ותו' סנהדרין ס"ח א' ובר"ש כלים פכ"ג מ"א דמה שבתוך הכדור והתפילין חוצץ כשנקרעו, ובפשוטו הו"ל כביה"ס, ואמנם צ"ע דבפשוטו אינו מקפיד וגם אינו דבוק שלא יהא ראוי לביאת מים, אבל עכ"פ למדנו מדבריהם דביה"ס שבכלים חציצה פוסלת בו, ודוחק לומר דנעשה כגלוי ע"י הקרע, (וגם מחציצת ידות שהכניסן שלא כדרכן ושלא מירקן, משמע קצת דביה"ס דכלים בעינן ביאת מים, דסו"ס מקום זה דרכו לכסות ביה"ס).

ועיקר הדברים אין להם מקור לחלק בין ביה"ס דכלים לביה"ס דאדם, בין אם ילפינן ראוי לביאת מים מקרא או מסברא, דבפשוטו כלים מאדם גמרי, ואין להקל בזה

יותר מבזה, והרי דעת תו' דראוי לביאת מים בעינן מדאורייתא, מיהו הר"ש בסו"פ כתב טעמא דאינו מקפיד, וכ"כ הרע"ב במתני', ולפ"ז כשמקפיד חוצץ, ולפ"ז אינו ענין לדרשא אלא בדעת בנ"א, והנה חציצה בכלים ילפינן בתו"כ מצורע פ"ה ה"ז (סי' קנ"א) מהקישא מה רחיצת גופו בנקיות אף כיבוס בגדיו בנקיות הא למדנו חוצצין בכלים, וא"כ מקור דביה"ס ג"כ נלמד מאדם, ואין להמציא חילוק ביניהם, ואף להסוברים דראוי לביאת מדרבנן דרכם להשוות הדינים שלא יבאו לידי טעות, כיון דבדינים דאורייתא אין חילוק בין כלים לאדם.

- נכתבו בזה דברים נוספים -

ח. שם מ"ה כל ידות הכלים שהם ארוכין [פ'] שארוכין יותר מהמדה הראויה, דומיא דשלשלת דסיפא שהרי ר"י בתוספתא למד דבריו מדר"ט אבל עתיד לקוצצן והן ראויין לכו"ע אע"פ שלא בטלה דעתו בקציצה זו, מ"מ כ"ז שהם מחוברין דינן ככלין ועתיד לקוצצן כו', נראה שהחלק שעתיד לקוצצו אינו חיבור לטומאה, (כר"י בתוספתא שבר"ש כלים פכ"ח מ"ט), ולכן א"צ להכניסם במים שאינם כגוף הכלי, והנדון רק משום חציצה, אבל גוף הכלי שעתיד לקוצצו אפי' באופן שזה מפריע גמור לשימוש הכלי פשיטא שצריך להטביל כולו במים מעיקר דין טבילה, והר"ז כיבלת בגופו שעתיד לקוצצה שדינה כגוף האדם ומעכבת הטבילה מדאורייתא.

וכבר נתבאר במקו"א דא"צ להכניס החציצות במים אפי' אלו שאינם מקפיד עליהם, דחציצות אינן כגוף האדם כדתנן פ"ט מ"ג לא טמא ולא מטמא וקאי אכוליה פרקין שכולן לא טמאין ולא מטמאין, וכ"ה בר"ש שם מהתוספתא והתו"כ בהדיא ושאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין כו', וכל שאינו גופו א"צ טבילה, שאם הי' צריך טבילה לא הי' חוצץ דנעשה כגוף האדם, וכ"מ בפ"ח דהאוחז באדם ומטבילין טמאין, ונראה

להטביל כל הید, כיון שבאמת היא חציצה, וממילא דינה ככל חציצה שא"צ להיות במים, וכאן גם אינה חוצצת, שדינה כאינו מקפיד, ור"י סבר שא"א לתפוס קולא דגוף אחד בשני הצדדין, וכיון דגוף אחד הוא יש להכניסו במים כולו.

שם ר"ט אומר עד שיטביל את כל הטבעת, בתוספתא נראה דר"י יליף מזה לכל ידות הכלים שהם גוף אחד כטבעת, ותנא דמתני' סבר שאין ראוי מזה, דהרי טבעת אם יחתכנה חציה תפסד כולה, שאין חצי טבעת ראויה לשימוש, (ואינו עתיד לעשותה טבעת קטנה) ולכן סבר ר"ט שמניחין כולה, ואפשר דס"ל שכולה חיבור לטומאה, וא"כ צריך להטבילה מדאורייתא, ורבנן סברי דיותר קרוב בכה"ג שיסיר את כל הטבעת, שהרי שלשלת גדולה מהשיעור אינה ראויה לשימוש שלשלת, שהדלי עלול ליפסק מן השלשלת, ויתכן רק שיתפוס בקצה הטבעת הקרוב שהוא בתוך השיעור, או שיעשה ממנה טבעת קטנה, ולכן אינו מטביל אלא עד מקום המדה, והרמב"ם העתיק דבטבעת א"צ להטביל כולה, וממילא פשוט דביד ארוכה א"צ להטביל כולה.

מה שתירצו הר"ש והרא"ש להקל בביה"ס של כלים צ"ע להמציא חילוק בזה אם ביה"ס צריך ראוי לביאת מים מדאורייתא לא אשכחן חילוק בין כלים לאדם, ואף מדרבנן אין לעשות חילוקים שלא לצורך, שזה גורם מכשול וטעות, ולא משמע שבירות הכלים ראו תנאים לחלוק בדין ביה"ס דכלים, וכבר כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דלדינא יש להחמיר בביה"ס של כלים, דכל הפוסקים שלא תרצו כהר"ש לא ס"ל הכי.

גם מ"ש תו' בחולין דמיירי ביד מטבעות דחוק טובא, וכדמשמע מדברי ר"ט בשלש דסיפא, ומה שדחו צע"ג, וכן מבואר בתוספתא דלר"י איכא מקום חתך, ולמד זה מדר"ט דטבעות, וכמשנ"ת לעיל. (הערות).

מהראשונים ז"ל דהיינו מדרבנן ככל חציצה, ואע"פ שהאוחז אינו במים, וכ"מ בירושלמי חגיגה פ"ג ה"א שהנודן משום גזירת חציצה, ולא דנו שיפסל מדאורייתא, והיינו מפני שהדבר פשוט שהאדם שאוחזין בו נקרא כולו במים, ורק החציצה שהוא האדם האוחז היא חוץ למים, ואין חילוק אם החציצה דבוקה בדבק, או אחוזה בכח האדם האוחז, כיון שאינה מתבטלת ליחשב גוף האדם, ועוד ראוי משער דאי לאו קרא דאת בשרו הי' כשר חוץ למים, ולא חשיב כחוצץ במקומו בבשר [ועי' תוספתא דכשות של גדול שמקפיד חוצץ], ולא משמע דאיצטריך קרא רק דחציצה פוסלת בשער [מיהו שו"ר דרש"י בעירובין ד' ב' פי' כן], וכ"נ שרצונות שבראשי הכנות שחוצצות, אף אם קצה חוט אחד חוץ למים אין טבילתה נפסלת מדאורייתא בכך, וכ"מ בתו' וסה"ת ור"ש ורא"ש ורשב"א ור"ן שדנו רק משום חציצה ולא משום מקצת גופו חוץ למים, וכ"נ ברמב"ם ושו"ע, מיהו יש בדבר מחלוקת ראשונים עי' מאירי בשם הראב"ד בחולין ע"ג א' אמתני' דהכא כמשנ"ת במקו"א, ולפי"ז צפורן המדולדלת דתנן שאינה חוצצת, אפי' נשאר קצתה חוץ למים טהורה, ובאינה מדולדלת טמאה, והקשה הר"ש דאכתי תהוי חציצה למקום חתך, [וכ"ה בסה"ת סי' ק"ד ויש שם ט"ס דמוכח וצ"ל והלא העודף שאינו מטביל הוא [חוצץ] לעיקר כלי כו'], ובתוספתא באמת קארי' דצריך להטביל את כולו מפני חתך, והיינו מפני שחוצץ על מקום חתך, מיהו יש לשאול דכיון דחציצה היא מאי מהני שמטביל כולו, סו"ס יש כאן חציצה על מקום חתך, שהרי היד אינה כגוף הכלי, שהיא כחתוכה ואינה חיבור לטומאה, וע"כ צ"ל דכיון שהיא גוף אחד א"א לחשוב חציצה זו כמקפיד, דלגבי היד עצמה הרי כולה גוף אחד, וכרוצה לחתוך חלק מעוביה דמי, שאין חילוק בגוף אחד בין עביו לאורכו, ובהא פליגי ר"י ורבנן דרבנן סברי שאין יתרון

סימן יב

בדיני חציצה [מהדורא קמא]

חציצת לח ויבש

א. שבת ק"כ ב' חציצה תיפוק לי' משום דיו כו', יש לעיין הא מיעוט שאינו מקפיד הוא שהרי כתב השם ברצונו, ונראה דבטלה דעתו, ורצונו שיהא השם כתוב על בשרו לא משוי לי' כמוכר רבב כיון דבעיקר רצון זה בטלה דעתו, ויש ללמוד מכאן דלא מהני מה שהוא עצמו אינו מקפיד, אף בכה"ג שהוא חפץ בדבר, כיון דכו"ע קפדי בהכי.

שם דתניא הדם והדיו כו' לחים אין חוצצין, במרדכי בשם היראים פירש הטעם משום דאין מקפידין בכך, והדברים תמוהים וכי מי שפניו צבועות בדיו אינו מקפיד, וגם החילוק בין לח ליבש אינו מובן דלמה מקפידין בדיו יבש יותר מבלח, ואין לפרש דהטעם משום דאפשר בקל להסירו, דלכאורה כיון דעיקר הא דאינו מקפיד הוא לשעה מועטת משום שיעבירונו, ודאי דחשיב מקפיד, ובפשוטו החילוק בין לח ליבש הוא כמ"ש תו' זבחים ע"ח ב' דבלח מחלחלי מיא, [ואל תתמה שהרי קשר של ג' שערות אינו חוצץ אף שלכאורה הנראה לעינים שאין המים מחלחלים, א"ו סגי בחלחול רטיבות מעט מעין זו וה"נ בכל חציצין דשמעתין].

וביראים הביא לדקדק מסיפא דברייתא דתניא בתוספתא דשאר כל השרפים בין יבשים בין לחים חוצצים מפני שהן שטף לכלוך פי' דרך העולם להקפיד עליהם שאינו אלא לכלוך, ולפנינו גירסת הגר"א לחלוחי וגם לכלוך יש לפרשו כן, ואדרבא נראה מדהוצרך התנא לבאר הטעם ש"מ דלאו בקפידה דאינשי

קיימינן, דלא בעינן טעמא לקפידא דאינשי דזה ממילא מובן לפי הענין, אבל לסברא דמחלחלי מיא שפיר הוצרך לבאר דאף שזה לח וזה לח מ"מ הני חייצי מפני שהן שטף לחלוחי פירות ואין המים מחלחלים בהם, ובהעתקת הרשב"א בתוה"א נראה דמפרש לכלוכי פירות אלקמיי, וה"ק מפני שהן שרף, ולכלוכי פירות, וכוחל שחוץ לעין הרי אלו חוצצין, מיהו אין הגירסא מובנת כ"כ, ועי' בהגהות הגר"א בר"ש מקואות פ"ט.

ועיקר ראית היראים היא מהא דאמר חולין כ"ו ב' דמיא יקירי שכני תתאי ופירי קפי מלעיל ולא קא סלקא להו השקה למיא, אלמא דאף דרך יין שהוא לח יותר מכל הני לא מחלחלי מיא, וקו' זו הביאו התו' בחולין שם בשם היראים, ותירצו דלא דמי דודאי אגבא דגברא או אגבא דמנא מחלחלי בהו מיא אבל דרך השקה לא, והרא"ם הזכיר חילוק זה והק' מההיא דזבחים דלי שהוא מלא רוקין והטבילו כאילו לא טבל, והנה מודו התו' דאף בתוך הכלי לא חייצי דעיקר החילוק דהשקה שכתבו היינו מפני שהכלי מלא משקין ואין כח המים לחלחל דרכו, וכ"כ תו' בזבחים שם אהא דתניא דלי שיש בו יין לבן וחלב והטבילו הולכין אחר הרוב וז"ל לא דמי להא דתנן הדיו והחלב לחין אין חוצצין דהכא כיון דהאי כלי יש בו חלב עד רובו לא מחלחלי מיא ולא דמי לחלב דמנח אגבא דמנא או אגבא דגברא כו', והרא"ם לא ניחא לי' לחלק בהכי מדמסיים ר' יוסי בתוספתא שמעתי שאפי' כלי מחזיק כור ואין

בו אלא רביעית כאילו לא טבל, אלמא אף במועטין לא מחלחלי, [דקדק ז"ל להביא התוספתא משום דבמתני' אפשר לפרש דקאי אמי חטאת וכפי' הרמב"ם] ומיהו ע"כ טעמי' דר"י לאו משום חציצה דלא מחלחלי מיא, שהרי נתערב הכל במים, ואף במי חטאת קאמר למילתא.

ובעיקר הקו' מהא דכלי שהוא מלא יין כו', לכאורה התם הטעם משום דהני מיא שנתערבו אינם כשרים להטביל בהם כיון דלא רבו על היין, ולכך אין טהרה לתוך הכלי, ואפי' האמת שנגעו המים בדפנות הכלי לא מהני כיון דהמים שבתוך הכלי אינם מטהרים, ואף דהמים שבתוך הדיו הלח והחלב נמי אינם ראויים לטהר, מ"מ כיון שאינם בתוך כלי אין להם חשיבות להפסיק בין המים שבכל המקוה, (והיינו נמי טעמי' דר"י דכיון דס"ל דהמים לא בטלי (וצ"ע מ"ט) אינם ראויים לטהר הכלי), וכן דיו שנמצא בתוך הכלי אינו חוצץ דכיון שהמים שבתוך הכלי ראויים לטהר מהני לחחולם לתוך הדיו דלא להוי חציצה, שו"ר בחזו"א מקואות שם בדרך זו עיי"ש.

ובתו' הרא"ש חולין שם תירץ בשם הר"מ ב"ב דלענין לטהר המים משום זריעה בעינן חיבור טפי ולא סגי בחיבור דמהני לטבילה, (עי' במקואות פ"י מ"ו בפי' הרא"ש בשם הרמב"ם), ונראה דמתרץ בכלי כמש"כ.

כ"לא דמילתא כל שאילו נתערב הדיו והחלב עם המים הי' מתבטל לגמרי, ה"נ מהני הא דמחלחלי מיא דלא להוי חציצה, אבל אם הי' חלב מרובה בתוך הכלי שתערובתו פוסלת את המים מדין מקוה, בזה בעינן רובא וחזותא לטהר המים וממילא הכלי, וגם כונת התו' אפשר לכיון בדרך זו, אלא דהיכא דיש דיו מרובה אף היכא דתערובתו לא פוסלת המים, י"ל דלפרתו' מ"מ לא אמרינן דמיא מחלחלי.

עוד כתב היראים ואין להביא רא' דלאו בהקפדה תליא מילתא כדאמרינן בזבחים ל"ה א' שבח הוא לבני אהרן שמהלכים עד ארכובותיהן בדם ופרכינן והא הוי חציצה ומשני לח הוא ותנן הדם והחלב והדיו כו' התם נמי בהקפדה תליא מילתא דבין בטל הדם לרגלו הוי כאילו אין דבר בין רגלו לרצפה ולהכי לא הוי חציצה כונתו לבאר דאף בחציצה שבין רגלו לרצפה כיון שאינו מקפיד לא חייץ, דענין אינו מקפיד משוי לי' כגופו, וההסבר בזה דכיון דלגבי הרצפה לא חשיב הדם הפסק א"כ הנדון הוא רק ההפסק של האדם וע"ז מהני טעמא דאינו מקפיד, והנה מבואר דאי טעמא משום חלחולי נוחא טפי ואף דהכא ליכא מיא, כ"ש הוא כשדורס ברגלו על הרצפה שלא יחוץ הדם, ואפי' היו חוצצין בטבילה הכא אפשר דלא חייצי מהאי טעמא, והגמ' מיתני לברייתא דשמעינן מינה בק"ו.

ואין להק' כיון דשבח הוא להם א"כ דינם כאין מקפדין, די"ל נמי דבטלה דעתם שהרי מקפדין הם על לכלוך הדם בבשרם אלא שחפצים להלך בדם, ומיהו אכתי ק"ק דכיון דכל עיקר דין החציצה היינו לעמוד על הרצפה של העזרה והתם שבח הוא שיעמוד בדם, הי' ראוי שלא יחצוץ ועי' להלן, אבל אי נימא דבחציצה שצריך שיעמוד על הרצפה לא מהני טעמא דאינו מקפיד כיון דסו"ס אין רגלו על הרצפה ולא דמי לטבילה דבעינן שגופו יהא במים נוחא בפשיטות דרק משום דדם לא חייץ כלל במציאות מהני, וק"ק לפי' הרא"ם דלפי' צ"ל דכלי מלא חלב חשיב מקפיד וא"כ אמאי לא חשיב מקפיד ברצפת העזרה שמלאה דם, דע"כ צריכינן לטעמא דהדם בטל לרצפה, וצ"ל דכיון שבמקום שבין הרגל לרצפה הדם מועט בטל הוא, וצ"ע אי בכה"ג חשיב אינו מקפיד, כיון דבשאר מקומות העזרה מלאה בדם.

שענינו שהדם נסרך ונדבק בבשר [עי' חולין קי"א א' דמא מישרק שריק, חלב סרוכי מסריך ובחולין נ"א א' משמע כפי' הרמב"ם עיי"ש], ואף להרמב"ם אין הטעם משום קפידא, מיהו בסמ"ג [העתיקו הב"י] משמע דמפרש דברי הרמב"ם משום קפידא, ולכן כשנסרך בבשר דדרך להקפיד חוצץ, והק' מהא דבכהנים אמרי' דדם שעל רגליהם אינו חוצץ בלח ואע"פ שהוא נסרך בבשר, ולכאורה ל"ק דנסרך הוא מצב מיוחד של יבשות משא"כ הדם שברגלי הכהנים, אבל הסמ"ג פי' דכל בבשר מקפיד הוא ולכן הק', שו"ר בחשק שלמה שכבר העיר בכ"ז, וכתב דמ"ש ברש"י לא סריך צ"ל לישנא אחרינא ויפה העיר וכ"כ הרש"ש.

ונמצינו למידין דעת התו' ותו' הרא"ש חולין שם שראו דברי הרא"מ ופליגי עלי', וכ"ד תו' זבחים ע"ח ב', וכ"מ בלשון הרמב"ן בהלכותיו פ"ט הי"ג שכ' אפי' כל שהוא חוצץ בטבילה כיצד הי' עלי' בצק או זפת או דם יבש או דם שנסרך בבשר אפי' לח וכיו"ב מדברים החוצצים אפי' טיפה כחרדל אם מקפדת עליו כו', והלשון מוכיח דדם לח אינו בכלל חציצה כלל, ולא משום דלא קפדי, וע"כ הטעם משום דמחלחלי מיא.

וכן מתבאר מדברי הרא"ש בפירושו דמתני' דקתני דשרף היבש חוצץ שכתב הטעם דכשמתייבש הוא נדבק ומבואר דזהו החילוק שבין לח ליבש, ובאמת כך הוא משמעות המשניות דמפליג בין לח ליבש בכמה דברים ובכולם הטעם משום דבלח מחלחלי מיא עי' תו' נדה ס"ז א', חוץ מגלד המכה דהתם הטעם שכגופו חשיב והיינו דמסיים בתוספתא דכולן אין מטמאין חוץ מקרום שעל המכה, בלפלוף שבעין וחוץ לעין פי' הרא"ש טעם החילוק בין לח ליבש וכן בין גלדי צואה ללכלוכי צואה, ובכולם אפשר לכונן הטעם משום קפידא אבל כ"ה סתמות הדברים שלא ביארו רבותינו כלל ענין קפידא בהני, ועי'

ויש להק' לפי' הרא"ם נהי דלא קפדי אכתי חוצץ דאמר ר"כ יבמות ע"ח ב' דכולו אע"פ שאינו מקפיד חוצץ והכא כיון דרק הרגל צריכה להיות על הרצפה יש לדון עלי' כגוף בפ"ע וכולה מכוסה בדם לח, תירץ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דטעמא דכולו חייץ משום דלא שייך לומר שבטל לגבי הגוף והכא נהי דלא בעינן אלא רגלו מ"מ כיון דבשאר הגוף ליכא חציצה שפיר בטל לגבי הגוף, מיהו אכתי צ"ע שהרי גם בכל הגוף איכא בגדים דחייצי לענין רצפה והא ודאי מסתברא דשני סוגי חציצות מצטרפות לכולן אף דכשאנו דנים לגבי כל אחד הוא בטל לגבי הגוף, וא"כ אפי' נימא סברא דבטל לגבי הגוף היינו דוקא כשאין חציצות בגוף ודוחק לומר שהפנים הוי מיעוט בכה"ג שא"צ להם כלל, [ובאמת יש לעיין בשער שכולו מכוסה אי אמרינן דבטל כיון דכל הגוף מגולה] וגם מסתברא דכרובו שאינו מקפיד מיהא חשיב וא"כ אכתי הוה חציצה ואמנם מצינן לשנויי דבמקדש מותר אבל מנ"ל, ולפרתו' הכל ניחא שפיר דדם לח לא חייץ כלל ואין כאן נדון של מיעוטו וכולו, וניחא נמי לפ"ז הא דלא מהני טעמא דשבח הוא לבני אהרן, דלכולו לא מהני טעמא דאינו מקפיד.

וכן הא דמפליג במנחות כ"א א' בדם בין סריך ללא סריך משמע דאין הנדון בקפידא דמאי פסקת לחלק בקפידא בדיוק במצב זה, ובלשון רש"י שלפנינו נראה דאם חוטין נמשכין ממנו היינו לא סריך וזו ודאי סברא בחלחול המים ולא בקפידא, מיהו יותר נראה דחוטין נמשכין היינו סריך וכן לגרסת השטמ"ק נראה דבכה"ג חשיב סריך וכ"כ הש"ך בשם רש"י והכי מסתברא, וברמב"ם פ"ב מה' מקואות ה"ב כתב נסרך בבשר, וכנראה לא רצה לפרש החילוק בלחות הדם כיון דקאמר בין לח בין יבש, מיהו אף דלפי' הרמב"ם הנדון הוא בזה שסריך הדם בבשר מ"מ למעשה זהו מצב הסריך שלפרש"י

מסתבר לומר דאזלינן בתר רגלו לענין זה, דהא ע"כ להתחשב בכל הגוף כי היכי דלא להוי כולו וכמשנ"ת לעיל, ונמיהו ביראים לפנינו כתוב בסוף הלכות נדה דלעולם אמרינן בטלה דעתו אף אם הוא מקפיד וכו"ע לא קפדי, וזה סותר מ"ש לעיל מיני' דבלחין אם מקפיד חוצץ, וע"כ לחלק כתירוצ' אאמור' (שליט"א) זללה"ה].

והקי' אאמור' (שליט"א) זללה"ה מדבש שלנו דודאי לא מחלחלי מיא, ותיירץ בשם החזו"א דאמנם דבש שלנו חוצץ ושלחם הי' צלול יותר, ובאמת כ"מ בירו' סוכה פ"ד ה"ו דכלי שאינו מוציא שמן מוציא דבש, והובא בספר אאמור' (שליט"א) זללה"ה כלים ס"ג ס"ק י"א, מיהו עיקר דברי הירו' שם אינו מובן כ"כ וכמ"ש אאמור' (שליט"א) זללה"ה כלים שם, ובגמ' סוטה מ"ח ב' יש דבש הזיפין שהוא עב מאד ואפשר דבאמת אותו דבש חוצץ, ואפשר דדבש שלנו דינו כדם דסריך דכשארם נותן אצבעו בזה נמשך כמין חוטי' והיינו סריך כדפרש"י, ומיהו פשטא משמע קצת דליכא דין סריך אלא בדם וכנראה דבש שלהם לא היה סריך קודם יבשותו.

ונראה דדיו אף שרישומו ניכר גם אחר הרחיצה במים, מ"מ חשיב שפיר דמחלחלי מיא דמה שנשאר מן הדיו אין בו ממשות והוי כעור הבשר ממש, וסגי דמחלחלי מיא עד לרישום זה, ובהלכות כתוב דצ"ע בדיו שלנו ולמש"כ מיושב קצת.

ונמצינו למידין לסתמות רוב הפוסקים דדם ודיו לחין אין חוצצין אפי' מקפדת ואפי' מכסין כל גופה, מיהו צ"ע שיעור לח, ובמרדכי לעיל מיני' הביא דברי ר"י בתשובה דטעמא דדם לח משום שהמים נכנסין וכתב בזה שיעור ג' ימים עיי"ש, אבל נראה דהנשאר מן הדיו רושם על הבשר בודאי לא חייץ שהרי רושם זה נשאר גם בלח וע"כ דכבשר חשיב, וכן נראה דכל החוצצין אינם

בטור שסיים על בצק שתחת הציפורן ומיהו אין דרך בנ"א להקפיד בכך, ובבעה"נ סיים אמתני' יש מאלו מפני שאינו מקפיד ויש מאלו מפני שאין חוצצין ועי' לק' סק"ב.

ויש לעיין בהא דקתני במתני' סתמא דשרף הלח אינו חוצץ אף דאיכא שרפים שחוצצין אפי' לחים ושמא שאר שרפים שהם שרף לחלוחי פירות אין לחותם דומה ללחות הנך השנויים בתוספתא, ומיד כשנוטפין מן האילן מיסרכי, [וכמדומה שכ"ה במציאות בכמה אילנות] והיינו דקאמר מפני שהן שרף לחלוחי פירות ששרף שלהן עבה וסריך, וכיון שכן אינם בכלל הלח דקתני במתני', ואפשר דהטור דקדק ששרף הלח בכולן אינו חוצץ מדסתים התנא להיתירא, [וכן לפלוף וגלד פי' הטור דלעולם אין חוצצין עי' לקמן סק"ה] וא"כ ע"כ דחידושא דברייתא דהנך יבשים חוצצין, ומיהו יותר נראה דמסברא קאמר לה דמסתברא לי' דכל חידושא דברייתא בדם וחלב היינו דיבשין חוצצין וא"כ ה"ה באינך וש"מ דדוקא הני יבשין חוצצין, וכן ברא"ש ביאר הטעם דיבשים חוצצין ולא ביאר טעמא דלחין ומשמע לי' להטור דזהו החידוש, [וכן לעיל מיני' בטיט פי' הטור דהתנא מונה הני דחוצצין יבשין עיי"ש], וקצת יש לדקדק מדהשמיט הרא"ש סיפא דברייתא דס"ל דשמא מתני' פליגא וסברה דכל השרפים לחין אין חוצצין, ולכך העתיק דינא דמתני' בשרף היבש והלח, והשמיט סיפא דברייתא, ואי נימא דמתני' לא פליגא ע"כ משום דאינך לאו לחין חשיבי, ושפיר העתיק לישנא דמתני'.

שו"ר בספר אאמור' (שליט"א) זללה"ה כתב לפרש דלהרא"מ ה"פ יבשים חוצצין בכל ענין כיון דכו"ע קפדי לא מהני אף אם איהו לא קפיד, ובלחין הכל לפי הענין דאם אינו מקפיד לא חייץ, ויש לעיין כיון דלא חשבינן לטעמא דשבח הוא לבני אהרן דליחשיב אינו מקפיד א"כ ודאי הוא דכו"ע קפדי בדם עד ארכובותיהן אפי' לח, ולא

מטמאין, ואילו הנוגע בעור הבשר שיש בו חזותא דדיו ודאי טמא, וכ"כ הרשב"א דדיו של כתב יש בו ממשות יותר מצבע אלמא דכשארין בו ממשות לאו בהכי קיימין, מיהו כיון דיש להחמיר כהרא"מ ודעימי, וגם נקטינן דאם מקפדת אע"ג דכו"ע לא קפדי חייץ, נמצא דכל שמקפדת עליו חוצץ והוא שיש בו ממשות, וביבש אע"פ שאינה מקפדת חוצץ דבטלה דעתה וכן דם שנסרך אע"פ שלא נתייבש לגמרי, וקרוי לומר דביבש א"צ להחמיר כשאינה מקפדת וכגון בדבר מועט ביותר כיון דלדעת רה"פ לא הוזכר כאן כלל דכו"ע קפדי ושפיר אזלינן לפי מה שהיא.

ב. מקואות פ"ט מ"ג ר"א אחת האיש ואחד האשה כל המקפיד כו', עי' תוי"ט שכו' דהרמב"ם מפרש כל המקפיד מילתא באפי נפשה היא, ובאמת לשון כל משמע כן דר"א הו"ל למימר אם מקפיד כו', וכן הביא דהרא"ש גריס הכא במתני' זה הכלל, וכ"מ בדברי מהר"ם שהביא לעיל דחידושי' דר"א דכל המקפיד חוצץ, ולגירסא שמשמע ברא"ש מדוקדק כן.

בגדרי מקפיד

ויש מקום לפרש דהתנא קאמר הכא דינא דכל המקפיד לחלק ולומר דעד השתא הוה מטעמא דאינו מקפיד ומכאן ואילך מטעמא דלא חייצי כלל כיון שהמים מחלחלים בהם או דחשיב גוף האדם, ונפ"מ דאפי' מקפיד ואפי' כולו אינו חוצץ ולא מצי למיתניי' לזה הכלל לבסוף כיון דאין זה כללי' דמתני', ודוקא בכלים שנשנה רק עיני מקפיד במתני' שפיר תנייה לזה הכלל לבסוף, ובאמת טעם זה מספיק אף אם נימא דמכאן ואילך מהם משום מקפיד ומהם משום שאין חוצצין, אבל נראה שיש לכיון בכולם הטעם משום מה שאינו חוצץ, - לפלוף שבעין מוקמינן לי' בגמ' בלח ופי' הרא"ש הטעם דבעין בדרך כלל לח וחוצץ לעין בדרך כלל יבש הוא אבל

לעולם הקובע הוא לח או יבש, והטעם משום דבלח המים מחלחלים במצב של טופח כההיא דהמים מקדמין, אבל אין הטעם משום קפידא דלא מסתבר לחלק בקפידא דחוצץ לעין בין יבש ללח, - וגלד שעל המכה ודאי דלאו משום קפידא הוא אלא דכגוף הבשר חשיב, ואפי' כולו לא חייץ, - ושרף הלח כבר נתבאר לעיל סק"א דטעמי' משום דמחלחלי מיא, - ולכלוכי צואה שעל בשרו נמי נראה דזהו החילוק שבין גלדי ללכלוכי וכ"כ הב"ח, - וצואה שתחת הצפורן דא עקא דבתוספתא אמרינן דשלא כנגד הבשר חוצץ, אבל נראה דודאי החילוק דקתני במתני' הוא שבצק נבדק וחוצץ אבל צואה שתחת הצפורן המים מחלחלים, וכ"מ בתו' נדה ס"ז א' ד"ה לפלוף דצואה שתחת הצפורן מיירי בלח עיי"ש, ולפ"ז צ"ל בהא דקאמר בתוספתא דשלא כנגד הבשר חוצץ הוה דומיא דלפלוף שחוצץ לעין דהטעם משום דלא כנגד הבשר מתייבש וחוצץ, - וכ"מ בטור כמ"ש בסמוך שו"ר מבואר כן עי' להלן סק"ח, וצפורן המדולדלת נמי כגופה חשיב וכן כשות של קטן כגופו חשיב.

ונמצא לפ"ז דכל הני השנויים במשנה ב' דחוצצין [הדומים להני מהשנויים במ"ד] היינו דעיקרן חוצצין בפני המים ונפ"מ אם מקפדת או ברובו אבל אין כאן כלל דבהני מקפדין טפי ובטלה דעתו, כיון דלא בענין קפידא איירי מתני', וזהו שכתב הטור בבצק שתחת הצפורן דכיון דאין דרך בנ"א להקפיד בכך אינו חוצץ, ואף דבמתני' קתני דחוצצין א"ו מתני' לאו בדינא דמקפיד איירי וכמשנ"ת, ועי' מש"כ לק' סק"כ בתוס' דערויבין ד' ב' ובדסוכה ו' ב'.

ואין להקשות כיון דעיקר החילוק בין תוך העין וחוצץ לעין ובין בצק שתחת הצפורן לצואה שתחת הצפורן, וכן כנגד הבשר לאינו כנגד הבשר וכן בין לכלוכי צואה לגלדי צואה, הוא בין לח ליבש למה לא פירש התנא

נמי ארוג משמע דאיירי בגוונא מיוחד של תיכי ולא שאירע שנטנפו, וכ"נ מעיקר החילוק דדוחק לפרש דנקט בכה"ג שאירע שנטנפו.

ולשון רבותיו של רש"י צ"ל דפשיטא לי' דאפשר להדקן עד דחייצי והנדון אי קפיד דכיון דלא קפיד להסירן בשעת רחיצה הו"ל מיעוט שאינו מקפיד ולפ"ז במוזהבות דקפדי חייצי, ברם דברי הטור תמוהים שכתב דתיכי רפויים הם ולכך לא חייצי, וסיים ובלבד שלא יהו מטונפות או מוזהבות, [ניתכן דה"נ קאמר דתיכי אין מקפידין משום דהמים נכנסין תחתיהן אבל מ"מ לא סמכין להתיר משום דלא הוי חגיגה דפעמים שחוצצין], ובראב"ד מבואר דטניפין חוצצין, והיינו דע"י הטיט מתחזק החוט ומיהדק שפיר, דלא משמע דאיירינן הכא בטיט הדבוק בשער דזה אינו ענין לתיכי כלל, ולפ"ז יש יישוב לדברי הטור דמפרש דטניפין שבגמ' תרתי אית בהו דחייצי כיון שע"י הטיט מתהדקים יפה וכן דקפדא וה"נ מתפרש מוזהבות דחייצי ע"י הזהב וקפדי נמי מפני הזהב, ואף דודאי המפרשים מוזהבות היינו מפני חשש שיטנפו וכמ"ש בהדיא, מ"מ כיון דטניפין פ"י הראב"ד דחייצי נמי ע"י זה פ"י כן הטור גם מוזהבות, דודאי הגמ' נט ענין קפידא אלא דמה"ט נמי חייצי במציאות, וכ"ז אינו שוה, ובטור או"ח סי' ש"ג כתב דבטניפין הטיט חוצץ, וע"כ צ"ל דהיינו דהתיכי חוצצין ע"י הטיט דאילו טיט שעל השער אינו ענין לתיכי, דאם נתייבש הטיט על התיכי שוב אינו נדבק בשער, וטיט לח כתב הטור דאינו חוצץ, ואם נדבק ע"י הטיט בשער ועכשיו נתייבש א"כ הנדון הוא דאם מדובקין אסור לצאת בהן וטניפין ל"מ כן ואמנם יש ליישב אבל אין נראה לדחוק טניפין בכה"ג, וכיון דחזינן דהטור מפרש טניפין שחוצצין ע"י הטיט ודלא כפרש"י והי"מ צ"ל דאף מוזהבין פירש כן, ואאמור (שליט"א) זללה"ה כתב למחוק מוזהבים אבל אם כן יש למחוק גם טניפין, מיהו לפי החילוק

בפשיטות לפלול העין וצואה שתחת הצפורן ועל הפשר יבשין חוצצין לחין אין חוצצין, דודאי היינו דקמ"ל התנא דתוך העין לח הוא ואין לחוש לו, וכן דקודם שנעשה גלד דינו כלח, וכן הצואה שתחת הצפורן [כנגד הפשר] בדרך כלל דינה כלחה, ובתוספתא מסיים דשלא כנגד הפשר אינן בכלל זה כיון דמתייבשים.

מיהו מהלך זה בודאי אינו מוסכם לכל השיטות דבלפלוף שחוץ לעין איכא דאמרי דחוצץ אף בלח, וכן בשרף הלח י"מ משום מקפיד כדלעיל סק"א, וכן בלכלוכי צואה וגלדי צואה אפשר לפרש החילוק בקפידא והיינו בין מרובה למיעוט ע"י ר"ש, וכן בצואה שתחת הצפורן דודאי הסוברים בלפלוף שחוץ לעין היינו אפי' לח יפרש גם הכא כן, ועוד יתבאר בכ"ז להלן בסוגיא כ"א במקומו בס"ד, וכבר נתבאר לעיל סק"א, דאין לתמוה בכ"ז לפי ראות העינים שהרי ג' שערות קשורות אינן חוצצות, ולפי ראות העינים קשרן חזק.

תיכי חלילתא וחגיגות בשיער

ג. שבת נ"ז א' תיכי חלילתא כו', בפשוטו נראה דידע ר"כ דלא חייצי וקבעי מיני' אי הוו בכלל גזירת חכמים דכיון דאין דרך להורידם בשעת רחיצה אין לכללם בגזירה הכללית של חוטינן, וקמ"ל דלא גזרו באריג כלל, ולשון הירושלמי בזה א"ל כן אמרין אסור לו לאדם לצאת בהמיני, ונראה פירושו כלשון שני בקה"ע דבתמי' קאמר וכי אסרו חכמים לצאת בהמיני, ותיכי היינו כעין איזור חלול שקולעת בה שערה, (ערוך ערך חל), ורהבדר"י בל"ב אמר דהטעם שמותר לצאת בהן בשבת דלא קפדי להורידן כלל, וא"ב דטניפין, ומסתברא טפי כ"מ שהביא הרא"ש דהיינו שמא יטנפו ולגירסת רש"י דמיטנפי ניתא טפי, דלפ"ז ניתא דקפדן עליהו משמע טפי בגלל התיכי, וכן מדמסיים הני

יש מקום לדון, דאף אם מקפיד לא חייצי דכגופו חשיבי, מיהו עי' תוספתא דכשות של גדול שמקפיד חוצץ, וגם בצפורן י"ל דתליא בקפידא, ג. נתנה שעה בפיה קפצה ידה, ד. טבעות ונזמים שאינה מקפדת עליהם, ה. לפלוף שבועין ושרף הלח ואינך שבמציאות המים מחלחלים תחתיהם, חילוק ג' וד' אינם מבוארים ויתבארו לפנינו בס"ד.

הראב"ד הק' טבעת וחוטו שער למה חוצצין הא הו"ל מיעוט שאינו מקפיד, ותירץ דכיון דפעמים מקפדת עליהן אע"פ שבדרך כלל אינה מקפדת עליהן הא נמי חשיב מקפיד, ובתשו' בעלי התו' הנדמ"ח ראיתי חילוק אחר וז"ל ואשה ששכחה טבעתה באצבעה צריכה לחזור ולטבול דהא דאמר' מיעוטא שאינו מקפיד אינו חוצץ היינו דוקא בטיט או בלכלוך שיכול להתבטל אל הגוף אבל דבר חשוב כגון טבעת דלא בת איבטולי הוא חוצץ כדאמר אשה לא תטבול בחוטי צמר כו' והלכות רבות מוכיחות כן, עכ"ל.

ויש לעיין לשיטת הראב"ד בהא דאמרין דטבח אין דם חוצץ בבגדו, וכ"כ הפוסקים בצבע דאין צבע חוצץ בבשרו, ולכאורה ודאי יש פעמים שהצבע מקפיד על הצבע, ומסתמא רוחץ עצמו לכבוד שבת ומדקדק להסיר הצבע כמה שיכול, וי"ל דלא דמי דמה שמקפדת על הטבעת בשעת לישה היינו דבמצב זה אין הטבעת יכולה לשמש יחד עם הגוף וכיון שכן אין היא מתבטלת לגוף, אבל בצבע מצב זה שעפ"ר אינו מקפיד וכשרוצה להתנאות הוא מקפיד, מצב זה מוגדר כאינו מקפיד, דה"נ על קלקלי הראש פעמים שהאדם מקפיד, אבל אין הקפדה זו מונעת מלהתבטל לגוף, דכך דרך בני"א שפעמים מקפדין אף על דבר שהוא גופן, [ולפ"ז נמצא דאף טעמי' דהראב"ד מעין טעמייהו דבעלי התו'], ונפ"מ נמי בצואה שתחת הצפורן (אם הטעם משום קפידא) דאף שפעמים מקפדת עליהן לא חשיב קפידא, (עי' שטור

שבטור או"ח נחא הכי, - וכבר הרחיק אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה הצד לומר דהטור פוסק כרבותיו של רש"י, וזה ברור, ונראה דאף אם איכא שיטת רבותיו של רש"י כפי הנמצא מפרש"י [ועמש"כ אאמו"ר (שליט"א)] זללה"ה בכונתם ועמש"כ לעיל לפרש כונתם], היינו דוקא בדבר שמקפדת עליו מפני הרחיצה גופה אבל לא אם מקפדת עליו בשאר ענינים.

שם ר"י אומר של צמר ושל שער אין חוצצין כו', אפשר דטעמי' דר"י משום דחוטי שער וכן הצמר אין מהדקין אותם כ"כ משום דמינתקי ע"י ההידוק ודוקא חוטי פשתן דאלימי הדוקם חזק, א"נ אידי דשיעי משתריק דשער וצמר חלקים יותר מפשתן, השתא ניחא הא דאמרין בסמוך כי היכי דמודיתו לי בחוטי שער אודו כו', ומה ענין זל"ז הני קשה ע"ג קשה והני רך ע"ג קשה, ולמש"כ ניחא דהכל ענין אחד, ולפ"ז ניחא נמי קו' תו' ד"ה השתא קשה, ועי' בתו' הרא"ש ולפ"ד מיושב נמי דיוק הגמ'.

אין לדקדק משמעתין דאף לכתחלה א"צ להסיר דברים שאינם חוצצין מדלא גזרו בחוטי שער ותיכי, דודאי מה שעושות הנהגה טובה אין להחמיר מחמתה דה"נ נימא שתזכור ולא תוליד ברה"ר, מיהו יש לעיין דפשטא משמע דבחוטי צמר אפי' רפויים אסור לצאת, ול"ק דחוטין שבראשה כיון דדרך להדקן אין שימושן ברפוי כ"כ וכי היכי דחיישינן כשתבא לרפותן שתסירם לגמרי כדאמר בגמ' ושריא להו ולא אמרין דתרפי להו ה"נ לא שרינן לצאת ברפויים, מיהו בתו' לק' ב' משמע דברפויים שרי, אבל בבהגר"א סי' ש"ג מבואר דאפי' רפויים אסור, ועדיין צ"ע בסוגיין.

כמה חילוקים בחציצות

ד. מקואות פ"ח ט', וענין החציצות אפשר לחלקם לכמה סוגים, א. קלקי הלב והזקן או הראש, דאם אינו מקפיד חשיבי כגופו, ב. צפורן המדולדלת וכשות של קטן,

וחילוק ג' שכתבנו דהיינו נתנה שעה בפיה י"ל דהטעם משום דחשיב מקפיד, ואפשר דבכה"ג גרע אפי' מטבעות דאין שייך לומר בזה דבטל לגוף שהרי החלק המכוסה הוא המתבטל וכה"ג ליכא דין ביטול, ומיהו גם בזה מסתברא דמדאורייתא לא חייץ דלא גרע ממיעוט המקפיד, ויש לדון בנימא הקשורה דאף באינה מקפדת חוצצת כיון דאין שייך בזה דהחלק החיצון מתבטל לפנימי, ומיהו הראשונים ז"ל הכריעו דאף בזה דמהני סברא דאינו מקפיד וכבר העיר בזה בספר דבר שאול סוף ידים ויתבאר להלן בס"ד ס"ק ט"ז י"ח [ועי' סק"ו].

גלד שעל המכה וריבדא דכוסילתא

ה. פ"ז א' אר"ב א' הני רבדי דכוסילתא עד תלתא יומי כו', במתני' דמקואות קתני דגלד שחוצ' למכה ורטייה שעליה חוצצין, ולכאורה יש ללמוד מזה דגלד שעל המכה לעולם לא חייץ מדהוצרך להשמיענו רטייה, ואפשר דבריבדא דכוסילתא כבר אין מכה לאחר ג' ימים והו"ל כל הגלד כחוצ' למכה, מיהו בחולין נ"א א' מבואר דאין מגליד פי המכה עד ג' ימים, ומסתברא דהכא נמי אותו טעם הוא דקודם שנעשה גלד אינו חוצץ, [אח"ז ראייתי באו"ז פרשב"ם דג' ימים דהכא היינו מההיא דחולין עי"ש], ויש לעיין א"כ מ"ש מגלד שעל המכה שאינו חוצץ, והנה בתוספתא אמרינן דם יבש שעל המכה חוצץ (כג' הרמב"ם והרא"ש) והטעם דאף שהוא על המכה מ"מ אינו שייך למכה דנימא שבטל למכה, ואפשר דה"נ הני רבדי אין המכה צריכה להם והו"ל כדם יבש שע"ג המכה, מיהו כ"ז שלא הוגלדו הוי כגוף הבשר ואפשר שזו כונת הרמב"ם בפ"ב ה"כ שכ' מפני שהדם נקפה שם כגלד שע"ג המכה, ור"ל דבהני אין גלד אלא הדם הוא שנקפה כגלד ודם יבש שע"ג המכה חוצץ כמ"ש בה"א, וכ"כ הרז"ה.

ב"י) – ועי' פסחים מ"ו א' דבצק שבעריבה אף שבפסח חוצץ בשאר ימות השנה אינו חוצץ עי"ש, שוב נתבאר בספר אמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

ונראה דלא קשיא ליה להראב"ד אלא בטבעת ורצועות שהם על גופה כל שעה, אבל שירים ונזמים וקטלאות הדבר פשוט דלא חשיבי כגופה אע"פ שאינה מקפדת, וכמו שאין צורך בטעמא דרחיצה על חלוקה (כשאנו ברוב) דזה ודאי לא בטל לגופה אלא הוא ממשמשי גופה, מיהו אין זה מוכרע וי"ל דבכולהו בעי הראב"ד טעמא דפעמים מקפדת ובשירים ואינך הטעם פשוט טפי דבדרך כלל אינה ישינה בהם כי הם מפריעים יותר מהטבעת בלישה.

ומיהו אף לפי בעלי התו' שן תותבת של זהב לא חייצא (כדמשמע מהא דדיינינן ליציאת שבת ויוצאת בשל כסף ודוחק לומר דהו"ל ראוי לביאת מים), דודאי החילוק הוא משום דהני תכשיט נינהו, אבל שן מתבטל לגוף מפני פעולתו בגוף, וגם אין כונתם משום דטבעת חשובה מצד ערכה, אלא דענין טבעת אינו מתבטל לגוף, אפי' תהא מטיט, וכן יתכן דמשכח"ל שיהא זהב דבוק על בשרו ואינו מקפיד, כללו של דבר כל שהוא דבר חשוב וגוף בפני עצמו אינו מתבטל לגוף אף כשנושאו תמיד.

והנפ"מ בין שני הפירושים אפשר דהוא בנומי האוזן הקבועים באופן שא"א להסירם אלא בשבירתן דהני ודאי אינה מקפדת בשום פעם, ומ"מ י"ל דלא חשיבי גופה דאין הנזמים מתבטלים להיות גופה.

ונראה דסברא זו מהניא רק לענין דליחשיב מקפיד, דכיון דטעמא דאינו מקפיד מפני שמתבטל לגוף, יש סברא לומר דבהני לעולם כמקפיד חשיבי, אבל ודאי דמדאורייתא כי היכי דמיעוט המקפיד לא חייץ הני נמי לא חייצי.

ומדברי הראב"ד בהשגות שם שכ' דאפשר שיגלד פי המכה בפחות מג' ימים נראה דהא דאמרו בחולין שם הגלד פי המכה בידוע ששלשה ימים קודם שחיטה, היינו דוקא במכה שבחלל הגוף שאינה ממזהרת להגלד, אבל על העור מבחוץ פעמים שמגלד קודם ג' ימים, ולשונו ז"ל שם צריך ביאור שכ' ועוד ג' ימים למה הלא דבר הנראה לעינים הוא אם הגלד אם לא הגלד שלא אמרו במחט ג' ימים אלא לפי שאינו נראה לעינים ואין הדבר ברור אלא עד ג' ימים, ולכאורה אינו מובן דהא במחט איירינן כשוראין עתה המכה וע"ז אמרינן דאם הגלד בידוע שכבר יש מכה ג' ימים, ומנלן דילמא הוגלד בפחות מג' ימים, ואדרבא מבואר דאם לא הגלד אכתי הוו ספק שמא קודם ג' ימים הוה, אא"כ נימא דכוונתו כמש"כ לחלק בין אם המכה בתוך חלל הגוף, שו"ר דה"פ דאין ליתן כלל במכה הנראית לעינים, ולא נתנו כלל זה אלא במכה שאינה נראית לעינים דכיון שבדרך כלל מגלד פי המכה רק בג' ימים חשיב מקח טעות, ואף שיתכן לפעמים שיגלד בפחות מג' ימים לא נקטינן הכי, אבל במכה הנראית לעינים הכל לפי הנראה, ואפשר דעיקר הקו' הוא על מ"ש דאחר ג' ימים הוגלד פי המכה דזה ודאי אינו דבר מוחלט שאחר ג' ימים מגלד, אלא שהראב"ד סיים דשריטות בתוך ג' ימים מגלד, וצ"ע, שו"ר בס"ט עיי"ש.

עיקר הא דפירש הרמב"ם ריבדי דכוסילתא שריטות, אפשר דהיינו מדנקט ריבדי לשון רבים וכן חייצי, ואין מצוי בזה הרבה כאחת, ולכך פירש דהכונה לשריטות כריבדי, א"נ משום דאין מקפדת על משהו של ריבדא פירש דהכונה שריטות.

ומדברי הרא"ש נראה לכאורה דכל גלד של מכה לאחר ג' ימים דינו כגלד שחוץ למכה, אבל צ"ע א"כ למה נקט רבדי דכוסילתא, ואפשר דבאמת אין השיעור בכל

מכה ג' ימים, אלא דבכל מכה יש זמן שהגלד מתיבש ודינו כחוץ למכה, הלכך אשה בעלת חטטין שבודאי יש בגלדי מכתה אותן שכבר נתייבשו הלכך צריכה לרכנן במים, ולפ"ז מיושב הא דמפליג התנא בין חוץ למכה לע"ג המכה ולא מפליג בזמן המכה כיון דאין בזה זמן קבוע ורק בריבוי השיעור הוא ג' ימים, וניחא קצת הא דאשמועינן ברטייה שע"ג המכה ולא אשמועינן בגלד עצמו די"ל החידוש בזמן שהמכה צריכה לרטייה ביותר, אבל אם שיעור הגלד הוא לעולם ג' ימים בודאי החידוש הוא גדול יותר בגלד.

מיהו בטור משמע דבכל מכה השיעור ג' ימים, ולפ"ז צ"ל דרבדי לאו דוקא ונקט דבר שבהוה וקצת משמע דמפרש הטור וכן הרא"ש דחוץ למכה היינו מה שמתייבש ע"ג המכה ואינו קרוב להתרכך ע"י המכה, והיינו אחר ג' ימים, אבל זה תימה דגלד היינו היבש, וקתני דגלד אינו חוצץ, ועוד דאין גלד אלא מג' ימים, ועוד דלעולם בגלד יש חלק אשר הוא חוץ למכה וא"כ חוצץ, ועוד דא"כ הא דרטייה למה לי פשיטא.

ויותר נראה כמש"כ לעיל, וכן מתבאר מדברי הרא"ש בתוספותיו דהנה במתני' מחלק בגלד ובפלפלוף בין שבעין לחוץ לעין ומפרש הרא"ש דהני שמעתתא מפרשי טעמא דגלד מפני שהוא רך ובפלפלוף מפני שהוא לח אבל אם הפלפלוף יבש בתוך העין או הגלד ע"ג המכה נמי חוצץ, וכן לח חוץ למכה ולעין נמי לא חייץ, והיינו דקאמר דריבדי דכוסלתא שהם חוץ למכה, והטעם [או משום שהגלד מתרחב הרבה יותר מעיקר המכה או משום דאין הגלד ריר של המכה אלא דם יבש ואינו בטל למכה כ"כ כיון שאינו מרפא למכה כגלד און משום דיבשותם גדולה לאחר ג' ימים ואע"פ שהם בתוך המכה הם כחוץ למכה אבל בשאר מכות השיעור גדול יותר, ואשה בעלת חטטין צריכה לחוף עד שיתרככו משום שבודאי יש בה גלד יבש שדינו כחוץ

שבמכה המכה מלחלחתו תדיר, ופשטות דברי הרא"ש הם כמש"כ והם דברי ר"י שבמרדכי, וכ"ה בסה"ת וסמ"ג (וסמ"ק) בשם ר"י, שו"ר בב"ח.

ולשני הפירושים צ"ל לדינא דאם נראה בהדיא שהלפלוף והגלד יבשין אף שבתוך העין והמכה חוצץ ובאמת צ"ע היכי דמי הגלד שהמים מחלחלים תחתיו, ובפשוטו צ"ע למה לא פי' כפרש"י דהוה כבשר, וגם הראב"ד בהשגות כתב דטעמא דגלד שע"ג המכה הוא משום שאינו מקפיד, ול"ל טעמא דקפידא.

ודעת תו' ד"ה לפלוף וכ"כ בסמ"ג בשם ר"ת (עמ"ש להלן) דחוץ לעין לעולם חוצץ אפי' לח, ומר עוקבא מפליג בתוך העין בין לח ליבש, ולפ"ז צ"ל הטעם משום מקפיד דבתוך העין מקפיד רק ביבש, ולפ"ז ק"ק הא דיהיב שיעורא דיבש משמתחיל לירק דענין מקפיד הוא לפי הענין ולישנא דלירק משמע שזהו שיעור מדין יבש, ושמא ה"נ קאמר דמשמתחיל לירק רגילות להקפיד מפני שבולט וניכר, (ולפ"ז מבואר דלא מהני מה שהיא אינה מקפדת דאל"כ לא הו"ל למיהב שיעורא בצורת היבש).

ומדברי הראב"ד בבעה"נ נראה דמפרש כפרתו, שכ' להק' דמתני' סתמא קתני דלפלוף שבעין אינו חוצץ, ועוד דאם איתא דמר עוקבא קולא אשמועינן בלח שחוץ לעין שאינו חוצץ אין לסיים ע"ז דה"מ לטהרות כיון שזהו ביאור המשנה להקל ולהחמיר, וכ"ה דעת כל הפוסקים שדנו דמר עוקבא מחמיר יותר ממתני' עי' רמב"ן ורשב"א וכ"ה דעת הר"ף, וכ"מ ברמב"ם.

כ"ל דמילתא דשמעתא דריבדא דכוסילתא ולפלוף שבעין פשטא מתפרש דלהחמיר אתא בהני דקתני שאין חוצץ, וע"ז דנו הראשונים אם הלכתא כותי' או לאו, והיינו דברי ר"ת שבתו' וזוהי שיטת התו' שלפנינו, וכ"ד הר"ף ור"ח וש"פ, אבל דעת ר"י דאזיל

למכה, וגלד שחוץ למכה מתייבש אפי' בפחות מג' ימים, ולהכי לא חילק התנא בין ג' ימים לאחר ג' ימים, והשתא הוה ממש דומיא דלפלוף שפי' הרא"ש בכה"ג, - בהא דלפלוף ע"ע בתו' הרא"ש ע"ד ר"ת שכ' בהדיא דמר עוקבא איירי בלפלוף שבעין דתנן במתני'.

שו"ר דהטור אמנם פירש בדעת הרא"ש גם ההיא דלפלוף בענין אחר, דודאי כל לפלוף שבעין וגלד שבמכה לעולם אינו מתייבש וזהו שסתם התנא דהני אין חוצצין, ואתו אמוראי למימר דטעמא דחוץ למכה וחוץ לעין משום דיבישין נינהו אבל לחין לא חייצי, ולפ"ז הני רבדי דכוסילתא הטעם משום דבמציאות הם חוץ למכה, ונראה דהטור מפרש חוץ למכה דומיא דחוץ לעין דהיינו שבולט חוץ לעין דהא איירי בדרך הרגיל, וה"נ במכה יש מצב דחשיב חוץ למכה וצ"ע מהו, וחטטין הוו נמי חוץ למכה.

ולפי הטור נחא הא דמפליג במתני' בין חוץ למכה לתוך המכה, ובין חוץ לעין ותוך העין, דבתוך העין אפי' נראה כיבש דינו כלח, [ועי' במ"ש הטור דדעת הראב"ד דלפלוף שבעין אפי' יבש אינו חוצץ והרא"ש לא כ"כ משמע דהטור מודה דיבש חוצץ וכן במכה כתב כן ע"ש וכבר העיר בזה בס"ט ועי' מ"ש אאמור' (שליט"א) זללה"ה בזה ובחזו"א], ומיהו נראה דאף למש"כ בפי' הרא"ש לא קשה דהתנא אורחא דמילתא בדברים הרגילים קתני ולא נחא לי' למסתם דכל החוצצים, וקמ"ל דבדרך כלל אין להשגיח על הלפלוף שבתוך העין וגלד שבמכה וכן אינך, וכן קמ"ל דין הרטייה שעל המכה, ולפי' הטור קשה דלישנא דלפלוף שבעין ודאי משמע דדינא קאמר על לפלוף שבעין ולא על לפלוף העין ועוד דלמה לי' למיהב שיעורא וכמו שהק' הראב"ד בהשגות דזה דבר הנראה לעינים ועוד אם נראה בהדיא שהוא יבש למה לא יחוץ, ותירץ הב"י דמה שבעין הדמעה מלחלחתו מסביב, והיינו כטעמא שכ' רבינו במכה שגלד

בשיטת רש"י דמר עוקבא ורמב"ח לא פליג אמתני' פירש דה"ק דהחילוק שבמתני' פירושו בין לח ליבש וכדרך שנתבאר לעיל ובשיטה זו קיימי כל תלמידיו והרא"ש בתו' ובפסקים, והטור יחידאה הוא שפי' דלהקל קאתו הני אמוראי, ואמנם מסתבר יותר שיסתום התנא להחמיר בחוץ למכה ולעין טפי משיסתום להקל, אבל ודאי משמעות הגמ' דלפלוג שבעין מתפרש כהאי דמתני', וכן רבדא דכוסילתא יש בו גלד שעל המכה.

וראיתי בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שדקדק איך יתפרש גירסת ולית הלכתא לפי' הרא"ש ולהטור, אבל לפמשנ"ת נראה דיסוד פירושו הוא ע"פ מה שנקטו רש"י ור"י דלא גרסינן לי', עוד מבואר שם דמפרש טעמא דלפלוג משום קפידא, וכבר נתבאר דדעת הרא"ש ושיטת הר"י דטעמא משום דמחלחלי מיא, ועוד יתבאר בס"ד.

ור"י סיים בתשובתו דאע"ג דגלד היבש חשיב אינו מקפיד מ"מ רגילות הוא להסיר הכל, והעתיקו דבריו סמ"ג וסה"ת והמרדכי, ובסמ"ק סיים דכיון שמן הדין א"צ אין לאסור אשה בעלת חטטין מלטבול, וזהו שהרא"ש הוסיף עצה לזה שתחוף עד שיתרככו וחוזרים להיות כקודם ג' ימים, מיהו צ"ע שיהיו המים מחלחלים תחת הגלד כל ג' ימים, אבל כ"ה שיטת התו' בכמה דברים השנוים במתני' כגון צואה שתחת הצפורן, עי' ב"י בשם רשב"א, ובפלפול (ולכלוכי צואה שעל בשרו), וכנראה יש משהו מעין רטיבות המחלחל וסגי בזה.

הרמב"ן כתב לתרץ מילתי' דמר עוקבא דלכאורה סותר למתני', וז"ל ואיכא למימר לפלוג שבעין מוקי לה רב עוקבא בלח, והיינו טעמא דלא חייץ משום דלא קפיד עלי', והו"ל מיעוטו שאינו מקפיד, אבל יבש ודאי מקפיד, ושחוף לעין דקפיד עלי' אפי' לח חוצץ, מלשונו ז"ל נראה דהא פשיטא דיבש שבתוך העין מקפיד, אלא דלולא דברי

מר עוקבא לא היינו מפרשים טעמא דמתני' משום קפידא, ולכך אפי' יבש לא הי' חוצץ, ושמא הטעם משום דהו"ל בלוע ועדיף מביה"ס, א"נ כיון דלעולם יש לחלוחית סביבות הלפלוף חשיב ראוי לביאת מים, ובזה אין לחלק בין לח ליבש. - שו"ר בתחלת דברי הרמב"ן מבואר דטעמא שאין להחמיר כ"כ בביאת מים במקום שדרכו להיות כן.

וב"ע שפי' הרמב"ן לולא דברי רמב"ח דכל גלד שעל המכה כגופי' חשיב, וכיון שכן לא הי' ראוי לחלק בין קודם ג' ימים לאחר ג' ימים, א"נ משום דפשטא דמתני' מתפרשת דגלד שעל המכה אפי' לאחר ג' ימים לא חייץ, ולא ס"ל דריבדא דכוסילתא שאני בזה דאדרבא איכא למימר בה כמ"ש הראב"ד בהשגות דכיון שמושכין הדם בו אינו ממהר להגליד, ורמב"ח קמ"ל דטעמא דמתני' משום קפידא ובכל מכה דלא קפיד לא חייצא, אא"כ יצא הריר חוץ למכה ונגלד שם, ובריבדא הדרך להקפיד אחר ג' ימים, א"נ אף קודם ג' ימים מקפיד אלא שאז אינו חוצץ כי המים מחלחלים בו, [תירוצו קמא ס"ל דאין הקפידא בריבדא דכוסילתא אלא משום שאין צורך למכה בזה וכיון שנתייבש הו"ל ככל לכולך וגלד שמקפיד, ותירוצו בתרא ס"ל דבנ"א מקפידים שלא יראה סוג זה של גלד דלא ניחא לי' כ"כ שיבלוט הקזת דמו ומקפיד מיד], ונמצא לפי"ז דאי לא קיי"ל כהני שמעתא אתיא מתני' כפשטא וגלד שעל המכה ולפלוג שבעין אפי' יבש ואפי' מקפיד אינו חוצץ ולספרים דגרסי ה"מ לטהרות ניחא בפשיטות דכיון שלא אמרו הני שמעתא אמתני' אתיא שפיר מתני' כפשטא והא דאחמור לטהרות בריבדא דכוסילתא לאו דוקא אלא בכל מכה ואפשר דאף לטהרות לא אחמור אלא במקפיד דלא הקילו בהא דהמים מחלחלים תחתם אלא בחולין, אבל אי לא קפיד אין מקום להחמיר שהרי לא התמירו בשאר מיעוט שאינו מקפיד בטהרות, ולהכי

למכה ונתייבש (שם) וכבר תמה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בזה.

בפ"ת סק"ז בשם ח"ס דג' ימים מעל"ע, הדבר פשוט שכ"ה, ולמ"ש הראב"ד בהשגות וכן באו"ז בשם רשב"ם דמיא להוגלד פי המכה דחולין ושם לא נסתפק אדם בזה דודאי מעל"ע.

ונמצינו למידין דכל גלד שהמכה מעלה לכו"ע אינו חוצץ משום דאינו מקפיד שהרי אינו רוצה להסירו, ובזה אין חולק, שלדעת הראב"ד היינו טעמא דמתני', וכן לרמב"ח כפי' הרמב"ן והרשב"א, וכ"כ ר"י בתשובה והעתיקהו הסה"ת וסמ"ג וסמ"ק והמרדכי, וזה ברור במציאות ואין בזה מחלוקת, מיהו בריבדא דכוסילתא י"ל דמקפיד אלא שכבר כתבו כל הפוסקים שהזכירו לחלק בין ריבדא לגלד דלית הלכתא ככל הני שמעתתא.

וכתב ר"י דלכתחלה רגילין להסיר כל גלד, והיינו אותו שחוצץ במציאות, ומותר משום אינו מקפיד, אבל אותו שאינו חוצץ, אין להחמיר בו, שהרי המים מחלחים תחתיו, ושעור זה שאינו חוצץ כלל כתב ר"י דהיינו ג' ימים בין חוץ למכה בין תוך המכה, והטעם שאינו חוצץ כתב ר"י משום דמחלחלי מיא, ורש"י כתב דחשיב כגוף הבשר, ודעת הרא"ש נראה דגלד שחוץ למכה או גלד דריבדא דכוסילתא שאין ריר יוצא מן המכה ואין הגלד מתלחח השיעור הוא ג' ימים, אבל בגלד המכה עצמה צ"ע השיעור ומ"מ יש להחמיר כיון דלא ידעינן מהו השיעור, והטור נקט דשבתוך המכה לעולם אינו מתייבש, שהריר מלחלחו, ובריבדא דכוסילתא צ"ל דדינו כחוץ למכה דליכא ריר, אבל דעת הטור נראה שלא חילק בין ריבדא לשאר מכה, ויצא מתוכה היינו גלד שאינו ע"ג המכה כלל ובזה השיעור ג' ימים והא דמהני ריכוך במים היינו דמחלחלי מיא עי"ז ואף בגלד שחוץ למכה מהני ובחטטין לדעת הטור צ"ל דנקטינן

נקט ריבדא דכוסילתא ויבש שבעין דקפדי עליהו, מיהו לפי' הרמב"ן דהני אמוראי לגדה אמרוה אלא דלית הלכתא כותייהו, הדבר דוחק שיהא פלוגתא בעיקר פירושא דמתני' והגמ' לא מפרש מידי במתני' אי טעמא משום קפידא או משום דלא חייצי.

והנה הרמב"ן לא הזכיר צד לומר דקיי"ל כהני שמעתתא [ולא דן אלא על גירסת הרי"ף דהני שמעתתי לטהרות איתמרן ויש ללמוד דעתו להלכה דמתני' כפשטה וכ"ה דעת הרשב"א בתוה"א שהעתיק בחידושו כל דברי הרמב"ן, וכ"מ בהל' הרמב"ן שהביא כל החוצצים ולא הביא ריבדא דכוסילתא ולא כחול ולא לפלוף יבש, וכ"ד הר"ן.

ונמצא ג' שיטות בהני שמעתתא, גירסת הרי"ף ודעימי' דכי איתמר הני לטהרות [וקרוב שזה תוספת פירוש בדברי הגמ'], ולפ"ז יש מקום להחמיר לכתחלה, גרסת רש"י דכן הלכה מעיקר הדין, גירסת (הראב"ד) והרמב"ן והרשב"א והר"ן דאף דהני אמוראי אכל הטבילות אמרו כן לא קיי"ל כותייהו, ולפ"ז אין מקום להחמיר דכיון דמפרשינן למתני' דגלד שעל המכה כגופה דמי אין להחמיר בזה.

גרסת הב"י במתני' וברמב"ם היא דהחילוק הוא בין ע"ג המכה לשבמכה, ולכך פירש דתרווייהו הם גלדי המכה הרגילים וחילק בין המכוון כנגד נקב המחט, וכמדומה שבכל גלד שהמכה מעלה לרפואתה המקום שתחתיה מוכה ואינו כעור הבשר, אבל עיקר הגירסא בכל הראשונים הוא חוץ למכה והיינו כמו לפלוף שחוץ לעין, דאין הגלד שייך למכה כלל אלא שיצא הריר בשטף ונתייבש על עור הבשר, ואף למ"ש הרא"ש דתוך המכה היינו מפני שהמכה מלחלתו תדיר, היינו בכל שטח הגלד שהמכה מעלה כי שם מצוי הריר, וחוץ למכה היינו כגוונא דחוץ לעין שליכא דמעה שמלחלתו כלל, (ועי' לשון המרדכי שזב חוץ

שהרבה מן הגלד הוא ריר שיצא חוץ למכה ונתייבש, אבל לפי משנ"ת בדעת הרא"ש אף שע"ג המכה משנתייבש הרבה חוצץ, וכ"ז א"צ מן הדין אלא הנהגה שהרי אין מקפידין, ואף שהרא"ש לא הזכיר כן בהדיא כן עיקר בדעתו וכדעת ר"י.

ולדעת שאר הפוסקים בין אי קי"ל כהני שמעתתא או לא מ"מ כל גלד שעל המכה אינו חוצץ עד שיפול מאליו, וטעמא דמילתא כתב הראב"ד משום שאינו מקפיד, אבל דעת הרמב"ן והרשב"א נראה דאמנם לרמב"ח היינו טעמא, אבל למאי דלא קי"ל כותי' או דשמעת' רק לטהרות מפרשין למתני' כפשטה, והטעם משום דכגוף הבשר חשיבא, ולפ"ז אף אם מקפיד ואף לאחר ג' ימים לא חייץ, וכ"נ דעת הרמב"ם.

וריר שיצא מן המכה ונגלד לדעת ר"י כל ג' ימים אינו חוצץ כי המים מחלחלים, ולדעת ש"פ משנגלד ונתייבש חוצץ, ודעת הרא"ש והטור כר"י, ואם מהני ריכוך משנתייבש לדעת ר"י תליא בפלוגתא ולדעת ש"פ דלא מחלקי בג' ימים לא מהני.

בשי"ך ס"ק י"ג כתב דהיכא דלא אפשר יש לסמוך על הפוסקים דלית הלכתא כהני שמעתתא, ולפי משנ"ת א"צ לזה דהיכא דלא אפשר אף ר"י מודה וכמ"ש בסמ"ק, שהרי לכו"ע אינו חוצץ מן הדין דהא אינה מקפדת, וכל הנדון אם במציאות חוצץ ואז יש מקום להנהגה טובה להסיר הכל אפי' האינו מקפיד, ובזה לדעת ר"י וכן להגורסים לטהרות יש מקום להחמיר, ולהרבה פוסקים דלא גרסינן ה"מ לטהרות אלא ולית הלכתא כו' א"צ להחמיר כלל, וכן לדעת הרמב"ם והרז"ה אף דגרסינן ה"מ לטהרות היינו דוקא בריבדא דכוסילתא אבל בשאר מכה חשוב הגלד כעור הבשר (וכ"נ דעת רש"י).

והא דתנן דרטייה שעל המכה חוצצת היינו נמי דוקא אם מקפיד, וקמ"ל דלא אמרינן

דבטל לגוף כיון שהמכה צריכה לה, וסתמא דמילתא י"ל דלא חשיב מקפיד וכמ"ש הראשונים ז"ל דכל שאינו רוצה להסירו לא חשיב מקפיד, ומיהו הוה בכלל הא דמסירין כל גלד אע"פ שאינה מקפדת ומיהו לדעת הראב"ד דטעמא דגלד שעל המכה משום דאינו מקפיד הוא, משמע דברטייה חשיב מקפיד, ועי' מ"ש הראשונים ז"ל בענין נט"י, שו"ר דיש לחלק עמש"כ להלן בדין ז'.

ולאמור אין לדון בסתימת שן שאינה קבועה שיהא אסור מן הדין דלא גרע מרטייה, מיהו לדעת הראב"ד יש לדון בזה, אבל נראה דאף לדעת הראב"ד כה"ג עדיף מרטייה כיון דהסתימה משמשת מעשה שן וחשיב טפי אינו מקפיד, ועוד שהרי אין האדם מקפיד על עצם הסתימה בגופו שהרי עתיד ליתן שם סתימה קבועה מיהו ודאי דלא עדיף מגלד שכואב בהסרתו והחמירו להסירו אף שכו"ע לא קפדי, ומצד זה הי' מקום לדון אף בקבועה ודמיה למ"ש בסמ"ק דכיון דמן הדין מותר, בעלת חטטין יכולה לטבול, וה"נ כבעלת חטטין חשיבא, דבזה ליכא עצת הרא"ש דחטטין, וכנראה היינו טעמא דהכרעת רבותנו בענין זה.

ואם שכחה וטבלה עם גלד, בזה י"ל דחשיב מקפיד כיון שרוצה להורידן מפני הטבילה, אבל נראה דכיון שאם נאמר דבדיעבד מהניא טבילתה שוב חשובה אינו מקפיד, שפיר דמי, וצ"ע.

- הוספה -

בבב עניני גלד לכאורה מה שאנו קורין גלד נקרא במתני' קרום שעל המכה [כמו קרמו פניה שאמרו בפת] ועדיף מכל החציצות דחשיב כגוף האדם כדתנן פ"ט מ"ד קרום שעל המכה טמא ומטמא, ואין זה גלד שעל המכה כמ"ש בתוספתא פ"ו הובאה בר"ש פ"ט ושאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא טמאין ולא מטמאין [וקאי אמתני' דכילא גלד

כעור הבשר, וי"א דגם בזה בעינן לטעמא דאינו מקפיד.

ד. לאחר ג' ימים, מן הדין אינו חוצץ כיון שאינו מקפיד וכמשנ"ת בדין א', ויש בזה ד' שיטות, א. שיטת ר"י ותלמידיו הרגילות הוא להסירו אפי' אם כואב או תמתין עד שיתרפא, ואם נתרך הרבה במים אפשר להקל כדעת הרא"ש, ב. שיטת הטור דכיון שהוא על המכה הריר היוצא מן המכה מלחלחתו תדיר ואינו מתייבש, ג. שיטת הרבה פוסקים דכל גלד שעל המכה חשיב כגוף הבשר, כ"נ דעת רש"י הרמב"ם הרו"ה הרמב"ן והרשב"א, ד. שיטת הראב"ד דכיון דאינו מקפיד ואינו חוצץ מן הדין, א"צ להסירו.

ה. כיון דלכו"ע מן הדין מותרת לטבול היכא דא"א אפשר להקל, [א"א פירושו שאין המכה עומדת להתרפא דנימא שתמתין עד שתתרפא], ובסתירת שן קבועה או שן תותבת קבועה, א"צ לזה, כיון שאין סופן ליפול כגלד.

ו. דם יבש שעל המכה חוצץ, אם מקפיד עליו, כיון שאין המכה מעלה אותו לרפואתה אלא שאירע שנשאר במקום המכה, וצ"ע שיעור יבש, שהרי דם בעלמא משנסרך חוצץ, ומשמעות הרו"ה [והרמב"ם] בזה דהשיעור ג' ימים, ויש להחמיר משנסרך, שו"ר דודאי כל דם יבש שעל המכה שיעורו משנסרך ורק בדם שריטות וכוסילתא יש לדון וע"ז הוא שאמרו דרק לטהרות, ועי' או"ז בשם רשב"ם וצ"ע.

ז. רטייה שעל המכה אם אינה מקפדת אינו חוצץ (ואפשר דאף סתימת שן אינה קבועה בכלל זה) אלא דלא עדיפי מגלד שעל המכה דלעיל דין ד' שכתב ר"י שרגילות להסירו בדוקא, ולדעת הראב"ד נראה דלא מהני אם אינו מקפיד ברטייה דבדרך כלל חשיב מקפיד, (מיהו בסתימת שן שא"ק יש עדיפות כיון דמשמש כל הזמן פעולת שן, ואין האדם מקפיד על מצב זה בגופו שהרי עתיד ליתן

שעל המכה), חוץ מקרום שע"ג המכה, [ועי' הגהות הגר"א על הר"ש אות ד'], וזהו עשו קרום כקליפת השום ששנינו בנגעים פ"ט ונקרא בתורה עור הבשר, וגלד הוא לחלוחית הפורשת מן המכה ע"ג המכה וחוצה לה, וכן בריבדא דכוסילתא נפרש כעין גרגיר של ליחה מהולה בדם ואינה מחוברת לגוף כקרום, וכן גלד הוא דבוק ואינו מחובר כעור האדם, אבל קרום הנוצר לרפאות הפצע דינו כגוף האדם ואף ברובו וכולו אינו חוצץ, (וחטטין מפרישין ליחה שאינה בדין קרום), וכ"כ מרן זללה"ה דגלד כעור הבשר, ומ"מ נראה עיקר דגלד לאו היינו קרום, וקרום זהו עור האדם דק שרואין שיש מכה תחתיו, וגלד אמנם נפרש מהגוף לרפאות את המכה, אבל אין זה חיבור טבעי אלא דיבוק חזק ולכן אין גלד כגוף האדם, אלא בפלאי הבריאה הגוף מייצר רטי"י ע"ג המכה, (ע"כ הוספה, נרשם לפו"ר ולע"כ בפנים).

דיני גלד בפ"ד (נכתב לסיכום ולא להלכה).

א. כל גלד שהמכה מעלה לרפואתה, אפי' אחר כמה ימים, ואפי' נתייבש הרבה חשיב אינו מקפיד דלא עביד איניש לקלף גלד מכתו משום דקשה למכה, עד דיביש ומקליף מנפשיה, חוץ מגלדי הקזת דם שבזה אפשר שהאדם מקפיד, דלא ניחא לי' שידעו שהקזת דם, או משום שאין מזיק למכה הסרת הגלד.

ב. ריר היוצא מן המכה ונתייבש על עור הבשר חוצץ, כיון שמקפדין עליו, אבל לח אינו חוצץ ואע"פ שמקפיד כיון שהמים מחלחלים, ולי"מ הטעם משום מקפיד, - שיעור יבש משיגלד, וי"א ג' ימים, ולדעה זו אם מרככו במים שוב אינו חוצץ.

ג. גלד שעל המכה [פי' אפי' אינו מכוון לנקב המכה, כיון שקשה קלופו למכה], כל ג' ימים [מעל"ע] אינו חוצץ כלל, ואפי' הי' מקפיד, שהמים מחלחלים, א"נ משום דחשיב

שם סתימה קבועה), - עי' לק' סק"ז (וק"ק משם על שיטת ר"י).

שו"ר דאין להביא ראי' ממ"ש ר"י דגלד אע"פ שחוצץ חשיב אינו מקפיד דה"ה רטייה די"ל דשאני רטייה שאינו חפץ ברטייה על בשרו אלא שהמכה מכריחתו, אבל מצב זה של גלד בגופו לעולם אין האדם מקפיד, כיון שצריך לו לרפואת המכה, וכן צריך לחלק לדעת הראב"ד דגלד אינו מקפיד ורטייה מקפיד, - כ"ז צריך לחלק לפי הסברא דטעמא דרטייה חשיב מקפיד משום דא"צ לה אלא למכה, אבל בפשוטו י"ל דרטייה חשיב טפי מקפיד מגלד ולהכי בזה לא מהני הצורך של המכה לשוויה אינו מקפיד כלל.

מש"כ בדין א' מדברי אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה נראה דמפרש דלכל הפוסקים כל שחוצץ חשיב מקפיד, ועמש"כ לעיל, - מש"כ בדין ב' היינו ממתני' דקתני גלד שחוצץ למכה, מיהו אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה נסתפק בזה לדעת הטור די"ל דבהא לא איירי מתני' כלל, - גם לא ס"ל דמהני ריכוך משנתייבש עיי"ש, - מש"כ בדין ד' שיטת הטור בזה יש הרבה שיטות, ויתכן ששיטת הטור כהר"י שכן משמע ממה שסיים דברי הראב"ד עיי"ש, אלא שסתם דשעל המכה לח הוא תדיר כסתמא דמתני' ואמנם אין השיעור בזה ג' ימים, אבל גבול יש לה, ועמש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ובחזו"א, ומ"ש בס"ט להסיר הגלד אינו במשמעות כלל, - מש"כ בדין ה' בש"ך אמנם כתב כן אבל רק משום שסמך על הגירסא דלית הלכתא, - מש"כ בדין ו' צ"ע בחזו"א ובספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שסתמו בזה, - מש"כ באות ז' כ"מ בה' נט"י, ופשוט דלכל הפוסקים הנדון במתני' אם חוצץ במציאות או דהוי בגוף או דמחלחלי מיא וע"ז קאמר דחוצץ, אבל לא איירי במציאות אם מקפיד, אלא שהראב"ד מפרש מתני' דגלד משום שאינו

מקפיד ולפ"ז ע"כ קתני במתני' דרטייה חשיב מקפיד.

יעויין לשון ההלכות בגלד, ובתשו' בעלי התו' הנדמ"ח בשם רש"י איתא שכל שיורד ע"י חמין חוצץ ואם לאו אינו חוצץ.

כחול

ו. **שם** אמר שמואל כחול שבעין כו', שמואל לא איירי בדיני מקפיד דהא כחול שבעין בודאי לא קפדא, אלא ר"ל דאף אם מקפדת אינו חוצץ דלח הוא, ולפ"ז אף כחול שחוצץ לעין אפשר דלא קפדא, אלא דאי קפדא חוצץ, ולמ"ש הר"ש והרא"ש דבתוספתא קתני כחול שחוצץ לעין חוצץ צ"ל דעיקר חידושא דשמואל הוא דבהיו עיני' פורחות אינו חוצץ, ומיהו לספרים דגרסי ולית הלכתא כו' ע"כ דחידושא דשמואל לחומרא דחוצץ לעין חוצץ, ויש לעיין מאי קמ"ל הא ע"כ מוקמינן לה במקפדת וא"כ פשיטא, וללשון שפרש"י דטעמא דפורחות משום שאין ממש בכחול, י"ל דקמ"ל דכל כחול שע"ג העין חוצץ אע"פ שדרך לפתוח ולעצום העין, דכיון שאין עושה כן תדיר יש בו ממש וחוצץ, ומסקינן דלית הלכתא כותי' ואף בכה"ג לא חייץ, כיון דאין בו ממשות גמורה, שו"ר דבתו' באמת משמע דלא קאי אדשמואל דאיהו קולא קאמר, עיי"ש שמנו כל החומרות ולא הזכירו מימרא דשמואל.

ומדברי הראב"ד בבבב"נ נראה דקמ"ל דמצב זה של מקפיד ג"כ חשוב מקפיד וחוצץ, שכ' להק' על שמואל דפשטא דמתני' משמע דרק בלפלוג מחלקינן בין חוצץ לעין לתוך העין אבל בכחול לא, ומדמשייך להו אהדדי משמע דבתרוייהו איכא חד טעמא, והיינו מקפיד, ומיהו בתוך העין ובפורחות אפי' מקפדת לא חייץ שהטעם הוא משום דבמציאות לא חייץ מחמת לחותו.

בש"ך סי' קצ"ח ס"ק י"ד הביא דברי בה"ג דכחול שבתוך העין לרפואה חוצץ,

מיהו בעיקר הדיוק יש לדקדק, דהנה בכל המימרות פירשנו דלא אתו למימר אם מקפיד או לא אלא דבמציאות חוצץ בפני המים, ולכך לא מצו למימר לא עלתה לה טבילה דאכתי בקפידא תליא מילתא, אבל בהא דר' יוחנן אפי' אינה מקפדת חוצץ וכמשנ"ת לעיל סק"ד דהיינו הא דתנן במתני' קפצה ידה כו' כאילו לא טבלה דלא מהני בזה סברא דאינו מקפיד דאין כאן דבר הדבוק דנימא שיתבטל לגוף, ובוזה שפיר אפשר לומר במוחלט דלא עלתה לה טבילה, וה"ע פלגינהו התנא במתני' דמקואות משאר דיני חציצה.

ונמצינו למידין בשמעתין לפרש"י בל"ק, דכחול שאין בו ממש, אע"פ שנראה לא חייץ, ואפי' אם מקפדת עליו.

לשון הטוש"ע כחול שחוץ לעין, כונתם שע"ג העין דרק אותו נופל ע"י שהעין נפתחת ונעצמת, ועוד דרק על אותו שע"ג העין שייך לומר דסתמו לאו לנוי עביד, אבל שחוץ לעין סביבות העין לנוי עביד בדרך כלל, ואף דאין בכלל מימרא דשמואל נדון מקפיד וכמשנ"ת, מ"מ נראה מדברי הראשונים דנקטו שסתמו מקפיד, ולכך סתמו כן.

ובעיקר הדין דכחול שע"ג העין חוצץ, אפשר שיש להוסיף גם דעת תו' דאף דגרסי ולית הלכתא מ"מ י"ל דמפרשי דעיקר חידושא דשמואל היינו היתרא דפורחות.

סם יבש שעל המכה

ז. הרי"ש במקואות הביא תוספתא דקתני סם יבש שע"ג המכה והכחול שבעין הרי אלו אינן חוצצין, מדתני להו בהדי הדדי נראה דאף בכחול לרפואה קיימין, ובאמת לא מצאנו חולק בדין סם יבש שע"ג המכה, ולכאורה יש לדקדק כן מדקתני במתני' רטייה שעליה אלמא סם לא חייץ, ובהגהות הגר"א הגיה בסמוך דסם יבש שחוץ למכה חוצץ, וצ"ע בבהגר"א סי' קצ"ח שכ' דט"ס בר"ש

[ועמש"כ סק"ז] ואינו ע"פ הגמ' דידן דהא אמרין הכא בפורחות דאפי' חוץ למכה לא חייץ, והטעם פי' הראב"ד ורש"י בלשון שני דכיון דלח הוא לא חייץ, וכיון שכן אין לחלק בין לרפואה לנוי, ואמנם כן מדברי בה"ג נראה דמפרש אם היו עיני' פורחות דר"ל אם כדי שיהיו עיני' פורחות והיינו לנוי עי"ש, שו"ר בה"ג שהעתיק ג"כ אח"כ דברי הגמ' דידן, ועוד הביא כמה מימרות שאינם בגמ' שלנו, וכנראה הני מימרות מירושלמי הם, ולפ"ז לא קי"ל כן אלא כתלמודא דידן וכל כחול שבעין אינו חוצץ, - ומה שהביא דכל השמנים אינם חוצצין חוץ משמן המור, ודאי נראה דקי"ל כן, ובחזו"א כתב דק"ו מדבש, מיהו צ"ע בדבש שלהם עי' לעיל סק"א, ונראה דאפי' נתייבש קאמר ולהכי לא כיילי' בהדי אינך דברייתא, והטעם דכגופו חשיב דמיד בטל לגוף, ולפ"ז אפי' כולו לא חייץ, שו"ר בזה בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דדוקא לח ע"ש וצ"ע, ולכאורה לטעם דמקפיד אין קפידא בסיכת שמן, וכן לטעם דמחלחל שאני שמן דמיד חשיב כגופו, - עוד כתוב שם מימרא דש"ז לח אינו חוצץ יבש חוצץ, ועי"ש עוד בענין השרפים.

הראב"ד כתב לדקדק מדנקטי כולוהו אמוראי חוצץ ואינו חוצץ ור"י אמר לא עלתה לה טבילה אלמא איהו באשה לבעלה נמי קא מיירי, ולכאורה י"ל דודאי כל שאפשר ראוי יותר למנקט חוצץ ואינו חוצץ, והני אמוראי דאיירי בדבר מסוים שפיר התייחסו לדבר זה אם חוצץ, ור' יוחנן דאיירי על פעולת האשה קאמר דינה, וראי' לזה דהא שמואל נמי קאמר היו "עיניה" פורחות, (מיהו קו' לא הוה דבדרך כלל נשים כוחלות), ועוד דר' יוחנן אמתני' דקפצה ידה קאי למימרא דה"ה עיניה והתם קתני הכי משום דברישא קתני נדה (וגם שעררה בפיה ניחא לי' לשנויי באשה), ועי' בסמוך.

דצואה אינה חוצצת בפני המים, ואפשר דבאמת אדם מקפיד גם על לכלוכי צואה שעל בשרו ועל צואה שתחת הצפורן, מיהו נראה דאין בזה כלל והכל לפי הענין המקום והכמות, דבבית הסתרים יש שאינו מקפיד אפי' על גלד, או על מעט בצק שתחת הצפורן, ובצפוני הרגלים אפשר שאינו מקפיד כלל, עמש"כ בסוף ס"ק זה.

והא דמפליג בתוספתא בצואה שתחת הצפורן בין כנגד הבשר לשלא כנגד הבשר כבר נתבאר לעיל דלשיטת ר"י דהא דמפליג תנא דמתני' בין לפלוף שחוץ לעין לתוך העין ובין גלד שבמכה לחוץ למכה היינו משום דהכי אורחא דמילתא שבתוך עין לח ושחוץ לעין יבש, אבל עיקר החילוק הוא בין לח ליבש, ה"נ איכא למימר דשלא כנגד הבשר דשליט ב"י אוריא מתייבש, וכ"כ תו' נדה ס"ז א' דצואה שתחת הצפורן יבשה חוצץ, וכ"כ המרדכי, ובב"י סי' קצ"ח בשם סמ"ק שכ' דר"ת מחלק בין נדבקת לאינה נדבקת וכ"כ שם עוד בשם הרשב"א בשם תו', וצ"ע דבתוספתא משמע דאותה צואה דוקא שלא כנגד הבשר חוצצת, אא"כ נימא דכונתו כמש"כ דנקט שלא כנגד הבשר דבדרך כלל יבשה היא, והאחרונים ז"ל פירשו דהברייתא איירי בנדבקת ובזה יש חילוק בין כנגד הבשר שאין מקפיד ושלא כנגד הבשר דרך להקפיד, ומתני' איירי באינה נדבקת ולהכי קתני סתמא, וכן עיקר בכונת ר"ת.

ומיהו יש מקום לדחות ולומר דמתני' קמ"ל דרך בנ"א להקפיד, ובכללוכי צואה כיון שישנן כל שעה על הבשר אין דרך להקפיד בזה, וכן צואה שתחת הצפורן, ומיהו חוץ לבשר שבולט הרבה, מקפידין עליו וחוצץ, ואין קו' למה סתם התנא כיון דבדרך כלל איירי שהצואה היא כנגד הבשר, וכן יתפרש דגלדי צואה כיון שזה מתהווה ע"י זיעה מרובה הדרך להקפיד ע"ז.

וצ"ל דם יבש ולא נתפרש שהרי גירסת הר"ש אינן חוצצין, וכן בהגהות הגר"א בתוספתא הגיה כבר"ש, וצ"ל דכונת הגר"א דאי גרסינן חוצצין היינו דוקא בדם יבש שע"ג המכה כיון שאינו לצורך רפואת המכה אלא שאירע שנאסף אל מקום המכה.

ונראה דמשחה שעל המכה כדין סם יבש, דכולהו לא חייצי כי אם רטייה במקפדת, ובהלכות כתוב דדין משחה כדין רטייה, ונראה שאין זה מן הדין אלא כדין הגלד שאע"פ שאינו חוצץ יש להסירו וכ"ש משחה, מיהו אם אין בו ממש אלא חזותא א"צ להסיר, (ונפ"מ ביו"ד ששמים על הפצע, ושמעתי בזה הוראה לשפשוף ככל האפשר ולא לדחות הטבילה אם לא ירד הכל דהו"ל חזותא בעלמא).

ומיהו פשטות הברייתא נראה דדין סם יבש כדין גלד שעל המכה, ולפמשנ"ת לפר"י לא חייץ כלל ולא מטעם מקפיד אלא מפני שהמים מחלחלים וטעם זה לא שייך בסם יבש, ומיהו הטעם דכגוף הבשר דמי שפיר שייך בסם שע"ג המכה דלא גרע מגלד ועדיף קצת משמן שסכים על הגוף דכגופו דמי כמש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה עיי' לעיל סק"ו, ומכאן ראי' לפי זה, ומיהו יש ללמוד דר"י לא ס"ל דין זה אלא בכה"ג לא עדיף מגלד יבש, מיהו טעמא דאינו מקפיד ודאי איכא כמ"ש ר"י בגלד שעל המכה שנתייבש, ולפי' הראב"ד דגלד נמי משום מקפיד הוא ניחא בפשיטות, שוב שמעתי מאאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דעיקר הגירסא בתו' דם יבש.

גלדי צואה שעל בשרו ובצק שתחת הצפורן

ח. מקואות פ"ט מ"ב גלדי צואה שעל בשרו ובצק שתחת הצפורן, מדמחלק בין גלד ללכלוך מסתברא דהטעם משום דבלכלוך שלא נתייבש כ"כ מחלחלי מיא, וכן החילוק בין בצק לצואה מסתברא דהטעם משום

דדוקא בצואה דמאס וניכר קפדי אבל בבצק וטיט אין קפידא כ"כ ומש"ה לא הוה גזרין, - לשון הטור ולפי שאינן יכולות כו' נהגו הנשים כו', מלשון הרמב"ן נראה שקבעו החכמים הנהגה זו לנשים מפני שאינן בקיאות, ולשון הטור שהנשים מפני שלא עלה בידם לכוון נהגו כו', ובאמת יש כאן מחלוקת בחומר המנהג, והרא"ש באמת לא החמיר בזה כ"כ, שכ' ונהגו הנשים ליטול צפרניהם שלא יהא תחתיהם דבר חוצץ, ובדבריו מבואר דאין כאן חשש שחכמים הצריכו כן, ובאמת להרא"ש אין הטעם מפני שאינן יכולות לכוין אלא דחיישינן לטיט ובצק או אף לצואה הנדבקת, וכ"כ סמ"ג וסמ"ק המרדכי ונהגו הנשים כו' מפני חששא של טיט ובצק שתחת הצפורן, ומיהו הטור לשיטתו שכתב שאין דרך להקפיד בבצק וטיט הוצרך להביא טעמי' דהרמב"ן, ומ"מ לא החמיר בזה וכדעת הרא"ש.

דעת הרמב"ם נראה דהתוספתא פליגא אמתני' וסברה דצואה שתחת הצפורן חוצצת בפני המים ולכן נקטה החילוק בין כנגד הבשר דלא מקפידין לשלא כנגד הבשר, אבל טעמא דמתני' מפני דאינו חוצץ בפני המים וא"כ מה לי כנגד הבשר או שלא כנגד הבשר.

ולפי משנ"ת בדעת הטור נמצא חומרא בצואה שכנגד הבשר דיבשה חוצצת כיון דמקפדת, וכ"ד תוס' והמרדכי, ומיהו אפשר דלעולם חשיב לח וכדרך שכתב הטור בלפלוף שבעין וגלד שבמכה.

בעיקר דין חציצה בצפורן, נראה דלא צריכינן לקרא דאת הטפל לבשרו, דצפורן חשיבא טפי גופו דזהו עור הבשר, ורק בשער שזה דבר נוסף לגוף ואפשר לגזוז השער בעין לקרא, וכיון שכן אף החלק שהצפורן נמשכת למעלה מכנגד הבשר דינה כהחלק המחובר לבשר, ולפ"ז החלק היוצא מן הבשר ג"כ מצטרף לרוב הגוף לכו"ע, - עיקר הדין

ובמור מבואר דמתני' לא איירי בדיני מקפיד, אלא קמ"ל דגלדי צואה חוצצין בפני המים ולכלוכי צואה אין חוצצין, וכן בין בצק לצואה שתחת הצפורן, וזהו שכתב דאין דרך להקפיד על בצק שתחת הצפורן הלכך מי שאינו מקפיד אינו חוצץ, וצריך לחלק לשיטתו בין כנגד הבשר לשלא כנגד הבשר כמש"כ דשלא כנגד הבשר מתייבש, ולא מסתבר לומר דאמנם התנא דמתני' קאמר דבצק חוצץ מפני שמקפיד וצואה כנגד הבשר אינו מקפיד דא"כ לא הי' הטור מתיר בפשיטות ע"י שאין דרך בנ"א להקפיד כיון דעיקר מילתי' דהתנא לומר דדרך בנ"א להקפיד, מיהו אפשר דהטור ס"ל כחילוקי' דר"ת ואיירי הכא בצואה הנדבקת, ולא הביא דינא דמתני' שיש צואה שאינה נדבקת כיון דלא ברירא מהו, ולכן סתם הדין בכל צואה ונמצא החילוק בין מקפיד לאינו מקפיד, ולפ"ז אם מקפיד אפי' תחת הצפורן חוצץ.

כתב הרמב"ן בפ"ט הי"ב לפיכך נהגו שיהו נוטלות צפרניהן בשעת טבילה מפני שאינן בקיאות לכוון כנגד הבשר ושלא כנגדו, פי' לפי שקשה לנקות לגמרי תחת הצפרנים וע"כ להניח מעט לסמוך דחשיב כנגד הבשר ובזה אינן בקיאות לכוון חששו שמא לא יכונו כראוי, וזהו הטעם שלא אמרו לנקות גם כנגד הבשר, א"נ האי תקנה עדיפא דזה דבר שאין בו מקום לקולות, ולמדנו מזה דפשיטא לן דמקפדת בצואה שתחת הצפורן, ונראה לדקדק מדבריו ז"ל דאף כנגד הבשר רגילות להקפיד אלא שאינו חוצץ משום לחותו וכמשנ"ת, דאי טעמא משום קפידא לא הי' צריך לגזור שמא לא יכונו בדיוק כנגד הבשר, דכיון שנראה שזה כנגד הבשר תו לא קפדא, א"ו הדין דכנגד הבשר הוא משום המציאות שבזה המים מחלחלים, והנה לא הזכיר הרמב"ן חששא דבצק וטיט, וי"ל משום דלא שכיח כ"כ ומשום זה לא היו גוזרים, מיהו למ"ש הטור דלא קפדי, י"ל בפשיטות

אלא בתוקף המנהג ובהלכות ראיתי כתוב כהש"ך, ומיהו נראה שאין לדקדק כל כך בעומק הגזירה כגון אם נשאר משהו שהרי הטוש"ע כתבו טעם הגזירה מפני שאין יכולות לכוין.

בפ"ת סק"י הביא להקל בצפוני הרגלים, ובסברא ודאי נראין דבריו, אבל לטעמי דהש"ך ה"ה צפוני הרגלים וכן משמעות כל הפוסקים (עי' תפאל"מ שהבאנו לעיל) וצ"ת אם אפשר לסמוך ע"ז בשעה"ד, שו"ר בבה"ל סי' ש"מ כתב לסמוך ע"ז בשבת, ע"ש.

ונמצינו למידין דעיקר פירושא דמתני' דצואה שתחת הצפורן כנגד הבשר אינה חוצצת כלל אפי' אם מקפדת, וי"א הטעם משום דבדרך כלל אינה מקפדת, ושלא כנגד הבשר שנתייבש ומקפדת חוצץ, וכן טיט ובצק או צואה הנדבקת אפי' כנגד הבשר, אם מקפדת חוצץ, ואין בזה כלל דנימא בטלה דעתו אלא כפי דעת בנ"א, ובצפוני הרגלים בודאי אין קפידא, וכ"ז מן הדין אבל מכח המנהג אין צד קולא כלל, מיהו אם נשאר רק מעט מהצפורן דהיינו שלא גזזה בדקדוק עד המקום המחובר לבשר אפשר להקל.

ולכאזכי צואה שעל הבשר נמי פשטא דמתני' דלא חייצי כלל ואפי' מקפיד, ומיהו י"מ משום דאינו מקפיד, ולפ"ז יש להחמיר במקפיד, וגלדי צואה ג"כ אפשר שיש מקומות שאינו מקפיד או בשיעור מועט, ומיהו להי"מ אפשר דבגלד קמ"ל מתני' דמקפיד וא"כ בטלה דעתן.

שם במשנה והמלמולין פי' בין שעל הבשר בין תחת הצפורן, ולכאורה הגרגרים שכתבו הראשונים אינם נדבקים, וזה מבואר בטור דלאו דוקא הכונה במקום שנמללו אלא אפי' נפלו על הבשר, ולשון הראב"ד טיט שעל היד שנמלל בידיו עד שנעשה כעין גרגרים ומדובקים בידיו, וצ"ע המציאות בזה.

דצפורן עצמה אינה חוצצת מבואר בתוספתא דקתני דצואה שלא כנגד הבשר חוצץ אלמא צפורן עצמה לא וצ"ע במה שדנו בזה, שו"ר דהתוספתא אפשר לפרש באינו עומד לקצצו דהיינו שדרכו להשאיר הצפרנים בגודל כזה [ועי' לק' פ"י מ"ה בר"ש ורא"ש וכן בתו' ורשב"א חולין ע"ג א' דאף שעתיד לקצוץ היד מ"מ אם לאו כחתוך דמי מטביל כולו ואינו חוצץ], שו"ר באו"ז אמנם הוכיח כן וכ"כ בבהגר"א ס"ק י"ט, ועמש"כ להלן בש"ך ס"ק כ"ה, וע"ע בדין צפורן המדולדלת.

שי"ך ס"ק כ"ב, קו' הב"י במקומה עומדת שהרי כאן כתב הרשב"א (דכל) צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר חוצצת ובהנך דאין חוצצין כתב דוקא כנגד הבשר, וצ"ל דבטבילה מחמירין טפי, ובס"ט ציין לתפאל"מ שכ' דכונת הרשב"א בטבילה מפני צפוני הרגלים שאין דרך לנקותם ושם הצואה נדבקת, מיהו ג"ז אינו מיושב סתימת הרשב"א.

שי"ך ס"ק כ"ה דכיון דעתידה ליטלן חייצי השתא וזהו כעין מ"ש הרב ומאחר דכבר נהגו כו', צ"ע דהא אם לא נצריכנה טבילה אחרת שוב לא תקפיד עליה ונמצא דהכשר הטבילה ואי ההקפדה באין כאחת, וי"ל דמ"מ לא רצו להתיר בענין זה, והנהגה הש"ך כתב כן כדי שלא תקשי על הראב"ן ממתני' דדוקא בצק חוצץ אבל הצפורן עצמה לא, ושמא לא ראה ראב"ן התוספתא ומפרש למתני' בצפורן שכנגד הבשר, ובפשוטו כונת הרמ"א לאו משום חציצה (והרי לא כתב חוצצת) אלא כדי לקיים המנהג בחומרתו ובאמת למ"ש לעיל לדקדק מלשון הרמב"ן והרשב"א שחכמי הדורות קבעו כן מפני שהנשים אינן בקיאות, לפ"ז בודאי יש מקום לגדור הנהגה זו ולהצריכה טבילה אחרת, ויש להוסיף דבצפורן אחת גנאי הדבר ומקפדת יותר, ולעומת זה אם לא גזזה כלל בודאי ראוי למיגדר מילתא, ובס"ט כתב שאין לדחות דברי מהר"ם מלובלין ואין כאן נדון בהלכה

אבק שעל רגליו ושחרורית שבכלים

מ. שם ולא יטבול באבק שעל רגליו, לא יטבול את הקומקום בפחמין אא"כ שפסף, לישנא דמתני' משמע לכתחלה הוא דלא יטבול, והר"ש לק' פ"י מ"ד הביא דבתוספתא מחלק בין אם טבל בחמין או שפסף דטהור ואם לאו טמא, ונראה דאבק שעל רגליו חוצץ, וקמ"ל התנא שלא יסמוך ע"ז שירד האבק במים דאע"ג דבעלייתו ליכא אימר ברדיוני נפל, אבל אם טבל בחמין סמכינן שבשעת טבילה כבר ירד האבק, [ולפ"ז הוה כעין אשה לא תטבול בנמל נדה ס"ז א' כפרש"י שם].

והנה במתני' לא קתני באבק אא"כ שפסף, ונראה דבאמת לא שרינן לטבול על סמך שישפסף בתוך המים שהרי אינו רואה אם ירד כל האבק, ואכתי איכא למיחש דברדיוני נפל, וכן בחמין לא שרינן לכתחלה, ולפ"ז הא דקתני במתני' לכתחלה לא יטבול היינו בכל גווני, והתוספתא איירי לענין דיעבד דבצונן חיישינן דברדיוני נפל וטמא, ובחמין או שפסף תלינן שירד הכל בשעת השפשוף ולא חיישינן דברדיוני נפל וטהור, [ואין ללמוד מכאן לדין טבילה בנמל לאסור בדיעבד דהכא אתחזק אבק על רגליו].

ומדנקט תנא לדינא דקומקום הכא, נראה דאיירי דומיא דאבק דהיינו השחרורית שנדבק לקומקום מבחוץ, ואף שאין מוריד כל השחרורית, דזו שדבוקה היטיב ואינה יורדת ע"י שפשוף לא חייצא, דאינו מקפיד וגם עצם הכלי הוא שהושחר, מ"מ צריך לשפסף דמה שנוסף שחרורית הרבה ירד בשפשוף, והיינו דקמ"ל אא"כ שפסף ולא קתני סתמא כדקתני באבק, והרא"ש בשם הרמב"ם פירש דהיינו פחמים שמכבים בפנים התנור, וצ"ע א"כ מאי שייטיה הכא הא לאו בחציצת כלים קיימינן, ובפשוטו איירי דומיא דאבק שנדבק על רגליו מבחוץ, וגם סתם

קומקום היינו שמחמין בו חמין, וכן צ"ע אם הפחמין שמדובקין בפנים נעקרין בחמין, שו"ר בבהגר"א יו"ד סי' ר"ב סק"ג שכ' ופשטא דמתני' לא משמע כפי' הרמב"ם וכן דברי התוספתא היו רגליו מלאים אבק כו' קומקום כו' ואין להקל עכ"ל.

ולפי מה שנתבאר דסגי בשחרורית שיוור ע"י שפשוף נחא נמי מה שתמה הרא"ש דשחרורית דקומקום שדרכו בכך אינו מקפיד וחשיב כדופן הכלי, דודאי יש חלק שחרורית שהכלי עצמו הושחר, ואותו אינו יורד בשפשוף ואמנם אפי' בכולו אינו חוצץ דחשיב גוף הכלי כמ"ש הרא"ש, אבל השחרות הנדבקה שיוור בחמין או בשפשוף פעמים שמקפיד וגם לא חשיב כדופן הכלי, ועי' יו"ד סי' ק"כ סי"ג, שו"ר בחזו"א מקואות כתב מקור לזה כמו כלים הבלוסים דתנן בסמוך מ"ה, ועי' ר"ש סוף פרקין, (וע"ע בתוספתא סוף פרה).

ובערוך פירש שמא ישרה במים ונעשה טיט וחוצץ, ויש לעיין א"כ מ"ש חמין דתניא בתוספתא דטהור, ואפשר דר"ל שמא ישרה במים באופן שיתקבץ הרבה על הרגל במקום אחד ויחוצ דכיון שאין המים הצוננים ממחין האבק בקל יש לחוש שיתקבץ באופן שחוצץ, ואח"כ ברדיוני נפל, ולפ"ז אמנם האבק חוצץ אלא שחיישינן שישרה באופן כזה שאף כשירד מרגליו יחוצ, אבל בחמין לא חיישינן שיתקבץ במקום אחד כיון דזה יורד בקל מן הרגל, וכן אחר שפסף לא חיישינן שיתקבץ, ויש ללמוד מזה דאבק חוצץ אפי' לח וצ"ע.

שו"ע סי' קצ"ח סמ"ה לא תטבול כו' יש מי שאומר כו', לפמשנ"ת איירי הכא בשעלתה ולא נמצא עלי' אבק כלל, דלא משמע דהגדון הוא אם אבק חוצץ, [וכ"מ בב"י שכ' דטעמי' דהרמב"ם שסתם מים מעבירין האבק], מיהו טעמי' דהרמב"ם אין

לאיש [דלא מסתבר שבא לומר שיותר מקפיד האיש בביה"ס מבראש], ויש ללמוד מדר"א לרבנן דאף אותן ששינו דאין חוצצין משום דאין דרך להקפיד עליהן, מ"מ כל המקפיד עליו חוצץ, דלא מסתבר שר"א בא לומר דאיש מקפיד בביה"ס יותר מבראש וכן שאשה מקפדת פחות מבלב, דאין לחדש במילתי' דר"א תרתי פלוגתות הפוכות, וכיון דמודה לחכמים בדין ביה"ס דאיש ואפ"ה מסיים עלה דכל המקפיד עליו חוצץ ש"מ דבמקפיד לעולם חוצץ, ואף שר"א לא חידש כלום בהא דכל המקפיד חוצץ, מ"מ כיון שבא לומר דאין כאן כלל באשה שחוצץ לא מצי למימר אחד האיש ואחד האשה כל שאין מקפיד עליו אינו חוצץ דלשון זה מתפרש שר"א בא לומר דאף אשה אינה מקפדת, ואין הדבר כן, דר"א אתא למימר דמה שמצוי באשה טעם לקפידא אינו מחייב לקבוע כלל כזה בכל הנשים, דנימא דאינך בטלה דעתן, דכיון שאין סיבת ההקפדה מתחייבת מצד החוצץ, אלא מפני סיבה צדדית, בכה"ג אין לקבוע כלל אלא הכל לפי מה שהיא אשה.

וְלִבְנֵי וְלִבְנֵי יֵשׁ לְהַבִּיא רֵא' מֵהָא דְפִלְגִי רַבִּי וְרִיבְרִי' בְּתוֹסְפָתָא הַבִּיָּאָה הַר"ש בְּסוּף פ"י הַעוֹשֶׂה קִלְקִי בְּרָאשׁוֹ דְּרַבִּי אֹמֵר חוּצָץ וְרִיבְרִי' אֹמֵר אֵינוֹ חוּצָץ, וּמִבּוֹאֵר שֶׁם בְּר"ש דֵּהֵינּוּ קִלְקִי הָרָאשׁ דִּמְתַּנִּי, וְלֹא מִסְתַּבֵּר שִׁיחֲלֹק רַבִּי וְרִיבְרִי' כּוֹלִי הָאִי דְּלִרְבִּי בְּטֹלָה דַּעְתּוֹ שֶׁל הָאֵינוֹ מִקְפִּיד וְלִרִיבְרִי' אִיפְכָא, אֲבָל אִם נִימָא דֹאֵף הֵנִי דֵּאֵינוֹ חוּצָץ ר"ל דֵּאֵין בּוֹה כִּלְל דְּכוּ"ע קִפְדִּי נִיחָא, דֵּהוּ דוֹמִיא דְּפִלּוּגִיתִּיהוּ, דְּר"א וְרַבְּנָן דֹּאֵף דְּרֹב הַנְּשׂוֹאוֹת קִפְדִּי ס"ל לְר"א שֶׁאֵין לְקַבּוֹעַ בּוֹה כִּלְל דְּכוּלָּהוּ קִפְדִּי, מִיָּהוּ לֹא דְּמִי לְגַמְרִי דְּפִלּוּגִיתִּיהוּ דְּרִיבְרִי' וְרַבִּי הֵינּוּ בְּמִדַּת הַקִּפְדָּא שְׁבוּהָ, אֲבָל פְּלוּגָתָא דְּר"א לְפַשְׁטָנָהּ הֵינּוּ דֹאֵף בְּמַצֵּב כּוֹה שֶׁל קִפְדָּא אֵין לְקַבּוֹעַ כִּלְל וּמֵהַטֵּעַם שֶׁנִּתְבָּאֵר. **וְלִבְנֵי** וְלִבְנֵי פִירוּשָׁא דִּמְתַּנִּי רֵא' אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שׁוֹיִן דְּבִבְרִי, וְכַדִּי שֶׁל

נִרְאָה כֵּן אֵלֹא הַנְּדוֹן אִם אֲבָק חוּצָץ, וְקֹאמֵר הַתָּנָא דְּלִכְתַּחֲלָה אֵין לְטַבּוֹל בּוֹ דְּנֵהִי דֵּאֵין בּוֹ מַמְשׁוֹת כ"כ מ"מ רָאוּי לְהַסִּירוֹ קוֹדֵם טְבִילָה, וְדֹקֵדֵק הַרְמַב"ם מִן הַלְשׁוֹן דְּדוֹקָא לְכַתַּחֲלָה אֲבָל בְּדִיעֵבַד שְׁפִיר דְּמִי, וְלֹא הוּצָרְךָ בּוֹה לְגִירְסַת הַתּוֹסְפָתָא ע"י ב"י אֵלֹא דוֹקִיא דִּמְתַּנִּי' כְּתַב, וְזֶהוּ הַטֵּעַם שֶׁלֹּא הֶעֱתִיק הַתּוֹסְפָתָא, וְלִפ"ז אִפ"י נִשְׁאָר אֲבָק עַל רִגְלֵיוֹ אֵינוֹ חוּצָץ, מִיָּהוּ בְּקוֹמְקוֹם לֹא כְּתַב הַרְמַב"ם דָּאֵם לֹא שִׁפְשֵׁף טַהוֹר, וְהֵינּוּ מִשּׁוּם דִּקְתַּנִּי אֲא"כּ שִׁפְשֵׁף, וּמִתְפָּרֵשׁ שְׁפִיר לִישָׁנָא דְּלֹא יִטְבּוֹל אֵף לַעֲנִין דִּיעֵבַד דְּלֹא קְתַנִּי לְשׁוֹן דִּיעֵבַד.

עניני מקפיד המשתנים לפי האדם והזמן

י. שם מ"ב ג' קלקי הלב כו' קלקי הראש כו', כנראה החילוק משום דקלקי הראש מצויים וכן בבית השחי והסתרים, אבל קלקי הלב והזקן נעשים רק במצב מיוחד של זיעה מרובה, הלכך לגבי קלקי הראש הו"ו כו"ע כצבע בצבעו וטבח בדם, והנה בודאי יש זמנים שהאדם מקפיד לסלק קלקי הראש וכן הצבע צבעו והטבח הדם, ומ"מ חשיב אינו מקפיד, כיון דבכללות הדברים אין האדם מקפיד עליהם וכבר נתבאר לעיל סק"ד דלא דמי לטבעת שמקפדת בשעת לישה, דהתם הענין שאין הטבעת בטלה לגוף כיון שאינה יכולה לשמש עם הגוף בשעת לישה, אבל מה שהאדם מתהדר לנקות עצמו בזמן מן הזמנים אינו מונע הלכך המועט ליחשב גופו, שהרי אין כאן מצב מיוחד בשימושי הגוף שהם מפריעים במציאות, אלא דיש פעמים שהאדם מקפיד, ומצב זה שברוב פעמים אינו מקפיד זהו הנקרא אינו מקפיד, ולפ"ז אף אם בשעה זו בודאי מקפיד וכגון שרצונו לנקות עצמו לגמרי כעת לכבוד הרגל, מ"מ מהניא טבילתו כיון דדבר זה חשוב אינו מקפיד.

שם מ"ג ר"א אחד האיש כו', פשטות המשנה נראה דלא פליג ר"א אלא אדינא דביה"ס, ולפ"ז מסתברא שבא להשוות אשה

לשון הרמב"ן בהלכותיו פ"ט הי"ג אפי' כל שהוא חוצץ בטבילה כיצד כו' אם מקפדת עלי' ודרכה להעבירה לא עלתה לה טבילה, ואם אין דרכן של נשים להקפיד בכך לעולם עלתה לה טבילה, הנה רבנו השכיל בלשונו שלא כתב שריותא דאינו מקפיד אלא בשאין דרכן של נשים להקפיד, וברישא כתב דכל שמקפדת חוצץ, ואף הרשב"א בתוה"ק לא העתיק הדין אלא דלא מהני מה שהיא אינה מקפדת, אבל איפכא לא כתב.

ואפשר דענין בטלה דעתו שכתב הרשב"א במקפיד במה שדרך בנ"א שלא להקפיד, היינו דוקא בדברים המצויים על הגוף ממילא, ובזה אמרין דכל שאין דרך בנ"א להקפיד חשבינן ל' כגוף האדם, דה"נ פעמים שהאדם חפץ בנקיון מיוחד אף בדברים שחשובים גופו, וכמו שגזוז שער וצפרניו לנוי, אבל בדבר שנדבק על הגוף במקרה, אלא שמפני מיעוטו אין דרך להקפיד, אפשר דבזה לא מהניא סברא דבטלה דעתו להחשיבו כגופו, ולפ"ז צבע שמקפיד על הצבע אמנם לא בטלה דעתו, ומיהו בזה בלא"ה נראה כן שאין לומר בטלה דעתו שאינו חפץ שתהא אומנותו מכרזת עליו, ולפ"ז אין הנדון אלא בקלקי דשאר השנויים במתני' הרי אינם חוצצים בפני המים, (ואין לך בהם אלא לכלוכי צואה וצואה שתחת הצפורן דהני מצויים ממילא), ואם אמנם כן ניחא טפי דברי הרשב"א, אבל צ"ע אם יש לחלק כן, די"ל שכל לכלוך מועט חשיב כנהי' ממילא על הגוף ולא דייקנין מהו הלכלוך, וא"כ בכל מילי איכא סברא דבטלה דעתו.

וענין בטלה דעתו כשמקפיד בדבר שאין דרך להקפיד, היינו דנקטינן שאין כאן קפידא גמורה כיון שאין סיבה לקפידתו, ומיהו אם יש טעם המתקבל לקפידתו לא גרע מאשה דמחלקינן בין נשואה לפני' לענין ביה"ס, וכגון מלך דבעינן ביפיו תחזינה עיני' דודאי אף קלקי חוצצין בו, ובענין אינו מקפיד בדבר

יתפרש דטעמי' משום דאף הנשואות לא קפדי הוסיף בבא דכל המקפיד כו', ומדברי הרמב"ם בפיה"מ נראה דאמנם ר"א לא קאמר אלא אחד האיש ואחד האשה, ותנא דמתני' מסיים כל המקפיד כו', עי' תוי"ט ועמש"כ לעיל סק"ב, וברא"ש ג"כ נראה דמפרש דפלוגתא ר"א היינו דמשהו אשה לאיש שסיים ע"ז ורבנן סברי כל אשה נשואה מקפדת.

והרשב"א בתוה"א כתב דלרבנן כיון דדרכן של נשים נשואות להקפיד, אפי' אינו מקפדת בטלה דעתה וההפך באיש דכיון שאין דרכן של אנשים להקפיד אע"פ שזה מקפיד בטלה דעתו, ולר"א כל אחד ואחד לפי הקפדתו בין איש בין אשה, וצ"ע דלפ"ז אין פלוגתא ר"א בביה"ס בלבד אלא בכל כללי חציצה ששנינו אם מקפיד או לאו ס"ל לר"א דאין כלל וכל אחד לפי הקפדתו, ולא משמע כן כלל, וצ"ל דודאי ר"א רק אביה"ס קאי, וס"ל דאין כלל בזה בין לאנשים להאי גיסא ובין לנשים לאידך גיסא, ואמנם ודאי באינך דמתני' יש כלל, וכל היוצא מן הכלל בטלה דעתו, ולפ"ז ר"א פליג בתרתי בגוונא דביה"ס, ומשמע ל' להרשב"א הכי מדקאמר כל המקפיד עליו חוצץ ולמה לי לאשמועינן דין זה אם לא דפליג גם באיש, וכן מדקאמר אחד האיש ולא קאמר ר"א אומר אף באשה, מיהו מדנקט פלוגתייהו הכא ולא במתני' דחוצצין אין ראי' דפליג אדינא דאיש דשפיר י"ל שבא לשנות במתני' דאין חוצצין שאף אשה כן, ולהאמור מודים ר"א וחכמים דאף המקפיד על קלקי הראש ובית השחי בטלה דעתו, וק"ק מהתוספתא דס"ל לרבי דקלקי הראש חוצץ.

מדברי הרמב"ם פ"ב מה' מקואות ה"ג ז' י"ד נראה שחזר בו מפירושו במשניות דבית הסתרים קאי אקלקי, שהרי כתב בית הסתרים באשה חוצץ עד שתדיח תחלה כו', מיהו נראה דאף בחיבורו כונתו לקלקלי אלא שהוסיף כמ"ש בפירושו שבביה"ס מצוי קלקי לעולם עי"ש, וצ"ע.

שמקפידין א"צ לטעם זה, אלא דכל דמקפידין ע"ז בנ"א לא בטיל לגופו.

ובפשוטו צ"ל דסברא דבטלה דעתו אמרינן נמי בדאורייתא כשרובו בדבר שאין דרך בנ"א להקפיד והוא מקפיד דאינו חוצץ, דאל"כ למה ראו חכמים להוציא כיון דבכה"ג מדאורייתא חוצץ, ומיהו אין קר' כ"כ די"ל שראו חכמים צורך לקבוע הלכות ברורות בדברים הרגילים ושלא יבא כל אדם למדוד במדת קפידתו, וממילא הוצרכו לקבוע אף לקולא דאי לא הא לא קיימא הא, וסמכו על גזירתם דרובו אע"פ שאינו מקפיד חוצץ, דע"ז ממילא לא יכשלו באיסור.

ולכאורה לכל הפירושים אין הנדון אלא באלו שקבעו חכמים, אבל בצק שתחת הצפורן אע"פ שאין דרך להקפיד, מ"מ אין כאן כלל דבטלה דעתו, ובב"י דקדק מזה דדעת הטור דאם הוא מקפיד אע"פ שאין דרך להקפיד מ"מ חוצץ, ואפשר דבהני הנלמדים בק"ו מקלקי הראש אנן נמי מצינן למימר בטלה דעתו שהרי קלקי הראש פלוגתא דתנאי וקיי"ל (לשיטת הרשב"א) דבטלה דעתו, כ"ש בצק שתחת הצפורן דחזינן שאין דרך להקפיד, ומ"מ נראה דאף הרשב"א לא כתב כן כי אם בהני השנויים במשנתנו, ואף בתוה"ק לא העתיק הצד דבטלה דעתו כשמקפיד.

יא. מדה דבעי רבא זבחים צ"ח ב' ברבב ודם על בגדו היכא דעביד הא והא אם חוצץ יש ללמוד דבשאר מילי דתנן דלא חייצי משום דאינו מקפיד אפי' כמה נמי לא, דעד כאן לא איבעי ל' לרבא אלא בדבר שדרך בנ"א להקפיד, והנדון אם טעמא דאומנותו בכך מהניא שלא יקפיד אפי' אתרתי מילי, אבל בקלקי הראש ובית השחי ולכלוכי צואה שעל בשרו דאיך דרך בנ"א להקפיד עליהם ה"ה תרתי.

כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דענין מקפיד ואינו מקפיד אינו תלוי בהנהגת בני

האדם, ואף אם יסכימו כל העולם שלא להקפיד על דבר שנקבע הדין שהוא חוצץ אין בכך כלום כו' עיי"ש, ונראה דלא בכל מילי אמרינן הכי ודוקא בדבר שהדין קובע דבטלה דעתו של האיני מקפיד, אבל מצינן במתני' חלוקים בין בגדי עני לבגדי בעה"ב (ובין בנאים לבור) ואע"פ שאין לעני סיבה מיוחדת כמוכר רבב אלא שלפי עניותו אינו מקפיד ולא אמרינן דבטלה דעתו, וה"נ אפשר שכל העולם יחליטו שלא להקפיד, מיהו בדברים שאין להם הגיון לא מהני ההחלטה דבטלה דעתם, ואפשר דדוקא אם החליטו שלא להקפיד אבל אם החליטו על יופי המוסכם (אף נגד השכל) שפיר מהני דמה שהאדם חפץ בזה מפני ההתנאות לפני בני אדם משוי ל' אינו מקפיד.

והוכיח כן אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה מהא דמיבעי ל' לרבא במוכר רבב וטבח ואיכא תרוייהו על בגדו אם חוצץ ועלתה בתיקו ואמאי לא נחית לדקדק בדעת בנ"א, ובפשוטו ה"י אפשר לדחות דלא מצוי כה"ג שיהא שייך לדון עפ"י הקפדתו, אבל אין זו דחי' דעיקר הראי' היא מזה שנחית רבא לדון בדבר שאין בזה כלל ולקבוע הדין, הרי מכיון שאין בזה כלל אזלינן לפי הקפדתו, א"ו לא מהני דעתו בזה אם לפי השכל הישר בכולי האי קפדי, ומיהו אפשר לומר דרבא ידע שפיר שהדרך להקפיד בכה"ג טפי, אלא דמספקא ל' כיון שאינו מקפיד כ"כ, אם מצב כזה משוי ל' מקפיד, שהרי האדם הזה אמנם הולך עם הבגד כששני הלכלוכים עליו כפי עבודתו, אלא דמ"מ יש לו הרגשת קפידא על שהלכלוך מרובה, ומצב זה של קפידא עלה בתיקו.

יש לעיין בבעיא דרבא מדאורייתא מאי, וכגון שהי' רוב הבגד בדם ורבב אבל כל אחד בפ"ע מיעוט הוא, אי חשיב בכה"ג רובו המקפיד כיון דמקפיד על מצב זה, או דכיון דאינו מקפיד אלא על אחד מהם חשיב מיעוט, ומסתברא דכרובו המקפיד חשיב.

שנדלדל מקצתו, ולכן נראה דאין כונת הרא"ש למעוטי רובה, אלא ר"ל דלא איירי בנדלדלה כל הצפורן ממקום חיבורה עם הבשר אלא שחלק מן הצפורן נדלדל, ובאמת ה"נ מסתברא דבדרך כלל כשדנים על צפורן היינו על הענין המיוחד שבצפורן השונה משאר הגוף.

והנה גרסת הרא"ש בתוספתא דאבר ובשר המדולדלין חוצצין, ולפ"ז נראה דה"ה צפורן שנדלדל ממקום חבורה בבשר חוצץ, ודוקא בצפורן שנדלדל מקצתו המחובר לצפורן ולא לבשר תנן דאינו חוצץ דאורח' הכי, ולדעת ש"פ דגרסין אין חוצצין לרבותא נקט צפורן אף דרך לגוזזו וכ"ש אם נדלדל במקום חבורו בבשר, ובפשוטו מדלא העתיק הרא"ש מתני' דצפורן המדולדל והביא רק התוספתא דריב"י יש ללמוד דרבותא קמ"ל אפי' רובה דאי למעוטי קאתי הו"ל לאתויי למתני' ולמימר דדוקא ברובה, א"ו כ"ש קאמר ותו לא הוצרך לאתויי מתני', וצ"ע בטור שכ' דפירשה מיעוטה חוצצת, ומ"ש במדרכי לא נתפרש, ובאו"ז כתב דרובה וכ"ש מיעוטה עיי"ש, שו"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

כבר כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דיותר נראה כגירסא דאבר ובשר אינן חוצצין, ויש להוסיף דכ"מ בירושלמי פסחים פ"ג ה"ב עיי"ש שמונה אותן שאין חוצצין שהם חיבור לטומאה ולא להזייה.

שם במתני' כשות של קטן, פי' דאפי' מקפיד אינו חוצץ ונראה הטעם משום דהיינו רביתי', אבל בגדול מחלק בתוספתא דדוקא באינו מקפיד אינו חוצץ, ויש לעיין אכתי מ"ט לא חשיב גופו כיון שלא נשרו כשהגדיל ושמא אין חיותם מהגוף דנחשבינהו כבשרו, וצ"ע, שו"ר בראב"ד בהשגות פ"א מטו"מ ה"ג תמה אמנם בזה וכתב לפרש בע"א עיי"ש, ומדבריו ז"ל נראה דמפרש לא טמא ולא מטמא משום דמקפיד ולכך לא חשיב גופו

ויש להסתפק באינו מקפיד על מיעוטו, אבל מאחר שנתרבה על רוב הגוף הרי הוא מקפיד עליו, ואם הכל ממין חציצה אחת נראה דחשיב עכשיו מקפיד על כולו, ויש להסתפק בקלקי הראש יחד עם שאר חציצות שאינו מקפיד, ומסתברא דגם בזה חשיב רובו המקפיד, וצ"ע.

ציפורן המדולדלת

יב. שם במתני' וצפורן המדולדלת, לכאורה נראה דרבותא קמ"ל דאף צפורן שאינה חלק מגוף האדם כאבר ובשר והי' מקום לומר דמשנדלדל ועתיד ליפול תו לא חשיב כגוף האדם וחוצץ קמ"ל, אבל כ"ש אבר ובשר וה"נ תניא בתוספתא לפנינו, ואין הטעם משום דאינו מקפיד דהא ודאי עתיד להסירו אלא דכל חלק מגוף האדם אינו חוצץ, ונראה דצפורן שפרשה לאו היינו צפורן שנדלדלה, דפרשה מתפרש על חלק הצפורן שרגילים לגוזזו וכבר פירש רובו ממקום חיותו, ונדלדל מתפרש על כל הצפורן המחוברת בגוף דומיא דאבר ובשר, וקמ"ל ריב"י בתוספתא דאף בפירשה רובה אינה חוצצת (וכ"ש מיעוטה), ולפ"ז אין ללמוד מדברי הפוסקים שהעתיקו מתני' דצפורן המדולדלת דה"ה פירשה כיון דשני ענינים הם, ואותו חלק שרגילין לגוזזו גרע כשפירש רובו, ומיהו במיעוטו משמע דפשיטא לי' לריב"י דאינה חוצצת, וא"כ אף אי פליגי רבנן ברובה מ"מ במיעוטה מודו.

ובפי' הרא"ש כתב דצפורן המדולדלת שנדלדל מקצתו, ואפשר דכונתו לפרש דמתני' לכו"ע ולא קתני הכא חידושא דרובו דתוספתא, ולפ"ז מדולדלת ופירשה תרווייהו בחלק שרגילין לגוזזו דפירשה רובה ודאי מתפרש הכי דבזה שייך למדוד ברוב ומיעוט, ויש לעיין א"כ למה פסק כריב"י כיון דסתמא דמתני' משמע לי' רק מיעוט דאי ריב"י לפרושי מתני' אתא לא הי' לו לפרש במתני'

וזה צ"ע, (וקצת משמע שם שהבין כונת הרמב"ם על שער הרגיל בכל הגוף) וצ"ע בשיטתו ז"ל שם, ועי' ר"ש ובאליהו רבה, - במ"ש הגר"א בלא טמא ולא מטמא כו' עי' ירו' פסחים פ"ג ה"ב ובגליון שם.

- הוספה -

לפמ"ש"כ הגר"א דלא טמא ולא מטמא אכולה מתני' קאי, וכ"נ בתוספתא ובתו"כ דשאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין כולן אינן חיבור לטומאה, לפ"ז יש לפרש צפורן המדולדלת באופן שאינה כגוף האדם ואעפ"כ אינה חוצצת, ואפשר הטעם מפני שאינו מקפיד, או דהו"ל כידות הכלים שהם ארוכין ועתיד לקוצצן פ"י מ"ה דגוף אחד אינו חציצה, עמש"פ שם בזה, [ואם הי' קצה הצפורן חוץ למים ג"כ עלתה לה טבילה דכיון שהיא מדולדלת אינה חיבור והו"ל כרטייה שא"צ להיות במים, לפמשנ"ת להלן במשנה ידיות הכלים], ולע"כ (לפ"ר).

בית הסתרים

יג. ס"ו ב' ואמר רבא לעולם ילמד אדם כו' מעשה בשפחתו של רבי כו', אם נפרש דהא דבעינן ראוי לביאת מים מדרבנן הוא ניחא הא דקמ"ל דהצריכה רבי טבילה אחרת, וכן לישנ' דרבא לעולם ילמד אדם כו', משמע דאין זה חיוב גמור, ואפשר דנקט לשון זה משום דמצוי מכשול דסברי כיון דא"צ ביאת מים א"צ הדחה וקאמר רבא דלעולם ילמד אדם כו', ועוד דבתוספתא פליגי רבי וריב"י באספולנית מלוגמא ורטי' שעל בית הסתרים, ובפשוטו נראה דלא פליגי בכל חציצת ביה"ס דא"כ הו"ל למיתני בפירוש ביה"ס א"צ שיהא ראוי לביאת מים, ואי בעינן ביאת מים מדאורייתא מ"ש מלוגמא ואינך, אבל מדרבנן ניחא שלא החמירו בהני שהם לרפואה, ועוד דבר"ש מקואות פ"י כתב לפרש דלא חיישינן לחציצת ביה"ס בכלים וכ"כ הרא"ש בפסקים, ואי דאורייתא הוא מ"ש

כלים מאדם, הא לענין חציצה מקיש להו בתו"כ מדכתיב וכבס בגדיו ורחץ בשרו, ועמ"ש להלן ס"ק י"ד מדברי הר"ש שלהי מקואות.

ובתו' כתבו דכל בשרו משמע לרבות ביה"ס, וצ"ע דבחגיגה י"א א' דרשינן מיני' מים שכל גופו עולה בהם ומייתורא דכל קדריש כמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם, ועוד צ"ע דבשרו משמע אבראי ואיך נלמד מכל בשרו דגוואי, ומיהו גרסת תו' בקדושין כ"ה א' דמידיו דריש אבראי וכ"ה בתו"כ וכ"ה ברמב"ם (ועי' נדה מ"ג א'), ועוד יש לעיין כיון דע"כ מדאורייתא ביה"ס לחודייהו לא חייצי דמיעוטו ניהו, וא"כ נמצא דביה"ס מצטרפין עם שאר הגוף הצריך ביאת מים לשווייה רוב, ולא מסתבר כ"כ בענין רוב הגוף שכל תוך חלל הפה יחשב כעור הבשר כיון דבצורת רוב הגוף אינו נראה כן, [וכן יש להסתפק אם ביה"ס מציל דלא להוי כולו דחוצץ אפי' אינו מקפיד], ועי' ר"ש סופ"ח דמקואות, שו"ר בס"ט ס"ק כ"ג.

ובריב"א קדושין שם פירש דמדרבנן הוא דבעינן ראוי לביאת מים כיון דאשכחן דחשיב גלוי לענין טומאה, ולפ"ז ניחא הא דלא בעינן לכתחלה ביאת מים וכמשה"ק תו', ובאמת צ"ע למה לא מפרשינן קרא דכל בשרו לענין לכתחלה דלא מסתבר שיהא ענין ראוי לביאת מים בזמן שאין ענין כלל בביאת מים, וכן הביאו שיטה זו הרמב"ן והרשב"א, וז"ל הרמב"ן וי"מ לבא בו מים בעינן מדרבנן, שאע"פ שלא הצריכו חכמים שיהא צריך לבא בו מים הצריכו שיהא ראוי לכך ותקון רבנן כעין דאורייתא, ואפשר דהואיל ומצינו לענין טומאה שהוא גלוי אף לענין טבילה גלוי הוא שצריך שיהא ראוי לבא בו מים, עכ"ל, ונראה כונתו די"מ שמדרבנן בעינן ביאת מים בביה"ס לכתחלה ותקון רבנן כעין דאורייתא דבראוי סגי, ושוב אף לכתחלה א"צ ביאת מים כיון שלא תיקנו חכמים אלא

מקום להקל כיון דא"צ ביאת מים אי מדאורייתא עכ"פ בעינן ראוי לביאת מים, ואי נימא דמדרבנן הוא ניהא, דאף דבשאר הגוף נמי לא חיישינן אלא לחציצה דרבנן דעל רוב הגוף ודאי תוכל לומר דברי לה שלא הי', מ"מ כיון שמדרבנן חוצץ לא תלינן לקולא, ומ"מ בביה"ס שעיקרו מדרבנן ולא הצריכו בו ביאת מים יש להקל יותר, [ולא כתב הראב"ד בפשטות דהאי עיקרו מדרבנן כיון דחששא דמיעוט נמי דרבנן הוא וכמש"כ], שו"ר בס"ט ס"ק כ"ג נ'.

במימרא דר"ז דאמר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו כו', דקדק אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה במנחות ס"ז סק"י דלכאורה הול"ל נהי דבילה לא מעכבא אבל ראוי לבילה מעכבא, ונראה מזה דמסברא לא היינו מחדשים ענין זה, אלא דמגזיה"כ דבלולה ילפינן לה, דאין לומר דבילה מעכבא כו', כלומר דזה אתי קרא דבילה למיפסל, ומהכא הוא דילפינן שיש סברא כזאת דאף שאין הדבר מעכב אבל ראוי לדבר מעכב, והיינו דבכל דוכתא דבעינן למימר כי האי סברא מיייתנן להא דר"ז, דמהכא הוא דילפינן סברא זו, עכ"ד שם עיי"ש, ולפ"ז מיושב יותר הא דמיייתנן לדר"ז הכא אף אי מילתא דרבנן הוא, דאי לאו דאשכחן סברא כזו בדאורייתא אף לחכמים לא הי' מקום לגזור בדרך זו, וראו חכמים צורך לגזור על ביה"ס ולא רצו להחמיר למלאות הפה במים וסמכו גזירתם כדר"ז.

מיהו מדברי הרמב"ן והרשב"א בקידושין שם נראה דלא ניהא להו לקבוע דהוה רק מדרבנן, שכ' הדברים בשם י"מ, והרמב"ן סיים בתירוק אחר כמש"כ לעיל, וכן הרשב"א הביא דברי התו' דהוה דאורייתא, וכבר כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שאין להקל.

ושו"ר דבאמת מהא דמיייתנן בקידושין לדר"ז נראה כפי' תו', דטפי הול"ל התם אקו'

שיהא ראוי, אבל אי הוה דאורייתא הי' הדין דלכתחלה תיבעי ביאת מים, ויש לעיין במ"ש ואפשר דהואיל ומצינו כו', אי לאיפלוגי אי"מ אתא ולמימר דאיכא טעמא דניבעי ראוי לביאת מים מדאורייתא, או דטעמא דראו רבנן להצריך ביאת מים קאמר, ומדברי הריטב"א נראה ללמוד דטעמייהו דרבנן קאמר שכ' וז"ל דמקום הראוי לבא מים בעינן אומר רבנו נר"ו דהא מדרבנן בעלמא הואיל ולענין טומאה דינו כגלוי מן התורה שוויה רבנן לענין טהרה נמי כגלוי מיהו רחיצה וביאת מים לא בעי כו' עכ"ל, והן הן דברי הרמב"ן, וניהא נמי לפ"ז הא דלא בעינן לכתחלה ביאת מים, וכן הוא סתמא דתלמודא דמדאורייתא חשיב טמון לענין טבילה ולא גמרינן מטומאה, דאל"כ נילף נמי הזייה מטומאה, מיהו פשטות לשון הרמב"ן נראה דטעמא דאורייתא קאמר ולאפלוגי אי"מ אתא, [והרשב"א הביא דברי הי"מ ופי' תו'], משום דקשיא לפירושם מאי מיייתי מדר"ז, ועי' להלן.

- הוספה -

יתכן שלמדו חז"ל מלשון וידיו לא שטף במים דמשמע אבראי שרק שטף מים אי"צ בביה"ס, אבל ראוי לביאת מים בעינן, (וערמב"ן עה"ת), לענין שלא להצריך ביאת מים י"ל דפשטי' דקרא מתפרש שיבא במים כדרכו ולא אמרה תורה שצריך לעשות פעולות נוספות במים, ולענין ראוי י"ל שזה אין ללמוד מפשטי' דקרא שאינו מעכב, דסו"ס אין גופו נכנס כדרכו במים, וכל שראוי למים אין לפסול משום חציצה, דהגע עצמך אם באו מים שם וכי יש לפסלו משום חציצה, ע"כ לפו"ר.

והראב"ד בבעה"נ כתב להקל בביה"ס דאפי' לא עיינה קודם טבילה וכן אם נתעסקה לאחר טבילה בדבר החוצץ דתלינן שלא הי' עלי' בשעת טבילה וכתב הטעם הואיל ואין צריכין שיבואו בהם המים, והובאו דבריו בשו"ע סי' קצ"ח וקצ"ט, וצ"ע מה

דהצריכה רבי טבילה אחת דמדרבנן בעלמא הוא, ותו לא תיקשי לן אפי' אם הצריכו ביאת מים ג"כ, ורק בשמעתין אפשר ליישב כמש"כ.

אין להקשות לפרתו' דלענין טבילה גלי קרא דבעינן ורחץ את כל בשרו א"כ אמאי לא ילפינן הוייה דניבעי לכתחלה בשאר הגוף או דניבעי ראוי בשאר הגוף, דהא דרבי רחמנא כל בשרו בטבילה לאו משום דגלוי הוא אלא דרבי כל בשרו אפי' הטמון קצת, ומיהו לפי' הרמב"ן אם נימא דטעמא דאורייתא קאמר צ"ע וכמ"ש לעיל, ונראה דהנה מטומאה וטבילה חזינן דדין ביה"ס הוא מצב ממוצע בין טמון למגולה, וכד שמעינן לענין טבילה דכטמון דמי, סגי בזה לפסול הזיה בביה"ס אם לא דשמעינן בהדיא למילף מטומאה.

ומשמעות הגמ' בקדושין דה"ק נהי דשמעת דביאת מים לא בעינן אכתי לא ידעינן דראוי לא בעינן דהא איכא סברא דר"ז, וזה מתיישב יותר לפי' הרמב"ן, אבל לפרתו' הול"ל ראוי לביאת מים מיהא בעינן דכתיב כל בשרו.

ויש להבין בהא דדרשינן מה בשרו מאבראי אף כל מאבראי, היכי משמע בשרו אבראי ואין לומר דבשרו מיותר דהא מיני' דרשינן שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, [שו"ר בתו' סוכה ו' ב' כתבו דבשרו מיותר לבתר הלכתא], וביותר הדבר קשה בבית הקמטים דודאי חשיבי בשרו כשאר הגוף, ובתו"כ אמרינן בהדיא דבשרו הוה משמע אף ביה"ס דאמרינן התם בפסוק וידיו לא שטף במים מה ת"ל לפי שנאמר ורחץ את בשרו במים יכול אף ביה"ס ת"ל וידיו מה ידיו בנראה פרט לבית הסתרים אף כל בנראה פרט לביה"ס, ואם הי' אפשר לכוין דברי הגמ' כהתו"כ הוה ניהא הכל דאמנן בשרו משמע אף ביה"ס ומידיו לא שטף שמעינן דאף בלא ביה"ס שפיר דמי ומ"מ לא גמרינן מיני' אלא כדר"ז דראוי מיהא בעינן, ואמנן כ"ה בתו'

קידושין שם וכ"ה ברמב"ם, והא דלא בעינן ביאת מים לכתחלה הטעם כמ"ש בתו' בנדה, אבל א"א לומר כן אליבא דגמ' דידן דאמרינן בנדה מ"ג א' מקרא דוידיו לא שטף במים דמגע ביה"ס אינו מטמא כמ"ש רש"י שם, ואילו לשון מטמא במגע כדאמרינן הכא, וא"כ דרשא דוידיו ע"כ לא מהניא לענין טבילה, ומיהו למה שחילק רש"י בשמעתין דטעמא דלא בעינן ביאת מים בלשון משום דלא אשכחן טבילה למקצת, יש לקיים דאמנן תרוייהו מוידיו ילפינן ושאני טבילה דלא אשכחן למקצת, מיהו כבר תמה בתו' הרא"ש דלא שייך הכא למימר אין טבילה במקצת דהיינו דוקא בכלי שהוא טמא ואדם שהוא טמא שצריך שיטביל כולו כאחת, אבל הכא יטביל מן הלשון מה שיוכל להוציא ממנו לחוץ, והרא"ש פירש דדומיא דבשרו בעינן דכולו מאבראי (פי' כל הזמן).

ואפשר דבאמת אבראי מידיו ילפינן כדתניא בתו"כ, ולבתר דידעינן דביה"ס והקמטים א"צ ביאת מים דרשינן מבשרו דבעינן שיהא תמיד אבראי ולא מה שלפעמים מוציא מפיו, והיינו דמיינינן בשמעתין דרשא דבשרו דלגבי לשון מבשרו הוא דדרשינן שא"צ טבילה, ולפ"ז מיושב כמשנ"ת דאמנן בשרו משמע אפי' ביה"ס אבל לבתר דאימעיט ביה"ס ומתפרש בשרו אבראי, דרשינן מיני' דבעינן כולו אבראי.

ויש לעיין במ"ש הרמב"ן (והריטב"א) דהא דהוה בעי ביאת מים אי לאו בשרו מטומאה גמרינן ולהכי ראוי מיהא בעי תינח לשון, אבל בית הקמטים ושאר בית הסתרים מגלן, ואמאי בעינן ראוי לביאת מים, ויש ליישב, שו"ר בכ"ז בתשו' הגרע"א ז"ל סי' ס' עיי"ש.

ודאיתא עלה יש לפרש הגמ' למאי דנקטינן דבעינן ראוי לביאת מדאורייתא, ויתבאר בתוך הסוגיא בס"ד.

ובפשוטו מתפרש דעצם הדבר שאין המים נכנסין לסתרים חוצץ ואמאי הא לא בעינן ביאת מים, (ועי' רמב"ם פ"ב ה"ג ובפיה"מ), וסיימו בתו' דלק"מ דבסיפא גבי ואלו שאין חוצצין קא חשיב ביה"ס שבאיש כו', פי' וכיון שכן ע"כ החילוק הוא בשיש שם דבר החוצץ ולא משום דבעינן ביאת מים, ובתו' הרא"ש מבואר יותר עיי"ש, ויש לעיין איך מפר"ת החילוק שבין איש לאשה ואפשר דאף לפי' דלטהרות בעינן ביאת מים לאו בכל ביה"ס קאמר, וכיון שאפי' יהא שם דבר החוצץ אין האיש מקפיד לא החמיר כ"כ בטהרות משא"כ לאשה.

פ"ו בי' והצריכה רבי טבילה אחרת, בפשוטו נראה דלא אתא לאשמועינן דבעינן ראוי לביאת מים, ואפשר דבא לומר דעצם בין שיני' חוצץ אע"פ שמצוי הוא ואין קפידא כ"כ, ועוד שהרי היא עצמה לא הרגישה בו, ומיהו מפלוגתא דרבי וריב"ז בתוספתא בריטי' ואספלגית ומלוגמא שעל ביה"ס משמע דהי' מקום להקל בביה"ס טפי משאר מקומות, דלא משמע כלל דפלוגתייהו בעיקר דין ראוי לביאת מים, מדאיכפל תנא לאשמועינן כל הני שהם עניני רפואה, ושמא הטעם כיון דבלא"ה לא יבא לאיסורא דאורייתא עיי"ז, ולא אתי לאיחלופי במקום הצריך ביאת מים (א"נ) כמ"ש בס"ט דהיכא דהקילה התורה דלא בעינן ביאת מים גם חכמים הקלו טפי), ולפ"ז ניחא טפי חידושא דרבי הצריכה טבילה אחרת, ואפשר נמי דקמ"ל דאף בדיעבד לא עלתה לה טבילה, אבל גם בזה נצטרך לומר דהחידוש הוא כביה"ס.

בתוספתא דמקואות אמר ר"ע דצורות וקסמין שנכנסו בסדקי רגליו אינו חוצץ מפני שהוא כביה"ס, ויש להבין מאי אתא לאשמועינן, ושמא סדקי רגליו המים נכנסין בהם ומ"מ חשיב לי' ביה"ס, ובאמת בפ"ו דנגעים תנן דכף הרגל אינו מטמא בבהרת ופי' הר"ש דחשיב כבית הסתרים וכ"נ בפיה"מ

יד. שם בגמ' שתהא אשה מדיחה בית קמטיה במים, בפשוטו נראה דלא הצריך רבא אלא בקמטיה שמצוי שם דברים החוצצים יותר מבשאר הגוף ע"י הזיעה שנאסף שם ופעמים שאין מרגישים בזה בעיוני בעלמא, [ועי' לשון הרמב"ם פ"ב מקואות פ"ג ביה"ס באשה חוצץ עד שתדיח תחילה שהזיעה שם תמיד והאבק מתקבץ וחוצץ], אבל כבית הסתרים דהיינו תוך הפה לא הצריך רבא שתהא מדיחה וסגי בעיוני בעלמא, א"נ רק בקמטיה מהניא הדחה אבל לעצם שבין שיניה לא תהני הדחה, [ומ"ש רש"י ובית הסתרים שלה בפשוטו כונתו כהיא דתו"כ האיש נראה כעודר בבית הסתרים וכולהו קמטין נינהו, וכמ"ש בפ"י הרא"ש פ"ח דמקואות ביה"ס תוך הפה תוך החוטם תוך האוזן, ובית הקמטים כגון תחת העציל ותחת הצואר ובין הרגלים, ועי' טור ריש סי' קצ"ט ובב"י ועמש"כ לק' ס"ק כ"ח, מיהו עי' נדה מ"ב ב',] ולפי שאינה חובה נקט לה רבא בהאי לישנא.

ולפ"ז לא אתא רבא לאשמועינן דבעינן ראוי לביאת מים דזה פשוט הי', ואין לומר דהיינו מדקתני במתני' פ"ט דביה"ס באשה חוצץ דבפשוטו אקלקי קאי ומקום השיער אינו בדין ביה"ס, וגם אין לדקדק מדהוצרך לאשמועינן דקלקי בית השחי לא חייץ, דשפיר קמ"ל דאף בחלק הגלוי כשעודר ומוסק לא חייץ, ושמא מעובדא דרבי ידעין לה, אבל מלשון הגמ' דמיתתי לה כמימרא בפ"ע ל"מ כן, ובאמת מתני' נמי דייקא דקתני ביה"ס ובית הקמטים אינם צריכים שיבאו בהם המים, ולכאורה הול"ל אין צריך שיבאו, והשתא דקתני דהביה"ס אינן צריכין מתפרש דביאת מים הוא דלא בעו אבל יש ענין טבילה בהם, ועמש"כ להלן בקרצה שפתותי' ובלפלוג' שבעין.

פ"ז א' תוד"ה פתחה כו' וכן צריך לחלק דלעיל אמרינן דביה"ס כו', קשיא לי' לר"ת שהרי לא הוזכר במתני' חציצה בביה"ס

להר"מ שם, [והרא"ש פ"י שם דלא הוה בכלל עור הבשר לפי שהוא קשה], ואם כך הדין גם לענין טבילה א"כ כ"ש סדקי רגליו, ואפשר דה"ק כיון דכף הרגל חשיב ביה"ס לא מחמירנן בסתרים ידי' א"נ לא מחמירנן בחץ הנראה לחוץ כיון דביה"ס הוא, וכ"ז היה ניחא אי נימא דביה"ס דרבנן הוא אבל מדאורייתא צ"ע מנ"ל לחלק, ובשו"ע קצ"ח סמ"ב מ"ג אמנם נקט דר"ע וריב"ר סברי דביה"ס א"צ ראוי לביאת מים, ועי"ש בבהגר"א, אבל זה צ"ע דמ"ש אספלנית דנקט, והר"ש בסוף מקואות כתב דבכל הני הטעם משום דאינו מקפיד וצ"ע מ"ש ביה"ס דנקט הא ה"ה בכל מקום שאינו נראה, וגם מסתמא האדם מקפיד על צרורות שבסדקי רגליו, וכן צ"ע מ"ש דהיינו טעמא דבכלים לא קפיד אחציצת ביה"ס והרי הוא עומד לקוץ יד הכלי ואיך נסתמך הר"ש לזה ממגל, וכ"ז צ"ע רב אי נקטינן דהוי דאורייתא וצ"ע, - (הוספה) כף הרגל פשוט דלא חשיב ביה"ס והטעם בנגעים דלא חשיב מראה עיני הכהן וכ"כ בכ"מ פ"ו מה' נגעים ובסדקים דוקא דיינינן, (ולע"כ בשאר הענינים). ע"כ.

פ"ז א' תוד"ה פתחה ולכל הפירושים צריך ללמדה לפתוח פיה כו' ותנן נמי בהדיא במס' מקואות כו' קמצה שפתותי כו', צ"ע א"כ מאי פריך לרבא ממתני' הא דינא דבית הסתרים ובית הקמטים הוא סיפא דהאי בבא ואי טעמא דקריצה שפתותי' משום דאין ראוי לביאת מים א"כ מתני' היא דבעינן ראוי לביאת מים, ועוד מ"ט עצמה עיני' שלא ביותר שפיר דמי הא בעינן ראוי לביאת מים כדאמר שמואל בכחול שבעין וכן לפלוף שבעין, [ומיהו בזה י"ל דאיירי שחוצץ מעט בעור המגולה מדלא סייעי' לרבא מהא מתני', אלא די"ל דהו"מ למימר דאמנם דהיינו טעמא דלא חייץ, אבל ממר עוקבא שפיר איכא ראי'], ועו"ק דודאי אף שטובלת דרך גדילתה אין המים מגיעים בכל המקומות וכדתנן שא"צ

שיבאו בהם המים, וע"כ שקמט העור מונע ביאת המים ומה לי קמט העור מ"ל קמט השפתים, עי' פ"ו דנגעים, ושמא החילוק בזה דבכל הקמטים מקום הקמטים עצמו מונע ביאת מים אליו, אבל כאן השפתים מונעים ביאת המים לפה, וכבר כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דדעת כל ש"פ דא"צ לפתוח פיה, ויש לעיין אם דוקא בפיה הדין כן ומשום דכך הוא דרך גדילה, אבל אם תהדק חוטמה או שמהדקת שיני' ולשונה באופן המונע ביאת מים תחתיהם הוי חציצה, או"ד כיון דלא בעינן ביאת מים ואין כאן חוצץ מן החוץ חשיב שפיר ראוי לביאת מים, ונראה דאפי' אם נימא דחוצץ בכה"ג, מ"מ במקומות הרגילים להיות מהודקים ברפיון אף אם קרצתם בחוזק, וכגון שהקדימה ביאת מים למקום הקריצה שהמים מקדמין, שפיר דמי, דלהמפרשים טעמא דקריצה שפתותי' משום שמתכסה החלק המגולה מבואר דמשום קריצה לחוד לא חשיב חציצה, שו"ר בפ"ת ס"ק י"ז דקריצה שיני' לא הוה חציצה.

ויש להסתפק בהא דבעינן ראוי לביאת מים דאם הוא דאורייתא ע"כ היינו לענין שמצטרף לרוב הגוף דאל"ה הרי לא חוצץ מדאורייתא, איך הדין בהדביקה רטיי' על שפתותי' ועי"ז נמנע ביאת מים מכל הפה אי חשיב כל הפה אינו ראוי לביאת מים כיון דהמעכב הוא חיצוני, או דכיון דבלא"ה אין המים נכנסים לפה לא חשיב טפי אינו ראוי לביאת מים ע"י הרטייה, ומסתברא לחומרא דהא רטייה שמודבקת רק סביב חשיבא חציצה תחת כולה, וה"ה ברטייה שבתוך הפה כה"ג, וממילא גם כשמדביקה השפתים מסתבר כן.

חץ התחוב

מז. מקואות פ"י מ"ח חץ שהוא תחוב באדם בזמן שהוא נראה חוצץ ואם אינו נראה טובל ואוכל בתרומה, משמע דבאינו נראה דינו כבלוע דהיינו דקמ"ל טובל ואוכל

בתרומה כדין טבעת, ובפשוטו אינו נראה היינו שהוא משוקע לגמרי בבשר ואין רואין אותו כלל אפי' דרך הנקב, ולא איירי מתני' אם מקפיד אלא דסתמא משמע דמקפיד הוא, (ופלוגתא דרבי ורבנן בתוספתא י"ל נמי דאיירי באינו בולט אלא שנראה דרך השקע וס"ל לרבי דחשיב ראוי לביאת מים בשל מתכת דזה שאין המים נכנסים הוא משום שזה נקב).

ולפ"ז כל שאינו נראה כלל אפי' מקפיד עליו אינו חוצץ דבלוע הוא, ואם נראה תליא מילתא בקפידא, ואפשר דמ"ש הרמב"ן והרשב"א דאשה שנכנס לה קוץ תעקור אותו בכדי שלא יראה ממנו בחוץ שלא תרגיש בו ותקפיד עליו, אין כונתם דהיינו אינו נראה דמתני' דבזה אף אם תקפיד אינו חוצץ, אלא איירי בנראה מבחוץ אלא שאינו בולט באופן שמקפדת עליו ואינו בדין בלוע אלא בדין מיעוט שאינו מקפיד, וצ"ל נמי דאיירי באינו כואב לה דאל"ה ודאי מקפדת להוציא אפי' באינו נראה בחוץ כלל, וק"ק לומר דנקטו אינו נראה ולא היינו הנראה שפתחו בו, הלכך צ"ל כמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה מדברי הרשב"א בתוה"ק דאו או קאמר, או שלא יהא נראה והוה בדין בלוע או שלא תקפיד עליו, נולפ"ז מבואר בדבריהם דכל שאינו בולט בחוץ הוי בדין בלוע ואע"פ שאפשר לראותו מבחוץ, שהרי כתבו שלא יראה ממנו בחוץ ואקוץ קאי, ולא אמרו שלא יתראה מבחוץ, וכ"מ בתוה"א שסיים הוציאה אותו עד שאינו נראה ה"ז טובלת וטהורה וזה מיותר אם לא דבעי למנקט כדקתני במתני' טובל ואוכל בתרומה, מיהו האמת דנקט דין זה כדי לסיים הספר בטהרה (ובתוה"ק שאינו בסיום הספר השמיטו וגם שם סיים בטהרה, וכתב ויצאו דברינו בטהרה).

דברי הרא"ש בפירושו נראה לפרש דאם נראה מתוך השקע חוצץ, וה"ק בזמן שהוא נראה מבחוץ אף שרובו מכוסה בבשר מ"מ

אי אפשר שלא יהא מקצתו על הבשר שהרי במקום שהוא נראה אין עליו בשר ולכך לא חשיב בלוע, ואם אינו נראה א"כ הוא מכוסה בבשר והוה בלוע ואינו חוצץ אע"פ שמקפיד, [ונראה דאפי' הנקב פתוח כיון שאינו נראה מבחוץ חשיב בלוע והיינו חידושא דמתני' ועי' משה"ק אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה וצ"ע], וכ"מ מסתימת הרא"ש בפסקיו, ולפ"ז נחא הכל בפשיטות דקדם עליהם עור דתוספתא איירי בעומד החץ באותו מצב שאמרו שחוצץ ובינתיים קדם עליו עור, אבל אם נראה פירושו בולט או שוה פשיטא דמשקדם עליו העור שוב אינו בולט כלל, וכך הבינו כל הפוסקים (סה"ת סמ"ג ומרדכי) דנראה פירושו כפשוטו שרואים הקוץ מבחוץ, מיהו מלשון הרמב"ן והרשב"א יש לדון וכמש"כ.

ולאחמו"ר קשה להקל במשוקע אם נראה מבחוץ, ואם אינו נראה אע"פ שמקפדת אינו חוצץ, (וצ"ע בהלכות), מ"ש בש"ך ס"ק ט"ז דהב"י נסתפק בפי' אינו נראה ר"ל שהב"י בפירושו השני שנקטו לעיקר הזכיר דפי' הרא"ש לא שייך אלא בבולט או בשוה לבשר, וע"ז כתב הש"ך דנקטינן לחומרא, והגרע"א ז"ל נתקשה בזה וכן בס"ט.

(בס"ט כתב לדמות הא דמצטערת בהסרת הקוץ למצטערת דגלד ואינו מובן כלל דבגלד אמרינן שאינו מסירתו מפני הכאב עד שיפול מעצמו, אבל בקוץ לעולם כואב בהסרתו והרי מקפדת שלא ישאר לעולם).

לשון סה"ת ואם יש לאשה קוץ תחוב בבשרה ופעמים שאינה יכולה להסיר את הקוץ כולו ונשאר מקצתו בתוך הבשר בזה שנינו כו', ואמנם כן זהו האופן הנוגע למעשה ואין בזה חולק דחשיב בלוע ואינו חוצץ.

שו"ע סי' קצ"ח סי"ט אם יש לה נפח על מקום הצפורן כו' שאין הטיט שתחת הצפורן נראה אינו חוצץ, הוא מדברי המרדכי דס"ל דכל שנבלע בבשר הוי כקדם עליו עור,

למים לא עלתה לה טבילה, וצ"ע בזה דאפשר דלא גרע ממקפיד לענין זה במעוט].

ואשכחן כה"ג במתני' דהאוחז באדם ובכלים והטבילין טמאין והתם איירי שהאדם חוץ למים, ויש להוכיח מדברי הרשב"א בתוה"א דמדמה חציצה זו לטבעות דלא הוה חששא דאורייתא, דאל"כ מאי מייתי ראי' מטבעות דלא גזרינן שמא לא ירפה הא התם אפי' לא ירפה הוה דרבנן ולא גזרו בדרבנן, אבל הכא שאין האדם במים אי מדאורייתא חייץ בודאי ראוי לגזור, א"ו פשיטא ל' דהכא נמי דרבנן הוא (וכ"כ הט"ז בהדיא) וכן יש ללמוד מסתמות כל הראשונים דאין כאן נדון בדאורייתא.

עוד יש ללמוד כן מהא דידות הכלים פ"י מ"ה דמטבילין עד מקום המדה, ואף התו' בחולין ע"ג א' שהק' בזה הק' מכח חציצה ולא דחשיב כחוץ למים, וביותר מבואר כן בר"ש וברא"ש שם [מיהו בדברי הר"ש תמה בחזו"א מקואות קמא ס"י סק"א דאם איתא דחשיב ביה"ס ע"כ שהחלק החיצון הוא חשיב המגולה עיי"ש], וכן ברשב"א בחולין שם הק' דהא מיעוט המקפיד חוצץ אף בכלים, [ולא הק' שם לר' יהודה דמיעוט המקפיד הוא דכיון דמגוף הכלי הוא לא איכפת לן בקפידא], וכ"ה בשו"ע יו"ד סי' ר"ב.

שו"ר בר"ן חולין שם משמע לכאורה דאף באינו מקפיד א"צ שתהא החציצה במים, אבל לכאורה זה לא יתכן וצ"ע בכונתו ז"ל ולע"כ, ובמאירי כתב שם דבאינו מקפיד צריך שתהא החציצה במים עיי"ש, וגם תירוצו אינו מבואר כה"צ, וכעת נראה בפשטא דמילתא דאף באינו מקפיד לא חשיב גופו ממש, אלא שהתירה תורה לטבול כדרך גדילתו ולא חייבוהו להסיר מה שאינו מסיר בדרך כלל, תדע דכולו חוצץ אף באינו מקפיד, [וכן הדרבנן באינו מקפיד הוא משום

ובלוע הוא ואינו חוצץ, ולכאורה אין שייך כאן נדון אם שוה לבשר שהרי הטיט תחת הצפורן והנפירות מכסה את הצפורן אבל לעולם אין הטיט שוה לבשר, וצ"ע בש"ך ס"ק כ"ד, מיהו עיקר דברי הש"ך תמוהים דודאי אם נראה מבחוץ בתוך השקע תחת הצפורן לא חשיב בלוע, דנהי דאשכחן להרא"ש כפי' הב"י דחץ המשוקע בגוף במקום שאין צריך להיות נקב כלל חשיב בלוע וכמו שביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, אכתי בכה"ג דצפורן שדרכו בכך ודאי כל שלא נסתם לגמרי לא חשיב בלוע ע"י שיש שם נפירות מן הצד, ולא נאמר חידוש זה אלא כפי' המרדכי ואמנם בזה גם הרא"ש מודה, הלכך נראה דכל שנראה הטיט מבחוץ חוצץ, וכ"ש שכבר נתבאר לעיל דאף בקוץ יש להחמיר בנראה מבחוץ, אבל אם אין הטיט נראה כלל וכגוונא דהמרדכי י"ל דשפיר דמי.

מן האמור נלמד מה שמצוי שהצפורן צומחת לתוך הבשר במקום הנפירות בצדדין אם קשה לחתכה אינה חוצצת, חדא שהרי אינה נראית מבחוץ ואצ"ל דחשיבא משוקע, ועוד דאין לחוש שיש שם טיט וצפורן עצמה אינה חוצצת מן הדין ובכה"ג לא נהגו, כדמוכח מזה שלא דנו כאן מצד הצפורן, וגם נראה דאין מקפדת על הטיט ששם כיון שאינו נראה.

חציצות טע"י גופו

מז. לכאורה הא דאינו מקפיד לא חוצץ היינו משום דחשיב גופו ולפ"ז פשיטא שצריך שתהא גם החציצה בתוך המים, ויש לעיין במיעוט שמקפיד מדאורייתא דאינו חוצץ אי בעינן שכל החתיכה הדבוקה תהא במים [כגון שהי' טיט הרבה דבוק על בשרו וקצה אחד של הטיט חוץ למים], או"ד כיון דע"כ לא חשבינן ל' כגופו ואינו חוצץ כיון שהוא על מיעוט הגוף, סגי כשכל הגוף במים אף כשהחציצה בולטת לחוץ [וק"ק דלפ"ז יהא חומר במיעוט שאינו מקפיד שאם נשאר חוץ

ולכך לא גזרו ברפויים אבל הכא לא ירפה אלא ברגע הטבילה כי הוא חושש שיפלו מידי, ועוד נראה דעל הטובל עצמו לא חששו שמא לא ירפה כי יודע הוא בעצמו אם מרפה טוב אבל אחר פעמים שסומך שבאו המים ברפוי מועט, (בבהגרא סי' ק"כ הביא עוד מלא תטבול עד שתרפם ועוד ע"ש).

והרשב"א בתוה"א מפרש דר"ש להחמיר אתא דלא סגי במדיח ידיו תחלה שמא ידחוק ידיו כ"כ שלא ישארו מים טופח ע"מ להטפיה, ודוחק הוא דיותר יש לחוש שלא ירפה מה"ט מדנימא שיתגבבו ידיו כ"כ, (ולא נתפרש מ"ש במ"ה להק' על הבר"ה), ומיהו נראה דעיקר טעמ' דהרשב"א ממשמעות המשנה דר"ש לחומרא (וגם לא משמע לי' להלכה למיגזר).

ובירורי רפ"ג דחגיגה נתגלה טעמה של משנתו (ציניו במלאכת שלמה) דאמנם ר"ש להחמיר אתא, ולא מוטעמי' דהרשב"א, אלא משום גזירה דאין מטבילין כלי בתוך כלי, דאם מרפה בשעת טבילה לא חשיב שטובל הכלי בתוך כלי, אבל אם הדיח תחלה ועתה הכלי בידו בהידוק הו"ל ככלי בתוך כלי, והכי אמרינן התם אמתני' שמטבילין כלים בתוך כלים לתרומה אבל לא לקודש, אבא שאול אומר אף בתרומה אין מטבילין אותו אלא סל וגרונתני בלבד, א"ר יוחנן אבא שאול ור"ש שניהם אמרו דבר אחד, דתנינן תמן האוחז באדם ובכלים ומטבילין טמאים וכשהוא מדיח את ידיו טהורים, ר"ש אומר ירפם עד שיבוא בהן המים, א"ר יוחנן מסתברא ר"ש יודה לאבא שאול, אבא שאול לא יודי לר"ש כו' עכ"ל הירושלמי, ומ"מ העולה להלכה מדברי הירושלמי הוא כשיטת הרשב"א.

ובאמת יש לתמוה על הטור שלא הזכיר פי' הרא"ש (וכנראה לא הי' לפניו) וביותר על המחבר שפסק דלא כהרמב"ם והרמב"ן והרא"ש אלא דאיהו גופי' נמי לא חזי

דלחומרא אינו כגופו] וכ"מ בתוספתא פ"ו דכל החציצות לא טמא ולא מטמא והיינו דלא חשיב כגופו ממש הובאה בר"ש פ"ט וכ"מ בתו"כ ששם, וגם במתני' קתני דכשות של קטן (אינה חוצצת) אלא טמא ולא מטמא, ורק קרום טמא ומטמא.

ודאתאן עלה מבואר הטעם גם בקרצה שפתותי' ונתנה שערה בפיה דלא חשיבי כחוצץ למים, כיון דמיעוטו המקפיד שהכשירה תורה אין הטעם שהמיעוט בטל לגוף אלא שהמיעוט שלא באו בו המים נטהר כיון שבאו מים ברוב הגוף, וה"ה קפצה ידה וקרצה שפתותי' דאף שאין שייך כאן נדון של ביטול לגוף מ"מ מדאורייתא טהורה כיון שברוב הגוף באו המים.

האוחז באדם ובכלים

יז. פי"ח מ"ה האוחז באדם ובכלים כו' רש"א ירפה כו', פשטא מתפרש דר"ש לאוסופי אסיפא דטהורין אתא ולמימר דבעינן שירפה, אבל קשה מ"ט דר"ש דפוסל הכא הא מודה בעלמא לדינא דהמים מקדמין, ולכך פי' הרמב"ם והרמב"ן והרא"ש דר"ש להקל אתא דסגי במרפה, וא"כ ת"ק דלא שרי גזירה שמא לא ירפה, ונראה דדוקא אם מרפה רק בשעת טבילה גזרינן, אבל אם מרפה קודם הטבילה ה"ז כהדיח ידיו תחלה, דלא שאני לן אופן הדחתו, ולפי"ז ל"ק מההיא דיבמות מ"ו א' דארפו לי' וצמצמו לי' דהתם ארפו לי' קודם טבילה, וכל שידעינן שהודח קודם טבילה לא חיישינן מידי, מיהו בלא"ה ל"ק דלא גזרו חכמים אלא בכה"ג שהאדם מתיירא לרפות שמא יפול הכלי מידי, ולכך גם לא מורינן לי' לרפות קודם טבילה כיון דזהו עיקר חששא דיד' שהוא נזהר מלרפות, [ועוד נראה דלרוחא דמילתא ארפו לי' שהרי אין חונק עצמו בצואר ובדרך כלל המים נכנסים] ומה"ט נמי ל"ק מטבעות דלא גזרינן רפויים אטו אוצין דהתם שפיר מרפה להו קודם טבילה

דרך גדילתה ונתנה שיערה בפיה

יח. שם מתני' נתנה שיערה בפיה כו', כבר נתבאר לעיל סק"ד דלהכי קפסיק ותני דלא מהניא לה טבילה דאף אי לא קפדה לא מהני הכא דטעמא דלא קפיד הוא משום דחשיבא החציצה נמי כגופו, וזה לא אמרינן בחלק מן הגוף עצמו, דלא שייך לומר שהפה הוא גב השערות, [וזה אפשר לבאר משני טעמים, או משום דדבר חשוב אינו מתבטל לגוף ובזה יש מחלוקת, א"נ דאין להחשיב את הצד החיצון כגוף הפנימי דמהיכי תיתי לבטל החיצון לפנימי], מיהו אין זה מוכרע, וי"ל דאמנם באינו מקפיד אף בגוף עצמו לא הוי חציצה דכיון דאינו מקפיד אף למצב זה אפשר לקרוא גופו ואין כאן נדון של ביטול אלא הר"ז כאדם שנתהוו אצלו קמטים מחמת שומן דא"צ ביאת מים כיון דכך היא צורתו של גוף זה, וה"נ באינו מקפיד אפשר להחשיב גוף האדם בצורה זו, ולפ"ז אפשר לומר דאדרבא אינו מקפיד דגוף עדיף מאינו מקפיד דעלמא, ובזה מבואר מ"ש הרמב"ן נדה ס"ז א' דטעמא דפתחה עיני' ביותר או עצמה ביותר אינו חוצץ ולא דמי לקרצה שפתותי', וז"ל לא תקשי דודאי קרצה שפתותי' מעכבת ביאת מים במקום הגלוי, אבל פתחה עיני' אינה מעכבת כלום אלא קמטין בעלמא הוא דעבדה במקום שדרכן בכך, ואפשר נמי שאינן מעכבין כלל מלבוא בהם מים ממש, עכ"ל, והנה מבואר דאע"פ שאין נכנסין מים מ"מ לא חייץ משום דדרכה בכך, ואין כאן נדון של ביטול אלא דכך היא צורת האדם וכמשנ"ת.

והיינו נמי טעמא דפשיטא להו לראשונים ז"ל דנימא אחת קשורה לא חייצא בשאינו מקפיד וכמש"כ הרמב"ם וכ"כ הריטב"א בערובין והר"ן בנדה, דכיון דאין דרך להקפיד ע"ז שפיר חשיב גוף האדם בצורה זו.

להרא"ש, מיהו לפי מה שנתגלה מן הירור אמנם כן ההלכה כמ"ש בטוש"ע, [וכ"ד הערוך דר"ש להחמיר אתא אלא שפירושו לא נתפרש שכתב בערך דח אם הדיח ידיו במים טהורין ר"ש אומר ירפה שיבאו בהם המים פי' אם רחץ גב ידו במים נטהרה אע"ג שלא הגיעו המים לכף ידו רש"א ירפה כלומר לא יטהר הכלי עד שירפה ידו ויגיע המים לתוך ידו ולכלי, עכ"ל, וצ"ע], ולהאמור א"צ שלא לדחוק הרבה (דאין זה טעמי' דר"ש כמו לפי' הרשב"א).

הא דמהני טופח ע"מ להטפיה בידיו היינו אף שהכלי יבש ותו אין בידו ע"מ להטפיה מ"מ בין שניהם יש מים טופח ע"מ להטפיה וסגי בזה לחבור, - לשון הדיח דקתני נראה דבא לרמז על ריבוי המים דהיינו טופח ע"מ להטפיה.

בדין אם בעינן במי מקוה הכריע בבהגר"א סי' ק"כ דאף תלושין ש"ד והוכיח כן ממתני' עיי"ש.

בפ"ז ס"ק ל"ח הק' אמאי בלא טבילה כדרך גדילתה לא עלתה לה טבילה ולא סמכין שביירידתה למים הקדימו המים, ולכאורה עיקר הקו' רק בשחתה ביותר אבל בשאר הסתרים אין נכנסין כ"כ בירידתה, וכיון שכן ל"ק כ"כ, אבל מ"ש בנה"כ שע"י הקמטים לא יהא חיבור למים שבקמטים עם מי המקוה לא נתפרש דאם כונתו שבמקום עיקר הקמט אין טופח ע"מ להטפיה א"כ א"צ לטעמא דחיבור המים וסגי בזה דבמקום זה אין מים וגם זה דוחק לחוש שע"י הדוק הקמט לא ישאר טופח [בכל צד של הקמט עי' לעיל ד"ה הא] דהא האוחז באדם מהדק יותר ולא חיישינן (אם לא בהדוק מרובה להרשב"א), וצ"ע, ולהאמור אם הדיחה במים לפני טבילה אין כאן בית מיחוש.

ונראה דנתנה שעה בפיה והגיעו המים לפיה טהורה, דאין הפה כחוץ למקוה, ולא גרע מרגלי שוקעות בטיט ומהאוחז באדם ובכלים, וכן אם הדיחה שעה ויש עליהן משקה טופח ע"מ להטפית ש"ד, וכ"ש בקפצה ידה.

והא דקפסיק ותני דכאילו לא טבלה, אע"ג דתליא במקפיד, נראה דל"ק ואפי' אם נימא בעלמא דלא אמרינן בטלה דעתו, דהתנא לא נחית הכא לאשמועינן דחשיב מקפיד, אלא עיקר חידושו דאף שאין כאן חציצה חוץ מגופה וכל גופה במים מ"מ לא מהני, ונקט הני דפשיטא ל' שמקפידין עליהם ולאן משום שיש בזה נדון.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה תמה על לישנא דמתני' דתנן כאילו לא טבלה, ולמה שנה התנא כי האי לישנא בטבילה דכשרה מדאורייתא, [וזה כבר נתבאר דפשטות הראשונים דבכל הני ליכא פסולא דאורייתא, וה"נ מסתברא כמש"כ לעיל ס"ק ט"ז דבמיעוט המקפיד שאינו חוצץ מדאורייתא הטעם משום דסגי ברוב הגוף מגולה ולאן משום דהחציצה טפילה לגוף, וכן משמע ברמב"ן דפתחה עיני דאין כאן חשש דאורייתא, ועמ"ש הרמב"ן בהלכותיו פ"ט הכ"ה שאין להכניס ראשו בספיקות דקרצה עי"ש] ועוד דלא גרע מאוחז באדם ובכלים דמשמע בראשונים דהוה דרבנן וכמש"כ שם, וכן בהרבה מקומות בדברי הראשונים ז"ל סתמן כפירושן דאין כאן אלא נדון של מיעוט דמדאורייתא ש"ד, (עי' בבב"ב נ"ג שהזכיר צד לומר דהרי"ף סבר דכולה מתני' לטהרות), ועי' ס"ט ס"ק כ"ג], והנה בכמה משניות אשכחן כי האי לישנא, לעיל מ"ד, ולק' פ"י מ"א מ"ו, ובחגיגה י"ח ב', ולכאורה כולו דרבנן נינהו, מיהו צריך טעם בכולהו מתני' דקתני כי האי לישנא.

והנה בההיא דחגיגה י"ח ב' דקתני טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל מוקמינן לה בגמ' דכאילו לא טבל למעשר אבל לחולין לא בעי כונה, וקשה מאי כאילו לא טבל הא טבילה גמורה היא לחולין אלא שפוסל את המעשר, ופי' אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם דקמ"ל דלגבי מעשר דינו כאב הטומאה (אם היתה טומאתו כך) ולא רק דפוסל את המעשר עיי"ש, ולפ"ז מבואר הטעם דנקט התנא כי האי לישנא לאשמועינן דין זה, (וגם משום דאיכא תנא דאף לחולין לא מהניא טבילתו).

ובפרקין מ"ד דהאשה שטבלה ולא כבדה את הבית כאילו לא טבלה, לכאורה הוה נמי רק חששא דרבנן שהרי אזלא בכרעה כדקתני וירדה וטבלה, ואפי' הוה ספיקא דאורייתא מ"מ אהניא טבילתה, ומיהו בהא ל"ק כ"כ דכיון דאין החסרון בטבילה, אין מורה לשון זה דאף מדאורייתא לאו כלום הוא, דהא אי הוה קתני טמאה ל"ק לן מידי, וכיון דע"כ הכונה דבלא"ה תטמא אין בכלל זה דלא אהניא הטבילה לענין ספק, ובאמת כנראה מה"ט י"מ הטעם משום חציצה כמ"ש בר"ש (ועי' חזו"א) דמשמע להו כאילו לא טבלה דהפסול בטבילה.

ובההיא דפ"י מ"ו דכלי שהוא מלא משקין והטבילו כאילו לא טבל, י"ל דקמ"ל דאין המשקין נטהרין בהשקה, ובסיפא דאר"י כאילו לא טבל, למאי דמוקים לה רבא ע"ט א' דאיירי בכלי שנטמא רק גבו נחא דלא מצי למיתני טמא דהא אין כל הכלי טמא, - בהא נמי הטעם משם חציצה ולא הוי אלא דרבנן.

והנה במתני' ה' נראה בפשיטות דכיון דברישא קתני דטהורה מטומאתה אבל טמאה היא ע"ג ווקה, מסיים דבנתנה שעה בפיה טמאה כאילו לא טבלה כלל, אבל שמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דאין

מספיק בטעם זה לשנות כאילו לא טבלה בפסולא דרבנן.

ואכתי פש גבן לפרושי מתני' דפ"י מ"א דכלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל, והא נמי משום חציצה היא דלא גרע האויר משאר חציצות, וכנראה בהני שהחסרון הוא בדרך טבילתן דלא מצי למיתני לשון חוצץ נקט התנא לישנא דכאילו לא טבל, כמתני' דידן, ולא משמע לי' כ"כ לישנא דכאילו לא טבל טפי מלשון טמא, (ועוד דאי בעי למיתני טמא הי' לו לפרש דכלי טמא איירי מיהו בהאוחז באדם נקט טמאין וגם הכא איירי בנדה).

ואאמור (שליט"א) זללה"ה צידד לומר דלשון כאילו אינו מתפרש בכאן על שלילת עצם הטבילה לומר שאין צורה זו בדין טבילה כלל וא"כ הרי אשה זו לא טבלה, אלא הכוונה שהרי היא בטומאתה [על אף טבילתה] כאילו לא טבלה, והשתא הוי האי כאילו לא טבלה כהא דמתני' דלעיל מיני' שבדאי היתה הטבילה טבילה [אלא דחיישינן שהוסיפה לפלוט אח"כ או בשעת הטבילה ממש], ולפ"ז ניחא דאין לשון זה מורה כאילו מדאורייתא נמי לא מהני, [אאמור] (שליט"א) זללה"ה הזכיר בזה דאולי הכונה שזה רק כמו כל הכועס כאילו ע"ז, וה"נ אע"פ שטבלה דינה כאילו לא טבלה].

יב. פ"ז א' אר"י פתחה עיני' ביותר כו', נראה דהא דלא תני לה במתני' בהדי קפצה ידה משום דלא פסיקא לי' למיתני כאילו לא טבלה דבדרך כלל המים נכנסין דרך הקמטין כמ"ש הרמב"ן, אלא דר' יוחנן מחמיר לחוש שמא לא באו המים.

שם אר"ל האשה לא תטבול אלא דרך גדילתה כדתנן כו', לכאורה ה"פ כיון דאיכא סתרים דלא חשיבי ביה"ס כדתנן האיש נראה כו', לכך לא תטבול אלא דרך גדילתה, שאז יבאו המים לכל המקומות דחשיבי מגולים, ודרך גדילתה פירושו כדרך הליכתה ושימושה

תמיד ולא כעודר ואינך דודאי מה שנראה באיש כשעודר הוא הרבה פחות ממה שהמים נכנסין בצורה זו, אלא בדרך גדילתה יבאו המים לכל המקומות הנראים כשאורגת, ולפ"ז ניחא דדרך גדילתה לאו היינו אורגת ומניקה, והול"ל האשה לא תטבול אלא כאורגת וכמניקה, והא דנקט בלישני' לא תטבול אלא דרך גדילתה, נראה דהיינו משום דלא בא לאשמועין צורה מיוחדת לטבילה, אלא שלא תשנה מצורתה הרגילה.

אב"ל רבותנו ז"ל פירשו דאף בטבילה השיעור הוא כאורגת ומניקה, ור"ל כולל גם שאר סתרים וקמטים ולהכי לא קאמר אשה תטבול כעורכת ואורגת ומניקה, [עי' תוד"ה פתחה ותו' הרא"ש ד"ה אשה], ויש לעיין אם באמת הדין דביה"ס דטבילה נמדד כפי ביאת המים בדרך גדילתה כעורכת, ואע"פ שאין מקום זה מטמא בנגעים משום שאינו נראה לעיני הכהן, וכמש"כ דהמים נכנסין יותר מהמקום הנראה לעיני הכהן, [ולכאורה לפ"ז אין סתרים בבית השחי דכשמגבהת כאורגת כבר נכנסים המים בכל בית השחין], אבל ל"מ כן, אלא משמע דמהו ביה"ס זה שיעור שוה לכולם דדרשינן מה ידיו מאבראי ולא דרשינן דרך גדילתה וכן מה בשרו מאבראי מתפרש מה שנראה מאבראי, ומקום שאינו מטמא בנגעים א"צ ביאת מים, וא"כ צ"ע אמאי בעינן שתהא נראית כעורכת ומניקה.

ובאמת פרש"י והרא"ש אפשר שהוא כמש"כ דהנה הרא"ש לא ביאר כלל ענין כעורכת ואורגת ומניקה [ואם כפרש"י או כפרתו] אלא העתיק הגמ' ופירש כדרך גדילתה כמו שרגילה להיות תמיד שא"צ להרחיק ירכותי' זו מזו יותר מדאי כו', וכן בקיצור הלכות נדה לא הזכיר ענין עורכת וכו', וכדרך זה מתבאר מדברי רש"י בגמ', אבל הראב"ד כתב בפשיטות היכי דמי דרך גדילתה כדתניא בסיפרא האיש נראה כו', ולמדנו מדר"ל שאין האשה טובלת לא מעומד ממש

הרא"ש תחלה שא"צ, היינו מפני שרצה להוסיף אח"כ בביאור מה שצריכה ליהרהר, אבל ל"מ דמפרש לשון דלא תטבול אלא כמו א"צ אלא כדרך גדילתה, וצ"ע.

עיקרי הדינים מדאורייתא

כ. ערובין ד' ב' חציצין דאורייתא ניהו דכתב ורחץ את את כל בשרו כו', בסוכה מיייתי לקרא ורחץ את בשרו והעיקר כגירסא דהכא דמיייתי לקרא דבע"ק דכתיב ב' כל בשרו, ועוד דקרא דורחץ את בשרו גבי מצורע כתיב ובסמוך דרשינן את הטפל לבשרו וזהו שיער ואילו המצורע מגלח את כל שערו, מיהו י"ל דמגלח רק כינוס שער ונראה, ועדיין יש שערות בגופו, ואם כשאחר טבילתו עד שגדלו שערותיו טהור, משכח"ל גם כה"ג.

שם שלא יהא דבר חוצץ כו', לכאורה לא איצטריך קרא אלא לרובו שאינו מקפיד דרובו המקפיד יש להבין מסברא דלא חשיב שבא גופו במים, ובשרו מתפרש דוקא בשרו ממש דהא כל הני דאינם חוצצין משום שאינו מקפיד לא טמאין ולא מטמאין כמו שביאר הגר"א למתני' פ"ט דמקואות [ועי' פסחים מ"ו א' ולכאורה שאני כלים], ואפשר דמזה למד ר"כ יבמות ע"ח ב' דכולו שאינו מקפיד חוצץ דכיון דקרא דבשרו מתפרש דבעינן בשרו ממש ואתאי הלכתא אפיקתי ממשמעותי, מ"מ לכל הפחות מוקמינן ל' לענין כולו, דכיון דרובו המקפיד מסברא ידעינן א"כ ע"כ אתאי הלכתא לאפוקי ממשמעותי דקרא דאף אינו מקפיד חוצץ, ומוקמינן לקרא בכולו, דמסברא צ"ע מנ"ל לחדש דאיכא בתורה דין דרובו לאו ככולו, [מיהו ק"ק לפ"ז אמאי מהני סברא דהיינו רביתי' ביבמות שם דכיון דמפרשינן לקרא דבעינן בשרו ממש לכאורה אין להועיל סברא דהיינו רביתי', מיהו אין זה מוכרח, וגם אפשר דכיון דגם אמו טובלת חשבינן כאילו טבילה אחת לשניהם ואיכא שפיר בשרו, ומיהו אם יחוצץ בין הולד לאמו

ולא שוחה ממש כו' אלא שוחה כענין הזה או קרוב לו וצריכה שתפתח זרועותי וירכותי על הדרך שאמרנו עכ"ל, וכעת ראיתי בספר מרן זלה"ה יו"ד סי' צ"ה סק"ז שכתב כמש"כ.

טור סי' קצ"ח ולא תטבול בקומה זקופה כו' כדרך שנראין כו' וא"צ להרחיב כו', רבנו צירף לשון הרמב"ן ולשון הרא"ש ולכך יש כאן כפל דברים כמ"ש בב"י.

בב"י בשם הרשב"ץ כתב דדעת הרמב"ם בפ"ב דמקואות דכי אתמר דר"ל לטהרות ודבריו תמוהים מאד דבהדיא מתבאר מדברי הרמב"ם דפלגיניהו להני מימרות ושנה מימרא דר"ל בפ"א בלא חילוקא דטהרות ובעלה, וכנראה הרשב"ץ לא ראה דברי הרמב"ם בפ"א, ותימה על הב"י שסתם כן דעה קמיייתא בשו"ע אחר דהערוך יחידאה הוא בזה, [על עיקר שיטת הב"י שתמה בש"ך יש יישוב בבהגר"א דדעת המחבר כג' הרי"ף אלא דלכתחלה יש להחמיר בטהרות אף לבעלה כמ"ש רא"מ ולכך בכל הני דאין הלשון דיעבד כתב שפיר חוצץ, ובעצמה עיני' כתב י"א שלא עלתה דהיינו דעת הראב"ד דאף דגריס כהרי"ף מפרש הכי וכמ"ש הרשב"א להחמיר, וכן בכדרך גדילתה איכא ב' פירושים לגרסת הרי"ף, ולפ"ז פסק המחבר ככלל דיד' כהרי"ף והרמב"ם, לק' נתפרש דאין כן דעת הרמב"ן.

בבהגר"א ס"ק מ' כתב לבאר במ"ש הרא"ש בדר"ל דפי' כדרך גדילתה שא"צ להרחיק ירכותי' זו מזו יותר מדאי כו', היינו כשיטתו דר"ל לאקולי אתא ולמידחי להני מימרות ורש"י פי' לחומרא דלא תדביק ירכותי' כו', וצ"ע למה פירש כן הא ודאי ר"ל לאו אהני שמעתתא אמר למילתי' דנימא דלאקולי אתא אלא דתלמודא מסדר למילתי' הכא, וגם דעת הרא"ש ג"כ נוטה כפרש"י כמ"ש בתוספותיו, ובפשוטו מה שסידר

דבר שאינו רביתי' י"ל דהוה חציצה אף דלגבי אמו לאו חציצה היא].

- הוספה -

מיהו נראה דיש שני סוגי חציצות במקפיד, א' דבטל לאדם כצבע וכיו"ב ולזה איצטריך קרא, ב' חציצה שאינה בטלה כמכניס גופו בשקית נילון, וזה אפשר לקיים בלא פסוק דרובו חוצץ, ע"כ.

ולפ"ז איכא למיפשט תרי בעי' דאיבעיא לן בהא דכולו שאינו מקפיד חוצץ אי שער מציל דהיינו שיש חציצה על כל הגוף חוץ מהשער, וכן ביה"ס והקמטים אם מצילין, והשתא דשמעין דקרא דבשרו ממעט כולו דהיינו משום דמעט בשרו בעינן א"כ ביה"ס דלא חשיבי בשרו כדאמר קידושין כ"ה א' וכן שערו דטפל לבשרו הוא אין מצילין, ומיהו בלא"ה נמי נראה כן בסברא דכולו חוצץ, אלא דהי' מקום לרדן כיון דלרוב הגוף מצטרפין ואף לקולא [שו"ר בחזו"א יו"ד סי' צ"ה סק"ג דלקולא לא מצטרף] דהא ע"כ זהו שאמרה תורה בשערו וביה"ס, י"ל דה"ה בדינא דכולו.

ובל'שני דרב יצחק מרומז דיני' דר"כ דקאמר ד"ת רובו ומקפיד עליו חוצץ ושאינו מקפיד עליו אינו חוצץ ולא מסיים ה"נ במיעוטו ומקפיד דאינו חוצץ, ולפ"ז ניחא דאמנם לישנא דשאינו מקפיד עליו אינו חוצץ מיותר דהכי הול"ל ד"ת רובו ומקפיד עליו חוצץ וגזרו כו', וקמ"ל דדוקא בכה"ג שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ אבל טפי לא.

מיהו קשה דלפ"ז לא נאמרה ההלכה אלא לחלק בין מקפיד לאינו מקפיד, ולשון הגמ' כי אתאי הלכתא לרובו ולמיעוטו ולמקפיד כו', ואפשר דאי לאו הלכתא הוה דרשינן כל בשרו דאפי' מיעוט חוצץ, א"נ הוה מפרשינן לקרא באינו מקפיד לחודי' וברובו, אבל מקפיד י"ל דחשיב כחוץ למים במקום החציצה, ובתו' הרא"ש כתב בשם תו' דאי

לאו הלכתא הו"א דדוקא כולו חוצץ וזה תימה דמהיכי תיתי היינו מחדשים דרובו לאו ככולו, ושמא כונתם דלקושטא דמילתא אתא קרא לכולו כד"כ, והרא"ש תירץ דאי לאו הלכתא הו"א דאף מיעוט שאינו מקפיד חוצץ, וצ"ע למה וצ"ל כדרך שכתבנו, או דמכל הוה מרבינן, או דהוה חשבינן ל' כחוץ למים.

שם כי איצטריך הלכתא לשערו כו', לכאורה קרא דאת בשרו איצטריך שיבא שערו במים ואפשר דאה"נ, אלא דכיון דאפקי' קרא גבי את בשרו שמעינן נמי דדינו כבשרו, ולפ"ז אמנם לא נחית הגמ' בס"ד לבאר מנ"ל דבעינן שיבא במים אלא מבשרו דייק דאיכא למעוטי שיער מחציצה ובעי' לשנויי דלהכי אתאי הלכתא, ומשני דהא עיקר מילתא דשיער מהאי קרא שמעינן וכו', [ועי' בשטמ"ק ב"ק פ"ב א' בשם גאון], מיהו אם נימא דהא דיבא במים לא איצטריך קרא דמורחץ במים שמעינן כל הגוף, ורק מבשרו הוה ס"ד למעוטי דחציצה בשער לא פסלה דדוקא אבשרו קפיד קרא, ניחא טפי דקרא דאת בשרו לענין חציצה איתמר, ולפ"ז יש להוכיח מהגמ' כשיטת הגאונים שהביא הרמב"ם בפ"ב מה' מקואות הט"ו דשער נדון בפני עצמו לענין רובו, דהנה קודם דידעינן להלכתא דרובו המקפיד ומפרשינן מסברא לקרא דרובו ככולו וחוצץ וכמשנ"ת לעיל, א"כ פשיטא דמפקינן נמי שיער דרובו ככולו וחוצץ כיון דכתב קרא דלא להוי חציצה בשער, דהא אכתי לא איתמר לן הלכתא דרובו דנימא דסתמא דרובו כולל הגוף והשיער, וכיון שכן אף לבתר הלכתא מפרשינן דחידוש ההלכה הוא דאינו מקפיד אינו חוצץ ודלא נדרוש כל בשרו למיעוטו וכמשנ"ת, אבל לא אתא לאפוקי הא דמפרשינן בפשוטו דרוב שיער נדון לחודי', ויש לדחות, גם יש לדקדק מש"ס ביבמות לא שנו אלא רובו אבל כולו חוצץ, וזה אינו בשער כמבואר בתוה"ק בפשיטות גבי צבע השערות, וכן בסברא שאין חסרון דכולו אלא כשכל הגוף מכוסה, וכיון

צריכה טבילה מיהו י"ל שאין דרכן לטבול אלא לבעלה, אבל מצינו בנשות הגליל שהיו נעקרות מפני טבילה זו), וגם משום דבנשים יש לחוש לזלזול טפי אבל לא מסתבר לומר דהגמ' שינה הלשון לפי זמנו, ועי' תו' נדה ס"ו ב' בשם ירו' ומשמע התם דדוקא בנדה לבעלה תיקן אבל לטהרות לא, ואנשים לעולם לטהרות הוא.

שם אמרי דאורייתא לעיוני דילמא מיקטר כו', יש לעיין למה יש לחוש מדאורייתא דילמא מיקטר רוב השער דזה דבר שאינו מצוי כלל [עי' לק' ס"ק כ"ב], וכן מאוס מידי נמי אינו מצוי ברוב השער באופן שאין האדם יודע בזה דנצריכנו עיון שמא מאוס רובו, ובפשוטו הי' נראה דהאי דאורייתא לאו דוקא משום דחיישינן לחציצה דאורייתא, אלא דא"צ לזה תקנה כיון דאסור מדרבנן משום חשש חציצה דאורייתא, אבל לעולם ליכא חשש אלא למיעוטו, מיהו אם נימא דלרובו חיישינן נראה דהיינו דוקא בשערה שאינה מרגשת כ"כ בחציצה הדבוקה או דמיקטר אבל בגופה ובפרט ברוכה בודאי מרגשת ולא בעיא עיוני, [ועוד צ"ע בזה בסוגיא ובראשונים].

ובבהגר"א סי' קצ"ח ס"ק י"א הוכיח מכאן כשיטת הגאונים דרוב שערה קשור אחת אחת חוצץ מדאורייתא, מדאמרי' הכא דמדאורייתא בעי עיוני דילמא מיקטר [וכונתו דבגמ' הוזכרו ב' חששות שמא נתעסקה במיאוס או נקשר ואם כל בדיקת נקשר היא בצירוף חשש מיאוס דכל הגוף א"כ בלא"ה חוששת גם על השער משום מיאוס, ולכן לא שיך להזכיר א"נ מאיס דחשש זה הי' גם בתירוף ראשון והול"ל מיקטר ומאיס כ"נ לפור'], וש"מ דע"י מיקטר לחודי' הויא חציצה דאורייתא וע"כ בשיער לחודי' הוא, ומבואר דס"ל דמדאורייתא ממש קאמר דבעי עיוני [ולשון הרמב"ן והרשב"א דין התורה, מיהו י"ל דלישנא דגמ' נקטו והכונה דלגבי תקנה חשיב זה דין התורה].

דסתמות הגמ' אבשרו לחוד, אין מקור להכניס שערו לחצאין דרובו המקפיד חוצץ, וכולו שאינו מקפיד אינו חוצץ.

שם תוד"ה דבר כו' ועוד דבפרק דם חטאת מיייתי כו', פי' קושייתם דע"כ לא איתמר הלכתא לשערו בהדיא דהא בבגדים נמי תנן שיעורא וחילוקא דאינו מקפיד, וכיון שכן ה"ה לבשרו, ויש לדקדק אמאי לא הק' בפשיטות מכל הני דאין חוצצין דתנן במתני' פ"ט דמקואות, ונראה דהתו' לשיטתייהו דכולה מתני' הטעם משום דמחלחלי מיא וכמשנ"ת לעיל סק"ב ועוד, חוץ מקלקי דהני באמת בשיער איירי.

ויש ללמוד מסתמות דברי התו' כמפורש דלא ס"ל שהשיער נמדד בפ"ע דאם איתא למה לא פי' כן דעת רש"י אלא דקדקו דדוקא שיער, ומאי קו' אי סמך רש"י למילתי' אתירוצא בתרא דאמרינן בגמ', ופי' בשער וה"ה בבשר, ובריטב"א אמנם פי' כן דעת רש"י, אבל התו' פשיטא להו דליכא סברא כזו כלל שיהא השער חשוב גוף בפ"ע, ודוקא לגריעותא מצינן למימר הכי.

הא דאיצטריך קרא לשערו היינו כשמגיע מים על הראש והחציצה רק בשיער, אבל בכיסוי על הראש היינו בשרו, ואפשר דלהכי מיייתי הא דנימא אחת קשורה.

דיני קשרים בשיער

כא. ב"ק פ"ב א' ושתהא אשה חופפת כו', יש לדקדק בהא דנקט אשה הא בימי עזרא היו טהרות, ונראה מזה דבאמת לא תיקן חפיפה לאנשים, ושמא הטעם משום משום דבדרך כלל אין שערם ארוך שיהא מצוי קשרים, או משום דלא קפדי כ"כ על מעט קשרים, (ודוחק לומר משום דמצוי גבייהו טפי טבילות שהרי תיקן טבילה לבע"ק והו' להו אנשים ככהנת שכתבו תו' נדה ס"ו ב' בשם ירושלמי דא"צ חפיפה, שהרי גם משמשת

- הוספה -

ביאור הגמ' דאורייתא הוא ר"ל דכיון שכהיום החפיפה במקום העיון, א"כ מי שאינו מקיים חפיפה נקלע לדאורייתא, ומשני דאה"נ אלא שיש עצה במקום החפיפה, אבל כשאין מעיינים צריכין להחפיפה בשביל הדאורייתא שהיא משמשת במקום העיון ולפ"ז מוכח דא"צ עיונא נוסף לחפיפה, ועי' בזה לק' ס"ק ל' ל"ב, [וכן בבדיקת חמץ א"צ ביטול מדרבנן], ע"כ.

כב. שו"ע סי' קצ"ח ס"ה עד שיהא רוב שיערה קשור נימא נימא בפ"ע, בפשוטו משמע דאם ברוב שיערה יש קשר חוצץ וצ"ע דאכתי ליכא חציצה ברוב השער דקשר אחד אינו מכסה כי אם מיעוט אורך השערה, ומאיזה טעם יחשב חציצה לכל השערה ע"י קשר אחד, [וראייתי בראב"ן שכ' דהשערה הקשורה עתיד לקצצה, אבל זה קשה למאי דנקטינן דעתיד לקוצצן לא הוי חציצה], וצ"ל דאמנם איירי בקשרים מרובים בכל שיערה לארכה, וכדרך זה בכל השערות, ולא סגי ברוב כל שיערה אא"כ הקשרים בכל השערות דאל"כ אכתי ליכא רוב שיערה, [ושמעתי להעיר דאפשר דלא משכח"ל חציצה ברוב השער ע"י קשרים כיון דבכל קשר חציו מגולה, מיהו צ"ע במציאות ולכאורה משכח"ל בקושר כל הקשרים זעג"ז, אלא דאז הו"ל כג' דאינן חוצצין], וצ"ע דפשטא דמילתא לא משמע הכי.

ובעיקר הדין דרוב שער כרוב הגוף חשיב צ"ע למה סתמו הראשונים ולא פי' דין זה, ומסתמתן של ראשונים הי' נראה דאמנם ס"ל דהשיער נמדד עם הגוף, אלא דרוב שיערה קשור חוצץ משום דקפדה ולא מהני מה שאומרת שאינה מקפדת, אם משום דבכה"ג בטלה דעתה בודאי, או משום דבקשרי שיער שאין כאן ענין ביטול לגוף בזה פשיטא לן דברוב השיער לא חשיב צורת השיער כן, עי' לעיל ס"ק י"ח, והי' נראה לומר דאף הראב"ד

בהשגות שכ' דכדברי הגאונים עיקר היתה כונתו דלא מהני מה שאינה מקפדת ברוב השיער דלא יתכן שיסתום כ"כ בבעה"נ וגם בהשגות הי' לו לבאר יותר, כיון דשיטת הגאונים מחודשת, והדרנא בי מדברי הרשב"א בתוה"ק שכ' בדין שיער צבוע דאע"פ שהצבע פושט בכל השיער ורובו אע"פ שאינו מקפיד חוצץ כו', הנה כתב בפשיטות דשיער נדון בפ"ע ואע"פ שלא הזכיר מזה כלל בעיקר דין רובו, וכיון שכן תו לא מצינן למיגמר מסתימתן של ראשונים דפליגי אגאונים, [מיהו לאו ראי' היא דהרשב"א בחידושו באמת דעתו עיקר דלא כהגאונים ולכן סתם הדברים, וכאן רמז דלדינא לכו"ע מותר בשיער, וכן עיקר, הוספה], ובבהגר"א כתב דרוב הפוסקים סוברים כהגאונים, עיי"ש.

ויש להק' לשיטת הגאונים מדתנן דקלקי הראש ובית השחי אינן חוצצין ואמאי לא חיישינן שיתדבק כל השיער והו"ל רובו שחוצץ אע"פ שאינו מקפיד, וצ"ע, ומ"מ יש ללמוד מזה דלא חשבינן כל מקום כינוס שער בפ"ע כמו שנסתפק הפרישה דזה ודאי יש לחוש בקלקי בית השחי שיתדבק כל השיער.

- הוספה -

אפשר דטעמייהו דהגאונים מפני שלא מסתבר שריבוי שיער יציל על רוב הגוף שיש עליו חציצה ומקפיד מדאורייתא, דסו"ס רוב הגוף מכוסה, וכן לאידך גיסא אין סברא שריבוי שער יצטרף למעבד רוב הגוף, ואם אינן משלימין ע"כ שנדון בפ"ע, וכן יש לדון בבית הסתרים דבעינן ראוי לביאת מים מדאורייתא איך דנים אותן לענין רוב, דלא מסתבר שחלל הפה משלים או מציל ברוב הגוף, (כמו שמסתבר בפשיטות שאין כל שיערה ושערה נדונת בשטחה סביב דא"כ מי ששערו ארוך קרוב שיהא רוב הגוף, כשנשטחם זה בצד זה ונחשב ארבע רוחותיהן), וא"כ היכי נאמרה ההלכה בזה ממ"נ אי רוב גופו בלא חציצה בלא"ה שפיר

יש להסתפק בהא דכולו אע"פ שאינו מקפיד חוצץ מדאורייתא אי ה"ה בשיער, ד"ל כמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה לענין רגלי הכהנים זבחים ל"ה א' דסברא דכולו היינו משום דאינו בטל לגוף ובכה"ג דהחציצה על השיער לחודי' שפיר בטל לגוף כיון דעל שאר הגוף ליכא חציצה, מיהו אפשר דכיון דהשיער כדבר נפרד מן הגוף אין החציצה בטלה לשיער, ולמש"כ דשער כל הגוף נדון יחד בלא"ה אין מסתבר דשער בית השחי יציל על הראש בסברא דביטולו, ועי' לעיל סק"א כ'.

שי"ד סק"ז וכן שעה אחת שנקשרה אין חילוק כו', לכאורה כל עיקר החפיפה לא מהניא אלא לקשר של שעה אחת עם חברתה אבל קשר של השעה בעצמה אינו נמצא ע"י מסרק ורחיצה.

צבע העשוי לנוי

כג. שם סי"ז צבע שצובעות הנשים על פניהם כו', הרשב"א הזכיר בזה ג' טעמים, א' דהו"ל מיעוט שאינו מקפיד, ב' דאפי' הוי ברובו אינו חוצץ משום דחשיב גוף האדם כבגד צבוע, ג' דאין בו ממש אלא חזותא, ולשונו ז"ל בתוה"ק משמע קצת דלא הוצרך להני תרי טעמי בתראי אלא בשיער דכיון שהצבע פושט בכל השיער הו"ל רובו כשיטת הגאונים ובזה לא מהני טעמא דאינו מקפיד, אבל בתוה"א לא הזכיר שער וכן ברא"ש כתב הטעם דאינו אלא חזותא ואע"ג דאיירי במיעוט (שאינו מקפיד), ונראה מזה שלא רצו לסמוך להתיר לכתחלה דבר קבוע כצבע, דהא בגלד שעל המכה כתב ר"י דאעפ"י שאינה מקפדת ומן הדין אינו חוצץ מ"מ רגילות הוא להסיר ואעפ"י שכואב לה, וה"נ אין להתיר לכתחלה מטעמא דאינו מקפיד לחוד, לכך הוצרכו נמי לטעמא דאינו אלא חזותא, ולהאמור אף בגוף דלא הוה אלא מיעוט מ"מ אם יש בו ממש כמו דיו לא התירו הרשב"א והרא"ש, וכ"מ בש"ך סק"י"ד בשם בה"ג

דמי, ואפשר דלגבי הגוף חשיב כל הפה כפי היקפו מבחוץ, ואם חצי פה חצוץ אפי' חציו הפנימי חשבינן כרביע היקפו בחציצה, ולפ"ז אף בשיער י"ל דלגבי הגוף חשבינן כפי שיעור הראש והזקן ולא לפי אורך השער אלא אם שיעור הראש ג' טפחים מרובעין זהו ערכו לשיעור הגוף, ולגבי נפשי' משערין גם לפי אורך השער שאם חצי אורך השער חצוץ חשבי' לגבי הגוף כטפח ומחצה חצוץ, וצ"ע, ועי' ס"ק כ' אם שער מציל בכולו, ע"כ.

ועיקר הספק נראה דאין לו מקום למ"ש הר"ן דטעמייהו דהגאונים משום דאיכא קרא מיוחד לשיעורו [ועי' לעיל סק"כ], דודאי מקרא דאת בשרו אין מקום לחלק בין כל מקום כינוס שער, דיש לפרש הענין שכמו שצריך שיהא מבשרו במים ה"נ צריך משערו וכי היכי דרגלו מהני לראשו ה"נ שיער שאר הגוף לשיער הראש, [וכמ"ק בש"ך ריש סי' קצ"ט שהאריך להוכיח דאף בשאר הגוף בעינן חפיפה ואי בית השחי נדון בפ"ע פשיטא שיש לחוש שם טפי לרובו, וכמ"ק ברשב"א דכל שיער הראש חשיב רובו (הובא לעיל)], הלכך נראה דודאי כל שיער שבגוף נדון כאחת מיהו יש לעיין אי דוקא מקומות כינוס שיער או דה"ה כל השיער המפוזר בגוף, ובפשוטו כל השיער בכלל אלא ד"ל דשאר השיער חשיב גופו, ומיהו אפי' הו"ל שיער הראש רובו כיון דארוך הוא.

מש"כ בתפאל"מ דצפורן דינו כשער ל"מ כן, ובפשוטו לא דמי כלל דכבר נתבאר דודאי צריך שיכאו המים על הראש אף אם לא בעינן שער במים דאז חשיב בשר הראש גוף האדם ואינו הנדון אלא על השיער שהוא נפרד ואפשר להסירו וה"נ בצפורן אין מקום לדון אלא בצפורן הבולט מן הבשר ולחוץ, ומיהו כיון דפשיטא לן דעיקר הצפורן בכלל בשרו ה"ה הבולט יותר, משא"כ שיער דלא פשיטא לן אפי' על חלק מהשיער, וכבר נתבאר לעיל סק"ח.

דנהגו בניי שאין סכות בשמן כל עיקר, ומ"מ בצבע מותר והיינו מהני טעמי.

והנה הרא"ש לא כתב הטעם בצבע דחשיב כגוף האדם דומיא דפרוכת, ובאמת יש לדון דלא אמרינן האי סברא דחשיב גוף הדבר אלא בכלים, אבל לענין שיחשב גוף חי לא שמענו, וכן משמע מהא דכל הני שאינן חוצצין לא חשיב גוף האדם לענין טומאה ואילו בכלי כה"ג חשיבי גוף הכלי לענין טומאה כדאמר פסחים מ"ו א' ע"ש, וש"מ דיש לחלק בין כלים לאדם דבכלי כל דבר שבטל לכלי ממילא הו"ל כגוף הכלי וכאילו נעשה הכלי מתחלת יצירתו בצורה זו, משא"כ לענין דחשיב גוף האדם, נראה דאף בטעם זה נסמך הרשב"א על הא דלא הוה אלא חזותא דמצב זה של חזותא חשיב גוף האדם דעור האדם הוא שנהפך לצורה זו כיון דאין כאן ממשות צבע, ועוד דאין בו ממשות אינו חוצץ בפני המים כלל.

ואפשר עוד דבמקפיד לא אמרינן האי סברא דחשיב גוף האדם, ודוקא בכלי דהוי גופו ממש פשוט דה"ה במקפיד, אבל באדם כשאינו חפץ בדבר ועתיד להסירו אף לסברת הרשב"א לא חשיב כגופו, ומ"מ לענין רובו שאינו מקפיד שפיר מהניא האי סברא, שו"ר דאף בכלי כה"ג לא חשיב גוף הכלי דהא רבב ודם שעל הבגד חוצצין, ומ"מ שפיר נסתייע הרשב"א מזה דע"כ אין הטעם דפרוכת משום שאינו מקפיד דהא רובו אע"פ שאינו מקפיד חוצץ, וכן כולו חוצץ אף מדאורייתא, ואע"ג דהתם אפי' מקפיד אינו חוצץ והכא

בעינן למימר דדוקא אינו מקפיד, ל"ק דמה שמקפיד על צבע בגדו דצבעו שחור במקום אדום אינו חסרון בצבע דלא לבטל לבגד כיון דכך היא צורת בגד וכמו שמוכן דלא מהני קפידתו משצבעו לרצונו שחור וחפץ עתה לשנות צבעו, נוגם בכה"ג אין האדם מעביר הצבע מן הבגד ע"י צפון אלא מוסיף צבע אחר ובכה"ג אפשר דשפיר בטל לבגד, ואפי' יעביר הצבע יש בזה מעין סתירת כלי כיון דחיבורו אלים וכידות הכלים ניהו, משא"כ באדם שאין האדם הופך כולו לצבוע ככושי והצבע עובר מאליו במשך הזמן, ומ"מ כשרוצה בקיומו שפיר יש ללמוד דחשיב גוף האדם, וע"ע בדין צבע ברשב"א בסמוך.

ונראה דאם לא הסירה כל הצבע ובצורה זו של הצבע אינה חפיצה, דמ"מ אינו חוצץ, כיון שעומדת להוסיף על הצבע ולא להסיר צבע זה ושפיר בטל לגוף אף בכה"ג שאינה רוצה בקיומו במצב זה, מיהו דוקא אם בודאי לא תסירנו מה"ט, וצ"ע.

ובא"ש שאומנותה צבע כתב הרא"ש הטעם משום דאינה מקפדת, ובאמת נראה דבדרך כלל צבע שהצבעים צובעים בו יש בו ממשות כמו דיו, והיינו נמי טעמא דהוצרך הרשב"א לטעמא דאינה מקפדת בצבע.

- הוספה -

מבואר במגילה שכהן שידיו צבועות אסטים ופואה לרבנן כשר לנשיאת כפים, וש"מ שאינו חוצץ בנט"י וסתמא אפי' כולו, וצ"ב בכהנים אם חיובם מן הדין, ולע"כ.

בעניני חפיפה ועיונא

בדין נמצא עליה דבר חוצץ

כד. נדה ס"ו ב' וא"ר טבילה ועלתה ונמצא עלי' דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה כו', אפי' לא נתעסקה בדברים החוצצים לאחר

טבילה, א"צ לחוף ולטבול, ואפשר הטעם משום דיותר יש לתלות החציצה לאחר הטבילה, שכבר הסיחה דעתה משמירת גופה ואינה מדקדקת בחציצות, אבל קודם הטבילה

לא חיישינן שמא נגעה ולא אדעתה אם לא בזמן מרובה.

ובפשוטו לא איירי רבא בשחזרה ועיינה סמוך לטבילה, וע"כ לאוקומי בששמרה עצמה מדברים החוצצים מיהו אין זה במצב שתוכל לומר ברי לי, ובכה"ג איירי נמי ברייתא דחולין י' א', הלכך דוקא נמצא עלי' דבר חוצץ לא עלתה לה טבילה, ואפי' נתעסקה באותו המין אחר טבילה וכדתניא התם, ומיהו אם לא דקדקה כ"כ בשמירתה וכמו שהוא סתמא דמילתא בחופפת בע"ש לטבול במוצ"ש דמסתמא נתעסקה בדברים החוצצים בינתיים אע"ג דלענין דין חפיפה י"ל דמהני, מ"מ בעיא עיוני סמוך לטבילה, ובזה אם נמצא עלי' דבר חוצץ י"ל דתלינן דלבתר טבילה אתא, דמה"ת נימא דלא עיינה יפה, ולמאי דמפרשינן דסמוך לחפיפה היינו לבדיקת הגוף א"כ מוכח בהדיא דמהניא עיוני דסמוך אע"פ שנמצא עלי' דבר חוצץ, וצ"ע ברשב"א שכ' דאפי' עיינה סמוך לטבילה חיישינן שמא לא עיינה יפה יפה, הא בפשוטו נמצא עלי' על גופה נמי משמע וקאמר דאם סמוך לטבילה חפפה ובדקה א"צ לחוף ולטבול, אלמא סמכינן על עיוני אפי' בלא נתעסקה באותו המין אחר טבילה [ובר"ן פ"ב דשבועות כתב אמנם מכח זה דרבא איירי ברחיצת כל הגוף דהכי נהוג גם בזמן הגמ', וזה דוחק שיזכיר רבא חפיפה, דסתמא משמע תקנת עזרא ויתפרש נמי על כונת המנהג לרחוץ כל גופה דוקא בכה"ג יהי היכא דנמצא עלי' דבר חוצץ, ואין הכרח לזה כמשנ"ת].

ואפשר דאמנם כונת הרשב"א בעיוני דשער בלחוד ושיטת הדברים לפ"ז היא דחפפת שיער אפשר להרחיק מן הטבילה היכא דלא אפשר וכן בדיעבד, אבל בדיקה דגוף ושיער דהוא מעיקר הדין אין להרחיק כלל, הלכך חפפה בע"ש חייבת לבדוק גופה ושערה קודם טבילה, דא"א שתזהר כל הזמן מדברים החוצצים, אבל אם נזהרה בין חפיפה

ובדיקה לטבילה אע"פ שאין הבדיקה סמוכה לטבילה עלתה לה טבילה, ואם נמצא עלי' דבר חוצץ בזה יש כמה חילוקים, אם סמוך לחפיפה ובדיקה טבלה עלתה לה טבילה, אפי' לא נתעסקה באותו המין אחר טבילה, ואם חפפה בע"ש וטבלה במוצ"ש ובדקה גופה ושערה קודם טבילה ונמצא דבר חוצץ על גופה עלתה לה טבילה אפי' לא נתעסקה באותו המין דלגבי גופה סמכינן אעיוני שהרי לא תיקנו טפי מעיוני, ואם נמצא על שערה אע"פ שעיינה סמוך לטבילה, כיון דבשער חיישינן טפי ולא סמכינן כי אם בחפיפה, אם לא נתעסקה באותו המין לא עלתה לה טבילה, אבל אם נתעסקה באותו המין לא תלינן ריעותא בבדיקתה ואפי' במקום שער, בד"א בעיינה סמוך לטבילה אבל בלא עיינה אלא ששמרה עצמה מדברים החוצצים בזה אפי' נתעסקה באותו המין כל היום כולו לא מהני עד שתאמר ברי לי והיינו ברייתא דחולין, ובזה שער וגופה שוין, [חילוק זה בין שמרה עצמה לעיינה מבואר ברשב"א שכ' דהראב"ד מפרש הא דרבא בלא עיינה, וע"כ הכונה בששמרה עצמה ויעלה הכל כמ"ש הרשב"א, ויש ט"ס בחידושים].

ברם בתו"ה נראה דדעת הרשב"א דלא אמרינן שמא לא עיינה יפה, ואפי' בלא עיינה סמוך לטבילה אם נזהרה מדברים החוצצים ואחר טבילה נתעסקה באותו המין תולה בו ועלתה לה טבילה, ותימה איך יפרש ברייתא דחולין אי בלא עיין אפי' לא נמצא עליו דבר חוצץ לא עלתה לו טבילה ואי בעיין או בנשמר אמאי אינו תולה בנתעסק באותו המין, ואין לומר דההיא בטהרות ומשום חומרא דטהרות, דהא מייתי מינה סייעתא לרב הונא, [ומ"ש תו' לתרץ דההיא לטהרות היינו לענין זה דלא סמכינן על סמיכות החפיפה לטבילה ומשוינן לי' כחפף רחוק מהטבילה, ואז מעיקר הדין אינו תולה אע"פ שנתעסק באותו המין, ומינה מייתי שפיר סייעתא], וכבר תמהו בזה

האחרונים ז"ל ועי' ס"ט, ולפלא שלא הזכיר הרשב"א גמ' דחולין כלל לא בחידושים ולא בתוה"א.

ונראה דיש לקיים לדינא החילוק בין שעה לגופה, דפשטות מימרא דרבא דבעינן חפיפה דוקא וזה צריך לקיים עכ"פ לענין שער [אף דלא ננקוט כדעת הר"ן], וכיון דמתקנת עזרא שלא לסמוך על עיוני דשער, אף בגוונא דא"צ חפיפה מן הדין, מ"מ היכא דנמצא עלי' דבר חוצץ לא חשיבא עיוני דשער כברי לי, מיהו יש לדחות דלא חיישינן דילמא מקטרי מזיא בהרחקת החפיפה קצת וכדחזינן דאיירי בנמצא עלי' דבר חוצץ, ולא בקשר, הלכך סגי לן בעיוני דשער ג"כ, וכסברת הרמב"ן שכ' דמזיא לא מקטרי בנתינת תבשיל, והא דנקט רבא חפיפה, משום סיפא דצריכה גם לחוף קודם טבילה, מיהו איכא סברא דבשער אין מרגשת החציצות כ"כ (וגם אינם יורדים בקל).

בענין למיסמך חפיפה לטבילה

כה. שם ואם לאו צריכה לחוף כו', בנתעסקה בדבר החוצץ בין חפיפה לטבילה כתב הרמב"ן דא"צ חפיפה וסגי לה בעיוני בעלמא, והיינו אע"פ שמצאה דבר חוצץ בעיונה, ולכאורה היינו דקמ"ל רבא דבכה"ג שלא חפפה סמוך לטבילה ונמצא עלי' דבר חוצץ תו לא מהניא חפיפתה דהא חזינן שלא נשמרה מחציצה, וחידוש זה הו"מ לאשמועינן גם במצאה קודם טבילה וכגון שאינה יודעת שנתעסקה בחציצות דהויא לה מציאת החציצה ריעותא, מיהו קשה דלפ"ז אם לא נמצא עלי' דבר חוצץ יכולה לטבול בלא חפיפה אחרת דמשמע דוקא נמצא עלי', ולמה לא תצטרך לחזור ולחוף הא אפשר לה להסמיך החפיפה לטבילה, ואין לומר דאח"כ אלא דכאן איירי בדיעבד דחשיב כלא אפשר, דא"כ פשיטא דצריכה לחזור ולחוף היכא דטובלת פעם שני', דתו לא חשיב לא אפשר כיון דאיירי קודם

הטבילה השני', וא"כ מאי קמ"ל רבא דצריכה לחוף ולטבול, וצ"ל דאמנם אין כאן חידוש בהא דצריכה לחזור ולחוף בכה"ג שנמצא עלי' דה"ה בלא נמצא, אלא דקמ"ל בזה דינא דסמוך לחפיפה טבילה, (ואפשר דהיינו דבעי בגמ' מאי בינייהו בדיני חפיפה), ועי' להלן בפ"י הרו"ה דבאמת איכא נפ"מ בדיני החפיפה בין נמצא עלי' דבר חוצץ ללא נמצא, דבנמצא נחתין חד דרגא, והיינו מדהוצרך רבא לאשמועינן דצריכה לחוף וכ"כ בס"ט.

שו"ר דלמ"ש הרמב"ן דבחפפה ביום לא מטרחינן לה לחזור ולחוף בלילה ניחא דבאמת איכא חידוש דדוקא בנמצא עלי' דבר חוצץ ואפי' לענין קודם טבילה, וזהו מקור דברי הרמב"ן, והובאו דבריו להלן ס"ק כ"ז ל"ב.

שם מאי בינייהו א"ב למסמך לחפיפה כו', אם נפרש דתרת"י א"ב דל"ק בעינן סמוך דוקא ולא משגחינן בעונה ולל"ב איפכא דבאותה עונה לא בעינן סמוך ולמיחף ביממא ומיטבל בליליא אפי' סמוך לא, ניחא דבעי מאי בינייהו כדי לבאר דאיכא בינייהו נמי הא, אבל לא מסתבר כן דלפ"ז בחופפת מיממא לליליא בסמוך, חיישינן טפי לחציצה מבאותה עונה שלא בסמוך [דאין נראה בכה"ג הטעם שנוהרת בחפיפתה כשזה באותה עונה טפי מסמוך ממש, ועי' ל"ק ס"ק כ"ו, אם לא דנימא דיש כאן תקנת חכמים ול"מ כן], והשתא קשה מאי פריך מאי בינייהו הא בהדיא קאמרי הנפ"מ אם סמוך או אף באותו יום, וביותר הדבר תמוה לפרת' דאמנם היינו דמשני דא"ב סמוך לחפיפה טבילה לענין תליית החציצה.

ואפשר דמאי בינייהו ר"ל במאי קמפלגי [ואשכחן כה"ג בכמה דוכתי ערש"י זבחים ס"ה ב' שו"ר בס"ט ציין ב"מ ס"א] דלא משמע לגמ' דפליגי אם בשיעור יום חיישינן לחציצה מדתלו פלוגתייהו בדיני

עונה, ופי' זה א"א לקיים לספרים דגרסי הכא סמוך לחפיפה טבילה א"ב, כיון דבשמעתין סמוך ר"ל מיד, מיהו סמוך דלק' ס"ח א' מפרש ה"רז"ה דר"ל בו ביום, ולגבי הא דאמרינן התם חופפת ביום וטובלת בלילה קרי לחפיפה דאזתה עונה סמוך, ולפי' למאי דקיי"ל כלישנא דבעינן סמוך אינה תולה אלא בסמוך ממש, ולכתחלה חופפת וטובלת באותה עונה אפי' אינו סמוך ממש, [בהשגות ה"רז"ה יש ט"ס אבל הדברים מתבארים מתור"ד כמשנ"ת שו"ר בס"ט תיקון המעוות].

ברם הרשב"א בתוה"א והקצר מפרש בשם ה"רז"ה דאף לענין תליי' דנמצא עלי' דבר חוצץ סמוך ר"ל בו ביום, ולפי' אם באותו יום שחפפה טבלה ר"ל במעל"ע, וניחא לפירושו דסמוך דכולה שמעתין ר"ל באותה עונה (דזה קשה למש"כ בדעת ה"רז"ה) וניחא נמי הא דקבעי מאי בינייהו דבפשוטו הי' מתפרש דל"ק בעינן סמוך ממש ולל"ב בעינן אותה עונה, וע"ז קאמר דסמוך לחפיפה טבילה איכא בינייהו וכההיא דהתם דלא קפדינן אלא אמיחף ביממא ומיטבל בליליא, כל שהסמיכה הטבילה לחפיפה כדינה לא חיישינן שבא עלי' החציצה קודם טבילה ולא אדעתה, והרשב"א קיים פי' ה"רז"ה דגרס דא"ב מיחף ביממא ומיטבל בליליא אף לפי גרסתו דסמוך לחפיפה טבילה א"ב ומאי סמוך בו ביום, וניחא לי' להרשב"א לפרושי הכי מדלא קפדינן לק' אלא אמיחף ביממא ומיטבל בליליא וכיון דפליגי הכא בפלוגתא דלק' יש לפרש נמי סמוך דהכא כדהתם, ובאמת פי' זה מתיישב מאד בדברי הגמ' דהשתא הוה ממש דינא דסמוך לחפיפה טבילה בינייהו ותו לא, ונראה דרק הא דמאי סמוך בו ביום הביא הרשב"א מפ"י ה"רז"ה, אבל בעיקר הפי' פליג עלי' דלה"רז"ה בנמצא עלי' דבר חוצץ נחתין חד דרגא וכמשנ"ת, והדוחק שבפי' זה הוא דאותו היום לא משמע מעל"ע, ואפשר דכיון דאיירי על הטובלת בלילה קאמר בו ביום

חפיפה, וע"ז משני דיסוד פלוגתתם הוא בתקנת חפיפה אם בעינן שתהא סמוכה ממש או דבאותו יום נמי שפיר דמי, ולל"ב דבאותו יום הוה כסמוך ממש יש ללמוד דלא חיישינן שתסיח דעתה מלהזהר בין חפיפה לטבילה כיון שבאותו יום שחפפה טבלה, ובאמת לאו בכל מילי השיעור הוא יום לל"ב ודוקא בחפיפה וטבילה דכיון שחפפה כבר נותנת דעתה ולא חיישינן לה"ד, ולפי' יש ליישב הא דנקט חפיפה אף דלשאר הגוף סגי בעיוני, דמ"מ כיון שחפפה נזהרת נמי בנקיות דשאר הגוף, אבל בעיוני לחד לא יחבינן שיעור עונה לל"ב, [ובדברי התו' עדיין צ"ע, מיהו אפשר לכיון כן בדבריהם דעיקר כונתם לומר דלאו היינו הנדון דסמוך לחפיפה טבילה דל"ק, דלכו"ע אין לחוף בע"ש ולטבול במו"ש בלא חפיפה], מיהו אפי' לא נחלק בין חפיפה לעיוני מ"מ הטעם הוא בזה שעומדת סמוך לטבילה אבל בעלמא לאו בכלי מילי השיעור הוא עונה.

וכן צ"ל לפרש"י והראב"ד והרשב"א דפליגי בדין סמוך לחפיפה טבילה, דהא ודאי א"ב נמי הא דאמרי בהדיא, אם באותו יום או סמוך דוקא, ולא היינו פלוגתא דסמוך לחפיפה טבילה דהתם אפי' מע"ש למוצ"ש, אלא דכיון דס"ל לל"ק דבעינן סמוך לחפיפה טבילה ס"ל הכי נמי לענין תליי' דנמצא עלי' דבר חוצץ ול"ב לא ס"ל הכי לענין טבילה ולכן מחלק בין באותו יום לענין תליי' דחציצה, ואם לא נמצא עלי' דבר חוצץ אפי' טפי נמי.

וה"רז"ה בהשגות גריס איכא בינייהו מיחף ביממא ומיטבל בליליא, ונראה דמפרש דל"ק דלכתחלה טובלת בעונת החפיפה ואע"פ שאינו סמוך ממש, הלכך היכא דנמצא עלי' דבר חוצץ נחתין חד דרגא דדוקא סמוך ממש, ולל"ב לכתחלה חופפת ביום וטובלת בלילה הלכך היכא דנמצא עלי' דבר חוצץ נחתין חד דרגא ובעינן אותה

וממילא מתפרש מעל"ע דקאי על היום שקודם הלילה, שו"ר בכ"ז בס"ט שכ' בסוף דבריו בדברי הרשב"א ע"ד שכתבנו, וסיים דמ"ש בתפל"מ דאותו היום ר"ל מעל"ע דוחק ולכאורה ע"כ הכי לפי זה וכמשנ"ת.

יש להסתפק עונה דקאמרי היינו שיעור עונה ואפי' מיממא לליליא, או"ד מיממא לליליא אינה מדקדקת כ"כ דאין לה הרגשת הסמיכות מעונה לעונה, מיהו בסמוך מיממא לליליא בודאי אין טעם זה וכמש"כ תו' ס"ח א', וצ"ע, ועיין רמ"א קצ"ט ס"י ובבהגר"א שם, ולקמן ס"ק ל"ב נתבאר.

כו. רמב"ם פ"ב מה' מקואות הי"ז טבלה ועלתה כו', א"צ לחוף פעם שני' אלא חוזרת וטובלת מיד בלבד, רבנו מפרש מימרא דרבא דהנפ"מ לענין חפיפה לחד, ולפ"ז צ"ל דטבלה ועלתה היינו שנמצא עלי' מיד בעלייתה, ואין לומר דלישנא דטבלה ועלתה מתפרש כן, דבברייתא חולין י' א' קתני נמי טבל ועלה והתם איירי בנמצא עליו אחר כל היום כולו, ועו"ק דלמה לי' למיתלי טעמא אם סמוך לחפיפה טבלה הו"ל למימר בפשוטו אם סמוך לחפיפה הוא עדיין, ומ"ש הראב"ד וז"ל ומ"ש הוא אינו כלום דאפי' לא בעינן סמוך לכתחלה השתא דאשתכח ריעותא חיישינן אא"כ סמוך לחפיפה טבלה, לכאורה נראה דכונתו להק' דכיון דמחזקינן שהחציצה היתה קודם הטבילה, אין לחלק בדין החפיפה כיון דבתרתייהו איכא ודאי ריעותא בחפיפתה, אא"כ סמוך לחפיפה טבלה דאז לא מחזקינן הריעותא קודם טבילה, ואפי' טבילה לא בעיא, ושיעור לשונו מתייחס להא דתלינן פלוגתייהו בדין סמוך לחפיפה טבילה, דלפי' הרמב"ם טעמא דל"ק דבעינן סמוך הוא משום דס"ל בעלמא סמוך לחפיפה טבילה, וזו אינה ראי' דשפיר אפשר דלכו"ע לא בעינן סמוך לחפיפה טבילה אלא דל"ק ס"ל דבאשתכח ריעותא בעינן דוקא סמוך, וכן כונת הכ"מ.

והר"ן פי' בדעת הרמב"ם דלעולם כל שצריכה לטבול צריכה לחוף ולא ס"ד לחלק בין חפיפה לטבילה, ופלוגתייהו דתרי לישני אינו בדינא דתליי' דחציצה דלכו"ע דוקא בטבלה סמוך לחפיפה ממש הוא דתלינן, ובאותו יום דקאמר ל"ב נמי ר"ל סמוך ממש, אלא דנקט לשון יום לדון דלא בעינן סמוך לחפיפה טבילה, וניחא לפ"ז הא דבעי מאי בינייהו ומשני, דכיון דבעיקר הדין דתליי' לא פליגי אלא דמר אמר לה בהאי לישנא ומר בהאי, א"כ מאי בינייהו, ומשני דמשום דיוקא דלישנא הוא דקאמר יום, דס"ל דבעלמא לא בעינן סמוך לחפיפה טבילה, וס"ל להר"ן שיש להעמיס כן בלשון הרמב"ם, וסיים דזה לא נתבאר יפה בלשון הרמב"ם ולכך השיגו הראב"ד, ובפשוטו כונת הרמב"ם והראב"ד כמשנ"ת, ועי' כ"מ, וצ"ע.

הר"ן הביא גרסת הרז"ה דא"ב למיחף ביממא ולמיטבל בליליא והביא נמי פי' הרז"ה לגירסא זו, ויש קצת ט"ס בר"ן על הרי"ף, ובחדושו מבואר יותר, ובבהגר"א ס"ק כ"ה כתב והר"ן כתב כו' וכתב ואיכא דגרס למיחף ביממא כו' ול"ג למיסמך לחפיפה טבילה ופי' בדרך זר ורחוק עכ"ל, ולא נתפרשה תמיהתו כולי האי, ויתכן דפירש כונת הר"ן דללישנא דאותו יום בעינן אותו יום דוקא, ואפי' סמוך מיממא לליליא לא וא"כ אדרבא לישנא דסמוך מיקל טפי, וזה ודאי זר ורחוק, ובחידושי הר"ן נתבארה כונתו כמש"כ, שוב נראה דאפשר דכונתו במ"ש דעברה וטבלה גרע מהיכא דלא אפשר, וברז"ה באמת סיים דעברה וטבלה לא גרע מלא אפשר, וצ"ע.

ס"ז ב' דרש מרימור הלכתא בר"ח כו'

כז. פי"ז ב' דרש מרימור הלכתא בר"ח וכדמתרץ רב יימר, יש לעיין למאי דפסיק בר"ח דשכן לא אמרינן א"כ אמאי חופפת בע"ש וטובלת במוצ"ש, הא אפשר דחייפא במוצ"ש, בשלמא לרב יימר

דשכן נמי אמרינן שפיר שריא בכה"ג מכח שכן חופפת בע"ש וטובלת בליל יו"ט שאחר השבת, ואפשר דאה"נ, וס"ל למרימר דרק היכא דלא אפשר כלל שרי וכ"מ בר"ן, אבל סתמא דלישנא מדתלי למילתא בדרב יימר משמע קצת דלא בא להוסיף חומרא על שניהם, וכן פרש"י, וכן הבינו התו' לק' ס"ח א' ד"ה כך, [מיהו למסקנא כתבו די"ל כצד ראשון שכתבנו], ובאמת בלישנא דרב יימר גופא משמע דכולהו לאו מכח שכן אתינן עליהו, ונראה דודאי יש להבין דחפיפה בלילה לא חשיב אפשר, אף אם מותר מן הדין, וכ"מ בסמוך דאבעיא להו אי חפיפה בלילה שריא ולא פשיט מכולהו אמוראי, אלא דס"ל לרב יימר דבכה"ג שרחוק יותר מדאי עדיף הריעותא דלא חייפא שפיר כיון דלהרחיק החפיפה נמי הוה ריעותא, וכיון שכן ליתא להאי דינא דשני ימים טובים של ראש השנה אבל ביו"ט אחד אף מוצאי יו"ט חשיב לא אפשר, ועי' בבהגר"א ס"ק ט"ז.

ואפשר דהא דדרש רבא אשה חופפת בע"ש וטובלת במוצ"ש, ולא קאמר חידושא טפי דאפי' מע"ש למוצאי יו"ט, משום דס"ל להחמיר טפי ודוקא מע"ש למוצ"ש דליכא כי אם הרחקת יום אחד ס"ל דעדיף שתדקדק בחפיפתה מע"ש, אבל במוצאי יו"ט שלאחר השבת עדיף טפי למיחף בליליא.

פי"ח א' ותמה על עצמן כו' והלכתא כו', פי' השאלות דהשתא הדר בי' ממאי דסברי אמוראי דלחוף ביממא עדיף, ומסקנא דרק היכא דלא אפשר חופפת ביממא וטובלת בליליא, והנה מלבד הא דדוחק לפרושי דנתחלפה השיטה כלפי לייא, לא מסתבר למימר דכל הני אמוראי דלעיל לא שמעו הא דהדר בי' רבא, והרי מדביתהו דריש גלותא חזינן שכולן היו נוהגות לחוף מבעו"י, ורנב"י הוה בתר רבא, וכן סתמא דגמ' דאיבעיא להו ומר זוטרא אוסר, וכן מבואר מדר"ה ור"ח שכולן היו נוהגות לחוף מבעו"י, ולא מסתבר

כלל שישתנה דין קבוע כזה, והי' בדין שיאמר רבא בעיקר מימרא דידי' שאשה לא תחוף אלא בלילה דזה חידוש גדול ושינוי בהנהגת כל ישראל, ועו"ק דלפי' השאלות הו"ל לר' יוחנן למימר אשה לא תחוף אלא בלילה וממילא פשיטא דה"ה מוצ"ש, הלכך נראה דודאי דין זה קאי וקיים דלכתחלה חופפת ביום וטובלת בלילה, ולא הי' ר' יוחנן תמיה ע"ז דהא שפיר אפשר לקיים שניהם שתחוף ביום סמוך ללילה וכמ"ש תו' דזה שפיר דמי לכו"ע, [וכיון דע"כ לאו אהא קא מתמה תו לית לן מהיכן להכריח להסמיך החפיפה כ"כ], ודאתאן עלה פר"ת ור"י הוא המרווח ביותר, [וכ"מ מדאמר רבא בחזרתו כולי מילתא דר"י, ולא סגי לי' למימר דאמרו משמי' דר"י דאשה לא תחוף בע"ש ותטבול במוצ"ש, דלפרש"י שאין זו אלא תמי' על דין אחר למה לי' לרבא להזכיר כ"ז דמשמע שכל זה הוא היפך סברתו], דר"י ה"ק אשה לא תחוף כו' ותמה על עצמן אם תרצה לומר שתחוף כו' דהא בעינן תכף כו', אבל לפרש"י ק"ק דתמה על עצמן הווי' הוכחה איפכא דחזינן שמשום חשש שבהולה לביתה דחינן הא דסמוך לחפיפה טבילה, וכי היכא דהתם מתמה ה"נ איכא למימר הכא.

ובירוי' פ"ד דמגילה ה"א נמי מבואר דאמוראי דבתר ר' יוחנן סברי דסדר החפיפה הוא ביום, ופליגי אמוראי משמי' דרב יהודה בפלוגתא דרב הונא ורב יימר, ולכו"ע שכן נמי אמרינן, וקאמר בטעמי' דמ"ד כרב הונא, דחיישינן שמא יהא בית הטבילה רחוק ותתעצל לחוף בלילה, הלכך עדיף שתחוף מע"ש, ור"ל דמפני טעם זה התקין עזרא כן, ומבואר דסדר החפיפה הוא ביום.

ונמצא לפר"ת ור"י דקיימא נמי מסקנא דלעיל כדר"ח מסורא דשרי לחוף בלילה, וכגון שאיחרה כההיא דדביתהו דר"ג, אבל לכתחלה יש לה לחוף ביום, ואף לפרש"י אפשר לקיים כן וכמ"ש תו', ואף דלפ"ז נמצא

דחפיפה בלילה עדיפא דשפיר דמי לכו"ע, מ"מ נראה דהכי עדיף טפי כדמוכח מכל דורות האמוראים בבבלי ובירוש' דהכי נהוג וכמשנ"ת, וע"ע מש"כ לקמן ס"ק ל"ב.

ודעת הראב"ד והרז"ה והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א והר"ן כפי' השאלות דמיחף בליליא עדיף, ושיטת הרי"ף אינה מבוררת ויש מקום לפרש בדבריו כפר"ת אלא מדהשמיט בעיא דמהו שתחוף בלילה משמע דס"ל דהכל בכלל מימרא והלכתא דהכא, והיינו כפי' השאלות, ומדברי הרמב"ם נראה שפי' כונת הרי"ף דאף היכא דלא אפשר דוקא כמע"ש למוצ"ש אבל טפי לא, מדהשמיט הרי"ף הלכתא דדרש מרימר דמבואר דאפי' טפי, ועי' כ"מ, ואפשר דפי' דרבא פליג ע"ז וכמש"כ לעיל דלא התיר רק מע"ש למוצ"ש.

הרמב"ן בשלהי הלכות נדה כתב והמובחר הוא בחפיפה שתהא סמוך לטבילה, אם חפפה מבע"ז מה שעשתה עשוי ובלבד שתזהר לבלתי תגע בתבשיל כו', ולכאורה הי' נראה טעמו משום דלשיטת רש"י ותו' הכי עדיף טפי, הלכך בדיעבד א"צ לחזור, אבל אם חפפה מאתמול צריכה לחזור ולחוף סמוך לטבילה דמה שכבר חפפה לא חשיב דיעבד אבל אין האמת כן, ולעיל ס"ק כ"ה נתבאר מקור לדבריו בענין אחר עיי"ש, ועי' ס"ט סק"א ועי' מש"כ בזה להלן סקל"ב.

מ"ש הרא"ש דלדעת רש"י תדחה הטבילה כשחל יו"ט במוצ"ש, תמוה דזה לא ס"ד כלל בכולה שמעתין לדחות הטבילה, דלפ"ז נמצא שעזרא תיקן לדחות הטבילה משום חפיפה, וזה הי' פשוט וברור לכו"ע שאינו כן, ומ"ש רש"י בקושי התירו כו', היינו היכא דלא תדחה הטבילה עי"ז, ור"ל בקושי התירו להעדיף הטעם שמא תמהר על הסמכת החפיפה לטבילה בשיעור מועט, אבל להתיר

לחוף מע"ש למוצ"ש משום האי טעמא לא, אבל ודאי היכא דתדחה הטבילה עי"ז לא תיקן עזרא להסמיך כ"כ.

- נוספו בזה עוד דברים לפו"ר בסוגיא זו -

ס"ו ב' אמר רבא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ כו' בחידושא דרבא

א. נדה ס"ו ב' אמר רבא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ, אם סמוך כו', דברי רבא מתפרשים דחפיפה משוי ברי שלא הי' חציצה בשעת חפיפה, והגדון אם לחוש שנהיה בין חפיפה לטבילה או אחר טבילה, ולכן בפשוטו אין זה ענין לההיא דחולין שהביאו בתו', ששם הגדון אם הי' מצב של ברי קודם לטבילה, וכאן ודאי הי' מצב של ברי שהוא זמן החפיפה, [ולא מיירי מה הדין בחפיפה שאינה מוגדרת כברי, והתם מיירי באיש שאין בו תקנת חפיפה, וכגון שאין ברי לו מכח העיון שלא היתה חציצה זו], והגדון מתי הגיע אחר החפיפה אם קודם טבילה או אח"כ.

ובזה חידש רבא שאם עשה החפיפה בזמן הראוי לכתחלה, א"צ לחוש שאירעה חציצה בין החפיפה לטבילה, ותולין שאירעה אחר הטבילה, אבל הקדים החפיפה לזמן הראוי, אע"פ שיוצא יד"ח תקנת חפיפה בזה, ואם לא נמצא דבר חוצץ טהורה, אבל אין לזה כח ברי שלא הי' קודם טבילה, ונראה דכל שחפפה בזמן הראוי לכתחלה, א"צ לחזור ולעיין סמוך לטבילה, דעזרא תיקן חפיפה במקום עיון, דחפיפה היא עיון מושלם יותר, אבל אם לאחר הזמן שתיקן החפיפה צריך ג"כ עיון, א"כ החפיפה לא השלימה את צורך הברור מדאוריתא, וזה פשוט שאינו כן, דעזרא תיקן חפיפה במקום עיון שיהא העיון במעשה גמור, ולא בראי' בעלמא, ובכל האופנים שמרחיקין החפיפה מהטבילה כגון בליל יו"ט שאחר השבת לכו"ע צריך לעיין קודם הטבילה.

דהאי לישנא נדחה מעובדא ידועה, אלא ודאי הם מפרשים דבאותו יום היינו נמי סמוך, ולהלן ס"ח א' יתבאר עוד.

מאי בינייהו כו' ביאור הענין

שם מאי בינייהו כו', השאלה מאי בינייהו אינה מובנת, הרי בהדיא חד אמר סמוך וחד אמר באותו יום, וגם התשובה היתה צריכה להיות איכא ביניהו באותו יום ולא סמוך, וזה מוכיח שלא שאלו מאי נפ"מ אלא במאי קמיפלגי, וביאור הדברים ששתי הלשונות מודים שבשיעור שעזרא תיקן לעשות החפיפה, [והוא השיעור שצריך לעשות העיון כמש"כ לעיל], זהו השיעור שאמר רבא שתולין שהחציצה באה אחר הטבילה, ונחלקו מהו השיעור הראוי לכתחלה, וזהו שאמרו מאי ביניהו, שלא נחלקו בסברא בדיני תליית החציצה אלא נחלקו ביסוד תקנת החפיפה, שרבא לא בא לחדש כאן גדרים בתליית החציצה, אלא לומר שאם נהגה באופן הראוי לעשות החפיפה, תלינן שבא אחר הטבילה, שמה"ט תיקנו שיעור זה לחפיפה, שאין לחוש בזמן מועט שתתחדש חציצה עד הטבילה, בפרט שנותנת דעתה לשמור מאחר החפיפה.

נתנה תבשיל לבנה כו' ביאור הדברים דכיון שנתעסקה בדבר החוצץ בטל עיונה וחפיפתה

ב. ס"ז א' אר"ג אמר רב נתנה תבשיל לבנה וטבלה ועלתה לא עלתה לה טבילה, נראה שזהו עיקר המימרא, דכל שנתעסקה בדבר החוצץ בטל עיונה וחפיפתה, וכיון שנתחייבה בעיון חזר דינה ככל אשה שלא עיינה דלא מהני בדקה עכשיו ומצאה נקיה מחציצה, דאמרינן כשעלתה נפל, ושיעור הלשון מתפרש גם באופן זה, הרי ידוע שאשה שלא חפפה ולא עיינה לא מהני שתחפש לאחר הטבילה, דיש לחוש שנפלה החציצה לאחר הטבילה ברגע עלייתה כל שהוא מן המים או לאחר מכאן, הלכך נתנה תבשיל לבנה ולא עיינה, הר"ז כלא עיינה כלל כיון

מצאה חציצה אחר החפיפה אם צריכה לחזור ולחוף

שם ואם לאו צריכה לחוף ולטבול, נראה שאין ללמוד מכאן דאשה שחפפה ומצאה חציצה אחר החפיפה שצריכה לחזור ולחוף, דהכא מיירי שהחפיפה היתה מושלמת וחשיבא ודאי שהחציצה באה אחר החפיפה, והנדרון אם באה אחר החפיפה לטבילה או אחר הטבילה, ואמר רבא שאם הרחיקה החפיפה מהטבילה יש לחוש שבאה החציצה אחר החפיפה, וממילא בטלה מעלת החפיפה, דהא חזינן שלא שמרה עצמה יפה מזמן החפיפה, וכיון שאורעה שמירתה בטלה החפיפה, ולא מפני שלא חפפה כראוי, אלא מפני שלא שמרה עצמה אחר החפיפה, אבל היכא שמצאה אחר החפיפה בגלל שלא חפפה כראוי אין זה ענין למימרא דרבא, והדבר תלוי מה מצאה, שאם מצאה צפורן שלא גוזה אין זה ריעותא כלל, כיון שצפורן אינה גוף זר שנדבק לגוף, שצריך להבחין בה בשעת חפיפה, וא"כ אין כאן אלא שכחה, וזה לא מערער מעלת החפיפה, ואפי' מצאה רטיה דבוקה על בשרה, ונזכרה שלא חפפה במקום פלוני, אכתי אין זה ריעותא למקומות בגוף שידעת שחפפה כראוי, ואין חילוק בין מצאה החציצה קודם טבילה או לאחר טבילה.

אם באותו יום כו' בשיעור אותו יום

שם איכא דאמרי אם באותו יום שחפפה טבלה כו', אותו יום פירושו תוך עונה שהיא י"ב שעות או פחות מזה מעט, שהטבילה והחפיפה היו באותה עונה, ונראה דהאי איכא דאמרי מפרשים מה שאמר רבא ס"ח א' הא בעינן סמוך לחפיפה טבילה פ"י באותו יום, דפשיטא להו שאין להצריך סמוך טפי מאותו יום, וכיון שהם מפרשים כן לשון סמוך, אין לנו בדבריהם אלא שיעור ששייך לקראו סמוך, והיינו ששניהם היו באותה עונה, ושיעור עונה הוא י"ב שעות בינוניות, ובזה מיושב סוגיא דלקמן ס"ח א' אף ללשון זו, דדוחק לומר

שיש גדר עד כמה נשאת התועלת של החפיפה, ועזרא גופיה ידע בתקנתו דבכה"ג תועיל ג"כ תקנת החפיפה, ולכן תיקן שזהו השיעור המעכב, דבאמת עד ג' ימים זהו זמן מתאים לתקנה, וקבע הגדר לפי ההכרח של המציאות בשבת ויו"ט.

ואפשר שאם הי' הדבר רק מאורע רחוק בר"ה לא היו קובעים דין כל השנה לפי ר"ה, אבל כיון שהפשטות הוא לחוף סמוך לטבילה ממש, אלא שהרחקה של שבת גרמה להכשיר הרחקת יום אחד, ויו"ט גרם להכשיר שנים, לכן גם שני יו"ט של ר"ה גרמו להכשיר שלשה ימים, ומיושב בזה מה שהביא ר"ה כל האופנים.

שם שכן אשה חופפת בע"ש וטובלת במוצ"ש, גם אם מותר לחוף בלילה ולטבול בלילה, מ"מ פשיטא לר"ה שאין לחייבה בחפיפת חמין במוצ"ש, שעד שתחמם מים ותחפוף תתעכב הרבה בדבר, ואין ראוי להטריח כן, ורב יימר פליג דמאורע שאני, ואין לקבוע קולא בגלל טירחא של מאורע, ותדאג להכין צרכי החימום שיהיו מזומנים למוצ"ש.

דרש מרימר הלכתא כר"ח כו' אמאי הלכתא דמרימר ודרבא לא סתרי אהרדי

שם דרש מרימר הלכתא כר"ח וכדמתרין רב יימר, מדלא קאמר והלכתא כרב יימר משמע שמקבל סברת רב יימר לכל מוצאי שבת ויו"ט, ורב יימר גופיה נמי סבר הכי, אלא דס"ל שכן נמי אמרינן, ונמצא דהא דשרי לחפוף בע"ש ולטבול במוצ"ש, זה נלמד משבת ויו"ט שחל בערב שבת או במוצ"ש, וכן מע"ש למוצאי יו"ט נלמד משני יו"ט של ר"ה, אבל אנן דקי"ל כר"ח דלא אמרינן שכן, וס"ל כרב יימר שמוצ"ש זוהי ג"כ אפשרות להתחיל בחפיפה, לכן לא שרינן אלא בדא"א ממש, ונמצא שמרימר מחמיר טפי מתרווייהו, ומיושב בזה דהלכתא דמרימר אינה סותרת להלכתא דרבא לפמשנ"ת לקמן, אבל ממה

שנתעסקה בדבר החוצץ, אע"פ שהחשש הוא רק בדבר מסוים ובזמן מועט, אפ"ה לגבי חשש שנדבק בה טבילת הר"ז כלא עיינה כלל, וממילא הדין כבעלמא דלא מהני בדקה לאחר טבילה, אבל לא זהו עיקר חידושיה דרב דאמרינן אימר ברדיוני נפל, שזה דבר ידוע דבעינן עד שתאמר ברי לי שלא הי' בשעת טבילה, וכיון שיש צד שברדיוני נפל, הרי אין כאן ברי לי.

ס"ז ב' אר"ה אשה חופפת כו' מה חידש ר"ה אחר תקנת עזרא, ומנ"ל הא

ג. ס"ז ב' אר"ה אשה חופפת באחד בשבת כו', הדבר פשוט לגמ' שעזרא לא תיקן לעכב הטבילה משום חפיפה, שתקנתו לא לסמוך על עיון לחדר אלא לעשות מעשה גמור שהוא יותר בטוח, ולכן בכל הני דלא אפשר טובלת כגון בליל שבת שאחר שני יו"ט של ר"ה, ואינה מתעסקת בשום סירוק מכמה חששות, ור"ה חידש דילפינן מינה לימות החול דג"כ מהני בשיעור הרחקה כזו, ויש לעי' היכי יליף אפשר משא"א, ועוד יש לדקדק למה לא אר"ה מיד החידוש של א' וה'.

ונראה שלעיקר תקנת חפיפה א"צ סמוך לטבילה ממש, כדאשכחן בירושלמי שלא תיקנו חפיפה לכהנות וביארו הטעם מפני שהם תדירות בטבילה, כגון שומרת יום כנגד יום, אבל נדה כבר עברו שבעת ימיה שלא טבלה, דעיקר החשש באשה שעברו עליה ל' יום, אבל בכמה ימים מועטים אין כ"כ חשש חציצה, ובפרט כשחופפת לצורך טבילה שנוהרת אח"כ, מיהו אין גדר קבוע כמה ימים נקרא סמוך לטבילה, ובירושלמי אמרו שתיקן שתחפוף ג' ימים קודם הטבילה.

ומפרש ר"ה דכיון שבמרחק מיום ד' ער"ה עד ליל שבת או אפי' מוצ"ש ע"כ קיימא תקנת עזרא, דודאי מחויבת לחפוף ער"ה, ובודאי לא תיקן לדחות הטבילה, נמצא

ס"ח א' דרש רבא אשה חופפת בע"ש כו'

ה. פ"ח א' דרש רבא אשה חופפת בע"ש וטובלת במוצ"ש, ד"ז פשוט לר"ה ור"ח ורב יימר, ומשמע שרבא לא התיר אלא ביום אחד כע"ש ומוצ"ש, אבל ביותר מזה תחוף בלילה כרב יימר, אלא דר"י אית ליה שכן, ולר"ח דלית ליה שכן, יש לאסור כל ההרחקות, ואפ"ה סבר רבא דביום אחד שרינן.

שם ותמה על עצמן היאך חופפת בלילה הא בעינן תכף לחפיפה טבילה וליכא, פשטות הדברים כדעת ר"ת בתו' דודאי לא חלק רבין אכולהו אמוראי דלעיל שכל אשה חופפת ביום וטובלת בלילה, וזה הראוי לכתחילה, מיהו יש להבין מהו תמה על עצמן שהוסיף בדבריו, וגם רבא דרש כל זה, ש"מ שיש חידוש בתוספת זו, [ולכן צ"ע מש"פ ר"ת בתו' דתמה על עצמן הוא כפל מלה ועי' להלן בזה], והנה ללישנא דרבא ס"ו ב' שצריך לחפוף סמוך לטבילה ממש, מתפרש שפיר שאפי' באותו יום אין לחפוף ביום ולטבול בלילה, בהפלטת זמן, וכ"ש שאין להרחיק מע"ש למוצ"ש, ואף ללישנא בתרא שיכולה לחוף באותו יום, דהיינו לחוף בשחרית ולטבול בערבית, וכתבנו שהם מפרשים כן דברי ר' יוחנן, יש לפרש דבאותו יום שחפפה טבלה מתפרש באותה עונה, שכן משמעות הלשון של אותו יום דכיון שידוע שחופפת ביום וטובלת בלילה, א"כ לעולם אינו אותו יום, אלא לומר כשיעור הרחקה של יום דהיינו בזמן של עונה, י"ב שעות בינוניות, [ואי"צ שיהי' באותה עונה ממש, דהא ודאי חופפת ביום וטובלת בלילה כדפשטא לן בכולה סוגיא, אלא שלא יהי' הפסק כשיעור עונה דהיינו י"ב שעות], וכן כשחפפה בלילה אם הרחיקה כמה שעות מהחפיפה עד הטבילה אין זה ראוי ללישנא קמא, דלאו ביום ולילה תליא מילתא אלא בשיעור ההפסקה.

שלא הוזכרו כאן דברי ר' יוחנן ורבא משמע שלא שמע מרימר דברי הסוגיא דרבא ורבין משמיה דר' יוחנן, ומה"ט איחרו בגמ' סוגיא דרבא לבסוף, אבל ההלכה מתיישבת שפיר כפי המסקנא.

איבעיא להו אשה מהו שתחוף בלילה כו' ביאור הספק, והאם נסתפקו גם בדיעבד

ד. **שם** איבעיא להו אשה מהו שתחוף בלילה כו', משמע שלאחר שנפסקה הלכה כרב יימר דחופפת במוצאי שבת, אפ"ה מספק"ל בדאפשר אם ג"כ התירו להתחיל החפיפה בלילה, שמהומה לביתה, ואם נימא דרב יימר אמר כן רק במאורע של שני יו"ט של ר"ה ניחא טפי שגם הוא מודה שאין זה לכתחלה, אלא שבמאורע שלפעמים קורה פעם אחת בשנה הקלו בזה, מיהו לפמשנ"ת מרימר מצריך כן בכל מוצ"ש, ואפ"ה כיון דר"ה ור"ח סברי שאפשר להרחיק החפיפה, ולא להצריכה לחפוף בלילה ש"מ שזה דבר שאינו ראוי, והיינו דמספק"ל.

ויש לעי' האם הספק הוא לכתחלה, אבל בדיעבד אם איחרה לא דחינן טבילתה, כמו לכו"ע במוצ"ש, או"ד מאורע שגרמה לעצמה אפשר לאסור גם בדיעבד, ולכאורה בעובדא דרנב"י מיירי בדיעבד וגם לא הי' בזה פשיעה לענין איחור החפיפה, ואפ"ה מייתנין מינה דחופפת בלילה, וש"מ דמאן דאסר אפי' בדיעבד אסר, וי"ל דמייתי ראי' שאין איסור בזה כלל, שהרי רנב"י השיב לה רק מבחינת המציאות שיכולה להספיק בקל גם בלילה, ואם איתא דבעלמא אסור והוא התיר לה בדיעבד, הו"ל למימר לה דכיון שהוא בדיעבד שרי להתחיל בלילה, ומדסתם רק בעצה להסתייע בעבדיה ש"מ שאין איסור בזה, וגם היא לא מבחינת איסור אמרה אייתי למחר, אלא מבחינת המציאות.

ואפשר לפרש היאך אשה חופפת בע"ש שהוא יום וטובלת במוצ"ש שהוא לילה, והכי משמע לישנא דוהלכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה דבפשוטו היינו בע"ש וטובלת במוצ"ש כמש"כ להלן, אלא שיש לשאול מה הוסיף בלשון זו, והו"מ למימר בפשוטו אשה לא תחוף בע"ש ותטבול במוצ"ש משום דבעינן סמוך לחפיפה טבילה, ונראה דבלשון זו אשמועינן דבדלא אפשר חופפת בע"ש וטובלת במוצ"ש שהוא ליל יו"ט, שאם היתה זו הלכה מוחלטת אין מקום להזכיר תמיהות, אבל השתא מתפרש איך עושה כן מרצונה הרי לכתחלה בעינן סמוך ממש, וכ"ש שאין להרחיק מע"ש למוצ"ש, ואע"פ שבדיעבד שפיר דמי, אבל איך עושה כן לכתחלה הרי אפי' באותו יום בעינן סמוך ממש לכתחלה.

והלכתא אשה חופפת ביום כו' אם יש מקום להצריך בלילה דוקא

שם והלכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה והלכתא אשה לא תחוף אלא בלילה, הדבר פשוט דבדלא אפשר חופפת בע"ש וטובלת בליל יו"ט, וזה נאמר בלשון ביום ובלילה שבגמ', וממילא באותו אופן נאמר שלא תחוף אלא בלילה של מוצ"ש והיינו בדאפשר, ואפשר שלכך שינו הלשון ליום ולילה כדי לכלול שני י"ט של ר"ה דלא אפשר, שאם היו מזכירין רק ע"ש ומוצ"ש לא הוה שמעינן מוצאי יו"ט שלאחר השבת, וגם בדברי ר' יוחנן מתפרש כן לפמש"כ לעיל.

אב"א לפרש לא תחוף אלא בלילה בכל יום, שהרי לעיל איבעיא לן מהו שתחוף בלילה, והרי בשמעתין יום ולילה בדלא אפשר ודאי מתפרש ע"ש ומוצ"ש, וממילא אין מקום להצריך שיהא בלילה דוקא, ועוד דסמוך ותיכף אינו תלוי בעונות אלא בזמן ההפסקה, וא"כ הראוי הוא להצריך חפיפה סמוך

לשקיעה או לצאת הכוכבים, ולא להתחיל החפיפה בלילה, ואיך אפשר לשנות לא תחוף אלא בלילה.

בהלכתא דמרימר לעיל ס"ז ב' מבואר שטובלת בליל יו"ט שני של ר"ה שחל בליל שני בשבת, אע"פ שחפפה רק בע"ש, וכן מתפרש בדרכא ביום ובלילה כל האופנים דלא אפשר, ואמנם יש לשאול להרי"ף שהשמיט הא דמרימר, וכן הרמב"ם והרמב"ן שהשמיטו דין יו"ט שני שנוהג בחו"ל בכל יו"ט, אבל אין להסתפק בדבריהם לדינא שאין טבילה נדחית מפני תקנת חפיפה, וכלשון הרמב"ן בהלכות שלא עכבו חכמים שימושה משום סמיכות חפיפה לטבילה. (שיעורים)

- עד כאן -

בדין הדחת קמטים סמוך לטבילה

כח. טור סי' קצ"ט לעולם ילמד אדם כו' וכל בית סתריה במים, רש"י פירש קמטיה בית השחי ובית הסתרים, אבל זה דוקא לשיטתו דאפי' קמטיה קאמר וכ"ש שאר הגוף, ולמאי דקיי"ל דדוקא קמטיה מצריך רבא משום זיעה וכיו"ב דמצוי שם יותר, אין לנו אלא מאי דקאמר בהדיא דהיינו קמטים, אבל סתרים כגון תוך הפה לא, ולפ"ז צ"ל דבאמת סתריה לאו מדינא דגמ' הוא אלא דלא גרע משאר הגוף, וכתבוהו הראשונים ז"ל בהדי קמטיה משום דבתרווייהו איכא החידוש דראוי לביאת מים בעינן, מיהו נראה דאף שנהגו למשטף כוליה גופא בחמין היינו דוקא במקומות דחיישינן לחציצה הנדבקת כזיעה וכיו"ב דחמין עדיף טפי, אבל בתוך הפה ליכא עדיפות ברחיצת חמין, - הא דנקט רבא במים נראה דלאשמועינן דלא בעינן חמין אתא, ומשום דבמימרא הקודמת קאמר חמין מסיים הכא דבמים הוא דבעינן, וא"צ חמין, ויתכן דבמים גרסינן בפת"ח תחת הבי"ת ולאו דינא קאמר אלא ר"ל שא"צ לרחוץ קודם

הטבילה אלא דכאשר היא במים תדיח הקמטים.

ברם לשון הרא"ש והטור לק' שכתבו דביו"ט יכולה להחם קיתון של מים להדיח קמטיה ובית סתריה משמע דדיני' דרבא אביה"ס נמי קאי, ומ"מ נראה דביה"ס לאו דוקא כל הני שהם בדין ביה"ס דהא ע"כ דוקא הני קאמר, אבל תוך הפה וכיו"ב א"צ הדחה מדרבא, וה"ה שא"צ להדיח ביו"ט, ונראה דהא דמחממין קיתון של מים היינו משום שערות שבמקום הקמטין דבצונן אסור, אבל מכח המנהג דחפית כל הגוף בחמין, לא בעיא חמין בכה"ג דמדחת רק הצריך מדינא דגמ'.

ועיקר הדין שהצריך הרא"ש הדחת קמטין סמוך לטבילה נראה דיחידאה הוא, ונהי דבסברא יש לומר כן דכל שאפשר להסמין לטבילה מסמכין, מ"מ לפרש"י דחפיפה בכל הגוף פשיטא דאין מקום לחוף הקמטין סמוך לטבילה וגם לא הצריכו בגמ' לחוף כל הגוף שלא במקום שיער, והטעם י"ל משום שלא חילקו בסדר החפיפה והכנת הגוף לטבילה, וש"פ כולם לא הזכירו כלל רחיצת קמטים בליל יו"ט, וטעם הסמכת העיוני לטבילה כתבו משום דהוא דאורייתא ולא כתבו משום דאפשר לעולם לעיוני סמוך לטבילה, והיינו מהטעם שכתבנו דבפשוטו בכלל חפיפה כל הכנת הגוף לטבילה ולא חילקו בזה, וכ"ש מימרא דרבא דאינו חיוב גמור כדמשמע לישני' לעולם ילמד כו', דודאי א"צ להחמיר כ"כ להסמיכה לטבילה, וכן לא הצריכו הפוסקים לחוש לדעת השאלות ולהדיח הקמטים בליל שבת ומבואר דמעיקר הדין א"צ להדיח הקמטים סמוך ממש, [שו"ר בחכמ"א משמע דמפרש דאכולהו קאי אבל ברא"ש ל"מ כן כלל ופשוטא דמילתא לאו הכי היא וכן בהלכות] ובלשון הרא"ש כתוב דכן נוהגות הנשים ולשון הטור הוא יכולה להחם כו', ולא כתב דצריכה להדיח אלא דאם מדחת

יכולה להחם, אבל לשון השו"ע הוא ותדיח ביה"ס במים חמים כו', ואפשר שיש להקל בהדחה מועטת בהיותה בתוך המקוה בחמין [ואפי' בצונן שפיר דמי מעיקר הדין וכמש"כ דרק משום שיער החמירו ובמקוה עצמו אפשר שיש להקל], וכן בשעה"ד אפשר להקל כיון דרוב הפוסקים נראה דלא ס"ל חומרא זו [שו"ר בט"ז ס"ק ו' כתב ודינה ממש כמו שיבאר בס"ו] ומ"ש בט"ז סק"ט חומרא זו לא אשכחן להחמיר כ"כ, ודוקא היכא דעומדת כבר לטבול נהגו להדיח, - ועמש"כ לק' סוס"ק כ"ט לתמוה בדברי המחבר.

מן האמור נלמד דהחופפת בע"ש וטובלת בשבת א"צ לחזור ולהדיח קמטיה, ובלייל יו"ט שבמוצ"ש טוב להדיח קמטיה, ואם טובלת שלא בצונן אפשר לסמוך שתדיח בתוך המקוה וכן כשאין לה חמין תדיח בתוך המקוה אפי' בצונן, ואם לא הדיחה כלל ג"כ טהורה.

בדרגת חומר חציצה דבית הסתרים

כמ. כתב הראב"ד בבעה"נ דעיון הגוף ע"י רחיצה הוא, דאי עיוני בעלמא בלא רחיצה למה לה דעבדא בשעת חפיפה, אלא ש"מ ברחיצה, ולפי' הא דאמר רבא לעולם ילמד אדם כו', ר"ל אפי' קמטים דהא לא הצריך חמין, ויש לעיין אמאי קאמר לה רבא הכי, הול"ל בית הסתרים והקמטים אע"פ שא"צ שיבאו בהם המים ראוי לביאת מים בעינן, כיון דזהו עיקר חידושא דמימרא דידיו', דאי ידעינן שחציצה פוסלת בהם פשיטא דבעי עיוני ככל הגוף והיינו רחיצה כפי' הראב"ד, ויש ללמוד מזה דאף לבתר דידעינן שחציצה פוסלת בהן לא חמירי כשאר הגוף, וה"נ דייקא לשני' דרבא לעולם ילמד אדם כו', ומשמע דאין זה חיוב גמור, והטעם אפשר (משום דביה"ס דרבנן או) משום דאין לגזור כ"כ בהני שא"צ ביאת מים אטו רוב הגוף, ונראה דמכאן למד הראב"ד דינו דבדיקת

ביה"ס אינו דומה לבדיקת הגוף, אבל לדעת רוב הפוסקים דדוקא קמטים קאמר אין מקום להקל בביה"ס משאר הגוף, דאדרבא לא הצריך רבא רחיצה כי אם בבית הקמטים.

והראב"ד הוכיח כן משפחתו של רבי דטעמא דנמצא לה עצם חוצץ הא לאו הכי טהורה, ואע"פ שלא עינה, ויש לעיין מנ"ל שלא בדקה, הא הכי נמי תניא טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ, וע"כ בשבדק כמש"פ הראשונים ז"ל, ונראה דאי איירי בשבדקה ונזהרה מדברים החוצצים לא הי' נמצא עצם חוצץ, דאכילת בשר אינו דבר שיש לחוש לו בלאו אדעתה, וקרוב יותר לתלותו בתר טבילה, מיהו יש לדחות דאיירי בשכחה לבדוק, ובדיקת הפה מהניא אף לבתר טבילה דלא חיישנן דברדיוני נפל, ולכך טעמא דנמצא עצם חוצץ, הא לאו הכי לא, ועי"ל דה"ה לא נמצא דבר חוצץ ואיירי הכא בשבדקה ואח"כ אכלה בשר ונזכרה בזה ע"י מציאת העצם, והשתא דאורי רבי דצריכה טבילה אחרת הה"נ דבעיא עיוני לעכובא, מיהו מהא דהוצרך רבי להורות בזה משמע דיש בזה חידוש שהחמירו בדיעבד גם בביה"ס, וכיון שכן אין לך בו אלא חידושו, טעמא דנמצא דבר חוצץ, הא לאו הכי לא, ועמש"כ לעיל ס"ק י"ג.

עוד כתב הראב"ד דאם נתעסקה בדברים החוצצים לאחר טבילה אע"פ שלא עיינה קודם טבילה בביה"ס, תלינן לקולא דבתר טבילה אתא, והטעם משום דקודם טבילה נהי דלא עיינה מ"מ נותנת דעתה שלא יהא דבר חוצץ שהרי יודעת הדין דזה חוצץ, וכיון שכן קרוב יותר לתלות בתר טבילה, וגם דין זה נראה דלמד הראב"ד מכח זה דאין לך בו אלא חידושו דוקא נמצא דבר חוצץ דהוה ודאי קודם טבילה כדמשמע מעשה דרבי, וכבר נתקשה בזה בבגה"ר ס"ק כ"ז והניח בצ"ע ואי הוה ס"ל להראב"ד דראוי לביאת מים

דרבנן היו דבריו מובנים בטוב, אבל כל הני טעמי בדאורייתא צריכים רא"י.

(ומבואר דס"ל להראב"ד דחציצת שיניים בכלל מימרא דרבא היא, דאל"כ

מאי מיייתי סיעתא משפחתו של רבי, הא חציצת שיניים שאני, וזה פשוט לפרושו דחידושא דרבא הוא לומר דאע"פ שא"צ ביאת מים ראוי לביאת מים בעינן, וכן לפרש"י, אבל לש"פ דמשום שמצוי חציצה בקמטים, ליכא רא"י לחצוץ השיניים, ונראה דלש"פ א"צ רא"י לזה ובשיניים שאינה יכולה לעיין פשיטא שצריכה לחצוץ מעיקר הדין דזהו עיונה, ורק חדושא דמים אשמועינן רבא, ועי' ש"ך סי' קצ"ח סק"ל בשם הב"ח ובמה שתירץ ע"ז, ולמש"כ מדברי הראב"ד מוכח כן, אלא דעדיין יש מקום לבע"ד לחלוק בין לחצוץ ללבדוק, ועי' ס"ט סי' קצ"ט ס"ק כ"ה, ולמש"כ דחידושא דרבא במים, אבל עיוני פשיטא ועיון השיניים ע"כ בחציצתן, ל"ק).

שו"ע סי' קצ"ט ס"ט בד"א בשאר כל הגוף כו' ואח"כ עיינה אותם כו', מלשון זה משמע דחייבת עכ"פ לברר שלא הי' דבר חוצץ, אלא דסגי לה בעיוני דבתר טבילה, אבל אין הדין כן כמבואר לק' סי"ב דאפי' נמצא דבר חוצץ תלינן לקולא, מיהו יש להסתפק אם לכתחלה חייבת לבדוק אחר הטבילה, ומלשון הטוש"ע אין רא"י דדבריהם הם דברי הראב"ד שכ' טעמא דנמצא דבר חוצץ הא לא נמצא טהורה, ושיעור דבריהם כאילו כתבו אבל בביה"ס כיון שא"צ לביאת מים אם לא עיינה אותם קודם לכן ואח"כ לא מצאה בהם שום דבר כו' (אבל מצאה חוצץ), ובזה שאני משאר הגוף.

ועיקר הדין שהכריעו הטוש"ע כדעת הראב"ד תמוה, דכל הפוסקים סתמן כפירושן דלא שנא בית הסתרים ול"ש שאר הגוף, [והרמב"ן והרשב"א לא הי' לפנייהם דברי הראב"ד אלו, שזו הוספה במהדו"ב כמו

ונראה דזוהי דעת הראב"ד שנקט בפשיטות דאי שדיא מסרוקיתא בתר טבילה אם איתא דהוה דבר חוצץ הי' נמצא ע"י המסרק, והק' הרשב"א דאם ע"י המסרק נקטינן שמוצאת כל החציצות ש"מ דקודם טבילה מהני במסרק לחודי' ול"מ כן מתקנת חפיפה, דיש ללמוד מתקנת חפיפה שלא כל החציצות מתגלות בסריקה לחודה, וי"ל דחפיפה דתקון משו' דמעלי להסיר החציצות המתגלות בסריקה.

מיהו נראה דאף אי מהני עיוני ומסרקא, כחפיפה, מ"מ שפיר תקין עזרא חפיפה, משום דע"ז תו לא בעיא עיוני, דודאי הכי הוא פשטא דשמעתתא דבחפיפה בלחוד בלא עיוני סגי, דחפיפה עדיפא מעיוני, וכיון דהכי עדיף מעיוני וסריקה תקין הכי, וכן נראה דלבתר דנהיגי למשטף ולמיחף כוליה גופא בחמין אין לך בדיקה גדולה מזו ותו לא בעי עיוני, וכ"מ בט"ז סק"ד ונראה קצת שהסכים לזה הגר"א בסק"ד שסיים ועט"ז, שו"ר בס"ט סק"ה שמפקפק בזה, אבל פשטות הדברים נראה כמש"כ דהוה פשיטא לראשונים ז"ל דאין אחר חפיפה כלום, דהנה הראב"ד מסתפק אי עיוני ע"י רחיצה ולפירושו פשיטא דסגי בהכי והרשב"א דן דא"צ רחיצה אבל מודה לדינא דסגי ברחיצה ועדיף טפי, ולא חש לומר דלא תסגי ברחיצה כיון דבעי עיוני מדאורייתא, דאטו עיוני כתיב בקרא, וכיון דפשיטא דרחיצה עדיפא מה מקום לעיוני, וכן הרמב"ן בהלכותיו לא הזכיר כלל עיוני בראש, וכן בסוף ההלכות הכ"ד כ"ה לא הזכיר הרמב"ן עיוני כלל והיינו לבתר דנהוג בחפיפת כל הגוף, וז"ל אלא אחר שחפפה ראשה וסרקה במסרק וחפפה ורחצה כל גופה בחמין ונזהרה לבלתי תגע בשום דבר חוצץ כו' לא יכניס אדם ראשו בספיקות כו', ולא יתכן להשמיט עיקר כזה אפי' אם צריכה לעשות כן לכתחילה [מיהו בהכ"ד ע"כ ר"ל עם עיוני כמבואר בהלכה ז'], ודברי הרשב"א בתוה"ק מיוסדים כדברי הרמב"ן שכ' תחלה דבר תורה

שנדפס לפנינו בנוסחת כת"י, וכן אין ללמוד מהשמטת הרז"ה מלהשיג מה"ט], ולפמשנ"ת דמקור דברי הראב"ד מדהוצרך רבא לאשמועין אפי' קמטים, הרי בהדיא דדעת ש"פ דדוקא קמטים קאמר, ונראה דבנמצא עלי' דבר חוצץ בודאי אין להקל, דבבהגר"א נמי הניח דין זה בצ"ע, ובלא עיינה קודם טבילה ועיינה לאחר טבילה בזה אפשר להקל דלא אמרינן ברדינוי נפל כיון שלא באו שם המים, אבל אם לא בדקה לאחר טבילה ועבר זמן שאפי' הי' שם דבר חוצץ היתה בולעתו או פולטתו ולא אדעתה נמי אין להקל, דיש להחשיב החציצה כודאי דלא גרע מנתנה תבשיל לבנה, [ואין להסתייע בשיטת הריטב"א קידושין כ"ה דראוי לביאת מים דרבנן, כיון דלא נתפרש דעתו דברבנן ס"ל הכי], וכבר כתב הש"ך בסי' קצ"ח להחמיר כדברי הרוקח דצריכה לחזור ולטבול, ובפשוטו איירי אף בבדקה קודם טבילה, ובזה גם הרשב"א מודה להראב"ד, ומ"מ יש להחמיר כיון דשני שיטות אלו מחודשות הן, והרי הראב"ד פליג על הרשב"א בדינו.

ויש לתמוה במה שהצריך בשו"ע ס"ו להדיח הקמטים בליל יו"ט טפי משאר הגוף, ולמ"ש כאן כדעת הראב"ד אין טעם לחומרא זו, כלפי לייא, וצ"ע.

עיקר חפיפה מהו

הא דתקון עזרא שתהא אשה חופפת, היינו אפי' בלא מסרק, כדאמרינן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק, אבל פספוס בכלל חפיפה היא, וכדאמרינן דמשום קטרי תקין חפיפה, מיהו בירושלמי פ"ד דמגילה ה"א גרס שתהא אשה חופפת וסורקת, וכ"מ בשאלות דצריכה לסרוק ובפשוטו היינו הידור בפספוס היד, אבל ודאי דבמסרק לחודי' לא שמענו דמהני, ואפשר דהא דתקון חפיפה במים משום דהכי מעלי להסיר החציצות, אבל אין לחוש שע"י מסרק לחודי' לא תמצא כל החציצות,

דבעי עיוני בגופה בבשרה והוסיף תקנת עזרא והמנהג, והדבר פשוט שאין כונתו להוסיף כאן לחלוק ע"ד הרמב"ן, אלא שהוצרך להזכיר כן משום חילוקי הדינים בין עיינה ולא חפפה וכו', וכן הרא"ש לא הזכיר כלל עיון הגוף אחר שכתב דנהגו לחוף כל הגוף, והיינו נמי טעמייהו דהטוש"ע שהזכירו דין התורה מפני החילוקים שבהמשך הדינים אבל ודאי פשיטא להו דבחפיפה סגי, וכן מתבאר מדברי הראשונים ז"ל בעניני הרחקת החפיפה מהטבילה ששם הצריכו עיון עיי"ש, וער"ן שכ' דבחפיפה ליכא למיחש שמא נשאר חציצה, וע"כ כונתו בלא עיוני, ועוד עיי"ש ודוק.

מן האמור נלמד דעיקר הדין כהט"ז דכיון שחפפה בחמין כל גופה אין לך בדיקה גדולה מזו, וא"צ לעיין אחר חפיפה, אלא שקשה להקל דלא כס"ט וחכמ"א, מיהו בעיינה אחר טבילה יש להקל דמה שלא ירד בחפיפה לא יפול ברדיוני, ולמעשה צריך רב, ועמש"כ להלן ס"ק ל"ב ל"ג, שו"נ להלן ס"ק ל"ז בדנינים העולים, אות ח'.

מ"ש רש"י בב"ק דחפיפה היינו סריקה צ"ע לפרושו דחפיפה בכל הגוף, וע"כ דלאו דוקא לסרוק במסרק קאמר, ובפשוטו אין חולק אהא דפספוס נמי שפיר דמי, אלא דיש להחמיר כיון דלא מצינן לפספוס שפיר בשער ארוך, וזהו הטעם דבמקום שער בשאר מקומות סגי בפספוס, וגם משום שאין מצוי שם קשרים, וכיון דיש לחוש שלא הי' הפספוס כראוי אין להקל בלא סריקה, ובלא חמין בודאי אין להקל דחפיפה בפשוטה היינו רחיצה, וערשב"א בדעת הראב"ד.

מ"ש בש"ך דה"ה בית השחי וביה"ע כן ביארו הרמב"ן והרשב"א בחידושים בהדיא, ולו"ד ז"ל הי' נראה למש"כ לעיל ס"ק כ"א לדקדק דדוקא לאשה תיקן חפיפה מפני ששערה ארוך ואין העיון מבורר כ"כ, וגם

מצוי טפי קשרים, י"ל דאף באשה דוקא שער ראשה, וכן בסברא נראה שאפשר לסמוך על עיוני בשער הגוף, ויתיישב בזה הא דנקט סתמא חופפת, דבפשוטו היינו חפיפת הראש, אבל אי כל גופה קאמר הו"ל לפרושי טפי, וכן דעת הראב"ד בבעה"נ דחפיפת הראש בלחוד קאמר, וכ"ה לשון השאלות, ובקיצור הלכות נדה ברא"ש כתב רק ותסרוק ראשה, וזה מבואר עכ"פ כמנהג שכ' הש"ך דכיון דחייפא כולי גופה ממילא מפספסת שאר מקום שער, ושוב א"צ כי אם לסרוק ראשה, ובתו' נמי כתבו ע"ש ר"ת דדוקא הראש, ויברא"ש הוסיף ובמקום השער, אבל אין מזה ראי' דר"ל דהכא נמי בעינן במקום השער, דבא רק לפרש דמלת לחוף שייכא בשער דוקא, אבל ודאי חפיפה סתמא היינו בראש].

בהא דעיון הגוף דאורייתא

א עיקר הא דעיון הגוף דאורייתא, כבר נתבאר דע"כ לאו דוקא דאורייתא קאמר, דודאי אין לחוש שמא מאוס מידי משום חציצה ברוב הגוף, אלא ר"ל דאורייתא הוא משום דיני חציצה וכפי שקבעום חכמים וא"צ לזה תקנה דעזרא, וכן הרמב"ן שפתח דבריו דבר תורה כו' ר"ל לגבי תקנת עזרא, וכן מוכח בגמ' דמשום חשש דרבנן נמי בעיא עיוני דודאי בנתנה תבשיל לבנה אין חשש כי אם על מיעוט הגוף ובפרט אם הולכת בלבושה, וכ"ש בעלמא דבעיא עיוני שהרי נתעסקה בכמה דברים החוצצים, ועי' בחידושי הרשב"א שכ' בההיא דתבשיל דכודאי משוינן לה, ומ"מ זה דבר פשוט דאי בנתנה תבשיל חשיב כודאי כ"ש בעלמא עיוני דקודם טבילה וכמש"כ, [אך דא עקא דברי הגר"א בביאורו שמוכח מתוכו דאורייתא ממש קאמר וכמשנ"ת לעיל ס"ק כ"א], וכן ההיא דטבילה ועלתה ונמצא עלי' דבר חוצץ ע"כ היינו מיעוט הגוף, דחציצה דרוב הגוף היתה יודעת אם נתעסקה, אלמא אף בספיקא דרבנן מחמירנן.

בדברי הפוסקים

ל"ב. שו"ע סי' קצ"ט ס"ג חפיה צריכה להיות לכתחלה כו', כבר נתבאר לעיל ס"ק כ"ז דבימי האמוראים נהגו לחוף ביום ולטבול בלילה ואז הי' הפסק קצת בין החפיה לטבילה לפי שהיו חופפות בביתם ואח"כ הולכות לבית הטבילה, וכמ"ש רש"י דתמה על עצמך כו', [וכ"ה לפי השאלות], ואמנם אין הכרח שחפית היום תתרחק מן הטבילה יותר מחפית הלילה מ"מ הכי אורחא דמילתא כשסדר החפיה הוא ביום, וק"ק למה לא תיקנו לעשות כמנהגנו להתחיל החפיה ביום וסלקא שפיר לכו"ע, וכנראה הטעם שלא רצו להכביד על הציבור ולצמצם הזמן האפשרי לחפיה, וכיון שראוי לסדר החפיה ביום אין לקבוע לה שעה לטבול דוקא סמוך בצאת הכוכבים, וסתמות הגמ' נראה דזה קאי וקיים שמר זוטרא ור"ח מסורה ורנב"י הו' בתר רבא ועדיין היו נוהגין כן, ותמוה לומר שלא שמעו חזרה דרבא אם איתא שחזר להנהיג כל העם לחוף בלילה דוקא, וע"ע מש"כ לעיל שם, וכן לפי השאלות צ"ל שלא רצו לקבוע ביום סמוך לחשיכה, אלא אי ביום כוליה יומא ואי בלילה בלילה דוקא.

ובאמת לפר"ת ור"י לא שמענו להתיר לחוף ביום אלא סמוך ממש דומיא דחפית לילה, ואין חילוק בשיעור הסמיכות בין היום והלילה דלעולם בעינן סמוך ממש, ואין תימה איך אשה חופפת ביום כיון שחופפת סמוך לטבילה ממש, ורק בדיעבד חופפת בלילה כיון דאין עדיפות לחפית הלילה כלל ואיכא רק טעמא דמהומה לביתה, ולפ"ז ניחא נמי דנדון דסמוך לחפיה טבילה דלעיל ס"ו ב' לא שייך הכא כלל דבין חופפת ביום בין בלילה לעולם סמוך הוא, ולפ"ז בע"ש חובה לחוף עד קבלת שבת דלא שמענו כלל היתר להרחקת החפיה, ועי' ט"ז סק"ח דהכי נהיגי.

ולפי הרשב"א דלמסקנא דגמ' ס"ו ב' איכא נפ"מ בין עונה למעל"ע בדינא דהסמכת

חפיה לטבילה, אם נימא דמעונה לעונה אפי' סמוך לא מהני, והיינו משום דבאותה עונה נזהרת בחפיתה יותר, ואין שיהוי הזמן גורם כ"כ, כהרגשת האשה שהטבילה רחוקה כיון שאינה באותה עונה, ניחא נמי הכא טעמא דאין חופפת ביום וטובלת בלילה, וה"נ מסתברא דהרשב"א תלי פלוגתא דהתם כמסקנא דהכא, ולפ"ז ע"כ דלמסקנת הסוגיא אין להצריך חפיה ביום, דלא יתכן לחייב האשה לחוף ביום ועי"ז תפסיד הברי לי שבחפיתה, וצ"ע אם מהני להרשב"א חפית יום סמוך ללילה, מיהו אפשר כיון דאינה מפסקת בינתיים כלל בזה לא נאמרו הלכות, והיינו כגון שחופפת במרחץ.

ויש לדקדק לפרש"י דצריכה לחוף ביום, היאך מורין לה להפסיד החזקה דבתר טבילה אתא, דע"י הרחקת החפיה מיממא לליליא, צריכה לחזור ולטבול, וי"ל דודאי אי חייפא סמוך לטבילה ממש אין לך יותר מסמוך כלום, אלא דבכלל ההוראה לחוף ביום יש היתר להרחיק יותר שלא חילקו באיזו שעה ביום, וזה בקושי התירו כדי שיתקיים סדר החפיה ביממא, ולפ"ז חפפה ביממא וטבלה בליליא כדינא אלא שלא הסמיכה החפיה לטבילה ממש, ונמצא עלי' דבר חוצץ צריכה לחזור ולטבול, - שיעור סמוך היינו כדרך שחופפת בלילה וטובלת בלילה שאינה עוסקת בשום ענין בינתיים.

שי"ך סק"ו, לפי' נמצא דקיי"ל דלא כחזרה דרבא, וזה פשוט לכו"ע דהכי הלכתא, ומה שהביא מהמרדכי כבר דחה בס"ט, ויש להוסיף דהמרדכי לשון הגמ' נקט דקרי לה רביעי בשבת ודוק, ומ"ש ומטעם זה נראה שלא חילקו הפוסקים כו', ר"ל שלא יבואו לידי טעות, דלכך לא כתבו דבג' ימים א"צ מע"ש, דכמו שהחמירו לענין מוצאי יו"ט אע"פ שא"צ, לפי' זה, ה"נ לענין עיו"ט, דלפי' הש"ך טעמא דהחמירו במוצאי יו"ט דעלמא הוא משום מוצאי יו"ט דג' ימים, וכיון שכן

מאותו טעם אין לחלק לענין ע"ש בג' ימים, אלא דצ"ע שהרי כתב הש"ך דהפוסקים לא ס"ל כותי', ושמא בדעת ש"ד וטור קאמר למילתו'.

מ"ש בס"ט לחלק בין ב' וג' ימים למע"ש למוצ"ש אין נראה והעיקר כמ"ש בש"ך, וטעם החומרא אינו נראה משום פ"י הש"ך אלא שבגמ' לא החמירו לעשות שתי חפיפות, והן מחמירות על עצמן ופשוט.

שם בשו"ע וכן מנהג כשר שאע"פ שחפפה תשא עמה מסרק כו', נראה שבבית הטבילה לא הי' אפשרות לרחוץ גופן בחמין וגם לא לחפוף בחמין, ולכך מאי דמצו לתקוני עבדי דנשאו עמהן מסרק, [ועי' בהגר"א], וזהו שכתב הש"ך דבמדינות אלו דמצו לתקוני נמי הרחיצה כולה בבית המרחץ נכון לעשות כן.

והנה מנהג זה הוא חומרא לכו"ע דאף אם חופפת בלילה, מרחקת הזמן שמביתה עד הטבילה, ולמש"כ לעיל סק"ל דבתר דתקינו חפיפת הגוף ליכא לדין עיוני כלל, ה"נ הכא לא הצריכו עיוני סמוך ממש, ואף אותן שמחמירות נראה לדברי התו' והרא"ש שלא עיינו בגופן, שמשנהגו בחפיפה נשתכח ענין העיוני לגמרי, מיהו לדעת ש"פ הי' מקום שיעיינו סמוך לטבילה, אלא שהם לא הזכירו כלל מנהג זה [שהוא כנראה מנהג אשכנז וצרפת], ומ"מ למה שנהגו לחפוף כל גופן סמוך ממש כמ"ש הש"ך תו לא צריכין לעיוני וכמשנ"ת לעיל שם, ועמש"כ לק' סק"ל ג.

מ"ש בס"ט סק"י"א דאם חפפה ביום צריכה לחזור ולחוף בלילה כבר נתבאר לעיל דהרמב"ן אע"פ שסובר כהשאלות מ"מ כתב דאם חפפה ביום מה שעשתה עשוי ותזהר מדברים החוצצים אלמא כיון דחפפה ביום לא מטרחנין לה טפי, וכ"ש שאין להחמיר בכל הני שכתב הס"ט ועי' לחו"ש.

שם בהגה ובשעה"ד שצריכה לחוף ביום כו', בתשו' ר"ת לה"ר משולם מבואר דאונס

לא חשיב לא אפשר עיי"ש הובאה באו"ז, אלא דמ"מ אפשר לסמוך בזה על שיטת הרמב"ם אף דיחידאה הוא בפירושא דלא אפשר כיון דהרבה פוסקים ס"ל דכ"ה לכתחלה, וכמש"כ לעיל דהרמב"ן נמי מיקל בזה טפי, ובחכמ"א כלל ק"כ ס"ז כתב להתיר מחמת אונס לחוף היום ולטבול למחר ונראה דאין להקל, מיהו באונס גמור דלא אפשר כלל שפיר יש להקל, אבל לא בגנבי וצינה וכיו"ב דכולי האי לא סמכין על פ"י הרמב"ם וכ"מ בבהגר"א, וע"ע בבינת אדם סי"ג.

יש להסתפק אם א"א לחוף ביום טבילתה אבל בערב יום טבילתה יכולה לחוף אם חייבת לנהוג כמנהג יפה שבס"ד, או"ד רק בשבת שזה דבר קבוע התקינו כן, והכי מסתברא.

מ"ז סק"ו ודינה ממש כמשי"ת בס"ו, עמש"כ לעיל סק"כ ח.

מ"ז סק"ז ותסרוק מעט כו', כונת הטור שלא תצטרך במציאות כי אם מעט כיון שאין קשרים בשערותי' בגלל חפיפת ע"ש, אבל אין הכונה דא"צ להחמיר בחפיפה מרובה מצד הדין, וכלשון התו' ס"ח א' לענין ט"ב ותחוף ערב ט"ב כדי שיהי' בקל לה עדיין לחוף קצת מוצאי ט"ב ולטבול, [ומ"ש לחלק לכאורה בין פ"י השאלות לפרש"י אינו מובן דהא מע"ש כו"ע מודן].

בהגר"א סק"ט"ז, עמש"כ לעיל סק"כ"ז.

שם בשו"ע ס"ו וכן אם חלו ב' יו"ט כו', לדעת הר"ף והרמב"ם והרמב"ן נראה דמדדדר רבא רק מע"ש למוצ"ש אידחיא הלכתא דלעיל ותו לית לן שריותא דלא אפשר אלא בכה"ג וכן ביו"ט אחד אבל טפי לא, והמחבר סמך על פ"י הר"ן ברי"ף, אבל מהשמטת הרי"ף הלכתא דמרימור כגמ' דידן (עי"ש) ש"מ דלא קי"ל כן וכדעת הרמב"ם, וכ"מ בהלכות הרמב"ן, [ע"ש בה"ט חפפה בא' בשבת כו'], ולפ"ז המחמיר יש לו על מי

לסמוך, ונפ"מ נמי לענין דיעבד דלק' ס"ח ועמש"כ שם.

[מיהו לשון הרמב"ן בהלכות שכתב שלא עיכבו חכמים שימושה מפני סמיכת החפיפה לטבילה, משמע שבשום ענין אין טבילה נדחית בדלא אפשר, ואע"פ שיש לשאול על השמטת הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן דין יו"ט שני של ר"ה, וכל יו"ט שני בחו"ל וליל שבת של אחר ר"ה אבל אין לעורר ספק בדין הפשוט שלא תיקן עזרא אלא הידור במצות העיון ולא דחיית הטבילה כלל].

בנידון שנתבאר אם צריכה עיון נוסף לחגיגה
א. עוד אני חוזר לנדון אם צריכה עיון נוסף לחפיפה, אחרי ראיתי משמעות הב"י והש"ך בס"ו ס"ק י"א דבעיא עיוני נוסף לחפיפה.

ותחלה יש לבאר דלשונות הראשונים ז"ל שקורין חפיפה לחפיפת שער דוקא שזהו מן הדין ואע"פ שכתבו המנהג לחוף כל הגוף מ"מ ההוא עיוני מקרי, וכשהזכירו עיכוב בבדיקה היינו כשלא חפפה גופה, וכל סדר הלכות הרמב"ן והרשב"א הם עיקר הדין לולי המנהג, וכשמרחקת החפיפה מהטבילה בעיא עיוני ואם לאו ליכא לדין עיוני כלל, דחפיפה היינו עיוני ועדיפא מינה.

והנה הב"י מתמה ואזיל ע"ד הטור שכ' שתזהר בשבת מדברים החוצצים, דלמה תזהר אחר שצריכה בדיקה, ומאי קושיא הא אם לא תזהר הפסידה מעלת הרחיצה בחמין של כל גופה שהיא מחשש שמא לא עיינה יפה יפה [ולא שמא לא הסירה יפה החגיגה שמצאה] וכמ"ש הר"ן דאחר חפיפה לא חיישינן שמא לא חפפה יפה [ומתבאר מתוך דבריו דהיינו אף בלא עיוני, דאל"כ הי' אומר בפשיטות דחפיפה ועיון תרוייהו אלימי טובא], וכ"ש לפי ה"ר שמעי' דצריכה לשמור גופה כמו שצריכה לקשור שערות' ומ"ש הראב"ד בשם השאלות דא"צ לשמור גופה, היינו

משום שאין צריכה להחמיר לחפוף בגוף וסגי בעיוני מעיקר הדין, אבל ודאי שמפסדת מעלת החפיפה בחמין אם אינה נזהרת מחציצות, [והב"י העתיק תחלת דברי הרשב"א ולא הביא מ"ש בשם הראב"ד בשם השאלות, שלכאורה הוא בהדיא כדבריו, ואמנם כן הדין, אבל המנהג יפה הוא וכמשנ"ת] ומיהו לא סמכינן על זהירותה שלא להצריכה עיון, דחיישינן דילמא לאו אדעתה.

ש"ך ס"ק י"א אלא דס"ל דכיון דהחפיפה מרוחקת מהטבילה תעיין ותבדוק גם בשעת חפיפה, לפמשנ"ת ממילא הכי הוא שחפיפת הראש [מן הדין] והגוף [מן המנהג] אין לך בדיקה גדולה מזו והרי דבר ברור הוא שא"א להצריך עיון מדאורייתא לחוש אף לאחר חפיפה, ומ"ש דשמא לא תעיין כו' פי' יפה, והיינו החשש הרגיל שבגללו נהגו לחוף, (הרמב"ן כתב עוד דטעם חמין משום שאר שער שבגוף עי"ש), וכן הרשב"א והר"ן שכתבו כו' משמע דהק' שעיינה בשעת חפיפה כו' ומאי פסקה אלא ודאי סתמא דמילתא בשעת חפיפה נמי עיינה, לפמשנ"ת א"צ לכ"ז, ומ"ש כדלק' ס"ח התם ודאי דבלא חפיפת הגוף איירי.

ברם דברים שכתבנו לעיל ס"ק ל' בפשיטות צ"ע אחר שדעת הב"י והש"ך נראה דבעינן בדיקה ועיון נוסף לחפיפה, וגם בהלכות כתוב דלא עלתה לה טבילה, אלא דזה ודאי נראה חומרא יתירה, דאם עיינה השתא מסתברא דעלתה לה טבילה.

שם בשו"ע ותקשור שערות' כו', פי' בגד על שערות', אבל אין לקשור השערות כדי שלא יתבלבלו, וכמ"ש בשאלות, ופשוט.

שם ותדיח ביה"ס כו', בבהגר"א כתב דזה בכלל עיוני, ואמנם ודאי מדאורייתא א"צ, וכלישנא' דרבא לעולם ילמד כו', אלא ר"ל שהרי הצריכו רחיצה בביה"ס משום שמצוי שם חציצות וגם העיון ק"ק, וכיון דמצוין

לתקוני הדחה זו סמוך לטבילה מתקנינן, ועמש"כ לעיל ס"ק כ"ח דמש"פ נראה דא"צ להחמיר, ועי' משה"ק לעיל ס"ק כ"ט.

שם ס"ז עמש"כ לעיל סק"י דבדיעבד מותרת, ואפשר דלהרמב"ם דלא אפשר ר"ל אונס וכיו"ב ה"נ יש להתיר.

בענין טבילה בזמנה מצוה בדרגת חיוב זה

לד. הא דטבילה בזמנה מצוה פרש"י יומא ח' א' דכתיב וחטאו ביום השביעי וכבסו בגדיהם ורחץ לא בא זה אלא ללמד על הטבילה שתהא ביום השביעי כו', ולפ"ז אין הענין בהקדמת הטבילה אלא דוקא טבילה בזמנה, [שוב הערוני שכ"מ בהדיא ברש"י נדה ל' א' דדוקא בבאה ביהש"מ מטבילין אותה, אבל בבאה ביום כיון שהיה זמנה בלילה אין מטבילין אותה ביום, מיהו הרי"ד פי' שם בע"א], ואם נתאחר באונס מהיום השביעי ליכא מצוה להקדים לטבול, שהרי אין איסור ליטמא וכן אין מצוה להפסיק בטהרה ולספור ז"נ (עי' יומא שם בהזאה), ועוד שהרי אין המצוה להקדים הטבילה ביום השביעי שחרית אלא שתהא ביום הראוי, והנה מצוה זו למדו לכל הטבילות, ויש להבין מהו ענין זה, ומהיכן למדו דה"ה בכל הטבילות, ואפשר דכיון דלשון התורה הוא בלשון ציווי אף דאינו מעכב מ"מ איכא ענין למעבד קרא כדכתיב, ומ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה ס"ל כסברא שכתבו תו' נדה ס"ו ב' דגבי טבילה לא הקפידה תורה אלא שיטהר האדם ואם בדיעבד טהור לכתחלה נמי לא בעי.

ולאמור לא נתפרש מ"ש הפוסקים דאי טבילה בזמנה מצוה צריכה האשה לטבול מיד כשיכלו ימי ספירתה, הא כיון דלא טבילין ביממא דז' שזהו זמנה תו אין דין טבילה בזמנה למימרא דבעי לאקדומי הטבילה, ובב"י כתב דכיון שאינן מתעכבות מלטבול אלא מפני תקנת חכמים כשיגיע זמן שקבעו להן חכמים טבילה בזמנה מקרי ומצוה

היא, ואינו מובן מהו הענין בטבילה בזמנה לפ"ז, [והרי הא פשיטא דאילו הי' הדין דטבילה אסורה ביוהכ"פ לא חשיב זמנה במוצאי יוהכ"פ, ומיהו לא דמי דכאן הרחיקו חכמים עיקר זמן הטבילה], ויש להסתפק בטומאות דרבנן אי כעין דאורייתא תקון וטבילה בזמנה מצוה, ואי נימא דאיכא ענין זה בדרבנן [והערוני שכ"מ מטבולת יום ארוך דב"ש], י"ל דעכ"פ מכח דרבנן זמן טבילתה הוא בליל ח', ודוחק, [וכ"מ בתו' נדה ל' א' דבזמנה דזבה היינו ביממא דז', והיינו אף לבתר דר"ש], וצ"ג, [ויתכן שפי' ענין טבילה בזמנה שהוא אמנם כדי להקדים הטהרה, ואף שלא נאמרה מצוה זו כי אם בזמן הטבילה, ולא באיסורי טומאה ושאר השתדלויות להטהר וכן לא משעבר זמנה, נהי דמצוה גמורה ליכא מ"מ הענין דאורייתא איכא (עי' ירושלמי) וכשדחו חכמים זמן הטבילה קבעו ענין זה, ולפ"ז אף שלא בזמנה איכא ענין דאורייתא להקדים, אבל אכתי צ"ב מנלן לפרש כן, ולא נתחוור.

הא דאמרינן בירו' שאסור לאשה לעמוד בטומאתה, בפשוטו אינו ענין לטבילה בזמנה, דה"נ חייבת להפסיק בטהרה בזמנה כדי שלא תעמוד בטומאתה, וחובה זו ענינה להקדים הטבילה ככל האפשר, ונראה דבעלה עמה הוה פשיטא לן דחייבת לטבול ומדר' יוחנן נתחדש שאע"פ שאינה יודעת שבעלה עתיד לבא חייבת לטבול שמא יבא, וכיון שכן הו"ל כללא דאסור לאשה לעמוד בטומאתה, וזהו הטעם שהנהיג ר"ש בר"ש את בתו שתטבול בזמנה אעפ"י שאין בעלה בעיר, ודעת הטור בסי' קצ"ז שכ' דהירו' סבר טבילה בזמנה מצוה, היינו משום דמשמע דאפי' אין בעלה עמה צריכה לטבול, דבפשוטו מתפרש שאינה יודעת שבעלה עומד לבא ואפ"ה היתה צריכה לטבול, וע"כ הטעם משום טבילה בזמנה, וכבר כתב בבהגר"א דהלשון ל"מ כן, ולמש"כ לעיל דהאידינא ליכא טבילה בזמנה

[ודעת האו"ז והמרדכי נראה שאלמלי דברי ר"ת דסוגין כמ"ד טבילה בזמנה מצוה לא היו מחלקים כן] מיהו מ"ש בתה"ד בענין טבילה שאחר לידה התם הנדון הוא שאין לאשה לסדר זמן טבילתה לכתחלה לליל שבת, [וה"ה שחייבת לפסוק בטהרה באופן שלא תטבול בשבת, ואף דלענין טבילה בזמנה נראה שזמנה חשיב לפי ספירת ז"נ], אבל אם נאנסה (או אפי' פשעה ולא במזיד) לעולם חמיר טעמי' דהירושלמי לחייבה בטבילה, וכמ"ש ב"י, ומ"ש מהרי"ל לענין טבילת אלמנה בליל שבת התם ודאי ניחא כיון שאסור לבא עלי'.

ברם לשון השאלות שסיים דטעמא דטובלת בשבת אף שמרחקת החפיפה מהטבילה הוא משום דטבילה בזמנה מצוה, צ"ע דהא בימי רבא נהגו בחומרא דר"ז וטבלו ליל ח' אחר ז"נ והאי לאו זמנה הוא, והראב"ד הביא דברי רש"י וסיים דלמאי דליכא האידנא טבילה בזמנה אין לטבול בשבת, וצ"ע דהא זמני' דהראב"ד ודהשאלות ודרבא ושאר אמוראי שוין, ולמ"ש הרמ"א סי' קצ"ט ס"ג דבשעת הדחק יכולה להרחיק כפרש"י להשאלות, אין לך שעה"ד גדול מזה.

וכבר הכריע הש"ך דהיכא דבא בעלה בע"ש מותרת לטבול אע"פ שהיתה יכולה קודם לכן, ודוקא באין בעלה בעיר אין לטבול בשבת ואפי' בזמנה, וביכלה לטבול קודם שבת נראה דעיקר הדין דשריא שלא נאמרה הוראה זו אלא ביולדת שלא תסדר זמן טבילתה לליל שבת כמ"ש הטעם בת"ה, אבל כל שלא ידעה שאסור לא גרע מבא בעלה בע"ש, דאין כאן כי אם הוראה לכתחלה שלא לסדר הטבילה לליל שבת וזהו שנהגו ביולדת כיון דבדרך היו יכולות לטבול מקודם לכן ונמצא שאם יטבלו בשבת היינו לכתחלה, ולמעשה צ"ע בזה, וכן בכל אונס אחר שרי, דמשום הרחקת חפיפה מטבילה אין להחמיר בשעה"ד כמ"ש הרמ"א.

י"ל דשפיר ס"ל להירושלמי טבילה בזמנה מצוה, ומ"מ הוצרך לדר' יוחנן משום זה"ז דאף דליכא בזמנה אסור לה לעמוד בטומאתה, מיהו ר' יוחנן קודם ר"ז הוה, ולשנ' דהירו' אם עברו ז' ימים עי"ש.

באו"ז כתב דר"ת אסור טבילה בשבת ויוהכ"פ כיון דקי"ל דלא אמרינן טבילה בזמנה מצוה, ור"ל דלולא המצוה לא היו מתירין ואע"פ שנראה כמיקר, ותימה א"כ מאי פריך בגמ' ביצה י"ח מ"ט דאדם שרי הא במקום מצוה לא גזור (דמסתברא דבכלים ליכא מצוה), ועוד דהא בהדיא מבואר דאיירי ביכול לטבול מלפני השבת כדאמרי ב"ש במתני', והנראה לכאורה הוא שט"ס נזדמן לו בדברי ר"ת שהי' כתוב בט"ב ויוהכ"פ והעתיקו בשבת [דבכתב רש"י הטי"ת דומה לשי"ן], וזה מתבאר גם מתוך הענין דאי שבת אסור ממילא ה"ה יוהכ"פ ותרת"ל, וכמ"מ בספר הישר, וד"ז הי' פשוט לכל הראשונים אלא שהמרדכי העתיק מא"ז, ועוד הק' בב"ח דהמרדכי (וכן הא"ז להלן) גופי' העתיק דברי ר"ת שכתב לה"ר משולם שאין לטבול ביום השבת משום הרחקת חפיפה מטבילה ולא אמר דבלא"ה אף בלילה אסור, ויש להוסיף דטובלת ביום ח' פשיטא דלאו בזמנה היא ואי בעינן דוקא טעמא דבזמנה להתיר טבילה בשבת א"כ אף להגאונים אסור בכה"ג, [ומ"ש בב"ח לתרץ, מבואר בא"ז ומרדכי שלא פי' כן], א"ו ט"ס הוא וצ"ל בט"ב, ונמצא לדברי ר"ת דהדבר פשוט שיכולה לטבול בשבת בין בזמנה בין שלא בזמנה וכדמוכח נמי מההיא דה"ר משולם.

ולפ"משנ"ת דטעמי' דהירו' דאסור לאשה לעמוד בטומאתה היינו אף שלא בזמנה, יש להתיר הטבילה בליל שבת אפי' שלא בזמנה, דאין נראה שיש מי שאוסר טבילה בשבת, דהא בלא"ה ליכא טבילה בזמנה וכיון דשרינן בזמנה ה"ה שלא בזמנה,

עברה וטבלה נראה פשוט כמ"ש בס"ט דמותרת והבו דלא לסיף עלה, - בנדון יו"ט עי' או"ז דאין לחלק, ומ"מ נראה להתיר כתוה"ש וס"ט, - בכל חומרא נראה דיש להקל לטבול בשבת ודלא כמ"ש בפ"ת.

במ"ש בנה"כ, עי' או"ז בכ"ז, - מ"ש בש"ך סק"ב דם טמא היינו אחר ל"ג לזכר כו', תמוה מאד וכבר השיגו בדגמ"ר [ועי' פ"ת דהיכא דטבלה מודה הש"ך וצ"ע מ"ש], ויש לדקדק בלשון הש"ך שלא כתב אחר מ' ופ', ויתכן שט"ס הוא בש"ך ואדרבא צ"ל דהיינו לאחר ז' לזכר וי"ד לנקבה וזהו כמ"ש בס"י קצ"ד דהדם טמא, [ומלשון דם "טמא" אין לדקדק דשם איירי לאחר כמה שנים עי' בד"מ], אבל ל"מ כן דא"כ הו"ל למימר כל דם מלידתה, וצ"ע.

מ"ש הרמ"א דבמקום שנהגו להחמיר גם במוצאי שבת לא תטבול כו', פי' הש"ך דר"ל אף שבליל שבת יכלה לטבול מחמת החפיפה, וא"כ חומרת איסור הטבילה בשבת גורמת לאיסור מוצ"ש וחשיב לא אפשר אפ"ה אסורה, ואפשר דהרמ"א מנהג המקומות קאמר דבמקום שנהגו כהאגור ומהרי"ל להרחיק הטבילה מפני חששות נהגו להחמיר בתרווייהו, ועי' ס"ט, ומ"מ לדינא לכתחלה אין לאחר הטבילה למוצ"ש אבל בנתאחרה נראה שיכולה לטבול במוצ"ש.

בדברי השו"ע בדין הרחקת החפיפה

לה. שו"ע סי' קצ"ט ס"ח בימי חול כו', כ"כ הרמב"ן בהלכותיו לענין חפיפה לחודה [ונראה דס"ל דאין לך לא אפשר גדול מזה], אבל לענין בדיקה דלא אשכחן שריותא בלא אפשר לא התיר הרמב"ן, ואמנם מדרבא ס"ו ב' שמעינן דדוקא נמצא עלי' דבר חוצץ צריכה טבילה אחרת אם לא הסמיכה החפיפה לטבילה, היינו דוקא מהיום ללילה כל שלא הי' באותה עונה, דלמאי דקיי"ל כלישנא דבעינן סמוך ממש אין לנו רא'י אלא לשלא

בו ביום אבל טפי לא, והרמב"ן והרשב"א כתבו בחופפת בע"ש וטובלת במוצ"ש דא"א שלא נתנה תבשיל לבנה, ור"ל דחיישינן להה"ד בזמן מרובה כ"כ, וא"כ צ"ע מנ"ל להכשיר בדיעבד, ואם בדיעבד שפיר דמי מהיכן פשוט להו דבדלא אפשר להסמיק החפיפה הצריכו עיוני, מיהו אם ברי לה ששמרה עצמה מדברים החוצצים בלא הה"ד יתכן שיש להקל, דהא דמצריכין עיוני במוצאי שבת היינו משום דבדרך כלל איכא הה"ד וכמש"כ לעיל ס"ק כ"ד, והנה הטור השמיט חידושא דבדיקה שכ' הרשב"א ובב"י תמה ע"ז, ואם כונת הטור לחלוק נראה שכן עיקר שהרי דעת הרמב"ן דבעינן בדיקה סמוך דוקא וכ"ה לדעת הר"ן (מיהו אין להחמיר כ"כ כהר"ן [וכ"נ לדעת הראב"ד הרו"ה דאין לנו כי אם שריותא דלא אפשר], והדבר תימה שלא הזכיר הרשב"א דדוקא בנזהרה היטיב ולא הסיחה דעתה, שהרי בדין מוצ"ש כתב הרשב"א גופי' דא"א שלא נתנה תבשיל לבנה, ולהלכה נראה דלעולם חשיב הה"ד.

מיהו בדין הרחקת החפיפה יש מקום להקל יותר די"ל דמ"ש הרמב"ן דוקא מיום א' ליום ג' היינו לשיטתו דאף בדלא אפשר אין להרחיק כ"כ כגון מע"ש ליל יו"ט שני, אבל למאי דמקילינן בדלא אפשר ה"ה לענין דיעבד, אבל לשון הרשב"א משמע דלא הקיל כ"כ בחפיפה בחול, הלכך נראה דיש להחמיר, ובבהגר"א ס"ק כ"ב משמע קצת דבחפיפה אף כשעור מע"ש לליל שני ש"ד, ועי' ס"ט, (ולכאורה הבין דברי הרמב"ן דר"ל מליל ראשון בשבת לליל ג', וז"א).

מן האמור נלמד בהרחיקה החפיפה מהטבילה כמע"ש למוצ"ש שפיר דמי בדיעבד, וכן בהרחיקה העיוני מהיום ללילה ונזהרה מדברים החוצצים, אבל הרחיקה העיוני יותר או החפיפה כמע"ש לליל יו"ט שני, יש להחמיר, מיהו לענין מעשה אפשר דכיון דאין לחוש לחציצה כי אם בידים ושאר מקומות המגולים,

אם רחצה אותם י"ל דלא חיישינן להה"ד וצ"ע.

מ"ש בחכמ"א כלל ק"כ ס"ז [וסי"ב] לענין אונס, אין נראה וכמש"כ לעיל ס"ק ל"ב.

ל"ו. ש"ך ס"ק י"ד ויש להחמיר כשתי הדעות, נראה דבסמוך ממש אפי' הי' מהיום ללילה לכו"ע א"צ טבילה אחרת, עי' תו' ס"ח א' דבסמוך ממש אף להשאלתו ש"ד.

שם ס"ק ט"ו, שיטת רוב הפוסקים נראה דבחפיפת הגוף בודאי יש להקל בעיוני בעלמא, דאם עיינה סמוך לטבילה א"צ טבילה אחרת, אבל בשער נראה דאם לא הסמיכה החפיפה חיישינן שמא לא עיינה יפה דהא זוהי תקנת עזרא לחוש משום דלא מציא לעיוני שפיר בשערה [ואם נמצא קשר בשערה בודאי נראה כן, אלא אפי' מאוס מידי משום חציצה נראה דשער גרע שאין מרגשת כ"כ בדברים הנדבקים], ועמש"כ לעיל ס"ק כ"ד, מיהו לשיטת רש"י כל גופה כשערה אלא דלא קי"ל כפירושו.

שם ס"ק ט"ז עמש"כ לעיל ס"ק כ"ד כ"ה [ועט"ז ס"ק י"ב ולפי' אפשר ליישב ההיא דחולין, והעיקר כהש"ך].

שם ס"ק י"ז, בדעת הטור נראה שכתב לשון זה משום דלעיל בסמוך כתב בביה"ס תולה אע"פ שלא עיינה, וסיים דבגוף אינו כן, ולכן הוסיף כאן לבאר, ולמ"ש בשם הב"ח נמצא דהטור סובר כהר"ן שבש"ך ס"ק ט"ו [אף שהב"ח גופי' לא כ"כ] ואין נראה כן, גם עיקר פירושו דחוק.

שם ס"ק י"ט, דהרוקח חולק, ויש להחמיר כמ"ש שם, ואפי' עיינה קודם טבילה חולק הרוקח והיינו משום דפליג על הרשב"א וכדעת הש"ך ס"ק ט"ז, כ"נ פשטות הדברים, ונראה דגם בזה יש להחמיר.

בפ"ט ס"ק כ"ח הק' על הא דהשמיטו הטוש"ע בהני דצריכה לחזור ולטבול,

דצריכה נמי חפיפה אחרית, ואמנם כ"ה ברשב"א ופשוט דגם כונת הטוש"ע כן וכמ"ש הפרישה וכתב כן בשם הב"י, שהעתיק לשון הגמ' צריכה לחוף ולטבול ע"ד הטור שכתב צריכה טבילה והיינו משום דפשיטא להו דטבילה אחרת פירושה הכל מחדש ולא חשו לפרש, מיהו מ"ש בפרישה משום דמים קרים מסבכים השער ל"מ כן וכמשה"ק בס"ט, וכ"מ ברמב"ם דמה שנמצא דבר חוצץ מחייב חפיפה וכמו שביאר בס"ט ומה שדחה שם לא מהני על הוכחה זו גם עיקר הדחי' דחוק, [וכ"מ לפי' הר"ן דצריכה לחוף כל גופה, וכ"מ לכל הראשונים דצריכה לעיין כל גופה שהרי לפירושה בכלל חפיפה עיוני, וכן לראב"ד, ומה שצידד הס"ט להוכיח מהרשב"א, אין נראה, דבפשוטו כונת הרשב"א משום תלישת שער דזהו הנדון בחפיפה, וגם דראשה לחוד אפשר בחמין, [ועוד העיר אחי הרב יוסף שליט"א דא"כ לעולם משחפפה בחמין מתקררים המים על ראשה], א"ו לא חיישינן דע"י הקרים יסתבכו השערות אלא דאי קטירי מזיא הקרים מונעים התרתן דמסבכי להו, וכן פרש"י מקשין את השיער ואין לכלוכן עובר, ויש ללמוד מדברנו להתיר בנמצא צפורן שלא גזזה דא"צ חפיפה אחרית דאין כאן ריעותא בחפיפה ואמנם כ"ה משמעות הש"ך בסי' קצ"ז סק"א עיי"ש (דדחוק להעמיד דבריו דוקא בטבילה בחמין), ואפשר דה"ה בכל גוונא שאין מציאת החציצה ריעותא בחפיפה, ודמאי למ"ש הרמב"ן דבנתינת תבשיל לבנה לא מקטרי מזיא, וה"נ כל שאין הריעותא שייכא לשער כלל ה"נ דלא בעיא חפיפה, וסגי בעיוני, שו"ר בחכמ"א עיי"ש (ומשה"ק שם על הפרישה איך אפשר לטבול בצונן י"ל דהמים מקדמין).

שם שו"ע סי"ג ובין חפיפה לטבילה כו', כתב הרמב"ן דבעיוני סגי והביאו הס"ט, ובאמת כ"מ בגמ' דאמרינן אע"ג דהשתא ליכא אימר ברדיוני נפל, אלמא ראי' הוא ממאי

טבילה, וכ"ה בטוש"ע, ובבדקה מיד אחר טבילה אפשר שיש להקל דלא אמרין ברדיוני נפל, אבל לאח"ז שאפי' הי' דבר חוצץ כבר בלעתו או פלטתו, צ"ע להקל בזה, (ס"ק י"ג כ"ט).

ד. עזרא תיקן שתהא אשה חופפת קודם טבילה [חפיפה פירושה רחיצה ושפשוף במקום שער והסריקה במסרק היא הידור בחפיפה, ומיהו מעכב לדידן דלא חשבינן החפיפה כראוי כי אם ע"י מסרק], ולדעת רוב הפוסקים לא תיקן כי אם במקום שער והיינו כל מקום כינוס שער [ובתו' כתבו בראש], ולדעת רש"י אף בכל הגוף בעינן חפיפה, [ולדעת הראב"ד עי' הגוף דאורייתא הוא ע"י רחיצת צונן], ולא קי"ל כרש"י, הלכך אם עיינה גופה אע"פ שלא חפפתו עלתה לה טבילה, אבל אם לא חפפה שערה לא עלתה לה טבילה, ועי' להלן, (ס"ק ל' ועוד).

ה. לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה קמטיה במים [אפי' צוננים], ולפרש"י והראב"ד ר"ל אפי' קמטיה וכ"ש שאר הגוף וכדלעיל, אבל לפי' רוב הפוסקים דוקא קמטיה מפני שמצוי שם יותר חציצות, [ולפ"ז נראה דדוקא קמטים אבל לא בכל ביה"ס], ונמצא לפ"ז מדינא דגמ' צריכה לרחוץ הקמטים בצונן והשער בחמין, מיהו הדחת הקמטין לא מעכבא ובעיוני סגי, (ס"ק כ"ח ועוד).

ו. אע"פ שמן הדין א"צ חפיפת כל הגוף, מ"מ כבר נהגו לחוף כל גופן בחמין, מיהו לענין דיעבד בעיוני סגי, (דאין החומרא לחוש לשיטת רש"י אלא דהכי עדיף להו, וגם משום שאר שער שבגוף).

ז. מדברי הראשונים ז"ל נראה דתקנת החפיפה פוטרתה מעיוני דאין לך עיוני גדול מזה, הלכך משחפפה גופה ושערה א"צ לעיין עוד, וכ"כ הט"ז, אבל משמעות הב"י והש"ך וכ"כ הס"ט דבעינן נמי עיוני, ומסתברא דבעינה

דהשתא ליכא, ואילו בחפיפת שער אמרין דאין רא' כלל ממה שלא נמצא בסריקת השער, - כתב הרשב"א ואע"פ שזה מיעוטו הוא ומדרכנן הוא כיון שהוא מצוי הרבה כודאי משוי' לי' כנ"ל עכ"ל.

דינים העולים

לז. דינים העולים בעניני חפיפה, (א"ה, נכתב לסיכום ולא להלכה).

א. מדאורייתא נראה דכיון דרק רובו ומקפיד עליו חוצץ, א"צ לעיין בגופה כיון דבלא עיון כלל יודעת בעצמה שאין רוב גופה מכוסה, ומ"ש בגמ' מדאורייתא בעיוני ר"ל מעיקר דין חציצה בלא תקנת עזרא, דכלפי שאמר דתקנת עזרא היא פריך דאורייתא הוא, וכן יש לפרש לשון הראשונים ז"ל, [אבל בבהגר"א משמע דמפרש דאורייתא ממש קאמר, וצ"ע], (ס"ק כ"א), ומ"מ עיון הגוף והשער מעכב בטבילה אפי' בדיעבד, ולא מהני אם תעיין מיד אחר טבילה.

ב. עיון הגוף והשער צריך שיהא סמוך לטבילה ממש, ובדיעבד אם עיינה ביום וטבלה בלילה ונזהרה מדברים החוצצים בין בדיקה לטבילה עלתה לה טבילה, בדקה היום וטבלה למחרת לדעת הרמב"ן נראה דלא עלתה לה טבילה, דמסתמא הסיחה דעתה משמירת גופה בזמן מרובה כ"כ, ובשו"ע בשם הרשב"א פסק להקל, וצ"ע, עיינה ביום ראשון וטבלה בליל ד' נראה דלכו"ע לא עלתה לה טבילה, ועס"ט. (ס"ק ל"ה).

ג. בית הסתרים והקמטים אע"פ שא"צ ביאת מים, מ"מ ראוי לביאת מים בעינן מדאורייתא [כ"ה בתו' וכ"ה סתמות הדברים, וכן הרמב"ן והרשב"א בקידושין אע"פ שהביאו י"א דאינו אלא מדרכנן מ"מ דעתם ז"ל נראה דהוא דאורייתא, והריטב"א הביא רק דברי הי"א], ופשטות הפוסקים נראה דדינו כשאר הגוף, אבל הראב"ד כתב דמקילינן בהני דאע"פ שלא עיינה קודם טבילה עלתה לה

לפרש"י אבל העיון אין להרחיק אפי' בשעה"ד. (כדלעיל דין ב' ס"ק ל"ב ל"ה).

יא. אם כבר חפפה ביום אינה חייבת לחזור ולחוף בלילה, וסגי בזה שתשמור עצמה מדברים החוצצים, [כ"כ הרמב"ן, והס"ט שהחמיר לא ראה דבריו], אבל לבדוק צריכה בלילה סמוך לטבילה, (ס"ק כ"ה כ"ז ל"ב).

יב. אם חפפה מאתמול וטבלה היום א"צ לחזור ולטבול, [בד"א בשכבר טבלה אבל בשעה"ד אין להקל, ובחכמ"א מקיל], אבל אם הקדימה חפיתה יותר נראה דלא עלתה לה טבילה, ובס"ט מקיל כיון דבשני יו"ט שאחר השבת מרחקין טפי, ועמש"כ להלן דין ט"ז, (ס"ק ל"ב ל"ה).

יג. הגיע זמן טבילתה בליל שבת חופפת ביום, ויש להסמך החפיפה ככל האפשר [דלפר"ת ור"י לא למדנו שום קולא בכה"ג], ובלילה קודם טבילה צריכה לעיין כל גופה ושערה, [לא עיניה, אם עיניה בשעת חפיפה שפיר דמי, ואם לאו תעיין עכשיו ואז אפשר להקל כדלעיל דין ז'] ובחכמ"א כתב גם להדיח קמטיה במים, ונראה דאין להחמיר [ועכ"פ סגי בהדחה מועטת בתוך המקוה], והחכם עיניו בראשו לפזר ההכנות כגון לטפל בצפרנים ודברים הנמשכים וכיו"ב מוקדם במשך הבוקר אם אפשר כדי שלא תהא מהומה לצרכי שבת ואח"כ לעשות הכל במתינות מוקדם, באופן שכבר יצא עיקר הדין, וישאר להסמך רק דבר קצר.

בענין טבילה בשבת יש ג' נדונים, א. הרחקת החפיפה מהטבילה, ב. דבזמננו שאין רוחצים בשבת כל גופו ליכא היתירא דנראה כמיקר, [א"נ כיון דקיי"ל טבילה בזמנה לאו מצוה י"ל דלא התירו בגמ' מהאי טעמא אלא אליבא דב"ש וב"ה דס"ל טבילה בזמנה מצוה, וטבילות דידן לעולם לאו בזמנה ניהו, שהרי אינה מונה ז"נ אלא אחר ה' ימים], ג. דאיך תנצל מאיסור סחיטת שער, [מיהו בריבוי שער

אחר טבילה אפשר להקל דמה שלא נפל בחפיפה לא יפול ברדיוני, וצ"ע, שוב שמעתי דאין שייך לקבוע בזה, דודאי אם החפיפה היתה באופן שמסלקת כל החששות היינו עיוני עכ"ד, שהרי אף העיוני במקום שא"א לראות ממשות בידיו, וא"כ כ"ש כשגם שפשה בידיו, ואם החפיפה היתה מועטת באופן שאינה מסלקת כל החששות המסתלקות ע"י עיוני א"כ ודאי דצריכה עיוני, עכ"ד, ומ"מ נראה דיש ללמוד מדברי הראשונים ז"ל דהחפיפה מסלקת החששות שהצריכו עיוני בגללם, ואף דמשכח"ל חציצה הנדבקה שאינה נופלת בחפיפה הרגילה לא חששו להצריך עיון בגללה. (ס"ק ל' ל"ב ל"ג).

ח. החפיפה צריכה להיות סמוך לטבילה, ומבואר בגמ' שהי' דרכן לחוף ביום ולטבול בלילה והרבה פוסקים ס"ל דלמסקנת הגמ' בתר חזרה דרבא נשתנה המנהג ואין לחוף אלא בלילה אבל בגמ' חזינן שאף בתר רבא נהגו כן, וצ"ל לשיטתם דלא שמעו חזרה דרבא, (ס"ק כ"ז ל"ב).

ט. אם מתחלת החפיפה ביום עד סמוך לטבילה שפיר דמי לכו"ע [כ"כ תו' והכי קיי"ל, אבל קשה א"כ אמאי אמרין והלכתא לא תחוף אלא בלילה, הא שפיר אפשר לקיים שניהם להתחיל החפיפה ביום ולטבול מיד סמוך לחפיפה, ואמנם כ"ה הדין לפר"ת ור"י, וצ"ל דבכלל שריותא דביום שלא לצמצם זמן החפיפה לסמוך לחשיכה דוקא, ולפרש"י התירו גם לחוף בעוד היום גדול וכן נהגו, וזהו מה שחזר בו רבא לפי' השאלות, ודוחק, וטפי הוה ניחא לומר דמשום שעלולה להרחיק החפיפה כשתחפוף ביום, אסרו החפיפה ביום], (שם), (הא דחזירות לחוף ולרחוץ בבית הטבילה איננו חובה אלא חומרא, וזה לכל הפירושים).

י. בשעה"ד אפשר להרחיק ולחפוף ביום אף להשאלות, וכן אפשר להתחיל בלילה אף

יש חשש טלטול, ולכן תניח המגבת תחת השער שישפגו בה המים בלי לדחוק על השער, ומה שנשאר אח"כ רטוב מותר לצאת בו כמו כשנרטב בגשמים]. ועיקר הדין להלכה שאשה טובלת בשבת, מיהו ודאי שאסורה לכתחלה לדחות טבילתה לליל שבת [אף באופן שיש לה לה היתר לדחות הטבילה], ואפי' תספור הנקיים באופן שליל שבת יהא זמנה אין לעשות כן.

הג"ע זמן טבילתה בליל שבת מותרת לטבול, [ובשאלות סיים ע"ז משום דטבילה בזמנה מצוה, וכתב הראב"ד דלפ"ז לדין דליכא טבילה בזמנה אינה טובלת, ואינו מובן דא"כ אף להשאלות ליכא וכן לרבא, וכונת השאלות נראה מטעמא דאמרינן בירור' אסור לאשה שתעמוד בטומאתה ולפ"ז לאו דוקא בזמנה, עוד כתב הראב"ד ואני תמה היאך אשה טובלת בליל שבת וליל יו"ט ואיך תנצל מסחיתת שער, ומ"מ מסקנת הפוסקים בזה דאיסורא דלעמוד בטומאתה מכמה טעמים חמיר טפיל, ואם אין בעלה בעיר לא תטבול בליל שבת אפי' בזמנה, לענין טבילה שלא בזמנה בליל שבת נראה בחכמ"א דלדין (ליטא) ליכא מנהג ידוע, הלכך באונס או שבא בעלה בע"ש טובלת בליל שבת, ואף בשוגג שלא ידעה שאין לאחר אפשר שיש להקל, ולפ"ז הכל שרי דמזידה ליכא, אבל לכתחלה אין לסדר הטבילה לליל שבת וכן לא ליל יו"ט, וה"ה דאין לדחות לכתחלה למוצ"ש אבל בדיעבד אפי' לא חפפה מע"ש טובלת במוצ"ש, בירושלמי מבואר שאפי' אין בעלה בעיר צריכה לטבול שמא יבא. (ס"ק ל"ד).

יד. הגיע זמן טבילתה במוצ"ש, חופפת במוצ"ש, ומנהג יפה לחוף גם בע"ש, דכיון שכבר חפפה בע"ש לא תצטרך להאריך בחפיפת הלילה ולא תהא מהומה לביתה, אבל א"צ להזהר מדברים החוצצין בנתיים, (ס"ק ל"ב ועוד).

זו. הגיע זמן טבילתה בליל יו"ט שהוא במוצ"ש, כיון דלא אפשר לחוף אז, חופפת בע"ש ושומרת גופה ושערה במשך כל השבת, וטובלת בליל יו"ט, וצריכה לבדוק גופה ושער סמוך לטבילה, והרא"ש כתב שנהגו גם להדיח הקמטים סמוך לטבילה, ובשעה"ד נראה שיש להקל, וכן סגי אם תדיח מעט בתוך המקוה [בחמין ואף בצונן מותר] ואצ"ל בדיעבד דעלתה לה טבילה, - אם לא בדקה גופה סמוך לטבילה עי' לעיל דין ב', - אם לא נזהרה מחציצות נמי סגי לה בעיוני דקודם טבילה [כמ"ש הרמב"ן דמזיא לא מיקטר ע"י נתינת תבשיל בנה], אם לא באופן מיוחד שראוי להחמיר. (ס"ק כ"ח וכדלעיל).

זו. הגיע זמן טבילתה בליל יו"ט שני שאחר השבת או בליל שבת שאחר שני יו"ט של ראש השנה, יכולה ג"כ לסמוך על חפיפת עיו"ט, מיהו כאן העיון לעכובא סמוך לטבילה, כדלעיל דין ב', ואע"פ שהרמב"ן וכמה פוסקים סתמו בזה נראה שאין לחדש חולק בד"ז, (ל"ב).

יז. טבלה ועלתה ונמצא עלי' דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה א"צ טבילה אחרת, ובפשוטו סמוך כמשמעו, [ונראה דבשיעור שמביתה לבית הטבילה חשיב סמוך דנראה שכך הי' דרכם לחוף בבית ולילך לבית הטבילה, ואם לא הרחיקה הטבילה יותר מהרגיל עלה הוא דקאמר שא"צ לחזור ולטבול], והרשב"א פירש מאי סמוך באותה עונה ויחידאה הוא בזה וכתב הש"ך שיש להחמיר, חפפה ביום וטבלה בלילה בזה לדעת הרשב"א צריכה לחזור ולטבול, ונראה דבסמוך ממש [כדלעיל] לכו"ע יש להקל.

יח. סמוך לחפיפה שאמרנו פי' הראשונים ז"ל דהיינו חפיפת השער ובדיקת הגוף דבדרך הרגיל עבדא להו כהדדי, והר"ן מחמיר דדוקא בחפפה גם גופה א"צ לחזור ולטבול, והביאו

הש"ך ונראה שיש להקל בזה כמ"ש בס"ט, אבל בשער נראה דדוקא חפיפה.

יט. אע"פ שלא נתעסקה בדברים החוצצים לאחר טבילה, נראה דתלינן שבא לאחר טבילה דכיון שהסיחה דעתה אמרינן דלאו אדעתה, [אא"כ יהא קרוב לה לומר דקודם טבילה הוה].

כ. אם הרחיקה החפיפה [וכדלעיל דין ב'] אע"פ שנוהרה מדברים החוצצים, כיון שנמצא עלי' דבר חוצץ צריכה לחזור ולטבול.

כא. כיון שיש ריעותא בחפיפתה צריכה לחזור ולחוף קודם טבילה, מיהו בנמצא דבר

חוצץ שאינו ריעותא בחפיפה כגון ששכחה לגזוז צפרנה וכיו"ב א"צ חפיפה אחרת, - אם טבלה בצונן וצריכה לחזור ולטבול נראה נמי דלא בעיא חפיפה, והפרישה כתב בזה דצריכה לחזור ולחוף בחמין, ובשבת שא"א לחוף בודאי אפשר להקל דהא אף אם חפפה בצונן מותרת לטבול.

כב. אפי' נתעסקה בדברים החוצצים לאחר טבילה צריכה לחזור ולטבול, וברשב"א מקיל בזה וכ"ה בשו"ע, וכבר כתב הש"ך להחמיר.

כג. דין ביה"ס כשאר הגוף, והראב"ד מקיל.

סימן יג

בגזירת טומאת מים שאובים

בעיקר הגזירה דמים שאובין

א. שבת י"ד א' התחילו ועשאו קבע כו', משמע דמשום דעשאו קבע לחוד גזרו ולא משום שחששו שמא ע"י הקבע יבואו לידי מכשול, והיינו דפריך ליה רבא לאביי מאי נפ"מ הא קא טבלי בהנך, וודאי מודה רבא דבכה"ג שעשאו שניהם קבע ראוי לחוש שמא יאמרו דסגי בחד מינייהו, אלא דהלשון משמע דמשום שהתחילו גזרו עליהם, ולפ"ז טעמי' דאביי צ"ל דכיון דשניהם מטהרים ממילא אין הטבילה כ"כ בדקדוק כמו אילו רק הטבילה מטהרת ומשום הא לחודיה ראוי למיגזר, [ואביי ורבא פליגי בלשון עשאו קבע אם הכונה שמה שנהגו עד עתה עשאו גם קבע והיינו שאמרו שחובה היא, או דעשאו למים שאובים קבע וממילא ביטלו לגמרי ענין הטבילה], ומיהו נראה דאף לרבא לא הניחו לגמרי מלטבול, דהא אמרי לא אלו מטהרים ומשמע דנהגו בהם אלא שנהגו כן מענין הקדמה לעיקר הטהרה, וע"ז לא שייך להקשות מאי נפ"מ הא קא טבלי בהנך דכיון דאמרי דהני אינם מטהרים ודאי דלא קפדי אטבילה כלל, שתהא כהלכתה, וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מאה"ט ה"א והיו טובלין בזלזול בלא כונה, ברם י"ל דאמנם טעמי' דאביי משום שיבאו לומר כדרבא ורבא ס"ל דלא יבאו מפני זה לבטל הטבילה כיון דהורגלו בזה, אלא דמ"מ יותר נראה כמש"כ דהא קושטא דמילתא הוא לרבא דאמרו דרחיצה עיקר, וש"מ דיש לחוש לזה, היכא דחזינן שעשאו קבע כדאביי.

עיקר הא דהיו אומרים לא אלו מטהרים כו', בא מכח טענה דודאי המים הנקיים הם

מעבירים הטומאה והזהמא, ולכן ראו חכמים צורך לגזור בזה ביותר.

שם גזרו עליהם טומאה, אבל מטומאה חמורה נטהרו בטבילה, והיינו דקאמר בסמוך דאי לא הא לא קיימא הא דכיון דנטהרו בטבילתן ונתחדש טומאה למים שאובין אין סברא דדוקא אחר טבילה הם מטמאין, אבל אי מים שאובין פוסלין הטבילה ל"ק מ"ש האי מהאי, וע"י טומאה ימנעו מלעשות כן, ולא יבאו לומר דאלו מטהרין, - דאי לא הא לא קיימא הא, דהא אפי' אוכלין ומשקין וכלים לא מיטמא במים שאובין (ואפי' אחר טבילת הכלים), ואחר שגזרו על טהור סגי בזה ולא הוצרכו לגזור על אוכלין ומשקין.

האם חששו שיבטלו ענין הטבילה לגמרי

שם רש"י ד"ה אלא אלו מטהרין כו' וטובלין בשאובין כו', משמע מפ"י שלא חששו שיבטלו טבילה לגמרי ויטהרו בג' לוגין בנפילה, דמסתמא ידעי ענין טבילה, אלא שמא יאמרו דאף שאובין כשר, אבל בגמ' משמע שהיו אומרים שהנפילה מטהרת ולא הטבילה, ומיהו כבר כתבנו דבגמ' משמע נמי דלא באו לבטל הטבילה אלא שהיו סבורין שהטבילה הקדמה לטהרה, ולפ"ז ניחא פרש"י דאמנם לא היו מבטלין הטבילה אלא שהיו מתירין בשאובין, ועמש"כ לק' ד"ה ובתו' הרא"ש מה שפרש"י שטבלו בשאובין יש לפרש בתוך כלי עם מים דהוי פסולא דאורייתא ולע"כ.

דין הבא במים שאובין ביום הטבילה וביום שלאחריו

י"ג ב' תוד"ה והבא כו', פ"י כיון דמשהעריב שמשו כבר אינו נפסל כשבא ראשו

ורובו במים דרך בו ביום נפסל, ותירצו דאם בא ראשו ורובו קודם הערב שמש אפי' העריב שמשו אח"כ פוסל, ולפי' נלמד דה"ה אם טבל בלילה כל שלא העריב שמשו אם בא ראשו ורובו במים שאובין ביום המחרת נפסל, ומיהו י"ל דהיינו דוקא משום דנוהג דין טבוי, אבל בלא"ה מותר למחר כיון דמיחזי כיומא אחרינא, ונפ"מ לענין נדה בזה"ו ויתבאר להלן בס"ד.

תוד"ה וטהור

תוד"ה וטהור כו' ונראה לר"י דבטהור לא רצו לגזור יותר כו', וסגי בזה לקיים הא דבטמא אפי' בא ראשו ורובו טמא, דיש להבין שבטמא שטבל גם טבילה במים שאובין פוסלת, דכל כמה שלא העריב שמשו כל טבילה בפסול מטמאתו, ואף שאין נפסלת כל טבילתו בכך וכמש"כ דמטומאה חמורה שבה נטהרה, מ"מ הוא קרוב יותר למנוע ממנו טהרה מלטמאו, ושוב ראיתי דא"צ לכ"ז דאף אם אין טעם לדבר לא יבאו להקל בבא ראשו ורובו אחר טבילה, דאדרבא יותר נראה לטמאות בבא ראשו ורובו מבנפלו עליו, וכיון דבנפלו עליו טמא נמי הטהור וקיימא הך בטמא שטבל, קיימא נמי אידך דפשיטא טפי לטומאה, ומה שבטהור טמא מסתמא יש טעם בזה, ופשוט, שו"ר ברמב"ן והראשונים שכ' דלא איכפת לן כ"כ אי לא קיימא הא דעיקר הגזירה משום נפילה, וברמב"ן גיטין ט"ז א' כתב דהבא ראשו ורובו אטו נפילה דאי לא הא לא קיימא נפילה, וזה ע"ד שכתבנו דכ"ש הבא מנפילה.

דבא ראשו ורובו בטמא הוא משום דזה יותר פשוט לטומאה, נחא דאי הוו עבדי איפכא לא קיימא הך דנפילה בטמא, ומיהו א"צ לזה דודאי אף לרבא איכא טעמא דר"י דיותר יש לגזור במאי דהוו רגילים לעשות, אלא דס"ל דבלא טעם אין לחלק בין טמא לטהור דטוב להשוותם כדי לקיים הדברים, וע"ז תירץ דהטעם משום דאין הציבור יכולין לעמוד בה, ונראה טעמו בזה דהא טעמא דגזרו נמי בבא ראשו ורובו בטמא הוא משום שחששו שמא יבאו להנהיג רחיצה אחר הטבילה כדי לנקות מעליהם מי המערה, וש"מ דהכי אורחא דמילתא, ואי לאו דשרו למיעבד רחיצה למחרת אין הציבור יכולין לעמוד בה, ויתכן דבכל רחיצה נמי לא הי' דרכם לשקע ראשו במים ורק להעביר מי המערה היו צריכין לרחוץ בב"א להעביר המים מעליהם, ואין הציבור יכולין לעמוד בה מפני מי המערה, ומ"מ חזינו מדגזרו בזה שחששו שמא יבואו לנהוג כן, שו"ר ברמב"ן ורשב"א כפי' ריב"א ועי' רמב"ן גיטין ט"ז א' ומיהו למש"כ לעיל מפרש"י דחששו שמא יבואו לטבול במים שאובין טעם הגזירה משום הכי הוא, ותו ליכא ראי' דיש לחוש לרחיצה כזו, ולפרש"י י"ל דעיקר הגזירה היא בנפילה וע"ז אסרו נמי בטמא דאי לא הא לא קיימא הא, והוסיפו לגזור בטמא שמא יבאו לטבול במים שאובין, והשתא נחא בפשיטות דלא גזרו בטהור, אבל אין נראה כן דודאי משמע דעיקר הגזירה היא משום שיבואו לנקות עצמן ולא גזירה צדדית משום טבילה במ"ש.

בדעת הרמב"ם דטמא וטהור שוין

ודעת הרמב"ם בפ"ט מאה"ט ה"א דטמא וטהור שוין ובין הבא ראשו ורובו ובין נפל על ראשו ורובו טמאין, ולפי' צ"ל דנקט טהור שנפל על ראשו ורובו וכ"ש טהור הבא ראשו ורובו, והתנא נקט להו בהאי לישנא לרמזו הענין דהגזירה משום טמאין הוא, וכאילו קתני הטמא שבא ראשו ורובו או

ובתו' הרא"ש הביא תירוצו ריב"א דלא מצו לאסור אפי' בא ראשו ורובו בטהור כיון דאין הציבור יכולין לעמוד בה, ובתו' הרא"ש חלק עליו משום דאין מצוי ברוחץ שישקע ראשו במים, ובאמת לכאורה אי משום הא יותר הי' ראוי לגזור בבא ראשו ורובו ולטהר בנפילה, ולמש"כ דטעמא דקיימא הך

כשהוא טהור מיהו אינו מוכח, ובשת פרש"י כתו' עיי"ש.

הא דבעל קרי חולה שנפל עליו ט' קבין מים שאובין טהור

הקי' הריטב"א היכי אמרינן דבע"ק חולה שנפל עליו ט' קבין מים שאובין טהור, וי"ל דיש לדקדק בלישנא דגבי בע"ק קתני שנפל עליו וגבי ג' לוגין קתני על ראשו ורובו, ובפ"ג דמקואות תני להו גבי הדדי הכי, ונראה דודאי דינא אשמועינן דבנפילת ג' לוגין בעינן דוקא כדרכו ומן הצד ומלמטה אינו טמא, [וגם צריך שיפלו כל הג"ל מדרך ראשו על גופו] אבל בע"ק נטהר בכל גוונא, ולפ"ז משכח"ל שיתנו עליו באופן שאינו נטמא, מיהו ודאי אין זה פשטות הדברים דודאי אפי' כדרכו נטהר ומה שתירץ הריטב"א דבחולה לא גזור תמוה, דהא ודאי כל חולה נטמא בכך ומה ראו לעשות דבר משונה כזה דחולה כי האי נטהר ואינו נטמא, ומה שתירץ דיותר מט' קבין לא גזור ג"כ דוחק, והעיקר כמו שתירץ דבאמת אינו נטהר אלא לתורה ותפילה שהרי בלא"ה טמא הוא, ומה שהוצרך לשאר התירוצים אע"ג דזה ודאי אמת, הוא משום דקשיא לי' מה ראו חכמים לעשות המטמא מטהר, וזה באמת צריך טעם, וצ"ע, ועמש"כ לק' סק"ד.

טמא שטבל ונפל עליו ג"ל מים שאובין מד' כלים

ג. הא דתנן בפ"ג דמקואות מ"ד וטהור שנפל על ראשו ורובו ג' לוגין מים שאובין מכלי אחד משנים ושלשה מצטרפין מד' אין מצטרפין, נראה דה"ה טמא שטבל דלא נטמא אלא בכה"ג, אלא דניחא לי' לתנא למינקט לישנא דמתני' הידוע דנדע במאי עסקינן, ופשוט.

האם בכלל הגזירה גם נדה בזמן הזה

ד. כבר נתבאר לעיל סק"א דהבא ראשו ורובו במים שאובין אינו סותר טבילתו, אלא

שנפל על ראשו ורובו מים שאובין טמא וכן הטהור, וכיון דאיכא תרי דינים נקט להו בהאי לישנא, וכ"ה סדר הדברים ברמב"ם שכ' ברישא דין הטמא והוסיף דאפי' טהור הדין כן, מיהו ודאי סתמא דמילתא כפרתו' וכמש"כ לק' סק"ב, (וצ"ע בחשבון י"ח אי הוו תרי גזירות (ע' בעל המאור שם מבואר דהוו תרי) וגם מזה יהא מוכח כתו', אא"כ ניחא להרמב"ם שגזרו על טמא ואח"כ על טהור, ולע"כ).

ביאור הספק דחציו בביאה וחציו בנפילה

ב. גיטין ט"ז א' בעי ר' ירמ' חציו בביאה וחציו בנפילה מאי תיקו, אטמא בעי דנפל בין בביאה בין בנפילה, אבל טהור דלא נטמא אלא בנפילה פשיטא דאין נטמא בחציו בביאה, וכ"מ לשיטת הרמב"ם בפ"ט מאה"ט ה"א דס"ל דבין טמא בין טהור מטמאין בין בביאה בין בנפילה, וש"מ דבעיא דר' ירמיה היא אי מצרפינן לתרווייהו לטמא, וכ"כ הרמב"ן בשבת י"ג ב', שו"ר ברמב"ן בשמעתין שכ"כ, ודלא כפר"ח, ולשיטת הראשונים דטהור רק בנפילה נטמא ניחא טפי בעיא דר' ירמ' דכיון דשני ענינים הם דהא חזינן דטהור רק בנפילה קמיבעיא לי' אי מצרפינן להו לטמא, אבל אי חדא גזירה היא דמים שאובין פוסלין בין בנפילה בין בביאה בכולהו, מסתברא נמי דמצטרפין, דהא הכי הויה הגזירה שמים שאובין פוסלין בהני גווני, וכה"ג הויה נמי בעיא דר"פ דבסמוך דמקוה מטהר כולם וט' קבין רק בחולה, [ומיהו מסתברא דאף להרמב"ם הוו תרי גזירות כלישנא דמתני', אך צ"ע למה], ואי לא שוו בשיעוריהו [ע' מל"מ שם ומסתברא דלא נתנו חכמים שיעור בזה אלא כל שבא ראשו ורובו בב"א טמא] ניחא, וגם בלא"ה ל"ק כ"כ.

תוד"ה הבא כו' אבל בפרש"י לפנינו משמע כשיטת הרמב"ם שכ' הבא ראשו ורובו

ובעניוית נראה לי נפסלה הטבילה וקרוב הדבר בעיני דאפי' לכתחלה יכולה לרחוץ בתר טבילה לאלתר דההיא גזירה ליתא אלא דגזרו טומאה על המים שפוסלים אדם שטבל כבר ונטהר כו' ובעלה חולין הוא כו' עכ"ל, והוסיף שם במרדכי וכן שמעתי ממהר"ם להתיר, והיינו כמש"כ.

ומשמע דהאו"ז מפרש דגזרו על הטבילה שחבטל למפרע לגמרי כאילו לא טבל, וע"ז הק' דכיון דלתרומה, בטלוח לטבילה כ"ש לעון כרת, והוצרך לחלק בין טמא דבא ראשו ורובו שנפסלה טבילתו ובין טהור שנפלו על ראשו שנטמא כטמא שרץ ונבילה, וזה ודאי תימה דמשמע דתרויהו חד טומאה יהבינן להו דאי לא הא לא קיימא הא, ועוד דהא פוסלין את התרומה קתני, ומה שייך להתייחס לתרומה כיון דתליא לפי טומאתו שהיתה עליו, ועוד דטמא שנפלו עליו ג"ל מנלן דסותר טבילתו הא בטהור הוא דקתני לה והתם אינו סותר טבילתו, וזה פשוט דיותר סותר טבילתו בנפילה מבביאה כיון דבהכי הוה מעשה, וכ"ז צ"ע ג.

עוד כתב שם דע"כ ג' לוגין אין מטמאין את הטהור אלא בנפילה, מדחזינן דט' קבין מטהרין בעל קרי חולה, והיאך הם מטהרין את הטמא ומטמאין את הטהור א"ו בנתינה איירי התם, וצ"ע נתינה זו מהי, ועמש"כ לעיל סק"ב בדברי הריטב"א, וכתב עוד דמדאמרינן דחולה אינו מוציא את הרבים י"ח עד שיטבול במ"ס ש"מ שלא לתרומה בלבד גזרו, וג"ז צ"ע דהא מדאורייתא טמא הוא ולא הותר אלא לתורה ותפילה, וצ"ע ג.

בדברי סה"ת וסמ"ג משמע דפשיטא להו דאין לחוש לרחוץ אחר הטבילה

ה. **בספר** התרומה ובסמ"ג כתבו לפרש הא דאמרינן נדה ס"ח א' דודי חסרת כו' לפרש"י דהיינו לרחוץ בחמין אחר הטבילה בצונן להחם גופה, הנה פשיטא להו

מקבל טומאת מים שאובין דפוסל את התרומה, אבל מטומאה חמורה שבו נטהר, וכן פשוט להתר' שבת י"ג ב' שהק' מאי נפ"מ שפוסל תרומה הא בלא"ה הוי טבו"י, וש"מ דיותר מטומאת טבו"י ליכא בכל גוונא, והנה גזירה זו נתקנה בזמן שהיו טהורין ואוכלין תרומה, ודוקא לתרומה גזרו, והי' סגי בזה למנוע שלא יעשה קבע, דעכ"פ הרבה מהטובלין כבר לא ינהגו ברחיצה זו, ושוב לא יבואו לומר דאלו מטהרין, וכיון שכן לא שייך להק' אמאי לא גזרו לאיסור חמור, שמא יאמרו דלא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין, דסגי בזה שפסלוהו לתרומה שלא יקבע הדבר, ולפ"ז ליכא דין זה בנדה בזה"ז דכיון דבזמן חז"ל לא הי' דין זה שייך בנדה לבעלה ותו לא גזרו ע"ז בימי רב אשי לית לן מהיכן למיגזר בזה, ווגם משמעות הגמ' דדוקא בזמן שהיו טובלין במי מערות סרוחין שכל הטובלין נהגו לרחוץ אח"כ בשאובין, התחילו ועשאום קבע, אבל היכא שאין המים סרוחין כ"כ לא חיישינן שיקבע הדבר כיון דהרבה מן הטבולין לא רוחצין אח"כ].

ובאו"ז הלכות נדה כתב דאף בזה"ז אסורה נדה לרחוץ אחר הטבילה [וכ"כ הרוקח] דאם לתרומה גזרו כ"ש לבעלה דאיסור כרת, והביא תשו' הרי"ד שחולק עליו וס"ל דאין קו' אי גזרו לתרומה ולא לבעלה, ודברי שניהם צ"ע וכמש"כ דלא שייך נדון זה הכא כלל כיון דהגזירה שגזרו בתרומה ממילא מועלת אף לחולין, משא"כ בטבל בלא כונה חולין ל"א א' דשפיר פריך רבא עון כרת הותרה איסור מיתה מיבעיא, כיון דהנדון בטבילה גופה אי מהניא כלל אף לטומאה חמורה שבו, [וכמש"כ אממו"ר (שליט"א)] זללה"ה בחגיגה י"ח ב' דלגבי מעשר נשאר אב הטומאה ועיי"ש טעמא דמילתא], שייך שפיר להקשות עון כרת התרת כו', ובאו"ז שם הביא תשו' ראבי"ה והובאה ג"כ במרדכי פ"ב דשבועות ושם מבוארת יותר וז"ל

ז"ל דאין לחוש לרחיצה בשאובין בתר טבילה, ונראה דלזה כיון הד"מ בסי' ר"א סק"ל שכ' ובסמ"ג דהלכות נדה משמע דמותר, ומצאתי באגודה שם שהביא ראי' זו, וסיים וטוב להחמיר כדי שלא יסמכו הנשים על הרחיצה שאחר טבילה ולא ירחצו יפה קודם, ומילתא דמסתברא היא, ונראה דמהאי טעמא ראו רבותינו להעתיק דין זה להלכה אף שמעיקר הדין אינו כן וכמשנ"ת, ועי' בסמוך ד"ה לעיל.

בדברי הרמ"א, ולענין הלכה

שו"ע סי' ר"א סע"ה בהגה אבל לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים, בבהגר"א הכריע כנראה כהחולקים וס"ל דרק לתרומה אסור וכן פשוט לכל הפוסקים, ואף להאוסרים אפשר לרחוץ באמבטי כל שאינו משקע ראשו במים ואפי' רוחץ ראשו מלמעלה במים מותר דקיי"ל חציו בביאה וחציו בנפילה טהור כמ"ש הרמב"ם בפ"ט מאה"ט ומשכח"ל טומאה רק כשעומד כדרכו ומטיל ג' לוגין על ראשו וגופו כדרכו ולא מלמטה ולא מן הצד, מיהו משכח"ל אם עומד תחת הצינור כדרכו והמים נופלים על ראשו וגופו, מיהו צ"ע אי חשיבי מים שאובין (מיהו לפעמים המים באין מהדוד), ונמצינו למידין דמן הדין אין כאן מקום להחמיר כלל.

שם וכן נהגו, טעם המנהג נראה כמשי"כ לעיל בשם האגודה ומנהג יפה הוא, מיהו צ"ע אם לולא המנהג יש להחמיר גם יותר מן האוסרין או דהמנהג הוא רק מפני שיש אוסרין תפסו דעה זו לעיקר מפני הטעם שבאגודה, והכי מסתברא, ולפ"ז אין להחמיר באמבטי כלל כל שאין משקעת ראשה במים, וחציו בביאה וחציו ברחיצה נמי שרי.

לעיל סק"א כתבנו דלדברי האוסרין אם טבלה בלילה אסורה עד שיעריב שמשו למחר, ול"מ כן כלל, ולמשי"כ דטעם המנהג אינו מן הדין, ניחא דרק סמוך לטבילה נהגו לאסור, ונראה דלפי המנהג אף בביתה אין לה לשוב ולרחוץ [דלא נהגו כן משום שמא יאמרו לא אלו מטהרין כו', דבזה הי' שייך לומר דרק בבית הטבילה גופי' חששו אלא כמשי"כ בשם האגודה שלא יסמכו הנשים על הרחיצה שאחר הטבילה, וזה שייך נמי בביתה], אבל למחר אף קודם הערב שמש אין להחמיר כלל.

מהא דחזינן דחולה נטהר בט' קבין ש"מ דבטבילת בע"ק לתורה ותפלה אין להחמיר אפי' להאוסרים [ואפי' קודם דבטלוה לטבילה] דאיך יתכן שהטמא יטהר והטהור יטמא (אף שיש באו"ז משמעות שונה מזה עי' לעיל סק"ד).

ברוך רחמנא דסייענן

תוכן הענינים

מפתחות	תתיח.....
סימן א	בשיעור הפת ובדיני טיבולו במשקין.....תתכב
סימן ב	בזמן הברכה, ובדיני הפטורין מט"י, ובדין מפה ומאכיל, ובדיני תיכף לנט"י סעודה.....תתלז
סימן ג	בדיני כלים הכשרים לנטילת ידים.....תתנד
סימן ד	בדיני כח גברא וכונה לנטילת ידים.....תתסו
סימן ה	בדיני המים הכשרים והפסולים.....תתעט
סימן ו	בדיני שיירי טהרה.....תתקה
סימן ז	בדיני חציצה בנטילת ידים.....תתקטז
סימן ח	בשיעור מקום הנטילה ובדיני מים ראשונים ושניים.....תתקכא
סימן ט [קמא]	בתקנת נט"י, בראשונים ושניים, ובדין לחצאין ועד הפרק, ועוד פרטים, ובדין בזה"ז שכולים טמאים.....תתקנא

א"ה, הסימנים סודרו לפי סדר השו"ע, אבל סדר לימודם הי' כך, ג', ד', ה', ו', ח', ז', א', ב',
[וסימן ט' נכתב לפני שנים רבות].

ענינים נוספים שנתבארו בתוך הדברים

בדין זמן סעודה, ס"א סק"א

ענט"י באוכל כזית, ס"א סק"ב

בשיעור צירוף כביצה אם הוא כאב"פ או שיעור עיכול, ס"א סק"ג

דיני טיבולו במשקין, ס"א סקי"ג.

כל המצוות מברך עובר לעשייתן בטבילה ובנט"י, ס"ב סק"א

בדין נט"י דברכת כהנים, ס"ב סק"ב

בדין נטמאו ידיו לאחר שהאכלין בפיו אם בולע, ס"ב סק"ח

בדין נוסע בעגלה, ס"ב סק"ד

בדין נגיעה בתפילין וכתבי הקדש באמצע הסעודה, ס"ב סקי"ז

ביאור מתני' פרה פ"ה מ"ז שוקת שניקבה כו', ס"ג סק"א

בהא דבן קטין עשה י"ב דד לכיור, ואם היו בגובה שוה ס"ג סק"ז

בשיעור מים בכיור, וכלים הכשירים לקיור, ס"ד סק"ח ט'

בדין השלמה למי מקוה בנתן סאה ונטל סאה, ובדין טיט הנרוק, ס"ח סק"ח

בדיני מים חיים וכלי חרס לסוטה ועץ ארז שנקלף, ס"ה סקי"א

בדין מים מותפלים, ס"ה סקב"א

חציצה בטבילת עזרא, ס"ז סק"א

בשיעור פרקי היד, ס"ח סק"א ב' ג'

בדין נט"י עד קשרי אצבעות ביוה"כ, ס"ח סק"ג

דיני מים אחרונים, ס"ח סקב"ו

מפתחות

סימן א

בשיעור הפת ובידני טיבולו במשקין

ו. בדין נט"י למשקין, בדברי הרשב"א שהצריך נטילה ליד אחת, בביאור סוגיא דברכות מ"ג א', ואם יש מושג של יד אחת במקום שצריך נט"י, בביאור ברייתא דיומא ל' א'.

ז. הערות במ"ב על הסדר, ס"ק י"ב בדין מי רחיצה שנשארו על הפרי, בדין אין דרכו לטובלו, שם ס"ק י"ג במים שנשארו בכלי מרחיצתו שם ס"ק י"ד בדין אוכל המרקחת במזלג, ובדין דייסא, שם ס"ק ט"ו בדין סופגניות שהי' טיפת שמן בכלי, וכן תפוז"א שטיגנן בשמן, שם ס"ק ט"ז בדין חמאה ואוכל קרוש כגבינה וכיו"ב, שם מ"ב ס"ק י"ח בדין המלח אם דינו כמשקה כשנמחה, ואם יש חילוק איזה מלח.

ת. שם מ"ב ס"ק כ בדין טיבולו במשקין בזה"ז, ובדין פחות מכזית, ובדין מפה לטיבולו במשקין, שם ס"ק כ"א.

ט. שו"ע שם ס"ה הנוטל ידיו לפירות כו', שם בהגה ודוקא שנוטל כו' תלוי בצורת הנטילה ולא בסיבה. נראה שהנוטל ידיו למאכל שאינו נאכל בידים אינו בכלל גסי הרוח, שלא נאמר ד"ז אלא במקום שיש משום נקיות, שם בשו"ע ובשר צלי כו' הב"י דקדק מהרשב"א והוא בתו' במקומו, ופשטות הגמ' שהי' הבשר טבולו במשקין, שלא הוזכר ענין פת, ולמדנו מזה שאסור מפה בטיבולו במשקין, שם מ"ב ס"ק כ"ד בדין בשר שהדחתו קודם הצליה.

י. שם בשו"ע ותבשיל מחטים כו', ענין נגובים חידש הב"י, ובביאור כונת המרדכי, שם מ"ב ס"ק כ"ו בדין תבשיל שאינו נאכל בידים יש לדקדק מר"פ דרק במקום חשש נגיעה חייבו נטילה, שם בדין פירות מבושלין קשה מה בכך שברכתן העץ, ונראה שרק באותה תערוכת אמרו כן, וג"ז צ"ע, במה שהתיר במ"ב ע"י כף, בדין כבושים, ובדין י"ש.

יא. שו"ע שם ס"ז, בדין נטל ידיו לטיבולו במשקין, אם נוטל לחומרא או מפני מחלוקת הפוסקים.

יב. שבת ס"ב ב' ומזלזל בנט"י, מה נקרא משא ולא משא, שם ולא מילתא היא דאר"ח כו', צ"ב מאי

א. שו"ע סי' קנ"ז ס"א, בדין זמן סעודה כתב המג"א דאזלינן לפי שעת קימתו, וזה לשיטתו דשעות היום מעה"ש, ולמאי דקי"ל כהגר"א מוכח שהזמן לפי הנה"ח ולא לפי קימתו, ונפ"מ שאסור לצום בשבת ויו"ט אחר חצות אע"פ שקם לאחר הנה"ח.

ב. סוכה כ"ז א' דילמא פחות מכביצה נטילה וברכה כו', כאן מבואר דבעינן שיעור סעודה לחיוב נטילה, וטעמיה דר"צ דמצריך כביצה מפני שלא בירך אחריו, והא דהוצרך למפה היינו מפני שאכל תרומה או חולין על טהרת תרומה, ולמסקנא בדין מפה לאוכלי חולין בטהרה, ויש ללמוד משמעתין דלדין כזית חייב בנטילת ידים, ובדין פת הבכ"ס ובדין פחות מכזית פת.

ג. מ"ב סי' קנ"ח ס"א אם גזרו בתרומה ענין אכילה, או רק נגיעה, שם ס"ב הוכחה דטעם השעה"צ אות ג' עיקר, שם ס"ט בדין ברכת ענט"י באוכל כזית, ובשיעור הצירוף של הכביצה, שם ס"י בדין פחות מכזית, ובדין כביצה מפירוטין, ובדין פת כביצה שנאכלת כטפילה.

ד. פסחים קט"ו א' אר"א אר"א כל שטיבולו במשקה כו' אר"פ ש"מ כו', מהיכן שמע ד"ז, ובפי' ר"ח בזה, כל שטיבולו כו' יש לעי' בפירות ששטפן במים ולא נתיבשו, כיון שאין דעתו על אכילתו, וכלשון הירושלמי ובדברי הפוסקים, שם ב' דילמא משקעו ליה, מנלן לגזור כן, ובהשמטת הרי"ף, שם נטל ידיו בטיבול ראשון, משמע בברכה, בקושית תו' מ"ט קרי ליה טיבול שני, שם אמרוה רבנן כו' למה נדחקו בזה, ויש לעי' באיזה אופן מייירי בעלמא, שם כיון דבעי כו', בדין הפסיק לתפילה, שם דילמא אסוחי כו'.

ה. קט"ו א' תוד"ה כל, בביאור פרש"י ותו', ובנדון אם לתו' בירכו ענט"י בזמן הטהרות, ובדברי הראשונים בשם תו' מבואר שבירכו, ובדברי ש"פ שהובאו בב"י.

קושיא, ובגרסת בה"ג והשאלות, בסוטה ד' ב' במזלזל בנט"י, ובעדיות פ"ה מ"ו במפקק בנט"י, ובפשוטו אין טיבולו במשקין בכלל חומר זה.

יג. דיני טיבולו במשקין.

יד. חגיגה כ"ד ב' וכי יש נגובה לקדש כו' יישוב הגמ' לפרש"י שהנגובין הם החולין, ומעיקרא נמי פירשו כן, אלא שהקשו איך מועיל הניגוב לקדש, ותירצו שהקדש לא נגע מעיקרא, וקשה היכי שרינן אוכל מחמת מאכיל, ואפשר שיש לחלק בין פת חולין וטיבולו במשקין שהתקנה רק באכילה, לתרומה וקדשים שהתקנה גם בנגיעה, וכיון שנגיעה ליכא לא חידשו בהם גזירת אכילה בלא נגיעה.

סימן ב

בזמן הברכה, ובדיני הפטורין מנט"י, ובדין מפה ומאכיל, ובדיני תיכף לנט"י סעודה

א. פסחים ז' ב' כל המצות מברך עליהן כו', בפשוטו כיון שסתם ידיים כשרות לברכה אין נט"י בכלל, בדברי התו' אם זה כולל כל הטבילות, ובדין נט"י ברמב"ם ורמב"ן ורשב"א בזה, בשו"ע סי' קנ"ח סי"א בעיקר הדין ובמנהג.

ב. שם בהגה לברך עליהם קודם ניגוב, צ"ע מה יתרון בניגוב לענין הברכה אם הטעם משום מאיסות, ואם מהני להחזיק ידיו לשם נטילה כשהן רטובות, ונראה דאין ללמוד משם לנט"י, בברכת כהנים אין מעלה בידים רטובות עד הדוכן, שם בהגה ואם שכח לברך כו' בפשוטו אף באמצע הסעודה מברך, אבל האחרונים כתבו רק עד המוציא או טעימה, בברכות נ"א א' הואיל ואידחי אידחי, האם שייך ללמוד מזה לנט"י.

ג. עירובין י"ז א' מתני' ופטורין מרחיצת ידיים, אין זה פטור אנוס אלא אפי' יש להם מים פטורין, כמו עירובי חצרות, ויש בזה הידור כמו בדמאי, בשו"ע סי' קנ"ח ס"ח השמיט מחנה ושנה סכנה, ולכאורה לא דמו, ובמ"ב ס"ק ל"ו כתב לכוון ידיו במפה, ובמחנה א"צ, בתו' עירובין כ"א ב' ד"ה מוטב, במקום סכנה יש רק פטור אנוס, ור"ע החמיר על עצמו בשיעור אנוס, וצ"ע ברמב"ם.

ד. בשו"ע סי' קס"ג ס"א כתב לכוון ידיו במפה, וכבר כתב הגר"א שמכל הפוסקים משמע דשרי בלא מפה, הטור כתב כאן איסור מפה, והמחבר העתיק כאן רק היתר ד' מילין, במשה"ק אאמור"ר זללה"ה למה לא הוכיחו איסור מפה מהיתר ד' מילין, בה"ל ד"ה ברחוק, בדין נוסע בעגלה, שם בבה"ל אם מותר כשאינו רעב הרבה, ובדין טיבולו במשקין, שם מ"ב סק"ז שאסר בכף ומזלג, במ"א סק"א בשם ירושלמי בדין שומרי גנות ופרדסים ובביאור מה פשט הירושלמי מהאשה יושבת כו'.

ה. חולין ק"ז א' מהו לאכול במפה כו', אם יש צד דסגי בכרך ידו אחת, בדברי המ"ב דלא סגי בחדא ובדברי החזו"א בזה, היתר מפה בכיסוי כל היד, ובטעמא דאכלו בבליא חמתות, שם וכשנתנו לו לר' צדוק, ר"צ ה' רגיל בכך, שם מאי לאו הא כביצה כו', א"כ למה נטלו במפה, שם ב' דעתו קצרה עלי כו' שאינו רוצה לאחוז התבשילין בידיו, שם ור"א ור"א כהנים הוו, משמע שלא אכלו תרומה.

ו. שם איבעיא להו אוכל מחמת מאכיל כו', אולי קיל ממפה, לכאורה משמע דכהן שרי ק"ו ממפה, ובדברי אאמור"ר זללה"ה בזה, שם בלם ליה אומצא ואכיל, גרסת הריטב"א שרה"מ בלם לרבינא, והבשר ה' טיבולו במשקין, שם מ"ט לאו משום דזהיר, אפשר דרק בשמש בעינן זהיר, שם שאני שמש דטריד, אפשר דלמסקנא נפ"מ בשמש שהוא כהן.

ז. שם איבעיא להו מאכיל צריך נט"י כו' אפשר דהספק רק לצד דאוכל פטור, ואם הספק רק במאכיל את בר חיובא, שם אשה מדיחה, הלשון מוכיח שאין זו נטילה, שם וגזרו עליו כו' ביאור הענין, שם אמאי קא בכית, סבר שרבו טועה.

ח. מג"א סי' קס"ד סק"ז נקט שמי שנשמאו ידיו לאחר שהאוכלין בפיו אם בולע אותם נקרא אוכל מחמת מאכיל, ומה שיש לדון בזה, ובמ"ש אאמור"ר זללה"ה לסייע דברי המ"א.

ט. חולין ק"ז ב' אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה, ביאור ענין התנאי, ואם מקיים בזה מצות נט"י, ובדברי מרן זללה"ה שאינו מברך על נטילה זו, והר"ז כמפה, שם ק"ז א' איכא דאמרי בשעת הדחק כו' ביאור פלוגתת הלשונות, ולכו"ע מפסיד מצוה אלא שאין בזה איסור.

הדברים שאם יושב בשולחן הרי הוא כבאמצע הסעודה, ונראה שא"צ לטעום פת ואפי' במשקה סגי, ובדין אוכל שלא בסעודה ונוטל לטיבולו במשקין.

טז. שו"ע סי' קס"ד ס"ב מי שעומד בסעודה ונוכח שנגע בו, ענין טהרת הידים הוא משום נקיות, וא"כ בנטנפו בטלה נטילתו וחייב לברך, ובביאור דעת החולקים, ויש חילוק בין הסיח דעתו לגמרי משמירתם, או שנוגע ויודע במה נוגע, ויכול לנקות מקום מגעו, ואין להביא רא' מקיור שאינו מתבטל במיסך רגליו כדתניא בתוספתא, בה"ל ד"ה לחזור כתב לחלק בסוגי הלכלוך, ומרן זללה"ה כתב שקשה לחלק במה שלא חילקו הראשונים, מיהו י"ל דסתם מיסך רגליו מסיח דעתו לגמרי.

יז. שם בבה"ל בדין נגיעה בתפילין וכתבי הקדש באמצע הסעודה, וכבר כתב מרן זללה"ה דבזה"ז אין להחמיר כלל.

יח. דינים שנתבארו בס"ד.

סימן ג

בדיני כלים הכשרים לנטילת ידים

א. חולין ק"ז א' ואמר רבא כלי שניקב ככונס משקה כו' מיירי בכל הכלים, ובדין כלי שמחזיק רביעית מן הנקב ולמטה, לענין למטה מן הנקב ולענין למעלה, בתוספתא שבר"ש כלים פ"ל מ"ג, במתני' דפרה פ"ה מ"ז בשוקת שניקבה מלמטה ופקקה בסמרטוט, ובניקבה מן הצד דעת הגר"א שאף למעלה מן הנקב כשרה, ולשון המשנה משמע כן, אבל צ"ע מ"ט, ואפשר דמיירי בנקב של שימוש לא של שביירה, ולכן לא בטל מתורת כלי, ובזה מיושב כדעת הגר"א, אבל הרא"ש פ' דמתני' מיירי להכשיר מן הנקב ולמטה בלבד.

ב. טור אר"ח סי' קנ"ט ס"א בדברי הסמ"ק אם צריך שיהא בגדר כלי לקבל טומאה, ואם יש יתרון לכלי העשוי לאוכלין שיהא נקב בכזית, ובדין מוציא משקה שהסמ"ק סובר דחשיב שאינו מחזיק רביעית, ובפשוטו חשיב מחזיק רביעית אע"פ שמטפסף, שע"ז אמרו הבא גיסטרא.

ג. במה שאסרו ליטול את המים שלמטה מן הנקב דרך שפת הכלי, ובפשוטו הו"ל כח ראשון כמו

י. שם תוד"ה נוטל, במשה"ק מפסחים ק"ו ב', בתר"י בשם תו' פירשו שהגדון שם אם נט"י כטעם, ולא מיירי בדין הפסק כלל, בביאור מה שאמרו ב"ה ברכות ג"ב ב' ד"א תיכף לנט"י סעודה, הגדון של ב"ש וב"ה הוא בשבת, ולא בחול, שו"ר בתר"י ברכות שפי' הסוגיא שם לא יקדש אלא אם יטול ידיו שנית, וכתב שזה קנס, ונראה דלא קי"ל כותייהו.

יא. שו"ע סי' קס"ד ס"א בהגה והא דמהני תנאי כו', ביאור הדברים דכשהולך לאכול חייב בנט"י ומברך ע"ז, ואינו רשאי להתנות ולהרחיק, ואם התנה מהני, ובדין התנה באמצע הסעודה ולא בשעת נטילה.

יב. ברכות מ"ב א' ולית הלכתא כו', הלשון צ"ב דלכאורה לא סתרי אהדדי, וסוגיין במים אחרונים, ומנין פשיטא לב"ה ג"ב ב' דבעינן תיכף לנט"י ברכת המוציא, ובברכת כהנים סוטה ל"ט א', בביאור הסמיכות במים ראשונים אם לברכה או לסעודה, במ"א סי' קס"ה סק"א בזה, בתו' סוטה ל"ט א' דבשיעור כ"ב אמה לא הוי תיכף, ואם יש רא' מהולכת הכבש ועוד חילוקים, ובסמיכות גאולה לתפלה השיעור פחות, וכן בברכת כהנים תלוי לפי התפלות, ובנט"י לסעודה לפי הענין, ואין רא' מב"ה דשיעור קידוש הוי מפסיק.

יג. שו"ע סי' קס"ו ס"א י"א שא"צ ליזהר כו', צ"ע דבהדיא מבואר בברכות ג"ב ב' ובירושלמי איפכא, ובתו' פסחים ק"ו ב', ולענין דיעבד, שם מ"ב סק"ב לדבר גרוע מהמתנה, שם סק"ד נראה שגם בידים רטובות אין להפסיק, שם סק"ו א"צ לחזור וליטול ידיו, התר"י שחידשו קנס יחידאה נינהו ולא קי"ל כותייהו.

יד. שו"ע סי' קס"ה ס"א ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת כו', להפסיק בין הנטילה לברכה באשר יצר אינו מוכן, דיש להסמיך הברכה לנטילה, ואין זה ענין לתיכף של הסעודה, ולכן יש לברך אשר יצר אחר הברכה ענט"י, ואם יש מעלה לברך כשידיו רטובות, שם מ"ב סק"ב לדעת מרן אם לא יטול כדין צריך לנגב ואח"כ ליטול, בדין ענית אמרן בין נטילת ידים לברכה.

טו. שם במ"ב בשם מג"א שבאמצע הסעודה כיון שאינו צריך לברך המוציא א"צ להסמיך האכילה לנטילה, ובדברי מרן ז"ל שחלק ע"ז, ויש לבאר

מיקרב לגבי דוולא דכשר, ובדין ליטול מן הנקב בכלי שנטהר בנקב כזה מן הנקב ולמעלה.

ד. מ"ב סי' קנ"ט סק"ח ושעה"צ אות ו' בדין ניקב כמוציא משקה, אם חשיב מחזיק רביעית אע"פ שהמשקין יוצאין, שם בבב"ל ד"ה צריך, שם ד"ה והו"א, שם ד"ה בטל.

ה. שו"ע שם ס"ב בדין ליטול מן הנקב לכתחלה, מ"ב סק"י וחזו"א סכ"א סק"ד, שם בשעה"צ אות י' בניקב כמוציא זית, שם מ"ב סק"י"א בדין נסדק, ובדין כלי זכוכית.

ו. בחזו"א סכ"ג סק"ד בדין כלי שהי' מלא מים ועשה בו נקב, שהמים יוצאין יחד עם ביטול הכלי, ובפשוטו בתוספתא דמוליאר מבואר דכשר, ובתשובת חת"ס בשם בית אפרים נראה דכשר בכה"ג, והזכיר שם צד זה.

ז. בדין אם צריך לחזור ולפתוח הברזא, יש ללמוד מהכיוור כדעת הרמב"ן שכל החבית נקראת כח ראשון, ובדין ליטול מן הנקב העליון כשהתחתון פתוח, ובי"ב דדין אם היו בגובה שוה, בביאור המשנה שבן קטין עשה י"ב דדין לכיוור.

ח. שם ס"ג בפסול מגופה, אם מהני מגופה ששוליה ישרים, שם מ"ב סק"י אם יש חילוק בין דפנות לשוליים, שם במ"ב בענין הזהירות ליטול ממקום שנפתח גובה הדופן, וממקום שנפגם הכלי, ובפשוטו יש להכשיר בכל הני, אף להפוסלין דרך למעלה מן הנקב, ששם יש סברות מ"ט לפסול.

ט. שם ס"ד חמת וכפישה, לא נתפרש מה תיקון צריך בחמת, ובגרסת התוספתא אע"פ שפחותין, ובדברי הט"ז, שם בדין כובעים.

י. שם ס"ה כלי שתחתל תיקונו כו' ד"ז מבואר בכלים פ"ד מ"ג, ובדין טיטורס, שם בהגה דין ברזא מפורש בכיוור, שם מ"ב סק"כ"ד בחילוקים מתי נוטלין מהדר שבשפת הכלי, שם סק"כ"ו בדין ליטול משפת הכלי כשהברזא פתוחה.

סימן ד

בדיני כח גברא וכוונה לנטילת ידים

א. חולין ק"ז א' אר"פ האי אריתא דדלאי כו', גרסת הרי"ף שהוזכרה טבילה ברישא מיושבת טפי, שם

דלא אתו מכח גברא, בדברי התו' שדקדקו מכאן דהלכה כר"י, לשון כח גברא יש לפרש כמו כח מנא, דהיינו שחשוב שבאו מן הכלי, שם ואי מיקרב לגבי דוולא כו', שם ואי בזע דוולא, בפ"י הרי"ף ובפרש"י.

ב. שם תוד"ה דלא, צ"ע לצד דבכיוור לא מהני מנלן לחדש דבנט"י מהני, וגם יש סברא דכיוור עדיף, ביאור לשון נטילת ידים, בדברי הסמ"ג דסוגיא דזבחים כרבנן, בדברי הראשונים שהשכשוך הוי מעשה של כח גברא, בגרסת הרי"ף דהפסול משום שאובין, בדברי הראב"ד דמיידי בפחות ממ"ס, בדברי הבה"ג למה לא נטמאו המים מיד בנגיעתו.

ג. ידים פ"א מ"ה ר"י פוסל בשני אלו, בתוספתא מבואר שטעמו משום כונה, ביאור מהו כונת נותן, ומ"ט מהני בחש"ו, ביאור הפקיע את המוליאר ומים שנכנסו לסילון, וצ"ע מהיכן חידשו הראשונים דטעמיה דר"י משום כח גברא, הרי הרי"ש גופיה מביא התוספתא דר"י מצריך כונת נותן ונוטל.

ד. לענין הלכה נחלקו הראשונים אם הלכה כרבנן או כר' יוסי, אבל לפמשנ"ת דטעמיה דר"י משום כונה פשיטא דהלכה כרבנן, וסוגיא דחגיגה י"ח ב' ענין אחר הוא, דבתוך מעין ומקוה מודה ר"י שא"צ כונה כלל, ענין חבית מטה על צדה, ומה המעלה בין ברכיו.

ה. שו"ע סי' קנ"ט ס"ט במה שחילק המחבר בין ס"ט לס"י, במה שהצריך המג"א נענוע ע"י ברכיו, בדין אם צריך להסיר הברזא ככל שפיקה, שם במ"ב בדין ברז מתוקן בחבית, אם כשר דרך הברז, בשעה"צ בשם מחה"ש בזה, ועוד ע"ס המ"ב.

ו. הערות בשו"ע סי"א י"ב י"ג ובמ"ב שם.

ז. חולין ק"ז א' דקאתי משיירי טהרה, כן יש ללמוד מן הכיוור, ובאיהו אופנים מהני שיירי טהרה, שם אתקין ר' יעקב, ביאור מאי אתקין, ואם נטלה עשויה מזכוכית.

ח. זבחים כ"א ב' גופא אריב"ח כל כיוור כו', אם הדרשא מייתור, או מפני שידוע שיש לזה שיעור, ומי הם הד' כהנים, ואע"פ שהכיוור הי' גדול א"צ מים אלא כשיעור זה, ד' כהנים היינו בזא"ז בלי להוסיף מים, וה"ה אם יצאו מקצתן שלא לצורך נטילה, מאחר שכבר נתקדשו המים לא פקע קדושתן.

ידיו ורגליו, ובביאור ענין בת בירתא טפי מגומא בעלמא.

ג. בתוד"ה דפסקינהו בפי' קמא ס"ל דמטהרין את הידים במקוה פחותה ממ"ס, וצ"ע מגמ' דנזיר ומדברי ר' יוחנן, ובדברי תלמידי רבינו יונה שדייקו מלשון פסק מינייהו שאין חיבור למעיין, וביישוב הדברים, ובמ"ש שם ליישב ק"ו דרבנן גם בפחות ממ"ס, ובמה שהוכיח מבזע דוולא ואריתא דדלא, ובמה שכתב להכשיר מקוה של נצוק וקטפרס, ובתוספתא מקואות מפורש דבעינן מ' סאה לידים כמו לאדם וכלים.

ד. שם מר סבר גזרינן כו', היכן מרומז בדבריהם ענין הגזירה, ולגרסת הרי"ף לא הזכיר חזקיה בדבריו שאין מטבילין בהן, ובביאור ענין הגזירה שאין הכונה להחליף מנא בקרקע, אלא שמא תשתכח פסול מים שאינן ראויין, ובדין ה' לגזור גם במ' סאה, אלא שא"א משום ק"ו, והנדרון אם ככה"ג שאין ק"ו נשאת הגזירה, שם רשב"א אף בקרקע, בלשונו מוכח דמיירי בבת בירתא, ובביאור הלכתא כמאן, שהרי חזקיה לא ידע הבריתא, ובדברי הרי"ף בזה.

ה. שם תוד"ה מים, רש"י ותו' פי' דברי ר"ל לענין רביעית דנט", אבל בהדיא מבואר בגמ' דדברי ר"ל לענין רביעית דכלים, אלא דאפשר דה"ה בנט", ולפי' הגמ' כפשטה דבאמת אין שום חילוק בין מים דמ"ס למים דרביעית דתרויהו מדאורייתא באותן המים, והחילוק רק בדין הביטול, ובביאור החילוק בין רביעית דמקוה לרביעית דנט".

ו. שם איתמר חמי האור כו', ברש"י ותו' מבואר דפליגי הכא בפלוגתא דלישני דלעיל ק"ה ב', ולרש"י חזקיה פליג אבריתא, ויש לתמוה טובא שלא הזכירו רמז מזה בגמ' והרחיקו הסוגיות זו מזו, והנראה בפשטות הגמ' ששני ענינים הם, הכא מיירי בפסול המים שנתבטלו מתורת מים כמו חמי טבריא דלאו דוקא חמין כיון שפסולן משום מרירותן, ודכוותה חמי האור נעשו תבשיל ואפי' נצטננו לא הוכשרו לחזקיה, והו' שעשו כל גדולי גליל שהרתחו מים ועירבו עם הצונן כדי שתפיג צינתן, ואם חזקיה ברתחו דוקא קאמר, א"כ מצי סבר שנוטלין במים שהיס"ב כל"ב, ואם מיס"ב כבר חל השינוי ונפסלו, ע"כ ס"ל כל"ק, אבל הנדונים שונים כמש"כ, שם

ט. שם מיתבי כל הכלים מקדשין כו' פי' נוטלין מהן ולא מיירי בקידוש המים, וכשמקדש מכלי שאין בו רביעית צריך להביא שני כלים בזא"ז, כ"ב א' תוד"ה בין, במשה"ק איך יתכן שגרע מנט", י"ל מפני שהמים קדושים וכ"ה למסקנא, ומה שתיצרו שהי' בו רביעית קשה לדחוק כן, ועוד דשפיר הקשה על ריב"ח מהברייתא, שם אראב"א בקודח בתוכו, הול"ל דלאחר שנתקדשו שאני, ומשמע שצריך שיהא מושק בתוכו.

י. והא ממנו אמר רחמנא, הרבה ראיות לפרש"י, ובמה שקשה לפי' תו', שם ירחצו לרבות כלי שרת ביאור הדרשא.

יא. שם מק"ו מכנו, היינו לקידוש המים ולא לנטילה מהכן, ואיך מתיישב לאב"י, שם כן עשוי לתוכו, ביאור הענין, שם אלא ממנו למעוטי כלי, מכאן קשה להרמב"ם שאמר מצוה בכיור, שם ומה ראית, לשון זה צ"ב, ולפי' תו' ניהא קצת, בדין קדח בתוכו והעבירו לכלי אחר.

יב. בדין שיירי טהרה לענין נט"י חולין ק"ז א', ונראה שלמדו ד"ז מן הכיור, ועוד דכיון דע"כ מתמעט ביד השניה ממילא הו"ל בדין שיירי טהרה, ובדין קדח בתוכו בנט", רש"י ותו' פי' רביעית שאמרו היינו דנט", וכבר נתבאר דבגמ' מצינו רק רביעית דמקוה, ובדין נתן מ"פ לתוך הרביעית באיזה אופן מותר ליטול ממנו, ובמה שקשה מ"ט לא מהני בשיוירי טהרה, ואם נפרש הגמ' רק במקוה דרביעית, י"ל דלנט"י ג"כ כשר במי כיור, בביאור ענין ביטול ברוב איך מועיל לטבילה.

סימן ה

בדיני המים הכשרים והפסולים

א. פ"א מ"ג המים שנפסלו כו' אין הטעם משום נקיות דהא חמי טבריא נקיים וגם פשיטא לן דטבילה מהניא, מפני שגדר התקנה טהרת הידים, אלא הטעם משום דמים סרוחין לא חשיבי, שם ובקרקע כשרין פי' לידים וקמ"ל דלא גזרו אטו מנא, ונראה דחזקיה ור' יוחנן פליגי בפי' המשנה.

ב. חולין ק"ו א' חמי טבריה כו' גרסת הרי"ף עיקר, ובביאור דברי חזקיה ור' יוחנן, ומהו לשון פניו

יא. סוטה ט"ו ב' מה מים חיים כו' כאילו נאמר אל כלי חרס ומים שניהם חיים, ובביאור המלבי"ם בזה, שם אי מה להלן מים חיים כו' אע"ג דכתיב קדושים י"ל שיקדש בכלי שרת ממעין, שם איכא למיפוך כו' פ"י דברלא מופנה למדין ומשיבין, שם בכלי חרס, אם גרסינן אלא, שם אמר רבא לא שנו כו' פ"י לא שנו דכשר פיילי של חרס ישנה, שם מה מים שלא נשתנו, מהיכא משמע הכי, שם בעי רבא נתאכמו כו' אין זה שייך לדיחוי, כיון שלא שייך לומר על כלי שיש לו זיקה למצות סוטה, וגם אין חילוק אם יש סוטה בעולם, שם ת"ש רא"א עץ ארז כו' לכו"ע אין דינו בחדש, שם התם דאיקלו אקלופי, משמע שזה מוחלט כן, ומ"ט.

יב. ידים פ"א מ"ג נפל לתוכן כו' בקרקע ודאי כשרין, וצ"ע ברמב"ם בזה, ומ"ט חידשו שפסולין, ומה הדין בכיור, בדברי הב"י בשם הרא"ה דנט"י למדו מכיור עיקר הדבר מבואר בספרי, אבל השאלה מגלן לפסול בכיור, ובדרשא דמים מיותר, ובביאור פסול שופכין.

יג. שם נפל לתוכן דיו כו' החידוש דמשהו שנפל גורם פסול, ובדין מי פירות שנפלו, שם עשה בהן מלאכה היינו בתוך המים ולא בשוקל כנגדן, ובגיטין נ"ג ב' לפרש"י ולפי ר"ח שם, בפ"י הרא"ה דמלאכה היינו לצנן בהם יין, ובמשה"ק אאמ"ר זללה"ה ע"ז ובמקור דברי הרא"ה, מהתוספתא דנפח, ובמה שיש לחלק ביניהם, בלשון צינן יין שברא"ש.

יד. שם או ששרה בהם פתו, החידוש שנפסלין אע"פ שמשמש בהם לאכילה, שם שמעון התימני אומר אפי' כו' לשון אפי' כלפי לא נתכוין לשרות דרבנן מודו בזה, ואם לא הי' אפי' הוה ס"ד דת"ק פליג גם בזה, והב"י והט"ז באמת סברו כן, אבל במ"ב הכריע כהמ"א והאחרונים.

טו. עיקר פסול מלאכה שתלוי בדעתו נלמד מפרה אדומה, ושם למדו בספרי מי חטאת מפרה, הובא בר"ש פרה פ"ד, והענין מפני שמלאכה נקיה אינה פוגמת, ורק בצירוף דעתו שהקצה אותם למיאוס, מיהו במים חיים כל מלאכה פוגמת, ובנט"י רק מלאכה שפוגמתן ונעשין כשופכין, ומלאכה פוסלת רק בשופכין שהם מסורין לדעתו, אבל מחוברין לא מימאסי.

איתמר חמי האור כו' בביאור לשון זו ומ"ט לא אמרו חמין סתם, שם ואוכל טהרות למאי נקטה, שם כל גדולי גליל עושין כן, בדברי הסמ"ג שלא רחצו ביס"ב.

ז. ק"ה א' מים ראשונים נוטלין כו' כבר נתבאר לעיל דסוגיא זו מיירי במים כשרין, והחסרון באופן הנטילה בהן, והחסרון בחמין שזה דרך רחיצת תענוג, ולא שטיפת נקיות וטהרה, ולענין זה מיקרי חמין גם בפחות מיס"ב, כמו לענין איסור חמין בשבת, שם ב' אבל היד סולדת כו', החסרון בדרך רחיצה ולא בפסול המים, כמו שמתפרש לל"ב, ובפחות מיס"ב פשיטא שלא חל שום פסול במים.

ת. זבחים כ"ב א' אר"ל כל המשלים כו', הדבר מבואר בגמ' דר"ל ארבעית דאורייתא קאי, והנדרון אם קאי גם על נט"י, ההלכה של רביעית נאמרה כלפי ההלכה של מ' סאה, וא"כ מפורש שדין מימיהם שרין, והנדרון רק בכח הביטול של המי פירות, שם אי דפרה שוחה ושוחה כו', הטיט המעורב במים בטל ודינו כמים עכורין, וזהו לשון משלים, וש"מ שא"צ מ"ס מן המים שבו, ובסברא נראה שאין זה טיט הנרוק דפ"ב דמקואות, וכ"כ בשטמ"ק בשם תו"ח, וזהו טיט הנרוק שהוזכר שם בפ"ז מ"א, כתבו תו' דאין זה ענין למים שנפסלו משתית הבהמה, ובאמת אין לחלק בין רביעית דמקוה למ"ס דמקוה, שם למה הוזכרה פרה ולא כלב, ובירושלמי דתרומות בזה, שם אלא למעוטי יבחושין אדומין, נראה דלנט"י ולמי כיור פסולין כיון דלא חזו למעשה הנטילה, שם אר"פ למעוטי כו', שם אר"פ אם קדח בו כו' כח הביטול לא נאמר ברביעית, והא דבעי קדח משום שאובין, ובדין נתבטלו בשיעור של ד' כהנים ולא בכלי שרת.

ט. שם מי מקוה כשרין למי כיור, פ"י שא"צ מים חיים, אבל לא אמר שכל הכשר למקוה כשר למי כיור, וצ"ע בתו' סוטה ט"ו ב' שלא פ"י כן, שם וק"ו למי כיור, למה צריך ק"ו הרי מים חיים בכלל מים.

י. זבחים שם ירחצו לרבות כלי שרת, רש"י פ"י בקרא דפרשת פקודי דבהכי איירי שמעתין, אבל יותר מיושב לדרוש בפסוק של הציווי ושם כתיב ירחצו מים, וזה מוכיח שאין זה המים שממנו ברישא, ובדברי הב"י בשם הרא"ה בזה.

טז. שם מ"ד הדיח בהם את הכלים, יש לעי' פשיטא, וי"ל אגב סיפא, א"נ דומיא דמיחה בהן את המידות שהמשקין לא נפגמו שאינם שיירי מאכל, שם או שמיחה קמ"ל אע"פ שלא נפגמו, שם הדיח בהם כלים מודחים כו' זה שייך רק במתכוין, שם ר"י פוסל בחדשים ביאור טעמו.

כג. שו"ע שם ס"ב עשה מלאכה במים, איזו מלאכה פוסלת, שם או ששרה בהם פתו, בדין שרה מעט פת בחבית גדולה, שם סק"ז בדין אחר שעשה מלאכה, וראי' מגיטין נ"ג א' שפוסל, שם סק"ח בדין נפל כלי והודח אם זה דומה לנפלה פתו, שם בשעה"צ אות י"ג שיש סרוחין שנעשו כשופכין, ובדברי מרן זללה"ה בזה.

כד. שם סק"ט בדין שימר יין במים צוננין שלא יתחמם, ובדין כלי ריק מודח שהי' נתון בתוך המים, ואח"כ הכניס לתוכו יין לצננו, ובדין דגים במים, שם סק"י"ב בדין כלים שנתבקעו ונתנן במים, בדין ירקות במים שלא יכמושו, בדין מדידת מים בתוך הכלי, בדין שקילה בתוך המים והשנתות, שם סק"י"ג עיקר המלאכה ההכנסה לכלי, שם סק"י"ד בדין הדיח ידיו במים.

כה. שם סק"י"ט בדין מים שלפני הספר, שם סק"כ"ג בדין מים פסולין שנתערבו בכשרים אם מתבטלין, ובאופן שכולן נעשו ראויים, וביש במים רביעית, שם סק"כ"ד בדין עשה מלאכה בתלוש והחזיר לקרקע, ובדין עשה מלאכה בקרקע במים שנתלשו.

כו. שו"ע שם ס"ו בדין חמין שיותר מפורשין ופחות מיס"ב, שם ס"ז בדין בת בירתא, שם ס"ט בדין סרוחים, ובבה"ל ד"ה אם הכלב, שם ס"י בדין נטילה ביבחושין, שם ס"יא בדין לברך על מים שהם ספק.

כז. בענין שעוני המים למה אינם פוסלין משום מלאכה, ובדין מצוף שעל המים.

כת. דינים שנתבארו.

סימן ו

בדיני שיירי טהרה

א. פ"א מ"א מרביעית נותנין לידים כו', בניזיר אמרו דפלוגתא היא אם צריך רביעית, ומבואר מזה דר"י פליג בכולה מתני', מיהו נראה דמודה בשתי ידיו של אדם אחד, שם לאחד אף לשנים, למה לא אמר נותנין לשנים, שם מחצי לוג לשלשה או לארבעה, מה

שם מ"ד הדיח בהם את הכלים, יש לעי' פשיטא, וי"ל אגב סיפא, א"נ דומיא דמיחה בהן את המידות שהמשקין לא נפגמו שאינם שיירי מאכל, שם או שמיחה קמ"ל אע"פ שלא נפגמו, שם הדיח בהם כלים מודחים כו' זה שייך רק במתכוין, שם ר"י פוסל בחדשים ביאור טעמו.

יז. שם מ"ה המים שהנחתום כו' שני אופנים בקיטוף בהכנסת הגלוסקין או בהכנסת ידו, וזהו לשון וכשהוא דארשא קאי, ויש לדקדק בלשון מדיח ידו, ובפולגתת הראשונים בזה, בתוספתא מוכח שידיו מלאות מן הבצק ואפ"ה כ"ז שלא נשתנו כשרין, לפי שאינו מעונין להדיחן כלל.

יח. שם בתוספתא מים שלפני הנפח כו' הנפח מכבה הברזל בתוך המים, והספר מכניס המספרים ליטול מים ולצחצחון בחורן, ואע"פ שבמשך הזמן משתנין המים, מ"מ עיקר פעולתו נטילת מים, כמו בידי הנחתום.

יט. ברכות נ' ב' ת"ר יין עד שלא נתן כו' הדבר תימה להכשיר משקין לנטילה במקום מים, והנדון משום בזיון אוכלין, ומ"מ חזינן בשמעתין שיש חילוק בדין הבזיון בין משקין לאוכלין, ולגרסת בה"ג נראה דלאבד אוכלין לרחיצה הוי דרך השחתה, ולענין הלכה אם קי"ל כשמואל, בדברי הרשב"א בתוה"ב שחזר בו ממ"ש בחידושו, ולענין הלכה.

כ. מג"א סי' ק"ס סק"א כתב דמים שנשתנו וחזרו לברייתן כשרין, האחרונים פי' דהטעם משום דנקטינן בעיא דרבא לקולא, ועכ"פ בנט"י דרבנן, ונראה דא"צ לזה דהתם כלי נשאר ישן ושחוק, אלא שכ"ז שאין שחרוריתו ניכרת כשר, והכבשן מסלק השחרורית, ובהו י"ל שכבר נדחה מפני שימוש המשחיר, אבל מים מתנקזין לגמרי וכשרין, ומסוגיא דזבחים כ"ב א' אין ראי' דהא מיירי גם בקרקע, וע"כ דבמי פירות קאמר, ובדברי הרמב"ם בזה.

כא. בדין מים שנתאדו ונשאר המלח, ובמה שעושיין היום התפלת מים, נראה דכשרין, ובדין מקצת מים מלוחים שנתערבו במתוקים, וכן שנעשו בהם מלאכה.

כב. שו"ע סי' ק"ס ס"א מים שנשתנו מראיהן, בדין נשתנו מחמת עצמן, האם בכלל זה מים שנעשו

בתוספתא דנהי דאיכא ד' חששות נטהרו, והטעם דחשיבי כולהו כיד אחת שאין האצבע פוסלת את הזרת, ולפ"ז סגי לכולהו ברביעית, וצ"ע ברמב"ם ור"ש בזה, ביאור התוספתא דכל הד' פסולין קיימין בודאי ואעפ"כ כשרין, ומיירי ברביעית בלבד, הערות בדברי הר"ש והרמב"ם, ובהגרא"א פי' כמש"כ, בדברי התוספתא שאם נטל ונתן לחבירו בחפניו חשיב שלא נטל מכלי, ובדברי ר"ת בזה.

ז. לענין הלכה בטוש"ע סי' ק"ס סי"ג נראה דכל השיעורים הללו גם בב"א, ולהרשב"א והר"ן רק בב"א, וא"כ אין לנו קולא בב"א טפי מבזא"ז לענין השיעור.

ת. שו"ע סי' ק"ס סי"ג ובלבד שלא יפסיק הקילוח, יש לעי' הרי אם לא הפסיק הקילוח חשיבי תרויהו ראשונים, ואיך נטל שניים, וכן כשנוטל לעצמו שתי ידיו מפסיק, שם מ"ב ס"ק ע"ח בד"ן באו ליטול כאחת והכניסו ידיהם אח"כ, ובחזו"א בזה, שם ס"ק ע"ב בד"ן אם צריכין הידים להיות סמוכות, שם ס"ק ע"ג בד"ן כונה ליטול בזא"ז, ובד"ן הסיח דעתו מלהשתמש בהם לנטילה, בביאור התוספתא בחזו"א הראשון ליטול ידו השניה.

ט. שם בשו"ע לשפוך כל אחד על ידו ג"פ, בבה"ל סי' קס"ב ס"ב כתב להחמיר ובחזו"א בזה, בד"ן נשפכו מעט מים קודם הנטילה ובאמצע הנטילה, בד"ן אם העליון פטור מנטילה ונטל לחומרא, ובד"ן נטל עד הזורה לחומרא, שם ובלבד שירפו כו' ובמ"ב ס"ק ע"ו, שם סט"ו.

י. דינים שנתבאר, וסיכום שיטות של הנוטלים זע"ז בב"א.

סימן ז

בדיני חציצה בנט"י

א. חולין ק"ו ב' וכל דבר שחוצץ כו' קמ"ל שהחמירו בדרכן כדאורייתא ביסוד הדברים דמיעוט המקפיד חוצץ, ולא בפרטי החציצות, ונפ"מ בלח ורפוי, שם תוד"ה וכל דבר, בביאור התוספתא שבתו, ובד"ן חציצה בטבילת עזרא, ובד"ן מגע בידים בחולין שנעשו עט"ת, שם בא"ד אבל במיעוט שאינו מקפיד כו'.

נתחדש כאן טפי מהירשא, בדברי הר"ש בד"ן שלשה מרביעית ומחצה, שם מלוג לחמשה כו' לכאורה בחמשה אין חידוש.

ב. יש לעי' מה ראו חכמים לקבוע שיעורין, ולא משמע דהוי גזירה שמא לא יטול יפה, ונראה דענין שיירי טהרה פירושו שהכל המשך נטילה אחת, וכשיש בכלי מעט שאינו ראוי ליותר מד' אנשים, א"כ החמישי לא הי' ראוי בתחלה ואינו נכלל בהמשך נטילה ראשונה, ומיושב בזה מה שהזכירו לוג לחמשה, ומה שאמרו בתוספתא דיד אחת של שני בנ"א כתרי חשיבי, בפ"י הר"ש שגזרו שמא יצמצמו הראשונים לטובת האחרונים, ולפ"ז פסלו את האחרונים מפני חשש פסול הראשונים, אבל לא יכלו לפסול את הראשונים, כי הם נטלו מרביעית, והדברים מחודשים, גם מוכח לדבריהם דמיירי כשיודעים כמה אחרונים שיהיו, דבלא זה אין לגזור, ראי' לדברנו מהא דהשיעור לחולין ולתרומה שוה, שם בדברי הר"ש דטפי הוה ניחא לאוקומי מתני' בב"א, ואיך מתיישב מתני' דפ"ב מ"ג.

ג. שם ר"י אומר ובלבד כו', הלשון משמע שמודה לדברי ת"ק רק הוסיף תנאי ובלבד, אבל ז"א שהרי כל דברי ת"ק הם רק בזה שא"צ רביעית, וי"ל דמודה בזה שא"צ לשפוך על היד רביעית.

ד. הרא"ש במתני' כתב דכיון ששניהם באו ליטהר ידיהם בב"א לכן חשיב שיירי טהרה, וזה מתיישב לפמשנ"ת סק"ב, וממנו העתיק הטור, ובדברי החזו"א שהעיקר כונת הנותן לטהר שניהם, ובמש"ש לדון בזה.

ה. הרמב"ן בחולין ק"ז א' תמה על מושג שיורי טהרה, אבל יסוד הדברים מצאנו בכיור, ואמנם אין דיניהם שוין, וכבר נתיישב הענין לעיל סק"ב, פי' הרמב"ן דמיירי במחוברין זל"ז צ"ע מכמה קושיות, והר"ן פי' בנוטלין זה תחת זה, וקרי ליה בזא"ז מפני שהאחרון מקבל מן הראשון, וג"ז צ"ע דבפשוטו להרמב"ן בכה"ג חשיבא נטילה גמורה ולא שירים, וכ"מ בתוספתא, גם צ"ב למה צריך לד"ן ניצוק, ובדברי השו"ע סי' ק"ס סי"ג בזה.

ו. פ"ב מ"ג נוטלין ד' וה' כו', פי' הרמב"ם דחשיבי כולהו כיד אחת, וכ"כ הרמב"ן דבב"א אינם מד"ן שיירי טהרה, וזהו עיקר חידושו דמתני' וכמ"ש

ג. לענין הלכה לפי ר"ח והרי"ף והרבה ראשונים מסקנת הגמ' דבעינן עד סוף כף היד, ואיך מתפרש לרש"י ותו' בזה, ולענין מים אחרונים פסק בשו"ע סי' קפ"א דהיינו שני פרקי האצבעות, וכתב הגר"א דלשיטת הרי"ף היינו כל האצבעות, והי' מקום להחמיר כל היד גם הכף, שיעור קשרי אצבעות היינו סוף פיצול האצבעות, ולא ע"ג הקשר מבחוץ, אבל בהלכות יוהכ"פ כתוב סוף קשרי אצבעותיו.

ד. פ"ב מ"ג נטל את הראשונים כו' קמ"ל דחוי' לפרק אינו מקום טומאה, שם וחזרו ליד טמאה, קמ"ל דבלא חזרו אע"פ שנוגעין טהורה, ואפי' חזרו רק השניים הרי נטמאו בראשונים.

ה. סוטה ד' ב' מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה, היינו בחולין בזה"ז, וי"ל שבזמן רב עדיין הי' דין סרך תרומה, ויש לעי' איך יגביה יד ימינו כשנוטל הכלי ליטול יד שמאלו, ואיך מתיישב ענין המפה ברכות נ"ב ב', שם מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה, משמע שיש ריבוי מים, שם אר"א כל האוכל פת בלא ניגוב כו' זה ענין מאיסות ולא טהרה.

ו. שם תניא נמי הכי הנוטל כו' אם נוטל רק האצבעות לא יטהרו שניים את המים שעל כף היד, בדברי הרשב"א דסוגיין בנוטל רק האצבעות, ולגרש"י במתני' מתיישבין דבריו, וצ"ע שבשו"ע העתיק דבריו, ולגרסתנו במתני' אין לזה מקום, מיהו כשנוטלין מרביעית הקלו הפוסקים.

ז. פ"ב מ"ג נטל את הראשונים לידו אחת כו' ה"ה לשניהם אחת אחת, וביאור ענין שפיכה כאחת על שתי ידיו, וה"ה שפשפה בחברתה אפי' נטל ראשונים לשתייה אחת אחת, והחידוש דלא מהני שניים אפי' בכה"ג, שם ונמלך ונטל את השניים לידו אחת, אפי' רק אחת, בתוספתא פ"ב ה"ב ונמלך ונטל את השניים זו לעצמה כו'.

ח. שם נטל לידו אחת ושפשפה בחברתה, השפשוף בין ראשנים לשניים, וענין השפשוף, ובברכות מ"ג ב' בשמן ערב, שם בראשו או בכולל, החידוש שכ"ז שמשפשוף חשיב שלא פירשו, בדין שפשוף בחברתה הטהורה שנטמאת כעת מן המים הראשונים.

ט. פ"ב מ"א נטל לידו אחת משטיפה אחת כו', פשטות הלשון שנטל רק פעם אחת, וראיות לזה,

ב. שו"ע סי' קס"א ס"א שלא כנגד הבשר, מה הטעם שזה חוצץ, שם מ"ב סק"א דבספק תלינן שבא אחר הנטילה, האם זה כלל גמור, שם סק"ד צ"ע איך אפשר לפרש גלד דמתני' בלא מכה.

ג. שם מ"ב סק"י בדין טיט לח, יש לעי' אם אפשר להקל בנטילה בלח דל"ד לטבילה שהוא שוקע בתוך המים, וכן יש לעי' אם המים שנספכין ע"ג החציצה מהנו מידי, בקושיית המג"א סק"ד ובסי' שס"ב סק"י ו' ובגליון הגרע"א ז"ל שם.

ד. שו"ע שם ס"ב בדין דיו לח סתמא מקפיד יותר על הלח, ובענין מחלחל בנט"י, ובדין דם וחלב ודבש לחין אין חוצצין בטבילה, ומה הדין בטומאת היד מהמשקין הטמאין, שם בדין צבע של נוי על רוב היד או כל היד אם אפשר להקל בנט"י, שם בהגה בגלדי מכה, ד"ז מפורש במשנה.

ה. שם ס"ג בדין הטבעות, לכאורה אין לסמוך על רפוי בנט"י שאין המים נכנסין, שם מ"ב סק"י"ט כתב להקל באנשים, וצ"ע בזה.

ו. דינים שנתבאר.

סימן ח

בשיעור מקום הנטילה ובדיני מים ראשונים ושניים

א. חולין ק"ו א' ת"ר נט"י לחולין עד הפרק כו', לפרש"י כונת התנא לשלשה פרקים, וצ"ב א"כ במאי פליגי רב ושמואל, ור"ח ורי"ף גרסו בחולין פקק, וזה דוחק, דלשון פקק נראה ט"ס, ובגמ' לא משמע שיש גילוי בברייתא, בגרסת הגאונים ובמה שהוכיח הרמב"ן מירושלמי דחולין חמייר, ונראה להוכיח מזה דפרק היינו מכף היד לזרוע, ולפ"ז נראה שאין בגמ' אלא שני פרקים סוף האצבעות וסוף פיטת היד, ומיושב בזה פלוגתא דרב ושמואל ורב ששת ויישוב הבריתא, וראיות לפי זה.

ב. בידים פ"ב מ"ג הידים מיטמאות ומיטהרות עד הפרק, פשטות המשנה והתוספתא דהיינו פרק של קיור, וקשה לרב ששת, ואפשר שמודה לקדש, א"נ מודה שהמים נטהרין גם על כף היד, בברכות ט"ו א' הוזכר נקיון כפי.

שבכלי וזהו המיושב שלא מיירי מתני' בדין נטילה לחצאין כלל.

גיטין ט"ו ב' בעי אילפא ידים טהורות כו', ג' האפשרויות הראשונות איך מתפרשים בלישניה דאילפא, והאם ה' מקום להצריך ליטול שתי ידים בב"א, למה אמר אילפא כלישנא דרבי ר' ינאי, שם דאיכא משקה טופח כו' טלה"ט כו' איך זה נכנס בדברי אילפא, שם ט"ז א' הא נמי תנינא טופח להטפח חיבור, למה ס"ד שהשמיענו התנא בלשון זו דטהורות לחצאין, בביאור בעיא דאילפא, ולבאר דפשיטא שא"צ ליטול בשפיכה אחת, בדין נטל בזא"ז משני כלים שבכל אחד רביעית, ובדין יבשה מקצת היד, ובדין נטל ידיו בביהכ"ס ויצא ונשאר טלה"ט ע"פ כולה, ביישוב הקושיא מ"ט לא מייתי ממתני' דמוסיפין על השניים, כיון דמתני' מיירי בהוספת מים שאינם שיירי טהרה, ובטעמא דהקלו בזה.

טו. חולין ק"ו א' נטי' לחולין מפני סרך תרומה כו', זה נתקן ב"ח דבר, אבל נטי' לפת משום מצוה קדמה לה טובא, ואולי תיקנו בדיני מים טהורים, דמשום נקיות א"צ מים טהורים, בדברי הרמב"ן בסה"מ בזה, ובחור"ב חגיגה י"ח ב' במשנה, שם רבא אמר מצוה כו' במאי קמפלגי, חלה פ"ב מ"ב ונאכלת בידים מסואבות, אמאי א"צ נטי' משום והתקדשתם ובדברי הפמ"ג בהקדמה וסי' קנ"ח בזה, בנדון אם מותר לאכול תרומה בידים מסואבות מדין פסול גופן, ככל הטעון ביאת מים מד"ס, בסוגיא דחגיגה י"ח ב' וחולין ל"ג ב' בזה, ובחזו"א הוכיח מהיתר מפה, ובטו"א כתב דאסור, ואיך מתפרש מסקנת הגמ' בחולין ובחגיגה וביישוב סוגיא דחגיגה כ"ד ב' לפ"ז, ובביאור מתני' דחלה לפ"ז, שם אר"א אר"א לא אמרו נטי' לפירות כו' ואינהו גופיהו אמרו דטיבולו במשקין צריך נטי', ובדין טיבולו במשקין בזה"ז.

טז. ק"ז א' קפדיתו אמנא כו', המיושב לומר ששאל בזה"ז שבטלה תרומה מארץ ישראל, אם צריך לדקדק בפרטי נטי', ולפ"ז האידנא מקפידין רק על מנא חזותא ושיעורא, ועוד בענין זה"ז.

יז. שו"ע סי' קס"ב ס"א שלא יצאו כו' ביאור הדברים, שם מ"ב סק"א ביאור ענין מים ראשונים ושניים, בדין מים ראשונים שפירשו וחזרו ליד קודם שניים, ומ"ט לא נטמאו במגען בלי שחזור, ולענין מעשה מ"ט אין נזהרין בזה, עוד בפרטי הדינים.

אבל אין לפרש בסתמות הלשון שנטל מים כפול כדי ראשונים ושניים, בתוספתא מבואר שהנדון אם נטהרת בשיירי טהרה, שם ר"מ מטמא פ' בשיירי טהרה, שם נפל ככר של תרומה, בפ' הגר"א והרא"ש.

י. בפ' תו' והרא"ש חולין ק"ז א' דעד שיטול מרביעית היינו רביעית בבת אחת, והיכן מצינו חילוק זה, כמה קושיות לחידוש שרביעית כמקוה, והרבה ראשונים לא קים להו ד"ז, בדברי הרא"ש בזה, והרשב"א מפרש כפ' תו' דבעינן שיעור שתי נטילות, מיהו לא נתפרש איך נכלל שיעור שתי נטילות בלשון שטיפה אחת, וגם איך משערין כמות זו, וצ"ע.

יא. תוכן המשנה שטיפה אחת היינו פעם אחת, ושתי ידיו היינו בב"א כאילו היו יד אחת, ונפל ככר של תרומה קאי אכולה מתני' דר"י מטמא בכולן, ולפ"ז פליגי ר' יוסי ורבנן אם צריך שניים בנטל מרביעית, ולר"מ רק בנטל משיירי רביעית.

יב. פ"ב מ"ב שאין המים האחרונים מטהרין אלא המים שע"ג היד, דהיינו שנטמאו מיד זו ולא פירשו, ונראה שהמים נטהרין מכח התבטלותם ליד, אבל המים לחוד אינם מטהרין, דבעינן מי מקוה לטהר מים, ונראה שאין לחלק היד מהמים שדינם שוה תמיד, יש לעי' בהו דנפל על השניים למה טהור הרי מעורב בו ראשונים, דברי הר"ש הם ע"פ גרסתו ונמלך.

מן האמור נתבאר ענין מים ראשונים ושניים דבאמת המים שמתגברין על הידים אינם מק"ט, אלא דעדיף ליטול ולשפשף ואח"כ ליטול פעם שניה, וכיון שרק השניה מטהרת ממילא הראשונה נטמאת, ומ"מ קבעו שיהיו הראשונים מי נטילה בלבד, ומוכח מהתוספתא שהראשונים אינם מטהרין כלום, ובדין ניגב את הראשונים ואח"כ נטל את השניים, ובנטל הראשונים רק מעט על ידיו.

יג. פ"ב מ"ב נטל את הראשונים כו' מ"ט אין מטהרין מים שע"ג קרקע, שם קיסם או צרור כו', האם היו על היד או שבאו עם המים.

יד. פ"א מ"א מוסיפין על השניים כו' לכאורה היינו בעיא דאילפא גיטין ט"ו ב', ותימה שלא הובאה מזה משנה זו שם, ולהגר"א הנדון להוסיף על המים

ית. שם ס"ב בה"ל ד"ה קצת, בדין מים שמסיר בהם החציצות, אם ממעטין מרביעית, מ"ב ס"ק כ"א במ"ש לכתחלה ליטול שניים, ויש להקל בזה"ז.

יט. שם בהגה הנוטל ידיו צריך לשפשפש כו', בטעם השפשוף, וצ"ע ברא"ש שכ"כ לאחר רביעית, ובפשוטו צריך לרחוץ לאחר שפשוף, וה"ה בטבילה, ונראה שא"צ לשפשף כל היד.

כ. שם ס"ג נטל מקצת ידו כו' בנדון אם צריך לנגב, מ"ב ס"ק כ"ו כ"ז, מ"ב ס"ק כ"א אם לסמוך לכתחלה על טלה"ט, במ"ש במ"ב דה"ה בשתי שפיכות ובשעה"צ אות כ"ז בדין ליטול מברזא ופוחת ונועל כמה פעמים.

כא. שו"ע ס"ד יאחוז הכלי בראשי אצבעותיו כו' קשה להשלים הנטילה כך, שם מ"ב ס"ק מ"ח מ"ט, ובשעה"צ אות ל"ט, ובדין זה"ז, בדין נוגע באוון הכלי שנרטב מידיו קודם נטילה, שם שו"ע ס"ז בדין שפשוף.

כב. שו"ע סי' קס"ב ס"ח איזה דינים שיש להחמיר בזה"ז, בגדר הדברים יש חילוק בין החזו"א לאחרונים, בדין יד רטובה ממים קודם נטילה, בדין נגע באוון הכלי לאחר נטילה, בדין נגע לאחר נגיב במים טמאים, בדין נטל שלא כראוי אם מיקרו מי נטילה.

כג. שו"ע ס"ט קיסם או צרור, מתי נפלו על ידו, ובדין בזה"ז ברביעית.

כד. שו"ע סי' ד"ז לא נתישב דהא רטייה חוצצת, והחידוש לחשבה כמפה צ"ב, ולמעשה בלא"ה אין להקל בלא מפה על כל היד.

כה. דינים שנתבארו.

כו. דינים במים אחרונים.

סימן ט

בתקנת נט"י, וראשונים ושניים, ובדין לחיצאין ועד הפרק, ועוד פרטים, ובדין בזה"ז שכולם טמאים

א. נגיב הידים בנטילה ובטבילה. ביאור דברי התוספתא בזה.

ב. ביאור פלוגתת ת"ק ור"מ ריש פ"ב לדעת הר"ש. לפ"ז אין חילוק בכמות המים הנשפכין אלא בכמות שבכלי. דעת תו' בזה ואם נגיב מהני. ביאור מתני' לדעת תו'. טעמא דר"מ לדעת הרשב"א ודין נוטל ידיו אחת אחת. דעת סה"ת וסמ"ג בניגב ידיו ממים ראשונים.

ג. נטילה מרביעית אין בו יתרון לכל דבר. בין לתו' בין להר"ש אין חילוק בין רביעית לשיירי טהרה לרבנן. לפ"ז רביעית אינו כטבילה אלא כשטיפה מרובה ונפ"מ בנטלו כמה בנ"א. דין הגבהת ידיו בנטל מרביעית.

ד. טעם תקנת נטילת ידים משום נקיות. דין ידים בתקנת שלמה ובמקדש. טבילת ידים במקדש. בתקנת שלמה אם צריך רביעית או סגי בכלי. ביאור דברי הרמב"ם בתקנת שלמה. יתכן דרך הסח הדעת מצריך נטילה מספק. מים שניים בתקנת שלמה. לפ"ז מיושב דעת הרמב"ם דא"צ מים שניים אלא לתרומה. החילוק בין מים שביד לחוץ לידו או לפרק. ביאור התוספתא דשפשוף ידו בכותל טהורה.

ה. הטעם שתיקנו טומאה למים ראשונים. ההפרש בין תקנת שלמה לגזירת י"ח דבר. הטעם דלא מהני נגיב. מצינו בכמה מקומות דמים ראשונים מטמאין הידים. הטעם שהקלו בהם בכמה דינים אע"פ שטמאים. האם מפה מקבלת טומאה ממים ראשונים. נפל ככר של תרומה או מים טהורים על היד ולא פירשו.

ו. מים ראשונים שיצאו חוץ לפרק אם נטהרים ע"י השניים. בסברא מיושב לומר דנטהרין. דעת המ"ב דנטהרין וביאור דברי מרן זללה"ה שתמה ע"ז.

ז. דין נמצא על ידיו קיסם או צרור ואם ידיו טמאות אף ברביעית. ביאור דעת הבי"י בזה. מדברי מרן זללה"ה נראה דמפרש שהיה קיסם יבש על ידו קודם נטילה. נגע בידו בכותל באמצע הנטילה. נפל קיסם על ידו לאחר מים ראשונים והסירו. בדברי המ"ב בזה.

ח. מ"ט קתני נטל את הראשונים לידו אחת אם ה"ה לב' ידיו. היה דעתו מתחלה ליטול השניים רק לידו אחת. לפ"ז מבואר דאין הידים טהורות אלא בשניים. ביאור דברי התוספתא שבר"ש בזה.

יב. באלו דברים יש לזהר בזה"ז שהמים מטמאין. בפוסקים משמע דכהיום יש ג"כ לזהר בטומאה ודוקא בחסרון בנטילה עצמה. ביאור דברי השו"ע בדין שפשף ידו בכותל ונגע במים שבכותל. אם נגיעה בעלמא פוסלת המים. סיכום הדברים. בדין מים טמאים שנגעו בידיו אחר נטילה. ידיו רטובות שלא ממי נטילה באיזה אופן צריך ניגוב. דעת מרן זללה"ה בכל זה. חולין ק"ז א' קפדיתו אמנא כו' בקושיית תו' דמתני' היא.

יג. לדינא אי צריך מים שניים ודין שפשוף והגבהת הידים. בנוטל מים שלישים.

יד. ענין תקנת נט"י להסמ"ג ודין ברכה בטינוף באמצע הסעודה.

טו. פי' הרא"ש בעשה בהן מלאכה וטעם הפסול. הטעם דבשקל בהם חשיב מלאכה. שריית פת פסולו משום שופכין ואינו מלאכה. אין חשוב מלאכה אלא במעשה בנוזל עצמו. שמן הצף ע"ג המים אי חשיב מלאכה. בענין המצופים שבדודי מים.

טז. שפשוף הידים עניינו חיכוך וזמנו קודם מים שניים. ביאור דברי הטוש"ע דברביעית משפשף אחר הנטילה ודין טובל ידיו. ביאור מתני' דנטל לידו אחת ושפשפה בחברתה וסמך לדין שפשוף.

יז. ביאור מתני' דהידים מיטמאות ומיטהרות כו' ודין מה שחוץ לפרק בלחוד. מהו עד הפרק דמתניתין. גי' ר"ח בברייתא בחולין עד לפקק. שיעור מקום נטילה לדבר שטיבולו במשקה. סתם פרק היינו חיבור היד והזרוע. משום נקיות כגון לברכה סגי עד קשרי אצבעותיו, וביאור קרא דארחץ בנקיון כפי.

יח. גיטין ט"ו ב' בביאור בעיא דאילפא. עיקר טהרת נטילה שהיד תהא שטופה בבת אחת. נשאר מקום בלא ביאת מים מהו. טופח ע"מ להטפיה בטבילת ידים. חצי יד בטבילה וחציה בנטילה בבת אחת. ביאור בעיא דאילפא והא דלא נפשט ממתני' דמוסיפין על השניים. בטופח להטפיה. בדעת הרמב"ם דפסק לקולא. בדברי הר"ש והרא"ש מ"ט לא מייתי ראי' ממתני'.

מפתחות ע"ס הש"ס

ברכות

ט"ו א' ארחץ בנקיון כפי, סי' ח' סק"ב
מ"ב א' ולית הלכתא כו' סי' ב' סקי"ב
נ"א א' הואיל ואידחי אידחי, סי' ב' סק"ב
נ"ב ב' ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים כו' סי' ה' סקי"ט
נ"ב ב' ד"א תיכף לנט"י סעודה, סי' ב' סק"י

שבת

ס"ב ב' ומולול בנט"י, שם ולא מילתא היא דאר"ח כו'
סי' א' סקי"ב

עירובין

יז א' מתני' ופטורין מרחיצת ידים, סי' ב' סק"ג

פסחים

ז' ב' כל המצות מברך עליהן כו' סי' ב' סק"א
קט"ו א', אר"א אר"א כל שטיבולו במשקה וכל הסוגיא
סי' א' סק"ד ה' ו'

קט"ו ב' אמרוה רבנן כו', שם סק"ד
שם כיון דבעי כו' שם דילמא אסוחי כו', שם

יומא

ל' א' נוטל ידיו אחת ונכנס, סי' א' סק"ו

סוכה

כ"ז א' דילמא פחות מכביצה נטילה וברכה כו' סי' א'
סק"א

חגיגה

כ"ד ב' וכי יש נגובה לקודש כו' סי' א' סקי"ד

סוטה

ד' ב' ארחב"א אמר רב מים ראשונים צריך שיגביה כו'
סי' ח' סק"ה
שם תנ"ה הנוטל ידיו צריך כו' סי' ח' סק"ו
ט"ו ב' מה מים חיים שלא נעשתה בהן מלאכה וכל
הסוגיא סי' ה' סקי"א

שם חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים וכל
הסוגיא סי' ה' סק"ב ג' ד' ה'
שם ת"ר נט"י לחולין עד הפרק כו', סי' ח' סק"א
שם אראב"א אריב"א נט"י לחולין מפני סרך תרומה סי'
ח' סקט"ו
ק"ו ב' וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף כו' סי' ז' סק"א
שם אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית כו' וכל הסוגיא סי'
ב' סק"ט
ק"ז א' שם אר"פ האי אריתא דדלאי כו', סי' ד' סק"א
שם ואמר רבא כלי שניקב בכונס משקה כו', סי' ג' סק"א
שם משום דקאתי משיירי טהרה, סי' ד' סק"ז
שם א"ל ר"א לאמימר קפדיתו אמנא כו' סי' ח' סקט"ז
שם אתקין ר' יעקב מנהר פקוד כו', שם סק"ז
שם מהו לאכול במפה וכל הסוגיא סי' ב' סק"ה
ק"ז ב' איבעיא להו אוכל מחמת מאכיל כו' שם סק"ו
שם איבעיא להו מאכיל צריך נט"י כו' שם סק"ז

גיטין

ט"ו ב' אילימא דקא משו כו' סי' ח' סקי"ד
ט"ז א' הא נמי תנינא, שם

זבחים

כ"א ב' גופא אריב"ח כל כיור שאין בו, וכל הסוגיא סי'
ד' סק"ח ט' י"א
כ"ב א' ירחצו לרבות כלי שרת, סי' ה' סק"י
שם אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה וכל הסוגיא, סי' ה'
סק"ח ט'

חולין

ק"ה א' מים ראשונים נוטלין בין חמין בין בצונן כו'
סי' ה' סק"ז
ק"ה ב' אבל היס"ב אין נוטלין בהן, שם
ק"ו א' איתמר חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהן
לידים כו' סי' ה' סק"ו

מפתחות ע"ס המשניות

ידים

פרק ב

מ"א נטל לידו אחת משטיפה אחת סי' ח' סק"ט
מ"ב שאין המים האחרונים כו' סי' ח' סקי"ב
שם נטל את הראשונים כו' סי' ח' סקי"ג
מ"ג נוטלין ד' וה' זה בצד זה כו' סי' ו' סק"ו
שם הידים מטמאות ומיטהרות כו', סי' ח' סק"ב
שם נטל את הראשונים כו', סי' ח' סק"ד
שם נטל את הראשונים לידו אחת, סי' ח' סק"ז
שם נטל לידו אחת ושפשפה כו' שם סק"ח

פרה

פ"ה מ"ז, סי' ג' סק"א

פרק א

מ"א מרביעית נותנין לידים כו' סי' ו' סק"א
שם מוסיפין על השניים כו' סי' ח' סקי"ד
מ"ג המים שנפסלו משתיית הבהמה כו' סי' ה' סק"א
שם נפל לתוכן דיו קומוס וקנקנתום סי' ה' סקי"ב י"ג
שם עשה בהן מלאכה, שם סקי"ג
שם או ששרה בהן פתו וכו', שם סקי"ד
מ"ד הדיח בהן את הכלים, וכולה מתני', שם סקט"ז
מ"ה המים שהנחתום כו' סי' ה' סקי"ז
שם ר"י פוסל בשני אלו, סי' ד' סק"ג

מפתחות ע"ס שו"ע ומ"ב

שו"ע ס"ב
מ"ב סק"ט, שם סק"ג
שו"ע ס"ג,
מ"ב סק"י, שם

שו"ע סי' קנ"ז ס"א, סי' א' סק"א
שו"ע סי' קנ"ח ס"א, שם סק"ט
מ"ב סק"א, שם
שם סק"ב, שם

שו"ע ס"ד

מ"ב סקי"ב, סי' א' סק"ז

שם סקי"ג, שם

שם סקי"ד, שם

שם סקט"ו, שם

שם סקט"ז, שם

שם סקי"ח, שם

שם סק"כ, שם סק"ח

שם סקכ"א, שם

שו"ע ס"ה

מ"ב סקכ"ד, שם סק"ט

שם סקכ"ו, שם סק"י

שו"ע ס"ז, שם סקי"א

שו"ע ס"ח, סי' ב' סק"ג

מ"ב סקל"ו, סי' ב' סק"ג

שו"ע סי"א, סי' ב' סק"א

שו"ע סי"ב

מ"ב סקמ"ה, סי' ט' סק"א

שם סקמ"ו, שם

שו"ע סי"ג

מ"ב סקמ"ו, שם

שו"ע סימן קנ"ט ס"א

מ"ב סק"ח, סי' ג' סק"ד

שו"ע ס"ב, סי' ג' סק"ה

מ"ב סק"י, שם סק"ה, ח'

שם סקי"א, שם

שו"ע ס"ג, שם סק"ח

שו"ע ס"ד, שם סק"ט

שו"ע ס"ה, שם סק"י

מ"ב סקכ"ד, שם סק"י

שם סקכ"ו, שם

שו"ע ס"ט, סי' ד' סק"ה

מ"ב סקנ"ח, שם

שם סקנ"ט, שם

שם סק"ס, שם

שם סקס"א, שם

שם סקס"ד, שם

שו"ע ס"י

מ"ב סקס"ו, שם

שו"ע סי"א, שם

שו"ע סי"ב, שם

שו"ע סי"ג, שם

שו"ע סימן ק"ס ס"א, סי' ה' סקכ"ב

מ"ב סק"ג, שם

שם סק"ה, שם

שו"ע ס"ב, שם סקכ"ג

מ"ב סק"ז, שם סקכ"ג

שם סק"ח, שם

שם סק"ט, שם סקכ"ד

שם סקי"ב, שם

שם סקי"ג, שם

שם סקי"ד, שם

שו"ע ס"ג,

מ"ב סקי"ט, שם סקכ"ה

שו"ע ס"ד,

מ"ב סקכ"ג, שם

שו"ע ס"ה,

מ"ב סקכ"ד, שם

שו"ע ס"ו, סי' ה' סקכ"ו

שו"ע ס"ז, שם

שו"ע ס"ט, סי' ה' סקכ"ו

שו"ע ס"י, שם

שו"ע סי"א, שם

שם בהגה סי' ט' סקי"ב

שו"ע סי"ב, סי' ה' סקי"ט, כ"ו

שו"ע סי"ג, סי' ו' סק"ח, ט'

מ"ב סקס"ח, סי' ו' סק"ח

שם סקע"ב, שם

שם סקע"ג, שם, סי' ד' סק"ז

שו"ע סט"ו, סי' ו' סק"ט

סימן קס"א ס"א, סי' ז' סק"ב

מ"ב סק"א, סי' ז' סק"ג

שם סק"ד, שם

שם סקי", שם

שו"ע ס"ב, שם סק"ד

שו"ע ס"ג, שם סק"ה

שו"ע סימן קס"ב ס"א, סי' ח' סק"ו, י"ז

שם בהגה סי' ט' סקי"ג

מ"ב סק"א סי' ח' סקי"ז

שם סק"ג, סי' ט' סק"ו

שם סק"ט, סי' ח' סקי"ז

שם סקי"א, שם

שם סקי"ג, שם סקי"ח

שו"ע ס"ב, שם סקי"ח, י"ט

במסכת

מפתחות

ידים

תתכא

מ"ב סקב"א, שם סקי"ח, סי' ט' סקי"ג

שו"ע ס"ג, שם סק"ב, סי' ט' סקי"ב

מ"ב סקב"ו, שם סקי"ב

שם סק"ל שם סק"כ

שו"ע ס"ד, שם סקב"א, סי' ט' סק"ג ד' ט' י"א

מ"ב סקמ"ח, שם סקב"א

שם סקמ"ט, שם

שו"ע ס"ז, סי' ח' סקב"א

מ"ב סקנ"ו, סי' ט' סקי"ב

שו"ע ס"ח, סי' ח' סקב"ב, סי' ט' סקי"ב

מ"ב סקס"א, סי' ט' סק"ו

שו"ע ס"ט, סי' ח' סקב"ג

מ"ב סקס"ב, סי' ט' סק"ו ד'

שו"ע ס"י, סי' ח' סקב"ד

שו"ע סימן קס"ג ס"א, סי' ב' סק"ד

מ"ב סק"ז, סי' ב' סק"ד

שו"ע סימן קס"ד סעיף א', סי' ב' סקי"א

שו"ע ס"ב, סי' ב' סקט"ז

שו"ע סימן קס"ה ס"א, סי' ב' סקי"ד

מ"ב סק"ב, סי' ב' סקי"ד ט"ו

שו"ע סימן קס"ו ס"א, סי' ב' סקי"ג

מ"ב סק"ב, שם סקי"ג

שם סק"ד, שם

שם סק"ו, שם

שו"ע סימן קע"ג ס"ג, סי' ט' סק"א

שו"ע סימן תקנ"ד ס"י, שם סק"י

שו"ע סימן תרי"ג ס"ג ד', שם

סימן א

בשיעור הפת ובריני טיבולו במשקין

וברכה, יש ללמוד מכאן דכשתיקנו נט"י לפת משום והתקדשתם תיקנו אותה לסעודת פת, שזה עיקר מאכלו של אדם, ולכן פחות משיעור סעודה א"צ נטילה, ור' צדוק לשיטתו שלא בדרך אחריו ש"מ שפחות מכביצה אינו שיעור סעודה, ולכן גם לא נטל ידיו, הא כביצה דבעי ברכה לאחריו בעי נמי נטילה, ובפשוטו נראה שלא משום קבלת טומאה אתינן עלה, דודאי כיון שמק"ט מדרבנן בעי נטילה, דכיון שהתרומה נפסלת בנגיעה כזו, הרי משליכין אותה ושורפין אותה והו"ל הפסד תרומה, וכ"נ מטיבולו במשקין שא"צ כביצה, וכן הוכיח הגר"א מפירווי פת שמצטרפין לכביצה, עי' ברכות ל"ז ב' מחזירין לסלתן, אלא הטעם מפני שלא תיקנו אלא לסעודת פת, ופחות משיעור ברכה לא מיקרי סעודה, וכ"מ בגמ' שהשוו נט"י וברכה ש"מ שטעם שניהם שוה.

בהא דר"צ הוצרך למפה, ולמסקנא בדין מפה לאוכלי חולין בטהרה

ויש לעי' למה נטלו ר"צ במפה, הרי לדידיה פחות מכביצה א"צ נטילה ולא משמע שחשש שמא יאכל יותר, דמשמע שהביאו לו רק פחות מכביצה, ובחולין ק"ז א' ג"כ סברו בגמ' דמפה לא מהניא, ולכן רק פחות מכביצה נטלו במפה, אבל לא נתפרש מפה זו למה, ואין לומר דאנינא דעתיה כרב, דודאי התנא הזכיר זה במתני' ללמדנו שלא נטל ידיו.

ואפשר דר"צ אכל תרומה או חולין שנעשו עט"ת [כ"כ תו' חולין שם מההיא דיבמות ט"ו ב' שהי' אוכל חולין בטהרה], ונהי' דלא הי' עליו חיוב נטילה של סעודה, אבל הי' אסור לו לנגוע בתרומה ולכן נטלו במפה, והיכא

בדין זמן סעודה אם לפי קימתו או מהנה"ח
א. שו"ע סי' קנ"ז ס"א כשיגיע שעה רביעית יקבע סעודתו כו', במ"ב סק"ב הביא בשם המג"א דאזלינן לפי שעת קימה שלו, ולפי שהם קמים בעה"ש משערין לפי שעות היום, ויישב בזה מה שמאריכין בתפלה בשבת ויו"ט אחר חצות לפי שקמים מאוחר, וכל זה לשיטתו דשעות היום מעה"ש עד צאה"כ, ולמאי דקי"ל כהגר"א דשעות היום מהנה"ח עד שקיעה"ח, ומקילין בזה אף לק"ש דאורייתא, לפ"ז מוכח בגמ' דלא אזלינן לפי שעת קימה שלו, שהרי מצות תפלה עם הנה"ח וע"כ שקם ממטתו קודם הנה"ח, ואפ"ה זמן אכילתו לפי שעות היום, ולא יתכן שיקבעו חז"ל שעת סעודה לפי אלו שישנים עד הנץ, וכן פשוט להמג"א שדרך העולם לקום בעה"ש ועכ"פ לפני הנה"ח, ועוד דהו"ל להזכיר שת"ח שמתפללין עם הנה"ח זמן סעודתם קודם שעה ששית, אלא ודאי הדבר קבוע לפי שעות היום, והטעם מפני שטבע העולם באכילה לפי בוקר וערב, ומי שמקדים לקום אינו רעב יותר ממי שישן, שגם בשעת השינה הגוף מעכל המזון וגורם רעב, ויותר מעכל בשינה, ולדין שיעור עיכול הדבר תלוי בזמן, ואין חילוק בין ער לישן, ולפ"ז גם מי שקם לאחר הנה"ח אסור להתענות בשבת ויו"ט אחר חצות, וכן לענין תענית בלא השלמה אזלנן לפי שעות היום ולא לפי קימתו אף לקולא, וכן פשוט שהקם בחצות או לפני עה"ש דינו ככל אדם לענין זמן סעודה.

סוכה כ"ז א' דילמא פחות מכביצה כו' מבואר דבעינן שיעור סעודה לחיוב נטילה

ב. סוכה כ"ז א' דילמא פחות מכביצה נטילה וברכה לא בעי הא כביצה בעי נטילה

האוכל פת שמברכין עליו המוציא צריך נט"י תחלה וסוף], וע"ע שבת קי"ט ב' לעולם יסדר אדם שולחנו בע"ש אע"פ שא"צ אלא לכזית, וכן אמרו שם במוצ"ש.

ונראה דהרמב"ם והטור סתמן כפירושן שעל כזית מברכין ענט"י, וכן מתפרש סתמות כל הראשונים, ודברי הרוקח שהביא מר' צדוק לא נתפרשו שהרי ר"צ סבר דאין מברכין אחריו, וספיקו דהרוקח בפשוטו הי' נראה דלאו משום קבלת טומאה הוא אלא משום דהוי סעודת עראי, ומכח הגמ' מייתי לה, ובגמ' השוו נטילה לבהמ"ז, ש"מ שמדין בהמ"ז הוא, וצ"ע באחרונים בזה, שו"ר בבהגר"א שהוכיח מהא דפירורין קטנים מצטרפין לכביצה ומברכין ענט"י אע"פ שאינם מק"ט ש"מ דלא תליא בטומאה, ולכאורה נראה שאין לחשבו ספק ברכות בגלל ספיקו של הרוקח (שאינו מובן), ויש לנקוט כדפשיטא לשאר פוסקים שחייב בכרחה ענט"י בכזית.

בדין פת הבכ"ס ובדין פחות מכזית פת

ולענין פת הבכ"ס הביא הב"י סי' קנ"ח דברי הרשב"א בשם הירושלמי שא"צ נט"י לשתי ידיו, ולדידן ה"ה שא"צ יד אחת וכ"כ הר"ש פ"ק דחלה ועוד ראשונים דהמוציא ונט"י ובהמ"ז שוין, ונראה דממה שפטרו בתלמודן פחות מכביצה לר' צדוק, מוכח דבעינן סעודה גמורה, וממילא גם פת הבכ"ס מתמעטת מחיוב נט"י, וכשקובע עליה פשוט שהיא כפת לכל דבר, וכבר כתב המג"א שהב"י הדר פשטה, וכ"כ במ"ב סק"ח בשם האחרונים.

ולענין פחות מכזית פת נראה בגמ' שאין צריך נטילה, דהא מפרשינן דהיינו טעמיה דר"צ שאכלו במפה אע"פ שסברנו עכשיו דמפה אסורה, היינו משום דפחות מכביצה לדידיה ולדידן הוי פחות מכזית א"צ נטילה, ואין נראה לדחות דפחות מכשיעור מקילינן במפה, דאין להמציא דינים נוספים, וכיון דקים לן שאין מברכין ע"ז מפני שלא תיקנו נט"י בפחות

שהאיסור משום נגיעה לא גזרינן במפה, ורק במקום שהיתה תקנה בסעודה אמרו דלא מהני מפה, כיון שבסעודה חיישינן דילמא נגע, אבל באיסור נגיעה לא שייך לאיסור כשאינו נוגע, [ועי' לקמן סק"ח י"ד], ולכן הוה ניחא לגמ' שאכלו במפה אע"פ שבכביצה לא הוה שרי במפה. — (בירושלמי נראה שהאוכל שאכל ר"צ הי' חייב בבהמ"ז דאמרו הוינן סברין מימר שלא בירך אחריו שלש ברכות הא ברכה אחת בירך, אשכח תני לא ברכה אחת ולא שלש ברכות, והי' אוכל מיוחד שהכינו עבדו לרפואתו, וזה לשון וכשנתנו לו, שלא הי' זה מעשה אחד כבירשא, שאין דרך להביא פת מועטת, אלא שכך הי' דרכו לטעום מעט לצורך רפואתו, [ועי' בספר אאמור"ר זללה"ה שביאר כן], ולפ"ז ניחא טפי דמייתו מיניה בחולין לענין מפה באכילת פת).

אבל למסקנא שהתירו מפה לאוכלי תרומה, י"ל שלישאל שאוכל עט"ת לא התירו שום אכילה במפה בלא נטילה אפי' פחות מכביצה, דבכל אכילה גזרו דילמא נגע, דמפרש בגמ' דלא התירו לאוכלי טהרות ופרש"י דהיינו אוכלי חולין בטהרה, ומשמע דלא רק לאוכל פת חולין בטהרה, וכל שכן לאוכלין שלא בטהרה דלא שרינן מפה משום סרך תרומה, אע"פ שי"ל שגזרו רק על חולין שנעשו עט"ת שפוסלן בנגיעה, משא"כ באוכל פת שלא בטהרה שאינו מפסידה בנגיעתו, וכ"נ דעת הרמב"ם, אבל אין נראה כן בגמ' שהרי פשטו בעיין לאיסורא, והיינו לנט"י לפת של כל אדם, וגם בחולין שנעשו עט"ת אינו גורם איסור בנגיעתו.

אם לדידן כזית חייב בנטילת ידים

למאי דקי"ל דמברכין בהמ"ז על כזית ממילא גם בעינן נט"י בברכה, דכיון דהויא סעודת פת לענין ברכה הו"ל אכילת קבע לכל דבר, וכ"כ הריטב"א דלא קי"ל כר"צ וצריך נט"י לכזית וכ"ה פשטות הגמ' דכל סעודה שיש בה מים אחרונים יש בה ראשונים, עי' חולין חולין ק"ה א' [וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ו ה"א כל

מכביצה, אין מקור לחדש שצריך נטילה, וטעמא דמפה משום דהוי תרומה או חולין שעט"ת, וזוה אסור בנגיעה בלי אכילה, וצ"ע על כל האחרונים שהשיגו על הט"ז דליתא ד"ז בגמ'.
במ"ב סי' קנ"ח סק"א, ובטעם שגזרו רק בפת
ג. מ"ב סי' קנ"ח סק"א טעם תקנת נטילה כו' קודם אכילת תרומה כו', בתרומה היתה התקנה בנגיעה בלבד, והיתה מפה מותרת, וזה מגזירת י"ח דבר, ותיקנו נט"י לחולין בדיני נטילה משום סרך תרומה.
שם סק"ב והטעם לפי שאין רוב התרומה כו', ממה שלא גזרו על פת הבכ"ס ועל פחות מכזית מוכח שטעם שכתב בשעה"צ אות ג' עיקר, וגם משום סרך תרומה לא חייבו אלא בסעודה העיקרית, שאין להכביד על הציבור לנהוג בחולין כבתרומה, ודי בזה שיש גם לישראל דיני נטילה לחזק את שמירת הכהנים.
בדין ברכת ענט"י באוכל כזית, ובשיעור צירוף כביצה
שם מ"ב סק"ט בדין ברכת ענט"י בכזית נראה שכל הפוסקים סתמן כפירושן שמברך על כזית כדעת הגר"א, ואין לנו כנגדם אלא ספיקת הרוקח, ובריטב"א ור"א מן ההר ומאירי בסוכה וכן ברכ"י בשם רשב"ץ מפורש דחייב על כזית והיינו בברכה, וכן מתפרש ברמב"ם [שכתב לשון נט"י תחלה וסוף] וטור שכל שיש מים אחרונים יש ראשונים, וכל הפוסקים סתמן כפירושן כן, דכיון שלבהמ"ז ומים אחרונים מתפרשים דבריהם בכזית, לא יתכן שיעלימו שבמים ראשונים יש שיעור אחר, [והרי ידענו שהרוקח נסתמך על גמ' דסוכה, והתם כבר כתב הגר"א דר' צדוק לשיטתו שלא בירך אחריו], ולכן נראה שהמברך לא הפסיד.

מכביצה, אין מקור לחדש שצריך נטילה, וטעמא דמפה משום דהוי תרומה או חולין שעט"ת, וזוה אסור בנגיעה בלי אכילה, וצ"ע על כל האחרונים שהשיגו על הט"ז דליתא ד"ז בגמ'.

במ"ב סי' קנ"ח סק"א, ובטעם שגזרו רק בפת
ג. מ"ב סי' קנ"ח סק"א טעם תקנת נטילה כו' קודם אכילת תרומה כו', בתרומה היתה התקנה בנגיעה בלבד, והיתה מפה מותרת, וזה מגזירת י"ח דבר, ותיקנו נט"י לחולין בדיני נטילה משום סרך תרומה.

שם סק"ב והטעם לפי שאין רוב התרומה כו', ממה שלא גזרו על פת הבכ"ס ועל פחות מכזית מוכח שטעם שכתב בשעה"צ אות ג' עיקר, וגם משום סרך תרומה לא חייבו אלא בסעודה העיקרית, שאין להכביד על הציבור לנהוג בחולין כבתרומה, ודי בזה שיש גם לישראל דיני נטילה לחזק את שמירת הכהנים.

בדין ברכת ענט"י באוכל כזית, ובשיעור צירוף כביצה

שם מ"ב סק"ט בדין ברכת ענט"י בכזית נראה שכל הפוסקים סתמן כפירושן שמברך על כזית כדעת הגר"א, ואין לנו כנגדם אלא ספיקת הרוקח, ובריטב"א ור"א מן ההר ומאירי בסוכה וכן ברכ"י בשם רשב"ץ מפורש דחייב על כזית והיינו בברכה, וכן מתפרש ברמב"ם [שכתב לשון נט"י תחלה וסוף] וטור שכל שיש מים אחרונים יש ראשונים, וכל הפוסקים סתמן כפירושן כן, דכיון שלבהמ"ז ומים אחרונים מתפרשים דבריהם בכזית, לא יתכן שיעלימו שבמים ראשונים יש שיעור אחר, [והרי ידענו שהרוקח נסתמך על גמ' דסוכה, והתם כבר כתב הגר"א דר' צדוק לשיטתו שלא בירך אחריו], ולכן נראה שהמברך לא הפסיד.

ושיעור צירוף אכילת הכביצה לא נתפרש
 בהדיא, ולענין אכל אוכלין טמאין ששיעורן כחצי פרס מסקנת הגמ' בכריתות י"ג א' דבעינן כל השיעור בכא"פ, [וביזמא פ' ב' שאלו בגמ' למה השיעור כא"פ, ותירצו שהקלו

בדין פחות מכזית

שם סק"י בדין פחות מכזית לפמשנ"ת לעיל סק"א אין מקום לנט"י כלל, שלא חייבו אלא בסעודת פת, ופחות מכזית פת קיל טפי מכזית פת הבכ"ס, ור"צ שנטלו במפה לפי שהי' האוכל תרומה או שאכלו על טהרת תרומה, ול"ד לטיבולו במשקין דלא בעינן קביעות וחשיבות כלל, אלא דיתכן להצריך שיעור אכילה בכזית, שלא גזרו על נגיעה, מיהו בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב איכא מאן דמצריך נטילה אף בנגיעה. ועמש"כ בזה לקמן סק"ח, ועבה"ל סי' תע"ג ס"ו בשם הרשב"ץ דפשיטא ליה שאין נט"י בפחות מכזית בפת ולא בטיבולו במשקין.

בדין כביצה מפירורין, ופת כביצה שנאכלת כטפילה

שם ואם היה כביצה שלמה מהפירורין צריך לברך על הנטילה ג"כ, בברכות ל"ז ב'

במשקה, ולא אמרו כל שיש עליו משקין, ולא משמע דלרבותא דטיבול קאמר לה, דהא ר"פ סבר דצריך לשקועיה כוליה, וש"מ דמדוברי ר"א לא שמעינן אלא בדנגע.

ובירושלמי א"ר הונא אין נט"י אלא לפת בלבד, ותני ר' הושעיא אמר כל שיש בו לכלוך משקה, ור' זעירא אמר דאפי' מקצץ תורמוסין נוטל ידיו, משמע דפליגי אדר"ה בדין טיבולו במשקה אם צריך נטילה, [דבזמן ר' אושעיא ודאי אכלו תרומה בטהרה, דאפי' בזמן עולא חבריא מדכין בגלילא], ולשון לכלוך מתפרש שפיר לרבות אפי' טיבול מועט, ואין הכרח מזה להיכא דאין כונתו באכילה למים, שו"ר לשון הרשב"א בתוה"ק טבולן במשקין או שנשרו במים ועוד המים עליהם, צריך נט"י, ובברכ"י דן בזה ומסיק דחייב בנטילה, והביא רא' מטיבול בחרוסת שהוא משום קפא, וצ"ע דחרוסת לא משום קפא לחוד, דהא אפי' מיית מריחא בעינן לטבולי, ול"ד להדחת מים, והובא בשע"ת ובמ"ב ס"ק י"ב בשם האחרונים דצריך נט"י.

שם ב' דילמא משקעו ליה, מנלן לגזור בן, ובחשטמטת הרי"ף

שם ב' אלא ל"ל נט"י דילמא משקעו ליה, יש לעי' מנלן לחדש חיוב נטילה [בברכה] מחשש דילמא משקעו ליה, ואפשר שהדבר מצוי שמשקעין כולו משום קפא, ונמצא שתקנת הטיבול מביאה את האדם לשקע כולו, ושפיר תיקנו נט"י לכולם, ובתו' לעיל א' העתיקו דילמא נגע, והיינו שמא יגע בלא מתכוין, שאין דרך לנגוע במקום הטיבול, ובזה י"ל ידיים עסקניות הן וחשיב חשש קרוב, והי' מקום לומר שרק בסעודה אסרינן מפה דילמא נגע, כיון שיושב זמן מרובה, ובעלמא דרכו בלא מפה, אבל באכילת ירק אחד לא חיישינן דילמא משתלי ונגע, [ועמש"כ לקמן סק"ח י"ד מסוגיא דחגיגה כ"ד ב' בזה], שו"ר בשע"צ אות כ"ב בשם הפמ"ג שכתב דאפשר שיש להקל בזה,

הוזכר פירורין כזית, וש"מ דא"צ כביצה שמק"ט, וכן אמרו ל"ט א' שמברכין על פת הצנומה [ומפוררת] בקערה, ועכ"פ ז"פ שא"צ חתיכה שיש בה כביצה.

שם אם אכל מעט פת למתק כו', לא נתפרש מקום הספק בזה, דודאי פת שברכתה שהכל או שנפטרת לגמרי מברכה כדין טפל, אין מקום להצריך בה נטילה, שאין כאן סעודת פת כלל, וקיל טובא מפת הבכ"ס, ואין כאן צירוף ליחשב כביצה כלל, שו"ר שהגרע"א ז"ל בגליון הדה"ח הוסיף שדעת הרמ"א בתשובה ורש"ל שא"צ נטילה.

פסחים קט"ו א' אר"פ ש"מ כו' מתיבן שמע ד"ז
ד. פסחים קט"ו א' אר"א אר"א כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים אר"פ ש"מ האי חסא כו', יש לעי' מאי קאמר ש"מ, ממאי שמעינן לה, ור"ח פי' מדקתני מרור צריך נט"י, אבל לא מצאנו לשון זה, וע"כ דהבין ר"פ שר"א אמר מימרא זו כאן, ולא אמרה בחולין ק"ו א' בהדי מימרא דאין נט"י לפירות אלא משום נקיות, ש"מ שבא לומר שצריך נט"י למרור, מיהו אין להוכיח כן מהא דמייתי לה הכא בגמ', ד"ל דמשום מימרא דר"פ מייתנין לה, וכ"ה האמת שהקדימו דברי ר"פ לדברי ר"ח דלקמן, מפני שהסוגיא הזו עוסקת בדיני הטיבול למצות אכילת המרור, ובתר הכי מיירי בדיני הנטילה.

בדין פירות ששטפן במים ולא נתיבשו

שם כל שטיבולו במשקה, יש לעי' מה הדין פירות שהדיחן במים ועדיין משקה טופח עליהן אם צריכין נטילה, דכיון שהתקנה היתה רק לאכילה א"כ י"ל דרק משקה שבא לטיבול או לבישול כיון שהוא רוצה באכילת המשקין, אבל משקין שנשארו מההדחה ואין דעתו עליהם, אע"פ שהנוגע בהם מטמא את המים ונעשו תחלה, מ"מ י"ל שאין זה בגדר התקנה, כיון שאכילת המשקה הוא מקרה ואינו חלק מהאכילה, ובזה מיושב הא דקאמר כל שטיבולו

בדין הפסיק לתפילה, ובהא דחיישינן דילמא נגע שם כיון דבעי למימר אגדתא כו', בעוסק בדברים אחרים פשיטא טפי דהוי הפסק, ומ"מ נראה שאין ללמוד מכאן שהפסיק לתפלה חוזר ונוטל ידי, דדוקא בהנהגה כללית לכל ישראל תיקנו כן, אבל מאורע פרטי הכל לפי הענין.

שם דלמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע [במידי דמיטנף, ר"ח ורי"ף], באמת זה חידוש שהרי לא הסיח דעתו מלאכול לאחר ההגדה וההלל, וא"כ שומר ידיו לאכילה, וגם בזמן ההגדה ידיו שמורות שאינו עוסק במלאכה, [וכאן מבואר שהחשש רק לטינוף, דודאי אין לחוש לטומאה באמצע ההלל], ומ"מ י"ל דהיסח הדעת גרע מנגיעה מסוימת ידועה במקום הטינופת, שבזה אינו חוזר ומברך.

בתוד"ה כל, ואם בירכו ענט"י בזמן הטהרות

ה. קמ"ז א' תוד"ה כל, פ"י בקונטרס כו' ואין נראה כו', תו' נקטו בדעת הקונטרס דמה שאין נוטלין ידיים לפירות הוא מפני שאין ידיים מטמאות חולין, וכשיש עליהם משקין הן נעשין תחלה ומטמאין את הפירות, וגזרו עליהם כמו על פת, אע"פ שפת גבוהה אינה נטמאת מן הידים, מ"מ על פת דקביעא ואיכא טפי סרך תרומה, וגם משום נקיות.

ודעת תו' שתיקנו נט"י כדי שלא יאכל אוכלין טמאין ויפסל גופו לתרומה, [ועי' תו' חולין ב' ב' ד"ה טמא בשם מדרש מוהתקדשתם לאכול חולין בטהרה], ואין האוכלין נטמאין רק מכח המשקין שנעשו תחלה ומטמאין את האוכלין, ולפ"ז ה"י צריך לגזור רק בשיעור חצי פרס שהוא שתי ביצים, או רביעית במשקין כדאמר כריתות י"ג א' אלא שלא חילקו בזה, דגדר התקנה שלא יאכלו אוכלין טמאין, ואין חולין נטמאין מחמת ידיים אלא ע"י משקין, וכיון שהאיסור רק בנטמאו ס"ד דאין לגזור דילמא נגע כ"ז שהאוכלין טהורין.

ולעיל סק"ב פירשנו דהיינו דסברו בגמ' בטעמיה דר' צדוק, אלא דהתם לא מיירי בתקנה שתיקנו לאכילה, אלא באיסור נגיעה, ועמש"כ סק"ח ע"ד השעה"צ שם.

ויש לתמוה על הרי"ף והרא"ש שהשמיטו דברי ר"פ, משמע כונתם דסתמא דמילתא טיבול היינו מקצתו כמסקנא דשמעתין, ואכתי הו"ל לאשמועינן דחייב בנטילה אפי' במקצת, ודגורין דילמא נגע או דילמא משקע ליה ושא"צ לשקע כולו.

שם נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני, לכאורה מבואר כאן שטיבול ראשון בברכה, דאל"כ אין כ"כ חידוש דנוטל פעם שניה, דאם א"צ נטילה וברכה בטיבול שני נמצא דמורין ליה להפסיד הברכה בנטילה ראשונה, ועוד דכיון דעיקר החיוב בשניה ה"י מקום לומר דלכך חוזר ונוטל ומברך לקיים עיקר התקנה, אבל אם בירך וחוזר ומברך ניחא שלא תירצו כן.

בקושית תו' מ"ט קרי ליה טיבול שני

הקשו בתו' מ"ט נקט טיבול שני ולא אמר פת, ולכאורה אם ה"י אומר פת ה"י משמע דהטעם משום דסעודת פת היא טפי עיקר נט"י ולכן הזכיר טיבול לומר דאע"פ שהשני ג"כ טיבול אפ"ה צריך לחזור וליטול וש"מ דמשום היסח הדעת הוא, ועי' תו' שבמרדכי בזה.

שם אמרוה רבנן קמיה דרבא הא בעלמא איתמר כו', לישנא דטיבול דייק דלא משמע שנוטל ידיו לפת וקרי ליה טיבול, מיהו עיקר ההכרח הוא משום דקשיא להו הדין למה צריך נטילה, כדמפרש ואזיל, ויש לעי' באיזה אופן מיירי בעלמא שצריך נטילה שניה, אם הסיח דעתו משמירתן פשיטא, וי"ל כגון שאוכל מיני תרגימא והסיח דעתו מלטבל, ולא הסיח דעתו מלאכול, ולכן צריך נט"י כשחוזר לטבל.

בדין נט"י למשקין, ואם שייך נט"י רק ליד אחת

ו. **בדין נט"י למשקין** לכאורה מפורש בפלוגתא דב"ש וב"ה ברכות נ"ג א' שאין נוטלין ידים לקידוש ולב"ה ידו של המקדש טמאה, וצ"ע ברשב"א בתוה"א שכתב מההיא דברכות מ"ג א' שנוטלין יד אחת ליין, [שו"ר בבבבגר"א סי' קנ"ח ס"ק י"ז בכל זה עי"ש, וע"ע במ"ש בס' פאת השולחן בזה], ובתו' פירשו שנוטל לכבוד הברכה, ובפשוטו אין ידו נטהרת בנטילה זו, שלא נטלה לטהרת היד אלא לנקיות וכבוד, ואינו כנוטל ידיו לפירות כיון שמוכיח שאין כונתו למצוה מזה שנוטל רק יד אחת, ועיקר כונת התנא להשמיענו דאע"פ שנטלו יד אחת חוזרין ונוטלין שניהם, ולא למימרא שצריך ליטול אחת, אלא אפי' נטל כפי מנהגם אין זו נטילה של חיוב, שהרי נטלה באופן שאינו ראוי לחיוב נטילה מדנטל רק אחת, ואינו רשאי לאכול בה, והרשב"א בחידושים פ"י כדי להסמך נטילה לסעודה, והלשון משמע שלא יצא ידי נטילה כלל, ואפשר דבדוקא קאמר שלא יטול שתי ידיו אלא סמוך לסעודה, ותתפרש הברייתא דאע"פ שהביאו להם מים, לא יקיימו בהם חובת נט"י, ולכן לא יטלו רק יד אחת.

ולא אמור אין דין נטילת יד אחת בשום מקום, דכיון שאסור להשתמש בידו השניה, נמצא שלא הועיל בנטילתו כלום, ואע"פ שאפשר לטהר הידים אחת אחת בזא"ז כדאמר גיטין ט"ו ב', אבל כשנוטל רק אחת לא הועיל כלום, ולכן אין נטילה כזו, ואינו יכול לברך על נטילה כזו, אא"כ כורך ידיו במפה בתרומה או בדאית ליה מכה בשניה, [וכ"כ מרן זללה"ה בסכ"ג ס"ק י"ג ע"ד המ"ב סי' קנ"ח סק"ד שאין הטעם שמא יגע בשניה אלא שלא קיים התקנה, כ"ז שאוכל בלא נטילת שתי ידיו], וכ"כ בבד"ה לענין פרפרת ופת הבכ"ס, ועי"ש במשמרת הבית.

ונראה דאף לדעת תו' בירכו ענט"י בזמן שהיו אוכלין בטהרה, דתקנה גמורה היא שלא יאכלו באופן שהידים מטמאות את האוכלין, אבל בזה"ז שבלא"ה האוכלין טמאין אין שום יתרון בנטילה, ול"ד לפת שיש גם מצוה משום נקיות כדראב"ע, ולכן שפיר מברכין בזה"ז, מיהו לשונם שכתבו וכ"ש אנן כו' צ"ע דודאי מה שתיקנו חכמים מאיזה טעם שיהיה מברכין עליו, [ובחזו"א סכ"ה ס"ק י"ד ביאר שיטת תו' בע"א, אבל מ"ש הפוסקים בשם תו' הוא רק בזה"ז], וכ"כ בארחות חיים וכל בו בשם הר"מ [ונמצא בספר תשב"ץ למהר"ם מרוטנבורג], שאין מברכין על נטילה זו, כי כשקבעו הברכה היו בארץ ישראל שנוהרין מטומאה וטהרה אבל אנו שאין נוהרין אין מברכין, וכ"כ באגודה פ"י בתוס' עתה בזה"ז אצ"ל ענט"י באותו טיבול ראשון, והרשב"ץ כתב בשם תו' דלדידן אין חיוב נטילה, וכתב ולא נהיר לן דכי היכי דתקון לפת משום סרך תרומה ולא בטל ה"ה לטיבולו במשקין, וכן נהגו לברך בטיבול ראשון, וכ"כ האגור בשם מהר"ם ובשם העיטור וסיים ולא נהירא ושהגאונים כתבו לברך, שו"ר שכ"ז מדברי הטור סי' תע"ג ס"ו, וז"ל העיטור ומסתברא ה"מ לאוכלי טהרות אבל האידנא לא צריך אלא נטילה אחת כדרך כל השנה קודם קידוש או לאחר קידוש, ושם פ"י דלפת לא חיישינן להיסח הדעת כדין נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן לכל היום, ורק לטיבול הצריכו נטילה משום הה"ד, ודעתו שא"צ בזה"ז עי"ש.

שו"ר בב"י סי' קנ"ח שהביא מהמרדכי והטור בשם מהר"ם, ושחלקו עליו, והביא מרי"ו דנראה עיקר כהסוברים שאינו אלא משום נקיות ושאיין מברכין עליהם, ולא נתפרשו דברי רי"ו, ואולי כונתו דבזה"ז שאין נטילה משום תרומה נשאר רק משום נקיות, וזה לא תיקנו רק בפת.

שם ס"ק י"ג אבל שאר מיני משקין כו', בדרך כלל סוחטין לתוך כלי ששטפוהו במים לנקותו, ולהרמב"ם דטיפת מים משוי לכולהו כמים, יש לרדן אם גם מים אלו בכלל או דוקא מים שנתנן לרצון, עי' מ"ב לקמן ס"ק כ"ו.

שם ס"ק י"ד באוכל המרקחת ע"י מזלג יש להקל דא"צ נטילה, לכאורה יש לחלק בין אוכל שא"א לאוכלו בידים דהו"ל כמשקה, כגון דייסא, לאוכל שאין דרך לאוכלו בידים, כגון ירקות חתוכים ולפתן מפירות חתוכין דק או מבושלין, מיהו בזמן הגמ' אכלו דייסא באצבעתיה עי' נדרים מ"ט ב', והבה"ג בה' ברכות כתב דדוקא פירות יבשים א"צ נט"י אבל פירות דטיבוליהו במשקין הוא כגון סויקא [לא נתפרש מה זה] ושתייתא צריך נט"י, ולכאורה שתייתא אינו ראוי לאוכלו בידים אלא דרך שתי' כמבואר ברכות ל"ח א' שבוחשין את השתיית, ונמצא שממ"נ א"צ נטילה.

שם ס"ק ט"ו ומשמע דשאר שמנים אינם בכלל משקה, ולפ"ז סופגניות המטוגנות בשמן לא חשיבי טיבולו במשקה, אע"פ שהיה בו טיפת משקין מההדחה של הכלי, סמכינן שע"י השמן ברתיתתו נתאדו המים ונפלטו המים לחוץ, וכן בתפוז"א רטובין שנתנן בשמן ורתח, י"ל שהמים שהיו עליהן נתאדו מרתיתת השמן, שו"ר במ"ב ס"ק כ"ד בשם הגר"א להחמיר בבשר שהודח במים, וי"ל דהכא קיל טפי, ובחזו"א סכ"ה ס"ק ט"ו כתב דלהרמב"ם חשיב המוהל כמעורב בכל שהוא מים.

שם מ"ב ס"ק י"ח ומלח העשוי ממים הוי משקה כו' ונראה דמיירי כשהמלח הי' לחה בשעת טיבול כו', בפשוטו כל מלח שבעולם יסודו מן המים דמתני' סתמא קתני שמלח ברייתו מן המים ומשלים למקוה, ומה"ט הי' נראה דכל שחזר ונעשה לח דינו כמשקה, ואינו כדבש שמתחלת יצירתו בא לאוכל דכאוכל דמי, דכאן ייבוש המלח אינה יצירה חדשה, אלא שבמצב המיובש לא יתכן לחשבו משקה,

ומה שאמרו יומא ל' א' נוטל ידי אחת ונכנס, היינו כשידו השניה א"צ נטילה שכבר נטל בתחלת הסעודה, אבל אין אופן שחייב ליטול שתיים וסגי באחת, ומה שאמרו שם אר"ח לא אמרן אלא לשותות, אין הכונה דשתייה צריכה נטילה, אלא מיירי ביושב בסעודת פת, וכבר גמר סעודתו ורוצה רק לשותות, דבזה חיישינן שימאס ידידו על האורחין כשלא ראו שנטל ידידו, ואין הטעם משום חשד שעובר איסור, אלא משום אנינות דעתם של האורחין, והראשונים ל"ג בגמ' מפני חשד, אבל כשאוכל פת מידע ידעי שנטל, ולפ"ז לא מיירי בהפליג אלא בהשתין, ול"ג שתי ידידו כמ"ש בגליון דליתא בראשונים ובכת"י, וכמ"ש בתו"י דמיירי בידו אחת.

בפי' ר"ח יומא שם נראה דמפרש בגמ' דכולה ברייתא מיירי גם בנכנס לאכול, ורק הסיפא דלא יטול מבחוץ קאי על לשותות, ומיושב הא דקתני רישא נוטל ידו אחת ונכנס, וזה היפך מהסיפא, ומחזיר טפיח על האורחין אע"פ שהוא כלי קטן ואין בו מספיק כדי ליטול ידיהם מחזירו על האורחין כאילו רוצה ליטול ידיהם.

בדין טיבולו במשקה על סדר המ"ב

ז. **מ"ב** סי' קנ"ח ס"ק י"ב ואותן ששוקעין כו' עמש"כ לעיל סק"ד שאין הדבר ברור די"ל דמשקין שנשארו מרחיצה ואין דעתו עליהן לענין אכילה, אינם בכלל התקנה.

שם ודבר שאין דרכו לטובלו כו', עמ"ב לקמן ס"ק כ"ו בתבשיל וכאן מיירי אפי' בנוגע במשקין, כיון שהמשקין שנפלו עליו הם קלקול, כמו פת הבכ"ס שנשפך עליה משקה, וחשיב משקה שלא לרצון, אבל זה לא מהני אלא אם נתלשו מהמחובר שלא לרצון, כ"ה דעת הר"ש, ולהרמב"ם י"ל דלא הוכשר במים אלו, ולא נעשין תחלה, מיהו לשון המ"ב פרי שאין דרך לטובלו, משמע אפי' רוצה בטיבולו, כיון שאין דרך בנ"א לטובלו בטלה דעתו.

כל ישראל בליל הסדר, מיהו בזה נוהגים גם אלו שלא נזהרין כל השנה בנט"י לטיבולו במשקין.

ולענין ברכה כתבנו לעיל סק"ה דבעיקר התקנה בירכו ענט"י, אלא שכהיום הו"ל ספק ברכות.

שם במ"ב ומ"מ בפחות מכזית נ"ל דאין להחמיר כו', לפמשנ"ת לעיל סק"ב ג' דיש מקום להקל בפחות מכזית פת, אף להסוברים דמברכין על כזית פת ענט"י, למדנו דאין הטעם להקל בגלל קבלת טומאה, אלא שלא גזרו אלא על אכילת פת, ובפחות משיעור אכילה הו"ל כנוגע בעלמא, ולפי טעם זה אף בטיבולו במשקין יש להקל כיון דלא חשיבא אכילה, ומרן זללה"ה כתב בסכ"ה ס"ק ט"ו שאין ללמוד מפת שאינו מק"ט בפחות מכביצה למשקין שמק"ט בכל שהוא, ובאמת זה פשוט שאין מי שמצריך יותר מכזית במרור, ומבואר בגמ' שחייב בנטילה, וש"מ דלא בעינן שיעור שמק"ט באוכלין שטבולן במשקין, ואע"פ שהמשקה נטמא הרי האוכל לא נטמא מדאורייתא, ומדרבנן אף פחות מכזית נטמא, אבל הנדון להתיר פחות מכזית בלא נטילה הוא משום דלא חשיבא אכילה, ולא גזרו אלא באכילה, ואמנם ר"ז דמצריך בירושלמי נטילה אף במקצץ תורמוסין שטיבולן במשקין, אין מקום להצריך שיעור אכילה, אבל לדין צריך רא"י שגזרו גם בפחות משיעור אכילה, שהרי בדר' צדוק חזינן דבפחות משיעור ברכה אחרונה סברו בגמ' שלא תיקנו נט"י.

ובבבב"ל סי' תע"ג ס"ו הביא מהרשב"ץ דא"צ נטילה בפחות מכזית, ודברי הטור שכתב לאכול טיבול ראשון פחות מכזית צ"ע, דודאי פשטות הדברים שאוכלין כזית בטיבול ראשון, וכן הוכיחו האחרונים מסוגית הגמ' פסחים קי"ד ב' שיוצאין ידי מרור בטיבול ראשון, ולפ"ז אין לנו מקור בגמ' להצריך נטילה בפחות מכזית, (ובאמת הטור מיירי שאוחז בידו כזית ומטבל, אלא שאוכל ממנו פחות מכזית,

ועחזו"א מכשירין ס"ד סק"ח, ולע"כ, ובתוספתא מכשירין פ"ג ה"ח תניא דמי פירות והמלח שנמחה מטמאין ולא מכשירין והרמב"ם פ"י מטו"א ה"ב גרס לא מטמאין ולא מכשירין, ומלח שלא נמחה מבואר ב"ב כ' א' שאינו מק"ט כלל, עי"ש בתו', וכ"מ באהלות פ"ח, ועוד, ואפי' לגרסא דידן מטמאין ולא מכשירין צ"ע אם דינו כמשקה לענין טיבולו במשקה, וצ"ע.

שם ס"ק ט"ז דחמאה קרושה הוי כאוכל, בחרוסת מעורב יין וחומץ שנותנין לדילולו, ולכן חשיבא החסא טיבולו במשקין, ולכאורה כל טיבול בדבר שנקרא אוכל כגון גבינה אע"פ שיש בה לחות מסוימת לא מיקרי טיבולו במשקין, ובשתייתא שאינה ראויה לאכילה רק לשתייה ברכתו שהכל כמ"ש בשו"ע סי' ר"ח ס"ו, ואם מטבל בה הו"ל טיבולו במשקה, אבל השתייתא עצמה או שהיא אוכל שא"א לאכלו ביד, או שהיא משקה. - בגליון החת"ס כתב כמ"ש הח"א.

במ"ב סק"ב בדין טיבולו במשקין בזה"ז, ובדין כורך מפה לטיבולו במשקין

ח. **שם** סק"כ בעיקר דין טיבולו במשקין בזה"ז, פשטות הדברים בדעת תו' שאין בזה משום והתקדשתם, שהרי הנוטל ידיו לפירות הר"ז מגסי הרוח, ולענין זה אין חילוק בין רטובים ליבשים, וא"כ הכל רק מפני סרך תרומה, וכיון שבלא"ה ידיו טמאות אין מקום לזה, ואין להוכיח מנט"י לפת, דכיון שצריכין ליטול משום והתקדשתם, לא שינו צורת הנטילה וקפדינן אמנא וחזותא ושיעורא, אבל בטיבולו במשקין שהטעם משום טהרה אין לזה מקום.

אבל בזמן ר"פ ודאי נהגו בנטילה זו כמבואר פסחים קט"ו ב' ואם באנו לומר דבזה"ז בטלה התקנה היינו לומר דבזמן רב אשי בטלה, ויהא זה בכלל מה שאמרו קפדיתו אמנא ואחזותא ואשיעורא, אבל הדברים סתומין, ומשמע שנהגו כן בזמן שבטלה טהרה, וכן נהגו

שם ס"ק כ"א, דחיישין שמא יטבלנו כולו, כ"ה בגמ' קט"ו ב', ובתו' הביאו דילמא נגע, ועי' נתיב חיים מ"ש ליישב דין דם, ובפשוטו דם ג"כ אסור אפי' במקצת, אא"כ נימא שאין דרך לטבל בדם כלל.

בשו"ע שם ס"ה הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח, אימתי נאמר

מ. שו"ע שם ס"ה הנוטל ידיו לפירות הר"ז מגסי הרוח, בחולין ק"ו א' אמר להו רבא דליכא מצוה אלא רשות, ומסיים בגמ' ופליגא דר"נ דאר"נ הנוטל ידיו לפירות הר"ז מגסי הרוח, וי"ל שרבא פי' כן בדברי ר"א אר"א, ובב"י הביא שהסמ"ג פסק כרבא, ונראה שפסקו כר"נ כיון שבחגיגה י"ח ב' מייתי בגמ' הא דר"נ לומר שא"צ נט"י עי"ש.

שם בהגה ודוקא שנוטלן בתורת חיוב כו', לכאורה אי קפיד אמנא ואשיעורא ואחזותא וכח גברא ניכר שכונתו למצוה, ולכן אפי' לא היו ידיו נקיות יזהר שלא ידקדק ליטול כדיני נטילה, וכ"ה לשון הסמ"ק שבב"י דר"ל כשנוטל דרך נט"י לפת אבל ליטול ידיו דרך נקיות אין לחוש, והרמ"א שינה מלשון דרך ללשון תורת, ולמש"כ לשון דרך קאי על צורת הנטילה.

נראה שהנוטל ידיו למאכל שפטור מנט"י מפני שאין דרך ליגע בו בידי, אין זה ענין לגסי הרוח, דדוקא בפירות שנוגע בהן ושייך בהם ענין של נקיות וקובעו חובה הוי בכלל גסי הרוח, אבל כשנזהר בפרי שאינו נוגע בו אינו מענין זה כלל, וזה מלבד הטעם שיש מקום להחמיר דילמא נגע, אלא דבעיקר הדברים אין חסרון אלא כשמדקדק על נגיעה בפרי יבש, ולא בחשש נגיעה בפרי רטוב, שאם יגע יש מקום לזהירותו.

שם בשו"ע ובשר עלי כו' בפטות הגמ' שהי' הבשר טיבולו במשקין

שם בשו"ע ובשר עלי יש מי שנראה מדבריו כו', הב"י כ"כ בשם הרשב"א, וכ"ה בתו'

אבל אם היה דעתו דדוקא בכה"ג צריך נטילה, היה מפרש חילוק זה).

בשעה"צ אות כ"ב הביא מהפמ"ג דאפשר שיש להקל בכורך ידיו במפה או שלובש כפפות, והפמ"ג באות ח' כ"כ לצרף דעת הרמב"ם שמתיר מפה בחולין, [ואין ברור אם חוזר בו הפמ"ג במ"ש דטעותא היא], ומרן זללה"ה בסכ"ה ס"ק י"ד פשיטא ליה דאין היתר במפה, אלא שלפירושו בדעת תו' התיר מפה אבל בלא"ה לדעת תו' אינו נוהג בזה"ז, ואם באנו לדון להתיר מפה היינו משום דבסעודה יש לחוש טפי דילמא נגע, משא"כ באוכל טיבולו במשקין במפה, לא חיישין לאותה אכילה שנגמרת מיד עם נטילת האוכל במפה, ודומיא דר"צ שאכל במפה, עי' לעיל סק"א אלא ששם פירשנו משום שמטמאה בנגיעתו, ולא מפני התקנה, ומ"מ אין להקל בלא ראי', לאחר שקבעו בגמ' איסור מפה לאוכלי טהרות, שו"ר בשו"ע סי' קס"ג ס"א דבאין לו מים לט ידיו במפה ואוכל פת או דבר שטיבולו במשקה, הרי בהדיא דביש לו מים אין להתיר במפה.

ולפמשי"ב לקמן סק"ט בשם הריטב"א דעובדא דבלם ליה אומצא הוה בטיבולו במשקין, למדנו שאסור לאכול מחמת מאכיל, וכ"ש מפה, דלבתר דפשטו איסור מפה, נסתפקו באוכל מחמת מאכיל, וכן בכף ומזלג אסור, שהרמב"ם שהתיר מפה לחולין אסר במזלג, וכן הוכיחו הא"ר והגרע"א ז"ל מהרמ"א שהתיר כף בסי' קס"ג ס"א מפני שאין לו מים תוך ד' מילין.

ש"ר בספר אאמו"ר זללה"ה חגיגה כ"ד ב' שהקשה ממה שהתירו בסוגיא שם אוכל קדש בידיים מסואבות מיד חבירו או בכוש ובכרכר, והוכיח שלא גזור אלא בסעודת פת, ולא באכילת עראי של קדש ותרומה או טיבולו במשקין, והביא שם שהרמב"ם מפרש בגמ' לאיסור בכה"ג, והוספנו בזה דברים לקמן ס"ק י"ד.

ובמרדכי גופיה אין מבואר מה בא להשמיענו, ואפשר דכיון שהיה מלא מים בתחלה ס"ד שדינו כטיבולו במשקין, קמ"ל כיון דהשתא נגוב הוא הו"ל כפירות, וזה כפי' הב"י, אבל לא משמע דכונתו מפני שאין דרך לאכלו בידים, דא"כ אין זה ענין לפירות, ולעיל סק"ט כתבנו דבכה"ג לא הוי מגסי הרוח, כיון שאינו נוגע באוכל, עיי"ש.

בדין תבשיל שאינו נאכל בידים

שם מ"ב ס"ק כ"ו והאחרונים הסכימו דמיני תבשיל כיון שאין דרך ליגע בו ביד אלא לאכול בכף א"צ נט"י, ובאמת בגמ' קט"ו א' מבואר שאם אינו נוגע במשקין לא גזור, אלא שחששו שמא יטבולנו כולו בחרוסת וממילא יגע במשקה, [ובתו' גרסי דילמא נגע], ולפ"ז סתמות הדברים דאוכל דליל שא"א לאכלו בידים דינו כמשקין שא"צ נט"י, דלא גרע מטיבל מקצתו לס"ד דר"פ, ואף אם בזמנם אכלו דייסא באמצע, מ"מ בזמנינו שאין אוכלין כן, הו"ל שפיר כמשקין, ומרן זלה"ה כתב בסכ"ה ס"ק י"ד שאין מקור נאמן לזה, אלא שכבר המנהג כן, ולמש"כ יש ללמוד כן מדברי ר"פ, ולשון כל שטיבולו במשקין מתפרש שאוחזו בידו וטבולו במשקין.

בדין פירות מבושלין

ופירות מבושלין במים כגון תפוז"ע שמפני רכותם א"א להחזיקם בידים שהם מתרסקין, יש לדמותם לתבשיל שנאכל רק בכף, ולא מטעם שהרוטב בדין מ"פ לענין ברכה, דסברא זו לא מהניא לבטל מהם תורת מים, דנהי דמשום טעם כעיקר חשיבי כעץ לענין ברכה, אבל מציאות מים לא נתבטלה מהם, והרי הם כמי כבשים ומי שלקות שפוסלין את המקוה בג' לוגין, וחשיבי שפיר טעם כעיקר לענין ברכה, ונראה דכונת הפוסקים שכתבו כן דוקא במים שנתבשלו בהם דחשיבי כדבר אחד, ולא כטיבול בדבר אחר, ונפ"מ שהמטבל פרי אחר ברוטב של הפירות האלו הוי שפיר טיבולו במשקין, ורק לגבי הפרי הזה גופיה ס"ל שהוא כחד עם המים,

חולין ק"ז ב', ובאמת פשטות הגמ' שנתן לו חתיכת בשר, שקשה לומר שעיקר הראיה מהפת שעמו, ולא הזכירו מזה בגמ' כלום, ומתפרש בפשיטות חתיכת בשר שבקדרה, ומצינו לשון טעימת אומצא קדושין ל' א' ופרש"י בשר מעט בגחלים, אבל אין קושיא אם מתפרש כאן בשר מבושל דאיכא משקין להדיא, וכדי שלא יטנפו ידיו הכניס לו לתוך פיו, ומיירי באופן שלא הוצרך לברך ע"ז שהכל, [אבל דוחק לפרש שנתן לו פת ובירך המוציא, ואח"כ נתן לו בשר, דכיון שנכנס בסעודה ודאי נטל ידיו, ולשון הגמ' משמע שלא הי' עליו חיוב נטילת ידים, רק בגלל האומצא שנתנו לתוך פיו, ועוד דפת לא הי' תוחב לו בפיו, וגם אין זו מתנה כ"כ, ובשר שאני שלא יטנפו ידיו], ומהא דבלם לתוך פיו מובן שהי' טיבולו במרק, שלכן לא נתנו לו בידי, ולא האריכו לבאר בגמ' כיון שמפורש בהמשך הדברים שהאכילו דבר שחייב בנט"י, דא"ל אי לאו דרה"מ את כו', שו"ר ברשב"א שכתב עם פת או שהי' טובלו במשקה כו' עיי"ש, (ומשמע שלא הי' תלמידו של רה"מ, אבל עמד לפניו לשרתו בסעודה זו, וצ"ע דר"ה בר סחורה הוה קמיה דרבא בכורות ס' א', שו"ר דבריטב"א הגירסא שרה"מ בלם לרבינא בר סחורה, וזה מיושב טפי).

בדין בשר שהדיחוהו קודם העלייה

שם מ"ב ס"ק כ"ד, בדין צלי בפשוטו המים של הדחה מתייבשים קודם שיצא מוהל מן הבשר, שזה יוצא מחום האש, לאחר שמתחיל לצלות את הבשר מעט, ולכן אף משהו מים אין כאן, ואין להחמיר אף לדעת הרמב"ם שמשוה מים במי פירות משוי להו כמים להכשר מדרבנן, וכן בטיגון בשמן קרוב לומר שהמים מתבטלים ע"י השמן, וכשאינו שמן זית אינו מכשיר, ע"י לעיל סק"ז במ"ב ס"ק ט"ו.

בשו"ע ותבשיל מוחטים כו', בכונת המרדכי בזה

י. שם בשו"ע ותבשיל מחטים והם נגובים דינו כפירות, הב"י פירש כן כונת המרדכי,

כדין בתורת חיוב, ושפיר מהני גם לחיוב גמור, וכן מי שנוהר בלימודו כמו באכילתו, א"כ בליל הסדר צריך לטמאות ידיו לברכת ענט"י, מיהו י"ל שהברכה קיימא גם על נטילה ראשונה, ושפיר מברך עתה על השניה ומכוין על הראשונה, ועמג"א סי' קנ"ט ס"ק ט"ו ובפמ"ג שם אם יכול לברך מיהו שם מיירי באמצע הסעודה, אבל כאן שמפסיק קודם הסעודה נמצא שלא היתה נט"י של סעודה, ואינו יכול לברך מכח הראשונים, עחזו"א סכ"ד סק"ל, הובא לקמן ס"ח סק"ט ובס"ק י"ח דין י"ז.

שבת ס"ב ב' ומזלזל בנט"י, בביאור משא ולא משא

יב. שבת ס"ב ב' ומזלזל בנט"י אמר רבא לא אמרן אלא דלא משא ידיה כלל [גרסת בה"ג זימנן משא וזימנן לא משא כלל, דלשון מזלזל משמע שאינו מבטלה לגמרי], אבל משא ולא משא לית לן בה, פרש"י שאינו רוחץ ומשפשף יפה אלא מעט מים כגון רביעית מצומצם, ויש לעי' אם יצא בדיעבד פשיטא דלית לן בה, ואם לא יצא יד"ח אמאי לית לן בה, ורביעית מצומצם שפרש"י ודאי יוצא יד"ח, שהרי בפחות מרביעית נוטלין לידים בשיירי טהרה, ועוד דשפשוף אינו מעכב, [ובשו"ע סי' קנ"ח ס"י איתא אע"פ ששיעורן ברביעית יוסיף ליטול בשפע דאר"ח כו' וש"מ דברביעית שפיר דמי לקיים מצותו], ואפשר דאע"פ שלא יצא יד"ח אפ"ה כיון שנטל רוב ידיו הרי הגיע לנקיות הנצרכת, ולא מאיס כולי האי, שהרי פרש"י ענין העניות במשתין משום מאיסות, (ובאשתו בתכשיטין משום דאית ליה ולא עביד נענש שיפסיד נכסיו ולא יהיה לו ממה ליתן), ויש לדקדק מזה שהעניות רק בסעודת פת ולא בטיבולו במשקין.

שם ולא מילתא היא דאר"ח כו' בגי' בה"ג ושאלתות

שם ולא מילתא היא דאר"ח אנא משאי כו', לא נתפרש מה דחייה יש בזה לדברי רבא,

ובזה מיושב דחרוסת אע"פ שברכתו העץ חשיב טיבולו במשקין, מיהו חרוסת משום יין וחומץ הוי משקה ולא משום מים, מיהו עדיין לא נתיישבו הדברים לחדש כזאת לדינא, והפשטות הוא שהכבושים והמבושלים צריכין נט"י.

שם במ"ב ע"כ נכון להחמיר לאוכלן ע"י כף, משמע דכף מהני, וצ"ע דאי מיירי בראויין לאכלן בידים מאי מהני כף, הרי תיקנו נט"י בכה"ג, ועי' דרישה וא"ר בשם כנה"ג ורדב"ז שכתבו להקל בזה, ואפשר דמיירי באופן שהדרך היותר רגילה היא לאוכל בכף.

בדין כבושים, ובדין יי"ש

שם ובכבושים כגון מלפפונים כו', בהני גם דרך להחזיקם ביד, וגם המים נותנין טעם בכבוש, ולא איפכא כבמי פירות.

שם בדין משקה יי"ש, כתב בחזו"א בשם הגר"א שדינו כמים, ובאמת בשיעור חשוב פשיטא דחשיב כמים אפי' פחות מרוב, אבל כשהאומנות עוסקת להוציא המים יש לדון אם חשיב כמים, ובזה כתב בשם הגר"א להחמיר.

מ"י במ"ב להקל בפחות מכזית כמו בפת הטפלה לשתייה, לכאורה לא דמי דהתם כיון שאין ברכתו המוציא אין לזה דין פת, אבל כאן א"צ דין פת רק שיהא לו שם אוכל, ואע"פ שהוא טפל למשקין לא נעשה משקין עי"ז.

בשו"ע שם ס"ז, אם כשמחמיר מכח ספק מהני לחיוב גמור

יא. שו"ע שם ס"ז נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה כו', במ"ב ס"ק כ"ח ביאר הכונה דבזה"ז שאין חיוב ליטול בטיבולו במשקין, ולכן לא מהני לנט"י לפת, ומה שמצינו בגמ' דטיבול ראשון הוה מהני לטיבול שני אי לאו היסח הדעת דאגרתא והלילא, היינו בזמנם שבירכו על טיבול ראשון, ועחזו"א סכ"ה ס"ק ט"ו בזה.

מידו נראה דהיכא דמחמיר ליטול כדין נט"י, אע"פ שמחמיר רק מכח ספק, מ"מ נוטל

לא משא כלל, והמזלזל שנעקר מן העולם הוא הפורק עול ואינו נוטל ידיו כלל,

וב"ז זה אינו ענין לטיבולו במשקין דלאו משום נקיות הוא, ואין עונשו גדול בזה שאינו חושש לסרך תרומה באכילת אוכלין טמאין מגזירת י"ח דבר, וצ"ע בבאר היטב ס"ק י"א בשם מטה יוסף בזה.

יג. דינים שנתבארו בטיבולו במשקין

בטעם תקנת נטילה לטיבולו במשקין

א. מאכל שטיבולו במשקין צריך נט"י כדין נט"י לסעודת פת, טעם התקנה מפני שהידים מטמאין את המשקין, והמשקין מטמאין את האוכל, ופי' תו' שגזרו כדי שלא יתרגלו לאכול אוכלין טמאין, שהאוכל שתי ביצים אוכלין טמאין גופו נעשה שני ופוסל את התרומה, א"נ מפני סרך תרומה, אלא שבחולין אין טומאה אלא ע"י משקין.

בחיוב נטילה בזה"ז

ב. דעת העיטור ומהר"ם שאין חיוב נטילה בזה"ז כיון שבלא"ה האוכלין והאדם טמאין, [ובעיטור מסיים אלא שנהגו ליטול], וכ"כ הראשונים בשם תו', ובזמן הגמ' ודאי בירכו ענט"י בטיבולו במשקין (וזה צ"ע בתו' פסחים), ואין רמז בגמ' שבזמן רב אשי נשתנו הדברים, [ע"י ס"ה סקט"ז דנראה שבזמנו הפסיקה הטהרה ולכן שאל קפדיתו אמנא כו'], ולעומת זה קשה לנהוג טהרה של ידים בלי תועלת, והמ"א הביא בשם הל"ח שהעולם נוהגים שלא ליטול ויש להם על מה שיסמוכו, [ועמש"כ ס"ק י"ב דנראה שענין המזלזל בנט"י נאמר רק על מי שאינו נוטל לסעודת פת], מיהו דעת רזה"פ הראשונים והאחרונים שצריך נט"י לטיבולו במשקין, וכ"כ במ"ב בשם הרבה אחרונים שהחמירו מאד בדבר, דצריך נטילה מדינא אף בזה"ז, ולהגר"א צריך לברך, ומרן זללה"ה נהג כהשו"ע ליטול ידיו בלא ברכה.

ואפשר דכיון דחזינן שמקבל מלא חפניו על ריבוי המים, אין קושיא אם מקבל עניות על מיעוט המים, דלאו משום מאיסותא היא אלא משום חסרון מזל ברכה, והעיקר נראה כגרסת בה"ג דל"ג ולא מילתא היא, אלא מימרא בפ"ע אר"ח, וכן בשאלתות פ' מצורע פסק כרבא, ועוד ראשונים יש שפסקו כרבא, וש"מ דלא גרסי ולא מילתא היא, והכי מסתברא דרבא ידע לדברי ר"ח, ולא דחינן ליה לרבא ממימרא זו, ודילמא פליג עליה.

בסוטה ד' ב' כל המזלזל בנט"י כו' אם טיבולו במשקין בכלל זה

בסוטה ד' ב' אר"ז אר"א כל המזלזל בנט"י נעקר מן העולם, נראה דלא קאי אטיבולו במשקין, דמשמע דאכילת פת קאי, ומשום מאיסות, וכן משמע בשבת ס"ב ב', עמש"כ לעיל שם בזה, ולכאורה נראה דהמזלזל דהכא היינו בהשקפה דלא ס"ל ליטול ידיו, וכדפרש"י שאוכל תמיד בלא נט"י, והו"ל עובר על דברי חכמים, אבל ההיא דשבת ס"ב ב' הוא מזלזל בהנהגה למעשה שאינו מקפיד ע"ז, אבל זימנין משא וזימנין לא משא, ובכה"ג אינו נעקר מן העולם.

ובשו"ע סי' קנ"ח ס"ט הביא כולם יחד שחייב נידוי ובא לידי עניות ונעקר מן העולם, ולפמשנ"ת ג' ענינים הם, אלעזר בן חנוך פקפק בנט"י בעדיות פ"ה מ"ו, והתם מיירי דאיהו גופיה שפיר נזהר בנט"י, אלא שפקפק בחובת הנטילה שחלק על החכמים בקבלתן, והנידוי הוא על כבוד הרב כדאמר ברכות י"ט א', [שו"ר בגמ' שם דקרי ליה מזלזל בנט"י, אבל מלישינה דר' יהודה במשנה בעדיות משמע שאמר להם שטעו בין עקביא לאלעזר בן חנוך, וש"מ שהי' אדם ידוע בדורו, וקודם י"ח דבר טובא הוה], והמזלזל שבא לידי עניות הוא מעצלות דזימנין

בדין פירות יבשין

ג. פירות יבשין א"צ נט"י, ואין הגון להדר ליטול כדיני נט"י לשם מצוה, ורשאי ליטול משום נקיות, (סי' קנ"ח ס"ה).

חתיכות קטנות או זרעונים לענין צירוף לבזית ד. כזית צריך נט"י, אפי' חתיכות קטנות מכזית מצטרפים אם דרך ליטולן ביד ולאכול, כמו דמצוי בזרעונים שקורין ארבע"ס, ואם אין דעתו לאכול כזית יש מקילין שא"צ נט"י, (בה"ל סי' תע"ג בשם הרשב"ץ).

האוכל בכפפות וכן בכף או מזלג

ה. האוכל פרי רטוב בכפפות ובמפה צריך נט"י כמו בפת, אפי' בזה"ז, כ"כ בחזו"א, (ובפמ"ג מסתפק בזה בזה"ז הובא בשעה"צ), - וכן אוכל מחמת מאכיל ואין צ"ל בכף ומזלג צריך נט"י, (ריטב"א חולין ק"ז ב').

בדין משקין

ו. משקין עצמן כיון שאין דרך ליגע בהן א"צ נטילה, ולכן אפי' טובל אצבעו בדבש ומוצעה א"צ נטילה, וכן השותה מים מן הנהר בכף ידו א"צ נט"י, (שם ס"ו ומ"ב).

בדין דייסא נוזלית וסלט ירקות

ז. דייסא נוזלית שנאכלת דרך שתיה או בכף, וא"א לתופסה ביד או במזלג, א"צ נטילה, וכן סלט פירות או ירקות שעשוי חתיכות שאין מתאים לתופסן ביד, א"צ נטילה, וכן גרגירי אורז ושבולת שועל במים או בחלב, (מ"ב ס"ק כ"ו) וכתב דאע"פ שנוגע דרך מקרה מותר.

בדין חתיכות בשר קטנות

ח. חתיכות בשר קטנות שדרך לאוכלן במזלג, ואינם מחוברין לעצם שצריכין פירוק או חיתוך, אם נזהר שלא לנגוע בהם בידיו א"צ נטילה, כן נהג מרן זללה"ה, אבל דבר שדרך לסייע ביד לא מהני אם אוכלן בכף ומזלג, מ"ב ס"ק כ"ו, וכן נהג מרן זללה"ה ליטול ידיו לאכילת עוף שמחובר לעצמות.

פירות מבושלין במים ובדין כבושים

ט. פירות המבושלין במים, שאין דרך לנגוע בהן, שמפני רכותן נמעכין לגמרי ביד, ולכן אוכלין אותן בכף, א"צ נטילה, אבל המים של הפירות אף להסוברים שברכתן בפה"ע, מ"מ דינם כמשקין שהמטבל בהן צריך נטילה, ועי' לקמן דין כ', - מלפפונים וזיתים הכבושים במים צריכין נט"י, מ"ב ס"ק כ"ו, וכתב שם אם לא שנתנגבו ממים שעליהם, ובדרך כלל הכבושים חוזרין ומוציאין מים לאח"ז, ולא יועיל ניגוב אלא סמוך לאכילה, וכשמכניס כל החתיכה הנגובה לפיו, שאם יתחכנה יצאו המים מהכבישה, או יתחכם חתיכות קטנות שנאכל במזלג.

תבשיל שיש בו ירקות וקציצות

י. תבשיל שיש בו ירקות וקציצות אע"פ שהם חתיכות גדולות, המנהג לאוכלם בכף ומזלג בלי נט"י, לפי שאין דרך לנגוע בהם כלל, כ"כ במ"ב ס"ק כ"ו מהסכמת האחרונים, ויש בזה כמה סיבות, א' שהמרק חם, ב' שהאוכל ממאס ידי התופסו מהמרק השומני, ג' שדרך לאוכלו עם הרוטב יחד, ולזה צריך כף, ד' שאין נאות ומתאים לנגוס מהחתיכה כשאוחזה בידו.

טיבול קצה הירק במשקין

יא. המטבל קצה הירק במשקין, אע"פ שהוא נוגע רק במקום הנגוב חייב בנטילה, (שם ס"ד) ובגמ' אמרו דילמא אתא לשקועיה כוליה, ולפ"ז יש לדון דתפוח בדבש אין דרך לשקועיה כוליה וא"כ יהא מותר, (עפמ"ג מ"ז אות ז') אבל יש טעם דילמא נגע כמ"ש תו' פסחים קט"ו א', והדבר מצוי שנוגעין.

טיבול לעקי"ך ובסקויטים

יב. המטבל לעקי"ך ובסקויטים ביין או בתה וקפה צריכין נט"י, כ"כ במ"ב ס"ק כ"ו, ואע"פ שאין דרך לטבול כולו, מ"מ מצוי שנוגעין במשקין.

פרי שהדיחו או נפל למים

יג. פרי שהדיחו במים ועדיין לא נתייבש, צריך נט"י, כ"כ המ"ב ס"ק י"ב, ובסברא הי' מקום לדון דכיון שאין דעתו על המים אין זה בגזירת אכילה, והו"ל כטיפת מים שנפלה על הפת או הפרי במקרה, דלא חשיב שאוכל דבר שטיבולו במשקין, [שו"ר שאם אין דרך לטבלו רק להדיחו אפשר לצרף מה שכתבו בשם תו' שא"צ נטילה, עי' ספר מאירי וספר הבתים ואע"פ שחלקו שם על דברי התו' אבל בהדחה י"ל שמודון, מיהו פרי שנפל למים ג"כ כתבו שצריך נט"י, ועמ"ב שם דפרי שאין דרך להדיחו אפי' נפל למים א"צ נט"י, וכן חתיכת לעקי"ך שנפלה למים, וכן שקדים ובטנים קלופים, וכיו"ב, ואפי' אינו קלקול גמור, כיון שאין דרך בנ"א לעשות כן, כתב המ"א שבטלה דעתו.

בדין ענבים שמנגבן

יד. האוכל ענבים רטובות ומנגבן אחת אחת ואוכלן כשהן יבשים, אם תופסן בידו כשהן רטובין ומנגב ואוכל וחוזר ותופס ומנגב ואוכל, לכאורה מיקרי אוכל פירות רטובין, כיון שזה בסדר אכילתו.

נרטב הפרי מרוק שבפיו

טז. נגס תפוח ונרטב מרוק שבפיו לא מיקרי טיבולו במשקין, דהו"ל כטיפה שנפלה על הפרי במקרה, ועדיף מיניה, וגם אין מצוי שיגע במקום הנגיסה, ואפשר גם דחשיב משקה שלא לרצון, בטהור שאין לו מעיינות.

בדין סופגניות

טז. סופגניות שטיגנן בשמן זית סתמא הם טלה"ט וצריכין נט"י, אבל אם טיגנן בשמן רגיל, אע"פ שנתערב בהן מעט מים יש להקל שהמים התאדו ברתחת השמן, וכן תפוז"א שטיגנן בשמן אע"פ שהדיחן במים קודם הטיגון, ונפ"מ להרמב"ם שטיפת מים משוי למי פירות כמשקין, - במה שכתב המ"ב דכשהרוב מי פירות א"צ נטילה, ציין בחזו"א דלהרמב"ם טיפת מים במ"פ משוי להו משקה, וכן ציין

הגרע"א ז"ל בגליון הדה"ח, ועי' בכורות כ"ג ב', ולע"כ.

טיגון בסוכר

יז. טיגן בסוכר כתב במ"ב ס"ק י"ד דלכו"ע לא הוי משקה וא"צ נט"י, ויש לדון בטובל לעקי"ך במי סוכר מיד כשמוציאו מן התנור, ורצונו שיבלעו המים ויתייבשו, ופעמים נשאר לחלוות סוכר שנדבק ביד, האם נחשב כמים או כסוכר.

בשר שהורח וצלאוהו

יח. בשר שהורח וצלאוהו באש, אע"פ שיוצא מוהל מן הבשר נקטינן שהמים נתייבשו, והמוהל אין דינו כמשקין, (שו"ע ס"ה ועי"ש מ"ב בשם הגר"א, ונתבאר בסק"ט).

בדין משקה טופח ובאינו מטפח

יט. משקה טופח [פ"י שהיד הנוגעת בפרי נעשית לחה ואין בה כדי להרטיב אחרים], יש להחמיר שדינו כמשקין לענין נטילה, ולע"כ, ועחזו"א על הרמב"ם פ"ז מטו"א, ועוד מקומות, אבל אם המשקה שעל הפרי אינו מטפח את היד, אלא שהפרי אינו יבש ממש, יש להקל שא"צ נטילה.

בדין שמן, ובדין טחינה, ובדין רוטב שעל מיני מאפה, ובדין ריבה

כ. כל השמנים אינם בדין משקין חוץ משמן זית, אע"פ שהי' מעורב בהם מים כשחטטו אותן, לענין נטילה אפשר להקל שבתהליך העשייה צף השמן לחוד ויצאו המים, - טחינה אין לה קולא דשמן שומשמן כיון שבדרך הכנתה מוסיפין לה מים הרבה ודינה כמשקין, ולהרמב"ם אף במיעוט מים סגי, ולכן אם טובל מציות וכיו"ב בטחינה, וכן מיני מאפה ממולאים שיוצקין עליהן רוטב צריכין נטילה, מיהו כשיוצקין רוטב על כולו אין דרך לנגוע בהם אלא ע"י כף ומזלג, ועי' לעיל דין י' י"א י"ב - מחית פרי מבושל שקורין ריבה יש כמה סוגים, ואפשר שמה שנחלקו האחרונים לענין מי פירות

מבושלין היינו בריבה נזולית עם גושי פרי, עי' לעיל דין ט'.

בדין נבינה ועוד, ובדין עוגות עם קרם

כא. גבינה יש להקל שדינה כאוכלין, וכן חמאה קרושה, אבל בנימוחה החמאה, או בגבינה נזולית שקורין לבן, צריך נטילה, - עוגות עם קרם יש מהם שמעורב בהן מים, והם טלה"ט, ויש צד לדון דלא חשיבי משקין אלא אוכל רטוב שלא ראוי לטבל בו, ולא גזרו בזה, ואולי יש להקל במזלג או במפית, ויתכן שבטלו המים לאוכל, כמו שדנו בשם תו' בחרוסת, שהוא עשוי כטיט, והגמ' מיירי כשמדללין אותו ביין או חומץ.

בדין מלח שנימוח

כב. מלח שנימוח דינו כמים כיון שתחלתו מן המים, אבל כ"ז שהוא יבש פשיטא שאינו כמשקין, (מ"ב ס"ק י"ח), מיהו ד"ז אינו ברור דברמב"ם פ"י מטו"א ה"ב כתב דמלח כמי פירות לא מטמאין ולא מכשירין, ועמש"כ לעיל סק"ז, וצ"ע.

פרי לח מקירור או הקפאה

כג. פרי שיצא ממקרר או מקפיא והזיע ונעשה לח, יתכן שיש להקל דא"צ נט"י, דזיעה אינה משקה, ולע"כ, ועי' דין י"ג בעיקר ד"ז כשאין דעתו על אכילת המשקה כעין טיבול, והתם בהדיחן מרצונו, והכא קיל טפי.

חגיגה כ"ד ב' וכי יש נגובה לקדש כו'

יד. חגיגה כ"ד ב' תניא ארחב"א וכי יש נגובה לקדש כו', פרש"י דאוכלין נגובין היינו שהחולין נגובין ולא נטמאו בידיו שאם הי' עליהם משקין היו נעשים שני ופוסלין את התרומה שבפיו, ועוד דקי"ל פסחים קט"ו א' כל

שטיבולו במשקין צריך נט"י, ונראה דזה ידעו בגמ' מעיקרא שהנגובין הם החולין, אלא שהקשו מה הניגוב שלהם יועיל לקדש שמק"ט אפי' אינו מוכשר וביבש, ולשון הירושלמי וכי יש אוכלין נגובין אצל הקדש, ומשני שאת הקדש ואת התרומה אכל ע"י שתחב לו חבירו בידים טהורות או שתחב הוא לעצמו בכוש ובכרכר, [ובירושלמי אמרו בשפוד, ומבואר דלא חששו שיהא כלי המק"ט, שלא הצריכו כאן היכר דעיקר המעשה של תחיבה זו הו"ל היכירא, וערש"ש], והחשש שמא יגע בפיו כשמכניס החולין לתוך פיו עם הקדש.

והקשה אאמור"ר זללה"ה היכי שרינן הכא לאכול ע"י מאכיל ועי' כוש וכרכר,

והא קי"ל דאוכל מחמת מאכיל צריך נט"י, וכן אוכל בכף ומזלג, עי' סי' קס"ג, והרמב"ם מפרש שבאמת היינו דקמ"ל שאסור בקדש, ומותר בתרומה שגם מפה מותרת בה, וי"ל דבתרומה וקדש שיש איסור נגיעה בלא אכילה, והתירו בכוש וכרכר, לא גזרו באכילה יותר מנגיעה, ורק בטיבולו במשקין או בפת שהאיסור רק באכילה ולא בנגיעה, בזה יש לחוש דילמא נגע, כיון שאינו מזהר על הנגיעה, וכן באוכלין נגובין דחולין בשמעתין יגע בפיו, ולעיל סק"ד הזכרנו סברא לומר שלא גזרו מאכיל ומזלג אלא בסעודה, ולא באכילת טיבולו במשקין באכילת עראי שיש לדמותו לנגיעה, וכ"כ סק"ב בדר' צדוק בפחות מכביצה, אבל לפמשנ"ת סק"ט דבלם ליה אומצא היינו טיבולו במשקין מבואר שג"ז אסור, וע"כ דשאני תרומה וקדשים שיש איסור בנגיעתם, ובזה שרינן אף בדרך אכילה, ואאמור"ר זללה"ה ביאר שם בארוכה פלוגתת רש"י והרמב"ם בזה, ולע"כ בסוגיא שם. – ועמש"כ עוד בכ"ז בס"ח סק"ט ט"ו.

סימן ב

בזמן הברכה, ובדיני הפטורין מנט"י, ובדין מפה ומאכיל, ובדיני תיכף לנט"י סעודה

**בעיקר הדין ובמנהג בנט"י, וברמב"ם ורמב"ן
ורשב"א בזה**

ובשו"ע סי' קנ"ח סי"א כתב מברך קודם נטילה כו' ונהגו שלא לברך עד אחר נטילה משום דפעמים שאין ידיו נקיות כו', ובבב"ל שם ד"ה מברך הביא שברמב"ם בדין ליל הסדר כתוב מברך ענט"י ונוטל ידיו, וזכ"כ בהלכות ברכות פ"ו ה"ב כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לק"ש בין לתפלה מברך בתחלה אקב"ו על נט"י, ושכ"כ ר"ח בשם הגאונים, וסיים שאין למחות ביד מי שירצה לברך קודם הנטילה.

אח"כ ראיתי ברמב"ן בשמעתין שמברכין ענט"י בעל, וקבעוה לאחר הנטילה, מפני שפעמים שפסולות לברכה, וזה בכלל מה שאמרו חוץ מן הטבילה דהאי נמי זימנין דגברא לא חזי, וכ"כ הריטב"א, והרשב"א בתשובה ח"א סי' תק"ח כתב שדברי הרמב"ם [כ"נ דצ"ל] נכונים הם שצריך לברך עובר לעשיתן ומ"מ לא ראה איש נזהר לדבר זה ואפשר דכיון שצריך לנגב כל שלא ניגב הר"ז עובר לעשייתן.

שם בשו"ע ומפני זה מברכין עליהם כו' קודם שיטיל עליהם מים שניים, לכאורה כך צריך לנהוג מעיקר הדין, דמים ראשונים הוו לנקיות, וא"כ הברכה קודם לראשונים הוא לפני דלפני, וקודם שניים זה הוא עיקר הזמן שנקרא עובר לעשייתן, גם לא מובן דברי התו' שמברכין אחר הנטילה השניה, הרי בין ראשונים לשניים זהו הזמן הרי מתאים לכל הדעות, ונראה שהתו' נהגו בנטילה אחת או רביעית בב"א או בשטיפה

פסחים ז' ב' כל המצות מברך עליהן כו', אם גם נט"י מברך קודם הנטילה

א. פסחים ז' ב' כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן כו' אלא אר"ח חוץ מן הטבילה בלבד, פשטות הדברים דנט"י ג"כ מברך קודם הנטילה, ואי משום נקיות הידים, הרי יכול לנקותם בכל מידי דמנקי, תדע דב"ה אומרים מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידיים, הרי שמקדש תחלה ובודאי ידיו נקיות לברכה, וה"ה כל נט"י, וכן אמרו פסחים קט"ו ב' דמסח דעתיה משמירת הידים באמירת הגדה והלל, ש"מ דסתם ידים שצריכין נט"י כשרין לברכה, ואין לנו לחדש מדנפשינן להוסיף בחוץ מן הטבילה, אף חוץ מן הנטילה.

שם תוד"ה על הטבילה, בפ"י ר"ח הביא שתי דעות, אם זה רק בטבילת גר או בכל הטבילות ולשון הגמ' סתום, אבל אמרו בפשיטות בשלמא טבילה דאכתי גברא לא חזי, ש"מ דבטבילת גר או בע"ק מיירי, והי' פשוט לגמ' שאין שאר טבילות בכלל, וכ"כ הרי"ף והרמב"ם, וצ"ע בתו' שקבעו הנהגה לכתחלה בטבילה במה שנהגו הנשים לברך אחר הטבילה.

שם בא"ד וכן בנט"י לא חילקו כו', הדברים צ"ב דהא בגמ' לא אמרו חוץ מנט"י, וכבר כתבנו דלא אשכחן שבנט"י הגברא לא חזי, ואם יצא מביהכ"ס ינקה ידיו במים או בכל מידי דמנקי, וסתמא מברך אשר יצר מיד, שלא לאחר את הברכה עד שיטול ידיו, שהרי כבר נתחייב באשר יצר, והנטילה אינה חיוב רק כשירצה.

ולעקור רגליהם לאחר הנטילה, הרי מעיקרא תיקנו באופן שיהא הפסק בין הנטילה למצוה, ובחנוכה ור"ח הש"צ אומר יעו"י ועל הנסים, ואין להדר לילך בידים רטובות.

בהגה ואם שכח לברך כו' עד אימתי מברך

שם בהגה ואם שכח לברך עד אחר ניגוב מברך אח"כ, נראה דלשון זה מתפרש אפי' באמצע סעודתו, דכ"ז שהוא חייב לישמר בטהרת הידים ויכול להפסיד נטילתו הר"ז עובר לעשייתו כמו מיד אחר הנטילה ומברך, כמו שמברכים לתפלה ענט"י אפי' לאח"ז כ"ז שהוא חייב בטהרת הידים, והמג"א ס"ק ט"ז הביא מיש"ש שלאחר המוציא לא יברך, וכנראה מקורו בתניא שהביא בשם הגאון שאם אכל פת לא יברך, ולכאורה יש לפרש כונתו שאם כבר גמר אכילת הפת לא יברך, אבל באמצע אכילתו אין מניעה מלברך, ובפמ"ג כתב דצריך טעם למה, ובמ"ב ס"ק מ"ד כתב דאחר המוציא לא יברך ענט"י, ועי' שו"ע סי' קס"ז ס"ז שאם לא ניגב כששמע המוציא יכול לברך, ולא הוי הפסק בין הברכה לאכילה, ואפי' נטל ידיו לאחר המוציא וברך לא הוי הפסק, ועי"ש בשעה"צ אות מ"ד.

ונראה שאם לא בירך עד שטעם המוציא, אם יטמא ידיו בנגיעה במקומות המכוסין או יחכך בראשו, יכול לברך, כמ"ש במ"ב סי' קס"ד ס"ק י"ג, ומרן זללה"ה כתב שם בסכ"ד סק"ל שהמברך לא הפסיד, ובכה"ג דנראה בלא"ה שצריך לברך, בודאי יכול לברך.

בברכות נ"א א' אמרינן דגמר סעודתו לא יברך המוציא, ולא דמי לטבל ועלה דגברא לא חזי, אבל בהמוציא דמעיקרא חזי הואיל ואידחי אידחי, וביאור הדברים דכשיכול לברך ואינו מברך, הרי כבר גזל את האוכל בלא ברכה, והוחלט גזילו בזה, ושוב אין כאן אפשרות לתקן למפרע, אבל כשלא יכול לברך קודם הרי הוא כנוטל ע"מ לברך, [ונפ"מ כשלא ה' המקום נקי לברך מעיקרא, אבל באמת זה אינו, דהי' לו להמתין מלאכול משא"כ בטבילה דחזי רק מכח

אחת כדי ראשונים ושניים, ולכן לא ה' להם זמן שבינתיים.

בהגה לברך עליהם קודם ניגוב, אם יש היתרון בניגוב

ב. שם בהגה גם יכול לברך עליהם קודם ניגוב שגם הניגוב מן המצוה כו', צ"ע דהנגוב אינו ענין לטהרת הידים, וכבר נשלמה מצות הטהרה בנטילה, ואפי' נשפכו עליו מים אחרים צריך ניגוב משום מאיסות, ואפי' נטל מרביעית או טבל ידיו במקוה צריך ניגוב, ועוד דבטיבולו במשקין אין דין ניגוב כלל, שהרי הפרי רטוב, ומה ענין בניגוב ידיו, ואפ"ה מברכין כ"ז שידיו רטובות להסוברים שמברכין.

ואם באנו לחדש מעלה כשידיו רטובות יש לפרש שזה מענין מה שאמרו חגיגה י"ט א' טבל ועלה מחזיק עצמו לכל מה שירצה, ופי' תו' דהיינו בעודה לח, ומרן זללה"ה בסכ"ג סק"ל כתב דה"ה לענין נט"י אם נפלו מים על ידיו בלא כונת נותן ומקבל, יכול להחזיק ידיו לטהרה כ"ז שהן לחות, ולפי סברא זו הרי הם במדה מסוימת כקודם נטילה אבל הפוסקים לא כתבו מה"ט, אלא מפני שצריך ניגוב.

ובאמת נראה דאין ללמוד מדיני הוחזק שענינם שמירת הטהרה בדרגה כזו, ובזה אמרו שסמוך לטבילה יכול להחזיק עצמו, כמו קודם שעלה כולו מן המים עי"ש, אבל אין זה מלמד שלא נשלמה הטבילה לגמרי, דבטבילה אין דין ניגוב כלל, ובנטילה לחולין אין דין הוחזק כמבואר חגיגה י"ח ב', ונתבאר הענין בס. סק., ומרן זללה"ה שם כ"כ לדעת הרשב"א.

בברכת כהנים אם יש מעלה בידים רטובות עד הדוכן

ונראה דכהנים העולים לדוכן אין מעלה במה שישאירו ידיהם רטובות ליחשב סמוך לברכה, דכיון שאין בהם דין ניגוב ויכולין לברך בידים רטובות, ממילא נשלמה הנטילה קודם הניגוב, ובאמת כיון שצריכין ליטול קודם רצה

לו מים פטור מנט"י, והדברים מחודשים דודאי כל הני חייבים בנט"י, ולא פטרו אלא במחנה, ואמנם מי שהוא אנוס לא חייב למסור נפשו על נט"י, ויכרוך ידיו במפה, וכן ישתדל בכל מה שיכול לפי הענין, ואם יודע שבהמשך הדרך יש מים ימתין עד ד' מילין, ואין ללמוד מדברי הר"י אלא במחנה, ואם יש חשש סכנה בחיזור אחר המים ובהמתנה יאכל מיד בלא נט"י ובמפה, אבל אין בזה גדרים חדשים, ודינו שייך לקמן סי' קס"ג ס"א, והטור כאן העתיק דין מחנה, וגם לקמן לא העתיק קולא דד' מילין.

ובמ"ב ס"ק ל"ו כתב דצריך לכוון ידיו במפה כדלקמן סי' קס"ג, וזה אמת כיון שאין כיון שאין כאן שום פטור מדרבנן אלא אנוס, וכיון שאינו אנוס לאכול בידיו צריך לכוון ידיו במפה, למאי דק"ל כן בסי' קס"ג ס"א, ועי' בסמוך, אבל במחנה פטורין מנט"י וא"צ מפה, ואפי' יש להם מים הם פטורים לפמש"כ לעיל, וכבר כ"כ בבהגר"א סק"כ שלא פטרו אלא מחנה במלחמה עי"ש, ובבהגר"א סי' קס"ג סק"א כתב דמדברי כל הפוסקים משמע שא"צ מפה, אלא שהערוך הצריך מפה, ועי' להלן בזה.

בתו' עירובין כ"א ב' ד"ה מוטב, במה שר"ע החמיר ע"ע, וברמב"ם בזה

בתו' עירובין כ"א ב' ד"ה מוטב הקשו למה לא פטר ר"ע עצמו במקום סכנה בק"ו ממחנה, ותירצו דמתמיר על עצמו היה, ולכאורה אין כאן פטור מחנה אלא פטור סכנה, ובזה החמיר על עצמו ונכנס לסכנה קצת, והרמב"ם בפ"ו מברכות הי"ט כתב אפי' אין לו מים אלא כדי לשותות נוטל ידיו במקצתן ואח"כ אוכל, ושותה מקצתן, ומבואר מדבריו שאין שום קולא אלא במחנה, ובשאר סכנות תלוי לפי הענין, מיהו ודאי ר"ע החמיר על עצמו במקום סכנה, ולא משום פטור מחנה, אלא שזה ק"ו מד' מילין שפטור מנט"י [ומזה משמע שאין היתר מפה בחולין ודלא כהרמב"ם, דאל"כ למה לא כרך ידיו במפה, והכניס עצמו לסכנה של מיעוט

הטבילה], וכיון שנהגו בנטילה דמברך לאחר שנטל, אין לחלק כמה זמן עבר מנטילתו, וע"כ שהוא מברך על המצב הקיים שהוא נטהר בטהרת ידיו, וממילא באמצע הסעודה כקודם סעודה דמי, וכמו שנהגו בתפלה.

שם מ"ב ס"ק מ"ג, מ"מ לא פלוג, צ"ע מי קבע מנהג זה ששייך לומר עליו לא פלוג, אלא שכך הוא המנהג גם בנטל מרביעית.

שם ס"ק מ"ד עמשנ"ת לעיל.

שם ס"ק מ"ו מה שנקט דבטבילה א"צ ניגוב ע"פ התוספתא צ"ע, דהתם מיירי בעינן ניגוב של ידיו קודם שיטול שניים או ראשונים, ולא מיירי כלל בענין אכילת לחם ביד רטובה, וכ"כ מרן זללה"ה בסכ"ה סק"י שגם מטביל ידיו צריך ניגוב.

עירובין י"ז א' מתני' ופטורין מרחיצת ידיים, אם מיירי אפי' ביש להם מים

ג. עירובין י"ז א' מתני' ארבעה דברים פטרו במחנה כו' ופטורין מרחיצת ידיים כו', מהא דאמרין בגמ' אמר אביי לא שנו אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה, יש ללמוד דפטורין לגמרי משמע, דאפי' יש להם מים אינם חייבין ליטול ידיהם, ולכן שייך לומר דבאחרונים חייבין כיון שיש להם מים, אבל בדלית להו לא יועיל שנאמר להם שהם חייבין, וצ"ע בפרישה סי' קנ"ה סק"ה שכתב דבדאית ליה מיא פשוט שגם בראשונים חייבין.

ונראה דכמו שפטור העני מלעשר דמאי, כך פטורין במחנה מלעשר עירובי חצרות ולעשר דמאי וליטול ידיהם, ואף דודאי יש בזה הידור כדבר הגון, אבל בעיקר התקנה פטורם מלרחוץ אפי' בדאית ליה מיא, ונראה פשוט שא"צ לכוון ידיהם במפה, דאיך אפשר לשנות פטורים כשהם מוגבלים וידיהם קשורות.

בשו"ע סי' קנ"ח ס"ח שהשמיט דין מחנה

בשו"ע סי' קנ"ח ס"ח השמיט דין מחנה, וכתב מי שהי' במדבר או במקום סכנה ואין

הכל, מיהו למעשה בשו"ע ק"ל שאם אפשר יאכל במפה.

בבב"ל בדין נוסע בעגלה, ובדין כשאינו רעב הרבה

בה"ל ד"ה ברחוק, כתב דכשהוא נוסע בעגלה משערין לפי הילוך פרסה, שהוא ע"ב מינוטין ולכאורה מצינו בגמ' שאמרו תלתא פרסי א"נ פרסה בחלא, וש"מ שמחלקין לפי הקושי ולא רק לפי הזמן, וא"כ ביושב בביתו צריך להמתין יותר זמן מהילוך פרסה, ואם צריך ללכת השיעור מיל, ויתכן שא"צ לשלם הוצאות רכב, שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה ס"ג סק"י שי"ל שתלוי לפי צערו, ע"ש.

עוד כתב שם [גם בד"ה אם] דלא התירו אלא כשהוא רעב הרבה, ולפ"ז יש להעיר במ"ש המחבר להתיר דבר שטיבולו במשקין, והרי בפשוטו אין בזה צורך גדול כאכילת פת, וגם סתמא יכול לנגבו, והגמ' בפשוטו מיירי בפת.

שם מ"ב סק"ז כתב להחמיר שלא לאכול בכף ומזלג אלא במפה, והביא בשעה"צ אות ד' שהגר"א מפפק על היתר הרמ"א בכף, ולא הביא שהגר"א גופיה סובר שדעת כל הפוסקים שאפשר לאכול בידיו בלא מפה כלל, וזהו מה שיישב בא"ר כיון דמעיקר הדין מותר אף בלא מפה עכ"פ בדלית ליה מפה, ועמש"כ לעיל ס"א ס"ק י"ד דמפורש בחגיגה כ"ד ב' שמותר לאכול תרומה בידים מסואבות ע"י כלי או ע"י מאכיל, ואף בקדש שרי, ומשמע דהיתר מאכיל ומזלג שוין, ולע"כ.

במ"א מהירושלמי בדין שומרי גנות ופרדסים, ובדין יושב בביתו

במג"א סק"א כתב בשם ירושלמי דשומרי גנות ופרדסים כלאחריו דמי, וסיים משמע דאדם היושב בביתו צריך לילך ד' מילין, וצ"ע, ופי' במחה"ש דמשמע דוקא שומרים שאינם יכולין להתרחק הרבה ממקום שמירתן, אבל היושב בביתו שיכול להתרחק חייב עד ד' מילין,

שתיה, שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה ס"ג סק"י שבאו"ז הקשה מ"ט לא פשטינן בגמ' מר"ע, ותירץ דע"כ ר"ע מחמיר על עצמו היה, וצ"ע למה העתיק הרמב"ם ד"ז כחיוב.

בשו"ע סי' קס"ג ס"א שבאין לו מים צריך מפה, ובבבב"א בזה

ד. בשו"ע סי' קס"ג ס"א כתב דבאין לו מים אלא ברחוק ד' מילין כורך ידיו במפה ואוכל, [ולא ראיתי ד"ז ברמב"ם ובטור, ובאמת י"ל דהרמב"ם לשיטתו מתיר מפה לחולין בכל ענין, ובלא מפה לא רצה להתיר, כיון שר"ח והערוך פי' הגמ' שאוכל בבלאי חמתות דהיינו מפה], וכבר כתב הגר"א דמדברי כל הפוסקים משמע שאוכל בלא מפה, וכ"נ מסוגית הגמ' חולין ק"ז א' שמספק"ל אם התירו מפה לכל אדם, ולצד זה מה שהתירו בד' מילין היינו בלא מפה, ודוחק לומר דהינו דוקא בדלית ליה מפה, אלא שלא הטריחו עליו לעטוף ידיו, מיהו בדלית ליה מפה שרי לכו"ע בלא מפה כמ"ש במ"ב סק"ו, שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה ידים שם בזה.

המור כתב כאן רק איסור מפה, והמחבר העתיק רק היתר מפה ברחוק ד' מילין, ואפשר שלא רצה להעתיק כלל דעת הרמב"ם להקל במפה לחולין, ולא רצה לסתום רק דעת החולקים, ולכן סתם רק ההיתר בד' מילין במפה, ומה"ט הוסיף דבר שטיבולו במשקה בהיתר מפה שזהו לשון הרמב"ם פ"ו הי"ח, וכונתו גם כדי ללמוד מזה איסור מפה, גם בטיבולו במשקין, וכן יש ללמוד מהראב"ד שהשיג על כל דברי הרמב"ם בזה.

הקשה אאמו"ר זללה"ה שם מ"ט לא מוכחינן איסור מפה מהא דהתירו לאכול בלא נט"י ברחוק ד' מילין, והרי יכול לאכול במפה, וש"מ שהוצרכו להתיר מפה, וכבר התירו גם בדלית ליה מפה, וי"ל דחורבא דנפיק ממפה גרע טפי ממקרה של ד' מילין, ולכן עדיף להתיר

חולין ק"ז א' מהו לאכול במפה כו' אי סגי בכרך
ידו אחת, והיתר מפה בכיסוי כל היד

ה. חולין ק"ז א' איבעיא להו מהו לאכול במפה
מי חיישין דילמא נגע או לא, לצד
דאסור מפה פשיטא דה"ה בכרך שתי ידיו
במפות, אבל לצד דמהני מפה י"ל דסגי במפה
בידו אחת, דהכי משמע עובדא דר' צדוק שנטלו
במפה, ולא אמרו כרך ידו במפה ונטלו, וכן
בדבר בסמוך לא הוזכר שכרך שתי ידיו במפות,
ואם איתא דלכהנים לא שרינן אלא כשכרכו שתי
ידיו, הרי מזה שרב כרך רק ידו אחת ה' מובן
דלאו משום שריותא דכהנים עבד הכי, מיהו
לשון קאכל במפה מתפרש שפיר שאכל סעודתו
כשירו כרוכה במפה, ולא שנטל את האוכל
במפה.

ובמ"ב סי' קס"ג סק"ה כתב דמסתברא שצריך
לכרוך שתי ידיו דוקא, וכתב בשעה"צ
לכרוך כל היד במקום שצריך נטילה, ולא מהני
כרך ידו אחת שמא יגע בחברתה, ומזן זללה"ה
כתב בסכ"ג ס"ק י"ג דגם בלא טעמא דשמא יגע,
אלא דכיון שהתקנה ליטול שתי ידיו, הרי לא
קיים התקנה ואסור לו לאכול כ"ז שאין שתי ידיו
נטולות, [מיהו ביסוד התקנה ג"ז מיקרי דילמא
נגע כדאמרינן מי חיישין דילמא נגע או לא],
וכן ביאר אאמו"ר זללה"ה בס"ג סק"י שאסור
לאכול בלא נט"י וקבעו את זה באיסור אכילה
כאדם טמא שאסור בקודש, ולא דילמא נגע
כעת, אע"פ שהכל מיסוד מגע, ולפ"ז ביאר
שהנדון בגמ' אם נחשוב ידיו הכרוכות במפה
כאדם שאין לו ידים, שלא חייבו נטילה אלא
בידים מגולות, ולפ"ז פשיטא שצריך לעטוף שתי
ידיו כולן, שהנדון במפה הוא גם אם גם במזלג
אסור, וכן לכהנים לא קים לן שריותא דמזלג,
מיהו יש גם סברא לומר דמפה גרע שתופס
האוכלין בידו, משא"כ במזלג דדמי לאוכל
מחמת מאכיל, וכדמדמי להו חגיגה כ"ד ב'
עי"ש, הובא לעיל ס"א ס"ק י"ד, ובגמ' משמע

ובח"א כלל מ' ס"א הביא הירושלמי דפשיט לה
ממתני' דהיושב בביתו כלאחוריו והעתיקו המ"ב
בסק"ג ואמנם כן דהכי משמע פשטות
הירושלמי, אבל באמת אין הירושלמי מובן,
[והגר"א הגיה דמייתי מאשה טבולת יום, אבל
הירושלמי בחלה פ"ב ה"א מייתי מיושבת ערומה
כמו בברכות, וקשה להגיה בשני המקומות].

ונראה לפרש דמייתי ראייה מהא דבתר מתני'
דהאשה יושבת תנן מי שאינו יכול
לעשות עיסתו כו', ומשמע דבאותה אשה
שיושבת בביתה מיירי סיפא דמתני', ושם ביארו
בירושלמי דמי שאינו יכול, היינו מפני שרחוק
ד' מילין, ויש ללמוד מזה שגם בביתו השיעור
ד' מילין, וכמו שלענין חלה השיעור ד' מילין
ה"ה לענין נט"י, והירושלמי לשיטתו דלאחוריו
אין מטריחין עליו כלל, ומתני' דקתני מי שאינו
יכול כו' משמע שמפני המרחק אינו יכול, וש"מ
דביתו כלפניו דמי, שאם ביתו כלאחוריו, א"כ
לעולם כאינו יכול דמי, אבל לתלמודן אין ראי'
די"ל שאינו יכול בשיעור מיל.

מיהו בסברא אם באנו לחייב את היושב בביתו
ללכת ד' מילין לחפש גבל בטהרה, הוי
טפי ממהלך בדרך שהולך בלא"ה לפניו, וטפי
מלאחוריו בדרך שאין מטריחין עליו אלא מיל
בהליכה ומיל בחזרה, וליושב בביתו הוי ד'
בהליכה וד' בחזרה ואמנם ההולך בדרך קשה
יותר לעכבו, אבל אכתי ההפרש גדול ביותר,
ויותר מיושב בסברא אם לא חייבו ד' מילין אלא
לפניו שבלא"ה הולך, אבל היושב בביתו
כלאחוריו דמי, ואפשר שאין כונת הירושלמי ד'
מילין, אלא שאין דינו כלאחוריו אלא בעינן מצב
של טירחא שנקרא אינו יכול לעשותה בטהרה,
ולא ידענו השיעור, וא"כ אפשר דבשיעור מיל
שפיר יש להקל במפה כיון שכן הכריעו
האחרונים, וספק ידים להקל.

שם ור"א ור"א כהנים הוו, מדלא קאמר תרומה הוו אכלי, משמע שהתירו להם אפי' בחולין, מיהו דוקא בזמן שאוכלין גם תרומה, ולא בזה"ז, ויש לדחות דבגמ' לא ידעו אם אכלו תרומה אלא אמרו שאשתמיטתיה ד"ז שאם הי' יודע פרטים אלו הי' חושב דשמא אכלי תרומה, ומשמע שהם לא השיבו כלום, או שלא ידעו בקבלה מה השיבוהו, ועי' בספר אאמו"ר זללה"ה בזה.

שם איבעיא להו אוכל מחמת מאכיל, אם בכהן ק"ו ממפה דשרי

ו. **שם** איבעיא להו אוכל מחמת מאכיל צריך נט"י או לא, פי' נהי דמפה קי"ל דאסור, אבל אכתי באוכל מחמת מאכיל שאינו עוסק בידיו באכילה כלל, והחשש שמא יגע בידיו בפיו רחוק, ובקל יכול לזהר בזה, י"ל דשרי, ולפ"ז אף למסקנא דאוכל מחמת מאכיל חייב מ"מ בכהן א"צ נט"י, דהא חזינן שאוכל מחמת מאכיל קיל טפי ממפה, אבל אאמו"ר זללה"ה כתב שהספק של הגמ' מתפרש גם בכהן, די"ל דמפה שידיו עטופות עדיף טפי, ואוכל מחמת מאכיל גרע ממפה, ושני הצדדים בכלל הבעיא, והנה לפרש"י חגיגה כ"ד ב' פשיטא לגמ' דמותר לאכול קודם בידים מסואבות ע"י מאכיל או בכוש וכרכר, אלא דהתם מפה נמי שרי, עמש"כ ס"א ס"ק י"ד, ועמש"כ לקמן ד"ה שם שאני שמש.

שם בלם ליה אומצא ואכיל, בריטב"א הגרסא בלם ליה רה"מ לרבינא בר סחורה, וא"ל אי לא דרבינא את, וזה מיושב שהרב בלם לתלמיד, ויש לפרש אומצא בשר שטיבולו במשקין, וכמ"ש הריטב"א, דדוחק לומר שהראי' מפת שלא הוזכר כלל, ולמדנו מכאן שאף בטיבולו במשקין אוכל מחמת מאכיל צריך נטילה, ונראה בפשוטו שקודם שבלם לו א"ל לברך שהכל על הבשר, כדתניא בסמוך בשמש, אלא דיתכן שכבר בירך מעיקרא על דבר אחר שהכל ועמשנ"ת בזה לעיל ס"א סק"ט.

דאוכל מחמת מאכיל עדיף ממפה, דהא לבתר דפשטינן דמפה אסור אבעיא להו מחמת מאכיל מאי, מיהו אאמו"ר זללה"ה פירש דאף לתרומה מספק"ל.

והנה ר"א ור"א דאכלי בבלאי חמתות נראה דכיון שאכלו כן בקביעות התקינו לעצמם בלאי חמתות שאינם מק"ט, וגם נוח להכניס בהם ידי באופן שאין חשש שיפלו, דחמת כלי קיבול מעור, ונוח לשימוש כמו כפפות, משא"כ בכריכת מפה שהיא שטוחה, וזהו מ"ש בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב אכלין בחתם, פי' בידיו צרורות וחתומות, או מלשון חייאת דהיינו שק, ולשונות אלו מתפרשים שההיתר מפני חתימת היד, ולא מפני שלא נגע באוכלין.

שם ת"ש וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נוטלו במפה ואוכלו חוץ לסוכה ואין מברך אחריו, לגרסא זו מפורש שהיה רגיל כן, ולא מעשה אחד שאירע כדריב"ז ור"ג, ולכן קתני וכשנתנו לו, ולא מעשה ונתנו לו, וכן פרש"י כשהיו נותנים לו כו', מיהו גם לגרסת נוטלו כו' מתפרש שפיר שהי' דרכו כך.

שם נוטלו במפה, מדלא קתני כרך ידו במפה ונטלו משמע שהמפה הפסיקה בין ידו לאוכל, אבל לא כרך ידו בה.

שם מאי לאו הא כביצה בעי נט"י, והא דנטלו במפה היינו מפני שהי' אוכל על טהרת תרומה או שהיתה תרומה ממש, דר' צדוק כהן הוה, בכורות ל"ו א', ותרומה נפסלת במגעו שהידים שניות, ולמסקנא דהתירו מפה לאוכלי תרומה, ע"כ דלאו משום מפה נקט פחות מכביצה, א"נ דר"צ לא כרך שתי ידי במפה אלא נטלו במפה להפסיק בין ידו לאוכל.

שם ב' א"ל דעתי קצרה עלי, ובירושלמי השיבו אסטנים אני פי' מפני עדינות ידיו שמאוס לו להחזיק האוכלין בידיו, ולכאורה לאו משום פת קאמר, אלא משום שאר מאכלין, ואפשר שהי' מאורע באותן מאכלין, ואאמו"ר זללה"ה כנראה פירש שהוא איסטנים לאכול ממגע ידיו.

שם שלא רצה להאכיל בידו אחת, אפשר שרצה להאכילו בכוש וכרכר, וחכמים חשבו דאתי לידי סכנה בזה שנמענין מלהאכילו, וגם עלול לצאת תקלה בכוש וכרכר.

שם וגזרו עליו שיאכיל בשתי ידיו, פי' אאמו"ר זללה"ה דכיון שמאכילו בשתי ידיים הרי הוא מותר וחייב מן הדין ליטול שניהם, ונמצא שלא גזרו עליו ליטול ידיים כשאני צריך לכך, אלא גזרו שיאכילו בשתי ידיו, ויתחייב ליטול שתיהן.

שם א"ל אמאי קא בכית, אפשר שעיקר בכייתו מפני שחשב שהכהו שלא כדין, ואפשר ששמואל השיב לרבו כך ולא קיבלה ממנו, והיינו דקאמר לא מסתייה דלא גמיר, שהי' לו לברר אם טענתו של שמואל נכונה לפני שהוא מכהו, אבל אם לא עלה על דעתו להסתפק בזה, אין כאן עוול גדול כ"כ, שהרי גם בגמ' נסתפקו בזה.

בדין נטמאו ידיו כשהאוכלין בפיו

ח. **כתב** המג"א בסי' קס"ד סק"ז שמי שנטמא ידיו כשהאוכלין בפיו, אסור לו לבלוע עד שיטול ידיו, והביא המקור לזה מדין אוכל מחמת מאכיל שצריך נט"י, ולכאורה הדברים מחודשים דכיון שנכנס לפיו בהיתר, אין לחדש גזירה על מצב כזה, ול"ד לאוכל מחמת מאכיל דשפיר יש לאסור צורת אכילה כזו, שהוא מכניס עצמו לביטול מצות והתקדשתם ומיד שהכניס לפיו באיסור כדי לאכול, אע"פ שחזר ופלט כבר עבר איסור במדה מסוימת.

מיהו י"ל שאם נאסור עליו לבלוע, אין חשש שיכניס ידו לפיו לסייע באכילה, כפי מ"ש בה"ג והשאלות שהחשש שיכניס ידו בפיו לסייע ללעיסת האומצא, ומ"מ הדברים מחודשים שהרי מבואר בחגיגה כ"ד ב' שמותר לאכול תרומה וקדשים בידיים מסואבות ע"י אחר שיכניס לפיו, ע"י לעיל ס"א ס"ק י"ד שכ"ה לפרש"י שם, וש"מ שהחשש שיטפל בפיו אינו קרוב כ"כ, וא"כ מה שאסרו כאן אוכל מחמת

שם מ"ט לאו משום דזהיר ולא נגע, יש לעי' הא פשטינן מיניה לכלל אדם שרי, דא"א להוציא אדם אחד מן הכלל של הגזירה, ואפשר דכיון שהי' שמש כדאמרין הוה קאי קמיה, לכן אם לא הי' רואה בו זהירות לא הי' סומך ליתן בפיו.

שם שאני שמש דטריד, למסקנא דקי"ל שצריך נטילה יש לעי' מ"ש שמש דנקט, וגם לשון הגמ' משמע שזה דבר מוחלט מדלא קאמר דילמא שאני שמש דטריד, וי"ל דנפ"מ דשמש כהן ג"כ צריך נט"י, דכיון דטריד לית ליה מעלת הכהנים דזהירי, מיהו אם ידיו כרוכות במפה י"ל דלא מגרע הא דטריד, כיון שלא יסירם בלא כונה.

שם איבעיא להו מאכיל, אם הבעיא רק לצד דהאוכל פטור

ז. **שם** איבעיא להו מאכיל צריך נט"י כו', לכאורה הי' נראה דהספק רק לצד דהאוכל פטור, וא"כ י"ל שתקנת נט"י לפת קיימא על המאכיל, אבל למאי דקי"ל שהאוכל חייב, הרי שעיקר התקנה על האוכל, שוב אין להסתפק לחייב את המאכיל.

ובזה מיושב מ"ש אאמו"ר זללה"ה לפרש הבעיא רק במאכיל לבר חיובא, דבזה נעשה המאכיל כשותף בחיוב הנטילה, כדין שנים שעשאוהו, ודחה דהא פשטינן לה מדשמואל שהאכיל את התינוק ש"מ שאע"פ שהתינוק פטור הי' ראוי לחייבו, וכן בעינן למפשט מאשה מדיחה ידה, ולכאורה קשה באמת היכי פשטינן מהתם וע"כ דס"ד שיש חיוב על המאכיל, ולפמש"כ דחיובו במקום האוכל ניחא, מיהו אין קושיא כ"כ אם היו מחייבין את שניהם.

שם אשה מדיחה את ידה אחת במים, מלשון מדיחה יש לדקדק שאין זו נטילה בכלי כדין נט"י, וע"כ משום שיבתא, וכן מהא דסגי בידה אחת, ואם היא בדין תקנת נט"י, אין להתיר בידה אחת.

מדרבנן סמוך לסעודה, ויקיים ויברך ע"ז, כמו שאין מצוה לאכול פת כדי להתחייב בברכת ענט"י.

ק"ז א' שם א"ל ר' אבינא כו' איכא דאמרי בשעת הדחק כו', ביאור פלוגתת הלשונות

ק"ז א' שם א"ל ר' אבינא [גרסת הרי"ף רבינא, ועי' ברכות נ"ד א' דמר בריה דרבינא איברי ליה מעין בפקתא דערבות שהוא מקום ידוע שאין שם מים, וכן מבואר במו"ק ט"ו א' שמותר למכור שם מים בחוה"מ עי"ש], לבני פקתא דערבות כגון אתון כו' איכא דאמרי בשעת הדחק כו' ואיכא דאמרי אפי' שלא בשעת הדחק נמי, והיינו דרב, יש לעי' למה לן למעבד פלוגתא בכדי, הרי בפשוטו ר' אבינא אמר דבריו מכח דברי רב, ואמר להו אתון כיון שאין זו עצה טובה למי שיש לו מים מצויין, לכבול עצמו לשמירת ידיו בלי להסיח דעתו כל היום.

ונראה דלישנא קמא מעיד שאמר להם בהדיא בנוסח זה, אתון כיון דלא שכיחי לכו מיא יש להתיר לכם למימשי מיא מצפרא ולאתנוי עליהו, ובאותן תיבות שהוזכרו בגמ' הדבר תלוי באיזה ניגון נאמרו הדברים, אם נאמרו כעצה טובה, או כהוראה להתיר לעשות כן, דמשמע שההיתר הוא רק להם, [ויש להסתפק בלשון ופליגא דרב אם הכונה דפליג על רב, או דבירידת הדורות אין לסמוך על השמירה ולכן שרי רק בשעה"ד].

שם איכא דאמרי אפי' שלא בשעת הדחק נמי, נראה דלמאן דאסר שלא בשעה"ד איכא איסור גמור לאכול בלא נטילה, ולמאן דשרי מודה ג"כ שיש ענין בנט"י לסעודה בברכה כתקנת חכמים, ותיכף לנט"י סעודה, ואמרו בירושלמי ברכות פ"א ה"א שהמסמך נטילה לברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה, ובודאי מפסיד ד"ז כשנוטל בשחרית, אבל אין איסור לאכול בתנאי מהלכות נט"י, אלא שהפסיד המצוה וענינה, וכמו שהתירו מפה לאוכלי

מאכיל הוא מפני שזה סדר של סעודה, והר"ז בכלל הגזירה, ולפ"ז י"ל שכאשר האוכל בפיו בהיתר, אין לחדש גזירה, ועדיף שיבלע ולא ימתין עם האוכל בפיו בידים מסואבות.

ואאמור"ר זללה"ה בס"ג סק"י כתב דמשמע שכשתיקנו נט"י לסעודה קבעו הדבר כאיסור אכילה בידים מסואבות, וכמו איסור אכילה בטומאת הגוף, ואמנם החשש שמא יגע, אבל הגזירה היתה איסור אכילה, כדתנן בבכורים פ"ב מ"א שהתרומה והביכורים טעונין רחיצת ידים, אבל קשה דבחגיגה שם מפורש שמותר לאכול בתחב לו חבירו או בתחב לעצמו בכוש וכרכר, הרי בהדיא שאין איסור אכילה, ושפיר י"ל שגם כשהכניס בהיתר בסעודה רשאי לבלוע, שעיקר התקנה על צורת אכילה ולא על בליעה לחדר.

חולין ק"ז ב' אמר רב נוטל אדם כו' ומתנה, ביאור ענין התנאי, ואם מקיים בזה מצות נט"י

ט. חולין ק"ז ב' אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו, [הראשונים ל"ג שתי ידיו, עי' תו', מיהו קושטא הוא שאם אינו נזהר בשתייהן יש לחוש שנגע, ועי' בספר אאמור"ר זללה"ה בזה], יש לעי' מה הוא ענין מתנה עליהם, ולמה לא מהני כששמרם בלא תנאי, וי"ל דכמו שיש נטילה לסעודה שהיא מתירה את כל הסעודה, כך כשנוטל על מנת לשמרם מעכשיו עד לכל היום, הרי זה מחשיב את כל היום כזמן אחד שהנטילה טהרתו לזמן הזה, והמעלה של התנאי בגדר ההיתר שהוא מכח הנטילה, וגם השמירה יותר חזקה עי"ז.

ובשבא לאכול מכח נטילה זו הוא מוצא את ידיו במצב שא"צ נטילה, והר"ז ככורך ידיו במפה שאינו מקיים שום מצוה, אבל אכילתו מותרת ככהנים, וה"נ ע"י הנטילה בכונה להתיר כל היום נעשו ידיו בחזקת טהרה, אבל אינו מקיים בזה מצות נטילה דרבנן ואינו מברך ע"ז ענט"י, כמ"ש מרן זללה"ה בסכ"ה סק"ח ואין מצוה להביא עצמו למצב שיצטרך ליטול

והקידוש, דלכו"ע פשיטא שאין זה הפסק גמור, ולכן סברי ב"ש דהא עדיפא לחוש לניצוצות, וב"ה סברי שחשש ניצוצות רחוק ולכן הא עדיפא, ומוכח מזה שהנדרן שם מפני שהתחיל בסעודה קודם קידוש, וזה פוגע בקידוש כמו טעם לא יקדש.

פלוגתא דב"ש וב"ה בסדר הנטילה בשבת נאמרה ולא בחול, וכמ"ש הרי"ף בברכות, דמוזגין את הכוס היינו הכוס הידוע של קידוש, וכן כדי מזיגת הכוס הידוע הוא רביעית של קידוש, וכן חשש ניצוצות נאמר בכוס מלא של קידוש, ומה"ט הביאו פלוגתתם בערבי פסחים שזהו נדון בסדר הקידוש של ליל הסדר, ובזה מובן טפי טעמייהו דב"ה דחשבי ליה הפסק בין נטילת ידים לסעודה, דקידוש דבר חשוב הוא, ואינו כהפסק של ברכה בלבד, אלא יש כאן התעסקות של ענין חשוב לעצמו, משא"כ מי שרוצה לשנות כוס יין אחר נט"י דלאו הוי הפסק כ"כ, מיהו לעומת זה קידוש שייך לסעודה, ושייך לומר שבקידוש התחילה הסעודה, וי"ל דהיינו טעמייהו דב"ש, ולפ"ז בכוס של יין סתם אין ראוי להפסיק בין נט"י לסעודה אף לפי ב"ש, ועי' לקמן י"ד בברכת אשר יצר בין הנטילה לסעודה.

שו"ר בתר"י ברכות פ"ח שהביאו בשם תו' דנטל ידיו לא יקדש בלי נט"י שנית גזירה שמא יאמרו דה"ה בטעם, ודחו דבריהם דא"כ למאי דקי"ל טעם מקדש כ"ש דנטל ידיו מקדש, וכתבו דמשמע בהדיא שנשאר להלכה דנטל ידיו לא יקדש, ופירשו דלא יקדש עד שיטול ידיו שנית קאמר, משום קנס עי"ש, והדברים מחודשים דכולה סוגיין שם משמע לא יקדש כלל עד למחר או שישמע מאחר, אבל לא ס"ד כלל לפרש לא יקדש עד שיטול פעם שניה, וגם משמע שנדחו דברי הגמ' דנטל ידיו דלא יקדש, כיון דמצי לקדושי אריפתא כדרב, ומה שחידש קנס על שהפסיק בין נטילה לקידוש לא נתפרש מקור לחידוש זה, ונראה דיחידאה הוא בזה, והו"ל לגמ' למימר יחזור ויטול ידיו אחר קידוש,

תרומה, ור"א ור"א נהגו כן, וכ"ז אפי' שלא בשעת הדחק.

שם תוד"ה נוטל, במשח"ק מפסחים ק"ו ב', ובתר"י בשם תו'

י. שם תוד"ה נוטל, תימה דאמרינן בערבי פסחים הנוטל ידיו לא יקדש משום דקדוש מפסיק בין נט"י לסעודה כו', פשטות הגמ' שם דהנדרון אם נטל ידיו כטעם דמי, דאמרינן בחר הכי דטעם לא יקדש, והנדרון אם נט"י ג"כ כטעימה דמיא, [שו"ר ש"כ"כ תר"י בשם תו', הובא להלן, וכ"מ בראשונים פסחים שם], וכלפי זה אמרו שם דכיון דמצי לקדושי אריפתא נמצא שהנט"י אינה פוגעת בקידוש כלל, דהא מצי לקדושי אריפתא, ואז הנט"י הוא מסדר הקידוש, וכיון שלא נפגע סדר הקידוש בנט"י, יכול להחליט שכעת הוא רוצה לקדש על היין, א"נ קשיא ליה למה לא אמרו הנוטל ידיו יקדש על הפת שזה ודאי שפיר דמי, ולמה אמרו לא יקדש.

ולפ"ז סוגיא דהתם לא שייכא לדיני הפסק כלל, מיהו מהא דרב בלא"ה ל"ק, דהנוטל ידיו לסעודה מברך ענט"י, ושייך לומר שהקידוש הפסק, אבל הנוטל ידיו שחרית ומתנה אינו מקיים מצוה ואינו מברך ענט"י, ובזה אין הפסק מפסיד, שהרי אינה מצוה אלא מציאות שהידים נקיות, ואין הפסד בהפסק בזה, כמו שאין הפסד של הפסק במפה.

בביאור מה שאמרו ב"ה ד"א תיכף לנט"י סעודה, ובתר"י ברכות

ומה שאמרו ב"ה ברכות נ"ב ב' ד"א תיכף לנט"י סעודה, מבואר בגמ' שם דב"ה אמרי דהא עדיפא מלחוש לניצוצות, אבל לאו למימרא שיש בזה משום הפסק גמור, דהא ודאי ב"ש שאמרו ליטול ידיו תחלה פשיטא להו שאין זה הפסק כלל, ומגלן לחדש פלוגתא נוספת ולומר דב"ה סברי דהוי הפסק, וממה שלא הזכירו בגמ' פסחים שם כמאן כב"ה, מוכח שאין זה ענין לדברי ב"ש וב"ה בסדר נט"י

נטילה, כ"ה לשון ר"ת בתו', אבל לא נתפרש טעם ומקור ברור לזה, ולשון הגמ' מתנה מתפרש על שמירת הידים משעת נטילה, אבל שפיר י"ל דגם באמצע הסעודה יכול להחליט להמשיך שמירתו לאחר בהמ"ז.

ברכות מ"ב א' ולית הלכתא כו'

יב. ברכות מ"ב א' ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא כו' תיכף לנט"י ברכה, נראה דמימרא זו אינה סותרת למימרות הקודמים, דשפיר י"ל דסילק או גמר אסור לאכול, ותיכף לנט"י ברכה, תדע דרב הוא דאמר הרגיל בשמן שמן מעכבו, והוא בעל המימרא דשלש תכיפות הן, אלא שמסדר הגמ' דחי לכל הני ואמר שאין לחוש אלא לנט"י דכיון שצריך להסמיכה לבהמ"ז, ממילא הוא נמי הפסק הסעודה, כיון שיודע שצריך לברך בהמ"ז מיד, ובכלל זה גם שאין שמן מעכבו, דהא בעינן תיכף לנט"י ברכה, אבל באמת לכו"ע הרגיל בשמן יפסיק ויסוך בשמן בין הנט"י לברכה, וכן מבואר לקמן נ"ג ב' דשמן מעכב את הברכה היינו שלא יברך עד שיסוך, ומבואר שם דמחד קבעו ילפינן ראשונים ואחרונים ושמן ובהמ"ז, וע"ש ברש"י.

בהא דבעינן תיכף לנט"י ברכת המוציא, ובברכת כהנים

לקמן נ"ב ב' פשוט בברייתא דתכף לנט"י ברכת המוציא, ובירושלמי אמרו שם תיכף לנט"י ברכה, והביאו הפסוק שאו ידיכם קודש וברכו, וכן הביאו בסוטה ל"ט א' לענין נט"י קודם לברכת כהנים, ובירושלמי ובמדרשים מבואר דקאי גם על מים ראשונים, שהמסמך ראשונים לסעודה אין השטן מקטרג באותה סעודה, וכן גרסו בירושלמי בההיא דב"ש וב"ה סמוך לנט"י ברכה, וכן יש נוסחאות בבבלי נ"ב ב', אלא דאפי' לגרסתנו י"ל דנקטו סעודה כיון שגם ברכת הקידוש ברכה היא,

ומי"ש תו' שם דלא קתני מנה רב מה שכתוב בברייתא צ"ע דסמיכת גאולה לתפלה ג"כ

ומה שייך כלל לומר לא יקדש שאין זה ענין כלל, אלא יקדש מיד ויחזור ויטול ידיו, ולדבריהם פירושו לא יקדש אלא ישמע מאחר, או יחזור ויטול ידיו, ותמוה מי סני לגמ' למימר יקדש ויחזור ויטול ידיו, ולמה אמרו הוראה שלא יקדש, וגם לפי' תו' אין הטעם שמה יאמרו טעם יקדש, אלא מאותו טעם שהטעימה מוכיחה שהתחיל הסעודה קודם קידוש, ה"נ נט"י מוכיחה שהתחיל סעודתו קודם קידוש, ולא מהני לזה נט"י שנית.

ולאחמור אין מקור לנט"י שנית בשום הפסק שאין בו היסח הדעת, ולא מצאתי חידוש זה של קנס בפוסקים.

שו"ע סי' קס"ד ס"א בהגה והא דמהני תנאי כו', ביאור הדברים

יא. שו"ע סי' קס"ד ס"א בהגה והא דמהני תנאי דוקא בנטילה שאינה צורך אכילה כו', ביאר מרן זללה"ה בסכ"ה סק"ט שהבא ליטול ידיו לאכילה מצווה מדרבנן לנטילה זו ומברך אקב"ו ענט"י, ולכן יש גם דינים להסמיך הנטילה לסעודה, אבל הנוטל שחרית אינו מברך שאין זו מצוה אלא כמפה דמיא, ולכן אין דינים, וזהו שכתב הרמ"א מהני תנאי, ואין הכוונה שאם יתנה יצטרך ליטול ידיו שנית, אלא שאסור לו להפסיק אע"פ שהתנה, וכמו שהוכיחו תר"י מנטל ידיו לא יקדש, וכ"כ במ"ב סק"ז שהתנאי מועיל, אלא שאינו רשאי לעשות כן, ועבה"ל ד"ה לא ובמ"ש מרן זללה"ה שם.

ואם דעתו להפסיק בין הנטילה לאכילה אסור לו לברך ענט"י, כיון שאינו מקים המצוה כתיקונה, אלא כנוטל ידיו שחרית ומתנה דמי, ורשאי לאכול כיון שידיה טהורות, ואם בירך ע"מ שלא להפסיק והפסיק נראה דא"צ לחזור וליטול, שלא הוזכר בפוסקים קנס של תר"י.

אם לא התנה בשעת נטילה, רק באמצע סעודתו מתחיל לשמור ידיו לכל היום צ"ע אם מהני, דאפשר שלא התירו אלא בתנאי בשעת

הכהנים ולהוליכו לצפון המזבח לטבעות, וזה נמשך יותר זמן, וכל הענין הזה קובע שהי' כאן חסרון בתכיפות.

ומסתברא דבתיכף לגאולה תפלה השיעור פחות מכ"ב אמה, וכל דבר תלוי לפי ענינו, וכן בנט"י לסעודה בריחוק מקום גרוע יותר, וכן בברכת כהנים דודאי נוטלין ידים קודם רצה שעקירת הרגלים סתמא לאחר נטילה היא, שהיא לכוון הדוכן, ואם הש"צ אומר יעלה ויבא ועל הנסים בחנוכה בר"ח ודאי נמשך הזמן יותר מכ"ב אמה, אלא כל שנטלו ידיהם בזמן הראוי זהו תיכף, ועבה"ל סי' כ"ח ס"ו ד"ה חוזרים, ובר"ה ויוהכ"פ מאריך החזן באמירת אבינו מלכנו, וש"מ שאין חוששין לזה.

וכבר נתבאר לעיל סק"י דאע"פ שאמרו ב"ה דעדיף נט"י אחר קידוש משום תיכף לנט"י סעודה, אין ללמוד מזה דכל הפסק בשיעור זמן של עשיית קידוש מגרע, חדא דודאי עדיף להסמין כמה שאפשר, ועוד דקידוש הוא ענין חשוב וההתעסקות בענין אחר חשוב קובעת את הדבר כהפסק, אבל אדרבה יש ללמוד מב"ש שאין זה הפסק גמור, דבמקום חשש אמיתי כו"ע מודו שעדיף ליטול ידים קודם קידוש, ולא חשיב הפסק, ורק ב"ה דחשבי לניצוצות חשש רחוק אמרו דהא עדיפא.

בשו"ע סי' קס"ז ס"א י"א שא"ע לזוהר כו', ולענין דיעבד

יג. שו"ע סי' קס"ו ס"א י"א שא"ע לזוהר מלהפסיק בין נטילה להמוציא, הדברים תמוהים דבהדיא תניא ברכות נ"ב ב' דאמרי ב"ה לב"ש דבר אחר תיכף לנט"י סעודה, וכ"מ בירושלמי שם פ"ח פ"ב ד"א אין נט"י אלא סמוך לברכה, וכ"מ בירושלמי פ"א ה"א שלש תכיפות הן, ובתרווייהו אמרו שם שהתיכף לברכה, וש"מ דתכיפות גם בראשונים נאמר, ודברי התו' פסחים ק"ו ב' ד"ה זימנין שתירצו דמזיגה שאני או דהתם בחול מיירי לא נתפרשו, דודאי מתני' בשבת מיירי כמש"כ סק"י ולשון

כתוב בברייתא ט' ב', וגם אדרבה יש למנות במנין מה שכתוב בברייתא, אלא פשוט דכל הסמוך לנט"י ברכה מהני להו בחד, בין ראשונים בין אחרונים בין ברכת כהנים.

ולכאורה ענין הסמיכות בראשונים הוא לסעודה ולא לברכת ענט"י, אבל שפיר אמרו תיכף לברכה שכך תיקנו תיכף לברכת המוציא של הסעודה, שאם מפני כבוד הברכה הרי גם קידוש ברכה הוא, מיהו במג"א סי' קס"ה סק"א כתב דהיכא שאינו מחויב בברכת המוציא אין דין תיכף, משמע דמפרש ברכה דוקא, ויש לסייע דבריו מהא דכללו בהמ"ז וברכת המוציא בהדיא לפמ"ש"כ ששניהם בכלל, ואם הם שני ענינים נפרדים זה לסעודה וזה לברכה לא הי' ראוי לשנותם יחד, ולקמן סק"ט"ו כתבנו דבמקום שא"ע ברכה הוא מיד בתוך הסעודה, וכבר נתקיים התיכף, ולפ"ז אע"פ שאמרו ברכה הכונה תחלת הסעודה, וה"נ מסתברא שהרי סתם ידים נקיות לברכה כדחזינן שמקדש ואח"כ נוטל ידיו, ואין סברא להסמין הנטילה לכבוד ברכת המוציא, משא"כ בהמ"ז שידיו מזוהמות.

בשיעור כ"ב אמה, ובסמיכת גאולה לתפילה, וברכת כהנים

בתו' סוטה ל"ט א' הביאו מסמיכת מצורעים שנעשית בשער ניקנור דאמרו שלא קיימו תיכף לסמיכה שחיטה, ש"מ דבשיעור הילוך כ"ב אמה לא הוי תיכף, וצ"ע דהתם השינוי מקום הוא נגד התכיפות, שענין התכיפות להראות שהשחיטה באה מכח שליחות סמיכתו, וכיון שסומך בריחוק מקום הר"ז נגד התכיפות, אבל אם הי' סומך סמוך למזבח וממתין כדי הילוך כ"ב אמה עד השחיטה מסתברא שאין בזה כ"כ חסרון בתכיפות, [שו"ר במנחות צ"ג ב' שאמרו דמ"ט במקום שסומכין שוחטין מפני שתיכף לסמיכה שחיטה, ועמ"א סי' קס"ו סק"ג], ועוד דהולכת הכבש משער ניקנור הוי טפי מכ"ב אמה הילוך בנ"א, שצריך להוליכו לפי דרכו ולהעלותו במעלות שבין עזרת ישראל לעזרת

דאשר יצר לא הוי הפסק בין נט"י לברכתה לא נתפרש, דמה ענין זה לגביל לתורא שזה מעכב אכילתו, אבל ברכת אשר יצר אינה ענין לסעודה כלל, [ואם ה' מברך ענט"י קודם נטילה פשיטא דאשר יצר הוי הפסק], ואמנם לענין תיכף לנט"י ברכה י"ל דאשר יצר לא הוי הפסק, אבל בין הנטילה לברכה הוי טפי הפסק, אלא שבלא"ה אנו מברכים לאחר המצוה, ומ"מ יש להסמיק ענט"י לנטילה כמה שאפשר, ולכן אין להפסיק באשר יצר, ואחר ענט"י יכול לברך א"י דלא הוי הפסק כ"כ, ואם ירצה יכול לברך א"י כשידיו רטובות ויחשב תיכף לדעת הפוסקים, [ועמש"כ לעיל סק"ב, שלא מצאנו יתרון לרטובות כיון שנטהרו לגמרי, מיהו בחזו"א סכ"ד סק"ל משמע שאם נפשו קצה ואינו רוצה לאכול בידים רטובות לא חשיב הפסק עד שינגב, ולא נתפרש טעמא דמילתא, דמה ענין יש בזה למצות נט"י וברכתה], וכ"כ מרן זלה"ה כשהולכים מחדר לחדר קודם ניגוב אין קפידא, והרי ראוי לברך מיד במקומו, וש"מ שמועיל מה שהידים רטובות גם לאחר שבירך ענט"י, ומה"ט מהני גם לברכת אשר יצר.

שם מ"ב סק"ב וכתבו האחרונים דצריך ליהדר שלא ליטול בפעם הראשון נטילה גמורה כו', לדעת מרן זלה"ה בכה"ג יצטרך לחזור ולנגב ידיו קודם נטילה שניה, ועדיף לברך אשר יצר אחר הנטילה והברכה ולא לקלקל מעלת הנטילה.

ענין אמן וברכת בריקים ורעמים בין נטילה לברכת ענט"י

נראה שאם שמע ברכה בין נטילה לברכת ענט"י עונה אמן, שהרי הברכה בלא"ה אחרי הנטילה, ונהי דלענין אשר יצר כתבנו שעדיף שלא יפסיק בין הנטילה לברכה, אבל אין ההפסק כאן חמור כמו במברך קודם המצוה, שצריך לקשר הברכה למצוה, וע"י דיבור הוי הפסק, אבל כאן מקילינן לברך כ"ז שלא ניגב או כ"ז שלא בירך המוציא, עי' סי' קנ"ח במ"ב

מוזגין את הכוס בא לומר דמקדשין תחלה, ולא דוקא מזיגה בחמין קאמר, ועוד דאטו אינו יכול למזוג את הכוס ואח"כ ליטול ידיו, הרי הנדון רק בקידוש, שו"ר במג"א סק"א שהביא דברי התו' וכתב דבחול ובמזיגה מודו דאסור, וכ"ז צ"ע כמש"כ.

ולענין דיעבד גם בגמ' פשוט שאין הקידוש הפסק, דהא ב"ש עבדי הכי לכתחלה, ומ"ש בתשובת ראבי"ה דביומא ל' א' מבואר דבתוך הסעודה אפי' הפליג לא הוי היסח הדעת שרק ביצא לחוץ והפליג הצריכו נט"י, אינו ענין לגידון דידן, דהתם מיירי באמצע הסעודה, ובודאי כשיושב בשולחן אינו מסית דעתו מהסעודה, ואף קודם המוציא י"ל דבדיעבד לא הוי היסח הדעת [אע"פ שזה הפסק] מה"ט שיושב בשולחן.

במ"ב לענין דיבור שחמור מהמתנה

שם מ"ב סק"ב וכ"ש שלא לדבר אפי' שיחה מועטת, ואפי' כשבלא"ה ממתין, מ"מ הדיבור חשיב יותר הפסק, ואם ממתין עד שיטלו כולם לא חשיב הפסק, דחשיב כצורך הסעודה, ואז רשאי להכין צרכי סעודה, כיון שממתין בלא"ה, כגון לפרוס לחם או לחלק מנות שנמצאים על השולחן, באופן ששומר ידיו, אבל בלא צורך אין להמתין כלל.

שם סק"ד היינו משעה שניגב כו', לכתחלה נראה שאף קודם ניגוב אין להפסיק, ומ"מ נוהגין ליטול בחדר אחד וללכת עם ידים רטובות עד המקום שאוכלין שם.

שם סק"ו אבל בדיעבד כו' א"צ לחזור וליטול ידיו כל שלא הסיח דעתו, ובאמת לא מצאנו מי שמעתיק ענין קנס שפי' תר"י, ואפי' דיבר א"צ לחזור וליטול.

שו"ע סי' קס"ה ס"א בדין הפסק דברכת א"י

יד. שו"ע סי' קס"ה ס"א ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת כו' יברך אשר יצר ואח"כ בשעת ניגוב יברך ענט"י, מה שכתבו

בשתיה, וכן בדין שאין לחייב לאכול למי שגמר סעודתו ורוצה רק לשותות.

ואם נטל ידיו לטיבולו במשקין, ובירך תחילה על מין אחר, כגון שאוכל אורז ובשר עוף שצריך נטילת ידים מפני שנוגעין בבשר להורידו מן העצמות, האם הוא הפסק כשמברך על האורז תחלה, כדין קדימה דבמ"מ קודם לשהכל, או"ד כולה חדא סעודא חשיבא, ואע"פ שאין לזה חלות דין סעודה, מ"מ יש כאן קביעות למיני תרגימא של אכילה אחת, וחשיב שפיר שנטל ידיו בסמיכות הראויה, ושמענו שמרן זללה"ה החמיר בזה לברך על הבשר מיד סמוך לנטילה.

שו"ע סי' קס"ד ס"ב מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בו, בראשונים וביש"ש בזה

מז. שו"ע סי' קס"ד ס"ב מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בשוק כו' ויברך ענט"י, עיקר תקנת נט"י מפני שידים עסקניות הן, והיינו משום נקיות דטומאה אין לה קשר לידים דוקא, וגם אין הידים עסקניות לגבי טומאה שאינה מצויה כ"כ והאדם נזהר בידיו מזה, וכן יש ללמוד מהדרשא דוהתקדשתם שמתפרשת משום נקיות כמו במים אחרונים, ולפ"ז אם יודע שנגע במקום הטינופת פשיטא שחייב בנט"י, שאפי' בהיסח הדעת לחוד צריך נטילה דילמא נגע, וכ"מ פסחים קט"ו ב' שצריך נטילה לטיבול שני כיון שיש חשש הה"ד בשעה שאומר הגדה והלל, וכן ביומא ל' א' ביצא לדבר עם חבירו והפליג, ושם בשפשף נוטל ידו אחת, ובכל הני אין חשש טומאה אלא נקיות, וכן גזרו שלא יגע בכתבי הקדש בידיו משום נקיות, [ועי' שבת י"ד א' שר"ח פי' משום טומאה, ומודה בכתבי הקדש שהטעם משום נקיות] וכן הזכירו נקיות לפירות חולין ק"ו א'.

ולפ"ז הדברים מבוארים כדברי הרשב"א וכמ"ש בשו"ע שצריך ליטול ידיו ולברך, וצ"ע בתו"י ובסמ"ג וסמ"ק לגבי ההיא דיומא שכתבו דאפי' שפשף אין טעון ברכה מידי דהוה אהיו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה שא"צ לברך

ס"ק מ"ד ועמש"כ בזה לעיל סק"ב, וא"כ ענית אמן לא הוי הפסק, וכן לברך על ברקים ורעמים יכול להפסיק, ואין צ"ל לאחר ענט"י שמפסיק.

שם במ"ב בשם מג"א, ובחזו"א בדין תכף באמצע הסעודה, ואם צריך לטעום פת

מז. שם במ"ב כתב מג"א דבעושה צרכיו באמצע הסעודה לכו"ע כיון דא"צ לברך המוציא אין כאן הפסק, ומרן זללה"ה בסכ"ה ס"ק י"ג כתב שאין מקור לדברים אלו והעיקר דצריך תכף לנטילה סעודה עי"ש, והנה מרן זללה"ה העתיק דברי המג"א שהתכיפות הוא מהנטיילה לברכת המוציא, והשיג ע"ז שהתכיפות בין הנטיילה לסעודה, שכשנוטל לסעודה תיקנו חיוב נטילה וברכה, וכשנוטל רחוק מן הסעודה אינו מקיים מצות נטילה מדרבנן, אלא שידיו טהורות ומותר באכילה בהתנה כמו שאוכל במפה, ולכן כשמרחיק הנטיילה מהסעודה מפסיד המצוה, שאין זו נט"י של הסעודה.

מיהו שפיר יש לקיים דברי המג"א ולא מפני שהתכיפות לברכה, אלא מפני שהיושב בסעודה ויכול לאכול בלי ברכה, הרי הוא מיד באמצע הסעודה, ונמצא שכבר הסמיך הנטיילה לסעודה, ואמנם אם הוא רחוק מן השלחן, הר"ז חסרון בסמיכות הנטיילה לסעודה, אבל כשיושב בשלחן הרי הוא כבר בסעודה, ולכן י"ל שאפי' לא טעם עדיין מ"מ חשיב שהסמיך הנטיילה לסעודה, ואע"פ שהחליט לברך אשר יצר או לדבר ד"ת אין זה הפסק, כיון שהוא כבר באמצע סעודתו, אבל כשצריך לברך המוציא הרי אינו רשאי להתחיל הסעודה עד שיברך, ולכן חסר בסמיכות הנטיילה לסעודה.

ואם טעם משהו אפי' לא טעם פת פשיטא שכבר חזר לסעודה, ואפי' שתה בלבד, דכיון שאסור לו לשותות בלא נטילה שמא יאכל, הרי חזר לסעודתו בשתיה זו, ובלא"ה ג"כ י"ל דסגי בשתיה להחזירו לסעודתו, אף לדעת מרן זללה"ה, ועי' יומא ל' א' משמע דסגי ליה

מין זללה"ה דקשה לחלק במה שלא חלקו ראשונים, [והסמ"ג והסמ"ק כתבו בהדיא גם נגיעת צואה], ובאמת מאחר שמפורש בגמ' ששפשף צריך נטילה אין מקום לחלק בין שפשף מ"ר לנגיעת צואה, וכל ידיים עסקניות לא חששו שיגע בצואה ממש, ועיקרה במקומות הזיעה וכיו"ב, מיהו יש מקום לומר שהמסיך את רגליו כהיסח הדעת דמי, שאין אדם שומר ידיו כשמוכרח להתעסק באופן שרוב ידו עלולה לנגוע במקומות המכוסין, אבל המ"ב חילק בין טינוף גמור למ"ר וכיו"ב, וזה אין לו מקור, וגם מבואר בגמ' דמאיס לאינשי אם נכנס ושותה ביד ששפשף, ולאכילה אנינא דעתייהו דכו"ע.

מיהו יש לחלק בין שהסיח דעתו מלשמרם לגמרי, לבין אם נוגע בכללן מסוים, דבהסיח דעתו ודאי בטלה נטילתו, וצריך לברך, אבל העיקר נראה שאין לחלק ולעולם כל שצריך לנקות מקום מסוים, מתחייב בנטילה וצריך לברך, וזוהי דעת מין זללה"ה שהמברך לא הפסיד, והנוהג כמהרש"ל אין מוחין בידו, ואפשר שאם אינו אוכל פת המחייבת בנט"י, אע"פ שאסור לו לאכול בלא נטילה יש מקום להקל יותר שלא יברך, כמ"ש במ"ב סי' קנ"ח סק"ח לענין פת כסנין שאם אינו בא לאכול כעת כשיעור קביעות, אע"פ שאכילה זו מחייבתו בבהמ"ז, מ"מ א"צ נט"י והמוציא.

שם בבב"ל בדין נגיעה בתפילין וכתבי הקדש באמצע הסעודה

יז. שם בבב"ל כתב הח"א הנוגע באמצע סעודתו בס"ת כו', דברי הבה"ל לחלוק על הח"א הם בעיקר הגזירה אם היתה לחולין, [והבה"ל סי' תע"ה ס"א בשם שכלי הלקט שהזכיר כתבי הקודש במטמאין את הידיים, וזה כדעת הח"א], אבל לא הזכיר דבזה"ז שנגיעה בטומאה גמורה אינה פוסלת לחולין, כיון דבלא"ה כל מה שנוגעין בו טמא, והאדם מעיקרא טמא הוא, וכמ"ש בבב"ל סי' קס"ד ס"ב בבב"ל ד"ה בשוק בשם הפמ"ג והבית מאיר,

ענט"י, אלא שאין ברור אם כונתם לסעודה או לד"ת, עי"ש שסיימו לענין תפלה וד"ת, ועב"י סי' ז'.

ואם באנו לומר שא"צ ברכה היינו אם נאמר שתיקנו ברכה לסעודה לידיים שלא שמרם כלל, ואחר שנטל ידיו לסעודה אם משגיח עליהם ויודע במה נטנפו, סגי בזה שינקה את הלכלוך בלבד, שלא תיקנו נטילה לכל היר אלא כשהסיח דעתו מהם ולא שייך לנקות מקום מסוים, [ומצינו בכע"ז בקיור דתניא בתוספתא פ"ק דמנחות שאם קיור שחרית והטיל מים [או הסיך את רגליו] ולא קיור אינו מחלל עבודה, וכן מצינו בגמ' דשייך להצריך קידוש רגלים משום ניצוצות בלא קידוש ידיים, וזה מוכיח שכ"ז מדרבנן, שלא מצינו מדאורייתא זה בלא זה, והתירו להשתמש במי כיור המקודשים דלאו ליהנות ניתנו, וחשיב צרכי המקדש, מ"מ חזינן דנטילה לצורך עבודה מהניא כ"ז שלא הסיח דעתו מעבודה, ואע"פ שטינף ידיו מנקה אותם וא"צ לחזור ולקדש מדאורייתא, וה"נ שייך לומר בסעודה, והרי אמרו בספרי דנט"י נלמד מקיור, מיהו נראה דאין ללמוד מגזיה"כ דקיור שלא פסלה תורה קידושו כ"ז שלא הסיח דעתו, אבל בנט"י שעיקרה משום נקיות וקדושה, אין מקום לקבוע לפי תחלת סעודה, ועל בתר טעמא דנקיות בכל מה שהפסיד נקיותו, כמו במים אחרונים לענין זוהמא, שודאי ידיו טהורות ופסולות רק לברכה, שהרי הוא באמצע סעודתו ואפ"ה מצבו גרוע שאסור בברכות, וסתם ידיים כשרין לברכה], אבל הדברים מחודשים דלא מצינו טהרת ידיים לחצאין, וכיון שצריך לנקות מקום מסוים, ממילא חל עליו טומאת ידיים וצריך נטילה, והגע עצמך הרי שנגע ושפשף ברוב ידו, וכי שייך לומר דסגי ליה לנקות רק הרוב, הרי ודאי שמצב ידו גרוע מסתם ידיים.

בבה"ל שחילק בסוגי הלכלוך, ובחזו"א בזה

בבה"ל ד"ה לחזור, כתב לחלק בין שפשף מ"ר לנגע בצואה או עשה צרכיו, וכבר כתב

לתפילת שחרית נוהגין לברך אחר ג"פ, א"כ סתמות הדברים שכן יש לנהוג גם לאכילה.

שיעור הפסק בין נט"י להמוציא

ה. תיכף לנט"י ברכת המוציא, ובזכות זו אין השטן מקטרג באותה סעודה, (ירושלמי ברכות פ"א ה"א), ולכתחלה יש להסמיך כמה שאפשר, [אפי' פחות מכ"ב אמה], (מ"ב סי' קס"ו סק"ה), ולא ידבר כלל ולא יעשה מלאכה שלא לצורך הסעודה, אא"כ אין בזה שיהוי ויש לו צורך בזה כסגירת חלון, וכיו"ב, [וגם לצורך הסעודה אין להפסיק לכתחלה, אא"כ בלא"ה ממתין], אבל אם ממתין לגדול שיברך להוציא כולם, או שנאלץ לעשות דבר לצורך הסעודה שפיר דמי, [ובסעודות גדולות כתב במ"ב שעדיף שכ"א יברך לעצמו, ולא ימתינו לגדול, ובכה"ג הגדול נוטל ראשון], והא דלכתחלה לא יפסיק כלל, היינו אפי' אם משאיר ידיו רטובות, [ועי' דין ב'], ואם המתין אפי' הרבה כ"ז שלא הסיח דעתו משמירתן א"צ לחזור וליטול, אפי' שח והלך ועשה מלאכה, (מ"ב סק"ו).

יודע שיתעכב שלא לצורך

ו. אם יודע מתחלה שיתעכב שלא לצורך הסעודה לא יטול ידיו כעת, ואם נוטל ידיו ורוצה לשמרם עד הסעודה, לא יברך ענט"י, דכיון שהוא מפסיק א"כ לא חשיב כנוטל לסעודה, ולא חייבו נט"י אלא לצורך הסעודה כשבא לאכול, עי' דין ט"ז.

נפנה קודם נט"י

ז. הנפנה קודם נט"י, נוטל כדרכו ומברך ענט"י ואח"כ אשר יצר [ויכול לנגב ידיו קודם אשר יצר, ואם ניגב לאחר אשר יצר, חשיב טפי תכף לנט"י ברכה], ולא יאחר ברכת אשר יצר לאחר המוציא, שראוי להקדימה, ואם ירצה להדר יותר ינקא ידיו במעט מים שלא כדרך נטילה, ויברך אשר יצר, ואח"כ ינגב ויטול כדין, (סי' קס"ה מ"ב סק"ד), וכתב מרן זללה"ה שהמנהג לברך אשר יצר אחר נט"י, וכך הי' מנהגו ז"ל, (סכ"ד סק"ל).

שאינ נגיעה בטומאה פוסלת את הידים, לפ"ז אין מקום לדברי הח"א בזה"ז כלל, אפי' אם בזמן הגמ' היו כתבי הקדש פוסלין לחולין, וכבר כ"כ מרן זללה"ה בידים ס"ז ס"ק י"א, ולפ"ז אין צריך להחמיר אפי' לכתחלה, שהרי אין לזה טעם בזה"ז כלל.

יח. דינים שנתבאר

זמן הברכה

א. המנהג לברך אחר נטילה קודם הניגוב, אפי' נטל מרביעית או טבל ידיו במ' סאה, (סי' קנ"ח ס"א), ודעת כמה ראשונים שראוי לברך קודם נטילה אם ידיו נקיות לברכה, ולכן מי שרוצה לברך תחלה אין למחות בידו (בה"ל שם).

הולך מחדר לחדר

ב. אם הולך מחדר לחדר יברך במקום הנטילה כדי להסמיך הברכה לנטילה כמה שאפשר, ולכתחלה ינגב ידיו במקום האכילה, דחשיב טפי תיכף לנט"י סעודה כשנעשו ראויין במקום זה.

שכח לברך קודם ניגוב

ג. שכח לברך קודם ניגוב מברך אחר הניגוב, אבל אחר שטעם המוציא לא יברך, כ"כ במ"ב, [וכן בין המוציא לאכילה ובזה יש פלוגתא ואם לא ניגב ידיו יברך ענט"י קודם שיטעום, וכן יש לנהוג כשהתחיל המברך להוציא כולם בברכת המוציא, שישמע המוציא ואח"כ ענט"י], אבל מפשטות הרמ"א נראה שיכול לברך כ"ז שדעתו לאכול פת כזית, והכי מסתברא, ולכן אם ירצה יביא עצמו לידי חיוב ברכה ע"י שיחכך בראשו וכיו"ב, ואח"כ יטול בברכה, עי' דין ט'.
זמן הברכה בנט"י שאחר השינה

זמן הברכה בנט"י שאחר השינה

ד. מי שישן ונוטל ידיו לאכילה, יכול לברך אחר נטילה ראשונה קודם שניה ושלישית, כיון שהידים טהורות מן הדין ועדיף טפי להסמיך הברכה לנטילה, אבל כיון שבנט"י

עניית דבר שבקדושה, ובשח קודם הברכה

ח. אם שמע ברכה בין ענט"י להמוציא יכול לענות אמן, וכן כל דבר שבקדושה, ואפי' בין הנטילה לברכת ענט"י מסתברא דיכול לענות, [כיון שאם אין זה הפסק הרי הוא חייב לענות והוא בלא"ה לאחר נטילה], וישאיר ידיו רטובות, ואם ניגב ג"כ יכול לברך ענט"י, וכן בדיעבד אם שח קודם הברכה יכול לברך ואפי' ניגב ידיו, - אם בירך קודם הנטילה, עי' דין א', בזה אפי' תיבה אחת הוי הפסק, ככל ברכות המצות והנהנין.

הסיח דעתו משמירת ידיו, וביצא לנקביו

ט. מי שהפסיק באמצע סעודתו לענינים אחרים והסיח דעתו מלשמור ידיו, חייב ליטול ידיו ומברך ענט"י, [וכן אם ישן באמצע שיעור שיש חשש שנגעו ידיו במקומות הפסולין, שו"ר במ"ב סי' קע"א ס"ק מ"ח שכתב מהפמ"ג בלא ברכה, אולי מפני שאין חשש טומאה, וד"ז צ"ע], וכן אם יצא לנקביו והפסיק שמירת ידיו לגמרי, [כ"ה הדין כשדעתו לאכול פת כזית, אבל אם אינו אוכל פת אינו מברך (מ"ב סי' ק"ע סק"ג)], אבל אם נגע במקומות המכוסין או חיכך בראשו או הטיל מים וכיו"ב, ועדיין שומר ידיו, כגון שידוע המקום שהתלכלך ונזהר לנקותו, בזה דעת מהרש"ל שלא יברך ענט"י, ונהגו כן אע"פ שעיקר דעת הראשונים והאחרונים לברך, וכ"כ מרן זללה"ה שהמברך לא הפסיד, ומי שאינו מברך אין מוחין בידו, במ"ב הכריע לחלק בין זיעה ומ"ר לנוגע בטינופת גמורה ומיסך רגליו, ומרן זללה"ה כתב שלא מצינו חילוק זה בראשונים, ויש לקיים חילוק זה מפני שהמיסך רגליו בהכרח מסיח דעתו לגמרי משמירת ידיו, אבל הנוגע בצואה דינו כמחכך בראשו.

ה'לובש כפפות או שקית ניילון ונכנס לביהכ"ס או מסדר את התינוק א"צ נט"י, ובזה יכול לינצל מספק ברכות, שהרי למעשה לא ראינו שמברכים באמצע הסעודה, (ובנכנס כולו לביהכ"ס אולי יש ליטול משם רוח רעה).

דין תיכף לנט"י סעודה בנוטל באמצע הסעודה

י. הנוטל ידיו באמצע הסעודה ג"כ יש דין תיכף לנט"י סעודה, אע"פ שא"צ לברך המוציא, דמ"מ צריך לחזור למצב של סעודה, ולכן אין לו להתעכב עד שיטעום משהו, וא"צ לטעום דוקא פת אלא כל דבר אפי' משקין שפיר דמי, מיהו אם חזר מיד וישב בשלחן י"ל שהוא כחזר לסעודתו אע"פ שלא טעם דכיון שא"צ ברכה ראשונה הרי הוא כבתוך הסעודה, כ"נ דעת המג"א, ובחזו"א מחמיר בזה, - גם בטיבולו במשקין יש להסמיק האכילה לנטילה.

הפסק תפלה הגדה והלל בסעודה

יא. המתפלל באמצע הסעודה ולא הסיח דעתו משמירת ידיו, לא הוי הפסק לענין נט"י, ואם הולך לביהכ"נ כתב במ"ב סי' קע"ח ס"ק מ"ז שיטול ידיו ולא יברך, - מבואר בגמ' שאמירת הגדה והלל חשיבא הפסק של היסח הדעת להצריך נט"י נוספת [בברכה] אע"פ שגם באמירת הגדה צריך נקיות, ועבה"ל סי' תע"ה ס"א שאם ברור לו ששימר ידיו, טוב שיטמא ידיו קודם הנטילה כדי שיוכל לברך, ונראה שאם לא נתן דעתו בהדיא לשמורם כבסעודה יכול לברך, שזהו מ"ש בגמ', ועי' לעיל דין ג'.

נניעה בכתבי הקודש בסעודה

יב. הנוגע בכתבי הקדש ובתפילין באמצע הסעודה א"צ נט"י, דבזה"ל בלא"ה האדם והכלים טמאין, (חזו"א ידים ס"ז ס"ק י"ב, ועבה"ל סי' קס"ד).

דין הלובש כפפות ודין חציצה שאין יכול להסירה
יג. הלובש כפפות או שקית ניילון על ידיו, אע"פ שאינו נוגע באוכלין חייב ליטול ידיו ולברך ענט"י, [ואין צ"ל שלא יאכל בכף ומזלג בלא נט"י], אם יש לו מכה ורטייה עליה או חציצה אחרת שאינו יכול להסירה נוטל ידיו ואח"כ עוטף ידו עד סוף כף היד בכפפות או במפה, ואם יד אחת בלא חציצה מברך ענט"י.

אוכל מחמת מאכיל, וברין אוכלין בפיו ונטמא ידיו

יד. המאכיל פת או טיבולו במשקין את החולה ואת הזקן ואת הקטן א"צ ליטול ידיו, אבל האוכל צריך ליטול ידיו ולברך ענט"י אע"פ שאינו נוגע במאכל כלל, - היו אוכלין בפיו ונגע במקום הטינופת או חיך בראשו כתב המג"א סי' קס"ד סק"ז שלא יבלע עד שיטול ידיו, ונראה שבשעה"ד אפשר להקל בזה, כגון שאינו יכול לדבר ולבקש מים וכיו"ב.

מהלך בדרך ואין לו מים

טז. המהלך בדרך ואין לו מים והוא רעב, אם יש מים לפניו בשיעור הליכה, או נסיעה של שבעים ושנים רגעים שהיא שעה וחומש ימתין עד שיגיע לשם, ואם הדבר ספק יכול לכוון שתי ידיו במפה או בשקית עד הפרק ולאכול בלא נט"י, ואם אין לו במה לכוון אוכל בכף ומזלג בלא נטילה, אלא שכל אדם יכול לפשוט בגד מסוים ולעטוף ידיו, [וכן הדין במהלך במדבר או במקום סכנה שאין לו לחור אחר מים], ואם הוא יושב בביתו וצריך לחזור אחר מים השיעור הוא מיל שהוא שמונה עשרה רגעים, [ויש להסתפק אם חייב בהוצאות לשכור רכב], ועסק"ד בזה.

כשהתחילו יהודים לעבוד בחשמל בשבת הכריזו בבית מדרשו של מרן ז"ל שמי שלא הכין מים מע"ש יאכל במפה בלי נט"י.

ברין תנאי בנט"י

טז. נוטל אדם ידיו בביתו בשחרית קודם יציאתו לדרך ומתנה שתועיל נטילתו לכל היום וישמור ידיו בכפפות או בשקית ניילון [ויכול להסירם מידי בעת הצורך] ואינו מברך על נטילה זו, ואח"כ רשאי לאכול בלא נט"י, ונהגו שלא לסמוך על זה אלא בשעה"ד גדול, (מ"ב סי' קס"ד סק"ד), כגון שיוצא לדרך שאין לו מים שם, ואם נזדמן לו מים יחזור ויטול.

הנוטל בביתו ע"מ לאכול ברכב

יז. היוצא לדרך ורוצה לאכול בתוך הרכב, אם מתחיל לאכול בביתו כזית יכול לברך ענט"י, אבל ד"ז אינו לכתחלה משום שינוי מקום לענין הברכה, ויכול ליטול ע"מ להתחיל לאכול בהסעה, כ"כ בחזו"א סכ"ד סק"ל, אבל בכה"ג אינו מברך ענט"י, כיון שמרחיק הנטילה מהסעודה, ואינו רשאי לעשות כן בנטילה של חיוב, ולכן ישתדל לאכול מיד בכניסתו לרכב, אם א"צ להמתין לרכב עד שיגיע, ואז יכול לברך ענט"י בביתו, או שלא יאכל מיד אלא לאחר שזו הוא בודאי פטור מברכה, ומ"מ לא ירחיק הרבה עד שיצטרך לשמרם בכפפות, שבדרך כלל אין נעים לשמרם בכפפות.

עוד ברין תנאי בנט"י

יח. היוצא לדרך ואוכל פת שחרית בביתו ומברך בהמ"ז, יכול להתנות בזמן הנטילה שיועיל לו לסעודה שניה שיאכל בדרך, כדלעיל דין ט"ז, אבל אם לא התנה בשעת נטילה, צ"ע אם יכול להתנות באמצע הסעודה.

סימן ג

בדיני כלים הכשרים לנטילת ידים

להם חשיבות קיבול כלי במקום זה, ואין לנו מקור לחדש דכיון שיש כלי למטה, הר"ז מחשיב גם את הקבלה שלמעלה.

במתני' דפרה שוקת שניקבה מלמטה ופקקה בסמרטוט כו', ובפ' הגר"א והר"א ש

ברם מצינו בפרה פ"ה מ"ז דשוקת שניקבה מלמטה ופקקה בסמרטוט המים שבתוכה פסולין, ומן הצד ופקקה בסמרטוט המים שבתוכה כשרין, ומדקתני פקקה בסמרטוט בנקב שמן הצד הר"ז מוכיח שבא למלאות מים למעלה מן הנקב כמו פקקה דרישא, ואח"כ סתם התנא שהמים שבתוכה כשרין, ואם איתא שרק המים שתחת הנקב כשרין, למה הזכיר התנא פקיקת הסמרטוט שזה מטעה לחשוב שגם למעלה מן הסמרטוט המים כשרין, ועוד שכל השתי בבות מיתרות דהו"ל למיתני ניקבה מן הצד ופקקה בסמרטוט מן הנקב ולמטה כשרין מן הנקב ולמעלה פסולין, וממילא נדע דניקבה מלמטה ג"כ פסולין, דהו"ל מן הנקב ולמעלה.

ועו"ק דבמתני' שם מפרש טעם הפסול ברישא מפני שאינם עגולין כלי, וצ"ב מה בא הלשון הזה להוסיף הרי ממילא מובן שהחסרון מפני שהנקב פוסל את הכלי כמו שאמר רבא בשמעתין, וכן במן הצד ביאר התנא שהם עגולין כלי, ואם הכונה רק מן הנקב ולמטה אין צריך לפרש כלום, אלא מפני שהם בכלי שלם ואין הנקב שלמעלה מפסיד את שלמטה, ואמנם דין המשנה אמת גם בכלי עץ ומתכת וכ"ח העשוי לאוכלין, ולא מצי למימר שאינם בכלי, אבל אכתי הלשון אומר דרשני, דהא מתני' בכלי אבן שאינם מק"ט, וממילא מובן שהפסול מפני שהכלי אינו ראוי לקבלת מים, ואין הדבר תלוי

חולין ק"ז א' ואמר רבא כלי שניקב בכונס משקה כו' אי מיירי בכל הכלים

א. חולין ק"ז א' ואמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים, פי' כל כלי, בין כלי חרס העשוי למשקין שנטהר בכונס משקה, ובין כלי עץ ומתכת שאינם נטהרין אלא ברמונים ועוד שיעורים, ובין כלי אבן ואדמה וגללים, ובין כלי חרס העשוי לאוכלין, דלא יתכן לסתום כלי שניקב, ויתפרש רק כלי חרס העשוי למשקין, וכ"כ תו' נדה מ"ט א', והטעם משום דבעינן כלי החשוב לענין מים, וכיון שאינו מחזיק מים, לא מהני מה שדינו ככלי לענין טומאה, דהא גם כלי אבן שאינם מק"ט כשרין לנט", ובעינן כלי החשוב לקבלת נט".

בדין כלי שמחזיק רביעית מן הנקב ולמטה

ויש לעי' מה דין כלי שניקב בצדו ומחזיק רביעית מן הנקב ולמטה, מה דין המים למטה ומה דין המים למעלה מן הנקב, ופשטות הדברים שמן הנקב ולמעלה אינו כלי ומן הנקב ולמטה הרי הוא כלי, דלא גרע נקב מכלי שנפרץ רוב היקפו מרביעית ולמעלה שלא בטל שם כלי מרביעית ולמטה והכי תניא בתוספתא שבר"ש כלים פ"ל מ"ג תמחוי וקערה שניקבו מלמעלה טמאין מלמטה טהורין, [ועי"ש בתוספתא דכוס וצלוחית שניקבו בין מלמעלה בין מלמטה טהורין, ופי' הגר"א דכיון שיוצא כששותים ממנו, הרי הנקב העליון מפסיד את כל הכלי, מיהו לענין נטילה י"ל דחשיבי שפיר כלי ועי' לקמן סק"ה], ולמעלה מן הנקב אין להכשיר כיון שאין המים נמצאין בתוך כלי שהם מתקבלין בו, הגע עצמן בנקב גדול שפקקו בסמרטוט, שאין למים קיום בלא הסמרטוט כלל, הרי ודאי שאין

לכלי, דסו"ס המים אינם מונחין בכלי אלא ע"ג הפקק.

והגר"א פ"י שם שלמעלה מן הנקב ג"כ המים כשרין, וזה ה" פשוט לו מלשון פקקה בסמרטוט, ולכן לא הזכיר התנא והלכו המים לשם כמו בסיפא בעטרה של טיט, דפשיטא דמיירי במלאהו מים מעל הפקק, דומיא דפקקו דרישא ועוד דהו"ל לפרושי דבהלכו המים מעל הסמרטוט פסולין, כמו בעטרה של טיט, אבל אכתי לא נתיישב לשון המשנה למה המים שמעל הנקב נקרא שהם עגולין כלי, הרי בלא הסמרטוט הם יוצאים לחוץ, והסמרטוט אינו כלי, ומ"ט נקראין עגולין כלי מכח השולים לחוד, ועוד דנקב שפוקקין בסמרטוט נקב גדול הוא שנכנס סמרטוט בנקב בפקק, ואיך נחשבנו כלי במקום הנקב, מכח השולים לחוד, ועוד דמן הצד אין התנא מחלק אם מיירי סמוך לשולים שאינו מקבל כלום, או במקבל שיעור טבילה והזאה, ובמקואות פ"ד מ"ה חילק התנא שאם ניקבה מן הצד ואינה מקבלת מים כל שהן אינה פוסלת את המקוה, והדין נותן שמה"ט לא תחשב כלי לענין מי חטאת, כיון שאינה מקבלת מים כל שהן, וכן מבואר שם בתוספתא שאם פקקה בדבר שאינו חיבור לכלי אינה פוסלת את המקוה, וה"ה סמרטוט (אם אינו בולע ושואב לתוכו).

והגר"א פ"י מתני' מן הנקב ולמטה, וכתב דנקט פקקה בסמרטוט אגב רישא, וה"ה בלא פקק, אבל למעלה מהסמרטוט פסולים ע"ש, וכ"נ דעת הר"ש שכתב דמן הצד מיירי שהכלי מסבב את המים, ואמנם יש לדחות דכונתו שלא נתבטל מתורת כלי, כיון שמקבל מן הנקב ולמטה, אבל סתמות דבריו כהר"ש, ולשון הרמב"ם פ"ו מפרה אדומה ה"ז משמע כהגר"א, דכיון שהמים שוכנים על הכלי אע"פ שהדופן סמרטוט חשיבי עגולין כלי, וזה יתכן אם הנקב שימוש הכלי, ולא שבירתו, אבל לשון הרמב"ם וסתמו ל"מ כן, אבל ע"כ לפרש כן.

והרא"ש פ"י מתני' מן הנקב ולמטה, וכתב דנקט פקקה בסמרטוט אגב רישא, וה"ה בלא פקק, אבל למעלה מהסמרטוט פסולים ע"ש, וכ"נ דעת הר"ש שכתב דמן הצד מיירי שהכלי מסבב את המים, ואמנם יש לדחות דכונתו שלא נתבטל מתורת כלי, כיון שמקבל מן הנקב ולמטה, אבל סתמות דבריו כהר"ש, ולשון הרמב"ם פ"ו מפרה אדומה ה"ז משמע כהגר"א, דכיון שהמים שוכנים על הכלי אע"פ שהדופן סמרטוט חשיבי עגולין כלי, וזה יתכן אם הנקב שימוש הכלי, ולא שבירתו, אבל לשון הרמב"ם וסתמו ל"מ כן, אבל ע"כ לפרש כן.

בדברי הטור או"ח סי' קנ"ט ס"א וברע"ה הסמ"ק ב. טור או"ח סי' קנ"ט ס"א כתב דכלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין מן הנקב ולמעלה, אלא דרך הנקב, ואם מחזיק רביעית

בקבלת טומאה, וא"כ מה מועיל לנו לשון עגולין כלי.

והגר"א פ"י שם שלמעלה מן הנקב ג"כ המים כשרין, וזה ה" פשוט לו מלשון פקקה בסמרטוט, ולכן לא הזכיר התנא והלכו המים לשם כמו בסיפא בעטרה של טיט, דפשיטא דמיירי במלאהו מים מעל הפקק, דומיא דפקקו דרישא ועוד דהו"ל לפרושי דבהלכו המים מעל הסמרטוט פסולין, כמו בעטרה של טיט, אבל אכתי לא נתיישב לשון המשנה למה המים שמעל הנקב נקרא שהם עגולין כלי, הרי בלא הסמרטוט הם יוצאים לחוץ, והסמרטוט אינו כלי, ומ"ט נקראין עגולין כלי מכח השולים לחוד, ועוד דנקב שפוקקין בסמרטוט נקב גדול הוא שנכנס סמרטוט בנקב בפקק, ואיך נחשבנו כלי במקום הנקב, מכח השולים לחוד, ועוד דמן הצד אין התנא מחלק אם מיירי סמוך לשולים שאינו מקבל כלום, או במקבל שיעור טבילה והזאה, ובמקואות פ"ד מ"ה חילק התנא שאם ניקבה מן הצד ואינה מקבלת מים כל שהן אינה פוסלת את המקוה, והדין נותן שמה"ט לא תחשב כלי לענין מי חטאת, כיון שאינה מקבלת מים כל שהן, וכן מבואר שם בתוספתא שאם פקקה בדבר שאינו חיבור לכלי אינה פוסלת את המקוה, וה"ה סמרטוט (אם אינו בולע ושואב לתוכו).

ואפשר ליישב דיש חילוק בין נקב שנפסד הכלי דבזה צריך סתימה מעליתא, לבין נקב שמשמש את הכלי, והכא מיירי בשוקת שעשה נקב במתכוין, כמו ברזא שבחבית, וכמו דדין שבכור, [וכדאשכחן בכלים פכ"ח מ"ב פחות משלשה על שלשה שהתקינו לפוק בו את המרחץ, וזהו הסמרטוט דמתני', ואפשר דנקט סמרטוט אע"פ שאינו חשוב ומבטל ליה, לאפוקי מטלית חשובה דלא בטלה כ"כ], וס"ד שנקב כזה אינו מפסיד את הכלי, וחשיב שפיר ככלי שלם, והיינו דקמ"ל דכיון שאינם עגולין כלי, לא מהני מה שהנקב והפקק משמשין תועלת

קירטסן ושפן, ולפ"ז אף לענין נט"י אינו כלי, וכן הדין בשברי שאר כלים שאינם מק"ט בלא קירטסן ושפן, ה"ה שאין נוטלין מהן לידים, כמבואר בתוספתא ידיים פ"א ה"ד הובא לקמן סק"ח, ועי' ירושלמי סופ"ח דשבת ובתוספתא דכלים הובא בר"ש פ"י ה"ד.

בראשונים שאסרו ליטול את המים שלמטה מן הנקב דרך שפת הכלי

ג. **עיקר** הדין שכתבו שלא ליטול דרך למעלה מן הנקב לפי שאינו כלי צ"ע, דזה שלמעלה מן הנקב נמשך מאותו כלי זוהי מעלה ליחשב טפי כלי, והרי אם שפך מהכלי ע"ג טס ומשם ע"ג ידיו בכח ראשון ידיו טהורות, כדאמרינן ק"ז א' במיקרב לגבי דוולא, וא"כ כ"ש כשהחלק העליון הוא המשך של אותו כלי, דחשיב כח ראשון של הכלי, ואין צ"ל דבכלי שיש לו פיה בולטת שנוטלין ממנה, אע"פ שכנגדה לא חשיב כלי קיבול, כיון שאינה מקבלת מכנגד הפיה, [ולכאורה הדין מפורש בתוספתא ידיים שהנוטל מתוך סילון שמקבל רביעית ידיו טהורות], וכשנוטל מתוך הנקב ג"כ לא חשיב כלי קיבול, אלא מתחת שולי הנקב, ואפ"ה נוטלין מכל גובה הנקב, והמים גם עולים מעל הנקב, ונשפכין דרך הנקב כשהוא רק כונס משקה, ועמשנ"ת עוד בכ"ז לקמן סק"ח י', וכבר הביא הר"ן בחידושו שאחרים אומרים שיכול ליטול גם משפת הכלי, ואפשר שכ"ד הרשב"א בתוה"ב.

מיהו אם נימא שצריך ליטול מן הנקב דוקא, לא מהני שהכלי עשוי לאוכלין ודינו ככלי לענין טומאה, דצריך ליטול מתוך כלי שראוי לנטילה.

בדין ליטול מן הנקב כשיש למטה רביעית לענין ליטול מן הנקב כשיש למטה רביעית, בכל הכלים ששיעורן ברמונים או בזיתים או בסלעים ודאי שפיר דמי, והנודן בכלי חרס העשוי למשקין שנטהר בכונס משקה, ועיקר הדין נקטינן כהגר"א שאינו נטהר מן הנקב

נוטלין מהמים שתחת הנקב, ואח"כ הביא דברי הסמ"ק דבעשוי לזיתים נוטלין ממנו לידים, ופי' כונתו בכולו, וחלק עליו, ובאמת הסמ"ק כונתו דבעשוי למשקין שניקב אפי' למעלה מרביעית פסול גם דרך הנקב, דס"ל שנקב ככונס משקה מטהר כל הכלי, ולענין זה כתב בדמקבל זיתים שלא נטהר הכלי, הרי הוא כשר מן הנקב ולמטה, והטור פשיטא ליה דבכה"ג נוטלין מן הנקב ולמטה אפי' לא ייחדו לזיתים, דלא בטל תורת כלי מן הנקב ולמטה, אף לענין טומאה, וכמ"ש הגר"א בא"ר כלים פ"ג מ"א, [וזה אפי' ניקב באמצע הכלי שיש סברא לומר שאינו ראוי לגיסטרא, עי' תו' שבת צ"ה ב' בזה, שכ"ז שהכלי שלם אינו ראוי לשימוש גיסטרא, ועמ"ש בזה בכלים דבכל ענין אם ייחדו לקבלה מק"ט, מיהו כאן א"צ שיקבל טומאה ממש, דהא גם כלי אבנים טמא, וכל שראוי לקיבולו ועשוי לכך כשר לנט"י], וכבר האריך הב"י בזה.

מ"ש הגמ' כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים, נראה דחשיב כלי מחזיק רביעית, כיון שהמים מתקיימין בו שיעור חשוב עד שיגמר ע"י הטפטוף, וא"כ לדעת הסמ"ק בדין הוא שבעשוי לאוכלין יהא כולו כשר, אלא א"כ הנקב קרוב לכזית שאין המים מתקיימין כלל, וזה ג"כ סיעתא להטור, מיהו הסמ"ק פי' דמוציא משקה ג"כ לא חשיב מחזיק רביעית, והא דנקט רבא כונס משקה שע"ז כל הכלי נפסל, כמ"ש בשעה"צ, מיהו כבר הכריע מרן זללה"ה במוציא משקה שהוא כשר, כמבואר שבת צ"ה ב' שכשר לקדש בו מי חטאת.

שברי כ"ח שלא ייחדו לשימוש גיסטרא אם בשרין לנטילה

שברי כ"ח שראויין לגיסטרא ואינם מק"ט מפני שלא ייחדו לזה אפשר שנוטלין מהן לידים, כיון שאינם חסרין מעשה כדי שיקבלו טומאה, [שו"ר בחזו"א או"ח סכ"א סוסק"ג ד"ה וכן, נקט דפסולין], אבל אם השליכן לאשפה אפשר דתו לא הדרי לטומאה בלא מעשה כגון

לא מיקרי מחזיק, ממילא אינו כלי הראוי לנטילת ידים, ואמנם מה"ט ראוי להכשיר כל נקב שמוציא משקה אפי' למטה, ועחזו"א סכ"א סק"ג שהסמ"ג והסמ"ק לא חילקו בזה.

ובעיקר הדברים כבר כתב מרן זללה"ה דיש להקל שמוציא משקה ככלי שתום דמי וכדאמר רבא בהדיא דוקא כונס משקה, וכמבואר במשניות דכלים ובמימרא דרבא שבת צ"ה ב', ובשעה"צ נדחק ליישב עי"ש.

הערות בבה"ל קנ"ט ס"א

שם בה"ל ד"ה וצריך, לכאורה מדין נטילת רביעית אפשר לשפוך משני כלים בב"א רביעית, וקמ"ל שצריך להיות הכל בכלי אחד, ואף שיירי טהרה הם רק בכלי שנטלו ממנו, ונפ"מ רק אם ניקב הכלי לאחר שנטלו ממנו כשהיה בו רביעית, ועכשיו אינו מחזיק רביעית שהוא פסול, וכבר הוזכר מזה בפרישה.

שם בה"ל ד"ה והוא, עמש"כ לעיל שאם מותר ליטול דרך פיו, ש"מ שכולו חשיב כלי גם למעלה מן הנקב – (ולענין נטילה יפה הרי גם בכונס משקה הנטילה גרועה).

שם בה"ל ד"ה בטל, דעת כל הפוסקים דמן הנקב ולמטה חשיב כלי לנט", אם הוא כלי לטומאה, [מיהו עסמ"ג מנהג ר"י בזה], ומן הנקב ולמעלה אינו כלי לנט"י אם ניקב בכונס משקה, אלא שלדעת הסמ"ג והסמ"ק בעשוי למשקין גם מן הנקב ולמטה בטל מתורת כלי כיון שנטהר, ולכן אין ליטול מן הנקב, ולש"פ לא בטל מן הנקב ולמטה כלל ואע"פ שהוא מיוחד למשקין לא נטהר מלמטה כלל, ואפי' אם נימא שכולו נטהר בכלי חרס העשוי למשקין מ"מ י"ל דכיון שראוי לייחדו לאוכלין לא בטל שם כלי ממנו, וכן בניקב כמוציא רמון ומחזיק רביעית מלמטה י"ל דנשאר בטומאתו, וכשר לנטילה, אם לא נימא דרובו גרע, ובמתני' דכלים פ"ז מ"ד מבואר דאפי' נשאר רק משהו טמא בנגמם.

ולמטה, ולכן בכל ענין נוטלין דרך הנקב, כ"ז שמחזיק רביעית מן הנקב ולמטה, וניקב כמוציא משקה חשיב מחזיק רביעית, כדאמרינן שבת צ"ה ב' שממלאין בו ומקדשין בו, וא"צ שיהא מן הנקב ולמטה שלם כדין גסטרא כ"ז שהכלי חשוב מן הנקב ולמטה, [ועי' כלים פ"ז מ"ד נגממו שיעורן בכל שהן, ומבואר דאפי' בכלי עץ בכה"ג טמא אע"פ שאין דין גסטרא לכלי עץ, כמשנ"ת במקו"א], ואם נשבר כל הכלי באופן שצריך להגיע לדין גסטרא, ובכל הכלים משליכין אותן חוץ מכ"ח שמשמשין בו לתחת החבית הנוטפת, בזה צריך שיהא בדיני גיטרא שישאר כשיעור, ושיקבלו שלא מסומכין, וצריך גם ייחוד להשתמש בו שימושי כלי, [ובניקב למטה מרובו, ונשאר כלי רק החלק התחתון, עמש"כ בזה בכלים פ"ג מ"א בביאורים לדון שכיון שרובו העליון נטהר כולו טהור].

מיהו אכתי י"ל שמה שהוצרכנו לדיני גיטרא היינו לענין קבלת טומאה, אבל אכתי לא גריעי מכלי אבנים, וא"כ לעולם יש להכשיר במחזיק רביעית, כ"ז שאין האדם משליכו, ועמש"כ סק"ה בשם מרן זללה"ה, ונתבאר בזה בכלים ס סק ועי' לעיל סוסק"ב ולקמן סק"ח.

בדברי המ"ב בדין ניקב כמוציא משקה

ד. **שו"ע** סי' קנ"ט ס"א מ"ב סק"ח ובשעה"צ אות ו', כתב להחמיר שלא ליטול בניקב כמוציא משקה למטה מרביעית, אבל בנקב מוציא משקה למעלה מרביעית, כתב שא"צ להחמיר ליטול מהנקב, (ואדרבה אין ראוי ליטול מהנקב), ובפשוטו אין מקום לחלק בזה, שאם נקב כמוציא משקה פוסל את הכלי, ה"ה שהכלי מן הנקב ולמעלה פסול, וא"א ליטול דרכו, (מיהו בעיקר הענין שלא ליטול מעל הנקב יש לדון, עסק"ג), וצ"ל דס"ל שהכלי נשאר בדין כלי, אלא שכשמוציא משקה יש בו חסרון שאינו מחזיק רביעית, ולענין זה סגי במחזיק רביעית, אבל הדברים זרים דפשטות הדברים כ"ז שהכלי

דהיינו מפני שנשאר דין כלי מן הנקב ולמטה, וכבר כתב מרן זללה"ה בכלים ס"ו כ"ב דאין מקום להסתפק בנסדק ומשמש כתחלתו שהוא כלי לכל דבר, ואע"פ שאינו מקבל חמין.

בדין עשה נקב או הפקיע הכלי שעם יציאת המים בטל הכלי, ובאחרונים בזה

ו. כתב מרן זללה"ה באו"ח סכ"ג סק"ד שכלי שהיה מלא מים ועשה בו נקב והמים יוצאין כעת דרך הנקב א"א ליטול ידיו מהם, כיון שכעת בטל שם כלי מהנקב ולמעלה, ונמצא שהמים אינם יוצאין מכלי, ולא מהני מה שהיו בכלי תחלה, ולפ"ז הא דמהני הטה את החבית בשו"ע לקמן ס"י ממנתי' ידיים פ"א, אע"פ שבצורה זו חשיבי כמחוץ לחבית, שאילו מתחילה מילאן כך, לא היו נחשבין כבתוך הכלי, מ"מ השתא השפיקה מתייחסת לכלי, כמו כל כלי שהופכו בשעת נטילה, והמים באין מכלי שאינו מקבלם כעת, וכמו בברזא דחשיב מן הכלי, אע"פ שיוצא מן הנקב.

מיהו קשה דכלי שהפכו על פיו ופתח המגופה הרי נטילתו כשרה, כדן בדקא דמיא, והדין נותן שאם עשה נקב בשולי החבית קודם שיצאו כל המים, אין זה מגרע בכח הנטילה, כמו כלי שהפכו ויצאו מימיו ואח"כ נשבר דאע"פ שהמים מגיעין לידיו אחרי שנשבר הכלי, מטהרין אותן, שכבר נגמר הקשר עם הכלי משעה שיצאו, וה"נ בכלי הפוך שניקבו שוליו כשהוא הפוך, (וצ"ל דס"ל דנקב חשיב כח שני, וכמ"ש בחזו"א דבמוליאר פליגי רק בכח שני הובא לקמן ס"ד סק"ה).

ו"פ"ז מסתבר לומר דכל המים שיוצאין מן הכלי ונקראין כח ראשון, חשיבי כיצאו כבר מכלי שלם, וא"צ שימשיך להיות שלם, וא"כ גם בכלי שניקב ויצאו המים שמעל הנקב, י"ל דחשיב שיצאו מהכלי, שמיד עם השבירה חשיבי כיצאו מן הכלי, וחשיב שיצאו מכלי שלם.

בדין ליטול מן הנקב לכתחלה, ובניקב כמוציא זית

ה. שם שו"ע ס"ב וה"מ שנוטל דרך פיו כו', אם נוטל דרך הנקב שרי, כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה, ובמ"ב סק"י כתב להחמיר בזה, ומרן זללה"ה באו"ח סכ"א סק"ד כתב דהעיקר לדינא להקל כהמחבר, והיינו אפי' ניקב כרמון בכלי עץ, דכל שמהנקב ולמטה מחזיק רביעית כשר, מיהו אם נשבר הרבה עד שדינו כגסטרא, ולפי כללי גיסטרא בכלים פ"ב מ"ב, י"ל דבעינן ייחדו לשימוש כלי גיסטרא, ובשאר כלים שאין דין גיסטרא אין נוטלין מהם לידים, אבל נקב לחוד לא משוי לכלי גיסטרא, מן הנקב ולמטה, ועי' תו' שבת צ"ה ב' בזה ונתבאר במקו"א, תדע דאטו כלי גדול שנעשה נקב סמוך לשפתו נטהר כולו, ודאי כיון שרובו קיים משתמשין בו מן הנקב ולמטה בכל הכלים, וכמבואר בתוספתא דכלים שרק בכוס שניקב למעלה כיון שא"א לשותות בו נדון כשברי כלים, וצ"ע בחזו"א או"ח סכ"א סק"ב ג' ובתוה"ק, [ובניקב למטה מרובו עמש"כ בזה בכלים פ"ג מ"א בביאורים].

בשע"צ אות י' כתב דבניקב כמוציא זית פסול לגמרי, ולפמשנ"ת מדברי מרן זללה"ה אפי' במוציא רמון כשר, שלא נתבטל תורת כלי מן הנקב ולמטה.

בדין נסדק

שם מ"ב ס"ק י"א בדין נסדק, ועי' בה"ל ד"ה כיון, ויעוי' בר"ש ידים פ"א מ"ה שפי' הפקיע את המוליאר שעשה בו סדק ויצאו המים, ואם בעינן שישאר כלי כעת, א"כ מבואר שאפי' בכה"ג לא בטל תורת כלי מהמוליאר, ועחזו"א או"ח סכ"ג סק"ד, ובבה"ל הביא תוספתא שבר"ש כלים פ"ל מ"ג בתמחוי וקערה שנסדקו שאם יכולין לקבל את החמין כצונן טמאין ואם לאו טהורין, ומבואר מזה דכלי העשוי לצונן בכל גונא טמא, והזכיר כן בבה"ל, גם מבואר שם שניקבו מלמעלה טמאין ומלמטה טהורין,

בטל שם כלי ממנו, ציין לזה בחזו"א או"ח סכ"א סק"ט.

בדין ברזא אם צריך לחזור ולפתוח או שכל החבית כח ראשון

ז. ועוד נראה ללמוד מהא דמוליאיר שכל המים שבמוליאיר נקראין כח ראשון כשיוצאין במקום ההפקעה, וה"ה בברזא שאם פתח הברזא הרי כל המים שבחבית מיקרו כח ראשון, וכדעת הרמב"ן ע"ז נ"ט ב' דגוי שפותח ברזא של יין כל החבית מיקרי כחו, וכבר נתבאר בזה בב"ק ס"ט סק דדעת רש"י והרמב"ן בבידקא דמיא דכח שני הוא מה שהמים שיצאו ממשיכין ללכת ע"ג קרקע, וזהו לשון כח שני הנמשך מכחו, אבל כל מה שבחבית ויוצא במקום הפתח מיקרי כח ראשון, ולא כפי' תו' והרמ"ה שהמים של הבידקא הנמשכין אחרי המים הראשונים שיצאו הם הנקראין כח שני, ובעלי התו' לשיטתם הצריכו כאן הסרת הברזא כל פעם, כדי שיחשב כח ראשון, מיהו גם לשיטתם שם, י"ל דהפותח ברזא שבחבית כולה חשיבא כוחו, [ועמש"כ לקמן ס"ד סק"ה בשם מרן זללה"ה דפלוגתתם במוליאיר בכח שני].

ובן יש לדקדק מקידוש ידים ורגלים מן הכיור שלא הזכיר לפתוח הברזא ולסגור כל פעם, ופשטות הדברים שפותחין הדדין ואח"כ רוחצים ידים ורגלים בלי לסגור בינתים, מיהו לר' יוסי בתוספתא דמוליאיר שצריך כונת נותן, ע"כ צריך לפתוח את הדד בשעה שידו ורגלו מזומנין תחת הדד, [אם נימא שגם בכיור הדין כן, ואפשר דמי כיור חשיבי טפי וא"צ כונת נותן, אפי' לר' יוסי], ולפמשנ"ת דחשיב הכל כח ראשון נחא, וע"ע לקמן ס"ד סק"ה.

כלי שיש לו ב' ברזות והתחתון פתוח אם אפשר ליטול בעליון

ויש לעי' כלי שיש לו שתי ברזות אחת למעלה ואחת למטה אם אפשר ליטול מן העליון כשהתחתון פתוח, ולפמשנ"ת דאפשר ליטול גם במים שלמעלה מן הנקב פשיטא דכשר, ואף

וכבר הזכיר מרן זללה"ה אפשרות זו, וז"ל והי' מקום לומר כיון דהיו המים בכלי והשתא שברו כדי ליטול הימנו, כיון ששברו חשיבי המים כיצאו כולם, וכאילו יצאו מן הכלי, אבל מלשון הב"י והרמ"א מבואר דדוקא בברזא כו', ועי"ש שציין למתני' דפ"ב דמקואות מ"ח ט' דשבירת קנקנים מיקרי המשכה ולא מן הכלי, אבל באמת כתבנו במקו"א דשם גם הסרת ברזא אינה פוסלת, דדוקא כשעשה מעשה במים הוא פוסל.

ובן מבואר בתוספתא שבר"ש ידים פ"א מ"ה הפקיע את המוליאיר ונטל ממנו לידיים כו' ידיו טהורות, הרי מבואר דאע"פ שהפקיעו וביטלו מתורת כלי חשיבי המים בכח כלי, דהפקיע מתפרש כמו הוה עובדא ופקע כדא ב"מ מ' א', שנפרץ ונבקע כל הדופן, דמוליאיר מחרס כמ"ש בפי' ר"ח שבת מ"א א' וכ"נ ברש"י שם, וניחא שיכולין לשברו ולהפקיעו בקל, אבל במתכת אין נופל לשון הפקיעו, ומרן זללה"ה שם כתב דצ"ל דהפקיע את המוליאיר היינו כעין הוצאת הברזא העשוי לכך, ולכאורה לשון הפקיע מוכיח שהבקיע בו ושברו והפקיעו, וע"כ דכה"ג חשיב שהמים באין מן הכלי, אע"פ שבבת אחת גם נתבטל שם כלי ממנו, מיהו אפשר דהפקעת המוליאיר רחבה מנקב ברזא, ולכן כל היוצא ממנו נחשב שיצא בב"א, אבל מפשטות הדברים נראה שיציאת המים נמשכת מעט, שמספיק ליטול ידיו בשטף המים לאחר ששבר את המוליאיר – אם מוליאיר צר וארוך ניחא דנקט מוליאיר שהמים אינם יוצאים בבת אחת, ועי' ירושלמי שבת שהמוליאיר עשוי פרקים פרקים והוא מתירא שמא נתאכל דיבוקו והוא מוסיף מים, ועמשנ"ת בזה לקמן ס"ד סק"ה ע"ד השו"ע בברזא.

שו"ר בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קצ"ח בשם בית אפרים שבהסרת הברזא ג"כ בטל שם כלי, ומהני ליטול ידיו מפני שהמים היו בכלי, ויצאו ממנו, ולא אכפת לן אם משיצאו מן הכלי

אין נוטלין לידים לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית, והחסרון בכל הני שלא נעשו לקבלה שהם משמשין כפזין, ושולי המחץ הוא כמו כלי הפוך שהמחץ כמונח עליו, והוא חלק מהמחץ כמו רגלי הגביעים, וכדתנן בכלים פ"ל מ"א שולי קערה ושולי אסקוטלא עי"ש, ולא מיירי במחץ שנשבר ונשאר רק שוליו, וכן דפנות הכלים היינו כשהם שוקעין לפנים והכלי שלם, דפעמים יש שעושין שקע בדופן לתפוס שם או לסיבה אחרת, [וכ"כ אאמו"ר זללה"ה בכלים ס"ג ס"ק עי"ש], וכל הני אף אם מייחדם לתשמיש תוכן לא מהני, כיון שמציאות הכלי סותרת את השימוש הזה, חוץ ממגופת החבית שהיא כלי בפ"ע, ושייך להשתמש גם בתוכו בפ"ע, ואם התקינה להשתמש בתוכה שיישר שוליה היינו דאמר רבא ק"ז א' שנוטלין ממנה, ואם היתה ישרה מעיקרא וייחדה להשתמש בה ג"כ כשרה, אבל אם אין דעתו להשתמש בה באמת, לא מהני מה שחושב להשתמש במגופה לעת הצורך ליטול בה ידיו, דזה לא חשיב ייחוד כיון שאין דעתו להשתמש בה בצורך ידוע, והרי ע"ז אמרו דלא חשיבא כלי, וכבר תמה מרן זללה"ה באו"ח סי' כ"ב סק"ב ע"ד הראשונים שפי' בע"א, וגם דברי התור' ק"ז א' צ"ע.

ומה שנקטו תו' שם שאינה מחזקת רביעית צ"ע דלקדש סגי בכדי הזאה ולמלאות בכל שהוא, ויש מגופות גדולות שאף כששוליהן עגולין מחזיקין רביעית, ובהדיא תנן בפ"ב דכלים כיסוי כדי יין שתלוי אם התקינן לתשמיש וכן בכיסוי הלפס, ולא כלל הוא ששוליהם עגולין.

במ"ב סק"ב בחילוק בין דפנות לשולים

שם מ"ב ס"ק י"ב כתב לחלק בין מקבל בדפנותיו למקבל בשוליו, ובאמת בדין גיסטרא מפורש במשנה פ"ב דכלים שאין חילוק בין דפנות לשולים, [ודפנות הכלים ושולי המחץ מיירי בכלי שלם שיש שקע בדפנות לתוכו וכן

למ"ש הפוסקים דבנשבר נוטל רק מתחת הנקב אבל בברזא נוטלין מעל הנקב, ולכאורה מוכח כן בכיור שהיו נוטלין י"ב כהנים בב"א, אע"פ שלא היו כולם בגובה אחד, לפמ"ש אאמו"ר זללה"ה ביומא ל"ז א' לקיים הא דתנא שחרית במילואו מקדש ידיו ורגליו מן העליון ערבית בירידתו מקדש ידיו ורגליו מן התחתון, וכתב שגם כשהיו י"ב לא היו כולם בגובה אחד, וה"נ מסתברא דמאותו טעם שעשו בתחלה אחד למעלה ואחד למטה, [עי"ש כמה טעמים בדבר], ראוי לעשות כן גם כשהם י"ב, וכיון שנטלו כולם כאחת ש"מ שגם כשהתחתון פתוח נוטלין מן העליון, אבל הרמב"ם השמיט ברייתא זו, ואולי סבר דמהא דנשנית בלשון יחיד ש"מ דהכי הוה מעיקרא, אבל אין מזה ראייה דכשנוטלין כולן כאחת ע"כ נוטלין מכולן, וא"כ הוראה זו היא רק לנוטל יחידי.

ביאור מתני' דבן קטין עשה י"ב דד לכיור

ל"שון המשנה שם בן קטין עשה שנים עשר דד לכיור שלא היו לו אלא שנים, מתפרש בפשוטו שהוסיף עשר ועי"ז היו לו י"ב, אבל מלשון עשה י"ב ולא קאמר הוסיף עשר, יש לדקדק שהיו השנים הראשונים זה ע"ג זה עליון ותחתון, והוצרך לשנות את התחתון שלא יהא תחת העליון, כדי שיוכלו לעמוד שנים יחד זה אצל זה, והיינו דקתני עשה י"ב שהוצרך להחליף גם את הי"א, ואפשר שהוצרך להחליף את כולם לסדרם ל"ב בב"א, שו"ר שאין זה דיוק דכיון שרצה התנא להדגיש שיש ענין ב"ב דדין, לכן לא שנה שהוסיף עשר, שהיו מזכירין אותו לשבח על המחשבה שדרך כבוד הוא שיטלו כולן כאחת, ועל התרומה לתקנו, כמו הנברשת והטבלה, ולהאמור נראה דכשהיו שנים לא היו מכוונים זה תחת זה, כדי שיוכלו שנים ליטול כאחת, ובאמת הוסיף רק עוד עשר.

בדין מגופה

ח. שו"ע שם ס"ג הלכך מגופה של חבית שהיא חדה כו', בידים פ"א מ"ב תנן

דבפשוטו אף המים העולים למעלה מן הנקב נקראין כח ראשון ועדיפי ממיקרב לגבי דוולא, כאריתא דדלאי ק"ז א' ולעיל ס"א ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה כו', והנה בהא דנקב כתב אאמו"ר זללה"ה בידים ס"ג סק"ד ליישב דתוך הכלי לא מיקרי שיצא מן הכלי, [ומרן זללה"ה באו"ח סכ"א סק"ח כתב שאם נותן ידיו בתוך הכלי סמוך לנקב ידיו טהורות, שו"ר בחזו"א שכתב הטעם דלא מהני ליטול משפת הכלי מפני שהמים לא יצאו מן הכלי כשעברו את הנקב לכוון שפת הכלי, ואח"כ הם יוצאין ממקום שאינו כלי, וע"כ דהמניח ידיו שם כשר לכו"ע], ועוד דכח הגברא שמוסיף להוציאו מן הנקב ולמעלה ולחוץ, מבטל כח הגברא של הכלי מהנקב, וכן משמע מהסה"ת דחשיב שלא יצאו המים מכלי כלל, ולא שנפסלו מפני הריחוק מכח ראשון, וכ"ז סברות מחודשות ליישב דברי הסה"ת שחידש ליטול מן הנקב, אבל פשטות הגמ' דודאי שאפשר ליטול מן הכלי מלמעלה דמשיצאו מן הכלי כיצאו לאויר דמי, ואם הכלי רק עד הנקב הרי כל שממשיך בכח ראשון כשר, וכמש"כ לעיל סק"ג, [וכ"כ הרשב"א בתו"ה שאין חולקין הכלי לשנים], ועכ"פ אין לך בו אלא חידושו כשיש המשך של כלי, אבל בדופן גבוהה בצד אחד, או בבליטה שמעל הפגימה, שאין כאן מקום חדש לומר שהמים יצאו משם, בזה בודאי יש לחשוב הכל כח ראשון מן הכלי, וגם במציאות רחוק שיגיע כל המים מן הפגימה ולא יעברו רובם ע"ג הדופן.

שו"ע ס"ד בדין חמת וכפישה, ובדין כובעים

שם ס"ד חמת וכפישה שהם מיני נודות של עור שתיקנן ועשה להם בית מושב כו' נוטלין מהן, אבל שק וקופה כו', בגמ' לא הוזכר ענין הישיבה בלא סמיכה, דפשוט שחמת שעשויה למים מק"ט בכל ענין כמבואר בכמה משניות שחמת מק"ט כדין כלי קיבול, ואין חסרון בזה שכלי עור מתקפל ואוירו מתמעך, דזוהי תכונת כלי עור, ותיקון המושב אינו מצילו מלהתמעך, וצ"ע בט"ז בזה, ובשק וקופה הנדון

בשוליו, וכמש"כ לעיל], מיהו דין גיסטרא הוא רק בחרס, ודוקא בכלי שמקבל עד סאה סגי בייחוד במקבל רביעית, אבל בכלי יותר מסאה אינו כלי עד שיקבל לוג, [מיהו בבהגר"א על התוספתא מבואר שבכל ענין שמקבל רביעית נוטלין ממנו לידים, ויש לזה מקום דהענין שתלוי בגודל הכלי הוא לגדר שיירי הכלי הקודם, ובוזה נטהר בשאינו נחשב שיירים, אבל אכתי אם מקיימין אותו חשיב כלי אלא שאינו ככ"ח לקבל טומאה אלא ככלי אדמה, ועי' ירושלמי שבת סופ"ח פלוגתא בד"ז, ובתוספתא שבר"ש כלים פ"י מ"ד מבואר דמהני ייחוד ליחשב כלי, והיינו ככלי אדמה, ולע"כ], ובכלים נקטנו עיקר דבעינן יחוד לגיסטרא, והיינו שבאמת רוצה להשתמש בזה, להניחה תחת החבית, ולפ"ז כהיום אין שום אופן שמשתמשין בשברים, וכבר תמה בזה בחזו"א כלים סכ"ב סק"א, ובשאר מיני כלים כגון עץ ועור ומתכת לא מהני ייחוד, שאין דרך להשתמש בהם כך, אלא א"כ תיקנן יפה להדיא לקבל בהם, כגון שפן וקרקסן.

ובתוספתא ידיים פ"א ה"ד תניא דשברי כלי חרס נוטלין מהן לידים, ושברי כלי מתכת אין נוטלין מהן לידים, כ"ה גרסת אור הגנוז, ובכלים הגרסא חזרו לטומאתן הישנה, והיינו כששפן וקרקסן, דלא גרע מהתיכן דחזרו לטומאתן הישנה, מיהו גם בשולי כלי עץ משמע שבא לחלק בין כלי שטף לכלי חרס.

שם במ"ב לענין הזהירות ליטול ממקום שנפחת בגובה הדופן

שם במ"ב אך שיזהר ליטול בה במקום שנפחת כו', ד"ז הוא כמ"ש בשו"ע ס"ב שיש ליטול במקום הנקב דוקא, וה"נ הצד הנמוך כמקום הנקב וע"ע בשעה"צ אות ט"ז שיש ליטול במקום הפגימה והיינו נמי מה"ט שמקום הפגימה הוא מקום הנקב, אבל הדברים מחודשים דבאמת עיקר הדין שצריך ליטול מן הנקב וא"א ליטול למעלה מן הנקב מחודש,

באופן שתקבל מים יש חידוש דחשיבא כלי לנט"י.

שם וה"ה לכובעים של לבדים כו', ה"ה בעשוין מעור כמ"ש במ"ב סק"כ, ובאמת לא עדיפי ממגופת החבית, שראויה יותר לקבלה ואפ"ה טהורה, ולכאורה דוקא כובעין שמשמשין כפיון, אבל מנעלים חשיבי שפיר עשוין לקבלה, אע"פ שהם מלבוש, עי' שבת נ"ט א' ששותין במלחמה בסנדלי בהמה של מתכת, וסגי בשימוש זה שיקבלו טומאה, וכן כפפות של עור, כל שמקבלין מים חשיבי שפיר כלי קיבול, מיהו עמש"כ לעיל בשקיות ניילון.

שם ס"ה בדין כלי שתחלת תיקונו ע"י סמיכה, ובדין טיטרוס

י. **שם** ס"ה כלי שתחלת תיקונו כך כו' הכי תנן כלים פ"ד מ"ג שולי קורפיות ושולי קוסים הצידונים אע"פ שאינם יכולין לישיב שלא מסומכין טמאין שלכך נעשו מתחלתן, וכן מזרקות ובזיכין שקיבלו בהם הדם תנן בפסחים שלא היו להם שולים, ובכלים שם ביארנו שהחידוש שאפי' שברי כלים שלהם טמאין בדין גיסטרא אע"פ שצריכין סמיכה וזה באמת חידוש.

שם ולפיכך כלי שהוא מלא נקבים כו', עמש"כ כלים פ"ב מ"ו דיש מפרשים טיטרוס בע"א, ולפ"ז אין מקור דכלי זה נקרא כלי קיבול, ובאמת בסברא היה נראה דאפי' אם חשיב כלי קיבול לענין טומאה אינו בדין כלי לקדש בו מי חטאת, וליטול ממנו לידים, דנהי דיש לו חשיבות ומק"ט מדרבנן או מדאורייתא, מ"מ כיון שאינו מקבל אלא ע"י אצבע האדם אין זה כלי גמור שנאמרו בו אל כלי ולא לקיור, ואף במשפך של רוכלין כלים פ"ב מ"ד מסתברא שא"א לקדש בו מי חטאת ולא ליטול ממנו לידים, שו"ר בזה בחזו"א סכ"א סק"ז.

שם בהג"ה וכ"ש כלי שיש בו ברזא למטה הואיל ומתחלה נעשה לקבל ע"י כך, ד"ז

מפני שהם עשוין נקבים ואינם ראויין לקבלה כלל, כדתנן במקואות השק והקופה מטבילין ומעלה אותן כדרך, (ועי' חגיגה כ"ב א' בסל וגרנותני), ולכן הסתימה והתיקון טפלין לעיקר הכלי ולא מהני שתקבל.

והר"ש ידיים פ"א מ"ב הביא התוספתא החמת והכפישא אע"פ שפחותין נוטלין מהן לידים והשק והקופה אע"פ שמקבלין אין נוטלין מהן לידים, ובכה"ג מובן הא דתניא בגמ' שהתקינן, דהיינו לתקן הפחת, אבל אכתי לשון הגמ' סתום, ובתוספתא יש לפרש דאע"פ שאם יניחום ישפך הכל אפ"ה אם מחזיקם בידו נוטלין מהן, כיון שעתידי לתקנה ולא בטלה מתורת כלי וכלפי זה נאמר דשק וקופה אע"פ שמקבלין פסולין, אבל חמת וכפישא אע"פ שאין מקבלין כשרין, ומרן זללה"ה באו"ח סכ"ב סק"ד כתב לפרש שפחותין היינו שניקבו וסתם הנקב, וקמ"ל שלא בטל שם כלי מהן, ועי' תוספתא כלים ב"ק פ"ו ה"ו משמע ג"כ שלא בטל שם כלי אע"פ שניקבו כדי טהרתן, דמ"מ מהניא הסתימה לחשבון כלי המוקף צ"פ.

שקיות ניילון יש לדמות לחמת, ולפמ"ש מרן זללה"ה שם שאין תיקונו בעשיית בית מושב, יש להכשירן לנט"י, ואאמור' זללה"ה בהערות חולין ק"ז א' כתב דדמי לשק וקופה, והיינו להמצריכין עשוין לקבל מים, אבל אם החסרון מפני שעיקרן מלאים נקבים, ואינם נעשין כלי ע"י הזפת שסותמן, א"כ בשקיות ניילון יש להכשיר, מיהו הראשונים שהצריכו בית מושב בחמת ה"ה בניילון, וכ"ה בשו"ע, אלא שכל דבריהם על היסוד דחסרון דמגופה ג"כ מפני בית מושב, אבל אם חסרון דמגופה מפני שלא נעשה לקבלה נמצא שלא הוזכר חסרון דמושב בשום כלי קיבול, ומסתברא דבשעה"ד נוטלין בהם.

כפישא ג"כ סתמה מעור, וכשהיא חלקה אינה מק"ט, ופעמים שיש לה לזבז, עי' אהלות פ"א מ"ט בר"ש, ובחלקה שהתקינה

הדד כסתום ע"י הברזא, אבל בלא ברזא אין מקום לחלק בין זה לנקב, וכמ"ש בשעה"צ אות ט"ז שאין ליטול מן השפה אלא מן הפגם למעלה, וכן מה שצידד להתיר דרך סילון סגור, שהוא כדדי הכיור, ג"כ לא נתפרש, וכבר תמה בזה מרן זללה"ה או"ח סכ"א סק"ז, וכ"ז במ"ב לשיטתו לעיל סק"י, אבל לפמש"כ סק"ח יש להקל בכל גונא, וכן לפי סברת החזו"א דמים שע"ג הנקב הם עדיין בתוך הכלי, לפ"ז יש להכשיר בדין הבולטין, כיון שהמים כבר חוץ לכלי.

שם מ"ב ס"ק כ"ה שצריך לזהר להחזיר בכל שפיכה ושפיכה, ע"י לעיל סק"ז שדעת הרמב"ן להכשיר כל הכלי.

שם סק"ז בדין ליטול משפת הכלי כשהברזא פתוחה

שם מ"ב ס"ק כ"ו, כתב דכלי שיש בו ברזא מותר ליטול בין דרך הברזא ובין דרך פי החבית, ומרן זללה"ה בסכ"א סק"ט כתב מהחת"ס בשם בית אפרים דבשעה שהברזא פתוחה א"א ליטול דרך פיו, ביאור הדברים שהמים היוצאים בכח ראשון עם פתיחת הברזא באין מכח הכלי שהיה, אע"פ שכעת אינו כלי, אבל אם יהפוך הכלי לצד אחר א"כ המים האלו לא באו מכח הכלי השלם, אלא זהו כח אחר שנתחדש לאחר ביטול הכלי, ואם הפך הכלי ואח"כ פתח הברזא ודאי שפיר דמי, ומי"ב דדין דכיור יש ללמוד שאפי' פתח התחתון ואח"כ העליון, חשיב שפיר כלי גם בעליון, כיון שהמים יוצאין לכוון הפתח התחתון, ואין גריעותא אם יקדימו לצאת בעליון.

יא. דינים שנתבאר

דין כונס ומוציא משקה

א. כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים, ד"ו נאמר בכל הכלים, (אף בכלי עץ שלענין טומאה שיעורן ברמונים), אם הוא רק מוציא משקה הרי הוא כשר, אם הנקב מוציא טיף אחר טיף, בלי עיכוב, סימן שכונס משקה.

מפורש בכיור שנקרא כלי קיבול ומקדש מימיו ונוטלין מן הדדין, והמים היוצאין הם רק מה שמן הנקב ולמעלה, ומסתברא שהדד התחתון ה' סמוך לשולים, דאל"כ נשארין בו מים שנפסלו בלינה קודם שעשו מוכני לכיור, וצריך להופכו אם אפשר.

במ"ב סקב"ד בחילוקים מתי נוטלין מהדד שבשפת הכלי

שם מ"ב ס"ק כ"ד כתבו האחרונים דאין ליטול ידיו מהכלי דרך הדד, פ"י דיש כד שבפיו בולט כעין צינור פתוח ולפעמים הבליטה שוליה שוות לשפת הכד, ודפנותיה למעלה, ויש ששוליה למטה משפת הכד, ובאופן זה אין הכד מתמלא רק עד שולי הפיה, ויש שהפיה עשויה באלכסון בשפת הכד, באופן ששפת הפיה שווה לשפת הכד, והכד מתמלא עד שפת הפיה.

והנה המ"ב מתיר ליטול מן הפיה שבולטת כמו מן הנקב, ויש לשאול הרי המים עוברים ע"ג הדד שאינו כלי, ובאמת גם בכיור מסתברא שהדדין היו בולטין מן הכיור, והמים עוברים ע"ג הדד מעבר לסתימת הברזא, ושם אינו בדין כלי, וש"מ דשטח זה ודאי חשיב כח ראשון, ואין מגרע מה שהולכים ע"ג צנור שאינו כלי, ומבואר מזה שהוא מחלק אם המים עולין למעלה מגובה הכלי, לבין אם הולכין בקו ישר בגובה הכלי, וכ"מ במ"ב לעיל סק"י שאסר ליטול משפת הכלי שגבוהה מן הנקב מעט, וכן כאן אסר ליטול מהדד הבולט לכוון מעלה, אבל הדברים מחודשים וכמש"כ לעיל סק"ח, דכל שבאין מכח ראשון אין סברא לחלק בין לצד ובין למעלה.

ומי"ש במ"ב שיש מקילין ליטול משפת הכלי שגבוהה מן הדד, לא נתפרש מה בין זה לשפה שמעל הנקב, וצ"ל דכיון שכך נעשה מתחלתו עדיף, משא"כ בנקב שהחצי העליון כשבור, ולא כהמשך הכלי, אבל אין מקור לזה כיון דסו"ס מקום זה אינו מקבל מים, ואם היה ברזא שסותם הדד למעלה, שייך לומר שנקב

כלי המחזיק רביעית למטה מן הנקב

ב. אם הכלי מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה, הרי הוא כשר ליטול בו ובלבד שיטול רק מהמים שתחת הנקב, [כ"ז לפי הגר"א דכלי שניקב נטהר רק למעלה מן הנקב, וכמש"כ סק"ה, אבל דעת הפוסקים כאן נראה שכל נקב המטהרו כולו מתבטל מתורת כלי אפי' מן הנקב ולמטה, וצ"ע], מיהו צריך שבשעת נטילה יצאו המים מן הנקב ולא משפת הכלי למעלה, ואע"פ שכל החלל של הנקב מלא מים שפיר דמי, ויזהר שלא יטה הכלי יותר מגובה הנקב, - מעיקר הדין נראה שגם אם יצאו משפת הכלי כשר, וע"י להלן.

כלי עם ברז

ג. כלי שיש בו ברז למטה דינו כסתום, וכל המים שבתוכו כשרין לנטילה, ויכול לפתוח הברז וליטול ממנו, או ליטול משפת הכלי, ובשעה שהברז פתוח אין ליטול משפת הכלי.

אם פתיחת הברז חשיב כחו

ד. אם נוטל מן הברז הרי הפתיחה של הברז היא הכח גברא של הנטילה, ונחלקו הראשונים אם פתיחת הברז פעם אחת מחשיבה כל המים שבכלי ככחו, וכתבו הפוסקים שצריך לסגור ולפתוח בכל שפיכה, ולא נתבאר מה נקרא שיעור שפיכה אחת, אבל למעשה היות ועיקר הדין נראה כהרמב"ן שכל הכלי נקרא כחו, אפשר להקל ששיעור נטילה של כל היד חשיבא כחו, וזה בברז רגיל של מיחם.

שיעור הפגימה בשפת הכלי

ה. כלי שנפגם בשפתו, אם הפגימה אינה עמוקה יותר מרבע ס"מ, יכול ליטול ממנו רגיל, וה"ה כמה פגימות, [כ"כ אאמ"ר זללה"ה ששיעור גודש המים שפיר דמי, ולכאורה זה כרבע ס"מ], ואם הפגימה עמוקה כתב בשעה"צ ליטול מן הפגימה, ועיקר הדין נראה שיכול ליטול כדרכו, דחשיבי כולן מכח ראשון, ונפ"מ בשעה"ד.

כד וקומקום שיש להם פיה

ו. כד שתיה שנמשך פיה בראשו יטול מן הפיה בלבד, ויש מחמירין שאם הפיה נמשכת למעלה מן הקיבול של הכלי לא יטול דרך הפיה רק דרך שפת הכלי אם הוא מקבל עד שפתו, - קומקום שיש לו בצדו פיה כמין צנור, יכולין ליטול דרך הצנור.

סתימת נקב, ודין מי שאין לו כלי אחר, ודין בקבוק

ז. נקב קטן אין ראוי ליטול דרכו, ולא מהניא סתימה ארעית, אבל סתימת דבק וכיו"ב שדרך להשאירה מהניא, ואם אין לו כלי אחר יטול שתי פעמים, אחת כדרכו משפת הכלי ברביעית שמתחת הנקב, ואח"כ יחזור ויטול מן הנקב.

- בקבוק שפיו צר כשר לנטילה, כמו ברזא, וכ"מ ברמב"ן דשיירי טהרה מיירי בצרצור שפיו צר וממשיך לישפך מן הראשון עד לאחר השני.

כלי שנשבר דופנו

ח. כלי שנשבר דופנו, נוטל ממקום השבור כמו בנקב, ויש סבורא לומר דכיון שכולו שבור מצד אחד, הרי המים שעוברין על הדופן השלם כעוברין על פיית הכלי שזה קיל טפי.

כלי שאינו עשוי לקבל

ט. כלי שאינו עשוי לקבל, כגון מכסה של כלי או שולי גביע מכסף, כיון שלא נעשו לקבלה, אין נוטלין מהן לידים, ואם עשה בהם מעשה כדי להשתמש בהן לקבלה כשר, ואפשר דבייחוד להשתמש בהן סגי, וכגון שהם ראויין לעמוד בלי סמיכה ואין להם חידודין המפריעים את השימוש לגמרי, וייחוד היינו שבאמת דעתו להשתמש לצרכו, אבל לא מהני לחשוב שאם יצטרך לנט"י ישתמש בו, מיהו אפשר דבשולי כלי לא מהני תיקון, כיון ששימוש הכלי סותר שימושו, ולא מצאנו אלא במגופה שהיא כלי בפ"ע.

דין שק וקופה ודין שקית ניילון

י. שק וקופה שהם כלים ארוגים משער או מנצרים, אפי' אם סתמן בזפת אין נוטלין מהן לידים, אבל שקית ניילון אע"פ שאינה עשויה למשקין, מ"מ כיון שעשויה לקבלה וראויה למשקין ע"י קשירת פיה, דינה כחמת, אבל גם

בחמת אמרו בגמ' דבעינן התקינה לנטילה, אלא דתלוי מה זה התקינה, ואאמו"ר זללה"ה כתב שדינה כשק וקופה כיון שאינה עשויה למים, ועי' לעיל סק"ט מ"ט אפשר להקל בשעה"ד, ויכול לעשות נקב וליטול ממנו כדין ברזא, ובנקב גדול חשיב כולה כח ראשון.

סימן ד

בדיני כח גברא וכונה לנטילת ידים

המים שנגררין ע"ג קרקע לאחר שנפלו מכחו זהו גופא הטעם שכבר פסק כח הכלי, דהיינו שכל מה שיוצא מן הכלי בכח גברא הראשון, מיקרי מים מן הכלי.

ובאמת נראה שאין דין כח גברא רק כח מנא, פי' שהמים מתייחסין לכלי, ואף לרבנן דקוף כשר, אבל אריתא דלאי פסול, ואף ר' יוסי דפסל קוף לאו משום כח גברא פסל ליה, אלא משום דבעינן כונת נותן, כמפורש בתוספתא שזהו הטעם שר"י חולק במתני' בשני אלו, ומודה בחבית שבין ברכיו, ועמשנ"ת עוד בזה לקמן סק"ג.

שם ואי מיקרב לגבי דוולא

שם ואי מיקרב לגבי דוולא דקאתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים, פי' אם נתן ידיו במקום שהמים נופלין מן הכלי ששופך לתוכו, הו"ל מים מן הכלי, וזהו הנקרא כח גברא, ואף הנמשך מעט ע"ג קרקע כל שנקרא כח ראשון בבידקא דמיא סנהדרין שם ה"ה לענין נט"י, וכאן הוא שופך לכוון הקרקע ומשמע שאם מניח קרוב למקום השפיכה אע"פ שאינו תחת הקילוח שפיר דמי.

שם ברי"ף אין מטבילין בה את הידים דהו"ל שאובין לכאורה טפי הו"ל דהו"ל זוחלין דפסולין מדאורייתא, ושאובין דרבנן, וי"ל דקמ"ל שאפי' עומדין במקומן אין מטבילין בהן, דהא מיירי בדאיכא מ' סאה, וזה רק בעומדין, שאם מתפשטין מיד, לא נשאר מ"ס.

שם ואי בזע דוולא, בגי' הרי"ף ובגי' רש"י

שם ואי בזע דוולא בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא ואמר רבה כלי

חולין ק"ז א' האי אריתא דלאי כו' בגי' הרי"ף ואין מטבילין

א. חולין ק"ז א' אר"פ האי אריתא דלאי אין נוטלין ממנו לידים כו' גרסת הרי"ף מיושבת דקאמר אין נוטלין ואין מטבילין, שאם כגרסתנו הו"ל אם מיקרב לגבי דוולא נוטלין ואם לאו אין נוטלין, ולמה החליט תחלה שאין נוטלין, אבל אם קמ"ל שתי הלכות יחד, ולהלכה השניה שיש באריתא דאין טובלין לא מהני מיקרב, לכן שפיר שנה שתייהן בסתמא לאיסור בתחלה.

בביאור דלא אתו מכח גברא

שם דלא אתו מכח גברא, פי' בתו' דכח גברא לאו דוקא אלא דלא חשיב שבאו מן הכלי, מיהו משמע להו לשון גברא דאתי כו' יוסי, דלרבנן הו"ל דלא אתו מן הכלי, ויש לתמוה אם איתא דלרבנן נמי פסול, כיון שאין המים מתייחסים לכלי, למה באמת אמרו בגמ' טעם שמתאים רק לר' יוסי, [שור' בחזו"א אר"ח סכ"ג סק"ט], ועו"ק דהא ר"י בתוספתא ידידים בעי כונת נותן, והדבר פשוט שאין הממלא מים מן הנהר לצינור יודע כלום אם אדם מניח ידיו תחתיו, וא"כ לר"י גם במיקרב לגבי דוולא ג"כ לא מהני.

ונראה מזה דכח גברא שהזכירו בגמ' ומתוך הכלי היינו הך, דכיון שהשופך מים מן הכלי זהו כח ראשון וחשיב נטילה, וכשהמים ניגרין אח"כ ע"ג קרקע חשיב כח שני וגרמא בעלמא הוא, כדאמר סנהדרין ע"ז ב', ופרש"י בכח שני שהניחו רחוק קצת, ולא נפלו המים מיד בצאתן מגדרותיהן עליו, אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם, גרמא הוא ולא מכחו, עכ"ל, וכן פי' הרמ"ה דכח שני היינו

הוא מקוה לכלים מדאוריתא, ומכח זה תיקנו שיעור רביעית לענין נט"י, מ"מ כמו שאין טבילה בכלים כך אין לתקן נטילה בכלים, וכיון שתיקנו נטילת ידים אין להכשיר טבילת ידים בכלי, וגם יש לחוש דאתו למיסרך בטבילה בכלים.

לשון נטילת ידים נראה שהוא מה שהידים מקבלין את המים, דבמתני' ידיים מצינו שהשוּפך על הידים מיקרי נותן, והמקבל מיקרי נוטל, וכן בתוספתא הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין כו', ש"מ שענינו קבלת המים, אלא דכיון דבעינן קבלה מכח כלי לכך תיקנו לשון נטילה שהוא עושה מעשה ליטלם ולקבלם ולא שנותנין עליו בנתינה בעלמא, [והו"ל למיתני והקוף נותן לידים, וכ"כ במלא"ש, וכן העתיקו הראשונים בכמה מקומות], ומ"מ יש ללמוד מזה שהמצוה בנטילה ממנו, וכשנותן היד בתוך הכלי אינו נוטל, אלא די"ל שתיקנו כפי מה שכתוב בתורה בכיור, ואף בתוכו בכלל, (מיהו כלי של רביעית אינו ראוי ליטול בתוכו), וכלי הנקרא נטלא זהו ג"כ מפני שנוטלין בו מן החבית, עי' שבת מ"ח א' וכן בבב"ק נ' ב' דלוי פר"ח נטלא, וכן בנדרים נ"א א', וכן בע"ז נ"ח ב' שנוטלין בו מן החבית, וצ"ע בזה בדברי הראשונים בשם ר"ה גאון.

בדברי הסמ"ג דשמוא סוגיא דזבחים כרבנן

בסמ"ג כתב לדחות ראית בה"ג דשמוא סוגיא דזבחים כרבנן דלא בעו כח גברא, ומשמע דלרבנן מהני לידים טבילה בכלי, והדברים מחודשים, דנדון ממנו ובתוכו הוא מפני שיש מעלה לתוכו שהמים בקביעותן, ועדיפי ממים שיוצאין מן הכלי, שהם כזוחלין מן המקוה, [ובזה הצריכו כח גברא למאן דמפרש הכי, או כמשנ"ת שאין צריך כח גברא אלא דבעינן שהמים יבואו מכח הכלי, שלא תתבטל זיקתם לכלי משנגררו ע"ג קרקע, וכמשנ"ת לעיל סק"א, אבל בתוך הכלי ודאי שפיר דמי] או"ד ממנו דוקא דאפשר שכח המים ביציאתם עדיפי, שזה דרך נקיות טפי מרחיצה

כו' כ"ה גרסת הרי"ף ברכות פרק ח', וכגרסת הב"ח שניקב ככונס משקה, וזו הגרסא המיושבת ברי"ף, ולפי שידעו שמצוי שהדלי ניקב מכח מהירות המילוי שנפגש ונחבט בכמה מקומות, לכן הזהירו שצריך לברר שאינו נקוב, או שר"פ הביא מימרא דרבא לבית המדרש.

וגרסת רש"י מילף לייפי, דהוי חיבור לנהר, וכנראה לפי שלא היה בגרסתו ואין מטבילין, לכך קיים גרסא זו לענין טבילה, שהרי הוזכר מטבילין בגמ', אבל הרי"ף דגרס אין מטבילין גרס כאן אין נוטלין ולא גרס מטבילין.

מה שגרסו כאן לגרסת רש"י חיבור לנהר תמוה, דלאיזה צורך המציאו כאן דין מחודש שאינו נכון בשום מקום, הרי אין שום צורך מצוי לתקן כן, ובמציאות לעולם כשהופך הכלי לשופכו לצנור, נפסק הקילוח שמחבר המים לנהר, וכן בין שפיכה למילוי פסק החיבור, ואיך אפשר לסמוך על חיבור כזה שאינו ברור, וגם רחוק שידלו בכלי שנופל ממנו קילוח, ולכן נראה גרסת הרי"ף עיקר, ואין לסמוך על חיבור כזה כלל, שהוא רחוק במציאות ובהלכה, שו"ר ביש"ש שכ"כ, שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה בכ"ז, ובאו"ז הביא לשון ר"ח, ומפרש בראבי"ה שם שהכלי משוקע במקוה, וסגי בחיבור מועט.

בתו' בדין הבח"ג דשבשוך במים מזהני

ב. שם תוד"ה דלא, והביא ראיה מפ"ב דזבחים כו' אבל בנט"י אפי' בתוכו מותר, צ"ע מגלן להמציא בטהרת ידים מה שאין בכיור, דאם בכיור לא מהני ממילא גם ידים לא תיקנו לטהר אלא ממנו, וגם קשה להנהיג קולא משום דמסקינן בתיקו, ובדרבנן לקולא, דאין להמציא קולא בספק כזה, שלא ידענו אם שייכא טהרת ידים בתוכו, ואדרבה נראה דכיור שהוא מקודש וציותה תורה ליטול ממנו, ס"ד שתוכו ג"כ כשר, ויתכן שתוכו עדיף שהוא המקור לטהרה והו"ל כמקוה, וקבעה תורה שיעור בחשיבות דבעינן ביה שיעור רחיצה לד' כהנים, אבל כלי המחזיק רביעית לא חשיב לעצמו, ואמנם מצינו דרביעית

המלך נט"י, הכשיר גם מקוה של רביעית, אבל כשביטלוה חז"ל ביטלוה לגמרי, והארב"ד גופיה בסוגיא ק"ו א' כתב דדוקא בדאיכא מ"ס מטבילין, כ"כ בתוה"ב בית ששי שער שני בשמו, וכ"כ הרמב"ם שם בפ"א ה"א שאין נט"י אלא בנטילה מן הכלי בכח נותן.

ועוד יש לדון שמיד שנוגע במים שבכלי הם נטמאין, ואף אם רביעית שניתן על הידיים אינו מק"ט, אבל טומאת נגיעה בידיים מסואבות לא שמענו בה שום קולא, שהרי אם אין דעתו ליטול בהם הרי הם טמאין, ומנלן לחדש דבכונת נטילה נשאירן טהורין, כמו במזה מי חטאת.

ידיים פ"א מ"ה ר"י פוסל בשני אלו, בתוספתא שטעמו משום כונה, וביאור מהו כונת נותן

ג. ידיים פ"א מ"ה חבית מטה על צידה ונוטל והקוף נוטל לידיים ר"י פוסל בשני אלו, מבואר בתוספתא דטעמיה דר' יוסי משום חסרון כונה, דתניא הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין הנותן מתכוין והנוטל אין מתכוין ידיו טהורות, ר' יוסי אומר ידיו טמאות כו' ומודה ר"י שאם הניח חבית בין ברכיו או בין אצילי ידיו ונטל שידיו טהורות, ומבואר בזה שהפסול של חבית מטה על צדה ואינה בין ברכיו הוא משום חסרון כונה של הנותן.

וביאור הדברים שאם אדם עירה המים שבכלי ע"מ להניח ידיו תחת המים, הר"ז חסר בכונת נותן, דלא מהני כונת נותן אלא כשבאמת בפעולה זו הוא מטהר את הידיים, אבל אם פעולה זו אינה מטהרת, אע"פ שיודע בעצמו שהוא או חבריו יניחו היד מלמטה אין זו כונה, דבאמת אין כאן מעשה המטהר, ומה תועיל כונה שאינה אמיתית, ולכן אם פתח הברזא ואח"כ הניח ידו מלמטה אינה טהורה לר' יוסי, וזהו דין חבית מטה על צדה, שלאחר שהטה את החבית בא להניח ידיו תחת הקילוח, ויש כאן כונת נוטל ולא כונת נותן, לפי שבשעה שהטה לא היו הידיים תחת הקילוח, ולר' יוסי ידיו טמאות ולרבנן דסגי בכונת נוטל ידיו טהורות, אבל

בתוך מים מועטין, או שהוא יותר דרך כבוד וזימון לעבודה, ולצד שבתוך הכלי כשר, אין שייך להזכיר כלל חסרון של כח גברא, שכל החסרון מגיע בגלל הניתוק מהכלי, ובתוך הכלי אין חסרון זה כלל, מיהו הסמ"ג כנראה למד בכח גברא כח המטהר בנתינתו ולא בגלל הקשר לכלי, וכמו שנראה דעת תו' שתלו כל זה בדר' יוסי ורבנן.

בראשונים דשכשון הוי כח גברא

מה שכתבו בדעת הבה"ג שהשכשון בתוך הכלי חשיב כח גברא צ"ב, דתנועת המים בתוך הכלי כתנועתן בתוך המקוה, וכמו שמוליק ומביא במים עד שיגיעו למחט שבמעלות המערה כשר כדתנן מקואות סוף"ז, ה"ה שבתוך הכלי אין כאן כח גברא, שלא עשה כלום מכחו כיון שנשארו במקומם, אבל באמת כל ענין כח גברא הוא כמו כח מנא, דנשארו בחשיבותם כשיצאו מן הכלי, כיון שיצאו בכח גברא, וא"כ לכה"ג דבתוך הכלי נשארו בחשיבותם, א"צ כח גברא כלל, ועבה"ל ס"ח ד"ה אם.

בגרסת הר"ף דהפסול משום שאובין, ובדעת הראב"ד דמיירי בפחות ממ"ס

גרסת הר"ף בגמ' דאריאת דלאי פסול למקוה משום שאובין, ומזה מוכח שא"א להטביל בתוך הכלי, שהרי כל פסול שאובין מדרבנן הוא שמא יטביל בתוך כלים, ואם הכלי כשר להטביל בו, אין מקום לפסול שאובין, ויש לדחות דלא פלוג בטבילה, אבל בגמ' נראה דסברא פשוטה היא דפסול משום שאובין, והו"ל לפרושי דבתוך הכלי כשר ושאובין אטו כלי פסול.

דעת הראב"ד ריש פ"ט דמקואות דאריאת דלאי מיירי בפחות ממ"ס, וסבר שמטבילין ברביעית שבקרקע, והדברים מחודשים שהרי השוו טבילת ידיים לטבילת הגוף, וגם אמרוה שבטלוה לרביעית בקרקע, ומהיכא תיתי לן לחדש שהשאירו דין רביעית לענין ידיים, ואמנם אפשר שכשתקן שלמה

הא דסילון דהיינו אריתא דדלאי ששפכו לתוך הסילון מן הכלי, וכ"ז צ"ת, דודאי כשנפלו המים מן הכלי והמשיכו בסילון בטל כח הכלי ופסול לכו"ע, דהו"ל כח שני לגבי הכלי.

והא דמשמע שמודה ר"י בחש"ו כתב הר"ש דהנהו בני כונה נינהו, ויש להקשות דהא לענין שחיטה אמר רבא חולין ל"א א' דמאן תנא דמכשר שחיטת חש"ו ר' נתן היא דסבר דלא בעי כונה לשחיטה, הרי דחש"ו אין להם כונה, וי"ל דלענין נטילה א"צ כונה לטהר את הידים, כמבואר חגיגה י"ט א' דמהא דפשט ידיו לאמת המים ליטול פרי ידיו טהורות, ש"מ שא"צ כונה לטהר את הידים כלל, ור"י מודה בזה, וא"כ מה שמצריך ר"י כונת נותן ונוטל היינו להחשיב את המים שבכלי, שאין בכחם לטהר בלא כונה, משא"כ במי מקוה שא"צ להחשיב את המים, בזה א"צ כונה לטהרה כלל, [שור"ר שכ"מ בהדיא בתוספתא פ"ב ה"א הנוטל ידיו אם נתכוין ידיו טהורות אם לאו ידיו טמאות אבל המטביל את ידיו בין כך ובין כך ידיו טהורות, כ"ה באור הגנוז, הרי מפורש חילוק זה כמש"כ שא"צ כונה לטהרת הידים מדמהני בטבילה, אבל צריך כונה להחשיב כח המים שבכלי], וכן מבואר בגמ' שם דחש"ו יש להם כונה לשום חתיכה בעולם, וזהו מה שצריך כאן לר' יוסי, שתהא דעתו לשפיכה בעלמא ולא לטהר הידים, מיהו צריך כונה לשפוך על הידים.

שור"ר בתוה"ב ובדק הבית בכל זה, ודעת הרשב"א שא"צ נותן כלל, ודעת הרא"ה דבעינן נותן כל דהו, ותוספתא דסילון מסייעת להרשב"א, וכבר האריך מרן זללה"ה באו"ח סכ"ג בכ"ז.

בפלוגתת הפוסקים אם הלכה כרבנן או כר"י

ד. **לענין** הלכה נחלקו הפוסקים אם הלכה כרבנן או כר' יוסי, אלא שהדבר תלוי במאי פליגי רבנן ור"י ולפמשנ"ת לעיל ודאי דהלכה כרבנן, שהרי באריתא דדלאי ליכא כונת נותן, וקאמר דבמיקרב לגבי דוולא כשר, ולפ"ז

כשהחבית בין ברכיו בשעה שנוטל הר"ז כמערה בכונת נותן, כיון שתפיסת החבית במצב זה חשיב מעשה, שאם יעזוב את החבית יתבטל הכל, ולכן חשיב עושה מעשה, [נועי' במ"ב סי' ק"ס ס"ק ס"ח ובדברי מרן זללה"ה סכ"ד סק"ל שמבואר סברא זו דלא כהמ"ב, וכ"כ אאמו"ר זללה"ה בס"א ס"ק ט"ו כ"ד, ועמש"כ לקמן ס"ו סק"ה ח' בזה].

בביאור הפקיע את המוליאר ומים שנכנסו לסילון

ויעוד תניא בתוספתא שאם הפקיע את המוליאר ונטל הימנו לידים או שנטל מן הסילון שיש בו כדי קבלת רביעית ידיו טהורות ור"י אומר ידיו טמאות, וזהו ג"כ מאותו טעם שכאשר עשה נקב במוליאר [שהוא כלי חרס] ויוצאין המים כמו מברזא, ואח"כ נתן ידיו תחת הקילוח, נמצא שהמים יצאו מן המוליאר בלא כונת נותן, [שור"ר בערוך ערך מלייר בשם תנחומא פרשת בלק מנגנין נתן בפיו כמלייר הזה כשהוא מבקש הוא נוטל וכשהוא מבקש הוא פותח, והמגיה בערך פקע הביא תרגום מגלת אסתר מפקע במנגנין, משמע שפתיחת הברזא של המוליאר נקרא מפקיע].

וכן מים שנכנסו לסילון שיש בו קבלת רביעית, והמים נכנסין מעצמן, ויוצאין מתוך הכלי, הרי יש כאן כונת נוטל בלי נותן, ומכאן מוכח שא"צ כח גברא כלל, שהרי המים נכנסין מעצמן לסילון ממי הגשמים או מן המעיין, ואפ"ה ידיו טהורות לרבנן, שא"צ כח גברא אלא כח ראשון שמתייחס לתוך הכלי.

בדברי הר"ש דטעם ר' יוסי משום כח גברא

והר"ש כתב דטעמיה דר"י משום דבעי כח גברא, וסיים בדברי התוספתא דר"י בעי כונת נותן ונוטל, ומשמע שמפרש דתיתי בעי, ולא נתפרש מנליה לחדש תרתי בדרי, הרי פשוט שיש בקוף חסרון דדעת נותן, ודכוותה מתפרש בחבית שהטה על צדה, והר"ש לא ביאר מ"ש חבית בין ברכיו להטה את החבית, וביאר

חבית מטה על צדה ונוטל והקוף נוטל לידים, ואצ"ל חש"ו אפי' קטן ביותר דלא גרע מקוף, אבל בלא כונה כלל כגון שנפלה חבית ונפלו מים על ידיו בלא כונה אין מקור לטהר, דאפי' לרבנן בעינן או כונת נותן או כונת נוטל, כ"כ הר"ש והרשב"א, וכ"כ הב"י בסי' קנ"ט סי"ב בדיני הקוף.

בסוגיא דחגיגה י"ח ב' שא"צ כונה ענין אחר הוא והב"י הביא דברי רי"ו מסוגיא דחגיגה י"ח ב' שא"צ כונה לחולין כלל, וכן הקשו הרשב"א והרא"ה מאותה משנה דמכשירין שהובאה בחולין, ולפמשינת שני ענינים הם דכונה לטהרת הידים לחולין א"צ כלל ואפי' לר' יוסי, ומה"ט אפי' ר"י מכשיר חש"ו שנתנו לידים, אבל לכח הכשר המים שיוצאין מן הכלי, בעינן כונה מסוימת, ואמנם הנוטל אינו מוסיף כח במים, אבל כונתו מועילה להחשיב הנטילה, ומה"ט בהטביל ידיו שא"צ להכשיר את המים לכו"ע א"צ שום כונה, ובזה מתישב הכל.

תוספת ביאור, לדברי הראשונים לשון כונה דר' יוסי הכונה כח גברא, ולדברינו כונת גברא זהו הכח גברא שנצרך במים, דכח אדם שלא ידע שהפיל את החבית לא חשיב כחו, ולכן לא שייך לשאול מסוגיא דחגיגה, דהתם הנדון בכונת הטהרה, ולא במעשה הנטילה, כמבואר שם שנטילת ידים וטבילת ידים הכל ענין אחד, ואם ידע שהוא שופך את המים מן הכלי רק לא ידע שהמים נשפכין על ידיו של אדם הר"ז ג"כ בכלל חסרון כונה כיון שאינו יודע שהם יוצאין מכחו למטרה מסוימת רק שפיכה בעלמא, וזה בכלל חסרון כונה של הברייתא, אבל החסרון הוא בכח המים לטהר, ולא בדיני כונת טהרת הידים שבזה קי"ל שא"צ בחולין.

בביאור חבית מטה על צדה

חבית מטה על צדה פירושה חבית שפיה צר ואע"פ שהטה על צדה עדיין המים מקלחין לאט לאט, ויכול להניח ידיו תחת

שו"ע סיק קנ"ט ס"ט וס"י בדין מטה חבית על צידה וקוף, ובענין הברזא

ה. **שו"ע** סי' קנ"ט ס"ט, המחבר בס"י פסק כרבנן דמטה חבית על צדה ונוטל, ובסי"ב הביא שתי דעות בקוף וצידד להכשיר, וזה מיושב כרבנן דר' יוסי, וכ"כ בבה"ל ס"י ד"ה עלתה בשם הראשונים והיש"ש והגר"א שדין שניהם שוה, ובאמת אין להמציא חילוק ביניהם שהרי ר"י חולק בשניהם בשוה.

מידה מה שהחמיר המחבר כאן בחבית שנפל הברזא או שנטתה מאליה, דבזה לא סגי בכונת נוטל, אין לזה מקור, שהרי מפורש בתוספתא דסילון שאף במים המתמלאין מאליהן מכשירי רבנן, ובבה"ל ד"ה ואם כתב שאין ראוי דהבה"ג חולק ע"ז, וזה ליישב קושית האחרונים מס"ח, אבל דברינו אף להפוסלים בס"ח דבעינן שיבואו מכח כלי, מ"מ א"צ מעשה אדם להטיית הכלי, וקוף ורוח שוין, ומה שחידש שהטיית האדם בתחלה מועלת, ולכן הקיל בס"י, ג"ז צ"ע להמחמירין בברזא, עי' בסמוך, וכבר כתב מרן זללה"ה סכ"ג סק"ז דמהתוספתא דסילון מוכח כהרשב"א.

מ"ב ס"ק נ"ח והיינו דרוצה ליטול שני ידיו כאחת כו' בפשוטו צריך שתי ידים כדי להטות החבית מפני כובדה.

במ"א שהצריך נענוע ע"י ברכיו

שם ס"ק נ"ט ונוטל ממנה ומנענע בברכיו כו', המ"א כתב כן מפני שחבית על ברכיו כע"ג קרקע חשיבא, וכדי שיחשב מעשה ידיה בעינן נענוע, אבל במתני' קתני בין ברכיו ובתוספתא או בין אצילי ידיו, שהחבית תפוסה בכח הידוק ברכיו או אצילי ידיו, ובכה"ג חשיבא השפיכה מעשה ידיה, ולכן מודה בה ר' יוסי, שאם לא יחזיק החבית תפול, ובוזה א"צ נענוע כלל, וכבר הקשה מרן זללה"ה באו"ח סכ"ג סק"ו ע"ד המג"א, ולפמש"כ שהמג"א קאי על מ"ש הטוש"ע על ברכיו נחא כונתו, ובאמת בין ברכיו א"צ נענוע, ובמ"ב כתב דלהמחבר בס"י אף כאן א"צ נענוע, דהא סגי בהטייה פעם אחת, ולמש"כ בין ברכיו א"צ הטייה מכחו שאפי' נפלה מאליה כשר לכו"ע.

שם ס"ק ס' ס"א, באמת דעת המחבר לחלק בין נעשה מעשה ע"י נותן, או שיצאו מאליהן, ולכן מתפרש כאן בנטתה מאליה או בנפל הברזא מאליו, אבל כבר נתבאר לעיל דמברייתא דסילון מבואר דאף בכה"ג כשר וכדעת הרשב"א.

בדין אם צריך להסיר הברזא בכל שפיכה, ובמ"ב בדין ברז מתוקן בחבית

שם בשו"ע ואם היתה ברזא בנקב והסירה וקבל המים על ידיו חשיב שפיר כח גברא, ד"ז מבואר בכיור שנוטלין ממנו ע"י פתיחת הדר, וערמב"ן ע"ז נ"ט ב' בדין ברזא שפתחו גוי דחשיב הכל כחו, וכ"מ בתוספתא דהפקיע את המוליאר שהכל כחו.

שם וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה, לדעת רש"י סנהדרין ע"ח ב' והרמב"ן ע"ז נ"ט ב' א"צ לסגור הברזא, ויכול ליטול בכל המים המקלחין כמו בהטה את החבית דס"י, דכל מה שבחבית נקרא כחו גמור, וכ"נ בתוספתא דמוליאר, והפוסקים שהצריכו סגירה ופתיחה סברו בבדיקא דמיא שרק קילוח ראשון נקרא כחו, וגם לדבריהם י"ל דחבית עדיפא וחשיב כולה כחו, וכבר נתבאר מזה לעיל

ס"א סק"ז, ובבה"ל הביא מהגר"א שכ"ד הרמב"ם, ונראה דבעיקר הדין כשר כדעת רש"י והרמב"ם והרמב"ן, אבל אין כאן קולא דקי"ל כרבנן דר' יוסי, כיון שדעת תו' שמה שיוצא לאחר קילוח ראשון הר"ז כיוצא מכלי שבור שבטל ממנו תורת כלי, וכמ"ש מרן זללה"ה סכ"א סק"ט שכשהברזא פתוחה הר"ז ככלי שבור, ורק מה שיוצא מכח ראשון חשיב שבא מהכלי השלם, וכמשנ"ת לעיל ס"ג סק"י, ומ"מ בשעה"ד יכול לסמוך ע"ז.

ש"י דמרן זללה"ה כתב בסכ"ג סק"ג דבמוליאר מודה ר"י בכח ראשון, ופלוגתתם רק בכח שני, ומבואר דס"ל להכשיר אף בכח שני לרבנן, ואמנם הדברים מחודשים דקתני פסול סתמא והיכי נוקים לה בכח שני דוקא, [ומרן ז"ל גופיה הזכיר שם די"ל שאם נתן ידו תחת הכלי לאחר שעירו ממנו המים הר"ז חסר בכח גברא, ולפ"ז נחא מוליאר דכיון שהוא מפקיעו בידיו ע"כ נתן שתי ידיו או יד אחת לאחר שהפקיע, ולכן לא נטהרו לר"ן, אבל מ"מ מבואר דס"ל להכשיר לרבנן אף בכח שני, מיהו היינו דוקא כשהכלי מק"ט ולכן מהני מה שנוטל ממנו גם בכח שני, כמו הטה את החבית שהמים היוצאין כל היום ודאי חשיבי כח שני לדעת תו', ואפ"ה הם כשרין, ומה שהצריכו כח ראשון בפתיחת הברזא היינו רק לר"י, ולפ"ז לדעת המחבר א"צ לסגור ולפתוח הברזא, אלא שהמחבר חידש דהטייה עדיפא, שעשה מעשה בכל המים.

ומ"מ נראה שאם הברזא פתוחה לא יהפוך הכלי ויטול משפתו, דנהי דהכלי נשאר כשר, מ"מ כיון שבטלה קבלתו, הרי המים כשרין רק לכוון הברזא שהם בדין כח ראשון לפמשנ"ת, אבל לצד השני הר"ז כמים שבברזא פתוחה, מיהו המים שתחת הברזא יש מקום להקל ליטול בהם משפת הכלי.

מ"ב ס"ק ס"ד וכתבו האחרונים דהנוטל ע"י כלי שקורין קרא"ן צריך לסגור ולפתוח כו'

וא"צ כונת הכשר לאכילה, דחש"ו אין להם כונה יותר מזה.

מ"ב ס"ק ע"ה כתב דדעת רוב הראשונים דבלא כונה כשר, ולפמשנ"ת לעיל סק"ג ד' אין רא"י מסוגיא דחגיגה, דהתם קמ"ל בעיקר טהרת הידים שא"צ כונה, וכאן הנדון אם יש למים חשיבות לטהר מעצמם בלי שום כונה, ונפ"מ במקוה דא"צ חשיבות למים, שבזה לכו"ע א"צ כונה.

שם ס"ק ע"ו ואם ה"י נותן פחות מבין שש כו', במתני' דחש"ו לפי הנראה דר' יוסי מתיר יש ללמוד דחשיב שפיר כונת נותן, וא"צ שיהא בן שש, כמ"ש בסק"ע בשם הגר"א.

ז. חול"ץ ק"ז א' משום דקאתי משיירי טהרה, פ"י כיון שמים אלו הוכשרו לנטילה כשהיו רביעית, לא פקע כוחם כשנחסרו, והרמב"ן כתב וכי מפני שהיה בכלי זה שיעור יהא חשוב לעולם, והנה מצינו בכיור שצריך שיהא בו שיעור ד' כהנים, ואם קדש ונטל אחד יכול השני ליטול בשיירי הטהרה, דהא ילפינן לה זבחים י"ט ב', מדכתיב משה ואהרן ובניו, וש"מ דאע"פ שהם רוחצין בזא"ז שפיר דמי, [ולא מסתבר שכל יום שופכין שיעור של ג' כהנים שמוכרח ליפסל בלינה], וכ"כ בלקוטי הלכות דמסתבר דשפיר דמי, וכ"מ בחזו"א או"ח סי' כ"ד סק"ל ד"ה מלשון הטור.

ומבואר בגמ' כ"ב א' שאם הכניס כלי ושאב מן הכיור אפי' פחות מרביעית מקדשין בהן, ונראה דדוקא שהכניס כלי בתוכו, אבל אם קיבל מן הכיור דרך הדד בכלי אחר פחות מד' כהנים אין מקדשין בו, וזהו שאמרו בגמ' לשון קדח בו שהי' הכלי מושק לכיור בתוכו, דומיא דקדח בו דמקוה, וכמ"ש תו', ולמדנו מכאן שיש ענין בשיירי טהרה, דכיון שהיו המים ראויין לקדש נשארו בד"ז, ואמנם בכיור המים קדושים בקדושת כלי שרת, מ"מ אין קושיא אם השוו נט"י לקידוש יו"ד, וכיון שהי' בכלי רביעית אפשר להמשיך לטהר ממנו, דסתם כלי לנטילת

ובשעה"צ אות ס' הביא דברי מחה"ש שמחמיר אם המים עוברים דרך צנור שהוא ממשיך לאחר סגירת הברז, כדין פיה הנמשכת בפי הכד במ"ב ס"ק כ"ד, ולפמשנ"ת לעיל ס"א סק"י להקל בזה ה"ה הכא.

בהטה החבית ואח"כ הסיר הברזא

שם ס"ק ס"ו, דהתם לא עשה מעשה בגוף המים כו', אם הטה החבית ואח"כ פתח הברזא לא מהני, אבל אם פתח הברזא ואח"כ הטה החבית, הרי עשה מעשה בכל המים כשהברזא פתוח, ומ"מ לא דמי כיון שלא יצאו מכח כמו בהטה את החבית, מיהו כ"ז לדעת המחבר שחילק ביניהם.

בספר מרן זללה"ה או"ח סכ"ג סק"ג כתב שאם הטה את החבית ואח"כ הניח ידיו תחת הקילוח אפשר דלא מיקרי כח גברא, דבעינן כח גברא כשידיו שם שיטיל מכחו עליהם, עי"ש, ובאמת ר"י פוסל במוליאר מה"ט, אלא שאין החסרון בכח גברא אלא בכונת נותן, וכמשנ"ת לעיל סק"ג.

בטויע סי"א י"ב י"ג ובמ"ב עה"ס

ו. **שו"ע** סי"א הכל כשרים כו' ובמ"ב ס"ק ס"ט, כבר כתב מרן זללה"ה דהאידינא שכולם טמאי מתים אין שום יתרון למים טהורין.

שם בהגה ובמ"ב סק"ע, כבר כתב הגר"א דקטן לא גרע משוטה, ואין כאן מקום לעונת הפעוטות שנאמר לענין מו"מ, מיהו למאן דפסק כרבנן אין להחמיר כלל, בדאיכא דעת נוטל, וכל הנדון אליבא דר"י.

שם סי"ב בהגה ומ"מ טוב להחמיר, עבה"ל דה"ה בסעיף י'.

שם סי"ג ולכתחלה יכוין כו', ובהגה וכונת נותן כו', ד"ז פלוגתא דר"י ורבנן, וקי"ל כרבנן ובלא כונה כלל דעת הר"ש והרשב"א דפסול, וכ"כ במ"א, מיהו נתבאר לעיל סק"ג ד' דכונה דבעינן לרבנן ולר"י היינו כונת נתינה ע"ג היד,

כאן בעינן שיכנסו המים לצורך נטילה, וצריך רא' לפסול.

ונראה שאם העביר המים של שיירי טהרה מכלי לכלי בטלה טהרתו, כמו בהוציאם דרך דד מן הכלי לכלי אחר, ומה"ט צריכין שיהא כלי מחזיק רביעית בשעת נטילה כדי שיהא ניכר שהמים משיירי טהרה, אבל אם העבירין לכלי אחר אע"פ שמחזיק רביעית אין בו מעלה ניכרת בזה, מיהו לשון הגמ' משמע יותר דרך בעינן כלי חשוב של רביעית ליטול ממנו, אבל א"צ שיהא בכלי הראשון שהיו בו בשיעור רביעית, ולפ"ז הוי ממש כמי כיור, לענין להעביר מכלי לכלי גם לנט"י, אלא שיש חסרון בחשיבות הכלי בשעת נטילה, ובעינן שיהא מחזיק רביעית, אע"פ שבכור א"צ מחזיק רביעית, (ויש לדחות דבעינן דוקא הכלי שהי' בו רביעית, ולאפוקי ניקב בכלי אחר נטילה שג"כ פסול).

אבל כבר כתבנו דמדברי הפוסקים משמע דבעינן שיירי נטילה דווקא, וזה צ"ע, ואין לדמות לגרדומי ציצית דהתם א"צ שנשתמשו בהם למצוה, שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה ובחים ס"ה סק כתב דלא שייך גרדומין בכיור, ולכן אין זה מדין שיירי טהרה כבנט"י, ולמש"כ גם בנט"י הכונה כמו בכיור שכבר נעשו ראויין, ועדיפי מגרדומין כיון שאין בהם פגם, רק שחסר שיעור בכלי, אבל חוטינן חתוכין הם פגומין.

שוב חזרנו מכל זה, ונתבאר לקמן ס"ו סק"ב שכל ענין המשנה מרביעית נותנין לידים כו', הכל גורים בשיירי נטילה דבשיעור שראוי ליטול לכולן, אנו רואים אותן כנוטלין בב"א ולכן הו"ל שיירי נטילה, ולפ"ז בעינן שיירי נטילה דוקא, ואף בעינן שיתכונו ליטול מאותן מים.

שם אתקין ר' יעקב מנהר פקוד נטלא בת רביעיתא, פי' שתיקן שיעשו היוצרים כלים במדה זו, [כמו שמצינו בפ"ב דכלים מדות של קדרות הדקות ולודיות ולחמיות], כדי שיהיו

שתי ידים נאמר, וע"כ נוטל הידים בזא"ז, וכיון שהתחיל בשיעור הראוי רשאי להמשיך בו.

ובמברא נראה שאם הי' בכלי רביעית אפי' שפך ממנו מקצת שלא לשם נטילה ג"כ דינו כשיירי טהרה, ואין יתרון חשיבות במים כשנטלו ידים ממקצתן, וכ"נ שהבין הרמב"ן דהעיקר תלוי אם הי' שיעור רביעית בכלי, דשיירי טהרה אין הכונה שיירי נטילה, אלא שיירי מים טהורים הראוין לנטילה, [ועדיף מגרדומי ציצית, שהציצית באמת פגומה קצת, וגם שם א"צ שישתמש בה למצוה אלא כיון שהיתה מוטלת בבגד וראויה למצוה ואח"כ נחתכו מקצתן כשריין], וכן יש ללמוד מן הכיור דמהני קדח ונטל ממנו בכלי שראוי לקדש בו, והרי נטילה זו היא כאילו נטל שלא לצורך נטילה, שהרי במעשה השאיבה לא קידש כלום, ועי' חזו"א שם שכתב דבכור חשיב ג"כ שיורי טהרה, אבל לא הביא הא דקדח בו, ולפמש"כ יש ללמוד נט"י מכיור, ואמנם בכיור יש קדושת כלי שרת, אבל אין להמציא חילוק לאיזה צורך נטל המים מן הכלי, וה"נ מה שנשאר בכיור ראוי לקדש בו, אע"פ שנטלו המקצת שלא לצורך קידוש.

ובמ"ב סי' ק"ס ס"ק ע"ג הביא מדברי הטור דבעינן שנתכוונו ליטול בזא"ז, [ומרן זללה"ה שם כתב דאין מקור נאמן לד"ז, מיהו אפשר דמודה החזו"א שצריך שיירי נטילה, אלא שא"צ דעת ליטול בזא"ז], ולמש"כ מוכח מכיור שא"צ שיהיו שיירי נטילה וכ"ש שא"צ כונה, ואמנם כיור עדיף שנתקדשו המים ולכן סגי גם בפחות מרביעית, דלא מצינו שיעור רביעית בכיור אלא שיעור ד' כהנים, מ"מ כשמצינו בגמ' שיירי טהרה יש לדמות לכיור, אלא שאין ברביעית כח השקה לטהר מים שנשאבו ממנו בכלי אחר, רק באותו כלי, מיהו אפשר שאם נתן המים בכלי שלא לצורך נטילה כלל, ושתה או שפך מקצתן חסר בחשיבותם, ולא דמי לכיור שעיקרו לנטילה וגם המים מתקדשין, ולכן גם

א"נ נפ"מ שאם אין בו מים כשיעור זה לא מהני, וזה יתכן גם בכיור גדול, דבעינן כמות מים בתוכו כדי שיתקדשו.

שם כל כיור שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו, הדבר פשוט שמשו ואהרן ובניו מקדשין מאותו כיור בלי שימלאו מים נוספים באמצע, וש"מ דמכיון שנתקדשו המים, שוב אין חסרון אם השאר מקדשין משיירי קדושה דמעיקרא, וזהו המקור לשיירי טהרה שאמרו חולין ק"ז א' בנט"י.

ועוד פשוט שאפי' נשפכו המים על ידיו של משה באופן שלא נטהר, מ"מ יכולין להמשיך ולקדש בנותרים, שהרי לא נוסף קדושה למים ע"י שנשתמשו בהם לקידוש, וכן לאחר שקדש מן הכיור בכלי, פשוט שאפשר לקדש מהנותרים אע"פ שנתמעטו מד' כהנים, כיון שכבר נתקדשו כראוי כשהיה בהם שיעור, וממילא גם פשוט שאין חילוק אם נשתמש בכלי שקדח לקידוש יו"ר או ששפכן, שכבר ניתק הקשר של הכלי מן הכיור, ואין שום טעם לזכור בנותרים מה עשה בכלי ששאב ממנו.

פ. **שם** מיתיבי כל הכלים מקדשין כו' פי' שנטולין מהן ע"ג הידים, ולא איירי בעיקר הקידוש אלא בכלי ששופכין ממנו על היו"ר, אלא דלמאי דס"ד לא ידענו לחלק בין כלי הנטילה לכלי הקידוש של המים, ולכאורה קשה לקדש רגל בפחות מרביעית, וע"כ שמוסיף לרחוץ מעור כלי, ולמדנו שאפשר לרחוץ משני כלים בזא"ז, ואפשר דהכא מיירי שרחץ רק היד, ובתוספתא דמנחות פ"א ה"ז כיצד הוא מקדש נותן יד ימינו ע"ג רגל ימינו ויד שמאלו ע"ג רגל שמאלו משפשף ומרחיץ משפשף ומרחיץ.

כ"ב א' שם תוד"ה בין, יש תימה דגרע מנט"י, פי' דעיקר נט"י מקיור ילפינן כמ"ש בספרי קרח, ואיך יתכן שיהא נט"י חמור מקיור, ומה שתירצו דהכא בדהוה ביה רביעית מעיקרא אינו מובן דהא בכלי שאינו מחזיק רביעית קיימין, ואיך אפשר לאוקומי ברייתא

מצויין לכולם במדה זו למצות נטילת ידים, שאם הכונה למדה שבביתו, מאי אתקין דקאמר ומ"ט קרי להו נטלא וכוזא, הרי זה כלי המיוחד למדה, וצ"ע ברש"י, גם מ"ש רש"י דנטלא מזכוכית צ"ע, דכיון ששואבין בה מן החבית שבת מ"ח א', אין דרך לעשות כן בזכוכית שעשויה לישבר, ואפשר שנטלא מעץ, או מחסר כמו כוזא אלא ששונה בצורתה מכוזא, דכוזא ממלאין לה בכוזא, ונטלא עשויה עם ידית שראויה לנטילה.

- הוספה -

ח. זבחים כ"א ב' גופא אריב"ח כל כיור שאין בו כדי לקדש כו' שנאמר ורחצו ממנו כו', פרש"י י"ט ב' משה ואהרן תרין ובניו תרין, משמע שהפסוק מיותר לדרשא זו, ולכן אע"פ שהיו גם נדב ואביהוא, מ"מ סגי לן במיעוט בניו, ורש"י כתב שלא כיהנו בבת אחת עם משה, וצ"ע דודאי סייעו למשה בעבודה דכתיב ויקריבו בני אהרן הכהנים את הדם אליו, וקרא בבאם אל אהל מועד או בגשתם כתיב, וכיון שעשו עבודות אלו הוצרכו לקדש יו"ר, ורש"י בחומש פירש שבשמיני למלואים הושוו כולם לכהונה וקידש משה עמהם, והרמב"ם פי' דהיינו אהרן ואלעזר ואיתמר ופנחס, וצ"ע דמהאי קרא אין ללמוד כן, וכבר דנו בזה האחרונים].

ואפשר שכל הפרשה בפקודי מיותרת, דהול"ל רק וישם את הכיור וגו' כאשר צוה ד' את משה, ולמה חזר לומר ורחצו וגו' בבואם וגו', אלא ללמד שצריך שיעור זה, מיהו בעיקר הדברים אפשר להבין הדרשא גם בלא ייתור, דכיון דמסתברא שפחות מרביעית אין לו חשיבות לקדש, א"כ צריך גילוי בפסוק מהו השיעור, וכיון שהפסוק מיירי באופן שיש בו כדי ד' כהנים, אין בידנו לחדש דסגי בפחות מזה בלא ראייה.

והנה פשוט שמשו עשה כיור גדול יותר מד' כהנים, ובפשוטו כל המדות היו הללמ"מ, אלא שהתורה גילתה לנו שזה השיעור המעכב,

י. שם והא ממנו אמר רחמנא, פרש"י דאברייא פריך מנלן דמקדשין משאר כלי שרת, אפי' יש בהם כדי ד' כהנים, כגון קיתון של זהב של כהן גדול ביוה"כ, ובתו' פירשו שרק לאוקימתא דראב"א קשה, דבשלמא אם אין שיעור למי כיור, א"כ כל הכלים בכיור, אבל כיון דבעינן שיעור, א"כ מנלן שמעשה השפיכה של הקידוש אפשר לעשות מכלי אחר, ומשני שזה מרבינן מירחצו.

מיהו קשה לפירושם חדא דכיון דכתיב בהדיא ממנו מן הכיור שעשה משה, איך אפשר להכשיר שאר כלים בלי פסוק, ועוד דמשמע דאי לאו דריב"ח ניהא, ובוראי שאם אין שיעור לכיור, א"א אפשר להכשיר שאר כלי שרת, בשלמא אם יש שיעור, שייך לומר שכלי אחר שיש בו שיעור כזה דינו ככיור, אבל אם כל הכלים שוין א"כ ודאי שממנו ממעיט שאר כלים, ועו"ק דאמרינן בסמוך ק"ו מכנו, ומה ענין כנו לכאן, הרי בכנו הנדון לקדש את המים, וכאן הנדון במים שכבר נתקדשו אם אפשר ליטול מהן בכלי אחר, ועו"ק למה לי קרא הול"ל דממנו לענין קידוש המים נאמר.

ולפרש"י מיושב כל זה, דהתנא שמרבה כל כלי שרת סומך על הדרשא דירחצו שא"צ כיור דוקא, וזה כולל גם הנטילה וגם קידוש המים, ומ"מ מקרא דורחצו ילפינן שיש שיעור לקידוש המים, ואח"כ אמרינן מסברא דקודח מתוכו ג"כ כשר כיון שכבר נתקדשו המים, והקשו א"ה דירחצו מרבה שאר כלים מנלן דבעינן כלי קדש, ומשני דכנו לא גרע מכלי חול.

ומשה"ק תו' דהו"ל לאקשו"י אמתני' דיומא, י"ל דאה"נ, אבל כיון שברייא זו עוסקת בדיני הכלים של קיור הקשו על הברייא שהרי לא ה"י ספק אם הדין אמת, אלא מנליה לתנא הא.

ולשון הגמ' ג"כ נראה כפרש"י, חדא דלא הקשו על הברייא מנלן על החידוש של קודח, שאם הקושיא היתה על הא דקודח א"כ הו"מ

שמרבה בפירוש כל סוגי הכלים, ולומר דשאינן בהן רביעית הכונה דוקא במחזיק רביעית והי' בהן רביעית, אלא שעכשיו נוטל משיירי טהרה, דא"כ לא אמר כלום בכל הכלים, דאדרבה אין מקדשין בכלי שאינו מחזיק רביעית ושלא הי' בו רביעית.

ובעיקר קושייתם י"ל דס"ד דכלי שרת שהמים מקודשין סגי להו בפחות מרביעית, דעדיפי משיירי טהרה של כלי חול, אבל בכלי חול אין חשיבות למים בפחות מרביעית שיהא לכה"פ כמו מקוה דכלים, ובאמת גם למסקנא כן הוא הדין, דבנט"י לא מהני קדח בתוכו, ובכיור מהני, וגם עיקר הדברים אינה קושיא על המקשן, אלא דהו"מ למימר וליטעמך מי גרע מנט"י [ואין זו קושיא דהי' צריך להאריך ולהוכיח כן מדברא חולין ק"ז א' והי' דוחה דהכא כשיירי טהרה דמו כיון שהם מקודשין], אבל לא שייך להמציא מכח קושיא זו בקודח מתוכו, אי לאו דפריק לה ראב"א, וא"כ שפיר הקשה מינה לריב"ח.

שו"ר בתוספתא ידים פ"א ה"ב הנוטל ידי צריך ליטול מי רביעית וקדוש ידים ורגלים במקדש אין לו שיעור, הרי בהדיא דנחית התנא לאשמועינן דנט"י חמיר טפי בזה.

שם אראב"א בקודח בתוכו, מבואר כאן שאם מילא הכלי ממדי הכיור לא מהני, אע"פ שכבר נתקדשו המים ומילאן לכלי שרת, דאל"כ לא הי' מחדש לשון קודח, אלא הול"ל כפשוטו כיון שכבר נתקדשו בכיור כשרין בכל מקום, אלא בעינן דוקא שישאב מן הכלי בתוך הכיור, וזהו לשון קודח בתוכו, שהוא כנוקב בתוך המים, וכשהמים נכנסו לכלי היו מושקים למי הכיור, והיו כשרים בתוך הכלי הזה, ושוב אינם נפסלין כשמוציא הכלי מן הכיור וזה כפי' תו', מיהו צ"ע מנין פשיטא לן דלא מהני ליטול ממדי הכיור, ולקמן ס"ק י"א כתבנו דבקדח והעבירו לכלי אחר מסתברא דכשר, וא"כ ה"ה ממדי הכיור, וצ"ע.

מזומן לזה אבל אינו מעכב ולא מצוה כדחזינן בכהן גדול ביוהכ"פ, דאם איתא שיש בזה מצוה, א"כ הול"ל דמשו"ה כתיב ממנו, וצ"ע ברמב"ם פ"ה מביאת מקדש ה"י שכתב מצוה לקדש ממי הכיור ואם קידש מאחד מכלי השרת ה"ז כשר.

וכעת ראיתי בירושלמי יומא פ"ד ה"ה שנחלקו אמוראים אם אפשר לקדש משאר כלי שרת, או דדוקא קיור של כהן גדול ביוהכ"פ מקדש מקיתון של זהב, [נשמעות] במקום הטבילה, לר"מ לאחר שפשט ולרבנן קודם שפשט, אבל עכ"פ הקידוש שייך לטבילה] והעיקר דכיון שזה רק לתוספת קדושה של עבודת יוהכ"פ לכן סגי בקיתון של זהב, אבל קידוש ראשון של שחרית מקדש מן הכיור, ומייתי ברייתא דמקדש מכל כלי שרת ומשני חוץ מקידוש ראשון, ומייתי ברייתא דכיור וכנו מעכב, ש"מ שא"א לקדש בכלי שרת, ומשני דמעכב לעבודה שיהיו כיור וכנו, כדאמר שקלים פ"ד ה"ב דחכמים אומרים אין לך מעכב את הקרבן אלא כיור וכנו, ות"ק שם אמר השלחן והמנורה והמזבחות והפרכות מעכבין את הקרבן.

ובפשוטו אתיא דתלמודן כמאן דמכשיר אפי' קידוש ראשון, והקשה אאמור"ר זללה"ה למה לא הוכיחו מר' יהודה דמתני' דלעולם כהן גדול מקדש מן הקיתון של זהב ועמש"כ שם דאפשר דמצי לאוקומה בקורח מתוכו ומביאין לו בקיתון של זהב לכבודו אבל ג"ז צ"ע מנלן להכשיר באופן זה אם הכיור מעכב.

ובמפר אאמור"ר זללה"ה ס"ה ס"ק י"ד האריך בביאור הירושלמי ויישב עפ"ז דברי הרמב"ם שפסק שיש מצוה בכיור, ולא קאימנא בזה.

שם ומה ראית, לשון זה צ"ב, דודאי כלי קדש עדיף מחול, שהרי שניהם שוין, אלא שנוסף בזה קדושה, ומה שייך לשאול ומה ראית, פשיטא כיון דריבה הכתוב ומיעט, יש להכשיר רק הדומה ביותר לכיור, והרי גם התשובה של

לאקשוויי בלא קרא דממנו, כיון דמודית שהכלים האלו אינם ראויין לקדש בהם, א"כ מנלן ששופכין מהן ליו"ר, ולמה צריך להזכיר כאן קושיא דממנו, ועוד דקאמר ירחצו לרבות כלי שרת, הול"ל לרבות כלי קטן שאין בו כשיעור, ועוד דקאמר א"ה כלי חול נמי אם איתא ידיעין שאין מקדשין את המים בכלי חול, א"כ אין לרבות מירחצו אלא דכשר בכלי קטן, אבל לפרש"י מקשה על כל הקידוש ל"ל כלי שרת, הרי אפשר ליטול ממים שלא נתקדשו.

שם ירחצו לרבות כלי שרת, פרש"י דירחצו מיותר, ובאמת הייתור הזה משוי להאי קרא כפרשה בפ"ע, שהרי אפשר לקרא פסוק זה לעצמו בבאם אל אהל מועד ובקרבכם אל המזבח ירחצו, ואינו כהמשך לעיל, וביותר מתפרש כן בכי תשא דכתיב בהאי קרא ירחצו מים, הרי שיש כאן פרשה של רחיצה בלי הזכרת הכיור כלל, ומזה למדנו דה"ה שאר כלי שרת.

יא. שם מק"ו מכנו כו', כבר נתבאר לעיל דהנדון בכנו לענין שיקדש בו את המים, ומשמע דאי לאו מיעוטא דכנו נחשת הי' אפשר לקדש בו אע"פ שאינו עשוי לתוכו, ולכן סבר אב"י דממעטין ליה מפני שחסר בקדושתו, וכ"ש כלי חול, ונראה דלאב"י מפרשין ממנו לענין קידוש המים דבעינן כלי שמחזיק כדי ד' כהנים.

שם מה לכונו שאין עשוי לתוכו, פי' לקבל בתוכו אלא הכיור מונח ע"ג דפנותיו למעלה בשפתו, אבל קשה לפרש יורה כפויה ונפתחו שוליה דלאיזה צורך יעשו כן, ואם אין בה כלי קיבול למה לי מיעוטא, אלא ודאי יש בו כלי קיבול אלא שלא נעשה לקבל בתוכו, ואב"י סבר דסו"ס כלי קיבול הוא, ועי' כלים פ"ח מ"א אהלות פ"ד מ"ג מבואר דמוכני הוא כלי קיבול.

שם אלא ממנו למעוטי כלי חול, מבואר מזה שאין מצוה בכיור, וכמ"ש הרמב"ן עה"ת שהמצוה רק להזמנה דהיינו להכין כיור שיהא

ולכאורה הי' נראה דאין דין שיירי טהרה לנט"י אלא בכלי שהי' בו רביעית, דכי היכי דלא מהני קדח בתוכו, לא מהני שפך לכלי אחר, ולהפרשים דבעינן שיירי נטילה דוקא, י"ל שזה עדיף מקדח בתוכו, אבל למש"כ דהעיקר שהיה בכלי רביעית, אין להכשיר כשהוציא ממנו לכלי אחר, והערוני דלשון הגמ' חולין ק"ז א' דקאמר כלי מחזיק רביעית לאדם השני, משמע שאינו הכלי הראשון שע"כ הי' בו רביעית, ודוחק לאוקמה דנפ"מ בניקב אח"כ, ולפ"ז משמע דבעינן כלי חשוב למעשה הנטילה, ואפי' העביר מכלי לכלי, וא"כ גם בקדח יש להכשיר.

שוב חזרנו מזה לקמן ס"ו סק"ב ונתבאר שם שענין שיירי טהרה נאמר רק בנטילה ששייך לראות כולם כנוטלין יחד מהרביעית, אבל לא חל במים שבכלי כלום, ולא דמי למי כיור שהם קדושים לצורך נטילה, והכמות של המים של ד' כהנים אינה נצרכת לנטילה כמו רביעית לנט"י, שעיקרה שיעור נטילה, אלא דסגי גם בשיירה, ולכן אין לנו אלא שיירי נטילה דוקא.

לפרש"י ותו' דשמעתין בנט"י נמצא דכלי שהי' בו רביעית מים והוסיף בו פחות מרביעית מי פירות, ואח"כ נטל ממנו רביעית, שניהם פסולים, שבכל כלי יש רק פחות מרביעית מים, ולא מהני כח שיירי טהרה, כיון שיש כאן מ"פ שלא נתבטלו, דלרביעית אינו משלים, ולפרש"י ותו' היינו לנט"י, ולכו"ע ה"ה למקוה של רביעית, כמבואר בגמ', ועמש"כ בזה לעיל סק"ז ובס"ה סק"כ.

מיהו יש לעי' מ"ט הרי כשהי' בכלי רביעית מים נקטינן שיכול ליטול מתערובת זו, אע"פ שהמ"פ לא נתבטלו, דדוקא בנתן סאה ונטל סאה דיינינן, ולא בנתן ולא נטל, וכ"מ ברמב"ם פ"א ממקואות ה"ט לענין מים פסולים, וא"כ מנלן דבשיירי טהרה של המים לא מתכשרי, ואין לומר דבעינן שיירי טהרה של נטילה דוקא, דלכאורה פשוט שאפי' נתן פחות

משיחה כמוהו מתפרשת כן, ואפשר שהקושיא על הכלי שקודח מתוך הכיור מים מקודשים, שהרי ג"ז מתמעט מקרא דממנו, וכיון שהכלי הזה אינו ראוי לקידוש, אלא שהוא מקבל בתוכו מים מקודשים מן הכיור, א"כ מנין לנו לפסול כלי חול שקיבל ממנו מים מקודשים, ומשני דסו"ס אינו כמוהו של הכיור כלל, וזה מיושב טפי לפי' תו' שהסוגיא על הכלי שקודח בו ונוטל יו"ר ממנו.

ויש לעי' קדח בכלי והעביר ממנו לכלי אחר מהו, מי אמרינן כיון דכלי קדש הוא שפיר דמי, או"ד כי היכי דמעיקרא בעינן קודח מתוכו דוקא, א"כ בכלי השני חסר מעלה זו, ונראה פשטות הברייתא שהוא כשר, וא"כ צ"ב מנין לנו שלא מועיל ליטול מדדי הכיור, ול"ל קודח דוקא.

יב. כבר נתבאר לעיל סק"ז [קודם חזרה] שענין שיירי טהרה בנט"י נלמד מכיור, שאחר שנתקדשו המים שהי' בהם כשיעור ד' כהנים, יכולין כולם ליטול אע"פ שלא נשתייר לד' כהנים, ה"ה בנט"י כיון שהי' רביעית בכלי, אע"פ שכבר נטל מהן, יכול להמשיך וליטול בנותרים, ועוד שאפי' כהן אחד ואדם אחד משנטל לידו אחת כבר לא נשתייר בכיור ובכלי כשיעור, ולא יתכן שאפי' אדם אחד לא יוכל ליטול מרביעית, וע"כ שיש ענין של שיירי טהרה, פי' דכיון שכבר הי' בכלי כשיעור רביעית שראוי לטהר בה, תו לא פקע ממים אלו כח הטהרה.

מיהו נראה שאין דין קדח מתוכו ברביעית, שאם יקח מעט כבר לא נשאר בכלי רביעית, ואינו בדין שתועיל ההשקה לפחות מרביעית להחשיב את המים שבכלי לשיירי טהרה, ול"ד לכיור שמימיו מרובים ומקודשים, ולכן אפי' קדח ונטל ממנו כמעט כולו ונשאר רק מעט ג"כ כשר, ותדע דמכיור א"צ כלי מחזיק רביעית, ובנט"י בעינן כלי מחזיק רביעית.

מרביעית וחזר ונטל מהתערובת לידים ג"כ לא הוכשר מה שנשארו, דכשאמרו לרביעית אינו משלים, לא חילקו לאיזה צורך נטל הסאה מן התערובת.

ובאמת בגמ' אין לנו מקור לפרושי מימרא דר"ל לענין נט"י, דהא מבואר בדר"פ דמיירי לענין מקוה של רביעית, ובמקוה אין מושג של שיירי טהרה, וכ"ז שיש בה רביעית כשרה, אע"פ שמעורב בה מ"פ, אבל חזר ונטל כשיעור מה שנתן, כיון שאין במקוה רביעית מים, פסולה.

ולפ"ז י"ל דלענין נט"י דינם כמי כור, שאם נפלו מ"פ לתוך רביעית מים, ונטל כנגדן מהתערובת, הרי המ"פ בטלין ברוב, כמו בבאין מהכשירא דמקוה, ואפשר דבנט"י אוקמוה אדאורייתא דאף בנפלו לפחות מרביעית בטלין

ברוב, ובכור אפשר ג"כ דאוקמוה אדאורייתא ואפי' אין בו כדי ד' כהנים יכול להוסיף מ"פ עד רוב, אבל ממה שהשוו כל המשלים למקוה ולמי כור יש ללמוד שדין הכור כדין המקוה דלא שרינן אלא לאחר שיש בו כשיעור ד' כהנים.

הא דמהני בטול מ"פ ברוב מים אע"פ שבמציאיות חצי מהיד והגוף נרחץ ממ"פ, היינו מפני שא"צ את המים למצה, כמו לניסוך המים דבצר ליה שיעורא דמים, אלא צריך לטבול במקום שמוגדר כמים מפני שהוא הרוב, כמו שסנהדרין צריכין כ"ג לדיני נפשות וסגי בי"ג מחייבין, והמיעוט מצטרף ליחשב ב"ד של כ"ג, דהמתבטל משלים בכה"ג, כיון סגי לן בגדר מים, ומצינו גם בטיט הנרוק ובאור סוכה שמשלימין לשיעור כשהן מיעוט, ואין ישנים תחתיו ואין טובלין בהן.

סימן ה

בדיני המים הכשרים והפסולים

ונראה דחזקיה ור' יוחנן חולין ק"ו א' נחלקו בפ"י המשנה, אם בכלל המשנה גם בת בירתא, או דוקא מים שכל גופו עולה בהן, ואמנם מהברייתא מוכח דלשון זה כולל גם בת בירתא, אבל חזקיה שלא ידע הבריתא פירש למתני' בדאיכא מ"ס, וא"ת אם איתא דבת בירתא פסולין איך סתם התנא דבקרקע כשרין, וי"ל דבת בירתא הוא מאורע רחוק, ועיקר המשנה מתפרשת דלטבילת ידים כשרין, מיהו לבתר דידעינן הבריתא מוכח ממנה דפ"י המשנה כר' יוחנן, וצ"ע בר"ש ותו' דפשיטא להו שחזקיה פסק כרשב"א ודלא כמתני', וזה צ"ב דאי שמיע ליה ברייתא הול"ל הלכה כרשב"א, ואי לא שמיע ליה היכי פליג אמתני', וגם הו"ל לאוקמי פלוגתייהו אמתני', וע"ע לקמן סק"ד.

חולין ק"ו א' חמי טבריה, בביאור דברי חזקיה ור' יוחנן, וביאור ענין בת בירתא

ב. חולין ק"ו א' חמי טבריה חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים, בגרסת הרי"ף והרא"ש לא הוזכר אין מטבילין בהם את הידים, ורק מדברי ר' יוחנן מובן שחזקיה פסל גם את הטבילה, וצ"ל דאין נוטלין מתפרש אין מטהרין בהן את הידים.

שם ור' יוחנן אמר השתא כל גופו טובל בהן ידיו לא כ"ש, כ"ה גרסת הרי"ף, כאן מבואר דמיירי בבת בירתא שמחוברת למעין, דאל"כ הרי אינו טובל בהן כל גופו, והיכי עביד ק"ו, ורש"י גרס דר' יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו, ולשון זה אינו מובן למסקנא, שהרי ידוע שטובלין במקומן וא"כ הנדון רק בבת בירתא ומה ענין להזכיר הא דכל גופו טובל במקומן, בשלמא בברייתא

מים שנפסלו משתית הבהמה, אם הטעם משום נקיות או דמים סרוחין לא חשיבי

א. פ"א מ"ג המים שנפסלו משתית הבהמה בכלים פסולין, פר"ש דלא תקון רבנן נטילה אלא בראויין לשתית בהמה, ונראה דאין הטעם משום נקיות, דהא חמי טבריא צלולין ונקיים ואפ"ה פסולין לנט"י, ועוד דהא בטבל ידיו בהם פשיטא לן שהם טהורין, אלמא לא חיישינן לנקיות ידיהו שזה יחשב עיקר התקנה, דנהי דתיקנו נמי משום נקיות, אבל גדר התקנה הוא טהרת הידים דומיא דטבילה, ולכן פשיטא לן דטבילה בכל ענין מהניא, אלא הטעם דמים הראויין לשתיה חשיבי טפי, כדתנן במקואות פ"א מ"ח ובפרה פ.. מ, דמים מלוחים ופושרין אע"פ שהם ממעין נובע הרי הם נקראין מים מוכין, שיש בהם פגם מסוים, ולא חשיבי מים חיים, וה"נ לענין נטילה לא הכשירו אלא מים חשובין שראויין לשתיה.

שם ובקרקע כשרין פי' לידים וקמ"ל דלא גזרו אטו מנא

שם ובקרקע כשרין, לענין טבילת הגוף פשיטא לן שטובלין בים הגדול כדתנן כל הימים כמקוה, ותנן במקואות שם דמים מוכין חשיבי מעין לטהר, והכא קמ"ל דכשרין לידים, ובגמ' אמרין דק"ו הוא כל שכשר לכל גופו כשר לידים, והטעם מפני שהתקנה היתה לטהר הידים ולא לנקות הידים, ולפ"ז קמ"ל מתני' דלא גזרינן אטו מנא, שהי' מקום לגזור שמא ישתכח הענין שיש פסול בנטילה טפי מטבילה, וכיון דמתני' נחתה לגזירה זו, א"כ סתמא משמע שאפי' בבת בירתא שאין בהם שיעור כל גופו טובלין בהם את הידים, ועי' לקמן סק"ד ביאור הגזירה.

בתו' כפי' קמא דמטהרין את הידים במקוה פחותה ממ"ס, ובדברי התר"י בזה

ג. לפי' קמא דתו' דמיירי במופסקת לגמרי, צ"ל דפשיטא לגמ' דלא בטלוח לטבילותא של רביעית לענין נט"י, ולא נחלקו אלא במים שאינם ראויין לנטילה, והדברים מחודשים דבנזיר ל"ח א' שאלו בגמ' למה לא מנו רביעית לנט"י, ותיצרו בפלוגתא לא קא מיירי, ושאלו מטבילת כלים ותיצרו ביטלוח לטבילותא, ואם איתא דבקרקע נשאר דין רביעית לענין נט"י, הדרא קושיא לדוכתא מ"ט לא מני רביעית דטבילת ידים, ובודאי הדברים סתמן כפירושן שביטלו דין מקוה דרביעית לגמרי, ובודאי שא"א להמציא חידוש גדול כזה משמעתין לחוד, ועוד שאם טובלין ידים ברביעית שבקרקע, הדין נותן שגם מים טמאין יטהרו ברביעית, וכן שאובין, והדבר פשוט שאינם נטהרין אלא במ"ס כדתנן במקואות פ"א ב'.

ובשמעתין א"ר יוחנן כל גופו טובל בהן, הרי מפורש שרק בראויין לטבילת גופו מכשר, ואם הכשירו כאן טפי מכל גופו לידים, מנין פשיטא לן שגם באינם ראויין לנטילה הכשירו, הרי באמת יש סברא שלא להכשיר אלא הראויין לנטילה, וגם יש מקום לגזירת חזקיה, כיון שזו קולא מיוחדת לנט"י.

בתלמודי ה"ר יונה ברכות פ"ח בשמו כתבו כפי' קמא דתו' דמיירי בדליכא מ"ס בבת בירתא, ואינם מחוברין למעיין, ואפ"ה כשרין לנט"י כיון דמדאוריתא סגי ברביעית לכלים, לענין נט"י אוקמוה אדאוריתא, וכבר כתבנו מה שיש לתמוה בעיקר חידוש זה שצ"ל שהי' פשוט לגמ' ד"ז, ולא הוזכר בשום מקום, ואדרבה פשטות הגמ' בנזיר ובכל דוכתא שבטלוח לרביעית לגמרי, ואיך יתכן שיתייחסו בגמ' לד"ז כדין ידוע, ודנו רק אם לגזור במים שנפסלו, ובודאי דהו"ל לפרושי ד"ז ומקורו.

שם בתר"י דייקו מלשון הגמ' דפסק מינייהו בבת בירתא, ופסק משמע שהפסיקו לגמרי,

דרשב"א שלא ידענו מאי קסבר בטבילה במים כאלו, שפיר הקדים כן, אבל בדברי ר"י אין לזה מקום, והלשון נראה שהוסיפו כן מדברי הברייתא, ועי' להלן בזה, ונראה גרסת הרי"ף עיקר שכן גרסת ר"ח ורבינו גרשום, כ"כ ר"ת בשמו, וכן גרסת כל הראשונים שראיתי.

ולפ"ז ר"י אמר שא"א לגזור שלא לטבול ידיו, במקום שכל גופו טובל בהן, שאין שייך לגזור בזה אטו מנא, אבל אם מיירי בדליכא מ"ס, ואנו באין להכשיר המקום רק לידים, בזה שפיר יש לגזור אטו מנא, שהרי רואים שהקלו בידים דסגי ברביעית במחובר, ויטעו שה"ה בתלושין בכלי.

לשון פניו ידיו ורגליו אינו מובן, וברי"ף גרס רק ידיו, ואפשר שרמז בזה שאין בהם כדי כל גופו רק לפניו ידיו ורגליו, וכן צ"ל לגרש"י דה"ק אם יש בהם כדי כל גופו טובל בהם גם ידיו.

שם אר"פ במקומן דכו"ע ל"פ דשרי, להכי לא קאמר בדאיכא מ' סאה, כיון שמי טבריה מעיינות הם וא"צ מ"ס, מש"ה קאמר במקומן.

שם כי פליגי דפסקינהו בבת בירתא, לכאורה הול"ל כי פליגי בגומא שאין בה ארבעים סאה, ומוכח מזה דמיירי במחוברין למעיין אלא שאינם במקומן ממש, רק סמוכין להן, וזהו לשון בת בירתא, דהמעין במקומו הוא הבירתא, והגומא שבצדה זהו בת בירתא, ובמו"ק ד' א' תניא הפסיקות והבריכות ופרש"י כת"י חריצין שאינם מתוקננין יפה, והבריכות המתוקנות יפה, ועכ"פ בת בירתא הוא חריץ הסמוך למעין או לנהר, ונקרא כמו בתו של המעין שהוא הבור הגדול, ואע"פ שהוא מחובר למעין מיקרי פסקינהו, שהרי הפסיקן ממקומן למקום הגומא, והרי כונת ר"פ לבאר שאינם במקומן, אלא מופסקין ממנו, שהמקום הזה הוא בפ"ע, אע"פ שיש לו חיבור מועט דרך החריץ, וזה מספיק לחיבור המקוה למ"ס.

ואח"כ פותחין ומשקין כל השדה, וממה שהחמירו כאן כשאובין מוכח דאפי' בגזירה דרבנן החמירו לענין נט"י, וכ"ש בפסולין דאוריתא, תדע דמקוה של ניצוק וקטפרס פסול לבע"ק ושאובין כשר.

ובתוספתא דמקואות פ"א ה"ו הובא בר"ש שם מ"ו מפורש שאין מטבילין את הידים במי תמציות שלא פסקו, זה הכלל כל מקום שאדם טובל בו ידים וכלים טובלין בו אין אדם טובל בו אין ידים וכלים טובלין בו, למדנו בזה שכשביטלו רביעית לכלים ביטלו נמי לנט"י, ויתכן שמעיקרא תיקנו לידים כמו לאדם, קודם שביטלו רביעית דכלים, וכבר הביא בבהגר"א שם סק"מ דברי התוספתא ומה שדחה מרביעית דכלים לא נתפרש, דהא לבתר דביטלוהו לרביעית מיירי, וכבר כתב בבה"ל בסי"ד ד"ה ויש שכל הראשונים סוברין דלא מהני, ע"ש.

שם מר סבר גזרינן כו' היכן מרומז בדבריהם ענין הגזירה, וביאור ענין הגזירה

ד. **שם** מר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא, יש לעי' היכן מרומז בדבריהם ענין הגזירה, [ועי' להלן לגרסת הרי"ף], והנה כבר כתבנו לעיל סק"א דמתני' דתנן בכלים פסולין ובקרקע כשרים, אתיא לאשמועינן דלא גזרינן אטו מנא, דעיקר הדין שטובלין הגוף במים שנפסלו משתית הבהמה מבואר במקומות הרבה שטובלין בים הגדול, ושמעיינות המלוחים והפושרין טובלין בהן, כמבואר בסופ"ק דמקואות ובפרה, וע"כ דמתני' נשנית לענין גזירה אטו מנא, וחזקיה ור"י נחלקו בפי' המשנה אם הכונה דוקא מ' סאה שבקרקע, או אפי' בת בירתא המחוברת למעין או למקוה, וכיון שהדברים מפורשים במשנה שמטבילין בהם את הידים, לא הוצרכו לבאר דפליגי באופן מיוחד שיש לגזור בו טפי ממתני'.

גרסת הרי"ף דחזקיה אמר רק אין נוטלין מהן לידים ולא הזכיר דאין מטבילין, ורק מדברי ר' יוחנן שמענו דחזקיה פליג אף

דאם איתא דמיירי דוקא בדאיכא חיבור של עירוב מקואות לא הו"ל למיסתם דפסק, ונראה ליישב דבת בירתא הוא מושג ידוע שמעבירין מים מן המעיין לבריכות סביב, וד"ז נעשה ע"י חריץ שעובר מן המעיין לבריכות, וכדתנא מו"ק ד' א' הפסיקות והבריכות, וכיון דסתמא בהני החריץ פתוח ומחובר, שהמעיין נובע ונשפך לחריצין ולבריכות, א"כ לא הוצרכו לפרש בגמ' שלא הפסיקו לגמרי, ויתכן גם שכדי לשמור על חום המים עדיף שיהיו מחוברים, אע"פ שעיקר החום נשמר מכח מליחות המים, וכמדומה שכן הם בריכות חמי טבריה כהיום, דפסקינהו בבת בירתא, ויש גם חיבור למקור הנביעה.

שם בתר"י כתב ליישב ק"ו דר' יוחנן גם לענין בריכה מופסקת שאין בה מ"ס, ולא נתיישב לן הק"ו, ואמנם אפשר לומר מסברא שאין לגזור, אבל ק"ו מנלן, ואפשר דה"ק דכמו שלא גזרו ביש בו מ"ס שטובלין את הידים כמו כל גופו, וע"כ ידעו מזה שטבילה בקרקע עדיפא מכלי, ה"ה דברביעית בקרקע אין לחדש גזירה, שהרי כבר למדו דקרקע שאני לענין מים שנפסלו משתית הבהמה.

שם בתר"י והביא ראי' לסברא זו כו', לגרסת הרי"ף באמת אין שום קולא בטבילת ידים, ואמרו שאם הדלי נקוב ככונס משקה לא מהני מיקרב לגבי דוולא, שהרי הדלי עצמו אינו כלי, ובאמת לגרש"י יש כאן חידוש גדול, אבל אין בידנו לחדש דינים נוספים שלא הוזכרו בגמ'.

שם ומביא עוד ראי' כו' כאן חידש דין נוסף דמהני ניצוק וקטפרס לחבר לנט"י, והדברים מחודשים טובא שהרי רביעית שמחוברת בניצוק וקטפרס פסולה לטבילת כלים, ואין נחדש כולי האי להקל בנט"י, במקום שאפי' רביעית דאוריתא ליכא, [שו"ר בבהגר"א סי' קנ"ט ס"ק מ"א שכתב שאין להסתפק בזה כלל דודאי פסולין לנט"י כיון דלכלים פסולין מדאוריתא], ופשטות הדברים נראה דכשממלאין האריתא סותמין הפתח ומתמלא יותר מ"ס,

שכל גופו טובל בהם, שפיר גזור דבעינן ראויין לשתיית הבהמה, כדי שיזכרו שבמנא הם פסולין.

ובכר כתבנו לעיל סק"א דחזקיה ור' יוחנן לא ידעו ברייתא זו, מדלא אמרו הלכה כרבנן או הלכה כרשב"א, וא"כ חזקיה ודאי לא פליג אמתני', אלא דמפרש לה בראויין לטבול בהן כל גופו, וצ"ע בר"ש ידים פ"א מ"ג שכתב דסתם מתני' כמאן דמכשיר, ולא יתכן שיסתמו ד"ז בגמ', מיהו כ"ז קודם שידעו הברייתא אבל השתא מברייתא זו יש ללמוד דתנא דמתני' שסתם מכשיר בבת בירתא, וכ"נ בתוספתא שרשב"א הוא המחלק בדבר, אבל ת"ק מכשיר בכל ענין.

הרי"ף פסק כחזקיה לגביה דר' יוחנן דרביה הוא, אבל כבר תמה הרשב"א דאית לן למפסק כת"ק דרשב"א, ובבהגר"א סי' ק"ס ס"ק י"ב כתב דקי"ל כאמוראי בזה, ולפמשנ"ת לעיל דחזקיה ור"י לא ידעו הברייתא, א"כ השתא הו"א סתם במתני' כר' יוחנן, ויש להקל כותיה, וכ"נ סתמות הגמ' דממילא מובן שהלכה כת"ק, אבל הפוסקים הסכימו להרי"ף, דקי"ל לחומרא, אלא דלה"ר יונה מותר להטביל בו במחומר למעיין כדין מקוה שיש בו מ"ס.

בתוד"ה מים, ובחילוק בין רביעית דמקוה לרביעית דנט"י

ה. שם תוד"ה מים, רש"י ותו' בזבחים פ"י הסוגיא לרביעית דנט"י, ולפ"ז שונה דין המים דרביעית דמקוה, אבל לפי המבואר בגמ' שם בהדיא שהנדה לענין טבילת כלים בריבועית כדאר"פ שם, לפ"ז באמת דין המים של רביעית ושל מקוה שוין, והחילוק רק לענין ביטול המי פירות שנתן ונטל, וכ"ז אף אם ננקוט כתו' דר"ל נקט רביעית של נטילה שזה נוגע למעשה, אבל עכ"פ עיקר המימרא במה שנוגע מדאורייתא, והיינו לרביעית שבקרקע ולענין כלים, ובזה ודאי אף שנפסלו משתיית הבהמה כשרין, ולפ"ז הגמ' כפשטה דבאמת אין שום חילוק בדין המים בין מקוה לרביעית רק לענין

בטבילה, ולפ"ז מבואר בלשון זה שחזקיה אינו אוסר כל טבילה בחמי טבריה מדלא קאמר אין מטבילין.

עיקר הגזירה קרקע אטו מנא צ"ב, דהא מיירי במקום שמטבילין בו מחטין וצנורות, והוא כשר אפי' לאדם קטן, כגון שיש שם שלושים סאה, ולמה נגזור בזה אטו מנא, ונראה דעיקר הדבר מבואר במתני' שהיה מקום לפסול טבילת ידים במים שאינם ראויין לנטילה, והטעם מפני שיש לחוש שישתכח הפסול של מים בכלי כשאינם ראויין לשתיית הבהמה, דכיון שכשרים לטבילה דאורייתא לא ידעו לחלק ולפסול בנט"י, וקמ"ל מתני' דלא גזור, והטעם מפני שנראה הדבר זר שכל גופו טובל בהם וידיהם לא נטהרין בהם, וסבר רשב"א וחזקיה דלא התירו אלא במקום שראוי לטבילת כל גופו, שניכר שהכשירוהו לידים מכח הכשר כל גופו, אבל בבת בירתא שניכר שאין המקום ראוי לטבילת כל גופו, א"כ חזר הטעם שראוי לגזור בידים אטו מנא, ואין הכונה שידמו כלי לקרקע, אלא שראוי לשמור על הידיעה שיש מים פסולין לנט"י טפי ממקוה, ורק במקום שיש ק"ו, ע"כ להכשיר גם לידים, וכיון שהיו רוצים לגזור בכל מקום כדי לשמור על הידיעה הזו, הלכך בבת בירתא שאפשר לגזור שפיר גזרינן, ור' יוחנן אמר שהק"ו שייך גם כאן, כיון שהמקום כשר לכל גופו, ומה שהבור קטן זהו חסרון במציאות ולא בחשיבות המקום כמקוה.

שם רשב"א אף בקרקע, אם מיירי בבת בירתא, ואי קיי"ל כחזקי' או כריו"ח וברי"ף בזה

שם כתנאי רשב"א אומר אף בקרקע טובל בהן כל גופו כו', בפשוטו הול"ל אף בקרקע פסולין, שהרי ידוע שבמקוה א"צ ראויין לבהמה, דתנן במקואות ובפרה וכמש"כ לעיל סק"א, ומזה מוכח דבבת בירתא קאמר, וה"ק אם יכול לטבול בהם כל גופו כשרין, אבל לא אם המים ראויין רק לפניו ידיו ורגליו, דבמקום שאין ניכר

ליטול ממים אלו, ולא קאמרי כדלעיל נוטלין בחמין, שהנדון על מעשה הנטילה, וכן הלשון נוטלין בהן ואין נוטלין בהן, וגרסת הרי"ף והרמב"ם ניטלין בחמין, וזה מבואר שעל מעשה הנטילה קאמרי.

והנה אם נימא דחמי האור מיירי בשרתחו ממש, א"כ מצי חזקיה למסבר כלישנא בתרא דאפי' יס"ב נוטלין בהן ידיים, ורק כשהעלו רתיחות נשתנו ופסולין, ובזה אפי' נצטננו אח"כ פסולין, והא דעבדי כל גדולי גליל היינו שמרתיחין מים ומערבין אותן עם הצונגין ונוטלין בהם ידיהם, ונמצא שחלק מן המים שנוטלין מהן פסולין לחזקיה, ואין ללמוד מדבריהם כלום לסוגיא דלעיל, שהרי הם נטלו בצונגין, או פושרין שמעורב בהן רותחין או חמין להפיג צינתן, ומודו שפיר שאין נוטלין מים ראשונים בחמין שהיס"ב.

מיהו אם נימא דחמי האור נקראין משעה שהגיע ליס"ב, [נפחות מזה פשיטא שלא חל שום שינוי במים, ונדון זה תלוי שאם אין בישול אחר בישול במים, וחייבין עליהם בשבת מיד סולדת ש"מ שחל השינוי במים מיס"ב, ואם יש בישול אחר יס"ב שנצטנן, י"ל שהדבר תלוי ברתיחה, מיהו לא מציינו לענין שבת שני זמנים, וכל שחייבין עליו משום בישול הרי הוא בנדון אם יש בישול אחר בישול בלח], א"כ מבואר בלישנא בתרא דר' ינאי שהמים כשרין לנטילה ודלא כחזקיה, אבל חזקיה לאו משום חמין פסלינהו, שאפי' נצטננו פסולין, ולכן לא הזכירו דבריו שם, מיהו גם לישנא קמא לא מטעמיה דחזקיה פסל להו, אלא מפני שהם כעת חמין ואינם ראויין לרתיחה, אבל אם נצטננו כשרין.

שם איתמר חמי האור, הלשון מתפרש כלפי חמי טבריה, אבל אכתי אם היו שונין חמין סתם כלפי חמי טבריה, ה' יותר מובן דמיירי במים שהם חמין כעת, ועוד דסתם חמין היינו חמי האור ומה ראו להדגיש ד"ז, ולפמשנ"ת דחמי האור הכונה למים שנקראין חמי האור,

ביטול, ודין נט"י ענין אחר הוא, ולא מיירי הסוגיא שם אלא במה ששוה נט"י לדין רביעית דכלים.

והחילוק בין רביעית דכלים לרביעית דנט"י לענין מים שראויין לשתיית הבהמה, הוא משום דרביעית דכלים מקוה גמור הוא מדאורייתא, וא"צ לחדש בו כח טהרה, ולכן דינו ככל מקוה, [וסתמו כפירושו שבאותן מים חילקה תורה בין אדם לכלים], אבל רביעית דנט"י זהו כח טהרה שמתחדש ע"י הנטילה, ולא תיקונוהו אלא במים חשובין שראויין לשתיית הבהמה.

שם חמי האור ביאור הסוגיא שהחסרון במים, ובברייתא דלעיל דמים ראשונים בחמין

ו. שם איתמר חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידיים כו', ברש"י ותו' מבואר דפלוגתתם שייכא לברייתא דלעיל שנוטלין מים ראשונים בחמין, ולפי' תו' נחלקו אם הברייתא כלישנא קמא דר' ינאי או כלישנא בתרא, והדבר תימה איך סתמו בגמ' ד"ז, ולא הסמיכו פלוגתתם לסוגיא דלעיל לומר דחזקיה ור"י נחלקו בפלוגתא דהני לישני, והרחיקו הסוגיות זו מזו, ולא הזכירו הברייתא כלל, והו"ל לאתויי התם הא דר' יוחנן שאל את ר"ג בנו של רבי, והו"ל לאתויי הכא הברייתא דלעיל, ועוד דלא הזכירו ראשונים ואחרונים ליד סולדת בו.

ולכאורה נראה מזה דבאמת אין שייכות הסוגיות זו לזו כלל, דהכא פליגי בדין המים שנפסלו מדין מים לנטילה, וכמו חמי טבריה שאפי' צונגין פסולין, כיון שהם מרים ומלוחים, ה"ה דחמי האור פסולין לחזקיה מפני שהם מים מבושלין, ואפי' נצטננו פסולין, [והיינו דקאמר חמי האור ולא קאמר חמין סתם, ואע"פ ששנה גם חמי טבריה הכא, מ"מ כיון שחמי טבריה אף צונגין פסולין, הו"ל למימר חמין סתם], ואפשר דדוקא מים שרתחו נחשבין חמי האור, ולא סגי ביד סולדת בהן, שלא נעשה שינוי במים אלא ברתיחה, ועכ"פ הפסול הוא במים, וכן מבואר הלשון אין נוטלין מהן, שא"א

לא נעשה שום שינוי במים, אלא הנדון מפני שרחיצת חמין בעלמא נעשית לתענוג הרחיצה שמשפיעה לתוך הגוף, ולא לנקיון העור החיצוני, ולכן ה' מקום לפסול רחיצה כזו למצות נטילה, כיון שניכר שעושה פעולה אחרת, מיהו נראה דלא סגי בטעם זה לפסול, רק בצירוף שחמין מפעפעין את הידים, ואמנם בראשונים אין זוהמא בידים, ולכן כשרין בחמין, אבל מ"מ רחיצה גרועה היא לתועלת הנקיות, ולכן יש מקום לפסלה אפי' פחות מיס"ב, מיהו בפושרין פשיטא דכשר, והנדון בקרוב ליס"ב דחשיב חמין לענין רחיצה, [ולשון רש"י ביס"ב שבטלו ונשתנו מתורת מים, וכוונתו רק כשהם חמין שאינם ראויין לשמש שימושי סתם מים, אבל נצטננו חזרו לכשרותן, [שו"ר בפמ"ג סי' ק"ס מ"ז אות ח' שכתב דלרש"י משמע דאפי' נצטננו אסור, וראיתי מציינים שהגרע"א ז"ל מסופק בד"ז], אבל למש"כ אם חל פסול במים כדחזקיה, אינם חוזרין להכשרן כשנצטננו, וע"כ דהכא לא חל פסול במים אלא במעשה הנטילה].

שם ב' אבל היד סולדת בהן אין נוטלין בהן, יש לעי' האם הטעם מפני שהמים פסולין, ואפי' נצטננו לא יטול בהם וכדחזקיה ק"ו א' לפמשנ"ת לעיל סק"ו, או"ד כמו ל"ב דס"ל דדוקא ביס"ב יש חסרון שמפעפע ביותר ואינה נעשית לנקיות אלא לתענוג, ה"ה דל"ק פליג ע"ז וס"ל דביס"ב דודאי אין דרך בני"א לרחוץ בו לנקיות אלא לתענוג חמין, בזה אף לראשונים פסולין, אבל לא נתחדש בשמעתין פסול חדש של חמי האור, והכי מסתברא, שהרי לא הוזכר בשמעתין שני טעמים, וכיון דבמים אחרונים האיסור מפני תועלת הרחיצה, ה"ה בראשונים שרק זהו הנדון, וכ"נ מגדולי גליל שנהגו ברותחין, דבפחות מזה אין שייך לומר שנקבע פסול במים, וכמשנ"ת לעיל סק"ו, וכן אמרו בגמ' מכלל כו' בשני הלשונות, [עי' הגהות בש"ס הנדמ"ח], וש"מ שהנדון שוה בתועלת הרחיצה, ולא פסול במים.

הרי הדברים מתפרשים דומיא דחמי טבריה שאין חילוק אם נצטננו או שהם עדיין רותחין, דמשעה שנעשו רותחין ונקראין חמי האור נפסלו, ושוב אינם חוזרין להכשרן.

שם א"ר יוחנן שאלתי את ר"ג בנו של רבי ואוכל טהרות, פי' שהי' אוכל חולין בטהרה, וקמ"ל דאע"פ שהי' מדקדק בטהרות ביותר אפ"ה לא החמיר בד"ז.

בדברי הסמ"ג שגדולי גליל לא רחצו ביס"ב

שם ואמר לי כל גדולי גליל עושין כן, כבר כתב הסמ"ג דודאי גדולי גליל לא נטלו במים שהי"ס"ב, והוכיחו מזה דחזקיה פסל אף באין היס"ב, ולפ"ז אין רא'י מגדולי גליל לל"ב דר' ינאי, אבל לפמשנ"ת מיירי הכא בחמין שהוחמו יס"ב, או שהעלו רתיחות ממש, וגדולי גליל השתמשו במים שרתחו ונתנום בתוך הצוננין והפשירום, ואף כשנשאר בסוף בכלי רק רביעית נטלו מהם, ומצו סברי שאין נוטלין בחמין אפי' פחות מיס"ב, אלא שלא מצאנו חולק בזה לעיל.

ויש לעי' האם חזקיה חולק על גדולי גליל, או דסבר שהם חיממו המים פחות מיס"ב, או פחות מרתיחה לפי צד אחד שכתבנו.

ק"ה א' מים ראשונים נוטלין כו' אם החסרון במעשה הנטילה ולא במים

ז. ק"ה א' מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן אחרונים אין נוטלין אלא בצונן מפני שחמין מפעפעין כו', הכא מיירי בחמין שלא נצטננו, דהא מפעפעין את הידים שייך רק בחמין ממש, וענין מפעפעין שייך רק בשומן שנדבק בידים מחמת האוכל, אבל בנקיות דראשונים אין החמין מגרעין.

שם לא שנו אלא שאין היס"ב אבל היס"ב אין נוטלין בהן, מבואר כאן דאף בפחות מיס"ב שייך פסול חמין, אלא שהכשירם בראשונים, ולמדנו מזה שאין הנדון כאן מפני שנשתנו המים מברייתן ונעשו כתבשיל, שהרי בפחות מיס"ב

חמין פחות מיס"ב אם הוא טפי מפורשין

בטיט הנרוק דכל שכשר למקוה כשר לרביעית, וכן לענין ברייתו מן המים, ומסיק ר"פ דלענין נתן סאה ונטל סאה קאמר, שד"ז נאמר רק לאחר שיש שיעור מקוה כשר, והנדרון אם אפשר לבטל מי פירות ע"י הרביעית כמו ע"י מ"ס, וד"ז אין לנו מקור מן התורה ששניהם שוין, דשמא לענין ביטול המי פירות לא סגי במקוה של רביעית, ואמנם אם נתבטל ע"י מקוה כשר אר"פ דמהני גם לרביעית, כיון שהחסרון רק בכח הביטול, [וכן מצינו לעיל בכיור דמהני קדח ממנו לשמור חשיבותו לפחות מכשיעור], אבל משנתבטלו לא בצר שיעורא דרביעית אע"פ שמקצתו מי פירות.

שם אי דפרה שוחה ושותה ממנו כו' בלשון משלים, ואם מיירי טיט הנרוק

שם אי דפרה שוחה ושותה ממנו אפי' לרביעית נמי, פי' דאע"פ שהטיט המעורב במים משלים לשיעור, מ"מ דינו כמים עכורין שהכל מצטרף לשיעור, דכמו שיש דרגות בצלולין והדבר מובן שאף באינן צלולין ממש השיעור ברביעית שהן, ה"ה שזהו השיעור כ"ז שפרה שוחה ושותה מהן, דהיינו שהיא שותה אותם כמו שהן אע"פ שטיט מעורב בהן וה"ה אם זרק גוש טיט למים צלולין, — הא דהטיט עצמו דהיינו הסיד והעפר משלים למקוה ולרביעית מבואר בגמ' כאן שלא הקשו בטיט מאי משלים כמשה"ק ביבחושין אדומין, ש"מ שבטיט יש ענין השלמה שהטיט משלים את השיעור, וכמשנ"ת הטעם.

ובמברא הי' נראה לפרש דפרה שוחה ושותה אין זה טיט הנרוק דנתן במקואות, דהתם מטבילין במים ואין מטבילין בטיט, אא"כ המים צפין על גביו לר' יהושע, וכאן מטבילין במים אלו לחוד קאמר, דהתם נתחדש בהללמ"מ ענין טיט שמצטרף ואין מטבילין בו, וזה באמת בשיעור שאין פרה שותה מהן, אבל כאן לא נחית לחילוק זה, ומפרש בטיט צלול יותר, דהא מיירי כשכל המקוה כך, ולא בטיט מצד אחד והמים צפין על גביו, דהתם אין פרה שותה מהן

מבואר בשמעתין לל"ק דחמין דקתני בברייתא מתפרש שפיר בפחות מיס"ב, ולשון הרי"ף דפחות מיס"ב מיקרי פושרין, אבל נראה דלענין רחיצה מיקרי חמין אפי' פחות מיס"ב, כיון שאין דרך לרחוץ בחמין ביותר, וכן הדין לענין איסור רחיצה בחמין בשבת, דכל שנקרא חמין אסור אפי' פחות מיס"ב, וכמשנ"ת בספר אאמו"ר זללה"ה שבת סכ"ו סק"ד בשם הראשונים והאחרונים, מיהו שם הוזכר גם בפורשין, אבל למש"כ יש הפרש מפורשין שהוא כחום הרוק [שלשים ושש מעלות כמ"ש הריטב"א נדה כ"ב ב' והובא בש"ך סי' קפ"ח], שלא נאסר בשבת, ועד יס"ב דחשיב בישול, וכל מה שבינתים מיקרי חמין לענין רחיצה, וה"ה לענין נטילה, ולל"ב דמוקים לה ביס"ב ג"כ מבואר שהוצרך לומר בזה לא שנו כו', אבל בלא זה היינו מפרשים כולה בכל עניני חמין אפי' באין היס"ב, וש"מ שג"ז נקרא חמין לענין רחיצה.

זבחים כ"ב א' כל המשלים כו' אם היינו לרביעית דא' ואם גם על נט"י

ח. זבחים כ"ב א' אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור, לרביעית אינו משלים, בדברי ר"פ לקמן מבואר שדברי ר"ל נאמרו לענין מקוה של רביעית דכלים מדאוריתא, ובתו' הסכימו לפרש"י דקאי גם על נט"י, כיון שבזמן ר"ל כבר ביטלו מקוה דרביעית לכלים, מיהו כיון דמבואר בגמ' שהדין אמת גם מדאוריתא, ראוי לפרש עיקר דברי ר"ל לענין הדאוריתא, וכמו שדיבר על כיור שאינו בזה"ז, ה"ה על מקוה דרביעית, מיהו אפשר שנלמד מזה גם לנט"י, אבל עיקר דבריו יש להעמיד על הדאוריתא.

והנה כשנאמרה הלכה דסגי לרביעית בכלים, הרי ההלכה נאמרה כלפי מ"ס לאדם דרביעית לכלים, והר"ז מפורש דאותן מים של מ"ס כשרין ברביעית לכלים, וזהו שהקשו בגמ'

לשיעור דרביעית, ולענין נט"י י"ל דפסולין ואינם מצטרפין דבעינן מים שראויין לשתיה, שבלא זה אין כאן מעשה הדחה כלל, ובודאי דיבחושין גריעי ממים מלוחין לענין מעלת הנקיות והרחיצה שהרי אינם משמשין רחיצה כלל, ולו"ד האו"ז ושו"ע סי' ק"ס ס"י הי' נראה שאין ללמוד מכאן להכשירין לנט"י כלל ואף לכיור נראה דפסולין, והו"מ לאקשווי בגמ' ועוד דלמי כיור ג"כ אין משלימין, אלא שדין זה אינו מפורש איפכא, שו"ר בחזו"א סכ"ב ס"ק י"ז שכתב לפוסלן משום שינוי מראה.

שם אר"פ למעוטי נתן סאה כו'

שם אר"פ למעוטי נתן סאה ונטל סאה כו' דמהני לבטל מי פירות ברוב מים, כדא"ר יוחנן עד רובו, אבל בתנאי שיתבטלו בתוך מקוה כשרה, והיינו דאר"ל שאין לנו כח ביטול אלא במקוה שלם ובמי כיור שמימיו מרובין אבל לא ברביעית.

שם אר"פ אם קדח בו רביעית כו' ובדין נתבטלו בשיעור ד' כהנים

שם אר"פ אם קדח בו רביעית מטבילין בו מחטין וצינוריות הואיל ומהכשירא דמקוה אתיא, כאן מבואר שדברי ר"ל נאמרו לענין מקוה דרביעית דאוריתא, ואין קושיא אם מיירי רק ברביעית דאוריתא אע"ג דבטלוה, דהא מיירי נמי במי כיור שאינו נוגע בזה"ז, וענין מהכשירא דמקוה קאתו היינו שכבר נתבטלו במי מקוה, וה"ה דמהני בנתבטלו במי כיור, אלא דהתם הו"ל שאובין, ובפשוטו אם יש בקרקע מים שיעור של קידוש ידים ורגלים לארבעה כהנים ג"כ מהני לבטל המי פירות וליטול מהן לרביעית דכלים, דדוקא ברביעית אמרו שאין בו כח ביטול, ואם יש במקוה רביעית מים ורוב רביעית מי פירות ג"כ כשר, ורק כשנתן מי פירות ונטל כנגדן מים בזה פסול ברביעית דבצר ליה שיעור רביעית מים וכשר במקוה ומי כיור.

[מיהו כ"ז מדאוריתא, אבל מדרבנן כיון שפסלו במקוה של ל"ט סאה מים וסאה מ"פ עד

ואפ"ה משלים ואין מטבילין בו, שו"ר שכ"מ בשטמ"ק אות ל"ב בשם תו"ח, [שו"ר שהארכנו בענין זה במקואות ס"ט סק"י שהרבה ראשונים ס"ל שהכל שיעור אחד, ועי' במתני' שם פ"ז מ"א שהוזכר טיט הנרוק וזה מתאים להא דשמעתין, ועשו"ע או"ח סי' ק"ס ס"ט וביו"ד סי' ר"א סל"ב ובבבגר"א באו"ח שם העיר בזה].

וכבר כתבו תו' דענין פרה שוחה ושותה, לא שייך במה ששינונו בידיים פ"א מ"ג דמים שנפסלו משתיית הבהמה בקרקע כשרין, דהתם במים צלולין אלא שהם מלוחים או מרים או מאוסים, אבל הכא הנדון אם הם בגדר מים או בגדר טיט, ועי' בסמוך.

בלשון פרה שוחה ושותה

לשון פרה שוחה ושותה לפי שפרה שותה מים סרוחין טפי משאר בהמות כ"מ בירושלמי תרומות פ"א ה"ב שאין משקה יוצא מידי עופות ופרה שאפי' סרוח ביותר הם שותין, ולכן הוזכר בפרה ששתתה מי חטאת, שהיא עשויה לשותות כל המימות, ולכן לא הוזכר כלב שנאמר לענין אכילה גרועה בעלמא, דבמשקין עופות ופרה עדיפי מכלב, ועי' טהרות סוף"ג שהכלב אין דרכו להניח את המזון וליילך למים, ולשון שוחה אפשר דר"ל ששותה מעט, כשיעור שבשעת שחייה מועטת, אע"פ שלא תשתה הרבה מהן.

שם אפי' לרביעית נמי, לפמשנ"ת דר"ל ודאי מיירי גם ברביעית דכלים, א"כ באמת אין מקור לחלק בין רביעית למקוה של מ"ס, דתרווייהו בקרקע ודינם שוה לכל דבר, ואין כאן מקום להזכיר רביעית דנט"י שהיא לומדת מרביעית דאוריתא.

שם יבחושין אדומין אם כשירין לכיור ונט"י

שם אלא למעוטי יבחושין אדומין אפי' בעינייהו נמי, פי' מ"ט אמרו כל המשלים דמשמע שאינם כשרין ליחשב כמים בפ"ע לכל המקוה ונראה דלרביעית ג"כ כשרין, שהרי לענין הדין מה נקרא מים לא משתנה בין שיעור דמ"ס

ענין לדין משלימין דלעיל, דהתם מיירי בכח הביטול, ובוה אמרו דכיוור עדיף, וכן מבואר בסוטה ט"ו ב' דבעינן לכיוור מים שלא נשתנו, ובתו' שם הקשו משמעתינן שאמרו דמי מקוה כשרין למי כיוור, ומשמע שפירשו שכל הכשר למקוה כשר לכיוור, אבל ד"ז אין לו מקור, דודאי בעינן מים שלא נשתנו מדאוריתא, כדמוכחא סוגיא התם, ולא נחלקו אלא אם צריך מי מעין, וע"ע מש"כ בזה לקמן ס"ק י"ב.

שם וק"ו למי כיוור, למסקנא היינו מים חיים, וצ"ע מה שייך לומר בזה ק"ו, הרי במקום שכתוב שאר מימות ממילא כתוב גם מים חיים, ואדרבה אם מרבינן שאר מים ש"מ שהי' מקום להצריך מים חיים ומרבינן גם מכונסין, ואולי ס"ד לרחצן בתוך המים כמו טבילה, [שזוהי המשמעות של במים בתוך המים ולא בשטיפה כמו במים דטבילה בפת"ח ולא בשו"א], ומרבינן לשטפן מתוך הכלי, וק"ו למים חיים דעדיפי מלהכניסן לתוך מים מכונסים, והא דנקט מי כיוור הוא רק לאשמועינן דכיוור צריך מים חיים.

שם ירחצו לרבות כלי שרת

י. **זבחים** שם ירחצו לרבות כלי שרת, פרש"י דקראי אקרא דפרשת פקודי דכתיב לבתר ורחצו ממנו משה ואהרן וגו' ובקרבתם אל המזבח ירחצו קרא יתירא הוא האי ירחצו דהא כתיב לעיל מיניה ורחצו ממנו כו' לא לכתוב ירחצו דהא אורחצו הסמוך קאי, מיהו נראה דעיקר הדרשא מקרא דכתיב בעיקר הציווי בפרשת כי תשא (וכדמייתי מכיוור וכו' דכתיב התם) דכתיב בבואם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו, ולשון ירחצו מים מוכיח שזה דין חדש ולא המשך לדין הקודם, אבל מלשון ירחצו לחוד לא הוה שמעינן שיש כאן רחיצה חדשה, והיה מתפרש כהמשך דלעיל, שדרך הלשון להוסיף תיבה אחת לביאור (כמ"ש הרמב"ן על הפסוק וכו' עמו הברית לתת את ארץ וגו' לתת לזרעו), ואף אם האמת שבגמ' כאן הביאו קרא דפקודי שהרי לא הזכירו אלא ירחצו ולא אמרו

שיהיו מ' סאה מים, ואז מהני נתן ונטל עד רובו, ה"נ לא מהני למקוה של רביעית עד שיהא בו שיעור מקוה של מ"ס, מיהו יתכן דלכלים סגי במקוה של רביעית ופחות מרביעית מ"פ להכשיר, אבל לשון הגמ' לרביעית אינו משלים מתפרש דבאופן שמשלים למקוה דהיינו שיש מ' סאה, אפ"ה לרביעית אינו משלים אע"פ שיש רביעית, ואפשר דבאמת מדאוריתא סגי ברביעית לבטל המ"פ, וכך בפחות מרביעית אין כח במים לבטל, ובמקוה מדאוריתא אף פחות ממ"ס מבטל, וכיון שברביעית גרע לענין שפחות מרביעית לא משלים מדאוריתא גזרו שאף רביעית לא יבטל המ"פ עד שיהא בהם שיעור מקוה של מ"ס.

ובתה"ד סי' ר"ס כתב דמים פסולין בטלין במעוטן, אלא דיש לדחות דהיינו דוקא כשיש במים רביעית, אע"פ שנוטל מהן פחות מרביעית, וכ"כ אאמור"ר זללה"ה בס"ב סק"א וכבר הקשה כן הפמ"ג.

ולפ"ז הא דקאמר קדח זה כדי שלא יהיו שאובין, אבל מעיקר ענין הביטול אפי' נטל מהן בכלי שפיר דמי, וא"צ הכשר מקוה דוקא, וצ"ע בזה, [ואפשר דלענין נט"י לא מהני אפי' מהכשירא דמקוה, ואפשר דלנט"י סגי ברביעית כדי לבטל, אבל פחות מרביעית אינו מבטל, וגם בזה יש לדון אם נימא דר"ל מיירי רק במקוה דרביעית, אבל בנט"י בכל ענין מהני ביטול], ונתבאר בכ"ז במקואות ס"ז ס"ק כ"ה וס"ט סק"י, ולע"כ.

שם מי מקוה כשירין למי כיוור

ט. **שם** א"ר ירמיה אר"ל מי מקוה כשרים למי כיוור, לכאורה בא לומר שא"צ מי מעין, ואע"פ שאמרו לשון למימרא כו' דמשמע שיש עוד משמעות למימרא זו, מ"מ נראה שכונתו רק לדין זה, ולא שמיע ליה ברייתא דר' יוחנן דבסמוך.

ונראה דכל הפסולין לנט"י פסולין לכיוור, ואפשר דנט"י מכיוור גמרינן, ואין זה

שם איכא למיפרך כו', קים לגמ' שהגז"ש אינה מופנה, ולכן למדין ומשיבין, ועא"פ שהמים של סוטה חיים, כדין הכיור, [א"נ ס"ד שיקדש סתם מים בכלי שרת לסוטה], אבל אכתי לכלי אין ראי', דדילמא שאני מצורע שצריך עוד מינין, ולכן יש חשיבות גם לדין הכלי, אבל בסוטה בכל כלי חרס כשר.

שם אמר רבה אמר קרא בכלי חרס כלי שאמרתי לך כבר, פרש"י מדלא כתיב ולקח כלי חרס ונתן בו מים קדושים, ומשמעות הגמ' שלא חזרו מטעמא דגז"ש, מיהו יש גורסים אלא אמר, וגם כתבו הראשונים בעלמא שבמקום שלא הוזכר אמורא תחלה א"צ לומר אלא, כיון שלא היתה אוקומתא גמורה קודמת, ואפשר דכיון שבלא"ה אמת הוא לרי"ש שהמים חיים, לכן לא הוזכרו לסתור הגז"ש.

שם אמר רבא לא שנו, לשון זה משמע ששנו דבר שמשמעותו אפי' נשתנו, וכלפי זה אמר רבא דלא שנו, ויש לעי' היכן שנו דבר זה, ונראה דמתני' דקתני פיילי של חרס סתמא, ולא פירשה דמיירי בחדשה סתמא משמע דאפי' ישנה, וכיון דשנו אפי' ישנה משמע אפי' נשתנית, כסתם ישנה שמשנתית, וע"ז קאמר דלא שנו דשרי ישנה אלא שנעשית בה מלאכה, אבל נתאכמו פניה פסולה, ובירושלמי פליגי תנאי אם לרבנן כלי מפותח כשר או פסול, ולרי"ש פשיטא דפסול דגרע מנעשית בו מלאכה, וכן מוכח לשון לא שנו, ועי' אחרונים בדעת הרמב"ם בזה.

שם מ"ט דומיא דמים מה מים שלא נשתנו, יש לעי' היכי משמע מים שלא נשתנו, ואין לומר שזה נלמד מיתורא דמים, דא"כ הו"ל לגמ' לפרושי דנפקא ליה מייתורא, ועוד שכבר נתבאר לעיל סק"י דמים לא מייתר, ועוד דבע"ז ל"ז ב' בבישולי עכו"ם דריש ג"כ הכי מסתם לשון מים.

ונראה דכלי שמשנתה לא משתנה שמו, אלא הוא נקרא כלי מפותח, כיון שמהותו של כלי קיימת, והשניוים תוספת שראויה לתיקון, אבל במים שנשתנו כל מהותם משתנית, ומיד

ירחצו מים, היינו דלבתר קרא דירחצו מים דכי תשא, מתפרש כן גם בירחצו דפקודי, וכיון דעסיק בפרשת פקודי מייתי קרא דירחצו דהתם.

ולפ"ז צ"ע במ"ש הבי"א או"ח ר"ס ק"ס בשם הרא"ה דתיבת מים מיותרת לפסול מים שנשתנו, ולמש"כ דלא מייתרא ע"כ דמעיקר תיבת מים שמעינן לה, וכ"מ בע"ז ל"ז ב' דדרשינן ממים שלא נשתנו לענין בישולי עכו"ם אע"פ שאין שם ייתור, וכ"כ הר"ן בחידושו חולין ק"ו א' דממים לחוד ממעטינן כל הפסולין דמי כיור ומשם למדו לנט"י.

סוטה ט"ו ב' מה מים חיים שלא נעשתה בהן מלאכה, והערות ע"ס הגמ'

יא. סוטה ט"ו ב' מה מים חיים שלא נעשתה בהן מלאכה כו', משמע שמתפרש כאילו נאמר חיים על הכלי ועל המים, וביאר המלבי"ם שהי' ראוי לכתוב על מים חיים בכלי חרש, ואע"פ שכונת המצוה לקבל הדם בכלי חרס, ואח"כ טובל ומוזה מן הדם ומן המים, מ"מ אין טעם להזכיר הכלי תחלה בפ"ע, אם צריך למלאת בו תחלה מים ואח"כ לשחוט עליו וכמו שנאמר בסוטה מים קדושים בכלי חרס, כך צ"ל כאן על מים חיים שבכלי חרס.

שם אי מה להלן מים חיים כו', פי' נהי דעיקר קראי בכלי כתיבי, אבל כיון דחיים קאי אתרווייהו, א"כ יש להצריך גם כאן מים חיים, ויש לדחות דהכא מים קדושים כתיב, ושוב אין יתרון למים חיים, אבל הגמ' סברה דכמו שמשוים הכלי כך משוים המים, אבל עץ הארז והאזוב ושני התולעת אין להצריך חדשים שלא נאמרו באותו פסוק לדרשא זו, מיהו בתוספתא נגעים פ"ח ה"ב מצריך ר"א שלא נעשו בהם מלאכה כמ"ש תו' אבל בגמ' אין נראה כן כמ"ש להלן, והו"ל ר"א יחידאה בזה, כמ"ש בירושלמי דר"א כה"ש.

שם לר' ישמעאל ה"נ כו', נראה דלאו מהכא יליף לה, אלא דלשיטתו שמצריך בכיור מי מעיין, ניחא נמי הכא.

ש"ר ברמב"ם פ"א מטו"צ ה"א ועץ ארז ואיזוב שנתקלפו פסולים, ואמנם לשיטתו דרבא מייירי אליבא דר"ש דבעינן פיילי חדשה, יש מקום לפסול נתקלפו בלי מלאכה, אבל הדבר קשה דדוחק לומר שבברייתא הוזכרה המלאכה ולא הקילוף, והכונה קילוף בלא מלאכה, וכבר תמה בחזו"א נגעים ס"א ס"ק י"ב דבגמ' איתא נמי שני תולעת, ואין שייך שם כברייתו, אלא שניכר שאינו חדש, ובפשוטו משמע שחותכין העץ ארז מרובע מדקרי ליה מקל, ולא ענף, והקילוף הוא לאו דוקא הקליפה של העץ, אלא שפשוף העץ מכח המשא, ועוד דגרדומי איזוב כשרין.

ידים פ"א מ"ג נפל לתוכן כו' בקרקע כשרין, וברמב"ם בזה

יב. ידים מ"א מ"ג נפל לתוכן דיו קומוס וקנקתום ונשתנו מראיהן פסולין, כאן לא הוזכר דבקרקעות כשרין, שזה ק"ו מהרישא דנפסלו משתית הבהמה בטלו מתורת משקה, ונהיינו מפני מרירות או מליחות, אבל מפני סירחון אמרו בירושלמי תרומות פ"א ה"ב שאין משקה שנפסל לעופות ולפרה מפני סרחון], ואפ"ה בקרקע כשרין, וכ"ש נשתנו מראיהן ונעשה בהן מלאכה שכשרין לטבילה, והרי אמרו חולין ק"ו א' כל גופו טובל בהן ידי מיבעיא, וכן בסיפא בנעשה בהן מלאכה, וצ"ע ברמב"ם פ"ו מברכות ה"ז ח' שפסק בשינוי מראה ומלאכה דבין בכלים בין בקרקעות פסולין, והרי בגמ' פשיטא לן מק"ו דכשרין.

במקור פסול שינוי מראה ומלאכה, ובב"י בשם הרא"ה בזה

ויש לעי' מנלן לפסול שינוי מראה ומלאכה לנט"י, בשלמא במקום שצריך מים חיים אמרו בגמ' סוטה ט"ו ב' דנעשה בהן מלאכה אינן מים חיים, אבל כיון שא"צ מים חיים אין לנו לפסול אלא נשתנו לענין אחר, אבל מלאכה שלא נשתנו עי"ז אין לפוסלן.

משתנה שמם למים מבושלים או מלוחים וכיו"ב, וממילא סתם מים מתפרש שאין להם שם לווי.

שם בעי רבא נתאכמו והחזירן לתוך כבשן האש ונתלבנו מהו, כאן אין שייך ענין דיחוי שאין לכלי שום קשר למצוה, וגרע מהדס שעומד למצותו בחג הסוכות, וגם שם דוקא ביו"ט, ולכאורה לרבי ישמעאל פסול דלא מיקרי חדש ע"י הכבשן, אלא שנתקן קלקולו, ואע"פ שלענין בליעה אמרו ע"ז ע"ה ב' דישנים וליבנן כחדשים דמו, אבל אכתי לענין מעלת כלים חדשים ודאי אין בהם, שהוא כלי משומש אלא שנסתלקה שחוריותו, מיהו האחרונים פי' בדעת הרמב"ם דאליבא דר"ש קאמר, ועי' תו' זבחים צ"ו א' ד"ה אלא.

שם ת"ש ר"א אומר עץ ארז כו' כאן מבואר דא"צ עץ ארז חדש, דהא רבא רק לרבנן דלא מצרכי חדש מיבעי ליה, ומאי מייתי מהתם, וש"מ דלא מקשינן להו למים חיים וכמש"כ לעיל, מיהו משמע דפשיטא ליה שדינם כמים לענין דבעינן שלא נשתנו.

שם והא התם הדרי ומפשטי, ס"ד שנפסלו לגמרי בנשתנו מברייתן מפני שנתעקמו בשימוש, ולא מהני הדרי ומפשטי, כיון דאידיחי אידחי, שהרי סו"ס הם משומשים ע"י מלאכתו, כמשנ"ת גבי כלים שנתאכמו.

שם התם דאיקלוף אקלופי, ודוקא מחמת המלאכה, דהו"ל מלאכה הניכרת אבל קילוף לחוד אינו פוסל, שהרי כל עץ ארז חתוך הוא, ואין כאן ענין בדבר שלם, ומדלא קאמר דילמא בדאיקלוף איקלופי, משמע דפשיטא לן דמייירי באיקלוף איקלופי, ונראה הטעם דפשיטא לגמ' דבלא זה לא חשיב שנשתנו ע"י המלאכה, שאין חילוק לצורך ההזאה אם הם פשוטין או עקומין קצת אע"פ שנתעקמו ע"י המשא, דאף בלי ליישרם לא נדחו, כיון שאף עקומין כשרין לכתחלה, שו"ר בזה בספר אמו"ר זללה"ה ידים ס"ב סק"ב.

אפשר דמדאוריתא נפסל רק כשניכר שנעשה בהם מלאכה, דהו"ל נשתנו, כמו עץ ארז שנקלף מחמת מלאכה דמדמינן ליה בגמ' למים שנשתנו, ומדרכנן פסלו כל מים שנעשה בהן מלאכה.

שם נפל לתוכן דיו כו' החידוש דמשהו שנפל גורם פסול, ובדין מי פירות שנפלו

ג. **שם** נפל לתוכן דיו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין, קמ"ל דאע"פ שנתערב בהן דבר מועט ביותר, אלא שטבעם לשנות את המראה פסולין, ואין צ"ל אם נפל דבר מרובה שמשנה את המראה, ולכך לא הוזכרו עמהם סם וסיקרא כבעלמא כיון שאין מיעוטן משנה את המראה.

מיהו מי פירות עד רובן כשרין אם נתערבו במקוה, ואפי' בתלוש אם נטל ידיו בכל המים כשרין, דכיון שהיה כאן רביעית מים ונטל בכולן אין המי פירות מגרעין, שלא פסלו בגמ' אלא נתן סאה ונטל סאה, ובמקוה של רביעית פשוט יותר דכיון שכח הרביעית קבוע כאן הרי הוא מטהר, ואין התערובת מפסידה כח הרביעית, אלא דה"ה בנטילה אע"פ שהמים נשפכין.

שם עשה בהן מלאכה היינו בתוך המים ולא בשוקל כנגדן, ובגיטין נ"ג ב' לפרש"י ולפר"ח

שם עשה בהן מלאכה, פי' בתוכן ממש, אבל אם נטל כלי מלא מים ושקל כנגדו, או שהכביד בו על הבגדים ליישרם וכיו"ב אינם נפסלין, כיון שהמים מוגנים ואינם משתתפים במלאכה, והיינו דקתני עשה בהן, ולא עמהם, והדבר מבואר בגיטין נ"ג ב' דמי חטאת ששקל כנגדן משקלות כשרין, כן פרש"י, אלא שהרמב"ן והרשב"א הביאו מפי ר"ח דכנגדן היינו ששקל אבן כנגדן כמתעסק, ואח"כ נשתמש באבן זו לשקול בה, ולא נתפרשו הדברים שהרי מה ששקל אח"כ עם האבן לא מעלה ולא מוריד, והנודון רק בשקילת האבן וא"כ זה כנגדן אלא בגופן, וכבר הקשה מזה הריטב"א, ומצינו בביצה כ"ח א' דקאמר אסור לשקול בשר במים

ונראה דבאמת לא פסלו כל מלאכה שפוסלת במים חיים, שהרי הדיח בהם כלים מורחים וחדשים ג"כ לא מיקרו חיים, וכן אם הטביל הנחתום ידיו בהם, דחיים משמע חיים בלי שום שימוש, וכאן פסלו רק מים שהם כשופכין, וכן שינוי מראה שע"י דיו ג"כ נפגמו לשימושי האדם, שהרי מטרתו לנקיות.

והב"י בריש סי' ק"ס כתב בשם הרא"ה דילפינן נט"י מכיור, ובכיור ילפינן ממים יתירא דבעינן מים שלא נשתנו, ועיקר הדברים דנט"י למדו מכיור, מבואר בספרי פ' קורח לענין אכילת קדשים דעבודת מתנה אתן את כהונתכם להצריך נט"י דומיא דקידוש ידיים ורגלים, והא דא"צ רגלים לפי שבאכילה העבודה רק בידים, וכ"כ הרמב"ן בפ' כי תשא בענין נקיות הידים לעבודה, וכ"כ הרמב"ן חולין ק"ז א' בשם השאלות ובה"ג דדין כלי לנט"י אסמכיהו רבנן אמי חטאת א"נ אקידוש ידיים ורגלים, אבל אחתי לא ידענו מנין לפסול בכיור נעשה בהן מלאכה, דכיון שלא נשתנו מבריייתן הרי הם בכלל מים, ועוד דלרי"ש דכיור בעי מים חיים הרי לא למדו לנט"י מכיור, ואין לנו בגמ' ללמוד ממנו כיור אלא לפסול כלי שנתאכמו פניו, אבל מלאכה בלא שינוי כשרים, ועוד דעיקר הדרשא דמים יתירא נתבאר לעיל סק"י דאתיא לדרשא שא"צ ממנו דכיור דוקא, אלא כל מים שירחצו כשר, וא"כ לא מייתר כלל עי"ש, ולשון הרמב"ם פ"ה מביאת מקדש הי"ב כל המימות כשרין לקידוש בין מים חיים בין מי מקוה ובלבד שלא ישתנו מראיהן אלא יהיו כמים הכשרין לטבילה, וד"ז מבואר בסוטה ט"ז ב', אבל לטבילה הם כשרין, וכמשנ"ת לעיל ס"ק י"ב.

ולאחמור נראה דבאמת דין כיור ונט"י שוין אבל לא פסלינן אלא מים שנשתנו, וזה ילפינן מסתם לשון מים, ולא דוקא דכיור, אלא בכל מקום שהוזכר מים, ונפל לתוכן דיו מיקרי מים שנשתנו, כמו שמים שנפל לתוכן מלח נפסלין כ"ז שאינם ראויין לשתיית הבהמה, ונעשה בהן מלאכה שנפסלין מדין שופכין,

וכן בשר שניתן בתוך מים, ואין ללמוד מזה לכלי נקי שהוכנס בתוך מים, דלא גרע מכלים מודחים, שאם הדיחם במים כשרים, והכלי הזה עדיף שהרי אין לו שום רצון להדיחם במים, רק לצנן היין שבתוכו, והרי אם הכלי היה בתוך המים שלא לצורך, ואח"כ הכניס בו יין, הרי המלאכה רק צינון היין, וזה אינו מוסיף שום פגם במים.

ק"ק דסתם יין אינו חם ולמה צריך לצננו, ואם אינו חם ומצננו יותר י"ל דלא חשיבא מלאכה, ודוחק לאוקומה ביין תוסס ומצננו שלא יתקלקל יותר, וממה שסיים וכן כיו"ב מוכח שאין לגרוס שצינן חמין, - בספר מרן זללה"ה או"ח סכ"ב סק"י כתב דצינון משתמש בכל המים ושרייה משתמש רק במקצת.

שם או ששרה בהם פתו, ביאור החידוש, ובדין נפלה פתו לת"ק

יד. **שם** או ששרה בהם פתו, החידוש בזה דאע"פ שהמים חשובין אצלו שהרי אוכל הפת השרוי במים אלו, וחוזר ושורה פתו באותן מים ואוכלה, אפ"ה לענין נטילה נפסלו כדין נעשה בהן מלאכה, כיון שהמים נפגמים משירורי הפת.

שם שמעון התימני [מצינו שמעון בן עזאי בן זומא בן ננס אחי עזריא ועוד, ומה שהזכירוהו בשם התימני, י"ל שהי' שם אביו גמליאל או יהודה או יוחאי, וכדי שלא יחליפוהו באחרים, קראוהו ע"ש מקומן] אומר אפי' נתכוין כו', פי' לא מיבעיא נפלה פתו למים שלא נפסלו בזה, כדתנן ששרה פתו דמשמע בכונה, אלא אפי' נתכוין לשרות בזה ונפל לשני אע"פ שניחא ליה בשריית הפת, והי' דעתו לפסול חבית זו לצורך שריית פתו, אפ"ה החבית הזו שלא נתכוין לפסלה כשרה, ואע"פ ששמח בשרייתה, דסו"ס לא עשה מעשה שרייה לפסלן, [שו"ר בחזו"א עי' להלן] וכן פי' בתוי"ט בשם מהר"ם, - לעינן מים חיים אפי' נפלה פתו נראה שנפסלו, דסו"ס לאו חיים נינהו.

וש"מ דמידה זו שקילה קרי לה וכדפרש"י, מיהו ק"ק דסתמא הוי היזק ניכר כיון שהבשר מפריש לחלוחית במים, [וכ"כ הריטב"א בשם הרא"ה לפרש"י שהפסול מפני הלחלוחית], וי"ל כגון ששקל בתוכן דברים שאין בהם לחלוחית.

ואף לפי' ר"ח דבשקל כנגד מי חטאת נפסלו, מ"מ לענין נט"י י"ל דכשרין, שהרי לא נפגמה חשיבותן כלל, ולענין מי חטאת י"ל דחשיב היסח הדעת, ואפי' בלא הסיח דעתו חשיבא מלאכה הפוסלת, דמלאכה הפוסלת בהן לאו משום דכשופכין חשיב, אלא מדין משמרת, ואין ללמוד מזה לנט"י, וכבר כ"כ אאמו"ר זללה"ה בס"ב סק"ג.

בפי' הרא"ש דמלאכה היינו לענן בהם יין

ומתני' דקתני שרה פתו בהדי מלאכה לומר דדוקא בתוכן פוסלת המלאכה, כ"כ אאמו"ר זללה"ה שם, והעיר שם ע"ד הרא"ש שפירש דמלאכה היינו צינון יין במים, דא"כ מה יש להוסיף אח"כ דין הדיח בהן את הכלים דפשיטא דחשיבי שופכין בכה"ג, שהרי אפי' כלי מודח שהדיחוהו כדי להכניסו במים פוסל מפני שצינו בו את היין, והרמב"ם מפרש דהדיח ונחתום הוו כיצד למלאכה דקתני ברישא, וא"כ מפורש דדוקא מלאכות כאלו שפוגמין הרבה ועושין אותן שופכין, פוסלין בהן.

ונראה שהרא"ש למד כן מהתוספתא דמים שלפני הנפח פסולין אע"פ שלא נשתנה מראיהן מהני שבידוע שעשה בהן מלאכה, ופי' דכוותה בכל אדם בכלי של יין שנחנו בתוך המים לצננו, וכן אשכחן בגיטין נ"ג ב' בשוקל בשר בתוך המים, עי' לעיל בזה, והיינו משום דקשיא ליה מאי מלאכה דרישא, ולא פירש דסיפא כיצד קתני, ולכן פירש שעשה בהן בתוכן, ולא פוקי שקל כנגדן, וכמש"כ לעיל.

מידה נראה דלא דמי דמים שהנפח מכבה בהן הברזל הם נפגמים מאד, בטעמם וריחם וחזותם, אלא שבפעם אחת אין זה ניכר כ"כ,

והנה מלאכה פוסלת רק במים שאובין שהרוחץ במערה מימיה כשרין לנט"י, כמו כל מימות שבעולם שרוחצין בכנרת ובנהרות ואינם נפסלין, וכ"כ הרמב"ם פ"ו מברכות ה"ח דמלאכה פוסלת רק בשאובין, ומים שנשתנו פוסלין אף בקרקעות, וזה ג"כ מאותו ענין שעל השאובין האדם שליט לקבוע דעתו בהן, והם נעשין כשופכין מכח מחשבתו, וכמו מים שנטל ידיו בהם דרך שפיכה, וכן בהדחה, דרך שפיכה, שנעשה מלאכה בכולן, והשוו חכמים גם במשתמש דרך טבילה שחשיבי כולן שותפין במלאכה, אע"פ שיש חלקים במים שלא נשתתפו בהדחה.

שם מ"ד הדיח בהם את הכלים, מהו החידוש

מז. שם מ"ד הדיח בהם את הכלים, יש לעי' פשיטא השתא שרה פתו שאוכל את הפת ממים אלו פסולין, הדיח את הכלים ששויורי הכלים מאוסים פשיטא דפסולין, וי"ל דאגב סיפא דמודחים וחדשים נקטיה, א"נ דומיא דמיחה בהן את המדות קתני, שהם משקין הראויין אלא שצריכין הדחה שלא יכבידו על המדה או ימעטו מדתה, והשתא הוי דומיא דשרה פתו.

שם או שמיחה בהן את המדות, דחנוני וסיטון חייבין למחות מדותיהן מפני שהשמן והיין הנדבקיין בשולי המדה ודפנותיה, וקמ"ל דאע"פ שהמשקין ראויין ואין בהם פגם גמור כשויורי כוסות, אפ"ה המים נפסלין משום מלאכה, ולכאורה מוכח מכאן דיין ושמן פסולין לנט"י שהרי המשקין הדבוקין הם יין ושמן ואפ"ה פסולין לנט"י, דאם איתא שהם כשרין אין טעם לפסול שיירי המדות, שהרי לא נפגמו ע"י שימוש אכילה וכיו"ב, ויש לדחות שהדבוק נקרב ונפגם, אבל א"כ כשהדיח יין ביין לתכשר, ועכ"פ הסברה הפשוטה דיין ושמן ומי פירות פסולין לנטילה כמו שפסולין למי כיור דכתיב מים, וכן פסולין למקוה של רביעית, ואם הגמ' דובחים כ"ב א' קיימא גם על נט"י נמצא מבואר

ועדיין צריך יישוב לשון אפי', שהרי גם אם היה שונה אם נתכוין כו', ג"כ ה' מובן שרק בזה חולק על ת"ק, ואפשר דבלשון אפי' מפורש ששמע לת"ק דמכשיר בלא נתכוין לשורת כלל, אבל בלשון אם, יכול להתפרש דאורחא דמילתא נקט איך נפל בלא כונה, וה"ה דבנפל בלא כונה כלל, ג"כ פליג ת"ק.

הב"י והט"ז בסי' ק"ס ס"ב פירשו דת"ק פליג גם בלא נתכוין כלל, והב"ח והמג"א כתבו דבלא נתכוין כלל כשר לכו"ע, וכ"כ במ"ב סק"ח בשם הרבה אחרונים דלא כט"ז, ומרן זללה"ה נסתפק בנפל מאליו וניחא ליה מאי, ולכאורה בגונא דשמעון התימני חשיב ניחא ליה אע"פ שאינו רוצה לפסול מים אלו, כיון דניחא ליה בשריית הפת, ומשמע קצת דאף בכה"ג כשר לת"ק בלא נתכוין, שו"ר במ"ב שם דבנפל כלי והורד כשר, ואע"פ ששמח בהדחתו.

ביאור פסול דמלאכה שנקבע ע"פ דעת העושה, ומ"ט בקרקע אינו פוסל

מז. עיקר הענין שנתחדש כאן פסול במים לפי דעתו וכונתו של העושה מלאכה, אע"פ שאין ניכר במים, הוא מחודש, דלכאורה אין ביד האדם לקבוע פסול במים, ובמקום שניכר אפי' בלא דעתו נפסלין, ואין זה ענין להיסח הדעת, והרמב"ן בגיטין נ"ג ב' כתב בדעת ר"ח לענין מי חטאת דבעינן עובד דומיא דעבד דניחא ליה, ולכאורה אין ללמוד משם לכיור ונט"י, כיון שמי חטאת צריכין שמירה, מיהו מהא דאשכחן בפרה אדומה חילוק בין מלאכה לדעת שפוסלת יותר, ומשם למדו חז"ל למי חטאת, יש מזה סיוע לחילוק זה, ששימוש בכונה פוגם יותר, ונראה דכל פסול מלאכה עיקרו מפני הכבוד שנקבע בכונה, שהרי בלא שינוי הם נפסלין, ולכן הדבר תלוי בכונה, מיהו במלאכה שאינה פוגמת כלל כמשקלות אין מקום לפסול משום שופכין, [וע"ע מש"כ לקמן ס"ק כ"ג ע"ד החזו"א בזה].

הלשון וכשהוא פי' כשהוא מקטף באופן שנוטל בידיו ונותן ע"ג הככרות, ולהכי לא קתני ושהוא מדיח בהן.

ויש לדקדק למה נקט לשון מדיח על ידיו, דמשמע שבא לנקות ידיו כלשון הדחה בכל מקום, טפי הו"ל למיתני וכשהוא מטביל כמו מטביל דככרות, כיון שהוא רק מרטיבן ולא מדיחן, והר"ש באמת פי' כלומר שטביל ידו במים וכן הרא"ש פי' נותן ידיו במים וטח בהן את פני הגלוסקין, וכ"ה בתוספתא שבר"ש וכשהוא נוטל [ב]ידיו ונותן ע"ג ככרות, ונראה שהתנא חשש דלשון מטביל מתפרש טבילת ידים, ודומיא דככרות, ובזה באמת יש לחוש דהוי מלאכה בכל המים, ולכן שינה ללשון מדיח, אבל סמך שנבין דכיון שמכניסין כדי לקטף הגלוסקין, ע"כ אין כונתו לנקותן אלא להרטיבן, מיהו הסה"ת ורי"ו בשם תו' פי' מתני' הדחה ממש, ועב"י שם, ועי' להלן.

בתוספתא הלשון וכשהוא נוטל בידיו ונותן כו', והרמב"ם בהלכות פ"ו ה"ח כתב ושהוא חופן מהן בשעת לישה כשרים, ולכאורה זה פשוט ועיקר החידוש שמטפח ידיו על פני המים ונוגע במים בידים שעסק בהן בבצק ושמטפח בהן עליו ואפ"ה לא נפסלו כ"ז שלא נשתנו מראיהם, אבל כשחופן הרי גב ידו הנקיה במים, ופשיטא שאינו פוסלן.

בתוספתא מפרש דבמטביל את הגלוסקין אפי' לא נשתנו מראיהן פסולין, דטבילתן במים היא מלאכה, אבל כשנוטל מים בידיו אם לא נשתנו מראיהן כשרין, כיון שמטרתו ליטול מים בידיו, ולא להדיח ידיו מן הבצק, שהרי הוא חוזר ומטפחן בבצק, ואין לו ענין להדיחן, אבל אם נשתנו מראיהן פסולין, ובזה מבואר שבאמת ידיו צריכות הדחה מפני שדבוק בהן מן הבצק, ואפ"ה לא חשיבא מלאכה כיון שכונתו ליטול מים בלבד, ואם מתכוין להדיחן ודאי פסולין, והב"י סי' ק"ס כתב דסתמן נקיים ולכן יש ראשונים שמכשירין, וצ"ל דאע"פ שמראיהן

דנט"י כמקוה דרביעית שמי פירות פסולין בה, מיהו בחזו"א כתב דלרש"י דמ"פ כשרין תתפרש הגמ' במים פסולין, עי' לקמן סק"כ.

שם הדיח בהם כלים מודחים או חדשים

שם הדיח בהם כלים מודחים או חדשים כשרים ר"י פוסל בחדשים, כאן ודאי מיירי במתכוין להדיחם דאל"כ אף ר' יוסי ה"י מכשיר בחדשים, דרק בדניחא ליה שייך לפסול, כיון שכלי מבית האומן אינו צריך הדחה ממש, אלא שיש מקום לצחצחו לאיסטניס, ולכן רק בצירוף הנאה הוא נפסל, ויש ללמוד מזה דרישא נמי בנתכון מיירי, מיהו אין לדייק דדוקא מתכוין, כיון דסתמא אין הדחה בלא מעשה וסתמא מכיון לכך, ובמ"ב סי' ק"ס סק"ח בשם הח"א כתב דכלי שנפל והודח בלא מתכוין המים כשרין, ולכאורה אם ניכר שיורי מאכל במים באופן שנמאס הרבה י"ל שנפסלין גם בלא כונה, וכמש"כ בשעה"צ אות י"ג, ועמש"כ בזה לקמן סק"כ כ"ג.

שם ר"י פוסל בחדשים, גם כשמדיח מודחים כונתו לנקיות יתירה, אלא דכיון שאין בהם פסולת אינם נעשין כשופכין עי"ז, אע"פ שלא יעשה כן במים שעומד לשתות, אלא שנפסלו משתיה ולא מרחיצה, דסו"ס מים נקיים הם, ולענין מלאכה ודאי דחשיבא מלאכה במי חטאת כה"ג, כיון שנשתמש בהן להדחה, ומ"מ לענין נט"י לא מיפסלי דבעינן מלאכה הפוגמת, ור"י פוסל בחדשים שהם אינם נקיים כמודחין, ואמנם לא השתמשו בהן לאוכלין, אבל רבו בהן משמושי הידים של האומן מכלי אומנתו וכיו"ב, ולכן פסל בהן ר' יוסי.

מ"ה המים שהנחתום כו', ובפ'לוגתת הראשונים בפ"י מדיח ידו, ובתוספתא בזה

יז. **שם** מ"ה המים שהנחתום מטביל כו' וכשהוא מדיח את ידיו כו', בשני הדינים הנחתום מקטף הגלוסקין במים, אלא שיש שמכניס הככר למים, ויש שמכניס ידו והמים הטופחין על ידו מעבירן ע"ג הככר, וזהו

ובזבחים כ"ב א' אמרינן דנתן סאה ונטל סאה פסול לרביעית ופרש"י ותו' גם לענין נט"י ונתן סאה היינו מי פירות, דמים שאובין נטהרין, וכל המימות כשרין למקוה דרביעית, ואין לנו לחדש דהגמ' מיירי למקוה במי פירות ולנט"י במים שאינן ראויין לבהמה, [וע"ע לקמן סק"כ בזה].

וּלְפ"ז הנדון אם נוטלין ממנו לידים היינו משום בזיון אוכלין, והיינו דאמרינן דשמואל דאמר כר' אליעזר, מיהו אכתי צ"ב מ"ש נתן לתוכו מים לענין שימוש רחיצה, ואמנם הראב"ד גריס בדר"א בתרווייהו נוטלין לידים, אבל כל הענין שהזכירו כאן בדר"א ורבנן נוטלין לידים מוכיח שהדבר קשור לפלוגתתם אם ברכתו העץ או הגפן.

ונראה עיקר כגסת בה"ג וכ"ה בירושלמי, דכשנעשה משקין נוטלין ממנו לידים, ולא חיישינן לבזיון אוכלין, אבל כ"ז שהוא בגדר אוכל אין להשתמש בו שימוש משקין, והיינו דפליגי רבנן אר"א ואמרי ליה דאף כשהוא בגדר משקין אין משתמשין בו לרחיצה, והיינו דלא כשמואל, ושמואל שפיר פסק כר"א בד"ז, שאין זה ענין לפלוגתתם בברכת היין, ונראה דמיירי בדליכא משום בל תשחית, ואפ"ה לא שרי רבנן לבזות האוכלין, ור"א סבר דלהשתמש באוכלין שימוש משקה חשיב טפי בזיון והפסד ואסור.

לענין הלכה אם קי"ל כשמואל

ופשמות הגמ' דלא קי"ל כשמואל ולא שרינן אלא במידי דלא מימאס, ונט"י ביין מימאס, ולשון כל צרכיו דקאמר שמואל משמע אפי' מימאס, אבל בשבת נ' ב' אמרו דשמואל שרי בפת משום דלא מימאס, וא"כ אתיא דשמואל אפי' כרבנן, וכן בביצה כ"א ב' אמרו שמניחין גרעינין על הככר כדשמואל, וכמ"ש תו' כאן, ואפשר דלמסקנא אידחיא הא דשמואל כר"א, ואתיא שפיר אף כרבנן כיון שנט"י ביין מימאס, ויתכן דדוקא בידים נקיות התיר ר"א דלא מימאס כ"כ, ועמ"ב סי' ק"ס סק"ס בשם

משתנים מן הבצק מ"מ כיון שהבצק מועט ביותר לא דמי לשרה פתו במים, ולא חשיבי נעשית בהן מלאכה, ועמ"ב ס"ק י"ח שהסכמת האחרונים להחמיר, ובחזו"א חילק בין שימוש כלי לשימוש האדם, שאינם נמאסין בעיניו בשימוש גופו, במידי דחזי כבצק.

שם בתוספתא מים שלפני הנפח כו' מים שלפני הספר כו'

יח. שם בתוספתא מים שלפני הנפח אע"פ שלא נשתנו מראיהן אין נוטלין מהן לידים מפני שבידוע שנעשית בהם מלאכה, ושלפני הספר אם נשתנו מראיהן פסולין ואם לאו כשרין, הנה המים שלפני הספר ג"כ נעשו לצרכי מלאכתו, אלא שהנפח מכבה את הברזל בתוך המים, והו"ל כהטביל בהן את הגלוסקין, אבל הספר מכניס המספרים לתוך המים ליטול בהם מים, ואח"כ מצחצח המספרים חוץ למים, [עי' ב"מ פ"ד א' משיצחצחם במים], והו"ל כנחתום שמדיח ידיו בהם, אבל אם נשתנו מראיהן פסולין כדין כל נשתנו מראיהן, ואפשר דאף בשינוי מועט נפסולין, כיון שבידוע שצחצח המספרים בתוכן, והו"ל כנעשו בהן מלאכה, מיהו גם בלא צחצוח בתוכן יכולין להשתנות מריכוזי טבילת המספרים בהם כמו בידיו של הנחתום, שו"ר באחרונים שיש שפי' שנוטל בידיו ומרטיב השערות ובמ"ב ס"ק י"ט פי' לכלי מלאכתו.

ברכות נ' ב' ת"ר יין עד שלא נתן כו' הנדון משום בזיון אוכלין

יט. ברכות נ' ב' ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים כו' ונוטלין ממנו לידים כו' כבר כתבו הרשב"א והרא"ש שהעיקר כפי' הראב"ד שנטילה שהוזכרה כאן זה לנקיות בעלמא, וכ"כ הרא"ה, ובאמת לגודל הפשיטות שאין נט"י אלא במים, כדילפינן לה מכיור, או מוידיו לא שוטף במים, לא חששו בברייתא לשנות לשון נט"י על כונת רחיצה, ובחולין פ"ד א' ממעטינן שאר משקין למקוה מלשון מים,

עמש"כ לעיל ס"ק י"א למה אמרו כן במוחלט, כיון שעקימת האיזוב אינה שינוי גמור לפסול בגלל זה, אע"פ שלא פשט הקמט, ומ"מ י"ל דלענין נט"י הו"ל ספיקא לקולא.

אב"ל נראה דבעיקר הדברים לא דמו, ובמים שחזרו למראיהן לא נסתפג רבא ופשיטא דכשר, דבכלי חרס מיירי שנשתמש בו הרבה עד שנעשה מפוחם, ובוה קאמר רבא דאע"פ שיכול לסלק השינוי בחרס מ"מ כבר נדחה מפני רוב שימוש שגרם לפחמו, ואמנם הכבשן מסלק השחוררית, אבל אינו עושהו כלי חדש שלא נשתנה מהות חיבור החרס כטיט חדש, שהכבשן שורף שחוררית הפחם וממילא מתלבן הכלי, ובכ"ה"ג שייך לומר שכבר נדחה הכלי מפני שימוש שגרם לו שינוי, ולא חזר ונתחדש ע"י הכבשן, אבל במים שחזרו לברייתן הרי נסתלק עיקר הפסול, וחזרו להיות כמים חדשים שלא נשתנו כלל, ובוה לא נסתפק רבא דודאי כשרים, מיהו לענין מים חיים מסתברא שגם בזה פסולין, דלא חזרו להיות מים חיים, וכ"כ אאמו"ר זללה"ה בס"ב סק"ב דכמו שמים חיים חוזרין להכשן, אע"פ שהר"ש מדמי מים פסולין לחמין א"כ ה"ה כל הפסולין, אלא שיש לחלק אם נטהרו ע"י תערובת או מעצמן, ולפמש"כ אין נראה לחלק בזה, כיון שהפסולין עצמן נתכשרו והן שוין לכשרים.

ואין להקשות ע"ד המג"א מזבחים כ"ב א' דלא מהני נתן סאה ונטל סאה ברביעית, ודעת רש"י ותו' והרמב"ם דמיירי גם בנט"י, דהתם פ"י תו' דהיינו שנתן מי פירות, כדמתפרש נתן סאה ונתן סאה במתני' דמקואות פ"ז, ומשם נקטו לשון סאה על הרביעית כאן, אבל מים שאובין נטהרין ברביעית קודם שביטלוהו, והמלוחים נתבטלו וחזרו לקדמותן, והדברים מוכרחין בגמ' דהא מיירי בהדיא גם ברביעית דאורייתא כדאר"פ שמטביל בה מחטין וצינורות, ובוה הרי כל פסולי מים כשרין, חוץ ממי פירות, אלא שהרמב"ם בפ"א ממקואות ה"ט העתיק זה בנתן מים פסולין, וכן לרש"י ברכות נ' ב' מי פירות

המ"א דנטילת ידים לא הוי ביזוי כיון שאינו מאבדן לגמרי, והדברים צריכין יישוב, מיהו מצינו שעושיין זילוף ביין, ולא חשיב הפסד.

בדברי הרשב"א בתוה"ב ובשם הראב"ד דסוגיא לענין נט"י לסעודה, ולענין הלכה

הרשב"א בתוה"ב נקט עיקר דנוטלין לידים היינו למצותן, והביא שכ"כ הראב"ד בהלכות נט"י, ושניהם חזרו בהן ממ"ש כאן, ובאמת הדברים תמוהים שהרי בגמ' כאן מבואר שהנדון משום ביזוי אוכלין, ואיך נתחדש כולי האי מתיבת נוטלין לחוד, ונע"י לעיל ס"ד סק"ב בביאור לשון נוטלין], הרי ודאי דכמו שבמקוה ממעטין מי פירות ה"ה בנט"י, ועוד דנלמד ממי כיור, ואין צ"ל בכיור דפשיטא דמים כתיב, ואיכא למ"ד דוקא מים חיים, ואיך יסתמו בגמ' ענין מחודש כזה ברמז דנוטלין בלבד, ולא פירשו מה נתעלה ע"י שנעשה יין, ושאר מי פירות שהם זיעה בעלמא ג"כ הי' צריך לפרש בגמ' מ"ט מתכשרי, וצ"ת.

ובשו"ע סי' ק"ס סי"ב הביא פלוגתא בזה, ובמ"ב ס"ק ס"ד הכריע להקל בשעה"ד בשאר מי פירות חוץ מיין, והביא שבא"ר כתב להחמיר בכל המשקין שכ"ה דעת רוב הראשונים, ואעפ"כ כתב בשם הרבה אחרונים להקל בשעה"ד, עי"ש, ונראה שיכרוך ידיו במפה מלבד הנטילה ואין צ"ל שלא יכרך.

בדברי המ"א במים שנשתנו וחזרו לברייתן, ואם הוא ענין לבעיא דגמ'

ב. מ"א סי' ק"ס סק"א מים שנשתנו מראיהן כו' נראה לי דאם חזרו לברייתן כשרים, ע"י בסוטה ט"ז ב', האחרונים פירשו שכונתו לפי מה שפסק הרמב"ם בעיא דרבא לקולא, ובאמת קשה למה פסק לקולא, ודוחק לומר שהנדון בדרבנן כמ"ש תו', ואאמו"ר זללה"ה כתב דלשון הגמ' התם בדאיכלוף איקלופי משמע שידוע במוחלט דבהכי מיירי, וכן הרמב"ם העתיק בהלכות טו"צ פ"א הי"א רק ד"ז דעץ ארו ואיזוב שנקלפו פסולין, מיהו

וא"כ אם הרתיח מי הים ונשאר המלח בכלי, הרי האדים כשרים לנט"י, וכן עושין כהיום הפרדת המלח מן המים בלא הרתחה, ע"י פיזור המים לחלקים קטנים כעין אדים, וע"י לחץ וסינון נפרד המלח מן המים ונעשין ראוין לשתייה, ולפמשנ"ת אין לדון בהם משום דיחוי, כיון שהופרד הדבר הנוסף למים, ונשארו המים במתיקותן, ואע"פ שהם מי ים אין בזה חסרון, וזה עדיף ממים פסולין, שחזרו להכשרן מכח התערובת שנתערבו בכשרין, די"ל שלדעת הרמב"ם פסולין, היינו משום שהתערובת גרמה להם, והו"ל כמכשיר מים פסולין ע"י ביטול, אבל כשהם בפני עצמן וחזרו להכשרן אין לפסלן.

בדין מקצת מים מלוחים שנתערבו במתוקים, וכן שנעשו בהם מלאכה שנתערבו

נראה שמים מלוחין שעירבן עם מתוקין ועי"ז כולן ראויין לשתייה כשרין, דהו"ל כחזרו לברייתן, שאין חילוק באיזה אופן חזרו להיות ראויין, ואמנם לדעת הרמב"ם שמים פסולין שנתערבו בכשרין כ"ז שנשאר רביעית מן הכשרים כשרין, ואם נטל כשיעור שנתן פסולין, משמע שאינם חוזרין להכשרן, אבל כיון שדברי הרמב"ם סתומין, דעיקר הגמ' מיירי בקרקע וע"כ מיתוקמא במי פירות כמ"ש תו', ויתכן שיש מים פסולין שנשארו בפסלותן, א"כ שפיר יש לקיים דברי המ"א והאחרונים והמ"ב שהעתיקוהו בלי חולק, והרי כתב מרן זללה"ה סכ"ב ס"ק י"א דלדבריהם בכל תערובת שכולה ראויה חזרו להכשרן, ואמנם כתבנו לעיל סק"כ ליישב דכונת הרמב"ם שאין להכשיר מים דרך ביטול, כמו אין מבטלין איסור לכתחלה, מ"מ נראה דיש להקל, ולקמן ס"ק כ"ה ע"ד המ"ב ס"ק כ"ג כתבנו ראייה לזה מחבית שנפלו לה מעט מים פסולין, דודאי כל רביעית ממנה כשר.

וכן הדין במים שנעשה בהן מלאכה ונתערבו מועטין במרובין עד שכולן ראויין שבטלה מהם הרגשת שופכין, כיון שרובן כשרין, ואפי'

כשרין לנטילה, ומרן זללה"ה באו"ח סכ"ב ס"ק י"א י"ב הוכיח מזה שאין הפסולין חוזרין להכשרן, ולכאורה דברי הרמב"ם צריך לדחוק במים שלא חזרו לקדמותן ע"י התערובת, ולא המאסו את שאר המים, שהרי כ"ז שהרביעית הראשונה קיימת כתב הרמב"ם שהמים כשרין, ש"מ שהתערובת ראויה לשתייה, וכן מתפרש לשון נתן ונטל, דכ"ז שלא נטל הרי הם כשרין, ואמנם דוחק למצוא אפשרות שלא חזרו לקדמותן מכח התערובת, אבל י"ל שגם להרמב"ם מי פירות בכלל מים פסולין, וכמש"כ דהגמ' בהדיא מיירי במקוה של רביעית, שכל המימות כשרין בה, ואולי משכח"ל בצד רחוק גם מים שלא חזרו לקדמותן, אע"פ שכעת אינם ניכרין בתערובת.

שו"ר שהמג"א בסק"ז הביא דעת הרמב"ם וכתב דלענין תרומה איתמר, ומרן זללה"ה דחה דבריו, ולפמשנ"ת במ"פ באמת יש להחמיר אפי' היו בחם רביעית מים ואח"כ נטל מה שנתן, אבל במים פסולין יש להכשיר, כדברי תה"ד.

בדין מים שנתאדו ונשאר המלח, ובמה שעושין היום התפלת מים

כא. **נראה** פשוט דמים שנתן בהם מלח ונפסלו משתיית הבהמה וחזרו והוציא את המלח חזרו להכשרן, שהרי לא נפסלו המים בעצמן, אלא שהמלח המעורב בהן פוגמן, וכיון שחזרו והוציא את המלח חזרו להכשרן הראשון, [ולא דמו לכלי חרס שנתאכמו כמש"כ לעיל שהשימוש נעשה בכלי, ולא תערובת של שחורית בעלמא], ולפ"ז ה"ה מי הים שהוציאו מהן את המלח ונעשו מתוקין, ואע"פ שהם מלוחין מברייתן, מ"מ השתא אין בהם שום חסרון.

והנה מים שהרתיחן לא בטל תורת מים מהאדים, דהא בכל דוכתא זיעת מים טמאה ומכשירה, וכ"כ בחזו"א מקואות תנינא ס"י ס"ק י"א שאפשר להשלים למקוה ע"י אדים,

עיקר תחלת גידולו, ובאמת עיקר הדין דנוטלין ביבחושינ מרוסקין צ"ע וכמ"ש לעיל סק"ח דלא מצאנו אלא שמשלימין למקוה, אבל ודאי חשיבי מים שנשתנו ופסולין למי כיור, שו"ר בחזו"א סכ"ב סק"יז שכתב דחשיבי נשתנו מראיהן לאדומין.

ובעיקר דין נשתנו מחמת עצמן ג"כ ראוי להחמיר דכל שינוי שנעשו ירוקין אינם כברייתן וסרחון שמחמת עצמן ג"כ פוסל, וסתמא אין שינוי מראה ששייך לקרותו מים כברייתן, מיהו מצינו בפרה פ"ח מ"א תנן המים שנשתנו ושינויין מחמת עצמן כשרין, וכן תניא בתוספתא דפרה פ"ט ה"ה דמי חטאת שנשתנו מראיהן מחמת עצמן כשרין מחמת עשן או שנפל לתוכן סטים קרן ופואה פסולין זה הכלל כל שינוי מראה הפוסל במעיין פוסל בצלוחית, וש"מ שיש שינוי מראה דחשיבי שפיר מים חיים, וכל שכן שכשרין לנט"י, אבל צ"ע אם בכלל זה מה שנעשה ירוק ע"י האויר, וכבר הוזכר מזה בשעה"צ אות א'.

בדין נשתנו ע"י עפר וטיט וכל דבר שאפשר להפרידו

שם מ"ב סק"ג אכן מה שנשתנה ע"י עפר וטיט כו' יעוי' בחזו"א סכ"ב סק"ט שכל שינוי של תערובת אינו פוסל ולא מיקרי שינוי מראה אלא בדבר המזדווג עם המים יפה, דהיינו שכעת אין כאן תערובת אלא חזותא בעלמא, אע"פ שאפשר להפרידן ע"י אומנות, כמו מלח שאפשר להפרידו מן המים, אבל כעת הוא מזווג לגוף אחד, ולכן כל שעתידי לשקוע לא מיקרי שינוי מראה כמ"ש במ"ב בשם הפמ"ג בטעם ההכשר לטיט ועפר.

בדין חזרו לברייתן

שם סק"ה ואם חזרו לברייתן כשרין, בחזרו מחמת עצמן כשרין, כדין מים חמין שנצטננו לפרש"י והר"ש דפסולין למאן דפסל חמין מפני שבטלו מתורת מים, ואפ"ה נצטננו כשרין, וה"ה אם הוציא מהן את המלח ע"י

לכתחלה, אין שייך ביטול איסור בזה, כיון שמכשיר את האיסור ועושהו כשר גמור, וכמו במלוחין שנתערבו בכשרין, שאפי' יוסיף עליו מלח לא יחזור המלוח לאיסורו טפי מהמים המתוקין, דלעולם סיבת האיסור הוא המלח ולא המים, וה"נ במלאכה אע"פ שאין ניכר פגמן אבל באמת הפגם של הנקיות הוא הפוגם את המים, כדחזינן בהדיח כלים מודחין שהם כשרין, אע"פ שחשיבא מלאכה לענין מי חטאת, ונהתם באמת יש משום ביטול איסור לכתחלה, ואף בדיעבד לא מהני למהוי מים חיים], וכיון שבמיעוטן שנחבטלו חזרו לחשיבותן, הרי נסתלק האיסור לגמרי.

שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה ידים ס"ב סק"ב שכתב דבנעשו בהן מלאכה לא שייך חזרו לברייתן, כיון שגם באין ניכר בהן כלום נמי פסולין, וכמ"ש הרא"ש בצינן בהם יין עכ"ד, וצ"ע דודאי אין פסול מלאכה בכלים מודחין, ועי"ש סק"ה דכיון שנתחממו המים קצת לצורך צינן היין, חשיב שנעשה מלאכה בגופן טפי מהדחת כלים מודחין, ועי"ש סק"ג דבסברא הדחת כלים גריעא מצינן יין, ועי"ש שצידד דלהרמב"ם ורש"י אין מקור לפסול בצינן יין, ונראה דבאמת אם יש כלי בתוך כלי של מים, מותר להכניס בו יין לצננו, ולא אמר הרא"ש אלא מפני הכלי שמכניסו למים לצורך מלאכה, ובכה"ג חשיב שניכר פגם במים, ואם כלי היין מודח, ג"כ יש להקל, עריטב"א גיטין נ"ג ב' בשם הרא"ה שפסול השקילה בתוך המים מפני לכלוך המים, וכיון שכן שפיר מהני ביטול גם לנעשית בהן מלאכה.

שו"ע ק"ס ס"א מים שנשתנו מראיהן, בדין נשתנו מחמת עצמן וכשנעשו ירוקין

כב. שו"ע סי' ק"ס ס"א מים שנשתנו מראיהן בין מחמת עצמן כו', בשעה"צ אות ב' הוכיח מהא דנוטלין ביבחושינ אדומים ובשמן של דג, ש"מ דשינוי מחמת עצמן כשר, ובמ"ב סק"מ ד כתב ליישב דשאני התם שכן

בדין אחר שעשה מלאכה

שם מ"ב סק"ז כתב שאין חילוק בין הבעלים לאחר, ולכאורה בפרה אדומה הדבר פשוט שכל אדם שעשה בה שום מלאכה בכונה פסלה, וכן הדין במלאכה במי חטאת, וכמבואר בגיטין נ"ג א' דהו"ל גרמא וחייב בדיני שמים, ובלא כונה הרי הם כשרין כמבואר ברמב"ן שם, ולפ"ז צ"ע במה שנסתפק הגרע"א ז"ל בזה, וי"ל דשאני התם דבדניחא ליה לחוד ג"כ נפסלין, וממילא ה"ה אחר דניחא ליה, ולפ"ז מבואר דבנפלה פתו וניחא ליה כשרין, וכ"מ במ"ב בשם הח"א בהדחת הכלים, אבל מרן זלה"ה נסתפק בזה בסכ"ב סק"י, ובדברי הגרע"א ז"ל כתב אאמור"ר זלה"ה דמספק"ל רק במלאכות שאינם פוגמין את המים, דבזה י"ל שאין דעתו קובעת כלפי הבעלים, מיהו לפמש"כ לעיל דכל מלאכה הפוסלת יש בה פגם במשך הזמן ע"י ריבוי השימושים, א"כ אין נראה לחלק בין שלו לשל אחרים, וכמ"ש במ"ב ובחזו"א.

בדין נפל כלי והודת, ובשעה"ע בבגד מולכלך הרבה, ובחזו"א בזה

שם סק"ח בנפלה פתו הדבר מובן משמעון התימני דכשרין, אבל מה שלמד מזה להדחת כלים וכיבוס בגדים, אין זה פשוט, כיון שיש כאן פגם גמור, [וכע"ז כתב אאמור"ר זלה"ה דמורה שמעון התימני בנתכין להדיח בכלי זה ונפל לשני דפסול, כיון שהמעשה של ההדחה מוחלט לפגם, ול"ד לשרה פתו שאינו פגם גמור, ולכן צריך כונה, וכתב כן גם לפמ"ש המ"ב שבנפל והודח כשרין, מיהו קצת דוחק לאוקמי מלתיה דשמעון התימני רק באופן מיוחד], ובשעה"צ אות י"ג כתב דבבגד מולכלך הרבה ושהה בתוך המים ועי"ז נמאס המים אפשר שהוא בכלל שופכין, ולפ"ז הודח בלא כונה דכשר היינו בלא נמאסו המים הרבה.

ומרן זלה"ה כתב בסכ"ב סק"יח דכל שלא נפסלו משתיית הבהמה ליכא מיאוס הפוסלן, ומלאכה שאני שהיא נקביעת לפי גדרי

אידידי וכיו"ב, אבל אם נשתנו ע"י תערובת מים כשרין דעת מרן זלה"ה דלהרמב"ם פסולין, ומ"מ נראה דיש מקום להקל כהמפרשים שהסוגיא רק במי פירות, וכמשנ"ת לעיל סק"כ א, ועמ"ב סק"כ ג בזה ובמש"כ שם.

שו"ע שם ס"ב עשה מלאכה במים, איזו מלאכה פוסלת

כג. שו"ע שם ס"ב עשה במים מלאכה, כגון שכיבה ברזל מלובן בתוך המים, ואע"פ שלא נשתנו מראיהן עדיין, פי' דבפעם אחת כבר חל בהם פסול מלאכה, אע"פ שלא נשתנו שינוי הניכר לעין, אבל ודאי כל פעולה כזו גורמת שינוי מועט במים, דאל"כ הו"ל כמדיח כלים מודחים, מיהו יש לחלק דבכלים מודחים חשיב רק כשפיכת מים מכלי לכלי, אבל כאן המים נותנין כוחן לכבותו, וכן בצינון היין, וכ"כ אאמור"ר זלה"ה בסק"ה, אבל בסברא קשה לחשוב מים כשופכין כשנוהר שלא להכניס בהן אלא כלים מודחין.

בדין שרה מעט פת בחבית גדולה

שם או ששרה בהם פתו, אם שרה מעט פת בחבית גדולה, קשה לומר שעשה כולה כשופכין, שאין אדם מיחד חבית לשימוש שרייה, ורוב החבית לא נשתתפה ולא נפגמה כלום בשרייה זו, ובכה"ג סתמא כונתו שיבטלו מעט המים בחבית וישתמש בה, ואין לנו ממשנתנו אלא בכלי קטן שדרך לשרות בו כקערה וכיו"ב, שכל המים הוקצו לשימוש זה, וכ"כ אאמור"ר זלה"ה להסתפק אם נקרא מלאכה בכל החבית עי"ז, [ובדבר מועט שמתבטל הי' נראה להכשיר], ואפי' הקצה כל החבית לשימוש זה אין לנו ראייה לפסול מים שלא נשתתפו במלאכה כלל, ולא מצינו שתלוי בדעתו אלא באופן שכל המים נשתתפו במלאכה, ואפ"ה בלא מתכין לא נעשין כשופכין, כיון שאין הפגם גמור רק בצירוף הכונה.

המים, הגע עצמך אם עשה כן כדי לחמם המים האם יפסלו, ומה בכך שכונתו לצנן החמין, ורק המעשה בכללותו חשיב מלאכה שמכניס כלי חמין בתוך המים, והו"ל כמכניס ברזל חם בתוך המים, וה"ה אם הכניס כלי מלא צונן לתוך מים חמין לצננן דלא חשיבא מלאכה, כיון שאין המים נפגשים עם המלאכה, והו"ל כשוקל כנגדן דלא הוא מלאכה, ולפ"ז אם נתן כלי צונן במים שישמור צינתו י"ל דחשיבא מלאכה, כיון שמשמש במים שימוש הדחה, ואף אם הכלי מודח מ"מ מעשה זה פוגם במים, וכ"ז אם נקבל שצינן פוסל.

ולענין נתינת דגים חיים במים, יש לדון דהו"ל כשמירת פירות, ואם הם מודחין באופן שאינם פוגמין יש לדון להקל, אבל הנחת חתיכות דגים יש לפסול כמ"ש הריטב"א בשם הרא"ה גיטין נ"ג ב' שפגם משקלות הוא מפני הדחת הבשר במים.

בדין כלים שנתבקעו ונתנן במים, ובדין ירקות במים

שם ס"ק י"ב כגון שנתן בהם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיתפחו ויסתמו הנקבים פסולין, ויש לדון שלא נעשית מלאכה אלא במים שנבלעו אבל אלו שנשארו בכלי לא חל בהם שום שינוי, וכבר כתב טעם זה בשעה"צ אות כ' ומביא בשם ברכ"י להחמיר, וכ"כ בחזו"א סכ"ב סק"ט, ואם עיקר כונתו לשמורם בכלי זה, לכאורה אין לפסלם במה שניחא ליה שנבלע בעץ וסותמו.

בענין נתינת ירקות במים צ"ע להקל כיון שפרי אינו ככלי, כיון שפרי מפריש מתוכו, והשורה פירות בתוכו מקצה את המים לצורך זה.

בדין מדידת מים בתוך הכלי ובדין שקילה בתוך המים והשנתות

שם או שמדד בהם מדות, פי' שלקח מים מכלי של מדה והעבירן כמדתם לכלי אחר לסמן

חכמים בשם מלאכה, ולא לפי מיאוס, שהרי נפלה פתו וגלוסקין והדיח ידיו כשרין, וצינן יין ומדד הכלי פסולין, ולכן כל שנפל שלא במתכוין דליכא פסול מלאכה לא נפסלו עד שיפסלו משתיית הבהמה, והדברים מחודשים, שהרי אין כאן מקום לגזירת הכתוב, ואין לנו לפסול אלא מים שאינם ראויין, ולכן הדבר פשוט שמים שנעשו כשופכין בכל ענין פסולין, אפי' נעשו ממילא ואפי' בלא שינוי מראה, ומה שהזכירו נפסלו משתיית הבהמה זהו לענין טיט הנרוק ומלוחין ומרים כחמי טבריה, אבל מאוסין ודאי גריעי מנעשה בהן מלאכה.

ומה שנתחדש בנעשה בהן מלאכה הוא ג"כ דוקא בדברים שפוגמים, אלא שנוסף לפגם הקצאת הבעלים לעשותן למלאכה, וזה ג"כ גורם מיאוס וריחוק מדעתו של האדם, דוגמא לדבר עיסה המיוחדת לכלבים שאפי' עשויה כגלוסקין של שלמה המלך פטורין מן החלה, וברכתן שהכל ועוד, דעתו של אדם מתרחקת מהן, וה"נ ההקצאה למלאכה מוסיפה קצת במאיסות, ואמנם צינן היין שכתב הרא"ש הוא דין מחודש, ודעת ש"פ נראה דכשר, וענין מדידת המדות שכתבו בשם המרדכי נראה פשוט שהוא ט"ס וצ"ל שמיחה בהן במקום שמדד, ובאמת אין לפסול משום מלאכה אלא מלאכה שיש בה דגים.

בדין שימר יין במים צוננין, ובדין כלי מודח שהי' בתוך המים ואח"כ הכניס לתוכו יין, ובדין דגים

כדי שם סק"ט ואם הי' יין צונן ונתן לתוך המים שלא יתחממו מחום היום כשרין, ביאר אאמו"ר זללה"ה בס"ק ה' דהטעם מפני שלא נעשה שינוי במים שהם נשארו כמות שהן ומצב זה מהווה הגנה שלא יחדור החום, משא"כ כשנתחממו מעט מן היין, ומרן זללה"ה כתב דחשיב ג"כ מלאכה, והנה עיקר דין צינן היין צ"ע, דמסתברא שאם יש כלי מונח בתוך כלי עם מים ולא נפסלו המים מחמתו מפני שהי' מודח, יכולי ליתן לתוכו חמין לצונן ולא יפסלו

שהספר מניח לפניו כלי של מים כמו הנפח, ולא מיירי בכלי מים שאירע במקרה בבית הספר, וע"כ שצריך להן למלאכתו, ואין נראה לפרש שהוא מרטיב בהן השערות, אלא מצחצח בהן את כלי אומנתו שיהיו מחודדין לתספורת, ולפ"ז אין מקום להזכיר ספק אם נשתמש בהן, אלא שיש בהם שני סוגי שימושים, יש שמצחצחין בתוך המים ויש שרק מרטיבין במים ומצחצחין בחוץ, וזהו הספק אם צחצחין, ובנשתנו פסולין מפני רוב הטבילות, וכן הדין בנחתום, וכבר נתבאר לעיל ס"ק י"ח.

בדין מים פסולין שנתערבו בכשרים, ובאופן שכולן נעשו ראויים

שם ס"ק כ"ג מים פסולין שנתערבו במים כשרים בטלין במיעוטן ומשלימין אפי' לרביעית, דוקא מים שע"י תערובתן נתכשרו גם הפסולין, כגון מעט מלוחין לתוך מתקין, אבל מי פירות אינם משלימין לרביעית, אא"כ נתערבו במקוה תחלה.

ולכאורה מוכח דכשרין, שהרי חבית שנפלו לה מעט מים פסולין, ואח"כ נטל ממנה רביעית, הרי לפי גדרי הדין חשיב שיש כאן מעט פחות מרביעית לפי חשבון הפסולין, ולא משתמיט שיש מי שיפסול בזה, שלא נחלקו אלא במי חטאת, שצריך כדי הזאה, ועי' לעיל ס"ק כ"א שכתבנו להקל בזה, [ניתכן שכיון שמעט המים נתבטלו בשפת החבית, ואח"כ נתערבו בכל החבית בזה לכו"ע כשרין, כעין הסברה דמהכשירא דמקוה קאתון], מיהו במי פירות שנתערבו מעט ע"כ צריך רביעית חוץ מהמ"פ אם אין ביטול למ"פ אלא דרך מקוה.

והיכא שיש בתערובת רביעית מים כשרים ומיעוט מים פסולין כתב אאמו"ר זללה"ה דלכו"ע נוטלין ברביעית מן התערובת, כגון ששופך מהכלי שיש בו רביעית, ולפ"ז כשנפלו מעט מים פסולין נוטלין באותן מים, כיון שבספל יש רביעית כשרים, ועי' לעיל ס"ק כ"א עוד פרטים בזה.

על פיהם המדה בכלי זה, והנה אם היו המים בכלי מלא של לוג והוציא מהן שלשה רביעיות כדי שידע שמה שנשאר הוא רביעית, וסימן מדה זו בכלי, נראה שהמים כשרין, דלא חשיבא מלאכה אלא כשמעסיק המים לקבל כלים או להכניס לכלים, אבל עצם המדידה לא היא מלאכה הפוסלת, וכבר כתבנו לעיל שט"ס במרדכי וכתוב במקום מיחה דמתני'.

שם וכן אם היו עומדים המים כו', ד"ז מבואר בגיטין נ"ג א' לענין מי חטאת, ואין הדבר פשוט דה"ה לענין נט"י, דהא הדיח כלים מורדיחן כשרין לנט"י ופסולין למי חטאת כמ"ש היש"ש בפשיטות, ולהריטב"א בשם הרא"ה הפסול מחמת השימוש של הדחת הבשר, ולא מפני המדידה, ומשכח"ל שהי' הבשר בתוכן שלא לשם מדידה באופן שאינו פוסלן, והוציא בשר עד המדה, דלענין מי חטאת חשיבא מדידה, ולענין נט"י מסתברא דכשרין.

בדין ניסה הכלי במים אם הוא נקוב, ובדין הדיח ידיו במים

שם ס"ק י"ג אם ניסה במים הכלי כו', גם בזה נראה שעיקר המלאכה הכנסתן לכלי לצורך מסוים, ולא לחץ המים שיצאו דרך הנקב, ואם שואב מים בכלי ורוצה גם לראות אם יש נקב לא חשיבא מלאכה כיון שמטרתו שימוש הכלי לצורך המים ולא לצורך המלאכה, ואפי' מתכוין לזה לא פסל, כיון שהכנסתו לכלי לצורך המים.

שם ס"ק י"ד דטבילת ידים לחוד לא הוי מלאכה, הנוטל מים בחפניו פשיטא דלאו מלאכה היא, וה"ה בנוטל מים ע"י טפיחת ידו במים, ואין לו שום ענין בהדחת ידיו לנקיות, שהרי מטרתו לקטף הפת במים, אבל במתכוין להדחת ידיו אין טעם להתיר, ומרן זללה"ה כתב דשימושי האדם לגופו לא משוי להו כשופכין, ומסקנת המ"ב להחמיר.

בדין מים שלפני הספר

כה. **שם** ס"ק י"ט ושלפני הספר שמדיח שם לפעמים כלי מלאכתו כו', ידוע

שם סי"א בדין לברך על מים שהם ספק

שם סי"א בה"ל ד"ה מים לענין לברך במים ספק כשרים, כתב מרן זלה"ה בסכ"ג ס"ק י"ב דראוי שלא לברך, והנה הנדון רק במים מסופקים, אבל בספק יש בהם כשיעור קשה לומר שקבעו דין המים כרביעית בכה"ג, משא"כ בפסולין דכיון שאינו ניכר שייך לומר שהכשירם מספק, וכיון שבמתני' תני להו בהדי הדדי ש"מ שבכל האופנים אין לברך, שו"ר שהגרע"א ז"ל בגליון המ"א סי' קנ"ט ס"ק ט"ו ג"כ סבר שאינו מברך אלא שמותר לו לאכול מספק.

ובעיקר הדברים בספק בהלכה דק"ל קס"ב ס"ג להקל, משמע דמברכין, אבל ספק במציאות לא שייך לקבוע שזה ודאי כשר, אלא שמותר לאכול בלא נטילה, והקולא היא בידים ולא במים, ובספק נטל ודאי שאינו מברך אע"פ שלא בירך המוציא, ודכוותה גם שאר ספיקות, מיהו בספק של מחלוקת הפוסקים ונוסף ספק אם אירע כך, יש מקום טפי להקל לענין ברכה.

שם בה"ל ד"ה מיום, מה שציין לדין עירובי חצרות יש לחלק דהתם העירוב מתיר את הטלטול בודאי, ול"ד לנט"י שאין הידים טהורות אלא שהתירו לו לאכול מספק.

שם סי"ב בענין מי פירות, עמשנ"ת לעיל ס"ק י"ט.

בענין שעוני המים אם פוסלין משום מלאכה, ובדין מעוף שברודי המים

כז. בענין שעוני המים שמסתובבים ע"י המים ביאר אאמו"ר זלה"ה בס"ב סק"ה דלא חשיבא מלאכה כיון שזרם המים עובר כאן לצורך המים ולא נעשתה כאן פעולה לצורך המלאכה, ובכה"ג אין כאן פגם של עשיית מלאכה במים, כיון שהתועלת כנעשית ממילא, אע"פ שמכוין ומכין את השעונים לצורך זה, מ"מ לא עשו המים דבר מיוחד לצורך המלאכה, (וכמו זה נהנה וזה לא חסר ולא טרח), מלבד שהפעולה אינה עושה שום רושם במים, וגם אינה פוגמת כלום בחשיבותן.

בדין עשה מלאכה בתלוש והחזירן לקרקע, ובדין עשה מלאכה בקרקע במים שנתלשו

שם ס"ק כ"ד בדין שאובין שהחזירן לקרקע ועשה מלאכה בקרקע לכאורה נראה שאינם נפסלין, דאין מלאכה פוסלת אלא במים תלושין, וכיון שמדאורייתא חזרו לחיבורן אין לחדש בהם פסול מלאכה, אבל אם נפסלו במלאכה בתלוש, לא מהני שיחזירם לקרקע כדי להכשירם, אבל במ"ב פסל עשה מלאכה בקרקע לאחר שנתלשו והחזירן, וצ"ע, ואם לא נתלשו אפי' אין בהם מ"ס אין מלאכה פוסלת בהן.

שו"ע שם ס"ו בדין חמין שיותר מפורשין ופחות מיס"ב

כו. שו"ע שם ס"ו שהיס"ב, אבל פחות מזה נקרא פורשין לענין נטילה, אע"פ שלא נקרא פורשין לענין מים אחרונים, וכתב במ"ב לכתחלה ליטול בפורשין דהיינו שאינם יס"ב, ולענין מים אחרונים כתב בסי' קפ"א סק"ז בשם היש"ש דלכתחלה בצוננין, ולפמשנ"ת א"צ צוננין וה"ה פורשין, ולאפוקי חמין שאין היס"ב.

שם ס"ז ולהר"י מטבילין, במ"ב ובשעה"צ אות מ"ב כתב דרוה"פ פרש"י, ולכאורה יש כאן שני נדונים לענין פחות מ"ס בקרקע אפי' מים ראויים העיקר דפסול, אבל אם לפסוק כר' יוחנן לקולא כתב הרשב"א דבגמ' נראה להקל, ועי' בה"ל ד"ה למי, ועמש"כ סק"ד בזה.

שם ס"ט או סרוחים, בזה נראה בירושלמי שבכל האופנים הכלב יכול לשותת, ומ"מ יש לדון לפסול משום שופכין, עס"ק כ"ג ובשעה"צ אות י"ג.

בה"ל ד"ה אם הכלב, משמע שנקט דלענין מים ג"כ כלב עדיף מפרה, אבל בירושלמי תרומות פ"א מבואר דפרה ועופות הם שותין יותר משאר בע"ח, ולפ"ז מה שכלב שותה כ"ש פרה, ולא אמרו כלב אלא באכילה, עי' טהרות פ"ג מ"ח שאין דרכו לחפש מים אלא אוכלין.

שם ס"י בדין נטילה ביבחושין מרוסקין צ"ע כמש"כ לעיל סק"ח.

ששוקעים כעפר וכיו"ב כשרים, אף קודם ששקעו, - פירורי אוכלין שנפלו למים, כגון שנפלה פת ונימוחה בהם כשרין, ויש אופנים ששופכין אותן ודמו לשופכין, ומ"מ לא שמענו לפוסלם, - נעשו ירוקין מחמת שעמדו זמן רב, יש להחמיר, במשנה מצינו מים שנשתנו מחמת עצמן שכשרין למי חטאת וה"ה לנט"י.

נעשו בהן מלאכה במחובר ובתלוש, ודין אמבטיה ד. מים שנעשו בהן מלאכה נפסלו, ודוקא כשעשה המלאכה כשהם תלושים בכלי, שהמים שהם ברשות האדם נפגמים כשמיידחן למלאכה, אבל מים שבקרקע אינם נטפלים למעשה האדם והרי הוא כרוחץ בנהר, ואם עשה המלאכה בתלוש והחזירן לקרקע נשאר בפסולן, אבל תלשן והחזירן לקרקע ואח"כ עשה מלאכה הי' נראה דכשרין, אבל במ"ב ס"ק כ"ד פסל בזה. - מים באמבטיה מחוברת כתלושין דמו, כיון שהכלי הי' כלי בתלוש.

דין בקבוק קרח שצינן מים, ודין בקבוק חם ד. כל מלאכה שעושין עם הכלי המלא מים, ולא בתוך המים כשרין, כגון שצינן מים ע"י שנתן בתוכן בקבוק קרח לא נפסל הבקבוק, וכן אם שקל כנגדן משקלות, וכן מי בקבוק חם.

מים שהדיח בהם כלים, ומי הגעלת כלים, ובנפל הכלי, ובתינוק שנגע במים ו. הדיח בתוכם כלים או ירקות פסולין, - כלים מודחים או חדשים ונקיים והדיחן לצד איסטניסות וכיו"ב כשרין, וצ"ע בפירות וירקות נקיים דאע"פ שכבר הודחו, כשנשאר זמן מה פעמים שהם מפרישין לחלוותית או מוהל מתוכן והוי כמלאכת הדחה, ובמ"ב בשם מ"א נראה שמכשירן, ומה שהזכרנו להחמיר שעמדו זמן מה, לפי שאין הפירות ככלי, והמדיח מתכוין גם לנקותם, שרה ירקות שלא יכמושו, וכן שרה קטניות לרככך במים, פסולין, - מי הגעלת כלים בחמין ומי שטיפתן בצונן פסולין, כיון שכונתו להדיחן ממי ההגעלה, - נפל הכלי שלא מדעתו,

בענין המצוף שבדודי המים וכאשר הדוד מתמלא ומגיע למעלה המים מגביהין אותו ועי"ז נסגר הברז שמכניס את המים, כתב ג"כ עד"ז שהכנסת המים לדוד היא לצורך קבלתם בו, ובין אם יהיה מצוף או לא יעשו בהם אותה פעולה, ועוד שזה שהמצוף עולה זה מתכונה טבעית של המים, שהם שוכנים למטה מן האויר, וממילא המצוף עולה, ולא מפני שהמים כנושאין אותו, ועי"ש עוד, וגם נראה דכשוהי צורת הכלי לא חשיבא הכנסת המצוף כהכנסת כלי לתוך המים, ולמש"כ זהו עיקר הפוסל בצינן היין ואינך, עס"ק כ"א.

כה. דינים שנתבאר

ג' הפסולין לענין נטילה, ולענין טבילה א. שלשה פסולין הן, מים שנפסלו משתיית הבהמה, נשתנו מראיהן, ונעשית בהן מלאכה. - כל זה בנטילת ידים, אבל לענין טבילת ידים כל מקוה הכשר לטבילת גופו כשר לטבילת ידים, אפי' מלוחים וסרוחים ונשתנו מראיהן, - פחות ממ' סאה מים פסולין שמושקין למקוה כשרין, ויש פוסלין דגורנין אטו כלי, - מ' סאה שאובין שלא המשיכוה יש מכשירין ויש פוסלין.

גדר נפסלו משתיית בהמה, ודין חמין ב. נפסלו משתיית הבהמה, כגון מי הים שהן מלוחין, חמי טבריה שהם מרים, אבל כל מים סרוחין ראויין לבהמה, [כ"מ בירושלמי תרומות פי"א, אבל בפוסקים יש סרוחין שאינן ראויין לבהמה], ומ"מ יש אופנים שפסולין משום שופכין, - מים חמין כשרין, ולכתחלה צריך שימתין שיצטננו ויהיו פחות מיס"ב, - יבחושין אדומים שנבראים מן המים ושמן דגים, יש להחמיר שפסולין, - היו מלאים עפר וטיט כשרים, כ"ז שהם נוזלים שפרה שותה מהן.

גדר נשתנו מראיהן

ג. נשתנו מראיהן, כגון שנפל לתוכן דיו וצבעי מאכל וכיו"ב פסולין, - נשתנו מחמת דברים

שנתלבנו מהבצק אע"פ ששינוי כזה אינו פוסל ע"י צבע חושש בחזו"א להחמיר.

הכנים כלי עם חמין לצננו במים, ובעירב צונן בחמין

יא. הכנים כלי מלא חמין לצננו בתוך המים, פסק בשו"ע שפסולין, והדברים מחודשים, ויש מכשירין, ועי' לעיל דין ה', וה"ה אם הי' כלי מודח בתוך המים לצורך מסוים, ואח"כ שפך לתוכו חמין לצננו יש להקל שכשירין, ואם כונתו לחמם המים בכל ענין כשירין, וכן אם כונתו לשמור שלא יתחממו כשר, - עירב מים בתוך מים צונן בחמין או חמין בצונן בכל ענין כשירין.

נתן מים בכלי למדוד השיעור, ובנתן בכלי לידע אם נקוב

יב. נתן מים בכלי לשער אם יש בו רביעית, כגון שחזור ומודדן בכלי שיש בו שנתות כבקבוקי התינוקות, אם הכלים נקיים י"ל שלא נפסלו, - אם נתן דבר גוש בתוך המים לידע מדתו פסולין, - נתן מים בכלי לידע אם הוא נקוב, אם הכלי מתאים לו לקבל מים אלו, ואם יהיה הכלי שלם הוא משאירן בתוכו כשירין, ובלא"ה יש לדון דבכלי מודח כשירין.

דין מי פירות, ובנתערבו במים

יג. מי פירות ויין ושמן פסולין לנטילה, - נפלו מקצת מ"פ לכלי שיש בו רביעית והמים רוב, נוטל ידיו ברביעית מהן, - נתערבו מי פירות במקוה והמים רוב, נוטל מהן רביעית בכלי ונוטל, נתערבו בכלי אע"פ שיש בו שיעור מי כיור אין המ"פ מצטרפין עד שיהא רביעית מהמים.

פסולין שנתערבו בכשירין

יד. מים פסולין שנתערבו בכשירין, ונתבטלו ברוב, אם יש בכלי רביעית מים כשירין בשעה שנוטל ידיו ממנו, הרי הפסולין מתבטל, ונוטל מן הכלי הזה שיעור רביעית ע"ג ידיו

המים כשירין, לפי שפסול מלאכה הוא בצירוף דעתו, שהקצה אותם לשימוש מלאכה, וזה גורם להרחיקן מדעתו והו"ל כשופכין, (ואין חילוק בין הבעלים לאחר). - תינוקות ששכשכו ידיהם במים למשחק בעלמא או כשאין בהם דעת כשירין, כ"כ אאמור"ר זללה"ה.

הדיח כלי קטן בדלי מלא מים

ז. הדיח כף או מזלג בדלי מלא מים, אפשר שלא נפסלו אלא המים שהדיח בהן, וממילא מתכשרים ע"י ביטולן בשאר החבית, שלא אמרו פסול מלאכה אלא כשמפקיר כל המים לשימוש זה, וכל שמשתמש בשיעור חשוב מהמים, כגון כלי גדול בחבית חשיב שהקצה כולן, אע"פ שלא הדיחו ממש בכולן.

נפל למים כלי מלוכלך

ח. נפל לתוכן כלי או בגד מלוכלך ביותר, פעמים שנמאסו כל המים עי"ז ונעשו כשופכין, שעה"צ אות י"ג והחזו"א מכשיר, - המים שנשחטו מן הבגד פסולין.

שרה או נפל פתו למים

ט. שרה פתו במים, פסולין, נפל פתו למים, כשירין, אע"פ שניחא ליה בשרייתו, - נתן בתוכו בצק לקטפו לצורך אפיה אע"פ שמוציאו מיד פסולין.

הדיח ידיו במים, ובהוציא מים בחפניו

י. הדיח ידיו במים דינו כהדיח כלי, אפי' בידים נקיות כיון שרוצה לנקותם בהדחתו, וסתם ידים של אדם עסקניות הן וגם מפרישין זיעה, וכן מי נט"י לסעודה פסולין, אבל אם רוצה ללחלח ידיו במים לקטף בהן את הפת וכיו"ב כשירין, ובכה"ג אפי' ידיו נוגעין בבצק, ואח"כ במים כמה פעמים כשירין, כיון שאינו מתכוין להדיחן, - הוציא מים מן החבית בחפניו אע"פ שלא היו ידיו טהורות לא נפסלו בזה, - אם נשתנו מראיהן מריבוי השימוש של ידיו במים פסולין, ואפי' בשינוי מראה מועט שניכר

אע"פ שנטל רק ברביעית מהתערובת, ועי' דין ט"ו.

מעט פסולין לרוב כשרין

ט"ז. נתן מעט מים פסולין לתוך מים כשרין, ועכשיו כל התערובת ראויה, נעשו כולן כשרין בין במלוחין ומרים ובין בנשתנו מראיהן ובין בנעשית בהן מלאכה, כן נקטו האחרונים ועסק"כ כ"א בדעת החזו"א בזה.

התפלת מים, ודין מי מזגן

ט"ז. מי ים שהרתיחן ואסף האדים המתוקים כשרין, וכן מה שעושין כהיום התפלת מים כעין אידוי וסינון בצונן, שהפריד את המלח מן המים, - מי מזגן צ"ע אם דינם כזיעת בתים, או"ד זיעה מאוסה קצת ולכן לא חשיבא, אבל כאן מים גמורים הם שנמצו מן האויר, ויש להם

חשיבות, ומ"מ צריך ראי' להכשיר כיון שמתהווים כמו הזיעה.

כמ. שו"ע סי' קנ"ט סט"ו מי גשמים שהם זוחלין כו', כבר כתבו האחרונים דזה גרע מרביעית במקום אחד, והספק כאן הוא רק להמכשירין ברביעית בסי"ד, כמ"ש במ"ב ס"ק פ"ז, ובאמת גם דין הראשון דסי"ד העיקר לחומרא כמ"ש בבה"ל ד"ה ויש, ולכן כ"ש כאן דפסול וכמ"ש במ"ב ס"ק פ"ח בשם הגר"א.

שם סט"ז מ' סאה מים שאובין כו' עבה"ל ד"ה ולהראב"ד דהעיקר כהפוסלין, וכן יש ללמוד ממה שאמרו בגמ' כל גופו טובל בהם כו', ש"מ שאין מקום שטובלין ידיים ואין טובלין כל גופו, וכ"מ בתוספתא דמקואות פ"א ה"ו שדין גוף וידיים שוין, ואין ללמוד מטבילת עזרא דקיל טפי מנט"י, שהרי גם בתשעה קבין מקילין בה.

סימן ו

בדיני שיירי טהרה

מרביעית לידו אחת אפי' נטל משיירי רביעית כשר, כ"ה בר"ש ובאור הגנוז.

שם לאחר אף לשנים, פי' דאף לאחר בעינן רביעית דוקא, אבל אם נשתייר מן האחד מהני אף לשני משיירי טהרה, ולהכי לא קאמר מרביעית נותנין לשנים, חדא דגם לאחר דוקא רביעית, ועוד דמאחר שנטלו לאחר נוטלין אף לשני בשייריו.

שם מחציו לוג לשלשה או לארבעה, ובדברי הר"ש

שם מחציו לוג לשלשה או לארבעה, יש לעי' מאי קמ"ל בחציו לוג לארבעה, הרי זהו ממש ברביעית לשנים, ואפשר לומר דאה"נ וקמ"ל דאע"פ שהוא חציו לוג לא התירו יותר משנים לכל רביעית, ועוד העירוני דכיון דאמרינן דבשלשה רביעיות לא שרינן טפי מארבעה, הרי חזינן שיש כאן גדרים מוחלטים ובודאי צריך להשמיענו דבחציו לוג משתנה השיעור, ואח"כ לא משתנה עד לוג, ועי' בסמוך ד"ה וביאור הדברים, ועוד קמ"ל שאפי' נטלו הראשונים יותר מרביעית ונשתיירו לשנים האחרונים פחות מרביעית, אפ"ה אהני הא דהווי שיירי חציו לוג לשנים, וא"ת הרי סתמא ארבעה שנוטלין מחלקין בשה, וא"כ נשאר לשנים האחרונים רביעית, וא"כ היכן השמיענו התנא החידוש דסגי בפחות מרביעית, וי"ל דמשכח"ל ששנים הראשונים היו גדולים והאחרונים קטנים, כלשון התוספתא ה"א אחד ידו של גדול ואחד ידו של קטן, וכיון שסתם התנא דבכל ארבעה כשרין, ש"מ דאפי' נשאר פחות מרביעית כשרין.

ובר"ש מבואר דרביעית ומחצה לא מהני לשלשה, אם לא נשתייר לשנים

פ"א מ"א מרביעית נותנין לידים כו', אם ר"י פליג בכולה מתני', ואם מודה בשתי ידיו של אדם אחד

א. פ"א מ"א מרביעית נותנין לידים לאחר לשנים, בחולין ק"ז א' מייתי ממתני' שא"צ שיעור רביעית, ודחי דאתי משיירי טהרה, והיינו דליכא למימר דלא קפדינן אשיעורא כלל, דבאמת בעינן שיעור רביעית בתחלה, אבל עכ"פ מבואר במתני' דיש אופנים שא"צ רביעית, וכן מתפרש בנזיר ל"ח א' שאמרו מ"ט לא מני רביעית דנט"י משום דבפלוגתא לא קמיירי, פי' דלת"ק דר' יוסי א"צ רביעית לנט"י, וסגי בשיירי טהרה, ולא מני דר"י משום דבפלוגתא לא קא מיירי, וק"ק בלשון הגמ' שלא הביאו הא דר' יוסי בקושיא דוהאיכא מרביעית כו', והרי עיקר הקושיא מר' יוסי, וראיתי במלאכת שלמה כאן שגרס שם בגמ' דברי ר' יוסי, ועי"ש הגהת רב"א, וכ"נ במאירי שם שגרס כן בגמ'.

ולפ"ז מבואר דר' יוסי דמתני' פליג על כל דין שיירי טהרה דבעינן לעולם רביעית דוקא, והיינו דאמרינן בנזיר דלדידיה הו"ל למימני נמי רביעית דנט"י, מיהו נראה דמודה ר"י באדם אחד שנוטל שתי ידיו מרביעית, וסתמא משמע אפי' בזא"ז, דכה"ג חשיבא נטילה אחת כולה מרביעית, והכי משמע דמאן דפליג אמתני' דאפי' לשנים סבר דרק לאחר, אבל לא פליג דלאחר נמי לא סגי ברביעית, ולא מתפרש כשנוטלין בב"א, וכ"מ בתוספתא דלאחר אבל לא לשנים היינו שתי ידיו, דומיא דכל הני דמתני' שהכונה שתי ידיו, ובתוספתא פ"א ה"ב הנוטל ידיו משטיפה אחת צריך שיטול מרביעית דברי ר"מ, ר' יוסי אומר לשתי ידיו צריך שיטול

השניה, דודאי לאדם אחד א"צ טפי מרביעית, שו"ר בחזו"א סכ"ד סק"י בזה, והטעם משום דחשיב באותו אדם הכל נטילה אחת, כך התירו לשנים מרביעית, אבל לשלשה לא מהני, כיון שידוע שרביעית לא חזיא לשלשה, ממילא אין השלישי נראה כהמשך לנטילה הראשונה, דדוקא השיעור ששייך לומר מתחלה שבא ליטול במים אלו כך וכך בנ"א, הוא השיעור שמועיל גם לבסוף, ליחשב שיירי ההתחלה.

ולפ"ז גדר שיירי טהרה אינו מפני שנקבע דין במים שראויין לנטילה, כמו בקודח במי כוור, שבשיירי טהרה ההכשר מפני שזה כממשך ליטול ידיו מן הרביעית, כמו שמועיל בנטל כולן בב"א ה"ה בזא"ז כשהי' דעתו לכך, ולפי כמות המים נקבע כמה בנ"א שייך לומר שמתחילה התייחסה הנטילה לגמור כולם באותה נטילה, ולכן הדבר נקבע לפי מספר אנשים, ולפי גדר ברור שמתחלפין המדות רביעית וחצי לוג שאין ניכר רגש חילוף מידה בשלשת רבעים כמו בחצי ושלם.

ולפ"ז מיושב הא דקתני מלוג לחמשה ולעשרה ולמאה, דבלוג כיון ששיעורו מרובה חשיבי כולן שיירי טהרה, (כענין שמצינו בעירובי חצרות דבעינן גרוגרת לכל אחד, ומי"ח גרוגרות סגי אפי' לאלף), אבל גם בחמשה בעינן דוקא לכח לוג, אבל פחות מלוג אין בו כח להכשיר חמשה, אם האחרונים לא יהא להם כח מרביעית אחרונה רק משיורי ההתחלה, וולא רצו חכמים לקבוע הרבה חילוקים, ולכן לא נתנו קולא בג' רביעיות, מיהו בדרך כלל בלוג פחות משהו ישאר חצי לוג לד' האחרונים, אבל גדר שיעור נוסף לא קבעו חז"ל, וקתני עשרה שזהו השיעור שנוסף בעשרה טפי משני חצאי לוג.

ובזה מיושב מה ששנינו בתוספתא ה"א דשני בנ"א שנטלו כל אחד ידו אחת מרביעית, שוב אין השלישי יכול ליטול משיירי טהרה, שדין שיירי טהרה נקבע לפי מספר בני אדם הנוטלין, דבעינן שיהיו כל הנוטלין דומיא דשתי

האחרונים רביעית, ויש לדייק כן מדקתני מחצי לוג לשלשה או לארבעה, ולא קאמר מחצי לוג לארבעה, וש"מ שגם לשלשה בעינן כח של חצי לוג דוקא, מיהו נראה דנפ"מ רק לשנים האחרונים, שאם נשתייר להם פחות מרביעית לא מהני מה שמגיע מכח רביעית ומחצה.

וביאור הדברים לפמש"כ לקמן סק"ב שהשיעורים הללו נקבעו לפי ההרגש כמה בנ"א מתייחסים לנטילה זו, לומר שמעיקרא התחילו ליטול כולם מהכלי המלא, ועי"ז יחשב שנטלו מרביעית או מחצי לוג, ודבריהם אלו נקבעים כדעת בנ"א לפי התחלפות השיעורים, ובשלשלת רבעי לוג לא נרגש שיעור חדש כמו בחצי ובלוג.

שם מלוג לחמשה ולעשרה ולמאה, לכאורה לחמשה מיותר, שהרי בכל חצי לוג סגי לארבעה ושני חצאין לשמונה, מיהו נפ"מ אם לא נשאר לחמישי רביעית דלא שרינן ליה אם מתחלה הי' פחות מלוג, ועי' להלן בזה.

ביאור ענין השיעורין דמתני' בחצי לוג ולוג

ב. ויש לעי' מה ראו חכמים לקבוע שיעורין בחצי לוג ובלוג, הרי ע"כ מיירי בנטלו ידיהם כפי הראוי, וכיון שנקבעו המים כשיירי טהרה ע"י נטילת הראשונים, ראוי להכשיר המים בכל ענין, ומה יתרון יש לזה שהתחיל בחצי לוג או בלוג, לענין כמות המים שנשתיירה לאחרונים, ודוחק לומר שגזרו שמא לא יטלו כראוי כשהם מרובים, שהרי בלוג התירו אפי' למאה, [שו"ר בשעה"צ סי' ק"ס אות ע"ה, והדברים מחודשים], ועי' להלן בדברי הר"ש בזה.

ונראה ששיעורים אלו הם גדרים בשיירי טהרה, דענין שיירי טהרה הוא שכשמתחיל ליטול ברביעית וממשיך אותה נטילה, מתייחסין כל הנטילות לכח הרביעית, וכמו שכו"ע מודו דסגי ברביעית לשתי ידיים של אדם אחד, [ואפי' לד' יוסי לא פליג אלא באדם אחרון ולא בידו

ביותר, ובזה אנו מכשירין את האחרונים, נמצא שלא הרווחנו בגזירה כ"כ, וגם דוחק לחדש כאן גזירות בחילוקי שיעורים, וע"כ גם לדבריהם צ"ל ע"ד משנ"ת.

ויש להביא ראי' לדברנו ממה שהשוו במתני' כל הנטילות בין לחולין בין לתרומה, ואע"פ שלתרומה עד הזרוע ולחולין עד כף היד, ובשלמא אם הכל תלוי בנטילה לטהר שפיר השוו ביניהם, אבל אם הכל תלוי בכמות המים לא יתכן לקבוע אותו שיעור לחולין ולתרומה, ויש לדחות שלא רצו לחלק ביניהם, אבל עדיין אין זה מיישב לרב שמחלק בין חולין לתרומה במקום הנטילה, ובאמת בחזו"א סכ"ד סק"ל כתב שהנוטל ידיו לחולין עד הזרוע הר"ז כנשפך מקצתן, ולקמן סק"ט צדדנו להקל בזה.

כתב הר"ש דהוה ניחא טפי לפרש מתני' בב"א אלא דמסוגיא דחולין משמע דאיירי בזא"ז, וצ"ע דהא דינא דבב"א שנינו בפ"ב מ"ג, ואין ס"ד לפרש בב"א, ועוד דקתני בדר"י לאחרון שבהם ש"מ דאיירי בזא"ז, וכן דייק הרמב"ן, ולפי צד זה אין כאן נדון משום גזירה שהרי שפך כל הרביעית על כולם, וע"כ הנדון במציאות אם יש מספיק מים, וצ"ע בר"ש פ"ב מ"ג שהשווה דין בב"א למתני' דהכא לענין חצי לוג לארבעה, והרי בשופך כל המים בב"א אין מקום לגזירה.

שם ר"י אומר ובלבד כו', בלשון ובלבד דמשמע שמודה לדברי ת"ק

ג. **שם** ר"י אומר ובלבד שלא יפחות לאחרון שבהם מרביעית, יש לעי' דמשמעות לשון זו שהוא מודה לדברי ת"ק, אלא שמוסיף תנאי שלא יפחות לאחרון שבהם מרביעית, וזה אינו מובן, דהא כל דין במשנה נצרך להכשיר לאחרון בפחות מרביעית, אבל אם נשאר רביעית הרי לא הכשרנו כלום, והי' אפשר לדון דנפ"מ במים שניים שמוסיפין עליהם, ובזה מודה ר' יוסי לדברי ת"ק שבכ"ה"ג יכול ליטול משיירי הרביעית ולהוסיף עד רביעית, וניחא ששנו

ידים של אדם אחד, דחשיבא נטילת היד השניה מרביעית מפני שהיא המשך הנטילה הראשונה, וה"נ כד שרינן שיירי טהרה היינו אותם ששייך לראותם כהמשך נטילה הראשונה, וכיון שנטילת רביעית אינה מספקת ליותר משנים, לכן א"א לחשוב שמתחילה נתן מהרביעית ע"מ ליתן לשלשה בנ"א, ונמצא שהשלישי אינו המשך נטילתו של ראשון, [בתוספתא נראה שאפי' נמלך הראשון ליטול ידו השניה חשבינן ליה כשלישי, כיון שלא נתכוין לכך מתחלה, ומשמע שאם לא הפסיקו השני אפי' נמלך אח"כ יכול ליטול ידו השניה, דלגבי שתי ידים של אדם אחד אף לר' יוסי סגי בפחות מרביעית, אבל בהפסיקו חבירו נעשה הראשון כשלישי, שו"ר שהפוסקים בשו"ע סט"ו פירשוהו אף בנתכוין לכך מתחלה, ועמש"כ בזה לקמן סק"ח, ובשלשה ודאי לא מהני כונה ליטול כולם רק יד אחת כדי להכשיר את השלישין], אבל בחצי לוג שראוי ליטול לר' בנ"א חשיבי כולם המשך נטילה אחת, ורגש ההמשך נקבע לפי בנ"א בלי לחלק בין גדולים לקטנים ובין יד אחת לשתיים.

בר"ש ורא"ש טפירשו משום גזירה שמא יצמצמו נטילותם

אבל הר"ש והרא"ש פירשו שכל השיעורים גזירה שמא יצמצמו הראשונים כדי להשאיר מים לאחרונים, ולפ"ז מיירי דוקא כשבאין כולן ליטול כאחת, ועכ"פ כשהראשונים יודעים כמה צריכין ליטול אחריהם, וזה מתיישב רק לפמש"כ שענין שיורי טהרה שייך רק כשיש מקום לראות הכל כנטילה אחת, ולכן צריך שידעו בתחלה כמה עתידין ליטול אחריהם, ונמצא שגם לדבריהם צ"ל קצת כמש"כ, ובאמת הדבר זר לגזור לפסול נטילת האחרונים מפני חשש הראשונים, בזמן שאנו יודעים שהאחרונים נטלו כדון, וזה בגלל שאת הראשונים שנטלו מרביעית אי אפשר לפסול, ופשטות הדברים ודאי משמע שהפסול מפני האחרונים שאין להם רביעית, וכמ"ש הר"ש, ואם נשאר רביעית לאחרונים הרי זה סימן שהראשונים צמצמו

סכ"ד סק"ל נראה דהעיקר צריך שיכוין בנטילה ראשונה שימשיכו ליטול מזה, וסיים ועיקר הדין דבעי כונה אין לו מקור נאמן, [ולדעת הר"ש והרא"ש שהגזירה שלא יצמצמו הראשונים, הרי כל הנדון נקבע בגלל שידועים הראשונים שיש אחרונים, דבלא זה אין לגזור כלל], אבל עכ"פ נראה דכונתו לכונת הנוטל הראשון, וא"צ כונת הנוטלין השניים, דומיא דכיוור, ולפמש"כ בדעת הרא"ש והטור אפשר דס"ל דבעינן שיהיו מזומנים ליטול בזא"ז ורק עי"ז חשיבי כולהו כהמשך של נטילה אחת, כלשון המשנה בדברי ר"י לאחרון שבהם (ומזה דייק הרמב"ן דמיירי בזא"ז), מיהו מלשון המשנה אין לד"ז הכרח, והמחבר השמיט תנאי זה בדברי היש מתירין, מיהו י"ל שסמך על מה שכתב בתחלת הסעיף דמיירי בבאו ליטול כאחד, ולשון זה העתיק מהטור שהוא היש מתירין, וכן ברמב"ם ה' מקואות פ"א ה"ח לא הצריך בב"א, אלא שלפירושו מיירי במים שניים.

בתמיהת הרמב"ן ה"ד שיעורי טהרה

ה. הרמב"ן בחולין ק"ז א' תמה שיעורי טהרה היכי דמי, אם נטלו ממש בב"א דהיינו זה תחת זה מאי שירים איכא, ואי בשנטל ראשון ואח"כ נטל שני וכי מפני שהי' בכלי זה שיעור יהא חשוב לעולם, והנה בכיוור מצינו דמים שנתקדשו ע"י שהי' בכיוור שיעור מים לד' כהנים נשארו בחשיבותן לעולם ויכולין לקדש גם במקצתן, לא מיבעיא שנוטלין בזא"ז לזמן מרובה, אלא אף מוציאין ממנו בכלי שרת שאין בו רביעית ומקדשין בו, אלא די"ל דשאני התם שהמים קדושים, אבל מ"מ חזינן שנשאר בהם כח קדושת מי כיוור ע"י שהיו פעם אחת בכלי כשיעור, ואמנם בנט"י בעינן דוקא שיעורי טהרה, דהיינו שנטלו ידיים מאותן מים, וכמשנ"ל לעיל סק"ב שהענין כדי שתחשב הכל נטילה אחת, מ"מ יסוד הדברים חזינן במי כיוור, [שו"ר דלא דמי למי כיוור, דשיעור ד' כהנים לא נאמר כדי שיטלו בכמות כזו לכל כהן, אלא שיעור חשיבות לקידוש המים כמו מקוה אבל בנט"י שיעור

במתני' ד"ז כאן, והוא מתאים יותר לפ"ב, אלא שזה המשך דברי ר"י לפרושי שיכול ליטול משיירי טהרה באופנים הנ"ל כת"ק, ובלבד שיוסיף עד רביעית, מיהו לפ"ז לאו דוקא לאחרון צריך להוסיף עד רביעית, אלא דכל מי שנטל בפחות מרביעית צריך להוסיף על ידיו רביעית, ולא משמע כן.

ופשטות המשנה דר"י פליג על דין שיירי טהרה, וכ"כ בתוי"ט ובאר"ר דר"י אכולהו פליג, וכ"כ בפיה"מ, [והרא"ש כתב דפליג רק אלוג דנפיש גברי, וצ"ע דהא לוג כולל גם חמשה ועשרה, ור"י פליג אכולהו, ולמה נחוש בלוג לחמשה טפי מחצי לוג לארבעה, ובנזיר מבואר דלר"י בעינן רביעית בכל האופנים וכמש"כ סק"א], וצריך לדחוק דה"ק דנהי דמודינא לדברי ת"ק דמרביעית נוטלין לשנים ונמצא דסגי בשופך על ידיו חצי רביעית, וכן בחצי לוג לארבעה, מ"מ אין להכשיר אלא אם שפך את החצי רביעית מכלי שיש בו רביעית, ולשון ובלבד מתפרש דמודינא שא"צ לשפוך כל הרביעית ובלבד שישפוך מכלי שיש בו רביעית, ואפי' האחרון, דלעולם רביעית בכלי בעינן, וכ"כ הרמב"ם.

בדברי הרא"ש דמיירי שטניהם באו ליטהר ידיהם בב"א, ובחזו"א בזה

ד. כתב הרא"ש דכיון שבאו שניהם ליטהר ידיהם בב"א לכן מהני שיעורי טהרה לשני בפחות מרביעית, [ובאמת לפמש"פ הר"ש שהחשש שמא הראשון לא יטול יפה מפני שישאיר מים לאחרון, הרי לא שייך נדון זה אלא כשהראשון יודע כמה יטלו אחריו], ולפמשנ"ל סק"ב דענין שיעורי טהרה משום דחשבינן לכולהו כנטילה אחת, כמו שתי ידיים של אדם אחד, הדבר מובן דכשבאין ליטהר בב"א חשיבי טפי נטילה אחת, ומזה העתיק הטור סי' ק"ס סי"ג כיון שבאו משיירי רביעית ובאו ליטול כאחד, ובמ"ב ס"ק ע"ג העתיק דבריו דדוקא כשבאו ליטול בב"א מהני, ומדברי מרן זללה"ה או"ח

בפי' הר"ן בנוטלין זה תחת זה, ובדעת הרמב"ן, ובשו"ע בזה

ובחדושי הר"ן פשיטא ליה שאם מכשירין שיירי טהרה היינו בצירוף המים שנטל כבר, והקשה דלמה הצטרפו המים שנשפכו לארץ, ובקושיא דאי בב"א ליכא שירים, פי' שהם זה בצד זה ושפך על שניהם בב"א ובאו המים על שניהם בב"א, ולכן פי' בשנתנו ידיהם זה תחת זה והוא שופך על שניהם יחד אלא שהמים עוברין מידיהם של ראשון לשני שתחתיו, והם נחסרין בהגיעם לשני כיון שנשארו מים טופחין על ידיו של ראשון שהוא העליון שקיבל המים תחלה, ואפ"ה הוי חיבור וחשיבי רביעית כיון שלא נפסק הקילוח כמו רגליו של ראשון נוגעות במים, ויש לעי' למה צריך לחדש חיבור דגוד אסיק לפי' זה, הרי בכה"ג חשיבי שיורי טהרה ממש, וכל הקושיא היתה במים שנשארו בכלי, אבל מים שירדו מיד חיבורו ודאי מי נטילה הם, ועו"ק מה חילוק יש בין רביעית ללוג, הרי העיקר שיהיו המים מחוברים בגוד אסיק לרביעית, והאחרונים אינם קשורים ללוג כלל.

והנה באופן זה חשיב ליה הרמב"ן רביעית שלמה ולא חשיבי שירים כלל, וזהו בב"א לדעת הרמב"ן, [וכן לר' יוסי דמצריך רביעית כשרין בכה"ג], ולכן חידש הרמב"ן בנוטל מצרור שהקילוח קטן ונמשך בזא"ז לתחלת נטילתו של שני, ודיניה דהר"ן מבואר בתוספתא שבר"ש פ"ב מ"ג, והיינו מתני' דנוטלין ד' וה' זה בצד זה או זה ע"ג זה, וביארו בתוספתא שאין חוששין לארבעה חסרונות שיש בנטילה זו שהמים כשמגיעין לשני הרי נפלו מידיהם של ראשון וכבר נטמאו ונעשה בהן מלאכה ונחסרו מרביעית ואינם באין מכלי, והטעם דבנטילה אחת חשיב הכל כנופל מאצבע לזרת דפשיטא שאין בזה חסרונות אלו, ועמשנ"ת בזה לקמן סק"ו.

רביעית הוא הראוי לשפוך כולו על הידים, ולכן אין להכשיר בפחות מרביעית אלא באופן ששייך לומר שהיתה כאן נטילה מרביעית], ולפמשנ"ת דחשיבי כולם כיד השניה של אותו אדם, הרי הענין מובן דחשבינן כולם כנוטלין מרביעית עכ"פ בבאין ליטול בב"א, ואמנם אין זו סברא פשוטה, ור' יוסי פליג ע"ז, אבל אין קושיא במה שהכשירו את כולם כיון דבאמת סגי ליד שניה בפחות מרביעית, אפי' לר' יוסי, ונשארה התקנה שיהיו מים של רביעית בתחלת הנטילה, ומזה מוכח שזוכרין ששירים אלו באין מנטילת ידו הראשונה וזה מקור נאמן לדין שיירי טהרה גם לשני בב"א, ורבא הצריך בגמ' שיהא כלי מחזיק רביעית כל הזמן, כדי שיהא ניכר שזה כהמשך נטילה אחת מהרביעית, ואע"פ שהעבירן מכלי לכלי, אבל רואים כלי מחזיק רביעית, ולא יבואו להקל בפחות מרביעית.

בפי' הרמב"ן דמיירי במחוברין זל"ז

והרמב"ן פי' בנוטלין זה בצד זה והקילוח נמשך מן הכלי כל הזמן, והוא חיבור לידיו של הראשון ונמצא נוטל לשני מרביעית, והדברים מחודשים איך אפשר לאוקומי מתני' דוקא כשהראשון נשאר עומד במקומו אחר שנטל, כדי שהמים שעליו יהיו חיבור לכלי לצורך נטילתו של השני, ורחוק לאוקמה דמיירי בנוגעין זה בזה, וגם קשה איך מצרפין מים פסולין שנטלו בהם ליחשב רביעית, ועוד דלקמן פ"ב מ"ג הוזכר חמשה שנוטלין זה בצד זה, וש"מ שכאן לאו בהכי מיירי, ועוד דבגמ' מפרשינן כלי מחזיק רביעית בשיורי טהרה, ומה שייך להזכיר דין זה באמצע הנטילה של אותו כלי ויש חיבור לקילוחו, ובחזו"א הזכיר שנשברה שפת הכלי באמצע הקילוח, ועכ"פ ודאי שלא נוכל לדעת מלשון המשנה דצריך לדקדק ולשמור חיבור הניצוק לאחד אף לשנים ולשלשה ולארבעה, ועו"ק דבנזיר אמרינן דלרבנן דר' יוסי א"צ רביעית ואם ההיתר משום חיבור נמצא שיש כאן רביעית.

הצריך שישאר רביעית בנטילת השנים האחרונים.

כתב הר"ש והא קמ"ל כדתניא בתוספתא דנוטלין ארבעה או חמשה זה בצד זה ואינם חוששין משום ארבעה דברים, משום שמא נטמאו, ומשום שמא נעשתה בהן מלאכה, ומשום שמא לא נטלו מן הכלי, ומשום שמא לא ניטלו מן הרביעית, וביאור הדברים דלשון שמא אין הכונה שיש כאן ספק, אלא דרך התנא לשנות אינו חושש משום שמא, על כונת ודאי, לומר שכאן אין לחוש לפסול משום חסרון זה, וכיון שאמר לשון חושש מסיים שמא, [וכבר הביא במשנה אחרונה כלים פכ"ה מ"ח כמה מקומות שכתוב אינו חושש שמא על כונת ודאי, וכ"כ שם בחזו"א סכ"ט סק"ט], ואע"פ שלא הוזכר בתוספתא זה ע"ג זה, מ"מ הכונה זה בצד זה בין מן הצד בין מלמטה, וכ"מ בבהג"ר"א על התוספתא, וכ"מ בר"ש דהיינו מתני'.

[בתוספתא שם מסיים אבל הנוטל ונותן לחבירו בחפניו ידיו טמאות שמא תחלה לא נטל מן הכלי, וביאור הדברים דכלפי מה שאמרנו שכאשר נוטלין זה ע"ג זה ונופל מידי של חבירו עליו אין חוששין שמא לא ניטלו מן הכלי, כלפי זה אמרו אבל אם נטל חבירו בחפניו ונתן לו [אפי' נטל מן הכלי] חוששין שמא מתחלה לא נטל מן הכלי, פי' שבזה יש כן חסרון דלא חשיב כלי, אע"פ שקיבל בחפניו מן הכלי, ואין לפרש חוששין שמא מלשון ספק, דהא לא מיירי במאורע שלא ידעין מהיכן קיבלם בחפניו, אלא הכונה אפי' לקח מן הכלי יש כאן חסרון לגבי חבירו דחשיב שלא קיבל מכלי, ועי' שו"ע סי' קנ"ט ס"ו דברי ר"ת מתוספתא זו, ורוה"פ נקטו דפסול, וכ"מ בתוספתא לפמשנ"ת].

והנה ג' חששות הראשונות פי' הר"ש דאע"פ שירדו מיד עליונה לתחתונה והעליונה היתה טמאה אפ"ה לא חשיבי מים טמאים לגבי התחתונה, וכן לענין מלאכה שנטלו בהן את

וכבר נתבאר כ"ז בספר אאמו"ר זללה"ה ס"א ס"ק י"ד, ועי"ש שהרשב"א בתוה"ק הביא דיניה דהר"ן וממנו העתיק בשו"ע, וכתב דכונתו כשהשני נתן ידו קודם שיצק הראשון מן הכלי, ונראה שאפי' אם עדיין לא הגיעו המים לראשון וקדם השני ונתן ידו תחתיו לא מהני, עד שתהא ידו מונחת בשעה שיוצאין המים מן הכלי, וע"ע בזה לקמן סק"ח, ועי' לעיל ס"ד סק"ג שפירשנו כן בתוספתא דהפקיע את המוליאר שחסר כונת נותן כיון שבשעה שיצאו מן הכלי לא היתה ידו מזומנת שם, אע"פ שהפקיע אדעתא דהכי, כדי שיניח ידיו שם ויטול ממנו.

פ"ב מ"ג נוטלין ד' וד' כו' במ"ש הראשונים דחשיבי כולהו כיד אחת

ו. **פ"ב מ"ג** נוטלין ארבעה וחמשה זה בצד זה או זה ע"ג זה ובלבד שירפו שיבואו בהם המים, כתב הרמב"ם לפי שאנו חושבים את כולם כיד אחת, וכ"כ הרמב"ן חולין ק"ז א' דכשנוטלין כולם בב"א אין כאן שיירי טהרה, [אלא כולן נטהרין יחד כיד אחת גדולה שיורדין מהאצבע לזרת], וזהו כל מה שבא התנא להשמיענו, שאם לא היו נחשבין כיד אחת באמת היו המים נפסלין, וכ"נ דמתני' אתיא אף לר' יוסי דלית ליה שיירי טהרה לעיל פ"א ה"א, ואפ"ה בבאין ליטול בב"א טהורין, וכמ"ש הרמב"ן דא"צ בזה לדין שיירי טהרה.

ומתני' לא זו אף זו קתני דזה בצד זה יש רק נגיעה של יד ביד, דאע"פ שהם רפויין והמים נכנסין מ"מ יש כאן נגיעה, אבל אין המים באין מיד זו לזו אלא במשהו של הנגיעה, אבל זה ע"ג זה הרי כל המים יורדין מהעליונים לתחתונים, ויש בזה ד' פסולים כמ"ש בתוספתא, ומתבאר בתוספתא שיש רק רביעית אחת לכולן כמ"ש בסמוך, וה"נ מסתברא דכיון דכיד אחת חשיבי א"צ טפי מרביעית, ואפי' לחמשה בנ"א.

ברמב"ם ור"ש דלא סגי ברביעית

אבל הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ו ה"י כתב דבעינן שיהא לכל אחד רביעית, וכן הר"ש

הרביעית בנטילתן של הראשונים ואפ"ה כשרין, ומחק בהגהות תיבת שמא, [ועי' לעיל דמתפרש שפיר לשון ודאי גם לגרסת שמא], ומה שנדפס במנחת ביכורים חצי לוג הוא בסוגרים מבעל מ"ב ולא מהזר זהב.

והרמב"ם בהלכות פ"י שנתן רביעית לכל אחד, ולא נתפרש א"כ למה נחוש שנחסר רביעית לאחרון, אדרבה כיון ששפך חמש רביעיות ונפלו כולן על האחרון הרי נפלו עליו קרוב לד' רביעיות.

במ"ש השו"ע דבעינן הנך שיעורים גם בב"א

ז. **ולענין** הלכה נראה בטוש"ע סי' ק"ס סי"ג שהשיעורים שנשנו במתני' הם בין בב"א בין בזא"ז, שכן סיימו הרא"ש בחולין פ"ח סט"ו והטור על מתני', וכ"מ בר"ש פ"ב ה"ג, וגם בפ"א ה"א כתב שהוא נחא לפרש כן מתני', והי' אפשר לומר דכיון דמתני' לאו בהכי מיירי לא גזרו בזה כלום, אבל ממ"ש בפ"ב מ"ג מבואר שמקיים המשנה בשני האופנים.

וב"י זה לשיטתם שקבעו חכמים שיעור כמה בנ"א יכולין ליטול מרביעית, וס"ל שקבעו שיעור זה גם בב"א, אע"פ שהמים של הראשון נופלין על השני, דמעיקרא ג"כ קבעו השיעור כפי המספיק להרטיב הידים בלי שנשפך על הרצפה, והדרישה בסק"ב כתב דבנוטלין זה ע"ג זה יכולין ליטול ביותר מארבעה, כיון שנשארו המים של העליון וירדו לתחתון, ואאמו"ר זללה"ה בס"א ס"ק ט"ו העיר על דבריו מדברי הר"ש והרא"ש והטור הנ"ל, ועוד דלדעת הרמב"ן והרשב"א והר"ן איירי מתני' בב"א דוקא ובזה נאמרו השיעורים, ובחזו"א סכ"ד ס"ק כ"ז ג"כ כתוב עד"ז, אבל לעיל סק"ו כתבנו דלדעת הרמב"ן בכה"ג חשיבא הכל נטילה אחת ולא נתנו בה שיעור, [מיהו לענין רביעית הכשיר הרמב"ן מכח חיבור בניצוק והיינו כשנוטלין בקילוח אחד בזא"ז], וכ"ה לדעת הרמב"ם במים שניים, וכ"ה לדעת הגר"א אף בראשונים, מיהו הרשב"א והר"ן קיימי בשיטת הרמב"ן, ופי מתני'

העליונה, וכן לענין כלי שבאו מיד העליונה לתחתונה ולא מן הכלי, כמו נתן לחבירו מחפניו, ובפשוטו גם הוא דשמא לא ניטלו מן הרביעית מתפרש כן, דמיירי שנתן רק רביעית על כולם, וא"כ כשהגיעו לתחתונה לא נשאר רביעית, ואפ"ה כשר כדין כל נוטל ידו אחת שכאשר מגיעין המים לסוף ידו כבר נחסרה הרביעית במקצת שנשאר בצד העליון של היד, ולא משמע שכל טהרת ידים בנויה על גוד אחית בחיבור ניצוק, אלא כל הטהרה נעשית מכח הרביעית שנשפכה עליה, וחשיבא כל היד כמקום אחד וכל הרביעית כאחת.

בפי' הר"ש בתוספתא דמיירי בחצי לוג לחמישה **והר"ש** פי' התוספתא כגון שנטל מחצי לוג וקמ"ל דמהני אף לחמשה דסמכינן שנשאר רביעית לשנים האחרונים וספק ידים טהור, וצ"ע מנליה לפרש החשש הרביעי בענין אחר מהג' חששות, דאע"פ שודאי נטל מידי חבירו ולא מן הכלי אפ"ה כשר, כיון דכיד אחת היא, ועוד שלא הוזכר בתוספתא כמה נטל, וא"כ העיקר חסר מן הספר, וכשאמר נוטלין ארבעה לא חידש כלום, וכל החידוש בלשון וחמשה [ולפנינו או חמשה], והרי כך הוא הלשון בכל מקום לומר ד' והי', ומהיכי תיתי לפרש כאן שנתן כמות מים של ד' ומהני לה', ועוד דבאמת אין להכשיר מטעם זה דכיון שנטלו שלשה מתוך חמשה למה נחשוב שהשלשה נטלו בחצי מן המים, הרי הפשטות שנטלו בשלשה חומשין, ועוד שהתנא הכשיר בכל גוונא אף כשיודע הנוטל שלא נשאר רביעית, ועוד דהתנא הזכיר רק רביעית ומנלן לומר שהי' כאן טפי מרביעית, והדין נותן דכיון דכיד אחת חשיבי א"צ טפי מרביעית, [שור"ר בחזו"א או"ח סכ"ד ס"ק כ"ז ועי' להלן סק"ז ועמ"ש אאמו"ר זללה"ה בס"א ס"ק ט"ו ע"ד הר"ש].

בפי' הגר"א דסגי ברביעית

ובבבבגרי"א והגהות הגר"א פי' כמש"כ דמיירי בדאיכא רק רביעית ובודאי נחסרה

אחת, ועמש"כ לעיל ס"ד סק"ג דכ"מ בתוספתא
בדינא דמוליאיר.

בשיעור סמיכות הידיים

שם מ"ב ס"ק ע"ב, מחלק בין יד המונחת
סמוכה או מרוחקת, ומרן זללה"ה שם כתב
שאין לחדש חילוק בזה, והכי מסתברא שהרי
הם בנ"א חלוקין זה מזה ומה תוסיף הסמיכות
לחשבן כיד אחת, ואפשר שהמ"ב כ"כ לשיטתו
שיכול להכניס ידו אח"כ, וא"כ אין קשר בין זו
לזו, ולכן רצה שיהיו סמוכין, אבל לפמשנ"ת אין
הסמיכות מועילה לזה, מיהו קושטא הוא דמתני'
מיירי בסמוכין, אלא די"ל דאורחא דמילתא
קתני, ואאמור' זללה"ה כתב דאפשר שלא יהא
בין יד ליד כמלא יד.

אם מיירי שבאו ליטול בב"א ובתוספתא בזה

שם ס"ק ע"ג דוקא כשבאו ליטול בב"א,
לדבריהם עיקר דין במשנה כשהראשון יודע
כמה יש אחריו, ולכן חששו שיצמצם ולא יטול
יפה, ולכן אין לנו מקור להתיר כשלא באו יחד
ליטול, ועמש"כ בסק"ד, ואף למשנ"ת לעיל
סק"ב טעמא דמתני' משום שיירי טהרה, מ"מ
י"ל שאם לא הי' דעתו להמשיך וליטול מהם
לאחרים לא חשיב שיירי טהרה, דבעינן שנוכל
לראות השני כהמשך לנטילה של ראשון, אבל
אם נשארו מים והסיח דעתו מליטול בהם, י"ל
שבטל מהם מעלת שיירי טהרה, ובאמת גם
בכיוור הרי איכא נתינת דעת שיטלו מן השאר,
וא"כ אין לנו מקור דבלא נתינת דעת נמי שפיר
דמי.

מיהו אם נימא דהתוספתא ששנים שנטלו יד
אחת וחזר הראשון ליטול ידו השניה, הרי
הוא כאדם שלישי, היינו דוקא בנמלך, א"כ חזינן
דאע"פ שלא הי' דעתו ליטול עוד, אפ"ה נשאר
במים דין שיירי טהרה, אבל הפוסקים פירשוה
אפי' נתכוונו מתחלה ליטול בסדר זה כל אחד
יד אחת ואח"כ יד השניה, כיון שהפסיק הו"ל
כשלישי, ובסברא הדבר מחודש לומר שהסדר
חילקם לשני בנ"א, ולעיל סק כתבנו דבידו

בב"א ממש, ואפי' זה תחת זה, ועמש"כ בזה
לעיל סק"ה, ולדבריהם מתני' דלא כר' יוסי, אבל
קשה שלא הזכיר כלל כמה מים נתן, וסתמא
מתפרש דסגי ברביעית בלבד וכמשנ"ת.

ולפי מה שפירשנו דכולה מתני' רק בגדרי שיירי
טהרה, אבל כשנטלו כולם יחד ונעשו כיד
אחת אין כאן שיירי נטילה, א"כ בכה"ג סגי
ברביעית אחת לכולן אם יבואו בהם המים כדין,
וכ"ה לדעת הרמב"ם בשניים ולהגר"א
בראשונים.

בשו"ע שלא יפסיק הקילוח

ח. שו"ע סי' ק"ס סי"ג ובלבד שלא יפסיק
הקילוח, יש לעי' איך נוטל ראשונים
ושניים בלי הפסק הקילוח, הרי כ"ז שלא הפסיק
חשיבי כולו ראשונים, [וכ"ג בירושלמי ברכות
פ"ח ה"ב שאמרו נוטל ומפסיק, וביארו דהיינו
שנוטל ושונה, וש"מ דבלא הפסק לא מיקריא
שפיכה שניה], ובמ"ב ס"ק ס"ו כתב ששופך
בשתי פעמים על ידיו, ולפ"ז ע"כ יש דין שיירי
טהרה גם בנפסק הקילוח, וכן בשתי ידיו של
אדם אחד, אם הוא נוטל בעצמו ע"כ הוא מפסיק
הקילוח, וכתבנו לעיל סק"ב דאף ר"י דפליג על
דין שיירי טהרה מודה בשתי ידיים של אדם אחד,
דחשיב תרוייהו כנטילה אחת, ובענין שיירי
טהרה דוקא, וזו גופא קושיא ע"ד הראשונים
שתמחו מנלן לחדש שיירי טהרה, דהא ליד שניה
בעינן כח שיירי טהרה ומהני לכו"ע.

באחרונים אם צריך טיפשוט ידיו קודם תחילת הנטילה

שם מ"ב ס"ק ס"ח ע' כתב בשם האחרונים
דסגי בבאו ליטול כאחת ונתכוונו לזה
מתחלה אע"פ שהכניס ידו לאחר שהתחיל
הקילוח, וכבר תמה בזה מרן זללה"ה בסכ"ד
סק"ל וכתב שאין השני נטהר אא"כ היתה ידו
מונחת שם קודם שיצאו המים מן הכלי,
ולפמשנ"ת כדעת הגר"א וכ"ה לדעת הרמב"ם
בשניים, הדבר פשוט דלא יתכן דיחשבו כיד
אחת לכל דבר אא"כ הם מזומנים מיד לנטילה

וכן אם מחמיר ליטול ידיו עד הזרוע חשיבי שפיר מי נטילה, אע"פ שעיקר הדין דסגי עד קשרי אצבעותיו, וזה לפמש"פ דהכל תלוי בשיירי נטילה, אבל אם הגדר מפני כמות המים, א"כ מה שהוסיף לכף ידו הו"ל כנשפך, ובאמת פשטא דמתני' דנוטלין אף לשניים אף לתרומה, וש"מ שהכל תלוי בשיירי נטילה שנחשב המשך אחד וכמש"כ סק"ב, דאל"כ לא יתכן שיעור אחד לחולין ולתרומה.

שם ובלבד שירפו ידיהם כו' במקואות פ"ח מ"ט תנן באוחז באדם ובכלים ומטבילין ובלבד שירפו שיבואו בהם המים, אבל שם הם בתוך המים ובקל נכנסים שם, אבל בנטילה שהמים רק נשפכין, בזה אפי' ברפוי אים נכנסין כ"כ, ובמ"ב ס"ק ע"ז כתב שלא ידחקו זע"ז, וצ"ע אם סגי ברפוי בזה.

שם סט"ו לפיכך אם הי' בכלי חצי לוג כו' כאן מבואר דמיירי בנתכונו לכך, ואפ"ה לא מהני בהפסיקו חבירו, ועמש"כ סק"ח.

י. דינים שנתבאר

בשיעור רביעית מים

א. עיקר תקנת נט"י ליטול מרביעית, שיהא בכלי רביעית מים, וא"צ לשפוך כל הרביעית על ידיו, - שפך רביעית בב"א משני כלים שהי' בכל אחד שמינית, לא נטהרו ידיו, - שיעור רביעית בכלי צריך לכל הנטילות בין בנוטל ידו אחת בלבד, או שכבר נטל שתי ידיו ונטמאה אחת מהן, בין למים ראשונים בין לשניים.

שיירי טהרה פחות מרביעית

ב. שיירי טהרה שנשארו בכלי שהי' בו רביעית ונטלו ממנו לידים אע"פ שנתמעטו מרביעית נוטלין מהן לידים, דכיון שתחלת הנטילה היתה מרביעית, חשבינן נטילה זו כהמשך לנטילה הראשונה, וכמו שמועיל נטילה לחצי השני של היד בפחות מרביעית, כך מועיל ליד אחרת.

השניה י"ל דאפי' נמלך דינו כנתכוין, וג"ז מחודש דמ"מ כיון שנתכוין שלא ליטול עוד, בטל כח שיירי טהרה, אא"כ נימא דא"צ שיתכונו מתחלה, ובכל ענין מהני שיירי טהרה.

בדין נשפך באמצע הנטילה, בדברי החזו"א בזה

מ. שם בשו"ע כ"ז שמשפיקין המים לשפוך כל אחד על ידו ג"פ, בבה"ל סי' קס"ב ס"ב ד"ה קצת כתב שיש להחמיר שלא יעביר החציצות מהרביעית, שאין זה בכלל הנטילה, ובחזו"א שם סק"ל כתב שאם לא הי' לכלוך נמצא שהנטילה השלישית מיותרת והו"ל כנשפך.

והנה בנשפך קודם הנטילה הר"ז כפחות מרביעית, אבל בנשפך באמצע הנטילה או ששתה מהן, כתב מרן זללה"ה שם דחשיב מה שנשפך כאדם נוסף, וזה להמפרשים שהנדרן שמא יצמצמו הראשונים, אבל אם ההכשר של שיירי טהרה רק מכח המשך הנטילה, יש לעי' נשפך או שתה מאי, האם זה מפסיק את מעשה הנטילה ואין כאן מעלת שיירי טהרה, כיון שהפסיק בדבר אחר באמצע, ואפשר דכיון שלא הסיח דעתו מלהמשיך בנטילה, אין מגרע מה ששתה מקצת ממי הנטילה, דהו"ל כולו שיירי נטילה אלא ששתה מקצתן, ואין השתיה הפסק, שהרי אף ביד אחת יכול לשתות בין נטילה ראשונה לשניה.

נמ"ל מים שניים מרביעית ונשאר חצי רביעית יכול ליטול מהן לראשונים, כ"כ בחזו"א סכ"ד סק"י, ויש להסתפק שנים שנטלו זה ע"ג זה בב"א והעליון א"צ נטילה אם הם מתחברין ליחשב כיד אחת, או"ד כיון שהעליון א"צ נטילה הר"ז כנשפכו המים, ומסתברא דכל שנוטל לשם מצוה להחמיר על עצמו בספק או לטיבולו במשקה, מהני שפיר לשירי טהרה, כיון דסו"ס נטל לשם נטילה, אבל אם אינו מכוין למצות נטילה, אלא שרוצה לשטוף ידיו בזה ודאי לא מצטרפין ליחשב כיד אחת.

היה דעתו ליטול יד אחת ונמלך ליטול השניה

ג. במה דברים אמורים כשמתחלה ידע הנוטל שכולם רוצים ליטול ממנו, וכוונתו שיעמדו השניים שם בשעת נטילתו של הראשון, ואף שיש מקום לדון בזה אין בידנו להקל, ואצ"ל שנוטל ידו אחת וחוזר ונוטל ידו השניה מאותה רביעית, אבל אם הי' דעתו מתחלה רק ליד אחת ונמלך אח"כ ליטול את השניה, צ"ע אם מהני.

שיירי טהרה לאדם שלישי

ד. מרביעית נוטלין לידים לאחד אף לשניים, ולא יותר, בין אם נטל הראשון יד אחת או שתיים, וכן השני, אבל שלישי אינו יכול ליטול, אפי' אם הראשונים נטלו רק יד אחת, ואפי' הראשון אינו יכול לחזור וליטול ידו השניה, אם חבירו הפסיקו בנטילתו, דכיון שנסתלק חזינן ליה כאדם שלישי.

אם נשאר רביעית, ומעם הפסול בפחות מרביעית ה. מחצי לוג נוטלין אפי' ארבעה, מלוג אפי' מאה, כל שיעורים הללו כשנשאר פחות מרביעית, אבל כ"ז שיש רביעית אין שיעור לנוטלים, טעם הפסול כשנשאר פחות מרביעית כי בטל הקשר ליחשב שיירי נטילה הראשונה, ולכן נטילתו פסולה כמו בנטל בפחות מרביעית.

העביר המים לכלי אחר

ו. בכל האופנים שכשר פחות מרביעית ה"ה אם העביר את המים לכלי אחר שמחזיק רביעית, ואם העביר לכלי שאינו מחזיק רביעית או שנשפך על הרצפה יש להסתפק אם יכול להחזיר לכלי המחזיק רביעית וליטול מהם, ובספר אאמו"ר זללה"ה לפרה"ק ס"ג סק"ד הביא דברי הרמב"ן חולין ט' במי חטאת שאם יצאו מן הכלי קודם קידוש נפסלו, אבל עברו מכלי לכלי כשרים, ושם צידד דאפי' יצאו למקום שאינו כלי כשרין, ולהפוסלין שם מסתברא דפסול גם כאן, דליחשב שיירי טהרה צריך קשר לכלי.

היה בכלי רביעית ונחסר מעט

ז. הי' בכלי רביעית ונשפך מעט קודם הנטילה, הר"ז כפחות מרביעית לכל דבר, שפך מקצת לנקות ידיו לצורך הנטילה, בשו"ע נקט להקל ובכה"ל כתב להחמיר – נטל הראשון מים שניים חשיבי השאר שיירי טהרה גם למים ראשונים, נטל לטיבולו במשקה נראה דג"כ כשר הנשאר, נטל על כף היד שזו רק חומרא לחולין, כתב בחזו"א דהו"ל כנשפך, ויש לדון להכשיר, וכן אם נטל לחומרא בספק ידיים שטהור, יש לדון להכשיר.

נשפך מעט או ששתה מהם

ח. נשפך בין נטילת ראשון לשני או ששתה מהם, כתב מרן זללה"ה שדינו כאדם נוסף, וברביעית שנטל ונשפך א"א ליטול עוד דהו"ל שלישי, ויש לדון להכשיר דנשפך אינו מן המנין, שהכל תלוי כמה בנ"א נטלו משעה הראשונה, וזה תלוי ביסוד הטעם אם מפני הצמצום הרי נשפך כנטילה, אם מפני ההתייחסות ליחשב המשך, י"ל דנשפך אינו מן המנין.

נטילת כמה בנ"א משפיכה אחת

ט. ארבעה וחמשה בנ"א יכולין ליטול ידיהם משפיכה אחת ויחשבו כולן כיד אחת, וכמו שהמים היוורדין מאצבע לזרת חשובין הכל נטילה אחת, כך כל הידים שנתחברו לנטילה אחת מיד בשפיכת המים הרי הם כיד אחת לכל דבר, בין זה תחת זה ובין זה בצד זה, בד"א שהם מונחין מיד כמו האצבע והזרת של יד אחת, אבל הכניס ידו אח"כ אפי' נתכוין לכך מתחלה לא מהני, וידי השני טמאין לכל דבר ואם נגעו בראשון נטמאו גם הראשונים.

בדעת הגר"א נראה דסגי ברביעית אחת לכולם כמו יד אחת, אבל הר"ש והרא"ש כתבו שצריך שיעור כמו בזא"ז, דהיינו חצי לוג לארבעה, [וער"ש בספק לחמישי], וכן מתפרש להרשב"א והר"ן דס"ל שרק בכה"ג יש דין שיירי טהרה, ובכה"ג נשנית המשנה.

דעת הרמב"ם דדין שיירי טהרה נאמר רק במים שניים, וקשה ע"ז מסוגיא דנזיר דמשמע שאין דין רביעית מוחלט בנט"י, וכן בחולין משמע דלא קפדינן אשיעורא כלל, לא רק בשניים.

דעת הראב"ד וה"ר יונה שצריך להשלים רביעית בכל גונא, וג"ז קשה מנזיר ומחולין, והרמב"ן הרחיק פי' זה, וצ"ע בבה"ל סי"ג ד"ה הואיל שהביא דעת מהרש"ל וא"ר והגר"א להחמיר כותיהו, והדברים מחודשים.

סימן ז

בדיני חציצה בנטילת ידים

אסורה כמו לטהרות, ובחולין שנעשו על טהרת תרומה לא פסלו החציצות, (ועי' יומא ל' ב' לענין חציצה בנכנסין לעזרה).

ובטבילה עזרא לא שמענו לחלק, ורש"י ביומא פ"ח א' כתב שחציצה פוסלת, וכ"נ לפי ר"ח שם שמשפסף הש"ז כדי שלא יחצוץ, וכמו שאמרו שם ל"א א' כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וחולין שנעשו על טהרת תרומה לא תקון רבנן, ולכן הקלו בהן, ועי' שע"ת או"ח סי' פ"ח בשם מאמר שחציצה אינה פוסלת, ונראה דהכונה שלא דקדקו בדבר, כיון שהטבילה הידור ובדאי אפשר בקל סמכין שהועילה לטומאה דאורייתא, וגם י"ל שאין שייך גזירה דרבנן כיון שאינו בא לידי מכשול לעולם, אבל בזמן שהוצרכו לטבול מן הדין לא הכשירו חציצות, וכן דקדקו מדקאמר ביבמות מ"ז ב' מי לא טבל לקריו, ש"מ שאותה טבילה מועלת לגירותו, ויש לדחות דלא חיישינן לחציצות בסתמא, אבל אין לחדש קולא בזה בלא ראיה, ואע"פ שבע"ק טובל בשאובין, כונת הגמ' שראינוהו טובל במקוה של כל הטמאין, ועוד דפסול שאובין מדרבנן, ומיעוט המקפיד חמיר טפי שיש לו עיקר בדאורייתא.

ונראה שזו גם כונת תו' דהכא בנט"י לאכילה, והתם בטבילה לחולין שנעשו עט"ת, ולזה קוראין התו' לנגיעה, וה"ה דשרי לענין אכילה בחולין שנעשו עט"ת, ובגליון הביאו דל"ג אף בחולין שנעשו כו', והיינו דרך בהכי מיירי וצ"ע בר"ש מקואות פ"ט מ"ד שלא ביאר דמיירי בחולין שנעשו על טהרת תרומה, אלא חילק בין נגיעה לאכילה, אבל ע"כ האי נגיעה היינו לחולין שנעשו עט"ת, דבידים לא תיקנו כלום בנגיעה, והתם בטבילה מיירי, שו"ר

חולין ק"ו ב' וכל דבר שחוצץ בטבילה כו' מאי קמ"ל

א. חולין ק"ו ב' וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנט"י לחולין ובקו"ר במקדש, קמ"ל שהחמירו בנט"י דרבנן אפי' לחולין שחציצה פוסלת, ואפי' מיעוט המקפיד ורובו שאינו מקפיד חוצץ, דלא נימא שרק מה שחוצץ מדאורייתא דהיינו רובו המקפיד החמירו בנט"י דרבנן, וכן במקדש ס"ד דכהנים וריזין הן ואוקמוה דאורייתא קמ"ל, אבל לא נחית התנא לפרטי החציצות שהוזכרו בנדה ס"ז א' שאמרו שם וה"מ לטהרות, דבהני י"ל דנט"י כנדה לבעלה דמי. – מסתברא שאם יש לו חציצה שמקפיד עליה, ונאלץ לכרוך ידו במפה, מ"מ טוב ליטול ידיו במים, שמרויח בזה עיקר נט"י שדינה כטבילה דמדאורייתא רק רובו המקפיד חוצץ, וה"נ אע"פ שהכל מדרבנן אפי' הכי יש לזה מקום, וכן הדין בקו"ר שאינו מחלל עבודה כיון שמדאורייתא חשיב קידוש טוב, ועוד דהרבה פעמים לא חשיבא מקפיד בעיקר הדין.

בתוד"ה וכל דבר, ובדין חציצה בטבילת עזרא

שם תוד"ה וכל דבר כו', הקשה הר"א בהר"מ כו' והכא קאמר דחוצצין, בתוספתא שם פ"ו ה"ה מיירי לענין טבילת הגוף ולא מיירי בנט"י כלל, וכן מבואר שם ברישא ה"ד כל אלו שאמרו טהורין לחולין מטמאין לתרומה חוץ מהפולטת ש"ז שטמאה לחולין ריבר"י אומר הפולטת ש"ז טהורה לחולין, ופי' במנחת ביכורים לאוכלי חולין בטהרה, וע"ז קאי בסיפא כל החוצצים (בכלים) בכהנים כגרסת בה"ג והגר"א, וביבמות מ"ז ב' תניא וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה, וכן נראה לגרוס כאן בטבילה, וקמ"ל דנדה לבעלה

לע"י אם מקילין בכל צד רחוק שיתכן שבא אח"כ, דסתמא משעת נטילה הזמן מועט ביותר, וגם עוסק בסעודה, ורחוק שידבקו בידו דברים שלא מהסעודה, והרי בטבילה בנתנה תבשיל לבנה אפי' לא ידענו שנדבק ולא מצאה חציצה אמרינן אימר ברדיוני נפל, נדה ס"ז א', ולכאורה היכא דידוע שהיו עליה חציצות, ולא נתברר שנפלו הו"ל חזקת טומאה, והפמ"ג שציין ליו"ד סי' קצ"ט ס"י יתכן לומר שלא התיר אלא דומיא דטבילה באופן שחפפה והסירה כל החציצות, והנדרון מתי באה החציצה שנמצאת כעת, אבל בלשונו שסיים דלכתחלה ראוי לעיין קודם נטילה משמע שלא עיין כלל.

במ"ב סק"ד, אם אפשר לפרש גלד דמתני' בלא מכח

שם מ"ב סק"ד אבל הכא מיירי שאין לו מכח כו', יש לתמוה דבמתני' פ"ט מ"א תנן גלד שחור למכה והרטיה שעליה חוצצין, וגלד שעל המכה אינו חוצצין, ואיך אפשר לפרש המשנה ברטיה בלי מכח, הרי הגלד שעליה אינו חוצצין ורק הרטייה חוצצת, הרי מפורש שיש לו מכח והרטייה חוצצת, וע"ז אמרו שכל השנויים במשנה שחוצצין בטבילה חוצצין בנט"י, וכן הותעקו הרשב"א והרא"ש את כל המשנה כולל רטיה, ועמש"כ לקמן ס"ח ס"ק כ"ד דלענין נט"י שייך לומר שהקילו במקום הרטייה כדין מפה, והדברים סתומין ומחודשים, וכבר כתבנו שם שאין להקל בלא מפה על כל היד.

במ"ב סק"י בדין טיט לח, ואם טבילה קל מנטילה

ג. שם מ"ב סק"י בדין טיט לח שאינו חוצצין בטבילה וה"ה בנט"י, ויש לעי' בזה דבשלמא בטבילה הגוף שוקע במים והם מחלחלין, או שהמים שעוטפין את הטיט מתחברין ללחות שבטיט וחשיב כמקוה, אבל בנטילה שעוברין ע"ג הטיט לא מצו מחלחלי בשעה קלה כזו, וכן יש לשאול בס"ב בדיו לח, ועבה"ל ד"ה מקפיד.

בסה"ת שכתב נט"י ליגע בחולין שנעשו על טהרת תרומה וקדשים, וזה דוחק שלא הוזכרו ידים כלל, ואי מיירי בידים הרי גם פת נקרא חולין, אבל מתיישב בפשיטות לפרשה לטבילת הגוף לחולין שנעשו עט"ת, שו"ר בבהגר"א סי' קס"א סק"ה ציין לסוגיא בחולין ל"ג ב' ולע"כ.

שם בא"ד אבל במיעוט שאינו מקפיד אין לחוש כו', פי' אע"פ שבטבילה נהגו להסיר כל החציצות אפי' שאינו מקפיד, שחששו לשיטת רש"י שבמיעוט שאינו מקפיד חוצצין בבשר, כאן בידים אין לחוש, דהתם נמי חומרא בעלמא היא, כ"מ בסה"ת, ואפשר שכונתו רק על גלד, ולע"כ.

בשו"ע סי' קס"א ס"א שלא כנגד הבשר, מה הטעם שחוצצין

ב. שו"ע סי' קס"א ס"א כגון צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר, הטעם מפני שמקפיד ע"ז, ולא מפני שהמים מחלחלין, דבזה אין לחלק בין כנגד הבשר לשלא כנגד הבשר, [ועי' ב"י בשם הרשב"א בזה], וטעם הקפידא נראה דכנגד הבשר דרך להתאסף שם זוהמא מכל מה שעוסקין בו, לפי שהוא נתפס בסדק, אבל שלא כנגד הבשר אין נתפס שם זוהמא, ורק כשהוא מלוכלך הרבה נדבק שם צואה, ולכן מקפידין על מצב זה שמראה על זיהום מרובה, משא"כ בסדק שכך נראין רוב בנ"א, ויש ללמוד מזה מה נקרא כנגד הבשר, דהיינו כל מה שנתפס בו בין שתי הדפנות, שהבשר מסייע לצפורן ומתהווה הסדק, ואפשר עוד דמה שמכוסה ע"י הבשר אינו נכנס באוכלין, שהוא משומר מתוך הסדק, משא"כ הבולט מע"ג הבשר שהוא נכנס ע"י ההתעסקות באוכלין, ולכן מאוס יותר, וגרע קצת מלכלוכי צואה שעל בשרו כיון שמהצפורן יוצא בקל במקום שאין הבשר מגין.

שם מ"ב סק"א דבספק תלינן שבא אחר הנטילה, האם זה כלל גמור

שם מ"ב סק"א בשם הפמ"ג דבנמצא לאחר נטילה תלינן להקל שבא אחר הנטילה, ויש

להסוברים כן לטבילת הגוף, עי' בסוגיא דידות הכלים מקואות פ"י מ"ה].

והגרע"א ז"ל בגליון המג"א סי' שס"ב ס"ק י"ח כתב דבמיעוט שאינו מקפיד הו"ל החציצה כידו והשניים מטהרין את המים שע"ג החציצה, ובמקפיד שאינו בטל לגופו צריך לזהר שלא יגעו המים בחציצה, והנה בעיקר תקנת נט"י מיעוטו המקפיד אינו חוצץ אלא כדרבנן בדאורייתא, וא"כ הדין נותן שצריך ליתן עליו מים, דאל"כ הו"ל כחוץ לחמקה, וכשגזרו י"ח דבר תיקנו שלא יטלו עליו מים, מיהו אפשר שהתירו מיעוט המקפיד ולא דנוהו כחוץ למקה, וצ"ע.

ולמעשה בחציצה שאינו מקפיד יש ליטול על כל היד גם על החציצה.

שו"ע ס"ב בדין דיו לח, ובענין מחלחל בנט"י, ובדין דם וחלב ודבש לחין

ד. **שו"ע** שם ס"ב שהדיו היבש חוצץ והלח אינו חוצץ, דין דיו לח שנינו בבריתא שבת ק"כ ב' בהדיא דם ודבש וחלב, והטעם מפני שמחלחלין המים, כמ"ש בבה"ל ס"א ד"ה מקפיד שזהו עיקר הטעם, וכן בסברא דיותר מקפיד על דבר לח שע"ג ידיו שמלכלך כל אשר יגע בו, מיהו אין הדבר ברור לטהר כן בנט"י שהמים רק עברו ברגע השפיקה, ואין לנו מקור דמחלחלי כלל, ועמש"כ סק"ג, מיהו בטבילת ידים דינם כטבילת הגוף.

וי"ש גם לשאול שהדם והדבש והחלב משקין הן ומק"ט, וא"כ איך היד נטהרת בנטילתה הרי הטיפה טמאה ומטמאה את היד, ועוד שמשקין טמאין אינן נטהרין לעולם, וחוזרין ומטמאין את היד גם אם במים כה"ג היו נטהרין בריבועית, ובאמת במשנה לא הוזכר ד"ז לנט"י, וכשאמרו בגמ' בבריתא כל החוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנט"י לחולין, לא נחתו לפרטי החציצות, אלא לעיקר דין מיעוט המקפיד, וא"כ י"ל שהידים נשארין בטומאתן, ולא מדיו חציצה, מיהו בזה"ז יש מקום להקל כדין טיפת מים

ועוד יש לעי' דבטבילה כיון שבאו מים עד מעל הברש אע"פ שלא כיסו את החציצה מלמעלה חשיב כולו בתוך המים, ובלחין אין חוצצין, וכן באינו מקפיד, אבל בנט"י אם לא נתן מים ע"ג החציצה ה"ז כמקצת ידו חוץ למים, שאין כאן מקום כמקוה לחשוב שהוא בתוך המים, ולשפוך מים ע"ג החציצה אינו מועיל ליד כלום, כדחזינן בטבילה, וצ"ל דכל שנטל מים על כל היד והחציצה היא המעכבת, קיים בזה מצות נטילה, ואפי' לא עברו ע"ג החציצה, כיון שעברו סביבה באופן שאם לא החציצה היתה נרטבת מהמים קרינן לזה חסרון משום חציצה, ולא מחוץ למים, ועי' להלן, וצ"ע בקידוש ידים ורגלים אם מיעוט המקפיד מעכב מדאורייתא.

בקושית המג"א סק"ד איך המים שעל החציצה נטהרין ובגליון הגרע"א בזה

עוד הקשה המג"א בסק"ד במיעוט שאינו מקפיד איך המים שעל החציצה נטהרין, הרי אינם מטהרין אלא המים שע"ג היד, ותירץ דכיון שדבוק ליד בטל לגבי יד, א"נ דמיירי הכא בשנטל מרביעית, ותירץ בתרא לא מהני לפשטות הגמ' דכל שחוצץ בטבילה חוצץ בנט"י, וא"כ כל שאינו חוצץ אף שנוטל פחות מרביעית בראשונים ושניים ידיו טהורות, ואיך זה מועיל הרי אין המים מטהרין את המים שע"ג החציצה, וע"כ מוכח מזה כתירוצ קמא דכיון שהחציצה דבוקה ליד בטלה לגבי היד, והמים שעליה נטהרין עם היד, [וברפוי שאינו מתבטל מתיישב רק בנוטל רביעית שאין מים טמאין], מיהו קשה לחדש בנט"י דין אחר למיעוט שאינו מקפיד שיהא צריך שיטול גם ע"ג החציצה ותחשב כידו, מה שלא מצינו כן בטבילה, ואפשר לומר דבאמת צריך להדיח גם את החציצה, דכיון שאינו מקפיד ומשתמש עם החציצה בכל הדברים שמשתמש בידיו, א"כ צריך להדיח ידו עם החציצה, כדין נט"י, [מיהו בטבילת ידים מסתברא דלא חמירא מטבילת הגוף, ויכול להשאיר החציצה חוץ למים,

דלא מהני רפוי, דודאי לא עיילי ביה מיא ברגע, ועי' לעיל ס"ג בטיט לח, ואפשר שלכך סיים הרמ"א שאין אנו בקיאיין איזה מיקרי רפוי, פי' דלענין נטילה בעינן רפוי הרבה.

שם מ"ב ס"ק י"ט ומסקי האחרונים דדוקא אשה כו', כ"כ מהרש"ל ע"פ תירוצי הראב"ד דהטעם שטבעת חוצצת מפני שמסירה אותה בשעת לישנה, אבל בתשובות בעלי התו' הנדמ"ח פי' דטבעת הוי דבר חשוב ואינה מתבטלת לאדם כחציצת לכלוך וכיו"ב, ולפ"ז אחד האיש ואחד האשה שוין, ובאמת בתוספתא דמקואות סתמא קתני דטבעות חוצצין, ולא קתני באשה, וגם הראב"ד נראה מדבריו שנקט משל אחד של לישנה, וה"ה דאיכא אופנים נוספים, ואין לקבוע הלכה ע"פ תירוצי אחד, ועוד שדרך להזיזה ממקומה לנקות סביבה ותחתיה, וזה מגרע בביטולה למקומה, ואפשר שידעו האחרונים שאיש אינו מסירה כלל, אבל כבר כתבנו שיש עוד טעמים, ובאמת הב"י והרמ"א העתיקו דברי הג"א לגבי איש, אלא שהמ"א והט"ז והא"ר הביאו דברי מהרש"ל, ונראה דיש להחמיר, וכן הח"א סתם.

ו. דינים שנתבאר

חציצה בידיו לענין ברכה

א. כל החוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנט"י, ולכן מי שיש לו בשתי ידיו חציצה שאינו יכול להסירה והיא בגדר מקפיד, אינו מברך על הנטילה, אבל יטול ידיו ולא יגע זו בזו, ואחר הניגוב יכרוך ידיו במפה או בכפפה או שקית ניילון וכיו"ב, ואם החציצה ביד אחת יטול שתיהן ולא יגע זו בזו, וקודם הניגוב יברך על נטילת ידים בגלל שאחת נוטל כדין, ואחר הניגוב יכרוך במפה היד שעליה החציצה.

דין רטיה

ב. רטיה שעל המכה דינה כמיעוט המקפיד, ויש לנהוג בה כבדין א', ואין להקל בלא מפה, כמשנ"ת לקמן ס"ח ס"ק כ"ד.

שעל ידו לדעת האחרונים שא"צ לנגב, ויש שהעיר דמי פירות כשרץ שנוגע בשעת נטילה אע"פ שטומאתן מדין משקין, מ"מ לא חשיבי חלק מן הנטילה, ואף להחזו"א מהני.

בדין צבע של נוי על רוב היד או כל היד אם אפשר להקל בנט"י

שם וכן הנשים שדרכן לצבוע כו' עמ"ב ס"ק י"ב, ובבה"ל ד"ה והיו שאפי' כולו אינו חוצץ, ונראה שיש להחמיר בזה, דבאמת לא מצאנו באדם שיהא דבר חיצוני נחשב כגוף חי, ואף דהפוסקים הקלו בטבילה בשער לנוי כהרשב"א, י"ל דהיינו בצירוף דעת החולקים על הגאונים וס"ל דשער הוי מיעוט, ועוד נראה דצבע מתבטל יותר לשער מלגוף והוי כגוף השער, כמו שער תלוש צבוע, דומיא דפרוכת שהביא הרשב"א, אבל בנט"י שאינו נוטל בבשרו כלום רק צבע, אין להתיר אלא [במיעוטו או] בצבע שאין בו ממש, וגם בטבילה נקטינן להחמיר בשיער בדאית ביה ממש, ועי"ש תשובת הרמב"ם בזה].

שם בהגה גלדי מכה שעל ידו אם אינו מקפיד עליו אינם חוצצין, ד"ז מפורש במשנה דגלד שעל המכה אינו חוצץ, וכל שאינו חוצץ בטבילה כ"ש בנט"י, אלא לפי שהחמירו להסיר הגלדים בטבילה, כלפי זה כתב בסה"ת דבנט"י א"צ להחמיר, ובאמת מתני' דקתני גלד היינו על בשרו ולא בשערו, וזה גופיה מוכח דלא כרש"י, ולא נתפרש למה החמירו בזה בטבילה כרש"י, הרי ע"כ גם רש"י מודה בגלד שהוא על בשרו וקתני שאינו מקפיד, שו"ר דרש"י מפרש שהגלד רך ולח שהריר היוצא מן המכה מלחלו, ולכן לאחר ג' ימים מתייבש וחוצץ.

בדין טבעות, אם מהני רפוי בנט"י שאין המים נכנסין, ובמ"ב שכתב להקל באנשים

ה. שם ס"ג צריך להסיר הטבעת מעל ידו כו', ובהגה ואפי' הוא רפוי כו', דין רפוי הוזכר בטבילה שידו שוקעת בתוך מי המקוה, אבל בנט"י שהמים עוברין עליו לרגע מסתבר

נטילה על החציצה

ג. מיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ, אבל צריך שיעברו המים ע"ג כל היד עם החציצה.

גלדי מכה

ד. גלדי מכה אינם חוצצין, (ליחה שיצאה מן המכה ונגלדה ע"ג העור הבריא חוצצת).

דם יבש ולה

ה. דם יבש חוצץ, ויש לרככו ברוק או בפושרין ולנגבו, וכן דם לח יש לנגבו.

שמן או משחה על היד

ו. שמן שסכו ע"ג ידו אפי' כולה אינו חוצץ, [וה"ה משחה שנבלעה וניכר רק שמנונית], כן יש ללמוד מעדיות פ"ד מ"ו, שהתירו לטבול כשסך שמן על גופו, [וכ"ה בשו"ע ס"ב לענין צבע שעושין לנו], ומשמע שבדרך הרגיל המים נשארין על כל היד, אע"פ שאינם נתפסין יפה ע"ג השמן.

צפורנים גדולות, ושחרורית שאחורי הציפורן

ז. צפורנים אפי' גדולות אינן חוצצות, שחרורית שנאספת בין הצפורן לבשר כנגד הבשר אם רגיל בכך אינה חוצצת, ואם מקפיד עליה או שהיא במקום שלמעלה מן הבשר חוצצת. – מותר לנקות הצפורן בשבת מטיט וצואה ויזהר שלא יקנח חזק מדאי שלא יקלף מהצפורן.

ציפורן שפירשה, ציצין וקילופי עור

ח. צפורן שהתחיל לגוזזה ופירשה בין רובה בין מיעוטה אינה חוצצת, דבמקום החתך נכנס מים ועכ"פ הוי ראוי לביאת מים, ציצין שסביב האצבעות אין חוצצין, וכן קילופי עור.

דיו, צבע, ושחרורית שעל היד

ט. דיו או יוד וכל צבע וכן שחרורית שעל היד, אם אין בהם ממש אינם חוצצין, וכל ששטפן בשפשוף היטיב ואינו ניכר במשמוש, הו"ל חזותא ואינו חוצץ, ומותר להדיחן בשבת.

דבק שעל היד

י. דבק אפי' דק ביותר חוצץ אע"פ שקשה להסירו, אלא א"כ נשאר גרגיר קטן ביותר שאין דרך להקפיד עליו.

גדר מקפיד

יא. חציצה שאינו מקפיד עליה אלא בזמן שבא ליטול ידיו לא מיקרי מקפיד, כ"כ במ"ב סק"י לענין אם מקפיד על דבר שרוב העולם אינם מקפידין. – קפידא אין הכונה שניחא ליה שלא תהא החציצה, אלא שמקפיד ומפריע לו מצב זה, ומשתדל להסירה גם בלא דיני נט"י.

דין טבעת

יב. טבעת חוצצת ואין להקל אפי' רפויה, כיון שאין המים נכנסין תחת כולה בשפיקה רגילה.

סימן ח

בשיעור מקום הנטילה ובדיני מים ראשונים ושניים

הקנה פקוק וסתום שם, עכ"ל, ולכאורה אין שייך פקק שסותם באצבעות ויתפקקו כמו שיתפקקו כדתנן סוכה ט"ו א' מפקפק דהיינו מפרק חוזק החיבור ונעשה רותת ומזדעזע, שו"ר בערוך ערך פק שכתב שניהם בערך אחד, ועי"ש.

וענין דבגמ' פליגי אם חולין ותרומה שוין, ואם מפורש בבריתא בחולין פקק ובתרומה פרק, איך לא שאלו מזה בגמ', וגם רב לו הי' לומר פקק ופרק, ולא עד כאן ועד כאן, ועוד דאם קשר שני נקרא פרק אין טעם שקשר שלישי יקרא פקק, [דפרק הוא מקום שעצם מתפרק מחבירו, כדתנן פסחים פ"ה ב' שכשמגיע לפרק מפריד עצם מחבירו ולא חשיב שבירת עצם, וכ"כ ר"ה גאון עד הפרק מקום שנפרק הזרוע מן היד], ולכן נראה שזה ט"ס, או תיקון מגיהי ספרים שמצאו ג"פ פרק ותיקנו פקק.

בגרסת הגאונים ובהוכחת הרמב"ן מהירושלמי וגרסת הראשונים ברישא קי"ר ואח"כ חולין ותרומה, וזה אינו מתאים לסדר, דקי"ר חמור מכולם וחולין קיל מכולם, והרמב"ן כתב ע"פ הירושלמי שהחמירו בחולין טפי מתרומה, וכבר תמה הרשב"א דיציבא בארעא שחולין גזירה משום סרך תרומה, ואיך יתכן לגזור בהם יותר, ול"ד למפה שהתירו לאוכלי תרומה שהם זהירין וזריזין, אבל גדר עד היכן טומאת הידים לא יתכן להחמיר בחולין משום סרך תרומה טפי מתרומה.

והנה בירושלמי אמרו דלתרומה עד הפרק ולחולין עד קשרי אצבעותיו, וכתב הריטב"א שהי' פשוט להרמב"ן דפרק אינו עד סוף היד, שהרי זהו שיעור של קי"ר, וליכא למ"ד שהם שוין, וע"כ דפרק היינו פרק שני של

חולין קי"א נט"י לחולין עד הפרק כו', בפרש"י, ובגמ' ר"ח ורי"ף

א. חולין קי"א א' ת"ר נט"י לחולין עד הפרק לתרומה עד הפרק קי"ר במקדש עד הפרק, פרש"י שיש כאן שלשה פרקים וכל אחד מוסיף על חבירו פרק נוסף, ומתפרש עד כאן לחולין פרק שני שבקשרי האצבעות, עד כאן לתרומה סוף קשרי האצבעות, עד כאן לקי"ר חיבור כף היד והזרוע, שהוא הקנה שמתחבר לכף היד, ולפי' זה קשה פלוגתא דרו"ש ור"ש בסמוך, שהרי בבריתא מתפרש שיש שלש דרגות זה למעלה מזה ולמה לא הזכירו בגמ' לסייע או להקשות מדיוקא דבריתא, וכבר נדחקו בזה בתו', ועו"ק שאמרו בגמ' בדברי רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ולא ביארו מהו עד כאן, רק שרב הראה לתלמידיו ולא סיפרו לנו מה הראה, ומי שני ליה למימר רב אמר לחולין עד קשר שני שבקשרי האצבעות כו'.

ור"ח גרס לחולין עד הפקק [וכ"ה ברי"ף דפו"ר] ולתרומה עד הפרק, וגרסא זו מחודשת שהרי לשון קשרי אצבעותיו מוזכר בגמ' פעמים רבות, שבת פ' ב' ביצה י"ד א' נדה נ"ח א' וכן לענין שתי שערות אחת על גבי קשרי אצבעותיה של יד, נדה נ"ב ב' סוטה ל"ט ב', ומה ראו לשנות שמו ולקרותו פקק, וגם אין מתאים לשון פקק כמו שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ברכות כ"ח ב' שענינו זעזוע ופירוק, ואין זה מתאים לקשרי האצבעות, ול"ד לפקק של קנה שהוא סותם מקום פתוח, ולא לפקק של גפנים עי' תענית כ"ה ב' ב"ק פ"א א', שו"ר פרש"י בברכות שם פירש שיתפקקו שיראו הפקקים הם הקשרים כמו שמצינו בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה, והוא הקשר שחלל

שיש חילוק בין חולין לתרומה ממילא מפורש מהו החילוק.

והיי פשוט לגמ' דפליגי בהבנת הבריתא ולכן לא שייך לשאול מהבריתא וממילא מובן טעמיה דכל חד, שרב פירש מדקתני ג' בבי עד הפרק ש"מ שיש חילוק בין חולין לקיו"ר, דאל"כ הוה אמר לקיו"ר וחולין ותרומה עד הפרק בחד בבא, וכיון שאין יותר משתי אפשרויות מובן דלחולין עד סוף קשרי אצבעותיו, וכיון שלא שנה התנא לחולין ולתרומה יחד הבין רב שהתנא בא להוסיף בתרומה עד הפרק, והתנא חילק הדאורייתא תחלה ואח"כ הדרבנן, וכיון ששנה חולין תחלה הוצרך לשנותם בפרק בפ"ע, כיון שהוא עד קשרי אצבעותיו.

ושמואל סבר דכיון ששנה התנא בכולם לשון פרק הכונה שכולם שוין שצריך ליטול כל פיסת היד, ולא שנה כולם יחד מפני שקיו"ר דאורייתא, וה"ק קיו"ר עד הפרק מדאורייתא, ואף נט"י לחולין עד הפרק כמו שהוא מדאורייתא שיעור היד, ופתח בחולין כלפי קודש, דהינו מה שתיקנו מדרבנן, והוסיף ג"כ תרומה שלא לחלק ביניהם, ובאמת מתני' ידידים פ"ב מ"ג משמע דפרק הינו כל היד וכמש"כ סק"ב, וא"כ ה"ה סתם פרק בכל מקום, חוץ ממה שנשנה כאן שני פעמים שמוזה דייק רב לחלק ביניהם, ושמואל לא חילק, שו"ר בסמ"ג עשין כ"ז שפי' כן כל הסוגיא בשם ריצב"א ובשם הערוך, עי"ש, וביש"ש פ"ח ס"כ שהדרך המחזור כמ"ש הסמ"ג.

ורב ששת סבר מדפליגנהו ש"מ שפרק של חולין ותרומה אינו אותו פרק של קיו"ר, ונקטינן דתרווייהו לקולא שהוא עד קשרי אצבעותיו, והו"מ למיתני לחולין ולתרומה עד הפרק.

דעת ר"ח והרי"ף שנקטו שאין יותר משתי אפשרויות, דהיינו סוף קשרי אצבעותיו או סוף פיסת היד, מסתייעת מסתמות הגמ' שרב לא

האצבעות, אבל לפנינו בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב מסיים עלה דמישא בר בריה דריב"ל אמר מן דהוה אכל עם סבי ולא משטף ידו עד הפרק לא הוה אכל עימיה, הרי מפורש שריב"ל החמיר בחולין עד הפרק כמו בתרומה, וכ"מ בתלמודן משמו דאע"פ שהי' לוי ולא אכל תרומה החמיר בחולין עד הפרק, הרי מפורש שזוהי ממש המימרא שבתלמודן, ולמדנו מזה שהפרק הוא סוף כף היד, וקשרי אצבעותיו דחולין הם השיעור המועט.

ביאור הסוגיא שיש רק שני פרקים, וראיות לזה

ולמדנו מזה דמה שאמרו לחומרא בין בחולין בין בתרומה הינו עד סוף פיסת היד, וכולן שוין לקיו"ר, וזוהי מסקנת הגמ' כהרי"ף ור"ח שצריך ליטול לחולין כל פיסת היד, [ולדבריהם מה שאמרו בגמ' פרק בתרומה זהו פרק דקיו"ר שהרי פחות מזה נקרא פקק, וכשאמרו הלכה עד הפרק ידעו דהיינו פרק ולא פקק], ולא עלה ע"ד שום אמורא לחלק באמצע פרקי האצבעות, דודאי האצבעות הם מקום שלם ונידונין לעצמן, וכן משמעות הלשון דפרקי האצבעות לא מיקרו סתמא פרק, דהו"ל למימר עד אמצע פרקי אצבעותיו או קשרי אצבעותיו, אבל סוף האצבעות שייך לקראן פרק, שאין כאן התייחסות לדבר מפוצל כאצבעות, אלא במקום הקשר שהוא מקום אחד המחובר לכף היד.

ובזה נתיישבה כל הסוגיא, שהתנא שנה תחלה קיו"ר שהוא מדאורייתא ואמר שהוא עד הפרק, דהיינו כל כף היד ולא עד המרפק כמבואר בערכין שהקשו אמתני' דהתם מבריתא זו, ואח"כ שנה התנא חולין ותרומה בלשון פרק, ונחלקו אמוראים אם כונת התנא לומר שכולן שוין לומר דקיו"ר עד הפרק של חיבור היד לקנה ואף לחולין ואף לתרומה עד הפרק הזה כמו קיו"ר, וכשאמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה, אף דהלשון משמע שהראה בידיו עד היכן, אבל לא הי' שום צד ספק מה הם שני הצדדים, שהרי אין צד שלישי, וכיון שרב אמר

וְלַמִּדְנָו מכאן שמודה ר"ש שיש טומאת ידיים גם בכף היד, כדקתני מיטמאות ומיטהרות, מיהו אם נימא שאף לתרומה ניטלות עד קשרי אצבעותיו, א"כ לא יתכן שיטמאו בכף היד, שמקום שאין מטהרין אותו לא יתכן שיגרום טומאה, (ואפשר דלענין ראשונים ושניים אם בא ליטול גם כף היד הרי נטהרין במים שניים גם המים שע"ג כף היד, ובאופן זה גם נטמאין בכף היד, שאין המים נטהרין שם אא"כ שומר גם את הכף בטהרה, אבל אם רוצה לטהר רק את האצבעות רשאי, ובאופן זה לא יטמאו המים שע"ג כף היד, כיון שלא בא לכללם בכלל טהרה), וצ"ע, ועי' בסמוך מסוגיא דברכות דלכו"ע הכף בכלל צורך בנקיות, וזהו דין קיור, וכן המשפוש מ"ר נוגע גם בכף, ולכן שייכא בהו טהרת ידיים, שו"ר שהרא"ה בבד"ה בית ו' ש"ב כתב שיזהר שלא יגע באוכלין בכף היד אם נטל רק עד האצבעות, ובמשמרת הבית כתב שלא גזרו עליהם אלא עד הפרקים לכל חד כדאית ליה.

בברכות ט"ו א' מיייתנין נקיות ידיים לתפלה מקרא דארחץ בנקיון כפי, ובודאי שכף היד בכלל כפי, ובשמעתין משמע דלענין נקיות סגי באצבעות, אלא שגזרו משום סרך תרומה, ואפשר שנקיות ודאי בעינן גם בכף היד, אלא שאין הכף עסקנית לטמאה בסתמא, אבל אם אינה נקיה הרי היא ג"כ בכלל חיוב נקיות.

לענין הלכה לפי ר"ח ורי"ף, ולדעת רש"י ותו' **ג. לענין הלכה ר"ח והרי"ף** שגרסו בגמ' לחולין עד לפקק, והיינו קשרי אצבעותיו לדעתם, א"כ בהדיא שנו בברייתא פרק דתרומה כפרק דקיור, ואסיקנא בגמ' בין לחולין בין לתרומה עד הפרק ולא עד לפקק, ולפ"ז צריך ליטול כל כף היד, וכבר נתבאר לעיל סק"א הראיות לפי זה, וכ"ד הראב"ד והרי"ד והרשב"א, וכ"כ הסמ"ג בשם ריצב"א והערוך, שו"ר בבה"ל סי' קס"א ס"ד ד"ה וראוי

ביאר עד כאן ועד כאן היכן הוא, ש"מ שאין יותר משתי אפשרויות, ומסברא שאין מקור וטעם לחלק האצבעות באמצען, שהם כאבר אחד ותופסין המאכל, ואין פרקו של זרת כפרקו של אמה, נומה"ט כתבו תו' שאין לומר פרק ראשון של יד כיון שאינם שוין זל"ז, דהיינו שאם הוא תופס דבר בפרק ראשון של אמה ואצבע אין הזרת משתתפת כלל, ומירושלמי דליכא התם אלא שתי אפשרויות, ומשם מבואר בהדיא באותה עובדא דריב"ל שבתלמודן דהיינו כקיו"ר.

ידיים פ"ב מ"ג הידיים מיטמאות כו'

ג. בידיים פ"ב מ"ג תנן הידיים מיטמאות ומיטהרות עד הפרק, ובפשוטו היינו הפרק של סוף כף היד, וכן משמע הלשון דקתני נטל חוץ לפרק וחזרו ליד ולא קתני וחזרו לאצבעות, ויש לעי' בשלמא לר"ש דאיכא נט"י עד הפרק לתרומה או אף לחולין, א"כ כף היד הוא מקום נטילה וממילא המים ששם נטהרין אף לחולין אפי' למ"ד עד קשרי אצבעותיו, אבל לרב ששת דאמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא, א"כ לא מצינו חיוב נטילה בכף היד, וא"כ מנלן שהמים שע"ג כף היד נטהרין במים שניים, ודוחק לומר דכולה מתני' בפרק של נטילה שהוא עד קשרי האצבעות לרב ששת, וגם בתוספתא נראה דפרק דשמעתין הוא הפרק של קיור, [מיהו בפ"א ה"א תניא ואין בהם כדי שיגעו לפרק ע"כ היינו אצבעות לרב ששת], ועוד דכיון דטומאת ידיים אסמכוה אקיו"ר יש לנקוט שיש טומאה גם בכף היד, וכן הא דאסמכינהו אקרא דוידיו לא שטף במים, והרי ידיים דאורייתא היינו גם כף היד, כדאמרין בערכין, וזה ג"כ קשה לרב ששת, אבל לרב י"ל דבחולין הקלו, ואפשר דמקיו"ר שמעינן לה לרב ששת, דכיון שצויתה תורה לקדש הידיים עד סוף כף היד, ש"מ שכ"ז בכלל יד, ונתנו לכל היד קולא שהמים נטהרין שם במים שניים, ואפשר דלקדש מודה רב ששת ששיעורן כקיו"ר, ובספרי יליף לאכילת קדשים מקיו"ר.

שהביא כל הפוסקים הנ"ל וכתב שיש להחמיר מן הדין.

ושאר פוסקים שחלקו על דבריהם ס"ל דפשיטא לגמ' שנט"י אינה כל כף היד כקו"ר, וא"כ הנדון אם עד פרק שני של האצבעות או עד סוף קשרי האצבעות, ולכן ס"ל שאף המחמיר היינו רק עד סוף קשרי אצבעותיו, והרא"ש כתב שלא נהגו כהר"ף והיינו באשכנז מקום בעלי התו', ורי"ז כתב שנהגו כהר"ף, והיינו בספרד, וכ"כ האגור.

במקום הנטילה במים אחרונים

ולענין מים אחרונים סתמו בטוש"ע סי' קפ"א ס"ד דסגי עד פרק שני של האצבעות, שאין זוהמא מגעת יותר מזה, וכתב הגר"א דהיינו לשיטת הפוסקים שהנדון בגמ' בין פרק שני של אצבע לכל האצבע, ובזה החמירו בנט"י משום סרך תרומה, ובמים אחרונים דליכא משום סרך תרומה שפיר הקלו עד פרק שני שבאצבע, אבל לדעת ר"ח והר"ף לא הי' נדון בגמ' אלא אם עד סוף קשרי אצבעות או כל כף היד, לדבריהם אין מקום לשני פרקים של האצבע, מיהו הרשב"א סבר כדעת הר"ף ואמר מסברא דנפשיה דסגי בפרק שני של האצבעות, לפי שמפרש הגמ' בע"א, עי"ש, ובבה"ל שם כתב דלהגר"א לדעה קמיתא צריך ליטול עד סוף קשרי אצבעותיו סמוך לפיסת היד, דמה שהחמירו לחולין כלתרומה כל היד היינו משום סרך תרומה, וזה לא שייך במים אחרונים, וכל חד פחית דרגא ממה שלפניו, וסיים וטוב לנהוג כן לכתחלה.

ואמנם היה מקום לדון למאי דקי"ל להר"ף שבכולם עד הפרק של סוף הכף א"כ י"ל שלא חילקו שום נטילה לאצבעות לחוד, ואפי' במים אחרונים, ולפ"ז גם למים אחרונים צריך ליטול כל היד, ואע"פ שאין להצריך כלי ושיעור, וחזו"ת, כמ"ש במ"ב שם ס"ק י"ט כ"א שהרי אין כאן ענין טהרה כלל, ואפי' בקיור אשכחן שא"צ רביעית, [וכ"כ בדינים והנהגות

שמרן זללה"ה לא דקדק שיהא רביעית במים אחרונים], אכתי בשיעור עד הפרק י"ל שכל הנטילות שוות, מיהו נראה דכמו שסתמו בכל הפרטים הנ"ל דממילא מובן, א"כ י"ל שגם לענין השיעור עד היכן הנטילה באצבעות סתמו משום דאזלינן בתר טעמא, וא"צ אלא כפי הנדבק בשימוש הרגיל, וכ"נ בגמ' דעד כאן ל"פ אלא בראשונים דאיכא משום תרומה, אבל באחרונים כולם שוין לקולא, ומ"מ לדעת הר"ף ודעימיה נראה סתמות הדברים שאין לחלק אצבע לשנים, כמו שא"א לחלק פרק של אצבע לשנים, ולכן יש להצריך כל האצבעות, כמו שנוטלין ביוהכ"פ וט"ב לנקיות, ועי' לקמן סק"ה דממה שאמרו סוטה ד' ב' דבמים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה ג"כ משמע שנוטל יותר משני פרקי אצבעות, דבמעט מים של שני פרקים אין במים כדי להתפשט למעלה אלא משהו, וכיון שמנגב ידיו אין הפסד כ"כ אם עברו מעל קשרי האצבעות, וי"ל דמה שאמרו להשפיל ידיו זה כדי שיצאו המים לגמרי, ולא מחשש שיעלו למעלה מן הפרק, אלא שישארו על היד, ואז תהא תועלת הניגוב פחותה.

בשיעור קשרי האצבעות

שיעור קשרי אצבעותיו יש להסתפק אם הכונה סוף פיצול האצבעות בלי הקשר, או שצריך ליטול גם הקשר עצמו, דלשון הירושלמי עד קשרי אצבעותיו, משמע בלא הקשר, אבל לשון רש"י שהוא ע"ג היד, וכן בנט"י ביוהכ"פ איתא בשו"ע עד סוף קשרי אצבעותיו, ויש לשונות בראשונים עד סוף פיצול האצבעות, וזה מתפרש בלא הקשר, ובסברא יש לקבוע השיעור לפי הצד הפנימי של היד ששם תופס בידיו וזה בלא הקשר, ולענין מים אחרונים אפי' לכתחלה אין להחמיר יותר.

שוב העירני הר"ב נ"י שהדבר מבואר בנזיר נ' ב' שמלא פיסת היד ומלא קשרי אצבעותיו חד שיעורא הוא, ש"מ שמהצד הפנימי משערין, ובאמת גם בפרק של כף היד יש חילוק בין צד

טהורה, אע"פ שהמים שע"ג היד נוגעים במים שחוץ ליד, מגע זה אינו מטמאן, והטעם שהמים שחוץ לפרק טמאין הוא בגלל שהגיעו המים מן היד לחוץ לפרק ונטמאו בנגיעתם ביד, ולפ"ז משכח"ל שנטל את הראשונים רק עד הפרק, כגון שהתחיל את הנטילה מחוץ לפרק לכוון היד, וכיון שלא באו המים מן היד לכוון חוץ לפרק, הר"ז כנטל את הראשונים רק עד הפרק, וה"ה אם אחז ידיו למטה והתחיל ליטול מחיבור היד לקנה דחשיב שהראשונים לא יצאו חוץ לפרק.

שם וחזרו ליד טמאה, שהשניים לא טיהרו מה שחוץ לפרק, וא"כ נטמאו מהמים הראשונים, ולכן אפי' חזרו רק השניים טמאין, ואצ"ל נטל השניים רק עד הפרק, שהמים שחזרו הם הראשונים, ועי' קמא סק"ו בדין חזרו הראשונים קודם שנטל את השניים, אם הם מטהרין אותן כיון שכעת חזרו להיות ע"ג היד.

סוטה ד' ב' מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה, אם גם בזה"ז

ה. סוטה ד' ב' ארחב"א אמר רב מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה, כולה סוגין בחולין בזה"ז, וש"מ שיש ליטול גם בזה"ז באופן שמטהר את הידים, והיינו מים ראשונים ושניים, ושלא יצאו חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים כדמפרש בבריתא, ויש לעי' מה התועלת בזה הרי בלא"ה המים טמאין שכולנו טמאי מתים והמים נעשין תחלה מדאורייתא, ויש לדחות שבזמן רב עדיין נהגה טהרה במקצת, כדאמר עולא חבריא מדכן בגלילא, ולכן לא ביטלו צורת הנטילה, אבל לא משתמיט בשום דוכתא שבזה"ז נשתנה הדין, ואמנם בקמא [נדפס לקמן ס"ט] ס"ק י"ב פירשנו דהיינו דקבעי חולין ק"ז א' קפדיתו אמנא כו' בזה"ז, ולפ"ז נוכל לומר דלא קפדינן אהגבהת הידים, אבל אין כן דעת כל הפוסקים, וס"ל שהגמ' לזמן הזה.

הפנימי לחיצון, ונראה דאזלינן בתר הפנימי שזהו החלק שמתפרק מעצם הקנה, ופרק ע"ש הפירוק הוא.

לענין מעשה במים אחרונים

ולענין מעשה כתב בבה"ל שלכתחלה טוב לנהוג כהגר"א ליטול עד סוף פיצול האצבעות, מיהו נראה שאם אינו רוצה לשנות המנהג יטול מן הכלי רק שני פרקי האצבעות ואח"כ ישפשף וירטיב ידיו עד סוף פיצול האצבעות, (ואפשר שלא החמירו כיון שהיום הידים נקיות שאין נוגעין בידיים באוכל, רק בכף ומזלג, אבל אין לסמוך ע"ז דצריך מנין להתירו, ומ"ש בשו"ע סי' קס"א ס"י דיש שאין נוהגין ליטול מים אחרונים, כבר כתב במ"ב שם ס"ק כ"ב בשם היש"ש והגר"א שצריך ליטול גם בזה"ז, וכ"כ המ"א בשם המקובלים ובברכ"י החמיר הרבה בזה, עכ"ד, ולכן אין לעשות סמך מזה, שוב שמעתי שבספר מור וקציעה כתב שנשים אינם נוהגות במים אחרונים מפני שרגילין בכף ומזלג ולא בידיים, ואפשר שהקילו כשיטה זו שהאידנא גם אנשים פטורין, אבל לפמשנ"ת שיש חיוב מן הדין, אין סברא להקל בנשים).

פ"ב מ"ג נטל את הראשונים כו'

ד. פ"ב מ"ג נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה, כאן ביאר התנא דחוץ ליד אינו מקום טומאה, ולכן אע"פ שרק המים השניים נגעו חוץ לפרק, והו"ל השניים התם כאילו הם רק ראשונים, אפ"ה המים שחוץ לפרק טהורים, שהרי טומאת הראשונים היא רק מכח היד הטמאה שנגעה בהם, ומזה מוכח דחוץ לפרק היינו קנה, דהא כף היד מקום טומאה הוא, ויש לדחות דכשנטל לחולין חשבינן לכף היד כמקום טהרה.

שם נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה, מבואר דבלא חזרו ליד

אין לחוש בהם כ"כ, אבל אם נוטל עד ראשי אצבעותיו או כל היד, איכא ריבוי מים לחוש לויבתם.

שם אר"א כל האוכל פת בלא ניגוב ידיים כאילו אוכל לחם טמא

שם א"ר אבהו כל האוכל פת בלא ניגוב ידיים כאילו אוכל לחם טמא, בפשוטו המאוסות היא מרטיבות המים שמלחלחת את הפת, ואוכל לחם רטוב מידיו שזה מאוס, ולפ"ז אף בטבל במקוה ובמעין צריך ניגוב, וצ"ע בשו"ע סי' קנ"ח סי"ג, וכבר הארכנו בזה בקמא [נדפס לקמן ס"ט] סק"א.

שם תניא נמי הכי כו', וברשב"א דסוגיין בנוטל רק האצבעות, ובשו"ע בזה

ו. **שם** תניא נמי הכי הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים, אם הפרק הוא חיבור הכף לקנה, החשש הוא שהמים שהיו ע"ג היד יעברו לקנה, ואם הפרק הוא סוף קשרי האצבעות החשש שיעברו המים ע"ג כף היד וישארו בטומאתם, וא"ת הרי גם כף היד מקום טהרה ובדין הוא שהמים השניים יטהרו אותם, וי"ל דהיכא שנוטל ראשונים ושניים על כל היד שפיר נטהרין, אבל כאן שדעתו רק על האצבעות אלא שנתפשטו ע"ג כף היד, לא טהר הכף עד שיטול ידיו על כל הכף, ולא סגי בשניים לחוד עד שיטול ראשונים ושניים, ולכן מים שעברו על כף היד נשארינן בטומאתן.

הרשב"א בתשובה ח"ג סי' ר"ס כתב שהשמיט הא דצריך שיגביה ידיו משום דאתא רק לרב לטעמיה שנוטל ידיו עד קשרי אצבעותיו, והמים שיוצאין משם לכף היד נטמאין, אבל הנוטל עד סוף הכף הרי המים שע"ג הקנה אינם נטמאין, שאין טומאה אלא בידים, נראה מדבריו שהמים מק"ט כשנוגעין בכף היד, ולא נתפרשו הדברים שהרי המים הראשונים טמאין וכשהם יוצאין לקנה הם טמאין וא"צ לקבל טומאה מהקנה, ובהדיא תנן

אין יגביה יד ימינו כשנוטל הכלי ליטול יד שמאלו

ויש לעי' בשלמא ביד אחת שייך שיגביהנה כל הזמן מתחלת הנטילה עד לאחר מים שניים וניגוב, אבל כשבא ליטול ידו השניה, איך יכול להחזיק את הראשונים למעלה, הרי בהכרח דולה מים מן החבית ומשפיל ידו, וכן בזמן הנטילה ע"כ מחזיק ידו בשוה ונותן על גבי השניה, מיהו למעלה מכף היד יכול לשמור שהקנה ישאר למעלה, אבל רב לשיטתו דבחולין סגי בקשרי אצבעותיו, וצ"ל דכיון שמחזיק כל הזמן ידיו למעלה, לא חיישינן לרגע זו של שאיבת המים ונתינתן, שירדו המים ליד, ואי משום מגע שנוגעין המים שבפנים במים שבחוץ הרי כל הזמן הם נוגעין זה בזה, [שו"ר במ"ב סי' קס"ב סק"ג שהקשה כן, וכתב שיטול מרביעית, או שישפיל ידיו כל הזמן, ול"מ כן סתמות הגמ' והפוסקים, וע"ע בשע"צ אות ל"ד ובחזו"א סכ"ב ס"ק כ"ג בשם המג"א].

ויש לעי' דבברכות נ"ב ב' מבואר שהמפה שמקנחין בה את הידים טהורה, וחיישינן שמא תטמא בכסת או בשולחן, ואם איתא דבסתם נטילה יוצאין מים ראשונים חוץ לפרק, א"כ כשמקנח ידיו במפה היא נטמאת מהמים שחוץ לפרק, וצ"ל שאותן המים מתייבשין מאליהן ואין מקנחין אותן במפה, דכיון שיודעין שהם טמאין נזהרין בהן, וצ"ע.

במ"ב סי' קס"ב סק"ג כתב שמגביה ידיו אחר מים שניים, אבל קודם לכן אפי' יחזרו הראשונים יטהרום השניים, ומרן זללה"ה בסכ"ד ס"ק י"ח חלק ע"ז, ובס"ק כ"א כתב דלגרש"י במתני' דברי המ"א מכוונים, ועמש"כ בזה בקמא [נדפס לקמן ס"ט] סק"ה ו' ולקמן סק"ז

שם מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה

שם מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה, דעדיף שיצאו המים לגמרי משישאר וינגבם, וגם שלא יטנפו שאר היד, ומכאן משמע שנוטל יותר משני פרקי אצבעות, דמשהו מים

לשתי הידים, וגם בסברא אין טעם שיחבר שתייהן לשניים כשאצל אחת הם ראשונים, והנה כשנוטל שתי ידיו כאחת דהיינו ששופך על שתייהם יחד, חשיבי שתייהן כיד אחת, וכדין הסיפא שנוטלין ארבעה וחמשה כאחת, וכמשנ"ת לעיל ס"ו סק"ו, ולכן המים שנפלו מן הראשונה ע"ג השניה אינן מטמאין אותה, וכן כשנוגעות זו בזו, הר"ז כאצבעות היד שנוגעות זו בזו, אבל כשנטלן אחת אחת בפ"ע, הרי המים הראשונים שעל כל אחת כמים טמאין לגבי חברתה, וכשחוזר ונוטל את השניים לשתי ידיו כאחת הרי המים שנפלו מאחת מטמאין את השניה, וכן אם נגעו זו בזו הר"ז כנגע במים טמאין, [מיהו אם נטלן זו ע"ג זו ולא נגעו זו בזו, הרי העליונה טהורה ותחתונה טמאה].

והנה המים השניים שנפלו לארץ מכל אחת טהורין. ואפ"ה כשנפלו ע"ג חברתה מטמאין אותה, דמתני' מתפרשת גם בלא נגעו זו בזו רק שנטלן יחד, [כד' וה' שנטלו יחד שמרפים ואינם נוגעין זו בזו] ואפ"ה המים מטמאין אותן, וש"מ שמים טהורין שנפלו ע"ג מים ראשונים נטמאין ואין מועיל להם שניים, [וכ"כ בחזו"א סכ"ד ס"ק כ"ח מהתוספתא].

בחיודש דשפשה בחברתה הטמאה

וה"פ ז' הא דתנן נטל לידו אחת ושפשה בחברתה טמאה, היינו ג"כ אפי' אחת אחת, דכיון שנטלן בפ"ע הרי הם כשתי ידיים של שני בני"א שמטמאין זא"ז, מיהו פשוט המשנה דתנן ושפשה בחברתה ודאי משמע שחברתה יבשה וא"צ שפשוף, ויש לעי' א"כ הוי זו ואצ"ל זו דעדיפא מינה אשמועינן ברישא דאע"פ שבא לטהר שתייהם כאחת הם מטמאות זא"ז, וכש"כ כשאחת טמאה לגמרי, וי"ל דהי' מקום לומר דבכה"ג יועילו מים שניים לראשונה, כיון שלא נוספו כאן מים מהשניה, שהכל מן הראשונה באו, ולא נוסף בהן טמאה כשנגעו בשניה, דשבעו להם טמאה מהראשונה, ותחשב חברתה כראשו וכו' וכו' וכו' שאינם מטמאין את היד

שאם נטל רק את השניים חוץ לפרק ידו טהורה, הרי שהמקום שנקרא חוץ לפרק אינו גורם טומאה, ואפ"ה אמרו שיגביה ידיו שמא יצאו מים חוץ לפרק, ומה שכתב דרב לטעמיה הרי תניא נמי הכי, וש"מ דלכו"ע הדין כן, וכ"מ בתוספתא ידיים פ"ב ה"א שהנוטל צריך להגביה ידיו והמטביל א"צ להגביה, ש"מ שהנדון מפני המים שנטמאו ביד, ולא מפני שהמים שיצאו מק"ט חוץ לפרק, והרשב"א בחדושו חולין ק"ז א' ד"ה ומקבלין כתב שצריך להגביה ידיו כדאמרינן בשמעתין ופי' הטעם שמא לא יגיעו השניים לכל הראשונים, עי"ש גרסתו במתני' [ועוזו"א סכ"ד ס"ק כ"א בזה] ומשמע שמקיים הגמ' אף לשיטתו שם שנוטלין עד סוף היד, מיהו אם גרס כגרש"י בסוטה ע"כ ס"ל שהמים נטמאין בכף ידו שמעל האצבעות, ולכן סבר דבזרוע לא שייך טומאה, ולפי"ז א"כ דלא אתיא לשיטתו ודבריו בחדושים סתומין, ועמ"ש אאמו"ר וזללה"ה בזה בס"א סק"ז.

ובשו"ע סי' קס"ב ס"א העתיק כדעת הרשב"א, [וצ"ע דהרשב"א לגרש"י, ולגרסתו אין לזה מקום], והרמ"א כתב ויש חולקין בזה, ובמ"ב ס"ק י"א כתב בשם א"ר שהעיקר כהיש חולקים שהוא דעת רוב המפרשים, וכ"כ מרן זללה"ה בסכ"ד ס"ק י"ח שאף כשנוטל עד הזרוע צריך שיגביה ידיו, מיהו עי' מ"ב וחזו"א שם ס"ק י"ט דסומכין ע"ז שנוטלין רביעית על כל יד, וס"ל דהו"ל כמקוה, והרי בהטבילין א"צ להגביה [ועוזו"א שצריך רביעית על האצבעות לחוד], אבל באמת דין רביעית שהוא כמקוה לא נתברר, ועי' בזה לקמן סק"י, אבל בזה"ז שפיר יש להקל.

פ"ב מ"ג נטל את הראשונים לידו אחת כו'

ז. פ"ב מ"ג נטל את הראשונים לידו אחת, פי' לאו דוקא אחת בלבד אלא אפי' אחת אחת בפ"ע כמבואר בתוספתא וכ"ה בשו"ע סי' קס"ב ס"ו וכן מיושב הלשון שנטל את השניים לשתי ידיו, ומשמע שהם שניים

כשנטל זו לעצמה הר"ז כנטל חצי יד, ואם ניגבה הראשונה קודם שנטל שניה טמאות, ולכן צריך שיתכוין לטהר כל אחת בפ"ע, ובזה מיושב שלא הוזכר תנאי זה במתני', דכיון שנטל רק ידו אחת פשיטא שנמלך מלטהר שתיהן כדמעיקרא, אבל בתוספתא שטיהר את שתיהן, צריך כונה לטהר כל אחת בפ"ע ולהפרידה מחברתה בטהרת השניים, ואפשר דנתכוין לטהר שתיהן קאמר, ולאפוקי שלא הסיח דעתו מלטהר אחת מהן, כגונא דמתני', שבזה לא יועיל אח"כ ליטול את השניה שכבר הסיח דעתו מלטהרה, ומתפרש דכשנמלך לא נמלך מלטהרן אלא נמלך רק מלצרפם, ועחז"א סכ"ד ס"ק כ"ח מ"ש בביאור התוספתא.

שם שפשפה בחברתה, השפשוף בין ראשנים לשניים, וענין השפשוף

ח. שם נטל לידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה, השפשוף הוא בין ראשונים לשניים כ"כ הר"ש, וכדתינא בתוספתא פ"א ה"א נטל את הראשונים ושפשף וחזר ונטל את השניים, ושם ה"ב הנוטל את ידיו צריך לשפשף את ידיו, שפשפה בחברתה כו', ומבואר שם שהמים טמאין בחזר ונגע במים שבראשו או בכותל, ולפ"ז מתפרש טמאה ששוב לא יועיל מים שניים לטהרה, כיון שנטמאו המים מחמת היד, ואין השניים מטהרין אלא את המים שנטמאו מחמת אותה היד, כ"ז שלא פירשו ממנה.

והנה השפשוף הזה נעשה לקיים הדין שצריך לשפשף את ידיו, ולמדנו מזה שצריך לשפשף רק במקום שדרך הידים ליגע, וא"צ לשפשף בין האצבעות וע"ג ידו, שקשה קצת לשפשף אותן בראשו או בכותל.

מצינו בברכות מ"ג ב' בשמן ערב שטחו בראש השמש או בכותל, ולמדנו שאין טיחה זו בכלל חיכוך בראשו, ושמוקמות אלו הם המתאימין לקנח ידיו, ושם נותנו בראש השמש שיהנה מזה, ואפשר שאין דרך לסוך שמן אלא

ששפשפה בהן, ואע"פ שהם מים טמאין וכשחזר ונגע בהן נטמאו ידיו, מ"מ בזמן השפשוף חשבינן להו כלא פירשו מן היד אע"פ שבודאי חלק מן היד נוגע במים שהיו בחלק אחר, ונמצא שידו נוגעת במים טמאין, אפ"ה קמ"ל התנא שכ"ז שלא פירש חשיבי כולהו מי היד ואינן מטמאין אותה, וקמ"ל תנא דבידו השניה אין הדין כן, כיון שיש כאן מקור טומאה נוסף, [מיהו יש מקום לדון דאפי' כשידו השניה טהורה לגמרי תהא גרועה מראשו וכותל, שי"ל שהטהורה נטמאה מהמים הטמאין, וחזרה להיות כיד טמאה, אבל אין זה פשוט המשנה, דמשמע שנטל רק אחת וא"כ לא שמענו חידוש זה ממתני', ולא נוכל ליישב שזהו החידוש, ואפשר שהקלו בזה כבראשו ובכותל, וצ"ע], ול"ד לרישא שיש ע"ג כל יד מים ראשונים טמאין.

שם ונמלך ונטל את השניים לידו אחת, ובתוספתא אם נתכוין כו'

שם ונמלך ונטל את השניים לידו אחת ידו טהורה, כאן מתפרש אפי' ידו אחת בלבד כדמסיים ידו טהורה, [ואפשר דמה"ט נקט ברישא ידו אחת לרבותא דסיפא], ויש בזה חידוש דלא חשיבא אחת כחצי יד, שהרי בזמן נטילת הראשונים היו שתיהן כיד אחת, ואם טיהר רק את אחת מהן בשניים, הר"ז כטיהר חצי ידו, וקמ"ל דידו טהורה, וכש"כ שתי ידיו כל אחת בפ"ע, דסו"ס השלים טהרת שתיהן, ואפשר דנמלך היינו שהחליט לטהר רק אחת מהן, ובתוספתא מבואר שאפי' נטמאת אחת מהן, הר"ז נוטל את השניים בשניה ואינו חושש, והיינו ג"כ מהטעם שכתבנו שהי' מקום לומר דכנטמאת חצי ידו דמי, קמ"ל דיכול להפרידן זו מזו לשניים.

בתוספתא פ"ב ה"ב תניא בנמלך ונטל את השניים זו לעצמה וזו לעצמה אם נתכוין ידיו טהורות ואם לאו טמאות, ויש לעי' למה צריך כאן כונה טפי מכל נטילה, ואפשר שאם כונתו לטהרן בשניים ג"כ ביחד, א"כ

פ"ב מ"א נטל לידו אחת משטיפה אחת כו' אי מיירי שנטל רק פעם אחת

מ. פ"ב מ"א נטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה, פי' ששפך רק פעם אחת על ידיו, כן פי' הר"ש [והרא"ש כאן ועמ"ש"כ בסוס"ק זה], וכן מתפרש להרמב"ם, וכן פי' הגר"א, [וגרס בשטיפה וכ"ה בגיטין ט"ו ב' וכן מתפרש לגרסת משטיפה], וא"א לפרש ששפך רביעית בב"א, דהא מיירי בדליכא רביעית, וכן מפורש בתוספתא דהנדרון אם סגי בשיירי רביעית, וגם קשה לפרש שפך כמות שמספיקה לראשונים ושניים יחד, שאין זה מובן בלשון שטיפה אחת, וכן בסברא אם שפך בב"א אין כאן שניים, ואם שייך לטהר בכ"ה"ג, לא היו מצריכין שניים כלל, שכל הרעיון של שניים נתחדש בגלל שהראשונים נטמאין, וכל כמות שנותנין בראשונה נטמאת בשוה בין מרובה בין מועטת, וגם אין כמות ידועה לחשבה כך, אבל אם מפרשינן לה בראשונים בלבד ניחא הכל בפשיטות, ואין לך מפורש יותר מזה לומר ששטף רק פעם אחת, וכן אסמכתא דראב"ע חולין ק"ו א' מקרא דוידי לא שטף במים מתפרשת שטיפה אחת, שהרי דרשנו מתפרשת לחולין משום נקיות וקדושה, ואין שם מקום לראשונים ושניים, וכן בירושלמי ברכות הזכירו משטף ידו עד הפרק, וזו לשון פשוטה לשטיפה אחת ואין לכלול בלשון זו כוונות נוספות.

בתוספתא מבואר שהנדרון אם נטהרת בשיירי טהרה

בתוספתא שבר"ש מבואר דר"מ סבר שאינה נטהרת אלא ברביעית, ור' יוסי מחלק בין יד אחת לשתי ידים, [ובמשנתנו נשנו הדברים בשם ר"מ, ומשמע שת"ק מטהר טפי, ואפשר דבאמת פליגי תנאי בדעת ר"מ אם חומרנו בשתי ידים או אפי' באחת], ומבואר שהנדרון אם שופך מרביעית, אבל א"צ לשפוך כל הרביעית, ויש לעי' מ"ש יד אחת משתי ידים, ואם נימא ששפך על שתיהן בב"א, [וכן מתפרש במ"ג השניים לשתי ידיו והראשונים לשתי ידיו

בצד שממשמשינן באוכלין, (ולמ"ד שם דשערו כבשרו, צ"ל דמ"מ ת"ח אין ראוי לבשמו לכתחלה, ועי' מ"א סי' קס"ב ס"ק י"ד ובמ"ב סקנ"ח שם).

שם בראשו או בכותל טהורה, יש בזה חידוש אע"פ שאין המים מטמאין אדם וכותל, אבל המים עצמן נשארינן טמאין, ואם חזר ונגע בהן ידיו טמאות כדתניא בתוספתא, אפ"ה בשעת השפשוף חשיבי כל הזמן מי היד, ואינם חוזרין ומטמאין את היד, אע"פ שהמשפשוף נוגע בידו במים שכבר פירשו ממנו, כגון הנותן כף ידו ואצבעותיו על הכותל, ומושך ידו למטה לשפשפה, הרי האצבעות נוגעין במקום שהיתה הכף, ואם מושכה למעלה נוגעת הכף במקום האצבעות, וקמ"ל דכ"ז שלא פירשה ידו, נחשבין מי היד בלבד.

בדין שפשוף בחברתה הטהורה

והנה במתני' שנינו חברתה שהיא טמאה, וראשו וכותל שאינם נטמאין ממשקין טמאין שידו טהורה, ועדיין יש לדון שפשפה במפה וביד טהורה מאי, מי אמרינן דוקא חברתה שהיא טמאה קודם השפשוף, אבל חברתה הטהורה שמק"ט רק ממים אלו, כ"ז שלא פירשה היד אינה מטמאה את חברתה, וכן במפה שמק"ט ממשקין מ"מ כ"ז שלא פירשה היד מהם לא נטמאה יותר ממה שהיתה, והמים השניים מטהרין את הראשונים, או"ד כיון שמכאן ולהבא גם המפה ויד חבירו נטמאה, א"כ יש כאן כח טומאה חדש, והוא גורם שלא יטהרו השניים את הראשונים.

ואם נימא שטהורין כפשטות הדברים שרק בחברתה הטמאה טמאה, יש לפרש דנקט ראשו וכותל לרבותא שחזר ונגע בהן טמא כמ"ש בתוספתא, דאותן המים נחשבין מים אחרים שלא יטהרו בשניים, אבל קשה דבמתני' לא הוזכר ד"ז, וי"ל דמ"מ נקט שפיר שהעצה הנכונה לשפשוף בדבר שאינו נטמא מהמים הראשונים.

כח של רביעית, ואין לזה שום יתרון, דהו"ל ניצוק שאינו חיבור, ואיך התנא אותם עד שיטול מרביעית כדבר פשוט שזה מועיל, והרי לא שמענו יסוד זה בשום מקום, ועוד דטפי הו"ל עד שיטול רביעית, ומהו לשון מרביעית, ועו"ק למה חידשו ענין שניים, טפי הו"ל שיטול רביעית לעולם בב"א, או שבכל ענין הכל טהור, [ועס"ק י"ב יסוד ענין שניים ולפ"ז אין יתרון לרביעית].

ועוד דבהדיא מבואר בתוספתא דהא דתנן עד שיטול מרביעית היינו שישפוך מכלי שיש בו רביעית ואפי' שפך רק חציו, ולאפוקי ממאן דשרי בשיירי רביעית, ור' יוסי פליג במתני' שבכל ענין המים טמאין בשטיפה אחת ונפל ככר של תרומה טמא, והר"ש במתני' לא קים ליה ד"ז דרביעית כמקוה, אלא דת"ק דר' יוסי מטהר את המים שנטלן מכלי שיש בו רביעית וא"צ שניים, [שו"ר ברא"ש פ"א מ"א ד"ה מוסיפין שכתב דכשנתן רביעית כאחת נטהרו ידיו, וא"צ שניים, וכתב שם שהנוטל פעמיים עושה כן כדי ליתול יפה, וזה מלשון הר"ש, אבל להרא"ש עדיף שיטול פעם אחת מרביעית], ועוד דבתוספתא פ"א ה"א לא מצאו גונא שא"צ להגביה ידיו אלא בטבילה במקוה, וכן שא"צ לנגבם מפני מים טמאין, ואם איתא דבכל רביעית בב"א הדין כן לא הוה סתים תנא נטילת רביעית ואזיל לטבילה בתוך המקוה, ועוד דלכמה דינים אין דין רביעית כמקוה, דבנפלו מים טמאין על ידו אינן נטהרין ברביעית, ומי רביעית צריכין כונה משא"כ בטבילה, ולר"י המים טמאין, ועוד שצריכין שיעור לכל אחד רביעית משא"כ במקוה של רביעית, ועוד דלרבנן דר"מ הרי לא מצינו קולא ברביעית לשום דבר, ועוד דבסוטה ד' ב' אמר רב דמים ראשונים צריך להגביה ידיו, ולא חילקו אם נטל רביעית או פחות, ומייתי התם ברייתא דתוספתא דמכילתין, וש"מ שבכל הנטילות הדין כן, ואיך נחשוב ד"ז כידוע שהרביעית כמקוה, וכ"ז סיעתא לומר שאין דין רביעית כמקוה כלל.

בב"א], שייך לומר דבשתי ידים ניכר שאין המים שיירי טהרה שעדיין לא נטל ידיו כלל, אבל ביד אחת אפשר לראותה שהיא היד השניה שנשארו המים לאחר שנטלו הראשונה, ועכ"פ אם נטל כל יד משני כלים שנשארו בהם שיירי רביעית אין סברא שלא יטהרו.

שם ר"מ מטמא עד שיטול מרביעית, פי' דשטיפה אחת לא מהני בשיירי רביעית, אבל אם יטול פעם שניה שפיר מהני, דכ"ה פשוט המשנה דמרביעית נוטלין לידים לאחד [שתי ידיו] ואף לשנים, וכן כולם.

שם נפל ככר של תרומה טהור, ר"י מטמא, משמע כפי' הגר"א דלת"ק אף המים הראשונים טהורין, ואם נפל עליהן ככר של תרומה טהור, ור' יוסי מטמא מים ראשונים ומצריך מים שניים, והיינו דמסיים עלה במ"ב החילוקים בין ראשונים ושניים והכל מדברי ר' יוסי, מיהו ר"מ מודה לדין שניים בנטל משיירי רביעית דלא סגי להו בשטיפה אחת, [מיהו ברא"ש מפרש דפליגי בנטל ראשונים ושניים בב"א, אם דינם כנטל ראשונים ושניים בזא"ז למקום אחד, או"ד כיון שהיד טהורה אף המים טהורין, ור"י מטמא רק את המים ולא את הידים].

בפי' תו' והרא"ש דעד שיטול מרביעית היינו רביעית בב"א, ובפי' הב"י

י. התו' והרא"ש בחולין ק"ז א' פירשו במתני' ר"מ אומר עד שיטול מרביעית פי' שישפוך רביעית בב"א, ואז המים טהורין בשטיפה אחת, והעתיקו הגירסא עד שיטול מי רביעית, דהיינו שישפוך כמות של רביעית בב"א, ובב"י בסי' קס"ב ס"ו וכן בשו"ע ס"ד פי' הטעם שעשו רביעית בב"א כמקוה שא"צ מים שניים והמים טהורין, וכל הדברים האלו מחודשים מאד, שלא מצינו בשום מקום חילוק אם שפכו רביעית בב"א או ששפכו מרביעית רק חצי ממה שיש בכלי, וכן בסברא שלרביעית שבאור אין

דר"מ מטמא עד שיטול מרביעית, ואין אפשר לשנות בסתמא ויתפרש שיש בפחות מרביעית כדי שתי נטילות, ולשון שטיפה אחת אין בו משמעות לשתי נטילות כלל, מלבד שיטול מרביעית מתפרש שיש בכלי רביעית כמבואר בתוספתא שזה לאפוקי שיירי רביעית, והלשון המפורש והפשוט הוא שנטל רק פעם אחת ולאפוקי ראשונים ושניים, דלשון נטל לידו אחת מתפרש אפי' שתי פעמים דמשמע שנטל ידו אחת כדינה, אבל שטיפה אחת מפורש שלא שטף יותר מפעם אחת.

ביאור תוכן המשנה

יא. תוכן המשנה, נטל לידו אחת בשטיפה אחת, פי' פעם אחת בלבד, [ואין מתאים לקרותן ראשונים כשאין שניים], ולא קאמר בנטילה אחת, כיון שנטילה מתפרשת מצות נטילה, וזה יכול לכלול שתי פעמים, ואין לשון מבואר יותר לכונת פעם אחת מלשון שטיפה אחת, ואין מקום להכניס בו כמות של מים, ידו טהורה לגמרי לכל דבר, וא"צ ניגוב ולא שניים, ואף המים שע"ג קרקע טהורין, ור' יוסי פליג אכולה מתני'.

לשתי ידיו משטיפה אחת, פי' שנטל שתי ידים בב"א זו תחת זו או זו בצד זו בשטיפה אחת בלבד, דינא כדן ידו אחת, אבל ר"מ מטמא בשיירי רביעית אא"כ יהיו רביעית בכלי, ומודה ר"מ דמהני שניים אבל הנדון במשנה כאן בדין שטיפה אחת בלבד, ובזה מצריך ר"מ שיהא רביעית בכלי, ועיקר דין זה צ"ב, אבל כ"מ בתוספתא דפלוגתתם בדין שיירי רביעית, וגם במתני' דקתני עד שיטול מרביעית מתפרש בהדיא שיטול מכלי שיש בו רביעית, ולא פחות מרביעית, ואין במשמעות הלשון עד שישפוך רביעית בב"א, דהול"ל רביעית ולא מרביעית, ולעיל סק"ט ביארנו דדרך נטילה שנוטל היד השניה משיירי היד הראשונה, ולכן בידו אחת אין חסרון בשיירי רביעית, אבל בשתייהן בב"א ניכר שלא נטל מכשיעור, אבל בשניים אין חסרון

ובעיקר מה שפי' הב"י דהו"ל כמקוה לעצמו לא מצינו שיפרשו כן הראשונים, שהרי אין לזה רמז בשום מקום, אלא טעמם לשיטתם דשפיכת מים כפי הכמות של ראשונה ושניה יחד בשפיכה אחת מהניא, לפ"ז כתבו דרביעית בב"א מהניא אף לר"מ, דכיון דשפיכה אחת דמתני' קמ"ל ששפיכת מים מרובין מהני, פירשו ג"כ הא דר"מ עד שיטול רביעית שלמה, [ומה"ט כתב הרא"ש בדין רטיה דברביעית המים טהורין כמו בנפל ככר של תרומה על הרביעית בסוף מ"א שרק ר' יוסי מטמא, דכיון שטיהרו היד אף המים טהורין].

בפי' הרשב"א דרביעית היינו שיעור שתי נטילות וז"ל הרשב"א בתוה"א ש"ג בביאור המשנה הנוטל ידו אחת משטיפה אחת לבד, ויש בה כדי שתי שטיפות, הר"ז עולה לשתיים וא"צ מים שניים וידו טהורה, אבל שתי ידיו משטיפה אחת ידיו טמאות, אא"כ יש באותה שטיפה כדי שתי שטיפות, דהיינו רביעית לשתי ידים, וזה מבואר כמש"כ, מיהו לשונו צ"ב דאם כדי שתי שטיפות לשתי ידים היינו רביעית, א"כ ממילא לכל יד הוי חצי רביעית, ובמה חלק ר"מ במתני', הרי גם לת"ק צריך שיעור זה, וי"ל דכשנטל שתי ידיו בב"א ונופלין מים מיד אחת לשניה מספיק פחות מים, כיון שהתחתונה מקבלת שיירי הראשונה, וקמ"ל שצריך מים לכל אחת כאילו היתה בפ"ע.

בפי' תו' דשטיפה אחת היינו שיעור ראשונים ושניים בב"א

עיקר פי' התו' [בשם ר"ת כ"ה בגיטין] דשטיפה אחת היינו שיעור ראשונים ושניים בב"א, לא נתפרש לא בלשון ולא בסברא, דלא מצינו שיעור למים לומר שהי' כאן כמות של שתי נטילות, והדין נותן שכל מה ששופך בב"א מיקרי מים ראשונים בלבד, וכ"מ בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב דנוטל ומפסיק פי' דכדי שיחשבו שניים צריך להפסיק, ועוד דהא ודאי מיירי בפחות מרביעית כדקתני בסיפא

ולענין הלכה קי"ל כר' יוסי שכל הסתמות לאחר מחלוקת זו אתיין כר' יוסי, [ועדיין הדברים סתומים ששנה התנא דין מים ראשונים ושניים כדבר ידוע, ולא ביאר דפליגי ר"מ ור"י אם מיירי בכל גוונא או רק בשיירי רביעית], וכ"מ בדרכ סוטה ד' ב' דצריך שיגביה את ידי ואתיא כר' יוסי וכ"ה בירושלמי ברכות שנוטל ושונה, דלת"ק ולר"מ המים שיצאו חוץ לפרק טהורין, כמו המים שע"ג היד שנטהרין משטיפה ראשונה.

ולפ"ז אין לנו טהרה בידים אלא בראשונים ושניים, דשטיפה אחת היינו ראשונים בלבד, וע"ז פליג ר"י וקי"ל כותיה, ואין כאן דין חדש של רביעית בב"א או של שיעור מים של שתי נטילות, מיהו כ"ז בזמן שתיקנו משום סרך תרומה, אבל בזה"ז נוטלין כולן כמו שנטלו הטמאין בזמן שאכלו תרומה, ולא הי' להם דין שניים, רק דיני טהרה דוהתקדשתם.

פ"ב מ"ב שאין המים האחרונים מטהרין אלא המים שע"ג היד

יב. פ"ב מ"ב שאין המים האחרונים מטהרין אלא המים שע"ג היד, פי' שהם כעת ע"ג היד, ושנטמאו מן היד, אבל מים טמאין שנפלו ע"ג היד, אפי' פירשו מיד זו וחזור, אין האחרונים מטהרין אותן, כדתנן במ"ג ביצאו חוץ לפרק וחזור ליד טמאה, מיהו בזה יש לדחות שחזרו לאחר שנטל את השניים, אבל בתוספתא מבואר דחזר ונגע בראשו או בכותל טמאה, ומשמע שלא יועילו לה המים השניים כמו בשפשפה בחברתה, [ונראה דלהכי קרי להו אחרונים ולא שניים לומר שאפי' יחזור ויתן מים כמה פעמים לא יטהרו האחרונים מים אלו, ולא רק השניים].

ויש ללמוד מזה שטהרת המים שע"ג היד באה מכח טהרת היד, כענין שמצינו בעדיות פ"ד מ"ו ששמן טמא שע"ג הגוף נטהר בטבילה, (ושם חילקו אם הי' טהור ונטמא עם הגוף או שסכו כשהוא טמא), שהרי עיקר טומאת ידים

שאינן רביעית שהרי כבר נטל הראשונים, וכלפי השניים אמרינן שכבר נטל מרביעית את הראשונים, ולכן נשאר רק שיירי רביעית, ובתוספתא לפנינו כך הם דברי ר' יוסי, אבל ר"מ פליג על שיירי טהרה, אלא די"ל דבנותן שניים מודה דמהנו שיירי טהרה, ומתני' בשטיפה אחת.

נפל ככר של תרומה טהור, פי' בכל האופנים שאמרו שידו טהורה בשטיפה אחת, הרי גם המים שנפלו טהורין, ור' יוסי פליג דלעולם בעינן שניים, ואמנם נקט דבריו על הככר, אבל ממילא מובן שאם היד טהורה אף המים טהורין, [ודוחק לומר דבאמת ר"י פליג רק על המים, אבל הרא"ש פי' דפליגי בנטל ראשונים ושניים בשטיפה אחת אם דינו כראשונים ושניים בזא"ז לענין טומאת המים, ויש בזה מקום לפי' תו' דשטיפה אחת היינו שיעור ראשונים ושניים בב"א, והרי בשניים לחוד ג"כ מעורב מים ראשונים שנשארו על היד, וכשם שר"י מטהר בשניים יש לדון בשטיפה אחת מאין], ועוד דעיקר טומאת הידים בגלל שהמים פוסלין את התרומה, וממילא נעשין תחלה ומטמאין את הידים, אבל קודם י"ח דבר היו המים טהורין וממילא הידים ג"כ טהורין, שהם נטהרו בנטילה אלא שחוזרין ונטמאין מן המים, ולכן שנו הדינים במשניות לענין ככר של תרומה.

ותוכן המשנה מתפרש כך, נטל משטיפה אחת ר"י מטמא גם את היד, אבל המים השניים כשהם לבדם טהורין לר"י, ולכן נפל ככר של תרומה על השניים טהור, וסמך התנא ע"ז שכבר הזכיר שניים בדברי ר' יוסי בפ"א מ"א, וכששנה אח"כ משטיפה אחת פירשו שלא נטל שניים, ור"י אמר טמא, וממשיך הדינים לשיטתו בראשונים ושניים, ונפ"מ לר"מ בשיירי טהרה, [ועדיין לא נתיישבה המשנה על הלב, שר' יוסי טימא את הככר וכונתו גם את היד, ואח"כ שנינו ראשונים ושניים והכונה לר' יוסי, או לר"מ בשיירי טהרה].

שהרי המים מיטמאין מן הדין, אלא שעשו המים כמקוה לענין טהרת הידים ולא לענין גופו של מים כו', [אבל אין זה כדברנו, דמשמע שמחלק בין היד למים], ולפ"ז כל מים שאינם מטהרין את היד, הרי היד מטמאתן, וכאשר בכחם לטהרה מטהרין ולא נטמאין, ובדין הוא שיועילו ראשונים לגמרי, אלא שרצו נטילה מושלמת.

וא"ת אם איתא דמים שניים מטהרין את היד ורק מכחה המים נטהרין, א"כ כשנטל את השניים ע"ג הראשונים ונפלו מקצת מים לארץ, מי מטהר אותם המים, הרי כשהיד נטהרת הם כבר נפלו על הארץ, וי"ל דכמו שהמים השניים שנפלו לארץ בתחלה איגלאי מילתא שלא נטמאו כיון שבסוף גברו על היד לטהרה, ה"נ חשבינן הראשונים כנתבטלו ליד ונטהרין מכאן ולהבא כלמפרע.

בפי' הר"ש שהיד נטהרת בראשונים ע"פ גירסתו בתוספתא

הר"ש פי' על פי גרסתו בתוספתא ונמלך ונטל את השניים כו', וש"מ שא"צ שניים כשפשף וניגבו, אבל לפנינו ליתא ונמלך, לפי שזהו הסדר הראוי לשפשף בין ראשונים לשניים, והשפשף להעביר הלכלוך כמו בקיור משפשף ומרחין, ולפ"ז נראה שהיד אינה נטהרת כלל בראשונים, וכ"ה הדין לדעת תו' דמשטיפה אחת היינו ריבוי מים כראשונים ושניים יחד, ואע"פ שסה"ת וסמ"ג כתבו שהיד עצמה נטהרת בראשונים היינו שלא תטמא משקין הנוגעים בה, אבל לא סגי ליה בניגוב להתיר לאכול בלא שניים, ובאמת הדבר זר כיון שנהגו לקנח ידים במפה, לאיזה צורך המציאו שניים].

ביאור תקנת מים ראשונים ושניים

מן האמור נתבאר שענין מים ראשונים ושניים נתקן מפני גזירת י"ח דבר, דכיון שגזרו שסתם ידים שנוגעין במים של חולין עושין אותן תחלה, כיון שידיים שניות הן ופוסלין את התרומה, וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה, א"כ כשנפלו מים על ידיו נטמאו,

נתקנה כדי שיטהרוה בנטילה, ואם באנו לטמא המים לעולם, בטלה טהרת הנטילה, וממילא תבטל טומאת הידים לגמרי, שלא יתכן להצריך טבילת ידים במקוה לסעודה תמיד, והיה מקום לקבוע דכל שנוטל לשם נטילה אין המים מק"ט, דכיון שמים אלו גוברין לטהר הידים הרי הם כמקוה לגבי טומאת הידים, [והכי ס"ל לתנאי דמשטיפה אחת ידו טהורה לפי' הגר"א, וכן להסוברים כן ברביעית בב"א או בשטיפה מרובה כשתים], ומסתברא שכך ה"י בעיקר תקנת שלמה, אלא שאז לא היו המים של חולין מקבלין טומאה מהידים כלל, אבל לאחר י"ח דבר שגזרו שהידים יטמאו את המשקין להיות תחלה, תיקנו מים שניים לטהר את הראשונים, ויתכן שגם בתקנת שלמה נהגו לשפשף בראשונים ולשטוף בשניים, שהרי גם בקידוש יו"ר תניא בתוספתא פ"ק דמנחות שמשפשף ומרחין משפשף ומרחין, ובמקדש ודאי לא ה' ניגוב במפה אלא שהמים שהי' מרחין שטפו את הראשונים לאחר השפשף, והכא נמי תניא בתוספתא פ"א ה"ב הנוטל את ידיו צריך לשפשף את ידיו, ובה"א תניא נטל את הראשונים ושפשף וחזר ונטל את השניים, וש"מ שהשפשף בין הראשונים לשניים, וע"כ הטעם כדי שהשניים ישטפו את הראשונים שיש בהם את הפסולת שירדה עם השפשף, וכיון שהנטילה הראשונה אינה מושלמת לכך תיקנו שלא יטהרו אלא בסוף שהנטילה מושלמת, [ועי' שו"ע סי' קנ"ח סי"א שמברכין על נט"י לאחר שפשף קודם שניים, שאז הידים נקיות לברכה וטעונות נטילה לטהרה].

[מיהו נראה שאין לחלק בין המים לידיים, ובנטילה ראשונה לא נטהרו הידים כלום, שלא תיקנו גדרים משונים, אלא אמרו שרק המים שבכוחם לטהר את הידים גוברים על הידים שלא ליטמא מהם, וכלשון הרא"ה בבד"ה שער השני ובדין הוא לפי דבריהם שאמרו שהידים טמאות שניות, ושני עושה משקין תחלה, שאי אפשר לידיים [ליטהר] בנטילה,

מדתנן שפשפה בראשו או בכותל טהורה, והכונה שזוהי ההנהגה הראויה למי שנטל ידו אחת שישפשפה בראשו או בכותל, ולא יתכן לסתום הנהגה זו אם צריך שישארו מים על ידיו טלה"ט להתחבר ולטהר את היד עם המים השניים, דהדברים סתמן כפירושן שהיד מתנגבת ע"י השפשוף בכותל, ואח"כ נטהרת ע"י השניים, [והר"ש פי' שהשפשוף כדי לנגב], וזה מיושב כמש"כ שא"צ את הראשונים לטהר את היד, אלא שאין היד נקיה מספיק ליטהר בנטילה אחת, וכיון שאינה נטהרת הרי היא מטמאה את המים, שכן המים להתגבר על טומאת היד היא רק ע"י שהם מטהרין אותה, וכ"ה פשוט הדברים שהשפשוף לנקות היד ולסלק מי השפשוף, ולא מסתבר שצריכין אותן להשלים כח הטהרה, ונראה שאפי' ניגבו מאלהן בלא מפה ג"כ מהני.

מיהו אם נתן מקצת מים על ידיו ושפשפם זו בזו כשנטלם יחד או בכותל, ועי"ז נתפשו המים על כל היד, לא חשיבי מים ראשונים כיון שלא באו על כל היד מכח נטילה של כלי, רק מכח שפשוף בלבד, ואמנם בקיור"ר מצינו משפשוף ומרחיץ, אבל כאן משמע שצריך ליטול תחלה כל היד ואח"כ לשפשוף [מיהו מלשון המשנה ואין מוסיפין על הראשונים אין לפשוט ד"ז, לפמשנת"ס ק"י"ד בשם הגר"א דלא מיירי מתני' בנטילה לחצאין כלל], אבל אם נטל כל היד וניגב שפיר דמי לחזור וליטול שניים בלבד.

פ"ב מ"ב נטל את הראשונים למקום אחד כו'

יג. פ"ב מ"ב נטל את הראשונים למקום אחד כו' ועל השניים טהור, נקט ככר של תרומה לרבותא דשניים טהורים, [אע"פ שעיקר תקנת ידים שהם שניים ופוסלין תרומה מי"ח דבר], אבל הראשונים נעשו תחלה ומטמאין אוכלין של חולין ואצ"ל של תרומה, וקמ"ל שאף הטיפות הראשונות של השניים שנפלו קודם שנטהרה היד נשארו בטהרתן ע"ג קרקע,

מיהו כיון שרביעית של נטילה מטהרת את הידים, יכולין לקבוע שהמים ג"כ טהורין שהרי גבר כח המים על היד, וממילא גם הם טהורין, ואע"פ שאם לא יגמור נטילתו איגלאי מילתא שנטמאו מעיקרא, אבל כשלבסוף נטל איגלאי מילתא דמעיקרא מי טהרה נינהו והכל טהור, מ"מ קבעו חכמים שתי נטילות הראשונה טמאה והשניה טהורה, וטעמא דמילתא כיון שראוי לשפשוף עם נטילתו, [ולפעמים יש דברים שחוצצין], ואז המים הראשונים לא השלימו את הטהרה, [וערש"י שבת ס"ב ב'], וממילא בכה"ג המים תחלה, לכן קבעו שיטלו שתי פעמים, הראשונה לנקיות והמים טמאין, והשניה לטהר את הידים ואת הראשונים.

וא"ת א"כ למה צריך לקבוע דינים בראשונים כלל, יאמרו שלעולם שניים מטהרין, וי"ל דכיון שאין לשניים כח לטהר מים טמאין דעלמא, א"כ מוכרחין לקבוע לראשונים גדרים שטומאתן תהא רק מחמת הידים, [וכן אמרו בתוספתא פ"ב ה"א שלא יאמר הואיל והראשונים טמאין הריני נוטל את הטמאין פ'] שיטול מתחלה במים שכבר נטמאו, ואם עשה כן צריך לנגב את ידיו, [שאין המים השניים מטהרין אלא המים הראשונים שנטמאו מנטילה זו], וקבעו דבעינן שיהיו גם הראשונים מים שנטלו אותם בכלי לשם נטילה, ורק אותם יטהרו השניים, ולמדנו מתוספתא זו שאין הראשונים מטהרין את היד, שאם היו מטהרין מאיזה טעם יעלה על דעתו לומר שיטול ממים טמאין, ובירושלמי ברכות פ"ח ה"ב אמרו שמים ראשונים נוטל ומפסיק וביארו שם שהכונה נוטל ושונה, דהיינו שכל מה שנטל בראשונים בלי הפסק מיקרי ראשונים והכל טמא, ומשמע גם שהשפשוף אינו מעכב, אבל צריך להפסיק כדי שיחשב שתי נטילות.

בדין ניגב את הראשונים ואח"כ נטל את השניים

ונראה להוכיח שאם ניגב את הראשונים ואח"כ נטל את השניים ג"כ ידיו טהורות,

אפי' באותו כלי אלא שהפסיק באמצע הנטילה, אבל פשטות לשון הברייתא שהפסיק מפני שנגמרו המים, וצריך להשלים עד הפרק, ואפשר שברייתא זו לא מיתניא בי ר"ח ור"א, ואילפא פי' מתני' בלי הפסק.

ועדיין הדבר סתום איך יתכן שלא יזכירו משנה זו בסוגיא שם, וכל היישובים אינם מניחין את הדעת מאחר שיש משנה ותוספתא שעוסקין בכעין דברי דבי ר' ינאי ואילפא ולא יזכירו מזה בגמ' כלל, [ועמשנ"ת בקמא נדפס לקמן ס"ט] ס"ק י"א דאילפא מיירי בדליכא חסרון של מים טמאין, ומתני' דאין מוסיפין על הראשונים מפני שהמים טמאין, ולכן לא הזכיר אילפא ראשונים ושניים, ולמדנו מדאילפא שעיקר טהרת הידים כשכולה רטובה בב"א, ואם משהו יבש הר"ז כמשהו בטבילה חוץ למקוה, ומספק"ל אם המצב הזה שכולה רטובה בב"א מטהר, אם המים באו מכח נטילה, או דבעינן כח הנטילה ג"כ בב"א, וכיון שספיקתו בעיקר דין נט"י ולא במה שנתחדש בטומאת המים בי"ח דבר, לכן לא הזכיר נדון ראשונים ושניים, ועי"ש עוד בכ"ז].

מיהו מענין המשנה והתוספתא נראה יותר שענין המוסיפין לא מיירי בנטילה לחצאין, אלא בדין שיירי טהרה, דבתוספתא נחלקו ר"מ ור"י בדיני שיעור כמה נוטלין מרביעית וחצי לוג ולוג, ומסיים בדברי ר"מ מוסיפין על הראשונים ואין מוסיפין על השניים, ובדברי ר' יוסי מסיים מוסיפין על השניים, ומשמע שזה נדון בגדרי שיירי טהרה ותליא פלוגתתם במוסיפין בפלוגתתם דרישא, והיינו דמסיים במתני' מיד בתר דברי ר"י מוסיפין כו', ואם זה נדון אחר ומיירי בצורת הנטילה הו"ל למתנייה בפרק שני.

והגר"א [כ"נ דרך פירושו, עי' ביאורו בתוספתא ובגליון הנדפס בגמ' עם הר"ש, ואין הדברים ברורים שם], פי' שמוסיפין בכלי שיש בו שיירי טהרה עוד מים כדי שיהא בהם כדי

אבל אין מטהרין את המים שבגומא שלא מחמתן, ואע"פ שבאו מכח הראשונים שניתנו לנטילה בלבד, והטעם כמשנ"ת לעיל ס"ק י"ב שטהרת המים שע"ג היד באין מכח טהרת היד שהמים מתבטלין ליד, ולכן בכל שאר המקומות אין המים נטהרין.

שם נטל את הראשונים ונמצא על ידיו קיסם או צרור ידיו טמאות, יש לעי' האם הקיסם הגיע עם המים או שהי' על ידיו בשעת שפיכת המים, ובפשוטו נראה שאחר שנטל נמצא הקיסם, וכן יש לדקדק מדרשב"ג דודאי מתפרש שהיבחושיין באו עם המים, ונפ"מ שאם המים שעל הקיסם באו מן היד לקיסם הרי הם בכלל מי היד שלא פירשו שאינם מטמאין את היד, כמו שפשף ידו בכותל שכ"ז השפשוף אינו נטמא מן המים, אבל אם המים באו עם הקיסם, נמצא שיש כאן מי קיסם שנגעו ביד הטמאה, וא"כ אפי' להסוברים שרביעית כמקוה ואין כאן מים טמאין אכתי המים של הקיסם שנגעו ביד הטמאה נטמאו מן היד, אבל הר"ש והרא"ש שכתבו אע"פ שרפויין, משמע שפירשו שהיו ע"ג היד ושפך עליהם מים.

ואם לאחר שנטל את השניים נמצא על ידו קיסם או צרור באופן שאינם חוצצין, ידיו טהורות שהקיסם בא עם המים המטהרין, ולא נטמאו כלל, ועי"ש מש"כ לקמן ס"ק י"ג ובקמא נדפס לקמן ס"ט] סק"ז.

פ"א מ"א מוסיפין על השניים כו' במה שלא הובא בסוגיא דגיטין, ובפי' הגר"א

יד. פ"א מ"א מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים, מפרש בתוספתא כיצד נטל את הראשונים ושפשף וחזר ונטל את השניים ואין בהם כדי שיגיע לפרק הר"ז מוסיף עליהן, ופשטות לשון זה מתפרש כבעיא דאילפא גיטין ט"ו ב' וכגון שנשאר טלה"ט, אבל הדבר תמוה איך לא הזכירו בגמ' משנה זו, ואפשר לומר דהכא מיירי בנוטל מכלי אחר בלי הפסק, וגם בזה אין מוסיפין על הראשונים, והתם מיירי

ידו טהורה, הרי שיד אחת נטהרת, וכ"ש שתי ידים בזא"ז, ואפי' אם יש ראי' מהברייתא צריך להביא ראי' מהמשנה דקתני בהדיא דין ידו אחת ושתי ידי.

שם ואלא דקא משי פלגא פלגא ידיה והאמרי דבי ר"י ידים אין טהורות לחצאין, פ"י שרחץ חצי יד וניגבה וחזר ורחץ חצי השני, ופשיטא לגמ' דאילפא לא נסתפק בד"ז שהוא פשוט, שא"א לטהר כל אצבע בפ"ע, שהרי במגע אצבע נטמאת כל היד, ואיך תטהר אצבע לעצמה בזמן שכל טומאתה בגלל מגע הזרת או הבוהן, ואמנם דבי ר"י השמיעו ד"ז כגון ששטף תחלה המקום שנתלכלך, אבל פשוט שאילפא שסתם דבריו לא מיירי בהכי.

שם לא צריכא דאיכא משקה טופח כו' לא צריכא דאיכא טלה"ט פ"י דפשיטא ליה שטהורות רק בב"א, והנדון כשמעשה הנטילה ה' לחצאין, אבל סיבת הטהרה קיימת בכולה כאחת, כגון דאיכא משקה טופח שזהו המטהר את היד, והנה אילפא הרי לא הזכיר כלום, אלא דמפרשין כונתו שמעשה הנטילה ה' לחצאין אבל היד היתה נטולה בב"א, ולכן אין חילוק אם נוקים לה בטופח או בטלה"ט, שזה לפי מה שידוע לנו הדין, מתי הוי חיבור, ועי' בסמוך.

ט"ז א' הא נמי תנינא טופח להטפית חיבור דילמא לענין מקואות כו', משמע דאי לאו האי דילמא לענין מקואות, הוה מפרשין שבלשון זו השמיע לנו התנא ידיים טהורות לחצאין, ונראה דאין הכונה שיש כאן רמז לחסרון של לחצאין, אלא דהתנא הוה פשיטא ליה שאין חסרון של נטילה לחצאין, אם יש חיבור של מים על כל היד, וקמ"ל דטלה"ט הוי חיבור ליחשב שיש על כל היד בב"א מים שיכולין לטהר, וכיון שמים אלו נפלו מכח כלי וגברא, הרי הם ראויין לטהר, וכיון שיש חיבור שפיר מטהרין.

והנה בעיא דאילפא מתפרשת כגון שנפסק הקילוח שמן הכלי, וחזר והמשיכו על כל

ליטול עד הפרק, שהקלו להוסיף על השיירי טהרה והם נטהרין עמהם, אבל זה מהני רק למים שניים ולא למים ראשונים, ולפ"ז מתפרש דמודה ר"י דלשניים [עכ"פ באותו אדם] סגי בשיירי טהרה, ומה שהצריך רביעית לאחרון שבהם היינו לראשונים, ובסברא ג"כ מיושב שלא הקיל ר' יוסי לחצאין בשניים טפי מראשונים דיותר צריך נטילה בב"א לשניים מלראשונים, שהרי עיקר הטהרה בשניים, אבל לענין שיירי טהרה שייך להכשיר טפי בשניים, כיון שהתחיל נטילתו ברביעית בראשונים, ולפ"ז מתפרש ונטל את השניים ואין בהם כדי שיגיעו לפרק שבא ליטול את השניים ורואה שאין בהם, מדלא קתני ונטל ולא הגיעו, [ועדיין הלשון סתום וצ"ת, שוב נתבאר בהוספה שבסמוך דמתני' קמ"ל שיכול להוסיף מים שאינם משיירי טהרה, אבל ודאי שא"א לדייק ממתני' שמה שאינו כשר משיירי טהרה שיהא כשר כאן, ולכן לצד דבשיירי טהרה אסור להפסיק, הדבר פשוט דכאן נמי מיירי כשלא הפסיק], ובה מיושב שלא הזכירו משנה זו בסוגיא דגיטין, דלא מיירי בענין זה כלל.

— הוספה —

גיטין ט"ו ב' אילימא דקא משו בי תרי מרביעית והא תנן כו', יש לעי' איך זה מתפרש בלשון לחצאין, שאם הכונה שנטל רק חצי רביעית הרי זה שייך גם באחד, וצ"ל דקאי על השני שנטל מחצי רביעית, ולשון לחצאין קאי אתרווייהו שנטלו מחצי חצי.

שם ואלא דקא משי חדא חדא ידיה והתנן כו', יש לעי' הרי כל נוטל ידים שופך משמאל על ימין ומימין על שמאל, וע"כ נוטל ידו אחת תחלה, וי"ל שהנדון כשניגב ידו הראשונה ואח"כ נוטל את השניה, שלא ה' מצב של שתי ידים נטולות יחד, ודומיא דלחצאין דדבי ר' ינאי, שהי' מקום לומר דשתי הידים כגוף אחד, וכ"ז שיד אחת טמאה הר"ז כחלק מן הגוף טמא, ובסתם נט"י יש טלה"ט על שתי הידים יחד, ומייתי ממתני' דנטל לידו אחת משטיפה אחת

סכ"ד סקכ"ו ולא דמי להא דאילפא שהחסרון רק משום דהוה לחצאין.

בקידוש ידים ורגלים מסתברא דג"כ פסול לחצאין, מיהו אם נטל יד לחוד ורגל לחוד י"ל דמהני, אע"פ שהסדר הוא יד ורגל כאחת.

בטבילת ידים לא מהני לחצאין כמו בטבילת הגוף, וכל הנדון בנטילה שבלא"ה הכל בזא"ז.

כבר הארכנו לעיל בקושיא מ"ט לא מיייתנ בגמ' ראי' מדתנן מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים, ותניא בתוספתא כיצד נטל את הראשונים ושיפשוף וחזר ונטל את השניים ואין בהם כדי שיגיעו לפרק הר"ז מוסיף עליהם, וכעת נראה דפשוט לגמ' דלא מיירי מתני' בדין נטילה לחצאין, אלא בדין המים שאינם של שיירי טהרה, שכך משמעות הלשון שאם במים השניים שנשאר לו בכלי אין מספיק מים, מותר להוסיף עליהם מים אחרים, ולא מיירי כלל בדין אם הפסיק באמצע השניים כשיש לו מספיק מים, שהרי הדבר מפורש שהנדון בגלל שאין לו מספיק מים בשניים שיגיעו עד הפרק, וממילא מתפרש שמוסיף מים אחרים שלא היו רביעית, וטעם הקולא י"ל דכיון שנטל הראשונים מרביעית, ואף בשניים רוב היד נטל משיירי טהרה התירו לו להשלים ממים אחרים שהם פחות מרביעית, ור"מ דאמר בתוספתא מוסיפין על הראשונים סמך על השניים שהם עיקר הטהרה שיהיו כולם משיירי טהרה, ולכן הקל בראשונים להוסיף מקצת ממים אחרים, ומיירי במוסיף על היד, ולא במוסיף לכלי כמש"פ לעיל בשם הגר"א.

וא"ת כיון שמתחיל לשפוך מים אחרים הרי ממילא הפסיקו המים שהתחיל בהם, וי"ל דמשכח"ל שמתחיל לשפוך השניים קודם שנגמרו הראשונים, דבכה"ג חשיב ככולו בב"א, וכמש"כ לעיל, ולא שינויא דחיקא הוא שאם בהפסיק בשניים כשיש לו מספיק מים שהם

היד, ונשאר טלה"ט מהקילוח הראשון, [ואין נראה לפרש דשלא לחצאין היינו ששפך בב"א על היד את כל הכמות, שהרי הרמב"ם פ"ו ה"י כתב יש לנוטל ליטול על ידיו מעט מעט עד שיתן כשיעור ואם נטל הרביעית כולה בשטיפה אחת כשר, הרי חזינן דראוי לשפוך לאט וקמ"ל מתני' דבשטיפה אחת נמי שפיר דמי, וכן במציאות בשטיפה אחת לא תודח כל היד, אלא בכלי רחב ובשפע מים מרובים, ועוד דלצד דטהורות לחצאין ודאי דאפי' הפסיק הקילוח כשר כ"ז שיש טלה"ט, וכיון שכן אין לחדש שהסדר הראוי לשפוך בב"א, והספק אם לאט כשר], ויש לעי' כיון שמוליך הכלי מראש היד לסופה, מהצבעות לכף היד או מכף היד לאצבעות, א"כ גם כשהקילוח אינו מפסיק, אבל החלק הראשון שנרטב מהמים ראשון הרי הוא כנטהר לחצאין, שהקילוח שממשיך לחצי השני של היד, אינו קשור לחצי הראשון, ולגבי החצי אין קשר לתחלת הקילוח, וי"ל דמ"מ כיון שכח הכלי מטהרו כ"ז שנמשך הקילוח חשיב טפי מעשה אחד.

מיהו אם נטל משני כלים שיש בהם רביעית, אם התחיל השני עד שלא פסק הראשון נמי שפיר דמי, וראי' לזה מדתניא בתוספתא דשמינית מזה מכלי זה ושמינית מכלי זה לא מהני, וש"מ דרביעית מזה ורביעית מזה שפיר דמי.

ויש ללמוד מסוגיין דודאי בעינן שתהא כל היד טלה"ט בב"א, אבל אם נתייבש מעט אע"פ שלא נפסק הקילוח לא מהני, דעיקר הטהרה בטלה"ט [שבא מכח כלי וכו' גברא] אבל בדליכא טלה"ט הו"ל נטילה לחצאין, דאמרי דבי ר"י שאינן טהורות לחצאין.

מיהו אם נטל ידיו בכלי בתוך ביהכ"ס, לא מהני שיצא וידיו טלה"ט, דאם ביהכ"ס פוסל את הידים בטל מהם גם כח הכלי והגברא, ונשאר ידים רטובות בלבד, וכמ"ש מרן זללה"ה

חולין ק"ו א' נט"י לחולין מפני סרך תרומה כו' בהא דנתקן אחר נט"י לפת

מז. חולין ק"ו א' אראב"א אריב"א נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה, ועוד משום מצוה, פי' שיש עוד טעם ליטול ידים משום חולין גופייהו שיש בזה מצוה, והיינו משום נקיות כמ"ש תו', [ו]דוקא כשנוגע דבתרומה התירו מפה ע"י לקמן ב', ולעיל ק"ה א' אמרי אינהו גופיהו מים ראשונים מצוה, ואסמכינהו אקרא דוהתקדשתם והיינו נמי נקיות, דכיון שסברו שידים עסקניות וזה חסרון בקדושה ונקיות, לכן אסמכוהו אקרא דוהתקדשתם, כמו שהסמיכו מים אחרונים ושמן ערב לוהייתם קדושים כי קדוש, ולכן לא הביאו דרשא זו כאן, ועוד דבברכות נ"ג ב' לל"ק משמיה דרב אמרנה, ויש לעי' הרי טעמא דסרך תרומה נתחדש בגזירת י"ח דבר, ונט"י לפת קדמה לה טובא, ובסוטה ד' ב' אמרו ר"א ור"א כל האוכל לחם בלא נט"י כאילו בא על אשה זונה, ואר"א כל המזולזל בנט"י נעקר מן העולם, ומשמע ג"כ משום נקיות, וכ"נ בשבת ס"ב ב', [ובחיי אדם כתב דשלמה תיקן נט"י לפת, ובגמ' לא מצאנו אלא לקדש], וא"כ קשה למה אמר ועוד משום מצוה, דמשמע שסרך תרומה עיקר, וגרסת הרי"ף והרא"ש אין נט"י לחולין אלא משום סרך תרומה, ועוד דכל הטמאין ג"כ חייבין בנט"י לפת כמ"ש הר"ש בסופ"ק, אע"ג דלא שייך בהו סרך תרומה, [כ"ע דסרך תרומה היינו דוקא למי שיכול לנגוע בתרומה, אבל טמאין בדילי מתרומה ואין בהם סרך תרומה, אבל ברש"י משמע שהתקינה בישראל בשביל הכהנים, וא"כ יתכן שאף טמאין בכלל, ונפ"מ אם יש סרך תרומה בזה], עי' להלן לענין טיבולו במשקין, וכן יש ללמוד מהא דמים ראשונים האכילו בשר חזיר ש"מ שאף טמאין נוטלין לידים, ולכן חשבו

שיירי טהרה פסול משום חצאין, א"כ פשוט דמים אחרים שהוסיף עליהם לא עדיפי מינייהו, ולכן לא מצו בגמ' לדיוקי ממתני' מידי, ולא הי' מקום להזכיר מתני' כלל כיון דלאו בנדון זה מיירי, וכמשנ"ת.

בעיא דאילפא מתפרשת בעיקר תקנת נט"י, אם תיקנו כח הטהרה כמקוה דמהני רק בב"א דהיינו בקילוח אחד, או"ד כיון דאיכא על היד טלה"ט ע"פ כולה טהורה, ואכתי יש לשאול לאחר י"ח דבר שהמים טמאין מכח היד שלא נטהרה, איך מהני חצאין, וי"ל שגם כשנוטל בלא הפסק הקילוח ומתחיל מאצבעותיו לפס ידו, הרי האצבעות לא נטהרו עד שיגמור כל היד, וש"מ דכיון שזהו סדר הטהרה מהני שפיר להשלים הטהרה אח"כ, ואין המים נטמאין בכה"ג, דלבסוף אגלאי שכח המים האלו גבר על היד לטהרה, ומכאן ולהבא דיינינן כאילו היתה טהורה מתחלת הנטילה.

בשוי"ע סי' קנ"ב ס"ג פסק ידיים טהורות לחצאין, והיינו משום דהוי ספיקא דרבנן לקולא וספק ידיים לקולא, ועי"ש במ"ב, מיהו קשה איך יברך על נט"י מספק, דבהא דקי"ל סי' ק"ס ס"א דספק מים שנעשה בהם מלאכה כו' כתב בבה"ל בשם הפמ"ג דמשמע שמברך ענט"י, ומרן זלה"ה כתב בסכ"ג ס"ק י"ב דכיון שהמים ספק אינו מברך, שלא אמרו שהמים כשרין, אלא אמרו שהידיים מותרות מספק, כמו ספק נגע או ספק נטל, אבל כאן ודאי משמע שמברך על נטילה זו, וכן נפ"מ בחציצה שכתב המ"ב בסי' קס"א ס"ק י"ג בשם המ"א בטבח ומוכר רבב שידי טהורות, וודאי מתפרש שמברך ע"ז, ויש לחלק בין ספק במציאות שאין מברכין, לספק בהלכה שנפסק לקולא מכח ספק דמברכין, וצ"ע.

- עד כאן -

דמאכיל א"צ נטילה, מיהו כתבנו שם שזה רק לצד דאוכל א"צ נטילה, אבל למסקנא דאוכל צריך נטילה פשיטא לן דמאכיל א"צ נטילה, ועי' לעיל ס"א ס"ק י"ד בסוגיא דחגיגה כ"ד ב', וצ"ע.

ש"ר בחזו"א סכ"ה סק"א ב' ובסי' קכ"ט לדף י"ח ב' שהביא מטורי אבן שכתב דצריך נט"י לאוכל לקדש באוכל בידים מסואבות מפני שגופו כטמא מד"ס שפוסל את התרומה בידיו, והקשה עליו מהא דהתירו מפה לאוכלי תרומה ש"מ דלא חשיב גופו כטמא בגלל ידיו, וכתב דבסוגיא דחולין שם נראה כהטו"א, ושמעתי שהטו"א ג"כ הזכיר הקושיא ממפה של אוכלי תרומה, ואינו תח"י, ולא הזכירו הקושיא מהא דבחגיגה כ"ד ב' פשיטא לגמ' דשרי באכילת קדש ותרומה מדין טומאת הגוף של הידים.

ונראה מזה דמסקנת הגמ' מכח קושיא דרשב"א, שהוא המקשן בחולין ובחגיגה, ותוכן דבריו דבמתני' דנאכלת בידים מסואבות מיירי באיסור נגיעה, ולא נחתה לנדון אם מי שידיו מסואבות יש בו פסול גברא, די"ל ידיים לא חשיבי פסול בגברא כלל, כיון שגופו טהור, ולא פליגי רבנן עליה דר"מ במעשר אלא כשכל גופו טעון טבילה מדברי סופרים, ולפ"ז אין שום איסור בידים מסואבות אפי' בתרומה וקדשים אלא בחשש נגיעה, ובאופן דליכא חשש נגיעה שרינן לחבירו לתחוב לו בפיו, וכן בכוש וכרכר, וזה משכח"ל באוכלי תרומה כשכרך ידיו במפה, או באוכל פירות תרומה ובשר קודש שלא גזרו אלא בסעודה, [מיהו לעיל ס"ב סק"ו דייקנו מהגמ' ק"ז ב' דאוכל מחמת מאכיל טיבולו במשקין צריך נטילה וא"כ גם בקדש ותרומה יש לחייבו נט"י, ונתבאר בזה ס"א ס"ק י"ד ביישוב סוגיא דחגיגה עי"ש, וצ"ע].

ולפ"ז מתני' דחלה מיירי בדין המאכיל, ומיירי בחלה עצמה דקתני שהיא חייבת דנאכלת בידים מסואבות של המאכיל, ומיירי שהאוכל כרך ידיו במפה או שנטל ידיו, וליכא לדיוקי

שהוא נכרי, דאל"כ הי' להם לחוש שהוא טמא ולכן לא נטל ידיו.

ואפשר דמשום סרך תרומה תיקנו דיני נטילה באופן המטהר, ובאופן שיטהר מכל המטמא את הידים כיון שפוסלן אף לחולין, אבל משום נקיות הוה סגי בנטילה כל דהו, ולא צריך ראשונים ושניים, ולא לחוש למגע במים שאינם ע"ג היד, א"נ גזירה דרבנן חמירא להו טפי ממצות עשה, שזה בכלל משמרת, וזה הידור בזה התקדשתם, שו"ר ברמב"ן בסה"מ שורש ראשון פ' שנהגו כן אגב תרומה, ותיקנו לנהוג בטהרה כמו בתרומה עי"ש, וצ"ע שלא הזכיר נקיות כלל, ובדבריו נראה שהכל התחיל רק לבתר י"ח דבר.

שם רבא אמר מצוה כו' במאי קמיפלגי

שם רבא אמר מצוה לשמוע דברי רבא"ע כו', משמע דאי לאו דאשכח אסמכתא בקרא לא הי' מזכיר זה בועוד, דכולה דרבנן היא, אבל בצירוף אסמכתא חשיב ליה בועוד, מיהו טפי הו"ל לאתויי קרא דקיו"ר דמניה יליף בספרי נט"י לפת, [והתם צריך רגלים שמשרת בהם כשהם גלויין משא"כ באכילה], ואפשר דמצוה לשמוע דברי חכמים דקאמר אביי היינו משום נקיות, ומדרבא"ע שמענו דמיקרי טמא, והשתא הוי דומיא דסרך תרומה דקרא ליה טמא.

[בחלה פ"ב מ"ב תנן דעיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה ונאכלת בידים מסואבות, ויש לעי' אמאי א"צ נט"י משום והתקדשתם, ובפמ"ג סי' קנ"ח מ"ז סק"א כתב דד"ז תלוי אם הטעם משום טומאה או משום נקיות, ובפתיחה פשיטא ליה שא"צ נט"י], ולא הביא מתני', וראיתי בחולין ל"ג ב' דלשון ונאכלת בידים מסואבות מתפרש שפיר בשנטל ידיו וחבירו ספי ליה בידים מסואבות, ולפ"ז תתפרש מתני' שמותר לאכול את החלה בידים מסואבות של המאכיל, אבל האוכל נטל ידיו לסעודה, כדין אוכל מחמת מאכיל, מיהו קשה דא"כ הו"ל לגמ' לקמן ק"ז ב' לאתויי ממתני'

בטהרת ידים דומיא דתרומה, ועו"ק לשון קפדיתו דבעא מיניה, ואמאי לא בעא מיניה אמתני' אי מיירי רק לתרומה.

ולכאורה מיושב לומר שבזמן רב אשי ואמימר פסקה תרומה טהורה בארץ ישראל, ושוב אין מקום להצריך נט"י באופן המועיל לתרומה, והיינו דקא בעא מיניה האידנא דליכא סרך תרומה האם קפדיתו אמנא, או דסגי בנקיות בכל דהו, וא"ל דקפדינן אכולהו, ואיכא דאמרי דאשיעורא לא קפדינן כיון דאשכחן דסגי בפחות מכשיעור בשיירי טהרה, א"כ י"ל דהאידנא לא חיישינן לשיעורא כלל, ודחו לה שאין ראוי ממתני' להקל בשיעורא, כיון דשיירי טהרה כשיעורא דמו.

ולפ"ז י"ל דבזמן אמימר ורב אשי נשתנו ההלכות ולא הקפידו אלא אמנא ואחזותא ואשיעורא, אבל א"צ להגביה ידיו, וא"צ ראשונים ושניים, וא"צ נט"י לטיבולו במשקין, ואמנם בזמן ר"פ משמע בפסחים שעדיין נהגו כן, כיון דאמר עולא חבריא מדכן בגלילא לקדש, ועראש"ה הלכות חלה סו"ס י"ד שהוכיח מזה שהיה להם אפר פרה, [וכתב דהאידנא אין מפרישין חלת כהן בחו"ל כיון שאין תרומה נאכלת בארץ ישראל], ותרומה ודאי הואי בימי ר"א ור"א שאכלו במפה, ונמשך הדבר כמה דורות, עד שבזמן אמימר ורב אשי כבר נשתקע הדבר לגמרי, וסברו שבטל חומרת סרך תרומה, [וכמ"ש הרא"ש דמה"ט אין מפרישין חלת כהן בחו"ל], ומ"מ הקפידו על עיקר צורת נט"י כדמעיקרא, אבל להקפיד על מים טמאין לא הקפידו, כיון שכולם טמאי מתים, ואף הטמאים בזמן המקדש לא החמירו אלא אמנא וחזותא ושיעורא, דהוי כחוכא להחמיר טומאת המים משום ידים בזמן שטמאין מדאורייתא, וא"צ מושב ב"ד לבטלו כיון שמעיקרא ג"כ נהגו כך הטמאין, ורב אשי מספקא ליה דמנא וחזותא ושיעורא ג"כ בטלו מאליהן, וא"ל אמימר שמקפידין ע"ז, ואפשר

מינה דין אוכל ומאכיל, דמתני' מיירי בזה שאינה מק"ט, ולא בגזירת פת שאסרו אף בחולין, ואף בטמאין שצריכין נט"י לפת].

שם אר"א אר"א לא אמרו נט"י לפירות כו' ובדין טיבולו במשקין בזה"ז

שם אר"א אר"א לא אמרו נט"י לפירות אלא משום נקיות, פי' דליכא משום סרך תרומה בפירות, שתיקנו רק בעיקר האכילה, דהיינו סעודת פת, ועוד שהרי בלא"ה נהגו בנטילה משום מצוה, וזה רק בפת, ור"א גופיה אמר פסחים קט"ז א' בשר"א דכל שטיבולו במשקה צריך נט"י, והתם משום סרך תרומה, וחמירי טפי מפת כיון שנטמאין ודאי, משא"כ בפת שבחולין טהור, [ובירושלמי ברכות פ"ח ה"ב ג"כ ר' הושעיא הוא דמצריך כן, ור"ה קאמר רק לפת, מיהו ר"ז מצריך התם נט"י גם למקלף תורמוסין שהם לחין, ע"י שבת ע"ד ב', דכיון שמשקין חולין טמאין, החמירו יותר], וש"מ דהכא מיירי בפירות יבשים דוקא, מיהו ק"ק למה סתמו כאן בגמ' ולא מייתו הכא דר"א אר"א גופיה דבטיבולו במשקין צריך נטילה לפירות, ואם נימא דבזמן רב אשי בטלה נטילה זו ניחא, ע"י בסמוך ס"ק ט"ז, ובסברא ה' נראה דלא תיקנו משום סרך תרומה אלא לטהור שמותר לו לנגוע בתרומה, ולכן הנהיגו לטהר ידיו, אבל טמא שבלא"ה אינו נוגע בתרומה אין ענין לטהר ידיו ולכן בזה"ז א"צ נטילה לטיבולו במשקין, ואפשר דמעיקרא אף טמא ה' נוטל ידיו, בגלל הזמנים שהוא טהור, ורק בזמן רב אשי בטלה נטילה זו.

ק"ז א' קפדיתו אמנא כו' אם שאל בזה"ז שבטלה תרומה מוא"י

מז. ק"ז א' א"ל רב אשי לאמימר קפדיתו אמנא כו', תו' והראשונים פי' דס"ד שדינא דמתני' רק לתרומה, וצ"ע דהא ידע שתיקנו לחוילין משום סרך תרומה, וממילא גם חולין בכלל מתני', ועוד דהא אמר רב סוטה ד' ב' דצריך שיגביה ידים למעלה, וזה שייך רק

שעל הטמאין בזמן התנאים ג"כ מספק"ל לרב אשי.

בדין מים טמאין בזה"ז

ולאמור אין לנו מקור לחדש שצריך לזוהר במים טמאים שלא יהיו טמאין מחמת ידים, והדברים סתמן כפירושן שהמים שטמאין מדאורייתא אין טעם להזהר בטהרתן משום ידים, כמו שלא נזהרין במים טמאי מתים, אע"פ שהם בכלל מים טמאין שפסולין במתני' פ"ב מ"ד, ולא ראינו מהראשונים שנחתו לבאר שגזרו טומאת מי נטילה בזמן שהמים בלא"ה טמאין, ואמנם ידענו שהראשונים שנו דבריהם בזה"ז שכולנו טמאין, ואף המים טמאין, מ"מ אין לנו גדר ידוע שהחמירו בטומאת המים, ואין לנו להחמיר רק בצורת הנטילה.

ובאמת משמע מהרמב"ן והריטב"א דלא קים ליה בזה"ז ענין ראשונים ושניים, שכתבו לתמוך בדעת הרמב"ם שד"ז רק לתרומה ממה שלא הוזכר בגמ' ראשונים ושניים לפת ולתפלה, ואמנם כבר תמה ע"ז הר"ן בחידושו דמבואר כן בסוטה ד' ב' ובירושלמי ברכות פ"ח ה"ב, אבל אין לנו בגמ' ד"ז במים טמאין, אלא שהחמירו בחולין לנהוג במים טהורין, משום סרך תרומה, והיינו טהור שמותר לו לנגוע בתרומה, והרמב"ן לא הוכיח ממעשים בכל יום שנוטלין ראשונים ושניים, משמע שלא הי' ידוע שהמנהג כן.

ויש מכאן סמך גדול לכמה קולות שיש בדברי האחרונים בזה"ז, ולהקל ברביעית בב"א שהכל טהור, וא"צ להחמיר ראשונים ושניים כשנוטל ברביעית שאין לזה שום מעלה בזה"ז, וא"צ ניגוב הידים, אם נוטל רביעית על כל היד, ועוד כמשי"ת להלן בס"ד, ועפ"מ ג' סי' קס"ד בא"א סק"ג שדן בזה, וכתב שהחמירו במי נטילה, ומרן זללה"ה בסכ"ד סק"ט ז"כ כתב שהחמירו במעשה הנטילה, ועוד החמירו במי נטילה עי"ש.

שו"ע סי' קס"ב ס"א שלא יצאו כו' ביאור הדברים

יז. שו"ע סי' קס"ב ס"א הנוטל צריך להגביה ידיו שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים, הלשון משמע שלא יצאו, אבל האמת שמגביה הידים שלא יחזרו המים, אבל א"א למנוע שלא יצאו המים בזמן הנטילה, שאם שופכין מים על ידים זקופות למעלה יוצאין יותר מים חוץ לפרק, ולשון הברייתא שמא יצאו ויחזרו, כלומר שאם יצאו הרי יחזרו כשלא יגביה ידיו [שו"ר שכבר כתב כ"כ במ"ב סק"ה], וענין יציאת המים היינו המים שהיו על היד, אבל אין חסרון ליטול חוץ לפרק, שאינם נטמאין שם.

במ"ב שם סק"א ביאור ענין מים ראשונים ושניים שם מ"ב סק"א ביאר ענין מים ראשונים שמטהרין את היד ולא את המים, והמים השניים לטהרת המים בלבד, ויש אפשרות אחרת שהראשונים לא טיהרו כלום, דכיון שאין נקיותם מושלמת, ועדיין חסרים שפשוף ונקיון, לכן אין היד נטהרת על ידם, וכיון שלא גברו על היד ממילא היד גוברת עליהם ומטמאתן, דהא בהא תליא כל מים שנוגעין בידים נטמאין, חוץ ממים שמטהרין את היד כיון שגוברים עליה נעשין כמקוה והכל טהור, דכדי להמציא חילוק בין היד למים, צריך תקנה מיוחדת ולא מצינו שתיקנו כן, ובפרט התנאים דלא ס"ל שניים כלל בפ"ב מ"א, דלדידהו לא תיקנו כן כלל, ומגלן שתיקנו כן לר' יוסי, וגם לר"מ אם סתם נטילה א"צ שניים נמצא שחידשו בשיווי טהרה גדרים סותרים זא"ז, ולמה הוצרכו לכך, הרי בפשיטות י"ל שמי נטילה כמקוה לכל דבר, שהרי כל טומאת הידים נעשית כדי שיטהרו אותם במי נטילה, וכ"ה דעת הרבה ראשונים, והר"ש הוא שחידש ע"פ התוספתא דקתני נמלך ונטל שניים, שיש חילוק בין הידים למים, וע"פ מש"פ דשפשוף היינו נגיב, מיהו יש בסה"ת וסמ"ג ג"כ לשונות כאלו, אבל לדבריהם שהמשנה פ"ב מ"א חילקה בין ראשונים ושניים בב"א [וכן

ובאמת כיון שאין נוטלין שניים ע"כ סומכין שהמים גוברים על טומאת היד, וכמו שהיד נטהרת גם המים נטהרין, שזהו כל הכח של השניים לפמשנות, וא"כ אין טעם להגביה ידיו שאין המים שחוץ לפרק טמאין יותר מהמים שבתוך הפרק, שכל הטומאה היתה מכח היד שלא נטהרה בראשונים, וכיון שנטהרה ברביעית הכל טהור.

ואמנם לא נתבאר לנו המקור לרביעית בב"א או ראשונים ושניים בב"א, ופשטות הגמ' שבכל הנטילות צריך להגביה ידיו, ואמנם מה"ט צריך בכולן ראשונים ושניים, אבל זה אמת שאין מקום להגבהת ידים כשלא נוטל שניים.

ונראה שיש לסמוך ע"ז שבזה"ז אין חוששין למים טמאים, רק שתהא נטילה כדין במנא וחזותא ושיעורא, אלא שאם ידיו צריכות שפשוף לנקיות יקדים לשפשפן קודם הנטילה, כדי שתהא הנטילה מושלמת כמו בשניים בזמן הטהרה, ויטול רביעית בב"א כמ"ש בשו"ע, [ולקמן ס"א סק"ה נתבאר דעת תו' פסחים קט"ו א' והרבה ראשונים בשם תו' דאין דין נט"י לטיבולו במשקין בזה"ז מה"ט, ועכ"פ לא יברך עי"ש].

ל"שון קצרה לחדד מה שנתבאר, וכבר מבואר שיטות הראשונים בכ"ז. א. מים טמאים אין נטהרין אלא במקוה של מ' סאה, [ויש סברא הפוכה מזה בראשונים], ב. מים טמאים הטופחים ע"פ היד נטהרין עם היד כיון שבטלין ליד. ג. המים הנטפלין ליד הם המים שניתנו ע"ג היד לצורך נטילה, אבל מים מבחוץ שנטמאו אינם נטהרין אגב היד, ועי' עדיות פ"ד מ"ו חילוק בין שמן טמא שסכו לשמן טהור שנטמא עם הגוף לענין שיטהר אגב הגוף. ד. מים שניים באו לטהר את היד בלבד, והמים נטהרין עמה. ה. בכל מקום שאין נוטלין מים שניים הרי המים שיצאו חוץ לפרק ג"כ טהורין, ושוב אין ענין ליזהר שלא יחזרו ליד.

רביעית בב"א] לשיירי טהרה, לפ"ז אין מקור לחלוקה זו, [ונתבארו דבריהם בקמא [נדפס לקמן ס"ט] סק"ב], וכ"נ לדעת הרמב"ם והראב"ד.

בדין מים ראשונים שפירשו וחזרו ליד קודם שניים

בדין מים ראשונים שפירשו וחזרו ליד קודם השניים, דעת המ"ב שהשניים מטהרין אותן, כיון שאין להם טומאה אלא מחמת היד הזו, וכעת הם על היד, הרי השניים מטהרין אותן, ומרן זללה"ה בסכ"ד ס"ק י"ח חלק ע"ז דאין טהרה ע"י שניים אלא למים שנשארו על היד מהראשונים, [ועי' תוספתא פ"ב סוף ה"ב שהי' בדין שהשניים יטהרו את הראשונים גם חוץ לפרק שאינו מקום טומאה, והיינו דקמ"ל דנטל שניהם חוץ לפרק ונפל ככר של תרומה טמא], ועמש"כ לעיל ס"ק י"ב דהטעם שמטהרין רק מה שע"ג היד הוא מכח טהרת היד, דכמו שמטהרין את היד מטהרין עמהם את המים הנטפלין ליד, אבל אם פירשו מן היד לגמרי, הו"ל כשאר מים טמאין שאין להם טהרה בנטילה כלל, שלא אמרו אלא טהרת ידים, ולא טהרת מים טמאין שצריכין מקוה, ורק הבטלין ליד נטהרין עמה, ואלו שפירשו אינם בטלין בהחזרתן ע"ג היד.

והמים שיצאו חוץ לפרק, אע"פ שנוגעים במים שע"ג היד, כ"ז שלא פירשו מחיבורם ליד אינם מטמאין אותה, וכן בשפשף ידו בראשו או בכותל כ"ז שלא פירש אין היד נטמאת מן המים שבכותל, אבל אם פירשה ידו מהכותל או שחזרו המים מהקנה ליד, הו"ל כמים טמאין דעלמא שאינם נטהרין בשניים.

לענין מעשה מ"ט אין נזהרין בהגבהת ידים, ועוד בפרטי הדינים

ולענין מעשה כתב במ"ב סק"ט שכהיום נהגו העולם שאין מדקדקין להגביה ידיו מפני שנוטלין מרביעית, וכ"כ מרן זללה"ה בסכ"ד ס"ק י"ט שסומכין ע"ז שנוטלין מרביעית,

דבאמת אין יתרון טהרה בשניים, ובזמן הגמ' רק השניים טיהרו, וכיון שבלא"ה המים טמאין, וכיון שידיו נקיות סגי ברביעית בב"א פעם אחת.

בהגה הנוטל ידיו צריך לשפשפם כו', בטעם השפשוף, וברא"ש שצריך שפשוף אחר רביעית

יפ. שם ס"ב בהגה הנוטל ידיו צריך לשפשפם זו בזו, הטעם כדי לנקות האבק והליחה שנעשין בידים עסקניות ואינם נראין, ובתוספתא נאמר דין השפשוף בין ראשונים לשניים, כדי שישטפם במים השניים, וכדאשכחן בקו"ר משפסף ומרחיץ, וכן ביאר הראב"ד ענין מים שניים, ולפ"ז אין מקור לשפשוף שאין אחריו רחיצה, וגם מ"ש לשפשפם זו בזו, במתני' מבואר דשפשפה בחברתה טמאה אלא דהתם מיירי קודם שניים.

והנה מקור הדברים ברא"ש וטור שבסעיף ד', ומשם למד הט"ז בסק"ד דה"ה אחר טבילה, ובאמת כן מוכח לדעת הרא"ש והטור שרביעית כמקוה ואפ"ה הצריכו שפשוף אח"כ, אע"פ שאינו חוזר ושוטף המים ששפשף בהם, אבל קשה שלא מצאנו שפשוף כשהמים נשאין על ידיו, ואפשר הטעם שרק בצירוף שהראשונים טמאין תיקנו שפשוף, כיון שיש אחריהם נטילה וישטוף המים, כדאשכחן בקו"ר, ולפ"ז לא תיקנו שפשוף אחר טבילה, מיהו תועלת יש בשפשוף בכל האופנים, לא מיבעיא במקנה במפה שסופג כל המים למפה, אלא אף במתייבשת מאליה יש תועלת בשפשוף שממעט עי"ז הלכלוך שמתאדה עם המים.

אם שפסף ידיו וניגבן קודם נטילה, א"צ לשפשף פעם נוספת לאחר נטילה.

במתני' תנן שפשפה בראשו או בכותל, ומשמע שעיקר השפשוף בצד הפנימי של היד מקום שהידיים עסקניות, אבל א"צ לשפשף בין האצבעות, ולא ע"ג האצבעות והיד, שד"ז אינו נעשה בראשו או בכותל, וש"מ שא"צ לשפשף שם.

מ"ב סק"ט, וכמה אחרונים מפקפקין כו', זה טעם מספיק שלא אמרו בגמ' ליטול הידים כשהם מושפלים למטה, שא"א ליטלם כראוי בצורה זו, שאין גישה למים להגיע לאצבעות סביב.

שם ס"ק י"א נתבאר לעיל סק"ו.

בדין מים שמסיר בהם החציצות, ובדברי המ"ב שלכתחלה יש ליטול שניים

יח. שו"ע ס"ב בה"ל ד"ה קצת, יש להחמיר שהמים שנתנו להסיר החציצה ממעטין מהרביעית, וצריך שישאר רביעית אח"כ, כיון שאין אלו מי נטילה ליחשב שיירי טהרה, וצריך לנגב ידיו ממים אלו, דכיון שאינם מי נטילה אינם נטהרין בשניים ושלישיים, והראשונים שלא הצריכו ניגוב לפי שחשבו מן נטילה, וכיון שיש להחמיר בזה יש להחמיר גם בניגוב, מיהו לפמש"כ להקל בזה"ז במים טמאין י"ל שיכול לשפוך עליהם בלי ניגוב, ועי' להלן בזה.

מ"ב ס"ק כ"א ודע די"א דמן הדין צריך לעולם מים שניים כו', באמת כ"נ בעיקר הדין, אבל יש לחוש שאם לא יטול רביעית שלמה בב"א לא יטול כל היד כראוי, ונמצא שאין לו כלום לא ראשונים ולא שניים, ולכן בזה"ז עדיף ליטול נטילה אחת שלמה כראוי, מלחלק הנטילה לשנים, ואם נוטל בשפע כראוי שזה הרבה יותר מרביעית בב"א, יכול להוסיף מים שניים, אבל כל מה ששופך בלי הפסק אפי' הולך וחוזר והביא על כל היד בקילות אחד לא חשיב שניים, כמבואר בירושלמי דבעינן נוטל ומפסיק, [אלא דחשיב שיעור ראשונים ושניים לפי תו'], ואם הפסיק מעט הפסיד בשלימות הנטילה הראשונה ולכן לא יפסיק קודם שהשלימה בהידור, אלא דנחתין לנדון ידים טהורות לחצאין בדאיכא טופח להטפיה.

ולמעשה אנו נוהגין ע"פ מרן זללה"ה ליטול רק פעם אחת מרביעית בב"א, ונראה דלפמשנ"ת א"צ להחמיר ליטול שניים בזה"ז,

לכל האצבעות והיד צ"ע, דמה יעשה ברביעית בב"א דודאי צריך בב"א ממש, ויגיעו לכל היד. ולפ"ז א"א ליטול מברזא שבחבית כשפותח וסוגר כל פעם דחשיבי כמה נטילות, ואמנם בדיעבד מקילינן כשנשאר טלה"ט, אבל להכניס עצמו לנטילה כזו לכתחילה, אין זה ראוי, גם יש לדון אם זה כלי שא"א ליטול ממנו רביעית בב"א, הר"ז חסר בכח הרביעית שבו.

שם בשו"ע אבל בשניים נוטל מקצת כו' ובמ"ב ס"ק ל"א כתב שאפי' ניגבה מקצת היד יכול להוסיף כו', ולפמשנ"ת לעיל דעיקר טהרת היד בשניים, אין להקל אא"כ נשאר טלה"ט בכל היד.

שו"ע ס"ד יאחזו הכלי בראשי אצבעותיו, ובנטל מרביעית ונגע אחר בידיו

כא. **שו"ע** ס"ד יאחזו הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחת, לא נתפרש איך יבואו מים על גב האצבעות ועל מקום תפיסתו כששופך כך, וא"צ לומר שלא יגיעו על גב פס ידו.

מ"ב ס"ק מ"ח י"א שא"צ לנגבה כו', כבר תמה בחזו"א סכ"ד סק"כ כ"ג דודאי צריך ניגוב.

שם מ"ב ס"ק מ"ט, בשעה"צ אות ל"ט נסתפק בנטל מרביעית ונגע אחר בידיו אם מטמאין, ולא נתפרש מה הספק הרי ודאי בזמן המשנה ידיו טמאות כיון שהמים נטמאו מיד חבירו והם תחלה ופוסלין את הידים, ואפי' טבל ידיו במקוה הדין כן כמ"ש בחזו"א סכ"ה ס"ק י"ג, ואפי' ניגב ידיו ונגע באמצע הסעודה ביד חבירו הרטובה נטמאו ידיו כדין נוגע במים טמאין.

ומה שיש לדון הוא בזה"ז שבלא"ה המים טמאין, דבזה י"ל שאם גמר נטילתו כדין, אינו נטמא ממים טמאין כלל, וה"ה אם נטל שניים וניגבן הדין כן, ובזה מחמירין כשידיו לחות שעדיין לא נגמרה נטילתו, [דהעיקר שגם בטבילה צריך ניגוב משום מאיסות, מיהו י"ל

שם ס"ג נטל מקצת ידו כו' בנדון אם צריך לנגב
כ. **שם** ס"ג נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו, במ"ב ס"ק כ"ז כ"ז כתב שא"צ לנגב, אלא חוזר ונוטל על כל היד, ומשמע שזה מועיל גם אם נקטינן בעיא דאילפא לחומרא דלא מהני טלה"ט לחשבה נטילה, ומרן זלה"ה בסכ"ד סק"כ כתב שצריך לנגב כיון שלא הועילו כלום בנטילה, הו"ל כמים שלא ניתנו לטהרה, ויש לדון לקולא דפשטות הגמ' שהחסרון רק בחצאין, ולא שהמים טמאין, [דכיון שהפסיק נקבע דין המים מיד, ולא דמי ללא נפסק הקילוח דשייך לומר שטהרת המים מיתלא תליא], והטעם מפי שנתנן לצורך נטילה, ובראשונים דבלא"ה טמאין שפיר מוסיף וחוזר ונוטל כל היד, ובשניים הרי שנינו מוסיפין על השניים, [בטור הביא מפרשים מים אחרונים, וזה תימה דבתוספתא קאר"מ מוסיפין על הראשונים ואין מוסיפין על השניים, ובלא"ה הדברים תמוהים, והוא ט"ס בירושלמי כמ"ש בגליון דבכ"ר הגרסא ובאחרונים], מיהו עמש"כ לעיל ס"ק י"ד דלפי' הגר"א ליתא במתני' דמוסיפין על השניים ליטול לחצאין.

מ"ב סק"ל יש מאחרונים שכתבו דדוקא בדיעבד כו', ולכאורה פשוט שאין להכניס עצמו בספק דרבנן לכתחלה, ולא דמי למים שספק אם נטמאו דלפסול את המים חשיב כדיעבד, ואפשר שגם כאן הנדון רק לאחר שנטל חצי ידו, שאנו באין לפסול אותו חצי, אבל לכתחלה לכו"ע צריך ליטול כל היד בב"א.

במ"ש במ"ב דה"ה בשתי שפיכות, ובשעה"צ בדין ליטול מברזא ופותח ונועל כמה פעמים

שם במ"ב ולא דוקא בשפיכה אחת אלא אפי' בשתי שפיכות כו', לא נתפרשו הדברים, דודאי דין רביעית בב"א הינו ממש בלי הפסק דאל"כ חסר בשיעור מקוה, ודכוותה בראשונים אם צריך בב"א היינו בלי הספק כלל, ומ"ש בשעה"צ אות כ"ז שא"א שיבואו בקילוח אחד

שׁו״ע סי' קס"ב ס"ח בדינים שיש להחמיר בזה"ז ועוד

כב. שׁו״ע סי' קס"ב ס"ח חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש כו', יש לברר איזה דינים נשאר בזה"ז במים טמאין, שהרי סתמא כל המים טמאין קודם נטילה, במגען בכלי שהוא ראשון שנגע בטמא מת, וגם נטמאין מהיד שהוא עצמו טמא מת, וא"כ אין יתרון למים טהורין, ואפ"ה החמירו בדברים מסוימים, ודעת מרן זללה"ה שפסול שבשעת נטילה חמיר טפי דחשבינן ליה כלא נטל כדין, ואף בזה"ז בעינן שתהא צורת הנטילה באופן שמועיל בזמן שהם טהורים, ובאחרונים יש סברא דמי נטילה חמירי טפי אפי' שלא בשעת נטילה, ויש בדבריהם להקל ולהחמיר.

היו ידיו רטובות שלא ממי נטילה ובא ליטול ידיו לדעת מרן זללה"ה צריך לנגבם, שהרי מים אלו אינם נטהרין בנטילה שניה, ונמצא שנוטל ידיו שלא כדין, ולדעת האחרונים מים אלו לא מיקרו מי נטילה, ולא חיישינן להו בזה"ז.

נגע בכלי קודם נטילה והידית רטובה, וחזר ונגע בידית זו לאחר נטילה ועדיין ידיו לחות, בזה לכו"ע ידיו טהורות כיון שכבר גמר נטילתו כדין ומים אלו אינם מי נטילה.

נגעה ידו הטהורה לאחר ניגוב ביד שאינה טהורה אע"פ שיש משקין על הידים ידו טהורה, חזו"א סכ"ה ס"ק י"ג, ואם נגע בה קודם ניגוב כתב במ"ב ס"ק מ"ה שידו טמאה, אפי' נטל מרביעית או טבל ידיו, [ועי"ש בשעה"צ אות ל"ט], ויש לדון בזה"ז מאחר שכבר נטהרה ידו מנלן להחמיר קודם ניגוב, טפי מאחר ניגוב, [ומ"ש בשו"ע שם בעודן לחות היינו כדי שיהא משקין טמאין, אבל לדבריו ה"ה לאחר ניגוב, דלא נחית לנדון זה"ז שכולם טמאין], ומרן זללה"ה כתב שם דקודם ניגוב עדין שם נטילה עליו, וצ"ע דלגבי מים טמאין שלא מחמת נטילה או נבלה מטהרין גם קודם ניגוב, ומי נטילה

דאף בשניים אינו נטמא בזה"ז, שכבר נשלמה נטילתו, והניגוב אינו ממצות הנטילה], ולכן גם בזה"ז מים טמאין פוסלין אותו, אם פסולין ניכר שהוא מכח ידיים, ולענין זה אין חילוק בין טבל ידיו במקוה או ברביעית או בראשונים ושניים.

בדין נוגע באוזן הכלי שנרטב מידיו קודם נטילה

שם במ"ב ובשעה"צ אות מ"א, כתב שהנוגע באוזן הכלי בידו שאינו טהורה אינו פוסל ומטמא המים בזה"ז, דהו"ל כנוגע במים שבכלי שאינו פוסל בזה"ז, אבל אם נגע באוזן הכלי בידו הרטובה ממים ראשונים ואח"כ נגע במים אלו בידו הרטובה שנטהרה בשניים או ברביעית, בזה י"ל שידו נטמאת כיון שהם כמי נטילת חבירו, שניכר שטומאתן מכח נטילה ולא מכח מגע, ולפ"ז אם נוטל רביעית א"צ לנגב הספל בשום פעם, ואם נוטל בפחות מרביעית ונוטל ראשונים ושניים ונגע בידיו הראשונים באוזן הכלי, בזה הו"ל מים טמאין שמחמירין בהן בזה"ז, כמ"ש בשו"ע ס"ח, ויש מקום לדון ולטהר גם בזה, שאין זוכרין מקור טומאת המים בזה"ז, ומקום השפשוף שבשו"ע ס"ח גרע כיון שהשלים בשפשוף זה מצות הנטילה, לכן זוכרים מקור מים אלו, וגם ד"ז אין לו מקור ברור לפסול.

שׁו״ע ס"ז אם שפשף כו', עי' מ"ב דמיירי בנוטל רק עד קשרי אצבעותיו, וגם בזה סיים דהיינו דוקא בידיו לחות ועי' שעה"צ אות מ"ד, וחילוק זה קשה וזה גופא מוכיח כמ"ש מרן זללה"ה שהראב"ד יחידאה ולפנינו במשנה מבואר שטהורין בכל ענין, דאין מקום לחלק בין לחות לניגוב לענין מגע בכף היד לחולין, וכ"כ בבה"ל בדעת הרא"ש, שו"ר בחזו"א סכ"ד ס"ק י"ז שכתב בדעת הרשב"א שסובר שלאחר ניגוב שנחלטו הידים שטהורות לחולין, שוב אינם נפסלין במגע הכף שצריך טהרה רק לתרומה, אבל קודם שהוחלטה טהרתן צריכין זהירות בכל הכף.

בהם בידו קודם שנטהרה, ובזה לדעת האחרונים
א"צ ניגוב, ומרן זללה"ה פי' כפי' קמא.

שו"ע ס"י בדין רטיה

כד. **שו"ע** שם ס"י מי שיש לו מכה בידו
ורטיה עליה די לו שיטול שאר היד
כו', ד"ז לא נתפרש דאי משום חציצה שנינו
שכל החוצץ בטבילה חוצץ בנט"י, ותנן דרטיה
שעל המכה חוצצת, ותירצו האחרונים דמיירי
הכא שאינו יכול להסירה מחמת כאב המכה, ולא
נתפרשו הדברים דמתני' סתמא קתני והרטי'
שעליה דבכל גונא חוצצת, ומרן זללה"ה כתב
בסכ"ד ס"ק כ"ה ד"ל שפטור מנט"י מפני הכאב
והתירו לו מפה, אבל הניח בקושיא דא"כ יש
להצריך מפה על כל היד, ואאמור"ר זללה"ה כתב
בס"א סק"ה שבכה"ג שיש לו מפה שא"א
להסירה ידים טהורות לחצאין, כיון שלא שייר
חלק מן היד שלא נטהר, אבל עדיין דברי
הרא"ש קשים שאין לחדש כזאת מסברא, והגמ'
כמפורשת איפכא, שאין שייר טהרה לחצאין,
כמו שאין שייר בגוף לענין טבילה לחצאין.

והענין מעשה בלא"ה א"א לסמוך שאין חלק
מהרטייה שאפשר להסירו, שקשה
לצמצם הרטייה בדיוק, וכמ"ש כע"ז בשעה"צ
אות נ"ז, ולכן לעולם אין להתיר בלא מפה על
כל היד, אלא שצריך להחמיר כהרא"ש וליטול
ברביעית את החלק שמגולה, ואח"כ לכרוך מפה
על כל היד.

כה. דינים שנתבאר

מקום הנטילה ביד, ונטילה בלא הפסק הקילוח
א. צריך ליטול כל היד עד חיבור הכף לקנה,
[מעיקר הדין כ"ג דעת רוב הראשונים עבה"ל
סו"ס קס"א, ובצד הפנימי של היד ניכר היטב
היכן מתחיל הקנה שהוא צר, ובמישור היד
המקום ניכר ששם מתחבר העצם של הכף לקנה,
וזהו לשון פרק שמתפרקין העצמות מחיבורם
זל"ז], וצריך ליטול הכל בב"א בלי הפסק
הקילוח, ואם הפסיק באמצע והשלים כולה בזמן

מחמירין גם באמצע הסעודה כמ"ש בחזו"א ס"ק
י"ב, ומגלן לעשות גדר נוסף ליד חיבורו ולחלק
בין קודם ניגוב לאחר ניגוב שו"ר בפמ"ג סי'
קס"ד בא"א סק"ג שדן לטהר בנגע בחיבורו
לאחר ניגוב, וסיים וצ"ל שבמי נטילה החמירו
ודייק מלשון הרמ"א שלא הזכירו טומאה,
ואאמור"ר זללה"ה בס"א ס"ק י"ב צידד שאפי'
מי נטילה אין פוסלין לאחר ניגוב בזה"ז.

מרן זללה"ה בסכ"ה ס"ק י"ב כתב להקל במי
שלא נטל כדן שלא יחשבו מימיו מי
נטילה, והו"ל כטמא שנגע במים שהם כשרין
לנט"י, ובאמת לא מצאנו מי חידש שגזרו על מי
נטילה, אלא שהאחרונים שהעתיקו הדינים
להלכה אע"פ שכולנו טמאין כנראה החמירו במי
נטילה, ובהרגשה זו יש להחמיר גם במי נטילה
שלא כדן, דסו"ס הם ניכרין כמי נטילה, מיהו
לדעת מרן זללה"ה העיקר להחמיר בצורת
הנטילה, ולכן במי נטילה אין לנו להחמיר אלא
מה שמצאנו בהדיא בפוסקים, דאל"כ היינו
מקילין בכולן.

שו"ע ס"ט קיסם או צרור, מתי נפלו על ידו, ובדין בזה"ז ברביעית

כג. **שו"ע** ס"ט ואם שופך רביעית מים כאחת
על ידו א"צ לזוהר בכ"ז, המחבר
מפרש שה' על ידיו קיסם או צרור ונתן על
גביהם רביעית בב"א, ובזה לא היו מים ע"ג
הקיסם שיקבלו טומאה מן היד, דכשבאו המים
ע"ג היד טיהרוה, ונגעו בקיסם מים טהורים,
אבל אם הקיסם ה' בתוך הכלי עם המים ונפל
ע"ג היד עם המים, א"כ המים שע"ג הקיסם
קיבלו טומאה מן היד קודם שנטהרה, ותו לא
מהני רביעית לטהרם, שאין הרביעית מקוה
לטהר מים שנטמאו בפ"ע או שפירשו וחזרו,
ועמש"כ לעיל ס"ק י"ג ובקמא [נדפס לקמן ס"ט]
סק"ז.

מידו בזה"ז יש להקל בזה, כיון שהמים שע"ג
הקיסם אינם מי נטילה, רק מים שנגע

המים, ובחורף שהמים קרים טוב להדיח הידים תחלה שאז המים נקלטין יותר, או ליטול במים פורשין.

הסך שמן או משחה על ידו ואין ממשן ניכר לעין, אבל כשנוטל במים נראין טיפות מים מפוזרות בכמה מקומות, צריך בירור במציאות אם גם ביניהם הכל טלה"ט אלא שאינו ניכר, ועמ"ש"כ ס"ז סק"ו בדיני חציצה דפשטות הדברים שנטילתו כשרה, ואפשר דסתמא דמילתא נקטינן שברגע הנטילה היתה כולה טלה"ט.

סדר הנטילה קודם ולאחר י"ח דבר

ג. סדר נטילת ידים, קודם י"ח דבר שגזרו שידים מטמאות מים של חולין נוטל ידיו מרביעית פעם אחת ודיו, לאחר י"ח דבר תיקנו מים ראשונים ושניים, נוטל ראשונים מן הכלי שיש בו רביעית או משירי טהרה, ומשפשף ידו להדיחה יפה, וחוזר ונוטל פעם שניה, ואם לא שפשף ידו טהורה, - אם ניגב ידיו אחר נטילה ראשונה חוזר ונוטל פעם שניה כדין מים שניים, (חזו"א סכ"ד ס"ק כ"ד).

דין מים שניים בזה"ז

ד. נטל פעם ראשונה רביעית שלמה בב"א על ידו א"צ שניים, כן פסק בשו"ע, והרבה חולקים ע"ז, [וי"א דסגי בנתן כמות של ראשונים ושניים בפעם אחת ומשמע דהיינו פחות מרביעית], ולפי דבריהם יש ליטול מים שניים אע"פ שנטל רביעית בפעם הראשונה, וכתב המ"ב ס"ק כ"א בשם הח"א דיש לנהוג ליטול רביעית על כל יד וגם שניים, וסיים המ"ב וכ"ז הוא רק לכתחלה אם יש לו מים מזומנים אבל לטרוח אחר זה נראה דא"צ כו', ואנן נהיגין ע"פ מרן זללה"ה ליטול רק פעם אחת.

ונראה דיש להקל לכתחלה כיון שבזה"ז אין מים טהורים, וא"כ עיקר הטעם של מים שניים ליתא, וא"כ הפשטות שלא תיקנו שניים ככה"ג, אלא דיתכן שהבינו הפוסקים שראוי

שעדיין נשאר טלה"ט בכל היד פסק בשו"ע להקל, [ומשמע שבדרך הרגיל נשארת כולה טלה"ט, אע"פ שניכר רק טיפות גדולות], ויש להחמיר לחזור וליטול על כל היד בב"א, ויכול להקל שלא לנגב תחלה, אלא יחזור ויטול כולה בב"א, ועי' דין ט', (המ"ב מיקל בהפסק מועט כסגירת ברו ופתיחתו, וד"ז צ"ע, אבל יש מקום לצרפו להידור של בבת אחת). - (עסק"כ ע"פ מ"ב ס"ק כ"ו כ"ז וחזו"ב ס"א ס"ק י"א).

שוב הערוני דכיון שלא נטהרה היד ברביעית הראשונה אין לזה מעלת רביעית בב"א, שעיקר ענינה שהמים גוברין על היד ומטהרין אותה ואינה מטמאתן, אבל כשלא נטל כולה בפעם ראשונה חזרו המים להיות בדין מים ראשונים שהם טמאין, וא"כ אין יתרון בזה שנוטל על כל היד בפעם שניה, אלא מכח הקולא של זמן הזה כדלקמן, או נימא ידידים טהורות לחצאין ונימא שגם כח הרביעית נשאר בטלה"ט, וראוי לנגב כולה ואח"כ ליטול, וצ"ע.

נטילה לחצאין, בנשאר משהו יבש, ובמים קרים בחורף, ובמשחה על ידו

ב. אם נשאר אפי' משהו שלא הגיע שם מים לא עלתה לו נטילה, ולא מהני לשפשף ידיו זו בזו כדי שיתפשטו המים בכולן, דבעינן נטילה מכלי.

ואם קודם שגמר נטילתו נתייבשו המים ממקצת היד, ואין בהם טופח להטפוח, אע"פ שלא נפסק הקילוח יש לחזור וליטול, שאם אין כל היד רטובה בב"א, משמע בגמ' שזה נחשב נטילה לחצאין, [ולענין ניגוב היד קודם נטילה שניה הר"ז כדין א'], והדבר מצוי בחורף שהמים הקרים אינם נתפסין על היד, ואפי' עברו בודאי במקום זה יש לחוש דהוי נטילה לחצאין, כיון שהמקום נתייבש קודם שגמר נטילתו, גם מצוי שהמים לא נגעו במקום היבש כלל, ואע"פ ששפך כאן מים, דרך המים שעושין כיפה ומדלגין מקצת, ויש לשפוך המים בנחת ולשים לב לקצה כף ידו בחלק התחתון שהגיעו שם

ניגוב הידים

ז. אסור לאכול פת בלא ניגוב ידים, ואין להקל בזה אפי' נטל רביעית בב"א או הטביל ידיו במקוה, וכל ניגוב היינו יבש שאינו טופח כלל.

נגיעה במים טמאין

ח. מדינא דגמ' מים טמאין מטמאין את הידים וצריך לחזור וליטול ידיו, אבל בזה"ז כל המים טמאין מהכלים שהם טמאין ממגע ט"מ ונדה, ועוד שהאדם בעצמו טמא מת ומטמא את המים כשנוגעין בידיו, וכל הטמאין חייבין בנט"י, ואין מקום ליהזר ממגען, שהרי מעיקרא נטל בטמאין, ולכן הנוגע באמצע הסעודה במים שנגע בהן טמא מת בידיו, או שנגע בהם מי שלא נטל ידיו, א"צ נטילה, אפי' נגע בהן קודם ניגוב ידיו מן הנטילה, בה"ל סי' קס"ד ס"ב חזו"א סכ"ה ס"ק י"ב.

ומ"מ מחמירין שלא לנגוע במי נטילה, שניכר בהם פסול של נטילת ידים, ואין לדין זה מקור מפורש, אלא שכן יש ללמוד ממה שלא השמיטו הפוסקים דינים אלו בזה"ז, ועמש"כ דין ד', ויתבאר להלן בס"ד מה נקרא מי נטילה, והזהירות רק לידים, אבל אין נזהרין שלא יגעו מי נטילה במים כשרים ונוטלין מהם לכתחלה, - מי נטילה שלנו כיון שנוטלין רביעית בב"א מקילינן שכל המים טהורין.

ניגוב ידים רטובות קודם נטילה

ט. הנוגע במים קודם נטילה ונשאר ידיו רטובות, בפשוטו מים אלו אינם מי נטילה, ולפ"ז א"צ לנגב ידיו, אבל מרן זללה"ה כתב דצריך לנגב, מפני שניכר החסרון במעשה הנטילה שנוטל על מים טמאין, ואם נטלן לשם נטילה והפסיק קודם שגמר ליטול כל היד, אפשר להקל לחזור וליטול פעם נוספת על כל היד, ואם נטל רק המקום היבש ג"כ מהני אם נשאר טלה"ט בכל היד, ויש להחמיר בזה לכתחלה, ואם לא נטלן לשם נטילה ולא ניגבן ונטל רביעית על גביהן המיקל בדיעבד יש לו מקום,

לנהוג היום כמו בזמן שאכלו תרומה, ולא מצאנו בדבריהם שדנו בזה אלא שכך משמע ממה שהעתיקו הדינים בסתמא, מיהו אפשר שגם הטמאין בזמן שאכלו תרומה לא נהגו בשניים, [ועוד שג"ז רק מי"ח דבר, אבל בעיקר תקנת נט"י סגי בפעם אחת גם בזמן שנהגו בטהרה, וא"כ מובן יותר לומר שבוזה"ז כיון שקיים עיקר התקנה בפעם אחת לא הצריכו יותר, ועי' שבת ס"ב ב' שלא הזכירו אפשרות דמשא חד זימנא ולא משא תרי זימני, משמע דבחדא סגי], ויש גם לחוש מההידור שאם יתרגלו שנוטלין פעמיים יהא בזה חסרון בשלימות הנטילה הראשונה, שישאירו מים בספל לשניים, והראשונים לא יכסו את כל היד יפה, ועי' ס"ק ט"ז, מיהו אם צריך לשפשף ידיו, דסתמא נתעסק בדברים של זיעה שאינה ניכרת, עי' דין ב', אע"פ שמדין חציצה יעבור עם המים עדיף שיעשה כן קודם הנטילה, וינגב ידיו, ואח"כ יטול פעם אחת ברביעית, ואם יעשה את זה בצורת נטילה צריך שתהא הנטילה על כל היד ואז הו"ל ראשונים, והנטילה שניים ועכ"פ לא ידחה השפשוף לאחר הנטילה כמ"ש בסמוך.

ענין השפשוף קודם הנטילה

ה. הנוטל צריך שישפשף ידיו להדיחן יפה, ועיקר השפשוף קודם שפיכת המים כדי שיפלו המים של השפשוף ע"י מי הנטילה, אבל בשו"ע ס"ב וס"ד העתיק דין שפשוף גם לאחר רביעית, כמ"ש במ"ב ס"ק כ"ג מ"ג, אע"פ שאינו חוזר ושוטפן, ויש בזה תועלת לנקיות, בפרט כשמנגבן מיד במפה, ובכל ענין השפשוף אינו מעכב, מ"ב ס"ק כ"ד.

דין הגבהת הידים

ו. הנוטל ידיו מבואר בגמ' שצריך שיגביה ידיו שלא יחזרו המים שיצאו מן היד, וכשנוטל מרביעית נקט בשו"ע שא"צ להגביהם, כיון שהמים טהורין, ויש להקל בזה מאותו טעם שכתבנו בדין ד'.

בה"ל ס"ב ד"ה הנוטל, וחזו"א שם ס"ק כ"ג, ועי' לעיל דין א'.

וכ"ל זה אינו חשש המצוי כלל, שהרי נוטלים מרביעית, (ומי שלא נטל כדין כתב מרן זללה"ה דלא חשיבי מימיו מי נטילה), וכן השיב מרן זללה"ה שלאחר שנטל מרביעית יכול לנגוע בכל מים אפי' בידים רטובות, וכנראה סמך ע"ז שאין מצוי מי נטילה של פחות מרביעית.

נגע ביד חבירו

יב. נגע ביד חבירו שלא נטל ידיו, [וה"ה בנטל ידו אחת ונגע בשניה], אם נגע בו לאחר ניגוב אע"פ שיד חבירו רטובה טהור, אבל אם נגע בו קודם ניגוב אע"פ שנטל רביעית בב"א [וכן אם טבל ידיו] שמימיו טהורין, אפ"ה נטמאו מיד חבירו, מיהו בזה"ז הי' נראה דחשיב כלאחר נטילה, [שהרי הניגוב אינו ממצות הנטילה, אלא משום מאיסות], אבל בפוסקים החמירו שנפסלה נטילתו, דקודם ניגוב כלא נשלמה טהרתו חשיב, וד"ז אין לו מקור להחמיר בזה"ז, ויחזור ויטול בלא ברכה, (אפי' נטל ראשונים ושניים פחות מרביעית).

כו. דינים במים אחרונים

טעם תקנת מים אחרונים

א. מים אחרונים ילפינן מוהייתם קדושים והיינו משום זוהמא, ולכן אע"פ שאין מלח סדומית מצוי בינינו חייב ליטול, ונראה שעיקר התקנה משום זוהמא, ואח"כ עשאוה חובה משום מלח סדומית, כ"ד כל הראשונים שהעתיקו מים אחרונים בזה"ז, וכ"כ מהרש"ל ומ"א והגר"א, ועוד ראשונים ואחרונים, אבל דעת הרבה בעלי התו' ותלמידיהם דכיון שאין מלח סדומית מצוי בינינו נהגו בצרפת שאין נוטלין מים אחרונים, ומי שנגע בידיו בתבשילין לכו"ע חייב ליטול, - אין מברכין על מים אחרונים.

דין נשים במים אחרונים

ב. נשים חייבות במים אחרונים, והסוכרים שבזה"ז בטל חיוב מים אחרונים, אלא שמהדרים לשמור התקנה שהיתה, לא הנהיגו הידור זה בנשים, ובמור וקציעה כתב מפני שהם נזהרות לאכול רק בכף ומזלג.

נטף טיפת מים על המקום שנטל קודם שגמר י. נטל ידיו ברביעית בב"א וקודם שהשלים נטילתו נטף מהכלי או מהברז טיפת מים על המקום שכבר נטל, היה נראה דיש להקל בזה"ז, דלדעת האחרונים אין זה מי נטילה, ואף לדעת מרן זללה"ה דבשעת נטילה גרע, היינו דוקא בחלק שעוסק בנטילתו, אבל במקום שכבר נטל ונטהר, אין להחמיר במים טהורים שנטפו שם, [שהרי המים שנטפו מהיד טהורין, אע"פ שלא נשלמה נטילתו, ולכן יש להקל בזה"ז שלא יפסלו בו מים טהורין], דחלק זה של היד אינו מטמא אותם, אע"פ שבזמן התרומה י"ל שהם טמאין מפני שנגעו ביד קודם שנטהרה, וכמ"ש אאמו"ר זללה"ה בס"א סוסק"ד, מ"מ בזה"ז אין לטמאות אלא פגם במעשה הנטילה, אבל בספר דינים והנהגות מיייתי עובדא באחד שנטף על ידיו באמצע נט"י טיפת מים ואמר לו מרן ז"ל שינגב ידיו ויחזור ויטול, ומשמע שנטף במקום שכבר נטל, [ונראה דבספק נטפו א"צ להחמיר].

נגע בידית של הכלי קודם נטילה

יא. נגע בידית של הכלי קודם נטילה, נטמאו המים מידיו, אבל אין חוששין למים אלו בזה"ז, ולכן א"צ לנגב את הידית קודם שתופס בה בידו הנוטלה אע"פ שהיא רטובה, ואם הרטיב את הידית מידו הנטולה מרביעית הרי המים טהורין, אבל אם נטל ידיו בפחות מרביעית מים ראשונים ונגע בידיו בידית של הספל, צריך ליהרר שלא ליגע במים אלו שהם מי נטילה, ועי' בסמוך ד"ה וכל זה, (מ"ב ס"ק מ"ח), ויש מקום לדון שלא החמירו במי נטילה רק כשהם ידועים למי נטילה, כגון ששפשף את הראשונים בכותל, - נגע במי נטילה [עי' בסמוך דמשכח"ל רק במי שנטל כדין ולא נטל מרביעית] באמצע הסעודה צידד אאמו"ר זללה"ה להקל, והביא שהפמ"ג נסתפק אם צריך לנגבם ולחזור וליטול.

חייב המברכין במים אחרונים

ג. אחד המזמן ואחד השומעין חייבין במים אחרונים, ובזמננו בלא"ה הרי כולם מברכין.

שיעור במים אחרונים, ובנטילתם לתוך כלי

ד. מים אחרונים א"צ רביעית, והגר"א מחמיר, ושיורי רביעית כרביעית, ומרן זלה"ה לא החמיר, ונוטלין מכלי לתוך כלי ולא ע"ג קרקע מפני שרוח רעה שורה עליהן, ויכול ליטול לתוך הקערות ששופכין לתוכן כל המימות, (מה שקורין היום בשיבוש כיוור), ואם יש שם כלים לשטיפה טוב שלא יטול ע"ג כלים שאוכלין בהם שמא לא ישטפום יפה, וי"א שע"פ קבלה נוטלין דוקא לתוך כלי.

מקום הנטילה ביד

ה. נוטלין מן האצבעות שני פרקים הראשונים, ולדעת הגר"א צריך ליטול כל האצבעות עד הקשר ולא עד בכלל, וכתב בה"ל שטוב לנהוג כהגר"א, וכ"נ עיקר, ולכה"פ ישפשף המים עד סוף האצבעות.

צורת הנטילה והשפיכה, ופתיחת ברו, ונינוב הידים

ו. ישפיל ידיו כדי שתרד הזוהמא, וישפוך מן הכלי ולא יכניס ידיו לתוך הכלי, וא"צ דיני כלי לשפוך מתוכו ועי' דין ד', אבל לכתחלה צריך צורת שפיכה, וא"צ כח גברא, ופתיחת הברזא שפיר דמי, - נוטלין לחצאין. - ראוי לנגב

המים מידיה במפה או במגבת וכיו"ב שכן מתקנה יותר.

מים חמים או שנעשו בהם מלאכה

ז. מים חמים פסולין למים אחרונים, וחמין שנצטננו או פושרין כשרים, - מים שנעשו בהם מלאכה או שנשתנו מראיהן כשרין, אבל לא מזוהמין.

בדין הפסק בין נטילה לבהמ"ז

ח. תיכף לנט"י ברכה, שזהו כבוד הברכה שנטלו לצרכה, וחשיב טפי נקיות, ולא ידבר כלום בין הנטילה לבהמ"ז, ואם הפסיק מעט א"צ לחזור וליטול, ואם הפסיק הרבה לדבר נחוץ או שהפסיק הרבה באיסור, יחזור ויטול, מ"ב סי' קע"ט סק"א בשם דה"ח, ולכתחלה לא יפסיק על סמך נטילה שניה, דבאמת השניה מיותרת ואין בה מצוה.

סילוק המים אחרונים מהשלחן

ט. נוהגין לסלק המים אחרונים מן השלחן או לכסותם מפני שהם מזוהמים ורו"ר שורה עליהם, ואין מקומם במקום הברכה.

אם אשר יצר קודם לבהמ"ז

י. אשר יצר ובהמ"ז כתב אאמו"ר זלה"ה דבהמ"ז קודם מדין מקודש, ואשר יצר אינו תדיר אלא מצוי, ומ"מ אם יש לחוש שישכח יברך אשר יצר תחלה, ואם נוטל רחוק מהשלחן יתחיל מיד אשר יצר דחל חיובו קודם שיכול לברך בהמ"ז שעדיין אינו במקומו.

סימן ט (קמא)

בתקנת נט"י, וראשונים ושניים, ובדין להצאין ועד הפרק, ועוד פרטים, ובדין בזה"ז שכולם טמאים

ניגוב הידים בנטילה ובטבילה

אלא המים שנטמאו מנטילת אותה היד, ושהם ע"ג היד, ולכן צריך לנגב המים הטמאים, וליטול עוד שתי פעמים כדין ידים שהם שניות, [וצ"ע בר"ש שכ' דנטל גם את השניים מטמאים, שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ב ס"ק י"א שפי' בנטל רק ראשונים מטמאין כמש"כ, וכ"ה בבהגר"א על התוספתא], וע"ז מסיים בתוספתא שאם בא להטביל ידיו א"צ לנגבם מהמים הטמאים כיון שנטהרין בהשקה, ולא מיירי בדין ניגוב שאחר הטהרה, דמשום מיאוס הוא, ואין חילוק בין נטילה לטבילה, וכ"מ מזה שהרי"ף והרא"ש והרמב"ם והרשב"א בתו"ה לא הזכירו חילוק זה, וסתמן כפירושן דאף בטבילה צריך ניגוב, וראיתי בבהגר"א סו"ס קנ"ח שכ' להגיה ד"ז בתוספתא, וצ"ע שהתוספתא מובנת כמ"ש הר"ש, וכ"מ בתו' ברכות נ"ב א' דהנוטל ידיו אינו מנגב אלא בבא לאכול ולא בנוגע בכוס, וש"מ שהענין רק מיאוס, אח"כ ראיתי שכבר כ"כ מרן זללה"ה בס"ב סק"י, (וזה דלא כמ"ש בס"א סק"ט שהעתיק דין השו"ע דא"צ ניגוב).

ולפ"ז נחא הא דלא הזכירו בתוספתא דין רביעית בב"א, דלגבי מים טמאין לא מהני רביעית, אלא טבילה דוקא, והא דלא קתני חילוק בדין להגביה ידיו, י"ל משום דר"י פליג במ"א וס"ל דנפל ככר של תרומה טמא, וה"ה בחזרו ליד, ועוד דהתם ע"כ בראשונים דוקא מיירי וכמ"ש הר"ש, ודין כונה לנטילה דקתני בסיפא, [עי' גרסת אור הגנוז ובהג' הגר"א], בזה ג"כ דוקא טבילה א"צ כונה.

ביאור פלוגתת ת"ק ור"מ ריש פ"ב לדעת הר"ש ב. דעת הר"ש דהנוטל מים ראשונים ומנגב ידיו א"צ מים שניים שהם באין לטהר

א. ר"ש פ"ב מ"ד עוד תניא בתוספתא כו' הנוטל ידיו לא יאמר הואיל והראשונים טמאים הריני נוטל את הטמאים ואם עשה כן צריך לנגב את ידיו אבל המטביל את ידיו א"צ לנגב את ידיו הנוטל ידיו צריך להגביה כו' אבל המטביל את ידיו א"צ להגביה כו', בב"י סו"ס קנ"ח הביא בשם המרדכי מתוספתא זו דהמטביל ידיו א"צ לנגב, וכ"ה בסמ"ג, ופי' הטעם מפני שאין על ידיו מים טמאים, וכתב דלפ"ז ה"ה בנטל רביעית בב"א, ולפ"ז צריך לחדש דאע"פ שנטל ראשונים ושניים, מ"מ קצת טומאה יש במים וצריך לנגב, וכבר נדחק בזה במ"ב שם ס"ק מ"ה [ומ"ש בבה"ל שם בשם ר"ח [הובא באו"ז] דטעמא משום הכשר צ"ע שכבר הוכשר הלחם בלישתו], ועיי"ש במ"ב סקמ"ו דהאחרונים הזכירו דלטעמא דמיאוס צריך לנגב אף ברביעית, ונדחקו בטעם הדבר דבמטביל א"צ, ובמ"א סקי"ח כתב דאם דעתו קצה צריך לנגב, ובאמת פשוט הגמ' כפרש"י, דהאוכל לחם במיאוס כאוכל לחם טמא, כדחזינן ביחזקאל דקרי לאכילה במיאוס לשון טומאה, וכן סתם בשו"ע סי' קע"ג ס"ג דמים אמצעיים צריכין ניגוב, והוא מהראב"ד והרשב"א, ואע"פ שאין בהם טומאה כלל, ולפ"ז אף המטביל צריך לנגב, ודברי התוספתא אינם ענין לד"ז וכמשנ"ת בר"ש.

ביאור דברי התוספתא בזה

והנה כבר ביאר הר"ש דברי התוספתא דלא יאמר כיון שמים הראשונים בלא"ה טמאין א"כ אטול מיד בטמאים ויטהרום השניים, ואם עשה כן אין השניים מטהרים מים טמאים,

הנטילה או פחות מרביעית משיירי טהרה, וכ"כ בהדיא בפ"י התוספתא פ"ב מ"ב ברישא דקתני צריך ליטול מרביעית פ"י שיהא בכלי רביעית, מיהו התם ודאי משמע הכי, מדקתני סיפא שיירי טהרה, ומ"מ יש להשוות כל לשון מרביעית בענין אחד, וכ"מ שם בהגה"ה דאין החילוק בכמות המים שנשפכו אלא אם יש בכלי רביעית אפי' שפך פחות טהור, ואם אין רביעית אפי' שפך בב"א רביעית משני כלים טמא, [ונראה דהנוסחא שבפ"א מ"א וההגהה שבפ"ב תרווייהו מהר"ש, וע"ז כתב כמו שאפרש בפ"ב, [וכן בב"י סי' ק"ס ד"ה וצריך הביא דהר"ש כתב שאין חולק על ר"מ וזה מלשונו בהגה"ה פ"ב], ומצינו כיו"ב נגעים פ"ד מ"י ופ"ח מ"א].

דעת תו' בזה ואם ניגוב מהני, וביאור מתני' לדעת תו'

ולדעת תו' חולין ק"ז א' גיטין ט"ו ב' לא מצאנו חילוק בין היד והמים שע"ג היד, וא"כ הנוטל מים ראשונים לחוד, אף אם ניגב, ידיו טמאות, וניחא בזה דהוצרכנו לראשונים ושניים לעיקר טהרת הידים ולא רק שמא יגע במים או לטהרת המפה, וע"י השניים לטהרת היד והמים שעלי', [וכן המים שנפלו מכח השניים].

והא דתנן נטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה היינו שנתן הראשונים והשניים בלא הפסק בינתיים, דהיינו לאחר שבאו מים על כל היד, עוד הוסיף לשפוך עד שבאו מים שניים על כל היד, וקמ"ל מתני' ידיו טהורה, וה"ה המים שע"ג היד, ולא מצינו שהיד טהורה והמים שעלי' טמאין, ולת"ק ה"ה בכה"ג בנטל שתי ידיו כאחת, ור"מ פליג בזה וס"ל דאף ידיו טמאות, [ולכאור' הטעם דכיון שהיו כאן מים טמאים מיד לחברתה בעינן שניים לטהרם ולא מהני מה שממשיכין המים מאחת לחברתה, וק"ק מ"ש סו"ס יש כאן מים נוספים ששוטפים את הראשונים ומ"ל בב"א מ"ל בזא"ז, וצ"ל דהצריכו מעשה מיוחד לשם טהרה, ויתכן דר"מ

רק המים שע"ג היד, ומפרש כן מתני' דנטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה, פ"י שנטל רק מים ראשונים ידו טהורה, אבל המים טמאין, וה"ה לשתי ידיו לת"ק, [והיינו ר' יוסי מטמא], ור"מ פליג דלשתי ידיו לא מהנו מים ראשונים אפי' לטהר היד, וא"כ נטל מכלי שיש בו עתה רביעית ולא משיירי טהרה, והיכא דנטל מרביעית ס"ל לר"מ דא"צ שניים כלל, [בלשון הר"ש בהגהה כתוב דליכא מאן דפליג אר"מ בזה שמצריך מי רביעית לשתי ידיו וזה ע"פ מ"ש בתוספתא דר"י מפרש דברי ר"מ, וכן העתיק הב"י סי' ק"ס מהר"ש, ודברנו הם אם נימא דרבנן פליגי אר"מ בזה].

נמצא לפ"ז דלרבנן בכל ענין בין ברביעית בין בשיירי טהרה, א"צ שניים לטהרת היד, וצריך שניים לטהרת המים, ולר"מ בנטל מכלי שיש בו רביעית א"צ שניים כלל, ובנטל מכלי שאין בו רביעית אלא משיירי טהרה, אם נטל לידו אחת היא טהורה, ובנטל לשתי ידיו צריכין שניים אף לטהרת הידים עצמן, - דין ידו אחת לר"מ אם המים טמאים יש משמעויות לכאן ולכאן בדברי הר"ש, ובסברא מיושב להשוות דברי ר"מ דס"ל שאין מחלקין בין טהרת היד לטהרת המים שעלי', ולכן בנטל לידו אחת דמורה ידיו טהורה, ה"ה דהמים טהורין, וסיפא דנפל ככר של תרומה אכולה מתני' קאי, מיהו יש גם מקום לומר דהא ידיו טהורה ביד אחת, מפני שאינה נטמאת במים של עצמה, משא"כ בשתי ידיו שנטמאין זו מזו, אבל המים לעולם טמאין כ"ז שלא ה"י רביעית בכלי, ולכאור' היינו טעמי' דר"מ דמפליג בין ידו אחת לשתי ידיו, ולפ"ז בנטל שתיהן כל אחת בפ"ע טהורות אף בפחות מרביעית, [מיהו י"ל כן גם לצד ראשון, ובאמת מה"ט גם המים טהורין], וממ"ש הר"ש פ"א בנ"א דאיכא תרי גווני לר"מ דבעינן שניים, משמע דאף בידו אחת בעינן שניים, ע"ש.

ולפרי"ש לא מצאנו ענין בשפיכת רביעית מים בב"א, ולא בשטיפה מרובה כשתים, ויש רק חילוק בין אם יש בכלי רביעית בזמן

מש"כ דלדעת תו' אין הידים נטהרות במים ראשונים אפי' ינגב המים, ראיתי בסה"ת וסמ"ג שכ' דנטילה אחת לטהר את הידים ושני' לטהר את המים, אבל נראה דאין מזה ראי' שאם ינגב ידיו הרי הן טהורות בראשונים לחוד, שלא אמרו כן אלא לבאר הענין דהראשונים טיהרו היד שלא תטמא מים הנשפכין עלי', אבל המים הראשונים עדיין טמאין ונטהרין ע"י השניים, אבל עדיין יש לקיים דאין היד נטהרת ע"י נגוב המים הטמאין, דסו"ס נגע במים טמאין וצריכה נטילה, ונפ"מ שאם ינגבה ידו ונגעה במים אינה מטמאתן, אבל עדיין אסור לאכול בה בלא נטילה, והרשב"א במשמרת הבית ש"ב כתב דנטהרה היד בראשונים והוה סגי לה בניגוב, והשניים רק לטהר המים.

ענין רביעית המטהרת

ג. **ענין** רביעית המטהרת פי' הב"י סי' קס"ב וכ"ה בשו"ע ס"ד שעשו רביעית בב"א כמו טבילה שא"צ שטיפה ב"פ, ומקור הדברים במתני' דאף לר"מ בנוטל מרביעית ידיו טהורות בשטיפה אחת, ואמנם יש משמעות לפרש עד שיטול מרביעית שאז א"צ כלום, אבל הדברים סתומים דא"א להתייחס לדין רביעית שמטהרת כדבר ידוע, מלבד הדינים שרביעית חלוקה בהם מטבילה, [דבנפלו מים טמאין לא מהניא רביעית לטהרם, כדקתני דבעינן נגוב דוקא, וכן לר' יוסי המים טמאין, וכן לענין כונה דינו כנטילה, ועי' לק' בדין ב' בנ"א ובדין קיסם שע"ג ידיו], וכמשי"ת בס"ד.

לתו' ולחר"ש אם יש חילוק בין רביעית לשיירי טהרה לרבנן

והנה כבר נתבאר דלפר"ש אין ענין רביעית בשפיכתו בב"א, אלא שיהא בכלי רביעית ולא יהא משיירי טהרה, ועוד מבואר להר"ש דאליבא דרבנן אין חילוק בין רביעית לשיירי טהרה דבתרווייהו היד טהורה במים ראשונים והמים טמאין, ואליבא דר"מ בידו אחת היד והמים טהורין, [דת"ק דר' יוסי דאמר נפל ככר

סבר דלעולם א"א ליטול שתי ידיו כאחת בפחות מרביעית, ואף אם יטול שניים לא מהני, כיון שיד נטמאת בחברתה], ואם נטל מרביעית, פי' ששפך רביעית כאחת, [כדקתני בתוספתא מי רביעית, וכ"ה גרסת תו' והרא"ש חולין שם בדברי ר"מ דהכא], ידיו טהורות דמהניא רביעית כאחת כמו ראשונים ושניים, והמים שע"ג היד ודאי טהורין, ופליגי במים שע"ג קרקע, וכמש"כ להלן.

ובמים שע"ג קרקע מחמת נטילה זו נחלקו ת"ק ור"י, דת"ק סבר כי היכי דאהנו לטהר את היד כדין ראשונים ושניים, מהנו נמי ע"ג קרקע ליחשב כמים טהורים, [וכמשי"ת בסמוך], וכאילו שפך רביעית בב"א דלא חל שם טומאה, ור"מ נמי משהו דין המים שע"ג קרקע כע"ג היד, ור"י פליג בין בשטיפה מרובה ובין ברביעית בב"א דהמים שע"ג קרקע טמאים כדין נטל את הראשונים ואת השניים למקום אחד, דנהי דמהניא שטיפה מרובה ליד, היינו משום דלא גרע מהפסיק, אבל ע"ג קרקע שנגעו זב"ז טמאין, ונראה דטעמייהו דרבנן מפני שבכל מים שניים מעורב מים ראשונים שנשאר ע"ג היד, ומ"מ השניים מטהרין אותן וה"נ הכא שנטל בב"א חשיבי כולן כראשונים שע"ג היד והשניים מטהרין אותן.

בטעמא דר"מ לדעת הרשב"א ובדעת סה"ת וסמ"ג בניגב ידיו ממים ראשונים

ומדברי הרשב"א בתוה"א שער ג' ובחי' גיטין שם נראה דטעמא דמצריך ר"מ רביעית היינו מפני שבשיעור זה יש כדי שטיפת שתי ידיו ב"פ, ולפ"ז בנוטל שתי ידיו אחת אחת א"צ רביעית, ורק כשנוטלן כאחת ומסתייע ליד השני' במים הנשפכין מן הראשונה, בזה פליג וס"ל דלא התירו לחשבן כנטל ראשונים ושניים כאחת, אא"כ יש במים כדי ראשונים ושניים לכל אחת בפ"ע, מיהו בנטל שניים לשתייהן כאחת נמי מהני, אבל בכה"ג מסתייע מן הראשונים ליד השני'.

המשנה דרביעית מהני לכו"ע מפני שהוא שיעור חשוב, ויש לפרש שאמרו חכמים שכשנוטל רביעית בב"א ודאי נשטפו הראשונים, ודיינינן ל' אף בסתמא כשטיפה מרובה, ונפ"מ דבנטלו כמה בנ"א בב"א לא מהני רביעית אחת, כיון שאין דין טהרה גמורה ברביעית אלא דסתמא דמילתא יש בה כדי שתי שטיפות, ולא הצריכו חכמים לדקדק בזה, וכ"ה בהדיא בסמ"ג וסמ"ק דבעינן רביעית לכל אחד, ומתני' דרפ"ק מיירי בנוטלין ראשונים ושניים, (וכ"כ הרמב"ם הל' ברכות פ"ו ה"י דבעינן רביעית לכל אחד).

ולאמור לא עשו רביעית כטבילה אלא כשטיפת ב"פ כאחת, וג"ז דוקא כשהמציאות כן דכיון ששופך מים מרובין תלינן שיצאו הראשונים, אבל כשנוטלין כמה בנ"א בעינן רביעית לכ"א, ואם לאו המים טמאין, [ואף של הראשון אם נגעו זב"ז, ובלא נגעו צ"ע אם דיינינן להו כיד אחת לחומרא], ובהיו מים טמאין ע"ג ידיו פשיטא דאין רביעית כטבילה, ולענין ניגוב כתבנו סק"א דאף בטבילה צריך ניגוב, דלאו משום טהרה אתינן עלה.

דין הגבהת ידיו בנוטל מרביעית

ולענין הגבהת ידיו, וכן בנמצא על ידיו קיסם או צרור, נראה דתליא בפלוגתא דר"י ורבנן בדין נפל ככר ש"ת, דלר"י דהמים טמאין צריך להגביה ידיו, וכן בקיסם או צרור ידיו טמאות, ואע"פ שהידים טהורות לר"י, ואם ינגבם א"צ כלום, [אף למש"כ בדעת תו' דבמנגב אחר ראשונים טמאות], מ"מ כל מים שבמקו"א טמאין, ולפ"ז מ"ש הרא"ש בחולין דבנוטל רביעית בב"א א"צ ליזהר שלא יפלו מים מהרטייה אתיא כרבנן, וכ"כ הבי"ט סי' קס"ב בדין הגבהת הידים בשם הסמ"ק דבנטל רביעית על כל יד א"צ להגביה ידיו, והיינו כרבנן, [ומרן זללה"ה בידים ס"א ס"ק י"א כתב בדעת הר"ש דהלכה כר"י שהמים טמאין, והיינו לשיטתו דר"י מיירי במים ראשונים לחוד, אבל לפרתו' יש לנקוט כפשטות המשניות דאתיין כרבנן, דכיון

ש"ת טהור לדעת הר"ש ר"מ קאמר לה, וסתמא משמע דאכל דיני הרישא מהדר], ובזה סגי בשיירי טהרה, ובשתי ידיו בעינן רביעית אף לטהרת הידים, ובנטל משיירי טהרה בעינן ראשונים ושניים, ואין הידים נטהרות בראשונים, וכיון דלרבנן אין חשיבות לרביעית כלל, ע"כ אין דברי ר"מ בשריותא דרביעית אלא סברא, דבדאיכא מים שנשטמו מיד לחברתה לא שרינן שיירי טהרה, אלא שיפול לראשונה מרביעית וממנה לשני', וכן לדעת הרמב"ם בעינן במים ראשונים רביעית ואפ"ה בעינן שניים, וכן לדעת הראב"ד לא סגי ברביעית בלא שניים, ונמצא שאין לנו לדון ד"ז אלא לפ"ד תו' והרא"ש, וכ"ד הסמ"ג והסמ"ק.

ולפרתו' אליבא דרבנן ג"כ לא מצאנו חילוק בין רביעית בב"א לנוטל שיעור שתי נטילות אף משיירי טהרה, דבנוטל משטיפה אחת כעין שתי שטיפות דהיינו בשיעור שעברו מים שניים על הראשונים ידיו טהורות והמים טהורין, וה"ה בנטל רביעית בב"א, ולר' יוסי בכל כה"ג הידים טהורות והמים טמאין, [ונראה דהמים שע"ג הידים טהורין, כ"נ דלפרתו' לא מתפרש בזה כהר"ש], ורק לר"מ מצינו דרביעית בשתי ידים כשטיפה מרובה בידו אחת, [שו"ר בב"י סי' ק"ס שהביא מהר"ש דרבנן ל"פ אר"מ, ואמנם כן נקטו הפוסקים להחמיר כר"מ בזה].

אם רביעית כטבילה או כשטיפה מרובה

ולפ"ז יש מקום לומר דלרבנן אין לנו אלא דין שטיפה מרובה, שכשנשטפו הראשונים ע"י שהשטיפה מרובה הכל טהור, ור"מ הצריך שתהא רביעית דהיינו שיעור שטיפת כל יד בפ"ע ב"פ, אבל בשלא נשטפו המים ראשונים לא מהני רביעית, ואמנם כ"כ הרשב"א דטעמא דרביעית שיש בה כדי שטיפת ידיו ב"פ, ור"ל שלא יסמוך על מה שנוטף מיד הראשונה לחשבן כשטיפה ראשונה ושני', והיינו לר"מ אבל לרבנן י"ל דא"צ רביעית, ולפ"ז לא מצאנו כלל טהרה מיוחדת ברביעית, מיהו נראה דפשטות לשון

ידים מן התורה, עי"ש], והתם נמי משום נקיות הוא כדאמר' יומא כ"ט ב' בשלמא רגלים משום ניצוצות, ואמנם כן כתב הרמב"ם דאם לא קי"ר אחר הטמ"ר עבודתו פסולה, ואאמור"ר שליט"א כתב דריהטת הגמ' דהנהיגו כלל מדרבנן, ויש ליישב דהכלל הנהיגו דאף בדליכא ניצוצות ולא שפשף דחייב לקי"ר, (וטבילה בהסיך רגליו נמי משמע דמשום נקיות הוא מדמייטנין עלה סוגיא דצואה במקומה), אבל בשפשף חייב מעיקר הדין, וכעת ראיתי במנח"ח מצוה ק"ו שכ"כ, [מיהו עתוספתא פ"ק דמנחות משמע לכאור' דכ"ז שלא הסיח דעתו מעבודה עבודתו כשרה], ובירו' יומא פ"ב ה"א דנו אם ציץ מרצה על טומאת ידים ובפשוטו משמע דהכונה על עבודה בלא קידוש ידים ורגלים, וצ"ע במל"מ פ"ד מה' ב"מ ה"ו שהק' הא אין טומאת ידים במקדש, ולע"כ, ועי' סוטה ד' ב' דמאוס איקרי טמא, ולפ"ז ענין ידים מאותו טעם של קי"ר במקדש.

דין ידים בתקנת שלמה ובמקדש

ולפ"ז אפשר דבתקנת שלמה לא היו ידים נפסלות לקדש, אלא במה שהם נפסלות לעבודה, דבפשוטו לא היו ידים שניות לקדש אלא כדין שלישי שאינו אלא פוסל, דלמה יתקן שיטמאו אחד ויפסלו אחד, וא"כ אפשר שלא קבע בהן גדרי טומאה כלל, שאם נגעה ידו בראשון ובשני לא נטמאו ידיו, כמו שאינה נטמאת לענין קי"ר, ורק בלא שמרן מנקיות צריכין נטילה, ויתיישב בזה הא דאמר' פסחים י"ט א' שאין טומאת ידים במקדש, ומבואר בגמ' דאגזירת י"ח דבר קאי, והק' תו' הא שלמה גזר לקדש, ותיצו דר"ע אי"ח דבר קאי, ולמש"כ י"ל ידידים שנגעו בראשון היינו רק מגזירת י"ח דבר, ויתכן דרק טומאת ידים אין במקדש, דהיינו שהיד שנגעה במחט אינה נטמאת אע"פ שהמחט ראשון לטומאה, אבל רחיצת ידים שלא לפסול קודש יש במקדש, וכן הי' נראה דאין טומאת ידים במקדש הכונה שאין היד נטמאת, כההיא דר"ע שנגעו הידים במחט, אבל יד טמאה מטמאה אף במקדש, כדתניא בתוספתא טהרות

דבשטיפה אחת וברביעית ס"ל דהמים טהורין, לכך שנה התנא בסיפא דין המים בנטל ראשונים בפ"ע, אבל לר"י בכל ענין טמאין], שו"ר בספר מרן זללה"ה שם ס"ק י"ג שכ"כ, - (בדין קיסם או צרור עמש"כ לק' סק"ז).

נמצינו למידין דהמחזור הוא לשפוך על כל יד כשיעור ראשונים ושניים בב"א, דהיינו שיגיעו מים תחלה לכל היד, והשניים ג"כ יתפשטו בכל היד, וכששופך בב"א אין כאן מים טמאין כרבנן דר"י דנפל ככר ש"ת טהור, וא"צ להגביה ידיו, ואף בפחות מרביעית מהני, אלא דברביעית יוצא גם דעת הרמב"ם דבעינן רביעית דוקא, ושוב א"צ שניים לחולין לדעתו ז"ל, ומדברי הראשונים ז"ל מבואר דבנוטל רביעית בב"א א"צ לדקדק אם עברו כשיעור ראשונים ושניים, והכי קיי"ל.

טעם תקנת נטילת ידים משום נקיות

ד. **תקנת ידים** מפרשין שבת ט"ו א' דשלמה גזר לקדשים ובי"ח דבר גזור אף לתרומה, וטעם התקנה פרש"י שם י"ד א' שהידים עסקניות הן ונוגעין בבשרו ובמקום טנופת וגנאי לתרומה בכך ונמאס לאוכלין כו', וכן פי' הרמב"ן והרשב"א דהאוחז ס"ת ערום משום נקיות הידים הוא, וכיון שתיקנו טומאת ידים הנוגעות בספר מה"ט, הר"ז מוכיח שהכל משום נקיות, וכ"מ בטהרות פ"ז מ"ח דמחלקינן בין שמירת גופו לשמירת ידיו מפני שהידים עסקניות הן, וע"כ שהם עסקניות בדבר שאין הגוף נטמא, וכ"מ סוכה כ"ו ב' דשם מיירי כשגופו בלא"ה טמא, ופי' אאמור"ר שליט"א בספר חגיגה דף י"ח ב' דלמדו ענין זה מקי"ר במקדש [שו"ר שכ"כ הרא"ה בכד"ה, וכעת ראיתי בהדיא בספרי פ' קרח בפסוק עבודת מתנה רבי אומר לעשות אכילת קדשים בגבולים כעבודת מקדש במקדש מה עבודת מקדש מקדש ידיו ורגליו ואח"כ אוכל אף אכילת קדשים בגבולין מקדש ידיו (ורגליו) ואח"כ אוכל, אי מה להלן ידיו ורגליו כו' נמצינו למידין נטילת

התרומה ע"כ שהם מטמאות את הקדש, וכן שמיטמאות מחמת ספר, לכן ראוי גם לומר שאם נגעו בראשון טמאות, דכיון שהם שניות מן הראוי שיטמאו מן הראשון, אבל כשהיו מטמאות רק קדש לא הוצרכו לחדש בהן דיני טומאה, ולא תיקנו בהם אלא דין נקיות, ותדע דהא לרבנן בפ"ג ידידים אין שני עושה שני, ואם איתא דשלמה תיקן ידידים שלישי הדין נותן שיהא שני עושה את הידים שלישי, אבל השתא דשלמה לא תיקן טומאה כלל ניהא, וכעת ראיתי בא"ר שכ' דלרבנן שני עושה את היד שלישי, וא"כ ד"ז טעות, ועי' חגיגה כ"ד ב' דאמר' ודילמא לא שני כו' וער"ש, ולע"כ, שו"ר בספר מרן זללה"ה ידים ס"ז ס"ק י"ב שכ' לתרץ דשלמה לא תיקן טומאת ידים אלא בהסח הדעת.

טבילת ידים במקדש

מיהו דינא דלקדש מטבילין כדתנן חגיגה י"ח ב' אפשר דליכא במקדש, דמעלה זו עשו לאחר שגזרו טומאה לתרומה, וכיון דבמקדש אין טמאות לתרומה סגי בנטילה לקודש, וה"נ מסתברא דלא משתמיט בשום דוכתא שהכהנים מטבילין ידיהם, ואע"פ שטבלו הרי צריכין לקיור, וכיון דנגעי בקדש הוה להו למיטבל, ואיכא למימר דהכל מכח זה דאין טומאת ידים במקדש, אבל בפשוטו ידע ר"ע שאין דרך להטביל ידים במקדש, ואע"פ שסבר שיש טומאת ידים במקדש, ונפ"מ נמי בידיים שנטמאו חוץ למקדש אם צריכין טבילה לקדש, ואפשר בזה דצריכין טבילה, אלא דבלא"ה טובל ליכנס לעזרה, מיהו בזבחים כ' ב' תניא דמטביל ידיו וא"צ לקדש, וצ"ע בכ"ז, - ולפ"ז אפשר שלא פטרו במחנה אלא מרחיצת ידים לתרומה אבל לקדש דלא משכח"ל אלא בירושלים אין דין מחנה, מיהו עסמ"ג בשם רה"ג בטעמא דלא תיקנו עד שהמע"ה מפני שהיו בדין מחנה, ומ"מ י"ל דשלמה תיקן בכל מקום מה"ט דתו לא חשיב מחנה כיון שמקומו רק בירושלים.

פ"א דמנחות שקדשו בכלי דינן כקדש ליטמא וליפסל מהיד, והיינו במקדש, (וכענין שאמרו שם י"ט ב' דאע"פ שלא גזרו על ספק כלים בירושלים כשבאה הפרה חסומה מחוץ לירושלים יש דין ספק כלים למחט, וה"נ בידיים שנטמאו בחוץ), וה"נ י"ל דמה שהיד נפסלת לקיור שייך במקדש אף לנגיעת קדש, ורק הטומאה שנתחדשה בגזירת י"ח דבר ליתא במקדש, [ואפשר דהיינו דוקא בהסח הדעת ולא בנגיעה הידועה, עי' להלן], וניחא בזה ששלמה תיקן אף במקדש, אף דאין קו' שלא הצריך במקדש, דמזוהר זהירי, וגם מקדשין יור' לעבודה, שו"ר זבחים כ' ב' אם נטמאו ידיו מטבילין כו' ובדוחק י"ל דהכונה רק נטמאו, לאפוקי שפשף וכיו"ב דבעי נמי קיור, ועתוספתא פ"ק דמנחות, וצ"ע בכ"ז, שו"ר ברמב"ם פ"ח מאה"ט ה"ו שכ' דיד שנטמאת חוץ למקדש אינה מטמאה במקדש, וגם משמע דחוץ למקדש מטמאה היד שנטמאת במקדש, וצ"ע מתוספתא הנ"ל, ובדוחק י"ל דהאוכל שנטמא מחמת ידים מטמא במקדש, וה"ז אומר מטמאין לא טמאוי כו', וגם בההיא דמחט משמע שהיד טהורה כלישנא דמתני', וצ"ע בההיא דזבחים כ' ב' הנ"ל, [שו"ר בתוספתא כלים ב"מ פ"ה ה"ו ז' לענין משקין שנטמאו בפנים ויצאו לחוץ, או איפכא, וכן לענין כתבי הקדש], וכעת ראיתי בספר מרן זללה"ה ידים ס"ז ס"ק י"ג כתב שהי' נראה דלא כהרמב"ם עי"ש, ושם כתב דאין הה"ד פוסל במקדש, ולכאו' י"ל דאין הה"ד במקדש כיון ששומר ידיו לעבודה, וכשמסיח דעת שצריך קיור ממילא מקדש, וערמב"ן חולין ל"ג א' שהק' דאין ט"י במקדש, ומ"ט לא פי' שהיו ידיו טמאות ונכנס, ומשמע שם דל"ג על שידים יטמאו מפני שהכהנים זריזין הן, ולא הוצרכו לגזור.

ובספרא הדבר מיושב דוק כשגזרו שידים פוסלות את התרומה הוצרכו לקבוע בהן גדר טומאה, דכיון שהם פוסלות את

בספק והצריכו נטילה, ויתיישב בזה הא דמשמע שרק קיו"ר שחרית מעכב, דכשעוסק בעבודה סמכין שיתן דעתו כפי הצורך.

מים שניים בתקנת שלמה, וביישוב דעת הרמב"ם

דין מים ראשונים ושניים נראה שלא הי' בתקנת שלמה, שהרי אין המים נטמאין מכח היד, שהמים חולין, וכמו שהמטביל ידיו א"צ שניים, ה"ה כל מים של חולין, וכדקתני בתוספתא פ"ב דהמטביל ידיו א"צ להגביה ידיו, וכן אפי' היו על ידיו מים טמאין א"צ לנגב כשמטביל, וכ"ש שאין המים נטמאין מהיד, ובשו"ע סי' קס"ב ס"ד פסק כן אף בנוטל מרביעית דא"צ ב"פ מה"ט, ורק לאחר שגזרו ב"ח דבר דכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה, ונמצא שהמים נטמאו מחמת היד ונעשו תחלה, וא"כ לא משכח"ל טהרת ידים כלל, בזה חידשו בתקנתם שהמים שמטהרין את היד לא יחזרו ויטמאו אותה.

ובזה מיושב פסק הרמב"ם שלא הצריך מים שניים אלא לתרומה כמ"ש הכ"מ פ"א מה' מקואות ה"ג, והיינו משום דס"ל שאין סתם ידים מטמאות משקה חולין, וא"כ לחולין המים טהורין, [מיהו קשה א"כ מ"ט כתב בפ"ו מה' ברכות ה"ט"ז שצריך להגביה ידיו למעלה שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים, וכבר האריך בזה מרן זללה"ה בס"א סק"ד, ולע"כ, וכבר נתקשה בזה הב"י סי' קס"ב ד"ה והרמב"ם ופי' כונתו אם בא ליטול בפחות מרביעית וצ"ע], וכ"מ בהקדמתו לידים בהדיא דטעמא דשניים כי המים אשר רחץ בהם ידיו נטמאו בידי ויחזרו תחלה כמו שביארנו כו' עי"ש, [מיהו אכתי נטמאו ידיו מחמת שרץ ולא סתם ידים ס"ל להרמב"ם דאף לחולין מטמאין משקה, ושמא ס"ל דלא תיקנו לסרך תרומה אלא כדין סתם ידים, וצ"ע], וכ"כ הרא"ה בבד"ה וז"ל ובדין הוא לפי דבריהם שאמרו שהידים טמאות שניות ושני עושה משקין תחלה, שא"א

בתקנת שלמה אם צריך רביעית או סגי בכלי ויתכן לפ"ז שבתקנת שלמה לא היו צריכין רביעית כמו בקיו"ר זבחים כ"ב א', עי' תוספתא ידים פ"א ורמב"ם פ"ה מב"מ הי"א, מיהו בתו' שם נראה דדמי לשיירי טהרה כיון שהי' בו שיעור, ועי' בספר אאמו"ר שליט"א זבחים ס"ה סק"ב דנקט כדעת הל"ה שאין שיעור ד' כהנים מעכב, ולפ"ז סגי בפחות מרביעית, והטעם משום דשלמה הצריך רק קידוש ולא טהרה, ורק ב"ח דבר שעשאו כטמאין הצריכו רביעית, דומיא דמקוה דטבילת כלים פסחים י"ז ב' נזיר ל"ח א', אבל בתקנת שלמה י"ל דהוה סגי בנטילה בכלי (ובכח גברא) כקיו"ר, מיהו י"ל גם דשלמה תיקן רביעית לטהר את השלישי לקדש, כפשטות הגמ' שהם הוסיפו רק לתרומה, ולא חידשו בעיקר התקנה, ובזה ניחא הא דפשיטא לן דמהני טבילה לקדש, אע"ג דלקיו"ר לא מהני, מיהו בלא"ה י"ל דמים קדושים שאני.

ביאור דברי הרמב"ם בתקנת שלמה

ברם ברמב"ם פ"ח מאה"ט ה"ח כתב דשלמה גזר על הידים שיהיו שניות, ולא גזר אלא לקדש, ומשמע דגזר שמטמא אחד ופוסל אחד בקדש, ומ"מ אינו פוסל את התרומה, ואפשר דהרמב"ם לטעמ' בהקדמה למס' ידים דיש ידים שניות לתרומה ולא לחולין אע"פ שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה, מ"מ משקה חולין אינו מטמא בסתם ידים, וכ"כ בפ"א מה' מקואות ה"ג דמים שניים בעינן רק לתרומה, ולכן שייך גם בתקנת שלמה שיהיו בדין שניות ולא יפסלו את התרומה, אבל אם בידים שהם שניות דינן לכל מילי כשניות, ע"כ ששלמה לא תיקן שיהיו שניות, ולע"כ בכ"ז כלל.

ואפשר נמי דרק הסח הדעת מצריך נטילה בין במקדש בין בתרומה, אבל בנוגע ויודע במה נגע סמכין שיטהר ידיו לפי הענין, אבל כשאינו יודע אם נגע והיכן נגע בזה כל היד

טמאין ע"ג הید, דלא אשכחן טהרה למים טמאין אלא בהשקה למקוה, וכן ביד עצמה מהני דוקא למים אלו שטהרה, וע"כ צ"ל דכ"ז שהמים ע"ג היד לא הועילו בתקנתן, שעדיין הוזהמא על ידו, וע"כ להצריכו ניהוב במפה או בכותל או מים שניים, וכמ"ש הראב"ד דזהו הטעם של מים שניים.

ההפדש בין תקנת שלמה לגזירת י"ח דבר

ולפ"ז אפשר דאף בתקנת שלמה הוצרכו למים שניים או לניהוב הראשונים במפה, [דנראה שעם ניהוב המים נשארת היד יותר נקיה, אבל אם ישאירם על ידו וימתין עד שינגבו לא הועיל כ"כ בנקיות ידיו], וכן יש בתוספתא פ"ק דמנחות גבי קי"ר משפשף ומרחיץ משפשף ומרחיץ, וק"ק דלא מצינו טומאה למים בתקנת שלמה, ואם היד נטהרה, [מדסגי לה בניהוב ועי' סק"ב], נמצא שהמים פוסלין את הקדש, ואפשר דבזמן שלמה הוה סגי בתקנת נטילה דסתמא דמילתא ינגב ידיו, ועכ"פ יזכור עי"ז טהרת הידים, אבל בזמן גזירת י"ח דבר כיון ידידים מטמאין משקין להיות תחלה, לא רצו לטהר המים כדי שישתדלו לסלקם, ולכן תיקנו שהשניים יטהרום, וניחא בזה הא דבטבילה א"צ שניים, (ובפשוטו משמע הטעם מפני שהמים טהורין ולא מפני שיש ריבוי מים שהם כשניים).

הטעם דלא מהני ניהוב

והא דהצריכו שניים ולא אמרו ניהוב, י"ל מפני שהמפה נטמאת במים, כדן משקין טמאין שטמאין את הכלים, וחוזרת המפה ומטמאה את המים, ושוב נעשין תחלה ומטמאין את היד, [עתו' שבת י"ד ב' ד"ה אלא שהביאו מברכות נ"ב א' דכלים נטמאין במשקין הבאין מחמת ידים, וכ"כ הרמב"ן שם, מיהו עי' שיטת הרמב"ם פ"א ממקואות ה], ול"ד לראשו וכולו שאינם מקבלין טומאה מהמים, ונמצא שלא נתחדש במים טומאה אלא מה שהי' בהם מכח היד, [ויש לתמוה דלפ"ז א"א לקנח ידיו מהמים שחורץ לפרק במפה, דהמים שחורץ לפרק נשאירין

לידים בנטילה, שהרי המים מיטמאין מן הדין, אלא שעשו המים כמקוה לענין טהרת הידים ולא לענין גופו של מים כו' עי"ש, ובאו"ז ה' נט"י הניח בקו' איך נטהרין הידים בנטילה.

החילוק בין מים שביד לחוץ לידו או לפרק

ולפ"ז גדר הדברים דכ"ז שהמים ע"ג היד לא גזרו שיהיו תחלה, אבל משנפלו מע"ג היד מיחלפי בכל משקין והו"ל תחלה, וכ"ז שהם ע"ג היד איקלישא טומאתן וטומאת היד, שהם אינן חוזרין ומטמאין אותה, ומ"מ אין היד טהורה לגמרי עד שיתן עלי' מים שניים, א"נ היד טהורה ורק המים טמאין ונטהרין ע"י מים שניים, והמים שיצאו חוץ לפרק או ע"ג קיסם או צרור דינן כחוץ ליד דנעשין תחלה שלא חידשו טהרת המים אלא במקום טומאת היד.

ובר"ש פ"ב מ"ב הביא מהתוספתא דבשפשף ידו בכותל ידו טהורה אבל אם חזר ונגע באותן מים ידו טמאה, דכיון שפירשו מע"ג היד חזר דינן ככל משקה שהוא תחלה, והיינו חוץ לפרק וקיסם או צרור, ושם יש חידוש דלא חשבינן לי' כנוגע במים שעל הכותל בשעה ששפשף, ואמר אאמו"ר שליט"א דשמא מיירי בהוליד ידו רק בכיוון אחד, דלא חזר ונגע במים שפירשו, ובראשו ק"ק לפרושי בכה"ג, וגם בכותל חזר ונוגע באצבעות במקום שרטוב מכף היד.

הטעם שתיקנו טומאה למים ראשונים

ה. ברם נראה דאי לאו דראו חכמים שיש לסלק המים הראשונים משום נקיות, לא היו מתקנים כן משום טומאת משקין, שהרי המים האלו מטהרין את היד, והי' להם לתקן דכיון שטהרת היד נעשית עם נגיעת המים, אין היד מטמאה אותן כלל, דטהרת היד ונגיעת המים באין כאחד, ואע"פ שהמים שנוגעים תחלה קדמו לטהרת היד, מ"מ לבסוף היד נטהרת במקום זה מפני נגיעת המים האלו, וחזינן הכל כטהרה אחת, והול"ל שאין המים נטמאין כלל, ולא יצטרכו לחדש טהרה למים

הרי העבירו שניים את הראשונים, [ואמנם הראב"ד פי' שמא יחזרו שניים ליד, והיינו שהשניים הלכו חוץ לפרק במקום שלא הגיעו הראשונים, ונמצא שמקום זה בגוף עברו עליו רק מים ראשונים והם לא נטהרו מזוהמתן, ולכן כשיחזרו ליד טמאה, אבל הדברים מחודשים דמים של רחיצת היד חוץ לפרק, יטמאו את היד מפני זוהמתן, ועוד דהא קתני נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה, ואולי הראב"ד גריס איפכא דבתרווייהו חוץ לפרק טהורה ובשניים חוץ לפרק טמאה, וצ"ע, שו"ר בתמים דעים לשון הראב"ד ומשמע דמפרש שאם נטל את הראשונים עד הפרק של חיבור היד עם הזרוע אין לחוש למים שעל הזרוע דבזה לא גזרו כלל, וחשש דחוץ לפרק שהצריכו בגלל זה הגבחה ידיים הוא חוץ לפרק של חיבור האצבעות והיד, שעד שם נוטל ידיו, ומה שעל כף היד מטמא בחזרתו לאצבעות, ובזה פי' דהחשש הוא שמים שניים יצאו במקום שלא יצאו ראשונים, ולפי"ז יתכן דגריס כגרש"י דתרווייהו חוץ לפרק טהורה, שו"ר בב"י סי' קס"ב ד"ה והרשב"א הביא שכ' הרשב"א בתשו' דבנוטל כל היד עד הזרוע א"צ להגביה, וזה כמש"כ בדעת הראב"ד], ועו"ק דהא קתני בתוספתא שהמטביל ידיו א"צ להגביהם ואם הטעם משום נקיות מ"ש מטביל מנוטל, וי"ל דבמטביל יש ריבוי מים, וחשיב דאיכא מיד שניים לטהר הראשונים, אבל אכתי יש להצריך שיגביה ידיו, ולא יצאו מעצמן, ויחזרו ויטמאו, ועו"ק דהא דקתני שפשפה בחברתה טמאה ע"כ טומאה ממש קאמר, וכן ככר של תרומה טמא, ואילו חזרו ליד טמאה צריך לפרש טומאת לכלוך, וכן הא דקתני בתוספתא חזר ונגע בכותל טמאה, [ובלא"ה צ"ע בראב"ד שבתמים דעים שכ' דשפשף ידו בכותל טמאה ע"ש, וצ"ע איך גרס במתני' ובתוספתא].

הטעם שהקלו בהם בכמה דינים אע"פ שטמאים מכל' הלין יש ללמוד דאף אם הטעם שלא טהרו חכמים המים שע"ג היד הוא מפני שאינם

בטומאתן אף לאחר מים שניים כגרסא דידן במתני', וא"כ הם מטמאין את המפה, וזה תימא דסתמא דמילתא אינו נזהר שלא תגע המפה במים שחוץ לפרק אע"פ שעדיין יש מים ע"ג היד, וא"כ המפה שנטמאת מטמאה את המשקין שעל ידו, וחוזרין ומטמאין את יד, ואמנם בלא"ה יש להקשות שהרי המים שחוץ לפרק מחוברין למים שע"ג היד וחוזרין ומטמאין אותה, ובזה כתב מרן זללה"ה ס"א ס"ק ט"ו דלא גזרו משום נגיעה בכה"ג שנטהרה היד במצב זה וכ"כ הרא"ה בבד"ה וז"ל ואפי' חוץ לפרק אין המים שהם חוץ לפרק מטמאין במקומן כ"ז שלא יחזרו שא"כ אין לדבר סוף, אבל במפה לכאוי' יש להחמיר יותר, דכיון שיש כאן טומאה מבחוץ כפירשו מע"ג היד דמי, ולפרש"י סוטה ד' ב' נחא, אבל לגרסתנו קשה, ועי' להלן, וכעת ראיתי באו"ז סי' ע"ג שכ' בשם ר"ת דצריך שניים מפני המים שיצאו חוץ לפרק והם יטמאו ידיו כשיקנחם במפה, משמע שר"ל דהמים שעל היד שלא פירשו אינן מטמאין המפה, וזה כגרש"י שהמים שחוץ לפרק ג"כ נטהרים בשניים].

כמה מקומות שמצינו דמים ראשונים מטמאין הידים

והנה מצינו בכמה מקומות דמים ראשונים מטמאין את הידים, במתני' דחזרו ליד טמאה, ובקיסם או צרור, ובתוספתא דחזר ונגע בכותל, ובנפל ככר של תרומה טמא, ואם באנו לומר כמ"ש הראב"ד שאין המים טמאין אלא משום נקיות מטמאין היד להצריכה נטילה, אנו צריכין לחדש שיש כאן משקין המטמאין את הידים להצריכם מים שניים ומטמאין ופוסלין את התרומה, ומ"מ אינן בדין משקין שהם תחלה לטמא ידיים לגמרי וכן אינן מטמאין כלים, ולא אשכחן מטמא ופוסל את התרומה שאינו בדין ראשון או שני, וגם לא אשכחן שתהא זוהמא פוסלת את התרומה, ועו"ק דא"כ הדין נותן דנטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה, דכיון שהטעם משום נקיות

תחלה, ולכן אינם מטמאין את המפה ואת היד השני, ותדע דטומאתן קלה שהרי יש להם טהרה בשניים, ועשאו כיד שנטהרת בנטילה, ומה"ט אינם מטמאין את השניים, אבל משפירשו מן היד דשוב אין להם טהרה במים שניים, נעשו תחלה, וכשמשפשו במפה וביד אין דינם כפירשו, כדחזינן במשפשו בכותל, שאין ידו נטמאת, וגם המים שנשאין על היד יש להם עדיין טהרה בשניים, הלכך אין המפה והיד נטמאין, אבל משפירשה ידו ועדיין משקה טופח עלי' נטמאת, ואפשר שאם נבלעו המים במפה, ומשפירשה מן היד אין עלי' מים הרי היא טהורה.

ועדיין צריך יישוב במים שחוץ לפרק, דבחזרו ליד טמאה, וש"מ דכפירשו חשבנין לה, ונעשין תחלה, וא"כ כשמקנח ידו במפה נטמאת המפה וכמשה"ק לעיל, ואפשר דכל שנתפשט בנטילה לא חשבנין לי' כפירשו, וחשיבי המים שע"ג הזרוע שני, וכמו המים שע"ג היד, וכמו שאינם חוזרים ומטמאין את המים שע"ג היד ע"י טלה"ט, ה"נ אינם מטמאין את המפה, ואמנם אין למים אלו טהרה במקומם ע"י שניים, אבל מ"מ לא חמירי בטומאתן מהמים שע"ג היד, - כ"ז אם נימא דחזרו ליד בין ראשונים לשניים טמאה ולא מהני להו שניים ועסקו בזה.

נפל ככר של תרומה או מים טהורים על היד ולא פירשו

בר"ש פ"ב מ"ב כתבו דנפל ככר ש"ת על היד ג"כ טמא, ולפמש"כ צ"ל כשפירשו ונפל הככר משם, או שנפסל כדין שלישי, וצ"ע, ולפרתו' בפ"ב מ"א נראה דדברי ר"י מיירי דוקא בנפל ככר ש"ת ע"ג קרקע, וכן סתמא דמתני' דנפל הככר במקום שנטל ולא ע"ג היד, אלא דמתני' מיירי אחר השניים.

שו"ר בר"ש מ"ג בביאור התוספתא מבואר בהדיא דאם נפלו מים טהורים ע"ג מים ראשונים שעל היד כיון שנפלו שלא בכונת נטילה הרי הם נטמאין מהמים הראשונים,

נקיים ורצו שיסירם במים שניים, מ"מ קבעו בהם דין טומאת משקין, כדין משקין שנגע בידו, וע"כ הקלו שאינן מטמאין בחיבור טלה"ט מהזרוע ליד, ושאין המים שע"ג היד מטמאין אותה, ולא את המים השניים, ואפשר שהוא כעין שבעה לה טומאה, שהרי לא נוסף ליד טומאה ע"י המים שמחמתה, וכן למים שע"ג היד לא נוסף טומאה ע"י שהם מחוברין למים שעל הזרוע, ומה"ט גם בשפשו ידו בכותל טהורה דכ"ז שהוא משפשו הר"ז כמשפשו אצבעותיו זב"ז, אבל משפירשו המים מע"ג ידו לכותל או לזרוע וחזר ונגע בהן, הר"ז ככל נוגע במשקין טמאין.

האם מפה מקבלת טומאה ממים ראשונים

ויש להסתפק היכא דמקנח מים ראשונים במפה, אם גם בזה הקלו שלא טמא היד מחמת המפה, ולעיל נקטנו דכיון שהמפה נטמאת הרי היא חוזרת ומטמאה את המים מכוחה, וכיון שכח אחר מעורב בטומאת המים אין לזה קולא דשפשו בראשו או בכותל דקתני טהורה, והנה נקטנו בפשיטות שהמפה נטמאת וממילא גם המים והיד, וכדחזינן שהמים שע"ג הכותל טמאין, אבל הר"ש בנ"א בפ"א מ"א ובפ"ב מ"ב הזכיר דבמפה ג"כ ידו טהורה, ויש לזה סמך במתני' דקתני שפשה בחברתה טמאה, וסתמא משמע בשלא נטל אלא אחת, אבל אם חברתה טהורה אינה נטמאת בשפשוף בה, ואי מיירי במים שניים ניחא, אבל אי מיירי בראשונים וכדמתפרש בתוספתא כמ"ש הר"ש א"כ אף אם היה חבירתה טהורה, הרי היא נטמאת מחמת המים, וחוזרת ומטמאה את המים מכוחה, אבל אם נימא דאף בכה"ג הקלו שלא טמא היד מחמת המפה והיד שכל טומאתן מכח המים שעלי', ניחא, ויש לפרש טעם הדברים שגם המפה אינה נטמאת כ"ז שלא פירשו המים מהיד למקו"א, וכמשי"ת בסמוך.

ואפשר דגדר הדברים כמש"כ סק"ד דכ"ז שלא פירשו המים מהיד דינם כשני, ואינם

ויתכן דאם חזרו ליד אחר שניים גרע מאילו חזרו קודם שניים, דחשיבא באמצע טהרתה, אבל משנטהרה הר"ז כמים טמאין מבחוץ.

בדעת המ"ב דנטהרין ובביאור דברי החזו"א

ובאמת במ"ב סק"ג ובשעה"צ אות ח' י' פשיטא ל' דמהני מים שניים למים ראשונים שחזרו מחוץ לפרק, ומרן זללה"ה ס"א ס"ק י"ח תמה ע"ז, וכן נקט סק"ו דכל מים שנפלו על היד שלא בדרך נטילה נטמאין מהמים הראשונים או מהיד, ולא עדיפי מיניהו מים שמחוץ לפרק, ולטעמי' אזיל בסק"ה דמים ראשונים שעל היד הרי הם תחלה וכן היד מטמאה משקין, ודברנו הם אם נימא דהיד טהורה ואף המים אינם תחלה לטמא ידיים וכלים כ"ז שלא פירשו, וכיון שמסתבר שמים שעל הזרוע דינם כלא פירשו, מדחזינן שאינן מטמאין המפה, י"ל דה"ה דבחזרו מהניא להו טהרת שניים, דהם ראויין לטהרה, אלא שאין טהרה אלא במקום טומאה, וכן מים טהורין שנפלו על מים ראשונים שעל היד אינן נטמאין מחמתן כ"ז שלא פירשו, מיהו כבר כתבנו לעיל סוסק"ה דשור"ר דבר"ש מבואר דהמים שנפלו נטמאין מהמים הראשונים, וכדעת מרן זללה"ה.

דין נמצא על ידיו קיסם או צרור ואם ידיו טמאות אף ברביעית

ז. פ"ב מ"ב נטל את הראשונים ונמצא על ידיו קיסם כו' פר"ש דמים שעל הצרור נטמאו מחמת ידיו, ולכאור' נראה דמיירי שהי' בתוך המים קיסם או צרור, ואחר שנטל נשאר ע"ג ידו הצרור, ולפ"ז הי' משקה טופח על הצרור, וכיון שהצרור נגע ביד קודם שנטהרה, הרי מימיו נטמאין מהיד עצמה, ואפי' בנוטל רביעית בב"א דקיי"ל שהמים טהורין, מ"מ המים שעל הצרור נטמאין מהיד עצמה, דטהרתה רק כשנגמרה נטילת כולה, ול"ד לרטי' שכ' הרא"ש דבנטל מרביעית אין לחוש שיצאו מים על הרטי' ויחזרו לידו, דהתם אין טומאה אלא מכח המים שעברו על היד ויצאו לרטי',

ומבואר מזה דהמים מטמאין אף כשלא פירשו, ודלא כמש"כ, וצ"ע.

מים ראשונים שיצאו חוץ לפרק אם נטהרים ע"י השניים

ו. בדין מים ראשונים שיצאו חוץ לפרק וחזרו ליד, יש להסתפק אם השניים מטהרין אותם, ולעיל סק"ה נקטנו שמים שיצאו חוץ לפרק כפירשו דמי, ותו לא מהני להו טהרת היד, ואמנם כ"ה פשטות הדברים בנטל את הראשונים ושפשף ידו בכותל וחזר ונגע בהן דקתני בתוספתא שידו טמאה, ומשמע טמאה לגמרי שלא יועילו מים שניים לטהר, דהא לא קתני שנגע בכותל אחר מים שניים, וכ"כ במ"ב סי' קס"ב סק"ס"א דאם חזר ונגע בכותל צריך לנגב, [מיהו עיי"ש סק"ס"ב ובשעה"צ אות נ', וצ"ע], וכן בהא דקתני נפל ככר ש"ת על הראשונים טמא, מסתברא שאם יחזור ויגע בהן בידי לא יועילו לו מים שניים, דכיון שפירשו הרי הן כשאר משקין טמאין, ועפ"ז נקטנו דה"ה ביצאו חוץ לפרק דהו"ל כפירשו לכותל ולקרקע, ואם חזרו ליד טמאה לגמרי ולא מהנו מים שניים.

ברם לפי מה שצדדנו דדין המים שע"ג היד אפי' חוץ לפרק, קיל ממים שע"ג קרקע והכותל, כיון שהכל נטילה אחת, והם מחוברין למים שעל היד, לפ"ז אין מקור לדמותן לענין חזרו ליד, ואפשר לומר דאם חזרו ליד קודם שנטל שניים, הרי הם נטהרין בשניים, ובסברא הענין מיושב דנהי דלא חידשו טהרה למים אלא במקום טומאתן ובדיני נטילה, אבל כיון דמים אלו לא חשיבי כפירשו לטמאות במקומן, ה"ה שאם יחזרו לעצמן ליד, יטהרו בשניים, ולא אמרו חזרו ליד טמאה אלא אחר שנטל שניים, ולא למימרא דלא יהני להו מים שלישים אלא שיזהר שלא יחזרו ויטמאוהו כדין ראשונים קודם שניים, ולפ"ז לא נצטרך לחדש שאינם מטמאין את המפה רק במקומן, [ואין קו' מדקתני טמאות סתמא, כיון דקתני בהדיא דמיירי אחר שניים],

(דברנו כאן הם בעיקר הדין, אבל בזה"ז שהמים בלא"ה טמאין, ע"כ שהטומאה במים שעל הצרור באה רק ממי הנטילה שעברו מהיד לצרור, וכמש"כ ס"ק י"ב).

נגע בידו בכותל באמצע הנטילה, ובנפל קיסם על ידו לאחר מים ראשונים

ויש להסתפק אם נגע בידו בכותל באמצע הנטילה, דעדיין לא נטהרה ידו, ונמצא שעכשיו יש על הכותל מים שנתבטלו לכותל, ולא יחזור ליד, והם נוגעין ביד הטמאה, ולדעת מרן זללה"ה בסק"ה דהיד טמאה אף לאחר מים ראשונים, א"כ לעולם כשנוגע בכותל מיירי בכה"ג, וקתני דידו טהורה, אבל אם נימא דידו נטהרה אחר ראשונים, איכא למימר דדוקא בכה"ג אינה נטמאת בשפשף בכותל, דאין כאן אלא דין המים וכ"ז שלא פירשו אינם מטמאין את היד, אבל כשהיד טמאה הרי היא מטמאה את המים הטופחים שנתבטלו לכותל, ולפ"ז אף בקיסם יבש שעל ידו, כיון שנוגע ביד קודם שנטהרה, הרי המים הטופחין עליו נטמאין.

ובנפל קיסם על ידו לאחר שנטל מים ראשונים לכא' נראה דאם הסירו קודם מים שניים, היינו דינא דשפשף בכותל, דמצב זה שהקיסם ע"ג ידו חשיב כלא פירשו, ומהנו מים שניים למה שנשאר על היד.

בדברי המ"ב בזה

במ"ב ס"ק ס"ב הביא בשם האחרונים להסתפק בהסיר הקיסם והצרור קודם מים שניים אם יטהרו ידיו בשניים, וכבר נתבאר לעיל סק"ו דבחזרו מחוץ לפרק קודם שניים, פשיטא ל"י דמהני וכמש"ש סק"ג, ובחזרו מן הכותל לא מהני, וכאן שהמים ע"ג הקיסם [או הרטי'] נסתפק אי חשיבי כפירשו ולא יהני שניים לטהרם, או דכיון שהם ע"ג היד לא גריעי ממים שעל הזרוע.

ובכ"ר כתב בשעה"צ אות נ' דמתני' משמע דלא מהני שניים, דהא מתני' משמע שידיו

אבל הכא המים שעל הצרור נגעו בעצמם ביד ונטמאו, וצ"ע בב"י סו"ס קס"ב וכן סתם בשו"ע ס"ט דבנטל מרביעית אין לחוש שנמצא על ידיו קיסם או צרור, ולמד זה מדין רטי', ולפמש"כ דין רטי' דמי ליצאו חוץ לפרק דטומאתן רק ממים שע"ג היד, אבל קיסם הוא עצמו נגע ביד קודם שנטהרה.

ביאור דעת הב"י, ובדברי החזו"א

ונראה דעת הב"י דרביעית כמקוה, ולכן אף הקיסם ומימיו, כיון שהם במקוה אינם מקבלין טומאה, אבל לפמש"כ סק"ג מדברי הרשב"א דרביעית חשיבא כראשונים ושניים בב"א נהי דמהני שהמים שע"ג היד טהורין לת"ק, כדקתני נפל ככר ש"ת טהור, היינו דוקא מי הנטילה, אבל מים שע"ג הקיסם נטמאין מהיד, דלענין מים שע"ג היד כי היכי דראשונים שנשארו על היד נטהרים בשניים, ה"נ חשבינן לראשונים שנפלו ברביעית או בשטיפה אחת כנפלו מכח שניים ונטהרו, דלא היו כאן מים טמאין, אבל לענין המים שעל הקיסם לא מהני מידי, ומרן זללה"ה שם ס"ק י"ג ביאר דמים שע"ג הקיסם כיצאו חוץ לפרק וכמים שע"ג הכותל, ולכא' התם יצאו מים שע"ג היד, ובקיסם הטומאה מהיד עצמה, וכמש"כ, ועי' להלן.

ונראה מדברי מרן זללה"ה דמפרש שהי' על ידיו קיסם או צרור יבש, דומיא דרטי', וכשנטל עברו המים ע"ג הצרור וחזרו ונפלו ע"ג היד, אבל לא היו כאן מים שבאו עם הצרור ונגעו ביד, והמים שהם עתה ע"ג הצרור מחוברין ליד בטלה"ט כמו המים שחוץ לפרק, וכיון שכל המים הללו באו על היד בתורת נטילה אינם חוזרין ומטמאין את היד כ"ז שלא פירשו, אבל אם בא הצרור עם מים הטופחין על פניו, נמצא שמים אלו לא באו בתורת נטילה, ונטמאין מן היד, [מיהו פשטות המשנה בקיסם וצרור שיצאו עם המים, וכן מתפרש בדרכי"ג].

בתוספתא פ"ק דמוסיפין על הראשונים אפי' נטל כל אחת בפ"ע, יכול ליטול שניים לשתייה, ואפשר דרבנותא קמ"ל דאע"פ שנמלך ובא ליטול ראשונים ושניים על שתייהם כאחת, אפי' ידיו טמאות, ואע"פ שלגבי השני' חשיבי כחד, ונימא דסגי בזה לצרפן, קמ"ל דלא אמרי' דנטילה ראשונה כמאן דליתא, ויחשבו כיד אחת, אבל בנטל ראשונים לכ"א בפ"ע, כונתו לצרפן ליד אחת רק בשניים, ובזה י"ל דכיון שנחלקו לשתיים בראשונים תו לא מצטרפי, ואפשר דמשום סיפא נקט ידו אחת, וצ"ע.

שם נטל את הראשונים לשתי ידיו ונמלך כו', הכא אשמועינן רבותא בידו אחת, דלא חשבינן לה כטהרה לחצאין, שהרי בראשונים הי' דינה כחצי יד.

היה דעתו מתחלה ליטול השניים רק לידו אחת ויש לעי' מ"ט קתני ונמלך, ולכא' משמע שאם מתחלה הי' דעתו ליטול את השניים רק לידו אחת נטמאו בזה שנטלן יחד בראשונים, שהרי לא נתכוין לחשבן כאחת עד השלמת טהרתן ורק בנמלך דאשתני מכאן ולהבא, בזה אמרי' דטהרת הראשונים הועילה להם, כיון שהיו אז כיד אחת, ולא רק בלא נתכוין לטהר בשניים אלא אחת, אלא אפי' נתכוין לטהר את השניים אחת אחת לא מהני, דהא בתוספתא קתני ונמלך בכה"ג שנטל את השניים כ"א בפ"ע.

ולפ"ז יש ללמוד ממתני' דלא נשלמה טהרת הידים עצמן אלא בשניים, דאם הי' יכול לטהרן בניגוב בלא שניים, לא מסתבר שיגרע בזה שחשב ליטול שניים לכל אחת בפ"ע, שהרי עיקר הטהרה בראשונים, אבל אם זה חלק מהטהרה שפיר יש להצריך בכונתו מעיקרא לטהר שתייהן כאחת לגמרי, וכן יש ללמוד מזה שהשניים מטהרין רק כשנוטל כל היד, ומסתברא דלא סגי בניגוב חצי, ונטל שניים על חצי, וש"מ שע"י טהרת היד הם נטהרין, מיהו עדיין יש

טמאות עתה אחר שנטל את הראשונים, ואם הכונה דוקא בנטל את השניים כשהקיסם על ידיו, א"כ עיקר דין המשנה בשניים נאמר, והא דקאמר שאין המים האחרונים מטהרין כו' היינו לאפוקי מים שטומאתן חמורה מזו שע"ג היד, ועוד נראה דלהכי שינה התנא וקרי להו אחרונים ולא קאמר שאין המים השניים מטהרין, לומר דלא רק שלא עלו לו ראשונים אלא אפי' יוסיף כמה פעמים לא יטהרו עד שינגב, דלא נימא שיצטרך להוסיף ב"פ במקום הראשונים שהיו עם הקיסם, וה"פ דמתני' ידיו טמאות ולא תועיל להן נטילה, שאין מים מועילין לטהר מים טמאין, ולפי מה שצדדנו דקיסם וצרור גריעי מפני שמים שעליהם נוגעין ביד עצמה קודם שנטהרה, א"כ אין ראי' ממתני' למים שעל הרטי', אם יש לדמותן למים שחוץ לפרק לדעת המ"ב דחזרו ליד מהני להו טהרה בשניים, ואע"פ שאין המים האחרונים מטהרין חוץ לפרק לגרסא דידן, מיהו פשוט המשנה דמים שע"ג הקיסם לא חשיבי מים שע"ג היד כלל, ורק חוץ לפרק שייך לדון דחשיבי ע"ג היד, אלא שאין מיטהרות אלא עד הפרק.

וכבר כתבנו לעיל דשו"ר בר"ש מ"ג דאם נפלו מים טהורים על הראשונים שלא בכונת נטילה נטמאו, ותו לא מהני ניגוב לטהרן, וממילא גם לא שניים, ויש ללמוד מזה דחזרו ליד קודם שניים לא יועילו שניים, דלא עדיפי ממים טהורים שנפלו שלא בכונת נטילה, ואף דיש לדחות דבהני שבעה לה טומאה וחשיבי כולן כמי נטילה ראשונה, מ"מ הדבר צריך ראי', דכל מש"כ לעיל נסמכנו על ההנחה דמים שלא פירשו אינן מטמאין טומאת משקין, וכמש"כ סק"ו, וצ"ע.

מ"ט קתני נטל את הראשונים לידו אחת

ח. פ"ב מ"ג נטל את הראשונים לידו אחת ונמלך כו', יעוי' בר"ש מהתוספתא דה"ה בנטל שתי ידיו כל אחת בפ"ע, ויש לעי' אמאי קתני לה במתני' בידו אחת, ושמא י"ל דלר"מ

מים שעל היד, אם ירדו גשמים על ידו אע"פ שרבו.

ובביאור התוספתא פי' דיותר קל לטהר מים שעל היד חוץ לפרק שאינו מקום טומאה, שהרי ראשונים שנפלו על היד נטמאין, ואם נפלו מים חוץ לפרק מתחלה, וולא שנתגלגלו מתוך הפרק, אינן נטמאין, ולפי"ז מים שעל הארץ פשיטא דאינן מטהרין, אבל על היד חוץ לפרק הי' מקום לומר שיטהרו, ולפמש"כ סק"ו דמים שעל היד חוץ לפרק חשיבי כלא פירשו מהיד, ואינן תחלה, נוחא טפי, דאין סברא להוכיח ממקום טהרה שיטהרו המים שפירשו מהיד למקום זה, דלא חידשו אלא במקום נטילה, ולא בפירשו ממקומן, ולפי' קמא דהרא"י ממי גשמים נוחא טפי.

ענין שפשוף הידים

פ. ר"ש פ"ב מ"ב תניא בתוספתא כו' הנוטל ידיו צריך לשפשף את ידיו, הרמב"ם בהקדמתו והרא"ש בחולין פי' שפשוף לחכך ידיו זו בזו, ובכל דוכתא מתפרש שפשוף על כונת חיכוך, וכדתנן מקואות פ"ט מ"ב לא יטביל את הקומקום בפחמין אא"כ שפשוף, וה"נ תניא בתוספתא פ"ק דמנחות גבי קיו"ר משפשוף ומרחיץ משפשוף ומרחיץ, וענינו לנקות הזיעה והלכלוך הדבוקים אף שאינם ניכרין לעין, והנה מבואר בתוספתא שהשפשוף הוא אחר מים ראשונים קודם שניים, כמ"ש הר"ש מדקתני שהמים טמאין, וכ"מ בה"א גבי הא דמוסיפין על השניים, והטעם כדי שהמים השניים יעבירו את המים עם הלכלוך, וכן מתפרש בההיא דקיו"ר משפשוף ומרחיץ, וכ"כ במ"א סי' קס"ב סק"ח, וכן ביאר הראב"ד ענין מים שניים ע"ש.

ביאור דברי הטוש"ע דברביעית משפשוף אחר הנטילה, ודין טובל ידיו

אב"י ברא"ש חולין שם וכן בטוש"ע ס"ד מבואר דבנוטל מרביעית משפשוף אחר הנטילה, ולכאוי' אם ימתין עד שינגבו ידיו מאליהם לא הרויח כלום, ורק אם יקנח במפה

מקום לומר שאם ניגב אינה פוסלת את התרומה, אלא שחייב ליטול מדרבנן, וצ"ע.

ביאור דברי התוספתא שבר"ש בזה

בתוספתא קתני נטל את הראשונים לשתי ידיו ונמלך ונטל את השניים זו לעצמה וזו לעצמה אם נתכוין ידיו טהורות ואם לאו טמאות, ופר"ש דאם נתן על ידיו את השניים בלא מתכוין לטהר, נטמאו השניים בראשונים, ויש לעי' א"כ אמאי תנייה הכא, הול"ל בעלמא נתן את השניים בלא מתכוין נטמאו, וכן הדין בראשונים, ואפשר דבעינן שנתכוין להשלים טהרת כ"א בפ"ע דאם סבר שנטהרין יחד ונתן על הראשונה בפ"ע ע"מ שתטהר כשיגמור את השני', לא נטהרו, דכיון שנטלן כ"א בפ"ע בעינן שיתכוין לטהרן בפ"ע, ואף (לר"י) דמוסיפין על השניים, מ"מ בשתי ידים י"ל דגרע, א"נ כגון שנגבה אחת, קודם שנטל השני', ולפי"ז נוחא דאיצטריך לאשמועינן בכה"ג שהיו כיד אחת בראשונים, דבעינן שיתכוין לטהרם בפ"ע, ואם לאו לא נטהרו בפ"ע.

שם בתוספתא נטל את הראשונים ונטמאה אחת מידי הר"ז נוטל את השניים בשני' ואינו חושש, לכאוי' החידוש דאע"פ שהיו כיד אחת בראשונים, (ולא נמלך ליטלן בפ"ע בשניים), אפ"ה לא חשיב כנטמא מקצת היד, אלא נוטל את השניים לשני' וטהורה, [ואם ינגב את היד שנטמאה ויטלנה מים ראשונים מסתברא דנתפרדה חבילה ולא יוכל ליטול השניים לשתייהן כאחת].

שם בתוספתא נטל את הראשונים ויצאו חוץ לפרק כו' והדין נותן שיהא טהור ומה אם הראשונים כו' הגר"א הגיה ומה אם מי גשמים כו', עפ"ק דמקואות מ"ה רבו אע"פ שלא שטפו כו' וליטול מהם לידים, ובר"ש שם ממתני' דמכשירין, ולפי"ז ה"פ דהדין נותן ששניים יטהרו המים שעל הארץ, מק"ו דמי גשמים שרבו מטהרין המים שעל הארץ, ומ"מ אין מטהרין

היד והמים טמאין, וכמ"ק ברא"ש וטוש"ע שכ' שאוחז הכלי בראשי אצבעותיו ונוטל על שתי ידיו, ובכה"ג אין המים מגיעין מהכלי על כל היד בלא שפשוף, וכ"כ הרא"ש והטור בנטל ידו אחת ושפפשה בחברתה כדי ליטול שתי ידיו, משמע דבאותה היד כה"ג מהני, והפמ"ג במ"ז סו"ס קס"ב ובאות ד' הזכיר אפשרות דהשפשוף כדי שיתפשטו המים בכל היד, אבל הוא כתב דסגי בניגוב, וזה חידוש גדול, אבל לפי דברנו לא נטהרה היד כלל בזה ועיקר הטהרה בשניים, אלא שנתחדש דכיון דמי נטילה הם הרי הם נטהרין בשניים, ואינם כמים טמאין דצריכין ניגוב, וקבעו חז"ל כן כדי שינקה ידיו יפה וגם יספיק רביעית לכל היד, וזוהי קולא בטהרת ידים, אבל כשמטביל ידיו או שנוטל כולה משטיפה אחת לא הצריכו שפשוף, והדברים מחודשים, ועדיין צ"ע).

ביאור מתני' דנטל לידו אחת ושפפשה בחברתה וסמך לדין שפשוף

פ"ב מ"ג נטל לידו אחת ושפפשה בחברתה טמאה, בפשוטו מתפרש שידו השני' טמאה עדיין, והוא בא לטהר רק ידו אחת, וכ"מ בר"ש מ"ב, ויש לעי' הא תנא לעיל דעדיפא מינה דנטל את הראשונים לידו אחת ואת השניים לשתי ידיו טמאות, ובתוספתא אמרו דאפי' נטל שתיהן כל אחת בפ"ע, וא"כ כ"ש דנטל אחת ושפפשה בחברתה שהיא טמאה, וכבר הוזכר לעיל סק"ה דלכאור' ה"י נראה דאף כשחברתה טהורה נטמאת במים הראשונים וחוזרת ומטמאה את המים מכחה, ולפ"ז נחא, אבל ל"מ כן בסתמות המשנה ובר"ש, ואפשר דמתני' מתפרשת אף אחר שניים, [אף דעיקר החידוש לאחר ראשונים וכמ"ש בר"ש], והי' מקום לומר דאינם מקבלין טומאה מהיד השני', שהרי טיהרו את הראשונים, וכ"ז שלא פירשו לא גזרו שתטמא יד את חברתה אפי' ע"י משקין אלו, ודוחק, ולפ"ז יש סמך במתני' לשפשוף אחר נטילה, דנראה דמתני' באה ללמדנו הא דצריך לשפשוף וכענין שנשנית בתוספתא, דאל"כ הול"ל

נטהרת היד, [ודברי המ"א שכ' דאינו נוטל ראשונים ושניים מפני שצריך לשפשוף קודם שניים צ"ב דאחר רביעית הוי כמו אחר שניים, ומשמע דעתו ז"ל דבנוטל רביעית דא"צ שניים לא חייבו בשפשוף, אבל הרא"ש כתב בזה שישפשוף אח"כ], וכן הטובל ידיו ג"כ הדין נותן שישפשוף במים, ואם נימא דשפשוף נאמר רק כשאנו נוטל שניים, נחא דברביעית ובטבילה א"צ שפשוף, ואמנם כ"ה לדעת הר"ש דשפשוף היינו ניגוב, וכדגרס בתוספתא ה"א ונמלך ונטל את השניים, אבל למאי דמפרשין שפשוף חיכוך אין ראוי לפרש כן, אלא השפשוף כדי לשטוף הלכלוך במים שניים, ולפ"ז צ"ל שאנו סומכין על הניגוב שמעביר המים שנדבק בהם הלכלוך ע"י השפשוף שאחר הנטילה, או דעכ"פ נטהרת יותר ע"י השפשוף, ואמנם עיקר תקנת שפשוף הויא כשנוטל ב"פ (וכמ"ש המ"א), ומה"ט לא העתיק הרמב"ם בה' ברכות דין שפשוף, לפי שאינו אלא כשנוטל שניים, והיינו רק לתרומה, ובב"י סי' קס"ב תמה על השמטת הרמב"ם ד"ז וכתב דסמך עמ"ש בה' מקואות, ועמ"ש"כ להלן במתני' דשפפשה בחברתה, - וכעת ראיתי בתו' הרא"ש חולין ק"ז א' שכ' ואח"כ יגיעם זב"ז, משמע דלאו משום מצות שפשוף קאמר.

(והנה) למאי דקיי"ל דברביעית א"צ שניים, ע"כ דאינו משפשוף קודם נטילה, אין לנו אלא לומר דא"צ שפשוף דלא תיקנו אלא בשניים, או דסמכין אנגוב וכמ"ש"כ, או דאף בלא ניגוב מתנקה היד עי"ז, ויתכן ה' לומר דהשפשוף שהוזכר במים ראשונים הוא גם כדי שיתפשטו המים בכל היד, אבל אם באו מכח הנטילה על כל היד, זהו דין שטיפה אחת שידו טהורה, ולפ"ז במים ראשונים שופך מעט מים על ידיו ומשפשוף עד שיתפשטו המים על כל היד וגם יסיר הלכלוך, ואח"כ נוטל שניים ומתפשטים מכח הנטילה על כל היד, ומיושב בזה שע"י הראשונים לא נטהרה היד כלל, ומספיק מעט מים להרטיב ולשפשוף כולה, ואח"כ שוטפה בשניים, וזהו רביעית שמספיק לשתי ידים, ולכן

יש להשוות דין ידים לכל דבר, דאם לקדש מטמאות ומיטהרות עד הזרוע, ה"נ לתרומה, וכ"ה לישנא דמתני' חזרו ליד משמע שחוץ לפרק היינו בזרוע, מיהו צ"ע למ"ד חולין ק"ו ב' עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא, ולפי דבריו משמע דאין טומאת ידים אלא באצבעות, אבל למ"ד לחולין עד הפרק של אצבעות ולתרומה עד הזרוע, נראה דהקלו בחולין שאינן אלא משום סרך תרומה, אבל באמת לא נטהרה היד בנטילה זו, אלא דגם החולין אינן מקבלין טומאה מיד, וסגי בזה לסרך תרומה.

והרשב"א חולין ק"ו ב' הביא גרסת ר"ח לחולין עד הפקק, [ועי' לשון פקק תענית כ"ה ב' דמתפרש קשר] ולפ"ז נראה דברייא מתפרשא הכי לקי"ר עד הפרק ולא עד האציל, לחולין עד הפקק ולא עד הפרק, מיהו לתרומה עד הפרק ולא כחולין, [ולכן נקט לה בהאי סידרא כמ"ש הרשב"א בגרסתם], ואף לגרסא דידן אפשר לקיים דתרומה וקי"ר שוין, והתם אשמועינן דרך עד הפרק, והי' הדבר פשוט דאין פרק נוסף לדון עליו.

שיעור מקום נטילה לדבר שטיבולו במשקה

ולכאוי נראה דלמ"ד בתרומה לחומרא, או אף בחולין, ס"ל דזהו הפרק הנשנה במתני', ולא החמירו בתרומה טפי מעיקר התקנה, ורק בחולין שייך לדון אם החמירו כתרומה ממש, ולפ"ז למאי דקיי"ל כהני אמוראי נמצא דזהו עיקר שיעור דטומאת ידים, וא"כ לטיבולו במשקה יש להצריך כל היד, דלא אשכחן קולא אלא בחולין שהם משום סרך תרומה, אבל באמת אינן נטמאין, משא"כ במשקין שאם היד טמאה לא הועילו בנטילתן כלום, מיהו אם תיקנו איסור בטיבולו במשקה משום סרך תרומה, י"ל שלא תיקנו אלא כמו לפת, דאע"פ שבאמת נטמא מ"מ לסרך תרומה סגי בזה, [ועי' פסחים קט"ו ב' דצריך ליטול לטיבול שני, ובקו' תו' שהרי נטל לפת, ולמש"כ י"ל דלטיבולו במשקה צריך כל היד, אבל אין נראה שהאמת כן, מיהו

ונגעה בחברתה, [מיהו בראשו או בכותל יש חידוש בשפשוף דלא חשיב כחזר ונגע כ"ז שלא פירש], ואם נימא כמ"ש לעיל (בסוגרים) דסדר נטילת מים ראשונים הוא שנותן מעט מים על ידיו ומשפשף על כל היד נחא דאיצטריך לאשמועינן דא"א לשפשף מיד ליד אף בנתכוין לכך מעיקרא, [עד"מ סי' קס"ב בשם תו"י], ואפשר דבא לומר דבנטל שתייהן משפשפן זו בזו, ונפ"מ אחר שניים או אחר רביעית וטבילה, או כשנטלן כאחת, וגם בזה יש חידוש דלא נטמאין זמ"ז אע"פ שהשפשוף מוציא הבלוע מזל"ז, ושמא הי' מקום לפרש ברישא דלא עלו לידו משום שניים, וקמ"ל הכא דהראשונים ג"כ בטלו, ואי מיירי אף בשניים כפשטות המשנה, מתפרש דהשתא מהני רק ניגוב, ולא אמרי' דלהו כקודם שניים, וצ"ע בכ"ז.

ביאור מתני' דהידים מיטמאות ומיטהרות בו' ודין מה שחוץ לפרק בלחוד

י. שם הידים מיטמאות ומיטהרות עד הפרק כיצד בו', לגרסא דידן הענין מיושב דעיקר מתני' אתיא לאשמועינן דאין דין טהרה אלא במקום טומאתן, וכיון דאין היד נטמאת ולא מטמאה אלא עד הפרק, ה"נ אין המים נטהרין אלא עד הפרק, דטהרת המים חידוש הוא ולא חידשוהו אלא במקום נטילה ובדיני נטילה, אבל אם מיטהרות גם חוץ לפרק, צ"ל דמיטהרות היינו שצריכין ליטהר, ואהא דשניים חוץ לפרק טהורה קאי, וגם צ"ל שכשמטהר היד חידשו טהרה גם למה שחוץ לפרק, דאין נראה שיכול לטהר את מה שחוץ לפרק לחוד, דא"כ צריך לחדש שיעורין ודיני נטילה למקום זה, דדוחק לומר שכל טיפה שנפלו עלי' שניים נטהרה, [ועמש"כ סק"ה בדברי הראב"ד, ובדברי הרשב"א בתשו' עד"ז].

והנה לכאוי פרק דמתני' מתפרש בין היד לזרוע, דזהו מקום שהידים מטמאות אחרים, כדחזינן בספרי פ' קרח דמדמה נט"י לקי"ר, והתם מתפרש עד הפרק של זרוע, וה"נ

גיטין ט"ו ב' בביאור בעיא דאילפא, ובעיקר טהרת נטילה

יא. גיטין ט"ו ב' בעי אילפא ידים טהורות
לחצאין כו' והאמרי דבי ר"י ידים אין
טהורות לחצאין לא צריכא וכו', פשיטא לגמ'
דאילפא ידע להא דאמרי דר"י, ואפשר דמפני
שחבירו של ר"י ה"י ור"י תלמידי דר' ינאי,
ולפ"ז דבי ר"י אמרו שא"א לטהר חצאי ידים,
ואילפא בעי אם אפשר לטהר את כל היד
לחצאין, ואפשר שרמז במה שכפל או אין
טהורות לחצאין, ולא אמר או לא, ור"ל שאין
אפשרות טהרה בחצאין כלל, מיהו נראה דדבי
ר"י נמי מיירי בבא לטהר כל היד, דהא פשיטא
שאינן לטהר חצי יד, וכדאמרי' פלגא פלגא ידי',
וא"כ החילוק רק אם ניגב בינתיים או לא, וקצת
דוחק סתימת דברי אילפא כיון דידע דאין
טהורות לחצאין היכי סתים לישני' על כונת
טלה"ט, וצ"ל דה"ק האם כל מעשה הנטילה לא
מהני לחצאין, או דיש מידי דמהני לחצאין.

י"ש לעי' במה נסתפק אילפא, מאחר דבניגבה
ידו פשיטא לן דלא מהני, מנלן דמהני
חיבור דטלה"ט לטהר, הרי אין כאן נטילה ומים
שעל היד אינן מטהרין, ואפשר לומר דכ"ז
שניכרת הנטילה הראשונה חשיב הכל מעשה
אחד ומצטרף, וק"ק א"כ מנלן דבמשקה טופח
לא מהני, נהי דאינו חיבור אבל לענין שניכרת
טהרתה י"ל דסגי בהכי, וי"ל דפשיטא לן דלא
חשיבא שניכרת הטהרה כיון שהמעשה כאילו
נתחלק לכל מקום בפ"ע, שו"ר בספר מרן
זללה"ה לטהרות סו"ס י"א בזה עי"ש.

ולכאוי' נראה מכאן דעיקר טהרת הנטילה היא
בזה שיש מים על כל היד, והרי הם
כמקוה, אלא דבעינן שיבאו מכלי שיש בו
רביעית וכח גברא, אבל עיקר הטהרה היא בזה
שכל היד שטופה במים בב"א, או דבעינן שלא
יפסיק במעשה הנטילה ג"כ, אבל אם ניגבה ידו
קודם שגמר נטילתו פשיטא לן דאינה טהורה,
אע"פ שהוא ממשיך בנטילה בלא הפסק, דהיינו

י"ל דאינהו ס"ל כמ"ד לחומרא, או דהתם כיון
שאוכל פסח צריך לזוהר שלא יטמא גופו, עתו'
שם, אבל האמוראים בזה"ז מיירו).

אבל אין לפרש דעיקר טומאת ידים עד
האצבעות והחמירו לתרומה עד הפרק,
דא"כ צריך תקנה מיוחדת בטהרת המים עד
הפרק, שהרי בעיקר התקנה דאינם נטמאין ליכא
דין נטילה בזה, ולכן מיושב לפרש מתני' בפרק
שצריך נטילה מעיקר הדין, ובזה מבואר דסגי
בנטל עד הפרק, וע"כ דלא החמירו לתרומה,
אלא מצות נטילה כדין טומאתן, אבל לחולין יש
מקום לדון וכמשנ"ת.

אם סתם פרק היינו חיבור היד והזרוע

ונראה דסתמא דמתני' קשה לפרשה בפרק שני
שבאצבעות, דהא סתם פרק שנשנה
בקיו"ר היינו חיבור היד והזרוע, ואמנם למ"ד
תרוייהו לקולא צריך לפרשה בפרק שבגב היד,
אבל לפרשה בפרק אמצעי זהו דוחק טובא,
ובשלמא בברייתא דקתני פרק כמה זימני,
שייך לומר דכל חד פרק בפ"ע, אבל פרק סתמא
אין לפרשו אלא בפרק ידוע, ולפ"ז למאי דקיי"ל
לחומרא יש ליטול לחולין כל היד, [ומ"ש במ"א
סו"ס קס"א בשם היש"ש דבנטנפה פיסת היד
צריך ליטול לכו"ע, לא נתפרש מנ"ל דהא לא
גזרו טומאה ע"ז, ואי משום נקיות, אין זה מדיני
נטילה, וצ"ע].

בברכות ט"ו א' מייתנין קרא דארחץ בנקיון
כפי, ומשמע לכאוי' דכל היד בעינן,
אבל בשמעתין משמע דמשום והתקדשתם סגי
בעד קשרי אצבעותיו, דיש לפרש טעמא דמ"ד
לחומרא משום סרך תרומה, אבל כו"ע מודו
דמשום עיקר נקיות סגי בעד קשרי האצבעות,
שהם העסקניות בדרך כלל, ויש מזה סמך לנקיות
דברכה וכמו שנפסק בשו"ע סי' תקנ"ד סי' וסי'
תרי"ג ס"ג ד' להחמיר ביוהכ"פ וט"ב ליטול רק
עד קשרי אצבעותיו, שיש לפרש הפסוק דכשאין
כפיו נקיות צריך לרחצן, אבל אינן עסקניות.

דבסתם טבילה כשעולה עדיין טלה"ט בכל הגוף, וה"נ בסתם נטילה, מיהו יש לדחות דדברי ר"י מתפרשים כשיש טלה"ט ועיקר הדין אשמועינן. **נראה** דבטבילת ידים לא מהני טלה"ט לרבנן דר' יהודה, דטלה"ט לאו טבילה היא, אבל נטילה כיון דטהרת היד בזה שהמים טופחין ע"פ כולה, י"ל דמהני נמי בנתנן בזא"ז.

חצי יד בטבילה וחציה בנטילה בבת אחת

ו**חצי יד** בטבילה וחציה בנטילה נראה דבב"א נמי לא מהני, דאין ענין טבילה לחצאין כלל, וראי' לזה מפרש"י דפשיט חדא חדא ידא מאחת בנטילה ואחת בשטיפה, ואם איתא דכה"ג כבב"א דמי א"כ מאי מייתי מהתם לחדא חדא ידא, אבל כיון דשני ענינים הם ולא מצטרפין, שפיר מייתי מדמהני להאי נטילה ולהאי טבילה, ש"מ דכל חדא טהרה פבי"ע היא, וכן מדאיצטריך ברייתא לאשמועינן שתי ידי ש"מ דביד אחת לא מהני, ול"ד לחציו בטבילה וחציו בנתינה לק' ט"ז א', דהתם קולא היא שהקלו בט' קבין, ואיכא למימר דכ"ש כשחציו בטבילה דמהני, אבל הכא דבעינן כח נטילה או כח טבילה, אין טבילה לחצאין, - ואפשר שלכך הביאו בגמ' ברייתא דידו אחת בנטילה ואחת בשטיפה, לומר דבאותה היד אמרי' או כולו בנטילה או כולו בשטיפה, והו"ל מענינא דשמעתין.

ביאור בעיא דאילפא והא דלא נפשט ממתני' דמוסיפין על חטניים

בעיא דאילפא מסתבר לפרושה בעיקר תקנת נט"י שאין המים נטמאין מחמת היד, וכמש"כ סק"ד דבתקנת שלמה היו המים טהורין, ומשכח"ל כגון שנטל מרביעית למאי דקיי"ל בשו"ע סי' קס"ב ס"ד דא"צ שניים, א"נ בנטל משטיפה אחת שיש בה כדי ראשונים ושניים, ולכן לא הביאו בגמ' מתני' דרפ"ק ידידים דקתני מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים דהתם מיירי שנטל הראשונים בב"א, וולא ניגבה ידו בינתיים, למאי דמפרשין שפשוף חיכוך,

לחצאין, ולפ"ז נחא דפשיטא לן דמשקה טופח לא מהני, דכיון שאינו חיבור, אע"פ שלא הפסיק נטילתו אינה נטהרת בכך, וזה בכלל לחצאין דדבי ר"י, וניחא בזה דאילפא מיירי במעשה הנטילה לחצאין והטהרה בב"א, ול"ד לדבי ר"י.

נשאר מקום בלא ביאת מים מהו

ולפ"ז נראה דאם נשאר מקום ביד שלא באו עליו מים לא מהני דהר"ז כחוץ למקוה, דלא סגי במעשה הנטילה, ובלא"ה כיון שהענין משום נקיות, משכח"ל שנגע במקום אחד ושם לא הגיעו המים ולא הועיל בנטילתו כלום, וע"כ דצריך שיגיעו המים לכל היד ממש, ואפשר שזהו ענין השפשוף שאמרו בתוספתא ידים פ"א, והתם מיירי קודם מים שניים שע"י שנתפשטו הראשונים בכל יד ע"י השפשוף, יבאו המים השניים בכח נטילה על כל היד, ונבפמ"ג סי' קס"ב במ"ז בסופו ובסק"ד צידד לומר שהשפשוף יועיל כמו נטילה, מה"ט דצריך שיגיעו מים לכל היד, וכן אמרו בתוספתא פ"ק דמנחות גבי קיור משפש ומרחיץ, משפש ומרחיץ.

אבל אמור"ר שליט"א בס"ג סק"ה צידד לומר דאע"פ שניגבה היד באמצע הנטילה טהורה, כיון שלא הפסיק נטילתו, וכן דאפשר דסגי בנטילה כדרכה על כל היד, אף דאפשר שלא הגיעו מים על כולה ממש, ולמד כן מקיור עי"ש, מיהו כתב דבתוספתא הנ"ל ובפוסקים ל"מ כן, [שו"ר שאח"ז רב נכתבו בזה עוד דברים בספר ס"א סק"י ו"ג ולע"כ], ולמש"כ הכל תלוי בחד טעמא אם הנטילה מטהרת או מציאות המים ע"ג היד, והדבר מצוי בחורף שנשאר חלק מהיד יבש, אם מפני שהמים עשו כעין כיפה בעברם במקום זה או שנתייבש מפני שלא נקלטו המים בעור, ולפמש"כ צריך ליהזר בזה, מיהו בסתם נטילה אע"פ שטיפות הניכרות ע"ג היד אינם נראות בכל שטח היד, מ"מ נראה דיש טלה"ט ע"פ כולה, וכדתנן בדברי ר"י דהיו רגליו של ראשון נוגעות במים טהור, והיינו משום

דמוסיפין על השניים, אע"ג דליכא טלה"ט, ולפ"ז הו"ל לתלמודא לאתויי מתני' דאין מוסיפין על הראשונים, וכן דבי ר"י היינו מתני'.

בדברי הר"ש והרא"ש מ"ט לא מייתי רא"י ממתני'

והר"ש והרא"ש כתבו דלא מייתי מתני' משום דר"מ פליג בתוספתא, וזה דוחק טובא, ואטו לא הו"ל לדבי ר"י למימר הלכה כר"י, ושמא ס"ל לדבי ר"י דהלכה כר"י וכר"מ לחומרא, דאין מוסיפין לא על השניים ולא על הראשונים, והנה לפר"ש ע"כ ר"מ ס"ל ידים טהורות לחצאין דהא לבתר ראשונים היד טהורה, וכיון שכן נסתפק לומר דטעמי' דר"י רק משום דאין דרך נטילה בכך, ולא לחדש דמלבד שאין דרך נטילה גם לא יועיל אם יוסיף עתה ליטול כל היד בכ"א, אבל אם נפרש הא דמהני לר"מ בראשונים היינו מפני שבא ליטול שניים, אבל במקום שא"צ שניים היינו דינא דאין טהורות לחצאין, לפ"ז י"ל דאין מוסיפין על הראשונים כלל דהו"ל כמים טמאין וצריך לנגב, ומשמע דגם מסקנת הר"ש כן ע"פ הירו', וכ"כ הב"י סי' קס"ב, [וצ"ע ברשב"א בתוה"ב שהעתיק דהר"ש מצריך נגוב ונטילת חצי' השני, ובפשוטו כונת הר"ש נטילת כולה], אבל בפ"י הרא"ש משמע שנוטה יותר לצד דמהני, מדלא העתיק דברי הירו', וכ"כ בטור סי' קס"ב שכ' אם כשנטל ידיו בשפיכה ראשונה לא נטל עד הפרק כו' אלא מה שנתן תחלה חשיב כמאן דלית' כו', - צ"ע במ"ש הר"ש דטעמי' דר"מ בשניים מפני שאין דרך נטילה בכך, הא בראשונים ס"ל דמהני, וכיון שזה רק דין בטהרת המים ראוי לפרש הטעם משום טומאה ולא משום דרך נטילה, וכיון שכן יש לפרש גם דברי ר"י מה"ט, ואפשר דהר"ש לטעמי' לית לי' אליכא דר"י גונא דא"צ שניים, ונמצא דע"כ דינא ידידים אין טהורות לחצאין, היינו דינא דאין מוסיפין על הראשונים, ולכן סבר דשמא אין לחדש תרי טעמי' בחסרון דאין מוסיפין, - החילוק בין נוסח ראשון שבר"ש לנ"א נראה

ולא נגוב], ולכן מוסיף על השניים ולא חשיבא לחצאין, וכן הא דאין מוסיפין על הראשונים, אין רא"י מזה שאין טהורות לחצאין, דהתם כיון דהו"ל מים טמאין י"ל דתו לא מיטהרי בהוספה ובשניים, אבל הכא אי מהני כ"ז שטלה"ט, א"כ הדין הוא שאין המים נטמאין, כמו שאין נטמאין בתחלת הנטילה קודם שהשלים כל היד, [ומדלא הזכיר אילפא טלה"ט, ע"כ דה"ק למאי דידעינן דטלה"ט חיבור מיבעיא לי' אי מהני לענין נטילה, וברייתא דמייתין צ"ל דידע תלמודא שנשנית לענין טבילה או נטילה, ואפשר דידע דלענין טהרת ידיים נשנית ומוקים לה בטיהרן בטבילה ובזה מהני טלה"ט אליכא דר"י, שו"ר בר"ש טהרות פ"ח מ"ט וכ"כ בתו' בשמעתין שפי' בעיא דאילפא בדין חיבור דטלה"ט, וכבר תמה בזה מרן זללה"ה בטהרות סו"ס י"א עי"ש, וצ"ע].

בדין טופח להטפח

ולפ"ז אף אם בעיא דאילפא לקולא, מ"מ אין מוסיפין על הראשונים אף בדאיכא טלה"ט, [וכ"ה פשטות התוספתא שאף אם יוסיף מיד לא מהני אלא בשניים, מיהו אין זה מוכרע ואיכא למימר דכל דאיכא טלה"ט לא מיקריא הוספה], ומוסיפין על השניים אפשר לפרש אף בדליכא טלה"ט, מיהו י"ל דהיינו דוקא בדאיכא טלה"ט ומשום ראשונים נקט', ור"מ סבר בתוספתא דמוסיפין על הראשונים, ואפשר לפרשו בטלה"ט דוקא, א"נ אפי' בדליכא טלה"ט, [ולכאוו' נראה דאם נטל שניים וצריך להוסיף א"צ לנגב לר"מ, דכיון שמוסיפין על הראשונים חשיבי כתוספת של ראשונים, וצ"ע בזה], ואפשר דר"מ ור"י לטעמייהו דלר"מ בדליכא רביעית אין הידים נטהרות בראשונים, ונמצא שעיקר טהרתן בשניים, ולר"י היד נטהרת בראשונים ורק המים נטהרין בשניים, ועדיין צ"ע בכ"ז.

והרמב"ם בפ"א מה' מקואות ה"ז פסק בעיא דאילפא לקולא, ופי' חידושא דמתני'

אבל ממה שהצריכו הפוסקים שלא יהא קיסם או צרור על ידיו מבואר דאף כשאין בו משום נקיות, [שהרי המים באו תחת הקיסם, ועכשיו בשניים מסיר הקיסם מידי, ועמ"ב בזה], אפ"ה צריך לזוהר משום טומאה, וכן ממ"ש שלא יצאו מים על הרטי, ולא אמרו שיכול ליתן ראשונים ושניים על הרטי, וכן מדאסרו לשפשף ידיו זב"ז כשנטלן בפ"ע, ואם שפשף צריך לנגב, ולא סגי בשניים, ועוד אופנים שצריך לנגב ולא סגי בראשונים ושניים, וביאר מרן זללה"ה בס"א ס"ק ט"ז וסק"כ ובס"ב סק"ב דכל שהחסרון בנטילה עצמה צריך להתייחס לזה כאילו המים טהורין וצריך לטהר הידים, דזהו מה שצריך משום סרך תרומה, ליטול באופן המועיל לתרומה כשהיו גופו והמים טהורין, אבל טומאת ידים אחר שנטהרו בדבר המטמא שלא משום נקיות אין להחמיר בזה בזה"ז כיון דבלא"ה טמא, מיהו נראה דאף בנטילה עצמה דוקא דבר שחסרונו משום נקיות או משום טומאת ידים שענינו ג"כ נקיות, פוסל הנטילה, אבל אם נגע בכתבי הקדש או במשקין טמאין, אף קודם שניגב ידיו, לא נפסלה נטילתו בכך.

ביאור דברי השו"ע בדין שפשף ידו בכותל, ואם נגיעה בעלמא פוסלת המים

ומי"ש בשו"ע סי' קס"ב ס"ח דאם שפשף ידו בכותל וחזר ונגע במים שבכותל נטמאו ידיו, ה"י נראה דבזה"ז היינו דוקא קודם שניים או קודם ניגוב, וכן הא דחזרו מים מחוץ לפרק, היינו דוקא קודם ניגוב, דחשיב חסרון במעשה הנטילה, אא"כ נימא כמ"כ לעיל דמים ראשונים כטינוף חשיבי, וצריך נטילה כדין נוגע בגופו במקומות המכוסין, ובפוסקים מבואר דאף לאחר ניגוב נטמאת ידו כשנגע במפה, עמ"א בשם ל"ח בזה, וה"ה בכותל דמפרשי שפשוף ניגוב כהר"ש, ומ"מ בחזר ונגע טמאה, ולמאי דקיי"ל ענין שפשוף כהרמב"ם והרא"ש דהיינו חיכוך הידים ולא ניגוב, לפ"ז מיירי קודם שניים, ואמנם בזמן הטהרה היתה ידו נטמאת בכל ענין,

שהוא ע"פ מה שחזר בו הר"ש בהגהה רפ"ב והיינו דאיכא גונא דבעינן לר"מ שניים לטהרת הידים, כגון שנטל שתי ידיו משיירי טהרה, ובנטל ידו אחת משיירי טהרה נהי דידו טהורה, מ"מ המים טמאין, וצריך שניים לר"מ לטהר המים, והיינו תרי גווני דצריך שניים לר"מ, מיהו התוספתא דקתני ונמלך [לפנינו ליתא וכ"ה בראב"ד, וגרסת הר"ש כגרסת אור הגנוז], משמע דמיירי בגונא שא"צ שניים דאל"כ אין מקום לומר ונמלך דע"כ צריך לשניים, ומיירי בניגב ידיו דא"צ שניים.

בדברים שיש לזוהר בזה"ז שהמים מטמאין

יב. בדין נט"י בזה"ז שנוטלין במים טמאין, ה"י נראה דא"צ לזוהר אלא במה שה"י הדין קודם גזירת י"ח דבר, שלא היו המים טמאין, אבל משום נקיות וקדושה כמו שתיקן שלמה נט"י, ענין זה נשאר בחולין משום סרך תרומה, וכדדרשין מקרא דוהתקדשתם, ואף טמאין היו חייבין בנטילה זו, כדחזינן שמים ראשונים האכילו בשר חזיר, ולא אמרו שטמא ה"י, וכ"כ תו' והר"ש סופ"ק ידידים דנדות חייבות בנט"י הובאו דבריהם בב"י סי' קנ"ט, ולפ"ז אין מים טמאים פוסלין בנט"י כלל, בין שהיו קודם נטילה או שבאו אחר נטילה, אבל מים שניים יש להצריך משום נקיות כמ"ש הראב"ד, וע"י לעיל סק"ה, וכן מים ראשונים שחוץ לפרק, י"ל דפסלי משום נקיות, ולפ"ז אף אם נגע בהן באמצע סעודה צריך נט"י, וכן בשפשף ידו ביד שאינה טהורה שלו או של חבירו, חשבינן ל"י כנוגע במים שאינם נקיים, ואף באמצע סעודה צריך ליטול, מיהו אפשר דאף בשעת נטילה א"צ, דלא חשיב כנוגע במקום מטונף, ולפ"ז אין ראי' דחשבינן מים ראשונים כטינוף, וא"כ אף בלא הגביה ידיו וחזרו ליד טהורה, ועכ"פ בנטל שניים ג"כ חוץ לפרק, דתו לית בהו משום נקיות, ומ"מ הצריכו שניים לנקות היד מהראשונים.

שבזמן הטהרה אינן נטהרין עי"ז, ולפ"ז הי' ראוי להחמיר בכל מי נטילה ראשונים, ואף אם לא נטל כדין, דהא משום נקיות אחינן עלה, אבל אם נטל רביעית אפי' לא נטל כדין, לית לן בה, כיון דטעמא דרביעית משום שהמים בשפע והו"ל כראשונים ושניים כאחת, וכמש"כ סק"ג, וכי היכי דלא מיטמאי ה"נ אין בהם משום נקיות, אף אם נטמאין מפני שלא נטל כדין, ומרן זללה"ה בס"ב ס"ק י"ב כתב דרק במי נטילה החמירו וכאן שלא נטל כדין לא חשיבי מי נטילה.

בדין מים טמאים שנגעו בידיו אחר נטילה

עוד כתב שם מרן זללה"ה דאם נגע חבירו שלא נטל במשקין שעל ידיו באמצע הסעודה א"צ נטילה אחרת, וקודם ניגוב החמירו טפי דעדיין שם נטילה עליו וחשיב פסול בנטילה, [וכ"מ במ"ב סי' קס"ב סוס"ק נ"ו], וג"ז דוקא ביד חבירו ולא במים טמאין, והדבר בהוה שיד הכלי והברזא רטובין במים טמאין ונוגעין בהם אחר הנטילה, וחוזר ומשפשף ידיו זו בזו אע"פ שאחת נטמאה במשקין שעל הנטלא והשני' טהורה, מ"מ כיון שלסעודה לא נפסלה בנגיעה זו אינה פוסלת את חבירתה, ולפמש"כ דרק מים ראשונים שהם מזוהמין פוסלין, א"כ המים שעל הכלי והברזא וכן חבירו הנוגע בידיו באמצע הסעודה לא חשיבי מי נטילה, וכמ"ש הפוסקים סי' ק"ס ס"א דהכניס ידיו למים שלא בכונת נטילה לא פסלן, וה"נ בנגיעה בעלמא לא נפגמו המים, ולכן אינן פוסלין בזה"ז, שו"ר שכ"כ בשעה"צ אות מ"א, ולפ"ז הי' נראה דאפי' נגע בו חבירו אחר נטילה קודם ניגוב לא פסל ידו, ושפשפה בחבירתה שאני דיש בזה משום נקיות, וכמ"ש הרא"ש והטור שפשפה ע"מ ליטול שניהם, אבל הב"י העתיק מהגהמ"י דה"ה דפוסל בנגיעה, ואמנם כ"ה בדין המשנה, אבל כיון שהעתיקו ד"ו למעשה, ע"כ לחלק כמ"ש מרן זללה"ה דזמן נטילה גרע, וכ"כ בשעה"צ שם לחלק באיזה מים נרטב הנטלא, דמים של נטילה מטמאין ולא מים של נגיעה.

אבל בזה"ז אין מקור לחדש טומאה אלא בנקיות.

וכן מ"ש בסי' ק"ס ס"א דנגיעה אינה פוסלת ומקורו מהתה"ד דמים שהנחתום מטביל ידו בהם לא מיירי בנטל תחלה צ"ע דודאי במתני' מתפרש בנטל ידיו תחלה, דאל"כ נטמאו כל המים בנגיעתו שנטמא משקין להיות תחלה, עי' ברכות נ"ב א' שנטמא כל הכוס, וז"פ, ורק בזה"ז יש לדון דליכא פסול טומאה אלא פסול מלאכה, וע"כ דנגיעת חבירו בידיו מצטרף בזה ענין נקיות, ולכן החמירו בזה בזה"ז, וכשמכניס ידו לכלי מלא מים לא נפסלו משום נקיות, וכשאין כונתו למלאכה אף מים שבחפניו טהורין, כיון שריבוי המים נשארינן בנקיות, שו"ר בתה"ד סי' רנ"ט לא הזכיר ענין זה"ז, ומשמע שרוצה להכשיר נט"י במים שנטמאו בנגיעת ידים, וצ"ע.

סיכום הדברים

סיכום הדברים דטומאת מגע שאין בה משום נקיות אינה נוהגת בזה"ז לא בשעת נטילה ולא אחר נטילה, כגון שנוגע בנבילה נקיה באמצע נטילה שפיר נטהרת ידו, וכן מים טמאין שטומאתן טומאת מגע, כגון שנגע טמא בכלי מלא מים, אף שנגע בידיו, דאין במים חסרון אלא טומאה, אבל במי נטילה או ששפשף ביד שאינה נטולה, יש מקום לאסור אף שלא בשעת נטילה, כיון שיש כאן מים מזוהמין, והי' נראה בזה שתלוי לפי הענין, אבל בפוסקים משמע דכל שנוגע במים ראשונים נטמאו ידיו, ויש לפרש דנקטינן שהם מזוהמין, ובזה אין חילוק בין קודם ניגוב לאחר ניגוב, ויש לד"ז סמך בגמ' אם ננקוט דהגבחת הידים דקאמר היינו אף בזה"ז, וכמו שהעתיקו הראשונים ז"ל ד"ז, וש"מ דחיישינן לחזרת מים ראשונים לאחר נטילה, [מיהו הדין נותן להקל בזה כגרש"י שאם נתן השניים על מקום שנתן הראשונים כבר עברו הראשונים, וכדמסתבר שאם נתן מים על הכותל במקום ששפשף ששוב לא תטמא ידו, אע"פ

דבלא"ה המים טמאין, מיהו בנגע ביד שאינה טהורה קודם ניגוב חשיבא קלקול בנטילה קצת, וכן בנגע במי נטילה החמירו, ולפ"ז צריך לנגב ידיו קודם נטילה, כל שנפלו מים על ידיו שלא בתורת נטילה, - ובנטל מקצת ידו בכונת נטילה, ונשאר טלה"ט פסק בשו"ע ס"ג דיכול להשלים השאר, ובחזר ונטל כל היד כתב במ"ב ס"ק כ"ו דאף אם אינו טלה"ט שפיר דמי, והנה הר"ש נסתפק בזה ומסקנתו משמע לחומרא ע"פ הירו', אבל הרא"ש בפי' לא הביא אלא הספק וכתבו בלשון אפשר, והטור נראה שפסק בזה לקולא, שכ' דנטילה ראשונה כמאן דלית', אבל לא הצריך ניגוב, ומרן זללה"ה כתב להחמיר בזה, והיינו בדינא דגמ' אבל לדעת האחרונים דמים טמאים שלא מחמת נטילה א"צ ניגוב בזה"ז, אין להחמיר יותר במים אלו דאדרבה יש בהם עדיפות שניתנו ע"מ לטהר, וממ"נ אינם פוסלין, ולפ"ז אם נטל ידיו ורואה שחסר מעט עד הפרק ורוצה להוסיף אם יתן עכשיו על כל היד כאחת מסתבר להקל לכתחלה, בצירוף זה דקיי"ל להקל כ"ז שטלה"ט, ועוד דהרבה פוסקים מקילין עד קשרי האצבעות, ועוד שהרי הטור מיקל בנתן על כל היד, והר"ש והרא"ש מסתפקין, והב"י נקט בדעת הרמב"ם להקל, והרי דעת המ"א והמ"ב להקל בזה"ז בלא ניגוב אף במים שלא באו בכונת נטילה.

חולין ק"ז א' קפדיתו אמנא כו' בקושיית תו' דמתני' היא

בחולין ק"ז א' א"ל רב אשי (כ"ה ברי"ף וש"פ)
לאמימר קפדיתו אמנא כו' והקשו בתו' דמתני' היא, ויתכן לומר דשאלתו היתה בזה"ז דבלא"ה נוטלין במים טמאין א"כ היד אינה נטהרת, ומשום והתקדשתם א"צ כלי ושיעורא, ומשום סרך תרומה בחו"ל, נמי ליכא, שאינה נפסלת בנגיעה, ואפשר דכשהיו אוכלין תרומה בא"י הי' פשוט דצריך ליהזר גם בבבל בכל טהרת ידים, אבל בזמן רב אשי אפשר שפסקה טהרה בא"י ג"כ, ולכן שאל לאמימר אי קפדי האידנא בכל הני, [ובזה אפשר ליישב איכא

שו"ר דדעת האחרונים ז"ל ע"פ התה"ד שבשו"ע סי' ק"ס ס"א דאין דין מים טמאים בזה"ז אלא מי נטילה, ובמי נטילה נשאר דין מים טמאים כמו בדינא דגמ', לענין שצריך ניגוב ולא תועיל נטילה ע"ג מים אלו, מיהו במקו"א אפשר לטהר מי נטילה ע"י ביטול ברוב, דכיון שאין המים הנוספין נטמאין בזה"ז מהני להו ביטול, אבל ע"ג היד לא מהני.

ידיו רטובות שלא ממני נטילה באיזה אופן צריך ניגוב

ולפ"ז היו ידיו רטובות שלא ממני נטילה א"צ ניגוב, וכמ"ש המ"א סק"י בשם הל"ח, ובבה"ל ס"ב ד"ה הנוטל, ואע"פ שלעולם מים שעל היד נטמאין מחמתה אם אינן מטהרין, מ"מ בזה"ז אין טומאה זו, דלא חשיבי מי נטילה, והנה הפוסקים השוו מדותיהם דכל שנקרא מים טמאים בזה"ז פוסל בין בשעת נטילה ובין אחר נטילה, ובכלל זה מים שחוץ לפרק כיון שנטמאו ע"י הנטילה, ומים שעל קיסם וצרור ורטי', ג"כ נטמאו מכח הנטילה וכן מים ראשונים ששפשוף על הכותל, ובכל הני צריך לנגב, [מיהו עי' במ"ב חילוקי דינים בזה לענין ניגוב, וכמשנ"ת לעיל סק"ו ז'], אבל מים שנפסלו מחמת נגיעה אינם מטמאין לאחר נטילה, וא"צ לנגב קודם נטילה, מיהו החמירו גם לחשוב מי נטילה שנגע בהם ביד שאינה טהורה כמים טמאין, כדין שפשפה בחברתה, והי' אפשר לומר דדוקא שפשפה דחשיבי כמי נטילה לשני' כמ"ש הרא"ש והטור, אבל קיי"ל דה"ה נגע בו חברו, וצ"ל דכל שנוגע במי נטילה, יש להם טומאת מי נטילה, דחזינן כאילו מים אלו באו לטהר גם היד שנגעה, ונטמא מחמתה כדין מים ראשונים.

בדעת החזו"א בזה

אבל דעת מרן זללה"ה דהדבר תלוי אם הנטילה נעשית כדינה אילו היו המים טהורין והאדם טהור, דמשום סרך תרומה יש להצריך נטילה הראוי' בזמן טהרה, ולא הקלו אלא בנוגע במים טמאין שלא נתקלקלה הנטילה עי"ז, כיון

כראשונים ושניים, וכן רביעית חשיבא כראשונים ושניים, ובבית שני מיירי באינו שופך הרבה, ולפ"ז נקט הרשב"א דגם להראב"ד מהני בכה"ג, ולפ"ז אם שופך הרבה בב"א א"צ להפסיק דוקא, וסגי בזה שיש כדי ראשונים ושניים, מיהו דעת הרשב"א במ"ה דבניגוב סגי לאחר ראשונים, וא"כ בניגוב יצאנו גם דעת הרשב"א, - ובענין שפשוף הידים זב"ז קודם ניגוב דמגרע לדעת הר"ש, וכן נקט מרן זללה"ה לדעת הרמב"ם והראב"ד, י"ל דבזה"ז קיל טפי, ואם נימא כמש"כ ס"ק י"ב דאף מי נטילה נטהרין בשטף הכותל במים טהורין, וא"כ י"ל דגם ביד בשטיפה מרובה חשבינן ל' כשטף המים, ואנו צריכין לטעם זה גם לענין נגיעה במי הנטילה באמצע הסעודה אם באנו להחמיר שאף ברביעית המים טמאין.

לשון סה"ת וצריך לשפוך מים ב"פ על ידיו אחת להעביר הזוהמא ולטהר את ידיו ופעם אחת לטהר המים הראשונים.

בנוטל מים שלישים

לשון או"ז, וריב"א פ"י פרק כל הבשר וז"ל דדין מים ראשונים מפורש בפ"ק דסוטה דמים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה כו' לפיכך אנו נוטלין ג"פ ואין אנו חוששין דתנן במס' ידים מים ראשונים מטמאות את הידים פ"י ידיים תחלה וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה שניות מטהרות את הידים, עכ"ל, וכן עמא דבר כדבריו, ע"כ, וזהו המקור למ"ש בשמו דבנוטל שלישים א"צ להגביה ידיו, וכמ"ש הרמ"א בסוס"א דכן נהגו, [ובאו"ז באמת תמה ע"ז איך נטהרין המים, עסק"ד בזה], ואפשר שהקלו בזה כיון שנשטפו ועברו מים הראשונים, ומשום טומאה לית לן בזה"ז, ולפ"ז בשטיפה מרובה איכא נמי דעת הריב"א וכמ"ש האו"ז שהמנהג להקל.

בדין ניגוב אחר ראשונים אי מהני עמש"כ סק"ב, אבל גם הראשונים שהזכירו פרתו' כתבו דהראשונים מטהרין את היד, עסמ"ג

דאמרי דאשיעורא לא קפדינן, דכיון דסגי לתרומה בשיווי טהרה ס"ד דבזה"ז א"צ שיעור כלל, ודחינן ולא היא שאין ללמוד מזה קולא לזה"ז, וכ"מ מהא דרב אשי אתקין כוזא, ש"מ דקפדינן], ואם כנים הדברים יש מקום לדקדק מכאן דאין לחוש למים טמאים בזה"ז דעד כאן לא קמיבעיא ל' אלא במנא וחזותא ושיעורא, ונוכל לומר דדינא דצריך שיגביה ידיו ג"כ אינו חיוב בזה"ז, אבל ל"מ כן בפוסקים.

לדינא אי צריך מים שניים בנוטל מרביעית, ודין שפשוף והגבהת הידים

יג. מ"ב סי' קס"ב ס"ק כ"א ודע די"א דמן הדין צריך לעולם מים שניים כו' וכתב הח"א דיש לנהוג כן כו', ומרן זללה"ה כתב בס"א ס"ק כ"ב דאף לדעת הראב"ד סגי בניגוב, אלא שהמים טמאין אף ברביעית, ולכן צריך להגביה ידיו ואסור לשפשפן אף ברביעית, והנה נקט מרן ז"ל דהא דקתני דשפשה בראשו או בכותל טהורה היינו טהורה לגמרי, ובפשוטו אפשר לפרש טהורה דלא חשבינן להו כפירשו לכותל אע"פ שמשפשף וחלק מהמים נדבק לכותל, אבל אין מזה רא"י דיד נטהרת בניגוב, וכבר כ"כ שם ס"ק כ"ד דלאו טהורה לגמרי קאמר, [וצ"ע בראב"ד בתמים דעים דאדרבה כתב דשפשוף בראשו או בכותל חיישינן שנגע בכינה וכיו"ב וידו נטמאת], ועראב"ד בתמ"ד שם שהביא דבמתני' מבואר שהיד נטהרת בראשונים, ומ"מ צ"ע אם חידשו טהרת ניגוב, מיהו לדעת הר"ש מהני ניגוב, אף דלדידי' לא מצינו ענין רביעית בב"א, וכן לדעת הרמב"ם א"צ שניים לחולין, וצריך רביעית, וכבר הביא המ"א סק"ג דהרשב"א בתוה"א בית ג' הביא דברי התו' דמהני ראשונים ושניים בב"א או רביעית בב"א דהו"ל כראשונים ושניים, ואילו בתוה"ק בית שני לא הביא ד"ז אלא דעת הראב"ד דבענין ראשונים ושניים, אבל הנראה מדבריו בחידושים גיטין ט"ו ב' וכן מתוה"א שם דמודה להתו' בזה דמהני שפיכה מרובה דהו"ל

נשתנה מראיהן], ולפ"ז נראה דטעם הפסול בזה מפני שנעשין כשופכין, ולא מפני ששימשו כולן למלאכת הצינון, דנראה שאם תחב כלי מלא מים לתוך חבית של יין כדי לצנן היין לא חשיב נעשה בהן מלאכה, כמו שהמצנן עצמו בכלי שיש בו מים [כההיא דמצנן בכסא דכספא מלא יומא ע"ח א'], דלא חשיבא מלאכה, וע"כ דהכא חזינן הכלי מלא יין שבתוך המים כבורזל חם שתחבו במים, ובכה"ג המים נעשין כשופכין כיון שהחבית אינה ככלים מודחין, וגם ע"י החום נפלט לכלוך במים, ואמנם ה"י נראה דבשימוש מועט של צינון לא חשיבי נעשה בהן מלאכה, דהתוספתא מיירי במיוחד המים לכך, וחזור ומצנן בהם בכל פעם, ואה"נ דאף במדיח כלים שאינן מודחין ע"י שממלא כל הכלי מים מסתברא דלא נפסלו בכך, אא"כ ייחדן להדחה, ושמא לא פלוג רבנן כיון דכשמיחדן לכך מיפסלי, ואף במכניס ידו לכלי מלא מים ע"מ להדיחה יש מקום לדון שלא נפסלו בכך.

הטעם דשקל בהם חשיב מלאכה

וכן מ"ש בסוגיא דגיטין נ"ג ב' דהשוקל בתוך המים חשיבא מלאכה, נראה שהוא כעין זה דמים שמיוחדין להכניס שם אוכלין וכיו"ב כדי לשקלן נעשין כשופכין, כיון שאין מודקדין על נקיות הדברים שמכניסין בהן, ודעתו לשפוך המים כשתרבה זוהמתן מרוב השימוש, ולכן אפשר דבפעם אחת מיפסלי, משום לא פלוג, או משום דעתו, דמשמע התם דהיזק שאינו ניכר הוא, וש"מ דמים אחרים במצב זה לא נגרע חשיבותן, וכעת ראיתי ברשב"א בשם ר"ח שפי' בגופן היינו כנגדן דפרש"י, וצ"ע.

בדין שריית פת אם חשוב מלאכה, ועוד בגדר הדברים

שם או ששרה בהן פתו, בפשוטו נראה דשריית הפת לאו מלאכה היא, ודכוותה אם נתן ספוג או בגד נקי ע"מ לשאוב מים מהכלי לא חשיבא מלאכה, ושאני שריית פת שהמים

ורשב"א, ועבה"ל סי' קס"ב ס"ב ד"ה הנוטל ובחזו"א שם ס"ק כ"ד.

ענין תקנת נט"י להסמ"ג ודין ברכה בטינוף באמצע הסעודה

יד. בה"ל סי' קס"ד ד"ה לחזור, בסמ"ג כ' דלמ"ש ר"ת דהטיל מים ולא שפשף א"צ לברך על נט"י, ה"ה שפשף מידי דהוה אהיו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה שא"צ לברך ענט"י, מבואר דעתו ז"ל דתקנת נט"י היתה שיטהר ידיו לסעודה ולא יסיח דעתו משמירתן, דכיון שמשים ליבו לכל מה שעושה בידיו אם יגע במקום שאינו נקי מעצמו ינקה ידיו, והתקנה היתה על ידיים שלא שמרן, דכיון שאינו יודע שנטפנו אינו נזהר לנקותן, וגם אינו יודע מקום מסוים לנקות, וע"ז צריך תקנה, ולכן כיון דהסמ"ר לחוד לא חשיב הה"ד, הלכך כששפשף א"צ לברך, ואמנם צריך לנקות ידיו, דאם נוגע בידיו בכל המקומות, ונותן דעתו, לא חשיבא שמירה, ומשמע דצריך נט"י כדינה, וכע"ז משמע קצת בתוספתא פ"ק דיומא דמי שקיור שחרית אפי' הטמ"ר אינו מחלל עבודה, כ"ז שלא הסיח דעתו מלעבוד, ומשמע דלא חייבה תורה קידוש אלא בשעה שנכנס לעבודה, אבל כ"ז שלבו על העבודה ונותן דעתו על מעשה ידיו אינו מחלל עבודה בלא קידוש, דמעצמו יטהר ידיו כראוי אם יטנפו, ולפ"ז יש סמך שלא לברך כ"ז שלא הסיח דעתו מהסעודה, מיהו אף להסמ"ג משמע דמסיק את רגליו חשיב הה"ד, ולע"כ.

פי' הרא"ש בעשה בהן מלאכה וטעם הפסול

מז. פ"א מ"ג עשה בהן מלאכה או ששרה פתו בהן פסולין, פי' הרא"ש כגון שצינן בהם יין וכיו"ב, [ואין הדבר בהוה שהיין חם וצריך צינון, ואפשר שנותן היין זמן מרובה בתוך המים כדי שלא יחמיץ מהחום, והצינון מרתיחתו שתוסס ומחמיץ], ונראין הדברים שהרא"ש למד כן מהתוספתא דמים שהנפח מצנן בהם את הבורזל חשיב נעשה בהן מלאכה, [ואע"פ שלא

ברכות פ"ו ה"ח דפסול מלאכה הוא מפני שנגרע מחשיבות המים ושנעשין כשופכין, והנה דברים אלו מהני אף אם האמת דפעולה זו חשיבא מלאכה, דמ"מ כל שהדברים בסדר המילוי למים עצמן, אין בזה פגם דמלאכה כלל.

והנה מה שיש לדון משום מלאכה בזה שהמים נושאין ומגביהין המצוף, לפמש"כ י"ל דלא חשיבא מלאכת משא, אלא דמ"מ יש לדון דאף אם הכלי הסוגר הי' יורד למטה מכח המים, מ"מ נעשית פעולה מכח המים, אבל לפמש"כ דפעולה שעושה עם הכלי אף שכובד המים מסייעו לא חשיב נעשה בהן מלאכה, וכדמוכח גיטין נ"ג ב' דשקילה כנגדן לא חשיבא מלאכה, (וה"ה אם הכלי עשוי כעין מוליאר ואנטיכי פ"ג דשבת ונותן יין לצנן בפנימי ומים בחיצון דלא חשיבא מלאכה), א"כ י"ל דכיון שהמצוף מגוף הכלי לא חשבינן לי' כמניח כלי בתוך המים לצורך שימוש, והר"ז ככיסוי הכלי שעולה למעלה וסותם פי הכלי [והוא עשוי בענין זה שע"י שהמים מתמלאים הוא צף ע"ג], וכמו שהממלא כלי מים וע"י המילוי מכביד הכלי על דבר אחר דלא חשיבא מלאכה במים, ה"נ הכא אין המצוף דבר חיצוני שפוגע בנקיות הנוזל, אלא כחמת שע"י מילואה מתרחבת ונסגר הברז, ועוד דאף בדבר חיצוני שניתן לתוך המים לא מצינו אלא בשימושין שעשויין לפעמים רבות, אבל כלי מיוחד שהוא נקי, ואין עשוי שימוש זה להכניס כמה כלים זא"ז, אין לאסור מכח ל"פ, או לומר דשימוש זה פוגמן.

קיצור הדברים דפעולה זו אם היתה נעשית ע"י המילוי בלי שהמצוף נוגע במים עצמן, כגון בממלא חמת שע"י שמתרחבת נסגר הברז, או שהכלי מכביד ונסגר הברז, אין זו מלאכה במים, וכמו בשוקל כנגדן, והכא גרע כיון שהמים נפגשין עם המצוף, ובכה"ג שהמצוף קבוע ומשמש עם הכלי אין חסרון זה, ועוד דאף במצוף חיצוני אין המים נחשבינן מי שימוש

מתמלאין פירורין, ונעשין כשופכין, וכן מים שמטביל הגלוסקין בהם, אף שאין כ"כ פירורין, מ"מ מתמצה מהבצק.

שם או שמיחה בהן את המדות, אשמועינן דאע"פ שאין המשקין שבמדות מאוסין דלאו שיירי אכילה נינהו, מ"מ המים נמאסין בכך.

שם מ"ד וכשהוא מדיח כו', לגרסא זו מבואר כפר"ש דהדחת היד להרטיב הגלוסקין, והיינו דקאמר וכשהוא מדיחן ע"י הדחת היד, אבל גרסת הרמב"ם ראיתי מובא ושהוא מדיח, דהיינו מים שהוא מדיח ידיו, מיהו אף לגרסא זו אפשר לפרש כפר"ש, וכדמשמע בתוספתא.

נראה דאם ממלא חמת מים ע"מ שע"י שהחמת תתנפח מהמים יזוז חפץ מסוים וכיו"ב, וכן כשממלא כלי ע"מ שיכביד על המשקל לא חשיבא מלאכה הפוגמת במים, כדמוכח גיטין נ"ג ב', דלא מצינו מלאכה שפוסלת לענין נט"י אלא כשהמעשה בנוזל עצמו, אבל מה שעושה עם הכלי אף שמסתייע בכובד המים, אינן נפגמין ע"ז.

נראה דשמן צף ע"פ המים לא חשיבי המים כנושאין את השמן, וכן אם נתן כדור שיצוף ע"פ המים, דכיון שתכונתם לצוף מעצמן, אין המשא מתייחס למים.

בענין המצופים שבדודי מים

מה שמצוי כהיום בדודי מים שיש למעלה מצוף כעין כדור שיש בו אור וזהו מחובר לברזא באופן שכשהכדור צף למעלה הברז נסגר, והוא עשוי באופן זה שכשהמים מתמלאים עד גובה מסוים הם מגביהים את המצוף ונסגר הברז, ואומרים בשם מרן זללה"ה דאין לחוש משום נעשה בהן מלאכה, דלא נגרע חשיבות המים ע"ז, וענין מלאכה הפוסלת הוא מפני שנעשו כשופכין, וכ"מ ברמב"ם ובראב"ד הל'

- לפו"ר -

[בענין חיוב נטילה באמצע הסעודה אם מטנף ידיו במתכוין בלא הה"ד, יעוי' בסמ"ג סברא דכל שיודע מה נטנפו ולא הס"ד מנקה מקום הטינוף ולא חל עליו חיוב נטילה, ומצינו סברא כזו בזבחים לענין קיור ולפ"ז אפשר דאם יודע מאורעות ידיו אין עליו לברך אע"פ שנטנפו, ומיושב המנהג שלא לברך, [א"ה ע"ע מה שנתבאר בזה לעיל סק"ד ד"ה ואפשר, וכן ריש ס"ק י"ד].

ע"ז, אף כשמשמשין לצורך אחר, וכ"ז מלבד הטעם שכ' בשם מרן זללה"ה דבכה"ג שזה בסדר המילוי אין נגרע מחשיבות המים כלל.

וכעת ראיתי ברשב"א גיטין שם בשם ר"ח שפי' בגופן כמו כנגדן לפרש"י, ומ"מ אין רא"י מזה לפסול בנט"י, דהתם מפרשים הנדון בחסרון דמשמרת.

(כ"ז) מש"כ בענין מלאכה נכתב לפו"ר לזכרון ולע"כ כראוי בכ"ז)

תמצית הדברים בקצרה

א. ר"ש פ"ב מ"ד עוד תניא בתוספתא כו' ואם עשה כן צריך לנגב את ידיו אבל המטביל ידיו א"צ לנגב כו' בסמ"ג הביא תוספתא דהטביל א"צ לנגב, ופי' בב"י הטעם מפני שאין מים טמאין, וכבר נדחק במ"ב דהא בנטל שניים ע"כ המים טהורין, ובב"י כתב דה"ה בנטל מרביעית, ולפ"ז צריך לחלק בטהרת המים בין רביעית לשניים, וזה דוחק, וגם בתוספתא לא הזכירו דה"ה רביעית, והאחרונים כתבו להחמיר ברביעית, ונדחקו ליישב מ"ט בטבילה א"צ ניגוב, אבל באמת פשטות הגמ' כפרש"י דטעמא דניגוב משום מאיסות, והיינו דמייתי מקרא דקרי למאוס טמא, וכ"כ תו' ברכות נ"ב א' דאינו מנגב אלא בבא לאכול שנוגע באוכל ולא בשתי' שנוגע בכוס, וכדמוכח בגמ' שם, וש"מ דאין הניגוב משום טהרה, וכ"מ מסתימת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והרשב"א דבכל ענין צריך ניגוב במים ראשונים, והתוספתא כבר ביאר הרי"ש דלא מייירי כלל בדין ניגוב מים שאחר נטילה, ותוכן הדברים שם דלא יאמר אדם הואיל ובלא"ה מים ראשונים טמאין אטול מיד בטמאין, ואם עשה כן לא יטהרו המים השניים את אלו, לפי שאין המים השניים מטהרין אלא מים שנטמאו מנטילת יד זו, ולכן צריך לנגבן תחלה, וע"ז מסיים דבטבילה א"צ לנגב לפי שיטהרו המים הטמאין בהשקה.

ב. דעת הרי"ש דנטל מים ראשונים וניגב ידיו א"צ מים שניים, ותקנת מים שניים לטהר המים עצמן, כדי שלא תטמא המפה, או אם יחזור ויגע במקום שנגבן, וגם יוכל לשפשף ידיו זו בזו, אבל לדעת תו' והרא"ש והסמ"ג והסמ"ק דקיי"ל כותיהו בדין רביעית ובדין שטיפה מרובה, אין מקור לד"ז, דהר"ש פי' כן מתני' דשטיפה אחת, אבל לפרתו' יש לנקוט כפשטות הדברים דלא מהני ניגוב קודם שניים, וכ"ד הרמב"ם והראב"ד, אבל הרשב"א במ"ה אף שפי' כפרתו' כתב דאם ינגב ידיו הרי הן טהורות, וכן בסה"ת וסמ"ג הזכירו בלשונם שהיד טהורה, אבל מזה אין רא"י דסגי בניגוב, והנני מבאר הדברים בחילוקים שבין הרי"ש לתו'.

הרי"ש מפרש מתני' דנטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה, דהיינו שנטל רק מים ראשונים, וידו טהורה היינו היד אם ינגבה, אבל המים טמאין אליבא דר' יוסי, וה"ה בנטל מרביעית ידיו טהורה והמים טמאין, ובפשטו לרבנן אין חילוק בין יד אחת לשתי ידיו, אבל בב"י הביא מהר"ש דכו"ע מודו לר"מ דבשתי ידיו בעינן רביעית, ולפ"ז לא יהני ניגוב הידים בלא שניים, מיהו בנטל מרביעית, ולפר"ש הכונה שיש בכלי רביעית אע"פ שלא שפך כולו, לכו"ע סגי בניגוב, נמצא לפ"ז דלרבנן דין המים והידיים חלוקין זמ"ז ולעולם המים טמאין אע"פ שנטל מרביעית, ולר"מ דין המים והידיים שוין, ובנטל לשתי ידיו שלא מרביעית אף ידיו טמאות עד שיטול שניים משירי טהרה, דין המים בפחות מרביעית בידו אחת לר"מ יש לדון בזה, וכן דין שתי ידיו בלא רביעית לרבנן, - שתי ידיו בפשוטו הכונה כאחת מפני שאחת נטמאת מחברתה, ובזה הצריך ר"מ רביעית, אבל אחת אחת טהורין, ולפר"ש לא מצאנו ענין בשפיכת רביעית בב"א.

התו' מפרשים משטיפה אחת שנטל הראשונים והשניים בלא הפסק בינתיים, אבל שפך באופן שבאו מים שניים על הראשונים כמו בנוטל ב"פ, ובוזה ידו טהורה כמו לאחר השניים, אבל המים שע"ג קרקע ס"ל לר"י דדינן כנטל את הראשונים ואת השניים למקו"א, ות"ק סבר דכמו שבנטל את השניים אף שנופלין מן הראשונים ע"ג קרקע הרי הם טהורין, ואף הטיפות שלא נגעו בשניים דחשיבא הכל טהרה אחת, ה"נ ככה"ג שנוטל הראשונים והשניים בשטיפה אחת, ולפ"ז אין מקור לומר דבניגב קודם שניים ידיו טהורות, ואמנם ודאי איקלישא טומאת הידים ע"י מים ראשונים, אבל עדיין אסור באכילה מכח נטילה זו, כיון שידיו נגעו במים טמאין וצריכין נטילה לטהרם מנגיעה זו, ובנטילה ראשונה נטהרו לענין זה שאם ניגב ידיו ונגע במים אינו מטמאן, ויש לפרש דזהו שכ' הסה"ת והסמ"ג שהידיים טהורות, דאם כונתם דסגי בניגוב הו"ל לפרש, אבל הרשב"א כתב דסגי בניגוב, ובטעמ' דר"מ דמצריך רביעית אע"פ ששוטף כדי ראשונים ושניים, י"ל דכיון שיש כאן מים טמאים מיד לחבירתה הצריכו מעשה מיוחד לטהר, וענין רביעית יתבאר לק' סק"ג, ולפי' זה אין חילוק בין נוטל מרביעית או משירי טהרה, ורק בשופך רביעית בב"א מהני, וכדגרסי מי רביעית.

ג. ענין רביעית המטהרת פי' הב"י דעשאהו כטבילה, ומקור הדברים במתני' דאר"מ עד שיטול מרביעית, והדברים סתומים דאיך אפשר להתייחס לד"ז כדבר ידוע שעשו רביעית כטבילה, הרי לענין לטהר את המים שהיו טמאין לא מהני אלא ניגוב, וכן בשני בנ"א בעינן רביעית לכל אחד, וצריך לשפוך בב"א כשיעור רביעיות של כולו, ומהיכן נדע שעשאהו כטבילה, ועוד דלר"י עשאהו כשניים לגבי היד ולא לגבי המים שע"ג קרקע, וזו מנין לנו, ועוד דלרבנן לא מצאנו חילוק בין שופך כדי ראשונים ושניים לשופך רביעית, ולכן מיושב יותר כמ"ש הרשב"א דברביעית יש כדי שתי נטילות לשתי ידיו, ולעולם בעינן מים שניים להעביר הראשונים, אלא דבשופך בשפע דהיינו רביעית בב"א סמכו חכמים שעברו הראשונים, והו"ל כשטיפה אחת שיש בה כדי ראשונים ושניים, ור"מ סבר דבשתי ידיו לא שרינן עד שיהא במים כדי שטיפת ב' ידיו ב"פ בלא סיוע המים הנשפכין מידו האחת לחברתה, ולענין אם צריך להגביה ידיו וכן אם נמצא קיסם או צוור, בנטל רביעית בב"א, הדבר תלוי בפלוגתא דת"ק ור"י, ומבואר מדברי הסמ"ק והרא"ש דקיי"ל כרבנן דהמים טהורין, וכ"ה פשוטת המשנה דסיפא איצטריכא לרבנן, והנה כל ענין רביעית שמטהרת כמו ראשונים ושניים אינו מוסכם לדעת הר"ש והרמב"ם והראב"ד, אלא דלמעשה הרי להר"ש מהני ניגוב אחר ראשונים, ולהרמב"ם א"צ שניים לחולין, ומ"מ המחזור הוא ליטול באופן שיעברו מים שניים ע"ג הראשונים, דהיינו שבכל מקום שהגיעו מים ע"ג היד יעברו שם עוד מים אף שעושה בפעם אחת, מיהו לענין הלכה קיי"ל דברביעית א"צ לדקדק בזה.

ד. תקנת ידים פרש"י שבת י"ד א' מפני שהידיים עסקניות ונוגעות בבשרו ובמקום טנופת, וגנאי לתרומה בכך ונמאס לאוכלין, וכן פי' הרמב"ן והרשב"א האיסור לאחוז ס"ת ערום, והכי משמע בטהרות פ"ז שהידיים עסקניות בדבר שאין גופו נטמא, ופי' אאמור"ר שליט"א דלמדו ענין זה מקיור במקדש, [ושו"ר דכ"מ בספרי פ' קרח בפסוק עבודת מתנה, ומפרש התם נמצינו למידין נט"י מה"ת, והא דא"צ רגליו מפרש התם לפי שאין הרגלים חלק מעבודת האכילה], וכדאמרי' התם שצריך לקדש ידיו ורגליו משום ניצוצות ושפשוף, ואפשר דבידוע ששפשף חייב מן הדין לקדש, וקצת משמע בתוספתא דכ"ז שלא הסיח דעתו לא מיפסיל, וכמ"ק זבחים כ' ב', דתניא נטמאו ידיו מטבילין, ואפשר דכשיועד במה נגע סמכין שינקה ידיו, ורק בהסיח דעתו תיקנו לפי שאינו יודע אם נטפו והיכן, וגם בדאורייתא יתפרש כן שכ"ז שפוסק בעבודה נותן דעתו ולא קבעה תורה דין קיור, וצ"ע ובירור, דברמב"ם משמע שפוסל כששפשף עכ"פ, ולפ"ז אפשר דשלמה תיקן רק כעין קיור דנגיעה במקום טינופת מחייבת נטילה, אבל לא בנגע בראשון ושני, ובסברא הדבר מיושב שלא הוצרכו לחדש גדרי טומאה רק כשאמרו שידים פוסלות תרומה, וא"כ מטמאות אחד ופוסלות אחד בקדש, אבל כשפסלו רק קדש א"צ לחדש בהם אלא עיקר התקנה שהיא נקיות, ומיושב בזה סוגיא דפסחים י"ט א' דמשמע דמחט ראשון שמטמאה ידים מגזירת י"ח דבר, ויתכן גם טומאת ידים שמתקנת שלמה יש במקדש, ורק גדרי טומאה דראשון ושני אין במקדש, וניחא בזה ששלמה תיקן לכל קדש, ועוד דבפשוטו נראה שהידיים אינן נטמאות במקדש, אבל ידים טמאות מטמאות אף במקדש, וא"כ טומאה שמצרכת קיור, דהיינו במקום טינוף, יש להצריך אף נטילה לקדש, וע' זבחים כ' ב', וערמב"ן חולין ל"ג א', מיהו ברמב"ם מבואר שאין הידים מטמאות במקדש אף כשנטמאו בחוץ, וכבר דן בזה מרן זללה"ה

ידים ס"ז ס"ק י"ג, ולכא' יש ראי' דשלמה לא תיקן טומאה מדאין ידים עושות את היד שלישית, ואם שלמה תיקן שיד שלישית בגדרי טומאה, הדין נותן שתקבל טומאה משני, שו"ר שהגרי"א בא"ר כ' דאה"נ יד מקבלת טומאה משני ונעשית שלישית, ועחגיגה כ"ד ב' ובר"ש, וכן יש להסתפק אם יש דין מטבילין לקדש במקדש, בידיים שנטמאו בחוץ, ובזבחים כ' ב' מבואר דמטבילין, וכן ה' מקום לדון דא"צ רביעית בתקנת שלמה כיון שלא גזר טומאה, דנצטרך גרי טבילה, מיהו פשוט הדברים שאין ט"י במקדש אף טומאת נקיות, ובעיקר הדברים ברמב"ם מבואר שמתקנת שלמה הידים שניות לקדש, ואפשר דהרמב"ם לטעמי' דסתם ידים שניות רק לתרומה, ולכן פי' כן גם בקדש, אבל בפשוטו לא הוצרך לתקן שיטמאו ויפסלו בקדש, דסגי בזה שהם שלישית, (ושמא כונתו שלישית, אלא דקרי ל' שני לקדש), כ"ז נרשם לפור' ול"ע כלל.

דין מים ראשונים ושניים לכא' נראה שלא ה' בתקנת שלמה שהרי אין המים שהם חולין נטמאין מן היד, וכי היכי דהמטביל ידיו א"צ שניים מפני שהמים טהורין, ה"נ בתקנת שלמה, ורק בגזירת י"ח דבר שהידיים מטמאין את המשקין להיות תחלה נתחדש שהמים נטמאין מחמת היד, ובזה מיושב פסק הרמב"ם שלא הצריך שניים אלא לתרומה, לפי שפסק שאין סתם ידים מטמאות משקין לחולין, וכ"כ בהקדמתו דהמים נעשין תחלה, מיהו צ"ע שבה' ברכות הצריך להגביה ידיו, וכבר נדחק בזה בב"י ובחזו"א, גם צ"ע דבידיים שניות מחמת שרץ מודה דמטמאין, וכ"כ הרא"ה בבד"ה דזהו הטעם של שניים עי"ש, ולפ"ז גדר הדברים דכ"ז שהמים לא פירשו מהיד, לא גזרינן בהו טומאת משקין להיות תחלה, דלא מיחלפי בשאר משקין טמאין, אבל משפירשו דינן ככל משקין שהם תחלה, וע"ע לק' סק"ה פרטי דין פירשו וע"ג היד.

ה. ברם נראה דבעיקר תקנת ידים יש להצריך לסלק המים הראשונים שהם מזההין, דאל"כ לא היו חכמים מחדשים כל החילוקי דינים הללו, וטפי הוה ניחא אם נימא דכיון שנגיעת המים ביד וטהרתה באין אחד, בכה"ג אין המים נטמאין, אלא לפי שראו שצריך לסלק המים המזההין, לכך לא טיהרום לגמרי, וכמ"ש הראב"ד שזהו הטעם של מים שניים, ולפ"ז אפשר שגם בתקנת שלמה הצריך שניים או ניגוב, וכן יש בתוספתא בקיור' משפסף ומרחיץ משפסף ומרחיץ, מיהו יותר נראה דבתקנת שלמה שאין המים נטמאין לא ניתנה הלכה נוספת בטומאת המים, וסמכו שינגב או ישפסף וירחיץ, אם יהא צורך בכך, אבל לבתר י"ח דבר כיון שצריך לסלק המים השאירים בטומאתן כדי שיסלקום, ולכן בטבילה אין דין שניים, אף ד"ל שלעולם כשניים דמו כיון שהמים מרובין, והנה בניגוב, היד נשאת נקי', וא"כ י"ל שהצריכו שניים כדי שלא תטמא המפה ותחזור ותטמא את היד, אבל קשה דאכתי תטמא המפה במים שחוץ לפרק, ותחזור ותטמא את היד, ולגרש"י דמהני שניים אף חוץ לפרק ניחא, ועי' להלן.

הראב"ד כתב שאין המים הראשונים טמאין ממש אלא טומאת לכלוך, ואמנם מתיישבים בזה כמה קושיות, אבל יותר קשה ליישב הדברים לפי' זה, דהנה מבואר בכמה מקומות שהמים הראשונים טמאין, א' נפל ככר ש"ת טמא, ב' בקיסם או צרור, ג' חזרו ליד, ד' בתוספתא דחזר ונגע בכותל, ולפי"ז צריך לחדש שיש משקין שמטמאין את הידיים ופוסלין את התרומה, ואינן תחלה, וכן שמים מזההין פוסלין את התרומה, ועוד דטמאה מתפרש טומאה גמורה כמו בשפספה בחברתה שנטמא טומאת ידים, וכן הככר נטמא ונשרף, וכן מדהצריכו דיני נטילה ש"מ שיש כאן טהרה למים, ועוד מדקתני בראשונים ושניים חוץ לפרק שהמים טמאין, ואמאי הרי נטהרו מזההין, ואמנם הראב"ד מפרש בע"א, אבל למאי דמפרשינן מתני' כפשטה קשה, ועוד מדקתני במטביל דא"צ להגביה, ש"מ דהטעם משום טומאה.

ועל כרחנו נקבל שהמים הראשונים שע"ג קרקע הם תחלה ולכן ככר ש"ת טמא והידיים טמאות, ולפ"ז קשה למה אין היד נטמאת מן המים, ואיך שניים מטהרין מים טמאין, ולמה אין המים שעל היד חוזרין ונטמאין ע"י חיבור למים שעל הזרוע, ולמה בשפסף בכותל טהור וחזר ונגע טמא, ועו"ק אם המפה נטמאת מהמים תחזור ותטמא את המים ואת היד, ובר"ש כתב שאפשר לקנח במפה, וכן קשה ביד טהורה שנוגעת במים ראשונים תטמא מחמתן ותחזור ותטמא אותן ואת היד, וגם קשה אחר שנטל שניים שתטמא המפה במים שחוץ לפרק ותחזור ותטמא את השניים.

ונראה מזה דכ"ז שלא פירשו המים מהיד לא נעשו תחלה, אלא הם בדין שני, וכידיים עצמן שנטילה מטהרתן, ולא גזרו בהן ככל משקין כ"ז שהם ע"ג היד, ובכלל זה שהנוגע במשקין שע"ג היד אינו נטמא

לא כלי ולא יד, דכ"ז שהם מחוברין אין שני מטמא כלים וידים, וכמו שהמשפשוף בכותל לא חשיבי כפירשו מהיד, אע"פ שנדבקו לכותל ג"כ, כ"ז שלא נפסק הקשר עם היד, והנותרין ע"ג היד יטהרו בשניים, ה"נ בשפשוף במפה ובירו השני, אבל משיסלק ידו ויש עלי' משקין תטמא, וכן המפה אם תשאר לחה, ועוד חידוש שאף המים שחורין לפרק כיון שבאו עם נטילת ידו, והם מחוברין עם המשקין ע"ג היד, דינם כמים שע"ג היד לענין שאינן מטמאין את המים ולא את המפה והיד, אא"כ פירשו ממקומן, וזהו דין חזרו ליד שמטמאין אותה.

בר"ש כתב דנפל ככר ש"ת ע"ג היד ג"כ טמא, ולפמ"ש"כ צ"ל דהיינו דכשיטול הככר משם נמצא שיש עליו מים טמאים שפירשו מהיד, שו"ר בר"ש מ"ג מבואר דאם נפלו מים טהורים ע"ג מים ראשונים שעל היד נטמאו, וש"מ דאע"פ שלא פירשו הם מטמאין, וצ"ע.

ו. בדין מים ראשונים שיצאו חוץ לפרק וחזרו קודם מים שניים נקטנו שאינם נטהרין, כדין חזר ונגע במים שבכותל ושעל הארץ, אבל באמת לפי מה שצדדנו דמים שעל היד אף חוץ לפרק דינם כלא פירשו ואינן מטמאין כלים ואוכלין, א"כ י"ל דה"ה שנטהרין כשחזרו ליד ונטל שניים ע"ג, ואמנם כ"ה דעת המ"ב ר"ס קס"ב, אבל דעת מרן זללה"ה דאין חילוק בין חזרו מע"ג הזרוע לחזרו מע"ג הכותל, והנה כל דברנו לפי מה שצדדנו דמים שע"ג היד שלא פירשו אינן תחלה, ובזה נסתפקנו דשמא ה"ה שעל הזרוע, אבל דעת מרן זללה"ה דמים שעל היד מטמאין אע"פ שלא פירשו, וא"כ אין מקור לחדש קולא במים שעל הזרוע, ואמנם כ"מ בר"ש דמים שעל היד מטמאין אע"פ שלא פירשו.

ז. פ"ב מ"ב נטל את הראשונים ונמצא על ידיו קיסם כו' בפשוטו נראה שהקיסם הי' במים ונפל על היד ונטמאו המים שעליו מנגיעתם ביד קודם שנטהרה, ולפ"ז אפי' נטל מרביעית לא מהני, דלא מפני מי הנטילה נטמאו המים שעל הקיסם, אבל בשו"ע מבואר דבכה"ג טהור, ואפשר דלטעמי' אצל דרביעית עשאה כמקוה וכיון שהקיסם ומימיו מחוברין למקוה אינן נטמאין, אבל אם הטעם מפני שרביעית כראשונים ושניים בב"א דמו, א"כ המים שעל הקיסם י"ל דנטמאין, ואע"פ שלגבי המים שעל היד אף הראשונים טהורין, כדתנן נפל ככר ש"ת טהור, מ"מ זה לא מהני למים שעל הקיסם, ואמנם יש לדון לפ"ז דבנגע בכותל קודם שנגמרה נטילת היד, תטמא היד את המים שנדבקין לכותל, ול"ד להאיא דתוספתא שאין טומאה מכח היד אלא מהמים, אם נימא דהיד נטהרה, והכא נמי אם נפל קיסם אחר שנטל ידו והסירו ידו טהורה כדין שפשוף בכותל, ברם מדברי מרן זללה"ה נראה דהמים שעל הקיסם נטמאו מהיד כדין מים ראשונים ואח"כ עברו על הקיסם ודינם כפירשו לכותל או חוץ לפרק, ואפשר דמיירי בקיסם יבש, שלא הגיעו ליד אלא מי נטילה, והם אינם נטמאין אלא כשפירשו, עכ"פ לענין שלא יועילו שניים, ובמ"ב נסתפק בהסיר הצרור ונטל שניים אם מהני, ולפמ"ש"כ נראה דמספק"ל אם חשיבי כפירשו ע"ג הכותל או דהו כיצאו חוץ לפרק דאינם נטהרים שם, אבל אם חזרו נטהרין, וכבר כתב שם דמתני' משמע דלא מהני שניים, דאל"כ הול"ל לא יטול את השניים עד שיסירם, ולא להחליט ידו בטמאה, ול"ד לחזרו ליד דמשנה ג', דהתם מיירי בהדיא לאחר שניים, ועוד נראה דקתני שאין המים האחרונים ולא קתני שניים, לומר דלא רק שאיבר את הראשונים ונעשו השניים ראשונים, אלא אפי' נטל כמה פעמים לא נטהרו ידיו באחרונים, מיהו למש"כ י"ל דטעמא דמתני' מפני מים שעל הקיסם שנטמאו מהיד, ולא מה שפירש מהמים הראשונים, ומ"מ פשוטו המשנה דע"ג הקיסם לא חשיב ע"ג היד כלל, וכ"ז ע"פ מה שצדדנו סק"ו, אבל לפמ"ש"כ בר"ש דמים שע"ג היד מטמאין, צריך ראי' דמים שחורין לפרק קילי ממים שע"ג הכותל.

ח. פ"ב מ"ג נטל את הראשונים לידו אחת ונמלך כו' פר"ש מהתוספתא דה"ה אחת אחת בפ"ע, וצריך טעם מ"ט סתים לה תנא דמתני', ושמא לר"מ דמוסיפין על הראשונים אם נטל שתיהן אפי' בפ"ע יכול לצרפן, ואפשר דרבותא קמ"ל אע"פ שנטל עתה ראשונים ושניים לשתיהן כאחת, א"נ משום סיפא, ובסיפא יש חידוש דלא חשבינן לה כטהרה לחצאין, וכ"ג לפרש התוספתא דנטמאה אחת נוטל את השניים לשני, דהחידוש דלא חשבינן לה כנטמאת חצי, ויש לעי' מ"ט קתני נמלך, ולכא"ו נראה מזה שאם מתחלה נתכוין ליטול השניים רק לאחת או אחת נטמאו ידיו בראשונים, דלא חשיבי כידי אחת אלא כשדעתו לטהרם לגמרי יחד, ויש ללמוד מזה דשניים זהו חלק מטהרת הידים, ולא רק טהרת המים, דאי סגי בניגוב אינו בדין שיגרע דעתו לחלק בשניים, מיהו אפשר שזה כלשון הסה"ת דצריך לסלקן מהיד משום מיהו ומשום

טהרת המים, אבל יותר מיושב אם זה בעיקר הטהרה, וכ"מ מהא דטהרת המים תלוי' בנטילת כל היד, דאין נראה שיטהרו בנטילת חצי יד ובניגוב חצי, שם בר"ש מהתוספתא דאם נתכוין ידיו טהורות, אפשר להכונה שנתכוין לטהר בשניים כל אחת בפ"ע, ולא חשב שהכל כיד אחת כמו בראשונים, ונתכוין להוסיף עד שישלים טהרת שניהם, דבכה"ג לא נטהרו, אע"פ שמוסיפין על השניים.

ט. ר"ש פ"ב מ"ב צריך לשפשף את ידיו, הרמב"ם והר"ש פ"י חיווך ידיו זב"ז, והכי משמע בשאר דוכתי, ולפי מאי דמשמע בתוספתא שהשפשוף קודם מים שניים נחא הענין שמנקה הידים בשפשוף ואח"כ שוטף המים בשניים, וכדנתי בקיו"ר משפשף ומרחיץ, אבל ברא"ש כתב בנוטל מרביעית שמשפשף אחר הרחיצה, וא"כ אם לא ינגב ישארו מים שאינם נקיים על ידיו, וצ"ל דאמנם עיקר דין שפשוף בין ראשונים לשניים נאמר, אבל יש לקיים ענין זה כשנוטל מרביעית ויסמוך על הניגוב שיסיר המים, וכ"כ במ"א דהשפשוף קודם שניים אבל לא ביאר ברביעית מאי מהני, שו"ר בתו' הרא"ש משמע דלא נחית למצות שפשוף אלא שאז יוכל להגיעם זב"ז, והי' אפשר לומר דענין השפשוף בראשונים הוא גם כדי שיתפשטו המים על כל היד, ואח"כ נוטל שניים ונטהרת מכח הכלי ויתיישב בזה הצורך בשניים, לפי שהראשונים לא נתפשטו על כל היד מכח הנטילה, ומ"מ חשיבי שפיר מי נטילה ונטהרין בשניים, ומיושב בזה כמה דברים, וא"כ א"צ שפשוף בנוטל מרביעית כשמתפשטים על כל היד מכח הנטילה, וזהו נטל משטיפה אחת, ובאמת משמע שהשפשוף לפשט המים כמ"ש הרא"ש ושפשפה בחברתה כדי לטהר גם אותה, ועד"מ בשם תו"י דאם נתכוין לכך מהני, וניחא בזה דסגי ברביעית לראשונים ושניים, (וגם בראב"ד ותו"י ובהג"ר פ"י שיכול להוסיף כל מים אחר שיש מעט מים מרביעית), ובפמ"ג רצה לחדש שיועיל שפשוף לחוד כמו נטילה, וזה מחודש, אבל שיועיל מדין ראשונים זה מסתבר, וצ"ע, פ"ב מ"ג נוטל לידו אחת ושפשפה בחברתה בפשוטו מתפרש בחברתה שאינה טהורה, ויש לעי' הא תנא לעיל דאפי' נוטל את השניים לשתי ידיו נטמאה הראשונה בשני', ואפי' נוטל כ"א בפ"ע מבואר בתוספתא דמטמאות זא"ז, וכ"ש הכא שנטל רק אחת, ולעיל כתבנו שהדין נותן דאפי' בחברתה הטהורה נטמאת וחוזרת וטמאה, אבל ל"מ כן, וברא"ש העתיק ששפשפה ע"מ לטהר שתיהן, וכ"ה בטור, ולפמש"כ דכ"ה סדר מים ראשונים נחא דאיצטרין לאשמועינן דרך באותה היד מהני, ובד"מ בשם תו"י כ' דבנתכוין לכך מהני אף בשפשף מיד לחברתה, ועכ"פ איצטריכא מתני' לאפוקי מזה, ואפשר דמתני' מתפרשא אף לאחר שניים וקמ"ל דתו לא מהני לידו שניים אלא ניגוב, ויש מזה סמך לשפשוף אחר נטילה, ועדיין צ"ע בכ"ז.

י. שם הידים מיטמאות ומיטהרות עד הפרק כו' לגרסא דידן הענין מיושב שאין דין טהרה למים אלא בכח נטילה ובמקום שצריך נטילה, וחזן לפרק שאינן מטמאות שם א"צ נטילה, אבל לומר שהמים נטהרין חוץ לפרק אין זה מתאים לכלל דרישא, וצ"ל להכונה שא"צ לטהרן אלא בנטילה עד הפרק, והנה אם ננקוט דיד מטמאה אחרים גם בכך היד א"כ מבואר במתני' דנטילה לתרומה כל היד, ולמ"ד חולין ק"ו ב' תרווייהו לקולא צ"ל דאין יד מטמאה אלא באצבעות, אבל לפרש מתני' בפרק שבאמצע אצבעות זה דחוק טובא לשנות סתם פרק על כונה זו, ובחולין שם שאני דקתני כמה זימני, ומתפרש לכל חד עוד פרק, וגרסת ר"ח והרי"ף גם בחולין שם פקק, ולפ"ד מבואר דלמסקנא בחולין כל היד, וכן מיושב סתם לשון פרק, והברייתא שם לפי סדר השנוי' בראשונים ה"ק לקיו"ר רק עד הפרק, ולחולין רק עד הפרק, ולתרומה צריך עד הפרק, ולפ"ז יש להחמיר לחולין כל היד, וכבר הביא כן בבה"ל חבל ראשונים, מיהו לענין ברכה ביוהכ"פ נפסק בשו"ע רק עד סוף קשרי האצבעות, ויש לזה סמך דדנו כאן רק משום סרך תרומה, אבל משום והתקדשתם משמע דסגי עד הפרק, והא דכתיב ארחץ בנקיון כפי צ"ל דכשאינם נקיים צריך לנקות גם הכף, ולפ"ז אם נגע בכף צריך לרחוץ ביוהכ"פ, וצ"ע לדינא.

יא. גיטין ט"ו ב' בעי אילפא כו' למסקנא מפרשינן דידע דאין טהורות לחצאין ומספק"ל בנשאר טלה"ט אם טהורות, וצ"ב כמה נסתפק, ואם כונתו דכ"ז שהיד לחה לא חשיב הפסק, א"כ הו"ל לפרש עיקר הנדון מה נקרא לחצאין, ועוד מנין פשיטא לגמ' דבמשקה טופח כיון שאינו חיבור לא מהני, אכתי אפשר דכ"ז שמשקה טופח חשיב הכל מעשה אחד, ולכאז' נראה דעיקר טהרת הידים היא בזה שכל היד סביב שטופה במים כעין טבילה, אלא דיש לזה תנאים איך יגיעו המים, והיינו דס"ד דאילפא דמעשה הנטילה אפשר לחצאין, כיון שהתוצאה שהיד נטולה כאחת, ופשיטא לגמ' דכשנתייבש במקו"א, אפי' לא נפסק הקילוח, חשיב לחצאין דלא מהני, והיינו דאמרי דר"י, ולפ"ז צריך לדקדק שיבאו מים על כל היד ממש כמו טבילה,

וכן שתהא כולה חיבור במים, ומשמע דסתם טבל ועלה יש טלה"ט על כל הגוף, ונראה דבטבילה פשיטא דלא מהני לחצאין אף בטלה"ט, ורק בנטילה יש לדון דהמים שעל היד כנטילה, והברייטא אפשר דידעו בגמ' דלענין טהרת ידים איתמר, ואתיא כר"י, ונראה דחציו בנטילה וחציו בטבילה לא מהני, אפי' בב"א, דאין טבילה לחצאין, וזה מוכח בברייטא ובגמ' לרש"י דרך ידו אחת בנטילה ואחת בטבילה מהני, ומה הוכחת הגמ' לפרש"י, ובעיא דט' קבין שאני, - בעיא דאילפא מסתבר לפרושה בעיקר תקנת ידים קודם י"ח דבר, וא"כ המים שנתן על חצי היד טהורין, ומשכח"ל בנתן רביעית בב"א או בשטיפה אחת ראשונים ושניים, ולכן לא הביאו בגמ' מתני' דאין מוסיפין על הראשונים דהתם הנדון מפני שנשמאו, ותו לא מהני להו טהרה, ומדלא הזכיר אילפא טלה"ט וקלה"ש משמע דה"ק בגונא דידעיןן שהוא חיבור מספק"ל אי מהני לענין נט"י, וצ"ע בתו' בזה, וכבר תמה בזה מרן זללה"ה בספר טהרות ע"ד הר"ש שם, ולפר"ש והרמב"ם ע"כ לר"מ דמוסיפין על הראשונים, ידים טהורות לחצאין, ולכן נדחק הר"ש מ"ט לא מייתי ממתני', והרמב"ם מפרש מתני' בדליכא טלה"ט, למאי דנקט בעיין לקולא, ועדיין צ"ע ביישוב מתני' והגמ', ואיך מתפרש ראשונים ושניים דמתני', אם בטלה"ט או אפי' נתייבשו, ובהגר"א יש פי' אחר במוסיפין דמתני', וכן בראב"ד בה' נט"י.

יב. בדין נטילה בזה"ז שהמים טמאין הי' נראה דחזר הדין כקודם י"ח דבר, ואין לנו אלא מה שחסר בנקיות, מיהו אפשר דמים ראשונים חשיבי כאינם נקיים, ולכן מטמאין את הידים אף באמצע הסעודה, אבל בפוסקים משמע דמים ראשונים שעל היד אם אינן נטהרין צריכין ניגוב, ואי משום נקיות הדין נותן דסגי בשטיפה, ונראה דעת הפוסקים דבזה"ז אין דין מים טמאין אלא למי נטילה, אבל מים אלו דינן כמים טמאים בדינא דגמ', ולכן אם יש מים טמאין על היד צריך ניגוב, ומים שנגע בהן בלא נטילה אינן בדין מים טמאין, וכן מים שע"ג היד שלא מכח נטילה, ולכן כתבו שאפשר ליטול על יד לחה וא"צ ניגוב, ומים שחוץ לפרק ושע"ג קיסם ורטי', חשיבי מי נטילה שהרי מהיד באו, וכן שפשפה בחברתה, אבל נגע חבירו בידו הלחה באמצע הסעודה לא חשיבי מי נטילה, ומ"מ החמירו בנגע בו קודם שניגב דיש כאן מי נטילה על ידו וכאילו נטלו גם היד השני' והר"ל מים ראשונים ומטמאין, אבל נגע ביד רטובה במים טמאין אינה נטמאת, דאין כאן מי נטילה, ונראה דמי נטילה ששטפן בטילין ונטהרו, ורק על היד אינן נטהרין, אבל מרן זללה"ה כתב דיש להחמיר משום סוך תרומה בנטילה עצמה כאילו הכל טהורין, ולכן כתב דמים שעל היד צריכין ניגוב, ולפי דבריו הא דהחמירו במי נטילה שעל הכותל זהו דין נוסף דדמי לפסול בנטילה, וכן הא דנגע בו חבירו קודם ניגוב זהו דין נוסף, וצ"ע, ולענין הלכה אם נטל ידו ולא הגיעו על כל היד כתב מרן זללה"ה להחמיר דצריך ניגוב, ונראה דהיכא דטלה"ט וחזור ונוטל כל היד יש כמה טעמים להקל לכתחלה, חדא דבשור"ע פסק בעיא דאילפא לקולא, ועוד דבחזור ונוטל כל היד הר"ש והרא"ש מסתפקים דמהני, וכן סתם הטור, וכן נקט הב"י בדעת הרמב"ם, ועוד דדעת הל"ח והמ"א והמ"ב דבזה"ז א"צ ניגוב, ובפרט כשהנדון בחיבור הכף לפרק דהרבה פוסקים סברי דסגי בעד קשרי האצבעות, בחולין ק"ז א' בעא מיני' רב אשי מאמימר קפדיתו כו' ואפשר דבעא מיני' בזה"ז דבלא"ה המים טמאין, ותרומת חו"ל אינה נפסלת בנגיעה.

ברוך רחמנא דסייען